ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVII

ACTA
SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

CONRADO IANNINGO, JOANNE SOLLERIO

ET JOANNE PINIO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

JULII TOMUS SECUNDUS

QUO DIES QUARTUS, QUINTUS, SEXTUS, SEPTIMUS, OCTAVUS ET NONUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALME, BIBLIOPOLAM

1867

P. B. Bouttats sculp

ELISABETHÆ

ROMANORUM IMPERATRICI

SEMPER AUGUSTÆ

GERMANIÆ, HISPANIARUM, HUNGARIÆ, BOHEMIÆ

DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, ETC.

REGINÆ

AUSTRIACO-BRUNSWICENSI, MAGNANIMÆ
PIÆ, FELICI

Tomus hic alter de Actis Sanctorum mensis Julii, ut pluribus titulis Tibi debebatur, AUGUSTISSIMA IMPERATRIX, ita singulari jure eum sibi postulat augustissimum nomen Tuum, dum partem ejus non modicam implent cognominis Tibi Sanctæ insignia prorsus et toto orbe Catholico celebratissima gesta : vindicat vero potissimum æmula Tua virtus, dum Reginæ istius Sanctæ religiosissimis exemplis in Te postliminio suscitandis, omnem conatum, studium, solicitudinem posuisse videris. Omine profecto in paucis felici, utpote cum Elisabethæ appellatio Sanctas non unas in sola Germania Ecclesiæ peperisse, perspectum habeas. Latissimum in meritissimas Tuas laudes excurrendi campum mihi aperiebant Illustrissimi natales Tui Brunswicenses, ex inclyta illa stirpe, tot avitis Ducibus, Regibus, Cæsaribus, heroibus, a tot seculis per universam Europam, tum nominis splendore, tum æterna memoria præclare gestorum nobilitata. Poterant in Te refundi quæcumque ab illis fluxerant et sanguinis et meritorum præconia : quid enim communi hominum consensione magis pervulgatum accepimus, quam tritum illud, ut quemadmodum est in natis patrum virtus, sic et majorum decora in posterorum gloriam promanent atque redundent? At enim eas a me prærogativas exornari omnino vetat certans in Te cum prima orbis terrarum majestate, major, ut ita loquar, ipsa illa imperatoria dignitate, vere Christiana modestia. Probe noveram, IMPERATRIX AUGUSTISSIMA, e quam gravi lucta victrix emerseris, dum calcata quodammodo ætatis et sexus ipsius teneritudine, e carissimæ genitricis sinu, adhuc tenella, ad Sere-

nissimi avi Antonii Ulrici, numquam satis prædicandi, imo ad Catholicæ Ecclesiæ gremium Te feliciter juxta ac gloriose reciperes. Egregias naturæ dotes, in Te profuse congestas, quibus illic cœlestis gratiæ incrementis divina bonitas cumulaverit; quibus autem virtutibus augustam illam Tuam et oris et totius corporis majestatem adornaveris, qua prudentia, quo animi candore et fortitudine fulseris, qua demum in artibus, sexui convenientibus, perdiscendis facilitate præcellueris, probat in aula Serenissimi, Patrui Tui superstes hodiedum et recentissima memoria. Quantam porro apud Serenissimum Avum auctoritatem consecuta sis, id satis perspicue docuit, quod ad nullum Principis beneficia, nisi per manus Tuas derivari primoribus quibusque et optimatibus persuasissimum esset, Te interim id curante potissimum, ut miserorum et afflictorum egestati succurreres; probe docta, in sinu pauperum eleemosynas recondere, quibus æternos Tibi thesauros comparares. His nimirum gradibus ad summi imperii fastigium Tua Te merita provehebant, quorum fama vel in remotioribus Europæ partibus agentem Augustissimum Carolum, tunc adhuc, vivente Augustissimo fratre Josepho, Hispaniarum Regem, latere non potuit, usque adeo, ut tota, quam late patet, Germania, ausim dicere Europa universa, nulla dignior reperta fuerit, quæ Augustissimis thalamis conjungeretur. Memoria repeto, quanta promptitudine, quanta alacritate et constantia, vix annos nata septemdecim, animis supra ætatem et sexum erectis, desertis omnibus, quæ Tibi carissima fuisse, quis inficiabitur? Viennam primum, deinde per Alpium cacumina in Italiam, tum Genuam magna celeritate properaveris, demum metuenda fortibus etiam viris infidi maris spatia dicam, an pericula; animo imperterrito tranaveris, ut ad Augustissimum sponsum, Barcinone tunc commorantem, prope dixeram, ad ipsum S. Elisabethæ natale solum, ocissime evolares; prosperis utique auspiciis eo me Ipsa deducens, quo plane contendendum mihi proposueram : ad Elisabetham, Patronam Tibi dilectissimam, ad Reginam illam Sanctam, cujus premendis vestigiis jam diu institeras, et instare hactenus non prætermittis. Illius ego perfectissimam vitæ instituendæ rationem sæpe demiratus sum, pridem etiam solitus cum animo revolvere casus ejus non paucos, quibus et Te quoque jactatam memineram; virtutes porro, quas in Te redivivas summa cum voluptate contemplabar. Ut igitur merito prohibes, nequid hic cum oratorum vulgo a me dicatur, quod vel umbram assentationis redoleat; at certe patieris, AUGUSTISSIMA IMPERATRIX, ea me commemorare, quæ non tam naturæ, aut Tibi, aut Tuis viribus, quam cœlestium donorum auxiliis adscribenda judico; dum ad eam plane normam, qua beatissima illa Lusitaniæ Regina, alterius item Sanctæ synonymæ Turingicæ neptis, ad summum meritorum et sanctitatis culmen conscendit, ita Te, sedulan ejus imitatricem, non tam terrenæ dignitatis splendore, licet eo circumfulgeas, affici video, quam iis recte gestorum monumentis, quibus solis nos in Domino gloriari posse, scite monuit Apostolus. Ut pressius parallelo insistam, a primis, ut aiunt, unguiculis exordior. Regio sanguine orta est S. Elisabetha; et Te eo progenitam, ostendimus. Infans adhuc, e parentum sinu avulsa, sub Jacobi Regis, avi sui, disciplina sancte educata est; ita et Tu, AUGUSTISSIMA IMPERATRIX, sub integerrimi Catholici Principis avi Tui institutione, prima

suscepisti perfectioris vitæ semina, quorum uberes fructus prima totius orbis aula colligeret. Ipsa in ætate admodum tenera, Dionysio Lusitano desponsata, per medios bellorum tumultus ad Maritum Regem deducta est; et hic etiam casus utriusque Elisabethæ consimiles. Quod siquis fortasse, hæc sorti potius aut fortunæ, quam veræ virtuti tribuenda censuerit; audiat is æque conformia utriusque religiosissime gestorum specimina; solidas inde utriusque christianas virtutes colligat, ex virtutibus supernæ gratiæ, in utramque exundantis argumenta. Fortem in adversis, AD NUTUM DEI se quaquaversum flectere; rerum cælestium meditationem in deliciis habere; ad Missam quotidianam pientissime accedere; verbo Dei audiendo et ecclesiasticis officiis constanter insistere; sacris mysteriis statis temporibus ferventissime participare; Regi Consorti in omnibus obsequi, et tantum non famulari; liberorum in timore Dei educandorum curam non aliis committere, sed sibi propriam existimare; domum suam gubernare provide et solicite; largis eleemosynis munifica et liberali manu pauperun indigentiæ prospicere; summa in Deum ac Cœlites pietate templa et aras regiis donis pia et Christiana prodigalitate exornare; prudentia in regimine, clementia et benignitate in subditos excellere; hæc non naturæ aut sortis, sed gratiæ germina sunt: hæ sunt virtutes Catholica Principe dignæ, quibus S. Elisabethæ Acta, quorum ferme verba descripsi, a capite ad calcem in hoc volumine patentissime coruscant: donis, uti dicebam, cælestibus et divinis, quæ in Te AUGUSTISSIMA IMPERATRIX, ab eadem æterni Numinis bonitate collocata gratabundi suspicimus, eaque meritis efferre laudibus minime formidamus. Patuit et in Te animi supra sexum fortitudo, tum in iis quæ Tibi exantlanda fuerunt, ut ad Augustum Sponsum pertingeres, tum vero cum ad imperium ipso revocato, sola regnum et clementissime et prudentissime moderata es, sed in eo vel maxime, quod invitus nec sine lacrimis memoro: dum post septem annorum conjugium, natam tandem prolem masculam, Archiducem Leopoldum, o tristem Leopoldi memoriam! præmaturo fato, nobis heu nimium luctus! Tu mater, siccis propre oculis Tibi eripi passa es; quem etsi tenerrime diligeres, audita tamen non semel fuisti, cum palam et sincere ediceres, percupere Te atque etiam Deum precari, hunc Tuum filiun in prima potius ætate et innocentia mori sineret, quam ut, succedentibus annis, in grave aliquod peccatum incidere pateretur. Christiana profecto et digna forti Imperatrice, digna Elisabetha sententia! quam non semel repetiisse Te comperimus, dum binas alias Serenissimas proles utero gestares, hoc Superos unice rogare solita, ut Baptismi gratiam consequerentur. Scilicet, id semper opere gloriose executa es quod piissimo lemmate expressum refers, AD NUTUM DEI. Vulgatissimæ sunt reliquæ S. Elisabethæ virtutes, quas in Te adumbratas non aula solum Viennensis, et Austria tota, sed orbis universus extollere numquam desinent: præsertim eximiam illam Tuam in pauperes misericordiam, in quos tam propense benefica es, ut lætior numquam appareas, quam cum facultates omnes larga manu in ipsorum sinum profudisti, quæ vere incomparabilis est S. Elisabethæ gloria, inde etiam vehementer inclarescens, quod summa religione et pietate omnia prope sua in ornandis aris et templis ad extremam usque ætatem insumpserit. Et hæc Tua Reginæ Sanctæ studiosissima æmulatio,

dum donis pretiosissimis eadem non levi sumptu instruis, iisque propriis sæpe manibus, non operose minus quam eleganter elaboratis : cujus piissimæ liberalitatis testes habeo Œtingam veterem, Cellam Marianam, varias Austriæ et Hungariæ ecclesias, ne exclusa quidem Transilvania, ad quam etiam ejusdem Cæsareæ pietatis monumenta extendisti. Vidit Augustissimus Conjux, quantam tot religiosis operibus, in Lusitania etiamnum exstantibus, gloriam adepta sit Regina Sancta, cujus ipse incorruptum post quatuor ferme secula corpus veneratus est. Non longe quærenda sunt ad exemplum incitamenta; Patronam habes, quam in Te redivivam toti Imperio repræsentas. Sunt et alia in hoc volumine, tum religiosæ istius in Deum et Sanctos pietatis, tum vero in pauperes beneficentiæ specimina, ad prodigium usque miranda, in singulari Flandrorum Protectrice S. Godeleva; ut cetera prætercam variis locis hoc toto volumine dispersa. Neque enim longam aliam Sanctorum seriem, qui totis sex diebus hic comprehenduntur, nominatim percurrere integrum est. Ipsum præter innumeros gloriosissimos Martyres, ornant primi ferme, saltem præstantissimi Germaniæ apostoli Goar, Agilolfus, Disibodus, Kilianus, Willibaldus, Udalricus; qui viri, quot apostolicis laboribus, quot virtutibus, quot meritis, quod signis illustres! Quot vero et Sancti alii, totidem et ipsi pro Te, AUGUSTISSIMA IMPERATRIX, apud Deum futuri intercessores, qui potenti suo patrocinio a supremo Sanctorum Capite, ita loquimur pleni fiducia, ad quam Te demississime exhortari audemus; alium nobis Serenissimum Archiducem, alium Leopoldum impetrabunt, futurum heredem, non ditionum modo Austriacarum, sed, quod in hac re primum est, Tuarum et Augustissimi Consortis præclarissimarum virtutum; futurum Imperii et Catholicæ Ecclesiæ columen; futurum Augustissimorum Avi et Parentis in promovenda Sanctorum gloria imitatorem. Non fallent divina effata : Quisquis AD NUTUM DEI se dirigit, optatis potiri meretur. Eam nos spem firmam alimus, ea Belgæ Tui omnes fidentissime nituntur. Audiant Cælites quæ votis omnibus jam diu ardentissime postulavimus, et porro, quo fieri poterit fervore, efflagitare non desinemus.

AUGUSTISSIMA IMPERATRIX

SACRÆ CÆSAREÆ ET REGIÆ CATHOLICÆ MAJESTATIS TUÆ

Devotissimi Clientes:
Conradus JANINNGUS,
Joannes Bapt. SOLLERIUS,
Joannes PINIUS,
Societatis Jesu.

SYNOPSIS
TOMI SECUNDI
DE ACTIS SANCTORUM
JULII

Tomus hic Julii alter, priori non major mole, sed dierum et Sanctorum numero, ad nonum usque diem extensus, in quo variæ Anonymorum MM. turmæ; ea vero longe præcipua, quæ decem mille ducentos et tres sacros Pugiles, ductore Zenone, complectitur; Sanctos vero, nominibus propriis expressos, ultra ducentos et quinquaginta; quos more solito, qui virilis sexus sunt, secundum triplicem statum *Ecclesiasticum, Monasticum* et *Secularem,* ordine regionum distribuimus in tres classes : feminis, cujuscumque sint status, in quartam classem collectis. Ab hac serie excluduntur Sancti veteris Testamenti, de quibus præcedenti volumine actum diximus. In hoc tomo recurrunt *Oseas* et *Aggæus* uno die simul conjuncti, atque *Isaias,* inter Prophetas majores primus et celeberrimus, Christi Servatoris prænuntius, et, si ita loqui licet, præmartyr.

EX STATU ECCLESIASTICO.

In Oriente illustres fuere, sed prope æquivoci Episcopi, *Flavianus* Antiochenus et *Elias* Hierosolymitanus, funesta ea tempestate, qua æquabilis œconomia, rigidioribus orthodoxis exosa, moderatiores quoslibet suspectos reddidit; quos Theophanes aperte insectatus est : ast ii justos patronos repererunt, quibus et nos accessimus. Ab eodem Theophane insimulatus etiam est *Andreas Cretensis,* sed et ipse vindicatus. Non adeo celebres sunt, qui in solis ferme Græcis Fastis referuntur.

In Italia plures quidem Antistites recurrunt, verum aut nullis specialibus, aut non satis probis Actis ornati. Instituenda fuit disquisitio, quis inter summos Pontifices sub *Hadriani* nomine colatur Nonantulæ in ditione Mutinensi; ubi, sublata confusione, causa *Hadriano III* adjudicatur. De SS. *Stephano* et *Suera* sociisque aliis Rhegiensibus in Calabria anceps disceptatio : qualis de *S. Romulo* comitibusque martyribus in Tuscia; quorum postremorum quam certus cultus, tam sunt apocrypha Acta, quæ de ipsis circumferuntur. Alios promiscue appellare sufficiet. Martyribus annumerantur *Pontianus* apud Tudertinos, et *Astius* sive *Aberistus* Dyrrachii. *Albertus* celebris est Laude Pompeia. Habent Brixienses *Apollonium* Præsulem, habent et Beneventani alium suum synonymum. *Joannes Angeloptes* Ravennatibus præfuit, *Consul* Comensibus, *Ampelius* Mediolanensibus, *Felix* Genuensibus, *Severus* Cæsenatibus. De *Brictio* Martulano actum fuit in Tract. Præliminari ante tomum I Julii, et hic rursus in plures distrahi, aut in Hispaniam avehi prohibetur.

Inter Galliæ Præsules eminuit *Felix* Nannetensis, encomiasten nactus Fortunatum, qui doctrinam, virtutes, et gesta ejus mirifice prædicavit. Non eadem censuit Turonensis Gregorius, paulo acerbius cum Felice conflictatus; ut intelligas, Viros etiam sanctissimos nonnumquam humanitus aliquid passos. Celebris est *Laurianus,* non solum Episcopus, sed et Martyr Vastinni in Biturigibus. Alii sunt *Eoaldus* Viennensis, *Aurelianus* Lugdunensis, *Sigisboldus* Sagiensis, *Angelelmus* Autissiodorensis, *Paulus* Senonensis, *Valerius* Consorranensis : et de quo notitiæ vix reperiri potuere, *Itherius* Nivernensis, reliquiarum cultu, quam gestorum serie illustrior. Inferiores hujus classis ordines ornarunt *Valentinus* presbyter, Galliarum Alexius, *Gervasius* diaconus et martyr, ac *Wulfilaicus* Occidentis Stylites, a Gregorio laudatus. Obscuriora sunt, quæ de *Bertario* et *Ataleno* MM. tradita habemus.

Odonis Urgellensis episcopi fama Hispaniæ fines excessit, dum ejus nomen Martyrologio Romano insertum est.

Apud Anglos, Scotos et Hibernos nominatissimus *Palladius,* S. Patricii quodammodo præcursor fuit. *Hedda* apud Occidentales Saxones meritam egregiorum operum laudem consecutus est : sed nullus apud Anglos *Odone* Cantuariensi antistite celebrior.

Vix umquam tam paucis diebus tot insignes Episcopos dedit Germania. Ut non multis inhæream enumerandis Trevirensibus, seu forte Tungrensibus, *Nativo, Numeriano,* et *Auspicio ;* Martyribus accensetur *Agilolfus* Coloniensis. In Dysembergh, non procul Moguntia, claruit *Disibodus* Hibernus episcopus, tametsi ibidem, vitam mere solitariam duxerit, nomine proprio monti indito, ubi monachos congregavit, quorum miseræ vicissitudines explicantur. Franconum apostolus *Kilianus,* Hibernus et ipse vel Scotus, Herbipolim fidei lumine illustravit, fuso cruore eam fœcundans. Tempora ejus, quantum fieri potuit, restituta sunt : Acta vero, et quæ ad ejus cultum spectant, illustrata. Non procul inde primos item fidei radios sparsit *Willibaldus,* Eystettensis ecclesiæ conditor et patronus, cujus Acta, ex ipsis vetustis hodœporicis accepta, ad chronologicos calculos reducta sunt. Quartus ætate, sed aliis sanctitate, gestis et miraculis non inferior, *Udalricus* Augustanus, Germaniam universam et Pannoniam ipsam nominis sui fama implevit. Gesta post Velserum illustrata sunt; sacrum corpus Augustæ assertum.

Herumbertus, episcopus Mindensis, notus est ex Breviario Osnabrugensi. Ad hanc classem revocandus est *Goar* presbyter in agro Trevirensi, nominis sui oppido, et vulgatis plurimis signis notissimus.

Priscam primorum Ecclesiæ Martyrum constantiam et fortitudinem in Belgio suscitarunt Parochi, Sacerdotes, et Religiosi undeviginti numero, a furentibus seculo XVI Calvinianis Brilæ in Hollandia martyrii laurea donati, sed notiori nomine *Gorcomienses* dicti, quorum historiam graviter, erudite et integerrima fide descripsit Guilielmus Estius. Quæ pro eorum refodiendis exaltandisque reliquiis, cultu et canonizatione subinde gesta sunt, prævio commentario cursim deducuntur.

EX STATU MONASTICO.

Effulsere in Oriente *Patermuthius* et *Copres* anachoretæ Ægyptii, quibus, ut martyribus sub Juliano apostata, adjungitur miles *Alexander*. De eorum Romæ cultu agitur; sed eos aliqui confessores mallent, ex Vitis Patrum acceptos. Inde desumpti sunt *Epictetus* presbyter et *Astion* diaconus monachi martyres Almyride in Scythia. Mira in paucis videtur historia, neque est, qui martyrii palæstram satis apte delineet. *Sisoes Magnus* inter Thebaidos solitarios præcipua nominis gloria claruit. Plures ex hoc ordine referunt Græcorum Fasti, sed solo ferme nomine notos. In Italia eremiticam vitam professus videtur *Illuminatus* apud Tifernum Tiberinum; verum de cultu magis, quam de gestis constat. Huc etiam revoca *Albertum*, monachum Cisterciensem, apud Genuenses cultu publico celebrari solitum. *Davanzatus* Barberini in Etruria paulo notior est, forte S. Francisci Tertiarius. *Petrus a Cruce*, e Germania Viterbii peregrinus, Ord. Servorum B. M. V. ad hanc classem reducendus est. In Gallia unicus occurrit *Auremundus*, abbas Mariacensis apud Pictones. Celebriorem suggerit Anglia, *Grimbaldum*, Wintoniensem abbatem, ex monasterio S. Bertini ab Alfredo rege evocatum, ad restaurandam, ut volunt, academiam Oxoniensem. Varia idcirco finguntur, quæ rejicienda fuere : plurima alia valde ambigua discussa sunt. Per Germaniam monachorum norma eodem prope tempore existitere *Procopius* in Bohemia, et *Wilhelmus*, dictus *Hirsaugiensis*, cujus monasterii reformationem per varia alia feliciter propagavit.

EX STATU SECULARI.

Ad Orientem pertinent *Aquila* et *Priscilla*, quorum sufficiens gloria, quod ab Apostolo laudati fuerint. Celeberrimus *Pantænus* eo maxime titulo prædicandus, quod Alexandrinam cathedram seu scholam moderatus fuerit. De *Procopio*, uno an gemino, lectore Scythopolitano, et duce Ægyptio multa pridem contentio, quæ hic denuo innovanda et dirimenda fuit. *Domitius* in Syria martyr egregius, non tergeminus sed unicus esse videtur. *Paulus Novus* ex eorum numero est, qui sub Iconoclastis certarunt. Adde his Latinos et Græcos alios Martyres in solis Martyrologiis memoratos.

Italiæ seu potius Romæ non unum, variis successive diebus, Sanctum subministrant Acta S. Sebastiani, quos inter in hoc volumine recurrit *Tranquillinus*: præter *Claudium commentariensem*, *Nicostratum primiscrinium*, *Castorium*, *Victorinum* et *Symphorianum*, *Antoninus* martyr Placentiæ operosiori dissertationi materiam præbuit, qua prævie excutiuntur confusiones Antoninorum, ad varios dies spectantium, qui omnes, excepto Placentino, difficulter a primo Apamiensi martyre disjunguntur. Brixiæ martyres honorantur *Nicolaus* et *Hieronymus*, *Eusanius* et socii MM. apud Forconium in Vestinis. *Theophanius* confessor Corneti in Tuscia. Florentiæ *Barduccius* et *Joannes de Vespiniano*.

Hugo Peregrinus colitur in diœcesi Autissiodorensi. *Nomius* seu *Nummius* solam nominis notitiam reliquit. *Medranus* et *Odranus* ad Hiberniam spectant. Singularem laudem meritus est *Edgarus* Anglorum rex, tot titulis commendatus, ut stupendum sit, regem adeo juvenem, tam brevi tempore, Anglicanam ecclesiam ad tantum splendorem evehere potuisse.

EX SEXU FEMINEO.

In Italia primus locus dandus *Anatholiæ* Thorensi et *Audaci*, martyrii socio, in quibus variant Martyrologi, ad verosimillimum sensum explicati. *Zoe* martyr Romæ ex Actis S. Sebastiani sumpta est, ut supra *Tranquillinus* et alii. *Trophima*, seu *Trophimina* virgo martyr Sicula, satis mirum in modum exornata est; sacro corpore gaudere se putant Minorenses in Calabria, quod forte tuto admitti posse videbitur. *Dominica*, virgine itidem et martyre, gloriantur ibidem Tropæenses; sed de ejus patria longa apud ipsos et inutilis concertatio, sic composita, ut controversiarum finem sperare liceat. Tot fluctus non movit *Philomena* virgo apud Septempedanos in agro Piceno. *Joanna* virgo Carmelitana apud Regium Lepidi immemorabili cultu, quem perseverare credimus, gaudere pergit.

Noiala virgo martyr scitur habere cultum Pontevici in Armoricis. Ad Belgium spectant *Landrada* virgo, S. Lamberti synchrona, parthenonis Belisiensis in agro Leodiensi fundatrix. *Berta* vidua sanctimonialis Blangiaci in Artesia cum synonymis confundenda non est. Præ ceteris tota Flandria celebratur *S. Godeleva* virgo et martyr, tametsi conjugata, speculum cujuslibet status feminei; impii mariti jussu strangulata, verso in candidum lapidem sanguine, fonte autem, in quo submersa est, ad pellendos morbos in hunc diem salutari reddito. *Elisabetham* Lusitaniæ reginam satis est nominasse. *Moduenna*, *Morenna*, seu quotquot aliis modis indigitaveris, ænigma historicum est, aut una in plures divisa, aut plures in unam conflatæ. Rerum, personarum et temporum confusio est, qua nemo sese facile expediet. Planiora sunt quæ de *Sexburga* regina et abbatissa Elyensi, de *Edelburga* abbatissa Faræmonasterio in Gallia, et de *S. Everilde*, virgine etiam Angla dedimus. *Angela* virgo Bohemica, Carmelitana, nimis multis prodigiis involuta est. *Summiva* virgo martyr cum sociis vel sociabus adscribitur Norvegiæ.

FA-

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi Typographos et Bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere et vendere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Michaele Angelo Tamburino, concedo Jacobo du Moulin *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum secundum de Actis Sanctorum Julii, collectis et illustratis per Conradum Janningum, Joannem Bapt. Sollerium, Joannem Pinium, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ* XXXI *Decembris* MDCCXX.

JOANNES BAPTISTA ARENDTS.

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Conradi Janningi e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo, vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat : qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis.

Signat LOYENS.

Et ego Conradus Janningus Societatis Jesu, permitto Jacobo du Moulin, ut Tomum secundum de Actis Sanctorum Julii, meo permissu ab ipso impressum, publicet. Datum Antverpiæ XV *Februarii* MDCCXXI.

APPROBATIO ORDINARII

Tomus hic alter mensis Julii de Actis Sanctorum, eadem qua prior diligentia et ab iisdem auctoribus PP. Conrado Janningo, Joanne Baptista Sollerio et Joanne Pinio Societatis JESU *presbyteris Theologis elaboratus est, nec minus dignum censeo, qui in publicam lucem prodeat ad Dei ac Sanctorum gloriam, totius Ecclesiæ incrementum, atque hagiophilorum aliorumque ecclesiasticarum rerum studiosorum utilitatem. Dabam Antverpiæ* III *Februarii* MDCCXXI.

F. G. ULLENS Presb. Can. Schol.
Offic. et Lib. Censor Antverpiæ.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constutitiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc Secundum Tomum Julii denuo protestamur.

A D

ELOGIUM
R. P. FRANCISCI BAERTII
HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ

Auctore Guilielmo Cuepro ejusdem Soicctatis Sacerdote.

PROLOGUS

Si, teste Tullio, Latini Græcique philosophi non censeant lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur, decet nos laudibus potius, quam lacrymis prosequi funus R. P. Francisci Baertii, utpote cujus mortem non tantum vana apud posteros nominis immortalitas, B quam solam cæcæ illius ætatis sapientes ambiebant, sed æterna, uti confidimus, secuta est apud Deum felicitas. Quid enim non speremus de illo, qui omnes corporis vires, animæ facultates, vitam denique totam divino cultui Sanctorumque honori impendit? idque tanto laudabilius, quanto studiosius res a se præclare gestas tenebris involvere et hominum oculis subducere nitebatur. Quæ quidem piorum operum occultatio ampliorem laudandi materiam subtrahit, sed nescio quo modo, ad laudandum magis impellit. Imo mihi ad panegyrim ultro properanti calcar addidit fortuito oblatum hanc in rem aureum illud Hipponensis Antistitis effatum: *Laus humana non appeti a recte faciente, sed subsequi debet recte facientem, ut illi proficiant, qui etiam imitari possunt, quod laudant.* Itaque quæ de vita et moribus R. P. C Baertii ex fideli sociorum aliorumque narratione comperta mihi sunt, paucis complecti ac litteris mandare decrevi, tum ad gratam viri, de Opere nostro optime meriti, memoriam conservandam, tum ad documentum ex ejus virtutibus capiendum.

CAPUT I.

Natales; studia in seculo et religione usque ad Hagiographiam.

Natales pueritia; Cum luctuosis belli flammis undique arderet Flandria, multi ex agris locisque, a militari licentia parum tutis, ad munitas civitates fugiebant; quos inter Francisci nostri mater jam gravida, Belliolo, non invenusto Flandriæ oppido, sese recepit Ipras, tribus ab eo leucis dissitas, ibidemque anno post Christum natum MDCLI felici partu geminos edidit, quorum altero post tempus aliquod mortuo, Deus ad suam Sanctorumque gloriam conservare voluit Franciscum nostrum, quem pia mater, subsidente aut potius recedente armorum fragore, domum reversa ita in pueritia educavit, ut una cum lacte pietatem instillasse videatur. E Nam puer septennis manifesta indolis ad omnem honestatem propensæ indicia præbebat. Oblectatio non aliunde illi major, quam e pietatis exercitiis, qualia innocens illa ætas exstruendis ornandisque arulis obire consuevit.

3 Jam decennis ad percipienda linguæ latinæ rudimenta maturus habebatur. *studia in seculo;* Igitur parentum imperio et aliorum judicio ad studium istud animum appulit, ac in eo magistris attente audiendis, multa et diligenti eorum, quæ audiverat, commentatione, quotidianis denique gymnasii exercitationibus ita profecit, ut inter æquales plerumque primas ferret. Præter laudem, quam tum temporis a diligentia et obsequendi studio plane singularem merebatur, præcipuam gratiam illi ac commendationem peperit innata quædam verecundia, et quæ illam comitari solet, pudicitia; hanc oculi, vultus, sermo et totius corporis F habitus præferebant. Quæ, ne pravo, ut plerumque fit, consortio corrumperetur; si quos e sodalibus dissolutiores esse animadverteret, ab eorum consuetudine se prudenter subducebat.

4 Occupaverat jam tum ejus mentem peculiaris erga Dei Matrem amor, *pietas in juventute;* qui in lubricis fervidæ adolescentiæ annis tutissimum solet esse omnium virtutum ac præsertim castimoniæ præsidium. Tener hic affectus maxime se prodebat in adeundis cœtibus Deiparæ cultui dicatis, quos nullus frequentabat diligentius; et in celebrandis sanctissimæ Virginis festis, quibus scholasticorum nemo divinum Eucharistiæ epulum recipiebat ferventius. Tunc enim suavia cum Deo in longum protrahebat colloquia, ex ejusque vultu animum cælestibus gaudi-

Auctore G. C.

gaudiis delibutum et beatissimæ Virginis amore succensum facile deprehendisses. Tanta denique in adolescente observata est morum integritas, ut condiscipuli juberentur inspicere tamquam in speculum in ipsius vitam, atque ex ea sumere exemplum sibi.

Tirocinium religionis.

5 Hunc maxime in modum confecto studiorum humaniorum curriculo, Societatem nostram, ad quam divinitus se impelli sentiebat, summis votis expetiit, et honorifico veroque magistrorum suorum testimonio ad institutum nostum peridoneus judicatus, impetravit. In eam admissus, Mechliniam contendit, vitæ perfectioris tirocinium positurus; quod quidem tanta animi alacritate aggressus est, ut tirones, quorum incitati erant ad pietatem spiritus, ad sanctam accenderet æmulationem. Præcipuum in hac spiritali palæstra illi studium erat, alta religiosæ humilitatis, quæ ceterarum est parens custosque B virtutum, jacere fundamenta; quæ quam solida fuerint, reliquus totius vitæ cursus docuit. Hinc nempe profluxit illa sui ipsius despicientia, laudis fuga, in pauperes rudesque benevolentia, eorumque non infrequens et affabilis officiisque etiam testata congressio.

Audita philosophia, litteras humaniores docet.

6 Expleto biennio, emissisque de more votis, Mechlinia Antverpiam ad philosophiam audiendam se contulit, atque illic fervorem spiritus, qui per spinosa hæc studia subinde nonnihil dissipatur, non tantum non minuit; sed auxit potius, virtuti æque ac doctrinæ intentus. Postea Moderatorum jussu Brugis ac alibi litteras humaniores per sexennium summa cum laude juventuti tradidit. Quo in munere maxima illi cura fuit, ut simul cum doctrina pietatem discipulorum animis alte imprimeret. Quare si quid minus honeste ab C iis dicto factove commissum adverteret, quantulumcumque id erat culpæ, magna illico vultus sermonisque severitate redarguebat, non ignarus, quam facile juventus nimia indulgentia in graviora vitia prolabatur.

Studiis theologicis operam dat.

7 Difficili erudiendæ juventutis labore perfunctus, Lovanium mittitur operam daturus utilissimæ divinarum rerum scientiæ, qua sic mentem excoluit, ut non modo intellectum sterili pasceret subtilitate, verum etiam voluntatem ardenti in Deum affectione inflammaret. Interea sacerdotali dignitate ornatus P. Franciscus anno elapsi seculi octogesimo. et religiosi sacerdotis munia implevit, et diligentis theologi officio non defuit: Nam probe intelligens, scientiam non nisi assiduo labore venalem esse, tanta animi contentione et ingenii commendatione in hæc sacra studia incubuit, ut collectas quatuor annorum quæ- D stiones propositis publice thesibus defendere juberetur.

CAPUT II.

Labores in Hagiographia.

Actis Sanctorum illustrandis applicatur.

His humanæ divinæque scientiæ præsidiis instructus, anno MDCLXXXI Superiorum voluntate venit Antverpiam, ut R. P. Danieli Papebrochio τῷ μακαρίτῃ, tunc in Actis Sanctorum strenue laboranti, auxiliarem operam præstaret. Sequenti anno missus est ad tertiam Probationem, more Societatis restauraturus spiritum, si quid forte litteras docendo discendove deferbuisset. Sed post mensem, peractis illic spiritualibus sancti Patris nostri Ignatii exercitiis, rediit Antverpiam, inchoata Hagiographæ studia prosecuturus; in quibus quam utiliter feliciterque laboraverit, E testantur egregia sacræ scriptionis monumenta, quibus ejus eruditio orbi litterato innotuit.

Scripta illius in Hagiographia.

9 Imprimis post Vitam sancti Adalgisi presbyteri in Picardia ad justas chronologiæ leges reductam, edidit Acta sanctæ Ninocæ virginis, sanctorum Huvarni vel Harvæi, Majani vel Mevenni abbatum et sancti Vougæ vel Vii episcopi, quos omnes veneratur Britannia Armorica, et in quibus illustrandis tanto major occurrit difficultas, quanto minor est Britonum historiographorum copia. Dein præter Acta Græca sanctorum Zenonis et Zenæ martyrum Philadelphiæ in Arabia accuratis observationibus elucidata, Vitæ Magni Basilii episcopi Cæsareæ in Cappadocia præfixit et immiscuit commentarium prolixum et eruditum, ex quo tamquam ex ungue leonem, ut vulgo aiunt, virum possis cognoscere. F Inter ceteros autem Hibernicæ vel Scoticæ historiæ erat peritissimus: nam in gestis sanctorum abbatum Baithenci et Colombæ in Jona Scotiæ insula, sanctorum Coemgini aut Keivini, Colmani vel Colmaci, Molengi sive Dayrgelli episcoporum in Hibernia tanta ingenii subtilitate anachronismos correxit, tanta judicii maturitate Acta genuina a suspectis discrevit, tanta accuratione famosum schisma Scoticum in celebratione Paschatis aliaque ad Scotos tum novos tum antiquos spectantia explicuit, ut jure merito in commentario prævio ad Vitam sancti Rumoldi dictus fuerit *in rebus Hibernicis versatissimus*. Sed hæc et id genus alia malim studioso Actorum lectori judicanda relinquere, quam pluribus commemorare.

10 Unum tamen, quod operi nostro mul-

tum

In itinere Germanico varia monumenta colligit.

A tum profuit, prætermittere non licet. Perductis Sanctorum Actis ad finem mensis Maii, cujus postremum volumen inscriptum erat Serenissimo ac Reverendissimo Maximiliano Henrico, Coloniensi Archiepiscopo et Electori, visum P. Pabrochio, socios suos Baertium et Janningum eo destinare, ut offerrent ei tomum, et in ulteriorem Germaniam pergerent, varias bibliothecas, ad quas ipse olim cum Henschenio non accesserat, lustraturi. Hoc in itinere adeo exactus diligensque fuit Baertius, ut plurima monumenta descripserit, quibus hodie cum grata socii memoria utimur. In Bohemiam progressi, Pragæ aliquamdiu hæserunt, donati illic antiquo Martyrologio, quod in recensione Usuardi Danicum appellatur.

et subsidia impetrat ad prosequenda Sanctorum Acta.

11 Demum Viennæ Austriæ ab Augustissimo æternæ memoriæ Leopoldo Cæsare benignissime excepti, non solum lectissimæ bibliothecæ visitandæ ac evolvendæ potestatem B obtinuerunt, unde et plurima tum Græca tum Latina Acta ab ipsis collecta sunt, sed, expositis munificentissimo Imperatori Musei angustiis, talia impetravere subsidia, ut ad prosequendum opus læti alacresque in patriam redierint, daturi deinde, voluminum suorum dedicatione, perpetuum erga Augustissimam familiam grati animi testimonium; qua de re fusius actum est in elogio Papebrochii ante tomum VI Julii cap. 13 § 6. Fuit in ea mensium circiter octo peregrinatione, Baertii cura, non solum minuta quæque ad Sanctos pertinentia observare, verum etiam ad ea attendere, quæ ad urbium situm, gentium mores, tum vero ad templorum structuram ac pietatem potissimum spectarent, solitus quandoque tam expedite et exacte varia enarrare, ut auditores incredibilem memoriæ C vim mirarentur. Etenim personarum nomina et cognomina, loca, regiones, tempus aliasque res circumstantes, tametsi longo temporum et locorum intervallo sejunctas, adeo prompte referebat, acsi ea omnia de scripto recitasset. Quo fiebat, ut nostri religiose recrearentur, ac jucunde erudirentur, quod ipsi in familiari sermone primum erat et præcipuum.

CAPUT III.

Variæ P. Baertii occupationes.

Præter temporariam sumptuosi operis curam,

Cum ea sit humanæ mentis imbecillitas, ut uno eodemque tempore multis diversisque rebus peragendis non sufficiat, nemini mirum videri debet, si P. Franciscus, negotiorum multitudine ac varietate pene obrutus, assiduos sociorum labores æmulari ac plura ingenii sui argumenta posteritati relinquere non potuerit: Quippe, ut sodales Hagiographi liberius animum sacris studiis intenderent, temporariam tam sumptuosi Operis curam suscepit, gessitque tam sedulo, ut illius solertiæ ac industriæ nos plurimum debere libenter fateamur, eumque manibus omnium, quos molesto hoc onere liberaverat, Acta Sanctorum promovisse censeamus. Sed quantum temporis mittendis ultro citroque litteris, curandis typis, aliisque impedimentis, vasto huic Operi annexis, tribuendum sit, nemo istiusmodi rei vel tantillum peritus ignorat.

et varia caritatis erga proximum officia, duplicem Congregationem dirigit.

13 Ad hæc continue confitentibus aures præbere, et, quod hujus muneris consectarium est, ægros invisere, moribundos in supremam luctam comparare, et, ut ea ferebant tempora, varia caritatis officia præstare cogebatur. Nam quosdam etiam spiritualibus sancti Patris nostri Ignatii exercitiis excoluit; E inter quos non nemo, jam strenuus animarum curator, nuper mihi non sine grati animi testificatione significavit, sese ob eam rem P. Baertium ac in eo totam nostram Societatem semper magni fecisse. Præter negotiorum molem, quæ totum requirebat hominem, duas ad extremum usque morbum direxit Congregationes, unam juvenum, puerorum alteram; quibus ita sese impendit, ut hoc unicum aut certe præcipuum ipsius munus esse videretur. Quapropter quanto cum fervore ac fructu illud obierit, paucis referam, idque eo libentius confidentiusque, quod mihi puero in ea Congregatione fidei Christianæ elementa ex P. Francisci ore excipere contigerit.

Diligentia illius.

14 Vix credi potest, qua contentione, alacritate atque industria hanc juventutem F instrueret. Propria, ut opinor, experientia edoctus noverat, ex recte instituta pueritia omnem reliquæ vitæ fructum esse exspectandum. Hinc teneris mentibus sanctum Dei timorem et odium peccati rationibus, ad eorum captum accommodatis, altissime insculpere conabatur. Ut autem delectando pariter ac monendo certius hunc finem consequeretur, documenta sua jucundis Sanctorum historiis condiebat, quibus parvulorum animos attentos et doctrinæ tenaciores reddebat. Quam vero accurate diligenterque id faceret, vel ex eo patet, quod non nisi parate ac meditate ad dicendum accederet, perinde acsi coram erudito consessu verba facturus esset, cum tamen extemporali oratione facile rudes auditores in admirationem rapere potuisset. Quin imo scriptitabat conciones suas, quarum

aliquot

AUCTORE G. C.

aliquot syntagmata post mortem illius inveni. Unde non difficilis conjectura est, quanti faceret hanc parvulorum instructionem.

et industria

15 At inter alia jucundum memoratu est, quibus artibus inquietum hunc gregem in officio contineret. Modo dispertitis pro cujusque merito munusculis, pueros ad diligentiam modestiamque incitabat; modo honorificis magistratus titulis ornabat. Quod ut majori cum pompa fieret, Festis solennioribus pia per pueros in theatro exhiberi curabat spectacula, ut et confluxus populi actores animaret, et fidei mysteria, quæ ad scenam didicerant, altius illorum animis inhærerent. Hæc autem aliaque congregationis exercitia tanta peragebantur decoris et ordinis observantia, ut non inconditam puerorum turbam, sed exercitatam militum aciem dixisses. Sic matura jam ætate vir cum pueris familiariter agere, et quodammodo repuerascere non erubuit, ut Apostoli exemplo omnibus omnia factus, omnes Christo lucrifaceret. B

in instruendis pueris

16 Peculiari autem fervore erudiebat eos, qui ad Dominici Corporis communionem primo erant accessuri; non ignarus ex hac prima intimaque cum Christo conjunctione ingentem divinorum donorum copiam promanare. Id ut majori cum fructu fieret, libellum imprimi jussit, in quo explicabantur ea, quæ ad necessariam hujus cælestis cibi cognitionem, utilemque usum conducebant. Distributo in singulos legendi peritos ejusmodi libello, totum fere tempus, quod Festis Dominicisque diebus extra consuetas occupationes supererat, sancto huic operi impendebat. Si quis vero ab hac, aut communi instructione abesset, statim P. Franciscus, tamquam grave damnum passus, parentes aut consanguineos adire, absentiæ causam inquirere, et ad reditum hortari. C Plerumque etiam post finitum cœtum, privatim cum quibusdam juvenibus miscebat colloquia, eosque ad frequentanda Sacramenta et observandas Congregationis leges exstimulabat. Neque fructu carebat familiaris hæc et virtutis quadam maturitate temperata agendi ratio : inducebantur enim illa allecti juvenes, ut peccata apud eum expiarent, ejusque consiliis ac monitis se permitterent, cujus benignitatem amabant, reverebantur prudentiam. Denique ut verbo absolvam, tanta caritate hanc teneram ætatem complectebatur, ut non defuerint, qui dicerent, potius ad erudiendos pueros, quam ad illustranda Sanctorum Acta P. Baertium destinatum videri.

CAPUT IV. D

Præcipuæ illius virtutes.

Ex animi submissione

Ex incenso haud dubie in Deum affectu egregia illa caritas in proximum redundabat. Sed cum de interiori hoc amore, aliisque occultis virtutibus mihi agere non sit integrum, eas solummodo breviter hic proponam, quæ ab aliis, ipso invito, fuerunt observatæ. Inter ceteras principem locum videtur obtinuisse profunda quædam animi demissio, quæ sese maxime manifestabat, quando rudibus et pauperibus obsequium erat præstandum : nam servos, orphanos, opifices, agricolas aliosque idgenus homines tanta excipiebat benevolentia, ut ad eum confessionis causa certatim confluerent. Alias familiaria cum istiusmodi hominibus instituebat colloquia, et affabilitate minime fucata satis indicabat, se potius illorum, quam divitum aut nobilium consortio E delectari. Quando sic animos sibi conciliaverat, liberius efficaciusque eos ad peccatorum fugam et vitæ emendationem exhortabatur. Sæpe etiam ex collatitia pecunia inopum miseriam sublevabat, quosque eleemosynis non poterat, blandis verbis ac utilibus consiliis solabatur.

viliora amplectitur munia.

18 Sed ne id in communi tantummodo dixisse videar, singulare hujus rei exemplum accipe. Sunt hic in morotrophio, qui mente non omnino capti, sacrorum mysteriorum participes esse sinuntur. Baertius judicans cum Apostolo, se sapientibus et insipientibus debitorem esse, tanta cordis teneritudine miseris illis hominibus compatiebatur ac succurrebat, ut non alio quam communis patris nomine ibi compellaretur; statis temporibus ipsorum confessiones excipere, et quamquam F in remotissima urbis parte commorentur, sæpius afflictos accedere, consolari, et quibus poterat subsidiis juvare ac recreare solitus. A quo humili caritatis officio non prius destitit, quam postrema infirmitate correptus, domo exire prohibitus fuerit. Ejusdem virtutis impulsu semper illum obscuriores Musei nostri occupationes sibi delegisse crediderim : Nam errores typographicos corrigere, librorum indices conficere, et id genus alia, quæ plerisque tædium creare solent, ipsi in deliciis esse videbantur. Hisce autem in speciem abjectis scriptionibus, cum ingens pretium interiore erga Deum Sanctosque affectu addidisse, ac magnum meritorum cumulum collegisse existimo.

19 Generosum hunc sui ipsius contemptum temptum comitabatur candida quædam agendi

Candor animi, A di loquendique simplicitas, ob quam usque adeo omnibus erat carus, ut etiam naturales defectus, ex melancholica corporis temperatione exorti, in eo non displicerent. Quare non videor mihi male de eo dicturus, quod de magno Basilio (absit comparatione invidia) olim in oratione funebri sanctus Gregorius Nazianzenus pronontiavit, Græca sua facundia sic in amici sui laudem excurrens : Τοσάυτη τοῦ ἀνδρὸς ἡ ἀρετὴ, καὶ ἡ τῆς δόζης περιουσία, ὥστε πολλὰ καὶ τῶν ἐκείνου μικρῶν, ἤδη δὲ καὶ τῶν σωματικῶν ἐλαττωμάτων, ἑτέροις εἰς εὐδοξίαν ἐπενοήθη· οἷον.... τὸ περὶ λόγον μὴ πρόχειρον, σύννουντε ὡς τὰ πολλὰ, καὶ εἴσω συννευκός,... ὧν οὐδὲν ἐκείνῳ διὰ σπουδῆς ἦν, ἀλλ' ἁπλῶς ἔχον, καὶ συμπίπτον, ὡς ἔτυχε. Id est. *Tanta erat viri virtus et gloriæ prestantia, ut multa ex illius parvis rebus, atque etiam ex corporeis defectibus ab aliis ad nominis claritatem excogitata sint:* B *quale est...... ad loquelam non promptum, sed plerumque cogitabundum atque intra se contractum esse;.... quorum ille nihil dedita opera, sed ea simpliciter et fortuito factitabat.*

20 Hæc quam apte in P. Baertium conveniant, optime judicabunt illi, qui virum convictu et consuetudine familiarius noverunt. *et orationis studium* Hi enim sciunt, eum subinde sermonis parcum, variis cogitationibus distractum, et aliquantulum subtristem fuisse; quæ omnia nos nisi ex occultis morbis et melancholicis humoribus oriebantur. Sed tunc ille memor remedii, quo sanctus Apostolus Jacobus tristitiam pellendam suadet, continuo oratione se muniebat. In obscura enim quadam domus nostræ porticu majorem in modum attentus et secum meditans inambulabat, atque inducta divinæ lucis serenitate exortas mœroris nebulas dissipare conabatur. C Quotidie etiam extra consuetam matutinæ orationis horam erepto ex summis occupationibus otio, observatus est superiorem quamdam et ab interpellatione remotiorem ædium partem ascendisse, ubi cum rerum divinarum contemplationi vacasse non omnino vana est suspicio. Sed hæc, ut ante monui, relinquenda sunt judicio illius, qui cordis intima scrutatur; præsertim cum P. Franciscus semper voluerit vitam suam absconditam esse cum Christo in Deo.

21 Non opus esse existimo, ut de vigili *Castitatis custodia.* castimoniæ custodia multis disseram. Certe castum intaminatumque ejus animum ex iis, quæ in pueritia ejus memoravimus, pronum est intelligere : Prima enim virtutum semina, si assidua cultura accesserit, solent radices agere altius, et firmius lætiusque efflorescere; atque adeo, qui a puero ex virgineo quodam *Auctore G. C.* pudore ab omni impuritate abhorruit, quin jam voti religione obstrictus, multo magis eam exsecratus fuerit, dubitari nullatenus potest; cujus rei vel hoc satis magnum est argumentum, quod jam senili prudentia et constanti virtute præditus, in vitando feminarum consortio propemodum esset nimius; adeo ut vix adduci posset, ad earum confessiones excipiendas. Auditus est cum aliquando joco diceret, inanibus et curiosis muliercularum quæstionibus respondendum esse latine, si quis nollet cum illis protrahere colloquium. Si quando necessitatis aut honestatis causa mulieres inviseret, tantam servabat oculorum modestiam, ut iis ingentem sui admirationem venerationemque relinqueret. Peculiare est, quod in hanc rem a virginibus fide dignis accepi; nempe P. Franciscum in necessariis quibusdam vel officiosis salutationibus adeo constanter oculos in terram B fixisse, ut sese ei semper de facie ignotas fuisse arbitrentur.

22 Quid jam dicam de solida illius in Deum *Aliæ illius virtutes.* religione, qua quotidie incruentam immortali victimam litabat, ministrabatque ad aram facienti P. Papebrochio, qui labore et senio fractus ad offerendum divinum sacrificium sacerdotis auxilio indigebat? Quid de ardenti erga Deiparam amore, quo ejus cultum ubique promovere studebat? Inter alia hujus amoris signa, in juvenum Congregationem induxit laudabilem consuetudinem publice recitandi beatissimæ Virginis coronam, quam pii clientes, singulis diebus Dominicis, ipso hortante ac præeunte, tanta modestia reverentiaque Virgini Matri offerebant, ut ob inductum hoc pietatis exercitium a concionatore Dominicanæ familiæ publicis meritisque laudibus e suggestu fuerit C exornatus. Quid denique de tenero commiserationis affectu, quo nostris ægrotantibus, moribundis, defunctisque opitulabatur? Ubi quis e nostris in morbum inciderat, statim P. Baertius cum invisere, religiosis festivisque colloquiis recreare, eique sua obsequia deferre. Quod si in vitæ discrimen adductus esset, mature illum extremis Ecclesiæ præsidiis munire, piis exhortationibus ad sanctam mortem præparare, et nonnumquam ad ultimum usque spiritum morienti assistere. Nec minor erat in vita functos pietas. Nam præter sacrificia aliaque bona opera, quibus animas in piacularibus flammis detentas juvare consueverat, celebrandis nostrorum exsequiis per plurimos annos præfuit. Sileo exactam paupertatis et obedientiæ observantiam, constantem

Sanctorum

AUCTORE G. C.

Sanctorum venerationem, et reliquas religioso sacerdote dignas virtutes, quas omnes coronavit heroica patientia in diuturno morbo, de quo nunc paucis agendum est.

CAPUT V.

Ultimus morbus et mors.

Hemiplexia tactus, in diuturno morbo

Anno a partu virginis MDCCXVI die XII Januarii hemiplexia correptus improviso semianimis corruit. Mox medicorum consilio ipsi vena aperta est, quæ medela tantum profuit, ut sacro viatico præmuniri potuerit. Interjectis deinde aliquot diebus, paulo melius habere cœpit. Cum tamen talis esset morbus, ut brevi tempore sanari non posse videretur, assignatum est illi a Superioribus, cubiculum, in quo commodius valetudo viri curari posset. Hic hæsit per annos propemodum quatuor, nisi quod interdum baculi adminiculo ad templum prorepere t.

præbuit variarum virtutum exempla.

24 In hac patientiæ palæstra multa dedit virtutum specimina. Ut alia omittam, narravit mihi Frater quidam, ægrotanti frequenter adesse solitus, sese maxime miratum fuisse eximiam animi modestiam, qua P. Franciscus se ipsum despiciebat. Cum enim adverteret, illum sine ulla querela cibo frigefacto vesci, velletque eum calefacere; rogans quomodo brumali tempore frigidam escam posset capere; reposuit P. Baertius : Labori isti parce, mi frater : Nam cibus quocumque modo præparatus mihi immerenti sufficit. Tacitus etiam præterire non possum tenerum illius erga res divinas affectum, qui in eo morbo maxime eluxit. In hac re mihi testis omni exceptione major est sacerdos e Societate nostra, ob candidam virtutem et eruditam facundiam toti huic urbi notissimus, qui non ita pridem e vivis excessit. Ex hoc viro audivi, P. Franciscum sæpius ab eo flagitasse, ut Horas Canonicas alta voce recitare, puncta sacræ meditationis prælegere, et alia quædam pia in colloquio proponere dignaretur; quæ omnia, ut idem ille testis oculatus affirmavit, tanto excipiebat pietatis sensu, ut ubertim lacrymæ ex oculis erumperent.

Post dolores fortiter toleratos

25 Cum his aliisque virtutum exercitiis morbum suum in conspectu Dei redderet pretiosum, placuit vitæ ac necis Domino servum suum annis meritisque gravem ad laborum ac dolorum terminum per asperam, sed compendiariam viam adducere. Nam cancer pedem illius dexterum invasit, et virum diuturno morbo confectum, incredibili dolore affecit. Accersiti confestim medici et chirurgi, pede inspecto, severe pronuntiant, quosdam pedis digitos esse resecandos, ne malum serpat ulterius et cetera membra inficiat. Hac acerba denuntiatione, ut verum fatear, nonnihil exterritus P. Franciscus cœpit dubitare, quid sibi esset faciendum. Sed paulo post, collectis animis, non modo se paratum ostendit, ad quævis toleranda, sed etiam inter ipsam lanienam (quæ quo lentior, eo acerbior fuit) invictæ fortitudinis ac tolerantiæ documentum præbuit.

pie ac placide moritur.

26 Post hanc resectionem, febris eum afflixit et ita reliquas vires exhausit, ut in præsenti vitæ versaretur discrimine. Itaque mature cælesti viatico et sacro oleo ad æternitatis iter suscipiendum instructus, per aliquot dies sui omnino compos decubuit. Tandem die XXVII Octobris anni MDCCXIX, piis precibus se ipsum confirmans, et crebris suspiriis cupiens dissolvi et esse cum Christo deseruit ærumnosam hanc vitam, de qua vere dicere potuisset cum Ecclesiastico cap. 30 : *Melior est mors, quam vita amata; et requies æterna, quam languor perseverans.* Atque hæc sunt, quæ de vita ac morte R. P. Francisci Baertii ex multis pauca collegi, pluria relinquere coactus arcanorum scrutatori Deo, cui soli has sacrorum studiorum primitias et reliquos totius vitæ labores consecratos volo.

A D

INDEX
SANCTORUM
AD TOMUM II JULII

B. Bar-

E Edel-

INDEX CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM NATUM.

SECULO I.

C

SECULO III.

SECULO IV.

SECULO V.

SECULO VI.

SECULO

INDEX CHRONOLOGICUS.

NOTITIA FIGURARUM ORNANTIUM HUNC TOMUM

ACTA

ACTA SANCTORUM

JULII

TOMUS SECUNDUS, QUARTA DIES

SANCTI QUI IV NONAS JULII COLUNTUR

Sancti Oseas et Aggæus Prophetæ, in Palæstina.
S. Jocundianus Martyr in Africa.
S. Innocentius | Martyres
S. Sabbatia et alii xxx | Sirmii.
S. Namphanion et socii Martyres, Madauræ in Africa.
S. Antoninus Martyr Placentiæ in Italia.
S. Theodorus Cyrenensis Martyr in Libya.
SS. Asclepias Thaumaturga, Theophilus ac Menignus Martyres Græci.
S. Marcus Confessor apud Græcos.
SS. Theodotus Martyr et Donatus Episcopus Libyæ.
SS. Flavianus et Elias, Antiochiæ et Jerosolymis Episcopi.
S. Laurianus Episcopus Martyr, Vastinni apud Bituriges in Gallia, et Hispali in Hispania.
S. Valentinus presbyter Conf. prope Molismum in Gallia.
S. Andreas Cretensis.
S. Berta Vidua Sanctimonialis, Blangiaci in Artesia.
S. Aurelianus Episcopus Conf. Lugduni in Gallia.
S. Odo Archiepiscopus Cantuariensis.
S. Udalricus Episc. Augustanus.
S. Procopius Abbas Conf. in Bohemia.
S. Wilhelmus Abbas Hirsaugiensis.
S. Albertus Episcopus Conf.; Laude Pompeia in Italia.
BB. Barduccius et Joannes de Vespiniano laici Conff., Florentiæ in Etruria.
S. Elisabetha Regina Portugalliæ.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

S. Concordii Martyris translationem Bisuldini in Hispania, diœcesis Gerundensis *hoc die collocat Ferrarius in Catalogo Generali; in annotatis sic observans :* Is videtur idem cum Concordio Spoletano; sed Spoletii copus habetur; *ut plane fallat Tamayus ad primam Januarii pag. 25, dum ait, Ferrarium* mutasse sententiam. *Utrum S. Concordii Martyris Spoletini corpus vere translatum sit Bisuldunum, non est meum hic definire : egit de eo Sancto Bollandus* I *Januarii, quo die res tota de integro discuti poterit in supplemento, quo eam controversiam remittimus* I Januarii

S. Marianus, *ut* Confessor et abbas, in celebri illo Scotorum monasterio Ratisbonæ in Germania *annuntiatur hoc die a Davide Camerario, qui ipsum* in Caledonia Scotiæ provincia, cujus præcipua civitas Dumcalidonia, monachum prius egisse *ait,* non sine magna opinione virtutis. *Testes adducit Lazium et Aventinum, forte quod alios scriptores, qui de Sancto isto loquerentur, non novisset. Dempsterus eumdem* S. Marianum *posuit* x *Octobris, in ejus ætate designanda turpissime aberrans. Melius et accuratius de Sancto Abbate Ratisbonensi, ut a Chronographo distincto, egit Bollandus, Camerarium et Dempsterum refellens, quamvis vita ibi tradita multorum potius peregrinorum Scotorum historia sit, et mendis non careat, ut Mabillonius etiam observavit, Marianum inter Prætermissos collocans de quo forte alia examinanda supererunt in jam dicto Supplemento ad* IX Februarii

S. Wilhelmi Comitis Pictaviensis et confessoris translatio *Hermanni Greveni est : Florarium vocat* Ducem Aquitaniæ, *non explicans, unde et quo facta sit ea translatio. Quæ ad Sanctum spectant abunde ab Henschenio illustrata sunt* x Feb.

Polycarpi presbyteri et Martyris exceptio corporis *aliarumque reliquiarum est in Usuardo ecclesiæ Tornacensis, de qua vide editionem nostram inter Auctaria. De Sancto illo non Martyre sed confessore actum puto a Bollando die, quo colitur*

A *tur* xxiii Februarii

SS. Teuteriæ et Tuscæ Virginum inventionem Veronæ *hoc die celebrat Ferrarius in Catalogo generali, aitque eam contigisse anno 1160, ex Tab. ecclesiæ Veronensis. Ceterum de utraque Sancta, de earum inventione reliquisque ad ipsas spectantibus, copiose egit Henschenius* v Maii

S. Guido episcopus Aquensis *in Supplemento Castellani ad Martyrologium Universale jubetur superaddi Sanctis hujus diei. Novimus quam in ea re scrupulosus fuerit præfatus Castellanus, verum ejus auctoritas nos non movebit ut a recepto aliorum Kalendario recedamus. De S. Guidone jam actum est die* ii Junii

S. Domitianum *S. Landelini discipulum cur hodie referat Molanus, nescio, nisi acceperit ex Florario Sanctorum Ms. De eo cum Sancto Magistro actum est* xv Junii

Sanctus Cassius Episcopus Narniensis *apud Ughellum in Italia sacra tomo 1, col. 1085 dicitur coli Narniæ celebriter* die iv mensis Julii, qua ipsa die, *inquit,* natus est. *Non opinor, propterea tunc* B *coli præcipue; nec putem ejus natalem secundum carnem uspiam notum esse. Si tamen tunc celebretur ipsius festum Narniæ, causa fuerit quia natalis ejus cœlestis, qui incidit in* xxix *Junii, potiori sanctorum Apostolorum solemnitate, uti et sequentes aliquot dies impediti sunt. Vide ejus Acta illustrata dicto die* xxix Junii

S. Rumoldi translatio *refertur pro hoc die in cod. Usuardino Bruxellensi et in Florario Sanctorum. De ea plurimus egimus ad diem* i Julii

Mustia virgo, *ut* Pisauriensis patrona, *signatur a Ferrario in utroque Catalogo, eamque distinguit a S. Mustiola, de qua die præcedenti egimus. Non videmus sufficientem dari diversitatis rationem; nihil enim de Mustia Pisaurensi habetur præter cultum et venerationem; miraculum quod ipsi adscribitur, S. Mustiolæ attribuimus* iii Julii

S. Raymundus *seu* Ragmundus *Tolosanus, ad S. Saturnini canonicus, hoc die Martyrologio Universali inscribitur a Castellano, contra quam testetur Sancti legenda, quam nos secuti, ejus gesta illustravimus die præcedenti.* iii Julii

C Benedictus V. PP. *Sanctis annumeratus est in Catalogo Ferrarii, his verbis :* Hamburgi in Saxonia, S. Benedicti Papæ Quinti. *Qua id auctoritate fecerit, necdum satis intelligo. Laudant ipsum Ditmarus, Adamus et alii post ipsos, at neminem unum reperi hactenus, qui* Sancti *vel* Beati *titulum Benedicto dederit, a quo etiam abstinet Baronius ad annos 965 et 999, apud quem et in Propylæo Papebrochii, debita ei elogia invenies, ex citatis Ditmaro et Adamo accepta : quorum postremus pag. 22, obitus diem in Hamburgensi exilio notat* iii *Nonas Julii, pag. deinde 133, fusius de ipso agens, nusquam autem asserens, eum Hamburgi* uti Martyrem coli, *quod ei affigit Ferrarius. Ex quo forte acceptus est in Acie bene ordinata Carmelitarum, cui ordini in notis Mss. adscribitur, citatis Carthagena, Gelenio et aliis nihil magnopere probantibus. Cetera non prosequor quæ a Papebrochio, tumulum ejus in æs incisum referente, satis discussa sunt.*

S. Dunstanus Abbas, *cum* Domitio *et* Dimaio *monachis, ponitur hoc die a Bucelino, cum elogio, cujus auctorem citat Leslæum. De eo actum inter* D *Prætermissos 18 Junii ubi et Leslæus et Dempsterus et Camerarius citati sunt. Addi potest quod Dempsterus de* Dunstano *iterum agat 16 Novembris, ubi et* Dimaius *refertur;* Domitius *autem 21 Aprilis; etiam apud Camerarium, qui alterum* Domitium *signat 22 Septembris,* Dimaium *vero* Episcopum *8 Aprilis. Quæro, unde homines illi tam diversa procuderint, unde vero Bucelinus sua auctoritate tres illos hoc die collocarit. Diem cultus non invenit Henschenius, neque ego hactenus reperi.*

Andreæ, conditoris regularum, *memoriam facit Kalendarium Syriacum seu Chaldaicum, Romæ impressum 1624, latine versum a D. J. Josepho Maronita; in cujus versione Italica legitur;* S. Andreas canonicus, vel regularis Episcopus. *Ast in Arabico-Ægyptio quod vertit Gratia Simonius, habetur :* Memoria S. Patris Andreæ, Hierosolymitani Episcopi. *Nihil hic suspicari possum, quam quod obscure indicetur S. Andreas Cretensis, de quo hoc die agitur.*

Donatus Episcopus Martyr *in sola Matricula Car-* E *tusiæ Ultrajectinæ hoc die comparet, alibi plane ignotus. Vide quæ de eo notavimus in editione Usuardi inter Auctaria.*

S. Barthæ *depositio recte poneretur hoc die in Florario Sanctorum, nisi ea adderentur, quæ S. Berthæ Blangiacensi nequaquam conveniunt : addit enim,* Ordinis S. Claræ, cum quinque vulneribus et spinea corona. *Talem* Bertham *seu* Bartham, *pro suo ordine non novit Arturus : res haud dubie confuderit hujus Florarii compilator.*

Gelduinus, *ut quartus Abbas Aquicinctinus, qui primum Abbas S. Michaelis in Tarrascia, deinde Aquicincti inclusus, post ibidem Abbas, rursus inclusus apud S. Bertinum, demum in Anglia solitarius, anno 1123 obiit; honoratur a Raissio titulo* beati, quia cum corpus ejus, *inquit,* ex more mortuorum ablueretur, lampas ibi divinitus accensa est. Cui nihil addendum videtur, cum hoc sanctitatis hujus Gelduini sit evidentissimum testimonium. Inde quidem vel aliunde ex Anglia, ob tanti viri sanctitatem et memoriam, postmodum F ad Aquicinctinos advecta sunt ossa quædam illius, quæ in loculo, cum inscriptione recondita sunt, in sancti Michaelis sacello. *Hæc Raissius; sed quæ necdum probant, publicam venerationem Gelduino aut ejus ossibus exhiberi.*

Argentarii *alicujus meminit hoc die Witfordus in suo Anglicano Martyrologio, quem unde acceperit, nequeo prorsus colligere. Citat Dialogos S. Gregorii, nullo assignato loco. Ego in iis lib. 3 cap. 17 reperi Monachum aliquem anonymum e* monte Argentario, *qui mortuum suscitaverit. Si hunc voluit Witfordus, montem pro Sancto obtrusit; certe ejus auctoritate talem non admittimus, nisi alia documenta proferantur.*

Bertranus *alias* Bertramus, *a Chalemoto post Henriquezium donatur hoc die titulo* beati, *utrobique cum satis longo elogio, et apud postremum cum longioribus notis, quæ tamen nec ad Beatum, nec ad ejus cultum spectant. Demus, Chalemoti verba :* In Longobardia et cœnobio de Carixto, beatus Bertranus monachus, qui

A qui genere nobilis et moribus ac sanctitate nobilior, ab initio suæ conversionis variis tentationibus exagitatus, victor semper evasit. Pius vero factus in beatam Virginem, non solum suis precibus, sed et suis colloquiis et verbis vulgaribus seu communibus, eam venerabatur, nec ullum ferre poterat, qui tantisper ipsius Virginis laudibus detraheret; ubique, eam in corpore illico assumptam in cælum post mortem, pro zelo suæ pietatis prædicans. Raptus autem aliquando, instar Apostoli, ad tertium cælum, inter medios Patriarcharum, Apostolorum et ceterorum Sanctorum cuneos, eamdem Virginem, ei multa de eadem sua assumptione et resurrectione revelantem arcana, conspexit, et viso suo proprio nomine, angeli cujusdam ministerio, in libro vitæ et prædestinatorum conscripto, rediit anima ejus ad corpus : in quo adhuc quibusdam bonis operibus ipse ditatus, cupiens et pluribus votis exoptans, ex prima illa supradicta Sanctorum gloria degustata, dissolvi et esse cum Christo, corporis sarcinam dimisit, ut perpetua Sanctorum illorum felicitate
B frueretur ad hanc diem mensis Julii, post mortem in Calendario Sanctorum Ordinis adscriptus. *Hæc ex Cæsario præcipue desumpta sunt, cujus nota est auctoritas. Ego eorum omnium nihil nego, verum nec video Sanctorum honoribus cultum fuisse, aut coli hodie Bertramum, neque Kalendarium istud vim habet Sanctos canonizandi : certe alibi nulla hujus memoria nisi Bucelinum excipias, cujus etiam exigua est in hisce auctoritas.*

Sagalus *apud Henriquez adjungitur, Abbas Clarismaresci in Artesia,* vir admirandæ sanctitatis, *qui piissime in clara Valle quievit. Saussayus* Sagalonem *vocat, prudenter abstinens ab omni titulo* beati *vel* Sancti.

Bolcanum *seu* Olcanum in Kill Cuile *profert hoc die laudatus sæpe R. P. Thomas Sirinus in Mss. de Sanctis Hiberniæ, citatis solitis Festilogis suis Maguir, M. Dungall, et Gorman; putatque alium esse a* S. Bolcano, *vel* Olcano *de quo egit Henschenius ad diem* XX *Februarii ex vita S. Patricii, tametsi fateatur, utrumque synonynum, utrumque Episcopum, utrumque S. Patricii dis-*
C *cipulum : si S. Ængussii Litaniis credimus, tertius Bolcanus adjungendus erit, non Episcopus sed sacerdos. Diversitatis causam adducit Sirinus, quod alter in Dalrieda Ultoniæ, alter in Connacia pontificiam sedem obtinuerint. Accedere potest, quod aliæ res gestæ hodierno adscribantur ex Jocelini cap. 141, in Actis nostris tomo 2 Martii pag. 568 litt.* F, *quam quæ alteri,* XX *Februarii relato, propriæ videantur. Necdum video, ea omnia ex Festilogis illis, nimis liberalibus Sanctorum multiplicatoribus, sic admittenda, ut* Bolcani *duplicentur; contra quam statuant plurimi apud nos Sanctorum Hiberniæ Catalogi, tum Mss., tum excusi, in quibus unus unicus* S. Olcanus, *S. Patricii discipulus reperitur. Potuit sane idem Sanctus diversis locis fuisse, imo et fortasse diversis diebus honorari. Vellem præterea paulo apertius probari, debita veneratione diversos* Bolcanos *seu* Olcanos *cultos fuisse, vel hodie coli : neque vero, ut alias monui, titulum solum discipuli S. Patricii sufficere existimo, ut quis* D *continuo inter Sanctos recipiatur, tametsi miri aliquid de eo memoret Jocelinus, cujus tota narratio, de ædificato templo, ubi securis ceciderat; non* Olcani *istius, sed Patricii sanctitatem probat; de cetero autem id ipsum adscribi commode potest* Bolcano *Henschenii. Clariora duorum diversorum ejusdem nominis et temporis Sanctorum argumenta suggerenda videntur, priusquam plures* Bolcani *seu* Olcani *seu* Volchani *Actis hisce inserantur, quibus tamen, si vere diversi Sancti sunt, nihil prorsus detractum cupio, imo jam gesta Olcani Siriniani ex Actis nostris citavi, quibus paria invenies apud Colganum in vita septima S. Patricii pag. 142; neque de eo plura dici possunt.*

Septem Monachi Martyres *in monasterio Murbacensi,* qui ab Hunnis, Christianæ fidei hostibus comprehensi, crudelissime trucidati sint, *memorantur a Bucelino, citante Arnoldum Duacensem seu Wion, et Hugonem Menardum. Utrumque consului, sed neuter hoc die de talibus Martyribus loquitur : alium quæsivi, nec reperi; forte ali-* E *quis lucernam accendet, qui nos doceat, quo tempore et die martyrium subierint, et qui Hunni isti sint, a quibus passi dicuntur.*

Nataliæ *monialis domesticæ seu tertiariæ, regalis et militaris Ordinis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum vitam Ms. nacti sumus, desumptam ex R. P. Præsentato Fr. Alphonso Remon, tom. 1, lib. 4, cap. 23 in fin. et lib. 8, cap. 11 hist. generalis istius Ordinis, aliisque scriptoribus, ut ibi titulus præfert. Narratur virginis ortus, pia matris institutio, repudium mundi et nuptiarum, ac tandem post varias luctas, professio in manibus P. Commendatoris anno 1333. Tolosæ potissimum habitasse videtur, nonullis supernis favoribus a sponso Christo illustrata, clara etiam prodigiis, post quæ* suscepit eam Dominus et ad cælestem thalamum perduxit, feria tertia, die IV mensis Julii, anno salutiferæ æternæque redemptionis 1355, et ætatis suæ quadragesimo secundo, septem ultra menses. *Non concurrit eo anno sub littera Dominicali D, quarta Julii cum feria tertia sed cum Sab-* F *bato; verum ea hoc loco examinanda non sunt. Dicitur,* pia ejus veneratio, cum reliquiarum devota visitatione, per annos centum et amplius perdurasse, *item coruscasse miraculis.* At stantibus bellis, *inquit auctor,* hæreticorumque commotionibus, ac temporum vicissitudinibus, depositionis locus ab hominum memoria evanuit.

Ulricus Blucherius, *Raseburgi apud Wandalos, Ord. Præmonstratensis Episcopus,* beati *titulo honoratur a Chrysostomo vander Sterre, ejus virtutes, præsertim insignem in pauperes misericordiam brevi encomio complectente. De cultu constare debet, priusquam in opere nostro locum inveniat.* Ulricum *aliquem episcopum et confessorem suggerit Florarium Sanctorum, at cum ibi sæpe et res et nomina distrahantur, vix dubito quin S. Udalricum Augustanum indicet, licet eum postea etiam proprio nomine referat.*

Matthæus a Rubiano, *ut* eximiæ sanctitatis vir, *titulo* beati *donatur ab Arturo in suo Martyrologio Franciscano.*

Grotianus

A Grotianus *item* Castanetolo, eruditione, prudentia et vitæ perfectione præclarus.

Simona de Mery *in Gynæceo* beata *etiam dicitur; genere et virtutibus illustrissimam fuisse, non negaverim.*

Michael Martinez *appellatur a Marchesio* servus Dei, *habetque ibidem satis longum elogium.*

Andreas di Sanseverino *eodem ibi titulo gaudet, narranturque longo ordine testimonia, ad formandos processus collecta, quæ quem successum habuerint, nos latet.*

Zoa *Martyr Romæ in editione Bedæ, sub nomine Flori, cum longo elogio notata est, de qua nos cum Romano* v Julii

S. Modovena *ex die* v *Julii huc retrahitur a Castellano, in Supplemento Martyrologii sui Universalis. Jam diximus, nos præferre recepta Kalendaria, nosque proinde de ea etiam acturos, die sequenti* v Julii

S. Sisoem *Ægyptium posuerat Castellanus in Martyrologio Universali* v *Julii; in supplemento retraxit ad* iv *Julii. Nos cum Menæis et Menologio de eo agemus* vi Julii

B S. Landradæ translationem, *ut ordine tertiam, factam anno Domini* 1277, *hoc die notavit Arturus in Gynæceo, de ea et reliquis ad prædictam Sanctam spectantibus agetur die ejus natali* viii Julii

Romula *virgo Romæ alicubi hoc die reperta est a Bollando, opinor, in editione Martyrologii Romani anni 1586. De eadem in prætermissis actum est* xxiv *Junii, quando recte eam remisit Henschenius ad diem, quo cum* Redempta *et* Herundine *inscripta est hodie Romano moderno* xxxiii Julii

Joannis Ravelli, *alias* de Tussignano, *Episcopi Ferrariensis, ex ordine Jesuatorum, elogium catalogo Sanctorum Italiæ hoc die inseruit. Ferrarius, quem in Martyrologio Universali secutus est Castellanus,* venerabilem *solum nuncupans. Diem ibi pro arbitrio selegerit Ferrarius, quem in Catalogo Universali melius notat* xxiv : *at neutro loco probat, Beatum illum Ferrariæ alterutro die coli; nec elevationis corporis aut alia venerationis publicæ argumenta producit, quæ* C *hic primum apud nos locum tenent. In Anno Cœlesti Nadasiano, et fusius in Anno Joannis, prodigia ejus aliqua describuntur. Ughellus tomo 2 col. 591 Joannem* beatum *etiam vocat, aliud vitæ compendium proferens cum epitaphio, quo expressissime dicitur* obdormivisse in Domino xxiv Julii 1446. *Citat chronicon FF. Jesuatorum, quod necdum vidi, et Florem per Villegas, cujus editionem indicari velim, uti et perseverantem Ferrariæ cultum demonstrari; quem non reperio in compendio historiæ Marci Antonii Guarini, tametsi pag. 35, titulum* Beati *tribuat, quem repetit pag. 328, pluscula de eodem tradens, notansque etiam diem obitus* xxiv *Julii, anno, non 1446, ut Ughellus, sed 1456. Tempus supererit, ut certiora vitæ, cultus et anni mortis argumenta submittantur, examinanda et illustranda ad diem natalem* xxiv Julii

B. Antonius de Aquila *apud Thomam de Herrera in Alphabeto Augustiniano pag. 17 celebratur, sub dubio tamen, utrum 4 an 24 Julii obierit anno* D *1480.* Ejus corpus, *inquit, Aquilæ in monasterio S. Augustini integrum adhuc et incorruptum conservatur; et tam vivus quam mortuus miraculis clarus, pie colitur magna populorum frequentia in die ejus* felicissimi transitus, *qui nobis est* xxiv Julii

Finbarrus abbas de Juis-Doimhle *refertur hoc die in collectione Sirini Ms., ignotus aliis Sanctorum Hiberniæ Catalogis, quales apud nos plures exstant. Scripsit ad Bollandum 14 Augusti 1636 Joannes Wilsonus, hujus nominis aliquem recoli 20 Septembris, quamquam id non repererim hactenus. Bollandus ad marginem scripsit 10 Septembris. Si alterutro die cœlestes honores ei permittantur, poterit accuratior de Finbarro disquisitio fieri* x vel xx Septembris.

S. Brigittæ translationis *meminit Balinghem, inquit Bollandus, non indicato loco; sed qualiscumque locus sit, sancta spectat ad diem* viii Octobris

S. Ursulæ *virginis et reginæ translatio quarumdam reliquiarum, de civitate colonia in monasterium Tuiciense super littus Rheni, signatur* E *hoc die in editione apud nos Lubeco-Coloniensi et Greveno, cui adjungitur utrobique* Florentinæ *seu* Florentiæ *virginis et Martyris de societate SS. undecim millium virginum alia translatio; sed earum omnium proprius locus est* xxi Octobris.

Nonna virgo Tungrensis *a solo Greveno producitur. Ego me fateor frustra quæsivisse, quæ hæc sit* Tungrensis virgo, *diversa haud dubie ab illa* Nona, *quæ cum* Celsa *et* Berlende *in Actis nostris illustratur* iii *Februarii. Quid si et hæc forte socia sit SS. Ursulanarum, cujus reliquiæ Tungros delatæ sint? In hac suppositione etiam spectabit ad* xxi Octobris

S. Martini Turonensis Episcopi *celebratissima est hoc die memoria; in Gallia, Belgio aliisque partibus solennis in choro et multis locis in populo, ob vetustissimam maximi Sancti venerationem, de qua agunt Martyrologia, ausim dicere omnia antiqua et nova, etiam Epternacense, in quo tamen phrasis brevior :* Translatio S. Martini in Turnis. *Corbeiense tria conjungit,* F ordinationem episcopatus, translationem corporis, et dedicationem basilicæ, *quæ trium festivitatum mirifica conjunctio passim in longissima aliorum serie servatur, etiam in hodierno Romano. Dempstero placuit scribere :* Coloniæ, Martini Scotorum Patroni translatio. *De eadem egimus in observatione ad Usuardum, omnia remittentes ad diem natalem* xi Novembris

Silveneus canonicus *signatus est* Kilreuli *in Menologio Scotico Demspteri, ex quo eum accepit Ferrarius in Catologo generali. De eo dicitur quod* advenientem S. Regulum cum reliquiis S. Andreæ Apostoli suscepit. *Citat Dempsterus Breviarium Aberdonense. At nescio unde Ferrario innotuerit, Silveneum illum vixisse circa annum 369. An forte quod tunc S. Andreæ reliquias in Scotiam translatas alicubi legerit. Si ita est, cum nihil nobis ad manum sit, quo Silvenei istius cultum probemus, poterit ipse conjungi S. Andreæ ad* xxx Novembris

DE

A D

DE SS. OSEA & AGGÆO

PROPHETIS

Memoria in sacris Fastis, vitæ epitome ex sacris Litteris. J. B. S.

IV JULII

Dies cultus apud Latinos, Græcos etc.

In nostra Usuardi editione pridem ostendimus, præcipuum Prophetarum veteris Testamenti annuntiatorem fuisse auctorem Romani parvi, ex quo illos primum accepit Ado, titulum addens Prophetarum, qui in præcursore omissus erat. Usuardus, ut ibi etiam diximus, textum Adonis truncavit, præterito Aggæo, quem recentiores codices, ibidem citati, aut conjunctim aut divisim restituerunt, etiam Bellinus, quem ferme sequi solent reformatores Romani hodierni, in quo genuina Adonis annuntiatio optime adoptata est. Oseæ commemoratio in Menologio græco fit XVII Octobris, pro qua male notavit Baronius XVII Kal. Octobris, seu XV Septembris. Prædicta dies servatur in Ephemeridibus Græco-Moscis ante B tomum primum Maii :

Ἑβδομάτῃ δεκάτῃ νέκυν ΩΣΗΕ περιῆγον

Septima post decimam OSEÆ circumvehit ossa.

Existimavit Papebrochius translationem indicari, ad quam non video necesse esse recurrere, cum circumvehi ibi alio sensu intelligi possit. De cetero autem, tam apud Latinos quam Græcos, certi dies satis arbitrarie talium Sanctorum cultui destinantur, quemadmodum et apud Coptos, quibus placuit eligere XXVII Amschir, quæ XXI Februari nostri respondet, ubi legunt cum rubrica, Hosias Propheta. Eadem prope est ratio festivitatis Aggæi, de quo Græci in Menologio XVI Decembris : Commemoratio S. Prophetæ Aggæi. In Ephemeridibus autem hoc ornatur versiculo :

Ἕκτῃ καὶ δεκάτῃ ΑΓΓΑΙΟΝ γαῖα συνέσχεν

Aggæum tellus sexta decimaque recepit.

Demum apud Coptos colitur XX Chiac, quæ est ipsa Decembris XVI, in quo cum Græcis conveniunt. Hæc de utriusque Prophetæ in sacris Fastis memoria.

C

Hic præcipue Israelis interitum vaticinatus est ;

2 Ad gesta quod attinet, ea ex ipsorummet prophetiis et ad eas interpretum commentariis repetenda sunt. Reliquit nobis Rosweydus binas vitas breviores ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris acceptas, in quibus dubia aliqua occurrunt, nihil certe satis dignum, quod hic proferatur. Oseam inter Prophetas duodecim, quos minores vocant, primum locum tenere notissimum est, quod omnium vetustissimus reputetur. Buri filium se ipse nominat, an de tribu Isachar fuerit, ortus in Bethlemoth vel Belemoth, ut habet Ms. nostrum, non satis constare videtur. Illud indubitatum, sub variis Regibus Juda et Israel multis annis prophetasse, et postremis præsertim excidium prænuntiasse, propter peccata enormia et turpissimam idololatriam. Non verbis solum, sed et actionibus suis prophetasse volunt, dum prostibulum jussus est uxorem ducere, ex qua filios gigneret fornicationis, quibus funesta indidit nomina. Nec minus miranda sunt, quæ de dilectione adulteræ memorantur, adeo ut nonnulli parabolica hæc, ænigmatica, aut per visionem ostensa censuerint, E quamvis tamen historice vera dicenda sint, explicantia Christi Servatoris optatissimam nobis cum gentilibus unionem, ut fusius ostendunt interpretes, ad quos lectores mittimus. Videri etiam potest Equilinus lib. 6 cap. 50.

Aggæus Judæos increpuit, quod templum Dei negligerent.

3 Aggæi, in ordine minorum Prophetarum decimi, nec familia nec tribus proditur ; ipse in brevi sua prophetia clare exponit, quid et quando egerit, quidve dixerit Zorobabel duci Juda et Jesu filio Josedec sacerdoti magno, non ipsis, sed populo exprobrans, quod habitaret in domibus laqueatis, nihil solicitus de domo Domini ædificanda : ob quam causam asserit, immissam a Deo sterilitatem etc. Effectum sortita est Prophetæ monitio. nam populo jam abunde excitato, Dux et Sacerdos domum Domini continuo exstruxere; quæ licet nihil prope visa sit, cum priori collata, vaticinatur Aggæus venturum, desideratum cunctis gentibus, adeoque replendam eam ædem majori gloria, quam fuerit prioris templi Salomonici, quantumvis pretiosi. Tum vero, sicut Judæi, ob neglectam templi reædificationem, facti fuerant immundi F coram Deo, et plurima passi, ita post inceptam reædificationem omnia ipsis prospere et feliciter evenere. Ad paulo longiorem vitæ aut gestorum seriem hic etiam interpretes consulantur, vel Catalogus Equilini cap. 51.

DE S. JOCUNDIANO MART.

IN AFRICA

Ex Hieronymianis etc. I. B. S.

A JULIII

Quæ de hoc sancto Martyre ex antiquis Martyrologiis haberi potuere, dicta ferme sunt in nostra ad Usuardum observatione. Certum est, referri in vetustissimo Epternacensi : In Africa Jocundiani. In codicibus Lucensibus deest locus passionis; Corbeienses adjunxere locum martyrii : In Africa Jocundiani, in altum missi, et martyris. Turbatio aliqua est in Hieronymianis contractis præsertim Rhinoviensi, ubi legitur : In Africa, Jocundiani, Sereni, et Theodori. De Sereno, posito pro Sirmio, dicemus proxime : unde intrusum fuerit nomen Theodori, necdum intelligo, nisi amanuensis oscitantia ex Sabbatiæ id transformaverit Augustanum et Labbeanum

A *beanum alio vitio laborant, dum conjungunt,* Jocundiani, Innocenti ; *hic enim ad alternm classem pertinet. Codex Reg. Sueciæ nomen corrupit :* In Africa, natalis sancti Succidiani martyris. *Romani parvi mutationem alibi notavimus : Ado, Usuardus, cum tota sua progenie Corbeiensis phrasim servant, uti et Martyrologium Romanum, nisi,* D *quod pro* in altum, *legunt* in mare mersi ; *nec quidquam aliud de sancto isto Martyre reperit Petrus de Natalibus, aut Martyrologi recentiores, quos hic nominatim et ordine appellare, aut variatos et auctiores hinc inde eorum textus glomerare nil juverit.*

DE SS. MARTYRIBUS SIRMIENSIBUS

INNOCENTIO, SEBASTIA, ALIAS SABBATIA ET ALIIS XXX

I. B. S.

Ex Hieronymianis.

v Julii

Jam pridem observavimus, Sebastiæ *nomen male ab Usuardo redditum pro* Sabbatiæ, *quomodo in Adone expressum legerat, hic in Romano parvo et in Hieronymianis, inter quæ vetustissimum Epternacense hoc die confusum est, una quasi annuntiatione legens :* In Africa,
B Jocundiani, Sereni, Sabbatiæ et Innocentium : *ubi pro* Sereni *restituendum* Sirmii, *et pro* Innocentium, Innocentii, *addendique socii, de quibus codices Lucenses paulo quidem melius, vel potius minus male :* In Syria, Sabbatiæ, Innocentii cum aliis xxv : *nec plane integre in utroque Corbeiensi :* In Syrmio, Sabbatiæ, Innocentiæ, cum aliis xcx, *ubi pro* c, *quemadmodum in Lucensibus, pro* v, *restituendum* x, *ut sint socii* xxx, *quos aliis constanter adjungunt Romanum parvum, Ado, et tota propago Usuardina, nisi describentium vitio aliquid luxatum sit, ut jam diximus de* Sabbatia *in* Sebastiam *versa, quam Galesinius* Sebastianam *dixit, Bellinus vero pro* Sirmio *supposuit* Smirnam, *alii forte alia induxerint, quæ non vacat pluribus recensere : nos cum Romano Usuardinam phrasim reddidimus. Nihil claritatis accedere potest ex Hieronymianis contractioribus,* E *neque ex Bedæ auctariis, ubi male* Innocens *pro* Innocentii, *nec aliunde, de hac Martyrum cohorte major speranda est notitia, nisi ex Tamayi Martyrologio Hispanico discere quis velit sacra hujus Sancti* pignora Roma in Hispaniam remissa *esse. Rem confecerat Tamayus, si docuisset tempus et modum, quibus Sirmio Romam perducta fuerint S. Innocentii* pignora. *Non magis intelligo, quid velit Masinius in sua Bononia perlustrata, dum ait S. Innocentii corpus ibidem apud PP. Franciscanos consecrari, et apud Sanctimoniales Jesu Mariæ ejusdem sancti reliquias.*

DE S. NAMPHANIONE & SOCIIS MARTYRIBUS

MADAURÆ IN AFRICA

J. B. S.

Ex Martyrologio Romano.

iv Julii

C *Namphanionem et socios hoc die Martyrologio Romano inseruit Baronius, aut quod ipse primus eos repererit, aut quis alius ex reformatoribus suggesserit, certe ita Romano inscriptos videmus :* Madauri in Africa, sancti Namphanionis martyris, et sociorum, quos ille roboravit ad pugnam et ad coronam provexit. *Hæc ego, quantavis cura adhibita in antiquioribus fastis, nec Latinis nec Græcis usquam potui reperire : neque vero ullos asignat Baronius, hanc annotationem adjiciens :* Sunt hæc sociorum nomina, Migdon, Sanaen, Lucitas, ceterorum autem ignorantur. Sunt hæ punicæ voces. Porro Namphanion idem quod apud nos, Bonus eventus. Fuit hic præclarissimus Martyr in Africa, adeoque celebris, ut Archimartyris titulo fuerit insignitus : in F quem præ ceteris Madaurenses, Apuleii concives idololatræ, omne genus blasphemiæ et contumeliarum jactabant. Exstant de his litteræ Maximi Madaurensis ad Augustinum 43, et rursus Augustini epist. 44, ad ipsum rescripta. *Consului Maximi senecionis grammaticastri ethnici, insulsius jocantis aut nugantis epistolam, et ad eam responsoriam ipsius S. Augustini, ex quibus fateri cogor, me non satis eruere, quæ inde Eminentissimum Cardinalem collegisse oportet : optandum esset, ut rei aliquantum implexæ, lucis aliquid aliunde affunderetur.*

A D

DE S. ANTONIO MARTYRE

PLACENTIÆ IN ITALIA

COMMENTARIUS PRODROMUS AD DIEM II, III, ET XXX SEPTEMBRIS

I. B. S.

§ I. Causa prodromæ hujus dissertationis, varii sancti Antonini ex antiquis Martyrologiis non satis distincti.

SECULO III VEL IV

Insolito ferme nobis more commentarium hunc prodromum appello, ad signatos diversos tres dies mensis Septembris, ubi interim ad IV *dumtaxat Julii pervenimus. Hujus causam primum dicam, tum quid hic acturus sim, eloquar.*

B *Difficultates hic anticipantur, ut postea solvi possint,*

Colitur hoc die apud Placentinos in Italia Sanctus Antoninus, *ut nobilis urbis protector et tutelaris patronus : non recte, ut ego quidem existimo, cum in antiquis Martyrologiis atque in ipso hodierno Romano, die* XXX *Septembris expressissime referatur, ut proinde diem præveniam, ad quem juxta nostrum institutum* S. Antoninus *differendus esset, atque adeo hic anticipem, quæ post multos primum annos discutienda essent. Hæc tituli ratio pro ea parte explicata. Neque vero ad eum solum diem prodroma erit nostra hæc tractatio, sed et ad duos etiam prætitulatos alios* II *et* III *Septembris; quibus cum alii* Antonini *seu* Antonii, *iidem forte cum Placentino, forte diversi, consignentur, visum est una opera plures intricatas quæstiones dissolvere, aut saltem prælibare, quæ illis diebus resumendæ erunt; id eo potissimum intuitu, ut diversæ urbes, et ecclesiæ, quibus cum ex acquisita hactenus notitia, ea tribui posse non videam, quæ ipsæ sibi prolixe vendicant; interea temporis, dum ad Septembrem opus nostrum deductum fuerit, certiora monumenta colligere valeant, quibus instructi, opportunius et securius earam desideriis satisfacere possimus. Patiantur interim legendas et historias suas me examinare, idque ita accipiant, ut tota hac dissertatione nihil aliud intendam, quam magis authen-* C *tica de singulis istis* SS. Antoninis *monumenta vulgari, quibus subinde tutius innitamur.*

et excludentur quæ recens ficta sunt.

2 *Non opinor, ignotas esse eruditis hagiophilis varias easque gravissimas difficultates, cursim quidem, sed non oscitanter insinuatas in meis ad Usuardum observationibus* II, III *et* XXX *Septembris, remissa ad istos dies earum solutione, de* sancti Antoninis *uno vel pluribus, Apamiensi in Syria, Capuano et Placentino in Italia, Apamiensi in Gallia, Palentino in Hispania. Nulla quidem de hoc postremo fuit olim controversia, quandoquidem ex variarum Hispaniæ ecclesiarum Breviariis antiquioribus indubitatum olim fuerit, non alium ibi ante seculum* XVII *coli solitum* S. Antoninum, *vel ut ipsi loquuntur,* Antolinum, *quam eumdem ipsum, quem ex Gallia Narbonensi se accepisse fatebantur, usque adeo, ut in hodierno Romano intrepide asseruerit Baronius, sancti istius Antonini* reliquias in ecclesia Palentina magna veneratione asservari. *Ita nimirum opinio illa apud Hispanos invaluerat, ut paradoxum iis videretur, eam in dubium revocare. Pacificam et plane verosimilem sententiam turbare cœpit ac longo et verboso discursu apologetico involvere Franciscus de Sandoval, Palentinæ ecclesiæ canonicus anno 1633 ; quem pone secutus Tamayus de Salazar,* caliginem obtrusit, *inquit Lubinus in notis geographicis ad Martyrologium Romanum,* qui ficto Dextri Chronico fultus, et locum et tempus agonis hujus sancti *(Antonini Apamiensis)* invertit; *imo alium Hispanum Martyrem substituit, in solis Dextri et Juliani pseudochronicis post sexdecim* E *demum Ecclesiæ secula procusum, ut infra* § IV *hujus commentarii pluribus ostendemus.*

De quibus Antoninis hic sit controversia ,

3 *Hic modo, ordinis et claritatis gratia, ea præmittentur, quæ ex vetustioribus et classicis Martyrologiis accepta, ad sanctorum Antoninorum distinctionem securam viam aperient, unaque infectos fontes ostendent, unde posterioribus seculis ansa fortasse desumpta est, multa pie fingendi, ampliandi et exornandi, usque adeo, ut hodie tantum non impossibile sit, vera a falsis, verosimilia a dubiis discernere. Non imitabor Tamayum Martyrologii Hispanici compilatorem, alios huc sanctos Antoninos adducentem, de quibus in hac quæstione non agitur, ut sunt plures homonymi Martyres, aliis plerumque sociis immixti, et ab ipso ex Martyrologio Romano descripti, ut* Antoninus *cum* Viatore, XI *Aprilis;* Antoninus *cum* Marcellino, XXVI *Aprilis ;* Antoninus *cum* Julia, VI *Julii ;* Antoninus *cum* Lucilla, XXIX *Julii ;* Antoninus *alius,* XXII *Augusti;* Antoninus *cum multis aliis sociis,* XIII *Novembris ; præter alios non paucos, qui in Actis nostris jam relati sunt, ut* F *ex solo indice tomo 7 Junii colliges, aliosque majori numero, qui ex Hieronymianis hic frustra connumerarentur. Tota controversia, ut semel dicam, versatur circa supra nominatos* SS. Antoninos. Apamiensem *in Syria,* Capuanum *et* Placentinum *in Italia,* Apamiensem *in Gallia,* Palentinum *in Hispania, quem postremum cum Florentinius non agnoverit, nemini mirum videatur, si quæ de illis Sanctis erudite disseruit, ad solos quatuor priores reducantur. Verba ejus ex notationibus alibi referentur, hic prius singulorum codicum Hieronymianorum textus fideliter describam, ducto a die secunda Septembris exordio.*

quisve notetur in Hieronymianis majoribus.

4 *Vetustissimum Epternacense satis corrupte ibi legit :* In Parisiis *(lege,* in partibus) Apamiæ Antoni et Antonini. *Rem non expedit Corbeiense, dum binas annuntiationes commiscet, Carthaginenses Martyres Apamiæ tribuens, omisso Antonini nomine, quod ad sequentem diem pertinere,*

fortasse

AUCTORE J. B. S.

A *fortasse supposuit :* In partibus Apamiæ, natalis sanctorum Dubitati, Tusciæ, Valentini : *ut demum ex codice Lucensi clarius aliquid educendum sit :* In partibus Apamiæ, natalis sanctorum Anthoni et Antonini. *Verum monendi hic, qui in Hieronymianis codicibus versandis peregrini sunt, sæpius in his repeti, diebus etiam consequentibus, Sanctos vel Sanctum, sic ut ex geminata annuntiatione argui continuo non possit, diversos Sanctos esse, aut diversis diebus earum festivitatem recolendam ; ut pluribus exemplis in Actis nostris, et in Usuardinis observationibus ostensum est. Consulamus itaque diem Septembris* III, *quo clarius sese exprimit Epternacense, in hunc modum :* Et in Syria Antonini pueri, et Aristoni Episcopi. *Corbeiense vix differt :* Et in regione Apamiæ, provinciæ Syriæ, natalis S. Antonii pueri, Aresti Episcopi. *Consentiunt Lucense et Blumianum, longiori annuntiatione, quæ interpolationem sapit, dum ita loquuntur :* Et in regione Apamiæ, vico Aprocavito, sub Constantio Imperatore, provincia Syriæ, sanctorum Antonini pueri annorum XX et Aresti Episcopi, cujus gesta habentur. *Fallor* B *vehementer, nisi textus hi omnes ex* II *et* III *Septembris, unum unicum eumdemque adolescentem* Antoninum, *seu Antonium Martyrem indicent, Apamiæ, seu in partibus Apamiæ in Syria passum, sive sub Imperatore Constantio, sive in aliqua ex notissimis persecutionibus.*

qui in contractis 2 vel 3 Septemb.

5 *Opinionem hanc meam pridem insinuavit Tillemontius, eam vero haud obscure confirmant codices illi omnes, quos Hieronymianos contractos appellavi recensuique tomo 7 Junii, in quorum nullo* S. Antonini *memoria exstat die* II *Septembris, verum die* III *apud plerosque. Sic codex Rhinoviensis,* III *Non. Septembris :* In Syria, Antonini, et Aristenis Episcopi. *Richenoviensis iisdem prope terminis, et eodem die :* In Syria, Antonini, et Aristonis Episcopi. *Augustanum et Labbeanum, non tam diserte locum exprimunt, at nomen* Antonini *seu* Antonii *in ipsis reperitur aliis Martyrum nominibus admixtum. Codex Reginæ Sueciæ seu S. Columbæ, satis conformis est Hieronymiano Lucensi, dum sic annuntiat :* In provincia Syriæ, sub Constantio Imperatore, passio S. Antonii, C adolescentis XX annorum, et Aresti Episcopi, cujus gesta habentur. *Adde his Wandelbertum eodem* III *Septembris die canentem :* Ternis, Antonine puer, Martyrque triumphas, tunc et Aristæus antistes de morte beatus, *Non quæro, quid hic faciat* Ariston, *seu* Arestus, *seu* Aristæus ; *id unum ex dictis colligo,* S. Antoninum *Apamiensem in Syria Martyrem, in antiquissimis illis Fastis constanter referri* III *Septembris, neque ab eo diversum esse posse, qui in majoribus aliquibus die præcedenti notatus est, imo et perperam duplicatus sub* Antonii *et* Antonini *nominibus, solita librariorum, multa in hisce codicibus confundentium oscitantia ; ut ego quidem prorsus non dubitem, quin apud vetustissima illa Martyrologia, sæpe et operose a me discussa, pro utrotibet die nec de Antonino Capuano, nec de Apamiensi Gallo somniatum fuerit.*

Major in aliis Martyrologiis confusio,

6 *Non est dissimulanda aliorum classicorum Martyrologiorum secundi ordinis, ab antiquioribus Hieronymianis differentia, in eo consistens, quod illorum antesignanum Romanum parvum a* D *Rosweydo editum cum tota sua progenie, Adone, Usuardo, Notkero, diem* II *Septembris prætulerit, quo scripsit :* Apud Apamiam, Antonini Martyris, *quod citati illi omnes secuti sunt. De Beda aut Floro disputandum non est, nam Plantinianus ab Adone non differt, de cetero in auctariis utroque die* S. Antoninus, *nec satis recte, nec satis signate memoratur. Tolerabilis quidem Parvi Romani proliumque sententia, dum in sola diei diversitate a vetustioribus Martyrologiis deflectit, at quis, obsecro, recentioribus Martyrologiorum compilatoribus Maurolyco, Felicio et Galesinio auctor fuit, ut, si non expresse, saltem ex modo concinnandi elogium, non Apamiensem Syriæ, sed Aquitanum designarent, unde procul dubio, inductus fuerit Baronius, ut* II *Septembris signaret* Pamiæ in Gallia, S. Antonini Martyris, *alio Apamiensi Syro plane neglecto et pætermisso. Hoc certe ab antiquis, imo a nullo prorsus classico Martyrologio haurire potuit, ut proinde non videam, quinam ei præluxerint, nisi præcitati illi, ita rem explicantes, ut vel ex Bellovacensi, vel* E *ex S. Antonino Florentino, vel ex Mombritio, vel forte ex Equilino, male intellecto, sua descripsisse videantur. Testes mihi erunt harum rerum periti omnes, in nullis antiquis ecclesiasticis Fastis vel vestigium occurrere, quod Aquitano Martyris, vel per umbram merito queat applicari.*

præsertim in Adoniano,

7 *Atque eatenus in Romano parvo aut tota ejus sobole nihil magnopere vituperandum est, cum octavo fortasse seculo, quo Martyrologium suum composuit Romani parvi auctor, jam tum prævaluisset* II *Septembris,* S. Antonini *Martyris cultui potissimum dicata ; in eo, inquam, nihil tantopere vituperandum ; id mihi molestum et grave, quod cogar Adonem, aut ejus descriptorem manifesti erroris arguere, qui in Usuardum et ex hoc in Romanum quoque Martyrologium irrepsit, dum ad* III *Septembris ita scriptum reliquit :* Apud Capuam, natalis sanctorum Martyrum Antonini pueri annorum viginti, et Aristæi Episcopi, quorum gesta habentur. *Solos eruditorum oculos testes appello, an in hoc genere certius quidquam videri possit, quam quod est ex aliquo codice* F *Hieronymiano desumpta sit tota ea annuntiatio, ut habes supra ex ipsis codicum illorum clarissimis et genuinis textibus, ubi id unum fecit Ado, ut positionem seu martyrii locum transmutarit, pro* apud Apamiam, *scribendo* apud Capuam, *et præterea pro* cujus gesta habentur *plurali numero extulerit,* quorum gesta habentur, *qualia ipsum numquam vidisse, ex eo satis constare potest, quod, qui nulla Sanctorum elogia negligit, hic nec verbum ex iis retulerit.*

ubi Apamiæ substituta est Capua.

8 *Quam id Adoni familiare sit, is solus ignorare potest, qui ejus Martyrologium nec a limine salutaverit. Ne diutius in meridiana luce hæreamus, liceat tuto asserere, manifestum errorem in Adonis Martyrologio deprehendi, sive id Adonis ipsius, sive, quod potius senserim, amanuensium culpa, qui* Apameam, *non recte efformatam, in* Capuam *verterint. Usuardo fraudi esse non debet, quod solitum et perpetuum ducem secutus sit ; ex ipso autem evidenter profluxit, quidquid hodie et a tot seculis, de Capuanis lectum est,* et

A *et in moderno Romano legitur :* Capuæ, sanctorum Martyrum Aristæi Episcopi et Antonini pueri. *Ad quæ pridem solerter advertit Castellanus :* Hic Antoninus ex die præcedenti (II *Septembris)* sumptus est, cui cum Aristæo nulla affinitas. *Intellige nullam esse inter utrumque connexionem, saltem Capuæ : Apameæ aliqua esse posset, quæ ex Hieronymianis derivatur ; quamquam et hoc degent aliqui, quod ad præsentem controversiam nihil attinet. Porro apud ipsos Capuanos nulla alia horum Sanctorum notitia, præter eam solam, quam ex Adone suggessit laudatus jam toties Usuardus, quibus nil quidquam proficit Equilini narratiuncula lib. 8 cap. 33, de puero non* XX, *sed decem dumtaxat annorum, qui Aristæum Episcopum ad fidem converterit, ordine non facile admittendo. Nihil, inquam, proficit talis narratio, nullis certis fundamentis subnixa, nec ad aliud apta, quam ut res dubias, aliis conjecturis magis implicet.*

Ad quas propositiones reducatur tota hac tractatio,

9 *Hanc commentario nostro prodromo primam basim supponimus, ad hasce propositiones contractam. 1 sit : Qui in antiquis Martyrologiis, præsertim Hieronymianis, notus est* S. Antoninus; B *Apamiensis, Syrus fuit, annorum* XX *adolescens. 2.Nullus* S.Antoninus *Gallus in iisdem usquam signatus reperitur. 3.* Antoninus *Capuæ Martyr nullus umquam fuisse scitur, neque aliunde confictus est, quam ex male torta Adonis annuntiatione. 4. Siquid veri continet prædicta Adonis annuntiatio. totum referendum est ad* S. Antoninum *Martyrem Apamiensem, de cujus antiquissimo cultu nefas est dubitare, diserte eum testantibus, non solum Martyrologiis, sed et ecclesia in ejus honorem ædificata, quam exstitisse constat sub initium seculi* VI, *uti aperte colligitur ex tomo 5 Concil. collectionis Labbeanæ col. 246; ut de Menæis taceam, citatis a Tillemontio, tomo 4 pag. 720, suo tempore accuratius examinandis. Porro singularum propositionum jam adductarum veritas ex præmissis abunde patet; siquid erratum quis existimet, hunc enixissime rogatum velim, antiquiora et probatiora monumenta in medium proferat, quæ ad* II *et* III *Septembris diligentius discutiantur, indeque corrigi et restitui possint, quæ hac dissertatione a vero* C *deflectere deprehensa fuerint. Hac interim basi posita, ad aliam pergendum est, quæ ad hunc diem* IV *Julii propius spectat, nimirum ex quibus Fastis et Martyrologiis processerit* S. Antoninus, *non jam Apamiensis, sive Syrus, sive Gallus, neque Capuanus, sed vere Placentinus, cum istis minime confundendus. Sit igitur*

§ II. De S. Antonino Martyre Placentino ; quis, qualis et cujas, quando et ubi passus.

Paucissima supersunt, quæ de hoc Sancto certa sint,

Multas *hic circumstantias una serie expono, ut disquirant Placentini, utrum vel una unica, ex tam longa et sæpius amplificata eorum de suo* S. Antonino *historia, ullius certi auctoris aut scriptoris antiqui fide salvari quoquo pacto queat, præter hanc solam, quod* sanctus Antoninus *vel* Antonius *Placentiæ cultus et in Martyrologiis antiquissimis celebratus fuerit, isque procul dubio, aut Placentiæ, aut prope Placentiam martyrio coronatus. Hunc articulum demonstrandum suscipimus, cui*

AUCTORE J. B. S.

si inhæsissent Placentini, antiqua potius monumenta, quam hesternas historias secuti, nihil commune haberent cum Thebæa legione recentioribus Martyrologiis intrusa, ut cum multis aliis vidit Castellanus; nihil cum S. Antonino *Occitanico, ex cujus legenda, multis ambagibus implexa, præcipua historiæ suæ capita se accepisse, haud difficulter convinci possunt. Ast eo pacto nulla superesset sancti sui patroni et protectoris legenda, cui ex militia Thebæana et vexilliferi officio, ex peregrinatione, sub ejus nomine venditata, ex aliis nescio quibus parergis tot decora et ornamenta accesserunt, ut sive eques, sive pedes, plenus trophæis refulgeat, quæ Petrus Maria Campius Placentinus canonicus immensum prope auxisse videtur, coactus tamen, præfationis suæ Italicæ pag. 7 ingenue profiteri, obliteratis antiquis omnibus monumentis, nil sibi relictum fuisse, præter legendas Mss. ; Breviarium Placentinum, Venetiis impressum anno 1530, picturas et hujusmodi alia, eumdem plane fontem redolentia.*

non ex historia Campii ; multis exornata

11. *Vulgatissimam illam Campii historiam paulo inferius eruditorum oculis clarius exponam, prodromas hic dumtaxat dubitationes, vel, si ita vis, conceptam ex multa, et tetrica lec-* E *tione opinionem meam exhibeo, quam facile patiar a successoribus nostris reformari, siqua interim certiora et solidiora pro Sancti sui Actis argumenta proferant Placentini, quam sint ea, quæ Campius panegyrice magis compte, eleganter et oratorie, quam historice, diversis opusculis, et magno suo de historia ecclesiastica Placentina opere hactenus in lucem emisit, nusquam vel folium seculo* XIV *antiquius allegans, ex quo tam mira et stupenda acceperit. Apud eruditos catholicos verosque Sanctorum cultores pridem abolitus est audacior ille stylus, solis popularibus traditiunculis, liberrime quælibet fingentibus suffultus, quo miranda omnia speciosissime venditantur. Ea modo sunt tempora, ut nihil sine teste et vade recipiatur, præsertim in historiis, quæ tota et amplius annorum chiliade Martyres, de quibus agitur, ætate subsequuntur. Ego, ut paucis omnia, quæ titulo proposita sunt, expediam, sincere fateor, me post diligentissimam perquisitionem, nec patriam, nec parentes, nec locum natalem, nec munus, nec* F *officium, nec dignitatem, nec genus aut tempus martyrii, nec ad martyrium subsecuta, nec demum gesta ulla, ullius momenti aut fidei reperisse, quæ S. Antonino Placentino tuto adscribi possint; id trado secure, quod ut indubitatum admitto, aliquem* S. Antoninum *seu* Antonium *Placentinis tribuendum, eumque verosimillime Martyrem.*

quæ a nobis admitti non possunt,

12 *Id qua ratione conficiam, jam intelliges, gratiam sane non modicam me apud Placentinos promeritum existimans, quod sanctum ipsis Antoninum suum, argumentis haud facile convellendis vindicavero, qui a non paucis hodiernis eruditissimis criticis, cum Apamiensi, seu Syro, seu Gallo, item cum Capuano confundendus censetur, ut vel ex ipso Florentinio brevi patebit. Fatebor equidem ingenue; nisi tam probata Martyrologia me compulissent, facile iis consensissem, qui ex Actorum consonantia ipsammet Sanctorum identitatem solent arguere. Etenim confusionis Sanctorum causa plerumque desumitur, ex commixtione Actorum,*

AUCTORE I. B. S.

quo argumento pressi Placentini, multum certe et diu laborarent, ut S. Antoninum *suum ex Occitaniæ finibus eximerent, quidquid episodiis et parergis innumeris historiam illam suam, ab alia diversam reddere, conati fuerint. Quod si ipsi serio, et patriis præjudiciis omnino liberi, rem omnem velint expendere, in tota sua legenda vix quidquam cordis aut jecoris invenient, quod non ex Apamiensibus Actis qualibusque originem traxerit, eo dumtaxat excepto, quod absque ullo antiquitatis testimonio, ad legionem Thebæam Martyrem suum retulerint, et confictis, tum ante, tum post militiam, itinerariis, magis dramaticam reddiderint, adeoque et magis inverisimilem. Seculi genio absecutos, plane concessero, ne populo deesset bene longa legenda, qua forte ad ferventiorem Sancti cultum excitaretur. Sanctum ipsi venerentur, uti hactenus venerati sunt, credant, per me licet, quæcumque Campius et alii de ipso tradidere, ac simul patiantur, non nisi vera in Actis hisce nostris recipi, aut saltem proxima veritati, qua una longe potentius, veros Sanctorum cultores ad solidam venerationem incendi,* B *necesse est. En modo certissima argumenta, suum Placentinis* S. Antoninum, *ab omnibus aliis diversum, demonstrantia.*

sed ex antiquissimis Martyrologiis, ad XXX *Septembris,*

13 *Codex Hieronymianus vetustissimus Epternacensis, non jam secunda aut tertia, sed* XXX *Septembris die, sic clare et distincte annuntiat :* Placentiæ, natalis Antoni. *Non additur quidem Martyris titulus, at is satis intelligitur, cum in hoc Martyrologio, vix alii, quam Martyres referantur, certe Martyris appellatio passim omittatur. Lucensis item lauream non exprimit :* In Placentia civitate, sancti Anthoni. *Corbeiensis distinctius :* In Placentia civitate, natalis sancti Antonini Martyris. *Blumianum cum Lucensi convenire existimo, quod nullas variantes annotaverit Florentinius Horum quatuor venerandorum Martyrologiorum consensus, solus sufficere possit, ut Sancto suo Placentini securissime gaudeant. Momentum tamen accedat ex Hieronymianis contractioribus, Augustano et Labbeano, ad prædictam* XXX *Septembris diserte signantibus :* Placentiæ, Antonini. *Clarius loquitur Cor-* C *beiense brevius, eodem die :* In Placentia civitate, natalis S. Antonini Martyris. *Adde Richenoviense, tametsi aliis Martyribus S. Antoninum societ, his verbis :* In Placentia, Antonini, Casti, Desiderii; *qui duo postremi alio spectant, a compilatore hujus Martyrologii, compendii gratia, male cum* Antonino *connexi. Habent hic Placentini quidquid requiritur ad Sanctum suum Antoninum soli urbi suæ vindicandum, ponendumque extra omnem controversiam, adversus Gallos, eum cum Antonino Aquitano, ratione consimilium Actorum, audacter confundentes : habent, habent, inquam, stabilitum Sanctum, iis argumentis, quibus ipsi hactenus usi non sunt, aut forte uti non noverunt. Gallus Apamiensis in Hieronymianis, imo in nullis antiquis Martyrologiis notus est, nisi ipse cum Syro sit confundendus, de quo sequenti paragrapho videbitur.*

quibus recentiores aliqua perperam adjunxerunt ;

14 *Percurramus modo, quæ ad* XXX *Septembris de sancto hoc nostro Antonino Placentino annotavit Florentinius :* S. Antonium Placentiæ D Martyrem, *inquit,* ex legione Thebæa agnoscit Romanum Martyrologium cum Usuardo et Adone, ut addit Baronius. *Utique Baronius de legione Thebæa primus sermonem moderno Romano inseruit, sed a Maurolyco aut Petro Equilino seductus, cum recentior sit ea de Thebæana militia cogitatio : unde pessime citantur Ado, qui de hoc S. Antonino nusquam loquitur, et Usuardus, qui de Thebæa legione nec verbum facit, imo* confessorem *expressissime nominat, uti ad ipsum pridem observavimus. Fallit vero et Florentinius ipse, dum* Antonium *suggerit, qui in Usuardo et in Romano* Antoninus, *recepta hodie Placentinis appellatione, rectius nominatur. Porro ad* XXX *Septembris apposite notavit Castellanus* additionem *de Thebæa legione*, novamesse et sine fundamento factam, *præeuntibus nimirum Equilino et Maurolyco, ut etiam fateri cogitur Florentinius, ducibus non satis fidis, quoties desertis antiquorum vestigiis, proprio ingenio, aut adinventis recens novitatibus, plerumque in popularium gratiam, nimium indulgent. Florentinium sequamur.* E

præsertim Equilinus Episcopus ;

15 Maurolycus, *inquit,* ex legione Thebæa Martyrem profitetur hoc die (XXX *Septembris)* Antoninum. Petrus de Natalibus lib. 8 cap. 133 socium S. Mauritii Martyris in sacra legione fuisse docet, qui de Placentinis finibus egressus, Orientem peragraverit, et in patriam rediens, ibi abscisso capite triumphaverit. *De Thebæa legione Petrum infra conveniemus. Hic obiter notatum velim, editum pridem a Papebrochio, in præliminaribus ante tomum 2 Maii, memorabile itinerarium, tam multis observationibus castigatum, ut quid veri supersit, vix invenias. Istud vero si patienter legeris, plane deprehendes, non magis cum S. Antonino Martyre Placentino, quam cum ipso S. Mauritio connectendum, si non aliqua fabula est, quæ quatuor minimum seculis utroque Sancto junior fuerit. At non in eo solum errat Equilinus et Baronium in errorem inducit. Audi sequentia.* Sed hunc diem, addit *(Equilinus Petrus)* ejusdem sacri corporis inventioni et sepulturæ esse dicatum *(nempe* XXX *Septembris)* quoniam S. Savino Episcopo sacrum pignus F revelatum, ad sepulcrum S. Victoris Episcopi conditum fuerit.

quem merito refellit Florentinius.

16 *Sed contra et merito insurgit Florentinius.* De S. Antonino, *inquit,* agit Ferrarius ad quartum diem Julii ex officiis ecclesiæ Placentinæ, nuper Romæ probatis; et translationis diem adversus Baronium, in ecclesia Placentina die XIII Novembris celebrari affirmat. *Hæc certo novisse potuit Ferrarius, quamvis omnino non videam, unde satis constet, translationem aliquam, sed verum diem natalem celebrandum, tam certum est, quam quod certissimum; ut prorsus non intelligam, cur ab eo die, tam expresse et a tot seculis in Martyrologiis signato, deflectentes, hunc diem* IV *Julii annuæ solennitati celebrandæ, sibi delegerint Placentini, in nullis notis ecclesiasticis Fastis ante seculum* XVII *ei festivitati, quod sciam, destinatum. Pergit Florentinius :* Sed aliam esse translationem, quæ recentius recolatur mense Novembris, nihil vetat : certe vetustiorem die XXX Septembris celebrari solitam, ante Baronium docuit Petrus de Natalibus. *Id male docuit Petrus*

A *Petrus, qui saltem ex vulgatissimo Usuardo scire potuit,* S. Antonini, *non translationem ullam, sed* natalem *recoli pridie Kal. Octobris. Apud sensatos homines præferri longe debet Martyrologiorum antiquorum auctoritas, Antistitis Equilini, omnia sine delectu corradentis, piæ credulitati. Cetera Florentinii annotata expendamus.*

Non recte Placentiæ colitur hac 4 Julii,

17 In Kalendario ecclesiæ Placentinæ antiquo, et hædino lectionario seu Breviario Ms. illius ecclesiæ, præfixo, in museolo nostro, sancti Martyris memoria his verbis notatur : IV Non. Julii, S. Antonini Martyris, et rursus IV Nonas Septembris, S. Antoni M. *(Si utraque annuntiatio ad Placentinum refertur, mera confusio est, non nisi ex ignorantia profecta).* Et Idus Novembris, Inventio corporis S. Antoni, rubris characteribus. Et ut alii festi dies, ita etiam notatur IV Idus Julii, quando per lectiones divisa ejus vita in ecclesia legebatur. *Hunc certe diem ignoravi hactenus; verum ex iis satis ostendunt Placentini, se pro solo suo arbitrio omnia susdeque vertisse, nisi forte per novem dies ibi celebretur festivitas, sitque* XII *Julii, seu* IV *Idus, ultima dies totius solennitatis. Quod equidem non inducor ut* B *credam, malimque adeo suspicari, pro* IV *Non. Julii, male in Florentinium irrepsisse* IV *Idus. Sed quomodocumque luxata hæc omnia et lacera, resarcire conemur; numquam laudari poterit Placentinorum inconstantia in festivitatum mutatione, dum Martyrologiis, ut securioribus ducibus, tutissime fidere poterant. Rursus Florentinius :* Non ibi, *inquit,* Placentinus civis, sed a Pannoniæ oppido Antonius vel Antoninus dicitur sub Maximiano nomen in Mauritiana legione dedisse, ac ita Martyrem effectum, prodigio illo, corpore invento, quod alibi indicavimus. Consentimus quidem Ferrario, hujus sancti Placentini Martyris Acta, cum Apamiensi, de quo egimus die II et III Sept., quoquo pacto confundi, et videnda monemus, quæ ad diem illam III diximus. *De iis nos agemus paragrapho sequenti.*

sed certa ibi et constans Sancti veneratio.

18 *Ceterum S. Antoninus primum Pannonius, deinde apud Campium Apameæ natus, demum apud eumdem in agro Placentino genitus, æque titubant, ac festorum varietas. Sequatur notationis Florentinianæ reliquum.* Quomodo translata S. C Antonini Martyris ossa Placentiam fuerint, in lectionibus illis non exprimitur, et in mutilo codice nostro, quæ in solenni die translationis recitari poterant Idibus Novembris, deficiunt. *Facilis jactura. Modus ille translationis frustra quæritur; sufficiat pia Placentinorum traditio, revelatum fuisse sacrum sancti Martyris Antonini corpus S. Savino Episcopo, qui illud ex puteo, quo ipsum Festus abscondisse dicitur, transtulerit in ecclesiam S. Victoris, ubi Sanctus hinc non solum Martyrii locum, sed et ecclesiæ et protectoris urbis titulum cesserit. In tam abstrusis et a temporibus nostris remotis, suadeo, ne tam scrupulose singula examinentur, modo sufficienti auctoritate stabilitus maneat Sancti, de quo agitur, cultus, quemadmodum a tot seculis honoratum fuisse S. Antoninum abundantissime constat. Postrema Florentinii clausula est :* Pluribus de S. Antonino Martyre agit Petrus Maria Campius, in spisso opere, nuper Italice edito, historiæ ecclesiæ Placentinæ. *Agit sane Campius, ut supra dicebam et infra denuo recurret, tam multis, ut mihi nauseam pepererit prolixissimæ historiæ, ex meris conjecturis et convenientiis contextæ, sola lectio, cum tota legenda vel levibus probationibus ubique destituta sit. Assuescant, obsecro, eruditi Placentini, non hujusmodi elegantibus et poeticis orationibus, sed veris solidisque historicis argumentis fidem habere. Pluscula resumemus, ubi de Apamiensi S. Antonino Gallo difficultates nostras proposuerimus.*

AUCTORE J. B. S.

§ III. De S. Antonino Apamiensi in Occitania : ejus cultus, ætas et Acta varia.

Sanctus hic Antoninus Occitanus

E*x iisquæ nostra hac dissertatione hactenus disquisita et disputata sunt, facile colligitur, nullum in antiquis seu classicis Martyrologiis textum reperiri, qui S. Antonino Apamiensi Gallo seorsim tribui possit, ut frustra laborasse videatur Florentinius, dum ad* II *Septembris Hieronymianorum verba, quasi obtorto collo in Occitaniam deflectere conatus est.* Pamiæ in Gallia, *inquit,* Antoninum pariter recenset Romanum Martyrologium, ubi Cardinalis Baronius animadvertit, non Apamiæ in Syria, ut multi opinati sunt, sed Pamiæ apud Tolosam, ex Tabulis ecclesiæ Palentinæ, ubi ejus reliquiæ quiescunt, passum esse. E *Ita prorsus, sed perperam sentire Baronium, jam supra indicavi, qui in notatione Acta apud Mombritium et apud Petrum in Catalogo recenset, tamquam ei Antonino, qui ab Adone et Usuardo signatur, propria. At pace Eminentissimi viri dictum sit, neque Tabulæ ecclesiæ Palentinæ, nec Acta Mombritiana aut Equiliniana ullo pacto ostendunt, aut ostendere possunt, Adonem vel Usuardum de eo Antonino agere, qui in istis Actis describitur et Palentiæ solenniter honoratur, quod ex duobus præmissis §§. manifestissimum existimo. Quin imo, pergit Florentinius,* martyrium fecisse Apameæ in Syria, habent Acta ejus apud Petrum de Natalibus, quem jam presbyterum, dum loca sacra cum quibusdam fidelibus visitaret, apud radices montis Apamiæ truncato capite accepisse coronam narrat. *Mera confusio : de Syria nec verbo ibi meminit Petrus, et quæcumque eo loco tradit, recte a Baronio Apamiensi Gallo adscripta sunt, non item Adonis, Usuardi, aut aliorum Martyrologiorum textus.* F

apud classicos Martyrologos notus non est,

20 *In reliquis felicior non est Florentinius.* Apamiam, *inquit,* ad Aurigerum amnem, cis Pirenæos montes, sub diœcesi Tolosana describit Ortelius, in qua S. Antoninum Martyrem recolit Hagiologium Franco-Galliæ apud Labbeum, penes quem etiam tomo I Biblioth. Mss. pag. 685 exstat passio beati Antonini Martyris, qui passus est sub Apamiæ civitate IV Nonas Septembris. Ex Ms. codice S. Albini Andegavensis fusius hæc scripta est. *Admitto, legendam illam S. Antonino Occitano tribuendam; verum qua veri specie ex Hagiologio Franco-Galliæ, quod ferme Usuardi compendium est, eruatur S. Antoninus Gallus, haud equidem perficio, cum pura puta ipsissima Usuardi verba sint :* In Apamia, S. Antonini Martyris, *quæ ad Syrum referenda ex § I manifestum existimo. Sic verbis clarissimis vis inferenda est, dum ad præconceptam opinionem torquentur. Tantumdem ad rem facit adductum a Florentino Martyrologium S. Savini de Levitania, apud Sanssayum a pag. 1249. Solis oculis opus est ut quis convincatur. Ita scribit præfatum Martyrologium*

AUCTORE I. B. S.

logium die II *Septembris :* Eodem die apud Apamiam civitatem, passio S. Antonini Martyris, et passio sanctorum Aniceti et Formi fratris ejus, tempore Diocletiani Imperatoris, qui post multa supplicia igni traditi sunt. *Vera, an falsa hic proferat citatum Martyrologium, non examino, id certissimum puto, verba hæc non magis ad S. Antoninum Occitanum, quam ad quemlibet alium referri posse, imo Actis ejus, quantumvis multis et variis ex diametro esse opposita. Siquid ex recentioribus Martyrologiis ad S. Antoninum Apamiensem Gallum revocari possit, id ex auctariis Usuardinis repetendum est, inter quæ ad diem* II *Septembris nonnulla sunt, quæ de isto S. Antonino omnino intelligenda videntur, nos hic sola antiqua recensemus.*

quidquid multa in eam rem torqueat Florentinius.

21 *Cætera quæ Florentinius in eamdem sententiam frustra congerit, non prosequor : tota ejus notatio eo vergit, ut quoquo demum pacto S. Antonium Occitanum ex Hieronymianis extundat : Audi verba ultima :* SS. Antonius et Antoninus diversi sunt in libris nostris et in Martyrologio Corbeiensi, conjunctim vero hic venerantur (II *Septembris)* quod Apamiæ ambo passi sint, sed alter eorum, B qui Antonius dicitur, Apameæ Syriæ, alter Apamiæ. De Antonino Apamiensi Syro propalam agunt postridie libri nostri, ubi aliqua addenda videantur. *Quænam addita sint, mox videbimus : interim tota ea compositio mere gratis excogitata est, nam si duo admittantur, quod ego non existimo, vel si ternos Antonios seu Antoninos in Hieronymianis te videre credas, ii omnes neutiquam ad Apamiam Galliæ, sed ad Apamiam Syriæ certissime revocandi sunt; ut ad conciliandos incorrectos codices Hieronymianos, plane necessarium sit eo recurrere, quo toties, et vel hic demum confugere cogitur Florentinius; nempe, in iis sæpe, diebus etiam consequentibus, repeti eosdem Sanctos, ac proinde in duobus illis laterculis,* II *et* III *Septembris, eumdem S. Antoninum seu Antonium Apamiensem Syriæ indicari, ut dixi, atque ex aliis Martyrologiis clare probavi supra, hujus commentarii § 1. Adde quod pessime confunderetur Apamia Syriæ, quæ sola apud antiquos geographos nota est, cum Pamia seu Apamia Occitaniæ, quæ, teste Catello pag. 317,* C *olim non venit simpliciter nomine Apamiæ, sed cum addito,* castro, quod Apamiæ dicitur. *Maneat igitur extra controversiam, nullum prorsus antiquum Martyrologium, de Apamia Galliæ, neque de S. Antonino, ibidem Martyre, umquam meminisse.*

plures demum Antoninos in unum confundens.

22 *Videamus modo, quænam addenda censuerit Florentinius ad diem* III *Septembris. Hæc inter alia, quæ huc non faciunt, suo modo deducit :* Ne autem de Antonino Martyre Apamiensi aliquid, quod succurrat, sileamus; ex Ferrario addimus, in notationibus generalis Catalogi ad diem II Septembris, Antoninum in Syria Martyrem, diversum non esse a Pamiensi Aquitano, neque ab eo, qui apud Placentiam passus est, et unum Martyrem divisum apud plerosque confundi. Ac ita revera esse comperi ex lectionibus, quas in codice lectionarii antiqui ecclesiæ Placentinæ apud me Ms. habeo. Quamquam enim in Kalendario, eidem præfixo, S. Antonini celebritas indicetur IV Non. Julii, et in lectionibus, non ex urbe Apamea, sed e Pannoniæ oppido, nobilibus ortum parentibus, sub Maximiano coronam accepisse narretur, eodem tamen modo cum Apamiensi Aquitano, in flumine projectum fuisse narratur, et iisdem D prodigiis sanguinem ac reliquias fuisse collectas affirmatur. *Quam belle hæc cohæreant cum iis, quæ tam operose pridie disputaverat Florentinius, nemo non videt. Ex hac sua additione colligere potuit et debuit. Acta martyrii sanctorum Antoninorum Placentini et Apamiensis Galli confusa fuisse, et prioris vitam, ex posterioris legenda fuisse exceptam, postea in immensum auctam : at inde nondum fit consequens, sanctos ipsos identificandos esse. Apamiensis Syrus non magis expresse notatur in Martyrologiis nostris* III *Septembris, quam signetur Placentinus* XXX *ejusdem mensis, ergo saltem hi duo diversissimi sunt; nec minus Apamiensem Gallum a Placentino differre existimo; non est æque certum, utrum Apamiensis Gallus a Syro distinguendus sit.*

Miræ sunt de hoc sancto Antonino legendæ,

23 *Equidem Placentinum S. Antoninum ab aliis omnibus, nisi vehementer fallar, satis discrevi § præcedenti, nunc de Apamiensi Gallo ex professo quærendum. Mare magnum ingredimur dubiorum, incertorum, discrepantiarum: eos inter, qui pro celeberrimo eo Sancto pridem decertarunt. Fatetur* E *Catellus, magnas esse scriptorum discordias, non circa cultum, qui receptissimus est, sed circa Sancti ætatem, quam difficillimum sit certis temporibus affigere. Rem omnem turbarunt Sancti Acta, pro variorum legendariorum pietate, vel imperitia mirum in modum aucta et deformata, quæ si in primigenia simplicitate relicta fuissent, faciliori fortasse negotio de epocha conveniri posset. Brevissima sunt et simplicissima, quæ leguntur in Petri Catalogo et apud Mombritium, quamvis non omnimode conformia : ast in neutris vel hilum apparet, unde de Sancti ætate quidquam statuatur. Multo longiora edidit laudatus supra Labbeus tomo I Biblioth. Ms. a pag. 865, quibus gemina protulit Petrus Franciscus Chiffletius in dissertatione de uno Dionysio edita an. 1676 a pag. 122, ex cod. S. Benigni Divionensis, et alio Pariensi D. de Herouval, quæ ad Majores nostros prius miserat sua manu descripta. Eadem adhuc quater Mss. apud nos exstant, 1 ut a P. Beatillo Neapoli transmissa sunt anno 1640; 2 ex vetusto Legendario Card. Barberini f. 253; 3 ex Ms. Rebdorffensi; 4 ex Ms.* F *S. Maximini Treveris, collato cum altero ecclesiæ Audomarensis; ne jam varios nostros antiquos Mss. codices excutiam, ab aliis Mss. nil discrepantes. Porro Acta illa omnia ita disposita sunt, ut nec rimam relinquant, per quam in Sancti tempora deveniatur.*

e quibus certa tempora nemo eruet.

24 *Priores istas legendas omnes superat Ms. aliud Rubeæ vallis, in quo Theodoricus Rex comparet, Pipinus, S. Audoenus etc. stylo ab aliis plane diverso, cui si Bertrandi historiam adjunxeris a f. 20 late deductam, tum illam, quam citat Catellus pag. 319, quæque fortasse a Bertrandiana non magnopere differt;* incipit passio almi et gloriosi Martyris Antonini, qui passus est apud Appamiam sub Methopio Rege IV Kal. Septemb., data a D. Paschali Papa, in eccl. Lateran. B. Raymundo Episcopo Barbastensi; *habebis quidquid confusionem parere et inextricabilibus nodis S. Antonini Acta involvere et implicare possit. Exstat præterea in museo nostro brevis alia ejusdem Sancti vita ex codice Ms. 33 Reginæ Sueciæ, stylo et rerum serie ab*

A *ab Equiliniana et Mombritiana diversa, quæquæ in fine exprese notat,* passum esse beatissimum Martyrem Antoninum tempore Antonini Imperatoris cognomento Pii, *quod etiam alibi legere memini. Ab his omnibus diversissima nobis venditat Benedictus Gononus pag. 256 ex Breviario Ordinis Eremitarum S. Augustini, cujus calculo vixerit S. Antoninus sub eo Theodorico Rege Gotho, qui in campis Catalannicis adversus Attilam pugnans occisus est, adeoque martyrium subierit sub annum 449. Hujus systematis chronologiam memoriter ornat Augustiniani Panthei nuperus auctor Augustinus Maria Arpe, ex Herrera, Elssio et Torello, qui omnes idem littus arare videntur. Chiffletius Dionysio Areopagitæ, eidemque ex ejus sententia Parisiensi Episcopo et Martyri, socium adjungens S. Antoninum, agonem ejus innectit seculo secundo. Alii verosimilius ad persecutionem Diocletiani respiciunt. Alii cum S. Audoeno et Pipino, Martelli filio, pessime connectunt. Quot capita, tot sententiæ; nulla, ad rectam rationem, nedum ad veritatem exacta.*

Spondani opinionem non male refellit Chiffletius,

B 25 *Annotationes Chiffletianæ a pag. 143 systemati ejus insistunt, de S. Antonino S. Dionysii Areopagitæ socio, unde potius novæ tenebræ nascuntur, quam ut lux affulgeat. Legendam a se post Labbeum editam; subtectam et in pauca contractam ait, a Vincentio Bellovacensi lib. 13, cap. 35, a Petro de Natalibus lib. 8 cap. 24, et a S. Antonino tit. 8 § 42. Ex ejus discursis magis patebit, quanta caligine obvoluta sint, quæ ad hunc S. Antoninum spectant.* At Henricus Spondanus, *inquit*, Appamiæ creatus Episcopus, hæc scribit de hoc S. Antonino Martyre, Ecclesiæ suæ Patrono, in continuatione Annalium Baronii anno 1295 num. XI. Fuit quondam, ut fertur, ejus (nempe Apamiæ) Princeps Antoninus, ex genere Gothorum Tolosæ regnantium : cujus patrem, eam Regis Fredelaci titulo obtinuisse volunt, a loco videlicet sic tunc dicto : ex quo et postea Abbas monasterii ibi constructi, Fredelacensis, et Canonici regulares Fredelacenses in antiquis ejus monumentis appellati reperiuntur. *Sic olim appellatos canonicos non negamus, sed unde id nominis obtinuerint paulo* C *verisimilius explicat Catellus pag. 120. Pergit Spondanus apud Chiffletium :* Ipse vero Antoninus Christi amore patriam deserens, post peragratam multo tempore, et miraculis illustratam urbem Romam, ceteramque Italiam, atque etiam Galliam, susceptosque sacros ordines, ad suos in fide et pietate instruendos, Tolosam Appamiasque reversus, gloriosissimum demum apud easdem Apamias, una cum prædicationis sociis Joanne et Almachio, martyrium pro fide Christi suscepit. *Hactenus Spondani relatio, fundata in traditione,* ut fertur.

ut quæ ipse substituit non magis admittenda.

26 Subdit, eum coli *(rursus Chiffletii verba sunt)* ab Augustinianis, quod subsequentibus temporibus Comites Carcassonenses, Apamiæ in ejus honorem, de regula S. Augustini monasterium fundaverint, quod anno 1295 a Bonifacio Papa VIII episcopatus titulo donatum est, sub Tolosano Archiepiscopo. Addit autem, S. Antonini martyrium referri a Vincentio et S. Antonino in persecutionem Galerii et Maximini, quod ego apud illos non reperio. *Oportet Chiffletium, fontem non consuluisse.* Sed quidquid illi hac de re senserint, *inquit*, in eo non plus merentur fidei, quam qui apud Spondanum putarunt, S. Antoninum ortum fuisse ex Gothis Tolosæ regnantibus, aut etiam S. Augustino vel æqualem fuisse, vel supparem; quod ejus reliquiæ ab Augustinianis possideantur. Hæ omnes epochæ cum nullo nitantur fundamento, nec ab ejus vitæ antiquo scriptore vel leviter attingantur, pronum est, illis rejectis, Antoninum Martyrem putare S. Dionysii discipulum, quem ille e portu Arelatensi in Aquitaniam destinarit, ut testantur Græcus anonymus, a Methodio laudatus, Methodius ipse, Methodii interpres Anastasius, et Hincmarus Remensis, duos Antoninos, seniorem et juniorem, Dionysii Parisiensis et Areopagitæ discipulos aperte distinguens, *Mitto reliqua æque quidquam probantia, quibus certe opinionem suam nemini, quod sciam, hactenus persuasit Chiffletius.*

AUCTORE J. B. S.

Quid Occitanos pro Sancto suo facere conveniat.

27. *Quid ego in hisce sentiam, nihil juverit hic præmature depromere, cum tota res de integro examinanda sit ad diem* II *Septembris, quo Sanctum istum Antoninum apud Apamienses Occitanos coli, ex supradictis indubitatum est : nihil aliud hac prodroma dissertatione mihi præfixum fuit, quam* E *sanctos Antoninos inter se distinguere, et cuique urbi regioni aut ecclesiæ suum tribuere, præsertim Placentinis, qui patrium et popularem Sanctum solenni celebritate hoc* IV *Julii die venerantur. Ceterum cum spissa caligine, quasi studio involuta videam, quæ non solum ad Placentinum, sed et ad Apamiensem pertinent, auctor sum Apamiensibus, sive Canonicis regularibus, sive Eremitis Augustinianis, ut certiora, saltem verosimiliora monumenta de suo sancto Antonino nobis interim subministrent conveniantque ipsi primum inter se de Actorum faciendo delectu, ne nos subinde indiligentiæ accusent, quod unam potius quam alteram legendam secuti fuerimus, imo omnes, quotquot sunt, rejicere cogamur : idque unum, ut probabile conjicere; corpus seu potissimam reliquiarum partem, ex Syria in Gallias allatam, seculo forte quinto aut sexto, cum aliis SS. Cai et Alexandri, nec non S. Nataliæ Virginis et Martyris Apamiensis, quas Apamiæ in Gallia ante Huguenottorum iconomachiam honoratas fuisse, testantur Sammarthani de Epp. Apamien-* F *sibus pag. 161 col. 2 Eæ autem sancti Antonini reliquiæ, tam miris Legendis excogitandis ansam præbuerint, unde consequens erit, S. Antoninum Apamiensem Galliæ, ab Apamiensi Syriæ diversum non esse, ac secundum Septembris ea causa assumptam fuisse, quod tali die S. Antoninum Apamiensem Syrum in Martyrologiis repererint; quamquam in Legenda, a Catello citata, passus dicatur S. Antoninus* IV *Kal. Septembris.*

Translatio anni 887 satis probata.

28 *Obscura sunt, ut dixi, implexa et perturbata omnia, sic ut post accuratam rerum discussionem, nihil probum aut integrum invenerim, præter fragmentum diplomatis, a Catello relatum pag. 621 et 622, ubi* anno Incarnationis Domini DCCCLXXXVII, XIII Kal. Junii translatio corporis beati Martyris Antonini *facta dicitur,* Carolo minore Rege Francorum regnante. *Quamvis et hic forte sui nævi non desint. Finis diplomatis est :* Ad translationem reliquiarum gloriosissimi Martyris Antonini adfuerunt testes idonei, scilicet Præsules sanctissimi, et diversæ sanctitatis viri illustrissimi, quorum nomina hæc sunt :

AUCTORE I. B. S.

Theodardus Archiepiscopus Narbonæ, et cum illo Arnulphus Episcopus Carcassonæ, et venerabilis Raymundus Tolosæ Episcopus, Rogerius Episcopus Coseranensis [*cum*] Fulcrano Rodonicæ *(monet Catellus, melius legendum* Ruthenæ *vel* Ruthenicæ) et Albiensi Episcopo nomine Flotardo, et Caturcensi Episcopo, nomine Geraldo; ex quorum jussu, et precibus aliorum virorum nobilium, et ex præcepto nobilissimi Carcassonæ Comitis, nomine Rogerio, hæc omnia, quæ vidimus, audivimus; scripsimus et testificati sumus. *Huc usque instrumentum, circumstantiis suis stabilitum, nisi et in eo deprehendantur aliqua, quæ severiorem criticam nequeant effugere, de quo suo tempore disputabitur.*

Quandonam reliquiæ Palentiam adductæ fuerint,

29 *Iterum repeto, vitas omnes supra citatas et qualescumque legendas istas, satis aptas non videri, ut ex earum qualibet, multo minus ex omnium collectione, aliquid erui possit; quod eruditorum oculos subire mereatur; ut nisi momenta alia accesserint, subscribendum nobis sit invalescenti opinioni de Antoninis Apamiensi Syro et Apamiensi Gallo in unum constandis, cujus ejusdem reliquiæ in Hispaniam transierint, eodem ipso* B *tempore, quo in Galliam sunt allatæ, unde et ibi nova confusionis origo. Mallem equidem in eam partem inclinare, quod S. Antoninus Occitanus a Syro diversissimus sit, apud Apamiam Galliæ martyrium passus, durante adhuc Diocletiani persecutione, ut ante me censuerunt Bellovacensis, S. Antoninus Florentinus, Galesinius, Saussayus aliique plures suo tempore adducendi. Hujus Sancti, ut jam dicebam, reliquiarum pars in Hispaniam translata, in urbe Palentia aliisque ejus regni civitatibus celeberrimum fecerint S. Antonino nomen et cultum, rejectis Dextri et Juliani fabellis, heri in Hispania natis, quas modo excutiendas suscipio.*

§ IV. De S. Antonino Martyre Palentino in Hispania, seculo XVII primum excogitato.

S. Antoninus Aquitanus Palentiæ olim cultus,

C Expendimus *supra annuntiationem Martyrologii Romani, ad diem* II *Septembris his verbis conceptam :* Pamiæ in Gallia, sancti Antonini Martyris, cujus reliquiæ in ecclesia Palentina magna veneratione asservantur. *Quam in rem Baronianæ notationis sensum dedimus ;* constare *nempe* ex Tabulis ecclesiæ Palentinæ, in qua ejus dies natalis *(secunda illa Septembris)* solemniter agitur, ubi sacræ corporis ejus reliquiæ requiescunt. *Fuit hæc, vel ipso Tamayo, auctore Martyrologii Hispanici, teste, indubitata pridem Hispanorum sententia,* nam S. E. Palentina, *inquit ipse, in notis ad* II *Septembris,* quæ S. Antoninum Martyrem patronum agnoscit, eum fuisse Gallum contendit. *Et paulo inferius :* Cum sententia S. E. Palentinæ conveniunt omnes scriptores Gallicani, et Baronius eminentissimus Cardinalis, qui reliquias tantum Palentiæ asservatas recenset. *Addere poterat Tamayus, nullam Hispanicam ecclesiam, quas tamen plures memorat, alium S. Antoninum coluisse, nullam, inquam dubitasse, quin apud se officium ecclesiasticum fieret de S. Antonino Apamiensi Gallo, donec* P. F. Franciscus Bivarius, et D. Franciscus Sandovalius canonicus Palentinus *insigni* auctoritate Dextri et Juliani, illum fuisse Hispanum *fabulari aggressi sunt, ipsis suffragante Hispano Martyrologo, habitamque ea super re cum Palentinis disceptationem exponente, ac* per quæstiones faciliter et feliciter *se omnia* absolvisse *censente, in quo quam longe aberraverit, ostendet facilior et felicior quæstionum ejus atque argumentorum solutio.*

D

ab Hispanis loco depulsus

31 *Prima apud Tamayum, sed inutilis quæstio versatur circa novem diversos sanctos Antoninos, quas, nullo operæ pretio, ex Martyrologii Romani indice descripsit. Altera quæstione Baronium non immerito oppugnat, quod primus ipse in Gallica Pamia S. Antoninum posuerit ex fide Tabularum ecclesiæ Palentinæ. Idem ipsum urgetur questione tertia, ex consensu Martyrologorum aliquot, apud quos S. Antoninus Gallus vere notus non fuit, quod nos supra fusius et evidentius demonstravimus. Ad rem suam propius accedens, quærit quarto :* Quæ rationes historicæ ecclesiam Palentinam movere potuerint, ut vetustorum Breviariorum canitie et auctoritate despecta, ad alias assertiones amplectendas divagaretur. *In eo consistit grande* E *piaculum, quod nempe ecclesia ista, relicta historia, de martyrio sancti Antonini sub Martello aut Pipino, aliam in lectionibus suis amplexa fuisset, verosimillime ex Benedicto Gonono, in qua Martyr occubuisse scribitur anno 449, ad quod sese coactos crediderant Palentini, ut salvaretur alia narratio de Rege Sanctio Majore, qui vetustam S. Antonini ecclesiam in venatione repererat; hic vero Sanctius cum diu ante Pipinum vivere debuisset, ea propter epocha martyrii S. Antonini in Breviariorum reformatione omnino mutanda fuerat, id quod omni conatu improbat et impugnat Hispanus Martyrologus. Tum vero tota quæstione quinta prædictam de Sanctio historiam explicat, haud inepte ad hominem colligens, S. Antoninum Apamiensem Gallum ecclesiæ Palentinæ patronum esse non posse, si Pipino antiquior non fuerit : quod rursus inculcat quæstione sexta,* altare, effigiem, cryptas, reliquias, *a Rege inventas, ad talem S. Antoninum referri omnino non posse.*

propter erroneam epocham;

32 *Ex omnibus istis Tamayi quæstionibus, hæc demum educitur propositio, si sanctus Antoninus Apamiensis Gallus non subierit matyrium ante annum 771, male a Palentinis in patronum assumptus est, cum verus eorum patronus, ut minimum seculo* VI *pro tali agnitus fuerit. Et recte quidem arguit, supposita veritate historiæ Regis Sanctii Majoris, quam expendere aut discutere hujus loci non est. Instat ulterius Tamayus, et scopum prosequens, aliam istam a reformatoribus Breviarii substitutam ex Gonono historiam de S. Antonini passione ad annum 449 retracta, ut imaginariam etiam et commentitiam repudiat, satis recte ad hominem denuo inferens et regerens, antiquiorem aliquem S. Antoninum investigandum, qui ut patronus ab ecclesia Palentina honorari potuerit. Si hic stetisset Tamayus, haud equidem invitus opinioni ejus subscriberem, quandoquidem et mihi plane verosimile sit, S. Antoninum Gallum Martyrem, si ullus unquam extitit, ad Diocletianam aut antiquiorem aliquam persecutionem spectare, ut § præcedenti pluribus disceptatum est, vel, quæ altera rei substantiæ salvandæ via fuit, plane admittendum* F

A *mittendum, sancti Martyris Apamiensis Syri reliquias in Galliam deportatas esse, quarum pars aliquas in Hispanias aliquando translata sit. Sed Tamayi vestigiis pergamus insistere.*

sed pessime ei substitutus popularis

33. *Positis per dictas jam quæstiones fundamentis, seu majori syllogismi sui propositione, supponensque semper S. Antoninum Apamiensem Gallum, nullum esse posse, si martyrii coronam consecutus non sit annis 449, vel 771, quæ vocari debet Syllogismi secunda seu assumpta propositio, inde conclusionem elicit,* dubio procul pro Hispano aliquo Martyre vexillum, devictis erroribus, exaltandum. *Hæc est sincera et integra Tamayi argumentatio, cujus minorem propositionem adversus Gallos aliquos præsertim Bertrandum et Catellum, ut ut non male probet, ab aliis mecum sentientibus ea omnino negabitur, quemadmodum jam satis negata et eversa est, ut proinde ridicula sit novella Sandovalii et Tamayi sequela, Martyrem aliquem sub S. Antonini nomine in ipsa Hispania quærendum, ejusque* vexillum devictis erroribus exaltandum. *Ita ante Sandovalium et Tamayum* B *argumentatum opinor, quisquis depravatarum mercium in Hispaniam comportator, Dextrini chronici commenta orbi obtrusit, jam pridem a prudentioribus Hispanis ita exagita, excussa et difflata, ut nullus hodie tantillum eruditus, ea recitare audeat, nedum in argumenti cujuscumque probationem adducere. Atqui in hoc solo chronico et hujusmodi fabulatoribus repertus est S. Antoninus Martyr Hispanus : viderint itaque Sandovalius et Tamayus, quale* vexillum *Sancto mere conficto* exaltari *possit.*

plane confictus en pseudo chronicis Dextri etc.

34 *Juvat audire triumphantem Tamayum, his verbis :* Ad hujus victoriæ firmitatem , *inquit* , sequentia supponenda sunt , ut ad veritatis apicem accedamus , et erroris commissi a reformatoribus Palentinis futile fundamentum enervemus. Primum , quod sanctus iste Antoninus , cujus ecclesiam tempore Gothorum fuit venerata Palentia , cujusque effigiem et reliquias in altari intra cryptam Sanctius Major invenit, fuit origine Hispanus, et apud Apamiam urbem Vaccæorum, prope Palentiam sitam, martyrio exstitit C tempore Diocletiani coronatus. Hujus assertionis identitatem probamus, primo ex Flavio Dextro, in chronico anno 308, ubi Bivarius in Not. Comment. 2, num. 11, fol. 366, sequenti clausula : Apamiæ Tarraconensi, oppido Vaccæorum, ad fluvium Arlanzonem, passio S. Antonini Martyris. Ecce ex Dextro S. Antoninum Martyrem Hispanum, eumque Martyrio coronatum anno 308, in persecutione Diocletiani, quæ adhuc in illum annum continuata est, ut pluribus probat D. Franciscus Sandovalius, in Apologia pro S. Antonino Hispano § 2, fol. 12. *Hic nimirum primus vexillum extulit, ut ex Dextro et Bivario, reconditam eatenus, Hispanis veritatem revelaret. Qui deinde a Tamayo adducuntur, Galesinius et Maurolycus, de S. Antonino Hispano nec per somnium locuti sunt; nec scriptores Gallicani, nec quæ præterea corradit, in S. Antonini Hispani favorem, quidquam conferunt; solus Dexter cum suo commentatore Bivario* pro Hispano Martyre victoriæ vexillum devictis erroribus exaltavit. *Atque hoc præcipuum, imo unicum est Tamayi pro suo Hispano Martyre Antonino argumentum.*

AUCTORE J. B. S.

quibus unice innituntur speciosa Tamayi argumenta,

35 *Alia nihilominus congerit, et quidem argumento secundo ad nauseam usque probare intendit, sanctum Antoninum Apamiensem Gallum martyrium fecisse sub Martello aut Pipino, nempe ex Legendis Bertrandi et aliorum, quas admitti non posse supra demonstravimus. Argumentum ordine tertium id pugnat, ut* reliquias sancti Antonini Galli, numquam in Hispanias advectas *credamus. Compaterer sane Hispanis, si id alicunde evicisset Tamayus, nam si ex Syria aut ex Gallia Aquitanica Palentiam numquam allatæ fuerint prædictæ reliquiæ, mihi quidem persuasissimum est, nullas ibi umquam S. Antonini Martyris reliquias exstitisse, nec modo existere. At enim Tamayi argumento non magnopere turbemur. Damus ei ultro et admittimus, reliquias S. Antonini Apamiæ in Aquitania translatas anno 887, quemadmodum ex adducto superius instrumento satis constat; At quis ibi asserit, singula omnino Sancti membra aut ossa reperta fuisse? Quis ea tam rigide accipienda existimet, ut nulla sacri corporis pars, multis ante seculis inde potuerit ablata fuisse. Legendaria quæ perpetuo citantur, ex eo genere sunt, quæ ante rejicienda diximus, quorumque inde* E *falsitas patet, quod disceptum corpus alibi referant, caput vero Apamia longe dissitum. Aliis probationibus opus est, ut vel verisimile umquam reddatur, nullas sancti Antonini reliquias Apamia Palentiam in Hispanias absportatas.*

nullo negotio convulsa,

36 *Non minus imbellia sunt tela, quæ argumento quarto et quinto intorquet, Legendis suis Gallicis immersus Tamayus.* S. Antonius Gallus, *inquit,* ut ex historiis Gallicanis et Breviariis Pamiensi, Carcassonensi et ceteris Aquitaniæ colligitur, fuit presbyter et monachus, aut Benedictus aut Eremita Augustinianus *etc. De his, meris nempe circumstantiis, et ad veri martyrii substantiam nihil facientibus, disputet ipse cum iis, qui in legendarum istarum verba jurant, apud me Martyr fuit Antoninus, sive is Gallus sive Syrus fuerit, de sacerdotio et monachatu, seu Benedictino seu Augustiniano, nec quæro, nec curo. Rursus a sociis arguit, quos legendæ Gallicæ suo S. Antonino tribuunt, cum ille, qui sub Diocletiano, apud Dextrum, Julianum et Bivarium passus est, nullos tales habuisse legatur.* F *Apage socios, de quibus hic minime agitur; satis mihi est, modo Martyr aliquis Apamiensis vere exstiterit, cujus nonnullæ reliquiæ Palentiam in Hispanias deferri potuerint. Nego itaque et plane respuo deductam ex his omnibus Tamayi consequentiam hujusmodi :* Hinc auctoritate Dextri et Juliani archipresbyteri Toletani suffulti, credimus, nostrum fuisse Antoninum , non Gallum; eumque Diocletiani persecutione occisum, apud Apamiam urbem in Vaccæis Hispaniæ, ex superius relatis et loco Dextri, qui urbem Apamiam Hispaniæ in Vaccæis palæstram Martyri designat.

quibus Palentini male seducerentur.

37 *Nego, inquam, totam illam, et si duplo longior fuerit, Tamayi consequentiam; nego consequens ipsum, in sola duorum pseudochronicorum auctoritate fundatum, Dextri nimirum et Juliani. Nego proinde Acta ipsa, a Tamayo pro majori parte conficta; nego adjuncta nova ratiocinia, iisdem stramineis fulcris subnixa. Nego, Apamiam, seu Pamiam civitatem, in Hispania Tarraconensi umquam exstitisse, quæ geographis omnibus, fatente*

Auctore I. B. S.

tente Tamayo, ignota, in uno commentitii Dextri chronico fabricata est; qui, *inquit Tamayus,* hujus urbis topotessiam describit supradicto anno 308, num. 11; ubi Bivarius et Carus conveniunt, relati a Sandoval supra. *Vel si sexcenti Dextrini chronici topographi et commentatores conveniant, nihilo magis fiet, ut sensatus quisquam et cordatus tam insipidis fabulis, et toties convulsis, abduci se patiatur. Quod vero subdit Tamayus, Canonicos Palentinos alloquens;* Omnia hæc rimetur S. E. Palentina et ejus Capitulum, ut, Deo annuente, ad veritatis apicem, errore deposito, perveniat: *id nos potiori jure monemus, ne saltem ex anilibus Dextri et Juliani somniis, Breviarii sui lectiones reformandas suscipiat, sed eas intactas relinquat, aut communes assumat, donec ad 11 Septembris operosius dispiciatur, an et quæ Legenda, de S. Antonino Apamiensi tolerari possit. Quod siqua interim antiqua et solida repererint eruditi Palentini, quibus aut Sanctus ipse, quem ego hactenus ab Apamiensi diversum non existimo, aut ejus cultus et miracula exornari queant, huc* B *destinare ne graventur, imo et sensa sua clare et audacter exprimant, circa hanc nostram Prodromam ad SS. Antoninos, mense Septembri ex professo illustrandos, dissertationem. Nunc resumenda sunt, quæ ad sanctum illum Antoninum, quem Placentini hoc* IV *Julii die venerantur, seorsim pertinent.*

§ V. De Actis S. Antonini Placentini, præsertim Equilinianis.

Quam certus est Placentiæ Patronus S. Antoninus,

Jam supra § 2 ex certissimis ecclesiasticis monumentis abunde evici, S. Antoninum *Martyrem Placentinum, a quibuscumque synonymis ita diversum esse, ut soli Placentinæ urbi proprius ejusdemque protector et singularis patronus merito dici possit et debeat, id quod nemo hactenus tanta evidentia et certitudine probatum demonstratumque ostenderat. Reliquum jam esset, ut paribus argumentis illustranda exornandaque susciperem gloriosissimi Sancti Acta, gesta, miracula, aut alicualem vitæ antiquam seriem, siquidem ulla ad nos* C *pervenisset. Est hæc non unius ecclesiæ in orbe catholico infelicitas, ut Sanctos, eosque patronos singularissimos, non raro habeant, de quorum rebus gestis nihil memoriæ proditum sit; aut si umquam fuit, variis temporum calamitatibus interciderit perieritque. Hæc prima mali labes, unde plures alias, nimium fœcunde progenitas, non sine mœrore agnoscimus. Cum enim apud plebem vix recipiantur, saltem popularem istam æstimationem non consequantur Sancti, de quibus Legendæ non exstant; eo autem pluris Sanctos vulgus faciat, quo plura miranda et stupenda, longis parergis et locis communibus exornata, de iis narrantur; hinc ad æmulationem et contentionem usque certatim in lucem protrusæ sunt innumeræ historiæ, undecumque collectæ et contextæ, dicam an confictæ, quæ nobis hodie plus molestiæ et difficultatis afferunt, quam fabricatoribus olim suis, ut minimum paulo nimis pie credulis, famæ aut æstimationis pepererint.*

39 *Ad eruditos verba facio et harum rerum peritos, quibus ignotum non est, id genus mercium* D *diluvium, si ita loqui licet, quo se orbis catholicus immersum vidit et miratus est, priusquam aliquis de talibus piis, ac devotis fictionibus, et popularibus suppositionibus ad rectam crisi revocandis aut e medio tollendis cogitasset. Frustra hic sit, per locos in Actis nostris communissimos decurrere; vix dies occurrit, quo id merito non deploraverint Majores nostri: neque recentissima exempla desunt primis quatuor mensis hujus Julii diebus, quæ in lectorum oculos continuo incurrant. Hos inter, pie magis quam maligne exornatos commentarios locum sibi postulant, quæ, vir, cetera eruditus, Petrus Maria Campius, ecclesiæ Placentinæ canonicus elapso proxime seculo primus de sancto suo Antonino Martyre Placentino in publicam lucem emisit, diversis tribus operibus, magis ac magis, pro ea qua pollebat dicendi, et aliorum oratorum ac poetarum conceptus colligendi facultate, auctis et mirum in modum amplificatis; in quibus id plane deficit, quod in his rebus primum esse oporteret, vita nempe aut saltem narratio aliqua, quæ non octo aut decem totis seculis a Sancti* E *martyrio dissita, iis probabilitatis momentis vestiretur, quibus eruditorum oculos subire non subterfugeret. Id vero maxime dolendum, talium monumentorum ingentem Placentiæ penuriam fuisse, adeo ut alienas historias, easque non satis germanas ex Gallia accersere debuerint, Sancto suo applicandas.*

tam sunt incerta ejus gesta, recentissime compilata,

40 *Non dissimulavi superius vera eorum, qui ita senserint, judicia, et ne aliunde, quam ex ipsa Italia ea repetam, Ferrarius et Florentinius, quorum verba præcedentibus paragraphis relata sunt, mentem suam satis aperte pridem expressere: videlicet, sancti Antonini Placentini qualiacumque Acta, ex Gallicis S. Antonini Apamiensis desumpta aut mutuata esse. Id equidem certum existimo, nullam hactenus Placentiæ ordinatam S. Antonini vitæ seriem, saltem quæ nota sit, prodiisse, ante seculi* XVII *principium, quo laudatus Campius, ab oratoria arte magis quam a veritate historica commendandus, plurima de sancto Antonino scribere aggressus est. Citat quidem Placentinus historiographus Campius* antiquos admodum *suæ* ecclesiæ F manu exaratos codices, et vetus Placentinum Breviarium... permultas depictas tabulas et vetustiores picturas. *Item sancti gesta* non inconcinne celebrata heroico carmine a Francisco Bernardino Cypellario in suo panegyrico S. Antonini Martyris; Sapphico autem Adonioque versu *per* Fridericum Scotum comitem et patritium Placentinum... *Demum remittit nos ad Thebæam historiam Guilielmi Baldesani Taurinensis.* Multa præterea, *inquit,* huc pertinentia petant per otium, qui cupiunt, ex commentariis, quos Italica lingua eleganter conscriptos edidit Guilielmus Baldessanus a Carmagnola theologus, de sacra Thebæorum historia.

a Campio, nihil antiqui aut solidi citante:

41 *Hi nimirum sunt fontes, ex quibus hausit, et quos solos assignare potuit Campius, panegyricas orationes, meris tropis, ingenii adinventionibus et inflato sermone turgidas; poeticas fictiones, et historiam Thebæam stylo, ordine et rerum narratione ab istis non multum dissimilem, in cujus prima editione anni 1589 quadraginta heroes nominatim exprimuntur, quorum vix ternos appellare*

aut quod non 10 ferme seculis Sancto posterius sit.

A *lare noverat, is qui gloriosissimæ legionis certamen descripsit Lugdunensis Eucherius. Neque his contentus Baldesanus, alteris typis anno 1604, alios propre sexaginta, tantillo annorum intervallo in lucem protulit, facturus subinde, ut nulli ferme Agaunensi seu Thebæo pugili proprium deesset nomen, si novas operis sui editiones successu temporis adornasset. Qui scripta hujusmodi et id genus auctores in Actorum S. Antonini probationem adducit, satis manifeste ostendit, bonas nobis cogitationes, oratorios conceptus et poetarum lenocinia pro antiquis et sinceris monumentis obtrudi. At, inquies,* antiquos admodum manu exaratos codices, vetus Placentinum Breviarium, permultas depictas tabulas, et vetustiores picturas *consuluit Campius; audio : verum probari mihi pervelim, ex his omnibus vel unicum esse instrumentum, quod seculum* XIV *ætate superet. Et quid si ad sec.* XIII *ascendere contendas, an inde, obsecro, quidquam deduci possit, quod pro re, totis decem ante seculis gesta, testimonium ferat? Eruditis iterum loquor, quos non verborum ornatus, aut styli et penicilli* B *elegantia, sed sola pascunt rationum argumentorumque historicorum momenta. Ea ego omnia Placentinis, solo veritatis eruendæ intuitu, consideranda relinquo.*

Neque admittenda Equilini, utut brevis narratio,

42 *Ait Campius,* Petrum Natalem *S. Antonini Acta* in Catalogo Sanctorum peranguste descripsisse capil b. 8. 133. *Peranguste utique primum scripsit Equilinus Antistes, sec.* XIV *ad finem vergente, neque tamen in ipsius angusta scriptione quidquam reperio, quod antiquis monumentis substet, aut cum iis quæ Martyrologiorum auctoritate certa sunt, componi possit, excepta sola prima augusta periodo. En rursus Equilini verba :* Antoninus Martyr apud Placentiam civitatem passus est. *Hæc sunt, quæ ut indubitata admitto.* Qui unus fuit ex sacra legione Thebæorum et socius B. Mauritii Martyris. *Si in ea legione militavit S. Antoninus, fuit certo B. Mauritii socius ; at quo teste, quo vetusto auctore suffragante, hoc asserit Equilinus? Ex mera, opinor, Placentinorum traditione, tunc maxime nata, cum plures Italiæ urbes, præsertim in Insubria, ex præfata legione, aut unum aut plures socios sibi vindicarunt ; quos armis, scutis, et galæis in-* C *dutos, ad varia munia promoverunt, ita ut noster S. Antoninus vexilliter fuisse censeatur. Sed, amabo, quid Placentino Italo cum Thebæis. Quis satis suadeat, S. Antoninum Ægyptiæ legioni, et in Ægypto adscriptum? Mirari liceat, tam parum congruentia, tam facile adoptari potuisse. Paucis dictum sit, non omisissent antiqui Martyrologi Thebæi militis appellationem, si seculo* VII *aut* VIII *de ea re vel cogitatum fuisset. Ego Thebæum dicam S. Antoninum, et, si ita vis, S. Mauritio dignitate militari proximum, modo id ex vetustioribus Tabulis, quam sint Equilinianæ, Baldesianæ aut Campianæ demonstreretur. Reliquas Equilini angustias expendamus.*

dum Sanctum Thebæis adscribit :

43 Qui de Placentinis finibus egressus, per orientales provincias pertransivit, et multa miracula fecit. Demum ad urbem suam rediens, ab infidelibus tentus, et capite cæsus, glorioso martyrio coronatus est. *En totam Actorum seriem, quæ quidem seculo* XIV *apud Placentinos recepta fuerit. Verum aut ego fallor, aut ipsi non satis consulant sancti sui Martyris gloriæ, dum eum e totius Thebææ legionis carnificina incolumen evasisse credi volunt; solum, opinor, et unicum, de quo id traditum reperiatur; siquidem satis tuto tradi potuit, cum aliunde constet, tam* felicem *fuisse* exercitum *illum, ut* in *ejus* congregatione beatissima nullus perierit, dum nullus evasit; *ut vide apud Ruinartium in prævia ad passionem SS. Martyrum Agaunensium admonitione. Jam etiam dixi, præter omnem verosimilitudinem, Thebæum fingi, qui Italus fuerit. Id observans Campius, iter orientale militiæ præmittendum putavit, sic ut* S. *Antoninus in Ægypto agens, militum istorum pietatem admiratus, in tam sanctam legionem cooptari postulaverit. Verum tota illa* S. *Antonini in Orientem peregrinatio, sive militiæ præferatur, sive postponatur, purum putum est episodium, avide a Campio arreptum, ut eloquentiæ suæ vela latissime expanderet, haud dubie ad illud itinerarium alludens, quod supra § 2 diximus, non posse ullo pacto S. Antonino Martyri Placentino adscribi, nisi per enormem parachronismum seculum septimum aut octavum, cum tertio vel quarto connectatur.*

E *neque cetera satis substant*

44 *Ex parvo Equilini specimine abunde patet, quantum duobus seculis accreverit Placentinorum de suo S. Antonino traditio, sic ut ex pauculis istis Petri Natalis lineolis opus septuaginta et amplius paginarum in forma quarta molitus sit Canonicus Campius, postmodum in historia sua ecclesiastica immensum sese diffundens, ut ferme ex gutta Oceanum exundasse non sine magno stupore advertas. Reliqua Equilini verba, quæ ad inventionem et translationem corporis spectant, subjungam :* Cujus corpus ignotum Dominus beato Savino, ipsius civitatis Episcopo revelavit. Apparuit enim ei vir splendidus, qui ostendit ei, ubi jacebat sancti Martyris corpus; qui etiam formam corporis et membra et annos militiæ, et nomem et caput abscissum signavit, urceum quoque plenum ejus sanguine pro testimonio servatum innotuit. Et ut ipsum corpus ex eodem loco levaret, et digno sepulcro condere deberet, admonuit : qui evigilans, visionem clero et populo reseravit, et in loco ostenso fodere cunctos præcepit; ubi sanctum corpus, sicut Episcopo ostensum fuerat, per omnia inventum est. Quod dum levarent, guttæ aliquæ ex eo profluxerunt. In cujus translatione, cum F solus ibi esset Savinus Episcopus, sex alii Episcopi apparuerunt, qui essent, vel unde venissent, omnibus ignoti. Levantes ergo corpus Martyris, posuerunt in sepulcro S. Victoris Episcopi, qui alias in vita sua spiritu prophetico prædixerat, quod post ejus obitum major eo in ipso tumulo quiescere debebat. Sepulto quoque corpore, Episcopi illi, qui apparuerant, subito discedentes, nusquam visi fuerunt, sicque sanctum corpus condigna reverentia condiderunt pridie Kal. Octobris.

Equilini non magna auctoritate.

45 *Utut hæc omnia paucis complexus sit Equilinus Antistes Petrus, satis colligitur, non nisi ex meris etiam populi traditionibus tam multas mirandasque visiones, tot stupenda miracula et vaticinia proficisci potuisse, quæ a Placentinis, religiosis sui Sancti cultoribus, credi equidem patior, verum ut a viris doctis et cordatis admittantur, vetusto aliquo monumento confirmari nimium vellem : tot prodigia, tam paucis lineis congesta testimonium postulant, aliqua saltem fide æstiman-* dum

AUCTORE J. B. S.

dum, quod seculo Equiliniano longe antiquius sit. Laudandus sane Antistitis istius labor, laudanda diligentia, at quanti hodie fiat ejus collectio, præsertim dum de gestis Sanctorum agit, quæ ejus ætatem tot seculis antecedunt, in his nostris Actis non semel explicatum est. Ut brevi compendio invenias, quam de eo opere opinionem Majores nostri pridem conceperint, consule Responsiones Papebrochii ad articulum XI, *num. 128. Jam vero si tam exiguæ fidei sint pauca illa, quæ in suo* Catalogo perangusle descripsit Petrus Natalis, *quid de amplissimis illis Campii commentationibus censendum erit, in quibus omnia immensum dilatantur? Ex primi ejus Latini opusculi, Placentiæ apud Joannem Bazochinum 1603 typis editi, justa æstimatione, de reliquis statuet eruditus lector.*

§ VI. De S. Antonini Actis, a Canonico Campio Latine et Italice vulgatis.

Quantum Placentiæ accreverint Equiliniana

B *Quam debili et fragili fundamento subsistant populares, sive de Sanctis, sive de aliis rebus traditiones, quæ certis monumentis posteritati relictæ non sunt, vel si alia desint, manifeste ostendit hodierna S. Antonini historia, in qua neque id solum satis exploratum habent Placentini, Syrusne natione et gente, an Pannonius, an vero Placentinus fuerit Sanctus. Placentiam ejus patriam fuisse, expresse notat Equilinus, notat item Baldesanus : in antiquis Breviariis et Kalendariis suis Placentinis reperit Florentinius supra, S. Antoninum in Pannonia natum : Campius in prioribus suis opusculis non dubitavit scribere;* Antoninum Apamiæ ex nobilibus parentibus anno circiter ducentesimo et septuagesimo humanæ salutis ortum. *Ast in historia sua ecclesiastica, grandibus tribus tomis in folio constante, tomo 1, pag. 27 et 28, Cypellarii panegyrim secutus, clarissime asserit, Sanctum Placentiæ aut saltem in agro Placentino lucem aspexisse, non sine prægressa miraculosa visione prægnanti matri exhibita, quasi aquilam paritura esset etc. Quid non procudit humanum ingenium, dum fœcundæ imaginationi frena laxans, ad exornanda quælibet libere evagari sinitur!* C *Hæc prima Campii inconstantia, cujus lapsus alios prosequi non lubet, ne hic solus paragraphus operis ejus molem exæquet, solum enim latinum opusculum hic expendendum suscipio.*

ostendit elogium latinum Campii.

47 *Post recitata jam verba sequitur :* Adolescens illustri Thebæorum legioni adscriptus, duce glorioso Mauritio, militiæ operam dedit. *Tum paulo fusius enarrat, quæ ad Thebæorum cædem pertinent, e qua* Deo servante et ad majora vocante, inclytus miles, unaque alii perpauci illæsi incolumesque evasere. *Hariolatur hic Campius : nam, ut supra dixi, ex gloriosissima illa legione* nullus periit, quia nullus evasit. *Ceterum quid de militia Thebæana censeam, sive Apamiensis, sive Pannonius, sive Placentinus fuerit S. Antoninus, jam abunde declaravi. Atque eatenus nihil narratur, quod cum S. Antonino Apamiensi Gallo quidquam commune habeat; nam in eo, quod præ manibus habemus, opusculo, Apameam Syriæ satis aperte insinuat Campius. Quæ sequuntur, ex Legenda gallica certo videntur accepta :* Ipse vero Antoninus, multis peragratis regionibus, Placentiam pervenit, ubi quamplurimos, im- D primisque Festum principem ac ditissimum virum ab idolorum cultu ad Christianæ fidei religionem assidua divinæ legis enunciatione traduxit. *Peragratæ regiones et Festus princeps, tam clare conveniunt cum Actis S. Antonini Apamiensis in Occitania, ut ovum ovo similius esse non possit. Neque mihi hic regeras, Apamienses Gallos, Acta S. Antonini Placentini æque expilare potuisse, ac Placentinos Acta Gallica. Utrumlibet selige, per me licet; ex eo capite nec hilum majoris auctoritatis acquirent Acta illa, sive origine Gallica, sive Italica fuerint; seculum vitiatum ita olent, ut cujuscumque gentis dixeris, a suppositionis et fictionis rubigine eximi omnino nequeant. Campii elogium excutere pergimus.*

ex Actis aliis et famoso itinerario male digestum.

48 Atque haud ita multo post, adhibito sibi comite Joanne Placentino presbytero, in alias etiam orbis terræ partes, et præsertim in sanctissima Hierosolymorum loca peregrinationem pie ac religiose suscepit. Verum Joanne ipso jam mortuo et Capharnaum, in urbe sacrarum litterarum monumentis celebrata, sepulto, Placentiam regressus. *Cantilena eadem est,* E *quam supra respuendam ostendimus, nulla auctoritate, nullis rationibus nixa, nisi iis, quæ totam S. Antonini historiam meræ fictionis et fabulositatis evidenter convincunt, ut ex ipso S. Antonini et socii Joannis itinerario, a Papebrochio ante tomum 2 Maii edito, perspicere poterit curiosus lector. Peregrinationes illæ et itineraria ad exornandas fabulas mirifice conducunt. Non ita abhorreo ab iis quæ subdit Campius, nempe Sanctum nostrum* Placentiam regressum *(siquidem inde peregrinationis causa umquam egressus est)* eodem adhuc sæviente nefario Imperatore Maximiano *(id vero ab edito itinerario alienissimum est).* Cum *autem* Christum ardentius prædicare non desineret, ejusque fides ab infestis ac insidiosis tyranni satellitibus varie tentata constantior permaneret, ultro vir Sanctus in agro Trabani obviam factus, et ab eis correptus, sævissime excruciatur; ad ripam demum subterfluentis Trebiæ, abscisso a cervicibus capite, martyrio feliciter coronatur IV Non. Julii. *Aut hæc, aut similes accessoriæ circumstantiæ veræ esse possunt; diem prorsus non recipio, cum ex Martyro-* F *logiis constet, natalem ejus referendum ad* XXX *Septembris : quarta illa Julii cum ceteris traditionibus invaluit; unde accepta, ignoro. Habe clariora.*

Conferuntur Acta Apamiensia.

49 Jam vero, ejus corpore a nefariis hominibus in flumen ipsum Trebiam dejecto, sanguis, cum in unum coactus fluitaret, in urceo divina providentia per angelos collectus, una cum capite in navicula mirabiliter imponitur : quæ item ab angelis duobus, in specie aquilarum, per idem flumen deducta, ac Festi Principis domum applicuit, urbi Placentinæ proximam; quæ nunc templum S. Mariæ de Curtina vocatur. At Festus, Domino indicante, agnoscens venerandum Antonini caput sibi destinatum, illud idem repetere hospitium, unde olim diri Imperatoris metu, Christianus miles, adhuc inter mortales degens, exclusus fuerat; illico domum satis, ut fieri potuit, decenter exornat, sacras reliquias excipit reconditque, exosculans et præ gaudio illacrymans. *Hæc quidem ex Actis Apamiensibus ad verbum omnino desumpta non sunt, verum iis ita affinia, ut historiam alteram ex altera concinnatam esse oporteat. Nec multum*

A *multum abludunt hæc :* Sed et sanctum divi Martyris corpus postridie divino monitu repertum, et inde ubi passus fuerat (qui sane locus millia passuum ferme quindecim ab urbe nostra distat) undis sponte sua cedentibus, sublatum, in eamdem domum, maxima cum fidelium omnium lætitia deferendum curavit, multa interim mirabilia faciente Deo, ad præclaras et insignes ipsius Martyris exuvias.

cum hodiernis Placentinis.

50 *De solo S. Antonini capite, aquilarum ductu in Festi domum navicula deportato, loquuntur Acta Apamiensia; hic de corpore præterea agitur, opinor, ut tota historia ad catastrophen, superius ex Equilino propositam, ordine perducatur. Sic sua connectit Campius :* Procedente vero tempore, hisce pignoribus adeo charis, adeo pretiosis, a nostræ religionis hostibus idem Festus metuens, qui vel in corpora Sanctorum tumulis mandata, in dies magis desævirent, ea in puteum grate et religiose composita abdidit, quem hodie quoque contueri est in eadem S. Mariæ ecclesia, quo maxime siccitatis temporibus clerus populusque suppliciter procedentes, ex perantiquo more puteum ipsum aperire consueverunt, et
B inclyti Martyris deprecatione, aridam terræ faciem opportuno imbre perfundi sæpissime animadvertunt. *Agnosco lubens laudoque divina beneficia per Sancti merita et intercessionem devotis clientibus concedi solita, ex quibus id saltem verosimillime consequitur, quod supra Placentinis haud obscure vindicavimus, nempe sancti Antonini superstites reliquias ibidem quiescere, eumque urbis totius, imo et totius agri Placentini patronum tutelarem et protectorem merito nuncupari; quamquam de ejus rebus gestis et passione vix quidquam supersit, quod satis tuto admitti posse censeamus. En modo reliquam Equilinianæ vitæ partem, paulo ornatius a Campio redditam.*

Equilinum auxit Campius ;

51 Compluribus autem post annis, cum jam ipsum patroni et Martyris Antonini, miraculis clari, nomen apud Placentinos celeberrimum esset, ipsius vero sepulcrum adhuc ignotum delitesceret; hoc quoque a B. Savino, secundo hujusce civitatis Episcopo (cujus gloriose meminit S. Gregorius Papa in libro Dialogorum, *ut vide in Actis nostris ad* XVII *Januarii, tomo 2 pag. 163)* divina admonitione instructo, cum toto Clero, ac magna populi veneratione, effossa terra
C inventum est, indeque Martyris gloriosum corpus et caput a corpore abscissum, una cum vasculo, recenti etiam tum sanguine pleno, perinde acsi paulo ante fuisset infusus, sanctus ille Præsul in hanc basilicam, divo Victori Martyri tunc consecratam, transferre studebat, cum non sine miraculo gutta recentioris sanguinis e corpore emanans, certissimum martyrii præbuit testimonium : quin etiam, cum unus tantum ipse adesset Episcopus, sex alii incogniti Antistites ex improviso affuerunt, qui pontificio ipsi quoque ornatu venerabiles, reliquias ab sese cohonestatas, Novembris Idibus summa cum religione condiderunt in tumulo S. Victoris, primi Placentiæ Episcopi et Confessoris, ejusdem ipsius basilicæ conditoris, qui antea vivens, inter cetera virtutum insignia, etiam divino spiritu afflatus prædixerat, post suum obitum fore, ut major se, in eodem illo tumulo collocaretur. *Hæc satis consona sunt narrationi Petri Natalis, quam paragrapho præcedenti retulimus, sub ea tamen cautione, quod tot collecta miracula, antiqui alicujus scriptoris fidem requirant.*

Auctore J. B. S. utriusque scripta aliis monumentis firmanda,

52. *Novum prodigium Equilino superadjecit Campius, haud dubie ex recepta alia Placentinorum traditione, quam Petrus ignoraverit.* Quo circa, *inquit,* ejus ossa, Martyri Antonino digniore loco repente, omnibus qui tum aderant, aspicientibus et stuptentibus, concesso, in urnæ suæ partem sese recepere; ex quo etiam tempore hæc ipsamet ædes. S. Antonini Martyris cœpta est nuncupari. *Ita nominari templum noverat Campius, sed talis miraculi occasione inditam appellationem, hoc est, quod majori auctoritate subnixum desideramus. Hanc objectionem prævenire quodammodo voluit Campius, dum sic pergit :* Quod siquis hujus Sancti vitam, martyrium et miracula nosse velit, Petrum Natalem adeat, qui ea in Catalogo Sanctorum, licet peranguste describit lib. 8, cap. 133. Qui quidem non video quamobrem ejusdem libri cap. 24, ea ipsa, quæ de mirabili angelorum obsequio, et cymbæ appulsu memorata sunt, alteri ejusdem nominis sancto Martyri attribuat reclamantibus præsertim antiquis admodum hujus ecclesiæ manu exaratis codicibus et veteri Placentino E
Breviario, in quibus hæc eadem, plurimaque alia divi Martyris inclyte gesta fusius explicantur, atque permultis depictis tabulis, vetustioribusque picturis, quæ cum hic tum alibi exstant, magis ac magis confirmantur. *Ne frustra repetam, quæ plus satis inculcata sunt, jam diximus, cur alteri Martyri* mirabile angelorum obsequium, cymbæ appulsum, *et tot alia tribuerit Equilinus; ceterorum documentorum fidem et ætatem, supra etiam ad saturitatem expendimus, ostendat aliquis, nos de iis non recte sensisse, prodatque vetustiora et sinceriora instrumenta et si trita parœmia loqui licet, Veronensia magis exquirat quam Placentina; quæcumque ea fuerint omnia gratanter acceptabimus, parati rem de integro retractare ad* XXX *Septembris, quo die S. Antoninum Placentinum vere colendum esse, authentica Martyrologia ad oculum demonstrant.*

quæ ad 30 Sept. de integro illustrari possint.

53 *Hic tandem sistimus ac toti prodromæ dissertationis finem imponimus, seclusa longiori vita Italica, ab eodem Campio et eodem ipso anno 1603 typis edita, de qua quid statuendum decernendumve sit, facile intelligitur. Etenim si tam* F
parum subsistant, quæ brevissimis illis Actis Latinis in lucem protulit Campius, quæque ego totius operis substructionem appello, quid, obsecro censeri demum poterit de longissima oratione panegyrica, ad quam amplificandam nihil artis et eloquentiæ prætermisit, orator longe melior quam historicus? Quid porro sincerioris veritatis hauriendum putabimus ex grandibus voluminibus historiæ ecclesiasticæ Placentinæ, quæ vel in ipso principio, vitæ istius præcipuam basim prorsus evertit, nullo majori fundamento, quam quo ipsa prius stabilita fuerat? Dicamus aperte et candide; in his omnibus nihil integrum, nihil sincerum, nihil historica fide dignum reperire est. Magis placent, quæ utique paulo certius perspecta habere potuit Campius de antiquissimæ basilicæ extructione et consecratione. *Item de* fidelium donationibus, privilegiisque et prædiis huic loco ab Imperatoribus Regibusve attributis. *Demum de* diversis Placentinorum Episcoporum donationibus.
Verum

AUCTORE J. B. S.

Verum et hæc et reliqua omnia ad hodiernum S. Antonini cultum variasque ejus celebritates spectantia, cum Martyrologio Romano cujus Kalendario, quoad fieri potest, nobis inhærendum est, ad prædictum XXX *Septembris diem re-* D *mittimus, illic accuratius, si operæ pretium videbitur, cum ceteris quæ inde interim transmittenda confidimus, examinanda discutiendaque.*

DE S. THEODORO EPISC & MART.

IN LYBIA

J. P.

Sylloge Historica.

CIRCITER AN. CCCX.

Sancti cultus ex Menæis,

Cyrene, *Africæ civitas, in provincai Lybiæ sita, nihil tam præclare de* S. Theodoro *meruitdan do ei natales, quin fœneratum beneficium ac duplicatum ille reddiderit, tum illustri præclarissimarum virtutum splendore, quibus patriam suam irradiavit, tum solicitudine pastorali, qua præfectus ei episcopus, si Menæis Ambrosianis, de quibus jam jam, habenda fides est, omnes seduli præsulis partes implevit, tum vel maxime, quia natalem suum locum glorioso sanguine pro Christi fide effuso honeste splendideque condecoravit. Enim-*
B *vero laureatus beati Martyris nostri triumphus hagiographis non paucis materiem præbuit, magnanimos ejus ausus, inconcussam animi constantiam, nec non masculam ac virtutibus exaggeratam in præliandis præliis Domini excelsitatem litteris commendandi, transmittendique ad seram posteritatem. Post Menæa Græcorum excusa, Menæa item Chiffletiana Mss., Menologium Sirleti, Menæa jussu Basilii imperatoris Porphyrogeniti conscripta in usum monasterii Cryptæ Ferratæ in Latio, post excerpta denique e Menæis Mss. bibliothecæ Ambrosianæ, et e Latinis, post Baronium ad annum Christi 310, agit de Athleta nostro*

Martyrologio Romano,

Martyrologium Romanum, suumque ei quotannis locum concedit hac annuntiatione inter Sanctos, ab ecclesia Latina celebrari solitos : Cyrene in Lybia S. Theodori episcopi, qui in persecutione Diocletiani sub Digniano præside plumbatis cæsus, et lingua abscissa, in pace tandem confessor occubuit.

Supplemento ad Menæa impressa

2 *Accinit Martyri supplementum nostrum Ms. ad Menæa excusa, quod partim constat e Syna-*
C *xario P. Sirmondi pergameneo, partim e Ms. Chiffletii chartaceo, sequentibus duobis versiculis :*

Ἐπὶ σκότους θανόντι τῷ Θεοδώρῳ
Τὸ τοῦ Προφήτου πρωϊμον φῶς ἐῤῥάγη.
In tenebris dum fata subis, Theodore, Prophetæ,
Tum matutino erupit de lumine lumen.

Allndit poeta ad illud Isaiæ 58 ✠ 8. Τὸτε ῥαγήσεται πρωϊμον τὸ φῶς σου. Tunc erumpet matutinum lumen tuum. *Ex citatis supra Græcorum de Theodoro monumentis delibo primo loco annuntiationem ejus in Menologio Sirleti, quæ sonat in hæc verba :* Eodem die [IV Julii] certamen sacrosancti Matryris Theodori episcopi Cyrenæ, qui fuit sub Diocletiano imperatore, ex urbe Cyrenæ, ex qua fuit Simon Cyreneus. Hic accusatus apud præsidem Dignianum, cum Christum negare nollet, plumbeis virgis cæsus, postea vero abscissa lingua, et multos alios cruciatus, ob Christi confessionem perpessus, in pace quievit.

Menol. Basil.

3 *Audiamus quid in ipsius laudem commemoret Menologium Basilianum.* Μηνὶ τῷ αὐτῷ δ', ἄθλησις τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Θεοδώρου Κυρήνης. Eodem mense die IV, passio sacrosancti Martyris Theodori, episcopi Cyrenes. *Præmissa succincta hac annuntiatione, sic prosequitur :* Sacrosanctus Martyr Theodorus vixit regnante Diocletiano, e civitate Cyrenensi oriundus. Hic, postquam probe esset edoctus artem scite eleganterque pingendi litteras, pluresque libros collegisset, eos Christianis præbuit, ut Deum honorarent. Accusatus itaque a proprio suo filio, apud civitatis præsidem, una cum aliis multis Christianis comprehensus est, quibuscum simul erat S. Lucia. E
Cumque de libris a se conscriptis, esset inquisitus, nec eos traderet, graviter cæsus fuit : coactusque accedere ad altare, et thus adolere, currens ipse calcibus illud impetiit ac subvertit. Tunc suspensus, ligno affixus, linguamque exsectus fuit. E ligno demissus, in carcere conclusus est. Et postquam vidissent ipsum sanatum, multi in Dominum credidere viri ac mulieres, qui et una cum ipso diem vitæ supremum consummarunt. *Ita verti Latine dicti Menologii contextum, quem habes ad calcem primi tomi hujus mensis.*

ac Menæis

4 *Cæterum Menæa etiam Ms. Bibliothecæ Ambrosianæ longius aliquantulum ac disertius Martyri nostro elogium texunt, recensitis nonnullis rerum adjunctis huc pertinentibus, atque ipsa quidem præsidis Digniani conversione ad Christum. Contuli ea cum supplemento ad Menæa impressa, quod habemus, conflato partim ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, et fere convenit cum laudatis Menæis Ambrosianis. Quæ uncis inclusa sunt, in hisce non habebantur, sed ex dicto supplemento huc transcripsi, et ad pleniorem lectoris notitiam textui Ambrosiano inserui. Et,* F *quoniam dicta Menæa nullibi, ut credo, per typos communicata in publicum prodierunt, primigenia sua lingua proferenda censeo. Ita habent :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Θεοδώρου ἐπισκόπου Κυρήνης τῆς κατὰ Λυβίην. Οὗτος ὁ Ἅγιος ὑπῆρχεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ βασιλέως [γέγονε δὲ καλλιγράφος, εἰς ἄκρον ἀσκήσας τὴν τέχνην, καὶ ἐναπέτετο τῇ ἐκκλησίᾳ βίβλους πολλὰς ἃς αὐτὸς ἰδίαις χερσὶν ἔγραψε. Διάτοι τοῦτο] διαβάλλεται τῷ Ἡγεμόνι [Διγνιανῷ, ὡς βίβλους τινὰς κατέχων, μεταπείθειν πολλοὺς δι' αὐτῶν τῆς τῶν θεῶν λατρείας, πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν] ὑπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ [Λεόντος] ὡς Χριστιανῶν διδάσκαλος, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν Ἡγεμόνα πολλῶν αὐτῷ συνεπομένων Χριστιανῶν [μεθ' ὧν ἦν καὶ ἡ ἁγία Λουκία, καὶ Ἀρόα, οὕτω καλουμένη. Ὁ δὲ Ἅγιος αἰτηθεὶς τὰς βίβλους, καὶ μὴ παρασχὼν, μὴ δὲ πεισθεὶς ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν] αὐτικα ῥάβδοις καὶ μολυβδῖσιν τύπτεται, καὶ τὸν βωμὸν λακτίσας καὶ ἀναστρέψας, ἀναρτηθεὶς ξέεται καὶ ὄξει καὶ ἅλατι καὶ τριχίνοις ῥάκεσι τὰς πληγὰς ἀνατρίβεται, καὶ τὴν γλῶσσαν τέμνεται. Ἐν δὲ τῇ φυλακῇ ἀναχθεὶς, λαβὼν ὑπὸ τῶν ὁσίων

γυναικῶν

A γυναικῶν τὴν ἐκτμηθεῖσαν γλῶτταν, ἐν τῷ ἑαυτοῦ τέθηκε στήθει. Ἔντα περιστερὰ ἑωρᾶτο περιεπταμένη τῷ Ἁγίῳ καὶ ὡς ἐπὶ τῆς θορίδος ἀναπτᾶσα.

5 Ταῦτα δὲ κατειδὼν καὶ ὁ εἰδολολάτρης Λούκιος ἐπίστρευσε τῷ Χριστῷ. Ὁ δὲ Ἅγιος ὑγιὴς γενόμενος, μικρὸν ὕστερον τὴν ψυχὴν ἀπέδωκεν, ἅμα τῷ τὴν περιστερὰν ἀσπασαμένην αὐτὸν τοῦ οἰκήματος ἐξελθεῖν. Μαθὼν ταῦτα ὁ Ἡγεμὼν, καὶ ὅτι ὁ Λούκιος Χριστιανὸς γέγονε, προσέταξεν ἀναιρεθῆναι τὰς ἁγίας Λουκίαν καὶ Ἀρόαν καὶ Κυπρίλλαν, καὶ ὅσοι ἐδέξαντο τὴν παρὰ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου σφραγῖδα. Μετὰ ταῦτα βαπτισθεὶς ὁ Λούκιος πείθει καὶ τὸν Ἡγεμόνα Διγνιανὸν πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, οἵ καὶ ἐκπλεύσαντες ὅμου ἀπὸ Κυρήνης * εἰς Κύπρον, εὗρον ἕτερον Ἡγεμόνα κολάζοντα τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν Χριστὸν, καὶ λαθὼν ὁ Λούκιος τὸν Διγνιανὸν, παρέδωκεν αὐτὸν [ἑαυτὸν] τοῖ βασανισταῖς καὶ ἀνατρέψας τὸν βωμὸν, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνενται καὶ ἀπὸ τοῦ Διγνιανοῦ συγκομίζεται καὶ ταφῇ παραδίδοται [Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτῶν μαρτυρίῳ ἐν τῷ Ῥηγίῳ.]

bibliothecæ Ambrosianæ, — * al. Κρήτης

6 Passio sacrosancti Martyris Theodori episcopi Cyrenes, quæ est in Lybia. Sanctus iste, qui vixit B temporibus Diocletiani imperatoris, [scite pingendarum litterarum artem calluit, quam summopere exercuit, et Ecclesiæ reliquit multos libros, quos propriis ipse manibus conscripserat. Ideo] accusatur a proprio filio [Leone] apud præsidem [Dignianum, quod libros, aliquos penes se habens, per illos a cultu deorum multos converteret ad Christi fidem] quod Christianos doceret, duciturque ad præsidem multis illum Christiani sequentibus, [quibuscum etiam erant S. Lucia et Aroa, sic vocata. Sanctus autem cum libros rogaretur, et non daret, neque adduci posset ut Christum negaret] statim virgis ac plumbatis cæditur; et postquam altare calcibus impetitum evertisset, in altum sublatus raditur, acetoque et sale et pannis e seta confectis vulnera atteritur, et lingua per sectionem privatur. Ad carcerem perductus, postquam a sanctis mulieribus accepisset exsectam linguam, in suo sinu posuit. Tunc visa fuit columba, quæ Sanctum circumvolabat, et quasi per fenestram revolabat. Hæc conspicatus Lucius idololatra, credidit Christo.

7 Sanctus autem pristinæ valetudini redditus, D paulo post animam tradidit, simul atque columba ipsum salutando invitarat, ut e carcere exiret. Præses ubi hæc intellexisset, quodque Lucius factus fuisset Christianus, jussit occidi sanctas Luciam et Aroan et Cyprillam, et quotquot a S. Theodoro baptismum susceperant. Postea Lucius baptismo ablutus, persuadet etiam præsidi Digniano, ut in Christum credat. Qui postquam simul navigassent e Cyrene in Cyprum, invenerunt alium præsidem, qui puniebat, eos, qui Christum invocabant. Ac Lucius subducens se Digniano, tradidit sese tortoribus, cumque subvertisset altare, gladio minuitur capite, et a Digniano asportatur, et sepulcro mandatur. Celebratur autem solennitas eorum in sanctissimo Martyrio ipsorum, seu loco eis sacro in Rhegio.] *Eminentissimus Cardinalis Baronius sacros Theodori triumphos accenset anno Christi 310, eosdem brevi elogio exornans : quod supra citavimus e Martyrologio Romano.*

ubi plura adjuncta.

Tempus Martyrii.

8 *Castellanus in suo Martyrologio Universali mavult Athletam nostrum passum dicere sub Maximino, cognomento Daza ; quam sub Diocletiano :* E *verum hæc adeo non pugnant inter se, ut etiam optime cohæreant; si dicatur* S. Theodorus Cyrenensis *sub Diocletiano passus, non quasi tum temporis etiamnum imperii regimen administrante, qui purpuram posuerat anno 304 aut 305 ; sed quia gravissima in Christianos persecutionis fax ab ipso Diocletiano inchoata, atque incensa, etiamnum grassabatur, et grassari porro perrexit usque ad annum 312, quo tyrannus Maxentius, non sine spectabili Crucis, in aere apparentis, favore, a Constantino magno fusus penitus, ac deletus fuit. Remitti tamen de ejus fervore ac crudelitate plurimum cœpit anno prægresso, uti testatur Baronius in Annal. Eccl., nimirum 311. Itaque dicatur passus* Theodorus *sub Diocletiano, quia passus est sub ejus persecutione; et sub Maximino passum memorare nihil vetat, cum passus fuisse referatur eo tempore, quo Cæsaris ille dignitate coruscabat. Quæ duo apprime cohærere in ratione temporis, manifestum est.*

C F

DE SANCTIS MARTYRIBUS

ASCLEPIADE THAUMATURGA, THEOPHILO, AC MENIGNO,

Ex Synaxario Sirmondi, et Ms. Chiffletii. J. P.

De S. Asclepiade,

Sanctos hosce Martyres inveni notatos in Supplemento ad Menæa Græca typis edita, quod constat ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, non conjunctim, sed divisim positos Eos visum fuit hic conjungere sub uno titulo, quia et coluntur eodem die, et desumuntur ex eodem supplemento. S. Asclepias *sic ibidem signatur :* Ἡ ἁγία Ἀσκληπιὰς, ἡ Θαυματουργὸς ἐν εἰρήνῃ τέλ. Sancta Asclepias Thaumaturga in pace cursum consummavit. *De qua, quidnam ad lectoris instructionem proferam præter duos sequentes versiculos, nihil habeo :*

Ἀσκληπιὰς ἄμισθος ἀσκληπιάδης
Πάυουσα προῖκα καὶ τετμημένη νόσους.
Mercedis expers, medica facta Asclepias ;
Gratis, minuta capite, dum morbos fugat.

Allusio desumitur ex consonantia nominis proprii nostræ Martyris Ἀσκληπιὰς, *et voce* Ἀσκληπιάδης, *derivata* ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, *quod significat* Æsculapium, *medicum olim clarissimum. Unde* Ἀσκληπιαδῶν παῖδες, *Græcis dicuntur* medici. *Et* Ἀσκληπιάδαι *dicuntur* οἱ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπίγονοι, ab Æsculapio genus ducentes. *Memoria quoque* Asclepiadis *reperitur in Menæo Chiffletii.*

de S. Theophilo

2 *Sanctis Christi Pugil* Theophilus *annuntiatur in dicto supplemento his verbis :* τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Ἱερομάρτυρ Θεόφιλος ξίφει τελ. Eadem die sanctus hieromartyr Theophilus, gladio cursum consummavit. *Subsequuntur duo hi versiculi :*

Ὁ Θεόφιλος ἐξαφαιρεῖται κάραν
Θεὸν φιλήσας, καὶ πλέον ζωῆς φίλης.
Theophilus ense abscinditur sævo caput,
Amans, amicam vel supra vitam, Deum.

Allusio perspicue patet in nomine Martyris nostri Θέοφιλος,

A Θεόφιλος, *id est* Dei amans, Deo amicus, *vel* gratus; *et participio* φιλήσας, *etadjectivo* φίλης, *quæ omnia appellant eamdem radicem* φιλέω, amo. *Locum quoque habet hic sanctus Martyr in Menæo Chiffletii. Varii variis diebus coluntur Theophili, e quibus facile potuit hic noster per confusionem huc transferri; sed cum de ea non constet, hic referendum duximus.*

de S. Menigno. 3 *Annum* S. Menigni *Martyris memoriam invenio ibidem :* τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ὅσιος Μένιγγος ἐν εἰρήνῃ τελ. Eadem die [IV *Julii*] Sanctus Menignus in D pace cursum consummavit. *Cum hoc elogio, duos versiculos complexo :*

Μένιγγος ἐκπλεῖ τὸν θαλαττώδη βίον,
Εὑρὼν ἀρίστους τοὺς νέας κωπηλάτας.
Vitam Menignus transiit similem mari,
Nactus juventæ remiges perquam bonos.

Signatur insuper memoria hujus Martyris in Menæo Chiffletii, ubi scribitur Βένιγγος, *et fortassesic scribi debet.*

DE SS. THEODOTO MART. & DONATO
EPISCOPO LYBIÆ

I. P.

Cultus ex Menæis impressis.

IV JULII.

Hoc *Sanctorum par nobis exhibent Menæa Græcorum typis edita his verbis :* Eodem (IV *Julii)* sancti Martyris Theodoti et Donati episcopi Lybiæ. *Quos etiam lego apud Maximum Cytherorum episcopum. Additur utrobique* Maria mater S. Symeonis Stylitæ. *De hac* B *agitur inter Prætermissos* V *hujus sub nomine* Marthæ, *non* Mariæ. *Porro in vita ejusdem* S. Marthæ *viduæ, matris S. Symeonis Stylitæ Junioris, die* XXIV *Maii in Commentario prævio dicitur nomen* Mariæ *pro* Marthæ *hic peperam irrepsisse. Lege, quæ ibidem dicta sunt. Sancti nostri etiam inscripti leguntur hac etiam die, in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, quibus adscribitur, quod fuerint* episcopi Lybiæ et Martyres. *Difficile est determinare, utrum non inducta sit aliqua confusio inter hosce nostros Martyres et alios eisdem cognomines, aliis diebus celebrari consuetos ; et vero* E *non raro id esse factum experientia docuit. Verum cum nulla sufficiens ratio id satis certo persuadeat, visum est eos hic non prætermittere, sed in possessione, qua gaudent hactenus, relinquere.*

DE SANCTO MARCO CONF.

J. P.

Notitia e Menæis bibliothecæ Ambrosianæ.

IV JULII.

Die *tertia hujus actum de sanctis Marco et Mociano Martyribus, dataque eorum notitia est, partim ex Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, in cujus excerptis occurrit non die* III, *sed* IV *hujus,* μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς Μάρκου, memoria sancti patris Marci ; *quæ et in alio insuper apographo dictæ bibliothecæ, eodem die* IV *legitur simpliciter, sub nomine* Marci confessoris. *Unde videtur hic* Marcus *distingui ab alio, qui et fuit Martyr et Mociano socius, tum ex diverso utriusque titulo, tum ex diverso die cultus, tum ex socio, qui additur uni, non item alteri. Optandum tamen foret, ut in pluribus Menologiis, aut synaxariis memoria ejus inveniretur inscripta, quo de sacro ejus cultu certius constaret. Qua tamen gavisus est huc usque, gaudere pergat possessione, cum nihil satis certi ac solidi cogat eum inde deturbare.*

DE SS. FLAVIANO & ELIA
C ANTIOCHIÆ ET HIEROSOLYMÆ EPISCOPIS F
COMMENTARIUS APOLOGETICUS

J. B. S.

CAPUT I. — Recentior utriusque in sacris Fastis memoria, ob dubiam fidem.

ANNO DXVIII.

Antiquis omnibus Fastis ignoti,

Quatuor *nobis Patriarchas depingunt Cyrillus monachus Scytopolitanus auctor vitæ S. Sabæ, Evagrius Scholasticus, atque ex his Nicephorus Callistus in quos potissimum desævierit Anastasii Imperatoris furor et in synodum Chalcedonensem non obscura, tametsi aliquando tacita rabies; Euphemium nimirum et Macedonium Patriarchas Constantinopolitanos, de quorum postremo in Actis nostris egit Henschenius ad* XXV *Aprilis, Flavianum Antiochenum et Eliam Hierosolymitanum, ambos hoc die in Martyrologio Romano sub una annuntiatione conjunctos, quamquam in nullis omnino Fastis, sive Græcis sive Latinis horum nomina inscripta noverimus : eorum autem obitus, seu dies natalis, non* IV *Julii, sed potius* XIX *aut* XX *consignandus fuerit : unde mirati sunt pridem Majores nostri, hunc diem a Baronio selectum fuisse, quo utrumque simul referret. Hæc est Henschenii observatio subfinem commentarii de S. Macedonio :* Non sunt tam illustria testimonia venerationis S. Flaviani Antiocheni et Eliæ Hierosolymitani apud Græcos : forsan quia cum Macedonius in fide orthodoxa constanter persisteret, ipsi videntur vacillasse. Interim veneramur etiam illos, quia si non olim Græcorum Fastis, saltem nuper Romano Martyrologio fuerunt adscripti, in novissima ejus recognitione, ex judicio Cardinalis Baronii.

Rom. Mart. a Baronio inserti sunt.

2 *Ita sentire debuit in sacris Fastis recensendis peritissimus Henschenius, ita in Patriarchis Hierosolymitanis ante 3 tomum Maii Papebrochius, ita ego sentire cogor, utpote cum in nullis Martyrologiis aut Menologiis, sive antiquis sive novis, editis sive Mss., Græcis sive Latinis, adhibita quantavis*

A *tavis diligentia, eorum memorsam reperire potuerim, atque adeo intelligi nequeant ea in notationibus Baronii verba :* Cur itaque hac potissimum die de his agatur, nulla mihi certa suppetit ratio; cum multæ esse possint, nempe translatio, vel basilicæ dedicatio, ut de aliis factum videmus. *At enim nihil horum duobus istis Sanctis favere, certissimum est; neque commemoratio* Flaviani Antiocheni, XXVII *Septembris cum Nectario compositi in Synaxario nostro Claromontano, ad secundum hunc Antiochenum, magis quam ad primum, Nectarii ipsius æqualem, referenda videtur, quidquid paulo aliter in præfatis Patriarchis Hierosolymitanis locutus sit Papebrochius. Quin imo a sanctitatis gloria Flavianus et Elias tantum abesse visi sunt, ut Goarus Theophanis editor et illustrator, in notis suis pag. 583, ex Byzantinorum historicorum, Euagrii præsertim et Theophanis, contrariis prope narrationibus, anceps hæreat dubiusque, hæreticisne Flavianum, an Catholicis accenseat. Verba ejus sunt.*

De eorum, saltem alterius fide

3 Discriminis haud exigui, Theophanem inter et Euagrium, Flaviani Antiochensis Episcopi fides subjectum et materia; hoc eam integram perseverasse, B illo corruptam penitus et extinctam asserente. Monachorum gregem haud contemnendum, suis litteris ab hæresi Flavianum vindicantium, adducit Euagrius lib. 2, cap. 31, Xenaiæ inimicitias, et ex simultatibus calumnias, conficiam ab adversariis hæreseos notam; ut a fide discederet, vim illatam, persecutiones, minas, seditiones, mortem ipsam intentatam, et inflictum exilium narrat cap. 32. Quis tantæ constantiæ vir, a sanctitatis et innocentiæ judicibus, quales Baronius, Petavius et alii, in Sanctorum album, recenseri non mereretur? In adversum rapere me molitur Theophanes, et Flavianum imbellem, timoris mancipium, favoris aucupem, a probis rejectum, ipsis hæreticis, ob animum nutantem et incertum, exosum, ac propriis tandem technis mulctatum repræsentat, hoc et tribus, qui sequuntur annis. Utri fides adhibenda, Euagrio Flaviani temporibus viciniori, an posteriori Theophani? Auctoribus suis innititur Theophanes: testes juratos, senes, cum quibus de Flaviano disseruit, exeptione majores adducit Euagrius. Hæreticus an Orthodoxus, Sanctus an impius Flavianus? C Decidant alii. Sanctum prædicabo, quem sanctus Theophanes ut impium damnat? Hæreticum asseram, quem veritatis et fidei assertorem fidelis historicus Eugarius celebrat? Utrumque abhorret animus.

dubitat Goarus,

4 Utut se res habeat, Flavianum suo jam tempore hæreseos insimulatum mihi suggerit Euagrius; tum ubi cap. 31 Nestorianum errorem impingit Xenaias. Ut quid enim Nestorii pravitatis admissæ reum accusaret, quem solo fidei orthodoxæ nomine poterat dammare? Sola fidei integritas crimen erat in Flaviano : non ex Nestorii reatu, crimen fuerat in Flavianum refundendum, quem sola fidei puritas reum agebat. Nestorianum itaque inclamabat Xenaias, quia quem Eutychianæ suæ hæreseos conscium et adversarium noverat, orthodoxum probare nequibat : tum etiam cum cap. 32, seniores, quos memorat, in Flaviani defensionem adducit Euagrius, quos certe tanto studio, quasi juratos testes, non proferret, nisi Flaviani nomen in judicium trahi ejus causæ tutius agendæ providus non persensisset. Ab omni tamen hæreseos suspicione liberasse, et orthodoxam ejus fidem apud omnes testatam voluisse videtur Liberatus, Breviarii cap. 18 et 19. *Hæc Goari pathetica dubitatio, qua utriusque historici auctoritatem expendit libratque, sed ubi, me quidem judice, si fuit præferendus, qui duobus et amplius seculis anterior, rebusque adeo gestis propinquior et prope præsens interfuit.*

AUCTORE I. B. S.

nimium fisus auctoritati Theophanis.

5 *At vero nec sancti Theophanis auctoritas negligenda : id equidem fateor; in iis præsertim, quæ ejus ætati viciniora sunt; verum ubi de viri tanti, qualem fuisse Flavianum agnoscimus, fide salvanda quæritur, eo securius admittenda faventia testimonia, quo ea tutioribus synchronorum hominum documentis nituntur. Dura utique sunt, quæ scribit S. Theophanes a pag. 129, tum de Flaviano, tum etiam de Elia. E multis paucula, sed ea decretoria sufficiant ex pag. 131, ubi expressis verbis in hunc modum loquitur :* Elias autem, Hierosolymorum Episcopus, Chalcedonensem se proscribere testatus est. *De Flaviano autem paulo infra, eum ait,* ex animi dejectione, *non solum* Diodorum, Theodorum, Ibam et Theodoretum, *sed et ipsam* synodum *Chalcedonensem* anathemate E percussisse in ecclesiæ publico conventu. *Alia producenda non sunt, ut Sanctus uterque hæreseos insimuletur, a qua immunes fuisse, docebit caput proxime subsequens. Unum hic solum ad Goari dubitationem observatum volui, nempe, quemadmodum ipse in iisdem notis S. Eliam ab impacta labe tuetur, ita et ab eadem fuligine eximi potuisse S. Flavianum, si meminisset, non uno magis quam altero loco, aut Teophanem, aut eos, quos ipse secutus est, satis verosimiliter ab hæreticis corruptoribus depravatos fuisse.*

Verum Pagius

6 *Sanctis nostris alia via excusandis succurrit Pagius, ex Euagrio recitans varias per id tempus, agitatissimis Ecclesiæ in Oriente rebus, ipsorummet Orthodoxorum sententias agendique rationes, unde turbæ et dissentiones mirum in modum accreverint.* Sed nullus *(inquit ad annum 491, num. 5)* Euagrio luculentius narravit statum ecclesiarum sub Anastasio, ad quem plerique animum non attendentes, Præsules innocentissimos reos existimarunt, et quæ ab antiquis, inter se pugnantibus, de iis, quæ tunc gesta sunt, in litteras relata, solido F criterio non discussere. Euagrius itaque lib. III, cap. 30, ubi de Anastasii Imperatoris nuncupatione locutus est, scribit : Idem porro Anastasius, utpote passis studiosissimus, nihil omnino innovari voluit, præcipue vero in Ecclesiæ statu; modisque omnibus elaboravit, ut et sanctissimæ ecclesiæ absque ulla perturbatione remanerent, et cuncti, qui ipsius imperio parebant, altissima pace fruerentur, omni rixa et contentione, tum ab Ecclesiæ statu, tum a rebus publicis procul amandata. Et Chalcedonensis quidem Synodus iis temporibus, nec palam prædicabatur in sanctissimis ecclesiis, nec omnino rejiciebatur. Singuli enim earum Præsides, prout ipsis visum fuerat, agebant. Et nonnulli quidem eorum, cuncta quæ in illo Concilio exposita fuerant, pertinacissime defendebant : neque in ejus decretis vel ullam syllabam remittere, ac ne unius quidem litteræ mutationem admittere sustinebant. Alii vero Chalcedonensem synodum ejusque decreta, non modo non suscipiebant, verum etiam illam una cum Leonis epistola sub anathemate damnabant.

7 Alii

AUCTORE I. B. S.

Ex Euagrio modum reperit

7 Alii Zenonis Henotico mordicus inhærebant; idque tametsi inter se dissiderent de una aut de duabus naturis; hi quidem compositione imperialium litterarum decepti; illi vero paci et concordiæ magis studentes: adeo ut totius orbis ecclesiæ in varias factiones divisæ essent, ac ne Antistites quidem sibi mutuo communicarent. Hinc multa dissidia in Orientis et Occidentis partibus, et per Africam exstiterunt, cum nec Orientales Episcopi Occidentalibus et Afris sociarentur, nec isti vicissim coirent cum Occidentalibus. Quin etiam ad majorem absurditatem res progressa est. Nam nec Orientales Antistites inter se ipsi communicabant; nec Occidentales item, nec Afri inter semetipsos communionem fovebant, nedum cum peregrinis et extraneis. Quæ cum Impertor Anastasius videret, Episcopos qui aliquid innovarent ecclesiis exturbabat, siquem forte deprehendisset, aut Concilium Chalcedonense prædicantem, contra inolitam locorum consuetudinem, aut idem sub anathemate damnantem. Et ex regia quidem urbe primum ejecit Euphemium, deinde Macedonium, cui successit Timotheus. Antiochia vero Flavianum expulit. *Ita Euagrius, ad quem nonnullas observationes, ad sanctorum nostrorum innocentiam facientes, satis apposite concepit Pagius, quas hic juverit subjungere. Sic habet:* B

hos et alios Orientales Præsules excusandi.

8 Is agendi modus Anastasii ecclesias innumeris perturbationibus replevit, quas tolli vix posse multi sancti Præsules existimarunt, nisi calamitosis illis temporibus œconomia uterentur, et salva religione orthodoxa, alia ad substantiam ejus non pertinentia dissimularent. Verum rigidiores et ardentiores Orthodoxi, quos primo loco nominat Euagrius, istos proinde ac hæreticos habebant; indeque qui tunc vel postea scripsere, tradunt, eosdem Synodum Chalcedonensem non suscepisse, quod scilicet Henoticum Zenonis, in quo tamen nulla hæresis continebatur, amplecterentur, vel Theodorum Mopsuestensem, et Theodoretum, quibus Acta Concilii Chalcedonensis favebant, pro hæreticorum fautoribus haberent. Et tamen Euphemius, Macedonius, Flavianus, aliique sanctissimi Præsules, Ecclesiæ saluti consulentes, ut quidem autumabant, aliam viam non iniere, et quam tenebant rigidiores Orthodoxi, Ecclesiæ detrimentosam fore putarunt. Eodem modo se postea gessisse C S. Germanum, Episcopum dein Constantinopolitanum, quando Philippicus Imperator sextam Synodum generalem abrogare conatus est, infra videbimus. Sapienter Baronius anno CCCC, num. 62 loquens de iis, quæ scripta sunt in causa Catholicorum et Origenistarum, a quibus ultimis stabat Joannes Chrysostomus, sanctitate et doctrina celeberrimus: Cum sæpe contingat, inquit Baronius, sapientissimos quosque falli, eosdem tamen a sapientia, et insita probitate non excidere, cum nimirum ad ea quæ agunt, recto sinceroque mentis feruntur intuitu, etc. Cum igitur de sanctissimorum virorum Epiphanii, Hieronymi (ut de Theophilo dicere prætermittamus) atque Joannis Chrysostomi optima mente dubitare, religio sit, quæcumque ab iis acta sunt, in meliorem partem accipias necesse est.

D

CAPUT II.

Sanctorum Vindiciæ adversus Theophanem aliosque.

Elias defenditur emendatio textu Theodori.

Jam dictis, a Baronio sapientissime statutis, et a Pagio recte applicatis, hujus systema libenter suscipio, quousque ad excusandos Sanctos nostros conducere potest. Admitto item, contra ipsius regulam, in factis hominum metiendis, sæpe peccasse scriptores, imo quæ jam ab aliis sincere tradita fuerant, in malum sensum interpretatos fuisse. At locum Theodori Lectoris lib. II, pag. 561, ex quo verosimillime sua accepit Theophanes, quibus S. Eliam, ut Synodi Chalcedonensis proditorem traducit, malim cum Goaro ad alium veriorem sensum reducere. Audiamus ipsum citata jam pag. 583: Eliæ partibus sustinendis, eidemque in inculpatæ fidei jure protegendo, in Euagrii vel calumniam vel errorem, totis viribus insudat Baronius ad annum DXXI, a num. 8 ad 18. Incassum omnino: ex corruptis quippe Theodori Lectoris verbis calumnia omnis exurgit: ex integro textu summa tenetur ejus laus, et innocentia comprobatur. Theodoriani textus ex eo patet corruptela, quod Theophanes Theodorum exscribens, Theodoro contraria scribat. Vitiatus itaque Theodorus aut Theophanes: at non hic, cujus scripta, Eliam memorantia, nullius erroris arguuntur. Quid igitur superest, quam vitiatum Theodorum, et ficto ejus vitio delusum Baronium admittamus? Hoc antem pacto in Christophorsonea Eusebii, cui Theodorus adjungitur, editione Theodorus emendatur pag. mihi 187, tomo II. Ἠλίᾳ τῷ ἐπισκόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων προσέταξεν ὁ βασιλεὺς σύνοδον ἀθροῖσαι τῶν ὑπ' αὐτὸν, καὶ κατὰ τῆς συνόδου ψηφίσασθαι. Ἠλίας δὲ σύνοδον μὲν οὐ συνήθροισεν, αὐτὸς δὲ μόνος ἀναθεματίσας Νεστόριον, καὶ Εὐτυχῆ, καὶ Διόδωρον, καὶ Θεόδωρον, τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀπεδέξατο. E Eliæ Hierolosymorum Episcopo mandavit Imperator, ut Synodum Episcoporum, quos sub se habebat, colligeret, et quartam Synodum condemnaret. Elias vero Synodum quidem non congregavit: ipse vero solus Nestorium, Eutychem, Diodorum, et Theodorum damnavit, et Chalcedonensem Synodum recepit. F *Quidquid alias legeris, vim historiæ et ejus verbis infert, inquit Goar.*

Flaviani apologia ex Euagrio,

10 *Hinc patet, quam integra fuerit S. Eliæ fides, apud Theophanem male insimulata, ut ex pluribus Cyrilli monachi locis infra copiosius demonstrabitur. Et vero non minus inculpatam fuisse S. Flaviani orthodoxiam, ostendit Pagius num. 11, asserens, ea quæ Theophanes de eo scripsit, a rigidioribus orthodoxis accepta, qui non communicabant cum iis, qui Henoticum admiserant, et apud quos, omnibus in Synodo Chalcedonensi contentis non adhærere, idem erat ac eam ejurare. At Flavianus Antiochenus moderatior erat, satisque esse exstimabat, ut Synodus damnaretur silentio, aut si de ea loquendum esset, alia œconomia utendum, ac consentiendum damnationi Diodori, Theodori ac quorumdam aliorum, ac insuper quorumdam capitum, ad substantiam fidei non spectantium. Unum ei tantum ante oculos erat, salus nempe Ecclesiæ et fidei integritas. Sed cum hæc ejus moderatio, nec Catholicis ardentioribus,*

A *bus, nec hæreticis probaretur, ab utrisque insimulatus est; a Catholicis Eutychianismi, ab hæreticis Nestorianismi: indeque Euagrius, qui longe melius quam Theophanes, quæ in ejus causa gesta fuerant, scire potuit, quo potest argumentorum genere, ejus innocentiam tuetur; é contra Theophanes, ab hæreticis et rigidioribus Catholicis deceptus, eum Synodum Chalcedonensem* EX ANIMI DEJECTIONE *reprobasse scribit; Quod Euphemio, Macedonio Epp. Constantinopolitanis et Eliæ Hierosolymorum Episcopo etiam contigit. Licet enim propter Synodi Chalcedonensis defensionem, persecutionem sustinuerint, et dignitatem amiserint, ut recte Baronius suis locis ostendit, quia tamen in illis rerum circumstantiis, Ecclesiæ utiliorem fore censuere œconomiam, quam ardentius in omnibus ejus juribu defendendis studium; vitare non potuere, quin ab aliis deceptis infamarentur. Verum si in legendis antiquis auctoribus, qui de Euphemio, Elia et Macedonio locuti sunt, quæ supra ex Euagrio retulimus, præ oculis habeas, nullius apud te momenti erunt, quæ adversus hos* B *sanctos Præsules dicta fuerint, quia eorumdem scriptorum deceptionis causa et origo tibi certo perspecta erit. Atque hæc ferme Pagii pro Sanctis nostris apologia.*

ex Marcellino Comite,

11 *Neque vero ibi sistit; nam ad annum 512, numero præsertim 6, alia colligit ad probandam SS. Flaviani et Eliæ Catholicam doctrinam, quæ ex ipsis fontibus desumpta, paulo fusius et clarius exhibebimus. Et primum quidem pro integra Flaviani fide apertissimum fert testimonium Marcellinus Comes ad consulatum Pauli et Musciani, seu ad prædictum annum 512, cujus hæc sunt verba :* Porro redintegrata Anastasius pravitate, infamem et irridendam Synodum apud Sidonem civitatem, cujus de nomine, in ridiculis nomina præponuntur, LXXX ferme perfidorum Episcopis congregatis, adversum Orthodoxorum Episcopum, fieri imperavit. Flavianus Antiochiæ Catholicus Patriarcha, et Joannes Paltensium oppidi Pontifex, quoniam hunc cœtum sacrilegum refellerant, in castellum, quod Petra dicitur, exsules missi sunt. IBI FLAVIANUS CONFESSOR CHRISTI IN DOMINO C REQUIEVIT. *Nec minus clara erunt Cyrilli monachi pro S. Elia Hierosolymitano testimonia paulo inferius adducenda; ut tuto affirmari posse videatur, errasse Theophanem, in iis, quæ contra Sanctos nostros, nimis crude, citato superius loco et alibi tradidit. Liberatum vero in Breviario cap. 18 et 19 pro illibata Flaviani orthodoxia stare, Goarus etiam supra observavit.*

ex Baronio.

12 *His modo adde brevem sed nervosam Baronii apologiam, in notis ad Martyrologium, iis aptandam, quæ explicatiora protulimus aut subinde explicabimus.* Quæ item sequenti cap. 32 scribit Euagrius, *inquit,* de constantia Flaviani pro Chalcedonensi, prædicta omnia, adversus illum conficta, mendacii arguunt. Quod item ex vita Sabæ lapsus Flaviani comprobari videatur, locum illum ab aliquo nebulone depravatum ac mutilatum esse, Acta Nicænæ secundæ Synodi manifeste declarant. In Actione enim prima ejus Synodi, idem locus hisce verbis descriptus habetur : Itaque variis modis Flavianum afflixerunt; cogentes interim et obtorto collo huc trahentes, ut Acta Chalcedonensis Concilii anathemate prosequeretur, quo nolente, episcopatu suo privatus, in exilium quoque damnatus est. Hæc ibi : quibus quidem Severianorum impostura de Flaviani lapsu detegitur. Marcellinus Comes in Chronico exilium Flaviani nulla alia ex causa contigisse testatur, nisi quod Severianorum procellæ, qui Sidone convenerant, se viriliter opposuisset. Qua autem æstimatione post mortem ab orthodoxis habitus sit Flavianus, consule Acta Synodi Constantinopolitanæ, quæ celebrata est Justino Aug. et Euchario Coss. ubi totius populi festivas acclamationes de S. Flaviano reperies, quibus, ut ejus nomen, ab hæreticis erasum, restitueretur in diptycha, ejusque venerandæ reliquiæ transferrentur, petitum sæpius esse cognosces. *Quo etiam spectat Tyriorum pro Flaviano postulatio apud Henschenium de S. Macedonio, ad supradictam* XXV *Aprilis pag. 373 num. 16.*

AUCTORE I. B. S.

qui Eliam etiam tuetur.

13 *Pergit Baronius :* Non tantum Flavianus, sed et Elias, de quo agimus, iisdem aspersus calumniis ab hæreticis reperitur, quibus inconsulte nimis fidem adhibens Theodorus Lector, *quem supra a Goaro explicatum exhibuimus,* lib. 2 Collectaneorum hæc scribit : Ipse solus Nestorium, Eutychem, Diodorum et Theodorum et Synodum Chalcedonensem anathemate condemnavit. Sed quæ hæc adversantium sibi E rerum confarcinatio? Si damnavit Eutychem et Nestorium; damnantem illos, Synodum Chalcedonensem suscepisse oportuit. At litteræ ejus ad Anastasium Imperatorem ceteræque res gestæ ipsius, a Cyrillo monacho in Actis S. Sabæ relatæ, Acta Synodica, ac ceterorum testimonia, non tantum ab omni hæreseos sordis labe purgatum reddunt, sed adeo illi favent, ut cognoscas, perditissimis illis temporibus, inter tot naufragia Episcoporum, ipsum solum cum Flaviano Antiocheno et Joanne Episcopo Palti stetisse intrepidum adversus innumeras hæreticorum phalanges. Hæc autem pluribus in Annalibus ecclesiasticis pertractavimus. *Eodem utique studio et eadem mente, ut spectatissimos fidei orthodoxæ defensores confessoresque, utut de cetero in perturbatissimis Ecclesiæ rebus, pluscula fortasse indulgentia, œconomia aut dispensatione usi fuerint, cælitum honoribus et veneratione dignos ostenderet, meritoque a se Martyrologio inscriptos. Nunc singulorum gesta, quantum quidem fieri poterit, seorsim percurremus.* F

CAPUT III.

S. Flaviani gesta ex variis collecta.

Ex monacho, deinde clerico, fit Antiochen. Episcopus

S*ancti nostri ortum, patriam, et primæ ætatis decursum nemo est qui ex professo describat :* monasticam vitam egisse in monasterio quodam, quod situm erat in agro, qui Tilmognus dicitur, in Syria Cœles, quæ secunda Syria appellatur, *testis est Euagrius lib. 3 cap. 32. Inde ad clerum Antiochenum accessisse oportet, cujus ecclesiæ Patriarcharum, saltem Palladii decessoris, internuntium, missum seu legatum egerit apud aulam Constantinopolitanam. Ita enim scribit Theophanes pag. 122 :* Ceterum Palladio Antiochiæ Præsule defuncto, Imperator Flavianum presbyterum, et ejusdem ecclesiæ missum, in mortui locum designavit. *De hac re ita scripserat Euagrius lib. 3, cap. 23 :* Mortuo post hæc Palladio, Antiochensis ecclesiæ Antistite, Flavianus cum in ejus locum successisset, Salomonem Antiochenum presbyterum

AUCTORE I. B. S.

presbyterum misit Alexandriam, qui Synodicas ipsius perferret, et Joannis vicissim litteras flagitaret. *Erat hic Joannes Mela, alias Hemula, quem cum inter Eutychianos seu Dioscorianos numeret Theophanes, haud mirum, quod verbis nuperrime recitatis, mox subjungat.* Flavianum hunc Chalcedonensibus decretis mentem oppositam tenuisse narrant. *Cui opinioni deinceps insistit idem scriptor, Flaviano passim infensus, quamvis ex Cyrillo, in vita S. Sabæ, apud Surium cap. 70 constet, Flavianum,* in vera et recta ratione ingressum, *eadem cum Macedonio et Elia sensisse.*

anno 498 vel 499.

15 *Quærit Tillemontius, quo anno e vivis excesserit Palladius, verus ipse Chalcedonensis Synodi osor, quo autem ei Flavianus successerit; cujus non ulterius extendi potest chronologica vitæ series. Si satis recte implexos sæpe Theophanis canonios distinxit Papebrochius, notandus erit annus 499, cui etiam Palladii obitum innectit Tillemontius, quamvis interim præplacere ei videatur annus proxime præcedens 498, quidquid Victor Tunnunensis scripserit an. 497; quæ forte alias a nobis diligentius examinabuntur, uti et ejusdem* B *S. Flaviani exitus, seu tempus quo in exilium depulsus est. Errorem irrepsisse in Nicephori editionem, dum soli septem episcopatus anni Sancto nostro tribuuntur, indubitatum est: sive enim præsulatus initia referas ad annum 498, sive ad 499, cum certissime non ante annum 512, Severi et Xenaiæ artibus e sede dejectus sit, plusquam septem annis ipsam tenuisse debet, imo ferme quatuordecim, ut pluribus demonstrat Tillemontius tomo 16, pag. 812.*

Obitus referendus est ad 19 vel 20 Julii 518.

16 *Porro, ut unum sub aspectum etiam vitæ finis proponatur; a Joanne Moscho traditum habemus, inter Vitas Patrum pag. 870, de S. Flaviano æque ac de S. Elia, dictum ab Abbate Polychronio, quod* ab Anastasio Imperatore ambo fuerint exilio relegati propter sanctam Chalcedonensem Synodum; Elias quidem in Haila, Flavianus vero apud Petram. Die vero quadam significaverunt sibi ambo Patriarchæ, mutuo dicentes : Anastasius hodie mortuus est, eamus igitur, et nos ut cum illo judicemur. Et post duos dies ambo migraverunt ad Dominum. *Intellige, ut recte conjicit Baronius,* post duos dies *ab acce-* C *ptis mutuis litteris, nam Cyrillus apud Surium cap. 84, diserte tradit,* vita excessisse Eliam decimo die post *Anastasium : cum autem is obierit* IX *Julii anno 518, consequens est, utrumque Sanctum, post quinque annorum exilium, ad laborum coronam evolasse* XIX *vel* XX *Julii, anno illo 518, uti expressius de sancto Elia notavit monachus Cyrillus, infra recitandus.*

Anastasio Orthodoxos persequente,

17 *Ut Sancti gesta resumamus, meminisse oportet ex jam citato Cyrillo cap. 70, quamprimum S. Flavianus sanctis Macedonio Constantinopolitano et Eliæ Hierosolymitano communione et fidei concordia unitus fuit,* non potuisse amplius contineri ab ira Imperatoris *Anastasii,* qui adversus pietatem solam erat fortissimus, nec ferre poterat eorum concordiam. *Hinc colligas, ab ipso suscepti patriarchatus exordio, et S. Flavianum et duos alios exagitatos fuisse ab Imperatore, verosimiliter non destituro, nisi intervenisset bellum Persicum, quod ab anno 502 ad 505 tenuisse dicitur.* Porro Anastasius, *inquit Theodorus Lector pag. 561,* quamdiu quidem bellicis rebus districtus tenebatur, D ab Orthodoxorum persecutione abstinuit. Postquam vero paululum a bellicis occupationibus respiravit, denuo adversus ecclesias et contra Macedonium insurrexit. *Quæ contra Macedonium molitus est Anastasius, diligenter prosequitur Henschenius ad citatum supra diem* XXV *Aprilis, ex quibus facile est intelligere, hunc primo adoriri voluisse, ut eo dejecto, SS. Flavianum et Eliam eadem pœna sensim involveret, quos noverat æque acres Concilii Chalcedonensis vindices, nec ulli Episcopo, aperte Eutychiano, communione conjunctos.*

ab impio Xenaia dire exagitatus

18 *Reperit paulo post Anastasius instrumentum sua impietate dignissimum, sacrilegum Xenaiam, Persam genere, Eutychetis erroribus, imo forte et Manichæorum fœdissimum, hominem vix Christianum, de cujus flagitiis non est hic disserendi locus. A tali inferni satellite dira passus est Sanctus noster, adeo ut ejus technis et machinationibus exsulare demum coactus sit. Rem fusius narrant monachi Palæstinæ, in celebri epistola ad Alcisonem Nicopolitanum Episcopum, Catholicæ fidei professorem, in qua nonnulla Flaviano perperam* E *imputata, certe a monachis male confusa observavit Baronius, in laudatis supra notis, cujus verba hic præmittenda censui :* Jam reliquum est, ut Flavianum ab hæreticorum calumniis vindicemus. Recitat Euagrius lib. 3, cap. 31, et ex eo Niceph. lib. 19, cap. 18, litteras quasdam monachorum Palæstinæ ad Alcisonem de Flaviani lapsu, quasi ex parte damnesset concilium Chalcedonense. Rursus autem in Actis S. Sabæ, quæ ex Metaphraste descripsit Lipomanus Tom. 5, habetur, quod coactus ab hæreticis damnarit Synodum Chalcedonensem. Quod litteras monachorum, ab Euagrio recitatas spectat, scias depravatas esse ab hæreticis, quod quisque licet cæcutiens, dissimulare non poterit. Quid est quod ibi dicitur, Flavianum ingenue professum esse Concilium Chalcedonense in his, quæ spectant ad damnationem Nestorii et Eutychetis : in his autem, quæ essent fidei, non item? Hæc quidem inter se invicem pugnant, ut simul vera esse non possint : nam utriusque hæresiarchæ damnationem recipere, non aliud est, quam rectæ fidei normæ, ab eodem Concilio contra prædictos editæ, consentire. Quid insuper est, quod F idem Euagrius ibidem in fine dicit, Flavianum ab hæreticis in exilium esse pulsum, nisi ipsum illis adversarium demonstrasse?

male a nonnullis depungitur

19 *Habe modo prædictam epistolam, ut ab Euagrio, citato lib. 3, cap. 31 relata est.* Mortuo autem Petro, inter se ipsos iterum descissi sunt. Et Alexandria quidem et Ægyptus ac Lybia intra suam communionem permansit. Reliquus item Oriens seorsum ab aliis communicavit, propterea quod Occidentales prorsus communicare illis recusabant, nisi Nestorium, Eutychem ac Dioscorum sub anathemate damnantes, Petrum quoque Mongum et Acacium iis adjicerent. In hoc igitur rerum statu cum essent totius orbis ecclesiæ, Eutychiani et Dioscoriani, ad exiguum prorsus numerum redacti sunt. Cumque brevi defecturi essent, ita ut amplius in terris non exstarent. Xenaias quidam, vere nominis sui, id est alienus a Deo; nescio quo consilio, nec qua de causa, susceptas adversus Flavianum inimicitias exercens; prætextu tamen fidei, ut plerique narrant, adversus eum commoveri, eumque tamquam Nestorianum calumniari cœpit.

A cœpit. Sed cum ille Nestorium simul ejusque opinionem sub anathemate damnasset, Xenaias, relicto Nestorio, ad Dioscorum transgressus est, et ad Theodorum ac Theodoritum et Ibam ac Cyrum et Eleutherium ac Joannem, aliosque nescio quos, nec unde collectos. Ex quibus quidam Nestorii dogma re vera sectati fuerant; quidam vero, cum in suspicionem ejus rei venissent, postea idem dogma sub anathemate damnaverant, et in Ecclesiæ communione extremum diem clauserant. Hos, inquit, omnes Nestoriani dogmatis assertores nisi anathematizaveris, Nestorianus es, licet Nestorium millies cum doctrina ipsius anathematizes. Scriptis etiam litteris ad fautores Dioscori et Eutychis, eos concitavit, suadens eis, ut sibi adversus Flavianum auxilio essent, exigerentque ab eo, non quidem, ut ipsam Synodum, sed ut eas dumtaxat personas, quas supra nominavi, sub anathemate damnaret.

tamquam si hæreticis consensisset,

20 Quibus cum Flavianus Episcopus diu multumque restitisset, aliique rursus cum Xenaia adversus illum insurrexissent, Eleusinus scilicet quidam, Cappadociæ secundæ Episcopus, Nicias Laodiceæ, quæ B est in Syria, et ex aliis locis alii; quorum odii adversus Flavianum quænam causæ fuerint, haud nostrum est, sed aliorum exponere : tandem illos hoc facto quieturos esse arbitratus, cessit, illorum contentioni. Cumque supradictas personas scripto anathematizasset, libellum suum ad Imperatorem misit : nam et hunc adversus Flavianum, tamquam Nestoriani dogmatis propugnatorem, commoverant. Sed neque hac re contentus Xenaias, exegit iterum a Flaviano, ut et Synodum ipsam, et eos qui duas naturas in Christo prædicaverant, alteram carnis, alteram deitatis, anathemati subjiceret. Qui cum id facere recusasset, rursus Xenaias eum ut Nestorianum accusavit Multis deinde agitatis, cum Patriarcha expositionem fidei edidisset, in qua Synodum, in eo quidem quod spectat ad depositionem Nestorii atque Eutychis, suscipere se profitebatur : quantum ad definitionem et doctrinam fidei, nequaquam : rursus illum, tanquam Nestoriano dogmati occulte faventem, insimularunt, nisi ipsam quoque Synodum, et eos qui duas in Christo naturas dixerunt, alteram carnis alteram deitatis, anathemati subjiceret. Isauros præterea, multiplici verborum fraude deceptos, in sententiam C suam pertraxerunt. Et conscriptione fidei edita, in qua Synodum una cum iis, qui duas in Christo naturas ac proprietates esse dixerunt, sub anathemate damnabant, a Flaviani quidem et Macedonii communione sese abrumpunt : cum aliis vero, qui conscriptioni ipsorum subscripsissent, fœderis societatem ineunt.

æque at Elias Hierosol.

21 Inter hæc postulant etiam ab Episcopo Hierosolymorum, ut formulam fidei suæ conscribat. Quam ille cum edidisset, per sectatores Dioscori misit ad Imperatorem. Et ea quidem, quam ipsi proferunt, anathematismum continet eorum, qui duas in Christo naturas prædicarunt. Ipse vero Hierosolymorum Episcopus, eam ab illis falso confictam esse dicens, aliam profert absque hujusmodi anathematismo. Neque id mirum : nam et libros sanctorum Patrum sæpenumero corruperunt. Multos quoque Apollinaris libros Athanasio et Gregorio Thaumaturgo et Julio falso adscripserunt. Quibus præcipue libris multitudinem in erroris sui societatem inducunt. Sed et a Macedonio chirographum fidei suæ postularunt.....

Interea Xenaias et Dioscorus, multis Episcopis sibi adjunctis, intolerabiles erant, dum tumultus concitarent adversus eos, qui Synodum anathemati subjicere recusabant. Ex quibus eos, qui ad finem usque ipsis non cesserant, multis machinationibus in exilium ejici curarunt. Hoc igitur modo Macedonium et Joannem Episcopum Palti et Flavianum in exilium trudunt. Atque hæc sunt, quæ in supradicta epistola commemorantur; *quæque sub præmissa ex Baronio cautela legenda et accipienda sunt, quidquid nonnulli etiam hodie Flaviano in omnibus non usquequaque favendum censeant.* AUCTORE J. B. S.

sed faventiora profert Evagrius;

22 *Reliqua ad ipsum spectantia deducit sequenti cap. 32 Evagrius, ex quo et ipsa desumimus, satis apta, ut epistolæ monachorum suspecta periocha confutetur :* In ejectione autem Flaviani alia quoque adjecerunt. Incidimus enim in senes quosdam decrepitos, qui cuncta, quæ Flaviani pontificatu acciderant, memoria tenebant. Hi affirmabant, monachos regionis, quæ Cynegica dicitur, et quotquot in prima Syriarum provincia sedes habebant, inductos a Xenaia (erat autem Xenaias Episcopus Hierapolis, quæ vicina est Antiochiæ, et græco vocabulo Philoxenus dicebatur) in unum collectos subito in urbem E irrupisse, cum maximo tumultu et contumacia compellentes Flavianum, ut Chalcedonensem Synodum, et Leonis epistolam sub anathemate damnaret. Quod cum Flavianus ægre admodum ferret, et monachi maximo impetu instarent, plebs civitatis insurgens adversus monachos, plurimos eorum interfecit, adeo ut ingens eorum numerus Orontem fluvium pro tumulo sortitus sit, cadaveribus in gurgite sepultis. Accidit et aliud quidpiam, priore illo nequaquam levius : monachi enim Syriæ Cœles, quæ nunc secunda Syria appellatur, cum impense faverent Flaviano, propterea quod is in monasterio quodam, quod situm erat in agro qui Tilmognus dicitur, monasticam egisset vitam, subito Antiochiam advolarunt, ut Flavianum defenderent, ita ut tum quoque non exigua evenerint mala. Sive igitur ob priora illa, sive ob ea quæ posteriore loco retulimus, sive ob utraque simul, Flavianus sede sua expellitur, et Petras, quod oppidum est in finibus Palæstinæ situm, relegatur *Hactenus Evagrius.*

aliique Flavianum, in exilio mortuum, absolvunt.

23 *Atque hæc omnia, nisi multum fallor, aperte denuo vindicant S. Flaviani famam, ab Eutychianis, imo et a rigidioribus Catholicis nonnihil proscissam. Hos inter præcipuus fuit, ut diximus, Theophanes pag. 129 ea Flaviano improperans, de quibus abunde locuti sumus. Mitiora* F *sunt, quæ Conciliis inserta reperio apud Labbeum tomo IV, col. 1214, ubi dicitur* Zenonis Henoticum recepisse, et cum tres sanctas œcumenicas Synodos scripto probasset, Chalcedonensem silentio præteriisse, Imperatori gratificatum. Imperator autem Anastasius, per Eutropium tribunum, Flaviano et Eliæ Hierosolymitano mandavit, ut Sidonem Synodum convocarent, et anathematismis sacram Chalcedonensem Synodum subjicerent, Verum hanc Elias re infecta dimisit; quapropter Patriarchis Imperator vehementer succensuit. *De his iterum sermo, Conciliorum tomo VIII, pag. 87, ubi de famosa Synodo, a nobis supra Marcellini verbis descripta, ex vita S. Sabæ, agitur, qui cum ad S. Eliam potissimum spectet, hinc ea et aliunde accepimus, quæ tum ad ipsum seorsim, tum ad utrumque, eidem causæ implicitum*

AUCTORE I. B. S.

implicitum, pertinent, quosque ambos eadem perfidiæ nota, citato proxime loco inussit Theophanes, cui, tot seculis rebus gestis posteriori, nimium fidere videtur Tillemontius. Sanctum nihilominus ab hæresi absolvens, pieque nobiscum sentiens, exilii tempus, ærumnasque in eo ultra quinquennium perpessas, tempus pœnitentiæ Flaviano concessisse, ut quod, sive ex animi dejectione, *sive infestorum inimicorum metu, sive aliis de causis, jam satis enumeratis, peccaverat, coram Deo elueret. De ejus obitu supra dictum est.*

Non est verosimile, ejus corpus in Italiam translatum esse.

24 *Huc velut in appendiculam rejicienda sunt, quæ de sancto aliquo Flaviano inter Episcopos Teatinos tomo VI, col. 929 et 930 disputavit aut conjecit Ughellus, quasi illic non Episcopus aliquis Teatinus, sed potius pars aliqua corporis sancti nostri Patriarchæ Antiocheni coleretur, eo ex Julia vetere, seu oppido S. Flaviani, allata, cujus pars altera Juliæ novæ decenter asservetur. Hæc quo solido fundamento nitantur equidem perspicere nequeo; nec lucis multum affert, nescio quæ memoria, sub imagine S. Flaviani adscripta, versiculis leoninis plane inconditis, de ejusdem sacri corporis* B *vera aut ficta translatione, in hunc modum efformata :*

Induperatrix Galla,
Huc me Flavianum conduxit
Per mare Patrarcam
Intus reclusum in arcam :
Et dudum fui quando,
Quartoque milleno anno ;
Et ecce sum vobiscum,
Et justum teneo fiscum;
Pro vobis Altissimum rogo,
Cavete, ne decipiar ego.

Ex his haberetur quidem translationis annus 1004: quid cætera significent, alius divinet; ego certe non inducor ut credam eo, allatum tunc fuisse sancti Flaviani Antiocheni corpus. Verosimilius crediderim, sancti alicujus Flaviani, v. g. socii S. Modestini, Avellinensium Apostoli, de quo agitur XIV *Februarii, vel alterius synonymi reliquias illic honorari, de quo fortasse major aliquando notitia occurret. Videatur interim Bollandus* XVIII *Febr. ubi de S. Flaviano Cpolitano. Jam de S. Elia* C *sigillatim agendum.*

CAPUT IV.

De gestis S. Eliæ, usque ad persecutiones Anastasii.

Narrat Cyrillus monachus,

Inter hactenus dicta, non pauca sunt sancto Eliæ cum S. Flaviano communia, ea præsertim quæ ad persecutionem ab Anastasio suscitatam spectant, ad utriusque œconomicam agendi rationem, ad utriusque præbitam de prævaricatione suspicionem, ad utriusque exsilium, et, si Moscho credimus, eodem anno, mense et die, nempe XIX *vel* XX *Julii 518 ex ærumnosis laboribus decessum. Jam ad digerendam aliquousque S. Eliæ vitam, non parum conducunt varia capita, quæ monachus Cyrillus Actis Sanctorum Euthymii, Sabæ et Joannis Silentiarii inseruit. In postremis quidem pauca sunt, eaque ferme, quæ habes* XIII *Maii, tomo III, pag. 234, de revelatione secreti, quod eatenus tacuerat Silentiarius, suscepti antea episcopatus. At vero in vita S. Euthymii* XX D *Januarii pag. 315, num. 94 et 95 aliqua explicantur, a quibus vitæ Elianæ series erit inchoanda. Plura suggerit laudatus Cyrillus in vita S. Sabæ, cujus hic editionem sequimur, a Cotelerio procuratam, quæ inter ejus Monumenta Ecclesiæ Græcæ tomo III exstat, utpote Suriana seu Metaphrastica, eruditorum judicio paulo exactiorem. His præmissis, a cap. 16 vitam S. Euthymii exordimur, ubi narrata Timothei Æluri Alexandriæ tyrannide, de qua in Patriarchis Alexandrinis fusius tractatum est, ita pergit Cyrillus.*

ex Ægypto in Palæstinam profugum,

26 Cum ergo in Ægypto omnia essent plena turba et tumultu, duo quidam anachoretæ, quibus nomen erat Martyrius et Elias, unus quidem Cappadox, alter vero Arabs, profecti ex monte Nitriæ, ad magnum illum veniunt Euthymium, et unusquisque eorum in cella separata, apud ipsum longo tempore sunt versati : quos quidem hic vir divinus amplectabatur lege amicitiæ, et assidue invitabat ad collocutionem; et ad Cutilam et Rubam secessus et descensus eos quoque similiter faciebat participes. Cum quibus, et una cum Gerasimo et aliis deinceps anachoretis, sanctæ illæ manus unaquaque Dominica intemerata E sumebant sacramenta. Prævidit autem magnus Euthymius, perspicaci oculo animæ, ea quæ erant eventura Martyrio et Eliæ, nempe fore, ut Jacobi, qui clarus erat in choro Discipulorum, unusquisque eorum Sedis sit successor futurus. Post hæc vero Elias quidem cum descendisset in Hiericho, ædificat sibi cellam ante civitatem, quæ accessionibus ab eo factis, paulatim dilatata, transmutata est in ea, quæ nunc cernuntur, monasteria. *Atque hinc censendum est, nomen sortita fuisse* monasteria, quæ circa Jerichuntem sita erant, *ut dicerentur* Archiepiscopi Eliæ, *quemadmodum ab ipso Cyrillo appellantur pag. 324 et pag. 338.*

ibidem monasticam vitam duxisse.

27 *Hic obiter adjungimus Polychronii de S. Elia effatum, apud Moschum, loco superius ex Vitis Patrum citato, nempe;* sicut S. Elias hic monachus vinum non bibit, ita nec Patriarcha factus, bibebat, sed eamdem servavit regulam. *A S. Cyrillo Alexandrino edoctum fuisse S. Eliam, Anastasio imperatori testatus est S. Sabas, inquit Henschenius. Verba S. Sabæ, apud Cotelerium pag. 302, sunt :* Hunc quippe scimus, divina S. Cyrilli Alexandrini F Archiepiscopi dogmata spirare; *quæ certe non satis aperte indicant, S. Eliam a Cyrillo institutum, qui cum anno 444 e vita excederet, adhuc puer erat Elias, decimum quartum annum ingressus. Ad S. Euthymium ex Ægypto profugisse circa annum 457, verosimillimum est; cum vero obierit* XIX *aut* XX *Julii 518, ætatis suæ 88, consequens est, eum tunc egisse ætatis annum circiter septimum supra vigesimum, adeoque natum oportet anno 430. Frequens aliis locis S. Eliæ mentio in præfata Euthymii vita, præcipue cap. 18, ex quo manifeste constat, illum huic cum Martyrio adhæsisse ad mortem usque, et ut habetur cap. 19, num. 110 :* Dolor quidem Euthymii privationis multis erat causa lacrymarum; Martyrium autem et Eliam longe tangebat vehementius et ii valde lacrymabantur.

Ordinatus est Sacerdos 473, Patriarcha 493.

28 *Obitus S. Euthymii incidit in annum 473, ut probat Henschenius, cum vero sacrum ejus corpus non diu post obitum, ab Anastasio Patriarcha translatum sit* VII *die Maii, is autem,* adsumpto secum Martyrio et Elia..... eos ordinaverit presbyteros, et

AUCTORE J. B. S.

A et in Catalogum Cleri sanctæ Resurrectionis retulerit; *hæc omnia eodem ipso illo anno peracta fuerint. Seriem Patriarcharam Hierosolymitanorum sic ibidem breviter ordinat Henschenius pag. 301, ut præfatus Anastasius mortuus sit anno Christi 477, quo Martyrius, quem jam non semel appellavimus, ei successor datus est. Hic porro vita excessit* XIII *Aprilis anno 486. Martyrio suffectus est Salustius, qui expletis patriarchatus annis 7 ac tribus mensibus, obiit* XXIII *Julii, successorem relinquens S. Eliam, cui eam dignitatem prædixisse S. Euthymium, supra ex Cyrillo ostendimus. Annus is erat Christi 493. Ita recte Henschenius, anno 3 Imperatoris Anastasii, ut habet Cyrillus pag. 295, quamvis sequenti hic numero, annum 494 notare videatur. Hic Elias novam ecclesiam Deiparæ Virginis a S. Saba exstructam dedicat* I *Julii, indictione* IX, *anno Christi 501. Sed hæc et alia a sancto Patriarcha gesta, paulo fusius ex ipso Cyrillo, ut a Cotelerio editus est, deducenda sunt.*

Monasterium ædificat, favetque S. Sabæ.

29 *Sic habet iste num. 31, pag. 262 :* Postquam autem Archiepiscopus Salustius, obtenta sede Hierosolymorum per octo annos mensesque tres, in Christo dormiisset, mense Julio, vicesima tertia die, indictio- B ne secunda, Elias, de quo plurimam feci mentionem libro de S. Euthymio, in patriarchatu successit, quinquagesimo sexto beati Sabæ ætatis anno. Qui Patriarcha Elias prope episcopium monasterium ædificavit, ibique sanctæ Resurrectionis probos viros aggregavit, per loca circa turrim Davidis dispersos, cellas singulis distribuens, cunctis ad corporis refectionem necessariis instructas. *Prædicta item dedicatio describitur pag. 264 :* Magna itaque ecclesia ædificata, omnique ornatu decorata, in Lauram descendit prædictus Elias Archiepiscopus, tum eam dedicavit, tum in eadem sanctificatum defixit altera, mense Julio, primo die, nona Indictione, agente magno Saba annum ætatis sexagesimum tertium. *Sequuntur apud Cyrillum turbæ in Laura ipsa S. Sabæ suscitatæ a quadraginta immorigeris fratribus, quos ob pervicaciam deferendos putavit, et in cujus absentia ad sexaginta excreverant,* per Lauram divulgantes, Abbatem suum, dum solitudines peragrat, a feris captum, absumptum fuisse.

Rebelles in Laura compescere conatur,

* συναρπάζοντες

C 30 Cumque *rebelles isti, pag. 260,* reliquos corripuissent *, in sanctam civitatem proficiscuntur ad Archiepiscopum Eliam, cui dicunt ; Abbas noster ubi in solitudinem, quæ est circa mare Mortuum, secessisset, leonum esca exstitit; sed jube ac velis dare nobis præpositum. At Elias vere Dei pontifex, ut qui a temporibus sancti Euthymii agnosceret divini Sabæ ab adolescentia conversationem et vitam, respondit eis sic : Ego certe vobis non credo : novi enim Deum injustum non esse, ut servum suum despectum permittat a feris comprehendi ; verum abite , Abbatem vestrum quærite ; aut quieti manete, donec Deus illum manifestaverit. Itaque Encæniorum die adveniente , juxta Hegumenorum morem, Sabas ad sanctam civitatem, cum quibusdam fratribus monasterii, circa Nicopolim positi, proficiscitur (nam, uti dictum est, illic monasterium constituerat, congregatis in eo fratribus, omnino quippe ipsi opem ferebat Deus) et cum aliquibus monasteriorum præpositis ad Archiepiscopum ingreditur. Quum senem intuitus Patriarcha, et lætatus valde, seorsim sumptum hortabatur, ut ad propriam Lauram rediret. Illo autem veniam petente, neque admittente ullatenus, commotus Archiepiscopus, dixit : Crede, nisi hortamini meo et consilio obtemperaveris, non amplius videbis faciem meam. Neque enim sustineo, labores tuos ab aliis administrari. Hæc postquam dixit Archiepiscopus, pater noster Sabas se ipsius jussioni obediturum pollicitus est; cogitur tamen sexaginta illorum consortium et conspirantium edicere seditionem, animumque turbarum cupidum. Tunc exurgens Patriarcha ad Lauræ monachos epistolam scribit hisce verbis, *quæ illic legi possunt, uti et direptio Lauræ a perduellibus secessusque in Lauram novam, ubi cum magnis angustiis premerentur,* de rebus eorum ad Patriarcham refert *S. Sabas,* quem ad componendos ipsos hortatur. Patriarcha vero dans illi manu propria auri libram unam, potestatem quoque loci illius et in eo habitantium præbuit.

quos et e nova Laura ejici permittit.

31 *At non una fuit Neolauritarum turbatio, cum enim Origenistæ aliqui se illuc insinuassent, duce* Nonno quodam Palæstino, *ad S. Eliam denuo recurrendum fuit,* ex *cujus* sententia et permissione e nova Laura ipsos *Abbas* ejecit. Illi expulsi ad locum campestrem abierunt, ubi prava sparserunt E zizania. Tempore autem præterlapso, et Archiepiscopo insidiis appetito, sicut paulo post dicetur, ad sanctam civitatem venientes Nonnus ejusque socii, obsecrabant eum, qui in patriarchatu successerat, ut permitteret eos manere in nova Laura. *Vide ibi pag. 275, tumultus alios ab inquietis hæreticisque hominibus excitatos. Satis hic sit, demonstrasse insignem S. Eliæ prudentiam atque in conservanda fidei puritate zelum ac vigilantiam. Tum vero pag. 277 aliud Sancti nostri maturi judicii specimen exhibetur, dum viros probos, S. Sabæ amicos et benevolos, Marcianum presbyterum, cum duobus filiis Antonio et Joanne* Archiepiscopus Elias amore prosecutus est, *et Marcianum quidem* Episcopum Sebastæ ordinavit, Ascalonitarum ecclesiæ, Antonium Joannem vero Resurrectionis diaconum fecit, *ipsum illum quem postea successorem habuit, ut dicet Cyrillus pag. 310. Nec prætereunda est justissima Eliæ sententia pag. 282, dum* Jacobi *cujusdam* ædificium, *contra S. Sabæ aliorumque monachorum mentem erectum, penitus* F evertit.

Nonnam ecclesiam struxisse dicitur.

32 *His adjecit Tillemontius Eutichii Alexandrini testimonium ex tomo ejus Annalium 2, pag. 8, quo probat S. Eliam* ecclesias struxisse, inter ceteras ecclesiam Helenæ, *alias beatissimæ Virginis Mariæ,* quam non perfecit, *sed quam ab Imperatore Justiniano perfici petiit S. Sabas, pag. 343. Cyrilli verba sunt :* Utque illic ante aliquod tempus ab Archiepiscopo Elia fundatam novam Deiparæ ecclesiam ædificetis atque exornetis. *Quod fieri præcepit idem Justinianus, ut habes pag. 346 ; de ipsa autem ecclesia anno 542 dedicata pluribus agit Procopius. Utrum vero se in Occidentem usque extenderit S. Eliæ fama, utrum S. Avitus Viennensis ab eo acceperit veræ Christi Crucis particulam ; utrum personæ et tempora satis recte conveniant, quærit citatus Tillemontius pag. 647. Hæc de S. Eliæ prima ætate, monachatu in Ægypto et in Palæstina, de monasteriis apud Jerichuntem ab ipso institutis, de evectione ad thronum Patriar-*

AUCTORE I. B. S.

patriarchalem, prioribusque regiminis annis, atque eo tempore pro Dei gloria, conservandaque tum orthodoxæ fidei, tum monachalis disciplinæ integritate præclare gestis, satis dicta sint; nunc ad insidias ab hæreticis ei structas, ad persecutiones, quas ab Anastasio passus est, demum ad exsilium et ad felicem obitum progrediemur.

CAPUT V.

De persecutionibus ab Anastasio suscitatis, deque exsilio et obitu.

Ad turbatorem Ecclesiæ Anastasium.

Quæ ad diuturnarum vexationum caput spectant, jam in S. Flaviano attigimus ; verum hic ex Cyrillo, S. Eliæ gesta potissimum prosequente, repetenda sunt, atque in rectam Chronologiæ seriem subinde reducenda. Sic ille apud Cotelerium pag. 295 num. 50 : Septuagesimo tertio ætatis sanctificati Sabæ anno, Archiepiscopus Hierosolymorum Elias, qui quosdam Hegumenorum vellet mittere Constantinopolim, accersitum patrem nostrum Sabam rogabat, ut cum iis proficisceretur, B totisque viribus ad conservandam in tranquillitate matrem Ecclesiarum decertaret : quod Imperator Anastasius vehementer indignaretur, omnemque Palæstinæ ecclesiasticam constitutionem evertere et confundere conaretur. Quænam vero causa fuerit Imperatoris adversus Archiepiscopum vesaniæ ac indignationis, altius et a principio paucis repetam. Cum Patriarcha Elias Hierosolymitanum pontificatum obtinuisset, tertio imperii Anastasii anno, conturbata est Ecclesia Dei, in tres partes divisa, Pontificibus quidem Romanis dissidentibus a Bizantinis, eo quod sacris Diptychis insertum esset nomen Acacii, Episcopi quondam Constantinopolitani, qui illorum non secutus fuerat accuratam diligentiam rigidamque disciplinam ; Byzantinis vero dissidentibus ab Alexandrinis, qui Synodum Chalcedonensem anathematizabant, et Dioscori, ab ea depositi, communionem admittebant. Elias igitur solum, cum quo communicaret, habuit Euphemium Byzantii Antistitem, cum Occidentales, ut dictum est, sejunxissent se, et Antiochenus Palladius, in gratiam C Imperatoris, decreta Chalcedonensia anathemate feriret, atque Alexandrinorum communionem amplecteretur.

ab Elia mittitur S. Sabus

34 Tunc igitur Euphemium Constantinopoleos Episcopum, qui Chalcedone sancita confirmaverat Synodice, episcopatu Imperator dejecit, calumnia irretiens. Cumque Alexandrius et Antiochenus Euphemii ejectioni consentirent, Elias, nondum completo secundo episcopatus sui anno, assentiri detrectabat. Macedonium tamen, qui ordinatus fuerat, ubi ex Synodicis ejus deprehendit esse Orthodoxum, ad communionem admissit. Atque id ab exordio non parum Imperatorem turbavit. Erat ergo inter Macedonium et Eliam concordia. Post mortem vero Palladii Flavianus Antiochiam obtinuit et cum Macedonio ac Elia adunatus est : quorum consensum non tulit, qui adversus solam pietatem audax erat Imperator, sed ad furorem, ut eos in exsilium mitteret, concitatus est. Et primo quidem Macedonium diversis calumniis implicat, ab episcopatu expellit, ad quem provehit Timotheum ; a Flaviano autem et Elia postulabat, ut adstipularentur. Qui D quidem Synodici Timothei assensum præbuerunt, non tamen actis depositionis Macedonii. Tunc vehementer commoto in utrumque Imperatore, magna ingruebat in utramque ecclesiam tempestas. Ea ergo de causa Elias Patriarcha, sicut dixi, Constantinopolim mittit patrem nostrum Sabam aliosque cum eo monasteriorum præpositos, et hujusmodi ad Imperatorem litteras dat : Selectos Dei servos bonos ac fideles totiusque eremi principes, atque in iis Dominum Sabam, solitudinis nostræ frequentatorem, gubernatorem et patronum, totiusque Palæstinæ dominare, misi ad placandum imperium vestrum. Archiepiscopus igitur Elias hæc scripsit ; pater autem noster Sabas Pontificis sententiæ obsequebatur, prompte operam dans, si forte Catholicæ Orthodoxæ fidei, eo tempore vexatæ et periclitanti, auxilium ferre posset. Eo itaque dimisso et iter peragente, Anastasius Imp., effreni insania in Flavianum ac Eliam Patriarchas usus, præcipit Synodum Sidone Episcoporum Orientalium et Palæstinorum fieri, jussitque ut Synodo præessent Soterichus Cæsareæ Cappadociæ, et Philoxenus Hierapolis, qui Episcopi decreta Concilii Chalcedonensis præcipue E anathematizabant, nec non Eutychi ac Dioscoro eorumque pravæ alienæque doctrinæ patrocinabantur.

dum interim soluta esset pseudosynodus Sidonensis ;

35 *Hinc perspectum habes perversam Anastasii mentem, atque una causas irarum et furoris in Euphemium, Macedonium, et in duos, de quibus in hoc commentario agimus, sanctos Patriarchas, Flavianum et Eliam ; patent manifestæ insidiæ artesque ab impiissimo Imperatore adhibitæ, ut e sedibus suis omnes expelleret, quod etiam de duobus primo nominatis satis fuse hic explicatum est. Jam nobis quærendum, quo anno habita sit Sidone pseudosynodus, quantumvis ridicula atque ex Severi asseclis conflata, tamen utrique Sancto nostro fatalis. Notat diserte Marcellinus Comes annum Christi 512.* Paulo et Musciano Coss. *Eumdem signat Cyrillus, dum annum indicat ætatis* sanctificati Sabæ *tertium supra septuagesimum, quo* iter peragente, *Synodum fieri præcepit Anastasius. Verumtamen debuit annus ille* septuagesimus tertius *S. Sabæ ad finem vergere, quandoquidem mense Julio anni 518 numeraverit* annum octogesimum. *Discesserit itaque verosimillime S. Sabas* F *ex Palestina sub principium Januarii, Constantinopolim non prius appulsus, quam Anastasius nuntia accepisset, de soluto Sidonensi illo conciliabulo, nisi forte eodem quo Sabas tempore advenerint. Etenim ubi num. 51 narravit Cyrillus modum honorificum, quo ab Imperatore Anastasio exceptus fuisset S. Sabas, prexime sequenti pag. 300, ita pergit.*

quod ægerrime ferre ostendit Imperator,

36 Quibusdam post diebus, accersivit eum, *S. Sabam scilicet,* Imperator, et ita allocutus est : Vester Archiepiscopus propugnatorem se fecit Chalcedonensis Synodi, quæ Nestorii dogmata confirmavit ; neque hoc solum, sed etiam Antiochiæ Præsulem Flavianum labefactatum ad se pertraxit. Unde cum Chalcedonensis doctrina anathemate Catholico et universali percutienda jam esset a Synodo, quæ nunc Sidone congregata est, ipse solus prohibuit, re una cum Flaviano Antiocheno composita ; atque ut arbiratus est, nostrum imperium ludificavit, in epistolis nobis ad verbum ita locutus;

A locutus; Omnem hæresim, quæ adversus rectam fidem novi quidquam inducit, rejicimus, nec admittimus etiam, quæ Chalcedone gesta sunt, propter scandala inde exorta: et, ut censuit, nos hocce sermone decepit, qui sanximus, Synodum, negotio infecto dimitti. *Suspicor, Anastasium aut mentiri hic, aut saltem fingere aliquid, quo S. Eliam calumnia involvat. Synodum Sydonensem dissolutam agnosco, at Patriarcham Hierosolymitanum non crediderim ea scripsisse, quæ hic simulat Anastasius, nisi de litteris agatur, quas teste Euagrio supra num. 21* a Dioscori sectatoribus falso confictas esse, *constanter tenuit* Hierosolymorum Episcopus, *aliam formulam proferens* absque hujusmodi anathematismo. *Vide ibi cetera, nos modo reliquam Imperatoris orationem audiamus.*

se a S. Saba placatum fingens.

37 Verum non latuit nos, *inquit*, neque nunc, neque prius, quando decretis per quæ Euphemius et Macedonius Nestoriani depositi sunt, assentiri recusavit; quod Chalcedonensis Concilii, totiusque Nestorianæ hæreseos propugnator sit. Quocirca eum, uti vides, decernimus Episcopum expelli, hominemque Orthodoxum, sanctaque illa et Apostholica sede dignum, promoveri; ne venerabilia B illa, quæque Deum susceperunt loca, dogmatibus Nestorii inquinentur. Atque hæc Imperator. Sanctus vero pater noster Sabas in hæc verba respondit: Plene sibi persuadeat Serenitas vestra, Archiepiscopum sanctæ nostræ Dei civitatis, qui ab antiquis luminaribus et miraculorum editoribus, Patribus deserti nostri, in doctrina pietatis eruditus fuerit, ex æquo rejicere, tum Nestorii divisionem, tum Eutychis confusionem, atque medium orthodoxæ fidei iter ingrediendo, neque in dexteram, neque in sinistram, ut cum scriptura loquar, declinare sustinere. Hunc quippe scimus, divina sancti Cyrilli Alexandriæ Episcopi dogmata spirare, iisque adversatos vel adversantes anathemate percutere Obsecramus igitur vestram Serenitatem, ut sancta Hierosolymorum civitas, in qua magnum pietatis manifestatum est sacramentum, imperturbata servetur, immoto manente apud nos pontificatu sive cœtu pontificum. Tum Imperator, post consideratam senis sanctitatem et simplicitatem atque constitutionem, dixit: Re C vera, Calogere, præclare per divinam Scripturam dictum est; Qui simpliciter ambulat fidens. Verum ora pro nobis, et abjice curam, quia nihil adversus Archiepiscopum vestrum, ob sanctitatem tuam, sancimus teque hinc cum omni dimittimus cultu.

Attamen paulo post Flavianus

38 *Speciosa hæc fuere Anastasii promissa, sed hominis tam perfidi, et perjuriorum toties rei, ut de eo scribat Theophanes pag. 138, dictitare solitum;* haberi negem, quæ Imperatorem in necessitate constitutum, pejerare et mentiri jubeat. *Splendida hæc, inquam, fuere fallacissimi Imperatoris promissa: cum enim S. Sabas mense Maio ejusdem anni 512 Constantinopoli solvisset, et ad sanctum Patriarcham rediisset, nova brevi offensionis causa prioribus accessit, per conversionem Maniæ Archimandritæ, quem a famoso Severo Sabas et Elias abstraxerant, sicuti narrat Cyrillus pag. 306 num. 55,* quod non mediocriter Imperatorem Anastasium in Patriarcham Eliam commovit. *Tum vero persecutionum ordinem resumens Cyrillus, num. 56;* Itaque, *inquit*, cum Flavianus et Elias Patriarchæ, sicut dictum est, Sidonem venissent, litterasque blandas ac dispensatorias ad Imperatorem misissent, Synodumque Sidoniam, quæ contra rectam fidem congregata fuerat, dissolvissent, atque ad proprias Sedes essent reversi; indignati Soterichus et Philoxenus ad effrenem iram concitaverunt Imperatorem, quasi per Patriarcharum astutiam, fraudem et simulationem deceptus fuisset. Unde accepta, quam volebant, potestate, multum auri Antiochenæ plebi tribuendo, variis modis Flavianum affligentes, et quodammodo suffocantes, cogentesque Chalcedonensem Synodum anathemate ferire, eum ab episcopatu expulsum, exsilio damnarunt. *Hæc pluribus supra deducta sunt, facta sub finem anni 512, fluente Indictione sexta.*

AUCTORE J. B. S.

ac deinde Elias sedibus expelluntur.

39 *Pergimus cum Cyrillo.* Quo comperto Imperator lætitia affectus, Severum Acephalorum principem in Episcopum Antiochiæ misit; qui Severus, arrepto patriarchatu, multa quidem mala, iis qui nollent cum eo communicare, intulit; missis vero Synodicis ad Archiepiscopum Eliam, nec admissus in communionem, ad iram commovet Imperatorem; iterumque easdem Synodicas suas, mense Maio sextæ Indictionis mittit Hierosolymam cum quibusdam clericis et Imperatoris copiis, *frustra pro Elia pugnante* E *S. Saba aliisque Hegumenis, quibus prævaluit turpissimi Severi, a Cyrillo genuinis coloribus depicti potentia.* Ut ergo hujusmodi animarum corruptorem, hominemque perniciosum Archiepiscopus Elias ad communionem suam admitteret, cogebat Imperator. Illo vero nequaquam hoc facere volente, ira exardescens Imperator, Olympium quemdam Cæsariensem, qui ducatum Palæstinæ tenebat, misit simul epistolam illam dispensatoriam mittens *(falsam illam, opinor, et a Dioscoritanis corruptam)* quæ ex Sidone scripta fuerat, quæque profitebatur, non admittendam esset Synodum Chalcedonensem; ut omni modo Eliam ab episcopatu dejiceret. Qui Olympius cum Imperatoris militibus advenit, multisque modis, artibus et machinis usus, Eliam quidem ab episcopatu expulit, et in Ailam relegavit. *Quæ ut recte combinentur, statuendum est, circa mensem Julium anni 513, Indictione* VI, *Eliam e sede sua in exsilium expulsum fuisse, subintruso* Joanne Marciani filio, *de quo supra locuti sumus. Ubi corrigendus videtur Cyrilli error, dum prædicti Joannis initia revocat ad 3 Septembris, initio* Indictionis undecimæ, F *pro qua legendum puto* septimæ; *nisi ad Eliæ obitum respiciat.*

Signa Eliæ exsilium secuta,

40 *Porro S. Eliæ innocentiam per evidentia signa probare voluit Deus ipse;* nam simul ac in exsilium missus fuit, *ita scribit Cyrillus pag. 321,* clausum est cælum, ut quinque annis non plueret super terram, et præter siccitatem, etiam locustarum ingens multitudo exstitit, tum bruchus sine numero, atque omnem terræ superficiem delinxit. Secundo autem locustæ anno, ingruit alia locusta, aerem texit, omniaque ligna agri depasta est; ortaque est valida fames et crebra mors; adeo ut dicerent Hierosolymitæ, propter peccatum, quod commissum fuerat in Archiepiscopum Eliam, hæc mala supervenisse. *Calamitatum istarum quinquennium recto calculo reperitur a principio exsilii S. Eliæ, quod in mensem Julium anni 513 retulimus, a quo ad mensem Julium 518, anni quinque pleni inveniuntur. Asperam interim in Aila pœnitentiam egit S. Elias, maculas eas expians, quas nimia fortasse œconomia usus, æque ac S. Flavianus contraxerat:*

A *rat : certe felicissimum exitum sortitum fuisse, nec ipsum miraculis carentem, ostendit Cyrilli articulus 60, a pag. 321, quo commentarium nostrum concludimus ; præmissa solum hac observatione, quod ut in multis aliis, sic in signando Anastasii obitu, erraverit Theophanes, dum scribit mortuum esse Imperatorem istum* IX *Aprilis, ubi tam diserte Cyrillus* IX *Julii notavit, ut ex hoc nostro ultimo numero clarissime perspicies.*

et quæ in ejus obitu acciderint.

41 Sanctus pater noster Sabas octogesimo ætatis anno, circa æstivum solstitium Indictionis undecimæ, ex Dei dispensatione, ad Archiepiscopum Eliam in Ailam profectus est, secum ducens Stephanum, monasterio magni Euthymii præfectum, et Euthalium monasteriorum ejusdem Eliæ Patriarchæ Jerichuntinorum præpositum : quos cum lætitia susceptos Patriarcha Elias apud se aliquot diebus tenuit ; per quos dies a demissione quidem lucernarii usque ad horam nonam, ipsis non se reddebat conspicuum ; circa horam autem nonam egrediebatur, et cum illis communicabat atque vescebatur, post lucernarium recedebat. Dum ergo ita ageret, contigit ut nona mensis Julii die, pro solito non exiret. Illis autem exspec- D tantibus, et neque communicantibus, nec quidquam gustantibus, agressus circa horam sextam noctis, dixit : Vos cibum sumite ; non est enim mihi otium. Cumque S. Sabas teneret eum, et quodam modo cogeret ad dicendum quid haberet ; collacrymans respondit : Hac hora migravit e vita Anastasius Imperator ; oportet me prorsus post decimum diem excedere, et cum eo disceptare ac judicari. Tum de monasteriis suis mandavit, ut post obitum Euthalii, Nestabus ac Zacharias, suo quisque tempore, gubernationem exciperent, statuitque, ne auderet quispiam a se invicem monasteria ipsius dirimere. His constitutis, octo diebus post visum, superstes, sola communione et misto liquore contentus, ægrotavit parumper. Cum autem Sabas et qui cum eo erant, non discessissent ab ipso per tres dies, vigesimo mensis Julii, post communionem et preces, dictoque Amen, in pace in id ipsum dormiit ac requievit, totius vitæ annis octoginta octo decursis. *Hæc de S. Elia, cujus visionis de morte Anastasii veritatem demonstrat Cyrillus pag. 326.*

B E

DE S. LAURIANO EPISC. & MART.

VASTINNI APUD BITURIGES IN GALLIA

I. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sacer cultus perantiquus et martyrium. Certa de iis monumenta ab incertis distincta.

FORTE SEC. VI.

Dicata Sancto Vastinni collegiata :

Vastinnum vicus, seu Vastinnense oppidum in diœcesi Bituricensi, octo circiter leucis a metropoli dissitum, eo inter cetera titulo gloriatur, quod S. Sulpitio Pio, clarissimo olim Bituricensium Episcopo, natales dederit, multis hodie aliorum Sanctorum exuviis locupletatum, de quibus Arturus du Monstier pag. 60. Vastinnum *scribo cum Adriano Valesio, ut ab aliis* Vastinis, Vastiniis, Wastinis *seu* Gastinis, *de quibus ille satis fuse in sua Galliarum Notitia, locum hunc distinguam. Capitulo collegiali ornatum est oppidum sub nomine* S. Lauriani, *quo de hic nobis agendum. Ita illud describitur in codice Beneficiorum Galliæ (vulgo* Pouillié*) pag. 7.* Dignitas Prioratus S. Lauriani de Vastino, aut Vasti- C gnio, eligitur capitulariter : præbendæ vero et vicariæ nominatis seu præsentatis a Canonico existente in turno, conferuntur per capitulum, cujus fundationem quidam referunt ad Guidonem comitem Blesensem. *Fundationis annum signat Catherinotus 1390, ut non facile quis assentiri possit laudato Arturo du Monstier, in opusculo sæpius infra citando de agone, bravio et elogio S. Lauriani, pag. 49 et alibi, ad annum 1005, imo et ad anteriora secula, capituli hujus principia, nescio qua auctoritate, referenti.*

memoria ejus in antiquis Martiliis,

2 *At enim quæcumque fuerit capituli istius ætas, quidquid valeant Arturi conjecturæ, id certum est ex nostris vetustissimis ecclesiasticis Fastis, jam ante octavum seculum* S. Lauriani *memoriam in iis consignatam fuisse. Diserte ponitur in exemplaribus Martyrologii Hieronymiani, Epternacensi antiquissimo, Corbeiensi et Blumiano, imo et verosimiliter in Lucensi tametsi phrasi diversa, et ut censet Florentinius, adjectitia. In primo sic legitur :* Lauriani Martyris. *Corbeiense habet :* Beturino, natalis S. Lauriani episcopi et confessoris, *addi Blumianum* et martyris. *Lucense pro* Lauriani, *scribit* Luciani *cum solo* episcopi *titulo. Inter Bedæ auctaria unum est, in quo* Episcopus *et* Martyr *dicitur, alia ex codicibus Usuardinis accepta videntur. Veræ et genuinæ Usuardi annuntiationis fons est Ado, ex quo recte expunctum est* vico Justino *pro* Vastinno. *Sic habent purissimi codices in nostra editione :* In territorio Bituricæ civitatis, sancti Lauriani martyris, cujus caput Hispanias deportatum est. *Neque aliud indicat Wandelbertus, hoc suo versiculo :* Lauriane tenes meritorum nomine quartas. Episcopi *dignitatem textui Usuardino inseruit auctor Hagiologii Labbeani.* F

quibus nonnulla superaddunt recentiora.

3 *Atque hæc sunt sola probata monumenta, ex quibus de martyrii palma S. Lauriano asserenda certo constet : de episcopatu controverti potest : at de sede Hispalensi hactenus repertum est nihil, saltem quod extra dubii aleam poni queat. Vasæum et scriptores Hispanos, tum in Annalibus, tum in Romano Martyrologio secutus est Baronius, dum ei tam liberaliter infulas Hispalenses adscripsit, a quibus longe melius abstinuerant Maurolycus et Felicius. Neque illam evicit Florentinius ex recentiori scriptore miraculorum S. Austregisili, a quo Hispalensis episcopus, haud dubie ex Actorum traditione dicitur, ut vide ad* XX *Maii 5 tomo pag. 238*[v]. *Post Romani moderni reformationem certatim adoptata est Hispalensis cathedra. Si loquitur Ghinius primo loco :* In territorio Bituricensi, S. Lauriani episcopi Hispalensis et martyris, qui sub Totila Gothorum rege passus, migravit ad Dominum anno alutis 544, cujus caput Hispalim in Hispania delatum est. *Brevius, sed forte nervosius in Catalogo Ferrarii :*

A *rarii :* Hispali, S. Lauriani episcopi et martyris. *Alios adducere suppervacaneum est, neque curandum longius Saussayi elogium, quod vel Hispani ipsi repudiant, qua parte testatur, corpus ipsum S. Lauriani in Hispaniam translatum fuisse. Jam de cultu, sanctissimo Martyri tum Vastinni, tum Hispali exhibito, et hodiedum perseverante.*

Celebris Vastinni solennitas,

4 *Solenni celebritate apud Vastinnum honorari S. Laurianum satis ostendit laudatus Arturus, dum* fortissimi martyris Christi athletæ D. Lauriani Hispalensis archiepiscopi, insignis ecclesiæ collegiatæ apud Vastinium, diœcesis Bituricensis nobile oppidum, in comitatu Blesensi situm patroni, agonem, bravium et elogium dedicat Reverendis admodum Priori, Cantori et Canonicis *prædictæ ecclesiæ anno 1656 ; alibi observans, duobus in locis agri Bituricensis S. Lauriani ædes, nempe collegiatam ecclesiam et capellam non procul inde positam, pia fidelium veneratione frequentari. De priori sic fatur Arturus :* Exstructa igitur illa amplissima intra Vastinium ecclesia dedicata, opus fuit in illam sacras D. Lauriani exuvias transferre e capella ipsius S. Lauriani, quo jam dudum asservabantur; ut inibi ho-
B
norificentius colerentur, et majestate novæ templi structuræ, et amplioribus divinis obsequiis et frequentioribus fidelium illuc adventantibus turmis, cujus quidem translationis festum agitur Dominica 4 post Pascha, eadem solennitate et ritu, quibus dies ejus natalis IV Julii celebratur. *Officium IX Lect. fieri in Breviario Bituricensi* V *Julii, notavit Claudius Roberti in Auxanio Arelatensi. Sic pergit Arturus pag. 58.*

et superstites reliquiæ circumferri.

5 Corpus S. Lauriani igitur huc allatum, theca argentea postea fuit inclusum, mansit honorificentissime veneratum, quousque Huguenotti, hæretici Calvinistæ Gallias suis spurcitiis, bellicisque furoribus replentes, nec religioni aut juri divino vel ecclesiastico, minusque humano parentes, Biturigum fines aggressi sunt, duce Comite de Duraz, et Vastinium depopulantes, ecclesiam hanc expilarunt, capsam pretiosam furati sunt, sacras vero reliquias combusserunt.... Evasit autem e tanta clade ac rabie prorsus diabolica quoddam os brachii sancti Lauriani, asservatum pie ac religiose in eadem col-
C
legiata ecclesia, illudque reverenter deportatur, quoties solennis processio publice instat...... Præterea festivitas S. Lauriani solennissima est Vastinii IV Julii, quo die fit celebris ac publica processio per totum oppidum : ad quam conveniunt primo fratres Minores conventus ejusdem loci, deinde curati parœchialium ecclesiarum, postea Canonici omnes, ornamentis pluvialibus, seu cappis ecclesiasticis induti, cum dignitatibus. Tum deferuntur sacræ reliquiæ ab universo clero et populo venerandæ; quæ quidem post secundas Vesperas diei festi reponuntur ad locum pristinum, magno cum ritu, reverentia et devotione : quo convenit ingens fidelium numerus.

Non minor Hispalensium veneratio,

6 *Parem Hispalensium erga sanctissimum patronum pietatem manifestissime demonstrant exstantia etiamnum venerationis monumenta in magnificentissima Hispalensi ecclesia, ubi erectum S. Lauriano sacellum, pretio et elegantia ceteris comparandum, docet ejusdem ecclesiæ ampla descriptio, a Ferdinando de la Torre anno 1671 edita, pag. 176. Exstat item apud Didacum Ortizium de Zuniga in Annalibus ecclesiasticis et secu-*

laribus urbis Hispalensis decretum Synodi habitæ anno 1064, quo præcipitur anniversaria S. Lauriani solennitas, ob singularem populi devotionem erga gloriosum martyrem, olim Archiepiscopum ejusdem urbis, quam olim a lue pestifera aliisque ærumnis liberavit. Ast in eo errorem observat Annalista, quod decretorum conditor affirmet, venerandum Sancti caput inter ecclesiæ reliquias per id tempus asservari, cum certum sit, ad Maurorum dumtaxat tempora perseverasse ; quibus omnia destruentibus, translatum fuerit ad montes, illic absconditum, et numquam deinceps repertum. Perstitisse nihilominus populi erga S. Laurianum venerationem facile mihi persuadeo, eam vero seculo proxime elapso mirifice accrevisse, insigni argumento testatum reliquit civitas universa, dum anno 1649 morbo epidemico afflicta, ad S. Lauriani *patrocinium confugit, voto solenniter concepto, quod hic ex Ortizio descriptum habes.*

voto in Sancti honorem concepto 1649.

7 Ecclesiastici cœtus Decani et capituli, senatus populusque Hispalensis specialiter congregati apud magnum metropolitanum et patriarchale templum,
E
in sacello divo sanctissimoque nostro Archiepiscopo et Martyrii Laureano sacrato, votum facimus, jurisjurandique religione firmamus per hæc sacrosancta Dei Euangelia, a nobis sponte facta, sub beneplacito Sedis Apostolicæ, quotannis hunc diem quartum Julii, in quo transitus sanctissimi nostri Martyris celebratur, tamquam festivum colere, colendumque in hac civitate ejusque suburbiis facere; sperantes firmiori fide et cordis sacrificio, quam ethnicorum, qui dicebant: sanguine placastis ventos et virgine cæsa; nostri invictissimi Martyris sanguine ejusque intercessionibus, Deo optimo, maximo oblatis, integra salute, ab epidemia peste, qua hic [his] affligimur diebus, liberari, quæ tamquam draco effrænatus, feraque veneno infesta, urbem populosque depascit. Sic nos Deus adjuvet et hæc sancta Dei Euangelia. Amen. *Nihil in scriptione mutare visum est, satis intelligitur voventium intentio, estque illustre fiduciæ in S. Laurianum argumentum.*

Tam certa ea sunt, quam sint dubia Acta,

8 *Itaque et hæc altera pars, ad sancti nostri continuum cultum pertinens, facile extra controversiam ponitur, demptis pauculis, quæ ex solis Actis deprompta, ea fuligine inspersa manent, quæ* F
sinceram veritatem nonnihil offuscant. Jam pridem monui in Observationibus ad Usuardum, suspectam videri totam vitæ S. Lauriani historiam, nescio a quo, nec quo tempore concinnatam, sed quæ olim Adriano Valesio, in Notitia Galliarum supra citata non minus quam mihi fabulosa apparuit, non recte concepta, pejus ordinata, a temporum ratione dissona, hinc inde interpolata, ut paucis dicam, verbosa et subsultoria narratio, quam ad rectam chronologiam aut verisimilem historiam nemo reduxerit, nisi cum Arturo præcipua capita, novis substitutis, expunxerit, aut cum Cointio, temporum characteres ita inverterit, ut an eadem, an ferme diversa historia sit, dubitari possit, et vel sic tamen magnis obnoxia difficultatibus, quas non adeo miror a recentioribus Hispanis prætermissas ; quibus familiare est, id genus historias recipere, utut fabulam redoleant, aut a vera chronologia aberrent. Verum ab Arturo, singulare opus edente, et annotationes varias congerente, magis

 subactum,

AUCTORE I. B. S.

subactum, exactius et limatius aliquid exspectandum erat.

non facile a quoquam expurganda.

9 *Difficultates nonnullas proximo paragrapho sigillatim discutiam; hic vero non abs re erit, quid de tota re sentiam, paucis præmittere, certa et verosimilia, ab incertis et dubiis, quæ passim confusa sunt, segregando. Prudenter monuit Pagius in Baronii critica ad annum 548 :* Quoad S. Lauriani Hispalensis Episcopi martyrium, illud in Gallia consummatum fuisse, omnes consentiunt; sed quo tempore, quo loco, et cujus insidiis neci traditus sit, vix sciri potest, ob varios errores qui in Acta ejus irrepsere. Cointius anno 548 num. 14 et seqq. existimat, Theodorici Regis loco nomen irrepsisse Totilæ, et pro Eusebio Episcopo Aurelianensi, scriptum esse Eusebium Episcopum Arelatensem, eoque modo non parvam rerum ac temporum introductam esse confusionem; Totilas enim in Hispania numquam regnavit, et nullus Eusebius, qui tamen funus, Lauriani Martyris curasse dicitur, hoc seculo Arelatensis Episcopus fuit. De hoc itaque martyrio legendus idem Cointius, qui S. Lauriani Acta expurgare conatus est. *Imo, uti dicebam, mutatis binis illis, qui* B *in Actis diserte exprimuntur, characteribus chronologis Totilæ et Eusebii Arelatensis, omnia facile concilianda putavit, tacite admissa tota reliqua historia, quam paulo accuratius expendere potuerat.*

Quid ex ipsis admitti possit.

10 *Ego ex supradictis id tuto admittendum existimo : Martyrem in Gallia fuisse* S. Laurianum, *idque verosimillime, non circa Massiliam, ut scripsit Baronius, sed in pago seu agro Bituriensi, qui Vastinnum, a silvestri solitudine dictus sit : caput vero Hispalim deportatum claruisse miraculis, æque ac sacrum corpus, ad quod Vastinnum oppidum signorum frequentia accreverit. Hinc, ni fallor, aliquot post martyrium seculis sumpta occasio legendam concinnandi, quam tempore Wandelberti non memo corrigendam susceperit, si vera est oratio, editioni Labbei præfixa. Alia notat et operose impugnat aut conciliat Arturus pag. 38, quæ hic memorare operæ pretium non est. De cætero, Pannonius fuerit S. Laurianus, an Italus, an Hispanus, an Gallus, an Episcopus, et quidem Hispalensis, quo tempore et a quibus martyrii co-* C *ronam consecutus sit, non ausim ex incertissimorum Actorum fide asserere. Episcopum cum nonnullis Martyrologiis appellavi, nec Hispalensi traditioni detractum volo quidquam : ubi ipsi paulo accuratiorem antiquorum suorum Præsulum catalogum exhibuerint, quam ad* XI *Martii repræsentet Tamayus, quærendus erit locus, quo per annos* XVII *eam cathedram Sanctus noster tenuisse dicatur, isque, si fieri ullo pacto poterit, cum Cointii correctionibus conciliandus. Interim fateri cogor candide, talia esse* S. Lauriani *Acta, ut expurgari omnino nequeant, quemadmodum sequenti* § *et in Annotatis ad Acta proxime ostendetur.*

II. Acta incerta, mutilata et interpolata ; neque a Cointio satis expurgata.

Acta transformata exhibet Arturus,

Q*ua occasione Acta* S. Lauriani, *æque ac alia multa, compilata existimem, jam satis explicui : qui male digestam historiam expolire conati sunt, aut ipsam deformarunt, aut novis fictionibus* D *magis suspectam reddidere. Displicet vehementer via Arturiana, ab Hispanis mutuata, quam si umquam ingredi liceat, jam non Acta sincera, qualia accepimus, sed novas compilationes, pro ingenio nostro fabricatas dabimus. Sic scriptor ille antiquiora S. Lauriani Acta, qualia a Chesnæo obtinuit Bollandus, vel qualia edidit Labbeus, depravata, contracta, inversa, mutata tradit, quasi ipsi in vetusta scripta impune grassari licuisset : atque ea quidem ratione errores plerosque, qui in vita illa occurrunt, sese explanaturum existimavit : verum quocumque se verterit, ingentes parachronismos deglutiat oportet, de quibus dissolvendis parum solicitus fuit. Totila, ut cum Hispanis scribit,* S. Lauranium *Mediolano exulare compulit ; hic Hispalim fugiens, archidiaconi munus annis aliquot administrandum suscepit, tum vero totis septemdecim annis episcopalem cathedram tenuit ; unde ejectus, Massiliam, Roman et in Galliam alio septennio peregrinatus sit, ac demum ejusdem Totilæ jussu occisus; hoc pacto imperium, solis undecim annis in vera* E *chronologia circumscriptum, ad triginta et amplius extendendum erit. De his mihilo magis soliciti scriptores Hispani, magno numero a Tamayo citati, pergunt id genus alia imperite contexere, atque ex prædictis Actis,* S. Laurianum *cum Aralatensi Eusebio male, ut notavit Claudius Roberti, conjungere; in quo, Epopiscopum illum anonymum relinquendo, Hispanis aliquantulo plus sapuit Arturus.*

Hispanis plura adjicientibus.

12 *At cum iisdem non dubitavit, Vigilium Papam Romæ collocare, dum eo appulit* S. Laurianus, *quem vitæ auctor multo prudentius reticuerat. Nihilo segnior Tamayus ex actuario Mediolanensium Præsulum, a S. Carolo Boromæo collecto, confidenter pronuntiat, nostrum* S. Laurianum *ab Eustorgio II Mediolanensi Episcopo baptizatum, diaconatus ordinem suscepisse. A Maximo Hispalensi Antistite susceptum asserit, in cujus locum substitutus sit. Addunt alii, Theudem, Gothis in Hispania imperantem, de admisso scelere pœnitentem,* atque ad pietatis studium conversum, beatum Christi athletam *(S. Laurianum)* præcipuo devotio- F nis studio coluisse, et in memoriam ejus excitato templo insigni, se regnumque suum in ipsius peculiarem commisisse clientelam : *ut alia omittam, quæ pia, ut ita dicam, pie fingendi æmulatione, alii aliis certatim superaddidere. Miror prætermissum insignem characterem chronologicum apud Flavium Marcum Dextrum, ut a Nicolao Antonio editus est, disertissime expressum anno 538 :* Laureanus in Pannonia Mediolanum, inde Hispalim venit. *Cæterum in reliquis nihil deesse passus est Tamayus :* Atque hæc sunt Acta, *inquit,* quæ ex vetustis Breviariis Hispalensibus, et aliis scriptoribus deducere potuimus. *Frustra longam hujusmodi scriptorum seriem hic enumeravero, unum cognoris, omnes noris, mutuas merces venditant; nempe duorum postremorum seculorum collectores, de quibus alibi abunde dictum est. Non minus miranda protulerat Tamayus* XI *Martii in catalogo Episcoporum Hispalensium, quos inter ordine* XXIII *statuit* S. Laurianum, *quem ait in Gallia occubuisse, insidiis Attilæ Hunnorum regis Ariani an. Domini 560.*

historiarum

A *Historiarum istarum omnium male consutarum, uti et Breviarii Bituricensis a Gonono relati, fons unicus est, citata superius legenda, satis per se luculenta et inepte consarcinata, ut frustra fuerit errores erroribus accumulare.*

Parachronismos expuncturus Cointius,

13 *Vidit enormem rerum confusionem laudatus Cointius; ad dictum annum 518 a num. 14 absurdiores anachronismos hoc pacto conciliare aggressus :* Attente perquisivimus, unde tam copiosi dimanarint errores; ex duobus potissimum cæteri videntur profluxisse. Theodorici regis loco nomen irrepsit Totylæ, qui regnare cœpit apud Ostrogothos anno XV post Theodorici regis obitum, eoque modo non parva rerum ac temporum introducta est confusio. Præterea pro Eusebio Episcopo Aurelianensi, scriptus est Eusebius Episcopus Arelatensis, atque inde nata est non modica de locis controversia. *Apud quos ea nata sit, nescio; nasci debuisse, si emunctioris naris scriptores fuissent, satis certum est. Frustra deinde quærit Cointius, unde nominum confusio oriri potuerit; tum pergit :* Quam bene autem ea, quæ de Lauriano narrantur, cum recta B chronologia cohæreant, si Theodoricus Rex et Eusebius Aurelianensis Episcopus, Totyla Rege et Eusebio Arelatensi Episcopo expunctis, restituantur paucis accipe. *Subdit bevissimum Actorum* S. Lauriani *compendium, ita intento suo aptatum, ut suadere velit, cætera omnia cum temporis illius historia convenire, si duæ illæ dumtaxat vitiosæ epochæ auferantur.*

Theodoricum regem Totilæ substituit.

14 En epitome, *inquit,* totius historiæ, quæ cum regno Totylæ stare non potest, Totylas enim in Italia numquam regnavit, et Ostrogothis in Italia præfuit per annos tantum undecim, ab anno videlicet Christi DXLI usque ad annum Christi DLII. Philippus Labbeus, qui vitam S. Lauriani ex codice Ms. ecclesiæ de Castro Bituricensi publicavit, suspicatur Totylæ loco legendum Agilam; sed Agila, qui mortuo Theudisclo regnum Wisigothorum in Hispania suscepit, regnavit annis dumtaxat quinque, ut Isidorus et author chronici Massiacensis attestantur, Rex vero, qui Lauriano mortem inferre sæpius tentavit, principatum longe Erudiuturniorem gessit. Totyla ex Actis S. Lauriani deleto, si non Agilam, sed Theodoricum reposueris, C omnia quadrabunt optime, quia Theodoricus in Italia regnavit annis duodeviginti, deinde in Italia simul et in Hispania regnavit annis XV. Theodoricus junior, inquit Isidorus in Chron. Gothorum, cum decem et octo annis in Italia victor regnasset, rursus extincto Gesalico Rege Gothorum, Hispaniæ regnum quindecim annis obtinuit; quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Annorum XVIII, quos Theodoricus regnavit in Italia, priusquam in Hispania regnaret, initium petitur ab anno Christi CCCCXCIII, quo regnum lorum in Italia penitus defecit, annorum vero XV, quos in Italia simul atque in Hispania regnavit, exordium ducitur ab anno Christi DXI, quo Geselicus Wisigothorum Rex in Hispania occubuit, quia ipsemet Theodoricus anno Christi DXXVI vitam clausit.

et chronologiam pro arbitrio ordinat :

15 Jam vero Lauriani secessus ex Italia, pontificatus Hispalensis annorum septemdecim, exilium septennale, martyriumque regno Theodorici sic illigari possunt. Anno Christi CCCCXCIV (qui primus Theodorici Regis in Italia numeratur stylo Gregorii Turonensis aliorumque perantiquorum scriptorum, apud quos anni cujuslibet Regis, non a die, quo suffectus est in regnum, sed ab initio sequentis anni colliguntur) Laurianus ex Italia fugit in Hispaniam, et episcopatum Hispalensem, cujus administrationem eodem anno suscepit, felicissime gubernavit sub Alarico et Geselico Regibus, usque ad annum Christi DXI, quo ne caderet in manus Theodorici, qui tutorio nomine, donec Amalaricus, ejus e filia nepos adolevisset, Wisigothicarum in Hispiana ditionum regimen usurpabat, a Deo per angelum admonitus Hispali secessit, cumque varias peregrinationes per annos septem obiisset, hoc anno, Christi DXVIII, martyrium in Gallia subiit, Theodorico Gothorum rege adhuc superstite, sepultusque fuit ab Eusebio, Aurelianensi Episcopo, qui vigesimum annum in pontificatu tunc explebat. *Hactenus Cointii conjecturæ, quibus ita sibi abblandiri videtur, acsi omnem* S. Lauriani *historiam in tuto collocasset.*

AUCTORE J. B. S.

verum aliis difficultatibus premitur ;

16 *At enim, quam hæc ingeniose a Cointio excogitata sunt, tam vellem ego ad veritatis libram commode expendi possent, a qua, nisi fallor, quam longissime absunt. Et 1 quidem plane gratis Totilæ substituitur Theodoricus, quem ut demus Hispa-* E *nicas etiam Gothorum res administrasse, necdum sequitur, cum ejus temporibus conciliari posse* S. Lauriani *vitam, in qua tam diserte et tam expresse idem Totila repetitur. 2, Reperiendus erat Cointio locus in sede Hispalensi vacans, quam annis 17 gubernare potuerit* S. Laurianus, *dum omnia mire præcipitans, eodem anno 494, quo Theodoricus regnare cæperit, ex Italia fugientem, Hispalensem cathedram, pro sua auctoritate, statim conscendere jubet, in qua sedere debuerit, ut minimum ad annum usque 511. Interim ex catalogo Episcoporum Hispalensium habemus, Zenonem et Stephanum per id tempus sedem occupasse : qui igitur, obsecro, dici poterit* S. Laurianus *Episcopus Hispalensis fuisse, eo potissimum tempore, quo locus minime, potuit? 3, Hispali metu Regis Gothi fugere debuit* S. Laurianus, *quem Acta Massiliam et Romam deducunt; atqui si Theodorico regnante hæc acciderint, nec Massiliæ, nec Romæ tutus fuit* S. Laurianus; *ergo Theodorici regno non recte illigantur* S. Lauriani *Acta, nisi cum Cointio admittamus quæ volumus, aliis pro eodem arbitrio repudiatis : quemadmodum ab ipso videtur anonymus, quod* F *scribat, S. Laurianum* Romæ in solennitate Cathedræ Missarum solennia peregisse. *Ceterum laudo equidem Cointii conatum, quo utinam salvari possent, quæ omnimode salvata cupio Sancti nostri qualiacumque gesta. Verum et hic et alibi expertus sum, virum cetera eruditum, rebus potius resarciendis, quam restituendis insistere, quo plerumque magis implicantur : usque adeo nihil proficit, qui omissis fontibus rivulos insequitur.*

neque reliqua Acta salvare potest.

17 *Porro quod idem Cointius excogitavit, de Eusebio Aurelianensi, alteri Eusebio, qui seculo* VI *Arelate frustra quæsitus sit, substituendo, id quidem opportune; at necdum scio an satis certo liqueat, Eusebium istum Aurelianensem anno illo 513 superstitem fuisse, quod prius demonstrandum fuerat. Verbo dicam; quidquid sit de Eusebio Aurelianensi; verosimilius est, auctorem legendæ ignorasse, quis* S. Lauriani *funus vere curaverit, dum Episcopum tam procul dissitum nominavit, qui potius Bituricis accersendus erat, cum in ea diœcesi*

Ex MSS.

diœcesi nihil plus juris fuerit Aurelianensi quam Arelatensi, aut alteri Biterrensi, a nonnullis Hispanis superinducto. Neque vero sola sunt bina ista puncta chronologica, quæ in Actis displiceant. Ursi illi, sacri corporis custodes; Sanctus ipse ad duo milliaria suos interfectores prælato capite insequens, atque alia id genus prodigia, non tam facile admittenda sunt, nisi testium fide dignorum, saltem probati scriptoris suffragio fulciantur. De ceteris statuat eruditus lector : hæc a me extorsit solius veritatis indagandæ studium : nunc Acta ipsa exhibeo ex Ms. V. C. Andreæ du Chesne, collata cum editione Labbei, Bibl. Mss. tomo II, a pag. 411; ex qua accepta est præfatiuncula; interpolationes vero pleræque, in Chesnæi ecgrapho repertæ, uncis inclusæ sunt, ut facilius observentur.

PASSIO

Ex cod. Ms. Ghesnæi, collato cum editione Labbei.

B

PRÆMITTUR PRÆFATIO ANONYMI.

Ex cod. Ms. ecclesiæ de castro Bituricensi

Passionem B. Lauriani Eiscopi et Martyris, solertia tuæ sagacitatis compellente, Frater, suscepi corrigendam. Laboriosum quidem opus et difficile; utile tamen. Cum perlegissem vero diligentius præfati operis seriem, animadverti, scriptoris vitio fuisse depravatam, et solemnitatem Kalendarum, quibus gloriosum consummavit martyrium, illius imperitia immutatam. Nam quod sanctus Pontifex Laurianus felix martyrium IV Nonas Julias complevit, testantur Martyrologiorum vetustissimi codices, tam Romanorum, quam Galliarum. Ex quibus prospectis pluribus, solicita investigatione placuit inserere huic præfatiunculæ quomodo reperi : *Quarto Nonas*, inquit, *Julias, in territorio Biturigæ civitatis, vico Vastino, natale sancti Lauriani Episcopi et Martyris, cujus caput Hispalim in Hispanias deportatum est.* Quidam etiam nostri temporis poeta, describens Martyrologium heroico carmine per totum annum, iisdem
C
Kalendis B. Laurianum martyrizatum asseverat, inquiens :

> Lauriane, tenens [tenes] meritorum nomine quartas.

His ita elucidatis, precor obnixe, ut hoc opus, quod te compellente, summo labore peregi, libentissime suscipias, et si adhuc in eo inveneris corrigendum, manente charitate, emendare non differas.

ANNOTATIO.

Magni facit laborem suum corrector anonymus, cum tamen in solis restituendis Kalendis stetisse videatur. Quosnam autem canat Martyrologiorum vetustissimos codices, tam Romanorum quam Galliarum, *si ipse tempore Wandelberti vixerit, prorsus non intelligo. In Hieronymianis aliisque supra citatis vere ponitur* IV *Non. Julii S. Laurianus; ast annuntiatio, quæ hic refertur, tamquam ex codicibus illis desumpta, in nullo classico Martyrologio saltem ad verbum exstat, neque aliunde accepta est, quam ex Hagiologio a Labbeo edito, ut prope dubitem, an hic non fingatur ætas justo major. Verum etsi tantisper admittatur sec.* X *scripsisse* D
correctorem, nihil magnopore toti Passioni, mox secuturæ, auctoritatis accedet.

S. Lauriani ortus, institutio, episcopatus Hispalensis, apparitiones et miracula varia, peregrinationes, martyrium et sepultura Vastinni.

Beatus Laurianus Pannoniensium territorio oriundus, parentibus quamquam paganis, nobilissimis tamen genere, gloriosus effulsit, qui ab ineunte ætate divina gratia præventus, ab his contagiis, quibus solet [caducis *a* illecebris] juvenilis ætas illici, expers fuit. Nam a quodam suæ gentis, suæque parentelæ Catholico, adhuc infantulus, parentibus insciis sublatus, Mediolanensis ecclesiæ gremio est delatus, sacroque baptismate renatus, ac clericus factus, ibidemque liberalibus [studiis ac] disciplinis haud mediocriter eruditus, prædictæ ecclesiæ extitit alumnus. In juventutis namque flore erat, in abstinentia *b* strenuus, in eleemosynis largus, in vigiliis pernox, E
in orationibus assiduus, in jejuniis frequens, in recreandis pauperibus solers, in sermone modestus, in ira mitis, in hospitalitate præcipuus, in omni studio spiritualis militiæ præclarus, fulgenti eloquio illustrans corda fidelium, spiculo divini verbi transverberans tumentia pectora repugnantium perfidorum.

A puero Mediolanensi ecclesiæ adscriptus,

2 His ergo atque hujusmodi, proficiendo accrescens robore corporis et animi, vigesimo *c* scilicet ætatis suæ anno electus a clero, testificatus a plebe, diaconatus suscepit officium. Interea Episcopus urbis Hispalis maximis Arianorum affectus injuriis, qui viru * pestiferæ suæ doctrinæ cunctam pene infecerant Hispaniam atque Gothiam, perfido Rege Totila, erroris hujus hæresis assertore; finito *d* humanæ vitæ termino, cum palma victricis lætitiæ perennem feliciter adeptus est gloriam. Mansit autem Hispalensis ecclesia mater ac metropolis Hispaniæ biennio ferme absque Pastoris officio, donec Episcopi ejusdem provinciæ pariter congregati beatum Laurianum, illuc divinæ providentiæ clementia ad destruendam præfatæ hæresis pravitatem ab Italia directum, in eadem urbe ordinarent pontificem. Pastorali F
itaque super oves dominicas sumpto regimine, tanta in eo cælestis gratia virtutibus rutilans splendebat, ut sine intermissione salutem vitæ æternæ prædicans, multa illius meritis miracula, operante divina virtute, fierent in plebe.

ibi sacris initiatus, fit Hispalensis Episcopus;

* veneno

3 Egregius itaque Pontifex cum per decem et septem annos, ut robustus præliator Christi, mucrone spiritus, quod est verbum Dei, prædictam hæresim assidue bellaret nec vinceret, [sed omnes pravo schismate declinantes a sanctæ Trinitatis confessione, velut lupi rapaces ovem Christi discerpere hianti ore attrectarent, hac illacque suo ipso impetu acti, juxta illud Maronis, Trahit sua quemque voluptas,] quodam die Dominico expletis Matutinis [et] Laudibus, cum semivigilans in stratu suo requiesceret, ante exurgentis lucis crepusculum, astitit ante eum juvenis *e* præclarus aspectu, in vestibus candidis, vocavitque eum tertio, blando sermone, dicens Lauriane, Lauriane, Lauriane. Cui beatissimus pontifex mente vigil [acsi leniter dormiens] respondit: Adsum. Cui juvenis : Surge, inquit, et recede ab

Post annos 17 ab angelo monetur ut sedem deserat.

A ab hac plebe maligna, non enim meretur tuo aspectu frui, neque tuis suffragiis muniri [sed vade illo, quo te audient, qui digni sunt tuis salvari suffragiis. Unde cum corona martyrii pervenies ad gaudia Paradisi.] Noli tardare, sed perge velociter: ego enim ero dux itineris tui. Hæc quoque civitas sub maximo discrimine erit diebus multis, et atteretur fame, ac periclitabitur pessima peste, pluviaque carebit annis septem, donec reliquiis tuis decorari mereatur; tandemque fessa a lenociniis sui sceleris resipiscet. [Et propter quam custodiendam illic staret, [deseruit] et non inveniens præter eos, quos secum adduxerat, sed unanimiter se prosequentes cernens, recolensque etiam ex ore Domini Salvatoris illud Euangelii : Si vos persequuti fuerint in una civitate, fugite in aliam : horatus [est] suos Euangelico solamine, dicens : Nolite timere pusillus grex, quoniam complacuit patri vestro dare vobis regnum.]

qui dicto audiens secedit, et sanato cæco.

4 Peracto denique ex more Missarum sacrificio, muniens se corporis et sanguinis Christi mysterio, plebem intrepidus alloquitur iniquam, usque in horam diei tertiam. Deinde, accepto baculo, muros
B civitatis circumiens, clamabat dicens : Omnis hæc civitas in angustia erit multis diebus, donec divino respectu visitetur, ac more Ninivitarum pœnitentiam agentes, a pravis erroribus convertantur. Eadem vero die post occasum solis exiens ab urbe * Clu-
f sorem *f* venit ad portum, ubi cum paululum requiesceret, juvenis ille, qui Hispale cum de itinere monuerat, affuit dicens : Lauriane fuge, et cœptum carpe
g iter, quia Rex crudelis Totila *g* equites veloces post te dirigit, qui te Hispalim reducant. Surgens itaque Clusorem portum ingreditur. Tantus vero custodes pavor invasit, ut nullus quidem interrogare auderet; Quis es? aut quo vadis? Illucescente die, dum iter ageret, cæcus quidam in tugurio secus viam sedens, clamavit dicens : Sancte Dei qui transis, ora pro me nimium peccatore, luminibus cordis ac corporis orbato, ut videam oculis, et corde credam et sequar te. Cui beatissimus Laurianus respondit : Quod postulas non est meum dare tibi; sed si credis, omnia possibilia credenti; a Domino Jesu Christo mereberis sanari. Attamen si mecum pergere deliberas, da mihi funiculum tuum, et esto comes itineris mei, ego regam gressus tuos. His alloquiis
C acquiescens cæcus, dedit funiculum suum in manu ejus, et abire jam cœpit. Cumque non longe adhuc essent ab ipso tugurio, aperti sunt oculi ejus, et ait : Obsecro, Papa, quis iste juvenis pulcherrimus, qui te præcedit in vestibus nivei candoris? Cernes quoque beatissimus Laurianus quod cæcus ille videret, ait : Vade, frater, Dominus tecum, tu enim melior me es : en Dominus, quem vides, reddidit tibi lumen,
h illi Deo *h* servies : rogo tamen ut me sequentibus, neque me, neque hoc signum pandas.

Massiliam appulsus, mortuum ad vitam revocat.

5 Eadem vero nocte, monente Angelo, qui in effigie juvenis eum monere consueverat, mane consurgens in portu Helnæ *i* navem conscendit, atque
i Marsiliam perrexit. Cumque portam civitatis ingrederetur, ecce defunctus efferebatur prædivitis filius, qui unicus erat illi, [quem ineffabili utraque paternitas exigebat atque amabat affectu, felicemque lætabatur superstitem ac enormis substantiæ successorem.] Cernens vero beatissimus Laurianus lugubre funus, [luctuosis clamoribus ingemuit, et longa diu trahens suspiria,] quæ sit tanta lamentatio percunctatur. Agnito tandem quid esset, ait : Iste juvenis [innocens erat] non est mortuus, sed dormit. Ex Mss.
Ad hanc vocem supplex advenit pater, [imploratque gemens, quo sui filiique misereretur,] et exclamat dicens : Sancte Dei, redde vitæ, mihique hanc caram sobolem, et posside facultatis meæ infelices opes. Cui beatissimus respondit : Divitias, quas mihi promittis, prout competit, pauperibus dispertiri studeto, et qua hora hic juvenis ab hac luce recessit, edicito. Cui dum diceret: hodie post gallicinium; Ait beatus Laurianus : Desine flere, atque in domum tuam revertere cum pace, corpusque juvenis illuc referri mandato, accensisque luminaribus per totam noctem præcipe vigilias agere sine lamento. Ego autem vadam ad basilicam beati Victoris Martyris, et credo fidenter, quod illius orationibus resuscitet Dominus Jesus Christus filium tuum. Pergens ergo vir plenus Deo ad sepulcrum Beati martyris in orationibus procumbit, noctemque ducens pervigilem, ea hora qua defunctus fuerat, sacro obtinuit interventu, ut gelidum juvenis cadaver rediret in vitam.

In Italia multis signis clarus, Romæ Missam celebrat.

6 Sancto autem in oratione prostrato, angelicus ille juvenis ex more affuit, dicens : Lauriane surge, et maturius navem ascende, et naviga Romam, quia juvenis, pro quo oras, hac hora surrexit, et pater ejus hortatur cives, ac fide eos firmat, ut in ista te E
retineant civitate, quatenus tuo patrocinio protegantur. Surgens ergo sine mora beatissimus Laurianus, angelo ducente, Italiæ pervenit ad littora, ibidemque, quos reperit [a nativitate, et deinceps] diversis infirmitatibus afflictos, cæcos, claudos, mutos, surdos, et variis languoribus debiles, suis orationibus, divina operante virtute, sanavit omnes. Denique recto tramite cœptum prospere carpens iter, venit Romam, susceptusque ab Apocrisiario, nuntiatur ejus adventus venerabili Papæ. At ille cum decore jubet eum ad se introduci, [atque jucundans super illius facundissimo affamine,] imperat ei, Missarum Sacramenta publice in ecclesia beati Petri peragere. Erat enim solennitas *k* [quam celeberri- k
mam ex more plebs habebat Romana, eo quod sessio pontificalis Apostoli eo die primum fuisset dedicata, id est] quinto decimo Kalendas Februarii. Præcepto autem beatissimus Laurianus a Papa mandato, respondit : Obedientia, quæ senioribus præbetur, Deo exhibetur : ego autem libentissime F
vestris imperiis obediam.

postquam senem contractum sanitati restituit.

7 Ingrediente autem eo ecclesiam cum decore pontificali, tantus odor suavitatis eam replevit, acsi adveniente Beato Petro cum maxima caterva Martyrum, multa odoramenta jocundi odoris ibidem redolerent *l*. Post Missarum expletionem, cum immenso Episcoporum et clericorum, seu nobilium Romanorum comitatu ibat ad prandia; et ecce ad portam Apostolorum Principis jacebat egenus aggravatus senio, et contractus vetusto morbo : erat enim annorum ferme sexaginta trium, cujus a nativitate genua et brachia ita aruerant, ut nec ambulare, nec palpare quidem valeret. Is confidenter, ut suimet misereretur, virum Dei totis, ut poterat, viribus implorat, dicens : Sancte Dei Lauriane, adjuva me, te enim expectant anni miseriæ meæ, ut tuis orationibus mea debilia membra vigorem [diu multumque desiderabilem] percipiant; et protinus addidit : Adjuro te per eum, qui cæcum a nativitate illuminavit, ne me prætereas [antequam membra

Ex MSS.

membra mea tuo obtentu in ea, qua hactenus caruerunt, instaures virtute.] His precibus beatissimus Laurianus commotus, una cum Episcopis ac numerosæ plebis agmine ad basilicam beati Petri regreditur, atque prolixo diei spatio in oratione prostratus, impetrare meruit quod devote quæsivit. Veniens denuo ad senem, ait : Jube ministris, ut te sine mora perducant ad beati Petri limina : illius enim meritis sanaberis. Ad hanc vocem continuo surrexit [acsi ebrius, nitentia membra solo baculoque inhærentia [sustentans.] Tandem profecto] diuque quæsitam, quam nativitas negaverat, senectus promeruit sanitatem.

Roma jussus discedere in Galliam ad martyrium properat.

8 Dum vero aliquamdiu esset Romæ amicabili jussu detentus a venerabili Papa, præmemoratus juvenis, quem fas est credere Angelum Dei, ei, in oratione posito, prænuntiavit finem martyrii hoc modo : Lauriane, constans esto, oportet te sepulcrum Confessoris mei Martini invisere, ibique oratione perfecta, in territorio Biturico vicum vastæ solitudinis martyrio tuo destinatum adire, qui prisco vocabulo Vastinus * nuncupatur, Rex etenim Totila apparitores dirigit ad omnes provincias, qui te interficiant, et caput tuum Hispalim deferant. Nam templum in eadem urbe ædificabitur, in quo caput tuum decenter positum veneretur, [ac magnificetur in eo nomen meum] et sic demum propitiabor iniquitati eorum, et clemens ero illis, et pluviam et fructum terræ tribuam. Viriliter age, Lauriane, ecce merces tua magna nimis. Ad hanc vocem confestim surrexit, atque pernici gressu, lætoque animo quod jussus fuerat agere, complevit. Nam ad sepulcrum beati Martini oratione expleta regressus, ad locum sibi destinatum intrepidus venit, ibique missi sicarii a Rege perfido, caput ejus amputaverunt quarto Nonas Julii : ac nimio terrore perterriti, velut amentes, capite relicto fugere cœperunt. Mirabile dictu! beatissimus Laurianus caput suum in manibus tollens, ibat post eos, clamans more viventis, et sic dicens : Expectate, nolite fugere, sed accipientes hoc caput Hispalim deportate, illique reddite, qui vos propterea huc misit. Qui, accepto capite, osculantes manus ejus ac pedes, projecerunt corpus in quamdam speluncam, et abierunt.

* *Gallice* Vatan

B

m Sancti caput magna veneratione a Totila suscipitur.

C

9 Interea præfatus Rex Totila beatum Benedictum *m* nixus tentare garrulitate vaga, an spiritum prophetiæ haberet, agnitus ab eo et vehementer coercitus, minus crudelis fuit. At hi qui caput deportabant, mox ut Gothorum metas intrarunt, tanta inundatio pluviæ eos præcedens cunctam Hispaniam intravit, ut a nemine cunctaretur, Beatum Laurianum e vestigio Hispalim intrare, atque deinceps illius munimine jugem fieri salutem. Audiens ergo Rex Totila, inæstimabilem thesaurum ad munimine totius patriæ advenire, compunctus corde, accersitis Episcopis cum sacerdotibus et optimatibus, deposito regali indumento, per universam Hispaniam triduanum indixit jejunium, atque in cinere et cilicio, nudatis pedibus, obviam venit itinere trium dierum, susceptumque Caput detulit Hispalim, ubi Episcopus ordinatus fuerat, cum magno decore ac psallentium comitatu, ædificavitque ecclesiam in honore illius, ubi posuit decenter illud Caput venerabile, et sic ab eadem provincia omnis plaga cessavit. [Consummavit autem B. Laurianus gloriosum martyrium iv Nonas Julii, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum.] D

n Eusebius Arelatensis cœlitus monetur de funere curando,

10 Sanctus autem Eusebius *n* Arelatensis Episcopus, dum consuete post Matutinas cum clericis altaria circumiret; atque diutius ad sepulcrum B. Cæsarii Confessoris orans jaceret, præstolantibus duobus Diaconis finem orationis, vigiliis oppido fessus, contigit ut obdormiret. Cumque hujusmodi sopore deprimeretur, apparuit ei clarissimus vir, venustissimo aspectu in vestibus candidis, et ait; Eusebi, perge velociter in pagum Biturigensium, ad vicum, qui dicitur Vastinum, ibique in saltu vastæ solitudinis require speluncam, in qua corpus Martyris jacet, qui hesterna die a latrunculis Hispaniæ bidem decollatus est, qui etiam caput ejus, mei jubente, Hispalim deferunt, [ubi est Episcopus ordinatus,] ut per ejus gloriosum martyrium eadem provincia a longa sterilitate in fœcunditatem mutetur; vestimenta quoque munda tecum tolles in sepulturam. Cum autem speluncam ingressus fueris, occurrent tibi duo ursi, tu vero ne timueris, quia ad custodiendum corpus Martyris missi sunt, et ipsi tibi istud ostendent, et hoc tibi signum : Cum ad amnem Ligerim veneris, transibis ubi numquam facultas transeundi fuit. E

quod multa prodigia comitantur.

11 Ad hanc visionem S. Eusebius surrexit, et concito cursu jussa perficiens, venit ad Ligeris fluvium, invenitque parvam naviculam a nemine umquam visam, in qua erat nauta pulcherrimus aspectu, vestibus indutus pretiosis, qui cum a S. Eusebio interrogaretur, unde et quis esset? Respondit; Cur requiritur nomen quando non exigitur naulum *o*? Hoc dicto, in puncto temporis amne transmissso, nusquam comparuit. Sanctus quoque Eusebius hujus mysterii arcanum intelligens, silentium dedit, et ad locum designatum recto tramite Vastinum pervenit, atque in ostio speluncæ, sicut ei ostensum fuerat, duos ursos invenit. Qui deposita omni ferocitate mansueti facti, vultu demisso, usque ad beati Martyris corpus sanctum Episcopum præcesserunt : nimirum providentia mirabili tamdiu equos *p*, et omnia gyrando custodierant, donec corpus beati Martyris sepulturæ traderetur. Hoc peracto, capite submisso, quasi benedictionem peterent, redierunt in saltum. Sanctus quoque Eusebius supra corpus beati Martyris Lauriani ecclesiam in honore beati Petri Apostoli ædificavit et dedicavit xiv Kal. Decembris, in quo loco virtutes multæ fiunt ex tunc et modo, ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et imperium in secula seculorum. Amen. F

ANNOTATA.

a *Monui superius, omnia quæ his signis seu uncis includuntur, deesse in editione Labbei. Utra porro præferenda sit, prior ista, an hæc nostra, operæ pretium non est disquirere; advertit facile lector, non hic historicam rerum gestarum narrationem dari; sed potius apparitionum et prodigiorum catenam.*

b *Hujusmodi flosculis exornari solent vitæ illorum Sanctorum, de quorum Actis nihil certi dici potest.*

c *Editio Labbei legit* vigesimo quinto : *Arturus habet;* annos natus triginta quinque diaconus est ordinatus. *Tum vero :* Ac paulo post sacerdotali charactere insignitus, *alia adjungens connectendæ rerum serici*

A *seriei opportuna; ubi hic vides inordinata et præcipitata omnia.*

d *Hæc verba usque ad* gloriam, *deerant in nostro manuscripto, in quo et nonnulla alia aut vitiosa, aut non satis clara ex editione Labbei restitui.*

e *Hic incipiunt apparitiones et miracula, in quibus describendis stylum exercet Anonymus, acsi omnibus præsens adfuisset, auritus et oculatus testis, dum interim de S. Lauriani, tum in Italia, tum in Hispania gestis, nihil prorsus habuit quod memoraret.*

f Clusorem portum *non novi, aliquid diceret, si* clusorem portæ *nominaret. Quid demum indicare voluerit, aliis quærendum relinquo.*

g *Æque falso de Totila ea omnia prædicantur, ac pleraque alia, quæ in hac qualicumque legenda, ei ineptissime adscripta, ex commentario prævio satis patet.*

h *Mallem diceret,* illius Deo servies : *verum hæc et similia, per me licet auctori condonentur.*

i *Non magis hunc* portum Helnæ, *quam supra* Clusorem *reperio.*

k *Ridendum nobis præbet Anonymum Cointius, quod circa principium seculi* VI *festum Cathedræ S. Petri obtrudat. Non omnia ejus argumenta probo : at miror, selectum hunc articulum, ubi tot alii in hac legenda occurrunt, non minus reprehendendi.* D

l *Redolent hæc potius scriptoris ingenium, cui nihil placet præter continuata miracula, qualia hic denuo sequuntur non satis perite digesta.*

m *Parergum istud satis ostendit, Anonymum non de alio Rege quam de Totila cogitasse, cui hoc tam vere tribuitur, quam cetera ad Sanctum nostrum spectantia fictá et supposita sunt, ut iterum habes toto hoc num. 9.*

n *De Eusebio, sive Arelatensi, sive Aurelianensi, satis dictum est in commentario prævio.*

o *Argutum responsum addi potest ursis et reliquis stupendis magis quam credibilibus.*

p *Quid huc spectent* equi, *non intelligo; nisi essedo vectum velit Anonymus S. Laurianum, cujus etiam equos custodiverint ursi, ut eodem vehiculo sacrum corpus ad sepulturam deveheretur.*

B

DE S. VALENTINO PRESBYT. CONF.

PROPE MOLISMUM, DIŒC. LINGON. IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De Sancti ortu, cultu, ætate, ecclesia et veteri prioratu.

J. B. S.

CIRCA AN. DXLVII.

In agro Lingonensi illustri sanguine ortus.

De *Lingonibus, prisco et illustri Galliæ Belgicæ populo, de eorum vetustissima urbe, de Episcopis olim potentibus. Comitibus et Ducibus Franciæ Paribus, de Sanctis ad eam ditionem spectantibus multus pridem in Actis nostris sermo, prout occasio et locus tulit. Huc non tam urbs ipsa aut gens, de quibus videri possunt Gaultherotius, Vignerius, Adrianus Valesius in notitia Galliarum, aliique; huc, inquam, non tam Lingonica civitas spectat, quam* Latiscensis *seu* Laticensis *pagus, vel, ut infra recurret, Latiscense suburbanum, gall.* Lacois *seu* Lecois, *quod, teste Valesio,* iter unius diei ab urbe Lingonis abest, et vicum Pultarias, *Poutières,* monasterio insignem, et quidquid inter Castellionem C et Barrum Sequanum ultra et cis flumen jacet, continere dicitur. *In hoc pago natus est is, de quo hic agendum,* S. Valentinus *presbyter Confessor, de quo tale est brevium Actorum exordium :* Beatus Valentinus in Laticensi suburbano Lingonensium oriundus fuit, parentibus nobilibus ortus, trahens ex paterni generis sanguine originem a Romanis. *Quæ alia phrasi, sed eodem, ni fallor, sensu intelligenda sunt in tribus lectionibus manu Petri Franc. Chiffletii descriptis et* IV *Julii recitandis in 2 noct. ubi sic legitur :* Valentinus in Lingonibus, in Latiscensis incluti quondam oppidi, nunc destructi, suburbano, claris ortus parentibus, et quidem patre Romano, hoc est Gallo indigena.

peculiari officio colitur

2 *Prædictas lectiones usu receptas esse, satis indicare videtur laudatus Chiffletius, quamquam in Kalendario aut Breviario Lingonensi anni 1604 nulla exstet sancti istius Valentini memoria. In schedula ab eadem Chiffletii manu notatum apud nos invenio :* S. Valentinus Lingonensis agri Confessor, cujus vitam alias ad vos transmisi, colitur IV die Julii, Corpus ejus habetur in eo ipso loco ubi vixit, haud procul a Pulteriensi et Molismensi monasteriis. Nomen loco Ecclesiola, quæ vulgo Eglіselle, et corrupte Griselle. Plura admonebo de hoc Sancto, cum accepero responsum ad quasdam litteras, de illo a me scriptas. *Aut præter hæc pauca nihil accepit nec reperit curiosus indagator, aut ad nos mittere prætermisit, aut certe siquid umquam missum fuerit, intercidisse oportet. Citatas lectiones habemus, ab Actis nonnihil diversas, et Sancti Vitam ex Ms. codice S. Benigni Divionensis, collatam a Majoribus nostris cum codice Reginæ Sueciæ, qui olim fuerat monasterii Floriacensis, dein Card. Mazarini, signato num. 863. Atque hæc tota supellex sacra Ms., quæ de S. Valentino nobis relicta sit. Existimo equidem dictas lectiones ex Actis decerptas, ibique usurpatas et hodiedum usurpari, ubi sacrum corpus depositum fuit, ut aperte tradit Cointius, dum ait,* se vitam descripsisse ex lectionibus, quæ in illius natali leguntur. F

licet in Martyrologiis nulla ejus exstet memoria.

3 *Ad fastos ecclesiasticos tum generales tum particulares, tum antiquos, tum recentes frustra recursum est; nulli enim quantumvis novi et ampli catalogi Sanctorum, qualis est Gallicanus Saussayi, nulla vel novissima Martyrologia de sancto Valentino meminerunt, præter unicum Castellani Universale, in quo diligentissimus Sanctorum refossor ita legit :* Ecclesiolæ *(à Griselle)* prope Molismum, in diœcesi Lingonensi, sancti Valentini Confessoris, tempore Childeberti. *Mirum sane in tanta codicum Usuardinorum, tot Sanctis auctorum, copia, in tot aliis Gallicis aut Kalendariis aut Hagiologiis, notum non esse Sanctum nostrum, quem nec Gaultherotius, longo suo patriorum Sanctorum elencho inseruit. Nihilominus damno aut fraudi esse non debet Martyrologorum silentium, dum aliunde de* recepto

AUCTORE I. B. S.

recepto cultu tam certa suppetunt testimonia : Chiffletianum jam supra memoravimus, alia porro ex Cointio inferius adducentur, ex quibus id constet, Valentinum *in Martyrologio Universali inter Sanctos tuto collocatum fuisse.*

Castellani annuntiatio male Childebertum memorat.

4 *Unum in Castellano displicet, quod relictis Actis, nisi forte ea non viderit, lectiones Chiffletianas secutus sit, in eo maxime discrepantes, quod pro* Theodeberto *Actorum,* Childebertum *substituant, aliis, quas Cointius edidit, Theodebertum etiam signantibus. Nec magis placet appositus annus mortis Sancti 560, quo jam a biennio vivere desierat Childebertus Clodovæi filius; necdum vivere, nedum regnare cœperat Childebertus Rex Austrasiæ, cujus, vixdum quinquennis, regni initia figunt accuratiores chronologi ad Natalem Domini 575, ut vide in novissima nostri eruditissimi Danielis Francica historia. Atqui Rex ille, sub quo floruit S. Valentinus, huic certissime supervixit, ut lectiones æque ac Acta testantur. Non potuit igitur recte adscribi obitus* S. Valentini *anno 560 regnante Childeberto. Neque dicas, necesse esse, ut*

B

Sanctus Childeberto Regi Parisiensi æqualis fuerit; non id agitur : ex eo capite Castellanum impugno, quod non adverterit. Regem illum, sub quo et in cujus aula vixit Sanctus, ad ecclesiam post hujus mortem ædificandam solidos 50 contulisse, atque adeo S. Valentino *supervixisse, quod de Childeberto illo dici nequaquam potest, si Sanctus obierit an 560, multo minus de Childeberto altero juniore.*

cum ad Theodeberti regnum spectent omnia.

5 *Character iste chronologicus, in Actis expressus, etsi confusior, de Theodeberti regno, deseri omnino non potest. Eum concordi calculo secuti sunt Labbeus in Elogiis historicis pag. 20, Vignerius in Chronico Lingonensi pag. 38 et Cointius ad annum 535 num. 5. Hi presse Actis insistunt, et quæcumque in illis tradita sunt, Theodeberti temporibus illigare non dubitant. Primus nullum certum annum determinat, aut adolescentiæ, in aula Theodeberti transactæ, aut fugæ ad evitandum conjugium, aut demum obitus, quorum omnium nulli certi calculi ex Actis erui aut deduci queunt. Vignerii verba sunt :* Vixit etiam illo temporum aureorum spatio Valentinus, ex nobilissima prosapia,

C

Theodeberto, Regis Theodorici filio gratus, cujus in aula militavit, repudio seculi atque sponsæ, secundus Alexius in Galliis effectus, circa annum 545; presbyter, deinde prioratus fundatur. *Displicuit primum hæc Vignerii epocha; nam si* S. Valentinus *anno demum 545 Alexius Galliæ effectus est, tota ejus vita solitaria, presbyteratus susceptio, et fundatio prioratus, vix ad trium annorum intervallum extendi poterunt, cum Theodebertus certo obierit 548, quem Sancto superstitem fuisse disertissimis terminis Acta affirmant.*

quæ ex ejus tempore, aliquatenus ordinantur.

6 *Tutior videbatur Cointii via, loco supra citato, dum Valentini gesta adscribit anno 535, Regis Theodeberti secundo; verum subductis ad amussim omnibus, eo etiam pacto Actorum series contrahenda et præcipitanda est, præsertim cum sub eodem Theodeberto* palatinam militium prædictus vir, *S. Valentinus,* in adolescentia pro dignitate parentum administrasse *dicatur, et anno ætatis vicesimo ad nuptias invitatus, quinque post annis ex aula fugisse. Etenim in hac supputatione ita res distribuendæ erunt, ut annos natus circiter quindecim, ad aulam Theodeberti accesserit* S. Valentinus, *vel* D *ipso primo regni anno 534, nuptiæ propositæ sint dum* annos viginti *attigerat 539, inde se conjugii metu post quinquennium subtraxerit circa annum 544; reliquum porro vitæ ad triennium producatur, nempe ad annum 547, Theodeberti penultimum, ut in tuto collocetur ea Actorum pars, qua Rex iste ad ædificationem ecclesiæ post Sancti mortem, solidos 50 contulisse asseritur. Itaque natus erit Sanctus noster anno circiter 519. vixerit annis non octo supra viginti, quandoquidem obitus differri non possit ultra annum 547; redibitque Vignerii calculus,* S. Valentinum *Alexium in Galliis effectum esse, circa annum, si non 545, saltem 544, ut tempora multa explesse Sanctum oporteat, quamquam in brevi consummatum.*

correcto graviori Actorum errore.

7 *Ego quidem modum alium excogitare nequeo, utut omni conatu tentaverim, ad salvandam Actorum fidem et sinceritatem, in quibus, tametsi auctor et scriptionis tempus ignoretur, nihil magnopere occurrit, quod veritatis lancem subire refugiat, præter scriptorium sphalma, amanuensis, ni fallor, ignorantia intrusum, dum Theodebertus* cum

E

fratribus *regnasse dicitur, ubi legendum* cum patruis, *nimirum Childeberto et Clotario. Cum itaque in ceteris nihil sit quod multum offendat, non video cur a chronologicis notis, quæ Sancti ætatem utcumque definiunt, recedendum sit. Siquis fortasse longinquiorem ætatem adstruendam putet, id absque evidenti Actorum contorsione non evincet, neque alio verisimili argumento, quam si Sanctum ad Theodorici aulam perrexisse contendat, in eaque cum Theodeberto adolevisse, quo tempore ea acciderint, quæ de administrata militia, de nuptiis ad quinquennium dilatis, deque fuga in solitudinem narrantur; qua in re conjecturas suas cuique liberas relinquimus, modo meminerint, non temere ab Actorum textu deflectendum, quamdiu ea quoquo pacto vindicari possunt. Ad Cointium revertimur.*

Cointius satis accurate describit.

8 *Ita articulum suum quintum incipit, dicto jam anno 535 :* Erat in aula Theodeberti Regis alter adolescens Deo percarus..... beatus Valentinus. *Ejus Actorum partem subjicit, usque ad,* ab Episcopo Lingonensium presbyter ordinatus est. *Tum vere et ad auctoris legendæ mentem adjungit :*

F

Paucis post annis vixit et ad Deum migravit Theodeberto adhuc superstite, *ut ex fine Actorum rectissime deducit. Demum ea prosequitur, quæ de* S. Valentini *spelunca, de veteri capella, de montis situ, prioratu, ecclesia, cultu aliisque satis accurate hoc loco indagasse videtur.* Sex, *inquit,* milliaribus a civitate Lingonensi distat spelunca, in qua Valentinus delituit. Prope illam, sub ejusdem S. Valentini nomine, constructa fuit capella, cujus hodie sola supersunt rudera, processiones tamen annua die fiunt e vicinis locis, magno populi concursu. Locus in quo beatus Valentinus requiescit, per omnia congruit his quæ supra descripsimus. Mons est, in cujus fastigio æqua planities, paludibus profundis undique cincta, decem circiter jugera terræ complectitur. Illic visuntur maceriæ, cum muniti quondam castri, tum prioratus B. Valentini, ecclesiæ olim contigui. Antiquitatem redolet ecclesia, sub cujus abside crypta est, in quam per gradus descenditur. Cryptam illam, ut opinamur, B. Valentinus aut

inhabitabat

A inhabitabat aut ecclesiam fecerat.

quæ sacra de Sancto monumenta supersunt.

9 Illic humantur ejus ossa. Tumulus erat olim in medio cryptæ, ut facile apparet ex pavimento, quod in spatio tumuli nullum est. Jam murum dextri lateris contingit, altus est sex pedes, duobus constat lapidibus, quorum alter, qui melioris est antiquitatis, alteri supponitur : hic autem arcæ similitudinem refert, in cujus supercilio crux insculpta cernitur, in basi Petrus et Paulus Apostoli : in ea vero parte, quæ aram cryptæ spectat, Dei Patris effigies in nube, sub qua viri cujusdam et mulieris genua flectentium imagines conspiciuntur, omnia operis satis vetusti B. Valentinus in ecclesia pingitur cum palma, draconemque pedibus proculcat. Medetur serpentum morsibus. Anniversaria memoria celebratur quarto Nonas Julii. Plurimarum ecclesiarum patronus agnoscitur in vicis circumjacentibus, coliturque sub hac oratione « Deus qui hodiernam diem beati Valentini » Confessoris tui sacro transitu consecrasti, concede » nobis propitius, per ejus instituta gressibus per- » gere, uti ejusdem in regione viventium mereamur » gaudiis admisceri, » etc. *Non potuit hodierna*
B *cultus et celebritatis ratio nitidius explicari, ut proinde reliquum nihil supersit, quam ut vitam ipsam paucis illustremus.*

VITA

Ex Ms. codice S. Benigni Divionensis, collata cum alio Ms. Reginæ Sueciæ.

a *Illustri genere ortus, ad nuptias coactus, fugit,*

Beatus Valentinus in Laticensi suburbano *a* Lingonensium oriundus fuit : parentibus nobilibus ortus, trahens ex paterni generis sanguine originem a Romanis. Cujus pueritia futuram virtutem jam tunc præclara indole depingebat. Per idem tempus
b Theodebertus Rex una cum fratribus *b* [patruis] Francorum regnum potenter gerebat : sub quo palatinam militiam prædictus vir in adolescentia, pro dignitate parentum administravit : quam tamen non ex corde gerere videbatur, cujus mens divinam potius servitutem meditabatur. Cujus erat studium frequentare ecclesias, orationum loca invisere, et (prout posse erat) indigentibus subministrare. Qui
C cum viginti esset annorum, coactus a parentibus, filiam Palladii cujusdam nobilis Tricassinæ urbis, sibi despondit, eo pacto, ut post quinquennium foret ejus nuptias petiturus. Jamque expleto quiquennio, instabat dies nuptiarum : parentes vero secundum generositatem sui parabant omnia, quæ in talibus obsequiis adhiberi solent, convocatis propinquis, et necessariis amicis. At vero egregius juvenis, cui ingratæ nuptiæ parabantur, ulterius propositum animi dissimulare non valens, nec tamen parentibus fateri præsumens, fugam iniit, nullo conscio in domo paterna : atque in quadam spelunca, quam vulgo Furnum calcis vocitant, sese abdens delituit.

repertus, veniam impetrat solitarie vivendi,

2 Quod ubi compertum est, vehementer parentes conturbati, amicos familiamque undique ad investigandum eum dirigunt. Qui peragratis finitimis locis, nec reperto, domum reversi, patri nunciant, quia nusquam inveniri potuerit. Tunc vero pater, nimia indignatione commotus, ipse ad investigandum eum
c cum canibus *c* properat, ut saltem canum sagacitate profugus reperiretur, quem hominum industria inve-

nire nequiret. Nec eum opinio fefellit; nam tandem reperit sponsum fugitivum, in prædicta spelunca delitescentem. Quem primum vehementer, qui talia egerit, objurgat, ac post de nuptiis admonet. Cui venerabilis juvenis humiliter votum profitetur : et quia uxorio vinculo se constringi non pateretur, qui esset vinculo divinæ servitutis adstrictus, insinuat. Cujus virtutem miratus pater, recepit satisfactionem ; nec eum deinceps de carnali copula admonet, cujus menti gaudet castitatis dulcedinem adspirare.

AUCTORE I. B. S.

multisque clarus virtutibus, sacerdotio initiatur.

3 Quid cæteris videatur ignoro : mihi tamen videtur, non minimam hanc fuisse virtutem. Ecce enim voce veritatis de quibusdam, mira facientibus, dicitur : Multi venient in illo die, dicentes ; Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine, tuo virtutes multas fecimus : et tunc confitebor illis, quia numquam novi vos. E contra, de hujusmodi dicit ; Quia omnis, qui reliquerit domum, aut patrem, aut uxorem, et cætera, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Hujus igitur admonitionis venerabilis Valentinus devotus auditor existens, gloria seculi calcata. Domini Crucem bajulans, eum sequi instituit. Denique remotiorem vitam eligens, montem domui patris E
vicinum, qui etiam patris erat fundus, elegit, eo quod undique paludibus munitus, non facile *d* præberet d
accessum : in quo in honore Apostolorum parvulam basilicam ædificavit, ex qua idem mons hodieque Ecclesiola nuncupatur. In qua jugiter vigiliis et orationibus excubans, merito suarum virtutum ab Episcopo *e* Lingonensium presbyter ordinatus est. e

A latronibus spoliatus, mire eos punit.

4 Crescebat in eo quotidie divinæ gratiæ effectus, et mira nonnulla per eum efficiebantur *f*. Hoc igitur odore virtutum fama ejus late divulgabatur. Non autem silentio prætereundum videtur, quid per servum suum, immo pro servo suo Dominus dignatus sit f
operari. Denique per pagum Catalaunensium cujusdam utilitatis causa iter faciens, in latrones incurrit, a quibus turpiter de caballo dejectus est. Qui et suam injuriam, et damnum caballi sublati æquanimiter ferens, flagellum etiam quo eum agere solebat, latronibus obtulit, petens ut calcaribus equum non cruentarent. Quo facto, discipuli ejus insultabant, dicentes ; Ubi sunt continuæ orationes tuæ ? Protinusque servus Dei nihil respondens, sese in oratio- F
nem dedit. Mox vero divina virtute latro fixus, nec se, nec equum movere poterat. Hærebat igitur uterque ; equus, quia injuste sublatus ; latro, quia injustus sublator : sicque permansit, donec a sancto viro et veniam delicti et licentiam abeundi consequi mereretur.

et alios duos supplicio affectos liberat.

5 Eodemque tempore ad Fraulonem Comitem, pro necessitatibus pauperum subveniendis pergens, carpebat iter : cum repente cernit semivivum in patibulo hominem pendentem, quem paulo ante ministri ejusdem Comitis, merito criminum suorum morti adjudicatum, suspenderant : et quia erat benignus animo, nimia miseratione commotus, Christum invocans, signum salutiferæ Crucis in suspensum reum dirigit. Mirumque dictu, statim supplicium clementer deponit liberandum, quem acceperat excruciandum : et mutua vice, deponit furca hominem *g*, g
et homo furcam. At vero vir sanctus, quem mirabiliter liberaverat, pie absolvit ; et ne deinceps digna morte committeret, admonet. Alio quoque tempore prædictus Comes quemdam reum vivum infodi in terram

Ex Mss.

usque ad humeros jusserat; malens diutius miserum pœnis excruciari, quam compendiosa morte *h* necari: quem Valentinus iter faciens, reperit triduo jam in hoc supplicio positum, gementem, et dicentem; Miserere mei, Domine, quoniam infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Tunc beatus Valentinus solita pietate misertus, fixis genibus se in orationem dedit: et statim terra evomuit sanum, quem tenebat jam, cito in terram vertendum. Quem sanctus Dei divinis monitis instituens, secum ad ecclesiam suam duxit: ibique usque ad mortem serviens Domino permansit.

Ex Ms.

Mirabilis vini multiplicatio,

6 Sed nec illud a me hic prætereundum videtur, quod multorum ore spargens fama vulgavit. Quodam namque tempore prædictus vir volens stabilitatem ecclesiæ suæ regali præcepto confirmari, ad Theodebertum Regem se contulit: a quo pro sui veneratione et celebri opinione honorifice susceptus est. Interea in regalibus defecit vinum: quod nequaquam latuit beatum virum: vocatoque vini ministro, jubet sibi porrigi vinum, quod tantummodo Regi servabatur propinandum. Quod cum accepisset, benedictione perfundens, ministro tradidit, præcipiens, ut quæquæ vasa vacua in præsenti adessent, ea perfunderentur. Quod cum fecissent, impleta sunt vasa usque ad summum: cumque hoc factum Regi nunciatum esset, virum Dei in maxima veneratione habuit, eique quidquid ab eo postulaverat, libenter concessit. His igitur, multisque aliis virtutibus clarus, migravit ad Dominum: et sepultus est honorifice in basilica quam ipse sibi ædificaverat: ubi se quotidie miraculorum indiciis manifestat.

B

et fraudulenti cancellarii resipiscentia.

7 Post ejus vero obitum cum comperisset Theodebertus Rex, quod majori ambitu super corpus sancti viri basilicam construeret Lingonensium Episcopus, eidem in adjutorium operis quinquaginta solidos *i* per Antidium Cancellarium *k* suum misit: qui diabolicæ cupidatis fraude deceptus, decem ex illis furtim sibi retinuit; statimque divina ultione percussus, et membris omnibus dissolutus, ante sepulcrum sancti viri se deferri jussit; ibique confessus furtum, quod improbe commisserat, duplo tantum (id est, vigniti solidos) eidem ecclesiæ annis singulis se collaturum esse promissit: et sic tantam indulgentiam et sanitatem meritis beati Valentini consecutus, incolumis reversus est, reddens annis singulis quod voverat. Hæc autem, pauca ex multis, memoriæ tantum mandamus, quia a multis attestantur *l*; ut his indiciis quanti meriti fuerit, facile intelligatur.

D

ANNOTATA.

a *Vide dicta in commentario num. 1.*

b *Supra ostendimus, non Theodeberti fratres, sed patruos intelligi oportere, nempe Childebertum, qui obiit an. 558, et Clotarium, ad quem rediit tota monarchia Francica, mortuum 561.*

c *Satis nota sunt, quæ de odora canum vi tradunt Naturalistæ, præter ea quæ quotidiana docet experientia.*

d *Sic legere malo, quam cum Ms. Reginæ Sueciæ,* qui ei facilem præbebat accessum, *id enim pugnare videtur cum ipso loci situ, et sancti studio homines fugiendi.*

e *Fuit his verosimiliter S. Tetricus, S. Gregorii successor, cum hic annum 541 non videatur superasse. Vide de utroque Sammarthanos.*

f *Crediderim hoc loco interpolatum esse codicem Reginæ Sueciæ, in quo hæc adduntur,* scilicet ægrotantibus sanitatem concilians, et languidis incolumitatem restituens. Recipiebant cæci visum; surdi consequebantur auditum; claudis gressus restituebatur et dæmonia fugabantur. *Notissimi sunt soliti isti et communes flosculi.*

E

g *Accommode hæc intellige, ut Sanctus, ni fallor, reum, disrupto laqueo, e furca deposuerit.*

h *Satis mirum supplicii genus, sed forte non prorsus insolitum eo tempore, quo omnem barbariem necdum exuerant Franci.*

i *Aureos illos fuisse existimo, quales describit Cangius in glossario.*

k *Hinc Cancellarium istum eruit Labbeus, loco supra citato.*

l *Ex his verbis ne colligas, scriptorem habuisse testimonia eorum, qui cum sancto Valentino vixerant; malim ego credere, miracula illa omnia per longam traditionem accepta, et forte in nonnullis adjunctis circumstantiis ab ipso scriptore pie exornata.*

C F

DE S. ANDREA CRETENSI

EPISCOPO ET CONFESSORE

SYLLOGE HISTORICA

CAPUT I. — Cultus sacer, elogia, tempus vitæ.

I. P.

Circiter An. DCCXX.

Memoria in tabulis Græcis.

Quicumque ad merita S. Andreæ Cretensis *attenderit, virtutis ac doctrinæ laude spectatissimi, dubitare non poterit, quin amplissimus pateat in ejus laudes campus, ut mirum sit, tam pauca de vita ejus gestisque ad posteros esse propagata. Et vero cum Acta desiderentur, dabo operam, ut huc aliunde corradam nonnulla, quæ ad ipsum spectant. De cultu primum dicam. Memoria ejus inscripta legitur hoc die in Menæis Chiffletianis et bibliothecæ Ambrosianæ, Typico S. Sabæ, Epitome Menologii Græci, Maximo Cytherorum Episcopo, Menologio Slavo-Russico, Menologio Sirleti, nec non Menæis impressis : atque in his ultimis honoratur isto cantu :*

Ὕμνοις κροτοῦμεν ἀνδρικοῖς τὸν Ἀνδρέαν.
Λιπὼν βίον πρόσκαιρον Ἀνδρέας πάλαι
Ζῶντα καταλέλοιπεν ἀρετῆς βίον.
Τῇ δὲ δ' ἀρχιθύτην μόρος Ἀνδρέαν εἷλε.
Hymnum sonorum, masculum Andreæ damus.
Dum temporalis deseris vitæ jubar
Andrea, amœnam Cælitum vitam obtines.
Quarta die mors Præsulem Andream abstulit.

Elogium ex Menæis impressis

2 *Observa consonantiam in vocibus* Ἀνδρέαν *et* ἀνδρικοῖς. *Subnectitur elogium, quod ita verto Latine :* Andreas e civitate Damascena oriundus, a parentibus piis, Deumque amantibus in lucem editus fuit, ac litterarum traditus disciplinis. Hic, Theodoro patriarcha cathedram Hierosolymitanam moderante, clericorum

Auctore I. P.

A clericorum cœtui per tonsuram adscribitur, et in amanuensem ab eodem assumitur. Porro ad Synodum Constantinopoli coactam ab illo mittitur, actis ejusdem subscripturus. Propter eruditionem vero, qua pollebat, et virtutem, magnæ ecclesiæ Diaconus, paulo post orphanotrophus, ac demum Archiepiscopus Cretensis creatur. Dumque in quadam insula, cui nomen Hieriso, non procul sita a Mitylena, degeret, permultis Ecclesiæ Dei relictis monumentis, e vita migravit. *Ita Menæa impressa; an vero omnia satis chronologice sint vera postea discutiemus, quando de ejus ætate agemus.*

et Horologio Græcorum.

3 *Græcorum Horologium, facta* S. Andreæ *memoria, his verbis eum alloquitur :* Divinas melodias diserte debuccinasti, luminare apparuisti mundo longe splendidissimum, beate Andrea, fulgens lumine Trinitatis : unde invocamus te, ut non desinas pro nobis omnibus intercedere. *Papebrochius in Comm. prævio ad vitam S. Mariæ Ægyptiacæ tom.* I *Aprilis pag. 69 asserit,* elogium, longe quam alibi plenius et perfectius in Claromontano Synaxario descriptum. *Neque in Græcis solummodo tabulis sancti Antistitis nostri memoria inclaruit;* B *verum etiam ad alios transiit scriptores. Etenim ex Latinis Martyrologis Molanus hoc die* S. Andream *refert, prout insuper Jacobus Gretserus noster lib. 1 de Cruce cap. 55,* viri sanctissimi *nomine eum nuncupans.*

Cur dictus Hierosolymitanus.

4 *Antistes noster passim* Cretensis *cognominatur, idque a Cathedra archiepiscopali urbis Cretensis, quam gubernavit. Alibi etiam invenias eum appellari* Hierosolymitanum. *Non quia fuit Hierosolymitanus episcopus, qualem ipsum fuisse asserit Vossius lib. 2 de Historicis Græcis pag. 223; verum, ut credo, quia statum monasticum professus ibidem fuerit, ducta videlicet in civitate Hierosolymitana, vel in tractu eidem vicino, notabili mora habitationis.*

Scriptorum variorum de ætate,

5 *At quæstio est difficilioris indagationis, paribus utrimque momentis libranda, atque aliter ab aliis decisa, quo anno vixerit sanctus Præsul noster. Primo igitur ponam in medio sententias auctorum, eam deinde amplexurus, quæ videbitur propius accedere ad verum. Vossius loco jam proxime citato censet, ipsum floruisse sub Justino II, circa annum* C *570. Præcesserat Possevinus in Apparatu sacro, scribens,* S. Andream *claruisse sub eodem Imperatore anno Domini 550, quem anni calculum credit mendosum, ex vitio typographi, idem Vossius. Recentior quidam Anglus in sua Historia scriptorum Ecclesiasticorum in diversam abit opinionem, quam ejus verbis propono :* Claruit circa annum DCXXXV, ac diu postea. Certe de illius ætate inter eruditos non bene convenit. Alii eum ad DL vel DLXX perperam referunt. Alii nescio qua auctoritate ducti, ad an. DCCXX deprimunt. Verum, ut ei annum DCXXXV assignemus, facit Græcorum Triodii auctoritas, in quo Sophronio Patriarchæ Hierosolymitano σύγχρονος fuisse dicitur. Vitam tamen ultra annum DCLXXX eum protraxisse patet ex iambis eucharisticis, ad Agathonem Diaconum, Concilii VI scribam, pro sibi, ad scribendum commodatis Actis synodalibus. *Labbeus prorogat ipsum ad annum circiter* DCCXX, *referens, esse, qui anno* DCCXXIII *ipsum signent, et corrigi volens errorem Genebrardi, Canisii, Maraccii et aliorum, qui seculo* VI *affigunt.*

6 *Atque ultima hæc sententia videtur mihi veritati conformior, catenus saltem, quod sanctus Archiepiscopus noster pervixerit ad initium seculi octavi. Nam necdum diem suum obierat anno 681, cum interfuerit Synodo* III *Constantinopolitanæ; seu Œcumenicæ* VI, *habitæ contra Monothelitas a mense Novembri 680, et productæ usque ad Septembrem anni proxime sequentis 781. Confirmatur hæc assertio, primo ex Iambis eucharisticis ab ipso scriptis ad Agathonem diaconum, synodi* VI *scribam, de quibus modo. Secundo, ex Synaxario Claromontano, quod citatur a Papebrochio die 2 Aprilis, in Commentario prævio S. Mariæ Ægyptiacæ, in hæc verba :* Τῆς δὲ οἰκουμενικῆς συνόδου συναθροισθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει, μέρος καὶ αὐτὸς διέπων τὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου, ἀντ' αὐτοῦ ἀπεστάλη. Cumque œcumenica Synodus Constantinopoli esset convocata, et ipse Patriarchæ thronum ex parte regeret [*interserit Papebrochius,* puta sede vacante vicarius, aut potius vivente Patriarcha syncellus, utique jam vir perfectus, neque disciplinis solum profanis ac sacris, sed etiam exercitationibus monasticis aliquamdiu exercitus] ipse pro eo illuc missus est, *nimirum* vel throno vel Patriarcha : *quia fatetur* E *ibidem laudatus Papebrochius non habere se unde dijudicet, an anno 680 sedes Hierosolymitana habuerit Patriarcham, et quo nomine appellatum.*

qua S. Andreas vixerit, sententiæ;

7 *Si Patriarcham habuerit tum temporis, non fuit is Theodorus, multo minus Sophronius, dicente commentario mox citato,* verosimilius esse adhuc infantem aut omnino puerum fuisse Andream, cum defunctus est Sophronius; et ab hujus successore Theodoro, cum ætatis ageret annum XIV, attonsum esse in clericum, extremis ipsius Patriarchæ, *sicut ibidem scribit Papebrochius,* annis, *ultra annum* DCXLV *vix extendendis.* Cum Theodorus iste fuerit pater Theodori Papæ Romani, anno DCXL electi, et DCXLIX mortui. *Quo modo itaque* Andreas, *Theodoro moriente tam juvenis, potuit ab eodem mitti ad Synodum* VI? *Jam vero multo minus potest intelligi id contigisse sub Sophronio, qui mortuus ponitur anno 638, ut videsis in vita ex variis collecta ad diem* XI *Martii. Non possum, quin unum scrupulum aperiam, quoad* Andreæ *ad Synodum Constantinopolitanam profectionem, e Synaxario Claro-* F *montano jamjam assertam, estque ille. Cum* S. Andreas, *tamquam vicarius vel syncellus, adeoque publicæ personæ charactere insignitus, eo missus referatur, mirum esse, nomen ejus desiderari in Actis dictæ Synodi; ubi tamen habetur* Georgius presbyter, ecclesiæ Hierosolymitanæ nomine, *qui fortasse munere et dignitate inferior erat Andreæ, notatus solo* presbyteri *titulo. Utut est, ulterius in vitæ ejusdem Sancti nostri epocham inquirendum.*

quæ videtur ulterius proroganda.

8 *Ad ætatem* S. Andreæ *longius prorogandam, facit locus plane insignis e Chronographia Theophanis, scribentis, eum fuisse superstitem illo tempore, quo sub Imperatore Philippico convocatum est conciliabulum Constantinopoli, ad evertenda dogmata, a sæpe dicta Synodo* VI *œcumenica adversus hæresim Monothelitarum stabilita. Porro conciliabulum illud incidit in annum Christi 712; proinde consequens est anno 712* S. Andream *pervixisse. Adde annos pauculos, et facile ad annum 720, vel, ut aliis placet, 723 pervenies; et fortasse paululum ulterius. Nam constat quidem ex Theophane, anno 712 sanctum Archiepiscopum vixisse; quot vero annis*

AUCTORE J. P.

annis determinate perrexerit supervivere, non habeo, unde certo definiam; et fallor, si ab alio exacte definiri possit. Collige ex dictis, quod Nicephorus Callistus, Xanthopuli filius, in Synaxariis, quæ composuit, cum Tridio recitandis, male dogmaticus et historicus, quando in Synaxario ad V *Feriam hebdomadæ Quadragesimalis* V, *agens de Magno canone pœnitentiali, imperite errores erroribus accumulet.*

hallucinante Nicephoro Callisto.

9 Hunc, *inquit,* vere ex omnibus canonibus maximum, optime et ingeniose composuit et conscripsit S. P. N. Andreas, Archiepiscopus Cretæ, cognomento Hierosolymitanus. Fecit autem hunc canonem eo tempore, quo magnus Sophronius, Patriarcha Hierosolymitanus, vitam Mariæ Ægyptiacæ litteris mandavit... Hunc præclarissimum et maximum canonem, nec non tractatum de Vita Mariæ Ægyptiacæ primus Constantinopolim tulit, quando ab Hierosolymorum Patriarcha Theodoro ad VI Synodum subsidio missus est. Tunc enim vitam monasticam adhuc profitens, cum adversus Monothelitas fortiter decertasset, ecclesiæ CPolitanæ clero adscriptus est; deinceps in ea Diaconus et pupillorum curator constituitur : nec B longo post tempore Archiepiscopus Cretæ ordinatus est, *Hinc egregie suo merito vapulat idem Auctor paragrapho secundo Commentarii prævii, ad vitam Mariæ Ægyptiacæ, die 2 Aprilis, pag. 69, ubi plura de Magno illo canone, et Mariæ istius Actis, quæ non sunt præsentis instituti.*

CAPUT II.

Vindiciæ a monothelismo. Scripta. Andreas Cretensis et Cæsareensis, an idem.

Conciliabulum CPolitanum

Nefarius imperator Bardanes seu Bardas, mutato nomine Philippus dictus, secundo imperii sui anno ineunte, Christi 712, firmato sibi jam sceptro, cum esset ex promisso, sacrosanctæ Synodo œcumenicæ VI *juratus hostis, nihil non egit, ut ejusdem Synodi dogmata contra Monothelitas lata, proscinderet ac deleret, coacto CPoli conciliabulo, ad quod, tamquam ad synagogam satanæ, convenerunt Episcopi plures Orientis. Itaque in hoc conciliabulo voti* C *compos factus Imperator, oppressa Synodi* VI *auctoritas, prodita veritas, defensa hæresis, impio Monothelitarum errore triumphante per eos, quorum opera reprimi maxime et extingui debuerat. Sunt, qui colluviei isti Episcoporum adjudicent* S. Andream Cretensem; *sunt, qui abjudicent. Illi consequenter Monothelismi accusant, hi excusant; utri id verius faciant; hic inquirimus.*

multis causa monothelismi fuit.

11 *Cardinalis Baronius ad annum 712 prædictum, impia hujus conciliabuli gesta graphice describens, de Episcopis sic statuit :* Scribitur, *inquit,* de unica voluntate et operatione decretum, acclamatur damnatio veritatis, conclamatur hæresis confirmatio, cui et subscribitur ab omnibus illis Episcopis, ex catholicis uno momento conflatis in Monothelitas : ita namque probati in conflatorio, qui videbantur esse aurum vel argentum, conversi sunt omnes in scoriam rejectaneam; adeo ut nec vel unus legatur, qui restiterit, qui renuerit, atque ea de re exciderit ab episcopatu, et carcerem, vincula vel exilium passus sit, *idque arguit ex silentio auctorum, qui nihil tale prodiderint;* illis dumtaxat salvis a tantæ fornacis incendio, quos abesse contigit. *Locus* D *iste non multum facit contra Præsulem nostrum. Nam tametsi gratis concedam Episcopos ad unum omnes, nefario decreto subscripsisse, nec vel unum legi qui restiterit, qui renuerit, etc., necdum sequitur ex citatis verbis, inter illos fuisse* Andream. *Nam præterquam, quod nomen ejus non exprimat Baronius, supponit aliquos non fuisse præsentes, cum referat succubuisse omnes, præter illos,* quos abesse contigit. *Itaque cum e dicto loco elici non possit, an adfuerit dicto conciliabulo* Andreas, *an potius abfuerit, concludi indidem pariter non potest, an fuerit prævaricator. Unde perspicuum est Jacobum Goar hallucinari, dum in notis ad Theophanis primum locum, paulo infra a nobis producendum, in editione a se latine reddita, typis regiis impressa et notis illustrata, dum, inquam, in Theophanis locum pag. 320 positum, SS. Germanum et* Andream, *tamquam aliquando hic non satis orthodoxos traducit apud illum,* qui de Germani et Andreæ lapsu, Baronii luctum et querelas legerit anno Domini DCCXII, num. 5, 6, et 7. *Neutrum ibidem nomen lego, nedum luctum et querelas de eorum lapsu.*

Inter quos dicitur a Theophane extitisse Andreas :

12 *Fortius contra* S. Andreæ *orthodoxiam urget locus Theophanis, eoque magis, quod seculi dumtaxat unius interjectu vixerit post hanc rem, de qua sequentia tradit, impressionis supra memoratæ pag. 320 :* Philippicus adversus sanctam et universalem VI Synodum invehi non erubuit, sacra dogmata, E ab ea sancita studens evertere : *enumeratisque ibidem Episcopis,* qui in hanc sententiam irent, Cretensem Episcopum *diserte accenset iis,* qui sententia scriptis promulgata in sanctam sextam Synodum anathema pronuntiaverunt. *Alius Theophanis locus affertur apud Pagium tom. III, pag. 175, ab initio num. 4, de pseudosynodo CPolitana sic enuntiantis :* Primo imperii ipsius Philippici anno, insanum conciliabulum adversus œcumenicum concilium celebratum est; Cyroque expulso, sub sextum patriarchatus sui annum, Joannes Patriarcha CPolitanus factus est : Andreas autem Metropolitanus Cretæ, ac Germanus Cyzici Metropolita, propalam subscripserunt, ac anathemate damnarunt cum omnibus collegis præfatam in Monothelitas celebratam sanctam œcumenicam Synodum. *Vides itaque iteratum* F *Theophanis testimonium, clarissimis verbis expressum, quo significat* Andream Cretensem *a Monothelitis stetisse contra sextam Synodum œcumenicam, associans ei Germanum, Cyzici Metropolitam. Ultimum hunc jam dudum a Monothelismo vindicavit Henschenius tom. III Maii, die ejusdem mensis* XII, *pag. 156, num. 8. An idem in* Andrea *nostro obtineri possit, patebit ex sequentibus.*

sed vindicatur

13 *Assumo id, quo laudatus Henschenius, vindicias suas pro S. Germano inchoarit contra Nicephorum et Theophanem, Monothelismi eum accusantes; videlicet commentum hoc esse,* ex subdolis hæreticorum chartis exceptum. *Solent hæretici, quando aliunde nequeunt, auctoritatem sibi conciliare numero adhærentium ac fautorum subdole et mendaciter multiplicato, eorum præsertim qui dignitate conspicui sunt, ut sic incautos in retia sua trahant, ituros non quo eumdem, sed quo a pluribus itur. Quam facile Monothelitæ fœcundi technarum*

A *technarum artifices, hanc etiam machinam adhibere potuerunt, inserentes numero asseclarum suorum nomina episcoporum probe catholicorum ad simplicium deceptionem, et opprobrium Concilii œcumenici sexti, quod cane pejus et angue oderant! Quæ nomina Theophanes, ex subdolis illis instrumentis excepta, in Chronographiam transtulerit; quod videtur esse satis pronum, præsertim cum* Andreas *præcesserit uno circiter seculo, antequam Theophanes claruerit. Nicephorus certe, Patriarcha CPolitanus, quique adeo res CPoli gestas æque rescire potuit, ac Theophanes, alios quidem, Philippico in impia adversus œcumenicam Synodum machinatione adjutores, nominatim commemorans pag. 149 Breviarii historici, a Petavio editi, de* S. Andrea Cretensi *altum silet, dicens dumtaxat duobus aliis a se expressis episcopis* accessisse alios tam sacerdotes, quam senatores plurimos. *Sed a conjecturis ad probabiliora transeamus.*

14 *Combefisius in notis ad Iambos* S. Andreæ Cretensis, *impressis in Auctario novo Bibl. Patrum Græcolat., et post illum Pagius tom. 3, pag. 175,* B *orthodoxiam Andreæ probant e poematio, ex dictis Iambis concinnato, cui titulus :* Andreæ sanctissimi Archiepiscopi Cretæ iambi, scripti ad sanctissimum Agathonem Archidiaconum ac custodem librorum sanctissimæ hujus magnæ Dei ecclesiæ *CPolitanæ,* quando librum hunc, *perorationem intellige ejusdem Agathonis,* accipiens, transcripsit, ac iterum remisit, *qua de re superius obiter meminimus. Iambi isti palam faciunt, quam orthodoxe crediderit Andreas noster de mysterio incarnationis dominicæ, accuratam confessionem complexi,* qualem, *inquit* Combefisius, ediderunt Synodi, Chalcedonensis atque hæc CPolitana tertia, nulla prorsus labe Eutychianismi aut Monothelismi, sed utriusque expressa refutatione, qualem exigere poterant hujusmodi tempora, cum ceu Symbolo distinguerentur hæretici ab orthodoxis; quod illi œconomiam perfectam nullo naturarum defectu prædicarent; ipsi autem naturas interimerent, aut certe alteram ab altera velut absumi, ut non proprie quidquam operaretur, solam habens relictam passionem dicerent. Non liquet quandonam hæc scripta C sunt, ante vel post illatam persecutionem a Bardane. *Verum sive ante illam sive post scripta sint, luculentissime comprobant, quam sanctus Præsul noster fuerit ab omni Monothelitarum fuligine alienus. Accipe specimen ex quibusdam dictorum Iamborum fragmentis :* Homo Christus, simulque idem Deus. Vide tamen, ne divisionem dixeris, CONFUSIONEMVE, neque in duas velis secare hypostases; is ipse filius Patris, qui virginis puellus: ejus ast in extremis, satu natura nullo, Verbo consita extitit, celebris hinc Deiparæ clarum obtinet nomen Parens.

partim ex iambis, a se conscriptis.

15 Non ut duos Christum colit fides : tamen constans duobus, in duobus visus est, CONFUSIONE, prorsus immotus, VACANS. ACTIONES suggerit mihi DUAS vel ipsa Christi notio ac hypostasis concreta; fonte binæ ut uno prodeant. Integra nostra sic habet substantia, queis una Christi, hypostasis surgit, duas omnino naturas liquet: confusio enim; nec unionis is modus foret. Ut ergo scis, idemque prudens edoces, Christi DUAS PALAM ACTIONES; sic quoque DUPLEX IN IPSO VELLE dogmatis tenes : utrumque vero non nisi theoria discernis, indiscretis legibus secans, nil invicem migrantibus substantiis; quæ sicut ex uno, ac ab uno, congrue cuique naturæ, exeunt communia. *Viden' scyllam inter et charybdim, Nestorii, inquam, Eutychetis et Monothelitarum dogmata incedentem* Andream, *et utrimque scopulos devitantem? Audin' contra Monothelitas, de quibus hic sola quæstio,* actiones *Christi* duas *et* duplex velle? *Potuissetne clarioribus terminis profiteri suam orthodoxiam, et secernere se a Monothelitis?*

probe catholicis.

AUCTORE J. P.

16 *Quid ni ergo* S. Andreas, *tam firmis orthodoxæ fidei principiis, tam a Monothelismo alienis imbutus, unus fuerit ex iis, qui maluerunt gloriosum exilium subire, quam fidem prodere. Etenim nonnullos Episcopos ita fuisse affectos, ut fidei jacturæ exilium præhabuerint; neque, ut duriuscule Baronius supra asserebat, eos dumtaxat Episcopos* a tantæ fornacis *seu persecutionis* incendio *fuisse incolumes;* quos abesse contigit; *sed etiam qui aderant, persecutiones et exilia perpeti non horruisse, ut fidei integritatem sartam tectam servarent, colligo ex Agathone Diacono, teste omni exceptione majore, coævo et oculato; de quo supra. Is in peroratione sua, a laudato Combefisio* E *edita in novo Auctario bibliothecæ Patrum Græcolatinorum, et sub nomine Epilogi ex aliis duobus exemplaribus inserta collectioni conciliorum tom. 6 col. 1401, tractans de iis,* quæ insanus tyrannus, Bardas ausus est adversus sanctam et œcumenicam sextam Synodum, *ita loquitur :* Cum mea ipsius manu conscriptos invenit *Bardas seu Philippicus* actorum sextæ Synodi tomos, educens publicansque, igni in secreto palatii tradidit ac abolevit; piis plurimis ac orthodoxis persecutionem inferens, eorumque nonnullos exilio relegans, eos maxime, qui libello, juxta quod ipse jussisset, composito ac dictato, de fide scilicet, ac velut pro sancta ipsa et œcumenica sexta Synodo abroganda, haudquaquam subscribere voluissent *Hæc itaque videntur suadere, ut de* S. Andreæ *orthodoxia rectius existimemus.*

Quidni restiterit Philippico S. Andreas?

17 *Laudatus Combefisius in Auctario, pluries jam citato, scribens notas in Apologiam Joannis, Archiepiscopi CPolitani, ad Constantinum Papam,* F qua excusat pro iis, quæ sub tyranno Bardane adversus sextam Synodum agitata sunt, *laudatus, inquam, Combefisius aliam viam init, ut tres pariter Antistites, Joannem, Germanum, et* Andream *vindicet a labe Monothelismi; contenditque illos incurrisse ejusdem suspicionem, quia medium aliquod adhibuerint, quo putabant de rebus fidei loquendum quam minima imperatoris Philippici offensione et irritatione. Sic ergo ibidem loquitur dictus Auctor ad propositum nostrum :* Significat *Joannes* sua se arte et callidiori consilio, cavisse majorem Bardanis offensionem, edita scilicet fidei formula sensu Catholico, qua tamen supprimerentur voces nuper definitæ a sexta Synodo, geminæ in Christo operationis et voluntatis, præfato Bardani duriores ac invidiosæ. Hæc Joannis nostri œconomia, pro qua excusat; nec ejus tantum, sed et sancti Germani. tunc episcopi Cizici, postmodum vero Patriarchæ CP., [et] Andreæ Cretensis, quos S. Nicephorus et Theophanes nominant velut primarios in ea Joannis cooperatores, aliorumque fere per

aut adhibita

AUCTORE I. P.

per orientem Episcoporum, quos omnes durum, prævaricationis damnare, ac in Monothelitas repente conflatos cum Baronio dicere. Media ego via incederem, ut re ipsa multos Episcopos, quorum animis inolitæ Monothelitarum hæresis semina insiderent, aut qui facile alioqui adducendi erant, ut expressæ præfatæ sextæ Synodi damnationi, imo et Chalcedonensis subscriberent, sociisque accederent toti Bardanis a Joanne relatæ molitioni, haud a culpa immunes putaverim, vel non reos proditæ fidei; cum eorum partium esset ac ecclesiastici totius ordinis, unanimi constantia a proposito tyrannum deterrere, aut certe gloriosa confessione nuper explicatam fidem defendere.

mitiori fidei expositione

18 Alii autem, ex animo orthodoxi ac omnino caventes, ne tam grave damnum per collegarum vel malitiam vel ignaviam, publicæ nimirum sextæ Synodi ac sanctorum Patrum anathematizationis, orientalis ecclesia subiret, medium hoc invenientes, seu inventum ab aliis comprobantes, nedum peccaverint, sed et rem dignam laude egerint, majori depulso malo ab ecclesia, ac minori permisso potius quam acto. *Tum postquam idem Auctor ex Agathone* B *diacono, cujus verba dedimus supra, dixisset, plures, huic œconomiæ non acquiescentes, et huic confessioni fidei subscribere recusantes, diris modis a Bardane fuisse vexatos, addit,* hoc eorum zelo et constantia tantam sibi Joannem *(et quid ni etiam Andream Cretensem?)* suo illo medio conflasse invidiam, ut passim Monothelita audiat, ac ejusdem sententiæ cum Philippico : tametsi videntur plerique scriptores loqui sola conjectura ac præsumptione; non quia sequantur certa monumenta eorum temporum, qua de re sic varii sunt. *Ita ille. Quod si verum est, totum Episcoporum istorum crimen eo demum redit, ut judicarint magis esse e re ecclesiæ orientalis et catholicorum ibidem degentium, attentis locorum, temporum ac personarum adjunctis, minus expressa fidei formula imperatoris furorem tantisper declinare, quam integra omnium dogmatum, a Patribus in Synodo sexta definitorum, expositione, vocare in discrimen ecclesiam orientalem universam.*

declinaris ejus furorem.

19 *Pagius in Critica Historico-Chronologica in vindicatione trium dictorum Episcoporum, Combefisium secutus, ostendit œconomiam istam, seu* C *dictam formulæ, in rebus fidei exprimendis moderationem, non esse dissimilem ab œconomia S. Basilii, instituto inter utramque parallelo, ut videri potest apud eumdem auctorem tom. 3 pag. 175. Atque hæc via in vindicando* S. Andrea Cretensi *ineunda est iis, quibus durum videtur vel non verosimile, Theophanem mendacibus hæreticorum chartis deceptum fuisse in iis, quæ tradidit de* S. Andrea *nostro, superius a nobis relata: et in hac sententia dicendum erit, formulam obscuriorem præbuisse Theophani occasionem scribendi sanctum Cretensem Episcopum minus orthodoxe se gessisse, prout antea diximus.*

De S. Andreæ Scriptis.

20 *Quæ et quot scripta ediderit* S. Andreas Cretensis, *non est nostri fori accuratius indagare et determinare, spectante illo munere ad eos, qui de scriptoribus agunt ex professo. Qualis in præsenti argumento est Casimirus Oudin, qui in Supplemento a se collecto de scriptoribus vel scriptis ecclesiasticis, a Bellarmino omissis, varia opera recenset, auctore* Andrea *nostro composita;* D *de quibus ibidem a pag. 190. Plurima quoque scripta,* S. Andreæ *attributa, Bibliographus alter neotericus Anglus commemorat in Scriptorum eccl. historia litteraria a pag. 319, subjungens,* quædam ex iis esse suspectæ fidei, utpote in quibus recentioris ævi vestigia facile deprehendas.

An Andreas Cæsariensis,

21 *Propius nos spectat utrum* S. Andreas Cretensis *et Cæsariensis sint una eademque persona, an duæ potius diversæ; adeo ut Cretensis primo illius urbis Cathedræ præpositus, deinde lapsu temporis ad Cæsareensem admotus fuerit.* Qui unum eumdemque faciunt, *inquit dictus Oudin loco citato pag. 191,* Andream Cretensem archiepiscorum cum Cæsariensi, innituntur solis conjecturis. Volunt enim proclive fuisse Aretæ Cæsareensi, ut ex Cretensi Cæsareensem faceret ad honorandam patriam; unde negant consequenter fuisse unum eumdemque Andream, utriusque sedis successive archiepiscopum; sed dictum ab Areta Cæsareensi Andream Cæsareensem, quem Cretensem appellare debuerat. Sane cum Aretas,qui commentarium scripsit in Apocalypsim circa annum DCCCCXII scripsit enim Acta S. Eutymii Patriarchæ CPolitani, E (anno DCCCCXI ad cælos translati) Andream suum, a quo sumpsit plurima, haberet velut auctorem uno aut altero seculo a se antiquiorem : recte consequenter in unum idemque tempus incidunt Andreas Cæsareensis et Cretensis, ac forsitan in eumdem coeunt, qui successive utramque sedem tenuerit pro more Græcorum, et qui nunc Cretensis, nunc Hierosolymitanus, nunc Cæsareensis vocatus sit. *Ita ibi.*

et Cretensis sint idem,

22 *Sed assertum ejus, ab ætate Aretæ petitum, facile corruit, si verum admittas id, quod censet recentior idem Bibliographus Anglus, supra allatus, in Scriptorum Ecclesiasticorum historia litteraria parte* I *pag. 288, nimirum duos exstitisse Aretas; unum Cæsareæ Cappadociæ Archiepiscopum; alterum vero presbyterum Cæsareensem, et alterum altero seniorem. Duplex itaque juxta hunc auctorem, fuit Aretas : quorum ille, qui fuit Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, ex commentario Andreæ Cæsareensis in Apocalypsim concinnaverit suam in eumdem librum explicationem ; alius autem Aretas, etiam Cæsareensis, sed priore junior, cui tamquam* translationis Euthymii auctori, F presbyteri ; *alteri* autem Archiepiscopi titulus semper apponitur. *Sed contra fit, apud Lipomanum, sequenti titulo vitæ præfixo :* Vita Euthymii, Archiepiscopi CPolitani, per Aretam Archiepiscopum Cæsareæ ejus, quæ est in Cappadocia, descripta. *Unde intelligitur vix quidquam hic proferri, nisi per meras conjecturas; quibus si adjungas verba Labbei de Scriptoribus Eccl. pag. 76, nihilo plus habeas. Sic ibidem loquitur :* Quo tempore vixerit *Andreas Cæsareensis,* nondum compertum est eruditis, nec veterum quisquam ejus, quod saltem viderim audiverimque, mentionem fecit. Bellarminus, aliique post eum, ad annum circiter D referunt. Hoc unum certum est ante Aretam, Cæsareensem pariter Antistitem, qui ex eo suas in apocalypsim commentationes concinnavit, uno minimum alterove seculo floruisse.

an potius diversi.

23 *Miræus in Auctario de Scriptoribus Eccl. pag. 108 unum solummodo ponit Aretam, Cæsareæ in Cappadocia Episcopum, qui floruerit circa annum*

A *annum 540, citans Coccium; addensque ex Commentariis Andreæ, ejusdem Cæsareæ Episcopi, ipsum concinnasse explicationem Apocalypseos. Quid plura? Vides hic quot capita, tot sententias. Si recensitis aliorum conjecturis meam supperaddere liceat, videtur* Andreas Cretensis *a Cæsareensi distinguendus, tum quia prætensa a nonnullis utriusque identitas non apparet satis fundata, sed nixa meris divinationibus, nullo, ut opinor, antiquitatis præsidio suffultis; tum quia nusquam hactenus in antiquis monumentis memini videre* Andream Cretensem *appellari Episcopum Cæsareensem. Enimvero jam supra vidimus bis eum vocari* Episcopum Cretensem, *non Cæsareensem, a Theophane. Adde, quod de cultu publico Andreæ Cæsareensis huc usque nihil acceperim, qui in sacris Græcorum tabulis, quas produximus supra, semper attribuitur* Andreæ Cretensi *tantum.* D

24 *Collige ex hoc sylloges historicæ decursu, quid sit dicendum ad Sixtum Senensem, qui lib. 4 Bibliothecæ sanctæ pag. 197, duobus non acquiescens signat tres Græcos* Andreas *diversos, unum quidem, archiepiscopum Cæsareæ Cappadociæ; alterum Cretensem, tertium denique Hierosolymitanum Episcopos. Unde hic ultimus erronee intrusus huc sit, cum isto nomine nullus Episcopus Hierosolymitanus legaturum quam fuisse in rerum natura; intelliges ex dictis num. 4. Vide etiam Historiam Chonologicam Episcoporum Hierosolymitanorum, præfixam tom. 3 Maii.*

DE S. BERTA VIDUA SANCTIMONIALI

BLANGIACI IN ARTESIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

Cultus, ætas, Acta male digesta, monasterii vicissitudines, miracula et translatio.

CIRCA AN. DCCXXV.

B *Blangiacensis cœnobii fundatrix.*

Blangiacum *(vulgo* Blangy) *vicus seu municipium apud priscos Morinos, in hodiernæ Artesiæ finibus situm, prope Hedenam vel Hesdinum, oppidum non ignobile, seculi* XVI *et* XVII *bellis satis notum; adjacet ad dexteram amni Thenæ (*le Ternois) *qui tribus circiter inde leucis in Quantiam* (le Canche) *se exonerat. Audi brevem Arnoldi Wionis descriptionem.* Est, *inquit,* locus amœnissimus in Artesia, non longe ab arce novi Hesdinii; ex magna tamen parte destructus tempore bellorum S. Quintini in Veromanduis. *Huic loco splendorem omnem addidit Sancta, qua de hic agimus, quæque hodiedum solenni cultu* IV *Julii ibidem celebratur,* Berta *abbatissa, templum et monasterium Sanctimonialibus exstruendo, in quo ipsa marito viduata, cum sanctis filiabus Gertrude et Deotila, numerosoque aliarum virginum choro pientissime vitam exegit, postremum reclusa, et tum vivens, tum mortua, multis illustrata miraculis. Multum aberrarunt Sammarthani, dum Bertam Caroli Magni filiam hic abbatissam fecere, fundatumque voluere monasterium anno 721. Iniquorum temporum adversas vices tulit celebre* C *parthenium, Normannorum barbarie eversum, translato inde sacro corpore, postmodum quidem reducto, sed viris religiosis Ord. S. Benedicti in Sanctimonialium locum interim substitutis.*

in recentioribus solum martyriis nota est.

2 *Hic sanctitatis gloriam consecuta est illustris vidua hæc* sancta Berta, *a fulgore, ut volunt, sic appellata, non quidem in antiquis seu classicis Martyrologiis, sed inter auctaria Usuardina ex codice Aquicinctivo consignata his verbis:* In pago Teruanensi, depositio sanctæ Bertæ nobilis matronæ. *Est et in additamentis codicis Adoniani Morinorum:* Eodem die in territorio Teruanensi, vico Blangiaco, natale S. Berthæ. *Distinctius in posterioribus Molani editionibus:* Apud Blanciacum, depositio S. Bertæ piissimæ abbatissæ, quæ ibidem vitam finivit in pace, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie refulgens. *Longiora sunt elogia, quæ ex Actis in Indiculo et in Natalibus referuntur. Menardus scribit:* Apud Blanciacum, sanctæ Berthæ, ejusdem cœnobii primæ abbatissæ et fundatricis. *Quibus similia leges apud Dorganium, Wionem, et copiosissime apud Bucelinum. Ne plures recentes Martyrologos, idem dicentes, colligam, omnium instar* E *sit Saussayus hoc suo elogio:* Eodem die Blangiaci in Artesia, transitus S. Berthæ, ejusdem cœnobii fundatricis et abbatissæ, quæ primum Sigefrido Comiti Pontinensi nupta, ac illustri piaque prole fœcundas post ejus obitum seculum aspernata, totam se cælestii sponsi obsequis addixit, proprioque in fundo constructo illo monasterio, semet, vera ut libertate (quæ in divino solo est famulatu) frueretur, includens, pii studii socias nonnullas ingenuas virgines ac matronas nobiles aggregavit. Quibus omni religionis et sanctitatis splendore, tramitem cæli ostendens, demum post plenam calcati mundi victoriam, et collectos copiosos justitiæ ac pietatis manipulos, beatæ, quam diu exsitierat, æternitatis gaudia adepta est; multisque gloriæ insigniis in tumulo refulsit.

quamvis antiquo cultu honorata.

3 *De religioso cultu sacro corpori, statim post Sanctæ mortem exhibito, dubitare non sinunt Acta, in hac saltem parte fide digna, ab anonymo seculi* X *vel* XI *scripta, quæ infra paulo accuratius expendemus. Ita vitam concludit:* Visi quoque sunt tres viri, insoliti splendoris, candidissimi habitu, illam circumstantes et dicentes: Dirigatur anima tua in paradysum exultationis, et elevatio manuum nostrarum perducat te in conspectu sanctorum angelorum. Sancti itaque præfati Episcopi, comperto obitu sanctissimæ abbatissæ, unanimiter convenerunt, multimodas rependentes Deo laudes, qui felici retributione remunerat sibi servientes. Sepelierunt itaque beatissimum corpus, dicentes: Intercede pro nobis ad Deum, coronata, ut tibi mereamur jungi in perpetuum. Amen. *Idem probat solicita sacri depositi custodia, ejusdem, Normannorum metu, in Germaniam usque translatio, tum perquisitio, ac demum inventio per clericos Albuinum et Ebroinum, a quibus* Blangiacum reportatum, ac super sacrosanctum altare sanctæ Dei genitricis decenter collocatum. Post vero unius anni spatium, nutu illius a quo cuncta bona procedunt, a Præsule Taruanensi, clericis et omni populo, cum hymnis et laudibus, plurimis præ gaudio flentibus, ostensum. *Adde plura ex præfatis Actis hujus* F

AUCTORE J. B. S.

hujus rei argumenta, præter continuata miracula ad perpetuam Sanctæ venerationem spectantia. Hæc quidem satis expedita sunt; qui Sanctæ ætatem recte definiat, hactenus inventus est nemo.

Sanctæ ætatem chronologice ordinare.

4 *Totius vitæ ejus seriem chronologicam noster Jacobus Malbrancus in historia Morinorum tomo* I, *variis capitibus, conatu non satis felici sic adornavit, ut natam statuat* S. Bertam *anno 644, matrimonio jungat 661, Sigefridum maritum decessisse putet anno 678; quæ Actis e diametro adversantur, in quibus* XX *annorum fuisse dicitur, dum juberet; in matrimonio autem annos alteros* XX *explesse. Censet porro Malbrancus, quatuor circiter post annis, nempe 682 institutam esse solennissimam illam templi Blangiacensis consecrationem; siquidem omnia cum personis et tempore conciliari possent, acriter contra Malbrancum pugnante Cointio ad annum 690, quo ipso Blangiacensem ecclesiam dedicatam operose contendit, quidquid Acta disertissime notent, anno illo 682* S. Bertam *ædificare cœpisse monasterium, consecrationem templi continuo connectentia, quasi dicere vellent omnia in eumdem annum confluxisse.* B *Scio equidem Anonymi scriptoris characteres chronologicos non satis cohærere, at non video cur Cointius annum tam diserte expressum deserendum existimet. Pergit Malbrancus cetera filo suo contexere, eo progressus, ut contra indubitatam Actorum fidem, sanctæ vitam ad annos novem supra septuaginta protrahat, illis apertissime asserentibus num. 25, annorum dumtaxat* sexaginta et novem *fuisse, dum ad meritorum coronam evocata est.*

ex Actis valde imperite digestis

5 *Dolendum profecto, Acta non nisi miserrime digesta ad nos pervenisse, ut pridem observavit Bollandus agens de S. Silvino ad* XVII *Februarii num 22, sic de auctore sentiens :* Vir fuisse bonus videtur, sed ignarus antiquitatis ac præsertim chronologiæ. Cum ergo convenisse ad eam dedicationem episcopos abbatesque complures legisset, aut pro more Ecclesiæ ac S. Bertæ dignitate, convenire debuisse putaret, celebriores aliquot percensuit, quos existimabat circa ea tempora vixisse. *Hæc pro peculiari temporum et personarum confusione, in templi Blangiacensis consecratione. Paulo acerbius scri-* C *ptorem anonymum sugillat Mabillonius seculi tertii Benedict. part.* I, *a pag. 451, de toto, opere ita pronuntians :* Ejus lucubrationem de vita ejusdem Sanctæ prætermittimus, eo quod dubias res non paucas, ineptas quasdam, fabulosas nonnullas admisceat. Dubia sunt, quæ de S. Bertæ genere commemorat; inepta, quæ de hyssopo ad ecclesiæ Blangiacensis dedicationem per miraculum quæsita refert; falsa, quæ de plerisque istius dedicationis auctoribus scribit. Eligius enim, Amandus, Faro, Autbertus, Leodegarius, episcopi; Walericus et Richarius, abbates; jam dudum ante e vivis abierant. *Ut cetera mittamus, quæ annotavit Bollandus citato loco num 21, et fusissime Cointius ad dictum annum 690, per totos* XIV *numeros. Alius hypercriticus rotunde enuntiat,* auctorem malæ fidei esse et valde ignorantem; vitam ipsam densis tenebris involutam, plenam falsitatibus et ineptiis.

frustra tentarunt Malbrancus, Cointius et alii :

6 *Est id nimis quam commune fatum legendarum post Normannicas incursiones, ex popularibus traditionibus per homines indoctos compilatarum, ut sexcenties in hoc nostro opere deploratum est. Hæc* D *porro eo dicta sint, ut quisque intelligat, quam difficile sit, si non omnino impossibile, ex hujusmodi collectionibus, dicam, an centonibus male consutis, rectum aliquem aut chronologicum vitæ ordinem texere, ut proinde ignosci possit Malbranco, si ad salvandam notam unam chronotacticam, male, opinor, ab anonymo descriptam, alia contrahere, præcipitare aut producere, necesse habuerit. Ego, ut candide fatear, post insumptas in tanta caligine bonas horas, nihil reperi, ubi tuto pedem figere integrum sit. Cointius ad annum 685, ita* S. Bertæ *ætatem et vitæ curriculum ordinare incipit, ut natam velit anno 650; nuptam 670; viro orbatam, non post* viginti, *ut tam clare scribit auctor anonymus, sed post decem annos, adeoque anno 680; monasterium inchoasse an. 685; consecrationem procurasse anno 690; abdicasse anno 695, mortuam denique anno 729; Locrium adducens, deserta expressissima ætatis Sanctæ epocha, ut nuper adversus Malbrancum etiam diximus. Mediam quodammodo, nescio an securiorem viam ingressus est recentior Legendista gallicus, natales revocans ad an. 646, nuptias ad 666,* E *monasterii fundationem ad 686, reclusionem ad 696, obitum ad 725.*

datur tamen vita ipsa qualiscumque.

7 *In hac rerum incertitudine et labyrintho inextricabili, nihil arbitratu meo temere definiam; præferat id lector, quod magis arriserit, siquid tamen veritatis amanti satis placere possit. Malbranci opinionem tueri prorsus non ansim : Cointius characteres aliquot chronologicos, in Actis expressos, nescio quo jure repudiat, alios sibi faventes vindicans, in quibus æque aut forte magis fallere potuit imperitus rerum et temporum combinator. Tertius nullam sententiæ suæ rationem reddens, partim ex Mabillonio, partim pro mera sua lubentia historiam digessit et contraxit. Agnosco equidem, totam illam de* S. Berta *legendam,* boni viri *scriptionem* esse, ignarique antiquitatis et præsertim chronologiæ, *ut aiebat Bollandus. Assentior etiam Mabillonio, dubia, inepta et falsa occurrere, atque, ut idem prosequitur,* non deesse alia menda; quorum consideratione adducimur, *inquit,* ut ne integram illam scriptionem exhibeamus; sed tantum ea, quæ minus a verisimilitudine recedunt. F *Utcumque consuerit vir eruditissimus, non usque adeo contemnenda videtur, ut ab hoc opere excludenda sit, magis quam tot aliæ Legendæ, quæ id genus vitiis, præsertim chronologicis, raro immunes inveniuntur. Principium edidit Chesnæus, tomo* I *de Franc. Script. pag. 665 : totam, sed ferme in varias partes sectam retulit Cointius; quidni igitur integra et continua proferatur, ut eruditi lectores de ea per se judicium ferant.*

Partheneium destructum, in usum virorum restauratur.

8 *De* S. Bertæ *monasterio sic notavit Mabillonius pag. 453 :* Paruit sanctimonialibus usque ad tempestatem Normannorum; a quibus in favillas reductum cœnobium, fugatæ sanctimoniales, quæ cum patronæ suæ reliquiis sese in Germaniam receperunt, in monasterium nuncupatum Herasten, hospitio exceptæ a Rotrude loci abbatissa. Istud est Herasten seu Erstein, celebre virginum Benedictinarum cœnobium, ab Irmingarda, Ludovici Augusti conjuge exstructum, paullo supra Strateburgum civitatem, quam alii Argentoratum vocant. Inde Blangiacum S. Bertæ corpus revectum legitur in sequenti translationis et miraculorum

A miraculorum historia, quam in partes quatuor distinguere juvat, pro totidem auctoribus. Prima præcipue continet translationem factam Herasten. Secunda monasterii Blangiacensis restitutionem per nobilem ac piam feminam Hersendem; cujus ope instauratum cœnobium; monachi Benedictini, Balduino Barbato Flandrorum Comite, introducti anno MXXXII, quibus restituta sunt prædia a Comitibus Paulensibus, in quorum ditione consistunt, Hugone anno MCLXXXVI. item alio Hugone de Chastillon anno MCCCVI Tertia pars continet inventionem corporis S. Bertæ et miracula quædam seculo XI patrata. Quarta complectitur alia seculo XIII facta miracula. *Addit Mabillonius, horum omnium notitiam se debere reverendissimo D. Joanni Josepho de Calonne, abbati Blangiacenci, cujus beneficio ea e membranis Blangiacensibus acceperit.*

Translationis et miraculorum historia quadripartita:

9 *Exstat etiam apud nos in gemino codice Ms. tota illa miraculorum, translationis, inventionis, et relationis historia, collata cum alio Ms. Marchianensi, sicque cum Actis ipsis conjuncta, acsi omnia ejusdem essent auctoris, unde superius collegerat Bollandus, vitam ipsam scriptam esse ab* B *anonymo seculi* XI, *nempe ex miraculo relato parte 3 num. 20, quod* oculis vidisse *se testatur auctor; cum putet Mabillonius, initio seculi* X *vixisse. Ceterum, non unius esse opus, quod quatuor illis partibus continetur, recte idem observavit, de sola, opinor, priori sic differens :* Translationis historiam, quo minus integram demus, nil vetat; auctor enim, quia res minus ab ætate sua remotas narrat, magis ad veritatem accedit. *Potiori id jure de aliis censendum puto, quarum scriptores, res ipsas spectasse aut saltem iis proximi fuisse videntur. Et nos igitur in quatuor diversa capita librum istum dividemus, sub titulis a Mabillonio positis, tametsi nonnulli desint in Mss. nostris. Pauculas ex eodem lacunas supplebimus, multis aliis restitutis, quæ ipse resecanda existimavit, præsertim parte 3, a num. 22 de femina Blangiacensi : item parte 4, num. 29, 30, 31 et 32, quibus varia miracula continentur, a Mabillonio, nescio ob quam causam prætermissa. Atque hæc de translationis et miraculorum historiis dicta sufficiant.*

ultima reliquiarum relatio Audomaropoli, et cultus hodiernus.

10 *Nequid tamen ad pleniorem cœnobii Blangiacensis ejusque vicissitudines cognitionem desiderari patiar, subjungam hic postremum Mabillonii monitum, res ad ætatem nostram propius spectantes complectens.* Accepi etiam ex eodem C monasterio catalogum abbatum Blangiacensium, et narrationem historicam de S. Bertæ corporis delatione Audomaropolim, in refugium, ut vocant, monasterii sancti Joannis in Monte, facta anno MDLV, dum bellum inter Carolum V et Franciscum I regem Francorum exarderet; *(aut delationis auctor erravit, aut memoria lapsus est Mabillonius, nam tunc anno nono regnabat Henricus II.)* deque ejusdem corporis revectione Blangiacum, ubi hactenus adservatur cum reliquiis sanctarum, Bertæ filiarum Gertrudis et Deotilæ, præter mandibulam S. Bertæ aliamque Gertrudis aut Deotilæ, monachis prædicti cœnobii sancti Joannis concessas. Colitur S. Berta duplici festo quotannis in suo monasterio, nempe die depositionis IV Julii, et translationis XI Octobris. *Ad primam hæc festivitas, an ad secundam translationem spectet, non indicatur neque alibi id expressum invenimus. Inter schedas nostras exstat epistola Matthiæ Abbatis Blangiacensis data* VIII *Novembris 1631, qua testatur, corpora SS. Bertæ et filiarum integra ibidem superesse, cum velis albis et nigris, nonnihil attritis, in nova theca simul asservatis. Litteris posterioribus, datis* X *Aprilis 1632, distinctius explicat, prædicta corpora confusa esse, nihilque seorsim agnosci, præter caput S. Bertæ, quod denigratum ait, ex Normannorum incendio, qui pretiosa quæque et capsam ipsam deprædati sint. At color ille aliunde accedere debuit, cum prius ablata videantur corpora, quam barbari cœnobium flammis absumpserint. Scribit item, festum* S. Bertæ *celebrari hac* IV *Julii cum octava, atque eodem ritu translationem* XI *Octobris. De filiabus porro memorat, inscriptas esse antiquo monasterii Martyrologio* XIV *Julii, sic tamen, ut nulla de iis habeatur solennitas. Nunc Acta ipsa qualiacumque dabimus ex integriori codice nostro, debitis notis illustrato : historiam porro miraculorum et translationis ex eodem ipso codice, collato cum sæpedicta Mabillonii editione.*

AUCTORE I. B. S.

VITA E

Ex codice Ms. cœnobii Blangiacensis.

PROLOGUS.

Exempla SS. ad virtutem incitamenta.

Divina Clementia, humanum genus semper miserante, sæpiusque electorum suorum visitatione, velut splendidissimis luminaribus irradiante, lumine fidei mundum, tetra caligine erroris undique fuscatum, illustravit : quatenus remoto omni excusationis argumento, de tenebrosis scrobeis * vitiorum remeare, et ante nos relucente forma Jesu Christi, per viam veram incedere sine offensione queamus : ac inæstimabilis præmii retributione ditari mereamur. Admiranda namque exempla Sanctorum, ab his qui interesse, vel veraci auditu addiscere valuerunt in exemplum posteris veraci relatione sunt tradenda. Longo quippe ante adventum Christi tempore, Moysi Domini voce Israelitico populo mandatum tribuente, discimus; ut parentes insinuarent filios vestros, ut memoriter legem Dei teneant et ore decantent. Ipsa quoque veritas, quæ Christus est : Ite ait, docete omnes gentes. Et in uno loco : Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Quod et nos quoque, quamvis bonarum artium inscii, imitari cupientes; genealogiam, vel vitam, seu etiam miracula, translationem *a* quoque corporis sanctæ ac beatissimæ beatæ Abbatissæ, sanctarumque filiarum ejus, Domino annuente, meritisque illarum suffragantibus, aggredi præsumimus. F

* *an* scrobibus?

CAPUT I.

De S. Bertæ parentibus, educatione, conjugio, liberis et viduitate, usque ad dedicationem monasterii Blangiacensis.

S. Berta illustri loco nata,

Temporibus igitur Clodovei Regis Francorum, fuit quidam vir illustris, prudentia eminens, bonitate multos præcellens, nomine Rigobertus : qui ob prudentiam et nimiam sagacitatem suam promeruit, ut palatinus comes a Rege constitueretur, et condigna veneratione ab omnibus haberetur. Baltildi quoque

Ex mss. quoque illustrissimæ reginæ, de ultramarinis partibus Anglosaxoniæ exortæ, nobilissimam neptem, *b* nomine Ursanam *b*, isdem præfatus Rex venerabili Rigoberto in matrimonium junxit, beneficiumque maximum delegavit. Erantque simul juxta præceptum Domini incedentes in omnibus mandatis et justificationibus ejus sine negligentia.

3 Eleemosynarum operibus dediti, justitiæ semper *a parentibus pie educata.* studentes; precum instantia sæpius Deum placantes, pietatem ejus humiliter implorabant, quatenus eis sobolem sua largitate donare dignaretur, sibimet ipsis multisque imposterum profuturam, atque ad nobilissimam eorum prosapiam propagandam. Nata est autem eis filia, cui nomen imposuerunt Bertam, *c* quæ interpretatur fulgida *c* seu splendida; ut ipso quoque insinuaretur nomine, splendor ejus bonæ vitæ, et futurum meritum ab ipsis incunabulis a Deo amandæ. Nutrita est vero a matre, ut unica filia, et edocta omni diligentia adhibita, nimis docora puellula. Sacrarum quoque scripturarum disciplinis, notitiam optimæ conversationis continentibus, ubi ad docibiles perventum est annos, subtiliter est imbuta. B Ætatem quippe moribus transcendens optimis, probitati assidue studens, orationi sæpius insistens, jejuniis frequentissime inserviens, corpore quidem terrenis inhærebat, sed mente cælestibus propinquabat. Pulchra erat valde corpore: sed multo pulchrior mente et fide.

4 Postquam vero beata Berta ad octavum decimum *a multis expetita.* pervenit annum, fama ejus longe lateque in Gallia percrebuit, ut nulli talis ætatis puellæ æquanda putaretur. Tunc Sigefridus, consanguineus regis Clodovei, vir strenuissimus, comperta fama ejus, assumptis se cum suorum militum turmis, atque procerum Galliæ constipatus copia multorum, primitus implorans patrocinium Dei; ut sibi factor in re præmeditata existere dignaretur; præfatum Rigobertum comitem adiit, bonitatem illius obnixe flagitans, quatenus sibi non denegaret filiam suam dilectam Bertam legitimo jure sponsandam: utque adoptivum filium, in cunctis spopondit se obediturum: cunctum etiam legitimum ordinem dotis, ut lex Francorum continet, promisit se fideliter daturum: insuper quidquid consanguineorum res, secundum morem vitæ expeterent, voluntarie largiturum. C

5 Venerabilis itaque Rigobertus, nutu Dei *Sigefrido conjungitur:* instinctus, in omnibus, quibus expetebatur, assensum præbuit constituitque diem, in qua illustris Sigefridus filiam suam legitimo ordine sibi adipisceretur sponsam. Desponsabatur autem tum temporis terreno principi, jam pridem mente nupta cælesti. Post non multa vero dierum curricula, juxta conditum amborum, acceptam speciosissimam sponsam comes Sigefridus, comitatu honorifico constipatus, ut erat non solum genere clarus, sed et facultatibus prædives, omnibus rite ordinatis duxit in domum suam. Erat autem beatissima Berta annorum viginti quando in matrimonio juncta est. Defunctis vero utriusque parentibus beata Berta, voluntate spon- *d* tanea divisit proprietatem suam cum Angla *d* sorore sua, de alia matre progenita. Quæ etiam maturis moribus Deo valde devota existens, multis imposterum exemplum suæ bonitatis reliquit.

6 Fuit autem Dei electa Berta una cum Domino *e* suo annis viginti *e*, mundiali Domino castis amplexibus adhærens, sed ut post in fine ejus claruit, D magis ex debito maritali, quam ex intentione carnali. *quo post susceptas quinque filias: orbata,* Natæ sunt autem ex ea filiæ quinque; prima Geretrudis, secunda vocabatur Deotila, tertia Emma, quarta Gesa: quinta nuncupabatur Gesta: omnes decoræ, specimen piissimæ matris bonis operibus ostendentes. Completo autem cursu vitæ, dominus Sigefridus obiit, feliciter migrans ad Dominum: sepultusque est honorifice juxta ecclesiam in villa sua Blangiaco. Tum vero beatissima Berta, totam spem suam Deo committens, ad omnipotentis Dei servitium se contulit; pretiosissimos apparatus deposuit, ac sacro se sanctimonialis habitus velamine velare non distulit. Hic se gemma et serico exspolians, ut ante conspectum divinæ majestatis nudo vellere agni vestiretur, perpetualiter cum hymnidicis angelorum choris, beatæ perennitatis ipsum summum et indeficiens bonum habitura, proque erratibus multorum Domini misericordiam jugiter exoratura.

7 Igitur divinitus admonita, post excessum sancti *ecclesiam et monast. condere aggreditur.* Sigefridi, sagaci animo cogitare cœpit, qualiter in sua possessione potuisset construere ecclesiam *f*, in *f* honore Jesu Christi Domini nostri, ejusque genitricis beatissimæ semperque virginis Mariæ: quod ita E studiose opere citius conata est implere. Tunc primitus cœpit unam construere ecclesiam, et ibidem aliquam sanctimonialium congregationem ad Dei laudem aggregare: quæ ob aliquam sui meriti ostensionem, antequam perficeretur, funditus ad terram corruit. Tunc in alio loco aliam sub omni festinatione reparare non distulit: et ad perfectionem usque perduxit, excepto consecrationis officio. Tunc ad quamdam propriam suam villam, nomine Chirei *g*; quæ triginta millibus a suo monasterio *g* distare videtur, ad aliquam suam familiarem amicam nomine Rotrudem *h* veniens (quæ conjux *h* dignoscebatur esse fratris domini sui Sigefridi) quatenus cum illa aliquam de præfata ecclesia haberet confabulationem, contigit, dum de hoc inter se sermocinarentur maxima ruina prædictam corruisse ecclesiam, et sonitus illius ad aures cordis ejus pervenisse.

8 Illa autem sonifero prægravata corde, toto cor- *Sed primis conatibus, non succedentibus,* pore expavescens contremuit: quam beatissima Rotrudis illico sollicita mente inquisivit, dicens: Quid est, Domina, quod tam nimio pavore tuum F concussum est corpus? Illa respondens, dixit: Ingens sonitus ad aures cordis mei ita pervenit, ut propius starem, ubi mea corruisset ecclesia *i*. Dum *i* certæ inter se finem imposuissent collocutioni, et utraque ad sua debuisset remeare loca, nuntius celerrimo pervenit cursu ad piissimam Bertam, ei certissime denuntians sui monasterii collapsionem. Tunc illa agnoscens, quæ antea ei divinitus fuerant revelata, præfati monasterii ruinam; gratiferas inter se Domino referebant actiones. Deinde beata Rotrudis sapienti consilio cœpit piissimam Bertam consolari, dicens: Spero, soror, alium locum elegisse Dominum, ad ædificandum sibi aptum oratorium: ideoque debemus illius vigilanter obsecrare misericordiam orationibus ac jejuniis, ut ipse illum sua gratuita clementia dignetur demonstrare locum, ubi ad suum famulatum opportunum voluerit construere monasterium.

9 Tunc piissima Berta beatam rogavit Rotrudem, ut

A ut ipsa in suo monasterio, agili precatu obnixisque jejuniis Domini pietatem, de stabilitate suæ ecclesiæ flagitaret. Condicto namque triduano jejunio, Domini implorabant misericordiam, quatenus sibi in propria possessione dignaretur locum demonstrare construendi monasterium aptum, divinis officiis congruentem, et Deo servientibus oportunum. Tertia autem nocte, quæ lucescebat in diem transacti jejunii, revelatum est cuidam artifici beatæ Bertæ; angelicoque nutu designata sunt fundamenta basilicæ, in modum crucis formatæ, in amœnissimo loco Blangiaci oppidi secus flumen, Thenam nuncupatum, [et] monasterii diversis habitationibus aptissimi. Sancta vero ac piissima Berta, ex angelica visione lætissima effecta, gaudens pervenit ad demonstratum locum; et ita inveniens secus prædictum fluvium quatuor lapides in modum crucis positos, et quasi cum baculo, in more designata fundamenta: dispositis illico murorum cæmentariis, plurimis adjunctis operariis, monasterii fabricæ strenuissime instabat.

locum cœnobio designatum, cœlitus discit;

B

ANNOTATA.

a *Hinc satis patet, primam partem libri de miraculis et translatione, ejusdem actoris esse, cujus est vita; quod de aliis partibus, non satis ordinate dispositis, diciposse non videtur.*

b *Paterni generis expansam tabulam exhibet Malbrancus pag. 291, alteram materni stemmatis pag. 373, quas equidem tueri non abhorrerem, si ea monumenta produceret, quibus certo liceret inniti. Adversarios habet Cointium ad an. 685 num. 40, Mabillonium etc. Nec video, quemquam ei tuto assentiri posse. Videant curiosi genealogiarum investigatores Hieronymum Vignerium de vera origine Alsaticorum, Lotharingicorum, Austriacorum etc. Acta hæc nostra in Probationibus sæpe citantem.*

c *Fulgorem aut splendorem in Bertæ nomine vix satis agnoscunt hodierni Angli, aliter locuti fuerint Anglosaxones.*

d *Ut de Angla ista nihil est, quod præterea dici possit, sic pauca hæc repudianda non sunt. Malbranci genealogias tutetur, qui potest.*

C

e *De annis matrimonii disputat Cointius, anno nuper citato num. 42, verum nec ipse, nec Malbrancus Actorum textui inhærent, ut in commentario monuimus.*

f *Cointius num. 43, vult* ab obitu Sigefridi ad primordia monasterii Blangiacensis effluxisse annos quinque. *Sit hæc ejus opinatio; ego ex scriptore anonymo nihil tale hactenus quivi extundere. Malbrancum, aliam prorsus chronologiam sequentem, diversa sentire necesse est. Utinam felicior aliquis arbiter litem ex æquo dirimat.*

g *Malbrancus legit* kiery, *aliaque in Ms. suo reperire debuit, quæ aliter in nostro referuntur.*

h *Satis verosimile est, indicari S. Rictrudem Marchianensem.*

i *Sonitus ille, et jam secundo corruens ecclesia, nescio quid sonant, quod inter res dubias merito connumerari possit.*

Ex MSS.

CAPUT II.

De Blangiacensi consecratione, persecutione Ruodgarii, improspero Emmæ matrimonio et felicissimo Sanctæ obitu

Anno igitur Incarnationis Domini nostri Jesu Christi sexcentesimo octogesimo secundo, Agathonis vero Papæ anno secundo, Theodorici autem regis Francorum, filii videlicet Clodovei et Battildis reginæ, anno duodecimo, in Blangiaci piissima Berta monasterium ædificare cœpit *a*, in pago Taruanorum, in propria possessione, quod Domino tribuentes, cum summo honore finetenus deductum est. Compositis quoque omnibus, quæ ad ornatum ordinemque monasterii consuetudo poscebat, piissima Berta convocavit in unum venerabiles Episcopos ad præscriptum oratorium dedicandum, sanctum Ansbertum Rothomagensem, E *b* Archiepiscopum; venerabilem Ravengarium, in cujus parochia ante relatum cœnobium situm est, Taruanensem Episcopum; sanctum Amandum, Tungrensem Episcopum; sanctum quoque Walaricum, et sanctum Germanum de civitate Parisiis; sanctum Sylvinum advenam Episcopum, de Tolosa venientem: sanctum Leodegarium Episcopum et futurum martyrem; sanctum quoque Richarium ac sanctum Eligium; sanctum etiam Pharonem de Meldis civitate; ac sanctum Olbertum Cameracensem Episcopum.

Anno 682, convenientibus multis Episcopis, *a* *b*

11 Hi omnes, velut columnæ firmissimæ, intra sanctam Ecclesiam uno in tempore existentes, convenerunt ad piissimam Bertam, devotioni ejus favere cupientes. Ravengarius autem episcopus, in cujus diœcesi actum est, interrogavit, si omnia adessent dedicationi necessaria: responsumque est a piissima Berta, cuncta adesse. Tunc ille: Affer, inquit, hyssopum *c*, ut præparetur usui necessario. Et illa: Huc usque, inquit, nesciebamus Pater, si de illo aliqua necessitas huic operi adjungeretur. Et ille: Sine hyssopo, ait, nullo modo aliquis nostrum, contra constitutionem nobis a F Patribus traditam, aliquam ecclesiam dedicare præsumit, ne ordo ministerii nostri canonicis constitutionibus contraire vel repugnare videatur: ac per hoc vituperabilis existere judicetur.

hyssopo, quæ defecerat, *c*

12 Igitur beatissima Berta nimio mœrore perculsa, angustiari cœpit, quod ad conventum talium ac tantorum virorum dedicatio basilicæ diutius elongaretur. Oratorium igitur dolenter ingrediens, et toto se corpore in terram sternens, expertum præsidium Domini Sanctorumque suffragia intente flagitabat, dicens: Tribulationes cordis mei dilatatæ sunt, de necessatibus meis erue me, Domine, et cetera ad hanc deprecationem convenientia. Dum vero beata Berta aliquantulam moram in ecclesia egisset: Ravengarius episcopus paululum ira commotus, simul cum ceteris Episcopis, infecto negotio, redire disposuit.

precibus suis

13. Interea vero dum beata Berta in oratione jacebat prostrata, accessit una ex ancillis, quæ ei familiarius ceteris serviebat, pavimentum pede fricans

miraculose impetrata,

Ex mss

fricans, ac signis quibusdam, in quantum ausa erat, Dominam de oratione excitare nitens. Piissima vero Berta se ab oratione aliquantulum erigens, inquisivit quidnam vellet. Et illa; Ecce, inquit, Domina mi, homo nuper adveniens, ad portam residet, hyssopum venalem deferens. Tunc illa ex intimo cordis Deo laudes et gratias referens, ait : Dei sunt hæc dona, non hominis. Venit ibidem alius nuntius, qui illam graviori mœrore perculit, referens, venerabiles Episcopos, Ravengario instigante recessisse. Illa autem; Potens est, inquit, Deus, in quem confido, per eamdem viam reducere illos. Missoque citissime nuntio post illos, intimavit de mirabili dono Dei. Quod illi audientes, reversi sunt sub omni festinatione, penitentiam agentes, eo quod sine consensu illius, nondum perpetrata dedicatione discesserant. Beata vero Berta, affata eos dixit : O providi Pastores et egregii rectores ecclesiasticorum gregum, ut quid unam ex oviculis Christi tam subita absentia terrere, solam relictam voluistis? Cui aiunt : Ne causeris nobis Domina, Dei enim B providentia actum est, ut exinde multo gloriosius magnificeris.

sit templi dedicatio, et ipsa cum duabus filiabus velatur.

14 Dei autem inspirationne, adunato una cum clero et populo multo, dedicaverunt ipsum templum cum lætitia atque veneratione maxima, in honore genitricis Dei Mariæ, quinto Idus Januarii. Post peractam vero dedicationem, rogavit beata Berta præfatos venerabiles Episcopos, tam sibi, quam etiam filiabus suis, dicare atque imponere velamina, ac divinis jugiter mancipari ministeriis. Velata est igitur piissima Berta glauco velamine, una cum duabus nobilissimis filiabus suis ac Deo devotis, Geretrude videlicet veneranda, et Deo dilecta Deotila. Nam Gesta, cælestis stemmatis gemma : Gesa quoque, dignissima Dei margarita, *d* in albis *d* pretiosissimas Domino animas reddiderunt : præfatæ vero duæ, uno ardore conversæ, optimo proposito bonæ conversationis exemplum piissime imitantes, studiose contra diaboli occultas insidias decertaverunt, ac fortiter perstiterunt, a Domino in perpetnum coronandæ. Emma autem, in laico habitu bonæ indolis ætatem gerens, chare C enutriebatur cum omni diligentia inter ceteras sorores suas. Sanctanamque ac piissima Berta commendavit seipsam humili devotione Dei servitio omniumque Sanctorum patrociniis, una cum nobilissimis, ac Deo charissimis filiabus suis Geretrude scilicet ac Deotila. Quidquid etiam possessionis aut patrimonii habere visa est, ad Blangiaci amœnissimum monasterium firmissime, sub testificatione plurimorum, tradidit famulatui divino mancipandum : et inibi Deo servientibus in perpetnum possidendum.

Ruodgarius Gertrudem sibi uxorem postulans, e

15. Invidia vero diaboli, nusquam se celare valens, virulenta suasione illexit quemdam de primariis Regis, nomine Ruodgarium *e*, superbia tumidum, gaudio transitoriæ prosperitatis inflatum, qui iter arripiens ad Blangiacum, piissimam Bertam intente flagitabat, ut sibi Geretrudis filia ejus donaretur in conjugium. Beatissima itaque Berta, ut verba deprecantis animadvertit; respondisse fertur : Nullo pacto fieri posse, quæ cælestis sponsi juri assignata videretur, terreni alicujus copulæ necteretur. Ille autem tenacissime in malitia perseverabat, jurejurando affirmans, se de cœnobio non exiturum, D nisi præfata Geretrudis aspectui illius præsentaretur.

fortiter rejicitur a S. Berta.

16 Beata namque [*itaque*] et venerabilis Berta, assumptis secum duabus Deo dicatis filiabus suis Geretrude ac Deotila, et omni congregatione sanctimonialium ecclesiam ingrediens, statuit eas ad dextrum cornu altaris, valvis basilicæ omnibus patefactis, omnibusque sanctimonialibus psalmodiæ cantu et laudibus divinis occupatis, jussit introduci Ruodgarium Deo rebellem, cui et dixit : Ecce ancilla et sponsa Christi adest, a venerabilibus episcopis velata, atque ad istud altare, cui adstat, firmissime condonata. Si ausum habes eam Domino auferre, aufer. Nos etenim muliebris conditionis existentes, virili manu tibi repugnare non valemus. Patronus vero noster ac defensor Deus, ipse est qui non relinquit ex toto corde in se confidentes. Ruodgarius itaque timore correptus, ecclesiam citius egrediens, ascenso equo recessit, iræ repletus, multa convicia irrogans, contrarietates plurimas se patraturum crudeliter minans. Tali furia Regem aggrediens, ut fallax delator, accusavit piissimam Bertam, infidelitatem Regis et regni illi adscribens. Est, inquit, E quædam mulier, secus mare manens, insidias regno tuo cum ultramarinis gentibus dolose machinans : quam oportet regali examini discutiendam præsentari. Rex autem nimium credulus verbis mendacio coloratis, præcepit famulam Dei sub omni festinatione ad palatium exhiberi.

quam ipse apud regem malitiose.

17 Sancta vero ac venerabilis Berta, secura de Dei clementia, cum magna honorificentia iter cœpit Regem adiendi. Ruodgarius itaque obviam ei veniens, ut eam condigna reverentia respexit euntem; prioris odii non immemor, eam de equo suo projecit, et super vilissimum equum sine aliquo ornamento ascendere, sicque ad palatium tendere fecit. Accidit autem, Radulphum *f*, bonæ memoriæ virum, eodem *f* itinere obviare illis. Qui ut conspexit venerabilem Bertam abbatissam, tam inhoneste pergentem, vehementer obstupuit, et impiissimum Ruodgarium (ut dignus erat) objurgavit, dicens : O Ruodgari, inquit, iniquissime ac sceleratissime; quomodo invidia tua et odium ad hæc te perducere potuit, ut nobilissimis natalibus ortam, devotissimamque Dei famulam cum F tali dedecore præsumpsisses deducere? Concitus itaque Radulphus de equo descendens, magna vi eam tulit Ruodgario; et in proprium equum relevans, honorifice duxit ad palatium.

sed frustra accusat.

18. Factum est autem in primo ingressu beatæ Bertæ abbatissæ, iterum Ruodgarius obviam veniens, dum lividis obtutibus contra eam respiceret, subito proruerunt oculi ejus de capite, Deo illi condignam pœnam retribuente. Divulgatum est igitur in aula Regis et celebre apud omnes habebatur tam subita vindicta in inimicum Dei. Rex quoque Theodoricus erga famulam Dei mente mutatus, in venerationem ejus prorumpens, veniam ab ea humiliter precabatur, dicens; sibi mendacibus sermonibus persuasum, quod illam tali modo inquietare præsumpsisset. Præcepitque Dei electam Bertam securam cum ipsius gratia redire, nihil incommoditatis jam in perpetuum ab eo habituram, tribuitque ei munera, quod in perpetuum esse voluit, ut numquam ab ejus potestate banni nec fridæ *g* requirerentur. *g*

19 Bea-

A *Ipsa redux plura templa ædificat.*

19 Beatissima vero Berta alacriter ad propria remeans loca, augebatur in operibus bonis. Nam cœpit ædificare claustra monasterii decentissima. Construxit nempe unam, extra portam, ecclesiam in honore sancti Audomari confessoris, ubi sacerdotes vel clerici ipsius cœnobii divinum persolverent officium. Aliam etiam ædificavit in honorem sancti Vedasti; tertiam vero in honorem beati Martini confessoris atque pontificis construxit. Alias itidem septem *h* ædificavit in prædiis suis, quas omnes dedicare petiit in honore sancti Martini. Tunc piissima Berta ob amaritudinem et injuriam, quam illi sceleratissimus Ruodgarius de beata Geretrude sua amantissima filia studuit inferre, illam Geretrudem, quæ senior ætate fuerat Deotila, noluit fieri abbatissam : ne hominibus multum cognita, ultra videretur : sed venerabilis Deotila ad reverendos provecta mores, abbatissa constituta est ac consecrata; rexitque strenue regimen loci illius, una cum pia ac sanctissima matre annis viginti et novem.

B *et substituta filia Deotila, se recludit.*

20 Piissima itaque Berta, cupiens præsens seculum funditus relinquere et soli Deo sacris orationibus vacare, claustrum sibi in dextera parte basilicæ præparari jussit. Quo præparato, iterato convocavit præfatos venerabiles Episcopos, quique in unum convenientes, dedicaverunt ipsum claustrum et honorifice introduxerunt eam, commendantes angelorum vigilanti custodiæ. Claustrum vero habebat fenestram ad altare sanctæ crucis contiguam, ubi quotidie adventabat Deotila abbatissa veneranda una cum sorore sua beata Geretrude seu etiam omni congregatione sanctimonialium, numero sexaginta, acceptisque a beatissima Berta cibis spiritualibus, et divinarum scripturarum fontibus, refocillatæ abibant.

Junior filia Emma a Waraclino multa patitur.

21 Waraclinus *i* igitur rex Anglosaxonum limina sancti Petri invisere cupiens, Romam petiit. Qui inde ad patriam redeundo, Theodoricum regem magnificis muneribus ditavit, excellentiamque illius obnixe flagitare studuit, quatenus sibi Emmam, filiam videlicet beatissimæ Bertæ, consanguineam suam concederet in conjugium, quod et impetravit. Missis namque nuntiis regalibus una cum prædicto Waraclino, jussit illi dari Emmam, beatæ memoriæ Sigefridi filiam, ad sponsalem thalamum. Acepta itaque nobilissima conjuge lætus ad propria rediit. Fuit autem cum prædictis ancillis regis quædam fascinatrix, nomine Theida, quæ fascinatione sua avertit Dominum suum a recto conjugio : ut magis illam adamaret : ac Dominam Emmam odiosam execraret : quod et maleficiorum incantationibus actum est. Nam Domina Emma sæpius acribus verberibus flagellata; ancilla vero a rege est adamata.

C

quæ sagax explorator.

22 Post aliquod autem tempus evolutum, misit piissima Berta exploratorem quemdam, nimiæ sagacitatis et industriæ virum, qui ad ultramarinas partes transfretans, diligenti examine perquireret, qualiter cum filia sua ageretur. Quique in habitu peregrini iter peragens, venit ad aulam regis; ac reperit Dominam Emmam ante januas stantem, non ut nobilitatis illius excellentia exigebat, se habentem, sed aversi regis impietate, regali dignitate, pro dolor ! abjecta, contra animi sui votum, quædam satis vilia et inhonesta peragentem. Propius itaque accedens : Ave, inquit, mi Domina Emma. Illa vero intuita illum, dixit : Ad quid tu homo, tam audacter palatium regis infestus prorumpis? Ille vero respondit : Paupertatis ac penuriæ meæ causa exigit, Domina Regina, celsitudini tuæ aliqua vel paucula verba, si auscultare digneris, enumerare. Domina autem Emma intellexit illum de sua esse regione ; paululumque secedens, dedit ei locum legationem suam recitandi. Ex mss.

ad sanctam matrem refert.

23 Et ille : Mater tua, ait, sancta Berta reclusa, misit me ad te, perquirere qualiter sit erga dominationem tuam : ne meæ parvitati celare velis : sed qualicumque modo erga te contineat se res, edicito; ut renuntiare possim matri tuæ. Illa autem ex intimo cordis suspirans, lachrymasque ubertim fundens, dixit : Brevior hora breviorem rationem cogit edicere. Tu autem meæ sospitatis providus narrator, intentissime deprecare clementiam dominæ ac piissimæ matris meæ, quatenus nullo modo mihi, quamvis indignæ, denegare dignetur, quin ad me usque properent Alardus et Gunduinus cum aliis fidelibus ejus, qui me hinc ad mutuum conspectum deducere non differant : ut quæ per longa tempora injustis calumniis pressa subjaceo, visa ejus incolumitate, aliquantulum respirare merear. Nuntius vero id quod jussus fuerat, agiliter explebat. E

A nuntiis reducta, in via moritur.

24 Directi sunt autem nuntii sub omni festinatione a piissima Berta ad ultramarinas Anglosaxoniæ partes. Petita autem licentia Regis et impetrata, Domina Emma, piam matrem invisendi, ascendit navim. Dum itaque per alta maris navigarent; febre correpta, graviter infirmabatur. Ingravescente quoque molestia corporali, antequam littus attingerent, defuncta est, missoque agili nuntio, sanctissimæ Bertæ intimatum est. Quæ ut comperit dilectam filiam suam tam lugubri morte defunctam, jussit præparari feretrum, et omnia tali usui necessaria : omnemque congregationem sanctimonialium, adjuncto cœtu clericorum, omni etiam familia subsequente, ad deferendum corpusculum venerandæ filiæ usque ad locum Magnum-pratum. Illuc enim usque de claustro egrediens, præcepit discooperire feretrum, multa turba circumstante populi. Quod ut factum est, elevata voce, ait : O filia amantissima, nunc oculi mei conspiciunt te : sed heu ! pro dolor ! oculi tui me conspicere nequeunt. Mira valde res : cunctis qui astabant aspicientibus, oculi ejus aperti sunt, conspexitque matrem se respicientem. Tunc plurimis lachrymarum fontibus pro tali miseratione effusis, psalmodiæ etiam cantu ex more abundantissime completo, ducta est ad locum sepulcri ac humata in basilica cœnobii Blangiaci. Post expletionem vero exequiarum, beatissima Berta celeriter claustrum regrediens, proficiebat de virtute in virtutem, ut Deum videre mereretur in cælesti Hierusalem. F

Piissimus Sanctæ obitus et celebris sepultura.

25 Cum itaque esset beata Berta annorum sexaginta et novem, sensit dissolutionem corporis sui imminere. Tunc vidit angelum Dei portantem signum crucis, meruitque audire voces in cælo psallentium, voluitque beatissima imitari cantilenam canentium, aliisque insinuare melodiam; nec amplius memoria retinere valuit, nisi hoc tantummodo: Veni electa, veni electa. Et hoc cum audisset, migravit feliciter, suscepitque eam angelorum chorus cum fidelium turmis. Visi quoque sunt tres viri *k* insoliti splendoris, candidissimi habitu, illam circumstantes et dicentes : Dirigatur anima tua in paradisum

Ex Mss.

sum exultationis: et elevatio manuum nostrarum perducat te in conspectum sanctorum angelorum. Sancti itaque præfati Episcopi *l* comperto obitu sanctissimæ abbatissæ, unanimiter convenerunt, multimodas rependentes Deo laudes: qui felici retributione remunerat sibi servientes. Sepelierunt itaque beatissimum corpus, dicentes: Intercede pro nobis ad Deum coronata, ut tibi mereamur jungi imperpetuum. Amen. Soluta est ergo sanctissima anima beatissimæ Bertæ claustris corporis quarto nonas Julii; et posita in ornamento diadematis cælestis Regis, cum quo regnat et lætatur in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Totam hanc rerum, temporum et personarum combinationem salvare, plane est impossibile. Dixi etiam supra, quid conjecteut Malbrancus et alii; ego ignorantiam meam fateri malo, quam cum ceteris divinare. Anonymi textum operosissime refellit Cointius ad an. 690 a num. 26 ad 39, quod Bollandus paucis complexus fuerat in commentario de S. Silvino, ad* XVII *Februarii num. 21.*

B b *Quomodocumque conventum hunc Episcoporum limare (Cointius diceret corrumpere) conatus sit Malbrancus, quomodocumque alii referant, manent anachronismi incomponibiles.*

c *Ineptum hoc esse parergum, supra in commentario dixit Mabillonius.*

d Albæ *nomen varie explicat Caugius. De veste candida baptismali hic intelligi non posse, satis certum est. Alba etiam sumitur pro tunica seu veste alba; item pro veste muliebri. Crediderim, auctorem voluisse dicere, mortuas esse in adolescentia, adhuc seculares, tali veste candida utentes.*

e *Novam quæstionem movet Cointius ad an. 688 num. 6, de tempore quo acciderit hæc Ruodgarii insectatio, et rotunde primum contra Anonymum definit, his verbis:* Quidquid hic scribat, templo Blangiacensis monasterii necdum dicato, Gertrudis cum Berta matre et sorore Deotila velamem accepit *etc. Pari modo contendit, totam hanc Ruodgarii historiam biennio ante dedicationem evenisse. Quid est narrationes pro mero libitu convolvere, si hoc non est?*

f *Quis sit iste* Radulphus, *frustra divinaveris.*

C g Bannum, bannus, frida, fredum *pro mulcta accipiuntur, ut sit sensus, præceptum regium S. Bertæ concessisse omnimodam ab hujusmodi vexis immunitatem.*

h *Operæ pretium fuisset, loca distinctius designasse, in quibus tam larga manu opes suas ad Dei gloriam profunderit S. Berta.*

i *Et hæc tota historia parergi instar est, de cujus veritate aut falsitate disputare non lubet; uti nec in nomina inquirere* Alardi *et* Gunduini, *qui Emmam ex Anglosaxonia reduxerint.*

k *Non improbabiliter censet Malbrancus, viros illos fuisse SS. Martinum, Vedastum et Audomarum, quibus templa erexerat Sancta nostra.*

l *Mirus est Anonymus in convocandis Episcopis; et quidem hic eosdem indicat, quos supra temere nominavit, quasi iidem omnes usque ad S. Bertæ obitum supervixerint. Sed similia scriptori condonanda sunt, qui in prologo fatetur, se* bonarum artium nescium. *Alia elogia habes in commentario prævio. De cetero fidem non tantopere excedunt, quæ de sanctissimo obitu memorantur.* D

LIBER DE MIRACULIS ET TRANSLATIONE EJUSDEM

Ex Mss. Codd. Blangiacensis monasterii collatis cum editione Mabillonii.

PARS PRIMA

Fratricida ferro vinctus.

Temporibus Caroli Imperatoris, fratris Lotharii et Ludovici Regum accidit, ut quidam homo nobilis in Gallia, nomine Salomon, de villa nominata Dusgemella, diabolica instigante fraude, cum suo proprio fratre, ob suam rixaret hereditatem, illumque gladio occideret. Quod ut ita peractum est, divina miseratione, corde compunctus, maximam ut dignus erat, pœnitentiam de perpetrata culpa agere cœpit; et veniens ad Episcopum, in cujus erat diœcesi, veniam ab eo postulavit pro suo maximo scelere, ac E multis perfusus lachrymis, illius clementiam rogavit, se eodem astringi ferro, quo germanum interfecit. Tunc episcopus, qui vocabatur Bonifacius, ejus assensum præbens voluntati, eodem ipse, ut petebat, ferro, illius brachia ventremque *a* constrinxit, dignisque pœnitentiæ laboribus impositis, illum a se permisit abire. Tunc præfatus Salomon, accepta pœnitentia, multa loca Sanctorum pro sui peccati absolutione visitans, novem vicibus limina sancti Petri adiit. Cum autem nona vice ibidem veniret, et jam Dominus voluisset illius repropitiari declictis; ante januam sancti Petri in Dominica die, post matutini laudem jacens, antequam clare delucesceret, ei S. Petrus insomnis apparuit, ita paratus quasi ad Missam debuisset progredi, illique pronuntians, quod Dominus suæ orationis et pœnitentiæ suscepisset lachrymas; ac sua peccata illi essent dimissa: et cum festinanter ire jussit in Galliam ad monasterium sanctæ Bertæ, pissimæ abbatissæ, situm in pago Taruanorum, quod Blangiacum nuncupatur, et ibi esse a suis vinculis per merita ejus absolvendum. Tunc ille expergefactus, certaque F visione indubius, Deo magnificas referens grates, statim ferrum, quo sinistrum constringebatur brachium, in terram corruit.

In ecclesia S. Bertæ liberatur.

2 Ille autem monasterii jam dicti et beatæ Bertæ ignarus, sibi nomen loci et nomen pagi, ac piissimæ abbatissæ describere poscit; magnaque agilitate ad eumdem tendere cœpit locum. Cumque ad limina ejusdem monasterii veniam petiturus devenisset, quidam venerabilis episcopus, nomine Lantogisus, Missam ididem, in Dominicæ diei festivitate celebrabat. Postquam autem Diaconus sancti Euangelii initium incepit, præfatus Salomon manum ad se signandum elevavit: statimque ferrum, quod in dextro erat brachio, celerrimo volatu quasi sagitta usque ad sanctæ Bertæ sepulchrum prosilivit. Tunc omnes qui intra ecclesiam stabant, de sonitu ipsius ferri mirari cœperunt; quia idem vir cunctis incognitus stabat. Lecto autem Euangelio, episcopus ordinem ipsius miraculi solicite inquisivit. Peracto denique sacro mysterio, ut erat paratus ad

A ad Missam basilica progrediens, invenit hominem a cunctis ferri vinculis absolutum : causamque illius inquirens, manu ejus apprehensa in ecclesiam introduxit : et ipse [et] omnes qui aderant clerici et sanctimoniales, Te Deum laudamus canebant.

Wandregisili et Ansberti corporibus ibidem existentibus. b

3 Eodem quoque tempore, Normannica gente Galliam vastante, multisque Sanctorum locis in desolationem cadentibus, contigit quosdam monachos *b*, propter eosdem paganos de suo fugere monasterio : ac sanctum Ansbertum et sanctum Wandregisilum transportare. Venientes igitur ad monasterium sanctæ Bertæ, ubi veneranda Hersendis *c* præesse abbatissa videbatur, cum omni charitatis humanitate ab ea suscepti sunt : ibique viginti annis hospitabantur. Interea in uno anno, ad festivitatem beatissimæ Bertæ accidit, multos ibidem infirmos, cæcos, debiles, claudos, dæmoniacos convenire : ibique salutis gratiam per merita beatæ Bertæ adipisci. Inter quos fuit quidam mutus, qui ideo mutus, quia suam matrem in una Dominica nocte flagellavit. Et tunc in eadem festivitate, ante nocturnalem laudem, cum aliis infirmis in ecclesia ante sepulcrum beatæ Bertæ, veniam petiturus et
B salutem, pernoctavit. Vidit igitur repente sanctum Wandregisilum et sanctum Ansbertum archiepiscopum ad altare sanctæ Mariæ, complexis inter se manibus progredientes, et pariter ante altare se incurvare orationemque agere. Ab oratione autem se erigentes, viderunt beatissimam Bertam, obviam sibi venientem, et quasi de sepulcro exeuntem, ac se invicem salutantes, illius manibus apprehensis, duxerunt eam ad dextrum cornu altaris, et pariter residentes, quasi inter se sermocinari videbantur. Tunc isdem mutus, qui hæc viderat, illico surrexit, ac suum os et pectus tundere cœpit. Tunc illi, qui aderant, videntes quid ageret mutus, et nescientes quod visionem vidisset, dicebant, quod insaniret, et fugere præ nimio pavore quidam attemptabant.

muto linguæ usus restituitur

4 Tunc beatus Wandregisilus et sanctus Ansbertus cum piissima Berta, gradum, ubi ipse mutus sedebat, ambulantes, beata Berta, ut prior manum muto imponeret, Wandregisilum, beatus vero Wandregisilus sanctum Ansbertum rogavit, ut ipse hoc primus faceret : quia archiepiscopus erat. Illi ambo
C autem ad sanctam Bertam dixerunt : Vestra est virtus, et iste locus et homo in vestra existens potestate, vestris meritis salutem adipisci gratularetur. Deinde beatus Wandregisilus manus super caput muti imposuit; sanctus vero Ansbertus brachium ejus tenuit dextrum : piissima autem Berta manu maxillam constringens, statim ipse mutus ad terram corruit : ac sanguis de illius ore ac naribus effluebat, sicque sanus factus est. Nec non se ad eumdem locum, in proprium tradens servum, nam antea ingenuus erat, per multos annos ibidem in famulatu perseveravit.

Sanctæ corpus in Germaniam delatum

5 Tunc postea Normannis undique Galliam irruentibus, ac plurima destruentibus monasteria, et cunctam regionem vastantibus; contigit ante sex annos, quam ad devastandum præfatum monasterium beatissimæ Bertæ ipsi venirent incendioque traderent, ut sæpius ipsa multis, tam clericis, quam etiam sanctimonialibus atque aliis religiosis laicis, in somnis appareret, et eis aliquibus certis admonitionibus intimaret, quod ipsa inde debuisset transportari : et in possessione venerandæ Deoque devotissimæ abbatissæ Rotrudis *d* devenire. Quod eventus rei postea ita fieri comprobavit.

Ex MSS. d

6 Tunc deinde prænotati pagani ad eumdem usque locum pervenientes, et cunctas monasterii facultates diripientes; novissime ipsum omne monasterium, ut prænotavimus, igni combusserunt. At vix illæ sanctimoniales cum clericis et servitoribus, qui ibidem remanserant, rapientes ipsam beatissmam Bertam, duasque filias ejus, hoc est sanctam * Gestam *e* et Gesam, magno labore evaserunt. Quos labores et illa signa, quæ tunc plurima fuerunt gesta, longum est per singula enumerare; sed aliqua, quæ in ipso itinere sunt acta, non silendum arbitramur. Cum igitur illæ sanctimoniales cum clericis, sanctarum devectassent corpora; et juxta Rheni littus sursum iter agerent, pervenerunt usque ad sancti Gennarii * monasterium : ubi una dæmoniaca per merita sanctæ Bertæ sana et salva facta est. Et inde ad Maguntiam venerunt civitatem : ubi paralyticus quidam, omni motu pedum carens, meritis sanctæ Bertæ sanitatem recuperavit.

* Gertrudem et Deotilam e

* Januarii

sanat dæmoniacum et paralyticum

E

Tempore concilii Triburiensis. f

7 Contigit quoque eodem tempore, ut Rex Francorum, nomine Arnulphus, in loco, qui dicitur Triburis *f*, suum celebraret consilium : ad quod venit venerabilis abbatissa, Rotrudis nomine, cum aliis regni principibus. Et dum Rex peregisset suum colloquium cum prædicta abbatissa, et dum ad sua propria vellet remeare loca; venit quidam vir ignotus, ei maxima gaudia denuntians, atque indicans, quasdam sanctimoniales cum aliis comitantibus clericis ad Maguntiam de Gallia, propter Normannorum devenire metum, ac secum sanctam Bertam duasque illius filias beatissimas devectare, Gestam * et Gesam. Illa autem, nescio qua occupata ratione, non satis intellexit, quod ei vir ille indicavit. Ipsa autem peracto negotio, requisivit ubi esset homo, qui illi tam bonum indicavit nuntium. Cunctis vero respondentibus, se eumdem non agnoscere hominem, nec quo ille peregeret, scire : prudentissima Rotrudis, divinitus præmonita, tres ex suis principibus, viros sagacissimos, festine misit Maguntiam civitatem adire : ut rei ignotæ investigarent veritatem. Postquam vero certissime agnovit, ita omnia vera, ut ei fuerat indicatum : jussit transportari sanctarum supradictarum corpora cum clericis et sanctimonialibus in suum monasterium, quod nuncupatur Herasten. Quod, voluntatem Domino adjuvante suam, peractum est.

* Gertrudem et Deotilam.

in cœnobio Herasten depositum.

F

8 Cum igitur sanctimoniales et clerici sancta deportarent corpora de Maguntia ad Normanniam *, in monasterium sancti Cyriaci : ibi quidam hortulanus, qui jam per triginta annos paralyticus fuerat, dum feretrum beatæ Bertæ elevarent, ut suum iter peragerent, per merita ipsius sanitati, pristinæ donatus est. Inde vero pervenerunt ad Spirensem civitatem : ubi duo dæmoniaci liberati sunt meritis Sanctæ. Et dum ad Stamburgensem * venirent civitatem, multi infirmi claudi et cæci, quos longum est per singula enumerare, meritis sanctæ Bertæ in ipso itinere a suis curati sunt infirmitatibus. Tunc vero usque ad optatum locum, et ad suprascriptum monasterium Herasten, Domino ducente, pervenientes, a devotissima Deoque dicata Rotrude abbatissa, cum magna veneratione maximaque lætitia suscepti sunt : ac statim in honore sanctæ Bertæ monasterium *g* construens, et ibidem Dei famulatum

* Wormatiam

ubi et in ipso itinere, multa patrata miracula.

* Strateburgensem

Ex MSS.

tum componens, sanctimoniales bene collocavit.

Dæmoniacus et plures alii curati.

9 Miracula quoque ibi plurima patrantur meritis sanctarum suprascriptarum : quorum aliqua scimus enarrare. Unus dæmoniacus ibi sanus factus est : qui ideo in dementiam incurrit, quia sæpissime volebat deprædari sanctæ Bertæ possessiones. Alius autem ferro ligatus, veniens ad limina ejusdem basilicæ; a suis vinculis est absolutus. Tertius vero paralyticus fuit, qui uno pede ad limina B. Petri urbis Romæ : altero ad ecclesiam sanctæ Bertæ curatus est. Deinde vero plurimi paralytici et claudi sanati sunt. Alia igitur multa signa et innumerabilia meritis sanctissimæ Bertæ filiarumque ejus ibidem beneficia florent jugiter : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita seculorum Amen.

ANNOTATA.

a *De eo pœnitentiæ genere agit Mabillonius in* B *præfatione ad sec. 2 Benedict. num.* 41, *et lib.* I, *de Mirac. S. Bertini sec.* 3 *parte* I, *pag.* 120. *Et tamen Carolus Magnus in Capitulari condito anno* XI *regni sui, statuit cap.* 8, ut homicida et ceteri rei, qui legibus mori debent, si ad ecclesiam confugerint non excusentur. *Et in Capitularis Aquisgranensis cap.* 79, *prohibet ejusmodi* mangones et cotiones, *qui* nudi cum ferro *vagantur, dicentes id sibi pœnitentiæ impositum : quamquam nec mos iste his legibus sublatus est ante seculum* XII.

b *Nempe Fontanellenses, ut recte notat Mabillonius, pro cujus rei historia remittit ad Miracula S. Wandregisili sec. 2 ad an.* 667.

c *Satis commune debuit esse* Helsendis *nomen circa Blangiacum, nam et matrona, de qua a num.* 10, *sic etiam appellatur.*

d *En et hic nomen* Rotrudis, *quale habes in vita superius num.* 7, *3 et 9. Quærit Mabillonius, an hæc eadem sit cum Ruadruda, abbatissa parthenonis S. Stephani intra muros Argentoratenses, quam Lotharius imperator* cognatam *suam appellat, in diplomate quodam relato in historia Argentinensium episcoporum per Guillimannum cap.* C *4 et 5 ? Sed obstat, inquit, quod Basilla loci abbatissa nominetur, anno* XXII *Ludovici regis, Lotharii ipsius fratris cap. 5, ut conjectura sit, jam tum e vivis abiise Ruadrudam.*

e *Ita legunt ambo nostra Mss. Male certe, nam de harum sanctitate nihil traditur. Restitui ad marginem ex Mabillonio* Gertrudem et Deotilam; *quamquam nec de harum cultu satis constet.*

f *Exstat hoc consilium, inquit Mabillonius, an.* 895 *convocatum in villa regia Tribure, paulo infra Maguntiam ad Rhenum, præsente Arnulfo rege, quamquam ad an.* 897 *id revocent Annales Fuldenses.*

g *Recte hic denuo notat Mabillonius, constructum id monasterium in loco Alsiaco, qui clarius exprimitur num. 15, et num. 16 narratur S. Bertæ relatio Blangiacum, et ostensio a Drogone Morinensi Ep., de quo vide Acta S. Godelevæ* VI *Julii.*

D

PARS SECUNDA.

S. Bertæ monitu

10 Temporibus gloriosissimi Regis Francorum Rotberti, Hugonis magni filii, Arnulpho comite Teruanensis comitatus monarchiam sub Balduino Marchiso regente; fuit quædam mulier in villa, quæ Blangiacus nuncupatur, cui ideo beatissima in visu apparuit Berta : quia suis sumptibus ejusque dignis bonorum laboribus operum, post Normannorum desolationem, supradictus fuerat locus denuo constructus : et flagranti animo desiderabat, omnia a se et ab aliis fidelibus Christicolis ibi pro æternæ vitæ concessa retributione, posteaquam fuerant ab invasoribus injuste arrepta, infrascripto reddi in loco. Vocavitque eam et dixit ei : Hersendis audi. Quæ es tu, quæ mecum loqueris, Domina? At illa dixit : Berta proprio vocor nomine. Tibi siquidem imperare E veni, meis parere monitis, tuisque hoc augere meritis : ad cunctos scilicet hujus loci, universa possidentes prædia, ut eas; atque eis veluti a me dicta intimare hæc studeas. Tuum ergo colloquium firma mea assertione, dicens eis : Sciatis, vos ipsos, non hujus cosmi cum honore esse residuos, nec theoricalis amœnitate prosperitatis gaudere; nisi jam dicto omnia restitueritis loco, ad honorem beatissimæ Mariæ sanctæque Bertæ ejus famulæ. Abbati quoque illius basilicæ non tardes enucleare, ut cellulam lectuli mei, in qua pluribus jacui annis; congrua devotione ac celeri restitutione restituat.

11 Ipsa autem, hanc recusans legationem, ait : O! sanctissima Domina, ne hominibus videar reproba, precor te, hoc non me ferre jubeas. Huic autem, internæ mentis interiori ac jugi recogitanti meditamine, atque intimo hæsitanti corde, cunctis enucleare potenter possidentibus; iterum in visu beatissima colloquens Berta, ait : Quare tam negligenter mea neglexisti monita? Ne ergo tui corporis detrimentum tibimet inferatur, mea famina eos gradu concito edocere studeto. Ipsi quoque, titubantis prælabentisque animæ in dubitamine perseveranti; ac nec F ab incolis loci illius, sive ab invasoribus rei præfatæ, ista audientibus, verbosa diceretur aut garrula, adhuc propensius reticenti; tertio eam beata affata est Berta, dicens : Postulavi, inquit, te omnimodis meis parere consiliis. Sed quoniam omni cum negligentia, mea omnia refutasti monita, mercedisque a fructu te funditus privare voluisti, tui corporis, ut prædixi, detrimentum tibimet recompensabitur, ex causa meritorum. Quapropter prudens Dei famula dextram ejus manum accipiens, dixit : Ideo enim, ut ab inimico humani generis persuasore, sanctæ crucis signaculo ista te manus muniat, protegat, et defendat; a præsenti cruciatu servetur illæsa. Lævam vero accipiens manum, pollicemque aliis cum articulis ejus volæ applicans, dixit : Istius siquidem manus juvamine carebis, sicque convulsam tuleris, donec ego veniens eam erigam, ac pristinæ sanitati restituam.

et punitione Hersendis matronæ,

12 In Nativitatis vero solemnitate beatissimæ Dei genitricis Mariæ, senties tibi supernam Christi virtutem

A nam Christi virtutem adesse, meque precante, manus aridæ sanitatem recipere : Illucescente vero die noctis præteritæ, jam dicta mulier, manus debilitate deprehensa, a lectulo surgens, cito cucurrit ad monasterium : ibique prosternens se ante altare beatissimæ Dei genitricis Mariæ, sanctæque Bertæ, Dei famulæ, fontem lachrymarum ubertim fundens, veniam pro sua negligentia postulabat. Cum vero abbas monasterii et alii circumvenissent clerici, illa erigens se ab oratione eorumque pedibus provoluta, narravit eis omnia; ostendens simul cum verbis miracula, veluti fuerat jussa. Arnulpho quoque comiti aliisque, illius monasterii privilegia subripientibus, hæc ab illo die minime formidavit indicare.

Blangiacensi ecclesiæ prædia restituuntur.

13 Hæc autem audiens nobilis comes Arnulphus, dilectionemque Dei ac timorem mente revolvens; cum uxore sua et filiis locum adiens, visoque miraculo, veniam ab omnipotente Deo petens, ejusque sanctissimæ Genitrici, ac beatissimæ ejus famulæ Bertæ famulantibus; partem beneficiorum in ipso maximam reddidit loco. Solennitate igitur Nativitatis B beatissimæ genitricis Mariæ imminente, populorum undique secus magna ibi convenit caterva : ibique honorabilis clerus unanimiter in Dei persistebat laudibus. In ipsa quoque nocte, cum hæc agerentur, et matutinis laudibus omnis plebs assisteret, ipsa promissa sibi ventura, per beatissimæ Bertæ merita expectans, in medio residebat. Factum est autem, cum omnes perlegerentur lectiones, et omnis populus virorum ac mulierum nobilium ad futuri miraculi spectaculum circumstarent : appropinquante hora, in qua omnis canentium chorus Deum laudare, Dominumque confiteri deberet; rigescentibus nervis cum vehementi stridore, manus arida pristinæ sanitati restituta est. Videntes autem populi simul et clerici virtutem Dei omnipotentis, per beatissimæ ancillæ suæ merita ostensam; omnes una voce cum magna alacritate glorificaverunt Deum, dicentes : Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Dignum namque erat ut per cujus sancta monita, suæ carnis mulier detrimenta sustinuerat; per ejus florentia merita remedium sibi repromissum habere gauderet : ipso donante, cui est regnum et imperium in secula seculorum. Amen.

C

PARS TERTIA.

Incipiunt miracula beatæ Bertæ Abbatissæ, simul et de ejus inventione.

Non debet silere humanæ lingua carnis, quæ Dominus ad laudem et gloriam sui nominis, suorumque Sanctorum honorem dignatur sæpissime operari. Quapropter, illo tribuente, qui os mutorum aperit et infantium linguas facit disertas, hoc nostro opusculo ecclesiæ filiis enarrabimus quædam miracula, quæ meritis sanctæ Bertæ dignata est ostendere pietas divina.

Julii Tomus II.

Ex MSS. Ex Germaniæ

15 Tempore igitur Henrici Francorum regis, erat quidam locus, qui Blangiacus vocabatur; qui in antiquis temporibus dives valde habebatur et nobilis, quo Dei famula Berta, in Dei genitricis honore, monasterium construxit, catervamque sanctimonialium non modicam congregavit, monasteriumque magnis honoribus ditavit, ubi etiam postea ipsa Dei amica honorifice corpore humata quievit. Evoluto autem multo tempore, irruentibus intra Galliæ fines paganis : multi servorum Dei tollentes Sanctorum corpora, ad tuta confugiebant loca. Ipsi vero pagani quorumdam Sanctorum corpora in suis cremabant igni sepulcris; affligentes, quos reperiebant ibi fideles diris suppliciis. Tali ergo timore exterritæ sanctimoniales feminæ Blangiaci cœnobii, tulerunt sibi corpus sanctissimum Dei famulæ Bertæ cum optimis ornamentis. Fugientes vero transportaverunt illud ad locum, qui Alsiacus dicitur : ibique per plurimos jacuit annos. Multi autem infirmi a suis doloribus ibi ejus sanati sunt meritis. Ob id ergo Blangiacense monasterium, quod ipsa mirifice construxerat, in destructionem venit.

16 Venerabilis autem Dei amica, nolens locum, quem ædificaverat, quemque multum dum in corpore viveret dilexerat, omnino relinquere; obtinuit ut reor, apud Deum, ut a quibusdam clericis, Blangiaco manentibus, ejus requireretur corpus : quod et factum est, Requisitum ergo est a clericis, quorum unus Albuinus, alterque dicebatur Ebroinus, et inventum, atque Deo annuente Blangiacum reportatum, ac super sacrosanctum altare sanctæ Dei Genitricis decenter est collocatum. Post vero unius anni spatium, nutu illius, a quo cuncta bona procedunt, a Præsule * Taruanensis ecclesiæ, clericis et omni populo cum hymnis et laudibus, plurimis præ gaudio flentibus, est ostensum. Ubi ille, cujus sapientiæ non est numerus, quique facit mirabilia magna solus, et facit misericordiam omnibus ad se confugientibus, tale miraculum est operatus.

E

refertur corpus Blangiacum.

* Drogone.

Insigne miraculum in cæca lumen recipiente.

17 Erat namque quædam puella, quæ cujusdam infirmitatis onere pressa, oculorum lumen amiserat. Hæc cum didicisset, Præsulem advenire ad ostendendum populo corpus sanctæ Bertæ, venit cum ceteris ad tanti solennia gaudii, confisa de Dei misericordia et de meritis ejus famulæ, quod sibi diu subtractum F posset lumen restituere. Deus autem, qui dixit mulieri Chananeæ, Fiat tibi sicut vis; respiciens fidem hujus puellæ, reddidit ei lumen meritis sanctæ Bertæ. Nam, ut dictum est, veniente ipsa cum matre ceterisque mulieribus festivitatis devotione; et celebrantibus monachis vigiliarum solennia; jacebat ipsa corpore prostrata ante altare sanctæ Dei famulæ, exorans misericordiam, ut sibi dignaretur subvenire. Expletis vero matutinis, monachi longo noctis spatio fatigati in Dei servitio, ut est usus humanæ fragilitatis; paululum remedium quærentes, lectulis suis se collocavere : in ecclesia, donec dies illucesceret, ipsa remanente. At vero dum prima lux diei apparuisset, ipsa de qua fit relatio, elevans oculos ad altare, quasi explorando quid ejus genitrix et ceteræ mulieres, quæ secum erant, agerent : cœpit paulatim, quasi crescendo ante se lumen diei videre. Vocataque matre, ait flebili voce : Dulcissima mi, jam dies illucescit. Et illa; Quomodo, inquit, filia nosti? Ipsa vero, ex intimo cordis suspirans, ait : Agamus gratias Deo,

H quia

Ex MSS.

quia diu desideratum lumen merui videre meritis benefactricis meæ, beatissimæ Bertæ. Cui mater : Cur, inquit, filia sic te jactando loqueris? Si Dei beneficium erga te factum cognoscis, oportet te potius silere quam loqui, donec omnis agnoscat populus, quid tibi meritis hujus Sanctæ acciderit.

18 Sic autem illis sermocinantibus, absque ductore venit filia ante altare, et inclinato capite, quasi commeatum petens, cœpit ad hospitium ire. Mater vero accurrens ac manum illius arripiens, volebat eam, ut solita erat, deducere; sed illa ejus ductum omnino respuens, aiebat matri suæ : Cur, mater mi, sic me deducere conaris, cui Dominus sua bonitate Sanctæque suæ meritis, jam cæli lumen videre concessit. Cum hæc ita dicerentur, venerunt ad hospitium, præstolantes Præsulis adventum, ut ostenderet populo beatissimæ Bertæ corpus gloriosum. Adveniente autem hora diei tertia, egressus Præsul cum monachorum caterva, seu non modica populi utriusque sexus multitudine, ferentes humeris sanctissimum corpus, monachis psallentibus populisque lætantibus, ascenderunt ad supercilium cujusdam
B
montis, ut tam desiderabilis thesaurus ab omnibus posset videri. Completo autem ad populum sermone, ostendit ipse Præsul populo caput beatissimæ Bertæ; quod multi cernentes, cœperunt præ gaudio flere. Præfata vero puella aspiciens illud, cœpit clarius videre cuncta mundi hujus. Accepta autem Præsulis benedictione, populus ad propria revertebatur, unusquisque cum magna exultatione.

19 Sæpe autem dicta puella, coacta a matre, per quindecim dierum spatium celabat sibi præstitum a Do beneficium. Sed paulatim narrantibus aliis, aliisque audientibus, tam gloriosum miraculum processit in publicum. Quod audiens Gaufridus monachus, sanctæ Bertæ famulus, ceterique cœnobii fratres, immensas Deo ex animo referebant grates. Et convocantes omnem loci illius populum, enarrabant tam gloriosum miraculum. Elevantes vero cuncti voces suas cum manibus ad cælum, in commune benedicebant Dominum. Monachi vero signa pulsabant, atque hymnum, Te Deum laudamus canebant. Viri cum mulieribus similiter Deum laudabant : atque ex illis plurimi Deo
C
et sanctæ suæ famulæ gratias referentes, præ nimio gaudio flebant. Et in omnibus benedicebatur Deus, qui facit mirabilia magna solus, et prope est omnibus in veritate se invocantibus : qui in Trinitate perfecta vivit et gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Alterum in sanato paralytico.

20 Huic etiam et aliud dignum adjungere duximus, ob laudem Dei famulæ miraculum, quod oculis vidimus, ejusque meritis cælitus taliter factum [novimus.] Est quoddam castrum, intra Flandriæ fines in cacumine cujusdam montis situm, octo fere millibus a castro sancti Pauli distans, nomine Hosdegh. Ibi veniens prædictus monachus, reperit quemdam clericum ita paralysi dissolutum, ut officio careret utrorumque pedum, et vix aliorum manibus sustentantibus, a domo ad ecclesiam, iterumque ab ecclesia deferretur ad domum. Cum ergo monachum vidisset, percunctari cœpit, quisnam esset. Qui vero astabant, sibi indicaverunt quis et unde esset. At ille rogans eum venire ad se, ait : Domine pater, si nosti ali-
D
quod hujus meæ infirmitatis medicamentum, sive in oleribus, sive in specierum generibus, edicito : ut tuo instructus magisterio, pariterque fultus auxilio, tanto valeam eripi dolore, quo torqueor. Monachus ergo hæc audiens, dixit illi : Certe, frater, hujus, qua premeris, infirmitatis natura est talis; ut qui ea percussus fuerit, ut tu esse dignosceris, aut vix, aut nullo modo a medicis possit curari. Sed si animæ et corporis tui salutem obtinere cupis, impetra ab amicis seu parentibus tuis, ut ad sanctæ Dei famulæ Bertæ sepulcrum quantocius feraris. Et si ex toto corde credideris, quod ipsa te suis sanare possit meritis, confido in Dei ac Sanctæ suæ bonitate, quod quidquid petieris, impetrabis. Ille autem hæc audiens, gaudio repletus, jamque de Dei bonitate sanctæque Bertæ meritis securus, suos expetebat amicos, ut sibi quantocius subvenirent, seque ad sanctæ Bertæ tumulum deferrent. Quod et factum est.

21 Veniente autem illo, jussit prædictus frater, ut ante fores ecclesiæ in lectulo collocaretur, et ibi sib alimenta ministrarentur. Jacuit ergo ibi ter quinis diebus, Dei famulæ bonitatem expectans, ejus meri-
E
tis se posse juvari omnino credens. Ille autem, qui Centurionis fidem respiciens, puerum illius, etsi corpore absens, tamen deitate præsens, sanavit; hujus infirmi fidem attendens, quod ejus famula sibi, si vellet, subvenire posset; ita eum ab omni infirmitate sanavit, ut de lectulo exiliens, ad instar cervi, novos quosdam saltus, ab introitu ecclesiæ, usque ad sanctæ Dei famulæ tumulum, expedite daret; Deum laudans, sanctæque Bertæ gratias referens, cujus meritis se sanitati redditum noverat. Hoc autem cœnobitæ loci illius audientes, altisonis vocibus Omnipotentem pro tantis beneficiis, meritis sanctæ Bertæ illi loco concessis, laudabant. Plebs vero hæc audiens, benedicebant Dominum, qui semper vivit, gubernat et regit cuncta per orbem, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Item in læso oculo Blangiacensis feminæ.

22 Nec prætereundum est aliud beneficium cuidam mulieri impensum. Eodem quoque tempore erat quidam faber, Blangiaco manens. Hic quadam die suæ iratus conjugi, percussit eam baculo super dextrum oculum : unde accurrente sanguine in circuitu
F
oculi, pupilla cooperta est : sicque luminis officio privata est mulier. Contigit autem post hæc, revolutis plurimorum mensium circulis, ut ejusdem vir mitteret eam, sibi ad edendum emere panem. Perrexit autem, et panem minime reperiens, revertebatur, viro suo nuntiare volens. Quæ dum reverteretur, quoddam in via invenit offendiculum, sibi omnino incognitum : quia ex ipsa parte, qua cæcitatem incurrerat, positum erat. Pede autem offendens, in terram corruit, illamque soli ariditas nimium læsit. Erigens autem se, ac se miseram vociferans; taliter sanctam allocuta est Bertam : O sancta Berta, Dei amica, misericordia semper repleta, tu ad te ex longinquis venientibus partibus misericordiam sæpius impendis : et mihi indignissimæ, quæ tuum ingredior templum, tuumque requiro præsidium, unius oculi non vis reddere lumen amissum.

23 Et cum hæc lachrymans diceret, pervenit ad domum : sicque sedens in sella, ex toto cordis affectu almifluæ Dei famulæ Bertæ auxilium flagitabat

gitabat

A gitabat. Dum vero hæc ageret, sine mora affuit illi vir ornatus canitie venerabili : et quasi cultro incidens caliginem illius oculi, lumen subtractum restituit illi. Illa autem misericordiam Salvatoris factam cognoscens erga se, sanctæ Bertæ meritis, citissime surrexit et suum vocans virum, intimavit, quid accidisset sibi. Vir autem illius, ut comperit ita esse, ut illa asserebat, gratias omnipotenti Deo et suæ sanctæ famulæ, voce qua poterat, referebat : et venientes ambo ad ecclesiam, monacho nuntiaverunt, tantum sibi beneficium a Deo, sanctæ Bertæ méritis concessum. Fratres vero cœnobii hoc audientes, monasterium ingressi, signa pulsando, Te Deum laudamus, canebant : omnisque populus oppidi illius accurrens benedicebant Dominum, qui taliter glorificat Sanctos suos : et voluntatem timentium se facit, et deprecationem eorum exaudit, et salvos eos facit, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

24 Alio quoque tempore erat quidam adolescens, B qui oculos apertos habens, nihil omnino videbat. Qui veniens quadam die, ducente se avuncula sua, ad sanctæ Bertæ sepulcrum, ejus flagitabat auxilium. Expleta autem oratione, erigens se, postulabat ut duceretur ad monachum, qui dicebatur Gauffridus, quatenus suos oculos velamine capitis Dei famulæ Bertæ, tangere dignaretur. Ductus est autem per medium ecclesiæ ad monachum, et reperit eum cum Rogerio comite et ejus conjuge Berta, sedentem super ecclesiæ, quæ tum fabricabatur, fundamentum. Cum vero illum vidisset conjux incliti Principis Rogerii, interrogavit, quid sibi vellet? At ille, Domina mi, inquit, Dominum quæro Gauffridum, ut mihi restituat lumen oculorum meorum. At illa subridens ait : Numquid non ipse peccator est sicut et ceteri homines? Et ille : Domina, inquit, si tetigerit oculos meos velamine capitis sanctæ Bertæ, confido de Dei bonitate, quod ipsa suis sanctis meritis, expulsis tenebris, me faciet cæli lumen videre.

S. Bertæ velo imposito, clare videt alius.

25 Quod audiens nobilissimus comes Rogerius, misericordia motus, dixit monacho jam dicto, ut, quod ille cum fide petebat, non denegaret illi. Re- C spondens autem prædictus frater, ait adolescenti : Vade et cras revertere hora prima diei, ut quæ petis, Deo tribuente accipere valeas. Qui jussionem adimplens, ad hospitium ivit : posteraque die reversus, venit ante altare sanctæ Dei genitricis. Tunc ecclesiæ custos sacrosanctum velamen accipiens, tetigit secundum suam fidem : et statim, fugata cæcitate, ante se monachos stantes aspicere. Cum vero videret unum eorum, pendentem funem signi manu tangere; percunctari cœpit, cur hoc ageret, aut quare funem taliter tangendo attraheret? Cui ille respondit : Vides me, o adolescens? Et ait : Gratias refero sanctissimæ Dei famulæ Bertæ, quia ejus obtentu, Deus mihi cœli lumen concessit videre. Quod audientes monachi, gratias referebant Deo omnipotenti, et voce altisona laudabant ipsum, qui dives est in omnes qui invocant illum; et qui pulsantibus, suæ misericordiæ ostium aperit, atque ad se revertentibus post culpas, etiam misericorditer veniam tribuit, qui vivit et regnat trinus in unitate, unusquisque Deus in Trinitate, per infinita seculorum secula. Amen.

PARS QUARTA.

Quoniam sicut Psalmista ait : Mirabilis Deus in Sanctis suis : quæ per Beatam famulam suam ad ipsius laudem Deus operari dignatus sit, pauca de pluribus miracula excerpere, quoque in loco vel tempore acta sint, ad præsentium memoriam, ad futurorum notitiam describere decrevimus. Anno igitur ab incarnatione Domini MCXXXIX, quarta Nonas Julii, qua die beata Berta munda de mundo migrasse cognoscitur, quædam mulier de villa, quæ Cupella vocatur, operis cupida, infortunii sui nescia, filum in traolium *a* de fuso extrahere cœpit : sed Dei judicio præventa, nervos brachii ejus retrahere, digitos manui tam fortiter infigere sensit, ut nec traolium excutere, nec digitos ullatenus posset extendere. Illa vero reatus sui conscia, tremens et ejulans, Blangiacum venit, ecclesiamque intrans, coram E feretro sanctæ Bertæ se projecit, se graviter peccasse coram omnibus confessa, cum magno gemitu et lacrymis Dei misericordiam et beatæ Bertæ auxilium cœpit implorare. Quid plura? Adveniente nocte, ante matutinos, Dei misericordia adfuit; miseram respexit; nervos laxavit; digitos resolvit, ex toto infirmam sanavit. Quæ se sanatam sentiens, custodes ecclesiæ ilico vocavit, sanam se clamavit; manum ostendit : traolium super feretrum sanctæ Bertæ deposuit. Mane autem facto, abbas Blangiaci domnus Gislebertus, et abbas sancti Vulmari domnus Balduinus, omnesque monachi in ecclesiam convenerunt, pulsantesque signa, Deo cum lacrymis laudes cantaverunt. Quo audito, utriusque sexus et ætatis plurimi concurrerunt, miraculum viderunt, Deum et sanctam Bertam ejus famulam benedixerunt.

Mulieri digiti contracti extenduntur ;

a

27 Eodem quoque tempore, dum feretrum beatæ Bertæ ad villam, quæ vocatur Anelusium, deferretur, quædam puella, ætate septennis, gravi passione percussa, toto corpore tremens; os ad aurem usque retrorsum habens, a parentibus delata, feretro sanctæ F Bertæ supponitur, ibique obdormiens; tam sibi quam parentibus sana restituitur : toto vitæ suæ tempore Dei et sanctæ Bertæ se esse ancillam, illique servituram promittens.

sanatur tremula puella

28 Per idem quoque tempus, dum ii qui feretrum portabant, in villam, quæ vocatur Alteia, devenirent; juvenes loci in platea ludentes, nostros irridere cœperunt. Quibus nostri : Malo, inquiunt, vestro hoc facitis : quia non impune feretis, quod Bertæ famulos irridetis. His dictis, feretrum in quadam foliata domuncula, de ramis arborum ibidem facta deposuerunt. Mira res! In crastino partem maximam illius villæ et etiam domos ex utraque parte foliatæ illi contiguas, in qua feretrum positum fuerat, ignis consumpsit, nec foliatam contingere præsumpsit. Quod videntes loci illius incolæ, Deum et beatam Bertam ejus famulam benedixerunt, locumque illum maximo deinceps in honore habere cœperunt.

Punitio irreverentiæ

25 Quodam

Ex MSS. contractæ membra integra restituuntur;

29 Quodam tempore mulier quædam, membris omnibus contracta, Blangiaco ad ecclesiam Dei genitricis Mariæ et sanctæ Bertæ a parentibus delata est. Dumque ibidem missarum peragerentur solennia, Dei misericordiam sibi mulier adesse sensit : paulatimque se erigere cœpit; ac pedetentim altare petiit; Deum et beatam Bertam benedicens, qui ei sanitatem pristinam restituit. Quod omnes, qui aderant, videntes, Deum magnificare, et beatam Bertam ejus famulam benedicere cœperunt : pulsantesque signa, laudes Domino cecinerunt.

captivo libertas.

30 Dum hæc ita agerentur, quidam homo in quadam domo ejusdem villæ captus et compedibus in specu subterraneo jacebat. Auditoque sonitu signorum et strepitus vocum, Deum et sanctam Bertam ejus famulam collaudantium, cum lacrymis, ut sui misereretur, cœpit implorare. Quid plura? Per scalam paulatim ascendere cœpit; ostium speluncæ multis lignis oneratum, Deo auxiliante, capite et humeris B aperuit : quodque dictu mirum est, videntibus omnibus nullisque eum impedire valentibus, ecclesiam intravit : Deum et beatam Bertam benedicens : quod in eo actum sit omnibus manifestavit. Iterum signa pulsantur, laudes Domino cantantur : qui sanctæ suæ meritis talia miracula operari dignatur.

Puer contractus.

31 Quodam tempore feretrum beatæ Bertæ per villam, quæ Basiacus dicitur, transibat; et erat ibi homo quidam, Balduinus nomine, qui filium contractum habebat. Quem assumens, feretro supposuit, Deum et sanctam Bertam, ut sibi eum redderet, oravit. Nec mora : Dei misericordia affuit, puer sibi et parentibus restituitur, servus beatæ Bertæ efficitur, ac monachus postea in ecclesia suscipitur.

et alii duo surdi et muti curantur.

32 Quidam puer surdus et mutus ad Magnum-pratum venit, de fonte beatæ Bertæ bibit, caput lavit; ante altare ibidem obdormivit. Mane autem facto, cum evigilaret, et cum multis aliis Blangiacum rediret, divina virtus eum sanitati restituit : os aperuit : auditum reddidit. Qui ilico ad ecclesiam sanctæ Bertæ perveniens, se ejus servum esse in perpetuum promisit. His auditis, signa pulsantur, laudes ab omnibus monachis Deo cum ingenti gaudio redduntur. Item alius adolescens, natione Flandrensis, ad eumdem venit; de aqua bibit, caput lavit, et qui surdus C et mutus advenerat, linguæ officium et auditum, D quem amiserat, recepit. Qui ilico ad ecclesiam beatissimæ Bertæ veniens, se ejus servum imperpetuum esse concessit.

Vinum pro Missa cœlitus datum.

33 Quadam die cum sacerdos missam cantaturus, jam revestitus esset, et secretarius vinum ad missam cantandam deferre debuisset; vas vinarium petiit, nihilque vini in vase reperiens, expavit; magistrum vocavit; quod acciderat intimavit. Magister vero adveniens, ubi vas vinarium esset, interrogavit. Audito vero, quod in almario vas vino vacuum esset, illuc properavit; vasque prius vacuum, vino plenum reperit. Quod videns, primo obstupuit, rem apud seipsum celare disposuit : postea autem, ut gesta fuerat, fratribus manifestavit.

Mutæ vox restituta.

34 Contigit tempore domni Ricardi abbatis, quamdam feminam, triduo dæmonum astutia linguæ officio carentem, quasi unius horæ spatio loqui gestientem, ante altare sanctæ Bertæ miserabiliter ejulare : cumque omnes astantes pro ipsa lacrymabiliter sanctam Bertam acclamarent; statim quæ muta fuerat, E Deo ac sanctæ Bertæ benedicens, loquelam recepit. [*Huc usque Mabillonius, in nostris Mss. hæc sequuntur.*] Cum vero a nobis quomodo hoc sibi contigisset inquisita [esset]; Cum, inquit, nudiustertius vespertina synaxi sola in domo mea essem : statim multitudo dæmonum irruit. Inter quos præcipue unus, miræ magnitudinis, horribilis aspectu, cum impetu irruens et manibus suis os meum aperiens, tertio insufflavit. Ego vero nihil penitus dicere prævalens, sed sanctæ crucis signo me muniens, loquelam amisi.

ANNOTATIO.

a *Ex hoc loco* traolium *in Glossarium suum retulit, sed non explicuit Cangius : Mabillonius ignotam vocem etiam reliquit intactam. Si sit operæ pretium divinare; existimabo, per* traolium *hic intelligi machinam parvam ligneam, solo manubrio et duobus exiguis transversis lignis constantem, qua nentes uti solent, ut filum fuso obvolutum, in catenulas suas quodammodo dividant. Unde porro vocabulum formaverit, aut forte male scripserit auctor, quærere supersedeo. Felicius aliquid suggerant alii.*

F

DE S. AURELIANO EPISC. & CONF.

LUGDUNI IN GALLIA

COMMENTARIUS

I. B. S.

De sanctitatis titulo, monachatu, beneficentia et gestis in episcopatu

AN. DCCCXCV.

Non satis certo cultu præditus,

N*on nisi subtimide* Aurelianum *hunc Lugdunensem Archiepiscopum inter Sanctos hoc nostro in opere colloco, ad id potissimum inductus iis, quas Mabillonius sec. 4 Benedict. parte 2, a pag. 490 profert, auctoritatibus, ac præcipue Catalogo Episcoporum Lugdunensium seculi* XI, *a Chiffletio edito, Paulini sui illustrati pag. 83, qui inter duos alios indices medius,* Sancti *appellationem* Aureliano *præmittit, æque ac aliis eodem honore donatis, quem titulum duo extremi indices etiam in notissimis Sanctis plerumque negligunt. Bina alia Mabillonii argumenta brevi subjiciam, quæ certe omnia valere fateor, præsertim ubi de antiquioribus Sanctis agitur, quorum memoria, gesta et virtutes e tenebris quodammodo passim eruenda sunt, quod hic, more suo*

A *suo, satis erudite præstitit laudatus Mabillonius. Verumtamen diu absterruit multorum aliorum Indicum, a nostro Theophilo Raynaudo inspectorum, silentium, idque adeo præcipue, quod nullum prorsus cultum Lugduni habuisse sciatur* Aurelianus, *nec ulla ejus exstet in Ecclesiæ istius sacris fastis commemoratio, nec in visitatione sacrorum corporum, olim facta, recenseatur* Aurelianus Lugdunensis, *nisi quatenus a Severtio cum Arelatensi confusus est : ut taceam Martyrologia omnia, quantumvis ampla, quibus plane ignotus* Aurelianus *iste, excepto solo Universali Castellani, in quo hoc die, sed solo venerabilis titulo decoratus est. Menardum et Saussayum non numero, cum ipsi, haud dubie a Severtio decepti; si non in eodem circulo ambulant, saltem in signanda* XVI *Junii male conveniant.*

et a Severtio cum Arelatensi confusus

2 *Hinc mihi suborta est non infundata suspicio, totam rationem seu occasionem* Aurelianum Lugdunensem *Sanctis adscribendi, non aliunde natam, quam ex Adonis, Usuardi, aliorumque post ipsos Martyrologorum annuntiatione, posita* XVI B *Kal. Julii, ubi cum* Lugduni Aurelianum *consignent, sed* Arelatensem Episcopum, *de quo in Actis ad eum diem egit Henschenius, inde factum fuerit, ut alii, duce fortasse Severtio, Episcopum* Lugdunensem Aurelianum, *tribus seculis altero posteriorem, Sanctis quoque accenseri posse crediderint. Quæ omnia ante me a Raynaudo observata fuisse, ex ejus Indiculo mox probabitur, ubi Severtiani ratiocinii partem præmisero, pag. 185,* § 2. Tertio, *inquit,* quia auctor Petrus Episcopus Equilinus sic loquitur : Aurelianus Episcopus et Confessor Lugduni dormivit in Domino XVI Kalend. Julii. Ubi diserte satis ligat atque includit nomen EPISCOPI et LUGDUNI ad unum, ut is inde sufficienter excludat rationem Arelati ab Usuardo Baronioque pro illa urbe Allobrogum commemorati. Etenim dum omnes solitarium et unicum efficiant Aurelianum, cælesti beatudine perfruentem, et in terris cultu sanctissimum ; sane cum Petrus scriptor Lugdunum traxit, Baronius Arelatem. *Nulla hic esset Equilini tota actoritas, tametsi id disertissimis verbis pronuntiaret, quod ei perperam et falso imponit Severtius; sed Raynaudum audiamus.*

ostenditur Theophilo Raynaudo :

C 3 Miranda vero est auctoris proxime citati ratiocinatio; *(de Severtio loquitur Raynaudus.)* Quod enim Tabulæ binæ Lugdunensium Præsulum a Demochare exhibitæ post S. Remigium adscribant Aurelianum, et ejusdem Aureliani Lugdunensis Antistitis mentio habeatur in donationibus per Carolum Calvum et Ludovicum Balbum ecclesiæ Lugdunensi, in Aureliani Archiepiscopi gratiam factis, existimavit prædictus auctor, hunc ipsum esse Sanctum illum Aurelianum, cujus est in Martyrologiis mentio. Sed hæc tam pinguis est hallucinatio, ut ejus repellendæ merito pigere debeat. Quod enim auctor prædictus, quantum ex implexa ejus, et de more incondita oratione perspicere licet, Aurelianum aliquem Antistitem Arelatensem ignorasse videtur, incuriæ fuit non vulgaris, cum litteræ Vigilii (de quibus postea) ut cetera decessent, plenissimam fidem faciant sedis Aureliani Arelatis. Hunc vero esse sanctum illum Episcopum, qui Lugduni obiit, cum tot Martyrologia diserte tradant, nec aliquid plane opponatur, quod vel dubitationis minimum scrupulum ingerat, non fuit cur negaretur. Itaque fixum plane esto, hunc Aurelianum, cujus sanctitas in ecclesiasticis Tabulis testata habetur, illum ipsum esse, qui Arelatensis Antistes fuit, non autem illum Aurelianum Lugdunensem, qui S. Remigio successit, et ab auctore prædicto, contra veterum omnium Indicum fidem, Sancti prænomine donatus est. Ætas denique est longe diversa *etc. Ita Raynaudus, aperte indicans, se Aurelianum Lugdunensem, de quo hic modo quærimus, pro Sancto non agnoscere.*

AUCTORE J. B. S.

a Mabillonio tamen Sancti titulus vindicatur.

4 *Cogor nihilominus ad Mabillonii partes accedere, qui in eo saltem Raynaudum non immerito reprehendit, quod tam universaliter asseruerit* contra veterum omnium Indicum fidem; *cum ipse Indicem unum supra citatum repererit, in quo* Sancti *appellatio Aureliano tribuitur. Fatetur tamen* nonnullos dubitare, an Sancti Beative nomine donandus sit, propterea quod nullum, ut putant, hujus rei fundamentum suppeditent, sive Lugdunensis ecclesia, quæ neutrum ipsi nomen tribuit, sive prisci auctores aut vetera monumenta. *Deinde Menardum et Saussayum adducit, qui* Aurelianum Lugdunensem *posuere eodem die, quo Arelatensis* E *colitur. At ipse præter citatum modo Chiffletii Indicem, alterum instrumentum affert, nempe libellum de translatione Sanctorum Florentini et Hilarii, in quo Aurelianus* sanctus Abba *vocatur, ac præterea breve ejusdem temporis Chronicon Athenacense, ubi* sanctus Aurelianus *diserte exprimitur.* Quo fit, *inquit,* ut citra temeritatis notam, hunc Aureliano titulum tribuendum existimem, eumque mereri videntur ejus recte facta, quæ ex subjecto elogio elucescent. *Hoc elogium præ oculis habeo, uti et aliud Severtianum, utrumque satis fuse deductum, sed in quibus pauca reperias, unde vitæ series concinnetur, cum potius diplomata aliaque instrumenta contexantur,* S. Aureliani *nomine insignita. Ego sub præmissa cautione, de non satis indubitato* Aureliani *cultu, ea inde decerpam, quæ ad ipsum propius spectare videbuntur.*

In provincia Lugdunensi nobili genere ortus,

5 S. Aurelianum *in provincia Lugdunensi nobili genere ortum, Aureliano patre, matre Adelsona, rectius et distinctius, quam ante fecisset Severtius, statuit hic Mabillonius; ex ipsiusmet Aureliani testamento, quod apud ipsum habes pag. 498, ubi cum donationes fiant variorum prædiorum, quæ in provincia Lugdunensi sita sunt, eam donatoris pa-* F *triam fuisse, apposite colligitur. Porro ex historia translationis SS. Florentini et Hilarii, ibidem relata pag. 494, constat,* Augustodunensi ecclesiæ Archidiaconum datum *esse Sanctum nostrum, adeoque in clericalem ordinem prius adlectum,* ac præterea abbatiam Athenacensem *(Aisnay)* quæ Lugduni sita est ad confluentes Araris et Rhodani in beneficium accepisse, eo tempore quo monasterium istud monachis destitutum erat; *qui proinde incultum et deformem cœnobii statum ad primævum ordinem revocare sategit pius Abbas, ferventi monachorum cœtu, ex florente per id tempus monasterio Bonævallis apud Carnutenses accersito; quod ex prædicto de translatione SS. Florentini et Hilarii libello pluribus ostendit laudatus Mabillonius; non dubitans, quin post ordinationem Athenacensis cœnobii, monasticæ vitæ nomen dederit* Aurelianus, *id quod ea tempestate in more positum fuisse, ratione et exemplis demonstrare aggreditur, etiam ex*

AUCTORE J. B. S.

ex diplomate Caroli Regis (pag. 500) conditionem *Saxiacensis monasterii confirmantis,* eo tenore ut Remigius, *Lugdunensis Episcopus,* viro venerabili Aureliano, qui loco Abbatis præesse ac prodesse debeat, monachisque inibi habitantibus *Saxiacum ejusque appendices approbet. Addere poterat ex Chronico Bonævallensi (ibi pag. 505, num. 5) diserte* Patrem loci *appellari, quod seculari nequaquam convenit.*

Athenacensis monachus et abbas,

6 Jam tum ergo *(subdit Mabillonius)* Aurelianus novi cœnobii Saxiacensis Rector designatus erat, qui loco abbatis præesse et prodesse deberet, quod sane munus non alteri, quam monacho convenire, canones docent; quoniam monachico Ordini præficere vel laicum vel canonicum, non est servare Ordinis professionem, sed evertere, inquit Nicolaus Papa I in litteris ad Trasulfum Corbeiensem Abbatem. Nec facile in animum inducere possum, surgentis monasterii regimen homini seculari destinatum fuisse. Primus quidem ejus loci Abbas fuit Badilo, ut inferius patebit, non Aurelianus : at probandæ rei, quam intendo, sufficit, ut Aurelianus designatus fuerit ad regendum monasterium novum, quod ipse Badiloni committere satius duxit, Athenacensi prælatura contentus. Accedit quod Aurelianus Saxiacense monasterium, non ex rebus propriis dotavit, sed ex rebus, quas a parentibus pio studio quæsivit, pieque impetravit, testantibus litteris infrascriptis : nimirum, quod severiores monachorum leges complexus, omnem possessionem propriam abdicasset. Sunt qui Aurelianum Nantuaci asceterii monachum et Abbatem faciunt. Ita Guicheno in historia Sebusiana, et ex eo Joannes Maria de Mura in historia ecclesiæ Lugdunensis. Aurelianum, antequam esset Abbas Athenacensis, Archiciaconum lego, monachum non lego Nantuaci Abbatemve. Hæc dicta sunt Aureliani monachatu, deque restitutione Athenacensis monasterii, cujus origo et primordia mihi hactenus non satis explorata sunt.

B

in alia etiam cœnobia valde munificus fuit.

7 *Athenaci nomine deinde explicato, longiori oratione de sanctorum Florentini et Hilarii martyrio ejusque loco et sacrorum corporum sepultura disputat, quam rem in Observationibus ad Usuardum breviter attigimus; sed nos illa omnia ad proprium Sanctorum natalem diem* V. *Kal. Octobris fusius expendemus. Eo adducitur a Mabillonio tota ea historia, suo tempore nobis usui futura, quod SS. Martyrum corpora Athenacum transtulerit* S. Aurelianus, *concessa subinde Bonævallensibus monachis reliquiarum parte, quæ multis miraculis illustratæ fuerunt. Verum hæc, ut dixi, ad proprium locum pertinent, ubi et alia discutientur, quæ a Mabillonio observata hic quidem, at non satis soluta videntur. Præstat, ea resumere, quæ de Sancto hodierno habet num. 11 his verbis :* Aureliani studium in monasticum ordinem, non stetit in instaurando Athenaco : quin etiam ad novum condendum cœnobium, Saxiacum scilicet, convertit animum. Cumque ad id consilii non satis facultatum ipsi suppeteret, fundum loci a parentibus obtinuit; atque ut res firmior ac sanctior esset, Saxiacum aliaque prædia Remigio Lugdunensi Episcopo tradidit in vice Christi, eo pacto, ut Remigius sibi tradita in jus monachorum transferret. *Hæc de* S. Aureliani *in monasticum Ordinem profusa largitate, satis probata ex citatis supra instrumentis, ad quæ curiosos*

C

lectores remitto, uti et ad num. 15, ubi eadem tantæ beneficentiæ opera, merito laudat et extollit Mabillonius. D

Factus Episcopus, Fossatenses exsules in suum Saxiacense cœnobium recipit.

8. *Propius ad vitæ historiam facit annus, quo in Sedem Lugdunensem Remigio suffectus est* S. Aurelianus : *hunc autem Mabillonius, contra Severtii et aliorum calculum, censet esse 874 aut proxime insequentem, subjungens insignem caritatem, qua monachos Fossatenses, metu Normannorum hinc inde dispersos et palantes, in monasterium Saxiacense, a se fundatum, excipi voluit, sub annum 878, quam in rem litteræ ipsæ, hactenus ineditæ, a* S. Aureliano *in gratiam Fossatensium monachorum datæ, a Mabillonio recitantur pag. 502. Sic ibi Sanctus loquitur :* Hæc ego, sanctæ Lugdunensis ecclesiæ Archiepiscopus Aurelianus, considerans, Fratres monasterii Fossatensis, quos insectatio paganorum a proprio loco pepulit, gratanter exsules recepi, atque in monasterio meæ hereditatis, nomine Saxiaco, pro Dei amore collocavi. *Ex toto litterarum istarum contextu perspicuum censet Mabillonius,* Aurelianum Lugdunensem Archiepiscopum, contra quam censet Joannes de Mura, non alium esse ab Aureliano Abbate Athenacensi, et Saxiacensis cœnobii conditore; siquidem Aurelianus Archiepiscopus Saxiacum vocat monasterium hereditatis meæ, quod argumento est, Aurelianum Archiepiscopum, qui Athenacensis procul dubio Abbas fuit, esse etiam Saxiacensis monasterii auctorem. Idem etiam videtur esse Antistes Lugdunensis, qui reliquias sanctorum Eucherii, Verani, Cypriani, Sperati et Pantaleonis cuidam monacho Floriacensi contulit, remunerandæ sedulitatis gratia, quia liberalibus eum instruxisset litterarum studiis, teste Aimoino in lib. 2 de miraculis S. Benedicti cap. 15.

E

Sedulus sacrarum reliquiarum cultor, variis conciliis subscripsit,

9 *Et fuit sane, quo merita est sanctitatem suam commendare possit egregius juxta ac sedulus sacrarum reliquiarum collector et exornator* S. Aurelianus, *cum teste Chronico Bonævallensi supra citato,* circumiret ecclesias illius provinciæ *(Augustodunensis, ubi Archidiaconus erat,)* ut Sanctorum corpora, non bene adornata, ipse bene adornaret. *Atque hactenus dicta* S. Aureliani *studium in re monastica et in Sanctorum veneratione procuranda plane demonstrant. De rebus pro ecclesia sibi commissa gestis paucissima, quæ rerum veterum penuria est, reperit Mabillonius. Multus est Severtius in colligendis conciliis, quibus Sanctus subscripserit, præsertim Pontigonensi, quod* e Cimmeriis tenebris se primum eduxisse *jactitat, cuique præfuerit* Aurelianus *anno Incarnationis 876, de quo plura disputantem vide pag. 188. Reliqua cum Mabillonio notasse erit satis. Subscripsit itaque* S. Aurelianus *concilo Tricassino 878, præsente Joanne VIII Romano Pontifice : conventui Mantalensi, pro electione Bosonis, anno proxime sequenti : Synodo Cabillonensi, cui præsedit, anno 887; Valentinæ, triennio post, et alteri Cabillonensi an. 894. Ex quibus ferme habetur quidquid de gestis episcopatus tempore erui potuisse deprehendimus. Alia ex Frodoardo lib. 4, cap. 1 describit Severtius § 7, de litteris Fulconis Archiepiscopi Remensis ad Aurelianum datis; rem totam a Mabillonio contractam exhibeo.*

F

de variis negotiis litteras accepit,

10 *Prima epistola erat* pro querimonia Bituricensis ecclesiæ, super invasione Frotarii Burdegalensis Episcopi ;

AUCTORE I. B. S.

A Episcopi; *Binæ aliæ pro* Teutboldo Lingonensi, quod, obeunte Isaac Episcopo, inconsulto clero et populo, Egilonem quemdam monachum, nuper de seculo venientem, in Episcopum Aurelianus ordinasset, *postposita Lingonensis cleri et populi electione, qui in Teutboldum ipsius ecclesiæ Diaconum, communibus votis conspiraverant. Is, de quo hic agitur, monachus Gello, tum Abbas Trinorchiensis erat, cujus in Episcopum Æduensem ordinatio anno 880 per* Aurelianum *facta obtinuit. Huic mortuo suffectus est a clero Lingonensi Teutboldus, antea electus; qui cum* Aureliani *in se animum probe nosset, adiit Stephanum Papam V, ut ab eo consecraretur: sed ille,* uniuscujusque ecclesiæ privilegium inconcussum servare volens, *eum prædicto Aureliano consecrandum remisit. Is diem ex die ducere, ac tergiversari cœpit: ob idque increpitus ab Stephano Papa, iteratis epistolis rescribente, ut* quia concordi voto et clerus et populus jam dictum diaconem expetebat; aut ipsum consecraret, aut quid in eo reprehensibile judicaret, rescribere maturaret. *Verum cum neutrum præstaret Aurelianus, imo* quemdam extraneum *et* eidem ecclesiam ignotum, in angulo ordi-

B natum, *nomine Argrimum, illi ingerere niteretur; tandem Stephanus, Lingonensis ecclesiæ precibus victus, Teutboldum consecravit, ut fusius loco citato narrat Frodoardus; ubi addit, Stephanum Papam Fulconi Remensi Pontifici litteras direxisse, quatenus Teutboldum ab se consecratum, in ecclesiæ Lingonicæ possessionem induceret. Fulconem vero Odonis Regis consultu, id exequi distulisse,* dum Rex idem suos legatos ad eumdem Papam dirigeret, *ad istius rei pleniorem informationem. Ex quibus intelligitur,* S. Aurelianum *hac in re ad Regis voluntatem se gessisse. Quamquam quid juris in Lingonensis Episcopi nominationem haberet aut intenderet, non capio. Quæ ferme Mabillonii verba sunt.*

11 *Severtius* § 6, *donationum, a Carolo Calvo et Ludovico ejus filio ecclesiæ Lugdunensi, sedente* Aureliano, *factarum, instrumenta, seu eorum fragmenta describit; ac rursus* § 9, *partem alterius diplomatis, quod Ludovicus Provinciæ Rex, Bosonis filius,* Aureliano *concessit in hæc verba :* Consilio gloriosissimæ genitricis nostræ Hirmingardis, et pro sincerissimo Aureliani didascali obsequio, concessimus ecclesiæ beatissimi Protomartyris Stephani Lugdunensi, cui idem venerabilis Aurelianus Archiepiscopus præest, ecclesias villasque, in pago Lugdunensi sitas, abbatiam S. Martini, quæ Athenacus vocatur etc. Lugduni XV Kal. Aprilis anno 892, et anno 1 regni Burgundiæ seu Provinciæ. *Neque diu, post alteram synodum Cabilonensem, quæ anno 894 celebrata est, superfuisse* Aurelianum *oportet, sed obitum anno insequenti contigisse, si Severtius litteras Ludovici Regis jam dicti recte adduxit, in quibus anno 895 notatur Alwalo, ipsius* S. Aureliani *successor. Quo die obierit, non liquet;* E *nam in priore obituum libro, quem in ecclesia Lugdunensi idem Severtius legit,* Aurelianus Episcopus VIII Id. Februarii, *in altero* Aurelianus Archiepiscopus Lugdunensis IV Non. Julii *obiisse memoratur. Nos postremum cum Majoribus ad* XVI *Junii, et cum ipso Mabillonio præferendum putavimus : neque aliud quidquam occurrit, quo ulterius Sancti qualiscumque, sub cautione admissi, Acta aut gesta illustremus.*

et regiis donationibus ecclesiam ditavit.

DE S. ODONE EPISC.. & CONFESS.

CANTUARIÆ IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Natales, conversio a paganismo, educatio, iter Romam, episcopatus, professio monastica ei præmissa. F

C

ANNO DCCCCLXI.

S. Odonis natales

Cantuaria, celeberrima Angliæ civitas, Cantii provinciæ metropolis, et antiqua magni Anglorum Apostoli, S. Augustini sedes, S. Odonis *virtutibus ac meritis, quem Archipræsulem habuit, non mediocriter illustratur. Parentibus eum nobilibus, sed paganis oriundum fuisse, non secus ac formosum e spinis flosculum, legitur in vita, nec non in legenda, Capgravio attribui consueta. Annus ejus natalis nusquam diserte ibidem exprimitur; colligi tamen potest ex eo, quod dicatur* ex impia illa senatorum [Danorum] multitudine genus habuisse quæ olim sceleratissimum prædonem Inguarem comitata, navali manu in regnum Anglorum est advecta. *Hac indubie nota chronologica usus Maihewius in Trophæis Benedictinis, refert parentes ejus, regnante Rege Alfredo, anno circiter Christi* DCCCLXXX *Angliam infestasse. Alfordus natalem* S. Odonis *ponit post annum 870, nimirum* sub id tempus, quo, mortuo Rege Edmundo, in orientali provincia Dani quieverunt.

2 *De sancti nostri ad Christiana sacra a paganismo conversione, educatione apud Ducem Athelmum, institutioneque in Græcis pariter ac Latinis litteris, tractat vita. Censet laudatus Alfordus, quod* Odo, *annos natus 17, eumdem Athelmum, Romam proficiscentem, comitari potuerit; quod si verum est, pariter erit dicendum, jam tum sacerdotio fuisse initiatum, insistendo vitæ, in qua cap. 1, post presbyteratum narratur Romam petiisse una cum Duce. Sed difficultas est, quod antea factus sit in lingua Græca et Latina* valde gnarus, ita ut posset poemata fingere, et prosam continuare; Post hæc, Sacramento Baptismatis renatus, clericali tonsura decoratus, usque ad subdiaconatus ministerium perductus; in quo gradu per aliquot annos *colligitur substitisse,* ad altiora Ecclesiæ ministeria provehendus. *Et tum demum,* objecta immatura ætate, *sacerdotio,*

conversio educatio, iter Romanum, sacerdotium

AUCTORE I. P.

sacerdotio, quantum potuit, obstitit, *quod postmodum admisit. Sic itaque gradatim cum processisse ad sacerdotium, vita commemorat. Jam vero compone tot gradus cum sacerdotio, et cum anno ætatis 17, et puto ægre omnia posse combinari; præsertim cum, ex quo fuit sacerdos,* tam ipse Dux, quam ceteri pene omnes regalis palatii Principes, secreta male actæ vitæ ei aperire, et de his emendandis, ejus consilio libenter credere *referantur. Quæ non conveniunt tantillæ ætatis sacerdoti. Athelmum, de quo hic agimus, dictus Alfordus,* illum ipsum putat Wiltonensem Comitem fuisse, per quem Alfredus Rex eleemosynam in urbem misit anno Christi DCCCLXXXVIII. *Præterea idem Auctor erroris arguit Capgravium, eo quod Regem, apud quem gratia et auctoritate valuerit Athelmus,* Edwinum importune nominavit : nam Edwinum intelligit, qui post annos XXX primum regnavit, Edoardi nunc [*intelligit an. 920.*] regnantis, ex Edmundo filio nepos; quem Odo postea Dorovernensis Episcopus ob scelera redarguit, *ut narrat Vita cap.2.*

episcopatus Sciréburnensis

3 S. Odo *primo fuit Episcopus Ramesburiensis, Sciréburnensis, Sarisburiensis ac Wiltunensis. Sed observandum tribus istis cognominationibus non* B *nisi unum eumdemque episcopatum designari, ut probatur partim ex vita cap. 1, num. 11, ubi dicitur vacasse* sedes episcopalis, quæ tunc temporis Sciréburnæ, nunc autem Seresberiæ est, *cui* S. Odo *præfuisse ibidem narratur; partim etiam identitas illa intelligitur ex Malmesburiensi, lib. 1 de Gestis Pontificum Anglorum, pag. 200, in hæc verba :* Tunc Odo, sanctus Wiltunensium Episcopus... præter illos quinque West-saxoniæ Episcopos, quos Edwardi senioris tempore Pleimundum consecrasse dixi, non multo post additus est sextus, qui haberet sedem in Ramesburia, diœcesim in Wiltonensi pago, permanente Episcopo in Sciréburnia. *Offert se nunc quæstio chronologica de anno, quo dictum episcopatum Sanctus noster primo adiit. Alfordus censet, eos* corrigendos videri, qui Odonem Wiltonensem Episcopum consecrarunt *sub Ethelstano* Rege, Odoardi filio; *atque Harpsfeldium imprimis, cujus verba profert, addens hanc temporis rationem antiquorum calculo refragari, qui ab Edoardo Rege nominatum Episcopum dixerunt; citatque Fastorum* C *Collectorem post Malmesburiensem, anno 920 initia pontificatus signantium, regnante non Ethelstano, sed Edoardo; atque Athelmo Dorovernensem seu Cantuariensem sedem gubernante, sicut ipsemet fatetur Harpsfeldius. Ad hæc, profert Westmonasteriensem, qui scribit anno 920 post mortem Helmstani, Wiltonensis Episcopi* Odonem *successisse. Sic quidem statuit Alfordus.*

quando ab Odone aditus,

4 *At vita Ms., postea a nobis illustranda, ei refragatur. Tradit enim capite primo distinctissimis verbis Sciréburnenses infulas* S. Odoni *delatas fuisse, non sub Odoardo Rege, sed sub Ethelstano, dicti Odoardi successore; non Athelmo, sed ipsius successore Wulfelmo Cantuariensi pontificatui præsidente, uti pluribus illic narratur. Itaque si huic calculo insistimus, non fuit* S. Odo *erectus ad hunc episcopatum, ante annum 925; cum illo anno juxta Chronicon Saxonicum* Wulfelmus capessiverit archiepiscopatum in Cantwarebyri. *Fallor si, hoc viso, Alfordus nobiscum non sensisset. Admissa hac inchoati episcopatus Sciréburnensis epocha, intelligi quoque potest, quamdiu tum huic, tum* D *Cantuariensi, ad quem postea transiit, præfuerit, ut de hoc secundo ipsius pontificatu nonnulla etiam subjiciamus.*

quamdiu administratus, tam hic quam Cantuariensis

5 *Facem præfert Mabilio in vita venerabilis Plegmundi, Archiepiscopi Cantuariensis, seculo 5 Act. Bened. pag. 40, ubi variis donationibus ex libro Evidentiarum pro ecclesia Cantuariensi relatis, subdit in rem nostram anno 944 Edmundum Regem, et Eadredum, fratrem ejus, nec non Edwium, filium ejusdem Eadmundi, quædam restituisse ecclesiæ Cantuariensi, quo anno* Eadmundus levatus est in Regem, *regiisque litteris subscripsisse* Wulfelmum Dorobernensem Archiepiscopum. *Ex quo intelligitur non ante annum 942 Odonem ipsi successisse. Nam Ethelstanus Rex obiit anno 941, et quidem* VI *Kal. Novemb., teste Chronologia Saxonica apud laudatum Mabilionem in Notis ad vitam* S. Odonis *tomo citato, pag. 291. Ergo ante hunc annum Eadmundus ipsi in regno non successit. Atqui sub hoc Eadmundo* Odo *noster promotus fuit ad cathedram Cantuariensem, ut videre est ex capite 2 Vitæ. Igitur promotio* S. Odonis *ad infulas Cantuarienses recte affigitur anno proxime sequenti, videlicet 942. Ulterius, cum idem Sanctus e vita* E *discesserit anno 961, consequens est, ut primam cathedram rexerit annis circiter septemdecim, nimirum ab anno 925 usque ad 942; secundam vero annis novemdecim vel viginti, anno vigesimo forte inchoato. Calculus sedis Cantuariensis ita a nobis definitus, satis conformis est Willelmo Malmesburiensi, qui lib. 1 de Gestis Pontificum Anglorum statuit, Præsulem nostrum in Cantuariensi* episcopatu viginti annis emicuisse.

contra Westmonasteriensem.

6 *Hinc corrigendus Matthæus Westmonasteriensis, qui apud Maihewium in Trophæis Sanctorum dicit,* S. Odonem *ad cathedram Cantuariensem assumptum esse anno Christi 934 Dictus Maihewius non aberravit a vero, quando dixit, ipsum non fuisse eo promotum ante annum circiter Christi 938; qui insuper tradit auctorem hæreticum anonymum, tractantem de Antiquitatibus Britannicis, scribere, pallium accepisse ab Agapeto II, qui sedere cœpit anno 946; sed perperam tam diu videtur differi donatio pallii; cum non intelligatur,* F *quorsum dilatio annorum quatuor spectare possit. Veniamus nunc ad examinandum id, quod ægre videntur admittere Sectarii, an vere prius monachus exstiterit* S. Odo,*quam regimen sedis Cantuariensis susceperit.*

An S. Odo prius monachus

7 *Verum id esse, liquet e cap. 2 vitæ, ubi narratur, defuncto, Archiepiscopo Cantuariensi Wulfhelmo, Rex Eadmundus Sanctum nostrum jussisse, ut a sua cathedra ad Cantuariensem transiret. Restitit ille gnaviter, sed frustra; prætendens non licere sibi priorem sponsam relinquere, salvis ecclesiæ sanctionibus : frustra præterea non facturum se dixit, ut cathedram Cantuariensem, a nullo hactenus, nisi a monachis archiepiscopis occupatam, non monachus ipse conscenderet Res gesta exponitur in vita capite citato, et apud Willelmum, ex quo refert Mabilio,* Odonem *renisum fuisse,* ut qui nondum amicisset monachum, ne morem majorum ambitione sua turbare videretur. Nullum enim ad id tempus, nisi monachili schemate indutum, Archiepiscopum fuisse; *quod idcirco induit. Godwinus*

A *nus apud Mabilionem, et Parkerus apud Alfordum, pro suo scilicet erga statum monasticum affectu, volunt præfuisse sedi Cantuariensi ante* Odonem, *sacerdotes non monachos. Verum refutantur ab utroque auctore, ut pluribus apud ipsos videri potest.*

8 *Monasticam* S. Odonis *professionem collocat* *quam Archiepiscopus.* *Mabilio sub annum Christi 948. Sed cur hoc contigerit quadriennio ante aditam Cantuariorum sedem, vivente adhuc Wulfelmo, quem mortem obiisse superius dicebamus anno 932, prorsus non intelligo, nec video, quo pacto Mabilio hic sibi satis constet. Quippe cum tam ipsi, quam nobis liqueat e vita, non fuisse* Odonem *destinatum ad regimen pluries dictæ sedis, nisi quando* Wulfelmus pontifex Cantuariorum, cunctis mortalibus debitum vitæ finem sortitus est; *post cujus obitum,* ne tanta sedes plus æquo, pastore careret, reverendum Odonem Rex convenit, suadens, quatinus desolatæ ecclesiæ per susceptionem super illam curæ pastoralis subveniret; *cumque tunc et non alias reluctatus fuerit Regi, prætexens canonum auctoritatem* B *de non deserenda priore sponsa, dixeritque :* Cum primi Patres ipsius ecclesiæ, qui et christianitatem regno Anglorum attulerunt, et omnes, qui eis successerunt usque in præsens, monachi, ut omnibus constat, extiterunt; ego tam antiquam, tam sanctam, tam Deo acceptam, et tantorum Patrum auctoritate roboratam consuetudinem mutarem, infringerem, annihilarem! *compellans totam Britanniam, se hoc non facturum, quia monachum non induerat, colligimus non prius* Odonem *cogitasse de amplectendo statu monachali, quam sedes Cantuariensis vacasset per mortem ejusdem Antistitis Wulfelmi, id est non ante annum 942, quem, ut præmisimus, etiam ipsi* Odoni *assignat Mabilio, adeoque non annus 938, sed annus 942, putapaulo ante, quam archiepiscopatum inchoaret, videtur in principiis Mabilionis, insistendo narrationi vitæ,* S. Odonis *monachatui designandus.*

§ II. Annus ac dies mortis; cultus quomodo inchoatus ac propagatus; reliquiæ; C elogia; cognomentum; memorabilia quædam ab auctore vitæ prætermissa.

V*ariant Auctores inter se de anno, quo ad* *Annus mortis* *Cælitum contubernium transiit sanctus* Odo *Archiepiscopus, quem neque Capgravius, neque Ms. nostrum exprimunt. Florentium Wigorniensis, Rogerius Hovedenus, et Matthæus Westmonasteriensis apud Mabilionem, annum mortis dicunt fuisse 958; quibus adstipulantur Baronius, Maihewius et Alfordus; qui ultimus addit, omnes consentire, obiisse eum hoc anno. Pitseus de Illustribus Angliæ scriptoribus, statuit annum sequentem. Controversiam dirimo, Mabilionem secutus, ex Chronico Saxonico, in quo ad annum 961, legitur :* Hoc anno decessit Odo, bonus ille Archiepiscopus. *Hallucinatus itaque fuit Menardus, scribens floruisse* S. Odonem *ad annum quartum et septuagesimum supra millesimum.*

ac dies, 10 *Nec minus de die mortis discrepant scriptores. Bucelinus* Odonem *refert die* VII *Februarii,* *AUCTORE J. P.* *dicens,* hac quidem die ad æternam patriam commigravisse. *Sexta ejusdem mensis refertur a Ferrario, sicut jam pridem notatur tom. I Februarii in Prætermissis. Tomo autem secundo dicti mensis die* VII, *dicitur referri hic a Molano, Greveno, Saussayo in Supplemento Martyrologii Gallicani, Menardo, Ms. Florario, in quo appellatur* Abbas ; *atque obiisse non hoc die, ut scripsit Carolus Saussayus lib. 4 Annal. Eccl. Aurelian. cap. 8, sed* IV *Julii, quo die ibidem vita ipsius danda promittitur. Tomo I Junii, in Prætermissis, a secundo die, quo signatur a Richardo Witfordo, transfertur ad diem* IV *Julii, quo die revera mortalitatem exuisse, habemus e Vita apud Capgravium, nostro Ms. de die mortis altum tacente.*

11 *Non incongrue videtur sæpe laudatus Alfor-* *primordia cultus,* *dus primordia et propagationem cultus retulisse ad S. Dunstanum, columbæ indicio motum, de qua tractat Capgravius, et apographum nostrum cap. 3.* Hinc, *inquit Alfordus,* crevit sanctitatis opinio, quam fama etiam ad exteras nationes detulit. Unde reliquias corporis ejus Germani ambitiose quæsiverunt. E Sic Bruno Coloniensis Episcopus, qui vivum familiariter noverat, mortuum coluit, translatis Coloniam ejus ossibus. *Aubertus Miræus in Fastis Belgicis pag. 320, occasione miraculi, pro confirmatione realis Christi præsentiæ in Eucharistia ad preces Archiepiscopi nostri patrati sic de eodem sermonem instituit :* Hujus beati Viri ossa B. Bruno, Archiepiscopus Coloniensis, cui Odo familiaris olim fuerat, Coloniam transtulit; indeque nonnulla Boxtellam sunt allata per nobilem virum Guilielmum Mærhemium, Boxtellæ Dominum, in aula Cæsarea tunc gratiosum. *Eadem testatur Raissius in Auctario Molani. Otho Zylius noster in litteris* XXIII *Januarii ad Rosweydum datis, de Odonis reliquiis memoratis observat sequentia :* Fuere, *inquit,* in hanc usque diem penitus incognitæ et inhonoratæ; quas modo canonicus quidam ornandas pro desiderio suscepit.

12 *Nunc, quod proposueram, pauca sanctissimi* *elogia,* *Viri elogia colligo. Multus est in ejus laudibus Osbernus in Vita S. Dunstani. Prolixum foret omnia verbatim huc transscribere. Satis sit quosdam apices carptim delibasse. Nunc itaque a lau-* F *dato Auctore vocatur* summus Anglorum Pontifex, *nunc* summus Dei sacerdos; *nunc dicitur* deductus Angelorum manibus ad paradisum, Princeps sacerdotum Odo, vir clarus sapientia, et virtute laudabilis, et nisi Dunstanus succederet, ob omni Anglorum orbe semper deflendus. *Willelmus Malmesburiensis* S. Odonis *elogia adornans. sic breviter concludit, tantis eum dotibus præditum fulsisse,* ut constet, neminem illius ætatis Archiepiscopum parem Odoni in talibus fuisse. *Breve est illud Saussayi in Supplemento ad die* VII *Februarii, de* Odone *dicentis, quod* ecclesiam suam apostolica vitute gubernarit; vitiorum acerrimus ultor; Regum corrector, castitatis vindex, divinæque legis fervidus æmulator, cujus tenorem immaculato calle semper tenuit, et ut servaretur a Regibus, sacerdotibus ac populo, intento semper animo procuravit.

13 *Ut paucula de cognomento ejus dicam : fer-* *cognomentum* *tur illud fuisse duplex, aliis illum* Odonem Bonum,

Auctore J. P.

aliis Severum *appellantibus. Qua occasione* Boni *cognomen ei adhæserit, habemus e cap. 3 Vitæ, ubi narratur, columba super defuncti* Odonis *sepulcro visa,* in tanta reverentia ab Dunstano habita esse, ut numquam post hoc ante sepulcrum illius transiret, nisi genua flecteret. Cognomine quoque Boni in Materna lingua eum vocare solebat, videlicet Odo Segode [the Goode] quod interpretatur Odo Bonus; quo cognomine etiam usque hodie ab Anglis, sed maxime a Cantuaritis appellatur. *Quin eodem etiam cognomine illum appellatum fuisse in Chronico Saxonico, patet ex ejusdem verbis supra num. 9. De alio cognomento, quo vocatus fuerit* Severus, *non videtur tam certo constare; nam tametsi vox illa semel reperiatur apud Capgravium; dubium mihi est, utrum Auctor per illam exprimere voluerit cognomen, an simplex epitheton, sensui accommodatum, dum sic scripsit de Odone nostro :* Mox namque, suscepto pallio, contra sævissimum Regem Severus insurgit. *Atque hinc, se recte conjici, dictum* Severi *cognomen (si quidem vere hujusmodi censeri debeat) transierit ad alios Auctores; de quibus Maihewius;* cognomen habuisse Severi, tradunt, nonnulli fide digni; B
quo etiam appellatur a Pitseo et Biographo Gallo recentiore.

14 *Suppleturus silentium Auctoris Vitæ quoad aliquo memorabilia, et sancto Præsuli nostro honorifica, exordium duco ab educatione S. Oswaldi, ejusdem ex fratre nepotis. Rem memorat Maihewius in hæc verba :* Nec minimam sane laudem inde meretur, quod S. Oswaldum, primo Episcopum Wigorniensem, deinde etiam Archiepiscopum Eboracensem, habuerit nepotem, ipsumque tam insigniter pietate instituendum ac bonis litteris erudiendum curaverit, ut in virum insignem ac singulare ecclesiæ Anglicanæ ornamentum evaserit. *Actum de S. Oswaldo, die* XXIX *Februarii, cujus primam ad virtutem et litteras informationem, tamquam prænuntia secutæ postea sanctimoniæ rudimenta, patruo ejus Odoni referre acceptam debemus, probe gnari non facile elui colorem, quem teneri anni imbiberunt.*

memorabilia quædam

C 15 *Inter alia* Odonis *gesta, a Biographo nostro prætererita, non infima videtur corporis S. Wilfridi, Episcopi Eboracensis, translatio Cantuariam, de qua lubet proferre verba Malmesburiensis lib.* I *de Pont. pag. 200 :* Odo, *inquit,* ætate maturus, et canos senectute nobilitans, non imparis amicitiæ apud Edmundum et Edredum, gratiam tulit; quia nihil illi moribus prætenderent, in quod rigor episcopalis intentari deberet. Quin imo, cum illis in Northanimbros profectus est, non ut prælia faceret, sed ut Sanctorum sacros cineres, quorum illa humus olim ferax fuerat, efferret : unde factum est, ut præcellentissimi Patris Wilfridi dirutam per Danos, apud Ripensem ecclesiam dolenter conspicatus, ruinis super mausoleum eruderatis, reliquas Cantuariam reverenter transferret, et ut clarissimum patriæ jubar produceret in speculam, heroico metro vitam illius texi mandavit. Executus est id munus Fridegodus quidam versibus non ita improbandis, nisi quod latinitatis perosus, græcitatem amet, græcula verba frequentet; ut merito dictis ejus aptetur illud Plautinum : Hæc quidem præter Sibyllam, leget nemo. *Dictam translationem Martyrologio Anglicano inseruit Wilsonus die* XII *Octobris. Alfordus, refellens quosdam, qui eam ad annum 959; et alios, qui ad annum 957 factam ponunt, partim ob mortem* S. Odonis, *quem putat 959 contigisse, contra, quam nos supra probavimus; partim ob mortem Edmundi et Edredi, mortuorum ante annum 957,* opinatur ponendum anno 941, cum mortuo mirabiliter Analafo, Edmundus, Edredus, et Odo in Northumbria fuisse memorantur. *Verum quomodo hoc anno poni possit hæc translatio, quo necdum* Odo *cathedram Cantuariensem conscenderat, anno primum 942 ad illam promotus, ut diximus superius num. 5? Monet dictus Alfordus corrigendam circumstantiam temporis in vita Wilfridi apud Capgravium, qui translationem pluries dictam signat circa annum 959, cum Edmundus et Edredus, sub quibus translatio hæc narratur contigisse, tribus circiter annis e vita excessissent.* D

ab auctore vitæ prætermissa.

16 *Regis Edwii libidinibus strenue restitisse* Odonem, *habes in vita, a num. 33. Malmesburiensis lib.* I *Pontif. eo processisse Archipræsulem refert,* ut ipsum a Christianitate suspenderet, et ganeæ pellicatum, primo expulsione, post succisura poplitis, interrumperet. *Spelmannus videtur hic vellicare* Odonem, *dum tom. I Concil. pag. 431, monet,* serio hic notandum esse, Archiepiscopum succidisse Elfginæ poplitem, ne rediret propere ad amasium; cum membrum ferro tangere, præter morem esset ecclesiasticæ censuræ. *Sed respondeo cum Alfordo,* non esse Auctorum verba eo sensu accipienda, quod aut Odo ferrum tetigerit, aut tangi feminas mandavit; sed tantum permisit seculari brachio morbum curare, quem ipse nullo medicamenti genere sanare poterat. *Atque hæc de gestis quibusdam* S. Odonis, *ab auctore vitæ prætermissis.* E

Scripta.

17 *Præter hæc superest, ut de scriptis nonnullis* Odonis *mentionem faciamus. Archiepiscopus Cantuariensis creatus, provincia lustrata et perspectis cleri, monachorum ac civium moribus, decreta in bonum subditorum observanda præscripsit. Extant illa apud Spelmannum sub hoc titulo :* Constitutiones Odonis (alias Odæ) Archiepiscopi Cantuariæ, tempore Regis Edmundi latæ, hoc est annum circiter Domini DCCCCXLIII; in quibus cavetur de officio Regis, Magistratum et Cleri et de juribus Ecclesiæ rite conferendis. *Lectori sufficiat brevissima eorum synopsis. Præmittitur præfatio hortatoria, agens de causa, quæ eum impulit ad condenda quædam decreta. Sequitur hortatio ad eorum observationem. Tum subditur capitulum* I *de immunitate Ecclesiæ; capitulum* II, *de secularium Principum officio, et obedientia Episcopis præstanda. Capitulum* III, *de officio Episcoporum;* IV *de officio Presbyterorum;* V *de officio clericorum;* VI *de officio Monachorum;* VII *de prohibendis illicitis connubiis;* VIII *de concordia in Ecclesia conservanda;* IX *admonet jejunium cum eleemosynis caute et vigilanter conservare etc.* X *ac postremum agit de decimis reddendis. Denique subsequitur synodalis epistola ad Episcopos sibi suffraganeos, quam Malmesburiensis lib.* I *de Gestis Pontif. adducens, dicit scriptam fuisse* post sydonale, tempore Regis Edmundi, concilium. *Idem opinatur Mabilio.* F

Et

A *Et mihi videtur res indubitata, ex hisce* Odonis *in epistola verbis,* Istos divinos apices ad utilitatem omnium vestrum caraxare decrevi, quatenus Rex augustissimus, egregio vocabulo Edmundus, cum omnia populo suo imitari gaudeat, quod in nobis et ex nobis audiat. *Quæ sane verba,* Istos divinos apices, *non videntur alio referenda, quam ad constitutione synodales supra memoratas.*

S. Odoni attributa,

18 *Pitseus de Illustribus Angliæ scriptoribus scripta alia ipsi attribuit, nempe pro nepote suo Oswaldo librum unum; pro reali præsentia corporis Christi in Eucharistia; de Vita S. Wilfridi, Statutorum Synodalium; (de iis jam actum) Epistolarum, ubi dicit esse epistolam, de qua supra; diversorum poematum, librum ex singulis unum, et alia plurima. An autem illa omnia scripta vere* Odoni *competant, quis spondeat? Enimvero libellum de Vita et conversatione S. Wilfridi Mabilio ei abjudicat, addens sine dubio non alium esse, quam Fridegodi carmen, præmissa in codicibus nonnullis* Odonis *epistola, nata aliquem inducere in errorem de Auctore, per hæc verba.* Igitur venerabillimas beati Confessoris Christi Wilfridi reliquias B indecenti sentinosæ voraginis situ marcidas, immo (quod dictu quoque meticolosum est) Prælatorum horripilatione neglectas, cum inde, favente Deo, scilicet a loco sepulcri ejus quidam transtulissent, reverenter excepi, atque intra ambitum metropolitanæ, cui gratia Dei præsideo, collocavi. Itaque tantæ, tamque Deo dignæ affinitatis vicinitate, et editiore eas entheca decusare, et excerptis de libro vitæ ejus flosculis, novo opere pretium duxi carmine venustare, *id est, inquit Mabilio, per Fridegodum, Eadmero, et forsan aliis nonnullis id* S.Odoni *tribuentibus.*

vita, quæ hic datur.

19 *De Vita, quam damus, hæc paucis accipe. Anonyma est quidem; non ita tamen, quin probabiliter de auctore statui possit. Bollandus eam descripsit, et marginalem hanc notam apposuit.* Auctor Osbernus apud Pitseum et Vossium. *Vossius lib. 2 de Historicis Latinis refert,* S. Odonis *vitam, tum prosa tum carmine ab dicto auctore conscriptam esse, fidem faciens ex eo, quod legerit apud Thomam James, extare in Mss. Cantabrigiæ in collegio* C *S. Benedicti. Consentiunt quoad Vitæ auctorem Molanus in Annot. ad diem* VII *Februarii, addens claruisse anno 1074; et Maihewius in Trophæis Sanctorum Bened., qui addit, vitam illam Ms. Cantabrigensem, nondum editam fuisse. Denique Mabilio,* et si, *inquit,* hujus vitæ scriptor antiquitatem vel ex ipso Ms. codice sapiat, non tamen ejus nomen ætatemve signat Thuano-Colbertinus, ex quo hanc vitam descripsimus. Is auctor mihi videtur esse Osbernus, Cantuariensis monachus sub Lanfranco Archiepiscopo; *et pro hac opinione citat Pitseum. Ita ille Sec.* V *Act. Bened. pag. 288; cujus exemplar perfectissime consonat cum nostro, studiose a me cum priore collato; tametsi aliunde huc ad Bollandum transmisso; nimirum, ut notam reliquit ipse, simul indicans ejus originem;* Ex Ms., *inquit,* membranaceo satis antiquo, [uno] ex quatuor, quæ mihi MDCXXXII mense Octobri concessit D. Ludovicus Moretus, ex Monasterio S. Mariæ Boni Fontis, ut puto. *Unde patet eumdem utriusque exemplaris primigenium esse fontem.*

Auctore I. P. elogium metricum,

20 *Dubitat Mabilio an Willelmus Malmesburiensis vitam Osberni (liceat sic ipsum appellare) præ oculis habuerit, quando contexuit* S. Odonis *elogium lib.* I *de Gestis Pontificum Anglorum. Dubium fundat in eo, quod alter ab altero discrepet in aliquibus rebus levioris momenti, ut ipse ostendit Sec. 5 Act. Ben. pag. 287. Vitæ, a Mabilione impressæ subjunguntur sequentes versiculi, qui in M. nostro desiderantur, æque ac in vita apud Capgravium.*

Ut rosa de spinis, sic prodiit Odo paganis,
Stigmata perfidiæ nulla parente trahens.
Contra vota Patrum fidei complexus aratrum,
Ut bonus agricola, cordis arabat humum.
Sanguine sublimis, sublimior ordine morum,
Clarus progenie, clarior ore fuit.
Vir sceleris purus occursabat sceleratis,
Sumni regna Patris amplificare studens.
Virtutumque phalanx illi præcordia tutans,
Non in eo vitium passa tenere locum.
Hic precibus fusis hostilia tela fugavit.
Qui nos dente petit, hic prece cædit aprum.
Qui super astra cluis, pro nobis Odo preceris,
Multimodæ cladis in regione sitis. E

collatio vitæ nostræ cum Capg;

21 *Qui vitam, quam hic damus, contulerit cum ea, quæ est apud Capgravium, clare perspiciet nimium utriusque phrases, orationem, ac stylum convenire inter se, quam ut judicari possint profluxisse e diverso fonte. Interim Capgraviana brevior est: quam nostra, contrahens hinc inde sermonem, et nonnulla prætermittens, quæ in nostra narrantur, ut videre est a num. 17; ubi Regi Ethelstano, in ferventissimo certaminis æstu ob fractum gladium exarmato, de vita desperatissime periclitanti, et jamjam a paganis obtruncando, salutem Odo et victoriam una cum gladio precibus suis reddidisse perhibetur; quorum nulla apud Capgravium fit mentio. His per commentarium hunc prævium dilucidatis, proximum sibi locum postulat.*

VITA

Auctore, ut videtur, Osberno, monacho Cantuariensi. F

Ex Ms. membranaceo antiquo, monasterii, ut putatur, Bonifontis, collata cum Vitis, quæ extant apud Capgravium et Mabilionem.

CAPUT I.

Natales, educatio, baptisma, ordines sacri, episcopatus Sciréburnensis, impetrata Regi Ethelstano victoria.

Odo paganis parentibus natus,

Venerabilis Christi Confessor Odo, nobilibus, sed paganis parentibus oriundus, sicut rosa e spinis floruit, vel quasi pretiosum de vilibus vasculis aroma processit. Nam ex impia illa senatorum *a* multitudine fertur genus habuisse, quæ olim sceleratissimum prædonem Inguarem * comitata *b*, navali manu in regnum Anglorum est advecta. Hos ille nativitatis principes

* al. Hynguar

Ex Mss.

principes sortitus; et eorum accuratissima educatione [ad] pueriles annos translatus, festinabat Christianorum conventicula indesinenter adire; divinos, qui ab illis dicebantur, sermones magna animi oblectatione audire; domumque revertens, quæ audierat, parentum auribus sedulo infundere.

2 Super quibus bonorum studiorum primordiis pater impius impie irritatus, prohibebat, ne omnino Christum nominaret, neve paternas institutiones Christianæ religionis veneratione immutaret. Verum ille prohibentis imperium penitus despiciens, magis ac magis ecclesiæ limina terere *c*, et divini verbi intento animo semina percipere, et quæ * ceperat, absque pavore domi nuntiare. Hinc iterum pater supra humanum modum exasperatus, gravissima illum correptione afflìgit; jusque hereditatis, quod ad illum lege primogenitorum venire debebat, subtrahit.

Christianis sacris, c
* *al.* perceperat.

3 Tum puer exultans in Domino, quod talem pro ejus nomine proscriptionem subiret in terra, propter quam adscribendum se esse confideret in cælo; dimissis parentibus et parentum divitiis, nudus et omni mundano decore privatus, aufugit. Adito itaque duce quodam, nomine * Athelmo *d*, qui tempore regis Elvuredi *e*, et Christianissimus et inter ceteros Optimates regni Anglorum unus de sublimioribus erat, postulabat illius se potentia et auctoritate a parentum suorum furore defendi. Qui bona adolescentis indole gaudens, nec dignum aliquatenus esse judicans, ut tale decus paganis ritibus sub patris imperio deserviret, paterno affectu illum suscepit, defensione munivit auxiliis necessariis simul et non necessariis fovit.

* *et liberalibus studiis.*
B
* *al.* Ethelelmo. d e

4 Deinde Græca et Latina lingua magistris edocendum tradidit; quarum linguarum plerisque tunc temporis in gente Anglorum usus erat, a discipulis beatæ memoriæ Theodori *f* Archiepiscopi profectus. Factusque est in utraque lingua valde gnarus, ita ut posset poemata fingere, prosam continuare *, et omnino quidquid ei animo sederet, luculentissimo sermone proferre. Post hæc Sacramento baptismatis renatus, clericali tonsura decoratus, usque ad subdiaconatus ministerium Domini sui admonitione perductus est. In quo gradu per aliquot annos ita sanctitate vitæ et prædicationis sinceritate pollebat, ut quicumque illum agnosceret, Spiritus sancti templum esse non dubitaret, omniumque testimonio dignus esset, qui ad altiora Ecclesiæ ministeria, licet ætas ejus, quantum ad instituta canonum spectat, hoc prohiberet, provehi deberet.

instituitur. ac baptizatur, f
* *forte* concinnare.
C

5 Unde suasus a Domino suo, ut ad sacerdotium se sineret transferri, quatenus ab illo divinum officium quotidie audiret, cujus vitam castissimam, manus vero munditiæ plenas agnovisset, ille objecta immatura ætate, quantum potuit obstitit. Postmodum vero ratione simul et antiquorum exemplorum auctoritate victus, religioso desiderio cessit : leviticam stolam humero circumdedit : parvoque tempore elapso, summorum quoque mysteriorum sacrator accessit.

ordinibus initiatur.

6 Ex quo tempore tam ipse Dux, quam ceteri pene omnes regalis palatii Principes, in summa cum veneratione habere, secreta male actæ vitæ ei aperire, et de his emendandis ejus consilio libenter credere. Interea Dux Regi suggessit, habere se desiderium proficiscendi Romam, et sanctis Apostolis ibidem supplicandi; moxque regia licentia simul ac munificentia donatus, adjuncto sibi venerabili Presbytero Odone, cum magno comitatu profectus est. Sed cum itineris aliquantulum peregissent, acerba tactus infirmitate, acriter cœpit ægrotare, adeo ut vix reciproci flatus posset aera spirare. D

Romam profectus

7 Cumque per sex continuos dies et languor augmentum, et commeatus acciperet detrimentum, septimo jubet omnem turbam cœpta via progredi, solo Odone secum retento, cujus ope in præsenti periculo maxime indigebat. Quem ad se, post relictos illos, flebili voce clamatum, orat, ut pro sui liberatione Domino preces effundat, referens se indubitanter credere, quod nihil ei divina pietas denegaret, quem a puero in magna gratia acceptum haberet.

Ducem Athelmum,

8 Tunc venerabilis Odo, animo ad Deum erecto, toto corpore terræ procumbit, magnosque divinæ clementiæ singultuum imbres effundit : surgensque de solo, postulat sibi repletam vino phialam deferri; super quam invictæ Crucis signaculum edens, humiliter vinum viro porrexit; atque ut in Domino per omnia confideret, fideliter admonuit. Bibit itaque homo, quod erat in calice, et eodem momento cum redderet phialam, redditam sibi omnimodam sentiebat medelam. E

periculose ægrotantem.

9 Proinde curvatus ad genua Presbyteri, gratias refert, ascensoque equo præmissos comites volucer insequitur : quos celeri cursu viam terentes, sequenti die impigro et ipse volatu attingit. Viso autem illo, omnes præ gaudio lacrymas fundunt; sed præstitæ salutis auctorem cognoscentes, amplius mirantur. Romuleam igitur ad urbem usque progressi, et inde ad patrios lares feliciter reversi, immensam tum Regi, tum ceteris in palatio degentibus, in adventi suo lætitiam præstant.

sanum suis restituit.

10 Post dies, Duce *g* ipso, ac post Ducem præfato Rege, *h* de præsenti vita sublato, Edwardus filius ejusdem Regis, in regnum successit, et illud pluribus annis prudentissime rexit. In cujus diebus venerabilis Odo Presbyterii gradum, officio simul ac vitæ sanctitate insignis, administrabat; Regi notus, et acceptus ei et omnibus admirandus, et omnes benignitate ac mansuetudine diffusus, omnium moribus juxta Apostolum se contemperans; ut omnes Christo lucrifaceret. Ubi autem Rex Edwardus huic vitæ modum posuit *i* Ethelstanus, filius ejus, regni habenas sortitus est. Vir vero admirabilis Odo vitam, ut diximus, vir tutum per omnia agens, magnus ab omni populo habebatur. Nec enim civitas super montem posita, vel lucerna in candelabro lucens, poterat abscondi. F

g h
i rege æstimatur.

11 Hinc processit, ut sanctitatis ejus fama, quotidie augmentando magnificata, ad aures quoque eximii Regis Ethelstani, mira cum laudis exaltatione sit perlata. Qui hominem ad se evocatum, et vere Dei famulum esse certissime agnitum, suis cum amicitiis jungit, ac secretorum suorum præ ceteris conscium facit. Inter hæc, sedes episcopalis, quæ tunc temporis Scireburnæ, nunc autem Seresberiæ est, Pastore viduata est. Sciens itaque Rex Odonis vitam, Pontificatu omnino dignissimam, eum de suscipiendo episcopatu interpellare, ac ut ovium Dei pastor Apostolicus loco defuncti fieri acquiesceret, magno cœpit studio renitentem obsecrare.

fit episcopus

12 Quid moror? tandem Ecclesiæ ac regiis precibus victus, quod sibi nimium grave testabatur, Pontificale officium in præfata Sciréburnensi Ecclesia pontifex factus, administrare consensit. Præsidebat his diebus

Schireburnensis.

loco

A loco, dignitate, auctoritate et officio ecclesiæ Cantuariensi vir bonus et strenuus, Wulfelmus *k* nomine, qui huic regis, Cleri ac plebis electioni animo libenti consensum attribuens; eum pro suo jure in illam, ad quam electus erat Pontificii dignitatem, debito cum honore sacravit.

Ejus dotes. 13 Sacratus autem et insignibus sacerdotalibus sacerdotaliter infulatus, quam gloriosum Deo habitaculum se præbuerit; quam erga animarum sibi commissarum lucra solicitus fuerit; nescio utrum aliquis digne valeat eloqui, quantacumque sagacitate præditus ingenii. Unde quid de illis simplicitas puræ mentis advertere possit, scribere nolo : tantum opera miserentis Dei, quæ in servis suis placita sibi simplicitate inhærentibus, operari in beneplacito suo dignatur, eis consideranda propono.

Regi Ethelstano 14 Anno inter hoc, Dominicæ Incarnationis nongentesimo trigesimo octavo; regni autem Ethelstani, victorisissimi Regis, quarto decimo, congregatus est adversus regnum Anglorum, immensus paganorum exercitus, profanis legibus suis subjugando enervare, et enervando volens annihilare sacratissimas, quas Angeli servabant, leges Christianorum. Quibus nonatus princeps, valida armatorum manu stipatus, B occurrens, pugnæ se dedit, et diutissime ac atrocissime pugnatum utrimque est. Duxerat autem secum in aciem Rex sanctum Odonem, ejus meritis se multo maxime quam militum copiis confidens, hostem victurum.

a paganis ferme devicto, 15 Dum igitur hinc inde strages gravissima fureret et ærumnosa, res luctuosa contigit. Quo etenim Rex ipse pugnabat, juxta capulum gladius confractus est, et Regem quasi inermem hostibus exposuit. Inter hæc Odo, a pugna remotus longiuscule, stabat, ore et corde pro salute Christiani exercitus Christo supplicans, et vultum, manus ac lumina Cælestibus pro hoc ipso indefessus extendens. Quid itaque Rex in tali eventu facere posset fluctuabat : ut se armaret, suorum quemquam exarmare, nefas judicabat.

sed periculis erepto, 16 Pars igitur adversariorum, ubi Regem fracto ense stare advertit inermem, fugam quam inire cœperat, versis vultibus in pugnam acriori cæde vindicare aggreditur. Tum subito intonat æther a clamore multitudinis, ut Deus succurreret, et celeri gressu Odo venerandus accurreret vociferantis. Advolat, et quidnam sibi velit Rex a se fieri, lassabundus C interrogat. Audit, et statim Regi taliter inquit : Quid est hoc? Quo intendis? Ensis tuus in latere tuo integer pendet : et tu eum fractum esse conquereris. Redi ad te : ad vaginam manum extende; exere illum; et ecce dextera Domini erit tecum. Nec formides, quia non prius continget solis occubitus, quam adversarios Domini tui, qui contra te insurrexerunt, fuga involvat aut interitus.

victoriam dat. 17 Ad hæc quique audientium grandi stupore attoniti, deflexis luminibus viderunt, quem prius non viderant ensem in latere Regis pendentem : quem Rex, in Deo confortatus, arripiens, dextra lævaque cunctos occursantes aut debilitavit, aut fugavit, aut morti funditus tradidit. Itaque juxta verbum Dei famuli factum est, ut simul et sol occumberet, et Regi de hostibus victoria proveniret. Quid hinc gratiarum, quid laudum, quid votorum Deo per fidelem servum suum Odonem, per Regem, per victorem exercitum, per totum regnum, quo magnitudo istius victoriæ perlata est, sit persolutum, quis enarret? Magnificentia facti docebit audientes, quia non facile quisquam *l*. *Ex Ms.*

ANNOTATA

a *Sic etiam legit Mabilio, pro* Danorum, *quod habet Capgravius.*

b *Alfordus ad an. 866,* primo, *inquit,* ingrediuntur insulam duo illa naturæ monstra, Inguar et Hubba, *quos ex Hutindonio dicit fuisse* strenuissimos et crudelissimos. Inguar erat ingentis igenii; Hubba vero fortitudinis admirandæ.

c *Apud Capgravium additur,* non desiit, *quod hic potest subintelligi.*

d *De illo Commentarius prævius.*

e *Pro Elfredo seu Alfredo apud Capgravium perperam suppositum esse Edwinum, disces ex commentario prævio, num. 2.*

f *Theodori in Angliam adventum describit Alfordus ad an. 668, num. 1 ex Beda. Et anno sequenti num. 3, loquens de schola Græca, quæ dicitur a Theodoro apud Crecoladam vel Græcoladam erecta,* E *ita vocatam urbem a Græcis, ibi Græcas litteras docentibus, dicit ex Godwino conjecturam esse, eos tandem migrasse Oxoniam, 20 circiter milliaribus inde distantem, ubi celeberrimæ postmodum academiæ fundamenta jecerint. Ibidem etiam ex eodem Godwino refert, inter magnam librorum lectissimorum, tam Latinorum quam Græcorum copiam, eo allatam, repertum fuisse Homerum, tam accurate et tam nitide conscriptum,* ut vix credatur exstare hodie, vel inter impressa, aliud aliquod exemplar, isto vel pulcrius vel castigatius.

g *Anno 898 Athelmum, Wiltunensem Comitem, decessisse, novem noctibus ante mediam æstatem, tradit Chronicon Saxonicum.*

h *Anno 901 decessisse Elfredum, sex noctibus ante omnium Sanctorum festum, dicit idem Chron. Sax. cui et eodem anno Eduardum successisse scribit.*

i *Chronicon Saxonicum signat annum 925.*

k *Actum de illo in Comm. prævio.*

l *Nihil de hac victoria apud Capgravium. Sensus hic mutilus tam in Ms nostro, quam apud Mabilionem.* F

CAPUT II.

S. Odo, factus monachus, creatur archiepiscopus Cantuariensis; miraculum pro Eucharistia; aliud miraculum; punita Regis Edwii libido; S. Dunstani episcopatus.

Eadmundo cogenti Gloriosus autem Odo magnæ dehinc admirationis apud omnes habitus est, et vere præclarus Israelita comprobatus. Post paucos hujus insignis victoriæ annos Ethelstanus bono fine præsentem vitam finivit *a*; et frater ejus Eadmundus locum decedentis, Rex

factus,

Ex mss.

factus, obtinuit. Hinc germani sui vestigia in bono æmulans, bonos quosque summo studio diligebat, et eos sibi familiares effectos, in his, quæ Christianum Regem decebant, syncero ac libenti animo audiebat.

19 Præclare igitur inter alios beatus Odo ejus familiaritate potitus est, et ab eo pura mente dilectus. *ad cathedram Cantuariensem,* His diebus Uulfemus Pontifex Cantuariorum, cunctis mortalibus debitum vitæ finem, sortitus est. Ne igitur tanta sedes plus æquo pastore careret, reverendum Odonem Rex convenit, suadens quatenus desolatæ Ecclesiæ per susceptionem super illam curæ pastoralis subveniret. Obstat ille, nec ullum suadenti præbet assensum. Dicit enim et indignum se tanta re; et si dignitas aliquatenus adspiraret, tamen ne Pontifex ecclesia sua relicta, ad aliam migret, canonum fatetur auctoritate prohiberi.

20 Contra quæ, et notam omnibus probitatem *reluctatur* illius, Rex edisserit; et quod beatus Apostolorum Princeps Petrus, de Antiochia Romam translatus fuerit, multique alii, juxta veterum monumenta librorum, sedes suas, ratione cogente, mutaverint, luculento sermone proponit. Et adjecit : Hujus quoque rei B exemplum penes nos satis idoneum et clarum habemus, viros videlicet sanctos, Mellitum *b* dico, Antistitem Lundoniencem, et justum Rofensem, Cantuariam simili ratione, qua te sedem mutare suademus, fuisse translatos.

21 Victus in his Pontifex sanctus, aliud suæ con- *nisi prius sit* tradictionis argumentum opponit. Cum primi, inquit, Patres ipsius ecclesiæ, qui et Christianitatem regno Anglorum attulerunt, et omnes qui eis successerunt usque in præsens, monachi *c*, ut omnibus constat; exstiterint; ego tam antiquam, tam sanctam, tam Deo acceptam, et tantorum Patrum auctoritate roboratam consuetudinem, mutarem, infringerem, annihilarem ! Absit : imo noverit tota Britannia, et quæ adjacent insulæ omnes, me nullo umquam pacto consensurum, ut ipse in clericali habitu constitutus, per pontificatum ecclesiæ Cantuariensi præsideam, cui nullus antehac, qui monachus non fuerit, scitur præsedisse.

22 Attamen quia me, ut intelligi datur, non tu *monachus.* solus, sed multi vocant, ut ibi Pontifex fiam; nec meum est illis reluctando penitus contradicere, ne in C eum, qui in ipsis habitat, Deum offendam; commendans conscientiam meam ab omni istius honoris ambitione vacuam Deo, sanctum propositum monachicæ religionis, quod ab ineunte ætate desideravi, nec adipisci variis causis impedientibus merui; hac saltem, ut interim ita putetur, occasione assumam.

23 Postmodum vero de pontificatu, quo de agitis, *Petito atque impetrato* ipse, cui cuncta cordium secreta patescunt, agat, et hunc in eo constituat, quem idoneum ad hoc sua sapientia probat. Hac Viri sententia Rex non modice exhilaratus, laudat sanctum propositum ejus; laudat constantem virtutem animi ejus; laudat admirandum et inimitandum * exemplum magnæ humilitatis ejus. Destinantur igitur post hæc sub celeritate nuntii ad Abbatem cœnobii S. Benedicti Floriacensis, sanctæ religionis habitum ad opus Episcopi juxta præscriptum negotium exquisituri.

* *Mabil. legit* imitandum.

24 Fama siquidem religiosissimæ conversationis, *monastico habitu,* quæ apud Floriacum ipsis diebus quaque terrarum ferebatur omnino fervens; et e contra studium ejusdem religionis, quod ob multiplices diversorum eventuum casus in Anglia usquequaque cœperat defervere D illuc mitti, et inde cupitæ religionis effectum persuasit expleri. Quod et factum est. Abbas quippe loci ipsius, audito nuntio lætissimus efficitur : assumptisque secum nonnullis de Fratribus suis, prospero cursu mare transvectus *d* Angliam ingreditur. Antistitem Odonem, Deo in cunctis placere studentem, alacer adit : et ei, quam desiderabat, sancti propositi vestem devotissime tradit. Spectabilis igitur Pontifex Odo, monachus habitu factus, qui jam olim monachicæ vitæ sacris fuerat actibus decoratus, quin jugum Domini super totam Angliam a Rege et regno invitatus, imo compulsus susciperet, factus Antistes Cantuariensis, recusare ultra non potuit.

25 Qualiter ergo suscepti regiminis officio usus sit, *creatur archiep. Cantuariensis.* qui nosse desiderant, ex vita ejus, quæ et qualis ante sacerdotium et in sacerdotio fuerit, paucis supra digessimus, sicut æstimo, possunt advertere. Extitit enim et sanctitate laudabilis, et sapientia admirabilis, et constantia singularis. Rege autem Eadmundo in domo sua malitiose interfecto *e*, frater ejus Edredus *f*, Imperii dignitate functus, a glorioso Odone Cantuariorum summo Pontifice in Regem sacra est unctione *g* perfusus.

26 His diebus vir præcipuæ probitatis Dunstanus *Regem Edredum ungit.* *h*, Glastoniensis cœnobii dignissimus Abbas, magnus apud Regem et honorabilis omni populo habebatur. Beatus autem Odo moribus et ætate grandævus, religione et industria pollens, auctoritate et modestia præstans, Christianis legibus totum regnum prudentissime nobilitabat. Rex ipse Deum timens, bonos quosque speciali amoris dulcedine fovens, malos vero E ne sua tyrannide bene agentes conturbarent, fortiter premens, boni Principis mores et actus exequebatur. Hoc ferme tempore quidam Clerici, maligno errore seducti, asseverare conabantur, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem in priori substantia permanere, et figuram tantummodo esse corporis et sanguinis Christi, non verum Christi corpus et sanguinem.

27 Quorum enormem perfidiam Beatus Odo des- *Eucharistiæ adversarios* truere cupiens, dum quadam die in conspectu totius populi sacrosanctis Missarum solenniis devotus intenderet, expressis lacrymis Dei omnipotentis clementiam in suo ministerio affore postulavit, quæ ad F depellendos hominum errores, substantivam divinorum mysteriorum declararet proprietatem. Cumque ad confractionem vivifici panis ventum fuisset (o ineffabilem Dei miserationem ! o præsentem æternæ majestatis ostensionem !) confestim namque inter manus Pontificis, fragmenta corporis Christi tenentis, sanguis guttatim defluere cœpit.

28 Stans itaque Pontifex, et præ gaudio uberes *miraculo* lacrymas fundens, innuit adstantibus ministris, ut illi potissimum propius accedant, qui nuper in fide titubaverant. Vocati igitur celeriter adsunt, atque in tantarum rerum consideratione perterrefacti, pavitanti voce exclamant : O te inter omnes homines felicissimum hodie, cui filius Dei semetipsum in carne dignatus est revelare ! Et rursum ; Exora, inquiunt, Præsulum *i* Pater, exora Domini majestatem, ut in pristinam formam præsens sanguis commutetur, ne nos propter infidelitatis errorem ultio divina sequatur.

29 Oravit ergo sacerdos; post orationem ad aram *convertit*

respexit :

A respexit; et ubi dimiserat sanguinem, consuetam vini reperit speciem. Sumptis autem cælestibus Sacramentis, lætantibus cunctis, qui tantis interfuere spectaculis, præcepit Pontifex pro testimonio tantæ virtutis, omnes undecumque pauperes aggregari, et solenne convivium eisdem præparari. Ipse autem cum suis in magna gratiarum actione lætitiam agebat; propterea quod omnis error de Dominico corpore in pectore suorum abolitus fuisset; nec ultra panem in altari positum, verum Christi corpus esse diffiderent qui verum sanguinem inde manare conspexissent.

Aliud miraculum

30 Aliud quoque divinum revera miraculum in Ecclesia, cui præerat, fecit; imo ipse non fecit; sed qui solus habet divinitatem, in illo fecit. Nam textum ejusdem ecclesiæ nimia vetustate corruptum, semiruptis per totum partibus pendebat. Quod ille rēnovare cupiens, morum quoque in porrectiorem celsitudinem exaltare desiderans, congregatis artificibus præcepit, et quod dissolutum desuper eminebat penitus tolli; et quod minus in altitudine murus habebat, jussit extolli. Sed quia Clerus ac populus absque divino servitio esse non valebat, et tantæ B magnitudinis templum non reperiebatur, quæ ad capiendam numerosæ plebis multitudinem sufficere videretur, deprecatus est Pontifex Dominum, ut quousque opus inceptum, consummatum fuisset, nulla aut infusio imbrium, aut vis ventorum infra parietes ecclesiæ descenderet, quæ eos a divino opere prohibere valeret.

in restauratione templi.

31 Factumque est, ut in tribus annis, quibus ecclesiæ muri in altum porrigebantur, tota fabrica desuper pateret, nec tamen, non dico infra ambitum solius ecclesiæ, sed nec intra muros totius civitatis imber aliquando descenderet, qui vel Clerum in ecclesia consistentem ab officio præpediret, vel populum ad ecclesiam concurrentem aliquatenus posset ab incepto cohibere. Eratque res digna spectaculo, cum videres omnia civitatis pomœria aquis infundi, et ejus mœnia nulla pluviarum inundatione madefieri *k*.

k

32 Cum ergo Rex Edredus transitoriam vitam vita C perenni permutasset *l*, Edwius * filius, supra memorati Regis Eadmundi, in Regem electus est. Qui moribus et ætate juvenculus, juvenum, quos sibi comites atque satellites associaverat, mox cœpit consiliis uti, spretis senibus, quos vita, moribus et ætate, magna præditos industria et auctoritate constabat. Unde correptus a fortissimo milite Christi Odone, aliquantisper se temperabat, verens ne, si illum omnimodis non audiret, regiæ dignitatis benedictione multra votum suum sibi dare differret. At ubi eadem benedictione potitus est, illico quasi effrenis effectus, omnes cordis sui sequebatur affectus.

l *Edwium regem*
* *Al.* Eadwicus. Edwinus, Edwis.

33 Factus est igitur voluptatum magis quam Dei, luxuriæ quam sobrietatis, libidinum quam castitatis amator. Ibat itaque juxta desideria cordis sui, et iniqua gerens, a suis benedicibatur. Super hæc, ea die, qua regni coronam in conspectu totius Ecclesiæ in capite gessit, gravis infamiæ notam tantæ gloriæ et sibi ingessit. Cum enim post officium ecclesiasticum una cum Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, ceterisque regni Principibus jam pransus sederet, subito exsilivit, et relicto consortio omnium, in secretiorem sese cameram contulit, duarum feminarum, illic eum operientium, stupri ardore succensus, infandum consortium expetens. Quæ res considentium mentes magni pudoris mœrore dejecit.

ibidinosum

Ex MSS.

33 Habito autem consilio inter eos, quid facto opus esset, missus est ab Archiepiscopo et Primoribus is, cujus superius mentio facta est venerabilis Abbas Dunstanus, Regem ab illicitis amplexibus abstrahere, et ad regiam sedem inter Principes revocare. Quod et factum est. Quapropter Rex, vehementi furore turbatus, Dunstanum suis omnibus spoliatum, exilio damnavit, et extra Angliam trans mare fugavit. Fecit et alia innumera mala, quæ quoniam alias latius, licet non omnia digesta sunt, hic tantummodo paucis ea tetigisse sufficere ratus sum.

tum Dunstanus

34 Quæ miles Dei omnipotentis Odo æquanimiter ferre non valens, iniquitatum illius publicus hostis effectus est. Siquidem ubi eum nec admonitionibus suis, nec obsecrationibus suis, nec increpationibus suis acquiescere velle, ut se corrigeret, vidit; Pontificali auctoritate usus, unam *m* de præscriptis mulieribus quam et amplior potentia, et obscœnior impudentia dehonestabat, et notiorem hominibus fecerat, quaque nimium contumeliosis amplexibus Rex frequentius abutebatur, missis militibus, a curia Regis, in qua E mansitabat, violenter abduxit; et eam in facie deturpatam ac candenti ferro denotatam, perpetua in Hiberniam exilii relegatione detrusit.

tum ipse Odo

m

35 Quæ tamen cum post nonnullum temporis intervallum, jam obducta in cicatricem corporis forma, [sed] adhuc hiante impudicæ mentis deformitate, relicta Hibernia Angliam rediit, et Glocestram, cæcati cordis obscuritate imbuta, pervenit. Ubi ab hominibus servi Dei comprehensa, et ne meretricio more ulterius vaga discurreret, subnervata *n*, post dies aliquot mala morte præsenti vitæ sublata est. Erat quippe summus Pontifex Odo vir virtutum robore, et grandævitatis maturitate ac constantia fultus, et omnium iniquitatum inflexibilis adversarius. Non hunc alicujus gaudii secularis illecebræ, non hominum minæ, non cujusvis damni perpessio poterat a rectitudine deterrere.

corrigere conatur.

n

36 Quapropter, quia nec sperabat aliquid, nec expavescebat, omnium impotentium iram exarmabat. F Edwio autem Rege (si Rex nominandus est, qui nec se, nec alios regere novit) Edwio, inquam, Rege, regno pro suis criminibus eliminato *o*, et misera morte damnato *p*, Eadgaro fratri ejus thronus regius super totam Angliam confirmatus est. Hic omnes pene antecessores suos morum probitate præcedens, cunctas iniquitates, quæ diebus fratris sui emerserant, compressit, evertit, et pro posse, in nihilum egit.

sed frustra.

o *p*

37 Præterea, mox ubi regnum obtinuit, reverendum Abbatem Dunstanum ab exilio revocavit *q*, et eum in episcopatum Wigorniensem promovit. Qui electus Pontifex, in gradum suscepti honoris consecrandus, Cantuariam pro more advenit; seque ab ipsius sedis Antistite, beato videlicet Odone, sacrari expetiit. Annuit ipse libens. Verum, ut sanctum Episcopum spiritu prophetiæ pollere in dubium nulli veniret, hominem, qui ad Wiccionum Pontificatum promovendus advenerat, in Pontificem Cantuariorum sancti Spiritus operatione promovit.

Dunstanum ab exilio revocatum.

q

38. Super quo a circumstantibus, cur sic ageret, inquisitus; Scio, inquit, filii, scio, quid operetur in

episcopum consecrat

me

Ex Mss. me Deus. Et hunc quidem Wigorniensis provincia, me vivente, Pastorem habebit; sed tota Britannia eodem, me defuncto, rectore gaudebit. Nec enim lege stringitur sancti Spiritus donum. Quæ prophetia, quam vera extiterit, Ecclesia Dei, quæ ejus regimine, sicut prædixit Episcopus sanctus, diu postmodum gloriata est, et usque hodie sacratissima illius intercessione munitur; optime novit.

39 Talibus igitur bonorum gratiis spectabilis vir Odo, a Domino sublimatus, nequaquam se propter merita operum suorum, extulit; sed semper ad meliora proficere studuit, quæ retro sunt oblitus, et in ea, quæ ante sunt, extensus, sequebatur ad palmam supernæ vocationis Dei, populumque sibi commissum, more segetum feracium, cælesti doctrina, quasi pluviali gratia, quotidie irrigavit; quousque animam illius Rex in cubiculum suum introduceret, et torrente voluptatis suæ inebriaret.

ANNOTATA.

a *De morte Ethelstani, initio regni Edmundi,* B *et obitu Wulfelmi instruet te Commentarius prævius.*

b. *Vitam S. Melliti illustravit Henschenius die* XXIV *aprilis.*

c *Plura de hac re dabit Commentarius prævius.*

d *Abbatem Floriacensem in Angliam venisse ad* Odonem, *etiam legitur apud Capgravium. Willelmus Malmesburiensis lib. I de Gestis Pontificum Anglorum habet,* Odonem, *ipsum, transito mari,* apud Floriacum monachilia accepisse, *suffragante ei Bromtono apud Mabilionem : hic autem addit, scriptori vitæ hujus consentire Gervasium, Dorobernensem monachum.*

e *Mortem ejus refert Chronicon Saxonicum anno 946, ejusque regno tribuit 6 annos cum dimidio, contra Alfordum, non dantem nisi 5 cum dimidio: apud quem disce historiam funestæ hujus cædis ad annum citatum.*

f *Edredum vere Regem Angliæ, non autem protectorem solummodo vel administratorem fuisse, probat Alfordus ad an. 946, adversus Foxium : ubi et dicti Regis laudes contexuit.*

C g *Alfordus ad an. 946 scribit ex Florilego,* In Kingstona, villa regia, regni diadema a beato Odone, Archiepiscopo Cantuariensi suscepisse XVII Kal. Sept.

h *Dunstanus inter Sanctos Angliæ celebratissimus habetur. Vitam ejus duplicem illustravit Henschenius ad diem* XIX *Maii.*

i *Forte* paululum. *Vide Mabilionem.*

k *Brevissime hæc narrat vita apud Capgravium*

l Hoc anno [CMLV] decessit Edredus Rex, festo S. Clementis in [ætatis] vigore. Regnavit autem IX annis cum dimidio. *Ita Chron. Sax.*

m *Capgravius etiam nomen tacet. Vocatur* Elfgina *al.* Alguia *apud Spelmannum in Conciliis tom. I pag. 430.*

n *Respondimus in Comm. prævio ad observationem Spelmanni, qua videtur hic arguere* Odonem *pœnæ illatæ præter morem ecclesiasticæ censuræ.*

o *Refertur Edwii excommunicatio apud Spelmannum Concil. tom. I, ad annum 958.*

p *Baronius occasione mortis Edwii, seu, ut ipse* D *scribit, Eduini Regis, quam signat anno 959,* natum *memorat* ex Regina sancta, *cujus* precibus factum, ut fine ne suorum scelerum pœnitens, ex hac vita discesserit : *ubi etiam narratur, factum esse* precibus S. Dunstani, *quem* afflixerat, ne penitus ad inferos damnaretur.

q *Anno 957 S. Dunstanum ab exilio revocatum, testatur Chronicon Sax.*

CAPUT III.

Sancta Odoins mors; successor archiepiscopus simoniace promotus, ejus sepulcrum temerare ausus, dire punitus; columba super tumulum Odonis visa a S. Dunstano successore; elogium ejus metricum.

Raptum igitur ex hoc seculo luculentissimum sidus urbis Cantuariæ Odo, gaudentibus Anglis, sedem petiit supernæ ac gloriosissimæ civitatis, ubi sempiterna exultatione lætatur, et Christi faciem ineffabilis suavitatis dulcedine contemplatur, securus jam de præmio sui, atque de filiorum suorum salute solicitus. Obiit *a* autem præsentibus universis Ecclesiæ Christi filiis, quibus etiam flentibus promittebat, quod bonum illis Pastorem post obitum suum Dominus esset provisurus. *Moritur.* E *a*

41 Post cujus transitum obtinuit locum summi sacerdotii Elffinus, Wentanus Episcopus, cognomento Lippe, data pecunia principibus qui primi erant in palatio Regis Eeadgari. Nam et ante Odonem magna ad rapiendum sacerdotium cupidine agebatur, sed bonorum constantia Episcoporum impediebatur. Unde cum die adventus sui Cantuariam, solenni processione susceptus fuisset, accessit ad sepulcrum Viri Dei; stansque super illud, ita furialibus verbis de functo exprobavit, dicens : *Successor Odonis Simoniacus.*

42 Inepte, ecce tu mortuus es, et sub tellure putridus jaces; et ego cum voluero de te potenter triumphabo. Te vivente summus Anglorum Pontifex esse nequivi, te obeunte factus idipsum sum, juxta quod olim esse concupivi : et inde, male ac decrepite senex, nullas gratias habeas; quia si ultra vivere potuisses, nec mihi nec ulli, vel participium habiti honoris tui, concedere voluisses. Ita ille palam in præsentia eorum, qui aderant, dixit; et baculo tumbam Sancti percutiens, stulto * furore, quo tenebatur, accensus, inde recessit. *mortuo insultans,* F ** al. trisulco*

43 Sed eadem nocte dum mortalibus requies concessa esset, apparuit Beatus Odo ecclesiæ Salvatoris digno custodi, vultum lacteum habens, vestimentum vero rosei coloris, ita virum alloquens : Dormis, an vigilas? Dormivi, inquit ille, Senior venerande; sed ecce vigilo, te loquente. At ille, Vade, ait, ad electum, sed non a Deo, Episcopum Elffinum, et hanc illi legationem ex meo nomine defer : Hæc mandat tibi servus Christi Odo. Non sum mortuus, sed vivo Regi meo omnipotenti Deo. Atque ut hoc certissime experiaris, noveris quia sicut tu causa mei adhuc in carne viventis, non evaluisti ad Archiepiscopatum Cantuariensem pervenire; ita per me, in cælesti nunc regno viventem, invasum honorem in proximo perdes. *jubetur in somno*

44 Audi

A *moneri* 44 Audi ergo, quæ dicam. Quoniam hesterna die verbis mihi derisoriis exprobrasti, Baculo tuo sepulcrum meum percussisti; prædico tibi, quia mare transfretabis, Alpes ascendes; sed nequaquam pallium patriarchatus sanctæ Dorobernensis ecclesiæ obtinebis; nec umquam in Apostolica ejus sede sedebis. Ille autem, qui hæc viderat, timens Episcopi sævitiam, dissimulabat ista nuntiare. Sequenti nocte apparuit ei iterum Sanctus Dei, quæ ante dixerat, dicens. Sed nec tunc, quæ audierat homo nuntiare audebat.

45 Item tertia nocte adveniens Vir Dei, pontificali dignitate redimitus, increpavit præfati hominis socordiam dicens : Si vitæ tuæ prosperitatem gnarus retinere desideras, moneo, ne, quod a me jam secundo audisti, Episcopo tuo revelare dissimules. Nam si feceris, in pœna tua te non bene fecisse probabis. Tum ille experrectus et admodum perterritus, mane facto, perrexit ad Episcopum, incurvatusque toto corpore ante illum, ait : *et tribus quidem noctibus*

46 Venit ad me, Pater honorande, speciosus ut Angelus Dei, gloriosus Odo, prædecessor tuus, qui hæc tibi præcepit denuntiari. Quoniam mihi, inquit, die nudiustertiano verbis illusoriis exprobrasti, baculo tuo sepulcrum meum percussisti; prædico tibi, quia mare transfretabis, Alpes ascendes, sed nequaquam pallium patriarchatus sanctæ Dorobernensis ecclesiæ obtinebis; nec umquam in Apostolica ejus sede sedebis. Quibus dictis, dimisit a se Episcopus relatorem visionis, parvipendens ea, quæ audierat, verba ineptæ, ut dicebat, comminationis. Sed evolutis aliquantis diebus, omnia evenerunt, quæ a Sancto Dei prædicta fuerunt. *de imminenti interitu.* B

47 Mari namque propter pallium deferendum transito, itinere aliquamdiu prospere decurso, mox ut montana conscendit, nimio frigore solutus, equos, qui in ejus comitatu erant, necari præcepit, pedesque suos eorum ventribus immisit, existimans nimietatem frigoris tali posse remedio propelli. Sed non cessante, qui illum cruciabat, divino furore, Domini majestatem impius blasphemavit; et sic pollutum spiritum suum in mediis nivibus *b* exhalavit. Ita se demonstravit felix Odo Christo vivere, quem penitus mortuum infelix Elffinus ausus est credere. *quo misere obiit.* b *Ex Mss.*

48 Hoc ita mortuo, Birthelmus, Dorsethensis provinciæ Præsul, homo nimiæ pietatis ac simplicitatis, in pontificatum Cantuariorum substituitur. Verum, ubi comprobatus est in exercendis ecclesiasticis disciplinis, omnino, quam oportebat, minus vigere, jussus, quod susceperat onus deseruit, et ad suum ovile quieturus, humilis rediit. Igitur ut sententia Domini et prophetia beati Odonis servi sui veritas esse probaretur; Dunstanus jam tunc Lundoniensis ecclesiæ Pontifex, a Rege et regno eligitur, ac in patriarchatum totius Britanniæ, glorioso Odoni dignissimus successor subrogatur. *Huic Birthelmus,*

49 Cujus Dunstani, et hujus, de quo agimus, Patris Odonis illud inter alia non parvo cognoscendæ sanctitatis et beatitudinis illorum indicio est; quod Dunstano in die sancto Pentecostes Missam ad altare Domini Salvatoris Cantuariæ celebrante, Spiritus sanctus, qui super ipsum in specie columbæ apparuit, consumpto sacrificio in Australem altaris partem, ubi venerabilis Odo tumulatus jacebat, divertit, et super tumbam ejus multis intuentibus requievit. *Birthelmo Dunstanus succedit.*

50 Quæ res in tanta reverentia ab ipso Dunstano habita est, ut numquam post hoc ante sepulcrum illius transiret, nisi genua flecteret. Cognomine quoque Boni in materna lingua illum deinceps vocare solebat, videlicet Odo Segode *, quod interpretatur Odo bonus. Quo cognomine etiam usque hodie ab Anglis, sed maxime a Cantuaritis appellatur. *Columba super sepulcrum* E * The good.

51 His ita descriptis, gestæ rei series narrandi finem expostulat : quem hic quidem ponimus, et in eo Deum, qui est finis et complementum omnium bonorum, consona voce laudamus, qui nomen suum in omni gente ita glorificat, ut quicumque illum timet, et operatur justitiam, acceptus sit illi. Illi ergo sit laus et gratiarum actio, per infinita secula seculorum. Amen. *S. Odonis.*

ANNOTATA.

a *Obiit anno 961, ut dictum in Comm. prævio.*
b *Male apud Mabillionem,* ignibus. *Nobiscum legit vita apud Capgrarium.*

C

S. UDALRICO EP. & CONFESS. F

AUGUSTÆ VINDELICORUM

COMMENTARIUS PRÆVIUS I. P.

§ I. Varia nominis S. Udalrici efformatio, etymon, natales, educatio, iter Romanum, vitæ institutio ante episcopatum.

An. DCCCCLXXIII.

Augustæ Vindelicorum, vulgo Augsburg, civitatis, antiquitate memorabilis, præcipuum inter liberas imperii urbes locum tenentis, emporio insignis, Suevicæque provinciæ capitis, decus et gloria est S. Udalricus, *ejusdem in vita Præsul dignissimus per annos omnino 50, post mortem vero Thaumaturgus, et Patronus; cujus prius, quam Acta proferamus, prævie quædam in ea commentaturi sumus, sumpto principio a nominis efformatione, quam multimodis expressam invenias. Etenim* Voldalricus, Vodelricus, Othalricus, Odalricus, Oldericus, Odolricus, Walricus; *nec non* Uldaricus, Ulricus, *et si quæ sint aliæ ejusmodi expressiones, Sanctum significant eumdem, qui communiori appellatione* Udalricus *dicitur, et sic deinceps, a nobis vocabitur.* *Varia nominis efformatio,*

2 *Præter nominis Udalriciani etymon, ab antiquissimo vitæ scriptore, prologo ejusdem vitæ insertum, recte observat V. C. Marcus Velserus, alias aliorum esse etymologias; ab Aventino in Nomenclatore* Ulricum, Hyldericum, Chyldericum *accipi pro eodem nomine, quod* amorem regni, *sive* divitem amoris, *interpretari possis. Verum Aventini confusio videtur merito esse suspecta, saltem quoad duo* *etymon.*

Auctore I. P.

posteriora nomina, quidquid sit de Ulrico, quod scribi etiam pro Udalrico, modo dicebam. Atque hæc de etymo nominis.

natales.

3 Clarissimis Sanctum nostrum natalibus esse progenitum tam ex parte patris, quam ex parte matris, abunde e vita liquet. Ac pater quidem ejus, nomine Hupaldus, Hartmanni Comitis Kyburgensis extitit filius, natus circiter annum 865, mortuus anno 908. Matrem vero S. Udalricus habuit Ditpergam, Burchardi Sueviæ Ducis filiam. Tam ea, quæ jam dixi de nobilissimis Sancti natalibus, quam, quæ breviter porro dicentur, constant ex stemmate Kyburgensium Comitum, quod ex antiquo codice Ms. bibliothecæ S. Udalrici erutum, tamquam fidele præ ceteris, rebus Udalricianis, a se illustratis attexuit laudatus Velserus, Operum suorum, in unum collectorum pag. 589. Ab instituto nostro abhorret tabulis genealogicis plus æquo indulgere: quia tamen postea de fratribus ac consanguineis sancti Præsulis nostri mentio recurret non infrequens, idcirco quædam de illis parce hic delibabimus; ut ne lectorem in decursu, eorum ignoratione, alicubi hærere contingat.

B

genealogia.

4 De Parentibus S. Udalrici jam dictum Liberi illorum hoc ordine enumerantur in prætacto stemmate. Diopoldus, qui ibidem obiisse traditur anno 955, dein Manegoldus I; tum sequitur S. Udalricus; proximus illi Albertus I; sequitur denique Luitgarda, prima uxor Burchardi, tertii Sueviæ Ducis. Diopoldus vero Richwinum genuit, maritum Hiltigardis; Manegoldus Hupaldum II. Nec prætéribo liberos dictæ Luitgardæ, quia, tametsi Kyburgenses non sint, non raro tamen recurrunt in Actis S. Udalrici. Primum locum occupat Adelbero, canonicus Augustanus, S. Udalrico in episcopatu destinatus successor. Sequuntur Reginbaldus, vita functus anno 955; Hupaldus, Manegoldus, Kunigunda monialis. Alios ejusdem stirpis surculos proferre, non est hujus loci. Velserus pro notitia Stemmatis Kyburgensium, assignat Stumpf. lib. 5, cap. 30. Observat obiter idem Velserus in notationibus ad caput primum vitæ antiquioris, a se editæ, Burchardum, patrem Ditpergæ, matris S. Udalrici, de qua numero præcedente, videri fuisse Burchardum hujus nominis primum; eumque ipsum, quem Hermannus Contractus anno 911 in conventu suo occisum ait. Addit Velserus errare eos, qui confundunt cum Burchardo II, occiso in Italia anno 926, ut tradunt Regino et Urspergensis. Contractus apud Canisium, ipsum ponit eodem anno, locum tacens. Natalibus S. Udalrici affinis est locus natalis et annus, de quibus occurrunt sequentia.

C

natalis locus.

5 Sanctum Præsulem e Suevia ortum ducere, non e Bavaria, ut vult Sigebertus, videtur abunde confici e vitæ principio, ubi dicitur natus excelsa prosapia Alamannorum. Merito itaque scribit Velserus loco proxime citato; cur eum in Bajoaria natum scripserit Sigebertus, se nescire. De loco natali in Suevia, non puto quidquam certi posse definiri. Ponamus in medio conjecturas, a Joanne Gamansio, in Actis nostris ob navatam operam pluries laudato, huc transmissas: Eximius, inquit, ille Christi Confessor, S. Udalricus quorumdam scriptorum (Stumpf. Hist. Helveticæ lib. 5 cap. 30) sententia, Kiburgi arce principe, eodem in comitatu, medio milliari Viroduro ad lævam Tesæ fluvii, præalto Turgeriæ loco sita, natus est. At enim Dilingæ sacellum ostenditur, in quo idem certe in hanc lucem editus, aut minimum educatus sit. Scribunt tamen insuper alii (Raderus in Bavaria sacra ex Sigeberto) eum in Boica natum esse. Ita illi. Porro Dilinganos natales suadere videtur frequens, et, ni fallor, assidua fere parentum Hupaldi et Dietpergæ, Comitum Kiburgensium, Dilingensium et Witislingensium, Dilingæ aut Witislingæ, loci vicini commoratio, quam exigebat peramplus utriusque comitiæ ad Wardæam usque Suevicam, et in Rhetia late vergentium dominatus. Deinde opinionem suam confirmat ex utriusque sepultura; Hupaldi quidem [in] Neresheimii monasterio, quatuor leucis Dilinga dissito; post ab ejus posteris, [et in primis] ab Hartmanno, Dilingæ ac Friburgi Comite, cœnobitis S. Benedicti ampliter dotato. Dietperga vero mater, Witislingæ terræ mandata est. D

annus;

6 Certiora habemus, quo anno S. Udalricus primum vivere cœperit. Fuisse hunc, annum 890, notavit Velserus. Sigebertus signavit annum 893; cui Mabilio suffragatur in notis ad caput primum vitæ antiquissimæ, dicens. Udalrici nativitas incidit in annum DCCCXCIII, si quidem octogenarius obiit anno DCCCCLXXIII. Mirum hæc Mabilioni excidisse, qui disertissimis terminis in vita antiquissimi auctoris, a se illustrata et edita, legere potuit ac debuit, obiisse Sanctum anno ætatis 83. Igitur controversiam dirimit vetustissimus vitæ auctor, his verbis capite 11 ejus mortem describens: ubi ait Sanctum e vita excessisse anno Incarnationis Domini nostri, Jesu Christi DCCCCLXXIII, ætatis LXXXIII. Ergo natus sit oportet Sanctus noster anno 890; atque hoc calculo anni mortis, ætatis ac nativitatis concinne congruunt inter se. E

educatio.

7 Memoriæ proditur in pluries nominata antiquissimi auctoris vita cap. 1, sanctum Udalricum a parentibus commissum ac traditum fuisse monachis monasterii S. Galli, ut ab ineunte ætate in timore et amore Domini quotidie adolescens, adjuncta eisdem scientia litterarum, magis in dies utrobique proficeret, et tam præclaris piæ institutionis rudimentis præluderet omni retro secuturæ ætati. Liquet ex eadem vita, præceptorem ei grammatices obtigisse, nomine Waningum, virum, ut ibidem memoratur, religiosum, grammaticæ artis edoctum. Neque hoc pugnat cum eo, quod Ekkehardus junior (prout notavit Mabilio in notis ad caput primum hujus vitæ, quam daturi sumus.) Hartmannum Udalrici præceptorem vocet hic in observatione quinta. Quid enim vetat, habuisse magistros duos, alium utique grammatices Waningum, alium aliarum disciplinarum institutorem Hartmannum? Nunc Ekkehardi verba accipe apud Rerum Alemannicarum scriptores aliquot vetustos etc., ex bibliothecæ Goldasti, tom. I pag. 31. De S. Vodalrico, qualiter nobiscum egerit, dicta Patrum quædam audivimus, quæ quidem in vita ejus, vel tertio jam scripta non invenimus. De nobilibus enim ille, ut et ab aliis jam dictum est, natus, apud nostrates educatus est et doctus. Hic viam, qua in cælos volavit, subvolare didicit. Hic virtutibus, quas nunc operatur, præludium fecit. Sanctorum enim nostrorum Galli et Othmari, quos F

posteriora

A puerulus patres elegit, se monachis jungens, cum sanctis sanctissimus, et cum electis ingreditur electissimus.

8 Hartmanni enim Junioris discipulus, divina præ omnibus, Spiritu sancto prælibatus hausit. In refectorio coram Patribus, ubi vel in puncto peccare, capitale erat, lector inoffensus creber erat, quamvis canonicus, quod tamen illi progenitorum suorum indultum est gratia. *Nec vero mediocres probitatis fructus tulit ex pia consuetudine Wiboradæ, Virginis et Martyris sanctissimæ, cujus vitam exhibet Mabilio in Actis Bened. ad an. 925, a pag. 42, ex tomo primo Maii de Actis Sanctorum pag. 282; a qua Virgine, tum temporis ad S. Gallum reclusæ, cum sanctus Juvenis deliberaret, ecquod præ ceteris vitæ institutum amplecteretur, petitis pro electione status monastici induciis a monachis S. Galli, qui eum Cœtui suo aggregare desiderabant; a qua, inquam, Virgine, post triduanas ejusdem preces, audivit alio se a Deo destinari; futurum se Episcopum* in orientali parte, ubi quidam fluvius

progressus in virtute

B duas dividit regiones, *id est civitatis Augustanæ; plura se passurum dura, quam antecessores sui umquam, a paganis et malis Christianis; verum ex omnibus emersurum malis, Deo juvante, non inglorie. Censet Velserus in notis hic, consolationem hanc contigisse ante annum 916, imo vero ante annum 909;* quod, *inquit*, ex sequentibus certum fit.

9 *Annales Breves Hepidanni, monachi ad S. Gallum, videntur in speciem adversari sententiæ Velserianæ, dictam consultationem statuenti contigisse ante annum 909; nam Annales isti referunt,* DCCCCXVI Wiberat reclusam esse. *Verum facilis est responsio et solutio hujus difficultatis ex verbis Hermanni Contracti apud Canisium :* Apud S. Gallum B. Wiborada arctius inclusa est. *Quid ni aliquot ante annis fuerit reclusa, sed non tam arcte, atque adeo non primum reclusa anno 916? Habemus itaque ex dictis locum, in quo institutus* S. Udalricus, *canonicatum morum intergritatem, magistros et magistram; statumque a monastico diversum. Unde intelligas errasse Wion lib. 2 Ligni vitæ pag. 285,*

sub instructione S. Wiboradæ ;

C *quando dixit,* S. Udalricum *fuisse monachum S. Galli.*

10 *Paucalis interjectis narrat auctor vitæ regressum* S. Udalrici *ad parentes;* qui tunc sapienti, capto consilio, eum Præsulis Augustensis ecclesiæ Adalberonis, domino subdiderunt, *apud quem et gratiosum fuisse, et ad munus camerarii promotum, ibidem commemoratur. Proxime illic sequitur :* libuisse *sancto Præsuli nostro* limina visitare beatorum Apostolorum Petri et Pauli : cumque illuc pervenisset, a venerando Papa Marino bene susceptum esse, *etc. Hic Rhodus, hic saltus, ut quis combinet duas hasce epochas Adalberonis et Marini Pontificis. Nam Adalbero sedit ab anno 887 ad annum 909, regnante in Germania Ludovico IV, Arnulfi filio; et secundum Hepidannum in Annalibus obiit anno 910, quod discrimen mortis parum refert ad præsens institutum. Jam vero nullus Marinus Pontifex fuisse legitur anno 909; nullus Cathedræ Petri præfuit, aliquo alio tempore, quod conciliari possit cum præsenti historia. Marinos singulos enumeremus. Obiit Marinus I anno 884,*

iter Romanum

adeoque antequam S. Udalricus *esset natus. Anno 943 sedere cœpit secundus. Neuter, ut liquet, cum epocha Udalriciana, de qua hic quærimus, componi potest. Primus præmature Sanctum antevertit; secundus videlicet nimium est præposterus. Atqui tamen non datur tertius aliquis Marinus PP., inter primum et secundum jam dictum intermedius. Aqua hic hæret scriptoribus; Mabilioni imprimis, qui nesciens quo se vertat, ut nodum hunc expediat, nihil habet præter interrogationem, qua quærit :* An Marinus per ea tempora improborum Pontificum, quasi Vicarius Papæ, res administrabat, atque ob id Papa appellatus?

AUCTORE J. P.

11 *Velserus in hunc locum sic commentatur :* Hæc Marino nondum Pontifice facta : iniit enim pontificatum anno DCCCCXLII; contigere autem hæc anno DCCCCIX, quo Adalbero obiit. Qua ratione Sigebertus etiam conciliandus in Chronico, anno DCCCCXLII. *Ubi vides attingi quidem, at non solvi difficultatem. Rem extricare conatur Cardinalis Baronius ad annum Christi 924; ita loquens de præsenti argumento :* Hæc autem cum annos ante quindecim contigisse certum sit, anno nimirum Redemptoris DCCCCIX, quo plane constat Sedem Apostolicam occupatam, fuisse detentam ab infami Sergio illo, ... non legitimo electo Pontifice, sed invasore; unde quem auctor nominat Marinum Papam, fortassis is tunc temporis legitimus habebatur Pontifex : sed quoniam obscurrissime ea tempora transierunt, de eodem Marino, quod tunc sederit, non alibi, quam hic, mentio invenitur. Quamobrem ea fuit Velseri, doctissimi scholiastis interpretatio, ut per anticipationem ibi dictus Marinus, sit Pontifex appellatus, qui tamen sedisse reperitur post annos decem et octo. Corrigendus tamen est Sigebertus, qui adventum Udalrici in urbem sub Pontificatum ejusdem Marini Papæ recenset, anno videlicet Redemptoris DCCCCXLII, quod procul abhorret a veritate. *Eamdem quoque creat difficultatem* charta quædam *(de qua Mabilio in notis hic)* Azilæ, nobilis matronæ pro Faucensi Bajoariæ monasterio, *quæ* data legitur anno Domini DCCCCXIX, sub Papa Marino, sub Rege Henrico, etc. *Vides igitur vix aliquid de pontificatu Marini, hoc tempore determinati in vita, posse dici, nisi per conjecturas; quæ tricas si non magis involvunt, saltem minime expediunt.*

sub quo Pontifice.

E

F

12 *Jam quædam produximus supra vitæ Udalricianæ, ante episcopatum actæ, paralipomena ex Ekkehardo Juniore : superaddamus nonnulla alia, ex eodem Auctore deprompta, ab aliis tribus scriptoribus vitæ, prætermissa :* Wiboradam inclusam coævulis se, licentia data, ad ludos parantibus, feriatis diebus furtim visitare assolitus, divinis ab illa interdum verbis et exemplis instructus est paginis. Nam quadam die cum illum ante fenestellam clausulæ stantem levissimo videret cingulo præcinctum, de suo ei paratum offerens; Castitatis, inquit, fili mi, tibi cingulum hoc laneum meum a Deo accipe, continentiæque stropheo [id est cingulo virginali] ab hac deinceps die per Wiboradam tuam te præcinctum memento. Cave autem, me tibi a Domino meo edictum ferente, ne ullis abhinc colloquiis vanis mulierculis miscearis, et si, ut facillime fit, aliquo carnis igne incensus fueris, loco, in quo fueris, mutato, Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adju-

vitæ paralipomena

vandum

Auctore J. P.

vandum me festina, mox cantaveris. Sin autem sic pacem, aliquo alio lapsu tuo vetante, non habueris, titionem seu candelam ardentem, quasi aliquid aliud agens, quærens, digitum vel leviter adure, eodemque versu dicto securus eris.

ex Ekkehardo

13 Sic magistra prædurata discipulum sanctissimum futurum, ut ipse patribus narrabat, contra ignem igne præduraverat. Multa sunt, quæ de doctrina Nutricis suæ (sic enim etiam vetustus eam nominare solebat) Patribus ille dixerat, quæ quia austera hujus temporis Sanctis videri possunt, et impossibilia; ne quid eis suboleat, prætcrimus. De cilicio etiam, quo ipsa utebatur, cujus hodie asperitatem, pro reliquiis id habentes, horrescimus, pulvillulum filio suo, ut et ipsa etiam nominabat, in abstinentiæ diebus utendum conneverat; quod interdiu in sinu gestans, noctibus ille maxillis, lapide supposito, aptare solebat. Tali ille lectisternio pro deliciis usque coram januis ecclesiæ, nocturnorum sonitum aut in sedili, aut nuda quidem exspectare terra solebat. His et aliis similibus cum a pueritia assuescentem, cum et feminarum alloquia, et solita B sociorum fugitasset ludicra, sanctulum illum derisorie jam abinde cœperint vocitare. Audivimus etiam de eo, quod quidem pro nihilo ab rigidis corde duci soleat, quod, cum ei graphium coævulorum quidam furatus sit, per nescio quam sub capula incuriam, sibimetipsi manum transfixerit; quam cum ille, dolore clamans exereret *, diu quæsitus et sæpe pejeratus, Vodalrici proditur stylus. Hoc tamen ille et alia de se similia, cum tegere nosset, illius meritis fieri præter altioris aliquos ingenii, quis credere nollet?

* *al.* exerceret

Juniore.

14 Nam figuratis et interdum etiam risum moventibus, non tamen falsis et inanibus crebro usus est verbis, ut cuidam scholarium elato et glorianter agenti, cum Constantiæ diaconatu pretio empto inter processores nostros progredi parans, stola indutus, sibi Euangelium eo die, nobis lecturis non sine gloria assisteret : Eia, inquit, mi sodes care, quam decenter tibi clypei fascia insidet! Id ipsum tamen etiam sibi pro reverentia sui, ut nobis canonicus Euangelium legeret, concessum. Nam frater conscriptus tum C vocis pulcherrimæ gratiam habebat. Diutius autem, quam ceteri coævi sui, tum pro Wiborada sua scholis inhæserat; quas tamen tandem relinquens, suique juris in possessionibus factus Augustæ, ubi canonicus ab infantia erat, in virtutum exemplis charissimus, Gallum suum crebro visitabat, fratres suos conscriptos ter in anno ipse minister paverat. *Sunt quædam alia apud laudatum scriptorem de laudibus* S. Udalrici; *verum cum ad tempora educationis ejus non spectent, et miraculis potius accenseri ipsius debeant, opportunius illa differemus in aliud tempus, quo paullo post de pluribus aliis miraculis erit agendum.*

§ II. S. Udalrici episcopatus; scripta, epistola perperam ipsi attributa; instrumentum de restituta monasterio Campidonensi libertate eligendi abbatem; monachalis habitus; tempus vitæ ac mortis.

A quibus S. Udalricus

D*ecessorem in episcopatu in Augustano* S. Udalricus *habuit Hiltinum, post cujus obitum (qui contigit, postquam annos episcopatui quindecim, non* D *tamen integris, præfuisset, non autem quindecim mensibus solummodo, sicut eronee tradidit Bruschius in Catalogo Episcoporum Augustanorum, qui habetur in epitome magni Operis de omnibus Germaniæ episcopatibus, tom.* I *pag. 134) post cujus, inquam, obitum Sanctus noster ad Augustanas infulas evectus est, quas non tantum annis, sed meritis et virtutibus implevit. Gestare eas primo cœpit anno 923,* machinatione, *ut narrat auctor antiquæ vitæ,* nepotis sui Burchardi Ducis, et aliorum propinquorum suorum Henrico Regi commendatus, *et ab eodem promotus, uti habes cap.* I. *Fuisse hunc Burchardum, secundum Sueviæ Ducem e vita ereptum anno 926, habetur ex Hermanno Contracto. Quo autem cognationis gradu attigerit* S. Udalricum, *fatetur Velserus nondum se cognoscere potuisse. Nec vero tanti est, id impensius indagare.*

et quando ad episcopatum promotus;

16 *Scribit Contractus apud Canisium, fuisse Antistitem nostrum ordinatum anno 924; quem etiam admittere debet Mabilio; cum mortuum asserat* E *Hiltinum,* S. Udalrici *in episcopatu, ut diximus, antecessorem, anno eodem 924. At exiguam hoc unius anni discrimen non difficulter intelligi potest ex eo, quod habet Bruschius in Catalogo supra nominato, sic scribens :* Eodem anno [DCCCCXXIII] V Kal. Januarii episcopus creatus est. Quo fit, ut eum nonnulli ad annum DCCCCXXIV referant. *Hinc sane arguitur parachronismi Urspergensis, dum refert* S. Udalricum *successisse Hiltino, non anno 923, aut per modicam prolepsin, 924; sed anno 925, quod neutiquam admitti posse ut verum, satis probatur ex dictis. Interim observat Baillet, consecrationem Sancti nostri contigisse, festo sanctorum Innocentium incidente in diem Martis, præter usitatiorem Ecclesiæ morem, quæ solet Episcopos ordinare diebus Dominicis.*

scripta;

17 *De scriptis quibusdam, Præsuli nostro attribui solitis, nihil invenias præter incertas conjecturas. In hic occurrit* sermo Synodalis, parochianis presbyteris in synodis enuntiandus. *Velserus eum* S. Udalrico *adscribit, hac ductus ratione,* F *quod pleræque interrogationes, quas* S. Udalricus *in hujusmodi proponere solebat (de quo Auctor antiquæ vitæ cap. 4 videri potest) prædicti sermonis interrogationibus respondeant. Præterea, quia conveniunt locus et tempus. Sermo prædictus a laudato Velsero ad Binium, Conciliorum editorum missus, ac secundæ eorumdem editioni ab ipso insertus legitur tom. 9, a col. 803, cui subnectitur jam memorata viri clarissimi conjectura col. 806. Interim valeat conjectura illa, quantum potest, nunquam tamen est plus habitura ponderis, quam quantum solet inesse opinationibus dubiis atque incertis. Nam, ut solerter observat Mabilio,* dici potest id genus interrogationum capitula ab Udalrico accepta fuisse ex vulgari formula sermonis, qui in hujusmodi Synodis haberi solebat. Et certe idem sermo, paucis immutatis, Leoni PP. IV adscribitur in tomo 8 Conciliorum col. 35. Similis est item Ratherii sermo synodicus in Spicilegii tom. 2, pag. 256. *Ita ille. Quibus patet incertum fieri superioris instrumenti auctorem. Alium, eumque certiorem, sancti Episcopi nostri ad populum ser-*

monem

A *monem exhibet caput quintum antiquæ vitæ.*

inter quæ non est epistola,

18 *Scriptis, quæ* S. Udalrici *nomine circumferuntur, homines, nescio qui, vecordes sane ac veritatis inimici, accensent* impuram, *ut vocat Velserus in præfatione ad Sancti vitam,* nescio cujus nebulonis epistolam, Udalrici aliquando nomine venditatam : *quæ adeo placere visa fuit Novatoribus, ut, teste Mabilione,* auctoritatem ei conciliare conati sint, ex Æneæ Sylvii apologia ad Mayerum *quasi vero scripserit, Nicolaum Pontificem ab* Udalrico *reprehensum de concubinis. Sed apage commentum : cum epistola illa Nicolao Pontifici inscripta sit, nullusque id nominis Pontifex Romanus* S. Udalrici *tempore vixerit. Non utique Nicolaus primus, plus quam viginti annis mortuus; antequam* Udalricus *sit natus; nec secundus ; cum pontificatum inierit annis plus octoginta post ejus mortem.*

quæ ad Nicolaum PP. scripta dicitur;

19 *Ad Æneam Sylvium respondet Velserus, vacillare eam lectionem, neque omnium codicum fidem hæc verba tueri, cum absint ab editione Romana anni 1584. Adde, quod vetustissimus vitæ* B *scriptor nullam prætensæ reprehensionis mentionem faciat, adeoque in nullo solido testimonio antiquitatis scriptio hæc, de qua quærimus, fundari possit. Ceterum non ignoro, sæpe laudatum Velserum afferre congruentias aliquot, quibus tamquam verosimile suaderi utcumque posse arbitratur, hanc reprehensionem ab* Udalrico *factam esse Joanni XII; eoque spectare verba Æneæ, siquidem is ea numquam scripserit.*

instrumentum, quo monasterio Campidonensi redditur libertas eligendi abb.

20 *Absolutissimum ac perfectissimum extitisse Præsulum exemplar* S. Udalricum, *apertius constat e vita, quam ut pluribus hic prædicari debeat; quæ spirat locis variis vigilantiam singularem ac vere pastoralem, reverentiam erga Christi Vicarium, amorem erga pauperes; arctissimam victus ac vestitus rationem, contemptum sui; constantiam, rebus adversis solide probatam; ædificata ac restaurata loca pia; cumulatos in religiosos viros ac feminas propensa voluntate favores. Atque ultimum hoc punctum egregie illustrari potest, præter illa, quæ habemus in Vita, ex charta, edita a Mabilione, qua Campidonensi monasterio restituit Præsul* C *noster libertatem eligendi abbatem, in hæc verba :* Omnibus spem vitæ gerentibus, et adhuc in posterum nascentibus, notum sit, quod, primo Ottone principatum regni procurante, sanctissmæ memoriæ Vodalricus, Augustensis civitatis Episcopus, Campidonensis monasterii ovile de manu prædicti Principis suscepit, et ad ipsum, non avaritiæ vel austeritatis causa, sed pro augendo S. Mariæ servitio, paterna provisione procuravit. Per id tempus duobus electis fratribus, in eodem monasterio militantibus, Vir venerabilis sui laboris pondus commendans, Moysen legiferum vatem imitatus est, qui frequentia populi fatigatus, Aaron et Hur adjutorio sublevatus.

bona pro sustentatione ecclesiæ,

21 In eadem vice S. Vodalricus unum, nomen habentem Liuterich, infra claustrum fratribus Deo servientibus decanum et magistrum fieri destinabat. Alterum, Irminhart vocatum, in præpositura secularis negotii desudare præcipiebat. Huic Irminhardo, in exterioribus rebus prudenter conversanti, et dignis meritis suis bonam famam in contiguis partibus et in Regis foribus promerenti, placuit aliquod remedium suæ animæ præpararet, et ut in honore Dei basilicam fundotenus construeret. Quam ut mente disposuit, Dei adjutorio, et optimi Episcopi consilio, operis expletione perpetravit, et hanc ipsam ecclesiam, in pomerio Fratrum honorifice constructam, Deo dignus Vodalricg Episcopus in honore sanctæ Crucis et S. Herasmi et S. Nicolai Confessoris, VII Idus Maii dedicavit, et coram multitudine Cleri et populi, episcopali sententia decrevit, ut unus ex fratribus, qui in regulari vita morum excellentia dignus fuisset, eamdem ecclesiam quotidiano obsequio provideret, et quotidie sui videlicet Episcopi annonam de cellario fratrum pleniter acciperet; dedicatoque altari Vir sanctus, omni pietate circumseptus, in legitimam dotem unum mansum in Ivoningevve, et dimidium in Lietenbere, et tertiam partem in Heimirtingen donans; et adhuc ex tali paupertate ecclesiam non posse procurari existimans, unum mancipium, quod vocabatur Modelbreth, cum novali, quod primus ex viridi sylva in nomine Cnhieboz cœpit, adjuncta manu Salechonis advocati, in hoc altari contradidit. Dehinc sacerdotali veste indutus, coram populo publice dixit : si qua persona huic E ecclesiæ vel altari aliquid horum, quæ dedimus, abstrahat, huic æternæ vitæ januam intrare non liceat, et ab hac luce sequestretur, quam in conspectu Dei omnis justus feliciter contuetur.

AUCTORE J. P.

gestamen habitus monachalis,

22 *Quæres, an, quam certo patet ex iis, quæ diximus paragrapho proxime antegresso,* S. Udalricum *non fuisse monachum ante episcopatum, tam solide probari possit; talem numquam extitisse, posteaquam ad regimen cathedræ episcopalis erat evectus? Priusquam ad quæstionem respondeam, quædam censeo præmittenda. Scimus ipsum, jam Episcopum, veste monastica usum fuisse, et servata proportione ad episcopalem statum et dignitatem, fuisse addictum regulæ S. Benedicti, cujus rudimenta in monasterio S. Galli hauserat. Audiatur antiquus auctor vitæ, sic loquens cap. 2 num. 17* Semper cuti suæ laneum apponens vestimentum, et regulam sequens monachorum. *Addit alius vitæ scriptor, nomine Berno, eum se* nimia maceratione castigasse, ita ut carnem non manducaret, *consentiente antiquæ vitæ auctore, ipsum* multis temporibus carne abstinuisse. *Arctam silentii* F *nocturni legem, quam suis præscribit S. Benedictus, accurate eum observasse tempore Quadragesimæ, tradit Vitæ antiquæ Auctor cap. 3, his verbis :* Cibo vero consumpto et omnibus cum eo commorantibus lætificatis; congruo tempore completorium recitavit, insuper aliis orationibus peractis, secreta cubiculi cum silentio repetivit, et omne colloquium, ni cum Deo et Sanctis ejus, usque ad alterius diei primam peractam, omnino devitavit. Hoc modo dies Quadragesimæ explevit, usque in diem indulgentiæ, quem dicunt Pascha palmarum.

cujus professionem numquam emisit.

23 *Ad hæc, cum oneris episcopalis sarcinam constituisset transferre in nepotem suum Adalberonem; ad devexissimæ ætatis tempora deductus,* Episcopus indumento, more monachorum formato, induebatur, quorum antea regulam multimodis virtutibus sequi consueverat, *prout, legitur in Vita, cap. 9, num. 67. Unde colligas, sanctum Antistitem nostrum, raro sane exemplo, in vita seculari, victu vestituque ac ardenti perfectionis desiderio, vitæ monasticæ ideam expressisse, tametsi numquam*

emiserit

AUCTORE J. P.

emiserit monasticam professionem, ut constat ex Gerardi, capellani ejus verbis num. 68, jussi exponere in Synodo Ingelheimensi consilium Episcopi sui de capessendo religioso instituto : Excellentissimi, *inquit,* imperatores, et religiosissimi Antistites, desiderium Domini mei est relinquere seculum, et secundum regulam S. Benedicti sanctam inire vitam, et in contemplativa vita diem exspectare obitus sui. In indumento habitus exterioris potestis pro certo cognoscere voluntatem animi interioris.

refragante synodo Ingelheimensi.

24 *Refragati Patres huic petitioni, censuerunt, pergendum esse sancto Episcopo in priore vitæ instituto; atque adeo, cum in gestamine habitus Benedictini ad mortem usque perseverasse perspicimus. Ideo Mabilio post Carolum Stengelium accenset illum Sanctis Benedictinis in Actis ejusdem ordinis, qui ultimus in Imaginibus Sanctorum Ordinis S. Benidicti cum eorumdem elogiis, notat sanctum Præsulem nostrum.* non immerito inter Benedictinos numerari, cum non solum in monasterio educatus fuerit, verum etiam regulam S. Benedicti
B in episcopatu observaverit et habitum portaverit; licet professionem, ab Ingelheimensi Episcoporum consilio prohibitus, non emiserit.

Vitæ chronotaxis.

25 *Hactenus dictis attexo chronotaxin, a Velsero editam, vitæque Udalricianæ præmissam, in qua præcipua sanctissimi Viri gesta annis quæque suis affixa exhibentur.* Adalberone, Augustæ Vindelicorum episcopo, anno DCCCXC Udalricus natus. Puer in monasterio S. Galli eruditus est. Anno DCCCXCIX Ludovicus Arnulfi filius Rex. Anno . . . . . Udalricus, Adalberonis Episcopi Camerarius factus. Anno DCCCCIX Romam adiit, Marinum postea Pontificem convenit. Eo anno Adalbero Augustanus Ep. obiit, Hiltinus successit. Anno DCCCCXII Conradus Rex. Anno DCCCCXIX Henricus Auceps Rex. Anno DCCCCXXIII, Hiltino mortuo, Udalricus Augustæ Episcopus suffectus, V Kal. Januarii ordinatus est. Anno DCCCCXXXVI Otto Magnus Rex et Imperator. Anno DCCCCXLVIII Ingelheimensis synodus, cui Udalricus interfuit. Anno DCCCCLIII Menchingæ obsessus est. Anno DCCCCLIV pacem inter Ottonem et Luitolfum filium conciliavit. Anno
C DCCCCLV affuit prælio, quo Ungari IV Id. Aug. internecione cæsi. Anno . . . . . Romam iterum adiens, ab Alberico honorifice acceptus est. Anno DCCCCLXXI denuo Romam adiit. Rediens Ottonem Ravennæ convenit. Adalbero ex sorore nepos, successor illi destinatus est. Anno DCCCCLXXII synodus Ingelheimensis, Adalberonis causa circa Autumnum Anno DCCCCLXXIII Adalbero circa Pascha obiit. Eo anno, Ottone Magno Non. Maii mortuo, successit Otto secundus Imperator. Eodem anno Udalricus, ætatis LXXXIII, ordinationis L, IV Non. Julii obiit. Anno DCCCCXCIII a Joanne XV Pontifice in Sanctorum numerum relatus est. *Hactenus de gestis tempore vitæ* S. Udalrici, *nunc prævia commentationis filum prosequentes, ad ea, quæ post obitum ejus contigerunt, illustranda progrediamur.*

§ III. Sancti cultus Aug. Vind. alio deinde propagatus; annuntiationes in Marliis bulla can., quæputatur omnium prima.

Ubi primum e vita excesserat S. Udalricus, *singularem apud cives Augustanos, aliosque, ad quos* D
Viri fama manaverat, sanctitatis odorem reliquisse, sanctumque dictum ac creditum fuisse, partim liquet e scriptoribus Vitæ, de quibus infra; partim e testimonio aliorum Auctorum. Hartmannus, scriptor synchronus, in Actis S. Wiboradæ, tom. I Maii, ac dein a Mabilione editis, cum Sanctum *vocat. Ditmarus, anno* MXVIII *mortuus, adeoque subæqualis,* sanctum patrem Othalricum *nominat libro I : et lib. 3 dicitur* Othelricus gemma sacerdotum. *Tam magna vel a primo ad meliorem vitam ingressu sanctitatis ejus existimatio mortalium animis insedit; quæ haud dubie non mediocriter conduxit ad solennem ei decernendum cultum auctoritate Apostolica, primis post mortem ejus annis, id est vigesimo nondum expleto, ut mox videbimus. Jam vero Ludolfum Episcopum, qui Pontificis Romani jussu corpus* S. Udalrici *tumulo extulerat, oratorium in ejus honorem construxisse, refert Mabilio ex Chronographo Magdeburgensi. Atque hæc fuerunt cultus* S. Udalrici *primordia, ad quorum majorem commendationem, censet* E
idem Auctor observatione non indignum, quod Gregorius Papa VII Henrico, Aquileiensi Episcopo, qui antea canonicus Augustanus fuerat, usum pallii concedat, præter alias in festivitatibus beati Udalrici Confessoris Christi atque Pontificis, et beatæ Afræ Martyris, *citans librum 6, ep. 38.*

Primus Sancti cultus, Augustæ Vindelicorum inchoatus,

alio postea transit.

27 *Quid? Quod* S. Udalrici *memoria adeo in benedictione fuerit apud Augustanos, ut ecclesiæ et monasterio ibidem perinsigni, antegressis temporibus solo S. Afræ, Virginis et Martyris nomine appellari consueto, honoris gratia et primo quidem loco adjectum sit nomen sancti Præsulis, et modo nuncupetur* SS. Udalrici et Afræ, *ob ejus in eo loco sepulturam et venerationem? Nec prætermittendum publicis Augustanæ Reip. suffragiis sanctum Antistitem in patronum civitatis esse adlectum. Exin cultus ejus sacer, ad alios orbis tractus, Augustæ Vindelicorum primo inchoatus, exinde diffusius propagatus pertransiit. Hinc facit id, quod in rem nostram Justus Locatelli S. I. in litteris,* IX *Decembris anno 1690 Tergesto datis,* in diœcesi Aquileiensi celebrari [S. Udalrici] festum F
die IV Julii sub ritu semiduplici. *Deinde pergit in hæc verba :* Prope Tergestum existit parochia in pago Dolina, cujus ecclesia dedicata est S. Udalrico, qui invocatur a febricitantibus, non absque evidenti ope et auxilio : qua de causa plurimi fideles et maxime febri laborantes, eo peregrinationes instituunt, factaque vota ibi persolvunt.

etiam ad Belgas.

28 *Quin etiam publica* S. Udalrici *veneratio suum quoque apud Belgas locum invenit, teste Othone Zylio nostro, ita ad Bollandum scribente :* Est duobus circiter milliaribus a Bruxella pagus, S. Ulrix capelle [*id est* capella S. Ulrici.] Ibi S. Ulricus colitur XIV Octobris, Episcopus Augustanus, in Vitis Sanctorum IV Julii. MDCV, III Maii Illustrissimus Matthias Hovius, Archiepiscopus Mechliniensis, novam medietatem ecclesiæ parochialis Capellæ S. Ulrici consecravit. Ita annotavit tum pastor loci D. Marcus Barlotius, alias Beaufort. Qui nunc est pastor, et æditunus, examinati a me, ni præterea norunt.

Quid Martyrologia?

29 *Non fert animus omnes verbatim recensere Martyrologiorum annuntiationes. Sufficerit digito*

eas

A *cas monstrasse. Romanum sic habet :* Augustæ in Rhætia S. Udalrici episcopi, miræ abstinentiæ, largitatis et vigilantiæ ac miraculorum gratia illustris. *Agit de eodem Baronius, in Notis, citans Bedam et Adonem (auctos). Martenius et Durandus in Anecdotis suis tom. III, col. 1606, referunt antiquum Kalendarium ex Ms. Lyrensis monasterii, in quo ad* IV *Non. Julii legitur commemoratio* sancti Oldatrici Episcopi. *Præterea referunt illum codices Florentini, Belinus, Grevenus, Molanus die* IV *Junii: quorum duo ultimi eum etiam habent die* IV *Julii; quo die illum quoque memorant varii alii codices, qui commemorantur in Auctariis ad Usuardum, non ita pridem editum; Catalogus Sanctorum Ferrarii pag. 816; Appendix ad Martyrologium Adonis* IV *Julii; Acta nostra die secunda Junii ex* Ms. Leodiensi S. Laurentii, et Ms. Florario, *Beckius in suo Kalendario; Denique Martyrologia Richenoviense et Augustanum in tomo nostro septimo Junii edita. Mirum, quod in codice Rosweydi locus depositionis ponatur Constantia* B *pro Augusta Vindelicorum.*

An bulla canonizationis S. Udalrici

30 *Pervulgata res est, non obtinuisse a primordiis nascentis Ecclesiæ illum morem, qui jam dudum in usu est, annumerandi homines, cum opinione sanctitatis mortuos. catalogo Sanctorum ea forma, solennitate, atque aliis adjunctis, quæ nunc longa præparatione, rigoroso examine, accuratione summa ac delectu in canonizationibus Sanctorum tam quoad indagandas virtutes, quam discutienda miracula, adhiberi videmus. Multum quippe olim hic valebat fama publica, vox populi, judicium Episcoporum. Prius enimvero indubitatæ fidei monumentum, de solenni per Romanum Pontificem canonizatione, non videtur posse assignari, quam diploma Joannis XV, qui in frequenti plurium Episcoporum conventu, Luitolfo Episcopo Augustano oratore, rem illam proponente,* Udalricum, *ejusdem Luitolfi in episcopatu Augustano decessorem, Sanctorum satis solenniter adscripsit anno 993. Qua vero forma negotium hoc fuerit actum, perspicies ex litteris Joannis jam dicti, quas mox integras producemus. Proinde publici hujus ritus* C *primordia ad finem seculi decimi referenda arbitramur; donec aut diploma, aut litteræ, aut aliud instrumentum alicunde eruatur, quod contra suadeat.*

fuerit omnium prima, an S. Swiberti.

31 *Lego quidem, Bellarminum aliosque solennem canonizationis ritum ad anteriora tempora referre, nimirum ad pontificatum Leonis III, qui traditur sanctorum cœtui annumerasse S. Swibertum Episcopum. Opinio hæc nititur duabus litteris, apud Surium impressis; unis quidem Rixfridi, Trajectensis ad Rhenum Episcopi, datis ad Ludgerum Monasteriensem; quibus petit,* ut modum et ordinem elevationis et canonizationis *istius scriptis mandet; aliis vero, ipsius Ludgeri, petitionem exsequentis. Verum utrasque hasce litteras, tamquam commentitias, jam pridem rejiciendas probarunt Majores nostri in comm. præv. vitæ S. Ludgeri tom. 3 Martii pag. 638; a quibus deinde gradum faciunt ad demonstranda alia in canonizatione S. Swiberti figmenta. Præcesserat Christophorus Browerus in notis ad vitam S. Ludgeri, secutusque deinde Mabilio in Actis. Bened. seculi 3, part.* I, *pag. 243, et rursum in præfatione ad seculum 5 Act. Bened. pag. 67. Non majoris momenti esse videtur S. Albani Martyris canonizatio, de qua legitur apud Spelmannum tom.* I *Concil. pag. 290, hic textus e Residentiario, ut appellatur, codice Ms. Cicestrensis ecclesiæ :* Anno Domini DCCXCIV sic scriptum de denariis S. Petri reperitur : Offa Rex Merciorum pro impetranda conizatione S. Albani Martyris, Romam adiens tempore Adriani Papæ I, *etc. Nam diu ante illud tempus hunc sanctum Christi Martyrem cultum fuisse, testantur Acta Martyrii, ex Historia Bedæ lib. 1, cap. 6 et 7 desumpta, quæ data sunt ad diem* XXII *Junii. Præterea de authentia dictæ narrationis non puto satis constare; cum nullo legitimo testimonio roboretur codicis vel scriptoris fides.*

AUCTORE J. P.

S. Albani,

32 *Cæterum locus, quem sibi objicit Mabilio in supradicta Præfatione, desumptus ex libro Matthæi Parisii, de Vita Offæ secundi, non difficulter ab eodem Mabilione solvitur ex eo, quod* Offa dicatur convenisse Pontificem, non ad S. Albanum inter Sanctos referendum, sed *ad* CANONIZANDUM ET PRIVILEGIANDUM *ejus monasterium* AUCTORITATE ROMANI E *Pontificis. Arctius stringere videtur locus ejusdem Parisii, qui insertus est Analectis de S. Albano tom. IV Junii pag. 161, his verbis :* Offa igitur Rex piissimus ... Romam tandem perveniens ... Adriano summo Pontifici, sui causam adventus explicans, et de loco simul et beato Albano canonizando et magnificando, cœnobioque constituendo, devote preces porrigens, petitioni suæ Romanam de facili curiam inclinavit. *Sed tanta non apparet allati loci auctoritas, ut commovere nos debeat ad desistendum a priore sententia. Nam ut nihil dicam de latiore verbi* canonizandi *significatu, in quo fortassis suam hic vocem accipi voluit Parisius; cum idem auctor tot seculis distet a re, quam narrat, utpote qui floruerit dumtaxat medio circiter seculo decimo tertio, quærere merito possumus, quo ex fonte hauserit suam illam de tam præpropera S. Albani canonizatione mentionem? Cur nullum citet vetus instrumentum? Cur nullum proferat auctorem antiquiorem? Omnia ista, ad faciendam fidem, hic in Parisio deficiunt; omnia inveniuntur in canonizatione so-* F *lenni* S. Udalrici : *non mirum itaque hanc nos præ illa tamquam veram, indubitatam, atque omnium primam amplecti.*

aut B. Othmari ei prævia ?

33 *Fatetur quidem Mabilio in memorata Præfatione, vero propriis accedere id, quod Ekkehardus de beato Othmaro abbate scribit, eum* auctoritate Romani Pontificis in sanctum levatum fuisse. *Sed aliud est, levari a Pontifice, ut sanctum; aliud, ut sanctum solenniter canonizari. Et sane laudatus Mabilio recte colligit,* hunc auctorem habita ratione sui temporis, nimirum seculi XI, quo Romani Pontificis suffragium in levandis Sanctorum corporibus requiri solebat, locutum fuisse; *et reddit hanc rationem,* quod Iso monachus, hujus elevationis oculatus et accuratus scriptor, eam a Salomone Constantiensi Episcopo factum memoret, nulla Romani Pontificis mentione facta. *Denique volens præterit Mabilio testimonium Egilwardi monachi de translatione S. Burchardi Episcopi Herbipolensis, ab Hugone Episcopo facta cum consensu Benedicti* VI, *et imperatoris;* quoniam, *inquit,* non

ad

AUCTORE J. P.

ad canonizationem; sed ad translationem proprie pertinet. *Maneat itaque id, quod probandum susceperam, primum hunc honorem, quo sedis Apostolicæ auctoritate Sancti, ut tales, denuntiari solent, obtigisse* S. Udalrico. *Quod haud dubie ursit Liutolfus prædictus Romæ apud Pontificem et sacrum Collegium, ut Sancti Episcopi cultus, quem ipse in sola Augustana ecclesia instituere poterat, et, sicut existimo, ibidem summopere promoverat, auctoritate summi Pontificis latius propagaretur. Notavit etiam Castellanus in additionibus et correctionibus suis ad Martyrologium Romanum pag. 966.* Udalricum *fuisse primum, qui in Sanctorum ordinem relatus sit. Nunc accipe Bullam sæpe dictæ canonizationis, ad fidem Ms. exempli restitutam, atque a Velsero et Surio, deinde a Mabilione editam.*

Bullæ authenticæ a Joanne XV PP.,

34 Joannes Episcopus, servus servorum Dei, omnibus Archiepiscopis, Episcopis et Abbatibus in Gallia et Germania commorantibus, salutem in Domino, ac Apostolicam benedictionem. Cum conventus esset factus in palatio Lateranensi pridie Kal. Februarias, residente Joanne sanctissimo Papa cum Episcopis et presbyteris, adstantibus Diaconibus et cuncto clero, surgens Reverendissimus Luitolfus, Augustæ Episcopus, inquit : Domine, sanctissime Præsul, si vobis placet, et omnibus Episcopis et presbyteris, hic residentibus, libellus, quem præ manibus habeo, coram vobis legatur, de vita et miraculis venerabilis Udalrici, sanctæ Ecclesiæ dudum Episcopi, et quid libilum vobis fuerit, decernatur, quia Spiritus sancti testatur præsentia et congregatio sacerdotum, certum esse, quod legimus : quia nec potest veritas nostra mentiri, cujus in Euangelio ista sententia est : Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi et ego in medio eorum.

35 Quod cum ita sit; nam nec huic tam brevi numero Spiritus sanctus deest, quanto magis eum nunc interesse credamus, quando in unum convenit turba Sanctorum : sanctum namque est pro debita veneratione collegium. Cumque perlecta esset vita prædicti sanctissimi Episcopi, ventum est ad miracula, quæ sive in corpore, sive extra corpus gesta sunt, videlicet cæcos illuminasse, dæmones ab obsessis corporibus effugasse, paralyticos curasse, et quam plurima alia signa gessisse, quæ nequaquam calamo et atramento illustrata sunt. Quæ omnia lepida satis urbanitate expolita recepimus, et communi consilio decrevimus memoriam illius, id est sancti Udalrici Episcopi, affectu piissimo et devotione fidelissima venerandam : quoniam sic adoramus et colimus reliquias Martyrum et Confessorum, ut eum cujus martyres et Confessores sunt, adoremus; honoramus servos, ut honor redundet in Dominum; qui dixit : Qui vos recipit, me recipit; ac perinde nos, qui fiduciam nostræ justitiæ non habemus, illorum precibus et meritis apud clementissimum Deum jugiter adjuvemur.

36 Quia divina saluberrima præcepta et sanctorum canonum ac venerabilium Patrum instabant efficaciter documenta omnium ecclesiarum Dei pio considerationis intuitu, imo apostolici moderaminis annisu, utilitatum commoditatem, atque firmitatis perficere integritatem, quatenus memoria Udalrici jam præfati venerabilis Episcopi, divino vultui dicata existat, et in laudibus Dei diutissime persolvendis semper valeat proficere. Si quis interea, quod non credimus, temerario ausu contra ea, quæ ab hac nostra auctoritate pie ac firmiter per hoc privilegium constituta sunt, contraire tentaverit; vel hæc, quæ a nobis ad laudem Dei, pro reverentia jam dicti Episcopi statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi; sciat, se auctoritate beati Petri, Principis Apostolorum, cujus vel immeriti vices agimus, anathematis vinculo innodatum.

pro solenni cultu S. Udalrici profertur.

37 At vero, qui pio intuitu observator extiterit, benedictionis gratiam a misericordissimo Domino Deo nostro multipliciter consequatur et æternæ vitæ particeps efficiatur. Scriptum est per manum Stephani notarii regionarii et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Februario, indictione VI, anno DCCCCXCIII. Ego Joannes, sanctæ Romanæ Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ Episcopus, huic decreto, a nobis promulgato, consensi et subscripsi. Joannes, Episcopus sanctæ Anagninæ ecclesiæ, consensi. Benedictus, Episcopus sanctæ Piperniensis ecclesiæ consensi. Dominicus, Episcopus sanctæ Ferentinæ ecclesiæ, consensi. Crescentius, Episcopus sanctæ Sylvæ candidæ ecclesiæ, consensi. Anniso, Episcopus sanctæ Cerensis ecclesiæ, consensi. Bonizo, Archipresbyter et Cardinalis S. Stephani, consensi. Leo, Presbyter et Cardinalis S. Nerei, consensi. Joannes , Presbyter et Cardinalis S. Damasi, consensi. Leo, Presbyter et Cardinalis S. Sixti, consensi. Joannes, Presbyter et Cardinalis sanctorum Apostolorum, consensi. Joannes, Presbyter et Cardinalis sanctorum quatuor Coronatorum, consensi. Joannes, Presbyter et Cardinalis S. Clementis, consensi, Crescentius, Presbyter et Cardinalis S. Calixti, consensi. Benedictus, Archidiaconus, Joannes, Diaconus et oblationarius. Benedictus, Diaconus. Joannes, Diaconus. Hi omnes consenserunt et subscripserunt. Data III Kal. Februarii, per manum Joannis Episcopi sanctæ Nepesinæ ecclesia, et bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ. Anno Pontificatus Domini nostri Joannis XV sanctissimi Papæ octavo, mense dicto, et Indictione VI. *Hactenus Bulla, in qua pro* III Kal. *legerim* III Nonas; *nisi malis expungere numerum* III, *et* Kalendas *tantum legere ; utroque enim modo dies datæ Bullæ conciliari poterit, cum die inchoati conventus pro Bulla; qui in principio Bullæ dicitur habitus* Pridie Kalendas Februarias. *Nunc visum insigniora quædam sancti Præsulis nostri elogia subnectere.*

§ IV. Insigniora quædam S. Uldarici elogia et miracula.

Quali elogio

E*legans imprimis in laudem* S. Udalrici *elogium concinnavit Gaspar Bruschius, poeta laureatus, sic enuntians in catalogo Episcoporum Augustanorum :* S. Udalricus patre Hugobaldo, Comite Kiburgensi ac Dillingensi, matre vero Herbirga (alii Dietbergam vocant) Comitissa Veringensi, editus. In monasterio Sangallensi ab eximiæ doctrinæ et sapientiæ monacho quodam Wanningo, liberaliter cum in Grammaticis, tum in sacris litteris institutus est. Postea S. Adalbero, Episcopo Augustano commendatus, illi a legationibus et consiliis fuit, a quo Romam aliquando ad Pontificem Maximum Marinum missus, ita Pontifici sapientia, doctrina et virtus ejus placuit, ut statim eum Adalbero Episcopo vellet in gubernatione

Episcopatus

A episcopatus succedere; quem honorem summa humilitate deprecatus est. Domum reversus, apud parentes pie vixit, donec anno Domini DCCCCXXIII ab Imperatore Henrico Aucupe, Augustanæ urbis constitueretur Episcopus. Ibi sapienter, pie, fideliter ac utilissime præfuit annis pene quinquaginta.

S. Udaricum honoret Bruschius,

39 Henrico Aucupi in Imperatorem electo, opposuit sese Arnoldus quidam, seditiosus Bavarorum Dux. Hunc ad pacem et publicam tranquillitatem conservandum exhortatus est S. Ulricus, qui visionem viderat, in qua ostenderat Deus S. Ulrico, Arnoldum Ducem, armatum quidem, sed ita, ut gladio deesset capulus: quo significatum est, non gesturum eum gladium, hoc est, imperialem dignitatem, quam ambiret et seditiose appeteret. Anno DCCCCLIV adfuit Imperatori Ottoni magno, pugnanti contra Hunnos, qui jam totam Bavariam incendiis ac rapinis vastarant. Horum innumeræ copiæ, feliciter prope Augustam ab Ottone Migno cæsæ ac profligatæ sunt. In hac pugna amisit S. Ulricus fratrem, Theobaldum, aliis Reginobaldum dictum, Comitem Dillingensem, B strenuum bellatorem: cujus filium Richovinum Imperator Otto feudis ejusdem comitatus Dillingensis investivit. Postea S. Ulricus urbem Augustanam ampliavit, includens mœnibus templum S. Afræ, misere vastatum ab Hunnis, quod ispse eleganter instauravit, et in eo sibi vivus adhuc sepulturam elegit. Id templum hodie S. Ulrici templum appellant, quod in summitate urbis est longe maximum et augustissimum.

40 Ædificavit eo loco, ubi cæsi essent ab Ottone Magno Hunni, in perpetuam ejus victoriæ memoriam, monialium cœnobium S. Stephani, cujus loci abbatissam primam constituit cognatam suam, Dominam Elcysiniam Comitissam Dillingensem, pudicissimam ac honestissimam puellam. Appellavit hoc monasterium, S. Stephani cœnobium, quod Regem Hunnorum captum, eo loco, sacro baptismate abluisset, eumque Stephanum nominasset. Construxit idem S. Ulricus S. Joannis etiam basilicam. Obiit plenus dierum anno ætatis suæ LXXXIII; V [IV] Julii, anni a nato Christo, humani generis Redemptore, DCCCCLXXIII, quo anno Otto etiam Magnus ex hac vita emigrasse legi- C tur in Memlebenio, Thuringiæ cœnobio, ad Unsterum amnem sito. Sepelitur honorifice a S. Wolfgango. Episcopo Ratisponensi, agnato suo, in S. Afræ, a se postea cognominato templo. Præfuit aliquando Uttenburrhano etiam cœnobio. *Observat Velserus in notis ad vitam S. Udalrici, Bruschium scribere, monasterium S. Stephani, de quo supra,* circa an. DCCCCLXVI *conditum fuisse; sed inepte addere*, Stephanum Ungarorum Regem, ibi a S. Udalrico baptizatum. *Plane inepte id dicit Bruschius. Stephanus quippe Rex Hungariæ, non nisi post mortem S. Udalrici fidem catholicam amplexus est.*

Stengelius.

41 *Carolus Stengelius in imaginibus Sanctorum Ordinis S. Benecdicti, paucioribus nostri Episcopi adornavit elogium, sic scribens :* S. Udalricus nobili loco natus, ab ineunte ætate pie institutus, in omni vita Christianis virtutibus præluxit. Puer ab omni intemperantia refugit: habitu, incessu, et vultu morum gravitatem præ se tulit. Adulta jam ætate in cœnobio S. Galli religiosis monachis in disciplinam traditus, cum in litteris, tum in ecclesiasticæ disciplinæ studiis mirifice profecit. Virtutum igitur progressionibus cum in dies majorem laudem collegisset, tandem Augustæ Vindelicorum Episcopus creatur. Qua administratione suscepta, totus in id incubuit, ut, quem beatus Paulus Episcopum expressit, illum vitæ exemplis, castissima religione, divinæ pietatis officiis, omnique episcopali sanctitate perpetuo imitaretur. Abstinentia enim magna fuit et admirabili; carnibus non vescebatur, humi cubabat, vili stramento subjecto: erga omnes hospitalitate ac liberalitate usus, tum erga pauperes imprimis, quos in mensa convivas semper adhibuit. Religionis causa aliquoties ad limina Apostolorum Romam peregrinatus est. His aliisque religiose sancteque factis, ac miraculis prætera multis, quibus illius sanctitatem notam Deus esse voluit, tertium et octuagesimum annum agens, ad præmium abiit in cælum die IV Nonas Julii anno Christi DCCCCLXXIII. Anno ante obitum XVIII, prælio interfuit, quo Otto Magnus Imperator Hungaros, qui Augustam obsidione cinxerant, internecione cecidit. Quo tempore Uldalricus inter medios telorum jactus, sacerdotali stola tectus volitabat, et Crucem sibi divinitus missam ab Angelo E accepit. *Quid de Cruce per Angelum, ut prætenditur, ad S. Udalricum delata sentiamus, dicetur postea in paragrapho 6.*

Auctore I. P.

Velserus.

42 *Suam quoque in laudes* S. Udalrici *symbolam contulere Bucelinus in Menologio Benedictino; Ghinius in Canonicorum Natalibus et Marcus Velserus, ita in suo Proœmio alloquens Clerum Augustanum :* Ecclesia vestra, *inquit,* antiquissimis temporibus Martyrum sanguine, quæ Dei bonitas, fundata et consecrata, multos deinde Episcopos tulit, exemplum fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Quos cum religiose vivos venerata, tum vita sanctorum nominis memoriam sacrasque corporis reliquias, pie asservatas, eximio cultu est prosecuta. Unus autem præ ceteris Udalricus, natus ante annos abhinc amplius septingentos, ita eminuit, ut ceterorum famam haud equidem fregisse, magnis tamen post se spatiis reliquisse videri possit. Apud Augustanos præcipue, sed et apud reliquas Christiani orbis gentes universas. Augustani profecto a multis retro seculis, ab eo fere tempore, quo is rebus humanis exemptus est, hono- F rem illi, qui homini, cælestium religioni consecrato, summus haberi potest, impartiti sunt. Nam civitatis Patronum publico consensu appellavere. Quo in consilio, quam illustres causas secuti fuerint, nihil attinet hoc loco disserere. Istæ, quæ præ manibus sunt, commentationes explicabunt. De me habeo dicere, me, qui Augustanus sum, et fama tanti Viri et honestissimo Patroni titulo excitatum motumque esse, ut in ejus historiam mihi diligentius censuerim inquirendum.

Trithemius.

43 *Trithemius, omnibus his sancti Episcopi nostri encomiastis, præluxerat, paucis verbis multa complexus in Chronico Hirsaugiensi ad annum 924:* Hiltine Augustensis Episcopus moritur, cui S. Udalricus in pontificatu succedens, præfuit annis ferme L, vir æterna memoria dignus, qui multis et in vita et post mortem miraculis clarus effulsit, Deo per omnia charus, cujus gesta in uno volumine conscripta plenissime habentur.

Contractus.

44 *Jam vero ingens se aperit campus excurrendi in laudem* S. Udalrici *per commemorationem mi-*

Auctore I. P.

raculorum, quæ aliunde eruta huc congessi; post vitam daturus alia plurima, quæ continuata serie a Velsero et Surio edita sunt. Fuit olim monachus quidam ad S. Afram seu ad S. Udalricum *Augustæ Vindelicorum, nomine Udalschalcus, quem Mabilio ejusdem loci abbatem postea fuisse ab anno* MCXXVI *ad* MCXLVIII, *refert in observationibus præviis ad Vitam* S. Udalrici, *Bruschio de Monast. Germaniæ pag. 137 versa ejus obitum ad annum 1151 extendente. Uldalschalcus ille scripsit librum de dissidio inter Henricum Episcopum August. et Eginonem Abbatem* S. Udalrici *exorto, in tomo II Canisii editum, ubi inter alia, quæ narrat, quædam* S. Udalrici *miracula commemorat, quibus interfuisse se significat, quæ huc transfero :* Turbis aliquando ad festum patroni nostri S. Udalrici undique versum confluentibus, quidam homo, novem jam annis et dimidio ita contractus, ut plantis pedum natibus velut innatis videretur, asello vectus advenit. Cujus etiam asini dorso digiti pedum sessoris impressi cernebantur, ut quantum vitium naturæ dominaretur humanæ, et ex animalis vulnere, contra naturam scilicet B inflicto, colligatur.

ad tumbam S. Udalrici

45 Hic, nobis Missarum solennia ad altare S. Udalrici celebrantibus, manibus reptans et genibus, ad sepulcrum B. Afræ pervenit, ibique spe aliquantula sanitatis, ut postea ipse retulit, orationem fudit. Interim animo occurrit, artus jam diu contractos velle distendere, maxime, cum gravius, quam solebant, cœpissent dolere. Tota ergo nitens virtute, plantas vix modicum e carnium cavernis, potuit removere. Nervi vero se paulatim extendentes, crepitare audiebantur; ita ut cremium aridissimum confringi putaretur. Tum ipso, præ dolore nimium vociferante, a populo irruente sustollitur, et ad tumbam S. Udalrici defertur; ubi cum diutius sine voce et motu jacuisset, subito pectus cœpit intumescere, ita ut cuncta corporis interiora ibi timerentur erumpere.

sanatus.

46 Quapropter cunctis adstantibus, animæ egressum præstolantibus, sæpe dictus pater monasterii [Egino abbas,] salviæ folio muti linguæ supposito, interrogat, quomodo valeat. Bene, inquit, Domine, bene; si tantum curam habebitis de me. Exinde C Pater accepit eum in sua. Nondum septem diebus completis, clero et populo convenientibus, crucem iste, tam diu vermis et non homo, per medium civitatis portabat; cunctisque, Deum magno cum tripudio glorificantibus, quia perfectæ sanitati redditus esset, saltibus lætitiæ demonstrabat.

Puella septennis

47 Puella quoque septennis, ex utero matris clauda, parentibus comitantibus, ad eumdem perducitur locum; de quo et si plura mira et huic ætati insolita. idoneis attestantibus personis cognovissemus; nos tamen ea tantum quæ vidimus, subnotare curavimus. Cum esset, ut dictum est, debilis et imbecillo corpusculo, austeriori maxime vescebatur cibo, pro magnis deputans deliciis, si quando reficiebatur ovorum edulio vel lactis. Jesu nomen in ore jugiter volvebat, angelico potius quam humano vultu resplendebat. Ultra omne desiderium quotidie dominicum delectabatur percipere Sacramentum, cui et quanta reverentia seu lacrymarum compunctione approximabat, inspicientium crebrius conscientiam judicabat, personas hominum juxta vitæ meritum pensabat, dum quosdam libenter adspiciebat, a quibusdam obtutum, tamquam nequitia reverberatum, avertebat. Nobis D vero, cur hoc faceret percontantibus, ac Domini, cum publicanis et peccatoribus manducantis exemplum proponentibus; Ipsum, inquit, Deum testor, non causa despectionis me hoc agere, sed timoris; quod etiam rivus iste mei prodit sudoris.

arcana cordium noscens.

48 Siquidem, ut unum ex plurimis dicamus, duos forte supervenientes aspiciens clericos, unum alloquitur, alterum abominatur. A circumstantibus rogatur, ut et alterum intueatur : Ecce, inquit, annuo vestræ precationi; sed vos, amabo, huic meæ parcite afflictioni. Facies enim pallebat, sudor per totum corpusculum decurrebat. Nos quasi pœnitentia ducti, tristabamur quidem in doloris compassione, sed lætabamur in dubiæ rei comprobatione. Vigilantius autem de clericorum sciscitantes conversatione, veraciter didicimus, eumdem, quem puella detestabatur, monachum fuisse, sed habitum clerici, potiori abjecto, induisse. Sed ne aliquis objiciat, hanc illos prius cognovisse, ideoque in utriusque pensatione nihil miraculi extitisse; exceptis veris, ut ostensum est, indiciis, quæ fidem dare poterant dictis, pluri- E morum occultiora detegebat peccata, quæ nonnumquam per confitentes vere sibi probavimus revelata.

mirabiliter ab infirmitate restituta;

49 Hæc, dum in ecclesia noctes ac dies pene, orationum instantia continuare, quadam die vespertina hora reptando circa memoriam B. Udalrici ad altare usque provolvitur : cujus pallam cum geniculans tetigisset, repente locus, quo hærebat, movetur, ita ut puella acrius laberetur. Ad cujus erectionem circumstantes accurrunt, claudam ex more sessum componunt. Tum illa : Statuite, inquit, me super pedes meos, quia Dominus direxit gressus meos. Illis hoc non sine admiratione facientibus, et, ne caderet, adhuc retinentibus, relictis omnibus. progreditur, et quasi alienis pedibus nutando primum abutitur, sed in brevi tota natura restituitur. Nec mora, in turbas rapitur, et, sicut est humana curiositas, hilarior, cujus hanc domus promeretur. Comitatur epulas lascivia, hauriuntur innocentis auribus vaniloquia, attrahitur scurrilitate pueritia, minuitur boni specie gratia : Deo tamen propitio, dolore corripitur acerrimo, attenuatoque diuturna castigatione corpusculo, in Domini confessione a F præsenti nequam eripitur seculo.

uti etiam cæca.

50 Mulier quædam Augustensis, non ignota civis, nebula obducitur cæcitatis, octo et eo amplius, visu privatur annis. Quæ dum solito ad B. Udalrici sepulcrum quodam die humili prosterneretur supplicatione, subita totam clamore replevit basilicam, invitans omnes ad redditam sibi lucis gratiam. Fama universam convocat civitatem, Domini laudantem super tam evidenti miraculo pietatem.

et mutus.

51 Pater idem, cui noster servit stylus, testatur, se quemdam mutum vidisse ad sæpe dicti sancti Udalrici mausoleum consedisse, cui repente solutis linguæ vinculis, loquendi sit restitua facultas per indicium currentis ex ore sanguinis.

mutus alter et surdus.

52 *Habemus Ms. a P. Joanne Gamansio transmissum, plurium miraculorum collectionem complexum, quorum alia apud Velserum et Surium edita extant, tametsi non eodem ordine, quo in dicto Ms. leguntur; alia ibidem desiderantur, quæ idcirco hic recensebo.* Talibus ac tantis miraculorum præconiis ubique divulgatis, quidam homines de op-

pido-

A pido, Mennichingen nuncupato, sobolem suam, officio linguæ carentem, et auditu privatam, debilemque pedibus, et ut breviter innotescat, qua nihil umquam miserius in hac vita extitit, ad memoriam B. Udalrici deducunt; sensum enim amiserat, quando eclipsis solis facta est, timore perterritus, et in ea calamitate duodecimum agebat annum. Hunc itaque, tam mirabititer occulto Dei judicio flagellatum, parentes ipsius, ut dictum est, advehunt, scientes neminem esse, cui tam gloriosus sacerdos apud Deum non possit propitiari. Potest utique, sed plerumque non vult; quia dubia fides quærentium id non meretur. Isti vero in corde suo nil hæsitantes, egenum juxta sepulcrum sancti Viri collocant, suæ gratiæ, suæ potestati, suo demum medicamini illum dantes. Igitur finitis Matutinorum officiis, qui mutus et surdus fuerat, balbutit; ac [propere] assistentes rogat, ut erigatur: quibus annuentibus, considerarunt incolumem, nec sui auxilio egentem, ac in uno homine quatuor miracula simul perpetrata mirantur.

debilis et cæcus a nativitate,

B 53 Fit in populo ingens exultatio, voces extollunt in excelso; jamque ad matricem ecclesiam ire disponunt, miris miranda succedunt : siquidem benignissimus Athleta Dei, qui semper plenus erat misericordiæ operibus, desiderium ipsorum clementer respicit, et eos quasi ex voto remunerans, quemdam d[illegible]ningen, ob pedum debilitatem scabellis reptantem, sanitati restituit, ac cæcum a nativitate, clarum obtutibus concedit. Sic intercedente ipso, tres homines per sanctæ Trinitatis efficaciam soluti, cum magno plebis tripudio, ad ecclesiam sanctæ Dei Genitricis festinant, et gratiarum actiones reddunt ei, a quo, et ex quo, et per quem omnia; qui est benedictus in secula. Amen.

curva,

54 Jacebat Augustæ in porticu sanctæ Dei Genitricis, quædam paupercula, jam per annos XIII curva, cui, miserante Deo, puer quidam eleemosynam apportabat. Hæc animadvertens turbas cum Dei laudibus adventantes, ob gratiam curationum in ecclesia B. Udalrici exuberantes, rogat prætereuntes propter Dei misericordiam, se illuc deferri. Adsunt protinus, qui miseræ annuunt precibus; nec differt almificus Confessor, et egenorum non tardus C adjutor, et sibi oblatam restituit.

pede et brachio aridis laborans,

55 Non impari officio prælibatus Antistes quemdam sui ac B. Afræ familiarem consolatur. Is enim unicum filium, brachium habentem aridum pedemcurvum, suæ potentiæ salutis illico advexit; et, quod merebatur fides ejus, illico obtinuit, quia eum, cui frequenter condoluit; in propria sanum recepit.

pueri quibus digiti contorti, et manus aridæ

56 Venerunt duo pueri ad memoriam sæpe dicendi Patris, cum parentibus ac reliqua populi multitudine. Si quidem uni eorum digiti in volam contorti in dies augebant dolorem. Alteri ambæ manus aridæ nullum prorsus usum accommodabant; et dum eo loci divinam gratiam præstolantur, per ejus interventum, cui nihil jam apud Deum creditur impossibile, ab omni liberantur incommodo.

mutus et clauda.

57 Vir quidam de Amlingen habebat in proprio domate, quod erat etiam miseriam videre, filium mutum et uxorum claudam. Rogo, quid iste possidebat, nisi laborem et dolorem? Dum enim illis necessaria cum labore impendit, et tamen cruciatum eorum per singulos dies cum labore perpendit, duplici atteritur mœstitia. Sed Deus, cui Propheta loquitur in psalmo : Vides, quoniam in laborem et dolorem consideras. Et item : Tibi derelictus est pauper, clementer eum ab hisce eripere [voluit] ærumnis. Igitur dum exorat B. Udalricum, opem ut ferat egenis, inter Missarum solennia solvitur vinculum linguæ filii, et uxoris gressus redintegratur.

AUCTORE J. P.

Curantur claudi,

58 Catervatim per singulos dies, ecclesiam S. Udalrici populorum turmis adeuntibus, homines variis languoribus detenti, pariter cum illis inferuntur. Inter hos quidam ægrotus, viribus corporis omnino destitutus, cum duobus claudis, quorum unus in cellula bajulatur; alter, ubicumque gressum figit; nec non et duæ mulieres a primordio nativitatis suæ recto incessu carentes, gratia recuperandæ sanitatis intromittuntur. Et hi omnes in spiritu humilitatis et corde contrito juxta sepulcrum B. Udalrici excubantes, una eadem die medelam percipiunt, et in propria cum gaudio reventuntur.

cæcus a nativitate,

59 Quidam a nativitate præsentis seculi orbatus lumine, ad sepulcrum B. Udalrici delituerat, ex intimo corde deposcens, se adjuvari. Cui venerandus E Pontifex solita ejus clementia apud Deum non dedignatur suffragari. Etenim dum aliquandiu orat, aperiuntur oculi ejus, et mundum, quem numquam viderat, miratur; miratur denique semetipsum, et laudat ac glorificat eum, qui flagellat; et post flagellum multipliciter consolatur.

contracta,

60 Fuerat in civitate Augusta prope ecclesiam S. Stephani protomartyris quædam mulier, cui nervi contracti in cruribus iter negabant penitus. Scabellis tamen hic usurpatis per brachia ferebatur. Ad ecclesiam ergo B. Udalrici, tempore, quo potuit, devenit, præstolans gratiam, quam multis impertitur. Nec multo post nervi contracti in cruribus solvuntur, ac mulier super pedes constitit ac domi incolumis reddita est.

claudus,

61 Inter ceteras hominum multitudines, claudus quidam aderat, utroque pede debilis, opem divinæ misericordiæ expectans. At ubi venit tempus miserendi ejus, patrocinante B. Udalrico, exiliit sanus, et in laudes Domini nostri Jesu Christi prorupit.

duæ mulieres energumenæ.

62 Mira et stupenda sunt hæc, quæ narramus, et ne cui videantur incredibilia, rogamus. Siquidem F professionem nostram non decet mentiri; nec sani fuisset capitis, voluisse in hoc Sanctos habere propitios, si prædicassemus de ipsis, quæ veritati fuerant contraria. Igitur una dierum illorum, quando ad sepulcrum B. Udalrici tantæ virtutes factæ sunt, duæ mulieres, a spiritibus immundis afflictæ, ultra solitum confusæ, clamoribus ecclesiam repetebant. Unde colligi poterat, quod ipsarum redemptio instabat. Etenim turbis attentius orationi vacantibus, sonitus, qualem supra designavimus, duabus vicibus circa laquearia templi exoritur, et mulieres, a maligno possessæ eripiuntur. Interea talis timor ac tremor omnes in ecclesia consistentes obtinuit, ut dictu sit incredibile. Porro extra ecclesiam manentibus mirabile visum est prodigium. Cernebant itaque super tumbam confessoris Christi, quasi circulum apertum, circulum videlicet rubei et postmodum crocei coloris, et diluculo aquilam magnarum alarum in partes orientis properantem. Sed quid hoc fuerit, nobis non licet diffinire. Viderint ipsi, qui merita B. Udalrici vilipendunt, quantum apud Deum habeatur, cujus cineribus talis honor cælitus defertur.

Hactenus

AUCTORE J. P.

Hactenus dictum nostrum Ms., cujus seriem in sequenti paragrapho pluribus prosequemur.

§ V. Continuata quorumdam miraculorum prosecutio.

Manus arida.

Non est prætereundum, quod quidam negotiator de Motingen unicam filiam, manum habentem aridam, illuc advexit. Sed ad sepulcrum B. Udalrici, quod est in choro situm, præ turba pervenire non potuit. Quid faceret, anxia mente quærebat. Tandem appropinquans ad altare B. Andreæ Apostoli, quod est ante chorum, inter gradus constitutum, filiæ manum imposuit altari; et quoniam fidem centurionis habebat evangelici, ubique Deum esse præsentem, hoc meretur munus fidei; quod et per merita B. Andreæ Apostoli et B. Udalrici, quorum alter [spectatus] alter quæsitus est, in re manus filiæ proprio restauratur usu.

tres cæcæ,

64 Libet etiam huic operi inserere, quod tres mulieres nihil videntes penitus, illo deducuntur, B sperantes et sibi B. Udalrici misericordiam affuturam : nec fides eas fefellit, sed votis compotes efficit. Dum enim orationi diligenter insistunt, adest cælestis medicus, qui solo nutu curat omnia, et visum illum reddit, qui juxta sua dispensatione, quando voluit, abstulit.

puer cæcus,

65 Puer quidam cæcus ex utero matris suæ, de pago Elterhusen ad monasterium B. Udalrici devenit, parentibus eum illuc deducentibus. Ubi dum aliquandiu precibus immoratus, qui exaudit gementem, et coronat sperantem, donat ei lumine oculorum lumen hujus seculi contemplari.

mutus,

66 Noverunt quam plures quemdam virum de Gutzburg, nullam facultatem loquendi habentem, sed nutu, quæ opus erant, prout poterat, exigentem. Hic ad ecclesiam B. Udalrici, in qua tantæ sanitates infirmis præstantur, convolat, sperans et se divina ope non fraudari. Verum, qui prope est omnibus se invocantibus in veritate, extemplo aperit os muti et linguam in faucibus constrictam, obtinentibus id ipsum meritis beatissimi Præsulis Udalrici.

surdi et claudi,

C 67 Sequenti die, quidam puer, nec non et alii tres infirmi, sensu et auditu privati, et ex eo, quo lucis hujus ortum ingressi sunt, claudicantes, juxta sepulcrum beati Viri collocantur : qui omnes integerrimæ sanitati eadem die restituuntur. Benedictus Deus, qui facit mirabilia solus : solus namque in eis, et per eos, vel propter eos operatur, qui suam voluntatem exequuntur, sicut scriptum est; Quia gloria virtutis eorum tu es. *Proxime in Ms. nostro sequitur liberatio mulieris, a dæmone insessæ. Verum cum ea recurrat inferius in appendice de inventione et translatione corporis* S. Udalrici, *ac nonnullis ejusdem miraculis, necesse fuit illam hic supprimere. Nunc denuo pergamus cum sæpe dicto Ms.*

puer mutus,

68 Puer quidam de Purchain, a nativitate officio linguæ privatus, cum parentibus gratiam B. Udalrici summa devotione requirit, et veniens juxta mausoleum ipsius, misericordiam expetit, quam multis jam largiter præbuerat. Igitur orante ipso, non motu labiorum vel linguæ, sed cordis intentione, affectum precum suarum consequitur, dum lingua ejus, interventu B. Udalrici, in laudem Domini nostri D reseratur, magnumque parentibus exinde gaudium generatur.

arreptitia, liberantur;

69 Circa tumulum venerandi Patris credi non potest quanti infirmi, quanti præcipue energumeni jacuerint, ut aliquod suæ miseriæ remedium consequi possent. Ex illis ergo quædam mulier arreptitia, dum prolixæ orationi ferventius intenderet, sopore deprimitur, cruorque e naribus prorupit. Ille igitur ab initio homicida ostendit se esse, qui primo suasit terram fraterno sanguine pollui : neque enim hic sine sanguinis effusione a plasmate Dei recessit. Evigilans autem mulier, clamare nititur, sed vox ejus quodam secreto dolore intercipitur. Accurrunt igitur turbæ, jamque morituram æstimant; sed subito per merita B. Udalrici ab omni molestia corporis et animæ liberatam conspiciunt. Mirantur itaque potentiam Confessoris beatissimi, quam specialiter adversus immundos spiritus exercet; quoniam et ipsi meritis ejus se vehementer affligi proclamant. Istum credimus et speramus nostris subvenire animabus contra spirituales nequitias, cum corruptibile hoc carnis E deposuerimus indumentum. Verum, ut talis nostra spes augeatur, aliquid de hujusmodi rebus breviter intimare curabimus. *Narratio in Ms. nostro subsequitur de quodam dæmoniaco, quæ refertur in memorata appendice num. 10. Quare eam hoc loco omittimus, ad alia Ms. nostri facta transilientes.*

uti etiam alia a dæmone arrepta,

70 Si universa velim stylo perstringere, quæ per merita B. Udalrici frequenter Dominus operatur, nimietas forte pareret fastidium : quia numquam deerit copia narrandi : semper enim illius sepulcrum novis mirabilibus fœcundatur, nec deest gratiæ impertitor, si adest inquisitor in veritate. Illa ergo tantum, quæ videntur in publico celebrari, posteritati commendanda sunt, ne, ut diximus, offensam tædii incurramus. Mercatoris cujusdam filiæ de Mindelburch, subito a dæmone arrepta, miserabiliter cœpit torqueri Adjuratur ergo dæmon a sacerdotibus, ut a puella recedat; sed ille negat se egressurum, nisi ad imperium beatissimi Udalrici. Quo audito, parentes omnem deponunt mœrorem et ad nomen tanti Confessoris, animo hilarescunt. Assumentes au- F tem secum sacerdotes viros æque religiosos, filiam suam ad sepulcrum B. Udalrici deducunt, ubi dum vota sua reddunt, malignus spiritus conturbat puellam, et excusam de manibus tenentium eam a loco sepulcri quasi ultra tres passus projicit. Porro qui aderant, validiori conamine attrahunt renitentem, et juxta sepulcrum, ut pridem, exponunt. Jam interim fratres cœnobii S. Afræ vespertinam synaxin agebant, atque patrocinia B. Nicolai invocabant, cujus festum celebrabant. Malignus ergo spiritus, diras voces emittens, et miro modo caput puellæ in sinum torquens, miserum intuentibus fecit spectaculum, sicque recessit ab ea. Finito deinde officio vespertino, prædicti fratres pro ereptione illius unanimiter Deo laudes concinunt. Sed et populares concentus matricem ecclesiam cum ipsa adeunt, laudantes eum, cujus laus est in ecclesia Sanctorum, et hoc in congregatione justorum.

71 Quidam de Mandichingen, debilis in genibus et ad corpus S. Udalrici devectus, relictis ibi sustentaculis, remedium ibi salutis accepit.

72 Miles

A *paralyticus,* 72 Miles quidam de Noricorum regione paralyticus, in curru adductus ante gradus ecclesiæ S. Udalrici et S. Afræ, et inde ad corpus S. Udalrici deportatus, voto peracto, et oratione facta, repositus in currum, dum transisset pontem Lyci, sanitati est restitutus.

cæcus, 73 In Festo omnium Sanctorum, quidam coriarius in valle Augustæ civitatis et cæcus, a ductore filio suo, in sepulcrum beatissimi confessoris, ipso obnixe postulante, et spem multam habente, intromissus, lumen recepit.

hemorrhoissa, 74 Quædam mulier juxta urbis portam manens, et fluxum sanguinis irremediabiliter sustinens, ad corpus S. Udalrici deportata, voto peracto, salutis remedium consecuta est.

graviter infirmi, sospitantur. 75 Quædam mulier urbana Augustæ civitatis cœpit gravi infirmitate laborare, unde votum fecit, memoriam S. Udalrici singulis diebus se per annum quæsituram, et dum esset in itinere, sensit remedium. Quam cum cœpisset laboris tædere, votum neglexit; sed infirmitate iterum in ea grassante, pœnitentia ducta, salvata est. B *Hic finis est miraculorum, in sæpe nominato Ms. contentorum, quibus ibidem subnectuntur nonnulla, quæ huc non spectant, de structura, prædiis emptis ac redemptis ab abbate monasterii* S. Udalrici *Augustæ Vindelicorum, etc. Transcribo exordium, ex quo fortasse non incongrue colligas utcumque antiquitatem nostri Ms., et consequenter etiam miraculorum.*

De Ms., hæc miracula complexo. 76 Interea Manigoldus Abbas, qui jam senio defectus erat, viam universæ carnis ingressus est, et prior cœnobii Hainricus, loco ejus subrogatur. Iste, qui a pueritia religionem, commodum et honorem summopere loci dilexit, toto conamine et totis viribus operam dedit, ut ad priorem, immo ad meliorem statum locus ipse reformaretur. *Bruschius in Monast. Germ. pag. 138 obitum Manigoldi, vel, ut ipse scribit, Menigoldi, signat anno 1188; cui eodem anno substitutum dicit Henricum tertium, vita functum anno 1195.*

Capella S. Udalrici 77 *Inter alia de* S. Udalrico *Mss., quæ habemus, unum ad manum est, a pluries laudato Gamansio descriptum, huc missum, et hoc titulo notatum :* C Aliqua miracula S. Udalrici, quæ in vita ejus non habentur; habentur autem in diversis manuscriptis. *Origo quoque dicti Ms. adscribitur in margine his verbis :* Ex antiquo Ms. codice bibliothecæ SS. Udalrici et Afræ, Augustæ in 4, corio albo, assere . . . litt. U, num. 76 aut 66, tit. Speculum pastorum. *Ibidem igitur sic legitur :* In comitatu Tyrolis, juxta fluvium, qui Athasis dicitur, non longe a civitate Bosano, est quoddam castrum fortissimum, quod Firmion vocatur. In eodem vero castro capella est admodum parva et antiqua, dedicata in honore S. Udalrici, Episcopi Augustani, in quo fertur, ipsum quadam vice, dum ad visitandum limina Apostolorum Romam pergeret, celebrasse. Et in signum hujus rei adhuc servatur ibidem casula antiqua, et calix argenteus in magna reverentia, cum quo idem Pontifex divina celebravit. Est etiam hominibus, febricitantibus, ut moris est in illis partibus, laudabilis consuetudo ex illo calice bibere, in honore S. Udalrici. Et quia Deus non derelinquit sperantes in suum Confessorem, sæpissime ei per merita ipsius a Domino misericordiam consequuntur.

78 Quadam vero tempore, cum Sigismundus, Archidux Austriæ, castrum illud de novo renovare proposuisset, et jam istud muris et turribus fortissimis circumdedisset, capellamque sancti Præsulis, quæ seorsum in castro sita est, destruere, aliamque deorsum in curia Castri ædificare decrevisset, mox visa sunt nocturno tempore quasi luminaria super capellam, ab extra ardentia. Cumque hoc mirabile factum, homines castrum inhabitantes, Duci conciti intimassent, et ipse jam hæsitans certificari de sibi dictis vellet, constituit custodes, qui vigilantes rem considerarent. Voluit autem sanctus Pontifex domum suam illæsam servare : mox iterum atque iterum visio apparuit. Et cum jam Dux de hujus rei facto certificatus esset, intellexit capellam istam minime esse destruendam, et sic ipsa usque hodie illæsa permansit. AUCTORE J. P. *divinitus destrui prohibita.*

79 *Suum merito hic etiam locum postulat aliud notatu dignum et terribile miraculum, desumptum, ut notatur in margine ejusdem Ms. nostri,* ex manuscripto codice ejusdem bibliothecæ in fol. litt. . . . num. 6; *quod aliquibus rescissis, ad præsens institutum non necessariis, narrat de Friderico Comite de Zolern, Episcopo Augustano, quod* volens castrum in Dillingen ampliare, ac eidem majorem magnificentiam ac amœnitatem accommodare, omnes officinas, in monte S. Udalrici sitas, coemit, et usque ad fundum destruens, solo coæquavit pro uno ortu * castri muroque circumdedit. Ubi inter cetera amovenda occurrebat S. Udalrici vetusta capella, in magna veneratione per cives habita. Sed timebat S. Udalricum, ne sibi contingeret, sicut suo antecessori Hartwigo, Episcopo Augustensi, ut habetur in inventione S. Udalrici. Unde certarum personarum persuasionibus admonitus destitit, ne in sanctum peccaret Udalricum. Tandem animositate concepta, præbendam ejusdem capellæ ad moniales ibidem transtulit, atque capellam deponi et destrui mandavit. Sed impune vindictam S. Udalrici non evasit, sicut rei eventus ostendit, non solum ipse, sed etiam qui sibi dedere consilium, ac ejus perficientes mandatum. *Episcopus Augustanus* E

* *an* horto?

80 Nam exiens Dillingen ad nuptias filii sui fratris, cui copulata fuit filia illustris Margravii Paduensis in Rottenburg, habendas et habitas, et ne quis eum amplius molestaret in suo proposito, jussit magistrum fabricæ, eo exeunte, civitatem Dillingensem, mox eamdem capellam S. Udalrici destruere et amovere, quod et factum fuit. Mirum dictu et terribile! Nam primo, ut murator tectum ascendit, tegulam primam destruens, in terram de sursum cadens, mortuus est, et ejusdem Episcopi duo consiliarii non infimi, qui sibi in hac re annuerunt et consilium dederunt, in quartali anni illius tempore vita defuncti sunt. Sed et ipse Episcopus Fridericus, sanus et lætus civitatem Dillingensem exiens, vix unum milliare veniens de loco, in tantam devenit debilitatem in campo, ut a sua familia ejus extrema timerentur et deficeret in eorum sic manibus. Tandem modicum refocillatus, incœptum peregit iter, licet debilis. Nam alias semper robustus erat natura, cui etiam pro tunc confidebat. Unde peractis nuptiis ad Dillingam festinabat, crescente continuo infirmitate, lectoque domi incumbente suæ familiæ multum pro eo flenti et dolenti, in hæc dicitur prorupisse verba : Nolite flere, dilecti : nam oportet nos omnes mori; sed et libenter ego *ob destructam S. Udalrici capellam punitus.* F

mori

AUCTORE J. P.

mori volo, si Deo omnipotenti placet pro nunc. Spero tamen, quod mea matrona, Mater Dei, non derelinquet suum capellanum, cujus res et negotia fideliter egi. Et sic tandem invalescente infirmitate provisus rite Sacramentis ecclesiasticis, diem clausit extremum, ut æstimatur, per S.Udalricum punitus in depositionem suæ antiquæ capellæ. *Additur dies et annus mortis, nimirum Kal. Martii 1505, qui ibidem dicitur fuisse* Sabbatum ante Lætare, *vitæ 51. Bruschius in catalogo Episcoporum Augustanorum dissonat in die mortis, et anno ætatis, hunc assignans 55, illum vero* VIII *mensis Martii.*

S. Udalricus in momento Coloniam transvehitur.

81 *Visum est insuper duo alia miracula hic referre ex alio Ms., quod habemus, ad cujus marginem, manu ejusdem Gamansii, annotatum lego :* Sequentia miracula duo etiam alteri codici Ms. lit. u, num. 56 aut 76 in fine adscripta sunt et cum eo collata. *Sic itaque sonat primum.* Sancto Udalrico vivente, quædam Comitissa de Rheno, destituta a sui viri solatio (qui quando vivebat, alios comites sibi subditos et barones multis turbulentiis offendebat) B quam Cæsar tunc vivens opprimebat, auferendo res mobiles cum possessionibus; deprecabatur S. Udalricum, ut secum coram Cæsare appareret, pro suis rebus obtinendis. Quam petitionem obtinet apud sanctum Virum. Sed die præfixa, qua recedere, et die, qua apparere debuerat coram Imperatore S. Udalricus obliviscens, quod capellanis suis duobus, etiam sanctis viris, dixit : Heu filiis honoribus*, proh dolor ! Hodie illa dies, qua cum matrona in Colonia, sicut disponendo promiseram, debeo pervenire. Accelerate filii, ascendentes currum, et isto pergamus in nomine Domini. In momento, divina gratia disponente, Coloniam pervenerunt. Et jam dies inclinata fuerat, ita quod navem, qua transire possent, non invenirent. Tum sanctus Episcopus, dicens ministro vel aurigæ ; Transi aquam et currum cum equis, in nomine Domini. Qui confisus, acsi in plana terra lapidea, populo conspiciente, pertransivit, mirantibus omnibus ; et Cæsar cum universo populo, ad nutum S. Udalrici præfatæ viduæ res cum omnibus possessionibus perpetuo possidendas gratanter donavit : omnibusque rite peractis, valefaciens omnibus cum be- C nedictione, iterum aquam pertransiens, multo populo cernente atque Deum laudante, qui cum suis psallendo, viam suam perambulavit. *Subdo miraculum secundum.*

* ita legitur in tribus Mss.

mulieris innocentiam

82 Venit ad quamdam comitiam [S. Udalricus] et comes illius provinciæ sibi occurrit ; dixit intra se : S.Udalricus futura prædicit et omnia scit : invitansque eum cum multa instantia, et suis precibus annuens, prævenientibus ad mensam cibis et potibus, inter alia fecit introduci suam miseram conjugem, quæ caput mortui hominis, in collo suo catena ferrea astrictum, gerebat. Et posita in angulo, panisque ordeaceus sibi datus est, et cum canibus cœpit manducare, compulsa magna inedia. Interrogante S. Udalrico, quid hoc esset. Comes autem ait : Domine, uxor mea est, quam propter suspicionem malam cujusdam mei militis, cum quo infamata fuerat, sic per annum jam propter suum delictum puniri feci et militem capite plecti. Cum S. Udalricus : Cito fac afferre mensam; non de cetero quidquam comedemus. Dic namque, quomodo eas simul invenisti ? Cui Comes : Nisi alloquendo. Et Sanctus: Visne contentari, si caput hoc mortui reddet se innocentem. Quo fa- D vente, dixit S. Udalricus suis presbyteris : Fratres, omnes oremus ad Deum, ut dignetur renovare antiqua sua miracula ad laudem suis nominis et populi astantis, quorum numerus CCCC virorum. Facta oratione, lingua mortui in capite viva voce loquebatur, dicens : Innocens ego sum ab omni peccato hujus Dominæ.

mirabiliter declarat.

83 Ad hæc etiam S. Udalricus : Fac etiam afferre mortuum corpus; quod allatum de patibulo est, ubi fuerat humatum. Positum est et corpus fœtidum super tabulam, et capite posito ad pedes ejus (ecce res miranda !) revoluto corpore, caput se suo corpori coadunavit, et post breve intervallum, cœpit se expurgando reviviscere, dicens : Domine mi, quam innocenter ob mei culpam punisti, scias esse a mei consortio per omnia illibatam et immaculatam. Qui agens pœnitentiam de omnibus perpetratis commissis, conjugem suam ad honorem pristinum et ampliorem mancipavit; milesque, qui mortuus fuerat, cum B. Udalrico Augustam profectus est, cui post mortem, XXVII annis apud sepulcrum devote ac laudabiliter servivit. Post hæc, vitam finiens, in Domino obdormivit. E

Nostrum de duobus ultimis miraculis judicium.

84 *Præclara enimvero sunt atque illustria duo hæc postrema miracula, sed creditu tam difficilia, ut potius in fabulis reponenda sint multis de causis. Deberent saltem alicujus antiqui scriptoris et noti testimonio stabiliri, præsertim post auctoris coævi et familiaris de iis silentium, qui vix mihi apparet ista potuisse ignorare ; et, si non ignorarit, tacitus præterire, attenta tam exacta plurium rerum minoris momenti narratione, qua vitam conscripsit. Gamansius in extracto aliquo ex cod. Ms. Augustano ad SS.* Udalricum et Afram, *titulo, Miscellanea varia; lit. z num. 77, manu F. Leonardi Wirstlin exarato, adscripsit hanc notam. Hoc ultimum grande miraculum in Sequentia aliqua memoratur istis verbis :* Captum conjugi univit, Quires exhumatus vivit. *His Quires, videtur poni pro,* Eques.

Vehiculum conservat S. Udalricus.

85 *Recenseri etiam hic merentur, quæ edita lego apud Goldastum, auctore Ekkehardo Juniore, de quo supra, ad posteros transmissa.* Est non longe a monasterio *(de monasterio S. Galli sermo est)* pons altus, sic quoque vocatus ; super præcipitium F arduum, alteque profundum, ut videre est, situs ; inevitabilis quidem, Gallum illac petentibus. Ducitur vas vinarium Vodalrici, tunc quidem Episcopi, boum paribus copiosis longoque tractu minatis per ipsum ponem illum, ad caritatis fratrum, ipso jam in loco manente, convivium. Et ecce, horridum dictu vehiculum illud honestissimum exorbitans, cecidit, et paria illa super se convolvit. Clamatur, viciniæ circumquaque ad auxilium conveniunt, undique integra omnia et sana invenientes, jumenta prostrata disjungunt, acuto ingenio et anxio labore, quia alias non poterant ad pontem ipsum. Item omnia reportant, Kyrie eleison vere cantantes, paucaque jumentis, quia permulta erant, argumenta nectentes, Episcopo, bosanarium suum expectanti, deferunt, et integra omnia et sana ostendunt. Laudes Deo cum fratribus tandem Vir Dei publice persolvens, exemplo Benedicti et Mauri, ipse hoc signum fratrum meritis, ipse autem impossibile illud virtutum ejus possibilitati attribuunt.

86 Egerat

A *paralyticum sanat,*

86 Egerat quidem aliquando in loco S. Magni etiam diem sibi semper amabilem, reliquiasque ejus, ut mos nobis est, cappa illa aqualifera indutus, vespere diei sancti ipse domum reportabat : et cum infirmus tunc esset, ut sæpe quidem erat; paralyticus quidam, adjutorio suorum in viam se, ut ipse super eum graderetur, prostraverat. At ille, homini appropians, quasi de obstaculo indignatus; Surge, ait, quia et ego pedibus infirmus, progredi super te nequeo. Et ille, tamquam ad increpantis verbum velocissime surgens, incolumis abiit, secutusque fratres sine ullius adjutorio, S. Magni ecclesiam cum ceteris sanus introiit. Et Episcopus capito cappæ imposito, cum anhelus stetisset, et de via lassus, audiens sanitatem hominis, acriter in dicentes invectus, super cancellos tandem innititur, signumque tam manifestum ab se excutiens, S. Magni virtutem, quam in manibus gerebat, tunc esse adstantibus prædicans asseruit. Neque tamen sic eis, ut hominem ab ipso sanatum esse discrederent, persuadere quidem ullo modo potuit. B Hæc de pluribus, quæ apud S. Gallum commanens gessit, tribus vitæ ejus scriptoribus, non præjudicantes scripsimus. Neque enim miramur eos, cum quibus in seculo versatus est, ea, quæ cum spiritualibus gessit, quia minus sciverant, non scripsisse; sed plura eos, quæ de eo concinnantur vulgo et canuntur, tacuisse, cum infima quædam ejus magna fecerint etiam miramur.

incestuosum quemdam puniendum prædicit.

87 *Post hæc, relatis nonnullis, quæ spectant faceta* S. Udalrici *dicta, et obsidionem Augustanæ civitatis per Ungros, de qua alias, idem Ekkehardus sic pergit :* Hugo etiam quidam, regii generis homo primarius, propter sororem Viri Dei virginem sacram incestu agnitam ab ipso, quia sæpe inclinatus est, insolenter ei inimicus quadam die carri vehiculo, ut erat infirmitatis suæ, occurrit invecto. Quem cum milites Episcopi præcessores, uti ei non occurreret, præmonerent; Carrucarium, inquit, illum ab itinere meo numquam declinabo. Quod ille a dicentibus post audiens; Currucæ, inquit, vehiculo, scitote, filii mei, ipse plus, quam ego, indigus erit. Nec post multum, nocte quadam sopori se tradens, cum evigilasset, lumbos, in quibus peccaverat, accerime dolens, in inferioribus ab illa nocte ita decreverat, ut præter cutem et ossa gracilia, nihil haberat. C Sicque longævitatis tempora, numquam cogi valens, ut pacem a Viro Dei peteret, perduxerat. Ipsa autem sanctimonialis illa, sanctorum exemplorum postmodum visa est femina : quippe quam frater novis sententiis, dum vixit, annuatim puniverat. Ungris autem a se recedentibus cum Buchowam illos, ubi soror ipsa erat, partesque nostras, ubi Wiboradam matrem sciebat, invadere velle comperisset, orasse fertur : Domine mi, servam istam adhuc impunitam mihi dona, ut gladio semper paratam, ut palmam martyrii mereatur, confortans robora. Cellam quoque Galli tui integram cum famulantibus pie et misericors conserva. Atque ita precibus ejus sanctis effectum Deus undique dedit. *Hactenus Ekkehardus.*

De mutata carne in piscem.

88 *Quibus coronidis loco superaddo miraculum aliud, a Bernardo Hertfelder, libro, cui titulus Basilica* SS. Udalrici et Afræ *Augustæ Vindelicorum, parte 2, pag. 95, expositum, hoc tenore verborum :* Quodam tempore cum sanctus Pontifex, cum felicis recordationis Antistite Constantiensi B. Conrado, die Jovis apud S. Afram cœnaturus consedisset, ambo de cælestibus rebus continuum habente, sermonem, corruptibilis immemores cibi, spiritu refecti, usque in sequentem VI feriam, divina habuere colloquia, non appositas attendentes carnes. Unde contigit Bajoariæ Ducum Bajulum quemdam, sanctum accedere Virum, cui, absoluto, pro quo venerat, negotio, abeunti carnis frustum dedit, non advertens sextæ observantiam feriæ. Qui nuntius, Dominum adiens proprium, volens, malitia stimulatus, sanctos diffamare Episcopos, quasi sexta a carnium esu feria non abstinuissent, in testimonium illico carnis partem, a sancto Viro acceptam, protulit, et ecce (dictu mirabile!) species carnis in piscis speciem est conversa, temerarii arguens bajuli detractionem, et Sanctorum ostendens innocentiam. Qua de causa gloriosi effigiei Pontificis, piscis in perpetuam hujus miraculi memoriam, compingi solet. *Ceterum fides miraculi, hujus sit penes auctorem; cum nullum alium auctorem aut vadem producat; neque nullum vestigium reperiatur in Vita S. Conradi apud Surium, ad* XXVI *Novembris. Poterant huc addi duo alia miracula;* E *verum, ne plus æquo excrescat oratio, visum est ea differre ad finem inventionis ac translationis, de quibus postea; quo etiam loco ea Velserus collocavit. Aliorum interea, quæ in commentario prævio illustranda supersunt, filum prosequamur.*

AUCTORE I. P.

§ VI. Reliquiæ, calix, crux S. Udalrici, terra contra glires.

Catalogus

Antiquus Catalogus reliquiarum SS. Udalrici *et Afræ, ex cod. 10 num. 157 in 4, corio subrubro, Ms. Germanice sat nitide, viam nobis pandit, ad reliquias sancti Episcopi nostri. Fertur exaratus iste catalogus vel vivente Petro Cardinali, Episcopo Augustano circa annum 1470, vel saltem non diu post ipsius mortem, tempore Sigismundi Meisterlini, cujus Germanica major chronica, eadem manu exarata, traditur. Præterea observandum, catalogum hunc eumdem esse, qui in reliquiarum ostensione prælegi consuevit; transcripta huc esse, quæ ad rem nostram faciunt, omissis elogiis, ibidem adscriptis, atque aliis omnibus, quæ alio spectant. Nunc subdo verba :* F

de reliquiis S. Udalrici

90 *S. Udalrici,* Episcopi Aug. corpus et ossa hic in suo choro in sarcophago recondita, eleganter more veteri gypso circumdata, ab universis ibidem visitari et honorari solita. Ex ossibus nihil exemptum præter paucos dentes. Item ejus vestes episcopales, dalmatica, tunica, pallium, stola. Item de ejus capillis. Item de ejus sudario..., quo capite tectus fuit moriens. Item duo pectines, [unus] S. Udalrici, [alter] S. Conradi, Episcopi Constantiensis, quibus usi non ad fastum, sed celebraturi, ad ornatum et reverentiam divini officii. Item calix argenteus inauratus, cum ipso in elevatione ejus repertus... Ex illo et super hunc sæpius bibi solet in præservativum plurium miseriarum : præcipuæ prægnantes feminæ [ex eo bibunt] ut facilius pariant; vel etiam alias ex hoc calice bibitur, tantum eodem fine, in honorem S. Udalrici : et plura super his inveniuutur miracula, et qui contempserunt. graviter interdum puniti sunt. Item ejus poculum... ex ligno. Item aliud clenodium, merito in

summo

AUCTORE J. P.

summo pretio habendum, et vocatur crux S. Ulrici, quod ipsi missum a Deo, in signum victoriæ, quando ipse pugnavit contra infideles, qui totam fere circum regionem harum provinciarum occupaverant, et vastaverant Augustam usque, ubi in Lyci campo Dei virtute et meritis S. Ulrici, victi cæsique sunt. Hac cruce liniuntur et tanguntur, quotquot petunt, et pauci ex iis, quotquot bona spe [adhibent] in præcautionem miseriæ aut calamitatis alicujus corporalis, inveniuntur ea afflicti vel correpti. Item terra, in qua corpus S. Udalrici [sepultum] et resolutum est, quotquot in honore devote habent, seu per eleemosynam, vel alia bona opera, non patiuntur damnum a gliribus; sed nec habitare illic possunt; quod prabatum est sæpius. *De cruce* S. Udalrici, *nec non de terra contra glires, tractabitur infra paulo uberius.*

Augustæ Vindelicorum.

91 *Testatur Mabilio in observationibus præviis ad vitam* S. Uldarici *sibi fuisse datum in basilica* SS. Udalrici *et* Afræ *Augustæ ad aram sacrum facere, sub qua, magna ex parte sancti Viri reliquiæ reconditæ sunt, excepto capite, aliisque* B *nonnullis, quæ inclusa refert scriniis sacris singularibus exhibente eorum ectypum dicto Hertfeldero; uti et calicis, casulæ. stolæ et manipuli atque dalmaticæ, quibus sanctus Præsul usus est. Dicit præterea laudatus auctor, in monasterii Murensi servari ejus stolam, et quasdam alias reliquias. Ad hæc Bruschius de Monasteriis Germaniæ pag. 22 versa, scribit. ab Waltero, Episcopo Augustano, insulam* S. Uldarici *concessam esse cœnobio Cæsariensi, Augustæ in comitiis Imperatoris Lotharii.*

Discutitur historia

92 *Carolus Stengelius, monasterii* SS. Udalrici et Afræ *Augustæ Vindelicorum cœnobita, lib. 3 cap. 24 de rebus gestis* S. Udalrici, *pauca præfatus de pia Sancti, in sacrosanctam Crucem Domini, veneratione, tam ex auctore vitæ, quam ex monumentis monasterii sanctæ Crucis Augustæ, narrat, voluisse Deum compensare illam pietatem spectabili aliquo munere; cruce, inquam, e cœlo per Angelum delata, et* S. Udalrico *porrecta, in signum victoriæ, postea consecutæ, hostibus innumeris, qui Augustanam urbem arctissima obsidione pre-* C *mebant, ab Ottone Imperatore ad internecionem usque deletis; de qua victoria refertur in Vita cap. 7. Narrat itaque Stengelius,* S. Udalricum *hanc crucem, e cœlo acceptam, collo appendisse, eumque hac munitum armatura, imperterritum, vestitu episcopali indutum, hostibus obviam processisse, telaque inter et gladios illæsum perstitisse. Denum etiam dictæ crucis longitudine et latitudine descripta, addit, neminem repertum hactenus, qui materiem ejusdem potuerit dignoscere.*

de famosa Cruce

93 *Historiæ hujus veritatem probare conatur, appellans ad* traditionem, continuo per manus *inquit,* ad nos deductam. *Citantur item codd.* Ms. plures; edita vita Latine et Germanice MDXVI; Chronicon editum MCDLXXXIII; Sigis. Meist. Chronicon lib. 4 cap. 9.; Catalogus abbatum Ms., Gretserus tom. I lib 2 cap. 49 de sancta Cruce. *Præterea nonnullis interjectis, profert hanc inscriptionem :* Sacrosanctam hanc victoriæ crucem, ab Angelo cælitus divo Udalrico portatam, Dominus Joannes de Giltlingen, monasterii SS. Udalrici et Afræ abbas hic occludi fecit, et exornari curavit, dicavitque anno Domini D MCDXCIV. *Accedit Martyrologium Germanicum die* IV *Julii, Breviarium Augustanum, Romæ editum* MDLXX, *Pii V auctoritate restitutum. Denique P. Bernardus Hertfelderus antea citatus, in libro, qui inscribitur Basilica* SS. Udalrici et Afræ *appellat ad antiquum codicem Ms., quem habet, anni 1484,* legatos ab Episcopo Gnesnensi Polono Romam missos, Augustæ sacras visitasse reliquias et hanc crucem singulari pietate veneratos esse, affirmantes ejus famam in plerisque Poloniæ ecclesiis notam ac celebrem esse. Clauditur alia cruce ex auro puro ac gemmis pretiosissimis ornata, cum inscriptione *statim data. Figura hujus exterioris crucis, quæ theca sit interioris, in æs incisa, repræsentatur in dicto libro, part. 2. His potissimum argumentis famosæ Crucis historia stabilitur, cujus ectypum, prout ad me pervenit, hic exhibeo, ut neque jam sit, neque ante fuerit opus, pluribus eam describere.*

E

in Victoriæ tesseram

94 *Jam vero non pauca occurrunt quæ contra in assertam a Stengelio et Hertfeldero, et haud dubie satis avide adoptatam et creditam, crucis miraculosæ historiam faciunt. Et quoniam verum quærimus, ea proponere et discutere, non erit alienum a nostro instituto. Enimvero ad argumentum, petitum a traditione, quæri potest et reponi, an multum ei sit deferendum, quæ non videtur posse assignari incepisse, nisi versus finem seculi 15, adeoque quingentis circiter annis post mortem* S. Udalrici? *Si contendis retrahendam esse ad priora secula; qui id probas? Quem fontem citas; quem testem, quem auctorem, quod vetus scriptum, quas tabulas, quodve instrumentum producis? Id quan-* F *do non ostenditur, eritne prætensæ historiæ quisquam injurius, qui ejusdem traditionem, tamquam novitiam habet, donec antiquitas ejus alicunde stabiliatur? Non equidem existimo. Ad auctores, factum illud asserentes, quod attinet; fallor multum, si non assertionem suam superstruxerint soli populari opinioni seu traditioni, de cujus origine, antiquitate, propagationeque nihil prorsus certiscitur. Nimis enim sæpe experientia magistra docuit, populares illas traditiones ruinoso fundamento nixas, leviusculis opinionibus continuatas, rerum novarum, præsertim mirabilium, cupida credulitate propagatas, pro sincera veritate inanes fabellarum fumos dedisse; quas, si dissipare velit gnarus rerum indagator, vix est, ut possit, nisi pro veri indagatione, hominum præsertim indoctorum, odium ferat, vel certe indignationem. Ad hæc, quis ignorat recentiores auctores non raro solere alterum alterius placita transcribere, sus deque habentes cum duce errante errare, modo aliquem ducem habeant. Cum itaque nullus ex citatis auctoribus, pro*

Cruce

A *Cruce cœlitus* S. Udalrico *deportata, sit seculo decimo quinto antiquior, satis videtur perspicuum, non multum ponderis inesse eorum testimoniis, præsertim post silentium omnis, per secula quinque prægressæ, antiquitatis.*

95 *Et vero quis credat, antiquissimæ vitæ scriptorem, synchronum et familiarem Sancto, et quid ni plurium rerum, quas describit, oculatum testem, et eorum, quæ tempore sæpe dictæ obsidionis ab* S. Udalrico *acta sunt, inspectorem; quis credat, inquam, auctorem illum, rerum tunc gestarum minutissimas temporum, locorum, personarum circumstantias graphice describere, re nulla vel nullius vel sane minoris momenti præterita, et nullo verbulo miraculum, de quo agimus, tam singulare, tam illustre, ac memorabile attigisse? Accipe ejus verba :* Hora vero belli, Episcopus, super caballum suum sedens, stola indutus, non clypeo aut lorica aut galea munitus, jaculis et lapidibus, undique circa eum discurrentibus intactus et illæsus subsistebat. Bello vero finito, regrediens, circuivit civitatem, et B domos belli in circuitu civitatis congruenter ponere, et in tota nocte eas ædificare, et vallos, quantum tempus suppetebat, renovare præcepit. Ille autem totum spatium in oratione pernoctans, religiosas mulieres in civitate congregatas concitabat, ut una pars earum cum crucibus, ad Dominum devote clamando, intra circumirent; et altera pars clementiam sanctæ Dei Genetricis Mariæ pro defensione populi et pro liberatione civitatis, studiosissime pavimento prostrata flagitaret. Ipse autem minimam particulam noctis ante matutinam horam corpus requiei soporis indulsit, ut matutinis laudibus expletis, aurora primum irrumpente, salutaris sacrificii hostiam Deo libare licuisset. *Viden', quam accuratus fit, quam graphicus antiquissimæ vitæ scriptor in commemorandis iis, quæ* S. Udalricus *tempore obsidionis et fecit ipse per se, et per alios fieri voluit, injecta de crucibus, per pias mulieres in urbe circumlatis, mentione, de prodigiosa nullo apice mentionem faciens ?*

S. Udalrico

96 *Nihilo plus extundes pro prætensa Cruce ex sequentibus. Sic ergo scriptor laudatus prosequitur :* C Ministerio sacro peracto, viatico sacro omnes recreavit humilique admonitione persuasit, ut in fide recta persistentes, spem suam in Domino componere non dubitarent, indicens eis omnigenam sponsionem consolationis, et annuntians psalmigraphi David verba, dicentis : Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Salutari autem admonitione Episcopi peracta, cum jubar radiantis solis primum latitudinem telluris irradiaret, exercitus Ungrorum inenarrabili pluralitate, ex omni parte ad expugnandam civitatem circumcinxit, diversa ferens instrumenta ad depositionem murorum. Cumque undique parati essent ad bellum, et cuncta propugnacula civitatis repugnantium plena fuissent, quidam Ungrorum, flagellis alios minantes, ad pugnandum coegerunt, et illi tantam multitudinem in propugnaculis resistentium eis, videntes, muris se conjungere adeo perterriti, non audebant. *Deinde aliquibus interjectis, de adventu Ottonis, Regi Ungrorum nuntiato, de imminenti prælio, de occursu nocturno, Ottoni facto a Comite Dietpaldo, fratre Episcopi, cum ceteris, qui in urbe erant, ita rursus prosequitur.* Rex igitur cum tantum exercitum Ungrorum perspexisset, æstimavit non posse ab hominibus superari, ni Deus omnipotens eos occidere dignaretur; in cujus adjutorium confidens, suorumque consolationibus Principum roboratus, bellum viriliter cum eis agere cœpit, et cum mutua cæde utrobique cecidissent, et his interfectis, qui ad occisionem a Deo prædestinati erant, gloriosa victoria Ottoni Regi a Deo, cui nihil impossibile est, data est; ita ut exercitus Ungrorum in fugam versus, virtutem præliandi ultra non haberet, et quamvis incredibilis numerus illorum occisus fuisset, tantus tamen adhuc exercitus eorum remanebat, *etc.*

cœlitus

AUCTORE J. P.

97 *Tum, ne longior sim, commemorat scriptor insignem Ottonis de hostibus reportatam victoriam, et ad alia orationem convertit, altissimum silentium servans de sæpe dicta cruce. Quid si* S. Udalricus *ne prælio quidem isti famoso interfuerit? Interfuisse eum, antiqua vita non asserit. Velserus certe ad verba supra collata :* Regi Ottoni venienti Dietpaldus Comes, fratre Episcopi, cum ceteris, qui in civitate erant, nocte exiens in occursum venit, E *ante prælium, sic notat, probabilem tantum afferens conjecturam de sancti Episcopi præsentia vel in ipso prælio, vel paulo ante illud;* Inter quos, *inquit,* fortasse S. Udalricus quoque : nam Dietmarus Ottonem ante pugnam, sacram communionem ab egregio porrectam Othalrico, confessore suo, sumpsisse scribit : *additque idem Ditmarus, quod* Rex sumpserit clypeum, lancea cum sacra milites in hostem præcedendo, resistentemque primus eripuerit, *ac* mox terga vertentem, usque ad vesperam prostraverit ac effugaverit. *En descripta breviter ab Ditmaro victoria. Ubinam vel apex de prætensa Cruce ?*

ab Angelo porrecta.

98 *Frustra etiam præsidii aliquid quæres apud Bernonem, qui antiquissimi scriptoris vitam elegantiori stylo extulit, ut postea in separato paragrapho dicemus. Et post hæc quis jure merito succenseret, si post seculorum quinque, quin imo totius, uti contendo, antiquitatis silentium de historia Crucis, cujus veritatem indagamus, ægre adduci possim, ut Stengelio et Hertfeldero assentiar sine ulla prorsus formidine de opposito, quidquid ad* F *traditionem provocet, et auctores recentiores accumulet, seculo dumtaxat decimo quinto exeunte viventes? Itaque considerandum lectori relinquo, num sufficiens sit fundamentum suspicandi, hanc historiam de Cruce non ita stare, quin vacillet. Votorum summa est, ut certior clariorque pro ea mihi lux subministretur, paratissimo de illa melius existimare, quin et ambabus ulnis amplecti.*

99 *Præter ea, quæ superius retuli de calice sancti Episcopi nostri, notanda sunt sequentia. Stengelius inter alia, tribus libris de* S. Udalrico *a se edita, catalogum contexuit bene longum personarum utriusque sexus, præsentem Sancti opem in variis morbis expertarum ab anno 1608 usque ad 1620; idque ut plurimum usu calicis ipsius, præsertim contra febres et morsus rabidorum canum. Videri dictus Auctor potest libro 3 de rebus gestis* S. Udalrici, *cap. 57, pagina 127. Longum enim esset et fastidiosum tam multa hic nomina recensere. Interea observare juvat ex ipso, calicem Sancti nostri, magna in veneratione habitum cum apud Augustanos, tum apud alios Germaniæ populos.*

AUCTORE J. P.

Beneficia vero, quæ ibidem per sacrum hunc calicem indulta perhibentur tempore annorum prædictorum octo, excrescunt, ad usque 271. Disce obiter, figuras calicis, casulæ, stolæ, manipuli, dalmaticæ, pectinum supra dictorum, sudarii, adde etiam vexilli, quo in bello contra Ungaros usus fuisse Vir sanctus traditur; in ære expressas esse in libro jam dicto, Basilica SS. Udalrici et Afræ *parte 2.*

100 *De terra,* S. Udalrici *dicta, nonnulla jam nunc superius protulimus e catalogo reliquiarum Augustano; quibus adde plura, quæ habentur inter miracula, Sancti Inventioni ac Translationi subnexa, de quibus suo loco. Habeo insuper præ oculis schedulam, idiomate germanico impressam, de eodem argumento, cum hac superna inscriptione, manu P. Papebrochii exarata :* De terra S. Udalrici contra glires; *et inferius eadem manu adscriptum lego :* Distribuitur serico involuta instar globuli, superne ligati. *Verum de pretiosissimo reliquiarum* S. Udalrici *thesauro, de corpore, inquam, ejus seu* B *ossibus, tractanda superest controversia, paulo longior, ideoque paragrapho singulari examinanda.*

§ VIII. Dissertatio critica de corpore S. Udalrici; in qua quæritur, an dictum corpus, Augustæ primitus sepultum, indidem umquam Mediolanum fuerit translatum.

Occasio hujus controversiæ.

A *lapsis retro temporibus bene multis apud Mediolanenses olim solenni cultu honoratum fuisse sanctum quemdam* Henricum, Oldericum, Olricum, Uldericum, Udalricum, Ardericum *(nomina sunt diversa ejusdem Sancti) testatissima res est. Hinc invaluit apud ipsos opinio, corpus prædicti Sancti esse corpus* S. Udalrici, *Episcopi Augustani; atque adeo cum corpus illud sepultum jaceret Mediolani in basilica S. Nazarii, olim dicta Apostolorum, contendebant ibidem loci sepultum jacere corpus* S. Udalrici *Episcopi Augustani. Hæc autem opinio* C *scriptorum postea suffragiis adoptata et roborata, faciles sibi in animis Mediolanensium aditus invenit, aliis fortasse ansam præbitura, verene ita, an secus res illa se habeat. Nostræ itaque sunt partes illam æqua lance expendere, et rationum momenta librare. Materiam dispescam in tres partes. Primo dicam de argumentis pro Mediolanensibus; tum opponam ea, quæ contra faciunt; denique, quid ego sentiam, eloquar.*

Proponuntur argumenta,

102 *Acris utrimque Mediolanenses inter et Brisacenses ferbuit controversia quoad possessionem corporum SS. Gervasii et Protasii. Discussa illa fuit secundis curis tomo sexto Junii pag. 213. Nitebantur Brisacenses dicta corpora sibi vendicare, propterea quod per ea Brisaci patrabantur miracula. Sed Joannes Petrus Puricellus in libro de Ambrosianæ Mediolanensis Basilicæ ac monasterii monumentis, a pag. 849 recte negat, miracula illa facta fuisse ad confirmandum, corpora Brisaci sepulta, esse corpora SS. Gervasii et Protasii; sed ex iisdem miraculis tantum consequi, illa corpora esse sacra : atque ex desumpto contra Brisacenses argumento ad hominem, ait; ex miraculis, ad corpus S. Henrici, Olderici, vel Udalrici, Mediolani sepulti, factis, perperam argui, illum* S. Udalricum, *esse eumdem cum* S. Udalrico *Episcopo Augustano, tametsi id communissime a Mediolanensibus creditum fuerit. Augustani Antistitis corpus vere ibidem fuisse humatum; sed e miraculis illis id unum sequi, quod tumulatum ibi fuerit corpus sanctum.* D

quibus volunt Mediolanenses

103 *Laudatus itaque auctor, ostensurus quam recepta hæc fuerit opinio, quod dictum corpus, Mediolani quiescens, esset corpus* S. Udalrici *Augustani, varia congerit a pag. 850 libri supra citati, quæ hic dabo, ut sint tamquam sedes argumentorum pro sæpe dicta possessione. Sic ergo loquitur :* Ecclesia Mediolanensis IV Nonas Julii e perantiqua consuetudine anniversarium celebrat diem S. Udalrici, Episcopi et Confessoris, et hunc quidem certissimum est, non alium esse, quam prædictum Augustæ Vindelicorum Episcopum, tametsi creditus aliquando Mediolanensis Archiepiscopus fuerit. *Testem affert prædictum Julii diem,* quo die mentio ejusdem Augustani Episcopi communiter in Martyrologio E habetur. *Tum citat Ambrosianum Breviarium, et codicem Ms. pergameneum, in quo codice* in tribus de S. Olderico (etenim sic ibidem nominatur) *lectionibus nihil exstat, quod non item in* S. Udalrici. . . *Actis* et vita traditum sit, sed illud etiam in secunda lectione verbatim habetur : Rex Henricus, comperiens illum (Oldericum) esse bonum, secundum prædestinationem Dei, regio more in manus suas eum accepit, et sedem Augustensis episcopatus sibi donavit. In Breviario autem, quod sanctus Cardinalis et Archiepiscopus noster, Carolus Borromæus reformatum edidit, tam luculenter unica lectione describitur istius Sancti Augustani Episcopi vita, ut ipsemet Augustani eamdem inde totam verbatim exscriptam inseruerint ei libro, quem anno MDCI ediderunt, sic inscriptum: Sancti Augustani, sive imagines Sanctorum Augustanorum Vindelicorum, æreis tabellis expressæ, *auctore Carolo Stengelio, de quo supra.*

stare a se possessionem,

104 *Denique hisce adjungit idem auctor, Petri Galesinii Martyrologium ac notas, cum prædicti Breviarii Ambrosiani lectione per omnia consentientes. His itaque coacervatis ad stabiliendam identitatem utriusque Udalrici, sic pergit :* Cum F igitur hoc jam certissimum sit, et citra controversiam omnem in concessis supponendum, quæstio tantum agitatur, ubinam sepultus conquiescat sanctus Augustanorum Episcopus. Populus utique Mediolanensis hunc sibi vendicat, et in Basilica hujus urbis Nazariana (quæ prius dicebatur Apostolorum) tumulatum credit. *Certe quidem in Kalendario illo* Ambrosiano, *anno 1381, ipso Puricello teste, conscripto, sub quarto similiter Julii die, sic legitur :* Sancti Olderici Episcopi et Confessoris. Jacet ad S. Nazarium. Id ipsum eadem die indicat etiam Missalis Ambrosiani, anno MDXL typis editi, Kalendarium his verbis : Sancti Olderici Episcopi Mediolani et confessoris ad S. Nazarium. Ubi tamen Oldericus perperam Episcopus Mediolani appellatur, *quo etiam errore peccare dicit tabulam pergameneam Basilicæ Nazarianæ, Sancti reliquias et indulgentias referentem, ibidemque ad instructionem adventantium pensilem e pariete, et lectu commodam.*

105 *His*

A corporis S. Udalrici. 105 *His ita propositis, conglomerat Puricellus agmen recentiorum scriptorum, affirmantium corpus* S. Udalrici, *Episcopi Augustani, jacere Mediolani. Scriptores illi sunt Philippus Ferrarius in Indice sui Sanctorum Italiæ catalogi, cum alioqui nullam in catalogo ipso fecerit ejus mentionem; Paulus Morigia in Sanctuario; Joannes Petrus Glussianus; Joannes Baptista Villa; Illustrissimus Carolus a Basilica Petri, suis quique locis, qui apud Puricellum videri possunt, concludentem hoc epiphonemate.* Usque adeo inter Mediolanenses vulgata erat hæc opinio, *sancti utique* Udalrici, *Episcopi Augustani, corpus penes ipsos requiescere. Habet hic lector epitomen eorum quæ in favorem Mediolanensium afferi possunt in præsenti controversia. Nunc proponenda argumenta, quæ contra ipsos pugnant.*

Quibus opponuntur 106 *Dubitari imprimis non potest, quin corpus* S. Udalrici *sepultum fuerit Augustæ Vindelicorum in templo S. Afræ a S. Wolfgango, ut memorata antiquissima vita in fine capitis undecimi; postquam antea sepulcrum ibidem loci sibi condidisset, sicut narratur in initio capitis 8. Nec minus certum est,* B *idem corpus numquam alio fuisse translatum, nullo antiquo monumento, auctore nullo veteri, de tali translatione mentionem faciente. Itaque corpus illud et fuit sepultum Augustæ, et sepultum semper ibi mansit. Refert Puricellus libro citato pag. 853, Carolum a Basilica Petri, cum in vita S. Caroli Borromæi, a se edita, referret lib. 5 cap. 6, translationem Sancti, qui sepultus est in ecclesia S. Nazarii, diligenter inspecto a se corpore, dixisse, quod ignoraret, Mediolanensis ne, an Augustanus Episcopus ibi esset sepultus. Sed postea re maturius considerata, mutasse sententiam, ac disertissime negasse in fragmentis Historiæ Mediol., titulo de corpore S. Henrici basilicæ Apostolorum, illum esse Episcopum Augustanum, in hæc verba :* Hujus corpus hic sepultum, hucve allatum fuisse, nullum extat, quod sciam, judicium, *ac appellat ad auctoritatem Bernonis, vitæ Udalricianæ scriptoris, aliorumque gravium scriptorum, Augustæ eum fuisse sepultum affirmantium.* Imo, *inquit,* etiam a viris, fide admodum dignis accepimus, ejus sancti Episcopi corpus adhuc ibi cum veneratione asservari et coli.

C argumenta 107 *Ceterum adjungit laudatus Carolus inspectionem corporis Mediolanensis, ejusdemque translationem ac conjecturas de patria; et sanctum virum; imo miraculis clarum, dici posse, affirmat. His vero e Carolo commemoratis, probat Puricellus, eum constanter in eadem sententia permansisse, et Mediolani existentem anno 1609, duobus integerrimæ fidei sacerdotibus, et Ambrosiani collegii Doctoribus, ad se accersitis, ut de toties dicto corpore colloquia conferrent, auctorem fuisse, rogando et obtestando,* ut si quando ipsis de hac re scribendum esset, Mediolanenses pro parte virili, tanto errore liberarent. *Quin et eodem anno litteras scripsit Modoctiæ ad virum illustrissimum anonymum in eamdem sententiam, quibus suum Præsulem egregie vendicat Augustanis. Leguntur illæ lingua Italica, et Germanica apud Stengelium de gestis* S. Udalrici, *cap. 58. Reddo fragmentum illarum latine.*

108 Illustrissime mi Domine, in Christo colendissime. Duæ potissimum causæ me impulerant, ut hasce ad illustrissimam Dominationem vestram litteras scriberem. Altera, ut me apud ipsam purgarem, quod in vita S. Caroli Borromæi archiepiscopi, quasi in dubitum vocaverim, an sanctus Episcopus, qui cum peculiari religionis veneratione colitur Mediolani in templo S. Nazarii, fuerit Udalricus episcopus Augustanus, an alter potius. Etenim quando scripsi, non adhibita ulteriore investigatione, opinionem attigi, a nonnullis sparsam, cui proin non præbui assensum. At postea, re maturius considerata, reputavi merum commentum : atque ita in libri confectione me gessi, ut postquam Sanctum, Henrici nomine, quale revera habet, expressi nihilo minus tam nunc, quam antea, me fatear ignorare, quisnam ille sit. Henrici autem ipsi nomen fuisse, præterquam quod vulgi opinione constet, certis insuper liquet notis, quas non recordabar tunc temporis, esse penes me, et quas postea inveni inter mea scripta. Litteras hasce seu notas desumpsi e circulo æneo, pedum pastorale Sancti obeunte, quando prædicti Archiepiscopi jussu inspeximus ejus corpus. Sunt autem illæ hujusmodi : Henrico Higudstanno, dilecto filio. (Auctore J. P. contra prætensam possessionem)

109 Atque eccum altera hic occurrit causa, quæ me induxit, ut has litteras darem ad Illustrissimam vestram Dominationem, ut non gravetur inquirere, quisnam ille fuerit. Hic enim nullum de eo vestigium reperitur. Tametsi fuerint, qui nullo prorsus nixi veritatis fundamento, vulgare ipsum voluerint pro S. Udalrico, Episcopo Augustano, et dictam inscriptionem corruperint. Id quod ego moleste tuli, sicut etiam Dominus Carolus Boromæus, modernus Mediolanensium Archiepiscopus, Romæ degens, quando istiusmodi mendacium spargebatur. *De coruptore illo, tacite a laudato Præsule insinuato, hæc tradit Puricellus lib. cit. pag. 855 :* Joannes, *inquit,* absque dubio Franciscus est Besutius, hac in urbe olim bibliopola, qui per Franciscum Paganello anno MDXCIX typis ac in urbe libellum hoc titulo edidit *Italico, qui Latine sic sonat :* Vita confessoris Christi S. Arderici, Episcopi Augustani. Ecce vero quemadmodum eam quoque baculi pastoralis corruperit inscriptionem, *et citatis ejus verbis Italicis,* Nella sommita di esso era una lametta d'argento, que cingeva detto bastone, con queste lettere intagliate in esso, *id est :* In summitate ejus erat lamella argentea, quæ cingebat dictum baculum, cum his litteris, eidem inscriptis : Dilecto filio Arderico, Episcopo Augustensi. *Merito exclamat Puricellus :* Tanta fuit hominis ejus licentia ! Ejusmodi libellum nos quidem in Ambrosiana bibliotheca legimus, et per omnia, qualem Carolus ipse describebat, invenimus. *Hæc plus quam sufficiunt in favorem Augustanorum, adeo ut non necesse fuerit, aliunde conquirere Vindicias* S. Udalrici, *anno 1614 a Stengelio editas.* (facientia, E; F)

110 *Ex iis, quæ in utramque partem hactenus disputata sunt, patet, prætensam a Mediolanensibus corporis* S. Udalrici, *Episcopi Augustani possessionem esse merum commentum, ad aniles fabulas relegandum; atque inventum novum, a recentioribus excogitatum, a vulgo adoptatum, omnique historica fide destitutum; ex qua satis constat,* S. Udalricum, *Augustanum Episcopum, Augustæ vixisse, Augustæ obiisse, Augustæ sepultum fuisse; cum intelligi alicunde ex antiquitate* (tum nostra crisi.)

non

AUCTORE I. P.

non possit, illum alio umquam fuisse translatum. Quis enim de illa translatione vel verbo meminit? Quo anno ea contigit, qua occasione, quo teste, cujus opera, aut rogatu? Quomodo tam faciles fuerint Augustani, ut sacrum hunc thesaurum, multo sibi pretiosissimum, transferri permitterent alio, et carere voluerint Sancto, tot miraculis Augustæ patratis conspicuo, tam civibus Augustanis benigno, quam vicinis late populis propitio?

Respondetur ad Auctores eidem contrarios.

111 *Ad auctores in contrarium allatos, tametsi responso non videatur opus, respondeo tamen verbis Puricelli pag. 857, sententiam veram et nostram ita confirmantis, quibus ego pariter hanc controversiam concludo :* Certe autem maximi ad hujus rei probationem momenti ea nobis videntur veterum monumenta, quæ doctissimus Marcus Velserus, tacito sui nomine collegit, et Augustæ Vindelicorum anno MDXCV typis edidit, hoc titulo : De Vita S. Udalrici Augustanorum Vindelicorum Episcopi, quæ exstant, pleraque, antehac numquam edita. *Quæ monumenta, postea hic a nobis danda; si lector consuluerit et*
B *expenderit, facile convincetur fabulosa esse ea, quæ Mediolanenses de* S. Udalrici *Augustani corpore, quasi apud se sepulto, crediderunt.*

Qualis fuerit

112 *Sed quid vetat dictis huc usque de corpore* S. Udalrici *quædam subnectere de corpore Henrici Higudstanni, apud Mediolanenses sepulto? Nihil sane in promptu est, quo de patria ejus, anno mortis, vitæve instituto, certi aliquid determinemus. Pedum pastorale, apud corpus repertum, satis indicat, vel Episcopum vel Abbatem fuisse. Et quidem abbatem potius, quam episcopum, dicere amat Carolus a Basilica Petri, ut post pauca videbimus. Prius juverit brevem quamdam dicti Henrici notitiam proponere ex Fragmentis Historiæ Mediolanensis, titulo, de corpore S. Henrici Basilicæ Apostolorum, de quo apud Puricellum invenio sequentia :* Cum ad arcam inspiciendam jussu B. Caroli eo venissemus anno MDLXXVIII, invenimus corpus cum episcopalibus indumentis, quæ tamen fere subito evanuerunt. Circulis æneis, quibus baculus pastoralis ligneus cingebatur, hæ litteræ insculptæ erant, *de quibus supra;* quas tunc in libellis nostris
C notavimus, quos ad S. Caroli vitam conscribendam parabamus, etc. Corpus deinde transtulit, una cum aliis ejus basilicæ, idem beatus Præsul anno proximo cum Episcopis provinciæ, qui ad concilium convenerant, et in extremo brachio ipsius ecclesiæ, janua, quæ ibi erat, clausa, altarique ibi constituto, recondidit.

Sanctus iste,

113 Quisnam hic episcopus fuerit, neque scio, neque habeo conjecturas, quas proferam. Omnino transalpinum fuisse, et sanctum virum, immo miraculis clarum, affirmare possumus, cui et statua et altare erectum sit, et sanctitatis laus veneratioque non mediocris a populo Mediolanensi tributa. Quæ veneratio pene extincta, proximis annis renovata est nonnullis prædicantibus, se ægrotos, ejus ope invocata, sanatos esse. *Hæc Puricellus ex laudato Carolo, quem præterea dicit conjectasse, Henricum potius natione Anglicum fuisse; quin et abbatem potius quam episcopum, ex illis verbis,* dilecto filio, *quasi a Papa videantur usurpata, cum pastoralem ei baculum traderet. Tum citato Paulo Morigia pro miraculis, cultu et publica veneratione, idem Puricellus sic pergit pag. 556.* Nostra etiam memoria D
multitudo illuc hominum maxima confluebat, crebraque illic miracula ejus Sancti precibus et patrocinio adscribebantur, quorum pleraque illustriora, intelligo publicis etiam tabulis rite consignata hodieque ibidem conservari : prætcrquam quod eorumdem indices adhuc illic supersunt, votivæ, magno numero, nec ligneæ tantum sed, etiam argenteæ, tabellæ.

Mediolani sepultus.

114 Quid? Quod etiam indics adhuc ejusdem Sancti annulus, quem putant episcopalem, ad febricitantes, vel aliter ægrotos delatus, salutem sæpenumero divinitus contactu suo afferre creditur, totaque passim urbe propterea exposcitur. Pro iis etiam profecto nominatim exposcitur, qui morbillis (communiter variolos nuncupamus) laborare incipiunt : scilicet, ut eo contingantur oculi, quos utique propterea sperant incolumes et immunes ab eo malo, et ab omni visus detrimento, quod inde frequenter alioqui contingit, evasuros. *Vide etiam, quæ de translatione et cultu sæpe memorati corporis, vitæ S. Caroli Borromæi lib. 5 cap. 6 inseruit Carolus a Basilica Petri, oculatus testis. Sed jam retracto pede ex hisce diverticulis, ad* S. Udalricum *nostrum redeamus.* E

§ VIII. Confraternitas S, Uldarici; officium proprium, hymni.

Confraternitas S. Udalrici,

P*ræter alia erga sanctum Antistitem suum venerationis publicæ argumenta, suum quoque affectum testatum palam voluit civitas Augustana, erecto in ejus honorem pio cœtu sodalitio (confraternitatem vulgo dicimus) Episcopi Augustani auctoritate approbato, confirmato, atque indulgentiis locupletato, uti latius patebit ex diplomate, postea a nobis producendo. Præmitto interea ea, quæ huc spectant ex Ms., quod misit P. Gamansius, ubi superne ponitur hæc inscriptio :* Fraternitas S. Udalrici. *Tunc adduntur sequentia :* Isto titulo est codex papyraceus in folio, corio rubro et bullis æreis pulchre compactus, lit. X num. 142, qui album ejusdem Fraternitatis cum ipso initio et primis bullis continet, insigniter rubrica et atramento Ms. per fratrem Leonardum Wurstlin, elegantissimum illum scripto- F
rem, ac conventualem SS. Udalrici et Afræ. Ex quo sequentia sunt descripta. Et quidem in folio sexto habentur proxima hic subscripta, quæ posteriori tempore quispiam velut compendium quoddam primæ fundationis ex prioribus foliis annotavit.

quando instituta.

116 *His præmissis, post titulum alium :* Fraternitas benefactorum monasterii ac ecclesiæ structuræ SS. Udalrici et Afræ, *notantur hæc, quæ ejusdem cœtus institutionem et privilegia spectant. Atque instituta quidem ibidem traditur anno 1468, et a Sede Apostolica confirmata confraternitas ista, cooperante et disponente Eminentissimo Domino de Schaumberg, Cardinali tituli S. Vitalis, et Episcopo Augustensi, a Latere per Germaniam legato. Recte apponitur ad marginem, hujus congregationis sacræ primordia referenda esse ad anteriora tempora, ut patebit ex diplomate secuturo: et dicto anno 1468, dumtaxat confirmatam vel instauratam fuisse, cum jam antea esset inchoata. Porro tali tenore instituta fuit, annitente dicto Cardinali,* quod semper et perpetuis temporibus in

Octava

A Octava pentecostes peragetur defunctorum omnium ejusdem fraternitatis anniversarius, cum vigiliis novem lectionum; et altera sequenti feria secunda, cum officio Defunctorum, omnium sacerdotum inibi degentium, *additis indulgentiis, ut liquet ex diplomate, quod sequitur, pro iis, qui officiis hujusmodi interfuerint.*

Profertur diploma

117 Petrus, miseratione divina titulo S. Vitalis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, et sanctæ Sedis Apostolicæ permissione, Episcopus Augustensis, ac per universam Germaniam dictæ Sedis Apostolicæ de latere Legatus, universis et singulis Christi fidelibus, præsentes litteras inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Licet is, de cujus munere venit, ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur, de abundantia suæ pietatis, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus sibi, multo majora retribuat, quam valeant promereri: Nihilominus tamen desideranter Domino populum reddere acceptabilem et bonorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei, quasi quibusdam illectivis muneribus, indulgentiis scilicet
B et remissionibus, invitamus, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores. Sane nuper nobis fuit expositum, quod dilecti nobis in Christo, Melchior Abbas et Conventus, fratres monasterii sanctorum Udalrici et Afræ Augustensis, Ordinis S. Benedicti, fraternitatem, per ipsorum antecessores dudum institutam, de cetero futuris temporibus singulis annis in Octava Pentecostes cum Vigiliarum decantatione; nec non sequente Feria secunda cum Missarum celebratione pro vivorum et defunctorum confratrum memoria habenda, peragendam et continuandam erexerunt et instituerunt.

Episcopi Augustensis.

118 Nos igitur, recolentes et præmeditantes, sanctum et religiosum exorare pro defunctis, et saluberrimum fore, veniam peccatorum in sacratissimi corporis Dominici oblatione et orationibus ad invicem impetrare; Idcirco desiderantes Domino populum reddere acceptabilem, et eos, quos divini amoris fervor ac Spiritus sancti gratia ad bonum inspirat, allectivis de thesauro ecclesiæ muneribus de bono ad melius incitare: et ut omnes ipsius fraternitatis actus, ea caritate, qua incepti sunt, continuentur, et tam
C fratres, quam alii Christi fideles, utriusque sexus homines, eo libentius in exaltatione tantæ fraternitatis assurgant, et ad eam avidius confluant et devotius assistant, quo ex dono cælestis gratiæ uberius conspexerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, ac gloriosissimæ Dei genitricis Mariæ meritis confisi, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, pœnitentibus et confessis, qui de sero Vigiliis dictæ fraternitatis, centum; et qui de mane Missarum officiis interfuerint, similiter centum dies de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus, et indulgentiam damus perpetuo duraturam. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium præmissorum, præsentes nostras litteras exinde fieri, nostrique sigilli jussimus et fecimus appensione muniri. Datum Augustæ anno Domini MCDLXVIII, die Jovis, IX mensis Junii; Indictione prima, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, Domini Pauli, divina providentia Papæ secundi, anno IV.

119 *Splendor accessit dictæ confraternitati ex personis, quæ eidem nomen dederunt, videlicet Emin.* Dominus Petrus Cardinalis et Episcopus Augustensis. Fredericus imperator una cum conjuge sua, Leonora, Regis Portugalliæ filia, Ludovicus Dux Bavariæ, cum conjuge sua, filia Ducis Saxoniæ. Georgius Dux Bavariæ cum conjuge sua Hartwige, filia regis Poloniæ. Sigismundus Archidux Austriæ cum conjuge sua prima filia Regis Scotiæ. Fridericus de Hochenzoller, Episcopus Aug., et aliorum multorum millia defunctorum, hujus fraternitatis; *quos Magnates omnes exprimit dictum Ms.; adduntur insuper tres aliæ personæ, nimirum* Maximilianus Imperator, Henricus Augustensis Ep., Conradus Morlin, abbas monasterii.

Auctore I. P. Illustria Confraternitatis membra.

Officium proprium,

120 *Quemadmodum exemplis, meritis ac miraculis Germaniam præ reliquis aliis orbis tractibus illustravit* S. Udalricus, *ita decens fuit, ut in Germania potissimum solennis ejus memoria officio proprio ecclesiastico honorata, recurreret, anniversario cultu variis in diœcesibus celebranda. Ecclesiæ, Viennensis, Ratisponensis, Passaviensis, Salisburgensis, horas canonicas de sancto* E *Præsule nostro recitandas præscribunt, adjectis propriis lectionibus, inter se convenientibus quidem, sed discrepantibus ab lectionibus Augustanis, quas illico proferemus. Quibus etiam consonant lectiones Eystettenses et Frisingenses, officio earum ecclesiarum canonico insertæ. Inter* officia propria jussu et auctoritate Reverendissimi et Illustrissimi Principis ac Domini Henrici, Episcopi Augustani, juxta considerationes et judicium sacræ Congregationis Rituum ecclesiasticorum, ad normam breviarii Romani recognita et reformata, Dilingæ impressa MDCXXXVIII, *leguntur sequentia de* S. Udalrico. Die IV Julii in festo S. Udalrici, Episcopi Augustani et confessoris. Duplex. Omnia de communi confessoris Pontificis, præter ea, quæ hic sunt propria. Oratio. Deus, qui conspicis, quia ex nulla nostra virtute subsistimus, concede propitius, ut intercessione B. Udalrici, confessoris tui atque Pontificis, contra omnia adversa muniamur. Per Dominum. *In primo Nocturno assignantur lectiones de Epistola 1 ad Timoth., ut in communi Confessoris Pontificis.* F

lectiones

121. In secundo Nocturno Lectio IV. Udalricus Germanus, Hupaldi Comitis de Dillingen et Kiyburg; et Thietburga, Ducis Suevorum filia, nobilissima progenie ortus, a parentibus non minus religionis sinceritate illustribus, quam generis splendore claris, ad monasterium S. Galli missus, religioso cuidam viro ibi erudiendus traditur, ubi non solum litteris, sed et virtutibus animum a tenera ætate excolere non destitit, omnique studio timorem Dei, voluntariam paupertatem, castitatem, humilitatem ultro amplexus, habitum monasticum assumere statuit. Dei autem providentia altiori statui reservatus, ecclesiæ Augustanæ Episcopus præficitur invitus. Quare, ut gregi suo vivum se præberet exemplum pietatis, carnem suam lanea veste castigavit. Esu carnium (parcissimus alioquin in sumendo cibo) penitus abstinuit. Dormivit parum, ac non super plumas, sed duriori strato utens, tota interdum fere nocte in oratione pervigil. *Sequitur Resp. de communi Conf. Pont.*

122 Lectio V. In divinis laudibus spiritu Dei ita

reficiebatur

AUCTORE J. P. *propria*

reficiebatur, ut tam ipse, quam alii, cum eo psallentes, visionibus recrearentur sæpius. In offerendo etiam sacrosancto Missæ Sacrificio frequentissimus fuit. Mensam suam pauperum præsentia plerumque decoravit, nudos vestivit, ægris ac incarceratis consilio et auxilio subvenit: totus in oratione, totus in sacra lectione, bonis operibus totus deditus. De vita et morte certorum hominum, de sanctis hospitibus ad ipsum venturis, deque multis aliis rebus creberrimas revelationes habuit. Limina sacra Apostolorum visitaturus, Romam aliquoties petiit, aliaque loca sacra iterum atque iterum religiosa peregrinatione honoravit. Reliquias Sanctorum summo studio conquisivit, et ad remotissimas regiones, ubi eas consequi spes esset, illarum desiderio quandoque profectus est, atque impetratas maxima coluit veneratione. *Sequitur Resp. de comm. conf. Pont.*

Augustanæ.

123 Lectio vi. Vitam ac mores clericorum et laicorum totius diœcesis, assiduis visitationibus sedulo perscrutabatur. Ecclesiarum personas, jura, patrimonia, acriter defendit conservavitque. Bellorum B motus ac infestationes sedavit mirifice. Maximorum Principum animos, discordiis distractos, incredibili dexteritate conciliavit, pacemque inter Othonem Regem et filium ejus composuit. Omnibus se hospitalem et benignum exhibuit; ac sobrium, justum, sanctum et continentem, juxta Apostoli doctrinam, se præstitit pastorem. Divina quoque peragenti mysteria adesse visa est manus, virtute Omnipotentis cum ipso sacris benedicens. Expletis autem in munere episcopali L annis, vir miræ sanctitatis, largitatis, abstinentiæ et vigilantiæ, diem sui obitus, magno desiderio diu exspectatum, cognoscens, IV Non. Julii anno salutis DCCCCLXXIII, ætatis suæ LXXXIII, pie obdormivit in Domino, miraculorum gratia in vita et post mortem illustris; nobile corpus, ornamentum consolatione plenum, Augustæ relinquens. *Sequitur Resp. de comm.*

Hymnus ad Vesperas:

124 *Duos nobis, de sancto Episcopo nostro hymnos exhibet codex Ms. Augustanus ad* SS. Udalricum et Afram, *titulo* Miscellanea varia, *lit. z num.* 77, *manu supra laudati Leonardi Wirslin exaratus. Et hymnus quidem ad Vesperas ita canit:*

C A solis ortus cardine
Udalricum in agmine,
Læto canamus carmine,
Fideli satum sanguine.
Beatus in propatulo
Præsignavit oraculo,
Quod vogit in cœnaculo
Sacro plenus spiraculo.
Clausa pandit mysteria,
Vox bajulans imperia,
Post lactis ministeria,
Carnis fugit miseria.
Domus parentum gaudio
Repletur et convivio,
Delectantur in filio,
Quem cæli fovet unctio.
Enixa virum gratia
Provexit ad solatia,
Gratisque mœret anxia
Per ampla terræ spatia.
Fœno compar fit lilium,
Metus gerens humilium,
Fit arbiter sublimium, D
Patri præcingens gladium.
Gaudet conventus Cælitum,
Florere Sancti meritum,
Cujus cum Christo spiritum
Cælis videt repositum.
Summo Patri potentia,
Filio sapientia,
Pneumatique clementia,
Pari sit in essentia.

hymnus ad Matutinum.

125 *Hymnus autem ad Nocturnum, de eodem ibidem subnectitur, his terminis concinnatus:*

Ave pater Udalrice,
Nostri status gloria,
Nos de massa peccatrice
Tua patrocinia
Suspirantes imploramus,
Duc nos ab angustia:
Et quacumque laboramus
Temporis molestia,
Prece reddas consolatos,
Jugique clementia, E
Per te pie relevatos,
Christi salvet gratia.
Pastor bone nos intende
De cælorum culmine,
Gregi tuo condescende
Cum Maria Virgine,
Et Auctori nos ostende,
Jam exutos crimine.
Trinæ sit laus unitati
Virtus ac victoria
Sit et simplex Trinitati
Regnum, compar gloria,
Sempiternæ Majestati
Stabilis concordia. Amen

hymnus ad Laudes.

126 *Præter duos hosce jam dictos hymnos proprios de* S. Udalrico, *habetur tertius ad Laudes in nostro Ms. in hæc verba:*

Lætabunda Deo canat
Hymnum vox Ecclesiæ,
Qui contritos corde sanat
Unguine lætitiæ,
Unde piis virtus manat F
Et augmentum gratiæ.
Tiro Christi pretiosus
Augustorum Pontifex
Cælum scandit luminosum,
Ut virtutum artifex,
Udalricus gloriosus,
Quo triumphat Opifex,
Ex Ægypto vanitatis
Evolat ad patriam,
Possessurus cum Beatis
Paradisi gloriam,
Et supernæ civitatis
Condecorat curiam.
In sublimi constitutus
Ignitorum lapidum,
Seraphinos obvolutus,
Motum gerit fervidum,
Sempiternis involutus,
Omne calcat fluidum:
Ligno vitæ recreatur
Cum candoris calculo,

Novum

A

Novum nomen ei datur
. . . .
Sanctitate et ornatur
Castitatis titulo.
Numen ergo Deitatis,
Quo hierarchia regeris,
Zelo ductus pietatis,
Nobis placa miseris;
Dans nobis fore claritatis
Asseclas, qua fluxeris.
Veni Pater et Patrone
Gressus nostros dirige,
Salus et spes in agone,
Corruentes erige,
Firma stantes, Pastor bone,
Lapsis opem porrige.
Summæ sit laus Trinitati
Decus et victoria,
Sit et trinæ Unitati
Coæqualis gloria,
Cujus inest Majestati
Permanens essentia. Amen.

B

§ IX. De vitæ S. Udalrici scriptoribus et editoribus.

Inter Auctores vitæ antiquæ tres; scriptor primus,

Auctores *antiqui numerantur tres, qui* S. Udalrici *gesta litteris commendarunt. Primus pervenit ad nos sub titulo Anonymi, ut visum est Velsero, ejus editori, et Surio, ipsum secuto; non item Mabilioni, qui vult eum Gerardi nomen habuisse. Secundus Gebehardus, quartus in cathedra Augustana post* S. Udalricum *successor. Tertius Berno, abbas Augiensis. Accedunt ex Mabilione Ditmarus, Chronicon Augustanum, aliique rerum Germanicarum Alemannicarumve historici, de* S. Udalrico *honorifice agentes, et reliqui laudum ejus Præcones, quorum elogia produximus paragrapho 4; quibus addi poterat eminentissimus Cardinalis Baronius. Verum non de his, sed de primis vitæ scriptoribus hic agimus, ducto exordio ab antiquissimæ vitæ auctore; de quo statuenda sunt sequentia.*

C

Anonymus a Velsero dictus,

128 *Æqualem et familiarem se fuisse* S. Udalrico *palam facit, loco non uno, ut liquet ex sequentibus. Num. 18 sic loquitur :* Tempus vero Quadragesimæ quanta devotione celebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum; sed tamen ea, quæ vidimus, non decet nobis in totum omittere. *Et num. 58 :* Hæc vero, nemine dicente, comperiebam, sed propriis oculis, in quam plurimis peracta, conspiciebam. *Adde verba epilogi, infra producenda numero sequenti. Refert Mabilio in Observationibus prævиis ad vitam* S. Udalrici, *in Actis Bened. seculo* V *pag. 415, quosdam opinatos, auctorem vitæ Udalscalcum extitisse, non satis explicantes, ecquis iste Udalscalcus fuerit. Satis actum de uno Udalscalco* § *4 hujus commentarii prævii, ex cujus tempore vitæ ac mortis, ibidem determinato, constat eum non fuisse synchronum* S. Udalrico, *sed longe posteriorem. Multo minus characteres scriptoris, de quo hic agimus, convenire possunt Udalscalco alteri, qui fuit Episcopus Augustanus, remotissime distanti a temporibus sancti Præsulis nostri, ut qui moderari eam cathedram primo cœperit post medium seculum 12. Neuter itaque Udalscalcus convixit* S. Udalrico; *neuter consequenter res ejus gestas, tamquam a se visas, edere potuit. Interim dictum pluries scriptorem vitæ, canonicum fuisse ecclesiæ cathedralis, laudatus Mabilio patere censet ex libro de miraculis (quem unius ejusdemque auctoris esse existimat) vitæ a nobis dandæ subjecto. Assertum probat ex verbis, in narratione miraculi, quod habetur num. 116, prolatis; ubi dicitur, patrato eodem miraculo ad* S. Udalrici *tumulum in ecclesia S. Afræ, concursum exinde factum in principem seu episcopalem ecclesiam S. Mariæ :* Indein civitatem ad ecclesiam S. Mariæ Genitricis Dei post vesperam venientes; hæc, sicuti gesta sunt, nobis annuntiaverunt. *Sed fallor, si ex verbis illis magis extundas, fuisse dictæ ecclesiæ canonicum, quam sacellanum aut sacristam.* — AUCTORE J. P.

qualis fuerit;

129 *Hanc sane Mabilionis consequentiam non elicuit ex dictis verbis Velserus, in rebus Udalricianis indagandis illustrandisque apprime versatus, dum ait in Præfatione ad Sancti vitam :* Neque sim difficilis suspicari, congregationis S. Afræ (siquidem illud collegium, ante familiam divi Benedicti introductam, ita appellatur) fuisse Præfectum. *Opinionem suam probat, ex Prologo vitæ præfixo, ubi tradit scriptor, plerosque, qui res a* S. Udalrico *perpetratas averent cognoscere, legatos ad se, hujus ergo misisse;* rerum veritates, *ait,* ex meis responsionibus discere cupientes : *quod Velserus, hominis auctoritati tributum fuisse, existimat. Quin imo illum in ecclesia vixisse, solo* S. Afræ *tum temporis nomine nuncupata, colligit ex clausula seu epilogo, in quo sic perorat :* Eia nos, qui inquilini hujus ecclesiæ sumus, et tanti Patroni faciem sæpissime vidimus, et ejus doctrinam benedictionemque sæpissime accepimus, et in eo optima exempla conspeximus; et nunc in retributionem ejus bonorum operum, assidua miracula et diversa signa in liberatione multorum, videmus et audimus. — E

quando scripserit;

130 *Porro scripsisse eum mox a* S. Udalrici *morte, anno vigesimo nondum elapso, inde Velserus certum habet,* quia litteræ, quibus Joannes XV, Pontifex Maximus, Udalrico cælestes honores decrevit, perscriptæ anno CMXCIII, meminere libelli de Vita et miraculis venerabilis Udalrici, sanctæ Augustanæ ecclesiæ dudum Episcopi; qui hic ipsus est; cum auctor statim ab initio ostendat, se hoc argumentum principem aggredi. *Atque ut nonnulla de sæpe memorati scriptoris laudibus congeram, observat idem Velserus,* fidei præclarum illi testimonium perhibuisse in amplissimo summi Pontificis et Cardinalium consessu, Luitolfum, tunc ætatis Augustanum Episcopum, *dicentem :* Spiritus sancti testatur præsentia et congregatio Sacerdotum, certum esse, quod legimus. *Deinde magnificis dictum auctorem idem vir clarissimus præconiis exornat, e quibus vitæ ab eo exaratæ characteres pariter cognoscas.* — F

ejus laudes,

131 Auctorem, *inquit,* ob testatam fidem simplicemque veritatem enixius diligo, sermonis sordes nemo excusat; ego ultro accuso : imo, quod præterea Berno, *de quo nos statim,* de oratione, humi jacente, adjecit, mihi modeste moderateque dictum, et se illa sub terram potius condere, atque quodammodo illatebrare videtur; usque adeo nihil umquam isto charactere memini me legere humilius, abjectius, inquinatius, — *character,*

et

AUCTORE J. P.

et rara credo esse sermonis vitia, quorum hic exempla non sint confertim obvia, sive casus et tempora perversa respicimus, quod creberrimum peccatum est; sive verba agendi patiendive significatione promiscue usurpata, sive genera nominum mutata, et inflexiones tum nominum tum verborum corruptas; sive pronomina et reliquas particulas præpostere positas, sive idiotismos, sive barbarismos alios, sive solœcismo, sive quodcumque denique, uti dicere cœperam, orationis vitium.

stylus;

132 *Hisce tamen sermonis ac styli defectibus, quos ad amussim Vir clarissimus, severe hic criticus, et acutum cernens, observavit, minime obstantibus, antiquum scriptorem omnibus aliis limatioris sermonis longe anteponit.* Verum enimvero, *inquit,* prudens lector verborum delicias et sententiarum flosculos quæret alibi; in hujus generis scriptionibus scit, sola rerum pondera esse spectanda. Teneris admodum utatur auribus oportet filius, qui patre peregre mortuo eligat de eo narrantem audire hominem, suavi ore copiosum et disertum, qui patrem cognorit nunquam, de vita illius et obitu vix ea norit, B quæ ex quorumdam rumoribus hinc inde hausta corrogaverit, præ cordato alio, qui quamvis infans aut balbus et blæsus, etiam viventi morientique præsens, individuus usquequaque comes hæserit. In hoc equidem scriptore paucis pagellis evolutis, omnes intelligent, quam magna utilium rerum copia, quantamcumque verborum scabritiem et asperitatem compenset. *Hactenus Velserus. Quibus addi poterunt nonnulla ex iis, quæ dicentur infra, de editis ab eo* S. Udalrici *vitis. Tametsi hæc affatim sufficiant.*

nomen.

133 *Ad nomen sæpe memorati auctoris, quod attinet; fatetur Velserus in laudata præfatione sua, sese illud sedulo investigasse, nihilque sibi de eo esse compertum, habens* verosimile, studio celatum pro illorum temporum modestia. *Ex iis verbis, in Vita num. 93,* Ego Gerardus indignus presbyter notavi diem et annum, *refert idem auctor in notis marginalibus ad illum locum,* hinc quibusdam creditum, Gerardum hujus vitæ auctorem esse. *Sed illos refellit, dicens, illud colligi* inepte; *cum sit* instrumenti subscriptio, *non vitæ.* C *Primi istius auctoris nomen, videri etiam ignoratum fuisse a secundo vitæ scriptore Gebehardo, de quo jamjam, recte animadvertit Mabilio; cum in prologo suo idem Gebehardus dicat, se* amantissimi Patris *Udalrici* discendæ vitæ desiderio, diu multumque suspirantem, hanc tandem reperisse a quodam illustri viro compositam, *non expresso ejus nomine. Quid verbis opus est? Laudatus Mabilio obstrusum adeo auctoris anonymi nomen tandem detexisse se scribit in itinere suo Germanico, ac didicisse ex codice vetusto Ratisponensis monasterii S. Emmerammi,* ante annos, *inquit,* quingentos scripto; *in quo primam hanc vitam reperiri asserit, sub titulo, post capitulationes ita expresso :* In nomine Domini Incipit Vita S. Udalrici, Episcopi et Confessoris Christi, edita a Gerhardo, qui ab eo fuit presbyter ordinatus. *Porro an idem sit Gerardus iste cum Gerardo clerico* S. Udalrici, *de quo Vita num. 68; aut Præposito, de quo ibid. num. 74, aut presbytero, superius adducto, ex vita num. 93, fatemur nos ignorare. Atque hæc de primo vitæ scriptore.*

134 *Gebehardus, quartus ab* Udalrico *Augustanus Episcopus, post Henricum* S. Udalrici *successorem, anno 982; postque Ethicum, anno 988 exstinctos; Luitolfo post septem regiminis annos successit, sublatus et ipse e vivis 1002. Is, cum fastidiret simplicitatem et prolixitatem antiquæ vitæ, animum appulit ad cultiorem orationem, ut testatur ipse in Prologo; sed morte præventus, perficere non potuit opus, jam aliqua sui parte inchoatum, ac desinens in laude activæ et contemplativæ vitæ* S. Udalrici, *ab initio ejus pontificatus.* D

De secundo; de tertio vita

135 *Tertius scriptor fuit Berno, pauco post tempore secundum subsecutus, qui in Præfatione ad vitam* S. Udalrici, *a se editam,* libellum *antiquissimi auctoris* veraci quidem, sed simpliciori, quam oportuit, sermone editum, cultiori stylo *efformandum suscepit. Quam spartam, a Fridebaldo, monasterii S. Afræ apud Augustam Vindelicorum abbate* IV, *ut admitteret, rogatus, eam reipsa exsecutus est ante annum 1030, dicti Fridebaldi supremum. Breve de ipso Bernone elogium contexuit Hermannus, ad annum 1008, his verbis :* Ipsi anno, Heinricus Rex, cognita tandem post duos annos Ymmonis crudelitate, E remoto eo, Berri, virum doctum, et primo Prumiensem monachum, Augiæ constituit abbatem, qui gratanter susceptus, fratres dispersos recolligit, et a Lantperto Constantiensi Episcopo, abbas ejus loci XXIX consecratus, magna insignis scientia pietateque præfuit annis XL. *Interea tametsi Berno annis quinque et septuaginta post Sancti, cujus vitam scripsit, mortem, vivere desierit, atque adeo potuerit in scriptione sua non pauca discere ex iis, qui* S. Udalrico, *in terris agente, familiariter usi fuerant, vitamque et mores inspexerant, oculati et auriti testes; non tamen ad hos, sed ad antiquum commentarium provocat; atque in eo instituto quid præstiterit, ex ipso disce, ita in dicta præfatione loquente :* Nihil, *inquit,* de propriis addam, præter exempla antiquorum Patrum, atque sententias sanctarum Scripturarum. *Ad hæc, illud solum propria morte effecisse se pandit,* ut latius diffusa, modesta brevitate arctius coerceret; strictius digesta, moderata prolixitate dilatet; minus regulariter prolata, ad rectitudinis lineam corrigat. F

scriptore, Bernone.

136 *Ecce tibi novum orationis cultum, a Bernone in lucubranda Udalrici vita adhibitum, ast novæ, unde plus aliquid discas, quam antiqua vita tradiderit, materiæ vel parum vel nihil; cum doceat res, quas ex Anonymo, seu Gerardo accepit. Idcirco mihi visum est Anonymum eumdem quantumvis, præ aliis hic dare, nihil tanti facienti sermonis nitorem et cultum, ut ob orationis dotes, neglecto primo fonte, rivulum consecter. Præclare Velserus in pluries citata Præfatione :* Næ ego, *inquit,* tam delicatus umquam fui, utut de cetero ab aliqua orationis munditie non abhorreo, ut scriptores historiæ vetustos, incorruptos et horridos, addo etiam barbaros, politis aliis nuperis (qui cum a verbis discessum, ad res ventum est, priores illos sequi necesse habent) postposuerim, frequentibus nimirum exemplis doctus; id præsentissimo veritatis periculo fieri. *Ibidem quoque fatetur, se ex primo propemodum aspectu et attactu veterum codicum mox didicisse, quam se ratio non fefellerit, et quam non temere neque frustra antiquissima monumenta secutus sit;* adeo

multa,

A multa, *inquit*, Berno brevitatis, opinor, causa intacta præteriit, quæ omnium ætatum memoria digna, antiquus scriptor accurate collecta, in litteras retulerat. *Honorifice antiqui Auctoris simplicem, candidam, ac sinceram veritatem commendat quoque Baronius ad an. 924.*

De scriptore miracul.

137 *Inventionem et Translationem Sancti Præsulis nostri, quæ contigerunt versus finem seculi 12, conscripta fuisse ab auctore non tantum contemporaneo, sed ab eo, qui fortasse rei gestæ intersuit, liquet ex characteribus, narrationi earumdem inspersis. Nam num. 4 memorat Auctor se id, quod de apparitione Sancti tradit, facta cuidam famulo Udalscalci, Præpositi majoris ecclesiæ, qui postmodum Episcopus creatus est,* a quo et hoc ipsum, quod narrat, audivisse *se dicit. Et paulo post recenset,* quod Præposito S. Georgii in ipsa inventione corporis senctissimi, ut ipse, *inquit,* nobis testatus est, accidit. *Plura dabit ibidem numerus 10 in fine. Quin imo scriptorem in collectione miraculorum adhibuisse delectum, satis indi-* B *catur num. 14, ubi dicitur :* Alia quoque miracula quam plurima circa hos dies facta perhibentur, quæ ideo calamo non sunt illustrata, quia certiori adstipulatione illa non agnovimus. *Opinatur autem Velserus in notis marginalibus, commentationes hasce integras, quatenus videlicet complectuntur non pauca miracula, non esse unius calami partum, sed* recentiora *quædam esse* addita pio studio præteritæ scriptioni, varie hinc inde collecta, non eodem tempore scripta videri. *Quid plura?* Multis indiciis fieri credebile ordinem in his miraculis esse perturbatum; *prout sigillatim indicabimus in Annotatis, huc pertinentibus, dictis Inventioni Translationique adjiciendis. Atque hæc quidem hactenus de manuscriptis. Sequentia sint de editoribus et editionibus variis monumentorum sanctissimi Præsulis nostri.*

editoribus, Velsero,

138 *Et vero in hoc litterario curriculo facile, ut opinor, reliquis omnibus palmam præripit ornatissimus reipublicæ Augustanæ Duumvir, identidem jam laudatus, Marcus Velserus, qui merito etiam elogio ornatur a Baronio, quia antiquam* C *Actorum Udalricianorum scriptionem,* jam oblivione sepultam, typis cudendo et notis illustrando, revocavit ad vitam. *Adi Virum Eminentissimum, ad annum 924. Quidnam autem idem Velserus in hoc genere lucubrationum præstiterit, disce ex præfatione, vitæ præmissa; ubi se testatur* appepegisse oræ notulas, morantem interdum hærentemque lectorem monituras. *Itaque præter veterem Anonymi seu Gerardi vitam, dicit se* addidisse litteras Pontificias, de illo in Sanctorum numero relato ; vitam a Gebhardo Episcopo inchoatam, at morte prævento non absolutam, quam in duobus Mss., veteri conjunctam repererat ; Vitam aliam, a Bernone scriptam, hactenus legi solitam. Cum uterque horum veterem scriptorem præ oculis habuerit, *dicit,* interpretum quodammodo vice functuros. *Denique ita prosequitur :* Postrema inventio et translatio sacri corporis cum nonnullis diversarum temporum miraculis. *Ne longiores hic simus, quam par est, addit manifestum esse inventionem, et translationem* scriptam a monacho, qui rei gestæ anno MCLXXXIII interfuit ; miraculorum non unum eumdemque videri auctorem, sed ea, prout deinceps evenere, fuisse annotata; ut vel ex scribendi ratione proclive intellectu esse, *ait.* AUCTORE J. P.

Surio, et Mabilione.

139 *Secuta ipsum editio Surii tertia anni 1618, ex eodem exhibet vitam Anonymi ; cum prima et secunda dedissent vitam Bernonis. Denique postremus omnium Mabilio vitam eamdem, observationibus prævviis et notis a se illustratam, ex editione Velseriana et codicibus Mss. edidit Sec. 5 Act. Bened., bullamque canonizationis; exordii partem, vitarum a Gebehardo et Bernone scriptarum cum earum prologis; inventionem ac translationem sancti corporis; chartam* S. Udalrici *in favorem Campidonensis monasterii, qua libertas eligendi abbatem, eidem restituitur ; et omnia de sancto Episcopo Augustano ab ipso edita concludit Catalogus Episcoporum Augustanorum, ad cujus calcem notat, Dionysium ex eodem catalogo expungi a Velsero in notis ad conversionem S. Afræ sub finem. Hæc de aliorum editionibus; has sequitur nostræ, quam subjicio, ubi lectorem monuero numeros romanos, margini adscriptos, respondere* E *divisioni capitum antiquæ.*

VITA

Auctore Anonymo, æquali et familiari conscripta.

Ex Codd. membraneis duobus, et chartaceo uno, a Marco Velsero eruta, ac deinde edita apud Surium et Mabilionem.

PROLOGUS AUCTORIS.

Auctor paucula præfatus,

Aures plurimorum cum fama miraculorum Christi, quæ per servum suum S. Udalricum in honorem suæ sanctissimæ Genitricis *a* Mariæ fieri concessit, frequentissime pulsaret, et adhuc mentes eorum dubitatio occuparet, missis ad me legatis, rerum veritate ex meis responsionibus cognoscere cupiebant, rogantes me, ut ea, quæ ego in veritate scire F potuissem, lucida descriptione eis manifestarem. Cumque interrogantium tanta pluritas me undique interrogationibus cinxisset, ut omnibus singulariter responsa scriptis dare me non posse æstimarem, cogitare tacitus cœpi intra memetipsum, ut cum tacita experientia experiri studuissem originem ortus ejus, ut descripto ejus ortu, vitam subsequentem et obitum veraci relatu interrogantibus et legere volentibus omnibus in commune notum facere potuissem ; non meis antecedentibus meritis confidens, nec sagacitati mentis meæ, sed in Dei misericordiam omnipotentis sperans ; qui dixit ; Aperi os tuum, et ego adimplebo illud : ut per merita præfati Episcopi irrigatione Spiritus sancti et divini ignis fervore sensum meum dirigere dignetur, ut id quod ad excogitandum mihi inspiravit, ad perficiendum vires non subtrahat, nisi prædestinata animo idonea taxatione edere concedat, ut diligentibus Deum exempla ædificationis anteponant, et Dei præcepta spernentibus conversationibus emolumentum, vel damnationis interminationem adaugeant. Ista pro

Ex Mss.

certo in amore Christi legentibus, auxilium Dei omnipotentis adesse confidimus ut per servum suum sint in isto seculo freti, et eo juvante fiant ad æterna gaudia perducti.

etymologiam dat nominis S. Udalrici.

2 Oportet imprimis, ne reticeamus tanti talisque viri, Spiritu sancto juvante, nominis interpretationem. Theutica itaque lingua hereditas a proavis derelicta Alt-vodal dicitur, ric divitias sonat : ideo non incongrue Vodalricus a paterna hereditate, dives interpretari potest; nam æterni Patris hereditate ditatus floret, de quo Patre quotidie in oratione nostra dicimus : Pater noster, qui es in cælis, et reliqua. Ad cujus hereditatis S. Paulus possessionem in Dei voluntate perseverantes consolatur, dicens : Heredes quidem Dei; coheredes autem Christi. De qua etiam hereditate scriptum est : Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se; cujus compendio non solum sibimet ruitur, verum etiam plurimos multimodis beneficiorum consolationibus in hac B peregrinatione vivens, traxit; et nunc melius vivens, multimodis juvaminibus et continuis miraculis ad hanc introducet, sicut in sequentibus reperitur.

ANNOTATA.

a *Deipara est primaria Patrona Augustanæ diœcesis.*

Præmitto de more veterem capitum divisionem; quæ etiam designabitur per decursum vitæ, numeris Romanis ad marginem adjectis; ut supra monui.

INCIPIUNT CAPITULA.

CAPUT I. F

Sancti natales, educatio, iter Romanum, episcopatus, visio Ramberti presbyteri.

Parentes Clerici eo de prædictio.

Beatæ igitur memoriæ sanctus Udalricus excelsa prosapia Alamannorum ex religiosis et nobilibus parentibus ortus, patre scilicet Hupaldo, et matre Thetpirga *a* nuncupata : qui solito more lactatus, et summo studio nutritus, quamvis statura corpusculi elegans, tali tamen macilentia confectus erat, ut nutritoribus verecundia esset, si aliquis ignotorum faciem ejus inspexisset. Mirantibus vero patre et matre, quare tanta tenuitate et informitate corporis occuparetur, et sæpe inde cogitantibus : hebdomada interim duodecima ejus nativitatis, quidam ignotus clericus, casu adveniens, supplicabat, ut ab eis aliquantos dies in hospitium reciperetur : qui benigne susceptus, et cum eis in atrio domus suæ hora refectionis sedens, audiebat in cubiculo infantulum vagientem, sciscitabatur, quis aut cujus esset. Præ pudore vero macici illis nolentibus indicare, dixit :

Si

A Si salvum illum esse cupiatis, celeriter ablactetur. Qui parvipendentes ejus locutionem, cum lacti non subduxerunt. Altera vero die iterum audiens eum, dixit : Quare non fecistis secundum consilium meum? Qui adhuc contemnentes ejus consilium, non crediderunt ei. Tertia autem die, audiens vagitum ejus infirmiorem, quam antea, dicebat ad eos ; Pro incuria vestra, perditioni traditur infantulus iste ; pro certo sciatis, quia si uberibus non subtrahitur, in ista nocte morietur : si autem subtractus, salvabitur, imposterum a Domino aliquid magnum in eo manifestabitur. Tunc demum eum obtemperantes, aliis cum escis sustentare cœperunt : qui statim recreatus, de die in diem proficiens, talem corpus formositatem accepit, ut ipsi sui parentes gratanter eum intuerentur, et aliis ostenderent ; qui laudantes Dominum die noctuque pro sospitate pueri, et pro eo, quod talem ad eos direxit sospitatem, qui istius rei discretionem cognoscebat, et illis innotescebat.

Educatio; deliberatio de statu vitæ; prædictio episcopatus.

4 De præteritis ergo futura credentes, tractaverunt ubi vitam religiosissimam et docendi studiosissimam invenire potuissent, acceptoque consilio B commendaverunt eum ad sancti Galli *b* monasterium, quia ibi nobilium Dei servorum multitudo, et religiositas discendi docendique studium tunc temporis habebatur. Commendatus vero cuidam religioso viro, grammaticæ artis edocto, Waning *c* nuncupato, a quo bene procuratus, quotidianam religionis atque lectionis doctrinam accepit, et in intimis sui cordis inseruit; adeo ut paulatim fratres in eo doctrinæ fructificationem nimis proficere sentirent, et ob hoc eum in suæ fraternitatis consortium flagitando assumere conarentur. Horum itaque petitionibus sæpe commonitus, inducias respondendi postulavit. Tunc itaque ad quamdam ibi commorantem inclusam, Wiberat *d* nominatam, consilium quærendo accessit : quæ respondens dixit ei : Post triduum ad me veniens, si Deo placet, meum poteris animadvertere consilium. Inde illo recedente, ipsa devotæ orationis studio Dominum flagitabat, ut statuto die certi veracisque consilii indicium sibi manifestare potuisset. Cumque ille responsum accepturus advenisset, dixit illi : Ultra hæsitatio tuam non occupet mentem, quia C istius cœnobii spiritualis pater a Deo decretus, ad regendum nullo modo constitueris : sed in orientali parte, ubi quidam fluvius duas dividit regiones *e*, in futurum episcopali ministerio, Deo militare debebis, et in eodem loco multa talia perpessurus es laboriosa, qualia numquam antecessores tui sustinuerunt, a paganis et malis Christianis, quæ tamen omnia, Deo juvante, in ultimis decentissime superabis.

Fit Camerarius Augustanus, tendit Romam.

5 Hæc audita secretissimis fratribus intimavit, et eorum suasionem suavi colloquio mitigavit, totamque spem pristinæ destinationis in sua mente deposuit, et ob hoc tamen discendi studium non omisit, sed inibi cum omnibus charitative versabatur; donec congruo tempore duplici sagina scientiæ ac religionis repletus, communi omnium oratione consolatus, et fraternitatis amore fretus, parentes suos amative dimissus revisitavit. Qui tunc sapienti capto consilio, eum Præsulis Augustensis Ecclesiæ Adalberonis *f* dominio subdiderunt, quem multa tunc temporis sapientia repletum, musicaque arte præ ceteris præditum, gubernaculaque regni pene omnia cum Rege *g* disponentem agnoverunt. Ipse vero propter nobilitatem parentum, et bonam ejus indolem et formositatem læto animo suscipiens, ministerium camerarii *h* sibi commendavit. Quo suscepto, et aliis secundum suam dignitatem beneficiis, sicuti præcoquus erat, in omnibus prospere agens, de die in diem proficiebat. Interim vero libuit eum limina visitare beatorum Apostolorum Petri et Pauli : cumque illuc pervenisset, a venerando Papa Marino *i* bene susceptus est, et ab eo interrogatus, de qua provincia vel civitate esset nativus. Qui respondens, dixit : De provincia Alamannia, et de civitate Augusta *k* oriundus sum, versorque in servitio Adalberonis ejusdem civitatis Episcopi.

Ex MSS

prænuntiatur futurus

6 Ne turberis, inquit, animo, o frater! Ille, de quo mihi dixisti, senior tuus Adalbero migravit a seculo, et, Deo jubente, te ejusdem matriculæ *l* decet esse pastorem. Eo quidem renuente, infit ; Cur recusas destinationem Dei ? Si nunc inconcussam et indesolatam accipere et gubernare refragaris in tranquillitate, in ante vero destructam et deprædatam in E perturbatione accipies, et cum labore gubernabis et reædificabis. Altera vero die sine licentia Papæ, propter tristitiam defuncti Domini sui, et ne ab eo plus verbis constringeretur, exivit e Roma, Augustamque revisitavit, et invenit ita, sicut præfatus Papa prædixit. Tunc Hiltine successor Adalberonis effectus est, qui tamen tantæ non fuit celsitudinis, ut suo se vellet applicare servitio. Interim vero patre ejus defuncto, rediens suscepit procurationem matris suæ, recordans præcepti Domini, dicentis : Honora patrem tuum et matrem, etc. Tanta itaque eam diligentia et omnia sua custodivit ac disposuit, prout ei vires a Domino concessæ suppetebant.

et consecratur Episcopus Augustanus.

7 Post quindecim annos defuncto Hiltine *m* Episcopo, machinatione nepotis sui, Burchardi Ducis *n*, et aliorum propinquorum suorum, Heinrico Regi *o* præsentatus, ejusque sublimitati nota facta est decessio Episcopi, supplicatumque est, ut præfato Domino Udalrico episcopalis potestas ab eo concederetur. Rex vero intuens herilitatem *p* staturæ illius, et comperiens doctrinæ suæ scientiam, petitioni eorum assensum præbens, regio more in manus eum accepit, F munereque pontificatus honoravit. His vero ita peractis, hilari animo de Rege revertentes, et ad Augustam pervenientes, secundum Regis edictum potestativa manu investituram episcopatus sibi perfecerunt. Succedente vero tempore Nativitatis Domini, in die solennitatis Innocentium, consuetudinario ritu ordinatio ejus peracta est. Inde vero prospero reditu domum veniens, conspiciensque muros ecclesiæ undique depositos, omniaque ædificia nimis dilapsa, sicut sub priori Antistite, igne sunt consummata : nimia tunc mentis anxietate fluctuans, cogitabat qualiter convenientissime tam penitus destructa reædificare potuisset, quia maxima pars familiæ a paganis fuerat occisa, et oppida exusta et deprædata. Pars autem familiæ, quæ remanserat, in magno egestatis labore erat afflicta. Acquisitis tamen architectis et multitudine congregata familiæ, cœpit sagaciter diruta restaurare, satisque sensibiliter ordinare, magnoque animi fervore studens, ut cœpta perficere non desisteret.

Visio Ramberti.

8 Cum vero Vir magnæ suavitatis inchoatum opus, quamvis pressa supellectile, divino tamen fretus

adminiculo

Ex Mss. adminiculo ardenter implevit, omniaque ipsius templi interiora omnigeno, quantum valuit, decoramine ornare contendit. Nec non etiam frequenter sagaci oculorum acie intus et forinsecus positiones ecclesiæ caute pelustrans, parvitatem non lucidæ cryptæ vilitatemque sibi nimis displicere conquestus seque professus est competentius decentiusque, si Deus annuerit, positurum. Cumque opus cœptum satis crescere videretur, Ramberto cuidam fratri in ecstasi mentis videbatur, se, sicut solebat, cum illo psalmos decantare debuisse, et interim Adalberonem Episcopum in aquilonari parte cryptæ mistatico apparatu vestitum, sibi apparentem annuentemque, ut ad se veniret; sed ille ancipiti timore septus viventis, atque defuncti Domini, cœpit oculis pavens in eum conspicari : interrogatusque ab eo, quare sic oculis in me inflecteris? At ille respondens, dixit : Ecce video seniorem meum Adalberonem episcopaliter paratum ad Missam, meque vocantem ad se. At ille ; Festina, inquit, jussionem suam implere.

B 9 Cui venienti ad se, dixit ad eum : Ramberte, dic Domino tuo Episcopo, mercedem a Domino accepturum pro orationibus et eleemosynis, quas mihi fideliter transmisit; et hoc signum dicito illi, quod Fortunatus *q* et ego in proxima cœna Domini, Domino concedente, cum illo chrisma sanctificabimus, et quod operatio hujus cryptæ est ruitura. Ob hoc tamen non debet omittere, quin studeat imposterum stabiliter perpetrare. Fratres quoque recordare moneto, quod sine vi et sua sponte, sedula et assidua oratione pro me laborare spoponderunt, et quod sic non fecerunt, et si hoc emendaturi non fuerint, sciant se esse de hoc in conspectu Domini rationem reddituros. Et tu quotidie unum pro me psalmum cantabis, sine cautela, et hoc te emendare monebo. Ipse vero Episcopus interim regiis occupatus obsequiis, cursum direxit ad curtem *r*, ibique apud aulicos digno honore diu retentus, tandemque requisita salubri licentia, domum repedavit *s*, opusque, cujus effectum sese cernere speravit, totum penitus dilapsum reperit ac subversum, secundum prædictam rationem præfati. Ramberti. Tum vero cautioribus fundamentis positis, stabiliter perfecit.

C

ANNOTATA.

a *Al.* Hucpaldo *et* Dietpirch. *Plura in Comm. prævio.*

b *Abbatia Benedictinorum in Helvetia percelebris.*

c *Nonnulla hic notavimus in Comm. præv. num. 7.*

d *Actum de illa in Comm. præv. a num. 8.*

e *Lycus fluvius Sueviam a Bavaria descriminat, Augustam præterfluens.*

f *Scribit Velserus electum fuisse anno 887, pro quo citat Reginonem; anno 895 Concilio Triburiensi, septimo loco subscripsisse, Concil. tom. IV; sedisse ad annum usque 909, citans Contractum. Annales Breves Hepidanni, monachi S. Galli referunt obiisse anno 910. Catalogus Episcoporum Augustanorum ei dat Sancti titulum.*

g *Per hunc Regem intelligit Velserus Ludovicum IV.*

h *Malim hic per* Camerarium *intelligi* cubicularium *cum Velsero, quam censuum seu redituum exactorem seu quæstorem.* D

i *Vide, quæ diximus in Comm. prævio num. 10.*

k *Hinc constat de patria* S. Udalrici; *et explicantur dicta de loco ejus natali in Comm. prævio, num. 5.*

l *Id est, ecclesiæ cathedralis.*

m *Anno videlicet 923, teste Velsero; plura dabit Comm. præv. num. 15.*

n *Scribit Velserus e Contracto, Burchardum, secundum Sueviæ Ducem, obiisse anno 926; addens, nondum se comperisse, quo cognationis gradu Udalricum attigerit.*

o *Intellige Henricum Aucupem, Regem Germaniæ 919, mortuum 936, juxta Labbeum.*

p *Germani id dicunt,* herrliche presents.

q *Opinatur Velserus hic intelligendum Fortunatum, Pictaviensem Episcopum; quem Augustæ aliquando fuisse scripserit Paulus diaconus lib. 2 cap. 9 sive 13; censetque idem Velserus probari non posse ex episcoporum catalogis, nescio quem, ut quidam volunt, Fortunatum fuisse Episcopum Augustanum.* E

r Curtis *est* regia, aula; palatium, familia *et* domus Principis.

s Repedare *significat* redire, pedem retrahere.

CAPUT II.

Variæ apparitiones, Henrici Imperatoris mors, variæ S. Udalrici virtutes.

Alia autem vice cum in oppido, Waringa vocitato, primo mane consuetudinario more psalmodiam cum eodem Ramberto studuisset explere, idem frater cœpit reflexis oculis timide moveri. Interrogatusque ab eo, respondebat, dicens; Ecce video seniorem meum Adalberonem eodem modo, sicut antea eum vidi, præcipientem mihi, ut illi ministrem ad Missam. Qui statim surgens, retractis foribus, recesset de ecclesia, donec hæc visio finiretur. Aliam vero visionem, quam de multis fratribus, in veritate dicentibus accidisse, didicimus, oblivioni nos tradere non oportet. Quia cum religiosus vir die sancto Paschæ ministerium Sacramentorum studiose perficere decertaret, multitudine clericorum adjuvante, et cuidam Heilrico presbytero cantore existente, apparuit dextera cum dextera Episcopi, Sacramenta sanctificans. Expleta vero Missa, ille præfatus Heilricus, sequens eum in cubiculum suum, cecidit ad pedes ejus, et incautius quam debuisset in præsentia laicorum hanc visionem explanavit. Cui ille respondens dixit : Utilius tibi fuisset ista reticere quam loqui. De hac vero responsione stupefactus, recessit ab eo, et in scena, quæ ante cubiculum ejus est sita, consedit, et statim oculi ejus magna nimietate cœperunt lacrymas effundere, et in ea effusione permanserunt, usque dum in totum præsenti lumine privati sunt. (11. *Alia Ramberti visio*) F

11 Alio tempore, in nocte antecedente diem sanctum Cœnæ Domini, quasi in somnis audivit vocem sibi loquentem; Udalrice Episcope, scias te hodie (*S. Udalricus divinis favoribus*)

hospites

A hospites esse suscepturum. Et expergefactus a voce, qui essent illi hospites cœpit tractare. Cum autem dormiret, loquentis sibi verba audivit : Orationes tuas et eleemosynas tuas oculi Domini conspexere, et ideo binis antecessoribus tuis Fortunato *a* et Adalberoni es commendatus, ut tibi hodie et post hinc in istis sacris solennitatibus sacra mysteria celebranti assistant, et ea tecum benedicant. Mane autem facto, aliis, sicut mos est, peractis ministeriis, circumstantibus ministrorum ordinibus, cum Sacramenta consecraret, ipse et quidam de circumstantibus devotiores viderunt dexteram Domini cum eo Sacramenta consecrare, et signum crucis imponere, quibus, quia per spiritum eos sciebat, cum viaticum ab eo accepturi accederent, digitum ori superposuit, ut de visione tacerent, quibus etiam postea ad se vocatis, quæ ei in nocte dicta sunt, secreto nunciavit, et præcepit, ut eo vivente, neque visa, neque ab eo secrete audita alicui manifestarent, si præsentem adhuc vitam habere voluissent. Majoris etiam visionis sibimetipsi manifestata miracula, sub silentio recondendum bonum esse non æstimo. Quia quadam nocte B cum corpus lectulo ad dormiendum collocasset, vidit sanctam Afram *b* in magna formositate, pulcra tunica indutam atque succinctam, stantem ante ipsum, dicentemque sibi : Surge et sequere me. Et hæc dicens, eduxit eum in campum, qui vulgo dicitur Lechfeld *c*. Ibi enim S. Petrum, Principem Apostolorum invenit cum multitudine magna Episcoporum et aliorum Sanctorum, et eorum, quos ille ante non videbat, et tum nutu Dei cognoscebat bene, synodale colloquium cum eis facientem, et magna et innurabilia disponentem, Arnolphumque *d*, ducem Bavariorum, adhuc viventem, de destructione multorum monasteriorum, quæ in beneficia laicorum divisit, de multis Sanctis accusatum legaliter judicantem, et enses duos valde heriles *e*, unum cum capulo et alterum sine capulo *f* sibi ostendentem, et sic loquentem: Dic Regi Heinrico; ille ensis, qui est sine capulo, significat regem, qui sine benedictione pontificali regnum tenebit; capulatus autem, qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.

visionibus,

12 Finita itaque synodo præfata; Dei martyr C monstravit illi loca castrorum, ubi postea Otto rex adhuc manens regalem locutionem cum populis diversarum provinciarum habuit : ubi rex Berengarius de Longobardia, et filius ejus Adalbertus cum multis Episcopis se præsentaverunt, et suo domino subdiderunt *g*. Indicavitque ei venturam supergressionem Ungarorum, et loca belli, et quamvis laboriose, tamen victoriam Christianis concessam esse nuntiavit. Hac visione paracta, reductum eum in lectulo collocatum dimisit. Ipse vero ad se reversus cogitabat, reverenter in recordationem suam ducens illud illustris Verbisatoris, rapti ad secreta tertii cæli, dicentis; Sive in corpore, sive extra corpus, et reliqua. Hæc vero visio ab eo paucis prudentibus ac sibi familiaribus manifestata est. Postea autem curtem regis adiens, solito more servitio ejus subdebatur, usque dum rex Heinricus *h* præsentem vitam finiret. Ottoni *i* itaque filio ejus, in regnum sublimato, eamdem, quam patri sedulitatem servitii et fidei firmitatem in cunctis impertiri studebat.

et vaticiniis donatus.

13 Tunc vero temporis habebat Episcopus Udalricus filium sororis suæ Luitgardæ *k* bonæ indolis, Adalberonem nomine, cuidam doctissimo magistro Benedicto monacho, ad erudiendum scientiam grammaticæ artis et aliorum librorum commendatum. Cumque ille ab eo in omnibus profectibus bonæ scientiæ et disciplinæ doctus atque educatus in virile robur devenisset, statim de schola exemptus, ab avunculo suo Episcopo, Imperatori præsentatus, et in manus ejus misericordiæ commendatus, regali servitio tam studiose atque decenter insistebat, usque dum Imperatori ejus ministerium in Ecclesiasticis et secularibus bene placuisset. De hac pro certo sedulitate ejus servitii quotidiani concessum est ejus avunculo S. Udalrico Episcopo, ut præfatus Adalbero in ejus vice itinera hostilia cum militia Episcopali in voluntatem Imperatoris perageret, et in curte Imperatoris ejus vice, assiduitate servitii moraretur, ea videlicet causa, ut præfato Præsuli Dei servitio, et custodiæ gregis commendati, et utilitatibus Ecclesiæ, et orationibus, et eleemosynis secundum suum desiderium immorari licuisset.

Ex mss. Ejus in Adalberonem studia,

14 Ille vero, quantum secularibus curis se absolutiorem esse persensit; tantum seipsum in Dei voluntate facere nitebatur obligatiorem. Cursus scilicet E quotidianus cum matriculariis in choro ejusdem matriculæ ab eo caute observabatur, quandocumque ei domi manendum aliæ occupationes consenserunt. Insuper autem unum cursum in honore sanctæ Mariæ, Genitricis Dei, et alterum de sancta Cruce, tertium de omnibus Sanctis, et alios psalmos plurimos, tumque psalterium omni die explere solitus erat, nisi si eum impediret aliqua inevitabilis necessitas. Missas autem tres *l* vel duas aut unam, secundum spatium temporis, cantare quotidie non desiit, si infirmitas corporis aut aliquod studium bonum ei non subtraxit.

precum assiduitas,

15 Multis temporibus carne abstinuit, sed tamen aliis, cum eo manducantibus, abundanter donavit. In quotidianis refectionibus, quando cum suis ad mensam sededat, prima appositio panum atque ciborum, ex maxima parte per aliquem clericum, cui hæc commendata sunt, pauperibus dividebatur : exceptis his mancis atque debilibus, qui in grabatulis et in lectulis et in scamellis ambulantes, et in sperulatis lectulis, quotidianum victum in ejus præsentia acceperunt de optimis escis et potibus. Aliorum autem nemo, qui in sua præsentia, sive notus fuisset F sive ignotus, cibum sumpserunt, esuriens aut sitiens recedebat, nisi aliquando incuria aut tenacia ministrorum contigisset contra Episcopi voluntatem. Hospites autem cum ad eum devenissent, tripudio et tanta hilaritate vultus et animi suscepti sunt, et in omnibus procurati, veluti eis optime conveniebat; sciens in eis Christum se suscepisse, illo dicente; Hospes fui et suscepistis me. Vasalli *m* autem Imperatoris ab eo pergentes vel ad eum redeuntes, summo honore suscepti, et in tantum sunt opulentati, ut in nullo eos aut jumenta eorum ulla indigentia fatigaret, acceptisque secum stipendiis itineris eorum necessariis, læti ab eo redirent. Monachos autem atque clericos et sanctimoniales eum visitantes, more filiorum amavit, et spiritualibus eos atque corporalibus escis abundanter recreavit, et cum illo manere concessit, quamdiu eorum voluntati complacuit, et congruo tempore in omnibus hilaratos ire dimisit.

abstinentia, misericordia erga pauperes, hospitalitas

16 Clericos autem suos ex familia, vel liberos mediocres,

Ex MSS. *cura domesticorum ac subditorum,*

diocres, vel nobiliores, summa diligentia nutrire et docere præcepit, et quoscumque inter eos honore dignos cognovit, ministeriis et congruis beneficiis ditiores fecit. Laici autem, suæ dominationi subjecti, semper cum eo omni honore et lætitia commorabantur, nullam deceptionis fraudem ab illo fieri timentes, sed firmiter credentes atque certe scientes, quiquid eis promiserat, hoc Domino annuente, compendiose perfecerat. De familia autem ei commissa quicumque ante eum venerat, se exclamando injuste esse oppressum vel exspoliatum, aut aliquo modo injuriatum de Domino proprio, cui in beneficium concessus erat, sive de conservo ejus, vel de alio aliquo ad rationem ejus caute auscultavit, et ubi cognovit injuste contra eum factum fuisse, firmiter confestim præcepit, ut iniquitas ei facta cito emendaretur, et non omisit, donec perficeretur. Legitimum vero jus totius familiæ, quo pro antecessoribus suis utebatur, firmiter eam tenere concessit, et nullius potestatis hominem sub suo regimine degentem, hoc ei tollere permisit; et non nisi rectum censum B de omnibus locis aliquem suorum ministrorum ab ea exigere non consensit.

otii fuga.

17 Otio inani, nullo tempore animum suum subjacere patiebatur, nisi aliquid utilitatis excogitaret aut perpetraret, sive de Ecclesia, quam undique dilapsam invenit, vel de ejus ornatu, vel de paraturis altarium et clericorum, et de disciplina canonicorum, et de schola, et de sustentatione et salvatione familiæ; et qualiter civitatem, quam ineptis valliculis et lignis putridis circumdatam invenit, muris cingere valuisset, quia in his temporibus Ungarorum sævitia in istis provinciis more dæmoniorum grassabatur. Hæc vero omnia cum exterius suorum fidelium consultu pertractaret, æstu tamen interius divini amoris succensus, vigiliis et orationibus et jejuniis et eleemosynis Deo se sociare studiosissime festinabat, semper cuti suæ laneum apponens vestimentum, et regulam sequens monachorum. Post Completorium numquam, propter ullius hominis petitionem, escam vel potum, delectationi corporis suæ consentiens sumpsit. In mollitia plumatii non dormivit, sed psiathio *n* et sago aut tapetiis suppo- C sitis requievit. In nocte primum sonante signo surrexit, et prædictos cursus maxima cautela complevit.

ANNOTATA.

a *Vult Velserus, hoc nomen largo modo sumendum videri, cum nullus Fortunatus legatur in catalogo Episcoporum Augustanorum; addens Pictaviensem illum Episcopum Fortunatum (de quo in annotatis ad cap. 1, littera* q) *400 circiter annis ante* S. Udalricum *vixisse.*

b *Præcipuo quodam pietatis cultu celebratur Augustæ Vindelicorum; de qua tractabitur mense Augusto.*

c *Fluvium* Lechfeld *nomen suum indidisse campo illi, quem aquis rigat, auctor est Berno (de quo vide Comm. prævium) in vita* S. Udalrici.

d *Nota Velserus hic, apud Ottonem Frisingensem lib. 6 cap. 18, simile ei elogium tribui; eumque esse* Arnolphum, qui ecclesias et monasteria Bajoariæ crudeliter destruxit, ac possessiones earum militatibus distribuit.

e *Germanice* herrlich.

f *Frisingensis loco citato, teste Velsero, et Gebhardus Episcopus in vita* S. Udalrici, *per ensem absque capulo, Arnolphum Ducem significatum autumant: Ditmarus autem Henricum Aucupem: quod postremum, idem Velserus censet vero esse similius; quia is episcopalem unctionis benedictionem accipere neglexit; cujus etiam explicationis sequacem dicit Siffridum presbyterum Epitom. lib. 1.* D

g *Deditionem hanc Ottoni factam Augustæ anno 951 signat Velserus ex Contracto, Witichindo, Ditmaro, aliisque.*

h *Anno 936, die 2 Julii, ætatis 60.*

i *Fuit is Otto primus, cognomento Magnus.*

k *Locum hunc elucidabunt ea, quæ habentur in Comm. prævio, num. 4.*

l *Observat hic Velserus liberum olim fuisse sacerdotibus, quot vellent, una die Missas celebrare,* quod, *inquit,* ex Valafrido colligas cap. 21; et fortassis ex D. Leonis etiam epl. 79 ad Dioscor. cap. 2. Concilium vero Salegunstad, cui Bruno, Episcopus August. interfuit anno MXXIII, constituit cap. 5, ne quis trium numerum excederet. Alexander Secundus, Pontifex, qui obiit anno MLXXIII, cap. sufficit de consecrat. D. 1, ad unam revocavit. E

m *Alia lectio, ut testatur Velserus, habet:* Vasalli autem ejus in propria ab eo.

n ψίαθος, *est* storea, teges. *Refert Velserus adhibitum fuisse psiathii vocabulum a Cassian., de Gastrimarg. cap. 35.*

CAPUT III.

Bona opera tempore Quadragesimæ a Sancto frequentata.

IV. *Quadragesima pie transacta.*

Tempus vero Quadragesimæ quanta devotione celebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum, sed tamen ea, quæ vidimus, non decet nobis in totum omittere, Matutinis namque laudibus expletis, aurora diei prima illucescente, aliis orationibus expletis, psallere psalterium cœpit, quo expleto et letania expleta, aliis orationibus firmiter insistebat, usque dum signum ad vigilias defunctorum sonaret, F quo audito statim surrexit, et cum fratribus vigiliam celebravit et Primam. Prima vero expleta, fratribus solito more crucem portantibus, ipse remanens in ecclesia, codiculum breviatum ex psalmis cum aliis orationibus interim decantavit, usque dum fratres cum Cruce redirent, et Missam sacrificationis celebrare cœpissent, ipse primum devote Deo sacrificium offerens, manum sacerdotis humiliter osculans. Expleta vero Missa, Tertiam cum fratribus explevit. Fratribus vero ad capitulum pergentibus, ipse solito more in ecclesia remansit, donec signum ad Sextam sonaret. Sexta autem hora expleta, altaria circuibat cum venia, cantans; Miserere mei Deus, et De profundis: tunc demum ad cubiculum rediit ad lavandam faciem suam et ad Missam se præparandum. Missarum autem celebrationibus expletis et Vesperis decantatis, ad hospitiolum pauperum pervenit, et XII pauperum pedes lavit, et unicuique eorum de aceolo pretium unius denarii donavit. Inde rediens, ad mensam pransurus consedit, ibi lectio non defuit, nec prædictorum pauperum multitudo copiosa: apposita

A sita cum gaudio sumpsit, et cum eo manentibus maxima hilaritate distribuit, recordans illud Apostoli; Hilarem enim datorem diligit Deus. Unicuique enim præbebat quod cum libentissime sumere æstimabat. Cibo vero consumpto, et omnibus cum eo commorantibus lætificatis, congruo tempore Completorium recitavit, insuper aliis orationibus peractis, secreta cubiculi cum silentio repetivit, et omne colloquium, nisi cum Deo et Sanctis ejus, usque ad alterius diei Primam peractam omnino devitavit.

19 Hoc modo dies Quadragesimæ explevit, usque in diem indulgentiæ, quem dicunt Pascha palmarum
a Eo die diluculo ad sanctam Afram *a* veniebat, si in præterita nocte ibi non manebat, Missam de sancta Trinitate cantabat, et ramos palmarum diversarumque frondium benedicebat, Evangelioque et crucibus
b et fanonibus *b*, et cum effigie sedentis Domini super asinum, cum clericis et multitudine populi, ramos palmarum in manibus portantis, et cum cantationibus, ad honorem ejusdem diei compositis, et cum magno decore pergebat, usque ad collem, qui dicitur
B Perleich ibique obviam ei veniebat chorus canonicorum cum pulcritudine magna, et cum civibus, qui in civitate remanserant; et qui de oppidis circum jacentibus, ipsis se jungere voluerunt, ibi ad imitandum humilitatem pucrorum, ceterorumque populorum, ramis palmarum et vestimentis suis viam sternentium. Iis expletis, Vir sanctus congruentissimam admonitionem de passione Domini ad omnes fecit, eousque sæpe, ut ille fleret, fletuque suo multos flere fecisset. Admonitione peracta, omnes simul Deum laudantes ad ecclesiam matriculam pervenerunt, ibique missam cum eo celeraverunt, et inde omnes in sua redierunt.

Collegium Synodale.

20 Postea autem in his tribus diebus contiguis synodale colloquium habere consuevit, eo quod ca-
c nones *c* bis in anno Episcoporum concilia fieri præcipiunt, unum xv Kal. Oct., et aliud quarta hebdomada post Pascha; hoc in isto tempore perficere decrevit, ne in antea ei aliquod obstaculum illud perficiendum impedimentum faceret, et ut in Cœna Domini cum eadem multitudine clericorum et populi, plenius et honorificentius chrisma et oleum sanctifi-
C caretur. Eo vero die hora tertia omnes clerici, solennissimis paraturis induti, venerunt in ecclesiam, et ipse suo more gloriosissime ad Dei servitium paratus, cum eis sacrum mysterium agere devotissime cœpit, perlectoque Evangelio, et admonitione facta ad populum, et confessione populi accepta, indulgentiam humillime eis fecit, et tota synodo oblationem offerente secundum ordinem, cautissime implevit usque ad benedictionem chrismatis et olei. Hoc fecit magna reverentia sibi apportari, cum crucibus et cum pueris portantibus sub palliolo occultatis, et cereis, cum versibus, ad hoc ministerium compositis, formosissime decantatis, et cum processione xii presbytorum, qui cum eo usque in finem Missæ in suo ministerio perseverare debuerunt.

officium episcopale; opera misericordiæ.

21 Rite autem sibi allato, humillime suscepit, et totam synodum rogavit, ut quando ille crucem benedicendo super illud faceret, et ipsi cum eisdem presbyteris, qui in processione erant et sibi assistebant, benedicere non desisterent, ceterumque populum, Pater noster cum magna humilitate decantare rogavit. Quo benedicto, et populo sacro viatico recreato, Vesperaque expleta, ad sacrium venit [ad] chrisma *Ex mss.* et oleum clericis dispensandum. His dispensatis, ad hospitium pauperum venit, et eis solito more ministravit. Inde autem in ecclesiam ambulavit, et ante sacrarium venit, ibique a camerario allatis vestibus novis xii pauperes vestivit, et acervulum accoli aliis dispensavit, et de eo die nullum ab eo vacuum abire dimisit, quamvis eorum multitudo magna adesset. Postea ad cibum venit, cibatisque omnibus, cum eo manentibus, exemplo Domini pedes discipulorum suorum lavare cœpit. Lavationeque cum antiphonis congruentibus et versibus et lectionibus decentissime peracta; pocula optima in suis cellariis recondita cum magna charitate et humilitate sufficienter porrexit, et completorio expleto, membra in Dei servitio fatigata, quieti lectuli commendavit.

Quam pie hebdomadam sanctam

22 Die autem Parasceve, horis secundum ordinem caute expletis, omissis aliis cursibus, sicuti in Cœna Domini, nisi ad eumdem diem pertinentibus, mane diluculo psalterium explere festinavit, et sacro Dei mysterio perpetrato, populoque sacro Christi corpore saginato, et consuetudinario more, quod remanserat, E
sepulto, iterum inter ecclesias ambulando, psalterium explevit decantando, et vespertina hora sine mensa atque mensalibus in cubiculo suo pane et cervisia se recreare cœpit, et unicuique, qui secum erant panem et cervisiam juxta eorum voluntatem exhibere præcepit. Sanctissimo autem Sabbati die, expletis nocturnis officiis, et amando psalterio perlecto, præparatum sibi balneum intravit, quo numquam uti solebat eo tempore, nisi in Sabbato ante Quadragesimam, et in media Quadragesima, et eo die. Lavatione autem corporis peracta, et præparatione vestimentorum induta, ad sacrum officium solenniter se præparavit, et totum clerum hora diei nona cum eo paratum esse destinavit, statimque perlecta trina letania, cereoque sanctificato, lectionibusque et tractis consummatis, cum quina letania et cum omni honore ad baptismum consecrandum ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ perrexit, baptizatisque ibi ab eo tribus pueris, cum septena letania regressus est in sacrarium ad Missam se præparandum, clero interim psallente in choro. Missarum vero solenniter cum Vespera peractis, corporeque Christi F
dispensato, et sacris vestibus depositis, eo die mensa apposita, ad refectionem cum magna multitudine consedit, et omnibus abundanter refectis cum gaudio ad mansiunculas redire permisit.

et festa Paschalia

23 Desideratissimo atque sanctissimo Paschali die adveniente, post primam intravit ecclesiam sancti Ambrosii *d*, ubi die Parasceve corpus Christi d
superposito lapide collocavit, ibique cum paucis clericis Missam de sancta Trinitate explevit. Expleta autem Missa, clerum interim congregatum in scena *e*, e
juxta eamdem ecclesiam sita solennissimis vestibus indutum antecessit, secum portato Christi et Euangelio et cereis et incenso, et cum congrua salutatione versuum a pueris decantata, per atrium perrexit ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, ibique Tertiam decantavit, indeque cum antiphonis, ad honorem hujus diei congruentissime compositis, ad tuomum *f* f
formosissima processione, binis et binis secundum ordinem simul ambulantibus, Missam celebraturus pervenerat. Missa itaque devotissime religiosissimeque decantata, cunctisque Sacramenta Christi accipientibus

Ex mss.

pientibus et in sua revertentibus, ille ad cibum accessit. Ibi mensas tres, omni decore præparatas invenit, unam, cui ille, cum quibus volebat, adsedere solebat, et aliam matriculis *g*, tertiam congregationi sanctæ Afræ. Sanctificato itaque cibo, carnes agni et particulas lardi, inter Missarum solennia benedicti, omnibus dispensavit, et tunc demum cibum cum eis omni gaudio sumpsit. Tempore enim statuto symphoniaci venerunt, quorum tam copiosa multitudo fuit, ut pene intercapedinem aulæ secundum ordinem stando implevissent; et tres modos symphonizando perfecerunt.

g

24 His ita gaudiis multiplicatis, canonici, præcipiente episcopo, charitatem accipientes et rogantes, unum responsorium de Resurrectione Domini interim decantaverunt. Et hac charitate expleta, ad alteram mensam congregatio sanctæ Afræ similiter fecit. Appropinquante vero Vespera, ille sibi et secum sedentibus lætanter pocula porrigere præcepit, et tertiam charitatem omnes charitative bibere rogavit, acceptaque ea charitate, tertium responsorium omnis clerus simul cum lætitia decantavit. Quo decantato, hymnum decantando canonici surrexerunt, ut apte præparati ad Vesperam devenire potuissent. Vespera autem peracta, Episcopus cum hospitibus et militibus ad suam ædem omnes exhilarandos revertebatur. Mane vero, quod est die Lunæ, clerus totus ad sanctam Afram congregabatur, ut Episcopum venientem formosissimis paraturis indutus, honorifice suscepisset, quia ejus consuetudo erat, ut eo die ibi sacrarum solenniis Missarum Deo militaret, et post peracta sacrarum Missarum solennia, multitudinem populi illuc congregati, sacro chrismate confirmaret. Et his ita peractis ad civitatem rediit, et ibi totam paschalem hebdomadam devotissime celebravit.

transegerit.

B

ANNOTATA.

C

a *Notat Velserus ecclesiam S. Afræ, eam, quæ, nunc vulgo* S. Udalrici, *cœnobitis* SS. Udalrici et Afræ *dicitur, urbe tunc non fuisse comprehensam.*

b Fanones *sunt* vexilla, *Germanice* fahnen, *Belgice* vaenen.

c *Citatur a Velsero.* Distinct. XVIII, cap. IV. Primum post tertiam hebdomadam Paschæ, ut in quarta compleatur; secundum Idibus Octobris. Apparet itaque hic XV Kal. Octobris scriptum pro XV die Octobris; quam phrasim etiam alias in scriptoribus parum Latinis est observare.

d *Docet nos Velserus nullam aliam hujusce ecclesiæ, quod sciat, memoriam superesse, sibique videri stetisse prope Cathedralem.*

e *Intellige* porticum *per hanc vocem.*

f *Respexerit haud dubie auctor ad Germanicum* thuom, *quod denotat ecclesiam summam seu cathedralem.*

g *Id est,* clero matricis ecclesiæ, *seu* ecclesiæ cathedralis. *Nam, auctore Velsero, Clerici regulares id temporis ecclesiam S. Afræ, quæ nunc* S. Udalrici *est, obtinebant.*

D

CAPUT IV.

Visitat monasteria ac diœcesim consecrat ecclesias.

Finita paschali solennitate, cum alicujus rei necessitas poposcisset, ut ad alia loca vel ad monasteria, pertinentia ad episcopatum, legitime pergere debuisset, Vuthinuvanc, Staphense, Fauces, Wissintesteiga, Heuvibach *a*, quæ numquam in beneficium laicorum concessit, nisi de exterioribus locis, ad eadem monasteria pertinentibus, alicui de isto pago, in quo monasterium situm est, concessisset, ut ibi advocatum monasterii habere potuisset, ut ecclesiasticæ ab eo res defenderentur; sed ad suam potestatem optima quæque detinuit, ea videlicet causa, ut facultatem ea visitandi et ibi manendi, et quæ necessaria erant corrigendi in stipendiis, habuisset. Sedebat itaque in solio, super carpentum composito, de humerulis plaustri in ferro pendente, et cum eo unus clericus de capellanis ejus, qui cum eo totos dies psalmos decantasset. Non ideo quando imprimis tali modo pergere cœpit, nisi *b* adhuc caballicare *c* potuisset, sed ut a populis sequestraretur, ne a cantatione psalmorum, eorum colloquiis ineptis impediretur. Comitari vero semper cum illo aliquos suos presbyteros prudentissimos, et de capellanis, tantum ut quotidie servitium Dei decore perficere potuisset, præcepit. Similiter et de vasallis suis semper secum aliquos sapientissimos habere voluit, si ei aliquod negotium de ecclesiasticis rebus vel secularibus ad tractandum devenisset, ut eorum consilio caute tractare et regere semper paratus esset.

V. *Quam fedulo*

a

E

b c

26 Fuerunt etiam electi de familia semper, qui trahentibus bubus ductores fuissent, et cum ante et retro ad dexteram et ad lævam caute observassent; quibus ille quotidie tantam annonæ copiam per se ipsum et per ministros ejus dari fecit in præsentia ejus, ut triplici numero virorum sufficere potuisset. Amantissimus quoque comitatus pauperum semper cum eo inter sua loca ibat, qui virtutem caballicandi habebant, in cautissimis ambulatoribus pergebant. Alii autem iis vehiculis, in quibus soliti erant pergere, cum carpentis, episcopalia ministeria portantibus, perrexerunt. Quorum vero *d* mansiunculas et totas procurationes ipse per aliquem suorum fidelium quotidie caute disposuit. Numquam vero in aliquo prædictorum monasteriorum otiosus manebat, nisi in ædificiis ecclesiæ, vel claustrorum, vel aliorum ædificiorum, vel murorum antea præparatis et collectis supellectilibus laborasset: vitam vero in eodem monasterio Deo militantium monachorum sive canonicorum, et stipendia eorum omnino regere et componere studuit, et jus familiæ dissolvere omnimodo non concessit. Dona etiam sancti Spiritus tradere, ubi necessitas fuit, cum confirmatione chrismatis non omisit.

F

vigilantissimi Pastoris

d

A e VI. *partes expleverit* 27 Gratum autem et necessarium iter populis, cum quarto *e* anno secundum constitutionem canonum ministerium suum adimplendum, causa regendi et prædicandi atque confirmandi, diœcesim sibi commissam visitare decrevisset, eodem modo, sicut superius diximus, in folio, carpenti superposito, sedebat, psalmosque solito more decantabat, eunuchum illum imitans, qui legens Esaiam prophetam, super currum suum sedens, per viam pergebat, cui, præcipiente Spiritu sancto, Philippus adjunctus est; qui ab eo prædicatus et baptizatus, fidem sanctæ Trinitatis accepit; æstimans pro certo, quantum se colloquiis humanis subtraxisset, ut tantum se divinis propinquiorem facere potuisset. Ad loca autem illa cum pervenisset, ubi concilia sua denunciata fuerant, cum Euangelio et aqua benedicta et sonantibus campanis et tanta honorificentia susceptus est, quantum illis, qui ibi congregati sunt, virtus suppetebat. Statim vero Missa celebrata, in concilio considens, populum ante se vocari fecit, prudentioresque et veraciores sacramento interrogare præcepit, quæ in illa parochia
B emendatione digna fuissent, et contra jura christianitatis perpetrata peccata, ut ei veraci relatu nota fierint facta. Ut autem ab eis aliqua, normam rectitudinis supergredientia, cognita audivit, sine perceptione personarum, secundum iudicium clericorum, ad tramitem rectitudinis, quantum omnipotente Deo juvante potuit, retrahere festinavit, et male pullulata surcula vitiorum, falcastro verbi Dei studiosissime resecare, ne virgulta malorum germinum segetem Christi sibi commissam, suffocare licentiam habuissent, et morbis vitiorum aptissima fomenta emendationum opposuit, sed tamen secundum verbum Dei dicentis; Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina. Ea vero, quæ difficilia et insuperabilia ministris suis esse, ab eis comperit, in præsentia sui, omnium cum eomanentium adjutorio, percauta directione finiri contendit.

visitando diœcesim, 28 Quæ autem ab eis sine obtectratione aliorum, in statum rectitudinis converti persensit, eorum regimini perficiendum firmiter commendavit. Ille autem, sequens regulam sui ministerii, Spiritus sancti donum populo ad hoc illuc congregato, sacræ unctionis confirmationem studuit imponere. Si autem his adhuc
C imperfectis, nox solito more subrepens advenit, ne aliqua pars ovium sibi commissarum detrimento privationis cælestis doni gravaretur, incensis luminaribus, in nomine Domini cœpta perficere decertavit. Interdum autem cum de refragatoribus justitiæ tanta contentio excrevisset, ut, decedente die, tenebræ noctis funderentur in mundo, ne pro eo concilia, inibi ventilata, remanerent incorrecta, luminibus incensis, regulas canonicas legere præcepit, ut seris justitiæ, ora refragatorum oppilarentur, et justis judiciis omnia in Dei voluntate consummarentur. Cum autem completo concilio vel confirmatione ad mansiunculas rediit, [ad] corpus reficiendum non prius prandium gustavit, quam pauperibus eleemosynæ ab eo clerico, cui illa obedientia erat commendata, erogabantur. Debilibus autem cum eo advenientibus, in sua præsentia collocatis, abundantem refectionem apponi præcepit. In quibusdam autem diebus capitula cum clericis habere disposuit, in his locis, ubi hæc aptissime fieri archipresbyteri putaverunt, et ubi eum ab aliis mundanis conciliis absolutiorem esse arbitrabantur.

29 Congregatis ante se clericis, archipresbyteros et decanos, et optimos, quos inter eos invenire potuit, caute interrogavit, qualiter quotidianum Dei servitium ab eis impleretur, et qualiter illis populus subjectus ex eis regeretur in studio prædicandi docendique quantaque cautela infantes baptizarentur, infirmi visitarentur et ungerentur; defunctorum etiam corpora, quanta compassione sepulturis traderentur; qualiter de decimis et oblationibus fidelium, pauperes et debiles recrearentur; viduis et orphanis in universis necessitatibus subvenirent, quantoque studio in hospitibus et advenis Christo ministrarent; si subintroductas mulieres secum habuissent, et inde crimen suspicionis inciderent; si cum canibus vel accipitribus venationes sequerentur; si tabernas causa edenti vel bibendi ingrederentur; si turpes locos in usu haberent; si ebrietates et commessationes supra modum amarent; si rixis et contentionibus et æmulastionibus deservirent; si nuptiis secularibus interessent, vel si aliqui eorum ministeria indecentia in consuetudine haberent; si per Kalendas, more antecessorum suorum, ad loca statuta convenirent, ibique solitaorationes explerent, suasque ecclesias ad tempus reviserent; si obedientiam eorum magistris præbuissent, et in toto suo ministerio devoti et apti manere studuissent. Responsione autem de interrogatis facta, et ratione veritatis percepta; stantibus in rectitudine, dulcissimæ consolationis gratia gratificavit, et ut deinceps a normula justitiæ ne deviarent, suavi colloquio admonuit. Errones autem per devia incedentes fratres, dignis terruit correptionibus, et ut postea consueta vitia omitterent præcepit. *Ex MSS. mores emendando,* E

30 Horum autem qui in suo episcopatu proprietates habebant, quisquis religiosorum propter amorem Christi ecclesiam componere cupiebat, et cum concessa licentia ab eodem sancto Episcopo eam ædificaverat, consecrationemque habili tempore ab eo fieri flagitavit, aptissime uniuscujusque petitioni præbuit assensum, si confestim ille consecratæ ecclesiæ legitimam dotem in terris et mancipiis in manum ejus celsitudinis dare non differret, in conspectu civium suorum et testium veridicorum, ne postea gestæ rei veritas offuscaretur, ea etiam ratione, ut aliis circumjacentibus ecclesiis, jura earum in nullis rebus propter illam novam, minuerentur. Consecrationeque peracta, doteque contradicta, comprobato illic presbytero altaris procurationem commendavit, et ecclesiæ advocationem firmiter legitimo heredi panno imposito commendavit. Alicujus oblationem muneris non exposcebat, nisi presbyter ejusdem ecclesiæ aliquid propter honorem suum, et et bonam voluntatem suam, sponte eum accipere impetraret. VII. *et ecclesias* F

31 Jesu vero quodam tempore præceptis obediendo, cum in pago Albegouue, nominatum ministerii sui officium implere decrevisset, venerunt quidam homines de eodem pago ad eum, lamentando dicentes: Patres nostri in sua proprietate, quam nobis reliquere, de lapidibus et cremento et lignis ædiculam construxerunt, quam Deo et Sanctis ejus dedicari voluerunt, et ut ipsi ibi sacrorum officiorum celebrationem audire meruissent, quia locus iste in magna vastitate eremi est situs, sed propter difficultatem viæ et pauperiem substantiæ eorum numquam Episcopum ad consecrandam præfatam ædiculam introducere potuerunt. His auditis, Dei Servus hilari vultu dicebat; VIII. *consecrando.*

O potestis

Ex mss. Potestis nunc ad tempus, quæ consecrationi ecclesiæ sunt necessaria acquirere? Qui amicorum consolationibus freti, responderunt, Possumus. Quibus ille infit : Cautum, mihi viæ ductorem dimittendo ante cedite, et quæ sunt ordinanda ordinate, ecce vestræ subveniendum necessitati, illic perveniam, et, Deo juvante ecclesiam consecrabo. Die vero altera, consecratione peracta, cives ipsi, secundum suam facultatem munera offerentes, ante eum veniebant : quæ videns, subridens dicebat : Non propter amorem alicujus muneris, sed ut vestræ necessitati consulerem, et servitium Dei in hoc loco multiplicaretur, huc veni; hæc nobis oblata vestræ utilitati servantes et in Dei servitio crescentes, manete in pace. Hæc dicens recessit, et de scrupulo viæ nullam nisi quasi lætando querimoniam fecit.

ANNOTATA.

B

a *Al.* Staphense, Wisintesteigia, Howibach, Fauces, Suichwanc, *vel* Fuichwanc. *Al.* Staphense, Wisintesbeia, Hovivibach, Fauces, Sinchwanc.

b Nisi, *pro* quod non.

c *Id est* caballo *vel* equo vehi. Græce καταβαλλικεύειν.

d *Abundat hæc particula.*

e *An* quoque, *pro* unoquoque? *Canones enim, annue ab Episcopis visitari diœceses volunt; 10 q. 1 c. 9 et 10. Capitula etiam Caroli M. et Ludovici Pii consentiunt lib. 7 cap. 360; ut commentatur Velserus hic.*

f *Vulgo* Algoja, Algem.

CAPUT V.

Quam frequens et potens fuerit S. Udalricus, in subditis ad virtutem extimulandis hortator.

C

His vero bonorum operum studiis insistens, omnes apud eum commanentes exhortatione benignissima spiritualiter recreavit, docens non solum in verbis, sed etiam in operationibus, ut unusquisque Dominum ex omnibus viribus perfecte diligeret, et ejus amori nihil præferret, et proximum tamquam seipsum, patrem et matrem honoraret; insuper omnes bonæ voluntatis homines, de quibus angelica canit multitudo, dicens; Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis; malignis autem in omnibus eorum malis actibus resistere secundum sanctum prophetam David, dicentem ; Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Quod quisque sibi noluisset, alteri non faceret, ecclesias Dei cum devotione mentis et humilitate, et cum oblationibus, crebro visitaret, ibique cum effusione lacrymarum et pro remissione peccatorum suorum, et pro omnibus justis suis necessitatibus Deum flagitare satageret,

IX. *Suos efficaciter.*

inimicis insuper indulgentiam postulare monebat, secundum orationem dominicam, dicentem; Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; et secundum Euangelium; Sic et pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Et iterum : Dimittite et dimittemini. Decimas omnium laborum suorum Domino et Sanctis ejus, ecclesiisque, quibus sunt terminatæ, ne reatum Cain fratricidæ inciderent, cum magna cautela præsentare festinarent : Dominicas etiam dies et ceteras solennitates in anno, non solum in abstinentia servilium operum, sed et omnium vitiorum, devotissime venerari monuit; Eucharistiam quemque assidue accipere, atque ante acceptionem purgatum se exhibere, et post acceptionem mundum se custodire certaret. D

33 Dies Quadragesimæ ceteraque jejunia antiquitus constituta, et noviter cum consensu inventa, omni monuit devotione ab omnibus custodiri abnegationem sui facere et Christi vestigia sequi, corpus castigare, delitias non amare, esurientes et sitientes escis et poculis recreare, nudis vestimenta præbere, infirmos et in angustiis constitutos visitare, egenis et vagis mansiunculas concedere, et quæ sunt necessaria propter amorem Christi præbere, pupillos et viduas in tribulationibus visitare, atque in cunctis eorum necessitatibus subvenire, malitias in corde non retinere, et verbis aliquem ad iracundiam non provocare, iram deponere, vindictamque Domino concedere, nulli malum pro malo reddere, nec aliqua læsione exacerbare, maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere, et persecutionem pro justitia sustinere, discordantes et inimicitias inter se habentes, ad unanimitatis concordiam revocare, Deo resistentibus resistere, et sibi cum fide militantibus juvanima præbere, nullo octo vitiorum principialium, quæ omne genus hominum infestant, scandalo laqueari. *ad virtutem stimulat.* E

34 Quærentibus autem, quæ essent octo vitia principalia, respondit, non solum illis, sed et his, qui adhuc in hæsitatione manent, quæ sint octo vitia dicens ; Primum est gastrimargia *a*, hoc est, ventris ingluvies, cum sua prole, commessationem et ebrietate. Secundum est fornicatio, cum sua prole turpiloquio, scurrilitate, ludicris, quæ etiam sunt stultiloquia. Tertium est philargyria *b*, hoc est, avaritia sive amor pecuniæ cum sua prole, mendacio, fraudatione, furto, perjurio, turpis lucri appetitu, falso testimonio, violentia, inhumanitate, voracite ac rapacitate. Quintum ira cum sua prole, rancore, pusillanimitate, amaritudine, desperatione. Sextum accidia cum sua prole, otiositate, somnolentia, importunitate, inquietudine, pervagatione, instabilitate mentis et corporis, verbositate et curiositate. Septimum cenodoxia *c*, hoc est, vana gloria cum sua prole, contentione, hæresi, jactantia ac præsumptione novitatum. Octavum superbia cum sua prole, contemptu, invidia, inobedientia, blasphemia, murmuratione, detractione, inimicitia. Beatum vero dicebat, qui in istis vitiorum pedicis non offendebat. Octo vero notissimas beatitudines, a Deo in Euangelio enumeratas, auribus cordis caute percipere, et intimis cogitationibus firmiter inserere, ut in tempore tentationis malignis spiritibus eas evellere virtus non concedatur, sed unusquisque ad spem cælestium desideriorum, eorum consolationibus sublevetur, *proposita* *a* F *b*

agno

A agno vero omnipotentis Dei Christo, tollenti crimina mundi, semper die noctuque multiplices laudes et gratias totis desideriis et omnibus viribus referre quia dignus est sua incarnatione et nativitate, et et baptismo, et crucifixione, et sepultura, et resurrectione, et ascensione, solvere signacula septem libri signati, in visione sancto Joanni Apostolo in Pathmos insula ostensi.

35 Intente autem et subnixe omnium in commune benevolentiam postulavit : si qui essent, qui in semetipsis segetem aliquarum virtutum excrevisse sentirent, non suis meritis, sed omnipotentis Dei misericordiæ applicarent, ne subito jactantiæ grandine in eis necaretur, sed tempestiva maturitate, protegente Spiritu sancto, in horreis Christi collocaretur. Os a malo vel pravo eloquio custodire, lectiones sanctas libenter audire, mala sua præterita cum gemitu et lacrymis quotidie in oratione Deo confiteri et deinceps emendare, desideria carnis non perficere, voluntatem propriam frangere, sacerdotum præceptis obedire, etiamsi ipsi, quod absit, aliter agant, eos B imitantes, de quibus Dominus dicit : Dicunt enim et non faciunt. Castitatem amare monuit, nullum odire, invidiam et zelum non habere, contentiones non colere, elationem odire, venerari seniores, diligere juniores, timorem Domini in corde et animo sine intermissione habere, credere oculos Domini omnia videre, et aures ejus omnia audire, Psalmista dicente : Ecce oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum, vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

præcipuorum peccatorum divisione

36 Diem vero obitus sui et diem extremi judicii, in quo dicturus est Dominus his, qui eum recreare et vestire et visitare in suis pauperibus quotidie festinant, qui ab auditione mala non timebunt, illud; Venite benedicti patris mei, etc. Illis autem hæc negligentibus, et Deo in suis membris non ministrantibus ; Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus, ante oculos semper suspectam et timidam habere, et pœnas, maledictis præparatas, oculis mentis sæpissime intueri, et locum pessimum, qui semper est sine refrigerio, et sine splendore, et sine dulcedine, et erit C sine fine, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur, ubi fletus et stridor dentium sine intermissione semper auditur, ubi urens flamma machinationibus diaboli semper renovabitur, ubi consolationis spes omnino non habetur, sed de hora in horam tristitia augetur, quia finem manendi invenire non possunt; sed cum his, quibus in hoc seculo ministravere, in angustiis sine fine perseverant.

et supliciis

37 Dei autem benedictis, et in ejus dextera collocatis, quanta gaudia atque tripudia maneant, semper, quantum humanis mentibus possibile est, cogitare oportet, de quibus scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ praparavit Deus diligentibus se. Ubi hymnidici angelorum chori inenarrabili claritate fulgebunt ; ubi celsitudo patriarcharum digno honore remunerata gaudebit; ubi verax prophetarum ordo, prophetiis suis in toto expletis, Deo gratias agere non cessat ; ubi judex Apostolorum chorus, accepta ante promissa mercede perenniter exultabit ; ubi martyres palma martyrii eorum coronati, consolatione perfruuntur æterna; ubi confessores præmiis suis multiplicatis, in Dei laudibus perseverant ; ubi virgines centesimi fructus retributione abundant, et viduæ sexagesimi fructus restitutione honorantur ; ubi monachi ex resignatione secularium omnium, cum esurientibus et sitientibus justitiam Dei, expletis eorum desideriis satiati, Dei laudibus insistere non cessabunt; ubi pœnitentes, depositis delictorum suorum oneribus, sine fine Deum laudantes, congaudent ; ubi pueri agnum, in albis sequentes sub throno, Angelis concordantes, Deum laudare cantando non cessant ; ubi gloriosissima virgo Dei genitrix Maria, super choros Angelorum exaltata, inæstimabili claritate et formositate omnes hilarans, conspicitur ; ubi justi sicut sol fulgebunt, et omnes sancti creatorem suum et omnium creaturarum, in sua claritate facie ad faciem gaudendo videbunt, ab eis auferentem omnem metum et omnem mœrorem et tristitiam atque omnem adversitatem.

ac præmiis meritorum,

Ex Ms.

38 In illo regno lux solis et lunæ et stellarum non est necessaria, fames et sitis nulli nocebunt, frigus vel æstus nullum fatigabunt, infirmitas et dolor nulli E advenient, venturæ senectutis miseria non timebitur, sed sicut in die judicii corpora mortuorum in mensura ætatis plenitudinis Christi resurgent, in ea etiam possibilitate et pulcritudine permanebunt. Nuptiæ ibi non celebrabuntur, et progenies hominum postea non multiplicabitur, sed completus numerus justorum non minuitur, sed sine fine in gaudio servabitur. Insidias diaboli ultra non timet, indulgentia peccatorum ultra non indigebit, sicut Angeli in prima conditionis possibilitate permanebunt, sic et homines post resurrectionem æquales angelis, in sobrietate et incommutabilitate perseverant in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus ædificata, quæ dicitur XII lapidibus pretiosis esse ornata atque fundata, quorum nomina et ordinem sanctus Joannes Apostolus et Euangelista in Apocalypsi enumerat, ubi jaspidem in primo fundamento positum dicit, quem dicunt omnia phantasmata fugare, in quo fidei viriditas designatur ; sapphirum in secundo, qui spem cælestis beatitudinis designat; calcedonem in tertio, qui flammam internæ charitatis figurat; in quarto smaragdum, qui ejusdem fidei fortem inter F adversa confessionem figurat ; in quinto sardonichum, sanctorum inter virtutes humilitatem significantem ; in sexto sardium, in quo sanctorum martyrum cruor exprimitur; in septimo chrysolytum, in quo spiritualis inter miracula prædicatio figuratur; in octavo beryllum, in quo prædicantium perfecta operatio significatur; in nono topazion, in quo eorumdem ardens contemplatio monstratur ; in decimo chrysopasum, qui beatorum martyrum opus pariter et præmium significat ; in undecimo hyacinthum, qui cælestem ad alta sublevationem, et propter humilem ad humana descensionem figurat; in duodecimo amethystum, qui cælestis semper regni in humilium animo memoriam designat.

tot et tantis.

39 Hæc positio XII lapidum figurat firmitatem Apostolorum, qui in fundamento Ecclesiæ sunt positi, sicut Salvator mundi beato dixit Petro : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hæc dicendo ad Petrum, omnibus notum fecit Apostolis, quod super eos esset Ecclesia sua ædificanda, quorum sonus in omnem terram exivit,

Allegoria ex 12 lapididus Apocalypseos.

et

Ex Mss.

et in fines orbis terræ verba eorum. Si Apostoli fundamentum domus Dei sunt, et omnis christianitas ædificatio ejusdem templi manere debet, dicente Apostolo; Templum Domini sanctum est, quod estis vos, et Dei ædificatio estis, et reliqua. Studeamus omnes totis viribus nos ædificatori et inhabitatori conjungere, ut doctoribus nostris in fundamentum positis, eo donante, superædificari mereamur, ut inter electos lapides positi, et præfatis ordinibus juncti videamur, ut creatorem et redemptorem nostrum, judicem vivorum et mortuorum facie ad faciem videntes, cum eis laudare mereamur per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Tradit Velserus hanc principalium vitiorum divisionem, etiam Cassiano et quibusdam aliis placuisse.*

B

b *Græce* γαστριμάργια *a* γαστὴρ, venter, *et* μάργος, stultus. *Quasi dicas,* stultum amorem ventris.

c *A Græco* φίλος, amicus, *et* ἀργύριον, argentum.

d *Græce* κενοδοξία, *a* κενὸς, vanus *et* δόξα, gloria. κενόδοξος, inanis gloriæ cupidus.

CAPUT VI.

Sancti virtus duris probata, civitatis Augustanæ deprædatio, prædatorum pœnæ.

X. S. Udalrici virtus

Longe lateque cum fama ejus bonitatis dilataretur, et diabolus eum in hoc culmine virtutum stantem videret, omnigenis malitiæ suæ astutiis nitebatur in aliquam difficultatis voraginem immergere, et ab inceptis bonis impedire. C His vero temporibus Luitolfus, filius Ottonis *a* gloriosi regis, Dux erat Alamannorum, cui pater ejus antea gentes omnes regionum, suæ ditioni subjectarum, sacramento post finem vitæ suæ subjugaverat. Patruus autem ejusdem Luitolfi Heinricus, frater Regis, Dux *b* existit Noricorum *c* : qui vero inter se propter confinia regionum, ex suasione malignorum hominum *d* rixas et contentiones exercere cœperunt. Cumque eos rex nullatenus ad concordiam et pacem revocare potuisset, objecit se filio, et in adjutorium fratris convertitur. Cum autem filius ejus cum universis, quos congregare potuerat, ei resistere uteretur, atque extorrem regalis potentiæ agere moliretur, Heinricus, præfatus dux, commendata civitate Ratispona totaque regione Noricorum Arnoldo *e* Palatino comiti, et ceteris insuper suis fidelibus, perrexit ad Regem. Moram autem illo ibi faciente, præfatus Arnolfus cum multitudine populi fraudulenter Ratisponam cum ceteris urbibus, et cum frequentia populorum, et cum omnibus, quibus potuit, Luitolfi potestate subegit. Quibus compertis, Rex cum fratre suo Heinrico Bajoariam hostiliter invasit, D ad restituendum eum in honorem prioris potestatis.

40 Præfatus autem Antistes Udalricus, cujus *et constantia.* fidelitatis firma stabilitas numquam ab adjutorio Regis separata est, hæc comperiens, dimissa parte in Augusta civitate vasallorum suorum, ceterisque rebus collocatis, cum quibus potuit, omisso vehiculo carpenti, equitando in servitium regis, in regionem Noricorum sagaciter venit, carmulaque *f* prolongata, possibilitatem redeundi apte non potuit habere. Armolfus autem prædictus interim accepta multitudine, Augustam *g* adiit, et despoliavit rebus omnibus, quas secum abducere potuit, comprehensosque quosdam milites Episcopi secum Bajoariam revexit. Rex autem cum de regione Bajoariorum revertisset, et Episcopus in sua redire voluisset, non confidebat se in Augusta civitate posse cum multitudine parva defendere, quia totum pene episcopatum in beneficium extraneorum dividebatur a Luitolfo et sequacibus ejus : milites autem Episcopi quidam comprehensi, quidam vero sollicitatione iniqua divisi ab eo, quidam, deprædationibus in pauperiem deducti, E ita ut ei secundum suam voluntatem in adjutorio esse non potuissent. Hi autem qui cum illo remanserunt, suis colloquiis roborati, salubre consilium inierunt, ut, relicta Augusta civitate, castellum, quod dicitur Menichingen ædificare, et ab adversariis eorum ibi se defendere studuissent.

41 Tum vero una tantummodo nocte in Augusta *duris* civitate manebat inclusus, altera die statim perrexit ad prædictum castellum, quod erat in toto interius exteriusque sine ædificiis desertum. Quamvis certe hyems dura fuisset, tamen in illo loco in tabernaculis et in tuguriis festinanter compositis, expectavere, donec congregata familia castellum ligno circumcinxere, et intus secundum possibilitatem eorum ædificia apta composuere. Arnolfus itaque et omnes qui cum eo erant, regiæ potestati undique contradicentes, hæc comperientes, legationes miserunt, si sospitatem sui suorumque habere voluisset, potestati Luitolfi se sine dubio subdere non distulisset, et ut prædictum castellum cum suis componere deseruisset; quia eo tempore in tota regione Suevorum nullus in Regis adjutorio remanebat, nisi F Adalpertus comes cum sibi subditis, et Theodpaldus *h* frater religiosi Episcopi, et ideo æstimabant, ut eorum decreto virtutem resistendi nullo modo adquirere potuisset. Qui sapienti cum suis utens consilio, diversis promissionibus et humillimis responsionibus, et interdum obsidibus datis, iterumque receptis ad se, eorum iras, et obsidiones omnimodo mitigavit, donec, ædificato castello vallibusque renovatis, in munitione ejusdem loci ab eorum cum suis sævitia se posse defendere æstimaret. Cum vero induciæ rationibus respondendi ultra prolongari non potuissent, tunc manifeste confessus est, se, sicut cœpit, in voluntate Regis velle perdurare.

42 Tunc præfatus Arnolfus, filius Arnolfi ducis, *probata,* congregata multitudine eorum infaustorum, qui antea Augustam civitatem deprædati sunt, et aliorum, in quorum tunc confidebat adjutorium, voluit obsesso castello venerandum Episcopum, vi coactum, cum suis ditioni subdere Luitolfi. Hac re comperta, Episcopus e contra legatis missis, multa pecunia promissa, flagitabat, ut revertentibus eis, illi licuisset

in

A in pace subsistere; sin autem pace contradicta redire noluissent, præcepit eisdem legatis suos parochianos banno Christianitatis constringere, ne loca Sanctæ Mariæ, in suo episcopatu sita, nullo modo invadere præsumerent. Qui vero pecunia contradicta bannoque Christianitatis postposito, male incepta omittere noluerunt; sed ad internecionem eorum ea Dominica *i*, in qua mos est clericorum ante Quadragesimam carnes manducare, et deinceps usque ad sanctum tempus Paschæ devitare, hostiliter invaserunt prædium sanctæ Mariæ, et Episcopum obsiderunt. Qui vero die noctuque in Dei servitio studiose permanens, timore abjecto in Deum confidens, obsessiones eorum pro nihilo ducens, in prædestinatione inita firmiter perseveraverat.

43 Hæc vero obsessio ut comperta fuisset Adalperto *k* Comiti et Theodpaldo fratri Episcopi, congregata phalange populi, prima die quadragesimalis temporis, quod est dies Lunæ *l*, mane diluculo castra inimicorum invaserunt. Sed illi hæc antea posse fieri non putantes, imparati ad bellum inventi sunt, et B repentino timore perculsi, relictis spoliis fuga inimicos evadere studuerunt. Illi autem, eos sequentes, Hermannum, fratrem Arnolfi, apprehenderunt, quosdam in castris ciciderunt, quosdam vero ulterius subsequentes interfecerunt. Maxima autem parte eorum interfecta ceterisque fugatis, nullus eorum ad se defendendum fiduciam accepit, nisi unus nomine Egilolfus, fugiendo brachio Adalperti Comitis modicum vulnus infecit, de quo etiam vulnere *m* mortuus est: vulnerator etiam ejus statim occisus est ab Luitperto, vasallo Adalperti. Paucissimi autem eorum ictibus contusi ac diversis modis vulnerati, periculum tamen mortis, equis eorum eos asportantibus, eo die vix evaserunt. Quidam vero eorum gelu miserabiliter astringente, nudi in desperatione vitæ proprias mansiunculas repetierunt. Corpus vero Adalperti, in Dei voluntate occisi, reverendus Episcopus ad Augustam civitatem vexit, et animam honorifice Deo commendans, in ecclesia sanctæ Mariæ sepelivit. Nullus enim * eorum, qui antea sibi spolia Augustæ civitatis in contrarietatem sanctæ Dei genitricis Mariæ vendicaverunt, impunitus evasit, nisi C qui se suis propriis rebus cum indulgentia reverendi Episcopi redimere non distulerunt.

et conservata k

* enim *pro* autem.

XI. *Prædatores sacrilegi, puniti.*

44 Manus proprias unus ex his lacerando, vicinis suis in veritate dicentibus, perdito sensu spiritum exhalavit. Alius autem cum ablato de Augusta civitate libro, caballum sibi bene placentem comparavit, et secum adduxit in domum suam, uxorique suæ monstravit et dixit: Melius mihi placet istum formosum caballum habere, quam librum, cum quo hunc comparavi, in Augusta relinquere. Cujus verbis respondit uxor ejus, dicens: Utile tibi forte fuisset, si manus tua hunc librum injuste non tetigisset. Interim vero ille, levigando manu in posteriora tangebat caballum, et statim ab eo percussus, mortuus est. Novis et improvisis his cladibus, et aliis multis formidolosis rebus in reis peractis, a multitudine populi compertis, timor magnus invasit eos, qui se esse reos cagnoverunt de prædicta prædatione Augustæ civitatis, non solum in eos, qui illuc pervenerunt, sed et qui aliquid de injuste adquisitis ab eis acceperunt, et ideo ad pœnitentiam et lamentationem conversi, digna emendatione et restitutione abstractarum rerum, et cum efflagitatione indulgentiæ Episcopi, studuerunt se cum Christo et cum sancta Maria matre ejus pacificare. Non post multum vero temporis præfatus Arnolfus, qui se præsumpsit res sanctæ Mariæ hostiliter invadere, et incorrigibilis sine pœnitentia perduravit, obsessa Ratispona civitate paratus ad prælium exivit, et statim in articulo tumultus occisus est. Quidam etiam homo de episcopatu, qui dicitur Eihstetten, partem vilissimi mensalis *n* inde ad suam proprietatem portavit, et statim a dæmonio occupatus, nullum abscondendi locum ab eo invenire potuit, neque in ecclesia neque extra ecclesiam, neque aspersus aqua benedicta, quin juxta eum semper videretur manere, donec Augustam regrediens, injuste inde rapta reportavit, et Episcopum cum scopis ei flagella imponere pro Christi nomine postulavit, et insuper indulgentiam præfati delicti condonare, sicque liberatus a dæmonio, salvatus recessit.

Ex Mss

ANNOTATA.

E

a *Ottonem primum intellige, cognomento Magnum.*

b *Observat Velserus, eum pervenisse ad illum Ducatum ex matrimonio Idæ, filiæ unicæ Henrici. Ducis Suevorum, citans Luitp. Tic. Ditm. Witichindum.*

c *Norici Bavaris olim erant contermini.*

d *Has discordias ad annum Christi* DCDLIII *referunt Annales Hepidanni, adstipulante Baronio ad prædictum annum. Porro causas dissensionis disce ex Witichindo.*

e Arnoldum *vocat Regino anno 945; fuisse eum tradit Velserus filium Arnolfi, Bavariæ Ducis.*

f *Per* Carmulam *vel* carmulum *intelligi apud Bajoarios* seditionem, *seu* velitationem *(Germanice* scharmutzirung) *lego apud Cangium.*

g *Citat Velserus annales Augustanos, urbem anno 953 captam memorantes.*

h *Al.* Thietpaldus.

i *Dominicam* Quinquagesimam *vult Velserus.*

F

k Genealogia Kiburgensium, *inquit Velserus*, Albertum vocat alterum fratrem S. Udalrici, quod nescire *se dicit* quam verum sit. Ex hoc sane loco id non esse colligere.

l *Alius atque alius pro diversitate ecclesiarum, jejunii Quadragesimalis usus fuit, teste Baronio ad annum Christi 57. Hic videtur aliquod rigidioris jejunii epimetrum fuisse impositum clericis, ultra quod laici observabant; saltem in supposito Velseri, supra litt.* i.

m *Contractus, a Pistorio editus, habet ad annum 953 Adalberti Comitis mortem.*

n Mensales *vel* mensalia, *sunt* mappæ *aut* mantilia.

CAPUT

Ex mss.

CAPUT VII.

Conciliat Ottonem inter et Luitolfum pax, Hungarorum cædes, fratri ac nepoti soluta a S. Udalrico justa, sepulcrum conditum S. Afræ.

XII. *Otto imperator et Luitolfus* Ne diu me ab incepta taxatione subtraham, libet stylum retrahere ab enumeratione ex utraque parte obsessarum urbium, et bellorum undique furentium, et vicissitudine stromatum *a* diversorum, sed potius quomodo Dominus omnipotens per merita servorum suorum, suum dignaretur populum liberare, libet recensere, ne diaboli machinationibus ad suum perveniret exitium. B Cum rex Otto in Alamannia, propter eos, qui cum Luitolfo, filio ejus, ditioni suæ regalis potestatis contradicere voluerunt, cum exercitu conversaretur juxta flumen, quod Hilara *b* vocatur, in campo oppidi, quod dicitur Tussa *c*, et ibi sæpedictus filius ejus Luitolfus cum alio exercitu obvius ad pugnandum contra eum deveniret, et cum tanta vicinitate conjuncti essent, ut nulla ambiguitatis spe detenti, manerent in utrarumque partium multitudine, ni bellum ab eis committeretur; tunc amabilis Deo Udalricus Episcopus, in Deum tota fiducia confidens, assumpto Curiensis *d* ecclesiæ Hartberto *e* religioso Episcopo, legationes inter eos facere cœpit, et ad pacis concordiam exorare, et ne populus, qui a Deo illis commendatus est ad regendum, pro eorum reatu duceretur ad perditionem. Deo autem annuente, duæ amborum mentes, patris scilicet Ottonis et filii ejus Luitolfi, de proficua admonitione et doctrina venerandorum Episcoporum in mollitiam versæ, pactum pacis *f* inter se placitaverunt, et turbine belli mitigato, in sua cum pace redierunt.

C *annitente S. Udalrico conciliati.* 46 Tantis autem tunc præfatis tumultuum fatigationibus superatis, æstimaverunt se aliquod spatium temporis in pace posse quiescere. Altero pro certo statim anno, quod est anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCCLV *g* tanta multitudo Ungrorum erupit, quanta *h* tunc temporis viventium hominum nemo se antea vidisse in ulla regione profitebatur, et Noricorum regionem a Danubio flumine usque ad nigram silvam, quæ pertinet ad montana, simul devastando occupavit, et cum Licum transcenderet, et Alemanniam occuparet, ecclesiam sanctæ Afræ concremavit, et totam provinciam a Danubio usque ad silvam deprædavit, et maximam partem usque ad Hilaram fluvium igne conbussit, Augustam autem civitatem obsedit, quæ tunc imis *i* sine turribus circumdata muris, firma ex semetipsa non fuit. Sanctus autem Antistes magnam valde multitudinem optimorum secum intra septa civitatis collocatam habebat; ex quorum agilitate et audacia civitas fortiter firmata, Deo juvante, consistebat: qui, ut exercitum Ungrorum ad expugnandam civitatem circumdare viderunt, eis obviam exire voluerunt; sed hoc Episcopus eis non consentiens, portam, ubi maximus aditus intrandi D manebat, firmiter occludere præcepit. Porta *k* autem orientalis plagæ, unde itur ad aquam, sic a densitate Ungrorum bello occupata est, ut ipsi æstimarent se statim posse intrare, milites enim Episcopi, ante portam viriliter pugnantes, eis resistebant, usque dum unus *l* Ungrorum, qui ceteros pugnando antecedebat, et ex cujus ductu et antecessione maximam præliandi in illa hora confidentiam habebant, occisus occubuit: ceteri denique cum eum terra tenus mortuum cadere viderunt, magno clamore et lamentatione eum rapientes, ad castra reversi sunt. Hora vero belli Episcopus, super caballum suum sedens, stola indutus, non clypeo aut lorica aut galea munitus, jaculis et lapidibus undique circa eum discurrentibus, intactus et illæsus subsistebat. Bello vero finito regrediens, circuivit civitatem, et domos belli in circuitu civitatis congruenter ponere, et in tota nocte eas ædificare, et vallos, quantum tempus suppetebat, renovare præcepit. Ille autem totum spatium noctis in oratione pernoctans, religiosas mulieres in civitate congregatas concitabat, ut una pars earum cum crucibus ad F Dominum devote clamando, intra circumirent; et altera pars clementiam sanctæ Dei genitricis Mariæ pro defensione populi, et pro liberatione civitatis, studiosissime pavimento prostrata flagitaret. Ipse autem minimam particulam noctis ante matutinam horam corpus requiei soporis indulsit, ut matutinis laudibus expletis, aurora primum irrumpente, salutaris sacrificii hostiam Deo libare licuisset.

k Hungari Augustæ imminentes.

47 Ministerio sacro peracto, viatico sacro omnes recreavit, humilique admonitione persuasit, ut in fide recta persistentes, spem suam in Dominum componere non dubitarent, indicens eis omnigenam sponsionem consolationis, et annuncians psalmigraphi David verba, dicentis: Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Salutari autem admonitione Episcopi peracta, cum jubar radiantis solis primum latitudinem telluris irradiaret, exercitus Ungrorum inenarrabili pluralitate ex omni parte ad expugnandam civitatem circumcinxit, diversa ferens instrumenta ad depositionem murorum. Cumque undique parati essent ad bellum, et cuncta propugnacula civitatis repugnantium plena E fuissent, quidam Ungrorum, flagellis alios minantes, ad pugnandum coegerunt, et illi tantam multitudinem in propugnaculis resistentium eis, videntes, muris se conjungere adeo perterriti non audebant. Interim cum interius exteriusque parati essent ad bellum, Perchtolfus, filius Arnolfi, de castello Risinespurch vocitato, venit ad regem Ungrorum, adnuncians ei adventum Ottonis, gloriosi regis. Qui, ut hoc audivit, suum classicum omni exercitui notum, clangere præcepit, de cujus sonitu exercitu totus pugnam civitatis omisit, et ad colloquium eorum regis se conjungere festinavit, qui cum eis autumatione facta, Deo donante, a pugna civitatis cessabat, et in occursum gloriosi Regis ire cœpit, ea ratione, ut illo cum suis superato, victor rediens, civitatem et totum regnum libere habere potuisset. Regi Ottoni venienti Dietpaldus Comes, frater Episcopi, cum ceteris *m*, qui in civitate erant, nocte exiens, in occursum venit.

ad internecionem

48 Rex igitur cum tantum exercitum Ungrorum perspexisset, æstimavit non posse ab hominibus superari

A *fusi ac penitus deleti ab Ottone.* perari, ni Deus omnipotens eos occidere dignaretur, in cujus adjutorium confidens, suorumque consolationibus principum roboratus, bellum viriliter cum eis agere cœpit, et cum mutua cæde utrobique cecidissent, et his interfectis, qui ad occisionem a Deo prædestinati erant, gloriosa victoria Ottoni regi a Deo, cui nihil impossibile est, data est; ita ut exercitus Ungrorum in fugam versus, virtutem præliandi ultra non haberet, et quamvis incredibilis numerus illorum occisus fuisset, tantus tamen adhuc exercitus eorum remanebat, ut hi, qui de propugnaculis Augustæ civitatis eos venire conspexerunt, non pugna lacessitos eos redire æstimaverunt, donec prætereuntes civitatem, ulteriora Lici fluminis littora festinando repetere cognoverunt. Rex autem cum suis, eos sequens, et quibus se conjungere potuit, occidens, vespertina hora diei ad Augustam pervenit, ibique cum Episcopo illam noctem ducens, eique magnam consolationis revelationem faciens, de Dietpaldo fratre ejus, qui in bello occisus est, et de aliis ejus propinquis, ibidem interfectis, Rihguuinum, filium Dietpaldi, comitatibus patris honoravit, Episcopique fido adjutorio in quibuscumque ejus desiderium cognovit, dignam mercedem restituit. Mane autem facto, fugitivas barbarorum acies sequendo, regionem Bajoariorum revisit, festinisque legatis missis, tota remigia et vada fluminum observare præcepit ad occisionem eorum, quod et ita factum est. Illi autem nocte illuc venientes, quidam eorum ab his, qui in navibus erant, fluminibus immersi sunt, quidam occisi sunt; qui autem ad littus pervenerunt, ab his, qui littora observabant, interfecti sunt; nulla eis via, et nullum devium ab eis inveniri potuit, quin in omni loco vindicta Domini super eos manifeste maneret, ita etiam ut non post multos dies *n* reges eorum et principes comprehensi et ad Ratisponam perducti, in ignominiam gentis eorum, cum aliis multis eorum comprovincialibus, eculeo suspenderunt *o*.

XIII. *S. Udalricus fratri et nepoti justa solvit,* 49 Rex autem Otto, potentiam in Deo tenens, Henricum fratrem suum potestativa manu in regnum confirmavit *p*, et ipse in Saxoniam victor, sicut solebat, revertebatur. Venerandus autem Episcopus Udalricus, cum Rex ab Augusta discederet, abiit ad loca, ubi bellum peractum est, quærens prædictum Dietpaldum fratrem suum, et nobilem Reginboldum, filium sororis suæ *q*, et inveniens eos, ad Augustam perduxit, et in Ecclesia sanctæ Mariæ ante altare sanctæ Waldpurgæ virginis, in sede unius taphi *r* ambos fideliter seplivit. His ita, sicut prælibatum est, peractis, Episcopus, quamvis multis adversis fatigatus fuisset, sicut optime omni speranti in Deo decet, bonæ consolationis effectum assumens, cum suis pertractare cœpit, qualiter imminentia damna aptissime superare potuisset. Imprimis qualiter deprædatam congregationem clericorum sustentaret, ad implendum quotidianum ministerium servitii Dei in Ecclesia : sciebat enim eos cibaria non habere, et ideo cum his, quæ ipse sic deprædatus habere potuit, et quæ a benevolis populis ei transmissa sunt et oblata assidue, in sua præsentia eos secundum suam facultatem mandere et bibere fecit, et omnimodis adjutoriis stabilivit, eo usque, dum ex semetipsis deprædationis miseriam temperaverunt, et loca eorum ex iterata laboratione sustentationis subsidium attulerunt; sin autem, loca, ignibus exusta et consumptis frugibus in desolationem redacta, studiosis laboribus in agris et in ædificiis renovare præcepit, *Ex MSS. clericos sustentat.* strenuitas autem familiæ jussioni ejus parendi sic inchoabat, et congruo tempore utilitatis usu, quantum possibilitas sufficiebat, restituit.

ecclesiam S. Afræ restaurare meditatur. 50 Ecclesiam autem sanctæ Afræ, qua a paganis fuerat cremata, adhuc reædificata non erat, sed tugurium glossibus *s* tectum, altaria ab imbribus et intemperiebus defendebat : sepulchrum Simperti *t* Episcopi, in choro juxta gradus situm, adhuc sine tecto remanebat, de cujus operimento in visione admonitus, lignis more operculi arte conjunctis tegebat. Non post multum vero temporis decursum, iterum admonitus, ut domum sanctæ Afræ reædificare non tardaret. De cujus instauratione cum sæpissime tractaret, qualiter congruentissime fieri potuisset, et qualiter sub positione cryptæ orientalem plagam ecclesiæ convenientissime decoraret, et nullus certitudinis effectus ei animo irrepsisset, continuis orationibus et jejuniis cum domesticis et religiosis presbyteris, devotissime misericordiam Dei secreto deprecari cœpit, ut ei monstraretur locus, in quo corpus sanctæ Afræ collocatum fuisset, et si cryptam in eo loco, ubi voluntas ejus complacuit, fas componere maneret.

eique condit sepulcrum. 51 Ut orationem ejus et jejunium ad aures Domini pervenire dubium non esset, secundum cantationem sancti David prophetæ : Ecce oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum, quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, et locum collocationis corporis ejus, sicut in scriptura passionis ejus est scriptum *u*, ab Augusta civitate in secundo milliario in ecclesia *x* monstravit. Cryptam autem in prædestinato loco fieri prohibuit, propter Sanctorum reliquias, quæ in illo loco, in requie diem expectare debent judicii. Hac revelatione perdoctus, quid sibi esset faciendum; muros ex maxima parte ab ignibus depositos, cum magna festinatione reædificare fecit, et priori altitudini mensuram unius cubiti superposuit, cryptaque congruenti occidentalem partem ecclesiæ decoravit, super ædificia, in sua præsentia caute mensurata, summo studio incidere et adducere præcepit, et non tardavit, donec imbricibus eam ex toto cooperuit, et interius ædem ecclesiæ laquecariis vestivit, lucida pictura decoravit, et ornamenta ecclesiæ, quæ propter barbaros in civitatem fuerunt deportata, et in matrici ecclesia servata, restitui fecit.

ANNOTATA.

a *An* stroma *hic sumitur pro* stratagemata, *ut vult Velserus? an potius pro vicissitudine et alternatione scenæ, quales in bello recurrunt frequenter?*

b Hilara, *sive* Ilarus, *fluvius Germaniæ in Suevia, ortus in confinio Tirolis.*

c *Id est* Tussen, *cis Hilaram prope* Dietenheim, *quod ultra est.*

d *Episcopatus Churensis vel Curiensis, unus ex vetustissimis Germaniæ episcopatibus, cœpit circa* annum

Ex MSS.

annum æræ Christianæ 400, ut censet Bruschius, de Episcopis Germaniæ.

e Hardobertum *hunc appellat Bruschius; quem confirmatum refert ab Ottone I, et obiisse anno Domini 969, cum laudabiliter præfuisset annis uno et viginti.*

f *Observat Velserus, pacem conciliatam 954, ex Mariano Scoto et Reginone; pro anno 953 citat Contracti edit. n.; addens, notasse Marianum conciliatæ pacis* XII *Kal. Januarii; paulo aliter hæc videri narrare Witich. et Dietmar., videlicet Luitolfum Reginoburgi pacem obtinuisse; sed ex Witichindo colligendum, eas inducias potius, quam pacem fuisse, multaque, ad historiam illius temporis pertinentia, intercidisse.*

g *De hoc anno inter omnes pene historicos convenire, testatur Velserus; sed Sigebertum habere 957; Marian. 956.*

h *Tam ingentem Hungarorum multitudinem fuisse memorat Regino,* ut non, nisi terra eos dehisceret, vel cælum eos obrueret, ab aliquo se vinci posse dicerunt. B

i *Id est* humilibus.

k *Porta vulgo,* Jacobæa, *juxta Velserum.*

l *Commentatur hic Velserus,* veteri fama proditum; textores Augustanos egregiam hoc bello operam navasse, primario Ungarorum Regulo occiso. Hic ipse videri possit, cujus clypei insigne luteo et rubro colore distinctum, Otto illis virtutis testimonium concesserit.

m Inter quos forte S. Udalricus, *inquit Velserus; appellans ad Ditmarum, qui scribit, Ottonem ante pugnam, sacram communionem ab egregio porrectam Othalrico, confessoro suo, sumpsisse.*

n *Animadvertit Velserus, hoc prælium in festum S. Laurentii incidisse, mittens lectorem ad Witichindum præcipue ac Ditmarum, præter alios illorum temporum historicos; ac referens ex Reginone; uumquam ante in illis regionibus talem victoriam esse auditam; tradidisse Frisingensem, ex omnium hostium numero septem tantum effugisse; scribente Gotfrido Viterb. part. 17 Chronic., sex viris exceptis, ceteros narrari extinctos. In Chronicis Germaniæ, quod mireris, ubi res ex professo narratur,* minorem elapsam esse Hungarorum partem, *tantum refertur.* C

o *Tres Hungarorum Duces, jussu Henrici, Bavariæ Ducis, suspensos, refert Velserus ex Witichindo; Reges eorum in patibulis suspensos Ratisponæ, ex edit. n. Contracti. Eos apellari Regulos ex Sigeberto commemorat.*

p *Henricum ante pugnam Hungaricam a fratre suo Ottone in Bavariæ ducatu restitutum esse; post victoriam autem in Saxoniam abisse, observat Velserus ex Witichindo; atque Henricum eodem anno 955 obiisse, ex Reginone, et Contracto.*

q *Fuisse hunc filium seroris suæ Luitgardæ, habes in Comm. prævio, num. 4.*

r *Id est* sepulcri, *a Græco* τάφος.

s *Id est,* scandulis, *ut notatur ad marginem vitæ, a Velsero editæ. Forte* tegulis *aut* cespitibus.

t *De Simperto agetur ad diem 12 Octobris.*

u *Edidit eam Velserus. Vide edit. novam a pag. 477.*

x *Collige ex nota marginali apud Velserum, anthographum ejus alia manu ad oram habuisse,* a loco, ubi passa est. D

CAPUT VIII.

Sanat Sanctus surdum et cæcum, sepulcrum sibi construit, visit limina Apostolorum, Sanctorum reliquias conquirit, patrat miracula, proficiscitur in Burgundiam.

XIV. *Sanat S. Udalricus surdum et cæcum,*

Quam in magna observatione, Dei ille locus orientalis partis ecclesiæ, semper maneat, certis sit indiciis manifestatum, hic mihi congruum videtur innectere. Quidam hortulanus, nomine Adelpoldus, ibi deambulando inter gramina speluncam invenit, E in quam intrans, formosam ædiculam sub terra muratam conspexit, et veniens nunciavit Episcopo, dicens; in hoc loco possum olera mea et alia necessaria reponere. Cui ille respondit denunciando, dicens; Si hoc facis, sensum et sospitatem membrorum tuorum te perdere, dubium non est. Hortulanus autem verbis Episcopi non credens, sine ejus scientia prafatas res in eamdem speluncam congregare cœpit. Hoc faciendo, sensum cum auditu et visu perdidit. Hoc autem cum Episcopo nunciatum fuisset, jussit adduci sibi hortulanum, et dixit ei; Quare occupare voluisti illum sanctum locum, spernendo meum præceptum? Cui illi, quamvis sensu careret, non inficior, ait; Scio enim quod pro illo reatu, quod mandatis tuis non obedivi, istam tribulationem incurri. Cujus tribulationibus benevolus Episcopus condolens, indulgentiam ei cum benedictione donans, Deo concedente, sanitati restituit. Mirabile dictu, ille hortulanus postea illam speluncam nullo modo invenire potuit. Postea autem Episcopus, pollinctoribus accersitis, in australi parte exterioris muri ecclesiæ, sepulcrum sibi fodere, et exterius muro cingere, et F perrupto muro ecclesiæ arcum muratum desuper curvare præcepit, et arcam componere ad cooperiendum corpus in sepulchro insuper tabulatum densum longo tempore imputribile, cauta conjunctione vinctum, superponi decrevit. His præparationibus exequiarum suarum perpetratis, omni hebdomada dehinc ipsum locum die Veneris visitare, et ibi hostias immolare consuetus erat, si alia aliqua ei occupatio vel absentia impedimentum non fecit.

sepulcrum sibi ædificat,

53 Interea vero, Dei donante clementia, istas regiones concordia pacis illustrabat, et benevolas mentes turbo persecutionum a servitio Domini, non prohibebat, ideo ipse Romam pergere decrevit, et illuc feliciter pervenit, liminaque beatorum Apostolorum Petri et Pauli devotionis studio humiliter visitavit, ibique precibus profusis, eleemosynarumque largitate pauperibus dispensata, ab Alberico principe Romanorum *n* honorifice susceptus est, frequentique ministerio et oblatione cumulatus, aliquantos dies ibi perduravit. Cumque ibi morando, reliquias Sanctorum

Romam tendit, reliquias SS. conquirit.

A ctorum se velle comparare, indicasset, quidam clericus, ad eum veniens, perduxit eum in silentio noctis, ubi caput sancti Abundi Martyris in quadam ecclesia, altari inclusum, servabatur, cujus passionem ei ostendens, et caput præsentans, sacramento firmitatem fecit super reliquias, quas episcopus secum attulerat, ejusdem Abundi caput *b* esse, cujus passio præsentialiter fuit perlecta. Cum autem sacramentum peractum audisset Episcopus, placitam mercedem clerico donavit, caputque sancti Abundi accipiens, ad Augustam secum reportavit, ibique ad consolationem multorum gloriose inclusit.

Frequentat monasterium S. Galli.

54 Monasterium vero sancti Galli, ubi ille scientias litterarum fuerat perdoctus, assidue visitavit, ibique Deo militantibus cœnobitis convivium fecit, et inde ad cellam sancti Meginardi *c* perrexit, ad videndum servum Dei sanctum Eberhardum *d*, ejusque necessitatibus, sibique subjectis monachis subveniendum, in quibuscumque potuit eorum cognoscere voluntatem. Ultima vero vice, Eberhardo vivente, cum inde recedere debuisset, expleta multimodo amabilitatis locutione, acceptoque cum orationibus in Ecclesia permisso *e*, ad vehiculum suæ reportationibus egressus est. Cumque paratus esset ad pergendum, et eo die sanctum Eberhardum amplius videre non putaret, subito post eum quasi festinando veniebat, et oscula charitatis iterans cum flebilibus oculis aiebat; Ex hac hora ultra me non videbis, donec exempti corporibus in præsentia Dei nos videre merebimur. Cujus verbis respondens Episcopus, dixit : Dulcissime Pater nunc scis, me certe cito de hoc seculo esse migraturum. Cui ille respondit : Finis adhuc vitæ tuæ tibi non imminet, verba autem, quæ tibi nunc dixi, vera esse non dubites. His verbis expletis, Episcopus remeavit, et antequam iterum eamdem cellam revisitaret, Eberhardus feliciter migravit a seculo.

XV. *Burgundiam petit.*

55 Regionem quoque Burgundionum tempore alio adiit *f*, et ad Agaunensium locum *g*, ubi sanctus Mauritius cum suis sequacibus propter nomen Domini martyrium sumpsit, magnæ humilitatis studio visitavit, quia antea a Rege *h* Burgundionum promissionem accepit, ut unum de sanctis martyribus ex ejus datione et adjutorio, inde ad Augustam referre mereretur. Et cum illuc die Sabbati perveniret, monasterium noviter a Saracenis *i* exustum invenit, et nullum de habitatoribus ibi conspexit, nisi unum ædis ædilem *, combustum monasterium custodientem. Cumque ille sacram noctem in Dei laudibus ibi permaneret, et mane cum radius solis primum latitudini terræ lucem diffunderet, Missam de sancta Trinitate celebravit, qua expleta, cum alteram statim venerationi diei Dominici congruentem celebrare cœpisset, duodecim clerici cum multitudine populi advenientes, ministerii sui celebrationem audientes persisterunt. Quo peracto, sanctus Episcopus eosdem fratres salutavit et muneribus honoravit, et ob quam rem illuc deveniret, notum fecit. Qui hilaritatis ejus dulcedinem et sanctitatis religionem persentientes, ne delectabili desiderio privatus abiret, aperta collationis Sanctorum spelunca in scopulo exciso, plurima parte sanctarum reliquiarum donatum lætificaverunt.

* al. senilem

56 Cum vero optabili licentia clericorum et amantissima dimissione populi inde rediret, Constantiam civitatem causa orationis visitavit, et inde ad Augiam *k* insulam venit, ab Alewico *l* abbate charitative susceptus et omnimodis commodi bene procuratus est. Cumque amabili colloquio inter se sermocinarentur, omnia, quæ ei in itinere acciderunt, nota fecit. Benevolentia autem abbatis, cum audiret eum pro amore sanctarum reliquiarum exire, desiderio ejus satisfaciens, non modicam partem de corpore sancti Mauritii et de aliorum multorum sanctorum reliquiis ei donans, lætum abire permisit. Augustæ vero civitati cum appropinquaret, præmissis nunciis demandavit, ut ad optivum donum * sanctarum reliquiarum, quod secum attulerat, honorifice clerici cum populo, et cum crucibus et incenso pigmentorum, aquaque benedicta occurerent, et suscipiendo gloriose, cum laudibus et melodiis congruis perducerent honorifice cum illo in ecclesiam, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ consecratam. Illuc cum perductum esset, ab episcopo caute collocatum est in arcam, auro et argento coopertam, ad laudem Dei omnipotentis et in auxilium populi advenientis in nomine Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum, Amen.

Ex mss. *Reliquias alias*

* *Id est,* exoptatum.

57 Talibus et his similibus studiis semper in Dei voluntate serviens, decertavit qualiter episcopatum, quem ad regendum suscepit, omnigenis honoribus sublimare potuisset, et servitium Dei et sanctæ Mariæ Dei genitricis amplificare indefessus laborabat, et ideo ubique gratia Dei præventus, sicut in psalmis scriptum invenitur ; Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos. Et secundum Apostolum dicentem : Scimus, quomodo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum et reliqua. Multiplicibus enim Dei magnificentiis honoratus, et firma fide confortatus, desideria voluntatis ejus percipiens multis in suis necessitatibus profuit, et possibilitatis suæ potentiam, quantum potuit, humiliter celavit; quia multi, qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis ejus benedictione percepta, sospitati restituebantur, si pro qua re benedictionem expetivere, non indicavere. Qui autem necessitatis eorum afflictionem manifeste nunciaverunt, benedictione subtracta, causa humilitatis abire permisit, dicens : Ego non sum dignus de hac infirmate vos posse liberare.

quæsituras.

Sanat epilepticos.

ANNOTATA.

a *Recte Mabilio in Annal. Bened. an. 955 dicit,* hoc iter præpostero relatum esse ordine, uti et quæ sequntur de ejusdem itinere in Burgundiam, ex eo manifestum esse, quod Albricus, Princeps Romanorum, superiori jam anno decesserat.

b *Velserus remittit lectorem, ut* de hoc capite videat notas collegii Romani *(imo Domus professæ)* Societatis Jesu ad historiam SS. Abundii et Abundantii sub littera c; fuisse enim plures Sanctos hujus nominis. *Plura de hisce Martyribus liber,* Tesori nascosti dell' alma citta di Roma, *versus finem.*

c Hanc Cellam, *inquit Mabilio Annal. Bened. tom. III, pag. 418,* amplificavit Eberhardus, et discipulorum aucto numero monasterium ibidem instituit, adjuvante Hermanno Duce, qui eam soli-

P tudinem

Ex mss. tudinem a Comitibus Rapersvillanis redemit. Tum vero Eberhardus novam ædem, eamque multo ampliorem et augustiorem, in honorem Deiparæ Virginis sanctique Mauritii et Sociorum exstruere cœpit et in ea sacellum, a Meginrado quondam ædificatum, inclusum, illudque integrum et intactum servavit. *Ex eodem auctore insuper observa, hunc locum etiam vocari, monasterium* Einsidlense S. Mariæ et S. Mauricii, Notre Dame des Ermites, seu Meginradi Cella, Cella solitariorum, Eremitarum monasterium, *apud Helvetos situm.*

d *Eberhardum ex Decano Argentinensi eremitam extitisse, refert Velserus ex Stumfio, lib. 6 c. 21, et ex Bruschio de Monasteriis; atque eremum ingressum anno 923.*

e Accipere permissum, *videtur hic idem esse, quod Germanicum,* Urlaub nehmen, *id est* valedicere.

f *Anno videlicet 940, ut ex Frodoardi Chron. colligere Baronium, observat Mabilio.*

g *Vignierus in Chronico Burgundionum ad* B *an. 515, sic loquitur :* Sigismundus Rex Sugerium filium ex filia Theodorici Ostrogothorum Regis susceptum, superinducta noverca, non conferendæ nobilitatis, necavit, in ejus vero parricidii expiationem, Agaunense cœnobium D. Mauritio posuisse fertur.

h *Reges Burgundiæ fuisse jam tum ab anno 912 ad 990 Rodulfum et Conradum, affirmat Velserus ex Chron. Vignieri.*

i *Id contigisse anno 940 refert Mabilio ex Chron. Frodoardi, et Baronio.*

k *Monasterium est Benedictinum, conditum circiter annum 724. Plura Bruschius in Monast. Germ.*

l *De Alewico seu Alawico, abbate Augiensi, ejus nominis primi, agit Mabilio in Act. Bened. Sec. 5, a pag. 246.*

CAPUT IX

C *Oleo a se consecrato curat infirmitates; siccus fluvios transit; liberatur a submersione; impetrat successorem sibi in episcopatu Adalberonem.*

XVI. *Oleo a se consecrato suam et aliorum* Sanctificatum vero oleum in die Cœnæ Domini, ab eo tam salubre effectum est, ut multi in infirmitate positi, ab eo uncti, celeriter sanitati restituerentur; et multi caliginem oculorum habentes, et præsentis luminis se in hoc seculo manere * carentes putavere, a tactu hujus olei, serenitati oculorum iterum uti meruerunt. Hæc vero nemine dicente comperiebam, sed propriis oculis in quamplurimis peracta conspiciebam. De ipsius autem Episcopi recuperatione *a* non oportet reticere; quia cum quodam tempore de monasterio sancti Galli redire ad Augustam civitatem decrevisset, Campidonam *b* veniens, tam gravi infirmitate detentus est, ut ex se sine adjutorio aliorum ambulare non potuisset, et cibum ad recreationem corporis sumere, vires non sufficerent; missis nunciis D celeriter ad Augustam civitatem, oleum ab eo consecratum sibi inde reportare præcepit; cumque in vigilia Pentecosten *c*, nunciis revertentibus hora diei nona, cum adhuc congregatio monachorum solenni officio Missæ interfuisset, et ipse intra cubiculum, sacrum mysterium auditum habuisset, oleum ei repræsentatur, peracto sacro mysterio, monachi ad eum introducti sunt, præsentibus clericis, qui cum eo illuc devenerunt, et cantatis pro ejus infirmitate septem psalmis, letaniaque devote expleta, quemdam sanctum monachum, Hiltine nominatum, ad claustrum revertentes fratres, ad ungendum eum oleo sancto cum suis duobus presbyteris dimiserunt.

* *An munere?*

59 Unctione vero peracta, secundum doctrinam *curat infirmitatem.* Jacobi Apostoli : Infirmatur quis in vobis, inducat presbyterum ecclesiæ, et reliqua; dixit Episcopus Præposito; Istis unctoribus meis cum ceteris meis comitibus, in mea vice servitium congruenter exhibete, cum his bonis, quæ nobis hodie concessit Deus. Cum vero ad mensam prandendum consedissent, et adhuc prandium peractum non fuis- E set, nuncius de Episcopo venit, dicens : Læto animo estote et recreamini cum gaudio, quia Dominus noster Episcopus, quamvis hebdomada præterita vel buccellam panis ad refectionem accipere non potuisset, nunc, Deo donante, se reficit, et reducta sanitate est melioratus. Qui, audito delectabili nuncio, omnes simul Deum laudantes et Deo gratias dicentes, hilares effecti sunt. Vespertina autem hora adveniente, et signo vespertinali in primis sonante, statim surrexit et ad Ecclesiam ambulavit, et ibi in Dei laudibus infatigatus permansit; donec vespertinalis laus a fratribus secundum cursum monachorum prolixe perficiebatur, et postea de die in diem confortatus, ex integro pristinæ sanitati cito restitutus est. O quam magna multitudo dulcedinis Dei ! qui illi hoc tanta velocitate ad remedium concessit, quod ille aliis ad medicinam et ad indulgentiam peccatorum præparavit, ut cum ejus fide perfecta, ceteris plurimis fides confirmaretur.

60 Tradere huic quoque me aliam rationem in F hoc loco oportet, quam, Herewigo Capellano ejus dicente, comperi. Quadam die, cum pro aliqua utilitatis causa super fluvium, Vindicem *d* nominatum, caballicare *e* debuisset, et ipse ab illuvie elevatus fuisset, et comites Episcopi universi vadum rectitudinis devitarent, et alia vada aptiora quærerent, etidem ipse prænominatus Herewigus, solus cum eo remaneret, ipse vadum, quod alii omiserunt, sine trepidatione transcendit, soccis, de sago factis, indutus propter frigus, quia hyems erat. Præfatus vere Herewigus, flumine transgresso, ex cingulo deorsum, quamvis super altiorem caballum sederet, quam Episcopus, udus effectus est, et prospiciens in vestimenta Episcopi, si aqua infunderentur : sed nec in soccis unum pilum humidum conspexit, et ad Episcopum dixit : Ego uditate perfusus sum, et tuæ Celsitudini pilus in soccis non est madefactus. Cui dixit Episcopus; Hæc, quæ vidisti, me vivente, nemini dicere præsumas. Alio vero tempore, cum ad colloquium Ottonis Imperatoris ad Ratisponam civitatem navigando per Danubium venire decrevisset, quodam die, nautis incaute ante se conspicientibus, navis cuidam ligno importune conjuncta, aquis repleta, immer-

XVII. *Fluvium exundantem siccus transmittit:* *d* *e*

A immersionem omnibus minabatur. Perturbati vero omnes et timore perculsi, ad littus magno studio navem perducere festinarunt.

61 Navi vero aridæ adducta, quæ intra erant, ad littus portaverunt, illius vero Episcopi, in posteriori rostro navis sedentis, obliti sunt. Unus vero clericorum, Mesi nominatus, magno stupore attonitus, dixit; Heu nobis miseris, quia seniori nostro in isto periculo adjutores non fuimus, et his dictis, currens per profunditatem aquæ, quæ in navi fuerat congregata, assumptis brachiis Episcopi super humeros ejus, evexit eum extra navem. Omnibus itaque expositis et illo novissime egresso, navis in posteriori parte profunditati demersa est. Quid mirum, si navis onusta, eo insedente, mergi non potuit, sed eo jubente super aquam stetit, qui beato Petro Apostolo undas maris ad superambulandum, propria voluntate firmavit? sic non ex sua conditione, sed ex meritis in ea sedentis, navis interim super aquas natare cogebatur, donec cunctis stipendiis et oneribus revelaretur, postea vero immersa nunciabatur.

præsentissimo naufragio eripitur,

B 62 Romam visitare itaque cum quodam tempore æstuanti animo desideraret, et ad fluvium nomine Tarcum *f* perveniret, tam periculosum ex inundatione aquarum factum invenit, ut nullus ex utraque parte advenientium, eo die vel alio se posse venire super eum speraret. Sanctus Episcopus, in Deum confidens, paratura missatica *g* se indui festinavit, et in littore fluminis cum suis comitibus Missam devote celebravit, et post Missam præfatum fluvium tanta commoditate transivit, ut nulli ejus comitum aliquid adversitatis eveniret, sed omnes salvi et incolumes, Deum laudantes, gaudendo ibant per viam.

XVIII. *fluvium exundantem transit.* *f* *g*

63 Multimodis Christi servitiis cum ferventissime insisteret, et undique amplificare studuisset, Deo donante excogitavit, propter cujusdam sanctimonialis religionem, Emoza nomine, ad ecclesiam *h* sancti Stephani protomartyris, sanctimonialium congregationem componere, et regulæ sanctitatis subdere, et sancto velamine Christo Deo desponsatas conjungere. Quod cum factum fuisset, quædam mulier, cum consensu connubia mariti despiciens, eidem congregationi, ob futuræ beatitudinis mercedem, obedientiam professa, se admiscuit, litterarum vero scientia C ad perfectionem docta, non manebat, ad exteriora autem necessitatis opera strenuitatem magnam habebat, et ideo aliæ sanctimoniales eam cellerariam facere voluerunt: qua renuente, Episcopo nunciatum est, et supplicatum est, ut cum sui potestate ministerium cellarii commendaretur. Episcopus vero supplicationi assensum præbens, præfatam sanctimonialem cellerariam esse præcepit. Illa autem præcepto Episcopi non obedivit, sed in pristina refragatione conata est persistere. Sequenti vero nocte in somnis audivit vocem, dicentem sibi: Quia non obedisti præceptis Episcopi, ideo usu ambulandi privaris, tamdiu donec ab eo absolveris. Expergefacta autem dissolutam membris ita se esse persensit, ut nullum ambulandi effectum habere potuisset.

XIX. *monasterium monialium condit.* *h*

64 Hac infirmitate ligata, laboriose exspectabat adventum Episcopi. Interim vero appropinquabat tempus synodalis colloquii, et Episcopus ad Augustam revertebatur; hoc cum infirma sanctimonialis audiret, rogavit se portari in ecclesiam sanctæ Mariæ et obtutibus ejus repræsentari. Cumque ad ejus præsentiam veniret, humillimis precibus ejus misericordiam deprecari cœpit, ut ab affligentibus alligationibus infirmitatis ab eo absolvi mereretur. Audita ejus deprecatione, Episcopus, de inobedientia eam increpavit, et munere benedictionis simul et indulgentiæ donatam dimisit. Cumque ab ea reverteretur Episcopus, statim sanitati restituta, currendo præcessit Episcopum, antequam ille perambularet ecclesiam, et ante celsitudinis ejus præsentiam prostrata, Deum pro reddita sanitate laudando, promisit de inobedientia ultra sese emendaturam, et ad proprias mansiunculas læta rediit.

Punita monialis inobedientia, a Sancto sanata,

Ex MSS.

65 Hymnizans Dominum sanctus Episcopus, habili tempore postea ecclesiam in cœmeterio sanctæ Mariæ in modum crucis ædificare cœpit, et ædificatione peracta, altaribusque quinque in ea compositis, in honore sancti Joannis Baptistæ dedicavit, et dolium baptizandi, de petra excisum, in ea constitui fecit, et dote legitimatam, presbytero ad procurandum in divinis officiis commendavit, et præcepit, ut matricularii in omni hebdomada die Sabbati, et in aliis E solemnibus festivitatibus, cum Evangelio et crucibus et cereis cum Dei laudibus reverenter visitarent, et in paschali hebdomada, quam dicunt infra albas, quia tunc consuetudo est tres cantare psalmos ad Vesperam, remanentes duos illuc deambulando cum antiphona et tono formosa modulatione perpsallere, et ipse persæpe ibi salutares hostias Deo immolare consuevit. Zoam *i* in ultimis temporibus suam salvare cupiendo, animo decrevit, quamvis vires corporis de die in diem decrescere sentiret, ut limina Apostolorum Petri et Pauli devota intentione laborasset visitare. Cumque aliquantulum itineris peregisset in carpento, et ad difficiliores vias perveniret, non potuit ultra iter peragere, antequam in lecto collocatus, equis superpositus, pergere cœpit: sicque prrgendo, quamvis comitibus ejus ubique periculosum videretur, Deo juvante et sancto Petro Apostolo, sine periculo pervenit ad Romam, votorumque ibi antea dispositorum, et promissionibus devotissime expletis, et gratissimorum emolumentorum et indulgentiarum donis acceptis, permissoque salubri, a sancto Petro et Vicario ejus Pontifice, ceterisque, F Deo ibi et sancto Petro militantibus, honorabiliter accepto, felicem reditum iniit, et Ravennam visitare disposuit; illucque cum appropinquaret, Imperatorem gloriosum Ottonem cum imperatrice Adalhaida ibi manere comperit, et ante se misso nuncio, adventum ejus illi indicavit, et ille statim nuncium sequendo, ad ostium cubiculi Imperatoris pervenit. Imperator vero cum eum in tanta vicinitate manere agnovisset, uno pede calceato et alio adhuc incalceato, causa humilitatis et flagrantia divini amoris, cum ad suscipiendum amabiliter festinavit.

XX. *ecclesia ædificata S. Joan. Bapt.*

i XXI. *Tertium Romam tendit.*

66 Cumque in cubiculo, accersita Imperatrice, suavi colloquio fruerentur, et alternis locutionibus diversarum rerum proventus terminarent, Vir sanctus Imperatorem cum auxilio Imperatricis flagitare cœpit, ut filio sororis suæ Adalberoni *k* procurationem sui episcopatus, regimenque super familiam et omnia negotia secularia, ad eum pertinentia, fideliter firmiterque commendaret, et ut a celsitudine ejus imperialis potentiæ promissum consolationis accipere mereretur, ut post ejus discessum, cathedram episcopalis

Successorem ab Ottone impetrat Adalberonem nepotem *k*

Ex mss. palis potestatis ei donaret, ut sibi majoris otii ad studium orationis et ecclesiastici regiminis et christianitatis stabilitatem facultas concederetur. Cujus petitioni gloriosus et benevolus Imperator assensum præbens, secularium negotiorum commercia Adalberoni commendavit, et episcopalis honorem cathedræ post vitam Episcopi, si Deus vellet, ei donare permissit, et insuper multis libris auri Episcopum donatum, amabiliter abire permisit, et ejus mansiones cum alio servitio necessario, cum suis fidelibus usque ad finem illius provinciæ caute disposuit.

67 Episcopus autem et præfatus Adalbero, cum lætabundi ad Augustam reverterentur civitatem, honorifice, sicut decuit, suscepti sunt et omnes, qui ibi inventi sunt, comperta eorum prospera reversione, et honorificatione, ab Imperatore eis facta, valde lætificati sunt. Tunc vero præfatus Adalbero congregatis militibus Episcopi, desideravit, ut ei sacramenta fidelitatis jurarent, quod et fecerunt in præsentia Episcopi, similiter et familia per totum episcopatum fecit. Episcopus autem indumento, more monachorum formato, induebatur, quorum antea regulam multimodis virtutibus sequi consueverat. Cumque hæc ita agerentur, propter quorumdam clericorum æmulationem, qui se æstimabant post obitum sancti Episcopi, imperiali celsitudine concedente, episcopatum posse acquirere, ferulam episcopalem publice portare præsumpsit, ut eis tota spes acquirendi episcopatus adimeretur.

XXII. *in episcopatu.*

B

ANNOTATA.

a *Id est,* recuperatione valetudinis.

b *Est monasterium Benedictinorum celebre apud Suevos. vulgo* Kempten, *ad Hilaram fluvium, dotatum ab Hildegarde Regina, Caroli Magni conjuge. Adi Mabilionem tom. II Annal. Bened., pag. 159.*

c Pentecosten *absque ulla inflexione veteres scripsisse passim, uti hoc loco, monet Mabilio.*

C

d *Vulgo* Werten, *qui item* Vindex *appellatur infra, in libro de miraculis, num. 113 et 114.* Vindonem *appellavit Fortunatus lib. 4 de vita S. Martini. Sueviam interluit.*

e *Per* caballicare, *intelligo* equitare.

f Tarus *Plinio et aliis, fluvius Italiæ Cispadanæ.*

g *Id est ornamentis, ad Missam adhiberi solitis.*

h *Notat hic Mabilio ex Bruschio, circiter an. 936 fuisse conditam, eique præfuisse abbatissam Eleusyniam, Udalrici consanguineam; citaturque ab eodem Mabilione Berno, dicens hanc ecclesiam* extra urbis muros *sitam fuisse. Nunc intra muros continetur, Benedictinis monialibus, quales ibidem loci olim fuerunt, in Canonicas mutatis.*

i *A Græco* ζωή, vita. *Hic* μετονυμικῶς *pro anima; anima enim est vita corporis.*

k *Filius hic Luitgardæ, sororis* S. Udalrici.

D

CAPUT II.

Acta Synodi Ingelheimensis in causa Adalberonis; mors ejusdem, aliorum suasu pergit in episcopatu S. Udalricus; Sancti in abbatiam Ottenburanam benevolentia.

Postea vero, revertentibus de Italia Imperatoribus *a*, patre scilicet et ipsius prole ad Franciam *b*, facta est synodus in loco qui dicitur * Ingilunheim *c*. ad quam Archiepiscopi cum ceteris suis suffraganeis sanctum Udalricum cum suis legatis honorifice invitaverunt, Adalberonemque ejus nepotem cum eo venire decreverunt. Illuc vero cum pervenirent et Antistites ibidem congregati, Adalberonem baculum episcopalem publice portare cognovissent, irati sunt contra eum, et dicebant, ut contra canonicæ *d* rectitudinis regulam in hæresim lapsus fuisset, et quod pontificalis honorem sublimitatis, vivente Episcopo, sibi plus justo vindicaret, et ideo ultra eum Episcopum ordinari non deceret. Quibus ille auditis, prima die synodale colloquium intrare devitavit, et in alia domo cum ceteris clericis Episcopi remanebat: Antistes autem cum paucis suis capellanis synodum intravit. Cumque inter se Pontifices colloquia habere cœpissent, uniuscujusque rationem per latinitatis locutionem voluerunt terminari. Cumque causa sancti Udalrici fuisset ventilanda, et ille pro infirmitate *e*, tam sonora voce, ut tota synodus audire potuisset, rationem proferre non posset, advocabatur unus suus clericus, nomine Gerhardus *f*, qui extra synodum cum Adalberone remanebat, ut pro eo desiderii sui rationem per latinitatis locutionem manifestaret. Cumque vix pro densitate multitudinis, in præsentia Imperatorum et Episcoporum præsens stetisset, interrogabatur, quid desideraret Dominus suus. Quibus interrogationibus multiplicatis, dixit; Non debeo interrogationibus vestris respondere pro Domino meo, nisi illo præcipiente. Cui dixit Episcopus; Frater, bene tibi notum est desiderium meum, enarra hoc, et obsecra, ut eorum consiliis et permissionibus, Deo juvante, expletum fiat. Tunc præfatus clericus Gerhardus in præsentia omnium dixit; Excellentissimi Imperatores et religiosissimi Antistites, desiderium Domini mei est relinquere seculum, et secundum regulam sancti Benedicti, sanctam inire vitam, et in contemplativa vita diem expectare obitus sui, in indumento habitus exterioris, pro certo potestis cognoscere voluntatem animi interioris. Istis et aliis rationibus, in voluntate Domini sui in finem deductis, terra tenus cecidit ante pedes Imperatorum et Antistitum, obsecrans, ut petitionem Domini sui secundum Dei voluntatem implere non dedignarentur. Qui simul respondendi inducias usque in crastinum diem postulaverunt, et postea inter se æstimaverunt, qualiter causa Adalberonis terminaretur. Quidam vero Episcoporum adjutores Adalberonis fuerunt,

XXIII. *Synodus in causa Adalberonis*

a b * *al.* Ingelheim. c E d e f *congregata.* F

A ne prorsus a spe episcopalis ordinationis, post tam avunculi sui excluderetur.

69 Hæc cum inter se prolixe sermocinarentur, ultima in unum ratione coadunati, omnes simul firmaverunt, nisi Adalbero se sacramento excusaret, quod non sciret hæresim manere, quia episcopalem potentiam cum baculo arripuit, nullo modo ulterius legaliter Episcopus fieri potuisset. Altera vero die cum Episcopo etiam Adalbero synodali interfuit colloquio, et cum ei prædictum crimen imputaretur, multis objectionibus diversorum colloquiorum cum suis adjutoribus a prædicto crimine se defendere statuit. Hoc cum ei adunatio omnium Episcoporum non consentiret, secundum prædictam destinationem Episcoporum, sacramentum perfecit, per nomen Patris et Filii et Spiritus sancti super quatuor Euangelia. Tunc iterum Episcopus Udalricus petitionis suæ responsa, quæ pridie procrastinata fuerunt, per prædictum suum clericum expetivit, quia desideravit, ut prædictus suus nepos, Episcopus ordinaretur, et ille secundum regulam sancti Benedicti, in monasterio cum

quid statuerit.

B eorum consensu deservire mereretur. Episcopi autem, quamvis eis ex toto non placeret, aperte ei in synodo contradicere noluere petitionem suam, sed sapientissimi ex ipsis, cum consilio aliorum, extra synodum eum ambulare *g* cum illis postulaverunt, ibique cum eo et cum suis clericis sapientissimis secretam locutionem habuere, dicentes; Reverende Pater, cui nota est omnium ecclesiasticorum librorum normula, qui semper callem rectitudinis ambulasti non deviando, non decet, ut nunc istam viam, quam semper tenuisti, omittens, seminarium ex te sumat talis error, ut alius in loco tuo, te vivente, ordinetur; quia si ex te talis consuetudo incipit perpetrari, in posterum multis reverendis et bonis Episcopis, ab eorum nepotibus et clericis, talia desiderantibus, multa concrescunt adversa; melius tibi est, ut in eo ministerio, in quo cœpisti, Deo servire permaneas, quam tuam voluntatem sequens, aliis plurimis scandalum facias : quia ex te canonici et monachi et sanctimoniales et ceteri Christiani ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semetipsis per climata cadere festinant, qui autem incaute ambulando ceciderunt,

g

C ex te, Deo juvante, erigi posse sperandi sunt. De nepote autem tuo Adalberone tuæ voluntati satisfaciendo, in commune firmamus, ut nullus alius a nobis post tuum discessum, ad illum locum, in quo tu pastor existis, eo vivente, ordinetur, nisi ipse. His consiliis consentiens sanctus Episcopus Udalricus, cum eis in synodum regrediebatur, et tunc cum consensu aliorum Antistitum, fecit ab Imperatore Adalberoni commendari in eorum præsentia, procurationem sui habere, et sub ipso totius episcopatus cautam dispositionem in omnibus adimplere. Taliter vero istis terminatis, finita synodo, Episcopus et Adalbero cum suis ad Augustam revertebantur *h*.

h

70 Prædicta vero synodus in autumnali tempore peracta est; et in antea Paschali tempore adveniente, et sancta hebdomada finita, Episcopus et Adalbero, amabiliter vocante, Richwino Comite, Dietpoldi fratris Episcopi filio, ad castellum, Dilinga *i* nominatum, venerunt, ut ibi aliquantos dies charitative cum eo et cum femina ejus, Hiltegart nominata, manerent. Paucis itaque diebus transactis, Adalbero ibi cum phlebotemo sibi phlebotemando *k* sanguinem minui fecit, et postea cum Episcopo ad cœnam consedit, et de cœna surgens, in lectum se ad requiescendum deposuit, cumque unusquisque ad suas divertisset mansiones, eadem nocte subitanea morte Adalbero *l* defunctus est. Herewigus *, ejus presbyter, cum ad nunciandum hoc Episcopo, cubiculum ejus intraret, Episcopus sermonem ejus præveniens, dixit illi; Ecce Adalbero defunctus est : Cui ille respondit : Ideo ego huc intravi, ut tibi hoc nunciarem, nullus alius me præibat ad te, et quomodo hoc scire potuisti? Cui ille respondit; Vade et suscita Richwinum, et omnes qui nobiscum sunt, ut cito præparent vehiculum, ut corpus ejus ad Augustam ducamus civitatem. Episcopus autem, missis brevi ad Augustam legatis, præcepit, ut in ecclesia sanctæ Afræ sepulcrum ejus juxta ipsius sepulcrum præpararetur, quod et sic factum est. Ille autem cum his, qui cum ipso erant, imposuit corpus carpento, et antepositis equis, vexit ad Augustam cum frequentia populi. Matricularii autem, cum crucibus et aqua benedicta et cereis et incenso, et cum magna multitudine fa-

XXIV. Mors subita Adalberonis et sepultura

i

k

Ex MSS.

* *al.* Perewicus

l.

cum brevi elogio.

E miliæ, ceterique populi, appropinquanti occurrerunt, et honorifice suscipientes, cum congruis orationibus et modulationibus perduxerunt ad locum sepulcri, et ibi expletis vigiliis, et salutaribus pro ejus anima Deo oblatis hostiis, Episcopo animam omnipotenti Deo commendante, corpus devotissime sepelierunt. Commendatione autem corporis peracta, et Episcopo cum tristitia redeunte, universi fletu et lamentatione et magna mœstitia in suas reversi sunt mansiones, pro eo quod ex nobili genere ortum, et formosum, et grammaticæ artis bene doctum, et in Dei servitio studiosum, et in bonis operibus strenuum, et in eloquentia dulcisona cautum, in donando largum, in adversis aliorum tristem, multarum virtutum opulentia cumulatum, in adjutorio miserorum festinum, multimoda benevolentia ornatum virum, tam cito depositum omiserunt.

71 Religiosus autem Antistes, misso legato, nunciavit Imperatori obitum prædicti nepotis sui, et Abbatiam, Utenbura nominatam, quæ ipsi a sua imperiali potentia concessa erat *m*, postulavit sibi donari, non causa avaritiæ, sed ea intentione, ut

XXV. Quid præstiterit Sanctus abb. Ottenb.

m

F cœnobitis, ibidem Deo servientibus deliberationem, quam ille eis antea conscriptam et sigillatam ab eodem Imperatore donari impetravit, restituere potuisset. Imperator autem per eumdem nuncium abbatiam concessit, et consolationem magnam, et multimodam salutem remandavit. Nuncius autem, cum reverteretur, invenit Episcopum in loco, qui dicitur Staphense *n*, et hæc prædicta narravit. Paucis vero diebus postea revolutis, adhuc ipsi in eodem loco manenti, per nuncium quemdam, orationis suffragia pro anima Imperatoris poscentem, obitus *o* ejus illi annunciabatur. Inde vero cum ad Augustam rediret, venerunt nepotes sui, Riwinus comes, filius fratris sui Diethpaldi, et Hupaldus comes, filius fratris sui Manegoldi, et rogaverunt illum, ut pergeret ad oppidum, quod nominatur Witeselinga *, et illis monstraret ecclesiam ibi sitam, ubi corpora suorum parentum *p* terræ commendata fuerant, de qua ipse sæpe eos antea præmonuit, ut eam meliorarent, et eadem corpora in illam concluderent, ne ultra a pluviis domatum *q* infunderentur, ordinare, et quantæ magnitudinis eam facere debuissent.

n

o

* *al.* Witegislinga.

p

q

Ex mss

sent. Sanctus vero Episcopus, quamvis certissime sciret in proximo manere sequestrationem corporis et animæ suæ, tamen pro divino amore, et pro eorum amabilitate, illuc perrexit et provida ordinatione eamdem ecclesiam super præfata corpora amplificari perdocuit, ibique cum nepotibus suis, aliquantis diebus moratus est, et inde ad castellum, Sunnemotinga nominatum, propter petitionem Manegoldi *r*, fratris prædicti Adalberonis pervenit. Cumque in itinere, antequam illuc pervenirent, in campo propter herbam juxta villam, quæ dicitur Gerilehova, castra metati fuissent, cum sol occasui radios suæ lucis inserere cœpisset, venit quidam homo, qui dixit, Chunradum *s* Episcopum certissime defunctum fuisse; et nominavit diem obitus sui, et diem collocationis corporis ejus in sepulcrum.

Novit abscondita,

72 Hac fama audita, clerici et alii comites ejus stupefacti effecti sunt, et statim æstimaverunt nuncium ad Augustam mittere, ut pro ejus anima solitæ orationes explerentur; quibus sanctus Episcopus blando sermone infit, certissime rei veritatem sciens: Desistite adhuc nuncium mittere, mane diluculo comperietis, qualiter circa Episcopum maneat. Crastina vero die diluculo, quidam de Constantia venit, et de obitu Episcopi veraciter contradixit, et ejus possibilitatem secundum suam consuetudinem esse nuntiavit. Sanctus autem Episcopus Udalricus, cœptum iter peregit, et ibi quasi ad convivium vocatus, post expletionem salutaris hostiæ, quam quotidie per se, quamvis viribus corporis valde esset destitutus, Deo persolvere satagebat, cum convivantibus quotidie ad mensam sedebat, et nullum corpori cibum exhibuit, nisi micas panis, aquæ infusas in os misit, quas etiam sæpissime aquis exspoliatas de ore rejecit; haustibus vero aquæ interdum corpus, cum adhuc ad mensam sederet, reficiebat. Consummatisque ibi rebus, pro quibus illuc vocatus est, abire cœpit, altera die ad locum qui dicitur Utiuntiga *t* pervenit, et ibi ad se convocatis monachis de monasterio, Uttenbura nominato, autumare cum eis et cum suis fidelibus provide cœpit, quomodo deliberationem, quam eis antea, sicut prædixi, ab Imperatore impetraverat, restituere potuisset, et dixit eis: Eligite ex vobis unum ad Abbatem, qui in Dei servitio utilis, et vestris necessitatibus possit cautus inveniri. Si illum eligitis, qui mihi ad hoc placet, commendabo illi Abbatiam usque in præsentiam Domini mei Imperatoris: sin autem alium, nisi mihi placentem eligitis, non illi commendabo.

concessi in dictam abbatiam favores u

73 Qui repondentes dixerunt: Nominet nobis Sanctitas tua, hunc, qui tuæ dominationi placitus sit ad electionem nostræ unitatis. Tunc dixit eis, Rudvugum *u*, fratrem vestrum, ad hoc nominabo ministerium. Quibus auditis, fratres inducias postulaverunt, donec omnes simul loquerentur, si hæc electio cum omnium fratrum consensu fieri potuisset. Cumque in loco destinato collecti fratres colloquia inter se habere cœpissent de præfata electione, quibusdam fratribus placuit, quibusdam displicuit: sed tamen cum consilio amicorum roborati, Episcopi voluntati parentes, in unum coadunati Rudvugum ad Abbatem elegerunt, et cum eo ad Episcopum regredientes, unitatis eorum electionem ei nunciaverunt. His auditis Episcopus, assumpto baculo commendavit abbatiam præfato Rudvugo usque in præsentiam Imperatoris, qui tunc in imperio patri suo æquivoco *x* successerat, et illum commendavit suis nepotibus et aliis suis fidelibus, ut eum celsitudini Imperatoris præsentarent, et illis cum fide ei juvantibus, ab eo hæc confirmarentur. His ita expletis propriam sui episcopatus revisitavit sedem.

XXVI. *S. Udalrici virtutes vel in devexa senectute*

74 Mœnia autem Augustæ civitatis introgressus, magna trtrisitia septus est pro morte Adalberonis sui nepotis, et pro obitu Imperatoris, cui semper fidem in omnibus servavit, cujus etiam amor pectori ejus firmiter conglutinatus est. Pro requie vero animarum amborum multas eleemosynas largitus est pauperibus, et multas orationes et preces ad Dominum quotidie effudit, ut eis misereri dignaretur. Missarum vero officia quotidie celebrare non desistebat, quoad usque vires corporis sic subtrahebantur, ut nullo modo ultra per se stare potuisset. Ad mensam vero sedebat, et sedentibus cum eo convivium faciebat, et ille quasi jejunus absistebat, et postea in ecclesia, vel in cubiculo suo, dulci cantatione psalmorum, vel auditione lectionum sacrarum recreatus est. Vires vero corporis cum ei ita defecissent, ut per se Missam cantare non potuisset, quotidie in Ecclesiam introductus, devotissime eam audire, et interim orationibus intentis insistere non desistebat. Pro certo post Missam expletam, cum cubiculum intraret, repausationi lectuli se non commendavit ante horam vespertinam, sed super sedile suum calceatus sedit, et interdum se super pulvillum in dexteram partem reclinavit, interdum ad sinistram, et interdum sedens ad dorsum super posteriora sedilis, in quo sedebat, reclinavit. Et post expletionem cursus et totius psalterii, legente Gerhardo Præposito *y*, sacrorum lectiones librorum audivit, et interdum cum eo inde dulci eloquio fruebatur.

Prædicit suam mortem.

75 Quidam vero, eloquio inter ipsos finito, præfatus clericus interrogavit eum, dicens: Habes spem pro ista infirmitate, Domine, obitum tuum tibi imminere? Cui ille, quasi eum increpando, respondit: Quare sic dixisti? Non spero, sed certissime cognosco diem obitus mei non post multos dies mihi evenire. De qua re presbyter contristatus, indulgentiam postulavit, et dixit illi: Domine, quem Episcoporum præcipis vocare ad commendationem corporis tui? Cui ille respondit: Eo tempore, quando anima mea derelictura est hoc corpus, non potestis ullum eorum huc advocare, quia comprovincialis *z* meus Chunradus Episcopus, tanta infirmitate detentus est, ut huc venire non possit, Episcopi vero Bauwariorum, ad regale colloquium ad Franciam sunt congregati. At ille, inquit, Domine, quid tunc facere debemus? Cui sanctus Episcopus dixit; Nostis corpus hominis terræ commendare? At ille ait; Si talis persona esset, super quam commendatio nostra fieri debuisset, timorem inde non haberemus. Cui Episcopus dixit; Facite de hac re, cum tempus advenerit, sicut optime potestis, Dominus commendatorem corporis mei providebit. Et his dictis, præfatus presbyter iterum lectionis usum assumpsit, et in ea sicut solitus erat, usque dum, sonante signo, vespertinalis laudis hora annunciabatur. Lectiones vero fuerunt Vitas *aa* Patrum sanctorum

A torum, et liber sancti Gregorii, quem Dialogorum vocant, cujus ultimus liber disputat multum de his, qui de corpore rapti, in spiritu multa viderunt, et iterum ad corpus redierunt.

ANNOTATA.

a *Otto Junior, Ottonis Magni filius, Romæ coronatus imperator anno 967, juxta Labbe. Sigebertus id transfert in annum sequentem.*

b *Per Franciam hic intelligo Franconiam, aut alium Germaniæ tractum.*

c *Anno 972.*

d *Hoc prohibent antiqui canones. Consule Notitiam Eccl. Cabassutii pag. 262.*

e *Senectus ipsa morbus est. Agebat enim tum temporis annum ætat. 82.*

f *Qualis Gerardus hic, non satis intelligo. An diversus a Gerardo præposito, de quo supra, num. 74, ac infra 77 : et a Gerardo presbytero, num. 80?*
B *Mabilio ait, fortasse hunc esse Gerardum vitæ præsentis scriptorem; de quo adi Comm. præv. num. 133.*

g *Id est,* synodo excedere. *Germanice* austreten.

h *Monet Velserus miraculum quoddam in altero exemplo hic fuisse appositum; seque illud omittere, quia infra rursum repetitur : nimirum, ubi de miraculis, cap.* I *num. 105.*

i *Jam oppidulum est in Suevia sub ditione Episcopi Augustani, caput Dillingensis comitatus, episcopatui Augustano unitus in perpetuum ab Hartmanno, ejus ultimo Comite et Episcopo Augustano, anno 1260.*

k *Græce* φλεβοτόμος, venæ sector, φλεβοτομεῖν, venam secare.

l *Anno videlicet 973, juxta Hermannum Contract. apud Canisium.*

m *Jacet in Guntiana valle ad Guntium amnem. Scribit Bruschius, Adalberoni hanc abbatiam collatam fuisse anno 941; qui et plura de fundatione,*
C *privilegiis, ac moderatoribus hujus monasterii. Citat Mabilio in notationibus vitæ Udalricianæ, Hermannum ad annum 973 in hæc verba :* Ipse beatus Episcopus inter alia bona, abbatiam Uttenburam, sibi subditam, libertatis privilegio ab Imperatore absolvi impetravit. *Et Bernonem :* Inter cetera misericordiæ bona, quæ pro requie animæ sui nepotis agebat, etiam abbatiam, Utenbura dictam, quam ille, dum viveret, in beneficium tenebat, sibi adquisivit, et tam diu tenuit, quousque ipsius studio, donata est libertatis privilegio.

n *Monasterium est in diœcesi Augustana.*

o *Obiisse Magdeburgi die Mercurii, Pentecostæ prævia,* VII *Maii, anno regni 34, imperii 12, scribit Labbeus ex variis.*

p *Per parentes hic videntur intelligendi consanguinei; ut sæpe alibi.*

q Doma, *Græce* δῶμα, *hic designat* tectum; *vel* atrium, *quod non tegitur. Consule Cangium.*

r *In stemmate genealogico Comitum Kyburgensium, recensetur Mancgoldus natu minimus filius, ex sorore* S. Uldarici *Luitgarde natus.*

s *Fuit Constantiensis Episcopus, consecratus 934, obiit 974,* VI *Kal. Decemb., ut est in Hermanno Contract., apud Canisium. Plura de illo ad diem* XXVI *Novemb.* Ex Mss.

t *Al.* Otinga, Ottinga; *estque oppidulum, alterum in Suevia, alterum in Bavaria.*

u *Al.* Ruodungus, *al.* Rupertus. *Bruschius ponit ejus electionem anno 972, pro quo restituendum annum 973, monet Velserus.*

x *Otto secundus post Patrem sibi cognominem regnare solus cœpit 973.*

y *Putat Velserus hic designari Præpositum ecclesiæ Cathedralis.*

z *Augusta et Constantia in eadem provincia Moguntina; suffraganei episcopatus Moguntino.*

aa Vitas Patrum *sine inflexione efferre solebant. Vide Rosweydum in Prolegom. ad Vitas Patrum.*

CAPUT XI.

E

Sancti obitus ac sepulcra.

Obitum placide exspectat;

Taliter vero conversando, formosissime exspectabat diem obitus sui, et interdum in spiritu plurima videbat, de quibus pauca his, qui cum eo erant, narravit. Interea vero Werinhario *a* Abbati de monasterio, Vulta * nominato, causa visitationis ad eum venienti, inter alia dixit : Tu post me hic deberes Episcopus fieri, omnes te elegerunt, nisi duo; hi vero duo, si aliis concordarent, electio tua sine dubio perfecta fuisset. Et his dictis, manus Attelini, tunc Vicedomini *b*, et manus Hiltini camerarii comprehendens, suæ fidelitati commendavit, et cum charitate eum abire permisit.

* *al.* Fulda.

recculas suas in pauperes

77 Altera vero vice, quadam die, quasi de gravi somno expergefactus, ei assidentibus et hæc audientibus, ait; Heu heu! quod illum nepotem meum Adalberonem umquam vidi; quia pro eo, F quod ei secundum suum desiderium consentiebam, nolunt me impunitum in suum recipere consortium *c*, et his dictis statim tacuit. Virtus vero corporis de die in diem decrescens, in tantum deficiebat, ut ecclesiam intrare, nisi a duobus sustentatus, non potuisset. Cum vero in die natali sanctorum Marci et Marcelliani, quod est XIV Kal. Julii, ecclesiam introduceretur, ut Missam audiret, peracta Missa, ad sanctam crucem tapetium sibi deponi præcepit, et se super illo prosternebat. Ibi vero cum quasi dimidiam horam jacuisset, surrexit, et camerarium Luitpaldum presbyterum ad se venire fecit, et cunctas suas res, quas ille in ministerio habebat, in præsentiam sui portare præcepit, et ponere ante altare, nisi unam paraturam *d* domus et mensarum, et unum coopertorium mardrinum, ad servitium sui successoris dimisit. Cum vero ante eum posita fuissent, et ille ea conspexisset, dixit : Quid mihi hæc omnia nunc debuerunt? Quamvis vero illi plurima viderentur, numerus eorum major non fuit, nisi

pauca

Ex MSS. pauca camisalia, et septem vel octo mensalia, et duo sarcilia *e*, et decem solidi argenti, quos in manum Gerhardi Præpositi commendavit statim ad erogandum pauperibus.

et clericos distribuit; 78 Cetera vero omnia disposuit, dividi inter clericos ejusdem loci. De vestimentis suis misit Antonio *f*, venerando viro, quem ille antea ad Uttenburam in Dei nomine inclusit. Cuidam etiam Ruozoni, mobilitate membrorum carenti nisi de brachiis sursum, cui domicilium in cœmeterio Kampidonensis monasterii, more lectuli a terra sublevatum, ædificatum erat, ut ea, quæ ab eos digesta fuerant, terratenus cadendo a domicilio separarentur, vestimenta transmisit. Quia antea cum Episcopus *g* in eodem monasterio moraretur, prædictum pauperem per se ipsum sæpe visitavit, et ejus locutionis dulcedinem libenter audivit, quia idem ipse prædictus pauper, clauso ostiolo, semper in Dei laudibus et orationibus die ac nocte morabatur. O quæ lingua virum tantæ benignitatis enarrare potest, qui in ultimis positus, B tanto spatio interposito, Christum vestire non omisit, pro eo certe, quia ei semper aderat, qui ab eo sua membra vestiri volebat! His vero prædictis dispensatis, præcepit Vicedomino, ceterisque, quibus voluit, suis fidelibus ac ministris, ut in cunctis locis, ad suum servitium pertinentibus, cuncta, quæ in eis inventa fuissent, in tres partes dividerentur, et tertia pars presbyteris pauperibusque provida dispensatione statim eo vivente donarentur, quod et factum est. Pro certo, quamvis corpus gravi infirmitate detentum fuisset, sensus et animus et voluntas occupari non potuerunt, nisi * piis insisterent intentionibus.

* *Id est, ut non.*

XXVII. *festo S. Joan. Bapt. dicit Missam; a Deo præmonitus;* 79 Die itaque sancto, nativitatis sancti Joannis Baptistæ, hora diei prima, quasi repente de somno beatus Udalricus suscitatus, dixit camerariis suis: Induite me vestimenta mea et calceamenta: qui hæsitantes propter magnam ejus infirmitatem, si hæc in ecstasi mentis vel incapacitate sensus ei, præciperet; implendo tamen præceptum ejus, induerunt eum vestimenta ejus et calceos: statim autem paratura se missatica indui præcepit; cumque paratus fuisset, C perambulavit matricem ecclesiam, et ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, quam ipse antea ædificaverat, et in honore ejus consecraverat, pervenit, ibique Missam *h*, quam anniversariis solennitatibus mane diluculo consueverat, cantare, potenter et caute explevit, illaque finitas tatim publicam Missam iniit, et devotissime, Deo juvante, in finem stando gloriose peregit: ambas missas cum stando sine adjutorio aliorum cum benedictionibus decenter ad finem perduceret, consedebat, et astantibus sibi clericis dicebat: Hæc ministeria, quæ nunc, Deo donante, peregi, ex possibilitate corporis mei non assumpsi, sed ex præcepto: hodie enim cum in lecto quasi sopitus somno jacerem, steterunt coram lectulo meo duo viri juvenes, formosissimi aspectu, e quibus mihi unus dicebat: Quare non surgis? debes enim hodie ad sanctum Joannem Baptistam Missam celebrare. Cui alter respondit; Quomodo potest hoc fieri; quia pro impossibilitate corporis, Primam *i* adhuc non explevit? At ille, qui antea locutus est ad me, dixit: Surge, et secundum meum sermonem, Dei ministerium in præfata D ecclesia implere festina, quia hodie præter te, nullus alius ibi Missam cantabit. His vero dictis, ad cubiculum regressus est.

ad mortem anhelat 80 Cumque diem obitus sui devota mente et læto animo, et secundum verba psalmographi David, dicentis; Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus; expectaret, quamvis verbis non dixisset, factis tamen manifestavit, quod de hoc seculo se migraturum esse in vigilia Apostolorum Petri et Pauli putavit. Eadem die, antequam vespertinalis laus inciperet, et cum a custodibus omnes simul campanæ ad sonandum moverentur, balneatus, et paratura, quam ad obitum suum conservatam habuit, indutus, se quasi defuncturum deposuit. Finita autem vespertinali laude, aliis juvantibus, se a terra levavit, et quasi secreto dixit; O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi. Et quasi animo aliquantum de hac re mente consternatus manebat. Præfatus autem presbyter Gerhardus E dixit ad eum; Domine, noli contristari, sed recordare, quia aliis sanctis Episcopis similiter contigit; ut enim dictum est; Circa natale Apostolorum de hoc seculo ad requiem es perducturus. Is cum speraret se in natale Apostolorum obiisse, induciæ ei prolongabantur usque in octavum diem, et tunc defunctus est. Cassio Narniensi *k* Episcopo, per quemdam presbyterum ab angelo flagellatum, dictum est: Non cesset manus tua, non cesset pes tuus, age quod agis, operare, quod operaris, natali Apostolorum venies ad me. Episcopus autem æstimans in solennitate Apostolorum, quæ tunc proxima erat, sibi obitum suum imminere, in quibuscumque potuit, ad depositionem corporis sui præparare se studuit. Solennitate itaque adveniente, sanus permanebat, et incolumis, et sic mansit, donec curricula septem annorum præterirent, et tunc in eodem die, sicut ei dictum est, multis bonis præmissis, et sacro ministerio expleto, feliciter migravit a seculo.

placide, 81 His auditis, sanctus Episcopus vera esse recordatus est, et respondit ei dicens; Bene dixisti F frater, et relevatus mente, bono animo manebat, et cum eo manentibus dulcem et commodum se exhibebat, nullum objurgans, nullum increpans, nulli iratus, nulli molestus, nulli adversus; nullum verbum alicujus lamentationis ab eo audiebatur, sed bona omnia, quæ tunc potuit, præsentibus et absentibus fecit. Nemini indulgentiam negavit, gratia suæ benedictionis omnes consignavit. Prædictus vero Richwinus comes, nepos ejus, adhuc de regali locutione non revertebatur, de quo interdum dicebat: O Richuvine, utinam me vivente venires, ut te viderem! Eo anno solennitas Apostolorum Petri et Pauli Dominica die eveniebat, de qua optimis moribus, sicut prædixi, exspectabat, donec dies quintæ feriæ pertransisset; in illa nocte, antea quam aurora sextæ feriæ bene cognosci potuisset, asperso cinere in modum crucis, et aqua benedicta aspersa, se deponi fecit, et sic jacebat usque dum aurora cunctam latitudinem orbis illuminaret. Tunc Richwinus, de palatio rediens, intravit, et legationem Imperatoris, eo audiente, recitavit. Eo scilicet viso legationeque audita, oculos levans secundum

A cundum suam possibilitatem gratias agebat Deo omnipotenti, qui secundum dicta David Prophetæ, voluntatem timentium se faciet, etc. Richwino autem exeunte, statim eadem hora clericis letaniam devote canentibus, animam Deo commendans, anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCCLXXIII *l*, ætatis LXXXIII, ordinationis autem L; quarto die Julii, IV Non. ejusdem mensis, die Veneris, felici obitu, quasi somno suavi, soporatus, ergastulo corporis exemptus, migravit ad requiem.

pie exspirat 82 Pro certo, sanctum corpus cum ad lavandum more solito denudatum fuisset, suavi odoris fragrantia nares omnium, ibi manentium, replevit, et tam diu permansit, quoad usque corpus levatum, prædestinatisque vestibus indutum, et feretro impositum, in ecclesiam portaretur. Clerus nempe cum audiret, quod Episcopi Bauwariorum de prædicto colloquio redirent ad suam provinciam, misso legato voluerunt Archiepiscopum Fridricum *m* ad commendationem sacri corporis vocare. Cumque ad illum nuntius perveniret, invenit eum tanta infirmitate febrium detentum, ut nullo modo advenire potuisset. Misso autem B cum tristitia inde revertente, audivit, quod venerandus Episcopus Wolfgangus ad locum, qui dicitur Nordilingga venire voluisset, in occursum ejus festinavi. Ad eum certe cum perveniret, salutatus ab eo, audivit, quod Augustam civitatem pergere voluisset, visitare sanctum Dei servum Udalricum in infirmitate detentum. Cui ille respondit; Dominus sanctitati tuæ præcepit, visitare eum, et ego ad hoc veni, ut nunciarem tibi, quia defunctus est, et de omni congregatione, ibi Deo militante, te flagitare, ut festine venires, et sanctum corpus Deo commendares. Quo audito, sanctus Episcopus magna mœstitia septus est, in eadem nocte diluculo surrexit, et ad Augustam pergere cœpit. In itinere vero cum cognovisset, quod ad congruum tempus illuc pervenire non valeret, præmisso eodem legato nunciavit adventum ejus. Interim vero corpus in ecclesia sanctæ Mariæ a congregatione die noctuque, cum orationibus et Missarum celebrationibus, caute et devote custodiebatur usque in diem Dominicam.

a S. Wolfgango, pro anima defuncti

C 83 Die vero Dominica post primam Missam pro ejus anima celebrata, congregato clero et sanctimonialium congregatione adveniente, et magna de provinciis multitudine populi, presbyteri levaverunt corpus, et sanctam Afram, ubi antea sepulcrum ejus præparatum fuerat, portare cœperunt. Cumque venirent ad collem, qui dicitur Pereleich, præfatus nuncius venit, et adventum Wolfgangi Episcopi nunciavit. Illi autem perducentes corpus in ecclesiam sanctæ Afræ, et item Missam sacrificalem cum omni devotione pro requie ejus animæ celebravere. Episcopus vero, cum adhuc non veniret, et hora diei non tardaret, nisi tempus celebrationis publici Dei ministerii immineret, et hoc cum omni devotione a congregatione clericorum perficeretur, venit præfatus Episcopus, qui cum honorifice susceptus fuisset, et orationi finem imposuisset, salutatis a se fratribus dixit. Quid vobis videtur, an hodie sacrum corpus commendamus, vel ad alterum diem procrastinemus? Cui fratres respondentes, dixerunt: Si tuæ sanctitati placet, nobis bonum videtur, si omnibus, qui nunc hic in præsentia sunt annuntiatur, ut mane congrua hora huc ad commendationem sacri corporis conveniant, et a te salutaris hostiæ munus nobis sacrificantibus, pro requie ejus animæ Deo offeratur; quia congrua hora præterita est, et tu es magna lassitudine septus. Quibus auditis Episcopus, consilio eorum libentissime assensum præbens, alterum diem exspectavit. Ea vero nocte Hiltegart, uxor præfati Richwini comitis, quamvis nupta, tamen satis religiosa, venit, camisaleque cera perfusum attulit, et sublimissimos clericos petiit, ut sacro corpori caute secreto circumdaretur, ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, cito a terra consummaretur, quia ipse adhuc vivens præcepit, ne tabulatum ligneum corpori ejus supposuissent, sed puræ terræ imponerent, et ligneo operculo cooperirent: qui secundum ejus petitionem camisale corpori sacro circumdederunt.

sacrificiis ac precibus persolutis, *Ex MSS.*

84 Mane autem facto, magna multitudine populi adveniente, et clericis sanctimonialibusque, ibidem Deo militantibus, congregatis, et de provinciis multis sacris officiis utentibus adjunctis, Antistes, cunctis pro ejus anima sacrificantibus, magna contritione cordis et humiliatione salutarem obtulit hostiam Deo; insuper etiam publica Missa expleta, omnes E in commune sobrio et cauto sermone admonuit, ut pro illa sancta anima intima intentione cordis devote exorent, ut ab omni vinculo delictorum absoluta, Deo donante, perenni gaudio in ævum cum sanctis et electis Dei perfrui mereretur. Oratione autem secundum verbum ejus ab omnibus peracta, Episcopus corpus sepelivit, et animam omnipotenti Deo devotissime cum lacrymis commendavit. Ministri autem, sicut prædictum est, operculo ligneo corpus cooperuerunt, et super hoc gradibus murati sepulcri densum lignum tabulatum superposuerunt, in superficie autem terræ cum lapidibus conjunctis firmiter clauserunt *n*. His ita peractis, Episcopus ad Augustam causa orationis perrexit. Orationibus multipliciter consummatis, a fratribus per charitatem rogatus, paraturam missaticam, quæ fuit sancti Udalrici, quarum opulentia ille vivens abundabat, propter ejus sanctitatem suscepit, et honorifice, sicut optime dignus erat, dimissus, Deo comite ad propria reversus est.

sepelitur.

F

ANNOTATA.

a *Al.* Wernerus, Wernherus. *Velserus, et post eum Mabilio, secuti Bruschium, dicunt, hunc fuisse filium materteræ* S. Udalrici, *creatumque abbatem anno 969. Mabilio tom. III Annal. Bened. pag. 590, de ejus in abbatem electione agit ad annum 968.*

b Vincentius Borg., *inquit Velserus hic,* de eccl. Florent., observavit, vicedominos ante annum M fere ex clero fuisse; eam dignitatem post ad laicos transiisse. Onuphrius de vocibus Eccl. obscuris ait, etiam majores domus appellatos. Verum dist. 89, cap. volumus, Gregorius vicedominum a majore domo distinguit. Ibi Glossa œconomum interpretatur. *Sic ille.*

c *Pathetice commentatur in hunc locum Baronius ad an. 791.*

d *Id est,* apparatus.

e Sarcilis, *vestis vel potius panni species : nisi malis hic accipi pro* sarca, *quæ videtur idem denotare, quod sarana, genus pallii aut veli.*

f *Al.*

Ex mss.

f *Al.* Attoni, *quod probat Velserus.*

g *Tradit Bruschius de Monasteriis Germaniæ, in descriptione hujus monasterii,* S. Udalricum *aliquamdiu illud in commendis, ut vocant, habuisse.*

h *Olim tres Missæ celebrabantur festo S. Joannis Bapt.; una nimirum in vigilia, reliquæ duæ in die, ut observat Velserus hic, citans Albinum et Amalaricum lib. 3 cap. 38.*

i *Intellige* horam Primæ *officii canonici cum Velsero.*

k *De Cassio, Ep. Narniensi agit Gregorius Dial. lib. 4 cap. 56, et hom. 37 in Euang. Gregorio autem coævum fuisse, colligitur ex ipsius Gregorii verbis in Homil. citata.* Multi vestrum, *inquit,* fratres charissimi, Cassium, Narniensis urbis episcopum, noverunt.

l *Hinc corrigas Sigebertum,* S. Udalrici *obitum differentem ad annum 976.*

m *Al. Fridencium scribitur, teste Velsero. Hundius in Metrop. meminit Friderici, Archiep. Salisburg., electi 956; qui sedit an. 33.*

B n *Vides hinc confirmari ea, quæ discussimus in Comm. prævio, utrum apud Mediolanenses inventum fuerit corpus* S. Udalrici, *Augustani episcopi.*

CAPUT IV.

Henrici, successoris S. Udalrici in episcopatu, gesta et obitus.

XXVIII. *Udalrici successor, a*

Post obitum sancti Udalrici Episcopi, Heinricus, filius Purchardi comitis, successor ejus effectus est, non provide in ovile ovium intrando, sed aliunde ascendendo, quia Purchardo *a*, duce Alamannorum, qui filiam materteræ ejus habuit uxorem, et aliis plurimis, sed et quibusdam militibus, qui ab eo beneficia sua augeri astuta arte cupiebant, consiliantibus, subtili cœpit consilio æstimare, qualiter C prædictum locum sibi potuisset usurpare; quamvis in ejus scientiam deveniret, quod Werinharius abbas in quadam invisibili carnalibus oculis congregatione, ubi sanctus Udalricus in ecstasi mentis adjunctus, audivit. Si duo aliis concordarent, ab omni illa congregatione ad hoc ministerium fuisset destinatus, ut ejus successor efficeretur, sicuti antea prædixi. Quidam clerici, Advocato et aliis quibusdam militibus de eodem episcopatu secum comitantibus, ad curtem imperatoris, baculum episcopalem ferendo, iter agere cœperunt. Cumque ad Wormacensem civitatem ad monasterium sancti Cyriaci venirent, invenerunt ibi Purchardum ducem cum uxore sua in infirmitate occupatum. Cumque ei indicarent studium itineris sui, quibusdam machinationibus callida ratione ab eo illusi sunt, quia dixit eis, Imperatorem his diebus prope in ultimis finibus regni ejus morari, et in ea via, quam pergere debuerunt, omnia supra modum chara, et herbam undique in defensione manere, et ideo semetipsos et eorum caballos nulla commoditate posse sustentari : non post multos dies Imperator noster vult regale colloquium habere ad locum, qui dicitur Erinstein, illuc facile potestis ire, ideo revertimini nunc, et quando D meus certus nuncius vobis prædictæ locutionis diem nunciaturus advenerit, illuc venire ne dubitetis, ibi enim me invenietis, firmum vobis fore adjutorem, et in electione episcopali sine ambiguitate me sciatis vobis concordari.

quomodo ad episcopatum

86 His verbis auditis, vera esse æstimantes, et consiliis ejus consentientes, reversi sunt. Non post multum vero temporis nuncius Ducis venit, et regale colloquium in prædicto loco manere indicavit, eosque illuc venire admonuit. Qui statim aliis fratribus secum sumptis, ad præfatum locum pergere festinaverunt. Cumque appropinquassent ad locum, qui Ad balneos nominatur, quidam nuncius eis obvius dixit. Hainricus filius Purchardi, quem Imperator cum suis fidelibus, et dux Purchardus ad Augustam Antistitem esse decreverunt, nunc cito occurret vobis. Hac ratione audita, contristati fratres, eo quod de prædicta electione Episcopi privari debuerunt, ultra non sunt progressi, sed revertentes, in loco opportuno expectaverunt, usque dum præfatum E Heinricum inde comitarentur. Eo statim die, cum ad castra venirent milites, qui de duce Purchardo cum Hainrico venerunt, adjunctos sibi clericos rogare cœperunt, ut Hainricum in commune Episcopum esse comprobarent in eodem loco. Qui inducias petierunt, usque in communi capitulo domi cuncti fratres in unum se coadunarent. Cumque milites hoc refutarent, et longa inter se locutione contenderent, reversi ad Hainricum cum quibusdam clericis, elegerunt eum super se esse Episcopum : quidam vero, eum non eligentes, ad Augustam pervenirent sic sequestrati in electione ejus, venit quidam Comes, Wolveradus nomine, cum aliis quibusdam hominibus, quasi legationem ab Imperatore ferendo ad congregationem, dicens. Imperator demandavit vobis gratiam et misericordiam et omnia bona, et postulavit, ut istum Dominum Hainricum, quem ille cum suis fidelibus decrevit in isto loco esse pastorem, ut et vos ob amorem sui, Antistitem vobis eligere unanimiter non renuatis. Legatio autem hæc fraudulenti consilio composita erat. Cui respondentes dixerunt, veniat F ille cum vobis ad capitulum nostrum ad audiendum responsa nostra.

promotus;

87 Cumque vix obtinuissent, ut in capitulum intrarent, legebant lectiones canonicas de electione antistitum. Præfatus Hainricus cum audisset de lectionibus in præsentia recitatis, quod in potestate esset canonicorum, eum eligere vel refutare, cum venia humiliter postulavit, ut eum Episcopum eligere non dedignarentur, promittens eis, si ejus postulationi consentirent, in posterum omnigenæ commoditatis impensionem. Qui ejus promissionibus credentes, quidam vero sponte, quidam vero dissentiones vitando, omnes tamen in commune decreverunt eum esse Episcopum. Hæc vero electio cum in ecclesia militibus et familiæ nota facta fuisset sonantibus campanis, ab omnibus confirmabatur. Tunc demum præfatus Heinricus, assumptis quibusdam canonicis, perrexit ad Imperatorem, et in præsentia ejus aliorum testimonio roboratus, de electione ejus nunciavit, humiliter flagitans, ut a celsitudine ejus Imperialis potestatis pontificium prænominatum ei concederetur. Imperator autem ejus petitioni non contradixit

A contradixit, neque continuo adimplevit, sed promisit, ut post quinque dies in solennitate sancti Mauritii ejus petitioni assensum præberet, sicut et fecit. Postea vero statuto tempore ad Maguuciam venit, et a Rudperto *b* Archiepiscopo, et suis suffraganeis benedictionem episcopalem accepit.

b

88 His vero temporibus Otto, filius Luitolfi, filii Ottonis Imperatoris, Dux fuit Alamannorum *c*, et Heinricus, filius Heinrici, fratris ejusdem Imperatoris, Dux Bawariorum erat, qui quamvis ex vicina propinquitate charitate conjuncti fore debuissent, ex machinatione male suadentis satanæ, invidias et dissensiones inter se exercere cœperunt *d*. Heinricus itaque Episcopus æquivoco suo Duci aptior mansit in omnibus, et ipsius consiliis plus consentiens, quam Ottoni Duci, quamvis civitas Augusta in suo Ducatu sita maneret. Pro hac vero re Otto Dux contra eum iratus esse cœpit, et cum fidelibus suis consiliari, ut ei, in quibuscumque potuisset, adversaretur, quod et fecit. Insuper Episcopus quibusdam militibus, nepotibus sancti Episcopi Udalrici, Manegoldo et Hulpaldo *, voluit beneficia B abstrahere, propter quorumdam consilia, sine illorum reatu. Ipsi autem, quia Episcopo sancto Udalrico adhuc vivente, ab eo missi, sæpe in auxilio Imperatoris cum herili multitudine militum venerunt, et in ejus servitio voluntatem ejus strenue in omnibus adimplentes, tam diu permanserunt, usque cum illius gratia muneribus honorati, redire dimissi sunt. Regina etiam profitebatur eorum se esse propinquam, ideo beneficia accepta Episcopo contradixerunt, et in eorum potestate, eo nolente, tenuerunt. Episcopus itaque his et aliis multis adversis fatigatus, tristis effectus est.

cur in exilium *c* *d* * *al.* Hucpaldo.

89 Quodam tempore cum Imperator Otto gentem Sclavorum cum exercitu invadere voluisset, et Otto, qui tunc dux erat Alamannorum et Bawariorum, Heinrico deposito, in adjutorium ejus venire cum Alamannis et Noricis paratus esset, Hainricusque Episcopus ire se cum illo promitteret, expectavit cum suis militibus, donec recederet exercitus, et sicut ante consiliati sunt, occupavit C cum militibus suis civitates, quas potuit, et ipse in Nuwingburg *e* intravit. Heinricus autem, qui antea Dux fuit, Pazowam *f* civitatem introivit, ea ratione, ut, Ottone cum exercitu recedente, provinciam sibi adjutorio nepotis sui Episcopi subjugaret. Hoc itaque consilium cum Ottoni duci notum factum fuisset, reversus est cum exercitu ambarum provinciarum, et obsedit eum in præfata civitate Pazowa. Imperator autem Otto cum Dei clementia liberatus a Sclavis, venit post eum ad eamdem civitatem in obsidionem ejus. Cumque obsidione finita et carmula mitigata, Imperator ad Saxoniam reverteretur, postea statuto tempore Heinricus, filius Hainrici, et æquivocus ejus filius Pertholfi, ad colloquium Imperatoris vocati sunt, cum quibus etiam Heinricus Episcopus ad Imperatorem, se ad excusandum de prædicto reatu venit, ut restitutus gratiæ ejus, ad propria redire mereretur. Peracto itaque colloquio Heinricus et æquivocus ejus, in exilium missi sunt *g*. Heinricus autem Episcopus ad Vurdinam *h*, ubi sanctus requiescit Luitgerus, Abbati ad custodiendum commendatus est.

missus, *e* *f* *g* *h*

90 Cumque ibi de Pascha usque post nativitatem sancti Joannis Baptistæ cum magna cautela custodiretur, factum est imperiale colloquium in oppido, quod dicitur Trutmanna, illuc venerunt duo presbyteri Gerhardus et Anamotus de Augusta, et cum interventu Ottonis Ducis et Episcoporum, ibi inventorum, supplicaverunt non solum de semetipsis, sed de omnibus clericis et laicis, in eodem episcopatu habitantibus, nec diu episcopali custodia privarentur. Imperator autem petitioni Ottonis ducis et aliorum suorum fidelium præfatorumque clericorum satisfaciens, Episcopum de exilio reduci præcepit, et in præsentia sua iterato fidelitatis suæ sacramento, cum gratia sua ad episcopatum suum redire concessit. Restitutus autem in suum locum Episcopus, tractare in animo suo cœpit pro quibus reatibus ei tam diversa adversa sic frequenter accidissent, qui a Duce multipliciter plus quam antecessores sui injuriabatur, et quia principes militum beneficia sua contra voluntatem ejus habere præsumebant, et electissimi de paterna sua familia ministratores diverso modo repente interierunt; secreto a familiaribus E clericis interrogavit, si sanctus Udalricus de Werenhario Abbate diceret, ut successor ejus fieri deberet, sicuti ei antea dictum est. Cumque in veritate verum esse cognovisset, quod antea credere noluit, expavit se vehementer, sed publice non manifestavit, pro eo plus expavit, quia tunc frequenter signa et mirabilia ad sepulcrum sancti Udalrici Episcopi, Deo concedente, fiebant.

Ex mss. et quo.

91 Tunc demum in meliora multipliciter mutatus, cum Deo se pacificare conatus est, et matricem ecclesiam novo tecto cooperire præcepit, et super Licum fluvium ad sanctam Afram pontem composuit, et ut nullus ex familia de ponte teloneum aut ullam redhibitionem acciperet, præcepit; sed in eleemosynam ejus, quicumque voluissent sine contradictione et occupatione pergerent. Postea autem Romam et limina sanctorum Apostolorum Petri et Pauli pro remissione delictorum suorum visitavit. Et antea, quam illuc pergere cœpisset, proprietatem, quam pater suus Purchardus in Geisinhausa habere visus est, et quam Etichoni fideli suo sub testimonio contradidit, ea videlicet ratione, ut eam illuc F firmiter transfunderet, ubi eum filius ejus Heinricus Episcopus rogaret, tunc pro certo Etih, postulante Episcopo, tradidit cum manu ejus, præfatam proprietatem legitime secundum legem Noricorum, sanctæ Mariæ super altare ejus in Augusta civitate situm, et super capsam deauratam lapidibusque inclusis decoratam, cum ecclesia et totis ædificiis, cum agris, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, viis et inviis, civitatibus, sylvis, tonsis et intonsis, quæsitis et adhuc inquirendis, et cum familia, et cum omnibus ad eamdem proprietatem jure pertinentibus, nisi xx hubas extra traditionem dimisit, et eas servituti sancti Magni ad Fauces decrevit, Canonicisque placitavit, ut potestatem haberent, si vellent, easdem hubas *i* xx cum x in ista provincia, in bono loco suis hubis, concambire, in manum Werinharii advocati, et in manum Gerhardi Præpositi, pro remedio animæ suæ, et patris matrisque suæ, et materteræ suæ ceterorumque propinquorum et parentum suorum, in eam placitationem, ut in jure et potestate Canoni-

Resipiscens limina Apostolorum visere statuit. *i*

corum

Ex Ms. corum perpetualiter in oblatione permaneat, salvo in omnibus eorum quotidiano stipendio, et ut ipsi pro requie ejus animæ annis singulis ante anniversarium diem ad horam vespertinam vigiliam plenam de voce celebrent, et in anniversario die iterum vigiliam expleant, et celebrata Missa altaris, hostiæ oblationem omnes in commune Deo offerant, et insuper centum pauperes sufficienti stipendio edendi et bibendi procurent, et ex eis XII vestiant, in uno anno lineis vestimentis, et in altero anno laneis induant, et caligas calceamentaque præbeant.

piis antea fundationibus institutis, * *al.* meus, et *sic postea.*

92 Sit autem aliquis successor ejus * Antistes hanc placitationem irrumpere tentaverit, et prædictam proprietam Canonicis auferendo in suam utilitatem aliquo modo redigere conatus fuerit; et ita ratione ei comperta statim non restituerit, heredes ejus legitimi liberam habeant potestatem, tres ponere super altare denarios, et eamdem proprietatem inde redimere et in jus proprium possidere, omnibus in futurum generationibus. Actum in Augusta, in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ ante B altare, Episcopo Hainrico perpetrante, in præsentia Canonicorum, coram frequentia populi, et coram testibus subnotatis. Signum Etih, qui hanc traditionem fecit. Signum Adalbero. Signum Jagob. S. Marahwrat. S. Willehalm. S. Hunurid. S. Engilmar. S. Wezzi. S. Pilgirim. S. Gundachar. S. Cadolt. Isti de provincia Noricorum.

k 93 Isti autem de provincia Alamannorum *k*. Signum Werenhere advocati, qui hanc traditionem cum manu Kehardi Præpositi accepit. S. Hiltipold. S. Gotebold. S. Reginhar. S. Suidger. S. Aribo. S. Vrolf. Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo octuagesimo, indictione VIII, IV Nonas Octob. et XX *l* die Jovis. Ego igitur Gerhardus *m*, indignus presbyter, notavi diem et annum. His ita, sicut prædixi, expletis, ad Romam perrexit, et votis suis peractis, sanus ad propria venit. Adhuc autem intus magna augustia mentis angebat, pro eo, quod a Duce Ottone, quamvis exterius pacificati essent, plus cogebatur, quam antecessores sui ei servitium facere de rebus sanctæ Mariæ; et pro eo, quod quidam milites beneficia ecclesiastica ad illius potestatem jure pertinentia, contra ejus voluntatem C possidebant. Quia ille ex nobilibus parentibus ortus est, et Grammaticæ artis aliorumque librorum magnam scientiam habebat, suavique colloquio et bene sonante loquela valde congrue exuberabat in sanctis solennitatibus in Dei servitio et in prædicatione studiosus fuit. Herili servitio ad mensam suam utebatur, et cum eo manentibus copiam manducandi atque bibendi hilari vultu et placida mente porrexit. Familiæ autem plus justo sævior extitit, eorum jus tollendo, et in quibusdam locis novum censum creando. Tunc demum cognoscebat, quod prælibata adversa, nisi Deo adjuvante, et imperialis celsitudinis gratia machinante, superare non potuit, et toto nisu servitio Imperatoris se innectere studuit, ut acquisitione ejus gratiæ, omnes contrarietates, ei ab aliis undique imminentes, cum ejus clementia et cum ejus præceptis mitigarentur. Ideo igitur sæpius cum Imperialibus muneribus eum visitavit, et drudes *n* suos donis congruis sibi complacare satagebat, et insuper hostilia itinera cum eo pergebat, taliter sicuti ei optime æstimabat placere.

94 Anno itaque Incarnationis Domini nostri Jesu D Christi DCCCCLXXXIII *o* Imperator cum exercitu Calabriam provinciam adiit, illuc etiam Episcopus Hainricus cum eo pervenit: Cumque ibi pugna cum Saracenis ageretur, plurimis ibi ex utraque parte occisis, heu dolor, sive captus sive occisus, etiam ibi remansit. Supra modum est lamentandum perditio ejus, quia locus ejus a clericis suis, et propinquis et cognatis et amicis inveniri et visitari non potest. Periculosum est valde, decretum Dei per suos Sanctos revelatum supergredi, et prophetias spernere, dicente Scriptura: Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Werenharius autem postea ab Imperatore interrogatus, si episcopatum accipere vellet, sicut sanctus Udalricus antea decrevit, qui cum adhuc esset sanus et incolumis, respondit, se ultra hunc episcopatum non velle accipere. Post contradictionem autem episcopatus, ut a ministris ejus comperi, paucis horis interpositis infirmari cœpit, et ad Luggam *p* vitam finivit, et corpus ejus portatum est usque ad sanctum Domninum *q*, et ibi honorifice est sepultum. Otto autem dux etiam E ad Luggam defunctus est et a suis super montana *r* portatus, et usque ad Aschaffenburg perductus, cum magno honore et nimia lamentatione ibi terræ commendatus est.

moritur. *o* *p* *q* *r*

ANNOTATA.

a *Fuit is illo nomine tertius, Luitolfique successor in Sueviæ ducatu, anno 957, teste Hermanno Contr. apud Canisium; obiit 973. Ipsi primo nupsit. Luitgardis, soror* S. Udalrici. *Deinde Hedwigis, filia Heinrici, Bojorum Ducis.*

b *Fuit is decimus septimus a S. Bonifacio episcopus.*

c *Anno 973 ut Contractus scribit, ducatum iniit, Burchardo succedens.*

d *Annectit hanc dissensionem anno 976 Contractus apud Canisium. Velserus ponit 977 ex Contracto. Sed facile ea puto posse conciliari, si* F *anno 976 commotam, seu inchoatam, dicas; anno autem proxime sequente, agitatam, seu auctam.*

e *Vulgo* Neoburgum, *Germanice* Newburg.

f *Vulgo* Patauia, *olim* Batava.

g *Velserus citat veterem Contracti editionem pro anno 977; Contractus a Canisio editus refert ea ad annum sequentem.*

h *Al.* Wirdiam. *Designatur monasterium Werthinense, de quo Mabilio in Actis Benedict. seculi 4 part.* I, *pag. 17.*

i Huba, hoba, hova, hobunna, *est modus agri cum habitatione coloni, colonia: et forte coincidit cum voce nostra Belgica* hoeve, *id est, villa rustica.*

k *Observat Velserus in aliis exemplaribus legi sequentia nomina:* Etich, Adalbero, Jacob, Marahunar, Willehalm, Hunfrid, Engilmar, Wezsi, Pilegrim, Gundichar, Cadolt, Werinhere, Gerhardi, Hiltepold, Gotepold, Reginhard, Suidger, Arebo, Vrolf, *non adscriptis die et anno. Monet prætcrea istas appellationes esse inversas:* Ipsi de provincia

Aleman-

A Alemannorum; isti autem de provincia Noricorum.

l *Quia sibi vult ille numerus? Non immerito videtur Velsero expungendus. Nec dies Jovis convenit.*

m *Non videri hinc sequi auctorem hujus vitæ esse Gerardum, ut a quibusdam creditum; cum sit ista dumtaxat subscriptio instrumenti; dicebam in Comm. prævio num. 153.*

n *Notat Velserus hic, in uno exemplari suprascriptum fuisse* gratos; *in alio* consiliarios; *in tertio* drudes, *seu consiliarios, desumpta, ut videtur, etymologia a Germanico* draut, *antiquis* drut, *id est* fides.

o *Consonat Marianus Scotus auctori hujus vitæ: sed Hermannus Contr. apud Canisium anno præcedente rem sic tradit:* DCCCCLXXXII Græci cum magnis copiis, conductis etiam pretio Saracenis, Calabriam contra Ottonem Imperatorem defendere aggressi, magnis utrimque viribus, conserta [manu] primo victi, et deinde nova manu succurrentibus Agarenis, exercitum nostrum privant vel capiunt; B ipseque Imperator, in mari natando fugiens, ab hostibus captus, cum non agnosceretur ab eis, ad quoddam castrum maritimum pro pretio, ut rogabat, adductus, a suis redemptus est. In eo conflictu, nostris infaustissimo, inter alios innumeros Heinricus etiam Augustensis interceptus disparuit, eique Etich in episcopatu successit.

p *Forte indicatur Luca Hetruriæ.*

q *Intellige oppidum S. Domini prope Parmam.*

r *Id est trans Alpes, ex Italia videlicet in Germaniam.*

MIRACULA S. UDALRICI

Antiqua capitum divisio.

CAPUT I.

Tapes non combustus, variorum sanationes, et aliquorum pœnæ. E

Post commendationem pretiosi thesauri sacri corporis Udalrici, tapetium sepulcro superponebatur et assiduum lumen appositum sine intermissione ardebat. Quidam autem custodum ardentem cereum incaute posuit juxta sepulcrum, quo recedente, cereus cecidit in transversum super tapetium sepulcri, et ardens permansit, donec illa pars cerei, quæ super tapetium jacebat, ab igne consumebatur, et cum anteriori parte tapetii, quæ sepulcro eminebat, conjunctus arderet, et flammam sursum per tapetium emitteret, custos advenit, et hoc videns, tremefactus obstupuit, et quod adhuc remanebat de cereo timens abstulit, tapetiumque solicite inspexit, si ab igne aliquid læderetur, vestigium ignis de minimis micis cerei invenit, unum vero pilum in superficie et in latere supulcri in tapetio exustum, invenire non potuit. Hoc miraculum cum magistro suo et fratribus nunciaret, et vestigium cerei monstraret, et tamen tapetium illæsum ostenderet, admiratione et gaudio repleti, Deum omnes glorificaverunt et sanctum Udalricum. E

CAPUT I. *Tapes sepulcro impositus ab igne illæsus;*

96 Quamvis adhuc nullum inibi aperte fieri miraculum comperiretur, utriusque sexus familiæ multitudo jugiter pavimento prostrata, positioni sancti corporis adjuncta, necessitatis suæ suffragia precabatur, deprehendensque ei multa omnigenæ commoditatis auxilia inde evenire, frequentius eumdem cœpit visitare locum. Itaque cum ab assiduitate visitantium, Domino concedente, plurimus ille commendaretur locus, venit quidam homo de provincia Noricorum, nomine Reginwalech, qui integro anno febre fatigatus, ad nimiam infirmitatem deductus, ad Wicfredum, Præpositum ejusdem loci venit, interrogans eum, si aliquod liberationis suæ medicamentum ei indicare potuisset. Qui respondens, dixit; Vade et acquire tibi baculum, et porta eum ad sepulcrum Domini mei sancti Udalrici pro sospitate tua. Qui ambulans inde concidit sibi baculum de ligno biduflanco *a*, et portavit eum ad præfatum Præpositum, qui ambulans cum eo, duxit eum ad sanctum sepulcrum, monstravit ei baculum ponere

II. *vexatus a diuturna febri,* a

Ex Mss. nere super illud, oratione etiam clericorum fretus, et doctrina eorum in fide confortatus, eadem hora a febre liberatus, sanitati manifeste redditus est. Eodem vero tempore in istis regionibus incredibilis multitudo populorum febribus fatigabatur : qui cum audirent, præfatum hominem ad sanctum sepulcrum, sicut prædixi, fore liberatum, quidam cum baculis, quidam etiam additis aliis oblationibus, festinaverunt pro sanitate sua sanctum visitare sepulcrum, qui omnes undecumque venirent, celeriter sanitati restituebantur.

III. *dein alii febricitantes, sanantur.*

IV. Quidam de familia sanctæ Mariæ, Hisenhart nomine, unum de baculis, qui ad sepulcrum de infirmis portabantur, tulit, et eum in manu portando, inde ambulare cœpit : cumque ad collem, qui dicitur Perileich veniret, a febre acriter fatigari cœpit. Tunc persentiens, pro quo reatu infirmitati concederetur, regressus ad sepulcrum, baculum restituit in locum ubi eum tulit, votumque fecit, ut ultra nullum inde auferre præsumeret, votoque peracto a febre dimissus est.

B 97 De congregatione sanctæ Afræ presbyter unus, Adelger nominatus, tulit de sepulcro duos bacellos speciosos ad videndum, et aptos in manibus ad portandum, et sui obliviscens, portavit eos in domum suam, ibique cum sedisset, invasit eum oscitatio crebra et obripilatio cutis maxima, et omnia membra tædio occupata sunt, ita ut, virtutem sedendi, neque ambulandi, nec saltem jacendi, apte non potuisset habere : qui intra semetipsum æstimare cœpit, pro qua re tam subita solutione membrorum gravaretur, et surgens venit ad Wicfredum Præpositum, et nunciavit illi eventum rei, cui ille dixit : Tune istos bacellos de sancto sepulcro tulisti ? Qui dixit, ita feci. Festina, inquit ille, reponere eos in locum suum. Hoc cum factum fuisset, omni incommoditate corporis fugata, presbyter, confestim sanitati pristinæ restitutus est. Quicumque etiam de multitudine vulgi de apportatis baculis in manus suas acceperunt, ut inter sacra mysteria se super eos inclinarent, ut facilius finem mysterii expectarent, repentina invasione febris quassati sunt, compertaque causa eventus, rejectis baculis, eadem hora liberati sunt.

V. *Duo, raptis de sepulcro Sancti baculis*

VI. *puniuntur et sanantur.* C

98 His casibus divulgatis, et in notitiam undique omnium deductis, nullus præsumebat vel minimum bacellum sine licentia inde auferre, et ideo tanta multitudo baculorum excrevit, ut facile dinumerari non potuisset, nec sine impedimento in angulis ecclesiæ collocari. Unde factum est, ut super trabes ejusdem exedræ, ubi sepulcrum situm est, ponerentur. Mansionarii *b* itaque, præcipiente eorum magistro, frequenter eos ad focum portant, et eis ardentibus, ceram in mollitiem redigunt, [ad] candelas multiplicandas ad servitium Dei, super trabes tamen plurimi semper remanebant, et hi, qui eos conspiciunt, non putant numerum eorum in aliquo minorari. Sustentacula eorum, qui gratia Dei concedente, per merita sancti Udalrici a diversis infirmitatibus ibi sunt liberati, plurima pendent, et aliorum analogiæ secundum membra diversa infirmantium, figuratæ etiam plurimæ ibi videri possunt. Vehicula etiam eorum, qui carris superpositi, multimoda debilitate membrorum manci, illuc veniebant, et in omnibus membris perfecta sanitate donabantur, relictis ibi carris cum tuguriis, pedestri itinere læti redierunt, ante fores ecclesiæ conspici possunt. D

VII. *Anathematum multitudo.*

b

Cujusdam vero mulieris filia, in brachio in totum debilis facta, in pago Geltenstein, cui quadam nocte in somnis dictum est; Quare filiam tuam cum lucerna non producis ad sepulcrum sancti Udalrici pro sanitate sua? Quæ expergefacta, somnium nunciavit filiæ suæ, et, ut celerius potuit, eam illuc cum candela perduxit, et perfecta sanitate recepta, eam inde lætam ad propriam possessionem revexit. De eodem vero pago de oppidulo, Toningeuue vocato, quidam homo, cui aures clausæ sunt, ut nihil audire potuisset, et lingua ligata, ita ut numquam ullum verbum proferre potuisset, ad sepulcrum sancti Udalrici a fratribus suis deductus est, et ibi prostratus, diu jacuit, lacrymas fundendo, elevatus autem a fratribus, per altaria deductus est. Cumque ambulare cœpisset et perveniret ante altare sancti Donati, quod est situm ad occidentalem partem ecclesiæ, audivit sonitum canentium in choro clericorum, et infirma adhuc voce dixit fratribus suis : Ecce audio et loqui possum. Qui cum peracto Dei ministerio hæc clericis annunciarent, et ipsi veraciter hæc ita esse cognoscerent, campanas sonare fecerunt, et ipsi in commune Deum laudare cœperunt laudationeque finita cum perfecta loquela et integro auditu donatus, præfatus infirmus abire promeruit. E

VIII. *Filia, debili brachio affecta;*

IX. *surdus et mutus;*

99 Ex familia Episcopi Hainrici similarius *c* quidam, Luitnot nominatus, reatu proprio gratiam Domini sui perdidit, pro eo, quia farra, per loca Episcopi sibi commendata, magna incautela dissipavit. Qui cum a ministris Episcopi vehementer territus, maximum timorem incideret, ad sepulcrum sancti Udalrici pro liberatione imminentis angustiæ nudis pedibus accessit, et ibi diu cum lacrymis adjutorium ejus postulavit. Inde autem cum reverteretur, paucis diebus interpositis, facilius quam credere potuisset, gratiam sui Domini recipit. Deinde in auxilium ejus firmiter ubique confidens, in recreatione sua pro amore ejus frequenter bibebat, et alios bibere, postulare consuevit.

X. *anxius, c*

100 Idem Luitnotus *d* quadam die ad domum Razonis, qui tunc potens minister Episcopi fuit, in oppido, Pobingga venit, et ibi cum eo prandium sumpsit. Qui cum saturatus abire voluisset, præfatus Razo cogebat eum plus ad bibendum. Cujus petitioni ille contradicere non audebat, sed vas, quod illi porrigebatur, accepit, dicendo, istam siceram bibere *e* pro charitate sancti Udalrici, per cujus adjutorium de maximis angustiis liberatus sum, volo. Cumque poculum hausisset, et vas cum manu deorsum verteret, dixit; Cum ista charitate signatus, certus sum, quia nullius adversitatis pravitas mihi hodie poterit nocere, sed neque gladius corpus meum vulnerare. Cui Razo dixit; Da mihi digitum tuum, ut videam si cultellus meus tuum possit vulnerare membrum. Qui statim magna fide digitum suum ei porrigebat, ipse autem apprehenso ejus digito, alia manu cultellum de vagina extrahere conabatur, ad vulnerandum digitum prænominati pistoris, propriæque suæ manui cum eodem cultello grande vulnus infecit, digitumque apprehensum simul et cultellum festine dereliquit, et suam manum vulneratam lamentari cœpit, pistor autem in fide confortatus, sanus recessit.

XI. *vulnerandus. d* F

e

101 Alius

A XII. *alius, fracto crure, sospitantur.* *f*

101 Alius autem ex familia, nomine Adelhardus, cum de Augusta civitate ad suam mansionem, quæ est sita in oppido Eitengen *f* nominato pergere voluisset, ante portam civitatis quidam homo eum cum aliis bibere rogavit; cumque bibere cœpissent, quidam ibi manentium, pro charitate sancti Udalrici postulavit eos potum accipere; præfatus autem Adelhardus sordidum verbum ex ore suo emisit, et poculum rogatæ charitatis accipere renuit. Cumque paululum inde recederet, in planitie viæ, equo suo cadente, crus ejus fractum est, et ita ad suam domum cum labore deductus, longo tempore debilis permansit. Postea vero votum ad sepulcrum sancti Udalrici vovit, et Deo donante sanitati est redditus, et deinde charitatem, quam antea sprevit, alios frequenter bibere postulavit.

XIII. *Maledicus punitur,*

102 In præfata villa Eitinga, quadam die cum multi ex familia simul ad bibendum, in unum congregati fuissent, fuit inter eos unus, nomine Walterih, discipulus Wicfredi, Præpositi de sancta Afra, qui cum audiret ibi postulare sancti Episcopi Udal- B rici charitatem, profano ore quasi insaniendo, stultissime locutus est; Quid mihi prodest charitas illius Episcopi? quia ille signa facere non potest, plusquam unus canis. Illo verbo emisso, diabolo concessus, loquelam hominis amisit, et more canis furendo sonare cœpit, et ganniendo atque latrando parvo tempore evoluto heu! miserabiliter vitam finivit.

XIV. *Contractus,*

103 In civitate Augusta quidam faber, Hereuuns vocatus, longo tempore magna infirmitate totius corporis detentus, ita ut ambulare non posset nisi aliis adjuvantibus, et interdum cum duobus sustentaculis sustentatus, prope terra tenus inclinato capite, ad necessaria corporis vix pervenit. Qui cum audisset, multos infirmos ad sepulcrum sanctum sæpe sanari, cœpit illuc ultra vires repere, et mane diliculo de mansione sua exire, et illuc ante horam diei tertiam vix pervenire. Cumque hoc frequenter fecisset, quodam tempore in quadragesima die Veneris, cum ad portam, cui capella sancti Michaelis est superposita, veniret, ultra modum lassus et universis viribus destitutus, subsistit di- C cens; Domine Deus, pater omnipotens, cognoscere dignare quanta difficultate nunc istum adii locum, et per merita sancti Confessoris Udalrici miserere mihi; et aliquantulum pausatus, repsit usque ad sepulcrum. Finita ibi oratione, dum acceptis sustentaculis, adjuvante comite suo, surgere voluisset, unum sustentaculum in pavimento lapsum est, et ipse in terram iterum dejectus est, et in dejectione genua ejus retro in contractione nervorum, more fractorum malleorum, sonitum fecerunt, et crura per pavimentum extensa sunt. Comes autem illius, cum solito more eum levare voluisset, dixit illi; Exspecta paulisper, ut mihi videtur, ex me ipso surgere possum et ambulare. His dictis, dimissis in pavimento sustentaculis, surrexit et ambulavit. Qui statim ibi accepta cruce, clericis civibusque ceteris cum eo comitantibus, sine baculo potenter ad sanctam Mariam in Augustam civitatem perambulavit, ibique Dei laudibus in commune peractis, eadem hora ad sanctam Afram crucem portando regressus est.

104 Nativus quidam pauper de oppido, quod dicitur Meffllinga *g*, Hiltibaldus nomine, cæcitate perculsus est, et in illa cæcitate duos annos perduravit: tertio autem anno quidam homines de eodem pago, pergere decreverunt ad Augustam civitatem causa orationis, qui invenerunt eum in eodem itinere cum duce suo, victum per oppida quærentem, et dixerunt ei; Perge nobiscum ad Augustam civitatem et ad sepulcrum sancti Udalrici, forsitan ibi misericordiam consequi poteris. Quibus ille respondit; Stipendia mihi et ductori meo, et oblationes ad illa sancta loca deferendum non habeo. Qui respondentes dixerunt: Si nobiscum ieris, quantum possumus, auxiliatores tui sumus. Quorum consentiens suasionibus, cum eis perrexit ad Augustam, et eadem nocte juxta sanctum sepulcrum foris ecclesiam diem expectavit futurum. Mane autem facto, infra ecclesiam ad sepulcrum deductus, devote oravit et antea amissum lumem oculorum, Dei gratia donante, recepit, levataque cruce comitante cum eo magna multitudine populi, ad sanctam Mariam pervenit, et qualiter illuminatus, civibus suis ei testimonium dantibus, recitavit. E

Ex MSS. XV. *cæcus.* *g*

XVI. *disruptus, et claudus,* *h*

105 Quodam tempore, cum sanctus Episcopus ad synodum Ottonis Imperatoris, in *h* Ingilunheim congregatam, pergeret, quidam pauper de oppido Affelterbach, Rudpret vocatus, juxta viam ei conjunctus est, ilia sua de ventre prolapsa in loco umbilici portans in sinu suo: cumque ea aperto sinu Episcopo ostenderet, præcepit ei denarium dari, et dixit illi: In pace Dei perge, qui non multo post tempore meliorari de die in diem cœpit, et sanato ventre de prædicta infirmitate liberatus est. Postea autem idem ipse, claudus factus est, ita ut nisi si scamellis sustentatus, ambulare [non] potuisset; utilitate etiam dextræ manus in lineamentis totus privatus est. Hac infirmitate cum quatuor annis detentus mansisset, desideravit venire ad sepulcrum sancti Udalrici, et comparavit ceram, quam secum ad sepulcrum deferret: comparata autem cera virtus ei in sustentaculis baculorum, dimissis scamellis, ambulandi concessa est. Illuc autem taliter cum perveniret, manus ejus et genua sanitati restituta, munia sua receperunt, ita ut idem homo sine sustentaculis erectus, gradiens tripudiando rediret. F

XVII. *cæcus,* *i*

106 De regno etiam Lotharii *i* quidam Lutericus, qui multo tempore luce oculorum caruit, ad sanctum sepulcrum venit, et orationibus peractis clarum visum recepit.

XVIII. *mutus,*

Clericus quidam, qui in Augusta civitate studio discendi sæpe inter scholares morabatur, cum ad propinquos suos reverteretur, mutus effectus est; cumque ab eis ad sepulcrum sanctum deductus fuisset, emissis de ore suo duobus denariis super sepulcrum, loquelam, quam amisit, recepit.

XIX. *alter cæcus. sanantur.* *k*

107 Cæcus quidam, cum valde parvulo ductore ad sanctum locum hyemali tempore studuit pergere, qui cum Smutturam *k* fluvium transgrederetur, et ad longum rivulum, de fonticulis congregatum, super viam decurrentem, veniret, ductor ejus ei auxilium præbere non potuit, sed de frigore et lassitudine defectis viribus, cecidit. Cæcus autem, ductore cadente, magna cura et tristitia per decursum rivuli cum baculo undique palpando ambulavit, et magna voce clamando ad sanctam Mariam et sanctam Afram, et ad sanctum

Ex Mss. ctum servum Dei Udalricum, adjutorium et misericordiam sibi dari intenta mente flagitavit: cumque sic palpando et clamando pene usque ad finem rivuli perveniret, Dei donante clementia, subito apertis oculis, lumen aspexit, et regrediens, ductorem suum levavit, et usque ad sanctum sepulcrum, omnipotentem Deum et Sanctos ejus laudando, portavit, ibique manifeste clericis et omnibus præsentibus, quæ ei in via acciderant, recitavit.

ANNOTATA.

a *An* betulaneo, *a* betula, *seu* betulla? *quæ est arbor satis vulgaris, cortice candidissimo, a Romanis, ut fertur, e Gallia in Italiam delata, falcibus, præferri solitis magistratui, conficiendis accommoda. Belgice dicitur* berken-boom.

b Mansionarii *sunt canonici residentes, ad distinctionem forensium, qui non resident. Hic videtur debere ea vox sumi pro custode, seu* B *æditui ædis sacræ, ut colligitur ex sensu.*

c *Id est,* pistor panis primarii, *Germanice* semelbeck.

d Popinga, Propinga, *al.* Propfinga, *vulgo* Popfingen, *oppidum Germaniæ in Suevia, in tractu* Riess, *ad fluvium* Eger.

e *Tradit Cangius, hoc vetitum fuisse in concilio Nannetensi apud Hincmarum.*

f *Oppidum est vel pagus in Bavaria, vulgo* Eiting, *haud procul a Frisinga ad fluvium Schwaiam.*

g *Al.* Messinga, *pagus nomine* Messing, *jacet in Bavaria ad fluvium Schwartam.*

h *Duabus, ut minus, synodis Ingelheimensibus interfuit* S. Udalricus; *nempe posteriori, de qua supra in vita cap. 10, habitæ 972; et priori, de qua meminit Frodoardus in Chron. ad annum 948,* VII *Idus Junii.*

i *Contigit hoc ante an. 987, quia Lotharius regno Galliæ e vita cessit 986.*

k *Annis est in Suevia, vulgo* Smutter, *in Danubium desinens prope Dunawertiam.*

C

CAPUT II.

Reliqua S. Uldarici miracula.

XX. *Oblessa a dæmone,* Fuit quædam matrona in Francorum provincia prædives et nobilis, quæ arrepta a diabolo nimie laborabat. Ad cujus arreptionem quinque Episcopi cum aliis plurimis convenerunt, qui cum diabolum orationibus et conjurationibus arctarent, ut obsessum corpus dimitteret, clamans et ejulans, dixit; Nisi aliquid de rebus Episcopi Udalrici huc venerit, propter vestrum præceptum, possessum vas non dimitto. Cumque iterum atque iterum eadem responsa iteraret, æstimare cœperunt, ut legatos ad Augustam mitterent, ut aliquid acquirerent de rebus Episcopi. Interim vero cum hæc inter se arbitrarentur, clamavit diabolus per os matronæ: Væ mihi, hic in vicinitate est presbyter unus, qui habet humerale *a*, quod fuit præfati Episcopi: quamvis non a sponte, sed Deo jubente, nominavit presbyterum et D locum ubi habitavit. Cumque accersitus presbyter, cum humerali veniret, antequam domum intraret, dæmon dixit: Væ væ! nunc venit humerale Episcopi. His dictis, clamando et dolendo, corpus matronæ valde fatigatum reliquit. Interrogatus autem presbyter, unde ei humerale veniret, respondens dixit, Episcopus aliquando ad regale colloquium pergendo, ad nostram ecclesiam venit, et nos sibi Missam cantare rogavit; cumque alba nos indui sine humerali velle videret, dixit: Ubi est vestrum humerale? Cui ego respondi, non habeo humerale. Tunc ille istud humerale jussit mihi donari. Matrona autem a dæmonio liberata, et sensui sanitatique restituta, tota vestimenta sua, quibus eo die induebatur, cum caligis et calceamentis ad sepulcrum sancti Udalrici per nuncios misit, quibus etiam præcepit, ut ibi nunciarent, qualiter Domino concedente per *b* ejus b merita est liberata. Wicfredus, ejusdem loci præpositus, qui etiam et custos ecclesiæ eo tempore mansit, de froco ejusdem matronæ dalmaticam fieri, e alia ejus vestimenta, sicut congruum fuit ad De E servitium, composuit, ut hoc signum misericordiæ Dei frequentis posteris in recordatione maneret.

109 In regione Sclavorum *c*, filius Wolezlawi *d* XXI. *æger Ducis Bohemiæ filius,* Ducis invaletudinem incidit, et in tantam infirmitatem deductus est, ut pater ejus et mater ceterique præsentes amici, præsentem vitam eum ulterius c habere posse desperarent. Cumque pater in his d angustiis versaretur, admonitus est de matre pueri et de aliis, quibus notum fuit, quam multipliciter multi per merita sancti Udalrici de diversis angustiis liberati essent, continuo votum vovit, si filius ejus ad vitam rediret, ut missis legatis sepulcrum sancti Udalrici cum oblationibus visitaret. Eodem vero die filius Ducis conversus ad vitam, consolationem patri non minimam obtulit. Qui cognoscens misericordiam Dei in filio, nuncios statim mittere et votum ejus implere studuit. Qui venientes ad sepulcrum, obtulerunt v libras argenti, et aureos quam plurimos, et de cera, quantum unus fortis saumarius *e* portare potuit. Mater *f* etiam pueri seorsum e aureorum denariorum bonam partem pro filio misit. f Legati etiam altare sanctæ Mariæ cum auro et aliis F oblationibus, sicut eis præceptum est, devote visitaverunt, similiter et altare sanctæ Afræ, et narraverunt pro qua re missi sunt, dicentes, antequan ipsi exirent de sua provincia, ut filium Domini sui ambulantem et sanum dimitterent.

110 Eodem vero tempore quidam dux Wandalo- XXII. rum *g*, Misicho nomine, cum sagitta toxicata in brachio vulneratus est. Qui cum sentiret sese veneno nocivo esse percussum, et sibi imminere mortis interitum eadem hora putaret, cum magna fide et constantia votum vovit, ut brachium argenteum cum manu, quantocius potuisset, ad sanctum Udalricum mittere non differret. Qui statim post votum relevatus a periculo, ad domum suam rediit, et brachium, secundum suum votum componere præcepit. Cumque fabri brachium fabricare cœpissent, et manum in eo fingerent, dux continuo de imminenti periculo liberatus, surrexit, Deum laudans, qui eum per merita sui sancti Episcopi de mortis periculo liberavit, votum suum perficiens, mittendo brachium cum manu ad Viri sancti sepulcrum.

111 Quædam

A k XXIII. *energumena,* 111 Quædam mulier de Curiensi Rhætia *h*, relicto proprio marito, cuidam viro de pago Albegeuuc, Durinc vocato, in matrimonium juncta est; cumque cum illo aliquantulum temporis maneret; a dæmonio obsessa est, et ab eo nimie vexabatur. Quæ cum in multis sanctis locis liberationis suæ adjutorium quæreret et non inveniret, consilium accepit, ut ad sepulcrum sancti Episcopi Udalrici veniret, quod et fecit. Cumque appropinquaret Augustæ civitati, et ecclesiam sanctæ Afræ bene aspicere potuisset, clamans et fremens, cecidit in terram, et facta est quasi mortua. Præfatus autem Durinc cum comitantibus sibi, studuit levare eam, levata autem, reddito sensu, a dæmonio est liberata.

k i XXIV *Muta, et varie affecta,* 112 Eleemosynaria *i* quædam Abrahami *k*, Frisingensis Episcopi civitatis, de villa, quæ dicitur Camera, cui maxilla pectori fuit inserta, et loquela in toto negata, cui etiam manus, brachiis replicatæ et conglutinatæ erant, ut figuræ digitorum vix cognosci potuissent, cum veniret ad sanctum sepulcrum, et inde revertendo super pontem Lyci fluminis ambularet, B quidam homo ei obvius venit, et interrogavit eam, unde pergeret: cum autem se ad illum verteret, maxilla de pectore solvebatur, et loquela ei ad respondendum concessa est.

XXV. *cæcus, curantur.* l 113 Quidam cæcus, cum perveniret cum ductore suo ad fluvium, qui dicitur Vindex, interrogavit eum, si adhuc videre potuisset civitatem et monasterium *l*. Cumque audiret in proximo fuisse sanctum locum, abstrahere sibi fecit caligas et calceamenta, ut nudis illuc perveniret pedibus: ductor autem ejus, raptis calceamentis et aliis rebus ejus, furtive recessit ab eo; qui æstimans, ut pro aliqua necessitatis causa, oppidum juxta situm intraret, et statim sibi in adjutorium rediret; cumque diu expectaret, vociferando eum nominare cœpit, ut veniret. Interim *m* etiam quæsivit zabernas *m* et calceamenta, et non invenit, tunc persensit a ductore suo se esse despoliatum, flendo et orando clamare cœpit ad sanctam Mariam matrem Domini, et ad S. Afram, et ad sanctum Udalricum, ut sibi aliquod consolationis supplementum eveniret. In hac cum prolixe afflictionis tribulatione laboraret, subito ignotum conspexit ocu- C lis lumen, et statim crucicula de viminibus facta, eumdem denotavit locum, et tunc lætus destinata visitavit loca, gratias omnipotenti Deo et sanctis ejus agens pro perceptione luminis: cives autem de * *al.* Oberhausen. Houerchusa *, in eodem loco, ubi cruciculam monstratam invenerunt, majorem crucem pro signo posuerunt.

XXVI. *submersus infans* n 114 Quodam tempore, cum populus undique concurreret ad Augustam, in vigilia nativitatis sanctæ Mariæ, ut sanctum diem ibi solenniter celebrarent; quædam mulier inter alios cum puerulo suo parvulo studuit et illuc venire, ut illum ad sepulcrum sancti Udalrici cum oblationibus ibi præponderaret *n* pro sua sospitate. Cumque super pontem Vindicis carpento superpositum puerulum cum aliis rebus ducere voluisset, pro inæqualitate pontis carpento inclinato, puerulus cecidit in amnem, qui pro nimia illuvie vehementer elevatus, universis, super eum meantibus, exitium minitavit. Cumque mater tristissima, in perniciem sui in amnem post puerum cadere voluisset, et vix a circumstantibus comprehensa teneretur, populi in utraque parte fluminis in ripa festinaverunt in adjutorium infantis. Qui cum a nemine eorum adjuvari potuisset, flumine submersus, ab oculis omnium occultabatur. Mater autem ab amne vi abducta, et quantum possibile fuit consolatione recepta, flendo et lamentando adjutorium sanctissimæ Dei genitricis Mariæ imprimis quæsivit, et postea ad sepulcrum sancti Udalrici cum oblationibus, quas antea pro sospitate filii sui illuc referre decrevit, et eas pro requie animæ pueruli cum bona fide donavit. Sequenti vero nocte cum triste corpus mulieris sopor occuparet, quidam valde venerabilis senex in vestitu episcopali apparuit ei, dicens: Pœnitetne te mulier valde infantulus tuus? Quæ respondit, Etiam Domine. Cui ille, Mane diluculo, inquit, vade ad fluvium, et ubi ultima vice in amne videretur, quære eum in ripa fluminis inter frutices. Quæ expergefacta, venturum cras vix exspectans, cum adjuvantibus sibi, ripam fluminis adiit, et secundum verbum sancti Viri infantem suum sanum et incolumem invenit. Tunc læta Deum laudans rediit, et rem gestam in civitate et ubique publice recitavit. E

Ex Mss.

ab apparente S. Udalrico matri vivus redditur

115 Quidam vero homo juxta Danubium, cum cunctus populus sua sponte natalitium sancti Udalrici solenniter celebraret; fœnum cum rastellis congregavit in cumulos, diem sanctum spernendo. Qui cum altera die cum plaustris veniret, ut hoc in fœnarium suum duceret, exterius formosum invenit, cum autem bidenti ligno interius tangeret, totum in favillas immutatum invenit, et diem sanctum, quem antea celebrare non voluit, postea præ timore contemnere non audebat. XXVII. *Festum S. Udalrici profanans, punitur.*

116 Eodem vero tempore ancilla cujusdam matronæ, Gerbire nuncupatæ, telum suum dum in texendo laboraret, subitus dolor cœpit contrahere manus ejus, quod cum lamentando aliis diceret, responderunt ei: Depone textile ferrum, quia pro reatu hodierni operis hic labor tibi accidit: quæ vix manibus de ferro absolutis lectum intravit. Cumque ibi requiem non haberet præ contractione manuum, conservæ ejus nunciaverunt dominæ suæ: illa vero præcepit, ut mane diluculo duceretur pro liberatione sua ad sepulcrum sancti Udalrici. Cumque in itinere lassæ, circa horam nonam in planicie Lechfeldici campi ad reficienda corpora consedissent, dolor F cœpit minui in manibus laborantis, ita ut, antequam de ipso loco surgerent, usui prioris rectitudinis redderentur. Quæ tunc lætæ pervenerunt ad prædestinatum locum; et inde in civitatem ad ecclesiam sanctæ Mariæ genitricis Dei post Vesperam venientes, hæc sicuti gesta sunt, nobis annunciaverunt, et lætæ ad propria redierunt. XXVIII. *atia punita et curata.*

117 Nobilis *o* quædam matrona de Burgundionum provincia, dum decrevisset pergere ad Augustam civitatem causa orationis, quemdam claudum eleemosynarium præcepit comitari secum, cujus caballum duobus ministris suis commendavit, ut pedes ejus, sicuti mos est pergentibus, ferro munirent. Qui fraudulenter pedes caballi cum clavis vulneraverunt, ne delator eorum in itinere actuum suorum pro fidelitate Dominæ suæ, sicut solitus erat, maneret. Dixeruntque claudo, caballus tuus claudicat, et ideo hic te necesse est remanere. Quibus claudus respondens, dixit, quamvis caballus claudicet, tamen non consentio hic me remanere; qui omnia potest Deus omnipotens, o XXIX. *Claudus.*

Ex MSS.

etiam me valet, sicut sibi placet, ad loca perducere destinata. Cumque cum aliis pergere cœpisset, sano et apto caballo ad Augustam pervenit. Cumque ibi ad sepulcrum sancti Udalrici devotam orationem prolongaret, et firma fide pro sospitate sua clementiam Dei imploraret, in præsentia multorum, sanitati redditus est. Hoc videntes præfati homines, qui impedire iter ejus in caballo voluerunt, ceciderunt terratenus, confitentes clericis ceterisque, qui in præsentia aderant, delicta sua, veniam postulantes, quod eum claudum impedire voluerunt, ne preveniret ad locum, ubi Dominus per merita sancti Udalrici eum sanare dignatus est. Et accepta pœnitentia, secuti sunt claudum sanatum, crucem portantem, uterque saxum tantæ magnitudinis portans, quantum levare potuit, usque in ecclesiam sanctæ Dei genitricis Mariæ, quæ est sita in civitate, ibique peccata sua lamentabantur multum, cum lacrymis veniam postulantes. Cumque hoc signum in præsentia omnium recitatum fuisset; clerici, Te Deum
B laudamus; et populi, Kyrie eleison cantantes gratias et laudes Deo referebant.

XXX. *infirmus*

118 Quidam homo jevenis, cujusdam filius Comitis, tanta infirmitate est detentus, ut nec in lecto, nisi ab aliis adminiculatus, in aliud se vertere potuisset latus, nec cibum multo tempore valeret accipere, nisi paucis oblatis refocillaretur. Cum vero immani labore fatigaretur, a fidelibus suis in lecto ad sepulcrum sancti Udalrici deductus est, oblationibus oblatis, lacrymabiliter ibi misericordiam deprecatus est. Cumque eum in lecto ad sanctam Mariam portare cœpissent, in medietate viæ cœpit rogare portantes, ut deponeretur ad ambulandum. Qui non credentes, eum posse ambulare, noluerunt deponere. Ad portam vero civitatis iterum rogavit, ut deponeretur, dicens se posse ambulare, qui iterum ei non consenserunt. Ad gradus vero atrii ecclesiæ cum perveniret, in nomine Dei omnipotentis omnes in commune flagitavit, ut, deposito lecto, eum ambulare dimitterent. Ipsi vero in fide hæsitantes, petitioni ejus assensum non dederunt. Ille autem cognovit infirmitatem ab eo esse separatam, et
C virtutem nutu Dei concessam, exilivit de lectulo, et inde strenuo gressu ad ecclesiam pervenit, et sospes ad propria rediit. Hæc pauca prælibata miracula sufficiant studiosis ad bona exempla lectoribus, ita ut etiam tardis et segnibus nimii nausii * fastidium non inculcent. Quomodo si cœpero cuncta beneficia adeuntibus ad sepulcrum sancti Udalrici et inde revertentibus, vel juxta sepulcrum infirmis atque debilibus a Deo concessa, sigillatim enumerare, nullius adjutorio, nisi solius Dei, qui omnia potest, possum perficere. In tantum namque multiplicia sunt, ut sensibilitas humanæ agilitatis dinumerare ea non possit. Quia quibusdam, post vota devote peracta, illuc cum oblationibus veniendi, statim in laribus suis donata sunt; quibusdam, in itinere adhuc longe positis; quibusdam illuc appropinquantibus; quibusdam illuc pervenientibus; quibusdam inde redeuntibus; compendiose adimpleta sunt. Quorum auditus bono rumore non solum propinquas, verum etiam longe sitas regiones advolavit, quod frequens frequentia adven- D tantium undique populorum, sæpissime manifestat; indicans in istis locis in suis regionibus multa magnalia Dei per merita sancti Udalrici facta, quorum vera cognitio nos propter nostras necessitates ad ista loca veniendum incitavit. His auditis, eia nos, qui inquilini hujus ecclesiæ sumus, et tanti Patroni faciem sæpissime vidimus, et ejus doctrinam benedictionemque sæpissime accepimus, et in eo optima exempla conspeximus; et nunc in retributionem ejus bonorum operum assidua miracula et diversa signa in liberatione multorum videmus et audimus; cur non expergiscimur, et tædium nostri desidii * non deponimus? Eum vero de quo loquimur, quantum, Deo donante, possumus, imitantes, ejus adjutorio iter rectitudinis ineamus, per quod pervenire mereamur ad eum, qui in tribus personis in divinitatis æqualitate, unus, incommutabilis, omnipotens Deus permanet sine fine, in secula seculorum. Amen.

Episcopus de multitudine ac varietate miraculorum.

* *pro* nauseæ.

* *pro* desidiæ

E

ANNOTATA.

a *Ita dicitur, quia sacrificatnrorum humeris imponitur, vulgo* amictus.

b *Videtur vox ista hic sumi pro veste ex panno subtiliori,* frocus *seu* floccus *nominato, quia ex floccis componitur. Littera* b, *paullo inferius in textu est removenda, ut respondeat voci* frocus.

c *In Bohemia videlicet.*

d *Boleslaum interpretatur Velserus, cognomento Pium, Bohemiæ principem, cui Boleslaus cæcus filius fuit, uxor Hemma. Vide Dubravium lib. 6.*

e *Id est,* equus sarcinarius, *Germanice* saumrotz. *Observat Velserus ex Dubravio, Ænea sylvio, Hist. Bohem., ecclesias viginti condidisse ac ditasse Boleslaum.*

f *Fuit ea, Hemma, de qua, lit.* d; *quam distingue ab alia Hemma, uxore Ludovici II, quæ exprimitur in donario, visi solito in ecclesia Cathedrali Augustana, hisce versibus notato.*

Hanc zonam Regina nitens pulcherrima Hemma, F
Witgario tribuit, sacro spiramine plenum.

Cum enim Witgarius, Augustanus Episcopus, teste Reginone, obierit anno 887 juxta Velserum (pro quo anno in editione Reginonis, alterius manu repe-

g *Id est Polonorum, quorum Dux Misico, al. Michovio, Miesca, Miesco, et Miezislaus, ultimus Ducum hujus gentis, primus Christianam religionem in eam intulit, suasu uxoris suæ Dubraviæ, Boleslai (de quo supra lit.* d) *sororis. Obiit autem 992 ex Ditmari lib. 4, Addit Velserus, Polonicos scriptores signare an. 999.*

h *Ita dicta Rhætia recens, ab urbe sua præcipua* Curia, *vulgo* Coire; *continens occidentalem tantum partem Rhætiæ propriæ, et Grizonum nomine appellatur.*

i *Per* eleemosynariam, *hic* stipendiariam *intellige, seu potius eam, cui eleemosyna dabatur; et confirmatur id ex num. 116 infra.*

k *Abraham, E. Frisingensis obiit an. 992. Vide Hundii Metropol. Salisb.*

l *Cum*

A l *Cum Mabilione per* monasterium *hic intellige ecclesiam S. Afræ, tunc clericis parentem, postea vero monachis Benedictinis ab anno 1012.*

m Zaberna *est capsa vel armariolum. Exempla sunt apud Cangium.*

n Cum oblationibus præponderare, *est ceram offerre ejusdem cum puerulo ponderis.*

o *Monet post Velserum Mabilio, ea, quæ sequuntur, in duobus exemplaribus desiderari.*

APPENDIX

Inventio et Translatio corporis S. Udalrici.

Ex editione Velseri et Surii, cum Mss. codica collate, B

CAPUT I.

Corpus Sancti quæsitum et inventum non sine miraculis.

Monasteria et Ecclesia S. Udalrici combustis.

Anno Dominicæ Incarnationis MCLXXXIII, Indictione prima, XVI Kal. Julii, circa horam nonam, cum nimius esset æstus, fabrica quædam, in valle posita, vicinas domos, et inde omnes officinas, tandem claustrum et ecclesiam sancti Udalrici et sanctæ Afræ mira celeritate in favillas redegit, ita ut proxima cœna nec panis ad victum superesset, nec tugurium, in quo proxima nocte fratres, quiescerent. Dispersi ergo per civitatem fratres, præ nimia afflictione spiritus tædebat eos vivere, C donec resumptis viribus, domicila cœperunt ædificare, in quibus ad divinum servitium et ad cultum religionis peragendum, se pro posse receperunt. Sepulcrum etiam beati Udalrici trabibus desuper condentibus confractum, et a sanctissimo ipsius corpore vacuum, inventum est, nisi quod quatuor tabulæ, sicut solent fieri in loculis mortuorum, aromaticum habentes odorem, ibidem repertæ sunt. Unde opinamur, quod in illis reconditum fuisset sacratissimum corpus ejus, quando a seculo decessit. Pro eo igitur, quod non est inventum corpus ejus in sepulchro, dubietas magna cœpit oriri, et mœror maximus tenuit animos omnium. Ex præcepto autem et consilio Hartuigi a *a* Episcopi, quæsitum est corpus beati Udalrici pene per duas septimanas, et inventa est specus murata quadris lapidibus, et sub illa, alia specus murata, minor tamen superiore, et utraque tamen erat vacua, quæ res auxit dubietatem et mœrorem, adeo ut plerique dicerent, corpus beati Udalrici in illo loco non haberi. Tandem quando placuit sancto Confessori, in anniversaria nocte sancti patris sui Hupaldi voluit revelari, in tertia videlicet specu murata, quæ et minima et sub duabus superioribus erat. *Ex mss.*

quæritur corpus Sancti

2 Cessatum est igitur usque ad diem S. Laurentii, in quo ad præceptum memorati Episcopi vocato Præposito S. Georgii et aliis religiosis, et clausis ecclesiæ janius inducti sunt biblii *b* et cæmentarii, confessione et flagellis *c* curati : per totum igitur diem laboraverunt, ut locum mundarent, et lapides quadros admodum magnos de illa magna profunditate ejicerent, et vix imminente nocte opus compleverunt. Quid ibi miraculi Dominus par merita sui Confessoris ostenderit, operæ pretium scribere est. Cum lapidem quadrum miræ magnitudinis cæmentarii ad superiora funibus traxissent, funibus ruptis, lapis ipse ruit super quemdam bonæ indolis adolescentem, nomine Cunradum, in inferioribus stantem, et eum ita prostravit, ut jam non solum mortuum, sed etiam per membra et per articulos totum dissipatum et confractum crederes. Heinricus, qui tunc prior cœnobii erat, et alii religiosi, ad pedes sancti Udalrici in fovea stantes, et psalmis E operam dantes, mente consternati sunt, et omne consilium penitus ab eis recessit. Porro viri, qui in superioribus stabant, præcipites saltus in foveam dederunt, ut jam non vivo corpori, ut sperabant, sed examini et colliso per membra, subvenirent. Mira dicturus sum, avulso lapide adolescens quasi in extasi vivus invenitur, ac de terra sublatus sanus et incolumis, cum pausare aliquantulum juberetur, ipse indefessus ad opus rediit, et mœrorem gaudio commutavit. Benedictus Deus, qui est in secula.

et invenitur

3 Ipsa die Episcopus solo pane et aqua contentus, rei expectabat eventum. Imminente autem nocte purgatis omnibus, et aditu patefacto ad sepulcrum; vocatus venit cum paucis in ecclesiam. Episcopus sacris vestibus indutus, cum magna reverentia nudis pedibus dimissus est in foveam, et ibi stans super sanctum sepulcrum, oratu Prioris cœnobii, sub anathemate interdixit, ne quis furtim de tantis quipiam subtraheret reliquiis. Inventum est igitur corpus sanctissimi Confessoris, F super aurum et topazion pretiosum, cum quibusdam particulis pontificalium induviarum, necdum vetustate consumptarum, et in dextro latere ad caput, pixis argentea, admodum nitens in sacello holoserico, et in pixide (ut quidam dicebant) sanguis Domini et alia sancta continebantur. Inventa est etiam cistella serata, admodum magna, quæ omnia plena erant et referta reliquiis Sanctorum. Corpus igitur beati Udalrici cum universis reliquiis ostro involutum, in gestatorio ligneo reclusum est, donec aliud gestatorium cupreum ex toto firmum factum est, in quo sanctissimum corpus diligenter est reconditum, pixide argentea ad caput posita cum ceteris reliquiis. In ipso sepulcro Episcopus os quoddam de costa sancti Confessoris temere surripuit, et in frusto comminutum, indecenter pro reliquiis marsupio imposuit. Per omnia etiam animo immutatus, valde infestus loco extitit, et quod reliquiarum sancti Udalrici pro sua voluntate compos existere non potuit, congregatione sanctæ Afræ vehementer renitente, persecutionem magnam

Ex Mss.

nam adversus locum movit, unde et Dominus eum eodem anno *d* vita privavit, sicut in consequentibus patebit.

Reliquiarum surreptio in uno

4 Quidam Udalscalci famulus, Præpositi majoris ecclesiæ, qui postmodum Episcopus *e* factus est, a quo et hoc ipsum, quod narramus, audivimus vidit beatum Udalricum in visu, quasi turbatum et ira commotum: Cui inquit; O sancte Udalrice, quid causæ extitit, quod sic in mœrore et non in vultus tui hilaritate videris? Ad hæc beatus Udalricus; Super Episcopo illo, qui os de costa mea arroganter comminuit, et cum aliis reliquiis corporis mei temere et indigne egit, moveor, et movebor, et tamdiu divinitati conquerar, donec ipse pœnas exsolvet. Non multo post, cum sanus et incolumis esset, subito arreptus febribus, infra paucos dies defunctus est: et post mortem viris religiosis sæpius apparuit, exponens quali judicio subderetur, et quibus tormentis afficeretur, pro eo, quod in sanctum Udalricum peccavit, et locum ipsius ac fratres sæpius infestavit, frequenter monens et rogans, ut ab ipsis indulgentiam consequi posset. Qui fratres, intuitu misericordiæ, sicut pro inimicis jubemur orare, sæpius veniam optant, et pro ipso preces fundunt.

atque altero punita.

5 Libet etiam inserere, quod Præposito sancti Georgii in ipsa inventione corporis sanctissimi, ut ipse nobis testatus est, accidit. Dum sibi ignotum fores in adjutorio et testimonio esse prædictæ inventioni sancti Confessoris, omni desiderio æstuabat, ut majorem digitum pedis pio quodam subtraheret furto, et fratres sui, eodem desiderio laborantes, sacculum holosericum, in quo reconderet easdem reliquias, sibi præstabant. Igitur dimissus in foveam et ruinam passus, suum articulum in pollice pedis, secundum quod ipse sancto Udalrico voluit furto subtrahere, magnum passus dolorem confregit, unde ipse hodie, sicut asserit, debilitatus est. Marsupium etiam, quod habuit, clam collo dependens, palam amisit, unde adeo verecundatus est, quod pene doloris oblitus est.

Concursus ad reliquias.

6 Non sunt tamen fraudati a desiderio suo idem Præpositus et venerabiles sui fratres, quia de sacrosanctis cineribus, et dentem unum fratres cœnobii sancti Udalrici pro reliquiis contulerunt. Interim longe lateque fama percrebuit, corpus sancti Udalrici inventum, et cœperunt exstruere et dedicare ecclesias et altaria in honore ipsius, quibus etiam de sacrosanctis reliquiis, quantum ausi sunt prædicti fratres cœnobii, intuitu charitatis dispertiti sunt. Concursus etiam tam de longinquis quam de vicinis locis tantus factus est, ut dictu sit incredibile *f*. Præter illa etiam, quæ in occulto facta sunt miracula per merita sanctissimi Confessoris, quorum non est æstimatio; plurima sunt, quæ in publico sunt celebrata, quorum aliqua digna duximus paginæ commendare.

Mulier, in aquas demersa, non submersa.

7 In vigilia Assumptionis sanctæ Dei genitricis Mariæ, dum diversi sexus, ætatis et conditionis homines in ecclesiam sancti Udalrici confluerent, mulier quædam ex regione Noricorum, sacrificium sancto Confessori oblatura venit in pontem Lyci, qui tunc temporis adeo succreverat, et ab alveo suo tam valida inundatione se diffuderat, ut omnibus sive hominibus sive jumentis in ipso venientibus, non nisi interitum minaretur. Prædicta ergo mulier, a turba concurrente impulsa, cecidit de ponte, eo videlicet loco, quo fluvius profundissimus et vehementissimus erat. Mox omnium clamor tollitur ad sidera, pedites et equites descendunt juxta alveum, rei finem præstolantes. Sed miro modo et dictu mirabile, ex virtute Altissimi et meritis sanctissimi Confessoris, a superiori ponte usque ad inferiorem (quibus interest fere milliarii spatium) ipsa mulier deducta, ita sana et incolumis in arena quievit, ut nullum corporis vel rerum, sed et sacrificii *g*, quod in manibus ferebat, pateretur dispendium. Testata est advenientibus, sibi beatum Udalricum in aquis visum, se suaque usque ad littus deduxisse. Interea tota pene ruit civitas ad spectaculum, mulieremque primo cum laudibus ad sanctum deducunt Udalricum, deinde ad matricem ecclesiam benedicentes Deum, qui est gloriosus in Sanctis suis.

Frequentia infirmorum ad sepulcrum.

8 Circa tumulum venerandi Patris credi non potest quanti infirmi, quanti præcipue energumeni jacuerint, ita ut aliquod suæ miseriæ remedium censequi possent. Nam si universa velim stylo perstringere, quæ per merita beati Udalrici frequenter Dominus operatur, nimietas forte pareret fastidium, quia numquam deerit copia narrandi, semper enim illius sepulcrum novis mirabilibus fœcundatur, nec deest gratiæ impertitor, si adest exquisitor in veritate. Illa ergo tantum, quæ videntur in publico celebrari, posteritati commendanda sunt, ne, ut diximus, offensam tædii incurramus.

Dæmoniaca liberatur.

9 Catervatim per singulos dies ecclesiam beati Udalrici populorum turmis adeuntibus, homines variis languoribus detenti, pariter cum illis inferuntur. Ex illis ergo quædam mulier arreptitia, eum prolixæ orationi ferventius intenderet, sopore deprimitur, cruorque de naribus prorupit. Ille igitur ab initio homicida, ostendit se ipsum esse, qui primo suasit terram fraterno sanguine pollui: neque enim hic sine sanguinis effusione a plasmate Dei recessit. Evigilans autem mulier, clamare nititur, sed vox ejus quadam secreto dolore intercipitur. Accurrunt igitur turbæ, jamque morituram æstimant, sed subito per merita B. Udalrici ab omni molestia corporis et animæ liberatam conspiciunt. Mirantur itaque potentiam Confessoris beatissimi, quam specialiter adversus immundos spiritus exercet, quoniam et ipsi meritis ejus se vehementer affligi proclamant. Istum credimus et speramus nostris subvenire animabus contra spirituales nequitias, cum corruptibile hoc carnis deposuerimus indumentum. Verum ut talis nostra spes augeatur, aliquid de hujuscemodi rebus breviter intimare curabimus.

ANNOTATA.

a *Sedere cœpit 1167, desiit 1184, teste Bruschio.*

b Biblius *hic videtur significare latomum, vel eum, qui lapides loco movet.* Biblia *enim denotant machinam bellicam jaculatoriam. Hinc fortasse* biblius

A blius, *dicitur ille, qui simili instrumento lapides eruit, ut suadet textus.*

c *Editus habet,* confessione et pœnitentia; *quibus nempe peccata sua expiaverant, antequam opus aggrederentur.*

d *Anno nimirum vertente, inquit Velserus.*

e *Electus* XXVI *Januarii 1184, obiit Kal. Julii anno 1202, ut Bruschius in Epp. Augustanis.*

f *Suspicatur Velserus, hæc recentiora esse addita superiori scriptioni; observans, in Ms. codice nullum secutum fuisse miraculum; in edito autem, secuta; cum illa, quæ supra, vitæ incerti auctoris subjecta sunt, tum alia quoque intermixta, quæ huc adscripsisse se dicit; et varie hinc inde collecta non eodem tempore scripta videntur.*

g Sacrificium, *pro votis, Sancto offerendis.*

CAPUT II.

B

Recensentur alia quædam miracula.

Dæmoniacus, a Erat in pago, Uttenbura dicto, temporibus felicis memoriæ Ruperti *a* Abbatis, quidam dæmoniacus, qui universa fratrum commissa in eodem loco commanentium, quodam occulto Dei judicio prædicto Abbati revelabat : siquidem et ipse Abbas quadam potenti virtute imperabat dæmonibus. Quadam ergo die, dum prædictus dæmoniacus mitius se haberet, et altera die juxta solitum torqueretur, ille beatus Abbas, ubi heri fuerit, percunctabatur. At ille, in orientalem, inquit, regionem properavimus, quemdam de corpore exeuntem, et innumeris obrutum flagitiis, excipere volentes, sed Udalricus Augustensis Antistes et Vitus *b* Lucanus, qui discurrunt per omnem terram, magnum nobis impedimentum in acquirendis animabus facientes; etiam hunc, monachali habitu per quemdam religiosum investientes, nostræ subtraxerunt potestati. Hoc, quia pie credenti nihil obest, sed magis fidem et spem in Deum et C Sanctum ejus auget; in fine signorum, quæ uno et eodem anno Dominicæ Incarnationis MCXLV facta sunt, annotavimus; quia et ipsum veraci relatione ab iis, quæ audierant et viderant, agnovimus. De iis ergo, quæ dicta vel dicenda sunt, nullus dubietatis anfractus cuiquam in corde resideat, quoniam auditus et visus nos minime fefellit.

11 Libet etiam huic operi inserere, quod uno dictum illorum, quando tantæ virtutes ad sepulcrum B. Udalrici factæ sunt, duæ mulieres, a spiritibus immundis afflictæ, ultra solitum confusis clamoribus ecclesiam replebant : unde colligi poterat, quod ipsarum redemptio instabat. Etenim turbis attentius orationi vacantibus, sonitus *c*, qualem supra designavimus, duabus vicibus circa laquearia templi exoritur, et mulieres a maligno possessore eripiuntur. Interea talis timor ac tremor omnes in ecclesia consistentes obtinuit, ut dictu sit incredibile. Porro extra ecclesiam manentibus, mirabile visum est prodigium. Cernebant namque supra tumbam Confessoris Christi quasi circulum apertum, circulum videlicet rubei, et postmodum crocei coloris, et de circulo aquilam magnarum alarum in partes orientis properantem. Sed quid hoc fuerit, nobis non licet definire : viderint ipsi, qui merita B. Udalrici vilipendunt, quantus apud Deum habeatur, cujus cineribus talis honor cælitus defertur.

mulieres duæ spiritibus immundis liberantur, c

Ex MSS.

12 Judicia tua abyssus multa, o clementissime Deus, et quis agnoscet ea? Ibi humana excluditur prudentia, ubi divina sapientia omnem creaturam ineffabili et incomprehensibili gubernat prudentia. Sunt enim quædam indicia sive dispensationes divinæ, humanis sensibus absconditæ, et quamvis occultæ, tamen nulli dubium, quin justæ, unde magis laudari, quam temere, imo periculose, investigari debent. Hæc autem ideo prælibavimus, quia narraturi sumus rem mirandam, rem stupendam, rem inauditam nostris temporibus, in qua illud Prophetæ potest agnosci, terribilis Dominus in consiliis super filios hominum. *Psal. 65*

13 Erat in pago, Riedlingen *d*, dicto, quædam puella, quæ sub æstivo tempore, ut mos est rusticorum, ad colligendam mentam, montes sylvasque petiit. Habebat autem in comitatu plerosque servulos et ancillas, prædictæ rei gratia secum conviantes. Et ecce vir quidam nudus, ac toto corpore niger, horrendusque aspectu, ut nihil aliud videretur nisi diabolus, de proxima egreditur sylva, pileum capite gestans. Qui ex omnibus arripiens per capillos memoratam puellam, iter unde venit, repedavit. At illa præ magnitudine doloris incurrens oblivionem mentis, dum nesciret, quid faceret, tandem miseratione divina recordatur, quod mancipium esset B. Udalrici, et hac solummodo voce proclamat : O sancte Udalrice! Tum ferus ductor, heu me! inquit, quoniam ad invocationem tanti nominis, furorem in te meum minime valeo exercere. Hæc dixit, et relicta puella nusquam comparuit. O quanta beatissimi præsulis Udalrici sanctitas, ad cujus invocationem nominis ita nequitiæ contremiscunt spirituales! Hic est tui laboris fructus, o electe Dei palmes, Udalrice, quoniam mansisti in vite, quæ est Christus, unde et opera, quæ ipse fecit et tu facis. Et quia honor tuus redundat ad Dominum, quid in prædicto miraculo egeris, plenius exequemur. Igitur memorata puella ad domum reversa, illo quidem die nil molestiæ pertulit, altera vero die locuta est aliena, tertia die a dæmone cœpit vexari. Ecce hæc sunt judicia, quæ superius diximus inscrutabilia. Quis enim inde audeat disputare, quod puella pridem erepta, iterato in potestatem dæmonis cessit? Ad sepulcrum ergo beati Udalrici festinato deducitur, ut subveniat miseræ, quam et antea misericorditer liberavit. Ubi dum sero cogeretur templum egredi, illa cum magna animi contritione caput sub pallium altaris occultans, non egrediar, inquit, donec misericordiam B. Udalrici experiar. Et protinus per auras, instar cujusdam horrendi spiraminis, egressus est humani generis inimicus.

d Puella bis a diabolo arrepta, bis liberata. E F

14 Alia quoque miracula quam plurima, circa hos dies facta perhibentur, quæ ideo calamo non sunt illustrata, quia certiori adstipulatione illa non agnovimus. Igitur clerus et populus Augustensis exiit a matrice ecclesia cum crucibus et letaniis, ad referendum grates salvatori nostro Jesu Christo, et ejus almifico confessori Udalrico. Testati sunt *Solennis gratiarum actio.*

autem

Ex Mss. autem Augustanæ civitatis seniores, processionem se talem nunquam vidisse, vel auditu didicisse, in qua tanta cleri ac populi multitudo convenerit. Verum congregatio sanctæ Afræ obviam illis processit cum decenti apparatu; pariterque intrant ecclesiam, et sic tota illa dies in Dei laudibus expenditur.

e *f* *Miracula alia.*

15 Anno *e* Dominicæ Incarnationis MCXLIV, præsidente Abbate Udalscalco *f*, ecclesia beatorum Udalrici et Afræ multis divinæ gratiæ illustrata est beneficiis, pro quibus testimonio non eget nostri styli officium, dum non solum Augustensis provinciæ, sed et totius Germaniæ populi, qui supersunt nostræ ætatis, horum meminerint. De illis ergo pauca narrabimus, ut omnes noverint, quam sacer sit iste locus, in quo tantæ virtutes exuberant.

Clauda,

16 Inter catervas hominum, ex diversis regionibus ad memoriam venerandi patris Udalrici confluentium, clauda quædam affuit paupercula, quæ recto incessu carebat, et vix baculi sustentaculo iter aliquo modo carpebat. Hæc fere totius diei
B spatium, spe recuperandæ salutis juxta mausoleum B. Udalrici sola decumbebat : sole autem jam ad occasum vergente, cum omnes limen templi cogerentur egredi, illa quasi frustranda foret patrocinio B. Udalrici, ingemiscens, quid faceret, ignorabat. Tandem altiori usa concilio, baculum arripit acriter, et in gyro tumbam Confessoris Christi peragrat, quasi tanti mercedem laboris exoptans. Vincit ergo clementissimum Confessorem magna fides mulierculæ, et protinus sanitatem integerrimam consecuta est.

arreptitia,

17 Extitit quædam mulier de Dachosen, a maligno spiritu nimium fatigata, quæ cum vicinis ad ecclesiam B. Udalrici veniens, tota die illa voces dabat ineptas. Certum enim habebat, qui voces per illam emittebat, quod cum magno tormento ab obsessa propellendus foret. Maximum namque tormentum spiritus immundi patiuntur, cum eos deserere coguntur, quorum vexatione pascuntur. Igitur evoluto magno diei spatio, mulier arreptitia per merita B. Udalrici salvatur, et grates ei referuntur, qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.

C

languidus,

18 Erat languidus in civitate Augusta, qui non potuit venire de domo, nisi portaretur in gestatorio, infirmitatis exigente molestia. Hic ad ecclesiam beati Udalrici delatus, ante sepulcrum ipsius in modum crucis, sub spe, quæ non confundit, exponitur. Interim, ipso orante pro incommodo, quo laborabat, adest virtus divina, et obtinentibus meritis beatissimi Præsulis, in momento est sanitati restitutus. Surgit denique et repentinam in semetipso virtutem admirans benedixit Deum, qui in Sanctis suis est mirabilis.

duæ mulieres mutæ,

19 Supervenerat universali ecclesiæ veneranda dies Cathedræ sancti Petri, in qua utriusque sexus et ætatis ad ecclesiam B. Udalrici innumerabiles irruunt turbæ, miraculorum gloria invitatæ. Erat enim quasi commercium nundinarum per integrum fere annum in civitate Augusta, undique adventantibus populis, propter famam miraculorum, quæ fines totius Galliæ et Italiæ resperserat. In præfata itaque die ad memoriam Confessoris Christi, veniunt duæ mulieres, quarum singulæ a muto vexabantur dæmonio, et pro illis enixius turbæ invocant gratiam Redemptoris. Nec mora, urgentibus meritis beatissimi Antistitis, exeunt dæmonia, et omnes in commune grates referunt Salvatori. Calumnientur nunc, si possunt, Scribæ et Pharisæi, quod Jesus in Beelzebub, principe dæmoniorum, ejiciat dæmonia, et viderint; in qua potestate servus ejus beatissimus Udalricus, trabea carnis absolutus, hæc ejecerit. D

duæ item cæcæ,

20 Nam ut magis erubescant infideles, eadem die illuminatæ sunt duæ mulieres, quarum una cæca fuerat a nativitate. Causabantur enim, quod a seculo non esset auditum, quia quis aperuerit oculos cæci nati, nisi Christus : Udalricus hoc potuit, potuit autem per Christum. Altera die, duæ mulieres a malignis spiritibus obsessæ, sepulcrum confessoris Christi expetunt una fide parique devotione. Et ecce, juxta fidem ipsarum actum est, nam misericordia Redemptoris per meritum alumni sui Udalrici, et illas a potestate spirituum immundorum eripuit, et vasa munda Spiritui sancto effecit. Erat autem una illarum de oppido, quod vulgo Bobingen; altera de vico, qui Silembach vocatur. Et mirum in modum, dum una ex eis liberatur, inauditus fragor circa tabulas ecclesiæ generatur, omnesque intra septa templi consistentes, nimio timore percelluntur. Judicium hoc miseriæ, imo nequitiæ suæ dederunt spiritus nequam, qui dum nocere moliuntur, et cum in pœnis hominum delectentur, ipsi sine intermissione cruciantur, vinculis igneis reservandi in diem magni judicii Dei.

aliæ duæ dæmoniacæ,

E

febricitantes, ac rabido morsu laborantes

21 Contulit denique mira Dei providentia per Sancti sui merita et aliud ægris medicamen corporibus. Nam graviter febribus laborantes, a rabidisque offensi canibus, si ex calice, qui in sarcophago supra sacrum divi Patroni pectusculum inventus est, devote biberint, sanctum Udalricum cordialiter oraverint, misericorditer eis sanitatis gratiam conferri consuetum est. Nec non peregrinari volentibus tutamen utriusque hominis collatum multoties compertum est.

et parturientes, liberantur.

22 Postremo et miseris mulierculis, partu laborantibus, remedium sanctum conferre Præsulem, exploratum est sæpissime. Eædem namque lethifere pariendo deficientes, ac omni humano destitutæ F auxilio, mox ut prædicto ex calice biberint, seu vinum calici prius infusum acceperint, benigne tantis a periculis liberantur. Atque cum varias propter causas secundina pellicula non exeundo parturientes dire suppresserit, et ad mortales coangustaverit molestias, eodem potu misericorditer curantur, et omni incolumitati illico restituuntur. Concessum est denique huic sancto Pontifici et alia quam maxima a Deo prærogativa, contra offensivos glirium incursus. In toto namque territorio, quod inter Vindam et Lycum fluvios situm est, nullum umquam vivum permanere posse, manifestissime comprobatum est, quod meritis gloriosi Pontificis impetratum esse, nulli sit dubium. Sæpius enim a nonnullis curiosis, Sancti potius tentatoribus, experientia inventum est, ut quam cito ultra præfatos deportati fuere fluvios, illico fuisse mortuos, et hoc in toto communi territorio.

Pulsi et enecti glyres. *g*

23 Est vero et alia, quasi miraculosa contra prædictos subventio glires, in toto pene orbe promulgata *g*. Terra namque (quæ sancti Udalrici dici consuevit) in qua sanctum ejus corpus mediantibus sacris

vestibus

A vestibus, quæ omnes inconsumptæ, omnique sine læsione cum eo inventæ fuerunt, humatum fuit; si cui fidelium donata, ab eoque digne, ut Sanctorum Dei reliquias decet, venerata fuerit, mox omnes, acsi pestem fugientes, habitationem relinquunt, et eidem nequaquam deinceps appropinquare audent. Hæc toties ubique terrarum vera esse inventa sunt, ut numerum excedere videantur. Nonnumquam etiam complures proprias relinquere voluerunt habitationes, seu igni cremare, propter maximam prædictorum infestinationem animalium, qui, prænominata acquisita terra, devote eam venerantes, auxilium Dei omnipotentis per meritum sui Confessoris impetratum sensere, adeo ut, eorum deinceps nullus approximare audere visus sit domibus. Nec non aliquando tanta eorum multitudo mortua est inventa, ut te lectorem, si in hoc veritatem proferre conarer, incredulum reddere timerem. Ad hanc vero impetrandam gratiam, plurimum profecit, cum quis se, solum per vitam suam, annali obligavit censu, ac eleemosynas aliaque pia opera, in laudem

De terra S. Udalrici contra glires.

B et honorem sancti Pontificis est largitus. Nec tamen aliquem moveat, si non semper, nec omnibus eamdem largiatur Omnipotens subventionem. Nonnumquam enim possessas semel non derelinquere videntur mansiones, quod ex occultis talium hominum demeritis, vel ex divina sic disponente providentia evenire credendum est. Nec mirum, nec Sancto debet esse detractivum, cum non omnes apud aliorum sepulcra sanctorum et loca sanari videmus, nec omnia inde tolli morborum genera, sed his tantum præstari incolumitatem, qui bonis operibus se dignos reddiderunt. Nulli igitur inde detrahendi sumenda est occasio, si frivole judicantis non vult incurrere censuram.

26 *Atque hæc quidem sunt ex edito codice a Velsero vulgata, atque apud Surium impressa miracula. Porro monet idem Velserus, pleraque ex prioribus illis, quæ vitæ prægressæ incerti Auctoris subnexa sunt, intermixta iis fuisse, sed perverso ordine sibi ea iterare non placuisse. Facere non possum, quin huc ex Velsero, tamquam epimetri loco, transscribam miraculum unum ex Chronico*

Additur miraculis jam prolatis

C *Pauli Langii, Monachi Bozaviensis, edito apud Joannem Pistorium inter illustres Germaniæ historicos veteres, narrationis materiem prægrediente hac inscriptione:* Ex Chronicis Doringorum excerpta, *habeturque ibi pag. 775.*

27 Anno Domini MLXV Luduicus Saltator *h*, filius Luduici cum barba *i*, secundus Comes Doringorum, interfecit Fridericum Comitem Palatinum, fundatorem monasterii Gosetzen, qui habitabat in castro Schipplitz, propter uxorem suam venustissimam, quam amabat, Adelheidam. *Deinde aliquibus interjectis de pœnitentia dictorum Ludovici et Adelheidæ, quam et postea matrimonio sibi junxerat, aliisque, quæ omitto brevitatis causa, sic pergit:* Ceterum, cur Luduicus Saltator nuncupetur, causam dicunt, quod instantia Adelberti, Archipræsulis Bremensis qui occisi germanus fuerat, ipse Luduicus captus sit, et ab Henrico Imperatore, in castro Gibelstein, in turri quadam biennio custodiæ mancipatus, tandem semel ob recreationem ad suporiora turris positus, voto S. Udalrico facto, per fenestram in Salam usque saltaverit, indeque enatans, in Sangerhausen veniens,

aliud miraculum; h i

Dominum suum, in rei memoriam ibidem ecclesiam pulcram in honorem dicti Sancti construxerit.

Ex Mss.

28 *Hujus historiæ veritas ulterius confirmari potest ex Historia Erphesfordensi anonymi scriptoris de Landgraviis Thuringiæ cap. 15, in hæc verba:* Anno Domini MLXX, Archiepiscopus Bremensis, frater Friderici, Comitis Palatini Saxoniæ, interfecti a Ludovico, Comite Thuringiæ, et alii cognati et amici, super morte ejus dolentes, querelas Regi Romanorum Heinrico IV de Ludovico Comite Thuringiæ offerunt; qui jussu Regis per insidias captus, in castro Gebichenstein absque mancipatione cippi per biennium custoditur et detentus est. Ibique interemptus fuisset, si non suffragiis B. Udalrici [evasisset] cui voluit basilicam ædificare in Sangirhausen, civitate fratris sui Beringeri. Nam audiens, se non posse evadere mortem, per famulum scilicet, qui Episcopum respexit, ordinavit, ut duos equos certa hora prope Salam fluvium adduceret. Qui cum vidit expletum, per famulum, mox de cœnaculo ejusdem castri se ipsum cum veste ampla, qua fuit indutus, vento intrante, in Salam præcipitavit, et sic liberatus discessit. E

quod et confirmatur.

ANNOTATA.

a *Bruschius de Monast. Germ. hunc Sanctum vocat, et electum dicit anno 1104, mortuum 1145, ætatis anno 120. Ubi de illo plura. Apud Mabilionem in Annal. Bened. tom. V pag. 472, vocatur Robertus seu Rupertus,* vir eximiæ sanctimoniæ.

b *Ferunt Acta SS. Viti et Sociorum, corpora eorum in Lucania esse condita a Florentia ad fluvium Silarum, in loco, qui dicitur Marianus. Vide tom. II Junii, pag. 1015. Antiquiores et probatiores Martyrologi, Pugiles hosce Siciliæ adscribunt, nulla de Lucania facta mentione. Consule Observationem Sollerii ad Martyrologium Usuardinum die* XV *Junii.*

c *Notat Velserus hic, multis indiciis fieri credibile, ordinem in his miraculis esse perturbatum; atque istud credit collocandum infra, num. 20; in quo fragoris hujusmodi fit mentio.* F

d *Est* Ridlingen *in Suevia ad Danubium prope Wertam. Pagus alius, vulgo* Riedlingen *jacet apud eumdem Danubium, leucis aliquot ab Ulma.*

e *Monet Velserus, apparere hic esse principium alterius commentationis.*

f *Ponit Bruschius de Monast., electionem ejus 1126, obitum 1151, cum elogio.*

g *Inter alia hujusce generis, in historiis Sanctorum obvia, illud imprimis singulare, quod de S. Hieremiæ sepulcro refert Martyrologium Romanum; ad quod* sepulcrum fideles (ut refert S. Epiphanius) supplicare consueverunt, indeque sumpto pulvere, aspidum morsibus medentur.

h *Natus est juxta Chronicon Langii anno 1040. Topographia monasterii Gositzensis, teste eodem Langio, vult, hunc fuisse non Fridericum seniorem, et fundatorem istius loci, sed ejus filium.*

i *Ita dictus, quia longam barbam nutriebat, teste Historia Erphesfordensi de Landgraviis Thuringiæ apud Pistorium, cap. 12.*

DE

DE S. PROCOPIO ABBATE CONFESS.

PRAGÆ IN BOHEMIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus sacer, reliquiæ, translatio, dies annuæ festivitas ac mortis.

AN. MLIII.

Cultus sacer ex Martyrologiis;

Gloriosus Christi Confessor Abbas *Procopius, non Martyr (qualis a Menardo perperam vocatur in suo Martyrologio, Kal. Aprilis) a Greveno ita anuntiatur :* In Bohemia S. Procopii abbatis et Confessoris. *Greveno consonat editio Lubeco-Coloniensis eodem die, de qua vide præfationem Martyrologii Usuardini. Inter festa propria archidiœcesis Pragensis, annua* S. Procopii *memoria recolitur solenni ritu duplicis primæ classis cum Octava, adjecta ibidem hac propria oratione :* Plenam in nobis, æterne Salvator, tuæ virtutis operare medelam, ut qui præclara B. Procopii, Confessoris tui, merita veneramur, ipsius adjuti suffragiis, a cunctis animarum nostrarum languoribus liberemur. *Subsequuntur lectiones propriæ, quas huc transcribere non duco operæ pretium. Easdem Bohemiæ sanctæ inseruit Bohuslaus Balbinus noster.*

celebris ejus memoria in Bohemia

2 *Porro in diœcesi Olmucensi* S. Procopius *celebratur ritu duplici. Veneratio ejus per regnum Bohemiæ longe lateque est pervulgata, adeo quidem, ut laudatus mox Balbinus scripserit sequentia ad præsens institutum :* Multæ per Bohemiam ecclesiæ S. Procopii nomine appellantur. Celebris est in minore urbe Pragensi, quam in suo nomine dedicari S. Procopius per quietem, Sulislao et Dobromilæ conjugibus anno MCCXIII apparens, jussit, ab ejus domus limine Pragam esse vocatam, et primam hanc domum Pragæ stetisse affirmans. Eam igitur domum in ecclesiam pii conjuges convertere, et Daniel II, Episcopus Pragensis, Przemylao Ottogaro I Rege cum proceribus præsente consecravit. Ejus sacrum corpus in cœnobio Sazavensi, quod tum raros aut nullos habebat cultores, delitescens, anno MDLXXXVIII, XXVIII Maii Pragam translatum est. Intulit in tumulum in ecclesia collegiata omnium Sanctorum in arce Pragensi Martinus, Archiepiscopus Pragensis, solennibus cerimoniis, præsente Rudolpho secundo Imperatore cum numerosissima procerum corona. Sed jam ante aliquot secula S. Procopii solennes reliquias habebat ecclesia metropolitana Pragensis : unde in ejus Martyrologio sic legimus : Quarto Nonas Julii canonizatio S. Procopii abbatis et confessoris, patroni regni Bohemiæ, miræ sanctitatis viri ; cujus brachium habetur in ecclesia Pragensi. *Ita Ille.*

tamquam Patroni;

3 *Crugerius noster in opere, quod inscribitur* Pulveres sacri, *ad diem* IV *Julii, occasione canonizationis* S. Procopii, *a qua in pertexendis ejusdem Sancti præconiis exordium ducit, sic loquitur :* Ab ea porro canonizatione cœptus est solennius col. in Bohemia, tamquam universalis regni patronus, et ejusdem brachium Pragensi tum tantum Cathedrali ecclesiæ extraditum est a Benedictinis, ut velut augusto pignore toti orbi strictius obligaretur illa ecclesia, et regnum illo defensionis membro fortius defenderetur. *Atque hæc quidem de* S. Procopii *cultu. Ad reliquias ejus ac venerabile corporis depositum, quod attinet; jam tum ex incidenti, ut vocant; nonnulla de hoc argumento prælibavimus ratione cultus sacri. Prædicta aliquantulum illustrari poterunt ex iis, quæ ex præfato Crugerio subnectimus. Locutus igitur de brachio paucula, quæ citavimus, sic deinde pergit, in hæc verba :* Ceterum reliquum corpus remansit Sazavæ in templo monasterii, ac perrexit ingentibus miraculis ibidem coruscare. Aliquorum in suo Chronico recordatur Hagecus, adjutus utique veterrima Legenda. Sed abbreviavit se circa hæc prodigia manus Dei sub Zifskiana disturbia, imprimis ob hæresim, deinde etiam ob barbariem, quam in hanc ipsam ecclesiam ac accolas Benedictinos, ferro ac flamma exercuerunt hæretici Bohemi. Abinde tamen annis CLX et ultra, inhonorum quamvis, sacrum cadaver Sazavæ quietem continuavit : donec illud Martinus II Archiepiscopus levandum e veteri tumulo judicavit, et Rudolphus, paris numeri Cæsar et Rex, ad omnes Sanctos in regium sacellum transferri imperavit. Contigit prima disturbatio sub annum Domini MCCCCXXI probabiliter. Alterius translationis nempe solennitatem vidit ad finem suum prælapsum seculum.

ejus reliquiæ, ac translatio,

ossiculum odoriferum.

4 *R. P. F. Josephus Dietrich; monasterii B. V. Einzidlensis apud Tigurinos Monachus professus, litteris mense Octobri, anno 1673 datis, inter alias, quas pro Sanctis submisit, observationes, de* S. Procopii *particula ita meminit :* Die I Aprilis celebramus festum S. Procopii abbatis, Ordinis S. Benedicti, de quo et Bucelinus agit, de quo habemus ossiculum unius circiter palmi longitudine, quod semper spirat supernaturalem suavissimum odorem, ab iis solum perceptum, quorum conscientias non accusat mortale peccatum, quod probavit longa experientia, et peregrinorum in hoc fidem facientium confessio. *Est nos penes, typis cusus anno 1679, Catalogus SS. Reliquiarum Carlsteinensium, quæ a Carolo IV, patre patriæ, magno studio, nec minore pietatis zelo, conquisitæ, et in arce regia Carlsteina, sacello S. Crucis, seu regiæ coronæ, per duo et amplius secula reconditæ, ac demum anno 1645, die* XX *Augusti, ex mandato Ferdinandi III gloriosæ memoriæ ad sanctam Metropolitanam Pragensem ecclesiam translatæ, in sacello S. Wenceslai, ad altare majus, in arca elegantissimi operis, eo ordine, quo hic exprimitur, asservantur : sequuntur suo quæque ordine reliquiæ, atque in capsula ossea memoratur contineri præter alias aliorum Sanctorum* partes insignes, *pars quoque insignis* S. Procopii abbatis. *In alia classe prælibati catalogi fit mentio de brachio* S. Procopii, *an hujus nostri, an alterius non divino.*

5 *Sed*

A Miracula patrata

5 *Sed nunc ad miracula, quibus Sanctus noster, tam vivus, quam mortuus claruit, progrediatur oratio. Sunt enimvero numero multa, ac dignitate præstantia, prout intelligi dabitur e vita, in qua postmodum sigillatim ea proferemus. Apposite Trithemius libro 3 de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti, cap. 315, sic statuit : Procopius* qualis quantusque fuerit, multorum miraculorum ostensione declaravit, de quibus in gestis ejus, O lector, poteris informari. *Præter hæc, aliud miraculum delibo ex Dubravii libro 7 historiæ Bohemicæ, ex quo illud etiam Mabilio inseruit Actis Bened. sec.* VI *part. 2, pag. 48.* Igitur cognoscens Procopius, frustra secretum a se, fugamque hominum quæri, occultandi sui finem fecit, ac paullo post suæ sectæ assectatores in contubernium contrahens, sacra cum illis et munus vigiliarum, precumque et jejuniorum obivit; tametsi nihil in juventa ægrius, quam famem toleraret. Ob quam rem præside Breunoviensi aliquando indignante, atque id agente, ut abductum in agrum, jejunare propter cibi inopiam usque ad horam B præstitutam cogeret, Procopius famelicus, conspecta arbore corno, suspirare intimis pectoribus, conquerique de hyeme incipit, per quam videlicet fieret, quo minus id temporis corna esui matura reperiret. Induit subito ad suspiria ejus arbor et folia et fructus, convertitque rei novitate in se omnium oculos. Sed et Procopium mirabantur tam avide in oblatos fructus invadentem. Atque ab eo tempore indulgentius in continuandis jejuniis est habitus, donec processu temporis et ætatis rabidam orexim, consilio atque ratione summoveret, abstinentiamque deinceps sic coleret, ut illius exemplum se ipsum aliis præberet. Non solum autem superstes, verum etiam in sepulcro dormiens, multa et præclara edebat miracula. *Interea undenam acceptum sit hoc miraculum, fugio quærere, fidem ejus relinquens penes dictum auctorem.*

6 *Nec sane ab instituto nostro abhorrent, quæ* ac res miræ; *de corporis Procopiani, tametsi absentis ac loco disjuncti virtute, prædictus Crugerius Sacris suis cineribus inspersit, dum narrat :* Etiam sacro cadavere absente, præsentiam maleditionis Procopianæ C palpabilibus pœnis et infortuniis, mali possessores ditionum monasterii sensisse. Sunt, *inquit,* in scriniis meis adnotatæ familiæ, e quibus aliæ pauperiem extremam incurrerunt; aliæ detrimenta in visu passæ sunt; quædam post se proles nullas reliquerunt frequentius ex his nonnulli, pedibus casu fractis, incedere nequiverunt. Hoc mirissimum, quod, postquam non ita pridem quispiam fecit, ut videbatur satis, sed non, ut ita dicam, ad materiam satissime, infortunio pari involutus sit.

7 Ceterum ad canonizationem.... juverunt pluri- patrocinium, mum beneficia, per ipsum e cælo indigis præstita, per quæ nimirum constitit implorantibus, cujus apud Deum Patronus, et solennissimus benefactor Procopius esset potentiæ, et in impetrando efficaciæ. *Tum modicis periodis interpositis, sic pergit :* Ostendit se ipse Procopius... cælestem auxiliatorem sub annum Domini MCCLV, maxime, quando depugnanti regis Ottogari exercitui in Hungaria contra infinitam Cumanorum Tartarorumque multitudinem una cum SS. Wenceslao, Adelberto, ac quinque Martyribus Benedictinis, suppetiarius apparuit, et a probabili excidio ac occisione, gentem Bohemam eliberavit. Nempe perieramus, numero nimis impares; et licet Ottogarus victor plerumque et triumphator duceret, tamen occidissemus : ducenta prope millia barbari excesserant, nostre vix XX millia numerabant. AUCTORE J. P.

8 Sed hæc auxiliatorum manus cælo allata, ut ex victoria probatum, Hagecano epinicio clarum est (aspectabiles fuere omnes insinuati Cælites in aere) barbarorum Cumanorum præcipue, et qui eos advocaverant in auxilium Hungarorum, occisionem et ingentes acervos cadaverum effecerunt. Ingentis asserti Dubravius ac Hagecus ex Pulckawa fere coævo, vel non multum distante auctore, sunt assertores. Et hoc ipsum versu elegante expresserunt Patres societatis Jesu Clementini, quando Ferdinando III, primum Pragæ coronato, ex historiis Bohemicis desumpta materia magnifice applauserunt.

9 *Quid, quod ipse Ottogarus, Bohemiæ rex, ad* testatum, *Alexandrum Romanum Pontificem, hujus nominis* IV, *præfato anno 1260, die* VIII *Octobris Praga epistolam dederit, qua longe gloriosissimam, Dei* E *exercituum favore, nec non sospitantibus jam memoratis Bohemici regni Patronis, ab hostibus immanitate barbaris, ac multitudine prope innumerabilibus, partam victoriam significat. Epistolan illam Chronicis suis Bohemicis inseruit, et latino sermone donatam publici juris fecit Bohuslaus Balbinus jam allatus, tomo 2, citans pro ea Ms. Codicem capitularis ecclesiæ Pragensis.*

10 *Adde, quod in eadem epistola Ottogarus di-* et expositum. *ctus exponat apparitionem seu ecstasim, in qua vir* nobilis et devotus, omnimodis fide dignus, Joannes miles, filius Swoislai, cum in domo propria ægrotaret, *fertur vidisse dictos patronos, et victoriam, adspirante cœlo, deportatam, numeris absolutam omnibus et adjunctis, quæ loco jam assignato videri possunt. Mirabili quoque in sty-* Imperium in dæmones et picas; *gios hostes imperio valuisse nostrum Sanctum, prout etiam in picas, auctor est Balbinus sæpe nominatus :* Dæmones malos, *inquit,* sic in officio continebat, ut saxa arare cogerentur, cujus laboris dæmoniaci, hodieque in petris prope ejus antrum supersunt vestigia, et arationes, quas ipse vidi. Illud F etiam mirum, picas orationi suæ obstrepentes, abire jussisse, neque umquam amplius in ea vicinia comparere. *Ita ille, nullum adducens testem.*

11 *Quemadmodum de anno, quo Sanctus noster* festum; *vitam hanc mortalem cum immortali commutavit, tam inter rerum Bohemicarum scriptores, quam alios, qui gesta Procopiana ex instituto tradiderunt, satis convenit, congruenter apographo nostro, excessisse ipsum e vivis, vel anno Christi 1053, vel circa, referentes; ita de die, quo corporis compage solutus est, dissentiunt. Vita apud Surium et Mabilionem, eam consignat Kalendis Aprilis. Quam sequuntur Bucelinus et Menardus. In vitæ compendio Ms. e codice Cartusiæ Coloniensis, quod plane concordat cum compendio monasterii Salvatoris Ultrajectini, de quo postea, dicitur Procopius* migrasse ad Christum VIII Idus Julii. *Idem Bucelinus eodem die ipsum enuntiat,* qua, *inquit,* ab Olomucensibus ob spectatissimam sacri corporis translationem, festivitas ejus solenniter celebratur. *Menardus agit etiam de eo, die 2 Julii,*

AUCTORE I. P.

ut qui tunc sanctorum Confessorum sodalitio adscriptus sit; cum tamen quarto Nonas Julii id contigisse, aliunde satis constet. Quia plura? Res eo redit, ut, teste Mabilione in Observationibus præviis vitæ Procopianæ, Variis diebus in variis Martyrologiis festivitas Procopii celebretur. Perperam scribit Gononus, monachus Cælestinus, in Notis ad vitam et sententias Patrum Occidentis: De eo Procopio Martyrologium Romanum cum Baronio Kal. Aprilis, cum ne vel syllaba ibidem de S. Procopio reperiatur.

dies obitus non 1 Aprilis.

12 Quæritur nunc de die obitus. Mabilio statuit, Præferri deberre videri vitæ prolixioris auctorem, cui consentiunt Menardus aliique Benedictinorum fastorum scriptores, atque adeo censet probabilius ipsum obiisse Kalendis Aprilis, secutus diem vitæ, a Surio editæ; cum, ut dicit idem auctor, B. Procopii vitam ex codice Ms., prout antiquitus exarata fuit, ei habere non licuerit, coactusque fuerit aliis subsidiis destitutus, proferre eam, quam ex Ms. codice partim ex annalibus Bohemorum a Nicolao
B
Salio Pragensi consarcinatam adoptavit Surius ad diem IV Julii.

sed 25 Martii.

13 Sed in exemplaribus nostris quatuor Mss., de quibus paulo post, dies dicti obitus signatur VIII Kal. Aprilis; quorum fide ducti, putamus verosimilius hunc esse verum ac genuinum diem mortis. Et quid si antiquitus in exemplari, quod sequi se aiebat Mabilio, etiam dies illa expressa fuerit, XIII Kal. Aprilis, qui postea, extrito fortasse numero VIII, transierit in Kalendas Aprilis. Requiescit corpus S. Procopii Pragæ in medio ecclesiæ omnium Sanctorum in arce, elato ejus sepulcro, et instrato pretioso panno rubeo. Supra extenditur machina lignea, multis columellis innixa, dispositis per intercolumnia statuis. Atque in primo quidem loco post altare, hoc est in conspectu celebrantis, S. Procopii; tunc SS. Viti, Norberti, Ludmillæ, Sigismundi, Joannis Nepomuceni, Adalberti et Wenceslai, ut scripto notavit Janningus noster, qui ea vidit, Pragæ existens.

C

§ II Apographum, quod hic damus; vitæ compendia ab aliis edita; Mss. nostra, hic suppresa.

De Ms. Pragensi,

Producendum a nobis loco primo manuscriptum Pragense est, a Magistro Joanne Scholtz excerptum e codice, cui titulus Sermones de Sanctis, nec non cum autographo ipso collatum, anno 1643 ad museum nostrum transmissum. Habet, cur ab antiquitate commendetur: quo nullum fortasse aliud vetustius proferas. Utpote quod a Scriptore, Sancti coævo, concinnatum sit. Quod Sancto convixerit, conficitur non tantum ex prologo, vitæ mox dandæ præfixo; non, ut quandoque fit aliena manu postliminio adjecto, verum etiam, ab ipso Auctore contexto, in quo Auctor, captata Severi Episcopi, quem affatur, benevolentia, corrigendum ipsi committit, quidquid de vita ac moribus S. Procopii dicturus est. Traditur is a Bohuslao Balbino, parte altera Miscellan. dec. I, lib. VI, part. 2 de Epp. Prag., sedisse annis 38, obiisse anno 1067, XII Decembris, vel juxta Pessinæ calculum, IX; quem et Sancto nostro exequias persolvisse, memorat Vita nostra cap. 3. Idem Severus, viri sanctissimi titulo decoratur ab dicto Balbino, qui etiam illius gesta descripsit. Verum, ut ad Ms. nostrum revertamur, partus est non unius scriptoris. Nam vitæ, a coævo Auctore, usque ad narrationem de Sancti obitu continenter, ut puto, scriptæ, nonnulla aliunde adjecta fuisse, quæ postero tempore evenerunt, colligitur manifeste ex historia canonizationis, annis circiter 150 post Sancti obitum peractæ, ut narratur in Vita, cap. 4. D

vitæ compendiis,

15 De vitæ exemplaribus hæc occurrunt. In prima Surii editione nihil lego hac die de S. Procopio. Vitæ compendium, partim ex Annal. Bohemorum, partim ex antiquo Ms., collectioni Sanctorum inseruit Mosander, a qua transiit ad tertiam editionem Surii; et deinde ad Mabilionem in Act. Bened. sec. 6, part. 2, pag. 42. Si dicta vitæ compendia cum vita, mox a nobis danda, conferas, indicia invenies, unde judices, unum omnes re- E
dolere fontem. Stylus discrepat; qui, ut in compendiis fieri debet, apud Mosandrum contractior, est, quam in nostro Ms.; quorum Auctores, ut refert Mabilio in Observationibus præviis ad vitam S. Procopii, melius hac in re consulturi fuissent rei litterariæ, si eam, prout in codice habebatur, posteritati commendassent. Miraculorum, post Sancti mortem patratorum, narratio brevior et contractior est apud Surium; in Ms. nostro prolixitas major et simplicitas; apud quem præterea nonnulla prætermissa sunt; nimirum Prologus Auctoris; visus cæcæ restitutus; exequiæ sancti Abbatis, a Severo celebratæ, ut supra dictum fuit; æditnus, a somno excitatus atque officii commonitus.

Mss. nostris;

16 Apographum, præter illud, quod dabimus, aliud habemus, vitæ epitomen complexum, ex Ms. Blauburensi pergameno, in folio regali, Passionali Sanctorum decimo exscriptum, et per Joannem Gamans studiose collatum 1648, ut in dicto apographo adscripsit idem Gamansius. Cum hoc plurimum convenit exemplar aliud, ex Ms. Pragensi, F
designato ab eodem Joanne Gamansio, curatum describi a P. Joanne Bapt. van Hollandt, serenissimi Archiducis Leopoldi, olim Belgarum pro Rege Catholico Gubernatoris, arcanorum conscientiæ moderatore; missum die 19 Julii 1642 a Magistro Joanne Scholtz; quod in apographi involucro indicatur extare in Ms. Blauburano. Denique ad manum quoque est apographum ex Ms. Ultrajectino Monasterii S. Salvatoris, quod, ut dixi, concordat cum compendio, a Mabilione vulgato. Sufficiet hic typis commisisse unum vitæ exemplar incerti Auctoris, de quo, numero 14, ab eodem, ut præfatur ad lectorem, e Slavonico idiomate in Latinum conversum; quod qui norit, omnia alia norit, hic a nobis suppressa; adeo parum aut nihil illa continent, quod in dicto nostro exemplari non contineatur.

et Antiphonis propriis.

17 E Folio antiquæ impressionis, in lectiones pro horis canonicis distributo, excerpo antiphonas proprias ad Magnificat. Sancte Confessor et Patrone noster Procopi, pro cujus meritis Deum glorificamus,

noster

A apud illum pro nobis te intercedere sentiamus. *Alia sic habet :* O Procopi, Confessor Christi gloriose, Patrone Bohemorum preciose, per tua sancta precamina, nostra, rogamus, dele peccamina. *Memoratum exemplar impressum complectitur insuper historiam canonizationis, in quinque lectiones divisam, e cujus collatione cum apographo nostro, nonnulla in eodem correcta sunt ; quod tamen ipsum jam dictum impressum exemplar male ponit canonizationem contigisse* anno millesimo ducentesimo quarto Non. Julii; *pro quo lege cum Vita mox danda,* MCCIV, IV Non. Julii.

VITA

Auctore anonymo coævo, *ex Ms. Pragensi.*

PROLOGUS.

Auctor tenuitatis suæ conscius,

B Domino sanctissimo Severo, summi gratia Opificis, sanctæ Pragensis ecclesiæ, secundum utriusque hominis habitum, decentissimo Pontifici, ac suæ sanctitatis licet inutilis servus, sic in præsenti agere, quatenus futuræ beatitudinis mancipatum cum Sanctis valeat obtinere. Dum mentis meæ sagaciori speculatione sanctæ vestræ dignitatis excellentiam, et meæ personæ intueor indignitatem ac rusticitatem, ad præsumendum de vestra pia benignitate, Præsulum sanctissime, assurgere minus audeo. Siquidem parvitatem meam infra mensuram suam se debere continere, dignum tutumque æstimo, nec tam insignis reverentiæ Domino meam nugacitatem seu præsumptuosam fatuitatem verbo vel scripto ingerere. Sed quia tanta lege, vis necessitatis constringitur, ut plerumque etiam difficilia et impossibilia imperet ; ea utique, ratione dictante, et ego compellor extra me ire supra me, dum tantillus humuncio, tamque contemptibilis persona, vestræ sanctitatis excellentiæ, parvitatis meæ negotium exponere conor.

submittit hanc vitam censuræ Episcopi,

C 2 Coactus siquidem crebra fratrum petitione historiam de vita et commiseratione beati Patris Procopii, quamquam id vires meas scirem excedere, litterali serie contextam, vestræ serenitati præsentandam, dignum existimavi, justum et cautum fore perpendens, nihil me in hoc opere debere ex mea parvitate præsumere, quod non vestra prius fulciatur et roboretur auctoritate. Vel etiam ideo, quia ejusdem Patris vita vobis haud minus fuit cognita, qui sancti vestri præsulatus tempore, præsentis vitæ cursum feliciter duxit, et felicius ac laudabilius, divina favente clementia, consummavit, cujus etiam sepulturæ exequiis in persona vestra pro exhibendo piæ humanitatis officio animæque suo Domino commendatione, interesse gratum habuistis.

particulari saltem cœnobio prælegendam,

3 Humiliter igitur ac confidenter supplico, quatenus ejusdem opusculi textum, utique Ecclesiastico usui, nec alibi nisi nostro tantum cœnobio necessarium vobis coram recitari faciatis. Et sicubi, quod facile imperitis evenire solet, rectitudinis lineam vel in materia, vel in dictatu excesserim; vestræ dignitatis censura ut corrigatur, et nostræ Congregationi, vestræ auctoritatis gratia, perpetuo retinendus commendetur, efflagito. Igitur tam obedientiæ debito, quam fraternæ caritatis astrictus vinculo, immoque vestræ sanctitatis ac benignitatis fultus patrocinio, in laudem et gloriam nominis Christi, ad commendandam tam mirifici viri memoriam, universis sanctæ Dei Ecclesiæ filiis, vitæ ejus meritum scire volentibus, totius materiæ hoc assumpsi exordium. *Ex ms.*

4 Omnis laudem psallat nostra monachorum concio, psallant rudes, psallant senes concordanti jubilo, Jesu Christo grates reddat omnis vacans otio ; Jesu bone, Christe pie, nos rogamus tuere. Auge lumen nostri sensus, intellectum perfice, nil te sine quimus umquam nos per ipsos facere, vitam patris Procopii propagare tribue, prædictatum per sermonem tibi fiat gloria, par cum Patre, cum Pneumate, laus et pietas inclyta, decus, salus, perpes honor, virtus omnifaria, nunc et semper et ubique pia benedictio. Cunctis horis et momentis gratiarum actio, qui salvare nos dignare per omnia secula. *ad laudem Dei.*

E

ANTIQUI TITULI,

Incipit prologus ad Severum, Pragensem episcopum de vita sancti ac venerabilis Procopii, nostri Patroni.

Incipit procemium de vita S. Procopii.

Item sequitur prologus ad lectores.

De vita ejus.

Incipiunt miracula S. Procopii.

De liberato homine a Spiritu immundo.

De muliere curata ab oculorum dolore.

De migratione Udalrici ducis hujus seculi.

De correptione cujusdam fratris, qui pro humanæ laudis appetitu, Missam non solito festivius celebravit.

De transitu beati Viri Procopii.

Qualiter beati Procopii prophetia sit impleta.

De vocatione Viti abbatis de exilio.

De congelato flumine in media æstate.

De muliere liberata ab infirmitate.

De fure per præsentiam Viri Dei liberato. F

De furibus, qui pœnitentia ducti, res sublatas reddiderunt.

Cujus mox Viri Dei verbo fur captus, res, quas tulerat, restituit,

De admonitione cujusdam mulieris, qualiter curari potuisset.

De muliere a cippo liberata.

De muliere sanitati reddita.

De aperitione canonizationis S. Procopii.

CAPUT V.

Procopiani nominis etymon ; allocutio ad lectorem ; Sancti natales ; educatio , canonicatus, virtutes ; aqua in vinum conversa ; exstructum monasterium.

Procopius dicitur, quasi procus pius *a*, eloquio litterali, sicut in sequentibus patet per effectum *Præomium de etymo nominis.*

gestæ *a*

Ex ms.

gestæ rei. Nam pietate suæ caritatis, procus pius fuit, sermone veritatis zelum gerens animarum propter eum, quem dilexit. Item ex Sclavonico nomine mutat sui nominis expositionem, quia in latino perfodiens nuncupatur. Nam et hoc concordat suis etiam factis, quando dracones sulcavit, fodiens cordis secreta, in quibus quidquid boni operis potuit seminare, rorem sancti Spiritus petunt suppliciter irrigare, ut fructus seminis posteris posset pullulare, demum sic eveniens, divinum auxilium ad suum et omnium adjutorium posset inclinare, et sic per incrementa et momenta dierum, incrementum fidei in suis exemplis et in aliis valeat confirmare; quod nunc patet, et patebit viam justitiæ sequentibus, et ex nunc viventibus per suos sequaces: fodit arva dura, quando corda dura zelo caritatis divinæ clementiæ suscitantur, et ibidem sani, debiles, senes, juvenes, et virgines confluunt. Nec est finis vel numerus ad sepulcrum currentium, prout currunt hodie, ad idem venientium, ut a morbo seminis mali vitiati valeant resurgere, nunc in-
B veterati; per quod patet expositio nominis prænotati, quia prius corda dura tetigit modernorum, frangit sine vulnere doloris, fixit et transfodit, ut per auxilium divinæ clementiæ omnes sic curentur, ne insultu dæmonis aliqua parte sui vitientur.

Prologus ad lectores.

6 Benedicta sit pia sacrosanctæ Trinitatis et individuæ Unitatis prædestinatio, ternam rerum machinam gubernans, quæ non personæ acceptionem, sed coronat bonæ voluntatis devotionem, ex omnigenis scilicet mundi tripartiti tribubus et et linguis, unitatem corporis sanctæ matris Ecclesiæ conficiens, cujus gratia dictante et donante, qualiter in corporis vita, armatura Dei agonizans, in Christo beatus Abbas Procopius perseveraverit, et quam optime initio suo finis concordaverit, licet imperito omnino stylo, tamen prout Auctor et Fons luminis inspirare dignatur, contemplationi fidelium seriatim tradam. Efflagito autem, ne quis, si quempiam incongruentis scrupulositatem litterationis indagaverit, ineruditioni meæ et temeritati imputet seu fastidiat, sed potius ignoscendo con-
C descendat, quamquam siquidem stylus simplex et omni ex parte nullus sit, prærogativis artis litteratoriæ; Deo tamen omniscio teste, historia veridica, de Sclavonicis litteris in latinitatem translata; cujus materiam succincte adorior explicare.

O felix, gaude Procopi sancte Patrone,
Immortale decus vitæ meruit tua virtus,
Clausus progrederis, fratres claustrumque tueris.
Aba benigne, loco Dominus quos collocat, ito.
Ipsorum præsto nunc et semper memor esto,
Orans pro cunctis, alme patrone, tuis *b*.

S. Procopii natales,

7 Beatus Procopius, natione Bohemigena, ex ingenuis parentibus, et, ut sibi ille sapientissimus Salomon optat, nec divitias nec paupertatem patientibus, sed mediocriter recteque viventibus ac Deum diligentibus, est procreatus. Cujus origo extat ex quodam territorio, cui nomen vulgariter est Chotim. Qui nimirum ab ipsis infantiæ rudimentis, Deum, fontem vitæ, sitiens, et caduca quæque despiciens, magna meritorum prærogativa cœpit eminere, multis virtutibus sagaciter studitu fulgere. Incipiebat enim tunc inter coætaneos D
conversari, timorem Dei habere, honorem parentibus deferre, lascivitatem declinare, ac in quantum possibile, tali adhuc erat ætati in corpore, motu, gestu, incessu foris ostendere, qualis habitus formabatur per Dei dispensationem intus in mente.

instituto litterarum, canonicatus, virtutes,

8 Videntes autem hujus præclari genitores pueri, tantam gratiam Dei in eo rutilare, commendaverunt eum in castro Vislegradensi Magistro liberalium litterarum studiis, ut eorum informatione cælestibus instrueretur disciplinis, ubi tunc temporis famosum studium Sclavonicæ linguæ vigebat. Ibique egregios magistrorum theoriæ quotidie carpebat fructus, cum verba, quæ in sacris codicibus legebat, mox in opera cum Dei adjutorio vertebat. Hac itaque tam laudabili conversatione, Canonici prædictæ urbis, beatum Procopium videntes incedere, ipsum, licet renuentem ex nimia humilitate, in ecclesia sancti Petri Apostolorum Principis, elegerunt in canonicum et ordinaverunt. Tum in prædicto officio constitutus, quantam perfectio- E
nem in se ipse ostenderit, longum est per singula enarrare. Non enim, ut alii canonici, commodum proprium quærebat, sed ab ecclesia die noctuque non recedebat. Jam summitatem illius Jacob scalæ, virtutum gradibus ascendendo tangebat, dum usque ad presbyterii dignitatem gradatim pervenerat. Ordinatus vero presbyter, qualiter se humiliaverit, et quam se laudabiliter rexerit, quam vita sua honesta fuerit, nullo putamus dicendum ore.

sacerdotium,

9 Nam omnes alii presbyteri hunc non canonicum putabant, sed monachum; jam enim Dominum imitabatur, jam Salvatorem audiebat aure cordis, sibi dicentem: Vade, vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et venit, sequere me. Interea in mentem suam venit, qualiter relinquens mundum, et ea, quæ mundi sunt, libere vacaret Deo; propositum suum divina revelatio admonuit, ut monachicæ conversationis habitum sumeret. Jamque propositum suum firmans, a quodam religioso monacho ordinem sancti Benedicti assumens, et ab eo diligenter instructus, secessit ad F
provinciam suam, non ut parentes suos videre vellet, sed ut eremi secretiorem locum secure laqueos satanæ evaderet.

vita solitaria.

10 Quæsivit plura per eremi apta monachorum loca; tandem pervenit ad quamdam speluncam, quam mille dæmonia obsederant; quam felix pater aliquo tempore inhabitavit, ibique, quibus se posset tueri, obstaculis virtutum constructis, contra canes vitiorum et impetum spiritalium nequitiarum ac suggestionum, sagittas ad petram, quæ Christus est, orationibus, vigiliis, jejuniis allidens, viriliter pugnare cœpit. Prædicta siquidem spelunca a castro Kurzim * distat duabus leucis, quæ vocabulum a fluvio ibidem de subtus fluente, Sazava usitavit. Ubi dum ipse, a naufragio secularis tumultus liber, ac hominibus occultus, per multum tempus Deo indefessus agonizaret, pia divinitatis dispositio civitatem in monte positam, abscondi, et lucernam sub modio minime latere posse, voluit.

* *al.* Kurym

Casu mirabili

11 Nam Summus opifex et speculator omnium

secretorum

A secretorum, Udalricum Ducem hujus lucernæ lumen sic cernere concessit. Nam venandi gratia dum has alpes aggressus fuisset, contigit, ipsum præ nimia laboris fatigatione, suos sequaces una cum venatoribus et canibus reliquisse, et in eodem momento, cervum, quem eodem die nusquam sibi viderat, occurrisse. Quem dum animatus agilitate sui corporis et cornipedis, quærens ultima, insequitur, ventum est ad locum, in quo nunc felix memoria beati Viri celebratur. In quo loco Vir Dei, dum post orationem, operi manuum vacaret, et ramos unius quercus pro necessitatem cæderet, post tergum ejus cervus posthabitus saliit, vultumque contra vultum principis convertit, qui eum insequebatur; et suis pedibus compositis, se post Patrem sanctum collocavit. Quod mirum, statim Dux attonitus, divinæ gratiæ revelationem sentiens, arcum dimittens, quem vibraverat, chlamyde deposita, humo prostratus, quis et qualis esset, inquisivit.

ad regimen manasticum destinatur. 12 Sanctus autem Pater, ut erat pius, more columbino, alloquio blando et humili, sic respondit Principi : Indignus et peccator, servus tamen Dei sum militans sub regula sancti Benedicti. Qui statim B compunctus, salutaris confessionis et pœnitentiæ sibi consilium, cum magnis singultibus et suspiriis dari petivit. Quo peracto, secum deliberans, petit pium patrem et modestum salutis suæ provisorem, quatenus fratres ejusdem religionis sibi coadunaret. In cujus petitione Pater sanctus subsistens sub silentio, divinum auxilium sibi adesse postulat, ut principis propositum compleret. Nec fit mora, sed [qui] præ æstu nimio quodammodo æstuabat, petit, ad sitim temperandam, a beato Viro alicucujus potus copiam ad sitis temperacula sibi ministrari.

Conversa in vinum aqua; 13 Qui nihil aliud reperiens, quid sibi opportunius ministraret, quam hanc aquam, quam suis usibus observabat, in parvo vase ministrat. Sed mirum in modum, signo crucis edito, aquæ liquor nobilissimi vini se adinstar commutavit. Quid mirum? ejus beneficio esse dignoscitur, qui in Cana Galilææ hoc sua potentia in primordio signorum suorum ostendit. Stupefactus vero ibidem Dux quod oculis suis viderat, et gustu probaverat, se totum offerens Deo, con-C silio beati Viri obedire pro omnibus peccatis suis spopondit. Nec fit mora. Vir sanctus dat formam, ut ecclesia in honorem Dei et Domini nostri Jesu Christi, et Matris ejus Virginis Mariæ et omnium Sanctorum, sub titulo beati Joannis Baptistæ fundaretur, fratrum consortium coadunaretur, victus quotidianus ministraretur.

monasterii fundationem impetrat, cujus fit abbas; 14 Qui obediens monitis et consilio pii Patris, ad propria rediens, consilio etiam suorum nobilium fultus, ecclesiam fundavit, fratrum consortium coadunavit, propriis bonis ecclesiam ditavit; beatum virum Procopium, protectorem et rectorem hujus domus in Abbatem ordinavit. Hæc autem ordinatio facta est post partum Virginis gloriosæ anno Domini MIX, temporibus Henrici Imperatoris secundi, qui post Ottonem tertium, regnum Romanorum gubernavit; anno sequenti, quo beatus Stephanus, Rex Ungariæ; claruit sub Præfato Duce Bohemorum Udalrico.

claret virtutibus: 15 Cælesti itaque gratia dictante, crescebat adeo longe lateque per cuncta compita fama virtutum beati viri Procopii, multiplici sermone discurrens, ut ad ejus opinionem catervatim provinciæ ejusdem homines xenia offerrent ipsiusque, orationibus sese devote manciparent. Qui caritatis flagrantia plenus hospitalitate pie præditus, prudentia sancta decenter ornatus, castimonia purus; humilitatis modestia providus, temperantia clarus, humidantia zeli fideique plenus, qui sermone prædicationis sanctæ pectora audientium, ut imber temporaneus opportuno tempore infusus, irrigabat, ac doctrinæ suæ vomere mentes utilissime reformabat. Pauperes denique tanta pietatis largitione sibi divinitus ingenita suscipiebat, tamque prona et læta famulatus solicitudine ministrabat, acsi manifestissime Christus adesset, ut omnes territorii, ejus industria, mendici atque pyfandi * pascerentur. Properabat equidem ad eum multitudo fidelium, habentes in desiderio animi sui, seculi litteris * renuntiare, secum fine tenus commanere; quos benigne amplectens, fovebat, sicut gallina pullos suos sub alis. — Ex ms.

* *al.* alii homines.

* *an* lucris?

basilicam et monasterium condit: 16 Fabricavit igitur basilicam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Joannis Baptistæ, et aggregavit secum quosdam fratres, vita et moribus E religiosos. Quibus spiritualiter concordantibus, unanimi caritate monastica fieri moderamina et mysteria divina, juxta exemplar almifici patris Benedicti constituit. Ipse vero minimus in minimis effectus est, cujus quantum prudens et efficax diligentia mentis, industriaque ac solicitudo, et quam pia caritatis affluentia erga fratres extiterit, nullo dicendum ore; quod non sine gratia muneris Dei, qui est mirabilis et gloriosus in Sanctis suis, agebatur; qui quantum se diligentem hunc, diligerent homines, miraculorum patratione noluit ignorari.

ANNOTATA.

a *Pete meliorem etymologiam a græco* προκόπτω, *id est* progredior, *a quo* Προκόπιος, *id est,* qui progressum facit, *vel* cui res succedunt.

b *Hosce versus nec apud Surium lego, nec apud Mabilionem; sicut nec prologum, nec etymon nominis, nec allocutionem ad lectorem.*

CAPUT II. F

Alia S. Procopii miracula; mors ducis Udalrici; cenodoxia monachi, a Procopio punita.

Navis miraculose Tempore igitur, quo ex Romana consuetudine inter Pascha Pentecosten, auctorisabili ritu, letania triduano jejunio celebratur quidam homo, Memio * nomine, ardenti desiderio animi cupiens orationi processionis ejus adesse, ad littus fluvii supra nominati venit. Hunc dum diu expectantem, casu nullus esset, qui transveheret ad cellam sancti Viri, et navis nullibi adesset, processionis sacræ mysteria interim tempestive ex more agere cœpit sanctus Pater.

* *Mabil. legit* Memnon.

ad alteram fluvii partem tracta; 18. Ille vero puppim in altera fluminis ripa haberi conspiciens, intima cordis suspiria protraxit, hac voce compunctibili clamavit ad Deum, dicens : Deus, qui per electum tuum Procopium magnalia multa virtutum, sanctis effectibus tuis operaris, quarum munificentia nos peccatores ad magnam fidei devo-

tionem

Ex MS.

tionem excellenter accendit, per ejusdem etiam orationes fac navem ex altera parte venire, quatenus merear particeps fieri orationis ejus desideratæ processionis ad laudem et gloriam nominis tui. Hæc ut dixit, subito volatili impetu puppis conto, quo affixa fuerat, subsequente, ad eum pervenit, qui cum sancto Patri in gratiarum actione recto ordine retulisset, respondit ei, ne arbitreris propter me indignum, sed propter fidei tuæ devotionem, pietatem divinitatis hæc fecisse; nam ipse ait : Si habueritis fidem, ut granum sinapis, omnia possibilia erunt vobis. Hoc igitur admiranda Dei potentia, ut fidei tuæ firmitas inconvulsa permaneret, miraculum ostendit, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen.

liberatus a spiritu immundo,

19 Quidam homo spiritus immundi tanto conturbabatur furore, ut vix a fortissimis viris contineretur, qui magnis vociferationibus perturbatisque, immaniter perstrepebat clamando. Qui dum carorum suorum cura vinctus, prope duceretur ad sanctum B Patrem, quo suis intercessionum precibus salvaretur, clamavit dæmon, dicens : Quam injuriam facio tibi, Procopi, et cur me ejicis? Et hæc dicens, vexabat hominem acriter, quem beatus Pater, pœnitentiæ jejunio inducto, uni ex fratribus commendavit. Qui dum attentius orationi et adjurationi insisteret, semetipsum autem pro eo jejuniis et orationibus pervigil afflixit. Expleta itaque septimana, cum ipse Pater sanctus exorcismum super eum ex more terminaret, visus est protinus immundus spiritus in similitudine nigerrimæ aviculæ ex ore ejus evolasse et super tectum ecclesiæ consedisse; unde perseverante eo in oratione, dicitur corruisse in terram, et quasi frustatim in quatuor partes crepuisse. Ex tunc autem, suffragante gratia Dei omnipotentis in homine illo nulla umquam in totius vitæ suæ cursu dæmonis dominatio locum habuit.

fugati dæmones

20 Cujus Viri Dei præsentiam dæmones ferre nequiverunt. Audita sunt quoque die quadam dæmonia, in spelunca clamantia, ac voce querulosa dicentia : Væ, Væ! Ut quid Vir iniquus et impius habitat super hanc speluncam, invidia plenus; jam C maleficia ejus sustinere non valemus, sed assumptis Mylobusensibus sociis discedamus in secretum deserti lobetz *, ubi numquam maledictus homo iste nos inquietare valebit, qui nos hic ultra habitare non patitur. Quas voces dum Pater sanctus audiret, protinus loricatus signo fidei, ad locum, unde hæ voces audiebantur, accessit, et cum ingenti strepitu, et validissimo clamore ea abinde expulit, ne suæ devotionis cursus impediretur. Forsitan nobis hæc scribentibus improperabitur, dicendo : Quia hoc carmen præsumptuose et temerarie bacchatur; quod absit; quia etiam majora ad laudem Dei magnalia in sequentibus, si Deus annuerit, pro viribus disseremus.

* *al.* Lobek.

sanata oculorum cæcitas.

21 Multi denique vicinarum villarum incolæ ad eum venire frequenter, et suorum languorum adjumenta impetrare solebant, quibus ipse, Magistrum humilitatis sequens, interminabatur singulis, ne hujusmodi opinio, eo vivente, divulgaretur. Venit etiam quædam ad eum muliercula, cujus visum diuturnæ cæcitatis caligo infecerat, suffragia postulans, cujus cum, fusa oratione ad Deum, oculos sanctæ Crucis signo consignaret, illico pignus luminis accepit. Nullus equidem de dictis virtutibus sancti Viri D debet dubitare, cujus revera talis commiseratio * extitit, ut merito debeat virtutibus insigniri.

* *al.* conversatio.

Ducis Bohemiæ, vita functi,

22 Circa hæc tempora Udalricus, Dux Bohemiæ, de quo supra meminimus, migravit ab hoc seculo, nec ad plenum, ut spoponderat sancto patri Procopio, monasterium suum ditaverat, nec adhuc idem locus Abbatiæ investitura pollebat; quia fratres cum eodem sancto Patre partim eremitice, partim cœnobialiter vivebant; post cujus obitum filius ejus Bretislaus * regimen Ducatus Bohemiæ susceperat, cupiensque in omnibus, præceptis patris parere, cum ex relatione quorumdam proborum virorum, de fama sanctitatis beati Procopii, et patris sui promissi, quod cum eodem venerabili Viro habuerat, ad plenum audiret; tripudio immenso, ultra quam credi potest, cum optimatibus suis gavisus est; cujus sese gratulabundus commendavit orationibus, quem deinde præfatus idem Dux et primatus curialis Patrem vocitare usui suo commendaverunt, quem etiam paterna veneratione diligere decenter affectabant.

* *al.* Wratislaus.

E *filio annitente*

23 Unde idem Dux magnanimiter cum satraparum suorum ingeniositate, perspicaci prudentique consilio discretionis inito, eum ad abbaticæ investituram debere promoveri decrevit, quædam cœnobiali usui necessaria decenter coaptans, quædam pollicens, quæ tamen decenter complevit. Ille vero sese ceteris præferre pertimescens, summo mansuetudinis humilitatisque [emolumento] omnino recusabat, semet afferens imperitum hominem et indignum, operam obedientiæ minimæ subjectis impendere valere, Deum, qui omnium occultorum solus cognitor est, intimæ suæ inspectionis testem proponens, qui tamen omni temperamento precum, omnique dilectionis admonitione atque affabilitate optimatum victus, violenter Abbas ordinatur in Pragensi ecclesia, per Severum Episcopum, in quo aptissime postmodum gratia Spiritus sancti requievit.

Procopius fit abbas

24 Hic denique firma virtutum fundatus solitudine *, humilitatis quoque ac caritatis constanti excellentia statibilitus, tam hilaris et affectione benevolentiæ continens extitit, ut a subjectis sibi plus amori haberetur, quam timori, quibus tam publice F quam sigillatim salutaria ministrare monita, multaque exemplis priscorum dogmata pigmentata, non desistebat. In tempore quidem suo omnium rerum opulentia non defuit, qui tamen exercitio manuum suarum laborum sustentabatur, et pauperum inopiam refocillabat atque in tristitia positorum, curam subportans cunctorum, eos, uti prudens medicus infirmos antidoto, paterno solatio recreabat, qui dum igitur tam beatam vitam et illustrem duxit, virtutum signis in templo Dei ceu sol, usque ad consummationem vitæ refulsit. Quin imo sancti Pneumatis instructu, prophetiæ mysterio claruit.

* *al.* soliditate

Fratrem, inanis gloriæ cupidum,

25 Huic etiam operi inferendum dignum duximus, quod idem sanctus Pater popularis laudationis, favorem omnino fugiens, ab humanæ vocis glorificationibus aures obturabat, qui tam præsentibus, quam secuturis assentantibus vel laudantibus reprimens occasionem, magnificentissimum exemplum præbuit. Erat siquidem ejusdem sancti Patris diffinitio consuetudinalis institutionis inter fratres stabilita, ut omni in dicta festivitate, sicut et nunc in

eodem

A eodem loco constat, post primam laicali vulgaritate, unus Missarum solennia ex fratribus celebraret, quatenus tempestive unusquisque ad propria repedaret.

26 Unus ex congregatione, Missarum insignia die quadam solennizans, digne egit, sed vociferatione cantus, et lectionis pronuntiatione, heu! male, quod facere non debuit (proh dolor!) sese jactitavit, et a populo laudum extollentiam consecutus est; qui diceret, eum sicut unum ex Angelis Missam cantasse. Quæ res postquam sancti Patris aures tetigit, debuit idem sanctus Pater, quod fratrem ejus ea, illicita laudabilitate mortalium, in tantum tentavit elatio, ut mercede privatum, captivum teneret.

27 Unde extemplo congregatis fratribus in unum, *severe castigat.* beatus Abbas adjudicat culpam illius fratris in conventu fratrum, oratione propensius admixta, publica dilui disciplina, et regulari vindicta, quem tali increpatione arguebat, dicens : Dolemus, o frater carissime, quia per te ipsum mercedis tuæ B fructum officii divini acquisitum, affecta ex populari laudatione amittis; imo animam tuam per hoc detrimentum incurrere facis. Nam contra regulæ nostræ disciplinam, repertus es contumax ac prævaricator mandatorum Dei, per hocque a Domino interdictum est, ac non levis culpæ reus, humana laude delectari, cantasti sicut omnis * Angelus. ** unus.* Tace ergo prostratus, virgarum flagella suscipe, quatenus verberum amaritudo jactantiam [reprimat] mundanæ laudis, quam omnis Angelus tibi amputabit.

28 Enimvero idololatriæ vitium non effugiunt umquam, *Clarescit signis.* qui ex divino officio illicitum humanæ laudationis appetitum quærunt. Quando enim Dominum nostrum, cordium, haud vocum, scrutatorem in abscondito oramus, cordis tantummodo intentione et mentis devotione nostras ei petitiones pandere, nobis expedit; sic enim illius præceptum implere poterimus. Ab ea, quæ tuo dormit in sinu, claustra oris tui custodi. Clarescentibus autem his et aliis quam plurimis miraculis, beati viri Procopii meritis multi infirmi, cæci, claudi, muti, dæmoniis C obsessi, captivi, per divinum auxilium et ejus orationes sunt liberati, et officiis pristinis sunt restituti. Qui dum igitur tam beatam vitam et illustrem duxit virtutum signis, in templo Dei ceu sol usque ad consummationem vitæ refulsit. Quin imo sancti Pneumatis instinctu, prophetiæ spiritu claruit, præsagus futurorum.

29 Anno igitur Incarnationis Domini nostri Jesu *Mortis suæ et malorum imminentium prænuntius,* Christi MLIII, ante biduum siquidem, suæ terminationem resolutionis, revelante divinitatis gratia, præscivit. Qui accersito bonæ qualitatis nepote Vito, et filio suo piæ indolis Emerannio, seriatim exposuit eis futura (sicuti et postea rei comprobavit successus) singultuose tali verbi volubilitate inquiens : Carissimi mei filioli, quos utpote gallina pullos educavi, perpendite, quia tempus meæ resolutionis adest. Tertia certissime die, Domino annuente, de hujus carnis tabernaculo migrabo, vos commendans Deo. Sed vestræ circumspectioni innotesco, quia post discessum meum, fluctivagarum detractionum varietate impetuosa quassabimini ac pestifero persecutionum naufragio, atque extortes efficiemini sex annis in terra aliena, et iste *Ex ms.* locus potestativa manu Ducis tradetur possibilitati alienigenarum.

30 Vos autem, dilectissimi filioli, idcirco a fide *suosque consolatus.* nolite naufragare, fratres vestros confirmate, Deum expedibiliter laudate, in prosperis benedicite, in adversis supplicate, in lætis gratias agite, in tristibus quiescite eventibus; cujus pietatis munificentia tandem consolabimini. Nam revolutis sex annis, exilii vestri misertus, tranquillitatis reparabit vobis statum, ac detractoribus vestris talionem merito * ** al. reddet pro meritis.* reddet, vosque ad portum consolationis reducet. Defuncto namque præsente Principe pio Brzeczislao *, succedet Spitigneus, qui vos persequetur, quo mortuo, Wratislaus regimen principatus Boemiæ ** al. Wratislao.* suscipiet, vir honoratus. Hic reducet vos de exilio et dabit vobis Dominus noster Jesus Christus in loco isto pacem et securitatem cunctis diebus vitæ vestræ. Sequenti igitur die intravit ad eum quidam Pyfandus, cujus jam per septimanam, inopiam benigne more solito refocillarat, impetrans E licentiam abeundi in patriam.

31 Cui sanctus Pater, dum nil, quod ei caritatis *migrat e vita.* obtentu tribueret, haberet, ait ei hilari vultu : Non te carissime pigeat, obsecro differre, quia dies Domini, quam præstolor, advenire crastinabit, et post obitum meum tunica tibi mea dabitur. Labente igitur die sequenti, dum finita canonicæ vespertinali synaxi et Completorio, resideret in lectulo, infirmitate vehementi correptus est, qui in articulo mortis positus, quamquam ultimum anhelitum traheret, tamen antiquum hostem orationis mucrone, brachio viriliter extenso, jaculari non cessabat. Adesse extemplo fratres jubet, quos in mœroris afflictione, fletumque inconsolabilem conversos, paterna informatione consolationis corroborat, commonensque eos de corpore suo, anno Dominicæ Incarnationis MLIII, octava Kalendas Aprilis, de mundi hujus naufragio migravit ad Dominum, de servitio da regnum, de labore ad requiem, de morte ad vitam sempiternam, patrante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto in Trinitate perfecta, vivit in gloriatur Deus unus per infinita secula seculorum. Amen. F

CAPUT III.

S. Procopii obitus, exequiæ, sanatus epilepticus; impleta prophetia; falso accusatus periculo, mulier infirmitate liberata.

Cujus beato corpori Severus, Episcopus Pragensis, exequias cum magna devotione celebravit corpus ipsius sanctissimum terræ commendando. In cujus conspectu præhabitus epilepticus, mox ut tunica ipsius fuit indutus, statim fuit et sanatus. *Exequiæ. epilepticus, tunica Sancti indutus, sanatur uti, et cæcus.* In eadem etiam hora quidam cæcus, Palpo nomine, lumen oculis suis restitui petivit, meritis beatissimi Patris; et statim in præsentia omnium,

ibidem

EX MS.

ibidem astantium, lumen recepit. Benedictus ergo sit Deus, qui sic suis post palmam victoriæ, confert gloriam et honorem, coronando eos corona aurea in regno gloriæ suæ.

Impleta S. Procopii prophetia

33 Nunc igitur operæ prætium esse arbitramur, ejusdem sancti Patris miracula molli compendiosaque verbositate tractando fovere, ac veridica relatione memoriæ fidelium caritative tradere, quæ Domini nostri magnificentiam per merita ipsius post mortem mirificare dignata est. Post discessum igitur beatissimi patris Procopii concors fratrum societas propria voluntate de congregatione, Vitum nepotem ejus elegit, qui electus sine dolo, sine venalitate, ordinatus est, vir in humanis et divinis rebus idoneus, seculi hujus inimicus, inclyte morigeratus, sapientia pervigil, reverendus in vultu, affabilis alloquio, lenitate placabilis. Quo in abbatia expedibiliter degente, Bretislaus dux ultimum mundo valedexit, cujus loco Spitigneus monarchiæ gubernacula suscepit. Quo tempore sancti patris Procopii vaticinii ordo completur.

B

34 Instigante namque zelo diaboli, multi æmuli, fictitia venenosa detractionum conspirantes, laqueos cavillationum in curia Ducis contra Vitum Abbatem et fratres ejus astruere cœperunt, atque aures Principis favorabiliter compositis mendaciis oppulsantes, eos multifariis vituperiis publicabant, scilicet, dicentes, per Sclavonicas litteras hæresis secta hypocrisisque apertæ esse irretitos ac omnino perversos. Quamobrem ejectis eis, in loco eorum latinæ auctoritatis Abbatem et fratres constituere, esse honestum, constanter affirmabant. O invidia inextricabilis malitiæ zelus! O invidia detestanda, omnimoda malitia conglobata ignis inextricabilis! Sed revera sicut a tinea vestimentum consumitur, sic is, qui illam zelatur; cui autem invidet, clariorem reddit.

35 Vitus itaque Abbas, assumptis fratribus suis, quos unitas caritatis concordaverat, peregre profectus est in terram Hunnorum. Dux autem memoratus, propria Francorumque suorum consiliaria definitione utens, in loco illo Abbatem genere Theutonicum constituit, hominem trepida indignatione plenum. Ubi dum nocte prima adventus sui

C

ex more ad matutinalem synaxim pergens, foribus ecclesiæ appropinquaret, apparuit vir sanctus Procopius, infra januam oratorii appodians se et dicens ei : Unde tibi potestas hic degendi? Quid quæris? At ille; Potestativa, inquit, Ducis majestas, et ejus Primatum inconvulsa sublimitas, meæ possibilitatis regimen, hoc cœnobium usque ad finem vitæ meæ, tradidit.

de suorum restauratione

36 Cui sanctus Pater dixit : Citissime sine confusionis verecundia discede; quod si non feceris, ultio divinitus veniet super te, et hæc dicens, evanuit. At ille æstimans esse delusiones satanæ, omnino vilipendit. Sanctus autem Pater euangelicum complens præceptum, eumdem Abbatem cum suis fratribus, terna monitione præmissa, quarta nocte apparuit ei, ad matutinum obsequium eunti, sanctus Vir, dicens : Cur meis monitis amicabilibus obtemperare recusasti? Filiis meis spiritalibus a Domino impetravi hunc locum, non tibi qui supplantatum ingressus es; et si Domino tuo Duce tibi hæc hactenus potestas fuit habita, a me sit modo

D

prohibita. Et hæc dicens, impetuose fortissimis ictibus cum virga pastorali, quam manu gestabat, illum ferire cœpit. Qui mox quasi vallone * percussus aut Bellonæ œstro, sine dilatione locum mutavit, et volatili cursu ad Ducem terræ pervenit, ac omnem ei eventum rei patefecit. At ille attonitus vehementi admonitione, vacillare cœpit, ac ambiguitatis laqueo irretitus, usque ad finem vitæ suæ permansit.

* *id est* stipite *vel* palo.

ac reditu ab exilio.

37 Defuncto igitur Spitigneo Duce, divinitus fideli servo suo Wratislao memorabili titulo ducatus gubernaculum tradidit. Qui cum divinum diligeret unice cultum, etiam hunc toto affectu cordis locum dilexit. Qui missis, legatis Hunnorum ad regem, de exilio Vitum abbatem, et fratres ejus cum honore reduxit, et in loco suo decenter restituit. Quibus per merita et orationes sancti patroni Procopii, omnipotentis Dei propitia consolatio affuit, quæ ipsum locum, omnium rerum profectibus humidantem redundantemque, in pristinum, imo in ampliorem honorem encæniavit.

E

Quidam falso accusatus,

38 Placuit igitur adhuc innotescere contemplativis fidelium memoriæ miraculum. Quidam ergo ex clientela memorati Ducis, Labessa nomine, apud Dominum suum iniquis detractionibus omnino erat accusatus, qui latenter publicæ functionis damnationem fugiens, volubili cursu ad ripam Sazavæ fluminis pervenit. Is dum insecutores timens, aliorsum fugere non valeret, et difficultate inundationis concretæ aquæ fluvii, ad cellam sancti Viri pervenire minime posset; anceps ex omni parte, lugubri cordis contritione clamavit ad Dominum, dicens : O Deus, fons immensæ pietatis et modestiæ, per merita et orationes sancti Procopii electi tui, in adjutorium meum intende, et ab immensitatibus angustiarum, quæ me circumvallant, eripe quatenus magnificæ clementiæ tuæ et Confessori tuo sancto Procopio, amodo et usque in finem vitæ meæ, vota laudum indefessus omni tempore profferam, qui es benedictus in secula seculorum. Amen.

per congelatum tempore æstatis flumen,

39 Tunc quippe tempore æstatis, sol in Leone vigebat. Cum igitur suspirando tenens sonipedem per frenum, reflexis obtutibus circumspiceret, perspicacius intuens, conspexit aquam fluminis omnino

F

congelatam. Unde attonitus, et quasi in extasi amens effectus, secum deliberat, tractando quid significet tam grande miraculum et inauditum, et retro seculis invisum. Qui tandem mente concipiens aut conspiciens, intellexit divinitatis misericordiam ob meritum egisse sancti patris Procopii, hanc tanti miraculi virtutem, ac in fide nil hæsitans, post tergum cornipedem ducens, siccis vestigiis flumen transiit. Qui mox retro luminibus reflexis aquam solito fluere intuetur.

periculo eripitur.

40 O Jesu bone! quam magnificata sunt hæc opera tuæ magnificentiæ, qui antiqua tua potenter etiam nunc per merita tui Sancti declaras mirabilia. Tu enim quondam, ut in Israelitico populo, mari rubro diviso, iter siccum concessisti ita et huic homini electi tui Procopii obtentu, siccis vestigiis undas concretarum aquarum, sine jactura cum equo transire tribuisti. Tibi ergo benedictio et gloria omnifaria et gratiarum actio cum Patre et sancto Pneumate per omnia secula seculorum. Amen.

41 Aliud

A *Infirma sanatur.* 41 Aliud etiam miraculum pervulgare, dignum duximus. Uxor cujusdam Officialis, gravibus infirmitatibus correpta deficiebat. Huic sanctus Pater apparuit, dicens : Mitte festinanter ad Abbatem Sazaviensem Vitum, nepotem meum, et postula quatenus te in infirmitate tua visitet; qui si, languore proprio invalescente, venire non valebit, mittat pro se filium meum Emerannium, cœnobii sui fratrem. Hic dum manum tuam tenens, orationem terminaverit, sospitatis pignus extemplo percipies. Huic itaque promissa, efficaciter impleta sunt : nam Emerannius vice Viti Abbatis cum complesset orationem visitationis, ac manum languentis tenuisset, mox omnium membrorum ipsa sanitatem recepit, ad laudem et gloriam magnificentiæ Dei omnipotentis, qui mira beneficia per merita sancti Pprocopii Confessoris sui operatur.

B

CAPUT IV.

Fur liberatus, aliena restituta, mulieres servatæ, mirabilis imeptratio canonizationis S. Procopii, apparitiones et miracula.

Fur Et aliud signum memoriæ intimandum referimus. Quidam opilio in ejusdem abbatiæ territorio, unicam hospitis sui clepserat. Qua cum post aliquos dies indutum eum hospes inveniret, et sub testimonio vicinorum argumentosa ratione exueret, misit funem in collum ejus, ac manibus post tergum vinctis, sine dilatione illum ad judicem Curimensem trahere cœpit. Abbas vero Vitus, ut audivit, misit nuncium, interpellans pro culpabili. Accusator autem renuit petitiones ejus, dicens, se publicæ vindictæ sententiam subire, si reum sine judicii communis discussione impune dimitteret. Qui tamen reduxit vinctum ad propriam domum, et arctó immensoque pedem ejus C cippo sarcinavit, ac noctu adhibitis custodibus, inclusum custodiebat, voluntatem ultionis, ira instigante, complere cupiens crastino : qui vinctus incessanter auxilia sancti Patris implorare singultuosis suspiriis cœpit.

liberatur. 43 Nocte igitur media, dum custodum oculi letalis dormitionis violentia opprimerentur, apparuit in luminis claritate Vir veneranda canicie, vultu decorus, habitu monachico, infulatus, cambucam in manu tenens, qui dixit vincto; Adsum ad suffragium tuum; vocasti namque me : et ut tetigit cippum cambuca, dicens : Sis liberatus ab hoc trunco, et jam amplius noli peccare; tanta celeritate fractus est, ut mox prosiliens media pars ejus, pedem domus hostis confringeret : sed qui apparuerat, evanuit. Ille autem manibus et pedibus enodatis, quasi passer ereptus de laqueo, immensis pietatis Dei laudibus viscera gloriæ Dei extollit, custodibus pavefactis, cujus accusator ea in causa deinceps nullus extitit.

44 Aliud rursum divinæ efficaciæ beneficium notificamus. Quidam vir, Martinus nomine, proposito Conversus, timens Deum, cellula propria secus sæpedictum cœnobium degebat. Quo quadam nocte ex more ad matutinalis noctis vigiliam synaxis propere discedente, fures fractis foribus cellulæ ejus, omnem supellectilem abstulerunt. Peracto matutinali officio, ille cum rediret, et res, quas dimiserat, in cellula minime inveniret, lugens et contristatus ad sepulcrum sancti Viri cucurrit, et flexis poplitibus infortunium imminens, ejulans conqueri cœpit, dicedens : Nisi, o Pater venerande, tui obtentu meriti, mihi alumno tuo, sub regiminis tui virga a puero emerito, recuperationis supellectilis solamen reddetur, et hunc locum in desperatione mutabo, et in alio numquam stabilibor, in totius vitæ meæ cursu desperans. Qui dum tandem lugubris, ad ergastulum rediret, illico fures, visione Dei territi, ei obviant, qui pœnitentia ducti, restituerunt cuncta, quæ rapuerunt. Qui dum vixit, vota laudum Deo solvere non cessavit, qui tanta beneficia per sanctum Confessorem suum præstat. E *Ex MS. Fures*

ablata restituunt. 45 Quædam etiam sorores penes id ipsum monasterium sub jugo Christi expedibiliter degebant, quarum totas res usuales, fures noctu rapuerunt. De quo eventu cum ipso singultu intimo cordis, invicem verbis querulis ingemiscerent, sancti Patris Procopii adjumenti solamen efflagitantes, sequenti nocte eis idem Sanctus apparuit, inquiens : Nolite mœstitiam gestare in cordibus vestris, quia post biduum omnia vestra rehabebitis, et hæc dicens, evanuit. Igitur hujus promissi effectus mox impletur, nam et fur adductus est ad eas captivus, et res eis sunt restitutæ.

Manifestatur modus curationis. 46 Etiam aliud prodigium proferimus in conspectu fidelium. Apparuit idem Sanctus cuidam mulierculæ viduæ in urbe, quæ Vissegrad nuncupatur, dormienti, inquiens : Surge et vade cum festinatione, et dic uxori Gezlionis, amicæ tuæ : vade ad monasterium, quod Sazava dicitur, properanter, et commenda te orationibus unius de fratribus, et age pœnitentiam, quæ te ad interniciem * deducent, si ita non feceris. * interitum

F *Mulier a cippo,* 47 Liburni cujusdam Comes, instinctu zelotypi Babylonici Regis, caminum mentis succendentis; in amorem cujusdam juvenis exarsit; cum quo, et rebus mariti raptis, furtim aufugit. Quam apprehensam maritus suus multis verberibus attrectavit, ac demum immenso cippo, ejus pede arctato, custodiæ mancipavit. Quæ noctu longa suspiria reumatizatis oculis, inundantibus lacrymis trahens, cœpit sancti Patris suffragia toto anhelitu usquequaque implorare, promittens sese ultra nolle taliter peccare; donec sanctus Pater apparuit, dicens : liberata es ab hoc cippo, sed cave, ut promittis, ne pecces, ne deterius tibi eveniat.

alia a cæcitate et morbo liberantur. 48 Videtur etiam aliud prodigium huic operi necessario inserendum. Mulier quædam nube quatuor annis cæcitatis occupata, ac omnium fere membrorum officio carens, venit ad monasterium sancti Viri, ubi jejuniis et orationibus indefessa cum diu perseverasset, in die præclaræ Dominicæ Nativitatis infra sacra Missarum solennia in ecclesia vivificæ Crucis, ei lumen oculorum et sospita-

Ex ms.

tem membrorum, per sanctum Patrem Procopium concessit Divinitas, quæ inæstimabili gaudio repleta, tanquam e mortis umbra prodiens, clamabat; dicens : O Procopi sancte, o Procopi sancte ! Quam populus cum præsens attonitus, quid ei accidisset, inquireret ; referebat, quod idem sanctus Pater venisset, ejusque oculos signo sanctæ Crucis signasset, et extemplo visum et sanitatem corporis recepisset ; unde mox in unum coadunatur populus, laudans et glorificans Deum, qui taliter glorificat Sanctum suum confessorem. Perpendere igitur debemus, cujus honoris gloria idem Sanctus fulgebat in cælo, per quem tot miracula Deus coruscare facit in terra, qui est benedictus et gloriosus et superexaltatus in secula seculorum. Amen.

Procopius

49 Igitur his et aliis beati Patris quam plurimis miraculis clarescentibus, et ad episcoporum, et omnium Prælatorum, ducumque, et baronum, nobilium et ignobilium notitiam venientibus, quæ
B fiebant circa tumbam ipsius in ecclesia sancti Joannis Baptistæ infra spatium multorum annorum : nemine tamem ad hoc subsidium ferente, ut gleba sanctissimi corporis solenniter canonizaretur. Sed qui suis meritis per divinitatis gratiam hæc insignia operabatur, providit et sui corporis glorificationem.

miraculis clarus,

50 Nam Dominicæ Incarnationis anno millesimo ducentesimo tertio, [apparens abbati, Blasio nomine, provisori et rectori fratrum suorum, monuit et præcepit primo et secundo et tertio] quatenus recepto testimonio omnium spiritualium et secularium virorum, conscriptis miraculis, quæ ipse operatus fuerat ibidem, quantocius ad curiam Romanam properaret, pro corporis sui canonizatione, promittens auxilium, si deesset consilium apud Apostolicum corpori suo ad honorem. Qui abbas Blasius, junctis sibi duobus fratribus, testimonio sufficienti terrigenarum fretus, Dominum Papam, Innocentium tertium, est aggressus; cui cum totum negotium beati Procopii proposuisset sub attestatione litterarum : Papa vero pro nihilo ducens dicta et scripta, parvipendit tanti Viri
C sanctitatem. Abbas vero multas admonitiones faciens pro negotio sibi commisso, unum annum continuavit ibidem.

et apparens Innocentio 3,

51 Et cum jam deficeret in expensis, nec quidquam proficeret, adoratis Apostolorum liminibus beato Procopio suum negotium ulterius terminare commisit. Et surgens eadem nocte, clam recedere cœpit. Quid mora ? Statim Vir sanctus, ut promiserat, venit ad auxilium. Nam eadem hora, qua Abbas Blasius extra mœnia civitatis declinabat, ipse Pater sanctus in conclavi Papæ Innocentio apparens, cum virga pastorali, ait : Quid hæsitasti, quid moram fecisti, quamdiu corpus meum sic humatum jacere permisisti, quare capellanum meum sic vacuum abire permisisti ? Ni cito ipsum per viam, ad sanctum euntem Laurentium extra muros civitatis, redire jusseris, et testimonio corporis mei annueris, debitumque honorem mihi impenderis, elevans virgam pastoralem, ait ; Sic te fodiendo perfodiam.

52 Expergefactus autem Apostolicus, quis aut qualis esset, et quomodo vocaretur, quasi semiviva voce interrogavit. Cui Vir Dei respondit ; D
Procopius vocor, et disparuit. Apostolicus vero surgens, convocatis Cardinalibus, qui præsentes fuerant numero tredecim, quorum nomina in previlegio ejusdem Apostolici sunt impressa ; statim Abbatem revocavit, testimonio attentius perspecto ; Missam celebravit beato Patri nostro Procopio : deinde data auctoritate cum privilegiorum suorum robore misit Guidonem, sanctæ Mariæ trans Tiberim sancti Calixti presbyterum et Cardinalem, legatum a latere suo, ut corpus beati Viri solennizatum canonizaretur. Hæc autem canonizatio acta est anno Domini MCCIV, IV Nonas Julii.

canonizationem suam urget.

53 In hac canonizatione multa Deus potentiæ suæ mira et stupenda ostendit ; nam multi cæci illuminati, leprosi mundati, infirmi sanati, obsessi liberati, captivi soluti, surdi auditui redditi, multi loquelam adepti, ac ceteri morbidi curati sunt per merita sancti patris Procopii. Cum vero tumba ipsius aperiretur, odor suavissimus inde emanabat, ut omnes qui aderant, in stuporem et E
admirationem verterentur. Prædictus autem Guido Cardinalis, visis his miraculis, et eis conscriptis, monasterium ipsum in plenium * exaltavit, videlicet indulgentiam conferendo ; apparatum etiam suum, in quo Missam cantaverat, pro memoriali relinquens ; episcopis qui præsentes fuerant, prædictum locum commendans, ad matrem mundi, videlicet Romam, est regressus.

miraculis illustratam

* *al.* plurimum.

54 Adhuc de miraculis quædam per merita felicis memoriæ patris Procopii, post sanctam canonizationem, ad sepulcrum ejus, ac in aliis a fidelibus locis usque hodie operari dignatur ac suis per ea glorificatur, quædam seniorum nostrorum relatione sæpius comperta, quædam oculorum nostrorum intuitu certius experta, breviter comprehendendo conscribimus, et memoriter legenda et usque prædicanda quibusque fidelibus committimus. Quodam itaque anno nativitatis præcursoris Domini ac Patroni ejusdem ecclesiæ, solennis dies aderat, multitudo tam cleri quam vulgi utriusque sexus convenerat, cumque conventus se solito ad processionem parassent, et jam extra monaste- F
rium processissent, quidam fideles unam religiosam personam cum virga pastorali ibidem procedere viderunt, et minus intelligentes, quænam persona illa fuisset, sicut postea testati sunt, alterius monasterii aliquem Abbatem interfuisse crediderunt.

et continuatam.

55 Jam autem ad oratorium redeuntibus, et eumdem diligenter intuentibus, contemplati sunt præfatam personam quosdam virga pastorali tangere de languentibus ; dehinc, conventu chorum intrante, ostium ultro patuit, qui etiam ingrediens disparuit. Jamque Missarum mysteriis rite peractis, duo curati sunt ex languentibus illis, et nunc dictam visionem ejusdem narrantibus, et hoc ipsum qui curati fuerant, testantibus, absque dubio nos Dominum et patrem Procopium nobis affuisse credimus, omnipotentemque Deum attonita voce signis campanarum cum effusione lacrymarum laudamus.

nec non apparitionibus variis

56 Hinc dum solito rursum cursu revoluto, cum celebri voto festiva dies ageretur, et sacri

textus

A textus Euangelii legeretur, inter languentes sive jacentes, est strepitus factus ac ingens clamor obortus, de quo clamore, cuncti, qui aderant, in stuporem versi fuerant, nos ipse turbati, aliquod inibi prodigium speravimus, sicut postea probavimus.

57 Nam percontantibus nobis ipsos, unde repentinus strepitus et clamor accidisset; hanc referebant [causam] scilicet candidam nubem circa altare se vidisse, atque viros claros geminos ex ea prodiisse, qui per oratorium procedentes, populo astante, benedictionem porrigebant, ipsis autem sanitatum consolationem administrantes; manibus tangebant : tandem vero in ipsa hora tres ex illis vario et adjutino labore, languore detenti, curati sunt; ceteri quoque variis temporibus, sed in eadem ecclesia, sanitatem consecuti. Sicque per eventum tam felicem salubremque affectum plenius est nobis facta hæc visio certa.

ad solatium miserorum

58 Alio tempore, dum Pamonarius ecclesiæ ejusdem, festivitatis die, ante nocturnos in lecto suo se recollocasset, ut aliquamdiu lassa membra recreasset, repente tam stupore, qam gravi sopore arreptus
B ac velut in ecstasi positus, vidit beatum Virum de tumba consurgere, et versus oratorium usque ad altare sanctæ Crucis procedere, ubi aliquantulum quasi ad orationem assistens, intuitus unum cæcum, consignare cœpit; qui statim lumen recepit. Interim strepitu popularis vocis, Deum laudantis, idem Pamonarius excitatus, surrexit, et diligenter eventum somnii explorans, visionem suam esse certam intellexit, et ipse benedicens Deum, ad laudes pulsavit, et in crastino rem gestam omnibus narravit.

59 Alia nocte, dum idem custos ecclesiæ in lecto quiesceret, graviorque somnus eum opprimeret, et jam Nocturnum pulsandi solita hora præterisset, cominus ad lectum Vir Dei astitit, et virga pastorali eum tangens, talia dixit : Quid tanto somno depri-meris? Cur designatam tibi horam non custodis? Jam citius surgens, signo fac pulsare fratres. Ad cujus vocem Pamonarius idem, concito surrexit, miransque, Deum benedixit, ac Laudes pulsare festinavit, visionemque suam in publico referens, manifestavit.

frequentatam.

C 60 Parricida quidam de longinquis partibus ad præfatam ecclesiam, Quadragesimæ tempore venerat, cujus corpus dira catena in circuitu ventris obducta, crudeliter strinxerat, quæ carne supercrescente et sanguine fluente, vix apparebat, et exitialem dolorem lacerans inferebat. Hic dum ecclesiam in honore sancti Petri Apostoli dedicatam, Dominico die ingressus fuisset, et cum fidelium turba devotus in oratione ad Missam stetisset, jamque sacerdote sanctum Euangelium recitante, subito illa catena, velut cera a facie ignis dissoluta, et quasi ab aliquo in altum projecta, a corpore ejusdem prosiliens, pavimentum ecclesiæ fortiter perculsit, ac omnium circumstantium corda sonitu et clamore concussit : sicque viam sospes tenuit, qui venerat hospes.

Soluta catena carni inserta;

61 Frater quidam in congregatione nostra conversabatur, nomine Fabianus, qui summæ obedientiæ deditus, quidquid a Domino suo Abbate imperabatur, totum fideliter ac humiliter operabatur. Dum autem aliquando paries ecclesiæ destrueretur, ut ad æqualitatem alterius parietis repararetur, ipseque solus eidem operi insisteret, et minus caute ageret; tabulatum, quod magnum acervum saxorum continebet, subito destructum est, ipse vero cum ruentibus lapidibus deorsum lapsus est. Mira res, et valde stupenda ! Ex collisione siquidem lapidum tantus sonus redditus est, acsi tonitruum factum fuisset. Qui autem ex altera parte parietis stabant, jam de vita ejus desperantes, clamarunt, ut exhalaret spiritum, [et] de ecclesia ejiceretur foras.

Frater religiosus

Ex Ms.

62 Ad quorum nos clamorem nimis stupefacti, citius accurrimus, cumque inter saxa jacentem semivivum reperimus, et cum festinatione inter manus sustollentes, foras exportavimus, et velut exanimem in lecto recollocavimus. Porro autem, intervallo facto, ad vespertinam synaxim pulsatum est, ad cujus sonitum lassa membra movit, et paulatim resumptis viribus apertisque oculis, suspiravit, et tamquam de gravi somno excitatus surrexit, ac secum admirans, quid sibi accidisset, et quasi nullam alicujus doloris molestiam passus fuisset, Deo gratias agens, ad cœptum opus perrexit. Testatus est autem idem frater nobis, eum sciscitantibus, E
quod in illa hora quidam vir venerabili canicie affuisset, qui super eum habitum sum extendens, omnes ruentes lapides in sinum recepisset, et per hunc modum periculum mortis evasisset.

lapidibus obrutus.

63 Cliens cujusdam nobilis viri tanta dæmonis molestia retentus fuerat, quod nec stare, nec sedere, nec incedere, nec ullo modo quiescere poterat. Tandem ad prædictum monasterium veniens, ecclesiam intravit, extendensque manus suas in modum alarum et cum horribili clamore retro incedens, huc illucque discurrebat, nec ullam requiem habebat. Interea dies anniversaria beati Patris aderat, et vulgus ad Missarum solennia convenerat; ipse etiam ad sepulcrum ejus cum lacrymis adoraturus accessit, et statim sanus factus, populo nobisque Deum laudantibus, inde recessit.

Vexatur a dæmone;

64. Adolescens quidam, hortatus a parentibus suis, ut ad sacra solennia Missarum Dominico die cum eisdem iret; recusavit; sed magis ad exercenda puerilia ludicra festinavit; quem jam domum revertentem, diabolus apprehendens, colligavit, et in palude præcipavit, ut suffocaretur. At ille voces, quas poterat, dabat, et in auxilium sibi divinam gratiam F
ceterorumque nomina Sanctorum invocabat. Interea parentibus ejus, ab ecclesia domum venentibus, exspectabatur, et non aderat. Mittitur illico puer unus ad requirendum eum, qui eadem via currens, qua ille solitus erat procedere, audivit eum vociferantem, et divertens ad paludem, vidit eum super aquas natantem : super quo stupefactus recurrit, et parentibus ipsius rem gestam narravit.

præcipitatus in aquam,

65 Qui venientes semivivum sensuque carentem extraxerunt, et ad sepulcrum viri Dei deduxerunt; ac orationibus instantes, se jejuniis ac vigiliis afflixerunt, ubi octava die sanitatem mentis et corporis recipere meruit. Item alius adolescens quoddam facinus admiserat, atque bibens una nocte, sensum amiserat : qui statim ad beati viri Procopii sepulcrum ductus est, ubi post aliquos dies, bibens de calice ejusdem, salvatus est.

semivivus ac sensu carens;

66 Erat quædam puella, cui diabolus adversabatur, et ab eo sæpius impugnabatur, quod illa parentibus suis intimare neglexit. Quam quadam nocte, dum

puella a diabolo arrepta.

Ex ms.

dum in strato suo sola jaceret, diabolus ei affuit et apprehensam extra curiam ejecit. Mane autem facto, mater ipsius, ut eam excitaret, venit, et eam non inveniens, obstupuit. Currens vero tecta domus suæ, diligenter eam requirebat. Interea quidam, pergentes ad fontem, ut haurirent aquam, viderunt eam circa paludem sedentem, apertis oculis nihil videntem neque loquentem.

ope S. Procopii liberantur.

67 Hoc ubi mater ejus audivit, nimium stupefacta, cucurrit, et sublatam ad domum perduxit, et festinanter ad proximam ecclesiam cum ea perrexit. Ubi a sacerdote, triduano indicto jejunio, in orationibus posita, cum lacrymis multo tempore permansit, sed puella in eadem infirmitatis molestia remansit. Tunc prædicta mater puellæ, audiens famam celebrem beati Viri, festinavit, ad sepulcrum ejus cum eadem puella quantocius venire; et precibus instans anhelis, recipere meruit sanitatem totius mentis et corporis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. D

DE BEATO WILHELMO CONF.

ABBATE HIRSAUGIENSI IN SUEVIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cultus sacer, Hymnus, dies mortis, epitaphium, species externa corporis, virtutes, elogia. B E

An. MXCI.

Publicus B. Wilhelmi cultus

Quam pleno ore laudandus est B. Wilhelmus, *ob eximias virtutes et miracula, quibus claruit, noc non ob longe lateque propagatum primævum instituti monastici vigorem ac spiritum, discipulorum multorum institutionem, monasteriorum complurium ædificationem, et vel maxime ob duris probatam et inconcussam constantiam, qua difficillimis temporibus sese semper genuinum Ecclesiæ Catholicæ filium comprabavit, Petrique Cathedræ egregie addictum; tam mirandum est, nullos ei hactenus publica auctoritate decretos fuisse honores. Ante omnia igitur id mihi agendum existimo, ut sacrum ejus cultum comprobem. Inter recentiores, qui de Beato nostro agunt, est Dorganius in Kalendario, translationem ejus commemorans hac die, et festum die quinta. Hac etiam die quinta illum referunt Wion, et Menardus in Martyrologio, nec non* C *Bucelinus in Menologio; qui ultimus longo ipsum elogio prosequitur, Translationis ejus etiam meminit hac die quarta, Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Adde ex Mabilione Act. Bened. Sec.* VI *parte 2, pag. 725, de eo agere passim scriptores rerum Germanicarum, aut Benedictinarum. Stengelius in Notis ad ejus vitam, profert hymnum in* B. Wilhelmi *honorem, descriptum e codice Ms. monasterii Viennensis B. Virginis ad Scotos.*

stabilitur.

2 *Hymnum hunc Stengelius et Mabilio* B. Wilhelmi *vitæ subnectunt, quem nos huc transferendum judicamus; ad stabiliendum ejus cultum. Sic itaque sonat prædictus hymnus :*

Audi Deus hymnizantium
Preces tuorum supplicum,
Sancti Confessoris tui
Solennia colentium.

Insignis miris actibus
Hic fulsit et virtutibus,
Lucerna lucens omnibus,
Domo Dei manentibus.

Fundans in Christo plurima
Monachorum cœnobia,
Muros erexit cælitus,
Vivis utens lapidibus.

Hic fuit vivens hostia,
Per cuncta vitæ spatia;
Mactavit in se vitia.
Crucis ferendo stigmata.

Hujus, o Christe, gloria,
Jam factus es victoria.
Ipsius per suffragia
Da nobis vitæ gaudia.

Laudamus te Patrem Deum,
Unicum simul Filium,
Spiritumque paraclitum,
Nunc et per omne seculum.

Prædictum hymnum Stengelius in Notis ad B. Wilhelmi *Vitam, epitaphio ejus subjunctum fuisse, affirmat.*

Annus, dies mortis, ætas, tempus regiminis

3 *Inter alia, in rem manasticam a* beato Wilhelmo *utiliter laudabiliterque gesta, recenset Auctor vitæ, novum ab ipso monasterium* infra annos novem consummatum, *cujusque templum* in decimo est dedicatum; *atque hoc ipso anno* Wilhelmum *e vivis excessisse* post prædictam dedicatonem novem hebdomadibus, *testis est idem vitæ Auctor, anno videlicet 1091. De dedicatione Trithemius tradit sequentia :* Eodem anno MXCI, die XX Aprilis, quæ fuit Octava Dominicæ Resurrectionis festiva, ecclesia nova præfati cœnobii majoris, ad instantiam beatissimi abbatis Wilhelmi cum solennitate debita, consecrata fuit per Johannem episcopum Spirensem, sub honorem Domini nostri Jesu Christi ac beatissimorum Apostolorum ejus Petri et Pauli. *Constat sibi dies mensis dictus, et recte concordat cum Octava Dominicæ resurrectionis, prægressi anni 1091; cum tunc temporis solennitas pascalis inciderit in diem* XIII *Aprilis. De ejus morte ita idem Trithemius.* Wilhelmus feliciter in Domino quievit IV Nonas Julii, anno Dominicæ Incarnationis MXCI, Indicatione XIV, sub Henrico Imperatore IV, et Urbano Papa II, annos suscepti regiminis XXII, ætatis vero suæ LXV. F

4 *Bertholdus*

A C. Wilhelmi determinantur.

4 *Bertholdus, Hermanni Contracti continuator, multus est in rebus* S. Wilhelmi *commemorandis, præsertim ad annum 1091, quo obitum ejus consignat, sed in determinanda mortis die discrepat, censetque ex humanis abiisse, non* IV, *sed* III *Nonas Julii; quod discrimen, tametsi exiguum, neutiquam tamen est admittendum, sed adhærendum auctori vitæ, scriptoribus aliis omnibus præferendo; utpote testi oculato, qui expressis verbis tradit, beatum Abbatem,* infra meridiem IV Nonas Julii beato fine perfunctum. *Quo pariter ipsius asserto jam sufficienter refellitur opinio recentiorum, Dorganii, Wionis, Menardi, ac Bucelini, annuam Beati nostri memoriam catalogo Sanctorum inserentium die* V, *seu* III *Nonas Julii. Sed quandoquidem in anni ac diei, quo mortalitatis debitum persolvit* Wilhelmus, *sermonem incidimus, videtur hic esse proprius locus producendi ipsius epitaphium, teste Stengelio ac Mabilione, sepulcro ejus appensum.*

B Ejus epitaphium,

5 *Versibus Leoninis, istius ævi stylum redolentibus, concinnatum legitur in hæc verba :*

Hac in scriptura, Wilhelme pater, tua vita,
Cunctis ut speculum, prælucet vita bonorum,
Ut quivis doctus proprios hinc corrigat actus,
Quid sit vitandum discernens, quidve gerendum
More quidem speculi radiat pia vita beati
Patris Wilhelmi, virtutum lumine clari.
Exultet talis genitrix Bajoaria prolis,
Suevia se tantum lætetur habere patronum.
Norica quem prolem, tulit hunc Hirsaugia patrem,
Felix per talem pastorem spiritualem,
Patrem multorum per doctrinam genitorum.
Moribus egregius fuit et virtutibus almus,
Perfectam plebem Domino sacravit et ædem,
Vobis, Aureli, Petre, Paule, patres venerandi,
Cellam, Gregori, tibi fundans, atque Georgi,
Pluraque Sanctorum loca disponens aliorum
Struxit et instruxit, quia recto tramite duxit,
Collapsam dudum vitam reparans monachorum.
Quadruvii priscos transcendit in arte magistros,
Cantibus errorem varium construxit ad artem,
Terrarum metas scrutans, et temporis horas.
C Ac numeros abaci vidit tam mente sagaci,
Artibus his illi queat ut vix quis simulari.
Quod verbis docuit, operum virtute probavit.
Pauperibus, viduis, claudis, cæcis peregrinis,
Infirmis, sanis, quocumque dolore gravatis,
Prospera providit, contraria quæque removit.
Simplex et rectus, simul omnibus omnia factus,
Christe tibi vivus, mundo vere crucifixus,
Postquam per plures pro te sudavit agones,
Anno milleno complevit et nonageno,
Quarto Nonas Julii, hic petens defossa sepulcri.
Sic defunctus tecum jam felix vivit in ævum
Pater his venerandus et cuncta laude precandus.
Inclyte Wilhelme Pater, virtutibus redimite,
Alma fac nunc prece, liberemur ut a tristi nece
Corporis et animæ, hic Deo famulantes devote,
Obambulando tumbam, tibi patri colendo paratam,
Bona illic dentur, unde nostræ mentes purgentur,
Ubi es nobiscum dulci somno expectans Christum,
Supreme venturum, et justis bona vitæ daturum.
Wilhelmi abbatis ah! nos vita jungat Beatis.
Soli me post tui autem, dans videre claritati
Chorum cum turma, qui cælica sunt super astra
More Deum laudantes, et dulci sono jubilantes,
Per Paradisi prata, volvendo carmina lata,
Regi regum Domino, qui throno illic sedet in alto
Valeat vox laudis, in ævum sit semper mansuris.
Amen.

AUCTORE I. P.

Stengelii in illud observatio :

6 *Ita sonat epitaphium. Minutias quasdam circa diversam lectionem a Stengelio observatas negligo. Observatu dignius est, quod auctor hujus epitaphii in versu illo :* Anno milleno complevit, et monageno, *annum unum omiserit, quod metro difficilius congruisset, quamvis in cæteris versibus nulla dein mensura servetur. Atque hoc fortasse cogitationem injecit dicto Stengelio observandi, quod posteriores versus alterius videantur, Auctoris et ætatis, stylo in plurimis differente a priori; posse tamen aliquos, paucis transpositis voculis, ad legem metricam facile revocari, ut ita nimio Scriptorum vitio corrupta esse, videri possint.* Imo, *inquit,* in exemplari monasterii B. V. ad Scotos Viennæ, in membranis omnino non habentur, ita ut facile persuaderi mihi patiar, adjectos esse ab aliquo pio quidem viro, sed non satis erudito. E *Vocem* quadruvii, *natam lectorem prima fronte morari, explanatam habes in annotatis ad caput primum vitæ, littera* d.

species externa corporis ;

7 *Exterior* Wilhelmi *species, vox, gestus, vultus, totiusque corporis conformatio ac potens cum primis orationis suada; internas animi dotes congruis lineamentis graphice repræsentabant. Hanc ex antiquis monumentis acceptam sic exhibet Trithemius in Chronico Hirsaugiensi;* Statura quidem, *inquit,* corporis, ut ex monumentis veterum accepimus, procerus, in anteriore corporis parte calvus, pilos in reliquo habens raros, faciem cerulei mixtam albedine, coloris, pulcram et aliquantulum productam; manuumque digitos pulcra distinctione, longos atque subtiles, et totum corpus debita proportione, quasi vas quoddam virtutibus ornatum, recte dispositum. Vox illi grandis atque virilis erat, qualis, cum naturali quodam ornatu verborum, optimum quemque oratorem facere consuevit : unde in exhortando multum valuit; ita ut vocis sonora dulcedine et sermonis quadam auctoritate modestissime præstans, animos F auditorum in sua quodammodo videretur habere potestate, dum quidquid dicere voluisset, mira facilitate et ornatu, suis auditoribus potuit persuadere. Commendabat in eo dicendi peritia naturam, ut facile persuadendo alliceret, quoscumque sermonis dulcedine voluisset.

virtutes :

8 *Magnam nobis ideam de beati Viri virtutibus ingerit post scriptorem vitæ, Mabilio paucas de multis complexus, præsertim ex Bertholdo et Trithemio.* Referre, *inquit,* non vacat omnia auctorum testimonia, quæ in Wilhelmi commendationem scripta sunt. S. Hugoni, Cluniacensium abbati conjunctissimum fuisse, ex vita infra patebit. Laudat ejus humilitatem simul et caritatem beatus Udalricus, potissimum in præfatione libri tertii Consuetudinum Cluniacensium, ubi eum, totius religionis præcipuum amatorem appellat. Enituit potissimum ejus caritas in suscipiendis exsulibus, qui fervente inter Gregorium Pontificem et Henricum Augustum dissidio, sedes proprias relinquere coacti, ad Hirsaugiense monasterium, velut ad tutum portum confugiebant.

patriæ

AUCTORE I. P.

Et mirificam beati Abbatis erga eos, qui ad se confugiebant, hospitalitatem probat ex loco subsequente Trithemii. Multi viri boni, Deum timentes, comites, barones, milites, nobiles et ignobiles, clerici et laici, divites et mediocres; qui animas suas a communione schismasticorum immaculatas custodire volebant, relictis castellis, domibus et ecclesiis suis, ad monasterium Hirsaugiense, quasi ad civitatem quamdam refugii venerant, quorum plures, mutato habitu, monachi facti sunt, et plures in habitu pristino, Deo et monachis sanctæ congregationis usque ad mortem servierunt.

magna de ipso existimatio;

9 *Quanta autem nominis ejus celebritas ac veneratio, vitæque virtutibus cumulatissimæ auctoritas et sacer quidam horror, cum opinione sanctitatis conjunctus, tum temporis apud omnes extiterit, dilucide conficitur ex eo, quod isto tempore, quo cæteri Abbates atque Episcopi dira persecutione agitabantur, suis migrare e sedibus compulsi, prout in hujusmodi rerum ac temporum* B *perturbatione usuvenire solet; nullus tamen eo devenerit audaciæ, ut* Wilhelmum *e suo monasterio eliminare attentarit. Idque adeo magis mirandum videtur, quod ipse non tantum in obedientia, Vicario Christi debita, firmus et inconcussus persisteret contra Henricum ejusque sectatores; sed quod vacillantes confirmaret, lapsos erigeret, deviantes revocaret, ac omnibus demum suum monasterium voluerit esse perfugium, in quo solatium, consilium, auxilium, alimenta, omniaque tum ad corporis sustentationem, tum ad animæ confirmationem conducentia, sine ulla personarum exceptione, liberaliter, quoad fieri poterat, suppeditarentur; quæ omnia tamquam loci, proxime e Trithemio præmissi, consectaria admittenda sunt. Tantam Vir magnus apud acerbissimos quoque hostes opinionem sui existimationemque concitaverat.*

reverentia Apostolicæ Sedis;

10 *Nam, teste Trithemio,* sanctus iste Wilhelmus Dei famulus, numquam induci potuit, ut schismaticis Ecclesiam Dei conturbantibus, vel consentiret in modico, vel communicaret. *E contrario tot censendus est objecisse adversus Romanæ auctoritatis* C *impugnatores propugnacula, quot ædificavit monasteria. Ædificasse autem plurima, postea dicetur sigillatim. Jam de iis obiter tantum ex Trithemio et Bertholdo quædam excerpsisse sufficiat.* Hic est, *inquit Trithemius,* Wilhelmus Abbas, sanctissimus Christi famulus, qui ordinem divi patris nostri Benedicti, suo tempore pene collapsum in Germania, et deformatum insolentia monachorum, instaurare et reformare studuit, et plus quam centum monasteria tam per se quam suos ad pristinam regularis disciplinæ observantiam revocavit. Hic denique Wilhelmus; Hirsaugiensium terque quaterque sanctissimus Abbas, octo nostri ordinis monachorum cœnobia in diversis provinciis fundavit.

elogia,

11 *Hisce consonat Bertholdus, sequenti elogio annalibus suis inserto :* Wilhelmus piæ memoriæ Hirsangiensis abbas, in causa sancti Petri ferventissimus, et in monastica religione studiosissimus, utpote multorum pater monasteriorum, III Nonas Julii migravit ad Dominum. Hic primum Hirsaugiense monasterium tam in ædificiis, quam in regularibus disciplinis mirabiliter exaltavit, ipsumque privilegio Sedis Apostolicæ sub Gregorio Papa, in perpetuum liberavit. D Plura etiam monasteria ex integro usquequaque construxit; duo quidem in Nigra Sylva, unum S. Georgii, alterum S. Gregorii... Item aliud ad Duplicem aquam prope Danubium; item aliud in Wirceburgensi episcopatu, in loco, qui Camberg dicitur. Scaphusense quoque monasterium, et Petrishusense in ripa Rheni, jam dudum ædificata, regularibus disciplinis instituit. Sed et alia quam plura in diversis regionibus, tum per se, tum per sibi subjectos, et de novo fecit, et jam facta regularibus disciplinis instituit. *Et post pauca :* Ante omnia in illo studium monasticæ districtionis prævaluit, in quo totus adeo efferbuit, acsi numquam aliud aliquid studii habuerit. Erat enim miræ sanctitatis, sanctæ simplicitatis, ferventissimæ caritatis; Deo vivus et seculo crucifixus, quem Dominus in senectute bona ad æternam patriam revocavit; cui ipse a juventute in hac peregrinatione, indefesso labore servivit.

12 *Die* VI *Januarii, refert vita S. Erminoldi, cujus magister fuit* Wilhelmus, *eum,* B. Wilhelmi, tunc Hirsaugiensis abbatis, vitæ modum ac formam E ita moribus suis expressisse, ita perfectionis illius studuisse imitari vestigia, ut jam, qualis pater, talis filius appareret, et magister in discipulo videretur; et nulla jam posset esse dubietas, super hunc Elisæum, spiritum Eliæ requievisse. Idem vero venerabilis Wilhelmus, apud ecclesiam sancti martyris Emmeranni in urbe Ratispona sub Ramuoldo, ejusdem monasterii tunc abbate, Prior extiterat; non fama fallaci solummodo, sed veraci præconio meritorum longe lateque clarescens, ad Hirsaugiam est electus ecclesiam, in qua beatus, ut dictum est, Erminoldus sub eodem spiritualis militiæ tirocinia taliter exercebat.

§ II. Abbas Hirsaugiensis electus, quam præclare suis præfuerit.

Wilhelmus non fuit Prior monasterii S. Emmerammi sub Ramboldo.

De Wilhelmi *natalibus et educatione monasterio sancti Emmerammi, loquitur vita cap.* I, *nihilque aliud observatu dignum occurrit, præter illa, quæ ibidem traduntur; si excipias errorem Trithemii, asserentis,* Wilhelmum, *antequam e monasterio S. Emmerammi Hirsaugiam evocaretur, in eodem* F *monasterio, Prioris officio functum fuisse sub sancto Ramboldo seu Ramuldo abbate; cum tamen satis constet, illum diu ante, id est ineunte seculo* XI, *e vita migrasse, uti tradit Mabilio in parte 2, Seculi 6. Annal. Bened. in notis ad vitam* S. Wilhelmi. *Sed jam pridem ante Mabilionem hoc erroris notaverat Alexander Wilthemius, datis super hac re litteris, in hæc verba.* Consului alias R. V., quid sentiat de prioratu Wilhelmi abbatis Hirsaugiensis sub S. Ramuoldo, abbate S. Emmerammi? Trithemius in Chronico Hirsaugiensi scribit ex Heimone, ut videtur, sed forte corrupto; Wilhelmum obiisse MXCI, ætatis LXV. At S. Ramuoldus obiit anno MI. Quo ergo pacto potuit esse prior sub Ramuoldo Wilhelmus? quod auctor vitæ S. Erminoldi (cujus in Chron. Lauriseymensi mala calumniosa mentio) prodidit. Certe ex epistola liminari Heimonis ad Wilhelmum, quæ in opusculo (quod Ms. habeo) ejus de cælestis

Et

A patriæ gaudiis et supplicii timore exstat, habetur Wilhelmum ex palatio, utique jam adultum, cœnobitam factum, adeo ut centenario longe major obiisse debuerit. *A tergo schediasmatis in quo citata verba, Wilthemii manu exarata, leguntur : prædictum quoque parachronismum insinuat Bollandus, mittens lectorem, ad* VI *Januarii, ubi vitæ S. Erminoldi cap.* I *num. 6, auctor fallitur asserens Wilhelmum, S. Erminoldi magistrum, priorem fuisse sub S. Ramuoldo. Denique S.Ramuoldum anno, ut dictum est,* MI *obiisse mortem, non autem, prout alii censuerunt,* MVII, *habes in Vita S.Ramuoldi ad diem* XVII *Junii. Longi res foret et minime necessarii laboris, prolixam hoc loco enumerationem contexere omnium rerum gestarum, quibus creatus abbas Hirsaugiensis et suo monasterio, et aliis præterea quam plurimis in temporalibus ac spiritualibus profuit; sed fixum mihi sedet, pauca quædam ex iis delibare, a scriptore vitæ intacta, atque adeo aliunde hic elucidanda.*

14 *Ea, quæ collatam beati Viri meritis dignitatem abbatis præcesserunt, quæque illam mox consecuta sunt, compendiose expedit Mabilio in hanc sententiam :* Wilhelmus itaque in abbatem ab Hirsaugiensibus, post Friderici exauctorationem cooptatus, consentiente proprio abbate suo, Hirsaugiam venit anno MLXIX, die XXVIII mensis Maii. Possessionem abbatiæ iniit die IV Nonas Junii sequente. At nescius erat, inquit Trithemius, injuriarum, quæ in Fridericum illatæ fuerant; quas cum rescivisset, comitem Adalbertum exhortari cœpit, quatenus virum innoxium dignitati suæ restitueret, cujus locum eo vivente, occupare nemini penitus liceret. Jam ideo reditum parabat Vir sanctus, ne talis se criminis participem faceret. Sed tamen postea fratrum omnium precibus cedere coactus, ita remansit, ut vivente Friderico, numquam benedictionem ab Episcopo susceperit, nec locum abbatis voluerit occupare. Hic fuit Hirsaugiæ status ad annum sequentem, quo, defuncto Friderico, Wilhelmus solenniter ab Henrico, Spirensi Antistite, in abbatem benedictus est. Id die IV Nonas Maii in festo Ascensionis Dominicæ, factum fuisse, scribit Trithemius; sed hi characteres chronologici non sibi cohærent. Etenim ab anno ML ad hujus seculi finem semel Ascensio Domini in diem Maii IV incidit, anno scilicet MLX, qui ordinationis Wilhelmi esse non potuit. Certe necdum tunc abbas erat Fridericus. Vitæ auctor beatum Virum ipsa die Ascensionis in sedem abbatis collocatum fuisse scribit IV Nonas Junii, quod non nisi anno MLXXI competere potest. *Ita Mabilio.*

B *Quo anno inde venerit in Hirsaugiam.*

C

15 *Tum prosequens narrationis suæ filum, exponit beatum Abbatem tam tenui in re invenisse monasterium, ut ejusdem facultates quindecim monachis alendis vix sufficerent; qui eo usque ab Adalberti comitis Calbensis arbitrio pendebant, ut vix quidquam, sine ejus permissu in suo monasterio auderent. Non tulisse hoc piissimum Abbatem, subjungit, constatque tum e Vita, tum e Trithemio (hujus quoque rei mentionem faciente Bertholdo, ut liquet e proxime citando loco) multis superatis laboribus, monasterium tandem suum, annuente ac consentiente eodem Comite, in libertatem asseruisse, uti habes in vita, cap.* I; *quam Imperatoris ac summi Pontificis diplomate in perpetuum stabilitam confirmavit. Utrumque Pontificis et Imperatoris diploma legitur apud Trithemium in veteri et nova Chronici Hirsaugiensis editione; utrumque recusum Commentario suo ad vitam beati* Wilhelmi *Stengelius inseruit; quæ num sint genuina, num eadem, quæ Auctor vitæ laudavit, in medio relinquimus.*

Monasterium Hirsaugiense in libertatem assertum

AUCTORE J. P.

16 *Quod Vir beatissimus utiliter suis præfuerit, aliunde etiam habemus. Breve est illud, sæpius nobis memorati et memorandi Bertholdi, quod* Hirsaugiense monasterium tam in ædificiis quam in regularibus disciplinis mirabiliter exaltarit, ipsumque privilegio Sedis Apostolicæ sub Gregorio Papa, in perpetuum liberarit. *Pergit Mabilio et narrat rebus ita positis, omnes convertisse conatus Abbatem nostrum, tam ut gregem suum pasceret, quam ut ædificia monasterii restauraret; ecclesiam accurante Adalberto jam a decennio inchoatam, anno 1071 consummatam ac consecratam esse ab Episcopo Spirensi, rem promovente ipso Comite, ex monasterii perturbatore, facto ejus defensore et benefactore. Monasterii quoque facultates multum crevisse, crescente monachorum numero.*

ac mirifice ab eo promotum

E

17 *Cujus ut fidem faciat, adducit hæc Trithemii verba :* Lucrifaciendi animas gratiam a Domino singularem promeruerat *Wilhelmus,* cujus operatione multos et pene innumerabiles ad Christi obsequium in monasterium convertit . . . Substantiam quoque rei familiaris temporalem ex oblationibus fidelium brevi tempore in multis valde augmentavit. Centum quinquaginta monachos in monasterio Hirsaugiensi semper habuit, et quoties pro reformatione quoslibet ad alia monasteria hinc inde rogatus, miserat, alios in eorum locum, de seculo noviter conversos, statim colligebat. Ita quod ex eo tempore, quo semel quinquaginta et centum in cœnobio suo habere monachos cœperat, numerum eorum quotidie instaurando, pauciores non haberet.

in spiritualibus ac temporalibus.

18 *Qualis vero sub magno illo Cœnobiarcha floruerit inter cœnobitas disciplina, quantus fervor, quam accurata vitæ monasticæ observatio, ex eodem Trithemio subjicio, qui in nova Chronici Hirsaugiensis editione, ad annum 1070 sic loquitur :* Hi semper erant divinis laudibus dediti, et orationi, meditationi ac lectioni sanctarum Scripturarum jugiter intenti. Illi, qui ad contemplationem cælestium minus videbantur idonei, necessariis deputabantur laboribus manuum, ut nullum tempus inter eos transiret otiosum. Sciens autem sanctus Pater, experientia laudabiliter doctus, necessarium mentis pabulum divinarum esse lectionem Scripturarum, duodecim e monachis suis scriptores optimos instituit, quibus ut divinæ auctoritatis libros, et sanctorum Patrum tractatus rescriberent, demandavit. Erant præter hos et alii scriptores sine certo numero, qui pari diligentia scribendis voluminibus operam impendebant. Et his omnibus præerat monachus unus in omni genere scientiarum doctissimus, qui unicuique rescribendum opus aliquod bonum injungeret, mendaque negligentius scribentium emendaret. *Ita sedulo ac studiose pius Abbas noverat continuum inter suos laborem occupationemque partiri in propriam monasterii atque aliorum etiam utilitatem. Tum pergit idem Auctor in hæc verba :* Multa fratres per temporis cursum rescri-

Disciplina religiosa;

F

occupatio continua,

psere

AUCTORE I. P.

psere volumina, quorum tamen pars minima in hoc Hirsaugiensi monasterio remansit. Sanctus etenim Pater, qui lucrum et utilitatem animarum cunctis mundi rebus semper præposuit, quoties fratres pro reformatione ad alia monasteria destinavit, libros, et quæcumque ei videbantur necessaria, libens et spontanea voluntate dedit. O Virum per omnia laudabilem, qui animas, Christi sanguine redemptas, commodis transeuntis lucri præposuit, et aliorum utilitati consulens, mundi perituras divitias minime quæsivit! Profecto ista virtus paucorum est, ut abbates propria monasteria suis denudent vel ornatibus vel codicibus, et inopiæ subveniant aliorum.

fratres Conversi;

19 *Superest, ut de fratribus Conversis quædam in medium proferamus, unde laudum seges non sane postrema* Wilhelmo *accessit. Nihil hic moror schismaticum quemdam poetastrum, qui satyra quadam ad Henricum quintum, Germaniæ Regem, dictos Conversos petulanter incessit, ut annotavit Stengelius in citato sæpe commentario, de quibus vide Jacobum Gretserum nostrum in Annotationibus ad commentarium Pauli Bernriedensis de vita* B *Gregorii VII. Lubet de his Conversis audire Trithemium loco citato :* Supra memoratum numerum centum et quinquaginta monachorum, habebat et alios fratres Barbatos quam plurimos extra ordinem clericorum, quos alio nemine Conversos appellamus, qui laboribus manuum insistentes, temporalium curam secundum præcepta seniorum agerent et monachis contemplationi deditis, hujus vitæ necessaria providerent.

eorum artificia, officia ac regulæ.

20 *Tum multiplicem illorum in variis artibus mechanicis peritiam recensens, refert inter eos fuisse* omnium artium mechanicarum, quarum usus in monasterio videbatur necessarius, peritissimos operatores; qui omnes totius cœnobii structuras suis manibus summa diligentia consummaverunt. Erant enim fabri lignarii et ferrarii, latomi quoque et muratores optimi, qui monasterium simul, et ecclesiæ (ut in sculptura turrium hodie cernitur) totius ædificium pulcra dispositione construxerunt. Vestiarii quoque, coriarii et calcearii, et quidquid artificii ad usum claustralium requiritur, non seculares, non C mercenarii, non servitores conducti; sed Conversi vel monachi Barbati omnes fuisse memorantur. Hunc vero Conversorem ordinem sanctus ipse Wilhelmus in Germania primus instituit, quorum laboribus adjutus, tot monasteria fundavit, et omnes monachorum necessitates laudabiliter adimplevit. His Vir Dei statuta sanctæ regulæ conformia tradidit, quibus eorum mentes continua informatione ad contemptum mundi et amorem cælestium inflammavit. Quorum hæc institutionis summa fuit, *quam superfluum judico huc transcribere; quoniam de ea agit Vita a num. 33, circa medium.*

Oblati ab eo instituti; eorum officia,

21 *Jam Oblatorum, uti dicebantur, quos habuit* Wilhelmus *in suo monasterio, conditionem, occupationes, officia ex Trithemio paucis accipe.* Instituit etiam Vir Dei Wilhelmus exemplo Cluniacensium, consuetudinem Oblatorum, quos manere in pristino habitu sacra constitutione permisit; quorum ministerio in multis uti rationabiliter consuevit, in his maxime, quæ in medio secularium, quo Barbatos mittere vel Monachos non licebat, peragenda videbantur. Quorum officium erat pro structuris et D aliis necessariis, ligna in monasterium simul ac lapides adducere, calcem decoquere, aquam et arenam de fluvio portare, cæmentum pro muratoribus facere, et necessaria quæque construentibus ministrare. Isti in hospitali serviebant pauperibus et infirmis, et quidquid operis necessarii eis erat injunctum, hilariter adimplebant. Magistrum similiter ex monachis habebant proprium et reficiendi locum, a Monachis et Conversis omni tempore separatum; ita ut suo ordine in silentio ad laborandum procederent, et monachus non inquietarent.

ac numerus.

22 *Numero Oblatos fuisse dicit quinquaginta; Barbatos autem sexaginta; quibus addit Monachos centum et quinquaginta; atque adeo summa, inquit,* Deo in Hirsaugiensium monasterio servientium, ducentorum et sexaginta hominum sub regimine sanctissimi Abbatis Wilhelmi communiter fuisse memoratur. *Quod vero curas omnes eo converterit Vir sanctus, ut omnium istorum ordinum discipulis congruas constitutiones ac leges attemperaret, clamat impensissima ejus solicitudo in scrutandis monasteriorum celebriorum piis consuetudini-* E *bus, ut, habito maturo delectu, illa ex iis sibi adoptaret, quæ sibi suisque magis utilia judicaret.*

Delectus ab habitus eo in præscribendis consuetudinibus,

23 *In cujus rei confirmationem Mabilio profert ipsiusmet verba in prologo ad Consuetudines Hirsaugienses :* Statui, *inquit,* apud me, ut ubicumque aliquid informandis fratrum moribus proficuum, visu vel auditu, vel certe lectione sacrorum librorum perciperem, totum hoc quasi vivos lapides ad spiritualis structuræ fabricam conferrem. *Nec vero in re tanti momenti, vel suo unius stetit judicio, vel adjutoribus caruit. Nam, ut est apud Mabilionem in observationibus vitæ præviis,* multum in hac re sanctum Abbatem juvit Bernardus, abbas Massiliensis, Romani Pontificis tunc temporis in Germania legatus, qui ob turbatam inter sacerdotium et imperium pacem, annum unum pene integrum, in Hirsaugiensi monasterio transigere coactus fuit. Hic cum advertisset ejusdem loci fratres juste ac sancte vivendi ardentissimo flagrare studio, Wilhelmum abbatem monuit, ut, si vellet, monasticæ conversationis instituta perfecte cognoscere, necesse esset F ea mutuari ex monasterio Cluniacensi, quod tunc temporis inter Galliæ Cisalpinæ cœnobia, monachorum sanctissimorum numero, et regularis disciplinæ accurata observatione potissimum eminebat. Nihil exinde omisit Wilhelmus, ut Cluniacensium vivendi formam perspectam haberet. Quare cum aliquanto post tempore Udalricus, monachus Cluniacensis, dudum cum Wilhelmo amicitia conjunctus, in Alemanniam missus, Hirsaugiam divertisset, ab eo pius Abbas obtinuit, ut accurate monasterii Cluniacensis consuetudines describeret, quod reipsa postea Udalricus exsecutus est.

missis idcirco monachis Cluniacum

24 *Narrat idem Auctor, ad enodandas in rebus istiusmodi difficultates, duos a* Wilhelmo *monachos Cluniacum missos, paulo post duos alios, denique iterum duos, oculate inspecturos et rimatulos singula Cluniacensium instituta, adeo accurate,* ut ipsi eorum magistri affirmarent, numquam aliquos illius spiritualis scholæ discipulos vel plenius vel veracius suæ institutionis artem comprehendisse; *qui adjungit, Bernardum in Gallias reducem, monachos*

A nachos Hirsaugienses obnixe commendasse abbati Cluniacensium Hugoni, quo mandante Wilhelmus, coadunato seniorum consilio, eas, quæ mori patriæ, et locorum dispositioni melius congruebant, consuetudinis adoptavit, tum a suis Hirsaugiensibus discipulis, tum a reliquis ejusdem instituti monachis per Germaniam propagatas. Fertur de ea re exarasse duos libros, de Consuetudinibus Hirsaugiensibus nuncupatos, quæ teste Trithemio, in plerisque Germaniæ monasteriis viguerunt usque ad Bursfeldensem reformationem, cujus constitutionibus omnia ferme, ut ait Mabilio, Hirsaugiensium instituta abolita fuere. Videri etiam possunt ea, quæ ad præsentem materiam congessit Stengelius in sæpe dicto suo commentario, quæ fere coincidunt cum hactenus dictis. Atque hæc sat multa sunt, ut concludamus, beatum nostrum Abbatem, monasterio suo Hirsaugiensi in spiritualibus pariter ac in temporalibus præclare præfuisse.

B § III. Monasteria a beato Wilhelmo reformata, ædificata ac restaurata; celebriores ejus discipuli.

Monastica disciplina

Amplior erat in Wilhelmo mentis capacitas, major rerum gerendarum solertia, concitatior spiritus, quam ut intra unius monasterii Hirsaugiensis terminos posset coarctari. Ignis adinstar erumpebat foras, et nesciens tarda molimina, longe lateque quaquaversum in alia monasteria se diffundebat; facilis agi, difficilis cohiberi, ut ea vel reformaret, vel de novo ædificaret, vel restauraret. Dicatur de iis primo, quæ reformavit idque verbis Trithemii, qui in veteri Chronici editione, post quam nonnulla ipsius recensuisset miracula, sic concludit : Sed his narrandis vix insistam miraculis, cum omnium miraculorum maximum sit ipsius instauratio monastici ordinis et disciplinæ regularis. Ipse namque est qui ordinem nostrum, in omnibus pene Theutonici regni provinciis misere collapsum, reformare studuit, et in multis etiam C cœnobiis mirifice reformavit. Monachos enim quoscumque potuit, verbis et exemplo ad observantiam regularis disciplinæ, ferventissimo Spiritus sancti ardore succensus, revocavit, et summo studio pristinum illum fervorem spiritus, quo sancti patres nostri, Benedictus, Maurus, Placidus, Columbanus Gallus, Ægidius, Gregorius, Bonifacius, Lullus et ceteri pene innumerabiles, olim fervebant in Deum, ad monachos sui temporis reducere mirum in modum cupiebat.

mirifice a Wilhelmo per Germaniam propagata.

26 Tum agit de monasteriis a beato Wilhelmo vel discipulis ejus de novo erectis, de quibus etiam Auctor Vitæ. Deinde ea recenset in utraque Chronici editione, quæ ad congregationem Hirsaugiensem pertinebant, additis nominibus abbatum, qui ad promovendas in illis locis Hirsaugienses constitutiones, operam contulerunt. Inter ædificata a Wilhelmo cœnobia, principatum tribuit idem Trithemius monasterio Novo Hirsaugiensi, de quo in Vita num. 35. Ad majorem rei dilucidationem, congero tum de hoc, tum de sequentibus cœnobiis a Wilhelmo ædificatis ac restauratis, ea, quæ Mabilio inseruit Act. Bened. seculi 6, part. 2, a pag. 720. Dictum itaque monasterium cœptum fuit anno 1082, et a Monachis et Barbatis fratribus ejusdem loci potissimum elaboratum; suppeditati sumptus a viris nobilibus ac vicinis, odore sanctitatis Wilhelmi ac discipulorum ejus illectis. Quos inter præcipuum sibi locum vendicat Hermanni marchionis uxor, postquam ille vitæ perfectionis desiderio Cluniacum secessisset, ubi ignotus, porcorumque custodiæ admotus, sub disciplina beati Hugonis abbatis, vitam duxit ac clausit. Templum absolutis monasterii ædificis adjunctum, a quo et quando fuerit dedicatum, loquitur Vita eodem num. 35.

AUCTORE I. P.

Condit monasterium in Richenbach;

27 Primum itaque ab ipso ædificatum fuisse monasterium, quod vocatur Cella S. Gregorii, scripto mandavit Auctor ejusdem vitæ num. 30. Circa quod observa cum Mabilione, factum hoc esse anno Domini 1083, rigiminis ejus 14, in loco Richenbach. Fundationis tabulas Trithemius edidit; quæ apud ipsum videri possunt in Chronico Hirsaugiensi, novissime edito, pag. 255. Alios E complures prioratus, a Wilhelmo fundatos, postea in abbatias evectos; alios Hirsaugiensium obedientiæ paulatim subductos; alios quos Trithemius suo tempore immediate abbatis Hirsaugiensis jurisdictioni adhuc scribit paruisse, videlicet prioratum hunc, de quo jamjam egimus, nec non Schonreinsem in diœcesi Herbipolensi, et præposituram Rothensem in Augustana, volens prætereo brevitatis studio.

item S. Georgii;

28 Secundum ab eo constructum monasterium, ut testatur Vitæ Scriptor, fuit sancti Georgii Martyris, situm in Nigra silva, in diœcesi Constantiensi, fundum concedente, ut scribit Mabilio, Hezilone seu Hazilone, viro nobili, divite et pio, hortatu Hessonis; sumptusque simul cum prædio suo, pro monasterii constructione donante, quod admisit Wilhelmus, promovit, ædificio instruxit, positis in eodem fratribus de suo conventu, optime institutis; præfecit quæ illis Abbatem, nomine Henricum, virtute probatissimum. Quo rursum probatas cernis dotes Viri beati in promovendis religiosis cœnobiis. F

S. Martini et Erphortense;

29 Tertium monasterium, cujus et Vitæ Auctor facit mentionem, accurante Abbate nostro constructum fuit in honorem S. Martini, Turonensium Episcopi, ac situm erat in Bavaria, in quo ut dicit Trithemius, monachos et abbatem de conventu S. Aurelii, viros certe optimos, et in observantia regularis disciplinæ probatissimos, longo tempore collocavit. Tum ita prosequitur idem Trithemius, et paucis illustrat monasterium Erphortense, quarto loco ab Auctore Vitæ memoratum : Fundavit, itaque illud in Thuringia, in oppido Erpfurdenti in honorem sancti Petri Apostolorum Principis, in monte ipsius urbis occidentali, magnifico opere, construens ecclesiam juxta formam et dispositionem majoris Ecclesiæ Hirsaugiensis, monachos illuc de suo conventu doctos et religiosisimos posuit. Sed monasterii curam Giselberto, ex monacho Hirsaugiensis cœnobii tunc Abbati in vicino monasterio Reinharsborn, quousque mitteret eis abbatem idoneum, commendavit. Addit Mabilio post beati Abbatis mortem, a Gebhardo ejus successore, anno sui regiminis XI,

AUCTORE J. P.

monachos illuc duodecim una cum Burchardo, quem illis præfecit abbatem, directos fuisse. Cœnobium prædictum non Dagoberto Francorum regi, sed Wilhelmo *nostro originem et structuram suam debere, argumento non uno probatum reperies apud Trithemium, contra monachos, idem monasterium ejus tempore inhabitantes, qui Dagobertum ejus extitisse fundatorem contendebant.*

Zwifaltense

30 *De quinto monasterio, sub B. V. Mariæ patrocinio ad Duplicem aquam, lingua Theutonica* Zwifalten, *a beato Cœnobiarcha, in suevia, diœcesis Constantiensis ad Danubium, ut monet Bertholdus, ædificato, hæc Chronico suo rursum inseruit Trithemius, dicitque* Wilhelmum *in eo* monachos similiter de suo conventu posuisse, quibus Notgerum, valde venerabilem monachum, in Abbatem constituit, qui commissum sibi gregem verbo et exemplo strenue omni tempore gubernavit. *Notgerum Martyrologio suo inscripsit Bucelinus ad diem* VI *Martii, ubi memoratur obiise anno* MXCV. *Sextum monasterium beatus* Wilhelmus *construxit in villa, Wilheim dicta; de cujus variis mutationibus ac fortunis instituet te Mabilio ex Trithemio.* B

Lavense.

31 *De septimo demum ac postremo monasterio, a Beato constructo, tractat breviter Trithemius:* Monasterium, *ait,* in ducatu Carinthiorum construxit; quod Laven dicitur, cui et monachos probatæ religionis contulit, et abbatem similiter ex suis, nomine Wezilonem, virum doctum, et pro vitæ meritis venerabilem ac multis clarum virtutibus præfecit. *Hæc de monasteriis, ab Abbate* Wilhelmo *ædificatis. Jam de restauratis dicatur.*

Monasteria a Wilhelmo reformata. Schaffusense

32 *Tria Auctor Vitæ recenset, quæ Beatus noster jam pene destructa, reparavit, videlicet Schaffusense, Petershusense, et Campergense. Schaffusensis, in Suevia siti, primam fundationem reducit Trithemius ad annum circiter 1050 in Sangallensi seu novissima Chronici Hirsaugiensis editione, his verbis de ea loquens:* His etiam temporibus Eberhardus, Comes quidam in Suevia, cooperante sibi uxore sua, nomine Ida, cupiens bonorum suorum constituere heredem, monasterium nostri ordinis, quod Schafhausen nuncupatur, condidit, C quod multis prædiis et possessionibus pro sustentatione servorum Domini dotavit : in quo cœnobio postea per successum temporis multi doctissimi atque sanctissimi viri sub regula S. Benedicti abbatis claruerunt. De quo etiam plura monasteria nostri ordinis nova, monachos et abbates primos inhabitatores diverso tempore habuerunt. *Plura de hoc monasterio vide apud Mabilionem in Actis Benedictionis seculi 6 part. 2, pag. 338, occasione memorati Eberhardi, ibidem ex Comite monachi.*

Petershusense

33 *Petershusen, seu potius Petroburgense, id est domus Petri, conditum fuit seculo decimo a Gebhardo, Constantiensi episcopo, ut tradit Mabilio: redintegratum vero instauratumque, debet beato Abbati religiosæ disciplinæ vigorem, cui* abbatem dedit venerabilem virum, moribus et scientia insignem Diethericum seu Theodoricum, sui cœnobii monachum; qui regularis disciplinæ fervidus cultor et instaurator fuit, et multos verbo et exemplo ad mundi contemptum perduxit, *ut scribit Stengelius in commentario prælibato. Lege etiam ea, quæ habet idem Mabilio Act. Bened. sec. 6 part. 2, pag. 722; ubi plura reperies de prædicti cœnobii fundatione. Situm porro est in Suevia, e regione urbis Constantiensis cis pontem Rheni, in dextera ejus, e lacu Acronio prodeuntis ripa.* D

Campergense, et alia plura.

34 *De monasterio Campergensi hæc paucis accipe ex Trithemio, ad an. 1079 :* Anno S. Wilhelmi decimo, indictione Romanorum 2, XXV die mensis Aprilis, Burghardus, Comes de Rotenburg, cœpit oppidum suum Camberg in diœcesi Herbipolensi destruere, et in eodem loco monasterium nostri ordinis ædificare, cui omnipotens Deus fidelem misit cooperatorem, multas habentem divitias, Wignandum nomine, civem Moguntinensem, qui consensu Adelheidis conjugis suæ, memorato Comiti fideliter cooperatus, notabilem pecuniarum summam in constructione ejusdem monasterii, hilari vultu pro Christi honore exposuit. Hujus Wignandi consilio comes Burghardus monasterium Cambergense S. Martino obtulit, et Moguntino Archiepiscopo defensionis jure in perpetuum subjecit, in cujus subjectionis manifestum judicium, Abbas memorati cœnobii singulis annis in festo S. Martini mitram unam pontificalem, E et duo corporalia offerre super majus altare Moguntinæ ecclesiæ teneretur. Octo annis in constructione hujusmodi monasterii laboratum est, et nono anno cœpit a monachis Hirsaugiensibus inhabitari. *Ne longior sim, mitto lectorem ad ea, quæ de eodem monasterio habet ad annum 1088. Denique hujus interitum commemorans,* monachi, *inquit.* tandem novissimis diebus nostris, persuadentem intus diabolum secuti, ab ordine sancto, quem professi fuerant, recesserunt, sine regula cupientes vivere, facti sunt nomine et conversatione Canonici seculares. *Monasteriis* B. Wilhelmi *opera ad meliorem regularis disciplinæ formam reductis, et ab Auctore vitæ commemoratis, alia accenset Trithemius, quæ videri apud ipsum possunt in novissima Chronici Hirsaugiensis editione, a pag. 268. Ibidem insuper pag. 266 dictus Chronologus recenset Episcopos,* S. Wilhelmi *discipulos, ex asceterio Hirsaugiensi egressos, ad res majores gerendas pro gloria Dei, Ecclesiæ utilitate, et ordinis Benedictini splendore. His subjungit Abbates meritis insignes. Nos, ne similibus recensendis, ad institutum nostrum proprie non spectantibus, nimia prolixitate modum excedamus, satis habemus, assignase locum, in quo plenior illorum tractatio inveniri possit. Consuli quoque de his potest Mabilio in observationibus præviis Act. Bened. sec.* VI *parte 2, pag. 723.* F

§ IV. Beati scripta; Auctor vitæ; Editores.

Singularis Wilhelmi eruditio

I*ngenio rerum gerendarum capaci,* Wilhelmum *fuisse abunde conficitur ex dictis; nec minus patebit ex dicendis cap. I Vitæ, num. 2, ubi auctor paucis verbis multas, de ingenio ejus singulari et elucubratis opusculis, laudes adornat. Eo accedit testimonium Trithemii, qui in citata Chronici Hirsaugiensis editione, pag. 222, sic loquitur :* In omni genere scientiarum evasit doctissimus, et brevi tempore præceptoribus altior factus, omnes artes, quas liberales appellant, penetravit. In philosophia disputator acutissimus extitit; in Musica singularis

A eruditionis fuit, utpote qui cantus in laudem Sanctorum, et plures et varios composuit. In Astronomia, Mathematica, et Arithmetica quam peritus fuerit, ejus volumina testantur. De his facultatibus multa lucubravit. Nam, ut paucis tanti Viri comprobemus ingenium, ejus lucubrationes in medium proferamus. Scripsit igitur de Musica librum unum. De computo ecclesiastico libros duos. De correctione Psalterii libros duos; Constitutiones Monachorum, sive Consuetudines Hirsaugiensium, libros duos; epistolas plures ad diversos; et quædam alia scripsit, quæ non vidimus. *Quæ sensu utcumque concordant cum iis, quæ ex memorato scriptore Vitæ Bertholdus transcripsit.*

probatur ex scriptis;

36 Hic, *inquit,* multa monumenta sui naturalis ingenii nobis reliquit: nam naturale horologium ad exemplum cælestis hæmisphærii exocogitavit. Naturalia solstitia sive æquinoctia, et statum mundi certis experimentis invenire monstravit. Quæ omnia quidam ejus familiaris etiam litteris mandare curavit. Multas etiam quæstiones de B computo, probatissimis rationibus enodavit. Hic in musica peritissimus fuit, multaque artis illius subtilia, antiquis doctoribus incognita, elucidavit. Multos etiam errores in cantibus deprehensos, satis rationabiliter ad artem correxit. In quadruvio sane pene omnibus antiquis videbatur præminere. *At tempus edax rerum, sicuti alia plurima, superesse dignissima, vel arrodit, vel penitus consumit; ita et Abbatis nostri opuscula pene omnia nobis eripuit, nec quidquam ex iis superesse testatur Mabilio in observationibus prævïis num. 13 in fine,* præter libros ejus de Consuetudinibus Hirsaugiensibus, qui hodieque passim occurrunt in variis monasteriorum ordinis *S. Benedicti* in Germania bibliothecis. Earum prologum habes ex codice Weingarthensi editum tom. 4 Analectorum veterum pag. 465.

quænam ex iis supersint.

37 *Librum de musica, cujus peritissimus extitisse traditur a scriptore Vitæ, ab eo exaratum, in bibliotheca monasterii Sanctorum Udalrici et Afræ Augustæ Vindelicorum apud monachos Be-* C *nedictinos, Ms. olim fuisse asservatum, auctor est Stengelius in sæpe dicto commentario. Verum eumdem librum tempore suo intercidisse, ibidemque loci extitisse antiquissimos id genus tractatus Mss., fidem facit idem scriptor; traditque Mabilio prædictum librum de musica,* extare in codice Ms. Villingensi cum aliis ejusdem argumenti scriptoribus. *Ad hæc, Petrus Wagnerus Cœnobita monasterii sanctorum Udalrici et Afræ, jam plus quam a ducentis annis, uti e Stengelio colligimus, ita notatum reliquit in suo libro, quem inscripsit* Congestum virorum illustrium ordinis sancti Benedicti.

De Dictionario, quod scripsit.

38 Wilhelmus monachus venerandus, præter alia multa opuscula, præcipuum et insigne opus edidit, librum scilicet Dictionarium, in quo procedit secundum ordinem Alphabeti, et de qualibet dictione facit pulcrum sermonem. Magnus valde et ingens est liber iste, et applicabilis ad omnem mundi materiam, et nisi fallor, is est, quem consuetudo Librum seu Wilhelmum de universo, appellari obtinuit.

Auctor Vitæ

39 *Stengelius, in commentario suo agens de auctore Vitæ* B. Wilhelmi, *fatetur, se ignorare, quisnam ille fuerit; quamvis suspicetur* fuisse Heymonem; illum ipsum, qui sub successore hujus S. Wilhelmi Gebhardo, Prioris claustralis munere functus est. *Affirmatius loquitur Mabilio, vitæ a se editæ, hujus Haymonis tamquam auctoris nomen præfigens; nixus haud dubie loco Trithemii, Heymonis sive Haymonis laudes complexo; in quo traditur* fuisse non minus in carmine, quam in oratione soluta exercitatus; in moribus quoque compositus, maturus ac religiosissimus, qui fratres in omni puritate regularis observantiæ præcessit; scripsisse inter cetera opuscula vitam, conversationem et miracula sanctissimi Abbatis Wilhelmi bino volumine, quod postea frater quidam abbreviavit.

AUCTORE J. P.

Beato Synchronus.

40 *Haymonem vero synchronum fuisse* B. Wilhelmo, *constat ex Vitæ subsequentis num. 14, ubi tractatur de canonico Argentinensi, a paralysi liberato, in hæc verba :* Sed neque hoc silentio contegi dignum ducimus, quod propriis oculis vidimus et perspeximus. *Ad hæc, idem Auctor satis aperte significat, se interfuisse ultimæ* B. Wilhelmi E *monitioni, suis in capitulo datæ, quarto ante mortem die, num. 36 sic loquens :* Cumque omnes essemus attoniti, *nimirum beato Abbate luctuosa ac querula voce, quædam præter exspectationem proferente, etc. Magno haud dubie dictus Auctor subsidio fuerit Trithemio in rebus, ad* B. Wilhelmum *pertinentibus, atque in Chronico Hirsaugiensi recensitis. Quin imo observat Mabilio, pleraque, quæ ad ipsum spectant, inde desumpta esse. Postremo nota ex Trithemio, genuinum Auctoris nomen fuisse Haymonem;* quem, *inquit,* nonnulli Heymonem, quintam cupientes litteram, Saxonum usu pro prima nuncuparunt. *Sedulam ejus diligentiam, exempla et incitamenta, quæ dedit ad promovenda inter suos studia litterarum, atque instructissimam, ipso annitente, bibliothecam, apud eumdem commemorata invenies.*

Editores.

41 *Ad vitam, hic a nobis dandam, quod attinet; eam numquam adhuc editam, una cum vita S. Wilhelmi Gellonensis, ex Mss. Codicibus eruisse, et commentario et notis illustrasse Stengelius Ordinis S. Benedicti, scribitur in titulo, utrique* F *dictæ vitæ præmisso, atque in lucem emisisse Augustæ Vindelicorum anno 1611; unde postea ad Acta Benedictina Mabilionis transiit.*

VITA

Auctore Haymone, monacho Hirsaugiensi, Beati coævo ac discipulo.

A Carolo Stengelio e Mss. edita, et deinde a Mabilione Actis Benedictinis inserta.

CAPUT I.

B. Wilhelmi natales, educatio, monastica vita, eruditio, dignitas abbatialis, virtutes ac miracula.

Reverendissimus Abbas Wilhelmus, Bavariorum prosapia religiosis parentibus exortus, Christi adspirante gratia, pia indole mentis, accrescebat, quæ

Wilhelmi patria, monastica vita,

Ex MSS.

quæ cunctis eum amabilem efficiebat. Puerili vero ætate ab eisdem honestis parentibus oblatus Deo in monasterio S. Emerammi *a* Martyris, ceu prudens apis, flores virtutum ex divinis Scripturis, et ab exemplis spiritualium seniorum carpebat, et in pectoris sui alveario recondebat. Et quamvis monasticæ religionis vigor in eodem cœnobio aliquantulum tepesceret, ipse tamen per gratiam Dei in eadem religione semper in melius proficiebat; unde etiam ab incautis et negligentibus oppido timebatur: a probis et piis ob sinceritatem et puritatem vitæ nimium diligebatur. Denique divina clementia illum comitante, tanta ingenii excellentia pollebat, ut cum eminentia honestorum morum simul emineret studio variarum artium *b*. De quibus multa monumenta sui naturalis ingenii nobis reliquit: nam naturale horologium, ad exemplum cælestis hemispherii excogitavit, naturalia solstitia sive æquinoctia et statum mundi certis experimentis invenire monstravit, quæ omnia etiam litteris mandare curavit.

B

eruditio; castigatio corporis;

2 Multas etiam quæstiones de computo probatissimis rationibus enodavit. Hic in musica peritissimus *c* fuit, multaque illius artis subtilia, antiquis doctoribus incognita elucidavit. Multos etiam errores cantibus deprehensos satis rationabiliter ad artem correxit. In quadruvio *d* sane omnibus pene antiquis videbatur præminere. Soli autem Deo placendi cupidus, et carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigere aggressus, jejuniis, vigiliis, asperitate etiam cilicii macerabat corpus. Sic ergo fide firmatum, spe roboratum, charitate radicatum et fundatum, omnique morum probitate decoratum, providentia Dei omnipotentis Hirsaugiensi cœnobio *e* provisorem destinavit ad solatium multorum. Denique fratres, in eodem cœnobio Deo servientes, cum jam fuissent rectore *f* destituti, dulci ejus rumore delectati, honestos legatos *g* ad eum evocandum direxerunt. At ille, causa cognita, non se in superbiam extulit, sed jejuniis et orationibus vacans, junctis secum spiritualibus hominibus, Domini voluntatem hac in re quærendam statuit. Demum accepta licentia, licet boni quique congratularentur de honoris prælatione, sibi tamen dolebant, quod carerent ejus familiaritatis et affaminis prædulci solatio.

C

electus abbas, et qua conditione factus.

3 Ille vero non quærens, quæ sua sunt, sed quæ Domini; professus est, se non aliter omnino consensurum *h* electioni, nisi prius idem cœnobium integræ redderetur libertati. Igitur quia in jus proprium hoc idem monasterium Adelbertus comes et advocatus ejusdem loci cum suis parentibus redegerat et pene destruxerat, comperta Viri Dei constantia et magnanimitate, in omnibus se ei obtemperaturum simulabat. Cum eodem namque B. Viro curtem *i* regiam adiit ac seculari astutia chirographum infideliter composuit (illo nil sinistri præ columbina simplicitate suspicante) regioque sigillo illud firmari impetravit. Adveniente igitur Dominica Ascensione, quæ illo anno evenit IV Nonas Junii, convocata clericorum et laicorum multitudine, omnium communi voto, hic venerandus electus, laudatus, et cum nimia inundatione fletuum, in sedem abbatis est collocatus.

Ejus virtutes.

4 Qua dignitate suscepta, cœpit cælestis studii fervore tanto magis inardescere, quanto se cognoscebat ceteris exempli gratia prælatum esse, suumque sagax studium super omnia convertit ad observationem religionis monasticæ. Alacer erat in exhortando, severus in corripiendo; nulli invidus, charitate diffusus et largitate extitit munificus. Cum gravitate dulcis ei affabilitas inerat, per quam cordibus humanis suaviter influebat. Negotium singulorum, acsi proprium, æstimabat. Peregrinos et pauperes paterno affectu fovebat, sæpissime exutus propria camisia aliisque vestimentis, miseri artus tegebat. D

Monasterio suo libertatem obtinet.

5 Inter hæc ergo exercitia virtutum, quadam tentatione probatus est potius quam pulsatus, quæ probatio sibi quidem ad coronam, Hirsaugiensi vero cœnobio ad stabilimentum et munimentum profuit. Nam supradictum chirographum libertatis, infideliter compositum, secrete sibi insinuante conjuge prædicti Comitis, rescivit *k*, et sub obtentu prædictæ libertatis de pristina violentia ac subjectione injusta Hirsaugiensis claustri, nil minutum, sed potius auctum et roboratum. Tali autem perturbatione aliquantulum commotus propter statum loci, E assiduis precibus et lacrymis interpellabat Dominum, ut de terrenæ potestatis jugo eriperet locum, quem pro suo amore susceperat regendum. Itaque misericors Dominus, qui juxta vocem Psalmistæ, prope est omnibus invocantibus eum in veritate; ex improviso eumdem Comitem tanta circumdedit adversitate, ut pene desperaret, ullum evadendi aditum se posse reperire. Ita constrictus, omni devotione consilium et auxilium spiritualium virorum expetivit. Qui dixerunt, eum non aliter evasurum tanta discrimina, nisi cum omni fide libertati redderet Hirsaugiensem locum, quem injuste possederat. Quorum consiliis acquiescens, fide integra se abdicavit omni jure proprietatis ejusdem loci, et chirographo penitus deleto atque abjecto. Postquam autem venerandus pater Wilhelmus proprio labore et industria novum chirographum studiosissime composuit, ipsemet illud Regi Henrico, regio sigillo roborandum obtulit.

Romæ æger, ope Deiparæ sanatur.

F

6 Quo ad votum completo, statuit etiam Apostolicam Sedem adire, et privilegium Hirsaugiensi cœnobio, secundum scita canonum acquirere. Deinde iter aggressus, prospero cursu Romam venit. Ibi a Domino Apostolico beatæ memoriæ Gregorio *l* benigne susceptus, cognitis causis, quarum gratia illo advenerat, libentissime, prout competebat, annuit. Nam privilegium Apostolica auctoritate plenum sibi contradidit, et ob munimentum Hirsaugiensis cœnobii chirographum unum, ab eo receptum, in scrinio S. Petri recondidit. Aliquanto ergo ibi demoratus, gravissimam infirmitatem incidit. Horribili enim ventris inflatione tenebatur oppressus, adeo ut nusquam posset gressum movere. Cumque diu hac infirmitate laboraret, et ejus recuperatio desperaretur, etiam a peritissimis medicis, quadam die se duci præcepit ad altare S. Mariæ semper Virginis, reclinatoque ventre sauciato ad altare, intimis precibus flagitabat remedium piissimæ Dei Genitricis, tantam spem atque fidem gratia Dei, amore dulcissimæ Genitricis suæ consecuta est. Subito enim contra spem omnium cœpit convalescere, ac se cibo reficere, et non

post

A post longum tempus in suum locum, cunctis gratulantibus, reversus est.

7 Eo tempore Ecclesia Catholica miserabili ac detestabili schismate *m* ab inimicis Christianæ unitatis scindebatur. Sed quia hic vere Deo dignus, igne divini amoris totus incanduerat, ac zelo animarum æstuabat, salubri consilio quosque unitatem tenendam servandamque animabat. Et quia simplici ac puro oculo tali insistebat negotio, quidquid agebat, cunctorum religiosorum animis complacebat; quidquid dicebat, omnium bonorum corda intimo amoris affectus delectabat. Cum columbina simplicitate tantum viguit in eo serpentina astutia, ut ab hujus seculi prudentibus videretur omnes præcedere in prudentia et a divina sapientibus mire coleretur pro puræ mentis innocentia. Tanta charitatis affluebat benignitate, ut neminem, perfecte divino servitio cupientem se mancipare, pro paupertate sua deficeret, neminem ob imperitiam refutaret.

Ejus caritas,

8 Nobiles ac ignobiles, divites et pauperes, viros B ac mulieres ad contemptum mundi incitabat, ac singulos ad amorem cælestis vitæ verbo et exemplo accendebat. Multa hospitibus, multa pauperibus distribuebat, nec tamen commissorum sibi curam postponebat; sed cum paterna solicitudine et cum magna charitatis affectione, omnibus necessaria administrabat. Si qua vero rei familiaris penuria ingruebat, hanc non solum tolerabilem, sed gratam sibi suisque blanda et virili commonitione faciebat; hanc esse dilectorum Christi probationem, et si patientia cum gratiarum actione ac precum frequentatione adesset, procul dubio mox manifestam a Deo venturam consolationem. Quod utique est evidentibus sæpe declaratum indiciis; dum ei in omni angustia Dominus ostium misericordiæ suæ, fide et precibus pulsanti, aperire dignatus est. Fama igitur vulgante ejus laudabiles actus, undique ad eum, quasi ad bonum odorem Christi, fideles confluebant. Quidam utique cupientes uti ejus saluberrimis consiliis, alii vero ejus orationibus se commendantes, plurimi etiam abjecta seculari sarcina, magisterium ejus deligebant. Ad ministerium divini officii pro humilitate C nolebat paratura indui, quæ aurifrigio vel alicujus pretiosi metalli intextura esset ornata. Detestabatur etiam osculationem manus et genuum Abbatis, et omnino talem consuetudinem abscidisset, nisi cum seniores hanc reverentiam ab eis suscipere, vix compulissent.

multarum virtutum ferax;

9 Quolibet loco præeuntem conventum fratrum subsequens et diligenter inspiciens, gemendo et plorando, oculosque cum corde ad cælum levando, pro eis attentius orabat. Ad mensam, si quid accuratius apparatum illi offerebatur, innuit offerenti, si omnibus communiter apponeretur. Si annuit, aliquantulum inde gustavit; sin autem, statim infirmioribus distribuebat. Deliciarum et epularum diversitatem, quæ sunt fomenta luxuriæ, contemnebat: parvis ac mediocribus contentus erat; siquidem quocumque sibi eumdem necessitas exigebat, non superbo equo delectabatur, sed equa, aut vilis aselli dorso vehebatur. Vestes nitidas pretiosique velleris horrebat, maxime manicas vel cucullas, quas etiam sub interminatione abscidebat, variarumque rerum utensilia superfluo et pompatico ornatu decorari, acerrima execratione prohibebat. Ex MSS.

contemptus sui et demissio.

10 Quisquis obedientiarius, vel alius quis tentatus vel mœstitia gravatus, ad eum accessit, non spernendo vel detestando illum contristatum, sed mulcendo et blandiendo, verbis consolatoriis dolorem ipsius delinivit, lætumque ac gaudentem a se dimisit: lucerna enim ardens et lucens, non sub modio latebat, sed super candelabrum prominebat, ideoque omnibus exemplum bene vivendi fieri studebat. Inter has ergo aliasque virtutes, quam sincera et perfecta fide polleret, nullus sermo ad integrum explicare valet. Hac enim virtute, veluti lorica indutus, virili animo quæque adversa devicit, ac sæpius nonnulla difficilia, ac multis pene impossibilia aggressus, Domino adjuvante, felici effectu terminavit. Ut enim de pluribus pauca commemorem, dum die quodam sanctus Pater de re familiari tractaret cum fratribus, exteriora providentibus, inter cetera, quæ conferebantur, nunciaverunt pro quadam inevitabili necessitate, necessarias esse quinque libras argenti. Cum vero nec in promptu eas haberet; nec usque scita saltem mutuatione acquirere valerent, et imminens necessitas urgeret, sine E ulla dilatione persolvere ipsam pecuniam, tali perturbatione coangustati, ignorabant, quomodo possent expedire. Pius autem Pater, in Domino confidens, verbis consolatoriis, pusillanimitatem illorum studuit animare, dicens, nullo modo de Dei misericordia diffidendum esse.

affabilitas et fiducia in Deum,

11 Illis vero præ anxietate tepidius excipientibus ejus consolationem, et affirmantibus non pro se, sed pro communi detrimento angustatos fuisse, e consessu surrexit, et illis ejus reditum præstolantibus, exiit foras, implorans auxilium Domini. Nec mora, benignus Dominus affuit fideli famulo suo. Ex improviso namque quidam ignotus superveniens, contulit ei omnem quantitatem pecuniæ. Mox ergo rediens, protulit de manu sua quinque libras argenti, et fratres charitative corripiens, ait: En, adest pecunia, pro qua pusillanimes facti estis. Discite nil ergo jam ulterius, de multiplici bonitate Dei omnipotentis desperare.

a quo nummi

12 Item Deo amabilis Pater, quadam die diluculo profectus de monasterio, non longe obvium habuit quemdam pauperculum cum uxore et undecim filiis F parvulis, obnixe ejus eleemosynam postulantem. Fratres autem, qui comitabantur eum, de cellario panes paucos, qui vix ad unum prandium paucis sufficere possent, secum tulerant; nam in quodam prato pransuri erant. Ergo Vir Domini invitavit pauperculum cum uxore et filiis ad prandium. Residentibus vero omnibus, ex improviso aderat non modica multitudo equitum popularium nec non et pauperum. Itaque pro parvitate alimoniæ sociis beati Viri turbatis, simulque rubore suffusis, Vir Deo plenus hilari vultu dicebat ad eos: Quinque panes, quibus Dominus quinque millia hominum pavit, quamdiu integri remanserunt, nec multiplicati sunt, nec ullus ex illis pastus est; quando vero a Domino fracti sunt, utique tunc sunt multiplicati, et plures ex illis pasti. Hæc dicens, prompto animo et larga manu distribuebat multitudini, quæ aderat, parva alimenta, quæ fide ejus et meritis mirabiliter a Deo ad sufficientiam omnium sunt multiplicata. Sane multis admirantibus ejus fidem atque liberalitatem, de

et cibaria suppeditantur.

Ex Mss.

de paucis cibariis sunt omnes abunde refecti. Singulis ergo in sua cum gaudio redeuntibus, Vir Deo charus supradictum pauperculum cum uxore et filiis retinuit, ac longo tempore victui necessaria impendendo, usque ad messem novarum frugum perduxit.

Sanat claudum, n

13 Quodam etiam tempore, dum transiret super pontem fluvii Nagalta *n* vocati, obviavit ei pauper, qui per multos annos in eleemosynaria domo decumbens, non aliter quoque gressum movebat, nisi duobus baculis sub axellis sustentaretur. Cum ergo occurreret ei pauper in medio pontis, venerabilis Pater vi abstulit ei unum baculum, et ultra paululum progressus, cum eodem baculo, fixo gradu subsistens, egeno, ut ad se veniret, præcepit. At ille negavit, se posse incedere sine sustentaculo alterius baculi, et contra Senior: Certe inquit, hinc non recedam, donec venias ad me. Pauper obtemperans jussioni ejus, pedetentim se trahendo, quo voluit, annisu venit ad eum. Deinde rejecto omni sustentaculo, sospes et incolumis toto corpore, firmis pedibus incedebat.

B

paralyticum curat; o

14 Sed neque hoc silentio contegi dignum ducimus, quod propriis oculis vidimur et perspeximus. Quidam Argentinensis ecclesiæ canonicus *o*, nobilissimis ortus natalibus, ad monasterium Viri Dei venit, et devote susceptus, devotius vixit. Qui mox in initio conversionis suæ, paralysi dissolvitur toto corpore, ita ut, excepta lingua, nullum membrum permaneret in conjunctione sua. Erat enim idem ille vir præpollens quadam acri ingenii constantia, scientiæ et eloquentiæ prærogativa, et necesse erat ut pio Domini flagello refrænaretur; ne forte (ut mens est hominis prona semper ad malum) aliquo vento elationis elevaretur, et mox in immane præcipitium laberetur. Qua infirmitate ita plus anno ægrotavit, ut manum ad os non porrigeret, latus, nisi aliorum adminiculo, non mutaret, sed, ut prædictum est, omni membrorum officio careret. Jam tempus miserendi ejus advenerat, jam Dominus ex alto prospiciebat, et ecce cœpit virium valetudo redire, manducandi et legendi gratia sedere, gressum reptando frequentare; sed manuum officium omnino negabatur, quoniam hoc ad majorem Domini gloriam servabatur.

C

et contractam dexteram.

15 Quadam die Vir Domini Wilhelmus cellam ejus visitandi gratia ingreditur, et, ut a Domino usum dexteræ precibus obtineret, adhortabatur. Abnuit ille cum summa detestatione, confirmans omnino salutem corporis se parvi pendere. Sed pius Pater, totus compassionis et misericordiæ visceribus plenus, apprehendens illam benedicit, deosculatur, et capellam sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ ingreditur, ubi paululum in oratione prostratus, infirmum iterum visitavit, dextera ejus recuperata invenitur. Post paucos dies, uxor fratris sui, monasterium et ipsum visendi gratia, advenit, et ipse cella gestatoria ad eam deportatur, ubi inter ædificationis et familiaritatis colloquia, sanatæ dextræ suæ manus incidit memoria. Quam illa muliebri affectu deosculatur, sed mox in pristinam rigiditatem revertitur. Quod mox, ut sensit, salutata illa et dissimulato infortunio suo, in cellam suam se recepit, mœrens aliquantulum de hoc, quod accidit. Quem Vir Dei mox e vestigio subsecutus, et Spiritu Domini edoctus, quod evenerat, causam quærit tristitiæ. Quam ille satis simplici et humili prodidit confessione. Cui Vir Deo plenus consolationis reddidit verba, et apprehensam dexteram benedixit et saluti pristinæ restituit. D

ANNOTATA

a *Hundius de Monasteriis Boicis plurima congessit de origine, progressu, serie temporis, donationibus, privilegiis et Abbatibus hujus cœnobii.*

b *De eruditione* Wilhelmi *prævie commentati sumus parag. 4.*

c *De libro Musices, a* Wilhelmo *conscripto instruet te Comm. paragrapgo 4.*

d *Per* quadruvium *vel* quadrivium *intellige quatuor artes liberales ex septem, nempe astrologiam, geometriam, arithmeticam, et musicam; per* trivium *vero reliquas tres, grammaticam, rhetoricam et dialecticam.*

e *Celebre est cœnobium Benedictinum in Suevia et Ducatu Wirtenbergensi.*

f *Designatur Fredericus Abbas, non morte, sed odio suorum ab officio amotus tunc temporis. Rem gestam ac Viri virtutes exponit Trithemius ad an. 1069.* E

g *Setengelius refert, duos fuisse ex congregatione Hirsaugiensis cœnobii fratres, sum legatione Comitis Adalberti.*

h *Consentire eum noluisse, quoad vixit Fredericus, auctor est Trithemius in Chronico Hirsaugiensi.*

i *Id est,* curiam regiam, *vel* aulam.

k *Astutiam hanc Viro Dei primum innotuisse post quinquennium, tradit Stengelius in commentario ad hanc Vitam.*

l *Fuit is Gregorius VII, electus 1073, mortuus 1085.*

m *Intellige famosum schisma Henrici IV.*

n *Fluvius in diœcesi Spirensi, Hirsaugiam alluens, vulgo* Nagold.

o *Stengelius et Mabilio intelligi censent Gebhardum,* Wilhelmi *primo successorem, ac deinde ad insulas Spirenses evectum; de quo Trithemius in Chronico Hirsaugiensi.* F

CAPUT II.

Occulta detecta; sanatum brachium debile; piscium captura fortunata; frumentum multiplicatum; opera misericordiæ corporalia ac spiritualia.

Alio inde tempore fratrum quorumdam, in inferiori eremo illius permissu quasi eremitarum morvictitantium, cellam visitavit, quibus tamen adventum suum pridie nunciavit. Unde ultra, quam credi potest, lætificati, utpote patris amantissimi, et quasi angeli Dei visitatione digni, præparant omnia quæ tanto Patri erant necessaria, et eum comitantibus congrua. Erat idem locus piscibus capiendis aptus, et adolescentior quidam in eorum commanentia, hujusmodi opera exercitatus. Huic fratres summopere supplicant, ut sibi et illis præstaret, et in capiendis piscibus omnem industriam suam impenderet·

ret·

A ret. Laudavit, fecit quod potuit, sed res processum non habuit. Nam cum tota nocte laboraret, et secundum votum suum nihil omnino proficeret, promisso suo simul et verecundia victus, furtum in sociorum suorum præsumpsit piscibus, et insolitæ magnitudinis truttam *a* mane fratribus retulit, et eos in non parva admiratione discedens reliquit.

a

17 Erat inter fratres unus altioris et perspicacioris ingenii, qui insuetam piscis magnitudinem admirans, cœpit diligentius de eo perscrutari. Primum (ut hujusmodi hominum genus solet) furtum cum summa detestatione negat et abominatur; sed cum dulcibus verbis et veri ratione et reipsa convincitur, culpam suam simpliciter fatetur. Tunc videres fratres illos non modice contristatos, et in ambiguo positos, quia furtum piscem abominabilem fecerat, et quod jam adventanti Patri apponeretur, in promptu non erat. Tunc palliante charitate, piscem Patri apponere communi consilio decreverunt, et excessum illum jejuniis et orationibus apud se in occulto abolendum esse statuerunt, limitem justitiæ excesserunt, quando

detegit;

B modum in dilectione non servaverunt. Jam advesperascente die, Pater desiderabilis advenit: occurritur; suscipitur; ad orationem ducitur. Tunc dilectissimus Pater charissimis filiis plena jocunditate, quia insolita esurie laboraret, et, si quid pulmentarii haberent, citius apponere præmonuit.

18 Tum recumbitur et piscis ille apponitur, et cum summa diligentia, quid facturus sit Vir Deo plenus, observatur. Ille homo, Deo hospite edocetur interiori; et quamvis, ut prædictum est, non parvam famen pateretur, tamen mira abominatione apposita sibi execratus, et nihil omnino gustando, quasi in excessu mentis rapitur. Nemo discipulorum vel advenientium, vel ibi manentium audet subitam Viri mutationem interrogare, sed advenientes in summa erant admiratione, habitantes in maximo timore. Postera die, maxima contriti cordis devotione culpam suam fatentur, et a piissimo Patre clementer suscepti; ne deinceps aliquid hujusmodi præsumerent, sub districta interminatione admonentur.

19 Per id tempus misit Vir Dei de monasterio unum fratrem, nomine Bennonem cum quibusdam

C rusticis, mercede conductis, ut undecim carradas *b* vini adveherent cum plaustris; quod vinum quidam civis Moguntinus, nomine Wignandus, officio charitatis transmisit Hirsaugiensibus. In via autem, qua cum eodem vino veniebant, latrones noctu irruentes pro spoliis vim eis intulerunt, sed illi, Deo protegente, illæsi cum rebus suis evaserunt, excepto quod fratris prænominati dextrum brachium percutientibus adversariis adeo est debilitatum, ut fasciolis illud ad collum ligaret, et ulterius usum ejus recipere desperaret. Post hoc et aliud infortunium inciderunt. Nam unum de doliis plenum vino, quod specialiter ad eleemosynam fuit deputatum, vergente plaustro, in foveam cecidit, et vinum effusum, in foveam fere defluxit. Quo a rusticanis exhausto, dolioque vacuo super plaustrum levato, qui damum sustinuerunt, cum tristitia magna iter cœptum tenuerunt. At frater prædictus, relictis sociis, ad monasterium præcucurrit, et Viro Dei brachii sui læsionem, cum damno vini, quod acciderat, lamentando exposuit.

brachium debile

b

20 Cui ille verbis beati Job hilariter et constanter respondit, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Consequenter brachium ejus benedicendo consignans, pristinæ sanitati restituit. Deinde præcepit eidem, ut omnia dolia vini advectitii, levatis operculis, diligenter inspiceret, et quod ceteris plenius inveniret, hoc totum pauperibus impertiret. Quo citius jussa complente, cunctis qui aderant, videntibus, obstupescentibus simul et gaudentibus, dolium antea vacuum, ut credimus, per merita Viri Dei, gaudens et exultans referret; protinus mandatum ab eo accepit, ut nulli hoc revelaret. Quod ab aliis, qui intererant, usquequaque divulgatum est. Rusticis vero, qui prius pro perdito ex sua negligentia vino, libram unam argenti sponte persolvere volebant, jussit solidum unum, super condictam laboris sui mercedem, addi, ciboque ac potu laute curatos, cum gaudio ad sua remitti.

restaurat: *Ex mss.*

21 Sancto vero aliquando apud villam, quæ dicitur Wile, constituto, sæpe dictus frater Benno, qui ibidem procurator rerum monasterii fuit, in hora refectionis, paucos pisciculos ei obtulit, dicens: Pro adventu ejus se diu multumque in piscando laborasse, et nil amplius præter illos, capere potuisse. Qui statim præcepit ei piscandi gratia ad gurgitem redire, et nil de misericordia Dei diffidere. Quod cum ille mature implere properaret, laxato reti in aquam in verbo Viri Dei, statim octo lucios admodum grandes cepit et cum eisdem, adhuc retis lino involutis, ad virum Dei repedavit. Tunc benignissimus Pater jussit omnes pauperes, qui in eadem villa possent inveniri, ad prandium invitari, et eosdem pisces eis ad refectionem paratos apponi.

piscium capturam auget.

E

22 Item dum quadam die Vir Dei eleemosynario præciperet, ut stipendia pauperibus solito largius præpararet, audivit ab eo ad conficiendos panes valde parum superesse de frumento. Qui justus ab eo diligentius intueri, quantum remansisset frumenti, aperta arca, curiose cum alio fratre inspexit, mensuravit, vix unum modium invenit, et viro Dei veritatem rei indicavit. Mane autem facto, cum eleemosynarius jussa Patris impleturus, eamdem arcam aperiret, manifesta Dei virtute, fidem et merita fidelis Famuli sui declarante, summo tenus frumento F plenam invenit; quæ tam grandis erat, quod viginti modios capere solebat. Quia enim Vir sanctus semper ad hoc studiosus et intentus erat, ut in omnibus voluntatem Dei perficeret, et ut magis proximis, quam sibimet utilia provideret, ideo misericors et justus Dominus piæ ejus petitioni in omni necessitate et angustia clementer et efficaciter affuit.

ac frumentum multiplicat:

23 His, quæ ad miraculum pertinent, de sancto Viro partim commemoratis, ob testimonium tantæ ejus fidei et sanctitatis; nunc de eo alia quædam sunt narranda, non tam mira, quam ad audiendum jucunda et utilia, et humanæ fragilitati ad imitandum possibilia. Non enim in Sanctis Dei signa et mirabilia jubemur imitari, sed bonorum operum exercitia, et testante sacræ auctoritatis Scriptura, misericordia, compassio miserorum, et zelus animarum plus placent Deo, quam sacrificia; et scientia Dei, plus quam holocausta. Itaque hic Dei Amicus jugiter, ut sæpe dictum est, misericordiæ operibus insistens, quadam die de monasterio Hasunga *c* nuncupato, fratres plus quam septuaginta suscepit ad

fratres profugos.

c

Ex Mss.

ad se confugientes, et ejus salubre consilium atque fidum solatium implorantes. Denique Episcopus Moguntinus a schismaticis *d* electus atque ordinatus, quia idem cœnobium ecclesiæ Moguntinæ jure proprietatis subjectum erat, eosdem fratres minis, suasionibus, atque blanditiis conabatur suæ ditioni subdere ac participatione illicitæ communionis contaminare.

qui adhærebant Ecclesiæ, hospitaliter tractat;

24 Illi vero e contra fixa sententia unitati Ecclesiæ fidem servantes, velut surdis auribus blandientem spreverunt, ac juxta consilium et mandatum pii Patris Wilhelmi, relictis omnibus, ad ipsum se contulerunt. Hoc autem evenit circa mensem Augustum, ante messem novarum frugum, et quamvis eodem anno et in sequenti, maxima ex parte frumentum pecunia coemptum quotidiano fratrum victui administraretur, tamen in Deo fiducia magna præsumens, et pro adventu illorum Dominum glorificans, velut cuncta horrea frumento plena essent, præcepit solitam quantitatem panis augeri, dicens : Quia Dominus auxit numerum servorum suorum, debemus
B etiam et nos augere annonam illorum. Aliquamdiu retentis secum eisdem fratribus, atque omni humanitate eis exhibita, postea dimisit eis cellam S. Gregorii cum omnibus, quæ ad eam pertinebant, quanto tempore voluerunt.

ignorantes instruit ac nutrit;

25 Alio quoque tempore ad quamdam cellam iter tunc agebat, quam rogatu cujusdam Comitis juxta Danubium construxerat. Jamque illuc appropinquare cœperat, et ecce in confinio silvarum, quoddam tugurium conspicatur, assumptoque secum uno ex commeantibus, ceteris cœptum iter exequentibus, illuc tendere non moratur. Veniens itaque ad ipsam domunculam, reperit mulierem valde pauperculam, ingressusque et oblitus suæ dignitatis, oblitus assueti rigoris, juxta ignem sedit, ipsamque sedere præcepit. Tunc inter sacræ ædificationis eloquia, oculos huc illucque circumferens, sciscitur ab ea, quonam modo ipsacum viro suo viveret, quia nil in domo, unde temporalis vitæ stipendia consequerentur, haberet. Illa nil præter miseram vitam, reliquum sibi esse fatetur, pane et aqua se victitare, et hæc vix quotidiano labore manuum parare. Marito interim, de agro re-
C gresso, quærit ab eis, fidemne sciant catholicam, sine qua nemo potest consequi vitam æternam. Qui simpliciter, quidnam sit fides, penitus se ignorare fatentur. At ille altius ingemiscens, et geminæ eorum inopiæ ex intimis visceribus condolens : Quid mirum, ait : Si ab exterioribus rebus videmini inopes, qui intus (miserabile dictu!) a Deo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, estis inanes? Post hæc fidem, prout capere poterant, breviter eis exponit, et pro tempore instructi, quatenus ad eamdem cellam se sequerentur, injunxit. Postera die illo venient, benigne suscepit, aliquamdiu benigne retinuit, necessitates eorum non modice sublevavit. Sicque factum est, ut et mentis illorum inopiam verbo sacræ eruditionis inescaret, et corporalem penuriam mirifice alleviaret.

sagum dividit pauperibus

26 Cum quodam hyemali tempore, iter ageret per fines Bavariæ, obvios habuit duos pauperes, contra frigoris asperitatem vestitus ab eo subsidium postulantes. Qui mox recordatus S. Martini, qui dimidium chlamydis suæ largitus est algenti pauperi; cum uno famulo digressus est seorsum a commeantibus, et sa-
gum, quod ei tam equitanti, quam dormienti solebat D
substerni, in duas partes divisit, ac singulis pauperibus singulas partes, quibus se a frigore protegerent, impendit. Quiddam de beato Viro referam, quod respicit ad animi sui puritatem et simplicitatem comprobandam et amandam, et multorum sui nominis vanitatem detestandam et damnandam.

uti et stragulam vel tegetem.

27 Quidam Abbas pretiosis vestibus, plus quam talem personam et tam arduum propositum deceret, deditus erat. Quem Vir Domini pro multis aliis bonis, a Deo sibi concessis, diligebat; sed in hoc secundum zelum Domini acriter eum sæpius corripuit, quamvis parum profuerit. Quodam tempore quasi pro benedictione idem Abbas valde pretiosum lectisternium ei obtulit, et ut ob memoriam mutuæ dilectionis susciperet, rogavit. Quod Vir, Deo plenus, multa simplicitate suscepit, et ad offerentis duplicitatem non attendit. Offerens quidem, id intendebat, ut in hoc vanitatem suam in studio pretiosarum vestium aliquanto tegeret, scilicet si tam laudabilis et in omni monachica professione perfectus, hujusmodi uteretur, ille in alio simili non admodum notaretur. Ille E
namque Abbas olim Viri Dei erat professus, et ab eodem ad talem honorem provectus. Una autem tantum nocte Vir Dei illo lectisternio utitur. Postera die quidam fratrum, obsequio illius devotior, secreto illum adiit, se esse circumventum admonuit. Quo audito (incredibile dictu!) factum suum expavit et exhorruit, et mox in decem pauperum subsidium male susceptum divisit lectisternium.

Ejus commiseratio,

28 Habuit et hoc omni laude dignum cum aliis bonis suis ille Dilectus Domini : nam a quocumque hominum aliquid boni in admonendo audivit, ac si de cælo missum, omni devotione suscepit. Cogor multorum sui nominis altum supercilium et singulare cornu deflere. Hic virtutem, hic totius honestatis speculum, ab omni homine elegit correptionis judicium, et veritatem a quocumque homine honoravit. Compassio vero tam naturalis et vehemens ei inerat, ut non solum erga homines, sed etiam erga bruta animalia hanc ostenderet. Hinc est quod quadam hyeme, cum ex abundantia nivium vis algoris plus solito ingrueret, idem Pater, visceribus pietatis motus, accito Præposito, querula voce dixit ei : Vola- F
tilia frigore et fame pereunt, sume manipulos avenæ, et defige circa sepes, ut inveniant, quo pascantur. At ille respondit ; Domine defecerunt nobis manipuli avenarum. Cui ille : Habesne, inquit, siligineos manipulos aut triticeos? Habeo, inquit. Tunc pius Pater : Ergo, ait, illos vende et eme avenarios. Ille jussioni obtemperans, adjutori suo injunxit, ut mane ad curtem exiens, opera jussa impleret. Eadem nocte, quando subsequente mane iturus erat, gratia Domini benignitatem sui Servi remunerante, asperitas glaciei emollita est leni aeris temperie.

et opera misericordiæ corporalia et spiritualia.

29 Sane pauperes in eleemosynaria, sive rusticos in villulis infirmos jacentes humiliter visitavit, ac piis consolationibus fovit. Postremo obeuntes diligenti cura sepulturæ tradidit. Eorum vero, qui insaniam mentis patiebantur, nullum suscipere dedignatus est. Aut enim cum toto fratrum concentu psalmos et benedictiones recitavit super illos, aut cum quibusdam fratribus, quæ tali negotio congruebant, explevit, misericordia Dei subsequente cum sanitate mentis et corporis, læti

ad

A ad propria redierunt. Religio quoque monastica *e*, quæ pene in provinciis Theutonicis refrixerat, in eis, qui habitum religionis prætendebant, hujus B. Patris studio cœpit recalescere et recuperari. Non solum autem monastica institutio ejus æmulatione profecit, sed et singuli gradus ecclesiastici ordinis illius exemplis erudiebantur. Monachos namque humilitate, charitate, fervore et religione instruebat; Episcopos, presbyteros, seu quoslibet clericos doctrina et auctoritate promovebat. Laicos conversione et subjectione docebat; virgines, viduas ac mulieres munditia et castitate informabat; pauperes Christi et peregrinos parvo contentos esse, ac mundum sub pedibus habere; et ommem ejus gloriam verbis et operibus dissuadebat. Singuli fideles Christi ad illum, quasi ad sinum matris confugiebant, multumque per eum in Deo proficiebant.

B

ANNOTATA.

a *Piscis est exquisiti saporis, capite et ventre oblongus, colore glaucus.*

b Carrada, *al.* Carrata *vel* Carada, *est vehes, seu onus, quantum carro vel Carruca vehi solet.*

c *Monasterium est Thuringia, fundatum a Sifrido, Archiepiscopo Moguntino, ut in Commentario prævio motavit Stengelius.*

d *Putant Stengelius ac Mabilio, designari hic Wetzilonem, Sifridi successorem, qui una cum Legatis et Abbatibus, a parte Henrici et antipapæ Clementis stantibus contra S. Gregorium VII, præfuit conventui Moguntiæ, habito in monasterio S. Albani Martyris, anno 1085. Ad quem conventum vocatus* Wilhelmus, *adesse renuit.*

e *Stengelius in Comm. prævio hic scribit, appellari hanc reformationem Hirsaugiensem, sive novam Cluniacensem, eo quod constitutiones suas ex illo monasterio assumpserit.*

C

CAPUT III.

Varia condit monasteria; laicos conversos primus instituit; suscipit extrema ecclesiæ sacramenta, ac pie moritur. Post mortem se probat monasteriorum suorum defensorem, ac pauperum fautorem; visio, sanctitatem ejus commendans.

Varia a se ædificata monasteria

Nunc tandem veniam ad enarrandum id, quod erat inter omnia opera sua præcipuum, et usque ad finem seculi multorum animabus per cœnobialem vitam salvandis profuturum. Erat enim studiosissimus cœnobiorum novorum fundator ac veterum instaurator. Denique septem cœnobia *a* tam per se, quam per suos discipulos variis in locis a fundamentis construxit. Quorum primus fuit cella S. Gregorii, quæ proprie ad Hirsaugiam pertinet. Secundum S. Gregorii martyris, utrumque in nigra Silva. Tertium in Bavaria, in honore S. Martini. Quartum in Thuringia, quod dicitur Erphesurch *. Quintum ad Duplicem aquam in honore S. Mariæ. Sextum in villa Wilheim, quod postea mutatum est in montem S. Petri. Septimum in provincia Charentinorum. Alia vero tria, id est, Schaffhusen, Petrishusen, Campergense, pene jam destructa, restauravit.

Ex Mss.

* *Erphord.*

quomodo gubernarit.

31 In quorum gubernatione hæc erat ei cum solicitudine quotidiana non parva difficultas, tales videlicet in congregatione fratrum invenire personas, quæ essent utiles et idoneæ ad lucrandas animas. Nam secundum dominicum sermonem: Messis quidem multa, operarii autem pauci; dum eos, qui aliis debent præesse, et opere et sermone oportet esse probatos, ac non minus seculari scientia quam spirituali eruditos. Sed quia paucissimi E inveniuntur, qui utroque polleant; plures tamen sunt, qui unum sine altero possideant, id est aut vitam bonam sine scientia vel eloquentia doctrinæ, aut verbum doctrinæ sine religiosa conversatione; eos ille sapiens architectus studuit quasi quadratos lapides, ubi apparerent, in ædificio spirituali promovere, quos novit expolitis moribus laudabiliter vivere, etiamsi cetera necessaria minus suppeterent.

Virum pium præferendum, probatur exemplo

32 In hoc sequens memorabile factum Gregorii Papæ septimi. Huic enim cujusdam ecclesiæ clerus et populus duos electos ad episcopatum præsentavit, et unum quemlibet ex duobus episcopum sibi ordinari petiit. Sed Papa unum ex his sciens esse bonum doctorem, nec tamen religiosum; alterum e contrario religiosum, nec tamen necessariæ eruditionis peritum, quem ex duobus præeligeret, dubitavit, atque id divinitus sibi manifestari orationibus cujusdam servi Dei, hoc modo impetravit. Nam idem vir spiritualis, cum hoc sibi a Papa injunctum vigilanter Deo commendaret, et per interventum sanctæ Dei Genitricis Mariæ, sibi F voluntatem Dei revelari intente supplicaret, per visum ei beata Maria Virgo apparuit, suosque annulos, quorum unus purum aurum, alter perlucida gemma esse videbatur, ostendit, eique interroganti, quem ex duobus eligeret; Gemmam, inquit. Qui evigilans, Papæ visum suum narravit, incertus tamen, quid ad causam prætaxatam vel aurum vel gemma innueret. Confestim Papa, quia erat perspicacis ingenii: Non dubium est, inquit, quod, testante sacro eloquio, per aurum sapientia, per gemmam vero simplex et pura vita hominis signatur; ideoque ex ipso judicio castissimæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, ille qui caste, juste pie vivit, etiamsi ei aurum sapientiæ vel eloquentiæ desit, ad exemplum bene vivendi populis præesse meretur; hujus enim lingua tacet, vita docet. Oportet in hujusmodi electione summopere canonum sanctiones observari, semperque ad regimen animarum, non quoslibet populares, sed regulares dumtaxat personas promoveri.

33 Hoc ergo informatus exemplo fidelis servus

Ex Mss. *Laicos conversos instituit :*

Domini et prudens, in quibusdam ex prædictis cœnobiis statutis abbatibus, in quibusdam prioribus, religiosos monachos simul cum conversis laicis deputavit. Enimvero amabilis Pater, zelo animarum fervens, primus instituit *b*, ut monachi ministerio fideli laicorum conversorum in exterioribus administrandis uterentur, et versa vice iidem laici a monachis, quod ad curam animarum pertinet, consequerentur, eorumque claustralem disciplinam pro posse suo extra claustrum in corrigendis moribus imitarentur. De quorum conversatione, secundum quod sæpe dictus Pater, Deo inspirante, ordinavit, operæ pretium est aliqua commemorare, de quibus certi sumus, sicut in præsenti tempore, ita et in futuro multos posse proficere. Ad nocturnas vigilias omnes in ecclesiam conveniunt, quibus tamen propter diurnum injunctum operis laborem breviter Matutini decantantur : postea, qui volunt, ad lectos revertuntur; alii in ecclesia perseverant, donec Nocturni a monachis finiantur. B Summo mane Missam audiunt, deinde ad capitulum conveniunt, ibi pro diversis excessibus veniam petunt, et congruam a magistro disciplinam accipiunt. Quo pacto et subsequente, quibus necesse est, peccatorum confessione, unusquisque ad opus sibi injunctum divertit. Nam illis injuncta sunt singula officia intra vel extra cellam gerenda, quæ tam fideliter, honeste, ac diligenter tractant et administrant, ac si a Deo sibi commissa. Nil proprium possident, sed sicut in Actibus Apostolorum legitur, omnia in medium conferuntur; unicuique, prout opus habet, distribuitur.

...orum disciplina.

34 In agendis negotiis non solum lites ac jurgia devitant, sed etiam ab otioso sermone se continent. Prælatis suis obtemperant; sine quorum permissione, nec etiam extra cellam longius iter agunt; semper in Dominico die communicant, ita ut dimidia pars illorum in una, altera pars in altera die Dominica corpus et sanguinem Domini reverenter accipiant; sed in summis festivitatibus omnes simul. Qui iter facturus est, ipsa die communicat, si tamen ante proximam diem Dominicam se rediturum non sperat. Revertentes de C via, veniam petunt pro excessibus, in via commissis. In coquina serviendo, et tam sibi quam monachis et hospitibus cibum parando septimanas suas vicissim peragunt, cibum una capiunt, quem sibi invicem apponunt. Ad diurnas horas non veniunt ad ecclesiam, nisi quibus ad hoc vacat. Ad Completorium, sicut ad Nocturnos, omnes, sive pene omnes, adsunt : postea cum silentio ad lectos suos divertunt.

Bonis operibus intentus, in morbum incidit.

35 Ad hujus spiritualis vitæ observantiam sanctus Pater Wilhelmus congruam in eodem loco Hirsaugiæ construxit habitationem; videlicet novum monasterium *c* in honore beatorum Apostolorum Petri et Pauli, sanctique Aurelii confessoris, ad Australem plagam, per manus sub obedientia sua militantium. Quod infra annos novem consummatum, in decimo est dedicatum *e*. Denique ipsum templum, antequam dedicaretur, pauperibus per gyrum replevit, a superiori parte usque ad valvas, clausisque januis per se ipsum eis ministravit; ipso tempore et deinceps usque ad obitum suum plus solito egenis stipendia erogavit. Post prædictam dedicationem, novem hebdomadibus supervixit; jamque instante natali Apostolorum Petri et Pauli languor eum invasit. Nocturnis vigiliis et diurno ministerio, licet debilis, interfuit, crastino privatam Missam ad principale altare celebravit. D In sequenti nocte cum præ molestia corporis surgere non posset, per visionem divinitus consolationem accepit, dictumque est ei, quod SS. Petrus et Paulus in ejus juvamine prompti adessent. Diluculo cum gressum vix movere posset, deduci se jussit in oratorium, et parari ad celebrandam Missam. Et inter manus utroque latere sustentatus super altari Apostolorum Petri et Pauli, sacrificium vivæ hostiæ immolavit, ac velut profecturus ad Dominum, verba S. Pauli, quæ jam imminente ejus resolutione, dicebat, quæque etiam suæ causæ optime congruebant, in ejus festivitate decantabat, quæ ita se habent : Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem, justus judex. Ita fuit ejus ultima celebratio Missæ.

E *Fratres cohortaturi*

36 Quarto die ad visendos et commonendos fratres in capitulum venit. Quidquid autem eos hactenus instituebat, hoc cœpit sigillatim replicare et exhortari, ut de die in diem in melius proficerent; in primis de continuo amore Dei, de fervore monasticæ religionis, de observantia mutuæ dilectionis, de sectanda hospitalitate, et cum omni solicitudine impendenda, de diligenda eleemosyna et voluntarie eroganda, multaque his similia suadebat; postea querulosa voce intulit : Unum fuit quod valde me exacerbavit, et gravavit, quod lamentando Deo et vobis promam. Cumque omnes essemus attoniti, dixit : Quidam fratres vobiscum conversati sunt, secundum prudentiam carnis magis, quam juxta simplicitatem spiritualem, suisque sermonibus seu consiliis sæpius me perturbabant, ac simplicitati propositæ obstitebant. Sed Deus omnipotens viritim eos a nobis separavit, et de claustro elongavit. His dictis statim subjunxit : Amodo charissimi, nullum capitulum vobiscum habiturus sum. Idcirco, filioli, ultimam patris sententiam audite, et memoriter retinete, quæ audistis et vidistis. F

extremis ecclesiæ sacramentis munitus.

37 Finito capitulo, in suo humili habitaculo se recepit, et solito more omnibus, eum adire volentibus, concessit. Dehinc tertio die jussit portari se in oratorium S. Mariæ, ibique conventu fratrum pro eo Missam celebrante, unctione olei infirmorum, et perceptione corporis et sanguinis Domini exitum suum munivit, ab omnibus indulgentiam petens, et ipse omnibus indulgentiam faciens, ac singulos deosculans et amplexans paterno affectu, præsentibus ultimum valefecit; absentibus demandans suam intimam charitatem; simul omnes obsecrans et contestans, ut in unitate Ecclesiæ et subjectione Sedis Apostolicæ, quomodo sibi traditum fuerat, usque ad mortem inviolabiliter permanerent. Ad extremum elevatis manibus, brevi sermone coram omnibus sic conclusit : Testem invoco Deum, quod semper usque ad nunc benigne ac fideliter erga vos egi. Quo de oratorio deportato, sigillatim quinque cum gemitibus et suspiriis ad eum confluebant.

pie obit.

38 Ad quos dignum memoria verbum dicebat : Justi

A Justi hominis obitus non est mors dicenda, sed potius mutatio, quia mutatur a mortalitate ad immortalitatem, de terrenis ad cælestia. Postera die, eo in domum infirmorum deportato, et conventu fratrum illuc congregato, infra meridiem cunctis miserabiliter flentibus ac lugentibus, IV Nonas Julii *d* beato fine perfunctus, animam felicibus meritis plenam, Deo redidit, atque de Ægypto, hujus mundi ereptus, terram viventium perenniter habitaturus adiit. Convenientibus ergo duobus Episcopis et quinque Abbatibus *e*, clericis etiam non paucis cum multitudine utriusque sexus, post exequias per quinque dies celebratas, in medio ecclesiæ Apostolorum debita veneratione sepultus est. Non longe autem post obitum, quasi post noctem tristitiæ, quæ cunctos oppresserat, illuxit nobis dies consolationis, de adventu D. Gebehardi, tunc Prioris, sed postmodum defuncti Patris in regendo monasterio successoris, apportantis reliquias S. Petri Apostoli, scilicet de ejus capillis, a reverendissimo Hugone abbate B Cluniacensi transmissas, pro quibus eum pater Wilhelmus ante obitum suum direxerat: hos super omne aurum et lapidem pretiosum multum Hirsaugienses intimo affectu amplecti debent et venerari pro eo quod vere de capillis Principis Apostolorum Petri esse didicimus.

Reliquiæ S. Petri apud Hirsaug.

39 Nam antiquo tempore, antequam corpora Apostolorum Petri et Pauli ab invicem sunt separata *f*, in locis tutissimis, ubi nunc sunt condita, ponerentur, erat custos ratione ecclesiæ, nomine Oddo *g*, qui renuncians seculo, Cluniacense cœnobium, in quo postea factus est abbas, petiit, et inter alias reliquias Sanctorum, nonullos S. Petri capillos secum attulit. Ex quibus hos sumptos esse, quos nobis transmisit, certissima astipulatione testatus est cum grandævis senioribus, prædictus abbas Cluniacensis, ardentissimus amator nostræ congregationis. Hoc ideo necessarium duximus hic annotare, ne quis super eisdem capillis possit aliquo dubitationis scrupulo permoveri, quin verum sit, quod a tantis et talibus constat testibus confirmari. Prædictas vero reliquias C qui attulerunt, antequam Hirsaugiam pervenirent, cuidam religioso presbytero, in vicina villa commoranti, provido usi consilio, commendaverunt servandas usque ad festum, quod dicitur S. Petri ad vincula. Ipsa utique die collectis abbatibus et aliis religiosis viris, memoratæ reliquiæ in monasterio Hirsaugiensi susceptæ sunt cum maximo monachorum plebisque tripudio, ac primo super sepulcrum beati patris Wilhelmi depositæ, ipsi, cui specialiter transmissæ fuerant, hoc modo pio filiorum affectu quasi præsentabantur. Denique inter jucunda divinæ laudis præconia, supplici veneratione ab omnibus, qui aderant, deosculatæ, in scriniolo argenteo, ubi nunc usque reservantur, sunt reconditæ.

Wilhelmus vel post mortem, suum monasterium tuetur

40 Legitur de S. Gregorio sanctoque Gallo, multis post transitum eorum de hac vita claruisse indiciis, quod monasteria, quæ in honore Dei construxerant, suis contra multas adversitates defensarent patrociniis. Nonnulla etiam hujusmodi nostris gesta temporibus de hoc Sancto Dei, a notis et probatis personis comperimus, quæ ad commendationem sanctitatis ejus styli officio annotare curavimus. Erat quædam abbatissa in Norica provincia, piis operibus dedita, cujus consilio pius Vir Dei olim Hirsaugiæ prælatus fuerat, quia eum pro vitæ meritis multum dilexerat. Huic post discessum ejus per famam innotuit, multos sinistræ partis homines in hoc facinus conspirasse, ut funditus destruerent cœnobium Hirsaugiense. Unde ipsa continuis affecta doloribus propitiam divinitatem assiduis interpellabat precibus, ut suæ protectionis auxilio tantum nefas averteret, ac sui fidelis famuli novellam plantationem ad incrementum perduceret. Cumque tam piis angustiis cor ejus angeretur, et pro imminente periculo Dominum instanter deprecaretur, quadam nocte quiescenti Vir Domini in somnis apparuit mœstamque hilari vultu intuens, lætificavit, dicens: Multos quidem fuisse, qui tantum nefas gestiebant perpetrare, sed ut non fiat omnino prohibitum esse. Tunc illa solicite inquirente, quis hoc fieri prohibuisset, respondit; Angelus Domini bonus. Et confestim visio colloquentis disparuit. E

persecutoribus

41 Vere enim, ut ait Psalmista, immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripit eos. Sed quamvis, eodem attestante, justus quisque in protectione Domini commoretur, evidentius tamen et sevierus vindictam Dei experti sunt, qui jussu regis Henrici, ejusdem nominis IV, Hirsaugienses exterminare moliti sunt, pro eo quod hæresi ejus contra Romanam Ecclesiam noluerunt consentire, nec aliquatenus ejus communione se contaminare; quippe qui erat sceleratissimus, et omnium, quos terra sustinuit, flagitiosissimus. Ipso itaque annitente, quidam episcopus Argentinensis, nomine Wernerus, militari manu aggressus est devastare Hirsaugiam, sed eadem die, qua tantum facinus commissurus, equum loricatus ascendit, subitanea morte, antequam loricam exueret, præoccupatus exspiravit, et vivens in infernum descendit *h*. Vivus, inquam, ut scriptum est, in infernum descendit, qui prudens et sciens, ut inique ageret, laboravit, qui innocentes Dei famulos perdere affectavit, quod ipsis etiam militibus, qui inviti ad auxilium ejus cogebantur, adeo F visum est abominabile, ut ei dissuaderent et ad tale facinus auxiliari recusarent. Hoc autem longe ante obitum Viri Dei contigit. Sed deinceps tale aliquid contra locum sanctum, et ejus habitatores præsumendi, omnibus usquequaque metum incussit.

pœnas dantibus

42 Operæ pretium est hic subsequenter subjungere aliud quiddam, huic non multum dissimile quod etiam valet ad terrendos et reprimendos invasores Hirsaugiensis substantiæ. Vir quidam nomine Wintheir de Villa Allmendingen nuncupata, renuncians seculo, sanctæ conversationis habitum sumpsit sub abbate Wilhelmo, ac de propriis rebus quoddam prædium, in prædicta villa situm, ad usum fratrum Hirsaugiensium legitima donatione delegavit. Postquam autem uterque, scilicet abbas Wilhelmus, et vir prædictus ex hac vita migravit, juvenis quidam prædium ausu temerario, quasi hereditario jure ad se transmissum, usurpavit. Cumque una die duas carradas vini, et alia hujusmodi violenter de eadem possessione abduceret,

in

Ex MSS.

in ipso itinere pes unus boum, qui rapinam trahebant confractus est. Ipse etiam juvenis, de equo, cui insedit, quasi lethargum patiens, præceps corruit, atque amens factus, etiam usum loquendi perdidit; in alienis manibus sublatus : sed processu temporis paulatim recuperatis viribus mentis et corporis, ad se reversus, cœpit secum considerare tale flagellum, quale numquam antea expertus est, se non sine justo judicio Dei tolerasse, habitaque secum deliberatione ad monasterium Hirsaugiense se deferri fecit, ibique mutat simul cum mente seculari, habitum; Deo se fideliter mancipavit, et post paucos annos in sancta conversatione feliciter vitam præsentem finivit.

inscrutabili Dei judicio.

43 Ecce nos hæc audientes, et tam terribile tamque tremendum Dei judicium super his duobus considerantes, quorum alter repente præcipitatus est in mortem; alter vero misericorditer reservatus est ad vitam meliorem, competenter cum Psalmographo possumus admirari et dicere : Venite et videte opera Domini, quam terribilis in B consiliis super filios hominum. Ex eadem etiam consideratione cogimur cum Apostolo proclamare : O altitudo divitiarum sapientæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ illius! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quare, cui vult, miseretur? Et quare alium obdurat, ut non salvetur? Quocirca quia secundum Salomonis eloquium, nemo scit utrum odio an amore sit dignus, sed omnia in fnturum reservantur; incerta timendo veneremur, et venerando timeamus occulta Dei judicia; dumque sumus in hoc corpore, secundum Psalmistam, serviamus Domino in timore, et exultemus ei cum tremore.

Apparens

44 Quantam ut diximus, curam gerat sui monasterii sanctus Wilhelmus, jam regnans cum Deo, per aliam etiam visionem satis manifeste ostensum est. Quam, sicut referente quodam seniore innocente et simplici viro, cui eadem cælitus facta est visio, didicimus; scribendo posteris transmittere necessarium duximus, quia per eam admonentur C Hirsaugienses tam futuri quam præsentes, ut statuta sæpe dicti Patris diligenter observent maxime in dispensatione pauperum et hospitum, in observatione claustralis disciplinæ. Statutum erat ab ipso communi seniorum consilio, ut aliqui ex laicis fratribus, qui ad conversionem veniunt, in domo pauperum sub laicali habitu servirent, et tamen non de eleemosyna, sed de communi fratrum victu et vestitu sustentarentur. Hanc consuetudinem successor ejus *i*, ita immutavit, ut prædicti fratres de eleemosyna, quam administrabant, corporis necessaria ex toto consequerentur. Ex qua occasione contigit res multum dolenda, ut peregrinis et aliis pauperibus solita misericordia subtraheretur, in tantum, ut egeni per rigidas noctes hyemis exclusi, præ fame et frigore, miserabili clamore in platea perstreperent, ita ut sæpe quiescentes noctu fratres inquietarent.

cuidam seniori

45 Super qua molestia abbas frequenter a fratribus commonitus, cum emendare negligeret hæc et alia multa hujusmodi; nocte quadam, in qua dominica Ascensio celebratur, unus senior de eodem monasterio, vita et moribus probatus, per nocturnam visionem vidit se sublevari, et quasi D supra montem incomparabiliter sublimem constitui, ubi omnia plena erant immensæ lucis splendore, mira insoliti odoris fragrantia, et beatorum ibi manentium concentu dulcissimo. Quibus ipse nimium delectatus, ac jugiter interesse desiderans, inter cetera, quæ ibi vidit, etiam abbatem Wilhelmum, sibi olim familiarissimum, recognovit, niveo aspectu et habitu fulgentem. Cum quo etiam duos viros pontificali habitu decoratos, sed sibi incognitos, quæsivit ab eo, qui essent. Et audivit unum esse S. Udalricum Augustensem pontificem; alterum vero Conradum Constantiensem, æque virum sanctum et olim Episcopum. Cumque et de aliis ibi visis inquirente, Abbas Wilhelmus respondens satisfaceret, ad ultimum hæc ei Hirsaugiensibus notificanda injunxit : Ex parte, inquiens, summæ majestatis Dei, præcipio tibi, ut dicas abbati et priori, ceterisque fratribus Hirsaugiæ, quatenus secundum quod a nobis acceperunt, egenis et hospitibus cum omni charitatis affectu serviant, mores et vitam suam secundum regulam S. Benedicti corrigant, ante omnia iram et indignationem, E odium et detractionem, quibus assidue Deum offendunt, cum omni malitia, abjicientes, sinceram et continuam dilectionem invicem custodiant. Quod nisi observent, divinam procul dubio ultionem se experturos sciant.

46 His dictis, relicto eo, cui hæc dixit, ipse cum aliis, qui aderant, altiora quædam cæli secreta penetravit. Illo vero senior, cui hæc revelata sunt, cum per ipsum non auderet, per alium quemdam seniorem Abbati cuncta intimavit. Qui pristinam quidem abbatis Wilhelmi constitutionem de eleemosyna observari jussit, cetera tamen, quibus monasterium perturbaverat, incorrecta dimisit. Quapropter secundum prædictam comminationem beati Patris Wilhelmi fere nihil prosperum accidit. Nam parvo post tempore monasterii regimine exutus, et pontificali infula apud Spiram indutus, odia omnium adversum se ineptis moribus concitavit; sed mors mature interveniens, eum de medio amputavit.

curam pauperum urget.

47 Non est autem negligenter prætereundum, F sed diligenter considerandum, qua sanctissimus Pater Wilhelmus veneratione dignus sit in terris, qui tantorum præsulum consortio, secundum prædictam visionem, fruitur in cælis, quorum scilicet gloriosam memoriam annua devotione celebriter recolit sanctæ ecclesiæ plebs fidelis. Si quis vero ob incredulitatem suam dubitans dicat, hujusmodi visionem non esse observandam, sed inter vana somnia reputandam; hic talis indubitanter sciat, nusquam in hagiographis scriptum esse, sed nec aliquando auditum fuisse, quod ullus umquam homo dæmonum suggestione vel palam vel occulte præmonitus sit, ut declinaret a malo, et faceret, bonum, sicut hic factum est per benignissimum Patrem Wilhelmum. Constat quoque præclaros et præcipuos Ecclesiæ doctores beatum Gregorium et Augustinum, nonnulla etiam secularium visa personarum suis inseruisse opusculis ob ædificationem fidelium, quibus tamen non aliud adhibent testimonium, nisi quod nominatim quidam testati sunt, ea vidisse per somnium. Denique ut hæc omnia,

Visionibus an habenda fides?

quæ

A quæ de sancto Viro digessimus, purissimæ veritatis sigillo concludamus, unum adhuc testimonium proferemus, quo eum probamus, in opus ministerii, quo in domo Domini tam fidelis servus et prudens laboravit, divina auctoritate assumptum et vere secundum propositum vocari sanctum, cui diligenti Deum, omnia cooperata sunt in bonum.

Apparitio Wilhelmo facta. 48 Pater sanctus cum gravi infirmitate vexaretur, ea scilicet, in qua Adæ debitum solvisse dignoscitur, a multis comprovincialium majoribus personis visitatur, ut et devotioni suæ, qua virum Dei mirabiliter semper coluerunt, bono fine perseverantiæ satisfacerent; et tam sanctæ animæ agredienti animas suas commendarent. Igitur inter primos, præcipuus et devotissimus amator beati Viri visitator affuit Wormatiensis Episcopus, qui tam simplici animæ semper familiarissimus erat, et cui dilectus Domini sæpius sua secreta, nimia Episcopi familiaritate cogente, pandebat. Huic itaque tam excellenti et probatæ in ecclesia personæ, inter alia familiaritatis colloquia, aperiebat, et sub di- B vini nominis attestatione confirmabat : Cum adhuc, inquit, essem Ratisbonæ in monasterio S. Emerammi, quadam nocte apparuit mihi vir plenæ ætatis, mirificæ ultra humanum modum pulcritudinis, hilari vultu me compellans, et uvas speciosissimas manu præferens, quas etiam mihi obtulit, dicens : Accipe dilecte mi. Cujus muneris novitate et tanti viri affabilitate perculsus, diu fateor mecum admirans permansi stupidus.

ejus sanctitatem comendat 49 Tum ille : Scholam instituere curavi, cui te præficere ante omnia secula prædestinavi, quam si secundum placitum meum rexeris, bona mercede in æternum remuneraberis. Nil amice dubites, idem cooperator, qui et remunerator. Ad hæc verba evigilans, multa mecum tractavi, eademque sæpius retractavi, cumque multis meditationibus distenderetur animus meus, tandem ad portum tutissimum magnæ misericordiæ Dei confugi, et Domino meo omnia mea, quam intime poteram, commisi. Et ecce ipso die fratres nostri de monasterio adsunt, litteras cum multimodis precibus afferunt, et vi quadam validissima de quiete monastica C me abripientes parvitatem meam sibi præesse compellunt, ac cum protestatione divini nominis, ne abnuerem postulata, cogunt. Suscepi invitus, fateor, jugum Domini, devictus prece tam unanimi. In quo officio si quid Deo placitum feci, ipsi, sine quo nil validum, nil sanctum, ipsi, inquam, a quo bona cuncta procedunt, sit pro his et universis miserationibus et beneficiis suis, laus, honor, et omnimoda gratiarum actio per omnia secula seculorum. Amen. *Ex Mss.*

ANNOTATA.

a *De monasteriis, a Beato fundatis, agit Comm. prævius a num. 27.*

b *Dicit Trithemius, morem hunc abolitum, ab* Wilhelmo *fuisse renovatum.*

c *Observat Stengelius, id contigisse anno regiminis 13, qui fuit dominicæ Nativitatis, 1082.*

d *Res illustratur in Comm. præv., num. 3.*

e *Mabilio in notis hic refert ex Trithemio, eos fuisse, Joannem Spirensem, et Gebhardum Constantiensem Episcopos; Abbates vero Theogerum, S. Georgii in Silva nigra; Notkerum Zwifaltensem; et tres alios, quorum nomina exciderint.* E

f *An et quomodo corpora sanctorum Apostolorum fuerint separata, dicitur tomo 7 Junii, pag. 123, a num. 196.*

g *Nobilis Francus, secundus Abbas Cluniacensis, et primus monastici ordinis Nigrorum reformator. Obiit sanctitate clarus 943, die 18 Novembris, Vitam ejus post Surium vulgavit Mabilio.*

h *Historiam hanc graphice describit Trithemius. Bruschius in Catalogo Epp. Argentinensium, commenti arguit Chronicon Hirsaugiense de hujus Episcopi morte. At contra contendit Mabilio Act. Bened. parte 2, Sec. 6, pag. 738 deferendum Vitæ præsentis scriptori, qui rei gestæ vel interfuit, vel saltem satis instructus ejusdem esse potuit. Vide, quæ de Auctore in Comm. præv. § 4.*

i *Gebhardus designatur, Abbas Hirsaugiensis* XIII; *præfuit annis 11, mensibus 3, teste Trithemio.* F

DE S. ALBERTO EPISC. CONFESSORE

LAUDE POMPEIA IN ITALIA

Ætas contra Ferrarium restituta, cultus apud Laudenses, et quæ de gestis supersunt. J. B. S.

AN. MCLXXIX.

S*anctum hunc nobis suggessit Ferrarius, tum in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi ejus elogium refert, tum in altero Generali, in quo ita annuntiat :* Laude Pompeia, S. Alberti Episcopi, ejusdem urbis patroni. *In annotatis autem asserit, sua se accepisse ex Tabulis ecclesiæ Laudensis,* quæ illum hoc die cum octava, summa celebritate colit. *De Laude Pompeia veteri a Mediolanensibus subversa, et postmodum per Imperatorem Fredericum Ænobarbum instaurata, pridem egit Bollandus in S. Bassiano ad* XIX *Januarii pag. 221, ut proinde alia hic loci notitia opus non sit. Puero, ex quibus antiquis istius ecclesiæ monumentis eruere potuerit Ferrarius,* præfuisse *S. Albertum* ecclesiæ Laudensi annis XXX, migrasse *vero* hinc clarum miraculis anno 1123. *Neque illud intelligo, quod in priori Catalogo etiam annotaverat :* Cum S. Albertus, *inquit,* tertius Episcopus Laudensis fuisse asseratur, illum multo ante id tempus vixisse obiisseque oportet, vel eam ecclesiam diu Episcopo caruisse, nisi tertius hujus nominis dicatur. *Vana sunt dubia ista omnia, nescio a quo oscitante homine excogitata, et si ex id genus documentis vitæ compendium, a*

Recentior Sancti memoria Ex Mss.

se

AUCTORE I. B. S.

se in priori catalogo editum descripsit Ferrarius, nihil dedit, quod ut indubitatum admitti possit, præsertim cum vagis pleraque terminis complectatur, ut ex ejus verbis perspicies.

multum confusa in Ferrarii elogio,

2 *Sic habet :* Albertus Ripæ altæ (locus est Mediolanensis diœcesis) ex Quadrella familia ortus est; quem sacerdos quidam accersitus, ut orando, matri in partu periclitanti opem ferret, magnum futurum prædixit. Rem exitus comprobavit. In christianis religione et virtutibus educatus, ubi ad virilem ætatem pervenisset, pauperes ac opis indigi ad eum, ut apes ad alveum, * confluebant. Ita fuit in omnes pius et misericors, ut victus et vestitu humili contentus, in aliorum sustentationem facultates suas expenderet. Factus sacerdos, non multo post, Episcopus tertius Laudensis creatur. Quo in munere nihil prætermisit, quod ad boni pastoris officium pertineret. Primus consortium cleri Laudensis instituit, multis illi facultatibus attributis, pro sublevandis pauperum indigentiis, B puellis in matrimonio collocandis, suffragiis defunctis porrigendis, clericisque cathedralis ecclesiæ sustentandis. Cum copiose pauperum turbæ eleemosynam ministraret, semper tamen, quasi divinitus ducta, idem præstandi aderat facultas. Quin etiam illud de eo memoriæ proditum est, quod cum omnem in eleemosynas pecuniam insumpsisset, post paucas horas, locum, quem vacuum reliquerat, pecuniis plenum reperit. Cum ecclesiæ suæ annos triginta præfuisset, miraculis clarus ad cælestem patriam evolavit IV Non. Julii, circa annum salutis 1123. *Huc usque elogium.*

* alveare.

cujus errores refelluntur.

3 *Dedit hæc Ferrarius, uti ex ejus fide suppono, tamquam desumpta e citatis monumentis, quæ procul dubio a Laudensibus ipsis acceperat, quæque fortasse in officio ecclesiastico solita erant recitari, ab hominibus de recta rerum historica et chronologica serie parum curantibus. Quod si rem omnem idem ipse per se propius inspexisset examinassetque; facile deprehendisset, non* tertium Laudensem Episcopum *fuisse* S. Albertum, *nec* tertium istius nominis; *cum multi eum prægressi sint,* C *qui profecto quinque et viginti numero apud Ughellum recensentur; ipse vero Sanctus noster solus istius nominis, in toto Laudensium Episcoporum elencho inveniatur. Longe etiam aberrat toties dictus Sanctorum Collector in episcopatus duratione, quam ad triginta annos pessime extendit, quandoquidem annis non plenis undecim tantummodo sederit, electus* XXIX *Martii 1168, defunctus porro hac* IV *Julii anno 1179, ut manifeste etiam pateat, mortis annum inepte consignatum 1123, quo fortasse necdum lucem Sanctus aspexerat. Fortasse, inquam, nam de vera ejus ætate, seu quandonam natus fuerit, aut quandiu vixerit, neque Ughellus quidquam certi reperit, neque ab aliis, quod sciam, traditum est. Certe ducem alium sequi debuit Castellanus in Martyrologio suo Universali, dum ad marginem adjecit annum obitus 1180.*

Certior de episcopatus tempore notitia

4 *Ceterum* S. Alberti *Laudensis vitam nemo scripsit hactenus, saltem quæ nobis innotuerit; neque in ullis Martyrologiis, præterquam in recitatis modo Ferrarii Catalogis, et laudato Castellani Martyrologio Universali, ejus signatur memoria,* D *neque multa de ipsius rebus gestis Laude aut alibi superesse existimo.* Virum honestum et religiosum *fuisse, irrefragabili testimonio constat, quod nonnisi veritas ipsa extorquere potuit. Sanctitatem probant secula, miracula, stabilitus pridem apud Laudenses cultus, translatio corporis facta anno 1588 per Ludovicum Tabernam, ejus temporis Laudensem Episcopum, et reliqua venerationis in ea civitate publica argumenta. Ad vitam spectant pauca admodum, quæ de eo collegit Ughellus Italiæ sacræ tomo 4 a col. 913, ubi ab Alberico Merlino* S. Alberti *decessore, ad hujus gesta transit :* Ceterum cum inter Victorem pseudopontificem, Alexandrumque III, teterrimum ebullisset schisma, Abericus, æquiore causa deserta, impii Ænobarbi accessit ad partes : quamobrem honore episcopatus exutum, Galdinus Archiepiscopus Mediolanensis legatusque Alexandri III, illum ejecit e sede anno 1168. Qui haud multo post, miles verius quam ecclesiasticus, contumax excessit e vita.

ex Acerbo Murena,

5 *Ex his noscere incipimus vera* S. Alberti *tempora, quæ Ferrarius supra, tam male confuderat. Sic pergit Ughellus :* S. Albertum deinde de Quadrellis e castello Ripalta Glariæ Abduæ, illius oppidi Præpositum, famaque sanctimoniæ inclytum, E clerus. Galdino Archiepiscopo Mediolanensi adhortante, omnibus suffragiis provexit ad sedem, unde Albericus exciderat, 1168, die XXIX mensis Martii, qui fuit dies Dominicæ Cœnæ sacer : quinta autem feria post Pascha solenni ritu populoque lætante, obtenti episcopatus iniit possessionem, ut refert Acerbus Murena in rerum Laudensium historia. *Atque hinc demum nobis mutuanda, quæ de sancto Laudensi Alberto cum aliqua saltem certitudine memoriæ prodita sunt; a suspecto quidem scriptore, et Frederici Ænobarbi, utpote Laudensis urbis instauratoris, studioso encomiaste, verum qui in hac parte tanto majori fide dignus sit, quod ea, quæ narrat propius aspexerit; sancto autem Alberto omnino non faveat, nullas laudes profundens, quam quas veritas ipsa, ut supra dicebam, ab eo extorsit; de cetero solam decessoris Alberici exauctorationem, S. Alberti electionis modum, et possessionis aditum describens. Sic igitur habet Acerbus Murena sub finem historiæ rerum Laudensium, editæ an. 1639, a pag. 121.* F

qui decessoris exauctorationem

6 Interea Dominus Galdinus de la Sala, Mediolanensis civis et clericus; et qui quondam Cancellarius Domini Ribaldi et Domini Uberti de Pirouano, Mediolanensium Archiepiscoporum per annos multos fuerat, et in locum jam dicti Uberti ad archiepiscopatum Mediolani fuerat sublimatus a Domino Alexandro Papa; in Lombardia ipsius Papæ tunc legatus constitutus; suos nuntios, scilicet Abbatem S. Ambrosii, et Abbatem S. Vincentii de Mediolano, misit Domino Alberto de Cazano, majoris ecclesiæ Laudensis tunc Præposito, ceterisque Præpositis, Abbatibus, presbyteris et clericis, et etiam Consulibus de Laude; dicendo atque monendo, quod ipsi partem Papæ Paschalis et Domini Friderici Imperatoris omnino relinquerent, et parti Papæ Alexandri faverent; et ipsi Papæ; de injuria sibi facta satisfacerent, atque Episcopum Catholicum eligerent; et nisi hoc facerent, ab officio et beneficio ecclesiastico abstinerent.

Dictus

A Dictus vero Præpositus cetérique clerici hoc audientes, mœsti valde fuerunt; tum quia magna pars eorum mandato Imperatoris juraverant, se Papam Paschalem pro Papa in perpetuum tenere, tum etiam quia omnes fere fidelitatem juraverant Domino Alberto * Merlino, tunc temporis, ut eis videbatur, Laudensi Episcopo Catholico, nec adhuc canonice jure deposito; et ideo hoc facere timebant valde, et sibi in maximum dedecus reputabant: inter se etiam conferentes, quod si etiam dicti Papa Paschalis et Imperator victores adhuc existerent, ipsi in perpetuum se damnarent, et quilibet eorum dignitate et gratia privarentur.

*lege Alberico

7 Formidabant nimis mandatis suprascripti Galdini obedire; hoc etiam recusare, quod eis mandaverat dictus Dominus Galdinus. Stupebant plures; tum propter Papam Alexandrum, et secundum Dominum Galdinum Archiepiscopum, qui quasi tum illis partibus victores existerent, tum propter civitates Lombardiæ fere omnes insimul conjurantes; quia sciebant, quod si de Laude expellerentur, in B Lombardia habitaculum, aut locum, in quo se possent reducere, non haberent. Tandem dubii, angustiis hinc inde satis diu revolutis; cum nullam misericordiam a dicto Archiepiscopo invenire possent, nisi, quod eis mandaverat, adimplerent; eligentes potius vivere quam mori; magisque etiam stare in sua patria, quam in aliena vagari; in Papam Alexandrum credere ejusque parti favere, et Episcopum novum, secundum voluntatem Archiepiscopi eligere disposuerunt. Igitur die Jovis sancta, quæ fuit tunc IV Kal. Aprilis, Indictione prima, in anno MCLXVIII, suprascriptus Dominus Albertus Laudensis ecclesiæ majoris Præpositus, communicato insimul consilio, tam Laudensis civitatis Abbatum, Præpositorum, presbyterorum, aliorumque clericorum; quam etiam illorum, qui extra civitatem in episcopatu Laudensi fuerant, ad honorem Dei et beatissimæ Virginis Mariæ, atque beati pretiosi confessoris Bassiani, Dominum Albertum tunc temporis ecclesiæ de Ripalta Præpositum, virum honestum et religiosum, elegit in Laudensem Episcopum et pastorem: proximo vero die Mercurii post Pascha, Laudenses Ab- C bates, Præpositi, presbyteri, aliique clerici multi, Consules etiam Laudenses multique judices et sapientes de Laude Pergamum, ubi tunc Dominus electus aderat, iverunt, et ipsum in sequenti die Jovis proximo Laudem cum ineffabili gaudio conduxerunt: qui ibi honorifice nimis ab omnibus, tam clericis, quam laicis est susceptus.

et S. Alberti electionem explicat.

8 *Hic Murena solam causam, seu occasionem describit, qua factum est, ut expulso Alberico Merlino, Ænobarbi fautore,* S. Albertus *in Episcopum Laudensem canonice eligeretur, cum hoc solo elogio, quod* vir honestus et religiosus *fuerit; neque ultra historiam suam ille produxit. Habetur item distincta epocha initi episcopatus; gesta particularia toto reliquo vitæ tempore, nemo, ut diximus, sigillatim prosecutus est. Virtutes aliquas et miracula, fide opinor bona, Ferrario indicarunt Laudenses, quibus, procul dubio, addi potest, quod durante adhuc schismate, legitimo Ecclesiæ capiti Alexandro III constanter adhæserit. Cultus sacer* S. Alberto *exhibitus, est extra controversiam: cetera, quantumvis pauca, cum anno et die obitus ex Ughello accipienda sunt. Docet iste, temporibus Alberti Alexandrum III translationem novæ civitatis Laudensis e veteri loco, ratam habuisse; et auctoritate Apostolica confirmasse, dato Venetiis in Rivo alto* XVII *Kal. Julii anno 1177 diplomate quod apud laudatum Ughellum exstat; acceptum ex tabulario ecclesiæ cathedralis Lau-* D *densis, opera* eruditi *D.* Defendentis de Lauda; ejusdem ecclesiæ canonici. *Tum vero etiam subjicit:* ejusdem Alexandri privilegium, monasterio SS. Fabiani et Damiani concessum, ad postulationem Galdini Arciepiscopi Mediolanensis ac Alberti Laudensis.

AUCTORE J. B. S.

De gestis viri quid quam traditum est.

9 *Ea hic describere, aut hujusmodi incidentia fusius prosequi, nec fori nec instituti nostri est; Ughellum consulat, qui ex prædictis diplomatibus plura discere voluerit: nobis sat est, de sancto* Alberto *Laudensi protulisse, quidquid usquam a scriptoribus traditum deprehendere potuimus. Ut hic finis sit, reliqua, quæ ad rem faciunt, ex laudato Ughello describimus. Sic ipse qualemcumque Sancti nostri vitam concludit, et nos cum illo:* Hanc Albertus Laudensem ecclesiam pie sancteque administravit, coegitque clerum, optimis legibus exemplisque institutum, vero Pontifici tertio Alexandro parere. Interfuit Lateranensi Concilio ab eodem Pontificie celebrato MCLXXIX, cui subscripsit, reversusque ad ecclesiam sibi concreditam, paulo post excessit e vivis die IV mensis Julii ejusdem anni. Sacrum ejus corpus tumulandum intulere in F Cathedralem, claruitque deinceps miraculis. Anno vero MDLXXXVIII Ludovicus Taberna Episcopus, ejusdem sacras reliquias recondidit sub altari S. Trinitatis, ejus capite argenteo vase incluso, ubi modo summa veneratione fidelium honorifice asservatur.

at de cultu dubitari nequit.

DE

A E

DE BB. BARDUCCIO & JOANNE
DE VESPINIANO LAICIS CONFESSORIBUS
FLORENTIÆ IN ETRURIA

I. B. S.

SYLLOGE HISTORICA

De pio eorum obitu, miraculis, cultu et reliquiis.

AN. MCCCXXXI.

Superstes virtutum et miraculorum memoria;

De horum Beatorum vita et gestis brevissimam synopsim nobis reliquit, qui ambos de facie novisse potuit, Chronici Florentini Italici scriptor Joannes Villanus, libro 10, capiti 179 hunc titulum præfigens :* De certis miraculis, quæ Florentiæ patrata sunt. *Totum caput Latinum reddo :* Anno MCCCXXXI vivere desierunt duo boni et justi viri, vitæ et conversationis sanctæ, largarumque eleemosynarum, tametsi laici essent. Alteri nomen fuit Barduccius, qui sepultus est in S. Spiritus ad locum fratrum Eremitarum. Alter vocatus est Joannes de Vespignano, quem deposuerunt ad S. Petri majoris. Utrumque illustravit Deus apertis miraculis, sanando infirmos et variis membris captos; uterque solenni funere clarus est; appensæ utrique plures votivæ tabulæ cereæ. *Ita Villanus, cujus textum in Annalibus ecclesiasticis, ad dictum annum* MCCCXXXI *sic contraxit Raynaldus :* Patrata etiam eodem anno Florentiæ plura miracula, duorum piorum secularium laicorum opera, quorum alter, Barduccius nomine, apud S. Spiritum fratrum Augustinianorum, alter Joannes Vespignanus apud S. Petri majus templum . . . ac plurima ad eorum sepulcra donaria sunt appensa.

B

Acta, aut non scripta, aut perdita.

2 *Atque hæc est tota de utriusque Beati Actis superstes notitia, a Silvano Razzio, parte 2 Sanctorum Etruscorum sic explicata, ut de amborum sanctitate et cultu haudquaquam dubitari patiatur.* Crediderim ego, *inquit,* de eorum gestis et miraculis longam historiam superfuturam fuisse, nisi suborta lue, quæ annis post aliquot, nempe a MCCCXLVIII grassari cœpit, istarum, uti et aliarum rerum memoria omnino periisset. *Pergit Razzius narrare, ecclesiam S. Spiritus, in qua B. Barduccium sepultum diximus, flammis sic absumptam, ut de ejus sacro corpore nil postmodum auditum sit, nec de reliquiis quidquam memoriæ traditum. Luctuosi incendii tempus in scheda ad Papebrochium transmissa pridem denotavit Franciscus Cionaccius presbyter Florentinus, postremæ vitæ Italicæ B. Humilianæ auctor, de eo in Actis* XIX *Maii, sic scribens :* Quando anno MCCCLXX nocte inter XIII et XIV Martii conflagravit templum et cœnobium antiquum S. Spiritus, in cinerem redacta sunt, sepulcrum, altare, votivæ tabulæ, et ceteræ omnes sacræ memoriæ prædicti B. Barduccii.

C

Ambo junguntur, licet incertus sit dies obitus.

3 *At nihilominus cultum aliquem perseverasse, testis iterum est ejusdem schedæ Scriptor adducens Kalendarium aliquod Florentinum vetus ex tabulario Mss. Senatoris Caroli Strozzii num 1144. librorum in folio, ubi in fine mensium leguntur peculiares indulgentiæ a Dominica Septuagesimæ usque ad Octavam Paschæ in variis templis lucrandæ. Tum vero (hæc scripti verba sunt.)* Et octava Paschatis die celebratur festivitas B. Barducci in S. Spiritus. *Utrum is cultus hodieque perseveret, exploratum non habeo; fuisse ante præfati templi incendium, et postmodum durasse, id satis est, ut Beato isti locus hic suus concedatur, quamvis non magis huic diei quam cuilibet alteri incerto affigi possit. Huc inseritur propter societatem B. Joannis Vespiniani, quem coli asserunt Dominica infra octavam SS. Petri et Pauli, ob translationem sacri corporis eo die factam, pro qua visum, hunc Julii quartum diem seligere, quamvis de cetero utriusque Beati obitus dies incognitus sit, utpote quem Villanus notare neglexerat.*

F

Prioris sepultura igne absumpta.

4 *Nihil a Papebrochio prætermissum est, quo distinctiores de utroque Beato notitiæ per amicos Florentinos acquirerentur; verum ex acceptis inde litteris video, ipsum nosque adeo remitti ad laudatum supra Silvanum Razzium, qui ubi paucula de B. Barduccio suggessit, de altero prosequitur. Sepultura B. Joannis, de qua Villanus loquitur, primum non in ipso templo fuit, ubi modo exstat, sed ex more ejus temporis, in ipso potius monasterio seu claustro, unde cum aliis, quarum adhuc apparent vestigia, sublata fuit et in templum translata, intercluso ad feminarum monasteria omni virorum accessu, qui ante Concilium Tridentinum liberius patebat. Huc adfert Razzius brevem aliquem commentariolum, apud sanctimoniales repertum, in quo sic Latine habetur :* Ad sepulcrum namque hujus præclari viri *(B. Joannis)* ferunt, jam longo tempore cæcum illuminatum esse, quod quidem credere, ratus vitæ meritis, fas esse existimo. Ferunt autem, quod primo in claustro monialium S. Petri majoris humatus sit, ubi sese recondi adjudicavit.

F

B. Joan. corpus integrum elevatum est.

5 *Scripsit non semel Florentiam Papebrochius ad impetrandum schedæ istius seu commentarioli sincerum ecgraphum, irrito labore et conatu, cum in prædicto parthenone nihil inventum sit; ut proinde ad Razzii fidem omnia revocentur, quamvis hic, nescio ob quam causam, solas scripti istius lacinias suggesserit. Ait igitur, ex primo isto tumulo elevatum sacrum corpus,* integrum ab omnique corruptionis lege immune, *debito cum honore in aliquo templi altari expositum, populo ad spectaculum concurrente. Tum pergit scheda, cujus solius verba hic distinguimus :* Hæc interim dum aguntur, muliercula jamjam ætate decrepita, pede quidem clauda, et oculo orbata utroque, iis auditis,

protinus

A protinus ad eamdem basilicam oratura, ut poterat aptius, præstito juvamine se subvexit *etc. Ante præmonuit, omnimodæ sanitati restitutam. Sed mirus est Razzius, qui authographum mutilans, verba sua ei præferenda existimavit. Ceterum sacras exuvias in templi sacello ad sinistram deinde depositas asserit, sic tamen ut cum non satis apparerent, illustriori postmodum situ collocatæ fuerint, quemadmodum ex binis inscriptionibus Latinis ad utrumque aræ, quam excudi curavimus, latus expressis infra ostendemus.*

Schedula de utroque pauca referens.

6 *Ultimam laciniam affuit Razzius, quæ ad beatum utrumque, seu ad utriusque conjunctionem spectat, sic a B. Barduccio incipiens :* Egit nempe veram, opinior, cum Joanne quodam de Vespignano amicitiam. Crebro vicissitudinarie conveniebant; de ordine orationis compunctionisque ritu per persæpe condisserebant; unus alterum ad eleemosynam, ad dilectionem, ad corporis macerationes, ad spemque æternæ vitæ promptiorem reddebat : eodemque tempore et mense, carneis vinculis soluti, ad cælestia B regna migrarunt, anno LXXXXVI; nostræ vero recuperationis conceptæ MCCCXXXV. *Quid sibi velit annus ille* LXXXXVI, *prorsus non intelligo, neque opus est quærere : mortis epocha hic apposita non minus fallit, oculato Villani testimonio stante pro anno* MCCCXXXI. *Nec moveor scrupulo eruditi Florentini, qui in* plæclarissimi Joannis Boccaccii, *anno* MLCCLXXV *defuncti, testamento nomen alicujus Barduccii, tamquam heredis invenerit, quique adeo post annum illum* MCCCLXXV *debuerit esse superstes. Noster cum B. Joanne mortalitatem exuit anno supradicto* MCCCXXXI. *Ut verbo dicam; tantum substat horum duorum Beatorum fama virtutis sanctitatis et primitivi cultus, quantum evincit Villani synchroni scriptoris, de rebus suo tempore gestis, testantis auctoritas.*

Ut solos justos designasse videtur Dantes.

7 *Observationem non incuriosam adducit laudatus Cionaccius, qua hisce duobus ejusdem temporis Beatis Florentinis aptari posse existimat verba famosissimi Etrusci poetæ Dantis, dum infernum suum canens, quærit cantu sexto, utrum Florentiæ, vel unicus homo justus reperiatur,* C *idque responsi accipit :* Giusti son due, ma non vi sono intesi : *hoc est, viri duo justi sunt, ast ii non audiuntur. Quasi diceret, Barduccius et Joannes de Vespignano pie et sancte vivunt, verum tumultuanti populo plebique, in graves factiones distractæ, ignotissimi sunt, neque adeo eorum virtutibus magnopere moventur. utpote Contrariis obsessi vitiis;* superbia, invidia, avaritia, *quibus incondite multitudinis corda accenduntur. Satis belle concordant conveniuntque res et tempora, Florentinus sub seculi* XIV *principium fœde inter se colluctantibus, Dante autem exulare jusso, qui cum ad annum usque* MCCCXXI *vitam Ravennæ protraxerit, Beatos illos, solos ex tota Florentia Christianam justitiam sectantes, novisse et laudare potuit; tanto enim magis ipsorum virtus emicuit, quanto gravioribus flagitiis cives per id tempus immersi essent. Valeat pia conjectura cum tam apparenti verisimilitudine conjuncta.*

AUCTORE I. B. S.

Explicatur B. Joannis monumentum.

8 *Reliquum est ut illustre cultus B. Joannis monumentum repræsentemus, aram ipsam ei erectam in dicta superius ecclesia S. Petri majoris sanctimonialium Ordinis S. Benedicti, in navi sinistra,* E *cujus hic ectypon ob oculos ponimus. Ad cornu Euangelii legenda hæc inscriptio :* Sep. B. Joannis a Vespignano, qui obiit A. D. MCCCI [*lege* MCCCXXXI] miraculis a sanctitate insignis; pene vetustate consumptum, Sebastianus Sandrius, Pisciensis, templi hujus antistes, instauravit, anno salutis MDXCIV. *Infra sunt insignia Leonis repentis. Ad alterum latus est :* Ossa B. Joannis de Vespiniano, ad excitandam pietatem, ex adverso et humiliore loco, in arca sepulcrali sublimius collocavit Dominicus Brunaccius, ædis antistes A. D. MDCXXI. *Insignia canorum referunt cum duabus stellis. Nec officio ecclesiastico nec Missa colitur Beatus iste, attamen in hodiernum usque diem festivitas ejus habetur Dominica infra octavam S. Petri Apostoli, quando sublata anteriori parte arcæ, quæ altari imposita est, reliquiæ populi venerationi exhibentur. Ortusne sit ex destructo Vespiniano castello, aut ex gente Brunia, non est unde certo colligas : depingitur barbatus, senex, ac senatorio habitu rubro; quibus aliisque accuratius explicandis cum Florentia nihil obtineri potuerit, hic finem habeat commentarius.* F

DE SANCTA ELISABETHA
LUSITANIÆ REGINA, VIDUA
TERTII ORDINIS S. FRANCISCI
Conimbricæ in eadem Lusitania,

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. J.

§ I. Initium et augmentum publici cultus. Acta, Conimbricæ legitime collecta, Romam Missa pro canonizatione.

AN. MCCCXXXVI.

Publicus Elisabethæ cultus aliquis, permissus a Leone PP. X.

O*bscura fuit extra Lusitaniam reliquamque Hispaniam memoria sanctitatis Reginæ* Elisabethæ, *uti nunc passim vocatur (Hispani passim* Isablelam *dicunt) usque ad seculum Christi decimum sextum : cujus initio summus Pontifex* Leo X, ad cujus aures cum pervenisset, beatam Reginam Elisabetham quam pluribus clarere miraculis; ad instantiam Emmanuelis Portugalliæ Regis, per particulare Breve concessit; quod in ecclesiis et monasteriis civitatis et diœcesis Conimbricensis de hac beata Regina semel in anno commemorationem vel officium recitari liceret, et in eorum locorum ecclesiis et domibus, juxta piorum fidelium devotionem, ejusdem imaginem depingi facere, ac

AUCTORE C. J.

illam inter alias Sanctorum imagines teneri, et ut Beatam coli et reputari; et ut possent Christi fideles ad illam preces effundere, ab ipsaque petere, ut pro ipsis fidelius apud Altissimum exoraret vellet. Quam concessionem deinde Paulus IV Papa extendit ad otum regnum Portugalliæ. *Verba sunt illustrium virorum, Rotæ Romanæ Auditorum, Joannis Baptistæ Coccini, Alfonsi Manzanedi de Qninones et Jacobi Cavalerii, in Relatione, quam pro canonizatione* S. Elisabethæ, *ex processibns rite examinatis, compendio collegerunt.*

propagatus a Paulo IV.

2 *Irrepsit tamen error in dicto Leonis Brevi circa nomen Reginæ; ubi scriptum crat, Regina* Blanca, *pro*, Regina Elisabetha *seu* Isabella. *Quod iidem Auditores mox notant hisce verbis :* Quia in dicto Brevi beatificationis Leonis X aderat error (nam, ubi scribendum erat nomen Reginæ Elisabethæ, scriptum fuit, Blancæ) ideo cum id Paulo significatum foret pro parte Joannis Regis Portugalliæ; per aliud Breve sacræ Pœnitentiariæ mandavit Cardinali summo Pœnitentiario, vivæ vocis oraculo, ut præfatus
B error corrigeretur, et loco Blancæ, describeretur, Elisabethæ; et ut illud Breve extenderetur ad capellam regiam et ad totum regnum Portugalliæ; uti constat ex dictis Brevibus. *Processum cultus hic apponere non debeo, postquam Urbanus PP. VIII illum solenniter in album Sanctorum retulit.*

Surius, anno 1576, excitat Regem Lusitaniæ Sebastianum,

3 *Florebat sub Papa Paulo IV in Cartusia Coloniensi Laurentius Surius, defunctus ibidem anno 1578, collectis a se atque editis in publicum vitis Sanctornm per totius anni decursum, et aliis operibus, notissimus. Is, uti cupiebat omnium regionum Sanctos colligere eorumque gesta publci juris facere; convenit etiam per litteras illa super re Regem Lusitaniæ Sebastianum; qui, illas sibi fuisse gratas, declaravit anno 1576 per suum mandatum, quo injunxit D. Emmanueli Episcopo Conimbricensi, Comiti de Arganil, ut sequitur :* Dilectus mihi Pater Ordinis Cartusiensis, nuncupatus Surius, residens in Germania, habet noviter scriptas vitas Sanctorum; et quia secundum informationem quam habeo, ei deest solummodo volumen extraordinariorum Sanctorum; multum similiter desidero, ut iste
C Pater scribat etiam vitas Sanctorum, qui in hisce regnis quondam extiterunt, quique nunc fere in oblivionem venerunt; cum alioquin ob illorum opera, sanctitatem et exemplum, nec non propter miracula, quæ Deus pro illorum meritis operatus est, deberent in vidiri omnium memoria et recordatione versari.

ut Sanctorum regni sui vitas secum curet communicandas,

4 Et ut hoc negotium effectum habeat; opus est ut mittantur ex hoc regno, dicto Patri summaria authentica Sanctorum prædictorum juxta formam de jure requisitam. Igitur magnopere tibi gratulabor, si facias cum omni diligentia quæri istiusmodi vitas in tabulariis vestri episcopatus, et ordinabis, ut fiant hujusmodi summaria ex scripturis antiquis, si ibi reperiantur; sin minus, per inquisitionem testium vel per alium quemcumque modum, vobis bene visum; illis tamen modis et formis quæ magis authenticæ sint. Quæ summaria statim mihi mittetis cum littera vestra, directa Patri Surio, reddendo in ea dicto Patri brevem relatione meorum, quæ continentur in summariis; et magnopere mihi placebit, in eo talem adhiberi diligentiam, quæ ostendat zelum, quem habetis pro servitio Domini et spirituali fructu

quod ille gratum habuit

animarum. Datum Ulixbonæ die Augusti quinta, D
anni millesimi quingentesimi septuagesimi sexti. Rex, Martinus Consalves de Camera.

et statim executioni jussit mandari.

5 *In executionem hujus mandati regii, prædictus Episcopus Conimbricensis eodem anno et mense, die ejus decimo nono, commisit Licentiato Francisco de Magalhais, Expeditori suo, negotium, auctoritate sua et Regia peragendum; mandans insuper, ut cum notario Apostolico adeat ecclesias et monasteria istius civitatis, indeque extrahat* instrumenta vitarum et miraculorum, Sanctorum et Sanctarum, oriundorum et oriundarum in regno Lusitaniæ. *Item dat ei facultatem examinandi testes fide dignos super miraculis. Denique mandat, ut quidquid invenerit instrumentorum, huc spectantium, per notarium describi et actuari curet* in modo et forma, ut fidem faciant; *sibique ostendi.*

Collecta in Lusitania, uno in codice Romam sunt missa

6 *Licentiatus Magalhais cum suo notario Apostolico, commissionem Episcopi et mandatnm Regis gnaviter exsecutus est eodem anno 1576, peractisque rite omnibus, obtulit Episcopo suo sua collectanea, ex vetnstis monnmentis, lingua, ut crant, Lusi- E
tana, notarialiter descripta. Hæc uno in codice compacta, et authentica; deinde Romam missa fuerunt pro instituenda causa canonizationis Elizabethæ Reginæ præcipue; cujus Acta in codice, ultimo leguntur loco; præcedentibus Actis quinque Martyrum Ordinis S. Francisci, Marochii in Africa passorum, indeque Conimbricam tanslatorum; item beati Theotonii, primi Prioris monasterii sanctæ Crucis Conimbricensis; et sanctæ Martyris Columbæ: quæ omnia Romæ ex mandato Apostolico e vnlgari antiqno idiomate Lusitanico translata fuerunt stylo simplici in Latinnm. Opportune ego anno 1698 ibidem nactns sum istius codicis atque interpretationis exemplum dono amici illic mei, Stephani Estiennot, Ordinis Benedictini, Congregationis S. Mauri, Romæ procuratoris.*

ibique latine reddita

7 *Testimonium interpretis illic tale est :* Ego Rodericus Gomes, in Curia residens, traduxi hujusmodi Acta miraculorum de Lusitano antiquo vulgari ad Latinum idioma, nihil addendo vel minuendo; sed, prout tam arduo convenit negotio, *nempe de canonizationis Sanctorum. Et mox ibidem subjicitur* F
testimonium de concordantia apographi nostri Latini, cnm antographo Romano, quod etiam nonnulla continet ad rem præsentem facientia, ut sequitur.

et authenticata.

8 Præsens copia vitæ et miraculorum, sanctorum Martyrum Marochii, ac B. Theotonii, sanctissimi Prioris sanctæ Crucis Conimbriensis; ac B. Elisabethæ reginæ Portugalliæ, extracta fuit ex interpretatione transsumpti, a judicibus remissorialibus et compulsorialibus ad Romanam Curiam, cum processu remissoriali et compulsoriali, transmissi; et de vulgari Lusitano in Latinum sermonem per supradictum interpretem deputatum, facta. Quæ copia de mandato Reverendissimorum Dominorum, Francisci sacrati, Archiepiscopi Damasceni, et locum tenentis unius ex Auditoribus Rotæ; ac Joannis Bapt. Coccini, Decani; et Alfonsi Manzanedo, Rotæ Auditorum; et præsentis causæ Conimbricensis cononizationis ejusdem Elisabetæ Reginæ Portugalliæ, judicium commissariorum, a sanctissimo D. N. Papa specialiter deputatorum, per me ausculata et collata; cum prædicta interpretatione,

A tatione, penes me existente, concordat: quod attestor ego infrascriptus notarius; et in fidem præsentem copiam seu exemplum subscripsi et publicavi, ac die XIX mensis Septembris MDCXIV. Vincentius Remerius Rotæ notarius, et hujusmodi causæ scriba deputatus.

Digressio.

9 *Divagemur tantisper ab argumento hic primario. Acta quinque Martyrum Marochiensium Majores nostri ample illustrarunt ad diem* XVI *Januarii; quæ hinc augeri poterunt suo tempore; quando posteri Januarium et Februarium pluribus tomis, quam nunc sunt, recudere debebunt; quia post illorum mensium editionem; plurium Sanctorum Acta ex longo itinere, invitante Alexandro PP. VII, per Germaniam, Italiam, Galliam suscepto, collegerunt Henschenius et Papebrochius, tam ad primos duos menses, quam ad reliquos spectantia: quæ autem ad Martium et reliquos anni menses spectabant, jam inde impressa sunt suis quæque locis, et porro imprimentur. At vero quæ spectant ad Januarium et Februarium, reservantur, donec absoluto, juvantibus Sanctis, anno toto, menses* B *isti recudantur cum plurima accessione. Redeo ad codicem. Loco secundo habetur Acta S. Theotonii, de quo satis dictum est a Nostris die* XVIII *Februarii: tertio, Acta vel potius miracula S. Columbæ, hoc ipso mense Julio illustranda die* XX.

Elisabethæ canonizatio an. 1625. et elogia in Martyrologiis,

10 *Elisabetha Regina tandem anno 1625 ab Urbano PP. VIII solenni canonizatione in album Sanctorum, applaudente universo mundo Catholico, relata est. Atque sub idem tempus et postea, Martyrologi recentiores, illam suis operibus inscripserunt; Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, anno 1625 impresso, ita illam notat sub nomine* Isabellæ *ad diem* IV *Julii, ejus natalem:* Conimbricæ in Hispania, sanctæ Isabellæ Reginæ. *Arturus de Monasterio in Gynæceo suo latius spatiatur:* Conimbricæ in Lusitania, Sanctæ Elisabethæ viduæ, Portugalliæ Reginæ; quæ pietate et oratione, patientia et caritate atque castimonia insignis; nec non sub habitu tertii Ordinis beati Francisci humilitatis ac misericordiæ et pœnitentiæ operibus jugiter intenta, C miraculis in vita et post mortem claruit. *Castellanus in suo Martyrologio, gallice edito Parisiis anno 1709, simpliciter vertit textum Romani, ad diem* IV *Julii, quo pridem signabatur; nulla mentione facta mutationis, ab Innocentio PP. XII, ad diem* VIII *ejusdem mensis Romano insertæ, de qua mox.*

etiam Romano, nunc duobus locis, 4 et 8 Julii.

11 *Sanctæ memoria, Romano Martyrologio primum adscripta fuit post solennem canonizationem, ab eodem Papa, qui ipsam canonizaverat, Urbano VIII ad diem prædictum* IV *Julii hoc elogio, sed ultimo loco :* Ulissipone, sanctæ Elisabethæ viduæ, Portugalliæ Reginæ, quam virtutibus et miraculis claram, Urbanus octavus in Sanctorum numerum retulit. *Ita editiones Plantinianæ annorum 1636 et 1657. Totidem verbis illud habet editio anni 1678, sed ab ultimo loco elevatum ad primum. Editio postrema anni 1701 duobus locis Reginæ memoriam recolit, videlicet die* IV *et* VIII *Julii : mutationis quoque causam indicat die* IV, *penultimo loco :* Ulissipone, sanctæ Elisabeth viduæ, Reginæ Portugalliæ, cujus celebritas, ex dispositione Innocentii Duodecimi, octavo Idus Julii recolitur : *Id est ipso die octavo mensis istius : quo idem elogium, quod supra dedimus, primo loco absque ulla mutatione nunc legitur, omisso tantum loco natali* Ulissipone; *fortasse in gratiam Conimbricensium, qui mallent legi,* Conimbricæ; *ubi corpus sanctæ Reginæ, a morte ejus depositum, hactenus singulari religione honoratur.*

AUCTORE C. J.

Anno 1695 conceditur officium de præcepto,

12 *Mutatio Martyrologii processerit ex mutatione Officii divini de S. Elisabetha, quod usque ad annum 1695 legebatur* ad Libitum; *tunc vero concessione Innocentii XII, cœpit legi* de pæcepto *sub ritu Semiduplicis per totam Ecclesiam Decretum Romanum illa de re, hoc est.* Remisso sacrorum Rituum Congregationi supplici libello, nomine serenissimi Regis Lusitaniæ, a D. Benedicto de Fonseca, ejusdem in Urbe residente, Sanctissimo D. N. porrecto; in quo Sanctitati suæ supplicabat, ut Officium S. Elisabethæ regni prædicti Reginæ, hactenus in Ecclesia universali ad libitum sub ritu semiduplici recitatum, in posterum sub ritu duplici de præcepto recitari, benigniter concederet. Sacra eadem congregatio, ad relationem Emin. et Reverendissimi Domini Card. de Abdua, Officium Sanctæ prædictæ in posterum singulis annis ab Ecclesia universali sub ritu E semiduplici de præcepto recitari, eidemque diem octavam Julii fixam assignari posse censuit die XVIII Decembris MDCXCIV. *Annuitque Papa die* IX *anni secuti.*

§ II, Indicatio multorum de Regina scriptorum, et explicatio eorum, quæ hic eduntur.

Vitæ antiquæ Lusitanica lingua scriptæ.

13 D*iximus jam generaliter nonnulla de codice, e Lusitania Romam misso, continente Acta Sanctorum, quinque Martyrum Ordinis Minorum Marochii in Africa passorum: item S. Theotonii Confessoris; S. Columbæ Martyris, et* S. Elisabethæ *Reginæ. Nunc specialius de Actis hujus sanctæ Reginæ dicendum est. Legenda ejus, antiquitate venerabilis. autographa, vulgari Lusitanis lingua a supparis ætatis scriptore anonymo collecta, servatur in archivo Sanctimonialium monasterii S. Claræ Conim-* F *bricæ; quod ipsa Regina dum vivebat, ædificandum curavit ac fundavit opulenter; in eoque post mortem sepeliri voluit, et hactenus quiescit ac honoratur, multis miraculorum signis a Deo illustrata.*

duo exempla penes nos,

14 *Vitæ illius primariæ, vernacula lingua Lusitana scriptæ, exemplar nobis describendum curavit, anno 1678 P. Antonius Macedo Societatis nostræ, tunc rector Collegii et Academiæ Eborensis; testatus sui nominis snbscriptione et sigilli impressione, exemplar* sincere ac fideliter transcriptum fuisse ex vetusto autographo. *Habemus ejusdem autographi Lusitanici exemplar aliud, impressum a Doctore Francisco Brandano, Parte sexta Monarchiæ Lusitanæ, sub finem. Præmittit illi Vitæ Brandanus hujusmodi observationem suam :* Auctor Vitæ se nusquam declarat; sed ex ipsa colligitur, fuisse valde antiquum et morti sanctæ Reginæ proximum. In capite libri depicta cernitur imago Sanctæ cum habitu, chorda, mantelo et velamine Ordinis S. Claræ. Tenet manu dextra crucifixum et in capite coronam spineam. Ad pedes abjecta jacent corona et

sceptrum

Auctore C. I.

sceptrum regale, cum hac epigraphe Latina. Crux et spinea corona Domini mei, sceptrum et corona mea. *Prologus scriptoris ad vitam, in hoc codice impresso desideratur in nostro Ms. præmittitur. Ex quo (quamvis nec ibi nomen auctoris indicetur) cognoscitur clarius, scriptorem proxime ab obitu Reginæ vixisse, dum ait, res gestas ab ipsa, adhuc sciri recordatione recenti, et superesse multos, qui illas viderunt atque interfuerunt.*

auctore anonymo.

15 *Binæ istæ vitæ Lusitanicæ, nostra Ms. et impressa Brandani, ex eodem autographo noscuntur descripta fuisse: conveniunt enim a capite ad calcem inter se; nisi forte, quod alicubi minus attenti librarii, alter nonnulla perperam expresserit aut etiam transilierit, quæ alter rectius excepit. Dictum est, auctorem historiæ nullibi declarare, quis aut qualis sit. Si conjecturæ locus sit, opinabor, fuisse*

fortasse Moniali:

monialem. Stylus namque femineus ubique se prodit, sine arte; sine transitionibus debitis; omnia fere conjungens per particulam et. *Miscet gesta diversorum temporum, repetit alia alibi dicta, etiam* B *in vicino loco, et quæ paucis dici possent, verbose prosequitur: repetitque identidem nomina illustrium personarum cum adjuncto,* Don *aut* Donna, Rex, *aut* Regina, *etiamsi in versu superiore jam sic nominatæ fuerint. Quæ plane aliquid femineum sapiunt. Non tamen propterea negabo, historiam illam in sua simplicitate veracissimam esse; cui nihil, ut loquitur Prologus, additum sit, a veritate alienum.*

ac totidem latine versæ.

16 *Habeo quoque duplicem dicti autographi Lusitanici translationem Latinam: quarum altera nobis pridem submissa fuit e Lusitania a laudato P. Antonio Macedo. Alteram inveni Romæ, jussu Congregationis sacrorum Rituum factam, ut jam dixi. Neutra placet, prout est. Prima namque dum voluit verbositatem autographi codicis vitare, ita contraxit sua, ut compendium potius videatur vitæ, quam vita ipsa. Altera, Romana, simplicissima est, eoque laudabilior; sed in multis vix latina; peccatque identidem contra leges grammaticales; et dum terminis atque locutionibus Lusitanicis latine reddendis nimis scrupulose insistit, obscurior sæpe* C *fit, quam ut a quolibet intelligi commode possit. Quam ob rem, ut ne tam indigno stylo gloria et præclara sanctæ Reginæ gesta commaculentur potius quam illustrentur; constitui, ad majorem Dei ipsiusque Sanctæ gloriam, recensere versionem istam Latinam, et conferre cum textu Lusitanico, et quidquid perperam, aut minus latine, atque etiam barbare interpretatum fuit, pro modulo meo emendare; quo gesta sanctissimæ Reginæ, prout olim Lusitanice scripta fuerunt, nunc demum latine versa, hoc in opere majori cum decore perennent, ac sine fastidio legantur. Non tamen cogites velim, me omnia dicti interpretis Romani, nova facere. Nequaquam. Varia, quæ simpliciter quidem, sed intelligenter expressa leguntur, relinquam uti sunt: plura, quæ secus; mutabo ex codice Lusitanico in legitimum sensum et aliquanto meliorem latinitatem; de cetero nihil historiæ additurus aut inde dempturus.*

Quando scripta fuerit vita.

17 *Legitur num. 3 vitæ de Frederico, Elisabethæ fratre germano, anno Christi 1337 defuncto;* qui nunc appellatur Rex in Sicilia. *Quod utique notat* D *tempus scriptori præsens. Verum cum præcipuus vitæ collector in prologo suo indicet, se res gestas Reginæ scribere,* dum adhuc recenti recordatione sciuntur; et superstites sunt multi, qui illas viderunt: *utique significat, se illas non vidisse; et post mortem Reginæ sua collegisse et composuisse: inter quæ fuerint nonnulla, a contemporaneis Reginæ annotata; quibus non satis prudenter usus sit collector vitæ. Ipse sua scripserit sub annum 1370; quando superesse poterant multi, qui gesta viventis Reginæ viderant. Ultima tamen duo miracula, num. 130 et 131 relata, posteriori tempore, nempe Æra Cæsarea 1420 et 1436, id est Christi 1382 et 1398 facta, an ab eodem auctore postea fuerint addita, an ab alio; non est facile dictu. Si auctor dum vitam scripsit sub annum 1370, fuerit circiter 30 annorum, potest facile ad annum 1400 supervixisse. Certe post vitam scriptam, adjecta fuisse miracula illa duo, indicat utrobique initio expressa* Æra; *quod in præmissis miraculis, passim non fit. Ratio diversitatis esse potest, quod auctor priora ex aliorum scriptis* E *aut relatione exceperit; posteriora vero ipse viderit, atque adeo majoris fidei causa, etiam tempus expresserit, quo contigerunt.*

Aliæ vitæ.

18 *Plures ejusdem sanctæ Reginæ extant passim vitæ aut vitæ compendia impressa, quæ nos morari magnopere non debent, utpote ex fontibus nostris deducta omnia. Vitam latine impressam primus, quod sciam, edidit Fr. Thomas de Trugillo, Ordinis Prædicatorum, in suo Thesauro Concionatorum tomo II Barcinone anno 1583; quæ brevi compendio narrat præcipua quædam Reginæ gesta. Alteram, item latinam, verbosius et stylo potius oratorio quam historico conscripsit noster Petrus Perpinianus, impressam Coloniæ 1609. Magishis toricam dedit, anno 1621 Antverpiæ cusam, inter ceteros Lusitaniæ Reges, Antonius Vasconcellus, et ipse Societatis nostræ; sic scriptam, ut mereretur hisce Actis Sanctorum adjungi, si vitam antiquiorem Ms. non haberemus.*

variis linguis publicatæ.

19 *Ab anno 1625, post canonizationem solennem, prodierunt variis locis et linguis complura gestorum compendia, quorum, quæ penes nos sunt,* F *scriptorum nomina, editionum loca, et linguas hic breviter indicasse, sufficiet. Vulgarunt igitur vitas Sanctæ anno 1625, Antonius Gerardi Romæ, lingua Italica; ibidem D. Joannes Antonius de Vera et Zuniga, hispanice; item hispanice Matriti Fr. Hortensius Felix Paravicinus. Anno 1626. F. Hilarion de Coste Ord. Minimorum, Parisiis latine. Anno sequenti, F. Franciscus Paludanus Ord. Minorum, Lovanii Gallice; item Belgice.*

Ordo hic edendorum.

20 *Quem ordinem hic edendorum teneamus, accipe. Vitam damus primo loco, quæ antiquissima est, apud moniales S. Claræ Conimbricæ conservata: damus autem prout extat in codice nostro Ms. et in impresso Brandani Lusitanice, Latine versam; uti jam diximus supra. Sequentur secundo loco, tamquam auctarium, miracula alia, quæ commissarius Episcopi Conimbricensis anno 1586 collegit ex juratis testibus. Post hæc aderit Relatio Cardinalis de Monte, Episcopi Ostiensis, dicta coram S. D. Urbano PP. VIII, anno 1625,* XVIII *Januarii. Denique coronabit opus hoc, Relatio alia, prius facta ab aliis Rotæ Auditoribus sub Paulo PP. V, qua*

parte

A *parte continet exactam narrationem de aperto, anno 1612, sarcophago sanctæ Reginæ et reperto corpore ejus, quaquaversum integerrimo.*

21 *Igitur ut codici nostro insistamus; sequitur (et erit § 3 hujus Commentarii) Institutio Processus, vi commissionis Episcopi Conimbricensis et litterarum Regis, facta per Commissarium Franciscum de Magalhais Licentiatum; uti mox sequetur: postquam hic posuero titulum, qui in antiquo codice Lusitanico vitæ præfigitur, et est talis.* Liber, qui tractat de bona vita, quam duxit Regina Portugalliæ Domina Isabella, ejusque rebus bene gestis et miraculis, tam in vita, quam post mortem.

§ III. Institutio processus de gestis sanctæ Reginæ, per Commissarium Episcopi, Conimbricæ facti.

Anno Domini 1576, citata Abbatissa S. Claræ. Anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexto, in hac civitate Conimbricensi, in monasterio sanctæ Claræ extra muros, ubi præsens erat in clatris domus locutorii Illustrissima B Domina Helena de Menese Abbatissa dicti monasterii, vocata ad instantiam dicti Licentiati Francisci de Magalhais, qui coram me notario ostendit dictæ Abbatissæ litteram et commissionem Regis Domini nostri, ac Episcopi, ad executionem negotii, in ea contenti : et ab illa postulavit, ut sibi ostendi mandaret vitam sanctæ Elisabethæ Reginæ, quæ in dicto monasterio erat; et miracula ejus, quæ scripta essent in forma authentica, quæ Deus Dominus noster propter illius merita fecerat; ut transumptarentur et authenticarentur.

23 Et dicta Domina Abbatissa visis littera et sancto zelo suæ Majestatis, mandavit statim, ex cartorio dicti monasterii transportari librum quemdam scriptum in pergameno characterum antiquorum manuscriptorum, compaginatum, et coopertum, corio nigro, qui intitulatur ita : Liber qui tractat de bona vita, quam duxit Regina Portugalliæ Donna Elisabetha; ejusque rebus bene gestis ac miraculis, quam diu vixit, et post ejus obitum. *profert vitam S. Elisabethæ.*

C 24 Quem librum dictus Licentiatus postulavit, ut illum facerem ego notarius transumptare; et quod postmodum accedere debebat; ad faciendum summarium aliquorum miraculorum ex plurimis, quæ a dicta Regina fuisse facta, dicebatur : et injunxit dictæ Dominæ Abbatissæ, quod si in Cartorio dicti monasterii aliquæ amplius essent scripturæ, spectantes ad vitam hujus sanctæ Reginæ, et miracula ejus; sibi darentur : et dicta Domina Abbatissa ei respondit, quod in eo fieri debebat diligentia. Et ego Notarius mecum tuli dictum librum, cujus copia talis est, sicut sequitur. Didacus Continho scripsit *quæ jubetur a notario describi.*

VITA

Auctore Anonymo fere coævo.

Ex Codice antiquo monasterii S. Claræ Conimbricæ, Lusitana lingua scripto, hic in Latinum translato.

PROLOGUS AUCTORIS ET FIDES.

Ne lapsu temporis ex hominum memoria excidant, tum vita, quam in hoc mundo duxit nobilissima Domina Elisabetha, Dei gratia, Regina Portugalliæ et Algarbiorum; tum exitus, quem habuit : tum etiam, ut conservetur memoria rerum, quas Dominus noster Jesus Christus per illius intercessionem, tam in vita, quam post mortem, operatus est; describam res ab ipsa, in vivis agente, gestas, dum adhuc recenti recordatione sciuntur, et superstites sunt multi utriusque sexus homines, fide digni, qui illas viderunt atque interfuerunt; quæque toti regno Portugalliæ notoriæ sunt, prout infra narrabimus ejus gesta opera et vitam, nihil addendo, nihi variando, quod a veritate alienum sit. *Ex mss.*

CAPUT I.

Majores, fratres, educatio Elisabethæ.

Hæc Regina originem traxit e Domo Aragonica, filia Regis Petri et Reginæ Constantiæ. Hic Rex Petrus fuit filius Regis Jacobi et Reginæ Violantæ; filiæ Regis Hungariæ *a*. Rex iste Jacobus eripuit Mauris insulas, Majoricam et Minoricam et Ebusum et Ophiusam *b* et totum Valentiæ regnum; fecitque illa juris sui; et obtinuit Murciam adjuvando Regem Castellæ *c*. *Majores Elisabethæ,* E a b c

3 Regina Constantia fuit filia Regis Manfredi, qui Manfredus fuit filius Imperatoris Frederici *d*. Dum vero esset adhuc Infans Rex Petrus, habuit ex Constantia Infantes, filios et filias; et fuerunt, Alfonsus, qui post Regem Petrum regnavit, et sine liberis obiit *e*. Et Jacobus, qui regnavit in Sicilia, et post obitum Alfonsi, regnavit in regno Aragonico *f*. Et Fredericus, qui nunc appellatur Rex in Sicilia *g*. Et Petrus, qui obiit in Regno Castellæ, tempore quo Infantes, Alfonsus et Ferdinandus *h* de la Cerda, bellum gerebant contra Regem Ferdinandum Castellæ *i*; volentes nominari reges, Alfonsus quidem Rex Castellæ; Ferdinandus vero Rex Legionis. Habuit quoque filias Violantam, quæ fuit uxor Regis Roberti *k*, filii Regis Caroli *l*, fratris sancti Ladovici, qui fuit episcopus Tolosanus, et hanc Reginam nostram Elisabetham. *fratres et sorores.* d e f g h i k l F

4 Hæc autem Elisabetha tempore suæ nativitatis prodiit ex utero involuta in tegumento pellis, ita ut nullum ejus membrum appareret; quam pellem, Regina ejus mater curavit includi in capsa argentea, quam reposuit inter thesauros suos. Nata autem fuit hæc Elisabetha Regina, quando currebat annus Æræ Cæsareæ millesimus trecentesimus nonus *m*, quia vero mater Regis Petri fuerat filia Regis Hungariæ *n*, et fuerat soror sanctæ Elisabethæ; huic Reginæ Portugalliæ fuit impositum nomem Elisabethæ. *nativitas insolita.* m n

5 Tempore autem nativitatis ejus magna bella excitata erant inter Regem Jacobum et ejus filium Infantem Petrum, patrem hujus Elisabethæ, adeo ut Rex nollet videre Infantem Petrum filium suum, nec aliquem ex filiis ejus, qui jam erant nati omnes; quamdiu Rex Jacobus vixit; et elegit hanc Elisabetham, quam sibi magnopere dilectam habebat, multoties de illa dicendo, quod sua neptis, et hujusmodi alumna, debebat esse melior mulier, quam omnes, quæ originem habuerunt ex domo Arago- *pax in nativitate ejus conciliata inter patrem et avum.*

nica

Ex MSS.

nica; et in eo tempore fuit reconciliatus Infans Petrus cum dicto Rege patre suo.

o 6 Translato autem ex hac vita Rege Jacobo *o*, regnavit Rex Petrus : et in insulis Majoricarum Jacobus, frater germanus Regis Petri; et iste Rex Jacobus pater in vita sua donavit filio suo Jacobo, qui natus fuit post Petrum, regnum Majoricæ et comitatum Ruscinonensem, et dominium Montis Pessulani. Et dicebat hæc Regina Elisabetha, se recordari, quod dum deferebatur Rex Jacobus, avus suus defunctus, ad Populetum *p*, ubi ipse elegerat suam sepulturam, viderat post eum ire duos Reges, filios suos *q*, et tres Reginas, quæ erant, mater hujus Elisabethæ *r*, et Regina Violanta *s*, quæ fuit uxor Regis Alphonsi Filii Regis Ferdinandi, qui per bellum recuperavit Hispalim a potestate Maurorum; et alia Regina *t*, erat uxor Regis Jacobi, ad quem spectabat regnum Majoricæ.

De exequiis avi et pompa funebri.

7 Jam vero dum regnabat ipse Petrus, misit ei nuntios Rex Angliæ *u*, petens filiam ejus Elisabetham uxorem filio suo, primo heredi. Petiit quoque illam Rex Siciliæ Carolus filio suo Roberto collocandam : cum quo postmodum contraxit matrimonium Violanta, soror germana Elisabethæ. Adeo autem hæc filia Elisabetha erat dilecta a Patre suo, tantaque in æstimatione ab illo habebatur, ut diceret, sibi grave futurum, dimittere filiam hujusmodi e domo sua, per quam cognoscebat, res suas domi et foris mirum in modum prosperari : esse illam dissimilem aliis ejus ætatis puellis, propter eximiæ bonitatis indolem ac virtutem.

Singularis amor patris in hanc filiam.

B

8 Jam dicta porro Violanta ex hac vita migravit *x*, antequam Rex Robertus regnaret : et habuerunt filios, nuncupatos Petrum, et Carolum Ducem Calabriæ, qui postmodum ex hac vita migrarunt, vivente adhuc et regnante illorum patre. Subditi porro dicti Regis Petri opinabantur, quod Rex non sequeretur bonum consilium, quatenus volebat retinere in domo sua dictam suam filiam Elisabetham, et recusabat illam dare alicui ex viris tam nobilibus, qui eam petebant, in matrimonium.

Violanta soror, Roberto nupta.

ANNOTATA.

C

a *Legebatur in versione nostra Ms. id est Latina Romæ facta ex antiqua lingua Lusitanica,* Regis Angliæ; *manifesto errore interpretis, orto ex vocabulo Lusitanico contracte, certe non integre, scripto, cum debuisset scribere* Regis Hungariæ, *uti habet vita impressa a Brandano Lusitanice; et mox num. 4 patebit, uxorem Jacobi I Aragoniæ Regis* Violantam, *aliis* Yolantam, *fuisse filiam Andreæ secundi, Hungariæ Regis; cum dicetur, Violantam illam fuisse sororem Elisabethæ, Lantgravio Hassiæ matrimonio junctæ, et sanctimonia clarissimæ, quæ certo scitur Andreæ Hungrorum Regis fuisse filia, videlicet ex primo ejus thoro; Violanta vero ex secundo : itaque sorores fuerunt non uterinæ. Atque ex illa sancta Elisabetha, sorore aviæ suæ Violantæ, jam dudum anno 1235 Sanctis adscripta a Gregorio PP. IX, Elisabetha nostra nomen in baptismate accepit.*

b Majorica *et* Minorica, *Baleares insulæ in mari Mediterraneo satis notæ sunt. Ebusus et Ophiusa, minus claræ, veniunt nomine communi Pityusarum insularum, spectantque ad regnum Valentiæ. In nostro Ms. Lusitanico vocantur* Iviça *et* Fromenteira; *quod ultimum nomen interpres Romanus Latine verterat* Frontispicium, *utique ex ignorantia loci.* D

c *Nempe in sociali bello, quod Jacobus Aragoniæ et Alfonsus Castellæ Reges, egerunt contra Mauros Murciæ et Granatæ anno 1266. Quando et Murciam civitatem Rex Jacobus intercepit.*

d *Videlicet* secundi, *sed filius ejus notus.*

e *Regnare cœpit, anno Christi 1285. Obiit autem improlis anno 1291 : et successit in Aragonia frater Jacobus, Siciliæ Rex.*

f *Ab anno 1291 usque ad 1327.*

g *Ex quo, frater suus Jacobus prædictus, Rex Aragoniæ institutus et coronatus fuit Cæsaraugustæ 24 Septembris 1291. Ipse vero supervixit in Sicilia usque ad annum 1337 : ante quem annum hic insinuatur per illud* nunc, *vitam Elisabethæ scribi cœpisse. Qua de re vide Comm. prævium num. 17.*

h *Legebatur hic in utroque textu Lusitanico,* Anfonsus *et* Joannes, *indubie per errorem, pro* Alphonsus *et* Ferdinandus. *Fuerunt namque Alphonso X, Castellæ Regi, filio Ferdinandi Sancti, duo filii ex conjuge sua Violanta seu Yolanta, filia Jacobi primi Aragonum Regis, avi Elisabethæ nostræ; Ferdinandus Primogenitus, et Sanctus secundo loco natus. Ferdinandus hic, vivente patre Alphonso, suscepit ex Blanca, sancti Ludovici Francorum Regis filia, binam prolem masculam, dictos historicis communiter* de Cerda *sive* de la Cerda, Alfonsum *et* Ferdinandum; *et Ferdinandus horum pater obiit anno 1275. Hi juvenes jure paterno succedere debebant in regna avi sui Alfonsi X; sed hic, seclusis nepotibus, regnare voluit filium suum secundo genitum Sancium, qui et cum ipso et post ipsum regnavit. Hæc præmonenda fuerunt, ad elucidandum præsentem historiæ locum ubi Infantes de la Cerda vocantur* Alphonsus *et* Joannes; *quod differt a communiore Historicorum placito, appellantium illos,* Alfonsum *et* Ferdinandum, *uti et appellat Bonifacius PP. VIII in suo brevi ad Ferdinandum, Sancii filium, Alfonsi X nepotem, tunc Castellæ et Legionis Regem, quem hortatur, ut concordiam ineat cum patruelibus suis, videlicet* Alfonso et Ferdinando, natis quondam Ferdidandi patrui tui. *Ita apud Odoricum Reynaldum ad annum 1301, num. 21. Vel igitur textus noster hic aberrat, dum Alfonsi de la Cerda fratrem vocat* Joannem, *pro* Ferdinando; *vel Ferdinandus hic debet binominis fuisse, quod aliunde nondum didici.* E F

i *Hic Ferdinandus, uti jam dixi, filius Sancii, nominis sui quartus, regnavit ab anno 1295 usque ad 1312. Hoc igitur intervallo temporis prædictus Infans Petrus, Aragonum Regis filius, occubuerit in bello Castellano.*

k *Dominati in regno Neapolitano post patrem Carolum, anno 1309 defunctum, usque ad an. 1343.*

l *Qui Carolus, nominis sui secundus in regnis Siciliæ, præter duos, hic nominatos filios, Robertum et Ludovicum, genuit ex Maria, Hungariæ regina, septem vel octo alios, et filias sex, rara principibus felicitate. Quorum nomina si quis no-*

scere

A *scere cupiat, consulere potest Nicolai Parthenii Giannettasii Societatis nostræ Historiam Neapolitanam tom. 2, pag. 57, et alios. Huc id non magnopere spectat.*

m *Est is annus a nativitate Christi Domini millesimus ducentesimus septuagesimus primus. Epocha namque Æræ Cæsareæ anticipat epocham Christi annis triginta octo : atque adeo ubicumque inveneris in hac Vita certum annum Æræ Cæsareæ, detrahe annos 38 et habebis annum Christi, Æræ prædictæ correspondentem. Hæc notanda initio fuere, ut ne lector, minus Chronologiæ peritus, hæsitet in sequentibus, ubi scriptor passim utitur eadem Æra.*

n *Hic iterum legebatur,* Regis Angliæ, *per errorem, uti sequentia verba declarant, quibus Violanta, mater Petri Aragoniæ Regis, vocatur* soror sanctæ Elisabethæ, *utique Hungaricæ; uti jam notavi supra annotat.* a.

o *Anno regni sui sexagesimo secundo, Christi 1276.*

B p *Monasterium celebre in Catalaunia, ab ipso Jacobo Rege fundatum, in suam successorumque regum sepulturam. Vulgo,* Poblete.

q *Videlicet Petrum et Jacobum; ille Rex Aragoniæ, iste Majoricarum, a vivente Patre nominati.*

r *Uxor Petri Regis Aragoniæ prædicti, Constantia.*

s *Filia Jacobi et soror Petri, Regum Aragoniæ; uxor vero Alfonsi X Castellæ Regis.*

t *Nomine* Esclaramunda, *Rogerii Bernardi Comitis Fuxensis filia, per maritum Regina Majoricarum.*

u *Videlicet Eduardus, nominis sui quartus, qui regnavit ab anno 1273; et anno 1307 mortuus, successorem habuit filium suum Eduardum quintum.*

x *Anno 1302; post matrimonium quinquennale, cum Roberto contractum anno 1297. Supervixit autem socer ejus Rex Carolus usque ad annum 1309; quo Robertus, ducta jam uxore altera, cœpit regnare.*

C

CAPUT II.

A multis expetita in uxorem, desponsatur Lusitaniæ Regi Dionysio; ad eumque deducitur maximo patris sensu, ab amorem quo filiam illam prosequebatur.

Elisabetha in conjugem a pluribus petita,

Cum itaque dicta Elisabetha ita educaretur in domo patris sui, post obitum avi sui Regis Jacobi; jamque pervenisset ad ætatem novem annorum, ex hac vita migravit in Lusitania Rex Alfonsus die decima sexta *a* mensis Februarii; Æra millesima trecentesima decima septima, et cœpit ibidem regnare Dionysius ejus filius : qui audiens, Petrum Aragoniæ Regem, qui per id tempus ob facinora bellica resque præclare gestas, excellebat, fama ubique terrarum divulgatus; habere duas filias legitimas, ex quibus una erat dicta Elisabetha; misit eidem legatos suos et procuratores, qui dictam ejus filiam sibi peterent uxorem. Pervenerunt autem legati isti ad domum Aragoniæ, eo tempore, quo similiter illuc venerant nuntii Regis Angliæ *b*, et filii Regis Caroli *c*, omnes prætendebant sibi uxorem eamdem Elisabetham.

Ex mss.

a Rege patre, omnibus consideratis.

10 Inter hæc considerans dictus Rex Petrus, quod unus illorum, qui volebant matrimonium contrahere cum filia sua, erat jam Rex; quodque filia sua poterat discedere e domo sua cum titulo Reginæ Portugalliæ; considerans item, quod inter se et dictum Regem Portugalliæ Dionysium nullum intercederet impedimentum sanguinis, vel alterius generis; quodque ea de causa posset hujusmodi matrimonium contrahi absque dispensatione Pontificis Romani; qua opus fuisset, filiam suam si despondisset filiis Regis Angliæ, aut Regis Caroli, propter consanguinitatem, quæ intercedebat. Considerans denique Petrus, quod (tametsi ægre a se dimitteret filiam illam) id tamen Deo disponente fieret in gratiam ejusdem filiæ (hæc enim jam tum in tenella ætate deserviebat Deo per orationes, jejunia et eleemosynas; solabaturque legatos, qui ad patrem suum missi tam celeriter fuerant a Rege, quocum dispensatio ad contrahendum necessaria non erat) consentit in matrimonium ejus, E cum Rege Lusitaniæ Dionysio ineundum : et mox contracta fuerunt sponsalia per procuratores, Equites, ad id a Rege Lusitaniæ deputatos *d*, subditos ejusdem Regis, e Lusitania oriundos.

desponsatur Regi Lusitaniæ

Sensus patris ob discessum filiæ.

11 Dies certus, in quo deberet Rex Aragonum mittere suam filiam Regi Portugalliæ, constitutus fuit : misitque pater cum illa episcopum Valentiæ *e*, et alios equites ex nobilioribus sui regni; quamplurimas etiam matronas et virgines aliasque mulieres : magna item munera et supellectilem argenteam ei dederunt Rex et Regina illius parentes. Regi porro Petro, patri ejus, molestum erat, et extraneum ei videbatur, quod a domo sua prædicta filia, quam tantopere diligebat, existimabatque, quod, illa in domo sua commorante, recipiebat a Deo magna beneficia. Et hoc multoties repetebat.

Iter suadetur maritimum,

12 Ideo Legati Regis Portugalliæ timentes, ut Rex tandem permitteret discessum filiæ suæ; concilium ei dederunt, ut propter infesta bella, quæ eo tempore gerebantur inter Regem Castellæ Alfonsum *e*, et Infantem Sancium ejus filium, qui post eum regnavit; dicta Elisabetha per mare iter faceret ad F regnum Portugalliæ. Timebat quippe etiam Rex ipse Petrus, ne propter subsidia, quæ ferebat dicto Infanti Sancio contra Regem Castellæ ejus Patrem; dictus Rex Castellæ forsan impediret iter filiæ suæ. Quamobrem et determinatum fuit, ut mari faceret iter.

mutatur a patre in terrestre.

13 Attamen Rex mutato consilio, dixit suæ filiæ : Deus qui te vocavit ad hoc matrimonium, et te custodivit, ut exires e domo mea, Regina nominata; ipse dignetur te custodire sine impedimento in hoc itinere. Et tunc iniverunt iter versus Lusitaniam per regnum Valentiæ, et Rex comitatus fuit filiam suam, illamque amplectabatur cum lacrymis, dicens : Vidistisne hominem, tam male consideratum, quam ego sum, qui dimittat a se rem toto mundo carissimam dilectissimamque? Et multoties illi suam benedictionem dabat, dicens : Filia tu terras petis alienas : ego te educavi et docui; nihil amplius habeo quod tibi consulam. Nullam equidem vidi creaturam, quæ possit tecum comparari, quod spectat ad intellectum et bonos mores, quibus dotata es. Atque ita

et filiæ ultimum bene precatur.

discessit

Ex mss.

discessit Rex a filia sua; et plurimi equites tam Aragonum, quam Catalaunorum illam porro comitati fuerunt usque ad regnum et dominationem Castellæ.

Excipitur honorifice a patruele Sancio. 14 Ubi primum eo pervenit, obviam habuit Infantem Sancium fratrem suum patruelem, qui magnos honores exhibuit tum Reginæ, tum omnibus equitibus, illam comitantibus, et dixit: Soror mea, plurimum sibi me obstrinxit Rex Petrus pater vester, per copias auxiliares, quas mihi hoc bello submisit: nec scio alium, cui plura debeam toto mundo, quam ipsi. *deduciturque in Lusitaniam;* Quamobrem ego quidem magnopere vellem te comitari ac deducere usque in Lusitaniam : sed nequeo; quia magnis denuo hic occupor bellis, quæ me loco cedere non permittunt. Attamen tecum mittam Infantem Jacobum, germanum meum et tibi fratrem patruelem, qui te comitabitur, et salvam perducet in Lusitaniam. Tum Infans Jacobus sponsam regiam deduxit usque ad terram Brigantiæ *f* regni Lusitaniæ.

B *ubi consignatur missis obviam a Rege sponso.* 15 Cum vero illuc advecti sunt, invenerunt ibi Infantem Alfonsum, fratrem germanum Regis Dionysii; et Comitem Portugalliæ, qui nuncupatur Gundisalvus, cum alliis plurimus Portugalliæ Præsulibus et Equitibus, qui illic expectabant ad inserviendum Reginæ. Tum vero dictus Infans Jacobus, consignata Regina dictis Lusitanis, reversus est in Castellam : isti vero illam porro duxerunt ad oppidum Trioncosum *g*, ubi rex Dionysius ei obviam venit, ibidemque celebratæ fuerunt nuptiæ *h*, : et Rex designavit ei officiales ad servitium, ac dominia ad usum *i*.

ANNOTATA.

a *Dies* XVI Februarii, *legitur in apographo Lusitanico Ms. in impresso autem apud Brandanum est dies* XIII *ejusdem mensis, alterutrius errore. Vasconcellus in gestis Alfonsi hujus, diem obitus nullum signat, contentus dicere, obiisse anno Christi 1279; qui etiam in hac Vita designatur per annum Æræ Cæsareæ 1317. Diem ego* XVI Februarii *præfero; quia in libro obituario ecclesiæ sanctæ Crucis Conimbricæ legitur Rex obiisse* XIV Kal. Martias, *teste Brandano Part.* IV.

C b *Eduardi, ut jam notavi ad cap.* I, *litt.* u.

c *De Carolo hoc, ejusque filio Roberto, satis etiam dixi ibid. litt.* l *et* x; *quod nempe Robertus pro Elisabetha nostra, quam ambiebat, tandem anno 1297 duxit ejus sororem Violantam.*

d. *Nominantur a Vasconcello uti et a Curita, legati isti,* Joannes Velho, Joannes Martinius *et* Vascus Pirezius.

e *Hic S. Ferdinandi, Regis Castellæ filius, Violantam Petri Aragonici sororem duxerat, primogenitique sui Ferdinandi demortui filiis prætermissis, successionem regnorum contulit in filium secundo genitum Sancium; qui et ipsum patrem deinde bello exagitavit atque expulit e suis ipsius regnis improbus hac parte filius. Huic Sancio, contra patrem ejus Alfonsum, suppetias tulit Petrus Aragoniæ Rex, atque ita recepta protectaque a Sancio Elisabetha, per regnum Castellæ deducta fuit in Lusitaniam.*

f *Brigantia, nota urbs, cum titulo Ducatus in Lusitania, versus limites regnorum Legionis et Gallæciæ.*

g *Lusitanis* Trancoso; *quod media nondum via est a Brigantia Ulissiponem versus; in episcopatu Visensi, inter Lamegum et Guardiam.* D

h *Anno, inquit Vasconcellus, humanæ salutis 1282, mense Augusto.*

i *Ita in more positum esse Regibus Lusitaniæ, dicit idem Vasconcellus, ut sibi nuptis assignent peculiares reditus ex certis oppidis amplissimos; peculiares quoque aulicos ac ministros.*

CAPUT III.

Occupationes Reginæ in aula. Filia Constantia, Regi Castellæ nupta, moritur. Ejus animam e purgatorio liberat videtque.

Occupationes Reginæ jam nuptæ. Hæc Regina postquam nupta fuit, incepit se occupare in servitio Dei, dando eleemosynas pauperibus juxta facultates suas, jejunando, commiserando errantium et oppressorum, et recitando horas Canonicas breviarii : colligebat quoque in filo uniones; E aliosque labores faciebat manuales, mandabatque talia fieri a suo quoque gynæceo, matronis atque virginibus; regebatque suam domum tam provide et solicite, acsi jam pervenisset ad ætatem viginti quinque aut triginta annorum. Hoc modo cœpit Regina transigere suum tempus ac disponere de redditibus suarum terrarum : quæ vero sibi dabantur a Rege, magna parte distribuebat in pauperes, egenos, et monasteria et mulieres verecundas ac in necessitatibus constitutas.

Anno ætatis 17 parit filiam Constantiam, a b 17 Cum pervenerat Regina ad ætatem decem et septem annorum *a*, peperit filiam Constantiam, quæ postea fuit conjux Regis Castellæ Ferdinandi *b*, ex eaque Constantia dictus Rex Ferdinandus habuit filos, Alfonsum Regem Castellæ *c*, et Eleonoram, *c* quæ fuit Regina Aragoniæ et Uxor Regis Alfonsi *d*, *d* filii Regis Jacobi fratris dictæ Reginæ Elisabethæ; et ex hac vita migravit Regina Constantia in ætate juvenili *e*. *e* Evenit autem quod paulo post, quam dicta Regina Constantia ex hac vita migravit, dum iter faciebat Elisabetha cum Rege Dionysio marito *quæ deinde nupta et mortua* suo ex oppido Sanctarem *f* ad civitatem Ulissiponensem; cum pervenisset ad oppidum, nuncupatum F Azambuia *g*; *f g* quidam eremita occurrit Reginæ, clamans, et dicens : Per Deum te precor, Domina, exaudi me, quia habeo quod tibi dicam; prohibitus autem sum a tuis famulis circum circa comitantibus, ne tecum loquerer, et ad te pervenirem.

et pœnas purgatorii sustinens. 18 Regina id audiens, mandavit, ut ad se adduceretur eremita; qui alta voce, ita ut circumstantes audire possent, sic locutus est : Domina Regina Castellæ, filia tua, Constantia, ex hac vita migravit, et in somniis mihi apparuit aliquoties in eremitorio, *matris opem implorat;* in quo vivo, dicens mihi, quod tibi nuntiarem, qualiter pœnas purgatorii ferebat; atque sibi subvenires; et modus subveniendi, esset talis. Nimirum, ut curares pro ea missam celebrari singulis diebus per anni spatium a presbytero casto, qui offerat sacrificium super altare, prout est ordinatum a sancta matre Ecclesia.

peractisque divinis per annum sacrificiis 19 Audito eremitæ nuntio, circumstantes inceperunt ridere, dicentes. Si Regina Constantia pœnas pateretur in purgatorio, debebatne in somniis apparere tibi? An vero patri, aut matri suis, ejusve fratri?

A tri? Regina vero interrogavit, utrum aliquis cognosceret dictum eremitam; qui responderunt, quod nemo ex illis illum cognoscebat, nec sciebat locum habitationis ejus, et postquam in dicto loco de Azambuja requieverunt, fecit et mandavit Regina quæri dictum eremitam ad loquendum cum eo, quem non invenerunt; nec sciverunt locum, ubi habitat, aut iter quod arripuerat. Et Regina retulit supra dicta Regi Dionysio, qualiter præfatus eremita ei apparuerit; quodque postmodum mandaverit illum quæri; sed repertus non sit.

ex mandato eremitæ

20 Rex vero respondit, esse consentaneum fieri id, quod eremita asseruit: et Regina mandavit, quæri quemdam sacerdotem, Ferdinandum Mendes, qui prout passim homines credebant, in statu virginitatis a nativitate sua permanebat, eratque honestus et castus vir: cui Regina injunxit, quod ex ea die Missam celebraret pro anima filiæ suæ Constantiæ, Reginæ Castellæ, per singulos sequentes dies, per totum unum annum et usque ad complementum ejus. Quod ita fecit dictus Ferdinan-
B dus Mendes.

et voluntate Regis;

21 Anno autem finito, dum Rex et Regina residerent in civitate Conimbricensi, apparuit in visione quadam nocte dicta Constantia dictæ matri suæ Elisabethæ, et secundum ea, quæ referebat dicta Elisabetha, sibi apparuit vestimentis albis vestita, et dixit: Domina mea mater, jam libera sum a pœna, qua torquebar, et vado ad locum, ubi in perpetuum nullam pœnam patiar: laudatus sit Deus in æternum. Regina vero in dicta visione, a somno excitata, id Regi nuntiavit; qualiter sibi apparuerit filia sua inter somniandum.

apparuit matri filia, gratias agens, et abiens in cælum;

22 Diluculo autem, dum esset Regina suo in loco, ad audiendum Missam, venit dictus clericus Ferdinandus Mendes ad eam, dicens: Domina, pro quo nunc tibi placet, ut in posterum Missas celebrem, quia jam annus finitus est, ex quo mihi mandasti, ut celebrarem pro Regina filia vestra? Regina vero dicebat, quod in illa hora, et quando visionem illam vidit, non fuerat recordata de dictis Missis, quas pro ea celebrari mandaverat; id vero
C tunc recognoscens, gratias Deo egit, in ejusque honorem fecit celebrari alias Missas solennes per religiosos presbyteros; et alias eleemosynas elargita est.

quam ob rem mater gratias Deo solenniter egit.

ANNOTATA.

a *Igitur anno Christi 1288, utpote nata ipsa anno 1271.*

b *Iste fuit filius Regis Sancii; nepos Alfonsi ex amita Elizabethæ Iolanta, pronepos Ferdinandi sancti, pariter Castellæ Regum sui nominis* quartus; *duxitque Constantiam, Dionysii atque Elisabethæ Regum Lusitaniæ filiam, anno 1301, tunc natam annos 13. Suscepit ex ea Ferdinandus duos tantum Infantes, de quibus mox, Alfonsum atque Eleonoram.*

c *Qui fuit* undecimus *sui nominis, atque ab obitu patris sui Ferdinandi, subitanea morte defuncti anno 1312, cœpit regnare adhuc plane infans, regnavitque ad usque an. 1350, quo obiit.*

d *Hic Alfonsus Aragoniæ Rex IV sui nominis; Jacobi II filius; duxit tandem anno 1329 Eleonoram, Alfonsi Regis Castellæ sororem, ex eaque sibi neptem Reginæ nostræ ex filia Constantia; ipse nepos ejusdem ex fratre Jacobo.* Ex Mss.

e *Anno 1313 die 18 Novembris, uti notat Brandanus ex Obituario Canonicorum Regul. de Oliveira, Archiepiscopatus Bracarensis, non diu superstes post obitum mariti Regis Ferdinandi, qui inciderat in diem 7 Novembris anni præcedentis.*

f *Hispanis* Santaren, *Latinis passim* Scalabis; *olim, ut aiunt,* Julium Præsidium; *prope Tagum fluvium. Distat Ulissipone leucas circiter quatuordecim.*

g *Vasconcello vocatur Latine* Arambuja, *aliis* Azambuja. *Ex itinere, quod Reges instituebant Scalabi Ulissiponem, et colligitur, inter utramque illam civitatem, ejus situm quæri debere; estque ad dextram Tagi ripam, fere media via.*

CAPUT VI.

Nascitur Elisabethæ filius, successor Alfonsus. Æquanimiter fert lubricos amores mariti. Pacem conciliat inter Reges Castellæ et Aragoniæ. E

Cum porro Regina Elisabetha pervenisset ad ætatem viginti annorum, peperit filium Regem Alfonsum Portugalliæ, istius nominis quartum, qui natus fuit in civitate Conimbricensi die octava Februarii anni millesimi trecentesimi vigesimi noni *a*, qui regnavit post Regem Dionysium, patrem suum *b*, et dum esset Infans, uxorem duxit Beatricem, filiam Regis Sancii *c* Castellæ, et Reginæ Mariæ, uxoris dicti Regis Sancii; quam, dum puella *d* adhuc esset, adduxerunt ad regnum Portugalliæ, illamque educarunt Rex Dionysius et Regina Elisabetha, prout decebat filiam Regis.

Elisabeta an. 20 ætatis, parit filium, in regno successorem.

24 Cumque viverent maritaliter præfati Reges Dionysius et Elisabetha, observantes obligationes matrimonii, ut oportet inter conjuges; non defuerunt, qui Regem allicerent ad peccandum cum aliis infestis mulieribus et concubinis, illumque dimoverent a sua conjuge, et incepit Rex habere concubinas; genuitque ex illis filios. Regina autem, F licet eo tempore in ætate juvenili versaretur, sciretque quidquid Rex faciebat, nihilominus simulabat coram hominibus, acsi sua id nihil interesset. Quando autem ei referebant; nunc Rex talem, nunc talem admisit concubinam; tunc ipsa, monstrans id sibi curæ non esse, incipiebat orare et legere suos libros, et intendere aliquibus rebus, spectantibus ad servitium et laudem Dei cum suis matronis et virginibus.

Leniter fert lubricos mariti amores,

25 Propter hanc Reginæ indolem et animi compositionem, quæ Rex non ignorabat; consciusque, qualiter tacendo suum occultabat dolorem et fastidium, nec ulli conquerebatur; ipse ab errore suo et injuria, quam suæ uxori faciebat, revocatus est; timebatque Dei iram, quia non observabat matrimonii leges, prout a Deo et sancta Ecclesia stabilitæ sunt. Propter has considerationes, incepit Rex desistere a prava consuetudine peccandi. Quod si quando deinceps in simile peccatum incideret, id tam occulte faciebat, ut nulli innotesceret.

eoque reducit ipsum ad saniora concilia,

26 Habuit interea Rex filios et filias ex dictis mulieribus

ex mss. mirantibus subditis, quod tam patienter illa ferret.

mulieribus : quos Regina benigne tolerabat atque ad se adduci mandabat; quibus et vestimenta et alimenta subministrabat : quin et educabat illos, atque in nutrices eorum æque ac in alumnos plurima conferebat bona. Hinc præcipue mirabantur familiares et subditi ejus, quod tanta cum esset Regina, in tam juvenili ætate constituta, tanto intellectu et mentis compositione a Deo prædita, nullum in se dolorem aut rancorem conciperet ex actis talibus, ex quibus mulieres non mediocri solent excruciari dolore.

Conciliat Regi fratrem ejus,

27 Postquam Regina venit in Lusitaniam, exorta fuit discordia inter Regem Dionysium, et Infantem Alfonsum ejus fratrem. Quod considerans Regina, jamque videns, Regem obsidere aliquot castella, quæ Infantis erant, ne invalesceret discordia, tractavit per se et per suum consilium, tum Prælatorum, tum et aliorum proborum virorum, quo modo componi pax posset inter Regem et ejus fratrem Infantem. Deinde ad concordiam et pacem faciendum, tradidit ipsa Regi oppidum de Sintra, quod possidebat dono Re-
B gis, deditque Rex alia loca Infanti, quo se sustentaret redditibus illorum : effecitque ut Infans remaneret cliens Regis, eique clientelam præstaret, quoties opus foret.

et aliorum odia, qua potest, tollit.

28 Si quando animadvertebat, Regem animo commotiorem esse in aliquem subditorum non justa de causa, ex prava suggestione malevolorum; dextre placabat iram ejus, explicando rei veritatem, ut erat. Numquam tamen voluit deprecari Regem, ubi de justitia agebatur, ut malefactoribus justas pœnas remitteret. Quod si odia forte discordiæque nascerentur inter subditos regni sui propter damna illata aut homicidia; ipsa statim per se et per alios operam dabat, ut dissidentium animi reconciliarentur; et pax coalesceret. Quod si, qui damna intulerant, non haberent quo satisfacerent; ipsa Regina e bonis suis satisfaciebat parti læsæ, quo concordia redintegraretur. Et sane miram capiebat voluptatem ex eo, quod videbat inter suos, sublatis dissidiis odiisque, concordiam regnare.

Orta inter Reges Castellæ et Aragoniæ discordia,

C 29 Cum magna excitata esset discordia inter Regem Ferdinandum Castellæ, generum hujus Reginæ et Regem Jacobum Aragoniæ, fratrem ejusdem Reginæ, propter loca nonnulla et oppida, quæ Rex Aragoniæ tenebat, erepta Mauris armorum vi : quæque Rex Castellæ ad suam proprietatem spectare dicebat; Rex vero Aragoniæ contrarium asserebat : atque etiam super rebus aliis et prætensionibus, inter eos existentibus : hæc Regina Elisabetha, considerans quam irreparabile damnum ex tali bello sequeretur in Hispania; unde et plurimæ mortes subditorum hominumque innocentium, plurimæque ruinæ locorum et civitatum evenire necesse esset.

ex qua prævidens gravia Christianis proventura damna,

curat litem in arbitrio Regis Lusitaniæ poni;

30 Intelligens quoque et timens, quod, si hoc bellum per multum tempus duraret inter dictos Reges; Mauri et infideles, Catholicæ fidei inimici, possent inter se uniri, et arma sua Christianis inferre : ut hujusmodi bellum et discordia, quæ inter dictos Reges exorta erat et crescebat, evitaretur, tantopere hæc Regina laboravit per se et alios, ut dicti Reges Castellæ et Aragoniæ in eo convenirent et compromitterent, ut Rex Portugalliæ Dionysius, judex esset super hujusmodi negotio. Hinc se obligarunt sub certis pœnis, ut starent ju-

dicio, quod Rex Portugalliæ inter eos determinaret, D
et obedirent cuicumque sententiæ, ab eodem prolatæ.

quocum ipsa tendit Turiasonem, locum conventus. e

31 Quamobrem venerunt Rex Dionysius et hæc Regina Elisabetha ad civitatem Turiasonensem *e*, dominii Regis Aragoniæ, transeuntes per regna Legionis et Castellæ; et in dicta civitate insimul fuerunt congregati Rex Ferdinandus Castellæ et Regina Constantia, ejus uxor, et Regina, mater Regis Ferdinandi, Maria, et plurimi Infantes virique admodum divites Castellæ et Legionis, et plurimæ ac nobiles matronæ : in eadem quoque civitate præsentes fuerunt Rex Jacobus Aragoniæ, frater germanus hujus Reginæ, et Regina Blanca, ejus uxor *f*, plurimique viri et feminæ nobiles Aragoniæ et Catalauniæ. f

ubi Rex Lusitaniæ litem inter dissidentes componit;

32 Dictus autem Rex Dionysius inter eos extitit, ad illos componendum in pace, et justitiam administrandum, prout secundum jus foret consentaneum. Qui imprimis audivit rationes Regis Castellæ, quas adducebat et allegabat ad confirmandum jus suum :
et postea audivit rationes Regis Aragoniæ, quas ille E
allegabat exadverso : et visis utriusque partis rationibus, judicavit inter eos, prout de jure cognovit : atque ita dictos Reges ad concordiam reduxit, ut omne malum ac discordiam, inter eos excitatam, propter dictas prætensiones, penitus extingueret.

omnesque læti redeunt ad se.

Facta hæc sunt, non anno Christi 1342, sed 1304. g

33 Discesserunt autem ex isto loco Reges prædicti, omnino reconciliati inter se, atque etiam pacti sunt nova amicitiæ fœdera, ut alter alterum adjuvaret contra hostes suos : et unusquisque ad regnum suum se contulit. Rex autem Dionysius, et hæc Regina Elisabetha demorati fuerunt extra suum regnum Portugalliæ, pro dicta pace componenda, ex prima hebdomade Julii, quo discesserunt a regno suo, usque ad festivitatem sanctæ Mariæ in Septembri, ad quam festivitatem reversi fuerunt ad regnum Portugalliæ, qui annus tunc temporis computabatur millesimus trecentesimus quadragesimus secundus Æræ Cæsareæ *g*.

ANNOTATA.

F

a *Videlicet Æræ Cæsareæ, qui est Christi 1291.*

b *Ab anno Christi 1325, quo pater mortem obiit.*

c *Istius nominis quarti.*

d *Sciendum, hoc matrimonium contractum fuisse a parentibus anno 1298 inter Alfonsum, tunc septennem et Beatricem quinquennem, suo tempore ineundum. Ex illo tamen anno Beatrix in Lusitaniam traducta, sub disciplina Elisabethæ nostræ præcipue educata et instituta fuit; uti in hac ejus vita non semel confirmatur. De anno initi matrimonii paulo post dicetur. Interea adscribo dicta hac de re Marianæ nostri lib. 15 cap. 2.* A Castellæ Rege *Sancio IV*, Dionysius Lusitanus in partes attractus, initio fœdere; quod gemina affinitate confirmatum est. Constantia, Dionysii filia, ... juncta Ferdinando est. Alcanitii . . . solemnitas peracta eo majori publicæ lætitiæ significatione diuturnæque concordiæ certiori spe; quod Beatrix, Ferdinandi Regis soror; Alfonso, Dionysii filio et heredi, octo annos nato, desponsata est. Et quo major esset fides, de matris Reginæ manu, socero tradita atque in Lusitaniam missa est. *Hinc et nonnulla, quæ in*

decurs

A *decursu vitæ hujus de Elisabetha nostra et Beatrice, nuru ejus atque alumna, paucis subinde memorantur, claritatem accipient majorem.*

e Turiaso, *urbs episcopalis in finibus Aragoniæ, versus regnum Castellæ. Videtur urbs illa ab interprete Latino confusa fuisse cum Tarascone in Provincia, quæ huc non spectat.*

f *Quæ fuit filia Caroli II Regis Neapolitani.*

g *Ita correxi. Legebatur enim in utroque codice Lusitanico* duodecimus, *qui annus convenire hic non potest, sive æram Cæsaris sive Christi Domini accipias. Certum namque est ex historicis, Hieronymo Surita, Aragono; et Francisco Brandano, Lusitano; aliisque; congressum Regum, Jacobi Aragoniæ; et Ferdinandi Castellæ; arbitrium inter illos agente Rege Dionysio Lusitaniæ, factum fuisse anno Christi 1304, qui est æræ Cæsareæ 1342.*

CAPUT V.

B

Regina iteratas inter maritum et filium discordias prudenter componit. Ipsa, ex aula dimissa et bonis spoliata, restituitur.

Nuptiæ filii Alfonsi et Beatricis Castellanæ a

Postquam reversi sunt Rex Dionysius et Regina Elisabetha de regno Aragoniæ, fecerunt nuptias Infantium sponsorum, Regis Alfonsi eorum filii, et Beatricis *a*. Factæ autem fuerunt solennissime in nobili civitate Ulissiponensi : cum vero jam dictus Rex Alfonsus, dum Infans esset, veniret in partem regni cum uxore sua, ac de mandato patris commoraretur Conimbricæ, voluit pietatis ergo visitare ecclesiam sancti Vincentii Ulissiponensis, et relinquens Infantissam suam uxorem et filium suum, jam tum natum, Infantem Petrum, Conimbricæ, iter ingressus est *b* : postquam vero illic pietati suæ operam sufficienter dederat, venit ad oppidum, quod vocatur Sintra *c*. Interea Rex et Regina, illius parentes, discedebant Scalabi, Ulissiponem petentes.

C *Dionysius Rex filium Alfonsum persequitur, d*

35 Cum Rex eo pervenisset, persuasum illi fuit a nonnullis, uti dicebatur, redigere filium in suam potestatem *d*. Quæ res tam secreto fuit acta, ut nemo unus quidquam sciret præter consiliarios ipsos. Morabatur illo tempore Infans adhuc Sintræ : et Rex pater processit ad locum, Lumear dictum, distantem leuca una Ulissipone; misitque illa nocte varias militiæ copias eo versus, ubi infans erat, mandans, ut vias omnes insiderent, quæ Sintram ducunt; nec sinerent quemquam eo transire ; ne quis forte consilium Regis filio proderet.

qui ope matris evadit;

36 Dormiebat Rex nocte illa cum Regina, atque ita clam curavit parari omnia, ad iter necessaria, ut nihil consiliorum ejus aut agendorum prius innotuerit Reginæ, quam Rex discederet. Tum vero recogitans, quod discesserat clam se, cum armata manu; suspicari cœpit, id quod erat, velle Regem sibi subigere filium Infantem; ac statim certos homines dimisit per vias diversas, qui certiorem facerent Infantem et fugam suaderent, priusquam eo loci Rex perveniret. Res successit ex voto Reginæ. Nam Infans, priusquam Rex cum suis Sintram adveniret, am certior factus de secreto ejus consilio, statim ex oppido discessit, venitque ad locum illum, ubi ejus mater, quam à longo tempore non viderat, morabatur. *Ex mss.*

moneturque ab ea,

37 Interea autem dum istæc dubio eventu agebantur, Regina cum suo gynæceo continuis operam dabat orationibus, curabatque multas celebrari Missas et officia recitari divina : et per has Reginæ orationes et pia opera, creditum fuit, Deum grande malum et gravissima damna avertisse a regno Lusitaniæ, quæ ei impendebant, si Rex in dicta civitate filium occupasset. Accesserant namque ad dictum oppidum cum Rege æmuli nonnulli, quibus (uti dicebatur) volupe fuisset, a Rege castigari filium Infantem. Ideoque quod per se ipsi facere non poterant; optabant illa nocte perfici ab instigato Rege in Infantem. Regina porro dimittens filium, materne ac potenter monuit, ut dicto audiens esset Regi; cum ipso rediret in gratiam; ipsum debito honore et obsequio prosequeretur. *ut Regi obsequatur.*

Suggestione malignorum

E

38 Post aliquod vero tempus, dum Rex demorabatur in oppido Scalabi, iterum suaserunt ei quidam, ut dimitteret Reginam, eamque privaret villis et oppidis ac redditibus, quæ habebat; significantes ei, quod nihil poterat statuere in domo sua, licet occultum, contra Infantem; quod non perveniret ad aures Reginæ, quæ de eo faceret certiorem Infantem; prout in dicto oppido Sintra evenerat; ubi Rex cogitavit, illum posse sub sua potestate redigi, quodque, si Regina haberet sua loca et oppida, ac reciperet redditus suos, semper ex eis poterat subvenire Infanti ad illum sustentandum

jubetur Regina recedere ex aula, et spoliari bonis suis; e

39 Tali motus consilio Rex, constituit, ut Regina discederet ad oppidum Alanquer *e* : et illam privarunt locis, oppidis et redditibus, quæ habebat. Cumque Regina obedienter id ferens, perveniret ad dictum oppidum, in eoque moraretur, convenerunt ad eam viri nobiles, Reginæ clientes, qui arces ipsius et munita loca, jurata fidelitate obtinebant; insinuantes, quod, si Regina privaretur oppidis et locis, ac bonis quæ habebat, aut dimittenda esset a Rege, possent ipsi bellum inferre Regi ex dictis arcibus, si in illis Regina recipi vellet. Venerunt quoque ad locum istum alii, qui dixerunt Reginæ, se audivisse, quod Rex eam ejecerat e domo sua, et privaverat bonis, quæ habebat; quodque eo venerant, ut scirent utrum supradicta essent vera, quæ sibi dicta fuerant : ut autem certa esse compererunt, obtulerunt ei sua castella, in quibus posset tuto commorari, si modo vellet; atque ex illis bellum geri ad vindicandum injuriam, ei illatam. F

quod tulit æquanimiter.

40 Ad hæc Regina respondit, quod sibi complacitum erat, quidquid Rex de se disponebat et mandabat; quodque (quandoquidem e servitio Regis aut beneplacito ejus id erat, ut in dicto oppido se contineret) ipsa idem prorsus sentiret probaretque : quando autem Regi placeret, ipse pro se reducenda mitteret, sibique redderet quidquid in regno possidebat. Licet enim a Rege privaretur terris et oppidis suis; ab eo nihilominus sustentari se debere. Et hæc omnia respondit cum incredibili urbanitate.

ac bellum suadentibus ad se vindicandum,

41 Cum vero plurimis, qui de redditibus Reginæ alebantur, displicuisset sermo hujusmodi, qualiter Regina nolebat consentire aut mandare bellum geri; quodque etiam pro nihilo habebat injuriam sibi factam; attento et considerato, quod machinantes dictam

tam

Ex Mss.

tam injuriam contra Reginam, nullum inde honorem aut commodum consequebantur. Consulebatur quoque Reginæ, quod si ex dictis castellis bellum inferret, fore ut breviori tempore restitueretur in bona sua, quibus Rex eam privaverat. Regina vero respondebat omnibus illis, qui simile consilium ei dabant; melius esse, quod ipsa paupertatem ferret toleraretque omnes injurias sibi illatas; quam consentire in bellum propter prædictas causas gerendum.

acriter resistit;

42 Bellum quippe, inquiebat, involveret plurimos, qui omni prorsus culpa carent, et innocentes sunt ab injuriis mihi irrogatis; atque illis, si bella gererentur, necessario damna inferri deberent, tam in bonis suis, quam in personis : itaque expresse prohibuit dictis præfectis arcium, ne ullum bellum ex illis gererent. Quamdiu autem Regina morata fuit in dicto oppido, fecit ad se venire plurimas feminas, quas intelligebat vitam sanctam ducere; faciebatque ipsa, illo in loco magnam abstinentiam, jejunando certis hebdomadæ diebus sine obsonio; et tempus suum expendebat orando et recitando officia divina. Cumque per aliquod tempus ibi morata sic fuerat; Rex, cognita tanta Reginæ humilitate et mentis compositione, quibus prædita erat, misit qui illam reducerent ad se.

et revocatur in aulam.

B

Rege filium Conimbricæ obsidente, f

43 Attamen crescente discordia in dies magis inter Regem et Infantem suum filium, alias excitata; Rex accessit ad obsidendum civitatem Conimbricam *f*, quam Infans ejus filius jam occupaverat, ad sustentationem ejus applicatam, et ad sustentationem famulorum ejus : et cum ibi existeret tota curia Portugalliæ, attamen divisa; alii namque sequebantur Regem, alii vero Infantem; magnam prorsus ruinam patiebatur terra illa. Tunc temporis illuc pervenit Regina, dolens de tanta discordia, quam videbat accrescere inter Regem et filium prædictos; moleste ferens tantam ruinam, quantam videbat fieri in regno suo. Et ubi primum ad dictam, seu prope dictam civitatem Conimbricensem pervenit; statim tractavit inter Regem et filium, effecitque, ut civitas liberaretur obsidione; et Rex se conferret ad civitatem Leriensem *g*. Effecit quoque, ut Infans veniret ad dictam civitatem Leriensem ad salutandum patrem, ipsumque agnosceret tamquam Regem et dominum suum ac patrem; quod, uti vasallus et filius, facere tenebatur; utque Rex Infanti filio suo daret redditus, quibus posset sustentari, prout statui ejus competebat.

venit eo Regina,

obsidionem solvit

g

C

ac filium patri reconciliat;

44 Qua facta conventione, discessit Rex; ita persuasus a Regina, propter præclara ejus opera quæ faciebat; evitatis damnis irreparabilibus et calamitatibus, quæ toti regno imminebant, si discordiæ perdurassent. Rex vero cum videret tantas Reginæ virtutes, et opera tam egregia, in quibus se occupabat, ei reddidit loca, oppida et redditus, quibus privata fuerat, ut dictum est supra.

ipsaque restituitur a Rege in possessionem bonorum suorum.

45 Post aliquod vero tempus orta fuit alia discordia inter prædictos Regem patrem, et filium Infantem : non enim illis complacuit perseverare in concordia et conventione, in qua Regina illos composuerat, et tanta zizania inter eos seminata fuit, ut quo tempore volebat Infans accedere Ulissiponem, ubi Rex residebat; Rex obviam veneril duabus leucis a civitate illa, nolens consentire, ut illuc Infans accederet, dum ipse esset in loco prope dictam civitatem, nuncupato Loures : cumque milites Infantis vellent accedere ad civitatem Ulissiponensem, milites armati Regis prohibuerunt eis iter : cœpta est pugna inter milites Regis et Infantis *h*. Ex utraque parte fuerunt acies formatæ et multi percutiebantur ictibus lapidum et telis, et utrimque cadebant plurimi vulnerati et interfecti inter acies.

in alia filii et Regis contentione

D

h

46 Inter hæc Regina, videns Regem dominum suum et maritum, ejusque filium Infantem, in tantum periculum adductos, ad præcavendum majus damnum et mortes plurimorum, qui inibi existebant, unusquisque ad inserviendum domino suo, quem sequebantur, prompti; tam magno dolore affecta fuit, et amoris inflammatione, ut per medias acies prorumpere non dubitaret, insidens mulo sine duce, et sine famulo, qui lorum mulæ teneret; et propter ictus lapidum et telorum, quæ emittebantur ex utraque parte, nullus aut vir aut mulier audebat illam comitari aut retro sequi.

ipsa per acies ac tela equitans.

47 Interea, dum dicta Regina ita inter acies processit, non desierunt volitare lapides ac tela, ex utraque parte emissa. Permisit tamen Deus, cujus servitio Regina intendebat, illam liberari ab omni casu fortuito; et pervenit ipsa ad locum, ubi Rex erat; et ex eo loco reversa fuit ad Infantem; et aliquoties unam et alteram partem conveniendo, ita eos ad concordiam reduxit, ut persuaderet Infanti, se subjicere Regi patri suo, et manum ejus deosculari; Regi vero persuasit, benedictionem filio impertire : atque ita ex illo loco discesserunt reconciliati : voluitque Deus illo die per intercessionem et deprecationem Reginæ, liberare plurimos homines regni Portugalliæ, a morte et aliis irreparabilibus malis.

E

iterum utramque ad pacem inducit.

ANNOTATA.

a *Filiæ Regis Castellæ Sancii quarti, uti jam dictum est initio cap.* IV. *Quo præcise anno celebratæ sint istæ nuptiæ, nondum certo didici. Brandanus innuit annum 1309, qui est quintus a reditu Regum ex Aragonia.*

F

b *Hic* Petrus, *post alios filios filiasque, Alfonso et Beatrici natus, in lucem venit anno 1320, die 19 Aprilis; et fratribus præmature mortuis, successit patri anno 1357, mortuus ipse decennio post.*

c Sintra *sive* Syntra, *prope ab ostio Tagi fluminis versus septemtrionem; distans Ulissipone versus occasum solis æstivum, ad milliaria quatuor Hispanica. Vasconcellus nobile ac amœnum vocat oppidum, natalibusque Regis Alfonsi V condecoratum.*

d *Videtur hæc prima Regis expeditio fuisse in filium, et contigisse anno 1320, postquam filius Alfonsus anno 1319 apertius affectare regnum patris cœperat, atque per Reginam Castellæ Mariam, socrum suam, curaverat rogari patrem suum, ut administrationem regni in se filium transferret. est enim hæc Regis expeditio longe diversa ab illa (licet iisdem fere in locis circa Ulissiponem facta fuerit) quam Brandanus anno 1323 describit, quamque hæc quoque vita memorabit paulo post. In hac quippe prima expeditione Rex cum suis copiis consedit in loco* Lumear, *ut filium Sintræ*

commorantem

A *commorantem, fere inermem, occuparet; sed is a matre præmonitus, fuga se salvavit. In altera. Rex consedit cum suis in loco,* Loures *dicto, quo et filius armatus accessit, et collatis signis initium pugnæ datum fuerat, quando supervenit Regina, mulo insidens, filiique animum flexit, pugnam dirimit, et filium patri denuo conciliavit.*

e Alanquera *seu* Alanguera, *oppidum a dextra Tagi ripa ad sesqui leucam, ab oppido Azambuja, supra nominato, leucis duabus, media quoque inter Scalabim et Ulissiponem. Hoc autem quasi exsilium Reginæ, accidit eodem anno 1320, uti notat Brandanus.*

f *Hanc secundam Regis expeditionem in filium et obsidionem Conimbricæ, quam filius anno 1321 occupaverat, signat Brandanus an. 1322.*

g Leria, *civitas episcopalis, sub Archiepiscopo Ulissiponensi; distat Conimbrica circiter octo leucis versus occasum hibernum.*

h *Hæc tertia expeditio Regis in filium et pugna; quam Brandanus describit anno 1323, uti modo,* B *annot.* d, *monuimus.*

CAPUT VI.

Exercitia pietatis Reginæ multimoda,

Reginæ exercitia pietatis: Exercitia Reginæ, vivente marito, istiusmodi erant. Qualibet die recitabat horas canonicas, et officium beatæ Virginis et defunctorum; faciebatque commemorationes plurimorum sanctorum et sanctarum; et frequentabat capellam, quam secum ferebat, valde divitem et abundantem ornamentis, cum capellanis suis et clericis, probe scientibus celebrare officia divina et cantare Missarum solennia juxta ritum sanctæ matris Ecclesiæ; a quibus Missæ celebrabatur in singulis anni diebus. Ad audiendum Missam quotidianam accedebat Regina, magna cum humilitate flexis genibus coram sacerdote, qui Missam celebrabat; deosculans ejus manus, et offerens C munus suum ante altare, ab ea solitum offerri in qualibet die; quam oblationem augebat secundum qualitatem festivitatis.

46 Hora quoque Vesperarum, venientibus ejus *in officiis divinis;* capellanis et religiosis ad eas cantandum, Regina quoque ad illas audiendum accedebat : et ea præsente Vesperas cantabant secundum qualitatem diei et festivitatis de præcepto Ecclesiæ consueto, novem *in jejuniis,* vel trium lectionum. In illo tempore Regina jejunabat tribus diebus in hebdomade, et in omnibus Vesperis sanctorum, in Adventu et Quadragesima; ita ut jejunaret, et faceret abstinentias pro majori parte, imo plus quam per tres anni partes. Amplius autem jejunasset, nisi impedita fuisset a Rege, qui nolebat in eo consentire; et prohibebat Reginæ, quod non jejunaret. Ejus vero jejunium procedebat hoc modo.

50 Jejunabat a vespera festivitatis S. Joannis Baptistæ usque ad diem sanctæ Mariæ mensis Augusti; *etiam in pane et aqua;* et Quadragesimam, quæ dicitur de Angelis; quæ fit ex die sanctæ Mariæ Augusti; usque ad diem S. Michaelis mensis Septembris: Adventum quoque et Quadragesimam, et ferias sextas et sabbata, et vigilias Apostolorum, et sanctæ Mariæ, jejunabat in pane et aqua; et dies, qui dicuntur de sancta Maria per totum annum similiter in pane et aqua; et in plurimis vesperis festivitatum sanctorum, quos Regina singulari colebat devotione, et tunc ipsa faciebat vigilias et jejunabat. *Ex mss.*

51 Frequentabat etiam, iter faciens, pro sua devotione qualiacumque loca pia et ecclesias, in quibus *in peregrinationibus;* habitare sciebat religiosos aut religiosas, vitam sanctam ducentes; et multoties visitabat plurimas ecclesias, pedibus suis iter faciens, licet sitæ essent in longinquis partibus; providendo ecclesiis, ad quas accedebat, de omnibus necessariis. Nullus accedebat pauper, qui ab ea eleemosynam non reciperet. Hinc propter eleemosynas, quas largiebatur, pauperes expectabant, qua Regina viam faceret; veniebantque de uno ad alium locum et sedebant in viis et in introitu villarum et oppidorum viri ac feminæ, ut reciperent eleemosynas : et quamvis magnus esset pauperum numerus, nemo tamen carebat eleemosyna. Id enim mandabat Regina suis eleemosynariis, E ut omnibus pauperibus eleemosynas sine diminutione darent.

52 Plurimi quoque, tum viri, tum feminæ, quibus *in distribuendis eleemosynis,* eleemosyna opus non erat, sedebant ibi cum pauperibus ad recipiendum eleemosynam de manu Reginæ, propter opinionem sanctitatis ejus. Plurimis pauperibus, quos videbat venientes per iter, ejus jussu vestimenta dabantur in domo sua. Visitabat crebro infirmos, imponens super eos manus suas absque ullo horroris sensu, jubebatque eis dari medicamina apta contra dolores, aut morbos, quibus laborabant. In qualibet Quadragesima faciebat miras eleemosynas pauperibus utriusque sexus, qui erant verecundiores. In die Cœnæ Domini lavabat pedes mulieribus pauperculis, licet haberent pedes, contagiosis infirmitatibus infectos, quos et deosculabatur; eisque vestes dabat, et calceamenta amore Dei.

53 Similiter in eo die faciebat cantari sibi Missam *in hebdomada sancta;* juxta ritum Ecclesiæ a presbytero paupere : et pauperibus infirmis, in majori miseria constitutis, dabat vestimenta : et feria sexta Parasceves sequenti in- F duebat se vestibus lugubribus secundum qualitatem suæ personæ : et audiebat horas canonicas, Passionem, et Mandatum; sentiens et ostendens magnum mœrorem et dolorem; recordata mortis et passionis Domini nostri Jesu Christi, quam pro nobis peccatoribus passus est; mandato in tali die distribui multas eleemosynas.

54 Eadem Regina prædicta multoties confitebatur *in usu Sacramentorum;* confessoribus suis, et numquam prætermittebat, quominus in festivitatibus Nativitatis, Paschatis, et Pentecostes reciperet sanctum Eucharistiæ Sacramentum magna cum humilitate et reverentia : In singulis annis dabat certos modios tritici e suis horreis, monasteriis fratrum Prædicatorum, existentibus in regno Portugalliæ, et fratrum Minorum, Carmelitarum, aliorumque, prout videbat opus esse et se- c dum locorum qualitatem.

55 Has similiter eleemosynas faciebat monialibus *in alendis Religiosis,* aliquorum Ordinum, quibus intelligebat esse necessarias. Quando per villas et alia loca transibat, eorum monasteriis largiebatur eleemosynas suas,

prout

Ex mss.

prout conveniens erat, et eis dabat prandia sua. Plurimis monachis et monialibus monasteriorum extra regnum Portugalliæ, qui ad eam veniebant eleemosynæ causa, similiter illas dabat. Plurimi quoque erant religiosi et religiosæ, intra et extra regnum Portugalliæ degentes, quibus in singulis annis Regina dabat eleemosynas ad se vestiendum.

in succurendo verecundis familiis

56 Neque solum sua bona distribuebat inter pauperes, verum etiam liberaliter inter alios, tam viros quam feminas, dicens, quod multi, qui non videbantur indigere, pauperibus, ipsis indigentiores essent, iisque debere ad majus Dei obsequium liberalius dari : illi vero tales, fatebantur, res suas per hujusmodi dona Reginæ in meliorem statum conversas et multiplicatas fuisse. Cum per aliqua loca regni Portugalliæ transiret intelligeretque, ibi feminas esse honestæ familiæ, et adolescentulas adeo pauperes, ut non haberent, unde sibi vestimenta compararent,

et puellis periclitantibus ob inopiam ;

B timendumque esse, ne sua corpora exponerent peccato; mandabat Regina emi pannos vestesque confici; tum advocabat fidam aliquam feminam illius loci, dabatque ei in mandatis, ut dicta vestimenta inter tales puellas et mulieres, quibus maxime necessaria esse judicaret, dispertiretur. Et hæc omnia occulte faciebat Regina, prout aliqui de domo ejus et secretorum conscii, testantur. Aliis item periclitantibus puellis distribuebat dotes ad ineundum matrimonium, ne ob rerum penuriam corporibus suis male uterentur.

et publicis ædificiis.

Quando denique Regina per iter conspicaretur, alicubi ædificari opera publica, puta, ecclesias, hospitalia, pontes aut fontes; donabat e thesauris suis, quo dicta opera promoverentur, ipsaque partem haberet in omnibus, quæ recte fiunt.

CAPUT VII.

Varia pia loca, ab aliis fundari et ædificari cœpta, a se suscipit perficienda.

C

Monasterium, ab alio ædificari cœptum,

Quædam pia femina, nuncupata Biringueira Ayras, fundavit quoddam ordinis Cisterciensis monialium monasterium, juxta oppidum Scalabitanum, quod ibi vocatur Almoster : et antequam monasterium illud absolveretur, ex hac vita migravit. Prius tamen quam moreretur, probe sciens, quam prona esset hæc Regina ad multiplicandum opera sua pia in servitium Dei; quodque volentes istiusmodi opera facere, adjuvaret, concepit spem fore, ut dicta Regina opus, a se fundatum et ædificari cœptum, aliquando perficeret, atque e suis possessionibus adjiceret, quo possent moniales, ibi jam collectæ, honestius sustentari et numero crescere.

Regina perficit.

Regina vero votis ejus respondit. Nam post obitum dictæ bonæ mulieris, fundatricis dicti monasterii, suscepit in se totum monasterium : et de suis bonis fabricavit

recipitque sub sua tutela.

claustrum et domum infirmorum et alias domos et opera : illisque monialibus multas eleemosynas largiebatur, illasque visitabat et de omnibus necessariis providebat, prout opus erat : et rogata, ut vellet dictum monasterium recipere sub sua protectione, recepit.

Aliud similiter.

58 Simili quoque modo quædam pia femina, nuncupata Major Dias, fundavit quoddam monasterium monialium Ordinis sanctæ Claræ, in quo jam erecta erant domus et monasterium. D

Factum est autem, ut moreretur hæc pia mulier, et Prior monasterii sanctæ Crucis, qui tunc temporis erat, civitatis Conimbricensis, allegabat, quod præfata Major Dias erat professa sui monasterii : et quod locus dicti monasterii sanctæ Claræ, spectabat ad monasterium, ubi professionem fecerat.

quod per lites disturbatum fuerat,

Atque adeo litigatum fuit coram judicibus, et coram Papa, ut parvus numerus monialium, quæ in dicto loco residebant, ab eo ejectæ fuerint : et fuerunt evacuatæ domus cum suo territorio a Priore monasterii sanctæ Crucis, et in posterum remanserunt dictæ domus depopulatæ, et dictus locus, in quo fuerat inceptum monasterium in servitium Dei, remansit receptaculum peccatorum, et peccatricum, omni prorsus verecundia carentium.

ipsa suscipit denuo ædificandum,

59 Cum Regina videret dictum locum ad talem reductum esse statum : dolens de eo; determinavit fundare circa illum et erigere ecclesiam et monasterium Ordinis sanctæ Claræ, ut ibi serviretur Deo. Recuperavit igitur dictum locum ab iis, qui possidebant : emitque possessiones sitas prope eum : ac de licentia et mandato speciali suæ Sanctitatis fecit illic fundari ecclesiam in honorem Dei et Virginis gloriosissimæ Matris ejus. E In illo fundamento jaciendo et ædificatione interfuerunt plurimi Prælati et plurimæ aliæ personæ ecclesiasticæ et seculares.

ejusque primum jacit lapidem,

60 Regina autem suis propriis manibus; insimul cum Episcopis, jecit lapides primarios fundamenti monasterii, quod erigebat in habitationem monialium integræ vitæ, et bene versatarum in ordine sanctæ Claræ, et aliarum, quæ pro tempore moniales, idem monasterium ingrederentur, sequentes vitam priorum monialium, non mediocriter prudentium. Has ut obtineret misit Regina, qui accerserent ex civitate Zamorensi *a* undecim moniales ejusdem ordinis, quarum monialium vitæ modus præcellebat in tota Hispania; nec reperiebantur aliæ, quæ ita observarent regulam suorum ordinum. *a*

et accersit aliunde moniales Ordinis S. Claræ,

61 Istæ autem moniales fuerunt ex dicto suo monasterio transmissæ de licentia suorum superiorum; cum quibus venerunt etiam fratres Minores, usque ad civitatem Conimbricensem, et illis se associavit Pater, tunc temporis minister, in provincia sancti Jacobi. F Porro quando Reginæ fuit nuntiatum, quod moniales veniebant, personaliter ipsa et ejus filius Infans, quasi una leuca exierunt ad recipiendum hujusmodi pauperes moniales, illasque honorandum. Tanta enim erat Reginæ humilitas, ut semper illas comitata sit, quousque pervenerunt ad illum locum, in quo inceperat dictum monasterium ædificare.

quas eo ipsa inducit.

62 Quando autem moniales ingressæ fuerunt primas monasterii domus, jam ædificatas; eo usque Regina illas concomitata fuit, et mandavit fabricari domus ad ecclesiam, et earum jaci fundamenta, prout videbat opus esse. Postmodum autem receptæ ibi fuerunt plurimæ filiæ nobilium equitum : eoque adduxit honestos viros, qui capellanorum officio fungerentur. Cœpit quoque Regina emere plurimas possessiones, illasque applicare sustentationi dictarum monialium : ex quibus sibi pro suo exercitio spirituali accepit duas, ætate provectiores, quæ non promiserant clausuram.

63 In

A *Suscipit item curam pædotrophii, b*

63 In tempore hujus Reginæ fuit Episcopus Egitaniensis *b*, Don Martinus nuncupatus, qui incepit fundare hospitale Innocentium in oppido Santaren, ubi educarentur pueri expositi : cumque Episcopus prædictus videret, quod tempus vitæ suæ proxime exspirabat, supplicavit huic Reginæ, ut vellet suscipere in se protectionem dicti hospitalis, utque hoc faceret amore Dei, ne perirent opera, quæ jam in eo fecerat, aut in profanos usus converterentur, Regina supplicationi Episcopi annuit, se habituram loci curam ad servitium Dei.

quod episcopus Egitanus cœperat construere :

64 Postquam vero Episcopus ex hac vita migravit, suscepit protectionem dicti hospitalis et bonorum ejus, mandavitque illa recte administrari. Quamvis autem Episcopus constituisset, ut certæ feminæ maritarentur de dicto hospitali; Regina post obitum Episcopi jussit omnes in dicto loco positos, alio migrare. Amplificavit ejus possessiones et redditus et domicilia : mandavitque ibidem educari pueros, et sustentari certos pauperes, quibus dabantur alimenta et vestimenta. Quando autem Regina ad dictum locum accedebat, curabat ad se adduci pueros, puellas et expositos, qui ibi nutriebantur; uti et nutrices illorum; jubebatque omnes accumbere mensæ, ministrabatque eis cibum et potum.

illudque ditat

B

ac bonis legibus stabilit.

65 Postquam vero pueri jam habebant ætatem sufficientem, applicabantur exercitio quarumdam artium; quas ubi sufficienter didicerant ad lucrandum victum, non providebatur iis amplius de rebus dicti hospitalis : mandabat tamen Regina, quod, si forte aliqui ex illis, doloribus aut infirmitate gravarentur, nec haberent unde sustentarentur; hospitale illorum curam haberet et infirmos reciperet dictum hospitale, in quo fuerant educati, illisque provideret, prout necessitas urgeret. Dicebat enim Regina, quod mandabat ita dictorum puerorum curam haberi, quia patres eorum erant incogniti, et parentibus ac matribus carebant; et ideo rationi consentaneum esse, quod locus, in quo fuerant educati, eis, succurreret in suis necessitatibus; siquidem dictus locus eis datus fuerat loco matris.

ANNOTATA.

C

a *Sat procul accersitæ fuerunt moniales illæ, e regno Legionensi Hispaniæ, extra Lusitaniam sito, ubi est Zamora, non ignobilis civitas et episcopalis fere ab initio seculi 12.*

b *Egitaniensis sive Igæditaniensis episcopatus, in libris Conciliorum notus est. Dissentiunt scriptores, cui Metripolitanæ suffraganeus sit. Labbeus ipsum subjicit Ulissiponensi; fatetur tamen. a Miræo subjici Bracarensi. Alii subjiciunt Emeritensi. Omnes recte. Nam aliis atque aliis temporibus, aliis atque aliis Metropolitis suffragatus fuit. Videndum illa de re Concilium Lucense apud Labbeum; et in illud notationes Garsiæ Loaysa. Ibi invenies divisiones varias episcopatuum Hispaniæ; videbisque, Æra 607, id est anno Christi 569, sub Theodomiro Principe Suevorum, Egitaniensem episcopatum subfuisse Bracarensi : sub Rege vero Gothorum Wamba; qui Æra 704, anno Christi 666 regnare cœpit, subjectum fuisse Emeritensi (nam et hæc civitas olim metropolitana dignitate præcelluit) cui tunc etiam suffragabantur plerique Episcopi hodiernæ Lusitaniæ, ipsaque Ulissipo et Igæditania : cujus ultimæ civitatis sedes episcopalis deinde translata est ab Innocentio PP. III Guardiam, non admodum longe dissitam; retinuitque diu antiquum nomen* Igæditaniensis. *Postquam vero Ulissipo a Bonifacio PP. IX, anno 1390 elevata fuit ad dignitatem metropolitanam, ei jussæ sunt suffragari plures aliæ civitates, inter quas etiam est Igæditaniensis sive Guardiensis. De hoc episcopatu ita notat Garsias prædictus :* Egitania, vel rectius, uti antiqua monumenta habent, Igæditania, et Igæditani, ut in veteri pontis Alcantaræ inscriptione est; nunc vicus obscurus, Eidania dictus, episcopalis sedes in Guardiam translata est.

Ex Mss.

CAPUT VIII.

Alia pia opera, Mors mariti. Peregrinatio ad S. Jacobi, et liberalitas ibi exhibita.

E

Alia Reginæ opera pia

Ubicumque Regina videbat aliquam mulierem, filiam viri nobilis, seu aliam, quæ paupertate premebatur; antea vero dives fuerat; tacite curabat illis provideri de suis bonis ad illas sustentandum. In domo quoque Reginæ nutriebantur filiæ plurimorum virorum nobilium equitum, et aliorum honesti status virorum : et postquam ad ætatem nubilem perveniebant, et inveniebant maritos sibi æquales, illas maritabat; et aliis providebat de modo et vitæ statu, prout a Deo inspirabantur; et illis de suis bonis faciebat donationes juxta uniuscujusque qualitatem, et secundum statum, quem eligebant : et quamplurimis aliis, quæ extra domum suam educabantur quæ non habebant dotes, illis dabat adjutorium ad se maritandum, et ad alias necessitates, quibus laborabant; dicendo, quod aliquibus, qui videbantur habere necessaria, opus tamen erat adjutorio ad se sustentandum; magis quam aliis, qui prima facie videbantur pauperes et deserti. Sic etiam per loca, quæ Regina peragrabat, nullus aut pauper, aut infirmus, aut incarceratus erat, qui non esset particeps caritatis et eleemosynarum Reginæ.

F

Moritur Rex

67 In omnibus suis factis semper ante oculos habebat servitium Dei; expendens, dum erat conjugata, plurimum temporis audiendo officia ecclesiastica, orando et contemplando. Cum vero tempus advenit, quo Rex Don Dionysius incidit in morbum gravem, quo diutius laboravit; Regina ei inserviebat, quatenus poterat, et Rex permittebat, quod in ejus servitio occuparetur : et illi inserviebat tamquam ancilla domestica et simplex femina, habens curam sui mariti. Ex illo morbo, Deo permittente, Rex ex hac vita migravit in arce oppidi de Santaren, sub die Januarii octava anni millesimi trecentesimi sexagesimi tertii *a*.

Mox induit Regina habitum S. Claræ.

68 Statim vero in illa hora, qua rex obiit, Regina separavit suum cubiculum, et induit habitum sanctæ Claræ de manu cujusdam mulieris secularis; et iter fecit cum corpore Regis ad monasterium de Odivellas *b* Ordinis Cisterciensis monialium, quod

Rex

Ex Mss.

Rex fundaverat, ibique paratam habebat suam sepulturam : et Regina remansit testamentaria Regis sui mariti; ibique per tempus demorata est, et pro anima Regis fecit celebrari plurimas Missas a religiosis et clericis, et plurimas elargiebatur eleemosynas.

et peregrinatur ad S. Jacobum Compostellæ, *b*

69 Antequam autem annus ex die obitus Regis compleretur, incepit Regina iter facere, absque eo quod alicui significaret, quo ibat; dirigendo viam ad visitandum ecclesiam, ubi jacet corpus S. Jacobi Apostoli; atque ita occultavit dictam peregrinationem, ut per aliquot dies concomitantes Reginam, ignorarent ad quam partem ire prætenderet; quousque pervenit ad locum, distantem una leuca ab ecclesia S. Jacobi; unde ipsa ecclesia ejus conspiciebatur. Tum vero pedibus suis iter fecit cum magna devotione, ex dicto loco usque ad ecclesiam prædictam S. Jacobi, currente jam mense Julio ante festum S. Jacobi, et ibi vidit celebrari festum ejus.

B

effertque ibi pretiosissima dona,

70 In ipso autem die festo, celebrante Missam Archiepiscopo, Regina obtulit Apostolo pretiosiorem coronam, quam habebat, adornatam pretiosissimis gemmis; necnon divites pannos fabrefactos, plurimisque unionibus et gemmis admodum pretiosis distinctos, quos ipsa vivente suo marito, indui solebat; inter quæ munera obtulit etiam vestem unam eximii decoris et pretii, totam unionibus exquisitis coopertam; adeo ut incolæ istius loci palam dicerent, numquam ad illud usque tempus aut Reginam, aut aliam principem feminam pretiosiora dona obtulisse.

etiam mulam cum fræno aureo,

71 Obtulit præterea mulam cum fræno, ex auro et argento, pretiosissimisque gemmis coruscante : similiter obtulit pannos intertextos filis aureis instar undularum magno labore, in quibus fabricata erant insignia Portugalliæ et Aragoniæ, et eis inhærebat magna copia unionum. Obtulit quoque vasa nobilissima et optime laborata, in quibus Regina, vivente Rege, bibebat. Similiter obtulit vestimenta

et vestes sacerdotales.

et togas cum dalmatica ad usum Diaconi, ceterisque sacris paramentis nobilissimis et admodum divitibus. Quæ omnia obtulit Regina Apostolo S. Jacobo; et de suis bonis fecit plurimas alias oblationes et eleemosynas, ita ut Clerici et Canonici ecclesiæ S. Jacobi dicerent, quod eatenus ab hominum memoria numquam similes oblationes et munera oblata fuissent ab aliquo, dictæ ecclesiæ S. Jacobi.

C

Reditus ejus honoratur a populis,

72 Completa ejus peregrinatione, Archiepiscopus S. Jacobi dedit Reginæ baculum, et sportellum; ut per illa appareret esse peregrina S. Jacobi; et sic reversa fuit ad Regnum Portugalliæ. Populi autem vicinarum regionum exibant sponte sua, concurrebantque ad vias et villas, qua Reginæ transeundum erat, ut illam viderent, propter famam virtutum, quam de illa audiebant publicari, utque Reginæ inservirent. In illo tempore erat jam Rex Castellæ et Legionis Alfonsus *c* ejus nepos, filius Regis Ferdinandi et Reginæ Constantiæ, filiæ hujus Reginæ : et habitatores villarum et locorum dominii Regis Castellæ, recipiebant in circuitu Reginam, concomitantes illam : et licet ipsa magnum comitatum personarum secum duceret, non timebant tamen omnes recipere, propter bonitatem Reginæ, et quia erat avia Regis, eorum Domini.

c

per quos transibat,

73 Evoluto anno primo ab obitu Regis Dionysii, ipso die anniversario contulit se Regina ad monasterium de Odivella, ad faciendum anniversarium pro anima ejus. Eodem similiter venit Rex Alfonsus ejus filius, cum plurimis Prælatis virisque primariis, quibus Rex Dionysius multa beneficia contulerat : ibique congregatis plurimis clericis et religiosis fuit factum officium cum magna solennitate, prout tanto Regi conveniebat : eoque finito, Regina reversa est ad civitatem Conimbricensem, impositura coronidem monasterio, quod ibi inceperat ædificare.

D

Celebrat magnifice anniversarium primum mariti sui.

74 Mandavit quoque dissolvi omnes vestes et pannos sericos, quos habebat, auro intertextos, divites et nobilissimos, ad suum usum, dum maritus vivebat; constituitque ut ex illis fierent vestimenta et ornamenta ad servitium ecclesiarum. Postquam vero confecta fuerunt dicta vestimenta, fecit ea benedici; et postquam fuerunt benedicta, distribuit ea omnia inter ecclesias Portugalliæ, dando cuilibet ecclesiæ juxta qualitatem loci et indigentiam.

Vestes suas pretiosas et aurum.

75 Auri quoque sui majorem partem mandavit cudi in calices, cruces, thuribula et lampades. Hæc autem ornamenta partim dedit dicto suo monasterio; partim distribuit aliis ecclesiis, prout judicabat oportere secundum qualitatem locorum, ut supra dixi. Denique coronas aliquot ac monilia sua pretiosiora divisit inter Reginam Beatricem, uxorem Regis, filii sui Alfonsi, et neptes suas, Reginam Mariam Castellæ *d* et Reginam Eleonoram Aragoniæ *e;* et alias suas consanguineas.

convertit in ornamanta ecclesiastica.

E

d *e*

ANNOTATA.

a *Qui annus Æræ Hispanicæ sive Cæsareæ, fuit Christi 1325.*

b *Monasterium de Odivella situm est in territorio Ulissiponensi, circiter* VI *mille passus ab urbe, fundatum monialibus Cisterciensibus ab ipso Rege Dionysio,*

c *Natus fuit mundo Alfonsus iste, nominis sui* XI *Rex Castellæ, Elisabethæ nostræ ex filia Constantia nepos; natus, inquam, fuit anno circiter uno ante obitum patris Ferdinandi anno Christi 1312 demortui : potuitque adeo anno 1326, quo Elisabetha peregrinationem Compestellanam, infra annum primum ab obitu mariti sui Dionysii, instituit; per se regnum administrare; duxitque anno 1328 matruelem suam Mariam uxorem; prædictæ aviæ suæ Elisabethæ similiter neptem, et filio Alfonso* IV *Lusitanorum Rege genitam : atque adeo ob consanguinitatem in secundo gradu opus fuit dipensatione Pontificis Romani, ut postea dicetur.*

F

d *Quæ utique est neptis Elisabethæ ex Alfonso filio, Lusitanorum Rege. Qua de re plura notavimus paulo ante litt.* c.

e *Hæc vero* Eleonora, *fuerit neptis ejusdem Elisabethæ ex filia Constantia et genero Ferdinando. Castellanorum Rege; nec non soror Alfonsi* XI, *de qua Jo. Mariana in Historia rerum Hispaninicarum lib. 15 pag. 742 scribit, quod Alfonso* IV *Regi Aragoniæ,* ex priori matrimonio cœlibi, Eleonora, Regis Castellæ, *Alfonsi* XI, soror oblata sit et acceptata.

CA-

CAPUT IX.

Alia fundat pia loca, etiam ptochotrophia; colligit pias feminas, cum iisque officia divina familiariter obit.

Varia jubet confici nova opera

Vocavit itaque Regina lapicidas et fabros lignarios, mandavitque ab illis perfici in dicto monasterio S. Claræ ecclesiam, jam strui cœptam. Mandavit quoque, arcam sibi sepulcralem parari; item, construi sibi juxta monasterium quasdam domos nobilissimas, ad suam et suorum habitationem; quo frequentius adire monasterium et invisere moniales posset et inspicere opera, quæ suo jussu fiebant; qualiter fabricarentur, et num omnia secundum ideam ac designationem suam recte mandarentur executioni. Erat quippe Regina tam intelligens architecturæ, ut fabri ejus ingenium admirarentur, corrigerentque ipsius suggestione, quæ minus recte operati erant. Similem, quoque peritiam suam monstravit alias, vivente adhuc Rege, in ordinandis ædificiis, tum quæ ipsi Regi ipsiusque familiæ parabantur, tum quæ ipsa Regina sibi curabat construi in oppidis, quæ possidebat.

juxta suam designationem.

Colligit pias feminas, et neptem suam collocat in monasterio,

77 Inter hæc nolebat Regina discedere Conimbrica ad alia loca, ut coram videret ædificia sua ad finem perduci, eaque amplificaret ac ditaret ex bonis suis in gratiam monasterii. Colligebat quoque in dicto loco feminas, quæ propria sua voluntate desiderabant servire Deo et monasterium ingredi: ipsaque Regina elegit eo in loco habitationem suam. Habebat autem ibi quamdam sobrinam suam *a*, quæ volebat matrimonium inire, eratque prædives. At postmodum, mutato proposito, dixit, quod cum aliis suis virginibus opulentis pariter et nobilibus, volebat monasterium ingredi.

a

a se recenter ædificato.

78 Regina, eo intellecto, secum semper illas habuit et adduxit ad dictum monasterium, experturas, utrum novum propositum, quod dixerant se habere, exequi re ipsa possent. Ipsæ autem in nullo mutantes suum propositum, ingressæ fuerunt, moniales futuræ, dictum monasterium in die Dominica Palmarum, præsentibus Alfonso Rege, filio Elisabethæ nostræ, et uxore ejus Regina Beatrice; a quibus multum honoris recipiebat præfata Elisabethæ sobrina, quæ fuerat in suo palatio educata. Eadem deinde fuit secunda Abbatissa dicti monasterii; vocabaturque Elisabetha de Cardona, quia erat filia Raimundi de Cardona et Beatricis, sororis hujus Reginæ; quam Beatricem Rex Aragoniæ Petrus, pater Reginæ Elisabethæ, habuit ex quadam Infantissa Aragoniæ.

79 Porro ante vestibulum domorum, quas construi mandaverat Regina ad suam et suorum famulorum habitationem, curavit etiam fabricari capellam cum suo cœmeterio; et domos hospitales, in quibus potuit quindecim viros pauperes et quindecim mulieres etiam pauperes; utrumque sexum separatis in ædidus, et in medio constituit capellam. His autem pauperibus dabatur suum cuique demensum panis et vini et carnis, aut piscium, juxta qualitatem dierum: ministrabanturque illis lecti ad dormiendum, et vestimenta singulis annis: ea lege, ut quotidie dictam capellam frequentarent, sacrificioque Missæ ac Horis canonicis, quæ illic a constituto ad hoc capellano quodam et adjuncto ei ministro, ibidem habitantibus, peragebantur, interessent. Curavit quoque Regina, dictam capellam cum suo cœmeterio consecrari: ipsaque multoties eo accedebat ad visitandum infirmos, in hospitali prædicto decumbentes, et præsentabat ipsa personaliter dictis infirmis cibum, quem manducare debebant.

Ex Mss. Fundat ptochotrophium utrique sexui seorsim.

Monumentum sibi sepulcrale ponit

80 Absoluta jam ecclesia monasterii cum testudine sua, jussit Regina, monumentum suum sepulcrale, quod tum etiam confectum erat, collocari in medio novæ ecclesiæ. Quia vero monumentum illud permagnum erat, et cancellis circum vallatum; occupabatur illis potior ecclesiæ pars: et quia illo tempore, quo dictum monumentum in ecclesia positum erat, tanta supervenit inundatio aquarum in civitate Conimbricensi die Februarii decima octava, Æra millesima tercentesima sexagesima nona *b*, orta ex effusione fluminis Mondæ, quod civitatem prædictam circumfluit; ut prædictam ecclesiam non solum impleverit, sed altitudinem quoque monumenti sepulcralis excesserit: quale prodigium ab hominum memoria factum non fuerat.

atque ob inundationem aquarum

b

atio transfert

81 His de causis Regina, considerans, quousque ascenderant aquæ, et quomodo ecclesia grandi mole sepulcri sui impediretur; constituit illud alio transferre. Quapropter jussit statim in eadem ecclesia, quæ erat alta, construi capellam, super arcas elevatam, in medio ecclesiæ, adinstar chori, ubi feminæ residerent; relinquens spatium amplum inter chorum et capellam; et ibi jussit poni suum sepulcrale monumentum, quod erat in inferiori ecclesia; uti et monumentum Infantissæ Elisabethæ, sobrinæ suæ, quam ipsa educaverat in domo sua. Jussit ibidem collocari altare, imagines et sedilia pro clericis aliisque, qui eo venirent, officia divina celebraturi, aut illis adstituri. Atque ita exundatio aquarum prædicta, fuit causa, quod nunc ibi duæ sint ecclesiæ et duo chori. Existimatum autem fuit, quod Deus ideo tam altam atque insolitam inundationem permiserit, ut nova isthæc opera conficerentur. Episcopus porro Conimbricensis Raimundus consecravit dictam ecclesiam et capellam atque altaria, in illis posita, cum cœmeterio, quod prope abest.

Deliberat de statu vitæ,

82 Postquam hæc quoque absoluta fuit ecclesia, adjecit animum ad alia; ac in primis fecit concamerari claustrum; tum magnifica elevari ædificia ad usum triclinii, dormitorii, valetudinarii et culinæ; tum officinas loco tali necessarias; denique totum monasterium altis circum vallari muris. Hisce similiter perfectis operibus, Regina, solicita de salute animæ suæ, consuluit viros aliquot

Ex MSS. an non expediat in monasterio includi,

doctos ac pios, utrum sibi liceret (quod ardenter cupiebat) ingredi dictum suum monasterium, in eoque includi, uti reliquæ moniales, suaque bona temporalia relinquere omnia. Responderunt Reginæ, quod, si monasterium ingrederetur et includeretur modo prædicto, non tantum meriti consequeretur; quantum consequebatur per opera caritatis, sustentando plurimas utriusque sexus personas extra domum suam, suis eleemosynis; quæ prorsus derelictæ manerent, atque ad extremam paupertatem redigerentur, si ipsa talem statum eligebat, in quo illarum miseriis subvenire non posset, si bona temporalia, quæ habebat, dimitteret. His auditis consiliis, Regina infinitas Deo gratias agebat pro universis beneficiis, quæ sibi in hoc mundo contulerat, quodque dignatus fuerat perducere ad finem opera, quæ ipsa construere cœperat in vita sua, ad ejus laudem et honorem.

quod dissuadetur.

Monialibus in triclinio inservit.

83 Postquam triclinium omni ex parte præparatum erat, ut in eo possent manducare moniales; die prima, qua determinarunt in eo manducare, B venerunt Reginæ, Elisabetha et Beatrix, uxor Regis Alfonsi; filii Elisabethæ, ad manducandum in dicto novo triclinio : obtenta ad hoc facultate a summo Pontifice, ut sibi liceret cum monialibus dicti monasterii sanctæ Claræ, triclinium ingredi et accumbere. Præfatæ autem Reginæ, postquam moniales accubuerant mensæ in dicto refectorio; ibant et redibant ad culinam, quærentes et portantes cibos, eosque monialibus apponebant. Illud vero servitii faciebant dictæ Dominæ Reginæ magna cum humilitate; cogitantes, quod in eo servitium Deo præstarent, dum servirent monialibus, quæ Dei amore mundum reliquerant, elegerantque vitam ibi agere monachalem sub clausura dicti monasterii. Et jam monialium numerus pervenerat ad quinquaginta, eoque amplius.

cum iisque frequens versatur.

84 Regina porro Elisabetha ingrediebatur monasterium, interque moniales versabatur, quando volebat, cum plena facultate, per Breve Apostolicum sibi datum. Eaque de re curavit juxta portam C monasterii sibi ædificari habitaculum, ad quod ex domibus suis regalibus veniebat, ibidemque per aliquot sæpe dies pro libitu suo demorabatur, ercitabatque Horas canonicas cum dictis monialibus; solita dicere, se, quandiu inter illas versaretur, magno animi gaudio delibari. Animabat quoque ipsa moniales, et hortabatur ad perseverantiam in servitio Dei, cujus sponsæ erant : et alia ejusmodi colloquia, pietate plena cum illis miscebat. Erat enim potens verbo.

ANNOTATA.

a *Hæc paulo post vocatur* Elisabetha; *hic vero dicitur fuisse* sobrina *Elisabethæ nostræ, eo quod mater ejus* Beatrix, *Raimundo de Cardona nuptui data, fuit filia, sed illegitima, Petri III Aragoniæ Regis, et eatenus soror Elisabethæ nostræ : uti num. seq. satis clare indicatur.*

b *Qui est annus a nativitate Domini nostri 1331.*

D

CAPUT X.

Exercitia quotidiana in viduitate. Nobilitas sanguinis et propinquitas cum omnibus fere Regibus Christianis.

Exercitia pietatis in viduitate.

Postquam hæc Regina pervenerat ad statum viduitatis, expendebat tempus suum in hunc modum. Habebat secum quinque moniales Ordinis S. Claræ, quæ probe norant legere et cantare officia divina : quibuscum ipsa surgebat e lecto ante ortum solis; recitabantque simul omnes matutinum officium cum omni devotione, observando in eo consuetudinem sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ : post Matutinum recitabant Primam, post Primam lucente jam sole, præparabant altare, quod semper secum Regina habebat, habebatque in conclavi aliquo oratorium, ibique audiebat Missam privatam summa cum pietate : qua finita conferebat se E ad suum palatium, ubi habebat capellam, inveniebatque ibi paratos capellanos et clericos suos ad celebrandum Missam et officia divina : ad quam similiter capellam veniebant Virgines moniales et aliæ feminæ, quæ in domo Reginæ habitabant.

cum domesticis obiri ante prandium solita;

86 Congregatis omnibus, clerici ac capellani statim incipiebant divina officia celebrare, et cantabant passim Missam de Requiem pro anima Regis Dionysii, et finitia dicta Missa, quæ dicebatur pro anima Regis, clerici omnes cantabant unum Responsorium pro anima ejusdem Regis, et omnes, qui divinis officiis aderant, orabant similiter pro anima ejusdem : post dictum vero Responsorium, Clerici incipiebant aliam Missam juxta qualitatem diei currentis; quibus Missis ita dictis et aliis Horis, quæ tali die celebrabantur et recitabantur a dictis clericis; incipiebat Regina cum suo gynæceo recitare Horas ejusdem diei, tertiam, sextam et nonam : quod si dies festus esset alicujus Sancti, antequam recitaret dictas Horas minores, audiebat prædicationem; et quando Missæ et Horæ canonicæ erant finitæ, jam F tempus prandii instabat, ad quod se Regina conferebat.

alia post prandium.

87 Post prandium jubebat comparere coram se ministros, operibus, quæ facienda curabat, præfectos : cum iisque conferens, interrogabat de statu operum; et recipiebat libellos supplices, qui sibi offerebantur, et potissimum audiebat preces personarum religiosarum, ac etiam secularium tam divitum, quam pauperum, quæ ipsam postulabant aliquam gratiam et favorem : quibus et Regina, secundum qualitatem et necessitatem supplicantium mandabat eleemosynas dari ex bonis suis et grana ex suis horreis, et in his considerabat recte et studiose qualitatem uniuscujusque personæ, cui eleemosynas et donationes faciebat. Similiter considerabat qualitates locorum religiosorum et secundum numerum inhabitantium, præstabat singulis caritatem eleemosynas.

Opera caritatis singularia.

88 Tria singulariter in hac Regina emicabant opera caritatis. Succurrebat enim pauperibus et

egenis

A egenis per eleemosynas quotidianas : si quis ipsam offenderat, nullum commoti animi signum edebat, nec satisfactionem expetebat, sed veniam facillime dabat. Imo numquam ab aliquo visa fuit, irata esse. Caritatem quoque præstabat in eo, quod curaret peccatores ad pœnitentiam adduci; illas præsertim feminas, prostibula publica, quibus vestes et alimenta suppeditabat, ut a peccato abstinerent, inducerenturque ad meliorem frugem, atque ad hospitale, quod in talium usum jam exstruxerat in civitate Conimbricensi; nisi forte mallent publicæ peccatrices illæ, priusquam in dictum hospitale inducerentur, habitare in oppido, nuncupato Tornes novas, ut se ibi abstinerent a suis peccatis publicis; ubi etiam illis dabat vestes et necessariam sustentationem, ne postmodum ad peccata sua redirent.

89 Septem quoque misericordiæ opera exercebat. *et misericordiæ.* Nam nudos operiebat; esurientes ac sitientes saturabat; infirmos visitabat, et visitari faciebat; mortuos sepeliri mandabat, et ad sepulturam necessaria mi-
B nistrabat; pro miseris et oppressis debita, ad quæ tenebantur, solvebat; et corrigebat errantes, hortabaturque ad perseverandum in via Domini; hospitalia sustentabat; redimebat captivos de suis pecuniis, et aliis adjutorium ad se redimendos dabat.

90 Ad horam diei consuetam se recipiebat in *Exercitia vespertina a* conclave suum, et cum gynæceo recitabat Nonam *a;* et statim dicta Nona, veniebant capellani et clerici suæ capellæ, et recitabant coram ea Vesperas, quæ secundum dierum festivitates cantabantur : et postquam audierat Vesperas illas, iterum eas recitabat ipsa cum suis monialibus. Adeo autem erat perita et versata in recitatione hujusmodi officiorum devinorum, ut, si ejus capellani in præsentia ejus alicubi errabant, aut non recte legebant, aut in modo cantus non bene continuabant; Regina illos corrigebat; et optime sciebat legere latina et vulgaria verba.

91 Dictis et auditis Vesperis, si erat dies, in qua *et nocturna.* non debebat jejunare, cœna præparabatur (pro majori namque parte dierum hebdomadæ jejuna-
C bat) et subito post cœnam recitabat Completas et officium Defunctorum et remanebat in cubiculo suo, et moniales recipiebant se in sua. Regina porro (prout testificabantur famulæ, quæ ipsam in cubiculum sequebantur) majorem noctis partem expendebat in contemplationibus et orationibus; multoties e lecto surgens ad obeunda exercitia spiritualia. Constituit, quoque in duobus suis oppidis singula sacella perpetua, nimirum in Leria et Obidos; ibique reliquit capellanis bona ad eorum sustentationem : et quamdiu vixit, sustentavit in oppido Leriensi unum hospitale mulierum paupercularum et verecundarum, quæ alias divites fuerant, postmodum vero ad paupertatem redactæ erant; quibus victum et vestitum abunde subministrabat.

92 Tandem his omnibus fundatis atque absolutis *Gratias Deo agit,* operibus, gratias Deo egit recolens beneficia ejus, sibi in hoc mundo, quamdiu vixerat, præstita; seque offerebat paratam exire ex hac vita, quandocumque ei placeret. Inter alia numerabat beneficia, a Deo sibi collata; quod ipsa per se videret progeniem suam, tot Regibus et Reginis illustrem, qualem nullus umquam aut Rex aut Regina vidit, aut ab aliquo visam fuisse, auditu percepit. Viderat enim Regem Jacobum suum avum, a quo fuerat educata, dum ipse esset Rex Agoniæ : et illo ex hac vita sublato, viderat Regem Petrum, suum patrem Aragoniæ; et Jacobum, suum patruum, Regem Majoricarum, fratrem germanum sui patris; et Dionysium, suum maritum, Regem Portugalliæ; et Sancium *b,* amitinum suum, Regem Castellæ. In beneficiis quoque ponebat, quod, dum esset conjugata cum Rege Dionysio, reversa fuerat ad regnum Aragoniæ, et ad civitatem Turiasonensem, ut dictum est supra *.

Ex Mss. b

93 Viderat insuper Regem Aragoniæ Jacobum, fratrem suum : et post obitum sui mariti, Regis Dionysii, vidit in ejus locum succedere Regem Portugalliæ, suum filium Alfonsum; et post obitum Regis Sancii Castellæ, vidit Ferdinandum, suum sobrinum et generum *c*, Regem Castellæ : et post obitum Regis Ferdinandi, vidit Alfonsum, suum nepotem, Regem Castellæ et Legionis, qui Alfonsus E erat filius Constantiæ, filiæ suæ. Dicebat quoque, quod viderat Reginas, Constantiam suam matrem; Beatricem suam socrum; et Reginam Castellæ Violantam, uxorem Regis Alfonsi Castellæ, filii Regis Ferdinandi, qui recuperavit Hispalim a potestate Maurorum; quæ Regina erat ejus amita, soror patris sui; et vidit Reginam Mariam Castellæ, uxorem Regis Sancii, sui amitini, et Reginam Blancam Aragoniæ, uxorem Regis Jacobi, sui fratris.

* cap. 4, n. 31. *quod viderit longam seriem Regum et Reginarum* c

94 Vidit quoque Reginam Majoricarum uxorem *familiæ suæ* Regis Jacobi, sui Patrui; et vidit dictam Constantiam, suam filiam, Reginam Castellæ et Legionis; et vidit Reginam Mariam *e,* filiam Regis Alfonsi, e filii sui; eamdemque Reginam Castellæ, nuptam ex dispensatione Pontificis *f;* cum Rege Alfonso Cas- f tellæ, nepote suo. Vidit Reginam Beatricem Portugalliæ, uxorem Regis Alfonsi sui filii, filiam sui amitini Sancii, Castellæ Regis. Vidit Reginam Eleonoram *g* Aragoniæ, neptem suam, dum adhuc erat g Infantissa, antequam matrimonium contraherat cum Rege Aragoniæ Alfonso. *h* Plurimi quoque alii, tem- h pore hujus Reginæ, Reges et Reginæ extiterunt, F cum quibus habebat rationem parentelæ et sanguinis, quos tamen non vidit, quemadmodum viderat Reges et Reginas, quos jam nominavi, qui per litteras et nuntios ipsam conveniebant, et ipsa vicissim illos.

95 Post obitum Regis Petri, patris ejus, fuerunt *Alii Reges, ejus fratres aut consanguinei,* Reges duo, hujus Reginæ fratres *i*, quos dum essent Reges, non vidit; sed quando Infantes erant, viderat illos in domo patris sui. Fuerunt et Alfonsus *k* Rex i k in Aragonia, et Fredericus, qui fuit nuncupatus Rex Siciliæ. Fuit autem dictus Rex Aragoniæ Alfonsus, Reginæ nepos, filius sui fratris, Regis Jacobi : post obitum porro Alfonsi, Rex Aragoniæ successit Pe- *e stirpe Aragonica,* trus, ejus filius, qui regnabat in Aragonia, tempore, quo hæc Regina ex hac vita migravit. Atque ita, vivente Elisabetha, sex *l* exstiterunt Reges in Arago- l nia; in Castella vero extiterunt quatuor; Alfonsus, *Castellanæ.* qui regnabat, quando hæc Regina venit ad Regnum Portugalliæ; et Sancius, filius istius Alfonsi; Ferdinandus, filius dicti Sancii, qui ex Regina Constantia, filia hujus Reginæ reliquit Regem Alfonsum, qui regnabat, quando Regina hæc, ex hac vita discessit.

96 In

Ex MSS. Lusitanica, Francica, m Sicula, n o Majoricana, p Anglica. et c.

96 In Portugallia porro tres Reges extiterunt, ipsa vivente, Alfonsus, pater Regis Dionysii; Dionysius ipse, maritus hujus Reginæ, et Alfonsus, suus filius, qui regnabat in regno Portugalliæ, quando Regina vitam cum morte commutavit. Denique quo tempore hæc Regina vivebat; nullus erat inter Christianos Rex aut Regina, sanguine regali descendens, qui a conjunctione sanguinis ejus esset alienus. Rex Franciæ Philippus *m*, qui regnabat in Francia, quando Regina in Domino requievit, erat Reginæ consobrinus, filius sui fratris patruelis. Rex Robertus, erat frater ejus patruelis *n* : Rex Majoricarum *o*, erat consobrinus Reginæ, filius sui fratris patruelis : Rex Angliæ *p*, erat similiter hujus Reginæ consobrinus, et alii quoque Reges Christiani cum Regina habebant sanguinis commixtionem.

ANNOTATA.

a *Supra num. 86 dictum est, horam officii divini Nonam fuisse cantatam a Regina ante prandium. Hic vero dicitur cantari post prandium ante Vesperas. An forte aliis diebus ante; aliis post prandium, cantabatur ibi Nona?*

B

b *In Lusitanico apographo scribitur;* Don Sancho, seu primo com Irmano, Rei de Castella. *Interpres Romanus vertit,* Sancium, suum fratrem ex sorore, Regem Castellæ. *Fuit Sancius ille, nominis sui quartus, Alfonsi X, Regis Castellæ, filius secundo genitus, susceptus ex Iolante seu Violanta, quæ fuit amita Elisabethæ nostræ, uti num. seq. clarius explicabitur. Hinc intelligitur, Violantæ prædictæ filium Sancium Regem, fuisse amitinum S. Elisabethæ; si recte velimus loqui.*

c Sobrinus *fuit Elisabethæ, quia nepos amitæ ejus Violantæ, Reginæ Castellæ;* nepos *vero ejusdem Elisabethæ, quia natus ex filia ejus Constantia, itidem Regina Castellæ, quæ Ferdinando nupserat.*

d *Hæc* Beatrix, *socrus Elisabethæ, et mater mariti ejus Regis Dionysii, utique fuerit Alfonsi X, Regis Castellæ, filia.*

e *Legebatur hic nomen proprium* Margarita *in codice nostro Lusitanico Ms., uti et in ejus interpretatione Latina, Romæ facta. Verum debet ibi erratum fuisse. Nam eadem vita Reginæ, Lusitanice impressa a Francisco Brandano, quæ alioquin cum nostra Ms. concordat in omnibus, hic legit* Mariam, *Alfonsi IV Lusitani filiam Elisabethæ neptem. Similiter Vasconcellus in Rege Alfonso IV, filiam ejus, Alfonso Castellæ nuptam, æque nominat* Mariam : *et alii passim : usque adeo, ut nisi binominis fuerit, erratum sit in nostro Ms. et ejus interpretatione latina.*

C

f *Quæ dispensatio utique necessaria erat in matrimonio, quod contrahebatur inter duos patrueles, nepotem et neptem Elisabethæ, ex filia ejus Constantia et filio Alfonso.*

g *Hæc Regina Eleonora, Alfonso XI, Aragoniæ Regi nupta, æque fuit filia Alfonsi Lusitani IV, Elisabethæ filii; quam fuit supra dicta Maria, Castellæ Regi Alfonso nupta.*

h *Alfonsus iste, quartus sui nominis, Aragoniæ Rex; erat pariter consanguineus Elisabethæ, videlicet nepos ex fratre Jacobo II, Rege ejusdem regni.*

i *Videlicet Alfonsus et Jacobus, quorum ille successit patri in Aragonia; hic vero in Sicilia, et Alfonso fratre post regnum quadriennale mortuo absque prole, accepit regnum Aragoniæ; Frederico fratre, de quo mox, in Sicilia regem agente.* D

k Alfonsus, *non ille, de quo jam dixi, fratre Elisabethæ; sed filius fratris ejus Jacobi Regis; uti mox explicatur.*

l *Sex quidem Reges hic indicantur, sed ex illis quinque tantum regnarunt in Aragonia. Eo quippe non spectat* Fredericus, *Rex Siciliæ dictus. Ut igitur senarius Regum, qui in Aragonia dominati fuerunt durante vita Elisabethæ, numerus compleatur; addi debet* Jacobus *Rex Aragoniæ, primus istius nominis; pater Petri III Regis, avus Alfonsi III, et Jacobi II; proavus Alfonsi IV; abavus Petri IV; serie continuata regum Aragoniæ. Quem Jacobum I etiam viderat Elisabetha, utpote educata in ejus aula.*

m *Est hic Philippus Valesius, qui regnavit ab anno 1328 usque ad 50, natus ex Carolo, comite Valesio, fratre Philippi Pulcri, Regis Franciæ; filio autem Philippi tertii Regis, cognomento Audacis seu Intrepidi, qui duxerat primis nuptiis Isabellam sive Elisabetham, Jacobi primi Aragoniæ Regis filiam, Petri tertii sororem, amitam vero Elisabethæ nostræ. Unde colligitur, sanctam hanc Reginam habuisse amitinum Carolum Valesium jam dictum; et subamitinum, ejus filium Philippum, ultimis Reginæ nostræ annis regnantem in Francia.* E

n *Lusitanice hic legitur,* El Rey Ruberte segundo coirmao. *Interpres latinus vertit, ut hic legitur,* Rex Robertus erat frater ejus patruelis. *Puto ego, non alium Robertum Regem intelligi, quam Neapolitanum, qui pridem duxerat uxorem Violantam, Petri tertii Aragoniæ Regis filiam, Elisabethæ nostræ sororem, ut supra dictum fuit. Unde proprieloquendo,* sororius Elisabethæ *dicendus esset, vixitque adhuc, moriente Elisabetha, usque ad annum 1343.*

o *Moriente Regina nostra anno 1336, fuit Rex Majoricarum Jacobus secundus, filius Ferdinandi Infantis, nepos vero Jacobi primi. Hic autem Jacobus fuit frater Petri tertii Aragoniæ Regis et patruus Elisabethæ.* F

p *In Anglia, quando Regina nostra obiit, dominabatur Eduardus, istius nominis sextus. Non additur hic, ex quo capite consobrinus fuerit, uti in aliis supra. Nec operæ pretium puto, id hoc loco cum temporis jactura indagari : indagent genealogi. Aliquam colligo consanguinitatem, sed remotam, Elisabethæ cum Eduardo VI Anglorum Rege ex epistola Martini PP. IV, data an. 1283 ad Eduardum IV, Regem Angliæ, sexti avum, in qua explicatur, filiam Eduardi IV Eleonoram, Alfonso, Petri III Aragoniæ Regis filio primogenito, Elisabethæ, fratri, desponsam contigisse quarto consanguinitatis gradu, videlicet, Comitissam Provinciæ N, cujus filia Eleonora, Regi Angliæ Henrico III nupta, illi pepererat ipsum Eduardum IV; fuisse sororem Amedei, Sabaudiæ Comitis, cujus filia, Manfredo Siculo nupta, illi peperit Constantiam. Hæc vero nupta Petro Aragonico, peperit ei primogenitum Alfonsum, de quo agimus : quique adeo*

(uti

A *(uti et soror ejus Elisabetha nostra) contingebat Eleonoram, Eduardi IV filiam, sibi desponsatam, quarto sanguinis gradu, uti et fratrem ejus Eduardum V : quinto autem gradu Eduardum VI, qui regnabat, quando Elisabetha Regina Lusitaniæ moriebatur.*

CAPUT XI.

Caritas Reginæ in caritate annonæ: dolor ex discordia filii et nepotis Regum; studium eos reconciliandi; supremus morbus; mors.

Caritas Reginæ tempore famis,

Commorante Regina Conimbricæ ad perficiendum opera ædificiaque sua, tam magna caritas annonæ supervenit in terra, ut in dicta civitate quilibet modius parvus frumenti valeret quindecim solidis, eratque modius ille tam parvus, ut non sufficeret ad B sustentationem unius pueri per hebdomadam. Currebat tunc annus millesimus trecentesimus septuagesimus primus *a*. Recurrebant autem ad illam civitatem plurimi pauperes, quibus Regina de suis bonis largas distribuebat eleemosynas in pane et carne. Multi nihilominus præ inopia peribant, tam viri, quam feminæ, enecti fame. Sic autem mortuos, ubi de illis primum resciebat Regina; curabat protinus terræ mandari; linteamina et candelas subministrari; sandapilas et foveas fieri ad sepeliendum. Curabat quoque in certis locis ac pagis, ubi quis sic moriebatur, adesse Clericos, qui pro defunctorum animabus officia ex more Ecclesiæ celebrarent et corpora rite sepelirent.

nihil solicitæ pro se in tempus futurum.

98 Tanta porro tempore illo erat annonæ caritas, quanta ab hominum memoria non fuerat : quia homines, fame adacti, pascebant per herbas campi. tamquam animalia; et edebant carnes bestiarum morticinas, et alia, humanæ naturæ repugnantia. Regina interim eodem tempore succurrebat pane et pecunia multis; tum alias divitibus, tum pauperibus obviis, tum Religiosis utriusque sexus; idque tanta liberalitate, C ut a domesticis suis reprehenderetur, cur ex tam profusis eleemosynis, quas distribuebat, sibi non servaret aliquid in futurum. Nesciri quippe, qualia supervenire possent tempora. Quibus illa respondebat, quod potius fame periret ipsa, quam denegaret subsidium indigentibus tali tempore; qui alioquin desperarent: quodque ipsa, si non opitularetur, in culpa esset mortis illorum : Deum sibi subventurum in posterum; se interea distributuram indigentibus annonam.

Dolor ex discordia filii et nepotis. Regum Lusitaniæ et Castellæ.

99 Dum Regina habitabat in domibus, quas ædificaverat in circuitu sui monasterii sanctæ Claræ Conimbricæ, fuit ei nuntiatum, qualiter Rex Portugalliæ, ejus filius, et Rex Castellæ, ejus nepos, in proximo erant ad dissolvendam pacem, inter eos initam; quod plurimum dolebat, dicens, quod, qui Regum animos eo incendebant, Reges non tantum amarent, quantum ipsa. Dicebat quoque per intervalla coram multis, hanc gratiam se Deum rogare, ut prius ex hac vita eriperetur, quam videret, Regum simultates in bellum erumpere; ex quo irreparabile damnum necessario secuturum erat; et violari sanctas consanguinitatis leges, quæ inter utrumque Regem intercedebat. Quod si alterius cujuscumque conditionis homines, nec tam arcto propinquitatis vinculo colligati quam Reges isti, inter se dissiderent; deberent utique reconciliari, odia deponere, amicitiam pristinam restaurare ; et non credere susurronibus, qui zizania discordiarum inter ipsos seminare nituntur. Ex mss.

ex qua secutura incommoda detestatur.

100 Quid igitur (inquiebat) Reges oportet facere? Et Reges, qui tam nobili progenie conspicui; jure sanguinis sui, Reges sunt, viri, magno ingenio judicioque præditi? Quid? Illos, propter dictas causas non se demittere ad reconciliationem animorum? Quod si obstinent animos suos et procedant ad bellum, quid consequetur? Irreparabilis calamitas utriusque patriæ : mors plurimorum subditorum suorum et innocentium ; ad quos lites atque discordiæ Regum nihil attinent. Consequetur indidem exultatio superborum; humilium autem oppressio. Qui Deo serviunt, fastidio afficientur ac metu : qui vero diabolo, gaudebunt; divitias rapient, et audaciam suam augebunt. Adde, quod Reges, dum inter se E discordes sunt, non possint tam perspicaces atque accurati esse, ad exercendam justitiam in improbos, ac solent tempore pacis. Ex qua tamen justitiæ administratione plurimum merentur apud Deum.

Iter ingreditur ad illos inter se conciliandos.

101 Igitur ad præveniendum malum, ne Reges, filius et nepos sui, foverent discordias tam perniciosas, procederentque in bellum, constituit se conferre ad locum, ex quo utrumque Regem commodius posset convenire ad tractandum cum illis de renovanda amicitia, propter conjunctionem sanguinis aliasque rationes. Cum vero aliqui dissuadere ei talem profectionem conarentur, tum propter graves illius temporis calores; tum quod ætas ejus magis indigebat placida quiete; quam ut labores itineris susciperet; ipsa tamen, rata quod nulla in re gratius Deo officium præstare posset, quam si Regum istorum componeret animos, atque bella impediret, tot damna et calamitates illatura; ingressa est iter, ac pervenit ad oppidum Extremos sive Stremotium.

Morbus, et in eo gesta.

102 Hic male habuit ex tumore, enato in altero brachio, et secunda feria non exivit e conclavi suo ad audiendum Sacra, in oratorio palatii, quemad- F modum facere solebat; et Rex filius suus cum ipsa manebat. Accedebat quoque uxor ejus, Regina Beatrix, quæ ægram animabat, inserviebat et recreabat, qua posset in omnibus quæ placitura socrui putabantur. Cum vero Regina Elisabetha ita jacebat in lecto suo, conversa subito ad assidentem sibi Reginam Beatricem, dixit ei; Domina filia, date locum Dominæ illi, quæ istic vadit. Cui Regina Beatrix; Quæ, Domina mater, illic Domina est? Respondit ei; Illa, quæ huc venit, candidis vestibus induta. Interea nihil horum videbat Regina Beatrix, quæ se videre Regina mater dicebat. Quamobrem existimatum fuit, quod Deus ejusque sanctissima Mater, cui Regina admodum devota erat, talem Dominam miserint ad confortandum ægrotam.

Sumit sacram Eucharistiam

103 Frequenter confitebatur Regina suis sacerdotibus, quos secum ducebat, peccata sua : et feria quinta post feriam secundam, qua cœperat ægrotare, confessa fuit bene mane, audivitque Missam; qua finita, exivit alacriter, nemine adjuvante, e conclavi suo, venitque ad altare, in quo confessarius suus sa-

cris

Ex Mss.

cris operabatur, ibique flexis genibus, magna pietate, perfusa lacrymis, corpus Domini accepit. Eodem die post Vesperas colloquebatur cum Rege, filio suo, et negantibus medicis, mortis periculum esse ex tali *deliquium animi patitur;* infirmitate, suasit Regi, ut cœnatum iret. Et Rex dicens se jam cœnatum esse, exivit cum præsentibus medicis extra conclave. Consistentibus autem illis ante portam ejusdem conclavis, Regina exivit e lecto, ad eumque se reclinans, cœpit animo linqui. Adstantes continuo inclamant Regem, isque accurrens, prehendit manus Reginæ et osculatur.

104 Interim Regina sibi reddita, narravit Regi de *moritur orans,* suo deliquo, locutaque est de Infantissa Eleonora, nepte sua, Regis filia, quam ipsa plurimum amabat; uti et de aliis suis neptibus nepotibusque. Inter hos sermones sentiens Regina sibi finem instare vitæ, cœpit ita precari: Maria mater gratiæ, Mater misericordiæ, Tu me ab hoste protege, Et hora mortis suscipe. Tum recitabat symbolum Apostolorum, Credo in Deum Patrem: Orationem Dominicam, Pater noster; aliasque preces: atque ita orans, cœpit langue- B scere ac deficere adeo, ut verba ejus intelligi amplius non possent: sicque in oratione vitæ tempus complevit; oculique ejus et os egressa anima, sine alicujus adminiculo, per se clausa fuerunt. Et hic contulit ei Deus, quod sæpe in vita petierat, ut in morte sua Rex filius adesset. Obiit autem in Castello oppidi Extremotii die quarta mensis Julii, Æra millesima trecentesima septuagesima quarta *b*.

105 Tempore illo, quo Regina ex hac vita migra- *Nepotes Reginæ, qui vivebant quando obiit.* vit, habebat nepotes, Regem Castellæ *c*: et infantem Petrum *d*, filium primogenitum, heredem Portugalliæ, qui præsens erat in dicto oppido Extremotio, quando Regina obiit; et Reginam Mariam Castellæ *e*, quam Elisabetha Regina educaverat; et Reginam Eleonoram *f* Aragoniæ; et Infantissam Eleonoram *g*, filiam Regis Portugalliæ; habebat vero pronepotes *h*, Infantem Petrum, filium primogenitum, heredem Regis Castellæ; et Infantes Ferdinandum et Joannem, filios Regis Alfonsi et Reginæ Eleonoræ Aragoniæ.

C

ANNOTATA.

a *Videlicet Æræ Cæsareæ; Christi vero 1333.*

b *Reducitur Æra illa ad annum Christi 1336.*

c *Qui tunc fuit Alfonsus, nepos Reginæ ex filia sua Constantia, Ferdinando IV, Castellæ Regi nupta.*

d *Erat ille Petrus tunc primogenitus Alfonsi filius, quia alii, priores natu, Alfonsus, Dionysius, Joannes, obierant in infantia sua. Quartus ei filius fuit hic Petrus, heres regni, nepos Regninæ nostræ; qui natus fuit Conimbricæ anno Christi 1320, atque uxorem deinde duxit Constantiam, filiam Joannis Emmanuelis, sive Manoel; qui fuit filius Emmanuelis, Infantis Castellæ, ex Rege Ferdinando tertio.*

e *Hæc quoque neptis Reginæ ex filio Alfonso, nuptui data est Alfonso Regi Castellæ, item nepoti Reginæ ex filia Constantia.*

f *Fuit hæc Eleonora, Filia Ferdinandi IV, Castellæ et Constantiæ Lusitaniæ, filiæ nostræ Reginæ Elisabethæ, nupta Alfonso IV Aragoniæ; uti mox clarius intelligetur.*

g *Hæc Eleonora, filia Regis Alfonsi IV Lusitaniæ, juncta matrimonio fuit regi Aragoniæ, Petro IV, teste Vasconcello.* D

h *Pronepotes Reginæ fuerunt sequentes, Petrus Alfonsi XI Castellæ primogenitus; item Ferdinandus et Joannes, ex nepte ejus Eleonora, filia filiæ suæ Constantiæ, et Rege Alfonso IV Aragoniæ progeniti.*

CAPUT XII.

Corpus septem dierum itinere delatum Conimbricam in summo æstu, bene olet; subsequunturque miracula.

Ipso die, quo Regina obierat, et in sequenti mox nocte, et postridie curata fuerunt officia ecclesiastica pro solatio animæ ejus, a Prælatis, qui tunc ibi aderant. *Facta consultatione de loco ubi corpus conderetur,* Quibus celebratis, omnibusque ad deportandum corpus Conimbricam, in monasterio S. Claræ depo- E nendum, uti per tabulas testamenti ejus constitutum erat, paratis; fuerunt, qui Regi suaderent, ut corpus terræ mandaretur in monasterio S. Francisci, quod erat Extremotii; aut saltem transportaretur ad ecclesiam Cathedralem Eboracensem, quæ distabat Extremotio tantum sex leucis; atque postea inde, consumptis carnibus, ossa derferrentur Conimbricam. Ita illi suadebant Regi, quod timerent, ne corpus per longam viam, quæ erat leucarum triginta duarum, ita computresceret, ut præ fœtore portitores illud perferre non possent; causantes, tum immensos istius temporis calores, tum quod quatuor tantum aut quinque dierum ægritudine demortua Regina, corpus non emaciatum, sed succi plenum reliquerat. Alii contra opinabantur, debere corpus transportari ad locum, quem ipsa Regina sepulturæ suæ elegerat.

107 Auditis sententiis, Rex, filius et curator testamenti materni, mandavit transferri corpus Conimbricam. *jubet Rex deportari Conimbricam,* Igitur feria sexta, postridie mortis ejus, imposuerunt feretro cadaver, et post meridiem ingressi sunt iter. Interea, obmurmurabant qui funus F comitabantur, dicentes inter se, quod propter ardentem nimium solem et longam loci, quo pergebant, distantiam, adeo deberet fœtere corpus mortuum, ut nemo unus auderet feretro appropinquare. Potius igitur foret deponi illud Eboræ, uti suasum fuerat. Nihilominus progrediebantur funeris custodes, impenderuntque hujusmodi translationi Extremotio Conimbricam per ardentissimos calores, dies omnino septem. Interea aperuerant in itinere sandapilam, conspexeruntque, toto cadavere tabem ac saniem emanare, eoque magis timebant, ut unquam posset ob corruptionem atque intolerabilem fœtorem perduci ad terminum præstitutum.

108 Complacuit tamen Domino in illo corpore *quo adductum cum admiratione omnium, suavem exhalat odorem.* notum facere hominibus, quam grata sibi obsequia hoc in mundo præstitisset Regina, dum formidantes, ne graveolenti fœtoris non possent funus prosequi: illico senserunt, odorem inde efflari qui fragrantior erat, quam quidquid umquam in hoc mundo olfecissent, aut credi posset: idque confirmabant non tantum, qui funus comitati fuerant, sed alii quo-

que

A que, qui eo confluebant, Præsules, virique ac feminæ nobiles, qui illud rei pro magno habebant miraculo, videlicet quod corpus exanime, tot jam diebus vita functæ, non tantum non fœteret, sed suaveolentiam exhalaret : eoque reddebant gratias Deo laudesque, pro eo, quod in Regina, quæ semper ei fidelis famula extiterat, demonstrabat miraculo, dum corpus, quod secundum naturam suam fœtere debebat, suavi odore contra naturam imbuerat. Eoque majus apparebat esse miraculum, quod, cum laxa esset sandapila, corpus modo in oppositam partem impingebat quassabaturque, adeo ut undique contusum et ipsa sandapila nonnullis locis soluta esset, non sine multorum sensu atque dolore.

Volentes corpus noctu sepelire, ad vitandas turbas,

109 Septem igitur dierum spatio facta per immensos calores incommodo tempore, translatione corporis Extremotio Conimbricam, deposuerunt illud ipso die, quo allatum fuit, in ecclesia monasterii, quod ipsa curaverat ædificandum : constitutumque est ab Episcopo Lamecensi, qui pro curatore testamenti erat, et ab aliis, qui funus comitati B fuerant, ut ad vitandas turbas et clamores populi (innumeri quippe omnis sexus ac ætatis confluxerant ad videndum) sepeliretur clanculum nocte proxima, statuta hora, qua custodes obdormivissent; poneretiurque in monumento, quod sibi pridem Regina faciendum curaverat; jamque apertum erat, relicta suo loco sandapila, qua corpus allatum fuerat, ad dissimulandum, translatum esse. Id negotii datum fuit fidis aliquot Reginæ amicis et Prætori urbis; qui accedentes, ut statuta hora opus exequerentur, tam alto omnes obruti sunt somno, ut ante diem clarum non evigilaverint. Neque tunc potuerunt corpus transferre, quia jam aderant Ecclesiastici, qui debebant officia celebrare pro defuncta : eodemque die plurimi concurrerunt sacerdotes, tam seculares, quam claustrales, qui pro Regina ad aram fecerunt.

omnes obdormiscunt usque in clarum diem,

quo publice delatum est ad locum suum,

110 Sub hæc selecti fuerunt viri aliquot honoratiores civitatis, qui in eadem lectica, qua corpus apportatum fuerat Extremotio, deferrent illud ad ecclesiam majorem, in cujus superiori sacello positum erat Reginæ monumentum : et fieri aliter C non potuit, quin aliquid humoris, e feretro stillantis, infecerit manus ac vestes portantium, ubi vero corpus fuerat delatum ad sacellum superius, moniales porro curarunt ipsum deferri intra claustra monasterii, ibique querulis vocibus lamentabantur, se nunc per mortem Reginæ desertas atque orphanas esse. Inter alias aderat una, cui nomen Constantia Agnes, Conimbricæ nata; quæ tam graviter laborabat toto ore, ut dentibus fremeret ac labia morderet : cum vero dentes exciderent, nimio clamore ac lugubri vociferatione totum turbare monasterium solebat. Hæc spe ducta, futurum, per illud Reginæ corpus, quæ tam præclara opera fecerat in vita sua, ut a Deo gratiam sanitatis obtineret; accessit et osculata est sandapilam.

et monialis diu ægra, osculans sandapilam,

continuo convaluit.

111 Tunc ablatum est inde corpus, ac delatum ad jam dictum sacellum, monumento ibi includendum, subsequentibus monialibus et ipsa Constantia, quæ interea sensit, se pristino cruciatu suo liberatam, ac labia totumque os sibi restitutum esse. Quamobrem etiam Deo mox gratias egerunt omnes præsentes, quod ei placuisset infirmæ per intercessionem Reginæ, illo die plenam sanitatem restituere, Ex Mss. quod nullæ potuerant longo tempore præstare artes medicorum. Atque hæc coram Fr. Salvatore Episcopo Lamecensi, qui antea visitator fuerat monasteri istius S. Claræ, testatæ sunt Moniales, quæ viderant infirmam Constantiam, miserabili modo, uti dictum est, cruciatam, antequam Reginæ corpus eo allatum esset : postmodum vero die ipso adventus, viderunt omnino curatam atque incolumen. Habetur de his instrumentum authenticum, factum manu Martini Alfonsi tabellionis Conimbricensis.

Fragrantiam corporis omnes pro miraculo habent.

112 Postquam corpus in monumento suo depositum fuit, admirari cœperunt inter se, qui illud Extremotio adduxerant; et habere pro miraculo manifesto; quod corpus exanime, jam dies novem spiritu carens, per incensi caloris æstum, tam longo itinere varie conquassatum ac tabe manans; tam suave oleret. Alii dicebant sibi visum esse per viam, quod incederent per roseta; alii, quod accesserint ad feretrum olfaciendi causa, quodque nullo umquam ex odore tantam sensissent fragrantiam : et omnes, qui talia experti erant, laudes et E gratias referebant Deo, quod tantum donum tribuisset cadaveri unius feminæ, ut quod horrendum fœtere debuisset, tam gratum contra naturam emitteret odorem. Et hujus rei instrumentum extat, de mandato Episcopi Lamecensis scriptum per Joannem Domingues, tabellionem Conimbricensem; et subscripserunt nomina sua, qui talia testati fuerunt, quotquot scribere noverant.

CAPUT XIII.

Miracula varii generis in curationibus subitaneis.

Pes clavo transfixus, ita mox curatur, ut non supersit cicatrix.

Deposito rite in monumento corpore, cum vellent bajuli auferre lecticam, qua funus allatum fuerat, F offendit illa virum bonum, civem Conimbricensem, Ferdinandum Esteves nomine; qui dum conatur in conferta hominum turba, locum bajulis facere, quidam clavus lecticæ pedem ejus perforavit summo cum dolore : quo tandem inde extracto, non potuit se homo movere loco, jacensque queritabatur : Ah! bona Domina, aliam renumerationem expectabam pro obsequio, quod tibi præstare volui, quam huc venire sanum et redire claudum : ab eaque petiit magna cum fiducia, sibi ut a Deo impetraret levamen doloris et curationem. Et statim in ipsa hora levavit se stetitque pedibus suis, ita curatus, ut nec vulnus nec vestigium vulneris in pede appareret. Hac quoque super re habetur instrumentum Joannis Domingues supra dicti.

Curantur febres,

114 Fidem quoque fecerunt et verbo veritatis testati sunt, Alfonsus Martins, Clericus Episcopi Lamecensis; et Joannes Macheira, Reginæ quondam architectus; quod dum comitabantur feretrum, quo corpus Reginæ deferebatur Conimbricam, doloribus febrium ambo laboraverint : quodque implorata ejus

intercessione

Ex Mss.

intercessione apud Deum, sanitatem recuperaverint, ac deinceps sani permanserint. Ita illi dixerunt et jerejurando confirmarunt coram dicto Episcopo Lamecensi, prout continetur in tabulis scriptis per Martinum Alfonsum, Notarium Conimbricensem.

tuber diuturnum in manu.

115 Versabatur Conimbricæ in domo Reginæ mulier quædam, nuncupata Maria Migueis, oriunda ex civitate Leriensi; nutriens ibi filiolam alicujus equitis; cui a longo tempore natum fuerat in manu dextera tuber quoddam grande. Illa, discedente Regina Extremotium, manserat Conimbricæ cum aliis nutricibus, quæ alias equitum filias ibidem ex mandato Reginæ nutriebant. Illis, postquam Reginæ corpus in monasterium fuisset illatum, colloquentibus forte de ejus in vita gestis; supervenit alia mulier, Maria Domingues nomine, quæ Reginam Extremotium comitata fuerat; dixitque Mariæ Migueis nutrici, ora Deum, ut tibi auferat de manu tuber illud deforme atque noxium. Age, ego hic tibi pannum lineum, quo affectum Reginæ brachium et applicata ei emplastra fuerunt involuta : B cumque jam sederent ad prandendum, imposuerunt dictum pannum tuberi nutricis, et circum brachium ligarunt. Finito autem prandio, surgentes, inspexerunt, dissoluto a brachio panno, tuber, et non invenerunt signum ejus vel minimum. Et testificatæ sunt omnes, qualiter ante prandium dicta nutrix habuerit dictum tuber, at vero, statim post prandium viderint dictum tuber evanuisse : idque testificatæ sunt sub juramento ad sancta Dei Euangelia. Et super eo factum fuit publicum instrumentum per Martinum Alfonsum, Notarium Conimbricensem.

cæca.

116 Eodem tempore, quo corpus Reginæ transportatum Coninmbricam fuit, habitabat ibidem in parochia S. Christophori, mulier quædam, cui nomen Maria Martins, a longo tempore cæca, adeo ut distinguere nequiret colorem album a nigro. Habebat autem sororem Margaritam Martins, nuptam cuidam viro, qui nuncupabatur Paschalis Laurentius; et habitabant in dictu parochia S. Christophori. Hi vero audientes, qualiter Deus per invocationem hujus Reginæ præstaret magna bene- C ficia, curarunt cæcam deduci ad sepulcrum ejus. Cumque eo pervenisset, postularetque a Deo, ut sibi per merita Reginæ lumen oculorum reddere dignaretur; somno capta fuit : atque mox excitata, altero vidit oculo, et circumspexit sacellum, ubi erat, et in eo sepulcrum Reginæ, persolutisque ibi gratiis Deo pro beneficio accepto, reversa est ad domum sororis suæ, ubi denuo ambæ simul gratias Deo egerunt, contuleruntque se ad Fr. Salvatorem, Episcopum Lamecensem, constestatæque sunt super sancta Dei Euangelia, sic, uti dictum est, omnia evenisse. Et hæc alii confirmarunt, qui simul venerant testimonium veritati daturi eorum, quæ viderant oculis suis. Imo notorium erat in parochia, ubi Maria habitabat, ipsam a multo tempore cæcam fuisse. Et hæc omnia coram Episcopo deposita excepit in tabulas suas Martinus Alfonsus, Notarius publicus.

117 Nondu mdies triginta effluxerant a sepultura Reginæ, cum ad ejus monumentum venit quædam mulier, incola loci de Sausins juxta oppidum Condeixa, nominata Dominica, habebatque in corpore suo hirudinem, quapropter pallens tabescebat. Mult, D artis medicæ periti tentarunt bestiam alicunde expellere, sed nihil profecerunt. Cum vero inaudivisseti multa mortalibus beneficia præstari a Deo per patrocinium hujus Reginæ; venit ad ejus sepulcrum; cumque ibi ploraret ipsa, multi homines utriusque sexus, qui illo in loco alebantur ex fundatione Reginæ, et Deum pro animæ ejus refrigerio orabant, ad illos conversa, explicuit infirmitatem suam. Interea hirudo accessit ad labia ejus. Quod conspicatus custos lucernarum, arrepta forcipe, conatus est bestiam extrahere, sed non potuit, quia illico se receperat in os et fauces : attamen ipsa, per se paulo post egressa per nares, inspectantibus cunctis, præcipitavit in terram. Quapropter omnes, qui aderant, simul gratias egerunt Deo, quod suo in conspectu tam insigne miraculum operatus esset. Attestatio totius rei scripta est per Martinum Alfonsum, sæpe dictum.

Hirudo in corpore humano, per nares ejecta.

Subitanea curatio gonagræ.

118 In dicto monasterio, quando corpus Reginæ eo allatum fuit, agebat Sanctimonialis, quæ graviter laborabat e genibus, adeo ut se loco non posset E movere. Hæc coram Episcopo Lamecensi ejusque Visitatore, sub obedientiæ præcepto, ut verum diceret, et nihil a veritate alienum admisceret, deposuit, se piis precibus implorasse opem Reginæ, ut sibi impetraret a Deo vacuitatem dolorum usumque genuum ac pedum, quo posset frequentare chorum, divinisque officiis assistere : Deum vero per patrocinium Reginæ desideratam sibi gratiam contulisse, omni infirmitate depulsa; quæ nec rediit deinceps. Attestatæ sunt reliquæ Moniales, quæ dictam deponentem viderant diu infirmam et deinde subito curatam, ita se rem habere : et Martinus Alfonsus, Notarius Conimbricensis, cuncta retulit in tabulas publicas.

et cæcitatis.

119 Scalabi in parochia S. Nicolai commorabatur femina, cui nomen Taresia Rodrigues, ambobus oculis cæca, ut nihil quidquam videret. Audivit multa dici de munificentia Dei in miseros mortales per intercessionem Reginæ : quam et ipsa votis suis interpellavit, ut lumen oculorum reciperet, atque illico recepit. Hinc Scalabi nudis pedibus venit F Conimbricam, et recta se contulit ad sepulcrum Reginæ : juravitque per sancta Dei Euangelia ita evenisse, uti supra relatum est; adjungens quoque, quod in Scalabi, patria sua, per eamdem Reginam plures ægri consequebantur a Deo beneficia curationum. Quæ omnia sub juramento dictæ Taresiæ excepit Martinus Alfonsus, Notarius.

et brachii vulnerati

120 Dominus Stephanus Gonsalves Leitam, magister Equitum Ordinis Christi in Lusitania, accepto vulnere in altero brachio, illud movere nequibat, nec aliquid manu prehendere. Recogitans ille vitam Reginæ, cujus minister fuerat; quam fideliter et sancte Deo servierat; convertit se ad illam, gratiam petens curationis brachio suo. Ecce autem quod petiit, continuo consecutus est, integritatem et usum læsi brachii, nec ullum deinceps dolorem sensit, omnino curatus. Et hæc ita retulit Conimbricæ, die prima Novembris, Æra MCCCLXXV, juravitque ita factum esse præsentibus, Præfecto urbis, Clericisque et Equitibus multis.

121 Prope ab Ulissipone abest monasterium, quod nuncupatur Chelas; in eoque serviebat Deo Sancti-

monialis

A *et apostematis* monialis quædam, nomine Margarita, quæ convenit Reginam; in dicta civitate tunc commorantem; cruciabatur autem vehementi dolore, tota pallida. Interrogavit accedentem Regina, quid pateretur, quod tam pallida esset. Respondit, sibi ulcus supra stomachum enatum; hinc cruciari. Et Regina, facto crucis signaculo, manum imposuit affectæ parti. Et monialis, reversa ad monasterium suum, reperit se sine ulcere, sine dolore, juravitque super sancta Dei Euangelia, ita factum esse; quod et testificatum habetur per Michaelem Martins, tabellionem oppidi Scalabitani. Idem affirmavit Urraca Vasques, et ipsa Scalabitana, femina sanctæ vitæ, ac Deo dicata per votum virginitatis; quacum intima necessitudine Regina, dum vivebat, conjungebatur; et secreta cordis sui cum fiducia communicare solebat. Idem testatæ etiam fuerunt aliæ Moniales dicti monasterii de Chelas.

122 Consueverat Regina, uti supra dictum est, quotannis in Cœna Domini lavare pedes aliquot mulierum. *et tetri carcinomatis* Accidit autem, vivente adhuc Rege marito, B inter illas comparere unam, cujus alterum pedem cancer morbus depascebat, jamque digitos ejus propemodum exederat. Ut ad illam Regina accessit, lavit alterum pedem integrum: alterum vero mulier abscondit, noluitque immittere in pelvim. Cui Regina; Agedum, amica, profer et pedem alterum. Dixitque misella; Nihil opus est, Domina, illum lavari. Tunc Regina, conversa ad jam memoratam Urracam Vasques, secretariam suam, mandavit illi, ut pedem protraheret, pelvique imponeret: quod ita fecit, uti jussa erat. Dixerunt autem, tum ipsa, tum aliæ ministræ, quæ aquam ad lavandum apportabant, quod viso pede, taliter exeso, inhorruerint, vultumque averterint: Reginam vero sine fastidio illum lavisse, solummodo solicitam, ut quam lenissime ipsum tractaret, ne inferret dolorem; tum mantili quoque lotum pedem abstersisse, et loco, ubi cancer serpebat, osculum impressisse. Dein mulier paratæ mensæ accubuit, comedit, ac domum reversa alacris, pedem sanata; dixitque palam omnibus, se simul atque Regina plagam pedis osculata fuerat, sensisse illum sibi, absterso dolore, restitutum esse, C nec male habuit deinceps. Confirmarunt hæc jurejurando jam dicta Urraca Vasques et Domina Catharina, mater Domini Laurentii, Episcopi Salmanticensis; se dictam mulierem vidisse et laborantem cancro, et liberatam, uti dictum est.

123 Scalabi quadam Feria sexta Majoris hebdomadæ volens Regina amore Dei misericordiam exercere in elephantiacos, *vulnerati in capite.* curavit multos clam congregari uno in cubiculo palatii sui; quibus et prandium apposuit, et ipsa inservivit et largas eleemosynas distribuit. Illi vero, postquam manducaverant, exiverunt, remanente uno, qui, quia claudus erat et infirmus, non potuit tam prompte incedere, ut reliquos comitaretur. Illum forte invenit janitor, et, quid actum esset, ignorans, percussit baculo caput ejus, dicens, elephantiacorum non esse, penetrare in palatium Reginæ. Supervenit Urraca Vasques, quæ sciebat, cur homo ille intrasset, vidensque percussi caput stillare sanguine, ingemuit, nuntiavitque casum Reginæ: quæ ait ad Urracam; Recipe hominem in conclave tuum; et mox subsecuta illuc, imposuit manu sua vulneri album ovi, deditque pecunias homini, quo ipse sui vulneris curam haberet; ac abiit. Ex MSS. Die postero autem misit ad saucium (quia plaga ei videbatur profundior esse) qui sciscitaretur, qualiter se haberet; et responsum accepit, recte omnia habere; saucium, ex quo manus Reginæ vulnus obligaverat, sine vulnere fuisse, ejusque vestigium non superesse. Hæc quoque prædicta Urraca Vasques, interposito juramento, in præsentia Episcopi Ulissiponensis testata reliquit.

124 Eadem, modo dicta, Urraca affirmavit quoque *Toto corpore doloribus cruciata, subito sanatur,* de se sub juramento, quod, quo tempore Dionysius Rex et hæc Regina inviserunt filiam suam Constantiam, Castellæ Reginam, post mortem Ferdinandi Regis, mariti ejus, in civitate Rodrigo, seu Mirobriga; ipsa Urraca patiebatur gravem dolorem, qui per intervalla adeo se intendebat, ut ægræ appetentiam cibi et facultatem loquelæ eriperet, ipsaque exagitata mente, ligari manus pedesque funibus debuerit: neque vero medicorum ars ullum doloribus lenimen afferebat. Accessit ad ægram Regina consolatum; et illa recolens animo constantem ejus in famulando Deo fervorem, dixit ei: Domina, orate pro E me Deum, ut aut mitiget dolores, quos patior; aut evocare me ex hac vita dignetur potius, quam ut sic patiar diutius. Regina vero, ejus miserta, oravit ad Dominum; manus suas capiti ejus imposuit; corpori toti crucis signa impressit: et ægra continuo bene habuit, neque deinceps tales dolores umquam sensit, quibus alioquin antea frequenter solebat affligi.

125 Proficiscebatur Regina Conimbrica Portum *puellæ cæca illuminatur a vivente adhuc Regina signo crucis,* civitatem, cum ei in via occurrit quædam femina, in loco, qui dicitur Arrifana, rogans ut parvulæ suæ filiæ, quam dicebat a nativitate cæcam fuisse, super oculos imponeret manus. Fecit id Regina, et processit via sua. Ubi vero eadem reversa est, accessit denuo ad eam dicta mulier cum sua filiola, qui Deus jam concesserat usum oculorum, eamque Reginæ monstrabat. Illa vero mulieri mandavit, id sub silentio ut haberet secretum, ac nulli revelaret; illumque in finem, tam matrem quam filiam novis donari vestibus curavit. Hæc plures domestici Reginæ viderunt, et pro certo habuerunt, tum quod dicta filiola a nativitate sua fuerat cæca; tum quod oculis apertis vidit, posteaquam illis Regina imposuerat manus. F Nihilo tamen minus non permisit Regina, quamdiu vixit, talia a suis dici.

126 Alfonsus Fernandes, Conimbricæ in S. Georgii *item anus ad ejus sepulcrum.* canonicus Regularis, matrem habebat cæcam, quam curavit adduci ad sepulcrum Reginæ. Adducta eo fuit per alios, rediit per se apertis et videntibus oculis. Notorium hoc fuit tota civitate Conimbricensi. Similiter multi ad idem sepulcrum veniunt infirmi; alii febribus quartanis obnoxii; alii, a dæmonis insessi; alii, aliis modis vexati: et revertuntur inde omnes curati et liberati malis suis. Et talia curationum beneficia, quæ illic passim obtinentur, tam frequentia sunt, ut longum foret singula commemorare. Omnes enim, qui vitam Reginæ norunt, facile intelligunt, propter merita ipsius Deum talia operari.

127 Taveiro Lusitanis oppidum est prope Conimbricam. *Desiderium matris, videndi filium, dudum peregre agentem, impletur.* Incolebat illud mulier, habens filium, qui dudum e patria sua digressus, peregre agebat; nesciebatque mater, viveretne an mortuus esset. Quamobrem confugit ad sepulcrum Reginæ, supplicans, ut, si filius suus adhuc viveret, copia sibi fierte illum

Ex MSS.

illum videndi, antequam ipsa moreretur. Aberat tunc filius facile triginta leucis, qui postea fassus est, tantum sibi tunc inspiratum fuisse desiderium invisendi matrem, ut nihil supra; statimque itiner se commississe : atque infra diem octavum, ex quo mater Reginam interpellaverat, ejus domum ingressum esse. Ex quo mirata mater, primo quoque tempore cum filio suo accessit ad corpus Reginæ, eique et Deo gratias egit, quod deprecationes suas tam benigne ac prompte exaudisset per patrocinium Reginæ.

Moribundus reviviscit.

128 Eboræ in domo Benedicti Peres, mercatoris, decumbebat quidam ejus famulus, et vehementer torquebatur ex eo, quod deglutierat hirudinem, quæ jam dies quindecim ejus faucibus inhærebat, nec poterat expelli aut evomi. Unde adeo guttur inflatum fuit, ut jam biduo ultimo nec cibum sumere, nec loqui ullo modo posset. Quamobrem timebant omnes, ne illo die ex hac vita migraret, jamque præparaverant pro funere efferendo, necessarios pannos ac cereos. Ipso die advenit eo Joannes Anes et de
B Corruche, vestiario Regio præfectus, ut salutaret D. Lupum Esteves Gayam habitantem in domo Benedicti Peres, de quo supra, in qua etiam decumbebat prædictus æger. Ut autem illic vidit multam hominum turbam, sciscitatur, quid rei id esset : intellectoque, hominem illic decumbere moribundum, dixit; si tempus permittat, ut se æger possit commendare Reginæ Elisabethæ, ac vovere, ejus se visitaturum esse sepulcrum; absque dubio illum per intercessionem Reginæ obtenturum vitam longiorem. Inter hæc jacebat æger oculis in cælum fixis, ut crederetur ab omnibus jam jam exspiraturus. Cum feminæ, quæ prope adstabant, ipsum compellaverunt nomine suo, et dixerunt, si se commendaret Reginæ Elisabethæ, futurum, ut per ipsam a Deo levamen acciperet. Et æger non sine pietatis sensu manus in cælum levavit, et continuo cœpit tussire ac sanguinem vomere. Quapropter adstantes levaverunt tantisper caput ejus; cœpitque denuo sanguinem vomere, et cum sanguine hirudinem : et statim illo die locutus fuit ac bene habuit. Stephanus vero Martins, alias de Gayam, pater dicti Lupi Esteves,
C collegit hirudinem et involvit linteo.

Liberatur quadriennio captivus;

129 Contigit, Abbatem de Alcobasa tenere in obscura turri inclusum quemdam monachum suum jam annos quatuor. Erat isti quidam patruelis ex oppido Scalabitano, Ruisius Martins nomine, qui dudum nequidquam allaboraverat per intercessiones Magnatum, ut dicto carcere monachum liberaret. Interea audivit, quod Deus per hujus Reginæ patrocinium multa operaretur mirabilia; se ad illam per orationem convertit; monuitque etiam monachum, ut et ipse pro sua liberatione eamdem interpellaret. Facta oratione die xvii Martii, Anno Æræ Cæsareæ
a MCCCLXXIII *a*, liberavit eum Dominus carcere : qui per eumdem patruelem suum visitavit sepulcrum Reginæ, eique obtulit dona. Et hujusce rei, jurejurando probatæ, extat testimonium publicum, a Martino Esteves, Conimbricensi notario, factum.

b

item dæmoniaca vel septem dæmoniis ad Reginæ sepulcrum,

130 Anno Æræ Cæsareæ millesimo quadringentesimo et vicesimo *b*, die decimo octavo Aprilis, venit ad monasterium S. Claræ Conimbricæ mulier quædam, nata, ut dicebat, in civitate Lamecensi, insessa a dæmoniis; affirmabat, quod tot in se dæmonia habuerat, quot dies annus numerat : quodque per D
plures peregrinationes, quas instituerat ad varia Sanctorum lipsana, tam in Lusitania, quam in Castella regnis, omnibus illis infestis hospitibus liberata fuisset, exceptis septem, quæ declaraverant, se non exitura, nisi in sacello, ubi quiescit corpus sanctæ Reginæ Elisabethæ. Comitabantur illam duo Fratres Ordinis S. Francisci, consanguinei ipsius; ambo fratres germani, patria Scalabitani, alter Franciscus, alter Stephanus nominati. Hi, ut ad sacellum Reginæ pervenerunt, ibidem nocte sequenti vigilias egerunt cum multis aliis, tam viris, quam feminis, qui dictum monasterium, et palatia Reginæ circum ædificata inhabitabant : inter quos fuerunt quidam Joannes de Porto cum uxore sua Margarita Alfonsi; quædam Marina de Penella cum sua filia : Gundisalvus Laurenzo, procurator dicti monasterii; item alius ejusdem monasterii minister, Dominicus Ames et Michael Domingues, xenodochus, aliique multi, qui mulieris dæmoniacæ commiserati, amore Dei ibidem excubabant. Mane cum illucesceret, excruciarunt dæmones mulierem, more E
suo, vehementissime : moxquæ dederunt dictis Fratribus signa, quæ promiserant, sui discessus, præsentibus omnibus jam nominatis testibus cum aliis pluribus non nominatis; et statim accersita fuit Abbatissa monasterii, Beatrix Pimente, cum suis Monialibus, ut viderent miraculum magnum, quod Deus per merita Reginæ operabatur in liberatione istius dæmoniacæ. Deo gratiæ, laus et gloria.

quæ alibi non potuerant expelli.

Tuber in vola manus curatur.

131 Aliud quoque miraculum fecit Regina benedicta anno Æræ *c* [millesimo quadringentesimo] tri-
gesimo octavo, die xv Septembris, in adolescentula Religiosa, cui in vola manus dextræ excreverat tuber, quod espungem vocant, magnitudine dimidiæ fabæ, quod ei creabat acrem dolorem et usum manus impediebat : confugit illa in Reginam sanctam, manumque ceream ei obtulit; et curata fuit. Res testatissima est tum per abbatissam monasterii, Dominam Catharinam, tum per reliquas Moniales, quæ asseverant, tuber a viginti circiter diebus, in vola manus, induisse colorem nigrum instar picis; et deinde per se excidisse sine scitu monialis, sine sensu doloris. Gratiæ laudesque referentur Deo pro F
hoc aliisque compluribus miraculis, quæ Deus fecit, et quotidie facit per merita hujus sanctæ et benedictæ Reginæ *d*.

c

ANNOTATA.

a *Ad hoc caput nihil magnopere annotandum venit. Æra hæc Cæsarea 1373, designat annum Christi 1335; quo res non potest acta fuisse : quia mox sequitur, venisse hominem* ad sepulcrum Reginæ, *gratias ei acturum. Regina quippe illa Æra 1373 adhuc in vivis erat; sequenti mortua. Quapropter debuerit hic notari, aut Æra 1383, aut etiam posterior. Imo poterit hoc miraculum, seu liberatio e carcere contigisse post scriptam vitam, uti diximus in Com. prævio contigisse duo sequentia. Habet enim æque ac illa, adscriptum annum Æræ.*

b *Iste*

A b *Iste annus Æræ 1420, est Christi 1382.*

c *Notabatur hic in utroque apographo Lusitanico tantum Æra* tricesima sexta. *Supplevi, ut vides, per inclusa uncis. Et sic notabitur Christi annus 1398. Alia, quæ ad hæc duo aut etiam tria postrema miracula spectare possint, vide in Commentario prævio, num. 17; et hoc loco Annot.* a.

d *Hic finitur codex antiquus Lusitanicus. Brandanus in sua editione, paucula subnectit, de quibus monet Macedo, quod in autographo non legantur.*

SUMMARIUM

Miraculorum recentiorum,

B *Collectum Conimbricæ auctoritate episcopali, ex depositionibus testium, citatorum et juratorum, anno* MDLXXVI.

Ex interpretatione supra dicti Roderici Gomes, hic minus liberaliter, quam in præmissis Actis, ab editore mutata.

Hucusque descripto codice antiquo de vita et miraculis Reginæ, ante et post mortem factis, subjicitur Summarium aliquorum miraculorum *ejusdem Reginæ; moneturque lector in codice nostro processuum sic annotari :* Finita extractione dicti libri antiqui, prædictus Commissarius vigore Commissionis Episcopi et litterarum Regis monuit Abbatissam et Moniales S. Claræ ad subjiciendum se
C examini super aliis miraculis beatæ Reginæ, et ad examen processit, ut infra. *Notandum quoque, quod testes infra examinati, aut potius examinatæ (omnes enim feminæ sunt, seu moniales, seu seculares) passim juramentum præstent de dicenda veritate, aut per* per habitum suæ professionis, *videlicet moniales : aut* per sancta Dei Euangelia, *nempe seculares. Item, quod post Depositiones passim subscribantur nomina, tum testis deponentis; tum Commissarii, de Magalhais; tum Secretarii, Continho. Quæ nobis videntur hic prætermittenda, ne earumdem formularum iterata identidem repetitio nauseam pariat lectori. Sufficiet hic illum monuisse, dictas formulas initio ac fine cujusque depositionis sic fere legi, quemadmodum illas in prima depositione Helenæ Abbatissæ adscripsimus num. 3 et 6.*

Ex mss.

INSTITUTIO HUJUS PROCESSUS.

Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo septuagesimo sexto in hac civitate Conimbricensi et monasterio sanctæ Claræ ad clathros locutorii illius, præsente in parte interiori Illustrissima Domina Helena de Menetes, Abbatissa, præfatus licentiatus Franciscus de Magalhais ei dixit, quod jam erat transumptata et exemplata vita hujus sanctæ Reginæ, quodque ad majorem Dei laudem et gloriam, et hujus sanctæ Reginæ; oportebat examinare testes super aliquibus modernis miraculis, quæ, ut dicitur, singulis diebus Deus Dominus noster operatur per merita hujus Reginæ, ex fide implorantium ejus juvamen; atque ita finem examini imponere juxta mandatum Regis, Domini nostri, prout sanctus ejus zelus desideravit. *Processus hic anno 1576 Conimbricæ* E

2 Quamobrem debere Abbatissam, ad majorem auctoritatem, et aliquot Religiosas ejus, testificari, quidquid scirent de miraculis Reginæ : quodque similiter interrogarentur sacristana et personæ laicæ, quæ scientiam haberent hujusmodi miraculorum. Et Abbatissa dixit, se paratam esse ad testificandum : et mandavit religiosas et laicas personas, extra monasterium degentes, in quibus Deus per merita hujus sanctæ gloriosæ Elisabethæ, opera admodum miraculosa operatus erat : eosque testes dictus Licentiatus statim examinavit summarie; detulitque eis juramentum ad sancta Dei Euangelia, quatenus laicis; religiosis vero sub juramento habitus suæ professionis, injungendo eis, quod nec magis, nec minus dicerent, ultra quod sciebant, et in veritate res se habuerant; quod ita facere promiserunt; et sequentia deposuerunt. *ab eodem commissario de Magalhais institutus.*

CAPUT I.

F

Miracula varia, fere subitanea.

Mater Domina Helena de Meneles, Abbsatissa dicti Monasterii sanctæ Claræ, jurata sub habitu dicti monasterii S. Claræ suæ professionis, declaravit, esse verum; quod hæc sancta Regina Elisabetha, quæ hoc monasterium fundavit, in eo jaceat sepulta; cujus corporis reliquiæ fecerunt et faciunt plurima eademque evidentissima et continua miracula. Quia, inquiebat, pauco abhinc tempore quædam monialis, vocata Euphrasia, cum per multum tempus capta esset una parte corporis sui, ita ut surgere non posset, nec movere brachium aut crus; nec ea parte quidquam sentiebat, licet pungeretur acicula fortiter. Quia porro magnam devotionem habuit dicta Religiosa ad dictam sanctam Reginam, rogavit, ut deferretur ad clathros, qui cingunt sepulcrum Reginæ; unxitque se oleo lampadis ejus. Cum vero ibi inter dolores somno correpta fuisset; ubi primum evigilavit, totam se comperit pristinæ sanitati restitutam esse. Hinc *Depositio ipsius Abbatissæ super curatione monialis suæ paralyticæ*

pro

Ex MSS.

pro tanto miraculo fuit statim facta processio solennis ad dandum laudes Domino nostro, quatenus fuerat obtentum meritis hujus sanctæ Reginæ. Et dixit Abbatissa, quod Episcopus, D. Joannes Soares, hujus civitatis Conimbricensis, mandavit actuari summarium pro verificatione hujus miraculi per suum provisorem.

et aliarum male affectarum.

4 Fecit etiam Regina sancta aliud miraculum in persona Simonissæ Botelha, Religiosæ professæ ejusdem monasterii, in cujus manu natum fuit quoddam tuberculum, ex quo magnum dolorem, impedimentum et tristitiam recipiebat : quæ, ubi primum se unxit oleo lampadis Reginæ, sanitatem recuperavit et tuberculum disparuit; et manus ejus impedimento fuit liberata, et in pristinum statum restituta. Alia quoque famula hujus monasterii, habuit aliud tuberculum, multo majus, in manu sua, quæ ubi primum Reginæ se commendavit, ungendo se oleo lampadis ejus, sanitatem recuperavit et tuberculum disparuit. Alia quoque monialis,
B D. Maria de Silva nuncupata, dum esse adhuc novitia, valde infirmata est ex nescio quo subitaneo malo, quod tenuerat jam dies undecim, quibus nec manducavit, nec bibit, nec aliquid in stomachum misit. Hæc tandem adducta est ad sepulturam hujus sanctæ Reginæ; et statim bene valuit, et bibit jus gallinæ, et perfectam sanitatem recuperavit.

etiam procul habitantium, per oleum lampadis.

5 Ultra hæc miracula, sunt alia valde particularia, quæ Deus operatus est, per merita hujus sanctæ Reginæ, in plurimis personis, accedentibus ad visitandum ejus sepulturam, eique cum devotione se offerentes : dixitque, quod nunc sibi fuerant allatæ litteræ cujusdam monialis monasterii oppidi de Torres novas, quæ fuerat educata in hoc monasterio S. Claræ, habebatque in genu magnam infirmitatem, ex qua magnos patiebatur dolores et labores jam per plurimos menses; quæ ubi primum se unxit oleo lampadis hujus sanctæ Reginæ, quod sibi fuerat missum ex hoc monasterio; statim melius habuit et sanitatem recuperavit. Quo de eventu, Medici et Religiosæ admirati fuerunt, et magna cum fide et devotio-
C ne crediderumt, fuisse miraculum, quod Deus operatus est per merita sanctæ Reginæ, quia per remedia et medicamenta naturalia non poterat dicta infirma tam brevi tempore sanitatem recuperare. Cognito autem miraculo illo, duæ Religiosæ, quæ habebant singulæ tumorem sub brachiis, accesserunt ad præfatam monialem, et flexis genibus petentes dictum oleum, illo ægras partes unxerunt, atque illico disparuerunt tumores, et sanitas recuperata est. Has litteras (inquiunt Examinatores) nobis ostendit Abbatissa, in qua copiosius dicta miracula continentur et declarantur, cum magnis laudibus Deo datis et gratiis, propter miracula, quæ operatus est.

denique et infirmæ ad sepulcrum adductæ.

6 Dixit quoque Abbatissa, quod Maria de Beja, vidua, uxor Georgii Barbosa civis, cujus anima requiescat, dum esset admodum infirma et capta membris suis, fecit se deferri in lectrica; seque obtulit cum magna devotione huic Reginæ sanctæ, et juxta sepulturam ejus una nocte dormivit; et die sequenti diluculo sana reperta fuit, et pedibus suis ambulavit per ecclesiam, visitando altaria illius. Sunt et alia, præter jam dicta, mi- D
racula plurima, de quibus sacristana laica extra claustrum monasterii, habens curam capellæ hujus sanctæ Reginæ, testificari potest, quæ vidit. Vidit autem multos, diversis infirmitatibus laborantes, qui se ibi obtulerunt Reginæ, et sanitatem recuperaverunt. Et nihil amplius deposuit : seque hic subscripsit; Didacus Continho, notarius scripsit. Franciscus de Magalhais, Soror Helena, Abbatissa.

Ulcus in partibus sequenti die ferro incidendnm,

7 Mater soror Ambrosia Regum, Vicaria dicti monasterii, jurata dixit; esse vera omnia contenta in hoc testimonio, supra proxime scripto, quæ deposuit dicta Domina Abbatissa; quibus omnibus et ipsa præsens extitit, et omnia suis oculis vidit fieri in dictis Religiosis et famula. Præterea se scire dixit, quod dum esset in hoc monasterio, quædam Religiosa, vocata Veretia, vita jam functa, non mediocriter infirma, et in magnum periculum adducta, ex tumore quodam, quem habebat in parte secreta sui corporis, de quo magnam recipiebat inquietem. Expectabatur autem sequenti die chirurgus ad aperiendum igne et ferro dictum tumorem; cum monialis magna cum fiducia se obtulit sanctæ Reginæ et oleo ejus uncta fuit; E
cumque mane excitaretur e primo somno, invenit tumorem apertum cum magna puris copia, quæ effluxerat, et sana facta est absque incisione et opera chirurgi aut medici.

sponte sua aperitur et curatur :

item carbunculus in ore, loquelam impediens :

8 Dixit item, quod alii Religiosæ, vita jam functæ, vocatæ Francisca da Silva, natus fuit intra os quidam carbunculus, qui exibat ultra linguam, afferebatque ei magnum impedimentum ad loquendum et manducandum. Cumque illa se offerret dictæ Reginæ et quotidianum aliquod pensum pietatis in ejus honorem obiret per dies undecim (talia quippe exercitia pietatis hic obiri solent in memoriam undecim dierum, quibus Reginæ corpus transportatum fuit de oppido Extremotio, ubi ex hac vita migravit, ad hoc monasterium et sepulcro inclusum fuit) in ultima dictarum dierum ascendit per scalas ad cancellos, qui sepulcrum circumdant, ubi istiusmodi exercitia obiri solent; subito cecidit in terram dictus carbunculus; et nialis remansit libera et sana. F

nec non morbus intestinus

9 Dixit insuper præfata Testis, quod alia monialis, olim Abbatissa dicti monasterii, nuncupata soror Henebra sancti Antonii, laborabat morbo intestino, quo misere cruciabatur non absque periculo vitæ, quando moniales solenni ritu attulerunt habitum hujus sanctæ Reginæ, et posuerunt super dictam infirmam, quæ statim correpta fuit somno, et sana facta est. Addebat testis, quod ultra jam dicta miracula, quam plurima alia fiebant quotidie ad invocationem hujus sanctæ Reginæ : propter quæ magna fide et devotione ad illam homines frequenter a plurimis et longinquis partibus concurrebant, opem ejus imploraturi.

alii plures

10 Mater Eufrasia, professa monialis hujus monasterii, interrogata dixit, quod cum ipsa esset per tres menses admodum infirma, et capta parte dextera sui corporis, pateretur que acerbissimos cruciatus, nec posset moveri aut verti in alterum latus; magna fide et devotione supplicavit Religiosis, ut se adducerent ad cancellos juxta sepulcrum hujus sanctæ Reginæ, die Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ;

ubi

Ex Mss.

A ubi se unxit oleo, ac sommum cepit : excitata vero, sana fuit ab omni infirmitate sua; laudansque Deum Dominum nostrum pro tanta gratia et miraculo; reducta est a Religiosis in solenni processione cum canticis et hymnis, plene et perfecte sanata. Dixit quoque, quod et alia plurima miracula, nec non illa, quæ in superioribus testimoniis relata sunt, vidit et audivit : quodque maxima sit fides et devotio populi erga hanc sanctam Reginam.

Paralytica tribus mensibus, uncta oleo lampadis subito, curatur:

11 Mater soror Simonissa da Prisao, Religiosa professa hujus monasterii S. Claræ affirmavit, quod in sua sinistra natum fuit tuberculum quoddam in hebdomade majori Quadragesimæ; quodque per spatium sex mensium ei nequidquam applicuit plura medicamina, a medicis atque chirurgis præscripta; cum tandem illi decreverunt, tamquam supremo remedio, incidere tuber : quando ipsa nimium afflicta, devovit se magno animi sensu ac fiducia Reginæ, unxitque per aliquot dies oleo lampadis ejus; et tuber paulatim emollitum, detumuit et omnino disparuit in mense Septembri; liberaque ipsa et sana remansit. Item quod famula quædam monasterii ejusdem, B nuncupata Maria Cordeira, habens et ipsa tuberculum, statim ubi primum illud unxit oleo lampadis dictæ sanctæ Reginæ, sanatum fuit, prout Testis ab ea audivit; et audiverunt ab ea reliquæ hujus monasterii Religiosæ : et similiter Testis vidit miraculum, quod contigit in persona matris Euphrasiæ, ipsumque retulit, prout supra relatum et testificatum est.

item alia diu afflicta;

ac tertia;

12 Silvestra Pires, uxor olim Emmanuelis Pires, cujus anima requiescat; incola in burgo juxta palatia Reginæ sanctæ et monasterium S. Claræ, ubi nata et educata est, testis jurata ad sancta Dei Euangelia, verum dicere promisit. Interrogata autem super contentis in termino superiori; dixit, quod infirma admodum fuit, cum magno dolore in altera mamilla, quæ valde intumuit et lac ejiciebat; eoque devenit, ut vellent medici illam ferro aperire : cum ipsa se obtulit Reginæ sanctæ, et fecit in ejus laudem dici Missam, seque lenivit oleo lampadis ejus; quod ubi primum fecit, per se apertus fuit tumor pectoris sui, et sana remansit absque alio remedio humano.

nec non quarta, laborans ex mamilla.

C 13 Deinde dixit, quod ejus nepos natus fuit claudus pede, quem defectum ipsa Testis in eo detexit quatuor diebus, postquam natus fuit; quamobrem cum mater infantis mœrore afflicta esset magnopere, Testis illam hortata est, ut devoveret infantem sanctæ Reginæ; cui et obtulit Missam; qua celebrata, vitium claudi pedis curatum fuit in puero. Idem puer, cum provectæ jam ætatis esset, bibit cum aqua hirudinem; ex quo acerbis torquebatur doloribus et copiosum vomebat sanguinem. Hinc eadem Testis ejusque neptis, commiseratione tactæ, orarunt, sanctam Reginam flexis genibus magna cum fiducia : statimque hirudo per os pueri exivit, et liber remansit de tanto malo et labore per merita sanctæ Reginæ. Addebat, quod de istiusmodi miraculis plura alia, valde admiranda, audiverat narrari, quorum nunc non recordatur distincte.

Curatur claudus:

idem haustam cum aqua hirudinem sine noxa evomit.

CAPUT II.

Prosecutio miraculorum istiusmodi.

Pelonia Roiz vidua, uxor olim Francisci Joannis, lapicidæ, incolens hæc palatia sanctæ Reginæ, testis jurata, respondit ad interrogata, quod habuerit in capite suo tuber magnum, veluti castaneam, non sine gravi doloris sensu. Videns autem, atque ex aliis quoque intelligens mirabilia, quæ ad invocationem sanctæ Reginæ fiebant; quomodo quoslibet, quibuslibet morbis gravatos, sanitati restituebat; sese illi commendans atque devovens, venit ad ejus sacellum et sepulcrum; obivitque ibi certa pietatis opera E per dies undecim; atque inter orandum imponebat caput suum super ipsum sepulcrum sanctæ Reginæ; ac ultimo die decidit ex capite ejus dictum tuber, quod manu accepit, et maximas Deo gratias egit, quod tantam gratiam et miraculum in sua persona operari dignatus fuisset.

Sanatur ulcus in capite,

15 Præterea deposuit, quod simile tuber natum fuerit in pectore filiæ suæ virginis, magnos ei afferens dolores, qui ipsa suasit, nulla ut adhiberet malo suo medicamina præter invocationem nominis sanctæ Reginæ; in qua magnam fidem haberet, et procul dubio sanitatem recuperaret; filia autem die quadam valde diluculo invocavit Reginam, uti jussa erat; et continuo post, inclamavit matrem, uti sibi opem ferret, quia tuber, quod habebat in pectore, ruptum erat. Et exinde sana fuit. Dixit insuper, quod alia sua filia, habens verrucas seu clavos in pedibus suis, vovit sanctæ Reginæ undecim dierum obsequium, et sanitati restituta fuit transeundo sub sepulcro ejus. Item quod ipsa Testis habuerit unum panem, qui fuerat oblatus ad sepulcrum sanctæ Reginæ ex voto, quem inde accepit et secum portavit religionis F ergo; quodque illum servavit anno integro, nec mucorem contraxit. Accidit autem, ut veniret quædam mulier ex oppido dos Carvalhais hujus districtus Conimbricensis in peregrinatione ad hanc sanctam Reginam, cum magno dolore et angustia, emittens magnam copiam sanguinis per iter, Testis illam vocavit, et partem ei dedit dicti panis, quam ægra maceravit aqua, aquam illam bibit, et statim evomit hirudinem, cujus causa fluxum sanguinis patiebatur, et sanitatem recuperavit.

item, in pectore,

et in pedibus.

Sistitur vomitus sanguinis,

16 Maria Cordeira, famula dicti monasterii a testis jurata, dixit, esse verum, quod habuerit in dextera quoddam tuber magnum per aliquot annos, quando se tandem commendavit magna cum fiducia sanctæ Reginæ; cumque esset quadam die nimis afflicta dolore, sub vesperam lenivit dictum tuber oleo lampadis dictæ Reginæ; et statim tuber subsidit atque disparuit : remansitque ipsa sana et libera; quod pro miraculo habet, per sanctam Reginam facto. Vidit quoque oculis suis religiosam Euphrasiam, de qua supra membris captam; ipsamque cum

Manus, diu impotens operari, restituitur:

aliis

Ex MSS.

aliis portavit ad cancellos sepulcri sanctæ Reginæ ex lecto, ubi jacebat : quæ eadem die sanitatem recuperavit.

item alia.

17 Guiomara Cordeira, filia Annæ Pires, testis jurata, dixit ad interrogata, verum esse, quod habuerit tuber in sua sinistra, magnitudine unius nucis, quod ei magnum fastidium et impedimentum afferebat, ita ut non posset aliquod servitium facere : quodque voverit undecim diebus singulare aliquod obsequium præstare sanctæ Reginæ; cum die tertia manum unxit oleo lampadis illius, quæ inde inflata est non sine dolore : altera vero die vacua fuit a dolore et plene sanata, nullo tuberis relicto vestigio. Confirmavit, quod sua soror, Maria Cordeira, testis supra nominata, habuerit simile tuber, et similiter per sanctam Reginam curata fuerit.

Ischias et verrucæ depelluntur.

18 Catharina Gil, vidua, uxor Joannis Locis, cujus anima requiescat; incola in hoc burgo sanctæ Claræ et palatiis Reginæ sanctæ, testis jurata dixit, quod fuit valde infirma ischiade, patiebaturque quotidie quindecim vel sedecim diversos paroxismos, quibus
B a statu mentis dejiciebatur ad tempus : quodque se commendavit magno pietatis sensu sanctæ Reginæ; et sanitatem recuperavit. Exinde vero, jam ab annis novem usque ad præsens tempus, singulis fere diebus visitat Testis sepulturam sanctæ, eique gratias agit pro tam insigni beneficio, sciens infirmitati suæ nulla medicorum remedia profuisse; solum autem sibi profuisse oleum lampadis sanctæ Reginæ, quo ubi primum lenivit crus suum, statim ipsa sanitati fuit restituta. Dixit etiam Testis, quod quædam filia sua, quæ habebat manus admodum verrucosas, ubi primum se obtulit sanctæ Reginæ, curata fuerit, disparentibus illico verrucis.

Tres, membrorum usu privatæ, sibi restituuntur.

19 Maria Paes, vidua, uxor relicta a Francisco Vos, cujus anima requiescat, lapicida; incolens jam dictum burgum S. Claræ et palatia sanctæ Reginæ prope hoc monasterium, dixit, quod cum morbi cujusdam gravissimi violentia, corpore ac mente debilita, linguæ aliorumque fere omnium membrorum usu destituta; nec non tota cæca esset; ita ut nihil videre posset, nec oculos aperire, leniverit illos oleo lampadis hujus sanctæ Reginæ, seque ei religiosis-
C sime commendans, receperit omnimodam vacuitatem a doloribus atque infirmitatibus suis, ut et usum liberum oculorum. Dixit quoque, quod hebdomade præterita, Dominica Martins, sua vicina, dum esset membris corporis capta et loquela privata; uncta fuerit oleo lampadis dictæ sanctæ Reginæ; et sequenti die libera, sana et incolumis apparuerit tota. Item dixit, quod dum Elisabetha, uxor Antonii dal Poé, civis hujus civitatis, similiter capta membris corporis sui, in lecto jaceret per multum tempus; se obtulit et invocavit magna cum pietate sanctam Reginam, et sanata est. Testis illam vidit, adeo infirmam, uti supra dixit, jacentem in lecto; et postmodum sanam in hac ecclesia hujus monasterii; ad quam venit instar peregrinantis ad sanctam Reginam.

b
Curationes plures, fere per oleum lampadis obtentæ,

20 Drusiana de Medeiros, sacristana *b* capellæ Reginæ sanctæ, habitans in circuitu hujus monasterii S. Claræ, testis jurata dixit, quod quatuordecim abhinc annis inservit capellæ hujus sanctæ Reginæ; quodque illo tempore vidit notabilia admodum miracula, facta in cæcis, claudis, surdis, membris captis, ac laborantibus infirmitatum generibus. Inter hæc sunt, quod vir quidam oppidi Dalonsam, sub rotis D
carri onusti contritus fuit, fractis ossibus; cujus uxor illum devovit sanctæ Reginæ, unxitque oleo lampadis ejus, et omnino sibi restitutus est. Qui et consuevit deinde quot annis huc peregrinari cum uxore sua ad sepulcrum sanctæ Reginæ, atque undecim dierum obsequium ei persolvit.

ab homine obtrito sub curru onusto,

Præterea affirmavit Testis, quod quidam homo ex oppido Averio venit ad dictam capellam, ferens manum valde inflatam, et parte jam exesam a spina venenata, in quam offenderat; nec poterant ei mederi chirurgi et medici. Is igitur oblivit manum oleo lampadis dictæ sæpius Reginæ, abiit domum suam, et per iter inspiciens manum invenit spinam inhærere panno, e manu extractam; et sic liberatus fuit omni periculo.

ab habentibus manum et brachium, veneno tumida;

21 Item dixit, quod mulier, oriunda ex loco, nuncupato Mons major, venit ad dictam capellam, habens brachium ex morsu viperæ tumidum valde : quæ, ut primum levit oleo brachium in punctu morsus, repente sanitatem recuperavit. Item quod alius incola oppidi da Veiro, venit ad hanc sanctam Reginam, in peregrinatione male habens ex pede luxato E
cum gravi dolore; qui coram Teste illum unxit oleo lampadis : ac die sequenti ostendit eidem restitutum pedem et recte ambulabat. Item vidit Testis, qualiter quædam Maria de Beja *c*, uxor Georgii Barbosa, hujus civitatis, ad hanc capellam portata fuit, ab aliis in peregrinatione; quasi omnino capta omnibus suis membris; et in capella pernoctavit : liniens se oleo lampadis; ac postera luce apparuit toto corpore curata.

a muliere paralytica c

Dixit item : Duobus abhinc annis venit huc quædam mulier ex oppido Dancæa, muta, et omni prorsus loquendi facultate privata, captaque membris suis : quæ posita ante sepulcrum Reginæ, clamavit, qua potuit, muta vociferatione, aspiciendo et indicando lampadem, cum Testis oleo lampadis, livit os et guttur infirmæ, quæ incontinenti incepit loqui, et libera ac sana fuit ab omni infirmitate sua.

et muta

22 Dixit etiam, quod alius ex oppido Aveiro eo venit in peregrinatione sub festum S. Bartholomæi anno præterito, habens magnum tumorem in ventre, cui medici remedium salutis dare non poterant seque unxit dicto oleo; et die sequenti fuit excitatus F
a somno sine ullo tumore aut malo aliquo.

ab habente tumorem in ventre,

Item quædam creatura *d*, rure nata, fuit huc adducta, toto capite leprosa, et uncta fuit oleo prædicto : et post paucos dies totum caput ejus extitit mundatum.

et lepram in capite; d

Ceterum affirmavit Testis, quod tribus ab hinc hebdomadibus cecidit ipsa ex alto et fregit tergum unde magnum percipiebat dolorem, et non poterat incedere; nec medici afferebant lenimen. Cum tandem, utut potuit, accessit ad mundandum capellam sanctæ Reginæ, invenitque super imaginem ejus flores siccos, quos in pulverem redegit, seque unxit oleo lampadis, et desuper posuit dictos pulveres, et sanitatem recuperavit.

ab ipsa teste ex lapsu graviter læsa dorso;

Denique dixit, quod ultra hæc miracula, vidit et audivit plurima alia, de quibus ad præsens non recordatur. Ceterum affirmavit, quod cum haberet filium suum ætatis unius anni, admodum infirmum oculis, quos habebat quasi reflexos, ex quibus et sanguinis manabat cum cæcitate, Testis filium suum posuit super sepulturam hujus sanctæ Reginæ, ejusque oculi fuerunt compositi in die ejusdem sanctæ Reginæ et fuit sanus *c*.

et a filio ejus, læso oculis.

AN-

A

ANNOTATA.

a *Hæc est illa famula, de qua, absque nomine, deposuit Helena de Meneses, Abbatissa, num 4, idem miraculum referens.*

b *Hæc illa est Sacristana, ad quam num. 6 provocavit jam dicta Abbatissa.*

c *De eodem, ejusque curatione etiam depositum est supra, num. 6.*

d *Per* Creaturam *intelligent hic Lusitani æque ac Itali infantem, seu masculum, seu feminam.*

e *Nota etiam, quod in hisce miraculis nonnulla semel iterumque repetantur, a diversis nempe testibus. Sic curatio subitanea Euphrasiæ monialis a diuturna paralysi, refertur primo ab Helena de Meneses, Abbatissa monasterii, num. 3. Idem, et alia, per dictam Abbatissam deposita confirmat, Ambrosia Regum, monasterii ejusdem Vicaria,* B *æque ac illa, Testis de visu, num 7. Deinde Euphrasia, in qua miraculum factum fuerat, id ipsum de se testatur num. 10. Et confirmat soror Simonissa num. 11 in fine.*

Sic tuber in manu Simonissæ sanctimonialis enatum, et curatum oleo lampadis, narratur a prædicta Abbatissa, num. 4, et distinctius ab ipsa Simonissa, num. 11 : ubi se cognominat de Prisao; *priori loco dicta* Botelha; *unde, nescio. Certum tamen est ex omnibus circumstantiis, eamdem Simonissam esse.*

Similis curatio tuberculi in manu cujusdam ancillæ dicti monasterii per oleum lampadis refertur num. 4, 11 et 16. Ultimo loco deponit ipsa ancilla de se, et vocatur Maria Cordeira : *primo autem loco anonyma est.*

Maria de Beja, vidua, omnibus membris diu capta, curata dicitur num. 6 et 21. Fortassis et alia sunt, quæ repetantur aut confirmentur ab aliis.

C

COMPENDIUM VITÆ

Ab Auditoribus Romanæ Rotæ ex processibus collectæ.

Ex præmissis, Vita antiqua sanctæ Reginæ; miraculis; testium juratorum depositionibus; aliisque e Lusitania allatis Romam, legitimis monumentis, ibique per deputatos ad hoc Consultores ac Theologos atque Auditores Rotæ, uti fit, discussis ac rigide examinatis; per Eminentissimos quoque S. R. E. Cardinales approbatis; collectum tandem fuit compendium rerum præcipuarum ac probatarum, per tres Rotæ Auditores, Joannem Bapt. Coccinum, Alfonsum Manzanedum et Jacobum Cavalerium. Quod compendium, præter res ipsas, habet etiam citationes locorum, ubi in Processibus probatæ fuerunt. Inde porro aliud compendium brevius extractum est : quod citationibus prætermissis, aliisque nonnullis; continua oratione rem omnem dilucide proponit. Utrumque compendium habeo præ oculis, alterum manu scriptum, alterum typis vulgatum Romæ, recitatum coram Urbano PP. VIII a Francisco Maria a Monte, Episcopo Ostiensi, Collegii Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Decano, die 3 Januarii anno 1625, non diu ante solennem Elisabethæ nostræ canonizationem. Hoc præ illo edendum nobis hic ad posteritatis memoriam censemus, prout Romæ impressum fuit, titulis tamen, qui illic textui inseruntur, ad marginem rejectis. En titulum præliminarem. Ex mss.

RELATIO

FACTA IN CONSISTORIO E

SECRETO CORAM S. D. N.

URBANO PAPA VIII

A FRANCISCO MARIA EPISCOPO

OSTIENSI

S. R. E. CARD. A MONTE

DIE XIII JANUARII MDCXXV,

Super vita, Sanctitate, actis Canonizationis, et miraculis piæ memoriæ beatæ Elisabethæ, Lusitaniæ Reginæ.

INDUCTIO RELATIONIS. F

Sanctitatem in regno, quasi gemmam in auro, Beatissime Pater, sapientes rerum æstimatores jure suspiciunt; qui probe norunt, et societatem ejusmodi tam præclaram esse, quam raram. Ut enim Veritatis æternæ vox est, quovis certior oraculo; difficilis atque angustus est aditus in cælum iis, qui nimis late possident terram. Quod si ad fastum et pompam Regiæ Majestatis, feminei sexus accedat natura, plus nimio proclivis in vanum formæ studium, et levem pulchritudinis ambitionem; vix ullus relinquetur sanctimoniæ locus. Atque adeo si quæ sit femina, regio splendore conspicua, quæ fulgeat etiam claritate virtutum; appellari merito potest, cæleste prodigium. E cælo quippe detur, necesse est, quod tam difficile reperitur in terris. Neque alius quisquam sanctitatem Regibus, quasi novam coronam imponere, aut debet aut potest; nisi Rex ille Regum, in cujus manu cor Regis est, et per quem

Reges

Ex Mss.

Reges regnant. Hic inter alias feminas, nobiliores virtute, quam genere; in quibus dare spectaculum voluit mundo patientiæ suæ, Beatam Elisabetham, Lusitaniæ Reginam, elegit : ut humanum genus doceret exemplo suo, posse unum caput corona duplici nobilitari; altera majestatis in terris, altera sanctitatis in cælo. Quod geminum decus in Elisabetha statim agnoscet, qui res ab ea, tota vita præclare sancteque gestas, voluerit intueri.

2 Hæc sane Regina adstitit, si minus a dextris, saltem ante conspectum Dei in vestitu deaurato, circumdata varietate. Quid enim aliud fuit ejus ætas universa cum summa morum integritate atque innocentiæ laude transacta; quam aurata quædam vestis, quæ non solum oculos animosque mortalium in sui contemplationem admirationemque rapiebat; sed ipsos etiam cæli cives, ipsum rerum omnium parentem ac moderatorem Deum, ad tam singulare spectaculum invitabat? Quid tam multæ, tam variæ, tamque insignes animi dotes atque virtutes, quibus anima illa purissima fuit a teneris exor-
B nata; quid, inquam erant, aliud nisi gemmæ pellucidæ, pretiosique lapilli, quorum varietate circumdata, cælesti Regi pulcherrimum sui specimen dedit? His illa conspicuis cælo terræque prænitens ornamentis, non Lusitaniæ modo, in qua tanta cum sanctimoniæ laude regnavit; non Hispaniæ; cujus e nobilissima provincia Aragonia felicem nacta est hujus lucis usuram; sed Christiano cuilibet regno proposita fuit a supremo rerum Principe Deo, tamquam numeris absolutum omnibus Regum exemplar. Ab illa discent, qui sceptra moderantur; quanto plus religioni tribuendum sit ac Deo, quam privatis aut publicis utilitatibus; quanto comparanda sit studio, Principes inter, pax atque concordia; quam pie gubernanda sit etiam Regia familia; quanta exhibenda sit egentibus liberalitas; quam humaniter ac benigne populi complectendi. Nulla denique laus regalis ac virtus in hac Principum Christianorum idea desideratur.

3 Unum tantum desiderari videtur, non tam ad hujus absolutionem imaginis, quæ divinæ dexteræ ductibus, variis virtutum coloribus jam olim fuit expressa; sed ad religiosissimam Catholici Regis peti-
C tionem, ad commune totius Lusitanæ votum, ad publicam principum utilitatem ad Christiani nominis gloriam ac splendorem : ut ipse, Beatissime Pater, qui Dei vices apud homines geris, et hominum causas agis apud Deum; beatam hanc Reginam in sanctorum numerum, usitatis Ecclesiæ cæremoniis, referre non dubites. Quem ad finem de vita, sanctitate et miraculis hujus beatæ Reginæ, juxta sacros canones, inquiri, pro sua benignitate jussit Sanctitas Vestra. Quapropter fabricatis de more necessariis processibus, illisque per deputatos idoneos viros mature discussis; in eo statu varsari nunc hujusmodi causa censetur, ut legitime instructa videatur. Jussu igitur Sanctitatis Vestræ coram amplissimo sacro Senatu statum illius brevissime relaturus, ordine tripartito sic illum exponam.

4 Primo loco beatæ Reginæ vitam integerrimam, ac mortem sanctissimam explicabo.

Secundo, præclaras illius virtutes.

Tertio, insignia per eam, tam viventem, quam mortuam, patrata miracula; et res in causa gestas. Quæ tria si satis Vestræ Sanctitati probata fuerint; postremum caput recensendum decreverit; D reliquum erit, rogatis de more singulorum Reverendissimorum Dominorum meorum sententiis; quid pro Dei gloria, et Catholicæ Fidei exaltatione magis expediat, deliberare ac statuere.

RELATIONIS

PARS TERTIA.

DE VITA REGINÆ

Regium genus ab utroque parente traxit Elisabetha. Pater ei fuit Rex Aragoniæ Petrus, Jacobo Rege natus, et Violantia, Regis Hungariæ filia. Mater Constantia, Manfredi Siciliæ Regis filia, Frederici Secundi Imperatoris neptis. Nata est Elisabetha anno a Virginis partu MCCLXXI. Prodiit autem ex utero genitricis, iis (præter morem,) undique involuta membranis, quas secundas appellant; quod fortasse prodigium cælitus datum fuit, quasi futuræ modestiæ verecundiæque præsagium. Recens a partu, ad Regem Jacobum avum allata, atque ab eodem ad sextum ætatis annum christianis moribus imbuta fuit : de qua ille prædicare, ac pene prædicere solitus erat : neptem illam, atque alumnam suam, feminarum omnium optimam clarissimamque futuram, quæ ex Aragoniorum Regum stirpe natæ umquam fuissent. Ex humanis erepto Jacobo Rege, sexennis puella reducitur in patris domum. Ibi, quam ab avo didicerat, prosecuta est integerrimæ vitæ rationem. Pueriles ludos, ornatum corporis, voluptatum delicias fugiebat. Divinis precibus, ciborum abstinentiæ, caritatis operibus impense vacabat : ut Pater ipse fuerit solitus affirmare, suarum rerum, ac regni felicitatem Elisabethæ virtutibus ac meritis apud Deum, acceptam esse referendam. Ubi F vero plenis jam annis nubilis fuit, ob egregiam tantæ virtutis famam late vagantem, a pluribus Christianorum Principum filiis per crebras legationes ac litteras postulata in matrimonium est. Vicit unus ex omnibus Lusitaniæ Rex Dionysius, Alphonsi Tertii filius; cui regiis et christianis ritibus nupsit Elisabetha anno partæ salutis MCCLXXXII. Ejus discessum ægerrime tulit Parens, cum diceret lacrymabundus; abstrahi a se rem omnium charissimam et pretiosissimam.

Genus Elisabethæ. E *educatio.* *nuptiæ.*

6 Nuptiis maximo cum apparatu, et qua Reges decebat, pompa, celebratis; Elisabetha ætatis anno decimo septimo Constantiam peperit : vicesimo vero, regni heredem Alfonsum. Interim illa non minorem excolendis virtutibus, quam liberis educandis, dabat operam; viro placere studens, sed magis Deo. In sacris precibus assidua, frequens ad rem divinam erat; ubicumque versaretur, sacellum habebat religiose ac magnifice ornatum, sacerdotibus, symphoniacis, aliisque sacris ministris instructum. Ibi ejus erat requies; ibi

studium pietatis in Deum

et maritum, alioquin ei injuraim;

A ibi fere semper habitabat. Humanitatis vero, mansuetudinis, ac providentiæ laude omnium sibi animos demerebatur. Cum vero Dionysius Rex annos aliquot cum illa conjuncte integreque vixisset; vel ætatis flexu, vel flagitiosorum consiliis, et quibusdam quasi voluptatis injustæ præstigiis fascinatus; animum ac voluntatem ab ea cœpit avertere, nullo ipsius merito : atque ad alias amorem transtulit mulierculas, a quibus singulis singulos liberos, septem nempe, suscepit. Hæc ab aliis aliisque nunciis accipiens Elisabetha, tam palmarem injuriam, tam patienter ac moderate tulit, ut admirationi omnibus esset imo pueros ipsos, aliunde Regi natos, educavit pro suis, et diligenter ad omnem laudem institui curavit. Quibus excelsissimæ ac Deo plenæ mentis indiciis victus, ac mutatus in meliorem frugem Dionysius, reliquum tempus cum uxore caste sancteque traduxit.

amor pacis conciliandæ

7 Interea componendis Principum, aliqua sibi affinitate junctorum, dissensionibus, ut multum operæ posuit Elisabetha, ita plurimum gloriæ reportavit. B Ac primo quidem ortum inter Dionysium Regem, et ejus fratrem Alfonsum, grave dissidium, vel potius apertum bellum, copiis utrimque coactis, et universa ferme Lusitania pro diversis partibus armata; sedavit ac diremit amantissima pacis Regina, fusis ad Deum precibus, ac votis assiduis; adhibitis Antistitibus ac Principibus viris; suis potremo ad utrumque adhortationibus, atque obsecrationibus sæpius interpositis. Deinde vero non minore desudavit industria, ut cessarent mota jam arma ab Rege Dionysio in Ferdinandum puerum, Castellæ Regem, ejusque tutores. Tum gravissimæ aliorum Principum affinium dissensiones pacatæ, quæ ruinam universæ Hispaniæ secum trahere videbantur : sed nulla gloriosior, ac magis necessaria conciliata pax ab Elisabetha, quam cum Dionysius parens, et filius Alfonsus, plusquam civilia inter se bella suscepissent.

inter dissidentes;

8 Iratus enim Dionysius ob arrogantiam filii, qui stipatus facinorosis hominibus, patris auctoritatem C atque imperia contemnebat, atque ipsum regno dejicere velle videbatur; cum opprimere statuit ex improviso. Ad omnes vias posuit custodes, ne quis ad Alfonsum periculi nuncius perveniret : tum armari milites jussit, et expeditos proficisci secum contra filium; ut justum de illo, sed acerbum supplicium sumeret. At Elisabetha, rei facta certior multos diversis itineribus nuncios clam dimisit, qui significarent filio, summum, in quo erat, discrimen; monerentque, ut iram patris effugeret. Ipsa interim Sacris pluribus, ob eam rem fieri jussis, precibus et lacrymis exposcebat a Deo, ut tantum a viro, a filio, a regno malum averteret. Ejus itaque diligentia ac pietate factum est; ut saluti suæ consulens filius, ex eo loco digrederetur, ubi opprimendus erat a patre. Ad matrem vero se conferens, pro tanto beneficio maximas egit gratias. Illa verbis, monitis, precibus contumacem Alfonsi animum infringere aggressa est; sed frustra; nam his nihilo melior factus, aut sedatior, sceleratum parare cœpit in patrem bellum. Pater, et facinoris indignitate commotus, et stimulatus ab aliis, omnem quærebat viam ad impietatem filii vindicandam. Exulcerabant hæc animum Elisabethæ; quæ summopere cupiebat, ac postulabat a Deo mitiorem viro mentem, filio saniorem.

Ex mss. exsilium.

9 Non tamen defuere, qui eam apud Dionysium nimiæ caritatis in filium, et indulgentiæ muliebris accusarent : atque adeo segregandam illam dicerent, et ademptis castellis, in liberam custodiam tradendam, ne qua filium ope juvaret. Assentitur iis Dionysius; amandat Elisabetham; bonis fere omnibus ereptis, vetat egredi statuto loco. Ne verbum quidem illa contra viri acerbum imperium dixit : statimque paruit; et, reclamantibus aliis, moderata est. Interea Alfonsus expugnandis, atque in suam potestatem redigendis urbibus; Dionysius iis, quæ a sua potestate defecissent, diruendis atque evertendis; uterque in Lusitania misere devastanda, opes omnes operamque ponebant. Quo tempore beata Regina religiosissimis quibusque feminis, undique ad se convocatis, cum iis tota erat in jejuniis, precibus, lacrymis, aliisque piis operibus, ad exorandum Deum, ut impendentem ruinam cælesti aliqua ope submoveret. Ubi vero audivit, bellum vehementibus utrimque odiis inflammari magis in dies, neque extingui posse quodammodo nisi vel viri vel filii sanguine, E civium strage, civitatum excidio; continere se non potuit, quin sua salute suorum incolumitati posthabita, e custodia convolaret ad castra; virum obsecraret, filium obtestaretur, cum utroque per Principes viros ageret, lapidem omnem moveret, ut patris in gratiam filius reconciliaretur. Concessum tandem est magis divino munere, quam humano, quod Elisabethæ pia sedulitas merebatur, sed non diuturna fuit illa concordia.

Maritum et filium ei rebellem

pacificat cum vitæ suæ periculo.

10 Cum enim contra voluntatem patris, Alfonsus ad urbem Scalabim (vulgo Sanctarenum) accedere instructo agmine conaretur, obviam illi cum exercitu processit Dionysius. Ergo armatas acies contra filium pater direxerat : datum utrimque fuerat belli signum : concurrebant ex utraque parte cognatis armis milites : ventum erat ad manus : cum Elisabetha tam novæ indignitatis admonita, sine famularum comitatu, sine cultu, raptim accurit : interponit se inter virum et filium; non a telis ultro citroque jactis deterrita, non a suæ vitæ periculo retardata; F filium adhortationibus morigerum patri, virum obsecrationibus placatum filio reddit : utrique vitam, utrique salutem restituit, propemodum desperatam.

Filiæ demortuæ animum

11 Filiam habuit, ut initio dictum est Elisabetha Constantiam. Hanc ut solarentur ob mortem viri Ferdinandi, Castellæ Regis, adiit cum uxore Dionysius. Secuta Reginam est Urraca Vaschia, ejus familiaris; quæ cum subitis, acerrimisque doloribus cruciaretur, Elisabetham rogavit, ut illius mali cessationem fusis precibus impetraret a Deo. Oravit : impetravit. Cum vero, Constantia e vivis erepta, Regina Olyssiponem iret cum Dionysio; ab ignoto quodam Anachoreta monita est, ut pro filia, quæ purgante igne torquebatur, unius anni spatio quotidie sacrum fieri per integrum castumque sacerdotem curaret. Id enim se in somnis ab ipsa Constantia cognovisse, dicebat. Fabula videbantur aliis. At Regina, de viri consilio, filiæ voluntati morem gessit : quæ exacto jam anno videndam se per quietem præbuit matri, e cruciatibus in æternam felicitatem trasneuntem.

sacrificiis et precibus expiat.

12 Jam vero Dionysius, ætate gravis, et imbecilla

valetudine

Ex mss.

Mariti mors et mutatio habitus.

valetudine affectus, in morbum incidit. In quo vel maxime nituit conjugalis Elisabethæ caritas, assiduitas, diligentia : non uxorem præstabat se, sed ancillam, adeo in rebus omnibus demisse assidueque ministrabat. Igitur annum agens ille sexagesimum quartum, omnibus rite peractis, quæ vel Christianum hominem, vel prudentem Regem decebant, excessit e vivis anno a Christo nato MCCCXXV, mense Januario; cum sex et quadraginta regnasset annos. Ex hoc obitu, sui jam facta juris Elisabetha, annum agens quartum supra quinquagesimum, statim atque vir mortuus est, in cubiculum se recepit cum una e carioribus ancillis : ibique ab ea suscepit, cum eximio animi sensu, vestem, aliquot annis ante, præparatam, religiosarum Virginum propriam : tum rudi funiculo præcincta, candido linteo caput velavit : hoc habitu processit in publicum ante viri cadaver. Prosecuta deinde est solenne funus cum pari laude conjugalis amoris, et plusquam femineæ fortitudinis, ad vicum usque Odivellas prope Olyssiponem, in templum Cisterciensium Virginum, S. Dionysio di- B catum, atque ab Rege Dionysio ædificatum; ubi Regis ejusdem corpus, ex ipsius testamento, cum præclaro funeris apparatu sepultum est.

Peregrinatio Compostellana,

13 Ex eo tempore beata Regina pro mariti anima suas preces, lacrymas, jejunia, pœnas alias, sponte susceptas, offerens, aliorum obsecrationes et sacrificia frequenter assidueque jussit offerri. Quin etiam ad Compostellanum S. Jacobi templum, æstate Regis obitum consequente, se contulit; illudque procul aspiciens, descendit in terram, ac pedibus itineris reliquum confecit. Obtulit ad eamdem diem pretiosissima munera; coronam gravi pondere, multis, et magnis gemmis illuminatam; vestes pennis pulcherrimis, margaritis, et lapillis lucentibus distinctas; undulata peripetasmata, acu picta; pocula ex argento prægrandia; mulam, aureo, argenteo, gemmeo instrumento præclaram; pontificalem denique sacrorum ornatum, numeris omnibus absolutum. Ingentes vero pecunias, partim in templi sumptus obtulit, partim egentibus divisit. Peractis omnibus religionis officiis. Compostellanus Archiepiscopus proficiscenti scipionem dedit et peram; piæ peregrinationis insignia, ipsi longe C carissima. Sub anni finem ad anniversarias Dionysii exequias, ejus adivit sepulcrum cum Alfonso filio, ubi magna sacerdotum et monachorum frequentia, justa funebria Regi magnifice instaurata sunt.

Conversatio cum monialibus S. Claræ.

14 His rite peractis, Regina domesticas omnes opes, vel in sacros usus convertit, vel aliis dispensavit. Ipsa solitudini, jejuniis, precautionibus vacare impensius cœpit. Sacrarum Virginum domum prope Conimbricam, S. Claræ nomine ædificandam summo studio curavit : ædes etiam sibi aliquas secus eum locum poni voluit; ut facilior et brevior esset ad Parthenonem trajectio; cujus pro voluntate ingrediendi, ac famularum Christi dulcissima consuetudine fruendi, potestatem a Summo Pontifice impetrarat. Publicas, et privatas identidem ad eas adhortationes habebat. Ex illo numero et S. Claræ familia, quinque apud se femina, integritate conspicuas, habebat assidue, cum quibus religiosam extra claustra degebat vitam. Quamquam enim Deo se consecrare inter sacras Virgines habuerat in animo; a prudentibus tamen æstimatoribus rerum, datum ei potius consilium fuit, ut ad majorem omnium utilitatem, publicam illam personam ac dignitatem retineret. D Omnibus igitur una presto erat opibus, consilio, auctoritate, quacumque alia re juvare poterat. In ædiculis prope memoratum Parthenonem, quindecim egentes viros, ac totidem feminas sibi vicinas, ali perpetuo certis sumptibus jussit : Sacerdotemque proximum cum sacello, et cœmeterio constituit, qui sacrum iis præsentibus quotidie faceret, et solennes omnium horarum precationes concineret. Interea Castellæ Regem Alfonsum, nepotem suum, audiens alterius ab uxore feminæ consuetudine teneri; eum adivit, ac fidem ab illo extorsit, honestius in posterum vivendi. Plurimum exinde temporis atque operæ impendit in eo divæ Claræ cœnobio perficiendo, amplificando, exornando; in quo suas omnes contineri delicias existimabat. Quo die primum in nova cœnatione Moniales discubuerunt, ministravit eis Regina cum sua nuru Beatrice, Regina, raro christianæ demissionis et caritatis exemplo.

Ædificatio gerotrophii.

Munificentia in caritate annonæ.

15 Anno vero MCCCXXXIII, Conimbricæ Regina commorante, ingens annonæ caritas ac fames eam urbem vexavit. Enituit tunc, ut cum maxime, B. Elisabethæ caritas in omne hominum genus; adeoque E liberalem se cunctis præbuit, ut ab opum administratoribus admoneretur, ne ob alienorum opitulationem ac sustentationem nimis assiduam, sibi postmodum suisque deesse cogeretur; sed illa, Deo freta, angustos aliorum animos reprehendit. Cum vero jam ad quartum et sexagesimum annum pervenisset; S. Jacobi templum invisere iterum voluit : quod tamen est maxime mirum, ac minimum credibile videtur; tantum suscepit itineris, femina id ætatis et Regina, paucis comitata, mutato vestitu ignobilis, imo sua sarcina gravis, per vicos et domos mendicans, pedibus et ivit, et rediit. Sed jam tempus erat, ut e terris, ubi peregrinata diutius illa anima fuerat, remearet in cælum, patriam suam.

Iterata peregrinatio ad S. Jacobum.

Dum pacem componere cupit,

16 Ergo, cum ad sedandas Alfonsi filii cum Castellæ Rege nepote discordias, ad oppidum Eborense, Stremotium appellatum, (ubi tunc filius versabatur cum conjuge) se contulisset; partim ætatis imbecillitate, partim itineris defatigatione, in morbum incidit, qui supremus illi fuit : et quamquam filii ac nurus assiduitate, diligentissime curaretur; inanis F tamen omnis cura successit. Jam enim illa vocabatur a Deo, Deique Parente; ut illud præmonstrasse videtur, quod paulo ante supremum diem evenit. Nam præsentibus multis, ac nuru præsertim, nihilque videntibus : Filia, filia; exclamavit, concede quæso, locum illi mulieri. Cui mulieri? Respondit nurus, admirans; Illi, inquit, quæ amictu candido venit ad nos. Jam vero morti se proximam intelligens, divinis mysteriis, ac supremis Ecclesiæ Sacramentis sese sanctissime muniit; ut piæ vitæ religiosa mors optime responderet. Postquam autem cum Alfonso necessariis de rebus regni colloquuta aliquantulum esset; a filio, quem relinquebat, ad cælestem conversa Parentem, quam adibat, supremis et solennibus iis vocibus illam compellavit :

pie moritur.

Maria Mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu me ab hoste protege,
Et hora mortis suscipe.

Deinde Fidem ex Apostolorum symbolo professa; traditam a Domino precationem, aliasque recitavit,

voce

A voce paulatim ac sensu deficiente : donec animam Auctori suo reddidit; ita composito corporis habitu, ut non tam periisse, quam obdormiisse videretur in Domino. In hunc modum beata Regina vitam intergerrime traductam sanctissima morte coronavit, quarto Nonas Julii, anno a Christo nato MCCCXXXVI, ab ipsius beatæ Elisabethæ ortu LXV.

RELATIONIS

PARS SECUNDA

DE VIRTUTIBUS

Etsi tota vita sanctorum hominum perpetua B quædam est exercitatio virtutum, atque adeo illa cognita, hæ debent esse perspectæ : par est tamen ad eorum clarius agnoscendam sanctitatem, virtutes singulas diligentius contemplari. Quæ igitur in beata Regina præstantis animi dotes præcipuæ floruerunt, per RR. PP. Rotæ Auditores confirmatæ, et per Sacrorum Rituum Congregationem legitime comprobatæ fuerunt, hæ potissimum numerantur.

18 Fides. Quantum hac prima Christianæ religionis virtute præstiterit beata Regina, nemini poterit obscurum esse, qui reputaverit animo, eam primo a Christianis et Catholicis Regibus ortam fuisse; qui toties nostram fidem contra perfidos hostes, contra Saracenos et Barbaros fortissime defenderunt. Deinde sacris illam aquis ablutam, et aliis Ecclesiæ mysteriis rite nunitam, semel susceptam fidem constanti animo ad extremum usque vitæ spiritum retinuisse : ac postremo jam ex hac vita migraturam, intermotuis vocibus perfectum illud Fidei compendium ab Apostolis concinnatum, recitasse : quæ omnia meruerunt, ut C Elisabetha semper ab omnibus habita fuerit sacrosanctæ fidei non excultrix modo religiosissima, sed etiam strenuissima propugnatrix.

19 Enituit etiam hujus Fidei splendor e piis illis operibus, quibus beata Regina tantopere fuit omni tempore vitæ constanter addicta. Licet enim Fides, ex Theologorum sententia, in mente et cogitatione præcipue sita sit ; ut ea tamen juvet, opus habet operibus, Fidem confirmantibus; sine quibus mortua est, uti Jacobus Apostolus pronunciavit. Qualis igitur, et quam vivida in illa fuisse Fides dicenda est; cujus universa vita bonis operibus consecrata fuit? Integri dies in divino cultu ab ea traducebantur, præsertim post obitum viri. Nam de multa nocte vigilans cum feminis, piorum studiorum sociis, matutinis precibus recitandis vacàbat. Diluculo sacrum fieri jubebat in suo cubiculo. Inde in publico sacello cum omni familia intererat alteri sacrificio, quod cum lugubri cantu fiebat pro demortuo Rege ac marito. Tertium denique sacrum, ejus diei proprium, coram se supplice volebat celebrari. Divini officii reliquas Horas postea peragebat. Tum ad juvandos alios, vel re, vel verbis, incumbebat. Inde ad sese colligendam, vel contemplationi, vel sacri cujuspiam libri lectioni se dabat. Ad seram postremo noctem divinas res mente pertractabat, cum incredibili sensu voluptatis, et dulcium copia lacrymarum. Ut jam tum totos dies non terræ, sed cælo vivere videretur.

Ex mss.

20 Ejusdem Fidei excellentiam tunc beata Elisabetha præ se tulit vel maxime; cum gravissimis vexata calamitatibus, et rerum adversarum jactata tempestatibus; rectum tamen tenuit cursum pietatis in Deum. Et præsertim cum a viro Dionysio Rege, feminis aliis in amore posthabita post conjugium; cum ab eodem relegata in liberam custodiam, periculosissimo tempore; cum tot suorum vidit, et deflevit in universis Hispaniæ regnis dissidia. Quibus omnibus acerbissimis casibus, in ejus vitæ narratione commemoratis, concuti quidem ipsa potuit atque percelli; de recta vero mentis ac fidei statione deturbari non potuit.

21 Spes. Non alium sibi proponere visa est E beata Regina scopum, in quem omnia ipsius vota collinearent; nisi illum, qui non confundit, aut deserit sperantes in se. Hinc factum est, ut in quibuscumque periculis, ac necessitatibus nihil haberet antiquius, quam ad sacras preces, ad pia sacrificia, ad jejunia, ad voluntarias pœnas; uno verbo, ad divinam opem implorandam confugere. Cumque in regio collocata fastigio, rebusque circonfluens omnibus, quibus humana inhiare solet ambitio; in iis spem suam collocare potuisset, ut principibus, ac principatibus, non in plerique mortalium faciunt : statuit illa non in copia divitiarum, non in amplitudine regni, non in multitudine militum subjectorum; sed in eo solo spem omnem reponere, a quo vitam sperabat sempiternam.

22 Caritas in Deum. Hæc Regina virtutum, perfectio legis, et vinculum perfectionis, non ultimum obtinuit locum in anima, laudum feracissima, beatæ Reginæ. Testatur hoc universa illius vita, quæ perpetuum amorem præ se ferebat in Deum. Nam et parentes coluerat, et virum diligebat, et filios materna benevolentia complectebatur, ob unius amorem divini numinis, quod ceteris omnibus anteferebat. Ex eadem vi caritatis oriebatur ille fluxarum opum et mortalium rerum contemptus, opinione major. Inde etiam erat odium, quo vitia et impuritates prosequebatur : ut si quando divinam lædi Majestatem animadvertebat; injuriam sibi fieri, se ipsam læsam existimaret. Hujus denique vis amoris dulces ei reddebat acerbissimas pœnas, quas ipsa sibi ultro inferebat; jucunda jejunia, quibus frequenter enutritum in regum deliciis corpus macerabat; nocturnas vigilias diurnos labores, longas peregrinationes, non faciles modo, sed etiam apprime suaves.

23 Verum ille præ ceteris religionis sensus, quo venerabile Sacramentum, ejusque instrumenta, ministros, celebrationem prosequebatur, locupletissime testari potest hanc in Deum eximiam caritatem. Deferre solita erat B. Elisabetha secum,

quocumque

Ex mss.

quocumque iret, ad rem divinam faciendam, aptum altare, omnibus rebus instructum atque ornatum; ut ubicumque esset, in suo cubiculo ara pararetur ad sacrum; eoque, ceu domestico sacrario, frequenter uteretur : quasi moræ impatienti ipsius amori in Eum, ac desiderio, fieri non posset satis, nisi in promptu essent, ac prope, quæcumque ad evocandum e cælo sponsum animarum, adhiberi solent. Erga sacerdotes vero tanta erat pietate atque observantia; ut sacrificio præsens, post Apostolorum symbolum decantatum, accederet ad altaris gradus, more majorum; et in genua procumbens, osculansque manus sacerdoti, pecuniam offerret modo majorem, modo minorem, ut diei ratio postulabat. Agnoscebat illa nimirum in quolibet Sacerdote, summi Sacerdotis ac Pontificis Christi personam; eamque demisse venerabatur, diligebat ardenter. Unde etiam oriebatur sancta illa cupiditas rei divinæ, qua impellente, Elisabetha singulis diebus ternis intererat sacris.

24 Caritas in Proximum. Amoris in Deum legitimus partus est Amor in proximum : recteque B unum internoscitur ex alio; velut ex imagine filii plerumque cognoscitur parens. Hujusmodi vero virtute quantum B. Elisabetha floruerit, nimium esset exemplis omnibus confirmare. Hujus enim exhibuit specimen singulare; cum vitam ac salutem suam in discrimen adduxit, ut virum cum filio pugnantem, eidem pacatum redderet; atque utriusque vitam, et ex ea suspensam Lusitani regni salutem ac tranquillitatem tueretur. Hanc ostendit illa, in Conimbricensi penuria ac fame liberalitas, in omne genus hominum effusissima. Eamdem virtutem declarat celeberrimum illud S. Claræ cœnobium, sacris virginibus ab ea jussum exædificari tanta cum diligentia atque assiduitate, tot redditibus dotatum, tot nobilium feminarum frequentia nobilitatum, illius præsentia toties illustratum; ut ibi jam tum situm cor suum habere videretur, quemadmodum ibidem poni post obitum voluit corpus suum.

25 Almesteriense quoque monasterium prope Scalabin, seu Sanctarem, a Berengaria, nobili femina inchoatum, Elisabetha perfecit. Aliam do- C mum, ubi partus, a parentibus expositi, educarentur; quam Martinus Episcopus Guardiensis, morte occupatus, absolvere non potuit; non modo absolvit beata Regina, sed redditibus etiam, et excipiendorum numero puerorum amplificavit. Xenodochium e regione suæ domus, prope Conimbricam erexit; ubi triginta pauperes, non solum certis attributis sumptibus alebat ac vestiebat; sed etiam sua identidem præsentia, allocutione, ministrandi quoque officio solabatur. His illa deliciis, his amœnitatibus proxime fruebatur. Non exiguum frumenti numerum dabat religiosis familiis; quæ in quibuslibet Lusitaniæ partibus versabantur. Cœnobiis monachorum, quacumque iter faceret, certam pecuniæ summam quotannis assignabat in vestem. Nullus inopum occurrebat, in quem non stipem illa benignissime conferret; atque ex infinita multitudine, qua se videbat assidue circumfusam, vacuum abire neminem patiebatur. Quos intelligebat præ pudore stipem cogere non audere, quamvis id suaderet mecessitas, non solum sublevabat pecunia, sed etiam alebat. Denique com- D munis omnium parens, et patrona censebatur. Hæc autem omnia, quæ memorata sunt e multis pauca, quam aliam habuerunt originem, nisi perennem illam, ac liberalem in proximos caritatem?

26 Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia. Proximum ab iis virtutibus, quæ Deum spectant, locum obtinent illæ, quæ morales inter præcipuæ, Cardinales dicuntur. Earum etiam ornatu splendido cumulare Deus voluit B. Elisabetham, quæ mundum omnem muliebrem, et exquisitum corporis cultum, animo supra muliebrem conditionem erecto, negligebat.

27 Prudentiam igitur præ se beata Regina tulit eximiam; quoties gravissimis inter Principes viros dissensionibus, una ipsa femina interveniens, modum ac finem imponere, et optavit et scivit. Ardentia, non tota modo Lusitania, sed per universam Hispaniam, bella prope civilia non semel Elisabetha restinxit, ac lites de potestate atque ambitione difficillimas, quas Reges ferro decidere, ac multorum hominum sanguine terminare E decreverant; ipsa potuit imbellis, sui sagacitate consilii, suis ad Principes allocutionibus sedare. In rebus vero domesticis disponendis, in suæ ditionis administratione, mirum quantam reportavit ab omnibus prudentiæ laudem; quam a sapientissimis majoribus hereditario jure susceptam, ingenii sui solertia propagavit, auxit industria.

28 Justitia vero tantum Elisabethæ cordi fuit : ut quæ semper erat clementissima, atque in juvandis miseris vere mater; in puniendis tamen sontibus, hoc est in protegenda justitia, virilem quemdam rigorem nacta videretur. Illud etiam proprium justitiæ munus exequebatur; unicuique tribuendi jus suum. Deferebat enim illa pietatis obsequium Deo, caritatis affectum viro, humanitatis officia reliquis omnibus : ut quæ justitiam, tamquam Regina, exactura esset ab illis; justitiæ specimen præberet in se, tamquam æterno Regi subjecta.

29 Fortitudinis declarandæ tot habuit argumenta beata Regina; quot illi Deus obtulit Patientiæ tentamenta : quo enim animo, et quam forti pectore F tulerit juvenis viri in conjugali fide, atque amore inconstantiam; filii patri rebellis, imo bellantis in patrem, arrogantiam, sibi totique regno funestissimam; jacturam carissimorum sibi capitum; et alia multa, quæ illi adversa atque aspera contigerunt; satis esse potuit exploratum ex iis, quæ superius narrata sunt.

30 Temperantiam postremo diligentissime semper coluit Elisabetha, cum omnium admiratione : nam in cibo potuque non modo moderata, sed etiam parca; non tam abjecit a se supervacanea, quam necessaria subtraxit. Quadruplex illa jejunium ab adolescentia solenne habuit; quadragenarium et commune Christianorum omnium; id, quo præparari solent homines religiosi ad Christi adventum, et quod Angelorum appellant, a die festo B. Virginis Assumptæ ad Archangeli Michaelis diem; ac postremo a feriis S. Joannis Baptistæ, ad diem Assumptæ Virgini sacrum. A vino consueverat abstinere. In reliquis vero corporis voluptatibus adeo sibi

A sibi temperavit, ut non e nostræ mortalitatis origine nata, sed e beatarum choris mentium, ad mortales transmissa potuerit existimari.

31 Aliæ quædam Virtutes. Quæ basis aliarum virtutum et fundamentum appellari solent, animi demissio et christiana humilitas, tanto fuit in beata Regina admirabilior, quanto videbatur ab ejus conditione remotior. Raro siquidem infra alios abjiciunt sese, quos supra ceteros evehit fastigium dignitatis. Et tamen Elisabetha plerumque non Reginam se præstitit, sed ancillam : quamquam eo magis tum dici Regina meruit, quod strenue regeret surgentes cum Regia majestate, superbiæ motus. Ministravit illa, ut dictum est, religiosis S. Claræ Virginibus; famulata sæpius est ægrotis pauperibus. Verum una præ omnibus humilis animi significatio admirationem pariat maximam necesse est. Sextis omnibus feriis quadragenarii jejunii tredecim pauperes elephantiasi seu lepra contaminatos, in suas ædes occulte duci jubebat; ibi lavabat eis pedes ac stipem tribuebat. Feria vero quinta sanctioris hebdomadæ, mulieribus aliquot, eodem B affectis morbo, pedes abluebat, abstergebat linteo, osculabatur; postremo novam vestem et calceos præbebat : ut ambigi posset, an esset in illa caritas altior, an profundior humilitas.

32 Ceteras ejus virtutes enarrare, longum esset. Floruit enim illa, mansuetudine quadam insigni, qua sibi omnium animus facile demerebatur; Fide in virum, conjungiumque constanti, neque ullis ejus injuriis, aut aliorum delationibus labefactata; Pietate ac Religione, quæ, ut paulo ante dictum est, integros in ejus vita sibi dies vindicaret; Perseverantia demum in piis ac justis rebus, quæ veluti virtutum reliquarum corona, regium illius caput in cæli regia circumplexa est.

33 Fama et existimatio sanctitatis. Ab ipso statim exortu B. Elisabetha specimen præbuisse visa est sanctitatis; cum secundinis illis (ut appellant) prodiit involuta; quas quidem parens Constantia (quasi jam tum prospiceret in puella sanctum quid, ac divinum) in argentea capsula conditas, in suis thesauris jussit asservari. Ut vix in lucem editi corporis beatæ Reginæ, sacræ tamquam reliquiæ, in C pretiosis loculamentis reconderentur. Avus vero Jacobus præsensisse quodammodo futuram sanctimoniam credi potest, cum eam ex Aragoniæ Regum stirpe feminarum præstantissimam pronunciavit. Simile de illa judicium fuit Petri parentis; simile viri Dionysii; simile Alfonsi filii : omnium demum, qui eam noverant, de ejus eximia sanctitate una fuit sententia. Ad ejus non modo humanam opem, sed etiam efficaces ad Deum preces multi mortales cujusvis generis confugiebant, velut ad sacram anchoram, aut salutis aram. Ejusdem extinctæ patrocinium bono suo imploravere complures, ut in subjectis miraculis videre erit. Toto denique Lusitaniæ regno, tot continentibus annis, de ipsius sanctimonia, ac meritis apud Deum, publica fama percrebuit; ac Deus ipse veracem eam esse, tot collatis per miraculum beneficiis, ejus patrocinio impetratis, palam omnibus comprobavit.

Ex mss.

RELATIONIS

PARS TERTIA.

DE MIRACULIS, IN VITA ET POST MORTEM.

Ut illustrior esset Elisabethæ Reginæ sanctitas, voluit etiam Deus illi miraculorum addere lucem : quæ tantopere mortalium oculos animosque perstringit. Aliquot igitur beatæ hujus Reginæ meritis patrata miracula, tum e certissimis historiis deprompta, tum juratis testibus confirmata, proferentur E in medium. Ac primo, quæ dum illa viveret, edita sunt.

35 Cum aliquando Regina Elisabetha proficisceretur Conimbrica in urbem Portum, per vicum quemdam iter habebat, nomine Arrifanam. Hic illi processit obviam rusticana quædam femina, filiolam secum ducens ab ortu cæcam. Oravit Reginam supplex, ut oculos puellæ manibus tantum attingeret. Illa obsecratione simul ac miseratione permota, morem gessit matris voluntati. Post paucos dies obviam Elisabethæ venit eadem femina, exultans et gestiens cum filiola; quæ statim atque tacta fuerat, usum oculorum acceperat. Agunt immortales Reginæ gratias. Hæc vero, ut erat ab ambitione laudis et gloriæ alienissima; vetuit illas quicquam hac de re dicere, quoad ipsa viveret : idque ut ab iis facilius impetraret, vestem utrique dono dari jussit; et miraculum beneficio cumulavit. Quod totum, et verissimis mandatum est historicis, et multorum testium juramento confirmatum. F

Miraculum I. *Puella a nativitate cæca, solo tactu manus beatæ Elisabethæ, visum consequitur.*

36 In æde sacrarum Virginum, cui nomen est Chelis, prope Olyssiponem, nobilis erat et religiosa mulier, Margarita Freila. Hæc Reginam, in urbe commemorantem, invisere decrevit. A qua statim atque pallida visa fuit macieque confecta, causam rogatur tantæ tenuitatis. Tuber, inquit, quod natum est super stomachum, hujus vultus, et magni mihi cruciatus est causa. Signum illa crucis imposuit ægræ parti; quo facto, recedit omnis tumor, discessit dolor. Margarita, gravi morbo liberata, non potuit se præ gaudio continere, quin illico palam omnibus faceret, se ope Reginæ sanitatem fuisse consecutam. Id cum ad aures Elisabethæ pervenisset, non parum illi molestiæ attulit; accersit ad se mulierem, graviter accusat, imperat silentium ea super re in posterum. Neque enim id beneficii suæ deberi virtuti dicebat, sed omnium bonorum auctori Deo, cujus erat laus omnis et gloria.

Mirac. II. *Tuber in stomacho Margaritæ cujusdam, a beata Regina crucis signo statim sanatur.*

37 Solita erat beata Elisabetha, feria sexta sanctioris hebdomadæ Elephantiacos aliquot, seu leprosos ad se accersere, iisque pedes abluere, et stipem

egirilari

Ex MSS.

MIRAC. III. *Leprosus graviter in capite vulneratus, beatæ Reginæ manibus ovi albo imposito, confestim a vulnere liberatur,*

elargiri, cum pari laude demissionis animi et caritatis. Id aliquando cum perfecisset in oppido quodam, Scalabi appellato (vulgo Sanctarem) ex iis unus, quibus id præstiterat officium, reliquis tardior, ob morbi vim vehementiorem, substitit parumper in Regia. Quod ubi janitor quidam animadvertit, ferox et asper, ac rei gestæ ignarus, acerrimis cum conviciis est insectatus. Cumque ille reclamaret, fustem arripiens, hominis, qui se præ morbo commovere vix poterat, caput summa vi percussit et graviter vulneravit. Concidit infelix in terram, ea plaga accepta, et calamitatem suam cœpit ejulans lamentari. Adfuit et vocibus, et miserabili spectaculo, Urraca Vaschia, Reginæ ob studium pietatis familiarissima; ad Elisabetham excurrit; quid factum fuerit, narrat. Illa hominis miseri atque innocentis calamitate commota, in suum cubiculum eum imperat deportari; deinde album ovi exceptum stupa, vulneri suis ipsa manibus imponit, additaque pecunia in reliquos sumptus; hominem B dimittit. Postridie, quam hæc gesta fuerant, scitatum mittit, qui se æger habeat. Optime, responsum fuit; et cicatricem post factam a Regina medicinam, statim fuisse obductam. Ita regii famuli injuriam beatæ Reginæ sanctitas et clementia compensavit.

MIRAC. IV. *Insanabilis cancer, signo crucis, osculoque beatæ Reginæ sanatur.*

38 Feria quinta Sanctioris hebdomadæ lavabat beata Elisabetha de more duodecim mulierum, Elephantiasi seu Lepra laborantium, pedes. Quibus etiam pecuniam et vestes elargiri solebat, et ad mensam splendide acceptis ministrare. Earum una pedem alterum cancro affectum tam male habebat, ut parum abesset, quin duo digiti deciderent. Altero igitur abluto pede; ut alterum in pelvim immitteret, Regina postulavit. Illa conscia latentis mali et horribilis deformitatis, pedem illum, aut Reginæ manibus attingi, aut oculis videri, indignissimum judicabat; ideoque magis eum occulebat. Regina Urracæ. Vaschiæ, quæ huic facto aderat, jubet, ut ipsa mittat in pelvim, recusantis pedem. Id ubi factum est, tam gravis illico afflatus est odor, ac pestilens; ut omnes regiæ ministræ, cum eum præ fastidio ferre non possent, se proripuerint foras. Elisabetha sola mansit, quæ christiana magnanimitate, et cari- C tate memorabili ardens, ulcus non modo non horruit, sed suis manibus tractavit, ac medicinam aliquam adhibere contendit. Accedit ergo plena misericordiæ, plena humanitatis; procumbit ante miseram feminam; fovet calida pedem, et ulcus leniter ac molliter expurgat. Denique ad operis sanctissimi et gloriosissimi summam; ipsum cancrum, cujus vel odor erat intolerabilis, osculatur et salutare signum crucis imponit : mirum dictu; sed tanta virtute dignissimum : nulla interposita mora, et signo crucis et osculo, et simul ingenti sanctæ Reginæ merito, insanabile ulcus factum est sanum.

MIRAC. V. *Aqua in vinum abeata Elisabetha conversa.*

39 Jacebat aliquando beata Regina, gravi stomachi morbo laborans, in oppido Alenquerio. Præscripserunt ei medici, quod requirere videbant morbi genus; ut vino modico uteretur. Illa, quæ abstinere solita erat vino, cum id curationi valetudinis necessarium esse non duceret, negavit se esse facturam. Aquam igitur afferri sibi jussit; quæ bis allata, bis in vinum est commutata : ut quodammodo videretur eo miraculo Deus et religioso beatæ Feminæ proposito satisfacere velle.

D

MIRAC. VI *Opes, pauperibus distribuendæ, a beata Regina, media hyeme vertuntur in rosas.*

40 Ut erat in egenos maxime liberalis beata Elisabetha, in sinu sæpe ferebat, quæ iis benignissime dispensaret. Accidit, ut eam, hæc in sinu clam gerentem, vir ipsius Rex Dionysius observaret, qui forte factus ei fuerat obviam. Et facile, quid rei esset, suspicatus; non ut illam a benefaciendo revocaret, sed ut Regis ac viri potestate uteretur; interrogavit, quid in sinu portaret. Elisabetha, vel operis boni gloriam dissimulans, vel timens, ne id facere prohiberetur in posterum; Rosas, respondit; ac Dionysii jussu, explicato sinu, opes illæ distribuendæ pauperibus in recentes rosas commutatæ cernuntur, manifesto miraculo; cum ea pars anni ageretur, quæ gignendis intempestiva rosis est, hiems videlicet. Ex præclaro facinore duxit originem illa pictorum consuetudo, sanctæ hujus Reginæ imaginem cum rosis in sinu passim effingendi.

POST MORTEM. MIRAC. I. *Incorruptio corporis. et suavis odor,*

41 Summus ille bonorum omnium Auctor, qui mirabilis est in Sanctis suis, beatam Elisabetham non solum in humanis agentem, divinis illustravit virtutibus et miraculis; sed etiam ad æternæ felicitatis regna translatam, admirabilibus rerum eventibus nobilitavit in terris. Ac primo quidem ejus corpus E a corruptione liberum integrumque monstravit in hunc modum. Testamento mandaverat beata Regina filio Alfonso Regi, ut ipsius corpus ex oppido Stremotio, ubi diem clausura erat extremum, Conimbricam, in ædem monialium S. Claræ deferri curaret. Cum vero Conimbrica centum et viginti octo millibus passuum a Stremotio distaret, et Julii mensis vehementissimi calores, quo illa tempore obierat, obstarent, quin corpus tam longe deportaretur, sine maximo putrescentis cadaveris fœtore, atque intoleranda tam deferentium, quam funus comitantium molestia; plerique censebant opportunius fore, si vel in templo S. Francisci in eodem oppido, vel in æde maxima Eborensi, non ita longe dissita, corpus tumularetur; exesa deinde ossa Conimbricam transferrentur. Abnuit nihilominus Alfonsus a suprema matris voluntate recedere, ac funus jussit Conimbricam deduci. Tempus æstivum; circumfusi frequentia populi, eam prosequentis extinctam, a qua vivente tot fuerat beneficiis ornatus; succussio loculi, in quo fuerat inclusum cadaver, justum timorem incussे- F rant omnibus, ne paulo post, ob intolerandum fœtorem, cœptum opus deserere cogerentur. Non tamen ejus corpus deseruit divina Providentia, cujus animam aspectu suo beabat in cælo. Septem dierum spatio delatum cadaver, non modo gravis odoris nihil afflavit; sed potius tam suaves circumfusæ multitudini inspiravit odores, ut in eo loculo pro putrescente cadavere omnia aromatum genera conclusa viderentur. Quod ubi palam omnes cognovere, ac propius accedentes experimento comprobarunt; in effusam lætitiam, in Dei laudem, in venerationem sacri corporis sese totos converterunt.

non tantum dies aliquot post obitum, sed et annos 276.

42 Verum adhuc majus exhibere Deus voluit ad Beatæ Reginæ gloriam, in ejus corporis integritate miraculum. Anno enim Domini MDCXII, VI Kalendas Maii *, Illustrissimi, et Reverendissimi DD. Episcopi Conimbricensis, et Leriensis, et Doctor Franciscus Vazius Pintus, hujus causæ Judices Commissarii, cum aliis præcipuis Medicis, Sacræ Theologiæ Magistris, ac Religiosis viris, præsentes adfuerunt : dum Beatæ Reginæ sepulcrum patefa-

* Imo, XVII Kal. April.

ctum,

A ctum, et sacrum ejusdem corpus recognitum fuit. Inventum igitur hoc est integrum atque incorruptum, candido colore; cum carne, cum rutilis capillis, naso, auribus, oculis minime tabefactis reliquis etiam partibus instructum ac membris; quæ tacta non frangebantur aut liquescebant; manabat e corpore suavis admodum ac jucundus odor, neque solum id expers orruptionis extiterat, sed vestes etiam circumjectæ, ac plura lintea superimposita, solida, atque tenatia permannebant. Nemo denique spectantium, et rem adeo novam atque inexpectatam admirantium, non agnovit, atque extulit divinæ potentiæ vim; quæ vitæ animæque integritatem, qua beata hæc Regina pollebat, ipsius post mortem, corporis integritate censuit remunerandam.

MIRAC. II. Faber, e tecto cadens, beatæ Reginæ ope implorata, sursum attollitur.

43 In monasterio S. Claræ pars quædam ædium fabricabatur, et jam tecti ligna imponebatur. Ibi Dominicus Machadus, faber lignarius, operam dabat lignis, clavorum adminiculo configendis. Ecce autem inopinato aliquot ex iis lignis refixa dilabebantur in terram; secumque fabrum illum præ- B cipitem trahebant. Tum ille beatæ Elisabethæ salutare subsidium in tanto vitæ discrimino imploravit: nec surdis auditus est auribus. Extemplo per summum miraculum, ipse una cum lignis, occulta quadam vi, sursum relatus, et in eumdem locum, e quo ceciderat, restitutus fuit. Ligna etiam suis reddita sedibus et coaptata. Dominicus a præsenti periculo liber et incolumis, cum admiratione et stupore spectantium; tantum in se beatæ Reginæ beneficium ex animo testatus est.

MIRAC. III. Monialis, cruribus male affectis, a bincessu impedita, beatæ Elisabethæ imploratione sanatur.

44 Anna Azpilcueta, una erat e sacris Virginibus, quæ prope Conimbricam in vico, cui Cellis nomen est, B. Mariæ sacrum cœnobium colunt. Hæc diu capta cruribus et resolutis nervis, ita tenebatur; ut per se incedere nullo modo posset. Nullum a Medicis non tentatum remedium fuit; sed sanitatis restituendæ gloria beatæ Reginæ relinquebatur. Proximus erat solennis beatæ Elisabethæ dies : nocte vero, quæ antecedebat, Annæ Magistra, plura exponens beneficia, illius Reginæ imploratione suscepta; hortatur eam, ut ab ipsa C præsens auxilium petat : morem gessit illa diligenter; et in arctissimum somnum soluta est. Ecce autem per quietem audire sibi videtur imperantem, ut surgat; valetudine jam Elisabethæ ope, restituta. Excitata virgo, artubus contremuit omnibus : exilit e lecto sola : vestes induit : in odeum (vulgo chorum) venit : ubi ceteræ matutinas preces canebant. Mirantur omnes, lætantur, præ animi pietate lacrymantur. Rem hanc totam publicis litteris commendavit Martinus Azpilcueta, is, qui Pontificio juri lumen suis libris attulit immortale.

MIRAC. IV. Quinquagenaria mulier lac abunde consequitur ope beatæ Reginæ ad pauperem nepotem alendum.

45 In oppido Sarnacensi Conimbricensis Diœceseos, Maria Antonia, Michaelis Aloysii uxor, quin quagenaria erat; etiam a duobus ac viginti annis infœcunda : quin etiam ex morbo quodam, ab antiquo tempore in sinistro ubere, lacte carebat. Hæc nepotem ex paupere filia parvulum susceperat educandum : Equitis etiam cujusdam Ulissiponensis filium lactabat. Quamobrem nepotem cibis dulcibus enutrire tentavit, quæ tamen ille respuebat. Venit igitur una cum eo Conimbricam, ad S. Claræ cœnobium; infelicem pueri conditionem amicis monialibus enarravit; retulit ab iis consilium : ut rem totam beatæ Reginæ commendaret; ac summo mane jujuna reverteretur illuc, vinum haustura cum croco : quam beata Elisabetha potionem ad ejus mali remedium præscripserat. Sequitur illa consilium : vino illo sumpto, ad beatæ Reginæ sepulcrum accedit supplex; summis eam precibus obsecrat, ut sibi lac a Deo impetret, ad misellum nepotem enutriendum. Audita est obsecratio; lac statim sensit uberibus largiter affusum, ut abunde potuerit in posterum, derivatum cælitus alimentum, instillare nepotulo.

Ex MSS.

MIRAC. V. Angina, morbisque aliis Agnes Dalmeide liberata, lactis copiam impetrat a beata Regina.

46 Agnes Dalmeida, Joannis de Guerres, medici, uxor, septima post filii partum hebdomade, in anginæ morbum incidit, quo vehementer cruciabatur; neque sumere cibum, neque proferre verbum poterat; lac etiam defecerat ad natum puerum nutriendum. Vir, ut artis medicæ peritus, plurima illi adhibuit medicamenta; sed frustra : quin adeo morbus in dies invalescebat, ut jam vir de salute conjugis desperaret. Ergo Berensem in agrum se contulit, ad accersendam filio nutricem. Ibi dum nocte curis anxius, commoratur; subit E animum sanctitas beatæ Elisabethæ. Illi suam enixe religioseque commendat uxorem. Flagitat ab illa præsens in tanto vitæ discrimine subsidium. Summo mane reversus domum, uxorem reperit sanam, atque ab omni ægritudine liberam; quærit ex illa; qua hora se melius habere cognovisset; exacte eam uxor indicavit : tum is probe perspexit, eodem temporis articulo, quo ipse procul domo pro uxore beatam Reginam oraverat, ab eadem se clementer auditum, impetrasse, quod postulabat. Singulares uterque gratias Deo agit ac beatæ Elisabethæ. Idem postea vir templum adivit, ubi beatæ Reginæ corpus asservabatur : interfuit sacro, iterumque suppliciter ab eadem poposcit uxori lac, quo natus infans nutriri posset : domum reversus, hoc etiam se beneficio cumulatum agnovit, et veneratus est adeo liberalem beatæ Reginæ beneficentiam.

MIRAC. VI. Inveteratus morbus sanatur osculo feretri, ubi jacebat beatæ Elisabethæ corpus.

47 In S. Claræ cœnobio Constantia Ania, civis Eborensis, jam diu insanabili atque horribili morbo premebatur. Pestiferum quoddam ulcus ei labia gingivasque cum maximo cruciatu corrodebat; sensimque serpebat latius; et parum aberat, quin illa dentes omnes amitteret. Præ F doloris impetu vociferabatur assidue, ceterarumque tranquillitatem et religiosam quietem interturbabat. Nullum medicorum artificium sufficiens erat ad eam pestem depellendam. Cum igitur beatæ Reginæ corpus ab oppido Stremotio, Conimbricam in S. Claræ cœnobium allatum esset; statim Constantia, magna cum pietate ac fide accessit ad feretrum, ubi corpus adhuc insepultum jacebat : itaque loculum osculata est, ut oris partem, lue confectam ei applicaret : recedit deinde cum ceteris. Ubi vero sacrum beatæ Elisabethæ corpus ad sepulcrum deferri cœpit; Constantia se cruciatu liberatam cognoscens, advocat socias; iis os inspiciendum præbet : nulla pestis illius indicia apparebant. Quo miraculo omnes obstupefactæ, conclamant una voce, magnam esse Reginæ sanctitatem; quam Deus tam insigni miraculo testatam omnibus atque exploratam esse voluerit.

EP-

Ex Mss.

EPILOGUS

De Actis causæ et legitima illorum confectione.

Jam vero quod attinet ad res in causa gestas, et Acta Canoinzationis, ad S. Vestram ita refero. Cum fama sanctitatis beatæ Reginæ, frequentia miraculorum, quæ ipsius apud Deum meritis edebantur, magis increbresceret : atque in ejus venerationem Christianorum hominum animi vehementius incitarentur, anno Christi MDXVI, Lusitaniæ
B Rex Emmanuel, per Michaelem Sylvium, Legatum suum, a Leone X, Pont. Max., S. Vestræ prædecessore, et postulavit et impetravit; ut beata Elisabetha, tota Conimbricensi diœcesi solenni ritu cum Beatæ titulo coleretur ejusque imagines publice ac privatim dedicare liceret. Anno vero MDLI, Lucius Andreas Resendius, vir apprime doctus, in ejus honorem sacras laudes, quas vulgo vocant Officium, composuit. Nec multo post Rex itidem Lusitaniæ Joannes, Emmanuelis filius, a Pont. Max. obtinuit, ut in Regia eamdem sibi venerari liceret. Ac Pompeius Zambeccarius, Summi Pontificis Legatus, anno MDLIII; omnibus orationem Dominicam, et salutationem Angelicam ad beatæ Reginæ sepulcrum recitantibus ipsius festo die, cum octo insequentibus, et aliorum quorumdam Sanctorum, concessit omnes pœnarum remissiones (Indulgentias appellant) quas consequuntur, qui iisdem diebus Romæ templa, vel intra, vel extra mœnia, religiose invisunt.

Post aliquot annos Rex etiam Lusitaniæ Sebastianus (qui ad regni tranquillitatem ac salutem
C beatæ Elisabethæ meritis a Deo dicitur impetratus) egit apud Paulum IV, Pontificem Maximum, ut superiorum Pontificum diplomata de beata Regina amplificaret; idque consecutus est, ac præterea potestatem, ejus imagines exponendi, annua sacra faciendi, eique preces fundendi per universam Lusitanorum Regum ditionem : ejusque festus dies dictus est is, quo migravit in cælum, nempe IV Nonas Julii.

Anno deinde MDCXI, Catholicus Rex Philippus, hoc nomine tertius, et Regina Margarita Austriaca, postularunt a Paulo V, Pontifice Maximo, S. Vestræ prædecessore, ut canonizare, et in Sanctorum catalogum adscribere dignaretur, beatam Elisabetham. Cum igitur tantorum Principum petitioni Sanctissimus Pater plurimum deferendum censuisset, cognitionem ejus causæ demandavit tribus sacræ Rotæ Auditoribus, Francisco Peniæ, Decano, Francisco Sacrato, et Alfonso Manzanedo. Hi vero concesserunt suam remissoriam, et compulsoriam in forma directa, Episcopo Conimbricensi, Lerisiensi; et Doctori Francisco Vazio Pinto, qui Catholicæ Majestati erat a consiliis; ut adhiberent necessarias probationes testibus ac scriptis; D
aliaque authentica documenta statuerent super vita, sanctitate ac miraculis beatæ Reginæ. Hi omnes cum causæ Procuratoribus, examinatis multis testibus, extractis juribus, et juridicis processibus formatis; Romam eos ad jam dictos Rotæ Auditores transmiserunt. Dum vero in hujusmodi processibus diligenter expendendis tempus atque operam illi impenderent; accidit, ut Paulus V primus; deinde Gregorius XV, Pontifices Maximi, S. Vestræ prædecessores, ex hac vita migrarent; quapropter inchoatum opus absolvi non potuit.

Postquam vero S. V., postulantibus meritis, ad istud Pontificatus fastigium evecta est; instare iterum cœpit Catholicus Rex Philippus, per suum totius Lusitanici Regni agentem, Michaelem Suarium Pereiram, ut religiosum hoc munus perduceretur ad exitum. Placuit S. V. tam æquis tanti Principis postulatis assentiri. Quapropter a Rotæ Auditoribus, Joanne Baptista Coccino, Decano Alfonso Manzanedo, et Rotæ Locumtenente, Jacobo de Calvaleriis, relatum fuit de statu causæ; cla- E
reque significatum, posse eam ad nostram Sacrorum Rituum. Congregationem transmitti; ut cum ipsa vidisset ac perpendisset ea, quæ in re videnda et perpendenda judicaret; super petita Canonizatione suam sententiam diceret.

Nos vero, Beatissime Pater, accepta relatione vitæ ac miraculorum beatæ Reginæ, et S. Vestræ voluntate percepta; habitis super ea pluribus sessionibus, in quibus dictorum Auditorum conclusiones accurate ac diligenter examinavimus; unanimi consensu censuimus, omnes supradictos processus fuisse et esse validos, legitimos, et legales, et eorum probationes super sanctitate ac miraculis beatæ Elisabethæ, fuisse legitimas et sufficientes.

Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ ex legitimis Actis hujus causæ dicenda fuerunt de vita et moribus beatæ Reginæ Elisabethæ, deque miraculis, illius beneficio patratis. Quibus copiosius in multis Congregationibus perpensis atque discussis, Cardinales Congregationis sacrorum Rituum in eam sententiam unanimes venerunt : Posse Sanctitatem Vestram (si ei placuerit) ad ulteriora F
procedere; et Canonizationem beatæ Reginæ Elisabethæ juxta sacros Romanæ Ecclesiæ ritus perficere, et solenniter celebrare.

APPENDIX

De visitatione corporis beatæ Reginæ, instituta Conimbricæ anno MDCXII.

Corpus Reginæ post mortem diu integrum et odoriferum.

In vita præmissa legimus loco non uno, corpus sanctæ Reginæ defunctæ, Extremotio per æstivos calores dierum septem itinere, Conimbricam fuisse deportatum; et non tantum nihil fœtoris, quod naturali rerum humanarum cursu fieri debebat; verum etiam, operante Deo, suavissimum

multorum

A *multorum aromatum odorem expirasse; idque a comitatis per iter funus mox pro miraculo habitum atque legitime attestatum fuisse; uti videre est num. 112 vitæ. Cardinalis autem Franciscus Maria, Episcopus Ostiensis, in sua, hic etiam præmissa Relatione, coram Urbano PP. VIII recitata, quæ compendium est Relationis Auditorum Rotæ, meminit num. 42; de visitatione atque inspectione sacri corporis Reginæ, post annos ab obitu et sepultura ejus 276, facta 1612,* septimo, *uti ipse quidem perperam ait,* Kalendas Maii, *pro* XVII Kal. Aprilis. *Sed meminit perpaucis, cum tamen in Relatione Auditorum Rotæ res illa pluribus et distincte tractetur : dignaque est, quæ posterorum memoriæ tota commendetur, atque etiam in hoc opere perennet. Ecce igitur Relationem illam, prout ipsam Auditores Rotæ, Conimbrica ipsis missam, expressere. Postquam locuti fuerant de incorruptione corporis in transvectione Extremotio Conimbricam, sic pergunt.*

post annos 275 sic etiam inventum.

2 Veritas itaque istius admirabilis incorruptionis mirificique odoris deprehenditur non solum ex supra dictis historiis, sed etiam ex visitatione ejusdem B corporis, mense Martio anno MDCXII facta, de ordine et commissione nostra per Judices, quos ad hunc effectum in partibus deputavimus, in qua intervenerunt Reverendissimi Domini Episcopi Conimbricensis et Leriensis cum aliis gravissimis personis Ecclesiasticis et Religiosis ac medicis et chirurgis, ad hoc per Judices deputatis, et fuit facta omni circumspectione, diligentia et solennitate necessaria et declaratione fideque dictorum medicorum et chirurgorum, prout tenor illius docet, quam in præsenti relatione ad unguem inserere placuit, ut omnibus pateat de veritate istius insignis miraculi, et prout sequitur.

quando anno 1612

3 Die Martii XVI anni supradicti MDCXII hora prima post meridiem, Illustrissimi et Reverendissimi Domini Episcopi Conimbricensis et Leriensis et Doctor Franciscus Valpinto, Judices commissarii istius causæ processus et et inquisitionis vitæ et miraculorum beatæ Reginæ, Dominæ Elisabethæ, in complemento eorum, quæ per commissionem Reverendissimorum Dominorum, Rotæ Auditorum, eis fuerunt C ordinata; et secum adducentes Doctores, Balthasarem de Azevedo, medicum majorem suæ Majestatis, Cathedraticum primarium medicinæ in hac universitate; Antonium Sebastianum etiam medicum; nec non Gundesalvum Diaz chirurgum, specialiter vocatos et deputatos ad actum, de quo infra fit mentio, in præsentia mei Notarii et testium infrascriptorum, et præsentibus hujus causæ procuratoribus, videlicet patre magistro Francisco Suarez Societatis Jesu, Cathedratico primario sacræ Theologiæ; et patre magistro fratre Ægidio præsentationis, Ordinis S. Augustini, Cathedratico jubilato in cathedra vespertina theologiæ; et patre Joanne Carvaglo, Cathedratico Digesti veteris; omnibus Cathedraticis istius civitatis et universitatis ejus, existentibus et deputatis procuratoribus ad hanc causam a sua Majestate.

publica auctoritate

4 Dicti Domini Judices accesserunt ad monasterium S. Claræ prope et extra muros dictæ civitatis ultra flumen Mondam, et ascenderunt ad capellam majorem prædicti monasterii juxta chorum altum illius ubi jacet sepulcrum beatæ Reginæ Dominæ Elisabethæ, olim istius regni Portugalliæ existentis; et ibi viderunt dictum sepulcrum, confectum ex lapide albo, qui producitur in quodam loco, nuncupato Ansam, qui distat duabus leucis ab hac civitate, confectum adinstar arcæ concavæ pro parte interiori, unius solummodo lapidis, habentis tredecim dodrantes, vulgo palmos, in longitudine, et sex in latitudine, et quinque in altitudine communes, collocatum super octo leonibus ejusdem lapidis cum suis capitibus ad foras, et in omni circuitu circumductum structura imaginum figuraturam ejusdem lapidis, medii corporis in duobus dodrantibus longitudinis.

apertum inspectumque sepulcrum fuit,

Ex Mss.

quod in albo lapide excisum

5 Sepulcrum illud ex latere dextro ostendit chorum monialium, positarum in ordine processionis cum suis libris apertis in manibus, acsi essent recommendantes animam Reginæ, vita functæ; et in principio hujusmodi chori existit quidam episcopus, revestitus in pontificali, concomitatus duobus ministris cum superpelliceis : ex latere vero sinistro existit alter chorus cum imaginibus Christi nostri Salvatoris, et duodecim Apostolorum ejus. In capite E dicti sepulcri, quod jacet ad Occidentem, existit Christus crucifixus cum imaginibus B. Virginis et S. Joannis ex una et altera parte cum duobus scutis parvis armorum Aragonum : et in pedibus dicti sepulcri, quod jacet ad orientem, imago S. Claræ et duarum Reginarum, cum duabus coronis deauratis in capitibus suis ejusdem magnitudinis, et sepulturæ, medii corporis : in quatuor vero angulis, quatuor animalia, figuræ quatuor Euangelistarum.

varias circum repræsentat imagines.

6 Hæc capsa et arca cooperitur cum uno solummodo lapide ejusdem magnitudinis; in cujus parte superiori sculpta est figura corporis integri, estque imago et figura Reginæ, quæ intelligitur esse ad similitudinem ejus; et est vestita in habitu monialium S. Claræ, cum velamine nigro, et super eo, in capite quædam Conna *a* deaurata, circumligata cum cordula ejusdem habitus et Ordinis; et ex ea in parte sinistra, pendula quædam crumena; et super ea, laborata quædam concha S. Jacobi deaurata; et manus positæ una super alia, supra corpus; et sub dextera, unus liber; et ex sinistra, unus baculus, ejusdem F manufacturæ atque sunt alter baculus crumena, quæ reperta fuerunt intra sepulturam super tumulo; et ad caput dictæ Reginæ siti sunt duo Angeli, unus ex una et alius ex altera partibus cum suis thuribulis argentatis in manibus suis, offerentes incensum corpori dictæ Reginæ; et ad caput imaginis prædictæ Reginæ unus pulvinus lapidis deauratus et bene laboratus, qui videtur fuisse positus post ejus obitum, qui ostenditur non esse ex eodem lapide; et ex parte exteriori existit figura cujusdam Angeli cum brachiis apertis et uno mantili super illis; et in mantili una figura parva, quæ denotat animam dictæ Sanctæ; quæ imago vultus dictæ Sanctæ est depicta et incarnata cum oleo; et repræsentat in se magnam majestatem et venerationem; et juxta dictam imaginem jacent scuta alia cum armis Portugalliæ et Aragonum, et Imperatoris.

Ornatus lapidis superioris varius,

a

7 Porro pro parte superiori hujus lapidis, qui deauratus est dicta parte, jacet epitaphium litterarum magnarum nigrarum versuum sequentium :

in quo et epitaphium,

Elisabetha jacet sacro hoc Regina sepulcro,

Ex Mss.

Quæ meritis nitidi fulget in arce poli.
Nempe ita dum vixit, cæco se gessit in orbe,
Virtutum ut morum vixerit omne genus;
Quo fuit, ut summo diva hæc selecta Tonanti,
Regnet in Angelico, nos juvet usque choro.

Et tota machina istius sepulcri est circum septa clathris ferreis in altitudine ejusdem sepulturæ, et in angulis pilaria *b* ferrea, super quibus est fabricatum supercælum *c* ligneum deauratum, quod tegit totum sepulcrum; et in vacuo cæli aliud scutum armorum Portugalliæ et Aragonum divisim; in pariete vero dictæ Capellæ, qui remanet ad partem capitis dicti sepucri, inserta est petra cum rotulo *d* litterarum antiquarum Gothicarum deauratarum, quæ dicunt sequentia : Æra MCCCLXXIV *e*, quarta mensis Julii in Castro de Estremoz, obiit inclita Domina Elisabetha, Regina Portugalliæ, et fuit sepulta XII die dicti mensis in hoc monasterio S. Claræ, quod ipsamet fieri jussit et dotavit : et fuit uxor Domini Dionysii, Illustrissimi Regis Portugalliæ; et filia Regis Domini B Petri de Aragonia et Reginæ Donnæ Constantiæ Reginæ Castellæ *f*; fuitque avia Regis Alfonsi de Castella et Reginæ, Dominæ Mariæ, uxoris suæ : hos timuit, hos honoravit, iisque benedixit, cujus anima requiescat in pace.

et in pariete sacelli alia inscriptio.

Apertio sepulcri.

8 Cumque ita præsentes essent dicti Domini, mandarunt accersiri unum architectum et lapicidas officiales, qui cum instrumentis, quæ ad id portarunt, dismembrarunt, diviserunt et extulerunt dictum lapidem, qui operiebat dictum sepulcrum, et intra, capsam illius invenerunt, et statim fuit visus unus tumulus tabularum ligni, coopertus pro parte superiori cum panno depicto coloris rubei, jam pro parte exteriori consumpto, clavibus *g* affixo circumcirca, et sub eo laquear aliud inhærebat, de quodam corio bovis cum capillis, quod etiam cooperiebat et compaginabat dictum tumulum, de quo in capite XIII Chronicæ Regis Domini Alfonsi *h* fit mentio; super quo jacebat unus baculus in longitudine, qui habebat sex palmos et dimidium ordinarios, coopertum laminis aurichalci deaurati, et laboratus conchis S. Jacobi, et in extremitate dicti baculi unus scipio petræ jaspidis, coloris rubei cum vultibus; et ligatus dicC tus scipio cum baculo cum fimbriis aurichalci argentatis; et super baculo unum marsupium quadratum, quod ex parte exteriori videbatur de bombyce leonato; intus vero ex corio, per aliquas partes consumpto; et intus dictum marsupium nihil aliud repertum fuit, nisi unum scapularium latitudinis unius manus transversæ in quadro, et ibi laborata una crux fimbrii aurei : quæ baculus et crumena intelliguntur esse, de quibus fit mentio in libro antiquo historiæ vitæ ejus *i*, qui baculus Reginæ fuit datus ab Archiepiscopo S. Jacobi, cum accederet ad visitandum sepulcrum sancti Apostoli, ut videretur peregrina S. Jacobi. Et dicta capsa existebat sana et integra, et quæ ostendebat nullatenus fuisse tacta ex die, qua ibi fuit posita.

in eoque inventa describuntur;

fueruntque omnia, etiam corpus,

9 Dicti Domini Judices exinde tulerunt dictum baculum et crumenam, et ea tradiderunt Matri Abbatissæ dicti monasterii S. Claræ, ut omnia servaret, tamquam reliquias dictæ Sanctæ, cum debita veneratione. Et statim mandarunt aperiri dictam capsam per quemdam Religiosum Sacerdotem Societatis Jesu : et intra eam repertum fuit quoddam involutorium *k* longitudinis tumuli, involutum in una culcitra gossipii alba et crassa, quæ est sana et integra D absque ulla penitus corruptione, acsi parvo abhinc tempore ibi posita fuisset. Et dissoluto hujusmodi involutorio apparuit infra dictam culcitram sudarium panni lini suti, tam sanum ac integrum et album, ut simili modo, videretur paullo ante ibi positum fuisse; et eo aperto cum forfice pro parte superiori apparuit alia culcitra magis subtilis at cum colore mutato; et sub hujusmodi culcitra jacebant amicicula *l* feralia panni lini, admodum subtilis et delicati, cum colore etiam fusco seu mutato, quod videbatur esse ratione humoris, qui exivit e corpore, antequam siccaretur, principaliter cum per calores delatum fuisset, de quo historia facit mentionem *m*. Attamen existunt sana et fortia et sine aliqua corruptione, quæ amicula feralia lini mandarunt, a Dominis Judicibus aperiri quousque detegeretur corpus beatæ Reginæ usque ad pectus, quod repertum fuit valde sanum, integrum, et sine ulla corruptione, imo potius admodum odoriferum et album et carne coopertum; ita ut caput suos haberet integros E capillos, rutilos et sanos; et cum fuissent manu apprehensi, fixi remanebant.

plane integra et incorrupta;

10 Frons et omnis vultus cooperti sunt cum eadem carne admodum alba et optime proportionata cum naso, auribus, oculis, et ore, sine aliqua corruptione, inhærente dicto capite corpori suo cum collo albissimo et integro; et exinde sequebantur pectora cum suis uberibus erectis, similiter admodum alba et sicca, et imposito manu remanebant solida et firma absque eo quod frangerentur aut liquiefierent; et brachium dexteræ impositum super pectus, integrum et consolidatum cum corpore, carne coopertum, detectis venis et nervis in manu, quæ existebat cum suis digitis et unguibus valde integra et consolidata.

cum summa spectantium admiratione;

11 Ex quibus omnibus circumstantes fuerunt commoti ad devotionem magnam et venerationem, intelligentes, quod status illius corporis tam integri, solidi et incorrupti et in omnibus partibus inhærentis, insimul cum suavitate odoris, ex eo profluentis; et integritas pannorum, in quibus corpus erat involutum; ostendebant bene ejus sanctitatem : et volebat Deus illam manifestare F non solum ex miraculis, quæ pro ea operatus est, et quotidie operatur; verum etiam per hoc medium; cum ducentis quasi et octoginta annis *n* ibi jacebat sepulta. Post hæc non fuit visum prædictis Dominis Judicibus, quod debebat detegi dictum corpus per partes inferiores, quia tam integrum existit, et propter reverentiam et honestatem dictæ beatæ Reginæ; et quia visum fuit medicis, quod per ea, quæ viderant, existebant reliqua omnia in eadem conformitate et integritate. Et sic existimarunt dicti Domini Judices, fuisse satisfactum cum diligentia et visitatione sepulcri juxta formam dictæ commissionis; et mandarunt statim, quod dictum sepulcrum clauderetur in statu et forma, antea existentibus; cooperiendo vultum et pectora dictæ beatæ Reginæ cum panno de Olanda novo, jungendo reliqua, quæ habebat, et cooperiendo tumulum cum panno novo serici gausapini coloris conchiliati, et de omnibus prædictis mandarunt dicti Domini Judices, quod facerent hunc actum.

et clausum denuo est sepulcrum.

12 quæ

Lith du Senat Barousse, Paris

P. B. Bouttats fec.

A 12 Quæ omnia ita ex fide mea vera esse affirmo, prout in eo sunt scripta, quibus omnibus et singulis pro testibus interfuerunt, Rector Universitatis Don Joannes Continho; Pater Emmanuel de Lima Societatis Jesu; Pater Guardianus S. Francisci; Doctor Franciscus Pereira, Decanus sedis istius civitatis; Pater Joannes del Hado; Pater Andreas Palmerio, ambo religiosi Societatis Jesu; Pater Antonius Monteiro, Prior Ecclesiæ S. Joannis, assistens pro Notario; et Licentiatus Emmanuel Martinez, famulus dicti Episcopi; qui omnes cum Dominis Judicibus suscripserunt. Hoc actum Thomas Nunez, Notarius Actuarius istius causæ scripsi; Don Joannes Continho, Emmanuel de Lima, Franciscus Pinto Pereira, Joannes Del Hado, Andreas Palmeiro, Antonius Monteiro, Emmanuel Martinez.

…estatio tes-…n et Nota-…

13 Doctor Balthazar de Azevedo, Cathedraticus ad primam, in hac civitate Conimbricensi jubilatus Medicus major suæ Majestatis in Portugalliæ regno, notum facio, quod die decima sexta Martii præsentis anni, præsens fui in monasterio S. Claræ hujus civitatis; quodque coram Dominis, Domino Alfonso de Castelbranco Episcopo Comite, Consilii status suæ Majestatis; Domino Martino Alfonso Mexia, Episcopo Leriensi; nec non Doctore Francisco Vaspinto, Consiliario regio et Judice Palatii ; ad horam post meridiem aperta fuit sepultura, in qua corpus Reginæ sanctæ, Dominæ Elisabethæ requiescit; eaque aperta, erat ejus sanctum corpus in quodam linteo involutum, ita sanum et integrum, ut nec quidem frangi et disrumpi facile posset : parte vero illius revoluta, vidi et notavi, quod sanctus vultus seu facies erat sine læsione, neque ulla deformitate, et solum sicca et valde alba et pulcra, una cum collo, pectore, brachio et dextra, quam etiam detexi, vidi et palpavi, et totum erat consolidatum et suo loco conjunctum; et sic mihi visum fuit, quod ceteræ partes essent, quæ non fuerunt detectæ, et exterius videbantur valde conformes et proportionatæ. Item adhuc habebat capillos in capite et frontem capillatam, ubi citius desunt, quos ego abstraxi, et erant affixi et valde lenes, subtiles et bene colorati, quod pro re extraordinaria reputo, et de quo rationem reddam, cum mihi jubeatur,q uod totum certifico sub juramento mei muneris et gradus. Conimbricæ die tertia Aprilis anni MDCXII. Doctor Balthazar de Azevedo *o*.

…m specia- Doctoris …dici. B C *Ex Mss. o*

ANNOTATA.

a *Fortasse legendum,* corona. *Huic enim locus proprius in vertice capitis est.*

b Pilaria, *sunt* columellæ *aut* pilæ. *Ab hac enim voce derivatur* pilare *numero singulari.*

c Supercælum, *supremum tegmen, uti lectorum, ita hic sepulcri, instar umbellæ : quod et simplici ter* cælum *vulgo dicitur.*

d Rotulus *est hic volumen explicatum, ut scriptura legi ab omnibus possit. Dicitur etiam* Rotula *et* Rotulum.

e *Notat hæc æra annum Christi vulgarem 1336.*

f *Hic certo error est. Non credo, commissum ab auctore epitaphii, sed potius a librario, qui perperam descripserit, posito* Castelæ, *pro* Siciliæ. *Fuisse enim Constantiam, Elisabethæ nostræ matrem, Manfredi Siciliæ Regis - filiam, certo certius est, nec quidquam commune habuit cum Regibus Cestellæ, unde istius regni Regina dici possit.* E

g *Vult dicere,* clavis.

h *Videlicet filii Reginæ Elisabethæ : quod, cui id lubet, per se inquirere permittam.*

i *Vide supra in illa vita antiqua num. 72.*

k Involutorium, *intellige* involucrum.

l Amiciculum ferale *videtur hic sonare indusium, cadaver proxime amiciens.*

m *Facit ejus mentionem non uno loco; præcipue num. 108 et 112.*

n *Recte dicitur ducentis et* quasi *octoginta annis tunc corpus sepultum fuisse. Vere enim sepultum fuerat annis 276, uti initio hujus Appendicis diximus.*

o *Sequebantur Attestationes aliorum aliæ speciales, videlicet* Antonii Sebastiani, *Doctoris Medici, et* Gundesalvi Diaz *chirugi; quas hic prætermittendas duco, quia ejusdem propemodum tenoris sunt cum præmissa.* F

QUINTA DIES JULII

SANCTI QUI III NONAS JULII COLUNTUR

Sanctus Stephanus episc.	Martyres Rhegii in Calabria.
S. Suera Episcopus	
S. Agnes	
S. Felicitas	
S. Perpetua	
S. Zoe Martyr, Romæ.	
S. Agatho	Martyres in Sicilia.
S. Triphina seu Triphon	
S. Strator	Martyres Tomis in Scythia.
S. Theodotus	
S. Merona, Marina, seu Marinus	
S. Rodofia	
S. Magrinus	
S. Secundinus	
S. Thomus seu Theonus	
S. Sodera seu Sodepha	
S. Arpos Martyr, Alexandriæ	
S. Cyprilla seu Cyrilla	Martyres Cyrene in Lybia.
S. Lucia	
S. Aroa.	

S. Domitius Martyr in Syria.

S. Valerius Ep. Conf. Consorannis in Novempopulania.

S. Basilius et LXX Socii Martyres, Scytopoli.

S. Agnes Martyr, apud Græcos.

S. Athanasius Diaconus. Martyr, Hierosolymis.

S. Philomena Virgo, apud Septempedanos in agro Piceno.

S. Numerianus Ep. Conf., Treviris.

S. Trophima seu Trophimena, Virgo et Mart., Minoræ in Italia apud Picentinos.

S. Moduenna seu Monenna, pluribus nominibus nuncupata, virgo, in Hibernia vel in Anglia.

S. Athanasius Confessor, in monte Atho.

S. Lampadus seu Lampadius, apud Græcos.

S. Athanasius, in arbore dictus, apud Græcos.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

S. Vedasti translatio *Bellovacum, pluribus hoc die describitur a Saussayo. Acta ejus illustrata sunt* VI Februarii

S. Anselmus, Episcopus Cantuariensis, *a Canisio, Galesinio, Maurolyco, Wione aliisque signatur hoc die. Colitur et de eo actum est* XXI Aprilis

S. Hugo abbas Cluniacensis *est in Galesinio, Maurolyco, Wione et Ferrario. Acta ejus illustrata sunt* XXIX Aprilis

S. Marthæ matris S. Simeonis Stylitæ *hoc die commemoratio fit in Menologio Græco a Canisio edito, in Menæis et Molano; sed de ipsa cum filio actum* XXIV Maii

SS. Donatianus et Rogatianus, *nescio ob quam causam in Kalendariis quibusdam notati, iidem ipsi sunt, qui in Actis refuruntur* XXIV Maii

S. Bonifacius Episc. Martyr *in Kalendario aliquo, absque alia notitia a Bollando inventus, non videtur alius esse a S. Bonifacio Moguntino, de quo in Actis* V Junii

S. Syri *Genuensis Episcopi memoriam reperio in scheda Ms., brevi elogio virtutes ejus et miracula complectente, cum hymno aliquo minervæ paulo crassioris, quibus præfixa est hæc dies* V *Julii. Ne de variis cultus ejus diebus jam dicta repetam, in Romano moderno ejus festivitas agitur, et quæ ad ipsum spectant, in opere nostro satis explicata sunt* XXX Junii

B. Petrum de Luxemburgo, *S. R. E. Cardinalem volunt aliqui hac* V *Junii ad Superos evolasse. De ea re disputatur eo die, quo Acta ejus et miracula illustrata sunt* II Julii

S. Aggæus Propheta *cum elogio, hoc die laudatur in Usuardo Hagenoyensi, sed de eo actum est* IV Julii

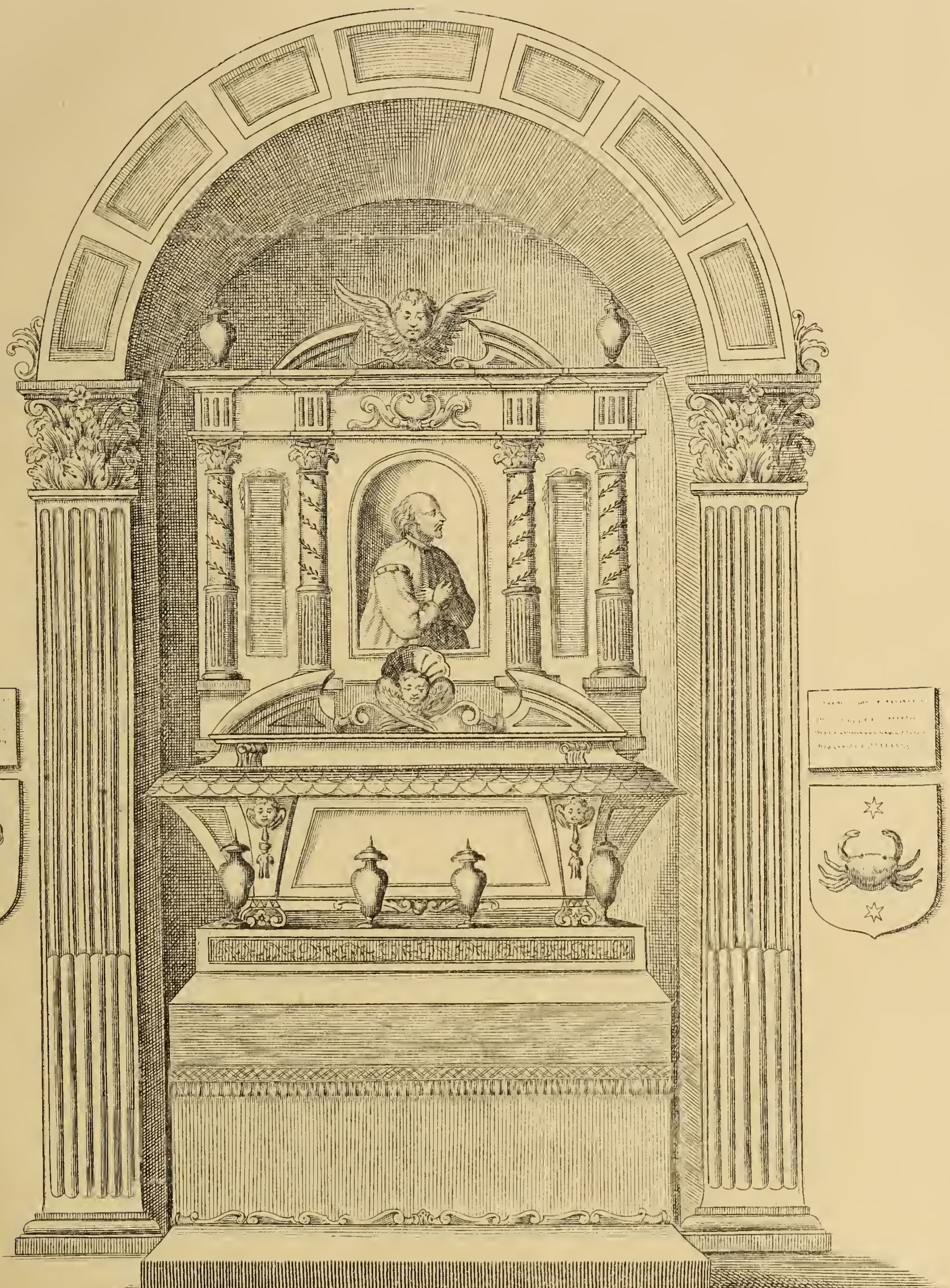
SS. Innocentius et Sebastia *ibidem etiam huc translati sunt cum sociis.*

Item S. Laurianus. *De his omnibus videatur jam dicta* IV Julii

S. Wilhelmi Hirsaugiensis *meminerunt hoc die Wion et Menardus. Vide* IV Julii

S. Elisabetha Regina Portugalliæ *perperam etiam huc adducta est; cum spectet ad* IV Julii

Marcelliano

Lith. de Senat Barousse, Paris

A Marcelliano eremitæ Torcelli *titulum* Sancti *tribuit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ et in Catalogo generali, tamquam qui acceptus sit* ex Tab. ecclesiæ Torcellensis. *Fatetur autem tabulas istas esse, vitam S. Heliodori, Episcopi Altinatis, in qua verum est, mentionem fieri alicujus* Marcelliani eremitæ, *ut habes* III *Julii. Ast hunc sanctorum honoribus donatum, nusquam deprehendi, nec in Tab. ecclesiæ Torcellanæ, ad usum sacrum confectis, cum inscriptum invenit Ferrarius, ut aperte innuit ipsius annotatio, in Catalogo Sanctorum Italiæ.*

SS. Demetrius et Numerianus *conjuncti sunt in Usuardo Camberiensi. De postremo agitur hoc die. Quem Demetrium indicare velit, quærimus, qui nos doceat.*

SS. Martini, Theodori et Godephæ; Triphonis *nomina in Greveno non satis recte formata nec conjuncta, ex aliquo corrupto Hieronymiano codice accepta sunt. Nomina et classes infra explicantur.*

B Petranus presbyter in territorio Remensi soli *Dempstero hoc die notus est, nescio unde erutus: plusculum notitiæ et auctoritatis accedat necesse est, priusquam ex ejus solius farragine sancti, aut ab ipso inventi aut transpositi, aut luxato nomine producti, admittantur.*

Udardus Episcopus, qui prius monachus Cuprensis, Deiparæ Virgini devotissimus ferebatur *ex eodem etiam Dempsteri Menologio procedit; de quo majorem et certiorem notitiam desideramus.*

S. Doctrinus *aliquis et quidem* Confessor *additus est Greveno in Cartusia Bruxellensi; sed de quo nihil hactenus sciatur: siquid lucis aliunde accedat, dabitur ei alibi locus.*

S. Herasmus *itidem* Confessor *refertur in Florario Sanctorum Ms. Sed de eo etiam notitia aliunde requiritur.*

Dedicatio S. Juliani Martyris prope forum *sacris Græcorum tabulis hoc die inscribitur, nempe Menæis impressis, Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, et Maximo Cythereo. Julianos Sanctos* C *plures novimus; quem velint hæ tabulæ, non satis liquet, nec sane opere pretium est, de ea qualicumque dedicatione plura investigare.*

Ursaria mater S. Bertæ, *sanctæ titulo donatur in annotatione aliqua ad editionem Molani anni 1583, manu nostri Andreæ Schotti, his verbis:* Eodem die (v Julii) apud Blansiacum cœnobium, sancta Ursaria, mater sanctæ Bertæ. *In Actis S. Bertæ, die præcedenti datis, mater ejus vocatur* Ursana, *de cujus sanctitate aut cultu, nihil me usquam legere memini.*

Alea sanctimonialis *ex* XXIII *Maii huc remissa est,* ut quæ in vita S. Moduennæ abbatissæ suæ laudetur, *relata cum titulo* Sanctæ *isto die a Bucelino. Putamus indicari* Ateam, *de qua nulla vita seorsim scripta est. Vide hoc die, quæ de S. Moduenna dicuntur.*

Hugo de Folietto, Canonicus Regularis S. Petri Cordubensis; *apud Ghinium floruisse dicitur anno 1120. Dom. Fuit* moribus itemque litteris clarus, singulari vita et scientia, eloquentiaque nobilitatus, dulcis eloquio et conversatione spectabilis. D *Scripta ejus ibidem enumerat; at de cultu ei umquam exhibito, altum silet.*

Fulbertus puer novitius *monasterii Corbeiensis ex vita S. Anscharii adducitur hoc die a Bucelino, tamquam* Martyr et beatus. *Aliis opus est sanctitatis et cultus indiciis.*

Didacus de Soria *Ordinis Prædicatorum, Episcopus novæ Segoviæ in insulis Philippinis, longo et insigni elogio ornatur in Marchesii Diario Italico ad hunc diem.*

Adeodatam, *prioribus omnibus seculis ignotissimam Sanctam, hoc die nobis porrigit Tamayus in Martyrologio suo Hispanico, his verbis:* Toleti, S. Adaodatæ virginis sanctimonialis, Ordinis Benedictini, de qua S. Gregorius Magnus celebre consarcinat elogium, quæ, postquam innumeris floruisset virtutibus et supernaturalibus ornaretur favoribus deposito terreni ponderis sacculo, cælestem induit chlamydem puritatis, apud Hetruriam Italiæ. *Mirus sane est Sanctorum refossor* E *Tamayus, dum hic ex S. Gregorii Papæ epistola 54, lib. 7, Sanctam eruit, quasi sanctus Pontifex eos omnes canonizaverit, ad quos unquam litteras dedit. Magnam fortasse gratiam a PP. Benedictinis se initurum speravit, dum* illustri Adeodata *(sic eam compellat Gregorius) ipsorum Ordinem locupletavit. Verum ab iis admissam gratiam necdum comperi; nec ullum inidicium affert Tamayus, ex quo de ejus cultu, vel tantummodo inchoato, certiores reddamur. Epitaphium metricum, quod inter Mss. sui* Auli Hali *reperit, de genere earum mercium est, quas repudiare pridem docti sumus. Cetera pro Tamayi ingenio exornata sunt.*

Venerabilis Hugonis de S. Victore, Canonici regularis depositio *inscripta est Florario Sanctorum* XI *Februarii; at Maurolycus, Ghinius, et Ferrarius hoc die celebrant,* *tamquam* beatum: *verum Saussayus, Castellanus et alii, solo venerabilis aut* beatæ memoriæ *titulo honorarunt. Non gravabor hic adnectere Saussayi elogium:* Lutetiæ F Parisiorum, eodem die felicem animam ad fontem vitæ perennem emisit beatæ memoriæ Hugo a S. Victore, suburbicarii illius cœnobii canonicus religiosissimus, qui Ordinem illic S. Augustini professus, cælesti pollens sapientia, sui temporis Augustinus appellari promeruit, scriptisque præclaris, non modo Galliam, sed universum orbem illuminavit, quin et bono odore replevit præstantissimæ virtutis et admirandæ pietatis. Fuit enim beatus hic vir excelsus Theologorum apex, et Euangelicæ perfectionis, ac angelicæ puritatis vividum nitidumque speculum. Verum, cum talis ac tantus esset, non intra S. Victoris basilicam, dignum se censuit sepeliri, at voluit in claustro, humili situ humari; ubi ab æquis meritorum ejus æstimatoribus epitaphio honorifico non magis quam vero insignitus est; quo in brevi urna proditur, magnum condi virum, qui nulli toto orbe secundus, dogmate præcipuus, ingenio, ore, stylo et moribus insignis, mirifice claruit. *Has et alias laudes promeritum venerabilem Hugonem, non diffitemur; at Sanctorum honoribus, aut Lutetiæ aut alibi cultum,*

necdum

A *necdum intelleximus. Qui plura capiunt, adeant S. Antoninum, Trithemium, Ghinium, opera ejus edita, aliosque scriptores de ejus patria, obitu, variisque ad eum spectantibus litigantes. Communior sententia est, mortem ejus consignandam anno 1142.*

Huamayus *aliquis* Fergussio *in Mss. Sirini sine interpunctione adjungitur ex Tamlactensibus ad ditionibus : alii tamquam diversum et* sublimem Sanctum *memorant. In catalogis nostris ignoti sunt, ut proinde certioribus monumentis opus sit.*

Sequitur. Edania sive Edoena virgo de Tuaim-Noadh. *Gorman.* Edaina candida, liberalis et intemeratæ Virginitatis, de Tuaim-Noa, in regione de Magh-Luire ad ripam Buili. *Similia canunt alii, et tutelarem ac patronam aiunt ecclesiarum parochialium.* Exstat quoque, *inquit Sirinus,* ejus nomini sacer fons, præclarus et vastus, perennium aquarum, Kill-oscobano templo adjacens, ad quem multi confluunt ex devotione et spe idcirco conse-
B quendæ cælestis opis, interdum etiam corporalis sospitatis *Hæc, ut negare non ausim, sic in aliorum catalogorum silentio plusculum lucis, ad ejus gesta illustranda, censeo expectandum, ne forte sub alio nomine lateat, ut non obscure subinsinuat Sirinus, dubitans an alia sit a S. Moduenna, de qua hoc die agitur.*

Kilianus *tum recensetur, nescio quis, si non idem est cum Kiliano Herbipolensi, de quo agendum* VIII *Julii, ex certioribus, quam hæc sint, monumentis.*

Everhardus conversus in claustro *reperitur in Kalendario Cisterciensi, alibi sæpius a nobis citato. Ab Henriquez longo elogio ornatur, et multo longiori explicatione. Sequntur Chalemotus et Bucelinus, qui nec ipsi a* beati *titulo abstinent. Sufficient verba Saussayi, in additionibus sic loquentis.* Obiit hodie piæ memoriæ Everhardus, monachus Villariensis conversus cognomine Silentiarius, qui perfectæ religionis cultor, percutienti aliquando se militi, non solum alteram genam ob-
C vertit, sed et obsequium rependit. Ob quæ, aliaque Christianæ pietatis facinora, admirandis etiam signis divinitus clarificatus, demum ac beatam perrexit supernorum civium mensionem. *Post diligentem inquisitionem, etiam apud Amplis. Abbatem Villariensem, per unum e Patribus nostris, necdum potui deprehendere, hunc* Taciturnum *ecclesiastico cultu magis præditum, quam Radulphum* tacentem *seu* Silentiarium, *monachum Afligemiensem* XXX *Aprilis*

Martham *etiam virginem sanctimonialem Cameræ prope Bruxellas,* beatam *appellat Henriquez, quæ* diu sanctæ Aleydi leprosæ ministravit, *etc. laudatur etiam a Bucelino. Audiamus hic rursum Saussayum.* Eodem die in agro Bruxellensi, cœnobio Cameræ S. Mariæ, desiit esse mortalis, piæ itidem memoriæ, Martha virgo Sanctimonialis, mira humilitate et charitate præclara. *Hæc omnia probo et laudo, interim apud suas vix nota est.*

D Franciscus *Martyr Damiatæ*
Alvarus Pelagius *Episcopus*
Elias de Bourdeilla *Archiep.*
Henricus Africanus *confess.*
Damianus et Raynaldus *Confess.*
Jacobus Auximanus *Confess.*
Joannes a Callio *Confess.*
Antonius a Zamorra *Confess.*
Michael Aprustensis *Confess.*
Augustinus Volaterranus *Confess.*
Maria Suarez a Toleto *Vidua.*

} *Omnes ut beati memorantur ab Arturo, in Martyrologio Franciscano, et ultima iterum in Gynæceo.*

SS. Petri et Pauli Octava, per anticipatinonem *posita est in Usuardo Bruxellensi, Spectat ad diem sequentem* VI Julii

S. Sisoem *seu* Sisoam, confessorem in Ægypto *notavit hoc die Castellanus; non recte : cum cultus ejus apud Græcos affixus sit diei sequenti, quo eum in posterioribus editionibus consignavit Molanus, ultimo loco his verbis :* Die sexta, sancti Patris Sisoæ magni. *Erravit Bailletus dum hoc die aliter in S. Sisoæ vita retulit, Molanum diserte adducens. Videsis die sequenti* VI Julii E

S. Paulus, Senonensis Episcopus *Saussayi stylo exornaretur hoc die, quem cur secutus fuerit Castellanus, plane ignoro. Melius scripsisse videntur Galesinius, Ferrarius et Ghinius, signantes ipsum cum Germano fratre S. Heraclio* IX *Julii, uti etiam expresse notant Sammarthani post Claudium Robertum, qui pro se habent Berviarium ipsum Senonense anni 1625. Cum autem ea omnia, quæ de S. Paulo dici possunt, cum Actis Peraclianis connexa sint, de utroque agenns dicta die* IX Julii

S. Cypriani Martyris translatio *una aut plures ad hunc diem non proprie spectant; cum omnia, quæ ad illustrissimum Sanctum spectant, examinanda sint* XIV Septembris

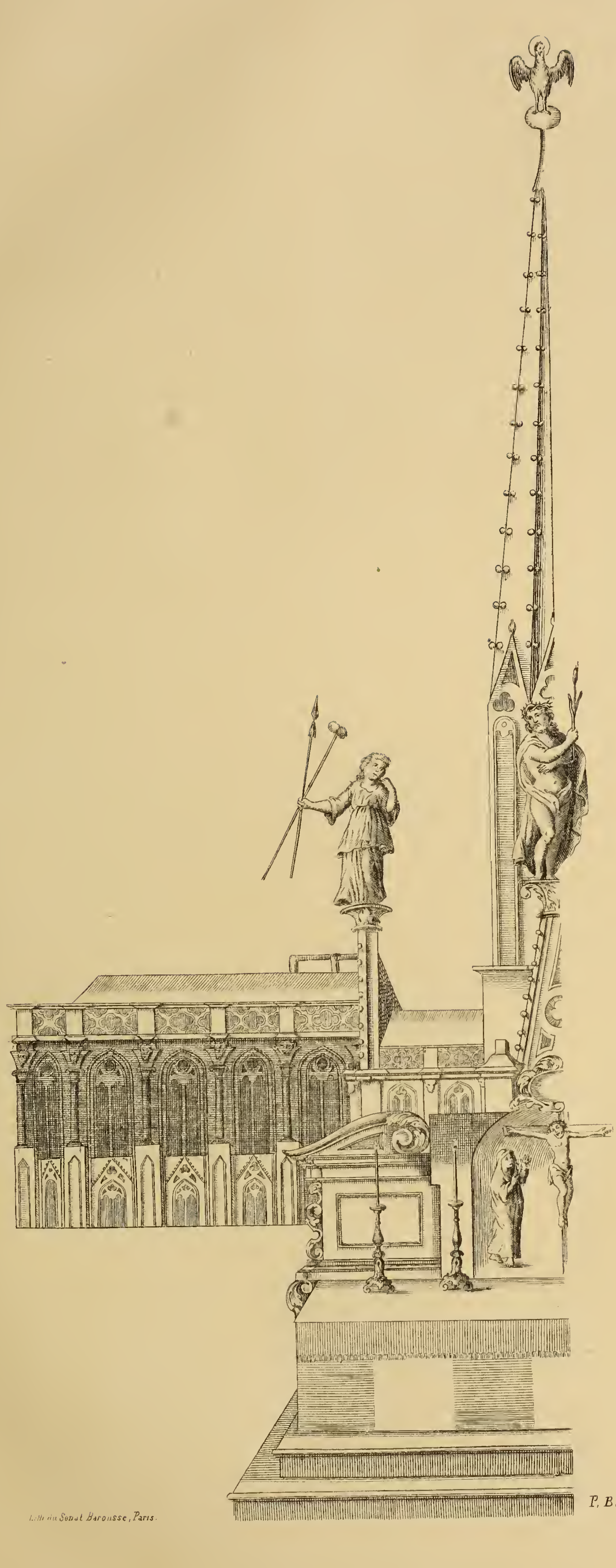
S. Nicomedis Martyris elevatio *indicatur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, quæ nescio unde accepta sit. Loquitur, opinior, de eo Nicomede, qui in Romano colitur, et de quo proinde agendum erit* XV Septembris

S. Wendelini confessoris translatio *notatur hoc die apud Grevenum, Florarium, Canisum et alibi : natalis est* XXI Octobris F

B. Bertoldi, Ordinis Cistersiensis abbatis et secundi Episcopi Livoniæ *memoriam cum brevi vitæ compendio suis SS. Stanislais subjunxit Martinus Baronius, Clericus Jaroslaviensis, pag. 43, ut qui* contra irrumpentes fidei Christianæ hostes *pugnando interierit hoc die, anno 1200. Ab Henriquez vocatur* sanctus Bertholdus a Chalemoto beatus. In Kalendaris, Bertholdus monachus de Luka, Apost. Liboniæ; *sed ubique refertur* XXI Octobris

S. Conradi Episcopi et Confessoris translatio apud Constantiam *signata est in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. In Florario Sanctorum Ms. et in Ferrarii Catalogo videtur indicari natalis; ast hic spectat ad* XXVI Novembris

DE

Lith. du Senat Barousse, Paris.

P. B. Bouttats, fec.

DE SS. STEPHANO, PRIMO EPISCOPO RHEGIENSI & SOCIIS, SUERA EPISCOPO, AGNETE, FELICITATE & PERPETUA

MARTYRIBUS RHEGII IN CALABRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. J.

Cultus Sanctorum, elogia, ætas, vita non valde antiqua.

Sec. I, II, aut III.

Cultus apud Græcos.

Notiores olim fuere hi Sancti apud Græcos, quam apud Latinos. Meminerunt eorum nonnullá Menæa apud nos, Chiffletianum atque Sirmundianum: quorum illud die v Julii legit;* Στεφάνου Καλαβρ. καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. *Hoc vero eodem die paulo explicatius;* Τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Στεφάνου, τοῦ εἰς τὸ Ῥήγιον Καλαβρίας κειμένου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἁγίων μαρτυρησάντων. Sancti Stephani martyris, qui jacet Rhegii in Calabria, et sociorum ejus sanctorum, qui cum ipso martyrium subierunt. *Monachis quoque Cryptæ Ferratæ, et aliis Ecclesiasticis Græci ritus, celebrandum eodem die præscribitur festum.* Τοῦ ἁγίου Στεφάνου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. *Similia habent Menæa Græca Bibliothecæ Vaticanæ : et alibi alia facile invenientur, quæ mihi visa non sunt, quæque jam dicta poterunt confirmare.*

item apud Latinos

2 *Nulla tamen apud Martyrologos Latinos* Stephani *hujus et Sociorum martyrum extat memoria. Quod indicium esse possit, non adeo celebrem, Scriptorum illorum temporibus, viguisse cultum in Ecclesia Latina. Atque hinc factam sit, ut Rhegiensis archiepiscopus, Annibal de Afflictis, vir multa sanctimonia clarus, initio seculi superioris supplicaverit congregationi Sacrorum Rituum Romæ, quo* sibi suisque Rhegiensibus facultas fieret, publice exponendi imaginem, S. Stephano Episcopo suo ac Martyri, atque altaria et templa in honorem ejusdem erigendi. *Affert pro motivo talia impetrandi, quod* pridem, atque etiam tunc temporis, celebrabatur de eodem sancto Stephano Sociisque, die v Julii Missa et alia Officia. *Et sacra Congregatio,* referente Illustriss. et Reverendissimo D. Francisco, Sancti Angeli in Foro Piscium Card. Buoncompagno, *gratiam petitam concessit anno 1622. De hisce mihi constat, ita factum esse, ex testimonio* Nicolai Mariæ Modafari, *tunc Romæ ecclesiæ S. Thomæ in Parione Rectoris, et hujusce causæ Agentis, atque eodem anno 1622 electi in Episcopum Bovensem, qui suffraganeus est Rhegiensis.*

recenter auctus.

3 *Prædictarum scripturarum, (uti is addit, qui illas nobis submisit)* archetypa asservantur penes Joannem Simonem de Antonillo, U. J. D., virum eruditum et pium, et ipsi S. Stephano satis addictum, cujus devotione et expensis sacellum extat *(utique post acceptum illa de re responsum sacræ Congregationis Roma) exstructum* in ecclesia Prædicatorum, S. Stephano dicatum, in quo annis singulis condecenti cum magnificentia Missæ sacrificium et Vesperæ musicis cum concentibus in festo Sancti solenniter celebrantur. Circa iconem vero Antistitis Stephani, ejusdem Acta et Martyrium hinc inde figuris et versibus declarantur.

Elogium solius Stephani ex Ferrario,

4 *Iisdem fere temporibus, quibus Romæ petita concessaque fuit facultas construendi* S. Stephano *altaria, sacella, templa; impressit Ferrarius utrumque Catalogum suum, alterum, nempe Sanctorum Italiæ, anno 1613; alterum, illorum, qui in Romano Martyrologio non habentur, anno 1625. In utroque commemorat, die* v *Julii,* S. Stephanum, *sed absque sociis; in priori quidem cum elogio hoc :* Stephanus, civis Rheginus, a S. Paulo Apostolo, cum ex Syria Romam ductus, Rhegium, Brutiorum metropolim, appulisset, ad Christum conversus et in fide instructus, primus Rheginorum Episcopus ab eodem Apostolo ordinatur. Qui post Apostoli discessum dum munus episcopale prædicando impigre exsequeretur, multis jam ad fidem perductis; in Neroniana persecutione comprehenditur; cumque constanter in fidei confessione perseveraret, atque multis affectus suppliciis, cruciatus omnes superasset, demum capitis obtruncatione martyrium consummavit. *In posteriori autem Catalogo idem Ferrarius sic habet :* Rhegii in Bruttiis, S. Stephani, primi ejusdem Episcopi et Martyris sub Nerone.

non ubique consonum Actis,

5 *Non omni ex parte istæc concordant cum Actis Græcis, quæ mihi ab hisce viginti annis, tunc Romæ agenti, a R. P. Josepho Denti, Domus Professorum Societatis nostræ Præposito Messanæ, curata fuerunt describi e codicibus Mss. celeberrimi prope urbem illam monasterii sancti Salvatoris, Ordinis S. Basilii; uti pluribus dixi ad Vitam S. Sebastianæ V. M., tomo* vi *Junii, quæ indidem ab eodem, uti multæ aliæ, mihi Græce fuerunt submissæ. Hæc, inquam, Acta* S. Stephani *videntur fons esse, ex quo, quotquot de illo Latine scripsere, sua hauserunt, aliis additis, aliis mutatis, pro suo cujusque sensu. Sic* Stephanus, *qui in Actis Græcis legitur patria* Nicænus *in Bithynia fuisse et* cum S. Paulo Apostolo Rhegium appulisse; *apud Ferrarium dicitur* civis Rhiginus, *et ab appellente illas in oras Paulo,* Rhegii inventus, *atque ibi* ad Christi fidem conversus *fuisse.*

quæ a variis edita Latine.

6 *Hieronymus Marafioti in suo Calabriæ Chronico, Italice anno 1601 excuso, pag. 47 : et Marcus Antonius Politi in suo similiter Chronico, Messanæ impresso an. 1617, pag. 80 : Item Paulus Gualterius in Sanctis Calabriæ, qui an. 1630 Neapoli prodierunt, pag. 53; et Ferdinandus Ughellus in suo Italiæ sacræ tom. IX, edito anno 1662, habent vitam S. Stephani, quam primus ex codice Græco interpretatus est Italice : secundus et quartus Latinam*

AUCTORE C. J.

linam ediderunt ex alia atque alia interpretatione. Tertius ex textu Latino Italicam fecit cum oratoria interpolatione. Horum ego editionibus inter se et cum textu nostro Græco collatis, quamquam eodem fere recidant omnia, malui tamen novam interpretationem facere, consimilem nostro Ms. Græco, illamque simul imprimere, ut omnia magis authentica sint. Editio Ughelli propius insistit nostro Ms. Græco : Marafiotina et Politiana in paucis aliquantum discordant; et in illo præcipue, quod designent diem martyrii septimum Julii; *quem Ughellus, noster textus Græcus, Menæa et Menologia citata, unanimiter asserunt* quintum Julii.

etiam a Cornelio a Lapide;

7 *Cornelius a Lapide in Acta Apostolorum cap. ultimo ad illa verba,* Devenimus Rhegium, *commentans, varia habet, quæ sibi, tunc Romæ commoranti, submissa fuerunt* a Rhegiensibus, viris eruditis et primariis : *atque ex illorum fide hæc narrat :* Silet hic multa Lucas; ac præsertim Rhegiensium a Paulo conversionem, uno die, quo apud B eos hæsit, factam : quæ ex ecclesiæ Rhegiensis monumentis, eodem ævo *(nempe seculo Christi primo)* Græce conscriptis; ac deinde in Latinum idioma translatis; et in archiepiscopali archivio asservatis; a Rhegiensibus viris eruditis et primariis ad me Romam transmissa, hic transscribam. *Transscribit autem ibi Acta Latina* S. Stephani *Episcopi, a Paulo Apostolo Rhegiensibus, ut aiunt, in transitu ordinati : quæ alia non sunt, quam quæ nos infra damus Græco-Latina : nec tamen ibi sunt integra : nam desinunt in martyrio his verbis,* quod digni fuerint pro Christo mori : *nec quidquam habent de sepultura sanctorum corporum. Facile condono P. Cornelio, Theologo et Commentatori in sacram Scripturam eximio; quod fide et auctoritate* Rhegiensium, virorum eruditorum et primariorum, *talia scripserit. Ipse interim nihil per se commentatur de mora aut non mora Pauli Apostoli apud Rhegium : Supposuit, vera esse, quæ Rhegienses de mora ejus apud se unius diei et de magna conversione gentilium illo die facta : item de Actis* S. Stephani, *seculo Christi primo Græce conscriptis,* C *affirmabant. Et siquid illa de re per se commentatus fuisset, utique observasset : quod si Paulus uno die Rhegii moram traxisset, non potuisset secundo die Puteolos attigisse : quod Lucas factum esse ait. Sed de his mox alia.*

e quibus in nostro textu Græco aliqua supplentur.

8 *Interea ex citatis editionibus animadverto, in textu græco nostro sphalmata quædam commissa esse, verosimiliter oscitantia librarii, illis in locis, ubi ego per inclusa hisce signis* [ ] *verba supplere conatus sum. Inter quas correctiones etiam est, quod tertium nomen mulierum, simul passarum,* Perpetua *desiderabatur, quæ in Italico et Latino* Sueræ episcopo, Agneti *et* Felicitati *subnectitur. Ex his autem ipsis nominibus dubium oriri possit, an omnes isti una cum* Stephano *passi fuerint seculo*

Vita illa non antiqua est,

Christi primo. Acta quidem, etiam Græca, non tam antiqua sunt, nec talia, ut illud ipsis tuto credi possit. Testimonia Martyrologorum nulla reperiuntur. Cultus nec valde antiquus apud Latinos nec valde celebris fuit ante seculum XVII, *quando ejus amplificatio petita fuit a sacra Rituum Congregatione Romæ et obtenta, per facultatem exponendi* D *publice imaginem Sancti, ejusque nomini altaria et templa dedicandi : quæ eatenus nulla habuerit. Locus, ubi sepultum fuit corpus* in hodiernum usque diem, *uti scribit historicus Rhegiensis Politus anno 1617,* reperiri non potuit.

ut inde credi possit,

9 *Ex his, inquam, dubitari possit, an* S. Stephanus *cum Sociis suis martyrium passus sit seculo primo; eoque magis, quod totis tribus primis seculis Episcopus, suæ civitatis alius, Rhegiensibus non sit notus. Si dicas, per traditionem notum esse* sanctum Stephanum *pro seculo primo; quæram, cur alius episcopus pro eodem seculo et duobus sequentibus, similiter notus non sit. Inquies, quia antiqua civitatis scripta interciderunt; supcrest autem vita* S. Stephani, *quæ ipsum S. Pauli Apostoli discipulum facit. Audio : sed illa ipsa vita non sapit longam antiquitatem; nec potest ante seculum decimum scripta fuisse, si non diu post. Spatio autem novem, decem aut plurium seculorum tunc elapso, quando scripta fuit, potest scriptor multa ignorasse de gestis Sancti sui, quemadmodum nunc nihil de illis scitur ex antiquitate præter id, quod* E *in vita narratur : et magis potest ignorasse certum tempus, quo vixerit martyrioque coronatus fuerit. In hac porro ignoratione aut maligna traditionis vulgi luce scribere exorso visum fuerit, aptiori tempore Stephanum adduci Rhegium non posse; quam quo Paulus Apostolus eodem appulisse sciebatur : et præsumi poterat, ipsum ibidem pro se aliquem reliquisse Episcopum.*

S. Stephanum seculo Christi primo vixisse,

aut etiam socios ejus.

10 *Tum vero quæri potest de Sociis symmartyribus S. Stephani,* Sueræ episcopo; *et mulieribus,* Agnete, Felicitate *et* Perpetua, *unde illos acceperit aut mutuatus forte sit scriptor vitæ. Æque hæc obscura aliunde sunt : nec facile capiam, quomodo illis inductæ Religionis Christianæ initiis, duo Rhegii fuerint Episcopi, quando de uno solo non constat certo. De mulieribus quoque certiora desiderari possunt, ne quis cogatur suspicari,* Perpetuam *atque* Felicitatem, *omnium fere antiquorum Patrum scriptis celebratas, in Africa cum aliis sociis martyres, ineunte seculo tertio passas; Rhegium traductas fuisse.* F

Dubitari potest, an Paulus Ap. e navigatione sua

11 *Ego quidem per hæc dubia mea nihil derogatum velim veritati; sed magis cupio, veritatem ex illis illustriorem fieri per aptas ad dubia mea Rhegiensium solutiones. Aliud quoque dubium huc pertinet, ubi de prima Rhegiensium ad Christi fidem conversione per Paulum Apostolum, sermo est. Popularium vox, et quodammodo Evangelium, de quo dubitare nefas sit; insonat auribus, Paulum, cum e Syria Rhegium appulisset, ducendus Romam a Centurione et custodibus suis ad tribunal Cæsaris, in ingressu urbis Rhegiensis, cœpisse Christum annuntiare : incolas autem obstinato animo ei prohibuisse istiusmodi annuntiationem; tandem tamen, deprecante Paulo, ut se dicentem audirent tantillo tempore, quo parvulum candelæ frustulum, quod manu tenebat accensum, deflagrasset: id permisisse. Tum vero Paulum candelæ ardentis frustulum imposuisse columellæ, quæ forte adstabat, marmoreæ; et hanc columnam, consumpta brevi candelula, flammam concepisse et perrexisse ardere. Quo viso prodigio, incolas fidem Christi amplexatos fuisse.*

12 *Hoc*

urbem Rhegiensem ingressus fuerit;

A 12 *Hoc factum, non tantum vulgi sermone, sed etiam scripto celebratur a Marco Antonio Politi in Chronico Rhegiensi pag. 80, sed obiter tantum. Primum mihi in his dubium est, utrum Paulus Rhegii miracula fecerit, aut aliquos ad fidem converterit, imo an istam urbem ex navigatione illa intraverit. Scribit Lucas, comes S. Pauli in navigatione Syriaco-Romana, quæ vidit; et accurate notat moram, quam in civitatibus obviis traxerunt. Sic Melitæ, ait, hibernasse Paulum tres menses, et quæ ibidem interea fecit miracula et conversiones gentilium, describit. Syracusis triduo substiterunt; Puteolis rogatu Fratrum manserunt dies septem. De Rhegio autem nihil simile meminit Lucæ textus. En verba, Actorum cap. ult.* Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes, devenimus Rhegium; et post unum diem, stante Austro; secundo die venimus Puteolos; ubi inventis Fratribus, rogati sumus manere apud eos, dies septem: et sic venimus Romam. *Igitur Paulus et Lucas,* B *navigantes Syracusa venerunt Rhegium. Non dicuntur urbem intrasse, nedum moram diurnam ibi fecisse; sed potius iter prosecuti, e conspectu Rhegii, favente Austro, post unum diem navigationis, venerunt die secundo Puteolos. Neque enim, si uno die Rhegii substitissent, potuissent die secundo Puteolos attigisse, quibuscumque stantibus ventis, propter longinquam locorum distantiam.*

certe prodigium, quod ei attribuitur nunc,

13 *Ita intellecto sacri Scriptoris textu, uti plane videtur intelligi debere; evanescit prodigium columnæ marmoreæ ardentis in conversionem Rhegiensium. imo et conversio ipsorum per Paulum, et ordinatio Stephani tunc temporis in episcopum. Quod siquis etiam sustinere velit, Paulum civitatem ingressum fuisse, ibique die uno mansisse, nondum columna marmorea arserit. Quid enim? Si id factum fuisset, Lucas, Pauli socius, utique scivisset. Si scivisset, utique scripsisset. Utpote qui multo minora Pauli gesta in Melita insula et alibi, tam sedulo in memoriam posteritatis scripto consignavit. Utitur in re simili, simili argumentatione S. Hieronymus. Legebatur ipsius adhuc tempore* C *liber de gestis Pauli et Theclæ, in quo et baptizato leone narrabatur. Quod refutaturus ipse, sic ait:* Igitur Περιόδους Pauli et Theclæ, et totam baptizati leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, ut individuus comes Apostoli *Lucas,* inter ceteras ejus res, hoc solum ignoraverit? *Similiter quomodo idem ignoraverit, accensam a parva candelula, prædicante Rhegii Paulo, columnam marmoream arsisse? Addit Hieronymus ex Tertulliano,* Presbyterum quemdam in Asia, σπουδαστὴν Apostoli Pauli, convictum esse apud Joannem, quod auctor esset libri; et confessum, se hoc Pauli amore fecisse; et ob id de loco excidisse. *Digna fictoribus in rebus sacris ac seriis pœna; sive finxerint amore personæ privatæ, sive amore patriæ, ut res ejus gestas quam altissime repetant, aut conversionem ejus ad Christi fidem, ab Apostolis deducant.*

ibi operatus non est;

post mille et amplius annos vix cœptum credi,

14 *Procedamus porro. Non tantum Pauli tempore ignotum fuit prodigium ardentis columnæ, verum etiam mille annis post, usque ad tempus, quo primaria* S. Stephani *vita, quam Græco-Latinam damus, conscripta fuit. Ejus quippe auctor, quamvis Paulum inducat Rhegium; ibique fidem annuntiasse, multos baptizasse, atque etiam presbyteros et episcopos ordinasse dicat, adeoque innuat longiorem moram ibidem traxisse; tamen suo tempore nondum scivit, quod incolæ Rhegienses initio pertinaciter prohibuerint Paulo prædicare fidem; deinde vero per prodigium columnæ marmoreæ ardentis conversi ab ipso fuerint. Quin imo satis declarat auctor vitæ, Rhegienses ab initio, absque ullo singulari miraculo, Paulum concionantem pronos auscultasse; et sicuti terra bona susceptum semen multiplicat centuplum, ita illos suscepisse verbum Dei ex ore Pauli. Debet igitur fabula ista primum nata fuisse in vulgus, post ætatem dicti scriptoris et forte diu post, ex otiosi alicujus cerebro, quæ mox vulgo placuerit, atque etiam a prædicto chronographo Rhegiensi, Marco Antonio Politi, recepta fuit. Scriptoribus aliis, Marafiotio in Chronico Calabriæ atque Ughello in Episcopis Rhegiensibus; item Paulo Gualterio in Calabriæ Sanctis, et vita* S. Stephani; *qui ante et post Politum, sua ediderunt; non ausis prædicti prodigii, ac talis conversionis Rhegiensium ad fidem Christi, vel verbo meminisse, quod sciam.* E

AUCTORE J. C.

neque nunc creditum a prudentioribus.

Quando episcopus factus sit S. Stephanus,

15 *Superest, ut de ætate* S. Stephani *et sociorum ejus martyrum, verbum addamus. Satis constare potest ex hactenus disputatis, ipsum a S. Paulo e navigatione Syriaco-Romana episcopum Rhegii constitutum non fuisse: ut interim aiunt Rhegienses: atque adeo ex illorum opinione constitutus fuit anno Christi 56, quo illac transiit Paulus. De anno autem determinato martyrii nihildum apud ipsos legi. Ferrarius scribit, passum esse* Stephanum sub Nerone: *quod certat cum Actis, in quibus legitur, ipsum præfuisse episcopum* annos decem et septem. *Ex quo consequitur, martyrio defunctum esse anno 73: quod æque sustineri non potest. Quia scitur, nec illo anno, nec aliquot præcedentibus, nec aliquot subsequentibus, persecutionem ullam fuisse motam contra Christianos. Quamobrem aliud tempus quærendum est, quo episcopus factus, quoque martyrium passus sit* S. Stephanus. *Illud autem invenire, non erit facile: cum Ughellus dicat,* post Stephanum usque ad Constantini Magni tempus, Episcopos, qui in civitate Rhegiensi floruerunt, desiderari. *Rogo igitur Rhegienses, ut ipsi nova cura in rem illam tamquam suam, propius inquirant.* F

quando affectus martyrio.

Antiquitas passim affectata

16 *Nobis quidem experientia constat, ubique gentium obtinuisse et obtinere; estque pluribus quodammodo innatum, ut rerum suarum antiquitatem affectent, eamque quam altissime attollant: quod et frequenter usuvenit in Actis Sanctorum, quæ post longa tempora ex caliginosa traditione aut apocryphis scriptis colliguntur. Id accidisse sanctis Galliæ prioribus episcopis, luculenter testatur Philippus Labbe, antiquitatis eruditus, si quis alius, in Breviaro suo chronologico Historiæ sacræ et profanæ, ad annum Christi 69 ita scribens anno 1665:* Ab annis facile octingentis plures Majorum nostrorum crediderunt, quod primi episcopi fundatores ecclesiarum nostrarum per Galliam, fuerint discipuli aut Christi Domini aut sanctorum Petri, Pauli aut Clementis, etc. quodque venerint prædicare Euangelium in vastas hasce provincias seculo

AUCTORE C. J.

primo Christianismi, S. Ursinum Bituricensium, S. Austremonium Arvernorum, S. Martialem Lemovicensium, S. Frontonem Petrocoricensium, S. Eutropium Santonensium, *et quos porro recenset magno numero alios :* quos *inquit,* doctissimi viri, Faber, Bosquetus, Launoyus, Patres Sirmondus et Petavius, aliique plures, censuerunt non venisse nisi seculo tertio aut quarto. *De nonnullis Sanctorum illorum et nos tractavimus in Actis nostris, et fere consentimus cum citatis Auctoribus.*

etiam in rebus sacris.

17 *In Sicilia quoque Syracusani, qui sanctum suum Marcianum, primum civitatis episcopum nominant, contenduntque, Antiochia sibi a S. Petro Apostolo submissum fuisse, ostenduntur ad diem* XIV *Junii nostri, aberrasse, ipsumque Sanctum, imperantibus Valeriano et Gallieno, seculo tertio, martyrium sustinuisse. Umbri similiter, ut nuper diximus in Tractatu præliminari ad Tomum* I *Julii, affectant antiquitatem primorum aliquot Episcoporum suorum, quos aiunt a S. Petro Apostolo e Syria ad se missos fuisse; qui non nisi*
B *temporibus Diocletiani et Maximiani vixerunt ac martyres facti sunt. Nihil attinet plura congerere* D
exempla. Res eruditis notissima est. De S. Stephano, *primo Rhegiensium episcopo, jam ostendisse mihi videor, ipsum nec seculo primo, nec a* S. *Paulo Apostolo, quando is navigavit Romam ordinatum fuisse Episcopum : quando autem ordinatus fuerit, nequeo divinare; quia de hoc Stephano silent tam Martyrologi Latini, quam alii scriptores antiqui, saltem qui ante vitam ejus scriptam vixerint. Fortassis posset ejus martyrium ad tempora Diocletiani et Maximiani referri, quia nulli alii ante illud tempus noti sunt Episcopi Rhegienses. Verum certiora de his expectabimus a Rhegiensibus ipsis, ut jam dixi.*

nec non in Stephano nostro.

Actorum titulus.

18 *Diximus quoque, unde acceperimus Acta Græca : et quia tarde fuerunt collecta, comperiuntur non magnæ fidei esse. En ipsa, cum nostra interpretatione. Titulus talis præfigebatur.* Ἄθλησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν ἱερομάρτυρος Στεφάνου, μητροπολίτου Ῥηγίου τῆς Καλαβρίας. Certamen sancti Patris nostri, sacri matyris Stephani, Metropolitæ civitatis Rhegii in Calabria. E

ACTA

Auctore Anonymo, nisi forte sit Metaphrastes.

Ex Codice Ms. monast. S. Salvatoris, Ord. S. Basilii prope Messanam.

Adventus Sancti cum Paulo ap. Rhegium,

Sanctus hic martyr Stephanus, civitate Nicæa ortus, cum Paulus Apostolus proficisceretur Romam, ipsum comitatus fuit usque ad civitatem Rhegium Calabriæ. Inveniens autem Apostolus civitatem illam, totam idololatram, prædicavit ibi verbum Dei : et quemadmodum bona terra semen recipit multiplicatque centuplum, ita incolæ civitatis, verbum receperunt. Interea catechizans ipsos Paulus, baptizavit plurimos in nomine Patris et filii et Spiritus sancti; atque ordinavit ibi archiepiscopum Stephanum, qui recte pascens commissum sibi gregem, multos in occidentalibus plagis convertit doctrina sua ad fidem Christi. Postquam igitur septemdecim annos ibi exegisset, Episcoposque et presbyteros consecrasset, atque ecclesia per Dei gratiam perampla esset; mota fuit persecutio contra Christianos.

gesta,

martyrium,

2 In illa autem comprehensus ab Hierace Præside S. Stephanus, tamquam auctor Christianismi, coactus fuit negare Christum et sacrificare idolis. Quod ille non sustinens, potius confessus est Christum Deum esse et creatorem omnium; idola vero esse ligna et lapides, sensu carentia; opera manuum hominum, et diaboli inventa. Hinc sine cessatione verberatur una cum episcopo Suera, et facies eorum lapidibus conteruntur, et in caminum ignis injecti, inde exierunt illæsi. Quo miraculo plurimi crediderunt in Christum, exclamantes; Manus est Deus, quem Stephanus et Suera episcopi prædicant. Inter hos quoque erant honestæ feminæ, Agnes et Felicitas et Perpetua nominatæ, discipulæ sancti Stephani; quæ libera voce, stantes coram Hierace præside confessæ sunt nomen Christi; ipsum Deum verum et factorem omnium prædicantes.

3 Tunc Præses, iracundia plenus, præcepit ipsis

C

Οὗτος ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Στέφανος ὑπῆρχεν ἀπὸ πόλεως Νικαίας· κατερχομένου δὲ Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ Ῥώμῃ, συνακολούθησεν αὐτῷ ἄχρι πόλεως Ῥηγίου τῆς Καλαβρίας. Εὑρὼν ὁ Ἀπόστολος τὴν πόλιν οὖσαν κατείδωλον, ἐκήρυξεν ἐν αὐτῇ λόγον Κυρίου, καὶ ὥσπερ γῆ ἀγαθὴ τὸν σπόρον διεχομένη ἑκατοστεύουσα, οὕτως οἱ ἐν αὐτῇ τὸν λόγον ἐδέξαντο· κατηχήσας τοσοὺς αὐτοὺς ὁ Παῦλος, καὶ βαπτίσας πλείστους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρόχειρίζει αὐτοῖς ἀρχιεπίσκοπον Στέφανον, ὃς καλῶς ποιμάνας τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ποίμνην, πολλοὺς τῷ ἑσπερίῳ [μέρει] ὑπέστρεψεν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις. Διατρίψας οὖν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἑπτὰ καὶ δέκα ἐνιαυτοὺς, καὶ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυ- F
τέρους χειποτονήσας, καὶ τῆς ἐκκλησίας Θεοῦ χάριτι μεγαλυνθείσης, ἐκινήθη διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

II Ἐκρατήθη ὑπὸ Ἱέρακος ἡγεμόνος ὁ Ἅγιος προσαίτιος τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἠναγκάσθη ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν, καὶ θῦσαι τοῖς εἰδώλοις· ὃς δὲ οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ μᾶλλον παρρησίᾳ τὸν Χριστὸν ὁμολογήσας, Θεὸν ὄντα, καὶ ποιητὴν πάντων· ἀτ δὲ εἴδωλα, ξύλα καὶ λίθους ἀναίσθητα, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, τοῦ διαβόλου ἐφευρήματα. Διὸ τύπτεται ἀφειδῶς [σὺν τῷ Σουηρᾷ ἐπισκόπῳ] καὶ λίθοις τὰς ὄψεις συνθλῶνται, καὶ εἰς κάμινον πυρὸς ἐμβληθέντες, ἐξῆλθον ἀβλαβεῖς· ὅθεν πλεῖστοι ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ, καὶ μέγας ὁ Θεὸς ἀνεβόησαν, ὁ ὑπὸ Στεφάνου, καὶ Σουηρᾶ τῶν ἀρχιερέων κηρυττόμενος. Ἐν οἷς ὑπῆρχον γυναῖκες σεμναὶ, Ἁγνὴ, Φηλικητὰς [καὶ Περπετοῦα] προσαγορευόμεναι, μαθήτριαι τοῦ ὁσίου Στεφάνου ὑπάρχουσαι, παῤῥησιάμεναι ἔμπροσθεν στάντες Ἱέρακος ἡγεμόνος, ὡμολόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν ἀληθινὸν καὶ ποιητὴν πάντων ἀνακηρύξασαι.

III Τότε θυμοῦ πλησθεὶς, ἐκέλευσεν αὐτὰς ξίφει

ἀποτμηθῆναι

A *etiam Sociorum,* gladio amputari caput, uti et Stephano et Sueræ episcopis. Quo facto, reddiderunt sanctas animas suas Domino, gratias agentes et exultantes, quod digni fuerint pro Christo mori. Venerabile autem *sepultura.* sancti Stephani corpus a viris religiosis nocte intempesta deportatum fuit in australem partem ejusdem civitatis, ac depositum in secreto ejus oratorio, quod circiter milliari uno a civitate abest, plurimas operans curationes. Reliquorum vero Sanctorum corpora, Sueræ Episcopi, venerabilis Agnetis, Felicitatis et Perpetuæ, ibi a Fidelibus deposita fuere, ubi occubuerant; pro mundo intercedentes.

ἀποτμηθῆναι ἅμα Στεφάνῳ καὶ Σουηρᾷ τοῖς ἀρχιερεῦσι. Οὗ γινομένου, παραυτίκα ἀνέδωκαν τὰς ἁγίας αὐτῶν ψυχὰς τῷ Κυρίῳ, εὐχαριστοῦντες καὶ ἀγαλλιώμενοι, ὅ τι ἠξιώθησαν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθανεῖν. Τὸ δὲ τίμιον σῶμα τοῦ ὁσίου ἱερομάρτυρος Στεφάνου ὑπ' ἀνδρῶν εὐσεβῶν ἀωρὶ τῆς νυκτὸς κομισθὲν, ἐν τῷ νοτιαίῳ μέρει τῆς αὐτῆς πόλεως, κατετέθη ἐν τῷ ἡσυχαστικῷ αὐτοῦ εὐκτηρίῳ, ὡς ἀπὸ σημείου ἑνὸς τῆς πόλεως, πλείστας ἰάσεις, ἐπιτελοῦν. Τὰ δὲ τῶν λοιπῶν ἁγίων τὰ σώματα, Σουηρᾶ ἐπισκόπου, σεμνῆς Ἁγνῆς καὶ Φηλικητάτης, [καὶ Περπετούας,] ἔνθα ἀπετμήθησαν, ὑπὸ πιστῶν κατετέθησαν, ὑπὲρ τοῦ κόσμου πρεσβεύοντες. D

DE SANCTA ZOE MARTYRE

ROMÆ

Ex Actis S. Sebastiani.

AN. CCLXXXVI. B

Primum fuisse Romani parvi auctorem, qui Sanctos plures ex Actis S. Sebastiani, hoc et duobus sequentibus diebus, sacris Fastis inseruerit, pridem suspicatus sum, idque satis videtur ostendere antiquiorum *A Romani parvi auctore, Fastis primum inserta,* Martyrologiorum de iis silentium. Ita ipse scripsit hoc die :* Romæ, natale Zoæ, uxoris Nicostrati. *Ex laudatis Actis breve elogium concinnavit Ado, ab Usuardo sic ferme contractum, quemadmodum in Romano hodie legitur. Rabanus, qui Romanum parvum non vidit, de* Zoe *non meminit : in Notkero dies aliquot desiderantur ; Wandelberti metra dedimus in nostra Usuardi editione. Paulo pluribus ex citato fonte ornatur, sed* IV *Julii, ab eo, quem Florum esse putaverunt Majores nostri. Assummentum est, quod in unico Hieronymiano contracto, nempe Augustano habetur,* Zoæ uxoris Nicostrati. *Ceteros Martyrologos, præsertim recentiores non enumero, neque inde describenda sunt longiora aut breviora encomia, quæ alia complecti non possunt, quam quæ mox, ut magis genuina, subjiciam. Nota est insignis S. Sebastiani oratio, per quatuor capita ad* XX *Januarii deducta, qua* C *clarissimos Martyres, fratres geminos Marcellianum et Marcum, suorum lacrymis et precibus prope nutantes, ad constantiam egregie excitavit, aliosque ad fidem convertit, quos inter eam, qua de agimus,* S. Zoam *vel* Zoen *cum marito Nicostrato; ut habes ad dictum diem* XX *Januarii, capite 7; ex quo potius, quam ex Equilino aut Mss., verba ad Sanctam nostram spectantia, quidquid ab hypercriticis nonnihil vellicentur, describo.*

2 Igitur cum hæc beatissimus Sebastianus, indu- *oratione et signis S. Sebastiani muta convertitur* tus chlamyde, succinctus balteo, ex suo ore proferret, subito per unam fere horam, splendore nimio de cælo veniente, illuminatus est, et sub ipso splendore, candidissimo pallio amictus est ab angelis septem clarissimis, et juvenis apparuit juxta eum, dans ei pacem, et dicens : Tu semper mecum eris. Hæc autem gerebantur omnia intra domum Primiscrinii, nomine Nicostrati, apud quem custodiebantur Marcellianus et Marcus. Qui Nicostratus habebat uxorem, nomine Zoen : hæc ante sex annos, ægritudinis nimietate, facta est muta, prudentiam tamen audiendi et intelligendi non solum non amiserat, verum

I. B. S. etiam melius, quam prius habuerat, aurium officium E obtinebat.

3 Hæc itaque cum intellexisset omnia, quæ B. *et loquelam recipit.* Sebastianus dixerat, et tantum lumen circa eum vidisset; cumque omnes tremefacti, miraculi stupore tenerentur, innuebat manu omnibus, ut quasi exprobrandi essent, qui tam evidenti assertioni non crederent, et genibus ejus advoluta, rogare eum manuum indiciis cœpit. Sed S. Sebastianus cum videret eam cordis secreta, linguæ expressione declarare non posse, causas hujus silentii percunctatus, didicit sermonis illi copiam nimia vi infirmitatis ablatam. Tunc B. Sebastianus dixit : Si ego verus Christi servus sum, et si vera sunt omnia, quæ ex ore meo hæc mulier audivit et credidit, jubeat Dominus meus, Jesus Christus, ut redeat ad eam officium linguæ, et aperiat os ejus, qui aperuit os Zachariæ Prophetæ sui; et fecit crucem in os ejus.

4 Atque ad hanc vocem S. Sebastiani, exclamavit *Videns angelum S. Sebastiano assistentem.* mulier voce magna, dicens : Beatus es tu, et benedictus sermo oris tui : et beati, qui credunt per te, Christum filium Dei vivi. Ego enim vidi oculis meis angelum, ad te venientem de cælo, et librum F ante oculos tuos tenentem, ex cujus lectione universa sermonis tui oratio decurrebat. Benedicti, qui in omnibus, quæ locutus es, credunt, et maledicti, qui dubitaverint vel in uno verbo ex his omnibus, quæ audierunt : quoniam sicut aurora superveniens universas tenebras noctis excludit, et omnium oculis lumen, quod mox cæca negaverat, reddit, ita lux sermonum tuorum omnem caliginem omnemque ignorantiæ cæcitatem extersit, et oculis recte credentium serenum post noctis tenebras diem reddidit : a me autem non solum incredulitatis tenebras exclusit, verum etiam sermonis mei ostium, quod per sex annos clausum erat, patefecit.

5 *Pergunt Acta a num. 25, memorare, quid* *Nolens Marti sacrificare,* *Nicostratus egerit,* videns quod esset tanta virtus Christi in sua uxore celebrata, *ac deinde a cap. 8 ad 19, quæ a SS. Marcelliano et Marco, a S. Sebastiano, a S. Polycarpo presbytero, aliisque præclare gesta sunt, donec cap. 20 et sequentibus ad eorum martyria deveniatur, quorum antesignana fuit Sancta nostra, ceteris fortiter et gloriose prælucens. Actorum verba denuo transsumo, ad*

quæ

AUCTORE J. B. S.

quæ suo loco videri possunt Bollandi notationes et quæ ad Martyrologium observavit Baronius. Ita prosequuntur : Verum, quia multum est, si velimus ea prosequi, quæ et quanta per eos fecerit Christus, qualiter unusquisque ad palmam martyrii venerit, tantummodo explicemus. Beatissima Zoe in Apostolorum natali, dum ad confessionem Petri Apostoli oraret, ab insidiantibus paganis arctatur, duciturque ad Patronum regionis Naumachiæ, et compellitur Martis statunculo, quod illic stabat, thuris guttas incendere. Tum illa respondit : Mulierem Marti sacrificare compellitis, ut ostendatis Martem vestrum muliebribus delectari. Sed ille impudicissimæ Veneri potuit pudorem eripere, mihi vero, tropæum fidei in fronte portanti, non poterit prævalere. Non enim ego meis contra eum viribus luctor, sed in Domini mei Jesu Christi virtute confidens, et vos et illum pariter ridendo contemno.

fame diu cruciata enecatur et in Tiberim abjicitur.

6 Tunc Patronus regionis misit eam in custodiam obscurissimam, et per quinque dies fecit eam nec lumen videre, nec cibum nec potum accipere. Solum vox ejus, qui eam illic incluserat, audiebatur, B dicentis : Ibi morieris fame, et siti, et cæcitate, nisi te libaturam promiseris diis. Sed cum pertransissent sex dies, suggesserunt de ea Præfecto sævienti : qui jussit eam a collo et capillis in arborem excelsam suspendi, et subter fumum ex sterquilinio adhiberi. Statim autem ut suspensa est, in confessione Domini emisit spiritum. Illi autem auferentes corpus ejus, saxo ligaverunt et Tiberis alveo immerserunt, dicentes : Ne Christiani corpus ejus tollant et faciant sibi illam Deam. Igitur celebrato martyrio ejus, venit in somnis B. Sebastiano, et narravit ei, qualiter martyrium suscepisset. Quod cum narrasset S. Sebastianus, proripuit se S. Tranquillinus, dicens : Feminæ nos ad coronam præcedunt, ut quid vivimus? Ipse quoque descendens D Apostolorum natalitii octavo die, ad B. Pauli confessionem accessit : nihilominus et ipse perpessus insidias, tentus est, et a populo lapidatus, mortuus est, et corpus ejus Tiberino gurgiti mancipatum est. *Hactenus laudata Acta de* S. Zoes *martyrio.*

Annus et dies passionis.

7 Ex his quidem apparet, *inquit Baronius, ad annum 286, num. 14,* non latuisse ethnicos, solitos esse Christianos religioso cultu prosequi Sanctorum memorias. Gentiles autem consuevisse demergere in Tiberim cadavera illorum, quos sepultura privandos esse ducebant, innumera sunt exempla. *Vide ibi. Consignantur autem et hoc et sequentia martyria ad prædictum annum 286, quo verosimiliter plerique coronati sunt, ut non diffitetur Tillemontius; qui tamen contra Bollandum, certamen S. Sebastiani non anno proxime sequenti 287, sed 288 innectendum censet tomo 4, nota 3, pag. 744. Utcumque statueris; cum reliquos præcesserit* S. Zoe, *non video certiorem pro ipsa epocham reperiri posse, quam sit annus 286. Passionis diem satis recte etiam collegit Romani parvi* E *auctor, cum is ei ordine dierum, quibus capta, carcere detenta et martyrio affecta est, plane intelligatur, quemadmodum et die sequenti in Octava Apostolorum S. Tranquillinum recte collocavit, quidquid de cetero non multum scrupulosus fuerit in seligendis pro suo arbitrio consignandisque Sanctorum festivitatibus, ut alibi non semel notavimus. Atque hæc de Sancta nostra dicta sufficiant; neque enim hic repetenda, quæ ad* XX *Januarii a Bollando abunde explicata sunt, uti jam supra etiam monuimus.*

DE SS. MARTYRIBUS SICULIS

AGATHONE ET TRIPHINA SEU TRIPHONE

I. B. S.

Ex Hieronymianis cum Romano collatis.

V JULII.

De his duobus Martyribus nihil invenias apud plerosque classicos Martyrologos, genuinum Bedam, Florum, Wandelbertum, Romanum parvum, Adonem aut C *Usuardum (Notkerus hic deficit) ut eos in Auctariis Usuardinis recte remiserimus ad sola Hieronymiana, ex quorum aliquo eos accepit Rabanus his verbis :* In Sicilia, natalis Agathonis et Triphenæ, *pro qua legendum monet editor Canisius* Triphinam, *haud dubie ex Martyrologio Romano, cujus Revisores nullum alium fontem hic habuere præter Bedam Planitianum, quem in notis suis passim allegat Baronius. At Bedam illum plane supposititium esse, jam pridem extra controversiam posuimus. Hodiernus Plantiniani istius Bedæ textus pleramque ex Adone et Rabano consutus est, cum ea solum diversitate quod* Triphinam *substituerit pro* Triphena *Rabani.*

S. Triphinæ nomen

ex Beda Plantiniano acceptum,

2 *Sæpe alias monui, et præcipue in Usuardina præfatione cap.* I *art. 3, § 2, Rabanum in condendo Martyrologio suo, eam ferme solam operam posuisse, ut Bedam in labore Flori auctum, acceptis ex codice aliquo Hieronymiano nonnullis Martyrum nominibus, aliisque paucis aliunde acquisitis, per totum anni circulum impleret, unde facile intelligitur, ad primum fontem seu Hieronymiana exemplaria recurrendum, ut de his duobus Martyribus certi aliquid statuatur, non circa* F *ipsorum Acta, quæ nulla uspiam extant, nec circa palæstram, quæ nimis diserte signata est, sed circa solam secundi nominis efformationem : videlicet, scribendumne sit* Triphina *an* Triphon, *seu quod eodem recidit, virne an femina fuerit S. Agathonis socius. De ipso Agathone satis certum est, virum fuisse, sive* Agatho *dicatur, sive* Agathonus, *pro diversa codicum Hieronymianorum inflexione. Quidquid de cetero apud Grevenum, nomina confundentem, aut apud alios recentiores legitur, ad controversiam dirimendam nihil admodum conferre potest.*

ex Mellio Hieronymiano restituitur ;

3 *Quæritur itaque, quid probabilius scriptum olim fuerit a primo collectore Martyrologii istius, quod sub sancti Hieronymi nomine apud nos venit. Inter omnia exemplaria, a Florentinio edita, unum unicum reperitur Epternacense, in quo legatur :* In Sicilia, Agathonis et Trifiniæ. *Et cum quidem codicem ut vetustissimum agnoscimus, at nævis suis pluribus non carentem, ut in concursu*

aliorum

A *aliorum omnium, de iisdem Sanctis agentium, palmam ipsi soli tribuendam non censeamus: atque codices reliqui universi, seu quos grandiores vocamus, seu quos contractos dicimus, nullum* Trifiniæ, Triphenæ *seu* Triphinæ *nomen referunt; putamus itaque recte consequi, non* Trifiniam *sed* Triphonem *vere enuntiandum. En textus ipsos. Lucense et Blumianum diserte legunt:* In Sicilia, Agathonis, Triphonis. *Corbeiensia:* In Sicilia, Agathoni, Triphonis, *ubi et* Justus *aliquis additur, reliquis præteritis. Ne recensendis aliis, jam publici juris factis, molestus aut tetricus sim; verbo dicam, et Gellonense, quod pridem excudi curavit Acherius, et quotquot nuper edita sunt, tum tomo 7 Junii nostri, tum in nova Anecdotorum Benedictina collectione, si de Sanctis his agunt, constantissime* Triphonem, Trophonem, Tryphonem *vel* Trofonem *afferunt, nullo prorsus reperto, quod* Trifiniam, Triphinam, Triphenam, *aut quid huic nomini affine signaverit. In Florario Sanctorum Ms. etiam distincte legitur* Agathonis et Triphonis. D

4 *Hæc recte deducta existimo, neque dubito veram lectionem esse,* In Sicilia, Agathonis et Triphonis, *quæ vel in ipsum Romanum Martyrologium reponi possit, ex quo, nisi vehementer fallor, occasionem aliqui sumpserunt, hoc die consignandi* Trophimam, *alio nomine* Triphomenam *vel quotquot aliis modis efferre volueris, quam Pactensem aiunt scriptores Siculi, Minoræ in Picentibus peculiari cultu celebrem; de qua etiam hoc die agemus; occasionem, inquam, sumpserint aliqui,* Trophimam *istam, seu* Triphomenam, *cum* Triphina, *in Romano expressa, confundendi, uti latius infra disputabitur. Huc solum spectabat, ex antiquioribus monumentis vera Sanctorum istorum Siculorum Martyrum nomina eruere, quorum vetustissima in Martyrologiis Hieronymianis memoria satis demonstrata est.* *ut legendum sit Triphonis.*

DE SS. MARTYRIBUS TOMITANIS

B E

STRATORE, THEODOTO, MERONA, MARINA SEU MARINO, RODOFIA, MAGRINO, SECUNDINO, THOMO SEU THEONO ET FORTE SODERA SEU SODEPHA

Notitia ex Hieronymianis. I. B. S.

V JULII.

Nomina vario numero et genere inflexa

M*artyrologium Romanum in mutila horum Sanctorum hodierna annuntiatione ducem denuo habet Bedam Plantinianum ex Rabano, qui primus ex nostra classe Hieronymiana tria dumtaxat nomina non satis integre decerpsit. Difficultas est in definiendo totius cohortis numero, quæ in Lucensi ex septenis sociis componitur, in Corbeiensi ad octo accrescit, in Epternacensi ad decem; in aliquibus nomina masculina, quæ in aliis feminine inflectuntur, ut in his codicibus frequentissime recurrit. Singula latercula, jam satis vulgata, describere, operæ pretium non est; nomina determinanda putavi ex plurium codicum concordia: alii statuant, quod maxime placet.* Stratoris *legunt Lucense, Blumianum et Barberinianum;* Stratonis *est in Corbeiensi* C *et Gellonensi, pro quo* Staris *reddidit Epternacense, alia serie Sanctos ordinans.* Theodoti *scribendum docent exemplaria pleraque, excepto iterum Epternacensi, ubi* Theodote. *Rursus* Meronæ *retulimus ex Epternacensi, Corbeiensi et Autissiodorensi, quod etiam nomen aliqui masculinum faciunt.* Rodofiæ, *seu mavis* Rodaphiæ, *legunt Lucense, et Blumianum; Epternacense* Rodopiæ; *Autissiodorense* Rodoliæ; *Corbeiense* Rodesiæ; *si male elegerim, tu præfer, quod lubet, et si vis, recurre ad auctaria Bedæ, a nobis editi.*

2 *Dubium est, sitne adoptanda* Marina *Epternacensis codicis, pro qua forte alii legunt* Macrini *vel* Magrini; *verum cum idem codex Epternacensis addat etiam nomen* Mafrimi, *verosimilius est per corruptum hoc nomen indicari* Magrinum *seu* Macrinum *eumdemque proinde a* Marina *distinguendum. Non ausim tamen* Marinum *adstruere, cum Rabanus ex* Marina *eum formasse videatur, aut* Marinum *pro* Macrino *sumpsisse, quemadmodum et pro* Soderæ *verosimiliter scripsit* Sodephæ. *Turpius nomina corrupere recentiores, qui* Martinum *pro* Marino, Godefam *pro* Sodephæ *fingere ausi sunt. De* Secundino *res satis clara est, sic enim habent Epternacense, Lucense, Blumianum, Augustanum, et Barberinianum, contra Corbeiense, in quo solo* Secundi. *Magis placeret* Theoni *Epternacensis; quam* Thomi *aliorum, nisi horum numerus prævaleret. Abundare videtur in Corbeiensi in particula ultima.* Item Theodoti, *qua etiam causa excludo* Rodiniam *Epternacensis, quæ eadem videtur cum* Rodopia, *in eo codice, ni fallor, repetita; ex qua alii* Rhodapiam *formant. De* Sodera *ejusdem codicis, quæ a Rabano in* Sodepham *transformata est, non eadem videtur ratio, licet enim ab aliis non notetur, verosimilius excludenda non est: addidi tamen particulam* forte, *ut rem non satis certam ostenderem. Nescio, cur in Romano legatur* Sedophæ, *ubi tam certum est, ex Beda Plantiniano annuntiationem controversam desumptam esse.* F *Verosimilius definiuntur.*

DE S. ARPONE ALEXANDRINO

Ex Hieronymianis. J. B. S.

V JULII.

E*x solis Hieronymianis deducitur hic Sanctus, qui utrum Martyr an Confessor fuerit, dubium facit modus annuntiandi.* Arpotem *vero melius dici, quam* Apotem *vincunt exemplaria ferme omnia, tum magna tum minora, contra solum Epternacense, ita scribens:* In Alexandria, natalis Apotis. *Istud* τὸ natalis, *particula hic varius usitata, nescio quid sonat, quo confessorem* *Martyr an confessor fuerit incertum.*

A *confessorem indicet. Lucense, Blumianum, et codex Reg. Sueciæ, seu Senonense S. Columbæ, eodem modo signant, sed melius* Arpotis. *Si satis verus est Corbeiensis textus, omne dubium tollitur de debito* S. Arpoti *titulo; sic enim habet :* In Alexandria, natalis S. Arpotis confessoris. *Unde id tam distincte eruerit codicis hujus scriptor, incertum* D *est. Auctaria Bedæ nostri simpliciter legunt : In* Alexandria S. Arpotis, *et semel* Erpotis. *In aliis Hieronymianis solo nomine notus est* S. Arpotes, *qui sive Martyr, sive confessor fuerit, hoc certum est, de ejus gestis nihil memoriæ proditum, saltem quod ad nos pervenerit.*

DE SS. CYPRILLA SEU CYRILLA, LUCIA, ET AROA MM.

CYRENE IN LYBIA. — *SYLLOGE HISTORICA*

J. P.

CIRCA INITIUM SECULI IV.

Inter alias pro Christo mactatas victimas, non infimum sibi locum vendicat saucta martyr* Cyprilla, *seu* Cyrilla, *quæ immanibus primum excarnificata cruciatibus, tandem glorioso perfuncta agone, urbem Cyrenen in Libya glorioso suo sanguine nobilitavit.* (*Cultus,*) *Martyrologium Romanum natalem ejus recenset in hæc verba :* Cyrene in Libya, S. Cyrillæ, quæ in persecutione Diocletiani ardentes carbones cum thure super manum positos, diu tenuit, ne excutiendo prunas, thus obtulisse videretur : B deinde laniata, ac suo sanguine purpurata, obviam sponso processit.

2 *(nominis efformatio,)* *Franciscus Lahierius in Menologio, Gallice edito, dicit perperam scribi* Cyrillam *in Martyrologio Romano, appellans ad Menologia et Menæa Græca; et probo ejus correctionem; cum in omnibus passim, quos consulere licuit, exemplaribus Græcis, mox commemorandis, constanter ubique scribatur* Cyprilla, *exceptis Menæis Ambrosianæ bibliothecæ, ubi legitur* Cyrilla. *Natalis Martyris nostræ legitur in Menæo Chiffletiano, sine elogio, sed die* IX *hujus. Verum hoc die* V *constanter signatur apud Maximum Cytherorum episcopum, in Menologio Sirleti, uti et Menæis impressis, cum elogio. Idem Lahierius in suum Menologium Gallicum fere transcripsit elogium Menæorum excusorum, vel a se, vel ab alio versum, et modice amplificatum. Dicto Menæorum elogio præmittuntur duo sequentes versiculi, cum gratioso quodam lepore, orto ex affinitate syllabarum in vocibus* κυπρίζων *et* κυπρίλλα. *Sic sonant.*

Βὸτρυς κυπρίζων Κυπρίλλα τῷ Κυρίῳ,
C Ἐξ αἱμάτων στάζουσα οἰνανθοσμίαν,
Floridus est Domino martyr Cyprilla racemus,
Delicias vini, fuso de sanguine, stillans.

3 *(tempus martyrii,)* *In Basiliano Menologio refertur passa sub Diocletiano; in Menæis autem impressis sub præside Digniano; quæ temporis notæ satis cougruunt. Baronius martyrium annexuit anno* CCCX. Lucia *et* Aroa *in Basiliano dicuntur* Sanctæ mulieres. *Hoc titulo abstinent Menæa impressa; in quibus tamen narrantur accusatæ fuisse apud præsidem Dignianum, coram eo comparuisse, et Christum Deum confessæ. Signatur quoque memoria* Luciæ *et* Aroæ *in Menæo dicto Chiffletii, sed* IV *hujus. An fuerint* Cyprillæ *in martyrio sociæ, ibidem non lego. Nec vero legit Lahierius sive in magnis Menæis, ut vocat, nec in Menologio; tametsi dicat credibile esse, etiam fuisse passas, propterea quod fidem essent confessæ; eaque de causa illas tamquam socias memorat sese accensere* S. Cyprillæ. *Idem auctor pro* Aroa, *secuti in Menæis impressis, Basiliano Menologio et Menæo Chiffletiano scribitur, legit* Roa.

4 *In supplemento ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, die* IV *hujus, in elogio Theodori Episcopi Cyrenensis, cujus ob Christi confessionem in carcere conclusi, extiterant ministræ, appellantur mulieres nostræ* Sanctæ; *de qua re consule dictum elogium die* IV *hujus. Indidem etiam colligitur pro Christi fide interemptas fuisse* Luciam *et* Aroam; *quod conficio ex hac periodo, inde avulsa.* Μαθὼν ταῦτα ὁ Ἡγεμὼν, καὶ ὅτι ὁ Λούκιος Χριστιανὸς γέγονε, προσέταξεν ἀναιρεθῆναι τὰς ἁγίας Λουκίαν καὶ Ἀρόαν καὶ Κυπρίλλαν. E Præses ubi hæc intellexisset, quodque Lucius factus fuisset Christianus, jussit occidi sanctas Luciam, et Aroam, et Cyprillam. *Atque illud perspicue patet e versiculis in citato Supplemento, quos ad majorem rei confirmationem, huc transcribo :*

Τονοῖ Κυπρίλλαν πρὸς πάλην τὴν πρὸς ξέσεις,
Ὁ συμπαλαίσας Ἰακὼβ Θεὸς πάλαι.
Ἔδειξεν [ἡμῖν Ἀρόα καὶ Λουκία,
Ὡς καὶ κόραι σθενοῦσιν καρτερεῖν ξίφος.
Ad luctam, Cyrilla, Deus te firmet acerbam,
Quem colluctatum cum Jacob novimus olim.
Videre nobis Aroa et Lucia dedit,
Quod vel puellæ perpeti gladios queant.

Hic expositis, reddo Martyris Cyprillæ elogium, ex Menologio Basiliano :

5 *(elogium ex Basiliano Menol.,)* Cyprilla, Christi Martyr, fuit e civitate Cyrenes, regnante Diocletiano. Progenitoribus orta Christianis, viro juncta vixit annis duobus. Viro ejus defuncto, permansit in viduitate annis octo et viginti. Theodorum vero sanctissimum Cyrenes episcopum, carceri inclusum, cum casus ferret, ut ipsa capite doleret, sanitatis causa accessit; et sanata, servivit F ei cum Lucia et Aroa, sanctis mulieribus. Postea autem Theodoro e vivis exemplo Præsidi oblata, Christumque confessa, primo cæsa est; deinde carbonibus manui ipsius impositis, cogebatur a lictoribus, tenentibus ejus manum, diis thus offerre. Illa autem exclamabat : Non est hoc voluntarium sacrificium : Ego enim Christo meo sacrifico. Et sic fata, in ligno suspensa fuit, et rasa, spiritum reddidit.

6 *(et Menæis impressis.)* *Elogium, in Menæis Græcis Martyri nostræ adornatum, vix differt a jam producto, si sequentia excipias, videlicet, quod ex ejusdem, equuleo suspensæ ac rasæ,* vulneribus sanguis; e papillis vero lac, instar fluminis, defluxerit; ipsa vero, animo defecta, spiritum Domino reddiderit. Quam Præses jussit a sanctis feminis sepeliri; quæ id cum suavissimo psalmorum concentu fecerunt. Extemplo vero e sepulcro ejus exundavit liquor quidam instar roris, præsens ad omnium morborum curationem medicina.

DE

A D

DE S. DOMITIO MARTYRE
IN SYRIA

J. B. S.

Disquisitio de pluribus synonymis Sanctis in hunc unum verosimiliter conflandis.

An. CCCLXIII.

Synonymi Sancti in Fastis Græcis

Binos jam sanctos Dometios *seu* Domitios *in Actis pridem dedere Majores nostri, alterum ad* VII *Martii, de cujus gestis nihil repertum est, quique in pace quievisse ibi dicitur : alterum martyrem gloriosum* ex Phrygia oriundum, *qui* die quadam, cum equestres ludi agerentur, et impuris dæmonibus offerentur sacrificia, diutius nequiit continere ipse se, quin divino inflammatus zelo, in medium prodiret circum, anahemate devovens Julianum apostatam, et idolorumt cultores despuens, falsoque dictos deos subsannans. *Hic captus et in carcerem detrusus, cum Christum* B *abnegare renueret,* intra paucos dies... sacram cervicem subjecit gladio et capite minutus est. *Nihil additur, ex quo de loco martyrii certiores fiamus, Tertium* S. Dometium *suggerit Menologium Sirleti apud Canisium, ad* VII *Augusti, et ipsum Martyrem, Persam genere,* monachorum habitu indutum, qui propter Christianæ fidei confessionem a Juliano apostata, cum duobus discipulis lapidatus, martyrii coronam suscepit. *Neque hic certaminis palæstra exprimitur, nam licet dicatur* venisse in urbem Nisibenam, *ibique* baptizatus *fuisse, ex Menæis constat, inde discessisse, et alibi monasticam exercuisse. Ceterum duos hic habes ex Fastis Græcis sanctos* Dometios, *ambos Martyres ambos a Juliano, vel saltem sub Juliano passos.*

utrum diversi ab eo, de quo Chronicon Paschale.

2 *De* S. Dometio *ab eodem Apostata coronato, alia narratur historia in Chronico Paschali, a Cangio edito, pag. 297, quam hic totam ex ejus versione subjicio :* Hoc anno (CCCLXIII) martyrium subiit hacce ratione S. Dometius. Cum Julianus ad bellum proficisceretur ac per Cyrestica transiret, turbam vidit ante S. Dometii speluncam stantem, ut C curaretur; quis ille esset, rogavit : intellectoque monachum esse, populumque ibi cogi, ut sanitatem consequeretur, et ab eo benedictionem acciperet, hæcce nuntiavit S. Dometio idem Julianus per Referendarium, qui Christianus erat : Si, uti Deo tuo placeres, hoc antrum subiisti, noli hominibus placere, sed solitarius vive. Cui reposuit S. Dometius : Anima mea et corpore jam pridem Deo consecratis, in hoc spelæo memet inclusi : populum autem ex fide ad me venientem arcere non possum. Imperavit ergo Julianus, spelæum occludi, intusque manens vir justus S. Dometius, vitam finivit. *Hactenus Chronicon. Quæritur modo, utrum sub diversis in speciem characteribus, hic expressis tres diversi sancti Dometii, an saltem duo describantur ; an forte unus sit et unicus Phryx et Persa, in quem diversa quadrare possint.*

Baronius duos confudit.

3 *Postremum videtur supposuisse Baronius, dum ad annum Christi 363, num. 38, sic scribit :* Accidit autem, ut cum Julianus Nisibi esset, Dometius, sanctissimus monachus Christianus, natione Persa, in ipsum magna constantia insurrexerit, exprobrans apostasiam, qua desertor pietatis factus, pro dæmonibus bellum gereret adversus Sanctos. Quod ille indigno perferens animo, mox ipsum cum duobus ejus discipulis lapidibus jussit occidi. *Pace Eminentissimi Analistæ dixero, non satis constat Nisibim umquam accessisse Julianum, neque id indicant Menæa aut Menologium, neque locum signant ubi martyrium passus sit S. Dometius cum discipulis : multo minus notant, sanctum illum Persam monachum, apostasiam Juliano exprobrasse, cum hæc a Græcis tribuantur alteri illi* S. Dometio, *de quo ex Actis ad* XXIII *Martii locuti sumus, qui cum* ex Phrygia oriundus et capite minutus, *cum* monacho Persa, *qui* E lapidibus occisus est, *non satis recte componi posse videtur, ut proinde si veri supponuntur Græcorum Fasti, nihilque turbationis circa historiæ circumstantias in eos irrepserit, duos saltem Dometios tantisper distinguere necesse sit.*

Idem videtur, qui in Chronico Paschali

4 *At quid de* S. Dometio *Persa et* S. Dometio *Chronici Paschalis? Mirum sane, si tres synonimi Martyres eodem tempore, eodem loco, et sub eodem Apostata, ob Christi fidem cæsi fuerint : neque id ea causa admittendum videtur, quod notaverit Papebrochius ad Kalendarium Græco-Moscum,* VII *Augusti, pag. 37, Dometium illum* cum duobus discipulis in Palæstina monachum fuisse et sub Juliano passum, sicut habetur in epitome Actorum. *Intellige in Menæis excusis, ubi ad dictum diem* VII *Augusti, monachus ille Persa cum duobus sociis secessisse dicitur ad monasterium sanctorum Sergii et Bacchi, ac tandem Juliani jussu, cum eisdem lapidibus obrutus. Non inde, inquam, id sequitur, nam licet in Palæstina fuisse admittamus, et socios habuisse et lapidatum fuisse, si cetera attendantur, proxime accedit narratio ad historiam Chronici* F *Paschalis. Etenim ex eo monasterio profugit* S. Dometius, *tandemque* antrum quoddam humana manu factum ingressus est, et aliquamdiu ibi moratus, cœpit multis beneficiis divinis, ad se venientes in Christi nomine excipere et afficere. *Quidquid igitur plures vitæ circumstantiæ in Menæis adducantur, summa est in præcipuo habitationis et miraculorum capite concordia, nec martyrii genus tantopere differt, potuit enim S. Dometius primum lapidibus appeti, seque in antrum recipere, quo occluso, vitam illic finiverit. Ego certe hactenus non video, cur binæ illæ historiæ in unum eumdemque Sanctum convenire non possint. Id ut clarius perspiciatur, ipsum Menæorum elogium ex Raderi Ms. apud nos versione subjicio :*

et in Menæis describitur,

5 Vixit Domitius hic imperante Constantino M., genere Persa, eruditus in fide Christiana a quodam Abaro Christiano; relicta patria superstitione omnique affectu erga propinquos exuto, venit ad limites Persarum et Romanorum in urbem Nisibin, ubi cœnobium ingressus, et sacro fonte ablutus, religiosam vestem

induit

AUCTORE J. B. S.

induit : sed ex ingenti virtutis et religiosæ vitæ studio ac progressu, contracta ex instinctu diaboli monachorum suorum invidia, profugit ab illis in SS. MM. Sergii et Bacchi monasterium, vitam Urbelis archimandritæ æmulatus est, quem ferunt intra sexaginta annos nihil cocti cibi degustasse, nec umquam recubuisse, nec assedisse, sed scipione nixum, omnia naturæ et necessitatis officia executum esse. Hujus suffragio Domitius creatus est Diaconus, cumque illum ad sacerdotii dignatem vellet provehere, Sanctus inde recessit, conscensoque monte quodam, omnibus se cæli injuriis, frigori, inquam, ardori aliisque patientiæ occasionibus exposuit. Hinc antrum quoddam, humana manu factum, ingressus et aliquamdiu ibi moratus, cœpit multis beneficiis divinis, ad se venientes in Christi nomine excipere et afficere, multosque mortales ab idolorum cultu ad Christi fidem transferre. Quod ubi impius Julianus, ad ea loca profectus, cognovit, S. Domitium lapidibus obrui præcepit. Missi ad illum occidendum, repererunt cum duobus discipulis laudes Horæ tertiæ canentem, quem B cum suis crebra lapidatione dejecerunt et occiderunt.

cum quibus etiam Phryx confundi poterit.

6 *Non omnia dixere ambæ historiæ, sic ut se mutuo excedant et excedantur; at vero tota rei substantia tam facile conciliari posse videtur, ut ex eo capite prorsus multiplicandi non sint sancti Domitii. Quod si tantisper supponere liceat, errasse Græcos, qui ad* XXIII *Martii Domitium ex* Phrygia oriundum *dixerunt, mutato etiam martyrii genere, nihil magnopere piaculi superit, quo minus et iste cum duobus aliis identificetur, sitque proinde solus, unus et unicus sub Juliano in Syria Cyrrestica Martyr* S. Domitius *seu* Dometius; *idque adeo facilius quis admiserit, quod Menologium Canisii, a Sirleto versum, non* Dometium *seorsim signet ad* XXXIII *Martii, sed* Domitium *aliquem cum socio e sociabus, qui sub eadem classe in Actis colligi poterant. In Kalendario Græco-Mosco nullus Dometius notus est dicta die* XXIII *Martii : qui vero in Menæis solo nomine notus alicubi est* Dometion, *quis vetet diversum dicere, de cujus gestis cum nihil memoriæ proditum esset, auctor Menologii, Basilii* C *Imperatoris jussu compositi, illa, quæ ad* XXIII *Martii referuntur, ex septima Augusti accepit eademque verbotenus aptavit* Dometionæ *isti suo, quemadmodum ex utriusque elogii collatione manifeste deprehendi; ut proinde auctor ille non maximam fidem mereatur, dum patriam et mortis genus transformasse videtur. Sed de his agi iterum poterit ad* VII *Augusti, quo in Romanum translatus est* S. Dometius *ex Menologio, cujus encomium ex Menæis manifeste contractum est.*

Qui a Latinis hoc die colitur, idem est de quo Turonensis.

7 *Hæc prius discussa oportuit, ut ad eum* S. Domitium *perveniremus, cujus natalis hoc die primum signatus est in Romano parvo Rosweydi :* In Syria, S. Domitii Martyris, *quibus quod adderet, nihil singulare reperit Ado præter hæc verba :* Qui virtutibus suis multa incolis beneficia præstat, *descripta ab Usuardo et aliis, quæ nisi vehementissime fallor, aperte indicant, consultum ab Adone Gregorium* D *Turonensem, de Gloria Martyrum cap. 100, quem hic totum transcribimus :* Domitius equidem alius Martyr in hac habetur regione, qui cum multa beneficia incolis præstet, ischiaticis tamen veloci virtute medetur; nam fertur ab hoc Sanctus fuisse, dum in corpore esset positus, dolore detentus. Denique, cum multis, ut diximus, in hac necessitate laborantibus, mederetur, quidam Judæus, ab ipsa infirmitate correptus, Sancti basilicam, quamquam Christo non crederet, devotus tamen expetiit, seque ad januam atrii deponi præcipiens, indignum se esse vociferans, qui sanctum limen ingrederetur; aiebat enim : Scio me quidem, gloriose Martyr, legis velamine obcæcatum, cui impartiri misericordiam dedigneris, sed nunc ad te confugio, et supplex tuam misericordiam posco, ut aversa prius infirmitate corporea, languorem incredulitatis avellas. Hæc cum ante portam aulæ fateretur, adveniente nocte, obdormivit; sed Martyr beatus non longi spatio temporis distulit misereri. Igitur ea nocte visitans ægrotum per somnium, jussit recedere sanum. At ille expergefactus, sentit se redditum incolumitati, E confessusque Christum filium Dei, esse Salvatorem mundi, sanus abscessit. Quod videntes Christiani, qui in ipsa tenebantur infirmitate, querimonias Sancto inferunt, dicentes : Ecce nos bene Deum confessi, necdum meruimus liberari, et incredulus hic in Christum Regem, circumcisus carne, non corde, sanus abscedit. Et hæc edicentes, cum ira lychnos basilicæ, qui ex camera dependebant, comminuere cœperunt. Sed nec his defuit misericordia postulata, nam ipsa die sanati, ad propria sunt regressi.

Verosimiliter omnes in unum conflandi.

8 *Utut mira alicui videatur ea in istos Christianos S. Domitii beneficentia, Gregorii auctoritatem convellat necesse est, qui historiæ fidem negaverit. Hoc potissimum hic controvertitur, utrum* S. Domitius *ille, a Gregorio descriptus, de cujus festivitate aut natali die ipse non loquitur, utrum, inquam, diversus sit ab eo* Domitio, *quem Martyrologia, post Romanum parvum et Adonem, hoc die passim memorant, quod in notis suis ad Martyrologium diserte insinuat Baronius :* Alius, *inquit,* hic videtur ab illo, de quo Gregorius Turonensis de Gloria Martyrum cap. 100 agit, *nullam asserti sui rationem* F *afferens. Si quid conjicere liceat, verosimile est virum Eminentissimum existimasse, Gregorium ibi non loqui de Martyre aliquo Syro, qualis in Martyrologio diserte enuntiatur. At enim, si præcedentia S. Gregorii capita attendantur, evidens est, ipsum illic non Europæos Sanctos memorare, sed qui* apud Syriam *requiescunt, in qua* regione *etiam* habetur Domitius, *cui proinde omnia Gregorii dicta competunt; adeoque si singula recte expendantur et conferantur, fatendum tandem erit,* Domitium *hodiernum, alium non esse a* Dometio *Persa Menæorum et Menologii, a* Dometio *Chronici Paschalis, forte nec ab eo* Dometio, *de quo actum diximus* XXIII *Martii. Ita hactenus sentire liceat, siquid verosimilius repertum interea fuerit, examinabitur ad dictum diem* VII *Augusti.*

DE

A D

DE S. VALERIO EPISC. CONFESSORE

CONSORANNIS IN NOVEMPOPULANIA

I. B. S.

V JULII

A Molano primum signatus in Fastis.

Consoranum, Consoranum *seu* Consorranæ, Consuaranuæ, *vulgo* Conserans, Couserans *et* Coserans, *vel* S. Lizier de Conserans, *sumpta appellatione ex S. Licerii, ejusdem loci Episcopi nomine, urbs est, ut a Sammarthanis describitur, sita in Novempopulania, seu Vasconia, sub metropoli olim Elusa, nunc Auxitana, edito loco, ad quem planities conspicitur, quam Salutus, amnis modicus, e Pyrenæis montibus decurrens, irrigat, tandem in Gerumnam aquas suas exonerans. Ad majorem civitatis notitiam plura ibi invenies, de situ jam dicta sufficiant. Primus illic episcopus, S. Gregorio Turonensi teste, fuit is, quo de hic agendum,* S. Valerius, *nusquam in antiquis* B *Martyrologiis notus, ut prima ejus inter Sanctos annuntiatio debeatur Joanni Molano, in suis hoc die ad Usuardum additamentis sic scribendi :* Depositio S. Valerii Confessoris, primi Consorani Episcopi, de quo B. Gregorius Turonensis, de gloria Confessorum, cap. 84. *Hæc minuto charactere adjecta sunt, cum nota litteræ Q, quæ unde sua Molanus desumpserit, numquam satis indicat. Quidquid interim ejus sit, nec Molano antiquior Martyrologus a quoquam citatur, neque ego vetustiorem reperi, qui de* S. Valerio *meminerit. Diem obitus nemo tradere potuit, at pro stabilienda annua solennitate, Molani suffragio standum putamus.*

deinde a recentioribus.

Molanum sequuntur Canisius in Martyrologio suo Germanico, et Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, cujus hæc sunt verba; Consorannis in Aquitania S. Valerii Episcopi. *Saussayus ampliori phrasi, non multo plura, sed pluribus dixit, ostendens legisse se Turonensis Gregorii elogium. Demus ejus verba :* Conserannis in Vasconia, S. Valerii Episcopi primi illius civitatis et Confessoris, cujus C præconia S. Gregorius in libro de gloria Confessorum, veraci laude commendavit. Memoriam sanctitatis mox ab ejus obitu ipsa sua ecclesia celebravit, nomenque reverendum Theodorus, ejus successor perdignus, basilica in ipsius recordatione condita honoravit. *Paria tradit Castellanus in Martyrologio suo Universali, quæ gratius erit ex ipso fonte intelligere, atque ex ipso perspicere, jam a tot seculis notam, receptam, et cœlestium honoribus decoratam fuisse Consorannis et alibi* Valerii *nostri sanctitatem a tam insigni præcone celebratam. Fatetur Ruinartius, in nupera operum S. Gregorii Turon. editione,* incertum *esse* quo tempore vixerit; *verum si recte signantur apud Sammarthanos nonnullæ successorum epochæ, iique immediate successerint; Sanctum vixisse oporteret circa finem seculi* V, *quod non ausim asserere, eum S. Gregorii encomium remotiora tempora designare videatur. De ejus rebus gestis nil quidquam scitur, fuissetque fortasse æternum sepulta ejus memoria, nisi eam S. Gregorius suscitasset. Habe modo ipsius narrationem ex citato cap. 84.*

Valerius, beatus Confessor, Consoranensium primus Episcopus, hoc se revelavit modo. Nam oratorium super se constructum prius habuit; sed per incuriam ruens, oblivioni datum est, quo in loco quiesceret : hoc tantum ab incolis ferebatur, quod fuisset ante sanctum altare sepultus. Adveniens autem Theodorus Episcopus, oratorio ipso in majori spatio ampliato, magnam effecit basilicam : E deinde sanctum venerabilis viri corpus inquirens, reperit duo sepulcra, sed nesciebat, utrum esset sacerdotis illius e duobus. Tunc convocato clero, vigilias tota celebrat nocte, deprecans ut sibi beatus Confessor, quo in loco jaceret, exponeret; implevitque duas ampullas vino, et posuit super utrumque tumulum, dicens : In quo falerna fuerint ampliata, ipsam manifestum sit esse Valerii Antistitis sepulturam : data vero luce, egressus de basilica, et ostiis sigillis munitis, dedit membra sopori. Surgens autem ad horam tertiam, venit ad sanctam basilicam, reseratis ostiis cum clero et populo, reperit ampullam unam parumper vini habentem; alteram vero in tantum ore patulo exundare, ut totum beati Pontificis ablueret monumentum. Pro hoc itaque cognovit Socerdos, quis esset Valerii Episcopi tumulus. Sed evidentius adhuc scire cupiens, detegit monumentum, amotoque opertorio, reperit venerabile corpus valde integrum, de quo non cæsaries dicidua, non barba fuerat diminuta, neque aliquid in cute corruptum adspiciebatur aut tetrum; sed erant omnia inlæsa, acsi nuper fuissent F recondita; tantusque odor suavitatis fragrabat e tumulo, ut non dubitaretur ibi quiescere Dei amicum. Lauri etiam folia sub se habebat strata, de quibus adsumens Episcopus, multis infirmis præbuit medicinam. De vestimentis igitur ejus reliquias sumpsit : rursumque operto tumulo, venerandum deinceps Antistitem honoravit, multaque miracula de his pignoribus cernens in posterum. *His addunt Sammarthani hæc verba :* Jacere autem dicitur sub pavimento saxeo, prope cornu sinistrum ecclesiæ S. Licerii. *Huc usque notitiæ satis confusæ, quæ de S. Valerio colligi potuere.*

acceptus est ex Greg. Turon. qui ejus inventionem describit.

A D

DE S. BASILIO & LXX MARTYRIBUS

SCITHOPOLI

J. P. Cultus ex Menæis impressis

Die v Jul.

Martyrum nostrorum natalem habemus ex Menæis impressis absque elogio, hac die v *Julii.* Certamen sancti Martyris Basilii et sociorum ejus septuaginta Martyrum, qui Scythopoli martyrii lauream adepti sunt. *Hanc annuntiationem descripsit Maximus, episcopus Cytherorum. Publicæ etiam venerationi Martyrum Scythopolitanorum memoria consecrata legitur in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, atque in Menæo Chiffletii, sed ibi citantur, omisso numero septuaginta. Alia me latent, quæ ad patriam, modum martyrii, annum mortis, aut alia eorum triumphi adjuncta pertinent. In menologio Sirleti, quod edidit Canisius, referuntur hi Martyres* VI *hujus.*

DE S. AGNETE MARTYRE

I. P. Ex Menologio, Basilii Imperatoris jussu collecto

B E

v Julii.

S. Agnetis cultus

Annua S. Agnetis *memoria in variis Græcorum fastis consignatur perquam jejune, nullo apposito charactere patriæ, palæstræ martyrii, temporis vitæ ac mortis, aut Præsidis, sub quo sacros reportavit triumphos. Referunt illam hac die Menæa bibliothecæ Ambrosianæ, ac Menæum Chiffletii. Maximus, Cytherorum episcopus, illam annuntiat cum elogio, quod consonat cum eo, quod contexunt Menæa Græca impressa. In Menologio Slavo-Russico Sparwenfeldiano signatur memoria* S. M. Agnæ; *diciturque* passa anno CCCIV *Menæa impressa duos versiculos nostræ Martyrii adaptant*:

Ἄγνην λάγνοι ῥίψαντες εἰς οἶκον σκότρυς,
Πάμφωτον αὐτῇ προυξένησαν οἰκίαν.

Agnetem dum ad tecta trahunt tenebrosa procaces,
Dant castas habitare domos, dant luce coruscas.

2 *Subdo elogium e Synaxario Basiliano :* Martyr Agnes, congruos præ se ferens nomini mores, multas impudicas mulieres, tam instructione quam hortatione induxit, uti a fœdo commercio desisterent, et in Christum crederent. Quam ob causam a provinciæ Præside comprehensa, ac diris modis cruciata est. Dumque adduci haud posset, ut idolis immolaret, ad lupanar missa est, ab impudicis contaminanda. Verum Christo confisa, cui et fidem et castitatem servabat, intacta et pura evasit; servata ab Angelo Dei, prohibente ne quis ipsi appropinquaret. Unus ex illis propius accedere ausus, statim illisus est. Quod ubi Præses accepit, accersitam rogavit, ut mortuum ad vitam revocaret. Et, Sancta orante, illico revixit is, qui fuerat mortuus. Tum Præses, ratus eum resuscitatum per artes magicas flammis eam addixit. *Lahierius ea, quæ scribit in suo Menologio de* S. Agnete, *mutuatus e Menæis Græcis, nihil habet singulare, quo longius hic nos moretur.*

et elogium.

C F

DE S. ATHANASIO DIACONO MART.

HIEROSOLYMIS

J. P. Sylloge Historica

Circa an. CCCCLII.

Theodosii pseudomonachi furori

S. Athanasius obsistit.

Dum Theodosius pseudo-monachus, sacrilegiorum ac scelerum sordibus contaminatissimus, et Eutychianæ sectæ studiosissimus propugnator, diabolica super incude fabricatas contra synodum Chalcedonensem calumnias disseminaret (quem Augusta Pulcheria in sua epistola Tom. 4 Concil. Col. 872 vocat Antichristi præcursorem) *dum Hierosolymis cædibus ac flagitiis omnia sus deque verteret; inventus fuit ibidem orthodoxæ fidei primipilus, heroico spiritu plenus, sanctus martyr noster* Athanasius, *officio diaconus, qui vitæ suæ prodigus, mortisque ac tormentorum contemptor, effrænatæ Theodosii tyrannidi fortiter sese opposuit. Nec vero generosos hosce magnanimos ausus gloriosus Athleta tulit impune. Quippe flagris dirissime excarnificatus, dein gladio interemptus, levi hoc et momentaneo tribulationis, æternum gloriæ pondus sibi comparavit.*

Agit de illo Theophanes.

2 *Agit de illo Theophanes in sua Chronographia; postquam recensuisset patrata post finem Concilii Chalcedonensis, a nefario Theodosio flagitia, concludens in hæc verba :* Tandem Theodosius Athanasium sanctæ Resurrectionis diaconum, summam ejus in Deum impietatem probris et reprehensionibus insectantem, nectantem, necavit crudeliter, sanctique corpus per urbem publice in ludibrium raptum, canibus objecit. *Marcianus Sancto synchronus, tam graphice, tametsi non expresso nomine, depingit martyrium ejus, et non videatur posse dubitari, an alteri Martyri diacono, quam nostro, queant æque apte convenire, quæ scribi-*

3 *Audiamus*

A *et verosimillime Marcianus imperator.*

3 *Audiamus verba, in epistola expostulatoria ad Ælienses, inserta tom. 4 Conciliorum, a col. 856; ubi, cum memoratus Imperator acriter commissa ab illis scelera perstrinxisset, sic pergit:* Insuper et venerandæ memoriæ Diaconi commissa cædes, et quod illius corpus post necem etiam communi sepultura privatum, insensibiliter tractum, subdebatur injuriis. *Miror, nullum apicem hoc die in Græcis Synaxariis, Menæis, aut Menologiis de hoc Martyre inveniri; quem in multis exemplaribus frustra quæsivi. Ceterum meritissimo jure ex obscura noctis caligne in publicam elatus fuit lucem, dum Romano Martyrologio inscriptus, publicæ venerationis locum ibidem invenit, his verbis.*

Cultus ex Martyrol. Rom.:

4 Hierosolymis sancti Athanasii diaconi, qui pro sancta Synodo Chalcedonensi, ab hæreticis comprehensus, et omnium cruciatuum genera expertus, ferro tandem occisus, pro fide catholica mortuus est. *Quid vetat hisce adjungere elogium, ex Nicephoro Callisto lib. 15 cap. 9, Annalibus ecclesiasticis a Baronio insertum tomo 6 pag. 452, num. 30?* Magnam B quoque *Theodosius* persecutionem movit in civitate Sancta adversus eos, qui communicare cum eo nolebant: quosdam namque tormentis cruciavit, aliquibus substantiam ademit; aliorum ædibus ignem injecit; ita ut urbs a barbaris capta videretur... Athanasius quidam in diaconorum ordinem cooptatus, in media ecclesia Hierosolymis cum multa dicendi libertate, iniquitatis ambitione] throno sanctissimo insidente, vocem illam præclaram emisit: Desine Theodosi tantam cædem committere: desine Chisto bellum inferre, et gregem ejus in prædonum morem e divino ovili ejicere: et aliquando tandem benevolentiam erga verum germanumque pastorem nostrum cognosce. Hæc cum diceret, a satellitibus Theodosii arreptus, et ex ecclesia raptus est, atque insolentis petulantiæ et cruciatuum genus omne propter Christum perpessus, et flagellis multis concisus, postremo etiam ferro vitam amisit. Cadaver ejus ex pedibus per urbem omnem raptatum canibus tandem in escam projectum est. *Subdit Baronius. dicens, Martyris nostri* pro Catholica fide susceptæ coronæ, quintam Julii diem perpetuæ memoriæ consecratam. *Atque hæc de Martyre apud scriptores.*

eloqium ex Nicephoro;

AUCTORE J. P.

tempus Martyrii.

5 *Ex dictis, determinatu facilis est ratio temporis, quo* S. Athanasii *martyrium contigit. Cum enim concilium Chacedonense inchoatum fuerit die* VIII *Octobris 451, et absolutam Kal. Novembris, ejusdem anni; cum rursum fatalis ictus illatus non fuerit sancto Martyri ante initium dicti concilii; nec diu post ejus finem; videtur commode conjici, ac definiri tempus martyrii in annum 451, aut* E *proxime sequentem. Theophanes in Chronographia pag. 29 connectere videtur annum mortis Pulcheriæ Augustæ cum turbis Hierosolymæ a Theodosio, ejusque asseclarum colluvie excitatis, ac morte* S. Athanasii, *quæ juxta hunc calculum debuisset incidisse in annnm 453, æræ vulgaris, quoniam Augustæ prædictæ obitus signatur hoc anno. Baronius Sancti nostri obitum ponit anno 452.*

DE S. PHILOMENA VIRGINE

APUD SEPTEMPEDANOS IN AGRO PICENO

I. B. S.

SEC. VI.

Sancta hæc ante sec. XVI. *ignota*

Quæ hodie a S. Severino denominatur, a Sixto V, anno 1586, die XXVI *Novembris episcopali cathedra illustrata civitas, olim apud Strabonem et Plinium Septempeda dicta est, atque inde vicini populi Septempedani appellati. Ex veteris urbis, quam Gothi,* C *vel ut alii, Longobardi a fundamentis exciderant, ruinis mnros suos extulit, a glorioso suo Præsule S. Severino, ut dicebam, hodiernam nomenclaturam sortita. In Piceno sita est inter colles Apennino finitimos, videturque hactenus retinere priscam nobilitatem, cum municipium olim Romanorum spectabile videretur, inquit Ughellus tom. 2, col. 845, plura ibidem memorans, quæ huc non spectant. Ad rem nostram plura contulit, qui vitas S. Severini, S. Victorini et aliorum patriorum Sanctorum Italice, ex parentis sui Valerii, Equitis S. Stephani, schedis descripsit noster Joannes Baptista Cancellottus et Romæ edidit anno 1643; quas inter etiam referuntur, quæ de* S. Philomena *vel* Philumena, *ipsi et aliis* Filomena, *ante seculum* XVI *prorsus ignota, in Septempedanis tabnlis reperiri potuerunt. Quæ priusquam expendantur, observo, sanctæ istius Virginis nomen Martyrologio Romano primum insertum fuisse ineunte seculo* XVII, *expressnm in editione Plantiniana anni 1608 sub inflexione* Philumenæ, *in grandiori autem cum notis Baronii anni 1613 et sequentibus impressionibus hoc modo:* Apud Septempedanos in Piceno, sanctæ Philomenæ virginis; *non quod ullo modo natalis sit, sed quod reperto hoc die corpore, cum faciendæ commemorationi eligendum censuerint populares Septempedani.*

Mrllio inserta est ex scheda cum ejus corpore reperta 1527.

2 *Ad eum Martyrologii textum sic notat laudatus Baronius:* Hujus corpus honorifice assevatur et colitur apud Septempedanos, nunc Severinates dictos, in ecclesia S. Laurentii, quo Tolilæ regis Gothorum tempore, translatum fuit a S. Severino Episcopo, ut F vetus inscriptio docet, quæ una cum corpore reperta est sub majore altari anno Domini MDXXVII, cum illud in elegantiorem formam restitueretur, procurante Antonio S. R. E. Cardinale de Monte. *Hic paucis omnia complexus est Eminentissimus Cardinalis, quæ de* S. Philomena *posterorum memoriæ relicta fuerant, ad solam et unicam schedulam, in ejus tumulo seu sarcophago inventam, reducenda, neque enim alias reperti corporis aut nomen, aut sanctitas, aut cultus, aut ætas, aut translationis primæ circumstantiæ ullæ innotnissent, dum dicto jam anno 1527 fossores, de tali thesauro, opinor, nil cogitantes, eum fortuito excavarunt. Annum hic repetii, quem etiam diserte notavit D. Leonardus Franchi Sanctoseverinas, in summario Latino Ms. historiæ de gestis sancti Severini et sancti Victorini fratrum: quæ omnia accepta sunt ex longiori historiæ, eadem fortasse quam modo citavisum,*

AUCTORE I. B. S.

mus, composita ab Equite Valerio Cancellotto. Bollandus tomo 1 Jan. pag. 1103, iis etiam suscribit. Signant alii annum 1526; at facilis hic error, facile condonandus. Ex Leonardo totam inventionis descriptionem accipe, stylo ejus servato :

Inventionis historia ex Leonardo Franchi.

3 Dum immineret adventus Gothorum in Septempedanos, Severinus transtulit corpus sanctæ Philomenæ in cœnobium suum, quod usque ad tempora authoris *(ex quo hæc desumpta sunt)* ignotum erat. Sed de anno MDXXVII repertum fuit in hunc modum : videlicet, quidam Antonius de Monte, Episcopus Portuensis, Cardinalis Papiensis et abbas seu Commendatarius tunc ecclesiæ S. Laurentii, cum vellet reædificare altare majus dictæ ecclesiæ et vetus destrueret, effodit urnam ex populo, quasi in hesternam diem incisa, sed non in recentem morem sit delata. Detegit, et illico apparet corpus admirandæ pulchritudinis et integritatis, pulcre vestitum et ornatum, et illud auctor per partes describit, et laudat vestem zaphiream, herbas et flores recentes, omnia suavem olentia odorem. Fit frequens concursus et præcipue B virginum; ex collo exilit parva membranula involuta, pendens ex filo, in qua scripta hæc verba, videlicet : Corpus S. Filomenæ ex nobili prosapia Clavellorum Septemp. tempore Gothorum translatum in ecclesia S. Laurentii sub altare majus. S. Eps. m. pp. ss. Cardinalis fecit sepulcrum lapideum, in quo posuit illud corpus, et vas crystallinum, in quo schedulam scriptam manu S. Severini reposuit.

quæ sanctitatem, incorruptionem et cultum probat

4 *Ex his aperte colligitur, quod supra dicebamus, sola brevi inscriptione contineri amnia, quæ* de S. Philomena *tradi possunt, quæque celebriori hodierno apud Sanseverinates cultui occasionem dederunt, abbreviatis signis seu vocibus sic explicatis, ut hunc sensum reddant:* Severinus Episcopus manu propria scripsi; *de qua re, qui dubitaverit, reperi hactenus neminem. Descriptionis ex expositionis fidem equidem non arguo, neque repudiari velim eamdem historiam, a Cancellotto pluribus verbis, quæ rei substantiam minime augent, Italice deductam pag. 129 et 213, ubi plurimum et merito exaggerat incorruptionem ligni usque adeo teneri, quod annis tribus et octoginta supra nongentos* C *loco humido integrum perstitisse necesse est, si vere a S. Severino sacrum corpus translatum et eo loci occultatum fuerit, quemadmodum docet prædicta inscriptio, ex qua tria potissimum deducit Cancellotus. Primum ait, disertis verbis declarari antiquitatem familiæ Clavellorum, quod argumentum avide arripuerit Sansovinus, ut ad remotissima illa secula Clavellorum genus eveheret. Tum vero Sanctæ patriam, quam inde Septempedanis suis non male vendicat. Demum* S. Philomenæ *laureolam extollit, quam in innocentissima virginitate perseverasse multisque virtutibus claruisse, cœlum ipsum, vel eo signo demonstraverit, quod in humido fundo tot seculis incorrupta permanserit, de ipsis elementis quodammodo triumphans.* D

De circumstanciis familiæ aliisque dubitabunt critici.

5 *Atque hæc quidem signa de peculiari Virginis sanctitate, de longi temporis incorruptione, de stabilito apud Sanseverinates ejusdem cultu, nullum prorsus dubium nobis relinquunt; iisque adeo documentis muniti* S. Philomenæ *locum in Actis nostris secure dedimus. Ceterum in ipsa quantumvis brevi vitæ epitome aliqua occurrunt, quæ hic prætereunda non censuimus, ne in rebus hujusmodi discutiendis diligentiam nostram desiderari patiamur. Candide fatemur, non defuturos, qui inscriptionem ipsam, ad justæ critices regulas expensam, non continuo admittendam putent, quod aliter a Francho, aliter a Ferrario, aliter ab aliis referatur, nonnullos, qui litterarum explicationem non tam certam existiment. Magis etiam urgere poterunt alii, priscarum scribendi formularum periti, non videri talem testandi rationem S. Severini temporibus convenientem* Severinus Episcopus manu propria scripsi : *ut non dicamus inficias ituros viros doctiores, talem chartam, talibus terminis conceptam, a S. Severino scribi potuisse eo seculo,* E *quo de talibus familiarum cognominibus, ante seculum* X *incognitis, necdum cogitatum fuerat, quod non obscure pridem evicerunt viri eruditi, a Papebrochio postremum allegati in Responsionibus ad art. 3. a num. 72, ut proinde* Clavellorum nobilis prosapia *seculo* VI *non magis exstiterit, quam Brixianæ illæ, quas excusserat laudatus Magister noster ante tom. 2 Aprilis, pag,* XLI *num. 9, quodque inde fiet consequens, inferre se posse existimabant.* S. Philomenam Clavellam *S. Severino ignotam fuisse. Ita prorsus arguent severiores critici, quorum argumenta dissolvenda non suscipimus; nobis enim hic sufficit, Sanctam retulisse, cujus saltem cultus ecclesiasticus jam a duobus ferme seculis legitima auctoritate receptus est: controversa illa aliorum examini relinquimus.*

Celebrior Sanctæ solennitas Dominica 1 Julii.

6 *Inter manuscripta nostra folium reperi, a P. Silvestro Petrasancta Lauretani Soc. Jesu Collegii olim Rectore, submissum, in quo asseritur, gloriosam* S. Philomenam *multa patrasse miracula, et porro indies, ad patrocinium suum devote recurrentibus nova beneficia impertiri. Memorat item,* F *supra dictum S. R. E. Cardinalem de Monte ad majorem celebrioremque sacri corporis venerationem solicite curasse, ut in aliquo templi sacello sacrum Sanctæ corpus honorifice exponeretur, erecta ibidem ara ad quam quotidianæ Missæ celebrarentur, concessis a Clemente VII pluribus indulgentiis. Sacra pignora retecta populi conspectui annis singulis patent, dum ejus festivitas recolitur, non quidem hoc die, sed Dominica prima Julii. Quæ a Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ non satis exacte scripta sunt, pridem observavit et refutavit Bollandus, loco supra citato; ut hic nihil addendum supersit.*

A D

DE S. NUMERIANO EPISC. & CONF.

APUD TREVIROS

I. B. S.

DCLVII. *Hujus Sancti primam in Fastis nostris memoriam reperio apud Florarium Sanctorum Ms., in quod tamen librarii vitio pro* Numeriani *irrepsit* Muneriani; *Memoria ejus in Fastis;* *sic enim ibi legitur :* Treveris, sancti Muneriani, ejusdem urbis Episcopi et Confessoris, anno salutis DCLVIII, *qui a vero non multum aberrat. In Usuardi auctariis etiam refertur, primum ab editione Lubeco-Coloniensi,* Treveris, beati Numeriani Episcopi et Confessoris ; *quomodo etiam loquitur Grevenus, Martyrologium Benedictinum aliquod, cujus ætatem ignoro, et ferme Canisius. Molanus legit :* Treberis, depositio sancti Numeriani Archiepiscopi. *Ex hoc in* B *Romanum translatus est,* Treviris, sancti Numeriani Episcopi et Confessoris, *ut fatetur Baronius in adjecta hoc die nota, ubi* successisse *ait,* sancto Rodoaldo, claruisseque circa annum Domini sexcentesimum quadragesimum. *Ghinius, in ceteris Baronium secutus, scribit an. 650. Qui res Trevirenses paulo accuratius discussit noster Christophorus Browerus, decessorem appellat* sanctum Modoaldum, *de quo in Actis nostris* XII *Maii; sancti vero* Numeriani *obitum reducit ad annum 657, paucissima de eo referens, quæ hic ex ipso subjicio. Sic habet ad dictum annum lib. 7 pag. 356.*

2 Inde *(nempe post obitum S. Modoaldi)* cura *breve elogium ex Browero* pontificia ad Numerianum translata, quo de nihil equidem præter epitaphii memoriam, veterum monumentis traditum reperio, ut vel hinc alluceat, haud in longum ecclesiæ curas protulisse. Eum rara et excellens virtus in Divorum ordinem, consentiente vetustate, cooptavit, memoria ei consecrata V Julii. Corpus in B. Helenæ, suburbano veteri pago, *et ex Saussayo* quiescit, æde, quam ante quingentos annos Archiepiscopus Udo D. Helenæ Augustæ dicavit. Ut igitur hic omnia simul complectar, illius incisum sepulcro monumentum ita olim habuit :

Hoc recollecta in loculo sunt pignora sacra
Præsulis almifici Trevirorum Numeriani,
Qui superos adiit, dum ternas Julius ambit
Nonas, perpetuo cum Sanctis jungitur ævo.

3 *Hic paucis habes, quiquid de* S. Numeriano *colligere potuit diligentissimus Trevirensium Annalista, id unum observans per* τὸ recollecta *indicari non primam Sancti sepulturam, sed translationem aliquam, quæ, quo tempore facta fuerit, ipse ignoravit, nec ego quærere instituam; videtur* E *sane inscriptio illa non tantam sapere antiquitatem. Nec omiserim hoc loco Saussayi de* S. Numeriano *elogium, in quo id corrigendum, quod cum Broweri narratione non convenit, dum Sanctum ait, S. Clodulpho successisse. Audi ejus verba :* Treviris, Galliæ I Belgicæ metropoli, S. Numeriani Episcopi et Confessoris, qui divina gratia conspicuus, S. Clodulpho in ea sede successit, postque sanctissimam sacri muneris administrationem, repositam in cælis recepit creditæ villicationis coronam. *De urbe Trevirensi jam in Actis locuti sunt Majores nostri, ut de ea nihil hic annotandum censuerim.*

DE S. TROPHIMA SEU TROPHIMENA

VIRGINE ET MARTYRE

C F

MINORE IN ITALIA APUD PICENTINOS

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Certus Sanctæ cultus. Natalis, patria, tempus, locus ac genus martyrii incerta. Quæ hic dantur, non valde antiqua.

V JULII *Minora, vulgo* Minori, *urbecula Italiæ in regno Neapolitano et Principatu Citeriori, in ora sinus Salernitani, Archiepiscopo Amalphitano suffraganea,* *Cultus solennis* *quondam Rheginna minor dicta, magna veneratione et cultu prosequitur* S. Trophimam *seu* Trophimenam; *quæ et* Trophomenis, Trophumenis, Triphomenis, Trifomenis, Trophime; *et corruptius* Phonia, Febronia, Trefonia, Triformia; *eamque assumpsit in patronam; dedicata ejus nomini, ut testatur Ughellus, ecclesia cathedrali. Agunt de illa Auctores recentiores; Ferrarius in novo Catalogo Sanctorum, die* V *Julii, eam confundens cum Triphina, Agathonis socia; aitque* celebritatem ejus hac die maxima solennitate peragi. *Accedant Rocchus Pirrus in notitia ecclesiæ Pactensis, Octavius Cajetanus in Vitis Sanctorum Siculorum tom. I, et alii. Codex Vaticanus, in nova Usuardina impressione citatus, die* V *Novembris mentionem facit* S. Trophimæ, Virginis et Martyris. *Habemus apographum Officii proprii, nec non lectiones novem, in honorem Martyris concinnatas, quas huc transcribere non censeo operæ pretium.*

2 *Festam* S. Trophomenæ *memoriam Q. Marius* *diebus variis et locis.* *Corradus apud dictum Octavium Cajetanum, prosequitur honorifice, aitque,* diem illi festum agi semel Nonis Novembris, cum divino consilio corpus divinaque opera cognosci ab accolis primum cœpit; antea per multas hominum ætates ignoratum ab omnibus. Iterum tertio Idus Quintiles, cum id amissum

AUCTORE J. P.

a Beneventanis longo intervallo receperunt. *Deinde ad solennitatem digressus,* concurritur, *inquit,* ad illa loca diesque festos, ad salutandum corpus, ex remotissimis etiam urbibus, totaque res multitudine undique infinita et summa religione hominum frequentatur. Magnæ urbes olim Amalphia et Beneventum summa contentione de Trophimæ Virginis corpore decertarunt; *utrisque apud se corpus Martyris conditum esse contendentibus. Octavius Cajetanus scribit,* præcipuum etiam cultum esse apud Pactenses : *Ibidemque* recens Joannem Matthæum Vinolum, ædem S. Trophimæ ædificari ex testamento jussisse, dotavisseque. *Huc accedit annua supplicatio Minorenses, ut scribit Joannes Bapt. d'Afflitto; in opusculo Italico de* S. Trophimena, *infra commemorando, in grati animi tesseram pro visibili protectione urbis Minorensis, contra ingruentes Turcarum impetus, eadem Sancta sospitante, defensæ. Porro ex recentioribus stabiliendus fuit* Trophimæ *cultus, quando antiqua monumenta deficiunt.*

B

Incerta sunt, quæ de Sanctæ patria,

3 *Ea, quæ ad Sanctæ natales, patriam, ætatem, martyrium, et cetera, huc spectantia, quæri possunt, incerta admodum et obscura sunt, nec antiquitatis auctoritate subnixa. Assignant Recentiores ipsi patriam, Pactas, civitatem Siciliæ maritimam; verum sola vulgi opinio et constans fama videtur suffragari, altum de ea silente annosa retroactis temporibus antiquitate. Asserit Rocchus Pirrus in Notitia quarta ecclesiæ Pactensis pag. 418,* celebrem esse hanc Pactensem urbem ortu D. Trophimæ, seu Triphomenes Virginis et Martyris; *citatque ad marginem* Ms. ecclesiæ Pan. et Minoritanæ : *et profert locum e quodam Ms. apud Caracciolum, Clericum Regularem; in quo dicitur* sancta Triphomenes Virgo, origine Sicula, fuisse a Pacta urbe. *At quis acquiescat, nisi solidiora monumenta viderit? Neque magis rem evincunt ea, quæ Octavius Cajetanus habet in Animadversionibus ad* S. Trophimæ *inventionem; dicens dumtaxat,* Pactensium antiquiores, sic memorare, Divam apud eos ortam, idque ab ævo immemorabili traditum; et Divæ nomen Febronia; cujus corpus in civitate Minora conditum est. *Tum nonnullis interjectis,*

C

adjungit : Pactis ædes ac tabulas vetustas esse cum titulo : Divæ Febroniæ Pactensi : extra urbem duobus passuum millibus ædem esse laceram, D. Febroniæ dicatam; juxta fontem, a Febronia eadem appellatum; plures olim, ea lotos aqua, variis morbis levatos, matremque Rogerii, Regis, Adelasiam, cum eo se fonte abluisset, lepræ, qua deformabatur, ereptam fuisse. Porro descriptam Febroniæ vitam Pactis extitisse, sed periisse, cum classis Turcica urbem deripuit, incenditque. *Hinc liquet, quam obscuris et incertis rationibus prætensa* Trophimæ *patria stabiliatur, quarum pleræque, si non omnes, æque facile negentur, quam affirmentur.*

traduntur;

4 *Idem Auctor fatetur, se propendisse, ut eam patria Tyndaritanam faceret, asserens* attulisse *se* rationes, quibus, *inquit,* movebar; quod eæ imbecillæ sunt, et famæ, ut par est, nolim contraire, famam potius firmo, et Trophimam Pactis tribuendam censeo. Idem in urbe Minora traditum, ubi corpus S. Trophimæ servatum. Quod vero Pactæ sex passuum millia Tyndaride distant, hinc factum, ut littus, cui utraque civitas, in edito sita, incumbebat,

D

Tyndaritanum et Pactense ex æquo diceretur; ut mirum non sit, Trophimam ex ora Tyndaritana fugam dici capessivisse. *Quid hic habes præter incertas conjecturas? Quare maneat, de patria sanctæ Martyris nihil afferri, quod convincat.*

uti etiam de tempore, loco mortis, etc.

5 *Nec est, quod majorem lucem speres de tempore ac loco mortis. Novi equidem, Ughellum tomo VII Italiæ sacræ, ubi agit de episcopis minorensibus, scribere,* passam esse Trophimam martyrium pro Christi fide in Sicilia, in qua erat oriunda ex civitate Pactensi; Diocletiani et Maximiani adhuc sæviente persecutione, anno Domini, ut quidam scribunt, CCCXIV. *Minus restricte se gerit sæpe dictus Cajetanus, dum in Animadversionibus ad inventionem* S. Trophimæ, *pag. 109, dicit,* eam Imperatoribus ethnicis, Ecclesiam persequentibus, Martyrem extitisse. At, *inquit,* quo Cæsare sæviente? Ante Constantinum Magnum crediderim. *Et rursum pag.* III, ratum, *ait,* fixumque esto, D. Trophimam sub ethnicis Imperatoribus, Ecclesiam vexantibus, martyrio coronatam fuisse. *Quanto melius facit Q. Marcus Corradus apud eumdem Octavium Cajeta-*

E

num pag. 136, quando aperte profitetur, nihil de adjunctis patriæ, loci, temporis, ac qualitate martyrii se explorati comperisse. Perquisivi, *inquit,* qui parentes ipsius esse dicerentur; qua in urbe Siciliæ res tam nefaria accidisset, qua hominum ætate, quibus tyrannis religionem oppugnantibus... in mari autem quo genere mortis perierit; utrum enim obitu, nece, an maris et laborum incommodo perierit; a quibus tandem sit ei honos habitus sepulcri, nihil est omnino, unde cognoscatur.

An Trophima nostra

6 *Ex iis, quæ sub initium diei quintæ hujus mensis Julii, dicta sunt de SS. Agathone et Triphina seu Triphone, quæstio, ibidem tacta, hic enodanda superest, utrum confundenda sit* Triphomena *seu* Trophima *cum* Triphina; *quæ passim additur Agathoni socia, sicut visum fuit Ferrario eam confundere, contra sentiente Joanne Bapt. d'Afflitto, in opusculo, idiomate Italico impresso Neapoli, anno 1660, quod agit de vita, martyrio ac miraculis* S. Trophimæ, *seu, ut ipse scribit,* Trofimenæ. *Conatur ibidem probare, unam distinguendam ab alia, quod diversis ambæ celebrentur diebus;* Tri-

F

phina *quidem quinta hujus, ratione martyrii, uti asserit, tum obiti;* Trophima *vero die* XIII *hujus, non quod tum sit mortua, sed translata; festa luce gloriosi ipsius triumphi, prout affirmat, recurrente ad* V *Novembris; provocatque ad continuatam plurium seculorum praxim, et modernam Minoræ. Tum profert rationes Cajetani, de quo supra, dicentis :* Putat Philippus Ferrarius, Triphinam eamdem esse, quam Trophimenam, cujus corpus asservatur Minore apud Amalphitanos, sed fallitur. Omnino diversæ sunt; primo ex nomine, tum ex die mortis, qui Triphinæ quinto Julii, Trophimæ seu Trophimenæ quinto Novembris accidit. Denique ex genere mortis.

sit eadem, an diversa

7 *Prætensam insuper utriusque Sanctæ discriminationem probat ex diversitate efformationis, qua exprimitur in Breviario anni 1582, videlicet* Trophimenis *non* Triphinæ. *Hinc transit ad apparitionem, moniali cuidam a* S. Trophimenea *factam, quasi cælo teste res evicta sit; invento utique numismate ab dicta moniali, in quo si-*

gnabatur

A *gnabatur ab una parte vultus Domini nostri Servatoris, cum hac epigraphe,* Pax vobis; *ab altera autem parte, virgo coronata, dextra ferens crucem, palmam sinistra, duosque sub pedibus habens tauros. Eidem numismati inscripta fuisse narrat hæc verba :* Sancta Trofimena V. M. Padr. di Minori. *Verum similes apparitiones fidem apud nos antequam mereantur, necesse esset authenticis testimoniis stabiliri, quæ vix umquam sperari possunt in visionibus aut apparitionibus privatis; cum nihil sit communius, quam mulierculas sibi somnia fingere; et videre ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt.*

cum Triphina Agathonis socia

8 *Nec fortius convincunt rationes aliæ, supra ab eodem Afflitto coacervatæ, ex diversitate nominum, solennitatis, ac temporis martyrii, e quibus nititur probare diversitatem personarum, de qua hic agimus. Et fluit illarum imbecillitas ex jam dictis : nam quidnam in tanta nominum confusione, tantaque patriæ, temporis martyrii, et aliorum, huc spectantium adjunctorum obscuritate et* B *incertitudine, invenias præter tenebras? præsertim cum nulla extent Acta; scriptor sit nullus ante seculum, ut opinor, decimum sextum, qui facem præferendo, tenebras dispellat. Nihil hic attinet repetere; quod præstitum est supra, quando de Agathone et Triphina egimus, Triphinæ nomen e Beda Plantiniano acceptum, e Martyrologio Hieronymiano videri restituendum, ac mutandum non jam in feminam, sed in virum Triphonem. Vide, quæ ibidem dicta sunt; et intelliges, ignotam æque Martyrologiis classicis fuisse memoriam Triphinæ vel Triphonis, quam* Triphomenæ *aut* Trophimæ; *adeo ut mirum non foret, confusionem aliquam hic inductam fuisse a recentioribus.*

De Ms.

9 *Ms., quod hic damus, de translatione et miraculis, a P. Alegambe die* v *Maii 1644, Neapoli Bollando missum, non habet, quo valde commendetur ab antiquitate, auctore indicante ætatem, qua scripsit, hisce verbis :* Et hic imposui finem huic S. Legendæ hujus almæ Virginis, hodie factæ quarta die Jannuarii MDCI. *Suppressa duo alia apographa; alterum ex Lectionario Ms. monasterii* C *S. Joannis Monialium Capue desumptum; alterum item Capuanum ejusdem cum hoc postremo argumenti; et quid ni ejusdem fontis? Huc transmissum a D. Silvestro Aiossa. Observandum porro est, in hoc Ms., quod hic proferemus, narrari res, plurium seculorum interjectu ab ætate scriptoris remotas; uti patet ex narratione translationis reliquiarum* S. Trophimæ *Amalphim, tempore Sicardi, Principis Beneventani, anno 837, juxta calculum Octavii Cajetani, in Animadversionibus ad Vitas Sanctorum Siculorum. Memorantur ab hoc eodem adeo recenti apographi Scriptore plurima alia, longo tempore ipsum antegressa, celato fonte, e quo similia hausit; ut mirum non sit lectoris fidem in multis vacillare. Et sane fateor candide, non parum mihi displicent tam frequentes visiones et apparitiones, quæ plerumque solent esse suspectæ. Interim videtur dubitari non posse, quin aliud antiquius exemplar scriptor præ oculis habuerit, ut liquet ex hac clausula, quæ miraculorum narrationi in translatione Beneventana, per Ursum Episcopum facta, subditur :* Multa miracula facta sunt eodem die, quæ oculis nostris perspeximus, ac propriis manibus tetigimus ac palpavimus, ad laudem et gloriam ejus, qui vivit in secula seculorum.

AUCTORE I. P.

quod hic datur.

10 *Jam vero origo apographi nostri indicatur ex his notis, eidem præfixis, quibus traditur* descriptum de verbo ad verbum ab originali codice de chartis pergamenis, antiquissimis characteribus scripto, qui conservatur in ecclesia Minorensis, per Josephum Jasellum, J. U. D., Neapolitanum anno MDCXLVII, mense Februarii. *In dicto apographo satis mendoso, nonnullos levioris momenti apices mutavi Feci quoque collationem cum editis apud Ughellum, adeo Ms. nostro consonis, ut manifeste indicent unum eumdemque fontem. Nunc apographum nostrum subjicio.*

Historia inventionis ac translationis, et miracula.

Collata cum editis apud Ughellum Tomo 7 Italiæ sacræ.

E

PROLOGUS AUCTORIS.

Sequenda sanctorum exempla.

Notum est omnibus, fratres carissimi, quia, qui fideliter Deo serviunt, per itineris ambulantes semitam gradiuntur, qua magnitudinem regni cælestis, post istius vitæ decursum consequi possint : Scriptura namque dicente *:* Arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam ; lata et spatiosa, quæ ducit ad mortem. Nemo venit ad Patrem, dicit Dominus Jesus, nisi per me. Ego sum ostium, si quis introierit, salvabitur. Ingredietur, et egredietur, et pascua læta inveniet. Certe igitur, istius S. Trofimenis munere promissionis, nullatenus dubitare oportet, dilectissimi fratres, sed mutuo excitari, ut per id ostium subsequentes ingredi mereamur, per quod, præcedentibus sacratissimis meritis, ingressi sunt Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, atque Virgines sacræ. Nemo lucernam accendit, et sub modio ponit, sed supra candelabrum, ut hi, qui ingrediuntur, lumen videant. Et alibi : Civitas, in alto posita, abscondi minime potest, ut ab omnibus F videatur. Secretum regis, dicente Sapientia, celare bonum est, opera autem Dei revelare, honorificum.

Opera Dei

2 Fuit igitur [tempus, quo] Israel, sicut in historia veteris testamenti depingitur (qui sacros apices non ignoratis; sed, ut reor, optime nostis) Ægyptiis serviebat operibus duris luti et lateris. Cumque numero saltem multiplicarentur, et fortiores illis existerent, præcepit obstetricibus Ægyptius Rex, ut mares necarent, puellas vero innocuas reservarent. Accidit interea, ut Moyses puer ex tribus peractis mensibus secundum Cæsaris * imperium, a patre missus in fiscella est, positusque hic a recto ripæ fluminis, stante procul sorore patris sui, et considerante fortunam. Descendente etenim Pharaonis puella, ut juxta morem in flumine lavaret ; cum vidisset eamdem fiscellam, jussit adduci ad se, et reserans, invenit infantem, quæ illius miserta, tradidit cuidam mulieri nutriendum, adultumque adoptavit in filium, et vocavit nomen ejus Moysen, quia de aqua tulit eum.

al. regis.*

Factus

Ex MSS. Factus est autem vir prudentissimus, mitissimusque inter omnes orientales, [et] credita sunt illi eloquia Domini.

3 Decursis autem multorum annorum curriculis, cum populus Hebræorum servitutis jugo tabesceret, cerneretque sui Dominus populi afflictionem, præcepit eidem Moysi, ut educeret populum suum de terra Egypti in manu forti, et brachio extenso. Ingressis itaque filiis Israel, Moyse duce, mare rubrum, fractæ sunt illis aquæ murus a dextris, et a sinistris, et ambulaverunt per medium maris siccum. Currus autem Pharaonis, et exercitus ejus demersi sunt in medio maris. Hoc est nempe secretum regis, quod pater Moysi in fiscella celavit, et eo sunt opera Dei honorificata, quæ filia Pharaonis reseravit. De hoc etenim prædicator egregius ait : Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri [imaginis] filii Dei. Et iterum : Illos, quos vocavit, ipsos et magnificavit. Alias autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt enim hæc propter nos, in quos finis seculorum obvenit. *revelare*

B 4 Et aliter secretum regis celare bonum est, qui usum bonæ conversationis sic viam sanctitatis arripuit, ut ab hominibus nequeat penitus intueri. Opera autem Dei revelare honorificum est; illa videlicet, quæ emolumenti sui municipio jam lætabunda fidelis anima fruitur, et operatione perfecti operis consummata, omni opere bono incipiat apparere. Sic scriptum est : Videant opera vestra bona, glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Sed quia deest aliquid, quod de hac sententia adhuc expressius dictum non est, Domino adjuvante, in quantum possumus, et veracius referamus. Videtur etenim quis ruderibus vitiorum mucltatus, desidiosus vere, cujus et præcordia divinorum sunt mandatorum obstusa. Huic secreta regis minime sunt pandenda, sed celata potius retinenda, quatenus sanctum canibus non tradatur, et margaritæ ante porcos minime dispergantur. His utique opportunius est Dei opera exhibere, qui verbum Dei audiunt corde perfecto, et optimo, ut fructum afferant in patientia. Agri cultura igitur vomere exaratoris, ibi [ab] agricolis irrumpitur. Ubi adeo pinguis C gleba sit, centuplicatum suis cultoribus tribuat fructum, et penitus seri numquam desistat. *magnificum.*

CAPUT I.

Inventio ac Translatio corporis S. Trophimenæ.

Compellitis nos, carissimi fratres, aliqua sanctissimæ Trofimenis miracula, quæ per eam Dominus operatus est, phaleratis verbis perstringere, qui vix valemus etiam communes apices, sentinis vitiorum mulctati, ad liquidum elimare. Quapropter fraternæ charitatis requiro commodum, ut pro nobis interveniatis apud Deum, et Dominum nostrum Jesum Christum, quatenus nostri januam cordis aperiat ad exprimenda ejusdem miracula, qui dudum vilis aselli humanas loquelas edere jussit. Credo equidem, imo veraciter teneo, vestro intercessu hoc magis ad demulcenda multorum corda perducere, quam pro nostræ imperitiæ suadela aliquid exornare. Advecta siquidem hæc sancta Virgo Æolicis *a* finibus, uti tumuli ipsius carmina designant *b*, intemerata littus D Reginarum *c* Angelo duce, meruit obtinere *d*. Quæ cum incuriose ad prædicti litoris oram in suo tumulo delitesceret, tandem aliquando mulier quædam, fluvio, Dei nutu, quo sordes vestium, vel operatio coli ablui solent, cœpit tundere super sanctissimæ Trophimenis tumulum fortiter, quod vulgo muliercu-læ filatum *e* vocant. *Corpus S. Trophimenæ* *b c d* *e*

6 Cumque, spelæa vicina ex hoc subtilius resonarent, et illa, ut dictum est, fortiter tunderet : subito manus illius arefactæ sunt, amiserunt, quod tenebant, officium muliebre. Illa ergo medullitus tacta dolore, cum ab hujus loci accolis interrogaretur, quæ illius infirmitatis esset mœstitia; ait : Nisi mihi presbyteros, qui hic morantur, convocaveritis, vobis omnino nullum audebo dare responsum. Et illi : Quare, inquiunt? Illa autem : Timeo, quia, qui arefecit manus meas, ne forte vernaculum linguæ meæ decutiat. Illis igitur temporibus in prædicto loco plerique Parthenopenses *f* presbyteri commorabantur pariter cum sacerdotibus Amalfitanis *g*. Idcirco quia, sicuti plane nunc decernitur, multæ E ecclesiæ erant sacerdotibus Christi, quæ modo pene destructæ sunt, ac viduatæ. Convocatis etenim presbyteris seriatim, quæ acciderant mulieri illi, summo conamine cœpit referri. Quo viso sacerdotes miraculo, ac talia attoniti audientes, veloci cursu concito pergunt ad litoris oras, orantibus [populis] ubi tumulus beatissimæ Martyris erat advectus : Cumque Domini sacerdotes diu tentarent ex qua parte latentem tumuli thesaurum possent enotare, et noscere seu viri, an mulieris esset religio, instinctu afflati divino, versi ad prædicti tumuli caput, reperiunt carmina, poetali facundia ita celata *h*: *quomodo sit inventum,* *f* *g* *h*

Qui tumuli causas ingressus discere quæris,
Martyris hic Trophimes, intactaque Virginis artus,
Et pia membra cubant, quæ dum præcepta prophani
Temporis et mundi polluta altaria vitat,
Sicanios fugiens devota puella parentes,
Æquoris in medio naturæ forte quievit.
Membra dedit Regginniculis, animamque Tonanti.
Hinc Christi inter odoriferas depascitur aulas.

7 Quis ergo hujusce rei prærogativa non obstupescat, quando præsago spiritu poeta facundus in jam dicto tumulo talia poemata pinxit, atque celavit? Ergo cum a jam dictis sacerdotibus prædicta carmina legerentur, et cernerent, quod in eodem tumulo dumtaxat preciosa margarita lateret, maturo cursu ad Episcopi Amalphitanæ sedis limina properant : ut thesaurus, qui omnibus diu incognitus fuerat, cunctis fidelibus promulgaretur. Illo igitur tempore Pontificali culmine redimitus Petrus *i* ecclesiam gubernabat Amalfitanam, is etenim nimio ductus amore cum ab eisdem sacerdotibus ordinatius tale tantumque miraculum attonitus præhausisset, ascito suo Diacone, ac Primicerio, ceterisque presbyteris, omni cum diligentia eisdem, ut audierat, cœpit referre sermonem, qui dum venerabilis Episcopus, sicut ad magnæ festivitatis diem infula exornaretur, adjuncto secum clero, Rheginnas properant, ubi virginale decus, margaritaque pretiosa degebat. Istud denique est, et utriusque sexus conventicula facta : inventum Episcopus et sacerdotes, adhibitis secum hujus incolis loci, cœperunt amplecti sanctum *ac translatum.* F *i*

A ctum onus, turba fidelium procul spectante, et laudibus, quibus poterant, gratiarum actionem in commune Domino rependente.

ab hominibus non potest loco moveri,

8 Suppositis etenim humeris, dum ad septa, ubi nunc ejus basilica cernitur esse, sanctum onus omni conamine vellent portare, nullo modo est permissum, mirum in modum, vel quantulumcumque saltem exagitare. Quocirca dum in istiusmodi opere cursus diei esset finitus et sese nec moveri, neque contracta attrahi penitus permisisset; usus tandem bono consilio præfatus Episcopus, jussit adduci pulcherrimas * vitulas, quæ jugo liberrimæ, et coitus essent ignaræ, ut ad id officium ipsæ prærogarentur. Ergo adductis, et jugo illarum cervicibus posito, tanta velocitate sacrum permotum est onus, ut non illud ab illis, sed illæ ab illo viderentur portari. At ubi nunc ejus ecclesia est constructa, cum fuisset delatum, fidelisque plebecula, accensos cereos manibus tenentes, Domino psalmodiam decantarent; mulier, cujus arefactæ fuerant manus, dum circa ejus feretrum posita, B curaret avidius attrectare, ita ad eam pristinæ salutis officium est regressum, quasi nihil incommodi aliquando fuisset perpessa.

* *al.* plurimas

sed a vitulis transportatum, solenni ritu reconditur.

9 Convocato igitur in unum Christicolarum cœtu, Episcopoque jubente, ut omnes accensos manibus cereos retinerent, et modulatis vocibus pariter laudes sacratissimæ Virgini exhiberent, adductis sarculis, ubi nunc ejus sanctum cernitur constructum altare, ibi præfatus designans Episcopus et sacerdotes, nudatis cruribus, fodere vicissim cœperunt. Cavato namque mausoleo, et non minime * in altum defosso, cum eo locello, quo inventa fuerat, in aromatibus pretiosis sanctum condiderunt corpus, ubi nunc ad laudem nominis ejus multa fiunt mirabilia, Domino cooperante. Tempora siquidem passionis ac persecutionis illius, quia evidentius non annotantur, nullus fidelis, obsecro, ambigat. Quæ nimirum tot beneficia sibi petentibus præbet, procul dubio pro Christi nomine sanguinem suum incunctanter effudit. Quid mirum, si terrenus judex, aliusque persecutor incertus sit; cum per eam Dominus plurima, ac certissima miracula C operetur? Cujus munia sanctitatis, et insignia miraculorum hic constat esse; illic sine dubio, ubi est requies, beata inter Angelos exultat cum sanctis Martyribus sociata. His igitur prælibatis, quia finem postulat sermo, et valetudo me mei pectoris coangustat, obsecro, ut si ineptum quid inveneris, o lector, non noxam, sed potius veniam cedas. Credo equidem, me præmium a Domino recepturum, si vestro, qui legitis, interventu merear adjuvari. Unde supplex sanctitatis vestræ oretenus posco suffragia, ut non me judicetis indignum, quasi aliquid ex meo descripserim, sed percontans ac discens, hoc scripsi, quod a viris fidelibus est relatum.

* *al.* et minime.

ANNOTATA.

a *Vult Cajetanus, hic intelligi oram Siciliæ ad Tyrrhenum mare, cujus littori exadversum respondent insulæ Æolidæ; sic dictæ ab Æolo, Iliacis temporibus ibidem regnante.* Ex mss.

b *Nulla in carminibus insulæ Æoliæ mentio. Quid si hic legas* Sicanicis *vel* Siculis?

c Minora *olim dicta fuit* Rheginna minor, *ut monuimus in Comm. prævio; forte a verbo* ῥήγνυμι, effringo, illido, erumpo. *Quasi dicas,* Rheginnam, *idem esse, quod* eruptio, fractura, *seu* vallis. ῥήγνυμι

d *Unde eo sit delata, quamdiu ibidem jacuerit* Trophima, *noscitur.*

e *Per* filatum *significatur genus retis, quod et* sordus *dicitur. Hic videtur intelligenda congeries seu glomus filorum.*

f *Sunt Neapolitani. Notum illud Virgilii lib. 4 Georg., V. 563:*

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope.

g *Picentinorum ducatusque Amalphitani metropolis est Amalphis, Minoræ vicina.*

h *Hæc omnia adscribit Cajetanus ministerio Angelorum, sed non probat ita factum fuisse.*

i *Vixisse Petrum tempore Sicardi, Principis Beneventani, auctor est Ughellus. Ex morte, sepultura atque exhumatione, de quibus infra, cap. 2, colligitur obiisse proxime excidio Amalphitano a Longobardis patrato, adeoque juxta dictum Ughellum, circa annum 839. Vide annotata ad cap. 2 lit.* c. E

CAPUT II.

Iterata corporis Translatio.

Curati morbi corporis ac spiritus

Libet, fratres carissimi de sacratissimæ Virginis, Trofimenis miraculis, Domino annuente, aliquid sub brevitate perstringere, quia jam, ut conjici potest, de inventione corporis ejus cunctis fidelibus satis est promulgatum. F Valde etenim præposterum est judicandum, si hæc non intimatur fidelibus auribus, per quam Dominus non desinit sedulo plurima mirabilia operari, cum et ille, qui ea pangere visus est, ab inaudita invaletudine, et incognita medicis, fertur ab illa esse curatus. Merito itaque hanc nos opportet laudare, quæ privilegio sanctitatis, suffragia uberrima petentibus, numquam præbere desistit. Quis enim ægrorum, vel ægrotantium, ad ejus pie basilicam accelerans, non illico recipit sanitatem? Languoribus quippe variis, et diversis præventos infirmitatibus, non solum invisibiliter, sed etiam visibiliter fertur curare.

11 Sed et modo recitetur, quomodo visibiliter curaverit, atque curet; eo quod ad alia illius miracula vertitur stylus, suffragante eadem, dicetur in subditis. Hoc denique privilegio, fratres, sancti Martyres sunt donati, ut qui ad eorum contubernium pia devotione, ac mente fideli accesserint ægroti, vel ægri, non solum exterius, sed etiam

 interius

Ex Mss.

interius a nævo, et sorde purgentur peccatorum. Sancti igitur Apostoli, per quos Ecclesia Dei, fidei sumpsit initium, et a quibus Martyrum sunt dedicatæ primitiæ, cum in uno conclavi sederent, hoc a Domino responsum acceperunt : Accipite, inquit, Spiritum sanctum, quorum remiseretis peccata, remittuntur eis. Et alibi : Et qui vos spernit, me spernit; et qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Ecce hoc voluit Dominus esse membra, quod est etiam ipse caput : ipse etenim Dominus virtutes operatur in Sanctis, qui pro universo mundo pretium sanguine fundens, ab erebi barathro ejusdem triumphando revenit.

12 Hinc siquidem Psalmista, plenus spiritu Sancto, aiebat, cum diceret : Mirabilis Deus in Sanctis suis, Dominus Deus Israel, ipse dabit virtutem, et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus. Et alibi : Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt; tua, non sua; gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur; ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et

per Sanctos.

B gloriam magnificentiæ regni tui. Igitur reposita corporis Beatæ hujus inventione, qualiterque secundis impellentibus zephyris, eam ad Rheginnarum advexerint oras, evidentius enodata, ad translationem sancti corporis articulum ejus vertentes, divina favente clementia, illud scilicet propalemus, quod luce clarius multis fidelibus est designatum.

13 Temporibus itaque eximii Principis Beneventani, Sichardi *a* nomine, cui pene tota Ausonia *b* obtemperabat, facta est non minima dissensio inter utrumque populum Amalphitanum videlicet et Salernitanum. Itaque dum sui regni gubernacula præfatus Princeps moderatissime gubernaret, et Primi civitatis, ejus consilio et fortitudine summa pollerent, quidam Amalphitanorum majores natu, inique ferentes natale solum, hujus se dominatui sponte propria subdidere : qui cum ab eo infinita dona perciperent, missis occulte epistolis, arte, qua poterant, atque blanditiis, suos semper affines atque fratres monebant, ut propria quæque diriperent, et ad prædicta dona quantocius festinarent. Qui cum talibus, ut dictum est, diu monitis suaderentur, protinus illis fertur tale remisisse consultum : Vobis argentum, aurumque nobis, et cuncto populo nostro, nisi totam Lucaniæ regionem et finitima prædia jurejurando distribueritis, vestris suasionibus assensum numquam præbebimus.

a b

Tempore Sichardi. principis Beneventani

C

14 Interea, firmata clam conditione, factum est, ut Tyrrheni æquoris insulas Ausoniæque universa loca gloriosus Princeps circuiret, quatenus corpora Sanctorum, quotquot invenire posset, Beneventum debito cum honore deferret. Plebeio consilio dantes operam natu majores Amalfitanorum, antequam hæc inclita Longobardorum gente regio desolaretur, ablata est a propria aula Christi beata Martyr, ita ut vestra fraternitas est auditura. Appropinquante itaque termino desolationis civitatis jam dictæ, cum populus formidine maxima teneretur, ne forte ingruentibus Longobardis a propria frustrarentur Patrona, collecta multitudine populorum ac destinatis navigiis pergunt, ubi sancta Dei Martyr delitescebat. Dirupto igitur altari, sub quo Christi Virgo degebat et Petro secundo *c*, imponente antiphonam : Laudate Dominum in sanctis ejus, laudate eum in

S. Trophimenis corpus

c

firmamento virtutis ejus. Laudate eum secundum D multitudinem magnitudinis ejus : cœperunt milites Christi, quo tumulata erat, sarculis fodere, clero quoque hanc antiphonam, pariterque alternatim canente, Surgite Sancti de mansionibus vestris, et proficiscimini in viam præparatam; locum sanctificate, plebem benedicite, et nos famulos vestros in fide custodite.

15 Cumque avidius animo devoto in hujusmodi opere perdurarent, tandem animo diu desideratam, quam quærebant, sub tribus cameris mire constructis, reperiunt sanctam Christi Martyrem illibatam in suo, uti fuerat temporibus priscis tumulata, locello. Locellus autem ipse super nitidissimos pumices sedens, habebat tres operis pretiosi ampullas, quarum una, quæ gestabat oleum miri odoris, residebat ad caput ejus. Reliquarum vero una observabat ipsius Sanctæ pedis vestigium, altera, alterum. Quis enim quantum conjici potest, ambigit, hoc ad gloriam deificæ Trinitatis pertinere, et ad testimonium Psalmistæ comprobandum, qui unicuique animæ fideli, sectanti justitiam, et odienti E iniquitatem, Spiritu sancto inflammatus, pangebat : Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. His itaque gestis, tanta profecto odoris fragrantia est circumquaque diffusa, ut non solum, qui aderant, omnium odoramenta aromatum degustarent, verum etiam hi, qui ad observanda navigia perstiterant assererent numquam sensisse tantæ alias virtutis odorem. Ut autem omnibus hæc visio et manifestata, navigiis derelictis, nautæ currunt haud procul a littore, et ecce Petrum Episcopum cum suo Petro Archidiacono, ceterisque presbyteris, reperiunt propriis ulnis in tenuissimo panno sanctam Martyrem simul gestantes.

Amalfim delatum,

16 Qui cum nimio tumultu, et populi vociferatione Episcopus opprimeretur, et sisteret aliquantisper ante ejusdem basilicæ sanctæ vestibulum, attrectata a quibusdam Virgo prædicta, ex membris illius felici rapina furtim, quæque poterant, diripiebant. Mira res, et agnita cunctis fidelibus, ita guttatim sanguis ejus fluebat terra tenus post tot annorum curricula iterum, ceu proprio carnificis, et F lanistæ jugulo feriretur. Concursio interim utriusque sexus ob istius spectaculi decus, haud secus erat, quasi triticeæ messis tempore formicas videas propriis cervicibus vicissim farra vehere, donec sua promptuaria repleant, quibus suis temporibus sustentari valeant, et sua edulio tenuissima corpora satiari. Venerabile namque sanctissimæ Trophimenis corpusculum nautica pinus cum ingenti honore cum Amalfim deferret, collocaverunt in ecclesia beatissimæ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ honorificentissime. Quo etiam pontificali præceptione quidam obtemperantes e clero, die noctuque fidele Deo servitium exhibentes, ad gloriam ipsius nominis, certis diei horis cantica laudis explebant.

manans sanguine,

in templo SS. Virginis Mariæ honorifice collocatur.

17 Expleto igitur octavi diei cursu, intempesta nocte, quando sopori gravi corpora fessa premuntur, in extasi positus prædictus Episcopus, videt in visione jam dictam Martyrem Christi rubicundo pallio coopertam, aliasque illam Virgines subsequentes, sibique manu intendentem, atque compellatione minaci dicentem : Cur, Episcope, meum

Pœna temerati S. Martyris sepulcri

temere

A temere tumulum ausus es violare, pariterque meum cunctis corpusculum revelare popellis, et ex corpore meo quosdam artus violenter divellis? Nempe quia nullus pudor mei ergo fuit, scias te proxime moriturum, cadaverque tuum ex sepulcro expellendum, et a canibus comedendum : omnes enim Præsules dormierunt unusquisque in throno suo, tu autem de sepulcro tuo solus pelleris. Denique expergefactus Episcopus, cum tremebundus volvere secum cœpisset, quid in horrore viderat visionis nocturnæ, mox jubet fieri sibi sepulcrum in pariete, quasi cubitis tribus in sublime a terra, ad partem Aquilonis in ecclesia beati Joannis Præcursoris, atque Baptistæ, ubi sanctæ purificationis et baptismatis unda, nova soboles renascitur, et proles fœcunda.

18 At ubi Episcopi jussio est impleta, et parata, ut dictum est, sepultura, mox e vestigio subsecuta est tam crudelissima febris, ut vix trium dierum spatio hac luce perfrui videretur. Cum decursis vitæ suæ temporibus, et finito termino, B quem nullus hominum præterire potest, gregi suo vale dicens, ac secum sumens viaticum, exuit hominem, plenus dierum. His namque præmissis, cum non multo post istius terræ desolatio immineret, utriusque populi præstigio confirmato, maleficio videlicet Longobardorum capta est civitas, ac depopulata penitus sine sanguinis effusione. Hujus siquidem civitatis loca, dum hac illac lustrando pergerent, et circuirent cubiculorum penetralia, et aditus ecclesiarum, si forte thesauros occultos, et reconditos invenirent, præsertim cum opibus plurimis essent ditati, tandem aliquando veniunt ad tumbam, ubi Episcopus e vicino sepultus jacebat. Qui dum sperarent ob fabricæ recentis obstacula, quod in Præsulis tumulo aurum argentumve lateret, confringentes illum, invenerunt Episcopi cadaver jam fœtidum in monumento, compage corporis et pene omnibus solutum membris. O incomprehensibile Dei judicium, et ineffabilis virtus ejus! Turba omnis retro coacta est, et sepulcrum dimissum est patens, nequaquam opertum.

in visione prænuntiata

C

19 Peracto igitur excidio, cunctisque mœniis dirutis civitatis, adhuc ibidem civibus commorantibus, canes rabido ore latrantes, maturo cursu currentes abstrahunt a tumulo prædictum cadaver Episcopi, uti vaticinatum fuerat a sancta Martyre Christi eidem Episcopo, ac revelatum. Hinc est, quod Apostolis, qui ad prædicandum missi fuerant, Dominus dicit : Qui vos audit, me audit, et qui spernit vos, spernit eum, qui me misit. Et alibi : Qui autem erubuerit me in terris, et ego erubescam illum coram patre meo, qui est in cælis. Itaque factum est, ut circum cuncta depopularentur, [et] non solum civitatis munitio intrinsecus, sed etiam extrinsecus, prædia cuncta concisionibus subjacerent. Adeo ut per continuum annum unum, et eo amplius tantæ densitatis fructus tam [non] succrescerent, ut non aliud, quam ab olim, arbuscula intonsa putares.

et deinde impleta.

20 Revera dum una contererentur, unusque fieret populus Salernitanus atque Amalfitanus, et mutuo conjugali fœdere constringerentur, quamquam ab eximio Principe prædia infinita perciperent, donisque plurimis augerentur, qui aulæ regiæ dignitati obsequi voluissent, tamen plenitudine usi ob Longobardorum stropham, qui eos principi concusabant, quod Duci Parthenopensi quidam Amalfitanorum flecterent caput, cœperunt volvere secum, ut excidium, quod nuper ex illis perpessi fuerant, illud in civitate facerent Salernitana. Hæc inter accidit, ut principale culmen Beneventanæ sedis gubernacula disponeret ipso in tempore, et jura Salernitana castaldei *d* gubernarent ipsius, idem vero Princeps tum forte Benevento discesserat, et lusus causa, seu arte venationis in prædio Abellanensi *e* tentorium fixerat. Qui, dum quadam die accipitrem suum, ut fama est, mitteret, et una cruribus longis capta esset avis : heu ! (pro dolor !) interfectus a suis, non minimis plagis vitam cum regno finivit.

Ex Mss.

Iterata corporis

d

e

21 Fuit enim largus, et omnibus dapsilis, maxime Amalfitanis, in donaria tribuendo, athleta fortissimus in acquirendo Sanctorum corpora promptus, statura optimus, et mente decorus, uno solum, quod pudenter dicimus, omnia bona sua E (proh pudor !) dissipans, venereo fractus morbo, sæpius carnis suæ voluptati operam dabat. At quia longum est ipsius, quæ gessit, narrare omnia, ad ea, quæ omisimus, stylum vertamus. Comperta igitur evidentius Principis morte, populus Amalfitanus illico sanctuarii Dei ornamenta diripientes, igneque supposito antiqua civitatis mœnia concremantes, cum ingenti gaudio, et victoriæ palma ad propria sunt reversi. Merito etenim suo digna satisfactione tale recipit excidium, quæ numquam novit aliquando Christicolarum Dei basilicis, et populi Amalfitani parcere ædibus. Igitur quia omissum est, quam altercationem habuit uterque populus de sanctissimæ Trophimenis Virginis corpore, cum hinc exirent, et una pariter habitarent, compendioso sermone cum uno ejus miraculo, Deo propitiante, fideliter declaramus.

Benevento

22 Denique procedentes hinc Amalfitanorum militum multitudo [et] Majores cum populo Rheginnæ, ac clericis, qui videbatur illorum, petiverunt Principi, sanctæ sibi reddi corpus Virginis Trophimenis. Quibus dictis, concessum est, et a F principe imperatum, ut Beneventum mitterentur legati si forte ab electo venerabili Urso *f* talia impetrarent. Quapropter missis in ejusdem rei negotio, Constantino venerabili presbytero, et Sergio venerando sacerdote, concivibus Rheginnis, partim venerabilem Electum verbis postulare cœperunt pacificis ; partim obtemperare nullo modo principi, nisi ab eo corpus beatæ Trophimenis Virginis obtinerent. Quo audito, Vir Dei electus ingemuit, atque ex intimo cordis trahens suspiria, tale eis fertur reddidisse responsum. O sacerdotes Domini venerandi, quod petitis, adimplere minime prævalemus. Quin imo inter Sanctorum reconditas thecas, quo et beati corpus requiescit ; Bartholomæi Apostoli sola ipsa nocturno tempore, quasi lucens candelabrum flammescit ; adeo ut mansionarius, illius luce ductus, aditus, ubi corpora Sanctorum quiescunt, cunctos perlustret.

ad Minorenses

* *al.* impetratum.

f

23 At quia præposterum est, ut a propria frustremini Patrona, neque illam damus, neque tenemus. Cui cum dicerent prædicti sacerdotes, quomodo da-

impetrata

tis

Ex Mss. tis, vel quomodo retinetis? Protinus idem Electus respondit: Ab articulo pedis illius usque ad summitatem capitis ejus, omnibus illius corporis beatæ Trophimenis divellimur membris, et placida mente donamus, ut et vos particulatim illius obtineatis corpusculum, et nos ab illo penitus non fraudemur: tanta etenim Dominus per eam mirabilia operatur, quanta nullum Sanctorum hic requiescentium, manifestum est operari. Cumque hæc, et his majora de ea miracula prædicarentur, quod venerabilis spopondit Electus legatis, honorifice adimplevit. Omnibus ex membris concessit Virginis almæ, Electus populo, et legatis inclinatus, ampla dona dehinc tribuit, nempe et gazas peregrinas, atque suo populo lætantes jure remisit.

translatio 24 Venientibus autem legatis cum corpore Virginis in civitatem Salernitanam, sole suos radios sub umbraculo emittente, populus avide præstolans, cum præfatæ Virginis corpus B. Trophemenis recepissent, clerus et populus dictæ civitatis cum magno gaudio receperunt, et per illam noctem prædicti legati cum tam præclara, et pretiosa margarita in dicta civitate requieverunt, ubi ad laudem, et gloriam nominis ejus, intus juxta mœnia civitatis ecclesiam fabricaverunt et in eodem loco, qui usque in hodiernum diem dicitur vicus S. Trophimenis, sedem accepit, elegit, et requievit. Tertio Idus Julii, clara luce sole suos radios illustrante, prædicti legati una cum clero, et populo dictæ civitatis, honorifice et processionaliter dictum pretiosum et sanctissimum corpus Virginis usque ad littus maris consociaverunt.

25 Et in eodem tres erant naviculæ, quæ venerant a Rheginnis cum clero Amalfitano, et Parthenopensi simul conjunctis cum Rheginnis clericis, et præfatæ Virginis corpus B. Trophimenis cum magno gaudio receperunt atque honore, et in una illarum, quæ erat in medio, id posuerunt cantantes, exultantes, atque dicentes: O quam præclarum et gloriosum est Regnum Dei, in quo cum Christo gaudent et exultant omnes Sancti, amicti stolis albis, sequuntur Agnum, quocumque iverit. Movete Sancti Dei de mansionibus vestris ad loca destinata, quæ vobis jam sunt placita, et parata. Et ecce populus, custodiens judicium, et faciens justitiam et jucunditatem in omni tempore. In te speraverunt, Domine, usque in æternum. Via Sanctorum recta facta est, et iter eorum tutum: ambulate Sancti Dei, et orate pro nobis ad locum destinatum, et vobis a Deo præparatum.

solennis.

26 Et sicut Domino placuit, in veloci cursu, sol antequam suis radiis totum orbem illustraret, applicuerunt in Rheginnis, in loco ubi domum suam elegerat, et ibidem erat præsul Amalfitanus simul cum clero suo, et adjunctis Rheginnis clericis, et Parthenopensi . . . et aliis quibuscumque cum magno populo Parthenopensi, ac Amalfitano, et jam dictum corpus sic receperunt, laudantes, et dicentes: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ: et laudate Dominum in Sanctis ejus. Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini. Cum jucunditate exibitis, et cum gaudio ducemini: nam montes et colles exilient, expectantes nos cum magno gaudio, et exultatione. Ambulate Sancti Dei, et ingredimini in civitatem Domini: ædificata est enim vobis ecclesia Dei, ubi populus convenire debeat, adorare majestatem Domini sabaoth. Ambulate Sancti Dei ad locum destinatum, qui præparatus est vobis ab initio mundi et usque in seculum. Et tunc prædictus Dominus Episcopus cum suo Archidiacono, ac primicerio, et aliis nobilibus tam laicis, quam clericis Parthenopensibus et Amalfitanis, cum magno jubilo et gaudio jubilantes, et lætantes, et festum magnum facientes, in terram pannos sericos prosternentes, olivarum ramos in manibus bajulantes, dictum sanctum corpus sanctæ Virginis Trophimenis jam receperunt, et in eorum propriis humeris bajularunt usque ad locum primum, sibi a Deo datum, et electum, cantantes, et dicentes; Ingredimini Sancti Dei, præparata est enim a Domino nostro Jesu Christo habitatio sedis vestræ. Sed et populus fidelis cum magno gaudio sequitur iter vestrum, ut oretis pro nobis.

Quæ pluribus

27 Et posuerunt illud in eodem loco, ubi ipsa sibi primum habitaculum prælegit, et in eodem requiescit, sic omnes cantantes, et dicentes: Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia Sanctorum. Sub altare Dei omnes Sancti clamant, et sedem accepistis, intercedite pro nobis ad Dominum nostrum Jesum Christum. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis: a templo sancto tuo, quod est in Hierusalem, tibi offerent Reges munera: corpora Sanctorum, in pace sepulta sunt, et vivent nomina eorum in æternum, et variis et diversis coruscant miraculis. hic describitur

ANNOTATA.

a *Sigonius ex Leone Ostiensi apud Cajetanum, ponit initia principatus Sicardi sub annum Christi 834.*

b *Ea pars Italiæ, in quo Beneventum et Cales,*

c *Ughellus tom. 7 Italiæ sacræ, refert ex Diptychis, Petrum secundum electum anno 848; Joannem PP. VIII, ad eumdem epistolas direxisse, anno 880. Verum qui hæc cohærent cum chronologia hujus historiæ; quæ contingere debuisset, calculo prædicto insistendo, Petro nondum electo Episcopo Amalphitano; dicente Ughello, postquam hanc historiam narrasset;* Petrum Amalphitanum Episcopum, qui et venerabilis senex, et omni laude dignissimus memoratur in Triphomenis Actis, videri ex hac mortali vita subtractum, miserabili quidem et infelici exitu, ex Martyris vaticinio, circa annum Domini 839; quo anno, vel posteriori, ut Ostiensis scribit, D. Bartholomæi Apostoli corpus Beneventum translatum est. *Quomodo, inquam, Petrus idem anno circiter 839 fuerit mortuus, et anno 848 tandem, ad episcopatum electus?*

d *Tradit Cangius, ita appellatos a Longobardis, locorum, prædiorum ac villarum præfectos, rerum dominicarum actores, procuratores, administratores, villicos.*

e Abella,

A e Abella, *oppidum Campaniæ in Italiaet in Hirpinorum confinio, Straboni et Ptolomæo; quæ et* Avella; *nunc etiam* Avella, *urbs regni Neapolitani in provincia terræ Laboris, ut habet Baudrand.*

f Ursum *tradit Ughellus de Epp. Beneventanis, ad hanc sedem simul et ad Sipontinam promotum, sub principatu Sicardi, de quo supra, circa annum 833.*

CAPUT III.

Miracula.

Muto loquela. Quidam presbyter Parthenopensis, nomine Maurus, qui ibidem morabatur, quadam nocte sibi B gutta descendit a capite, propter quam, totam loquelam perdidit annis tribus, et mensibus octo, ita et taliter, quod nisi per nutum, et scripturam nihil potuit dicere, atque fari. At ut ipse præfatus Maurus vidit beatæ Virginis corpus B. Trophimenis, sicut prædicti legati ostenderant prædicto Præsuli Amalfitano, et aliis nobilibus in dicto loco, ubi ante fuit, et nunc est, sicut Dominus Ursus electus Beneventanus eis assignaverat, et sibi fieri fecit publicum instrumentum, quomodo ipsi legati, videlicet presbyter Constantinus, et presbyter Sergius, et alii, dictum sanctum corpus totum et integrum a pede usque ad caput assignaverunt, et nihil fuit exinde diminutum, vel ablatum: unde legati præfati sic assignare voluerunt, et ostendere publice, et tunc dictus prsebyter Maurus devote ivit, et vidit. Et cum osculatus fuisset sancti corporis pedes et manus, concito solutum est vinculum linguæ ejus, et publicæ locutus est: Benedictus Deus.

C 19 Quidam puer, ætatis annorum novem, qui *claudo puero gressus redditur.* a sua nativitate fuit claudus, et privatus gressibus, qui numquam surgere potuit, nec ambulare, a suis parentibus asportatus, tanto miraculo viso, et statim, ut portaverunt dictum pucrulum in ulnis suis ad tumbam dictæ B. Virginis Trophimenis, statim ut ipse vidit, surrexit sanus, et cum suis pedibus reversus est domum, magnificans Deum. Et multa innumerabilia miracula ibidem facta fuerunt eodem die, quæ oculis nostris perspeximus, et videmus, manibusque palpavimus, ad laudem et gloriam nominis sui, qui vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen.

30 Post desolationem civitatis Amalfiæ, cum *Sancta, cuidam presbytero apparens* corpus sanctissimæ Virginis Trophimenis hinc fuisset ablatum. Presbyter quidam æditiuus, et hujus ecclesiæ dolens, Rheginnis custos, super ea vehementissime quotidie contristatus, flens, et ejulans, ultro citroque pergebat. Qui dum incuriosus et negligens ad officium peragendum desisteret, quasi jam non ibi Christi Virgo maneret, matutinalibus una dierum horis, ecclesiam introgressus, vidit beatissimam Virginem, thuribulum manu tenentem, basilicamque suam pretiosis aromatibus fumigantem, talia namque cum cerneret presbyter, obstupefactus D terram vestigio pressit pedis, et ultro ingredi non est ausus. Cumque omnia juxta consuetudinem suam Virgo perficeret Christi, hora, qua voluit, his verbis eum allocuta est, dicens: O custos, et inspector, basilicæ meæ presbyter, quare non certis horis Domino Deo vota laudis ad meum reddis honorem? Ad quam presbyter: Quæ es Domina mea, ex cujus ore tam mellea degusto verba?

31 Et illa: Ego sum Trophimenis, ecclesiæ meæ *eum ad sui cultum hortatur.* custos, et habitatrix in sempiternum. Cui presbyter: Et quomodo, Domina, tuam ingredi possum ecclesiam et præconia tollere laudis, quando hinc ablata es, et aula vestræ beatitudinis remansit inhonorata? Ad quem Virgo: Ne credas, inquit, presbyter, me hinc esse sublatam, quia ubi pristinus meus persistit tumulus, illic requiescit et cruor, quem pro nomine Christi in medio audi maris. Quapropter fixum, venerabilis presbyter, tene juxta Pauli vocem, spiritu hic me esse, etsi corpore non sim vobiscum; semperque in hoc respice loco, ubi priscæ habitationis conversatio nostra fuit. Hæc E cum dixisset, evanuit ab oculis ejus, ac sese tenebris immiscuit atris, ad cœlestia scilicet regna, ubi regnat Dominus noster Jesus Christus in secula seculorum.

32 Constantinus namque venerabilis presbyter, *Presbyterum alium morbidum;* cujus superius fecimus mentionem, cum juxta beati Erasmi martyris basilicam, patruum suum, nomine Petrum, quia defunctus fuerat, traderet sepulturæ, expletis exequiis, ex more præcedens, causa orationis ecclesiam ingressus est beatissimæ Trofimenis. Cumque pro suis criminibus attentius Dominum deprecaretur, ita repentinus eum invasit languor, ut vix ab ejusdem ecclesiæ liminibus egredi potuisset. Qui dum nimio febris ureretur ardore; et nobilitas, ac familia cuncta parentum ejus, propinquum expectaret interitum, eo quod nullius medicorum sustentari potuisset medela, tandem aliquando decreverunt eum Parthenopen deportare, quatenus illic, Domino annuente, reciperet sanitatem. Quamobrem præparato navigio, statimque applicantes, requieverunt parumper in ecclesia beatæ semper Virginis Mariæ, expectantes F a villicis suis, quotquot necessaria valetudini forent suæ.

33 Interea dum ista geruntur, mulier quædam, *ob irreverentiam punitum* quæ erat ejusdem Episcopi ancilla fidelis, venit ad visitandum eum et, sicut mos est feminis, dum inter se vicissim multa protraherentur colloquia, persuasit ei, et quibusdam dedit potionem herbis confectam; quam cum gustasset, protinus obdormivit; et ecce vidit in visione visendi gratia duas ante se stare puellas, quarum pulcritudo talis erat, ut vinceret solis et lunæ candorem. Decebat enim quoniam quæ Christo sunt desponsatæ, eas sol, et luna mirentur, ipsi enim soli servant fidem, ipsi se tota devotione committunt, cujus mater virgo est, cujus pater feminam nescit. Hæ denique tenebant in manibus suis singulos calamos virides, florentesque. Una autem illarum rubicundum in collo gestabat velum. Altera vero, quantum conjici potest, nihil hujus rei notitiam deportabat, nisi calamum tantum, quem manu tenebat.

34 At

Ex Mss. pristinæ valetudini restituit.

34 At ubi appropinquaverunt, ut illo coram astarent, blando eum sermone salutaverunt, atque ei dixerunt : Salvet te Dominus noster Jesus Christus. Quibus ille respondit : Bene venistis Dominæ meæ; bene venistis. Et repetens : quæ estis, Dominæ, vel unde venistis? At illæ responderunt dicentes, legatione fungimur sanctissimæ Trophimenis. Quocirca certum te volumus fieri, Presbyter, quod a beata sis Virgine castigatus, in cujus aulam membra pollutus introisti, cum exsequias tui persolveres patrui : castigans etenim castigavit, sed morti non tradidit te, oravit enim ad Dominum, et per ejus intercessionem, ecce factus es sanus. Vide ne ulterius talia facere præsumas, et hæc dicentes, fixerunt calamos ad caput et ejus lectuli pedes, atque curvantes eos, fecerunt in modum arcus, et desuper rubicundum, quod in collo una gestabat, pallium prostraverunt, et quasi thalamum facientes, vale dixerunt, et ab oculis ejus evanuerunt : His igitur gestis, expergefactus venerabilis Presbyter, cum sese parentes illius mutuo hortarentur, ut id,
B quod cœperant, perficeretur, subito manu silentium imperans, ait : Deo gratias, Deo gratias. Sit nomen Domini benedictum : benedicta gloria Domini de loco suo. Nolite contristari, neque turbemini; quia per intercessionem sanctissimæ Trophimenis, ecce factus sum sanus. Tunc omnes in commune Domino cœperunt grates omnium creatori rependere, qui salvat sperantes in se. His itaque omnibus prælibatis, retro, unde venerant, domum reversi sunt, ubi nulla præoccupante mora, luminaribus præparatis, cum magna devotione ad ejus nominis titulum perrexerunt, vota pro eo solventes beatissimæ Trophimenis, cujus intercessu pristinæ est redditus sanitati.

Puella quædam acerbissime cruciata,

35 Piissimi quoque temporibus Pulchais Præfecturii [*præfecti*] puella quædam, nomine Theodonanda, tradita est viro cuidam, nomine Mauro in matrimonio. Hæc itaque viro suo copulata, quia necdum nubilis erat, plurimis moribunda jacens temporibus, quotidie sui cruciatus miserrimum præstolabatur interitum. Eodem itaque tempore archiater Salerni non mediocri medicinæ salubritate pollebat Hieronymus, qui dum sibi adducta
C esset a parentibus, ut aliquo ei proficuo medicinæ subveniret remedio, respuens eam, projecit dicens : Incurabilis est passio ejus, nequibo eam curare. Deprecantibus autem illis, ut sui misereretur, tandem aliquando precibus victus, interrogavit, quot temporibus hoc laboraret exitio? Responderunt dicentes, mensibus quatuor. Quapropter adducti desperationis tristes miseria, venimus, ut, præveniente clementia Dei, per te sospitatem recipiat. D

medico desperante remedium,

36 His itaque precibus archiater, Dei famulus, victus, cœpit suæ artis quærere librorum immensa volumina, si forte titulum infirmitatis hujus per lectionis curam posset agnoscere : Cumque has, et illas legeret valetudines passionum, et nusquam reperire potuisset, quali laboraret incommodo, ait : Regredimini fratres hinc, quia nullum medicinæ solatium ei præbere queo; hoc autem scitote, quia aut misericordia Dei salvanda est, aut justo judicio punienda. His auditis, amaro luctu flere cœperunt, et valedicentes venerunt Rheginnas, ut depositam, secundum archiatri dictionem, ibi lugerent. Inter hæc igitur ista et illa loquentes, mutuis exhortationibus surrexerunt, ut eam deferrent ad basilicam S. Trophimenis [erat autem in prædiolo suo haud procul ab ejusdem ecclesiæ septis. Adducta igitur puella ad sanctæ tumulum Trophimenis *a*] *a*
apprehendens eam quædam sanctimonialis, nomine Agatha, jactavit eam seminecem ante altare orans, et cum parentibus triduo exitum expectabat ipsius. Valetudo autem corporis talis erat; agitabat enim E
brachia sua sursum, rursum . . . deponens inferius, velut milvus, cum longo volatu aerem verberat.

ope S. Trophimenæ sanatur

37 At cum his languoribus fatigaretur puella, reliquerunt eam parentes ejus cum prædicta sanctimoniale, et abierunt huc illuc [quærentes] quod opus habebat. Orante autem sanctimoniale, paululum accepit ante altare soporis, et ecce puella pedetentim exiens, flumen petebat sola. Necdum enim fluminis alveus properaverat. Et ecce vidit pulcherrimam puellarum puellam, dantem sibi tres in dorso ferulas, ac dicentem : Cur ausa es de templo exire, revertere, et nostrum semper habeto pavorem. Cumque puella trepidans iret, et sanctimoniali narraret, gavisa protinus est, ut sancta ei Trophimenes specialiter appareret. His igitur beneficiis delibata, videns iterum eadem sanctimonialis oleo pavimentum sudare nimis, odorisque [plenum], intentissime Deum orans, sanctam invocans Trophimenem; jussit, ut exuviis corpus exueret, . . Quæ unxit corpusculum ejus oleo sancto, et statim sana est F
facta ab infirmitate.

ANNOTATA.

a *Uncis inclusa, desiderantur in editis apud Ughellum.*

DE S. MODUENNA SEU MONENNA
MONYNNA, MONYMA, MONINIA, UNA AN PLURIBUS

COMMENTARIUS CRITICUS

J. P.

§ I. Vita a Conchubrano scripta, chronologice examinata.

Primi vitæ auctoris

Sacris inscripta tabulis legitur hac die S. Moduenna, *virgo et abbatissa, quæ præter diversas nominis efformationes, in proxime antegresso titulo propositas, dici etiam possit* Modovena, Modwena, Movena, Mowena. *Quæritur, unamne tantum Sanctam tam varia nomina, an varias designent. Priusquam ad quæstionem respondeam, censeo quædam præmittenda, ad rei explanationem; desumpta materia ex ejus vita, a Conchubrano conscripta. Enimvero videtur ea in illarum vitarum reponenda numero, quæ quasi dedita opera, seu potius ignorantia et imperitia auctorum videntur coaluisse, ut lectori hagiophilo molestiam creent, obtrudendo historias male cohærentes, parachronismos palpabiles, hyperbolas, eventus rerum vix credibiles, ne dicam magna ex parte fabulosos, et cetera id genus, torquendo potius, quam recreando pascendove ingenio excogitata. Principio quasdam hallucinationes temporis in medio ponamus. Exponit vitæ Auctor numero 4, et alibi plus semel per decursum,* S. Moduennam *synchronam fuisse S. Patricio, magno Hibernorum Apostolo, pio utrimque necessitudinis usu intercedente; a quo ipsa virginale pallium acceperit in Hibernia, et ad virginitatis studium inducta sit, uti habes citato numero quarto.*

error chronologicus,

2 *Id quod non contigit ante annum 432; cum tunc temporis S. Patricius, apostolicos labores auspicatus, Hibernicæ expeditioni initium dederit. Nec fieri porro hoc potuit post annum 460, quo mortalitatem exuit ille Præsul, uti asseritur in ejus Commentario prævio die* XVII *Martii. Superest ergo, ut collatum* S. Moduennæ *pallium seu velum virginale statuatur a S. Patricio in Hibernia, medio circiter seculo quinto. Vide jam, quam apte nota illa temporis cohæreat cum alia epocha, quam habes in eadem vita cap. 2, num. 23, ubi narratur Alfredus, Regis Angliæ, puta Ethelwulfi seu Adulphi filius, uti cum Capgravio, tradunt auctores, in Hiberniam profectus, atque ibidem in morbum lapsus, valetudinis gratia se contulisse ad* S. Moduennam, *petiisseque ab ea et impetrasse pristinam sanitatem. Censent auctores Alfredum illum seculo demum nono claruisse, editum in lucem, ut signat Usserius in Indice Chronologico, anno 849. Patet itaque Auctorem vitæ impegisse in turpem parachronismum, dum res combinavit, quatuor seculorum intercapedine disjunctas.*

perperam combinantis

3 *Imo gratis concesso,* Moduennam *et Alfredum contemporaneos fuisse (non illam quidem* Moduennam, *de qua hactenus, verum aliam, postliminio subsecutam, de qua videbitur postea) Alfordus noster ad annum 871, num. 35, dicit se pendere satis in præbendo assensum, et nescire se fatetur, quo illa profectio referri debeat.* Cur enim, *inquit,* ante ætatis annum vigesimum discederet *Alfredus* in Hiberniam? qui domi medicum habebat S. Guerir, a quo etiam curatus est. Cur autem postea, rebus in patria periclitantibus, patriam desereret, *cujus invigilare saluti, ei tamquam Angliæ regi incumbebat?* aut curari potuerit in Hibernia, qui gravi ægritudine laborasse dicitur, ad ætatis annum XLVII, quo tempore dudum obierat S. Moduenna.

ætatem S. Patricii cum ætate Alfredi.

4 *Quidquid sit de hac Alfordi conjectura, hoc certum, sanationem illam cum* Moduenna, *S. Patricio, Hibernorum Apostolo, synchrona, combinari neutiquamposse. Idem parachronismus commtititur apud Capgravium, tam quando* Alfredus, filius Adulphi regis Westsaxonum (qui maximam ægritudinem a multis diebus contraxerat, de qua nullus eum medicus sanare poterat... cum magno comitatu mare transiit, *et per Moduennam* sanatus est) *quam, quando narratur Modnenna,* assumpta Athea virgine, ad patrem Alfredi, quem sanaverat, perrexisse, et honorifice suscepta esse; *ubi additur, quod* commendaverit *Moduennæ,* rex Athulphus sororem suam virginem Editham nomine, Christo consecrandam, quatenus sub ejus disciplina et habitu sanctimoniali, pia devotione Deo servire posset; tradita illi a Rege terra, quantam ipsa voluit. *Quæ omnia, non secus ac priora, ex alio Auctore vitæ jam commemorata, si* S. Moduennæ, *Hibernorum Apostolo contemporaneæ, adaptare volueris, manifestum est erratico te utrobique passu procedere, atque impingere in seriem temporis valde crasse. Ad rem faciunt verba Usserii, qui postquam in Indice suo Chronologico pag. 1127 dixisset,* Darerca, quæ et Moninna, soror B. Patricii, mortem obiit anno DXVIII, *mox remittit lectorem ad Eccl. Britannicæ Primordia, pagina 824, ubi adjungit hac fortasse vocis homonymia Conchubranum deceptum,* Moninnam, *quæ vixit tempore S. Patricii, confudisse cum* Movenna *seu* Modenna, *quæ posterioribus temporibus claruit.*

Duas Darercas confundit Usserius.

5 *Sed non concipio quomodo idem auctor, Conchubrani corrector, corrigendus non sit ipsemet in eo, quod, ubi illum incusat, quod confuderit duas* Moduennas, *duas ipse* Darercas *seu* Moninnas *confundere convincatur; alteram videlicet numerosæ sobolis matrem ac S. Patricii sororem, cum altera quæ ἄπαις existens, virginalemque statum professa nimium quantum a priore distinguitur; de qua priore, ait loco supra citato pag. 825, illam* in thoro maritali viventem, genuisse novem sanctos Episcopos et duas sanctas Virgines, *idque se legisse* in Opere tripartito. *Ex dictis liquet, quanta in vita, a Conchubrano conscripta, inveniatur confusio temporis, quanta personarum, quanta inde rerum perturbatio. Maihewius tom. II Trophæorum Bened. pag. 910, agens de* S. Moduenna, *seu, ut scribit ipse,* Modvena *aut* Modovena, *aliam adhibet machinam,*

qua

AUCTORE I. P. *difficultates chronologicas*

qua expediat tricas istas chronologicas; verum an non frustra se torquet, ac fortasse rem magis implicat? Postquam enim dixisset, S. Moduennam *circa annum Christi 850 in Anglia sanctitate effulsisse, ac monasteria construxisse, hærere hic aquam sentiens, neque satis ea congruere cum ætate Patricii, sic prosequitur :* Vel minus vera sunt, quæ de ea, a S. Patricio ad monasticam vitam amplectendam conversa, habituque sanctimonialium amicta, scribit Capgravius, *qua de re et vitæ nostræ auctor sæpe citatus Conchubranus;* vel de alio omnino sancto Patricio, quam Hiberniæ Apostolo, qui scilicet post primum, circa annum Christi DCCC claruerit, relatio ipsius est intelligenda.

non solvit Maihevius.

6 *Sed non sic solvit difficultatem dictus auctor : nimis enim diserte exprimitur a Conchubrano Patricius, magnus Hibernorum Apostolus; nimis idem signate videtur recenseri apud Capgravium, quam ut alium aliquem posterioris temporis substituere illi apte quis possit. Mitto quod ille, qui substitueretur, fortasse non posset ostendi umquam extitisse* B *in rerum natura. Thomas Sirinus ad illustrandam vitam* S. Moduennæ, *in scripto postumo, a FF. Minoribus Hibernis Lovanii, non ita pridem ad nos transmisso, nonnulla digessit, in omnem se torquens partem, ut alium parachronismum explanet, quem invenies in Conchubrano, cap. 4.*

Secundus parachronismus

7 *Narratur illic Osid, alias Ositha,* S. Moduennæ *discipula, per triduum submersa, ejusdem* Moduennæ *opera, vitæ pristinæ reddita esse, quod medio circiter seculo septimo debuerit contigisse; si quidem Ositha prædicta eadem sit cum illa, quæ virginitatis lilium martyrii purpura imbuisse narratur pluribus annis post medium seculum septimum, apud Alfordum nostrum tom. II pag. 283, num. 8; ubi etiam arguit Albericum Verum, Joannem Tinmutensem, Capgravium, Surium, et post eos Baronium, quia plura, ad memoratam virginem spectantia, confuse conjecerint in unum annum 653. Martyris breve compendium refert dictus Baronius ad eumdem an. 653; et nos de ea acturi sumus die* VII *Octobris, ejus cultui sacra. Verum, ut, unde tantisper digressi sumus, ad Sirinum revertamur;* C *deducit ille ex citato Alberico Vero (Weerum ille scribit)* Moduennam *vixisse seculo septimo,* dum in vita S. Osithæ, quam impuberem illa educaverat, matrem ei tribuit Wilteburgam, filiam Pendæ, regis Merciorum, *quem ex Malmesburiensi de gestis Regum Anglorum lib.* I, *c. 4. anno 655, prope octogenarium occubuisse refert,* ac patrem Frithewaldum Regem, illum utique Frithewaldum subregulum, cujus adminiculo S. Erconwaldum episcopum Londoniensem, monasterium Cortesiceæ opulentia rerum et monachis implevisse, notat ad annum DCLXXV Wigorniensis. Sponsum vero Sigerum, orientalium Saxonum regulum, quem Beda lib. III, cap. 30, anno DCLXIV, cum sui parte populi, relictis Christianæ fidei sacramentis, ad apostasiam conversum, sed paulo post ad viam justitiæ reductum *memorat.* Consecratores denique, a quibus religionis habitum, velumque accepit, Æccam et Badwinum, orientalium Saxonum Episcopos, anno DCLXXIII, Wigorniensi, teste ordinatos.

8 Ex quibus tot notis *concludit, quemadmodum recte deducunt auctores* Ositham, ejusque magistram Moduennam eo seculo vixisse; ita quoque optime D *inferre* Usserium pag. 707 et Bollandum ad 1 Februarii in Commentario ad vitam S. Brigidæ, § VI, Ositham, non ut in eadem illa vita (librario verosimiliter mendo) dicitur, anno DCLIII passam a Danis, Angliam vastantibus, martyrium, sed longe serius, puta anno DCLXXV, ut Usserius in Indice Chronologico opinatur. *Tandem concludit præterea, quod, quia in Actis S. Osithæ apud Capgravium, iidem, quos ex Alberico supra dedit, dictæ Osithæ designentur parentes, magistra, sponsus, et initiatores, idemque martyrii tempus; concludit, inquam,* non videri *sibi* credibile, quod alteruter eorum in una eademque vita Moduennæ, quæ in eadem dicitur e S. Patricio, in Hiberniam *digresso,* anno *videlicet* CCCCXXXII sanctimonialis facta, et anno ætatis suæ CXXX defuncta, scripserit, eamdem tempore Alvredi sive Alfredi, et patris ejus Atulphi sive Ætheluulphi, Regum occidentalium Saxonum vixisse; sed potius tempore aliquorum e septimo seculo regum, puta Oswii aut filii ejus Alfredi, qui etiam occidentalibus Saxonibus imperarunt; pro quibus quispiam alius substituisse E videatur Atulphum et ejus prænominatum filium. *Addit* hanc se de tempore conversantis in Anglia Moduennæ sententiam, ut veram, aut certe ut probabiliorem amplecti.

ex P. Sirino propositus

at non solutus,

9 *Verum illa sententia P. Sirini haud solvit nodum; præterquam enim quod substitutio Alfredi, seculo septimo regnantis, pro alio, qui seculo nono floruit, non satis videatur fundata; manet, vel hac gratis admissa, difficultas alia; quod nimirum, juxta epocham superiorem S. Patricii et S. Osithæ, non videatur posse intelligi cum hac et cum illo vixisse* S. Moduenna, *nisi demus ei plus quam ducentos annos, a S. Patricio, medio circiter seculo quinto, virginali pallio donatæ, ac ultra medium seculum septimum instituenti dictam S. Ositham, saltem juxta ea, quæ ex aliis de tempore, quo illa vixit, supra diximus, et admittit citatus Sirinus: de quo statui poterit die* VII *Octobris. Ut labyrintho isti, ambagibus perplexo, filum aliquod accommodarent auctores, inveniendo egressui idoneum,* Moduennam *fecerunt devexissimæ ætatis virginem. Dicitur apud Capgravium vixisse 130 annis; quibus* F *adduntur tres alii anni in apographo nostro, post hymnum, quem ibidem vitæ Conchubramacæ subnexum reperio. Sunt, qui ulterius procedant, teste supra dicto Sirino in Ms. postumo jam citato, vitam ejus protrahentes ad annos 180; sed quanam veri specie ?*

vacillante Usserio.

10 *Usserius, agens de tempore, quo floruit* Monenna *seu* Moduenna, *tametsi sit Chronologus cetera satis accuratus, vix novit, ubi firmum pedem figat. Postquam enim retulisset Conchubranum affirmare, quod illa fuerit* tempore Cælestini Papæ, qui S. Patricium ad Hibernienses gentes, sub caligine peccatorum et ignorantiæ positas, misit; *adjungit,* ad Columbæ Dunkeldensis episcopi, *quam ad S. Patricii* tempora, Monennæ exitum fuisse potius referendum; *puta ultra medium seculi septimi; idque non audet asseveranter adeo affirmare, quin aperte fateatur se ex sola suspicione procedere, quam dicit sibi movere Osithæ virginis Acta, in quibus traditur* S. Modwena, *ejus fuisse magistra, adeoque coæva extitisse. Dein memorat idem auctor Polydorum*

Vergilium

A *Vergilium et Nicolaum Harpsfeldium,* qui nono Christum seculo Moduennam et Ositham floruisse volunt, illos secuti auctores, qui Alfredum filium regis Anglorum, a Monenna vel Modwenna *sanatum,* magnum illum Alvredum, Regis Adulphi sive Æthelwulphi occidentalium Saxonum regis fuisse filium; vel qui Editham, cui Osilha adolescentula a Modwena commendata fuisse legitur, regis Edgari germanam sororem fuisse retulerunt. *Ita ille, proponens difficultates, non disolvens. Videri potest a pag. 705 de Britannicarum ecclesiarum primordiis.*

§ II. Dictorum parachronismorum origo videtur esse plurium Sanctarum fere homonymarum confusio. Vita unde ad nos missa; quis ejus auctor.

Ex confusione trium Moduennarum

S*ed jam sat multis videor ostendisse, vitam* Moduennæ, *a Conchubrano scriptam, laborare multiplici lapsu chronologico.* B *Restat, ut in originem inquiramus, detecto ejus fonte; ac malo denique isti, quoad fieri potest, remedia afferamus. Jam diximus ex Usserio, auctorem vitæ Moduennianæ Conchubranum, fortasse vocis homonymia deceptum,* Moninnam, *alias* Darercam, *S. Patricio synchronam quidem, at non sororem, confudisse cum* Movenna *seu* Moduenna, *quæ postea claruit. Usserii sententiæ adstipulatur Jacobus Waræus de scriptoribus Hiberniæ lib. 1, pag. 57; affirmans duas a Conchubrano confusas esse vitas, nimirum alteram* Moninnæ, *quæ et* Darercæ, quæ obiit ad Kilsleve, alias Kilslevecuilin in com. Armachano III Julii, anno æræ nostræ Christianæ DXVIII, aliis DXVI; *alteram* Moninnæ *seu* Monennæ, quæ longe posterior, vixit circa annum DCXL. *Sed errat, quod scribat* Darercam *illam fuisse sororem S. Patricii. Hæc enim cum conjugata fuerit et multorum liberorum parens, ut supra diximus contra Usserium, et* Moninna, *seu* Movenna *alia, de qua hic quærimus, fuerit virgo, jam patet, ambas distingui amplius, quam auctor ille putaverit, nec videtur a Conchubrano confusa* C *vita* Moninnæ *aliis* Darercæ, *S. Patricii sororis, sed alterius, cujus festum celebratur* VI *hujus.*

in unam solam, videtur orta confusio temporis

12 *Alfordus noster Annal. tom III pag. 125 parachronismum emendaturus, recte observavit* duarum virginum præclaras virtutes, confusa nimium ratione temporis, ad unam, nominum similitudine referri. *Additque* Monennam *quidem* potuisse a magno Patricio doceri; Ositham et alias in Britannia virgines erudire, aliaque facere prioribus seculis propria, *sed monet, distinguendam esse ab ea, quæ vixerit seculo nono, tempore Alfredi,* et communiter Moduenna appellatur, scribiturque mortua anno superiori, *id est 870. Sed si duarum dumtaxat* Moduennarum *confusio statuatur, tanquam radix totius parachronismi, non magis videtur hic posse intelligi, quam in sententia Sirini, superius proposita, quomodo una eademque* Moduenna *transire potuerit a tempore Patricii, ad tempora Osithæ, id est a medio circiter seculo quinto ad medium seculum septimum et ultra; nisi ducentos circiter illi annos concedamus, ut antea argumentabar contra Sirinum, inhærendo supputationi chronologicæ* *S. Osithæ, prout solet communiter determinari, quæ poterit examinari die* VII *Octobris.*

AUCTORE J. P.

trium substitutione Moduennarum

13 *Ut igitur in hac materia, longe intricatissima, exponam id quod sentio, per probabilem saltem conjecturam, videtur triplex in vita a Conchubrano conscripta commissus parachronismus, non aliter posse corrigi, quam substituendo tres* Moduennas, Monennas *aut* Moninnas; *unam magno Patricio, alteram S. Osithæ, tertiam Alfredo contemporaneam; quas tres, quia ex nominis affinitate, ut opinor, in unam conflavit; non distinguendo personas, etiam rationem temporis, non distinxit, sed confudit facta, multis temporum intervallis disjuncta. Ansam præbuerit vita* Darercæ *Virginis, quæ et* Monynna *dicta, auctore incerto litteris commissa, majorem præferens antiquitatem, quam vita, a sæpe dicto Conchubrano edita; quantum apparet ex majori magisque nativa simplicitate, brevitate, ac plurium superfluorum omissione. Caret enim parachronismis, caret narrationibus male cohærentibus, caret exaggerationibus, ad ornatum quodammodo compositis, et quod* E *multa, nisi fallor, incertis, ne dicam fabulosis; caret prologo et epilogo. E quibus indiciis, tamquam totidem notis characteristicis conficio, vitam hanc anonymam Conchubraniana vetustiorem esse; hanc ex illa esse compilatam, auctamque; atque ex trium* Movennarum, *longo temporis spatio inter se distantium vitis,* Movennæ *unius gesta esse conscripta, quæ non unius, at plurium fuerint. Nam utraque vita, tam recentior illa, quam diximus, a Conchubrano composita, quam antiquior anonymi auctoris, plurimum conveniunt inter se quod substantiam, et non raro etiam verbis, omnino consonant; id quod pluribus demonstrabo inferius, daturus specimen ex paucorum locorum collatione.*

corrigenda.

13 *Nactus itaque Conchubranus vitam* Darercæ *seu* Monynnæ, *ratusque* Monennas, Movennas, *seu* Moduennas, *posterioribus temporibus subsecutas, unam tantum eamdemque fuisse virginem abbatissam, fortassis, ut fieri in biographis non raro assolet, deceptus homonymia vocum, ea, quæ de pluribus alibi scripta reperit, uni applicarit, unice* F *securus, aut potius ignarus, quam imperite suis hæc divisa essent temporibus, quam male cohærentia. Nisi præplacet suspicari, vitio interpolatorum non pauca fuisse addita, confusa, commixta perperam ac vitiose. Jam dictam statim fidem libero, et ex paucorum locorum unius ad alterum collatione ostendo ad oculum, vitas Anonymi et Conchubrani inter se similes esse, delibans nonnulla fragmenta, quibus stabiliatur, asserta recentioris vitæ seu Conchubranianæ confusio.*

Ostenditur vitæ Conchubranianæ fons

15 *In vita itaque Anonymi num.* 1 Darerca *seu* Monynna *dicitur* in Conalleorum finibus orta, patre Motteo. *Conchubranus sic habet num. 3 :* De.... Conalleorum populo S. Movenna patrem habuit, nomine Mauchteum. *Vita Anonymi de tradito* Movennæ *seu* Monynnæ *pallio virginali a S. Patricio, ita memorat :* A. S. Patricio benedictione data, monitisque competentibus, virginalem ipsa habitum, consecratum prope Brius piscinam, quod in latinum translatum, largitatis seu abundantiæ sonat, accepit; per quod dabatur intelligi, ipsam futuram esse fontem

AUCTORE J. P.

tem vivam aquarum spiritualium, de quo multi poculum vitæ haurirent. Prædictus ergo Pontifex salutaribus monitis ad virginalis vitæ dignitatem *cohortatus*, ei mandavit, quod alias virgines sibi copulasset, quas Dei docuisset timorem; quarum et adjutorio suffulta, solatio lætificata, bonum, quod inceperat, facilius perficere posset. *Audi nunc, quam ad amussim consonet vita Conchubraniana, num. 4:* Post hæc etiam virginale pallium sanctum, S. Patricio benedicente, promeruit recipere juxta piscinulam Briugis, quod in Latina sonat largitatis. In piscina aquæ, juxta quam S. Movenna recepit pallium virginale abundantiam in ea gratiarum et virtutum cum benedictione Episcopi procedere, de qua et omnes haurirent quotidie sanitatum gratiam et fluenta aquarum vitæ. *Post hæc, præmissa commendatione status virginalis, S. Patricius* addidit, ut alias virgines sibi copularet, quas in timore Domini ab adolescentia secum nutriret, quatenus earum solatio suffulta, facilius posset implere et perficere bonum, quod inceperat.

B

auctor vitæ anonymus

16 *Vita anonyma num. 2, narrat sequentia :* Cuidam religioso presbytero.... curam custodiendi eam psalmosque docendi commisit *S. Patricius. Tum pauculis interjectis num. 3, de* Monynnæ *memoria, ingenio ac progressu,* octo virgines, unaque vidua cum suo infantulo nomine Luger, *dicuntur eidem* junctæ, quem ipsa Darerca in filium adoptavit; deinde ecclesiasticis moribus imbutum, pontificalis ordinis honore sublimavit. Qui bonis exigentibus moribus, toti suæ, Conalleorum videlicet, Præsidens genti, ecclesiam de Ruschah in campo Cualgme Dei construxit honori. *Confer hæc cum iis, quæ super eodem argumento narrat Conchubranus num. 5.* Commendata est ergo Movenna ab episcopo Patricio alii religioso presbytero, ut eam in primis psalmos doceret; *tum pauculis interpositis de ingenio, memoria ac progressu, junctæ ipsi narrantur* octo virgines et una vidua cum infantulo, quem episcopum esse factum postea suæ gentis, constat præclarum, id est Conallæ Dominum nomine Luger, qui primus ecclesiam Ruscanæ in Colgi campiolo fundaverat sine dubio. Hic privilegio dignitatis sanctitatem recipere

C

promeruit per benedictionem S. Movennæ, quem illa sibi in primis in locum filii ab infantia adoptavit. *Nec minus utriusque vitæ identitas comprobatur ex sequentibus, quibus* Movennæ *virginis iter ad Ibarum episcopum significatur in hæc verba, num. 4:* Virgo igitur Christi, in Domino confisa, cum præfatis octo virginibus ac vidua prædicta, et quibusdam aliis, iter arripuit ad reverendum pontificem, Ibarum nomine, in insulis occidentalis Hiberniæ commorantem, venire cupiens, perveniens quoque... ad Virum Dei. *Quæ quam simillime exprimit Conchubranus, num. 7.* In Dei nomine cum suis puellis et una supradicta vidua, infantulo dimisso, et cum aliis comitibus, pro Christo iter agentibus, proficiscitur, ut tradunt, ad sanctum episcopum Ibar, in illis temporibus commorantem in insulis ultra Hiberniam in occidentali oceano positis tribus.

extitisse ;

17 *Proxime subsequuntur in vita anonyma, et vel maxime ad propositum nostrum conducunt :* Post hæc prædictus pontifex Ibar, de præfatis insulis se transferens, meridianam adiens Hiberniæ plagam, ad insulam, quam modicam Hiberniam vocant, in qua tandem obiit, pervenit. Oves vero Christi suum sequuntur pastorem. Qui cum ad Lagenensium pervenit regionem, famam sanctæ Virginis, S. Brigidæ, ibi conversantis, audiverunt. *Eadem prorsus refert vita Conchubrani, num. 29.* Sanctus vero Ibar episcopus supradictus, Insulis, Domino itineris duce, in meridianam Hiberniæ partem pergit; adiens ibi parvam insulam, quam modicam Hiberniam vocant, in qua et postea post gloriosam vitam reconditus est. Ovis Christi pastorem sequitur, S. Movenna cum Virginibus Episcopum, et salutaris doctrinæ magistrum consequuntur. Devenientes in Lagenorum terram, cui et supradicta jacet insula parte meridianæ, audita S. Brigidæ [fama] S. Movenna cum puellis, ad se pertinentibus, Episcopo permittente, ad illam divertit visitandam. *Hæc sufficiant pro specimine ad comprobandam vitæ anonymæ et Conchubranianæ similitudinem, convenientiam, identitatem. Cui hæc non sufficiunt, percurrat utramque vitam, et conferat inter se, et plurima ubique patentissima deprehendet indicia, quibus de asserta identitate indubitatissime convincatur. Vita utraque typis vulgabitur die* VI *hujus, occasione* Monynnæ, *quam diximus, seu* Darercæ, *cujus festum tunc celebratur.* E

sed ab eodem Conchubrano

18 *Tum lector hagiophilus discernere poterit proprio marte, quot gradibus vita anonyma præstet vitæ Conchubranianæ; sive consideres temporis, locorum, personarumque cohærentiam; sive simplicitatem nativam styli, sive absentiam multarum rerum, quas puto non paucis lectoribus displicituras. Hujusmodi sunt primo, quod Conchubranus tribus vicibus eam narret Romam iter instituisse; et ultima quidem vice cum centum ac decem, si ei credimus, esset annorum. Ulterius pergit auctor apud Capgravium, aitque, quod vicibus omnino tribus, nudis pedibus, in cilicio, comitante Lazara Virgine,* Moduenna *Romam profecta sit, nulla, ne unius quidem itineris, in vita anonymi recurrente mentione. 2, Quod Conchubranus a num. 72 commemoret exortam inter Hibernos, Anglos, ac Scotos pro adeptione corporis* Moduennæ *post ejus obitum contentionem, ac mirifice, annitente S. Columchillo episcopo, compositam; rem gestam paucis etiam recensuit auctor apud Capgravium; Anonymo nullum prætensæ contentionis habente apicem. 3, Quod Conchubranus, nec non auctor apud Capgravium, exprimant præter nomen patris, nomen etiam matris* S. Moduennæ; *mirum unde nomen matris acceperint; præsertim cum in vita Anonymi illud videam prætermissum. 4, Quod historia, in vita Conchubrani relata num. 9, quæ etiam legitur apud Capgravium (cujus summa est quod puella quædam Orbila, custodiæ alicujus loci destinata; at formæ suæ metuens, ne quid integritati noceret, per* Moduennam *fuerit deformata, et in anum mutata) quod hæc, inquam historia, huc intrusa videatur sine sufficienti fundamento, ne dicam fabulose, de qua apud Anonymum nulla est memoria. 5, Apud quem cordatum scriptorem non vacillabit fides historiæ num. 15 a Conchubrano narratæ, de exhibita Glunelath tyranno ac latroni, mirabili visione; nec non de stupenda illius simul cum alio ad fidem et ad frugem conversione, dein ad episcopatum evecti? Fa-* F

ctum

A *ctum quoque describitur apud Capgravium. Nullam de eo syllabam, scripto prodidit Anonymus.*

pluribus auctus

19 *Quid dicam de duabus vaccis, furto ablatis, nisi obstitisset calor fluminis, uti habes apud Conchubranum num. 6? Quid de obtestatione porcarii, cui,* Moduennam *et ejus socias ad septem dierum jejunium compellenti, servandi ab eadem porci prædicti narrantur a num. 10? Quid de porcello necato et cocto; ac iterum vitæ reddito, de quo num. 12? Quid de Chevin, a diabolo vexato; quem dira meditantem ac minitantem,* Movenna *signo Crucis ad saniora deduxit? sicut exponitur a num. 19. Quid de aquis baculo Sanctæ* Moduennæ *benedictis et sursum attractis ad montis cacumen, num. 21? Quid de lupo, ad* Moduennam *accito, vituli a se prius devorati locum supplente, et vituli vice a vacca mutato, a num. 22? Quid de Alfredo, regis Angliæ filio, de quo supra satis multa a* Moduenna *in Hibernia a gravi infirmitate sanato, sicut dicitur num. 23? Quid de intentata monasterio* S. Moduennæ *direptione, primo in auctores retorta, deinde perpetrata; quæ calamitas animum ipsi injecerit trnsfretandi in Angliam, quo, modo tam mirabili delata memoratur, terra avulsa navis vi-* B *cem supplente? Videsis a num. 24. Quid de regis Angliæ instituta sorore; quid de ecclesia a* Moduenna, *absecundante dicti regis Angliæ liberalitate, postquam illa in Hiberniam rediisset, restaurata, ut legitur num. 27?*

narrationibus suspectæ fidei,

20 *Mitto dicere de puella Ositha, per triduum aquis submersa, et dein ope* S. Moduennæ *ad vitam revocata, uti habes num. 40; de qua abunde in præcedentibus, ubi diximus eam historiam ab auctore huc imperite translatam esse, non sine parachronismo et confusione, de qua apud auctorem anonymum sæpe memoratum nulla fit mentio; non magis quam de puero alio resuscitato, num. 36, de ampulla vitrea reperta, num. 58, de tribus itineribus Romanis, num. 39, 55, 66, de quibus itidem supra. Accedit eo, quod magna sit apud anonymum a Conchubrano diversitas, exprimendi personas, quæ* Moduennam *sub ultimum vitæ tempus venisse visum narrantur num. 36 his verbis :* Rex Eugenius Conayl, qui tunc temporis tribus præerat provinciis, videlicet Morceyne, Cuailgne, et Coba, aliique populorum majores cum magna multitudine usque C ad propinquum monasterio locum unanimiter eam visitare venerunt. Et hi omnes miserunt episcopum Herbeum... ad ipsam virginem Darercam. *Conchubranus autem rem gestam ita recenset num. 67 :* Venerunt ad illam visitandam Congal, qui erat rex Scotiæ in illo tempore, et Rotheri et Cobo et Bollam et Choilli et omnes majores natu populi... Miserunt itaque episcopum Ronam, fratrem Movennæ. *Mirum, ni et hic Conchubranus more suo quædam perperam confuderit.*

ne dicam corruptus.

21 *De translatione corporis* S. Moduennæ *in Angliam, nec non suborta de illo habendo inter Anglos, Scotos, et Hibernos et sopita controversia, nihil me legere apud Anonymum, monui superius. Dispiciat nunc lector num sat multa sint indicia ad judicandum, vitam a Conchubrano conscriptam, fœde corruptam, imperiteque confusam, vitio temporis laborare non uno, aliisque scatere narrationibus; quibus, ut dixi, verosimiliter ansam præbuerit trium* Moduennarum *in unam confusio; quæ si distinguantur hoc modo, ut una statuatur floruisse seculo quinto, altera seculo septimo, tertia denique seculo nono, tolerabilis utcumque vita, a Conchubrano edita, videri poterit, tametsi non pauca etiamnum superfutura sunt, quæ ad saniorem trutinam revocari queant. Atque hæc præcipua sunt, quæ hic examinanda putavi. Meminerit lector interea temporis, vitam Conchubranianam in plerisque coincidere cum ea, quæ exstat apud Capgravium, adeoque pleraque, quæ militant contra illam, etiam contra hanc militare.*

AUCTORE J. P.

De vita apud Capgravium :

22 *Obiter hic observari velim, nonnulla apud Capgravium narrari, quæ non lego apud Conchubranum; videlicet historiam de duabus virginibus, fluminis fundo absorptis cum navicula, et deinde servatis; adeo ut dicantur aquæ utrimque divisæ, gemini adinstar muri, siccum per medium flumen, transitum* S. Moduennæ *præbuisse. Item de quodam nobili, qui narratur vastasse monasterium Burtoniense, a dæmone arrepto ac suffocato; de igne,* Moduennæ *feretrum invadente, sed extincto;* E *denique de quodam Vicecomite, arctissimæ custodiæ incluso, atque ad invocationem sanctæ ejusdem Virginis liberato; de quibus nihil Conchubranus.*

de apographo

23 *Atque hæc sat multis de vitæ a nobis editæ perturbatione ac confusione; superest ut nonnulla subjungam de ejus Auctore. Ad apographi a nobis vulgati marginem adscripsit Papebrochius, quod illud acceptum referre debeamus D. Dugdal, qui ipsum misit anno 1678; idem iste, ni fallor, prænomine Guilielmus, Monastico Anglicano notissimus reipublicæ litterariæ. Fons autem primigenius, de quo præcipue hic quærimus, designatur ibidem in margine his verbis, vel laudati Dugdalli vel alterius manu adjectis, quibus notatur prodiisse* ex codice Ms. in bibliotheca Cottoniana sub effigie Cleopatræ A 2. *Eumdem fontem indicat Waræus.*

et Auctore vitæ Conchubranianæ.

24 *Nomen Auctori vitæ Conchubrano fuisse, jam iteratis vicibus insinuavimus per decursum hujus Commentarii; qui idem est fortasse cum illo, de quo agit Colganus tom. II pag. 632, col. 2, cum catalogo scholasticorum Hiberniæ intertexens, his verbis :* Conchouranus scholasticus de Gleaunuffen, F *quem ibidem refert obiisse mortem anno 1082. Meminit de illo plus semel Usserius, aitque* vetustiorem vitæ Moninnæ scriptorem nondum *se vidisse. Distinctissime de illo Waræus lib. 1 de scriptoribus Hiberniæ, in Hibernia natis, ita loquens :* Conchubranus scripsit vitam S. Movennæ, al. Modwennæ Virginis 3 libris. In fine operis, *seu vitæ, apud nos num. 78,* nomen suum sic aperit : « Harum » virtutum lectorem simul et auditorem per Domi- » num testor, ut pro me valde misero Domini servo » Conchubrano, peccati sarcina oppresso, piis ora- » tionibus intercedant ad Dominum. » *Tum citatis hisce Conchubrani verbis, pergit rursum Waræus : Scripsit* porro *Conchubranus,* duos hymnos alphabeticos in ejusdem Moninnæ laudem. Cum vero duæ fuerint Moninnæ; una vulgo Darerca dicta S. Patricii, quæ obiit ad Kilsleve, al. Kilsleve-Cuilin in Com. Armachano, III Julii *(citatis ad marginem* Annalibus Ultoniensibus Mss.) anno æræ nostræ Christianæ DXVIII, aliis DXVI; altera longe posterior,

quæ

Auctore J. P.

quæ vixit circa annum DCXL : harum vitas confundit Conchubranus; *in quo hallucinatur æque ac Usserius, quem supra numero 5 dicebamus confundere Darercam sororem S. Patricii, multæ prolis parentem, cum Darerca virgine; quibus adjungi poterat id, quod citatus Sirinus in scripto postumo notatum reliquit; nimirum, quod soror S. Patricii* sanctimonialis, non tamen virgo, sed multæ sobolis sanctæ mater erat, nec umquam Moninna audiit, aut Culennium montem inhabitavit, aut ad sextum seculum pertigit, Patricium ipsum et nativitate et magna ætate prægressa.

Idem apographum.

25 *Verum, ad Waræum revertamur.* Habetur, *inquit,* autographum *vitæ S. Moduennæ* in bibliotheca Cottoniana (unde apographum habeo) sed in initio manu recentiori, Galfrido Burtoniensi monacho, qui de eodem argumento scripsit, falso adscribitur. Utcumque autographum, characteris antiquitate auctorem vixisse ante exitum seculi XII indicat. *Unde colligas nihil miri esse, si prædictus auctor, sive anno 1082, ut placuit Colgano, sive serius sit* B *mortuus, tanta temporum distantia sejunctus ab ætate Sanctæ, cujus vitam litteris commisit, in variis sit hallucinatus, errore, quantum suspicor, inde exorto, quod Sanctas Virgines nomine homonymas, numero tres, in unam confuderit, ut supra monuimus; nisi culpa videatur ex parte conferenda in imperitum interpolatorem, qui postea, quædam de suo adjecerit. Nimis itaque ex vero jam dudum prædixit Bollandus noster in Comm. prævio de S. Brigida :* Vitam.. Monennæ.. correctione haud levi indigere. *Pollicetur ibidem hanc sese daturum ex Capgravio, daturus fortasse Conchubranianam, si habuisset ad manum; quam* D *fatetur se non vidisse. Neutram dare potuit, mole operis nimium ultra formatam in principio de illo ideam ac designationem excrescente, quam ut ad mensem Julium pervenire laudatus operis inchoator potuerit.*

In multis corrigendum.

26 *Præplacet nobis edere vitam Conchubranianam præ ea, quæ legitur apud Capgravium; cum hæc jam sit impressa; illa, ut putamus, hactenus fuerit inedita. Et parum refert utra prælo detur, cum ambæ sint ejusdem fere furfuris, ut jam diximus. Eam dispertitam in libros tres ac varia capita in nostro Ms., nos more nostro aliter divisimus. Adjiciuntur in apographo duo hymni alphabetici, in laudem* S. Moduennæ *concinnati; quos, vix operæ pretium puto excudere. Hinc liquet, apographum nostrum, seu fontem ejus, seu materiem, seu divisionem spectes, coincidere cum eo, quod paulo ante designatum vidimus a Waræo. Ad extremum, juvat meminisse, quod Pitseus in Appendice illustrium Angliæ scriptorum affirmet ex Lelando, vitam* Movennæ *conscriptam fuisse a* E *Galfredo Burtoniensi, qui floruerit anno 1216; sed eam hactenus videre nobis non licuit. Hæc præfatus, nunc vitam ipsam subjungere deberem more nobis usitato; sed differendam potius censui in diem* VI *hujus, quando dabitur vita* S. Monynnæ *seu* Darercæ, *ut sic unam cum altera commodius lector conferre possit, et inspicere, quam vera sint ea, quæ hactenus dicta sunt.*

DE S. ATHANASIO CONF.

IN MONTE ATHO

ITEM DE SS. LAMPADO SEU LAMAPDIO & ALIO ATHANASIO

IN ARBORE DICTO

J. P.

C Sylloge Historica. F

Sec. X.

Cultus sacer.

M*ons Atho in Macedonia, multorum quondam Sanctorum virorum altor memorabilis, sanctissimum quoque Christi confessorem* Athanasium *rerum asceticarum disciplina excoluit, mundoque spectabilem præbuit sanctitate. Ferrarius illum una cum* S. Lampado *annuntiat Julii die* V. *Galesinius solum* Athanasium *commemorat die* VI *ejusdem mensis, alio prætermisso. Meminit etiam de illo Molanus in additionibus ad Usuardi Martyrologium. Horologium Græcum, Menæum Chiffletianum, Maximus Cyterorum Episcopus, utriusque memoriam referunt. At Epitome Menologii, solius* Athanasii *meminit, uti etiam Typicum S. Sabæ; Menæa vero Bibliothecæ Ambrosianæ, solius* Lampadii *nomen exprimunt. Menologium Sirleti festam* Athanasii *lucem consignat hisce verbis :* Eodem die [V *Julii*] natalis sancti patris Athanasii ex monte Atho, qui patriam habuit Trapezuntem, nobilibus ortus parentibus, in urbe Constantinopoli, disciplinis non mediocriter eruditus, qui amore solitudinis et quietis, effectus monachus, Athanasius dictus est; antea enim vocabatur Abramius, qui multis virtutibus clarus, migravit ad Dominum. *In Menologio Slavo-Russico, leguntur sequentia :* Beatissimi P. N. Athanasii Athonici. *De* S. Lampado *altum est silentium.*

2 *Ceterum* Athanasius *ibidem additur* vixisse anno DCCCCLXXXVIII sub Basilio *Juniore, Orientis imperatore,* et Constantino *Porphyrogenito, Basilii fratre. Si designatio prædictæ æræ subsistat, mirum accidit, nihil de* Athanasio *haberi in famoso apud nos Menologio, jussu Basilii prælibati collecto; nisi tunc forte nondum obierat. In Ephemeridibus Græco-Moscis, tom. I Maii, habetur* S. Athanasii *notio sequenti versiculo Græco-Latino expressa :*

Πέμπτῃ δ' ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ἄγον νόες ἄστυ Θεοῖο.
Angeli Athanasium ducunt ad sidera quinta.

3 *Nullibi disertius* S. Athanasii *publicus exhibetur*

A *betur cultus, quam in Menæis Græcorum impressis; cujus post annuntiationem, subjectaque ei carmina, elogium insuper non parcum eidem concinnatur. Annuntiatio his constat verbis :* Eodem mense *Julio,* die v, sancti et deiferi patris nostri Athanasii in monte Atho. *Versus tenoris sunt sequentis :*

Ἀθανασίῳ καὶ μαθητῶν ἑξάδι
Ναοὶ λύονται σωμάτων, ναοῦ λύσει
Μέγας μὲν Ἀντωνίος ἀρχὴ πατέρων,
Θεῖος δ' Ἀθανάσιος ἔνθεον τέλος.
Κᾂν ἦν Ἀθανάσιος ὕστερος χρόνοις.
Ἀλλ' ὑπερέσχε καὶ παλαιοὺς τοῖς πόνοις.
Athanasio cum bis tribus sodalibus
Ruina templi, templa solvit corporum.
Incipere magnus docuit Antonius Patres,
Docet Athanasius claudere supremum diem.
Tempore Athanasius posterior etsi fuit,
Tamen labore vicit antiquos suo.

Supplementum Ms. ad Menæa Græca impressa, constans e Synaxario P. Sirmondi, et Ms. Chiffletii, B *exhibet memoriam* sancti Patris Athanasii *Athonitæ,* et sex discipulorum ejus, templo super eos delapso. *Sequuntur duo versiculi, qui coincidunt cum duobus primis inter sex jam relatos. Subtexo elogium e Græca in Latinam linguam conversum, præcipua rerum ab eo gestarum capita, ac virtutum insignia complexum, quod in dictis Menæis sic sonat.*

et elogium

4 Athanasius, illustre universi orbis sidus, patriam habuit Trapezuntem in Lasica, parentes vero nobiles et Dei amantes. Ac pater quidem genus traxit ex Antiochia, mater autem pariter Antiocheni soli alumna extitit. Hujusmodi autem exordia puer nactus, et tam præclara stirpe progenitus, uberes institutionis fructus profert, et sacrarum litterarum traditur disciplinis. Quarum ut gustum percepit, desiderio flagrare cœpit ad summum eruditionis apicem contendendi. Porro principem Constantinopoleos civitatem ingressus, immodice sese litteris implevit, partim ipse ab aliis institutus, partim etiam multorum ipse factus institutor; adeo ut admodum ætate juvenis, jam canum præ se ferret C sensum et senilem prudentiam. Temperantiæ studebat impense, et in asceticam perfectionem unice incumbere videbatur jam tum. Cum ita fixum haberet ad illius culmen pertingere, Cyminam conscendit. Est vero mons hic Cyminas in Asia, altus et prope impervius; in quo erat monasterium, cui præerat Michael, cognomine Malinus, Vir sanctus, et exercitatissimus monasticæ institutionis cultor, quique subditos suos ad cælestem vitæ institutionem dirigebat. Hisce adscriptus Vir sanctus, Athanasii nomen accepit, nam antea vocabatur Abramius, omnesque exiguo admodum tempore commilitones laboriosis exercitationibus superabat, carnem in servitutem redigens et affligens, solamque cælestis conversationis fruitionem præ oculis habens. Inde autem, quod ob virtutem omnibus in honore esset, ad Atho, montem in Macedonia altum et protensum transiit, qui velut dorsum subangustum longo spatio in mare excurrit.

5 Ibi senis cujusdam discipulus factus, conjuncta prudentiæ modestia, amplectitur obedientiam, multisque apud ipsum rerum spiritualium sudoribus exercetur. Inde digressus, juxta divinum monitum in interiores præmonstrati montis recessus sese abdidit. Ac multum rogatus a Nicephoro Phocaviro belli ac domi spectatissimo, quocum erat jam intima necessitudine conjunctus, Dei Matri magnificum templum extruxit, cellasque plurimas et magnas domos, ad vitam et habitationem fratrum, ab ipsis fundamentis erexit. Lauram præterea, multorum virorum capacem, magnis laboribus molitus, emigravit ad Dominum. Tametsi nec vitæ finis martyrii quodammodo gloria carebat. Nam veluti si adamantis instar gravissimis laboribus non distraheretur, cameratam porticum in adytis restaurare conabatur. Quam, ubi conscendit, clausurus opus, illud disruptum, venerabilem una cum sex aliis Virum, sepelivit. Hic, quemadmodum affatim instructus liber de ipso narrat, multorum quoque aliorum miraculorum patrator fuisse perhibetur, sermonibus eruditis, operibus, et prævisionibus condecoratus. Leprosum quemdam sanavit; alios, secum navigantes, et jam in profundo maris mergendos, simul cum navi, periculo exemit. Post E vitam vero ejus athletice peractam, quidam linteamine involutus, quod sanguine ejus tinctum fuerat, a gravissimo morbo convaluit. Plurima insuper alia, et narratione et memoria digna, mirabilium Deus, per ipsum patrare non cessat in dies.

AUCTORE I. P. ex Menæis Græcis.

Observationes nostræ

6 *Ex brevi quidem hoc pro magni Anachoretæ nostri meritis, sed honorifico tamen elogio, discimus nonnulla adjuncta, quæ non oscitanter prætériri, sed sedulo observari velim a lectore. Patria ei fuisse dicitur Trapezus in Lasica. Quæ postrema vox, ne quemquam cespitare cogat, moramve injiciat; meminisse debemus, Lazos populos nuncupari eos, qui inter Pontum Euxinum et Phasim fluvium, medium spatium occupant; qui terræ tractus indubie regio Lazica fuerit appellata. Ad Michaelem Malinum quod attinet, sub cujus disciplina* S. Athanasium *rei monasticæ operam dedisse ex jam citatis Menæis vidimus; diserta ejus fit mentio in Indice Ms. in Typicum Sabæ, quem habemus, die* XII *Julii. Ceterum ex familiari necessitudinis usu, qui inter Sanctum nostrum et Nicephorum Phocam dicitur intercessisse, abunde declaratur,* F *quo tempore vixerit* Athanasius; *etenim cum memoratus Nicephorus regni gubernacula admisisse feratur anno salutis 963; eademque amisisse anno 969, a conspiratis interfectus; jam facile quis statuet de tempore, quo vixit Sanctus, quo de agimus, et concordari commode illud poterit cum epocha chronologica Constantini ac Basilii, superius assignata. Denique si liber ille, non qualis qualis, sed* ἐνδιάσκευος, *seu* abunde instructus, *et omnibus suis numeris absolutus, qui in Menæis conscriptus traditur de rebus gestis* Athanasii, *alicunde tandem emergeret, nullus dubito, quin nobis aperiretur amplissimus campus, excurrendi in Viri laudes, et venustissimos variarum virtutum flores decerpendi ac colligendi ad Sancti gloriam, et posterorum imitationem.*

De S. Lampado.

7 *His de* Athanasio *collectis, pvoximus succedat labor, ut nonnulla de* S. Lampado *vel* Lampadio *referantur. Præterea, quæ diximus in initio hujus sylloges historicæ, de* S. Lampado *habe sequentia. Elogio* S. Athanasii *jam dato, proxime in Menæis*

subtexitur

AUCTORE J. P.

subtexitur hæc Lampadi *annuntiatio :* Eodem die, sancti patris nostri Lampadi :

Λαμπάδα θείων ἀρεθῶν ἅψας, Μάκαρ,
Λαμπάδι χαίρων εἰς χαρὰν νῦν εἰσέδυς,

Lampade, succensa virtutum lampade gaudens
Post fata ingrederis cælestia lampade regna.

Elogium ejus, quod proximum a prædictis versiculis locum in Menæis obtinet, quod et idem legere est in Anthologio Græeorum, sic sonat latine : Lampadus ab ipsis incunabulis ad disciplinam asceticam adjecit animum, et per abstinentiam atque assiduas preces, sensu carnis spiritui subjecto, solis instar effulsit, ac diabolicis fraudibus obcæcatos illuminavit. Sanctus ille, dum etiamnum in vivis degeret, miracula stupenda patravit; et postquam migravit ad Dominum, jugitur his, qui ea petunt, præbere non desinit. Testatur hoc spelunca, in qua venerandæ ejus ac sanctæ D reliquiæ conditæ asservantur. *Elogia Lampadi apud Maximum Cytherorum episcopum, supersedeo, quod convenit cum jam dicto. Præter paucula hæc, quæ de ipso docui, nihil habeo, quod magnopere huc referri mereatur, loco et anno natali, die mortis, et ceteris, ad eum spectantibus, obscura oblivionis nocte sepultis.*

et Athanasio in arbore dicto

8 *Occasione Athanasii, supra commemorati, juverit meminisse eorum, quæ in Ephemeridibus Græco-Moscis die* v *Julii referuntur,* de altero Athanasio, ἐν τῷ δένδρῳ, id est in arbore, cognominato, qui tamen post alios illustres Sanctos inventus *ibid. scribitur* in Diptycho Constantinopolitano : nomen vero nullis uspiam factis adscriptum. *Ita ibidem. Sed nec ullus mihi hactenus hujusmodi* Athanasius *occurrit.*

B E

DIE SEXTA JULII

SANCTI QUI PRIDIE NONAS JULII COLUNTUR

Sanctus Isaias Propheta et Martyr, in Palæstina.
SS. Romulus et Socii MM. in Tuscia.
S. Tranquillinus Martyr, Romæ.
S. Artos Martyr, Alexandriæ.
S. Zoticus
S. Palladius
S. Severus
S. Zetus
S. Philippus
C S. Arator
} Martyres in Syria.
S. Zoticus.
S. Amandus
S. Artos
} Martyres Neveduni.
S. Isaurus
S. Felix.
S. Peregrinus
S. Ermias
} Martyres apud Græcos.
S. Dominica Martyr, Tropææ in Calabria.
S. Noiala Virgo Martyr, Pontevici in Armoricis.
S. Archippus
S. Philemon
S. Apollonius
S. Alexandrius
S. Epimachus
S. Onesimus.
} Martyres apud Græcos.
S. Sisoes anachoreta, in Thebaide.
S. Astius sive Aberistus Episcopus Martyr, Dyrrachii.
SS. Nicolaus et Hieronymus Martyres, Brixiæ.
S. Palladius Episcopus Confessor, in Scotia.
S. Darerca, sive Moninna, in Hibernia, Scotia, vel Anglia. F
S. Gervasius Diaconus Martyr, in agro Cabillonensi,
SS. Bertarius et Atalenus Martyres, apud Sequanos.
S. Severus Episcopus, Confessor, Cæsenæ in Italia.
S. Goar Presbyter Confessor, in agro Trevirensi.
S. Sexburga Regina Abbatissa Elyensis, in Anglia.
S. Angela Virgo, in Bohemia.
S. Godeleva Virgo Martyr, Ghistellæ in Flandria.
B. Petrus a Cruce, Viterbii in Italia.

PRÆ-

A PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI D

S. Gudilæ Virginis Translatio prima recolitur hoc die, ut constat ex Martyrol. et Breviario Bruxellensi, Radulpho de Rivo, Martyrologio Coloniensi Greveni, Germanico Canisii et aliis. De ea egimus VIII Januarii

S. Earcongothæ virginis nomen reperitur in aliquo Kalendario Benedictino. Data est vita, ejus natali die XXIII Februarii

S. Walteri abbatis translatio inscripta est Florario Sanctorum Ms. Ejus Acta sub nomine Galteri et quæ ad eum spectant, illustrata sunt VIII Aprilis

S. Mechtildis alias Mathildis a Menardo annuntiatur, monasterio Diezzen in Bavaria, ut virgo abbatissa, cujus elogium pluribus prosequitur Bucelinus. Hoc etiam die vitam ejus dedit Ægidius Rambecius, monachus Shyrensis in Bavaria, tomo III Kalendarii Benedictini, unde ipsam habemus descriptam. Verum Sanctæ istius Acta pridem B illustrata sunt XXXI Maii

S. Hilarion junior Hegumenus Dalmatarum Constantinopoli, ad hunc diem a Castellano in Martyrologio universali translatus est, nescio ob quam causam; nam a Græcis colitur et de ipso actum est VI Junii

S. Syra Virgo Trecensis male hoc die signatur a Ferrario, qui eam apud alios reperit eo, quo colitur, et de qua actum est die VIII Junii

S. Teufredi diaconi depositionem hoc die signavit codex Usuardinus Antverpiensis major, quem in Anglia auctum diximus, uti et Rosweydinus, in quo Theofredi scribitur, unde mihi suspicio, sanctum Anglicum indicari, eo magis quod et a Wilfordo in suo Martyrologio relatum inveniam, at nulla addita majori notitia. Alii scribunt Teufridum et Theofridum, Grevenus vero, mutato, opinor T in L, scribit hoc eodem die : Leutfredi diaconi et confessoris. Neutrum me hactenus nosse fateor, si de Leufredo abbate apud Ebroicas sermo sit, videantur dicta XXI Junii

C S. Lucia virgo Martyr, alias Luceia in fastos Græcos hoc die recepta, inde in Romanum transiit cum magno sociorum comitatu, quorum nomina, nonnihil hinc inde immutata, suadere ferme possent, aliam esse Sanctorum classem ab ea, de qua egit Papebrochius XXV Junii, nisi ibi omnia accurate, examinasset. Eadem recurrit etiam I Julii. Dexter eam ipsam hoc die in Hispaniam transtulit et apud Juliobrigam collocavit, imo et aliam reperit apud Heracleam juxta Calpem; utramque distinxit et varie exornavit Tamayus in Martyrologio Hispanico, fœcundus Sanctorum multiplicator. Additiones Cartusiæ Bruxellensis ex Luceia formarunt Luceriam. Una est Sancta cum Luceia Rege et aliis illustrata XXV Junii

Octava Apostolorum Petri et Pauli in omnibus prope codicibus Hieronymianis ponitur, excepto Epternacensi. Beda, Romanum parvum, Ado et tota eorum progenies eamdem Octavam consignarunt. De Octavarum institutione et antiquitate non est hic disserendi locus : quæcumque ad Sanctos Apostolos spectant, satis fuse illustrata sunt XXIX Junii

S. Pauli Apostoli primus ingressus in urbem Romam ab Adone, Usuardo etc. æque ac Octava positus est. Vide etiam die XXIX Junii

S. Syrum Episcopum Genuensem retulit hoc die Ferrarius, forte ex Usuardo aliquo aucto, quales sunt Strozzianus et Medicæus, citati inter additamenta in nupera editione. In Romano habetur S. Syrus, et de eo actum est XXIX Junii

S. Leontii, Augustodunensis Episcopi depositio ex Hieronymianis a nobis collocata est I Julii; cur eadem hoc die in iisdem recurrat, equidem ignoro. Ceterum ejusdem Sancti repetitiones in his codicibus haud infrequentes esse, sæpius alibi dicendum fuit. Quod Legontus, Legontius et Legontitus, ex amanuensium levitate scriptum alicubi sit, nec id harum rerum peritus mirabitur. Est qui Lugduno S. Leontium tribuat, ut et etiam invenies in auctariis Usuardinis. Solus codex Epternacensis legit : Augustoduno, E passio Leontii Episcopi, cum tamen ab aliis pro confessore accipiatur. In vetusto Martyrologio S. Savini de Levitania ad VII Julii reperio : Augustuduno, depositio S. Leontii, Episcopi et Confessoris. Dubium non videtur, quin ubique de Sancto uno eodemque sermo sit, qui proinde quærendus est ad præfatum diem I Julii

S. Otto Episcopus Bambergensis locum reperit hoc die in aliquo Sanctorum catalogo non magni momenti. Acta ejus illustrata sunt II Julii

SS. Basilius et socii Martyres LXX apud Scythopolim passi referuntur in Menologio Sirleti, hac die VI; verum die iis actum est V Julii

Septuaginta Martyres referuntur hoc etiam die in Menologio Sirleti. De iis actum fuit supra V Julii

S. Athanasii monachi in Græcia scribit hoc die Galesinius, at in notatione errorem suum indicat, cum ibi insinuet agi de illo, qui fuit in monte Atho. Vide die præcedenti V Julii F

S. Tertullinus aliquis Martyr satis rotunde inscribitur Florario Sanctorum Ms. tamquam qui passus sit anno salutis CXX. Notus est S. Tertullinus IV Augusti in Usuardo et hodierno Romano celebris, in nonnullis auctariis Usuardinis XXX et XXXI Julii signatus; at de altero major aliunde optanda notitia.

Catanenses Martyres pro hoc die alicubi annotavit Bollandus, forte alio die recurrent, hactenus mihi ignoti sunt.

Golinia etiam celebratur in catalogis Hibernicis, et accedit quidem auctoritas Florarii Ms., in quo leges : In Hibernia, Goliniæ virginis. Multum vereor, ne et hoc nomen alicunde corruptum sit, certe major notitia desideratur.

Noninna virgo in Hibernia refertur hoc die a Greveno, quæ et in Kalendariis Hibernicis Noninnia Moninia et aliter effertur, at verosimillime indicatur Moninna, de qua et Moduenna hoc et præcedenti die satis actum est.

Silvester S. Palladii socius in Marria huc remissus est

A *est* XI *Junii ex Menologio Scotico Dempsteri et ex Ferrari catalogo; si forte hoc die certi de eo aliquid haberi posset. De S. Palladis egimus, at de Silvestro repertum nihil.*

Joannes Kinigamus *Anglus, ut* doctrina, prudentia et omni virtutum genere fulgidus Carmelita, *cum titulo* beati *signatur in Acie bene ordinata, additurque, sanctissime obiisse anno 1399 Eboraci in Anglia, vocarique beatum a Leandro et in Kalendario Ordinis.*

Tres filias Ernini apud Eanach Dirmaighe : *apud Sirinum reperio : item* Fedchno de Magh sive Campo Fuibe; *de quo Gorman.* heros nostræ gentis de Autro Fube : *rursus* tres filias Manii de Airiodh-boinne, Dermora, Ethnea et Cumana. *Gorman.* Festivitas laudatarum Manii filiarum, *Huc adducuntur verba Tripartitæ vitæ S. Patricii lib. 3, cap. 2 apud Colganum; sed clariorá requirimus; neque omnes, qui in S. Patricii vita memorantur, tamquam aliqua virtute præditi, Sanctis adscribi posse, recte quis dixerit.*

Veronica virgo Tertiaria Dominicana *Ferrariæ, ut*
B miris virtutibus celebris *ab Arturo annuntiatur in Gynæceo, et ex ipso a Marchesio*

Anonymi quatuor Martyres a Geusiis passi in Belgio,
Theodoricus confessor, Misnæ miraculis clarus,
Joannes a Cruce, in India occidua celebris ecclesiastes,
Dominicus a Frontera, confessor
Francisca a Bracamonte virgo in territorio Salmontino,
} *memorantur ab Arturo in Marllio, e postrema iterum in Gynæceo.*

Ysaiæ abbatis, de quo in Vitis Patrum, *est additio Ms. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum : verum alia auctoritate opus, priusquam iste hoc die recolatur.*

Stephanum V. PP. *hoc die laudat et* Sanctum *appellat Brucelinus, quærimus alia documenta.*

Guilielmus de Campellis, cognomeno venerabilis, *apud Bollandum in Prætermissis* XXV *Januarii, melius eo die mortuus asseritur, quam hoc referatur ab Henriquez, quem Chalemotus secutus non est. Non repetam, quæ ibi Bollandus pau-*
C *cis confutat, nec Bucelinus majori auctoritate inter Beatos Guilielmum computavit. Vide Bollandum loco citato.* Hermannus monachus Heisterbacensis cœnobii et ibidem Cantor *etiam* Beati *titulo et insigni elogio ornatur ab eodem Henriquez, item a Chalemoto et Bucelino. Mira quidem de Hermanno narrat Cæsarius, sed quæ exhibitos ipsi Sanctorum honores necdum demonstrant.* Benedicta sanctimonialis, cœnobii Glascoviensis in Polonia, *potuit quidem hoc die* in odium fidei et religionis a barbaris et ethnicis hominibus trucidari, *ut ex Bivario narrat Chalemotus; at non probat, pro martyre hactenus ab* D
Ecclesiam agnitam.

S. Pantænus, *sub nomine* Panthemii, *cum satis longo elogio memoratur in Usuardo Bruxellensi, qui non semel, pro suo libitu dies anticipat, colitur is* VII Julii

R. Eoaldi Episcopi Viennensis, *corrupto etiam nomine in* Foldi, *meminit idem codex Bruxellensis, ex quo fortasse transiit in editionem Lubeco-Coloniensem : sed et is reducendus est ad diem sequentem* VII Julii

Theodosia *mater S. Procopii, huc per errorem remissa 29 Maii; melius 30 Junii signata est, et remissa ad* VIII Julii

S. Landradam Virginem *Greveno male attexuit Cartusia Bruxellensis in additionibus Mss.; spectat enim ad* VIII Julii

Joel Propheta *a Romano parvo et Adone hoc die signatus, ab Usuardo translatus est ad* XIII *Julii. In auctariis nonnullis ad hunc diem retractus est, nos cum Romano, de eo agemus jam* E
dicto die XIII Julii

S. Phocas *Menologio Sirleti hac die inscriptus est; idem verosimiliter, qui in Synaxariis Sirmondi et Chiffletii die præcedenti insignitus est titulo* Thaumaturgi, *haud dubie occasione* Phocæ miraculi, *quod in Menæo Chiffletii notatur, eadem die* V *Julii; nempe quod Sanctus ille captivum quemdam e Saracenorum manibus liberaverit, uti fusius alii fasti exponunt. Ceterum cum de* S. Phoca Martyre *in Menæis impressis et etiam in Menologio agatur die* XXII *Julii, eo differendum censuimus, quidquid ad* S. Phocam, *unum an plures spectat, cum idem nomen iterum recurrat die* II *Augusti. Vide igitur* XXII Julii

S. Hermetis translatio Rotornacam *annotata est a Molano et ab aliis post ipsum, ut facta ex monasterio S. Cornelii ad Indam, non procul Aquisgrano. Examinabitur ea translatio ad diem* S. Hermetis *natalem* XXVIII Augusti

B. Siardi Ordinis Præmonstratensis, Horti S. Mariæ F
in Frisia Abbatis, *Translatio, hoc die anno 1617 solenniter facta Tongerloam, ejusdem Ordinis præstantissimam abbatiam in Campinia Brabantiæ, dissitam Antverpia ad novem circiter leucas. Acta Translationis, ab amplissimo et doctissimo viro, Augustino Wichmanno, ibidem Abbate, pridem collecta, benigne nobis submisit a paucis annis Adm. R. D. Reinerus Vichet, ibidem Canonicus. Qua de re pluribus agendum ad Natalem beati Viri* XIII Novemb.

S. Beggæ translatio *est inter additionis Mss. Cartusiæ Bruxellensis, Sanctæ natalis est et de ipsa agitur* XVII Decembris.

I. B. S.

DE S. ISAIA PROPHETA & MARTYRE
IN PALESTINA

VI JULII.

Veterum de S. Isaiæ testimonia

N*on solum Sancti, sed et Martyris titulum Prophetæ* Isaiæ *deberi, pridem in Ecclesia receptissimum fuisse, præter Martyrologia nostra, docent scriptores alii Martyrologis vetustiores; quos inter illustris secundi seculi Philosophus et gloriosus Martyr S. Justinus in Dialogo cum Judæo Triphone, ex sancto nostro Isaia duplicem Christi redemptoris adventum*

A ventum demonstrans, eidem exprobrat, nulli mirum videri posse, quod Judæi, ista non intelligentes, odio implacabili Christianos persequerentur, cum et ipsi sacris Prohetis necem intulissent, expuncto e sacris Litteris mortis genere, ut satis aperte indicat pag. 21 sec. 2 Bibliothecæ PP. edit. Coloniensis : disertius autem pag. 32, ubi ait, multas prophetias a Judæis concedi, quas si intellexissent eorum doctores, eas profecto sustulissent, quemadmodum et quæ de Isaiæ morte feruntur, quem lignea serra, inquit, secuistis. In eamdem sententiam locuti sunt, qui sub Epiphanii et Dorothei nominibus circumferuntur, scriptores certe antiqui, æque ac S. Isidorus Hispalensis de Patribus veteris Testamenti, qui et ipse diserte testatur, ab impio Manasse extensum Prophetam, a vertice per medium serra secari jussum, atrocique eo supplicio et cruciatu extinctum. Nec dubium est quin paria tradat S. Zeno Episcopus Veronensis, in notatione a Baronio citatus, ut hic pluribus non referam Tertullianum, SS. Hierony- B mum et Augustinum, Theodoretum et alios, unde non male S. Isaiæ verba Pauli applicueris, Secti sunt.

et elogia a variis exornata

2 Extant alia S. Isaiæ elogia, a variis vario sermone edita, quorum et manuscripta nonnulla apud nos inveniuntur, pro scriptorum ingenio brevius aut profusius collecta et exornata. Eorum aliqua in gestis S. Prophetæ enarrandis sistunt; alia prophetias ejus ipsarumque verificationem decurrunt; alia temporibus ordinandis insistunt, Sancti vitam ad CXXX annos extendentes, ac de uxoribus et liberis ejus non pauca disquirentes, quorum pleraque hic prætereunda censuimus. Etenim Chronologiam veteris Testamenti non ingredimur; quæ prophetiarum sensus varios attinent, ab interpretibus fuse explicantur; aliquale vitæ et gestorum compendium ex veris et dubiis concinnavit Petrus Equilinus Episcopus, quod totum infra dabimus : istorum enim Sanctorum, non tam prolixas historias, quam cultum in Ecclesia admissum in hoc opere prosequimur. Neque tamen prætermittere visum est ea, quæ ex S. Isidori encomio huc spec- C tantia, Equilini narrationi paucis superaddi possunt. Tantam nimirum in Isaia fuisse sanctitatem et vitæ excellentiam, ut unam tantum dicatur habuisse tunicam cilicinam. Quamquam etiam postmodum pro delictis populi abiit, et sacco membra cooperuit; sed et hoc extremum deposito, juxta imperium Domini, nudo corpore, nudoque vestigio, in conventu populorum versatus est, sicque æstivum fervorem hiemisque pruinas atque imbrium tempestates sustinuit, ut Dei præcepto obediret et deploraret populi delicta.

A Græcis colitur 25 Jan. et 9 Maii;

3 Ad cultum quod spectat propius, ut a Græcis incipiamus; notavit Bollandus inter prætermissos ad XXV Januarii, S. Isaiæ Prophetæ commemorationem, prope S. Laurentium Constantinopoli, fieri eo die consuevisse, ut patet ex Menæis et Maximo Cythereo, quæ aut quamobrem instituta, inquit, nos latet : neque festivitatis istius causa satis liquido probari hactenus a quoquam potuit. Videretur ratio aliqua erui ex Codino de originibus Constantinop. pag. 48, ubi ita habet : Templa SS. Isaiæ et Laurentii ab Imperatore Marciano et ejus uxore Pulcheria ædificata fuerunt; quorum tempore sanctum corpus Isaiæ Prophetæ Hierosolyma allatum fuit. Aliter loquitur Cedrenus infra : ceterum ex laudato Codino conjiciendum esset, istorum Imperatorum tempore dedicatam fuisse prædictam S. Isaiæ ecclesiam eo die XXV Januarii, unde commemoratio illa instituta et observata fuerit. Menæorum ejus diei textus nihil dirimit, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Προφήτου Ἠσαΐου πλησίον τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου. Nec Cangius in Constantinopoli Christiana pag. 100, aliud suspicari audet, quam quod hæc ad ædis encænia spectent, quamquam id non ipsi magis quam nobis constet, cum fasti Græci rem explicare neglexerint. Hæc, inquam, verisimilem saltem ejus diei cultus rationem suggererent, nisi iidem Græci rem aliunde interturbarent.

Auctore I. B. S.

cujus rei ratio non facile reddi potest,

4 Cur enim solenni officio colitur apud eosdem, et qui eorum ritum sequuntur, Ruthenos aliosque IX Maii, ut ibi in prætermissis etiam observatum est? (Copti recolunt VI Septembris et XXIX Decembr.) Et hic divinanda est ratio, fortassis valde arbitraria; vel quod eo die Constantinopolim allatum E sit corpus, vel quod in æde S. Laurentii tunc primo depositum, vel quod inde translatum sit. Ex Menæis non hic plus lucis quam supra accipias, sic legunt : Ἄθλησις τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου Ἠσαΐου, ubi non translatio aut ecclesiæ dedicatio sed sancti Prophetæ certamen indicatur, ut vide etiam in Ephemeridibus Græco-Moscis ante tomum I Maii. Longiori elogio Sanctum prosequuntur Menæa, breviori Menologium. Ast ea quoque omnia ad martyrium referuntur. Neque vero adeo certa videtur Codini narratio de tempore translationis corporis sancti Prophetæ, cum teste Cedreno in histor. compend. Anno XXXV Theodosii Junioris, seu Christi anno 442, Peneade advectæ sint reliquiæ vatis Isaiæ et in divi Laurentii templo repositæ. Hæc equidem ita concilianda existimo, ut prima translatio debuerit facta fuisse Jerosolymis Peneadem seu Cæsaream Philippi, deinde altera Constantinopolim S. Isaiæ translatio debeatur Theodosia, templi autem ædificatio Marciano et Pulcheriæ. Rejicienda porro quæ in Chronico Paschali pag. 155 et apud alios scripta invenies, quasi se- F culo adhuc VII, in priori suo Hierosolymis sepulcro sanctus Propheta jacuerit.

Latinorum consensus in 6 Julii.

5 De cultu apud Latinos brevior est controversia, nam quod a Florario manuscripto prima Maii, vel ab aliis alio forte die consignatus sit id perperam factum docet reliquorum Classicorum Martyrologiorum consensus post Bedam, Romanum parvum, Wandelbertum, Rabanum, Adonem et Usuardum, apud quos S. Isaiæ commemoratio hoc die constanter celebratur Pridem monui, raram esse in Hieronymianis Sanctorum antiqui fœderis memoriam, uti et illud, sæpe pro arbitrio selectos esse dies, ut istorum et aliorum Sanctorum cultui deputarentur. Beda ejusque descriptor Rabanus simpliciter legunt : Isaiæ Prophetæ. Romanum parvum scripserat Isaiæ et Johel Prophetarum : ex quo Ado, Natalis Isaiæ et Joel Prophetarum. Ita conjunctos divulsit Usuardus, translato Joele in XIII hujus mensis, ut ibi dicemus. Ejusdem est appositum elogium fortasse ex S. Isidoro acceptum : Apud Judæam, Isaiæ Prophetæ; qui sectus in duas partes

AUCTORE J. B. S.

occubuit, sepultusque est sub quercu Rogel, juxta transitum aquarum; *quæ est ipsa Romani hodierni annuntiatio. Recentiorum Martyrologorum additiones aut elogia tanti non sunt ut hic describi mereantur; at locus dandus est Metrico Wandelberti.*

Eximius vates pridie dissectus, in orbe
Martyrio Isaias virtute atque ore coruscat.

De variis Sancti reliquiis et templo Bononiæ.

6 *S. Prophetæ venerationem in Ecclesia Latina non parum auxerunt obtentæ variis locis ejus sacræ reliquiæ, quæ quo seculo huc transierint, quo tempore partem consecutus sit thesaurus Sandionysianus prope Parisios, equidem divinare non ausim. Neque vero eæ solæ in orbe memorantur, qam in officio proprio ecclesiæ metropolitanæ Brundusinæ, Romæ impresso an. 1583, in reliquiarum catalogo annumerantur etiam aliquæ* S. Isaiæ. *Masinius item, Bononiam suam perlustrans, in duobus templis, nempe S. Stephani et S. Joannis in Monte, S. Prophetæ exuvias reperit, quas mirum est non asservari in ecclesia parochiali, ejus*
B *nomini ibidem dicata, ut testis est idem Masinius. In sacra et civili magnitidine Coloniæ, ad templum S. Gereonis pag. 266, non quidem partem corporis S. Prophetæ, sed* de sepulcro Isaiæ *memoravit Gelenius. Nec Belgium nostrum caret pretiosarum exuviarum particula, cum in Hierogazophylacio suo notaverit Rayssius pag. 278, in cœnobio Lætiensi honorari* de ossibus Isaiæ Prophetæ : *quod distinctius habet Brasseur in ejusdem abbatiæ Cimeliarchio;* Isaiæ Prophetæ ossiculum, cum breviuscula inscriptione Græca. *Plura unde quæram non habeo; quamvis haud dubitem, quin in aliis alibi sacrariis ejusdem S. Prophetæ lipsana custodiantur, quæ haud temere dixerimus, tempore sacrorum bellorum in occidentem fuisse allata. Neque de ecclesiis ultra disquiram. Venetiis consecratum* S. Isaiæ *templum refert Ughellus tom. 5, col. 1264.*

Elogium Petri de Natalibus

7 *Superest modo, ut ea quæ laudatus Equilinus Antistes, aut aliunde accepit, aut suo marte collegit, subjiciamus. Sic habet lib. 6, cap. 60.* Isaias
C Propheta, nobili genere ortus in Hierusalem, patre Amos, non illo quidem, qui ex XII minoribus Prophetis tertius est, sed altero nobili Hierosolymita progenitus fuisse perhibetur. Hic enim de Hierusalem, ille de Theona oriundus exstitit : hic genere non infimus, ille pastor ovium et rusticanus fuit. Hujus enim sanctitati divina Scriptura testimonium in locis pluribus perhibet, et ipsum omnes doctores, et Josephus Judæorum historiographus; nec non ejus vitæ exitum quem martyrio peregit; in sanctorum Patrum catologo computandum expressius docent. Cœpit autem Isaias prophetare sub Ozia, Rege Juda, et Hieroboam, Rege Israel; cujus prophetia protenditur per tempora trium Regum subsequentium, videlicet Joatham, Achaz et Ezechia, Regum Juda, ut ipsemet in exordio suo testatur : et sub Manasse Rege, prophetandi et vivendi finem fecit circa principium regni. Hic autem, ut ait Hieronymus, in sermone suo disertus est, quippe ut vir nobilis et urbanæ elegantiæ, nec habens quidquam in eloquio rusticitatis admixtum, unde accidit, ut præ ceteris florem sermonis ejus translatio non potuerit conservare. Qui etiam non tam Propheta dicendus est, quam Euangelista, ita enim universa Christi Ecclesiæque mysteria ad liquidum prosecutus est, ut non eum quis putet de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. D

ex variis scriptoribus

8 Prophetavit autem Isaias in Hierusalem et in Judæa, nec non decem tribubus in captivitatem ductis, ac de utroque regno nunc commixtim, nunc separatim texit oraculum. Et licet interdum ad præsentem respiciat historiam, et post Babyloniæ captivitatem, reditum populi significet, in Judæa tamen omnis ei cura de vocatione gentium et de adventu Christi est. Hic sanctus Propheta Ezechiam Regem Juda, divino responso ad se facto, confortavit, ne timeret a facie Sennacherib Regis Assyriorum, cum Hierusalem obsedisset, promittens Regi, et in hostibus plagam, et in populo Dei salutem affuturam. Quod et factum est, angelo Domini in castris Assyriorum centum et octoginta quinque millia percutiente, et Sennacherib effugante, ut supra dictum est in gestis Ezechiæ Regis. *Nempe* XXIV *Junii, ubi eum cum Josia conjunxit, quemadmodum et Grevenus, quem descripsit Canisius. Ast duos istos* E
Reges inter prætermissos merito referendos censuit Henschenius die XXIII *Junii, quo eos collocavit Grevenus, quod in antiquioribus Fastis eos non reperisset. Quo ea libertas, Sanctos illos veteris Testamenti nostris adscribendi evaserit, non oscitanter insinuavi die* I *Julii in S. Aarone, nec video cur eam imitari debuerit recens Legendarius Gallus, cetera hypercriticus. Ad Isaiam redeamus.*

non satis indubitæ fidei

9 Hujus etiam orationibus Dominus placatus super lacrymis ejusdem Regis, cum illum occidere primitus decrevisset, adjunxit vitæ ipsius annos quindecim, in cujus signum solem per decem horas in eclyptica retrogradari fecit, ut supra in eadem historia dictum est. Hujus etiam Prophetæ temporibus erat piscina extra urbem, quando exercitus Sennacherib Regis Babylonis obsedit Hierusalem, sed precibus suis impetravit Isaias a Domino, quod siccabatur, quando hostes ad eam descendebant; et cum cives egrederentur, descendentes ad ipsum fontem, erant ibi aquæ sicut prius : et secundum quod dicit Epiphanius, ad preces Isaiæ copiosius solito egressæ sunt aquæ de fonte Syloe, hoc enim stagnum vocatur in Euangelio natatoria Syloe, F
Hæc ex pseudo-Epiphanio, haud dubie ex Judæorum traditionibus nonnihil aucta et exornata sunt. Vera historia traditur lib. 2, Paralipomenon cap. 32 : Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, et totum belli impetum verti contra Jerusalem, inito cum Principibus consilio, virisque fortissimis, ut obturarent capita fontium, qui erant extra urbem : et hoc omnium decernente sententia, congregavit plurimam multitudinem, et obturaverunt cunctos fontes, et rivum, qui fluebat in medio terræ. *Vide illic plura ad Isaiam spectantia, uti et lib. 4 Reg. cap. 18, 19 etc. Jam monuimus in Equilini elogio dubia veris admixta esse. Sic pergit.*

collectum.

10 Mortuo autem Ezechia, cum filius ejus Manasses regnare cœpisset, et idola ac aras simulacrorum, quæ pater suus destruxerat, renovasset, et populum in viis gentium errare fecisset; eum quoque Prophetæ, missi a Domino redarguerent, nemini eorum parcebat, sed plateas Hierusalem Prophetarum sanguine

purpurabat

A purpurabat. Inter alia vero scelera sua Isaiam Prophetam, avum suum maternum secundum Hebræos, vel secundum alios affinem, ejectum extra Hierusalem, circa dictam piscinam Syloe, serra lignea per medium secari fecit. Qui dum in principio sectionis angustiaretur, petiit sibi dari aquam, ut biberet : et cum nollent ei dare, Dominus de sublimi immisit aquam in eo ejus, et continuo expiravit, nec inde carnifices destiterunt a sectione. Ob hanc enim aquæ missionem, confirmatum est nomen Syloe, quod interpretatur missus. Nec sepelierunt eum in sepulcro Prophetarum, sed sub quercu Rogel, juxta transitum D aquarum memoratæ piscinæ, quem fecerat Ezechias. Unde in jugem memoriam sancti Prophetæ; adhuc aquæ in piscina Syloe, non jugiter, sed in certis horis ebulliunt. Et quia oratione sancti Viri aquæ illæ a Domino divinitus datæ fuerant, populus Prophetam gloriose sepelivit in loco prædicto pridie Non. Julii, etiam ut orationibus ejus post mortem ipsius, indesinenter hujus aquæ beneficio potirentur. Hæc Josephus et Hieronymus, et ex historia Schol., atque ex Chron. Gulielmi.

DE SANCTO ROMULO EPISCOPO
EJUSQUE SOCIIS
MARCHITIANO, CRESCENTIO, DULCISSIMO ET CARISSIMO
MARTYRIBUS, FÆSULIS, AC VOLATERRIS IN ETRURIA

B E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. J.

§ I. Acta varia. Cultus antiquus. Romuli Episcopatus.

SECULO I.

Sanctum Romulum *fuisse discipulum S. Petri Apostoli: ab eoque ordinatum primum Fæsularum episcopum, Roma Fæsulas missum esse ad prædicandum illic gentibus doctrinam euangelicam, passim opinantur scriptores post S. Antoninum Florentinum, Franciscus Cataneus Diaccetius, episcopus Fæsulanus, in vita* S. Romuli, *Italice edita Florentiæ anno 1578; Scipio Ammiratus in episcopis Fæsulanis, ibidem 1637 impressis; Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ; Placidus Puccinellus in vita B. Andreæ Scoti, excusa Mediolani 1645; Ughellus in Italia sacra, aliique, qui de* S. Romulo *tractant.*

Acta S. Romuli varia,

2 *Antiquiora consulere monumenta de tanta antiquitate rebusque dubiis, par est. Habemus Acta* S. Romuli *varia Mss., quorum quæ antiquissima videntur, transcripta nobis fuerunt e* C *Passionali pergameno Ms. cœnobii Bodecensis, Canonicorum Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, continente mensem Julium; atque incipiunt;* Erat in civitate Romana homo quidam, nomine Argoltus, habens filiam, quæ vocabatur Lucerna. Hæc cum processu temporis ad nubiles ætatis annos pervenisset, servus patris sui, vocabulo Cyros, venusti satis aspectus, vehementer urebatur in amore ejus, et tandem potitus votis, oppressit eam. *Ex qua natus est, ut ibidem dicitur* Romulus, *qui jussu Angeli infans expositus fuit in silva extra portas Romanas, ibique nutritus a lupa; eo fere modo, quo Romulus et Remus, Romæ conditores.*

ex codice Ms. Bodecensi.

3 *Similia his Acta, Mss. et quidem duplicia, habentur in bibliotheca Strozziana Florentiæ; altera codice signato n. 5 : altera n. 11. Priora ab ipso principio conveniunt cum Bodecensibus; posteriora totum principium in pauciora contraxerunt hoc paginarum exordio.* Cum beatus Petrus, Apostolorum Princeps, Ecclesiam sibi commissam augere cupiens, divina revelatione Romam venisset, et ibidem varias tribulationes ab idolorum cultoribus propter nomen Christi sustinuisset, atque fama illius, virtute miraculorum, cum turba credentium circumquaque crevisset; beatus Romulus, nobili quadam progenie Romanorum ortus, utrisque jam parentibus orbatus, adhuc parvæ ætatis juvenis, errore tamen infidelitatis detentus, visis atque auditis tot miraculorum signis, beatissimo Petro adhæsit, et ab ipso se baptizari petiit : quem Justinus presbyter jussu Apostoli more solito catechizavit et trina mersione in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis baptizavit. Beatus vero Petrus, pater susceptionis ejus effectus, de sacro fonte baptismatis ipsum levavit.

ex duplici Strozziano,

4 *Hæc vita Strozziana secunda, per omnia similis est illi, quam ex Codice pergameno ecclesiæ Cathedralis Fæsulanæ anno 1655, acceptam, Vir eruditus Franciscus Maria Florentinius, Lucensis, inseruit suis* Hetruscæ Pietatis Originibus; *quod opus postumum, dignus tali patre filius, Marius* F *Florentinius vulgavit Lucæ anno 1701. Ut autem hæc vita codicis Fæsulani concordat ab initio cum secunda Strozziana, sic utraque in progressu convenit cum Strozziana prima et Bodecensi, præter exordia, quæ hic breviora sunt; dignoscuntur tamen contracta esse ex longioribus aliarum vitarum, prætermissis illis omnibus, quæ primum auctorem fictionis et falsit atis manifestissime arguunt, quæque a sequacibus cognita pro talibus, propterea rescissa fuerint, ut ne lector totam vitam ex ficto principio, fictionis suspectam haberet. Quæ tamen suspicio, etiam mutato vitæ principio, de reliquis remanere in prudentiorum animis potest, existimaturorum, quod quæ a fabulatore manifesto inchoata sunt, non absque fabulis finiantur.*

ex Fæsulano,

5 *Reliquæ vitæ, quas habemus Mss., non tam vitæ sunt quam panegyres; pro concione dictæ seculo* XV. *Unam talem nobis submisit P. Antonius Beatillus Neapoli anno 1640, sub hoc titulo,* Natalis S. Romuli episcopi Fæsulani. *Et continuo sequuntur hi versus :*

ex Neapolitano.

Signifer

AUCTORE C. J.

Signifer æterni nos audi, Romule, Regis,
Hunc populumque simul, Sancte tuere tuum.
Viribus Altitoni Regis te, credimus omnes,
Promeritisque, Dei nunc pietate frui.
Quapropter petimus, quo nobis janua cæli,
Ex precibus sanctis, sit patefacta tuis.
Ne nos in tetrum permittas, poscimus, orcum
Ire, Dei Præsul et venerande Pater.
Sed quos peccatum propellit de paradiso,
Illuc inducant acta benigna tui.

An hi versus qualescumque, ipsius Oratoris sint, an ab alio præmissi, equidem ignoro, nec vero interest sciri. Panegyris sic incipit : Scimus, Fratres carissimi, quia quotiens Sanctorum natalitii diem ad honorem Christi, cujus præceptum secuti sunt, celebramus; non eis gaudia vel honores augemus, sed nosmetipsos adjuvamus. Illi enim plenum et perfectum gaudium in Christo, cum quo regnant, possident; sicut ipse promisit in Euangelio, dicens; Volo, Pater, ut ubi ego sum, ibi sit et minister meus.

B

ex Florentino S. Marci,

6 *Aliam panegyrim mihi indicavit non ita pridem adm. R. P. Dominicus Maria Sandrini, Ordinis Prædicatorum, scriptor Historiæ ecclesiasticæ Florentinæ, conservari in sua Conventus S. Marci bibliotheca, ad populum dictam a Magistro Simone de Bertis, ejusdem Ordinis, anno 1430. Obiit ille, uti legitur in Bibliotheca Dominicana Altamuræ, anno 1491; ut debeat admodum juvenis panegyrim suam recitasse. Recitavit autem illam Florentiæ, cujus etiam episcopum facit* S. Romulum; *altera vero Panegyris dignoscitur recitata fuisse Fæsulis. Neutra quidquam novi, quod ad historiam spectet, docere potest : ambæ docent, celebriorem seculo* XV *fuisse cultum* S. Romuli *tam Fæsulis quam Florentiæ.*

ex Bambergensi

7 *Ecclesia Bambergensis in Franconia, in Breviario suo, impresso Dilingæ anno 1575, celebrat die* XIX *Aprilis festum sanctorum* Dulcissimi et Carissimi martyrum, *recitatque de illis Lectiones proprias, extractas, uti apparet, e longioribus* S. Romuli *et Sociorum Actis, quatenus in his sermo est de Dulcissimo et Carissimo prædictis.*

C

Cur autem hosce duos singulariter, absque S. Romulo *aliisve Sociis, colant Bambergenses; et cur* XIX *Aprilis, indagare volui; scripsique ad R. P. Adamum Heidt, Collegii Societatis nostræ illic loci Rectorem; qui per se suosque in quæstiones, a me propositas, facta apud insigne Capitulum cathedralis ecclesiæ diligenti inquisitione, responsum dedit, quod sequenti § commodius explicabo, hic tantum observans, quod Lectiones breviarii Bambergensis, et Acta brevia Mss., e quibus illæ fuerunt compositæ, quæ nos quoque pridem habuimus, nihil subsidii afferre possint veritati historiæ. Neque amplius quid possunt afferre Acta impressa a S. Antonino, a Francisco Cattaneo, a Silvano Razzio, ab aliis. Omnia namque desumpta sunt ex Actis antiquioribus, quæ damus.*

Antiquitas Actorum

8 *Hæc de variis* S. Romuli *et Sociorum Actis prænotanda fuerunt, ut facilius illorum antiquitas atque auctoritas deprehendi possit. Omnium igitur hactenus enumeratarum vitarum antiquissima sit, uti est amplissima, illa, quam num. 2 et 3, ex codice Bodecensi et altero Strozziano indicavimus. Quando autem ille primitus scriptæ fuerint, alia est indagatio. Stylus antiquus non est, sed magis sapit seculum* XI *aut* XII, *quando plura ejusmodi scripta de antiquis Sanctis, ex qualicumque traditione aut obscura vulgi memoria, noscuntur collecta fuisse, de quibus alioquin nulla apud scriptores antiquiores mentio extat : uti nuper, id est die præcedenti, etiam vidimus in S. Stephano, quem primum episcopum, a S. Paulo Apostolo civitati suæ consecratum fuisse, credunt Rhegienses in Calabria. Hactenus certe a me inventus non est, nec ab aliis citatus, quod sciam, scriptor qui* S. Romuli *mentionem faciens, antiquior sit seculo* XI, *præterquam quod* S. Romuli ecclesia *nominetur in privilegio Zenobii II, Fæsularum episcopi, dato an. 966, apud Ughellum. Nulli certe Martyrologorum, qui ante illud tempus Sanctos suos undequaque collegerunt, notus est noster* S. Romulus : *quod sane mirum foret, si Acta ejus aliqua, illorum tempore extitissent.*

D

non magna.

9 *Adde quod in ipsis Actis civitas Volaterrana nominetur* Antonia, *quemadmodum etiam nominatur in Actis Sanctorum Justi et Clementis Volaterranensium Patronorum, quæ* V *Maii nostri illustrata invenies, atque ex hoc ipso capite, quod Volaterræ vocentur ibi* Antonia, *probatum videbis, Acta ipsa ante seculum* XI *scripta non fuisse (quia nomen illud* Antonia *pro* Volaterris, *recentius inductum fuit, toti antiquitati ignotum) quamquam alioqui credebantur vulgo, antiquissima esse. Imo ex eodem capite videntur Acta* S. Romuli *compilata fuisse; sub idem tempus, quo Acta sanctorum Justi et Clementis Volaterranensium, quorum civitas non longe distat a Fæsulis : ut communi zelo eodem tempore utraque civitas Sanctorum Patronorum suorum gesta, quæ eatenus popula-riter narrabantur, scripto consignanda putarerint; eaque collegerint (uti temporibus illis frequentius fiebat) quæ magis admirationi legentibus forent, quam certa relatione subnixa convenienter veritati.*

E

Recentiores, qui Romuli non meminerunt,

10 *Postquam talis vita* S. Romuli *vulgata fuit, aliæ atque aliæ deinceps inde fuerunt extractæ, quales supra indicavimus : et omnes sunt breviores, rescissis nempe illis narrationibus, quæ magis fabulosæ poterant cuivis apparere. Antoninus certe, jam citatus, in suo Actorum Romuli compendio vix quidquam tetigit illorum, quæ primo intuitu cognoscuntur fictitia esse : reliqua vero, quæ contraxit, ita castigavit, ut per se videri possint non esse ficta. Sed ex talibus compendiis, de fictione aut veracitate primorum Actorum, dijudicari non potest. Post S. Antonini ætatem proxime secuti biographi et Martyrologi, Boninus Mombritius, Petrus de Natalibus, Belinus de Padua, Franciscus Maurolicus, Joannes Molanus, nihildum de Romulo, nedum de Sociis meminerunt.*

F

alii, qui meminerunt

11 *Meminerunt tamen, ipso forte Antonino vivente, codices Mss. Florentini, alter Medicæus, alter Strozzianus, imo et impressus anno 1486, in privatis additionibus ad Martyrologium Usuardi, hoc modo :* In Tuscia Fesulis, Passio sancti Romuli, ejusdem urbis episcopi et martyris, et sociorum ejus, scilicet Carissimi, Marchitiani, Crescentii et Dulcissimi, qui fuerant discipuli beati Petri Apostoli,

et

A et ab eo ad prædicandum verbum Dei ad eamdem civitatem missi sunt. *Prosequitur Codex Strozzianus.* Prædictus autem sanctus Romulus, a S. Petro consecratus episcopus prædictæ urbis, una cum Sociis sub Repertiano tyranno gravia et horrenda tormenta sustinentes, et demum mortem pro Christi nomine passi, martyrii coronam adepti sunt, et ad radices montis, in quo prædicta civitas Fesulana sita est, ibidem sepulti sunt.

et pluribus quidem Galesinius,

12 *Sub idem fere tempus notavit scriptor quidam Anonymus, in Florario nostro Ms. hæc pauca die* VI *Julii :* In Tuscia, Romuli episcopi et martyris. *Paulo post, Cartusiani Colonienses in suis ad Usuardum additamentis pluscula notarunt :* In Tuscia, Romuli episcopi et martyris, discipuli beati Petri; Marciani et aliorum. *Deinde Petrus Galesinius, qui Acta prima, aut ex illis per S. Antoninum contracta, viderit, prolixius inde texuit elogium :* Fesulis in Hetruria, S. Romuli episcopi et martyris. Is beati Petri apostolorum principis discipulus, Fesularum primus, Bergomi tertius episcopus, Fesulanos B Christi sacris imbuit; deinde Brixiæ aliisque locis disseminato Euangelio, et divine mirificeque gestis rebus, cum magnam multitudinem hominum ad fidem convertisset, Angeli admonitu Fesulas rediit; ubi pro Christi gloria, Domitiano Imperatore, martyrio coronatus est. *Ex Galesinio profluxerit, idem Sanctus in Martyrologium Romanum cum elogio magis contracto :* Fesulis in Tuscia, sancti Romuli episcopi et martyris, discipuli beati Petri apostoli, qui ab eodem missus ad prædicandum Euangelium, cum in multis Italiæ locis Christum annuntiasset, rediens Fæsulas, sub Domitiano principe martyrio coronatus est cum aliis sociis.

et ex illo Martyrologium Rom.

13 *Hæc omnia, etsi auctoritatem primorum Actorum, e quibus sumpta sunt, non augeant; probant tamen ab immemorabili tempore cultum publicum* S. Romulo *delatum fuisse. Quod et factum esse antiquissimis temporibus, docent ecclesiæ, olim sub invocatione ejus dedicatæ. Zenobius namque, secundus sui nominis, episcopus Fæsularum, in suo Præcepto apud Ughellum tomo 3 col. 276, ait, se anno 966* venisse in ecclesiam sancti C Romuli confessoris, ubi sanctissimum ejus corpus quiescit humatum; *quæ tunc* desolata et in ruinis posita erat. *Ex quo colligi potest, aliquot ante secula conditam fuisse. Superfuit tamen adhuc in eo loco, forte reparata ab ipso Zenobio, usque ad tempora Jacobi Bavari, ejusdem Sedis episcopi et annum Christi 1028, quando illam iste cum Sede episcopali (erat enim cathedralis) et corpore* S. Romuli *transtulit in civitatem, substituto in priori loco, monasterio S. Bartholomæi.*

Antiquus Romuli cultus et ecclesiæ,

quæ jam anno 966

14 *Operæ pretium fuerit, Præceptum Episcopi, quod Ughellus col. 288 totum descripsit, quatenus huc spectat, subjicere.* Anno ab Incarnatione Domini vigesimo octavo post mille.... Ego Jacobus, Fesulanæ ecclesiæ episcopus,.... tota intentione et studioso opere ad reparandum meæ ecclesiæ, quasi jam perditæ et desperatæ, honorem; animarum [saluti] intendi; siquidem, ut vera manifestum est ratione, foris a pravis conculcata hominibus, intus vero negligente squalore fœdata, clericorum ordine inculta manebat. Erat enim episcopatus longe a prædicto oppido, atque difficultate itineris, per devexi montis latus, raro a clericis frequentabatur. In hac siquidem ecclesia corpus beati Romuli martyris cum pluribus aliis martyribus et confessoribus quiescebat. Decrevi igitur mecum, atque prudentum consilio habito prius, juvante Domino, intus meam ecclesiam ordinavi, atque de loco, in quo sanctum corpus prædicti martyris fuerat, sedem episcopatus auferens, volentibus clericis et laicis, simul cum prædicti martyris sacro corpore intra urbem Fesulanam episcopatus cathedram locavi.

et 1028 minabantur ruinam.

AUCTORE C. J.

15 *Et hæc sufficiant, ad probandum Sancti nostri cultum, etiam antiquissimum : non item, ad probandum veritatem Actorum; in quibus cum multa sint certo conficta; alia sint incertissima, utpote post mille a martyrio annos primum compilata ; vix invenias in illis, quod prudenter credi possit verum esse, nisi forte pauca, quæ per traditionem ad posteros propagari facilius potuerunt iis in locis ubi peracta fuerant. Qualia sunt, quod Romulus cum aliquot sociis martyrio coronatus fuit Fæsulis; ibidemque ad radicem mon-* E *tis sepulturam obtinuit. An tam facile per traditionem sciri potuit post mille annos, quis Pontifex Romanus Romulum ordinaverit Episcopum ac miserit ad prædicandum Euangelium? Acta quidem id tribuunt S. Petro Apostolorum Principi : sed et tribuunt eidem alia, quæ certo falsa sunt. Ego, ut illud credam verum esse; non tamen credam auctoritate Actorum; quæ pariter asserunt, eumdem Romulum, e stupro natum, Angeli monitu in silva prope Romam expositum, ibi a lupa enutritum, et a S. Petro, Nerone imperante, in solenni venatione cum lupa nutrice (postquam cum illa egerat Romulus per trecentos dies) captum fuisse etc. Qui hæc credit ex Actis, credat quoque indidem licet, eumdem Romulum, nuper infantem trecentorum dierum, ab eodem Petro, adhuc existente Romæ, ordinatum fuisse episcopum pro ecclesia Fæsulana. Nemo unus habitationem Petri Apostoli Romæ ultra annos* XXV *extendit; ab initio autem imperii Neroniani, sub quo natus dicitur Romulus fuisse, non superfuit Petrus nisi annos* XIII. *Intra hos igitur annos* XIII *oporteret Romulum* F *et natum fuisse et episcopum ordinatum; si a Petro Apostolo ordinatus fuit.*

An Romulus a Petro ordinatus fuerit Episcopus.

16 *Episcopum tamen fuisse Romulum, quando missus fuit ad disseminandum verbum Dei omnino credibile est, a quocumque demum Pontifice Romano missus sit. An vero ordinatus fuerit episcopus pro determinata aliqua ecclesia, merito dubitari potest. Etenim et Volaterrani et Florentini et Pergo seu Bergomenses in Insubria, æque ac Fæsulani eumdem Romulum episcopum suum faciunt; non alia utique de causa, quam quod illis in civitatibus fidem prædicasse legitur. Et quomodo pro aliqua istarum ecclesiarum singulariter episcopus ordinari potuit Romulus, ubi nulla tunc ecclesia erat; quandoquidem ille cum suis, dicitur primus ad conversionem istarum gentium missus Roma fuisse et quidem a S. Petro Apostolo? Unde non videntur Fæsulani Romulum potiori jure suum primum episcopum facere, tanquam pro sua tantum ecclesia ordinatum, quam reliquæ civitates, quas dixi; nisi forte, quia ultimum Fæ-*

et quidem pro determinata aliqua ecclesia.

sulis

AUCTORE C. J.

sulis vixit, ibique per martyrium obiit. Sed hæc casui adscribenda sunt. Poterat Volaterris, Florentiæ, Bergomi; poterat alibi, quam Fæsulis, ultimum diem clausisse. Neque vero mors episcopi in loco certo obita, efficere potest, ut istius loci censeatur episcopus proprius ex sua ordinatione fuisse.

Actorum qualitas

17 *Quid nunc facto opus sit de primis et integris Actis, vix queo resolvere. Demne illa ut sunt, an per compendium? Dedecori Actis Sanctorum verti potest, si dem integra. Si non dem, veritas cognosci non poterit. Hujus autem causa, et Acta Sanctorum nostra illustramus; et veritas legentibus offendiculo esse non debet, etiam illis, quorum hic maxime interest. Demus igitur Acta illa, quæ hactenus impressa non fuerunt, ut quivis inde de auctoris ingenio et de compendiis aliorum, per se dijudicare possit : Sunt ab initio meræ fabulæ. Quis de sequentibus præsumat meliora? Ubi tot nomina, Romanis illo tempore ignota : tot miracula, eodem fere modo facta variis in locis : tot* B *orationes a Sancto ad Deum fusæ pro curatione infirmorum, quæ a contemporaneo scriptore vix sciri potuissent. Denique ubi narratur in fine prodigium de puteo, qui Christianis bonam aquam, gentibus vero sanguinem ministraverit, postquam ancilla quædam, inde hauriens, transeunti illac ad locum martyrii Romulo, et aquam petenti, negaverat ob metum satellitum.*

etiam ex judicio Florentinorum annalistæ.

18 *Scripsit illa de re mihi vir Religiosus, doctus et historiæ ecclesiasticæ Florentinæ collector, anno 1711, quod pauca antiquissimorum Actorum* S. Romuli *probaret.* Acta, *inquit,* plurima habemus, et quæ antiquiora, sunt in bibliotheca Laurentiana, quæ multis scatent mendis, illis similia, quæ in S. Justo Volaterrano optime correxistis. Hæc quoque ponunt Antoniam civitatem pro Volaterra; et similia, quæ exhibent, opus post millesimum exaratum : ab hoc autographo scriptores posteriores sua acceperunt, et similia de sancto Martyre posuerunt. Factum de aqua putei in vinum versa *(an ita in codice Ms. Laurentiano legatur? Nostri omnes habent, aquam putei conversam fuisse in sanguinem)* C *sed bibentibus gentilibus tantum, non Christianis,* parum securum reputo, licet puteus in cathedrali Fesulana hactenus inspiciatur; sed primis novem et decem seculis, antequam ecclesia illa ædificaretur ni monte, jacuit ignotus, nullo veteris venerationis aut signi monimento approbatus. *Igitur talis miraculi opinio, quæ nunc pro veritate habetur, primum profluxit ex ingenio illius, qui primus Acta finxit, post mille et amplius annos a martyrio Sancti.*

Quando scripta sit vita, et a quo.

20 *Idem Religiosus vir in eadem epistola sua notavit mihi sequentia :* Inveni in codice Ms. antiquo Senatoris Caroli Strozzæ, quod ex scriptoribus vitæ S. Romuli fuit Guido Canonicus Ecclesiæ S. Romuli de Florentia, qui vixit anno MC. Forsan ille fuit, qui scripsit primam Laurentianam. *Id admodum verisimile mihi quoque est, qui jam supra insinuavi, vitam primam et primariam sub illud tempus videri scriptam fuisse. Unum objici possit, quod qui anno 1100 scripsit, debuerit mentionem fecisse de translatione* S. Romuli, *seculo præcedendi ex antiqua ejus, ad radicem montis,* D *media fere via inter Florentiam et Fæsulas, ecclesia, celebriter facta ad novam intra muros Fæsularum. Æquum sane id fuisset. Prætermisit tamen illa scriptor. Rationes si quæris, conjecturas dabo. Affectat per omnia in scripto suo vetustatem. Nihil enim profert, quod non putaverit, vivente Romulo, factum esse; quæ post martyrium ejus facta sint, ne verbo quidem tangit. Deinde, minus honorificum putaverit futurum fuisse ecclesiæ suæ* S. Romuli *de Florentia, cujus erat Canonicus, si memoriæ prodidisset, corpus Sancti, quod propius semper requieverat, longius usque ad Fæsulas translatum fuisse cum detrimento suæ ecclesiæ de Florentia. Utut est, ipse scripsit, quod voluit, de antiquitate tantum. Inspiciamus ipsius scripta, prout scripta primitus fuerunt.*

§ II. De SS. Dulcissimo, Carissimo atque Crescentio seorsim.

Quinam fuerint

S. Romuli *magister, qui ipsum jussu S. Petri* E *Apostoli instruxerit ac baptizaverit Romæ, quique cum illo deinde Euangelii annuntiandi causa ab eodem Petro missus Sutrium, eoque, assumptis aliis* duobus viris religiosis Marchitiano atque Crescentio, *profectus, ac inde denuo, cum suis discipulis reversus sit Romam; vocatur in Actis* Justinus Presbyter. *Mox ibidem jubetur Romulus, a S. Petro jam ordinatus episcopus, iter ingredi Fæsulas cum prædictis Marchitiano et Crescentio, sed divertere ad civitatem Antoniam (quæ sunt Volaterræ) et cognoscere, qui se habeant Discipuli* Dulcissimus *et* Carisissimus, *eo jam prius ablegati. Ubi autem Volaterris præclara egerant, dicitur Romulus cum* sociis suis, *declinans a Fæsulis ob incolarum feritatem, perrexisse Brixiam atque inde Bergomum, ac demum Fæsulas venisse, ubi martyrium invenit. Dubitatio hinc oritur, quinam hoc in itinere Romulo a Volaterris ad usque Fæsulas, Socii fuerint, an Marchitianus et Crescentius tantum, quos Romæ acceperat: an etiam Dulcissimus et Carissimus, quos Volaterris invenerat, an alii. Nihil ego quidem hic velim decidere,* F *opinari tamen licebit, Romulum novellam Volaterris fidei plantationem noluisse relinquere sine cultoribus euangelicis, qui illam porro rigarent ac colerent, ne suffocaretur in herbis.*

S. Romuli Socii;

22 *De Justino Presbytero prædicto, S. Petri Apostoli socio, Romuli baptizatore, nihildum inveni antiquioris scripti, quam Acta Romuli, et hæc de morte, mortis loco ac tempore, cultuque ejus tacent. Socios Romuli, putant Fæsulani, apud se cum ipso per martyrium coronatos fuisse et consepultos. Volaterrani interim vendicant sibi corpora Sociorum ejus, nominatim sanctorum Dulcissimi, Carissimi atque Crescentii, tamquam apud se passorum. In Actis dicitur quidem Romulus* cum sociis *profectus fuisse Volaterris, Brixia, Bergomo usque Fæsulas: sed toto hoc itinere ac tempore nullum exprimitur Sociorum illorum nomen. Num. 13 tantum memoratur, Romulum, Fæsulas tandem ingressum, illic invenisse Marchitianum atque Crescentium, jam tum multa ab incolis ob prædicationem fidei passos. An etiam*

illi

A *illi cum Romulo ejusque sociis, quos Bergomo Fæsulas induxerat, martyrium subierint; an vero, præsente jam ibi pristino Magistro suo cum aliis sociis, ipsi alio operam et prædicationem suam contulerint, ex Actis intelligi non potest. Sed neque in translatione veteris* S. Romuli *ecclesiæ, ad radices montis sitæ, facta seculo* XI *ab episcopo Jacobo Bavaro ad novam intra civitatem Fæsulanam, mentio fit ullius Sancti illic quiescentis nominatim, præter solius* S. Romuli : *tantummodo dicitur (uti in Commentario nostro legere est)* in hac siquidem ecclesia veteri, corpus Beati Romuli martyris cum pluribus aliis martyribus et confessoribus quiescebat. *Unde igitur habeant posteri, Fæsulis nominatim passos et consepultos cum Romulo fuisse sanctos Dulcissimum, Carissimum, Marchitianum atque Crescentium, discere cupio.*

eorum corpora, 23 *Certiora videntur habere Volaterrana monumenta, quibus sibi vendicent corpora sanctorum Dulcissimi, Carissimi atque Crescentii, relata in authenticum instrumentum publicæ visitationis et* B *recognitionis Reliquiarum sanctarum suæ civitatis, institutæ anno 1647. Legitur ibi, quod cum anno 1491 antiqua ecclesia S. Justi Volaterris restauraretur, cæmentarii detexerunt puteum, Sanctorum corporibus plenum, cujus operculum cum tolleretur, tanta odorum fragrantia inde diffusa est per totam ecclesiam, ut omnes mirarentur. Inter alia Anonymorum corpora, illic inventa, fuerunt tria, quæ ex apposita inscriptione antiqua, in papyro exarata, præferebant nomina* Dulcissimi, Carissimi *atque* Crescentii : *et hæc D. Justus, tunc monasterii S. Justi Abbas, quam maxima reverentia et pompa in eadem ecclesia reposuit et in arca marmorea condidit una cum prædicta inscriptione antiqua, cui et suam addidit in memoriam posterorum, hoc tenore.*

ubinam condita. 24 Anno Domini MCCCCLXXXXI inter restaurandum hoc altare, invenimus puteum, plenum Reliquiarum, discooperiendo lapidem, revolutum mirum in modum; quo tanta fuit frequentia odoramentorum per totam ecclesiam, quod fabricatores et omnes, qui aderant in dicta ecclesia, summopere mirabantur. C Inter alios cognoverunt sanctissimum Dulcissimum, Carissimum atque Crescentium, discipulos beati Petri Apostoli, missos ante in civitatem Antoniam. *Satis simplex hæc inscriptio est : testatur tamen certo, utpote personarum religiosarum, quæ adfuerunt et viderunt et olfecerunt; inventionem corporum contigisse anno 1491, atque inventa fuisse trium nomina, per antiquam papyrum indicata, Dulcissimi, Carissmi et Crescentii : quidquid sit de discipulatu S. Petri, et appellatione civitatis Antonia, quæ videre aut per se cognoscere non potuerunt auctores Inscriptionis, secuti opinionem vulgi, quæ tunc erat, fundatam in Actis* S. Romuli.

Variæ trium corporum visitationes; 25 *Inventionem illam trium corporum subinde confirmarunt visitationes aliæ : quarum una facta est anno 1579 a Guidone Serguidio, episcopo Volaterrano, qui easdem reliquias cum iisdem inscriptionibus invenit, agnovit, et festiva cleri lustratione, eas ex arca magna marmorea eductas, in S. Jacobi altari sub campanis in eadem ecclesia, in capsa ex nuce fabrefacta, collocavit cum lamina e plumbo quadrata; hujus facti teste. Anno 1612 capsa illa nucea, ob præsentiam Magni Ducis Cosmi secundi ejusque familiæ, denuo aperta et inspecta fuit. Item anno 1627 sacra ossa inspecta, et novæ capsæ elegantiori inclusa (eo quod, vetere S. Justi ecclesia, ubi quiescebant, ruinam minitante, nova exædificari debuit) translata fuerunt ad tempus, in ecclesiam S. Marci; atque inde in novam et magnificam S. Justi reducta sunt. Denique in publica visitatione, quam dixi, anno 1647, die* VIII *Januarii denuo examinata sunt omnia et ampliori testimonio approbata.* AUCTORE C. J.

26 *Est qui Fæsulanis suffragari cupiens, nec audens inventionem prædictorum corporum Volaterris negare; confugit ad tempora Jacobi Bavari, episcopi Fæsulani, qui anno 1028 ecclesiam* S. Romuli *cathedralem e radicibus montis in civitatem transtulit una cum corpore* S. Romuli; *quasi is tunc temporis etiam effoderit corpora SS. Dulcissimi et Carissimi, eaque illic* donaverit Gottefrido, aut alteri, episcopo Volterrano, *atque adeo ab illo tempore prædicta Sanctorum corpora tantum fuisse Volaterris, passorum tamen Fæsulis. Equidem levis hæc* E *conjectura. Reponent Volaterrani, suos Sanctos in puteo cum aliis anonymis anno 1491 inventos, inscripta habuisse nomina non tantum Dulcissimi et Carissimi, sed etiam Crescentii; et hoc constare ex antiquissima inscriptione, ibidem simul inventa. Dicent, incertissimum esse, an aliquis episcopus suus, seu Gottefridus seu alius, in translatione* S. Romuli *Fæsulis adfuerit : præterquam quod episcoporum suorum series per illa tempora tam obscura sit, ut Ughellus nullum pro anno 1028 invenerit, tantum dicens,* Vidonem floruisse anno MXXVI, *et* Gaufridum vixisse anno MXXXIV, *ut in medio relinquat, præfueritne anno 1028 alteruter illorum, aut tertius aliquis, aut sedes vacaverit.* *quid dici possit de illis pro Fæsulanis*

27 *Reponent prætcrea Volaterrani, quod Jacobus Bavarus, quamvis supra, num. 14 generatim dicat, plura Martyrum et Confessorum corpora quiescere in antiqua* S. Romuli *ecclesia; dicat pariter, unius tantum* S. Romuli *corpus se transtulisse ad novam ecclesiam, nulla uspiam mentione facta Dulcissimi aut Carissimi, nedum Crescentii. Reponere etiam* F *possent, si dictorum Sanctorum corpora seculo* XI *Fæsulis dono Jacobi episcopi deportata fuissent Volaterras, quomodo illa sive Gaufridus sive alius episcopus, non statim publicæ venerationi exposuisset? Quomodo tanti thesauri memoria statim oblitterari, et oblitterata manere potuisset usque ad annum 1491, quo inventa tandem sunt corpora? Quomodo (quod incredibilius videri debet) eadem corpora penetrassent in puteum subterraneum, nulli notum usque ad finem seculi* XV, *quando inventus fortuito fuit, multis anonymorum quoque martyrum ossibus repletus?* *ac volaterranis,*

28 *Ego quidem opinabor, donec alius certiora docuerit, puteum illum temporibus gentilium imperatorum, fuisse receptaculum hominum promiscue pro Christo cæsorum; supra quem puteum, cessantibus per Constantinum Magnum persecutionibus, Christiani venerationis causæ superædificaverint ecclesiam, quæ lapsu temporis amplior et amplior facta, novis circum fundamentis effossis, retinuerit in medio sui sub terra puteum, qui* *ea sibi vendicantibus.*

paulatim

Auctore C. J.

paulatim etiam, superinjectis ædificii prioris ruderibus ac terra e novis fundamentis effossa, altius fuerit depressus. Donec tandem illic loci, ut poneretur novum altare, terra altius effodi debuit; sicque detectus fuit puteus, operculo suo adhuc clausus. Si quæras, cur tria tantum nomina Dulcissimi, Carissimi atque Crescentii suis corporibus adscripta fuerint, non aliorum; causa videri potest, quod illi non de promiscua martyrum turba fuerunt, sed Apostoli Volaterrannm, utpote qui primi Roma missi, Euangelium Christi illic annuntiaverunt, quod Acta S. Romuli *etiam dicunt; potuitque res illa, publice nota ac memoratu digna, facilius ad tempora Scriptoris Actorum propagata fuisse; quam singularia nomina illorum, qui illic a Romulo miraculose curati, conversi et baptizati fuerunt.*

De Martyrum officio,

29 *Dixi supra numero 7 in breviario imperialis ecclesiæ Bambergensis, anno 1575 impresso, celebrari pro die* XIX *Aprilis officium de sanctis Dulcissimo et Carissimo. Plura sciendi cupidus, consului* B *nuperrime illa de re per varias quæstiones R. P. Adamum Heidt, collegii nostri Bambergensis Rectorem, qui facta per se suosque sedula inquisitione apud DD. Canonicos, respondit* XXIII *Decembris 1718 hunc in modum. Esse hodiedum ossa dictorum Sanctorum in cathedrali ecclesia, bene multa, capsulæ arcuatæ ac deauratæ inclusa, cum hac inscriptione,* corpora Sanctorum Dulcissimi et Carissimi Martyrum et Discipulorum S. Petri Apostoli. *Officium de illis, ex quo ecclesia Bambergensis ab annis circiter 30, abrogato veteri suo breviario, assumpsit Romanum; non amplius dici : dictum tamen eatenus fuisse per annos forte ducentos, idque* XIX *Aprilis. Instrumentum de modo ac tempore, quibus Reliquiæ Bambergam allatæ fuerint, non inveniri : putari autem, allatas fuisse cum aliis Sanctorum Reliquiis a S. Henrico imperatore, ecclesiæ suæ fundatore.*

et reliquiis.

30 *Hæc opinio (quamvis reliqua dicta sint verissima) de adventu Reliquiarum a tempore S. Henrici, vera esse non potest. Vel enim allatæ fuerunt Fæsulis, vel Volaterris. Alterutro namque loco* C *passi ac sepulti fuerunt Sancti isti. Neutro autem loco expositæ fuerunt eorum Reliquiæ publico cultui tempore S. Henrici; latentes eatenus in antiquis sepulcris suis; nondum inde elevatæ. Fæsulanus Episcopus, Jacobus Bavarus, primum locavit corpus* S. Romuli *ex antiqua cathedrali sua, transtulitque in novam anno 1027 post obitum S. Henrici imperatoris; et nescitur, simul elevasse corpora SS. Dulcissimi et Carissimi; imo nec scitum fuit, an illa ibi vere quiescerent. Multo minus potest S. Henricus Reliquias illas transtulisse Volaterris : quippe quæ tunc adhuc latebant in antiquo puteo, unde non emerserunt ante annum 1491. Quid igitur? Esse Sanctorum istorum Reliquias, et ossa bene multa, in ecclesia Bambergensi, fuisseque ibi officio ecclesiastico cultas, negari non potest : transferri a S. Henrico non potuerunt : Fæsulis nulla certa memoria est, Sanctos ibi passos esse et quiescere : Volaterris constat, sacra corpora ibi fuisse inventa anno 1491 : Inde igitur debent sub illud tempus Reliquiæ Bambergenses allatæ fuisse, a quocumque demum id factum est.*

D

ACTA APOCRYPHA

Ex Codice Ms. monasterii Bodecensis, diœcesis Paderbornensis, collata cum aliis.

CAPUT I.

S. Romuli conceptio, educatio, captura, baptismus.

S. Romuli conceptio,

Erat in Romana civitate homo quidam, nomine Argoltus, habens filiam, quæ vocabatur Lucerna. Hæc cum processu temporis ad nubiles ætatis annos pervenisset, servus patris sui, vocabulo Cyros, venusti satis aspectus, vehementer urebatur in amore ejus, et tandem potitus votis, latenter oppressit eam : a quo cum illa se concepisse cognosceret, metuens valde parentes suos, quos hujus rei causa latebat, instante jam partus tempore, intentionem cordis sui cum intimis votis detinebat ad Dominum, qui solus est refugium miserorum : et hanc orationem cum E uberrimis lachrymis fudit ad ipsum : Deus cæli terræque creator, cujus nutu cuncta subsistunt, et in cujus nomine Pater meus baptizatus est, libera me de manibus ejus, ut per auxilium ineffabilis misericordiæ tuæ, mortem, quæ excessibus meis jure debetur, possim evadere. Cum hæc et ejusmodi orationum verba ad Dominum frequenter dirigeret : Ecce nocte quadam Angelus Domini per visum dixit ei : Lucerna, ne interficias infantem, quem habes in utero tuo, sed inquire obstetrices, quæ postquam pepereris, deportent eum extra civitatem, et ponentes juxta rubum in loco occulto, regrediantur ad urbem. Dominus enim meus Jesus Christus curam illius habebit, et te misericorditer, ut petisti, ab instanti periculo liberabit.

nativitas :

expositio in silva ;

2 Postquam igitur infantulus juxta Angeli sermonem, depositus est extra civitatem ab obstetricibus, continuo veniens lupa, projecit se super puerum; atque in modum nutricis studiosissime refovens eum, curam, quam Dominus matri suæ promiserat, egrediens exhibebat. Mira res : sed tamen tota fide credenda, Quid enim impossibile Deo? Qui et quondam F per corvum, Eliæ quotidianum victum destinavit; si et hunc famulum suum, per quem multas virtutes operaturus erat, educari per lupam voluit? Sed his prætermissis ad rei gestæ ordinem articulum flectamus. In illis diebus exeuntes ab urbe Roma venatores Imperatoris Neronis, invenerunt lupam et infantem cum ea, per devia silvarum circum errantem, et admiratione perculsi stabant, considerantes, quomodo lupa oves, aliasque bestias attraheret, et eidem infantulo, velut propriæ soboli, ministraret. Cumque regressi fuissent ad urbem, et nuntiassent inaudita hæc mirabilia Domino suo, ille vocans ad se Proconsulem; Mitte, ait, nuntios per totam urbem Roman, ut omnes congregentur venatores simul; quibus in unum eo provenientibus, ait Rex : Ite, et solerter inquirite lupam et infantem, et captos simul ad me adducite. At illi abeuntes venerunt ad silvam : et post diutinæ investigationis fatigationem, viderunt a longe stantem puerum in agro cum lupa. Circumdantibus autem undique illis, prosilivit lupa celeriter, sequente eam puero *a*; et sic manus insequentium *a*

eos

A eos, evaserunt. Duobus igitur diebus illos insequentes, comprehendere non poterant.

3 Tertia vero die reversi, Regi nuntiaverunt, quomodo eos viderint, et per duos dies capere non potuerint. Quo audito, misit Rex Præfectum suum ad Petrum Apostolum *b*, ut narraret ei mirabilia hæc. Sanctus itaque Petrus, hujusmodi rei sermonem audiens, gratias agit Deo et dixit : Domine Jesu Christe, qui dignatus fuisti ad littus maris me vocare ad te; mitte Angelum tuum ad me, qui mihi hujus rei veritatem patefaciat. Et ecce eadem nocte apparuit ei Angelus Domini, dicens ad eum : Surge Petre, et convoca omnes Christianos, qui in hac urbe commorantur, præcipiens eis, ut tollentes retia sua una tecum pergant ad silvam, lupam et puerum, de quibus audisti, capturi. Surgens autem Petrus fecit quod cælitus ei jussum fuerat. Cumque diu quæsissent in agris eos, nec invenire potuissent; dixit ad eos Petrus Apostolus. State foris silvam et diligenter speculamini, ne forte clam pertranseant. Ego opaca ferarum lustra, silvas pulsaturus intrabo. Et paululum procedens flexit genua, orans ad Dominum et dicens : Domine qui misisti Angelum tuum ad me, ut mihi injungeret hanc venationem, mitte puerum ad me, ut eum comprehendam : statimque apparuit ante eum lupa et infans.

Item alia S. Petri Apostoli b

eaque mirabilis.

B

4 Tunc dixit Apostolus ad puerum : Adjuro te per Dominum vivum, ut si de lupo procreatus es, fugias ab oculis meis : si autem de homine, venias ad me, ut manibus meis teneam te. Mox fugiente lupa, puer accedebat ad eum; quem ille in ulnas suscipiens, osculabatur eum : et egressus, clamabat ad comites suos, dicens : Venite ad me omnes et videte, quia Dominus curam habet de isto. Tendite ergo nunc retia vestra, ut capiamus et ipsam, quæ eum nutrivit : quam cum comprehendissent, ponebant juxta eam puerum, et ipsa lactabat eum, tamquam genitum a se. Quod Christiani videntes cum magna admiratione, glorificaverunt Dominum et Apostolum ejus Petrum : reversique sunt ad urbem, lupam et puerum secum ducentes. Petrus itaque misit utrosque in custodiam, oves dimittens ad eos, præcepitque custodibus, ut caute observarent, quid de ovibus facerent. Igitur cum essent simul, lupa solito more irruens super oves, carnem earum discerpsit, quam puer una cum matre sua crudam devorare cœpit. Hoc viso, custodes nunciaverunt hæc omnia Petro Apostolo, qui veniens, invenit lupam et infantem simul crudas carnes edentes; ingressusque cubiculum, præcepit, ut lupa extra muros educta, illæsa abire permitteretur; puerum vero beato Justino tradidit baptizandum, postquam egerat cum lupa trecentos dies.

Capitur infans 500 dierum

cum lupa nutrice sua,

C

5 Post hæc Justinus presbyter, ponens vas plenum aqua supra petram, sanctificavit eam, et dixit ad beatum Petrum Apostolum; quo nomine vocabitur? Cui hæsitanti de nominis appellatione, Justinus presbyter dixit; Confirmemus eum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; et vocetur nomen ejus Romulus. In hoc itaque convenientibus utrisque, baptizatus est puer Romulus a Justino presbytero. Petrus vero suscepit eum manibus suis a lavacro. Deinde commendatus cuidam nobili feminæ nutriendus, cum mansisset apud eam duobus annis, revocatus est ab Apostolo Petro. Erat autem puer pulcher aspectu, ore facundus et quantum puerilis ætas patiebatur, jam ●tum bonis operibus aptus. *At ubi productus est ante conspectum Petri Apostoli, accepit eum in brachia sua, dans ei osculum pacis, et dicens : Benedico et confirmo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut os tuum, Spiritu sapientiæ impletum, libere prædicare valeat Dominum nostrum Jesum Christum. Hac dicens accersivit ad se Justinum sacerdotem, et commendans puerum fidei suæ, rogavit, ut litteras et omnem disciplinam divinæ legis perdoceret eum *c*. *c*

et baptizatus,

Ex Mss. instruitur.

ANNOTATA.

a *Mira res. Infans, nondum anno natus, potuit salire, ut lupa veterana, atque ita evadere manus venatorum.*

b *An hæc credibilia cuiquam videri possint?*

c *Nihil attinet plura annotare ad præmissa, quæ cuivis legenti non possunt non videri mera fabula esse.*

CAPUT II.

E

Prædicat Sutrii, Volaterris, Brixia; et miracula ubique patrata.

Cumque per quinque annos scientiam litterarum vigili mente percepisset, et jam abundanter notitia Dei verbi imbutus, per populos Romanæ civitatis femina vitæ, novus tiro sereret *a*; nec non et languentes in Christi nomine curaret; nunciatum est hoc cuidam homini, qui vocabatur Charisius, qui habebat duos filios, quorum alter, Vicinior nomine, graviter a dæmonio vexabatur; alter Pensior dictus *b*, irremediabili languore cruciabatur. Condolens itaque Charisius infirmitati filiorum, venit ad Apostolum Petrum, et provolutus pedibus ejus, cum lacrymis dixit; Domine Pater, si per te sanitati redditi fuerint duo filii mei, quorum alter a dæmonio, alter gravi membrorum dolore cruciatur; statim ab idolorum cultura recedam; et Deo, cui tu servis, cum omni domo mea credere incipiam. Quod si tu pigritaris ipse venire mecum, mitte discipulum tuum Romulum, de quo audivi, quia et ipse virtutes operetur in nomine tui. Dixit ergo beatus Petrus ad Romulum, discipulum suum : Vade in nomine Domini; et imposita manu super infirmos, utrosque restitue pristinæ sanitati; ut tota domus illa convertatur ad Dominum Jesum Christum, qui est salvator et liberator eorum. Protinus obediens Magistri sui verbis Romulus, perrexit cum Charisio ad domum suam; et facta oratione, utrosque filios ejus liberavit ab imminente languore : quo viso, Charisius credidit Domino cum omni domo sua, et baptizatus est in eadem hora *c*.

Prædicat, a

b miracula patrat.

F

c

7 Nec multo post Petrus Apostolus videns gratiam Dei cooperari discipulo suo Romulo, misit eum cum Justino presbytero ad civitatem Sutrinam, ut docerent ibi verbum Dei. Qui consurgentes, assumpserunt sibi duos viros religiosos Marchitianum et Crescentium; et venientes ad civitatem quamdam, quæ vocatur Nepina, audierunt ibi pueros et puellas colloquentes de Justiniano episcopo, qui verbum vitæ quotidie prædicabat in eadem urbe, quos interrogans Justinus

Sutrium mittitur cum Justino,

Ex mss. presbyter, dixit : Quo nomine vocatur hæc civitas *d*? Et illis respondentibus, Nepina; adjecit, Quem Deum colitis? Alii, inquiunt illi, credunt in Jesum Christum; alii non. Tunc adeuntes servi Christi domum Justiniani *e* episcopi, manserunt apud eum nocte illa; et altera die pervenerunt ad civitatem Sutrinam : ubi cum ingressi fuissent domum cujusdam divitis, nomine Pergami, et prædicarent in ea verbum Dei, interrogavit eos Pergamus et dixit : De qua civitate egressi estis? Responderunt de urbe Roma missi sumus ad locum istum, ut annuntiemus vobis vitam æternam; quam si adipisci vultis, baptizetur prius unusquisque vestrum in nomine sanctæ Trinitatis. A hæc Pergamus; Est inquit, vita præter istam? Justinus dixit; si altera vita non esset, stultum videretur, si spontanea voluntate vellemus perdere istam : porro cum sit altera immortalis, ubi nullus dolor, nullus labor, nullum penitus invenitur fastidium; quare non amittamus istam miseram et caducam, quæ diversis casibus subjacet B et properemus ad illam, ubi perennis vita manet, ubi angelorum organa jugiter resonant, ubi de sola visione Conditoris, Sanctorum animæ in abundantia gratuitæ pietatis replentur? Audiens hæc Pergamus, projecit se ad pedes Justini presbyteri, dicens : Per Christum te conjuro, baptiza me, ut particeps fieri merear illius vitæ. Baptizavit igitur Justinus presbyter Pergamum, et cum eo promiscui sexus in domo sua homines quinquaginta.

qui baptizat ibi 50 personas,

8 Cum autem in eadem civitate commorarentur, venit ad Justinum presbyterum vidua quædam, nomine Caristia; et projecit se ad pedes ejus cum lacrymis dicens : Veni Domine, ad domum ancillæ tuæ et impone manum tuam filiæ meæ, quæ officio linguæ privata est jam longo tempore, et si restitueris eam sanitati, credam Deo tuo : atque de meis facultatibus, quidquid tibi placuerit, ordinabo. Hac voce supplicantis viduæ Justinus presbyter inclinatus, misit cum ea Romulum, monens, ut in nomine Christi restitueret ægrotanti puellæ usum loquendi. Qui statim ut ad domum illius C accessit, flectens genua sua, oravit ad Dominum et dixit : Domine Jesu Christe, qui per me Apostolum tuum Petrum ad agnitionem veritatis venire fecisti, aperi os hujus puellæ, ut in restauratione suæ salutis cognoscat te creatorem suum : magnificet nomen sanctum tuum in secula seculorum. Hæc eo dicente, continuo enodatum est vinculum, quo constrictum erat os puellæ : et incipiens plano sermone loqui, asserebat, quod verus esset Deus, quem prædicaret servus ejus Romulus et socii ipsius. Pagani vero, viso tanto miraculo, abrenuntiantes idolis, crediderunt in Dominum Jesum Christum, et baptizati sunt una cum Caristia et filia ejus.

et Romulus sanat mutam Caristiæ filiam.

Baptizatque multos.

9 Interea ducti zelo quidam de primoribus civitatis, accusaverunt servos Dei apud ducem regionis illius, qui erat subregulus Neronis Imperatoris : cujus animum exasperantes adversus illos diversis suggestionibus, ejecerunt eos tandem ex finibus ejus, interminantes, quod carnes eorum variis tormentis laniarent, si deinceps eos intra mœnia suæ urbis reperirent. Regredientes igitur ad urbem Romam Justinus et socii ejus, post- D quam commorati sunt in Sutrina civitate centum quadraginta diebus, retulerunt per ordinem Apostolo Petro omnia, quæ circa eos divina gratia ostenderat in prædicatione sua : qui cum audisset, quam multi recepissent fidem Domini nostri Jesu Christi, laudes et gratiarum actiones egit divinæ pietati, et post hæc dixit ad illos : Jam multum temporis est, quo duos ex discipulis meis Carissimum et Dulcissimum ad civitatem Antoniam *f* direxi, ut corda hominum, inibi habitantium, pabulo vitæ reficerent, eosque ad fidem Christi, quantum ipso largiente prævalerent, converterent; de quorum prædicatione, quoniam ex quo eos illuc destinavi, nihil certius cognovi; volo te, frater Romule, cum commilitonibus tuis Marchitiano et Crescentio dirigere Fesulam, ut et ipsi prædices Euangelium regni Dei : et in præfata civitate diligenter inquiras, quomodo se habeant fratres nostri.

Ejecti inde Romam redeunt,

et mittuntur Fæsulas.

10 Legationis hujus officium libenter suscipiens beatus Romulus, per impositionem manuum beati Petri Episcopus est consecratus; statimque cum duobus adjutoribus suis iter aggressus est : cum- E que pervenissent ad urbem, quæ dicitur Antonia, et appropinquarent portæ civitatis, obvium habuerunt juvenem quemdam, quem interrogantes, dixerunt : Dic nobis, o bone Juvenis, si prædicator nominis Christi aliquis verbum vitæ prædicaverit in partibus istis. Ad hæc ille, Venerunt, inquit, ad urbem hanc duo viri, ætate quidem floridi, sed sapientia magni; quorum prædicatione commoti cives nostri graviter virgis cæsos a civitate expulerunt. Audivimus autem, quam latebram foveant, in latere prope positi montis. Audiens hæc beatus Romulus celeriter cum sociis suis ad ostensum montem properabat : et inveniens ibi confessores Christi Carissimum et Dulcissimum, verbis pacificis salutavit : quibus inter oscula et mutuos amplexus denuntians causas itineris sui, reduxit eos secum ad civitatem; et ingressi sunt domum cujusdam hominis, qui vocabatur Victimus; apud quem cum morarentur aliquot diebus, filius illius in gravissimam incidit ægritudinem, F ita ut et mater et omnes affines ejus lugubres voces ineffabiliter emittentes, nocte et die plangerent super eum; quorum lamentationibus condolens beatus Romulus, dixit ad patrem illius. Si credideris, o Victime, in Dominum Jesum Christum, ipse potens est sanare filium tuum. Vix servus Domini verba compleverat, et ecce Victimus prostratus pedibus ejus, promisit se idolis abrenuntiaturum, si qualicumque modo sanum potuisset habere filium suum. Tunc orationem fudit ad Dominum beatus Romulus, dicens : Domine Jesu Christe, in cujus nomine magister meus Petrus plurimas virtutes operatur, jube sanari hominem istum, ut cognoscat te verum Dominum, liberatorem animarum et corporum. Hæc dicens, posuit manum super corpus infirmi, et illico surrexit acsi nihil umquam mali passus fuisset. Quo viso pater et mater cum magna devotione crediderunt Domino, et baptizati sunt eadem hora cum omni familia sua.

Divertit Romulus cum suis Volaterras,

ubi duos alios invenit socios :

sanat infirmum, totamque ejus familiam baptizat.

11 Cum igitur mansisset in eadem civitate multis

A *Prætergressus Fæsulas, Brixiæ et Bergomi prædicans, mortuos suscitat.* tis diebus sanctus Romulus, et ab idolorum cultura animas multorum per constantiam prædicationis et efficaciam virtutum revocasset, cognoscens, quod pagani, qui Fesulæ morabantur, tam sævis moribus essent, ut nullius prædicationibus assensum præberent, elegit magis ad alia loca prædicando transmigrare, quam semina verbi Dei super sentes incassum serere; arripiensque iter, venit cum sociis suis ad urbem Brixianam, in qua filium cujusdam viduæ suscitavit, atque multos ad Dominum convertens, a faucibus antiqui hostis eripuit. Post hæc veniens Perganum, moratus est ibi annum et dimidium, ubi cum duos mortuos suscitasset B. Romulus, et multas alias virtutes fecisset; multi crediderunt in Dominum.

ANNOTATA.

a *Nempe, puer octo annorum, uti ex computatione supradicta colligitur. Nondum compleverat annum unum, quando captus fuit; mox a nobili femina per biennium enutritus, atque exin-* B *de, jam triennis puer, a Justino presbytero per quinquennium litteris, etiam sacris, imbutus; Romanos fidem Christianam docuit et miraculis clare cœpit.*

b *An hæc duo filiorum nomina speciem habent nominum, apud Romanos tunc temporis usitatorum?*

c *Præfestina hæc batizatio videri potest tot hominum gentilium absque prævia instructione rerum credendarum.*

d *Otiosa interrogatio. An non noverat Justinus, presbyter Romanus, nomen et situm civitatis, ad quam missus fuerat, vix dimidii diei itinere Roma distantis?*

e Justinianus *episcopus Nepesinus apud Ughellum nullus est. Primo loco ponitur* S. Romanus, *tamquam a S. Petro Apostolo ordinatus episcopus ac Nepetem missus; ubi martyrio coronatus fuisse dicitur, ac hodiedum ut civitatis patronus colitur.*

f Antonia, *vox recentior, pro Volaterrana civi-* C *tate; post seculum decimum adinventa.*

CAPUT VII.

Angeli monitu tendit Fæsulas, inde ejicitur, fustibus cæsus: denuo egressus, mittitur in carcerem et martyrium subit cum sociis suis.

Inde Angelo jubente ac ducente, tendit Fæsulas; Deinde cum deliberaret apud se, velle ibi ad agonem certaminis accedere, et cum palma martyrii ad Dominum transire; et non ultra jam ad alia loca, prædicando transmigrare; ecce Angelus Domini in somnis eum vehementer increpavit, præceptumque Magistri, licet invitum, perficere coegit. In ipso autem noctis medio; a somnio exsurgens, vocavit suos socios, illisque visionem et angeli increpationem retulit; nec moram ibi facientes, ductore Angelo, Fesularum venerunt ad urbem: cumque civitati appropinquarent, beatus Romulus prostratus in orationem, dixit: Deus, creator cæli et terræ, mitte cognitionem nominis tui hominibus civitatis istius, ut relicto infidelitatis errore, convertantur ad Dominum nostrum Jesum Christum. Respondentes autem socii ejus, dixerunt, Amen. *Ex mss.*

13 Stabat autem super muros civitatis puella, quæ audita oratione Romuli, accurrit ad patrem suum, dicens; Ante portam civitatis accedere audivi homines orantes in cælum, quorum sermonem ignoro; scio tamen quia digni sunt intromitti in civitatem. Mitte ergo et induc eos in domum tuam. Tunc beatus Romulus ac socii ejus, ingressi civitatem, pervenerunt ad domum Adriani, qui erat pater prædictæ puellæ, et cum honore recepti sunt ab eo. Dixit autem puella, filia Adriani, istum hominem vidi ante portas civitatis orantem, et dicit ei pater puellæ, quod nomen est tibi? Respondit; Romulus. Unde, ait, venis? De Roma venio, inquit, cum sociis meis, volentes vobis viam veritatis ostendere: ut idolorum culturam relinquatis et creatorem vestrum Dominum nostrum Jesum Christum, qui a Judæis cruxifixus est, colatis et adoretis. Dicit ei Adrianus: Venerunt ad a nos etiam duo juvenes ub urbe Roma, nomen Christi prædicantes, E quorum alter Marchitianus et alter Crescentius dicitur; quos nostri cives comprehendentes, gravissimis suppliciis affectos, ab urbe expulerunt. Ego vero suscepi eos in domum meam, et curam eorum habui. Marchitianus autem et Crescentius, hoc audientes, gaudebant quidem de adventu Sanctorum, sed verecundati sunt prodere suas passiones, quas sine fructu aliorum sustinuerant. Peracta igitur susceptione et agnitione mutua, consolabatur eos beatus Romulus et confortabat in Christo. *Recipitur in domo cujusdam Adriani; atque invenit socios suos secum Roma profectos.* *a*

14 His ita gestis, videns Adrianus devotionem et fidem Sanctorum, dixit ad Romulum: Quæ est virtus Dei tui? Respondit Romulus, virtus Dei mei talis est, qua, invocato ejus nomine, mortuos suscitamus, leprosos mundamus, dæmonia ejicimus, et alias virtutes plurimas per Christum operamur. In quem si credere volueris, talium signorum potentiam consequeris, et æternæ vitæ gaudia habere poteris. Tunc Adrianus, auditis sermonibus beati Romuli, dixit: Vere cognosco, quod Christus per os tuum loquatur. Nec mora, Adrianus F idola deserens, ac beati Romuli pedibus advolutus, rogabat, ut baptizari mereretur. Sanctus ergo Romulus instructum fide, baptizavit eum cum uxore et filiis, omnique domo sua. Multi etiam alii ipsa die per prædicationem ejus crediderunt in Dominum Jesum Christum. *Adrianum vero cum sua familia baptizat,*

15 Erat quidam juvenis in eadem civitate, qui vocabatur Celsus, et a dæmonio vexabatur. Audiens hoc sanctus Romulus, venit ad domum ejus, et invenit patrem et matrem, omnes vicinos ac notos ejus, flentes super eum; vidensque illum acerrime vexari, dixit parentibus ejus; Quid fletis? Si credideritis in Dominum Jesum Christum, fletus vester in gaudium convertetur. Accedentes itaque Pater et mater juvenis, prostraverunt se ad pedes beati Romuli, orantes cum lachrymis, ut filium suum ab immundo spiritu liberaret. Omnes etiam qui aderant, constanter asserebant, se in Christum credituros, si orationibus ejus cernerent puerum a dæmonio liberatum. Et conversus beatus Romulus ad socios suos, Marchitianum vi- *uti et puerum Celsum, dæmonio liberatum, cum sua familia hominum 90.*

delicet

Ex Mss.

delicet et Crescentium, Carissimum atque Dulcissimum, dixit : Oremus fratres ad Dominum Jesum, ut creaturam suam, quam voluit suæ imagini esse consimilem, ab immundo spiritu dignetur liberare; ut astantes, viso hoc miraculo, credant in eum et baptizentur; quos et faciat supernæ civitatis esse concives. Cumque ab oratione surgerent beatus Romulus posuit manum suam super caput pueri, dicens : in nomine Domini Jesu Christi præcipio tibi dæmon, ut exeas ab homine isto : statimque ululatum diræ vocis emittens, reliquit puerum. Omnes vero, qui aderant, Dei laudantes potentiam, crediderunt Domino Jesu Christoquem prædicabat beatus Romulus. Ipsa autem die baptizatus est puer, qui dæmonio fuerat liberatus, et pater ac mater ejus, aliique promiscui sexus numero quasi nonaginta.

Expellitur civitate, fustibus cæsus.

16 Tunc beatus Romulus cœpit ordinare clericos, per totam civitatem illam, qui et eos, qui crediderunt, in fide confortarent, et incredulos ad viam veritatis reducere solicite curarent. Audiens B interea Repertianus, qui erat comes Fesulanæ civitatis, quod Romulus cum sociis suis, idolorum culturam destruerent, et novam quamdam sectam partibus illis induxissent : missis apparitoribus, præcepit eos adduci ad se. Cumque adducti fuissent, dixit Comes ad beatum Romulum : Audivimus, te contra leges nostras agere ; et ideo volumus ut aut diis jam in præsentia nostri libamina offeras, aut de hac urbe cum sociis tuis quantocius recedas : Ad hoc sanctus Romulus respondit : Neque diis tuis libamina offeram, neque oves, quas mihi Dominus meus hic dedit, derelinquam. Comes itaque super hoc sermone commotus, jussit latera Sanctorum vehementer fustibus tundi; et ita cæsos a mœnibus civitatis expelli. Quod cum factum fuisset, beatus Romulus hanc orationem fudit ad Dominum pro inimicis suis : Domine Jesu Christe, qui misisti ad me Angelum tuum, ut reduceret me ad urbem istam, inclina corda habitatorum ejus ad te, et remitte eis injuriam, quam servis intulerunt tuis.

ac denuo intrans.

C 17 Hac oratione completa, cum jam sol tenderet ad occasum, latenter ingressus est urbem cum sociis suis, et in domibus fidelium latitans, semina vitæ cordibus audientium infundebat. Erat autem in eadem civitate femina quædam, nomine Vienna; quæ veniens occulte ad beatum Romulum, dixit ad eum; Rogo, Domine ut venias ad domum ancillæ tuæ, et restituas sanitati filium meum, jam per multos dies gravi detentum infirmitate. Hac supplicantis voce motus sanctus Romulus, venit ad domum Viennæ, et aspiciens languentem puerum, nomine suo vocavit eum et dixit : Nimior, in nomine Domini surge, et sta super pedes tuos. Nec mora, surrexit puer et una cum matre sua baptizatus est. Plures etiam audito hoc miraculo crediderunt Domino, et baptizati sunt in domo Viennæ cum omni familia ipsius.

mittitur in carcerem cum suis.

18 Ut autem nunciatum est Repertiano comiti, quod Romulus cum sociis suis reversus esset in urbem, ira repletus, jussit eos, a carnificibus comprehensos, fortiter alligari et in ima carceris custodia detrudi : cumque detrusi fuissent beati D milites Christi, circa mediam noctem juvenis quidam, veniens ad eos niveo amictus indumento, Ego sum, inquit, Jesus Christus, pro cujus nomine hæc patimini : confortamini et nolite timere, non enim vos deseram; sed ad cælestia regna per martyrium venire faciam. His dictis, disparuit, qui loquebatur : et statim soluta sunt omnia vincula, quibus constricti fuerant milites Christi. Completis post hæc tribus diebus, dixit militibus suis comes Repertianus : Eamus ad carcerem et inimicos deorum nostrorum, jam pœnarum atrocitatibus consumptos, extra civitatem projici faciamus. Cum igitur appropinquassent carceri et audivissent voces psallentium ibidem; iratus [est] Comes vehementer adversus custodes, qui eos custodiebant; putans quod et ipsi credidissent in Dominum illorum, et ideo solvissent vincula de manibus damnatorum. Sed hujus rei certitudine ab ipsis custodibus audita ; ducantur, inquit Comes, rebelles isti foras muros civitatis; et si sacrificare diis nostris contempserint, tam E diu carnes eorum suppliciis afficiantur, quousque de hac vita miserabiliter migrare cogantur.

vincula divinitus solvuntur.

Puteus, ob negatum Romulo potum,

19 Ministris itaque jussa complentibus, cum traherentur athletæ Christi per plateas civitatis et gravissime fustibus cæderentur; beatus Romulus vidit puellam quamdam de puteo aquam haurientem; et petiit sibi potum ab ea ministrari : porro puella, metu carnificum exterrita, aquam, quam vir Domini quærebat, renuebat dare. Unde factum est, ut puteus ille in sanguinem verteretur, ita videlicet, quod paganis haurientibus inde fieret sanguis; Christianis vero, fons dulcissimi saporis. Postquam ergo producti sancti Martyres extra civitatem, et nullis persuasionibus revocari potuerunt ab intentione cordis sui, capitalem sententiam simul omnes susceperunt; et ad cælestia regna cum martyrii trophæo feliciter pervenerunt, quorum corpora Christiani colligentes, sepelierunt ad radicem montis ejusdem urbis pridie Nonas Julii, regnante Rege regum omnium, Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in secula seculorum. Amen. F

vertitur paganis bibentibus in sanguinem, non item Christianis.

ANNOTATA.

a *Quomodo Marchitianus atque Crescentius pervenerunt Fæsulas ante Romulum, qui illos sibi Romæ adlegerat laborum socios, secumque duxerat Volaterras? An igitur illos etiam secum perduxit Brixiam et Bergomum? Non putam. Acta num. 11 tantum dicunt, quod Romulus a Volaterris* arripiens iter, venit cum sociis suis ad urbem Brixianam : *et num. 12, existens Bergomi, vocavit* socios suos *atque ivit Fæsulas ductore Angelo. Rursum num. 13, interrogatus Fæsulis ab hospite suo, unde veniret; respondit,* de Roma venio cum sociis meis *ad prædicandum vobis Christum. Tum hospes ait;* Venerunt ad nos etiam duo juvenes ab urbe Roma, nomen Christi prædicantes, quorum alter Marchitianus et alter Crescentius dicitur, quos nostri cives comprehendentes, gravissimis suppliciis affectos, ab urbe expulerunt.

Ego

A Ego vero suscepi eos in domum meam et curam eorum habui. *Hinc colligas, Romulum Volaterris discedentem, duxisse quidem socios suos Brixiam, Bergomum et Fæsulas, non tamen duxisse Marchitianum et Crescentium : quandoquidem hi ante illum ejusque socios, jam Fæsulas pervenerant verberaque fuerant passi. Relicti ergo fuerint a* D *Romulo Volaterris ad novellam illic Christianitatem porro excolendam; aut alio missi ad prædicandum : certe prius venerunt Fæsulas quam Romulus.*

DE S. TRANQUILLINO MARTYRE

ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

I. B. S.

Cultus ex Martyrologiis, reliquiæ, Acta.

An. CCLXXXVI.

Ex Actis S. Sebastiani acceptus,

*Quod de sancta Zoe dictum est die præcedenti, et hoc et sequenti die repetendum; nempe. diversos Martyres in Actis S. Sebastiani commemoratos, et antiquioribus fastis præteritos, ab auctore Romani parvi in varios dies, prout ipsi maxime convenire visum est, verosimillime distributos esse. Et de aliis qui*B*dem major dubitatio esse possit, verosne eorum natales assecutus sit; ast* S. Tranquillini *passionis dies tam clare circumscriptus est, per* octavas Apostolorum, *ut pro hac saltem parte controversia moveri prorsus nequeat. In Hieronymianis seu majoribus seu minoribus, seu puris seu interpolatis, aut in Rabano, nulla ejus memoria. Is qui sub nomine Flori a Majoribus nostris editus est, Sancto elogium concinnavit, ea phrasi et stylo, ut satis conjicias, eum nec Adoni nec Usuardo præluxisse, quemadmodum monui in Usuardina editione, atque ex infra dicendis manifeste perspicies. Ita scribit :* Romæ, passio S. Tranquillini, patris Marci et Marcelliani, qui doctrinis B. Sebastiani Christianissimus effectus, dum ad Confessionem S. Pauli accessisset, perpessus insidias, tentus et a populo lapidatus, mortuus est, corpusque ejus Tiberino gurgiti mancipatum. Scriptum in gestis B. Sebastiani. *Wandelbertus de ipso ita cecinit :*

Tranquilline simul duplici splendore coruscas,
Sanctorum genitor, Sanctos comitate peremptos.

C

a Rom. parvo ejusque progenie celebratur.

2 *Romani parvi annuntiatio est :* Et Tranquillini Martyris : *cui hæc adjunxit Ado :* Romæ, natalis S. Tranquillini, patris Martyrum Marci et Marcelliani, qui ad prædicationem beati Sebastiani, credens in D. Jesum Christum, die Octavarum Apostolorum, dum ad beati Pauli Confessionem oraret, tentus a paganis ac lapidatus, martyrium consummavit : *quæ Usuardus contraxit in hunc modum :* Romæ, natalis S. Tranquillini Martyris, qui dum ad beati Pauli Confessionem oraret, tentus a paganis ac lapidatus, martyrium consummavit. *Notkerus vacat hactenus. Usuardi auctaria non enumero. In Romano additum est,* a beato Polycarpo presbytero baptizatum, *quod ex S. Sebastiani Actis etiam notaverat Galesinius, ac præterea* a S. Caio Papa presbyterum ordinatum esse, *idque tradunt laudata Acta num. 68. Videsis annotata Baronii, quibus* Confessionis *notionem erudite explicat. Mitto reliquos omnes Martyrologos recentiores, apud quos nec plura, nec selectiora invenies; quam quæ hic ex Actis S. Sebastiani excerpta sunt, et fusius infra deducentur. Non placet Ghinii epocha, ad marginem adjecta, quasi martyrio coronatus fuerit* S. Tranquillinus *anno* CCXCV, *cui certo præferendus est annus supra in sancta Zoe definitus, nempe* CCLXXXVI.

Sacrum corpus Romæ depositum est,

3 *Non incidisset mihi, scrupulosius inquirere in locum, ubi sacrum sancti Martyris corpus depositum sit et hoc die celebrius colatur, non magis quam de laudata sancta Zoe, cum sacras utriusque exuvias Romæ certo deposita existima-* E *rem, ut diserte testatur Abbas Carolus Bartholomæus Piazza, in suo sacro Romæ Christianæ Hemerologio ad* V *et* VI *Julii. De priore certe nihil occurrith actenus, quo dubitem. Atde* S. Tranquillino *scrupulum ingessit scheda aliqua manuscripta, Viterbio olim missa, continens seriem Sanctorum ibidem quiescentium, inter quæ reperio* Corpus S. Tranquillini Martyris : *et paulo post sub hoc titulo;* Festa particularia Sanctarum, de quibus fit officium Viterbii, propter sacras reliquias ibidem asservatas : *ordine autem suo,* mense Julii die VI, Tranquillini Martyris, duplex ; *utrum vere* S. Tranquillini *Martyris Romani ac sanctorum Marcelliani et Marci patris, an alterius synonymi, e cryptis seu catacumbis eruti, postmodum tali nomine donati, equidem non habeo unde satis dijudicem.*

non translatum Viterbium,

4 *Potior sane videtur conditio Romæ possidentis, præsertim cum laudatus Piazza disertissime asserat,* festum *S. Tranquillini* celebrari *hoc die* ad sanctorum Cosmæ et Damiani in foro Romano (*hodie* Campo vaccino) ubi sacrum *Sancti* corpus quiescit. *Magis etiam urget Pancirolus in Absconditis Romæ thesauris, dum pag. 96, non minus* F *expresse tradit, corpus* S.Tranquillini *ac filiorum Marci et Marcelliani in prædicto sanctorum Cosmæ et Damiani templo, non solum quiescere et honorari, sed repertum fuisse anno 1582 : Viterbiensibus incumbit authentice docere, a quo, qua occasione et quo tempore ad se translatum fuerit pretiosum depositum, siquidem persuasum habeant, esse ipsum verum et proprium corpus ejus* sancti Tranquillini, *de quo hic nobis sermo est. Nonnullas ejusdem Sancti partes aut reliquias, in aliis templis, opinor Romanis, venerationi expositas testatur præfatus Pancirolus : pro remotioribus locis unum reperio, multarum reliquiarum collectorem Masinium, in sua Bononia perlustrata, ad hunc diem tomo 1, pag. 373 scribentem, aliquas Sancti nostri asservari in templo S. Mariæ Servorum, in platea majori. An et quæ aliis locis colantur, exploratum non habeo.*

5 *Exstat hic præterea duernio excusus in quarto, hunc præferens titulum :* Honor Sancto-

rum

Auctore I. B. S. nec Vilnam in Lithuania,

rum reliquiis, publice deductis susceptusque; Vilnæ habitus anno MDCXXXI, pridie Non. Julii, *quo describitur sumptuosa et prope incredibilis pompa, in translatione, seu Vilnam Lithuaniæ metropolim inductione unius supra quadraginta sacrorum corporum aliarumque plurimarum notabilium reliquiarum, de quibus ita sub finem loquitur opusculi scriptor :* Porro sanctorum Martyrium corpora, ante viginti annos privatim in hanc urbem, e liberalitate primum Clementis VIII et Pauli V PP. Maximorum, deinde Serenissimæ Margaritæ Austriacæ, Hispaniarum Reginæ illata, et peculiari Dei instinctu, nil minus, quam id cogitantibus Societatis Jesu Ptribus, intra privatos parietes asservata, hoc primum anno elata in lucem et conspectum hominum.... quo P. Nicolaus Lancicius huic provinciæ Præpositus accessit, cujus opera, illa per Serenissimæ Reginæ legatum donata, pro regni Poloniæ et M. D. Lithuaniæ provinciis fuere, non prius publicis excepta honoribus, quam gravissimo illustrissimi Episcopi Vilnensis decreto, post rite considerata publica, omni exceptione majora diplomata ac testimonia, fuissent declarata, tamquam B verorum Martyrum et Sanctorum reliquiæ, publico dignæ cultu, et non juratis tantum testificationibus virorum gravissimorum, sed divinis etiam miraculis, in Acta publica relatis, confirmatæ.

quamvis utrobique synonymi colantur

6 *Sequitur :* Ipsorum vero SS. corporum et sacrorum lipsanorum, solenni hac pompa in urbem Vilnensem importatorum, et in designatis ecclesiis depositorum, hæc sunt nomina.... *Ea inter* in ecclesia parochiali sancti Joannis ejusque sacellis ad academiam Societatis Jesu, pro sacra Confraternitate SS. Corporis Christi, *notatur* Corpus S. Tranquillini Martyris. *Ast existimare equidem non ausim, Patres nostros Vilnenses sibi umquam in animum induxisse, apud se collocatum fuisse sacrum corpus illius* S. Tranquillini, *de quo hoc die agimus; satis enim indicat tota relatio, et præsertim pars ejus ultima, a nobis recitata, eorum corporum pleraque ex iis esse, quæ e Romanis cœmeteriis accepta, per orbem Christianum dispersa sunt, variis nominibus appellata, quæ eorum virtutibus* C *aptata novimus, indice in hunc finem excuso; quale certe est illud* Tranquillini, *sanctis Martyribus omnibus convenientissimum. Plura istiusmodi sacra corpora in templo nostro Domus professæ Antverpiensis honorantur, quorum unum, sub* S. Victoris *nomine, in luctuosissimo et æternum deplorando elegantissimæ juxta ac pretiosissimæ ecclesiæ marmoreæ incendio* XVIII *Julii anno 1718 periisse dolendum est.*

ex iisdem Actis S. Sebastiani

7 *Ad Sancti nostri gesta quod attinet, non aliunde securius decerpi possunt, quam ex non semel laudatis S. Sebastiani Actis, unde die præcedenti ea desumpsimus, quæ de sancta Zoe paucis relata sunt. Ibi cap. 2 graphice describitur periculosum certamen, quo sanctorum Marcelliani et Marci constantia acerrime oppugnata est. Habes num. 6 matris blanditias; proxime sequenti* S. Tranquillini *patris, tum adhuc ethnici,* infirmi et gravis senio *tenerrimas querelas, quæ vel heroicam fortitudinem frangerent. S. Sebastiani longa oratio et insignia miracula nutantes confirmarunt, eosque omnes, qui ad labefactandos SS. Martyres accesserant, ad Christi fidem ipse convertit, ut* D *videsis cap. 9; tum sequenti, omnium præparationem ad baptismum, quem suscipiunt cap.* 11, *num. 35 :* Cumque clamaret Claudius, credere se, et desiderare fieri Christianum, jussit S. Polycarpus, ut darent singuli nomina sua : Primus itaque dedit nomen suum Tranquillinus, pater Marcelliani et Marci. Post hunc sex amici eorum, *etc. Tum. num. 36 :* Igitur omnes isti LXVIII a S. Polycarpo presbytero baptizati, et a S. Sebastiano suscepti sunt. *Primi* de fonte sani elevati *filii Claudii, alter hydropicus, alter vulneribus plenus,* ut nec signum in eis alicujus morbi præteriti remansisset.

præmittitur Sancti baptismus

8 Post hos autem infantulos Tranquillinus, pater SS. Marcelliani et Marci, qui ita podagrico et chiragrico fuerat dolore constrictus, ut sicut supra dictum est, vix in manibus portaretur. Hunc dum exuerent indumentis, et ille intolerabili se diceret dolore torqueri, interrogat eum Polycarpus presbyter, dicens : Tranquilline, si ex toto corde credis, unigenitum filium Dei Dominum Jesum Christum tibi salutem posse conferre, et omnibus E peccatis tuis indulgentiam condonare, proprio ore edicito. Tranquillinus respondit : Ego indulgentiam solam peccatis meis dari et desidero et credo. Ceterum etsi post baptismatis sanctificationem in doloribus fuero, non potero de fide Christi ulterius dubitare. Probavi enim et ex toto corde credens, in mea mente consensi, quod filius Dei sit Dominus Jesus Christus, qui potest et animabus et corporibus salutem tribuere, et a morte æterna ad vitam perpetuam revocare. Hæc cum dixisset voce magna, omnes Sancti præ gaudio lacrymas effundebant et rogabant Dominum, ut fidei ejus fructus ostenderetur. Sanctus igitur Polycarpus confessor et presbyter, mox ut eum chrismatis linivit unguento, interrogavit eum iterum, si crederet in Patrem et Filium et Spiritum sanctum; statim ut respondit, Credo; resolutæ sunt manus ejus, quæ erant nodosæ, et genua simul et plantæ pedum ejus ita sunt incolumes redditæ, ut acsi puerulus renovatis pedibus suis in fontem descenderet, clamans et dicens : Tu es Deus unus et verus, quem miser iste mundus ignorat.

et cetera inter se connectuntur.

F

9 *Ad rei seriem intelligendam, meminisse oportet, capite 2, num. 4 præmissum esse, sanctos Marcellianum et Marcum,* non solum genere clarissimos viros, sed et facultatibus dilatatos, quorum erat pater Tranquillinus nomine, et mater Marcia vocabatur; qui illos sequebantur cum uxoribus eorum et filiis; nimio enim in suis nepotibus ducebantur affectu. Unde factum est, ut ab Agrestio Chromatio, urbis Romæ præfecto, triginta dierum inducias impetrarent, in quorum spatio ageretur cum eis, quatenus ad thurificandum idolis consentirent. *Harum induciarum tempore ea peracta sunt, quæ totis undecim capitibus narrantur, de S. Sebastiani prædicatione, SS. Marcelliani et Marci confirmatione, aliorumque conversione et baptismo, quæque non magis ad hodiernum Sanctum nostrum, quam ad reliquos spectant. Demum capite 12, ad ea, quæ S. Tranquillino sunt propria, descenditur, cujus Acta tribus ferme capitibus, mox transcribendis continentur; quibus subjungendum erit martyrium*

ex

A *ex cap. 20, num 75. Omnium explicationes et annotationes, ut et singulares circumstantiæ de Castulo, palatii Cæsarei zelario, Confessoribus hospitium et necessaria suppeditante, aliaque ex laudatis S. Sebastiani Actis repetenda sunt.*

Ex Actis S. Sebastiani
Capp. XII, XII et XIV.

Diebus igitur acceptæ dilationis expletis, Agrestius Chromatius urbis Romæ Præfectus ad se Tranquillinum patrem Marcelliani et Marci venire jubet. Quem cum de suorum perquireret arbitrio filiorum, Tranquillinus respondit : Ad referendas beneficiis vestris gratias nullus mihi horis sufficit sermo. Nisi enim currentes sententias vestri fræna moderaminis tenuissent, et ego filios amisissem, et me patrem filii non haberent. Congratulantur mihi omnes, tenet paternus affectus, et pungit caritatis stimulus; etiam vestra credo, quod mihi congaudeat
B celsitudo, quando moriturus vita collata, et anxiis lætitia reddita, sollicitis securitas restituta.

aperit, se Christianum esse factum;

2 Tunc Præfectus, æstimans filios ejus suas velle idolis inclinare cervices, ait : Venienti ergo die debita numinibus a filiis tuis thura reddantur : per quæ et tu filiis perseveres incolumis, et tibi filii condonentur. Audiens hæc Tranquillinus dixit : Illustrissime virorum, examinis vestri libram si velitis erga me et filios meos æqua lance pensare, agnoscere poteritis hoc Christianum vocabulum magnæ esse virtutis. Præfectus dixit : Insanis Tranquilline. Tranquillinus respondit : Insaniam passus sum, et animæ et corporis, sed statim ut credidi Christo, et animæ meæ recepi et corporis sanitatem.

nec errare Christianos sed gentiles,

3 Præfectus dixit : Ego, ut video, ad hoc inducias sceleratis filiis tuis dedisse cognoscor, ut non solum tu illos ab errore non tolleres, sed illi te suis erroribus irretirent. Tranquillinus dixit : Per gloriam vestram, nomen ipsum erroris discutite, et videte, quæ opera erroris nomine nuncupentur. Præfectus dixit : Tu dic, quæ opera erroris nomen
C accipiant. Tranquillinus dixit : Primus error est viam vitæ relinquere, et per viam mortis gratanter incedere. Præfectus dixit : Et quæ est via mortis? Tranquillinus dixit : Non tibi videtur via mortis esse, mortuis hominibus deitatis nomen imponere, et figuras eorum per ligna et lapides adorare?

quorum deos, non esse deos ostendit.

4 Præfectus dixit : Ergo non sunt dii quos colimus? Tranquillinus dixit : In tantum non sunt dii, ut legatur in codicibus publicis, et quam male sint nati, et quam iniquos et crudeles et sceleratos parentes habuerint; et quam inique et dolose et fraudulenter vixerint; et quam miserabiliter mortui sint. Numquid antequam Saturnus Cretensibus imperaret, et filiorum suorum carnes comederet, Deus in cælis non erat, aut Creta insula habebat Regem, et cæli Deum non habebant? Valde errat, qui putat Jovem, filium ejus, imperare fulminibus, homuncionem, in quo malitia et libido regnabat. Quem non persecutus est, qui patri non pepercit? Aut quam sordem non exercuit, qui suam germanam accepit uxorem? In foro, in plateis, in domibus, atque in omni loco quotidie legimus, quia sordididissima Juno, quod et soror et conjunx fuerit, gloriatur : et rapti Ganymedis honor turpissimus atque incestissimus, ab ipsis, a quibus Jovis colitur, non negatur. Non ergo erras, vir sublimissime, qui tales collis, quales Romanæ jubent leges pro sui facti qualitate damnari, et relicto Deo omnipotente, qui in cælis regnat, lapidi dicis, Deus meus es, et ligno dicis, Adjuva me? *Ex MSS.*

Christianos esse causam cladium imperii.

5 Præfectus dixit : Ex quo cœpistis blasphemare deos, et cultura eorum recedere, ex eo diversis cladibus Romanus orbis opprimitur. Tranquillinus respendit. Non est verum. Nam si recenseas decadas stylo Livii digestas, illic invenies Jovi thura ponentes, una die viginti tria millia Romani exercitus Juvenes cecidisse. Sed et illud non es immemor, quod Senonenses Galli etiam Capitolium occupaverunt, et omnem Romanam manum suis ludibriis subjugarunt. Diversas fames, et inenarrabiles pestes, diversas captivitates, diversas effusiones sanguinis Romanus orbis passus E
est, antequam unum colerent homines Deum. Nunc vero ex quo invisibilis et verus Deus cœpit a credentibus coli, aucta pace exultat Romanum imperium. Sed quod pejus est, Deus, qui hoc præstat, non cognoscitur; sed creaturæ ejus adscribitur, quidquid a Creatore præstatur.

Solem non esse Deum.

6 Præfectus dixit : Si ille colendus est, qui humanis commodis aliquid præstat, nullus nisi sol habebitur deus, qui aspectu suo terræ viscera vegetat; ut semina suscepta parturiat, et genuinæ sobolis grana in culmo restituat, atque universis salutis nostræ utilitatibus, et lumen et restaurationem pariter tribuat et vigorem. Tranquillinus respondit : Et in hoc error est infinitus. Nam si hodie per servum suum quispiam clientibus suis tribuat, quod rogatur, infinita stultitia est, si neglectus ille, qui præstitit, servus, per quem præstiterit, honoretur. Et ut aliquam hujus dicti comparationem exhibeam; numquid cum naves Romanis alimenta deferunt, navibus potius quam Regibus gratiæ referuntur? Si ergo non navigantibus, sed imperantibus, homines, quod annonantur, adscribunt, quanto magis soli Deo agendæ F
sunt gratiæ, cujus nutu et hæc omnibus usibus nostris elementa deserviunt, et sol ipse quotidie terra marique pariter et clauditur in fine diei, et in diei iterum renovatione aperitur?

Christi divinitatem defendit;

7 Præfectus dixit : Si ergo unus et invisibilis est, quem colitis; Christum, quem Judæi crucifixerunt, non colitis. Tranquillinus dixit : Recte hæc inquireres, si credere destinares. Incredulis enim omne, quod nolunt, vanum videtur. Semel enim in præceps voluntas mortalium declinans, omne quod vituperat vituperari desiderat; et vult, ut laudetur ab omnibus, omne quod laudat. Sed sapiens pro merito suo cuicumque rei, aut vituperationem suam impendere nititur aut laudem. Præfectus dixit : Ego te de Christo vestro interrogo. Si enim a vobis hoc colitur, quod istis oculis non videtur, Christum non colitis, qui et visus est, et auditus, et interrogatus, et omnia quæ humanæ fragilitati competunt, in ejus leguntur passione completa.

S Tranquillinus

Ex mss. quæ juncta humanæ naturæ,

8 Tranquillinus dixit : Audi similitudinem et intellige veritatem : verbi gratia, si hodie annulum tuum, habentem gemmam pretiosam videas in cloaca, aut in sterquilinio volutantem, et ad hunc eruendum mittas servos tuos; illi autem nec illum potuerint liberare, sed et seipsos in aliquo, dum illum conantur eripere, polluerint; postea vero tu ipse, deponens has sericas, quas indutus es, vestes, induas te servilem tunicam et descendens in cloacam, mittas manus tuas in stercoribus, et annulum aureum simul tuis manibus repræsentes et gemmam, præ gaudio omnes amicos tuos invitas ad epulas et lætaris super annulum et gemmam, quod sint de nimiis squalloribus liberata. Præfectus dixit : Hanc propositionem ad cujus similitudinem attulisti? Tranquillinus respondit : Ut ostenderem tibi unum invisibilem Deum nos colere.

ut corpus nostrum ceu aureum annulum,

9 Præfectus dixit : Et quod est aurum? Aut quæ est gemma, quæ in sterquilinio volutabatur? Tranquillinus respondit : Aurum, corpus humanum est, gemma vero anima est, quæ in ipso corpore inclusa est. B Corpus vero et anima unum hominem faciunt, quomodo aurum et gemma unum annulum facere comprobantur. Sed quantumvis pretiosus tibi sit annulus, longe satis homo pretiosior est centuplum et carus Christo. Tu misisti servos tuos, ut annulum de sordibus eriperent, et nulla ratione eum eruere potuerunt. Misit et Prophetas suos Deus de cælo, loquens ad eos, ut humanum genus a sordibus hujus mundi eriperet : et nulla ratione omnino hoc facere vel instantia potuerunt. Tu deposuisti aureas vestes, et servili indumento indutus, descendisti in cloacam, et manus tuas misisti in sordibus, ut annulum de sordibus liberares.

et animam velut gemmam perditam quæreret,

10 Exuit et se majestas divinitatis suæ splendore, non tamen superna relinquens; et induit se servili nostri corporis indumento, et huc in cloacam hujus mundi, cælo descendens, misit manus suas in sordibus passionum nostrarum; et passionem, quæ meritis nostris debebatur, in semetipso suscipiens, gloriæ nos suorum reddidit digitorum. Nam qui per incredulitatem volutabamur in squalloribus mundi, per fidem abluti a sordibus, divinis C sumus manibus, ut ille tuus annulus, restituti. Numquid servi tui, qui te negaverunt Dominum suum, dum te in habitu servili respicerent, non potuerunt ut rebelles occidi? Ita et qui negant Christum Dominum suum pro hoc quod semetipsum a majestate exinanivit, et formam servi suscepit, nullatenus poterunt æterni ignis pœnas evadere. Ideo denique nobis, qui in eum credimus, æterni fontis unda subvenit, ut æternus ignis ab æterno fonte vincatur, et infidelitas et fidelitate superetur.

Fidem profitetur et acceptam sanitatem;

11 Præfectus dixit : Ut video, non ut filios tuos ab hac intentione tolleres, poposcisse probaris inducias, sed ut has aniles fabulas ad nostra tribunalia meditatus afferres. Tranquillinus dixit : Non meditantur discipuli Christi, quid in conspectu Judicum prosequantur. Sic enim præmonuit, dicens : Quando potestatibus hujus mundi vos causa mei nominis tradent, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis divinitus in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Dei, qui loquitur in vobis. Non ergo meditando ego, sed credendo inveni D creatorem meum, et qui eram podagrico et chiragrico dolore contractus et quassatus, statim, ut Christo credidi, acsi parvulus omnium membrorum meorum recepi sanitatem. Constat ergo apud animum meum, ipsum me creasse, qui me renovare dignatus est, et sicut dedit restaurationem corpori, ita quoque animæ post istam vitam dare promisit, si tamen non dubius nec timidus hominum terroribus frangar; sed in ejus nominis confessione perdurans fidem integram, quam me Deus fecit invenire, conservem.

minas tyrannorum contemnit.

12 Præfectus dixit : Ignoras Tranquilline, quanta invictissimorum Principum erga Christianos ira desæviat, et ideo quasi securus, quod tibi videtur, sine timore prosequeris. Tranquillinus dixit : Stultus timor est, quo plus timetur humana indignatio, quam Divina. Numquid si in medio canum latrantium venerimus, et vano furore nos cœperint suis morsibus attrectare, possunt nobis de anima tollere hoc, quod nos homines sumus rationabiles, cum sint illi canes, et irrationabiles et insani? E Ita qui nobis recte credentibus irascuntur, sævire quidem possunt, et inferre iniqua supplicia; numquam tamen de corde nostro hoc auferre poterunt, quod Dominum Jesum Christum et creatorem esse credimus, et redemptorem nostrum ac restauratorem esse gaudemus. Tunc Præfectus jussit eum recipi a commentariis, dicens; Proxima te audiam sessione.

Ad Chromatium iterum vocatus, adducit S. Polycarpum.

13 Post hæc mittit et adduci eum ad se præcepit per noctem occulte, et offerens ei infinitum pondus auri, dicebat : Ostende mihi medicamentum, ex quo recuperasti salutem. Cui Tranquillinus ait : Scias grandem iram et furorem Dei passuros esse, qui gratiam ejus vel venumdandam existimant vel emendam. Unde si vis a podagrico dolore liberari, crede Christum filium Dei, et liberaberis, et sicut hodie me vides, ita salvus eris. Nempe vix manibus deferebar, et undecim annos per omnes juncturas nervorum in corpore meo, dolorum nodis astrictus, vix ori meo panis alienis manibus tradebatur. Illico, ut Christum verum Deum esse credidi, salutis meæ gaudia recepi. et sum incolumis, quia verum Deum Salvatorem F meum agnovi. Tunc Præfectus dimisit eum, dicens : Adduc ad me, qui te Christianum fecit, ut, si mihi promiserit sanitatem, possim et ego fieri Christianus. Statim autem Tranquillinus veniens ad S. Polycarpum presbyterum, narravit ei omnia, quæ gesta vel dicta sunt, et ducens eum intra domum occulte, Præfecti eum aspectibus præsentavit.

Martyrio afficitur.

14 *Huc usque posita a* S. Tranquillino *principia conversionis Chromatii, quam a S. Polycarpo perfectam legere quilibet potest in toties dictis S. Sebastiani Actis cap. 14, 15, 16 et 17. Tum vero quæ in Christianorum gratiam ab eodem S. Chromatio gesta sunt cap. 18, quæ a SS. Sebastiano et Tiburtio cap. 19. Demum 20 capite incipiunt Sanctorum cædes a S. Zoe, ut die præcedenti abunde ostensum est.* Igitur celebrato martyrio ejus, venit in somnis B. Sebastiano, et narravit ei, qualiter martyrium Domini suscepisset. Quod cum narrasset S. Sebastianus, proripuit S. Tranquillinus, dicens : Feminæ

A minæ nos ad coronam præcedunt, ut quid vivimus? Ipse quoque descendens Apostolorum natalitii octavo die, ad B. Pauli Confessionem accessit : nihilominus et ipse perpessus insidias, tentus est, et D a populo lapidatus, mortuus est, et corpus ejus Tiberino gurgiti mancipatum est.

DE S. ARTOTE MARTYRE
ALEXANDRIÆ

Ex Hieronymianis. J. B. S.

VI JULII. Mutilos et ab aliis manuscriptis varios non nihil *codices suos fatetur hoc die Florentinius, recte infra subjungens, in aliis etiam codicibus nævos reperiri.* Cum autem, *ipso rursus teste,* in assignandis Martyrum locis accuratius sit vetustissimum, *nempe Epternacense, ex ipso desumimus primum Martyrem* S. Artotem, *non tamen sine aliqua formidine, ne idem ipsus sit, qui die præcedenti sub* Arpotis *nomine consignatus est, et Alexandriæ adscriptus. Nomen aliter efferunt codices Lucenses, dum scri-* B *bunt :* In Alexandria, Arithonis, *socios ei adjungentes, quos* Syriæ *melius tribuit jam dictum Epternacense, ut infra paulo clarius patebit. Blumianum deformius nomen attulit* Arithon; *neque rectius Hieronymiana minora, inter quæ Augustanum legit* Arioti, *Labbeanum* Artoli, *Barberianum* Arthoti, *in quibus sociis quoque, modo uni* Zotico, *modo pluribus conjungitur, cum tamen multo verosimilius sit, etiam ex Florentinii sententia, solum ipsum* S. Artotem *ad Alexandriam pertinere, ceteros vero ad Syriam, ut in sequenti classe examinandum erit.* E

DE SS. MARTYRIBUS SYRIS

ZOTICO, PALLADIO, SEVERO, ZETO, PHILIPPO ET ARATORE

Ex Hieronymianis. J. B. S.

VI JULII. L*audatus codex Epternacensis post primam annuntiationem, de qua jam diximus,* In Alexandria, Artotis, *immediate subnectit :* Et in Syria, Zotici, Palladii, et Severi, Zeti, Philippi, Oratoris. *Postremi nominis litteram primam mutare ausus sum ex consensu Rhinoviensis, Richenoviensis et Reginæ Sueciæ, codd. Hieronymianorum parvorum, in quibus contractior quidem textus est, sed idem prorsus nomen :* In Syria Aratoris. *Sicui magis placeat* Oratoris; *sic legatur, per me licet : modo ne classis illa Alexandriæ collocetur, vel cum interpolatis Lucensibus, vel cum Corbeiensi, in quo ita habetur :* In Alexandria, Artoti, Zeti, Pallati, Philippi, Severi, Juliani. *Hic* Julianus *in nullis aliis codicibus notus est, non magis quam* Orator, *ac proinde a nobis merito exclusus. Non aliter manipulum istum sex Martyrum commode ordinari posse existimavi, cum in aliis apographis, et præcedat et sequatur confusio, ut in Nevedunensibus mox dicemus.*

DE SS. MARTYRIBUS NEVEDUNENSIBUS

C
ZOTICO, AMANDO, ARTETE
F

Ex Hieronymianis. I. B. S.

VI JULII. I*n his tribus paulo major difficultas, cum Syriæ tribuantur in nonnullis majoribus et minoribus apographis; in vetustissimo autem* Zotici *nomen hic plane præteritum sit. Sic enim legit :* Neveduno, Amanti, Artetis. *Verum cum alibi* Zoticus *constantissime reperiatur, putavi, aliis duobus annumerari ipsum posse. Sic habent Lucensia :* In Syria Neveduno, Zotici, Amandi, Sichetis, *male, opinor, pro* Artetis. *Corbeiense :* In Syrica Neveduno, Zotici, Amandi, Artetis. *Fallor, ni pateat satis, in his codicibus nomina ista* Syria *et* Syrica, *ex priori annuntiatione huc male transposita : frustra enim in Syria* Nevedunum *quæsieris, ut ante me etiam observavit Florentinius. Ubinam vero proprie reponendum sit* Nevedunum *istud, equidem hactenus non definio. Videant harum rerum curiosi dissertationem nostri Janningi tomo VI Junii a pag. 17, ubi de eo oppido accurate disputat,* Nevedunum, *quod* IV *et* VI *Junii nominatur, sub ista propria efformatione Galliæ vindicans, ex vetusto Martyrologio S. Savini de Levitania, a Saussayo edito, quod Sanctos dumtaxat Gallos complectitur.*

2 *At enim cum prædictum istud Martyrologium de hodiernis Nevedunensibus Martyribus nec verbo meminerit, nihil vetat, ad Danubium* Nevedunum *nostrum quærere, de quo vide ibi plura diligentissime discussa. Ceterum, quod supra dicebam,* Zoticum *aliquem Neveduno etiam hoc die tribuendum, tametsi et* Zoticus *alius Nevedunensis* IV, *et* Amandus *seu* Amantius VI *ejusdem mensis inveniantur, præter apographa Corbeiense et Lucense, docebunt etiam Rhinoviense, Richenoviense et Reginæ Sueciæ, in quibus* Zoticus *Neveduno diserte adscribitur. Quamvis de cetero lubens fatear, et confusionem Sanctorum et repetitiones in codici-*

Auctore J. B. S.

bus istis raras non esse. Quod autem apud Grevenum Martyres isti in Syria *collocentur, id ex codice aliquo, simili Barberiano, qui in Bedæ editione excusus quoque est, profluxisse non dubitamus. Ex recentioribus Martyrologiis nihil hisce accedere potest aut decedere.* D

DE SS. ISAURO, FELICE, PEREGRINO, ERMIA ET SOCIIS MM.

J. P.

Sylloge Historica.

Seculo IV.

Cultus sacer.

Horum *Sanctorum Martyrum occurrit memoria in Menæo Chiffletii, et sic annuntiatur :* Ἰσαύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Isauri et sociorum ejus. *Similiter eorum natalis inscribitur Monologio Basiliano :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Ἰσαύρου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Certamen sancti Martyris Isauri, et sociorum ejus. *Subnectitur sequens elogium.* Isaurus, dispensator mysteriorum Christi, et socii ejus, in civitate Atheniensi nati sunt, imperante Numeriano. Postquam discessissent a sua patria, ad civitatem Apolloniadem profecti sunt; et, Angelo Dei id ipsis revelante, ingressi sunt speluncam, in quâ habitabant Felix et Peregrinus, et Ermias, qui et ipsi Christiani erant. Hi sanctum Isaurum conspicati, adeo sunt gavisi, ut facultates suas darent pauperibus, sequerentur ipsum, et sub ipsius instituerentnr disciplina. At propinqui eorum, conati illos traducere ad propria, sed irrito tentamine, accusarunt eos Præsidi civitatis; qui comprehendit illos, et capite truncavit. Isaurus vero Christi diaconus, et socii ejus, vincti ad filium ipsius dimissi sunt, ut torquerentur; et in ignem projecti, sed absque læsione egressi, plures induxerunt, ut in Christum crederent. Cumque hanc ob causam commovissent Præsidem, capite minuti sunt. B

Tempus martyrii.

2 *Ex nota temporis, per imperium Numeriani superius apposita, facile statuet lector, quo circiter tempore juxta hanc supputationem Martyres nostri claruerint; cum regnare cœperit Numerianus anno 283, eique anno proxime sequenti occiso, successerit Diocletianus. Puta itaque illos interemptos seculo quarto aliquantulum adulto. In Menæo Mazariniano socii conjunguntur quatuor sancto Martyri, nimirum* Basilius, Philæmon, Ermæus, *et* Peregrinus *cum elogio. Satis habeo binos ibidem appositos versiculos coronidis loco subjungere.* C

Τμηθεὶς Ἰσαύρος σὺν συνάθλων πεντάδι
Ἰσαύρας νοητῆς καρδίαν τέμνει μέσον.

Cum quinque sociis scissus Isaurus caput,
Ratione Isauræ præditæ cor dividit.

Isaura *urbs est in* Isauria; *quæ et* Claudiopolis *dicta est, teste Ammiano apud Baudrand. Per* Isauram intellectualem *seu* ratione præditam, *ego hic puto metaphorice intelligendum Martyrum quinque agmen, cujus* cor *seu* medium *dividit* Isaurus, *medius utique inter quatuor Martyres, seu duos utrimque, capite truncatos. Ita ego quidem allusionem superiorem in* Isauro *et* Isaura *intelligendam autumo. Sed ne minutiis hujusmodi inhærentes, extra oleas vagemur.* E

ac Socii.

3 *Die* VII *hujus habentur in Menæis Bibliothecæ Ambrosianæ nomina Martyrum nostrorum inscripta, additis insuper duobus aliis,* Basilio *et* Innocentio, *una cum elogio; in quo illud occurrit singulare, quod, postquam* Isaurus cum sociis, Apollonio, Præsidis filio, traditi essent, et ab eodem, igne et aqua probati, et præter opinionem ab hisce servati, multos ad Christi fidem traduxerint; inter quos erant Rufus et Rufinus, germani fratres, civitatis Apolloniadis spectatissimi. Tandem sententia mulctati, capite truncantur. *Ms. Synaxarium P. Sirmondi refert, SS. Martyres die etiam septima hujus, adjunctis quoque* Basilio et Innocentio, *et omissa* Ermia, *in hæc verba :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Ἰσαύρου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Βασιλείου, Ἰννοκεντίου, Φίληκος καὶ Περεγρίνου. Passio sancti Martyris Isauri et sociorum ejus, Basilii, Innocentii, Felicis et Peregrini, *Patet igitur ex dictis, non eumdem ubique diem cultui, non eosdem martyrii socios assignari.* F

DE SANCTA DOMINICA VIRG. MART.

TROPÆÆ IN CALABRIA

C. J.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Obscura memoria S. Dominicæ apud antiquos; recenter clarior facta apud Tropæenses. Cultus et officium ecclesiasticum.

VI Julii.

Tropææ laus

T*ropæa, civitas episcopalis ac maritima in Calabria Ulteriore, olim celebrior, quam modo, multis laudatur ab antiquitate, a conditore, a situ, ubertate et salubritate; a virtute bellica, virisque domi ac militiæ claris, purpura quoque Cardinalitia fulgentibus : ab his, inquam, laudatur Tropæa in Præfatione prolixa ad vitam* S. Dominicæ *virginis et martyris et loci Patronæ, ab Antonio Barone, Societatis Jesu Presbytero, anno 1690 Neapoli Italice editam.*

De Dominica quid Martyrologia.

2 *De Sancta illa, cujus historiam scriptor iste ultra modum, fortassis amore patriæ, videtur extulisse; nihil invenias apud Martyrologos antiquos. Primus, quod sciam, ejus meminit Franciscus Maurolycus, Abbas Messanensis, in suo Martyrologio, anno 1568 Venetiis edito, his verbis die* VI *Julii :* In Campania sub Diocletiano, sanctæ Dominicæ virginis et martyris, quæ idolis fractis, igne

bestiisque

A bestiisque superatis, decollata, migravit ad Dominum; cujus corpus Tropææ quiescit in Calabria. *Petrus Galesinius, Maurolyco contemporaneus, in suo Romanæ Ecclesiæ usui accommodato Martyrologio, impresso Venetiis 1578, eadem habet paulo verbosius; faleturque in Notationibus, se sua habere ex Maurolico, at copiosius explicasse,* prout e priscis tabulis accepit. *Ex illis porro eadem Sancta translata est cum simili elogio in Martyrologium Romanum. Hæc igitur tria elogia cum ejusdem tenoris sint,* ex priscis, *quod ait Galesinius,* tabulis *accepta fuerint.*

quid Ughellus,

3 *Alii deinde alia recentius et liberius adjecerunt. Ughellus sic scribit tomo IX Italiæ sacræ in Episcopis Tropæensibus :* Sanctam Dominicam virginem et martyrem, tutelarem Divam Tropæenses adorant, quæ sub Diocletiano imperatore cum fregisset idola, ad bestias damnata; sed ab illis nil læsa, demum capite obtruncato, migravit ad Dominum. Natalis ejus agitur VI Julii : cujus corpus asservari aiunt in cathedrali, Deiparæ virgini Assumptæ dedicata. B *Hactenus convenienter Martyrologio : quæ vero subdit paulo post, ex hodierna Tropæensium opinione acceperit; quod* porro S. Dominica in hæc diœcesi nata, sub Diocletiani persecutione martyrii palmam accepit in Campania. Ejus corpus, ad natale solum ab Angelis translatum, summa veneratione colitur. In ejus honorem pii fideles ecclesiam condiderunt, ac cœnobium excitarunt.

quid Gregorius de Laude habeant.

4 *Ejusdem cum Ughello ætatis scriptor, Gregorius de Laude, alias de Lauro, Abbas Sagittariensis, in gestis beati Joannis Joachim Abbatis, anno 1660 Neapoli vulgatis, pag. 310 agens de quadam antiqua ecclesia* S. Dominicæ, *quam opinatur imperante Diocletiano exstructam fuisse; ita pergit :* Siquidem S. Dominica, circa annum CCLX ex Dorotheo et Arsenia, in quodam pago Tropæensi sata, et in fide catholica optime inutrita; proinde cum sanctis genitoribus in Campaniam ad Diocletianum traducta; a quo, postquam illa simplici sputo perfregisset idola; ad meretrices ad ignem, ad bestias et ad rotam damnata, et numquam in aliquo læsa, et tandem capite obtruncata C (cujus corpus, ad natale solum ab Angelis translatum, summa veneratione recolitur) tale suæ sanctitatis præbuerat experimentum, et fidelium pectoribus devotionem ingesserat, ut etiam Christicolæ illi (qui, ut ejusdem Diocletiani tyrannidem evaderent, ad latifugia se receperant) ecclesias erexerint ac ejus nomini dicaverint circa annum Domini CCCI, eodem tyranno imperante : ut illius memoria excitati, securi pervenirent, consummato agone, ad supernæ civitatis gaudia. *Hæc a me citata præcipue sint, ut cognoscatur, qualem ideam scriptor ille habuerit de gestis et martyrio* S. Dominicæ, *qua de agimus.*

Ecclesia S. Dominicæ satis antiqua.

5 *Interea quod meminit de ecclesia* S. Dominicæ, *quam ait* antiquissimam *fuisse; facile concedam; non item, quod extructa fuerit anno Christi 302 ac nomini ejusdem* S. Dominicæ *dedicata, Diocletiano adhuc imperante. Anno 1200 sub exitum vitæ B. Joannis Joachim abbatis institutorisque Congregationis Florensis, adhuc stabat ecclesia* S. Dominicæ *cum adjuncto monasterio monachorum Benedictinorum in loco Fluminis Frigidi, diœcesis Tropæensis, ubi paulo post ædificatum fuit monasterium B. Mariæ Fontis Laureati, Ordinis Florensis; atque ita titulus* S. Dominicæ *oblitteratus fuit. Hæc solidiora sunt, constantque ex litteris fundationis, per Simonem Mamistran, Dominum Fluminis Frigidi factæ, signatis anno 1201; approbatis per Richardum episcopum Tropæensem anno 1202, et confirmatis per Innocentium PP. III an. 1203. Litteræ istæ legi possunt apud ipsum Gregorium de Laude a pag. 311, et apud Ughellum tom. IX, a col. 633. Potest igitur ista* S. Dominicæ *ecclesia seculis tribus quatuorve prius constructa fuisse (si tamen tam diu) ac merito antiquissima dici : tametsi ad tempora Diocletiani ejus origo non attollatur.*

AUCTORE C. J.

Recentiorum de ipsius gestis sensa

6 *Similia, atque duo citati Auctores, de* Dominica *memorant alii, recentissimi omnes, non tamen eadem sententia : et plura quam ceteri, memorat Antonius Baro in sua* Dominicæ *vita, oratoria potius verbositate, quam historica narratione æstimanda. Hic ad calcem operis collegit elenchum Scriptorum, quorum opera ipse usus est. Illi autem* E *omnes intra hæc novissima duo secula vixerunt; ut nihil inde de veritate rerum, mille quadringentis ante annis a singulari persona gestarum, illorum auctoritate prudenter concludi possit. Primo tamen loco proponit in suo elencho, citatque vitam S. Dominicæ,* quæ conservatur, *inquit,* in bibliotheca ecclesiæ Salvatoris Græcorum, civitatis Messanensis, atque extracta est ex eorum Menologiis et Officiis ecclesiasticis. *Talem (quæ aliquatenus antiqua foret) optabam videre vitam aliquam. Sed videor mihi nosse, inde expectandam non esse. Nam, quam Baro hic vocat vitam* S. Dominicæ, *ipse impressit in suo opere, Græcolatinam : nec est aliud quam* Ἀκολουθία, *a Græcis in divinis Officiis intermisceri solita, per modum hymnorum et sequentiarum, ut vocant Latini; e quibus vix quidquam deduci historice potest ad cognoscenda vere gesta, utpote quæ versantur fere in meris laudibus, ex ingenio hymnographi deprompits, ad honorem Sancti, cujus Officium canitur.*

et auctoritas.

7 *Secundo loco citat* Lectiones, approbatas Romæ a sacra Rituum Congregatione, anno 1670 *pro eccle-* F *sia Tropæensi; ratus inde omnimodam veritatem acquirere res historicas, prout in Lectionibus, quæ ad usum singularis ecclesiæ petuntur approbandæ, narrantur. Sacra Congregatio in istiusmodi non solet spondere pro veritate historiæ, sibi oblatæ, sed potissimum dijudicare, an nihil in illis sit, quod a communi fidelium sensu abhorreat, aut sacris canonibus, in breviario Romano præscriptis, adversetur. Tertio loco citat* Lectiones de S. Dominica magis antiquas, extractas ex breviario Gallicano. *Fateor, lectiones illas magis antiquas esse, quam sint, quæ anno 1670 a Congregatione Rituum fuerunt approbatæ : vix tamen majorem, quam trium seculorum ætatem habent. Sed non capio, quale breviarium illud Gallicanum sit, quod ecclesiæ Tropæensi in Calabria, longissime a Galliis remotæ, subministraverit lectiones de sua* S. Dominica *proprias, antequam ipsa tales haberet. Atque hæc sunt subsidia, quibus Antonius Baro putat, suam* S. Dominicæ, *sub imperatore Diocletiano passæ, historiam sufficienter probari.*

8 *Ego*

AUCTORE C. J.

Scripta, quæ sint antiquiora, apud Latinos,

8 *Ego antiquiora desidero. Quæ dum quæro apud Martyrologos nostros Latinos, nullum invenio ante seculum* XVI, *uti jam insinuavi, qui vel nomen habeat hujus* S. Dominicæ, *ne quidem Pulsanensis Martyrologii collector, qui in regno Neapolitano scripsit seculo, uti videtur,* XIV *aut* XV. *Scriptum Latinum, quod de gestis* S. Dominicæ *agat, antiquius non habeo (quamvis ipsum non valde antiquum sit) quam quod Antonius noster Beatillius olim Neapoli ad nos misit* ex vetusto breviario Cleri Tropæensis, pro die festo sanctæ Dominicæ virginis martyris. *Continet tres lectiones, a clero recitari solitas. Sive autem illæ ex memorato breviario Gallicano desumptæ, sive ab ipsis Tropæensibus, quod verosimilius videtur, compositæ sint, nihil id magnopere ad rem facit. Lectæ saltem fuere olim in ecclesia Tropæensi atque adeo illic probatæ.*

quæ apud Græcos

9 *Ad fastos Græcos quod spectat; nota est* S. Cyriaca M. *in Typico S. Sabæ, Horologio Græco, Menæo Chiffletii, sed die* VII *hujus (quo etiam* B *signatur in Actis, mox dandis post hunc Comm.) item in Menologio Slavo-Russico. Supplementum ad Menæa Græca excusa, e Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, eam refert die* XXVI *Julii, hisce verbis :* Ἄθλησις τῆς ἁγίας καὶ ἀεὶ παρθένου Κυριακῆς, καὶ τῶν ταύτης γονέων Δωροθέου καὶ Ἐυσεβεία ς. Passio sanctæ ac semper virginis Cyriacæ, et parentum ejus Dorothei et Eusebiæ. *Quæ annuntiatio distincte nostram Martyrem indicat, ut patet ex nominibus parentum, eidem adjectis. Diversam vero Cyriacam ab hac, qua de jam agimus, posui die* XIX *Maii in Actis suspectis S. Philetæri Martyris, ac Chiffletii Menæis cum versiculis duobus, inde colligas, quod hæc ibidem dicatur igne martyrium consummasse. Vide etiam ea, quæ inter Prætermissos dicta sunt, eadem die* XIX *Maii.*

inveniantur;

10 *Scriptum quoque Græcum de eadem Sancta, sub nomine Græco,* Cyriaca, *habemus e Synaxario Ms. nostri P. Jacobi Sirmondi; in quo pro die* V *Julii notatur :* Μνήμη τῆς ἁγίας Μάρτυρος Κυριακῆς.. Memoria sanctæ Martyris Cyriacæ. *Subjunguntur versiculi duo de eadem Sancta, et elogium* C *non inconcinnum, complectens compendium vitæ. Post scriptum fuisse seculo* X *aut* XI *: certe stylus habet aliquid famosi Metaphrastis, præsertim in multitudine ac diversitate suppliciorum, quibus Martyr cruciata fuerit. Hanc porro* Cyriacam *Græcorum, eamdem esse cum* Dominica *Latinorum; et hoc elogium Græcorum esse antiquius, quam scripta Latinorum illa de re, colligitur tum ex hisce elogii verbis :* Γεννήσαντες δὲ θῆλυ παιδίον ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, ἐπωνόμασαν αὐτὴν Κυριακήν. Parentes filiolam, quod die Dominica sibi nata esset, appellaverunt Cyriacam *Græce, quod est Latinis* Dominica; *tum ex eo, quod pleraque, in elogio Græco memorata, de* Cyriaca, *referantur etiam in Latinis de* Dominica : *quod præcipue patet in martyrio et variis tormentorum generibus, quæ utrobique eadem fere sunt; uti et tempus martyrii* sub Diocletiano; *et nomen patris* Dorotheus, *et alia.*

utraque hic dabuntur.

11 *Hæc duo monumenta Mss. putamus hic per typos conservanda, non tamquam omni ex parte nobis probata, sed tamquam vetustiora. Et primo quidem loco dabimus Græca veluti primigenia; deinde Latina, in tres Lectiones, pro Officiis divinis olim recitari a clero Tropæensi solitas, distributa : ut sic quivis per se possit cognoscere, quid in historia de gestis* S. Dominicæ, *ante annos mille et quadringentos martyrium passæ, antiquius, quid recentius sit; cum illisque conferre, quæ nunc demum recentissime de eadem ex traditione et conjecturis narrantur. Elogium Græcum nihil meminit de patria sanctæ sive* Dominicæ *sive* Cyriacæ; *parentes ejus appellat Dorotheum et Eusebiam; aitque, illos quidem, verberibus exceptos, a Diocletiano missos fuisse ad Justum ducem; filiam vero ad Maximianum (rectius diceretur ad Maximinum) Cæsarem Nicomediæ; ipsamque innuunt, in Bithynia Asiæ provincia post multos cruciatus obiisse, nec verbum habet de loco sepulturæ aut translatione corporis. Primo virsiculos exhibeo, quos sequetur dictum elogium, a Pinio nostro sic latine reddita :*

Κυριακὴ θανοῦσα, τὴν τομὴν φθάνει,
Προαιρέσει πλὴν καὶ τέλειοῦται ξίφει.
Quamvis Cyriaca mortua ictum prævenit, E
Tamen expetitus Martyrem gladius facit.

Sanctæ parentes, nativitas, comprehensio,

12 In diebus Diocletiani imperatoris, Dorotheus quidam Christianus et Eusebia conjux ejus, liberis carentes, Deum orabant, ut sibi daretur fructus lumborum suorum, ut illum Deo offerrent. Cum autem genuissent puellam in die Dominica *(illa Græcis* Cyriaca *dicitur)* Cyriacam ipsam cognominarunt; baptizatamque et sapientia Domini institutam educantes, virginem servarunt, utpote quam vellent Deo offerre. Exorta vero persecutione, traditi sunt Diocletiano imperatori; qui postquam eos in quæstionem adduxisset, et cecidisset, parentes quidem misit ad Justum ducem, Cyriacam vero ad Maximianum cæsarem Nicomediæ.

gesta apud Maximianum Cæsarem Nicomediæ

13 Hic iterum quæstionem instituit; cumque illam in fide firmam et inconcussam invenisset, humi prostratam, multis horis verberavit. Sancta vero orante, in furias agebatur Judex adversus non obsequentes; dixitque ad ipsum Sancta; Non fallo, Maximiane, numquam mei dominaberis, Deo me juvante. Et transmisit eam Hilariano præsidi Bithyniæ; qui illam denuo perconctatus, ad idolorum F templum adduxit. Ipsa autem ubi orasset, magnus terræ motus factus est, omniaque templi simulacra delapsa, diffracta sunt, et comminuta, tamquam pulvis; et turbo venti superveniens, dispersit pulverem in aera, ac fulgur ignis accedens, Hilariani præsidis faciem combussit; qui e solio delapsus, exspiravit.

tormenta varii generis;

14 Postquam autem alius Præses, ipsius successor venisset, omnia edoctus, sanctam flammis adjudicavit; accensaque magna pyra, ipsam in medium projecerunt. Hæc autem manibus sursum extensis, multo tempore Deum oravit; cumque sudus ac purus esset aer, nebula e cælo descendit, omnemque ignis vim extinxit, Martyre neutiquam læsa. Porro Præses, feras in stadio contra ipsam dissolvens, nihil profecit. Nam feræ pedibus ejus advolvebantur; propter quod multi crediderunt in Christum.

obitus in pace.

15 Dein Sancta in carcerem conjecta fuit, ac postridie, cum præsideret Præses, sententiam adversus eam tulit. Lictores ipsam apprehenderunt, et

A et eduxerunt extra civitatem, ut capite truncaretur. Quæ, postquam petiisset tempus orandi, et Christianos, qui ipsam sequebantur, instituisset, inclinata in terram, quievit in pace. Milites vero mortuam conspicati, obstupuerunt. Et facta est ad ipsos vox : Discedite, fratres, et narrate omnibus magnalia Dei. Illi autem abeuntes, glorificaverunt Deum.

De Actis Græcis

16 *Dictum elogium valde consonat Actis paulo prolixioribus, postea hic dandis, quorum compendium est. Notantur excerpta esse e pervetusto codice Calabro bibliothecæ Ambrosianæ, non addito nomine Auctoris. Quid si cum proportione iisdem applices ea, quæ supra de ætate et charactere elogii dicta sunt? Sane videtur non parum in illis relucere Metaphrastes; sive tormentorum coacervationem varietatemque; sive colloquia, identidem recurrentia consideres.*

e Latinis.

17 *Acta Latina, Græcis recentiora, sive Lectiones, quas olim ecclesiæ Tropæensi fuisse in usu diximus, narrant, Dominicam* in civitate Campa-
B niæ ortam *fuisse; patrem habuisse* Dorotheum, *matrem vero* Arseniam; *parentes a Diocletiano in exilium missos* ad Euphratis fluminis partes, *et* Dominicam *Maximiano cæsari præsentatam : demum in fine addunt,* Corpus ejus miraculose Tropæam Calabriæ delatum fuisse, quæ quondam Magna Græcia dicebatur. *Denique recentissimi scriptores aliquot, alii ex aliis, nunc produnt* Dominicam *in civitate Campaniæ martyrium subiisse; postridie vero martyrii, inde per manus Angelorum corpus fuisse deportatum Tropæam in Calabria : inquirunt etiam in circumstantias rerum, de quarum facto nihil ex Actis constat; videlicet, an* S. Dominica *locum natalem habuerit civitatem, Campaniæ, aut ipsam Campaniam civitatem, an vero Tropæam in Calabria. Addunt alia ex suo ingenio; paulo antiquioribus, nedum antiquissimis, ignota.*

Tria nomina præsertim Euphemia.

18 *Ut vero* Dominicæ *gloriam latius extendant (quasi vera ea Sanctæ gloria sit) variis ipsam nominibus baptizat Baro pag. 75, appellans* Euphemiam, Siculam, Palmam, Martam, Battonam, Nice-
C triam; *atque hæc nomina sint* Dominicæ *propria apud diversas nationes; omniaque eamdem personam sanctamque notent* Dominicam. *Vanæ cogitationes hominum!* S. Euphemia *sub Diocletiano celebrerrima Christi martyr fuit Chalcedone in Bithynia, antiquorum Patrum atque Historicorum scriptis celebrata; ubique terrarum in Asia, Europa, Africa, ædificatis ejus nomini ecclesiis et singulari cultu, honorata. Et hæc in Calabria et diœcesi Tropæensi mutuata sit nomen suum a* S. Dominica, *nullis olim Patribus aut Historicis vel nomine cognita! Ejusdem Euphemiæ nomen hucusque servat sinus maris, qui Tropæam alluit, vulgo dictus,* Golfo di santa Eufemia. *Ejusdem, jam tum sub finem seculi* IV *gloriabatur S. Paulinus, episcopus Nolanus, se in sua S. Felicis ecclesia reliquias habere, ita canens Natali 9, pag. 610 in editione Rosweydi:*

Et quæ Chalcidicis Euphemia martyr in oris,
Signat virgineo sacratum sanguine littus.

Fuit enim Chalcedon prope a mari in Bithynia, Asiæ minoris provincia ad Propontidem.

Auctore C. J. Dominicæ afficta,

19 *Pronior suspicio esse possit, cur eadem Sancta a Tropæensibus duobus nominibus,* Dominicæ *atque* Euphemiæ *appellata fuerit; quia amatores* Dominicæ, *quæ tunc obscuri nominis erat, nec acta propria habebat, illa mutuati fuerint a S. Euphemia : atque inde Euphemiam quoque suam* Dominicam *appellaverint. Certe Euphemiæ Acta, apud Surium* XVI *Septembris legenda, multum affinitatis habent cum iis, quæ tarde collecta fuerunt sub nominibus* Cyriacæ *ac* Dominicæ, *præsertim in illis, quæ ad martyrium ejusque modum spectant: quin et palæstra martyrii, quam constat Euphemiæ Bithyniam fuisse, tribuitur etiam S. Cyriacæ, atque adeo* S. Dominicæ *in dicto elogio suo. Hinc porro deduceretur, corpus* S. Dominicæ, *quod, uti scribit Ughellus, Tropæenses* aiunt asservari in Cathedrali sua, Deiparæ Virgini assumptæ dedicata *(alii aiunt, alibi latere; quæsitumque operose, nondum fuisse inventum) non aliunde, quam ex Bithynia ad ipsos, quocumque demum modo, allatum fuisse. Quod item potest ansam dedisse cur,* Euphemiæ *ac* Dominicæ, *in eadem provincia Bi-* E
thynia passarum, atque apud Tropæenses, alterius miraculis, alterius corpore, notarum, confuderint aliquando nomina.

uti et Hariola Nicetria.

20 *Alia* S. Dominicæ *nomina supra enumerata, magis peregrina sunt et aliunde minus nota, nec a nobis inquirenda. Unum autem, quod pag. sequenti scriptor superaddit,* Hariola, *ejusque origo plane fabulosa censeri possunt. Scribit, Julianum apostatam, infestissimum reputasse nomen* Dominicæ, *propter innumera et stupenda miracula, quæ ad ejus invocationem passim fiebant. Hinc eumdem Apostatam promulgasse edictum, quo mirabilia* Dominicæ *signa depingebantur, tamquam præstigia dæmonica magorum, jussitque ad abolendum* Dominicæ *nomen, ipsam ab omnibus* Hariolam *deinceps nominari, atque ecclesias omnes, a fidelibus ejus nomine dedicatas, æquari solo. Tunc subnectit Scriptor singulare exemplum, quod Sivuli, populus Daciæ (nunc Transilvaniæ) denuo ædificaverunt* S. Dominicæ *ecclesiam sub nomine* Nicetriæ : *quo intellecto, misit continuo Julianus, qui illam demolirentur, voluitque insuper* F
regionem ipsam ignominiæ causa deinceps appellari Hariolam.

An Dominicæ nomen et gesta sub Juliano Apostata ubique nota,

21 *Hæc compendio et speciminis ergo, libuit annotare ex historia Baronis loco citato. Vellem antiquiorem rei testem adduxisset, quam sint schedæ Scipionis Scombati postumæ, quas tantum citat, oblitus notare, an a viro adhuc sano, an deinde conscriptæ fuerint. Certe ne sano quidem atque eruditissimo, talia post tot secula commentanti, tuto credi posset. Fatetur Baro non uno loco, Patres et Historicos paulo antiquiores nihil meminisse de* S. Dominica. *Hoc autem loco existimat, ideo Patres, qui alias sanctas Virgines ac Martyres, Soteram, Agnetem, Luciam atque alias similes, suis scriptis impense laudarunt, silentio transiisse* Dominicam; *quia ejus nomen Julianus ubique abolevit ejusque ecclesias destruxit, magnaque et stupenda miracula magicis artibus imputari per edictum publicum jussit.*

possint exinde scriptoribus omnibus ignota fuisse,

et nunc demum, nullo teste,

22 *Mirabilis ratiocinatio! Unde celebrior et immortalis fieri debuisset memoria* S. Dominicæ, *inde*

concludit

AUCTORE C. J.

concludit, illam penitus fuisse obliteratam. Si enim tam celebre fuit nomen S. Dominicæ *tempore Juliani; si tot ei dicatæ extiterunt ecclesiæ, eæque simul omnes (nam ultra biennium non imperavit Julianus) et ubique fuerunt destructæ; si tam frequentia stupendaque miracula per orbem vulgata fuerunt; uti scriptor adstruit : quomodo fieri potuit, ut talium publice gestorum, Patribus aliisque scriptoribus, qui post martyrium* Dominicæ, *ante imperium Juliani, quique sub ipso, et secutis temporibus floruerunt plurimi, nihil innotuerit? Si tamen id fieri potuisse putas obstinate, omniaque illa publice gesta, una cum Juliano, in terra, oblivione perpetua, fuisse sepulta; dic, sodes, quis nunc tandem ætate nostra, post tot secula oblivionis, omnia illa gesta suscitavit a mortuis, atque tam clara in luce posuit, acsi ipse vidisset audivissetque coram omnia? Dicis præterea nomen* S. Dominicæ, *tunc celeberrimum, per Julianum publico edicto fuisse mutatum in* Hariolæ. *Quis illud edictum vidit? Quis legis? Quis ejus meminit? Nemo certe ibi legere nomen novum* Hariolæ *potuit,* B *quin simul cognoverit, cujus loco fuerit substitutum. Sed horum nullus testis. Æque igitur nomen* D Hariolæ, *atque gesta Juliani et edicta ejus contra* S. Dominicam, *quæ tot seculis silentio sepulta fuerunt, aut potius numquam facta sunt, nunc demum produntur et scribuntur ut vera.*

notissima esse

Traditio popularis, quousque credi possit

23 *Sed nolim ego historiam aut potius panegyrim, recentissime excogitatam de rebus antiquissimis juxta et obscurissimis incertissimisque refutando, oleum et operam perdere. Opus illud publici juris est, ut possit a quovis legi. Mihi sufficit indicasse, nihil inde præsidii posse trahi ad adstruenda nunc antiqua* S. Dominicæ *gesta. Quidquid de illis sciri nunc potest, id est de parentibus et loco natali* Dominicæ, *de loco item et modo martyrii, de translatione corporis, et alia, peti debent ex Actis, quibus antiquiora non habentur monumenta; traditione populari duorum triumve seculorum, de factis singularibus et antiquissimis nihil obtinente, nisi illa in Actis, aliisve respective vetustis scriptis fundetur, aut antiquis monumentis, puta templis, sepulcris, certa corporum præsentia, vel similibus, fulciatur.* E

de factis singularibus antiquis.

ACTA GRÆCO-LATINA

E pervetusto codice Calabro bibliothecæ Ambrosianæ, f. N. n. 151. Interprete J. P.

CAPUT I.

S. Cyriacæ parentes; eorum, nec non sanctæ Martyris in fide constantia.

Sanctæ Cyriacæ parentes,

Dorothei patris, matrisque Eusebiæ, vitam veritati conformem viventium, familiam illustravit a teneris unguiculis Cyriaca filia, quam susceperunt. Quo tempore Diocletianus et Maximianus Cæsares jura dabant, vix dum Christianorum cuiquam per malignum, bonique osorem diabolum loqui licebat. Non igitur criminari destiterunt servos Dei, collucentes faces in tenebrosis locis. Et vero tum cæleste eos bravium urgebat, tum operarii iniquitatis sub auspiciis diaC boli, dogma Christicolarum invidiose vellicabant in dies; tum nonnulli servorum Dei, intimo lætantis animi jubilo gestientes, hymnos gratiarum actionis Domino offerebant. Atque hi, qui accusabant apud impium Imperatorem, a crudelissima sanguinis siti non cessabant. Dein Christiferum rapientes gregem, ad impiissimum Diocletianum deducunt.

eorumque ad filiam

2 [Tum Parentes Cyriacæ] venientes occulte, ac libertate sua utentes, Virginem producunt in medium, et sic ipsam alloquuntur: Domina filia, castitatem tuam custodi; sicut præclara Christi virgo, intaminatam serva carnem tuam : lampadem tene erectam; quando ad sponsum immortalem Christum, qui te vocat, ingredieris, ut admittaris tamquam oblatio, pro parentibus tuis secundum carnem, legatione functura; patremque tuum Christum, et Mariam, matrem tuam, immunem maculæ columbam, exoratura, ut per te, Filia, nobis locus requiei detur.

pro servanda virginitate et vera religione hortatio.

3 Obnixe ergo precatis et obtestatis divinam bonitatem, nobis te donavit; et nos Christo te obtulimus, carnis primitias, ut in domo Dei pro nobis ores. Nam ecce incides in manus impii Diocletiani,

Οἶκος εὐπρεπὴς ὑπῆρχεν τῶν βιωσάντων συνόδου ἀληθείας Δωροθέου πατρὸς καὶ Εὐσεβείας μητρὸς Κυριακὴ θυγάτηρ ἐκδεχόμενη ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων. Ἐβασίλευσαν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς οἱ καίσαρες, ὧν τινῶν μόλις ποτὲ τῶν Χριστιανῶν ἐδυνήθη φράσαι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ μισοκάλου διαβόλου· οὐκ ἐπαύοντο οὖν διαβάλλοντες τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, λύχνους φαίνοντας ἐν σκοτεινοῖς τόποις· Προετρέπετο δὲ αὐτοὺς τὸ ἐπουράνιον βραβεῖον· ἐβάσκαινον δὲ ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸ τῶν φιλοχρίστον δόγμα πᾶσαν ἡμέραν οἱ τῆς ἀδικίας ἐρ- F γάται. Ἅμα δὲ καταχρωόμενοι τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τινες, εὐχαριστηρίους ὕμνους ἀνέπεμπον τῷ Κυρίῳ. Καὶ οὕτως διαβάλλοντες οὐκ ἐπαύοντο τῷ παρανόμῳ βασιλεῖ, τοῦ δὲ δεινοτάτου αἱμοβόρου· ἐπεὶ τὸν Χριστοφόρον ποίμνην ἁρπάσαντες, εἰσάγουσιν τῷ ἀσεβεστάτῳ Διοκλητιανῷ.

II Ὅπως ἐλθόντες λαθραίως τῇ ἑαυτῶν ἐλευθερίᾳ κατέχοντες εἰς μέσον τὴν Παρθένον, καὶ λέγοντες αὐτῇ· Κυρία θύγατερ, φύλαξόν σου τὴν ἁγνίαν, ὡς Χριστοῦ σεμνὴ παρθένος· ἄσπηλόν σου τήρησον τὴν σάρκα, ὀρθὴν σου κράτει τὴν λαμπάδα, ὅπου μέλλεις εἰσιέναι εἰς τὸν ἀθάνατον νυμφῶνα, πρὸς τὸν καλοῦντά σε Χριστὸν, ὅπως ἂν δεχθῇς ὡς προσφορὰ, πρεσβεύουσα ὑπὲρ τῶν κατὰ σάρκα σῶν γονέων, καὶ δυσωπήσῃς τὸν πατέρα σου Χριστὸν, καὶ Μαρίαν τὴν μητέρα σου, τὴν ἄσπηλον περιστερὰν, ἵνα ἡμῖν δωθείη τόπος ἀναπαύσεως διὰ σοῦ, τέκνον.

III Πολλὰ οὖν ἐδεήθημεν καὶ ἠξιώσαμεν τὸν ἀγαθὸν Θεὸν, καὶ ἐχαρίσατό σε ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς προσενέγκαμέν σε τῷ Χριστῷ, καρποφορίαν σαρκὸς, ἵνα προσεύχῃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Ἰδοῦ

Ἰδοῦ

A γὰρ εἰσέρχεσαι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ παρανόμου Διοκλητιανοῦ, καὶ δι᾽ αἰκισμῶν πολυπλόκων· τέλεσόν σου τὸν ἀγαθὸν ἀγῶνα, ἵνα εἰσέλθῃς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Χριστοῦ. Μὴ οὖν δειλιάσεις τὰς ἀπειλὰς τοῦ τυράννου, καὶ ἐννοηθέντα θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ μὴ βουλομένοις ὁ θάνατος ἐπείκειται τοῖς ἀνθρώποις· οὐκ ἔστιν οὖν τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλα λύσις ἀπὸ σώματος, ψυχῆς δὲ ἀνάπαυσις. Καὶ ὡς ἂν ἐπαύσαντο διδάσκοντες τὴν παῖδα, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ὑπηρέται, οἱ καὶ συλλαβόμενοι τοὺς Μακαρίους, παρέστησαν τοῦ βήματος τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἰσαχθέντων δὲ αὐτῶν, ἠρώτα αὐτους, λέγων·

IV Εἴπατέ μοι, ποίας θρησκείας ἐστὲ, ἢ ποῖον σέβεσθε θεόν; Ἀποκριθέντες δὲ οἱ Ὅσιοι, εἶπον· Τί θέλεις περὶ Θεοῦ, βασιλεῦ, ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων εἶδεν, οὐ δὲ ἰδεῖν δύναται; φοβερὸς γὰρ ἐστιν καὶ πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύεται, καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἀκούσωσιν περὶ αὐτοῦ οἱ θεοὶ, εἰς οὓς ὑμεῖς πλανᾶσθαι ἀπατώμενοι, τακήσονται ὡς κήρος ἀπὸ προσώπου πυρός. Βασιλεὺς γάρ ἐστι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Διοκλητιανὸς, ἔφη· Μὰ B τὴν ἐμὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τῶν θεῶν εὐμένειαν, καὶ φιλίαν, ἐὰν μὴ πίσθητε τοῖς ὑπ᾽ ἐμοῦ λεγομένοις, καὶ θύσητε τοῖς ἀηττήτοις καὶ αἰωνίοις θεοῖς, οὐκ ἡσυχάσω ἕως οὗ ἐξαλειφθῇ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ἵν᾽ ὅπως εἰς τοὺς θεοὺς μεγίστην πρόνοιαν ἔχων, ὑπὸ πάντων δοξασθῶ.

V Νῦν οὖν πίσθητέ μοι, καὶ τοῖς θεοῖς θύσατε· εἰ δὲ μὴ, ἀναγκασθεὶς πικροῖς ὑμᾶς βασάνοις παραδώσω καὶ παραπέμψομαι εἰς ἑτέραν πόλιν, καὶ οὔτε τῶν ἰδίων καταξιωθήσεσθαι οἰκειῶν, ἀλλὰ πάντα τὰ πράγματα ὑμῶν δωθήσονται ἑτέροις. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ μακάριος Δωρόθεος, εἶπεν· Ἔτι σοι πάρεστιν, βασιλεῦ, πόιει ἐν τάχει· ἡμεῖς γὰρ χρημάτων καταφρονήσαμεν, τὸ μέτρον τῆς ὑπερβολῆς ἐπιθυμοῦντες, ὅπως τοῦ ἐπουρανίου κατατρυφήσομεν πλούτου, πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα, τὸν Κύριον ἡμῶν, Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν δημιουργὸν πάσης ζωῆς καὶ πνοῆς, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν, εἰς ὃν τὴν ἐλπίδα ἔχομην καὶ τέλειοι εὑρεθῆναι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς.

VI Τότε θυμῷ δεινῷ ἐξαφθεὶς ὁ Διοκλητιανὸς, ἐκέ-C λευσεν τὸν Δωρόθεον ἐν μάστιξιν καταξανθῆναι, τὴν δὲ Εὐσέβειαν σκότῳ τυφλίζεσθαι ἐκτενῶς. Καὶ μετὰ τὸ βασανισθῆναι αὐτοὺς, παραπέμπει αὐτοὺς Ἰούστῳ, τῷ δουκὶ ἐν τοῖς μέρεσεν Μελιτίνης, πλησίον τῆς χώρας τῆς Ἐφραντίδος ἐπαρχίας. Τὴν δὲ μακαρίαν Κυριακὴν κατέπεμψεν αὐτὴν Μαξιμιανῷ, τῷ καίσαρι· καὶ αὐτὸς παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τήρησιν γυναικὶ ἀξιολόγῳ καὶ σωφροσύνῃ ἕως ἡμερῶν δέκα, καὶ κατὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν, ἣν ἡ μακαρία Κυριακὴ δοξολογοῦσα τὸν θεὸν, καὶ λαμβάνουσα τροφὴν ἐκ χειρὸς ἀγγέλου ἐχομένη, καὶ λέγουσα·

VII Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ συνεργῶν καὶ ἀκολουθῶν, καὶ ὑπομένων, καὶ βοηθῶν τοῖς σοῖς δούλοις· ὁ θέλων πάντας σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, καταξιῶ τὴν θεότητά σου, τελείαν ἔχειν τὴν ἐλπίδα, μηδὲν εὑρὼν ὁ μιαρὸς τῆς ἀνομίας ἄρχων κατ᾽ ἐμοῦ, ὅπος μὴ καταγελασθῶ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιόν σου, ὑπήκοος γὰρ εἶ καὶ ἐλεήμων, μὴ ἀποστρεφόμενος πρόσωπον ἁμαρτολοῦ πρὸς σὲ καταφεύγοντος, ὅτι ἐλεήμων ἐκλήθης, καὶ οἰκτείρμων, καὶ δίκαιος, καὶ ἀληθινὸς διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VIII Καὶ παραγενόμενοι οἱ στρατιῶται, ἤγαγον

et varia supplicia te manent. Bonum tuum certamen absolve, ut ad conspectum regis Christi ingrediaris. Tyranni ergo comminationes, et, quam intellexeris; hominis mortem, ne metue: sed enim hominibus, mori nolentibus, mors imminet; at vero justis mors non est, sed solutio a corpore, et animi requies. Jamque puellam instruere desierant; cum ministri, de improviso intervenientes, Beatos comprehensos ad Diocletiani tribunal sistunt. Quo ubi essent deducti, sic eos interrogavit, dicens: *Ex mss.*

4 Dicite mihi, quam profitemini religionem, quemve colitis Deum? Respondentes Sancti: Quid, aiunt, de Deo vis, Imperator? Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Terribilis enim est, et ignis ante ipsum præcedit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus; et siquidem de ipso audierint dii, quos errore decepti vos colitis, ceræ instar liquescent a facie ignis. Rex quippe est in secula. Respondens autem Diocletianus, dixit: Per salutem meam, deorumque benevolentiam, et amicitiam juro; si dictis meis non obtemperaveritis, et sacrificaveritis invictis atque æternis diis, haud equidem desinam, donec Christianorum genus deleatur, ut pro maxima, quam de deorum cultu curam gero, honore ab omnibus afficiar. E

Verba Imperatoris Diocletiani

5 Nunc itaque morem mihi gerite, diisque sacrificate: sin minus: acerbis vos tormentis coactus dedam, atque in aliam civitatem dimittam. Nec domibus propriis fruemini, sed vestræ facultates omnes aliis dabuntur. Respondens, autem beatus Dorotheus, dixit: Jam tibi facultas datur, Imperator, fac propere: etenim nos divitias contempsimus, mediocrem opulentiam desiderantes, ut cælestium divitiarum deliciis fruamur apud Patrem cælestem, Dominum nostrum Jesum Christum, vitæ omnis ac spiritus creatorem, veritatis lumen, justitiæ solem, oculum somni expertem, in quo spem habemus fore, ut perfecti inveniamur in gloria Patris.

ad sanctos Martyres; et illorum responsum.

6 Tum Diocletianus, gravi furore accensus, Dorotheum quidem flagris excarnificari, Eusebiam vero tenebris excæcari, obnixe jussit; dein cruciatibus affectos, transmisit ad Justum, Ducem in partibus Melitinæ, prope regionem Euphrantidis; beatam vero Cyriacam ad Maximianum Cæsarem demisit. Hanc ille in custodiam tradidit mulieri, a moderatione animi laudandæ, ad usque decem dies. Quibus exactis, beata Cyriaca, laudando Deo, ac capiendo e manibus angeli cibo intenta vacabat, et dicebat: F

Derotheus et Eusebia supplicio afficiuntur.

7 Domine Jesu Christe, qui adjuvas, comitaris, sustines, et defendis famulos tuos; qui omnes vis salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire; supplico divinitati tuæ, ut spem habeam perfectam, nihilque in me inveniat sceleratus iniquitatis princeps, ut non confundar, Filii Dei, coram te. Nam benignus es ac misericors, qui non avertis faciem a peccatore, confugiente ad te, quia misericors es, ac miserator, justusque ac verax permanes in secula seculorum. Amen.

Cyriaca, Christum affata,

8 Postquam accessissent milites, duxerunt eam

ad

Ex Mss. ducitur ad Maximianum; quem alloquitur.

ad Maximianum : Cui ille : Cyriaca, diis sacrifica et per salutem meam juro, revocabo ab exilio parentes tuos; et si quid rogaveris me, præbebo tibi e regno meo, et quæcumque ablata sunt, restituentur tibi ; tu modo propter ærumnas, quæ te manent, diis sacrifica, et absolvam te. Postquam subrisisset S. Cyriaca, dixit : O ordo inordinatus, et lex iniqua a diabolo missa, a dæmonibus scripta, a Maximiano vulgata, a magis administrata. Quousque tandem operarii nationis impiæ, veram Christi vineam depascere non desinent, seminantes zizania in medio frumenti. Verum enimvero, tu Domine ad adjuvandam famulam tuam festina : Educ me de laqueo isto, quem absconderunt mihi, qui volunt supplantare me, et de insidiis, quibus conturbarunt me. Da, Domine, ori meo laudem, ut un conspectu Angelorum psallam tibi, et adorem te, et gloriam afferam, ut coram confitear tibi, in secula seculorum. Amen.

B

Maximiani jussu torquetur;

9 Tunc Maximianus iratus, e solio suo surrexit, jubens beatam Cyriacam projici in terram et calcari, donec tortores deficerent. Tum vero in tanta pressura jacentem se videns, invocabat Dominum suum, Jesum Christum. Quando autem quiescebant omnes, impius Maximianus spumabat; donec mentis inops factus, simul ipse cum omnibus conticuit. Interea beata Cyriaca Dominum suum Jesum Christum adoravit, dixitque : Fili Dei, patris tui cælestis, qui uno verbo omnia operatus, propter infirmitatem nostram descendisti in terram, humanum induisti corpus, et ab iniquis suscepisti mortem, ut nos redimeres, et oblationem æterno tuo patri offerres per proprium tuum corpus : ad corporum nostrorum infirmitates respice : quoniam benignus et misericors es; neque enim muliebrem naturam in nihilum rediges, propter eam, quæ in prævaricatione serpentis decepta fuit. Supplex ergo te rogo in dolore animæ meæ, exaudi me, Domine Deus meus, nam benignus es et misericors, et glorificatus es in secula seculorum.

C

sed fidem fortiter profitetur,

10 Tunc adduci illam jubet et dicit ei : Per salutem deorum, nisi abneges Crucifixum, diisque sacrifices, non effugies judicium meum. Respondens beata Cyriaca, dixit : Non sit tibi cura de alienigenis, quos in errorem inducere potuisti : sed potius non otiare quoad servos Christi, et adversus Ecclesiam Dei arma converte, quantum potes : nam portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Non clam me est, istæc te moliri instinctu diaboli. Ast oro Dominum meum Jesum Christum, qui, natus e virgine, formosa columba, pro nobis pugnat, confugientibus ad se ; qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire : qui non derelinquet me, sed sanctificabit, viresque sufficiet, tamquam præclarus defensor, ac victricem faciet apparere contra adversarium. Non itaque iniquitatis arguatur virtus Christi, sed qualis fuit ab initio, et usque in finem.

frendente tyranno.

11 Gravissimo admodum furoris æstu percitus, nec non S. Cyriacæ confutatus dictis, Vilissimum, inquit, nefariorum Galilæorum est dogma, nemine, quamquam tot sublati e medio sunt, volente diis

αὐτὴν πρὸς Μαξιμιανὸν, καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Μαξιμιανὸς· Κυριακὴ, θῦσον τοῖς θεοῖς, καὶ μὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, ἀνακαλέσομαι τοὺς γονεῖς σου ἐκ τῆς ἐξωρίας, καὶ εἴ τι ἂν αἰτήσεις με, παρασχῶ σοι ἐκ τῆς ὅλης βασιλείας, καὶ πάντα τὰ ἀφαιρεθέντά σοι, δωθήσονταί σοι μόνον διὰ τὰς λύπας, τὰς περιμένουσάς σε, θῦσον τοῖς θεοῖς, καὶ ἀπολύω σε. Μειδιάσασα δὲ ἡ ἁγία Κυριακὴ, λέγει· Ὦ τάξις ἄτακτος, καὶ νόμος ἄνομος, ὑπὸ διαβόλου πεμπόμενος, καὶ ὑπὸ δαιμόνων γραφόμενος, καὶ ὑπὸ Μαξιμιανοῦ ἐκφορούμενος, καὶ ὑπὸ μάγων διακονούμενος· μέχρι ποτὲ οἱ τῆς παρανόμου φυλῆς ἐργάται οὐκ ἠρεμοῦσιν τὴν ἀληθινὴν ἄμπελον τοῦ Χριστοῦ λυμαινόμενοι; σπείρουσιν μέσον τοῦ σίτου ζιζάνια. Ἀλλα σποῦσον, Κύριε, εἰς τὴν βοήθειαν τῆς σῆς δούλης, καὶ ἐξάγαγέ με ἐκ παγίδος ταύτης, ἧς ἔκρυψάν μοι, ὑποσκελῖσαι με θέλοντες, καὶ λογισμοῖς, οἷς ἐξετάραξάν με. Δὸς, Κύριε, τῷ στόματί μου αἶνον, ἵνα ἐναντίον ἀγγέλων ψαλῶ σοι, καὶ δέωμαί σου, καὶ προσφέρω αἶνον, ἵνα ἐναντίον ἐξομολογήσω σε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. D

IX Καὶ ὀργισθεὶς ὁ Μαξιμιανὸς, ἀνέστη ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ κελεύει τὴν μακαρίαν Κυριακὴν ῥιφῆναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ πτερνίζεσθαι, ἕως οὗ ἀτονήσωσιν οἱ βασανισταί. Ὄκκα μὴν ἐπὶ τοσοῦτον ὁρῶν διάστημα κειμένην, καὶ ἐπικαλουμένη ἑαυτῆς δεσπότην Ἰησοῦν Χριστὸν. Ἡσυχασάντων δὲ πάντων, καὶ τοῦ ἀδίκου Μαξιμιανοῦ ἀφρίζοντος, καὶ ἐμμανὴς γενόμενος, ἐσίγησεν μετὰ πάντων. Ἡ δὲ μακαρία προσηύξατο πρὸς τὸν αὐτῆς δεσπότην, Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ εἶπεν· Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐπουρανίου σου πατρὸς, ὁ ποιήσας ἑνὶ λόγῳ τὰ πάντα, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν κατῆλθες ἐπὶ γῆς, καὶ ἐνεδύσω σῶμα ἀνθρώπου, καὶ κατεδέξω θάνατον ὑπὸ ἀνόμων, ἵνα ἡμᾶς λυτρώσῃς, καὶ προσφορὰς ἀγάγῃς τοῦ ἐπουρανίου σου πατρὸς διὰ τοῦ ἰδίου σου σώματος· ἔπιδε ἐπὶ ἡμετέρων σωμάτων ἀσθενείας, ὅτι εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων ὑπάρχεις, μὴ ἐξουδενώσεις φύσιν γυναικείαν διὰ τὴν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ ὄφιως ἠπατηθεῖσαν. Ἱκετεύω οὖν σε ἐν ὀδύνῃ ψυχῆς μου, Κύριε, ὁ Θεός μου· φιλάνθρωπος γὰρ εἶ καὶ ἐλεήμων, δεδοξασμένος εἶ εἰς αἰῶνας αἰώνων. E

X Τότε κελεύει ἀχθῆναι αὐτὴν καὶ λέγει αὐτῇ· Μὰ τὴν σωτηρίαν τῶν θεῶν, ἐὰν μὴ ἀρνήσῃς τὸν Ἐσταυρωμένον, καὶ θύσῃς τοῖς θεοῖς, οὐκ ἐκφεύξεις τὸ δικαστήριόν μου. Ἀποκριθεῖσα δὲ ἡ μακαρία Κυριακὴ, εἶπεν· Ὀυ μέλει σοι περὶ τῶν ἀλλοφύλων, οὓς ἀπατῆσαι ἠδυνήθης· ἀλλὰ μᾶλλον ἀσχόλησαι κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ δούλων, καὶ ὁπλίζειν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ στοχάσθητι· πύλαι γὰρ ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· οἶδα δὲ καὶ γινώσκω, ὅτι ὑποβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ταῦτα ποιεῖς· ἀλλὰ ἀξιῶ τὸν Κύριόν μου, Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς Παρθένου, τῆς καλῆς περιστερᾶς, ὃς πολεμεῖ ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν καταφευγόντων εἰς αὐτὸν, πάντα ἄνθρωπον θέλων ἐωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ὃς οὐκ σγκαταλείψει με, ἀλλὰ ἁγιάσει, καὶ δύναμιν δώσει, ὡς καλὸς ἀνταγωνιστὴς, καὶ ποιῆσαι με νικητὴν ἀναδειχθῆναι κατὰ τοῦ ἀντικειμένου. Μὴ οὖν παρανομίας δοκασθείη ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλος. F

XI Πάνυ δὲ χαλεπωτάτου θυμοῦ ἐμμανὴς γενόμενος, ἐπὶ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τῶν λόγων πλεονεκτούμενος, λέγει· Ἀτελέστατον τὸ δόγμα τῶν μιαρῶν Γαλιλαίων, τῶν τοσουτῶν ἀναιρουμένων, καὶ μηδενὸς βου-

A λομένου θῦσαι τοῖς θεοῖς. Ποταπὸς τούτων ἄρα ὁ Θεὸς, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοσοῦτο πλῆθος ἀπέθανεν, καὶ ἔτι ἀποθνήσκειν αἱροῦνται μᾶλλον, ἢ παραβαίνειν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Συμφέρει ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ μηκέτι καθορᾷν τὴν τούτων ἀναίρεσιν, αἷμα δίκαιον ἀδίκως ἐκχυνόμενον τοῖς πιστεύουσιν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

XII Πολλῆς δὲ χαρᾶς πλησθεῖσα ἡ μακαρία Κυριακὴ, εἶπεν· Καλῶς ἐλάλησας τὸν λόγον, Ὑπατικὲ, ὅτι οἱ τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες, μὴ δειλιόντες τὸν θάνατον, βιάζονται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ καταφεύγουσιν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, διὰ Χριστοῦ. Κἀγὼ τὸν Χριστὸν διώκω, τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀνεκλάλητον, τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν, τὸ καταφύγιον τῶν χειμαζομένων, τὸν λιμένα, τὸν εὔδιον, τὸν ἀθάνατον μαργαρίτην, τὸν οὐράνιον ἄρτον, τὴν τράπεζαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ σῶμα τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὴν πηγὴν τὴν ἀτάραχον, τὸν θησαυρὸν ἀσλητοῦ ὤτνν, τὸν σωτῆρα ἀνθρώπων, καὶ δημιουργὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἀρχιτέκτονα τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἡνίωχον τῶν Χερουβίμ. Αὐτὸν ἀγαπῶ, τὸν ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐξελεῖταί με ἐκ τῆς δουλίας τοῦ σατανᾶ,
B καὶ παραδώσει με εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XIII Καὶ ταῦτα ἀκούσας Ἱλαριανὸς, λέγει τοῖς ὑπηρέταις ἑαυτοῦ· Ἁρπάσαντες ἐν τάχει φέρετε αὐτὴν ἐπὶ τὸν ναὸν τοῦ μεγάλου Διοσκόρου. Μὴ βουλομένης δὲ θῦσαι τοῖς θεοῖς Ὁσίας, βαστάσαντες αὐτὴν, εἰσήνεγκαν εἰς τὸ εἰδωλεῖον, καὶ πρὸς αὐτὴν ἔφη Ἱλαριανός· Προσελθὲ, Κυριακὴ, καὶ προσενέγκαι αὐτοῖς θυσίαν, καὶ ἄφες τὰς κομψολογίας τοῦ Ἐσταυρωμένου· βλέπε τὸ πλῆθος τῶν προσκυνούντων, καὶ πίσθητι. Πρέπει γάρ σε θεοῖς ὑπηρετεῖν, παρθένον ἀργὴν οὖσαν. Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ ἁγία Κυριακὴ, εἶπε· Πρέπει σε, Ἱλαριανὲ, τῷ σκότει δουλεύειν, καὶ τὸ χάος διώκειν, καὶ τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, ἣν ἐν τάχει μέλλεις κληρονομεῖν, ὅπου καὶ τὸν σκώληκα εὑρεῖς τὸν ἀκοίμητον, ὅπου καὶ ὁ βρυχμὸς τῶν ὀδόντων.

sacrificare. Qualis tandem ipsorum est Deus, quod propter nomen ejus tanta multitudo mortua sit, tanta porro mori eligat potius, quam nomen ejus prævaricari. Nihil sane quidquam prodest cædes illorum spectare in imperio meo, qui, dum vivunt, credunt, sanguinem justum injuste effusum esse. Ex mss. impugnantur;

12 Beata Cyriaca, gaudio multo gestiens, dixit: Præclara oratio, o Consul! nam qui Christum confitentur, mortem non veriti, in regnum Dei intrare nituntur, et ad vitam per Christum confugiunt sempiternam. Atque ego Christum insequor, qui est veritas, et lumen ineffabile, oculus vigil, tempestate jactatis perfugium, portus, serenitas, immortalis margarita, cælestis panis, bonorum mensa, æternæ vitæ corpus, fons illimis, thesaurus inviolatus, hominum salvator, conditor mundi et architectus cælestium, moderator Cherubim; ipsum diligo, qui venturus est in gloria Patris, et eripiet me e servitute satanæ, et dabit mihi libertatem Spiritus sancti in secula seculorum. Amen.

E

13 His auditis, Hilarianus ministris suis dicit: Arreptam illam mox deferte ad templum magni Dioscori. Cum vero sancta Diis sacrificare nollet; bajulantes eam, adduxerunt ad templum idolorum, ei Hilarianus ad eam, dixit: Adesdum Cyriaca, et offer ipsis sacrificium, ac phalerata Crucifixi verba mitte: multitudinem adorantium vide et obtempera: te namque, quoniam virgo es strenua, diis ministrare par est. Et respondens Cyriaca, dixit: Tenebris servire te par est, sectari chaos, et gehennam ignis, cujus cito hereditatem adibis; ubi etiam invenies vermem numquam dormientem; ubi et stridor dentium.

CAPUT II. — *Confortatur e cælo; præses Hilarianus morte punitur; idola, ignem ac feras vincit Cyriaca, et ab Angelis cælo infertur.*

Ἐπιστραφεῖσα δὲ ἡ ἁγία Κυριακὴ, τῷ βδελύγματι, ἤγουν τῷ εἰδώλῳ, λέγει· Μὴ σχῇς ἄνεσιν μήτε χα-
C ρὰν, ἐπικατάρατον πνεῦμα, ἡ πλάνη σου δυνάμις· καταπλαγήτω σου ἡ ἀναισχυντία, ἀσχημονείτω σου ὁ πατήρ· ὀδυρέτωσάν σε οἱ σύμβουλοί σου· πενθησάτωσάν σε οἱ δαίμονες· ὑπερησυχασάτωσάν σε οἱ μιαροὶ μεγιστᾶνες· ἐξεδαφισθήτω τὸ κράτος τοῦ παρανόμου, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ διαρπαγήτω, ὁ οἶκος αὐτοῦ ἀπαχθήτω εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ καταναλωτήτω ὑπὸ ῥομφαίας· γενηθήτω ἔρημος ἡ ἔπαυλις τῆς βασιλείας αὐτοῦ· νικησάτω αὐτὸν ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ· καταβαλέτω αὐτὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατελθὼν ὡς πρέσβυς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ δώσον αὐτὸν τῷ ταρταρούχῳ ἀγγέλῳ τῆς ἀβύσσου, καὶ σπευσάτω ἡ βασιλεία σου Χριστὲ ἡ ἀπαράλλακτος, καὶ ὁ θρόνος σου ὁ ἀνίκαστος, καὶ ἡ κυρία καὶ ἀδιάλειπτος, ἐξουσία ἀπεριέργητος, ἡ διὰ τῶν προφητῶν γνωρισθεῖσα, καὶ διὰ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων ἐν ἡμῖν ὁμιλοῦσα.

XV Αὐτὸς ἦλθες, ἵνα ζητήσῃς τὰ ἐσκορπισμένα, καὶ ζωοποιήσῃς τὰ νενεκρωμένα, καὶ ἀνορθώσῃς τὰ τετραυματισμένα, σὺ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ. Ἰδὲ, τὴν ἐν τοῖς θηρίοις τοῖς λογικοῖς, οἵτινες λύκων γνώμην ἀνελάβοντο κατὰ τῶν ποιμνίων σου· δεῖξαι ἐν αὐτοῖς τὰ θαυμάσιά σου, ὅτι πονηρὸν τὸ ἐνθύμημα αὐτῶν. Καὶ

Sancta vero Cyriaca conversa, abominationi, seu dolo dicit: Ne quietem habeas et gaudium maledicte spiritus. Tua potentia, fraus est. Impudentia tua obstupescat, confundatur tuus pater, asseclæ tui te lugeant, lamentis te dæmones prosequantur, magnates tui nefarii obmutescant; iniqui potestas evertatur, et regnum ejus diripiatur; abducatur domus ejus in captivitatem: et exercitus ejus absumatur a gladio; fiat habitatio regni ejus deserta, superet eum virtus Christi, dejiciat eum Spiritus sanctus, descendens tamquam legatus e cælo, et det ipsum angelo abyssi, qui tartarum tenet: festinet immutabile regnum tuum, Christe, et solium tuum invictum, et principatus perennis, et potestas, nullis circumscripta terminis, quæ et per Prophetas manifestata, et per beatos Apostolos in nobis conversata est. Sed frustra. F

15 Tute ipse Domine Jesu Christe, venisti, ut dispersa quæreres, mortua vivificares, sauciata sanares. Ecce sunt, qui tamquam feræ, rationis participes, vulpinum animum assumunt contra gregem tuum. Ostende in ipsis mirabilia tua; quia mala est cogitatio eorum. Et vox de cælo, venit, dicens: Idola detesta et Christo confisa, confortatur e cælo. F

Ex Mss.

dicens : Macte animis Cyriaca victrix; exaudivit preces tuas Christus rex, confortare et esto robusta : Hilariani minas ne metue. Ego sum Raphael archangelus, qui loquor tecum, a Servatore missus, ut confortem te, et communicem tecum verba Altissimi; quia spem tuam posuisti in Christo, eripiam te, et Dominum glorificabis, qui te confortat.

contritis idolis. et Hilariano morte punito.

16 His dictis, signum Crucis fecit, et abominationem omnem idola videlicet, quæ erant in templo, contrivit, atque in pulverem redegit : lux effulsit, obortaque procella, idola, quæ ibi erant, ex templo exegit usque ad littus maris; et venit repente fulgur ignis, vultumque Hilariani ussit; qui cum e solio delapsus esset, venit angelus amarus, et spiritum ejus sustulit. Et cum accessissent aliqui e domesticis ejus, corpus ejus sustulerunt, et posuerunt in excelso tumulo.

Sistitur præsidi.

17 Et post Hilarianum venit crudelis successor, Præses competens, e Campania oriundus. Ad eum adduxerunt B. Cyriacam : ad quem cum illa venisset, interrogavit eam, dicens : Virgo generosissima, adesdum : audi me, et dictis meis obtempera diisque sacrifica, hostiam illis immolans, ut opum affluentiam et facultatum possessiones a me accipias. Sin recusas, et voluntati meæ non obedias, feris te tradam, et Imperatoris mandata implebo, ut alii, hoc conspicati, perterrefiant. Cave igitur ne et mihi, sicut Præsidi, decessori meo, fucum facias, qui postquam, tibi indulgens, deorum offensionem incurrisset, extremum vitæ diem morte conclusit.

in quem generose invecta, igni injicitur:

18 Inter hæc, B. Cyriaca, graviter gemens, et ad cælum suspirans, flevit, dixitque : Infelicissime, malum caput, facies impudens et tenebris obducta; O non a Deo enutrite, perfice ea, quæ tibi suggeruntur a patre duo diabolo, cujus pars erit tecum. Non enim potes ancillam Dei decipere, invisibili Christi virtute confirmatam. Nam humilitatis meæ propugnator est, teque concludet in carcere abyssi, ubi, qui tecum sentit, Hilarianus pœnas dat. Ducaphernes *a* iratus, omnes una cum Cyriaca in stadium jussit abduci, ingentemque accendi pyram, atque ita in medium illam conjici. Nec mora, mediam illam arripientes, in ignem immittunt. Et jam permagna pyra ardebat, et sublime in cælum ascendebat; dum in medio stabat Cyriaca, cum clamore et fletu orans Altissimum, extensis sursum manibus, lugens ac ac dicens : Eripe me, Domine, propter prodigia tua, quæ patrasti servis tuis, tribus pueris, et ex hac pyra eripe me. Custodi me, ut conculcatis inimici telis, benedicam tibi in secula.

a

qui ad ejus preces extinguitur.

19 Dum serenus erat aer, factus est e cælo sonus, et nubes ingruit, et aquarum copia, ignisque est extinctus. Tum constitit B. Cyriaca, et sic dixit : In conspectu angelorum psallam tibi, et adoro te, Domine, quia exaudisti me, et liberasti animam meam de laqueo hoc, quem absconderunt, qui supplantare me volunt; et benedicam nomen tuum sanctum et terrible, et tibi offero hostiam laudis, fructum labiorum meorum. Exaudi me, Domine, et noli tardare : ne quando dicat inimicus : Prævalui adversus eam : imple

φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανου ἦλθεν, λέγουσα· Θάρσει, Κυριακὴ ἀθλοφόρε· ἐπήκουσεν ὁ βασιλεὺς Χριστὸς τῆς δεήσεώς σου· ἴσχυε καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ μὴ φοβητῆς Ἱλαριανοῦ τὰς ἀπείλας· ἐγώ εἰμι Ῥαφαὴλ ἀρχάγγελος, ὁ λαλῶν σοι, ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐνισχῦσαί σε, καὶ μεταδοῦναί σοι ῥήματα Ὑψίστου, ἐφ' ὃν ἔθου τὴν ἐλπίδα σου εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις τὸν ἐνδυναμοῦντά σε Κύριον.

XVI Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, σημεῖον ἐγένετο, καὶ συνέτριψε πᾶν βδέλυγμα, ἤγουν τὰ εἴδωλα ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐγένοντο κονιορτὸς, καὶ φῶς ἔλαμψεν, καὶ ἀποσταλεὶς λαίλαψ ἐξελήκησεν τὰ ἐκεῖσε ὄντα εἴδολα ἐκ τοῦ ναοῦ ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς θαλάσσης, καὶ ἦλθεν ἄφνω ἀστραπὴ πυρὸς, καὶ ἔφλεξεν τὸ πρόσωπον Ἱλαριανοῦ, καὶ πεσὼν ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἦλθεν ἄγγελος πικρὸς καὶ ἦρεν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ παραγεινάμενοί τινες τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ ἦραν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ ἔθηκαν ἐπὶ σωροῦ ὑψιλοῦ.

XVII Καὶ ἦλθεν διάδοχος τοῦ Ἱλαριανοῦ στεῤῥὸς, ἄρχων πρόςφορος ἀπὸ Καμπανίας, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ τὴν μακαρίαν Κυριακὴν, καὶ ἐλθούσης αὐτῆς ἐπηρώτησεν αὐτὴν, λέγων· Παρθένε εὐγενεστάτη, δεῦρο, ἄκουσόν μου, καὶ πίσθητι τοῖς λεγομένοις ὑπ' ἐμοῦ, καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς, προσφέρουσα αὐτοῖς θυσίαν, λαμβάνουσα παρ' ἐμοῦ πλῆθος χρημάτων καὶ κτήσεις περιουσιῶν. Ἐπεὶ μόνον δὲ παραινουμένη, καὶ ὑπ' ἐμοῦ σεσαφηνισμένων, θηρίοις σε παραδώσω, καὶ πληρώσω τὰ προστάγματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα καὶ ἄλλοι θεωρήσαντες, φόβον σχῶσιν. Μὴ οὖν κἀμὲ ὑπογράφῃς, ὡς τὸν πρὸ ἐμοῦ ἄρχοντα, ὅστις ἂν ἐχόμενός σου, προσκρούσας τοῖς θεοῖς, τὸ τέλος τοῦ βίου ἐπλήρωσεν.

XVIII Ἡ δὲ μακαρία Κυριακὴ στενάξασα πικρῶς, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίσασα, ἐδάκρυσεν, καὶ εἶπεν. Πανάθλιε καὶ κακὴ κεφαλὴ, καὶ πρόσωπον ἀναίσχυντον καὶ διεσκοτισμένον, καὶ οὐ διατραμμένος ὑπὸ τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ, ποίει τὰ ὑπὸ τοῦ πατρός σου τοῦ διαβόλου ὑποβαλλόμενα, οὗ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετά σου· οὐ δύνασαι γὰρ τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ πλανῆσαι, ἐστηριγμένην τῇ ἀοράτῳ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ. Ἔστιν γὰρ ὑπέρμαχος ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως, καὶ κατακλεῖ σε τῷ δεσμοτηρίῳ τῆς ἀβύσσου, ὅπου ὁ σύγχωρός σου Ἱλαριανὸς δαμάζεται. Καὶ ὀργισθεὶς Δουκηφέρνης, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι πάντας ἐπὶ τὸ στάδιον ἅμα καὶ τὴν ἁγίαν Κυριακὴν, καὶ πυρὰν παμμεγεθῆ ἐκκαυθῆναι, καὶ οὕτως ῥιφῆναι αὐτὴν εἰς τὸ μέσον, καὶ μεσολαβήσαντες αὐτὴν, ἔῤῥιψαν αὐτὴν εἰς τὸ πῦρ. Καὶ πυρᾶς παμμεγεθοῦς ἐξαφθείσης, καὶ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ἀνυψουμένης, ἵστατο εἰς τὸ μέσον, δεομένη τοῦ Ὑψίστου μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων, καὶ τὰς χεῖρας ἀτενίσασα, κλαίουσα, λέγουσα· Ἐξελοῦ με, Κύριε, κατὰ τὰ θαυμάσιά σου, ἃ ἐποίησας τοῖς δούλοις σου, τοῖς τρισὶν παισὶν, καὶ ἐκ πυρᾶς ταύτης ἀφελοῦ με· τήρησόν με, ἵνα καταπατήσασα τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ, εὐλογήσω σε εἰς τοὺς αἰῶνας.

XIX Καὶ ὄντος θερινοῦ τοῦ ἀέρος, ἦχος ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν νεφέλη καὶ πλῆθος ὑδάτων, καὶ κατεσβέσθη τὸ πῦρ. Καὶ ἵστατο ἡ μακαρία Κυριακὴ, λέγουσα οὕτως· Ἐναντίον ἀγγέλων ψαλῶ σοι καὶ δέομαί σου, Κύριε, ὅτι ἐπήκουσας μου καὶ ἐῤῥύσω τὴν ψυχήν μου ἐκ παγίδος ταύτης, ἧς ἔκρυψάν μοι, ὑποσκελλῆσαί με θέλοντες, καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον καὶ φοβερὸν, καί σοι προσφέρω θυσίαν αἰνέσεως, καρπὸν τῶν χειλῶν μοῦ. Ἄκουσόν μου, Δέσποτα, καὶ μὴ χρονίσεις, μή ποτε εἴπῃ ὁ ἐχθρὸς· ἴσχυσα πρὸς αὐτήν. Πλήρωσον τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας καὶ κα-

τάξη

A τάξῃς αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς, ὅτι ἐπονηρεύσαντο κατὰ τῶν Ὁσίων σου, καὶ παρεπίκρασαν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καθελεῖς αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ οἰκοδομήσεις αὐτοὺς, καὶ οἱ φοβούμενοί σε, ὄψονταί σε καί εὐφρανθήσονται, καί οἱ ἀγαπῶντές σε εἰπάτωσαν διὰ παντὸς. Μεγαλυνθήτω ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰωνας. Ἀμήν.

XX Προκαλεσάμενος δὲ ὁ Δουκηφέρνης τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ, λέγει· Τί ποιήσας ἐνέγκω αὐτὴν εἰς προσκύνησιν τῶν Θεῶν; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον. Κελεύσει τῷ μεγέθει σου κυνήγια ἐπιτελεσθῆναι, καὶ ὁρώσης αὐτῆς τὰ θηρία, δειλιάσει, καὶ θύσει· πάνυ γάρ σοι θῆρες ἀνήμεροί εἰσιν· καὶ ἔδοξεν οὕτως. Καὶ ὁ κήρυξ ἐν φωνῇ λέγων· Θῦσον, Κυριακὴ, καὶ μὴ βραδύνῃς· πικροὶ γὰρ θῆρες ἡτοιμάσθησαν κατά σου. Ἀγομένων δὲ τῶν θηρίων, ηὔχετο ἡ Μακαρία, λέγουσα· Πρός σε ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ, ἕως οὗ οἰκτειρέσεις τὴν δούλην σου, καὶ λυτρώσεις με ἀπὸ πάσης θλίψεως. Καὶ ἅμα τῷ εἰσαχθῆναι ἐν τῷ σταδίῳ, ἰδοῦσα τὸν Ἄρχοντα, ἔφη· Δεδιωγμένε ἐκ τῆς δικαιοσύνης, καὶ συνδεδεμένε ὑπὸ
B τῆς ἀσεβείας τῶν ἀτειχεστάτων καὶ ψευδονύμων Θεῶν, ἐνίκηταί σου ἡ δύναμις, τέθραυσταί σου ἡ ὀργὴ, καταπέπτωκέν σου ἡ ἰσχὺς, ἐξδελύχθη σου τὸ κράτος. Περιεβάλου τὴν αἰσχύντην καὶ τὴν ἐντροπὴν καταθεματισμένε, καὶ τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς κοινωνέ. Ὁ γὰρ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπήκουσέν μου, καὶ τὴν κακότροπόν σου, καὶ δηλοθρύλλητον γνώμην οὐ φοβηθήσομαι.

XXI Ὀργισθεὶς οὖν ὁ μιαρὸς Ἄρχων, ἐκέλευσεν ἀπολυθῆναι τὰ θηρία καὶ τὴν παρθένον στῆναι ἔμπροσθεν αὐτῶν· ἐξελθόντα δὲ ἐκ τοῦ φουστικίου, καὶ τὴν μακαρίαν Κυριακὴν προσκυνήσαντα, εἰς τοὺς ἑαυτῶν τόπους ὑπέστρεψαν, καὶ εὐθέως ἀνακράξαντος τοῦ ὄχλου, ἐγένετο μία φωνὴ· Μέγας ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν· μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὑπερμαχοῦντος τῶν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα ἐχόντων. Πολὺ δὲ πλῆθος τῶν ἐπισυναχθέντων ἐπίστευσαν τῷ Κυρίῳ, ἐν τῇ θεάσει τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς δούλης τοῦ Χριστοῦ Κυριακῆς. Τοῦ δὲ παρανόμου καταισχυνθέντος καὶ ἀπορουμένου, ἐκέλευσεν ἐπιτελεσθῆναι Ὀλύμπια καὶ τῶν βδελυγμάτων τοὺς ἀγῶνας· καὶ παραγεινόμενος μετὰ πάσης τῆς δορυφόρου αὐτοῦ ὑπηρεσίας, εἵλκετο
C καὶ ἡ ἁγία ἀμνὰς τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν δημίων. Καὶ εἰσελθὸν ἐν τῷ ἱερῷ δύνοντος τοῦ ἡλίου, ὁ σύμβουλος τοῦ σατανᾶ λέγει· Τὴν δυσσεβεστάτην παῖδα κατάκλειστον ποιήσατε ἕως τῆς αὔριον, ἵνα τὸ πέρας θήσομαι.

XXII Κατέκλεισαν οὖν τὴν μακαρίαν Κυριακὴν, τοὺς πόδας αὐτῆς ἀσφαλισάμενοι εἰς τὸ ξύλον, φυλάσσοντες καὶ τὴν θύραν. Ηὔχετο δὲ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἡ τοῦ Χριστοῦ Δούλη, καὶ ἔλεγεν· Μακάριος, ὃν παιδεύσῃς, Κύριε, ἐβοήθησάς μοι ἐν τῷ πλήθει τῶν ὀδυνῶν μου, καὶ ὅτι παράνομοι ἐθήρευσαν τὴν ψυχήν μου, ἀπόδος αὐτοις, Κύριε, κατα τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ἀγαλλιάσομαι ἐπί σοι, τυχοῦσα τῆς σωτηρίας σου, ἐρυμνωθεὶς γὰρ ἔσωσάς με· ἐξελοῦ τὴν ψυχήν μου ἐκ θανάτου, τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὀλισθήματος, ὅπως εὐάριστος γίνομαι εἰς αἰῶνας αἰώνων.

XXIII Μετὰ δὲ τὸ πολλὰ παθῆναι τὴν ἁγίαν Κυριακὴν, καὶ μὴ ἐκκλίνουσαν τῆς ὁμολογίας τῶν Χριστιανῶν, ὄρθρου γεινομένου προσκαλεσάμενος ὁ μιαρὸς Δουκηφέρνης τοὺς ἑαυτοῦ ὑπηρέτας, λέγει· Λαβόντες τὴν ἀσεβεστάτην παῖδα ἐκείνην πόρρωθεν ἔξω τῆς πό-

faciem eorum confusione, et immerge eos in puteum corruptionis : quia maligne egerunt contra sanctos tuos, et exacerbaverunt Spiritum sanctum: delebis eos, et non ædificabis eos : et qui timent te, videbunt te, et lætabuntur, et qui diligunt te, dicant semper : Magnificetur Deus in secula. Amen. *Ex Mss.*

20 Accitos ministros suos, Ducaphernes his verbis compellat. Quid faciendo, eam ad cultum Deorum adducam? Illi vero responderunt, dicentes: Jube magnitudini tuæ confici amphitheatra ; et visis feris timebit, et sacrificabit. At enim feræ tibi sunt prorsus immites. Atque ita visum est. Jamque præco contenta voce, dixit : Cyriaca sacrifica, ne morare : crudeles namque feræ paratæ sunt adversum te. Feris autem adductis, Beata orabat, dicens : Ad te levavi oculus meos, qui habitas in cælo, donec miserearis ancillæ tuæ, et liberes me ab omni tribulatione. Simul atque stadium erat ingressa, Præsidem conspicata : O Præses, quem justitia persequitur, et impietas miserorum et falsorum deorum constringit : tua potentia est devicta; ira tua fracta : concidit tua vis; imperium tuum diris devotum. Induisti ignominiam et confusionem, o execrande, et gehennæ ignis particeps! Nam exaudivit me Dominus meus Jesus Christus, et non timebo malignum et turbulentum ingenium tuum. E

Ad feras damnatur,

21 Impius Præfectus, ira succensus, feras dissolvi, ac virginem ex adversum stare jussit. Quæ cavea *b* egressæ, et Beatam venerata, ad loca sua redierunt. Ex mox ex clamantis turbæ facta est una vox : Magnus Deus Christianorum ! magna potentia Christi ! propugnantis eos, qui in ipso spem ponunt. Et sane magna multitudo eorum, qui convenerant, crediderunt Domino, contemplati victoriam Christi, per ancillam Christi Cyriacam. Iniquus vero Præses, confusus, et incertus animi, Olympios ludos, et abominanda certamina apparari jussit. Quo ubi ipse cum omni suo militari satellitio advenisset sancta quoque Christi agna a lictoribus trahebatur. Atque ad occasum solis, in templum ingressus satanæ assecla, suis edixit : Impiissimam puellam in carcerem detrudite usque in crastinum, ut finem statuam. F

a quibus non læditur, sed honoratur. *b*

22 Beatam itaque Cyriacam carceri manciparunt, constrictis in ligno *c* pedibus, et custodia portæ admota. Verum Ancilla Christi oravit in carcere, et dixit : Beatus, quem tu erudieris, Domine. Auxiliatus es mihi in multitudine dolorum meorum : et quoniam iniqui quæsierunt animam meam, retribue illis, Domine, secundum iniquitatem eorum, et secundum malitiam eorum. Ego autem exultabo in te, quia consecuta sum salutem per te : nam custodiens salvasti me : eripe animam meam a morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu, ut placeam tibi in secula seculorum.

Rursus carcere includi, *c*

23 B. Cyriaca multum perpessa, et a confessione Christianorum non declinante, orto jam sole, advocans ministros suos impius Præses, sic dixit : Impiissimam hanc puellam accipientes, procul extra civitatem abripite, et e medio tollite ocius, et corpus ejust

denique a Præside ad mortem condemnata.

subducite

Ex Mss.

subducite nefariæ superstitioni eorum, qui Crucifixum colunt. Nec mora, in medio tribunali B. Cyriacam comprehensam duxerunt extra civitatem per loca aspera et occulta, sicut in mandatis acceperant, et trium milliarium spatium emensi sunt. Sequebantur autem [viri], mulieres, et alii nonnulli, beatæ Martyris familiares, et venerunt prope locum, ubi moritura erat. Et rogavit milites, plusculum sibi indulgerent ad orandum.

impetrata mora ad orandum,

24 Annuerunt viri votis B. Cyriacæ. Postquam ergo ad modicum spatium secessisset, cælum aspiciens, manibus sursum extensis, tales ad Dominum suum preces fudit : Invoco te, Domine Jesu Christe, et in te spem posui, et non timebo mortem. Venio ad te, fontem vitæ : obsecro te, ut cito populum, pacis præmio dones, ut non amplius dominetur regnum inimici ; sed suscita imperatores, orantes in nomine tuo : et da mercedem his, qui invocant nomen tuum, Domine. Suscipe animam meam,.. et ele-
B ctis tuis me accense in resurrectione regni tui, fine ac corruptione carentis, in secula seculorum. Amen. Et accesserunt Angeli luce fulgentes, et acceperunt spiritum victricis Martyris, B. Cyriacæ, in exultatione, et discesserunt in cælum.

ultro moritur, et ab Angelis in cœlum fertur.

25 Videbat autem multitudo, quæ convenerat, discedentibus Angelis. Jamque spatium Martyris orantis fuerant duæ horæ, quibus precata est, jacens in terra. Et advenientes milites, accesserunt ad corpus, et mortuam eam invenerunt. Tum ex aere insonuit vox B. Martyris Cyriacæ, dicentis : Discedite, Fratres, in civitatem cum pace, et prodigia magna recensete, quæ mihi fecit Dominus, ancillæ suæ. Audita voce, collapsi in terram, cum lacrymis et compunctione, glorificarunt Deum; et civitatem ingressi sunt, percutientes pectora sua, et confitentes peccata sua. Ex hac vita migravit S. Cyriaca die septima mensis Julii, sub Hilariano, Maximiano, et Ducapherne; regnante apud nos Domino nostro Jesu Christo. Ipsi gloria, et potestas in secula seculorum.
C Amen.

λεως ἀνείλατε αὐτὴν ἐν τάχει, καὶ τὸ αὐτῆς λείψα- D
τον τῆς μικρᾶς αὐτῆς θρησκείας ἄφετε τοῖς τὸν Ἐσταυρωμένον σεβομένοις. Λαβόντες οὖν ἐν μέσῳ τῷ κριτηρίῳ τὴν μακαρίαν Κυριακὴν, ἀπήγαγον ἔξω τῆς πόλεως ἐπὶ τοὺς τραχεῖς τόπους [καὶ] τοὺς ἀποκρύπτους, καθὼς ἐδιδάχθησαν, καὶ ἦλθον διάστημα μιλίων τριῶν · ἐπηκολούθουν δὲ [ἄνδρες] καὶ γυναῖκες καὶ ἕτεροί τινες ἐκ τῶν οἰκετῶν τῆς μάρτυρος Κυριακῆς, καὶ ἦλθον πλησίον τοῦ τόπου, οὗ ἤμελλε τελευτᾶν, καὶ ἠξίωσεν τοὺς στρατιώτας ἐνδοῦναι αὐτῇ ὀλίγον, ἵνα εὔξηται.

XXIV Παρέσχον δὲ οἱ ἄνδρες τὸ αἴτημα τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Ἀποχωρήσασα δ' οὖν αὐτὴ διάστημα ὀλίγον, ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ ὕψος τανύσασα, ηὔχετο πρὸς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, λέγουσα · Σὲ ἐπικαλοῦμαι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐπί σοί τε καὶ τὴν ἐλπίδα ἐθέμην, καὶ οὐ φοβοῦμαι τὸν θάνατον. Ἔρχομαι πρός σε, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς δέομαί σου, καὶ ὀξέως βράβευσον τὴν σὴν εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν, ἵνα μὴ λοιπὸν κυριεύσῃ ἡ βασιλεία τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ἀνάστησον βασιλεῖς τοὺς ἐπὶ τὸ ὄνομά σου δεομένους, καὶ δὸς
μισθὸν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομά σου, Κύριε. E
Προσδέξαι τὴν ἐμὴν ψυχὴν . . . καὶ καταρίθμησόν με μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν σου ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς ἀτελευτήτου σου βασιλείας, καὶ ἀφθαρτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Καὶ παρεγένοντο ἄγγελοι φωτινοὶ, καὶ ἔλαβον τὸ πνεῦμα τῆς ἀθληφόρου μάρτυρος Κυριακῆς ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ ἐπορεύοντο εἰς τοὺς οὐρανούς.

XXV Ἑώραει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν συνελθόντων εἰσπορευομένων τῶν ἀγγέλων. Ἐγένετο δύο ὡρῶν διάστημα ἐπικαλουμένης τῆς Μάρτυρος, καθ' ἃς ηὔχετο, κειμένη ἐπὶ τῆς γῆς · καὶ προσελθόντες οἱ στρατιῶται, ἤγγισαν τῷ λειψάνῳ, καὶ εὗρον αὐτὴν τελειωθεῖσαν. Καὶ φωνὴ ἦλθε ἀπὸ ἀέρος τῆς μάρτυρος Κυριακῆς, λεγούσης · Πορεύεσθε, ἀδελφοὶ, εἰς τὴν πόλιν μετ' εἰρήνης, καὶ διηγεῖσθαι τὰ μεγάλα θαυμάσια, τὰ γενόμενα εἰς ἐμὲ, τὴν δούλην αὐτοῦ · καὶ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς, πεσόντες ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ δακρύων καὶ κατανύξεως ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὰ στήθη, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἐτελειώθη δὲ ἡ ἁγία Κυριακὴ μηνὶ Ἰουλίῳ ζ' ἐπὶ Ἱλαριανοῦ, καὶ Μαξιμιανοῦ καὶ Δουκηφέρνης, καθ' ἡμᾶς δὲ βασιλεύοντος τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ι. Χ., αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, F
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *An Græca voce* δουκηφέρνης, *designatur nomen appellativum*, dux, *aut quid simile, an potius nomen proprium? Hanc postremam acceptionem videtur suadere finis hujus capitis; ubi dicitur de* S. Cyriaca, *quod*, ἐτελειώθη ἐπὶ Ἱλαριανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καὶ δουκηφέρνης.

b *Ita reddidi vocem* φουστίκιον, *quam frustra quæsivi. Quid si Græco-barbare formata sit a Latina,* fustis : *quasi dicas caveam ferarum, fustibus seu palis clathratam?*

c *Latinis dicitur* nervus. *Lignum hoc erat compedis species, in modum asseris, in quo varia erant foramina, ad immittendos reorum pedes, ac pro modo delicti vel pœnæ, in remotiora deducendos.*

ACTA LATINA

Ex vetusto, uti nominant, Breviario ecclesiæ Tropœensis.

S. Dominicæ natales;

Lectio 1. Beata virgo Dominica sub Diocletiano et Maximiano Imperatoribus, ex patre Dorotheo et matre Arsenia in civitate Campaniæ orta fuit, qui Christo devoti, genuerunt filiam unicam, nomine Dominicam. Erat autem tunc persecutio maxima Christianorum. Hi vero, cum filia denuntiati, quod Christiani essent, filiam confortabant, dicentes : Esto fortis in agone filia, et virginitatem inviolatam observa : tormenta timere noli; quia parvus est labor, et requies æterna.

parentes, in exilium missi;

Lectio 2. His dictis, a ministris tenti, coram Diocletiano ducuntur, qui primo blandiens, deinde minis terrens, sacrificare nolentes, baculis cæsos in exilium ad Euphratis fluminis partes destinavit, et Dominicam Maximiano Cæsari præsentari mandavit. Data autem per decem dies mulieribus, ut ejus animam

A animam immutarent, Dominum precabatur, ne eam confundi permitteret. Iterum autem coram eo perducta, ait Imperator : Dominica, sacrifica diis. Illa, o transgressor, inquit, legis, consilium maligni, servus dæmoniorum, quare non cessas in medio tritici seminare zizania?

tormenta et mors ejus. Lectio 3. Tunc Imperator de solio surrexit, et in via consterni præcepit, [et in] terra pedibus conculcata [est]. At illa in cælum suspiciens, ait : Domine secundum misericordiam tuam, cordis mei preces exaudi; et ad templum ducta, idola contrivit; in igne posita, evasit : feris exposita, mansuetas reddidit; et videntes conversi sunt. Confusus autem Imperator, extra civitatem occidi mandavit, et [illa], orans ad Dominum, ait : Domine, ad te venio. fontem vitæ; da pacem populo tuo; Ecclesiæ prælatos, et sacerdotes conserva, et me invocantem ne deseras. Et decollata, inter Angelorum manus, militibus videntibus et conversis, migravit ad cælos vi die Julii. Corpus autem ejus, miraculose Tropæam Calabriæ delatum est, quæ quondam magna Græcia B dicebatur.

Adduntur in Ms. nostro Orationes duæ, quarum altera patrocinium Sanctæ invocatur : altera postulatur, ut Deus revelare dignetur ipsius corpus: quod anno 1624 operose quæsitum, hactenus inventum non est.

Orationes propriæ; Oratio 1. Deus qui B. Dominicam, virginem gloriosam, per martyrii palmam ad cælestem fecisti ascendere gloriam, da quæsumus, ut qui ejus hodie natalitia colimus, ejusdem promissa patrocinia in cunctis misericorditer sentiamus. Per Dominum.

Oratio 2. Deus, qui Angelorum ministerio B. Dominicæ, virginis et martyris tuæ corpus Tropæam mirabiliter deferri voluisti, tribue quæsumus, ut ad tui nominis laudem, secluso omni errore, ope tua adinvenire valeamus, et præclari corporis inventione, secura mente potiamur. Per Dominum.

Officium. In festo S. Dominicæ Virginis, et Martyris : Duplex primæ classis.

In primis Vesperis omnia de communi Virginum Martyrum præter Orationem, quæ est propria : commem. de Octava Sanctorum Apostolorum Petri et C Pauli, nisi venerit in Dominica, quia tunc sit etiam commem. Dominicæ.

Oratio 3. Deus mirabilis in Sanctis tuis, qui beatæ Dominicæ duplicem coronam virginitatis et martyrii tua gratia contulisti, concede nobis famulis tuis, ut de carne, mundo et diabolo triumphantes, æterna præmia ipsius patrocinio consequamur. Per Dominum nostrum etc. D

Ad Matutinum et Laudes omnia similiter, ut in eodem communi. Lectiones Primi Noct. de Epistola prima beati Pauli Apostoli ad Corinthios, de Virginibus præceptum Domini non habeo.

IN II NOCTURNO.

Lectio 4. Dominica Virgo, pios et nobiles parentes habuit Dorotheum, et Arseniam, a quibus ab infantia, Christiana religione imbuta, sanctos mores suxit cum lacte. Delati autem Parentes ad Diocletianum Augustum, quod Christiani essent, cum ad martyrium in Campaniam ducerentur, filiam hortati sunt, ut memor æternitatis, fidem, ac virginitatem illibatam servaret, spretisque tormentis, fortis in agone permaneret. *Lectiones.*

Lectio v. Perducti vero ad tribunal ad abnegandam fidem, verborum primum blandimentis illecti, tum pœnarum metu deterriti sunt; sed cum a E proposito removeri nullo modo possent, fustibus acriter cædi jubentur, deinde Dorotheo, et Arsenia ad Euphratis fluminis oras in exilium deportatis, Dominica Maximiani Cæsaris judicio reservata est, a quo quibusdam feminis impuris tradita, ut eam ad immolandum idolis inducerent, cum nec a fide avocari, nec impudicos earum sermones audire posset, Dominum precabatur, dicens : Fiat cor meum immaculatum Domine, ut non confundar.

Lectio vi. His auditis, Maximianus iterum Dominicam coram se constitutam, in confessione fidei constantissime perseverantem, in terram prosterni, pedibusque satellitum conculcari mandavit; perducta deinde ad templum, cum signo Crucis idola fregisset, in ardentem fornacem conjecta est, a qua sine læsione egressa, feris objecta fuit; et illæ feritatis oblitæ, se ad Virginis pedes, ei blandientes, abjecerunt; quibus cum maxima admiratione perspectis, multi idolorum cultores ad Christi fidem conversi sunt. His tandem, et aliis cruciatibus sævissimis, hilari animo superatis capite abscisso, nobilissimum certamen consummavit. Ejus corpus F Tropæam in Calabria, in qua civitate nata fuisse dicitur, Angelorum ministerio ex veteri traditione delatum, magna ibidem fidelium veneratione asservatur.

DE S. NOIALA VIRG. & MART.

PONTE-VICI IN ARMORICIS

Notitia ex proprio Venetensi. I. B. S.

vi Julii. *Istius Sanctæ cultum hoc die nos docent Officia Cathedralis ecclesiæ Venetensis in Britannia minori diversarum editionum 1630, 1652, et 1660 his verbis :* Die vi Julii, pro commemoratione S. Noialæ virg. et mart. oratio, Indulgentiam, de communi. *De* S. Noiala *apud Martyrologos ad usque seculum* xvi, *nec verbum reperias; primus ipsam retulit Saussayus, et quidem in sola Appendice ad Martyrologium suum Gallicanum, hoc modo :* S. Noyala *(sic ipse et Arturus scribunt)* virgo et martyr, honoratur in ecclesia oppidi de Pontiny *(pro* Pontivy) Venetensis diœcesis, ubi pretiosum ejus corpus condigna veneratione habetur. *Cultus diem indicare non potuit, haud dubie quod Sanctæ natalem ignorarit, ut ad* xxx *Martii in Prætermissis observatum est. Saussayum descripsit generalis collector Arturus in Gynæceo, supra ductorem aliquid ausus, dum tricesimum illum Martii diem, ex proprio beneplacito, assignavit.* *De ea Sancta præter cultum*

2 De singulis certiora se exspectare *jam ab annis quinquaginta* *nihil hactenus innotuit.*

Ex Mss.

quinquaginta et amplius citato loco significarunt Majores nostri, cum autem nihil acceptum sit, Sanctam solo nomine notam, hic tradimus, quam Castellanus in supplemento Martyrologii universalis superaddi voluit textui, non XXX *Martii, ut Arturus, sed* XXX *Maii, sic scribens :* Ponte-Vici *(a Pontivy)* diœcesis Venetensis, S. Noyolæ, patronæ ecclesiæ ejusdem loci. *Mirum profecto, si nec Castellano innotuerit certus dies, quo Sancta colatur, nisi fortasse alio tempore in Cathedrali, alio in propria ecclesia festum celebretur : unde judicium sumi potest, Sanctæ natalem, martyrii genus ac tempus, patriam et ætatem in ipso loco ignorari, quæ si uspiam tradita essent, Britannicorum Sanctorum tam seduli historiographi Alberti le Grand diligentiam haudquaquam effugissent. In hisce tenebris id erat reliquum, ut ad locum ipsum recurrerem, exploraturus non inde lucis aliquid, acquiri posset. Scripsi itaque ad R. P. Chomel, Rectorem collegii nostri Venetensis, rogavique impensissime, conaretur ipse, utpote loco vicinior, eruere quid-*
B *quid aut historia, si exstaret, aut saltem popularis traditio de* S. Noiala *circumferret. Consuluit is Pontevicensem pastorem, R. A. D. du Bonetiez, ex cujus responso, dato* XXIV *Januarii 1719, recte nos conjecisse intelliges.*

Responsum Pontevicense.

3 De S. Noyala, *inquit,* nihil est quod Rev. vestræ significem; nullæ de ipsa lectiones præscribuntur; nihil proprii præter ordinem officii, in quo ejus commemoratio signatur VI Julii. Sola apud nos Sanctæ istius superstes est traditio, neque ipsam D
agnoscimus ut ecclesiæ nostræ titularem, cum ea S. Petro dicata sit, ut patronam tamen colimus, quemadmodum Venetenses S. Vincentium venerantur. Exstat hic sacellum ejus perantiquum et elegans, quin et vicina est parochia, Sanctæ ipsius nomine insignita. Vulgari lingua Britannica nuncupatur SAINTE NOALUEN, quasi quis dicat S. NOYALA ALBA. Vidi in ejus sacello vetustum pluteum, in quo rudi penicillo depicta erat ejus historia, appositis inscriptionibus charactere Gothico. Dicitur ex Anglia huc appulisse cum sua nutrice, trajecto mari in arboris folio. Aiunt, capite plexam non procul a Beignan, apud sacellum vulgo du Bezo, jussu tyranni Nizon seu Nizan; eamque huc venisse, cervicem manibus præferentem. Tyrannum hujus nominis in annalibus Britanicis me reperire non memini; reliqua historia sic implexa est, ut difficillime fidem inveniat. Hoc certum est, summa pietate et celebri veneratione a populo honorari, præsertim Quadragesimali tempore, quo ingens fit e vicinis pagis ad Sanctæ sacellum concursus. Verbo dixerim, præ- E
fatum S. Noyalæ sacellum pictura, deauratione et cetero ornatu, nulli alteri in tota Britannia cedere. *Hoc diligentiæ nostræ pretium fuit. Observat demum, vicos plures* Noyalæ *appellatione gloriari, quin et familiam superesse istius nominis, cujus genealogiam texere nihil ad nos attinet, nec ad* S. Noialæ *gloriam conferre quidquam potest.*

DE SS. MM. ARCHIPPO, PHILEMONE, ITEM APOLLONIO ALEXANDRO, EPIMACHO, ET ONESIMO

Notitia ex Menæis.

J. P.

VI JULII.

Cultus sacer;

Hoc ordine, quem in titulo posuimus, Menæa Græca excusa Martyrum horum natalem commemorant. Menæa sequitur maximus, episcopus Cytherorum. Annuntiatio eorumdem paulo aliter exprimitur in Menæo Mazariniano, et sic sonat, Eadem die [VI Julii] Sanctorum Martyrum Philemonis crucifixi, Archippi, ab equis tracti, Onesimi gladio
C perempti. Recolitur autem illorum memoria in sanctissimo eorum oratorio, quod est ultra in Elæa. *Quibus ibidem accinuntur sequentes versiculi :*

Γαυροῖς Χριστὸν, φίλημα ψυχρὸν, Φίλημον,
Γαυροῖς δὲ καί σε φίλτρον αὐτοῦ τὸ ζέον.
Τὴν ἀρχικήν σοι τῶν φρενῶν ἐξουσίαν,
Ἄρχιππε δεῖξον πρὸς τὰ τῶν ἵππων θράση.
Ἄθλησιν εἶρεν Ὀνήσιμος ἐκ ξίφους,
Λαβὼν τὸ λαμπρὸν τῆς ἀθλήσεος στέφος.
Christum, Philemon, osculum effer frigidum,
Teque effer ipse, fervidum philtrum illius.
Vere imperantem mentis invictæ impetum
Archippe præfer contra equum ferociam.
Onesimus tropæa per gladium tulit,
Semper virentis laureæ capiens decus.

allusio ad nomen Philemonis.

2 *Observa allusionem ac voces homonymas* φίλημα, *nec non* Φίλημον, *et* φίλτρον. *Item in adjectivo* ἀρχικὴν, *substantivo et* ἵππων *proprio* Ἄρχιππε. *Sacris quoque Martyrum fastis nostrum agmen annumeratum reperio in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ hoc die. In Menæo Chiffletii signantur* Philemon, Archippus *et* Onesimus; *et paulo post sequitur* Appollonius *et* Alexander, *prætermisso* Epimacho.

De S. Apollonio,

3 *De* S. Apollonio *habemus ex supplemento ad Menæa impressa ex Synaxario Sirmondi ex Ms. Chiffletii :* Ὁ ἅγιος Ἀπολλώνιος ἐν πλοίῳ βληθεὶς, πλοίου πυρποηθέντος, ἐν θαλάσσῃ τελ. S. Apollonius, innavigium injectus, navigio incenso, in mari martyrium consummavit; *cujus triumpho ibidem accinitur :*

Ἀπολλώνιος ἀμφιδεξίως ἔχει
Ἀθλεῖν πρὸς ἄμφω καὶ θάλασσαν καὶ φλόγα. F
Debet duobus hostibus Apollonius
Resistere ambidexter, et flammæ et mari.

S. Alexandro

4 *De* S. Alexandro, *seu, ut ibidem scribitur,* Alexandrio; *reperio sequentia in eodem supplemento, prætermisso titulo de* S. Epimacho, *cujus tamen nomen exprimitur in disticho, mox dando :* Ὁ ἅγιος Ἀλεξανδρίων εἰς τρόχον δεθεὶς, καὶ εἰς κατωφερῆ τόπον ἀφεθεὶς τελ. S. Alexandrion ad rotam ligatus, et deorsum demissus, martyrii cursum confecit.

Ἀλεξανδρείων καὶ κατωφερῶς τρέχων,
Ἀνωφερῶς ὑψοῦτο, πρὸς θεῖον λόγον.
Humilia Alexandrius in loca decidens,
Divina juxta oracula exaltabitur.

et de S. Epimacho.

5 *De* S. Epimacho, *prætermisso, ut dixi, titulo, sic ibidem canitur :*

Πλέον τι πάσχειν ἤθελον καὶ τοῦ ξίφους
Ἔφασκε πάσχων Ἐπίμαχος ἐκ ξίφους.
Perferre majus aliquid ense voluimus,
Epimachus, inquiebat, ensem perferens.

An locus eorum cultui dicatus, his declaratur? Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις εἰς τὸ ἐξακίον.

DE

A

DE S. SISOE MAGNO CONF.

Auctore J. P.

IN MONTE S. ANTONII IN THEBAIDE

Sylloge Historica.

Seculo V.

Cultus

V*irtutes ac miracula illustre apud Græcos* S. Sisoi *peperere nomen.* Magni *passim in Græcis fastis titulo honoratur. Habetur inscriptus Typico S. Sabæ, Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, epitome Menologii Græci, Horologio Græco, Maximo Cytherorum episcopo et Menæis impressis, in quibus ultimis adduntur sequentes versiculi :*

Ἄλλος Σισώης ἀσινὲς ψυχῆς ἔχων,
Ἀπῆλθε σῶος εἰς οὐράνιον κλέος.

Non Sisoes jam Sisoes ; nam cor gerens
Innocuum, abivit salvus ad cæli decus.

Lepor poeticus petendus ex affinitate vocum ἀσινὴς, σίνω, *et* σῶος, *cum nomine proprio* Sisoe, *quasi dicas,* Sisoes, *id est* læsus, nocens *nomine tenus, jam non est* Sisoes *re : nam innocuam habens* B *animam, salvus abivit ad cælum. Ita ego quidem allusionem hanc poeticam intelligendam censeo; quam pluribus indagare non est hujus loci.*

elogium ac miracula ex Basiliano Menol..

2 *Subdo elogium sancti Confessoris nostri ex Menologio Basiliano :* Beatus Sisoes cum [Christum] Deum dilexisset a puero; et crucem ejus imposuisset humeris, ipsum secutus est; aciesque invisibilium hostium in fugam vertit, ac transiit ad stadia laboriosa asceticæ vitæ. Altissimo autem humilitatis conscenso culmine etiam patrandi miracula donum accepit. Etenim vel ipsos mortuos suscitavit, dæmones ex hominibus ejecit, ægrotos sanavit, nec non plurima alia patravit miracula. Erat autem in congressu blandus, moderatusque, et dulcis in apophthegmatibus, e quibus plurima conscripsit ad multorum utilitatem. Præterea non paucos fratres dissidentes, per apposita exempla ad pœnitentiam convertens, emendavit. Illud etiam peculiare habuit, quod nullum umquam hominem dijudicaret. Sic igitur angelico more transacta vita, ad Deum, quem desiderabat, migravit, recipiens cæleste regnum, quod sibi præparatum erat.

et Sirleto.

3 *Eadem fere, nonnullis prætermissis, leguntur in Menæis impressis. Sirletus sic breviter ipsum* C *recenset :* Commemoratio sancti patris Sisois, in exercitatione monasticæ vitæ admodum insignis, cui propter eximiam humilitatem et reliquas virtutes, suscitandi mortuos gratiam contulit Christus Dominus. *Menologium Slavo-Russicum sancti quoque nostri natalem commemorat :* B. P. N. Sisoi Magni. *Molanus e Græcis fontibus eum quoque in Martyrologium suum transtulit, et signate quidem eadem hac sexta die; quem alibi apud Latinos non reperias. Errat itaque Baillet, dum asserit, quosdam Martyrologos Latinos habere hunc sanctum Abbatem die* V *hujus mensis, citans in margine* Molanum ad Usuardum.

Nonnulla vitæ ac mortis adjuncta

4 *Audisti superius in Menologio Basiliano factam esse mentionem de apophthegmatibus, ad plurium utilitatem conscriptis a Sancto nostro. Id quod ad alias characteristicas, notas ad eum pertinentes, viam nobis aperuit, quæ alioquin hic in tenebris sepultæ latuissent. Igitur ex illis habemus, Abbatem nostrum vixisse tempore magni ascetarum patriarchæ Antonii, ac primo vitæ asceticæ operam posuisse in deserto Scetis : quod cum videret nimis frequentatum, majoris solitudinis gratia, se abdidit in montem S. Antonii, a vita et morte ejusdem Sancti sic* ἀντονομαστικῶς *nuncupati, de cujus situ pluribus disseritur ad diem* XVII *Januarii, paragrapho secundo Commentarii prævii. Porro secessus ille non diu post mortem S. Antonii contigit; quæ cum acciderit anno 356, jam facile statues de tempore dicti secessus. Ascetam nostrum ibidem commoratum ad usque annos duos supra septuaginta, conficitur ex apophthegmate inferius posito, num. 32. Atque hinc mortem Sancti affigere possumus anno circiter 429.*

petenda ex apophthegmatibus.

5 *Illud observandum, Sisoem, quo de hic agitur, distinguendum esse a duobus aliis ejusdem nominis, altero quidem Thebæo, altero autem Petræo, de quibus agitur apud Cotelerium in Monumentis ecclesiæ Græcæ inter Apophthegmata Patrum tomo I, pag. 671, et 674, et alibi. Hæc et plura alia illustrari poterunt ex manipulo apophthegmatum, quæ delibo ex eodem tomo I Cotelerii, a pag. 162.* E

Docet Sisoes oblivionem injuriarum

6 Frater injuria affectus ab alio fratre, venit ad abbatem Sisoem, et dixit ei : Injuriam passus sum ab aliquo fratre, ac volo me ipsum ulcisc.; Senex vero hortabatur his verbis : Nequaquam filii sed potius Deo relique ultionis partes. Excepit ille, Non cessabo, donec vindicavero me. Tum Senex; Oremus, inquit, frater. Surgensque ait : Deus, non amplius egemus, ut nostri curam suscipias : nos enim acceptæ injuriæ pœnas exigimus. Hoc igitur audito, frater procidit ad pedes Senis, dicens : Non amplius contendo cum fratre. Ignosce mihi, Abba.

temperantiam

7 Frater ita interrogavit abbatem Sisoem : Quid faciam? quia ad ecclesiam occurro, ubi sæpe agape celebratur, et retinent me. Ait illi Senex : Res est laboriosa. Igitur Abraham discipulus ejus percontatus est : Si fiat occursus in Sabbato vel Dominica, et frater biberit tres calices, num multum est? Respondit Senex. Si non sit satanas, multum non est.

fugam alterius sexus.

8 Discipulus abbatis Sisois dicebat ei : Pater senuisti, abeamus jam prope terras habitatas. Ait Senex : Ubi non est mulier, illic pergamus. Tum discipulus : Et quis locus est, non habens mulierem, nisi eremus? Senex : In eremum ducito me.

9 Frequenter discipulus abbatis Sisois, aiebat : Abba surge, manducemus. Ille ad eum : Non comedimus Fili? Respondebat : Non, Pater. Tum Senex : Si non comedimus, affer, et cibum capiemus. F

custodiam linguæ,

10 Pronuntiavit aliquando cum fiducia abbas Sisoes : Confide, ecce a triginta annis non amplius deprecor Deum propter delictum, sed ad hunc modum ppecor : Domine Jesu, protege me a lingua mea. Atque huc usque prolabor quotidie per eam, et pecco.

11 Frater dixit abbati Sisoi : Quare non recedunt a me affectus? Ait illi Senex : Vasa eorum intra te sunt. Da eis pignus suum, et discedent.

animi demissionem.

12 Residebat aliquando abbas Sisoes in monte abbatis Antonii, et moram faciente ministro ejus, nec veniente ad eum, non vidit hominem ad menses decem. Ambulans autem in monte, reperit Pharanitem, venantem feras. Cui Senex : Unde, inquit, venis? Et a quanto tempore versaris hic? Ille respondit : Vere, Abba, a mensibus undecim in hoc monte dego, nec vidi hominem præter te. Quibus auditis, Senex ingressus in cellam, percutiebat se : En Sisoes, inquiens, existimasti te aliquid fecisse : atqui nec sicut iste secularis, adhuc fecisti.

13 Celebrata

AUCTORE J. P.

fugam gulæ;

13 Celebrata est oblatio in monte abbatis Antonii, illicque inventum est doliolum vini : unus vero e senibus, accipiens parvum vas cum calice, detulit ad abbatem Sisoem, deditque ei, qui bibit. Similiter fecit secundo et suscepit. Præbuit eidem tertia vice, nec accipere voluit, dicens : Desine Frater : an nescis, quod satanas sit?

sui contemptum,

14 Convenit aliquis fratrum abbatem Sisoem in montem abbatis Antonii, et inter loquendum dixit Nondumne pervenisti, Pater, ad mensuram abbatis Antonii? Ait illi Senex : Si vel unam cogitationem abbatis Antonii haberem, totus evaderem instar ignis : verumtamen novi hominem, qui licet cum labore, potest ferre cogitationem suam.

cæcam obedientiam;

15 Venit aliquando Thebæorum quidam ad abbatem Sisoem, desiderans monachum profiteri. Interrogavit eum Senex, utrum aliquem ad se pertinentem haberet in seculo? Respondit ille : Habeo filium. Tum Senex : Vade : projice eum in flumen; tuncque fies monachus. Cum igitur discessisset, misit Senex fratrem, qui prohiberet illum. Dicit frater : Desine, quid agis? Ille excepit : Abbas jussit, ut projicerem. Itaque ei frater : Sed modo vetuit, B projiceres. Et relicto eo, accessit ad Senem : factusque est probus monachus propter obedientiam suam.

16 Frater interrogavit abbatem Sisoem, an pari modo veteres persecutus fuerit satanas. Et ait illi senex : Nunc magis. Quia tempus ejus appropinquat, atque conturbatur.

fiduciam in Deum,

17 Tentatus est aliquando a dæmone Abraham, discipulus abbatis Sisois, et vidit Senex, quod cecidisset. Itaque surgens, expandit manus in cælum, dixitque : Deus, velis, nolis, non dimitto te, nisi curaveris eum : statimque medelam consecutus est.

iterum sui comtemptum.

18 Percontatus est frater de abbate Sisoe hunc in modum : Agnosco memoriam Dei permanere apud me. Ait illi Senex : Non magna res est cogitationem tuam cum Deo esse : sed magnum est conspicere, se tamquam omni creatura inferiorem. Id enim corporeo labori junctum, deducit ad habitum humilitatis.

De Sancti splendore, et apparitionibus ante mortem

19 Referebant de abbate Sisoe, quod quando morti proximus fuit sedentibus circa eum patribus, vultus ejus resplenduit tamquam sol; dixitque illis : Ecce abbas Antonius venit. Paulo post : En, inquit, venit Prophetarum chorus. Iterumque facies ejus majorem in modum refulsit. Et ait : En, chorus Apostolorum accessit. Adhucque os ejus duplo C fulgentius evasit. Ecce autem ipsum, quasi cum quibusdam loquentem. Itaque rogaverunt eum Senes dicentes : Cum quo disseris, Pater? Respondit : Angeli venerunt, ut me assumant : et obsecro, ut permittar paullulum agere pœnitentiam. Excipiunt senes : Non eges pœnitentia, Pater. Tum Senex ad ipsos : Revera, non mihi conscius sum, quod pœnitentiæ initium posuerim. Intellexerunt vero omnes, eum esse perfectum. Iterum facies illius subito facta est velut sol; ex quo territi sunt cuncti. Ait illis : Videte : Dominus venit, dicens, Afferte mihi electionis vas eremi. Statimque tradidit spiritum : ac evasit tamquam fulgur, nec non repletus est totus locus bono odore.

contemptu gloriæ humanæ,

20 Profectus est abbas Adelphius, Episcopus Nicopoleos, ad abbatem Sisoem, in montem abbatis Antonii; cumque discessuri essent, antequam iter aggrederentur, curavit, ut a mane comederent. Erant autem jejunii dies. Postquam ergo posuerunt mensam, ecce fratres pulsant. Dixit discipulo suo : Trade illis parvam pultem; quia defatigati sunt. Ait ei abbas Adelphius : sine utique, ne dicant, abbatem Sisoem de mane manducare : Et intendit in eum Senex, mandavitque fratri : Vade, D da illis. Ut ergo conspexerunt pultem, ita locuti sunt : Num hospites habetis? Num et Senex vobiscum comedit? Respondit frater : Etiam. Quocirca cœperunt affligi ac dicere : Ignoscat vobis Deus, quod Senem siveritis modo cibum sumere. Nonne scitis per multos dies maceraturum esse se? Quos cum audiisset Episcopus, inclinavit se coram Sene, inquiens : Ignosce mihi, Abba : quia humanum quid reputavi : Tu vero, quod Dei est, fecisti. Tum ei abbas Sisoes : Nisi Deus glorificaverit hominem, hominum gloria nihil est.

humilitate,

21 Venerunt quidam ad abbatem Sisoem, ut audirent ab eo sermonem; nec quidquam locutus est eis : sed semper aiebat : Ignoscite mihi. Cernentes autem sportulas ejus, dixerunt illius discipulo Abrahamo : Quid facitis de sportulis his? Respondit : Huc et illuc impendimus eas. Quo audito, Senex ait : Etiam Sisoes hinc et inde manducat. Illi vero audientes, multum animæ lucrum fecere; atque abierunt cum gaudio, ædificati in humilitate ipsius.

animi puritate.

22 Sciscitatus est abbas Ammon Rhaithensis abbatem Sisoem : Quando lego Scripturam sacram, E vult animus apparare sermonem, ut habeam ad interrogationem. Ait illi Senex : Non est operæ pretium : sed potius e puritate mentis acquire tibi; tum solicitudine carere, tum loqui.

Mortuum puerum ad vitam revocat,

23 Accessit aliquando seculi vir cum filio suo ad abbatem Sisoem, in montem Abbatis Antonii : atque in via contigit mori filium : nec turbatus est pater, sed fidei plenus, portavit eum ad Senem. Et cum filio prostravit se, quasi humiliter salutans ad accipiendam a Sene benedictionem. Deinde surgens, reliquit puerum ad pedes Senis, ac egressus est. At Senex, qui existimabat, quod ad salutationem prosterneret se, ait illi : Surge, exi ex hoc loco : nesciebat enim mortuum esse. Et confestim surrexit, atque abiit. Quem cernens pater, obstupuit : proinde intrans, cum veneratione salutavit Senem, remque ei nuntiavit. Senex vero audiens, tristitia affectus est : non enim voluisset id accidisse. Denuntiavit autem homini discipulus Sisois, ne cuiquam diceret, usque ad mortem Senis.

edit exemplum fiduciæ in Deum, et humilitatis.

24 Tres senes adierunt abbatem Sisoem, auditis, quæ ad eum pertinebant, et ait illi primus : Pater, quo modo possum evadere igneum flumen. Ille vero non respondit. Dicit ei secundus : Pater, F qua ratione effugere potero stridorem dentium et vermem, qui numquam dormit? Tertius pariter interrogat. Pater, quid faciam? Memoria exteriorum tenebrarum enecat me. Respondens autem Senex, dixit eis : Ego horum nullius recordor : cum enim Deus misericors sit, spero, quod mecum facturus sit misericordiam. Eo audito sermone, senes tristes abierunt. Nolens autem Senex sinere ipsos cum tristitia discedere, reverti fecit, et dixit : Beati estis, fratres, atque vobis invidi felicitatem vestram. Primus enim vestrum locutus est de igneo flumine, secundus de tartaro, tertius de tenebris. Si ergo mens vestra recordationis hujusmodi tenet dominium, fieri nequit, ut peccetis. Quid vero acturus sum ego duri cordis homo, cui non est concessum scire, quod vel maneat homines supplicium : unde singulis horis pecco. Tunc illi, venia ab illo suppliciter petita, professi sunt; sicut audivimus, ita etiam vidimus.

spei de misericordia Dei,

25 Percontati sunt nonnulli ex abbate Sisoe : Si lapsus fuerit frater, nonne debet ad annum pœnitentiam agere? Respondit : Durum est hoc verbum. Ajunt : Verum sex menses? Iterum respondit : Multum est. Excipiunt : Usque ad quadraginta dies? Ait : Adhuc multum est. Illi : Quid ergo

A ergo, si prolapsus fuerit frater, et statim agape celebretur, ipsene veniet ad agapen? Dicit illis Senex; Nequaquam : sed necessaria est paucorum dierum pœnitentia. Confido enim in Deum, quod si is homo ex tota anima egerit pœnitentiam, vel intra tres dies illum admissurus sit Deus.

temperantiæ. 26 Cum aliquando abbas Siloes venisset ad Clysma, accesserunt ad eum videndum seculares viri. Ii multa loquebantur; nec quidquam ipsis respondit. Postea illorum unus dixit. Quid molesti estis Seni? non manducat; ideo neque potest loqui. Excepit Senex : Ego, ubi necessitas postulat, comedo.

27 Abbas Joseph requisivit ab abbate Sisoe, quanto in tempore debeat homo affectus rescindere? Ait illi Senex : Tempora vis dicere? Et abbas Joseph : Etiam, inquit. Dicit ergo Senex : Qua hora affectus venerit, illico abscinde eum. *Proxime sequitur apud cotelerium apophtegma de Sisoe Petræo, quod prætermitto.*

28 Aiebant de abbate Sisoe, quod sedens in B cella, semper ostium clauderet.

Quomodo se gesserit erga Arianos; 29 Venerunt aliquando Arlani et abbatem Sisoem in montem abbatis Antonii, et cœperunt contra orthodoxos garrire. Senex vero nihil quidquam respondit eis; sed vocato discipulo suo, dixit : Abraham affer mihi S. Anastasii librum, ac legito. Tum tacentibus illis, agnita est eorum hæresis. Dimisitque ipsos cum pace.

quanti faceret solitudinem : 30 Venit aliquando abbas Amun e Rhaitu in Clysma, ut inviseret abbatem Sisoem; et cernens ipsum afflictum, quod reliquisset eremum, ait : Cur doles, Abba? Quid enim jam inde poteras in solitudine facere, qui ad tantam perveneris senectutem? At Senex oculos in eum intendit cum tristia, dixitque : Quid mihi profers, Amun? Nonne enim mihi sufficiebat sola mentis meæ libertas in eremo?

31 Sedebat aliquando abbas Sisoes in cella sua; cumque pulsasset discipulus ejus, clamavit Senex : Fuge, Abraham, ne ingrediaris; jam quæ hic sunt, otio carent.

quamdiu, relicta Sceti, vixerit in monte. 32 Frater abbatem Sisoem interrogavit hac oratione : Quomodo Scetim reliquisti, cum abbate C Or consistens, et venisti, ut sederes hic? Respondit ei Senex : Cum inciperet Scetis frequentari, cumque audiissem mortuum esse abbatem Antonium, surrexi, et profectus sum huc in montem, atque inveniens ista loca quieta, ad paucum tempus resedi. Ait illi frater : Quot annos hic transegisti? Senex : Septuaginta duos.

33 Dixit abbas Sisoes : Quando adest homo, tui curam habens, non oportet, ut præcipias.

Docet suos silentium, 34 Frater sciscitatus est abbatem Sisoem, si in via ambulaverimus, et itineris dux aberravit oportetne ei declarare? Respondit Senex : Non. Subjunxit Frater : Sed sinemus, ut nos a via avertat? Tum ei Senex : Quid igitur, accipiesne baculum, quo illum verberes? Ego novi fratres, quibus iter agentibus, noctu aberravit eorum ductor : erant autem duodecim, omnesque sciebant evagari se, et unusquisque secum contendit, ne diceret. Die autem exorto, comperiens viæ dux, quod deerrassent, ait illis : Ignoscite mihi, deflexi de via; cunctique exceperunt. Nos quoque noveramus, sed reticuimus. Quo ille audito, demiratus est, dixitque : Ad mortem usque fratres abstinent a sermone. Ac Deum laudibus celebravit. Distantia autem viæ, a qua abducti fuerant, duodecim erat milliarium.

AUCTORE J. P.

servat fraternam caritatem; 35 Venerunt quodam tempore Saraceni, et spoliaverunt Senem, ipsiusque fratrem. Cumque hi exiissent in solitudinem, ut aliquid esculentum invenirent, reperit Senex stercora camelorum, quibus fractis, natus est grana hordei. Manducavit autem unum granum, et alterum in manu sua posuit. Veniens vero frater ipsius, offendit eum commedentem, et ait : Hæccine est caritas, quod invento esculento, solus vesceris, nec vocasti me? Respondit abbas Sisoes : Non tibi feci injuriam, Frater : Ecce partem tuam in manu mea servavi. *Subduntur apophthegmata duo de abbate Sisoe Thebæo, seu habitatore Calamonis Arsenoite, quæ tamquam a nostro instituto aliena prætereo.*

tradit modum se gerendi in prosperis et adversis; 36 E Patribus quidam interrogavit abbatem Sisoem : Si, dum sedeo in eremo, venerit barbarus, occidere me volens, et prævaluero ei, interficiamme? Respondit Senex : Nequaquam; sed E illum Deo committe. Qualiscumque enim tentatio evenerit homini, oportet dicat : Propter peccata mea hoc contigit. Quod si bonum acciderit, dicat : Ex Dei dispensatione est. *Mitto tria proxima, alterum de Sisoe Thebæo, alterum de Sisoe Petræo, tertium rursus de Thebæo.*

post lapsum semper surgendum monet 37 Frater interrogavit abbatem Sisoem, dicens : Quid faciam, Abba, quia cecidi? Respondit Senex : Iterum surge. Frater ait. Surrexi, rursusque cecidi. Excepit Senex : Exsurge iterum. Rogavit ergo Frater : Quo usque? Responsum dedit Senex : Usque quo assumptus fueris, sive in bono, sive in delicto. In quo enim invenitur homo, in eo proficiscitur.

Varia alia apophtegmata 38 Frater de Sene sciscitatus est hunc modum : Quid faciam? Quia vexor propter opus manum. Amo enim plectam, nec eam possum conficere. Respondit Senex, ex dicto abbatis Sisois, Non faciendum esse opus, quod nos delectet.

Dixit abbas Sisoes : Quære Deum, nec quæras F ubi habitet.

Dixit iterum, Quod pudor et timoris vacuitas sæpe peccatum producant.

Frater petiit ab abbate Sisoe, Quid faceret? Dixit ei : Res, quam quæris, est tacere multum, et humilitas. Scriptum enim est : Beati, qui immanent in eo. Sic poteris stare.

Dixit abbas Sisoes : Abjectus esto; voluntatem tuam post tergum projicito; curis te liberato, et habebis requiem.

Frater abbatem Sisoem interrogavit : Quid agam propter affectus? Et ait Senex : Unusquisque tentatur a concupiscentia sua.

39 Frater interrogavit abbatem Sisoem, ut aliquod ei verbum doctrinæ proferret. Ille vero inquit : Quid me cogis loqui otiose : ecce, quod cernis, facito.

40 Abiit aliquando ad ministerium abbas Abraham, discipulus abbatis Sisois, et ad multos dies noluit ab alio quoquam ministrari, dicens : Sinamne alium hominem mecum assuescere, præter

AUCTORE J. P.

fratrem meum? Nec admisit, donec rediisset ejus discipulus, sed laborem pertulit.

41 Referebant de abbate Sisoe, quod cum sederet, clamavit voce magna : O calamitas! Interrogat eum discipulus ipsius : Quid habes, Pater? Respondit Senex : Unum hominem quæro, quocum loquar, nec invenio.

et documenta.

42 Perrexit aliquando abbas Sisoes a monte abbatis Antonii ad exteriorem Thebaidis montem, atque ubi habitavit. Erant porro eo loci Meletiani, incolentes Calamonem Arsenoite. Quidam igitur, comperto, quod exiisset in exteriorem montem, desideraverunt eum videre. Dixerunt autem : Quid agemus? Nam in monte degunt Meletiani. Et scimus quidem Senem per illos non lædi : nobis vero timendum, ne forte volentes congredi cum Sene, incidamus in tentationem hæreticorum. Quocirca ne occurerent hæreticis, non inviserunt Senem.

43 Narraverunt de abbate Sisoe, quod in morbum inciderit : sedentibus autem circa eum senibus, loquebatur cum quibusdam. Aiunt ei : Quid vides, Abba? Dicit illis : Cerno quosdam venientes super me; quos rogo, ut sinant me paululum pœnitentiam agere. Tunc ad eum quidam e senibus: Si permiserint, modo potesne utiliter vacare pœnitentiæ? Respondit Senex : Quamvis nequeam, tamen parumper ingemisco super anima mea, idque sufficit mihi.

B

44 De abbate Sisoe commemorabant, quod quando venit in Clysma, ægrotavit, et sedente eo in cella cum discipulo suo; ecce audita est januæ pulsatio : quam percipiens Senex, ait discipulo suo Abrahamo : Dic ei, qui pulsat : Ego Sisoes in monte, ego Sisoes in matta. Ille vero audiens evanuit. *Totus apophthegmatum de abbate Sisoe manipulus concluditur duobus aliis, quæ, quoniam agunt de Sisoe Thebæo, non tango.*

D

An omnia apophthegmata sint intelligenda de Sisoe Magno.

45 *Collige, non omnes ubique eosdem relucere characteres in allatis apophthegmatibus, atque adeo non æque certo constare an omnia sint intelligenda de uno eodemque* Sisoe *nostro, cui cognomen* Magni *adhæsisse jam diximus, an vero quædam ex illis referenda sint ad alium vel alios ejusdem nominis eremicolas, de quibus supra. Non pauca tamen hic occurrunt, quæ satis concinne consonant cum elogio Basiliano, supra producto, in quo memoratur dulcis fuisse in apophthegmatibus, et plurima ex iis exarasse ad multorum utilitatem; singulari enituisse animi demissione, ac virtute suscitandi mortuos. Quibus, in dicto Menologio expressis, apprime congruunt ubique propemodum in singulis apophthegmatibus spirans sui contemptus; suscitatio pueri mortui, uti habes num. 23; nuncupatio, qua a Domino, paulo ante mortem sibi apparente, dictus fuit vas electionis, ut refertur num. 19; denique exacti in monte anni duo supra septuaginta, sicut legitur num. 32. Quæ omnia videntur potius quadrare* Sisoi Magno, *adeoque nostro, quam aliis, quorum nomem videtur obscurius fuisse, neque tanta fulsisse celebritate. Atque hæc de* Sisoe, *ejusque apophthegmatibus dicta sufficiant, de quibus etiam videri potest Rosweydus sparsim variis locis in Vitis Patrum. Agit etiam de Sancto nostro Historia Monastica Gallice edita, lib. I, pag. 56.*

E

DE S. ASTEIO, ASTIO, VEL ABERISTO EPISC. & MART.

I. P.

Sylloge Historica.

VI JULII.

C

Cultus in tabulis Græcis;

M*enologium Basilianum hoc die natalem hujus sancti Martyris annuntiat his verbis :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἀστείου, ἐπισκόπου Δυῤῥαχείου. Certamen sacrosancti Martyris Asteii, episcopi Dyrrachii. *Ibidem sequitur ejus elogium :* Asteius, sanctus Martyr, vixit sub Trajano imperatore. Ab idololatris captus, Agricolao præsidi traditus est. Cumque jussus esset Christum negare, et idolis sacrificare, neque eo adduci posset, in carcerem missus est. Porro priusquam comprehenderetur, tale contemplatus fuit somnium. Vidit seipsum supra petram stare, unctum pice et oleo; et expergefactus, dixit clericis suis : Fratres, oportet me pati propter Christum. Ceterum unusquisque vestrum discedat, ubi salvus esse possit. Hæc locutus, comprehensus est, uti dictum; et stans coram Agricolao, Christumque confessus, in carcere conclusus fuit. Unde dimissus, plumbatis cæsus; dein melle unctus, suspensus in ligno fuit tempore æstivo, ut a vespis et muscis depastus, e vita excederet. Hoc facto, gratanter cruciatum perferens, animam Christo tradidit.

F

tempus martyrii,

2 *Paulo contractius sanctum Martyrem consignant Menæa, typis edita, quibus consonat Maximus, episcopus Cytherorum. Mentio quoque ejus habetur in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, et Chiffletii. Sirletus brevissimum ei elogium contexuit his verbis :* Certamen S. Astii, episcopi Dyrrachi, qui sub Trajano imperatore, præside Agricolao, in Christianæ fidei confessione perseverans, plumbatis cæsus est, post alios cruciatus, precibus ad Deum missis, animam Deo tradidit. *Ex apposita nota imperatoris ac Præsidis, sub quibus passus dicitur sanctus Antistes, facile cuilibet innotescit character chronologicus, sub initium seculi secundi a partu Virginis collocandus.*

an recte Aberistus vocetur

3 *Ferrarius in novo Catalogo Sanctorum pro* Astio *scribit* Aberistum; *recte observans in notis, se suspicari, mendam esse in codice vel Græco, vel Latino. Sacram Martyris memoriam recolit Martyrologium Romanum die* VII *hujus.*

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS BRIXIENSIBUS

NICOLAO & HIERONYMO

Ex Tabulis Brixianis.

I. B. S.

VI JULII.

Rejecta legenda, quam apocrypham ostendit Papebrochius,

Sanctos hos Christi pugiles, *aliis fratres, aliis patrueles,* coronatos anno a natali Christi CXXIII, Kalendis Julii, pontificatus Telesphori anno II, et XIX imperii Ælii Adriani, *asserunt Acta satis mira, quæ Fabius Delius Romanus, ex Fabii Brusati, Clerici Brixiensis historia, anno primum 1416 fabricata, cum longo Pedrocchæ familiæ elogio edidit anno 1591; Bernardinus Faynus descripta huc transmisit; Papebrochius vero parte 3 Propylæi sui antiquarii ante tomum II Aprilis cap. 5 num. 37 et 38, fabulosa ostendit et plane respuenda; rationes a se ibi adductas, adversus P. Sebastiani insulas accusa-* B *tiones, egregie tutatus in Responsionibus ad varios articulos, imperite juxta ac importune regestos, præsertim ad articulum* XI *a num. 59. Quanti momenti fuissent Papebrochii argumenta, colligere potuerat prætensorum errorum exhibitor ex silentio Abbatis Onuphrii Stellæ, in suis declamationibus nihil proferre ausi, quo prædictorum Actorum fidem vindicandam susciperet. Subjunxit porro Papebrochius citato num. 59;* Si tamen pro hac Vita, seclusa fictione, quidquam probationis certioris aliquando inveniatur, licebit de illis, ut sanctis Martyribus, non autem ut Pedroccha familia prognatis, agere I Julii.

nullus autem propugnare ausus est:

2 *Et vero de ipsis inter prætermissos et in alios dies rejectos locuti sumus dicta die* I *Julii, huc ambos transferentes, quod non illo, sed hoc die, sub ritu Officii duplicis Brixiæ colantur, teste laudato Bernardino Fayno, in suo Martyrologio, ut mox dicemus. Cum igitur Vita ista seu Legenda, seculo primum quinto decimo conficta, non videatur ullo pacto propugnari posse, certe a totis quadraginta et amplius ab edito Aprili annis, ejus* C *patrocinium nemo susceperit; verbo,* probationis certioris *nihil prorsus inventum aut adductum sit, nec facile sperari posse existimemus; id unum restat, ut de cultu ipsis exhibito, facta omnimoda præcisione a Pedroccha, vel alia quacumque hodierna familia, seculo secundo Brixiæ minime reperienda; restat, inquam, ut de solo cultu hic breviter agamus, lectorem de cetero remittentes ad præfatum Propylæum antiquiarium et Responsiones, articulo etiam 3, § 8, art. 10, § 6 et variis aliis locis consulendas. In* Martyrologio sanctæ Brixiensis ecclesiæ, *Ugheli dono hic servato, sic legitur Kalendis Julii :* Brixiæ, natalis SS. Martt. Nicolai et Hieronymi, quos S. Apollonius Episcopus convertit ad Christum ac baptizavit, et panem angelorum eis, dum essent in carcere pro Christi nomine, per fenestram ferream occulte in nocte cum aliquibus Christianis ministravit, et ad martyrium incitavit. Horum corpora jacent in ecclesia S. Aphræ.

3 *Scripserat ante Ferrarius in Catalogo Generali, iisdem Julii Kalendis :* Apud Brixiam, SS. Martyrum Hieronymi et Nicolai. *Notavit autem ibi, se sua accepisse* ex monumentis monasterii S. Faustini. Passi sunt, *inquit,* sub Adriano Imperatore, prope urbem, ubi nunc est Burgus S. Faustini, ibique eorum corpora requiescere dicuntur. Erant fratres ex familia Pedroccha, quæ adhuc floret, prout in Vita sive historia dictorum Martyrum, anno MDXCI edita. *Atque ea est Brusatiana legenda, quam apud nos manuscriptam exstare et pridem merito rejectam diximus. Audi modo Bernardinum Faynum in suo Brixiano Martyrologio, typis edito, etiam ad Kalendas Julii :* Brixiæ, sanctorum fratrum Nicolai et Hieronymi Martyrum, in ecclesia sanctæ Aphræ. His pro fide in carcerem conjectis, beatus Apollonius Episcopus, ab angelis monitus, nocte sacram Eucharis- E tiam porrexit et martyrium prænuntiavit. Unde sub Hadriano, variis tormentis vexati, obtruncatis via Cremonensi eorum corporibus, animæ ad cælos evolarunt.

de solo cultu agitur ex fastis recentissimis,

excluso cognomine Sanctis afficto.

4 *Nec prætermittenda Fayni annotatio, quæ est hujusmodi :* De his, ex prisca et nobili Pedroccha familia natis, scripsit vitam latino idiomate Fabius Clericus de egregia Brusatorum stirpe, anno MCCCCXVI, quam Achilles Pedrocca, juris utriusque consultissimus, libro illo aureo, a se edito (Responsum vocant) et Brixiæ impresso anno MDCXIX inseruit. Hanc ipsam edidit quoque materna lingua Abbas Ascanius Martinengus in suo libello Sanctorum. Horum item memoriam agunt Martyrologium Ferrarii et Brixianum manuscriptum, nec non et tabella sacrarii sanctæ Aphræ, ubi eorum corpora quiescunt, indicans ibi eorum festum, sub ritu duplici, die VI hujus, forsan ex aliquo translatione, cum vere passi sint hac die anno salutis CXXXIII. Quorum sanguis tanta virtute floruit; ut eodem quidam oppressus a dæmone, cum decollarentur, præter spem aspersus, illico ab immundis spiritibus liberatus fuerit. *Atque hæc sunt,* F *quæ de his Sanctis Brixiæ circumferuntur, accepta potissimum ex toties jam citata Brusati Legendæ, quam a me hic adoptari minime velim intelligas : cultum unice admitto, donec reliquorum* probatio certior *accesserit.*

Dubium, ubi sacra corpora reposita sint.

5 *Ut autem perspiciant Brixienses, me nec lites sequi nec movere, rogatos ipsos velim, observent, a Ferrario sic scribi :* Passi sunt sub Adriano Imperatore, prope urbem, ubi nunc est Burgus S. Faustini, ibique eorum corpora requiescere dicuntur. *Ita ille, a quo non parum dissonant Martyrologium Ms. Ughellianum et alterum a Fayno editum, in quibus diserte asseritur, Sanctorum corpora quiescere in ecclesia aut Sacrario S. Afræ. Neque cum alterutra opinione satis componi posse videntur, quæ scripsit Fabius Delius sub præfationis suæ finem, in hæc verba :* Reliquum est, ut una cum omnibus aliis Christi fidelibus, Deo nostro clementissimo, quantas maximas animus noster capere potest, gratias agamus, quod hujusmodi historiam diutius delitescere non permiserit, *parco iis gratiis;*

hoc

AUCTORE I. B. S.

hoc ad rem spectat : Sed sicut ipsorum sanctorum Martyrum corpora IN BASILICA SALVATORIS BRIXIÆ VENERANTUR, et eos invocantibus indefessi apud ipsum Deum exstant patroni, ira voluerit eorum vitam, miracula et martyrium omnibus innotescere. Vale. Romæ x Kal. Febr. MDXCI. *Ego hic eumdem sepulturæ aut venerationis locum non reperio, nisi et* basilica Salvatoris *et* ecclesia S. Afræ *pro uno eodemque templo accipiantur, sito* in Burgo S. Faustini, *quod utinam in Cœlo suo Brixiano explicasset Faynus; qui pag. 471 duplex quidem nomen tribuit ecclesiæ S. Afræ; ast in Burgo S. Faustini sitam, necdum didici.*

Quid a Brixiensibus fieri conveniat.

6 *Ad hæc et hujusmodi intricata negotia si paulo oculatius attenderent Brixienses, vanis satyris et inanibus declamationibus aut lamentis mortuos vel superstites Sanctorum historiographos ncessere desinerent, in id potius operam et studium conferentes, ut sedatis prius intestinis controversiis, solido aliquo et erudito opere Sanctorum suorum Acta saltem probabilia, incertas* D *traditiones, dubias depositiones, cultus initia et chronologicam seriem expenderent et ad justæ criseos normam revocarent; historica methodo, a familiarum hodiernarum affectata fuligine extergerent; ab evidentibus fabulis expurgarent, non per mera patria præjudicia aut inolitas vulgi opiniones, quæ indoctæ plebi relinquenda sunt, sed per fidei humanæ vera receptaque ab eruditis principia et momenta. Hac ratione semel inita, spondere audeo, numquam futurum, ut de Hagiographis merito conquerantur; quibus id sacrosanctum est, sinceram veritatem omni conatu inquirere, dubia ut certa non admittere, fabellas ab historia ecclesiastica excludere, libenter doceri et discere; sed falsa, quamdiu falsa apparent, non timide refellere, nihil attendendo ad decantatas sæpe nænias, rerum possibilitatem potius, quam existentiam certatim aggerentes. Historice discant agere, qui historias meditantur.*

B E

DE S. PALLADIO EPISC. & CONF.
SCOTORUM APOSTOLO
FORDUNI IN SCOTIA
SYLLOGE HISTORICA

I. B. S.

DE CULTU, PATRIA, LEGATIONE, GESTIS ET SCRIPTIS

§ I. De S. Palladii cultu et Officio ecclesiastico.

ANNO CCCCXXXI

Primam sui in historia ecclesiastica notitiam Prospero Aquitano debet sanctus hic Palladius, *vocatus subinde* Scotorum Apostolus; *celebritatem contulere Beda, Sigebertus, Marianus Scotus et alii, qui ferme Prosperum secuti sunt, et auctores vitæ S. Patricii in nonnullis paulo liberaliores; at postremis hisce seculis late patentem famam consecutus est, ex vulgatissimis Scotorum Hibernorumque disceptationibus, utraque gente, tamquam pro aris et focis, ut de S. Rumoldo plurimisque aliis non semel in* C *Actis nostris diximus, ad vendicandos sibi Sanctos acerrime depugnante. Litigationum causam sæpius exposuere Majores nostri, deductam plerumque a sola* Scotiæ *vel* Scotorum *appellatione, modernis Scotis omnia sibi rapientibus, quæ vel eminus Scotici quid sonant, Hibernis contra non aliam Scotiam per aliquot secula (aliqui ad plura extendunt, alii contrahunt) agnoscentibus, præter illam ipsam insulam, quæ hodie Hibernia nuncupatur. Mihi fixum semper fuit, ab odiosa ea quæstione, quantum liceret, præscindere, utriusque patris argumenta cursim solum attingere, de cetero ea prosequi, quæ ad Sanctos spectant propius, relicta ambulabus patribus libera ad digladiandum arena. Ad hanc ferme normam certum est exigere, quæ de* S. Palladio *dicenda sunt, ubi non de Scotica origine contenditur, sed de lana, ut aiunt, caprina, ad quos nimirum a Cœlestino Papa missus sit. Præfixum in titulo ordinem sequimur, ducto a cultu exordio.*

Ex Scotorum Hibernorumque dissidiis notissimus,

2 *Antiqua venerationis* S. Palladio *Christiane exhibitæ indicia in Fastis sacris haud reperias : nam qui in Hieronymianis hoc die refertur* Palladius seu Pallattius, *genere, ætate et laurea ab eo, quo de hic agimus, longissime distat. Neque transitus dies hactenus cuiquam certo innotuit, neque satis proinde perspicio, quid Greveuum induxerit, ut hoc die ipsum consignaret, nisi in vetusto aliquo codice ita scriptum procul dubio invenerit. Siquæ de Sancti obitu in variis S. Patricii vitis exstant, recte expendantur, non mense Julio anni 431 defunctus est, multo minus Januario, cujus die* XXVII *ejus natalem se festivitatem referunt Catalogi Sanctorum Hiberniæ, tum Mss. tum ex-* F *cusi; est enim longe verosimilius, sub jam dicti anni finem,* XV *Decembris, vitæ metam attigisse, quemadmodum notavit Waræus de scriptoribus Hiberniæ pag. 101 :* Obiit *(S. Palladius)* apud Pictos in itinere Romam reversurus, XV Decembris, anno ab adventu Salvatoris CCCCXXXI, eodem nempe anno, quo in Hiberniam *(Episcopus)* venit. Sic vulgo traditur. *Sic tradit Balæus apud Usserium, sic Usserius ipse pag. 814, sic post illos Sirinus in Ms.* S, Palladii *vita, per RR. PP. Franciscanos Hibernos Lovanienses mecum benevole communicata.*

in antiquis Martyrologiis signatus non est;

3 *Interim a Bollando inter prætermissos dici* XXVII *Januarii, sic observatum legimus :* S. Palladius Scottorum Apostolus refertur hoc die a Ferrario et Martyrologio Anglicano; a pluribus et vestutioribus VI Julii. *Signatur utique in Wilsoni Anglico Martyrologis; ibidem ea die ornatus elogio, quod non magis probare ausim, quam lectiones Aberdonenses, infra producendas. Brevius de* S. Palladio *agit Ferrarius :* Forduni in Scotia, S. Palladii Episcopi et Apostoli Scotorum, *in notatione falsa*

a recentioribus Hiberbis 27 Januarii

nonnulla

A *nonnulla veris admiscens; hoc recte effatus;* ejus reliquias Forduni in maxima veneratione haberi : *idque ex Baronii Annalibus haud dubie desumptum fuerit, ubi ad annum 429, num. 4, de* S. Palladio *ait :* Quem jure, ut suum Apostolum, venerati sunt Scoti, magno honore prosequentes ejus reliquias, in Mernia Scotiæ provincia collocatas. *Mentem suam hic declarare incipit Baronius, in tota hac controversia partibus modernorum Scotorum satis aperte favens, ut ex sequentibus non minus clare patebit. Sed cultum prosequamur.*

hoc die a Scotis,

4 *Qui sint illi* plures et vetustiores *Martyrologi, quos* S. Palladium *hac* VI Julii *referre insinuat Bollandus nec satis expressit ipse, nec ego in tot nostris codicibus deprehendi. Inter omnes hujus diei Usuardinas additiones unicum est auctarium ex Greveno descriptum, quo simplissime annuntiatur :* Palladi Episcopi et Confessoris. *Respexerit fortasse Bollandus ad veteres Catalogos Mss. Sanctorum Hiberniæ et Scotiæ, quos plures habemus: at nec hi inter se conveniunt. Hibernicis stantibus pro* XXVII *Januarii, Scoticis vero pro hoc die,* B *quos in Martyrologio suo Universali secutus est Castellanus. Illorum coryphæus Dempsterus in menologio Scotico satis magnifice :* In Mernia, Palladii Diaconi S. R. E. Cardinalis, Scotorum Apostoli, a S. Cælestino Papa missi, ut Scotos, diu antea in Christum credentes, a Pelagiana peste, in Anglia grassante, tutaretur. *Dempstero succenturiatur Camerarius :* Sanctus Palladius Episcopus et Scotorum velut Apostolus, missus a Cælestino Romano Pontifice in Scotiam, tum ad disciplinam ecclesiasticam (quæ Scotorum primariis, a Maximo tyranno victis et Scotia exactis, multum clanguerat) pristino splendori restituendam, tum etiam ad Pelagianam hæresim præcavendam. *De reliqua elogii serie, quam crassis erroribus scatere ait Sirinus, inferius sermo recurret.*

sacri corporis possessoribus;

5 *Huc facit id, quod in fine subjicit :* Deinde vita, imo ipsa vestigia illius sancti Viri in Scotia ostendi possunt, et pretiosæ reliquiæ olim Forduni colebantur, Polydorus in historia Anglica lib. I, etc. Imo ante 150 annos capsæ ipsius auro argentoque C et gemmis ditissimæ, sunt reparatæ a Guilielmo Scheuves, sancti Andreæ Archiepiscopo. *Auream mediocritatem non novit scriptor hyperbolicus, non unas capsas, easque ditissimas commentus, pro quibus ad Boetium nos remittit, quem si in fonte legerit, aut non intellexit aut turpiter corrupit. Hæc sunt Boetii de* S. Palladio *verba, lib. 7, fol. 128 verso :* Post multos tandem pios sudores ac religiosa opera, Christi dogma propalando, pro mortalium salute impensa, Forduni (vico in Mernia nomen est) beatissimum hujus vitæ exitum sortitus, fatis concessit : ubi sacræ ejus reliquiæ, in multo habitæ honore, a multis, illuc religionis causa confluentibus, vel hac nostra ætate venerandæ, ostenduntur. Has Wilhelmus Scheuves, sancti Andreæ olim Archiepiscopus, vir undequaque eruditus, effossas humo multis piis precationibus solennique apparatu, in capsulam argenteam honorifice locavit, quarto anno post Christi adventum in carnem, supra nonagesimum millesimum quater centesimum. *Quis hinc vel verbum extundat, de* reparatis capsis *quodammodo pluribus, iisque omnibus* auro argentoque et gemmis ditissimis?

AUCTORE I. B. S.

apud quos etiam Officio ecclesiastico honoratur,

6 *At certe stabilitum in Scotia* S. Palladii *cultum hæc plane demonstrant, quacumque demum auctoritate id factum fuerit, de quo scrupulum nimis religiosum movet Dempsterus Historiæ eccl. Scotorum lib. 15 num. 998, ubi Martyrologos immerito incusat, quasi injurii et iniqui fuerint gentis suæ gloriæ, quod potius imputare debuit minus celebri Sanctorum suorum famæ in aliis orbis partibus. Non recte tamen inde deducit Sirinus, nullo umquam ecclesiastico officio cultum fuisse in Scotia* S. Palladium, *cum in Breviario ecclesiæ Cathedralis Aberdonensis excuso 1509, impensis Valteri Chepman, cujus Ms. apographum penes nos est, quodque alibi citavimus, referatur vita in sex lectiones distributa, quamquam mendis refertissima, sub hoc titulo :* Vita S. Palladi Archiepiscopi Cardinalis, Scotorum Apostoli (vulgo S. Padie) a Cælestino primo missi, sub Eugenio II, anno CCCCXXXII, Julii VI. *Incipit ab oratione :* Deus, qui Scotorum populo B. Palladium Pontificem et fidei Catholicæ apostolum pariter et doctorem providisti, concede nobis, quæsumus, ipsius interventu tuam ineffabilem consequi misericordiam, et vita te mediante, perfrui sempiterna. Per Dom. etc. *Totum officium sumitur ex Communi Confessoris et Pontificis. Audiamus lectiones, ex quarum una aut altera de reliquis facile statues.* E

cujus lectiones non subsistunt,

7 Palladius Pontifex egregius, ex Ægyptiaca gente illustribus ortus natalibus, sub D. Euagrio monacho, viro religiosissimo, qui duorum Macariorum discipulus esse fertur; dum juveniles in eum expugnarent anni sub religiosorum habitu et norma sancte et devote militavit. Sub cujus ditione et regula Christiana, enunciare fidem didicit et cognovit. Qui paulo post, ejus propter vitam appobatam, ab angelo assumpto oraculo, commilitonibus dixit : Opportunum namque est, si illum, quem prædicamus, insequi voluerimus, nos ea, quæ didicimus, aliis in ipsius honore, qui hæc singula nobis administrat, palam edocere, et quæ circa hujusmodi fidem minus intelleximus, fideliter ab aliis discendo investigare. Admonitu vero præfati angeli, ex Ægypto Romam venit, ubi a Cælestino Papa plurimum in pretio habitus F est et reputatus, qui ob ejus tunc vitæ sanctitatem, a dicto Cælestino in Episcopum, Spiritus sancti gratia institutus est. Beatus interea Cælestinus, Dei favore ductus, cupiens orthodoxam ampliare fidem . . . apud Scotos . . . anno CCCCXXXIV B. Palladium, quem nuper ordinaverat Antistitem et fidei militem, persuasit, ut Scotorum genti Romanam Catholicamque fidem prædicaret etc. *Hæc sufficiant, utut male corrasa et coagulata; quibus non magis subsistunt lectiones reliquæ, ad eamdem normam compositæ; id unum nihilominus, quod postremo quærebamus, probantes nempe Sanctum nostrum ecclesiastico officio in Scotia non caruisse, quod de Hibernica dici posse, nemo ostendit hactenus, ut in hac saltem parte potior sit Scotorum conditio.*

§ II. De S. Palladii patria, legatione, gestis et scriptis.

Quam certum videtur ex præmissis lectionibus aliisque, de sancti Palladii cultu recte statui, tam

est

AUCTORE J. B. S.

NonOrientalis monachus,

est perspicuum, non ex tam male consuta historia, neque ex Forduni Scoti-chronico, neque ex recentioribus explorandam S. Palladii *patriam, de qua pluribus satis præclare disputat laudatus Sirinus, eos omnes refutans, qui Græcum, Ægyptium, Galatam, Hibernum aut Britonem fuisse censuerunt; utpote, qui ex meris conjecturis, nullo nixi fundamento, in unum Palladium collegerint, quæ ad varios spectare indubitatum est. Et sane cum synchronus nullus de* S. Palladio *usquam meminerit, excepto solo Prospero; is vero patriam ejus nullo modo attigerit, Romanæ Ecclesiæ* Diaconum, *dumtaxat (non* archidiaconum Archiepiscopum *aut* Cardinalem) *asserens, id unum reliquit probabilissime supponendum, non monachum aliquem orientalem, multo minus Britonem, sed clericum Italum fuisse sanctum nostrum* Palladium.

sed patria Italus fuisse videtur.

9 *Probat id Sirinus variis argumentis, quæ sat erit hic cursim delibasse. Exiguum fructum in Hibernia fecisse Sanctum admittunt omnes, causam ipse prudenter allegat, ignorantiam linguæ vulgaris, unde ab incolis spretus et repulsus fuerit.* B *Præterea, verosimile non est, scriptores vitæ S. Patricii tacituros fuisse* S. Palladii, *ejus decessoris patriam, si Britonem aut Hibernum novissent; ubi contra S. Evinus diserte affirmat;* Et cum ad suos reverti statuisset, morbo correptus, in terra Pictorum decessit. *Reverti statuerat in Italiam; est hæc igitur, et non alibi quærenda Sancti patria. Adde illa Probi, de gestis Palladii loquentis verba:* Neque ille voluit longum transigere tempus in terra non sua, sed reverti disposuit ad eum, qui misit illum, *quæ satis aperte indicant, nihil minus fuisse* S. Palladium, *quam Hibernum aut Britonem : quo pluribus evincere, operæ pretium non video, neque de ea re animosius certant jam dicti litigantes.*

Verosimile est, binas legationes

10 *Longe difficilius est aliam telam, magis intricatam retexere de legatione* S. Palladii *seu missione fueritne illa in gratiam Scotorum hodiernorum, an potius Hibernorum suscepta, pro qua ipsi contentiosissime inter se dimicant, nimis ambitiosa utrimque pietate. Baronius sic Scotorum* C *nomen accepisse videtur, ut de hodiernis a Prospero actum insinuet. Id certo constat ex istius scriptoris Chronico, sub consulatu Florentii et Dionysii, hoc est anno 429, invigilasse Cælestinum Papam, ut Pelagianæ hæreseos reliquiæ in Britannia extinguerentur, auctoremque Pontifici fuisse* Palladium diaconum, *ut eo mitteretur S. Germanus, Autissiodorensis Episcopus. Audi ejus verba :* Agricola Pelagianus, Severiani Pelagiani Episcopi filius, ecclesias Britanniæ dogmatis sui insinuatione corrupit ; sed ad actionem Palladii diaconi, Papa Cælestinus Germanum Autisiodorensem Episcopum vice sua mittit, et deturbatis hæreticis, Britannos ad catholicam fidem dirigit.

ad Scotos suscepisse.

11 *Ex his verbis, ut obiter dicam, quidquid contra arguat Sirinus, non improbabiliter deduxit Baronius, jam ab eo anno 429 primam suam in Britannias legationem suscepisse* S. Palladium, *vel cum S. Germano, vel forte citius; qui vel ex eo tempore in Hiberniam transiens, advertensque necessariam sibi majorem auctoritatem, Romam reversus, ibidem Episcopus a Papa Cælestino consecratus, inde rursus ad eosdem Scotos destinatus sit, quam alteram legationem, tacito tamen* S. Palladii *nomine memorat idem Prosper libro contra Collatorem cap. 21, in editione anni 1711, col. 363 :* Nec vero segniore cura ab hoc eodem morbo Britannias liberavit, quando quosdam inimicos gratiæ, solum suæ orginis occupantes, etiam ab illo secreto exclusit oceani, et ordinato Scotis Episcopo, dum Romanam insulam studet servare Catholicam, fecit etiam barbaram Christianam. *Inchoate, inquit Sirinus, nam completam conversionem Hiberniæ S. Patricio tribuendam, clamant omnia totius Hiberniæ monumenta. Rectissime, si de Hibernia locutus est Prosper.*

Quinam Scoti illi fuerint

12 *Porro sic intelligenda esse postrema Prosperi verba, docet ipse distinctius (inquiunt scriptores Hiberni) in præfato Chronico, ad consulatum Bassi et Antiochi, qui signatur annus 431, ita scribens, ut habet novissima editio Chronici integri, jam citata :* Ad Scotos in Christum credentes ordinatur a Papa Cælestino Palladius, et primus Episcopus mittitur. *Hæc cum aliis ita combinanda videntur,* D *ut in Britannias missus sit* S. Palladius, *quo insulam servaret Catholicam, verosimiliter paulo ante SS. Germanum et Lupum, quos in Britannia reliquerit, ipse vero transierit ad Scotos, ut* Christianos faceret. *Verum obstare videntur particulæ,* ad Scotos, in Christum credentes. *Hæc ipsa est ingentium altercationum inter adversas partes infelix ansa, quam ambæ pro suo arbitrio et nationali spiritu ita flectunt et involvunt, ut ego quidem ad animos placandos componendosre arbiter sedere haudquaquam velim.*

ex Prosperi verbis

13 *Scotos illius temporis, saltem eos, quos Prosper indigitat, Hibernos fuisse, haud obscure demonstrant citata ejus verba, dum Scotorum insulam a* Romana *seu Britannica distinguunt, cujus pars fuit estque hodie Albania, seu minor Scotia, quæ numquam insula seorsim fuit, quæque Prosperi tempore Scotiæ non venit. Itaque insula* barbara, *ab* insula *Britannica* Romana *sejuncta et contradistincta, non potest non esse Hibernia, quidquid, ut supra diximus, aliter sentiat Baronius, in modernorum Scotorum partes inclinans;* E *cum vero utrobique de iisdem Scotis loquatur Prosper, agens de ejusdem gentis ad fidem Christianam conversione, quis satis dubitet, quin etiam utrobique Hibernia indicetur? Sic arguunt Hiberni eorumque fautores; fateorque ingenue, maximi apud me ponderis esse hoc argumentum, Scotos plane exarmaturum, si Prosper paulo apertius duas diversas insulas expressisset. At rursus contra,* Scotos in Christum credentes *ultimo loco appellat Prosper; non ergo Hiberniam, quam Christianam primum fecisse* S. Palladium, *contra Collatorem idem Prosper asseruit.*

non satis perspicua videtur ;

14 *Hic rei totius nodus, is ferme Scotorum Achilles est, verum si recte expendatur, ipsis æque ac Hibernis solvendus; cum nec dum satis constet, per id tempus magis credentem fuisse gentem unam quam alteram, tametsi versiculos suos adstruant Scoti, ut ad tertium seculum conversionem suam reducant, quod ipsis concedere visus est Baronius, aliis non tam facile id admittendum existimantibus. Et vero si admittatur, ipsos tantum*

non

Auctore I. B. S.

A *non conficiet Prosperi auctoritas, cum eis non secus ac Hibernis deglutienda maneat hæc pillula, quod eorum regio* barbara *a S. Palladio* facta *sit* Christiana, *adeoque ante annum 429 talis non fuerit. Ceterum, ut semel dicam,* Scotos *apud Prosperum, non alios concipi posse, quam Hibernos, tam manifestum aliquibus videtur, ut omnia mire, torquenda sint, ad alium censum inde eruendum. Testium nubes producitur apud Usserium in Britannicis pag. 798, uno consensu affirmantium, ad eamdem* Scotiam *missum fuisse* S. Palladium, *ad quam ei successor datus est S. Patricius; atqui indubitatum est, postremum in Hiberniam directum, ac totius insulæ, si non primum, saltem verum fuisse apostolum; quid clarius consequi potest, quam, ad eamdem insulam destinatum fuisse* S. Palladium. *Idem sentiunt scriptores alii, numero plures, sequenti mox pag. 799 ab eodem Usserio recitati.*

favent tamen Hibernis,

15 *Sic itaque concilianda essent Prosperi verba, ut eum Chronicon suum, verosimiliter repetitis*
B *curis, scripserit post annum 433, quando jam Patricius fructuose in Hibernica vinea laboraret, satis familiari historicis prolepsi usus sit, pro eo anno* credentes *nominans, qui dum scriberet, vere poterant* credentes *appellari, quibusque adeo famosos versus de ingratis aptaverit:*

——— nunc sævas gentes et barbara regna,
Ignoti prius aut spreti nova gratia Christi
Attrahit, et terra sibi templum condit in omni.

Alii aliter Prosperi sensum explicant, et quamquam Kiaranum, Albeum, Declanum et Ibarum in messe Hibernica ante SS. Palladium et Patricium sudasse velint, id Prospero minime adversari contendunt. At quomodocumque verba ejus citatis locis accipiantur, de Scotis Hibernis intelligenda esse, non soli Hiberni, sed Tillemontius et eruditi alii partium studio liberi, passim hodie admittunt, ut supersedeam referendis pluribus Sirini argumentis, quibus Joannem Majorem, Buchananum, Leslæum alisque Scotos, et nostrum etiam Michaelum Alfordum, paulo acrius refellit, commenta et figmenta
C *appellans, quæcumque ab eis, rerum suarum sedulis ornatoribus, excogitata sunt, ad persuadendum per* Scotos *Prosperi, indicari Albienses seu Scotos hodiernos, in quo plures habet sibi consentientes.*

quos male impugnat Camerarius.

16 *Minimi apud me ponderis sunt quæ congessit Camerarius, cujus sententiam, superius promissam, huc adducimus :* Porro S. Palladium ad nostros Scotos, non Irlandos seu Hibernos Irlandicos missum fuisse, omnes omnium gentium ætatumque scriptores consentiunt, quia illi, ad quos missus, in Christum jam credebant, ut testantur Ado, Prosper Aquitanicus et alii jam citati; at Hiberni Irlandi vix centum annis post in Christum credebant, Vide Sigebertum, Adonem, Bedam, Hermannum Contractum, Comitem Averingem, Matthæum Westimonasteriensem anno ccccxxxiii, Florentium Vigorniensem anno ccccxxi, Polydorum Virgilium lib. 3, Frecul. Lexoviensem lib. 5 cap. 33. Primus enim Hibernorum Sinellius, baptizatus a S. Patricio, fuit ut minus lxxx annos post hunc Palladii in Scotiam appulsum. *Paucis verbis, inquit Sirinus,* tot cruda commenta, stupendos et stolidos errores, imo errorum monstra eructat Camerarius. *Quibus vero non magni momenti rationibus se hic tueatur, vide in famoso ejus opere de Scotorum pietate a pag. 225. Qua autem ratione Scotis hodiernis maxime venerandus et colendus sit* S. Palladius, *supra abunde ostensum est. Atque de his plus satis.*

Utrum primus Hiberniæ Episcopus:

17 *Alia superest difficultas in τὸ* primus Episcopus, *quasi ante* S. Palladium *nullus in Hibernia Episcopus fuerit; quod genti isti non placet, alios* Palladio *seniores Episcopos, supra nominatos, memoranti, qui vineam istam excolere cœperint, unde alia nascitur satis obscura controversia. Refert Sirinus textum Chronici supra citati, in quo vox illa* primus *expressa non est, quemadmodum vere habetur in Chronico a Du Chesne edito, tomo I de scriptoribus Franciæ pag. 205 :* Ad Scotos in Christum credentes, ordinatus a Papa Cælestino Palladius Episcopus mittitur : *quæ si genuina Prosperi lectio est, evenescit quæstio, quam et ita explicandam putat laudatus Sirinus, ut τὸ* primus *cadat in primum Episcopum, a Cælestino missum, post quem secundus fuerit Patricius, ab eodem in Hiberniam* E
destinatus, vel in primum Episcopum ad totam Hiberniam directum, puta primarium insulæ Episcopum; quæ eo tendunt omnia, ut salvetur hominum istorum scrupulus, non ferens, quod S. Palladius *absolute dicatur primus Episcopus ad Scoto-Hibernos missus, in quo me fateor tantum non videre piaculi, quandoquidem scriptores illi Hiberni, qui de primatu, ut ita loquar, Christianitatis adversus æmulos suos Scotos contendunt, non tantæ auctoritatis sint, quantæ est solus Prosper Aquitanus, ex quo, tamquam ex purissimo fonte, habentur omnia, quæ de* S. Palladio *nostro cum aliqua certitudine recipi possunt. Vide Usserium a pag. 800, hæc paulo aliter interpretantem, et Tillemontium monumentis Hibernicis non nimium fidentem tom. XIV pag. 155.*

quid ibidem gesserit:

18 *De iis, quæ in brevi suo apostolatu aut gessit aut pertulit* S. Palladius, *nihil tradidit Prosper; pauca dixere scriptores vitæ S. Patricii, quorum textus varios collegerunt Usserius et Sirinus, jam non semel citati, hic sigillatim non enumerandos, cum in re satis conveniant, circumstantias vero* F
omnes, in quibus potissimum discrepant, admittendas non censeam, præsertim, quod ab aliquibus Martyr dicatur, alii alia afferant non magis probata, dum interim aliqui dubitant, utrum vere a Cælestino ordinatus sit S. Patricius, et ab eodem successor S. Palladio *datus. Habe paucis quæ de eo in vita per Jocelinum scripta, edidit Papebrochius ad* xvii *Martii, tomo II, pag. 545 :* Præmiserat præfatus Papa *(Cælestinus)* prædicandi gratia in Hiberniam ante illum, alium doctorem, nomine Palladium, archidiaconum scilicet suum, cui adjunctis sociis, contulit copiam librorum; utrumque scilicet Testamentum cum reliquiis Apostolorum Petri et Pauli, et Martyrum plurimorum. Hibernicis vero, prædicationis non credentibus, sed obstinatissime oppugnantibus, a regione illorum discessit, Romamque tendens, in Britannia infra fines Pictorum, in fata discessit. Quosdam tamen in Scotia ad Christum convertens baptizavit, tresque ecclesias, de robore exstructas, fundavit, quibus discipulos suos prælatos, Augustinum videlicet et Benedictum, Silvestrum et

Salomon

Auctore J. P.

Solomum, collatis codicibus suis et reliquiis Sanctorum, reliquit. Huic fructuosiori legatione et labore, sanctus Patricius successit, quia, ut Hibernico proverbio dicitur; Non Palladio, sed Patricio Dominus convertendam Hiberniam concessit. *Tantum de gestis.*

an aliquid scripserit.

19 *Ad scripta quod attinet, nihil magnopere dubii hodie reliquum est, postquam Usserius pag. 802, Waræus a pag. 100, Sirinus et alii pridem demonstrarunt, opera, nostro* S. Palladio *attributa, aut fictitia esse apud Balæum et Dempsterum; aut perperam ei adscripta, utpote quæ ab synonymis Palladiis composita sunt. Videatur Usserius loco citato, ubi Palladiis aliis propria patria et scriptis* D *assignatis, plurima recte illustrat, quæ a Trithemio, Possevino et aliis perperam hactenus confusa fuerant; Balæum et istic et alibi merito sæpe exagitans, ut cui consuetudo fuerit, non illa solum auctoribus tribuendi, quæ scripta fuisse ab eis alicubi legisset, sed etiam quæ scribi ab eis probabiliter potuisse, ipse conjecisset. Ut verbo rem totam absolvam, a* S. Palladio *nostro scriptionis quidquam memoriæ posteritatique proditum fuisse, nihil est quod faciat fidem. Et ne Usserii, tamquam catholici, auctoritas in his infringenda putetur, videri de eadem re potest Tillemontius tomo XIV, pag. 737.*

DE S. DARERCA SEU MONYNNA VIRG.

IN HIBERNIA, SCOTIA, VEL ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

B Darercæ cultus; monitio de ejus et S. Moduennæ vita, hic danda. E

Sec. V aut VI

S. Darercæ cultus

Vix ulla hujus sanctæ Virginis, sub nomine Darercæ, *sive in Martyrologiis classicis sive aliis recentioribus, occurrit mentio. In Catalogo Sanctorum Hiberniæ excuso, quem edidit Fitz-Simon noster, in serie Alphabetica ponitur* Darerca virgo, *citaturque Joscelinus : sed hic agit de* Darerca, *S. Patricii sorore, multorum liberorum matre. In eodem Catalogo nulla* Monynna *nota est. Ponitur tamen* Nonninia *virg.,* VI *Julii, citato Mart. Carth., Martyrologio fortasse Carthusiensium col. Rursus in ordine mensium ad* VI *Julii, non* Monynna, *sed* Nonnina *signatur. Grevenus in Auctariis legit :* In Hibernia, Noninnæ virginis; *sed* Darercam *non novit. In Mss. postumis Sirinianis, a FF. Minoribus Hibernicis, Lovanii degentibus, huc ad nos transmissis, notantur sequentia :* Moninna de Sliabh-Cuillium, quæ et Darerca prius dicta. *Citatur* Ængussius.

ex Mss. postumis Sirini,

2 *Tum pergit :* Moninna montis Culenni; suavis, strenua imitatrix magnæ Mariæ, palmam cœpit præclarivictoriæ. Gorm. Moninna, munda sanctimonialis, C virgo Sleve, sive montis Cuilium. Cal. Cassel. S. Moninna, virgo Sliabh Culium, quæ prius Darerca, et Sarbilia dicta est. Hoc etiam ultimum nomen ei tribuit Maguir, et veteris Martyrologii Tamlact. hæc appendix : Moninna a parentibus prius vocata est Sarbilia, in baptismo autem Darerca ; a Poeta vero dicta Moninna : quod sic accidit. Ninninus Poeta, mutus factus, apud Darercam, spe recuperandæ loquelæ, jejunabat, primamque vocem emisit : Nin, nin ; et hinc Darerca junioribus virginibus dici cœpit Moninnia. *Ita lego in postumis Sirini Mss., unde aliquid lucis accedit ad memoriam sanctæ* Darercæ; *quidquid sit de origine mox recensita cognomenti* Moninnæ *vel* Moninniæ.

cum parvo elogio.

3 *Prosequamur cum dictis Mss., in quibus meminit vernaculorum aliquot destichorum, a variis, compositorum;* ex quibus, *inquit,* (prætermissis paucis *sibi* obscuris) hunc sensum colligo : Moninna munda, virgo pura, aurum nitidum, nobile pignus, castrorum acies, gaudium omnis sobolis, murus seu propugnaculum fortunarum suorum clientium. Corpus suum Christi amore afflixit, vacua mœroris, in devotione stabilis : a quo tempore zona se cinxit monastica, numquam cibo satura, numquam pransa est. *Affert præterea distichon aliud, quod ait etiam Annales Dungallenses ad annum 517 adducere, ex eo metientes ætatem hujus sanctæ Virginis, huic æquivalens :*

Vincenos novis annos emensa Moninna est
Per sistens sospes corpore, mente vigens.

De ætate Darercæ *egimus alias, ubi de S. Moduenna, die* V *hujus ; adeo ut supervacaneum foret iis hic quidquam adjungere. Castellanus in additionibus ad Martyrologium Universale,* S. Darercam virginem *commemorat, quam dicit coli* in Hibernia.

Cur S. Darercæ et Moduennæ vita hic detur.

4 *Eadem etiam occasione, conferendo duas vitas inter se, alteram quidem ab anonymo scriptam, alteram a Conchubrano, deteximus in hac postrema errores chronologicos, tricas, narrationes rerum incredibilium, confusiones, et cetera id genus, quæ vix legas sine nausea. Hæc ibidem tum præmisimus, ut essent quasi præliminaria ad utramque vitam, hic à nobis dandam, et exhibendam lectoris oculis, ut ex utriusque collatione dispiciat, nimis esse vera, quæ tunc temporis de utraque disputavimus. Ad quod juvari quoque poterit ex annotatis, utrique, præsertim postremæ vitæ adjunctis.* F

VITA

Auctore Anonymo conscripta.

Ex Ms. Hibernico Seminarii Salmaticensis Societatis Jesu.

CAPUT I.

S. Darercæ natales; acceptus habitus virginalis S. Patricio; professio vitæ perfectioris; miraculum, prædictio futurorum.

S. Darercæ natales.

Virgo venerabilis nomine Darerca, cognomento

Monynna,

A Monynna, Conalleorum *a* finibus orta, patre Motteo *b*, optimo videlicet viro. Hæc in campo Cola progenita, religiosorum cura parentum, prout decuit, enutrita, teneræ ætatis initiis immarcessibilem virginitatis florem, quamdiu vixisset, Dei gratia persuadente, servaturam decrevit. Peractis post ejus nativitatem aliquot annis, contigit, sanctum Patricium *c* in eam, in qua ipsa fuit nata, devenisse provinciam, in qua nonnullis ad eum, ut sacro baptismatis fonte tingerentur, ac manuum impositione confirmarentur, religiosorum virorum cura adductis, inter ceteros undique confluentes, sancta Darerca veniens, eidem se repræsentavit Episcopo.

Accipit habitum virginalem a S. Patricio,

2 Quam Pontifex sanctus, Spiritu sancto plenus intuens, sanctum propositum ejus intelligens, fervensque desiderium ad serviendum Deo percipiens, benedictione data, monitisque competentibus adhibitis, virginalem ipsa habitum, consecratum prope Brius.... *d* picinam, quod in Latinum translatum largitatem seu abundantiam sonat, accepit, per B quod dabatur intelligi, ipsam futuram esse fontem vivum aquarum spiritualium, de quo multi pocula vitæ haurirent. Prædictus ergo Pontifex salutaribus monitis, eam in proposito incepto corroborans, ac virginalis vitæ dignitatem cellaudans, ei mandavit, quod alias virgines sibi copulasset, quas Dei docuisset timorem, quarum et adjutorio suffulta, solatio ædificata, bonum, quod inceperat, facilius perficere posset. Deinde cuidam religioso presbytero prope parentes ejus inhabitanti, curam custodiendi eam psalmosque docendi commisit.

cujus monitu alias sibi virgines associat

3 Sub hujus magisterio ipsa aliquando tempore degens, ingenii subtilitate tradita facile percipiens, memoriæ firmitate percepta tenaciter retinens, brevi spatio magnum accepit incrementum. Cui, prout referunt, imprimis octo virgines, unaque vidua cum suo infantulo, nomine Luger *e*, sunt junctæ, quem ipsa Darerca filium adoptavit, deinde ecclesiasticis moribus imbutum pontificalis ordinis honore sublimavit. Qui bonis exigentibus moribus, toti suæ Conalleorum videlicet præsidens genti, ecclesiam de Ruscach in campo Cualginie *f*, Dei construxit honori. Virgo itaque prædicta nonnullo C tempore cum suis parentibus habitavit. Sed in sua gente, licet ad fidem conversa, nullas monialium mansiones adspiciens, suis parentibus atque cognatis relictis, abire cogitavit. Noluit enim suæ religionis propositum vanis secularium populorum colloquiis, ineptisque confabulationibus, parentum frequentationibus, ut sæpissime contingit, enervari.

Profectio ad Ibarum ep.; ejusque sub disciplina progressus.

4 Virgo igitur Christi, in Domino confisa, cum præfatis octo virginibus ac vidua prædicta et quibusdam aliis iter arripuit, ad reverendum pontificem, Ibarum *g* nomine, in insulis occidentalis Hiberniæ commorante, venire cupiens: perveniens quoque sancta Darerca cum suis ad virum Dei, longo tempore sub ipsius disciplina cum multis aliis virginibus permansit. Post hoc prædictus Pontifex, de præfatis insulis se transferens, meridianam adiens Hiberniæ plagam, ad Insulam, quam modicam Hiberniam vocant, in qua tandem obiit, pervenit. Oves vero Christi suum sequuntur pastorem.

Ex mss. Visit S. Brigidam;

5 Qui cum ad Lagenensium *h* pervenit regionem, famam sanctæ virginis, sanctæ Brigidæ *i*, ibi conversantis, audiverunt. Qua audita, sancta Darerca cum suis virginibus, habita magistræ licentia, ad eam divertit visitandam; apud quam nihil honoris accipiens, sed in omnibus humiliter se gerens, aliquanto tempore permansisse perhibetur. Quantum vero ipsa se humiliabat, tantum Deus meritis virtutum, eam præ omnibus aliis exaltabat, ut etiam post Brigidam vitæ sanctitate, et morum honestate, et virtutum gratia, secunda putaretur.

facta monialis, virtutibus claret.

6 Omnibus ergo monasterialibus obediens jussionibus, jubente Abbatissa, fit portaria hospitalis. Hoc quoque officium ipsa omnibus complacens solicite complevit. Donavit enim ei Altissimus gratiam conferendi sanitatem infirmis, et ad expellendum ab obsessis dæmones. Talibus itaque signis in vulgo de ea notificatis, omnibus extitit venerabilis, in tantum, quod alimentis, ac muneribus a pluribus suæ sanctitati collatis, quotidie visitaretur. Sed ex iis omnibus nihil sibi reservans, in Deum curam suam jactans, cuncta pauperibus, ad se venientibus, propter Christum E erogabat.

Ab immodicis eleemosynis frustra absterrita,

7 Cumque sorores murmurassent, quod omnia in usus pauperum, nihil sibi reservando, largiretur; confidens in Domino ipsa respondit: Si Christum firma fide sorores meæ secum possident, victu, vestituque contentæ, cuncta sufficienter habebunt. Qui enim divites esse cupiunt, diaboli tentationibus succumbentes, curis ac solicitudinibus coarctari non desinunt. Si quod in me culpatis, Christo in suis membris operante, quotidie fecerimus, ipse potest, quando vult, et vobis damna, quæ putatis, restituere, mearumque sororum aviditatis et inediæ labores alleviare.

Deo freta, miraculo compensatur:

8 His itaque dictis, in Deo confidens, lectum, ubi pausare consueverat, adscendens, duodecim vestes optimas, licet ante ibi numquam visas, invenit. Quas cum virgo Christi videret, eas a Deo sibi collatas credens, obtulit sanctæ Brigidæ, dicens: O Domina Brigida, ecce quæ Deus vestræ supplendæ paupertati donavit. Cui sancta Brigida respondens, ait: Vestes a Domino tibi transmissas tuis sororibus pro velle tuo divide, eis enim ma- F gis, quam nostris sunt necessariæ. Narratur et aliud grande miraculum ad camdem Virginem fuisse factum; videlicet quemdam pauperem, prædictas vestes sanctæ Darercæ a Deo fuisse donatas, temere denegantem, subita morte præventum, ejusdem precibus vitæ suæ fuisse restitutum.

id negans, punitus morte, a Sancta vitæ redditus

Ad Ibarum ep. regressa, aquarum penuriam supplet.

9 Post hæc, præfatum Episcopum adiens, sub ejus tutela in Ardconaiis habitavit, virginibus et viduis quamplurimis inibi congregatis, nec non et reginis ac nobilibus matronis, ad eam undique confluentibus, totius probitatis magistra, tam verbis quam exemplis bene vivendi modum monstravit. Quodam alio tempore contigit, nimium solis ardorem æstivo tempore terras desiccasse, in tantum, quod cisternæ et fontes aquarum deficerent. Sorores ergo sanctæ Darercæ, quibus aqua defuit, conquestæ sunt coram Magistra de penuria aquæ. Dei vero famula illarum quæstionibus solicitata, vivarum fontem aquarum suis precibus a Deo impetravit. Hæc aqua, quamdiu prædictus fervor extitit, non solum monialibus,

Ex mss.

sed et iis, qui circum adjacebant, habitatoribus, indesinenter haustum præbuisse perhibetur.

Spiritus in ea propheticus

10 Quo divulgato miraculo, non solum feminæ, sed et viri, sanctæ Virginis præsentiam adire desiderabant. Quibus licet ampla dignitate præditis, pro magno reputabatur, si sanctissimæ Virginis benedictionem accipere mererentur. Spiritus quoque prophetiæ inter ceteras Spiritus sancti gratias, animum ejus illustravit, quod ex sequenti miraculo comprobatur. Sanctus enim præfatus Episcopus filiam cujusdam de indigenis regionis, ubi moniales habitabant, monasterialibus nutriendam disciplinis, beatæ Darercæ tamquam fidelissimæ commisit nutrici. Videns vero sancta Darerca in spiritu futuras puellæ conditiones, ait: Hæc, inquit, filiola causa erit, quare futuro tempore, hanc, quam colimus, cellulam, deserere cogamur: quod effectus rei certissime comprobavit.

futurorum prædictione probatus.

11 Prædicta namque puella, ad juvenilem perveniens ætatem, invidiæ facibus inflammata, suos consanguineos, diabolicis persuasionibus, in odium B sanctæ Darercæ suscitavit. Quod filia pacis percipiens, suis ait sororibus: Ecce, quæ Deus de filiola illa nobis ostendit, imprimis nunc aperte clarescunt. Si enim, me vivente, talia patimini, me defuncta, hic habitare non poteritis. Demus ergo locum invidiæ, et omnes res nostras, quas invidi diligunt, præter solas vestes, eis relinquamus, Deusque noster providebit nobis de alio loco ad inhabitandum.

ANNOTATA.

a *Hic haud dubie indicatur* Conallia Murthemnensis, *de qua Colganus tomo 2, in scholiis primæ vitæ Patricianæ, pag. 8, col. 2, scribit quod sit* Campestris regio Australis Ultoniæ, a monte Bregh prope Pontanam civitatem usque in sinum maris Dum-Delganiæ, seu, ut vulgus loquitur, Dun-Dalchiæ vicinum; juxta quod est campus ille, in patriis historiis celebrati nominis, vulgo Mag-Murthemne dictus, a quo et illa Murthemnensis vocatur, quæ hodie Comitatus Luthæ vulgo vocatur. *Recurrit mentio illius campi inferius in* C *vita num. 17.*

b *Al.* Maughteus, Yveachensium rector, *ut tradit Usserius in indice Chronol. pag. 1159.*

c *Hibernicæ expeditioni sanctus hic Apostolus initium posuisse anno 432, finem vero anno 460, refertur in Commentario, ejus vitæ prævio die 17 Martii.*

d *Al.* Briugis.

e Lugeri *nomen habet Colganus tom. 2 in append. 5, ad acta S. Patricii, pag. 269, col. 1, diciturque ibidem,* episcopus de Conallia Murthemnensi, *et citatur* vita S. Moninniæ.

f *Meminit de ea Colganus tom. 2, pag. 15, num. 39, dicens esse sitam* in Australi parte Ultoniæ.

g *Secundum sæpe dictum Colganum in append. 5, tomi 2, pag. 624, lin. 1,* S. Hibarius, aliis Ivorius, secundus episcopus Kildariensis, obiit XXIII Aprilis, anno D, *citans alios auctores. Item in append. 5, ad Acta S. Patricii pag. 265, accensetur ejusdem sancti Patricii discipulis* Hibarus, episcopus et abbas de Beg-ere, *addita hac clausula,* auctores proxime citati, XXIII Aprilis.

h *Est provincia orientalis Hiberniæ, cujus* D *Hiberniæ diversæ metropoles et archiepiscopatus citantur apud Colganum tom. 2, pag. 307, col. 2.*

i *Actum de illa, die* I *Februarii. Nisi de alia Brigida hic sermo sit; cujus rei ulterior inquisitio non debet nos morari. Vide annotata infra ad cap. ult. lit.* a.

CAPUT II.

Varia S. Darercæ miracula.

His dictis, dilecta Deo et hominibus, quinquagenta cum sanctimonialibus, iter est ingressa. Ad quemdam itaque fluvium usque, tunc pueris et mulieribus transmeabilem, perveniunt, qui in adventum earum subito intumescens, transitum negavit. Hæc Dei famula videns, ad sorores ait: Sorores meæ advertite et pensate, quod nostris exigentibus peccatis, harum inundantia aquarum E vetat nos transire. Scrutemur ergo conscientias nostras, ut si aliqua ex nobis transgressionis culpam habeat, eam devote confitens, immunis esse possit a pœna. Et tunc una de sororibus respondens, ait: De monasterio egrediens, de alliis, quæ desiccari vidi, unum quod nostrum esse putavi, portavi manipulum.

Fluvius intumescens, annitente S. Darerca detumuit.

13 Cui sancta Darerca ait; illum ad locum, unde assumpsisti, cito reporta. Si enim majora ibi reliquimus, minora sine eorum, apud quos sunt derelicta, licentia, deferre non debuimus. Cumque monialis, jussis senioris obediendo, manipulum alliorum ad locum primum reportaret: mox fluminis impetus in statum suum revertens, monialibus se transvadabilem præbuit.

14 Deinde ad sanctam Brigidam divertentes, et aliquot diebus apud eam commorantes, ipsiusque angelicis admonitionibus eruditæ, atque in fide confirmatæ, iterum iter accipere proponunt. Cumque pro solatio itinéris, benedictionem sanctæ Brigidæ postulassent; respondit ipsa: Deus F omnipotens custodiat vos in via, qua pergitis, et faciat, ut ad desiderata habitacula perveniatis.

Apud S. Brigidam aliquam diu morata. discedit.

15 Benedictione quoque data, quoddam argenteum vasculum, unde potentibus principibus potus hauriri soleat, quod Hibernica lingua vocatur Escra, sanctæ Carercæ donavit. Venerabili quoque matri filia contradicere non audens, præter tamen benedictionem nihil aliud assumere volens, vas oblatum pigre accepit. Salutatis vero cousororibus, egrediens cum festinatione, prædictum donum in loco quodam secreto reposuit ac deinde discessit. Cum vero prædictum vas a puellis sanctæ Brigidæ postmodum reperiretur, ac sanctæ matri Brigidæ præsentaretur, ait ipsa: Quod Deo donavimus recipere non debemus.

Vasculum argenteum, a S. Brigida oblatum, sed a Darerca clam depositum,

16 Et præcepit, ut in vicinum flumen nomine Lyfi a projiceretur. Vas itaque projectum in flumen, quod in mare versus orientem influit, contra consuetum cursum naturæ, divina operante potentia, in ora stagni, quod Hibernici vocant caput littoris, a quodam viro sancto Herbe Pontifice, Darercæ fratre, traditur fuisse repertum.

jussu Brigidæ in flumen projectum, ac Darercæ redditum.

Quod

A Quod vas ipse sanctæ Darercæ, cujus monasterium prope prædictum stagnum fuit situm, donare non distulit, sanctæ vero Darercæ monasterium a monasterio sanctæ Brigidæ quatuor dietis distat.

Pergit in Hiberniam aquilonarem, 17 Post hæc Virgo Christi ad aquilonarem plagam Hiberniæ deveniens, cognatos suos quasi oves domus Israel, quæ perierant, visitavit, finit oquoque itinere ad campum, nomine Murthemnæ, qui suæ gentis præcipua fuit inhabitatio, tandem pervenit. Quæ gens priscis temporibus artium magicarum peritia præ aliis collateralibus gentibus imbuta, gratia tum Dei per sanctum Patriarchum operante, Christiana fuit effecta. Ibi igitur Virgo Christi inhabitans, ut certissime fertur, nullum fuit intuita virum. Si quando vero necessitas egrediendi cellam perurgebat, ut scilicet infirmos visitaret, ac vinctos prece vel pretio et carcere solveret, nocturno tempore, ne ab hominibus videretur, iter agebat, et si quos in via obvios habebat, velata facie alloqui solebat. *miraculorum custodia.*

18 Quodam tempore ad quasdam Dei famulas, B Campani scilicet filias, quadam nocte pervenit, cumque pro facultate illarum sponsa Christi cum suis largiter esset procurata, quod eis in procurando defuit, videlicet potus, unde tanti hospites exhilararentur, divina gratia per manum ejus subvenit. Ipsa namque benedicens vas aqua plenum, Deo per ipsam operante, aqua illa in optimum vinum convertitur. Fertur etiam dum hospitaretur apud quemdam de vicinis suis, nomine Deneth, miraculum valde præcipuum ibi fecisse, videlicet vitulum, quem hospes, facultate quidem pauper, sed caritate dives, ejus occidit refectioni, crastina die vel ipsum vel alium ei prorsus consimilem cum sua matre fuisse repertum. *Aquam in vinum convertit; occisum sui causa vitulum restituit;*

Deinde transacto tempore prædictus Deneth, suum perambulans agellum, sanctam Darercam cum sororibus, nocturni itineris sudore lassas, invenisse refertur. Moris eum erat sponsæ Christi, de nocte plus quam de die ambulare, ne columbinos aspectus, rerum humanarum species corrumperet. Præfatus ergo vir famulæ Dei supplicat, quatenus ad ejus C hospitium declinare dignaretur; condescendens quoque amatrix pietatis precibus supplicantis, quod petiit, hoc impetravit. Cumque domum simul intrarent, devotus hospes, cibum potumque pro modulo facultatis suæ hilariter ministravit. Refectione igitur percepta, virgo benedicta supellectilem domus, sed præcipue vas illud, unde cervisia fuerat allata, benedixit. *vas pene vacuum benedicens,*

19 Modicum vero cerevisiæ quod in vasis fundo remansit, benedictionis ejus gratia ita augmentatum est, ut ad vasis summum cito cresceret. Deinde hospitem alloquens, ait ad eum : Hospitibus a te invitandis, de hoc vasculo quantum suffecerit, una quidem vice te credas esse propinaturum. Modicam quoque quam huc usque pastæ dedisti substantiam, tibi amodo Deus omnium retributor bonorum, tuisque posteris multiplicabit : supra namque facultatis tuæ possibilitatem in famulos, famulasque Christi, fuisti secutus hospitalitatem, et his dictis discessit. *cerevisia replet adeo,*

20 Post vero famulæ Christi egressionem contigit, eumdem hominem Regem Conalleorum, domum ejus pertranseuntem, ad refectionem invitasse. Rex autem paupertati ejus parcere volens, prius assentiri noluit, tandem tamen invitantis devotione devictus, ei præbuit assensum. Discumbente vero eo cum suis, dapes apponuntur, ut cerevisia de vase, a sancta Virgine benedicto, affluenter propinatur. Hæc vero cerevisia per benedictionem sanctæ Darercæ, duobus diebus, et totidem noctibus omni multitudini, quæ cum Rege erat, suffecisse perhibetur. Supradictus igitur vir, qui benedictionem ejus accepit, de die in diem in bonis crescebat, ejusque posteritas in populo suo pluribus annis primatum obtinuit. Ex MSS. *in præmium hospitalitatis, sibi præstitæ, ut multis hospitibus suffecerit.*

ANNOTATA.

a Liffeus, fluvius Lageniæ, *inquit Colganus in tom. 2, pag. 714. Præmiserat ibid. pag. 112, num. 71:* Pars Liffei fluminis, in cujus ripa *est Dublinium,* Hibernis olim vocabatur Dubhlinn, id est nigricans alveus, seu profundus alveus.

CAPUT III.

Vita ascetica; varia miracula; publica veneratio.

E

Sancta ergo virgo ad natalem, prout diximus, perveniens, provinciam, in monte Focartha *a* prius habitasse refertur. In eodem quoque loco cum suis sororibus, CL numero, Deo fideliter servivit *b*. Nocte vero quadam clamores celebrantium nuptias audiens, ac frequenter audire pertimescens, inde se transtulit ad quemdam locum prope montem Culim positum, ut ibi dulcia sponsi sui colloquia, sine impedimento mundialum audiret. *E monte Focartha migrat a b*

22 Ad hujus quoque montis radices quamdam cellulam pro famulabus Christi construi fecit. Johannis igitur Batistæ ac Heliæ prophetæ filia, asperis induta pannis, quæ fortis Heremita cum suis consororibus, tenacissimo caritatis glutino sibi invicem indissolubiliter cohærentibus, in prædicto deserto fortissimam fertur peregisse militiam. Ibi enim ut lucerna super candelabrum posita, miraculorum lumine clarescens, tetras Aquilonarium tenebras, efficacia devotæ orationis effugasse non dubitatur. Quantis etenim orationem ac vigiliarum frequentationibus, quantisque manuum laboribus se afflixerit, F et qualibus præliis contra dæmones desudaverit, et quantis miraculorum effulserit coruscationibus, nullus ad plenum numerare, vel scire potuit. *Asperitas vitæ; miracula;*

23 Omnia namque bona quæ egerat, a notitia hominum, prout potuit, celare elaboravit, propter ea, quæ certa necessitas hominibus demonstrari coegerat. Ita namque piorum heremitarum vestigia secuta, fuit, ut proprio labore terram fodiens, eam seminasset : virilem enim animum in femineo gerebat corpore; quapropter sarculus fossoriumque in suo monasterio post ejus obitum pluribus annis, honore debito sunt reservata. Ejus etiam pelliceam melotemque, holosericis vestibus pretiosiora, et pectinem ligneum quo semel in anno, in cœna videlicet Domini, nisi summa necessitas infirmitatis compelleret, crines pectinare consueverat, cum magna vaneratione longo tempore reservaverunt. *vita anachoretica;*

24 Ipsa itaque degens in latebris, virtutum splendore in cunctis Hiberniæ partibus fuit celebris. Hinc progressu temporis ab omnibus in circuitu regionibus, nobiles matronæ ejus præsentiam adire solebant *publica veneratio*

bant

Ex MSS.

bant; genibus in terram flexis, petentes, ut ejus colloquiis uterentur, vel orationibus Deo commendarentur. Præterea virginum Christi numerus quotidie crescebat, et non solum de propinquis, verum et de remotis regionibus, eleemosynis frequenter missis, grex Christi pascebatur.

sorores famelicas pascit;

25 Deinde quodam tempore, monialibus prope [ad] mortem fame laborantibus, per cujusdam prudentis viri stimulationem, de celsitudine contemplationis ad compatiendum sororibns fuit pulsata. Qui sic ait : Quamdiu consorores tuas Christique famulas inedia tabescere patieris? Eis enim, si velles, subvenire posses. Hoc audito, Virgo Christi, rubore verecundiæ perfusa, defectibus aliorum plusquam suis compatiens, confidens in Domino, multa vasa jussit suis colligere, et in loco secreto et competenti poni mandavit. Dehinc oratorium ingressa, in oratione pernoctans, ad Dominum, qui dixit : Petite et dabitur vobis, preces effudit, et quia digna fuit exaudiri, quod petiit, impetravit. Crastina
B namque die cuncta vasa necessariis plena sunt reperta.

vitulum a lupis raptum, prædicit referendum.

26 Alio tempore vitulos monialium, juxta montem monasterio propinquum pastos, lupi subito de nemoribus irruentes, invaserant. Vitulis quoque in fugam versis, unum secum rapuerunt, Moniales quoque quidquid acciderat ispsi Darercæ conquerendo retulerunt, quæ respondens, ait : De hoc solicitari nolite. Qui enim Danielem Prophetam de ore leonum eripuit incolumen, de luporum dentibus ereptum, sanum restituet vitulum. Itaque crastino die lupi vitulum intactum ad sua pascua reduxerunt.

Lapis in salem conversus;

27 Transacto deinde aliquanto tempore, latrunculi quidam prope monasterium perambulantes, a quadam muliercula, eis occurrente, quærunt, unde veniret, vel quo iret. Quæ respondit. De prope venio : ad sanctam Darercam vado. Cui deridendo dicunt. Sciat Darerca, nos non esse divites, et licet multa munera sibi undique transmittantur, nostram tamen qualemcumque eleemosynam, a nobis nunc ei per te deportandam, assumere dignetur : usum enim ejus diu credimus ei duraturum. Dehinc uno
C de lapidibus, qui coram aderant, apprehenso, humerisque tremebundæ vetulæ imposito, contestantes eam, quatenus in sanctæ virginis Darercæ præsentia, lapidem deponeret; et sic eam abire permittunt. Cumque mulier, quod jussum fuerat, compleret, ponens scilicet lapidem coram Virgine, statim transmutatur in salis substantiam.

alimenta pauperis

28 Quædam famula Christi in secreta quadam cellula prope monasterium, vitam heremiticam ducens, habitabat, huic enim quotidiana refectio de monasterio transmittebatur. Cumque una dierum prandium per quamdam de monialibus mitteretur, latrunculos portatrix incurrit, et raptis a se cibariis, vacua redire permittitur. Quæ cum matri, quod acciderat, retulisset, consolando eam, ait : Tui laboris præmium tibi manet integrum, et quod a te fuit raptum, Deus tibi reddere potest intactum. Prædicti vero latrones post captam prædam, devia quæque petentes, divina virtute sunt excæcati, ut in nemoribus, ubi peritissimi erant, tribus diebus errarent.

a latronibus rapta, mirabiliter reddita, non sine ipsorum conversione.

29 Tandem resipiscentes, culpam, quam commiserant, in se vindicari fatentur, et secundum arbitrium sanctæ Virginis pœnitentiam se acturos D spondent, si rectam viam agnoscerent : et quia pronior est Deus ad miserandum, quam ad condemnandum, prius quam culpam suam agnoverunt, divina virtus oculos eorum aperiens, viam ad monasterium, quod prope fuerat, demonstravit. Cumque ad monasterium venirent, sanctæ Virgini se præsentaverunt, reddentes, quod abstulerant, veniam humiliter prostrati postulant, et injunctam pœnitentiam voluntariæ subeunt, et rapinis abrenuntiantes, cum emendatione vitæ recesserunt.

Virginem Brignat mittit in Britanniam:

30 Inter alias Dei famulas quædam Dei virgo, nomine Brignat cum sancta Virgine cohabitasse traditur; hujus enim futuræ sanctitatis indicia considerans, eam in Britaniam insulam de Rostnatensi monasterio, conversationis monasticæ regulas accepturam, misisse perhibetur. Illa vero, uti erat filia sanctæ obedientiæ, sine cunctatione iter aripiens, ad optatum locum sine viæ dispendio pervenit. Mansit ergo prope præfatum monasterium, de mandato sanctæ matris complendo solicita, in E
quodam hospitiolo, ubi psalmos, aliosque sibi necessarios perlegit libros. Completa ergo sancta obedientia, Deo cooperante, sicut in egressu, sic et in regressu, prosperum iter agens, ad suam reversa est abbatiam.

puellam vitæ restituit. Familiaritas ejus cum Angelis;

31 Post hæc quamdam puellam neophytam, repentina morte præoccupatum, precibus suis devotissimis, meruit sancta Darerca resuscitare, quæ multis annis postea supervixit. Præterea, sicut conversantium cum ea testimonio veridico comprobatur, angeli eam frequenter visitabant, et cum ipsa colloquium familiare habebant, quod ex sequenti miraculo certissimum esse comprobatur. Quadam enim nocte, sororibus ad celebrandas Matutinas egredientibus, ipsa, pulsato signo, silentium indicens, ait : O benedicte Domine, quid nobis hac nocte, contigerit, silentio præterire non debemus. Nostræ namque preces hucusque vix ultra culmen ecclesiæ ascendere potuerunt, et hospites angeli nos visitare consueverunt, quos tamen hac nocte visitare nos non video : hoc enim nostris exigentibus peccatis contigisse non dubito. F

conscientiæ nitor

32 Nostras itaque conscientias, in quantum possumus, scrutemur. Hoc audito, moniales perterritæ, magistræ magis, quam sibi credentes, in terram prostratæ ceciderunt. Una igitur viduarum, quæ de seculari conversatione nuper fuit conversa, surgens ait : O Domina, hujus rei causam meum peccatum esse confiteor, duos namque sotulares c a quodam viro, cui illicite fueram copulata, confiteor me recepisse, et, oblivione retardante, licentiam vestram non habui, quos propter frigus in pedibus porto.

spiritu prophetico probatur.

33 Cui sancta Prophetissa ait : Expedit ut hæc calceamenta demergantur in profundum aquarum, pro quibus absentiam patimur angelorum. Una igitur de sororibus vocata, videlicet Brignat nomine, de qua paulo ante fecimus mentionem, aliisque cum ea, ait sancta Darerca : Ite, inquit, et illos sotulares in quodam profundo loco abscondite, ubi eos nemo poterit reperire. Quibus abeuntibus, et mandatum complentibus, ceteræ moniales inceptas peragunt vigilias. Finitis quoque vigiliis, ait Virgo benedicta : Gratias, inquit,

Domino

A Domino nostro devotis mentibus agere debemus, quia jam nostræ orationes, nullo prohibente obstaculo, cælestia pertingere possunt, et desiderati hospites [causa] offensionis meæ, jam nos videre non dedignantur. Hinc liquido datur intelligi, quoniam a principalibus se mundaverit, quando suas orationes a venialibus peccatis impedire persenserit, et quanta diligentia, majora non sinebat crescere, quæ tanta festinantia minora curavit emendare.

ANNOTATA.

a *Est* Fochart, *quidem pagus comitatus Luthensis et diœcesis Ardmachanæ in Ultonia. Adi Colganum tom. II, num. 617, et notam proxime sequentem.*

b *Tradit Usserius in Indice Chronologico,* Monennam..... Fochardæ in agro Louthiano delubrum construxisse.

c *Id est* subtalares, genus calceamenti, quasi sub talo proprie. *Ita Papias apud Cangium, et* B *patet et proximis verbis :* Expedit, ut hæc calceamenta.

CAPUT IV

Familiaritas cum Angelis; visitur a Rege Eugenio morti proxima, et a SS. Apostolis Petro et Paulo; apparitiones post mortem et mirabilia.

Familiaritas cum angelis, Prædictæ sorores, impleta obedientia, revertentes, ac ostium oratorii pulsantes, matutinale officium completum esse perceperunt. Aliis, itaque se comitantibus, virgo, Brigida nomine, ait : Vos antequam diescat, ad quiescendum parum, dormitorium intrate. Cumque dormitorium intrassent, ipsa Brigida virgo, ad cubiculum, ubi sancta Darerca orare solebat, atque angelorum colloquium habere solebat, accessit. Cum vero loco appropin- C quaret, quasi duos cygnos inde volasse conspexit. Quos diligentius intuens, quidquid videbatur latuisse, percipiens, inspicere audebat. Terrore igitur visionis mirabilis perculsa, in terram corruens, Deumque, ne periret, instantius orans, tandem tremebunda surrexit atque ostiolum suaviter pulsans, obedientiam se peregisse indicavit, nimiumque perterrita, vix poterat seipsam retinuisse. Cui sancta Darerca ait :

35 Signa te signaculo crucis, forsitan bestiarum, *probata ex visione Brigidæ virginis,* vel dæmonum visio, prout in heremo sæpe contigit, te dementavit. At illa; Non est ita, Domina, sed duos cygnos candidissimi coloris de tua cellula conspexi ascendisse, ex quorum visione mirabili, pavere incepi. Et mater ad filiam ait : Nunc scio vere, quia Deus, qui revelat multa propter [salutem] hominum, de hac nunc sua gratia te ditasse dignatus est. Tempus itaque est, ut terram tuæ nativitatis inhabites, aliisque gratiam tibi datam proficias. Et addit, oculis quoque, quibus angelos conspexisti, carebis amodo, sed meliores, unde Dominum consideres, pro eis habebis. Tuam ergo visionem, antequam moriar, nulli revelabis. Ancilla igitur Christi, jussioni suæ Dominæ parens, patriam suam adivit, aptoque loco monialium habitationi reperto, una dieta de monasterio sanctæ Darercæ semoto, corporalibus orbata luminibus, quam diu vixit, permansit *a*. *Ex MSS. cui prædixit Darerca cæcitatem. a*

36 Iis peractis, appropinquante die solutionis debiti [naturæ] sanctæ Darercæ, ipsius ægritudinis aggravatio, longe lateque divulgata, populis circumquaque positis in magnum convertit luctum. Quapropter Rex Eugenius, Conay, qui tunc temporis tribus præerat provinciis, videlicet Marceyne, Cunilgæ, et Coba, aliique populorum majores, cum magna multitudine usque ad propinquum monasterio locum, unanimiter eum visitare venerunt. Et hi omnes miserunt episcopum Herbeum, de quo antea fecimus mentionem, ad ipsam virginem Darercam, ut nuntium populi totius fidelium proferret, dicendo hæc verba. O Domina! per nostram obsecramus consanguinitatem (ibi namque multi de ejus gente inerant, ipse et Rex Eugenius ex parte matris, Conallensis erat) perque E eam, quam carne et anima tenemus, affinitatem, supplicamus, quod saltem unius anni circulo nobis in terris cohabitare digneris. *Visitur a rege Eugenio, morti proxima,*

37 Ne ergo hoc anno, morte tua nos orphanos esse concedas. Nos etenim certi sumus, quia quidquid a Domino postulaveris, statim obtinebis. Quilibet enim [omnium] nostrum, qui est homo potestatis, pro vita tua Domino liberam donabit ancillam. Omnis quoque vir, arma portans integræ ætatis, vaccam propria voluntate donabit. Hæc omnia simul collecta tuæ subjacebunt voluntati. Quibus illa per Episcopum remandat, hæc dicens : Vos a Domino, qui fecit cælum et terram, benedicti sitis, qui humiliantes vestram dignitatem, me vilem languentemque visitare venistis. *miro suo relicto desiderio*

38 Si enim heri, et nudius tertius hoc peteretis, forsitan Dei clementia vestræ petitioni consentiret, sed hodie vobis acquiescere nequeo : hospites enim venerabiles (qui nostra colloquia audientes, Petrus videlicet, et Paulus, pro mea anima secum ducenda Dei condignatione sunt F transmissi) nunc mihi præsentes sunt. Hos enim adspicio quoddam inter se linteamen habere, mirabili artificio compositum, auroque intextum. Cum iis ergo oportet me exire ad Dominum meum, qui eos pro me misit. Sed Deus omnipotens, cui prompta voluntas pro opere tenetur, vestræ condignam reddat recompensationem. Id autem, quod meam proposuistis vitam redimere, quisque vestrum pro sua anima Deo donet. Benedicti sitis a Domino, qui fecit cælum et terram, etc. Benedicti, inquam, cum uxoribus et liberis, et possessionibus vestris. Meam quoque pelliceam ac melotem, nec non et sarculum, ceteraque utensilia apud vos relinquo. Quod si contra, hostes provincias vestras devastare venientes, vobiscum deferatis, per ea, Dei gratia donante, victoriam habituros esse non dubitetis. *A SS. Apostolis Petro ac Paulo visitata*

39 Sed vestros terminos, ad alias regiones depopulandas, nisi forte majori cogente potentia, transgredi non præsumatis, ne ultio digna Dei super vos veniat. De mea autem absentia tristari *omnia suis fausta precata,*

nolite

Ex MSS nolite. Credo namque Christum, cum quo jam manebo, non minus vobis largiturum esse, quidquid postulavero in cælis, quam ea, quæ ab eo postulaverimus in terris.

et dicto vale, moritur. 40 Hæc et iis similia remandans, per præfatum Episcopum valedixit singulis, propriis nominibus appellatis. Sed populus, hæc audiens, arma projecit, flens ac ejulans, immanem planctum ad æthera tulit. Tandem exhortationibus Episcopi consolati, quique ad suas ædes sunt reversi. Dispositis itaque cunctis imposterum ad suum monasterium pertinentibus, pluribusque, futuro tempore venturis, prophetiæ spiritu per ordinem pronunciatis, die, quo talia facta sunt, id est pridie Nonas Julii, qui et octava beatorum Apostolorum Petri, et Pauli natali, bono certamine certato, cursuque feliciter servato, migravit ad Christum, cum quo regnat in secula seculorum.

S. Darerca post obitum apparens, monet 41 Post tertium vero obitus sui diem, uni de sororibus, cui nomen erat Tannat, post Completorium, quadam nocte, qua nescio cogente causa, de dormitorio venienti, juxta crucem, prope B monasterii portam stans in oratione, corporali specie perhibetur apparuisse. Quam Tannat agnoscens, ad ejus procidit pedes, dicens : Domina quid me jubes facere? At illa, Dormitorium repeda, et sororibus manda, quod in tali tempore silentii legem diligenti studio custodire laborent, nec suas voces ex dormitorio audiri permittant. Cur enim transgressæ sunt regulam, cujus terminos nullatenus transgredi, liceat? O meæ filiæ, non debetis negligere modica, ne postmodum, simili modo negligatis majora. Sed tu, ipsa septimana transacta, ad me venies.

de observando silentio, prædicta monialis morte, 42 Interim ergo iter tuum propera. At illa tali gaudens pollicitatione, magistram comitata fuit usque ad fontem in septemtrionali parte monasterii positum, ubi ex ejus oculis evanuit. Revertens quoque mulier ad domum, totum, quod sibi contigit, consororibus enarravit, quæ tantæ visionis revelatione partim gavisæ, partim pavore perculsæ, prostratæ corruerunt in terram. Prædicta vero Tannat, septimana transacta, viaticum C sumens, deinde sororibus valedicens, suum intravit cubiculum, ibique pedes utrosque colligens, ac semetipsam extendens, in Christo pausavit.

Columna 43 Post obitum Sanctæ Darercæ, prout ipsa constituit, Bia fuit Abbatissa, deinde in Diu, deinde Derlasre, quæ LX annis monasterio præfuit. In hujus corpore præclarum contigit miraculum. Ipsa namque Hibernicæ nationis juxta morem, ecclesiam de levigatis tabulis in Ben *b* Darercæ monasterio, studioso construens artificio, opus inceptum fere consummavit, ligneum, et id quod Latini [spinatum *c*] vocant, quod scilicet lignum [poni] potest in summitate ædificii ad conjungendum duos parietes, pro complendo ædificio adhuc defuit. Artifices quoque pro quærendo tali ligno tam necessario, nemora adeunt, quærunt, tandem inaccessibili loco, et arduo inveniuntur.

nulla arte mobilis ab Angelis alio delata creditur. 44 Incisam quoque arborem nulla arte, propter difficillimum loci situm, amovere potuerunt. Abbatissa talia sciens, ac de conductu ligni ad monasterium desperans, ad sanctæ Darercæ patrocinium se convertens, ait : Sancta igitur Darerca D jam vivit in cælo, cui hæc domus ædificatur in terra; quæ potest nos adjuvare si velit. Crastino ergo die in plano loco, prope monasterium sito, qui sine jumentorum vel hominum injuria adiri posset, præfata columna, ab artificibus fuit inventa. Deinde carpentariorum *d*, curiositas, explorare volens, si tanti ligni vestigium aliquod apparuisset, nec ullus ramos in summitate arborum confractos conspexerunt. Hinc datur intelligi, quod id, quod humanis viribus non potuit fieri, divina virtute, ministrantibus angelis, facillime fuit completum. Lignum enim, quod in altissimis rupibus fuerat inventum, nec arte humana potuit per terram de tam eminenti loco deduci, per artem angelicam sine difficultate ad planam viam per aera fuit devectum.

Aqua in cerevisiam conversa. 45 Quodam alio tempore venerabilis vitæ Episcopus, cujus nomen Fibartus, agnomenque erat Firnianus, ad præfatum monasterium iter tendens, ex abrupto de monte, prope monasterium posito, descendisse videbatur. Agnito vero ejus adventu, E ipsa Abbatissa, Derlasre nomine, puellæ sibi ministranti ait : De fonte sanctæ Darercæ aquam hauri et capsas, in quibus aliquid fermenti remanet, ex ea imple, impletasque capsas, omnibus exclusis, sola remanens, auxilium sanctæ Darercæ precibus efflagita. Quod cum fecisset, virtute benedictionis, quidquid in nomine virginis Darercæ dedit, aqua fervens in optimam cerevisiam est versa, potati sufficienter recreati sunt, qui potaverunt. Finit *e*.

ANNOTATA.

a *Nusquam lego celebrati nominis Brigidam, quæ colitur* I *Febr., cæcam fuisse. Quare censeo de alia hic agi.*

b *Fortassis hic signatur* Benchorum, *monasterium celebre in Ultonia, teste Colgano, tom. pag. 706.*

c *Erat hic hiatus, quem supplevi ex alia vita Conchubrani. Vocis* spinata *significationem habes ibidem in annotatis ad cap. 8 lit.* d. F

d Carpentarius, *hic est* faber lignarius *vel* tignarius, *Gallice* charpentier.

e *Si vitæ productæ characteres omnes matura trutina quispiam expendere voluerit, et conferre cum Conchubraniana; non dubito, quin habiturus sit indicia satis multa, unde vitam, hic datam, longe eidem anteponat, tamquam veriorem, sinceriorem ac vetustiorem. Vide, quæ diximus die* V *hujus, a pag. 241, et hic insuper in commentario prævio. Atque ut, sicut contraria juxta se posita, magis elucescunt, res pateat ad oculum, subdo vitam a Conchubrano conscriptam.*

VITA

Ex MSS.

A

VITA

S. MODUENNÆ PLURIBUS NOMINIBUS NUNCUPATÆ

Auctore Conchubrano.

Ex codice Ms. Bibliothecæ Cottononianæ, sub effigie Cleopatræ A, 2.

Collata cum vita S. Monynnæ seu Darercæ.

B

PROLOGUS AUCTORIS.

Fuit inter Hibernenses gentes virgo vitæ venerabilis et morum sancta industria decorata, nomine Movenna, gratia meritorum in omnibus partibus Hiberniæ, Scotiæ, et finibus Angliæ famosa. Cujus [virtus] omnem illuminans Aquilonis partem, velut lucerna maxima super candelabrum posita, cunctas ibi terras ignorantiæ tenebras illustravit. Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Habitavit ergo multo tempore, Boreali sub axe juxta Colim montem, qui est in confinio provinciarum, cognomine Orientalium, quas sibi ab occidente et septemtrionali vendicat; et Connaleorum provinciæ, quam in Meridiem et Austrum prospicit. Ad cujus radices, a parte Aquilonis [habitavit] constructo glorioso loco competenter, sicut propheticum intonat oraculum, dicens : Mons Sion latera Aquilonis, civitas Regis magni.

C 2 Ergo magno Regi ædificato cordium sanctorum templo, de quo Apostolus ait : Vos estis templum Dei vivi, et spiritus Dei habibat in vobis, non ex lignis et lapidibus, sed de sanctis hominibus ferventissimo caritatis glutimine; ut sit omnibus cor unum, et anima una; quasi fortis eremita, virgo Christi Movenna, sanctam peregit militiam, ut postea, cum ad hoc, secundum ordinem perventum fuerit, Deo cooperante, dicemus. Sed nunc de hujus vita vel virtutibus, etiam ad infantia sua vel teneris ætatis temporibus, quid nobis apud nos a verissimis testibus traditum est, Deo volente, et suis adjuvantibus meritis, in quantum possumus, sermonibus profere conamur *a*.

ANNOTATA.

a *Caret prologo vita Monynnæ seu Darercæ, et vel in ipso limine prodit majorem simplicitatem, atque adeo antiquitatem, quam hæc vita; de cujus valore commentarius criticus de una an pluribus* Monennis *seu* Moduennis, *etc., die* v *hujus.*

CAPUT I.

S. Moduennæ natales; virginale pallium a S. Patricio ei collatum; vitæ perfectioris professio; prædictio; miraculum.

S. Moduennæ natales.

De supradicto itaque Conalleorum *a* populo sancta Movenna patrem habuit nomine Maugtheum, regentem Oveahhulue et totam terram in circuitu Hardmacha *b*, a Luuc usque ad Uulester, prosapiæ cognationis Hileth, optimum virum, sicut in hoc probari potest, quod magnam gratiam in conspectu Domini invenit, qui talem filiam habere promeruit, quam sibi a nativitate sua Dominus elegit. Mater vero ejus Coman nomine, nobilissima filia regis Dalbranaith, qui regebat omnem terram a Duvelin *c* usque Regunleth. Nam et illa in finem, optimam vitam duxit per quindecim annos. In illam denique provinciam, in qua Movenna cum parentibus habitabat, sanctus hospitio devenit Patricius *d*, missus a Cælestino Papa, ut verbum Dei omnibus Hiberniensibus, in captivitate diabolica positis, prædicaret, nonnullisque ab ipso in baptismum traditis, vel manuum impositione consummatis, venit et ipsa Movenna pulcherrima filia, cum aliis fidelibus obviam Episcopo, et totius Hiberniæ illius temporis Apostolo, quæ ab eo benedictionem intellexit. Vir Deo plenus religiosæ virginis et Deum timentis sanctum desiderium fervore comperit, cui spiritualia monita in quantum potuit vel ipsa capere vel tempus sinere, largitus est.

E

Virginale pallium accipit a S. Patricio:

4 Post hæc etiam virginale pallium sanctum, sancto Patricio benedicente, promeruit recipere juxta piscinulam Briugis, quod in Latino sonat, largitatis. In piscina æquæ, juxta quam sancta Movenna recepit pallium virginale, abundantiam in ea gratiarum et virtutum cum benedictione Episcopi procedere, e qua et omnes haurirent quotidie sanitatum gratiam et fluenta aquarum vitæ. Docuit ergo Episcopus sanctus et sponso Christo vero desponsatam filiam diligenter mandata Dei scire, et ex corde intelligere; quia tanta distantia est inter virginitatem et matrimonium, quantum inter matrimonium et Christum; virginitas enim prima est virtutis indicio, Deo proximior, similis Angelis parens vitæ, amica sanitatis, domina gaudii, dux virtutis, fundamentum et corona fidei, spei amminiculum et caritatis subsidium. His diligenter præceptis instructa, etiam hoc Patricius addidit, ut alias virgines sibi etiam copularet, quas in timore Domini ab adolescentia secum nutriret, quatenus earum solatio suffulta, facilius posset implere, et perficere bonum quod inceperat.

F

docetur psalmos.

5 Et tradidit in manu sua virginem pulcherrimam, nomine Atheam. Commendata est ergo ab Episcopo, alii religioso presbytero, ut eam in primis psalmos doceret et in divinis studiis semper nutriret. Cum benedictione Episcopi Patricii revertitur parentum domum, cum quibus seorsum

aliquanto

Ex Mss.

aliquanto tempore permanens, presbytero docente, quod omnes mergit homines in interitum; nam et ille bene lectitabat psalmos. Multum in ea memoria et ardens ingenium prævaluerat, cito legens et firmiter lecta mente retinens. Lectio au gebatur de die in diem. Refert quidam, quod esset nata bonis ac piis parentibus, bene nutrita, vulgo pulcherrima, corpore et anima casta, in domo parentum crevit adulta : voveratque se Domino ab infantia sua virginitatis coronam sanam et integram, quamdiu viveret, servaturam. Junctæque sunt in loco, qui dicitur Fochard, imprimis octo virgines, inter quas erant et Brigida, Athea, et Orbile, et una vidua cum infantulo, quem episcopum esse factum postea suæ gentis constat præclarum, id est Conallæ Dominum, nomine Luger *e*. Qui primus ecclesiam Ruscane in Colgi campiolo fundaverat sine dubio. Hic privilegio dignitatis, sanctitatem recipere promeruit per benedictionem sanctæ Movennæ, quem illa sibi imprimis in locum filii ab infantia adoptavit. Ibique in nativitate sanctæ Brigidæ illam ecclesiam Movenna ædificavit.

Alias sibi adjungit virgines octo, et ecclesiam ædificat.

e

B

6 Contigit autem in una nocte, quod fures furarentur duas vaccas, quas habebant. Cumque venissent ad flumen, quod vocatur Ffertas, hoc miraculum evenit, ut tam calidum fieret flumen, ut comburerentur pedes illorum. Et per totam noctem ambulantes, nullo modo transire potuerunt. In summo autem mane, inventi sunt juxta ecclesiam, et pœnitentiam agentes, cum lacrymis receperunt fidem, dicentes; se semper amplius non furari. Post hæc, aliquanto tempore cum parentibus transacto, monasteriisque puellarum adhuc inter illas gentes, utpote nuper jactatis fidei seminibus, [adhuc raris] subvenit in sanctæ virginis mente pia cogitatio, ut a seculi hominibus, licet parentibus et cognatis, recederet, quæ seculo propter Christum renuntiaverat; ne ejus animi propositum, quod Domino direxerat, vel secularium rerum inepta et vana confabulatio, vel antiqui adversarii semper surripiens nequam persuasio ab incepto removeret.

Vaccæ mirabiliter ei restitutæ.

C

7 In Dei nomine cum suis puellis, et una supradicta vidua, infantulo dimisso, et cum aliis comitibus pro Christo iter agentibus, proficiscitur, ut tradunt, ad sanctum episcopum Ibar *f*, in illis temporibus commorantem in Insulis ultra Hiberniam in occidentali oceano positis tribus, in uno vocabulo coarctatis, id est Triairna. Ubi multum temporis in Dei servitio et disciplinarum sanctarum stricta regula, et dura vitæ, sed recta abstinentia, in vigiliarum et lectionis assiduitate nimia, sub episcopi illius potestate transegit. Congregatis ad illam ibi multis Christi virginibus, fit etiam novus et Apostolicus virginum Christi chorus. Mariæ ad pedes Domini sedentis et bonam partem eligentis exemplum imitatur.

Relicta paterna domo vacat perfectiori vitæ.

f

8 Igitur sancta Movenna, veniens ad monticulum Fochardæ, primum ibi habitare cœpit. Congregatis simul multis Christi virginibus, habuit, ut refertur, in illo tempore centum quinquaginta. Interim fluxerat temporis spatium. Alia nocte audivit de proximis villulis, quæ supradicto subjacebant monticulo, seculares aliquos cantus, qui lascivientium esse, et vana lætitia proclamantium, cognosci poterant. Interrogabat sancta Movenna sorores, quidnam esset hoc, quod sic homines vana garrulitate clamarent. Indicatur ei in domo alicujus de viciniis pronubentium esse cantus, ubi humana copula sponsa carnali sponso desponsata erat. Dixitque sancta Movenna suis sororibus : Nos, quæ spiritali sponso sumus conjunctæ, et Christo Dei filio desponsatæ, spiritales cantus die ac nocte convenit audire. Ad remotiora ab omnibus loca debemus recedere, ubi orationi tantum et lectioni possimus vacare, et Angelis Dei pro nobis et cognatis visitari sit possibile. Mane autem facto, misit fratrem suum, Roman nomine, in deserta proxima, explorandorum locorum gratia; et invento ibi juxta Colim montem aptissimo et a Domino revelato loco.

E monte Focardæ migrat propter secularem strepitum.

D

9 Tunc dixit sancta Movenna suis sororibus : Necesse est, ut una puella custodiat locum istum. Et responderunt ei : Quæ potest hic manere nisi Orbile? Prudentissima filia regis est et nobilissima. Et ait sancta Movenna ad illam virginem : Cum Dei gratia oportet te hunc locum custodire. Cui respondit Orbile : Non possum sine te esse propter nobilitatem corporis mei, et capillos capitis et pulcritudinem, quia valde timeo præsentiam juvenum. Hac de causa non licitum est mihi, hunc locum custodire. Tunc surrexit sancta Movenna, et oravit; et post orationem insufflavit super capillos capitis, et statim facti sunt candidi sicut nix quasi in senectute *g*. Cui respondit Orbile, gratias agens Deo : Timeo Domina, quod species corporis adhuc me decipiet. Audiens hæc sancta Movenna, corpus illius timentis præcinxit sua zona benedicens. Perfectis talibus, puella transfigurata est in speciem anus; et inde mutato nomine vocata est Servile. Videns hoc Servile, quod factum est de corpore suo, bona voluntate gratias agens Abbatissæ, respondit : Intento corde volo locum custodire. Tunc sancta Movenna tradidit ei locum ad custodiendum et perrexit ad prædictum locum, qui vocatur Chelledene, id est Cellula montis, cum virginibus suis. Quo cum pervenerunt, illic habitare incipientes, invenit illas silvestris homo, porcarius alicujus Regis de orientalibus, nomine Macloithe, porcos pascens per silvas.

Servula puella miraculose deformata.

E

g

F

10 Primo admirari cœpit, vel tales personas in deserto consistere, vel multitudinem ancillarum Dei, nihil secum de alimoniis habentes, unde viverent, præter herbas. Sed forte ibi erant hominibus pascuales arbores et arborum cortices, unde possent vivere. Primo, ut rusticus homo, cœpit illas contestari per Deum, ne de silva quidquam sumerent, donec suo Domino illarum adventum enuntiaret; putans ille miser, vel iram Domini sui sustinere, si tacuisset, vel silvas, quibus porci satiabantur, deficere, si tantam multitudinem vesci de lignorum radicibus vel corticibus sineret. Post hæc ille malefrator pergit ad Dominum suum, procul positum, narrans de ancillarum Dei adventu in fines suos. Cui respondit Rex, se esse lætum debere in illarum adventu, et donare eis licentiam de omnibus quæcumque voluissent, et illis opus esset. Inter hæc, ut tradunt, transierant

Moduenna cum sociabus, rustici obtestatione

A rant septem dies, quibus sorores Christi, rustici contestatione constringebantur, ne de silvis, ut dixi, quidquam gustarent; donec reversus esset ille homo: frigidis et inedia deficientibus, vel etiam extremum spiritum exhalantibus, donatur eis licentia vescendi de arboribus secundum Regis mandatum.

ad 7 dierum jejunium compulsa, salvos ei porcos prædicit.

11 Cœpit subulcus, postquam pervenit, porcos quærere perditos, et diu quæsitos invenire non potuit. Venit ad sanctam Movennam homunculus, complangensque se dixit: Vestri causa porcos perdidi et diligenter quæsitos non inveni: mala hora venistis in istam terram, pro quibus perdidi meam pecuniam. Cui sancta Movenna, tristem consolans leni alloquio, per nuntium dixit: Mente benedicte, securus esto, porci servati sunt a Domino; et a nobis exiens, nunc invenies porcos integro numero incolumes et salvos. Crede Deum ubique posse quodcumque sanum et integrum voluerit, servare. At ille digressus ab eis in verbo hoc, porcos in illa hora omnes invenit, B ut sancta Movenna certo eventurum prædixit.

Porcellum occisum, et coctum

12 Et assumens unum ex iis porcellum, post non [longam] moram temporis, ad Christi sorores detulit dicens: Oblatiunculam meam vobis detuli, quia recte commeruistis: pecuniam enim mihi creditam, tota integra septimana, nullo alio conservante, orationibus vestris [et me] servastis in desertis, non solum ab hominibus, sed etiam a bestiis intactum. Bona hora vos vidi, quia nunc cognovi, quod estis perfectæ ancillæ Christi. Dixeruntque ad eum ex verbo sanctæ Movennæ sorores: Tuam oblationem non recusamus, sed his nobis vesci non est consuetudo carnibus; nos in deserto propter Christum venimus: de feris deserti, quibus servis Dei consuetudo vivere est, si Dominus tibi in promptu dederit, aliquid sumemus. Postquam vidit rusticus oblationem suam, quam diu vivam dilexerat, et interfectam coxerat, a sororibus non esse receptam, corde suspirans, tristitias magnas agebat; nam inopia cibi non erat ei, nec cui venderet, aut idem quid faceret, omnino insciens erat.

vitæ restituit.

C 13 Audiens virgo Movenna, Spiritu sancto repleta, dolores rustici non taliter consolari, jussit ad pedes suos coctum porcellum afferri, frusta cujus composuit, gratia Dei secata membra collocavit, atque sua benedictione videnti rustico porcellum vivum reddidit *h*. Eadem hora ab eis digressus, post modicum, captum cervum adportavit sororibus, dicens: Ecce sine labore et aliqua injuria invenire mihi citius contigit quod vestro proposito in Deo magis placuit. Deinde assumentes cervum cum gratiarum actione, quasi a Domino transmissum, accipiunt, credentes semper in ejus nomine, cujus est omnis terra cum sua plenitudine. Et in hoc semper habebant totum desiderium, etiamsi supra vires propter Christum sustinerent laborem durum. Non putabant autem etiam carnes reliquas ad vescendum esse illicitas, quia sapienter audierant, omnia mundis esse munda, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.

Ex Mss. Curnonnulli Sancti non vescantur qualibet carne.

14 Sed solent nonnulli sancti, et maxime monasteriales inter illas gentes homines; cum quibus magna pecorum abundantia viget, omnium animalium non vesci carnibus, ne secularibus videantur adsimilari, quibus semper in hoc pendet omnis cura, ne aliquid desit in mensa. Cervis vero et apris sive capreis vescuntur, eo quod rarescentius adprehendantur, et ne putentur licita damnare, illorum carnes, quando Dominus transmittit, cum gratiarum actione percipiunt. Sed et illorum est, similes personas, si omnibus, quibus utuntur Christiani, vivant, non refutare, recte intelligentes, quod scriptum est: Qui manducat, Domino manducat, et gratias agit Deo, et qui non manducat, manducantem non spernat, et reliqua; scientes per omnia, locum et tempus et personam esse servanda.

ANNOTATA.

a *De* populo Conalleorum *habes in annotatis ad caput* 1 *vitæ S. Monynnæ littera* a.

b *Ultoniæ provinciæ in Hibernia caput, ad fluvium Kalin sita.*

c *Id est* Dublinium, *urbs primaria in Lagenia provincia Hiberniæ, olim* Develin *dicta ab Anglis,* E *De nomime matris S. Moduennæ hic apposito, et ab antiquiore auctore prætermisso, locuti sumus in Comm. critico, num.* 18.

d *De hujus adventu agit Commentarius criticus die* V *hujus, de una an pluribus* Moduennis, *etc.*

e *Dictum de illo in annotatis ad cap.* 1. *Vitæ S. Monynnæ littera* e.

f *Nonnulla de illo in annotatis ad cap.* 1 *Monynnæ lit.* g.

g *De illo miraculo agitur in Commentario critico, num.* 18.

h *Miraculum hoc, tam mirabilibus adjunctis vestitum, subtimide credo, narratum ab auctore suspectæ fidei, et ab auctore Anonymo seu primo fonte, præteritum. Plura Comm, crit. num.* 19. *Accedit, quod tot seculis post Moninnæ, Monynnæ seu Darercæ mortem, auctor hujus vitæ scripserit; Vide ibid., num.* 25.

CAPUT II.

F

Tyrannum ac latronem mirabiliter ad frugem reducit Moduenna; alium a diabolo vexatum placat; aquam baculo in montem ducit; lupum cicurat. Alia quædam mirabilia; aqua in vinum conversa.

Glumelath tyrannus a

In tempore illo erat quidam tyrannus nomine Glumelath *a*, in illa terra desolata ac deserta, cum perversis sociis suis nulli parcens, quorum numerus erat quinquaginta, juxta ecclesiam Movennæ. Quadam die contigit, quod octo presbyteri, missi a sancto Patricio episcopo, venissent, ut visitarent sorores in deserto positas, et maxime Movennam Abbatissam. Cumque invenisset eos Glumelath, juxta viam, ubi ipse manebat, interfecit illos. Cumque audisset Movenna malum, quod factum fuerat, surrexit et dixit virginibus suis: Eamus et quæramus pacem in terram istam. Responderunt virgines dicentes: Non debemus

Ex Mss.

bemus ire ad latrones, quia volunt nos damnare. Et dixit sancta Movenna : Dominus defendet nos. Eamus et postulemus corpora sanctorum ad sepeliendum. Et exiens comitata quinquaginta virginibus, pervenit ad locum, ubi erat Glumelath, in campum, qui vocatur Machdathevene.

ac latro,

16 Videns has tyrannus adpropinquantes, gavisus est valde, et dæmonio impletus, dixit suis comitibus : Ecce quinquaginta virgines veniunt ad nos ut unusquisque nostrum habeat uxorem. Tunc tyrannus obviam venit Abbatissæ, ut apprehenderet eam et uxorem haberet, et dixit : Ecce quod desideravi multis diebus. Et respondit sancta Movenna : Propter nobilitatem tuam, da nobis pacem interim, ut loquar tecum parum et dic sociis tuis, ne noceant sororibus meis. Et dixit tyrannus militibus suis : Expectate parumper, ut loquar cum Movenna. Et fecerunt sic. Et dixit Abbatissa ad Glumelath : Domine mi, inclina caput tuum in sinum meum. Et cum inclinasset caput in sinum illius, dormivit statim,
B
et omnes socii ejus similiter. Et hinc oravit sancta Movenna ad Deum et dixit : Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, fiat voluntas tua in cælo et in terra, et adjuva nos. Post hæc descendit Angelus Domini de cælo et dixit : Ne timeas filia, quia tecum sum, et modo accipiam spiritum istius tyranni, et tu veni mecum.

exhibita ei visione.

17 Et assumpsit eos spiritualiter, et ostensus est eis infernus, et regnum cælorum, et viderunt locum pulcherrimum cujusdam Pontificis, qui vocabatur Chevin; et interrogavit Glumelath, cujus erit hic locus. Et dictum est ei : Paratus est in honore Chevin. Et post hæc ostensa sunt eis et alia multa [et] reversi sunt ad corpora. Tunc surrexit sancta Movenna et dixit eis : Surgite, surgite, surgite, quia tribus diebus et noctibus non vigilastis. Et sic factum fuit, ut a prima hora diei Jovis, usque ad horam nonam diei Saturni non surrexerint. Tunc incepit sancta Movenna hymnum cum virginibus suis. Hibernia ostentis est hominibus maxime mirabilis, et cetera. Cumque surrexisset Glumelath a somno,
C
dixit ad sanctam Movennam :

simul cum alio mirabiliter ad fidem conversus et episcopus effectus.

18 Vis dare mihi locum Chevin, et non nocebo tibi neque virginibus, quæ tecum sunt. Et respondit Abbatissa : Quomodo possum tibi dare locum alterius militis Christi, et nescio ego, utrum erit mihi proprius locus in cælo ? Et ait tyrannus: Vere et si non dederis mihi locum illum, statim eris uxor mea sine mora. Et respondit Abbatissa : Si credideris in Dominum Jesum Christum et baptizatus fueris, et meum consilium feceris, non pejorem locum habebis. Et dixit ille : Faciam quodcumque præceperis, si illum locum mihi dederis; sed non accipiam alium locum. Et ait illi sancta Movenna : Habebis; sed surge et veni mecum. Et esto fidelis ad mortem, et habebis locum illum. Tunc surrexit Glumelath cum Afin, filio sororis suæ, et separati sunt ab aliis sociis suis, et venerunt cum sancta Movenna et sororibus ad ecclesiam, quæ vocatur Chillesleve, et illic baptizati fuerunt, et illa doctissima Abbatissa docuit eos psalterium, et postea sanctissimi Episcopi effecti sunt.

D

Chevin a diabolo vexatum

19 Post hæc autem venit diabolus in similitudine clerici ad Chevin, et dixit ei : Ecce Glumelath, latro pessimus, præcessit te in regno cælorum, et abstulit locum tuum a te. Et respondit Chevin, et dixit : Vere non potest illud fieri, sicut mihi videtur, ullo modo. Et dixit inimicus : Si non credis, mitte duos clericos mecum ad cœnobium Movennæ, ut probent quod dixi. Respondit Chevin : Fiat sic. Et exierunt simul ad monasterium et invenerunt Glumelath et Afin cum sororibus, legentes psalmos. Et videntes reversi sunt, et nuntiaverunt domino suo, quia verum esset. Et tunc dixit diabolus ad Chevin : quid sunt primi tui maximi labores diurnarum orationum? Et quid septem annorum, quibus usque modo pastus es radicibus urticarum ? Ecce Movenna abstulit locum tuum a te et dedit pessimo latroni Glumelath. Tunc valde iratus fuit Chevin, et dixit clericis suis : Præparate mihi arma, et eamus in locum Glumelath, et destruamus cœnobium Movennæ.

E

et dira meditantem ac minantem, Movenna signo Crucis ad saniora deducit.

20 Et exierunt, ut facerent mala ut annuntiaverat Angelus Dei sanctæ Movennæ; et dixit illi : Vade cito in occursum Chevin : quia diabolus tentat illum. Et ait Abbatissa sororibus : Orate pro nobis et pro his fratribus. Et exivit sanctissima in occursum illius, et invenit eum in loco, qui dicitur Surde et alios multos cum eo. Et vidit sancta Movenna quasi parvum nigrum puerum, stantem juxta pedem sinistrum Chevin. Et dixit sancta Movenna ad Chevin : Nonne vides diabolum ad sinistrum pedem tuum, monitu cujus huc venisti de loco sancto tuo? Signa cor tuum, frater, et oculos tuos diligenter. Et fecit sic. Cui respondit Chevin : Vere Soror mea, modo video. Et expulit sancta Movenna diabolum ab eo, et signavit eum manu sua et adduxit secum ad monasterium et præparavit ei balneum bonum in petra durissima, supra parvi montis cacumina *b*.

Aquam baculo suo benedictam sursum trahit ad cacumen montis.

21 Et accessit sancta Movenna ad frigidum fontem suum; quo solitis noctibus sedens usque ad mamillas in aqua, totum decantare solebat psalterium, et imposita benedictione cum baculo suo, jussit aquam in nomine Dei Patris omnipotentis
F
sequi illam. Et secessit inde ad culmen proximi montis, quo præparaverat balneum, post se trahens suum baculum; et aqua secuta est eam usque ad summum, et per virtutem sanctæ Virginis aqua attracta, de imis in balneo recepta, gratia Dei fit semper calida. Deinde usque ad hunc diem multi habentes infirmitatem, in nomine sanctæ Virginis, per balneum recipiunt sanitatem. Et dixit sancta Virgo ad Chevin : Ecce balneum tibi offero in honore tuo, et non deficiet aqua mea. Et vocatum est balneum Chevin, quia sancta Movenna dedit illud tyranno, ut eriperet eum a diabolo.

Lupus devorati a se vituli locum mirabiliter supplet.

22 Contigit quadam die, ut unus lupus venerit juxta ecclesiam, ubi manebat sancta Movenna, et interfecit unum vitulum, quem custodiebat supradictus puer, nomine Luger. Venit autem puer ante pedes Abbatissæ flens et ululans atque dicens : Quare perdidi vitulum meum, O Domina ? At illa, sanctissima respondit : Nescio, fili mi, ubi est [vitulus tuus. Et respondit puer :

Canis

A Canis devoravit vitulum meum, et adhuc jacet super illum. Et dixit sancta Movenna ad eum : Accipe baculum meum in manu tua, et dic ei, ut veniat ad me. Exivit autem puer, et invenit lupum adhuc rodentem ossa, et dedit ei ictum super dorsum; et dixit ei : Præcepit tibi Movenna, ut cito venias ad eam. Et surrexit lupus et præcessit puerum ad modum domestici canis. Cumque stetisset coram Abbatissa, dixit ei : Quare, o miser, interfecisti vitulum nostrum? Ecce præcipio tibi in nomine Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Mariæ Virginis, ut sis in loco vituli quotidie, et fiat vacca lactifera, quasi habuisset vitulum. Et sic factum est, ut vacca diligebat lupum et ligebat eum, quasi esset vitulus proprius, et lupus custodiebat illam vaccam quasi pastor. Sed et usque hodiernum diem de genere istius sunt lupi juxta ecclesiam, et per tria millia custodientes pecora ecclesiæ, et omnes diligunt et agnoscunt genus illorum, quia minores sunt, quam alii lupi, et albi sunt in frontibus illorum, B et vivunt semper de venatione tantum.

a Alfredus regis Angliæ filius sanatur.

23 In tempore illo Alfredus *c*, filius regis Anglicorum, habens infirmitatem maximam, perrexit ad serviendum Conaldo Regi in Hibernia. Cui Hibernienses dixerunt : Vade ad Abbatissam Movennam, et pete, ut pro infirmitate tua Dominum Deum suum deprecetur. Cujus intercessione statim tibi sanitas reddetur. Credidit, et morbo expulso, virginis interventu sanus efficitur. Recepta sanitate rediit ad regem, quærens licentiam redeundi in patriam. Cum autem Rex audisset et sciret, quod filius regis Anglicorum vellet redire in patriam adquisita licentia : cœpit cogitare, unde haberet pecuniam, quam sibi dare deberet, quia noluit, ut expers munerum ab eo recederet. Tunc jussit ministris suis, ut provocarent consiliarios ad se; a quibus consilium quæsivit, quam regionem prædari deberet, ex qua tanta pecunia recedenti daretur, pro retributione servitii sui, ut accepta pecunia honorabiliter redire in patriam suam posset.

C

Meditata monasterii S. Moduennæ direptio ac vastatio

24 Quorum unus respondens *, cui nomen erat Chanoncim; dicens : O Rex honorabilis, erige aures meis consiliis, nam in ecclesia Movennæ, multæ sunt divitiæ; quas si vi raperes, milites tuas bene restaurares. Audiens hæc princeps, sciens gratiam Dei esse cum ea, timens illuc ire, dixit : Notum est nobis pluribus, quid cunctis malefactoribus pro amore illius gravem vindictam reddit Deus. Et dictis illius deprecans, respondit consiliarius : Si vobis videtur licitum, mitte mecum exercitum tuum, ut destruam cœnobium, et tibi reddam totam virginis Movennæ pecuniam. Et dixit Rex : Si ausus es, vade. Et huic annuit, et affectum itineris implevit; et cum exercitu magno exivit. Et hoc miraculum media nocte contigit, ut hostes venientes ex improviso totam terram illius Chanoncim vestarent, et omnia bona sua arriperent, nesciente illo, cujus terra juxta cœnobium sanctæ Movennæ fuit; et ipse cognatus illius [erat.]

* l. respondit.

25 Et justo Dei judicio contigit, ut malum, quod sanctis monialibus inferre voluit, sibi ipsi eveniret; sicut scriptum est : Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Tamen omnia bona monasterii illius violenter rapuerunt, nullo timore Dei et Sanctorum ejus perterriti. Et quidquid raptum est inde, datum est filio Regis Anglorum, et reversus est in patriam suam cum plurimis donis. Cum autem audisset sacrosancta virgo Movenna, quod locus Deo consecratus vastaretur a tyranno, cognato ejus, irata est ei valde et dixit : Hoc det Deus, ut sit semper in vastitudine terra illius : et ecclesia, Deo adjuvante, iterum renovabitur. Et factum est sic.

Ex Mss. in caput hostis retorta; dein dictum monasterium direptum.

animum ei injecit transfretandi in Britanniam; quo mirabiliter delata est, terra evulsa, navis vicem supplente.

26 Et tunc sancta Movenna, commota de eo, quod factum fuerat, exivit ad litus, quod est juxta Fochart cum Brigida et Athea et Luge. Et clamaverunt ad Dominum fortiter et rogaverunt eum, ut daret eis auxilium trans mare eundi. Cum vero orassent; ecce Angelus Domini descendit de cœlo coram eis, et circumcinxit partem de terra in circuitu illarum sanctarum Virginum, et mare circuivit illam signatam terram; et abstulit eam de loco suo, et erat eis pro navi E usque in Britanniam, et ibi posita est juxta castellum, Daganno nomine, sicut venit de Hibernia sub pedibus sanctarum Virginum, sic permanet usque hodiernum diem : non crescit, neque minuitur, sed semper aqua marina circuit illam. Dixit autem sancta Movenna ad Brigidam et ad Luge : Expectate hic et ædificate ecclesiam in loco sancto isto, donec revertamur ad vos. Et nos ibimus ad curiam Regis, ut res nostras inquiramus, quæ ablatæ sunt violenter a nobis. Post hæc vero invenerunt Regem in villa, quæ vocatur Streneshalen, justa silvam, quæ dicitur Arderne.

In Hiberniam redux, regia liberalitate obsecundante, ecclesiam suam restaurat,

27 Cumque vidisset Rex virgines ad se venientes, valde lætus effectus est in adventu illarum. Et cum audisset, quod de ecclesia illius essent homines et pecora, reddidit omnia, et dixit ad eam Rex : Dabo tibi istam villam cum sorore mea virgine, ut doceas eam disciplinam divinam. Et respondit sancta Movenna; libenter fiat. Et mansit illic tribus mensibus, et jussit sancta virgo Atheam, ut doceret virginem, Regis sororem Psalterium. F Sancta Movenna vero reversa est ad Brigidam cum donis pluribus, et servi Regis cum illa, donec essent naves paratæ. Et tunc exivit abbatissa et Brigida cum familia sua in Hiberniam, et restituit ecclesiam suam.

Aquam in vinum convertit

28 Nunc ad narrationis ordinem, jam secundo incipiente libello, revertamur. Igitur sancta Movenna pervenit tandem itinere finito in Hiberniam, in campum Murthemne, in quo Conalleorum gens maxime viget, de qua et ipsa sanctissima Movenna, ut dixi, procreata est; antiquitus præ ceteris gentibus, quæ in confinio sunt, magicarum artium libris imbuta, sed nunc, subacta gentilitate, Christi fide tota effecta est Christiana per sanctam Movennam. Divertens itaque ad alias Christi famulas, quas Campani filias nuncupant, fecisse narratur grande miraculum. Quarum unam semper in comitatu habuerat, et nunc earum monasterium, postea ab alio, ibi principatum tenente, vocabulum sortitum est cujus nomen erat Luger. A quibus cum omni gaudio suscepta, quæ

caritatis

Ex Mss. caritatis erant, in quantum potuerant, in eam fecerunt, et quod illæ non habuerunt, id est potum, quo lætificarentur tantæ hospites Christi, Deus operatus est per adventum hospitum, de aqua jocundissimum vinum. Nam benedicens sancta Movenna aquæ vasculum, in domum adportatum, Deus mutavit laticis undam, virtute summa conversam, in vini naturam, ut caritati ancillarum Dei, quod deerat, suppleretur. Multis his servis Dei certissimum est, inter illas terras hoc contigisse miraculum; quæ vineas non generant, ut vinum de his sumerent, ut haberent sufficienter, ut puto, servæ Dei haustum vini, ad peragenda mysteria corporis Christi.

ANNOTATA.

a *Quid de toto sequentis miraculi contextu sentiamus, habes in dicto Commentario critico, num. 18.*

B b *De hoc miraculo, prout etiam, de pluribus sequentibus, ibid., num. 19.*

c *Patentissimi parachronismi vita hic arguitur in dicto Commentario critico, quem videsis a principio.*

CAPUT III.

Moduenna visit S. Brigidam; coruscat prodigiis; profusa ejus misericordia divinitus compensatur; aquas miraculose producit; spiritu pollet prophetico; facit, ut fluvius detumescat.

S. Brigidam visit, Sanctus vero Ibar, Episcopus supradictus, de prædictis insulis, Domino itineris duce, in meridianam Hiberniæ partem pergit; adiens ibi parvam insulam, quam modicam Hiberniam vocant, C in qua et postea post gloriosam vitam reconditus est. Ovis Christi pastorem sequitur. Sancta Movenna cum virginibus Episcopum et salutaris doctrinæ magistrum consequuntur. Devenientes in *a* Lagenorum *a* terram, cui et supradicta adjacet insula, parte meridiana : audita [fama] sanctæ Brigidæ, sancta Movenna cum puellis, ad se pertinentibus, Episcopo permittente, ad illam divertit visitandam. Apud quam habitavit non parvo tempore, humiliter se dejiciens; in quantum [vero] semet ipsam præ ceteris humiliabat, tantum illam *ibique morata,* Dominus super omnes virtutum meritis exaltabat. Erat enim affabilis, lenis, hospitalis, omnibus ornata bonis moribus, cunctis in Christo placuit; omnesque inimici versutias non ignorans : erat enim a dextris et sinistris, armis spiritualibus *virtutibus ac signis coruscat.* valde munita. Donavit autem illi Dominus etiam sanitatum gratiam, ut diversorum malorum languore depulso, infirmitates varias sanare, et verbo et oratione [dæmones] de obsessis depellere corporibus [posset]. Credidit illi omnis populus, in tantum, ut magnis etiam donis et muneribus quotidie ditaretur. Sed ex his nihil sibi reservans, quæ in Christum suam jactaverat curam, cuncta pauperibus miseris et peregrinis, qui ad se quotidie veniebant, propter Christum, pauperem pro omnibus et peregrinum factum, erogabat.

30 Deinde compertis his, quæ sancta Movenna *Ab immodicis eleemosynis* quotidie largiebatur, dixit ad illam familia sanctæ Brigidæ : Quid ita facis? Cur munuscula, quæ tibi a Domino et populo donantur, in alios expendis, et nos non requirens, etiam tuorum, qui ad te pertinent, curam negligis? Et spiritu invidiæ aliqui instigati, sub ostensa figura religionis, etiam hæc dicebant : Non audistis in Apostolo esse scriptum; *frustra hominibus eam absterrere volentibus,* Qui negligit curam suorum, et maxime domesticorum, fidem negavit, et est deterior infideli : en sorores, quæ tecum venerant, pene consumptis his; quæ apportaverant secum, non habent sufficientiam; et tu dividis, quæ illarum sunt, forte habentibus superflua? Quibus sancta Movenna leniter respondit : Si in Christum habent fidem non fictam, cibum et corporis indumentum habentes, contentæ erunt. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in E tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia. Si propter Christum feci, quod in me culpatis; qui dixit in se fieri, quidquid in suis membris impletur; et vobis potest damna, quæ putatis, reddere; et illis mercedem laboris et nuditatis, quando vult, tribuere. Quid plura? Sur- *perstat in proposito,* rexit illa continuo, corde confidens, in Christum omnia posse, quando vult necessitatem habentibus subvenire; levansque oculos subito ad lectulum, in quo pausare aliquid putabatur : vidit, ut refertur, duodecim vestes optimas, ibi ante numquam visas, credensque a Domino sibi esse allatas, statim detulit sanctæ Brigidæ, dicens. Ecce Domi- *et a Domino compensatur.* nus quod vobis reddidit, habetote et sit sororibus in supplementum curæ. Cui dixit sancta Brigida : Vestes, quæ tibi a Domino transmissæ sunt, tuis, ut tibi placet, divide; nobis plus habentibus, non licet habere.

31 Reversa ergo a sancta Brigida ad Episcopum *Aquarum penuriam supplet,* Ibar, habitavit in Airdconalis. Congregatis ibi simul multis Christi virginibus, sub potestate Episcopi vivebant, quarum quotidie augebatur numerus, et F non solum virginum et viduarum multitudo, sed et reginæ et quam plurimæ matronæ ad illas quotidie confluebant. Cunctis saluberrimæ vitæ præceptis totius bonitatis magistra tam verbis, quam exemplis sancta Movenna omnes hortabatur. Contigit deinde alio anno, inter illas terras, nimio æstatis calore cogente, humidas deesse populis aquarum copias; ita ut non solum laculi vel cisternæ siccarentur, sed et fontanei rivuli minus fluerent. Sorores ergo cum sancta Movenna, quibus discurrendi non erat licentia, aquarum penuria sentiebant damnum : non [enim] tantum pro domesticis necessitatibus, sed et sitientibus, imo spiritum refocillare cupientibus, aquarum satiamenta defuerant. Videns hæc sancta Movenna, *repleta miraculose cisterna.* aliorum injuria commota et sancti Heliæ exemplum secuta, fontem aquarum vitæ, pro transitoriis deprecatur aquis, et in illa nocte, qua orationem pro adispiscendis aquis ad Dominum fudit, cisterna nocte aquis impleta, aquarum copia mane [apparuit]. Divulgatum est autem tale miraculum

A lum sanctæ Movennæ in multos populos, ita ut quotidie incessabiliter venirent ad illam, non solum feminei sexus homines, sed et maxime principes, quibus honor et dignitas maxima erat, si sanctæ Virginis benedictionem accipere mererentur.

Spiritus in ea propheticus

32 Porro propheticus in ea spiritus, inter ceteras ejus virtutes primatum tenebat, ut eventura frequenter prædiceret et prænuntiata semper eventus probaret; sicut et in hoc intelligi potest, quod sequitur. In alio die, de vicinis filia alicujus, ab Episcopo commendata, ad sanctam Movennam adducitur, ut illam cum ceteris virginibus in Dei timore et monasterialibus nutriret disciplinis. Qua recepta, et cum sororibus dimissa, sancta Movenna dixit virginibus : Istam parvam filiolam, hac hora ad nos ductam, debemus etiam præ ceteris diligentius nutrire; hujus enim causa, tempore [suo] coget nos necessitas de isto migrare loco. Quod ita certissime evenit, ut sancta Movenna per spiritum prædixit.

futurorum prædictione probatus.

B 33 Nam prædictam puellam, paulatim crescentem et ad juventutis etiam ætatem pervenientem, cœpit antiquus bonorum adversarius diabolus spiritu agitare invidiæ. Cujus invidia, ut legitur, mors intravit in orbem terrarum : malum discordiæ, quod Deus præ odibilibus sex detestatur, incessanter semper seminabat. Dicebat enim ad Episcopum : Nullus te in populo nunc requirit; omnium dona et munera [eorum] qui in tuis commorantur finibus, ad istas deferuntur peregrinas, nullius momenti nunc reputantes, quod istas, utpote imprimis peregrinas, propter Dominum benefaciens adduxisti : se enim magnificari et elevari desiderant, quanto magis nos nullius esse bonitatis arbitrantur. Hæc et his similia cum suis parentibus et vicinis, diabolo suadente, susurrans, scholam Episcopi etiam, et eos, quos sibi sciebat in populo privatos, his venenosis commovebat verbis. Sed Episcopus, ut erat homo mitissimus, his non accommodabat auditum sermonibus.

Fluvius extra ripas intumescens,

34 Hæc audiens sancta Movenna, dixit sororibus : Ecce quod Dominus de filiola vobis ostendit, imprimis nunc apparet. Si nobis simul hæc incipiunt facere, scio quod post mortem meam non C poteritis hic habitare. Melius est ergo, aliorum invidiæ locum dare et ire, quam in tali animarum rancore cum ceteris simul perire. Omnia quæcumque nobis Dominus hic dedit, cum illis relinquenda sunt : præter vestes nostras communes nihil portabimus de omni crippa *b* : quæ illi diligunt cum illis maneant. Nos quem diligimus et in quem nostram jactavimus curam, præcedit nos, et subsequemur, ut nobis commodum et sibi placitum perducat ad locum. Proficiscuntur inde, Domino comitante, et itineris duce sancta Movenna cum sororibus non minus, ut referunt, quinquaginta : pergentesque viam, veniunt ad quemdam fluvium, per quem sibi transitus esse debuerat, non tam magnum, ut parvulos vel mulieres transitu impediret. Subsistentes paululum, vident fluvii verticem contra se statim intumescere et eperbolire *c*, ripasque exundantem transfluere. Intuens hoc sancta Movenna, subsistit, dicens :

Ex mss. annitente Moduenna detumuit.

35 Quid est, quod nobis fecit Dominus? Sine dubio, nostra culpa hoc præbuit nobis facere, quod videmus, rivulum, insolito sibi more, Deo volente, contra nos elevari. Scrutemur diligentissime nostras conscientias, si forte in aliqua nostrum transgressionis culpa [reperiatur] ut illam pia confessione emundans, immunis esse possit a pœna. Respondens una de sororibus, semetipsam accusans, dixit : Confiteor culpam meam, quam stulte commisi, pro qua istud impedimentum, ut puto, videmur pati. De monasterio nostro egrediens, vidi diversas in sole sicarri cepas, et unum de alio, quod nostrum esse putabam, capitulum adportavi, quo sciebam pro dolore, in modum colerii *, tuos oculos perungi. Ago inde pœnitentiam, qualemcumque jubeas, tantum, ut mea culpa, quam sola commisi, multis non faciam injuriam. Cui dixit sancta Movenna : Refer ergo ad domum, de qua venimus, quæ attulisti. Si majora, quæ nostra erant, ibi Dominum propter dimisimus, minora, sine eorum licentia, cum quibus dimissa sunt, absportare non debueramus. Sicque factum E est, ut reportata ad terram, sibi a Domino destinatam, in parte Aquilonis Hiberniæ sitam, ibi sancta Movenna [ad] cognationem propriam [missa sit] quasi ad oves domus Isael, quæ perierant.

* an colyrii?

ANNOTATA.

a *Habes de hoc terræ tractu in annotatis ad cap. 1, vitæ* S. Monynnæ *lit.* h.

b *Per hanc vocem intellige certi generis* pannum, *aut quid simile, Gall.* crêpe.

c *Id est* ebullire.

CAPUT VI.

Miracula alia per S. Moduennam patrata ; iter primum Romanum.

Apud S. Brigidam Moduenna aliquandiu morata.

Cœpto itaque itinere, Christo comite, recta visa F proficiscuntur Aquilonis sub axem, pervenientesque, ut referunt, in Limphi Campaniam, in cujus optima et planissima septemtrionali parte monasterium sanctæ Brigidæ modo constructum est, veniunt ad sanctam Brigidam, manentesque apud illam aliquantis diebus, semper desiderabat sancta Movenna audire, quæ sibi et suis in Domino potuissent proficere, ut exirent in peregrinationem Romæ. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis. Quando tempus postea eundi ad optata loca advenerat, quasi apis prudentissima mellifluis onusta sancta Movenna colloquiis, dixit ad sanctam Brigidam : Da benedictionem tuam super nos, et pro nobis Dominum diligenter roga, ut viam nostram in se recte dirigat, et ad loca destinata, misericordia incolumes perducat.

ejus petita bedictione discedit.

37 Cui sancta respondit Brigida : Deus omnipotens custodiat vos in via, qua pergitis, ut ad desiderata habitacula prospere perveniatis; protulitque vasculum argenteum, quo potum Hibernenses

Ex mss. vasculum argenteum a Brigida oblatum,

nenses principibus haurire solent, quod vocant escra, dicens : Accipe munusculum de manu mea quod tibi do, ut fiat de illo aliquis profectus tibi, et, quæ tecum sunt, Christi sororibus. Accipit ergo vasculum sancta Movenna, in ullo contradicere non audens, nec volebat : accepta [autem] benedictione a sancta Brigida, quidquam de rebus portare præsentibus noluit, sed salutatis cunctis sororibus, iterum, quasi aliquid obliviscens, intra domum ingreditur, reponitque vasculum supradictum illic in tutiori loco, ubi servari possit, et non videri continuo. Deinde, resalutatis omnibus, desideratam pergunt viam, tandemque perveniunt. A Domino descripti sunt, credo, ab æterno remuneratore, ipsa sorore mea sancta Movenna, fraterna caritate intercedente, præmium qualecumque accepturi. Inter hæc, transactis aliquantis diebus, vasculum argenteum supradictum invenitur, et quomodo contigit, sanctæ Brigidæ enuntiatur. Quæ nuntiantibus respondisse fertur : Vas, quod tribuimus in Dei donarium, non licet nobis habere ad usum nostrum, et ne de hoc imbecillioribus aliqua supplicatio vel dubietas in mentem veniat, Dominus ad quem vult locum, vasculum perducat.

et a Moduenna clam repositum,

B

38 In flumen, quod nobis est contiguum, mittendum est, et Dominus, ut voluerit, et sanctæ Movennæ [fuerit] meritum, faciat, quod sibi placet. Itaque ut certissime adfirmant, qui sic antiquitus habent sibi traditum, ita factum est : vasculum in flumen missum est nomine Life *a*, quod in mare Hibernicum fluit orientale, et Domino conservante et portante, quocumque modo inventum est a Ronan Episcopo, fratre Movennæ, ut habet opinio, in capite litoris, sicut Scoti locum nominant, Stanniribæ, quod de mari erumpens orientali Scotico et in circum tendens, inter Bairte et Coilgi campiolum primo porrigitur : deinde usque ad fines populorum, cognomine Orientalium, multum silvis et montibus coarctatum, in longum extenditur; in quorum confinio, ut supra dixi, juxta Colim montem, sanctæ Movennæ collocatum est monasterium. Episcopus hoc inventum secum admirans, detulit sanctæ Movennæ vasculum. Quo agnito, omnes glorificaverunt Deum, in tali facto agnoscentes, donum sibi transmissum a Damino. Inter monasterium sanctæ Movennæ et sanctæ Brigidæ, est iter quinque vel sex dierum, etiam his qui per terram recto itinere pergunt sine mari, sicut nos frequenter probamus. Tale autem, ut mihi videtur, miraculum utrisque reputandum est. Quod enim fides sanctæ Brigidæ indubitata credidit, id est, Christo conservante, vasculum non perire, hoc humilitatis sanctæ Movennæ et meritum, et in ea rerum omnium verus contemptus promeruit perficere, ut illa haberet, tamquam a Domino sibi proprie missum vasculum quod propter Dominum dimisit in camera repositum. Et quod illa ab humana laude celare voluit, Deus claro miraculo postea manifestavit.

a Brigida flumini immittitur,

a

et mirabiliter per aquas ad Moduennam defertur

C

39 Post hæc vero in peregrinatione exierunt sancta Movenna et Brigida, et Romam petierunt. Quæ cum venissent in Britanniam ad Arderne, perrexerunt simul Athea et Ite cum Abbatissa. Et postquam Roma reversæ sunt, exiit Brigida ad patriam suam in Hiberniam. Aliæ vero virgines manserunt simul in supra dicta silva, in priore loco tribus annis. Tunc dixit eis sancta Movenna : In istam silvam ibo juxta vos, et ædificabo alium locum. Et fecit sic : et habitaverunt simul sancta Movenna et Athea tribus annis. Ite vero et Osid in primo loco manserunt.

Romam proficiscitur cum S. Brigida

D

40 Quadam vero die dixit Ite ad puellam suam Osid *b* : Duc volumen istud ad sanctam Movennam. Exivit puella cum volumine. Cumque venisset ad quamdam aquam, ut transiret pontem (erat enim unum lignum) cecidit in medio fluminis, et mersa est in profundum. Die vero tertia perrexit Ite ad Movennam et invenit eam juxta flumen. Nam et illa exierat, ut quæreret puellam. Interrogavit autem Ite, ubi esset puella. At illa respondit : Nescio vere. Et ait Ite : Nudius tertius misi eam cum volumine, et miror valde, quare non est reversa; et respondit : Non vidi illam. Eamus et inquiramus eam. Pastores autem erant juxta illas, qui dixerunt : Vidimus eam nudius tertius euntem ad pontem, et ultra non vidimus eam. Tunc dixit sancta Movenna : Vere mersa est in aqua : eamus et quæramus eam in flumine. Cumque pervenirent ad flumen, clamaverunt ad Deum, fusis lacrymis et dixerunt : Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, per intercessionem sanctæ Matris tuæ et sancti Petri et Pauli atque Andreæ et omnium Sanctorum, redde nobis puellam nostram.

Puellam tribus diebus in aqua submersam

b

E

41 Et completa oratione, dixit sancta Movenna : In nomine Domini nostri Jesu Christi, præcipio tibi puella, ut respondeas nobis, si es in ista aqua. Et exclamans voce magna, mixtis lacrymis, ter vocavit Osid. Vix finita oratione, respondit puella in profunda aqua, et dixit : Ecce ego, ecce ego, Domina. Et dixit ei sancta Movenna : Surge in nomine Domini, et veni foras. Et surrexit statim, et venit ad illam, et signavit eam sancta Virgo, et tradidit in manu Ite, et dixit : Ecce puella, manete in pace, quia non est mihi licitum manendi vobiscum; nam ibo ad Hiberniam visitare ecclesiam. Responderunt Virgines dicentes : Vere et nos tecum ibimus et te nullo modo dimittemus. Et post hæc exierunt omnes simul trans mare in Hiberniam et manserunt illic pene septem annis.

ad vitam revocat.

F

42 Alio die sororum vitulis in aliquo agello pascentibus juxta montem, luporum de silvis irruit impetus, vitulisque in fugam dispersis, unum ex his lupi rapacissimi rapiunt, et diu persecutus, utpote per silvas raptus, tenebris supervenientibus, non comparuit. Narrant hæc sorores in auribus sanctæ Movennæ, quæ contigerant, conquerentes. Quibus illa dixit : Fidem in Christum habete et mentem estote securæ; sub cujus etiam potestate vivunt et bestiæ, potest inter luporum dentes sanum custodire vitulum, qui quondam Danielem Prophetam eripuit de ore leonum : propter hoc enim lupi vitulum rapuerunt, ut mirabilius intactum reddant, et crastino ad vos, Deo volente, sanum reducant. Ita facto mane, videntibus omnibus, lupi reduxerunt eumdem vitulum, a se pridie raptum, sanum et invulneratum,

Lupi vitulum raptum

illæsum reducunt.

quasi

A quasi de pascuis alibi non exivisset. Quis nesciat, quod per orationes sanctæ Movennæ, inter rapaces bestias incolumis servatus est vitulus : non quia cura Domino maxime est de pecoribus ; sed quia Sanctos suos vult in magnis, ita et in minimis magnificare, ut numquam cessent illum diligere, quem credunt omnia, quæcumque vult, posse facere.

ANNOTATA.

a *De hoc flumine agitur in annotatis ad priorem vitam, num. 16.*

b *De hoc miraculo vita prior nihil habet, ut notatum inveniet lector in commentario nostro critico, num. 20. Videat etiam, quæ diximus num. 7.*

CAPUT V.

Reliqua ejus miracula.

Lapis in salem conversus.

Quodam casu temporis, pessimi homines latrocinando nonnumquam penetrantes, invenerunt non
B longe a monasterio venientem quamdam. Quibus interrogantibus unde venisset, vel quo exire vellet, tremebunda respondit : Non de longe venio, et ad sanctam Movennam properare debeo. Cui iterum irridentes dicunt : Nos non sumus locupletes in ista terra : dic ad Movennam, nobis ne sit irata; cui undique transmittitur adeo multa pecunia, nostram tamen oblatiunculam, quam nunc habemus ad illam porta, quam credimus multo tempore posse perseverare, si secum potuerit fructum facere, apprehensoque uno lapillo de his, qui coram erant lampidibus, ut qui ab illa posset portari, miseram abire permittunt : positoque in ejus scapulis onere, contestantur illam, alibi non de collo onus deponere, nisi præsente sancta Movenna. Quo perveniens, et onere deposito coram sancta Virgine, inveniunt impositam ante durissimam petram, in naturam salis statim transmutatam. Quod enim increduli, subsannando virtutem Dei fecerant, virtus superna mirabiliter commu-
C tavit. Petra enim scandali erat et lapis offensionis, virtutem Dei non credentibus; sed eorum duritia in naturam salis transmutatur, quando fidelibus virtus patefacta monstratur, quæ eorum animas in interitum et alias in vitam æternam ducit.

Alimenta pauperis

44 Fuit alia Christi famula, nomine Suil, non tam longe habitans a monasterio sanctæ Movennæ. Cujus monasteriolum semper ibi consistit, ad quam alimonia quotidie imprimis a sancta portabantur Movenna. Accidit autem alio die, unam de sanctæ Mevennæ sororibus vetulam cibaria ad supradictam portantem, in via latrunculos incurrisse pessimos, raptisque ab ea per vim cibariis, dimiserunt illam exire vacuam. Revertens ad sanctam Movennam, narrat, quæ acciderant. Cui respondisse fertur sancta Movenna : Tui laboris et devotionis præmium integrum tibi manet cælo, et a latronibus intactum. Sed et hoc, quod illi rapuerunt pessimi, potest Dominus servare, et ab eis intactum, quando vult, reddere. Post hæc, illi raptores per desertum cum prædiola, avia petentes, viam ignorare cœperunt, in illa terra, in qua peritissimi erant; nullamque viam invenire vel cognoscere poterant.

Ex Mss.

a latrunculis rapta et mirabiliter reddita.

45 Excæcavit autem illos virtus divina, ideo non poterant agnoscere terrena. Tribus ergo, ut referunt, continuis diebus in silvis errantes, hostium quos in illo confinio esse sciebant; sed [transiisse] putabant, intra fines se [esse] intelligunt. Ergo, licet sero, miseri divino nutu, pro culpa, quam commiserant, se esse constrictos [advertentes], confitentur invicem suum delictum, et promittunt ad sanctæ Movennæ judicium facere pœnitentiam, si Dominus eorum oculos aperuisset, rectam cognoscere viam. Et in illa hora apertis eorum oculis, intelligunt se esse in loco proximo sororum Christi monasterio. Deinde venientes ad monasterium; primo reddunt quæ portaverunt ab eis intacta, juxta prophetiam sanctæ Movennæ. Subitaneus enim stupor incognitæ viæ, eorum mentes perculsit, et adversariorum in unaquaque hora semper suspicatio, illos non permisit, Domino volente, etiam vel cupida manducare. Ergo agnoscentes culpam suam, eorum E
confitentur errorem, prostratisque in terram vultibus, promittunt se implere indicatam sibi pœnitentiam; acceptoque remedio vulnerum, in viam suam reversi sunt, promittentes, latrocinia post hæc numquam facturos, etiamsi Dominus eisdem concederet longo tempore vivere.

Filia mortua, et puer vitæ redditi,

46 Multa mirabilia præter hæc, quæ per sanctam Movennam Dominus operatus est, certissime etiam adfirmant, quod nuper pervenientem ad Christi fidem filiam, et subita infirmitate, morte oppressam, facta longissima oratione sanctæ Movennæ, Dominus vitæ reddidit. Et quæ erat mortua ad sepulturam ducta, per orationes sanctæ Movennæ suscitata, multis temporibus, ut referunt, postea permansit in vita. Ex ore Domini quotidie audivimus, etiam quæ videntur hominibus incredibilia, per sanctos suos esse facienda miracula; quibus imprimis, euntibus ad prædicationem, jubet, leprosos mundare, mortuos suscitare, dæmones ejicere, et cetera, quæ consequens lectio divini demonstrat verbi. Et iterum : Qui credit in me, opera, quæ ego facio, faciet, et majora ho- F
rum faciet; licet in hoc testimonio intelligere quidam volunt, hoc spiritualiter per Sanctos magis impleri posse, in his qui semel mundati vel resuscitati sunt [dum sic] permanent, ut iterum numquam moriantur, sed sic vivant in vitam æternam. Narrant etiam similiter hic mirabile per sanctæ Movennæ Domini factum; alium puerum, non credentem sed denegantem, quod superius diximus, donum esse divinum, subita morte statim percussum, et per sanctæ Movennæ preces vitæ iterum redditum, [et] restitutum *a*.

Idem narratur de occiso vitulo.

47 Narrant item et aliud sanctæ Movennæ miraculum factum in domo alicujus viri de vicinis, nomine Deneth, qui in ejus adventu et aliorum bonorum secum comitantium, occidisse narratur suum, quem habebat, vitulum. Non enim magnam habebat facultatem; sed in corde suo collocaverat abundantem caritatem. Et hoc comperto, quod fecit ille homo, sancta Movennæ pollicita est illi, bene facienti Dominum in futuro retributurum, præparanti refectionem in adventu Christi hospi-

tum.

Ex mss.

tum. Hoc ergo confirmant ibi etiam præsens factum inauditum signum, quia crastino die, ejusdem ætatis et coloris cum sua matre inventus est vitulus, qualis et ille qui hospitibus fuerat pridie occisus, ut usque hodie affirmant et unum et eumdem esse vitulum, quem et pridie occisum et crastino cum matre vivum inventum [referunt] *b*. Talis etiam virtus devulgatur per sanctam Movennam. Quod autem incredibile est, Deus volens vel consumpta redintegrans, potest in omnibus suam virtutem ostendere, aut animal simile ex qualicumque materia facere, aut aliunde, qui omnia ex nihilo fecit esse, et cunctorum hominum corpora, qualicumque morte consumpta, reparabit in resurrectione.

Mira Moduennæ

48 Alia vice supradictus homo, apud quem factum est, quod de vitulo enarravimus, invenit in alio agello suo sanctam Movennam cum puellis suis Athea et Ite et Osid *c*, in die requiei. Narrant ego certissime de sancta Movenna, postquam de peregrinatione Roma revertens *d*, in terram venerat suæ cognationis sanctæ, sexum virilem B numquam intueri. Sed quando necessitas proficiscendi alibi cogebat infirmos visitare, aut vinctos precibus sive muneribus solvere, vel captivos redimere, illam affirmant in nocte procedere, si autem necessitas cogeret, facie operta pallio, homines contraire vel appellare, semper volentem junioribus exemplum relinquere, ne per fenestras ullatenus sinerent mortem ad animam intrare. Solebat enim, ut prædixi, plus in nocte in illa terra ambulare, ne humanis se in die commisceret aspectibus, et superveniente sole, si non esset domus apta in propinquo ad manendum, etiam sub quodam umbraculo in alio secreto loco, vel in papilione, ab æstu vel pluvia defendente, manebat.

oculorum custodia.

Vasculum vacuum benedicens,

49 Rogavit ergo illam supradictus homo, diligentissime per Deum contestans, ut ad dumunculam suam, quam habebat remotam, secum venirent, affirmans in possessione sua nihil esse, quod servos Christi impediret ad se venire. Post nonnulla, impetrata petitione, illo præcedente, C sequuntur eum ad domum suam; lavatisque pedibus Christi virginum pio obsequio, et mensa apposita cœnula ministratur. Potus autem de cervisia miscetur. Finitis iis, et domum et omnem supellectilem hospitis benedixit; hoc etiam, ut ferunt dicens : Monstrate mihi, inquit, etiam vasculum cervisarium, de quo attulistis nobis potum, ut et ipsum diligentius benedicamus. Quo coram apposito, modicum, quod intus remansit, diligenter benedixit; et in hujus virtute benedictionis, parum, quod in vasculo erat, usque ad summum vasculi labrum creverat. Dixit iterum ad hospitem : si aliquos bonos homines, quoscumque *e* volueris, invitaveris, potum eis sufficienter de isto vasculo, si credideris, habebis. Modicam substantiam adhuc habuisti; sed nunc multiplicare Dominus vult tibi bona, et tuis post te, heredibus, eo quod semper etiam supra facultatem fuisti lætus in recipiendis Christi hospitibus. Multi enim, ut Apostolus ait, per hæc placuerunt Deo, Angelis receptis hospitio.

potu replet adeo affluenter,

50 Post sanctæ Movennæ [benedictionem], inde digressus, ille supradictus homo Bar *f* regem, ad D quem pertinebat, secus se prætereuntem accersivit dicens : Veni Domine mi ad domunculam servi tui; jam enim prandium, ut habui, qualecumque paravi. Cui Rex respondisse fertur : Multi sumus, ut vides, et habemus alicubi paratam cœnam. Dixit iterum homo : Nolo vos impedire ad præparata exire; sed prius mecum exibitis etiam paululum gustare. Quid plura? Rex cum omni multitudine veniens ad domum ejus, apposito prius prandio, biberunt omni illo die et nocte, de illo tantum supradicto vasculo, potum a sancta Movenna benedictum; sequenti etiam die et nocte similiter biberunt. Et quantum de cervisia, ut referunt, pincerna hauriebat; tantum interius benedictio redundabat. Hoc omnes cognito, valde mirati sunt, magnificantes sanctæ Movennæ virtutem in tali facto, scientes, quod multa mirabilia præter hæc perfecit, largiente Domino. Quotidie videtur impleri, quod scriptura ait : Benedictione justorum exaltabitur civitas. Et iterum : Benedictio Domini divites facit. Ille supradictus homo E post sanctæ Movennæ benedictionem, semper melius et melius habuit, et sua generatione, in populo postea multo tempore primatum obtinuit, eo quod sanctæ Movennæ benedictionem recipere promeruit.

ut multis hospitibus sufficerit.

ANNOTATA.

a *Ignotum hoc miraculum auctori Anonymo, ut observavimus in Comm. critico num. 20.*

b *Paucissimis ac simplicissimis verbis simile prodigium recenset vita Anonymi; quod pene supra fidem exaggerat Conchubranus, magno argumento, quod dictus Anonymus ipso fuerit antiquior vitæ scriptor.*

c *Comites illæ, plus semel a Conchubrano expressæ, aliunde videntur huc per confusionem intrusæ; cum in Anonymo nulla earum sit mentio.*

d *Terna profectio Romana, quam instituisse in decursu hujus vitæ perhibetur Moduenna, suspecta est, quia nulla, ne unius quidem itineris memoria apud Anonymum. Vide etiam Comm. criticum n. 20.*

e *Nimia hic videtur exaggeratio, a qua abstinuit Anonymus; qui hoc factum simplicius, brevius, adeoque verosimilius exposuit.* F

f *Nomen regis suppressit Anonymus. Mirum unde acceperit Conchubranus.*

CAPUT VI.

S. Moduennæ virtutes; secundum iter Romanum; multarum ecclesiarum ædificatio; miracula; Angelorum colloquium.

Multis itaque annis sancta Movenna, juxta prædictum montem cum suis virginibus, constructo monasterio, sanctam peregit militiam. Quantum vero se in vigiliis et orationibus incessabiliter cum multis etiam laboribus [et] corpusculum afflixerit; quantum jejuniis creberrimis, et lectionis interea assiduitate nimia carnem attenuans maceraverit; qualibus spiritualibus præliis contra dæmones

Moduennæ vigiliæ, orationes, maceratio corporis,

miraculo

A moncs desudaverit; vel quot et quales creberrimas ab inimico pertulerit insidias; quantis miraculorum coruscationibus effulserit, nullus hominum ad integrum numerare potuit. Omnia enim ab hominum notitia, in quantum potuit, celaverat, præterquam [dum] manifestari hominibus necessitas certa cogebat. Ita namque priorum eremitarum et anachoritarum vestigia secuta est, ut etiam propriis pedibus in sarculo terram araret, et seminata postea ipsamet, in quantum sustinere poterat, exercebat.

vitæ anochoretica, omnibus numeris absoluta;

52 Viriliter enim animum et sanctum flagrans desiderium [habeat] et in desertis erat consuetudo habitare locis, maxime juxta montes, et supra nudam petram nudis membris in vigiliis et orationibus pernoctare, vel psalterium in aqua usque ad scapulas decantare, et virilem animum gestabat in femineo sexu; et pro laneis vel lineis vestibus, quasi quædam filia Heliæ et Joannis Baptistæ discipula, [melote] utebatur. Sarculus itaque ejus et fossorius, in quibus operabatur in suo monasterio, B pro eburneis ossibus rarius usque hodie custodiuntur. Pelliceam autem illius et melotem, ibi conservata, et holosericis merito multo pretiosiora, illic similiter reposita vidimus; pectinemque ejus ligneum, quo caput pectinabat semel, ut refertur, in anno, id est in cœna Domini, vel quando summa necessitas infirmitatis cogebat, honorifice conservantes, secum habent, merito magis pretiosam, quam si de auro fuissent facta.

publica veneratio;

53 Quantum autem semetipsam humilians propter Christum deformaverat, tantum illam Dominus gratia virtutum exaltavit. Progressu namque temporis cœperunt ab omnibus in circuitu visitari nationibus, et honoribus [affici] multis virgines Christi nobilissimæ. Etiam Reginæ, audita [fama] sanctæ Movennæ, deposito regali fastigio, ad illam quotidie veniebant, suppliciter in terram prostratæ, et deprecabantur, ut ejus jussu, si esset possibile, vel etiam colloquio ditarentur. Quotidie crescebat numerus virginum Christi et non solum de propinquis, sed et de longinquis regionibus eleemosynæ multæ quotidie mittebantur, sive in jumentis et C pecoribus, sive in ciborum et vestimentorum abundantia, juxta illarum terrarum consuetudinem; quæ omnia expendebat sancta Virgo in pauperum et peregrinorum, viduarum et pupillorum necessitates, vix relinquens, quæ infirmis primæ et extremæ ætatis solatio forent.

sorores fameticas pascit subministrato divinitus alimento.

54 Alio tempore, inedia perstante, sorores Sanctæ prope ad mortem ductæ sunt; sed de sua incommoditate quidquam dicere non audebant nec volebant. Sancta autem Movenna in tali etiam virtute præ omni primatum tenuit; ipsa enim, quod natura humana non sustinet, pene desiderio carebat, ciboque semper fruebatur, dulci colloquio Christi. Audet ergo, ut refertur, homo Dei perveniens ad sanctam Movennam, dicere : Cur sorores Christi moriuntur, te præsente, inedia confectæ? quia si volueris, potes, Deo adjuvante, illas citius sublevare. Multum enim melius est, ut per te possint vivere, quæ Christo omni vitæ tempore deserviunt quotidie. Quid plura? Quasi rubore superfusa, jussit a sororibus vascula parari plurima, et omnia in apto reponi loco, [et] benedicens singula, Christum oravit; sequentique post hæc nocte, oratorium ingressa, vigiliis preces Domino fudit, confidens in eum, qui dixit : Petite et dabitur vobis, et reliqua. Ut qui toto mundo sua dona sine cessatione præparat, etiam suis privatis ancillis, quæ in se tantum jactaverant curam, alimenta tribueret. Mirum dictu, crastino subsequenti, omnia vascula, ut refertur, inventa sunt plena, quæ in vespere præcedente, dimissa sunt vacua. Videmus nunc Spiritus sancti dona sine personarum acceptione tribui, sed non sine meritorum gratia commereri. Qui enim in Heliseo, quondam Propheta maximo, operatus est, per Benedictum quemdam monachum similia fecit, cujus vita et virtutes a sancto Gregorio Papa *b* describuntur. Nunc etiam per suam famulam Movennam, licet in extremis terrarum finibus sitam, facere non dedignatur, ut a solis ortu usque ad occasum suum laudabile nomen magnificetur. In Christo enim neque masculus neque femina, sed omnia in omnibus Christus.

Ex Mss.

Romam petit denuo cum quinque aliis sociabus.

55 Post hæc vero cepto itinere, Christo comite, E sanctæ virgines trans mare in Scotiam, ad sanctum Andream iterum transfretaverunt in Britanniam et ædificaverunt ecclesiam in honorem sancti Michaelis Archangeli in cacumine montis, qui modo vocatur Edeneburd. Erant enim quinque virgines, quarum ista sunt nomina; sanctissima Abbatissa Movenna, Athea, et Ede, Osid, et Lazar : et habitaverunt ibi quinque annis. Et inde profectæ sunt, petentes limina sanctorum Apostolorum Petri scilicet et Pauli, atque Andreæ, ut horum precibus adjutæ, regnum cælorum valerent ascendere. Cum autem venissent ad fluvium, qui dicitur Trente, qui decurrit juxta montem Calvum, qui Anglico sermone dicitur Calvechif, ædificaverunt ibi ecclesiam, qui locus Deo consecratus et sancto Andreæ, vocatur Andreseie : quia est parva insula, et tunc erat deserta, et habitaverunt in ea sancta Movenna, Lazar et Athea septem Annis. Ede vero et Osid in priore loco in Arderne supradicta silva; et postquam Roma reversæ sunt, ex altera parte aquæ ædificaverunt ecclesiam in honore sancti Petri et Pauli ad radicem montis Calvi. Et fecit Deus F per illas multa miracula juxta prædictum fluvium. Sed quia tantum favorem populi sancta Movenna adepta est, voluit tunc ibi manere, et dixit sororibus suis :

Ædificat ecclesiam.

visitat sorores in Hibernia;

56 Visitare volo, Deo permittente, sorores meas in Hibernia. Responderunt virgines cum fletu dicentes : Ibimus et nos tecum. Quæ ait : Non fiat sic, sed cum gratia Dei manete hic et ossa mea cum ossibus vestris, Deo volente, cum gaudio expectate. Et dixerunt : Si ita erit, magnum donum dedisti nobis. Et ait sancta Movenna : Quadraginta diebus et noctibus manete mecum hic, ut faciamus orationem, et Dominus Jesus Christus perficiat, quod prædiximus, et fiat ejus voluntas. Cumque completa esset oratio virginum apparuit eis Angelus Domini, et dixit : Fiat vobis sicut, petistis. Et postquam benedixit eis Abbatissa, perrexit ad Hiberniam; Athea vero mansit in Andreseia, sicut præceperat ei sancta Movenna. Erat enim cognata Abbatissa; propterea postulaverunt, ut remaneret cum illis.

57 Adhuc

Ex Mss.

multos condit ecclesias.

57 Adhuc autem gentilitas et maximus tenebatur error per totam Anglicam terram. Sanctissima omnipotentis Dei virgo Movenna multas in Dei nomine ædificavit ecclesias; quasdam in Hibernia, quarum ista sunt nomina : Id est Focharde, deinde Cehllescleve *d*, et post Cheveglas; et ædificavit ecclesiam unam in Surde, et alteram in Ahrmacha, nec non et Mitha : et multas *c* alias, quarum nomina hic non sunt scripta. Hæc autem sancta Virgo viguit ac floruit virtutibus divinis ac miraculis, et fuit in tempore Cælestini *d* Papæ, qui sanctum Patricium ad Hibernenses gentes, sub caligine peccatorum et ignorantiæ positas, misit. Sed hæc interim. In Anglica vero terra quasdam constituit ecclesias; quia in tempore illo, sicut dixi, maximis gentilitatis tenebris tenebantur. In Arderne vero, maxima et longissima silva, tres construxit ecclesias; quarta autem in quadam insula posita in fluvio supradicto Trente, qui juxta montem decurrit Calvi.

Quo tempore Moduenna floruerit; aliæ ab ea ecclesiæ ædificatæ

B

Ampulla vitrea, invocato Moduennæ nomine, reperta;

58 Unus de Poetis Scotorum præclarissimus, nomine Brenden, vir ab infantia oculis orbus, sed [qui] in arte poetica inter omnes erat præcipuus, venit ad quemdam fluvium nomine Berbam. Et ille in navicula transiens, cecidit desursum ampulla vitrea, quæ erat de vino plena, in profundum aquæ; quam diu quærentes numquam invenire potuerunt, et omni spe inveniendi ablata, dixit postea in suo, quod per verbum canebat, carminiculo. Si ista ampulla nunc fuerit inventa, sanctæ Movennæ sine dubio erit donanda, ut habeat illa secum in altaris ministerio, quod suum meritum monstravit de profundo. Et [dum] hæc canebat in sua lingua, unus prospiciens videt vasculum sanum et integrum juxta se in aqua positum, quod assumens, foris produxit de aqua et ad sanctam Movennam postea transmisit, quod [ob] invocatum nomen ejus Deus monstravit *e*.

colloquia cum Angelis.

59 Angelos Domini cum sancta Movenna collocutiones habere frequenter assiduas, non dubium est, et die nocteque ab illa numquam defuisse, ex quo monasterium collocaverat usque ad mortis suæ diem, exceptis tribus, ut alii affirmant, noctibus, alii una nocte, qui ab initio semper sibi traditum adfirmant, et quid [cur sic] traditum, causæ C extitit, sequens contextus verbi monstrabit.

ANNOTATA.

a *Ea, quæ hic sequuntur usque ad num. 55 exclusive, confer cum iis, quæ narrat Anonymus a num. 22, et videbis rursum quædam admiscuisse Conchubranum.*

b *Vitam S. Benedicti a S. Gregorio Magno conscriptam, habes* XXI *Martii.*

c Moduennæ, *aut* Monynnæ *alias* Darercæ, *S. Patricio coævæ, non videntur adjudicandæ tot, quæ hic agglomerantur, ecclesiarum erectiones, propter silentium Anonymi, qui opera tam præclara non tacuisset; sed fortasse alteri* Moduennæ *seculi septimi aut noni, siquidem illæ extiterint; de qua re Commentarius criticus.*

d *Creatus anno 423, mortuus anno 432. Ambulat hic rursum Conchubranus in sæpedicto parachronismo, de quo Comm. criticus noster. Vide etiam notam præcedéntem.*

e *Desideratur hæc historiæ apud Anonymum.* D

CAPUT I.

Nitor conscientiæ; familiaritas cum Angelis; prophetia; tertium iter Romanam; ædificatæ in Scotia ecclesiæ; mortis prænotio; visitur a SS. Apostolis Petro et Paulo; ejus obitus.

Conscentiæ nitor,

Alia nocte sorores oratorium ingressæ [sunt] ad Matutinas ibi peragendas vigilias, finitisque aliquando orationibus, signo pulsato, silentio dixit sancta Movenna sororibus : Puellæ benedictæ Domini, non debemus festinando negligere, quod in ista nocte video vobis evenire. Debemus enim nostras, in quantum possumus, orationes ad Christum sursum erigere. Et nunc ultra oratorii culmen non possunt ascendendo transire. Debemus hac hora, in quantum possumus, omnes nostras conscientias mundando investigare; sanctos enim E hospites, qui nos visitare soliti erant, multum miramur solito tempore non venire. Si namque nostra delicta qualiacumque non fuissent, sine dubio more solito semper advenirent. His auditis, omnes ancillæ Domini ceciderunt in facies suas, timore in ejus verbo perterritæ, plus credebant verbo Abbatissæ, quamvis sciebant in suis conscientiis nihil peccare : sicut et Apostolis quondam Domino Christo dicenti : Quia unus vestrum me tradet, respondisse leguntur singuli, dicentes : Numquid ego sum, Domine? Quod enim in corde suo unusquisque non habuit, supra se scire Dominum vere putavit. Responditque una de pœnitentibus, quæ nuper de seculo venerat, dicens : Mea culpa sine dubio hæc vobis feci. Nunc enim recordor, quod pœnitentiam meam promittens, oblita sum duos sotulares *a* confiteri, quos ab alio seculari viro, mihi illicite ante copulato, adportavi, et illos in ista nocte sub pedibus propter frigus habui.

horrentis minimos nævros. b

61 Dixit sancta Movenna : Melius, ut illi subtulares imponantur in profundissimum branum *b*, pro quibus nunc absentiam sentimus Angelorum. Vocata itaque una ex sororibus Brignam et aliis cum ea ex sororibus, dixit eis : Ite, et illos subtulares in aliquo profundo abscondite, ubi nemo illos possit invenire. Illis exeuntibus jussa complere, quod restabat vigiliarum, rite peragunt. Dixitque sancta Movenna : Deo omnipotenti gratias debemus ex toto corde agere, quod orationes nostræ, ut ante, ad superna nunc aliquid possint ascendere, et nostri optati hospites non timeant ad nos venire, rejecta materia Dei offensæ. Nunc aperte potest intelligi, quantum se mundaverat ab omni macula principalis peccati, quæ orationem suam senserat his minimis impediri. Non sineret majora delicta succrescere, quæ sic voluit sine ulla mora in tantum otiam minima purgare.

Familiaritas cum Angelis

62 Reversæ sorores, impleto præcepto, pulsato oratorii ostio, vident omnia esse in silentio. Dixitque Brignam ad sorores, quæ secum ierant : Ite, dormitorium ingredientes, aliquantulum pausate antequam lucescat mane. Illis intrantibus, revertitur ad oratorium Sanctæ Movennæ, in

quo,

A quo, cubiculo diligenger clauso, solebat diutius in oratione persistere super nudam petram [et] cum Angelis Dei mutuis conlocutionibus familiariter sermocinari, sicut amicus cum amico loquitur. Adpropinquansque, eminus intuetur duos, ut sibi videbatur, cygnos de domuncula, in qua sancta Movenna requiescebat, in cælum volare. Quos diligentius primo intuens, mirari cœpit, et aliud esse sciens, quam forma monstrabat, non audebat diutius aspicere, sed cito in terram corruens, cœpit Dominum instantius orare, timens ne periret, perculsa stupore visionis Angelicæ. Tandem ergo tremebunda levat se de terra et appropinquans ostiolo, cœpit leniter pulsare.

probata ex visione Brigidæ;

63 Audito in domuncula pulsantis motu, dixit : Ego sum Ancilla tua, quam misisti, et fecimus, quæ nobis, ut putamus, jussa sunt. Sed nunc timore concussa et omnibus tremulatis membris, vix spiritum cohibeo meum. Cui sancta Movenna clementer respondit : Signa diligenter tuum cor, forsitan bestiarum vel dæmonum horrorem invenistis, quæ B omnia in desertis solent accidere, et sexum femineum potest modicum commovere. At illa dixit, aliam esse causam concussæ mentis, et non de horrore procedere rei corporalis; sed hæc et hæc a me visa sunt, et non potui nec volui te celare. Cui dixit sancta Movenna : Nunc credo, quod te Dominus bonis omnibus non privabit, quando secreta sua, quæ ab aliis celantur, tibi revelavit : non privabit enim bonis qui ambulant in innocentia cordis sui. Et nunc tempus est, ut in tua terra propria habites [et] aliis proficias.

cui prædixit cæcitatem S. Moduenna.

64 Ad hoc enim te Dominus servavit, ut per te ædificentur deserta et inveniatur perdita massa, qua inventa, Christo et Angelis fiat magna lætitia. Nunc autem scias, quod visu oculorum, quibus nunc vides, post talem visionem carebis, meliores oculos habens, quibus paradisum videas, et similis Angelis, quos vidisti, in splendore fulgebis firmamenti. Sed ante mortem meam de tali visione nulli dicas. Nunc autem festinabis, ut potueris, ad terram tuam, sciens, quod pergentibus semper de nostris, C inter me et te, sive in vita, sive post mortem nostram, numquam accidet malum vel aliquid contrarium. Quod verissimum esse, usque hodie probatur, periculosa semper et ardua ambulantibus inter illa duo monasteria, numquam audivimus accidisse quidquam mali. Post hæc, illa festinans ad terram nativitatis suæ, quæ a monasterio sanctæ Movennæ unius diei itinere disjungitur, invento ibi apto loco, usque ad diem mortis suæ orbata oculis corporis, sic permansit, ut futurum sancta Movenna prædixit.

c Virgo Moduennæ jussu in Britaniam profecta.

65 Habuit sancta Movenna secum unam de puellis nomine Lazar *c*, quam supra memoravimus, virginem Christi perfectam, sicut postea probavit eventus, quam sancta Abbatissa præmonere volens, videns in ea sanctissimæ vitæ industriam, dixit ad illam : Vade propter Christum in peregrinationem in alienam terram, quam diligo, trans mare in Britanniam ; et ego veniam illuc, Deo volente, propter Dominum. Perge ad locum qui vocatur Andresid, in quo cupimus suscipere maxime præcepta disciplinæ. Surrexit illa complere, nihil contra dicens indubitata fide. In illo itaque itinere hoc mirabile contigit, quod obedientiæ sanctæ Movennæ meritum promeruit : quia sic omnia, quæ sibi erant necessaria, in itinere semper præparata invenit, ut de sui itineris commoditate, quam propter Christum et obedientiam suscepit, nihil defuerit, quod raro contingit his, qui non solum per varia terrarum pericula: sed etiam per fluctivaga maria transeunt, Ad mare autem pervenientes, ubi transitus de Scotia in Britanniam est, navim paratam invenerunt in portu, quæ illas trans mare perduxit ad monasterium destinatum. Juxta quod in hospitio permanens multo tempore illa prædicta puella, postea iterum exivit Romam.

Ex Mss. obedientia in omnibus obsecundante.

Tertium iter Romanum ; ædificatæ in Scotia ecclesiæ.

66 Cum vero esset sancta Movenna centum et decem annorum, cœpit ire Romam *d* novissima vice; duabus enim vicibus ante ad prædictam perrexit urbem; per venerat etiam in Albaniam, id est in Scotiam, in qua ædificaverat ecclesias in Christi nomine, quarum hæc sunt nomina. Una est Chilnecase in Galuueie; altera vero in cacumine montis, qui appellatur Dundeuenel, quia sic semper solebat, sicut prædiximus, ut supra nudam nudis membris in noctibus oraret Deum, qui semper orandus est, sicut scriptura ait : Orate sine intermissione, et reliqua. Tertia autem in alio montis Dunbreten. Quarta in castello, quod dicitur Strivelin. Quinta vero Dunedene, quæ Anglica lingua dicta Edenburg. Sexta *e* enim mons Dunpeleder, et illic transfretavit mare in Albaniam ad sanctum Andream. Post hæc vero exiit ad Aleethæ, ubi modo est optima ecclesia, quam Lonfortin ædificavit cum quodam fonte sanctissimo, et mansit illic aliquanto tempore, et multum dilexit illum locum, in quo in finem vitæ suæ, ut affirmant, Domino volente, emisit spiritum. d E e

Mortis præscia, sorores accersit : visitur a Rege Scotiæ;

67 Cum autem agnovisset sancta Movenna, Spiritu sancto revelante, quod exitus vitæ appropinquasset, tunc misit nuntium in Arderne ad sorores Athea Osid et Ede, ut venirent ad eam in locum, qui vocatur Lonfortin in Scotia. Et venerunt et manserunt, cum illa aliquantis diebus. Et appropinquante novissimo die et audita infirmitate ejus in populo, maximum id contulit omnibus luctum. Veneruntque ad illam visitandam Congal *f*, qui erat Rex Scotiæ *g* in illo tempore, et Rotheri et Cobo et Bollan et Choilli et omnes majores natu populi cum cetera multitudine propinquantes usque ad monasterii loca. Miserunt itaque Episcopum Ronan *h*, fratrem Movennæ, ad illam ponentes verba hæc in ore ejus : Obsecramus te propter consanguinitatem nostram (nam et ipse Rex matrem habuit Conalneam) et germanitatem, quam habemus, et in carne et in Deo, ut etiam uno anno nobiscum maneas, et quasi orphanos nos in isto anno non derelinquas. F f g h

mirum sui reliquerat desiderium.

68 Credimus enim et scimus, quia quæcumque Dominum rogaveris sine dubio ab illo impetrabis; nos autem omnes, quanticumque hic sumus, et omnis populus similiter nobiscum demandat istam petitionem præstes, et quicumque de nobis Principes, vel qualemcumque principatum tenentes, donabimus singuli ancillam Domino pro tua vita; et omnis vir de toto populo, qui potest armatus incedere, voluntario animo donabit vaccam ætatis integræ : et de ista pecunia simul in unum congregata, facies

quodcumque

Ex Mss.

quodcumque tibi placeat. Quibus illa per Episcopum remandat, hæc dicens : Benedicti vos a Domino sitis, qui dignitate deposita ad me infirmam visitandam venistis. Si pridie vel nudius tertius venissetis, forsitan Dominus sua pietate concessisset, ut vestra petitio prævaleret.

A SS. Apostolis Petro et Paulo ad cælum deducenda, visitur; impertita benedictione

69 Hodie non possum vestræ petitioni adquiescere, quia venerunt ad me hospites venerabiles valde, qui nostros sermones audiunt, qui missi sunt a Domino, animam meam recipere secum, Petrum et Paulum dico, quos video habere secum linteamen album de auro, ut mihi videtur, mirabiliter ornatum, et cum illis me oportet exire ad Dominum meum, qui misit illos, Jesum Christum. Donet autem Dominus vestro adventui mercedem, et quod voluistis donare voluntarie pro mea vita, unusquisque donet hoc ad Dominum pro sua anima propria. Benedictionem meam, quam postulastis, sine dubio recipietis. Benedicti enim vos a Domino, qui fecit cælum et terram, cum uxoribus et liberis, filiabus et filiis, et omnibus, quæ ad vos pertinent, sitis in
B omnibus benedictione Dei ditati. Pelliceam meam et melotem, et cetera mea utensilia pro thesauris vobiscum tantum dimitto. Reliquiæ meæ cum baculo meo in aliam terram apportentur. Quæ si vobiscum habueritis, contra inimicos pergentes, qui veniunt vestros depopulare fines, victoriam per hæc habere Dominus vobis promittit. Extra vero terminos terræ vestræ alias gentes adire bellando non debetis, sed si illæ gentes voluerint vestros devastare terminos et ubi pugnare contra illos necessitas coget, semper vobis victoria prospere subveniet.

et monitione, dictoque vale, migrat e vita.

70 Alias autem gentes adire extra fines terræ vestræ, nisi majore potestate cogente, vos [non] oportet, ne forte ira Domini super vos veniat. De mea autem absentia nolite esse tristes : credo enim sine dubio, non minus posse impetrare a Domino de his, quæ vobis proficiant, si ad illum exiero, quam quando fui vobiscum in seculo. Hæc et his similia diligenter eis demandans per Episcopum, vale dixit singulis, nominibus suis, qui hæc audientes per renuntiantem Episcopum, projectis armis, omnes fletu maximo planxerunt pro ejus
C absentia, quam sciebant orationibus suis adjuvare posse per omnia. Post hæc consolatione suscepta, et ab Episopo confortati, accepta benedictione sanctæ Movennæ, reversi sunt ad sedes suas. Ergo eadem die, ante dispositis omnibus, in futurum suo monasterio pertinentibus, et prædictis per spiritum, quæ temporibus futuris per ordinem postea evenerunt; cum his vero hospitibus, qui ei in obviam processerant, die tertio Nonas Julii *i* perrexit ad Christum, die septimo a natali Petri et Pauli Apostolorum, cum quibus exiit ad regnum cælorum, regnatura cum Christo in [secula] seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Diximus de hac voce ad caput 3 vitæ prioris annot., littera* c.

b *Vox abstrusæ significationis. Videtur significare* fossam *aut aliquid simile, quantum colligitur e proximis verbis.* Illos subtulares in aliquo profundo abscondite.

c Brignat *virgo apud Anonymum num. 30 narratur missa in Britanniam a Monynna. Nova* D
hic rursum confusio ex alia atque alia hujus narrationis diversitate in utraque vita.

d *Observatiunculas nostras de tribus hisce itineribus Romanis protulimus supra in annot. ad cap. 5, littera* d, *et in Commentario critico supra citato.*

e *Unde ea hausit Conchubranus, de quibus nihil Anonymus. Conjectura est, perperam huc esse intrusum tam multiplicem in Scotia fundatarum ecclesiarum numerum, ex multarum Moduennarum in unam solam confusione, quarum e tribus antiquissima ac S. Patricio synchorona, fuerit Hiberna; altera Scota, altera Angla fortasse extiterit. Vide quæ supra ad cap. 6, littera* c.

f *Alius hic comitatus a Conchubrano, alius ab Anonymo ad visendam* Moduennam *venisse asseritur, ut notavimus in Comm. critico, num. 20.*

g *Videtur aliquid verisimilitudinis addi ex hac narratione, conjecturæ nostræ de una* Moduenna E
Scotica.

h *Frater* Monynnæ *seu* Darercæ *ab Anonymo vocatur* Herbe, *numero 16; item* Herbeus *num. 36, dicitur moriturœ adfuisse. An ille* Ronan *alter forsan* Moduennæ *frater?*

i *De sancta* Moduenna *agitur hac die, tametsi die quinta Julii hic memoretur obiisse. Vide quæ diximus in Commentario vitæ S. Monynnæ seu Darercæ prævio.*

CAPUT VIII.

Moduennæ post mortem apparitio et prædictio; lis de possessione sacri corporis suborta et composita; ejus translatio et prodigia.

Moduenna post obitum apparens, suas monet de silentio observando. Prædicit sororis mortem; a

Post tertium obitus sui diem sancta Movenna ostendit se corporali visu alii de sororibus nomine Taunat *a*, venienti de sororum dormitorio post completorium, nescio qua causa cogente, viditque sanctam Movennam juxta crucem foris in proximo sitam in oratione stare. Qua agnita, ad pedes ejus corruens, dixit : Domina, quid me jubes facere ?
Cui illa respondit : Introiens domum, ad cunctas F
aices sorores, ut magis in tali tempore habeant sanctum silentium, et ne earum sermones sonare audiantur foras extra domum. Quid tam cito obliviscuntur statutæ regulæ, cujus terminos non licet ullatenus transgredi ? Non debetis, filiæ meæ, negligere etiam modica, ne similiter negligantur et majora. Tu ergo vadens, iter tuum præpara, quia mecum exibis transacta septimana. At illa gaudens in tali sponsione, deduxit eam aliquatenus usque ad modicum, ut dicunt, fontanum in septentrionali castelli parte positum. Reversa, ergo Taunat domum, nuntiavit hæc sororibus, quæ sancta demandaverat Movenna. His auditis, timore perterritæ, cunctæ in terram prostratræ sunt, gaudentes simul et trementes de manifestatione tantæ visionis. Completis autem septem diebus, ut prædictum est, Taunat, omnibus valedixit sororibus, lacrymantibusque singulis de ejus absentia, simul gaudentes ne itineris duce, intravit, ut adfirmant, suum cubiculum

A culum. Et ibi preces recolligens, ejus anima cum sancta Movenna migravit ad Dominum.

discordia inter varios de possessione sacri corporis suborta componitur. *b*

72 Post dormitionem vero sanctæ Movennæ, turba multa convenerat de Hibernia, scotia et de Anglia ad locum, ubi fuit defuncta. Et propter corpus ejus prælium *b* voluerunt facere, quis tolleret. Venit etiam Archiepiscopus Columchille pacem facere inter illos. Dixerunt Hibernenses, cognata nostra est et de terra nostra nata, et ideo volumus adducere corpus ad propriam patriam. Scotici dixerunt : Et de genere nostro est, et ad nos venit, et finem vitæ suæ nobiscum fecit, et debet nobiscum manere. Dixit vero Athea, et qui cum ea erant : Pro caritate Dei, Columchille audi nos. Præterierunt jam.... anni, quibus dixit nobis sanctissima virgo; Ossa mea cum ossibus vestris.... erunt Deo volente. Et nos credimus et speramus, quod non potest aliud fieri cum voluntate Dei. Quia illa causa huc venimus. Et respondit sanctus Columchille, et dixit : Omnibus dabo vobis rectum consilium.

Quonam illud translatum.

73 Jejunemus hodie et faciamus orationem ad B Deum, ut nobis det consilium bonum et faciat pacem inter vos. Et fecerunt sic. Mane autem facto, dixit sanctus Columchille Episcopus : Eligite ex vobis octo homines, quatuor de Scotia, et de Hibernia duos, et alios duos de Anglia. Et illi de Scotia accipiant feretrum in occidentali parte, et alii quatuor in orientali parte, et Dominus dividat inter vos, quorum sit. Et sic factum est ut Scotigenæ exirent cum integro feretro, et corpus illius super illud, sicut eis videbatur, ad ecclesiam, quæ vocatur Alecht cum festinatione [deferrent.] Hibernenses vero et Anglici exierunt cum Athea, et venerunt illa die cum integro feretro, et corpus super illud [erat] integrum juxta castellum, quod dicitur Strivelin, ad ecclesiam, quæ vocatur Eclees. Et postea adduxerunt corpus ejus de loco ad locum, usque dum venirent ad prædictum locum, quem sibi elegit in vita. Nam et baculus suus cum ea illic positus. Pellicea vero ejus et melotes et cetera utensilia pro thesauris in Hiberniam ducta sunt ad ecclesiam, quæ dicitur Chellescleve.

Columna, *c*

74 Post sanctæ Movennæ dormitionem, sicut illa C constituerat, Bia, filia Ailella fuit secunda Abbatissa. Tertia Dognidui, filia Mothai, filii Lilac. Quarta Diclaisre, filia Daisremi, filii Buissidi *c*, quæ monasterio puellarum præfuit quinquaginta annis. In cujus tempore contigit in omni Scotia famosum et et tam grande miraculum. Ecclesia in monasterio sanctæ Movennæ, cum supradicta Abbatissa [esset,] construitur tabulis dedolatis juxta morem Scoticarum gentium, eo quod macerias Scoti non solent facere, nec factas habere. Tota ergo ecclesia pene ad integrum constructa, iterum artifices et lignorum cæsores vadunt ad silvas sibi propinquas, arbores secare, ad ea, quæ deerant domui, perficienda. Inventisque sufficienter apparatui aptaverant longiorem arborem, et grossiorem quærunt, quæ in summo culmine ambarum sub se et in se,, summitatem contineret parietum, quam latine spinatam *d* vocamus. *d*

nullis machinis humanis loco mobilis *e*

75 Itaque diu quæsita illa spinata columna et non inventa, tandem in arduo et satis maximis petris circumvallato loco inveniunt arborem, ad opus aptam, securibusque secatam, dimissis omnibus ramis et radicibus talliatam *e*. Putabant enim in primis aliquo modo per trochleas inde attrahere posse; sed movere vel modicum spatium nulla machina hominum vel fortitudo boum propter loci difficillimum situm [poterat.] Domum artifices cum operariis redeunt, et hæc, quæ contigerant sanctæ Dirlaisre dicunt. Quibus illa dixit : Sancta Movenna vivit in cælo; in cujus honore domus ædificatur in terra, illa potest vos adjuvare. Ex Mss.

ab Angelis atio transportata creditur S. Moduennæ interventu.

76 Itaque sic factum est, deficiente inde machina humana, subsequenti nocte aderat virtus divina. Nam supradictam spinatam Angeli sine dubio a Domino missi transportaverunt ad locum planum, ubi adiri potuit fine ulla injuria hominum et jumentorum. Venientes die crastino artifices, super via, non longe a monasterio posita, invenerunt columnam, quam crediderunt numquam adiri posse per magnam et difficillimam silvam. Et hoc miraculo diffamato, omnes, qui audierant, glorificaverunt Deum, dicentes, se alibi non audisse plus factum mirabile, quam quod fecit Dominus per meritum sanctæ Movennæ. Explorantes autem otiose artifices, deprehenderent maximæ columnæ aliquod vestigium; videbantur ab E eis in summitate arborum fracti ramusculi, ut sibi videbantur, quasi a columna tacti. Inde suspicabantur per aerem, columnam esse ab Angelis subvectam. Et nunc illa domo renovata, illa supra dicta spinata in reliquiis *f* reputatur. *f*

Aqua in cervisiam conversa. Epilogus auctoris

77 Alia vice in tempore sanctæ Dirlaisre, sanctus Episcopus, nomine Fuibar, cognomento Vinuiamus, ad monasterium sanctæ Movennæ direxit iter, et nullo nuntio ante se misso, descendere videtur de aliquo non tam longe monticulo. Quo viso de agnito, dixit sancta Dirlaisre puellæ, quæ sibi ministrabit : Haurite nunc festinanter aquam de sanctæ Movennæ fontano, et implete cupas, quæ in domo sunt aqua, in quibus videtur aliquid fermenti remansisse. Completisque vasis usque ad summum, et aliis egredientibus domus, singula benedixit vasa, quibus in virtute benedictionis ferventibus, dixit ad puellam, sibi præ ceteris fidam : Proba, qualiter est, quod in vasis fervet. Quæ, jussa complens, dixit; Perfectissima cervisia est in vasis, et similem illi numquam gustavi. Cui dixit sancta Dirlaisre : Ante mortem meam nulli dicas de hoc, F quod contigit, quia meritum sanctæ Movennæ et Episcopi hæc fecerunt Sancti. Sed ne ulla humana adutatio hoc mihi imputet, nolo ante mortem meam, ut alius præter te sciat.

78 Veniente ergo Episcopo cum suis, initoque convivio, biberunt omnes talem cervisiam tam perfectam, ut omnes contestarentur, nullam alibi umquam inveniri similem. Tam læti effecti [sunt] ut nisi Episcopo prohibente, pene omnes ebrii devenirent *g*. Harum virtutum lectorem simul et auditorem *g* per Deum testor, ut pro me valde misero Domini servo Conchubrano *h*, peccati sarcina opresso, piis *h* orationibus intercedant ad Dominum, ut, quod, impediente adversacio, viribus meis implere de Dei præceptis non valeo, ut debeo, sororum mearum meritis pro me intercedentibus, ante mortem meam perficere possim; ut mortis vinculis absolutus per earum suffragia, Christo præstante, transire merear in Sanctorum consortium cælicolarum, in mansionibus simul perfectorum cum Christo, qui regnat in secula seculorum. Amen.

Ortum

Ex MSS.

Ortum Modvennæ dat Hibernia, Scotia finem,
Anglia dat tumulum, dat Deus alta poli.
Prima dedit vitam, sed mortem terra secunda,
Et terram terræ tertia terra dedit.
Aufert Lamfortim, quam terra Conallea profert.
Felix Burtonia Virginis ossa tenet.

ANNOTATA.

a *Invita* Monynnæ *seu* Darercæ *scribitur* Tannat.

b *De hac prætensa contentione prorsus tacet auctor Anonymus; ut diximus in Commentario critico, sæpe jam citato.* D

c *In serie harum abbatissarum rursum habet aliquid singulare Conchubranus. Et non parum apud me vacillat vel ideo ejus fides.*

d Spinatum, *seu* Spaldum *est murus exterior, vel prominens, Italis* Spaldo. *Hic est columna.*

e *Gallico-barbaro a voce Gallica* tailler, secare.

f *Nihil simile habet Anonymus in narratione hujus historiæ.*

g *Inepta auxesis, qua abstinuit Anonymus.*

h *Actum de eo est in Commentario critico sæpissime memorato.*

DE S. GERVASIO, DIACONO MART.

IN AGRO CABILONENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

B

I. B. S. — Sancti ætas, cultus, Acta. — E

Sec. IV aut VI.

Sancti tempora non recte combinatur

Apud priscos Æduos, in hodierna Burgundia, pagus est a sancto hoc Gervasio *nuncupatus, ecclesia jam a multis seculis ejus nomini consecrata, tribus circiter leucis Cabilone distans, in quo ipse martyrii palmam consecutus est, uti ad Bollandum scripsit P. Claudius Perry, e Societate nostra, dum Acta, a se descripta, transmitteret anno 1653. Brevia sunt et pro eo, quo scripta videntur seculo, fortasse* IX *aut* X, *satis accurata, si paucula rescindantur, quæ difficultatem ingerunt; imprimis circa Sancti natales et originem, quam e Cenomanis, nescio an satis recte repetunt, vivente tum adhuc S. Pavatio, (qui ibi* Panacius *dicitur) utpote qui* S. Gervasium *sacris undis abluerit. Istius autem Cenomanensis Episcopi tempora, si Catologis credimus apud Papebrochium* XIX *Junii in S. Innocente, ita ordinanda sunt, ut Pavatius sederit ab anno 303 ad 356, atque adeo sub initium seculi* IV *natum oporteat Sanctum nostrum, qui cum adhuc juvenis* C *diaconus martyrium subierit, seculum quartum, in ea hypothesi, certo non excessit. At enim is qui passionem descripsit, ætatem ipsius cum S. Lupo Cabilonensi, quem constat vixisse sub initium seculi* VII, *aliquo modo componere videtur, unde nodus satis implexus exurgit, nisi S. Pavatio Cenomanensi aliud nomen substituatur, Episcopi saltem seculo* VI *viventis, qualis esse potuerit S. Bertichramnus, de quo vide laudatum Papebrochium dicto die, tomo 3 Junii, pag. 862.*

cum S. Pavatio Ep. Cenomanensi;

2 *Et vero in Cenomanensis Antistitis nomine verosimillime erratum, inde etiam colliges, quod Episcopus, qui* S. Gervasio *baptismi gratiam contulit, ea potissimum causa tale nomen ei imposuisse dicatur, quia ejus cathedralis ecclesia* S. Gervasio, *S. Protasii socio, esset dicata. Actorum verba sunt infra num. 3:* Eique ob amorem sancti Gervasii Martyris, in cujus honore sedes illius civitatis est consecrata, Gervasii nomen imposuit. *Ut lapsum clarius percipias; notabis Cenomanensem ecclesiam, antea B. Mariæ et B. Petro sacram, appellationem alteram non accepisse ante tempora S. Innocentis seu Innocentii, qui sedem istam tenuit ab anno 496 ad 542, ut in ejus vita pag. 859 apertissime dicitur. Is S. Principia succedens,* ecclesiam a S. Victorio restaurari cœptam, cum ampliasset et perfecisset, *altare fecit, in quos reliquias SS. Gervasii et Protasii honorifice collocavit.... et taliter in honore Sanctorum Gervasii et Protasii, mutatum est ejusdem ecclesiæ nomen, propter virtutes scilicet, quæ ibidem innumerabiliter, in memoria sanctorum Gervasii et Protasii factæ sunt. *Cum igitur ante finem seculi* V *ecclesiæ Cenomanensis titularis patronus esse non potuerit* S. Gervasius, *omnino consequens est, perperam in hæc Acta S. Pavatii, sesquiseculo senioris, nomen fuisse intrusum.*

3 *Non ignoro quam frequentes sint hujusmodi prolepses in iis, qui chronologiæ parum periti, post multa a sanctorum obitu secula, Acta hinc inde ex vagis relationibus compilarunt; ast hic tam studiose expressa est ratio imponendi nominis* S. Gervasii, *ut vix credere possim, scriptorem id temere confinxisse; atque idcirco, pro ea saltem parte, ad rejiciendam S. Pavatii epocham plane inducor. Non est tam aperta combinatio Sanctorum Pavatii Cenomanensis et Pauli Cabilonensis: potuit enim seculo uno et altero sepultus fuisse* S. Martyr Gervasius, *priusquam sancto Cabilonensi Episcopo in visione appareret moneretque de cura sepulturæ suæ suscipienda : attamen id mihi quidem verosimile non videtur, nam ea verba num. 10:* Excrescente postea circumquaque miraculorum ejus fama, *tantam latitudinem haud facile patiuntur, cum tam immediate Sancti ipsius sepulturæ subjectæ sint et fabricationi cellulæ,* in qua suæ devotionis famulatum ante tanti Martyris præsentiam *vicini populi* quotidie exhibere potuerint. *Quis credat, a seculo* IV *ad* VII *permansisse* parvulam *illam stramineam* e lignis *cellulam, et tum demum* per visionem monitum *fuisse S. Paulum Cabilonensem Episcopum? Cum igitur non obscura appareant indicia, pro suppositione nominis S. Pavatii, scrupulo mihi non erit, hunc quoque auctori errorem* F

reducenda potius ad S. Paulum Cabilonensem.

abscribere

A adscribere, quo sublato, cetera melius subsistant.

Pridem cultus est, licet antiquis fastis ignotus.

4 *Quidquid dubii ignotus scriptor reliquerit circa temporum compositionem, jam abunde expensum, ex prædictis Actis et monumentis hodiedum exstantibus, plane constat,* S. Gervasium, *utut in latiore acceptione Martyrem, ab ipsa cæde, per latrones patrata, communi cleri et populi acclamatione,* devotionis famulatum *obtinuisse,* et excrescente circumquaque miraculorum ejus fama, constructam *primum* cellulam, *deinde* ecclesiam, *illamque* in honore sancti Martyris Gervasii consecratam. *Ceterum fateri debeo, ex tot codicibus Usuardinis, quantumvis auctis, quot in novissima editione adducta sunt, nec unum esse, qui de hoc* sancto Gervasio *ullam faciat commemorationem. Ferrarius eum primus in suo catalogo consignasse videtur ex tabulis ecclesiæ Cabilonensis :* Cabilone in Gallia, S. Gervasii Diaconi et Martyris. *Melius scripsisset* in agro Cabilonensi; *at levia id genus sphalmata Ferrario facile condonanda, uti et Saussayo, in supplemento Martyrologii sui, hoc* B *die scribenti :* Cabilone in Æduis, natalis S. Gervasii diaconi et Martyris, ibi in propugnatione pietatis laureati. *Optime Castellanus, haud obscure innuens, id sibi in Legenda displicere, quod supra arguendum putavimus :* In Burgundia, S. Gervasii, quem legenda natum vult Cenomanis, baptizatum a S. Pavatio, qui colitur ut diaconus et Martyr in diœcesi Cabilonensi.

Acta Chiffletiana duobus locis interpelata

5 *Ut ad Acta ipsa veniamus, auctoris ætas nec per rimam apparet, ut ad quod seculum revocari debeant, omnino divinandum sit. Insinuat, se scribere,* quæ sibi dicta sunt, *vel, quæ* multi retulerunt, *vel* quæ versantur in ore omnium : *populares narrationes seu traditiones intelligo, quæ seculo* IX *antiquiora non ostendunt : quod si admitteretur, vere in iis citati* Robertum, gloriosissimum Francorum Regem, *jam ad* XI *seculum devolverentur. Misit ad Majores nostros Acta hujusmodi, notissimus in hoc opere Petrus Franciscus Chiffletius, sub hoc titulo :* Passio S. Gervasii, Cenomanensis diaconi et Martyris, ex duobus antiquis codicibus manuscriptis, *cui sub finem inserta est hæc parenthesis,* accepto C a Roberto gloriosissimo Francorum Rege, regali præcepto, perpetualiter possidendum, *quam ita explicare conatus est Chiffletius, tamquam aliter interpungendam et male intrusam a posteris, qui privilegii confirmationem, diu post scripta Acta, a Roberto Rege acceperint : alia pro Roberto, substituendum esset* Childeberto. *Verum ea difficultate nos liberant Acta alia, cum hac inscriptione :* Passio S. Gervasii Martyris. Hanc ex veteri legendario ecclesiæ Cabilonensis descripsit Claudius Perrius, e Societate Jesu. Festum ejus celebratur in ecclesia Cabilonensi, sub ritu semiduplicis, VI Julii. *Adscripsit Bollandus, se eam accepisse anno 1653.*

6 *Huic Passioni plane consimilis est, quam sub eodem titulo in Cabilonensi historia, duobus tomis anno 1662 Gallice Lugduni edita, vulgavit auctor, qui sub Illustri Orbandalo latere voluit, a qua Passione æque ac a Perriana plane abest tota ea periodus, quæ de Roberto Francorum Rege meminit; ut satis detur intelligi, notationem aliquam marginalem in textum subinde irrepsisse. De cetero Acta illa Chiffletiana, aliis istis multo nitidiora et correctiora sunt, a nobis nihilominus cum jam proxime citatis diligenter collata, quorum variantes, quæ alicujus momenti sunt, in annotatis indicare non negligemus. Alteram præterea difficultatem ingerunt, utut præstantiora Chiffletii Acta, dum sub finem, non sine manifesto alio errore, sic legunt :* a beato Flavo *(seu Flavio)* jam dictæ civitatis primo pontifice, *in qua enodanda nonnihil se torquet descriptor, verum cum particula ista* primo, *quam falsam agnoscit ipse, in Cabilonensibus Actis recte prætermissa sit, non est, quod minoris momenti tricæ diutius nos morentur.*

Auctore I. B. S. cum Cabilonensibus conferuntur.

De ritu antiquo Ecclesiæ etiam catholicæ;

7 *Postrema difficultas; et Sancto et Actis quodammodo extranea, offertur ex verbis numeri quarti;* in os illius infantis, sicut moris est, sanctum Christi corpus misit. *Ad quæ Chiffletius :* Prioribus aliquot a Christo seculis fuit consuetudo in omnibus aut plerisque ecclesiis, ut, si propter vitæ periculum, nondum ratione præditos infantes baptizare necesse esset, iis secundum baptismum, etiam Eucharistia, sub duabus speciebus inter se permixtis, in os immitteretur. Id in Galliis fieri solitum, vel ex hoc loco E apparet, quod et apud Græcos, Afros, Italos atque Hispanos, fuisse usu receptum docent Dionysius Areopagita, Cyprianus, Augustinus, Gregorius Magnus, et Patres Concilii Toletani secundi, locis, quæ referunt et expendunt Theologi, præsertim Suarez disp. 62 de Eucharistia, sectione 4, et disp. 69, sect. 2 : Vasquez disp. 212, cap. 2 : et Joannes Martinonus disp. 28, sect. 8. Nec dubium est, quin infantes baptismo sanctificati, capaces fuerint Sacramenti Eucharistiæ, adeoque quiddam gratiæ vi istius acceperint, ut citati doctores egregie probant. At non fuisse illis ad salutem necessarium, sancitur in Concilio Tridentino sess. 21, cap. 4, canone 4. Unde Augustinus, qui asserere videtur, fuisse Eucharistiam etiam infantibus necessariam, intelligendus est (ut bene notant citati doctores) de corpore Christi mystice participato per baptismum, cum aptitudine ad illud realiter percipiendum, non autem de actuali ejus perceptione.

S. Eucharistiæ post baptismum conferendæ,

8 *Nolim doctoribus illis et Chiffletio refragari; at memini me non semel legere et audire argumentum viri in Augustino versatissimi, quo ostenderet, non minus fortiter docuisse S. Doctorem, realem* F *et actualem Eucharistiæ sumptionem parvulis ad salutem esse necessariam, quam docuerit, eosdem parvulos, sine baptismo decedentes cruciari pœna sensus. Hujus paritatis distinctam solutionem necdum se reperisse, nec ab ullo percepisse, asserit laudatus Augustini discipulus. Verum quidquid ejus sit, vetitum hodie in Ecclesia Catholica Eucharistiam infantibus porrigere, certissimum est : cur vero prioribus illis seculis permissum fuerit, non est hujus loci operosius examinare. Putat Chiffletius, id tunc concessum, quia plerumque adulti erant, qui baptismi lavacro regenerabantur. Poterunt et aliæ congruentes rationes adduci, quas scriptoribus polemicis colligendas relinquimus. Apud Orientales plerosque omnes receptum etiam hodie usum illum conferendæ post baptismum Eucharistiæ, eamque apud ipsos, ad salutem necessariam existimari, ex verbis;* NISI MANDUCAVERITIS *etc. retuli in appendice ad tractatum de Patriarchis Alexandrinis pag. 141, num. 191, ubi*

Coptorum

AUCTORE I. B. S.

Coptorum ritum invenies. Longior paulo hæc digressio; ad S. Gervasii Acta revertamur.

PASSIO

Ex duobus vetustis Mss. codicibus Chiffletianis, collata cum alio Legendario Cabilonensi.

Prologus scriptoris.

Virtutes, quas Rex cælestis, qui semper est in sanctis suis mirabilis, mira suæ divinitatis potentia per eos est operatus, in quibus sibi statuit templum suæ inhabitationis, tanto studio illustres viri atque doctissimi scribere sunt conati, ut non solum visa, verum etiam audita luculento scriberent stylo : non modicum credentes fore emolumentum posteris, si talia eis relinquerent scripta, per quæ mentes illorum excitarentur ad appetenda
a cælestia, et vitanda hujus labilis vitæ quæque *a* fragilia. Quorum ego stolidus provocatus exemplis, licet sim expers totius ingenii atque facun-
B diæ, curavi tamen scribere, quæ mihi dicta sunt de beato Gervasio Martyre, ipsius Martyris fultus
b juvamine *b*. Confido enim ab eo posse mihi dari os et sapientiam, in cujus pectore sunt reconditi
c omnes *c* sapientiæ thesauri.

Precibus parentum

2 Gloriosus igitur Christi Martyr Gervasius, Cenomanensium partium civis, honestis et Deum timentibus est ortus parentibus : cujus pater et genitrix, ortodoxæ fidei cultu insignes, inter
d suos *d* summa nobilitate et gratia enituere sublimes. Qui nobilissimi parentes, appropinquantibus jam senectutis diebus, cum se sine liberis esse cernerent, indicibilis mœroris contritione semetipsos afficientes, illius felicis Annæ exempla sequentes, quod suis meritis assequi nequierant, hoc a Dei misericordia sibi fieri postulabant. Adeunt ergo ambo supradictæ civitatis Pontificem,
e nomine Panacium *e*, virum æque sanctitate *f* om-
g nigena præcelsum *g* : demissis vultibus humiliter deprecantes, quo suis orationibus supernam flecterent clementiam, ut ex eis talis procederet filius, cujus mentis sanctus foret inhabitator Spi-
C ritus ; quique cogitatione, et aviditate, atque felicibus in illa æterna patria versaretur actibus.

impetratus S. Gervasius,

3 Nec diu distulit respectus divinæ dignationis, tam felici præbere assensum precatui : concessit enim eis, quod diu desideraverant, genueruntque hunc, de quo loquimur, filium; quem cum magna lætitia supradicto deferentes Pontifici, Deo, et illi, quod optatum munus acceperant, gratias retulerunt. Venerabilis autem Pontifex, eos delectabili vultu intuens, ait : Oportet, dilectissimi mei, ut hunc parvulum, quem Deus mihi et vobis dedit, motus vestris lacrymis atque suspiriis, ei ex toto offeramus : poterit enim vobis ipse alios dare, qui seculi hujus valeant perfrui honore et dignitate; iste etenim et in præsenti magnus, et post vitæ cursum multis erit profuturus. Talia Pontifex sereno ore proferens, præparatis quæ ad baptisterium conveniunt, ipse per semetipsum fontem sanctificavit, atque piis manibus infantulum baptizavit, et sancto chrismate consignavit : eique ob amorem sancti Ger- D vasii Martyris, in cujus honore sedes illius civitatis est consecrata *h*, Gervasii nomen imposuit. h

et ab Episcopo Cenomanensi baptizatus,

4 Illud vero non est prætermittendum, quod illi, qui gesta istius Martyris audierunt, nobis, qui hæc scripsimus, retulerunt. Dicebant enim, quod in hora, qua sæpedictus Pontifex, peracto baptismate, in os illius infantis (sicut moris est *i*) i sanctum Christi corpus misit, in labiis illius guttam sanguinis vidit : quod sagaci mente intuens, cunctis circumstantibus ait; Pro certo sciatis omnes, quia iste parvulus, sicut est beato Gervasio Martyri conjunctus nomine, ita erit fortis Christi assertor, conjunctus et sanguinis effusione. Crevit igitur puer, et litterarum traditur studiis; atque in tantum totius sapientiæ meruit imbui disciplinis, ut eligente jam dicto Pontifice, et collaudantibus ceteris, ordinaretur idoneus minister levitici ordinis. Quod officium fideliter peragens, et bonorum operum studiis exornans, factus imitator beati Laurentii Martyris, omne quod habebat, totum larga manu dabat egenis, sperans se E ab eo recepturum mercedem in cælis, qui dicit in Euangelio, quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

Romam proficiscitur.

5 Distributis itaque in hoc opere omnibus patrimoniis et facultatibus, cum spiritu et rebus, perfectus Christi pauper est effectus. Hoc ardentissime inhæserat cordi, ut parentes et patriam relinqueret, Romamque pergeret, atque beato Petro Apostolorum Principi fide tenus deserviret. Accepta namque pontificali licentia, cum multis aliis Christi fidelibus iter illud arripiens, sicut dssideraverat, Romam pervenit : ibique suis sociis, quod eis celaverat, patefecit secretum, se numquam ad patriam reversurum : quibus illi auditis, cum lacrymis et gemitu ad ejus se provolventes vestigia, precabantur, ne eos desereret; nullam se habiturum mercedem pro hæc peregrinatione, si illic remanens, illos sineret cum dolore discedere : et maxime, quia Episcopus non dederat ei licentiam remanendi, sed potius eundi et redeundi. Qua ille ratione convictus, illius Samuelis secum dicta revolvens, melior est obedientia F quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum, fraternæ caritati solatium præbuit, et eis in redeundo comes adhæsit.

Inde rediens silvam Corianam subit.

6 Multis denique apostolicæ benedictionis gratiis, necnon et sanctorum Apostolorum intercessionibus muniti, Italiam transeuntes, et per confragosos et dubios incessus, atque aspera Peninorum *k* montium loca incedentes, tandem transito Arari k fluvio, veniunt in partes Cabilonensium civitatis. Tunc sanctus Gervasius, Spiritus sancti gratia roboratus, superna providente clementia, quæ eum sibi Martyrem præordinaverat futurum, disjunctus paululum a sociis, Corianæ ingressus devia silvæ *l* incidit in latrones : qui in illum torvis oculis l respicientes, cum undique nudatis gladiis circumdederunt; feroci sermone, cur secreta habitationis suæ loca adire auderet, vel quis esset, inquirentes. Ille autem velut alius Abel, nullius malitiæ conscius, et de Dei misericordia securus, inter frementes gladios, et persequentium fremitus, verum se Christi servum, et ab infantia

Christianorum

A Christianum, atque ad perferendum universa pro Christi nomine tormenta, paratum esse, libera voce professus est : multaque illis Euangelicæ doctrinæ dogmata prædicans, nullatenus feroces illorum animos, ut a suis cessarent nequitiis, valuit mitigare; erant enim vasa totius iniquitatis, ideoque (ut dicit Psalmista) longe erat a peccatoribus salus.

in qua a latronibus interficitur; 7 Tunc illi, Christi nomen pro nihilo ducentes, et sanctæ institutionis verba respuentes, sancti Viri sanguinem innoxium, certatim corpus illius laniando, fuderunt. Vir autem sanctissimus, imitator Dominicæ passionis et pietatis factus, elevatis in cælum oculis, et ad Deum tota mente conversus, in hæc verba orationis prorupit, dicens; Domine Jesu Christe, qui pro nostra salute pendens in Cruce, patrem, ut tuis ignosceret persecutoribus, exorare dignatus es, ignosce, quæso, et istis, in me suam operantibus iniquitatem, ut non sit illis causa damnationis, effusio mei sanguinis. Gratias ago tuæ immensæ benignitati, quod in B hac die cum palma Martyrum me pervenire concedis ad gloriam regni tui : precorque, ut me conjungas beato Stephano Protomartyri, cujus fungor ordine levitici ministerii. Hæc dicens, solutis vinculis carnis, cum magno lumine claritatis, famulantibus angelicis choris, ingressus est aulam regni cælestis.

quorum unus pœnitens, martyrium enarrat. 8 Unus autem et persecutoribus, videns sancti patientiam, et miram animi constantiam, atque perfectam caritatem, in fine, servatam, et etiam usque ad ipsos inimices indeficienter extensam, relicto conventu malignantium, toto Christum corde secutus, omni diligentia Sancti corpus custodivit; ceteri autem, ut multi retulerunt, et adhuc versatur in ore omnium, miserrimam diversis suppliciis finiere vitam : et in tantum eorum progenies maledictionis vinculo a Deo tenetur adstricta, ut nullum eorum, dum de hac vita decedunt, velit terra suscipere : quæ res vere experta est, et visa multis. Convocatis itaque, is, in quem Deus mutationem dexteræ excelsi ostenderat, e vicino fidelibus Christianis, passionem per ordinem C enarravit; utpote qui viderat et audierat.

Sepulturam miraculo deligit; m 9 Quod illi audientes, et præ gaudio flentes, sanctissimum corpus statim Christiano more decenter composuerunt, et plaustro cujusdam viduæ, junctis duobus tenerrimis jumentis *m*, et necdum edomitis superponentes, Domini clementiam exorare cœperunt, ut eum illuc recto itinere dirigeret, ubi in perpetuum quiescere disposuerat. Mirum dictu! nullo tangente, ductu tamen (ut credimus) angelico, perventum est ad locum, ubi nunc pretiosa Christi Martyris membra quiescunt. Ibi tanta immobilitate fixa jumenta stetere, ut a loco moveri, nullo urgente, valerent. Cernentes igitur in hac re miram Dei dispositionem, accensis cereis, et præparatis aliis ministeriis, cum magno clericorum numero, et utriusque sexus conventu, venerabile corpus sepulturæ tradiderunt, parvulam ex lignis desuper cellulam construentes, in qua suæ devotionis famulatum ante tanti Martyris præsentiam quotidie exhibere potuissent.

10 Excrescente postea circumquaque miraculorum ejus fama, beatissimus Lupus *n*, venerabilis Cabilonensis ecclesiæ Præsul, a beato Gervasio per visionem est ammonitus, cumque talibus alloquiis est affatus; Cur, Deo digne Sacerdos, aliis utilitatibus intentus, mei immemor existis? Si ex toto non vis Dei amittere gratiam, adhibeto sepulturæ meæ solicitudinis tuæ curam. Cumque venerabilis Sacerdos eum, quis esset, inquireret, cujus faciem splendor tantus irradiaret; Ego sum, inquit, levita Christi Gervasius, ab orthodoxis parentibus procreatus; et has in partes adveniens peregrinus, pro Christi nomine martyrium suscepi; et nunc ad te venio. Si vis esse particeps meæ societatis, constitue mihi locum orationis, ubi Deus digne collaudetur a te, et a ceteris fidelibus suis. *Ex mss. ad quam signis crebrescentibus, n*

ecclesia exstruitur. 11 Quo audito, venerandus Domini Sacerdos, honorabiliorem in supradicto loco construens ecclesiam, illam in honore sancti Martyris Gervasii consecravit : multisque ampliatam prædiis, monasterio beati Petri, Apostolorum Principis, ab antecessore suo beato Flavo *o*, jam dictæ civitatis Pontifice, constructo *p* (accepto a Roberto, gloriosissimo Francorum Rege, regali præcepto, perpetualiter possidendam) tradidit. In ejusdem vero E ecclesiæ dedicatione, multa Deus ad declarandam gratiam sui Martyris, et meritum ejusdem, qui dedicabat, Pontificis, ostendit miracula : reddendo scilicet cæcis visum, et variis languoribus detentis perfectam corporum sanitatem; quæ et nunc nostris operatur temporibus, ad laudem et gloriam nominis sui, Jesus Christus, Dominus noster. *o p*

ANNOTATA.

a *In aliis est* quoque ; *sed hæc lectio præplacet. Sic duobus post verbis, habent* ergo; *melius hic* quorum ergo.

b *Omissa in aliis sunt hæc verba,* ipsius Martyris fultus juvamine; *quæ nos prætereunda non putavimus.*

c *Sic melius, quam* omnis, *ut in Ms. Perrii et in edito.*

d *Recte* suos, *non ut in aliis,* summos.

e *De S. Pavatio Cenomanensi, diximus in Commentario Prævio.*

F f *Ita legendum; non* sanctissimum, *quod sensum non facit.*

g *Quid hic significare possit* missisque militibus? *Ita tamen scribunt citata alia Acta; et paulo post;* quod *pro* quo; flecteret *pro* flecterent, meritis *pro* mentis, *ut manifeste pateat, castigatiorem esse Chiffletii lectionem, in qua variantes alias minutias observare vix operæ pretium est.*

h *Quo tempore Cathedralis Cenomanensis S. Gervasio consecrata fuerit, diximus in Commentario.*

i *Et de hoc prisco Ecclesiæ more, apud Orientales etiam hodie usitato, ibi pluribus.*

k *Satis intelligitur, quid auctor velit.*

l *Notat Chiffletius, proximam olim fuisse eam silvam ecclesiæ et pago, qui nunc est S. Gervasii : excisam postmodum, hodie aut virescere gramine, aut segetibus luxuriare.*

m *Non desunt alibi in Actis nostris hujusmodi exempla.*

n *De S. Lupo pluribus actum in Commentario. Ætas ejus colligitur ex S. Gregorii Magni epistola*

Ex MSS.

52, lib. 9 Registri, data mense Julio, Indictionis IV, *hoc est anno Christi 601, qua Mennæ Tolosano, Serano Massiliensi, Lupo Cabilonensi commendat monachos, quos ad S. Augustinum in Angliam mittebat. Hinc etiam conjice antiquitatem ecclesiæ S. Gervasii, si eadem adhuc perstat, quæ a S. Lupo fundata est.*

o *Dixi supra in Ms. Chiffletii, quod sequimur perperam addi* S. Flavo, *seu* Flavio, *particulam* primo, *quam hic expunximus.* D

p *Et hic, ex margine procul dubio, in textum transiit parenthesis,* accepto a Roberto, gloriosissimo Francorum Rege, regali præcepto perpetualiter possidendam; *de qua nihil in Ms. Perrii, neque in Cabilonensis historiæ excusis Actis, quæ hic Chiffletianis prætuli.*

DE SS. BERTARIO & ATALENO MM.

PROPE FAVERNIACUM APUD SEQUANOS

I. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sanctorum cultus; Reliquiæ; tempus vitæ ac mortis; Acta Mss. duo; aliorum circa ea observationes; fuerintne Martyres, nec ne?

B Anno circiter DCCLXIV aut DCCLXVII. *Cultus sacer e Martyrologiis*

Bertarium *mundo dedere parentes e provincia Aquitaniæ, et verosimiliter idem terræ tractus* Atalenum, Bertarii *e sorore nepotem; quamquam nihil de hoc ultimo certi litteris mandatum norim; Burgundiæ comitatus virtutum præbuit et mortis palæstram. Porro quam antiqua est ac certa Sanctorum nostrorum gloria, tam mirum est sub obscura pene caliginosæ oblivionis nocte hactenus latuisse sepultos, parcamque admodum vel nullam apud scriptores rerum Burgundicarum eorum reperiri mentionem. In Codice Usuardino montis Sancti memorantur hoc modo die* VI *Julii :* Natale SS. Martyrum Bertarii sacerdotis, et Ataleni levitæ. *Petrus Franciscus Chiffletius noster, curiosus in paucis antiquitatis indagator, e Ms. Martyrologio Luxoviensi sic ambos annuntiat :* Pridie Nonas Julii, Sanctorum Bertarii et Ataleni Martyrum, qui ab Allobrogis interfecti sunt, *Eadem prorsus annuntiatio, iisdem verbis expressa, legitur inter auctaria Usuardi, non ita pridem illustrati. Castellanus ambos inseruit suo Martyrologio Universali, sic loquens ad diem prædictum :* Menulfi [à Menoux] prope Faverniacum [*vulgo Faverne*] in Burgundiæ comitatu, martyrium S. C Bertarii presbyteri et S. Ataleni diaconi, quorum reliquiæ honorantur in Florida valle [Florival] in ducatu Luxemburgensi.

ac testimonio P. Christoph. Wilthemii.

2 *Nec vero minus præstanter sanctorum Martyrum rem gessit P. Christophorus Wilthemius, dum occasione jubilæi in pagos tractusque, Luxemburgo circumjacentes, excurrens, apostolico animarum studio incensus, venatus simul fuit nonnulla monumenta sacra, ad præsens institutum perquam accomodata, de quibus ità scribit ad Bollandum, in litteris, die* XXI *Augusti 1655, Luxemburgo datis :* Occasione jubilæi, quod sanctissimus Dominus noster nuper dedit, excurri per Mosellæ ripam, et dein per fines Lotharingiæ nostrique Ducatus, versus Mosam. Inter cetera, tum profana tum sacra monumenta, reperi passionem sanctorum MM. Bertarii et Ataleni, qui pridie Nonas Julii passi sunt, et coluntur tamquam patroni secundarii in pago Florenville, sito ad Sesmarum fluvium, *vulgum dictum* Semoy, qui prope Arlunum scaturit. Pagus ille distat Arluno septem leucis, seu horis circiter, estque ditionis nunc Luxemburgensis, per confiscationem bonorum Roberti comitis a Marka, cujus majores, has SS. Reliquias e Burgundia attulere, et E festivo die coluere, et etiamnum colunt parochiani, ut supra, VI Julii.

Reliquiæ;

3 *Ita ille de publica Sanctorum nostrorum veneratione, adjungens sequentia de reliquiis sigillatim :* Asservantur, *inquit,* adhuc reliquiæ ibidem in theca, quæ figuram brachii exprimit. Ossis pars est crassitudinis ovi, quam alterutrius, seu Bertarii seu Ataleni asserit pastor loci, vir, et doctrinæ et probitatis notæ, qui et Ms. communicavit, *breviorem Sanctorum vitam complexum, de quo paulo post recurret sermo, ubi de Mss. agemus ex professo. Lahierius, datis Mussiponti ad Bollandum litteris die* XIII *Januarii 1649, scribit :* SS. Bertarius, et Atalenus Martyres coluntur in episcopatu Tullensi, in pago Brurevilla.

ætas vitæ ac mortis

4 *Verum jam a cultu sacro ad ætatem, qua claruere tam in vita quam in morte, progressio instituatur. Acta proxime hic a nobis danda, statim vel in ipso limine hisce verbis;* Diebus Pippini gloriosissimi Francorum regis, *distinctam temporis notam exprimunt, quo* SS. Bertarius *et* Atalenus *floruere, videlicet versus medium seculum* F *octavum. Ceterum, quod annum natalem eorum spectat, nihil habeo vel e vita vel aliunde, ex quo definiam. Major mihi affulget lux quoad diem mortis, quæ probabiliter videtur incidisse spatio circiter temporis medio, quod intercedit inter annum 764 et 767 aut 768. Id ipsum probandum assumo hoc pacto. Vivere desierunt Sancti eo tempore, quo peregrinationi Romanæ se dederunt, cum in itinere isto, necdum finibus comitatus Burgundiæ egressi, mortem a latrone subierint, ut dicitur in vita cap. 1. Itaque necesse est, ut et iter prædictum et obitus contigerint ante annum 767 aut 768.*

5 *Etenim cum bona Waifarii venia et consensu, cui tamquam Domino* Bertarius, *ejus domesticus, suberat, ut colligitur item ex cap. 1, iter Romanum arripuerint, propositum suum,* duci Waifario patefacientes, atque ab eo licentiam itineris postulantes, *ut ibid. habes num. 5; cumque idem Waifarius obierit, ut signanter narratur ibid. num. 3, non diutius quam* circa triennium paterna potestate simul et malitia potitus contra regem, Dominum suum

A suum Pippinum, *digresso ad monasterium patre Aquitaniæ Duce; cum, inquam, obierit anno 767, aut juxta Labbeanum calculum, anno 768; restat, ut meditatum iter Romanum inchoarint non ante annum circiter 764 aut proxime sequentem, neque post annum 767 aut ei proximum 768; ergo medio, inter hoc tempus, intervallo. Quo itaque fundamento Castellanus in suo Martyrologio Universali Martyres nostros collocat versus annum 715?*

probabiliter deducta, contra Castellanum.

6 *De nostris Mss. sic habeto. Vita, huic Commentario subjungenda, originem habet* ex Ms. codice S. Mansueti Tullensis, *prout sua manu in dicto Ms. nostro annotavit Petrus Franciscus Chiffletius, qui illud primo misit ad Alexandrum Wilthemium; ac deinde ab eodem Wilthemio pervenit ad nos,* XIV *Maii 1661, uti adscriptum reperio manu Bollandi. Huic consonat aliud nostrum Ms. e litteraria supellectile Ill. Viri, Cancellarii Franciæ Seguerii profectum, quod eatenus usui nobis adjumentoque fuit, ut cum Tullensi S. Mansueti, quod mox sumus daturi, collatum a me studiose* B *fuerit, et alterum ex altero corrigi potuerit et emendari. Est in manibus vita alia Ms. minor, ab eodem P. Alexandro missa, antea promissa a P. Christophoro Wilthemio in epistola, superius producta, hisce verbis :* Ms. passionis communicavit. *supra laudatus pastor,* antiquo charactere, centum et amplius annorum, in charta tamen. Incipit autem sic : « Temporibus Pipini et Waiferii, quorum primus » regebat regnum Francorum, sequens vero dux, etc.» Finit vero sic : « Celebratur autem dies passionis eo» rum VI Nonas Julii, quorum meritis ab insidiis » inimicorum nos eripiat Dominus, cui laus et impe» rium per infinata secula. » Quod si R. V. exemplar non habeat, describam et mittam, nihil enim mihi jucundius quam nobilissimo R. V. pro gloria Dei et Sanctorum suscepto labori, pro mea tenuitate cooperari.

Mss. nostra, et multa annotata

7 *Supervacaneum interea judico illud exemplar hic recusum exhibere, cum non videatur tale quid mereri ob inopiam novæ lucis. Adde, quod defectibus non careat, ut dum asserit* Atalenum *esse natum e sorore* Bertarii *anno quadragesimo Pipini.* C *Præterea dum dicit sanctos Martyres profectos esse Romam tempore Leonis Papæ. Primus error tam est crassus, ut suapte sponte ruat; secundus refellitur ex dictis. De nomine scriptoris, aut ætate, qua vixit, nullam vestigium nactus sum, nedum certi aliquid aut explorati, unde lectorem instruam. Ad annotata, ad calcem capitum consueto more adjecta, quod attinet; non mediocri nobis subsidio fuit plus semel laudandus Petrus Franciscus Chiffletius, e cujus epistola die* IV *Jannarii 1661 Divione data, observationes nonnullas delibavimus. Juvit quoque nos alia epistola ab aliquo Societatis nostræ religioso scripta ad Christophorum Wilthemium, notas ejusdem Chiffletii, super præsenti argumento consulti, complectens, quæ post prædicti Christophori mortem, a P. Alexandro Wilthemio* IX *Maii 1659 ad Bollandum transmissa fuit. Porro vix quisquam melius nobis hic prælucere poterat, quam dictus Petrus Franciscus, cum ad aliarum, tum Burgundicarum in primis rerum ac locorum peritiam accederet, quod, gente Burgundo-Sequanus, domo Bisuntinus, et habitatione Divionensis esset, atque adeo non multum remotus a locis, quæ illustrabat.*

unde desumpta.

AUCTORE J. P.

8 *Non fert animus pluribus inquirere, utrum Sancti nostri fuerint stricti nominis Martyres, an secus. Suppono cuilibet notum, cujusmodi ex causa debeat inferri mors, ut evecta censeatur ad laureolam martyrii. Quoniam vero nullam istiusmodi causam in toto vitæ decursu invenio, in qua referuntur spe prædæ a latrone e medio sublati esse; non possum non admirari auctorem tanto laborare opere, tanto contendere conatu, adductis variis, sed non æqualiter omnibus atque æque fortiter urgentibus exemplis, pro strictæ nuncupationis martyrio, ut eos laureatis Martyrum horis ter beatis associet. Hisce non obstantibus Martyrum nomine eos appellavimus, quali eos nomine appellatos invenimus.*

Sancti nostri num fuerint stricti nominis Martyres.

ACTA

E

Ab Auctore Anonymo conscripta.

Ex Ms. Codice S. Mansueti Tullensis, collato cum alio Ms. Segueriano.

CAPUT I.

S. Bertarii natales ; sancta inter improbos vita ; tentatum iter Romanum cum Ataleno nepote ; illata utrique a prædone mors.

In diebus Pippini, gloriosissimi Francorum Regis, F qui bello triumphali tyrannidem Haistulfi, Longobardorum principis semel et secundo *a* contrivit, bisque Papam Romanum Stephanum *b*, ab ejus oppressione violenta liberavit, claruit quidam laudabilis vitæ sacerdos, nomine Bertarius *c*, stirpis origine, utroque parente Aquitaniæ. Hic cujus meriti et sanctitatis fuerit, probat conversatio sancta, qua bonus inter malos emicuit, quoniam inter spinas velut rosa pullulavit. Et sicut ait quidam divinæ contemplationis theologus, non magnæ laudis esse, si bene inter bonos, sed si bene inter malos vivitur, sic vixit in Waifarii *d*, Ducis Aquitanorum, nefanda domo, tamquam novus Loth in Sodomorum medio, quem beatus Apostolus Petrus suo testimonio commendat, cum de illo ita memorat in epistola sua: et justum Loth, inquiens, oppressum a nefandorum injuriosa conversatione, eruit Dominus. Aspectu enim, et auditu justus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. Quia vero scriptum est qualis pater familias, tales et domestici ejus, paucis notificandum videtur, quis fuerit iste Waifarius, ut hujus sancti patientiam

Bertarii natales

plenius

Ex Mss. plenius admiremur.

2 Erupit enim malignus de malignis, pejor de pessimis, filius Hunaldi ducis, illius scilicet, qui crebro contra dominum suum prædictum Pippinum Regem rebellavit, crebroque defectu ad sui desperationem adductus, hoc modo malitiæ suæ satis congruo ordine effectus est monachus. Cum filium suum Waifarium vidisset excrescere corporis enormitate, et virium valetudine, consiliorumque subtilium acumine paternas artes ad quæque pervertenda transcendere, mala quidem de se contra Regem commemorans, pejora vero de successore filio lætus existimans : ad comparationem quippe astutiæ et fortitudinis filii, sua pro nihilo ducens conamina, elegit illi facultatis libere laxare frena, ut ipse monasterio lateret otiosus, et ille regem impugnaret [bellicus] : unde voluit, cum ita sibi ducaminis heredem substituere, ut nullus ob propinquitatem illi posset contraire. Idcirco germanum suum Hattonem ad se callide convocans, oculos ei evulsit, atque his suffultus meritis, monasterium intravit.

sanctæ inter improbos

B

3 Waifarius autem circa triennium paterna potestate simul et malitia potitus, contra Regem dominum suum Pippinum casso conamine multa molitus, in primis vigore Austrauldi, et Galemanni Comitum, Pippini, perditis copiis destitutus, capta etiam matre, cum duabus sororibus suis, et in potestatem regiam redactis, ipse perimitur anno septingentesimo sexagesimo septimo *e* ab Incarnatione Domini : quod Hunauldus * genitor ejus audiens, monasterium illico *f* relinquere, atque ad vomitum, ut canis, rediens, resumptis armis, et recepta conjuge, statuit ut quondam, contra Regem rebellare, non jam ut pridem contra Pippinum, sed contra filium ejus Carolum; nam ille jam obierat. Sed viribus cassatis versus in fugam, atque ab insequentibus captus, et ut fugitivus reductus, ante Regis præsentiam ibi* omni potestate privatus, amisit pertinaciam coactus et invitus.

vitæ integritas

e

* *al.* Hunnaldus.

f

* *al.* ubi.

4 Videat aliquis, si potuisset in tanta pestilentia dari locus sanctitati, ubi seditiosum regnum, perjurum dominium, jus fidei corruptum, status militiæ contra fas in Regem conjuratus, contra Dei ordinationem animatus exercitus, domus intus pessima, pejor foris curia, clam nefanda consilia, palam jussa nequissima; ecce liquido datur intelligi inter tot turbines Sanctus iste quam patienter vixit, qui dicere poterat juxta Psalmographum, Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt. Unde factum est, ut etiam Waifarius vesanæ mentis homo eum honoraret vehementi * animo, atque amplecteretur amore præcipuo. Consequens enim erat, ut esset amabilis mortalibus, quem gratiosum meritis sanctitatis fecerat omnipotens Deus.

et patientiæ,

C

* *al.* reverenti.

5 Erat autem illi nepos ex sorore *g*, Atalenus nomine, quem ipse sacro abluens Baptismate imbuerat Sacramentis fidei Catholicæ. Hic ab ipsa infantia eruditus gemina scientia atque in ea proficiens moribus, et vita, avunculum tamquam patrem excolebat jugiter, atque illi obsequendo inhærebat, qui per singulos gradus ecclesiastica traditione promotus, officium ad altare Dei jam susceperat diaconatus. Aliquando igitur pari consilio decreverunt, ut sub obtentu orationis, Romæ beatum expectarent Petrum. Hoc quoque duci Waifario *h* patefacientes atque ab eo licentiam itineris postulantes, sic eis responsum est : Gravis enim videtur, amici, labor vester, tam longinqua via *, sed gravior absentia vestra : manete, quæso, in hac provincia, ne afflictionem nobis ingerat vestra sublata præsentia ; votum (inquit) hujus viæ Deo obtulimus, quod infringere omnimodis pavitamus. Et ille; Ite, ait, cum bono; Dominus sit vobiscum in itinere cœpto, dirigatque Angelum suum in comitatu vestro.

g

Ataleno, ex sorore nepote sociatus, Romam petit;

h

D

* *al.* longinquæ viæ.

6 At illi ut sancti, et religiosi viri, quoniam obtinuerant facultatem abeundi, statuunt in primis tendere Turonos ad limina sancti Martini, ibique provoluti ante sepulcrum, totis implorant præcordiis Confessorem sanctum, ut pro peccatis suis exoraret Dominum, quatenus eis et delicta relaxaret, et viæ illorum propitius prosperator interesset. Exinde gressum movent versus Aurelianensem civitatem, ibique ingredientes sanctæ Crucis ædem venerabilem *i*, precantur se muniri ejusdem sanctæ Crucis signaculo, cujus se credebant redemptos mysterio. Deinde visentes loca Sancta, viæ suæ contigua, atque commendantes se Deo per singula, tandem iter dirigunt contra meridianam plagam, ut expedito pede properare possent Romam.

salutato sepulcro S. Martini Turonis;

i

E

7 Emensi autem iterando [*itinerando*] fines totius Franciæ, propinquarunt cito gressu ad metas Burgundiæ : ingressique Portuensem comitatum *k*, indepti sunt in villa Manaore *l* hospitium, ubi manebat quidam eques solummodo nomine Servatus, sed omnium * scelerum immanitate perditus. Erat enim pessimus homicida, et insignis latro, qui vias insidiis assiduis infestando, convectabat prædas, et vivebat rapto. Huic pessimo domino pejor erat famulus, qui sibi quæque mala imperata peragebat nequius, cujus nomen interpretatum suis constat moribus; vocabatur siquidem Agenulfus, id est agendo nulli fidus. Cui ait dominus suus; Cum matutino tempore solis radio fugabuntur tenebræ, pergito quantocius quæque vicina vel longinqua perlustrare, et sicubi ad prædandum quippiam inveneris, celeri repedatu nunciare festinabis. At ille impiger, facto mane, carpit iter, dans aureis silvis, atque campis oculos, nec non impulsis utrobique cursibus, tandem impegit, ubi erat sanctus cum Ataleno Bertarius.

sed in prædonem incidentes,

k

l

* *al.* omni.

F

8 Jam a præfata villa sancti viri discesserant, ac longiuscule progressi, quemdam fontem offenderant, aselloque sublevato sarcina, illi gramen *, sibi fontem legerant. Extracto deinde stanneo de capsella calice, accumbentesque secus fontem, cœperunt bibere. O egregia cupiditas, quam præclaros facis oculos, quos invadis ! nam Agenulfus calicem stanneum, te agente, putavit argenteum, et sanctos Oratores existimavit mercatores, intentusque sarcinulis, credidit se adeptum copiam auri et argenti. Tunc callide percunctari studuit regionem, domum, facultatem, causas itineris, insuper et addidit : Unde si dignamini procurabo vobis aptam domum in ista nocte. At illi responderunt : Ubi Dominus concesserit, sequimur, tecumque quaquaversum duxeris, comitamur. Et adduxit eos in domum domini sui, ubi Servatum invenerunt, cum matre sua, nomine Boblia, tunc temporis in illis partibus præcipuæ famæ femina, quæ bonitate conspicua, hospitalitate præcipua, Deum supplex metuebat, sed cui fuisset melior sterilitas, quam de malo pullo infelix fecunditas.

ejusque domum deducti.

* *al.* germen.

9 Iterum

A *dicti prædonis matre frustra obnitente.* 9 Iterum interrogatio revolvitur, et eadem, quæ ad Agenulfo requisita fuerant, curiose replicantur; Respondent se Aquitanos a domo Waifarii ducis egressos, itineris Romani viam aggressos; e duobus unum Diaconum, alterum Presbyterum; et quia Presbyter quidem * Bertarius, Diaconus vero Atalenus, (* *al. itidem.*) vocaretur: ad hæc mulier compuncta servos Dei agnovit, quoniam pietas clementissimi cordis sonabat ex eorum lenitate sermonis. Tunc pro eis pie filium sacrilegum deprecatur, ut ab eo nihil mali paterentur. Deinde sanctum expostulat presbyterum, ut cum diacono dignaretur in crastino visitare suam domum, manebat enim in villa vicina, quæ dicebatur Rauscrias *m*, ubi constructa erat in honore sancti Valerii *n* basilica. Dominica autem die postera cœperunt velle ire, quo mulier invitarat. Igitur ingressus Agenulfus ad Dominum suum furiata voce causatus, increpabat eum, eo quod Sanctis dedisset abeundi comitatum *, et Servatus ait: Matris preces (* *al. commeatum.*) me compescunt, ne in eis mittam manum. Mater, inquit Agenulfus, dedit muliebre consilium, ut hodie B suscipias irrecuperabile tibi damnum. Nam unde sic videntur fessi, nisi ab importabili pondere auri et argenti? Quapropter eos velociter prosequamur, antequam villæ præsidio fulciantur.

ambo obtruncantur 10 Ad hæc Servatus auri fame capitur, qua vehementer agitatus, Dei servos insectatur, ac mox insiliens equo, gradu fertur rapido, quo non segnior Agenulfus juncta fronte nectitur, atque pari freti cursu, Sanctos Dei consequuntur. Quorum impetum cum sanctus vidisset Bertarius, quid cursus ille portenderet, conjectatur protinus, et ait: Aspice, dilectissime fili, quam subito de amicis erupuerunt inimici, qui nos impugnare moliuntur gratis. Unde possibile est, fugam tentemus, ut nos a morte, quin potius ipsa fuga illos ab homicidio liberemus. O mors, quando imminet acerbitas tua, quam amara sentiris, et horrenda, maxime cum quispiam sospes et vividus tua vicinitate repentino incursu coarctatur! Unde accidit ut sanctus juvenis Atalenus paulisper propositi sui oblitus, obvias inferre tentaverit sanctas manus, quamvis telis inermis, armatis tamen animis. Nam a vicina sepi, arrepto palo fraxineo C toto annisu rapiebatur prælio, quod cum sanctus vidisset Bertarius, mente mœsta tremefactus, exclamavit protinus; Præcipio tibi per Dominum nostrum Jesum Christum, ne contra eos tuum leves brachium, sed fige in terram baculum, et excipe martyrium: Absit enim, absit dilectissime, ut maculetur nostra devotio vicissim fuso sanguine, quoniam ille, qui dixit, in patientia possideri animas; dicare potest præsenti patientia nostra martyria.

insigni prægresso miraculo 11 At ille, figens palum in terram, horam præstolatur ultimam. Mira dicturus sum; lignum aridum deseruit siccitas, et induit viriditas, missaque deorsum radice succulenta, succedit viror per ramorum brachia, quæ induta cortice, foras trudunt folia: hinc crepta * grandis arbor fit fraxinus pulcherrima, (* *erecta.*) quæ Sanctorum testis extat adepta de victoria. Porro gladiis extractis latrones decollaverunt ibidem gloriosos martyres. Cumque prædæ inhiarent, et sarcinulas diriperent, invenerunt nihil præter vestem sacerdotalem, Genesim, missale, et sanctæ Eugeniæ (*al. ipsos.*) *o* passionem: super ipsas * vero solummodo reliquias Sanctorum, auri quoque et argenti nil omnino reperrerunt. Tunc confusione induti, et timore perterriti, perditaque omni spe consilii, sed et adventu tremefacti supra nominati Galemanni Comitis, unum tantum elegerunt præsidium, ut capita clericali more tonsurata ingererent * in Lentanam *p* fluvium. Sciebant quippe, quia de clericis major fieret inquisitio, atque pœnarum numerosior exactio. Ex mss. (* *al. mergerent.*)

ANNOTATA.

a *Semel anno 755, et secundo, anno proxime sequenti 756. De qua re diffuse Baronius.*

b *Fuit is Stephanus secundus, qui et Tertius.*

c *Al.* Bertharius.

d *Res ecclesiasticas hic coactus restituere a Pipino, sponsionem dedit; verum proximo post anno fœdifragus, perfidiæ pœnas luit, a Pipino victus, occisus a suis in Petrocoricensi provincia, die secundo Junii 768. Atque hæc suprema fuit Pipini expeditio, post quam, tota Aquitania in potestatem redacta, non diu post e vita excessit, nimirum* E xxiv *Septembris ejusdem anni. Ita censet Labbeus in Chronologia. Baronius de perfidia Waifarii tractans ex Aimoino, annectit ejus mortem anno 765, sed perperam; uti conficitur tam ex dictis, quam ex sequentibus; ubi dicitur obtruncatus anno 767.*

e *Consule notam præcedentem.*

f *Factum id narrat Labbe anno 769, et cohæret cum morte Pipini supra determinata, post quam contigit Hunnauldi e monasterio egressus.*

g *Al.* Athalenus.

h *Ex hoc loco tempus martyrii nostrorum Sanctorum determinatum invenies in Comm. prævio.*

i *Huc pertinet insigne miraculum, quod D. le Mair in Antiquitatibus Aurelianensibus cap. 39 ex Andrea Duchenio recenset, de Normannis, anno 865 omnia vastantibus, qui* Aurelianis civitatem et ecclesias cremaverunt, præter ecclesiam sanctæ Crucis, quam flamma, cum inibi multum laboratum a Normannis fuerat, vocare non potuit. *Rem aliunde confirmatam vide apud citatum le Mair.*

F k *Saussayus in suo Martyrologio Gallicano ad diem* xxii *Octobris, scribit* Portum Buxinum, *non* Bucinum; *aitque situm esse* in territorio Lingonensi, *ubi celebratur passio* S. Valerii Martyris, beatique Desiderii, epicopi Lingonensis, itidemque Martyris discipuli. Comitatus Portuensis invenitur mentio in pluribus inscriptionibus, annorum 600 et amplius antiquitatem habentibus. Prope aberat ab Arari, nec non metropoli [Burgundiæ] Portus ad Ararim, qui meo judicio est Portus Bucinus, vel Abucini in Provincia Maxima Sequanorum, illustris martyrio S. Valerii archidiaconi Lingonensis, quo tempore Desiderius dictæ civitatis erat episcopus. *Ita Petrus Franciscus Chiffletius, de quo in Comm. prævio. Alius Chiffletius (prænomen non apponitur) Bruxellis scribens die* xv *Februarii 1665, sic in prædicta Petri Francisci verba commentatur.* Portus Bucinus est ad fluvium Lupam, *qui et* Lupus *dicitur, neque procul abest a civitate Dolensi, Burgundiæ Metropoli.* Portus ad Ararim, *inquit,* est ad fluvium Ararim, perquam remotus ab altero. Non itaque unicus potest esse portus, sed duo.

l Petrus

Ex mss.

l *Petrus Franciscus Chiffletius, in litteris ad P. Christophorum Wilthemium nostrum datis, de quibus in Comm. prævio, observat sequentia:* Machare nomen corruptum est. Legenda Sanctorum, quam duobus ex locis habeo, legit Manaore, et nihil est aliud (mea quidem sententia) quam pagus vulgo dictus Menoux inter Amance et Bourguignon.

m Rauserias pagus est Rosières in decanatu rurali Faverniacensi; qui nactus patronum in præsentia, S. Simeonem, potuit antiquitus habuisse S. Valerium, mutationibus patronorum valde frequenter accidentibus, uti apparet in multis aliis ecclesiis. *Ita Petrus Franciscus Chiffletius.*

n *De illo agitur supra littera* k.

o *De qua suo tempore ad diem* XXV *Decembris.*

p Fluvius *vulgo* Lentenc, *seu Lantaine,* non procul distat inde, *a loco videlicet littera* m *nominato, Ita Chiffletius.*

B

CAPUT II.

Sanctorum corporum inventio, et agnitio; translatio nequidquam tentata; erectum altare. Num martyrum numero accensendi.

Inventio corporum:

In loco ergo, quem incolæ nominabant Artanum, ibi profundaverunt capita Sanctorum. Ipsa die piscator quidam egressus a villa, quæ dicitur Burgundionum *a*, receptus navi retia submersit ad piscandum, et tandem pervenit, ubi capita super aquas reddiderat profundum. Quæ ut ferri super aquas vidit, ingenti pavore perculsus, intremuit, versisque in fugam vestigiis, toto nisu datur campis Verum reversus intra semetipsum, et quid causæ foret, quod viderat, volvens secum, repedavit, unde fugæ sumpserat primordium. Denuo itaque ad aquam reversus, vexillo sanctæ Crucis armatur; C deinde capita extracturus, navim ingreditur, et subinde jactis retibus, intrat maxima piscium copia cum sanctis capitibus *. Quibus deputatis usibus necessariis ad villam capita reverenter deportavit. Jam fama pervolaverat totam viciniam, procumbere duos jugulatos Rauserias juxta villam. Texentes ergo Burgundionenses vimineas sportellas, reportaverunt capita, ubi jacebant corpora, et secundum signa incisuræ, curaverunt cuique caput suum reddere.

* *al.* omnibus.

agnitio

18 Habitabat in Faberniaco *b* castro quædam Deo sacrata, nomine Goidila *c*, in monasterio sanctæ Mariæ Christi servitio deputata. Quæ comperto Sanctorum martyrio, uno ex monasterii sacerdotibus illuc directo, dedit operam, diligenter inquirere, utrum jacerant in suæ potestatis ditione. Fecit sacerdos sicut imperatum fuit, et renunciavit, quasi stadiis duodecim longe illos esse a possessione monasterii. Cum autem Deo sacrata didicisset, quod non satis procul a monasterio essent, jussit sacerdotibus et ceteris clericis, ut secum illuc usque pergerent, atque si daretur copia, eos Faberniaco transferrent. Tunc perventum est ad corpora Sanctorum. Porro sanctimonialis femina cœpit gravi mœrore D anxiari, quoniam qui essent, aut unde venissent, vel quibus appellarentur nominibus, nequibat percunctari. Tandem responsum hujuscemodi a circum manentibus audivit; Est mulier in villa, quæ vocatur Rauserias, quæ ad domum sui filii cum eis est loquuta, ipsa dicitur ab iisdem inquisisse, et patriam, et viæ causam, eorumque vocabula.

per latronis matrem

14 Itaque Deo sacrata jussit adduci mulierem, cœpitque sciscitari super Sanctis rei veritatem; at illa quam pro filio scelerato conscientia misera territabat, rei seriem propalare metuebat. Exinde sanctimonialis, ejectis luminibus in cælum, lacrymosis gemitibus implorabat omnipotentem Deum : Te invoco, Creator altissime, qui justa postulantes consuesti exaudire. Ingrediantur, quæso, preces ancillæ tuæ intra sacrarium cælestis miserationis, ut divinitus inde adipiscar gratiam manifestæ exauditionis; quatenus agnitis horum Sanctorum nominibus, sciamus, quos venerari, deprecari, excolere, et honorare debeamus. Tunc ad Bobliam conversa, adjuro te (inquit) per eum, qui te redemit, Jesum E Christum, rumpe istud perniciosum silentium, et tam nocivam taciturnitatem resera, in Sanctorum gloriam et laudem; et quemadmodum ab eis didicisti, ita plane indicans refer desiderantibus nobis : dic qui fuerint, unde venerint sub habitu clericali, cujus gradus, vel ordinis, aut quibus nuncupati sint vocabulis. Mulier autem affectu rejecto nequissimi filii, nudam veritatem, nudis verbis promulgavit.

facta abastissæ Goidilæ.

15 Hodie, ait, evolvitur tertia dies, ex quo vidi eos sanos, et incolumes Romam se tendere velle dicentes. Ex quibus iste senior, Bertarius nomine, sacerdotem [se] indicavit; juniorem vero, id est Atalenum scilicet, nepotem suum diaconum pronunciavit, atque oriundum ab Aquitanica regione uterque se prodidit. Talia dicentem altus mœror deprimebat, unde ab imo corde profunda trahens suspiria, demum elata voce in gemitum ita plangens ejulabat : Heu, me cunctis mortalibus infeliciorem, cujus devotio versa in perniciem istos Dei martyres præcipitavit in mortem, quos dum invitarem ad meum hospitium, tradidi misera in decollationis exitium. Nesciebam penitus, quod lingua mea pestifera parturiret hæc funera, dum in domo propria putabam illis F parare charitativa obsequia, sicque occasio finis fuit eis ipsa via. His et similibus dolorum stimulis semetipsam lamentantem non ferens ancilla Dei, cœpit eam his admonitionibns consolari : Non oportet, dilectissima, ut tantopere conturberis, quia coram Deo non de eventu, sed de arbitrio voluntatis stat sententia judicis * : porro certo credere mihi, quoniam ex hoc non solum expers eris culpæ, verum etiam mercedem recipies voluntatis bonæ; et quamvis minime adimplesses in eis bona opera, quæ volebas, sufficere tamen creditur, [de] sanctorum Patrum sententia, bona voluntas.

* *al judicii.*

frustra tentanti translationem eorum Faberniacum;

16 Interea venit cœnobialis familia, ut jussu abbatissæ, ab eo loco levantes Martyrum corpora, transferrent, ut putabant, Farbeniaco tumulanda. Quibus a terra sublatis feretroque cervicibus subjectis, ita sunt bajulantes cælitus virtute Sanctorum solo fixi, acsi lapides hominum vice obstarent, situ immobili. Omnium una erat vociferatio, connitendi impulsio, abeundi exhortatio ; inde

alii

A alii atque alii concurrebant, irruebant, et nescientes, quid portantes paterentur, remorantes increpabant. Ili datis et acceptis manibus, præcedentes trahebant; illi terga subsequentium subnixis palmis impingebant; sed ubi nutus deest cælestis, frustra laborat conatus mortalis, fasce pressi defecerunt, et quod ferre non valebant, lasso collo dimiserunt, et quo martyrium acceperant [loco], illic Sanctos humaverunt, domicilioque super eos stabilito, stupescentes abierunt. Nunciata sunt hæc Bosoni *d*, Luxoviensium *e* abbati, qui hæc eadem per epistolam mandavit. Chrysopolitano *f* Pontifici, ac pariter venientes, ubi corpora quiescebant sepulta, inquirentesque et addiscentes sanctitatis signa, in honore sanctæ Dei genitricis, ad caput sepulturæ altare construxerunt.

erecta ara; miracula.

17 Ab illo die, in loco ipso Christus Dominus pro eis virtutes multas ostendit, cæcos, claudos, mutos, energumenos, variis languoribus obsessos celeberrime * curando. Nec prætereundum videtur silentio, B quæ remedia languidi susceperint ex memorata fraxino, quam sanctus Atalenus humo fixerat, beato jubente Bertario. Quicumque capitis sive dentium pervaduntur doloribus, mox ut caput obtexerunt arboris hujus frondibus, fugata peste, sine mora recreantur. Delato autem ex eodem ligno in modum aristæ pertenui spiculo, atque deinde paululum sanguinis elicito, protinus omnis angor sedatur, ac in pristinam quietem omne illuc flagellum, pace facta, commutatur.

* *al.* creberrime.

Crux et patientia,

18 Fortassis imperitus aliquis apud se mussitare conabitur, quod talis occisio non martyrium, sed eventus deputetur: sed tu, qui hujuscemodi martyrium interpolare contendis, errorem intuere diligenter, quo cæcaris; quo perspecto, desere, quod male sentis, et amplectere, unde possis edoceri. Vide prius, utrum poteris auferre ab his beatis Viris martyrii coronam, qui antequam decollarentur, Martyres extiterunt per patientiam: ubi tibi illud Apostoli excidit; Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis? Certe ubi crucifixionem nominat, C passionem designat. Quod etiam experimento probaverat quidam beatæ mortificationis insinuator vigilantissimus, cum suis diceret auditoribus: Passionibus Christi per patientiam participantes, ut regni ejus mereamur esse consortes.

teste S. Augustino

19 Prætermittam paululum majora, et veniam ad minora. In his, quæ proferre volo, audi credulus magistrum, non me pauperem et exiguum, sed sanctum doctorem, beatum Augustinum. Quidquid, ait, divinitus ante illud ultimum judicium vindicatur, sive per improbos, sive per justos, sive per nescientes, sive per scientes, sive occulte, sive palam, non ad interitum hominum, sed ad medicinam valere credendum est. Quam scilicet medicinam qui respuerint, extremo supplicio præparantur. Quod si ita est, imo quia ita est, ubi vindictam nominavit, non sanctos per peccatores designavit; si illi, qui peccatorum noxa constringuntur, perflagella quælibet adipiscuntur medicinam, et nisi per impatientiam respuerint, inde consequuntur veniam; quid de illis, qui innocentissime et sancte vivunt, cum secundum corpus gladiis impiorum patienter intereunt [dicendum?] O quanto vertice attollitur in arduis culmen patientiæ! quam Dominus tanto erigit altitudinis cacumine, ut in ea dicat sitam possessionem animæ.

Ex Mss.

et Christo Domino;

20 In patientia, inquit, vestra possidebitis animas vestras. Numquid dixit in jejuniis, in vigiliis, in illis aut in illis virtutibus possideri animas? Sed quia omnium virtutum perseverantiam obtinet patientia, ideo in ea datur possideri animas. Hanc isti Martyres sancti pro maximo munere Deo obtulerunt, quoniam spe collocata in cælis, corpora carnificibus tamquam oves lanianda tradiderunt. Inde est, quod verum asserimus martyrium, quod patientia constat esse consummatum. Sed forte non adquiesces, nisi exhibeam tibi testes: Abel non legitur reluctatus; tamen à fratre peremptus, ut vere martyr in ecclesia honoratur.

martyrium est.

21 Sed dices, illum habuisse bona opera, quæ ferre non potuerit fratris invidia: respondeo, istos habuisse majora, quia mandata secuti apostolica, tamquam heredes Dei, coheredes autem E Christi, fide et vita in ecclesia probati, ministri Sancti constituti sunt altaris, adepti consecrationem veram corporis et sanguinis Agni, qui tollit peccata mundi. Quorum si adhuc volueris adnullare martyrium, necesse jam tibi est, ut evacuare contendas sanguinem innocentum, juxta tuum eventum repentino Herodis furore fusum. Si illos sine intellectu, sine ratione, sine sermone, sine confessione pro Christo trucidatos bonitas divina martyres sacravit, ob hoc solummodo, quia nativitas pueri Jesu, mortis eorum occasio fuit; isti per te excludentur a laureis victoriæ, qui cum se potuissent forsitan viriliter defendere, elegerunt pro Salvatoris nomine proprium cruorem per tolerantiam offerre? Tu auferes Deo vigorem suæ pietatis, martyriumque nutibus tuis ita ordinabis, ut nisi ante Decios, Valerianos, Diocletianos, et Maximianos christianitatem defenderint, per patientiam sanctos quosque decollationem amplectentes, summa bonitas coronare non possit.

Aliorum Martyrum exemplo

probat auctor, nostros Sanctos esse martyres.

22 Numquid juxta te peribit in ecclesia Lamberti *g* Pontificis et Martyris corona, cujus sanguinem gratis fudit inimicorum vesana protervia? F Aut Gengulfi *h* Lingonensis deflorescens emarcescit palma, quem adulter immolavit clericus, ne ipsum a sancto Viro justa ultione destinatus truncaret gladius. Hos in martyrum numero sancta recolit Ecclesia, et tu, quæso, noli furari sub eventus nomine, talium coronas, quia hujusmodi latronibus lamentabilis illa clausura januæ non aperitur, ubi non furibus, sed fatuis dicitur virginibus: Amen dico vobis, nescio vos. Sed jam ad miracula, styli contorqueamus mucronem, quæ sanctum martyrium eorum commendant post gloriosam mortem, ut signis et prodigiis convictus, des nobiscum gloriam Deo in sanctis Martyribus.

ANNOTATA.

a Villa Burgundionum *locus in Burgundiæ comitatu, vulgo dictus* Burguignon, *una leuca Faverniaco distans, de quo nota proxime sequenti.*

b *Reddo e Gallico ea, quæ notavit Chiffletius:*

Faberniacum

Ex Mss.

Faberniacum, ex veteri Pontificali ecclesiæ Bisontinæ, est abbatia Faverniacensis [de Favernć] cujus in ignoratione versatur fundatio. Conjectura nihilo minus mea est fundatam fuisse paulo post Luxoviensem, ut ibidem admitterentur mulieres aut filiæ, vivere volentes sub regula S. Columbani. *Ibidem dictus auctor observat, Eufemiam et Luciam, ante suam benedictionem, vovisse obedientiam Hugoni archiep. Vesontionensi.* Anno denique, *ait,* MCXXXII archiepiscopus Vesontionensis Ansericus, Rainaldo comite Burgundiæ, nec non pluribus aliis Dominis comitatus, monialibus Faverniacensibus abscedere jussis, abbatiam ipsarum concessit monachis Benedictinis, qui eam possident etiam nunc admissa ab anno MDCXIII reformatione S. Vatoni et S. Hydulphi, ex auctoritate Pauli V *Ita rursum Chiffletius. De miraculo, quo sacra Eucharistia Faberniacensis, a flammis intacta evasit, rebus circum omnibus combustis, et nullo nixa adminiculo suspensa* B *permansit medio in aere, in eamdem a solo distantia, Chiffletius tres lectiones nobiscum communicavit, quæ hæc non spectant.*

c Abatissa Faverniacensis. Fuit illa, quæ revelari ac transportari ad suam ecclesiam jussit corpora SS. Bertarii et Ataleni. Vulgus eam nominat S. Guendam [Guende] et reliquiæ ejus in veneratione sunt in ecclesia suæ abbatiæ, *uti notat Chiffletius. Nam locum hunc olim extitisse monasterium feminarum, diximus supra.*

d *Videtur esse Gedeon, decessor Bernuini, qui perperam dicitur in parva legenda, quam habemus,* Widignus.

e Luxovium *oppidum in ducatu Burgundico cum abbatia cognomine, de qua Aimoinus monachus.*

f Vesontionensi. *Nam* Vesontio *in libris Conciliorum dicitur* Chrysopolis, *uti vulgo notum est.*

g *Colitur die* XVII *Septembris quando de illo plura.*

h *Fuit hic martyr Varennensis in Burgundia et Lingonensi diœcesi, de quo ad diem* XI *Maii. Floruit seculo* VIII *sub Pippino, adeoque Sanctis nostris fuit coævus.* C

CAPUT III.

Latrones Martyrum in posteris puniti; mulier ter a Sanctis in visu monita, eorum corpora transfert; conditum iis a clerico templum.

Posteri eorum, qui Sanctos occiderunt,

Igitur omnis posteritas illorum, qui Dei Sanctos occiderunt, quotidianum prodigium pœnis suis, sub oculis omnium, etiam tacentes exponunt. Quod ut planius recitare veleam, paulisper stylum reflectam ad Sanctorum sepulturam. Locus, in quo prius [terræ] commendati sunt, erat sicuti et nunc D est, silvis densis nemorosus. Unde accidit, quemadmodum in serie passionis diximus, ut prima basilica, præ festinatione, lignea super eos texeretur, ubi assiduis miraculis invitati populi, disjectis parietibus illius primi oratorii, opere venusto lapideum ædificaverunt, et ob adventantium inundantiam illic forum statuerunt. In cœmeterio ergo largus fons exoritur, qui exinde cito cursu in rivum extenditur. Ibi in die solennitatis eorum, dum celebrantur nundinæ rerum venalium, fons ipse præbet sitientibus affluenter gratum potum. Tunc si forte contigerit, quispiam ex memorata illa mala progenie se inibi ingesserit, non solum rivus, sed etiam ipsa vena in intimos sinus sic refugit, ut, qui modo gravidis manibus immensum extrahebant balneum, de repente vix udare queant cochlearium.

quomodo et quam mirabiliter puniti.

24 Quod miraculum ex tunc ita cælitus ad nos usque porrigitur, ut [si] quis forte super hoc aliqua hæsitatione mordeatur, illuc pergens, hæc vera comprobabit. Sub oculis solis hujus est videre miseriam, super talium miserorum prosapiam; E primis incrementis, crudo robore eorum convalescit adolescentia, informatur corpulentia, redundat substantia, viget vivax prudentia; sed hæc omnia exinde labefactata, ætate succidua, ita ignominiosa oblivione sepelit mendicitas, ut vix credi possit, quod eos habuerit aliquando felicitas, talibus initiis videntur indicare, quales potuissent esse, si a Martyrium occisione priores eorum, manus voluissent prohibere, cum subsequens indicet vindicta, quanta super eos consurgant occisorum judicia.

25 Bertarius denique et Atalenus, beati Martyres Christi, processu temporis apparuerunt cuidam viduæ in somnis, monentes, ut quantocius ad locum sepulturæ ipsorum iret, et inde cum sarcophago corpora eorum adsportaret, ac B. Liderici villa, in loco, qui sibi monstraretur, tumularet. Illa autem, somno digesto, evigilans, et quasi ex ratione, quæ viderat, conjectans, credidit non posse fieri, ut sancti Viri impossibilia juberent sibi. Contemplabatur quippe, se confractam ætate simul et invaletudine, viribus humanis et adjuto- F rio carere, cum nullum adesset solatium præter parvulum filium, duas vaccas, et unum carpentum. Hac conjectura excusans se apud se, cœpit omnino visioni, quam viderat discredere. Et ecce denuo Martyres sancti, mulieri apparentes, cœperunt adversus eam per visum conqueri, dicentes : Quare fidem non accommodasti præceptis nostris, sed cordi tuo innixa, quæ inepte, conjectaris, sequeris?

Mulier vidua

26 Ad hæc illa, Domini, ait, quæ sum ego, aut quæ auctoritas potestatis meæ, ut femina admodum vilis, hæc audeam saltem pensitare, quanto magis haud impune cuipiam enarrare! Ecce in primis desunt usquequaque auxilia, omnes loci illius vias diu noctuque terit undecumque condensa frequentia, et vos dicitis : Vade, et transfer inde nostra corpora. An militum turmis succenturiata, viam viribus rumpam, et per medium tot populorum vadens et rediens, vos in oculis omnium tollam? Num sola pergens, oneri plurimorum sive boum, sive hominum me subjiciam?

quærite

A Quærite, quæso, Domini, cui talia jubeatis, et [mulierem] inopem pauperculam [in] impossibilia ne protrudatis. Sancti dixerunt : Noli timere, sed vaccas illas carpento junge, et assumpto puero illuc usque perge, atque successus, quos tibi exhibebimus, secura prosequere.

ter in sommo sibi apparentibus, monita.

27 Tunc expergefacta, et anxio spiritu conterrita, visioni quidem fidem adhibuit, sed ut revelatione tertia roboraretur, precibus instabat assiduis. Tertia demum vice apparentes, atque horrificis terriculamentis mulierem increpantes, jubent, ut imperata sine mora peragat, ne tarditatem hujus inobedientiæ feriret ultio divina. Quæ statim lecto se proripuit, carpento vaccas ambas subligavit, puerum quantocius secum assumpsit, et ad locum noctu festina pervenit. Molem sarcofagi tantæ magnitudinis reperiunt, ut funibus adhibitis, vix portari posset cervicibus quadraginta hominum. Nam in una rupe cavata videbantur duo vasa, et ab invicem dividebat corpora jacentia quædam media sponda, quæ artificis industria ex eodem B lapide inter utrumque consurgebat. Tunc tanti oneris pondus a capite et pedibus inter se dividentes, nihilque omnino difficultatis sentientes carpento imposuerunt, sicque retro, unde venerant, redierunt.

transfert corpora mirabili modo.

28 Penset aliquis, cur grandem illum lapidem duorum sacrofagorum a muliercula et puero solummodo Sancti levari voluerunt, videlicet ut hujusmodi miraculo daretur in martyribus gloria Deo, et sedaretur in repetentibus seditionis præsumptio. Additum est etiam huic insigni facto, ut in tantorum millium spatio illis occurreret nemo in eundo, aut in revertendo, cum sicut supradictum est, jugi frequentia per dies et noctes viæ omnes replerentur inundante populo Corpora, vero Sanctorum, ubi visum fuerat posuerunt.

Quidam clericus

29 Quidam clericus, nomine Merannus, familia perdives et opibus, aliquando in supradicta villa commanens, in proprio morabatur. Huic menti incidit, ut nobiliorem basilicam construeret, ut

C

sanctos Martyres in ea, quasi augustius collocaret : quod consilium prius a Deo dignum duxit implorandum, et a Sanctis requirendum, in quorum se devoverat obsequium. Loco ergo contemplato, mediocri * villæ loco, cum machionibus *a*, ceterisque operariis, incumbere conabatur fundamento, mox ut ad ea die aurora mortalibus lucem refudisset in crastino. Interea orationum facta supplicatione, egressus ab aditis, veteris basilicæ, tenebris ingruentibus verso die in noctem, datis membris lectulo, solvitur in soporem. Vallis superjacebat colli, cujus in edito fabricam erigere moliebatur, quæ etiam aptiori planitie accommoda illi structuræ videretur, nisi crasso cœno tegeretur cum arenis palustribus.

Ex Mss.

* *al.* in editiori

novum Sanctis templum condit.

30 Ecce autem illi ostenditur in somnis quasi rota egrederetur ab janua oratorii, ferens cereum ex utraque parte accensum trans foramen modioli, quæ inde in vallem rapido cursu impulsa, sui flexu circuitus designavit et ambitus et ædis futuræ spatia. Rumpente autem solis spiculo noctis caliginem; convocat presbyter Merannus rusticorum concionem, atque exponit, eis rotæ memoratam visionem : qua exposita, vadit, si qua sui signa reliquisset, quærere, reperitque tritam orbitam, ab ostio ecclesiæ signantem iter, quod solo carri rotæ presserant, cum a devexa montis planitiem petierant; quam sagaci persequens indagine ex his, quæ per soporem viderat, invenit nihil defuisse. Quibus indiciis * alacriter certificatus, imperat præscindi arvum sarculorum dentibus. Tunc pro palude, quam horrebat, apparuit terra solidissima, securoque artifice, jecit templi fundamenta. O præclara Sanctorum [miracula] quorum virtutes sentiunt insensibilia! Rupes oblita ponderis manu levatur fragili, versa palus in solidum, suscepit ædificium. E

* *al.* omnibus.

Cetera desiderantur.

ANNOTATA.

a *Id est*, latomis, *Gallice* maçons.

F

A D

DE S. SEVERO EPISCOPO & CONF.

CÆSENÆ IN ITALIA

I. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti cultus non antiquus, patria et ætas controversa, legenda incerti auctoris.

SUB FINEM SEC. VI.

Ex Ferrario, Ughello et aliis

De *Cæsena deque Cæsenatibus pridem egit Bollandus* xx *Januarii ad vitam S. Mauri, eorum Episcopi et singularis protectoris, urbem ex Leandro Alberto paucis describens. At tomo 2 Italiæ sacræ col. 451 plura tradidit Abbas Ughellus, eamque, ut media omnino Æmiliæ via, ad collis radices prope fluvium Sepim sitam, inter Faventiam et Ariminum, in hodierna Romania, Romanula seu Romandiola collocavit; cetera, quæ ad originem, vetustatem, vicissitudi-* B *nes, pulchritudinem, agri feracitatem jucunditatemque, cleri et populi numerum, opes ac nobilitatem spectant, satis fuse prosecutus, ut hic actum agere supervacaneum sit. Utrum urbis etymon ab* antiqua Sena, *an quod* a Sapi, *vel* Sepi, et Rubicone fluminibus ager divisus, *quasi* Cæsa sena, hodie Cæsena nuncupetur, *docebit Bernardini Manzonii, ad suam Cæsenæ Chronologiam præfatio. Citat Ughellus Scipionem Claramontium Cæsenatem historicum, ex quo procul dubio sua acceperit. Hunc mihi videre non licuit, at cum nihil ab Ughello prætermissum putem, saltem quod ad* sanctum Severum, *quo de hic agimus, referri possit, ex ipso, Ferrario, et laudato Chronologo Manzonio ea decerpam, quæ huc conducere existimavero.*

ostenditur Sancti cultus.

2 *Quamvis seculo sexto* S. Severum *vixisse oporteat, nihilominus fastis omnibus sacris præteritus, exiguum intra ambitum famæ suæ et gloriæ celebritatem extendit, cum memoriam ejus primus suscitaverit Philippus Ferrarius, tum in Catalogo Sanctorum Italiæ, sub hoc titulo :* De S. Severo Episcopo Cæsenate et protectore ejusdem urbis, *tum in* C *generaliori Catalogo* : Cæsenæ, S. Severi Episcopi, ejusdem urbis protectoris. *Ex alterutro eum certo desumpsit Castellanus in Martyrologio universali, hoc eodem die simpliciter scribens :* Cæsenæ, S. Severi Episcopi, *ubi interim ab omnibus citatis scriptoribus dissentit, Sancti ætatem extendens ad annum 580, motus fortasse notis chronologicis, in vita expressis, quas aliter inter se combinari posse non crediderit. De cetero in veneratione apud Cæsenates olim fuisse* S. Severum *et modo* inter Divos ejus urbis tutelares haberi, *testatur etiam post alios laudatus Ughellus, cum Manzonio memorans sacras ejus reliquias, imo* sacrum ejus corpus, ad parochialem *ecclesiam,* suo nomini dicatam, translatum esse anno MDCII, die prima Decembris *quam translationem sine scrupulo quis dixerit, causam fuisse renovatæ solennitatis.*

Sunt qui ipsum Cæsenatem dicant.

3 *Et hæc quidem extra dubii aleam posita videntur, non item ætas et patria, in quibus assignandis discrepant sententiæ. Cæsenates impugnat Ughellus, æque ac Revennatem historicum Hieronymum Rubeum. Scripsit hic, historiæ suæ lib. 3, pag. 170, ad annum 565, in hunc modum :* Sub idem tempus, Episcopo Cæsenæ mortuo, quæ olim urbs Flavia curva Papia dicebatur; Ravennæ in D. Joannis Euangelistæ, dum omnes non unum sentiunt, columba cælitus demissa, eligitur illus Episcopus Severus Ravennas diaconus. *Utrum hic τὸ Ravennas patriam, an solum diaconi munus afficiat; ex sensu non satis liquet : at certe opposita plane est Cæsenatum opinio, etiam circa electionis et ordinationis locum; de quo testabitur Manzonius, sic breve* E *suum elegium incipiens :* Severus de Cæsena, diaconus Ravennas, Cæsennæ in ecclesia S. Joannis Evangelistæ in Murata, anno Domini DLXV eligitur, signo columbæ cælitus dimissæ, patriæ suæ Episcopus. *Ita prorsus sentire Cæsenates, minime dubium esse, videtur, tametsi vita ipsa Ms., apud nos ex bibliotheca Vallicellana in novem lectiones distributa, et a Claramontio,* in fine quarti libri historiarum, *ac rursus ab Ughello typis excusa, Cæsenatibus satis favere non deprehendatur.*

sed melius alii Germanum statuunt

4 *Itaque verisimilior est opinio Ughelli asserentis, exterum fuisse* sanctum Severum, *utpote* Alemannum natione. *Nititur is hoc argumento, quod Cæsenatensis ecclesia perantiquam ad Matutinas laudes olim* S. Severo *cecinerit antiphonam :* O proles Alemanniæ; sanctitatis speculum, urbis Cæsenaticæ nobile depositum, intercede pro nobis, qui te elegit. *Legendum, opinor,* apud Deum, qui te elegit. *Et vero Alemannum fuisse, non solum sub generaliori appellatione, sed Suevum proprie, seu ex veteri Alemannia, indicat Ferrarius in annotatione, his verbis :* Sunt qui Severum, ex Ulma, Germaniæ urbe, ortum duxisse, ac Benedicto I, Ponti- F fice maximo, ab Eleutherio Episcopo Ravennate ordinatum diaconum volunt. *Gentem fas est admittere; verum ut ea ordinatio subsistat, quærendus primum Eleutherius, qui Ravennæ Episcopus fuerit tempore Benedicti I PP. inter annum 572 et an. 577 : quod mirum est, scriptores tam leviter venditare, priusquam vel cursim examinent, utrum ullus umquam Episcopus Ravennæ sederit. tali nomine nuncupatus. Ceterum ad* S. Severi *natale solum quod attinet, vitæ de eo silentium et positiva vetustæ antiphonæ affirmatio Ughelli opinationem non parum stabiliunt; nos rem totam lectoris arbitrio relinquimus.*

Actorum periodus Sancti ætatem confundit.

5 *Non minus ambigua sunt, quæ de Sancti ætate controvertuntur. Ex Actorum supra citatorum ancipiti periodo rem involverunt scriptores omnes, Rubeum, opinor, secuti; quibus nil dubii est, quin electus fuerit Episcopus anno 565; unde Manzonius et Ughellus, cum Sancto sex annos episcopatus tribuant, mortem ejus consequenter assignat an. 571. Turpius historiam implicuit Ferrarius; ausus scribere,*

A *bere,* S. Severum Cæsenæ NATUM Pelagio summo Pontifice et Justino Imperatore. *Antequam ultra pergamus, proponenda est periodus ipsa, quærendusque facilior ejus explicanda modus. Ita ergo loquuntur præfata Acta:* Tempore itaque quo Pelagius PP. Romanæ Ecclesiæ cathedram digne teneret et regeret, apud nos Ravennatis ecclesiæ dignitatem Agnellus Archiepiscopus primus gubernabat, Romani vero imperii sceptrum Justinus minor, qui Justiniano successit in regnum, in Græcia viriliter retinebat. Sub quo etiam Narsus Patricius, Romæ existens, Italiæ curam religiose habebat; sub horum ergo justi regiminis moderamine, contigit quemdam, miræ sanctitatis puerum, nomine Severum, ad sanctæ Cæsenatis ecclesiæ gremium Dei destinatu venisse.

magis etiam a Ferrario involuta;

6 *Hæcne præ oculis habuerit Ferrarius, non facile dixero : quæ in annotatione observavit, rem non elucidant.* Ex quodam, *inquit,* epitaphio sub tumulo ejus S. Severi, in propria ecclesia, quæ parochialis est, apparet illum anno Domini DLXVIII vixisse sub Pelagio Papa : quod tamen chronologiæ ecclesiasticæ et Baronio in Annalibus adversatur. B Nam Pelagius II, cujus tempore Severus floruit, Justino Juniore Imperatore, Pontifex factus est anno DLXXVIII; quare pro anno DLXVIII, reponi debet DLXXVIII. Quod autem in ejus vita natus legitur Pelagio Papa et Justino Imperatore, id potius ad vitam, quam ad nativitatem referendum est; siquidem ex aliis Cæsenæ monumentis habetur, Severum ex Ulma urbe profectum, diaconum ordinatum fuisse sub Benedicto I. Illud quoque corrigendum est, quod dicitur, Severum natum, quo tempore Narses Patricius Italiam administrabat. Id namque multo ante sub Justiniano I contigit. *Dubia hic aliqua, falsa nonnulla asserit Ferrarius, corrigendus ipse in iis, quæ corrigit, ut ex dictis et dicendis satis manifestum fiet. Non placent tot nominum et annorum substitutiones; atque idcirco quærenda, quantum potest, via compendiosior.*

quæ hic probabilius restituitur.

7 *In Actis res unica, a scriptore anonymo, non satis historice perito, confusa, molestiam parit, nempe Justinus minor cum Pelagio PP., Agnello Archiepiscopo Ravennate, et Narso, potius Narsete Patricio compositus. At facili negotio difficultas* C *evanescet, si non plura nomina, sed unicum mutes Justini in Justinianum, quo pacto res tota fluet commodissime. Etenim sedit Pelagius I, post Vigilium, usque ad annum 559 : Justinianus obiit anno 565 : Narses ex Italia primum evocatus est 567. Si itaque* puer *seu potius adolescens in Italiam et Cæsenam* venerit S. Severus *an. 556 vel 557, nihil erit quod chronologiam turbet. Ut autem cetera cum Episcoporum serie, apud Ughellum utcumque ordinata, componantur, id unum supponendum erit, Sanctum adolescentem novem circiter annis* ecclesiæ *Cæsenatensis* patrono inhæsisse, a quo litterarum divinarum scientia perfecte imbutus *fuerit.* Post vero non longo transacto temporis spatio, *magistro* naturæ concedenti *successerit, anno, ut volunt Cæsenates, 565, ea ratione, quam ex Actis intelliges. Si cum Ferrario ad Pelagium II recedis, non jam nomen unicum mutandum, sed gemina delenda erunt, Agnelli videlicet et Narsetis, cui mere gratis Marcum aliquem substituere Ughello visum est; ut quocumque te vertas, aliqua adhibenda sit correctio, nulla autem minor et convenientior, quam ea, qua hic proposita est, a qua tamen per me licet dissentiat, qui voluerit, modo rem melius tueatur.*

AUCTORE I. B. S.

Acta non videntur magnæ auctoritatis.

8 *De Actis ipsis quod dicam, vix quidquam superest : nec auctoris nomen, nec ætatem quis facile eruerit; neque adeo satis liberum est de eorum fide et auctoritate quidquam statuere. Ravennatem fuisse scriptorem, ex eo ferme perspicies, quod* S. Severi *tempore S. Agnellum dicat* apud nos, *hoc est in ejus patria Revennatem ecclesiam gubernasse. De cetero ea se colligisse ait, quæ* vel vetustate narrante audivit, vel quorumdam apicibus scripta esse cognovit, *quasi dicat, nonnulla se in Cæsenatis ecclesiæ tabulis scripta reperisse, reliqua ex papulari traditione hausisse, quale istud potissimum fuisse existimo, de miraculo demissæ cœlitus columbæ, cujus prodigioso indicio* S. Severum *electum, supra dictum est : quod quam Ravennæ pervulgatum fuerit, alibi non semel in Actis hisce traditum invenies. Decorem et verisimilitudinem servare conatus est scriptor, a communi seculis* XII *et* XIII *legendarum stylo haud multum abludens.* E *Vitam igitur damus ex citato Ms. bibliothecæ Vallicellanæ, collato cum editione Ughelli, ex qua ad calcem superaddendæ fuerunt lineæ aliquot, seu media ferme lectio, quæ in apographo nostro desiderabatur.*

VITA

Ex codice Ms. Biblioth. Vallicellanæ, collata cum editione Ughelli.

Exempla SS. Patrum.

LECT. I. Sanctorum gesta Præsulun, quæ Dei donante gratia, partim communi omnium locutione ad ad memoriam laudabiliter reducuntur, partim divinæ Scripturæ libellis scripta esse videntur, non immerito matris Ecclesiæ Patres, annua reducta solennitate, ad communem totius populi auditum sacræ Scripturæ eloquiis recitari decreverunt : sunt F enim, sicut divina testatur Scriptura, lucerna super candelabrum posita, quæ suæ lucis fulgore, cunctis, domum Dei ingredientibus, ne offendant, lumen præbet; unde eorum vita et corusca miracula in sanctis eorumdem solennibus, nobis non sine causa quotidie recitantur; scilicet, ut eorum sanctæ vitæ testimonio informati, et mellifluæ prædicationis paterno verbere castigati, de virtute in virtutem ambulando, Deum deorum in Sion, sicut et ipsi, videamus.

Casenrtibus patronus proponitur.

LECT. II. Ex his vero extitit unus beatæ memoriæ sanctus Severus Episcopus, qui Dei cooperante misericordia, Cæsenati ecclesiæ præsidens, populum sibi commissum die noctuque sanctis orationibus Deo commendans, adhuc in carne degens, saluberrimis monitis quotidie excolens, eum a vitiis purgans, virtutibus, quibus Christo placeret, incessanter replere studebat, post sanctum etiam mortem suam, eumdem Cæsenatum populum saluberrima miraculorum multorum prædicatione informans et edocens, Deo, ut justum est, incessanter reddit amabilem. Nunc ergo ad ea, quæ de sancto Severo

Ex mss.

vero Episcopo, vel vetustate narrante audivimus, vel quorumdam apicibus scripta esse cognovimus, Deo donante, provectum transitum faciamus.

Is Cæsenam adhuc juvenis veniens.

Lect. iii. Tempore itaque quo Pelagius PP. Romanæ Ecclesiæ cathedram digne teneret et regeret, apud nos Ravennatis ecclesiæ dignitatem Agnellus Archiepiscopus primus gubernabat, Romani vero imperii sceptrum Justinus minor, qui Justiniano successit in regnum, in Græcia viriliter retinebat, sub quo etiam Narsus patricius Romæ existens, Italiæ curam religiose habebat; sub horum ergo justi regiminis moderamine, contigit quemdam miræ sanctitatis puerum, nomine Severum, ad sanctæ Cæsenatis ecclesiæ gremium Dei destinatu venisse, quæ alio tunc vocabatur nomine Flavia curva Papia, qui prout erat puerilis ingenii et columbinæ simplicitatis, in eadem ecclesia die noctuque existens, Domino se continuis jejuniis et orationibus, prout poterat, commendabat.

ab Episcopo instructus et diaconus ordinatus.

Lect. iv. Cum autem jam tantæ esset ætatis, quod litteras discere posset, sicut de eo Domini disposuerat gratia, ejusdem ecclesiæ inhæsit patrono, a quo litterarum divinarum scientia perfecte
B
imbutus, sicut etiam justum erat, sortitur in clerum, et de gradu in gradum, sicut matris Ecclesiæ usus est, Dei in eo crescente gratia, certis temporibus ab eodem in diaconatus officium ordinatur. Post vero non longo transacto temporis spatio, prædictus Antistes, qui eum suavitatis amore quasi proprium filium gubernabat, sicut Domino placuit, naturæ concedens, sanctam animam Deo reddens, vita privatur. Exequiis ergo, more Pontificum digne compositis, quia indignum est et ratione carens, ecclesiam suo diu privari pastore, convenit universus clerus et populus, communi desiderio et voto eligendi sibi pastorem, ad ecclesiam beati Evangelistæ Joannis, quæ tunc caput episcopii erat.

eidem defuncto, per columbam successor designatur.

Lect. v. Inter quos etiam aderat beatus levita Severus, una cum clero et populo, obnixis precibus exorans et postulans, ut dignum sibi Dominus provideret Antistitem. Orantibus autem
C
universis, et supplici voce ac mente Dominum communiter poscentibus, mira res stupore digna miraculis plena, cernentibus, qui aderant, universis, ecce per fenestram ecclesiæ advenit columba, nive candidior, cælitus missa, per ecclesiam volitans diuque circumiens, tandem super caput beati requievit Severi; quo tanto viso miraculo, populus stupens et gaudens, altisonis vocibus una clamare cœpit : Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ : per columbam enim designavit dignum nobis Antistitem; qui nos verbo prædicationis suæ vere redimet de manibus inimici.

Summa vigilantia populum gubernans,

Lect. vi. Canonizatus ergo ex more Pontificum beatus Severus, populo gaudente ad unum, et tandem donante gratia, pro populi voto catholice consecratus, non ut piger pastor, sed ut servus vere fidelis, commissi gregis curam fideliter cœpit habere; videlicet amans sibi commissas oves, prædicationis verbo incessanter exhortans, dum cujus erant, ut assiduus pastor, innocuas conservare studebat; ne lupus insidians, de Christi ovili
D
saltem detraheret unam. Vigiliis etiam et orationibus pernoctando, se ipsum Deo commendans, pauperum curam habens ut pater, humilitatis et charitatis exemplum se cunctis proponebat.

Cum exorta esset siccitas.

Lect. vii. Sed quia, veritate testante, urbs supra montem posita, non potest abscondi, nec lucerna accenditur, ut sub modio concludatur; jam qualiter Deus beatum Severum Episcopum, post susceptæ consecrationis gratiam, primo hominibus manifestare voluit, vertendo dicamus. Quodam igitur tempore, cum peccatis exigentibus, tanta esset aeris siccitas, ut nec nubis indicium per longa temporis spatia apparuisset, nec ros ad terram, arescentibus herbis, caderecognosceretur, per quod terra, multo pulvere squalens, spem segetum et novalium omnium negare videbatur; concurrit universus populus virorum et mulierum, cum parvulis et puellis, ad præfatam ecclesiam beati Severi, clamans et ejulans, atque dicens, Domine propritius esto nobis miseris, et terræ aridæ imbrem tuæ misericordiæ, nobis misertus infunde.
E

pluviam cælo impetrat.

Lect. viii. Et hoc dicentes, clamabant : Sancte Severe, serve Dei, adjuva nos. Tunc beatus Severus Episcopus, his commotus precibus, miseriæ eorum compatiens, lacrymas fudit et sanitas in cælum elevans manus, hanc ad Dominum orationem edidit, dicens : Omnipotens Deus, rerum omnium creator, qui solus omnia noscis et omnia contines, qui in prima ecclesia tua Hierusalem, Salomoni dilecto tuo dixisti : Hæc est domus quam elegi mihi in sempiternum; hæc est domus, cum clausero cælum propter peccata hominum, ut non pluat, ad quam confugient homines et rogabunt me, et ego misertus aperiam cælum, ut pluat, et subveniam eis. Tu ergo, Pater sancte, qui idem es semper et immutabilis, ne respicias ad scelera et peccata nostra, quæ multa sunt; scilicet respice ad solam misericordiam tuam qua sustines nos, et terra nimium sitienti, aquæ fluenta cælitus funde, ut populus, qui nimia siccitate et aeris calore laborat, sciat te Patrem misericordiæ et pietatis esse, et glorificet nomen tuum sanctum et gloriosum in secula seculorum.

Sancti obitus et miracula.

Lect ix. Cumque omnes, qui aderant, una voce dixissent, Amen : res valde stupenda, cum esset nimia cæli serenitas, subito nubes undique venientes ventorumque [vi] inglomeratæ ad unum, tantam aquarum densitatem dederunt, ut terra rigata, rivulis satiata fuisset, et herbæ, quæ quasi prius emortuæ videbantur, reviviscerent penitus : quo tanto viso miraculo, populi, qui aderant cuncti, laudantes et benedicentes Dominum, ad beatum Severum, servum ejus, læti et alacres remearunt. Angelus autem Domini beato Severo oranti apparuit, dicens : Famule Dei Severe, vigilanter ora, quoniam venies ad eum, quem mente et puro corde dilexisti. Angelicæ visionis monitus oraculo, ad ecclesiam universos convocavit, ac verbum salutis initians, suaque quod dies instabat extrema, cunctis reseravit. Multitudo populorum, qui convenerant, hæc audientes, lamentabantur cum indicibili cum ululatu, descendentes afflicti, seque amplius, consolari diffidebant. Cum autem appropinquaret hora, ut de corpore migra-

et

A ter spiritus ejus; B. Severus devoti cleri in medio jugiter Deum obnixus orabat, tanto odore circa eum, quæ aderant populorum turbæ sacrique cleri, in templo sancto Dei repleti sunt, ut omnium aromatum vinceret suavitatem. Quis poterit tot signa, quæ aperte Dominus fecit, beate Pontifex, digne laudare? Tu languidum, a medicis recusatum, de cicatricibus liberasti. Mulierem dæmoniaco plenam spiritu, liberam ad propria restituisti.

Addilamenta Ughelli et Ferraris.

Huc usque Acta qualiacumque, rudi stylo, sæpius obscuro composita et verbosius extensa, in quibus nihil occurrit observatione dignum, quod in Commentario nostro prævio explicatum non sit. Nam quod num. 6 utatur scriptor voce canonizatus, *satis intelligitur de electione agere. Utrum vere olim in usu fuerint, vel hodie apud Cæsenates in Officio ecclesiastico recitentur præmissæ novem lectiones, nusquam traditum invenio. Superest pars hymni ad Vesperas, quam vitæ a se editæ subtexuit Ughellus, his verbis :* Adhuc Spoleto vehitur salutis desiderio, languens, qui sanus repetit ad propria cum gaudio. De partibus Apuliæ profectus est hydropicus, et liberatus rediit ab omni morbo protinus. *Patet, sermonem esse de duabus miraculosis sanationibus; metri aliqualis rationem absque jactura neglexi. Postremum locum teneat epitaphium a Ferrario recitatum, seu* carmen, *ut ipse ait,* in æde S. Severi marmori insculptum, licet incomptum. *Quale sit, tute judices, signatam epocham supra correximus. En versiculos :* Ex Mss.

B

Spargitur e cælo pluviarum copia tanta,
Mille quadringentis quadragenis euntibus annis,
Qua Rubicon, Sapis se expandit in agros
Omnes, et tellus sua pondera ferre recusat.
Id quod causa fuit, quod tecta excelsa ruerunt
Urbibus atque locis, necnon et templa Severi
Præsulis et sancti, Cæsenæ pastoris amœnæ
Qui fuit, et viguit sub nati tempore Christi,
Annis quingentis cum sexaginta duobus,
Junctis sex aliis, Pelagii tempore Papæ.

E

DE S. GOARE PRESBYTERO CONF.

AD S. GOAREM IN AGRO TREVIRENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Locus depositionis, antiquus cultus, ætas, qua vixit.

SEC. VI.

Gloriosus Christi Confessor, *S. Goar, ex Aquitania in agrum Trevirensem profectus, ut relicta paterna domo, amicis ac consanguineis, solitariam vitam degeret : apprime guarus, eum bene vixisse, qui bene latuit, cellam ibidem a se extructam incoluit. Hanc* juxta cellam, *inquit Cointius in Annal. eccl. Francorum Tom. 3, page 208,* oppidum crevit haud ignobile, cui nomen hodie a sancto Goare, vulgo S. Guuer. Situm illud est in læva Rheni ripa, Wesaliam superiorem inter et Boppardiam, diœcesis Trevirensis oppida. *Idem terræ tractus ab aliis dicitur* Trichoria, *nomenclatione, ni fallor, derivata a Græca voce* χώρα, regio et τρὶς, ter; *quia teste Browero,* triplicis soli regio est, nimirum triangularis respectu Mosellæ et Rheni, *ac Germaniæ superioris regiuncula, eorumdemque fluviorum ripis interamnis.*

Locus depositionis;

C

2. *Ceterum celebratior est ubique passim tum apud antiquissimos tum apud recentiores Martyrologos sancti Confessoris memoria, quam ut pluribus de eo coacervandis annuntiationibus aut elogiis operam ponere necesse sit; præsertim cum ea, quæ huc pertinent, abunde videri possint in Usuardo, a paucis annis illustrato. Quid tamen vetat, unam aut alteram annuntiationem delibare? Martyrologus metricus Wandelbertus,* VI *Julii, sic habet :*

Tumque Goar Christi colitur famulusque sacerque.

antiquus cultus.

Audi Usuardum : In Pago Treverensi S. Goaris presbyteri et Confessoris. *Pluribus supersedeo, quæ passim obvia sunt. Nequeo tacitus præterire asservari penes nos legendam antiquam, de qua agitur inferius num. 20, in qua post vitam* S. Goaris, *ejusque miracula, auctore Wandelberte conscripta, subnectitur Officium proprium et Missa de eodem Sancto, non apposito tempore; quo ea primum cœperint adhiberi. Antiphonæ ad primas Vesperas, Matutinum ac Laudes constant hexametris versibus, parte sui media et postrema consonantibus seu similiter cadentibus, quos vulgo dicimus Leoninos; atque hoc, si indulgere conjecturæ mihi liceat, videtur indicio esse, dictum Officium redolere circiter undecimum seculum, quo istud carminum genus maxime fertur floruisse. Festum Sancti, in archidiœcesi Trevirensi celebrari ritu semiduplici; at in diœcesi Spirensi ritu duplicis minoris, disco ex scripto, huc misso.*

F

Variorum

3 *In determinanda ratione temporis, qua sanctus Goar vixit, non æque apud auctores constat, quam de loco, quo vivere desiit. Juverit prius in medium proferre sententias aliorum, quam certi aliquid definire. Agmen ducat Sigebertus in Chronico ad annum 600, ad propositum nostrum sic loquens :* S. Goar, veniens ex Aquitania, claret in Gallia. *Sigeberto consonat Ms. Ultrajectinum S. Salvatoris, de quo infra, in hæc verba :* Anno Mauritii imperatoris decimo septimo S. Goar veniens ex Aquitania, claret in Gallia. *Cointius in Annal. Francorum tom. 2, profectionem* S. Goaris *in Austrasiam, ponit contigisse anno 618; atque adeo videtur supponere primos hausisse natales vergente ad finem seculo sexto. Jam vero quo tempore prædictam profectionem instituit; anno nimirum Clotarii secundi regis 35, censet idem auctor, Trevirensis Cathedræ regimen administrasse Felicium, cui proximos in archiepiscopatu successores facit Sebaudum et Medoaldum (de quibus paulo post) et post hosce duos collocat Rusticum, ejusdem Cathedræ*

AUCTORE I. P.

thedræ moderatorem, illum ipsum, apud quem Sanctus noster falsi ab calumniatoribus criminis accusatus, ac citatus, ut causam suam diceret ac se purgaret, comparuit, strenueque innocentiam suam probavit, edito coram frequenti ecclesiasticorum consessu, omnis retro secuturæ posteritatis memoria dignissimo miraculo, de quo in mox danda vita, capite I; cujus miraculi eventum Cointius combinat cum anno Christi 640; alibi denique sancti Confessoris nostri obitum consignans anno 647 sub Sigeberto, Dagoberti regis Francorum filio.

de ætate, qua vixit S. Goar,

4 *Habes Cointii de ætate, qua vixit sanctus* Goar, *rationem chronologicam; cujus fere vestigiis insistit Baillet in vita* S. Goaris, *dum ponit eum esse natum anno 585, mortuum vero 649 juxta plausibiliorem, uti ipse affirmat, opinionem.* Alii, *inquit,* eum serius aliquanto removent, alii promovent ad annum 647. Alii, qui a punctis hisce fixis recedunt, manifesto errore labore labuntur. *Ita ille more suo satis infirmate et criticе; an tam vere* B *et solide, post videbitur. Cointii epochæ chronologicæ subscribit Mabilio in notis ad vitam* S. Goaris, *quam ut conciliet cum nota characteristica temporis, ab antiquissimo auctore vita expressa, hisce verbis :* In diebus Childeberti, regis Francorum, filii Chlodovæi, erat et vir venerabilis, nomine Goar, *ita notat :* Filii nomine intellige pronepotem. Quippe hic locus de Childeberto, Sigeberti senioris filio, intelligendus est, qui Childebertus Austriæ et Aquitaniæ parti post patrem imperavit ab anno DLXXV ad DXCVI, uti Carolus le Cointe ad an. DXCVII num. 10 jam observavit. Nam Sigeberto, Dagoberti senioris filio in Austria regnante, S. Goarem obiisse, ex sequentibus patebit.

sententiæ referuntur,

5 *Tum ut auctoritatem quamdam conciliet suæ opinioni, pergit hæc verba :* Hunc textum recte explicavit Wandelbertus intra : « Fuit autem in » diebus Childeberti regis Francorum, qui ortus » est ex prosapia regis famosissimi Hludovici. » *Jam vero quid causæ est, quod rex ille, sub quo* S. Goar *ultra septem annos vixit, nomine Sigebertus, uti memoratur ad calcem vitæ proxime sub-* C *jiciendæ, fuerit Sigebertus, Dagoberti senioris filius Austriæ rex, et non alius? Rationem suggerit Mabilio in nota, versus Vitæ Goarianæ finem :* Cum Sigebertus ex Theodorico natus, paucis diebus regis nomen obtinuerit, S. Goaris obitum referimus ad annum circa DCXLIX. . . Certe Sigebertus ante annum DCXL junior, quam istud ut factum cum S. Goare ab ipso geri potuisse videatur. *Atque hanc admittendam censet Mabilio temporis epocham in ætate* S. Goaris *figenda.*

Præferenda videtur

6 *Christophorus Browerus noster, vulgatis Annalibus de orbe litterario meritissimus, et accuratus comprimis rerum Trevirensium indagator, multum dissentit a superiorum auctorum calculo chronologico, atque hujusmodi seriem temporis ordinandam censet. Frequentatæ a* S. Goare *Trevirensis solitudinis exordia ponit anno 519; antistite ecclesiæ Trevirensis, Vibicio;* si quidem *inquit,* cum Childeberto, Clodovæi filio, Theodorici fratre regnante vixisse prodit Wandelbertus in memoria S. Goaris. Ubi tamen Felicis nomen, quod nulli veteres episcoporum indices recipiunt, obliterandum ducimus, genuino Fibitii, ut legere posteri, substituto. D *Illustre, coram Rustico, episcopo Trevirensi, loqui jusso triduano infante, patratum miraculum, de quo supra, conjicit in annum 566, qui fuit ætatis Rustici II, 48; Trevirensis episcopatus tertius, quo tempore in Austrasia regnabat Sigebertus. Denique* S. Goaris *obitum affigit idem Auctor anno 575.*

opinio Broweri

7 *Atque hanc quidem postremam temporis rationem, a Browero ordinatam, tamquam probabiliorem ac veriorem, quantum mihi quidem assequi licuit, relictis aliorum auctorum opinationibus, amplectendam censeo. Momenta rationum, quæ id suadeant, breviter discutiamus. Quatuor ab antiquo Vitæ scriptore exprimuntur puncta chronologica, in quibus tamquam in cardine, hæc, quæ præ manibus est, omnis quæstio vertitur; videlicet Childebertus Rex Francorum, filius Chlodovæi, præterea Fibitius archiepiscopus Trevirensis, quorum tempore vitæ solitariæ primordia posuit Confessor noster, Rusticus insuper archiep. itidem Trevirensis, quo præsente famosum edidit miraculum.* E *Denique Sigebertus rex Francorum; quo vivente,* S. Goar *migrasse ad superos ab scriptore vitæ memoratur.*

tamquam chronologicis punctis quatur innixa.

8 *Quod quatuor ista puncta fixa temporis apte inter se cohæreant, paucis accipe. Childebertus prædictus regnare cœpit anno 511, desiit 558; Fibitius vero præfuit cathedræ Trevirensi anno 519, uti signatur in Indice chronologico rerum Trevirensium apud Browerum. Itaque Childebertus et Fibitius vixerunt simul, recteque dicitur eorum temporibus vitam solitariam auspicaturus* S. Goar, *relicta Aquitania, patria sua, ad Trevirensem agrum divertisse. Rusticus autem supra dictus sedem Trevirensem rexit anno 564, mortis interventu deposuit anno 573, die* XIV *Octobris, prout notatur in eodem Indice chronologico :* S. Goar *memorabile coram ipso prodigium edidit anno 566, ut dicebam supra, quæ rursum perquam concinne concordant.*

Palmaris difficultas de Sigeberto objici nata

9 *Major difficultas occurrit in Sigeberto, Rege Francorum, quo regnante* S. Goar *mortis debitum persolvisse perhibetur ab scriptore vitæ, atque* F *antea recusasse oblatum sibi ab illo Trevirensem archiepiscopatum, de quo agitur in vita, a num. 19. Hoc, quantum conjicio, temporis punctum, in errorem induxerit Cointium, et forte ejus sequaces; ansamque præbuerit perturbandi totam seriem chronologicam, in episcopis Trevirensibus perperam recensendis, adhibendæque contortæ interpretationis, per Childebertum filium Chlodovæi, disertissime in vita expressum, intelligendo Childebertum, Chlodovæi pronepotem. Nimirum voluit dictus auctor ad Sigebertum, Dagoberti senioris filium, qui regnare cœpit anno 636 usque ad annum 663, alias omnes in vita* S. Goaris *expressas chronologiæ notas revocare, ratus, ut existimo, se rem confecisse, quia Sigebertus ex Theodorico natus, paucis diebus regis nomen obtinuit, neque adeo superesse alium, rationi temporis figendæ magis accommodatum.*

expenditur ac dissolvitur.

10 *Inveniendus itaque alius Sigebertus a prioribus duobus distinctus. Non opinior alium hic intelligi posse, quam Sigebertum Austrasiæ regem,*

natu

A natu minimum e quatuor filiis Regis Clotarii, qui Sigebertus ab auctore vita dictus fuerit rex Francorum, vel quia fuit filius regis Francorum, vel quia regni Franciæ, quatuor inter fratres post Clotarii mortem dispertiti, partem obtinuit. Nisi malis vel ex auctoris errore, vel alterius interpolatione, adjunctas particulas regis Francorum huc irrepsisse. Utut est, si nostra hæc conjectura minus tibi arrideat; tu fac meliorem reperias, cujus adminiculo quatuor puncta temporis, superius a me proposita, combinare possis.

juxta saniorem Epp. Trev. epocham,

11. Sed ne hæc interpretatio ex meo dumtaxat sensu deprompta videatur, adduco Wandelbertum, de quo paragrapho proxime sequenti recurret sermo, manifeste a nobis stantem, dum in principio vitæ, a se conscriptæ, dicit sanctum Goarem mansisse, id est vixisse, usque ad Sigebertum regem; cujus demum filium? An senioris Dagoberti regis? minime gentium; sed illum, qui Mediomatricum regni sedem habuit. Quid clarius in rem nostram dici potuit? Quid aliud est dicere, sedem regni B fixisse in urbe Mediomatrico sive Metensi, quam regem Austrasiæ fuisse Sigebertum, de quo hic agimus. Accedit eo, quod videantur conspirare adjuncta, loquendi et agendi modus, verba denique ipsa, de quibus consule finem vitæ illico producendæ, quæ non obscure videntur indicare Sigebertum, qui urget Goarem ad acceptandum episcopatum Trevirensem, qui, indultis ei tergiversanti diebus viginti deliberationis, dimittit illum in pace, rursumque ad se, expleto isto tempore, reverti jubet ad Metensem civitatem; qui duos sacerdotes Eusebium et Agrippinum misit, id a S. Goare rogatus, ut extrema ei cum morte luctanti officia præstarent; hæc inquam non obscure videntur indicare Sigebertum non totius regni Francici monarcham, sed Austrasiæ dumtaxat regem extitisse.

a Browero ordinatam.

12. Jam vero propositum mihi fuit, ne vel ad latum unguem deflectere ab epocha episcoporum Trevirensium, prout ea a laudato Browero contexitur, scriptoribus aliis valere jussis; propterea C quod ille auctor magis mihi videatur ex professo, quod aiunt, res Trevirensei, atque adeo seriem Chronologicam episcoporum Trevirensium pertractasse, et examinasse, aliis, qui res hujusmodi ex incidenti tractant, non raro sua ex aliis transcribentibus.

Chronotaxis vitæ S. Goaris contexitur.

13. His ita constitutis, jam lubet vitæ totius Goarianæ seriem contexere juxta supputationem chronologicam superiorem. Quoniam nusquam lego, quotannis extiterit S. Goar, quando ex Aquitania ad agrum Trevirensem migravit, ponamus habuisse 24 annos circiter, atque adeo vitalem lucem haurire cœpisse anno circiter 495, cum anno 519, ut diximus, in Germaniam adventarit. Post annos 47 in solitudine exactos, fuerit evocatus ad Rusticum, suam contra calumniatores innocentiam probaturus. Denique post oblatum, sed constantia heroica recusatum, petito et obtento 20 dierum spatio deliberandi, febre valida attritus, septem circiter post annos, vitam mortalem cum felici immortalitate commutaverit anno 575, uti legere est in Indice Chronologico apud Browerum. Summa itaque vitæ totius S. Goari constat annis circiter octoginta, mortui, ut tradit auctor vitæ in senectute bona, dissentiente nobis Cointio, qui annos illi dumtaxat tribuit duos circiter supra sexaginta. Numero annorum vitæ, ita a nobis determinato, superadditur a Wandelberto septem annis postremis, jam dictis, triennium cum tribus mensibus. Verum, si Mabilioni credimus, in notis ad vitam S. Goaris, a Wandelberto exaratæ, ex primarii auctoris mente, tres anni, quibus S. Goar afflicta fuit valetudine, inter septem annos illos computandi sunt.

AUCTORE I. P.

E variis Mss.

§ II. De variis Mss., res gestas S. Goaris tractantibus.

Non parca nobis exemplarium, de rebus a S. Goare gestis, tractantium suppetit copia. Unum est inter cetera, ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris desumptum, quod compendii munere hic fungi E posset; verum propterea quod nihil singulare lectorem doceat, quin ex aliis vitis paulo prolixioribus explanatius habeatur, existimavi non esse operæ pretium illius argumentum typis subjicere. Aliud insuper est, quod adjectis ad marginem notis indicat suam originem hoc modo: Ex Mss. montis S. Mariæ et Accincti monasterii, et Vallis Lucentis. Aliud ad manum est ex Ms. monasterii Boni fontis. Quibus adde duo alia in pergameno expressa majoris formæ, e duobus voluminibus compacta, quorum unum adscribitur fuisse monasterii Vallicensis. Ordinis Cistersiensis.

quæ habemus

15. Quid silentio involvam aliud exemplar? quod apud nos asservatur, quodque transcriptum notatur e Ms. sancti Audomari, in cujus superiore parte annotatum reliquit Bollandus, quod Eliterit in Ms. Reginæ Sueciæ, num. 13, Vita S. Goaris cum nulla nostrarum in omnibus conveniens; magis tamen cum hac, ut videatur ex his, mutato verborum contextu, descripta phrasi plerumque retenta, subinde mutatis verbis, aliquibus subinde, omissis: Ultimo denique loco aliud exemplar sub- F necto, cujus genesim ad marginem consignat Rosweydus his verbis: Ex Ms. Bertiniano vetustissimo.

inter se comparatis, quænam et cur hic dentur,

16. Mss. Audomarianum et Bertinianum, perfectissime conveniunt. Permodicam discrepantiam tribue amanuensibus, aliunde vix dignam consideratione. Porro visum est hæc exemplaria destinare ad prælum, tanquam pura et genuina. Non parum videntur, meo quidem judicio, ad probandam primævam simplicitatem, conducere ea, quæ in notis observamus quoad nonnullas voces, de quibus ad notam lit. i cap. primo et lit. c cap. 2. Et vero in hujusmodi instrumentis incredibile est, quot gradibus antecat nativus loquendi candor, et non quæsita nedum affectata, sed sponte oblata loquendi simplicitas. Spero equidem fore, ut tot diversa unius vitæ exemplaria subserviant correctioni vitæ quamproxime dabimus, uti videre erit in annotatis.

prætermissa vita a Wandelberto conscripta,

17. Wandelbertus, diaconus et monachus Prumiensis, Martyrologio metrico notissimus, jussu abbatis

AUCTORE J. P.

abbatis sui Marcuvardi duos de S. Goare *libros conscripsit, priore quidem vitam Sancti complexus, quam, retento antiqui scriptoris argumento, elimavit et expolivit; posteriore autem prosecutus miracula, post Sancti transitum patrata, quæ dictus auctor antiquus, quantum scimus, indicta reliquerat. Audiatur laudatus Wandelbertus, ita in prologo loquens.*

utpote non omnium antiquissima.

18. Quoniam itaque me, sancte et amantissime pater Marcuvarde, novo operi manum imponere compellitis, ut actus sancti Confessoris Christi Goaris, qui hactenus vili admodum stylo et sermone, multorum auditus offendente, constiterunt, accuratius debeam explanare, additis ex novo miraculis quæ apud ejus memoriam a pluribus gesta fideliter referuntur; breviter eis, quos hæc fortassis mea scripta movere poterunt, satisfacio, me neque præsumptive corrigendi ejus operis, cui majorum studia cesserint, auctoritatem adsumere, neque arroganter novæ condendæ scripturæ litterariam operam adhibere; sed ut simpliciter obedientiæ de- B bitum servem, quod in principio posui perpendere, quod opera Dei secundum Scripturam, gloriosum sit enarrare, et sanctorum gesta ætati post nos hominum profutura mandare. *Excerpo, quæ ad idem propositum habet citatus Auctor in fine libri primi, ubi satis significat, suam se consignasse vitam ex antiquo Auctore anonymo :* Hæc, *inquit,* habui de vita sancti viri Goaris, quæ scripturæ mandarem, accepta ex vetustis et perantiquis exemplaribus; quorum rerum gestarum narratione veritatem fide integra subsequens, solam sermonis, quæ eruditos non parum offendere poterat, simplicitatem... corrigere studui.

Quando exaratus et quibus nixus testimoniis

19. *Quod attinet ad tempus, quo scripsit; videtur illud utcumque colligi ex libro de miraculis, in hæc verba :* Hæc de miraculis B. Goaris merito ostensis atque exhibitis, brevi et aperto quantum potui, sermone digessi, narrationem ad annum DCCCXXXIX Incarnationis dominicæ perducens. *Quo autem majorem suæ miraculorum narrationi conciliet auctoritatem idem Auctor, ita pergit, dicitque se non omnia retulisse, sed* ea tantum, *ait,* B (ut in libelli hujus principio adnotavi) scripturæ mandans, quæ relatu virorum fidelium didici, quæque non eis modo, qui retulere, sed omnibus pene locum frequentantibus, haberi notissima comperi. Quamquam non omnia, quæ ab eis ipsis, quorum fidei specialiter credendum putavi, relata sunt, scripserim; alioquin aut modum suscepti operis excessissem, aut auditoribus longior justo prolixiorque fuissem... Quare etiam vacantes pergamenas huic libello subjicere placuit, ut edito opere præsenti, futuris post hæc temporibus, quæ inferenda prudens aliquis æstimaverit, opportune possit inserere.

libellus ejusdem auctoris de miraculis,

20. *Miracula itaque, quæ, uti ponitur in titulo apud Mabilionem, illis præfixo,* gesta sunt apud memoriam S. Goaris, ex quo ecclesia ejus ædificari cœpta est feliciter, *sub tribus consequenter monasterii Prumiensis abbatibus, nimirum Assuero primo, Tancrado secundo, et Marcuardo tertio, dicti monasterii abbate patrata a Wandelberto narrata, et ab Auctore antiquiore prætermita, dabimus post vitam. De antiquo auctore ut breviter quædam dicamus, quodnam ei nomen fuerit,* D *quodnam professus sit vitæ institutum, quo anno scripserit, hactenus me latet, latuitque Mabilionem, qui anonymum eum vocat, et antiquum scriptorem, atque juxta epocham ipsius,* S. Goarem *affigentis anno circiter 649, uno minimum seculo juniorem, quam fuerit Wandelbertus, qui alioquin Auctoris anonymi scripta,* vetusta et perantiqua exemplaria *non vocasset. Interea stante chronologia* S. Goaris, *superius a nobis ordinata, videtur auctori ætas ulterius removenda, ut intelligatur* S. Goari, *cujus res gestas litteris mandavit, proximior extitisse, si verum sit, quod, ut ait Mabilio, subæqualis ipsi fuerit.*

in quo divisio cum seqq. titulis.

21. *Iis, quæ hactenus de variis exemplaribus dicta sunt, corollarii loco attexatus elenchus antiquorum titulorum, prout in libello secundo Wandelberti de miraculis* S. Goaris, *apud Mabilionem reperiuntur.*

Incipit alter [libellus] de miraculis, quæ gesta sunt apud memoriam S. Goaris, ex quo ecclesia ejus ædificari cœpta est feliciter. E

I. De Translatione corporis S. Goaris.

II. De vino quod excrevit in cupa sub Assuero abbate.

III. De vino, quod aperto cupæ cuniculo mansit.

IV. De servo Widonis cujusdam claudo et sanato.

V. De quodam Freculpho, mente capto.

VI. De Waltario, homine nobili dæmoniaco.

VII. De Reginario, ejusdem Walterii patruo, pro superbia punito.

VIII. De Piscibus, in festivitate S. Goaris divinitus datis.

IX. De Heriwino comite, flagello divino commonito.

X. De Eufimia abbatissa, similiter emandata.

XI. De Imperatore Carolo, ob dissimulationem periclitato.

De regina Fastrada ibi sanata.

XII. De eo, qui ambulans super glaciem, periclitatus est et salvatus.

XIII. De quodam Isenhardo, procuratore villæ regiæ, cæso et sanato.

XIV. De nimia rivuli exundatione et turriculæ F salvatione mirabili.

XV. De muliere quadam Scotissæ nationis, ibi sanata.

XVI. De ancilla cujusdam Hadebaldi, bis sanata.

XVII. De alia cæca.

XVIII. De cujusdam ancillæ filio parvulo cæco et muto.

XIX. De muliere clauda ex urbe Moguntiaco.

XX. De figulis ob contemptum punitis.

XXI. De infante, qui equo trans Rhenum incolumis vectus est.

XXII. De Willigelmo quodam, dæmonio tradito, et postea eruto.

XXIII. De quodam Wolvone presbytero.

XXIV De negotiatore, nomine Badoardo, propter cæsum servum mortuo.

XXV. De cujusdam Humfridi servo, à vinculis mirabiliter soluto.

XXVI. De abbate Maximino, ob dissimulationem periclitato, sed salvato.

XXVII De quodam Fresone, similiter prope periclitato

A clitato.

XXVIII. De negotiatoris servo ex aquæ periculo mirabiliter eruto.

XXIX. De lumine divinitus in lucernis ecclesiæ succenso.

XXX. De Imperatore Hludovico, ibi a pedum dolore relevato.

XXXI. De muliere Scottica, ibi a claudicatione sanata.

XXXII. De infante dæmoniaco apud memoriam S. Goaris, promissa a patre api curato.

XXXIII. De lumine bis in lampade succenso divinitus.

XXXIV. De infante claudo et surdo, et item puella cæca ibi sanatis.

XXXV. Commemoratio quemadmodum et a quo ejus Cella S. Goaris fuerit monasterio Prumiæ sociata, incipit feliciter.

B

§ III. De reliquiis S. Goaris translatione; fama posthuma.

Oppidum, cui a S. Goare *fundatore, Goaris nomen est, a parvis initiis excitatum, lapsu temporis paulatim auctum, ingenti convenarum concursu frequentatum, crebris deinde prodigiis illustratum, non primævo semper religionis ac pietatis cultu floruit; sed enim ibidem quoque luctuosa (proh dolor!) ac tragica bacchantis Lutheri hæresis, prout in aliis bene multis Germaniæ locis, partes egit suas, tempusque fuit, quo dictum oppidum sub dominatu principis heterodoxi gemens, adeo auctoris sui ac fundatoris memoriam, tam longa ac diuturna annorum serie continuatam, tam constanti venerationis sacræ successione longe lateque propagatam, tanta cum propensione ac grati animi significatione ad posteros transmissam imminuit, si non penitus abolevit, ut nullas sacri depositi reliquias servari apud se atque honorari sustinuerit.*

C

cultui S. Goaris, ejusque reliquiis infesta:

23 *Audiatur Browerus in Annal. Trev. ad an. 846, pathetice ad propositum nostrum loquens, his verbis :* Hoc nostro depravatissimo seculo, errorum turbine correptus et occupatus locus, *(de oppido* S. Goaris *sermo est)* ut sanctitate quondam et miraculorum fama sese extulit, ita a reliquo nunc et etiamnum sano corpore avulsus, squalet atque silvescit, suis contentus zizaniis. Tot quippe cælestium virtutum S. Goarem id olim oppidum decorasse prodigiis, ecquis ibi, rogo, jam meminit ? Aut quæ reliquæ ibi veteris cultus et hospitalitatis? Aut quod vel tenue priscæ sanctitatis hæret impressum vestigium? Haud aliter res habet, ex quo tempore B. Goar ne ossa quidem sua in oppido tueri valuit, cujus patrimonium exstruxerat, felicitatem auxerat, avitam simul fidem et sanctimoniam procul iis migrasse sedibus. Nec tacitus hanc conditionem ferat Divus, qui justissimæ apud Deum querelæ loco, cenotaphio suo idem optet inscribi, quod suo sepulcro Scipio Africanus superior, injurias expertus pro beneficiis : Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes. *Idem Browerus scribit loco citato,* S. Goaris *brachium Confluentiæ asservari, ita loquens :* Asservat S. Castoris basilica apud Confluentes, inclyti Confessoris venerabile brachium, ex argento solerti manu ductum, in quo eximia duo ossa cernuntur, cum hac epigrapha :

AUCTORE J. P. brachium Confluentiæ asservatur.

Panditur ignaris, quod hæc sint ossa Goris.

Videea, quæ habentur infra, num. 27 argento.

De translatione corporis ex Mrlogiis et Wandelberto

24. *Ad sancti nostri Confessoris translationem quod attinet, jam pridem a decessoribus nostris notatum est ad diem* XXV *Maii inter prætermissos et in alios dies rejectos, quod* S. Goaris presbyteri translatio inscripta sit Ms. Florario, Martyrologio Coloniæ et Lubecæ, anno MCCCCXC excuso, et auctario Gerveni. *Quid ni intelligenda sit translatio ea, quæ facta est tempore Caroli Magni, nec non Assueri, primi abbatiæ Prumiensis abbatis; allaborantibus tribus Episcopis, nimirum Lullo archiepiscopo Moguntino, Basilio, Ep. Spirensi, et Mehingodo, Ep. Wirtziburgico (uti nuncupatur ab Wandelberto) seu Herbipolensi? Ejus descriptionem vide inter miracula, a Wandelberto collecta a num. 5. Basilium inter Epp. Spirenses non invenio apud Bruschium. Pro* Basilio, *scribitur in nostro Cod. Moguntinensi* Basinus, *qui et insertus legitur Catalogo Epp. Spirensium apud dictum Bruschium, suppressos tempore creationis episcopalis ac mortis; ibidem tamen præfuisse perhibetur non sub Carolo Magno, sed temporibus* Caroli Martelli annis septem, mensibus octo. Quando ex hoc seculo emigrarit, aut quo anno præsidere cœperit, ignoratur.

E

et Mss.

25 *Translationem aliam, namque recentiorem docuit me P. Jacobus Frantzen, Societatis nostræ sacerdos, ex oppido* S. Goaris, *in quo eadem Societas Residentiam habet, scribens* XVII *Maii 1719, se* collegisse præpropere, *in defectu aliorum plurium documentorum, quæ speraverat,* ea, quæ potuit colligere vel ex libris, vel ex instrumentis de translatione S. Goaris Darmstadium ; quæ instrumenta tam manifeste docent dictam translationem, ut de ea *inquit* dubitare non possim. Similiter vix dubitare *se scribit* quin Darmstadii S. Goaris reliquæ adhuc hodiedum asserventur ; *licet Serenissimo aliisque consiliariis de hoc nihil constet. Subjungo a prædicto Patre communicatum extractum ex litteris Joannis Henrici Loskeul (pro quo forte legendum monet idem Pater,* Loskantem*) cellarii Reichenbergensis, ad D. Joannem Wolffgangum de Weitelshausen, dictum Schrauttenbach, sacræ Cæsareæ Majestatis Camerarium, inferioris comitatus Catimelibocensem supremum satrapam. Epistolæ exordium seu potius inscriptio, e Germanico Latine reddita, tia sonat :* Epistola cellarii Loskandtem ad archisatrapam Schrauttenbach, concernens corpus S. Goaris, quod Darmstadium asportavit... de dato XXI Decembris MDCXXVI. *Sensus extractus epistolæ ita fere, ut additur, Latine reddi posset.* Juxta vestræ Strenuitatis mandatum, die Veneris, XV hujus, apud nostrum clementissimum Principem et Dominum, Hassiæ Landgravium Georgium me submississime stiti; litteras Vestræ Strenuitatis mihi commissas altisato clementissimo Principi, una cum S. Goare ad manus extradidi, etc. Darmstadii XXI Decembris MDCXXVI.

F

26 *In epistolæ prædictæ apographo nonnulla notantur, quæ ab instituto, quod tractamus, non*

AUCTORE J. P. *Vicissitudo oppidi S. Goaris.*

sunt aliena, et ideo hic non prætermittenda, videlicet, quod anno MDCXXVI Princeps Darmstadiensis arcem Rheinfelsanam, una cum comitatu Catimelibocensi ex Hasso-Cassellanorum potestate eripuerit; qui Hasso-Cassellani anno MDCXLVII, eamdem arcem rursus recuperarunt, quo tempore Ernestus, Hassiæ Landgravius, fuit colonellus legionis equestris, cui paulo post per pacta familiæ, dicta arx, una cum comitatu cessa est. Idem Ernestus anno MDCLII, religionem Catholicam amplexus est. *Demum post varias hasce atque alias vicissitudines, optimo loco religionem Romano-Catholicam esse apud Goarienses, patrocinante, ut pie credimus, sancto Fundatore suo, inde liquet, post difficultates non leves et controversias, quoad possessionem utrimque motas, tandem Hasso-Cassellani, jussu suæ Cesareæ et Regiæ Majestatis Caroli VI* ante 5 vel 6 dies; ex hoc, *ut scribit Frantzenius 17 Maii 1719;* districtu recedere deburinte; *dolens ipse,* quod plura de S. Goare communicare non possit, eo quod archivium anno 1693; vel seqq. a Cassellanis inde asportatum fuerit Cassellas.

B

Reliquiæ ubi sint:

27 *Idem P. Jacobus Frantzenius scribit ad me ex oppido* S. Goaris, *annotasse aliquem R. P. Superiorem (Residentiæ haud dubie, quam ibidem habet Societas Jesu) reliquias hujus loci sub hoc titulo :* Syllabus reliquiarum sacrarum, quas serenessimus Landgravius Hassiæ Carolus in sacrario nostro deposuit XVI Junii, MDCLXXV; *adjectis in fine* hujus *syllabi sequentibus :* De corpore sacro S. Goaris, patroni nostri; *deinde fieri mentionem de translatione corporis Darmstadium : jussu Landgravii Darmstadiensis Georgii, de qua supra ; atque inter 21 puncta, eidem Principi proposita, ad vigesimum primum, quod huc spectat, ipsum respondisse Germanice, quod Latine sonat in hunc sensum :* Pro transportato S. Goare vult clementissimus Princeps ordinare, ut Domino, primario præfecto restituatur, quod in eam rem expendit. *In confirmatione additur, ita haberi in* originali responso Cellerraii, quod datum Darmstadii XV Decembris, MDCXXVI, in Cancellaria Rheinfelsana *quod supradictus superior anonymus sibi amice communicatum scribit, ab amplissimo* C *Domino Joanne Nicolao Trarbach, Cancellariæ directore, festo S. Annæ* MDCLXXV.

falso a neoterico dicuntur in Hispaniam dealtæ.

28 *Observat in suo scripto, ad nos transmisso, idem P. Frantzenius, falsa esse, quantum saltem ad reliquias* S. Goaris *spectat, ea, quæ scribit Joannes Judocus Winckelman, in tomo de Principatibus Hassiæ et Hersfeldiæ, Germanico idiomate, anno 1711, abs se edito, ubi pag. 116 agit de oppido Goariano. Atque apud dictum auctorem legitur, quod anno 1621, dum oppidum Goarianum est expugnatum,* milites Hispani cum monachis et sacerdotibus, quos penes se habebant, sepulcrum S. Goaris aperuerint, et ibidem repertas reliquias, una cum elegantissima bibliotheca, quæ fuerat in sacristia, secum abduxerint, ac in Hispaniam miserint. *Quæ affatim confutantur e translatione Darmstadiana, superius sat multis stabilita.*

De statua Sancti,

29 *In tanta veterum monumentorum de* S. Goare *penuria, non negligenda sunt, quæ habemus de sepulcrali ejus lapide, qualem antiquitatis notam præferente. Petiit delineationem dicti lapidis, et tandem obtinuit Papebrochius.* D *Ad cujus notitiam subserviet notitia statuæ Goarianæ, de qua ex* S. Goare *scribit ad ipsum sequetia Nicolaus Grass, Societatis Jesu, et sic sonant :* Ad statuam, *in pariete templi ejusdem Societatis positam,* nulli reperiuntur characteres, præterquam hi pauci, qui translationis e summo templo, *quod tunc ab catholicis frequentatum fuisse scribit,* ad nostrum meminerunt: et sunt sequentes; *quos in eadem epistola exprimit :* Statua S. Goaris, quinto Christi seculo harum regionum Apostoli, translata ex crypta majoris ecclesiæ anno MDCLIV; et positæ sunt hæ litteræ supra caput prædicti Sancti.

30 *De ipso autem lapide sepulcrali scribitur in litteris, datis Coloniæ Agrippinæ die* X *Decembris 1694, ad Papebrochium :* Tandem aliquando accipio delineationem sepulcralis lapidis S. Goaris, quem in præsentia sua delineatum, D. servatius [Noethen], hujus urbis bibliopola testatur, in omnibus prototypo suo esse simillimum. Mensuram ejus rogatus, dicebat esse communis sepulcralis lapidis, et in muro septentrionem versus a terra E elevatum videri in ecclesiæ medio. Istas tamen minutias R. V. facile intelliget ab ejusdem loci Rectore. Quæ sub pedibus ejus conspiciuntur spiræ, infernalis serpentis esse videntur. *Supra caput Sancti, cœlestes genii duo tenent castrum; quo haud dubie indicatur oppidum Gorianum, quod fundationem suam debet Sancto, cujus nomen gerit. Per sacellum, quod gestat manu sinistra, cellam, vulgo dictam* S. Goaris, *postliminio, tempore Caroli Magni, Prumiensi monasterio pacifice assertam; prout narrat Wandelbertus, agens de miraculis* S. Goaris, *in fine; per Angelos, amictum seu casulam attollentes, ministerium sacrum sacerdotii, quo constanter functus fuit; per serpentem, quem pedibus calcat, invidiam intelligo, tam gloriose a sancto Confessore superatam, præclarissimo patrato miraculo; de quo supra jam pluries; uti etiam inferius in Vita, num. 14. Nihil attinet dictum lapidem pluribus hic describere, cujus schema, in æs incisum, in-*

ac gloria posthuma.

F

tuendum

A *tuendum exhibeo.*

lapide sepulcrali; 31 *Pauca, quæ gloriam posthumam sancti Confessoris possunt illustrare, idem Frantzenius, de quo jam pluries, ex dicto Winchelmanno descripta, ad nos misit, quæ hic resero. Locutus auctor de obitu Sancti, quem affigit anno 611, allegans inscriptionem, quæ est in templo Goariensi, prope cathedram;* S. Goar, monachus Gallus, obiit DCXI, *scribit, sacellum, a S. Goare extructum, postmodum commutatum* fuisse in cœnobium Benedictinorum; et tandem MCXXXVII in capitulum, in quo XII Canonici et VII Vicarii, modicis licet expensis sustentati sunt . . , *additque,* hos reditus, secuta reformatione, in sustentationem parochorum, ludimagistrorum et pauperum studiosorum expensos esse. Templum Goarense exstructum fuit MCDLI; turris vero exstructa est MCDLXIX, ut patet ex hac inscriptione.

aUrora MartIs... sanCtI festa JoannIs
inCLIta baptIstæ pILa LoCata fUIt.

In duabus campanis hæc esse dicitur inscriptio:

B Sancte Goar, Domini Confessor et alme sacerdos.
Propicius nobis tu peccatoribus adsis.
Hujus vocis tractus, depellat dæmonis actus.

Ad laudem Dei, [et] beati Goaris Confessoris, hujus ecclesiæ patroni incliti, anno Domini MCDVI [MDVI] conflata sum a Wilhelmo Rode. In alia campana est hæc inscriptio Germanica, Latine ita sonans: Maria vocor, pro omnibus peccatoribus oro, in Dei nomine sono: omnem malam auram pello; Wilhelmus de Rode fundebat me anno MDVI.

VITA

Auctore Anonymo, forte subæqualis.

Ex Ms. Bertiniano vetustissimo, ad alia Mss. collato.

CAPUT I.

C

S. Goaris ortus; religio in Deum; vita solitoria; hospitalitas; innocentia miraculo comprobata.

S. Goaris natales; In diebus Childeberti, Regis Francorum, filii Clodovei, erat vir venerabilis nomine Goar homo Aquitanus, cujus pater vocabatur Georgius, et mater ejus Valeria. Hic erat vir gloriosus, aspectuque decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute summus, in prodigiis clarus, cognitor secretorum cælestium, præscius futurorum *a*, qui continuatis jejuniis et orationibus instans, futura prænoscere meruit sacramenta. Hicque in Germanorum oppida conveniens super fluvium Rhenum infra terminum Vuasaliacinsem *b*, suburbano Treverico, ubi fluviolus Worica *c* vocabatur. Ibique ipse Vir Dei, una cum consensu Episcopi, qui tunc temporis Treverorum Præsul esse dignoscebatur, qui nuncupabatur Felicius *d*, ecclesiolam fecit, multorumque ibi reliquias collocavit, id est sanctæ Mariæ matris Domini, sanctique Baptistæ Johannis, et duodecim Apostolorum Christi, et aliorum multorum Sanctorum; ibidemque, ipse vir Dei sanctus Goar die noctuque Deo serviens in jejuniis, vigiliis, in multa patientia, in longanimitate, in castitate, in pura prædicatione, in oratione assidua, in charitate non ficta, juxta apostolica præcepta *e* a dextris et a sinistris, in virtute Dei. *Ex Mss. erga Deum ac cælites religio*

2 Huic enim Dominus tantam gratiam concedere dignatus fuit, ut multi quoque paganorum, per verbum ipsius, ad salutem animarum suarum pervenirent, quod tamen assidue manifestatur in loco, ubi idem vir Dei sanctus Goar in corpore requiescit. Quia ibi cæci illuminantur, surdi auditum recipiunt, dæmones effugantur, et febribus, vel ab aliis infirmiratibus multi curantur, multæquæ aliæ præclaræ et magnæ virtutes ibi ostenduntur per servos Christi, qui custodiunt præcepta Domini, juxta Prophetam dicentem in psalmis: Nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. *e conversio animarum.*

3 Hanc quoque venerabilis Dei famulus sanctus Goar habuit consuetudinem, ut omni die excepto Paresceve Missarum solennia celebraret, et psalterium omni die compleret. Peregrinos quoque, qui ibidem per illam semitam pergebant, libenter suscipiebat *f*, et alebat eos ibidem voluntarie, cum hilaritate secundum vires suas, ex quo illi Dominus ordinabat, juxta Dominicum præceptum: Quamdiu fecistis uni ex his minimis fratribus meis, mihi fecistis. Dumque in his vel aliis hujuscemodi virtutibus, [sic] exercitaretur famulus Domini, adjuvante gratia Domini nostri Jesu Christi, invidus omnium diabolus, in hoc valde dedignabatur, quod tam pretiosa gemma, vel margarita, in oppido Germanorum consisteret, vel per verbum ejus tantas ei animas assidue auferret, et ad Dei culturam revocasset; multas ei, et magnas tribulationes, tamquam leo rugiens, ingerebat. Sed vir Dei sanctus Goar, hæc nullatenus metuebat, quia considerabat præcepta apostolica, quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. *Vacat Missæ et psalterio indies.* E *f*

4 Contigit enim quodam tempore, per insidias inimici, ut quidam legati Episcopi Treverici qui vocabatur Rusticus *g*, ad cellulam viri Dei Goaris advenissent, non simplici corde, sed quasi speculatores, ut ibi aliquam rem novam *h*, vel inanem invenire potuissent. Quorum vocabula hæc sunt: Unus eorum dicebatur Albuinus, alter vero Adalvuinus *i*. Qui ibidem non pro Dei amore venerunt, sed pro vana opinione, ut aliquam accusationem in servo Dei invenire potuissent *k*. Dicebant enim se luminaria partibus sancti Petri Treverico quærere, sed in semetipsis magis tenebras habebant, quam lucem. Beatus autem Goar, qui non pro alia aliqua re, nisi tantum pro amore Dei omnia faciebat, cœpit secundum consuetudinem suam, sicut solebat, mane cursum suum complere, et Missarum solemnia celebrare, et cum peregrinis ac pauperibus non pro aliqua gula, sed pro amore Dei perfectam et Deo acceptabilem facere charitatem, juxta quod sanctus Joannes Apostolus dixit: Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo, et perfecta charitas foras mittit timorem. *Dæmone invidente,* F *g h i k*

5. Hæc furenti animo cogitantes illi insidiatores, intra semetipsos cœperunt verbis promere, quod *a legatis ep. Trevirensis*

mente

Ex MSS.

mente tractabant, ac publice dicebant, quod eum accusare deberent ad suum Episcopum, quod et fecerunt, putantes miseri, quod aliquid de substantia ejus lucrari vel acquirere potuissent, dicentes; se etiam eum vidisse sine temperamento mane edentem vel bibentem. Quod enim vir Domini spiritualiter faciebat, hoc illi miserrimi mala cum consuetudine agere æstimabant. Reversi denique legati ad suum Episcopum, omnia ei narrant, quæ venenoso animo confinxerant simulque asserunt se alia atque alia multa reprehensibilia vidisse apud eum, vel quod ad partem parœciæ Trevericæ nihil profecisset, nisi ad malum exemplum : sed falsa et inanis erat eorum loquela. Hæc audiens episcopus Treverorum, statim et sine morâ jubet ipsos legatos ad Dei hominem reverti, et virum Dei sanctum Goarem cum omni celeritate sibi præsentari præcepit, dicens, quod inquisitionem de eo facere voluisset, qua de causa hæc ageret exempla in sua parochia. Qui venientes ad hominem Dei, dicunt ei dolose : Episcopus noster Rusticus has salutes tibi mandat, quasi ullam occa-
B sionem celatam habere potuissent, addentes etiam ista : Mandat te festinanter ad se pergere Treveris civitate, ut tecum possit colloqui.

subdole accusatus et citatus.

6 Audiens hæc Famulus Domini sanctus Goar, cum gaudio dixit ad eos : Faciat inquit, Dominus ut sine mora possim complere obedientiam, quam præcipit Dominus meus Episcopus. Nocte autem illa fecit eis conviviolum secundum vires suas, et ipse in Dei laudibus, sicut solitus erat permansit. Mane vero postquam psalterium, vel cursum complevit, cœpit etiam Missarum solennia celebrare. Cum totum Officium suum completum habuisset die illa, dixit ad puerum suum : Fili fac nobis de paupertaticula nostra *l* aliquid, unde charitatem isti legati Domni episcopi simul nobiscum faciant, quia in itinere sunt et forsitan nobis Deus aliquem pauperem vel peregrinum adducet, ut nobiscum faciat charitatem. Quod audientes illi, qui fuerunt missi furenti animo non potuerunt malitiam, quam gerebant in corde, abscondere, dicentes ei : Nec tu benefacis, qui ita agis, nec nos tibi in hoc consentientes erimus. Sanctus Goar dixit : Mala domus est in qua dominus non timetur. Si Deum timuissetis, forsitan charitatem non recusaretis. Interea ista sibi invicem colloquentibus, venit puer, et dixit : Ecce peregrinus stat ad regiam *m* nostram. Quod cum audisset famulus Dei, cum gaudio dixit : Voca illum. Qui cum vocatus venisset, dixit : Ecce quam bonum et quam jocundum, habitare fratres in unum, et ecce alius *n* peregrinus venit, et fecit cum eo charitatem. Hæc videntes illi legati, cum magna lætitia staverunt equos suos, dicentes intra se dolose : Nunc manifeste videmus, quid Episcopo nostro nuntiare possumus. Et cœperunt rogare sibi aliquid largiri viatici in itinere ad manducandum, vel ad bibendum : quod cum gaudio vir Dei facere præcepit.

Treviros petit;

7 Quod cum factum fuisset illi cum vociferatione cœperunt cogere illum, ut festinanter iterare [*itinerare*] deberent. Vir autem Dei cum hæc audisset statim, et sine mora, stavit asinum, et manipulo *o* suo jussit sternere mulum suum, et cœperunt ambulare. Cum autem ambularent, vir Dei in psalmis et hymnis meditabatur. Cumque miliario sexto ambulassent, ubi Pauli Campus nuncupatur, dixit Albuinus, ad Adalvuinum : Fames mihi est valida, et sitis nimia C
me occupat. Et Adalvuinus dixit : Si celerius non bibam forsitan modo moriar. Hæc dicentes intra se festinanter ire cœperunt ad rivulum, ut ibi reficerentur. Qui cum pervenissent ad locum, ubi rivulus decurrebat, guttam aquæ non invenerunt, miserunt manus ad sacculos *p*, ut apprehenderent aliquid, quod manducarent, et nihil repererunt, ibique sunt apostolica verba completa : Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum ; si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

accusatores suos famelicos in via

8 Beatus vero Goar, sequens eorum vestigia, paulatim videbat eorum cassum laborem, et hanc sententiam intra se tacite considerabat. Interea labor eorum minor, et prolixior crescebat. Et dixit Albuinus ad Adalvuinum : Talem sitim ac famem numquam habui. Et hæc dicens, cecidit de equo suo quasi mortuus, et Adalvuinus dixit ad virum Dei Goarem : Succurre nobis, pie sacerdos, quia fame et siti modo morituri sumus. Sanctus Goar cum hæc D
verba audisset, dixit ad eum : Fili recordari oportet, quia Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo. Hodie filii quando vidistis me indignum et peccatorem charitatem facere, non debueratis excusare. Nunc autem ad corripiendum vos facit ista Dominus.

alit et recreat miraculose.

9 Interea ista sibi invicem colloquentibus, venerunt tres cervæ, miræ magnitudinis, velut sanctam Trinatem præfigurantes, quæ steterunt à longe. Quas cum vidisset vir Dei sanctus Goar, et invocasset sanctam Trinitatem jussit eas stare, cumque stetissent, apprehendit vasculum suum et mulsit illas Quod cum factum fuisset, jussit eas ire, et de ipso lacte liniebat membra illorum, statimque nullum dolorem senserunt in se. Miserunt manus ad sacculos, et invenerunt ad manducandum, et ad bibendum, usque ad abundantiam, et aquam similiter, et cœperunt epulari. Mirantibus autem illis, atque timentibus, dixit vir Dei sanctus Goar ad illos : Filii, quod est ingenium, vel quæ est causa, pro qua me Episcopus ad se venire jubet? Scio enim ego, quia hoc, quod factum est, vidistis, non est sine causa, E
vel quod Dominus hodie per bestias ostendit nobis, nisi forte fiat ad exemplum credulitatis eorum, qui in ipso confidunt; quia potens est Domunus parare mensam in deserto. At illi timore perculsi, non fuerunt ausi responsum ei dare, sed putaverunt, se subitaneo mortis interire supplicio.

Stans coram episcopo Trev.

10 Et cœperunt ambulare, et venerunt Treveris civitatem. Vir autem Dei sanctus Goar orando ecclesias Sanctorum, sicut solitus erat, circumibat, et illi legati festinanter venerunt ad Episcopum, inveneruntque eum in civitate, sedentem in solio suo, una cum clero, et nuntiaverunt ei omnia, quæ eis contigerant, vel quod factum viderunt de ipso sancto Viro. Quæ cum audisset, cum iracundia cœpit dicere : Non est hæc alia causa, nisi præstinatio *q*. qui sic mane comedit, et bestias mulgit, inquirere debemus, quæ sit causa vel religio, quod hæc facit : si ex parte Dei fiat, an ab adversarii. Cumque hæc verba finisset, ecce vir Dei sanctus Goar intravit in domum, ubi Episcopus sedebat.

edito insigni miraculo.

11 Qui cum intrasset, cœpit prævidere locum, ubi

A ubi discipulus suus stare potuisset, vel ubi cappam suam pendere vel abscondere licuisset; et vidit de angulo domus per fenestellam, exire radium solis, et visum est ei vel manipulo suo r quasi fustis esset roboreus ibique pedpendit cappam suam, et minstrum suum ibidem stare præcepit. Quod cum vidisset Rusticus Episcopus una cum clero suo, dixit: Videtis nunc quid facturus est? Non est hæc causa ex Deo. fuisset, tam mane non comedisset vel bibisset, quia anteriores Sancti per eleemosynas, et jejunia intraverunt in regnum Dei, et amici Dei facti sunt. Nunc autem ista causa quæ sié, nescio. Mane comedit et bibit, bestias mulgit, cappam suam in radio solis pendit. Accedat propius et reddat rationem, si ex Dei parte ista facit, an ex adversarii.

respondet ad objecta.

12 Cumque interrogatus fuisset vir Dei sanctus Goar, dixit: Deus judex justus et fortis, tu scis omnia, tu nosti quia de adversarii parte nihil consentio, neque consentire cupio, neque cappam meam in radio solis pendentem scio, sed in fuste roboreo. Et B bestias illas per nulla maleficia mulsi, sed ipsa hora transacta, Dominus mihi eas ordinavit, ut miraculum suum ostenderet incredulis istis, quos misisti ad me. De hoc vero, quod mane comedi, vel bibi, Dominus, qui inspector est cordium, novit, quia non pro gula, sed pro charitate hoc feci, ipse enim novit, quia omnia judicat.

ANNOTATA.

a *Additur in Ms. Boni fontis:* Visionum interpres.

b *Jam vulgo dicitur hic locus* Vesalia superior, *Germanice* Ober-Wesel.

c *Alibi est* Wocra, Woscara, Wocara.

d *Nomen illud ita scriptum, non reperiri in antiquis archiepiscoporum Trevirensium indicibus, monuimus ex Browero in Comm. prævio num. 6.*

e *Additur in exemplari Boni fontis* per arma justitiæ. *Ita quoque legunt Mss. Montis S. Mariæ, Accincti monasterii, et Vallis lucentis.*

f *Est in apographo Boni fontis,* hospicio suscipiebat.

g *De Rustico adi Comm. præv.*

C h *Alibi est* nocivam.

i *Alibi legitur* Albonius, *et* Almanus.

k *Addit Ms. Boni fontis:* Et hæc suo seniori nunciare debuissent; *quæ tamen satis subaudiuntur.*

l *Expressio* de paupertaticula nostra *videtur redodere majorem simplicitatem, atque adeo antiquius exemplar, quam* de abundantia nostra, *uti in aliis apographis nostris legitur, vel apud Surium et Mabilionem,* de substantia nostra, *ex Wandelberto.*

m *Per* regias, *intelligi* portas domus primarias, *auctor est Cangius. Alibi est ante* januam. *Wandelbertus habet* pro foribus, *quæ sensu conveniunt.*

n *Nec Mss. Boni fontis, Montis S. Mariæ, Accincti monasterii et Vallis lucentis, nec Mabilio, de alio hoc peregrino meminerunt.*

o Manipulus *hic pro ephippio, quo equus vel mulus insternitur, accipi videretur; nisi difficultatem facesseret locus alter infra littera* r.

p *Alibi habetur:* Miserunt manus ad Sitarciam et ad utrem.

q *Ita apographa duo, quæ hic damus, et Ms. Boni fontis. Alibi est:* Consuetudo istius pertinacis viri.

r *Consonant Mss. S. Audomari et Bertinianum; alia non habent vocem* manipulo; *quam putamus pro* disciplulo *mendose irrepsisse.*

Ex mss.

CAPUT II.

Innocentiam suam probat S. Goar iterato insigni miraculo; recusat constanter oblatum archiepiscopatum Trevirensem; supremus morbus et sanctus obitus.

Hæc quoque ipso Viro Dei dicente, venit puer de clero Treverorum, nomine Seobgisus, portans in brachio suo infantem, tres noctes habentem, qui fuit conjactatus in illa concha marmorea ante ostium ecclesiæ, sicuti est consuetudo Treverorum, ut pauperculæ feminæ infantes suos soleant jactare. Hæc E autem erat consuetudo illorum, ut quando aliquis homo, ipsos infantes projectos, quos nutricarios vocant, ab illis matricularriis sancti Petri enumerare videbantur, Episcopo ipsum infantem præsentare deberent, et postea Episcopi auctoritas ipsum hominem de illo nutricario confirmabat. Videns autem Rusticus Episcopus illum infantem portari, dixit: Modo invenire possumus si ex Deo est Goaris sapientia, aut virtutes, quas facit, an ex adversarii parte. Si ex Deo est faciat nobis cognitum, quis fuit pater istius infantuli, vel matrem ejus denuntiet nobis, et credimus, quia non est ejus causa maligna. Et si hoc facere non potest, capitali vertatur a sententia. Interim tamen, ut sciamus quæ est causa ejus, reddat nobis rationem. Non enim hoc dixit propter hanc causam, ut ipse tunc cognitor de semetipso fuisset; sed quia scelera vel crimina ejus principalia jam latere non poterant.

Quæ et patrato altero egregio miraculo

13 Qui dixit ad sanctum Dei Goarem; Goar. Qui respondit, Ecce adsum. Vit ei: Multa de te audivimus, simulque et vidimus: non ego solus, sed et tota plebs, hic congregata. Modo ostende nobis, F opera tua si vera sint an falsa: si verum est, per obedientiam veram jubeo tibi, ut facias istum infantem innotescere nobis genitorem suum, similiter et genitricem. Si hæc facere potes, credimus tibi, et tuas virtutes. Sin autem; nihil tibi, credere habemus. Quod audiens vir Dei beatus Goar, suspirabat graviter, et lacrymas sine cessatione fundebat, quare Pontifex suus ei tam inanem atque ineptam obedientiam facere præcepisset, et dixit: Christe, fili Dei vivi, qui temetipsum exinanisti, et formam servi accipere dignatus fuisti, fac mecum, quamvis indigno clientulo tuo, misericordiam tuam, ut cognoscat iste Episcopus vel plebs ejus, quia te diligo, te adoro, tibi servire cupio, Creator et redemptor meus.

gloriose diluit

14 Et hæc dicens, accessit ad illum hominem, qui illum infantem in brachio gerebat, dixitque ad illum: Quot noctes habet iste infans? Ille respondit. Tres. Vir Domini sanctus Goar dixit: Trinitas sancta te invoco, atque te infans in nomine Trinitatis conjuro, ut mihi genitoris tui nomen pandas, similiter et genitricis tuæ. Respondit autem infans [et] dixit,

jubens infantem triduanum nominare suos parentes,

Ex MSS.

dixit : Iste est pater meus Rusticus Episcopus, et mater mea Aflaia *b* nuncupatur. Quod audiens Rusticus Episcopus, cecidit ad pedes sancti Goaris, dicens : Nunc scio vere, quia Goar vir sanctus est, ego enim ista scelera sic absconsa esse putavi, ut nullus homo alius scire debuisset, nisi ego et illa femina, et unus puerorum meorum. Hæc audiens vir Dei sanctus Goar, stabat obstupefactus, atque in excessu mentis positus dicebat. Heu ! Domine meus, quare per me miserrimum depublicatus es *c* ! Melius fuerat antea absconsa confessio, quam ista principalis depublicatio. Sermo enim divinus non potest immutari, ubi dixit : Nihil opertum, quod non reveletur, et occultum, quod non sciatur.

Episcopum ad pœnitentiam hortatur, d

15 Nunc vero adquiesce consiliis meis, et accipe duram et prolixam pœnitentiam *d*, ut non solum sit in verbis, sed et firmam radicem teneat in corde tuo, ut diabolus, qui absconsa opera tua maligna gaudebat, de tua publica confessione, et digna pœnitentia satis ingemiscat. Noli esse desperatus, sed fidenter attende dominica præcepta, qui dignatus est dicere; Non veni vocare justos, sed peccatores ad B pœnitentiam. Ideo audi consilium meum, et considera sententiam, quam beatus Joannes Euangelista dixit : Age pœnitentiam, et opera tua priora fac, et subteriora dimitte. Et Dominus per prophetam Ezechielem dixit : In quacumque die conversus fuerit peccator, omnia peccata ejus in oblivione tradentur. Mitis est Dominus, ad dimittendum nobis, tamen oportet esse nos [promptos] ad obediendum. Ego enim secundum parvitatem meam, in quantum pietas divina me exaudire dignabitur, Deo mihi vitam concedente, pro te septem annis pœnitentiam facere cupio, vel quartum necesse sit quia multis et magnis vis pro te pœnitere scio, sed et considero, quod dixit beatus Jacobus Apostolus : Orate pro alterutrum, ut salvemini a peccatis vestris. Nam ego sic facere cupio, Christo mihi opem ferente.

assumpta in se septenni pœnitentia.

Sigeberto regi crimen episcopi

16 Hanc denique famam audiens Sigebertus *e*, Rex Francorum, statim et sine mora, transmisit legatos suos, rogans sanctum Virum Dei Goarem ad se venire. Qui cum venisset, interrogavit ei universa per ordinem, quæ gesta fuerant, tam de legatis C Episcopi, quam de bestiis, sed et de Episcopo, et de infantulo loquente. Hæc rege interrogante, beatus Goar nihil ei respondit. Tunc rex Sigebertus commotus dixit : Per obedientiam Regum, et principum seu Episcoporum vel sacerdotum tibi commando, ut omnia mihi per ordinem pandas, quæ dicta quæve sunt facta inter te et Episcopum Treverorum, utrum vera sint an non. Tunc respondens vir Dei beatus Goar dixit : Christe fili Dei, qui temetipsum exinanisti ei humiliari dignatus es, ut nos redimeres, et exaltares, miserere mei quamvis indigno, tamen de tua misericordia non desperanti. Et accedens ad Regem dixit : Quid vis ut tibi dicam, aut unde præcipis, ut tibi reddam responsum? At ille respondit: De hoc, quod audivi contigisse inter te et legatos Treverorum, vel quæ ipsi Episcopo contigerunt.

rescire volenti,

17 Beatus Goar dixit : Dic mihi, qualiter tibi dictum est, ut audiam, et per obedientiam de hoc, quod præcipis, dabo tibi responsum. Tunc rex Sigebertus omnia sicut contigerant, vel facta fuerant, universa ei per ordinem disposuit. Tunc respondens sanctus Goar Regi dixit : Ego obedientiam negligere non debeo, tamen aliud tibi non sum dicturus, nisi D quod tu ipse dixisti. Verumtamen ab aliis sic cernitur factum fuisse, quomodo tibi dictum est. Mirante autem Rege atque dicente universa miracula, quæ facta fuerant, populus omnis clamabat ad Regem, ut ipsum sanctum virum Goarem constitueret episcopum Treveris civitate. Quod audiens Rex, gratuito animo voluntatem populi seu Clericorum volebat implere in famulo Dei, et una cum consensu sacerdotum, dixit ad beatum Goarem, ut Episcopus fieret Treverorum.

quid responderit. f

18 Statim autem, ut hic vir Dei audivit, dixit : Melius est mihi mori, quam super Episcopum adhuc viventem *f*, ministerium illius accipere et peccare in conspectu Domini. Considera nunc, o Rex sententiam divinam, Quia non est discipulus super magistrum, neque servus super Dominum suum. Et si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? Nunc igitur dimitte illum episcopum pœnitentiam veram atque perfectam agere, vel consummare, dicente Domino : Dimittite et dimittetur vobis. Et si Deus te Regem seculi constituit, scias E te Regem sempiternum habere in cælis. Ideo dimitte Rusticum pœnitere facinora sua, sicut vis, ut Dominus dimittat tibi facta tua. Hæc vero Rex audiens atque ex intimo corde suspirium trahens, dixit : Per salutem Principum voluntarie obediam consiliis tuis. Nam si Deus noster hæc noluisset, per te tanta miracula non ostendisset. Et adjecit : Vere aliud non fiet, nisi ut Episcopus ordineris Treverorum civitate.

Episcopatum Trevirensem

19 Cum audisset vir Domini sermones Regis, suspiravit graviter, et dixit. Dimitte me ad cellulam meam remeare, et revertens ad te, dabo tibi de hac re responsum. Respondens Rex, dixit : Vade in pace, et supra viginti dies, iterum revertere ad nos Mettis civitate. Hæc quoque cogitabat Rex, ut ibidem sanctum Goarem ordinare deberet Episcopum ; sed Vir Dei aliud cogitabat. Considerabat Vir Domini sententiam divinam, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. Pergebat ergo ad cellulam suam. Cumque ibidem venisset, cœpit tristis esse, et febre valida affligere corpus suum, die noctuque Dominum deprecans, ut ei Do- F minus donaret auxilium et adjutorium et erueret eum de tam gravi jugo, quod Sigebertus Rex ei imponere cupiebat. Dominus autem exaudivit preces famuli sui Goaris, et quoniam Sigebertus Rex, illum supra viginti noctes ad se venire præcepit, nec in septem annis illum postea vidit. Transactis autem septem annis, Rex memoratus de eo, præcepit legatis suis, et ipsum ad se venire facerent.

constanter recusat.

20 Sed vir Dei, beatus Goar, pro se et pro aliis quotidie magna et inæstimabilia munera Deo offerebat, et quotidie orationes vel postulationes faciebat pro omnibus hominibus, et pro Regibus, qui in sublimitate positi erant, ut tranquillam et quietam vitam agerent, in omni pietate et castitate. Illis autem septem annis transactis, sine cessatione lachrymas fundebat, propheta dicente : Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent. Ideo enim ista faciebat Vir Dei, quia sciebat, diem exitus sui appropinquare. Qui dixit ad legatos Sigeberti regis : Filioli mei, dicite Regi vestro Sigeberto : Hæc tibi mandat Goar, ultimus omnium servorum Dei, quia faciem meam

non

A non est amplius visurus; nisi forte ad cellam nostram veniat, quia febre valida sum correptus, et non tantum adhuc, quantum sunt merita mea.

Supremus ejus morbus. 21 Hæc denique audientes legati, nuntiaverunt Regi universa per ordinem. Quod rex audiens, cœpit ad eos dicere : Non est plebs ista digna talem præsulem habere, neque ego talem possidere doctorem. Iterum transmisit alios legatos Rex, ut eum rogarent ad se venire. At illi invenerunt eum multo magis, et prolixius febricitantem, et in Dei laudibus persistentem. Qui dixit ad illos : Filioli mei, nolite fatigare vos, neque Dominum vestrum Regem, quia nec in asinum, vel in mulum, neque in aliquod vehiculum ultra ascendam. Confido enim in misericordia Dei mei, quia me de hac cella alicubi non educat super spatio milliarii unius, nisi forte ad sepulturam meam.

Petitis a Rege duobus sacerdotibus, 22 Hæc quoque illo dicente, legati, qui fuerant missi, interrogabant eum, quid sibi vellet, ut Regem de sua causa rogare debuissent. Qui respondens dixit. Rogatio, et petitio mea hæc est, ut B de loco isto amplificationem sibi in regno cælorum conquirat. Et quando mihi extrema dies finisque vitæ advenerit, auctoritate sua transmitti mihi jubeat Agrippinum sacerdotem et Eusebium, ad sepeliendum corpusculum meum, quandoquidem Deus voluerit, ut me jubeat migrare de hoc seculo. Post hæc legati regressi ad Regem, nuntiaverunt ei universa, quæ ab eodem sacerdote audierant vel viderant.

sepulturæ suæ ministris, moritur. 23 Cumque Rex hos audisset, ingemuit, et immutata est facies ejus, jussitque Agrippinum et Eusebium sacerdotes ad se venire, præcipiens eis, ut cum summa diligentia hoc providissent, quod vir Domini Goar postulabat. Factum est autem post annos tres, et menses totidem, ut ipse vir Dei febre valida corriperetur, et in senectute bona, veniente ad se Agrippino et Eusebio, cum aliis multis sacerdotibus, et servis Dei, in ipso oppido Germanorum, ubi cellulam suam construxit, obiit in pace pridie Nonas Julias. Cujus sanctum corpus Agrippinus et Eusebius, et alii multi sacerdotes et servi Dei cum summo honore sepelierunt in ipso C loco, ubi fluviolus Uvoraca nominatur, supra ripam Rheni fluminis : ibidemque Dominus noster Jesus Christus, filius Dei, beneficia omnibus credentibus, atque ibidem petentibus, præstare dignatus est, qui cum æterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Alibi legitur* feriatur.

b *Al.* Afflagia, Flavia.

c Depublicatus, depublicatio, *in quibus conveniunt duo, quæ secuti sumus, apographa, videntur sapere vetustatem præ iis, quæ aliter legunt. Apographum tamen Boni fontis etiam legit* τὸ depublicatio, *sed pro* depublicatus es, *legit* devenisti publicandus.

d *Salutarem ejus pœnitentiam, pium e vita discessum, et cultum sacrum memorat Cointius Tom. 3 Annal. pag. 209, citans Martyrologium Gallicanum Idibus Octobris, et Fastos Belgicos Miræi ad diem* VII *Junii.*

e *De quo Sigeberto hic sit sermo, dictum in Comm. prævio, a num. 9.* *Ex MSS.*

f Quippe episcopo vivente quemquam superordinari canones vetant « nisi forsitan in ejus locum, » quem capitalis culpa dejecerit » habet Concil. Aurel. V, can. 2. An capitalis non erat Rustici Trevererorum episcopi culpa? Plane omnino. Et sacerdotes seu episcopos, ob carnis lapsum gradu dejectos, restituere, olim nefas erat. Dispensatum tamen aliquando. In decimo Concilio Toletano Potamius Bracarensis episcopus, spontanea commixtionis carnalis confessione facta, non amisit nomen honoris, sed perpetuæ pœnitentiæ officiis et ærumnis ex indulgentia addictus est, Fructuoso in ejus locum subrogato. *Ita hic Mabilio.*

MIRACULA

E

Auctore Wandelberto, monocho Prumiensi.

Ex Surio et Mabilione, cum legenda antiqua, edita Moguntiæ anno 1489, collatis.

PROLOGUS AUCTORIS.

Auctoris prologus Explicitis jam, quæ de vita et actibus beati Goaris scripturæ à Majoribus utcumque mandata reperi, quæque hortatu vestro, Pater in omnibus amplectende, ut potui, corrigere studui, aggrediendum mihi novum opus video : ut quemadmodum in prioris libelli Præfatione promisi, ea, quæ de miraculis, apud sacratissimam memoriam supradicti Confessoris divinitus gestis, a fidelibus didici, memoriæ posterorum scribendo proponere debeam : quippe qui tam clara ea esse pervideam, ut quod hactenus præter paucissimos, quos eis interesse, vel ab his, qui interfuerint, audisse contigit, reliquos *a* omnino latuerit, non levi culpæ deputandum crederem, nisi F hanc scriptorum excusaret inopia et usus ille, qui quorumdam desidia et torpore subrepsit, quo negligentius divina opera suscipere, et beneficia, nostris concessa temporibus, ut levia parvipendere consuevimus.

et in miraculis scribendis delectus. 2 Ego vero in his describendis fidem eorum, qui hæc mihi retulere, plenissime subsequens, ea tantummodo comprehendam, quæ vel præsentes se ipsi vidisse, vel ab eis, qui viderint, accepisse confirmant : quamquam ea quoque tot sint ac tanta, ut si omnia litteris tradere cupiam, modum me videam justi voluminis excessurum. Unde æstimare facile possumus, quanta illa fuerint, quæ per longa retro temporum spatia geri meritis ejus viri et virtute potuerint, cum in tantam excreverint quantitatem, quæ ab annis plus minus sex et septuaginta gesta, et ad nostram notitiam perlata noscuntur. Neque enim credibile est sancti Viri merita in exhibitione miraculorum nostris primum diebus cœpisse clarescere, et non etiam priori tempore eadem, quæ nunc conferuntur credentibus et devotis, per illum

beneficia

Ex Mss.

beneficia esse collata, tametsi qui ea posteris scripto traderent, defuere. Id etiam cunctos, in quorum hæc manus venient, scire velim, me in horum assertione non quibuslibet fidem accommodasse, sed viris fide dignis, et de quorum veraci relatione vos ipsi, venerabilis Pater, arbiter fueritis, præcipueque Herrado *b*, vestræ congregationis monacho atque presbytero, et Theodado *c*, Cellæ S. Goaris clerico, qui et ævo maturiores essent, et a puero circa locum ipsum diversati fuissent.

ANNOTATA.

a *Ita legitur apud Surium. Codex noster Moguntinus habet* reliquis ; *prout etiam Mabilio, addens :* Ciceronis plane oratio, alioquin ferula castiganda. *Consule Catilinariam.*

b *Ita cum Surio legit codex noster Moguntinus. Mabilio habet* Herirado.

c *Ita Surius; codex noster Moguntinus habet* Teodado. *Mabilio scribit* Theodrado.

B

CAPUT I.

Miracula sub Assuero, primo Prumiensium abbate, patrata.

Cella S. Goaris Assuero Prumiensi abbati a Pippino traditur.

Sed ut ad narrationem veniam, Cella S. Goaris post multos, quam ipse decesserat, annos, cum in ea jam et Clerici, qui divina officia agerent, alendi stipendiis ecclesiæ haberentur, et populi frequentia major in dies excresceret, a religioso Francorum Principe Pipino, patre augustæ memoriæ Imperatoris Caroli, venerabili Assuero, qui tum monasterio Prumiæ, quod tertius nunc ab illo, Pater optime, regitis, primus præerat, est commissa : ut ejus studio et locus melioraretur, et qui in ipso degerent Clerici, in religionis cultu et studio docerentur. C Quam ille susceptam omni nisu excolere ac nobilitare desiderans, basilicam supra corpus Viri sancti ædificare cœpit, quæ et amplitudine sui populo reficiendo sufficeret, et decore congruentior meritis beati Confessoris existeret. Quippe prius ibi duæ ecclesiæ, non multo a se spatio distantes, erant : quarum quæ situ minor erat, corpus venerabile in terræ sinu continere credebatur : sed locus ipse sepulcri incertus hominibus erat. Ea in sui integritate relicta, fundamentis per circuitum jactis, hanc, quæ nunc usque manet, suprascriptus Abbas construxit : nec prior est ante diruta, quam omne præsentis ædificium compleretur.

Miraculum in ædificatione ecclesiæ.

4 Quo in tempore rem miram, qui bene noverunt, provenisse testantur, quod donec est ædificata basilica omnis, nihil aquæ penitus ex imbribus, tametsi copiosissimis, in omne loci spatium sit delapsum : sed cum forte pluviæ fierent, ad medium Rheni spatium et cacumen montis per circuitum pluvia decidens, reliquum, quod intererat, intactum penitus relinquebat. Ita divino miraculo palam fiebat, quam gratum illud ædificii opus superno respectui foret, cujus instantiam imbres aliquatenus impedire D prohibebantur. Perfecta basilica, ubi jam tempus, quo divino nomini esset consecranda, successit, missi sunt ab excellentissimo Principe Carolo Lullus, Moguntiæ *a* Archiepiscopus, vir Anglorum gente, moribus et vita laudabilis : Basilius [Basinus] *b*, Nemeti, quæ civitas nunc Spira vocatur : et Megingodus urbis, quæ trans Rhenum sita, sermone barbaro Wirziburg appellatur, Episcopi, qui omnes a beato Bonifacio *c* pontifice et martyre, fuerant ordinati : ut per eos et ecclesia consecrari, et corpus beatissimi Viri in eum, quo nunc situm est, locum transferri deberet.

Reliquiæ S. Goaris per triduum quæsitæ,

5 Ventum erat ad locum, et consecrata domo, translatio corporis parabatur, aderatque Assuerus Abbas cum monachis nonnullis, et infinitum vulgus undecumque confluxerat. Visum est Episcopis triduano prius jejunio Domini voluntatem quærendam, et sic ad levandas reliquias corporis accedendum. Eo igitur ab omnibus devote peracto, Lullus Archiepiscopus in antiqua æde suos fodere præcepit, uti repertæ reliquiæ venerabiles, levari transpor- E tarique deberent. Sed cum omne solum ejus defossum pertentatumque esset, nec tamen ejus, qui quærebatur, thesauri aliquod repertum indicium, turbatus Episcopus, ex Abbate quærit, si in loco aliqui, qui Deo servirent, clerici haberentur. Cum ille sex esse tantummodo respondisset, eos ad se Pontifex accitos hortatur, uti pro inveniendo patroni sui corpore, divinæ misericordiæ supplicarent, alios, qui aderant, in sua propter tempus se recipere mandans, ipse cum Abbate et coepiscopis ad convivandum abscessit. Tum qui remanserant clerici, solicite Christum rogare, ut ubinam venerandæ reliquiæ conditæ laterent, reperire valerent.

quomodo tandem inventæ, et quid operatæ;

6 Erat inter alios quidam, Madalbertus nomine, clericus, manu dextra gressuque debilis. Is correpto ligone simpliciter : Nunc, inquit, si Deus volet, ubi Dominus meus situs sit, palam erit. Confestimque extra spatium illius antiquæ ædis progressus, et non longe ab orientali ejus pariete terram ligone percutiens, laterem ictu levavit. Quo levato, et modico foramine patefacto, manum debilem adhibuit, et holosericam vestem, qua infra septum, lateritio F pariete structum, sarcophagus corporis tegebatur, comprehensam traxit, moxque manus antehac debilis, sanitati est restituta. Itaque festine detecto sarcophago, et ad rem novam signorum commotione Episcopis et populo convocatis, omnibusque, qui aderant, Deo laudes et gratias referentibus, corpus Viri sancti intra sarcophagum in locello plumbeo repertum est : quod illico levatum, atque in feretro compositum, ex eo loco ad oratorium beatæ Mariæ, quod ex antiquo in vicino situm erat, sublatum est, referendum paulo post, spectante populo, in ædis novæ locum, ei recipiendo paratum.

primo immobiles, dein in novam ecclesiam delatæ.

7 Visum deinde Episcopis est, ut quoniam propter angustias loci (nam ex altera parte Rheno flumine, ex altera monte altissimo cingitur) vulgus omne in unum coire non poterat, in longum circa radices montis diffunderetur, et ita reliquiæ venerandæ, propter frequentiam et desiderium multitudinis paulo longius exportatæ, per superiorem viam, quæ circa radices montis deducitur, in ecclesiam novam revocarentur. Hoc probato consilio, cum

levare

A levare feretrum Episcopi voluissent, ita est prægravatum, ut moveri omnino non posset. Hinc omnibus suspensis diutissime, et hærentibus, Archiepiscopus Deo, ut post claruit, inspiratus, alloquitur plebem, beatum Goarem, quoad vixerit, inanem gloriam mundi plaususque hominum et favores, ut rem fragilem et caducam, amore bonorum perennium contempsisse, eaque nihilo minus eum post obitum quoque contemnere. Proinde oportere, corpus simpliciter et cum humili devotione levatum, ab ipsa ecclesia in novam domum per illud, quod interreat, spatii reportari, neque ad vulgi favorem longius, ut statuerant, circumduci. Vix pontifex verba finierat, et motum continuo feretrum tanta facilitate levatum est, ac si oneris aliquid habuisset numquam, relatæque in ædem novam per Ecpiscopos et Abbatem reliquiæ venerabiles, in eo, quo nunc coluntur, loco, cum summo honore et reverentia sunt conditæ. Denique pallium, quod super sarcophagum repertum supra diximus, hodieque supra altare ecclesiæ incorruptum perseverat : sic per B longioris ævi tempora vestis illa integra manet, cujus apud Deum merita semper indefecta perdurant. Consummata in omni opere suo basilica [et memoria sancti Viri, ut oportebat ornata] cœperunt miracula ibi beneficiaque divina subinde cumulari : de quibus hinc aliqua, si possim, tentabo perstringere, quid sub quo gestum fuerit Abbate, ordine servato, commemorans.

pallium Sancti incorruptum

8 Assueri, qui primus cœnobio Prumiæ præfuit, tempore accidit, ut assolet, ex terræ sterilitate minorem in Gallicis regionibus vini copiam provenisse. Jamque novæ vindemiæ tempora propinquabant, et Clericis, in Cella viri Dei degentibus, una solummodo vini cupa supererat. Ea cum cœpisset expendi, et quotidie cum iisdem Clericis, tum hospitibus, quorum ibi frequentia non minima semper existit, ex ea pocula præberentur, spatio novem sive octo dierum transacto, cum vix media ejus parte vel tertia vinum contineri putaretur, repente in ea ad summum usque repertum est excrevisse, ut subjacens quoque pavimentum vino excrescente fuerit madefactum, et merito, quoniam Vir beatus C hospitalitatem proprie et sincere, quoad vixit, exercuit, actum est; ne vel ipsi servientibus, vel hospitibus, qui supervenirent, unde vinum ministraretur, deesset. Et ut miraculum simile subdam, quodam tempore cum cellerarius loci, nomine Horduuinus, imminente jam noctis quiete, vinum de cupa quadam hausisset, casu contigit, ut cupæ cuniculum d, aliud forte meditans, infirme clauderet, et abiret. Cumque sequenti die regressus, ad eamdem cupam venisset, cuniculum quidem apertum invenit, et ante illum ductam aranei telam : sed ita vinum in cupa steterat, ut ne unius quidem guttæ de ea apsæ indicium in pavimento reperiri valeret.

Vinum in vase divinitus augetur; d ac retinetur,

9 Per idem tempus cum ad locum, Widonis cujusdam de nobilibus servus claudicans advenisset, meritis sancti Viri sanatus, ecclesiastico se servitio, permittente suo Domino, mancipavit ac non post multum temporis presbyter factus, adhuc, cum hæc scribebantur, in vita supererat. Sub eodem Assuero quidam major regiæ villæ, quæ non longe posita Wasalia dicitur, Frecholfus nomine, mente captus cum esset, a suis ad venerandam memoriam deductus, mentis sanitatem recepit. Waltharius quidam, homo secundum seculum nobilis, qui nuncusque superest, cum vexationem gravissimam pateretur, et indubie spiritu dæmonico ageretur, insutus corio, ad venerabilem tumulum est deportatus. Ubi cum aliquamdiu jacuisset, protensis manibus seipsum suaque omnia sancto Goari magnæ vocis professione subjecit, et optimam insuper vineam dedit, quæ nuncusque in ejusdem Cellæ possessione perdurat, continuoque ea, quam diutissime passus fuerat, amentia caruit. Is hodieque, licet in libertate propria maneat, et interdum avaritiæ æstu succensus, ut a multis incusatur, aliena quoque deripiat, servum se tamen S. Goaris, ab eo sanatum esse, voce liberrima protestatur.

Sanatur claudicans; Ex Mss. amens, dæmoniacus.

10 Ejusdem Waltharii patruus, nomine Reginarius, homo licet nobilis, moribus tamen et actu crudelitati atque avaritiæ subditus, cum locum sanctum sperneret, et omnes Romanæ e nationis ac linguæ homines ita quodam gentilitio odio execraretur, ut ne videre quidem eorum aliquem æquanimiter vellet, ac si quos forte ex eadem E familia comprehendere potuisset, crudeliter nonnumquam afficeret : cumque eodem stulto odio et animo barbaro venerabilem Assuerum, ejusque nonnullos monachos detestaretur, casu ipso Abbate in Cella degente, per locum coactus est itineris necessitate transire : et cum jam ecclesiæ propinquasset, rogat servum, qui comitabatur, ut si posset, ea se via ducat, qua conspectum basilicæ Goaris, Romanorumque hominum, Assueri scilicet Abbatis et ejus comitum, præsentiam valeat declinare. Tanta enim ejus animum innata ex feritate barbarica stoliditas apprehenderat, ut ne in transitu quidem Romanæ linguæ vel gentis homines, et ipsos quoque bonos viros ac nobiles, libenter adspicere posset. Promittit servus se posse, quod petebatur, implere. Ut igitur itineris aliquantulum confecerunt, et ad ipsum monasterii basilicæque locum perventum est, monet servus Dominum, si conspectus eorum, quos horreat, vitare velit, brevissimo tempore pallio caput operiat. Ille cum e vestigio, quod monebatur implesset, et extra loc spatium processisset : Modo, inquit servus, retro F cave ne respicias, nam non aliter eorum, quos, ut posses declinare, petisti, conspicies neminem. Vix ea servus impleverat, confestimque et sub eodem pene momento prædictum Reginarium ventris apprehendit effusio : nec magna mora secuta, post paucissimos dies vitam finivit. Ita qui stultissimo, immo superbissimo animo, loci venerandi virorumque bonorum conspectus horruerat, justo Dei judicio, et luce mortalibus communiter attributa, et vita caruit.

Alius ob contemptam S. Goaris ædem punitus. e

11 Cum ad festivitatem beati Goaris quodam anno ex monasterio Prumia Assuerus Abbas venisset, unaque ex monachis nonnulli; accidit, ut propter Rheni fluminis inundationem pisces, qui Abbati et fratribus possent ministrari, deessent. Cumque jam ipse solennitatis dies illuxisset, et ante ecclesiam mane pauci de fratribus residerent, Ansegilus quidam bonæ vitæ, per jocum [monachus una residens f] ait : O beate Goar, ecce quam bonus es mercedis recompensator ! Nos tibi servimus, et in vigiliis atque psalmodia, tuæ festivitatis

Pisces miraculose subministrati. f

Ex mss.

gratia, laboramus : hodie ne unum quidem nobis, quo reficiamur, pisciculum præbes. Vix hæc ille verba finierat, et non post longum temporis intervallum in vasis, ex vimine salicum ad piscandum paratis, quæ nuper a piscatore de quadam arbore in præripio *g* fluminis suspensa, excrescente postea flumine, in aqua remanserant, duo non modici pisces, quos vulgo seluros dicimus, reperti sunt, atque in præsentia fratrum, eo quo consederant, loco delati. Hoc autem pisce causa infirmitatis Abbas non utebatur. Tum ille, qui et prius : Pro nobis, inquit, nunc bene egisti, pisces nostræ refectioni providens : sed illum senem Abbatem tum negligere non debebis. Non enim his ille poterit uti. Hæc monachus, et modico tempore lapso, cum a molendino farinam navicula pistor deveheret, piscis, quem lucium vocamus, navim saltu ingressus, comprehensus est a pistore, et in confessu monachorum (necdum quippe de loco surrexerant) expositus. Nunc, inquit monachus, munus, beate Goar, implesti, cum et nobis et
B seni tuo alimenta congrua providisti. Res mira : ludentis potius, quam rogantis, voces tam facile exauditas.

meritis S. Goaris. mirifice in vita hospitalis.

12 Sed hæc meritis beati Confessoris non sunt dissimilia, quoniam qui in carne vivens, indigentibus sua pro Christo tribuerat, et hospitum refectionem gratam semper habuerat, merito post obitum quoque potuit sibi servientibus talia procurare. Naqumantum apud divina judicia meritum habeat virtus hospitalitatis, quam Vir beatus singulariter, dum vixit, excoluit; quantumque reverentiæ loco illi, in quo beata ejus membra quiescunt, sit omni tempore dependendum, testantur ea, quæ vel frequentantes illum divino beneficio consequuntur, vel negligentes et aliqua dissimulatione prætereuntes, divino nihilominus judicio patiuntur.

Pœna S. Goaris ædem negligenter transeuntium

Quod ipsum manifestius exempla subjecta monstrabunt. Comes quidam, nomine Heriwinus, cum per locum transiens declinasset, et licet a suis, ut oraret, admonitus, pro festinantia itineris distulisset, non longe profectus, de equo cecidit, gravissimoque lapsu contritus, ad ecclesiam suorum
C manibus reportatur : ibi [brevi] decumbens, apud memoriam venerandam sanitatis est beneficium assecutus. Eodem modo Abbatissa nobilis ex urbe Mediomatricorum Euphemia, cum iter agens, illuc devenisset, nec oratum, ut omnes consueverant, descendisset, paulo post de equo cecidit, et fracto crure, quæ sponte noluerat, ad ecclesiam portatur invita, et sanitatem, quam suo perdiderat, merito beati Viri recepit.

Discordiæ inter filios Caroli Magni compositæ;

13 Neque dissimilis meritorum ejus potentia in puniendis monendisque etiam regibus extitit. Nam Carolus excellentissimæ memoriæ Imperator Augustus, a palatio suo, quod in præripiis Rheni fluminis ab ipso constructum, Ingelheim dicitur, quodam tempore navigabat, in castellum, quod situm est super confluentem Mosellæ et Rheni, descendere, ibique disponens nocte manere, sequentibus eum in singulis navibus filiis Carolo atque Pipino. Cumque ad monasterium sancti Confessoris Imperator navigio pervenisset, obvius illi factus Abbas Assuerus, rogat, uti ad beatum Goarem exire, et in Cella ejus charitatem, ut verbo usitato loquar, acere debeat. Negat suam præsentiam Imperator, D
et post se conversus, manu cognomini filio annuit, ut navim ad ecclesiam oraturus egrediatur; ipse proposito tetendit itinere. Egresso ad terram Augusti filio, alter ejus filius Pipinus, qui post fratrem navi veniebat, putans patris esse navim, quam litori videret appulsam, egressus et ipse est, fratrique nesciens in ecclesia sociatus. Ibi quod inter eos graves aliquamdiu simultates et inimicitiæ fuerant, inspirante superna clementia, et opitulante Confessoris sanctissimi merito, in fraternam concordiam et fœdus amicitiæ coierunt. Cibo deinde potuque sumpto, alacres et læti ad locum supra nominatum quem cum patre petere cœperant, omnibus suis incolumibus, pervenerunt.

ob neglectum S. Goaris cultum puniti, et edito voto liberati.

14 Imperator vero, qui filiis egressis, solus cum suis in navi remanserat, cum ad prædictum locum tendere vellet, coorta repente densissima nube, et nebulis tenebrosissimis subsecutis, ita in flumine deerravit, ut neque ipse, neque comitum ejus quispiam, sed neque navis gubernator, quo tenderent, quove navim agerent, ullatenus scire vel videre valerent. E
Sic per reliquum, quod supererat, diei, in pelago fatigati, vix postquam suam culpam Imperator agnoscere, et beato Goari supplicare cœpit, multa jam die, et ingruente nocte in continentem egressi sunt, tribus tamen aut paulo amplius a loco, in quem proposuerat egredi, millibus, ubi et ea manere nocte non sine rerum necessarium inopia compulsus est Imperator : factoque die, publice testatus est, sui esse peccati et meriti, quod periclitatus in flumine, quod a commoditate itineris et apparatu regiæ mansionis sit longissime disparatus : nec frustra sibi hæc accidisse, sed beatum Goarem pœnas pro contemptu meritas repetisse, seque supplicia expendisse merentem : vovere se et firmissime polliceri, numquam locum Viri sanctissimi ulla, quamvis magna, itineris festinantia, si ad eum in vicino veniat, declinaturum, quem tali incommodo sit expertus posse de iis, qui se negligendum putaverint, expetere, quam voluerit, ultionem.

Sanata Imperatricis odontalgia.

15 His votis, ad Cellam viginti libras argenti et pallia holoserica duo misit : nec deinceps omni vita sua, quod voverat, aliqua ex causa neglexit. Denique is, qui tum regiæ navis gubernator fuit, nuncusque superest, reique gestæ indubitabile testimonium perhibet. Nec immerito regum illi fides et devotio subjacet, qui pro Christo non solum magnos et appetibiles, sed omnes penitus mundi honores et caducas dignitates contempsit, et cum posset Episcopus fieri, noluit, potiusque in humili statu manere delegit, quam honorum fascibus prægravari : quamquam in Christianis principibus hæc circa servos Dei affectio tam sit spontanea et devota, quam se noverunt tanto magis Deo gratos fore, quanto, qui ad tempus elevari per tumorem majestatis regiæ poterant, eligunt servis Christi humili se mente submittere. Ejusdem principis conjunx Fastrada, cum vehementissimo dentium dolore torqueretur, et ad locum, ob remedium ejus doloris, oratum venisset, continuo ut supplex facta est, incommodo caruit. Ob quam rem data est ab Imperatore villa, quæ Nasonia nuncupatur, et in jure loci hactenus retinetur.

16 Per

A

Quidam super glacie in periclitatus, liberatur.

16 Per idem tempus accipit, Rheni fluminis aquam nimio frigore congelascere, ita ut incessus quoque quorumlibet animalium et vehiculorum ferre valeret : eratque quidam regiæ villæ colonus, quam supra Vuasaliam diximus appellari, cujus vinea haud procul a monasterio vineis beati Goaris cohærebat, et ut nonnumquam evenit, hac ille occasione solebat interdum particulas aliquas earumdem præripere vinearum, et suæ, fraude humani ingenii sociare. Is cum die quadam super glaciem fluminis ambularet, et ad ejus medium prope venisset, repente in multiplices est resoluta, atque ille glacei fractæ superincumbens, secundum flumen ferri tremens et anxius cœpit. Erat res summi periculi et desperationis extremæ, hominem vi fluminis rapidissimi ac latissimi, fragmento glaciei tenuissimæ ferri, nec esse remedii quidquam, quoniam illi quemadmodum humano auxilio subveniri posset, erat omnino nihil. Tum ille, cui evadendi periculum nec spes ulla, nec aliquod consilium superesset, divinæ solummodo misericordiæ supplicare, et beati Goaris merita in sui B liberationem exposcere, magnisque vocibus veniam et auxilium flagitare. Ad ultimum, cum salutem penitus desperasset, eductam manicam de manu projecit, respiciensque basilicam, vineam suam sancti Viri dominio tradidit. Nec mora, acta virtute divina glacies, instar naviculæ ad litus evexit hominem, et incolumem exposuit : qui mox vineam, de qua diximus supra, ecclesiæ mancipavit, in cujus nunc etiam jure perseverat. Sic beati Confessoris meritum, hominem et pro culpa, quemadmodum oportuit, castigavit, et anxium de periculo mirabiliter eripuit.

Cæsus a S. Goare, et sanatus.

17 Isnardus, fisci regii procurator, cum inique multa contra familiam beati Goaris ageret, visitatus ab illo per somnium est, et post increpationem, severissime cæsus, ita ut die postero, gressu non valens incedere, navi ad ecclesiam duceretur. Ubi aliquamdiu decubans, integram sanitatem, excepto genitalium pondere, meruit : quæ etiam infirmitas indubitanter causa salutis illi relicta cognoscitur. Hæc inter alia, quæ compendii causa suppressi, temporibus Assueri Abbatis, divina in loco virtute C et Confessoris beati merito provenerunt.

ANNOTATA.

a *S. Lullus electus anno 756, præfuit annis 31, obiit 787. Ita Bruschius in episcopatibus Germaniæ.*

b *Basilius non invenitur inter epp. Spirenses apud Bruschium, sed Basinus; qui et scribitur apud Mabilionem et in Cod. nostro Maguntinus.*

c *Primus hic fuit archiepiscopus Moguntinensi, de quo videri potest Bruschius loco citato.*

d *Al.* Duciculus, duciolus, ducillus, *et significat* epistomii vertibulum, seu paxillum, ori epistomii insertum, *ita nuncupatum, uti habetur e Vita Ms. S. Romarici, ab* educendo. *Plura Cangius.*

e *Id est* Gallicanæ : *nam Gallos antiquitus* Romanos *dictos, Mabilio plus semel observavit.* Et Lutzemburgum *oppidum, ait,* cui finitimi sunt Trevirenses, Galliæ Belgicæ populi, Augusta Romandorum a Ptolomeo appellatur. *Et vero per* Romanos *hic designari populos Austrasiæ, liquet ex proxime sequentibus :* Romanorumque hominum, Assueri scilicet abbatis et ejus comitum, etc. A. WANDELBERTO

f *Uncis inclusa leguntur apud Mabilionem, uti etiam alta, quæ eodem signo inclusa, per decursum sequentur.*

g *Id est,* in loco ripæ proximo. *Odo abbas Glannafoliensis, teste Mabilione in notis hic, usus est hoc vocabulo in epistola, vitæ S. Mauri præmissa. Idem recurrit apud Wandelbertum numero proxime sequenti 36.*

CAPUT II.

Miracula sub Tancrado, secundo Prumiensium abbate; teste in multis oculato.

E

Turricula in aquarum exundatione mirabiliter servata;

Diebus vero Tancradi, qui Assuero feliciter ex hac vita subtracto, in regimine monasterii Prumiæ, simulque Cellæ S. Goaris successit, hæc, quæ, superna misericordia tribuente, subjicere cupio, contigerunt : quæ et illi, quibus referentibus horum notitiam attigi, maxima ex parte coram positi adspexerunt. Accidit aliquando ex pluviarum copia, subito rivulum, quem Vuocaram nominari in libello priori diximus, adeo exundasse, ut in magnam molem exurgens, obvia quæque non sine periculo et damno multorum eruerit : quippe cum exundare primo cœpisset, incertum quo obstaculo a cursu suo prohibitus, descendentibus ex concavitate montium aquis, in tantum excrevit, ut ad ultimum ruptis obicibus profluens, etiam grandes et firmissimas domos a fundamentis erutas, in Rhenum vi sua dejecerit. Quo in tempore res miraculo digna provenit. Nam in quadam earum, quæ erutæ sunt, domorum turricula, de qua signa penderent, stabat extructa, quæ nuncusque tecto ecclesiæ superposita manet : quæ cum F multo infirmioris esset structuræ, quam domus ipsa, in qua parabatur, et aquis supervenientibus ad medium ferme cursus impetum esset obvia facta, penitus tamen illæsa duravit. Quodque majoris miraculi fuit, domus, in qua stabat, integris compactisque inter se parietibus eruta, neque secum illam trahere potuit, et qua eam sui apertura et solutione transierit, nullus hominum deinceps scire vel deprehendere valuit. Denique postquam agmen illud aquarum præteriit, in imo ejus turriculæ, duæ cum oleo ampullæ repertæ sunt, quas, quis hominum posuerit, vel unde provisæ sint, nuncusque nescitur.

Debilis mulieris.

** Mabit. Hadebaldi.*

nec non cæcæ ac mutæ; alterius item cæcæ:

19 Mulier quædam de natione Scottorum, nomine Brigida, debilis gressu, a parentibus suis et civibus, ab urbe redeuntibus, ægra ibi relicta est : et cum aliquantulum ibi tempus transegisset, sub die solennitatis annuæ, adstante plebis multitudine, sanata est et erecta. Item Hadelbodi * cujusdam noti hominis ancilla, quæ et cæca esset et muta, ad memoriam venerandam, populo teste, sanata est. Sec cum hi sagnitis dominus, qui infirmam miserat, ad suun

servitium

Ex mss.

servitium jam incolumem revocasset, mox in illam prior debilitas rediit. Coactus itaque evidenti miraculo ejus dominus, manumissam ad locum reverti fecit. Nec multo post sanitas, quæ collata ante fuerat, sed temeritate hominis præpedita, correcto domino, ancillæ est restituta, quæ et reliquum vitæ suæ in eodem loco peregit. Denique adhuc ibi soror ejus degit, et certissima rei gestæ testis assistit. Per idem tempus et alia mulier cæca, sub Abbatis Tancradi præsentia, visum recepit, pluresque ibi postea vixit annos.

cæci quoque ac muti pueri

20 Quodam item tempore, præsente eodem Abbate cum populo, quædam ex ancillis monasterii, filium parvulum, qui ab ortu cæcus manebat et mutus, ad ecclesiam deportavit. Quam ut est puer ingressus, continuo cum matre loqui, et basilicæ picturas ei digito cœpit ostendere. Mirata mater rem, sed propter repentinum eventum insperati miraculi non est ausa publice, quod viderat, confiteri. Quæ mox ut est domum regressa cum parvulo, confestim in illum debilitas pristina rediit, ut palam fieret, non debuisse matrem, quod divino sibi benificio collatum esset, silentio premere. Itaque causam illam pertractans, culpamque intelligens, arreptum festine filium ad ecclesiam retulit, et rem omnem, ut se haberet, Abbati et populo patefecit. Nec dilatum est diu beneficium, cui ad horam fuerat impedimento timiditas matris : sed ut illa finem narrandi fecit, incolumitatem illico puer obtinuit. Ex urbe Moguntiaca ad festivitatem beati Goaris mulier clauda, posito coram Abbate Tancrado, venit, et cum in vigiliarum die vespertini psalmi a Clero complerentur, sanata est.

B

item claudæ sanatio.

Figuli ob neglectas preces naufragio puniti.

21 Sed ut ea nunc quoque commemorem, quibus palam fiat, qui beati Viri meritum et reverentiam contemnere aliquatenus præsumpserunt, quemadmodum vel emendati sint, vel puniti; quodam tempore cum per Rhenum flumen quidam figuli ollas, precio distrahendas, in navicula veherent, accidit una cum illis feminam quamdam fidelem cum parvulo filio adverso flumine navigare. Cumque ad monasterium ventum esset, rogat mulier comites, uti aut omnes oratum in ecclesiam pergant, ant si id nolint, appulsa litori navicula, se in continentem exponant, paulumque in loco certo sustineant, donec possit ipsa ab oratione reverti. Egressa igitur sola, pergit oratum, relicto in navi cum comitibus filio admodum parvulo. Illi deducta in locum superiorem navi, cum eam aliquamdiu sustinuissent, moras ejus non ferentes, abducta navi iter propositum persequuntur. Sed ultio divina mox consecuta est, qua manifestum fieret, non debuisse illos, vel abeunte illa, opportunitatem orandi negligere, vel fidem sustinendi moras ejus præsertim breves contemnere. Nam cum adverso flumine navim agentes, contra eum locum venissent, ubi ex latentium sub aqua saxorum voragine et undarum collisione rapidissima, gravia sæpe navigantes discrimina patiuntur, qui locus in flumine ab ecclesia beati Goaris passibus fere centum, aut paulo longius abest, rapta submersaque navicula perierunt.

C

22 Sed inutilis esse non potuit devotæ mulieris oratio, cujus etsi comites aqua submersit, filium tamem, divina virtute salvatum, et merito Sancti protectum, nequaquam perdere valuit. Quippe illa, ut ab oratione rediens, ollas super aquam ferri conspexit, intellexit, quod erat, sociosque navimque perisse, solicitaque pro filio, quem una perditum suspicabatur, oculos cum fletu maximo hac illacque circumtulit; sed repente videt undarum dorso sublatum parvulum, ripæ fluminis propinquare. Tantaque fuit miraculi claritas, ut infantem mater excipiens, invenerit eum, a medio corpusculi aquæ superextantem, litora attigisse : quod nec virorum quidem ullus aliquando natandi peritia et viribus corporis potuit obtinere.

D

infante divinitus servato.

Alius puer a submersione liberatus.

23 In dissimili causa non dissimile miraculum sub eodem extitit, quod propter similitudinem rei gestæ, præcedenti subjunxi. Mater cujusdam infantis fere quinquennis cum eo, qui ipsum infantem de sacro fonte susceperat, navi circa ripas tracta, per fluvium ascendebat, puerumque, equo superpositum (id enim ex matre et patrino puer ipse petierat) juxta in litore parens uterque fecerat ambulare. Tum equus, ut sine rectore liber, navigantes præteriens, sponte se in flumen dedit cum puero, nec revocari ab aliquo potuit. Cumque saluti infantis omnes timerent, quippe quem in rapidissimum altissimumque fluvium ac latissimum equo, quem retinere nequiret, ferri conspicerent, et S. Goaris suffragium magnis precibus postularent, equus cum incolumi puero, tranato flumine, in ulteriorem ripam exivit. Quæ res utique magno miraculo provenit, ut et equus sine rectore tantum flumen, loco præsertim propter saxa difficillimo et periculoso, transiret, et infans, qui nec in arido quidem equo sedere nosset, sine periculo ullo evaderet.

E

Fraudatores ecclesiæ S. Goaris puniti et curati.

24 Sed ut propositum persequar, Willigeldus * quidam, qui nuncusque superest, cum vineam a matre datam, de jure et possessione ecclesiæ S. Goaris subtraxisset, sævo dæmoni est mancipatus, diuque * vexatus ab eo, vineam reddidit, et curari continuo meruit : ut hoc exemplo ceteri monerentur, voto parentum res, juri ecclesiæ mancipatas, subtrahi ab heredibus filiis non oportere Wolvo quidam, ab ineunte ætate ibi a matre nutritus, cum postea presbyter esset, decimas, quæ ex multo jam tempore ecclesiæ beati Goaris agrorum jure competerunt, usibus dolo malo conduxit. Nec magna subsequente mora, cæcus et mutus effectus, ad basilicam Viri sanctissimi a suis perducitur : ibi res patrimonii sui cum restitutis decimis tradidit, et sanitatem, placato eo, quem offenderat, meruit.

* Mabil. Willigelmus.

* Mabil. denique

F

Immisericors Dominus castigatus.

25 Negociator quidam, Badoart * dictus, cum Rhenum navi ascenderet unus servorum, qui illum forte offenderat, supplicium metuens, de navi prosiliit, et concitus ad ecclesiam fugit. Tum ille, fugitivum secutus, ab ecclesia trahere cœpit, prohibente fieri et nomine beati Goaris rogante simul et comminante monacho Herirardo, qui præsens forte residebat, quo hæc ipsa referente cognovi. Sed negociator furore succensus, cum monachum rogantem æque minantemque contemneret, pro foribus ecclesiæ ad contemptus augmentum tractum ab altari servum cecidit. Nec multum spatii intercessit, et ut cujus arbitrio paruisset, quemve contempsisset agnosceret, immundo spiritui traditus, brevi vitam, nimiis cruciatibus extortam, finivit.

* al. bodoart.

26 Item Humfridi cujusdam clerici ecclesiæ servus, cum pro culpa, in dominum commissa, a

tergo

Servus a vinculis mirabiliter solutus.

A tergo vinctus brachia traheretur, et supplicia, quæ sibi inferenda sciret, animo perhorresceret, quoniam aliter domini præsentiam subterfugere non valebat, ecclesiam respexit, et ad eam se cum prece tacitus inclinavit. Res digna miraculo : confestim vincula, quibus ligatus ducebatur, dicto citius laxata sunt et soluta, exutusque vinculis servus, ad ecclesiam sese proripuit, nec repetitus à Domino, offensam suppliciumque vitavit. Tantum apud omnipotentem Deum supplicatio, tacite Viro sancto fusa, convaluit, nec passus est Christus eum manere ligatum, qui in necessitate animo ad sancti altaris auxilium confugisset : ut hinc quoque daretur intelligi, quantum intercessio illius ad animarum solvenda vincula prævaleret, cujus invocatio tanta facilitate ligamenta corporis dissolvisset.

Abbas Maximinus S. Goarem non precatus, punitur.

27 Quodam tempore Abbate Tancrado in Cella posito, Maximinus monasterii S. Gereonis, quod apud *a* urbem Agrippinam, quæ nunc Colonia dicitur, situm est Abbas a provincia Vangionum ex vindemiis cum onusta vino navi et non paucis comitibus descendebat. B Qui cum jam S. Goaris monasterio propinquasset, suadetur à sociis, uti appulsa in continentem navi, oratum ad S. Goarem ascendat. Ille moras sibi non necessarias hac in re fieri dicere, fore oportuniorem tempore alio orandi occasionem : sic dehortatis comitibus, propositum iter persequitur : sed non impune illum ultio divina transire permisit. Quippe ut in conspectum Cellæ navis acta pervenit, repente, ex maxima sui parte demersa, lapsisque in aquam, quæ gestaverat, vasis, præsentis jacturæ et periculi metum cunctis incussit. Clamare omnes et auxilium lachrymabiliter implorare : culpam Abbas confiteri, et S. Goaris meritum exorare. Rem abbas Tancradus ex loco superiori conspiciens, et quanto in periculo versarentur cuncti, considerans, suos e vestigio mittit, mandat subsidium laborantibus ferri. Deducuntur continuo naves, et subsidium modis, quibus erat possibile, ministratur. Ita cum Abbatis auxilio et sudore multorum ; tum maxime beati Goaris opitulatione recuperata navi, vasisque receptis et opibus, incolumis ad litus Abbas, progreditur. Egressi navi, oratum festinant, persuasum C sibi perenniter affirmant, ne locum, tanti viri meritis insignem, facile umquam sine supplicationis munere transeundum existiment *b*.

Mercator invocato S. Goare, naufragio eripitur.

28 Consimili prope eventu cum quidam ex Frisonum * gente negociator navim circa ripam ulteriorem ageret, neque litori in quo monasterium situm est propinquare disponeret, ubi ad scopulos illos, de quibus supra diximus, navis acta pervenit, subito rapta et in gurgitem undarum violentia tracta, præsenti cunctos discrimine perculit. Sed cum Dominus navis, S. Goaris sæpe nomen et meritum iterans, subsidium expetisset, in portum continuo navis illæsa devenitur. Ille, ut continentem attigit, oratum perrexit, ac pro salutis munere vestem holosericam venerandæ memoriæ tribuit. Quæ etiam vestis postea ab eo, qui hæc retulit, Theodrado clerico ad Prumiam monasterium est delata.

* al. Fresonum.

Mortuus

29 Rem illaturus sum, præcedentibus quidem non omnino dissimilem, sed quæ miraculi aliquid amplius habeat, et cujus tot sunt pene fidelissimi testes, quod loci ipsius habitatores tempore, quo gesta est, esse potuerint. Negociator ex supradicta Frisonum gente navim per Rhenum flumen agebat, et ut moris est; quia adverso flumine navigabat, fune à suis navim circa litus trahendam curaverat. Cumque jam Cellæ vicina attigisset, monetur a suis aliisque in fluminis præcipitio * consistentibus, uti ad orandum navim egredi debeat. Ille sibi ejus tunc rei copiam non esse dicere, impediri mora propositum cursum, nec se posse nisi continuato navigio quietis congruum locum attingere. Ita animo fixo navim agit, et ipse et in ea clavum regens, cum uno servorum residet : reliqui fune navim per litora trahunt. Erat inter eos unus, qui cunctos antecedens, extrema funis dorso et ventri circumvoluta teneret. Ventum erat ad fluminis illam, de qua in superioribus egimus, rapiditatem horribilem, cum repente navim undæ violentissimæ rapiunt, nec gubernatore ullo præsidio valente resistere, longissime à litore subtrahunt. Ea rapta, cum vim ferre non possent, funem, qui per ripas trahebant, victi relinquunt : sed is, qui cunctos præcesserat, tam cito explicare se fune non valens, navim secutus, in gurgitem trahitur. Neque id Dominus navis, qui in puppi residens laborabat, animadvertere potuit. Reliqui, E qui a fune refugerant, magnis vocibus navi et socio, qui sub aqua trahebatur, opem divinam et beati Goaris merita succurrere postulabant. Tantaque tum aquæ vis et undarum vorago fuit, ut non ante novis in cursum dirigi posset, quam longissime pulsa, in ulteriorem ripam non sine magno plurimorum metu atque horrore exportaretur. Negociator vero, ut terram attigit, funem, qui navi cohærens, per aquam fuerat tractus, a servo colligi mandat. Quo collecto, in extrema ejus parte servus, sicut implicitus fuerat, invenitur. Qui diligentissime contrectatus, et modis variis pertentatus, non aliud potuit deprehendi, quam mortuus.

Ex MSS.

* *Mabil.* præripio.

revocatur ad vitam.

30 Denique adhibito plurimo stramine, et igne circumcirca succenso, nihil coloris penitus persentire, vel aliquod vitæ indicium potuit edere. Quid plura? Devehitur rursus in citeriorem ripam, ac de sola sepultura dominus ejus et comites agunt. Rogatur custos ecclesiæ, ut ad sepeliendum mortuum loci alicujus copiam faciat. Eo obtento, dum ad F sepulturam aperiunt, interim cadaver, ut vere putabatur, exanime in custodis ad horam mansione deponitur. Cum non post longum temporis intervallum incipit recalescere, et paulatim os aperire, ac spiritum ducere. Dehinc totum se elevans, parum sanguinis ore rejecit, et confestim surrexit incolumis, ita ut, oratione facta et gratiarum actione ab omnibus reddita, ad ducendam, sicut prius, navim cum sociis festinaret. Ea negociator ut vidit, emendatum se et pro culpa castigatum magnopere gratulans argenti libram altari sacro persolvit, et cœpto dehinc itinere, suis omnibus incolumibus, abiit. Viderint, quid de re hujusmodi ceteri sentiant : ego confidentissime dixerim, beati Viri merita tanto esse post obitum clariora, quanto solicitius, dum viveret, humanas laudes et jactantiam fugerit. Neque in hujusmodi signis et miraculis exhibendis cujusquam Sanctorum (Apostolis et clarissimis Ecclesiæ Martyribus dumtaxat exceptis) illum inferiorem videri : quippe qui in diligendo Deum et proximum non facile quoque

illis

A. WANDELBERTO.

illis judicetur inferior *c* : quique tametsi in vita non multis, quæ homines noverint, miraculis claruit, sed ea, quæ miraculis omnibus potior est, charitate clarissimus extitit ideoque post obitum quotidie in viventium fide tot tantisque virtutibus claret.

Supra est Heriardus.

31 Præterea Heirardus * monachus, qui, ut sæpe dictum est, horum mihi miraculorum certissimus relator extitit et verissimus, bis affirmat, nullo admovente extrinsecus ignem lampadem, quæ coram memoria veneranda dependet, infuso divinitus lumine splenduisse. Quod ipsum præsenti anno, quo ista descripsimus, et superiori contigisse, qui interfuerunt, affirmant : sed id suo loco erit dicendum.

ANNOTATA.

a *Monasterium S. Gereonis intra muros Colo-* B *nienses inclusum, in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum est, qua de ecclesia legendus Ægidius Gelenius in lib. 3. de Colonia Syntagm. 3.*

b *Refert Mabilio in notis ad hunc locum ex Gelenio, morem hunc perseverare in præsentem diem; viatoribus nefas existimantibus, istac prætervehi, nisi, injecto in collum vinculo, sese Goari mancipaverint; hoc etiam præstare vel ipsos novatores, apud quos, ipsumque vulgus, ignota hujusce religionis ratio. Scripsit ad me Frantzenius noster, de quo in Comm. prævio, locum seu gurgitem, vulgo dictum* die Bank, *valde periculosum esse : atque anno 1719, quo hæc scribebat, aliquot naves ibidem submersas ; alias in gravi submersionis periculo fuisse.*

c *Legit impressus codex noster Moguntinus :* Quoquam illorum judicetur inferior.

C

CAPUT III.

Miracula, quæ sub Marcuardo, tertio Prumiensium abbate contigerunt, expediuntur. Quando et a quo Cella S. Goaris monasterii Prumiensi sociata.

Ludovicus Pius a podagra liberatur;

Hactenus ea descripserim, quæ Abbate Tancrado in hac vita superstite, facta inter alia referuntur. Nunc adjutore Christo, ad clarissimi patris Marcuardi tempora, qui hoc ipsum opus mihi imposuit, servato, ut proposui, ordine, veniam. Et ut hæc ipsa, rerum gestarum ordine aliquantulum postposito, exordio clariori incipiam, excellentissimæ pietatis singularisque clementiæ, et erga Christianam religionem omnium Imperatorum studiosissimus Ludovicus, qui adhuc superna misericordia providente, rerum summa potitur, cum dolore pedum vehementissimo (qua olim D infirmitate vir ille, et si non continue,frequenter tamen infligitur) laboraret, atque ex palatio suo, quod in litore fluminis Rheni situm, Ingelheim supra diximus appellari, evectione navili descenderet, oratum ad S. Goarem exiit, vix in terram pedem præ dolore nimio ponere valens, et sustentantium magis, quam suis gressibus nitens. Cumque in ecclesiam pervenisset, ante memoriam venerandam humillime se ac devote deposuit, et in terra stratus, diutius peroravit. Ubi vero surrexit, an Abbatem et clarissimum virum Gerumgum, olim palatii ædilem, nunc monachum, conversus : Deo, inquit, gratias : nunc meritis S. Goaris levamen mihi datum persentio, neque eo jam, cum quo huc veni dolore laboro. Sic a memoria regressus, lætus et alacer diem totum duxit. Hæc ipso Abbate, qui coram adfuit, referente cognovi : quamquam nec ego ipse multum abfuerim, qui pridie ejus die imperatorem; prædicto dolore gravissime laborantem, in palatio viderim. Sed huic rei gestæ aliam, tempore paulo superiorem, subjiciam. Mulierem Scotticæ E nationis cives, ab urbe redeuntes, ægram et gressu debilem ibi reliquerunt. Ea postquam sex in loco menses egit, sub die solennitatis annuæ, quæ agitur pridie Nonas Julii, inter vespertinos psalmos gressus sanitatem recepit.

mulier a claudicatione:

uti et puer a dæmone.

33 Superiori anno, post ea, quæ de Imperatore retulimus, accidit, ut quidam ex rusticis filium parvulum, dæmone plenum, ad ecclesiam cum fletu et supplicatione deferret. Quem cum ante memoriam flens et ejulans multis præsentibus exposuisset; Sancte Goar, inquit, redde mihi nunc filium meum, et pulso, qui vexat eum, dæmone, sana : egoque tibi pro munere apim unam (sic enim vocare rustici examen apum consueverunt) huc protinus adferam. Non inanis fuit simplex hæc hominis rustici postulatio, sed continuo sanatum integerrime parvulum lætus et gaudens pater domum revexit. Denique examen apum, ut pollicitus fuerat, obtulit, hodieque in hortis ecclesiæ permanet. Hæc cum sæpedicto Theodrado, tum Heckeboldo, ipsius loci Præposito, viro sane docto atque veraci, narrante cognovi. Et ut illud inferam, quod supra leviter F tetigi, anno præterito in die sanctissimo Paschæ, cum præpositus Heckeboldus sub ipso lucis exortu Missas agere vellet, itemque hoc eodem anno, quo ista conscripsimus, cum idem in Quadregesima Missas ageret, et lumen ecclesiæ deesse quæreretur, custosque deposita lampade ac sine igne reperta, pro eo deferendo festinaret, subito, cernentibus multis, sponte in lampade lumen accensum enituit. Quod ibi crebro factum, plures viri fideles, qui interfuere, testantur.

Lampas ardet cœlitus.

Infantulus claudus, mutus et surdus, curatur.

34 Sed ut hæc miracula rerum nuperrime gestarum narratione de præsenti concludam, sub idem tempus, quo his describendis manum imposui, necdum libello edito, cum ad annuam beatæ depositionis solennitatem magna undecumque, ait ut solet, hominum multiduo constueret, nota ex vicino mulier advenit cum filio fere septenni, qui ab ortu ipso claudus, mutus, surdusque permanens, infelici genitrici novos quotidie luctus et dolores adferret. Hunc mater, devota fide cum inter nocturnas vigilias coram sepulcro venerabili

exposuisset

A exposuisset, circa finem psalmorum matutinorum cum canticum Euangelii clerus ecclesiæ caneret, infantulus lento annisu repente surrexit, ac pedibus quos usque ad id temporis numquam terræ fixerat, adstans, matrem clamore iterato vocavit. Flens præ gaudio, continuo mater accurrit, et filium, quem tot pressum incommodis deposuerat, ambulanatem simul et loquentem audientemque recepit. Neque fuit Christo difficile, pro sui merito Confessoris, uno eodemque tempore et possibilitatem loquendi puero et scientiam, quam majores audiendo numquam didicerant *, dac : cum et ipse sapientia Dei, quæ aperit ora mutorum, et linguas infantium disertas facit. Tum vero omnium, qui aderant, mentes tanti replet stupor miraculi, tota in laudem Christi conclamat ecclesia, et unius infanluti salus miraculi, multorum ad fidem corda succendit.

* al. percepe-rant.

Cæca puella videt:

35 Eodemque die, cum Missarum solennia populus spectaret, et divina a sacerdote mysteria agerentur, puella eadem prope, qua prædictus infans, B ætate, diu cæca, quæ tum a parentibus fideliter fuisset illata, amissum lumen recepit. Ita gemino miraculo sub uno die et sancti Viri meritum palam cunctis enituit, et præsentium fides, Christi clementia quam non desit invocantibus ubique præsens, agnovit.

a scriptionis tempus.

[36 Hæc *a* de miraculis beati Goaris merito ostensis atque exhibitis, pauca brevi et aperto, quantum potui, sermone digessi, narrationem ad annum DCCCXXXIX Incarnationis Dominicæ perducens, eaque tantum (ut in libelli hujus principio, adnotavi) scripturæ mandans quæ relatu virorum fidelium didici, quæque non eis modo, qui retulere, sed omnibus pene locum frequentantibus haberi notissima comperi. Quamquam non omnia, quæ ab eis ipsis, quorum fidei specialiter credendum putavi, relata sunt, scripserim, alioquin aut modum suscepti operis excessissem, aut auditoribus longior justo prolixiorque fuissem. Neque hoc opere facultatem aliis de his scribendi præripui, sed et hæc ipsa, quæ utcumque videntur a me esse proposita, poterunt, qui volunt, pro ratione dignius explanare, et quæ in similibus miraculis forte C provenient, exemplo a vobis, Pater amplissime Marcuarde, et a me sumpto describere. Quippe si divina opera nobis glorificanda dignissime proponuntur, oportet ut non cessante virtutis divinæ benedicio, etiam scribendi non cesset intentio, et donec, qui explere possint, existunt, litteris digna admiratione tradantur. Quare etiam vacantes pergamenas huic libello subjicere placuit, ut edito opere præsenti, futuris post hæc temporibus, quæ inserenda prudens aliquis æstimaverit, opportune possit inserere.]

A Pipino monasterii Pru-miensis fun-datore.

37 Decursis jam, quæ de miraculis Viri sancti scribenda susceperam, videtur mihi necessario paucis esse monstrandum, et post editos libellos duos quodam extraliminio memorandum, quemadmodum et qua ex causa Cella beati Goaris monasterio Prumiæ fuerit socieata ut omni tempore sub regimine et potestate Abbatis, qui ei monasterio, authore Deo, præfuerit, ipsa quoque esse deberet. Excellentissimæ memoriæ Rex Francorum Pipinus, pater Imperatoris famosissimi Caroli, postquam, ut omnibus prope notum est, amore Christi et uxoris suæ sanctæ recordationis Berthradæ rogatu provocatus, monasterium supra scriptum construxit, constitutis in eo monachis, qui Deo sub regulari ordine militarent, venerabilem virum Assuerum regiminis præfecit officio : qui etiam eidem loco annis quadraginta quinque felicissime præfuit. Hunc cum pro suæ vitæ merito plurimum coleret, ejusmodi constitutionis ei auctoritatem dedit, ut cum iter agens, ad aliquem juris regii locum venisset, licenter, quæ itineri essent necessaria, sumeret.

Ex Mss.

Cella S. Goaris ei unita b

38 Cum ergo quodam tempore iter a monasterio in Vangionum *b* provinciam ageret, et occasione viæ ad S. Goarem declinasset, ubi tum rectoris nomine præerat quidam, Herpingus nomine, neque commoditatem aliquam rerum necessariarum nancisci potuisset, rem, ut erat gesta, paulo post Principi retulit, pessimum esse dicens, eo loco humanitatem hospitalitatis omnis negari, ubi quondam sub beato Viro singulariter virtus eadem viguisset. Pollicetur Rex hæc fore emendanda, cum temporis opportunitas arrisisset. Itaque non multo post po- E situs in palatio, quod Atiniacum *c* vocatur, cum ad generalem populi conventum simul Abbas Assuerus venisset, evocatum ad se princeps super his, quæ de Cella beati Viri dicta ab eo fuerant, commonefacit, eique regendam committit, hortatus, ut eam congrue disponere, atque hospitalitati, quam in ea non sit expertus, competentem efficere debeat. Hæc prima fuit Cellæ jam dictæ cum monasterio Prumia, facta ex regis Pipini mandato et voluntate, conjunctio, quando non ipsi monasterio et monachis subjecta, sed Abbati tantum est beneficii ad regendum jure commissa.

c

Suborta de ea controversia

39 Regnante vero post patris obitum Magno Carolo, orta est inter Trevirorum pontificem tunc Weomadum, et Abbatem Assuerum pro eadem Cella contentio, asserente Episcopo ad suæ eam ecclesiæ jus pertinere, Abbate contra dicente, esse illam Regis lege hereditaria possessionem, neque in ea posse sibi aliquid ecclesiam vendicare, esset a Rege Pipino commissa, et in dominium clarissimi Caroli successionis jure transmissa. Ita eis diu multumque cer- F tantibus, et re ad controversiam sæpe deducta, directi sunt ex latere Regis et semel et iterum ac tertio legati fidissimi et veraces, qui causam diligenter inquirerent, litemque congrue terminarent: quique rem examinantes, non aliud, quam quod Abbas portestatus fuerat, invenerunt, regii scilicet [potius] quam ecclesiastici juris possessionem loci sæpedicti existere. Sed cum hæc Episcopo nequaquam sufficerent, famosissimus princeps habito in Saxonia super fontem *, qui Lupia dicitur, generali conventu, sub præsentia totius regni prope Primatum, et utriusque ordinis clarissimorum virorum, rem per se examinandam suscepit, omniumque, qui tum adfuere, judicio, jurisjurandi conditio causidico monasterii, tunc Ratberto nomine, est constituta, qua ille postea cum aliis duodecim firmavit, possessionem sæpedictam non ecclesiæ Trevirorum, sed dominio regio tantum competere.

* *forte* fluvium

a Carolo Magno composita.

40 Hoc ergo modo re definita, et Episcopo tandem acquiescente, famosissimus Rex cum suorum

consensu,

EX MSS.

consensu, Cellam sancti Viri monasterio Prumiæ tradidit, edito traditionis ejusdem privilegio, quo firmavit testatusque est, se pro amore Christi et eleemosyna parentum suorum, Pipini videlicet regis et reginæ Berthradæ; Cellam ipsam hac lege jam dicto monasterio subdere, ut omni deinceps tempore Rectores monasterii ejusdem eam tenere, et rebus ejus libera conditione in usus suorum Deoque servientium fratrum necessarios uti, ac sine ulla cujusquam contradictione, quæ utilitati communi competerent, de ea facere et ordinare deberent. Neque rebus solummodo, quas tempore eodem Cellæ dominium retineret, sed et illis, quæ futuris successionibus acquisisset, jure firmissimo uterentur.

41 Hæc quemadmodum sint gesta atque statuta, poterit, qui volet, relecto eodem, quod hodieque in archivis ipsius monasterii integerrimum manet, privilegio scire. Nobis rem breviter commemorasse suffecerit, ne id, quod esset utile cognitioni, penitus siluisse, et in hac parte circa beatum D Goarem officio defuisse merito redargueremur. Denique cum hæc scriberemus, sicut in regimine monasterii Prumiæ, sic etiam in possessione Cellæ S. Goaris Assuero Tancradus, et ei Marcuardus vicaria mutatione successerant. De Abbate porro Assuero et Cella sancti Viri ea, quæ primo retulimus, ita esse gesta, quidam ex senioribus fratribus, non indignus fide, ab eodem Abbate se audisse est protestatus.

ANNOTATA.

a *Isthæc, uncis inclusa, digressio desideratur in Surio, invenitur apud Mabilionem et in codice nostro impresso Moguntino. Dictus Mabilio testatur se hanc ex Remigiano deprompsisse.*

b *Urbs* Vangionum, *est* Vormacia, *vulgo* Worms, *satis nota.*

c *In Campania ad Axonam, vulgo nominatur* Attigny.

B E

DE S. SEXBURGA REGINA

ABBATISSA ELIENSI IN ANGLIA

I. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Gloriosa S. Sexburgæ progenies et cultus sacer.

DCXCIX.

De S. Sexburgæ sancta familia sæpius actum,

Eliensis *seu* Elyensis *insula, quæ melius diceretur regio paludibus obsita et variis aquarum divortiis intersecta, in hodierno comitatu Cantabrigiæ, pridem et fuse in Actis nostris descripta est tomo* IV *Junii a pag. 493, præterquam quod et aliis locis de eadem facta sit mentio, toties memoranda, quoties, ut fuit Sanctorum ferax, ex iis aliquis illustrandus occurrit, qualis hoc die inclyta in paucis et gloriosa in sacris nostris tabulis celebratur, Sanctorum, ut aliqui volunt, filia, certe soror, mater et avia* S. Sexburga, *regina, sanctimonialis et post sororem suam* S. Etheldredam, Etheldretam, Ediltrudem (*vulgo* S. Audry) *nominatissimi Eliensis cœnobii abbatissa. De sanctissima progenie pridem scripsere Majores nostri ad* XVII *Martii tomo* II, *pag. 605, ubi de S. Witburga virgine, in hæc verba :* In Heptarchia Anglo-saxonica floruit seculo Christi septimo Anna, Rex Anglorum, vel hoc solum titulo felicior, quod quatuor genuerit filias, fastis sacris adscriptas et cultu ecclesiastico honoratas : ex his suos natales habent S. Etheldreda XXIII Junii, S. Ethelburga VII Julii, Sexburga VI Julii, et Witburga XVII Martii. C

cujus ambos etiam parentes aliqui Sanctis adscribunt:

2 *En sanctæ nostræ* Sexburgæ *sorores virgines omnes, omnes cœlestium honoribus præfulgentes. Ambas filias olim illustravit Henschenius S. Ermenildam reginam* XIII, *S. Earcongotam virginem Faræmonasteriensem,* XXIII *Februarii; neptem et ipsam sanctam, S. Ermenilda filiam Wereburgam, ejusdem mensis die tertia. Quod si historiæ Eliensi credimus, Anna sanctorum quatuor parens, ut jam innuebam, et postea patebit, sacra veneratione non caruit : matrem vero Hereswitham, post viri cædem, sanctimonialem Calensem in Francia, inter Galliæ Sanctos collocare*

ipsa certo sanctarum soror mater et avita fuit;

3 *Ad diem* III *Februarii observaverat Henschenius,* prognatam esse S. Wereburgam patre Wulfhero. . . ejusque piissima conjuge Ermenilda regina, cui sacer est dies XIII Februarii : *hic vero de nobilissima æque ac sanctissima progenie, multa studiose disquirit et deducit, inter quæ huc proxime facit, quod Regis Erconberti uxor ac S. Ermenildæ mater fuerit sancta nostra* Sexburga, *quæ et aliam istam sanctam prolem peperit virginem Earcongotam, laudatam a Beda, ut* condignam parentibus sobolem magnarumque virtutum. *Cetera ad* S. Sexburgæ *parentes Reges, Reges maritum et generum totamque familiam spectantia, locis jam citatis, pluribus explicantur, non ab illustri regiaque stirpe et affinitate Sanctæ nostræ hic gloriam quærimus, sed a tot præclarissimis sanctitatis, in ejus proxima consanguinitate argumentis, quot jam abunde ex parentibus, sororibus, fratre, filiabus, nepte et matertera, oratione quantumvis brevi collegimus, aliqua repetituri die sequenti. Postremum noto ex Henschenio tomo* II *Februarii pag. 690,* S. Sexburgam *in insula Cantii orientalis Schepeya monasterium sanctimonialium exstruxisse, a quo vicus etiam nunc Minster appellatur. Eam istic a morte mariti, (obierat Erconbertus anno 664) a S. Theodoro Archiepiscopo (qui anno 668 eam dignitatem susceperat) velamine sanctitatis accepto, aliquamdiu abbatissam vixisse etc. quæ sequenti proxime paragrapho pluribus elucidabuntur.* F

4 *Illustrium trium* S. Sexburgæ *sororum virginum receptissimam venerationem jam satis insinuavimus, porro et ipsam sanctitatis titulo debitisque*

tisque

A *tisque honoribus mox cultam fuisse, ostendit vitæ S. Etheldredæ auctor, laudatus Thomas monachus, dum eam in Actis tomo* IV *Junii pag. 517* Beatam *appellat et* Sanctam, *sic loquens :* Post discessum vero sanctarum Etheldredæ, Sexburgæ, Ermenildæ atque Werburgæ. *In Martyrologiis classicis nulla quidem ejus memoria, verum in auctioribus Usuardinis codicibus non semel annuntiatur, atque imprimis in Antverpiensi majore, codice pervetusto, atque olim in Anglia usitato, de quo in nostra præfatione num. 217; sic laudatur :* Ipsa die in Britannia, depositio S. Sexburgæ. *Alter priori vetustior, sed non æque purus codex Rosweydinus seu Ultrajectensis S. Mariæ, Sanctis Angliæ itidem auctus, adjecit titulum* virginis, *qui quo pacto viduis sanctimonialibus aptari utcumque possit, alibi diximus et ante nos explicuit Henschenius tomo* II *Februarii pag. 691 litt.* c.

si non classicis Martyrologiis,

5 *Longius est codicis Altempsiani elogium hoc modo conceptum :* In Britannia, sanctæ Sexburgæ, sororis sanctæ et perpetuæ virginis reginæ Etheldredæ, quæ copulata in conjugium erat regi Ovotibrichto, qui frater minor fuit Ermenredi, patris videlicet sanctorum Aelthredi et Ethelberti ; ex qua Sexburga rex præfatus genuit duas filias, suique heredem in regno Ethbrichtum, sub quo Etbrichto prædicti Martyres *(an Aelthredus et Ethelbertus?)* occisi sunt. *Editio Lubeco-Col. legit :* Ipso die, beatæ Sexburgæ virginis, sororis sanctæ Etheldredæ reginæ. *Brevius Greveuius :* Sexburgæ reginæ. *Tum Molani posteriores editiones :* In Britannia, depositio S. Sexburgæ viduæ. *Florarium Sanctorum Ms. disparata conjunxit :* Item sanctarum virginum Godolenæ et Sexburgiæ. *Accedunt Galesinius, Canisius, Ferrarius aliique recentiores : adde monasticos Wionem, Dorganium, Menardum et Bucelinum cum prolixo elogio, quod ex securioribus fontibus malui describere. Nec placet Wilsoni annuntiatio in Martyrologio Anglicano hoc die, ubi nonnulla more suo admiscet, quæ nec cum recta chronologia nec cum historica veritate satis conveniunt.*

at saltem pluribus aliis inscripta. B

6 *Dolendum vehementer, periisse aut saltem hactenus repertam non fuisse historiam gestorum Sanctæ nostræ, quam diserte appellat auctor vitæ S. Etheldredæ citato tomo* IV *Junii pag. 517, his verbis :* Sepulta est *(S. Sexburga)* in decenti loco post beatissimam sororem suam, ubi virtutum suarum merita florere non desinunt, semperque ejus præconia arripiunt incrementa, UT IN LIBRO ILLIUS ENARRATUR, *Historia Eliensis hinc inde paulo contractior, nonnullibi auctior, Monastico Anglicano atque etiam Angliæ sacræ inserta, idem asserit, ipsissimis illis Thomæ monachi verbis. Ceterum licet* illo libro *careamus, certiores de* S. Sexburga *notitias subministrat idem ille vitæ S. Etheldredæ scriptor, ut eum Papebrochius loco sæpe citato edidit, ex quo et præfata Eliensi, Monastici et Whartoni historia, aliquo usque contexi potest historico-chronologica narratio, cum iis quæ noster Alfordus tradidit, conferenda. His demum accedent Joannis Capgravii et Nicolai Harpsfeldii elogia potius quam Acta, quæ a Mahevio aliisque pro majori parte expilata, facile deprehendes. Atque hæc interim lectori sufficere debent, donec felicior aliquis* librum illum, *a Thoma citatum, aliunde refodiat.*

Antiqua ejus Acta necdum reperta sunt. C

§ II. Præcipua vitæ capita chronologice ordinata.

Post *Sigeberti et Ægerici interitum, quem anno* ab Incarnatione Verbi Dei DCXXXVII *affigit auctor noster,* regni *(orientalium Anglorum vulgo* Estangle) successor factus est Anna filius Eni, de regio genere, vir optimus atque optimæ sobolis genitor. *Is vero* uxorem tanto condignam sponso *sortitus fuerat,* pluribus antequam regnum adeptus esset annis. *Verosimiliter ab anno circiter 620. Utriusque conjugis virtutes prædicat idem Thomas monachus, hæc subjungens :* Nati sunt eis liberi, quos vita laudabilis et mors nihilominus pretiosa commendat; filii autem duo Aldulfus et sanctus Jurminus, ac filiæ quatuor; primogenita videlicet Sexburga, femina incomparabilis, Ædelburga, Etheldreda, atque Wirthburga. *Filiæ senioris et fortasse omnium primogenitæ ætatem quærimus, utcumque colligendam ex iis quæ subjiciuntur num.* II *nostræ editionis :* Sexburga vero nupsit Viro, anno quinto regni patris ejus, Erconberto Regi Cantuariorum *Cum igitur Sanctæ nostræ parens Anna regnum consecutus dicatur anno 637, sequeretur* S. Sexburgam *marito copulatam anno 642.*

S. Sexburgæ parentes juncti verosimiliter anno 620.

E

8 *Obstat huic calculo Historia Eliensis in Whartoni Anglia sacra tomo* I *pag. 595, ubi sub ipso principio sic legitur :* Præfatus Anna occiditur a Penda Rege Merciorum anno regni sui XIX, ab Incarnatione vero Domini DCLIV, et in loco qui Blydburg nuncupatur, sepelitur corpus ejus, ubi usque in præsentem diem, pia devotione fidelium veneratur. *Obstat, inquam, quod annus 654 ibi sit* XIX *regni Annæ, et is regnum primum adorsus sit anno 637. Hæc nos cogunt initia ejus referre ad annum 635, quo pacto recte fluet vitæ* S. Sexburgæ *series chronologica, quam alia argumenta mox stabilient. Eam firmabit imprimis Venerabilis Beda historiæ suæ lib. 3, cap. 8 ita loquens :* Anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo quadragesimo Eadbaldus Rex Cantuariorum, transiens ex hac vita, Earconberto filio regni gubernacula reliquit : quæ ille sus cepta, viginti quatuor annis et aliquot mensibus nobilissime tenuit.

ipsa primogenita nupsit Ercomberto anno 640.

F

9 *Hinc satis congrue inferunt Alfordus et alii, ab ipso illo anno 640* S. Sexburgæ *junctum fuisse Regem Erconbertum, adeoque cum ea in conjugio vixisse annis totis* XXIV, *nempe usque ad annum 664, qui Erconberto ultimus fuit. Sat sibi constat præfata historia Eliensis, dum paulo infra subdit :* Sexburga nupsit Erconberto Regi Cantiæ anno quinto regni patris sui, quibus nati sunt duo Reges, Egbertus et Lotharius, et duæ filiæ, Ermenildis et Erkengota. Sexburga vero post obitum viri sui, qui XXIV annis imperium rexit, aliquamdiu viriliter regno præfuit, donec impuberes annos Egberti filii sui in robur virilis ætatis reformaverat. *Vixerit itaque in matrimonio* S. Sexburga *annis totidem quot regnavit maritus : cum autem annis circiter duodeviginti natam fuisse credamus, antequam ad virum accesserit, satis verosimile est,*

Post matrimonii annos 24 sancte transactos,

 ejus

Ex MSS.

ejus nativitatem ad annum 622 referendam; quod si vicennis fuerit, ortam dicemus circa annum 620, ut annos paulo minus quatuor supra quadraginta numeraverit, dum viriliter *propria auctoritate* regno præfuit, donec impuberes annos Egberti filii sui in robur virilis ætatis reformasset.

virgines congregavit in Schepeya insula.

10 *Pergit historia :* Commendato ei demum imperio, vestem jocunditatis deposuit, habitumque mæroris suscepit : tandem apud Schepeyam...in Cantia votum suum dirigit; ubi novum habitaculum virginibus sacris, quas sibi associaverat, construxit; quæ etiam ab Egberto filio suo, pretio redemptas possessiones, ecclesiæ adjecit, in qua LXXVII discipularum sibi adjunxit collegium. Nocte autem quadam cum S. Sexburga sopori se dedisset; angelus Domini apparuit ei per visum, dicens : Scias, quod non post multos hos dies, multis annis evolutis, desertores Dei regnum hoc invadent diripiendum, invasum opprimet et affligent. Quod tunc completum in se fere tota Anglia est experta; quando ab aquilone ruit tempestas super habitatores terræ, Inguare et Ubba navali certamine,
B
cum triumpho regnum ingressis, et sæviente gladio cædem Ecclesiæ Dei intentantibus generalem. *Huc usque historia; cetera ex Thoma ipso desumemus. Nihil satis clare utrovis loco exprimitur, unde quis facile discernat, quot annis* S. Sexburga *vidua regnum pro filio administraverit, quot in Schepeya morata sit, quo demum in Eliensem insulam ad tororem abbatissam S. Etheldredam se receperit.*

unde circa an. 675 in Eliensem se recepit:

11 *Demus igitur aliquid verosimillimæ conjecturæ. Constat ex Thoma æque ac ex historia sepsennio aut circiter præfuisse Eliensi cœnobio S. Etheldredam, beata morte defunctam* XXIII *Junii anno 679, electam proinde an. 672, vel ut alii apud Alfordum 673 haud dubie sub principium. Abbatissa jam tum erat hæc Sancta, cum ad ipsam nostra pervenit, itaque priorem suam in Schepeya habitationem non deseruit ante annum 672, imo verosimilius sorori conjuncta non est, nisi anno proxime secuto 673 : sic igitur satis commode dividendum puto novennium istud intermedium, ab anno 664 ad 673, ut paulo plus quam triennio adfuerit filio in regni gubernatione, utpote quæ* vela-
C
men sanctitatis *a S. Theodoro, ut supra observabat Henschenius, acceperit, non ante annum 668. Porro alios quinque aut sex annos stabiliendæ fundationi Schepeyanæ insumpserit, qua angeli monitu relicta, regina vidua sorori virgini, jam parthenonis sui præses, ut humilis sanctimonialis, senior juniori subesse voluerit. Ita rem totam satis nitide explicat monachus Thomas, citato non semel Junii tomo* IV, *pag. 510, num. 53.*

sub S. Etheldredæ sororis disciplina ita proficiens,

12 Sed et Sanctorum genitrix Sexburga, soror ejusdem beatissimæ matris Etheldredæ, considerans desolationem in regno futuram, sicut ab angelo Dei oraculum acceperat, concepit vitam pauperiorem arripere et se redigere sub alterius potestate : incongruum arbitrata aliis præesse, cum ipsa subesse prius non didicerat. Accersit proinde mater filias, abbatissa moniales sibi consortes in Christo, eisque suam prodit voluntatem et votum, dicens : Vobis, o filiæ, Jesum derelinquo tutorem sanctosque angelos ejus paranymphos; filiam præterea meam Ermenildam vobis matrem constituo, ut corda vestra illius animentur monitis, salutaribus ad cælestia erudiantur disci-
D
plinis. Ego vero orientalem Angliam, in cujus oris orta sum, invisere [cupio,] gloriosæ sororis meæ Etheldredæ magisterio informanda, et regularibus ejusdem minanda doctrinis; illius profecto communicare laboribus, illius participare intendens et præmiis. Deinde cum eis necessaria utiliter et honeste providisset, in Ely usque pervenit, et in occursum illius tota insula gratulatur; regina reginam excipit, soror sororem cum tripudio introducit : fundunt ubertim præ gaudio lacrymas, ex vera caritate inter eas lætitia geminatur : cælesti namque dulcedine delectatæ, alterna invicem consolatione proficiunt. Venit dives illa de prælatione ad subjectionem, de magistratu ad discipulatum, quærens a beata sorore formam disciplinæ et humilitatis, tamquam Paulus ad pedes Gamalielis. Fœderatæ invicem beatæ sorores in unitate fidei, per omnia viam mandatorum Dei solicite exequentes, cursum Dei placitum consummare intendunt, sanctisque virtutibus proficiebant atque crescebant usque ad extremum vitæ suæ.

ut ei an. 679 vita functæ in abbatissæ dignitate successerit.

13 *Ne quis de S. Etheldreda obitus et præfecturæ tempore dubitare possit, ita utrumque diserte de-*
E
finit Thomas num. 59 : Rapta est ad Dominum virgo Etheldreda in medio suorum IX Kal. Junii, post annos septem, ex quo abbatissæ gradum susceperat... anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo nono. *Audi modo num. 63 :* Igitur post gloriosum beatæ et gloriosæ Etheldredæ transitum.... providentia divina hominum saluti salubriter providente, substituta est in regimine animarum, in Eliense monasterio, sub vitæ regularis observantia, soror ejusdem Deo devota Sexburga; non tam soror carnis cognatione quam boni operis imitatione, quam habuerat in conjugem Erconbertus, Rex Cantuariorum. Quæ divina dispositione, post mortem sororis, a sororibus electa et dilecta meruit præesse in abbatissæ officio, [quæ] sub tramite justitiæ sororis sequebatur exempla. Cumque gregi dominico, suo et sororis suæ exemplo (quæ carne mortua apud Deum vivebat bonorum operum attestatione) ac magis prodesse satageret et studeret quam præesse; zelo divino mota atque solicita, secum diu pertractat atque disponit levare ossa gloriosæ virginis de loco, quo prius fuerat tu-
F
mulata; nam tumulatio ejus celebris habebatur. Unde cum suis, crebrescente miraculorum frequentia, et quodammodo exigente, diem constituit, quo tantum possent revisere thesaurum, in ecclesia beatæ Dei genitricis Mariæ honorabilius ac decentius collocare, atque in locello novo gloriosius reponendum transferre, cum jam sexdecim annis sepulta esset.

cujus incorrupto corpore de terra levato 695.

14 *Ex præmissis istis sic vitæ ordinem conor digerere. Jam dictum est, ætatis annum quartum circiter supra quadragesimum attigisse.* S. Sexburgam, *dum ei Rex Erconbertus conjux ereptus est. Novennium interposui priusquam in Eliense cœnobium transiret, anno 673; ubi per sexennium sanctissimæ sororis suæ Etheldredæ exemplis ita profecit, ut* a sororibus electa et dilecta meruerit præesse in abbatissæ officio, *demortuæ sorori substituta anno 679. Intercesserunt igitur a mariti obitu ad susceptam abbatissæ dignitatem anni quindecim, quos si definitæ prius ætati adjeceris, patebit sexagenariam prope fuisse sanctam nostram, dum Eliensium sanctimonialium et mona-*

chorum

A *chorum cœtui antistes declarata est. Constat porro, eamdem ipsam sacrum sanctæ sororis Etheldredæ corpus plane incorruptum, non octo aut undecim, ut aliqui perperam narrant, sed totis sedecim post felicem transitum annis, teste Beda lib. 4 cap. 19, et monacho Thoma nuperrime citato, e terra levasse, nempe anno 695, ut dubium minime sit, quin eo tempore adhuc in vivis esset Sancta abbatissa, certe non defuncta anno 689, ut inter alia erravit Wilsonus : quamdiu autem celebri isti elevationi supervixerit, nusquam traditum reperio. Satis placet nostri Alfordi opinio, de ætate ejus ad annum 699 protrahenda, quod indicare videtur Thomas,* multis volventibus annorum orbitis, *ut certissimum sit,* in senectute bona *a cœlesti sponso evocatam, cum ab anno octogesimo non procul abesset.*

ipsa sancte obierit circa annum 699.

15 *Ex num. 77, vitæ sanctissime transactæ coronidem subjicio :* Sancta denique Etheldreda, cum subita mutatione de hoc fragili corpore raperetur; soror ejus Sexburga, pretiosa virago, in monasterii B regimine successit (ut jam dictum est,) gregemque ibi Dominicum, doctrina et forma veræ religionis instruxit. Hoc quippe in augmentum virtutis eam valde provexit, quod corpus jam dictæ virginis Etheldredæ adeo integrum illibatumque invenit, acsi eodem fuisset die humatum, quod per spatium plurimorum annorum demolitum atque censumptum æstimaverat. Et cum multis volventibus annorum orbitis indefessa ad cæleste regnum anhelaret, graviter ægrotare cœpit diemque suæ vocationis imminere præsensit. Quæ in medio suorum posita, sacrosanctis Jesu Christi mysteriis exitum suum munivit, cum fidei puritate in manus creatoris spiritum commendavit, sitque in senectute bona diem ultimum clausit. Sepulta est in decenti loco post beatissimam sororem suam, ubi virtutum suarum merita florere non desinunt, semperque ejus præconia arripiunt incrementa, ut in libro illius enarratur.

Datur hic elogium Capgravii

16 *Jam supra insinuavi; deplorandam jacturam nos fecisse, quod liber iste procul dubio interierit; ceterum hactenus dicta et vitæ seriem aliquousque ordinatam et præcipua Sanctæ Acta ex Thoma mo-* C *nacho et historia Eliensis sincere et fideliter ob oculos ponunt. Quæ superaddit Alfordus, ad annum 699, encomia sunt nonnihil adornata, quemadmodum et ea quæ ex Capgravio mox dabimus: neque enim operæ pretium est, aliam Harpsfeldii orationem subnectere, quæ mera est Capgravianæ paraphasis, nonnullis sacræ Scripturæ locis intertexta. Laudat* S. Sexburgæ *pueritiam præfatus Alfordus num. 19 : item pietatem, quod maritum induxerit ad tollenda toto regno idola erumque delubra subvertenda, quod purgata provincia, castos mores induxerit, quadraginta dierum solenni jejunio lata lege sancito; quæ* aliaque, *inquit,* in Reginæ laudibus annales nostri ponunt, *quos ibi non inopportune, locis indicatis citasset, si Capgravio antiquiores existimaverit. Addit templorum ornatum, altarium cultum, monasteriorum erectionem;* quæ regio ore jubebantur, regina suggerente. *Vide ibi plura, quæ vera esse quantumvis suadeant Sanctæ nostræ illustres virtutes, majori nihilominus auctoritate fulcienda sunt, ut tamquam vera admittantur. Habe modo supra promissum.*

AUCTORE I. B. S.

ELOGIUM

Ex Capgravio f. 278.

Est compendium eorum quæ jam explicata sunt.

Sancta Sexburga, vera Imperatrix, divitiis imperabat, nec iis quas tenebat, teneri poterat. Nemo illa inter delicias continentior; nemo in regio fastu humilior, nec spiritu pauperior. Fuit namque hæc Beata Regis Annæ Estanglorum filia, generosis moribus et omnibus amabilis ac gratiosa. Cum enim adolevisset, Erconberto, Regi Cantuariæ, a parentibus traditur in uxorem, natique sunt illi filii Reges Egbertus et Lotharius, filiæ quoque sanctissimæ Ermenilda et Erkengoda, quarum prior juncta est Merciorum Regi Wlfero, quæ sanctam peperit Werburgam; altera transmarina monasteria adiit, ubi peregrina quiescens, se a Christo susceptam claris miraculis ostendit. Quis autem digne memoret, qualiter sanctissima Sexburga sub ipso jugo E matrimonii vitam duxerit. Duces noverunt Dominam, pauperes alumnam : illi principem, isti frequentabant matrem; illi venerabantur majestatem, isti colebant humilitatem, superioribus imperialis, inferioribus videbatur æqualis : summis præcipiebat, infimis ministrabat; ut omnium mater, omnibusque erat amabilis, omnibus venerabilis : rara erat in turba, frequens in ecclesia, Regem attentius accendebat ad divinum obsequium. Rex itaque crebro ipsius instinctu, primo omnia idola, quæ sub prioribus Regibus adhuc erant residua, ab universo regno suo cum omni paganismo funditer exterminavit, regnumque Christi non tam dilatavit, quam totum Christi esse fecit.

2 Instinctu reginæ, Deo dilectæ, Rex monasteria ampliavit, ecclesias construxit : primus etiam Quadragesimalis abstinentiæ ita omnibus indixit observantiam, ut violatori decerneret vindictam. Liberos autem sanctissima parens ad omnem Dei timorem et reverentiam erudiebat ac mandatorum ipsius custodiam. Tandem Erconbertus vigesimo quarto regni sui anno obiit, et beata Sexburga regalia or- F namenta cum pompa et luxu seculi abjicit et habitum sanctimonialem induit apud cœnobium Heliense, sub sorore sua S. Etheldreda. Se quoque in omnem virtutem erexit vigiliis, jejuniis ac variis laboribus corpus affligere, voluptatum maculas igne amoris Dei decoquere, lacrymarum fluviis abluere, omnique continentia et humilitate æmulari sanctimoniam beatæ sororis suæ cœpit. Post obitum sorori suæ successit [in] regimine, omnium unanimi electione. Intellexit Beata tunc se majori oneratam diligentia, cum etiam pro omnium commissorum sibi vigilandum esset tutela. Omnibus ergo devote et humiliter sagatebat ministrare. Inter innumera autem gratiarum Christi charismata hoc etiam altius accendit ad virtutum præmia, quod prædictæ germanæ suæ gleba, post sexdecim annos sepulturæ, inventa est tota incorrupta. Exacto tandem in bonis operibus vitæ suæ cursu, pridie Non. Julii ad æterna gaudia conscendit, et juxta sororem suam, sepulturam meruit. Floruit circa annum Domini DCXL. *Vide § præcedentem.*

DE

AUCTORE J. B. S. D

DE S. ANGELA BOHEMICA

VIRGINE, UT VOLUNT, CARMELITANA

I P.

COMMENTARIUS CRITICUS

§ I. Proponuntur ea, quæ S. Angelæ Acta confirmant.

Acta S. Angelæ confirmantur

S*umma profecto votorum meorum foret, tu omnia, quæ ad* S. Angelam *pertinent, adeo certo constarent, ut ei, qui attentius ista expenderit, non pauca occurrerent, quæ molestiæ non parum facesserent ac laboris. Id vero cum præter meum votum aliter acciderit, ingerantque sese illustrandis hujusce Sanctæ actis non* B *pauca, quæ non mediocriter officiunt eorum sinceritati ac firmitati, visum fuit, momenta rationum candide et aperte utrimque exhibere, et veritatem inquirere, pro qua sola omnis nostra debet desudare contentio in prosecutione hujus operis, cujus est unicus scopus secernere vera a falsis, genuina a spuriis, certa a commentitiis. Consideremus itaque in utramque partem accurate, seposito partium studio, quid pro, quid contra dici possit in præsenti argumento, sitque scriptionis exorsus ab iis, quæ pro* S. Angelæ *existentia, patria, vitæ professione, et reliquis huc spectantibus militare potissimum possunt.*

ex variis auctoribus in Speculo Carmelit. citatis,

2 *Reverendus admodum Pater F. Daniel a Virgine Maria, Ordinis Carmelitani, provinciæ Flandro-Belgicæ præses emeritus, nec non historiographus, parte quarta Speculi Carmelitici, abs se in lucem dati anno 1680, contento studio non pauca coacervavit, vitæ* S. Angelæ *ad diem* VI *Julii in eodem Speculo præmissa, quibus strenue Sanctæ hujus cultum, vitæ Carmelitanæ professionem, patriam, natales, Actorum sinceritatem contra adversarios,* C *secus sentientes, propugnare satagit, proferens in medium auctoritatem Palæonydori, Ordinis Carmelitani religiosi, qui in Fasciculo tripartito, plures sanctitate vitæ et doctrina Ordinem hunc et orbem illustrantes complexo, ita loquitur cap. 12 :* Angela, filia regis Bohemiæ, quæ Pragam illustrat : Joanna et Anna Tholosanæ sacræ Virgines.... Eliæ Mariæque sequaces. *Et parte 3 lib. 1, qui continet collectionem exemplorum, cap. 5, uti citat prædictum Speculum,* S. Angela, filia regis Bohemiæ, quæ a pueritia Deo et Virgini gloriosæ in castitate et devotione servire studuit, etc.

nimirum Palæonydoro, Bostio, codice Ms. Mechliniensi,

3 *Proxime ibidem allegatur ejusdem partis liber secundus, qui est Arnoldi Borstii de Patronatu B. Virginis, cap. 9 § 3.* Angela, filia regis Bohemiæ, *quæ deinde scribitur* sub Eliæ chlamyde, copiosa sanctitate, miraculosisque prodigiis late claruisse. *Hisce in hunc modum recensitis, pergit P. Daniel loco citato :* In codice Ms. venerabilis antiquitatis, Carmeli Mechliniensis, cujus hæc est superscriptio exterior : « Liber de peculiaribus gestis Carmelitarum cum multis aliis » Interior autem : Speculum Ordinis etc. frequens est mentio S. Angelæ. In primis, folio primo, pagina secunda in versibus de præcipuis Ordinis hujus Sanctis, istud antiquitate poeseos extat distichon :

Angela sponsa Christi, Boemorum filia regis
Angelice vixit, jam sociatur eis.

et Kalendario antiquo,

Tum rursum dictus auctor ita prosequitur : Folio quinto, pagina secunda in Kalendario pervetusto, cujus frequens mentio fuit in antecedentibus, ad E diem ultimam Februarii legitur ; « Sancta Angela, » filia regis Bohemiæ, Ordinis nostri. » *Tum in Catalogo Carmelit.* fol. 77, pag. 2 *tradi ait,* qualiter pingendæ sint Sanctæ Ordinis hujus, et quidem hæc ad propositum : « S. Angelæ corona in capite, cum » ciborio in manu »... Cur autem in præfatis Kalendario et Catalogo commemoretur ad diem XXVIII Februarii, cum obierit VI Julii, dicetur in sequentibus. Alios scriptores de S. Angela tranctantes refert P. Lezana in Annalibus.

Del Rio Antonio Possevino,

4 *A scriptoribus domesticis transit idem auctor ad externos, initium desumens a Martino Antonio Del Rio nostro, sic de* S. Angela, *commemorante :* De prophetiis, seu revelationibus virginum seu mulierum, quæ canonizatæ, et notæ sanctitatis fuere, multæ hujusmodi, quarum extant revelationes, ut S. Angelæ, filiæ regis Bohemiæ, virginis, Ordinis Carmelitarum, quæ scripsit librum revelationum ante annos quadringintos. *Consonat Antonius Possevinus in App. ad Apparatum sacrum recognitum :* Angela virgo, *inquit,* Ray- F mundi Bohemorum regis filia, in Tyro Palestinæ post mortem patris, sub doctore Brocardo Hierosolymitano, Carmeli velamen accepit, et vitam agens anachoreticam, scripsit contemplationes de Christo, lib. I : de Eucharistia, lib. I : librum item Revelationum. Vivebat anno MCXC. *Ad nomen, quo nuncupatum fuisse* S. Angelæ *patrem scribit Possevinus, animum advertens Speculi Carmelitici Auctor, observat sequentia :* Quod nomen patris Raymundus ; alii scribunt Uladislaus, seu binomius fuit.

Joanne de Carthagena, Jacobo Frisio.

5 *Suum hic quoque locum habeat Joannes de Carthagena, qui, prout in sæpe memorato Speculo citatur, tom. 2 homil., lib. 17. homilia 4, ita in rem nostram loquitur :* Postmodum vero, ut observavit D. Thomas, 2. 2. quæst. 174, non defecit spiritus hic propheticus in ecclesia Christi, etiam in feminis. Etenim dono prophetiæ floruerunt B. Angela, monialis Carmelitana, filia regis Bohemiæ. *Vin' et Jacobum Frisium audire, in sua bibliotheca Tigurina, anno 1583 aucta et*

edita?

A *edita? ut in eodem, Speculo asseritur.* Angela virgo . . . sub doctore Brocardo Hierosolymitano, Carmeli velamen accepit. *Porro dictam velaminis impetrationem Speculi actor censet contigisse in hunc modum :* Quod dicitur a S. Brocardo Carmeli velamen accepisse, verisimiliter sic intelligendum, quod Constantinopoli discedens versus Terram sanctam, primum appulerit Tyrum, et ibi S. Brocardum convenerit, ac declarata suæ personæ conditione, facultatem tunc ab eo obtinuerit sumendi religionis habitum; velum autem postea Hierosolymis ab eodem acceperit.

Quid dicendum de secessu Tyrio Angelæ,

6 *Digressus Speculi Auctor ad determinationem epochæ Brocardianæ, locutusque perpaucis sed affirmate de vita monastica* B. Angelæ *in Bohemia exacta, post reditum e Terra sancta, et per modum dubitantis, an non etiam vitam solitariam prædicta virgo egerit in civitate Tyro, seu in tractu eidem civitati vicino, progreditur ulterius, et compendium vitæ commemorat, ex Maraccio desumptum, libro* I, *cui titulus : Heroides Marianæ,* B *seu de illustrium feminarum principum in Deiparam pietate, Romæ edito, anno 1659, ex veteri Ms. codice et ex reverendo patre Paulo a Porta. Interim recudendo hic prædicto compendio supersedendum nobis existimamus, partim quia nihil novæ ac distinctæ lucis suppeditat, quæ in vita inferius subnectenda non habeatur; partim quia si cujus intersit, omnia is in speculo Carmelitano videre potest. Notanda venit nihilominus epocha, qua floruisse scribitur ibidem Angela, videlicet anno 1230.*

codice, e quo desumpta vita

7 *Epitome vitæ, quam ibidem legere est, consulto præterita, facere non possum, quin transscribam breviter ea, quæ affert Auctor Speculi in commendationem codicis, e quo vita* S. Angelæ *desumpta fertur.* Vita, *inquit,* quam hic in capita dispertitam damus, est ex vetusto codice Ms. monasterii Carmelitissarum provinciæ nostræ Flandro-belgicæ Brugis, nuncupati Sion. Inde etiam eamdem habuit et Annalibus Carmelitanis inseruit P. Lezana, sicut testatur ipse tomo 4 Annal., ad an. MCXCVI num. 2. Vita S. Angelæ C etiam traditur in libro, cui titulus, Decor Carmeli, auctore R. P. Philippo a SS. Trinitate, præposito Generali Carmelitarum Discalceatorum, congregationis S. Eliæ; *cujus hoc refert exordium.* Sicut inter homines, habemus Angelos et Angelinos, sic inter mulieres habemus Angelas, Angelinas et Angelicas. Habemus etiam in nostro Carmelo Angelam, vere hoc nomine dignissimam, tum virginali puritate tum omnium terrenorum contemptu ac rerum cælestium desiderio, tum doctrina angelica in suis libris expressa, tum assidua Angelorum familiaritate, tum denique virtutum heroicarum exercitio.

die obitus :

8 *De die obitus, cultuque ejus sacro, accipe sequentia ex sæpe repetito Speculo :* Dies obitus ejus in præfato codice Brugensi scribitur VI Julii. Eumdem assignant præfati Joannes Paulus a Porta et Maraccius, atque etiam præfatus Pater Generalis. In antiquis quibusdam Kalendariis seu catalogis ad diem XXVIII Februarii commemoratur, verisimiliter ob aliquam translationem, elevationem, aliamve causam, sicut sæpe in aliis Sanctis contingit. *De cultu ejus Dominica prima Julii, ex P. Ægidio Leoudelicato, Scavensi, ordinis Carmelit., in opere inscripto, Hortus Carmeli, anno* MDC *Panormi per Joannem Maringo, typis edito profert testimonium in hæc verba :* Sancta Angela, regis Bohemiæ filia, virgo, sacri et antiquissimi Carmelitarum ordinis monialis, quæ sanctitate illustrat Pragam, urbem regiam regni Bohemiæ. Celebratur de illa solemnis festivitas Dominica prima mensis Julii, in celebri Carmelitarum conventu civitatis Sciavæ in Sicilia, maxima cum devotione ac populorum illorum concursu. Pœnitentes confessi sacraque communione refecti, lucrantur ibidem a primis Vesperis usque ad solis occasum sequentis diei dictæ festivitatis, indulgentiam plenariam, concessam a Clemente VIII, uti patet ex ejus Brevi Apostolico, emanato Romæ X Junii anni salutis MDXCIII, Pontificatus sui anno secundo.

AUCTORE I. P.

cultu sacro ;

9 *Præcipua, quæ* B. Angelæ *cultum suadere possint, idem Speculum repræsentat ex P. Segero Pauli in Commentario hist. post vitam* B. Angelæ, *hisce verbis :* B. Virgo Angela in suo ordine E Carmelitico, an officio ecclesiastico olim culta fuerit, ob nominis ejus inscriptionem in antiquis Kalendariis, negare nolim. Primo quia titulum sanctitatis vita ipsius Ms. et præfert, et passim per totam vitam sancta ac beata vocatur . . . Secundo, quia ab immemorabili tempore, ante centum, ducentos, et plures annos, is titulus ei datus fuit in vetustis Kalendariis hujus ordinis, præsertim in veteri Ms. Mechliniensi. Tertio, quia scriptores antiqui, a centum et ducentis fere annis clari, isto titulo eam decorant. Quarto, quia publice intra et extra ecclesias ordinis hujus, ipsius effigies tam depicta, quam sculpta, ac populo veneranda ab immemorabili tempore, sanctitatis titulo proposita cernitur. Quinto, confirmationis loco sit, quia extat Breviarium hujus religionis, impressum Parisiis anno MDXVII in 12, in quo ante Commune Sanctorum repræsentatur hujus B. Angelæ sculpta imago in pleno habitu Carmelitico, cum sanctitatis titulo et corona, sanctis apponi solita, habens librum apertum in una, F ac palmam in altera manu; super caput vero hanc inscriptionem litteris majusculis : S. ANGELA : idque ad dextram S. Alberti confessoris, itidem Carmelitæ, illic effigiati; in medio vero utriusque continetur Deipara Virgo Maria, stans in vertice Carmeli. . .

et reliquiis.

10 Extat quoque hic Coloniæ in Germania ex ipsius beatæ Angelæ virginis sacris reliquiis pars quædam sat justæ quantitatis, cuidam tabellæ quadrangulari, venerabiliter et singulariter, non admixtis aliis reliquiis, imposita, cum hac inscriptione ex parte aversa : S. ANGELÆ VIRGINIS, ORDINIS CARMELITARUM, PRAGÆ SEPULTÆ. *Iis quæ pro* S. Angelæ *existentia, cultu, sanctitate, origine ac natalibus, hactenus dicta sunt, addi potest annuntiatio Claudii Castellani, qui in additionibus ad Martyrologium universale, Gallice abs se vulgatum, sic habet die* VI *Julii :* In Bohemia, S. Angela vetus Carmelitana, Vladislai II filia.

11 *Quid? quod Balbinus noster, de rebus Bohemiæ illustratis præclare meritus, Miscell. hist.*

decadis

AUCTORE J. P.

Balbinus edidit singularem tractatum

decadis I, *lib. 4, qui est Hagiographicus,* § 28, fuit vero S. Angela, *inquit*, et virtute et scientiis omnibus ad miraculum exculta. Mirantur et commendant ejus opera, quæ latine scripsit, exhortationes ad moniales suas, cælestes revelationes ac librum de venerabili Sacramento, aliaque plura, Delrio, Possevinus nostri, tum Carmelitani scriptores. Ac forte id est, quod eam in effigie apud S. Gallum Pragæ videmus inter Sanctos ejus ordinis depictam, librum tenentem, cui libro monstrantia, ut vocamus in templis, superstat. *Quin etiam laudatus scriptor singularem tractatum exaravit, Speculo Carmelitarum partim insertum, et subnexum vitæ* S. Angelæ, *tamquam Commentarii historici partem; quo tractatu indicare voluit, quid de* S. Angela *sentiret. Præcipua, quæ huc faciunt, ne quid in hoc argumento neglectum, prætermissum, vel non satis expensum, quisquam conqueri possit, inde delibabo.*

B

de Angela Bohemica;

12 Sanctam Angelam, *inquit*, virginem et Bohemam, et sanguine regio ortam, et Carmelitani instituti fuisse prorsus non dubito. Movet me Antonii Possevini nostri fides, qui procul dubio, quæ in antiquis codicibus invenit, descripsit; nec causam ullam habuit fingendi; movet Delrii nostri litteratura, et in Mss. excutiendis diligentia; movet denique Historiæ Carmeliticæ auctoritas; movent ipsi libri, S. Angelæ, quos superesse ex Possevino cognoscimus; qui suæ auctoris nomen produnt, movent etiam antiquæ imagines Boleslaviæ pariete suspensa imago S. Angelæ virginis, quæ in subscriptione, regis Wladislai filia et Carmelitana fuisse affirmabatur. Idem apud S. Gallum Pragæ cernitur. Secundo, dari mihi postulo . . . mutationem nominum, in femineo sexu principue, antiquis usitatam fuisse, et maxime si mutatio status et conditionis accedat.

in quo non pauca in ejus favorem:

13 *Postulatum hoc ab omnibus admittendum tamquam indubitatum, adductis in medium variis utriusque sexus in Bohemia exemplis, confirmat, sic tandem concludens :* His ita positis, et a lectore, ut spero, concessis, aio, probabile et plus quam probabile omnino mihi videri, S. Angelam . . . virginem Carmelitanam, filiam Wladislai II regis Bohemiæ fuisse, genitam ex prima ejus uxore Gertrude, Conradi III Cæsaris sorore, et filia S. Leopoldi Marchionis Austriæ, ex Agnete, filia Henrici IV Cæsaris; adeoque S. Angela virgo avum habuit Cæsarem Henricum, patruum Cæsarem Conradum, patrem regem Wladislaum II, matrem reginam Gertrudem, sanctissimam feminam, quam a pietate commendant historici, fundatricem monasterii virginum Præmonstratensium Doxanæ fratrem regem Przemyslaum Ottogarum I, alterum fratrem S. Adalbertum, seu Albertum, Episcopum Salisburgensem, fundatorem monasterii ad Straubingam, Ordinis Præmonstratensis, sororem vero B. Agnetem, prius Doxanæ priorissam, postea principissam et Abbatissam ad S. Georgium in Arce Pragensi. Sed hoc ante omnia notandum, S. Angelam binominem fuisse, et vel in baptismo Helenam Angelam appellatam esse. *Hactenus laudatus Balbinus.*

C

14 *Nec vero rebus a se assertis adeo acquievit, quin satis foret gnarus, quædam contra objici posse; quæ an et quomodo expedierit ac dissolverit, puto sequenti paragrapho commodius et opportunius discutiendum, cui itidem reservamus alias difficultates in Speculo tactas, quod* S. Angelæ *patrem, ab aliis Raymundi nomine compellatum; qualis inter Bohemiæ reges extiterit nemo, item quoad* S. Angelæ *chronologiam. Præter ista argumenta, quæ modo protulimus, vix puto alia superesse quæ* B. Angelæ *favere possint. Ego enim sic existimo, si quid præterea solidi alicunde erui potuisset, haud illud neglexisset in medium proferre auctor Speculi Carmelitani, qui tam ex instituto tractavit de hac materia, quam pro viribus corrasit in patrocinium, quidquid uspiam potuit; adeo ut merito existimandus sit redegisse quasi in compendium, quidquid ab antegressis scriptoribus fuit de* B. Angela *memoriæ proditum.*

D

quæ tamen non carent difficultate.

15 *His, quæ pro Sancta diximus, coronidem adde, locum insignem prælaudati Balbini, qui Miscellaneorum historicorum Bohemicorum decadis* I, *lib. 4* § 28, *ita rursum pronuntiat :* Duæ sanctæ virgines ex Bohemia, S. Angela, et S. Euphrasia martyr, quæ in patria sua ignotæ, in regnis Hispaniæ coluntur. Consulto duas hasce sanctissimas virgines, Bohemis nostris olim ignotas, etsi in Bohemia natas, ac proinde nostras, tractatione conjungo. Diu dubitavi, utrum eas in hoc Sanctorum Bohemiæ censu collocarem : et suadebat altissimum omnium nostrorum scriptorum silentium; at tandem invicta maximorum authorum authoritate superatus succubui, doque jam manus et quamvis parentes certo nominare non possim, patriam tamen illis apud nos libenter concedo. S. Angelam Wladislai Bohemiæ regis filiam P. Joannes Tanner facit; sororem P. Georgius Crugerius, quæ fratrem regem in Terram sanctam cum copiis Bohemorum, ad auxilium Christianis ferendum, proficiscentem peregrina secuta sit. Carmeliticum institutum in Palæstina amplexam esse, et angelicam prorsus vitam egisse, ejus sancti Ordinis annales affirmant. Ferunt hujus sanctæ Virginis vitam et res gestas in Belgio nuper editas, quæ in manus meas non venerunt; ex his forsitan certi aliquid possemus statuere. *Atque hæc sunt, quæ in favorem* B. Angelæ *Bohemicæ proferenda putavi. Videamus jam quid contra dici possit.*

Aliud Balbini in favorem S. Angelæ testimonium.

E

F

§ II. Proponuntur ea, quæ contra B. Angelam faciunt.

Quod prænuntiavit jam pridem P. Joannes Bollandus in Prætermissis ad diem XXVIII *Februarii, vitam nimirum* B. Angelæ non tenui examine egere, *quam verum fuerit, indagandum venit. Rem totam, quo ordinatius pertractari possit, in tria potissimum capita distribuo. Primo tractabitur de vita; secundo de testimoniis auctorum, paragrapho prægresso citatorum; tertio de rerum, personarum, locorum ac temporum adjunctis. Quodnam Auctori Vitæ nomen fuerit, incompertum habeo.*

Vita Angelæ examinis indiga.

Instituto

A *Instituto fuisse Carmelitam, eruitur ex cap. 2 Vitæ, ubi narratur a puero Jesu* Angelæ *porrectum fuisse* librum Latinum precum horariarum Ordinis Fratrum nostræ Dominæ, ex quo Deum precaretur. *Monialium Hierosolymitanarum Præfecta, primum in visionem, deinde etiam coram conspicata* Angelam *cum libro,* vidit esse nostri *(Carmelitani)* ordinis preces, *ut ibidem memorat Auctor cap. 3.*

Ab Auctore Anonymo non admodum antiquo scripta

17 *Quo tempore dictus Auctor vixerit, testatum reliquit hisce ad calcem vitæ verbis :* Intellexit autem S. Angela de hæresi, quæ Pragæ exsurrexit anno Domini millesimo quadringentesimo decimo, quæ etiam nunc adhuc durat. *Non ergo habet Auctor, quo multum ab antiquitate commendetur, neque proin ejus exemplar tam est vetustum, sive Brugense, sive aliud designes, quam a nonnullis paragrapho præcedente debuccinatur; cum scriptum sit juxta epocham* S. Angelæ, *superius fixam, ducentis circiter et amplius annis post mortem ejus, cum floruisse tradatur anno 1190. Quæro jam, quisnam illi auctori auctor præluxit? Quo ex* B *fonte sua hausit? Quo fundamento, quo teste, quo vade sinceram rebus a se narratis et incorruptam fidem conciliat? præsertim cum scripserit tanta remotus temporis intercapedine a tempore, quo res, quas scribit, contigerunt.*

An alia prolixior quondam edita?

18 *Dicere cum P. Segero Pauli, quod* probabilitate non careat, eumdem scriptorem non primigenium vitæ istius auctorem fuisse, sed abbreviatorem, *quod idem asseruerat præfatus scriptor in prologo, vitæ a se Ms., præfixo, non videtur niti solida probabilitate. Quid enim? Consideremus, quibus rationibus adductus Segerus, hanc conjecturam faciat :* Eadem acta, *inquit,* seculi hujus scriptoribus ignota sunt, et ne quidem præcedenti seculo cognita erant Jacobo Frisio, qui tametsi in sua Bibliotheca Tygurina aliquam hujus Virginis Angelæ memoriam fecerit, nihil tamen eorum adducit, quæ præsens vita complectitur; qui potius illorum, quæ refert, nulla in his actis fit mentio. Unde et conjectura non levis datur, eamdem vitam, quam hic damus, potius esse compendium quoddam ex ipsius fusioribus olim scriptis, excerptum, in quo non pauca prætermiserit C abbreviator recentior, qui post annum demum MCDX vixit.

P. Segeri Pauli hac de re judicium,

19 *Sed videtur conjectura hæc plane improbabilis. Fac enim Frisium in iis, quæ scripsit de* Angela, *præ oculis habuisse aliquem auctorem; qui probabit P. Segerus prolixiori stylo eum conscripsisse vitam? Auctorem hunc fuisse primigenium, vitamque, ab illo scriptam, fuisse genuinam, sinceram, et puram? Quid si alii melius arguant, neutram harum vitarum (si quidem duæ exaratæ fuerint) esse genuinam propterea quod altera ab altera in punctis non paucis discrepet? Ad hæc, quid ni potius sua, quæ habet Frisius, hauserit e compendio aliquo, ab scriptore quodam recentiore concinnato? Conjecturæ P. Segeri conjecturam meam oppono, et aperte pronuntio, non apparere mihi quidquam rationis pro asserendo vetustiore scriptore ex eo, quod Frisius in bibliotheca Tygurina aliquæ dam adducit,* quorum nulla in hisce actis, *seu vita,* fit mentio.

20 *Enimvero ejus auctorem seculo decimo quinto florentem, et habeo, et haberi volo primigenium, donec prior aliquis reperiatur; quem, nisi multum fallor, non facile quis repererit. Maneat itaque, quod initio asserebam, non multum commendari vitam* B. Angelæ *ab antiquitate scriptoris, neque majorem vetustissimo codici monasterii Brugensis, vulgo Sion nuncupati, esse ætatem, quam seculi decimi quinti. In promptu habemus vitam, sermone Gallico expressam, quæ in plerisque coincidit cum vita superiore, in Speculo impressa, si pauca excipias, quæ in Gallicam irrepserunt, et melius in Latina omittuntur. Ut quando dicitur Joannem, de quo vita cap. 3 num. 8, primo monachum Carmelitam, dein patriarcham Hierosolymitanum, S. Angeli fratrem fuisse; floruisse* Angelam *circa annum 1230; Virginis patrem vocari Raymundum, Bohemiæ regem. In vita latina a nobis producenda, nomen patris* Angelæ *desideratur, et ubi de Joanne, patriarcha Hierosolymitano, instituitur oratio, nuspiam habetur, quod Angeli is frater fuerit. Denique nusquam ibidem refertur, quo demum seculo* S. Angela *vixerit, aut obierit. Et tamen, quod mireris, dicitur ad calcem vitæ Gallicæ, descripta ac desumpta hæc esse ex antiquissimo Ms., et Martino del Rio nostro.* E

Auctore J. P. ejusdemque refutatio.

Sitne sincerus codex equo desumpta vita.

21 *Fuerintne errores isti, in codice seculi decimi quinti, ac postea correcti; an potius per alium deinde inserti, parum refert. Videtur satis probabile, hosce lapsus commissos fuisse in primigenio codice, cum vita Gallica tam perfecte cum illo consentiat, adeo ut hanc ex illo esse conversam, non videatur posse dubitari. Ut ut est, abunde liquet, istiusmodi observationes non multum conducturas ad stabiliendam vitæ* S. Angelæ *auctoritatem. Quibus accedit, quod non pauca præ se fert indicia, non levem præbentia ansam, res in ea narratas accensendi historiæ, debitis credibilitatis notis destitutæ; quæque idcirco defæcatioris judicii palæophilis fortasse videbitur vacillare.*

Ejusdem vitæ characteres.

22 *Hujusmodi indicia sunt, vaga passim, indeterminata, et indefinita rerum gestarum narratio, omissis nominibus propriis personarum, adjunctis temporum, ac locorum, aliisque, quæ historiam circumstant; deinde ad nauseam repetita et coacervata apparitionum ac visionum congeries, colloquia, exitus inopinati, spectacula, et cetera id genus. Atque hisce defectibus laborare vitam, quam mox dabimus, si non omnibus, saltem pluribus, colligere facile poterit is, qui eam pervolvere voluerit. Ad quod juvari poterit ex annotatis ad vitam, si ea consulat. Hisce, secluso partium studio, ad veritatis trutinam libratis, sic statuo; vitæ, quæ in manibus est, sive ipsius qualitatem, sive Auctorem consideres, non tantum esse deferendum, quantum Auctores, paragrapho præcedente allegati, deferendum censent; ne pejus aliquid de ea dicam.* F

Auctores, utpote recentiores

23 *Nemo tam est peregrinus in re historica, qui ignoret, non illico standum esse numero auctorum, qui non raro aliena describunt, priores auctores secuti, non secus atque ovis ovem. Attendi igitur debet ad alia, ad faciendam fidem accommodata : qualia sunt, si scriptor vixerit coævus; si res vel viderit ipsemet, vel ex videntibus audiverit. Minorem meretur fidem, ceteris paribus, si proximis temporibus subsecutus, scribat ea, quæ ex solo*

aliorum

AUCTORE J. P.

aliorum relatu accepit: minimam vero, si plurium seculorum intervallo fuerit remotus. Qui postremus non plus meretur fidei, quam mereantur eum prægressi Auctores, quos secutus est. Igitur non fidendum auctoribus recentioribus, aut tribuendum, plus quam, ipsi fonti, e quo sua hauserunt, monet illud Baronii ad an. 1125 pag. 146 litt. B. Non *debemus* numero historicorum veritatem historiæ æstimare; sed quanta fide polleat primus auctor cujuslibet assertionis. Nam reliquos primum sequi auctorem, et ejus vestigiis inhærere, frequentiori usu in more positum reperimus.

non tanti sunt in hac materia

24 *Quæ cum ita sint, sequitur, quid sit statuendum de scriptoribus, magno numero nobis propositis paragrapho superiori. Provoco sententiæ oppositæ patronos, ut exhibeant vel unum, seculo decimo quinto antiquiorem. Quin imo plerique pene omnes non sapiunt nisi seculum decimum sextum ac decimum septimum, duos inde si eximas, auctorem vitæ proxime dandæ, et Balduinum Leersium. Hic dicitur, in Speculo sæpe citato, obiisse*
B
anno 1483. De illo actum supra. Et tamen volunt contrariæ sententiæ propugnatores, tam recentium auctorum numerosa congerie, tot seculorum distantia, a rerum, quas tractant, ætate remotorum, nobis persuadere, vera esse ac sincera, quæ de Angelæ *regia stirpe, itinere Hierosolymitano, quæ de apparitionibus, revelationibus, vita monastica, cultu ac miraculis, in medium protulerunt, post omnis antegressæ antiquitatis tam longum, tam constans ac perpetuum silentium. Credite posteri.*

Expenduntur

25 *Porro ut ad locos, ex auctoribus paragrapho præcedente in favorem* S. Angelæ *productos, sigillatim respondeam; Possevinus, dum scribit in Appendice ad Tomum primum Apparatus sacri, Angelam* fuisse Raymundi Bohemorum regis filiam, *convincitur errasse, accensendo regibus Bohemiæ Raymundum, qui numquam fuerit in rerum natura. Quæro etenim; quis Raymundus ille fuerit; quando vixerit; cui regi præeesserit, cui successerit in Bohemorum regni administratione; quando denique e vivis excesserit. Silent altum Regum tabulæ, silent auctores antiquiores, ex proposito*
C
de hac quæstione tractantes, teste Bohuslao Balbino, Bohemicarum Historiarum peritissimo, *ut nominatur in Speculo sæpe dicto; qui post concinnatam pro* S. Angela *dissertatiunculam, ad venerabilem Patrem Carolum, Carmelitani ordinis, ex Comitibus Sclavatis, directam, tandem re absque dubio maturius, expensa, ita loquitur Epitomes rerum Bohemicarum lib. 3 cap. 13.*

et conferuntur inter se

26 Minus mirum esse debet, quod hoc tempore duæ Sanctæ ex regio Bohemiæ sanguine, S. Angela et S. Euphrasia, apud Hispanos, aliosque scriptores legantur, de quibus patrii scriptores nihil omnino sciverunt. Tanta fuit Majorum nostrorum in describenda principum ac regum genealogia segnities! Quamquam, ut aliquando, quod pridem sentio, dicam; sæpe me timor incessit vehemensque suspicio, ne in S. Angela, quam Raymundi Bohemiæ regis filiam tot egregii scriptores faciunt, omnes erremus. Quem enim umquam Raymundum Bohemia regem habuit? Movet etiam, quod hoc ipso tempore, Raymundum principis Antiochiæ filium et Boamundum Tripolitanum comitem ejus fratrem legamus; adde alia, quæ minus probabilem narra- D
tionem faciunt, de quibus ego singulari dissertatiuncula ad venerabilem patrem Carolum, Carmelitani ordinis, ex comitibus Sclavatis, directa. Itaque non immerito Bollandus noster: « Vita, inquit, B. Angelæ, quam Ms. nacti sumus, non tenui eget examine. In eadem sententia est P. Daniel Papebrochius, vir eruditissimus et dignissimus Bollandi successor, ut litteris, ad me Antverpia nuper datis, significavit » obiisse traditur B. Angela VI Julii. *Audin' quid sentiat* Bohemicarum historiarum peritissimus *auctor Balbinus de Raymundo,* S. Angelæ *patre, et de tota* Angelæ *vita, cujus narrationem minus probabilem prædicat, parce eam et nonnisi ex relatione aliorum enuntiat, timidumque in præsentis argumenti decursu ac cautum pedem figit?*

testimonia auctorum;

27 *Locus proxime citatus Balbini, secundisque curis castigatus de* S. Angela, *opponi poterit textui bene longo laudati auctoris in dissertatiuncula seu disquisitione particulari de* S. Angela, *de qua supra, a numero 11. Accedit eo, quod assignatus* E
locus nitatur ut plurimum postulatis, suppositionibusque, e quibus non tam probatur quid sit factum, quam quid congrue et convenienter, positis et admissis quibusdam postulatis, fieri potuerit. Atque hoc ne gratis à me dictum quis autumet, audiatur ipse Balbinus in Speculo Carmelitano, ita inquiens : Ex certioribus certiora probari, docent philosophi. Adferam igitur hoc loco quædam probabiliora velut mathematici solent, qui dari sibi quædam ante omnia petunt, et postulata vocant. His jactis fundamentis, CONJECTURAM MEAM superædificabo. Primo S. Angelam virginem et Bohemam *etc., quæ dedi in præcedente paragrapho.*

ex quibus conficitur

28 *Ex verbis laudati auctoris ibid. prolatis, duntaxat conficitur, eum, scriptorum auctoritate impulsum, admittere, et exstitisse nonnumquam aliquam* S. Angelam, *et patria Bohemam fuisse; de ejus parentibus, profectione in Terram sanctam, professione Carmelitana, visionibus, apparitionibus aliisque ad eam spectantibus adjunctis, nihil ausus certi affirmare. Scriptorum seu numerum seu auctoritatem, præsertim si longius distant a rebus,* F
quas tractant, non pluris esse facienda, quam ipsos primigenios fontes, rursum hic insinuatum volumus. Meminisse juvat, quam solide citatus auctor commentitias nonnullorum fabulas et aniles nænias, asserentium S. Angelam *rexisse Pragæ monasterium mulierum, atque ibidem sepultam, confutet, loco citato, sic prosequens :* At quod iisdem Patribus *(Carmelitis)* narrantibus, didici, Pragense cœnobium Carmelitanarum Virginum rexisse, et Pragæ VI Julii mortuam, sustineri non potest; cum, quod certissimo constat, nullum cœnobium aut parthenonem sacrum ejus ordinis ante Caroli IV tempora Bohemia habuerit.

pleraque, quæ de S. Angela narrantur,

29 *Quod ulterius hoc ratiocinio probat :* Primus hic felicissimus imperator Carmelitanos altissimi operis basilica Mariæ ad Nives Pragæ extructa, et cum cœnobio iisdem donata, in Bohemiam adduxit, aliudque novum pro iisdem cœnobium Tachoviæ fundavit; cujus exemplum Guttensteinii Comites secuti, postea duo cœnobia Chissense, et Rabsteinense construxere. *Ita locutus* Bohemicarum historiarum

peritissimus

A peritissimus, *profert deinde suas conjecturas, quæ nihil aliud probant, quam potuisse fieri, non autem factum esse, ut* B. Angela *in Bohemiam adventarit, adeo ut facile cuivis lectori colligere sit, eum subtimide omnia, nihil certi statuere voluisse.* Potuit nihilominus, *inquit,* S. Angela spe certa novi cœnobii sororibus suis fundandi, designata jam antistita, ad fratrem regem in Bohemiam venisse, et Pragæ, dum maximæ fundationi immineret, exstingui, præsertim si in ea tempora conatus icidit, cum ingratissimus imperator Fredericus Ahenobarbus regem Wladislaum, fratrem Virginis, dignitate regia deturbavit. Sed tumuli nullum Pragæ superest vestigium. Quam facilis jactura sepulcri! An deerant Pragæ cœnobia, ac maxime, quod soror B. Agnes regebat in arce, ubi conderetur? Satis de multum controversa quæstione.

dubia esse et intricata.

30 *Ex dictis abunde liquet, historiam* B. Angelæ *multis undequaque difficultatibus intricatissimam esse, idque unum pene videri hic certum, certi vix aliquid aut probabile posse constitui.* B *Quo etiam non parum conducere poterunt variæ variorum scriptorum ac patentes hallucucinationes, altero rem sic, altero aliter enuntiante. Quot capita, tot sententiæ. Vin' specimen? Daniel a Virgine Maria in Vinea Carmeli ait,* Angelam *floruisse circa ac post 1190; Maraccius censet floruisse circa annum 1230.* M. Antonius Alegre de Casanate, *teste Bollando in schedis posthumis, observationes in vitam* S. Angelæ *complexis,* in Paradiso Carmelitici decoris (qui liber prohibitus, donec corrigatur) statu 4, ætate 13 post Christum, cap. 4 agit de Angela, aitque vixisse anno 1166. Sed videtur ambigere, Bohemam, an Tyriam faciat. *Quid plura? Auctor Speculi Carmelitani difficultatem sibi objicit quoad tempus, a* S. Angela *impensum in regimine monasterii Hierosolymitani, quam an satis solvat, aliorum sit judicium.* Difficultatem, *inquit,* habet quod fuerit Priorissa electa, tempore quo patriarcha Hierosolymitanus erat Joannes, frater S. Angeli, . . . circa annum Christi MCCXVIII, et quod annis 35 præfuerit suo monasterio; sic enim in Terra sancta C fuisset usque ad MCCLIII, antequam Deiparæ monitu in Bohemiam redivisset, atque ita fuisset valde provectæ ætatis.

Adjuncta quædam,

in hoc argumento

31 *Tum remittit lectorem ad Philippum a SS. Trinitate, Ordinis Generalem; qui in vita* S. Angelæ *præsentes tricas enodare satagit in hunc modum :* Quo anno discessus Angelæ de Terra sancta contigerit et in Europam navigaverit, non ita constat. Qui dicunt ipsam præfuisse monasterio Hierosolymitano XXXV annis, hunc discessum differunt ad annum Christi MCCLIII, et coguntur admittere, ipsam virginem Angelam vixisse ante hunc discessum XCIII annos, et additis illis, quibus supervixit in Bohemia, ad centesimum circiter pervenisse, aut forte superasse, et mansisse Hierosolymis post ultimum hujus sanctæ civitatis ruinam, quæ contigit anno Christi MCCXLIV. Unde probabilius crediderim juxta alios et congruentius ad prædictam beatissimæ Virginis revelationem, *de qua vide Vitam in fine,* illam præfuisse monasterio Hierosolymitano XXV annis tantum (facile quippe mutantur numeri) et anno Christi MCCXLIII paulo antequam Saraceni Hierusalem caperent, ex illa discessisse, et in Europam navigasse.

Auctore J. P.

non satis apte cohærentia

32 *Cui hic non displiceat solis nixa conjecturis de tam provecta* Angelæ *ætate sententia! Pro tam grandi ætate censet auctor Speculi militare verba sequentia vitæ cap. 3 :* Qui ipsam vidisset, alteram esse Annam existimasset, de qua in Euangelio. Illa autem annos ætatis habebat LXXXIV. *Bona consequentia! Angelam ab Auctore vitæ nequaquam assimilatam fuisse Annæ ob æqualem senectutem, sed potius ob continuata diu noctuque jejunia ac preces, intelligitur ex textu :* Qui ipsam vidisset, alteram esse Annam existimasset, de qua in Euangelio; quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens die ac nocte. *Quid? quod tota prægressa periodus desideretur in vita Ms. P. Segeri, quæ penes nos est, adeoque mirum non foret, si quis interpolator recentior eam intrusisset.*

expenduntur.

33 *Superest, ergo, ut concludamus tam ea. quæ tempus spectant, quo traditur Angela præfuisse monasterio Hierosolymitano, quam ipsum tempus, quo in vivis exstitit, neutiquam stabile esse, sed vacillare, uno auctore sic, alio aliter chronologicam utriusque temporis supputationem ordinante.* E *Nec vero convenit inter auctores de libris, ab* Angela *conscriptis, prout jam pridem observavit Daniel Papebrochius parte 1 Resp. § 32 et 33, ubi pag. 295 sic loquitur :* «A similis fidei auctoribus suffarcinatus in Bibliotheca Gesneriana augenda Josias Simlerus, eidem Angelæ, . . . adscribit librum 1 Revelationum; quem ultimum Martinus Del Rio, libro 4 disquisitionum Magicarum capite 4, q. 3, sect. 4, simili modo citat : sed ambo corrigendi sunt ex Antonio Possevino in Apparatu, ubi librum istum adscribit Angelæ de Fulgineo. Merito sane : nam totum textum habes insertum hujus ejusdem vitæ a Confessario ipsius Beatæ IV die Januarii nostri. » *Ita ille.*

Quid respondendum ad objectum cultum publicum

34 *Nunc vocat nos cultus publicus* S. Angelæ *apud Schiavenses, paragrapho superiore propositus et stabilitus. Danieli Papebrochio jam pridem in votis fuit, uti testatur loco citato,* videre bullam, et multo magis fundamenta, Schiavensium, ob quæ ipsi potius, quam alii toto orbe Carmelitæ festum F illud agant. *Hisce subjungit idem Auctor hanc suam conjecturam; qua suspicatur,* idem accidisse Carmelitis Schiavensibus in Sicilia, quod accidit Augustinianis Forojuliensibus in Gallia. Hi ex mera conjectura persuasi, S. Maximam Callidianensem, XVI Maii coli solitam, eamdem esse, quam Victor Uticensis in Africa, ut sibi notam laudat, atque a Wandalica servitute dimissam, exstitisse multarum virginum Dei matrem; ipsius sibi cultum eo jure petierunt concedi, quo totum Africanum monachismum ad se trahit ordo iste, veluti a S. Augustino institutum; et, quod petierunt impetrarunt, ut explicatur tom. III Maii, pag. 580.

S. Angelæ apud Schiavenses.

35 Porro sicut ea, cujus nulla nunc distinctior extat notitia, sed sola memoria et vestigia antiquissimi cultus, gratis præsumitur venisse ex Africa, cum longe verosimilius sit, natam in Gallia, ex S. Hilarii regula vitam instituisse; sic fieri potest, ut quædam S. Angela, post votivam ad sacra loca peregrinationem, vixerit prope Schiavam solitaria; quæ tamen fuerit natione Sicula (nam Siculis frequentia videntur fuisse Angeli et Angelæ nomina)

AUCTORE J. P.

et cujus antiquissimus ibi cultus sit, memoria vitæ distinctior nulla; atque hinc occasionem sumpserint Carmelitæ, ecclesiam, ei fortassis ab olim sacram, tenendam nacti, ipsam confundendi cum Bohemi regis filia, de cujus vera existentia optamus certiora doceri. Atque utinam Schiavensibus eadem contingat felicitas, qua Forojulienses anno MDCXLIII suæ S. Maximæ corpus invenerunt. Tunc enim constaret, saltem illam, quæ Pragæ sepulta fuit, uti prætenditur, cum Schiavensium patrona male confundi.

Conclusio de Angela, ejusque cultu.

36 *Atque ista est Viri conjectura; quæ fortasse rerum hujusmodi gnaris non omnino displicebit in argumento admodum involuto, deficientibus certioribus documentis, quæ rem certo conficiant. Hactenus in medium prolatis ac utrimque agitatis iis, quæ ad* S. Angelæ *existentiam, patriam, natales, vitæ institutionem, cultumque publicum attinent; oratum volo lectorem, ut nobis certiora documenta suppeditet de* B. Angela Bohemica, *paratissimis magis in ejus favorem loqui, si rationes aliæ id suaserint. Visum nobis est interea nihil* B *determinare in utramque partem. Judicet æquus rerum arbiter, quæ quibus anteferenda sint; et consideret, num tantopere culpandus fuerit Papebrochius a prætenso Exhibitore errorum, quod aliquando dubitaverit, num* S. Angela Bohemica *talis, qualis a patronis suis describitur, aliquando extiterit in rerum natura.*

VITA

Ex expressis parte 4 Speculi Carmelitani, pag. 533, collata cum alia vita Ms. P. Segeri Pauli, Carmelitæ Coloniensis.

C

CAPUT I.

Angelæ natales; studia; pietas; sponsi terreni contemptus; epistola ad Patrem.

S. Angelæ natales, institutio et progressus in scientia.

Civitate Praga in regno Bohemiæ, orta est virgo Angela, filia *a* Regis Bohemiæ, pulchra quidem et casta vultu, sed multo ipsa in fide castior; ortu nobilis, sed multo vita, sanctissimæque vitæ usu nobilior. Ac primum quidem juxta patris Regis voluntatem in monasterio habitans, ut una cum Latino sermone etiam bonos mores addisceret, eosque a teneris imbiberet; usque adeo profecit, ut sicut ferrum ferro limatur et exacuitur, et charitas charitate fovetur, ita et ipsa Virgo, aliarum virginum eruditione, bonisque ac laudatissimis operibus sedulo ædificata, pro suæ mentis fœcunditate, plurimum fructum fecerit in sacræ Scripturæ intelligentia, ac divino amore: juxta id, quod patri suo Regi, ea de re attestata est, dicens: se in monasterio vidisse sanctum Hieronymum inter moniales, et cum illo S. Eustochium. Contigit, ut quadam D die sub noctem, supplex ad Deum, coram altari summo preces faceret, prostrataque somno paulatim vinceretur; quo in somno vidit gloriosam Virginem Mariam, stipatam multitudine Angelorum, suavissimum concentum facientium. Quo ex somno ad se reversa, cognovit eos canere: Ave Regina cælorum, ave Domina Angelorum. Hoc cantu finito præmonita est ab Angelo ad se misso, patri in animo esse, ipsam ad se accersere, eamque conjugio jungere. Quapropter, inquit, proficiscere *b*, Hierosolymam, ad monasterium beatissimæ Virginis Mariæ de monte Carmelo.

Apparitio Virginis Mariæ

b

Cælesti monitu tendit Hierosolymam. *c*

2 Hoc ipso tempore Pragam appulerat Regis Ungariæ *c* filius et Regni heres, adolescens insignis pulchritudinis, visurus, atque allocuturus Regis filiam de futuro conjugio: at Angela noctu se amiciens amictu virili, rejecto habitu byssino, majusculo charactere [chirographum] scripsit in hunc modum: Ego Angela assumo mihi vestes E tuas, et togam meam admodum pretiosam tibi pro eisdem relinquo. Hanc vendes, ut tibi pro ea alias vestes compares. Facto ergo mane, adfuerunt Regis nuncii, qui filiam domum reducerent, sed frustra: fuga enim ante elapsa erat. Inde turbatum fuit omne monasterium, et Rex ipse indignatus, monasterium atque ipsum cubiculum filiæ suæ Angelæ ingressus est; in quo manu filiæ epistolam reperit, conscriptam latine: Quæretis me, et non invenietis etc. Propterea consilium meum tibi aperiam, et animi mei propositum hoc scripto manifestabo. Super omnia solum Christum diligo, cui fidem meam ac meipsam despondi. Et propterea hinc sum egressa, quod cor meum nimio desiderio teneatur videndi cubiculi, ubi post meridiem ipse cubavit. Ecce, nunc scis ubi ego sim. Si ergo mihi meus esse pater cupis, ac me tibi habere filiam, ne præsume, obsecro, me separare a vero meo cælesti patre. Fateor, tu meus es pater, et ego filia tua sum: sed alium habeo patrem in cælo, qui Rex est Regum, et Dominus Dominorum. Ipsius ad me missa nuncia audivi. Audi, F inquit, dilecta filia, et inclina ad me aurem tuam et obliviscere populum tuum, et domum patri tui.

scripta prius ad patrem epistola,

ægre id ferentem.

3 Rex itaque ob hæc stupefactus, inquirit, an nemo sit in monasterio, qui sciverit hujusmod illius propositum: sed cum omnes sese excusarent, causamque discessus dicerent se ignorare, domum suam reversus est Rex, graviter ferens quod ipsam aliquando, ejus instituendi causa, collocasset in monasterio. At qui cum eo erant, viri nobiles, ipsum consolabantur, aiebantque: Domine Rex, pone mœrorem; si enim Dei voluntas sit, ut agat vitam religiosam, non licet, neque potes resistere Deo; si autem hoc faciat ipsa suo tantum arbitratu, brevi te ipsius præsentia solabitur. Varium et mutabile semper femina. Pecuniam non habet, nec paupertati assuevit, neque ad labores apta est, quæ totam ætatem detrivit in scholis. Tantum mitte ad universa monasteria atque hospitia, facile eam rehabebis. Atque ita pacatior reddebatur Regis animus, nobilium interea consilium exequens.

AN-

A

ANNOTATA.

a *De nomine patris* B. Angelæ, *sat multa in utramque partem disputata sunt in Commentario prævio.*

b *Fallor, si lectori statim verosimilis futura sit adeo præceps et repentina profectio; utque porro mirarer, si desideraret sibi solide probari, quod tum temporis monasterium, monialium, de quo hic sermo, Hierosolymis extiterit.*

c *Omnia indeterminata, nomen filii, nomen patris ac regni, tempusque, non sapiunt acta genuina, uti monebamus in Comm. præv., quod et alibi sæpe fit in decursu.*

CAPUT II.

B *Iter Hierosolymitanum; infidelis hominis conversio; apparitio Deiparæ et pueruli Jesu.*

Conversio hominis infidelis, apparitio Deiparæ.

Sancta vero virgo Angela dum ibat ad vastas solitudines, vesperi ad domum quampiam se recipiebat hospitis infidelis, quem in sacris litteris erudiebat, convertebatque ad fidem. Antequam autem se quieti daret, secum ipsa locuta : Nova prælia, inquiebat, Dominus elegit et portas inimicorum suorum subvertit atque ita se Deo et beatæ Virgini, matri ejus benedictæ commendans, parumper somni indulsit corpusculo, longo itinere fatigato. Prima vero luce apparebat ei beata Virgo Maria : Filia inquiens, surge, quieti tuæ præparavi locum. Atque ita istinc discedens, in abditam solitudinem perrexit, cui haud facile quis, solus se audebat committere. In qua cum aliquantum confecerat viæ, obvios habuit aliquot, qui ipsam ex illa silva fugebant, veriti ne in illud horrendum nemus desperatum venisset. Rogabatur, quid artis nosset. Cumque intelligerent, ipsam accurate ac nitide scribere, singuli eam habere gestiebant in scribam *a*. C

a

Iter Constantinop.

5. Inter alios miles erat, qui iter meditabatur Constantinopolitanum, et inde in Terram sanctam. Hic subinterrogabat, quod ei nomen esset. Dicam inquiebat, Domine, cum e Bohemia excesserimus; nam nomen meum gloriosum est et admirabile. Miles, quid id rei esset, non intellexit; emit ei nihilhominus equum, eamque secum abduxit ex illis terris. Interea cum simul colloquerentur, ad eam conversus, miles; Dic mihi, inquiebat, serio, unde tibi rudes illæ vestes? Nec vultui, nec manibus tuis, cum istis vestibus convenit. Audi, aiebat, dignissime mi Domine, sermonem meum, rem enim omnem tibi enarrabo. Parens meus me in monasterio erudiri fecit. Interea animo ibi concepi, ob Dei amorem videre Terram sanctam. Sed quoniam monasterio egredi non audebam propriis indutus vestibus, veritus scilicet, ne a quopiam agnoscerer, uni e famulis vestes meas dedi, et, quibus indutus sum, erant ipsius. Miles vero ad ista nihil ulterius addidit, neque quid aliud est suspicatus præter id, quod ex ipsa audiebat. Si quidem Jesus, ipsius sponsus, suam ipse sponsam conservabat; nec sinebat militem quidpiam indecens de ea cogitare.

Ex pec. Carmel.

Jesus ei apparens, librum porrigit.

6. Pervenit itaque Constantinopolim et ingressi sunt ecclesiam S. Sophiæ. Ubi ipsa in spiritu Jesum loquentem audivit, ipsi incorruptas promittentem divitias. Quod ipsum cum Virgo Christi in spiritu intellexerat, Christum vidit, Græce dictum Sophiam, id est, æternam Sapientiam, cujus honori principalis ecclesia Constantinopoli existit dedicata. Apparebat autem ei Jesus in forma pulcherrimi pueruli, porrigentis ipsi Latinum librum precum horariarum, Ordinis Fratrum nostræ Dominæ, quo, Deum precando, uteretur.

a. *Quidnam horrendi nemoris incolis negotii cum scriba? Dubito item, an credibiliora sint, quæ toto hoc capite sequuntur.*

CAPUT III.

E

Ingressus in monasterium; apparet patriarchæ Hierosolymitano; eligitur priorissa; sancta ejus vita.

Visit loca sacra;

Postquam igitur S. Angela Hierosolymam appulit visitavit cum dicto milite sancta loca. At cum aliam venissent in ecclesiam sororum nostræ Dominæ, secreto cuidam devotæ ibi mulieri conditionem suam aperuit, atque animi item propositum. Mulier mox eam amicivit amictu femineo, ipsam ducens, ad Priorissam, rogatam, ut in monialem reciperetur. Verum ipsa Priorissa in visu *a* noctis advenire quamdam viderat, quæ sibi ad pedes advolvebatur, preces horarias latinas habens. Visa ergo B. Angela coram, visionis ipsa haud immemor, librum ejus inspexit, et cognito quod preces illæ vere esse nostri Ordinis *b* Angelam rogat, hunc librum unde nacta sit? Quæ cum responderet, Dei esse opus et donum, F atque cujus esset, filia aperiret, amice ab omnibus suscepta est. Ubi vitæ sanctitudine, quam ducebat, adeo excelluit, ut postea succedere digna fuerit in monasterii præfecturam.

cœlitus monita priorissa eam monialibus adscribit.

a

b

et post visionem patriarchæ Hierosol. factam,

c

8. Cum enim Priorissa supremum obierat diem, et moniales anxiarentur de eligenda maxime idonea, (nam facile sex idoneæ erant ad domus regimen) supplicabant S. Joanni, patriarchæ *c* Hierosolymitano, qui etiam erat Ordinis Carmelitani, ut Deum precaretur pro sufficienda in locum defunctæ bona moderatrice. Joannes igitur cum in sacrosancto Missæ Officio pervenisset ad primum memento, vidit coram se transeuntes sex dicti monasterii Virgines, et habebant singulæ lampades ardentes in manibus. Sed, quæ illarum postrema erat, S. Angela, gestans manu sua ciborium, cum obscuro crystallo, simul alias sequebatur; quam S. Joannes proinde dicebat præ aliis maxime esse idoneam. Sed Angela claritatem suam proferre nolebat in publicum, ex animi sui submissione, quæ ipsa significabatur per crystallum; sicut loquitur

Ex spec. Carmel. *in priorissam eligitur.* quitur David propheta : Qui mittit crystallum suam sicut buccellas : id est, de virtute humilitatis, uni amplius, alteri minus largitur pro sua divina voluntate, et hominum capacitate.

Virtutes in regimine, 9. Hæc veneranda Dei sponsa Angela, trigenta quinque annis *d* monasterio in Hierosolymis laudatissime præfuit. Nemo inter moniales ei similis in pœnitentia, vigiliis, jejunio ac oratione; et quod his majus est, in humilitate. Etiamsi aliis præerat, non se jactabat, seipsam præ ceteris exaltando [*e* Ordinabat 12 moniales ad canendas preces horarias.] Liberalis erat in pauperes, et afflictorum consolatrix. Sæpe ei sermo erat cum Angelo Dei, cujus erat soror similis nomine, et virginali castitate, qui ipsi etiam prænunciabat, quod non esset ibi moritura. *sermo frequens cum Angelo.* Accidit item, ut die Sabbati (quæ dies semper ei honori erat propter B. Virginem) Angelum videret, ad se venientem, qui illi loquebatur de regno Dei, et sermonem finiens addebat : Qui perseveraverit usque in finem, B is salvus erit. Quo dicto, cælestis Hierosolymæ divitias ei ostendit. [Qui ipsam vidisset, alteram esse Annam existimasset, de qua in Euangelio, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Ab eo tempore cum flammeum *f* recepit, consecrataque fuit a patriarcha Hierosolymitano, qui tum Deum precabatur, ut bonum in ea propositum usque in finem conservaret.] Hæc beata Dei virgo omni sedulitate diu noctuque studebat sponso suo placere, adeoque in amore ejus semper proficere. Quidquid enim vel ante fecerat bonorum, vel ipso actu adhuc faciebat, videbantur sibi pauca et exigua, præ humilitatis altitudine, qua eam Deus adornaverat. Unde et quidquid animus ejus desiderabat, ipse sponsus Dei abunde ei præstitit.

ANNOTATA,

a. *Ex antecedentibus et consequentibus facile colliget lector, continuas pene tum hic, tum* C *alibi per decursum infarciri apparitiones ac visiones, prout innuebam in Comm. præv.*

b. *Scriptorem hujus vitæ anonymum, fuisse Carmelitam, ex hisce voculis collegimus in Comm. præv.*

c. *Nullum hoc tempore extitisse Patriarcham Hierosolymitanum, nomine Joannem, jam pridem probavit Papebrochius in historia Chronologica patriarcharum Hierosolymitanorum, tomo 3 Maii præfixa.*

d. *Aliud ab alio tempus præfecturæ ejus definiri, dictum in Comm. præv.*

e. *Uncis* [ ] *inclusa non lego in vita Ms. Segeri Pauli; uti proxime subsequentia, eidem signo inclusa.*

f. *Id est* velum, *sumpto genere veli alio pro alio. Nam* flammeum *lego proprie esse genus veli lutei seu crocei, quod a novis nuptis gestabatur in signum indissolubilis conjugii et boni ominis causa; sic dictum, quod eo assidue utebatur flaminica, id est, flaminis uxor. Videsis Lexica Latina de hac voce.*

D

CAPUT IV.

Pluvia precibus ejus impetrata; monasterium ab hostili invasione præservatum; reditus in patriam; sanctus obitus.

Accidit, ut pene per semi-annum Deus pluviam non daret. *Pluviam prædicit, et impetrat;* Unde populus gravissime afflictus, et animo consternatus, ad Joannem Hierosolymorum patriarcham veniens, communem miseriam deploravit. Igitur dictus Patriarcha, assumpto secum diacono suo Eusebio, in monasterium veniens, ita Priorissam aliasque filias religiosas affatur : Filiæ cælestis sponsi, Deum pro communi salute populi rogate. Beata autem Priorissa Angela, Dic, inquit, Hierosolymitanis, ut vesperi confiteantur peccata E sua, die crastina dabit eis Deus pluviæ sufficientem copiam. Igitur sancta Virgo, cum omni sua humili congregatione, animum et totas se dederunt precando Deum; populus vero confitendo peccata, et conterendo super peccatis suis. Postridie, exaudita apud Deum sanctæ Virginis oratione, cœpit pluere, deditque Deus pluviarum abundantiam.

11. Saraceni conati sunt monasterium istud perdere, sed precibus ejus sunt fugati. *fugat Saracenos.* Contigit, ut Mamoluca *a* quidam cum multis æthiopibus veniret, ut monasterium noctu per vim invaderet. Cumque illud cœpisset facere, audivit vocem : Non pecces in ciborium meum. Qua voce perterritus, anxius, et confusus inde discessit. Sedebat autem B. Angela super lapidem sepulcri Domini, uti altera Magdalena, amare flens ; habens apud se suas spirituales filias, quas virtutem patientiæ docebat.

12. Post, cum Deus terram sanctam occupari decreverat ab ethnicis, et Christianos occidi et dispergi, *Monita a Deipara, ut Pragam redeat,* venit ad sanctam Angelam paulo ante beata Virgo Maria : Citius, inquit, demigra hinc : F nam appropinquat tempus, quo Deus Terram sanctam hanc, exigentibus Christianorum peccatis, daturus est Ethnicis et Saracenis, ut eam inhabitent; sicut etiam indicavit S. Cyrillus. Propterea revertere in patriam tuam, et precare pro populo tuo, appropinquat enim ipsis magna tribulatio. Intellexit autem sancta Angela de hæresi, quæ Pragæ exurrexit anno Domini millesimo quadringentesimo decimo ; quæ etiam nunc adhuc *b* durat.

13. Clam itaque inde discedens, trans mare navigavit, *clam discedit: moritur inter Angelos; miraculis claret.* Pragamque veniens, in cellula seu anachoresi includi se fecit, usque dum vitam suam finiit in eadem devotione. Completoque dierum vitæ suæ numero, sanctissima Eucharistia munita est sacroque oleo peruncta, et sic spiritum suum in manibus Dei tradebat die sexta Julii; assistentibus illi semper Dei Angelis ac suscipientibus nobilem illam castamque animam, quæ tamquam soror Angelorum maculam numquam peccati mortalis habuisse creditur. Adducentibus denique eam

cum

A cum hymnis et canticis, uti decebat, in chorum sanctarum Virginum, in cælesti paradiso. Post mortem multis miraculis claruit.

ANNOTATA.

2. *Mamalucana gens fertur cœpisse potiri rerum anno 1250, et extincta esse anno 1516. An commode hæc nota temporis queat conciliari cum anno 1190, quo dicitur floruisse* Angela, *considerandum relinquo lectori ex iis, quæ prævius habet Commentarius.* Ex spec. carmel.

b. *Prævie diximus hinc colligi, quo tempore vixerit scriptor vitæ.*

DE S. GODELEVA VIRG. & MART.

GHISTELLÆ, DIŒCESIS BRUGENSIS IN FLANDRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS I. B. S.

§ I. Ghistellæ conspectus, Sanctæ patria, natales, ætas, nomen, conjux, martyrium et sepultura.

Anno MLXX.

B Rerum ad S. Godelevam *spectantium, et toto hoc opere fusius deducendarum, breve schema præmitto, ex quo locorum et personarum generalior saltem notitia legentium oculis primo intuitu obversetur. Ut vero a præcipua martyrii et perpetui cultus sede ducatur exordium, sic Ghistellam et alia huc facientia describit V. C. et consularis Jacobus Marchantius, in suis de Flandria Commentariis pag. 87 :* Ghistella, illustris domus, cui pridem parebat, cognomentum, nuptiis transiit in familiam Bethuniensem atque Luxemburgiam, una cum Brugensi telonio, Ghistellæ dynastis attributo, ut eo velut auctoramento, Oceanum Flandriæ affluentem, piratarum expertem servarent. A Comite Briennæ, Gallo, ut se facilius captivitate redimeret, in quam anno MDXLIV inciderat, vendita fuit Joanni Carolo Affaitado, patricio Cremonensi, qui Antverpiæ negotiabatur. Opificio Sayarum, quibus Ghistellensibus nomen, spectabili dynastæ castello, nundinis mense Novembri annuis, agroque fertili commendatur, non minus quam assidenti abbatia Benedictina feminea, dedicata memoriæ D. Godelievæ, quod nomen Theophilam signat, anno MLXX hic strangulatæ per duos servos domesticos, cervici C faucibusque ejus mantile intorquentes, auctore Bertulfo marito, clari Ghistellæ generis, a matre, nurui infesta, irritato in uxorem, Lonfordia stirpe nobilem formosamque, sed comendi et illecebrarum negligentem, pietatique in Deum, charitati in egenos nihil præferentem; cujus vitam exitumque perscripsit Drogo monachus et sacerdos id temporis Ghistellanus. *(Ghistellam a Marchantio laudatam,)*

2 *Fusius longe et distinctius res Ghistellenses prosequitur Vir itidem Clar. et immensi laboris, Antonius Sanderus, in sua Flandria illustrata tomo* I, *a pag. 329, unde nonnulla, ad historiæ elucidationem opportuna, decerpenda censuimus. Sic ipse locum, in excusa lamina expressum, depingit :* Ghistella, a Stallo nomen urbi est, cui origo ab arce, libertas a Carolo Bono, privilegia a Guidone Dampetra, honos a dynastis, circumvallatio prima a nobilibus anno MCCXXVIII; munitio altera a Ludovico Nivernensi ad annum MCCCXXIV, fossarum eminentia a senatu anno MCCCCXXXIV, murorum alibi structio destinata et inchoata a civibus MDXL; plane ut videatur oppidum cum seculis crevisse, et unum singulis majestatis gradum conscendisse : appellatum, privilegiatum, valla- E tum, munitum, clausum, muratum in parte. Nuper et modo civilium bellorum fructus sentit, horum pluribus destitutum, et castrum dumtaxat, veteris elegantiæ monumentum ostendens; *quod hodie ruinam minatur, habitatore Domino vacuum. Pergit Sanderus oppidi decora et dynastarum familias describere, de quibus satis dixit Marchantius; et nos Godelevianæ palæstræ ideam satis hic explicatam censemus.* *(magis ornatam a Sandero,)*

3 *Neque enim jam enumerata omnia, et quotquot præterea laudatus Sanderus munifice congerit, Ghistellæ insignia, tantam oppido famam et nobilitatem pariunt, quantam et pridem attulere et hodiedum afferunt* sanctæ Godelevæ *nomen, cultus, gloria et continuata miracula. Siquidem celeberrimam tota Flandria et reliquo ferme Belgio eam Sanctam, adeoque et Ghistellam reddidere egregiæ olim virtutes, quarum admiranda exempla reliquit, sub belluinæ socrus et impii mariti servitute, non conjugii communionem, sed durum passa martyrium, fuso demum sanguine coronatum : quod mox prodigia consecuta sunt, totis sex seculis usque hodie perennantia, tum Ghistellæ, ubi reli-* F *quiæ asservantur, tum ad medicinalem fontem, inter vetusta sanctimonialium abbatiæ rudera, tum Brugis in parthenone ad concretum sanguinem, um pluribus aliis locis, ubi ejusdem Sanctæ sacra lipsana honorantur. Atque inde ferme tota, ausim dicere, quæ hoc tempore superest Ghistellæ et Ghistellensium per universam Flandriam et finitimas regiones commendatio, quod tam illustris Sanctæ sacris pignoribus gaudeant; eo titulo, ingenti concursu populi, undequaque confluentis, quotannis frequentati.* *(celeberrimam reddit S. Godeleva :)*

4 *Patriam* S. Godelevæ *tribuunt, quotquot de ipsa meminere scriptores, agrum Bononiensem, seu potius Boloniensem, Artesiæ nostræ finitimum, dominium olim perillustre Comitum, quos inter Eustachius ille fuit, ex S. Ida parens trium filiorum, in historia Belli sacri nominatissimorum, Eustachii, Balduini et præcipue Herculis Christiani, Godefridi Bullionii, quos nominasse, laudasse est. Et vero Comitem Eustachium eo potissimum* *(cujus patriam et parentes novimus,)*

memoro,

AUCTORE I. B. S.

memoro, quod ejus tempore primam lucem aspexisse, saltem vixisse oporteat S. Godelevam, *patre* Wifrido, Huifrido, Heinfrido *vel* Humfrido, *matre* Ogina, Ogena, *alias* Odgiva *seu* Odgeva, honestis et honoratis parentibus *genitam, in castro* Londefort, *seu* Lonfort, *quod noster Jacobus Malbrancus, tomo 2 de Morinis, lib. 8 cap. 59, vocat* Hondefort, Witsantum inter et Wasconvillare, ad Wasconingawallam, hodie Selaque fluvium, in Bononeso, *situm. Expressiores patriæ et generis* S. Godelevæ *characteres nemo, quod quidem sciam, prodidit hactenus : unde* Lonfordiam stirpem *eruerit Marchantius, fateor me ignorare, nisi ex castello illo, nativitatis loco, ut ex Ghistella Ghistellensi, sic familiæ Godelevianæ inditum cognomentum existimaverit. Certa est Sanctæ patria, stirpis adjuncta admitti possunt; non item consanguinitates cum aliis Belgii Sanctis, quos pie creduli confingere alicubi ausi sunt. Jam Sanctæ ætatem, qua poterit verisimilitudine explorabimus.*

non item certam ætatis epocham.

5 *Recte et eleganter, citato jam loco, Vitam a Drogone scriptam, contraxit laudatus Malbrancus, qui Legendam alteram, ab Anonymo interpolatore amplificatam, procul dubio numquam vidit, certe* B *consulendam minime putavit. Et vero in Drogonis Legenda nullum satis certum aut expressum characterem reperire est, unde* S. Godelevæ *ætatem liceat presse definire; Anonymo autem, in iis, quæ ad tempora pertinent, quis satis tuto fidere ausit, dum confidentissime multa et quidem perperam determinat, eo de fictione, saltem de licentiori amplificatione magis suspectus, quo plura ex proprio penu Drogoni superaddere præsumpsit. Sic ille vitam a se compilatam exorditur :* Godeleva virgo Deo cara, de illustri prosapia, ex territorio Boloniensi, castro Londefort, juxta villam Wierre Hinfridi originem traxit. Pater ejus miles, Heinfridus nomine, mater vero Ogena; ambo genere nobiles, virtutibus autem nobiliores, felicem hanc prolem, velut sidus prælucidum, caliginoso huic seculo genuerunt tempore Leonis IX, Pontificis Romani, anno videlicet a Dominica Incarnatione MLII, qui fuit annus Henrici Imperatoris tertii, C XII, Philippi autem primi istius nominis Regis Franciæ, XXI, et Balduini Insulensis, qui Benignus dictus est, septimi Comitis Flandriæ, XVII.

Recepta est opinio, obiisse 1070.

6 *A signandis notis chronologicis longe melius abstinuisset Anonymus; nam ut fatear, tempora Leonis IX PP. et annum* XVII *Balduini Insulensis satis congruere cum anno Christi 1052, erat auctor in annis Henrici imperatoris; turpius Philippum Franciæ Regem appellat, turpissime annum ejus* XXI, *cum tunc needum natus esset, anno primum sequenti 1053 in lucem editus. Sic passim labuntur imperiti scriptores, dum Acta sincera suis additionibus depravant. Mihi hactenus satis feliei esse non licuit, ut certa nativitatis* S. Godelevæ, *desponsationis, durationis matrimonii, aut cædis ejus tempora aliunde eruerem : cum enim ea Drogo, ut jam dicebam, exprimere omnino neglexerit, non video, qui id tutius facere potuerint scriptores, seculis aliquot ipso posteriores, ut paulo pluribus infra erit expendendum. Indicatur a majori ea Legenda, num. 58, Balduinus Comes, apud quem de Bertulfi mariti duritia conquesti fuerint Sanctæ parentes : at nec inde deprehendi potest ulla distincta epocha. Ut paucis rem expediam; receptissima hodie est opinio, firmata auctoritate Meyeri, in Annalibus Flandriæ libro 3, ad annum 1070 sic scribentis :* Pridie autem Non. Julias eodem anno, Ghistellæ strangulata a servis suis S. Godelepha, jussu Bertulphi mariti. Mulier erat sanctissima Bononiensis, genus ab Lonfordio castello oriunda, cujus tum Hemfridus et Odgina, spectabiles ejus parentes, tenebant dominatum. Bertulphus postea conversus ad pœnitentiam, in cœnobio divi Winnoci Bergensis austere vixit et obiit. Vir erat dives ac nobilis, patria Ghistellanus, matris, ut referunt, impulsu ad tam atrox incitatus scelus. Hujus Divæ vitam luculenter perscribit ad Ratbodonem Episcopum Drogo monachus, sacerdos id tempus Ghistellensis. D

sed difficile est priores annos ordinare.

7 *Quæ ad Bertulfi conversionem, Drogonem et Ratbodonem attinent, alibi expendentur; liceat hic Meyerianæ epochæ, utpote verosimillimæ, quam etiam superius adoptavit Malbrancus, item Marchantius, Sanderus et alii passim; liceat, inquam,* E *epochæ isti subscribere, et gloriosum* S. Godelevæ *exitum, dicto anno 1070 innectere. Prægressum vitæ spatium inde eliciat et in seriem ordinet, qui potest; ego me fateor tacere malle, quam vane hariolari. Non adeo longum fuisse conjugii tempus, facile admisero; verum et initium ejus et finem, non video cur contrahat vitæ majoris auctor Anonymus ad ætatem Balduini istius Comitis, qui nonnisi tribus annis imperitavit, mortuus eodem, quo* S. Godeleva *anno 1070. Nuptui tradita fuerit Sancta annos circiter duodeviginti nata, sexennium vel paulo amplius mariti tyrannidem passa sit; sic vitæ exordium referri poterit ad annum 1045, cædes, dum annum ætatis ageret quintum supra vigesimum : sed nec pro his vel verbum commutare lubet. Jam toties citatus Anonymus non tam scrupulose in iis versatur; narratis enim, quæ in Sanctæ obitu contigere, miraculis, fictis Bertulfi lacrymis, atque ad exequias paratu necessariis, sic pergit num. 81 :* Multa procerum stipatus caterva, *(Bertulfus)* supremum defunctæ comitatus honorem, solenni ordine funerales pompas executus, F beatum corpusculum in ecclesia Ghistellensi condiri procuravit, anno tertio a contracto matrimonio, pridie Nonarum Juliarum, secunda feria, quæ erat Octava Apostolorum Petri et Pauli, anno a Dominica incarnatione millesimo septuagesimo, Henrici IV Imperatoris tertiodecimo, Philippi II illius nominis, Regis Francorum, anno VII, et Balduini Pacifici, Comitis Flandriæ, tertio et ultimo; nam et ipse eodem sub anno defunctus est.

Fallit plerumque scriptor vitæ anonymus.

8 *Fallunt rursus pleraque omnia, neque enim anno 1070 incidit sexta Julii in feriam secundam, sed in tertiam, sub littera Dominicali C, et initiali mensis G. Erat is Henrici Regis Romanorum* XVIII, *imperii ejus* XV; *Philippi, non secundi sed primi Regis Franciæ,* XII. *Admitto notam postremam, de anno tertio et ultimo Balduini Montensis. Sufficiant hæc specimina, ut aperte pateat, quam non levem esse oporteat scriptorem, qui ad veros characteres chronologicos facta, a se memorata, reducere conatur. Pari infelicitate prætensam, nescio quam, canonizationem, Romæ anno 1084, ut contendit,*

factum

A *factam exequitur, Legendæ suæ num. 99 et ultimo, ubi annum istum 1084 connectit cum* D. Hildebrandi, qui et Gregorius VII, *Romani Pontificis, octavo, cum Henrici IV Imperatoris, vicesimo septimo, cum Philippi II Francorum Regis, vicesimo primo, et Roberti undecimi Comitis Flandriæ, cognomento de Vriese, anno duodecimo : in quo ultimo non tantopere aberrat; ast in reliquis, more suo cespitat : siquidem annus jam dictus 1084, quo elevatum sacrum corpus existimamus, componendus est cum Gregorii* XII, *Henrici* XXIX, *Philippi, non secundi iterum sed primi,* XXVI. *Verum hæc obiter hic dicta sint, occasione stabiliendæ ætatis* S. Godelevæ, *quam non video, ullis characteribus certo et determinate definiri posse.*

cum Malbranci calculis non satis conciliandus.

9 *Laudatus Malbraneus in præfixa operi suo de Morinis chronologia, longe diversum ab Anonymo systema sibi formavit, dum ad annum 1061 sic notat :* Godeleva e Bononesi nobilibus oriunda, despondetur Bertulfo Ghistellensi, qui pessime uxorem habet. *Citat* Vitam, *ex qua non video, qua* B *ratione epocham illam elicere se posse existimaverit, non magis quam sequentem, ubi anno 1067 ait,* Godelvam fugisse ad parentes, qui frustra per Comitem et Episcopum res componere nituntur. *Vadem sibi rursus adsciscit* Drogonem in Vita, *apud quem fateor ego, certum characterem chronologicum eruere me hactenus non potuisse. In anno martyrii nobiscum convenit ; nempe* S. Godelevam, post innumeras molestias, jussu Bertulfi a famulis suis strangulatam anno MLXX. *Demus tantisper, Malbrancum feliciter hic rem attigisse, certe multo felicius quam Anonymum; cum opinione nostra non adeo difficulter conciliabitur. Anno 1045 nata sit Sancta, et jam non annum* XVIII, *sed cum Anonymo,* XV *circiter aut* XVI *attigerit, dum Bertulfo nuptui traderetur : vixerit in ea hypothesi virgo, conjux et relicta, non solum per triennium, sed per annos octo aut novem : magis hæc mihi placent, quam præceps ubique Anonymi supputatio, cui ut subscribam, induci non patior; dum Sanctæ ætatem ad annos universim octodecim, matrimonium vix ad ternos contrahit. Verum nec* C *pro ea Malbranci opinione contendere lubet, quandoquidem illam, æque ac alias, incertam existimem; in hac parte multo verosimiliorem, quod eos Sanctæ annos relinquat, quibus ad tot ærumnas, miserias, angustias et ludibria devoranda robustiorem fuisse, paulo convenientius intelligamus.*

Explicatio nominis S. Godelevæ.

10 *Nomen* Godelevæ *non uno modo scribitur, ad unam vero eademque Sanctam modos omnes referri, indubitatum est. Drogo constanter exprimit* Godeleva, *id nominis Latine recte explicans* Deo cara, *alii* Theophila, *a Belgico* Godlief, *euphoniæ et feminei generis gratia* Godelieve, *unde aliqui* Godelieva; *quamvis in nostro Ms. Aldenburgensi, genuino, ut putamus, in principis scribatur* Godeleph, *ut etiam alicubi habet Anonymus interpolator, qui tamen plerumque cum Drogone restituit* Godeleva. *Sit passim Belgæ alii, excepto Meyero, cui præplacuit, inventum nomen* Godeleph *seu* Godoleph *reddere per* Godelepha, *et* Godolepha, *Gallis stantibus pro* Godolene *seu* Godelaine, *unde* Godelena *seu* Godolena, *quemadmodum* Godolenum *abbatem Nobiliacensem legimus sec.* I *Benedict. Planum esset, sequendam ac in parte Flandrorum nomenclaturam, nisi constaret, in ea Belgii seu Picardiæ regione natam* S. Godelevam, *in qua credibile non est, per id tempus in usu fuisse linguam Flandricam, sed puram putam antiquam* Gallicam, Fuallicam, Wallicam *seu* Wallonicam, *quæ omnia idem prorsus significant, W æquivalente G, ut alibi me aliquando demonstrare memini : apud Gallos autem nomen omnimode Flandricum cuiquam inditum fuisse, multis non videbitur continuo admittendum. At tanti non est ea difficultas, quin commode solvatur, si dixeris, locum nativitatis Sanctæ satis vicinum fuisse partibus Flandricis, ut nominum communicatio haberi potuerit. Si id non placet; dic binomiam fuisse, aliter apud suos Bolinienses, aliter apud Flandros appellatam, quibus fortasse, a perpetuo Deo placendi studio, a tot virtutum heroico exercitio et scentis miraculis, nomen* Deo caræ *seu* Deo placentis *imponere visum fuerit; idque eo libentius quis crediderit, quod fortasse tunc non magis quam modo, matronas* E *nobiles propriis nominibus indigitari in more positum fuerit. Utcumque veteris, tot Gallica nomina sunt, longe aliter a Flandris efformata, ut exempla adferre supervacaneum judicemus.*

AUCTORE I. B. S.

Quales olim fuerint Ghistellenses;

11 *Conjugem* S. Godelevæ *Bertulfum, aut suapte natura, aut feroci et rabida matre instigante, inhumanum et ferum fuisse, docet tota Sanctæ Legenda. Nec mirum sane videatur, si Ghistellæ eo tempore repertus fuerit homo barbaris moribus præditus, cum in Actis S. Arnulfi, Suessionensis Episcopi, istius partis Flandriæ apostoli, Aldenburgi anno 1087 pientissime defuncti, apud Mabilionem seculi* VI *Benedictini, parte 2, pag. 537 num.* XVII *sic legamus :* Intra terminos parochiæ Gestelensis, quæ subjacet diœcesi Tornacensi, est quædam vena terræ nigra et quasi subrufa, quæ crebris paludibus intersita, non facile potest transiri. In his vero locis moratur genus hominum, attrocitatem semper gestiens, ut vulgus Scytharum. *Meyerus ad annum 1083 legit;* genus hominum atrocissimum, qui omnem ferocitatem hujus gentis, *(Scythicæ)* genuina animositate superare videntur, *quinimo* F *Ghistellenses omnes istius temporis* gentem Scythicam *appellare non dubitat. Verba ejus ibidem sunt :* Gestellenses, gens Scythica, nullis feritate cessere. *Cruda sane et atra hominum istorum descriptio, sed quæ solis Ghistellensibus propria eo seculo fuisse non videtur.*

qualis Bertulfus S. Godelevæ conjux,

12 *Quod certe facile admittet quicumque meminerit, illo tempore per quædam, imo per pleraque Flandriæ occiduæ loca, intestinas discordias, inveterata odia, quotidiana homicidia, et insatiabiles humani sanguinis effusiones pacem et quietem totius regionis turbasse; quemadmodum luculentius explicant laudata S. Arnulfi Acta a pag. 535 num.* XIV. *Ut ut interim de Ghistellensibus universim censeas, durum et barbarum fuisse Bertulfum,* S. Godelevæ *maritum, tam est manifestum, quam certum sit, impio ejus jussu innocentissimam conjugem immaniter fuisse strangulatam. Audi de eo loquentem Malbrancum loco supra citato :* Oriundus erat, *inquit,* ab Normannis (qui Scythæ vocabantur, et huc Ghistellanam domum induxerunt) et

Balduinum

AUCTORE I. B. S.

Balduinum Flandriæ Marchionem sibi consanguineum prædicabat, vir animo vastus. *Ceterum de Bertulfo, quem ut Marchantius,* atrocitatem illam in eximiam resipiscentiam, cutisque loricatæ castigationem in divi Winnoci Bergensi asceterio convertisse, *erit infra proprius dicendi locus; hic reliquum est, ut martyrii et sepulturæ brevem etiam imaginem exhibeamus.*

cujus jussu strangulata et sepulta.

13 *Satis longam fuisse Sanctæ nostræ sub tam crudeli marito tyrannicam servitutem, clamant et explicant ambæ Legendæ Drogonis et Anonymi; quamvis hic, ut dicebam, temporum rationem ubique nimium coarctet : veram porro martyrii lauream consecutam, probat effusus sanguis innocuus, mox ab obitu tot signis et miraculis a Deo condecoratus, quemadmodum et sacræ exuviæ Ghistellæ depositæ, ut* Deo cara, *ut* Sancta, *ut* thaumaturga *a circumjacente late populo agnita fuerit, atque ut meritis apud Deum potens, in variis necessitatibus invocata et patrocinata, urgentibus certatim incolis, ut vita et miracula litterarum monumentis* B *consignarentur.* Eodem, *quo strangulata est, die* acceleratam ejus sepulturam, *asserit Drogo, apparatum describit Anonymus, et tum in morte tum in sepultura, signa nonnulla, de quibus Drogo non meminit : id uterque memoria dignissimum censuit, quod,* quia panis defuit, qui pro salute animæ erogaretur, itum sit pro emenda annona : at eadem annona lucro fuit emptori suo, nam adeo accrevit per se in farinam redacta, ut modum mensuramque excederet, et emptor factum signi miraretur, dicens : Laus tibi, Deus: tuo honori larga fuit, pro posse autem vixit pauperi, id etiam hoc miraculo divinitus demonstrati. *Nunc varia capita ad Vitas earumque auctores, ad cultum, reliquias, festivitates, miracula aliasque* S. Godelevæ *prærogativas pertinentia, sigillatim expendenda sunt.*

§ II. De scriptore primæ et purioris vitæ S. Godelevæ, quam edidit Laurentius Surius, mutata dictione.

C

Drogoni, vitæ S. Godelevæ scriptori,

Multam diu operam insumpseram, ut sincerum Drogoniani operis antigraphum manuscriptum alicunde nanciscerer, quale olim certum est, habuisse Laurentium Surium, in eo de Sanctorum Actis non optime meritum, quod veneranda antiquitatis monumenta, pura et intacta ad posteros non transmiserit, uti de S. Godelevæ *Legenda ultro ipse fatetur his verbis :* Dictionem F. Laurentius Surius fere totam mutavit. *De ea Surii liberate satis alibi in his Actis dictum est. Operæ pretium equidem tuli, dum post varias inquisitiones, tandem aliquando incidi in codicem Aldenburgensem, qui, nisi vehementissime fallar, Drogonem sincerum, genuinum incorruptum exhibet, ut commentarii hujus paragrapho* IV *demonstrabitur, atque ex argumentis ibi adducendis facile colliget, quisquis editionem nostram cum Suriana conferre non gravabitur, manifestas in hac truncationes deprehensuros, quæ textum non omnino quidem corrumpunt aut invertunt, at certe a nativa et germana Drogonis simplicitate longe recedunt.* D *Verum hic anticipanda non sunt, quæ jam dicto paragrapho discutienda suscepimus, hoc potissimum hac dissertatione disquisituri, ut quis Drogo iste fuerit, Actorum* S. Godelevæ *scriptor, ex certis monumentis deprehendamus.*

varia opera perperam tribuuntur,

15 *Drogonis appellationem satis communem olim fuisse, extra controversiam esto : plures homonymos seculo* XI *exstitisse, ex sequentibus fiet manifestum. An scrupulo ducti sint scriptores aliqui, ne nomen idem pluribus tribuerent, equidem nescio : id certum est, plures Drogones in unum conflatos, tum a bibliographis, tum ab historicis, mutua absque examine transcribentibus. Possevino præluxisse aliquem oportet, fortasse Arnoldum Wion, infra citandum, quem ipse in Apparatu sacro secutus sit, dum* Drogoni Belgæ, monacho monasterii S. Winnoci... deinde Gestellensi pastori, postremo Episcopo Morinorum *varia opera tribuit, quæ ad Drogonem Marinorum Præsulem, nullo pacto spectare possunt. Possevinum descripsit Casimirus Oudin, et procul dubio alii, quos colligere et enumerare nil juverit. Vossius de histo-* E *ricis Latinis lib. 2 cap. 45, pag. 373 in eamdem foveam incidit, in quam fortasse pertraxit famosum Eliam du Pin, in novissima Scriptorum ecclesiasticorum collectione sec.* XI, *pag. 109, ubi monachum Bergensem obiisse statuit anno 1070, eodem ipso, quo* S. Godeleva, *et nihilominus ejusdem vitam scripsisse; quod veri Drogonis præfationi ex diametro repugnat.*

quæ ad alios synonymos spectant;

16 *Idem saxum non magis feliciter volverunt scriptores nonnulli Belgæ, quos inter Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis sic rotunde enuntiat :* Godelvæ historiam Drogo monachus S. Winnoci Bergensis, post Episcopus Morinensis, ad Ratbodonem, Episcopum Tornacensem (qui beatæ Martyris corpus anno MLXXXVIII elevavit) accurate conscripsit, legiturque apud Surium. *Arnoldus Wion in Ligno vitæ, lib. 2 cap. 47, pag. 341, ipsissima ferme ad verbum habet, quæ ex ipso accepisse videtur laudatus Possevinus. Molanum ambo perperam citant, in additionibus ad Usuardum* V *Augusti : nam licet isibi monachum Bergensem cum Morinorum Episcopo non recte confundat, at recte monachum,* F *sacerdotem Ghistellensem, vitæ* S. Godelevæ *scriptorem, ab utroque jam dicto, et accurate distinxit. Hinc mirari desine, si Swertium aliosque populares reperias in eodem luto hæsitantes, qui nullo prævio examine, apud quemcumque reperta, adoptare non dubitaverint.*

etiam a Malbranco, cum jam dicto confusos.

17 *Id magis miror in nostro Malbranco, diligenti ceteroquin rerum Morinensium examinatore, qui et ipse immanem istam confusionem apertissime propugnat lib. 8 cap. 29, ubi ipsum Drogonem ex monacho Bergensi et Ghistellensi curione Episcopum Morinensem declarat his verbis :* Drogo fuit Episcopo nomen. Prius ex ascetis illis Bertinensibus exstitit, quos Rodericus Bergas transmisit, ad ponenda Winnocensis familiæ disciplinæque fundamenta. Verum ut erat doctrinæ et eloquentiæ fretus præsidiis, cum nobilis Ghestellæ vicus oppidumque curione suo careret, in Drogonem statim conjectus est Balduini Antistitis oculus, ibique voluit pastoralem ejus probare operam, quæ etsi manifestis jam indiciis, per subsecivas interdum functiones sat probata esset,

omnium

A omnium tamen superavit expectationem, et ea in omnium oculis documenta dedit, quæ et Balduinum, adhuc superstitem, et Robertum Regem, et complures abbates, et Episcopum, præsertim Ambianensem, cui olim fuerat clerici de munere in paucis commendatus, concitarunt ad ex oppidulo eruendum hominem, et celso Morinorum solio constituendum. *Cum autem eodem libro cap. 59, pag. 798,* Drogonem monachum et Ghestellensis ecclesiæ presbyterum *vitam* S. Godelevæ *martyris scripsisse asserit, tametsi memoria lapsus, incompossibilia tempora connectat; haud obscure insinuat, Drogonem eumdem, quem unicum novimus Ghistellæ pastorem, ubique indicari.*

Drogo Morinorum Episcopus

18 *Utut verba ejus benignius quis interpretari voluerit, a prima saltem confusione eximi omnino non potest: nam licet admittamus, Drogonem Episcopum, prius fuisse monachum (qui etiam teste Malbranco clericus Ambianensis fuit) at concedi prorsus non potest, eum fuisse monachum Bergensem, multo minus curionem Ghistellensem, a Balduino scilicet Morinorum Episcopo constitu-* B *tum, in quam parœciam nihil umquam juris fuit Præsulibus Morinensibus, utpote quæ semper Tornacensi sedi subjecta fuit. Ut in his presse et distincte procedam, ad tres articulos rem totam contraho. Primus sit: Drogo Morinensis Episcopus, diversus est a Drogone monacho Bergensi S. Winnoci, et quod inde consequitur, alius omnino a Drogone sacerdote seu curione Ghistellensi. Articulus* II: *Drogo, alias Draco, monachus Bergensis S. Winnoci, non fuit, nec verosimillime esse potuit curio seu sacerdos Ghistellensis, atque adeo nec scriptor vitæ et martyrii* S. Godelevæ. *Articulus* III: *Drogo, scriptor vitæ* S. Godelevæ, *utroque jam dicto junior, monachus fuit ad S. Andreæ juxta Brugas, atque is solus et verus auctor est Actorum* S. Godelevæ; *quod paragrapho sequenti ex professo examinabitur: priores duo articuli hic primum stabiliendi.*

a nostro Drogone longe diversus est;

19 *Probatio articuli primi pendet a vera notitia status et ætatis celebrioris Drogonis, Morinorum Episcopi, quem passim video, ex monacho Antistitem jubilarium appellari, etiam a Malbranco,* C *utpote qui annis circiter quinquaginta episcopatum tenuerit, adversis nonnumquam casibus exercitatus jactatusque. Hic ex monacho Sithiensi, ut declarat Mabilio in Annalibus Benedictinis tomo 4, lib. 56, pag. 361, jam ab anno 1030, multis, antequam* S. Godeleva *nasceretur, annis, Morinensem regebat ecclesiam. Adducit vero idem Mabilio ibid. pag. 368 chartam præfati Drogonis, qua quædam altaria, Sithiensibus concessa manumittit, in qua annus ejus episcopatus quadragesimus sextus componitur cum anno Christi 1070 apud Iperium.* Quod argumento est, *inquit,* ejus initium ab anno 1024, vel saltem insequenti repetendum. *Demum tomo 5, lib. 65 pag. 117, ex alio instrumento evincit, Hubertum, Teruanensem item Episcopum, in locum Drogonis successisse, jam ab anno 1077, ut ultra id tempus protrahi non possit Drogonis episcopatus, qui certe quinquagenarius fuit, si ab anno 1025 ad 1077 infulas possederit. Ab his nonnihil differt Malbranci calculus, ceterum ultra annum 1078 Drogonis tempora producere non audet.*

neque melius coalescit cum monacho Bergensi,

20 *His præmissis, ut perspicue intelligamus, utrum Drogo iste, Morinorum seu Teruanensis Episcopus, recte cum Bergensi monacho coalescere queat, quærendum nobis est, an dicti characteres conveniant prædicto monacho ad S. Winnoci. Id ut breviter et dilucide explicem, describo verba Mabilionis seculo* VI *Benedictino, parte 2, pag. 112, ubi agens de historia translationis sanctæ Lewinæ Bergas S. Winnoci,* auctore Drogone, ejusdem loci monacho coæquali, *sic habet:* Historiam translationis S. Lewinæ in monasterium S. Winnoci Bergensis scripsit Drogo presbyter, et quidem monachus S. Winnoci, ut non modo ex titulo, sed etiam ex ipso historiæ contextu apparet. Hunc Drogonem Meyerus et ex ipso Molanus ac Miræus, eum fuisse putant, qui sedem Morinorum tunc temporis obtinebat. At contrarium multa suadent: primum, hujus historiæ scriptor se presbyterum solummodo et monachum nuncupat: quin et ipsa epistola ad Rumoldum abbatem manifeste indicat, illud opus Episcopi fœtum non esse. Nec dicendum, Drogonem, priusquam e monasterio Bergensi ad E episcopatum eveheretur, hanc translationis historiam scripsisse.

scriptore translationis S. Lewinæ,

21 Drogo quippe anno MLVIII, quo hæc translatio contigit, jam multis annis ecclesiam Teruanensem administrarat. Deinde hujus historiæ scriptor qui ipsomet attestante, translationi interfuit, eam a Bovone, Episcopo Orientali, factam fuisse, regnante Henrico in Francia, et vivente Drogone Morinorum Episcopo, asserit. Et libro secundo observat, paralyticum apud Lesfingas, præsente Drogone Episcopo Morinensi, meritis S. Lewinæ fuisse sanatum; quæ sane omnia alium ab ipso Drogone Episcopo auctorem hujus operis fuisse demonstrant. *Argumentum idem versaverat laudatus Mabilio seculo 3 Benedictino parte 1, pag. 302 in Observationibus præviis ad vitam S. Winnoci, cujus miraculorum scriptorem ostendit, eumd. ipsum Drogonem, seu Draconem, Bergensem monachum, a Drogone Episcopo diversum; quod pluribus ibi, legitur num. 2; ut proinde hujus monachi opera, nonnisi per errorem Morinensi Episcopo attributa sint.* Falluntur, *utique, ut recte iterum Annales Benedictini tomo 4, lib. 61, pag. 583,* F falluntur, *inquam,* qui hunc Drogonem monachum cum Drogone Episcopo Teruanensi confundunt. *Atque hoc est, quod primo nostro articulo demonstrandum susceperamus.*

qui non scitur fuisse pastor Ghistellensis.

22 *Nec minus falluntur, qui hunc Drogonem monachum volunt fuisse curionem seu sacerdotem Ghistellensem, ut eo pacto auctorem faciant Legendæ* S. Godelevæ, *quæ* Drogonis monachi et sacerdotis Ghistellensis *nomen in titulo Suriano præfixum habet, qui est alter articulus, ex eo capite jam nunc satis probatus, quod sublata semel Drogonum Teruanensis et Bergensis confusione, eodem flatu corruat necesse sit, totum prætensum Ghistellense sacerdotium, Bergensi monacho perperam adscriptum; quandoquidem et cœnobio nihil unquam juris fuisse sciatur in parochiam Ghistellensem; contra vero ex fidis instrumentis constet, ecclesiam illam diœcesi Tornacensi tunc fuisse subditam, imo ad Episcopi ipsius patronatum spectasse, donec ipsa concessa fuit cœnobio S. Andreæ*

AUCTORE I. B. S.

Andreæ prope Brugas, et post varias vicissitudines, in chronico Santandreano Ms. fusius explicatas, sic demum rès ordinata, ut alternis vicibus Episcopus Tornacensis et prædicti cœnobii abbas collatoris jure utantur, quod hodieque perseverare, exploratum habeo.

Drogo noster monachus fuit ad S. Andreæ.

23 *Atque ex eo demum cœnobio, non aliunde educendus est verus Drogo monachus, qui Acta* S. Godelevæ *composuit, triginta, ni fallor, et pluribus annis Bergensi monacho junior : cum enim iste anno 1058 S. Lewinæ miracula colligeret, tum verosimillime Drogo noster Santandreanus necdum natus erat, quemadmodum ex sequentibus satis perspicies. Adde, quod* S. Godelevæ *Acta a Bergensi illo monacho describi omnino non potuisse, satis doceat ipsa præfatio, cum auctor ibidem diserte profiteatur, se multis annis post Sanctæ exitum scribere, quippe qui ea solummodo referat,* quæ audivit ab illis, qui hodie et testes sunt, quique viderunt, *certissime ad finem seculi* XI *retrahenda sint, ubi interim Drogonis Bergensis ætas ultra* B *annum 1070, qui et Sanctæ ipsi postremus fuit, produci non posse videatur, nonnullis ejus obitum eo ipso anno consignantibus. Ex his autem satis manifeste et liquido conficitur, quod articulo secundo probandum assumpseramus; nimirum, Dragonem, alias Draconem, monachum Bergensem S. Winnoci, non fuisse, nec verosimillime esse potuisse curionem seu sacerdotem Ghistellensem, atque adeo nec scriptorem vitæ et martyrii* S. Godelevæ, *sed alium eo longe posteriorem, nempe S. Andreæ prope Brugas monachum et, Sandero teste, sacerdotem, non solum munere, sed et patria Ghistellensem; de quo cum plura dicenda sint, singulari paragrapho articulum, ad ipsum spectantem, discutiemus.*

§ III. Ostenditur, verum vitæ S. Godelevæ auctorem, fuisse Drogonem, monachum ad S. Andreæ juxta Brugas.

Sandero prælucente, quæsita

Non *diffitebor, rebus necdum operosius expensis, in postremam confusionem jam refutatam, monachi Bergensis et sacerdotis Ghistellensis me* C *prope incidisse, a qua dubitantem abstraxit Sanderus, prælata hic face in suo Franconata a pag. 329, ubi Ghistellam describens, Drogonis characteres exibet, a Bergensi monacho plane alienos. Is igitur de sacris Ghistellensibus loquens ;* Ecclesia Deiparæ; *inquit,* per Lambertum anno MCXVIII contradicta est Alardo, Priori tum Andreano juxta Brugas, unde missus e religiosis unus, rem divinam curabat. Qualis fuit Drogo, auctor vitæ B. Godelevæ (Theophilam sonat) martyris, et miraculorum ejus ad tumulum patratorum. *Paulo inferius iterum ait :* Natus hic *(Ghistellæ)* Drogo monachus et sacerdos, qui ad Radbodonem Episcopum Noviomensem et Tornacensem scripsit vitam et mortem sanctæ Christi martyris Godelevæ, strangulatæ per duos famulos Bertulphi, Ghistellani, jussu ipsius Bertulphi, mariti Godelevæ. *Antea notaverat pag. 293, agens de fundatione monasterii S. Andreæ :* Circa annum MCXVIII floruit Drogo, hujus cœnobii monachus et pastor Ghistellanus, qui vitam scripsit B. Godelevæ martyris. D *Atque hæc sunt quæ in ulteriorem disquisitionem me deduxerunt, nihil fisum verbis Sanderi, nisi pateret fons, ex quo ipsum sua hausisse merito suspicabar, nempe ex tabulis cœnobii ipsius Santandreani.*

et reperta sunt ea monumenta

25 *Usus itaque favore et patrocinio Illustrissimi ac Reverendissimi Henrici Josephi, Episcopi Brugensis moderni, et opera insignis nostris collaboratoris, adm. Rev. et Cl. D. Ludovici de Wale, Canonici Cathedratici et præfato Illustrissimo a secretis, id obtinui, quo res tota mirifice elucidabitur. Instrumentum mox subjiciam, ut ad me transmissum est, Walii ipsius manu ex autographo descriptum, videlicet ex codice membranaceo, continente Chronicam seu annales Santandreani cœnobii, e variis monumentis concinnatos sub initium seculi sexti decimi , utpote qui dicati sint* Reverendo Domino Joanni Assetio, ejusdem monasterii abbati dignissimo, *quem constat abbatem fuisse septimum supra vigesimum prædicti monasterii, sextum ejusdem prænominis, ex* E *monacho S. Vedasti et Præposito Asprensi, qui* eam dignitatem adeptus est per liberam sui prædecessoris resignationem, et primo *ad cœnobium* applicuit cum magna pompa, ac nobilium dominorum spiritualium ac temporalium comitiva, XXV Maii, die scilicet Urbani Papæ, quo die, eo anno fuit solennitas Accensionis Domini, anno scilicet MDXXV, *ut chronicæ ipsius ætas inde facile colligatur, quæ an ante, an post adventum jam dicti abbatis composita fuerit, compertum non habeo.*

in prædicto Santandreano cœnobio,

26 *Ipsummet codicem, charactere prorsus Flandrico exaratum, paulo accuratius examinavi et discussi, dum Brugis ad pauculos dies commoratus sum , rebus Godelevianis colligendis intentus. En exordium :* Incipit Chronica monasterii S. Andreæ juxta Brugas, Ordinis Benedictini, conscripta ab Arnulpho Goethalfio, ejusdem monasterii monacho. *Hic in prologo monet, se ex corruptis foliis litterarum, ex corrosarum tumbarum, inscriptionibus, aliorumque monasteriorum chronicis sua* laboriosissime collegisse , *opinor et fide* F *optima cœnobii sui monumenta ita perscrutatum, ut totius narrationis veritas in tuto collocata sit. Certe in iis, quæ cursim evolvi, de bello sacro seu Cruciata, cujus occasione monasterium Santandreanum, jussu Roberti Comitis, sua sumpsit incunabula ; tum in ipsius primordiis primisque Præpositis, nihil magnopere occurrit, quod cum istius temporis historia non satis recte componatur. Ut cetera, hunc non facientia, tacitus prætereain, capitis* V *titulus est:* De his, quæ gesta sunt temporibus Priorum sive Præpositorum nostrorum, antequam abbas eligeretur per annos circiter LXXXVI. *Hos inter ordine secundum memorat Alardum, de quo sic ad rem nostram scribit fol. 14 unde sua ante transsumpserat laudatus Walius.*

quæ satis manifeste demonstrant,

27 Ablato itaque a nobis, ut prædiximus, et ad altiorem gradum assumpto religioso Patre et institutore nostro Rodulpho, successit eidem, non tam regiminis prælatione, quam sanctissimæ conversationis imitatione, venerabilis Pater, nomine Alardus,

qui

qui ipsum nostrum monasterium annis mult's strenue gubernavit, et multis bonis temporalibus locupletavit. Considerans enim vir diligentissimus, exactum regularis disciplinæ rigorem, absque abundanti temporalium bonorum provisione diu subsistere non posse, maxima in hoc studuit solicitudine fratribus subvenire; et inter cetera excellentissimæ suæ memoriæ monumenta, adiit Reverendissimum Tornacensem ac Noviomensem Episcopum, Dominum Lambertum, qui Baldrico (de quo in superioribus mentionem fecimus) in eisdem episcopatibus successerat, expetens ab eodem, quatenus sibi et successoribus suis concedere vellet ecclesiam Ghistellensem, altare scilicet cum decima et ceteris redditibus suis, sicut hactenus ecclesia Tornacensis possederat; nam ad ipsius ecclesiæ jus, ipsa Ghistellensis ecclesia pertinebat; ub annuo statuto pretio: quod sicut fideliter expetii, efficaciter obtinuit; annuo indicto pretio o ctodecim marcarum argenti, tribus terminis, singulis annis solvendarum, sex scilicet marcas argenti in fest. B. Remigii, sex in festo Purificationis B. M. Virginis, et sex in vigilia Apostolorum Petri et Pauli: quidquid vero in eadem Ghistellensi parochia nobis emolumenti, divina gratia, proprio labore vel fidelium largitione excrescere posset, absque ulla calumnia, in nostrum subsidium proveniret.

prædicum Drogonem vitam S. Godelevæ scripsisse.

28 Acta sunt hæc consilio et assensus Roberti, archiadiaconi præfati Episcopi Lamberti, ac ceterorum clericorum Tornacensis ecclesiæ, quorum interesse poterat, et litteris authenticis robarata, similiter et Apostolica auctoritate a Calixto Papa confirmata, anno Domini MCXVIII. Hæc etiam confirmata fuere a Simone Noviomensi ac Tornacen si Episcopo, qui præfato Lamberto in iisdem episcopatibus successerat. Cumque jam cuncta rite ordinata forent, missus est ad Ghistellensem ecclesiam gubernandam, in temporalibus et spiritualibus, vir religiosus, Drogo nomine, hujus nostri monasterii monachus, qui injunctum sibi onus strenue administravit, ad magnum ecclesiæ nostræ emolumentum. Contigit autem eo tempore creberrima fieri miracula ad sepulcrum piæ virginis Godelevæ, quæ a paucis transactis annis, per palmam martyrii cælestia regna conscenderat: unde idem Drogo a suis parochianis plurimum exoratus, vitam ipsius martyris Godelevæ convenienti scripsit sermone, sicut ex eorum ore acceperat qui ipsius vitam sanctissimam et mortem innocentissimam oculis conspexerant. *Sequuntur molestiæ per Anselmum Tornacensem Episcopum monachis subinde creatæ, demum compositio cum successoribus inita, quæ etiam hodie utrique parti Ghistellæ sua jura conservat.*

Non magnopere curanda sunt,

29 *Hæc si legisset vir non indoctus et historiæ nostræ Flandricæ utcumque peritus, non tam rotunde, occasione dubiorum meorum Brugas transmissorum, ad amicum scripsisset:* Certum itaque est, quod Drogo monachus et sacerdos Ghistellensis, primus scriptor vitæ et miraculorum S. Godelevæ, numquam fuerit nec esse potuerit monachus cœnobii S. Andreæ prope Brugas, utpote quod tantum cœpit exstrui anno MXCVIII. *Hæc quam facile concilientur, infra patebit. Assumptum probaturus, paradoxi quid inducit, dum audet asserere;* imprimis constare, abbatem S. Andreæ jus pastoratus in Ghistelle tantum accepisse post quatuor secula a morte S. Godelevæ. *Legat, obsecro, chronicam a nobis jam recitatam, et paulo melius edocebitur.* Quod autem, *ita pergit,* communiter dicatur in his partibus, Drogonem nostrum fuisse monachum S. Andreæ prope Brugas, inde potuit evenisse, quod diu postea, forte seculo XV, monachus quidam hujus cœnobii, qui et pastor Ghistellensis, scripserit ampliorem vitam S. Godelevæ. Sed error est, hunc monachum appellatum fuisse Drogonem, sed verius Sanderus refert, appellatum fuisse Ostrogonem. *Hariolandum homini non fuit, ut Sanderi mentem probe intelligeret, ejus judicio jam pridem causa cecidit, qui multa his similia liberalius commentus est.*

AUCTORE I. B. S.

quæ contra objici possunt.

30 *Ego vero ex supra deductis, satis manifeste patere existimo, non alium fuisse Actorum* S. Godelevæ *scriptorem, præter hunc unum et solum Drogonem, ad S. Andreæ monachum, et, si Sandero credimus, patria Ghistellensem. Atque hæc quidem plana videntur: non ita circumstantiæ aliquæ, hic modo expendendæ et explicandæ, iis neglectis, quæ numero præcedenti objiciebantur. Quæri potest, qua ratione Drogo iste* vitam Martyris *scripserit,* sicut ex eorum ore acceperat, qui ipsius vitam sanctissimam et mortem innocentissimam oculis conspexerant; *quomodo, inquam, Drogo Santandreanus commode id facere potuerit, si non nisi post annum Domini 1118 Ghistellensis ecclesiæ curam susceperit? Acrius urgebis, si dixeris, non posse Drogoni adscribi Legendam* S. Godelevæ, *utpote quæ dicata est Ratbodoni Episcopo Noviomensi et Tornacensi, quem constat Brugis fato prope repentino e vita sublatum anno 1098, totis viginti annis priusquam Drogo* missus esset ad Ghistellensem ecclesiam gubernandam. *Alius contendet, prædictam vitam haud dubie editam, vulgatam, et a Ratbodone ante lectam fuisse, quam is ad corporis elevationem processerit: quippe qui ex tali vita de gestis, virtutibus ac miraculis edoceri debuerit; quis autem fingat verosimile esse, quod Drogo scripserit ante annum 1084. Vides, lector, quam intricati nodi intercedant in re, quæ extra omnem controversiam posita videbatur. Itaque ad eos ordine dissolvendos accingamur.*

ex variis rei ipsius adjunctis,

31 *Ad ultimum quod attinet, evellendus semel eximendusque eorum hominum scrupulus, qui putant in* S. Godelevæ *qualicumque canonizatione, ritus, cæremonias et solennitatis hodiernis similes aut proximas intervenisse, atque adeo vitam continuo scriptam, institutos processus, collecta authentica documenta, quæ a Ratbodone non solum lecta et examinata, sed Romam delata sint,* a summo Pontifice ejusque fratribus Cardinalibus approbanda.. qui unamini consensu Sanctorum catalogo *Godelevam* adscripserint, *ut pluribus comminiscitur Anonymus interpolator num. 99. Piam ego hæc omnia fictionem appello, a multis neotericis et imperitis scriptoribus usurpatam, variisque Legendis audacter insertam. Ratbodonem, sub vitæ suæ extrema tempora Italiæ fines attigisse, apud Sammarthanos reperio, Romæ antea umquam fuisse, nemo, quod sciam, tradidit: imo plane oppositum invenies in Annotatis ad Prologum Drogonis nostri, infra suo*

loco

AUCTORE J. B. S.

loco producendi. Neque vero canonizationis istius causa tam longam peregrinationem suscepisse censendus est, qui seculi istius receptissimo more, Sanctis cultum aliquem, Roma inconsulta, decernere poterat, per solam e terra elevationem, ut alibi etiam dixi contra infundatissimas præfati Anonymi recentiorum Officiorum narrationes. Mihi ex dictis, et ex ipso Drogonis opere certum videtur, nullam adhucdum vitam, saltem non Drogonianam, scriptam fuisse, dum S. Godelevæ *corpus anno 1084 a Ratbodone elevaretur.*

non difficulter solubilibus.

32 *Salvanda tamen est secunda circumstantia, quod Drogo noster Vitam, a se compositam, inscripserit Ratbodoni Episcopo, cum id in prologo disertissime profiteatur, sic exorsus :* Domino Ratbodoni, Dei gratia Noviomensi Episcopo, Drogo monachus et indignus sacerdos, bonum, quod præstat omni bono. *Unde consequens est, scriptam fuisse vitam ante annum 1098, quo Brugis Ratbodo vivere desiit, atque adeo multis prius annis, quam 1118 Drogoni cura ecclesiæ Ghistellensis committe-*
B *retur. Difficultas hæc, prima fronte implexior, seipsam facile evolvit, si paulo attentius observaveris, Drogonem,* monachum *quidem se et* sacerdotem *appellare, at necdum pastorem aut curatum, imo nec* sacerdotem Ghistellensem; *cujus rei vestigium nec in prologo nec in toto deinceps opere reperire est. Potuit sane annis viginti et amplius* monachus *et* sacerdos *fuisse Drogo, antequam curæ isti pastorali intenderit; potuit per id tempus vitam illam, solo in patriam amore, ab amicis rogatus conscribere, antequam* missus esset ad Ghistellensem ecclesiam gubernandam. *Neque enim usquam asserit, rogatu parochianorum suorum se id fecisse, quod perperam supposuit auctor Chronicæ Santandreanæ, sed ut melior testis est Drogo ipse;* multorum fatigatus precibus et crebra exhortatione . . . coactus sum litteris mandare martyrium S. Godelevæ: *vel ut in nostra editione;* creberrima multorum fidelium exhortatione . . . coactus sum describere martyrium S. Godeleph. *Ego fatigatores istos, precatores et coactores, intelligo Drogonis amicos et populares, qui id ab ipso exegerint, dum sacerdos et monachus esset, nulla tunc animarum cura onu-*
C *stus, certe needum a superiore suo Alardo* missus ad Ghistellensem ecclesiam gubernandam.

explicata chronica Santandreana

33 *Dicamus audacter, Drogonem Acta illa scripsisse, vivente adhuc Ratbodone Episcopo, cui libellum suum commodissime offere potuerit in ultima Brugas excursione 1098, annis circiter octo et viginti post sanctæ Martyris obitum, quando verissime dicere potuit, quod in citato prologo testatur :* Quæ vero scripsimus, illa pro certo sic habere, ab illis accepimus, qui hodieque supersunt, et suis ea oculis conspexere : *vel ut nos legimus :* Sed nos quidem quæ scripsimus, hæc ita se habentia, ab illis qui hodie testes sunt, quique viderunt, audivimus. *Et sic evanescit quæstio prima, incongruentiam arguens in eo, quod supponat Drogonem scripsisse* exoratum a suis parochianis, *adeoque post annum 1118, annis scilicet* XLVIII *post* S. Godelevæ *martyrium, quo tempore verosimile prorsus non est, multos idoneos testes superfuisse Ghistellæ, qui Martyris* vitam sanctissimam et mortem innocentissimam oculis conspexerant. *Ast omnia quad-*

rant aptissime in annum, a nobis determinatum, D
1098; unde omnia, quæ in extracto Chronicæ memorantur, intelligenda sunt a Drogone facta fuisse, priusquam curionis seu pastoris munere, Alardi auctoritate Ghistellæ functus est, atque hoc pacto explanatæ manent difficultates omnes, quæ ad componenda Drogonis Santandreani tempora implexiores videbantur.

Res denuo probatur ex ipsis Actis,

34 *Porro Legendæ Drogonianæ epocham, non aliter definiri posse, quam a nobis factum fuerit, nec satis opportune fingi potuisse, scriptam ipsam ante sacri corporis elevationem, docebit Drogo ipse apud Surium num. 9, in nostra genuina editione num. 26, ubi tempora connectit, quæ certo elevationem non præcesserunt. Narrans enim, puerum contractum per merita* S. Godelevæ *sospitati restitutum, ita subjungit :* Nomen puero Algotus erat. Traditus inde litteris, cum ad virilem pervenisset ætatem, paulatim ascendendo Diaconus ordinatus est. *Non opinor, indicari hic miraculum ipso* S. Godelevæ *obitus anno patratum, quod etsi daremus antequam Algotus, tunc puer seu infans, ad viri-* E
lem ætatem pervenerit et diaconus ordinatus sit, *intercessisse oportet plusquam quatuordecim annos; nam Drogo de ordinatione pridem facta loquitur; liquet igitur vitam scribi non potuisse ante elevationem, quam supra innectendam diximus anno 1084. His si junxeris et admiseris ultima Surianæ Legendæ verba, quibus elevationem factam memorat, quibus agit de filia Bertulfi sanata, exstructoque monasterio, in quo niveus cruor etc.; satis perspicue intelliges, Legendæ compositionem, quæ brevissimo tempore adornari potuit, merito a nobis cum ultima Ratbodonis ætate conjunctam fuisse.*

et corriguntur Annales Benedictini.

35 *Reliquum est, ut errorem non unum, qui in Annales Benedictinos irrepsit, corrigamus. Auctoris, cetera eruditissimi, inadvertentia in indice generali tomi* V *ita scriptum reliquit :* Drogo, Teruanensis Episcopus, Godelevæ vitam conscripsit; *ibi remittens ad pag. 256 b, ubi nil simile reperitur, sed ubi alia occurrunt non magis fundata.* Hoc item anno, *inquit,* conditum est prope Ostendam puellare nostri Ordinis cœnobium, eo videlicet in loco, ubi Godeleva, Bertulfi uxor, a furente marito ante annos octodecim strangulata fuerat. Ejus F
vero corpus hoc anno MLXXXVIII a Drogone Teruanensi Episcopo e terra levatum, in idem cœnobium translatum est. *Deleri possunt hæc omnia, neque enim de initio fundationis monasterii Ghistellensis quidquam hactenus satis constat; Drogonem vero Episcopum Teruanensem eo anno 1088, Sanctæ corpus e terra levasse, non nisi per insignem memoriæ lapsum scribere potuit Mabilio, qui ut supra ostendimus, mortem istius Episcopi composuit cum anno 1077. Quid autem Drogoni Morinensi, utut eo anno 1088 superstitem fuisse patiamur, quid, inquam, Episcopo isti juris umquam esse potuit in Ghistellam, Episcopo Tornacense subjectam? Fluxisse ea existimo ex præconcepta opinione de Drogone Morinensi, auctore vitæ* S. Godelevæ, *quam supra ostendimus, nullo pacto posse subsistere. Quod demum additur, de* translato in cœnobium corpore, *non satis digerent Ghistellenses, perpetui sacri depositi in templo suo possessores, saltem ad usque seculum* XVI.

§ IV

A

§ IV. Quæ vita a Drogone scripta sit, an ea quam Surius edidit, an quæ a nobis datur ex Ms. Aldenburgensi?

Anceps satis diu quæstio,

Auctorem Vitæ, S. Godelevæ, *Drogonem Santandreanum monachum, jam satis certo nos deprehendisse existimamus; necdum tam clare liquet, quæ Vita aut Legenda, inter plures Drogonis nomen præferentes ab eo scriptore vere concinnata sit. Ne varia exemplaria, aut Officiorum ecclesiæ Ghistellensis, seu monasterii, aut alia, immensum aucta et interpolata, in medium adducantur, ad duo præcipua apographa totam quæstionem restringam. Primum nobis exhibet Laurentius Surius, cujus* dictionem fere totam *se* mutasse, *ultro fatetur; alterum e cœnobio Aldenburgensi procuravit laudatus Clar. Walius, idque manuscriptum, vili schemate in forma 12, charactere Belgico abbreviato et difficili exaratum, in quo præter vitam* B S. Godelevæ *continentur Legenda de S. Ambrosio; sermo de vita S. Arnulfi; Dialogus de miraculis S. Petri Apostoli, per reliquias ejus, in Aldenburg conditas, gestis; vita S. Augustini; Legenda de decollatione S. Joan. Baptistæ, vita S. Ægidii abbatis; passio SS. Martyrum Mauritii et sociorum; item SS. Cosmæ et Damiani; vita B. Hieronymi; vita S. Galli; passio undecim millium Virginum, ac SS. Crispini et Crispiniani, cum uno alterove tractatulo non magni momenti. Hæc ad codicis notitiam dicta sint, quem quidem, seculo* XVI *vetustiorem pronuntiare non ausim, ast talem, ut in eo antiquam Vitam, sicuti a Drogone primitus scripta fuit, me verosimillime reperisse, post accuratum utriusque apographi examen, plane in animum inducam.*

utra earum Legendarum præferenda esset,

37 *Placuit primum, et ut verum fatear, præplacuit Surii jam pridem recepta editio, satis correcta et nitida, parergis tropisque concionatoriis omnino vacua, sic ut brevi et succincta oratione habeantur omnia, quæ ad* S. Godelevæ *historiam* C *vere spectare dici possunt. Dubium subinde ingessere Officia ecclesiastica, seu vetustorum Breviariorum parthenonis Ghistellensis, nunc Brugas translati, hymni, antiphonæ, lectiones, responsoria aliaque perantiqua, ad me Brugis transmissa, quæ satis aperte ostendebant, non ex Vita, qualem edidit Surius, sed ex alia longe vetustiori et paulo verbosiori desumpta fuisse. Ubi demum Brugas excurrere licuit, ipsumque, quo de agimus, codicem penitius introspicere, tum vero accrevit dubitatio, quam demum Legendam præferendam censerem, Surianamne, an illam Aldenburgicam. Premebat receptissimum nobis argumentum, eo sinceriores censeri oportere veteres Legendas, quo breviori rerum ambitu circumscribuntur; cum igitur ea prærogativa excelleret Suriana editio, in eam ferme partem inclinabam, ut ipsam Aldenburgensi manuscripta puriorem crederem. Sensa mea native et sincere explico, quo pateat, quam non leviter aut temere de hujusmodi scriptis judicium a nobis feratur.*

38 *Domum redux, otium nactus sum, ut libratis diutius et diligentius momentis, rem de integro discuterem, cumque vita illa Aldenburgica, bruto et deformi charactere depicta, ut typis aptaretur, a me describenda esset, magis sensim ac magis observare cœpi, plus quidem verborum piarumque sententiarum in manuscripto dari, attamen, nec periodum ullam, nec verbulum reperiri, quod historiam ipsam vel levissime interpolaret usquam, mutaret aut vitiaret; usque adeo ut in tota narratorum medulla, utraque Legenda omnimode congrueret, quemadmodum, præmissa hac notitia, ex ambarum collatione lectori æque ac mihi fiet manifestissimum. Hoc gressu posito, probabilissima in hujusmodi rebus consequentia, deduxi, Legendam Aldenburgensem manuscriptam, Suriana posteriorem non esse; cum rarissimum sit, juniorem quemvis scriptorem, rerum a priori narratarum substantiam intactam relinquere, nihilque inventis superaddere, ut probe norunt, qui in hac palæstra vel tantillum exercitati sunt, et magis patebit, ubi ad grandiorem Vitam pervenerimus, ab incerto auctore scriptam et fusissime amplificatam.*

AUCTORE J. B. S. ex utriusque accurata collatione,

E

in favorem cod. Aldenbur. dirempta

39 *Cum vero Surius tam rotunde asserat, se* dictionem fere totam mutasse, *quid pronius erat, quam cogitare, id sibi negotii assumpsisse Legendarium istum, non solum ut minus elegantem, longiorem et obscuram quandoque Drogonis dictionem tersiori stylo et clariori oratione exprimeret, verum etiam ut parerga omnia, ad rerum actarum seriem non magnopere spectantia, quæque verbosius Drogo exornaverat, pro sua in hisce non laudanda libertate, prorsus rescinderet, sic ut ex toto Drogone ea solummodo sumpserit, quæ ad Sanctæ res gestas, passionem et miracula unice pertinerent. Ita prorsus egisse laudatum Surium, ex pluribus locis, nisi vehementer fallor, a quolibet mediocriter docto, qui non oscitanter utramque historiam expenderit, facillime deprehendetur: præterquam quod in jam toties dicta editione adjecta sit ad calcem clausula, quam a Drogone profluxisse nemo admittet, qui, quid scriptor iste toto opere suo intenderit, attentius observabit. Sed jam ex utriusque Legendæ collatione, quæ necdum satis illustrata sunt, paulo clarius elucidemus.* F

Ad rei totius evidentiam

40 *Conferantur primum ambo prologi, mox apparebit, et sensus et verba multa utriusque eadem prorsus esse, ut scriptorem alterum alterius opus vidisse dubitari non possit; at longiorem multo esse Aldenburgensis codicis orationem, in qua Drogo, uti licet supponere, Episcopum suum, venerationis ergo, officiosius alloquitur, formulis per id tempus satis usitatis, sed quæ Surii ævo, non minus quam hoc nostro insipidiores viderentur, quasque ipse abesse posse, absque ulla reliquorum jactura, animadvertens, ea sola servanda putavit, quæ Drogonis institutum compendiosius et nitidius explicarent. Et hanc probatissimam conjecturam denuo ingerunt citanda sæpius verba,* dictionem F. Laurentius Surius fere totam mutavit. *Utut sit, alterutro modo exordium suum contexuisse Drogonem, debet esse extra omnem controversiam, ut non satis intelligi possit, quid velit scriptor iste Anonymus, qui longiorem* S. Godelevæ *Legendam subinde adornavit, dum numero suo*

AUCTORE I. B. S.

98, seu penultimo, alia Drogoni verba affingit, ipsum assereus ita sumpsisse exordium : Benignitas omnipotentis utrumque sexum ad suam misericordiam vocat, quæ ego ex loco omnibus sanctis mulieribus communi adjecta existimo, cum in ceteris sensum prologi Drogoniani verum plane et integrum referat. Nunc ambas Legendas paucis percurramus.

expenduntur præcipua utriusque capita.

41 Duo numeri nostri, 2 et 3 ita cum primo Surii paragrapho congruunt, ut sola et mera observetur styli diversitas. Ad 4, 5 et 6 perge, nihil habet Aldenburgensis codex, quo a Surio differat, præter morales hinc inde sententias a Surio contractas paragrapho suo 2. Rursus numeri 7, 8 et 9 manuscripti, paulo magis pathetice deducunt, quæ Surius paragrapho suo 3 complexus est. Numerus 10, vel ipsismet vocibus concinit cum Surii paragrapho 4. Numerus autem 11 nihil continet, quod Drogoni vere proprium dici non possit. Suriani paragraphi 5 principium nihil a nostro 12 et ferme 13 discrepat : at numerus 14, 15, 16 verbosior est Drogo Aldenburgensis, ut merito non-
B nulla tuto rescindenda putaverit Surius. Ex numeris 18, 19, 20, 21 et 22 deme exclamationem unam aut alteram, et comperies, aptissime concordare cum Surii paragraphis 6, 7 et 8. In reliquis par utriusque sententia, vocibus dumtaxat plerumque dissimilis : eadem prodigia de parte terræ in lapides pretiosos versa; eadem prorsus et specie et numero miracula, ut major utriusque exemplaris conformitas desiderari vix possit. Potissima circa ultimum Surii paragraphum difficultas expedienda superest.

Ultima Surii clausula abjudicanda,

42 Legenda nostra Aldenburgensis absolvitur in miraculo de muliere, tincturam die festo parante, gravissime punita et miraculose liberata; in Surii editione superadditur : Anno Christi MLXXXVIII elevatum est corpus S. Godelevæ apud Gestellam a Domino Ratbodone, Noviomensi et Tornacensi Episcopo, III Kalendas Augusti. Filia vero Bertulphi ex secunda uxore, cum esset cæca a nativitate, ex aqua, ubi Sancta Dei fuit submersa, oculos lavans illuminata est, ibidemque cœnobium Virginum ex-
C struxit, sub regula S. Benedicti militantium, ad honorem Dei et S. Godelevæ, cujus niveus cruor, qui ex ore et naribus in submersione emanavit, in eodem monasterio conservatur, ad perpetuam rei memoriam et signum virginitatis ejusdem Sanctæ Dei. Drogonem hæc sapere numquam mihi visa sunt, et sola hæc clausula, in Aldenbergensi codice non reperta, evidentissime ostenderet, Legendam hanc nostram vetustiorem esse ac proinde puriorem, siquid ea contineretur, quod non aliquo modo explicari, aut cum Drogonis ætate componi omnino non posset. At cum errorem in anno 1088 alibi excusemus, cetera autem omnia plane contingere potuerint ante annum, quo Drogonem scripsisse censemus, nempe ante 1098, non semel anceps hæsi, quid de toto isto Surii paragrapho decernendum esset. Drogonem, ut iterum dicam, post Sanctæ elevationem scripsisse, mihi persuasissimum est; eam autem, cui tot homines, etiam tum vivi, interfuerant, in sua Legenda scriptorem istum neglexisse, non satis verosimile multis videbitur. Eadem ratio pugnat pro illustri miraculo, in Bertulfi cæca filia patrato, quod etiam procul D
dubio accidit, antequam idem Drogo de scribenda Sanctæ vita cogitasset. De cœnobio, tunc saltem probabilius inchoato, non minus certo testari potuit, sic enim rerum series facillime ordinari posse videtur.

licet rerum series ei favere videatur.

43 Necdum satis perspicere potui, unde eduxerit Mabilio, quod supra tam confidenter asseruit, cœnobium istud Ghistellense exordium sumpsisse anno 1088, nisi ex adducta Surii clausula colligendum putarit, eodem anno manum operi admotam, quo sacrum corpus elevatum ibidem supponitur. Falso quidem; verum de cetero circa id tempus inchoari opus potuisse, sic verosimile redderetur. Ex auctioribus Legendis, sive Latina sive Belgicis, et perpetua traditione habetur, Bertulfum, post S. Godelevæ martyrium, mox ad alias nuptias transiisse, atque ex altera conjuge genuisse filiam illam, quæ cæca nata, circa nonum ætatis annum, ex aqua, in qua Sancta Dei fuit submersa, oculos lavans, illuminata est. Duxerit uxorem Bertulfus, eodem quo Sancta periit, anno 1070, novennis E
potuerit esse filia anno 1080 : tactus ipse postmodum, sive ex hoc aliisque miraculis, sive occasione elevationis, sive alia quacumque de causa, dolore cordis intrinsecus, potuit circa annum 1086 seculo valedicere, ut pœnitens Bergis S. Winnoci monachum indueret, quod suo loco dicemus, relictis, sive ultro, sive ex injuncta, a legitimis superioribus, merita ad eluendum parricidium pœnitentia, bonis omnibus, iisque condendo cœnobio destinatis; quod filia non multo post executioni mandaverit, jam annum agens circiter duodevigesimum : in qua rerum ac temporum successione nihil est quod magnopere offendat; at nihil etiam, ut candide fatear, quod certis monumentis aut argumentis stabiliri queat.

ex præfixo sibi a Drogone argumento :

44 Atque ut iis annis, vel proxime sequentibus, ante 1098, accidisse omnia concedamus, necdum consequens erit, clausulam, de qua agimus, Drogonis ipsius esse, utpote qui nihil minus in se susceperat, quam ea describere, quæ tunc sub omnium oculis gerebantur; quippe in ipso suo prologo diserte et clare professus, se coactum litteris F
mandare martyrium S. Godelevæ, vel ut expressius in nostro Aldenburgensi codice loquitur : Primum quibus parentibus sit orta, et jam nubilis cui viro sit desponsata, et quorum insidiis et a quibus et qualiter sit martyrizata. Hæc tria capita sunt, quæ Drogo describenda susceperat, quæque diligenter executus est, superadditis etiam nonnullis miraculis, quæ ad sanctitatem comprobandam sufficerent. Frustra igitur quis ab eo exigat, ut Sanctæ elevationem, filiæ Bertulfi sanationem, et adjuncta ibi reliqua, tunc omnibus, opinor, notissima prosequeretur, quæ ad vitam et martyrium S. Godelevæ prorsus non pertinebant : ut solo hoc argumento negare quis merito possit, clausulam controversam Drogoni tribui posse, quæ sine dubio postmodum adjecta ab alio fuerit, sitque adeo purius Drogonis opus, quod ex Aldenburgensi codice nostro Ms. infra subjicienus.

quod confirmat editor ultimæ Legendæ Belgicæ.

45 Hanc opinionem egregie confirmat auctor vitæ Belgicæ anno 1629 sub Drogonis nomine fideliter editæ (nam quæ prius vulgata fuerat anno

1619,

AUCTORE J. B. S.

A *1619, ipsissima est Surianæ Legendæ interpretatio;) confirmat hæc, inquam, auctor iste, vir doctus et in dignitate, opinor, constitutus, qui visitationi sacri corporis anno 1623 interfuerat; in sua vernacula præfatione persancte testatus, se omnem diligentiam adhibuisse, ut sincerum Legendæ Drogonis apographum Latinum unde erueret, cum aperte deprehendisset, Surianum opus valde contractum et vitiatum fuisse.* Quod tandem repertum, *inquit,* de integro in linguam Belgicam transferri curavi et claritatis gratia, in varia capita dispesci. *Undenam exemplar suum obtinuerit, indicare prætermisit, celato etiam proprio nomine, quod rescire hactenus mihi non licuit; at si ipse germanum Drogonis fœtum vere præ manibus habuit, non minus certum est, Legendam ipsam nostram Aldenburgensem, sinceram et genuinam esse Drogonis scripturam, cum utraque a capite ad calcem integre et perfecte conveniat, omissa etiam in fine clausula, de qua modo disputabamus. Gratam igitur fore confidimus nostram hanc editionem,* B *servata primigenia scriptoris phrasi, quæ nativa sua simplicitate numquam prælo subjecta fuit. Nunc ad majores Legendas Latinam Anonymi et Belgicas progrediamur.*

§ V. De anonymo scriptore Legendæ auctioris, Belgice versæ et amplificatæ, non multo melius postmodum contractæ.

Anonymus incognitus, vitæ grandioris scriptor,

Hæc *alia* S. Godelevæ *Vita est, numquam, quod sciam, primigenia sua Latina lingua hactenus edita, triplo auctior præmissa Drogoniana, quam auctor, quisquis fuit (nam nomen, statum, conditionem et ætatem studiosissime dissimulat) præ oculis certo habuit, in prologo suo diserte præfatus:* Ex compluribus tamen, quæ vel Drogo reliquit, Vitæ Virginis primus conscriptor, aut quæ docuit relatio probatorum veridica, vel certe, licet paucissima, quibus probabilis adstipulatur conjectura, nonnulla colligentes, succincto ac communi stylo, ad C laudem omnipotentis Dei et honorem Virginis ac Martyris suæ Godelevæ percurrentes, prolixitatem, fastidii matrem, refugere elaborabimus. *Habes verba loquentis spicilegi, non obscure insinuantis, se nonnulla reprehendisse, quæ a Drogone,* Vitæ Virginis primo conscriptore, *prætervita fuerant: idque partim* ex relatione probatorum veridica, *partim* ex probabili conjectura, *qua paulo licentius usum deprehendimus. Utrumque tamen haud ægre admitteretur, si paulo exactius fidem liberasset, quam in iis quæ subjungit: nam* succincto et communi stylo.... prolixitatem fastidii matrem eum refugisse, *numquam concedet, qui ea, qua nos attentione, totam eam Legendam evolverit.*

grammaticus, orator et poetaster,

47 *Etenim opus bene longum, intricatissimo et prope illegibili charactere exaratum, quod a nobis non sine tædio describendum, in capita et numeros dividendum, et variis modis illustrandum fuit; fallor si ab ullo viro docto satis patienter legi possit. Auctor supra modum verbosus est, nonnumquam battologus, tot parergis, inductionibus, discursibus moralibus Legendam suam farciens, ut plerumque concionatorem te, non historicum audire existimes. Profana sæpissime sacris importune admiscet, grammaticum se et poetastrum splendide profitens, eo quandoque progressus, ut Sanctam suam* Jovis filiam *et* Phœbi sororem *appellare ausus sit; quæ mihi nonnumquam suspicionem haud infundatam ingessere, ludimagistrum forte egisse in oppido Ghistellensi, dum ibi res starent florentque, prout olim stetisse et floruisse patriæ produnt historiæ, testante Sandero,* populosum olim valde ædificiisque excultum oppidum fuisse, sed injuriis bellorum nunc fere attritum, ac tale, quod cum vicino Aldenburgo, aliisque quibusdam, eas temporum calamitates passis in Flandria oppidis, regia munificentia ac liberalitate, per immunitates et privilegia mereatur restaurari. *Sane quantumvis in locos communes diffusus scriptor, occasionem sæpissime habeat, se aut patriam aut munus prodendi, nusquam vel rimam aperit, per quam in viri cognitionem aditus pateat. Neque ætatem minus solicite obtegit, quam tamen aliquousque me retexisse existimo.*

res suas collegisse videtur sec. XIV:

48 *Est penes me volumen bene magnum manu-* E *scriptum, in quo Legenda hæc nostra, Belgice versa, mirum in modum extenditur, atque hinc ea desumpta est, quæ anno 1619 edita, etiam hodie in scholis, quas triviales vocamus, puerorum, prima elementa discentium, manibus passim teritur. In ea Legenda manuscripta æque ac in edita, sub finem reperio,* Clericum aliquem Ghistellensem, ipsam ex Latina Belgicam fecisse anno Domini MCCCXLIX; *unde id certo consequitur, spicilegum scriptorem nostrum, ante eum annum opus suum adornasse. An multo ante tempore? Non existimo; nam cum procul dubio avidissimi fuerint Ghistellenses legendi Sanctæ suæ Patronæ vitam, quæ sub novi scriptoris manibus tantopere accreverat, ut tribus et amplius sui partibus Drogonianam superaret, Latine autem perpauci in eo oppido intelligerent; haud equidem difficulter inducor, ut credam, eodem ipso seculo* XIV, *forte sub annum 1340, quidni et serius, quidni anno eodem ipso, quo Latine composita est, lucem primum aspexisse, atque ex eo tempore, posthabita a plerisque brevio-* F *ri Drogonis Legenda, in Officia ecclesiastica mox admissam esse, ac Belgice versam, omnium manibus teri cœpisse, eo gratautius acceptam, quod Drogoniana non solum longior esset, sed inauditis prodigiis turgens, multo etiam mirabilior.*

sed nimium sapere voluit.

49 *Valde tetricum esset, totum opus discutere, aut prolixas ejus orationes, digressiones, paræneses ad varios status, et id genus profusa diverticula sub unum aspectum hic ponere: lectores, vel mediocriter doctos, satis fatigabunt, ut tædium augere opus non sit. At enim a nostro instituto alienum non duxi, ea cursim prævindicare, in quibus non jam solis oratoriæ artis pigmentis, longis verborum et troporum ambagibus, verum etiam rebus ipsis, Drogoni multipliciter superadditis, Legenda hæc alteram excedat. Pleraque cursim annotabo, ducto ab Anonymi chronologia initio. Jam dixi, Drogonis Legendam, cetera veram, germanam et genuinam, pro seculi istius more, ita ordinatam esse, ut non facile sit temporum rationem ex ipsa eruere; adeo ut nisi prologus, Ratbodonis Episcopi ætatem clare exprime-*

ret

AUCTORE J. B. S.

ret, non minus ad seculi undecimi principia, quam ad ejus finem reduci possent, quæcumque pse de S. Godeleva *litteris mandata reliquit : nam, ut alibi quoque notavi, simplex Balduini Comitis appellatio, nihil determinat, cum ab ejus seculi initio Balduinos in Flandria successive rerum potitos, aliunde noverimus. Dum his lucem afferre voluit Anonymus, meras tenebras affudit. Satis monui supra, infelicem fuisse in designandis temporum characteribus, quos nescio unde congesserit.*

dum temporum characteres Drogonis superaddidit;

50 *Audi modo quam scite et distincte totam ætatis Sanctæ seriem revelet, ducentis et quod excurrit, annis postquam ipsa e vivis excessisset.* S. Godelevæ *ortum confidenter affigit* anno a Dominica Incarnatione MLII, *ut habes superius paragrapho primo, iis omnia adjunctis confirmans, ut virum, chronologiæ peritissimum, oracula fundere autumes, quæ ad justam crisim expensa, pro majori parte fallacia deprehenduntur, ut suis locis demonstravimus. Non minus decretoria sunt,* B *quæ sancit vitæ suæ num. 20, nuptiarum solennia commemorans, quæ* inchoata sunt, *inquit,* anno ætatis Virginis quinto decimo, *etc. Satis mature profecto, pro usu patriæ. Tam teneram Sanctæ ætatem ex Drogone colligere non potuit. Martyrium consignatur anno 1070, adeoque tota vita annis vix duodeviginti circumscribitur. Mihi quidem satis credibile non est, tot persecutionibus, molestiis, ærumnis, calumniis et contumeliis, quot auctor ille fuse accumulat; non est, inquam, credibile, tot injuriis perferendis, tenellam adeo Virginem sufficere potuisse : nec magis persuaserit, sermones tam sapientes ipsam effudisse, quales ipsi passim adscribit : demum, contigisse ea omnia vix trium annorum curriculo, nescio an quis satis verosimile existimet. Cetera indigitemus.*

plurima quoque alia adjiciens,

51 *Duo prima Legendæ capita, sintne* ex relatione probatorum veridica, *an* ex probabili conjectura, *non facile definiam; id certum est, totam illam de* S. Godelevæ *in pauperes misericordia narrationem, ut minimum probabilem conjecturam accipere ex ipsa Drogoniana vita, iis saltem locis, ubi Sancta ostenditur, vel e minima panis portiuncula, sibi a fera socru et impio marito deputata, mediam semper partem pauperibus erogasse; unde non obscure datur intelligi, crevisse cum Sancta misericordiam, quam procul dubio ab ineunte ætate exercuerit. Utrum tam illustribus miraculis eam Deus manifestatam voluerit, fides sit penes auctorem et* relationem, *si ita vis,* probatorum veridicam, *quam habere ipsum potuisse, utut creditu difficile fateamur, certe impossibile nemo dixerit. Memorantur ab auctore, qui duobus circiter seculis post Sanctæ martyrium scripsit, atque adeo ex recepta Ghistellæ ejus tempore traditione, quæ crude rejicienda non est, eo tamen verosimilitudinis minus habens, quo a Drogonis temporibus magis recedit, unde prudenter et sensate pronuntiavit laudatus Belgicarum vitarum anno 1629 evulgator, non eo* authentiæ momento *prædita censeri posse Anonymi placita, quo accipi et credi debent, quæ a synchrono Drogone fideliter tradita sunt.*

52 *Quæ capite tertio de patrociniis ad impetrandam* S. Godelevam *a Bertulfo undecumque procuratis, adducuntur, uti et amplificationes capitis quarti, verisimilitudinis limites tantopere non excedunt, suntque adeo* ex probabili conjectura *ab oratore supposita; quamquam defuturi non sint, des qui in his omnibus scriptoris prudentiam desiderent, quod œstro quodammodo poetico nimium indulgens, præceps in multa ruat, non quod factum fuerit, quemadmodum historia Drogonis, sed quod vix fieri potuerit valde confidenter venditans. Historia capite quinto deducta, de volucribus in horreum compulsis, nihil habet quod fidem omnimode superet, tametsi a Drogone neglecta fuerit, potuitque sane* ex relatione probatorum veridica, *ad scriptoris ætatem transmissa fuisse. Monstrantur adhuc et mihi coram exhibita sunt ea monumenta, veteri parthenoni vicina, quæ cur in dubium revocem, prorsus non video. Exstat sacellum in colle, arboribus consito, extructum, quod rei gestæ memoriam repræsentat, infra cum ipsis veteris monasterii ruderibus in ære excusum, quod si non avibus recipiendis, certe audiendæ Missæ aptissimum fuerit.* E

D *quæ priori incognita fuerunt;*

53 *Capitibus sexto et septimo multa pie excogitata et oratoriis numeris amplificata sunt. Contra* τὸ πρέπον *peccare omnino videtur ablegatio Haecæ et Lamberti ad reducendam fugitivam Sanctam, a quibus ipsa, utpote impiissimis nebulonibus, innumeris calumniis et injuriis, teste Anonymo, affecta fuerat; sic ut nonnisi imprudentissime tenebrionum istorum fidei sese committere potuerit. Utut Sanctorum gesta laudanda extollendaque admittam, certe a tam parum consentaneis eis affingendis, equidem abstinendum censeo. Capite octavo num. 76 miraculum de terra in pavimentum mutata, uti et num. 78 concentum angelorum, aliaque capite nono superadjecta, ignorare potuit primus auctor Drogo, Anonymus autem ex populari traditione postmodum intelligere. Id miror, contra Drogonis expressa verba, ab hoc asseri, non terram, ubi Sancta interempta fuit, sed eam ubi sepulta est, in lapillos conversam. Sic miraculo tertio, mulier viro supposita est, ut vide apud Drogonem nostrum num. 23. Cetera observabunt alii; ego hactenus dicta sufficere existimo, ut quilibet statuat, quantum hæc Legenda distet ab iis probabilitatis gradibus, quibus Drogoniana constanter innititur.* F

præterquam judicio non satis valeat.

54 *Ut quid igitur, inquies, ea Legenda Latine nunc primum in lucem effertur, cum egregium Drogonis opus tot titulis et nominibus eam antecedat ? Hæc qui objecerit, responsum habeat, sapientibus et insipientibus nos debitores esse; utrisque faciendum satis. In omnium manibus est Belgica prædicti Anonymi Vita, eo gratior, ut dicebam, quo Drogoniana amplior et pluribus mirandis ornatior. Nobis integrum non fuit, fontem subtrahere, unde omnia illa exorta noveramus, cujus apographum, nisi in Museo nostro exstitisset, Rosweydo, a Petro Rubeccio Brugis anno 1604 transmissum, nescio an usquam hodie reperire potuissem. Ut carum est omne rarum, ita et operam nostram, in hac vita describenda et illustranda collocatam, non putavi pretio suo carituram, præ-*

Editur hic primum ista qualiscumque Vita,

sertim

A sertim cum auctor a Sanctæ ætate non tam sit remotus, quam sexcenti alii, quorum Legendæ in opere de Actis Sanctorum locum habent. Si in iis, quæ mihi minus placent, nihil dissimulo, id certe obstare non debet, quo minus qualiscumque lucubratio, in debito verisimilitudinis gradu persistat. Ut verbo dicam, tametsi fabulositatis argui posset, hinc tamen exturbanda non fuit, vel ea solum gratia, quod curiosis popularibus gratissimum fore censeam, uno quasi intuitu contemplari omnia, quæ de S. Godeleva circumferuntur, et rationum nostrarum momentis, justa lance examinatis, suum de iis paulo certius, quam ante potuerint, judicium depromere.

ut pateat fons Legendarum Belgicarum.

55 Ecquis enim Flander, patriorum Sanctorum vel tantillum sedulus cultor, S. Godelevæ martyris celeberrimæ, et stupenda prope veneratione a circumvicinis Ghistellæ, quin et a remotioribus populis honoratæ, gesta, martyrium et miracula non legerit, in iis, quæ supra dicebam tritissimis exemplaribus, primis abecedariis in manus tradi B solitis? Ecquis ea evolvens, saltem nisi hebes aut rusticus sit, non continuo auctorem nosse desideret, cujus fide et auctoritate tot historiæ nitantur? Eum hic, nativis, opinor, coloribus depinximus, ex opere ipso acceptis, quod jam ignotum omnibus videbatur : non ex ipsa Legenda Belgica multis locis ita interpolata, ut auctor vix agnoscatur; in postremis autem editionibus ita luxata et contracta, ut inde non minus deformis reddita sit. Sed Belgica illa hic intacta relinquimus, sola ex iis miracula accepturi, quæ post Anonymi ipsius tempora gesta traduntur. Eruditis scribimus, quibus profecto non potest non esse volupe, Acta Sanctorum qualiacumque, in ipso primo germine contemplari. Quæ ab eodem Anonymo errata sunt circa varias epochas et totam canonizationis historiam, alibi discussimus; quæ vero in hoc nostro commentario locum non repererunt, in annotatis explanata invenies. Hæc de Anonymo deque ejus opere dicta sufficiant. Proximum est, ut Legendis abunde illustratis, quæ ad Sanctæ eximium et toto ferme Belgio celeberrimum cultum attinent, ordine C deducamus.

§ VI. De S. Godel. cultu ex Actis Mlliis aliisque

Religiosus cultus deferri cœpit,

Cultus S. Godelevæ *in ecclesia Ghistellensi, Virginum ibidem cœnobio, et locis aliis religiose et Catholico ritu exhibiti primordia repetiit Legendista Anonymus, de quo jam sæpe et proxime locuti sumus, a prætensa aliqua solenni canonizatione, per Ratbodonem, Noviomensem et Tornacensem Episcopum, Romæ procurata, uti numero 99, Legendæ suæ ultimo, pluribus comminiscitur; Ratbodoni scilicet, eam a summo Pontifice B. Gregorio VII, provinciam commissam memorans,* ut sacra ejus, *S. Godelevæ,* ossa de terræ pulvere transferenda, publicæque adorationi sublimanda curaret. Qui negotium benevole executus sit. *Ceteris supersedeo, supra a nobis abunde refutatis, ut apocrypham rejecimus, tamquam merum scrupulum eorum hominum, qui postremis seculis Sanctorum Legendas, pro pia sua simplicitate exornantes, iis decessurum aliquid gloriæ inepte imaginati sunt, nisi canonizationes solennes,* etiam remotissimæ fingerentur, ut de S. Rumoldo Mechliniensium Apostolo et Patrono, ad diem primum Julii, et pluribus aliis non semel in Opere nostro dicendum fuit. Habes ad Acta S. Udalrici, quandonam prima canonizatio habita sit.

Auctore J. B. S.

post sacri corporis e terra elevationem.

57 Plena sunt Acta innumeris Sanctis, bene et religiose cultis, de quorum canonizatione, prout ea hodie accipi solet, numquam cogitatum fuit. Priorum istorum seculorum ea erat canonizationum ratio, ut elevato e terra, per legitimam auctoritatem, Sancti corpore, augustiori loco reponi et a fidelibus honorari permitteretur : atque ea tota solennitas est, a Ratbodone instituta, ad declarandam Sanctam nostram cultu sacro et religiosa veneratione dignam, qualis fuit ea, qua usus est successor ejus in sede Tornacensi Lambertus, qui anno 1121, Aldemburgi levavit corpus sancti Arnulfi, Episcopi Suessionensis, anno 1087 ibidem pie defuncti, ut est eo anno apud Meyerum in Annalibus, et nos ex Actis authenticis fusius deducemus ad XV vel XVI Augusti. Talem rursus instituit successor alter in eadem Tornacensi E ecclesia Episcopus Gerardus, dum anno 1159, de humiliori loco, in capsam meritis ejus decentem transtulit *corpus S. Guthagoni Oostkercæ, in eadem tunc Tornacensi, nunc Brugensi diœcesi, ut habes tomo* I *Julii pag. 670. Alia exempla procul accersere, supervacaneum existimo; bina hæc in vicinia, in eadem diœcesi, et annis quidem posterioribus peracta, satis ostendunt, quid moris in Belgio tum fuerit, ad decernendos Sanctorum honores. Vide Præfationem ad seculum* V *Benedictinum a num. 91.*

factam, non anno 1088, sed 1084,

58 Locus postulat ut hic, obiter saltem explicemus, quo anno Ratbodone Episcopo prædictam Sanctæ elevationem sanctam censeamus. Opinionum diversitas est inter Drogonem Surii ejusque non paucos sequaces; et alios, numero longe plures ac majori auctoritate fultos : illo, ut supra dicebamus, in ultima sua clausula addititia, signante annum 1088, aliis vero cum Anonymo, totum quadriennium rescindentibus. Surium, utpote vulgatissimum, sequuntur Miræus Malbranchus, Mabilio et alii. At verba ista clausulæ intimæ, F in qua annus ponitur, supra satis ostendimus, Drogonis non esse, forte nec ullius scriptoris antiquissimi; neque superest via alia ad excusandum Surium, aut quod secutus est vitæ S. Godelevæ *antigraphum, quam si dicamus, amanuensis vitio decipi potuisse Surium ipsum, qui forte characteris Flandrici haud satis gnarus, sifræ figuram non distinxerit, cum seculo isto, quo apographum ejus verosimiliter descriptum est, forma numeri quarti, ab aliorum forma numeri octavi, non magnopere differret. Undecumque natus sit error, ab aliis ex Surio acceptus est, et sive eo pacto excusari possit, sive non, mihi longe verosimilius est, non anno isto* 1088, *sed quadriennio citius, anno nempe* 1084, *factam esse Ghistellæ, a Ratbodone Episcopo* S. Godelevæ *elevationem, annis non plus quatuordecim ab ejus glorioso martyrio.*

ut habet Meyerus et ipsa Ghistellensium traditio;

59 Pro hac communiori opinione stat Meyerus in suis Flandriæ Annalibus, ad prædictum annum 1084 diserte asserens : Eodem item anno 111 Kalendas Augusti levatum apud Ghistellam divæ Godelephæ

AUCTORE I. B. S.

dum sic legit : In territorio Ghistellensi, passio beatæ Godolephæ corpus ab Ratbodone Episcopo. *Sic item loquitur Anonymus, grandioris Vitæ scriptor, cum Legendis hodiernis Belgicis, sic Officia manuscripta, seu potius lectiones, in pluribus monasterii Ghistellensis codicibus repertæ; sic Molanus, Marchantius, Sanderus et alii passim, sic demum constans et perpetua Ghistellensium traditio contra jam dictam Surii clausulam, etiam ex hoc capite rejiciendam. Atque ex jam dictis plane apparet, Meyerum hanc Godelevianæ elevationis tam receptam epocham, non ex Drogonis apographo, Suriano simili, quale procul dubio numquam vidit, neque ex germano Drogone, qui a nobis hic editur, utpote apud quem nec de elevatione, nec de anno, quo facta fuerit ullo modo agitur; sed ex certioribus aliis monumentis accepisse, ut mihi quidem, principio tantillum vacillanti, dubium modo non sit, quin receptissima Ghistellensium opinio longe præponderet, cum qua utique plane existimo, cultum publicum,* S. Godelevæ *licite delatum, incepisse ab anno* 1084.

B

ex vetustissimis monumentis.

60 Argumentum in hac re tantum non decisivum, primum suggessit vita altera seu posterior Belgica anni 1629, *a me Ghistellæ inventa, in qua laudatus alibi editor, quem lipsanothecæ Godelevianæ reserationi et visitationi, per illustrissimum Dionysium Christophori anno* 1623 *factæ, interfuisse diximus, in qua, inquam, testis oculatus profitetur, se vidisse, legisse et descripsisse chartas antiquas, quæ in eadem theca hodieque asservantur, decretoriam ferentes sententiam pro stabilita a nobis epocha. Cum nihilominus Belgicis istis versionibus, quamquam a viro erudito procuratis, necdum omnino acquiescerem, sed ad ipsa latina autographa merito appellarem, id demum precibus impetravi, ut Illustrissimus Henricus Josephus, modernus Brugensium Episcopus, pro sua in me benevolentia, thecam eamdem denuo reseraverit, quo factum est, ut omnis dubitatio tolleretur, quemadmodum et ex toto instrumento, multis aliis confirmato, infra perspicies. Non diffiteor, in prædictis antiquis chartis, præsertim in prima* C *ac vetustissima, nonnullos characteres chronologicos combinari, qui cum receptis confinibus non cohæreant; at dandum id est scripturæ antiquitati, quæ hinc inde corrosa, recte transcribi non potuerit; vel annorum confusio aliqua, obscuris istis seculis fuerit, cujus rationem reddere promptum hodie non sit. Norunt eruditi, quam immenso labore constiterit, ut densissimæ tenebræ ratione temporum superfusæ, a doctissimis postremorum seculorum viris dispellerentur.*

in ipsa theca Ghistellæ repertis confirmata:

61 Juverit hoc loco primi Ghistellensis instrumenti verba producere : Hoc sanctum corpus S. Godelephæ, evidentibus miraculis insignitum, elevatum est in loco, qui dicitur Ghistella, atque in hoc repositum vasculo, a Domino Radbodo, Noviomorum Episcopo, tertio Calendas Augusti, anno Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo quarto, indictione quinta, Epacta nulla, regnante Philippo Rege anno vigesimo quarto, episcopante præfato Episcopo Radbodo anno quinto decimo, principante Roberto, cognomento Frisone, in Flandria anno tertio decimo. Cujus elevationi intergen*dum num. 31, totam illam canonizationis formam, in Belgio per id tempus adhuc incognitam,* fuit Gertrudis Comitissa cum suis optimatibus etc. D *Non placet* Indictio quinta, *nec magis* Epacta : *non placet* annus XXIV *Philippi, nec* XV *Ratbodonis, cum anno 1084 connexi. Ceterum forte excusari poterit, quod neglectis numeris incompletis, solos integros sumpserit. Legendum erat* Indictione VII, *anno* Philippi XXVI, Ratbodonis XVII : *ast ipse sic sensum fortasse intellexerit, ut legendum sit; postquam effluxerant Indictiones quinque plenæ, quarum unde sumat exordium, non liquet; postquam regnasset Philippus annis* IV, *Ratbodo* XV *plenis et integris (annum Philippi* XXIV *cum an. 1084 etiam alibi compositum observavit Labbeus.) Ita equidem ea utcumque explicare posse videor, nisi magis placeant modi excusandi, numero præcedenti adducti. At quidquid sit de iis incohærentiis, disertissime notatur elevationis epocha, a nobis, ut opinor, jam satis stabilita.*

at quandonam Officia coli cœperit, non liquet.

62. *Sit igitur, si non prorsus indubitatum, saltem longe verosimillimum, Ratbodonis Episcopi auctoritate,* S. Godelevæ *cultum legitime redditum, a facta prædicta elevatione anno 1084,* E *triennio antequam Aldenburgi mortalitatem exueret illustris alius Flandriæ Sanctus, ejusque pacificator apostolus, Sucssionum Episcopus Arnulfus, nuperrime laudatus. An mox Officio ecclesiastico, vel in ecclesia Ghistellensi, vel in Sanctimonialium cœnobio coli cœperit memoriæ proditum non reperi, nec celebrioris festivitatis annuæ epocham satis tuto definire licet. Id certum est singularem principio venerationem tota late patria diffusam, unde conjicere quis possit, non diu distulisse peculiares Sanctæ suæ cultrices Virgines, Officio saltem particulari, eam in suo parthenone honorare, quemadmodum satis demonstrant vetusti codices variæ formæ, quos Brugis in manibus habui, et ex quibus nonnulla decerpam paragrapho proxime sequenti. Turbas Flandricas, nimis quam frequentes, eæ præsertim, quibus ab impiis Calvinianis iconomachis cœnobium deserere et Brugas se recipere coactæ sunt, cursum interrupisse suspicor,* F *unde demum ad commune de S. Virgine et Martyre Officium reducta sunt omnia; non sine spe, fore ut hodiernus Illustrissimus Brugensium Episcopus, ut Sanctorum gloriæ zelosissimus est, proprium aliquando de tam illustri Sancta Officium annue recitari procuret. Nunc alteram tituli partem ex Fastis sacris delibemus.*

Memoria in Mrliis satis recens;

63 Inter Martyrologia paulo antiquiora Belgica, seu Usuardos, ut vocant augmentatos, nec unum reperitur, quod de S. Godeleva *seorsim meminerit. Satis vetustum est, quod apud nos venit sub nomine Editionis Lubeco-Coloniensis, in quo sic legitur ad hunc diem* VI *Julii :* Item S. Gadelenæ virginis et martyris. *Patet, opinor, indicari nostram* S. Godelevam, *quæ etiam male exprimitur in Greveno;* S. Gadalevæ virginis et martyris: *ad quem ita notant additiones manuscriptæ Cartusiæ Bruxellensis :* Adelias Godelieve vel Godelenæ, a servis strangulatæ, jussu mariti Bertulphi de Ghistella in Flandria, qui magna se addixit post pœnitentia. Ipsa fuit orta à Bensrodio castello. Ejus translatio vel transitus [est]. *Molanus in additionibus ad Usuardum*

A Godolivæ martyris. *Id imitari visus est Canisius, dum ita scripsit :* In territorio Ghestellensi, martyrium S. Godelevæ. *Florarium Ms. duas annuntiationes confundit :* Item sanctarum virginium Godelevæ et Sexburgiæ. *Hinc supra diximus, nullum exstare paulo antiquius Martyrologium Belgicum, quod de* S. Godeleva *seorsim meminerit.*

sed forte vetustior in Officiis Ghistellensibus.

64. *Neque vero magnam antiquitatem sapit Usuardus aliquis auctior, apud sanctimoniales Godelevianas Brugis asservatus, neque in eo prima manu memoratur Sancta, sed super erasa antiquiori alia annuntiatione in membrana recentiori calamo adscriptum est.* Item passio beatæ Godelevæ virginis. *In alio codice itidem membraneo manu exarato, abbatiæ S. Andreæ, scripto, ut annotatum est, anno 1493, quod Breviarium continet, præfigitur Kalandarium Sanctorum de quibus ibi potissimum agitur, quos inter ad diem* VI *Julii sic legitur :* S. Godelevæ virginis et martyris summum majus, *quæ verba, utpote solennius festum indicantia, rubrica distinguuntur. Rursus* B *in altero codice manuscripto membraneo minoris formæ, Horas breviores complexo, qui etiam ad finem seculi* XV *pertinere videtur, refertur suo loco in Kalendario cum rubrica,* S. Godeleva : *præterea in Litaniis, quæ in eodem codice habentur, post sanctos confessores, primo loco invocatur;* S. Godeleva ora pro nobis. *Sequitur S. Anna, tum Maria Magdalena, Felicitas, Perpetua, etc. Alium codicem reperi, in quo Litaniæ eædem exstarent. Sed hæc satis ex monumentis Ghistellensibus.*

Molanus et Miræus

65. *Molani Indiculus Sanctorum Belgii paulo fusius de sancta nostra meminit, recte secutus Meyeri opinionem de epocha sanctæ sacri corporis elevationis.* S. Godeleva martyr, strangulata est a servis suis, jussu Bertulphi marito anno millesimo septuagesimo, pridie Nonas Julii. Cujus vitam luculenter perscripsit ad Ratbodonem Episcopum monachus, sacerdos id temporis Ghistellensis. Locus est quarto milliario a Brugis, ubi elevata est per Radbodum*, Tornacensem Episcopum anno millesimo octuagesimo quarto, tertio Kalendas Augusti. *Hunc* C *merito jungetur elogium Miræi in fastis suis Belgicis et Burgundicis, sic scribentis :* Secundo lapide ab Ostenda, Flandriæ oppido (quod triennalis obsidio nostra ætate nobilitavit) Ghistella, seu Ghestella municipium visitur, quo loco Godeleva, jussu Bertulfi mariti a ministris domesticis duobus anno MLXX est strangulata. Estque ibidem postea insignis virginum Benedictinarum abbatia, per Bertulfi ex altera conjuge filiam, constructa. Ob bellicos furores, Brugensi in urbe moniales nunc domicilium habent.

** idem est, qui ante Ratbodo.*

elogiis suis Sanctam exornant.

66. *Elevationis annum, ex Surii Drogone male notavit Miræus, nec magis feliciter* monachum *eum scripsit* S. Winnoci Bergensis, et post Episcopum Morinensem, *quod supra refutavimus. Habeant et locum suum Molani Natales a Lowio editi :* Gestellæ, passio beatæ Godelevæ martyris; quæ honoratis parentibus orta est in territorio Boloniensi. Cum autem ob vitæ sanctimoniam, juxta Flandricum suum nomen Godelieve, Deo valde chara esset, maritus Bertulphus, nobilis Gestellensis, fraude maligni spiritus, a tempore nuptiarum acerrimo odio et gravissimis injuriis eam est prosecutus. Unde tandem fuga sibi consulens, parentibus calamitatis suæ historiam exposuit. Hinc pater à Balduino Flandriæ Comite petiit, quod justum erat, decerni. Ille vero causam, quia ecclesiastici juris erat, ad Episcopum remisit. Unde Bertulphus, tum Antistitis auctoritate, tum Comitis potestate, sponsam resumpsit, optima quæque promittens. Sed multo pejora consecuta sunt : non enim oderat tantum, ut prius, sed animum in ejus necem obfirmabat. Illa interim se præ cunctis Flandriæ mulieribus, quæ supererant, exaltandam, dono prophetiæ prædicebat. Nec multo post Bertulphus, Brugas adiens, ne cædis conscius haberetur, per duos famulos curavit eam strangulari : quod factum est anno MLXX ; et mox diversa miracula sunt subsecuta. Apud pistorem crescebat farina, pro panibus in sepultura distribuendis. Humus, ubi necata est, in candidos lapides vertebatur : aqua, in qua præfocata injecta erat, a febribus et aliis morbis; potata, sanabat. Similiter sepulcrum et sacrum corpus Dominus miraculis decorabat. Unde post annos quatuordecim Ratbodo E Episcopis Noviomensis, III Kalend. Augusti sacrum corpus levavit; et ad eumdem vitæ et martyrii historiam conscripsit Drogo monachus et sacerdos Gestellensis.

Auctore I. B. S.

uti et plures alii cum Saussayo.

67. *Vix elegantius et nitidius contrahi potuit* S. Godelevæ *vita, cujus alia compendia, non inelegantia, apud Haræum, Malbrancum Cognatum in Hist. Tornacensi tomo 3, pag. 92, aliosque invenies. Sanderus in Hagiologio Flandriæ lib. 3 pag. 173, præter ea, quæ ex Molano et Miræo collegit, hæc de suo addidit :* Godeleva vero etsi conjugata, quorumdam assertione virginalem castitatem servasse perhibetur, qualiter olim Julianus et Basilissa Martyres; Henricus Imperator et Cunegundis, aliique quidam Sancti factitasse narrantur. Exili admodum statura corporis fuit, quod spina dorsi, nuper a me apud Gandavensem Antistitem Antonium Triestium visa, de sacro ejus corpore sumpta, ac eidem ab Episcopo Brugensi Dionysio Christophori donata satis declarat. *Ne in his nimium profusi videamur, agmen claudat Saussayi laudatio, ipso* F *saltem stylo commendanda :* Ipso die natalis S. Godelevæ matronæ et martyris, quæ in Boloniensi territorio, pago, qui Londefort dicitur, patre Wifrido, matre Ogina, honoratis parentibus nata, moribus et vitæ sanctimonia, sui generis nobilitatem plurimum illustravit. Cum autem præter egregias animi dotes, rara corporis venustate polleret, Bertulfo, viro nobili, sed feroci in conjugium tradita, atque ab eo statim gratis odio habita, modisque omnibus vexata est, adeo ut ad victus penuriam redigeretur, servique imperio subderetur, qui contumeliis [et] irrisionibus, piam Dominam, de heri instigatione exagitabat. At Christi ancilla, patientiæ innixa anchoræ, tot in fluctibus immobilis perstitit, Dominique ipsius Servatoris exemplo et amore, malum et bono vincere perstuduit, assidue orationibus piisque operibus intenta : donec tandem vir ejus, ad cumulum impietatis progressus, innocentiæ, pudicitiæ totiusque pietatis cultricem, qua indignissimus erat, per proprios famulos, injecto in ejus collum laqueo crudeliter præcluso spiritu interemit. At ipsa, pro laqueo, quem a marito injuste impieque perpessa est, a Deo palmam, in

patientiæ

patientiæ admirabilis præmium recepit, et coronam gloriæ immarcessibilem : utque in cælo æternis excepta est gaudiis, sic in terræ præclaris divinitus est illustrata miraculis.

§ VII. De celebri cultu Sanctæ olim exhibito Ghistellæ, ex vetustis Missalibus et Officiis ecclesiasticis Mss.

Abrogata ipsius propria Officia,

A*b Actorum et Martyrologiorum fide, atque ab elogiis scriptorum particularium, gradum faciemus ad ea, quæ in* S. Godelevæ *perpetuum honorem, publicis in ecclesia Officiis olim celebrata sunt. Brugis mihi exhibita fuere multa antiqua volumina Mss. apud sanctimoniales Godelevianas adhucdum asservata; ex quibus manifeste apparet, peculiari olim Missa et Officio, in Ghistellensi saltem virginum parthenone, cultam fuisse sanctissimam Patronam; quæ quo primum tempore, aut cujus jussu intermissa fuerint, non satis certo explorari potest.* B *Pronum est conjicere memoratos hæreticorum furores, eo non parum contulisse; vel potius primos Brugenses Episcopos purum ritum Romanum, ex Concilii Tridentini præscripto, in diœcesim suam induxisse. Notissimæ sunt bullæ sancti Pii V Pontificis, Missali Romano juxta ac Breviario præfixæ. Utcumque id acciderit, non adeo contemnenda sunt vetusta illa monumenta, quamquam simplicitatem ævi sui redolentia, ut hic publici juris fieri non mereantur; præclara utique singularis per ea tempora in* S. Godelevam *venerationis argumenta, quæ verosimillimum est, etiam in templo Ghistellensi, et forte locis aliis usitata fuisse, ut erat iis seculis major libertas in condendis usurpandisque Officiis ecclesiasticis, ex proprio cujusque ingenio, zelo ac pietate compositis.*

continebant Missam ferme de communi WW. et MM.,

69 *Observo, libertatem illam paulo majorem fuisse in fingendis refingendisque novis de* S. Godeleva *orationibus, ut ex antiquo Breviario infra patebit. In Missa peculiaris* Sequentia, *ut vocant, post Gradnale subjungi solita, initium non satis* C *integrum habet. En paucis totum ordinem. Introitus ex festo B. V. M. Assumptæ, aut ex festo Sanctorum omnium ferme translatus aptatusque* S. Godelevæ *passioni seu natali, et iterum exaltationi;* Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes, *etc. Ponitur hic oratio de Communi;* Deus, qui inter cetera potentiæ tuæ miracula, *etc. Item epistola, quæ est ad Corinthios* : De virginibus præceptum Domini non habeo. *etc. Graduale;* Audi filia et vide, *etc. Tum post* Alleluia; Crimina servorum dele Godeleva tuorum, Martyr martyrio sanctificata pio. Alleluia : Egregia sponsa Christi, implora pro nobis ad Dominum Jesum Christum. *Sequentiam statim dabimus, et pro natali et pro elevatione. Euangelium legitur de parabola,* Simile est regnum cælorum thesauro abscondito, *etc. Cetera nihil magnopere referunt, quod singularem observationem mereatur. Habe modo præfatam Sequentiam, de cujus principio non satis completo, superius memini.*

cum singulari Sequentia,

70 O fideles, symphoniam tangite; cordis, oris voto, voce psallite : decenter cathegorizans, Godelevam [solennizans,] sonet hymnologia. Florentis D annis ætatis, floret flore castitatis, viget sanctimonia; summo sponso dispensante, sponsa fit hoc auspicante, ætate feliciter. Socrus autem in hanc furit, quam livoris ignis urit inextinguibiliter. Verbis matris virus sugit sponsus, et a sponsa fugit irregressibiliter. Clientelæ socrus, viri, hanc conflictus tundunt diri, sed stat immobiliter. Probris, fame lacessitur, ac diversis expolitur tribulationibus. Sed adinstar petræ dura convalescit sub pressura, hostis vel insultibus. Palæstrizans in palæstra, galeante Dei dextra se, sortitur bravium. Ad æterna regna sortis transferenda, gustat mortis inultæ portirium*. Terra transsubstantiatur, in gemmas effigiatur, ubi morti traditur; sanguis ejus alteratur, in marmor album mutatur, adhuc uti cernitur. Jam condigne præmiatur, bysso, cocco perornatur, inter choros Cælitum. Sospitati dat divina ægros plures medicina, ejusdem per meritum. Sis malagma malaxato, vulnusque nostrum curato, tuo Martyr sanguine. A te ne discriminemur, propter crimen, expiemur per te prorsus crimine. Proscribe morbum animæ. Amen.

* al. poterium

etiam in festo exaltationis usurpari solita.

71 *Notavit Ms. codex,* in Elevatione S. Godelevæ, E *dici omnia ut in ejus natali, sive, eamdem Missam die* XXX *Julii recitari, quæ* VI *Julii præscribitur. Interim distingui aliquid videtur pro Elevatione post jam dictam Sequentiam; quo ferme Drogonis miracula recensentur :* Sospitati dedit ægros plures aquæ potio. In farinam fit redacti farris augmentatio ℣. Terræ probat Godelevam in gemmas mutatio. ℣. Ut nati, sic mulieris sanatur contractio. ℣. Ad sepulcrum spica cadit, volæ fit apertio. ℣. Ibi tinctrix liberatur baculi supplicio. ℣. Ergo melos Godelevæ, demus in præconio; nam qui juste poscit illam, pulso culpæ vitio, sanus revertitur. *Ceterum pars illa utraque, an utroque etiam festo in usu fuerit, frustra hic pluribus disquiras. Præter Missam illam utrinsque festi præcipui, est et alia votiva, cujus introitus,* Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis, *etc., cum propria oratione hujusmodi :* Propitiare, quæsumus Domine, nobis famulis tuis, per S. Godelevæ merita gloriosa, ut ejus pia intercessione, ab omnibus protegamur adversis. *Reliqua a præcedentibus parum differunt, si secretam et postcommunionem excipias, quas* F *orationes hic adnectere, operæ pretium non videtur; jam Officia ecclesiastica alia percurramus.*

Ex variis grandibus Breviariis,

72 *Varia Officiorum istorum exempla, non satis uniformia, ad me Brugis missa sunt, ut non semel mirari subierit, unde tanta variatio in ipsis intercederet, tum in orationibus, tum maxime in lectionibus, partim ex Drogone, partim ex Anonymo acceptis atque inter se non recte compositis, ne dicam distortis. Serium eorum examen distuli, donec in loco fontes magis genuinos liceret inspicere, codices nempe ipsos, nuper memoratos, quos inter magni Antiphonarii aliique notis suis musicis ad cantum distincti atque in choro olim usitati. Cum vero tam spissa volumina minus commode deferri huc possent; id plane feliciter evenit, ut parvulum codicem mihi obtulerit sæpe laudandus Clar. Walius,* scriptum fratrem Johannem de Muer, monachum in S. Andrea, pro venerabili ac devota moniali, sorore Maria Luebs, cellereria monasteri S. Godelevæ, prope Ghistellam, anno gratiæ MDL *In hoc igitur, cum aliis probe collato, cum plane*

omnia

A *omnia repererim, quæ in majoribus illis voluminibus, grandi charactere exaratis, continebantur, inde præcipua capita decerpsi, ex quibus sufficiens totius veteris Breviarii Godeleviani notitia habeatur. Proprium Officii ordinem describo.*

propriæ antiphonæ ad Vesperas

73 *Godelevæ virginis et martyris, in primis Vesperis. Ant.* I. Ecce beat. sanctam diadema duplex Godelevam; justitiæ palma martyriique rosa. *Ant.* II. Hæc est quæ immaculato spiritu, ac beatæ fidei dotibus perpetualiter victura, victrix evolavit ad Superos. *Ant.* III. Ibi erit ei cum Sanctis æterna felicitas, felix æternitas, gaudium sine dolore, quies sine labore. *Ant.* IV. O! Martyr Godeleva, quæ stolam tuam lavare meruisti in sanguine Agni; ablue nostrorum fuliginem peccatorum. *Cap.* De Virginibus præceptum. ℟. Godeleva cum de carnis carcere solvitur, libere Regem regum aggreditur, cujus decore pascitur. ℣. Beata Christi vernula, cedar linquens tenebrosa. *Hymnus ad utrasque Vesperas et Laudes.* Godelevæ celebria adsunt ecce solennia, quæ celebri lætitia, concelebret Ecclesia. O! mira B Christi gratia, per quam Martyr eximia, spernens mundi ludibria, cæli gaudet in curia. Deo reddatur gloria in vocum consonantia, laudes in hoc solempnio nostra decantet concio. En signa et prodigia monstrantur per confinia, sunt ægris multiplicia membra Sanctæ remedia.

cum hymno et aliis hic proponuntur:

74 Læti corde et animo, jubilemus Altissimo, qui te, Martyr, miraculis glorificat in seculis. Ergo sub fasce criminum gementes ora Dominum, ut de valle miseriæ nos cæli reddat patriæ. Vir, socrus cum familia, te lacerant invidia, gaudes et contubernia Dei florens martyrio. Applaudamus in organo, in cymbalis, in tympano : pro tanti festi gloria, sit laus Deo per omnia. Amen. ℣. Adjuvabit. *Ad Magnificat. Ant.* Beata Martyr Godeleva, dum naufragamur in hujus mundi profluvio, circa Christum per ævum sis nobis auxilio; cujus gratia, triumphans contraria, nunc insigni victoria, cæli gaudes in curia. *Oratio.* Deus electarum sponsus, et Martyrum palma, qui beatam Godelevam martyrem tuam, filio tuo sponsam consecrasti, eamque ab C annis teneris divini amoris igne succensam, ita inflammasti, ut non solum mundanæ generositatis [gloriam] parvipenderet, verum etiam crudelissimum jugulationis tormentum patienter sustineret; tribue, quæsumus, ut qui passionis et mortis ejus insignia veneramur, ejus precibus et meritis, in cælis lucidas sedes percipere mereamur. Et fa. Per eumdem Dominum.

uti et Invitatorium et hymnus ad Matutinum,

75 *Hactenus ordo Vesperarum : sequitur Invitatorium.* Christo multimodas pia concio concinat odas, cui canit in cælis martyr Godeleva fidelis. *Ps.* Venite. *Hymnus* : Hac die dulcia cantemus cantica, levantes organa cordis concordia, qua colit annua mater Ecclesia Godelevæ solempnia. Hæc erat inclyta stirpe progenita, renata postea baptismi gratia adhuc puellula, adstans deicola, virginitate florida. Hinc nupsit homini Ghistellæ nobili cujus aspectui refulsit oneri, quam omni domui sinebat subjici, tabe gravatus odii. Post plenus tædii, in se pestiflui, nolebat humili conjungi, sed miserabili pœna martyrii jussit exosam perimi. Qua facta martyre, lacus in gurgite solvitur corpore, noctis sub tempore, ad Regem gloriæ, palma victoriæ, conscendit expers maculæ. Ergo precamine victricis feminæ, nos purget crimine vis divæ gratiæ, ut hostem vincere possimus strenue, virtutum fortitudine. Sit Regi gloria, laus et victoria regenti supera simul et infera, qui nobis omnia remittat debita, per Godelevæ merita. Amen.

AUCTORE J. BS.

ex quibus de reliquis fiat judicium.

76 *Tædio sim, si totius Matutini antiphonas, lectiones, responsoria, versus, etc. sigillatim recenseam, tametsi enim propria sint omnia, sic ex ipsis* S. Godelevæ *Actis desumpta sunt, ut bis, tertio et sæpius eadem prorsus gesta repetenda essent, quæ in Drogonis Legenda postmodum denuo recurrent. Exemplo hic erunt sex antiphonæ primi Nocturni. Ant.* I. Igitur ex Bolonia, a parentibus clarissimis proles splendidissima Godeleva progenita. *Ant.* II. Nec sine divino constat moderamine gestum, ut in propatulo claruit, quod tale nomen sortita sit. *Ant.* III. Ut enim credimus, disponente Deo, qui quos prædestinat, vocat, a parentibus illi in baptismate præsagum nomen Godeleva inditum est. *Ant.* IV. Godeleva quippe Teutonice, Deo cara sonat Latine. *Ant.* V. Hæc itaque adhuc invalida, ipsos E annos pueritiæ morum cœpit maturitate transcendere. *Ant.* VI. Tandem annis nubilis, bonæ indolis adolescentula, cuidam Flandrigenæ nuptiali fœderatur copula. *Lectiones Drogonianæ sunt, a Legendæ exordio. Responsorium ex eodem fonte.* Denique cum eam vir suus, ad suæ proprietatis deduxisset habitacula, diabolica fraude decipitur. Et facti pœnitens, mox sponsam suam exosam habuit odio magno nimis. ℣. Ita ut esset majus odium, quo oderat eam, amore, quo ante dilexerat. Et facti *etc. Atque hæc in specimen sufficiant.*

Lectiones ex vita describendæ non sunt.

77 *Primæ octo lectiones, pro duobus primis Nocturnis, vitam prosequuntur, quatuor ultimæ desumptæ sunt ex homilia S. Gregorii, in Euangelium,* Simile est regnum cælorum thesauro, *etc. ut in Romano modernos. Additur in fine hæc oratio.* Omnipotens sempiterne Deus, qui in sexu femineo tua operaris magnalia, quique beatam Godelevam uni viro desponsari, et ab eodem innumeris injuriis lacerari, et a famulis suis martyrizari, ut patientiæ fructum ostenderet, concessisti; concede ut in adversis constantiam, et in prosperis moderantiam habere mereamur; quatenus ipsa interveniente, ad F cælestem Hierusalem pervenire valeamus. Et fa. *Ad Laudes recitatur eadem oratio, poniturque hæc unica antiphona :* Godelevæ sacræ festum recolamus alacre, quam Christus sanxit paradisicolis et adauxit. *Capitulum, hymnus, versus præscribuntur ut in primis Vesperis. Antiphona autem ad Benedictus est hujusmodi :* Christe Dei verbum, qui despicis omne superbum, exaltans humiles, tollis de pulvere viles. Erige labentes, lacrymarum valle gementes, scilicet adstantes, Godelevam nunc venerantes.

Quæ sint propria ad Horas minores.

78 *Habent et Horæ minores propria sua. Ad Primam Ant.* Godeleva victrix tortorum benedicta suorum ; regnat in arce Dei per adepta jura trophæi. *Ad Tertiam Ant.* Bertulphi mater frendens ait hostis ut acer, heu cur nupsisti cornici nunc turpiter isti ? Consilium breve fac, ut opus leve : hanc nihil amato, nam nigra cernitur, et mala proditur affore grato. *Cap. et oratio, ut in Laudibus. Ad Sextam Ant.* O! salubris et ardens intentio sanctæ mulieris, in

desiderio

AUCTORE J. B. S.

desiderio sanctæ virtutis. *Cap.* Ista est Godeleva, quæ manus suas extendit ad pauperem : dimidium dimidii panis pauperibus largitur, de reliquo, more solito reficitur. ℣. *Oratio*, Indulgentiam nobis, Domine, beata virgo et martyr Godeleva imploret, *etc. Ad Nonam Ant.* Ecce Deo caræ rutilant solennia clare; quare terra, mare super iis gaudendo beare. *Cap.* Facta est quasi navis, *etc. Oratio :* Da quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beatæ Godelevæ V. et M. tuæ natalitia colimus, et annua, *etc. In secundis Vesperis nihil novi præter antiphonam ad Magnificat.* O bone Messia, de Virgine nate Maria; inter sidereas fac nos regnare choreas : nos quibus est celebre natale sacræ Godelevæ.

Quid notandum in ceteris

79 *Hactenus Officium præcipuæ festivitatis, seu passionis et natalis* B. Godelevæ *ad diem* VI *Julii : in Octava, et per Octavam, ut opinor, nulla intercedebat distinctio, nisi penes ritum solenniorem et minus solennem. Sequitur in codice celebritas alia elevationis die* XXX *Julii; pro qua præmittitur per octo lectiones vitæ Drogonianæ reliquum, usque ad martyrium; et postea loco suo, tres lectiones, nonnihil interpolatæ, usque ad finem. Tum rursus idem Euangelium de* Thesauro, *cum oratione,* Preces populi tui, *etc. Inde Vesperæ cum novis antiphonis capitulis, responsoriis, versibus et hymnis; antiphonis et responsoriis Matutini, Laudum etc. quæ hic describenda non censui, cum ex præcedentibus, facile de his judicium ferri possit. Notanda rursus nova oratio :* Deus, qui precibus martyris tuæ et virginis Godelevæ, cujus hodie elevationem colimus, a peccati contagione multos depurasti, tribue nobis, quæsumus, ejus memores certaminis gloriosi, suis etiam apud te suffragiis adjuvemur. Et famulos. *Ut hic demum Officiis illis supersedeam; cetera quæ ad elevationis historiam pertinent; cum de ea Drogo non egerit, ex Anonymo desumenda fuerunt, quæ in ejus Legenda fusius deducuntur. Ad alia paulo majoris momenti cursum flectimus.*

§ VIII. De loco primæ sepulturæ, elevatione, translationibus et recognotionibus sacratum reliquiarum Ghistellæ.

In augusti templi parte anteriori, modo destructa.

Ghistellam, oppidum olim fuisse, suis qualibuscumque munitionibus circumcinctum, variis fortunæ bellorumque casibus et vicissitudinibus agitatum et concussum, sic ut modo vix burgi, ut loquimur, seu municipii nomen mereatur, pluribus deducit Sanderus in Franconatu suo illustrato, et nos supra ex ipso et Marchantio, non perfunctorie ideam ejus delineavimus. Scriptor miraculorum ab anno 1488 ad 1506, Ghistellensis clericus, haud dubie e sacellanis unus, sic ad prædictum annum 1488 disertis verbis memorat : Anno MCCCCLXXXVIII, diris grassantibus in Flandria intestinis bellis, feretrum cum reliquiis seu corpore dictæ martyris Godelevæ, in quadam tumba lapidea, propter prælii timores, clam occultatum in ecclesia exstitit. Sed tandem ultima Januarii ejusdem anni, guerris indies crescentibus, occulto Dei judicio, oppidum de Ghistella bellice capitur, comburitur et destruitur, una cum ecclesia. *Utrum ex eo tempore destructa manserit pars anterior ecclesiæ, quæ sane angusta olim fuisse videtur, in eo statu in quo modo est, solis murorum et columnarum ruinis extantibus; an, uti illic vulgi opinione fertur, reliquiæ hæ sint furiarum, per Calvinistas iconomachos, circa annum 1577 excitatarum, haud mihi satis promptum est, certo definire... Potuit anterior pars numquam restaurata fuisse, posterior autem ex hæreticorum ruinis, in eam formam sensim emergere, in qua modo conspicitur.*

verosimillime olim sepulta fuit S. Godeleva.

81 *Solis oculis testibus opus est, ut quis ampli et magnifici olim templi molem dimetiatur, in quo præfatus miraculorum collector asserit, dicto illo terribili incendio* viginti unum altaria face destructa esse et confracta. Turris etiamnum elegantissima est, et navigantibus Oceanum Pharus, *inquit Sanderus. Steteritne templum idem eo ipso tempore quo vixit, martyrium subiit et sepulta est* S. Godeleva, *dubitari saltem potest : stetisse, verosimile redditur ex eo, quod ecclesia dedicata sit B. M. V. Assumptæ,* S. Godeleva, *solum ut secundaria patrona a populo electa, alias principem locum haud dubie obtentura. Quæ, ut pro ipso templi ædificio non omnino convincant; cum receptissima Ghistellensium traditione supponere licebit, in ea anteriori templi parte sepulturam habuisse sacrum Martyris corpus, ibique mansisse totis illis quatuordecim annis, qui ab obitu, ad elevationem anno 1084 fluxisse traduntur. Vidi equidem in hodierno* S. Godelevæ *sacello, seu in sinistra superstitis templi navi, monstrari locum, lignea capsa, affabre facta, et solitis martyrii signis ornata (quæ altaris usui olim servivisse dicitur) coopertum, quo Sanctæ tumulus vacuus repræsentatur : at nec vulgus ipsum aut plebs rustica id se credere profitentur, cum a me interrogati, unanimiter responderint; hanc quidem sepulcri memoriam esse; verum apud Ghistellenses id teneri communius, in parte templi anteriori, modo destructa, Sanctæ suæ corpus olim depositum : locum vero soli Deo hodie notum esse; quæ obiter indicasse sufficiat, cum id pluribus disquirere supervacaneum sit.*

De 1 elevatione et secutis translationibus etc.

82 *De primæ elevationis anno, dirempta jam superius controversia; nam.* §. *6 supra ostendimus, genuinam Drogonis Legendam sistere in miraculis, paulo post obitum, certe verosimiliter patratis ante elevationem, de qua nec verbo meminit, utpote omnibus, dum scriberet, notissima, et ad suum intentum nullo modo spectante. De Drogonis Suriani adjecta ultima clausula, satis etiam disputatum est. Patuit item, Anonymum interpolatorem plusculum viæ decurrisse, atque extra oleam saltitasse, præsertim ubi sub finem totus est in describendis processibus, a Ratbodone vel ejus jussu habitis, canonizatione Romana, subsecutaque solenniori elevatione, quam ad varios calculos chronologicos non satis apte reduxit : ut proinde ad alia monumenta confugiendum fuerit, ex quibus de dicto elevationis anno, modoque ejus instituendæ simplicissimo certius edoceremur, quæ a laudato vitæ Drogonianæ integræ Belgico editore nobis commonstrata, magis authentica postmodum obtinuimus ab ipso moderno Illustrissimo, qui litteras seu antiqua testimonia nobis transcribi curavit, reserata lipsanotheca Ghistellensi 27 Septembris 1719,*

recensitisque

A recensitisque omnibus, quæ ad indubitatam fidem faciendam nobis necessaria videbantur. Primi et vetustissimi partem citato paragrapho dedimus, chronologicis notis ad veros calculos reductis. Hic instrumenta singula ordine producenda sunt.

certiora monumenta hic subjiciuntur.

83 *Ex litteris patentibus Illustrissimi Dionysii Christophori, sexti Brugensium Episcopi, brevi producendis, id plane constat, repertas ab eo, dum anno 1623 solennem lipsanothecæ Godelevianæ visitationem et recognitionem institueret,* litteras duas, in pergameno descriptas, quarum alteris, omnino integris *suas* transfixit. *Alias non integras fuisse, sed corrosas, exesas et laceras, satis indicat expressa inter utrasque oppositio. Laceram illam membranam ad ulnæ fere dimidium in longitudinem porrectam, et media parte latitudinis extensam, etiam hodie in lipsanotheca depositam, in qua de prima elevatione anni 1084, itemque de prima translatione anni 1380 agitur, quæque hodie situ ferme consumpta est, per notarium describi curavit, suaque auctoritate communivit* B *Guilielmus Episcopus Sareptanus, is nempe Caroli de Croy, Tornacensis Episcopi Suffraganeus, qui anno 1557* tertia vice prædictas reliquias transtulit ex feretro antiquo.... et reclusit in novo feretro argenteo, magnifice ornato splendentibus lapidibus et deauratis laminis. *Inde confectæ sunt* litteræ *illæ* integræ *Sareptanæ, quarum ecgraphum, a Clar. Walio descriptum, ad me misit Illustrissimus Henricus Josephus van Susteren, modernus Brugensis Episcopus, postquam et ipsas et antiquiores chartas recensuit, in ultima collatione facta; die et anno prædictis, ut infra pluribus declarabitur; alias enim, ut testatur idem Walius,* decisas litteras, et vetustate dissectas et separatas membranæ partes. . . sibi mutuo jungere, *ferme impossibile foret. En modo Sareptanum instrumentum integrum, in tres articulos a me distinctum.*

Prima elevatio anni MLXXXIV.

Referuntur testes hujus elevationis:

84 Hoc sanctum corpus sanctæ Godelephæ, evidentibus miraculis insignitum, elevatum est in loco, qui dicitur Ghistella, atque in hoc repositum vas-C culo, a Domino Radbodo, Noviomorum Episcopo, tertio Kalendas Augusti, anno Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo quarto, Indictione quinta, Epacta nulla, regnante Philippo Rege anno vigesimo quarto, episcopante præfato Episcopo Radbodo anno quinto decimo, principante Roberto, cognomento Frisone, in Flandria, anno tertio decimo. Cujus elevationi interfuit Gertrudis Comitissa cum suis optimatibus, Ingelbertus abbas sancti Winnoci, Walterus archidiaconus Tornacensis, Walcherus ejusdem ecclesiæ custos civitatis, Wido Noviomensis thesaurarius et cancellarius, Albertus presbyter, Drogo Diaconus, Landricus subdiaconus, Rodbertus Brugensis Præpositus, Thedbaldus decanus, Folbertus clericus, Desiderius, hujus scripti notarius de Ghistella, Ramgerus presbyter, Joannes Eraldus, Folbertus et Landbertus, Frethabaldus et Erembaldus, Olfredus custos ecclesiæ, et filius ejus Radbodus, et alii etc. innominati.

Translatio anni MCCCLXXX.

item et translationis primæ:

85 Et cum reliquiæ sancti corporis B. Godelevæ prænominatæ dudum elevatæ fuerint, anno prælibato per Venerabiles Viros Patres ac Dominos, Dominum Radbodonum, Noviomensium Episcopum, et alios ibidem existentes, quorum nomina bonæ memoriæ præsens pagina declarat : secunda vice sciendum est omnibus Christi fidelibus, quod anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi millesimo trecentesimo octogesimo, videlicet quintodecimo mensis Maii, pontificatus sanctissimi in Christo Patris ac Domini nostri, Domini Urbani Papæ VI anno tertio, Indictione III, vasculum, in quo prima vice sanctum corpus prædictum erat impositum, renovatum fuit cum magna devotione parochianorum de Ghistella, in quo renovato feretro, quo ad præsens utitur in ecclesia de Ghistella, ossa sancti corporis S. Godelevæ prædictæ cum magna devotione, more translationis sunt recollocata per discretum virum Dominum Joannem Vromond, curatum de Westkercke, capellanum ecclesiæ de Ghistella, authoritate suorum superiorum sibi commissa, præsentibus ibidem discretis et honestis viris ac Dominis Nicolao Kempe, Lamberto Meenssoone, curatis de Ghistella, Joanne de Fleuricourt presbytero, scriptore præsentium, Nicolao Marteel, Ægidio Dardebond presbyteris et capellanis E ejusdem ecclesiæ, et pluribus aliis presbyteris, clericis et laicis dictæ parochiæ de Ghistella parochianis.

AUCTORE I. B. S.

Altera translatio anni MDLVII.

tum alterius ab Ep. Sareptano factæ;

86 Tertia vice fuerunt prædictæ reliquiæ translatæ ex feretro antiquo, a quo, instigante maligno spiritu, sacrilegi homines nocturna spoliatione detraxerant plurimum argenti, et reclusæ fuerunt in novo feretro argenteo, magnifice ornato splendentibus lapidibus et deauratis laminis, sub Missarum solemniis in dicta ecclesia, Dominica die, vigesima septima mensis Junii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, tertio anno pontificatus Papæ Pauli quarti, Indictione prima, sub episcopatu Reverendi Domini Caroli de Croy, Episcopi Tornacensis, vivente Carolo Imperatore quinto, et regnante ejus filio Philippo, Hispaniarum, Angliæ, Franciæ, Neapolis, Ceciliæ Rege et Comite Flandriæ: Dominium obtinente Joanne Francisco, filio Joannis Caroli de Affaytady: ministerio Reverendi in Christo Patris Domini Guilielmi, Dei gratia Episcopi Sareptani, Suffraganei Tornacensis, et Decani ecclesiæ F Collegiatæ sancti Salvatoris oppidi Brugensis, Tornacensis diœcesis, ex commissione magnifici et generosi Domini Guilberti Dognies, Apostolici Protonotarii, archidiaconi ecclesiæ Cathedralis B. Mariæ Tornacensis, coadjutoris et Vicarii generalis prædicti Domini Caroli Episcopi Tornacensis, assistentibus Reverendis et eximiis Dominis Guilberto le Bleu, abbate monasterii sancti Andreæ prope Brugas, Patrono ejusdem ecclesiæ Ghistellensis, Oliverio vander Hulst, abbate monasterii sancti Petri Oudenburgensis, et Fratre Joanne de Muer, ejusdem monasterii Priore, Dominis et Magistris Joanne Rycx et Joanne Cock, curatis ecclesiæ B. Mariæ Ghistellensis : item Dominis et magistris Arnoldo Dierkens, et Hugone Coens curato, Canonicis ejusdem ecclesiæ S. Salvatoris Brugensis.

cum collatione vetustorum instrumentorum.

87 Convocatis etiam ibidem omnibus curatis agri Ghistellensis et aliis Ecclesiasticis plurimis : procurantibus et dirigentibus prædictam solemnitatem egregiis et circumspectis viris Nicolao Morasini, Baillivo primo Ghistellensi; Adamo de Meuninck

AUCTORE I. B. S.

ninck, Petro Igels æditnis et burgimagistris ibidem, et Joanne Almaere, æditno tertio, totoque senatu, aliisque plurimis tam nobilibus quam vulgaribus. Item prædictus Guilielmus Episcopus Sareptanus, collatione facta cum litteris antiquis, in parchameno scriptis, et in antiquo feretro repertis, referente Notario subscripto, reperit eas de verbo ad verbum concordare cum narratione prædictarum duarum præcedentium translationum. In quorum omnium et singulorum fidem, has præsentes litteras per me Notarium subscribi, sigillique sui oblongi appensione et sui nominis subscriptione fecit communiri. Et erat signatum Guilielmus Episcopus Sareptanus. In plica habebatur, de mandato Reverendi Domini Sareptani : et erat signatum Christianus Graeve Notarius Apostolicus et Imperialis admissus. *Superiori actæ erat appositum sigillum oblongum, referens sanctum Guilielmum, orantem ad cœlum.*

Visitatio anni MDCXXIII.

Ratio hujus visitationis,

88 Dionysius, Dei et Apostolicæ sedis gratia, B Episcopus Brugensis sextus, perpetuus Flandriæ Cancellarius etc. Omnibus Christi fidelibus, præsentes litteras visuris seu legi audituris, salutem in Domino. Semper in Ecclesia Dei pie observatum est, et etiam deinceps illibate observandum, tamquam articulum fidei, docet S. Concilium Tridentinum, ut reliquiæ Sanctorum, qui templa Spiritus sancti fuere, pia veneratione colantur et honorentur. Quare cum nobis constaret a plurimis annis, et præsertim ab erectione hujus episcopatus, nullam fuisse factam visitationem reliquiarum S. Godelevæ virginis et martyris, officii nostri esse putavimus, operam nostram in earumdem reliquiarum visitatione impendere. Itaque anno Domini MDCXXIII, mensis Julii die quinta, quando ob festum ejusdem Sanctæ, sequenti die celebrandum, ipsius reliquiæ Ghistellam ex monasterio S. Godelevæ, Brugis existente (ubi ob deploranda belli tempora asservabantur) erant transportandæ, nos ex eadem civitate Brugensi una cum feretro, in quo requiescunt eædem sacræ reliquiæ, cum C debito et honesto comitatu discedentes, ad oppidum Ghistellense nos contulimus.

solenniter institutæ,

89 In cujus ecclesia parochiali, die sexta Julii, post sanctarum Missarum solemnia, quæ in pontificalibus celebravimus, factaque cum reliquiis sanctæ Godelevæ per dictum oppidum processione, absolutaque concione, habita ad honorem ejusdem Sanctæ, pontificalibus induti, accensis luminibus, totoque magistratu Ghistellensi faces ardentes manibus gestante, debita cum reverentia aperuimus prædictum feretrum ligneum, coopertum tela aurea, et insignitum aliqua ex parte cupro inaurato, hinc inde lapidibus cristallinis ornato, pertinens ad præfatam ecclesiam parochialem oppidi Ghistellensis : quod cum inspiceremus ac visitaremus; invenimus in eodem reconditas reliquias sacri corporis S. Godelevæ virginis et martyris solidas, nulla sui in parte corruptas, colorem castaneum referentes, una cum duabus litteris in pergamento descriptis, quarum alteris omnino integris, hæ nostræ transfiguntur. Aperto itaque prædicto feretro, Christi fidelibus, qui devotionis et voti causa ad hanc solemnitatem magno numero convenerant, dictas S. Godelevæ virginis et martyris sacra corporis D reliquias speciatim ostendimus et exhibuimus.

multis præsentibus, tum ecclesiasticis,

90 Qua ostensione peracta, et cantato hymno Te Deum laudamus, easdem sacras reliquias, balsamo odorifero conditas, et in octo fasciculos rubro serico et filis aureis obductos, distinctas, iterum in eodem feretro reposuimus et inclusimus, ac ejusdem feretri ostium sigillo nostro, ceræ rubeæ impresso, quatuor locis obfirmavimus : præsentibus ibidem et nobis assistentibus, admodum Reverendis Dominis Henrico vanden Zype, abbate, S. Andreæ prope Brugas, patrono prædictæ ecclesiæ Gistellensis, et Maximiliano d'Engien, abbate S. Petri Oudenburgensis, et Reverendis ac Venerabilibus Dominis, Servatio Quinquero Decano, Arnoldo a Mechlinia Archidiacono, Joanne van de Velde, Archipresbytero, qui et nomine et ex commissione Reverendissimi in Christo Patris ac Domini Maximiliani Episcopi Tornacensis, hujus ecclesiæ etiam patroni, huic actui interfuit; Joanne Baptista Crocquet, Joanne Cerezo, Joanne Jacobs, Roberto Meynaerts Scholastico, Francisco Peroulle, Petro Blende, Petro E Knudde, Canonicis presbyteris ecclesiæ Cathedralis S. Donatiani Brugensis, nec non Domino Martino Herpels pastore Ghistellensi et Domino Jacobo van Blootacker, capellano nostro, et aliis presbyteris ac clericis.

tum secularibus ad id convocatis.

91 Præsentibus etiam ibidem in absentia nobilis viri, Domini Cæsaris affaitadii, Baronis Gistellensis, ejusdem conjuge Domina Magdalena de Camargo, Domino Ludovico de Camargo, ejus patre, Capitaneo turmæ equitum, et Domino Nicolao Morasini, Baillivo primo Ghistellensi, Adriano Storme burgimagistro communitatis, Maillardo Acke, burgimagistro Scabinorum, et reliquis de Magistratu, nec non magistris fabricæ et mensæ S. Spiritus ejusdem ecclesiæ, et plurimis aliis utriusque sexus Christi fidelibus. Acta hæc fuerunt Pontificatus sanctissimi Domini nostri Gregorii XV anno tertio, imperante Ferdinando secundo, regnante Philippo quarto Hispaniarum Rege, Comite Flandriæ; eamdem provinciam pro eo gubernante Isabella Clara Eugenia Austriaca, Hispaniarum Infante. In quorum fidem, præsentes propria manu signavimus F et sigillo nostro ac secretarii nostri signatura communiri jussimus. Anno a nativitate Domini MDCXXIII, mensis Julii die sexta, sanctæ Godelevæ sacra. *Hæc ex regesto episcopatus Brugensis accepta sunt.*

Postrema recognitio anni MDCCXIX.

Nostro desiderio satisfacturus Illustrissimus,

92 Henricus Josephus van Susteren, Dei et Apostolicæ sedis gratia, Episcopus Brugensis, Perpetuus ac hereditarius Flandriæ Cancellarius, etc. omnibus has visuris salutem in Domino. Cum Patres Societatis Jesu, qui in domo Professa Antverpiæ conscribendis Sanctorum Actis, jam a multis retro annis, tam zelose ac sacræ historiæ tam utiliter insudarunt, jam eo sanctis suis et assiduis lucubrationibus devenissent, ut concinnandæ vitæ sanctæ Godelevæ, quæ Ghistellis, diœcesis nostræ oppido, VI Julii summa populi veneratione colitur, sedulo jam occuparentur, ac propterea ea a nobis documenta, quæ in archiviis nostris vel alibi inveniri possent, præfatam Sanctam vel ejus sacras reliquias spectantia, enixe uti et reverenter expostulassent.

93 Hinc

et reliquias ipsas recognovit

A 93 Hinc nos, nihil tam avide desiderantes, quam diœcesis nostræ Sanctam, quo possumus ampliore decore prosequi, et ejus exaltationi officium nostrum episcopale impendere, nec non etiam sanctissimis prædictorum Patrum desideriis juxta ac piis eorum intentionibus omni nostro conatu obsequi, nos XXVII mensis Septembris novissimi contulimus ad oppidum Ghistellense et ecclesiam ipsius parochialem, ibidemque omni, qua par est, reverentia, aperuimus feretrum ligneum, coopertum tela aurea, deauratis laminis et inde lapidibus cristallinis ornatum, in quo reliquiæ S. Godelevæ virginis et martyris coluntur; quod invenimus interius bipartitum, in cujus anteriore parte erat fasciculus rubro serico obductus, in quo minora quædam ossa continebantur, in posteriori vero parte recondita erant omnia ossa majora sacri corporis præmemoratæ S. Godelevæ, in octo fasciculos, rubro serico et filis aureis obductos, distincta, ad modum quo has sacras reliquias descriptas et designatas invenimus in acta visitationis, quam instituit Illustrissimus Brugensium Episcopus Dionysius Christophori, B anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo tertio, mensis Julii die sexta.

et quæ potissimum requirebantur, authentica instrumenta.

94 Acta vero ista adjacebat majoribus istis ossibus una cum testimonialibus Reverendi in Christo Patris Domini Guilielmi, Dei gratia Episcopi Sareptani, suffraganei Tornacensis et Decani Ecclesiæ Collegiatæ sancti Salvatoris oppidi Brugensis, de anno millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, vigesima septima mensis Junii. Quas quidem Sanctæ virginis et martyris sacri corporis reliquias, postquam præsentium aspectui et sacri osculi venerationi exhibuissemus, iterum in eodem feretro eas reposuimus et inclusimus, ac ejusdem feretri utriusque partis ostium sigillo nostro ceræ rubeæ impresso, obductis linteis, quinque locis obfirmavimus, præsentibus Reverendo admodum Domino J. Bellinck, præfati oppidi Ghistellensis Pastore et Decano Christianitatis, ac variis aliis diœcesis nostræ curatis, totoque magistratu Ghistellensi ac aliis numerosissimis utriusque sexus Fidelibus. In cujus fidem hasce signavimus, et sigillo nostro ac C secretarii nostri signatura muniri jussimus. Brugis hac XXIX Septembris MDCCXIX. *Signatum.*

HENRICUS JOSEPHUS Episcopus Brugensis. *Locus sigilli.*

De mandato Illustrissimi ac Reverendissimi Domini mei
LUD. DE WALE Secret.

§ IX. De gemino feretro seu lipsanothecis Ghistellensibus, variis casibus et adversitatibus expositis, sæpius Brugas translatis et relatis, modo Ghistellæ asservatis, et quotannis exponi ac circumferri.

I Lipsanotheca ornatior reddita,

E*x præmisso paragrapho, atque ex instrumentis authenticis illic productis, abunde liquet, primam thecam, in qua post elevationem anni 1084 reposita sunt sacra* S. Godelevæ *ossa, fuisse* vasculum, *opinor arculam ligneam, haud dubie nonnihil exornatam, quæ pro Ghistellensium oppidanorum in Sanctam veneratione, renovata fuerit anno 1380.* Vasculum, *inquit charta,* in quo prima vice sanctum corpus prædictum erat impositum, renovatum fuit cum magna devotione parochianorum de Ghistella. *Non exprimit instrumenti scriptor Joannes de Fleuricourt, in quo constiterit ea thecæ renovatio; verum ex altera translatione anni 1557, per Guilielmum Episcopum Sareptanum, Tornacensem Suffraganeum facta, colligi videtur, lamellis argenteis tectam et ornatam fuisse, quas nempe sacrilegi fures ab ipsa theca avulserint. Tertii instrumenti verba sunt;* a quo *(antiquo feretro)* instigante maligno spiritu, sacrilegi homines spoliatione detraxerant plurimum argenti. *Ex quibus manifestum est, vel in ipsa illa renovatione, vel certe eo temporis intervallo, quod ab anno 1380 ad 1557 effluxit, argento tectam aut ornatam, eam, quæ de loquimur,* S. Godelevæ *lipsanothecam, qua furum sacrilegio illustrior emersit : inde enim nata occasio, novam argenteam conficiendi,* magnifice ornatam splendentibus lapidibus et deauratis laminis, *prout ipsum instrumentum disertissime asserit.* AUCTORE J. B. S.

in terribili incendio 1488 conservata est

96 *Ad priorem capsam pertinent bini casus, sane mirabiles; alter, quem momorat Vitarum Belgicarum editor, in appendice ad Legendam* E *Drogonis, desumpta, ut ait, ex libris Officiorum ecclesiæ Ghistellensis, ubi cap. 21, pag. 21 historiam illam narrat, de tribus furibus, sæpedictæ lipsanothecæ spoliatoribus. Alter traditur a citato etiam alibi Clerico Ghistellensi, qui miracula perduxit ad annum 1506. Nimirum, quod in terribili illo incendio anni 1488, de quo et ante meminimus, dum flammarum vi, non templum solum, altaria et campanæ, verum etiam* sarcophaga metallina, necnon ferrea candelabra, circumquaque collocata, diuturno igne cremante, incinerarentur, et quasi in nihilum redigerentur; attamen Redemptor noster dilectæ suæ pignora, lignea capsa, tenui argento contecta ac gemmis ornata, comprehensam, ita intacta conservavit, ut nec minimus lapillus pretiosus rumperetur. *Illustre profecto miraculum, de quo nec monumenta Ghistellensia, jam citata, nec vitæ Belgicæ, quantumvis extensæ, usquam meminerunt, cum tamen ea auctoritate nitatur, ut in præfatiuncula sua testetur Clericus ille, se talia solum scribere,* quæ oculis propriis vidit, vel ab illis, qui- F bus ea contigerunt, sub juramento accepit. *Et potuit certe funesto isti incendio anni 1488 interesse, qui anno 1506* in ecclesia parochiali B. Mariæ de Ghistella *adhuc* conversabatur, *cujus tractatulum, a me inter miracula integre producendum, Ghistellensibus hactenus ignotum fuisse, mirari satis nequeo.*

postmodum a furibus spoliata,

97 *Ad alterum prodigium quod attinet, narratur id quoque in vita maxima Belgica edita 1619, iisdem prope in utraque editione verbis, quæ hic latina facio.* Contigit nocte quadam, ut tres fures irruperint in templum, ubi sacra S. Godelevæ ossa asservabantur in theca, rutilantibus lapillis ac nitente auro exornata, et quatuor pedibus leoninis, ex argento fusis, superposita. Dum autem fures isti prædictæ thecæ propius se admoverent, argentum inde avulsuri; mirum dictu, quod tamen a viris fide dignis assertum est, erexit se capsa in pedes posteriores, duobus prioribus, acsi vixisset, se adversus fures propugnans. Quo viso, eorum unus audacior in lipsanothecam insiluit, eique

AUCTORE J. B. S.

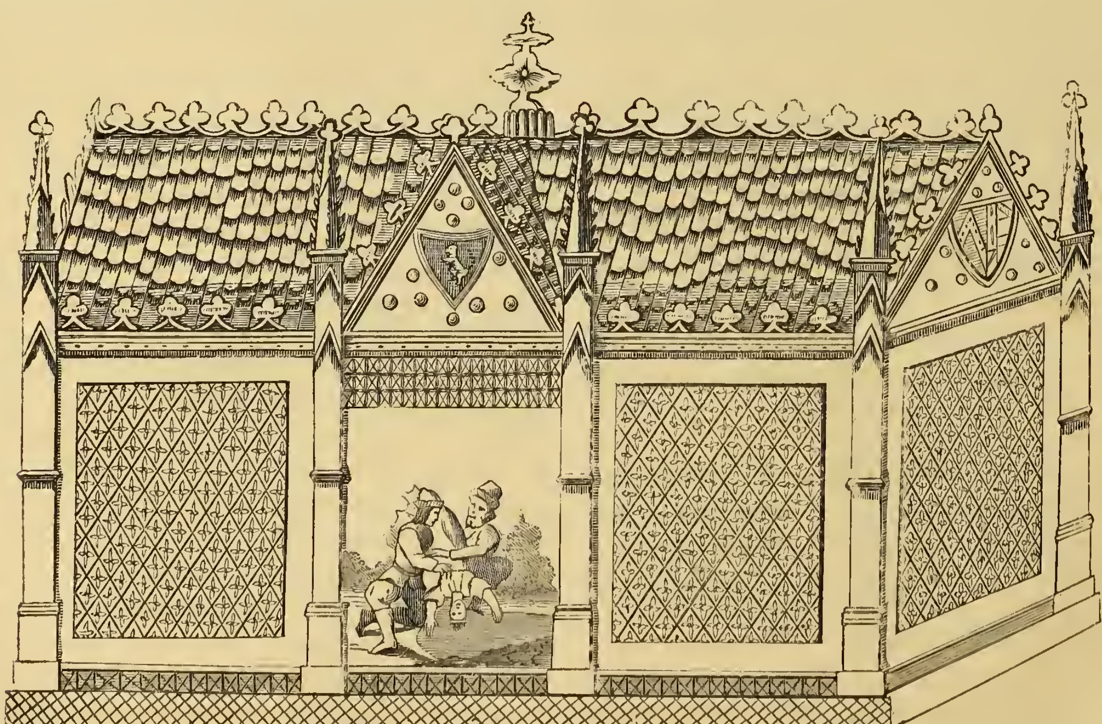
distentis tibiis, tamquam equo insidens, inde laminas binas argenteas, quibus Apostoli duo insculpti erant, violenter abstraxit. Perpetrato sacrilegio, fugam arripientes, dum se ex oppido evasisse crederent, comperiebant se eo adhuc conclusos esse; cumque semel ac iterum conarentur erumpere, nihil magis se profecisse, mirati sunt; sic ut toto triduo errabundi, nec elabi, nec edere aut bibere, nec quidquam ad naturæ exigentiam peragere possent. Tandem surreptas laminas aurifabro exhibuerunt, orantes ut eas a se redimeret. Hic vero eas e theca S. Godelevæ furtive ablatas agnovit, atque ex altercatione excitato clamore, populus vicinus mox concurrit, compulsique fures, crimen aperte fassi sunt : verum quod nobili genere orti essent, condonato mortis supplicio, exulare jussi sunt.

cui anno 1557 nova substituta est,

98 *Sic pari consensu memorant ambæ nostræ Legendæ Belgicæ, nullo certo tempore assignato, quo res tam mira contigerit, quodque adeo ex recitatis præcedenti paragrapho instrumentis, notanter ex tertio Sareptano, cum aliqua verosimilitudine colligi posse videretur, si adjuncta utriusque narrationis satis inter se conciliarentur. Cum enim in instrumento res insinuetur, quasi non ita pridem facta, conjicere utcumque liceret, sacrilegos istos, forte hæreseos fuligine jam tum afflatos, scelus attentasse circa annum 1550, ut tempus relinquatur novæ capsæ fabricandæ exornandæque necessarium, in quam anno demum 1557, ultimo repositæ fuerint sacræ* S. Godelevæ *reliquiæ. Atque hæc per conjecturam dicerentur, ex aliquali convenientia inter historiam Legendarum Belgicarum et textum instrumenti Sareptani. Aliquali, inquam convenientia; nam strictius accipiantur ipsius instrumenti verba,* a quo *(feretro antiquo)* instigante maligno spiritu, sacrilegi homines nocturna spoliatione detraxerant plurimum argenti, *amplius quid indicatur, quam avulsio* binarum laminarum argentearum, quibus Apostoli duo insculpti erant, *quæ cum ab aurifabro Ghistellensi recuperatæ essent, restitui in integrum facile poterant, adeo ut ea causa opus non fuerit, novum feretrum conficere, aut novo argento circumvestire. Adde quod Legendæ Belgicæ paulo angustiorem faciant veterem illam thecam, quam ausus fuerit clericus Ghistellensis, dum supra ait, anno 1488, capsam* ligneam fuisse, tenui, argento contectam.

verosimiliter hodiedum superstes;

99 *Utcumque rem explices, ex tam authentico diplomate ut certum admittere oportet, novum qualecumque, sive argenteum sive deargentatum feretrum Godelevianum, prædicto illo anno 1557 Ghistellensium munificentia affabre factum; in quo, nisi vehementer fallor, ad hunc usque diem, sacræ* S. Godelevæ *exuviæ constanter depositæ fuerint, a nullo umquam Brugensi Episcopo recognitæ aut visitatæ ante annum 1623, ut in postremis illustrissimi Dionysii Christophori litteris expresse innuitur; quanto minus ex una theca in aliam translatæ! Difficultas non parva occurrit, in eo quod sæpe dictum instrumentum tertium, seu Sareptanum, tam expressis verbis testetur, anno illo 1557* reclusas fuisse *reliquias,* in novo feretro argenteo, magnifice ornato splendentibus lapidibus et deauratis laminis, *quod sane de hodierna lipsanotheca, quam non semel accurate contemplatus sum, dici omnino non posse, oculi testes prorsus evincunt; nam quanta quanta, lignea tota est, aureo panno vestita, et æneis hinc inde columellis olim deauratis, ad ornatum potius quam ad firmitatem distincta. Ex adjecta delineatione, in æs incisa, machinæ jam a sesquiseculo et amplius perdurantis, ideam concipies, et rem facilius intelliges.*

hic descripta et repræsentata.

100 *Aspicis hic ædiculam, ut ita loquar, longitudine pedes circiter quatuor, latitudine unum, altitudine paulo plus quam duos continentem (quidquid delineatio oculos intuentium in dimensionibus fallere videatur) cujus partes extensiores panno aureo teguntur, latere uno strangulationem, altero depressionem in aquam repræsentante. Assurgunt columellæ æneæ, olim, ut dicebam, deauratæ octo, quarum duæ utrimque, nescio quam frontispicii speciem referunt, cujus summa pars incrustatos habet lapides, refertque insignia tum oppidi Ghistellensis tum aliorum, qui verosimiliter ad primam capsæ fabricationem aliquid contulerunt. Latera angustiora, pro majori parte cupro deaurato obducta*

A *ducta, columellas et ipsa suas, cum scutis gentilitiis ostentant. Tectum superius, forma antiqua seu Gothica, decoratur ornamento florum quodammodo continuatorum, altitudinis trium fere digitorum, in alias etiam partes decurrentium. Latus unum angustius parvæ et pertenui lamellæ argenteæ insculptam exhibet epigraphen Flandricam, in qua id plane deest quod quærebatur potissimum, nempe quo anno aut facta aut reparata sit toties dicta lipsanotheca. Sic ibi legitur :* Feretrum in quo S. Godelevæ martyris corpus, reparatum Brugis A. M.... *Si recte totum opus consideravi et perspexi, puto, exteriori isti et apparenti tecto, alterum item ligneum impositum esse, in quo sacræ reliquiæ asserventur, debitis sigillis munitæ, quemadmodum in hujusmodi thecis aliis videre me memini. Cetera explicant adducta superius instrumenta.*

Quomodo argentea dici potuerit.

101 *Restat modo difficultatis propositæ solutio, quomodo scilicet* feretrum argenteum *dici potuerit,* magnifice ornatum, *etc. anno 1557, in quo hodie vix argentei quidquam apparet, deaurati perparum.* B *Cur autem censeam, idem prorsus numero feretrum hodie superesse, prima ratio est; ipsa operis, jam plane ruinosi vetustas, usque adeo ut Ghistellenses aperte profiteantur, de nova theca, eaque vere argentea, proxime designanda, sese serio cogitare, in quam, anno post ultimam visitationem centesimo, quod est dicere post triennium, sacra Patronæ suæ ossa transferri velint. Altera ratio est, quod a nullo Episcopo Brugensi, qui non diu post visitationem anni 1557 ecclesiæ istius curam susceperunt, aperta umquam aut recognita sciatur fuisse ante annum 1623, ut proinde assignari annus nequeat, quo ex argentea, si umquam fuit, in hanc ligneam sacrum corpus transferri potuerit : eamdem porro jam thecam exstare, quæ erat a centum annis, in confesso est. Si quid igitur aut argenti puri aut laminarum deauratarum in ea theca olim fuerit, bellorum tumultibus et iconomachorum rabiei adscribendum erit, quod modo eorum nihil supersit. Neque vero mihi imaginor, ex solido argento fabricatam thecam anno 1557, sed ita procul dubio* C *ornatam fuisse, ut deargentata et deaurata omnia, cum superstitibus lapillis aliisque lucentibus oculos intuentium sic pascerent, ut argentea et aurea omnia apparerent. Siquis aliter sentiat, evertenda ipsi sunt argumenta, quibus satis tuto nos inniti existimamus.*

Ob bella variis locis deponi debuit,

102 *In iis bellorum furiis, quibus seculo* XVI *et principio secula* XVII *agitata est Flandria, variis locis latuisse sacram thecam, certum est. Fugerant ex cœnibo suo Ghistellenses sanctimonales anno 1577, sub id tempus Brugis receptæ ; apud quas lipsanothecam annis aliquot remansisse, usque ad 1623, fidem facit jam dictum instrumentum Illustrissimi Christophori, dum ait,* easdem sacras reliquias, ex monasterio S. Godelevæ, Brugis existente, ubi ob deploranda belli tempora asservabantur, *Ghistellam transportatas fuisse. At enim multis aliis locis prius depositæ fuerant, antequam Illustrissimus Rodoan eas ad dictum monasterium deferri curasset. Nam ut narrat editor vitæ majoris Belgice contractæ cap. 51 pag. 66 ; dum furente hæresi Calvinistarum et monasterium et ecclesia Ghistellensis ab iis anno 1577 destructa fuissent, prædictas reliquias inde quæsivere milites Catholici ex præsidio Cortraceno, qua in urbe custoditæ sunt usque ad annum 1589, Brugas dein allatæ committuntur fidei R. D. Andreæ Pannis, ibidem ad B. M. V. collegiatam Canonici ; quo post annum vita functo, quievere in domo Pauli Sorge, dum viveret, Ghistellensi scribæ, usque ad annum 1604, quo demum jam dictus Illustrissimus Rodoan, visitato feretro calvariei, ut mox patebit, et hoc et istud transferri jussit ad monasterium* S. Godelevæ, *quod jam Brugas transmigrasse diximus.*

AUCTORE J. B. S.

et postea Brugas et Ghistellam ultro citroque deferri.

103 *Cur post annum 1623, exsurgentibus aliis in ea Flandriæ parte bellorum tumultibus, ad idem* S. Godelevæ *cœnobium, ubi tamdiu depositæ fuerant, denuo relatæ non sint, fugio pluribus inquirere, ex regestis episcopatus Brugensis id plane constat, non diu Ghistellæ remansisse præfatas reliquias,* sed propter quotidiana pericula et tumultus horum temporum, atque inimicorum incursus, *initus est anno 1632 contractus inter illu-* E *strissimum Quinckerium et Baronem Ghistellensem ac communitatem, ut feretrum* S. Godelevæ, *non amplius Ghistellæ asservaretur, sed obtento consensu Decani et Capituli ecclesiæ collegiatæ S. Salvatoris Brugis,* in loco archivii *collocatum est, unde quotannis, de Illustrissimi licentia, et sub syngrapha eorum, qui Ghistella deputarentur, efferri possent, non diutius foris retinendæ, quam ad tempus solennitatis, a* VI *Julii ad* XXX *diem ejusdem mensis. Ita testantur articuli varii præfatorum regestorum, a me descripti, ex quibus liquet, annis multis continuis sic a Ghistellensibus receptas, sic porro constanter relatas fuisse. Observavi inter alia, nonnumquam solum caput auferri permissum, notanter anno 1639, forte quod tunc graviora pericula imminerent : saltem timerentur.*

Feretrum minus ex argento confectum,

104 *Non memorabo hic controversias plures, quæ super prædicto feretro subinde exortæ sunt, sic ut Dominus temporalis, Comes de Ghistella, idem ad se deferri voluerit : hæc ad rem nostram parerga existimo; id mihi exploratissimum est, Ghistellenses zelosos esse et pervigiles sacri sui* F *thesauri custodes. Præter descriptum jam a nobis majus sacri corporis feretrum, est et aliud minus, idque vere ex argento conflatum, quo* S. Godelevæ *calvaries inclusa est. Faciem refert femineam cum humeris et parte pectoris, relicto in summitate rotundo foramine, ubi per vitrum caput apparet, cui corona ex floribus contexta imponitur. Quo tempore vertex a reliquo corpore sejunctus fuerit, nusquam traditum reperio; verosimile est e theca extractum anno 1380 : id me certo docet citatum regestum;* anno MDCXXVI, III Julii Reverendissimum *(Dionysium Christophori)* reposuisse reliquias capitis S. Godelevæ V. et M. ex theca cuprea deargentata, qua asservabantur, in argenteam, deforis vultus feminei, cum parte humerorum formam exprimentem, a se dono datam. Inclusa acta hujus repositionis transfixa litteris Reverendissimi D. Caroli Philippi de Rodoan quarti, dum viveret, Episcopi Brugensis, fidem de veritate harum reliquiarum adstruentibus. *Insignia sua merito apposuit Illustrissimus donator, quæ etiam hodie in interiori*

parte

AUCTORE J. B. S.

parte apparent. Facies subnigra mihi visa est, forte quod peregrinorum pie infixis osculis, eum colorem contraxerit. Ad evellendos incredulorum scrupulos, litteras ipsas Illustrissimi Rodoan hic inserendas putavi. Sic ipse loquitur :

quod anno 1604 recognitum fuerat.

105 Carolus Philippus de Rodoan, Dei et Apostolicæ sedis gratia Episcopus Brugensis, universis et singulis has litteras visuris, lecturis seu legi audituris, salutem in Domino sempiternam. Notum facimus, coram nobis comparuisse in præsentia Reverendorum Dominorum Petri Pantini, Decani insignis ecclesiæ collegiatæ sanctæ Gudilæ oppidi Bruxellensis et Vicarii Generalis exercitus suarum Celsitudinum; et Servatii Quinquerii, Arnoldi a Mechlinia, respective Archipresbyteri et Pœnitentiarii ecclesiæ nostræ cathedralis, nec non Burgimagistrorum, scabinorum, consulum et scribæ oppidi Ghistellensis; Isabellam, filiam piæ m. Pauli Sorghe, dum viveret, graphiarii dicti oppidi Ghistellensis, quæ, prævio juramento solenniter præstito declaravit, calvariam a multis annis in ædi- B bus dicti Pauli, patris sui, sedulo conservatam fuisse pro reliquiis sanctæ Godelevæ martyris; neque aliquid circa eamdem mutatum aut factum, ratione cujus suspicio alicujus mutationis aut suppositionis cadere possit : ut merito pro vera et genuina calvaria dictæ beatæ Martyris haberi, venerari et coli debeat : atque eos magis, quod examinata capsa, cui dicta calvaria inclusa erat, invenerimus in eadem schedulam, antiquo charactere, hæc verba continentem : SITE GODELIEVEN HOOFT TE GHISTELE DEDE IN SILVER BESLAEN DE HOOGH ENDE MOGENDE HEERE, MIJN HEERE MER JAN VAN CHISTELE anno MCCCXCII. In quorum omnium et singulorum fidem, præsentes sigilli nostri appensione ac secretarii nostri subscriptione jussimus ac fecimus muniri. Actum Brugis anno millesimo sexcentesimo quarto, die mensis Septembris decima quarta. In plica scriptum erat de mandato Reverendissimi Domini præfati, Philippus de Lepelaere secretarius, et sigillatum sigillo dicti Reverendissimi Domini pendente ex duplici causa pergamenea. *Ita apographum.*

C

Vigiles thesauri custodes Ghistellenses.

106 *Ambarum thecarum Ghistellensium repositorium sic depingit A. R. D. Franciscus Bellinck, modernus parochus, et Ghistellensis destrictus decanus, visitationem suam describens, non ita pridem factam.* In sacristia, *inquit,* reliquiæ S. Godelevæ asservantur, inclusæ duabus valvulis cancellatis ferreis, cum tribus feris. Primæ clavem habet Pastor, secundæ Comes, tertiæ magistri cappellæ S. Godelevæ; et duabus valvulis ligneis cum una sera, cujus clavem habet solus Pastor. Ita ordinatum in Concilio Flandriæ : *A quo haud dubie compositæ fuerint eæ, de quibus paulo supra meminimus, controversiæ. Dum prædictæ reliquiæ* VI *Julii et diebus subsequentibus usque ad* XXX *populi venerationi patent, feretrum minus argenteum mensæ imponitur, altari* S. Godelevæ *proximæ, ad cornu Evangelii; theca major, duobus fulcris ligneis sustentatur, ferme in medio sacello seu navi proxime describenda. Et minoris istius feretri delineatiunculam postulaveram, quæ cur adjecta non fuerit, cum levior esset jactura, quærere supersedi. Res est pro aurifabri arte composita, haud munitum dissimilis virgineæ illi faciei, quæ lipsanothecæ grandiori sanctimonialium Brugensium superposita, paulo inferius conspicienda exhibebitur.* D

§ X. De hodierna solennitate ecclesia Ghistellensi, incredibili populi concursu a VI Julii ad XXX ejusdem mensis, eleganti sacello et puteo salutari.

Flandrorum summa in Sanctos pietas

B*elgas Catholicos, eospossimum qui Flandriam incolant, zolosos esse in paucis Sanctorum cultores, adeo pervulgatum est ut frustra sit argumenta in eam rem congerere. Varias ab iisdem ad varia patriæ sanctuaria peregrinationes suscipi, ad obtinenda cælestium istorum spirituum in variis necessitatibus, morbis et angustiis patrocinia, notissimum item existimo.. Sanctos inter Sanctasve omnes, qui tota ea, quam late extenditur, patria pientissime coluntur, nullam invenire est, cujus veneratio et miraculorum prope continuorum fama latius extensa sit, quam* S. Godelevæ *gloria, utpote ad cujus reliquias, ex omnibus* E *ferme totius Flandriæ urbibus, oppidis et pagis, toto quidem anni decursu, sed in natali potissimum celebritate* VI *Julii, et diebus subsequentibus usque ad* XXX *ejusdem mensis, majori numero et apparatu cives certatim et rustici confluant, adeo ut teste R. D. Parocho et districtus Ghistellensis Decano, alibi a nobis laudato, qui jam per annos octo et trigenta vineam istam excoluit, bis aut ter mille homines, ipsa* VI *Julii ad ecclesiam paræcialem conveniant, præter alios, qui forte majori numero ad vetus sanctimonialium cœnobium (quod vulgo* Pitkens *dicitur, a fossa, opinor, in qua* S. Godeleva *suffocata fuit) media circiter leuca ab oppido dissitum, ex omni parte ingenti confluxu accurrunt, hausturi ibidem saluberrimam aquam, uti suo loco dicemus.*

Ghistellæ quotannis 6 Julii maxime elucet,

108 *Hic eam solum solennitatem præ oculis habemus, quæ in ipsa ecclesia Chistelleusi celebratur, ipse interfui* VI *Julii anno 1719, non sine summa admiratione ob tantam populi multitudinem, quæ unde eo confluxisset, non semel incolas interrogavi; a quibus id responsi habui, mediocrem eo die hominum turbam conspici; longe plures aliquando convenisse, et quotannis convenire solitos, Brugis præsertim, vicino Aldenburgo,* F *Ostenda, Neoporto, quin et Furnis, Dunkerca, Bergis S. Winoci, Belliolo, Ipris, Cortraco, Gandavo, Insulis, Tornaco aliisque locis multo etiam remotioribus; capta nimirum est Flandrorum quodammodo omnium in* S. Godelevam, *tamquam communem totius regionis patronam, tanta, inquam, in Sanctam ac perennis fiducia. Et quamquam plerisque illis in urbibus vel oppidis ipsiusmet Sanctæ reliquiæ aliquæ honorentur, quin et in pagis vicisque nonnullis, ita tamen inter incolas receptum videtur, acsi ejus rei voto se obstrinxissent, ut scrupulo sibi ducerent, statis illis temporibus ad* S. Godelevæ *festivitatem Ghistellum non perrexisse.*

ingenti multitudine eo confluente.

109 *Testis ipse fueram die* V *Julii, seu in Sanctæ privilegio, multorum Gandensium in* S. Godelevam *Christianæ fiduciæ, quos peregrinationi Ghistellensi intentos, comites habueram in navi*

vectoria

A *vectoria, Gandavo Brugas et vice versa quotidie provehi solita, ubi et incommoda sua palam narrabant, ob quæ Ghistellam peterent, tametsi Gandavi præsens adesset remedium, in iis, quas in parvo Beghinasio (hoc est virginum conviventium hospitio) sequenti proxime paragrapho summa veneratione coli ostendemus, celeberrimis* S. Godelevæ *reliquiis. Supplicum istorum non paucos agnovi, dum festo ipso die Ghistellæ una commoraremur. Non minor Brugensium in Sanctam religio, ad cujus sacrum sanguinem apud Sanctimoniales toto festivitatis tempore perpetua ferme supplicatio; quæ tamen numquam impedit, quo minus die solenni* VI *Julii, civium non minima pars Ghistellam excurrat : eadem de reliquis vicinis oppidis esto sententia. Id equidem sancte profiteri possum, me numquam in tam exiguo loco, tot homines certatim commeantes, tot rhedas, currus esseda et id genus vehicula collecta vidisse, ut vix spatium superesset, quo commode pateret transitus : in via porro Ghistella ad vetus monasterium* B *seu puteum ducente, continua prope et concatenata ferme peregrinantium series.*

Par est festivitati apparatus;

110 *Par est tantæ celebritati religiosus templi Ghistellensis apparatus, par confluentis populi expectationi solennitas, ad pietatem composita omnia. Officium proprium ecclesiasticum etiam in parœciali Ghistellensi de* S. Godeleva *recitatum olim fuisse, puto esse indubitatum, tametsi fortasse nemo satis hodie distinxerit, quod aut quale ei ecclesiæ proprium fuerit, aut in quibus diversum a monastico cœnobii sanctimonialium. Non uno eodemque ritu, nec sub iisdem aut formulis aut lectionibus, utrobique celebrari solitum, probant, ni fallor, diversa Officia, apud hodiernas religiosas Godelevianas reperta, quæ nemo admiserit, in eodem veteri monasterio, saltem eodem tempore usitari potuisse : unde subiit merito suspicari, nonnulla propria fuisse cœnobio ipsi, alia Ghistellensi clero, (ubi capellanias septem fundatas novimus, quas inter ordine tertia* S. Godelevæ *semper dicta fuit) ei, inquam, clero propria aliqua fuerint; alia fortasse locis aliis, in* C *quibus per ea tempora singulares haberentur festivitates, de quibus modo, post patriam universam toties devastatam, nulla certa supersit notitia. Sed de Officiis et Missa satis dictum est § 8.*

solenne Officium et Missa:

111 *Id ibi imprimis observavimus, Missas proprias et Officia ista antiqua omnia jam obsoleta esse, verosimiliter a primis Brugensibus Episcopis, ex præscripto Concilii Tridentini et bullarum S. Pii V prorsus abrogata, ut proinde nec Ghistellæ, nec in Godeleviano Brugensi cœnobio proprii hodie quidquam de* S. Godelevæ *usurpari possit. Horæ canonicæ dicuntur de communi Virginum primo loco, quas sequi necesse est, Missam ejusdem ordinis,* Loquebar de testimoniis tuis, *cum oratione,* Deus qui inter cetera, *ut de sanctæ Patronæ illibata virginitate nullum istic dubium superesse intelligamus. Primo festivitatis die,* VI *Julii, duplex est primæ classis, seu festum solennissimum cum Octava : porro die Exaltationis, Julii* XXX, *fit iterum de Sancta ritu duplici secundæ classis; atque die illo utroque, est festum obligans seu de præcepto, ex immemorabili præscriptione, ut verbo et scriptis testatus est R. D. Pastor et Decanus Ghistellensis, piis nimirum* S. Godelevæ *clientibus ad festa illa celebranda ultro et certatim properantibus, quod a pluribus seculis usu inviolabili receptum fuisse, etiam patebit infra ex miraculis, ab eo Ghistellensi clerico descriptis, qui ipsa ab anno 1488 ad 1506 perduxit; inter quæ reperietur miranda alicujus punitio, qui festum exaltationis* B. Godelevæ *serviliter laborando violaverat. Est miraculum ordine secundum in classe secunda.*

AUCTORE I. B. S.

Sanctæ autem ipsius sacellum

112 *Ad sanctissimæ suæ Tutelaris venerationem et cultus celebritatem, postremis hisce annis contulere devotissimi alumni quidquid eo loci desiderari posse videtur. Cum tota magnifice templi machina, excepta turri, olim destructa fuisse dicatur, et sic adhuc mansisse anno 1609, ut memorant regesta episcopatus Brugensis, ubi eo anno ita legitur :* VI Julii Reverendissimus in festo S. Godelevæ profectus Ghistellam, interfuit supplicationi, visitavit... ecclesiam dirutam præter muros et columnas: *cum, inquam, ita olim jacuerit, etiam hodie tota* E *sua anteriori parte quousque ad turrim protenditur nonnisi dirutos muros et columnas exhibet. Verum tres naves posteriores restitutæ sunt, quarum media chorum constituit amplum et capacem, sedilibus suis ornatum, altari principe dedicato Patronæ Ecclesiæ ut supra diximus, B. M. Virgini Assumptæ, quod in aliqua notabili sui parte mutatum et restauratum consecrari vidimus ab Illustrissimo moderno, dum in dicta festivitate parœciam ipsam visitaret, quo eodem tempore et* S. Godelevæ *aram, in navi propria seu sinistra, a fundamentis non ita pridem erectam, idem etiam sacris aptam reddidit.*

eleganter circumquaque ornatum.

113 *Porro sacellum, ut ipsi vocant, seu potius navis Godeleviana, ceteris multo elegantior, sinistrum templi latus occupat, jam dicta ara, perquam magnifica, locum non parum exornante. Pictura eadem est, quæ pluribus locis Ghistellæ exstat, cæremoniam referens nuptiarum, quibus Sancta cum Bertulfo conjuncta est : supremam vero ejus partem occupat ejusdem Sanctæ statua cum carnificibus eam strangulantibus; frequens* F *quoque ibidem et in omnibus passim* S. Godelevæ *aris seu sacellis repræsentatio, quam hic exhibemus. Parietes circumquaque uno opere circumvestiti sunt, picturis aptissime per ordinem dispositis queis præcipua Sanctæ miracula satis artificiose exprimuntur, præclarum utique Ghistellensium in sanctissimam suam Patronam devotissimæ propensionis argumentum, eorum præcipue curatorum, qui magistri capellæ* S. Godelevæ *et administratores nuncupantur, accepti, opinor, ex pia illa zelatorum confraternitate, quam merito locis supra citatis impense laudavit Sanderus, de Ghistellensium rebus optime meritus. Ligneis repagulis affabre factis, tota ea navis anteriori sui parte ita occluditur, ut deforis accessus nemini pateat, nisi iis diebus, quibus solitus ad Sanctam concursus fieri consuevit.*

Puteus ibidem aquam præbet,

114 *Aquam præcipue morbis propulsandis salutarem, ex cœnobii, quod* Pitkens *ibi nuncupant. famosissimo puteo hauriri diximus dicemusque deinceps; quo medicinali subsidio ne ii careant,*

quibus

AUCTORE I. B. S.

quibus ad vetus istud monasterium pergere quandoque otium aut facultas non est, alius in præfata Godeleviana navi puteus supplevit, qui olim in propatulo expositus, deformem reddebat eam, qua de agimus, navim seu sacellum, fenestra in ipso templi extimo muro patente, per quam, clauso etiam dicto templo, urceis a transeuntibus hauriri poterat. Incommodis omnibus prospectum est, et puteum ipsum et fenestram occludendo, anthliaque ante navis repagulum fabricata, cujus ope facilius aqua ipsa educatur ad subsidium et solatium, adventantium peregrinorum, quos ibi magno numero prædictam aquam haurientes aspexi. Quærebam curiosius, quam aquæ isti virtutem inesse crederent, cum verus S. Godelevæ *puteus, non ibi, sed quo extincta est loco, vim morbifugam habere crederetur, non vero aqua, quæ sepulcro fuisset vicinior. Repositum est; etiam aquam istam a peregrinis potari, multaque inde referri beneficia, quod prædicto puteo immersæ essent Sanctæ ipsius reliquiæ, unde et benedicta et salutaris reddita esset.*

B

D

per Sanctæ reliquias, a nobis visas benedictam.

115 *Oportune accidit, dum Ghistellæ agerem, ut ipsæmet illæ reliquiæ, puteo immergi solitæ, in Illustrissimi Episcopi manus devenerint. Eas repererant fossores, qui biduo aut triduo ante puteum repurgaverant, ne in magna, ut tum erat, siccitate, aqua postulantibus deesset. Cylindrum contemplati sumus permodicum, digiti annularis crassitiem et longitudinem non excedentem, vitro utrimque argenteis circulis ornato, qui ubi soluti essent, apparuit vitrum cera obductum, qua extracta, invenimus involucrum membraneum, perexiguam ossis sacri particulam continens, at nullo tamen testimonio aut sigillo munitam, ut bona fide hæc omnia facta perspicias. Catenula argentea, ad utrumque cylindri caput affixa, ansam præbebat, qua putei muro affixa, sic perpetuo cylinder totus aquæ immersus maneret, eaque ratione virtus aliqua medicinalis ei elemento communicaretur; quemadmodum nobis explicuere sanctimoniales Brugenses, aquam sese ægrotis præbere, cui pari ratione immersæ essent sacræ* S. Godelevæ *reliquiæ : quod exemplo fuisse credi-* E

mus Beghinis Gandavensibus, aliisque locis, ubi eædem asservantur, ut ibi undæ, per sacra lipsana benedictæ, non minus quam ad Ghistellensem verum puteum salutiferæ censerentur, Deo per S. Godelevæ *merita, bonorum hominum fiduciam haud dubie compensante.*

C

Solennis ejus die supplicatio.

116 *Huic paragrapho coronidem imponam ea festivitatis parte, quæ ad Sanctæ celebritatem confert potissimum, nempe iis venerationis publicæ testimoniis, quæ et sacra et communia sunt.* Fit inter plura alia, *inquit R. D. Pastor et Decanus,* solenne sacrum circa horam decimam, intra quod concio, post solennis supplicatio cum reliquiis. Clauditur Venerabili, quod per Pastorem circumfertur, *ambitu plano et amœno, sed satis magno. Celebritatem cohonestavit. Illustrissimus ipse Episcopus, statis cæremoniis ad templum a magistratu ductus, ubi pastorali prædicatione, ingenti zelo et fervore, pro refertissima concione habita, ad aram pontificaliter operatus, ipse in supplicatione parochi vices supplere voluit, augustissimum Sacramentum deferens, ex peractis jam officiis quantumvis fatigatus. Venerabundum agmen ducebant ipsa oppidi sodalitia, et* S. Godelevæ, *per virginem aliquam repræsentatæ, confraternitas, accensis tædis, modesto omnes et habitu et incessu. Venerabile Sacramentum præcedebat lipsanotheca major a duobus PP. Capuccinis, stola indutis bajulata; minor a binis sacerdotibus secularibus, pluvialia gestantibus; pone sequente incredibili multitudine tum incolarum, tum peregrinorum confluentium, summo ordine et spectabili modestia.* F

§ XI. De S. Godelevæ reliquiis, variis locis per Belgium venerationi expositis, et in nonnullis magno populi concursu frequentatis.

Præcipuæ S. Godelevæ reliquiæ

S*acras sanctæ Virginis et Martyris plerasque omnes exuvias seu sacra ossa Ghistellæ et in Ghistellensi parœciali ecclesia, primis seculis conjuncta mansisse, vel inde colligitur, quod nulla aut certe rarissima vestigia usquam appareant cultus alicujus, alibi ipsis exhibiti, quæ seculo* XVII, *proxime præterito, multo antiquiora sint. Scio, Gandavi in minori Beghinasio, ut Belgice vocamus, seu virginum congregatione, exstare testimonium, paulo infra suo loco referendum, ex quo constet, partem aliquem concreti sanguinis, amico cuidam dono datam ab abbatissa Ghistellensi anno 1548 : Scio in ecclesia Neoportensi, de eodem sanguine*

A *guine fuisse, jam inde a sec.* xv. *At de iis reliquiis hic proprie non quærimus, in eo versatur nostra investigatio, utrum in ulla alia, extra Ghistellam, ecclesia, legitima auctoritate expositæ aut honoratæ fuerint, ante visitationem seu recognitionem ab Illustrissimo Christophori factam* vi *Julii 1623? Anceps sane quæstio, cum pluribus locis per Flandriam et finitimas regiones Sanctæ hujus reliquiæ haberi possint, quæ quando, unde aut quomodo eo advenerint, nemo hodie facile explicet, ut proinde nec divinari possit, quo tempore aut qua occasione ex alterutro feretro sint acceptæ. In regestis episcopatus Brugensis, ad* vii *Januarii 1615 habetur :* Reverendissimus *(Rodoan)* dedit Abbati S. Joannis Ipris reliquias S. Leodegarii et Christolii Pont. et Mart. Vincentii martyris, Arnulfi Pont. confessoris, S. Godelevæ Virginis et Martyris. *Quæ postremæ, an ossium, an sanguinis fuerint, non satis destinguo.*

Ghistellæ mansisse videntur usque ad sec. xvii;

118 *De cetero, saltem negative, et ulterioris indagationis gratia, fas est arguere, ex eo quod post adhibitam sedulam diligentiam, nobis hactenus non constet, hujusmodi pignora, præter jam dicta Iprensia, alio translata, religiosam venerationem*
B *habuisse, ante jam dictam epocham anni 1623. Certe si mecum loca percurreris, in quibus de* S. Godelevæ *reliquiis certi aliquid repertum est, ut Brugis ad S. Andreæ et in abbatia Eechoutana, Gandavi in Beghinasio et in sacrario ecclesiæ cathedralis, in Sleydinghe et Pitthem; Tornaci, Namurci, Ipris, Cortraci, Bellioli, Ostendæ; eæ omnes præfinitum tempus ætate non superant; ut si forte alicubi aliæ exstent, illis antiquiores, id tuto affirmare possimus, ad nostram notitiam non pervenisse; præterquam quod verosimillimum sit, nonnullas partes seu particulas sacri corporis communicatas fuisse cum Ghistellensi sanctimonialium cœnobio (vulgo* Pitkens *dicto) unde fortasse in alias manus derivari potuerint; et vicissim ab istis virginibus partes concreti seu calcinati sanguinis, in antidorum, parœciali ecclesiæ concessas. Licebit hic ea tantisper supponere, donec aliunde melius edoceamur. De aliis Gandavensis Cathedralis*
C *reliquiis, olim ab Episcopo Jansenio, ac nuperrime Illustrissimo ac Reverendissimo Philippo Erardo van der Noot recognitis, uti et de Mechliniensibus tirocinii nostri agetur infra. Non negamus, alibi reconditas, sed peculiari cultu honoratas fuisse ante prædictum annum 1623.*

post an. 1623 in varias partes distributæ

119 *Quæ et qualia ossa in lipsanotheca Ghistellensi integra supersint, recitata superius instrumenta non explicant : id constat ex authentico Illustrissimi Christophori, de sua visitatione confecto,* easdem sacras reliquias, balsamo odorifero conditas, et in octo fasciculos, rubro serico et filis aureis obductos, distinctas, iterum in eodem feretro repositas et inclusas. *Distinguit acta postrema Illustrissimi moderni, ossa minora ab octo istis fasciculis sejuncta. Porro fatetur idem Illustrissimus Christophori, se nonnullas ex Ghistellensi feretro partes ossium sibi desumpsisse,* in præsentia Dominæ temporalis, et magistratus populique Ghistellensis. *Demum ex ipsius regesto cognovimus, partes alias indidem acceptas, donatas fuisse* Domino temporali, Abbati S. Andreæ, et Capitaneo Camargo; *ut qui socer esset Baronis Ghistellensis, ejusque quodammodo nomine solennitati adstitisset. Adfuerat quoque prædictæ visitationi* R. D. Joannes vande Velde archipresbyter *(ecclesiæ Brugensis)* nomine et ex commissione Maximiliani Tornacensis Episcopi, *Ghistellensis ecclesiæ, cum præfato ad S. Andreæ, abbate, alternatim patroni; quo titulo, opinor ei traditam fuisse* partem ex spina dorsi dicti corporis S. Godelevæ virginis et martyris, pixidi rubro serico obductæ et acu pictæ, inclusam, *quam ad Illustrissimum Tornacensem,* qui eas, *reliquias,* postulaverat, *deferret, ut patet ex regesto f. 3 verso, et ex instrumento dato Brugis* anno Domini mdcxxiii, mensis Augusti die decima septima.

Auctore I. B. S.

Quæ non missæ fuerint ad Ep. Tornacensem,

120 *Inquisitum Tornaci, quo postmodum* pars illa ex spina dorsi *devenisset; procuratumque per R. P. Joannem Baptistam de Waudripont, collegii illic nostri Rectorem, a venerabili capitulo authenticum testimonium de ejusdem existentia in sacrario cathedralis B. M. Virginis, quod in honorem Sanctæ juverit hic totum transcribere; sic sonat :* Præses, vacante decanatu, et Capitulum Cathedralis ecclesiæ Tornacensis, omnibus etc. Notum facimus et attestamur, quod in thesauraria ecclesiæ Cathedralis Tornacensis, in armario novo, infixo in pariete, a latere dextro ingressus, sive a parte Epistolæ, affere quarto seu basi, numero sexto, reperiatur capsula coriacea, in qua recluditur reliquiarium omnino crystallinum, circumcinctum circulis aureis ex dono Illustrissimi et Reverendissimi D. Maximi miliani Villani a Gandavo, dum viveret, Episcopi Tornacensis. In uno quidem reliquiario requiescunt reliquiæ S. Piati, et spina dorsi sanctæ Godelevæ, quibus adjunctum est sigillum aureum supradicti Illustrissimi ac Reverendissimi ejusdem D. Maximiliani Episcopi; et præfatæ reliquiæ quolibet anno exponuntur venerationi fidelium in prædicta nostra Cathedrali ecclesia. In quorum fidem præsentes litteras, per alterum secretariorum nostrorum expediri ac sigillo nostro muniri jussimus. Datum in loco capitulari die iv Septembris anno mdccxix. De mandato Ampliss. et Venerabil. DD. *Signat* Van Melle secret. *et apponitur* secretum Capituli ecclesiæ Tornacensis. E

et postea ad Ep. Gandensem.

121 *Missæ fuerant Tornacum reliquiæ* xvii *Augusti 1623; non multo post, nempe die* ix *Februarii anni 1624, sæpe dictus Illustrissimus Christophori,* desiderans satisfacere pio devotionis affectui, quem perillustris ac Reverendissimus D. Antonius Triest, Episcopus Gandensis, gerit erga sacri corporis reliquias S. Godelevæ virginis et martyris, *eidem* dono dedit et transmisit notabile et integrum os ex spina dorsi dictæ Sanctæ. *De eo meminit alicubi Sanderus, atque ex ossis istius tenuitate arguit,* S. Godelevam *exiguo fuisse corpore contra quam testetur Anonymus, vitæ majoris scriptor, qui num. 17 eam nobis* statura proceram *depingit. At quidquid hujus est, cum pridem intellexissem, magna populi devotione et concursu frequentari Sanctæ reliquias in parvo Gandavensi Beghinasio, suspicari mox cœpi, idem istud sacrum os ab Illustrissimo Triestio virginibus istis concessum fuisse, unde solennis ibi cultus exordium capere potuisset. At postmodum opera nostri P. Francisci Cocquyt,* F

melius

AUCTORE I. B. S.

melius me edocuit R. D. Ægidius van Remseke, ejusdem Beghinasii hodiernus pastor, ex cujus fida relatione, quæ ad cultum Gandensem spectant, mox subjiciam, ubi prius monuero, prædictas reliquias, ad Illustrissimum Triestium missas, ab eo repositas esse in ecclesiæ Cathedralis sacrario, ubi ipsas, thecæ decenter inclusas, dictus P. Cocquyt, litteris datis XIX *Octobris 1719 testatus est se vidisse, una cum Illustrissimi Christophori authentico testimonio.*

Alia in ecclesia Gandavensi cistula,

122 *Illud ipsum ad me jam dicto die submiserat, et postea de integro huc destinavit P. Jacobus de Pauw, etiam nostræ Societatis, authentice descriptum ab Adm. Reverendo atque Eruditissimo D. Goethals, Canonico Graduato et Secretario Capituli Cathedralis ecclesiæ Gandavensis. Verum cum de eo jam satis egerim, non est operæ pretium, ipsum hic inserere; in id magis ferebatur tota mea investigatio, ut postrema testimonii verba elucidarentur quibus* Præpositus, Decanus et Capitulum prædictum declarabant etiam et attestabantur, quod in B dicta *sua* ecclesia insuper asservaretur cistula lignea, rubro colore tincta, longitudinis circiter sesquipedalis, et altitudinis (a fundo usque ad summitatem tecti) paulo majoris quam medii pedis : et ab una parte in medio tecti, esse arculam ovalem deauratam, cum hac inscriptione, litteris nigris : RELIQUIÆ S. GODELEPHÆ MARTYRIS. Est prædicta cistula rite clausa, *inquiunt,* et utrimque munita sigillis respective Reverendissimi Domini Episcopi Triest et Capituli nostri. In quorum omnium fidem, hasce sub nostro sigillo, et signatura R. D. confratris ac secretarii nostri, expediri curavimus. Gandavi anno a nativitate D. N. J. C. millesimo septingentesimo vigesimo, mensis Februarii die decima sexta. *Signatum* Goethals *et impressum sigillum in cera rubra.*

nuperrime reserata,

123 *Hæc piam meam curiositatem magis accenderunt, ut quod ante per amicos rogati curaveram, id demum a benevolentia Illustrissimi, jam supra nominati Gandavensis Episcopi, impetrarem, nempe ut ad honorem* sanctæ Godelevæ, C *dignaretur cistulam illam reserare, et de reliquiis, in ea cistula asservatis, requisitum testimonium mecum communicare. Plurimum me debere profiteor Patrono Illustrissimo, et laudato jam Adm. R. et Eruditissimo Domino Canonico et Capituli Secretario Goethalsio, quod desiderio meo factum sit satis, adeo opportune, ut vix triduo priusquam hæc prælo subjicienda essent, novum ejus et accuratissime deductum testimonium ad manus meas pervenerit : ex quo patebit, quod supra me suspicari innueram, alibi scilicet, præterquam Ghistellæ,* S. Godelevæ *reliquias, pridem reconditas latere quidem posse, sed quæ singulari veneratione honoratæ non sint. Confidere audeo, accessurum ipsis aliquid ex iis, quæ longiori hoc paragrapho non oscitanter illustrata sunt. Ceterum tanti mihi visum est laudatum instrumentum, ad alias quoque notitias deserviens, ut integrum hic ad verbum attexere non dubitaverim. Ita sonat :*

exhibuit alias reliquias,

124 In nomine Domini. Amen. Infrascriptus Canonicus Graduatus et Secretarius Capituli exemptæ Cathedralis ecclesiæ sancti Bavonis Gandavensis, declaro et attestor, me una cum Reverendo Admodum D Domino Joanne vanden Hove Canonico et Thesaurario, ex parte dicti Capituli nostri, adfuisse et adstitisse Reverendissimo ac Illustrissimo Domino Episcopo, die XXVII Februarii hujus anni MDCCXX, dum aperuit et visitavit scrinium reliquiarum sanctæ Godelevæ (quod nuper descripsi in attestatione, quam ea de re dedi ex ordinatione Capituli) et in hoc scrinio rite clauso et sigillato sigillis (ut in dicta attestatione dixi) Illustrissimi Domini Episcopi Triest et Capituli nostri, nos reperisse parvam arcellam, itidem rite clausam, et sigillatam iisdem sigillis jam dictis : et in hac arcella erat inclusa bursula, in qua continebatur unum ex majoribus ossibus seu vertebris spinæ dorsi dictæ Sanctæ. Dictæ arcellæ, supra pulvinar, colligata erat hæc sequens attestatio.

ibidem reconditas an. 1638,

125 « Antonius Triest, Dei et Apostolicæ Sedis » gratia, Episcopus Gandavensis, absente Nicolao » de Haudion Præposito, Franciscus de Ghistel- » les Decanus et Capitulum Ecclesiæ Cathedralis » sancti Bavonis Gandavensis, notum facimus, nos » die datæ præsentium, capitulariter post summum » sacrum congregatos, sacras has reliquias sanctæ E » Godelevæ martyris ex capsa reliquiarum sanctæ » Pharahildis Virginis desumpsisse, et in hoc scri- » niolo separatim inclusisse, ut specialiter et majori » cum reverentia et solennitate colerentur. Ne au- » tem majorum nostrorum attestationes ac de ea- » rumdem reliquiarum veritate testimonia oblitera- » rentur, ea simul affixa, in capsula reliquiarum » sancti Bavonis, Patroni nostri, eadem die inclusi- » mus. Actum Gandavi in loco Capituli nostri, » anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo » octavo, mensis Septembris die vigesima nona. In » plica habebatur : de mandato Reverendissimi Do- » mini et RR. Dominorum : et erat signatum M. » Guyart. Habebat autem dicta bursula, in qua præfatæ reliquiæ erant inclusæ, affixum exiguum frustulum membranæ, cum hac inscriptione, charactere admodum veteri : OS DE CORPORE SANCTÆ GODELEVÆ MARTYRIS.

et a primo Gand. Ep. Corn. Jansenio

126 Deinde quæsivi et reperi illas, quas in supra scripta notificatione appellant, majorum nostrorum attestationes ac de earumdem reliquiarum veritate testimonia, quæ sunt hujus tenoris : « Anno F » Domini millesimo quingentesimo septuagesimo » quarto, die decima quinta mensis Septembris, » Reverendissimus Dominus, Dominus Cornelius » Jansenius, primus Episcopus Gandavensis, præ- » sentibus Marco Stercke Decano, Clemente Crab- » beels Archidiacono, Petro Gillis Thesaurario, Pe- » tro Simonis Archipresbytero aliisque multis » Canonicis ecclesiæ Cathedralis beati Bavonis » (Reverendo Domino Viglio Zwichemo, Præpo- » sito ecclesiæ, Bruxellæ in negotiis regiis occu- » pato) feretrum, quod dicebatur Sanctæ Phara- » hildis aperuit : cum nimirum multo situ interius » atque exterius obductum ac magnâ ex parte » dissolutum esset; ex eo quod totos fere duos » annos una cum aliis omnibus ecclesiæ reliquiis, » propter metum Geusiorum et hæreticorum, qui » impie ubique et crudeliter cædibus atque in- » cendiis grassabantur, in locis secretis et sub- » terraneis collocatum fuerat. Aperto autem fere- » tro, inventum est in eo parvum scrinium, undique » bene clausum : quo aperto, inventus est fasci-

culus

A » culus, funiculis colligatus, cum tali inscriptione : » Hæ sunt reliquiæ sanctæ Pharahildis virginis » cum pulvere et quibusdam ossibus ex corpore » ipsius, quæ inventæ sunt post lectum sancti » Bavonis, cum frangeretur, ut melius et hone- » stius ædificaretur.

recognitas et approbatas an 1574.

127 » In ipso autem fasciculo inventæ sunt » quatuor aliæ chartulæ, singulæ suis reli- » quiis affixæ, subsequentis tenoris : Pulvis » de corpore S. Pharahildis, antiquitus combu- » sto. 2 : Maxilla S. Pharahildis. 3 : Maxilla » cum tribus dentibus de S. Pharahilde, et alia » ossa de corpore ipsius. 4 : Os de corpore S. » Godolif. virginis. Et hæc omnia, sicut inventa » fuerunt, in mundiora lintea et aliam ligneam » capsulam sunt translata; una etiam cum alio » quodam fasciculo, qui in prædicto feretro sanctæ » Pharahildis inveniebatur, in quo fasciculo involuta » erat cuculla sancti Bavonis, ut habebat schedula » quædam superfixa, simul cum litteris quibusdam » in membrana, munitis sigillo sancti Bavonis, se- B » quentis tenoris : «Has reliquias transtulit Dominus » Belto, abbas Gandensis cœnobii, in istud scri- » nium, quinto Idus Aprilis, et suo firmavit si- » gillo, anno Incarnationis Dominicæ MCLXXV, In- » dictione VIII, concurrentibus II Epactis XXVI, » Ludovico Francorum Rege, Philippo Flandriarum » Comite, Everardo Tornacensium Episcopo. In » hujus rei et translationis prædictarum reliquia- » rum testimonium, Reverendissimus Dominus præ- » dictus præsentes litteras fecit sigilli sui appen- » sione muniri. » Et erant istæ litteræ scriptæ in membrana, cui appendet cum frusto ejusdem membranæ sigillum dicti Reverendissimi Domini, cum hac circumscriptione, SIGILLUM * CORNELII * JANSENII * DEI * GRATIA * EPISCOPI * GANDAVENSIS * impressum ceræ rubræ et clausum in pixide ex albo ferro. In quorum omnium ac singulorum fidem, Ego infrascriptus hasce, ad requisitionem RR. PP. Societatis Jesu, propria manu scripsi et subsignavi. Actum Gandavi undecima Martii MDCCXX. *Signatum* Goethals, dicti Capituli Canonicus et Secretarius. *De his satis dictum est, nunc ad Gan-* C *dense Beghinasium accedamus.*

Præcedentis paragraphi, de S. Godelevæ reliquiis, pars altera,

Quales ibidem reliquiæ in Beghinasio,

128 *De reliquiis* S. Godelevæ *in supradicto Beghinasio depositis et cultu solennissimo honoratis, testimonium perhibet jam dictus R. D. Pastor van Remseke, quod hic ad verbum refero.* In sacello infirmariæ, D. Godelevæ sacro, in minori Beghinasio, dicto Terhoyen, civitatis Gandavensis, diversæ reperiuntur reliquiarum hujus Sanctæ particulæ. Prima custoditur in ferculo ligneo, affabre facto et deaurato, quod quotannis solenniter circumfertur in festo dictæ Sanctæ VI Julii, atque etiam in octava ejusdem. In cujus ferculi superiori parte includitur pixidula deaurata, in qua continetur chartula, cui involuta est particula materiæ candidæ, quam dicunt esse de sanguine Martyris, in gutture coagulato ac mutato in calcem tempore martyrii. Item eadem pixide includitur segmentum parvum textilis serici, cui involvitur particula cranii Martyris, immersi gossipio, eique apponitur hæc attestatio, inscripta membranæ. Infrascriptus, pastor loci de Sleydinghe, testatur, se hac secunda Maii anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi noni, particulam reliquiarum ex cranio S. Godelevæ, dedisse D. Pastori in Beghinasio B. Mariæ Terhoyen Gandavi, servata suæ ecclesiæ acta episcopali de veritate earumdem reliquiarum. Actum Gandavi die ut supra. Signatum erat Franciscus Staes pastor in Sleydinghe. *De fida collatione cum originali facta, testatur laudatus van Remseke 24 Julii 1719; sic porro pergens :*

AUCTORE I. B. S.

quomodo et unde acceptæ,

129 Habetur quoque particula reliquiarum altera, thecæ argenteæ inclusa, quæ populo osculanda exponitur. Item in pixide parva, oblonga, pendula ex catena argentea, habetur particula reliquiarum, quam aquis, dum benedicuntur, immergunt. Hæc autem pixis, glutine compacta, aperiri non potest. Super his omnibus invenitur certificatio, quæ hic sequitur membranæ inscripta. *Belgicum autographum transsumpsit Remsekius, ego hic latine reddo.* Nos Godeleva Payers, E Dei gratia, abbatissa cœnobii et hospitalis S. Godelevæ apud Ghistellam, omnibus has visuris, seu legi audituris, notum facimus, quod ultima die Aprilis anni MDXLVIII, carus nobis et singularis amicus Ludovicus Boonis, natus Lovanii, et civis atque incola celebris emporii Antverpiensis, nos accesserit, humiliter supplicans et orans, ut ei particulam reliquiarum sanguinis sanctæ, reverendæ virginis et martyris, Dominæ Godelevæ ei largiremur, quod ex caritate et benevolentia libenter præstitimus, ad augendum prædictæ reverendæ virginis sanctæ Godelevæ honorem. In quorum fidem, nos supranominata Abbatissa, sigillum nostrum hisce apponi curavimus die et anno ut supra. *Sigillum dictæ Abbatissæ in cera rubra litteris appendere, testatur Remsekius; hæc demum addens :*

et quam solenniter ibi honorentur.

130 Aliam quoque habent dictarum reliquiarum particulam, argento insertam, quæ ad ægros et afflictos gutture vel oculis defertur. Visuntur autem et coluntur dictæ reliquiæ per annum, et præcipue per Octavam festi dictæ Sanctæ, con- F cursu populi, qui describi non potest, ac vix credi; ita ut a medio quintæ matutinæ, dum porta Beghinasii aperitur, usque ad nonam vespertinam, dum clauditur, ad reliquias sine difficultate et pressura accedi non possit, totumque Beghinasium euntibus ac redeuntibus oppleatur. Plura quoque aquæ dolia, diebus singulis, in honorem et adhibitis Sanctæ reliquiis benedicuntur et a visitantibus insumuntur. Cordulas quoque sericas benedicunt, cum invocatione Sanctæ ac reliquiarum attactu, quarum multas centenas annis singulis divendunt, gutturibus afflictis circumvolvendas et ferendas. *Hactenus ex Remsekio laudatus P. Cocquyt. Rogaveram præterea, num gratiæ aliquæ seu beneficia, precibus, meritis et intercessione* B. Godelevæ, *istic scirentur impetrata? Responsum est; de his multa quidem in vulgus spargi, at nihil authentici exhiberi posse, aut legitima approbatione signati. Officium de Sancta dicitur uti Ghistellæ, primo loco de communi Virginis et Martyris, et per totam Octavam solito ritu protrahitur.*

Auctore I. B. S. Earumdem celebris cultus

131 *Ex his manifeste perspicis, quanta veneratione et fiducia* S. Godelevam *colant, non solum Beghinæ, sed populus Gandavensis, dicere liceat, propemodum universus : ea, opinor, consolatione, quam inde referunt piæ animæ, tametsi impetrata beneficia, ad veram miraculi speciem non continuo accedant, nec de iis accuratior notitia habeatur. Partem concreti sanguinis, quæ ibidem asservatur, jam ab ipso seculo* XVI *illic esse potuisse, facile intelligis, atque ex eo communicatam cum Sleydinghensibus, tametsi Beghinæ ipsæ annum ignorent, quo illas, aut a Ludovico Boonis aut ab ejus heredibus acceperint, vel colere cœperint. Ceterum pia illa reliquiarum commutatio, inita anno 1659, inter Pastorem Beghinasii Gandensis et alterum istum pagi Sleydinghani, Gandavo non procul dissiti Boream versus, lucem addit iis, quæ jam dicta sunt, nosque manu ducit, ut de insigni etiam* S. Godelevæ *apud Sleydinghanos cultu aliqua subnectamus. Prolixiores ea de re notitias suggessit R. D. Martinus Steyaert, celeberrimi olim Doctoris* B *Lovaniensis cognominis, dignus ex fratre nepos, inter quas id miror deesse, quod asseruit R. D. Breydel, Eernegemensis in diœcesis Brugensi Pastor,* ecclesiam de Sleydinghe S. Godelevæ dedicatam esse. *Verum alia ita explicat præfatus Steyaertius, ut ex ejus scriptis aperte edocear, ab illustrissimo Triestio Sanctæ reliquias eo devenisse, cum aliis sanctorum Gerionis martyris et Amantii confessoris,* XVI *Aug. 1653.*

in Sleydinghe non procul Gandavo.

132 *Id probant verba citati superius R. D. Francisci Staes, Sleydingensis parochi, in libello supplici Illustrissimo Triestio oblato, dum ita loquitur:* Exponit debita cum reverentia Franciscus Staes, pastor loci de Sleydinghe, qualiter dono Perillustris sui Domini Episcopi præscripti, die XVI Agusti MDCLIII acceperit certas quasdam reliquiarum particulas sanctorum Gerionis martyris, Amantii confessoris et S. Godelevæ martyris, cum facultate, easdem publico fidelium cultui ac venerationi in ecclesia parochiali exponendi *etc. Hinc patet, ex quo fonte processerint reliquiæ Beghinasii supra memoratæ, utpote ab eo D. Staes acceptæ. Huc proprie spectat Steyaertii testimonium de* C S. Godelevæ *cultu in Sleydinghe, quem satis graphice describit.* Ceterum, *inquit,* summo parochianorum et vicinorum concursu reliquiæ illæ, a VI Julii usque ad XIV ejusdem mensis, utrimque inclusive, visitantur. Annis singulis accrescit confitentium numerus per dies novenæ singulos, quibus matutinum tempus, ut festum in ecclesia nostra celebratur. Aqua per reliquias, in capsula minori inclusas, benedicitur, et quaquaversum ægris porrigenda absportatur. Rumores, qui hinc inde de sanatis et præservatis a morbo gutturis adferuntur, utpote minus authenticos, hic non subjungo. *Signat* M. Steyaert, *Sleydinghe* XVII *Octobris 1719. Quibus ita explicatis, ad distributionem ab Illustrissimo Christophori factam nobis redeundum est.*

Abbas S. Andreæ aliquas dedit monialibus S. Godelevæ:

133 *Ex prædictis reliquiis, ab ipso domo datis, pars illa quæ cesserat Amplissimo D. Henrico vander Zype, ad S. Andreæ juxta Brugas abbati, in ejusdem abbatiæ ecclesia deposita superest, nam quæ ab eodem abbate datæ sunt novitiatui, seu hodierno Godelevianarum sanctimonialium Brugis cœnobio, quasque ibidem veneratus sum, acceperat* D *ipse a R. D. Blootacker, Illustrissimi Christophori primum sacellano, postmodum cathedralis ecclesiæ canonico, ut fidem facit instrumentum authenticum, a me in ipso cœnobio transsumptum, quo notum facit omnibus, quorum interest, se* anno Domini MDCXXIII, die sexta Julii, ipso nimirum festo S. Godelevæ virginis et martyris, Ghistellis interfuisse, tamquam patronum ecclesiæ, solenniter ibidem factæ, a Reverendissimo D. Dionysio Christophori, Episcopo Brugensi, visitationi reliquiarum ejusdem Sanctæ, et quod ibidem tunc idem Reverendissimus Dominus, cum assensu adstantis magistratus, aliquas sibi dictarum reliquiarum partes ex feretro, in quo continebantur, assumpserit. Cum vero præfatus Reverendissimus Dominus easdem reliquias semper ut veras certasque habuerit atque coluerit, easque vitæ suæ tempore commiserit custodiæ venerabilis Domini Joannis Blootacker, sui tunc Capellani, et nunc Canonici Cathedr. eccl. S. Donatiani Brugis, ante suam autem mortem, donatione inter vivos, easdem eidem D. Canonico dono E dederit; per præsentes etiam attestamur, nos ab eodem D. Canonico, duo integra ossa seu vertebras ex spina dorsi supradictæ Virginis impetrasse, et alterum ex illis statim donasse novitiatui monasterii S. Godelevæ, seu reformatis Benedictinis, ad promovendum ibidem ejus cultum, honorem et amorem. In quorum fidem etc. Datum an. MDCXXX, die XXVI Junii. *Signat ipse cum proprii sigilli impressione.*

134 *At major* S. Godelevæ *reliquiarum thesaurus in S. Andreæ abbatia permansit, quam ut verbo explicari commode possit. Longiorem earum descriptionem ad me misit Clar. Walius, cujus compendium hic exhibuisse suffecerit. Eas primum refero, quas supra dixi, Amplissimum illum Henricum abbatem accepisse ab Illustrissimo Christophori, ut jam ipse testabatur, quæque sacculo serico rubro inclusæ affixam habent inscriptionem hujusmodi :* Pars reliquiarum, quam habui ab Episcopo nostro Dionysio, post publicam visitationem earumdem factam Ghistellis. *Junctæ sunt litteræ prædicti Præsulis, datæ* V *Martii an. 1624, et ab eodem sub-* F *scriptæ, ejusdem argumenti, cujus nonnullas jam retulimus. Ut paucis dicam, testatur, se Prælato Henrico,* dono dedisse notabilem partem ossis ex spina dorsi dictæ Sanctæ. *Partes consimiles, ut nuperrime audivimus, accepit idem abbas a R. D. Blootacker supra memorato, unde* alterum ex illis *ossibus cessit Sanctimonialibus Godelevianis reformatis. Testimoniales litteræ, fusius deductæ, frustra hic repeterentur, audi solam ejusdem Abbatis attestationem :* Reliquiæ S. Godelevæ; nimirum pars ex spina dorsi, quam accepi a Dom. Canonico Joanne Blootacker; integram quidem, sed inde exsecui pro Reverendissimo Episcopo nostro *(tunc Nicolao de Haudion)* partem notabilem die II Maii MDCXLV. *Ad latus habebatur :* Alias etiam dissecui particulas aliquas pro quodam monasterio Iprensi, et pro Beghinasio Cortracensi, *de quibus infra.*

alias misit Ipras et Cortracum.

135 *Longiorem historiam texit præfatus abbas Henricus circa notabiliores ejusdem* S. Godelevæ *reliquias, quas reperit post mortem R. D. Adriani van Dale, in suo monasterio, dum viveret, Supprioris,*

plures servavit in sui cœnobii sacrario.

A *prioris, de quibus cum aliquamdiu dubitasset, ubi prædicti Adriani testimonium legit, quo persancte profitetur, se* recepisse a D. Lantsoght, satis noto sacerdote, et antea pastore ecclesiæ collegiatæ B. Mariæ Brugensis, qui retulit sub juramento, se eas habuisse a religiosis antiqui monasterii S. Godelevæ IN DE GANSESTRAET; *easque esse* unam costam integram ex corpore S. Godelevæ, *quam* tamen ipse fregerat ad faciliorem commoditatem suam servandi: *hisce litteris sedulo et accurate expensis, credidit laudatus Abbas,* eas vere esse *S. Godelevæ reliquias,* quia vir ille, *inquit,* a quo eas asseverat se accepisse *(D. Adrianus)* nempe D. Joannes Lantsoght, fuit vir probus, pius et doctus, et mihi valde notus, qui noluisset eum decipere, maxime cum sub juramento retulerit, se eas accepisse a religiosis S. Godelevæ, quas credo fuisse ipsam abbatissam ultimam veteris monasterii, et sororem Bernardinam conversam, quæ cum abbatissa fere omnia monasterii externa negotia peragebat, et ab illo D. Lantsoght varia acceperat beneficia, *etc.*
B *Non opinor, pluribus argumentis opus esse. Scripsit hæc Amplissimus abbas die ultima Augusti 1649. Ad illustrissimum Christophori denuo regredimur.*

De hierotheca in abbatia Eechoutana.

136 *Non parvo numero fuisse ossa illa sacra, quæ ex feretro Ghistellensi sibi desumpserat, ostendit citatus modo Canonicus Blootacker, qui est Amplissimo abbati Eechoutano, D. Nicolao Troostenberg, partem ossis largitus est, quam ibidem vidi insertam reliquiario ovali, radiis deauratis circumdato et crystallino vitro obtecto; ob quam partem, etsi non magnopere notabilem, ibidem officium fit duplex de* S. Godeleva VII *Julii translatum nempe propter Octavam Apostolorum. Missa sumitur,* Me exspectaverunt, *Euangelium ex festo S. Agathæ. Testatur D. Blootacker,* se dedisse partem ossis ex corpore S. Godelevæ virginis et martyris, quam Reverendissimus D. meus Dionysius Christophori, Episcopus Brugensis, acceperat cum assensu magistratus Ghistellensis adstantis *etc.* Hanc proinde partem ossis prædictæ S. Virginis, ut veram certamque habuit et coluit, et mihi, et tunc temporis sacellano suo, custodiendam commisit, et
C tandem ante obitum suum, donatione inter vivos, eamdem dono dedit. In quorum fidem *etc.* Actum Brugis die VIII Maii MDCXLV. *Atque hæc tota ratio cultus in abbatia Eechoutana; nec plura fieri existimo in alia Santandreana, utut pluribus reliquiis ditata sit, quia omnis populus Brugensis, non ad ista cœnobia, sed ad sæpe dictum sanctimonialium parthenonem, et in Sanctæ festivitate die sexta Julii et per totam subsequentem ejus octavam, certatim solet concurrere.*

De S. Godelevæ reliquiis, pars tertia.

De cultu reliquiarum Cortraci:

P*aulo longior, ad visitandas quaquaversum* S. Godelevæ *reliquias excursio, tam abundantem materiam suggerit, ut eam partiri necesse habeam. Superius monui num. 102, sacra Sanctæ lipsana, furentium hæreticorum manibus feliciter erepta, a Catholico præsidio Cortraceno in eam civitatem avecta, atque illic per annos circiter* XII, *ab anno nimirum 1577 ad 1589 deposita fuisse, ut minime mirum videri debeat, si piorum civium animis, venerationis in Sanctam igniculi necdum plane excidérint. Cultus in ecclesia parœciali, S. Martino dicata, perseverans ad altare S. Annæ, suspicionem ingerit, ibidem loci, aut saltem in istius templi sacrario, sacram thecam Ghistellensem olim depositam fuisse, quamvis id certo rescire non potuerim. Verum utcumque id fuerit, rescriptum mihi, istic adhuc* S. Godelevæ *memoriam recoli, non sine aliquibus ipsius Sanctæ reliquiis, quas fert traditio, a Ghistellensibus acceptas, in agnitionem officiosi obsequii per tot annos eis præstiti. Beghinas porro, ecclesiæ isti vicinas, pia æmulatione excitatas fuisse arbitror, ut tam solicite ejusdem Virginis et Martyris reliquias et ipsæ quærerent, feliciter demum obtentas, a toties jam laudato, reliquiarum* S. Godelevæ *distributore, Amplissimo abbate Zypæo, ut habes num. 129; quæ ab istis virginibus, devotissimis utique* S. Godelevæ *cultricibus, decenti festivitate quotannis honorantur, solenni Missa et Laudibus, accensis per totam octavam cereis, et reliquiarum, theca argentea obductarum, expositione : de quibus ita testatum reliquit R. D. Leonardus Schaerts, per id tempus Pastor :* Reliquiæ S. Godelevæ Virginis et Martyris, approbatæ a Vicariatu Tornacensi, sede vacante, per publicum instrumentum, et hic impositæ in vigilia Nativitatis Domini MDCXLIV per me infrascriptum, ad id deputatum. *Tales item Ostendæ reliquias expositas esse et a populo honorari, pro certo mihi narratum est; at Ghistella, non procul inde dissita, pios omnes* S. Godelevæ *clientes facile ad se allicit.* E

et celebriori Ipris

138 *Celebriorem longe cultum nactæ sunt reliquiæ istæ, quas idem Amplissimus abbas Henricus, se dissecuisse asserebat,* pro quodam monasterio Iprensi, *de quibus testati sunt A. RR. DD. Vicarii generales sedis Iprensis vacantis,* XVI *Augusti 1714;* vidisse se chartam tritam et vetustate corruptam, cujus initium incipit, Henricus van . . . . Ype, abbas monasterii S. Andreæ juxta Brugas, *ab eodem subsignatam* et sigillatam scuto onerato trium capitum leopardorum, quod est scutum familiæ Vander Zype. *Id recte ab ipsis observatum; cum idem sigillum aliis, citatis a me supra, testimoniis appositum sit.* Interius vero, *inquiunt,* ad latus dextrum erat quod F sequitur : Placet Reverendissimo Domino Episcopo Iprensi, ut publicæ venerationi exponatur, in ecclesia hospitalis S. Joannis Ipris, pars ossis ex spina dorsi S. Godelevæ virginis et martyris. Omnibus supra et singulis visitantibus dictam ecclesiam ipso festo S. Godelevæ, concedit in forma Ecclesiæ Indulgentias XL dierum. *Nusquam apparent temporum indicia, at nisi fallor, spectant ad annum circiter quadragesimum quartum elapsi proxime seculi, cathedram Episcopalem tenente Illustrissimo Judoco Bouckaert, qui anno 1646 vivere desiit, et post quem annis octo Pastore viduata mansit Iprensis ecclesia. Firmari potest conjectura ex eo, quod sub idem tempus et hisce S. Joannis monialibus et Beghinis Cortracensibus concessæ a Zypeo reliquiæ videantur.*

in nosocomio S. Joannis.

139 *Ad novem omnino dies, in eo S. Joannis templo solennissime peragitur* S. Godelevæ *festivitas, excuso programmate publicari solita et Missis pluribus aliisque piis exercitiis quotidie frequentata; primo autem die solenni Missa, concione et laudibus, cum oratione propria hujusmodi*

AUCTORE I. B. S.

AUCTORE J. B. S.

modi : Longanimis tolerantiæ exemplum idem et præmium, Domine Jesu Christe, qui S. Godelevæ virginis et martyris tuæ patientiam gloriosis miraculis illustrasti, da nobis virtutem sustinendi adversa, per quam mereamur cum illa coronari. *Ad augmentum cultus, excusas de Sancta litanias distribuunt sanctimoniales, præfixa eleganti imagine, Sanctæ martyrium repræsentante. Aqua per immersionem sacrarum reliquiarum, benedicitur, ægris porrigi, avide desiderari et conquiri consueta, tum ab oppidanis, tum ab externis, etiam procul dissitis. Asseruit nosocomii istius superior, aquam illam incorruptam servatam fuisse per totum triennium, multaque inde obtenta beneficia, tametsi nulla publicis tabulis consignata fuerint. Thecæ argenteæ decenter inclusæ sunt prædictæ reliquiæ, uti et aliæ, argenteo item tegumento obductæ, e sacro* S. Godelevæ *calcinato sanguine, ad quas per annum non mediocris fit ægrorum concursus; ut merito omnes in admirationem rapiat tanta sanctimonialium et totius populi Iprensis in* sanctam B Godelevam *constans pietas et tam singularis veneratio. Notitias de tota re acceptas refero R. P. Henrico de Vaddere, collegii istic nostri dignissimo Rectori.*

Item Bellioli in Flandria.

140 *De cultus et venerationis præmio Flandros, in iis potissimum partibus contendere diceres : nam et Belliolum, oppidum non ultra tres leucas Ipris distans, annum* S. Godelevæ *festivitatem, ex religosa fortasse æmulatione, festive celebrat in sacello sanctæ Mariæ Magdalenæ, ubi et ejus reliquiæ, thecæ argenteæ, affabre factæ, inclusæ, magna veneratione honoratæ, populo deosculandæ præbentur. Ex sacro sanguine esse conjecit is, qui meo nomine eas attentius enspexit : at quo tempore eo allatæ, quo coli cœperint, aut a quo fuerint approbatæ, discere non potuit. Sunt, inquit, qui octoginta annis istic expositas fuisse existiment, ut saltem facile intelligas, immemorabilem ibi esse* S. Godelevæ *cultum. Id certum est, die* VI *Julii, Sanctæ ipsius natali, de ea solennem Missam fieri, de ejus virtutibus pro concione dici, et festivis Laudibus celebritatem concludi. Eo etiam* C *a vicinis populis, ad impetrandas, in variis morbis, gratias concurri, et nonnullus quandoque impetratas, testari anathemata, in gratitudinis tesseras appensa, ad me scripsit, idem, qui, quæ Bellioli ad* S. Godelevam *pertinent, diligenter perscrutatus est, P. Joannes Baptista Bonte, e Societate nostra.*

et in Pitthem, pago diœcesis Brugensis.

141 *Hinc in Pitthem migramus, pagum diœcesis Brugensis, Cortracum versus, paulo plusquam medio itinere. Habet et illic singularem venerationem* S. Godeleva, *ob reliquias ibidem expositas, sub approbatione Illustrissimi de Baillencourt,* VII *Novembris 1676, cujus ecgraphum sub oculis habeo. Imo in regesto episcopali ejus temporis observavi, motas difficultates ex eo, quod Pitthemenses impediti essent, aquam haurire ex puteo cœnobii Ghistellensis, quam ad ecclesiam suam veherent, peregrinis eo concurrentibus præbendam; quæ res per prædictum Illustrissimum composita fuit anno 1679, facta Pitthemensibus potestate, aquam istam hauriendi et in Pitthem devehendi, in eorum solatium, qui Ghistellam* D *pergere nequirent. Quæsivi non semel, unde reliquiæ istæ in Pitthemensem ecclesiam devenire potuerint? Pesponsum verosimillime eas esse, vel earum partem, quæ Capitaneo Camargo in visitatione anni 1623 obtigerant. Putabant alii, ipsas ab Illustrissimo Baillencourt præfatæ ecclesiæ concessas esse : concors est omnium sententia, Sanctæ reliquias summo in pretio et honore eo loci haberi, Instrumentum episcopale nihil peculiare continet, præter approbationem, licentiam exponendi, et ad fovendum pietatem, solitas* XL *dierum Indulgentias.*

Quæ habeantur Mechliniæ

142 *Peragrata Flandria, Mechliniam me deduxit Hierogazophilacium Rayssii, ita scribentis pag. 493 de reliquiis ecclesiæ et tirocinii nostri Mechliniensis, ubi ait, apud nos asservari,* duas partes ossium S. Laurentii Levitæ et martyris, et particulam ossis S. Godelevæ, domo Dominæ Joannæ Bisschop, priorissæ abbatiæ S. Godelevæ, Ordinis S. Benedicti Brugis, *de quibus hoc nactus sum testimonium a nostro P. Alphonso Huylenbroucq, Eminentissimo S. R. E. Cardinali de Alsatia de* E *Boussu, Archiepiscopo et Belgii Primati a sacris confessionibus, ad me transmissum, et ex autographo descriptum :* Jacobus Stratius, Rector collegii Societatis Jesu Brugensis, omnibus has visuris salutem in Domino sempiternam. Cum sacrarum reliquiarum eo major soleat esse apud pios veneratio, quo plenior de eis habetur certitudo : operæ pretium esse duximus, sacris iis ossibus et lipsanis, quæ nobis hoc anno pro Domo probationis nostræ Societatis Antverpiensi donata, et per nos ad eamdem transmissa sunt, fidem attestatione nostra, modernis et posteris consignare.

et cujus dono acceptæ sint.

143 Quare tenore præsentium fidem facimus et attestamur, impetrasse nos mense Octobri anni hujus currentis MDCX, ad usum Probationis prædictæ, a venerabili domicella, sorore Joanne Bischop, priorissa abbatiæ S. Godelevæ, Ordinis S. Benedicti, reliquias sacras infrascriptas. Primo duo ossicula, seu partes ossium S. Laurentii Levitæ et martyris, quæ ad prædictam S. Godelevæ abbatiam allatæ fuerunt a venerabilibus Patribus ordinis S. Benedicti, qui Ultrajecto, ubi abbatia ejusdem Ordinis erat, D. F Laurentio intitulata, extorres hæreticorum persecutione facti, abbatiæ S. Godelevæ sanctimonialibus a sacris postea confessionibus fuerunt. Item particulam unam ossis S. Godelevæ, acceptam ex hierotheca sacrarum reliquiarum ejusdem S. Martyris, quæ populo veneranda et osculanda præberi ibidem solet. Denique globulos varios sanguinis ejusdem Martyris, quos ex lipsanotheca, sanguinem ipsius servante, obtinere meruit dicta Priorissa. Quæ omnia sacrosancta pignora hoc ipso anno Antverpiam, ad dictam Probationis domum misimus. In horum omnium fidem, hisce manu nostra subscripsimus, iisdemque officii sigillum appendi curavimus. Datum Brugis Flandrorum hac XXIX Novembris anno Christiano MDCX.

Aliæ variis locis altaribus insertæ.

144 *Ne quid in hac tam longa serie a me prætéritum sit, postremum notabo, plures alias ecclesias sacrarum* S. Godelevæ *reliquiarum participes factas, a sæpe laudato Illustrissimo Christophori, eas præsertim in quibus altaria consecravit. Ex ejus regesto deprehensum est, in ara principe mo-*

nasterii

A *nasterii PP. Augustinianorum Brugis, dum consecraretur, inter alias inclusas esse reliquias* S. Godelevæ XIX *Maii 1624. Item* X *Augusti 1625 in altari B. M. Virginis dicto* de Potterie. *Rursus* IX *Octobris ejusdem anni, in alteri sacelli domestici episcopalis : et* XIX *Octobris, proxime sequenti, in summo altari de Winghene. Anno 1626 die* XXI *Junii, insertæ altari sanctæ Crucis in templo S. Salvatoris Brugis;* I *Augusti 1627 idem factum in altari monialium S. Spiritus. Eodem anno* V *Septembris tribus altaribus apud divites Clarissas consecratis, earumdem reliquiarum insertæ particulæ. Item iconi alicui ligneæ, ex ossibus* S. Godelevæ *imposuit* III *Martii 1628. Demum anno prædicto* XXVIII *Augusti, apud Griseas sorores, uti hic appellantur, in altari, tunc sacris aptato, de iisdem reliquiis pars aliqua inclusa est. Nec postmodum defuerunt, quibus usus est Illustrissimus Haudion, dum* III *Aprilis anno 1642, quatuor altaria consecraret in sancti Andreæ juxta Brugas, quorum tria iisdem reliquiis ditata fue-* B *runt. Præter jam dictas, superstites particulas habere oportuit Illustrissimum de Baillencourt, dum* XXII *Augusti 1671, in ecclesia parochiali Ostendana consecravit duo altaria,* impositis reliquiis SS. MM. Livini, GODELEVÆ et undecim millium Virginum. *Sed de his hactenus : jam sanctæ nostræ sanctam progeniem, a tot seculis ejus virtutum æmulatricem, lustremus.*

§ XII. De Benedictino Virginum cœnobio, sub S. Godelevæ nomine Ghistellæ condito, Brugas postmodum ob Calvinistarum grassationes translato et reformato.

Quo anno abbatia Virginum S. Godelevæ

C*ontroversa superius paragrapho* IV *clausula, apud Surium Drogonis Legendæ num.* XII *adjuncta, hic de integro tota referenda et præmittenda est. Sic ibi habetur :* Anno Christi MLXXXVIII elevatum est corpus S. Godelevæ apud Gestellam a Domino Ratbodone. Noviomensi et Tornacensi Episcopo, III Kalendas Augusti. Filia vero Bertulphi ex secunda uxore, cum esset cæca a nativitate, ex aqua, ubi Sancta Dei fuit submersa, oculos lavans, illuminata est, ibidemque cœnobium virginum exstruxit, sub C regula S. Benedicti militantium, ad honorem Dei et S. Godelevæ; cujus niveus cruor, qui ex ore et naribus in submersione emanavit, in eodem monasterio conservatur, ad perpetuam rei memoriam et signum virginitatis ejusdem Sanctæ Dei. *Hoc additamentum, cujuscumque fuerit, cum sola hæc* sanctæ Godelevæ *vita hactenus edita sit, ad alios scriptores omnino transiisse censendum est, ansamque præbuisse, ut in transversum raperentur viri etiam eruditi, eatenus excusandi, quousque eum auctorem habuerunt, quem sequerentur. Hos inter Mabilio in Annalibus Benedictinis lib. 67 pag. 256 ea scripsit, quæ citato supra paragrapho, cum aliis sphalmatis, eodem spectantibus refutavimus, ut hic denuo versanda non sint, quæ illic abunde explicata supponimus. Ad hunc locum spectat* S. Godelevæ *in superstitibus filiabus virginibus, continuata hactenus, ex Benedictini instituti norma, regularis et pientissima vita, quæ per furias Calvinianas nonnihil agitata et labefactata, demum cura et solicitudine Episcoporum, allaborante potissimum laudato sæpius viro Amplissimo Henrico vander Zype, Santandreano abbate, ad veterem disciplinam, non sine magnis molestiis reducta est. Paucula ad primam fundationem et historiam spectantia præmittamus.*

AUCTORE J. B. S.

a filia Bertulfi condita fuerit,

146 *Ad* S. Godelevæ *gloriam non parum conferre cœnobium istud Ghistellæ conditum, nemo diffiteri ausit, cum ex Anonymi historia, Ghistellæ et per reliquam Flandriam tantum non indubitata, ipsa quodammodo vera et unica fundatrix dici possit; tum ob sanatam mariti sui ex altera conjuge filiam, a nativitate cæcam, tum ob ipsiusmet Bertulfi conversionem, missumque seculo nuntium, unde relicta bona cœnobio erigendo sustentandoque sufficere potuerint. Asserit Sanderus pag. 330,* Benedictini instituti Virginum succrevisse abbatiam auspiciis Comitum et Episcopi, opibus Bertulfi parricidæ. *Ast annum fundationis determinatum nec reperit ipse, nec vero exprimit Drogo Surianus; neque ego satis intelligo, unde eam epocham* E *eruerit Mabilio, nisi ex mera conjectura, quod circa istud tempus res accidere debuerit; saltem potuerit: quod et nos supra non omnino improbabimus, a certo tamen anno definiendo prorsus abstinentes; in eo etiam Surio adversi, quod non anno 1088, sed ex instrumentis majori fide dignis, elevationem et translationem factam censeamus anno 1084. Rei ex ordine explicandæ ingens adjumentum conferret, siquis alicunde refoderet, quo anno Bertulfus resipuerit, et aut peregrinando, aut monachum ad S. Winnoci induendo, sic bonis se addicaverit, aut fortasse superiorum jussu abdicare compulsus sit, ut filia heres, ad condendum prædictum cœnobium facultates habuerit; tum vero diploma aliquod, aut Episcopi aut Comitis Flandriæ, quo ad id potestatem fecisse intelligantur. Sed quis hæc hodie sperare ausit?*

ex certis monumentis erui non potest.

147 *Prædictæ filiæ a cæcitate sanationem ejusque mirabilem modum, ac demum indusiorum prodigiosam, per ipsam Sanctam, confectionem, quo tandem miraculo ad pœnitentiam vere conversus fuerit Bertulfus, fuse narrat Anonymus in-* F *terpolator a num. 90; de quibus paulo infra pluribus agendum erit. Hic modo supponere cogimur, saltem ante finem seculi undecimi aliquale exordium habuisse præfatum* S. Godelevæ *cœnobium, quod variis bellorum Flandricorum motibus objectum et concussum, sæpius haud dubie spoliatum, tum a furentibus hæreticis destructum et eversum, iis hodie monumentis plane destitutum est, ex quibus certiora eruantur. Solus ipse locus superest, ad instar insulæ, fossa undequaque circumdatus, paucis ruinis apparentibus, unde de antiqua amplitudine fieri possit conjectura. Sed ad hæc alterum paragraphum pertinent; ubi clarior totius rei idea, in æs incisa exhibebitur. Hic oportune insereretur aliqualis seculorum quinque cœnobii et in eo gestorum historia, verum ea sese omnino carere fatentur sanctimoniales, quibus modo rerum suarum historicum nihil prorsus superest, præter regestum Belgicum, ea solummodo, et quidem satis sicce et incondite referens, quæ gesta sunt post transmigrationem Ghistella Brugas, inde Furnas,*

demum

AUCTORE I. B. S.

denuin iterum Brugas, ubi post varias habitationes, fixum est ipsis domicilium eo loco, quo hodie commorantur, in platea, quæ vulgo Bouverystraete nuncupatur, urbis regione saluberrima, cælo aperto, in domo per ampla et commoda, viridariis hortisque spatiose se extendentibus.

Reformata fuit 1481 et clausuræ subdita.

148 *Unum non prætermisero, quod in antiquis cænobii Martyrologis annotatum reperi, seculo* XV *factam ibidem aliquam reformationem, tempore abbatissæ Mariæ van Gent, quæ vivere desiit anno 1481, post quam abbatissarum series ita distincta est, ut ab ea reformatione, secunda, tertia aut quarta denominarentur. Crediderim unitum tunc fuisse monasterium congregationi Bursfeldensi, cujus caput esse solet abbas ad S. Pantaleonis Coloniæ, cuique plura olim in Belgio cænobia subdita fuisse, disces ex Miræi præfatione ad Origines cænobiorum Benedictinorum in Belgio. Verum ab ea congregatione subductæ fuerunt Sanctimoniales Godelevianæ, per aliam reformationem, quam mox paucis perstringemus. Quid deinceps ab eo anno 1481, usque ad annum 1577* B *Ghistellæ actum sit, non magis memoriæ proditum est, quam cetera, quæ de anterioribus seculis plane ignorantur. Memini me alicubi legere, Virgines Godelevianas, etiam dum foris agerent, ab anno 1484, religiosæ clausuræ subditas fuisse : forte quod tunc primum arctiorem Bursfeldensium vivendi rationem acceptassent. Præsenti memoriæ magis inhæret funesta illa Calvinistarum iconomachia, et totius cænobii destructio anni 1577, quo se Virgines Brugas recipere compulsæ sunt. Hinc, ut dicere cœperamus, Furnas transierunt, unde denuo reduces, sedem Brugis fixere in curia Dunensi, quam modo incolunt sanctimoniales aliæ, quæ ex Spermaille, cænobio non procul ab urbe ad orientalem plagam dissito, per id tempus, ni fallor, etiam profugerant.*

Brugas 1577 fugere compulsæ Virgines

149 *Variarum habitationum mutationes hic sigillatim non prosequor; ad descriptam supra domum, quam aliquando deseruerant, postliminio redierunt, cum plurimas, tum domesticas tum externas passæ essent difficultates, quibus eas* C *demum sedulo et potenti maxime auxilio expedivit Amplissimus, a nobis toties laudatus, Santandreanus abbas Henricus vander Zype, nova quoque inducta reformatione seu tirocinio, ab omnibus admisso, paucis exceptis, quæ in veteri monasterio, ad* Arcam anserum (Gansenplaets) *contra omnia, quæ de regio et Illustrissimorum Episcoporum consensu et auctoritate gerebantur protestantes, perstiterunt, omnia sus deque moventes, ne a Bursfeldensi congregatione avulsæ, Ordinario subjicerentur. Abbatissam novam agnoscere renuerunt, sacra et profana omnia sibi vindicantes, etiam sacri sanguinis feretrum, quod nonnisi extremis coactæ, a se auferri passæ sunt, sic ut anno demum 1642, ad novum monasterium sacra pignora pervenerint; una interim aut altera pertinaciori moniali, simul cum sua abbatissa, in veteri habitatione et instituto, quod Bursfeldensium fuisse jam dictum est, perseverantibus.*

variis litibus obnoxiæ fuerunt,

150 *Litem illam pluribus explicant regesta episcopalia ecclesiæ Brugensis, a me consulta, ex quibus apparet, ad auspicandam necessariam eam reformationem, plurimum contulisse Illustrissimum Christophori jam ab anno 1622, nequidquam contra moliente abbate S. Pantaleonis Coloniæ, tamquam capite congregationis Bursfeldensis. Facta est protestas ab Illustrissimo Archiepiscopo Patracensi, Nuntio Apostolico Bruxellis, ut per Episcopum Brugensem transferrentur moniales illæ* S. Godelevæ, *quæ reformationem amplexæ erant. Testatur Illustrissimus Dionysius, per epistolam datam* I *Junii 1624, se eas transtulisse, in qua etiam declarat, abbatissam veteris monasterii incapacem esse etc. Exstat ibidem facultas, a Rege data, erigendi reformandique monasterium, ea lege, ut Ordinario subsit, in eum finem præcipue annitente abbate Zypæo; atque exinde monasterium istud novum vocatum fuit* novitiatus. *Ne ambages singulas prosequar, tennit ea res ad annum usque 1648, imo quamdiu superstites fuere jam dictæ* Anserinæ, *a loco habitationis sic distinguendæ; foventibus quodammodo discordias illas Bursfeldensibus. Est penes me istins anni scriptum aliquod referens* puncta summaria eorum quæ *tunc* E contigerunt in abbatia S. Godelevæ Brugis, eo tempore, quo nuper illic fuit R. D. Jordanus, abbas Limpurgensis, et commissarius præsidis capituli unionis Bursfeldensis in Germania.

Bursfeldensibus novam reformationem impedientibus

151 *Juverit, caput saltem unicum ex eo scripto decerpere, ut aliqualis litium istarum imago refulgeat. Die Jovis* XVI *Julii, anni supra memorati 1648, post Missæ celebrationem,* petiit, *abbas Jordanus,* loqui D. abbatissæ, quæ eo fine comparuit in collocutorio, assistentibus ei D. priorissa et alia moniali; coram quibus idem D. abbas habuit plurimos discursus jactabundos de statu causarum, quas jam dudum aiebat fuisse motas per R. D. prælatum S. Andreæ, circa translationem et reformationem monasterii S. Godelevæ, asserens, passionate fuisse processum, ex pluribus abusive Regi propositis, ipsumque R. D. prælatum S. Andreæ desuper in multis obnoxium in conscientia; addens quod idem D. S. Andreæ captaverit occasionem hujusmodi litium, eo tempore quo Germania et PP. Bursfeldenses turbis bellorum in tantum essent involuti, ut ad monasteria Belgica non possent commode advigilare, et sic opportune piscando, dum aqua esset F turbida; quodque nihilominus PP. Bursfeldenses, licet valde tarde et lente hactenus processerint, habeant dura captiva Germanica, quæ finaliter non permittent has causas sic abire, etiamsi illæ moniales antiqui conventus morerentur; quas etiam summe laudavit propter singularem constantiam, asserendo etiam, eas martyres, propter continuam illarum patientiam, in tam multis illarum afflictionibus : insinuando, quod desuper sufficientes etiam habuerit informationes, et signanter de malo tractamento, et non sufficienter eis provideatur de necessariis.

Sed hæc prævaluit et hodiedum persistit.

152 *Vanas eas querelas et inutiles nænias facile refellit et retudit prudens abbatissa, Zipæum prælatum Santandreanum ab impactis calumniis egregie tuita. Et sane tam nota est viri istius virtus, notus zelus et eruditio, ut frustra sit ejus apologiam hic texere; videatur Sanderi Franconatus pag. 294. Mitto reliquas abbatis Jordani jactationes et minas. Eo demum rediere motus ejus et conatus omnes, ut summo Pontifice, Episcopis,*

Rege

A *Rege et bonis omnibus novo monasterio faventibus, nihil ultra verba tentatum existimem, certe cum paucarum istarum rebellium vitæ fine, et finem habuere diuturna illa litigia, quæ ad* S. Godelevæ *gloriam nihil quidquam conferre possunt; id vero ad decus Sanctæ ejusque filiarum egregie conduxit, quod veteranæ etiam sanctimoniales, duriorem arctioremque vitæ rationem ultro et libenter amplexæ, in arrepto proposito constantissime perseveraverint, et quæ porro eis successere, tam illustria exempla imitatæ, usque hodie spiritu eodem ferventes, sanctissimæ suæ Patronæ vestigia religiose insequantur, ut mihi non sine voluptate et audire et intueri licuit. Nunc quam pio cultu* S. Godelevam *venerentur, quam sedulæ sint sacri coagulati sanguinis aliarumque reliquiarum conservatrices, eo tutius et majori fide narrare possum, quod oculis ipse meis omnia perspexerim et quam potui accuratissime lustraverim, ut sequenti paragrapho explicatum eo.*

B § XIII. De concreto S. Godelevæ miraculoso sanguine, olim in prædicto veteri cœnobio, nunc Brugis honorato. et post varias graves molestias anno MDCXLIII recognito.

Enumeratis sacri corporis partibus,

Q*uemadmodum duplicis, ut ita dicam, generis sunt, quæ a fidelibus tanta religione coluntur,* S. Godelevæ *reliquiæ, sic de utrisque seorsim, tamquam diversis classibus, vitandæ confusionis gratia, agendum fuit. De sacris ossibus, tum quæ Ghistellæ in geminis lipsanothecis venerationem habent, tum quæ in tam variis Flandriæ urbibus, oppidis et pagis, etiam Namurci expositæ, illic quoque piorum Catholicorum concursu frequentari solent; de sacris, inquam, ossibus hactenus ferme locuti summus, quamquam partes singulas, et Ghistellæ, et Brugis in cœnobio et alibi asservatas, non putaverimus scrupulosius enumerandas. Et ea quidem sacra Sanctæ lipsana, quæ in majori theca honorifice deposita sunt, non aliter a nobis recensenda fuere, quam eodem modo quo expressa reperimus, tum in vetustiori Guilielmi Episcopi* C *Sareptani, tum in subsecutis Illustrissimorum Brugensium Antistitum* Christophori *et* Van Susteren *diplomatibus, supra fidelissime ad verbum relatis : neque enim plura idcirco discuti potuere; nec minores alias particulas privatæ devotorum* S. Godelevæ *clientium pietati commissas, vel in sacellis aliquibus aut altaribus honoratas, otiosius conquirere libuit.*

etiam minoribus Ghistellæ et in cœnobio,

154 *Et vero præter thecas istas binas majores, in ecclesia Ghistellensi quotannis exponi solitas, observavi ibidem vasculum minus, in formam cylindri, calicis quodammodo pedi impositum, vitro obductum, in quo particulæ inclusæ sunt, quæ adventantibus peregrinis deosculandæ præbentur. Idem fit in superstite ecclesia veteris cœnobii* Pitkens. *In novo Brugensi monasterio, tria mihi hujusmodi vascula exhibuere sanctimoniales, in quorum singulis mixtæ sunt utriusque generis reliquiæ; sic ut pars altera sit ex ossibus, altera ex concreto sanguine, de quo hic nobis agendum restat. Reliquiarium primum et majus aliis, argenteum est, in cujus una parte dens exhibetur et costæ ossiculum; in altera pars sanguinis, crassitudinis duorum digitorum. Secundo reliquiario inserta est pars illa vertebræ, anno 1623 e Ghistellensi lipsanotheca extratæ, de qua superius meminit testimonium amplissimi Santandreani abbatis Henrici vander Zype. Demum cylinder vitreus, exiguo pulvinari affixus, ossiculum aliud, magnitudinis fere unius nucis majoris, cum particula sanguinis paulo minori repræsentat. Atque hæc de minutioribus istis partibus, cum sacri corporis tum sanguinis, in varia id genus reliquiaria Ghistellæ, Brugis et alibi per Belgium, Namurcum usque dispersis.*

AUCTORE I. B. S

hic agitur de sacro sanguine

155 *Nunc ex Legendis nostris meminisse oportet* S. Godelevam, *a duobus non semel ibi nominatis famulis Lamberto et Hacea strangulatam, ut penitus suffocaretur, inverso capite in aquam demersam, e cujus ore et naribus ingens sanguinis copia effluxerit, quæ terræ immixta, versa sit in candidos lapides variæ formæ et magnitudinis, quales aliquos vidisse se ait Drogo monachus, qui* E *gemmarum instar intuentium oculis apparerent, ut habes in Legenda nostra genuina num. 23 :* Quin etiam pars terræ, ubi interempta fuit, versa est in candidos lapides, ut meritum hujus demonstraret Dominus, et ut patefaceret omni fideli locum sui interitus; quod ita contigit. Quidam ob devotionem Sanctæ terram sumpserunt, et domum detulerunt, quam postea versam in gemmas mirati sunt. Ego ipse, qui hæc scribo, testis accedens, easdem vidi, et nomen Domini benedixi. *Merito sane, quod sanctæ Martyris suæ gloriam tam illustri miraculo manifestasset. Ast ego gemmas istas, non ausim dicere partem concreti seu calcinati sanguinis, qualem Brugis servant prædictæ Sanctimoniales, quemque ibi et oculis vidi et manibus attrectavi, sit ut ex eadem terra, sacro sanguine respersa, non unum miraculum prodiisse necesse sit. Ad hunc articulum spectant grandiores isti lapides, de quibus paulo explicatius loqui videtur Drogo Surianus.*

in candidum lapidem verso

156 *Surianus, inquam, in clausula controversa, superius non semel discussa, quæ cujuscumque* F *demum scriptoris fuerit, vetusta utique censeri debet. Sic in ea Legenda habetur prostremis duabus lineis : Cujus (S. Godelevæ)* niveus cruor, qui ex ore et naribus in submersione emanavit, in eodem monasterio conservatur, ad perpetuam rei memoriam, et signum virginitatis ejusdem Sanctæ Dei. *Variat quidem circa lapillos candidos Anonymus vitæ Drogonis interpolator, cum istis disertissime eos referat ad locum ubi martyrium Sancta, submersione in aquas consummavit, ille vero ad terram sepulcri, quæ sacrum loculum attigerat. At potior longe nobis Drogonis auctoritas, et additio ista qualiscumque, cui plane conformis est immemorabilis Ghistellentium traditio, legitima auctoritate confirmata, de sanctissimæ Martyris sacro sanguine in eos lapides converso, qui in veteri olim Ghistellensi cœnobio, nunc in Brugensi, debito cum honore custodiuntur, innumeris prope miraculis et quotidianis beneficiis celeberrimi. Erraveritne Anonymus, loca inadvertenter transponendo, an potius obtinuerit Ghistellæ ejus tempore*

traditio

AUCTORE I. B. S.

traditio, de terra sepulcri etiam in lapides mutata, nihil attinet multis quærere; de iis solum lapidibus hic sermo est, qui pro niveo *sanctissimæ Martyris* cruore in monasterio conservantur *a tot seculis, ut tales, catholico cultu in hodiernum usque diem constanter honorati.*

qui aliquando sanguinem emiserit,

157 *Proprius hic locus est, ut de prædicto sacro Sanguine id memoremus, quod in rei totius confirmationem adducunt ambæ Legendæ Belgicæ majores; prima quidem inter exempla, uti vocat, sub titulo* miraculorum, quæ ad Puteum contigerunt; *novissima autem et paulo correctior, cap. 5. pag. 65, stupendum nempe miraculum, cujus tempus diserte exprimitur, in majori præsertim et antiquoiri. Legenda anni 1519, ubi signatur annus 1576. Narrant itaque, Sanguinem istum concretum (an lapides omnes, an eorum aliquem dumtaxat, clarius non exponitur) in ipso Ghistellensi Puteo olim solitum asservari, eumdemque quotannis ab aliquo sacerdote inde extrahi, lavari et expurgari consuevisse. Quod cum iste faceret videretque oculis suis, aquam ad lotionem adhibitam, sanguinis* B *instar rubescere; nihilominus lapidum candor, a fide adhibenda a virum avertebat. Rem ita que exploraturus, stylum ferreum lapidi infixit, atque eccum magna continuo sanguinis copia inde effluxit, acsi vena aperta fuisset aut bos aliquis mactatus. Stupore correptus sacerdos, moniales sanguinem jussit extergere et in sacram picinam deferre, ne forte rei vestigia in ejus confusionem apparerent. Sic ferme legunt ambæ editiones, referturque tota historia in tertia miraculorum classe num. 23, uti et sequens, non minus miranda.*

et quo absente fætorem contraxerit puteus Ghistell.

158. *Subjiciunt enim Legendæ; cum aliquaudo concretus iste Sanguis, probe expugatus, eorum, quibus incumbebat, negligentia, non satis tempestive in Puteum denuo remissus fuisset, mox aquam tantum fœtorem exhalasse, ut a neminc tolerari posset. Quod ubi observatum esset, restituto sine mora in locum sanguine, fœtor omnis actutum evanuit. Quæ si ad litteram* C *intelligenda sint, concludere oportet, prioribus istis seculis in more positum fuisse apud Ghistellenses moniales, non ut in templo aut sanctuario pretiosum suum thesaurum deponerent, sed in ipso Puteo, haud dubie probe obserato. Quamdiu id factum fuerit, non divinavero; id certum est, ab anno 1577, quo inde fugatæ sunt sanctimoniales, non grandiores istos lapides, sed particulam minorem fortasse aliquam, ad conservandam aquæ puritatem, eidem Puteo immersam remansisse; quamquam nec id asserere necessarium videatur, unda salutari per ipsum Sanctæ martyrium satis consecrata, quidquid eo tempore, quo religiosæ virgines cœnobium inhabitarent, miram illam sacri Sanguinis in Puteum immissionem, Legendæ Belgicæ citatis locis confirment fœtor; vero, de quo egimus, occultæ alicui causæ tribuendus fuerit, quam modo explorare integrum non sit.*

Brugas delatum Sanguinis feretrum,

159 *Quocumque demum sensu Legendarum istarum verba acceperis, de hodiena thesauri existentia dubitandum non est; evasit nimirum furentium iconomachorum rabiem, dum anno* D *post narratum prodigium proxime sequenti 1577, Brugas fugientes bonæ virgines, eum secum assportarunt; Furnas deinde, quo se Brugis receperant, ac demum postliminio ad priorem Brugensem sedem, ubi post varias vicissitudines et habitationum mutationes, in Anserum area, vulgo* Gansenplaets, *fixum sibi domicilium elegerunt. Admissa postmodum, annitentibus Brugensibus Episcopis et Santandreano abbate Zypæo, ea vivendi reformatione, de qua nuper locuti sumus, cum pleræque sanctimoniales omnes ad hordiernun monasterium, tamquam ad novum tirocinium perrexissent, paucæ illæ, quæ in Anserum area remanserant, a mutando vitæ genere prorsus alienæ, ad discordias, turbas et contentiones rem omnem aduxerunt, opinor, Bursfeldensium, quibus antea unitæ fuerant, consiliis et incitamentis; unde exortæ sunt diuturnæ illæ et indecentes lites, quas hic sigillatim enumerare nec vacat nec lubet.*

multis discordiis ansam præbuit.

160 *Erat ea Anserinarum conditio, ut pleraque possidentes, vix quidquam a se avelli finirent; tum sacra tum profana sibi reservantes,* E *usque adeo, ut ecclesiastica et civili, regia etiam auctoritate compelli debuerint, ut et libros rationum, et pedum cum reliquis abbatissæ ornamentis restituerent; ac demum reliquias omnes, et præsertim sacri Sanguinis concreti seu calcinati thecam, pro qua recuperanda, tamquam pro aris, ut aiunt, et focis, plurimis annis acriter concertandum fuit : donec obtenta a regio Bruxellensi Consilio anno 1639 mandato peremptorio, per commissarios, ad id expresse deputatos, pleraque impetrata sunt; ast induci nequaquam potuere religiosæ istæ Anserinæ, ut sacram eam Sanguinis concreti thecam, a se extorqueri paterentur, quibuscumque demum minis aut pœnis intentatis. Dum enim, ut narrat citatum cœnobii Godeleviani regestum, die 2 Septembris jam dicti anni 1639, ad vetus istud Anscrinum cœnobium pervenissent deputati, non sine admiratione deprehenderunt, præfatam thecam, cum pauculis argenteis cimeliis et ornamentis, a refractariis sanctimonialibus absconditam et occultatam fuisse.* F *Cetera, quæ hic minatim explicanda non sunt, compendio prosequor.*

demum a reformatis impetratum 1642.

161 *Cum nec amicis exhortationibus, nec severis monitis, nec demum optimatum precibus et auctoritate moveri se sinerent prædictæ Anserinæ, ut occultata revelarent cederentque novo monasterio, ad aulam denuo recurrendum fuit, unde iteratis mandatis ad RR. DD. Vicarios vacantis episcopatus missis, ii* XV *Octobris anni 1640, brachio seculari muniti, alteris monitionibus et suasionibus pervicaces aggressi sunt, sed in propositis obstinatas reperientes, in varia monasteria sequestrandas censuerunt; adhibitisque fabris et cæmentariis, singulos domus angulos perscrutari jussere, si quo modo desiderata capsa educi alicunde posset: verum conatu irrito, cum alio ablata fuisset. Demum, remediis aliis frustra adhibitis, ad censuras ventum est, quibus permotæ, locum occultationis revelarunt, atque in Vicariorum manus pervenit sacer thesaurus* XXXI *Julii 1641. Tandem denique* XXIX *Aprilis*

anni

A *anni 1642 regio jussu, Illustrissimus Nicolaus de Haudion, Brugensis Episcopus, per R. D. Priorem ad S. Andreæ, duobus Canonicis comitatum, desideratissimam thecam ad novum monasterium deferri curavi, ubi faustis acclamationibus et ingenti bonarum sanctimonialium lætitia ac incredibili veneratione recepta est. Porro sequenti proxime anno,* XXIII *Julii solennem visitationem instituit idem Illustrissimus de Haudion, cujus authenticum testimonium exhibeo, ex ipsis episcopatus regestis desumptum.*

Et sequenti anno 1643.

162 Nicolaus de Haudion, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Brugensis, perpetuus et hereditarius Flandriæ Cancellarius, omnibus has visuris salutem in Domino. Exhibita nobis pro parte D. Abbatissæ, et monialium novi monasterii. S. Godelevæ, Ord. S. Benedicti, olim extra, nunc vero intra civitatem Brugensem, petitio continebat, qualiter in Concilio suæ Majestatis Catholicæ, pendente lite inter supplicantes ex una et sorores Annam Godelevam Massur, et Annam B Sproncholf religiosas professas veteris monasterii prædictæ S. Godelevæ ex altera partibus: quædam notabiles reliquiæ ejusdem S. Godelevæ inter alia die VI Augusti anni MDCXLI, ad instantiam dictarum sororum Annæ Godelevæ Massur et Annæ Sproncholf sequestratæ fuerunt ad Manus RR. DD. Vicariorum sedis episcopalis tunc vacantis, et repositæ in armario quodam, sito in sacristia majori S. Caroli Borromæi, ecclesiæ Cathed. ibidemque sub sigillo eorumdem DD. Vicariorum fuerunt asservatæ usque ad diem XXIX Aprilis ultimo elapsi.

ab Illustrissimo Ep. Haudion

163 Quo nos, volentes mandare executioni litteras regias datas Bruxellis quarta ejusdem mensis aprilis, signatas de Gottignies ac sigillatas folito dictæ Regiæ Majestatis sigillo, præmemoratas reliquias inclusas feretro ligneo quadrato et exterius picto et deaurato, altitudinis circiter duorum pedum, debite per nos visitatas, in præsentia plurimorum, tam Ecclesiasticorum quam secularium, et sub sigillo nostro, in rubra cera impresso obseratas, dictis D. Abbatissæ et mo- C nialibus novi monasterii, modo degentibus in nova domo ejusdem monasterii sita in platea dicta de BOUVERYSTRATE, cum aliis parvulis reliquiis, jocalibus, ornamentis et aliis rebus, pro parte præfatarum duarum monialium, penes præfatos DD. Vicarios eousque sequestratis, restitui curavimus, prout etiam restitutas fuisse, et exinde in eodem feretro, in ecclesia ejusdem monasterii asservatas fuisse nobis constat.

reseratum,

164 Verum cum sicut eadem petitio subjungebat, moniales dicti novi monasterii, pro pietate et ardenti devotione, quo feruntur erga dictam S. Godelevam, summopere desiderarent, ad breve aliquod tempus dictum feretrum per nos aperiri, sibique cum debita veneratione reliquias introclusas ostendi; nos attendentes, hujusmodi supplicationem esse justam et rationi consonam, accessimus dictam ecclesiam novi monasterii ejusdem S. Godelevæ, ibidemque, accensis luminibus, debita cum reverentia (ut moris est) in præsentia R. Admodum Domini Jacobi de Bernencourt, Præpositi ecclesiæ collegiatæ B. Mariæ Brugensis, R. Patris Guardiani Capucinorum conventus Brugensis, Secretarii et Capellani nostri, nec non plurimorum circumstantium, dictum feretrum, detractis primo sigillis, desuper (uti prædictum est) impressis, aperuimus; ac in eodem reperimus dictas reliquias S. Godelevæ, ordine prout sequitur.

AUCTORE J. B. S.

visitatum

165 Primo magnam partem sanguinis (uti refertur) concreti, ejusdem S. Godelevæ, forma quasi quadrangulari, ab utraque parte multis puteolis * et foraminibus notatam, densam ad latitudinem trium digitorum, albi coloris, et fere instar calcis. Item aliam partem satis magnam, sed priore notabiliter minorem quasi rotundam, ejusdem pene densitatis. Item quatuor alias partes minores, uniformiter difformes, etiamque partem minimam, ac particulas aliquot minutas, adinstar pisorum, quæ omnes partes erant separatim involutæ linteis albis, et dictæ majores partes præterea bysso rubeo, in modum bursæ confecto.

* *An non* fossulis?

et accurate recognitum.

166 Quibus involutis ex parte solutis et apertis, præfatas omnes reliquias sæpe dictis monialibus, in choro pensili præmemoratæ ecclesiæ congre- E gatis, aliisque circumstantibus, ea, qua præmittitur, veneratione ostendimus, ac tum easdem rursum præfatis linteis involutas, in supradicto feretro cum præsentibus litteris reposuimus, idemque feretrum, debite occlusum, præfato sigillo nostro in quatuor angulis, in cera rubea desuper impresso, obseravimus, insuperque concedendum duximus et consentimus per præsentes, ut eadem in capsa lignea, ad hoc a latere Evangelii altaris præfatæ ecclesiæ adornata, reponantur et collocentur, ac debito cultu à Christi fidelibus honorentur. Datum Brugis in palatio nostro episcopali, sub sigillo nostro et Secretarii nostri signatura, die XXIV Julii anni MDCXLIII. Et in plica habebatur: De mandato Perillustris et Reverendissimi Domini præfati. Et erat signatum Vander Zype Secretarius MDCXLIII; et appendens erat sigillum præfati Illustrissimi in hostia rubra.

§ XIV. De nova sacri Sanguinis recognitione, a moderno Illustrissimo facta MDCCXIX; de ejusdem Sanguinis partibus, alibi venerationi expositis, deque confraternitatibus in Sanctæ honorem institutis.

F

In ultima recognitione anni 1619

P*atuit mihi ad sacrum istum Thesaurum accessus* VII *Julii, prædicti anni 1619, auctoritate Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Henrici Josephi van Susterem, moderni Brugensium Episcopi, qui in theca minori seu intrinseca, quæ modo longe majori includi solet, reperit, convenire omnia, cum iis quæ in præmisso diplomate asseruit Illustrissimus ejus decessor Nicolaus Haudion, eo dumtaxat excepto, quod in cœnobii regesto, articulo 43 disertissime exprimitur, excepta, inquam, ea minori parte, quæ ab eodem Episcopo missa est ad sanctimoniales Namurcenses anno 1644, die* III *Maii, ut refert istius temporis regestum episcopale his verbis :* Reverendissimus Episcopus Brugensis cuidam monasterio monialium, Ordinis S. Benedicti, in civitate Namurcena, dono dedit partem sanguinis concre-

AUCTORE J. B. S.

ti, cum adjuncto decreto litterarum in forma, cum reliquiis, pixidi parvæ, sub sigillo ejusdem Reverendissimi introclusarum. *Notat vero præfatum regestum cœnobii, in visitatione aliquando facienda, inventum iri, numerum particularum imminutum esse, ea scilicet, quæ ab Illustrissimo Episcopo ex theca accepta, ad Namurcenses sanctimoniales fuit transmissa. Id autem verissimum esse, experti sumus, cum pro* quatuor, *tres dumtaxat* partes minores, *duabus majoribus molibus adjunctæ, in ipsa illa theca inventæ fuerint.*

reperta sunt omnia convenire cum priori anni 1643.

168 *Involutæ omnes sunt linteo mundo, quod in variis partibus sigillo Illustrissimi communitum erat, deinde sacco occlusæ, sicque minori thecæ impositæ, ipsam totam implent, tametsi ad duos ferme pedes extensa, et totidem circiter alta videatur, locis suis etiam sigillo episcopali obserata. Lignea tota est, hinc inde nonnihil deaurata; tecto superius clauditur, ut domunculæ formam referre videatur. Rem totam, satis hic* B *descriptam, oculis subjicere, operæ pretium non duxi. Lapsanotheca grandior, molis longe majoris, lignea quidem et ipsa est, sed deargentata* D *tota et variis partibus deaurata, quæ per dies viginti quatuor, a* VI *ad* XXX *Julii, quemadmodum durat Ghistellensis solennitas, in ipso templo cœnobii, concurrentis populi pietati et venerationi exponitur; minori nempe illa, huic majori inclusa, sic ut sola grandior machina conspiciatur. Jam dixi, parvas multas ejusdem concreti sanguinis particulas, in varia minora reliquiaria, cum partibus sacrorum ossium ibidom divisas; quorum bina in* Pitkens, *seu Ghistellense vetus cœnobium, deferuntur, ut ibi etiam reliquæ populo deosculandæ porrigantur. Particula alia in aquam demergi solet, virtutem morbifugam ei inditura, ut manifestum fiet, dum ad miracula devenerimus, quæ ibi magno numero patrari dicuntur, quamvis nulla repererim, satis legitima auctoritate fulcita aut approbata, ut proinde sola bonorum hominium fide nitantur, quæ ad Legendarum calcem, ex cœnobii monumentis referuntur. En modo majoris istius lipsanothecæ delineationem.* E

C

F

Sacri sanguinis particulæ Neoporti et Gandavi.

169. *Partes prædicti sanguinis, alibi quam Ghistellæ et Brugis venerationi fidelium olim expositas, non novimus, præterquam Neoporti, ubi anno 1492, exstitisse, testatur Clericus Ghistellensis, inter miracula, Actis inferius subjuncta, num.* II. *Sunt item Namurci, ut verbo jam insinuavimus atque Gandavi in parvo Beghinasio, de quibus paragrapho* XI *pluribus egimus. Qua potissimum ratione, quo præcise anno ad virgines illas Beghinas pretiosæ exuviæ devenerint, nescio an quis hodie satis certo explicare queat. Supposui illic, vel ab ipso, qui eas primum Ghis-*

tellæ

A *tellæ, ab abbatissa acceperat, vel ab aliquo ex ejus heredibus, qualis forte filia aliqua esse potuerit, prædictæ congregationi Beghinarum adscripta, impetratas, et ibi mox religioso cultu honoratas; qui, hæreticis Gandavi rerum potientibus aliquamdiu cessaverit, florentibus demum rursus rebus Catholicis, fidelium pietate et fiducia auctus, qualem ipsum ibi descripsimus. Primæ donationis, a Godeleva Payers Ghistellensi abbatissa, factæ Ludovico isti Boonis anno 1548 instrumentum eo loco retuli, unde commode avelli non potuit. Hic iterum notabo, ejusdem sanguinis Gandavensis particulam aliquam a R. D. Rocho de Scheemaecker, tunc Beghinasii istius pastore, dum ex Sleydinghe acceptæ sunt reliquiæ aliæ, in antidorum Reverendo Domino Francisco Staes, dono itidem datam fuisse, quæ proinde ibi etiam hodiedum colitur, ut citato paragrapho* XI, *dictum est.*

Ejusdem cultus apud sanctimoniales Namurcenses,

170. *De Namurcensi sanguine jam testimonium ex regesto episcopali Brugensi retulimus. Habeo præ oculis autographam ipsam epistolam sororis Thecle de Spontin, abbatissæ cœnobii Pacis nos-* B *træ Dominæ* (la paix nostre Dame) *Namurci datam* XXVI *Augusti 1645, qua illustrissimo Brugensi sæpe dicto Nicolao de Haudion, significat, Illustrissimum Namurcensem (qui per id tempus erat Engelbertus des Bois) sacras reliquias pridem accepisse, coram Vicariatu aperiendas, et mox in ecclesia honorifice et solenniter deponendas. Reliqua epistolæ consistunt in profusis gratiarum actionibus, suo et filiarum suarum nomine, pro tam insigni munere, futuro immortali monumento benevolentiæ Illustrissimi istius erga cœnobium suum. Non erat id temporis valde vetustum. Namurcense Pacis monasterium, utpote quod* fundamenta sua *primum* jecisse *asserit auctor Sanctuarii Namurcensis* anno MDCXIII. Rigidiorem vitæ S. Benedicti normam sequi, *ibidem testatur:* fundationem *autem* Virgines procurasse, ædificia privatorum eleemosynis promota; florere ibi vigereque religiosam disciplinam, etc. *Et ea gratia factum fuisse, narrabant sanctimoniales Godelevianæ, quod in eas sorores suas propensiores* C *tunc fuissent primæ monasterii Brugensis reformatrices, quoniam Namurcenses illæ idem vitæ institutum profitebantur, quod ipsæ non ita pridem amplexatæ fuerant.*

ubi et articulus digiti.

171. *Quemadmodum autem superius sacer sanguis Gandavi in minori Boghinasio honoratus, ab aliis sacri corporis reliquiis commode separari non potuit, sic et hoc loco jungendæ sunt ambæ sacræ exuviæ, quæ Namurci in prædicto Pacis cœnobio asservantur. Sic in ejus tabulario litteris mandatum nuperrime testata est hodierna abbatissa M. A. Josepha de Lambellion, in scripto ad me misso, per nostri istic collegii Rectorem R. P. Le Vaillant. Instrumenti, verosimiliter a dicta superius Thecla de Spontin relicti, verba sunt :* Anno MDCXLVI dono ejusdem Illustrissimi Brugensis Episcopi etiam accepimus articulum digiti præfatæ S. Godelevæ, cum debitis attestationibus, quibus involutus erat. Porro eas quoque reliquias approbavit Illustrissimus noster Engelbertus des Bois. Ipsæ vero, eleganti capsulæ insertæ, ab eodem Episcopo, solenni processione, et palatio episcopali ad monasterii nostri sacellum delatæ sunt, ibidemque hactenus omnium venerationi expositæ. *Subdit* S. Godelevam *Namurci a fidelibus præcipue invocari ad concordiam inter conjuges impetrandam, atque ad pellendos avertendosque gutturis dolores. Ipso ejus festo die cantatur Missa solennis, absque ulteriori cultu, propter concursum eo die Octavæ Apostolorum. Hisce testimoniis juncta erat excusa anno 1646 schedula gallica, qua vitæ* S. Godelevæ *breve compendium populo Namurcensi exponebatur. Hic paucis addo, docuisse me Rayssium in Hierogazophylacio pag. 201, in parthenone Dorissellensi Virginum Cisterciensium Gandavi, asservari in phiala de sanguine* S. Godelevæ, *atque item pag. 463 in ecclesia collegiata S. Salvatoris Brugis.* AUCTORE J. B. S.

Confraternitates in S. Godelevæ honorem, præsertim Ghistellæ

172. *Atque hæc de sacri Sanguinis particulis alio deportatis et honoratis, satis dicta sint; id unum ferme reliquum ad* S. Godelevæ *gloriam spectat, ut veteris cœnobii Ghistellensis rudera, et quæ ibidem in Sanctæ honorem monumenta supersunt, pia curiositate perlustremus, quæ erit* E *materia paragraphi proximi, ad quem priusquam transeamus, paucis colligenda sunt alia in Sanctam devotorum clientium venerationis argumenta, eo magis illustria, quod communi plurium consensu demonstrentur. Intelligo confraternitates seu sodalitia, id unum spirantia, ut non solum annuam festivitatem recolant, sed perpetuo quodammodo cultu, mutuis stimulis excitata,* S. Godelevæ *se arctius obstringant, ejus virtutes sibi imitandas proponant, demum singulari ejus patrocinio sodales isti se totos devoveant. In eo primas sibi procul dubio vendicant Ghistellenses, ab immemorabili, nec minus hoc tempore Patronæ suæ cultores eximii, quique id sibi proprium habere videantur, ut nemo non satagat, suæ in Sanctam deditissimi animi indicia reddere quam manifestissima, atque adeo confraternitati certatim nomina dare, seque Sanctæ alumnos profiteri minime erubescant. Eorum curæ demandatum Sanctæ sacellum, seu navis templi, a nobis superius descripta, eleemosynas ipsi colligunt; quin et ipsorum ad hoc deputatis, alteram e tribus repositorii sacri corporis clavibus commissam, supra etiam diximus.* F

et Brugis, ubi binæ Dossuariorum;

173. *Æmulatores fuere nonnulli Brugenses cives, quorum forenses bajuli seu dossuarii jam olim congregationem instituerunt in ecclesia S. Salvatoris, ut mihi compertum est, ex facultate quadam, in regestis episcopalibus ipsis concessa, domum aliquam, sodalitio suo propriam vendendi, nummosque inde provenientes recte expendendi : hæc autem gesta sunt anno 1584; ut facile mihi fuerit conjicere, prædictam congregationem, diu ante istum annum institutam fuisse. Et hæc confraternitas, a primævo zelo usque hodie se non deflexisse testatur; solis tamen illis forensibus bajulis constans, habensque sacellum seu altare sibi proprium, in ambitu et ad extremitatem prædictæ ecclesiæ S. Salvatoris : pridem opinor, Romæ confirmata, sed novis gratiis aucta ab Alexandro VII, anno 1662 die* V *Julii. Ex Bulla, mox subjicienda, colliges, quid ipsis concessum*

fuerit

AUCTORE J. B. S.

fuerit; cum ea interim disparitate, quod favores Innocentii X, confraternitati cœnobii Godeleviani indulti, non restringantur ad homines unius specialis artis, *sed ad omnes utriusque sexus fideles, qui se eidem aggregaverint; ibi vero ad solos istos bajulos, et quidem forenses, omnia restricta sint. Hi autem eo cultu sacras patronæ suæ reliquias honorant, ut* S. Godelevæ *festa luce solennem Missam celebrari curent; postridie, aliisque statutis diebus, defunctorum ex confraternitate summa ratio habeatur : tum in assistendo exequiis, tum in procurandis pro æterna eorum requie sacrificiis, ut ex instrumento, ad me Brugis transmisso, perspexi.*

sed præcipua in ipso Sanctæ cœnobio,

174. *In supra citatis episcopatus regestis didiceram bajulos eosdem vel certe alios Brugenses, anno 1620 capellam, seu melius dixeris, altare* S. Godelevæ *habuisse in ecclesia, itidem collegiata, B. M. Virginis sub odeo; unde nata mihi suspicio est, aut bajulos istos forenses eo transmigrasse, aut verbis illis aliud a priori* S. Godelevæ *sodalitium indicari.* B *Rem explicuit laudatus mihi toties Clarissimus Walius, dum bajulos* pontis S. Mariæ (Mariebrugghe) *a forensibus istis accuratius distinxit, sic ut Mariani in D. Virginis, forenses in S. Salvatoris, propensissimæ suæ in* sanctam Godelevam *voluntatis et pietatis annua et constantia argumenta demonstrent, egregia sane et plane singulari æmulatione, quamque alibi vix invenias. Sed quidquid horum sit; cultu Sanctæ nostræ in æde sacra cœnobii sanctimonialium magis magisque indies accrescente, eo potissimum piorum clientium conversa sunt studia; atque adeo instituta illic de novo congregatio seu confraternitas, quæ anno 1649 pontificia auctoritate constabilita, prioribus haud dubie longe antecelluit : atque ipsa primo suo fervore hodiedum animata, florens et vegeta persistit, ut tota Brugensi urbe notissimum est. Non erit abs re, gratias et favores pontificios, quibus confratres et consorores cumulate ditantur, ex ipso diplomate cognoscere. Sic ibi loquitur summus Pontifex.*

quæ anno 1649

175. Innocentius PP. X. Ad perpetuam rei memoriam. C Cum sicut accepimus, in ecclesia monasterii monialium sanctæ Godelevæ, civitatis Brugensis, una pia et devota utriusque sexus Christi fidelium confraternitas, sub invocatione ejusdem sanctæ Godelevæ, non tamen pro hominibus unius specialis artis, canonice instituta existat, cujus confratres et consorores quam plurima pietatis et charitatis opera exercere consueverunt; Nos ut confraternitas præfata majora indies suscipiat incrementa, de omnipotentis Dei misericordia ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus authoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui dictam confraternitatem imposterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si vere pœnitentes et confessi, sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, plenariam, nec non tam eis, et pro tempore describendis, quam jam descriptis in dicta confraternitate confratribus et consororibus, in cujuslibet eorum mortis articulo, si vere pœnitentes et confessi, ac sacra communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem contriti, nomen Jesu ore, si potuerint, sin minus corde devoto invocaverint etiam plenariam.

D *ab Innocentio PP. X*

176 Ac iisdem nunc et pro tempore existentibus confratribus et consororibus, et vere pœnitentibus et confessis, ac eadem sacra communione refectis, qui prædictæ confraternitatis ecclesiam seu capellam vel oratorium, die festo ejusdem sanctæ Godelevæ, a primis Vesperis usque ad occasum solis festi hujusmodi, singulis annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum principum concordia, hæresum exstirpatione, ac sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione, pias ad Deum preces effuderint, plenariam similiter omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus.

approbata est,

177 Insuper dictis confratribus et consororibus, etiam vere pœnitentibus et confessis ac sacra Communione refectis, dictam ecclesiam seu capellam vel oratorium, in quatuor aliis anni festivis vel feriatis diebus, per confratres dictæ confraternitatis semel tantum eligendis et ab Ordinario approbandis, ut præfertur, visitantibus et ibidem orantibus, quo die præfatorum id egerint, septem annos et totidem quadragenas; quoties vero Missis et aliis divinis officiis in dicta ecclesia vel E capella seu oratorio pro tempore celebrandis et recitandis, seu congregationibus publicis et privatis ejusdem confraternitatis, ubivis faciendis, interfuerint, aut pauperes hospitio susceperint, vel pacem inter inimicos composuerint, seu componi fecerint vel procuraverint.

concessis multis gratiis et favoribus

178 Nec non et qui corpora defunctorum, tam confratrum et consororum dictæ confraternitatis, quam aliorum ad sepulturam associaverint, aut quascumque processiones de licentia Ordinarii faciendas, sanctissimumque Eucharistiæ Sacramentum, tam in processionibus, quam cum ad infirmos aut alias ubicumque et quandocumque defertur, comitati fuerint; aut si impediti, campanæ ad id signo dato, semel orationem Dominicam et salutationem angelicam dixerint, aut etiam quinquies orationem et salutationem prædictas, pro animabus defunctorum confratrum et consororum præfatorum recitaverint, aut peccatorem aliquem ad viam salutis reduxerint, et ignorantes, præcepta Dei, et ea quæ ad salutem sunt, docuerint, F aut quodcumque pietatis vel charitatis opus exercuerint, toties pro quolibet præfatorum operum sexaginta dies, de injunctis eis vel alias quomodolibet debitis pœnitentiis, in forma Ecclesiæ consueta relaxamus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris.

utriusque sexus sodalibus.

179 Volumus autem, quod si alias dictis confratribus et consororibus, præmissa peragentibus, aliqua alia indulgentia perpetuo vel ad tempus nondum elapsum duratura; concessa fuerit, præsentes nullæ sint; utque, si dicta confraternitas alicui archiconfraternitati aggregata jam sit, seu imposterum aggregetur, vel quavis alia ratione uniatur, seu et quomodolibet instituatur, priores seu quævis aliæ litteræ Apostolicæ illis nullatenus suffragentur, sed ex tunc eo ipso prorsus nullæ sint. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem, sub annulo piscatoris, die XXX Aprilis MDCXLIX, pontificatus nostri anno quinto. Subsignatum M. A. Maraldus, et inferius. Placet perillustri ac Reverendissimo Domino etc. publicari.

De

Auctore J. B. S.

A De mandato etc. subsignat J. B. Vanden Zype Secretarius : die VI Junii. *Notantur in apographo, designati quatuor Indulgentiarum dies, rogatu abbatissæ Godelevianæ : scilicet translatio S. Benedicti, translatio S. Godelevæ, Octava S. Godelevæ, et festa dies S. Scholasticæ. Brugis* XV *Junii* 1649; *et signatum ut supra.*

§ XV. De celebri puteo, Ghistellæ incredibili populi concursu frequentato, præsertim a VI Julii ad XXX ejusdem mensis, et de monumentis, quæ ibidem hodie supersunt.

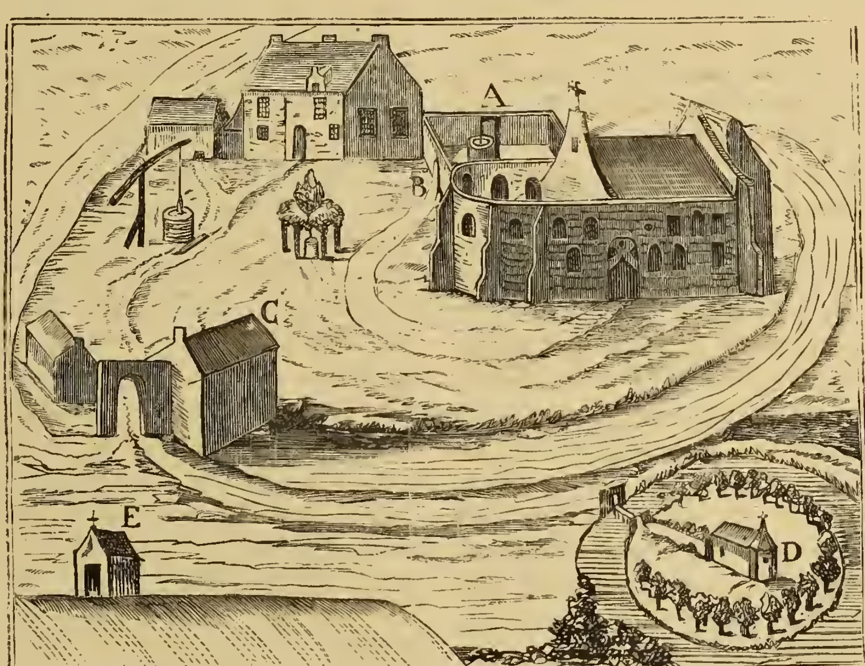
Præcipuus Sanctæ cultus in veteri cœnobio Ghistellensi ;

Inter *varia jam enumerata loca,* S. Godelevæ *cultu celebria, ceteris palmam omnino præripit, a Sanctæ ipsius nomine in mappis geographicis nuncupatus* vicus, *ut ait Sanderus in Franconatu pag.* 329, ad medium fere lapidem a Ghistella.... positus, nomen habens a Diva.... *(vulgo* Pitkens *dictus)* ejus sancto nomini Virginum dedicato cœno-
B bio; quod nunc, ob motus temporum, in civitatem Brugensem translatum, sub regula S. Benedicti, strictioris observantiæ gloria efflorescit; procurante rem eam cum primis viro religioso Henrico Zypæo, ejusdem ordinis divi Andreæ juxta Brugas abbate : *quod pluries dixisse non pœnitet. Nominatissimus in præfato vico puteus est, ipso olim Ghistellensis cœnobii interiori ambitu conclusus, cujus aquam per effusum* S. Godelevæ *sanguinem, variis ægritudinibus pellendis salutarem redditum esse, Drogonis ipsius testimonio indubitatum est. Sic loquitur ipse in editione nostra num.* 24 : Elementum quoque aliud convertit Deus omnipotens ad gloriam sui honoris, ut propalaret, quod foret et quantum meritum ibidem demersæ mulieris : nam quicumque febris incommodo, quicumque aliarum passionibus infirmitatum pressi, illo advenientes, aquam ipsam potarunt, continuo optatam sospitatem, meritis ejus se recepisse lætati sunt.

ubi puteus multis miraculis clarus.

181 *Anonymus autem, Drogonis interpolator, num.* 91 *insigne miraculum narrat, quod in Bertulfi filia, postmodum cœnobii fundatrice, Sanctæ meritis patratum est, dum ipsa, per revelationem prius monita, incredulis parentibus nequidquam obsistentibus,* opportunitatem nacta, cum die quadam per juvenculas consodales, ad hunc puteum perduci se obnixa prece postulasset, oculorum loculos, a nativitate luce orbatos, fide sincera, devotione pura, grandique fiducia ter abluens, juxta sanctæ Virginis et Martyris promissionem, divinitus illustrata, clarissimum videndi lumen assecuta est. *Secuta postmodum id genus innumera prope miracula, si omnia paulo accuratius memoriæ prodita fuissent, insigne, dubio procul, volumen implerent : quæ nobis suggesta sunt, aut alibi feliciter reperimus, suo loco memorabimus; hic operæ pretium omnino videtur, ipsam cœnobii Ghistellensis, seu vici* S. Godelevæ *superstitem partem, et situm, tum templi tum putei, et vicini famosi collis aliorumque adjacentium, et ad* S. Godelevam *spectantium monumentorum satis accuratam delineationem, ex ipso laudato Flandriæ illustratore Sandero acceptam repræsentare.* E

C

F

quem 5 Julii 1619 visitavit Illustrissimus.

182 *Puteum illum hodiernum, puteum tunc non fuisse, dum Sancta ei immergeretur, satis certum est, Ghistellensibus ipsis haud quaquam refragantibus : lacum admiserim, seu fossam aut stagnum exiguum, equis aliisque jumentis reficiendis potandisque eo tempore destinatum; cujus aquam ubi postmodum adeo salubrem expertæ fuerint Sanctimoniales, puteum excavari jusserint, qui usque hodie muris suis in quadrum circumseptus, ut exhibet proposita delineatio sub littera A, in ipsomet Sanctimonialium claustro prius fuerit, modo etiam probe custoditus, utpote cujus aditus solum patet per portam sub littera B, ostio et sera probe occlusam, quæ tum maxime aperitur, dum dierum quatuor et viginti solennitas mense Julio quotannis peragitur, aliis diebus tum solum, opinor, cum affluentium peregrinorum desiderio satisfaciendum est, ut in Illustrissimi Brugensi Episcopi, qui eo Ghistella,* V *Julii* 1719 *pedes accesserat, gratiam lubens præstitit, is cui putei cura demandata est, salubrem potum et Illustrissimo ipsi et toti consortio porrigens, multaque de eo narrans, quæ ex certioribus monumentis paulo titius desumenda putavimus.*

183 *Locus*

AUCTORE J. B. S.

Mirabilis ejus exundatio anno 1500.

183 *Locus templo proximus est, ut ex apposita in delineatione jam dicta littera A clarissime perspicis. De ipso salutari puteo satis mira memorat Legenda major Belgica. Specimen exhibeo, quod anno 1500 accidisse dicitur, tum nempe cum de eodem puteo, qui haud dubie collabebatur, restaurando ageretur,* festo sancti Calixti *seu* XIV *Octobris : nimirum tam ingentem aquæ copiam derepente tunc exundasse, ut tantum non abbatissa, post reformationem, ut ipsæ loquebantur, secunda, in subsidente aquarum vi monasterii ambitu oppressa fuerit, alterum vero templi latus eadem calamitate prope corruerit. Quæ omnia aliaque pericula procul dubio averterit* S. Godeleva *submisso forte in tempore cæmentario aliquo Brugensi, qui ad locum martyrii sanctæ visitandum opportune advenerat, ut bonas moniales, tam inopinato eventu perculsas et consternatas, evidenti periculo liberaret. Rem hanc prodigio proximam nemo negaverit : puteus ex eo tempore in integrum restitutus, per totam Flandriam regionesque finitimas* B *celeberrimus in hunc usque diem perstitit, ejusque aqua, non solum in loco a concurrentibus peregrinis bibitur, sed doliis integris, seu vasis aliis, ad loca multis milliaribus inde dissita, tamquam præsens adversus varios morbos et remedium et amuletum, constanter deferri solitam, in loco præsentes accepimus.*

Destructus cum cœnobio, postea restitutus est.

184 *Nullam ruinam passum fuisse pervulgatum iis regionibus puteum, in funesta per grassatores hæreticos sacrorum et sacrosanctorum omnium direptione, haud equidem facile mihi persuasero : cum enim et templum et monasterium destructum penitus et eversum fuerit, quis credat furibundas iconomachorum manus evasisse, tam illustre jam per tot secula sanctitatis Godelevianæ monumentum, in qualia potissimum effrenata eorum rabies debacchari et desævire consueverat. Tradit Legenda minor Belgica pag. 64 et 65, virginem aliquam religiosam Brugensem, Ordinis Carmelitarum, quotannis ad puteum illum Ghistellensem recurrere solitam fuisse, ibique præsentissimum malo suo remedium reperisse : quod advertens* C *loci tunc temporis quæstor, seu bonorum surreptorum custos ab hæreticis constitutus, ipseque acatholicus, spoponderit, se prædictum puteum in pristinum statum restituturum, idque propriis suis sumptibus, siquando res Catholicæ ibi prævalerent. Notatur autem annus 1572, ut facile conjici possit, violentas manus ipsi puteo illatas, saltem non modicam ruinam passum, antequam monasterium ipsum plane everteretur, quod quinque circiter post annis evenisse, tradunt omnia, quæ supersunt monumenta.*

Templi pars restaurata fuit 1613,

185 *De infinita prope fidelium multitudine ad salutares eas quas quotannis recurrente, non obiter supra diximus, miracula eodem spectantia, suo loco referemus, jam et alia narranda supersunt, quæ et oculis ipsi nostris ibidem contemplati sumus; ubi præmiserimus templi adhucdum superstitis ruinas, anno primum 1615, pro aliqua parte in hodiernam formam erectas fuisse, quemadmodum tradunt eo anno regesta episcopalia :* XXVII Februarii Reverendissimus Dominus dedit veniam abbatissæ S. Godelevæ eundi Ghistellam pro duodecim aut quatuordecim diebus, quibus eligat D partem templi, his tumultibus destructi, reædificandam. *Exstat igitur hodie pars templi antiqui circiter media, non ineleganter restaurata nec invenuste ornata, angustior tamen, quam ut supplicantes alumnos, undeque ad festivitatem annuam certatim confluentes, capere aliquando possit; tanta est, ut iterum dicam, eo præsertim tempore ad sanctuarium illud adventantium ex tota Flandria omnibus sexus et ætatis hominum frequentia. Verum hic non solennitas, sed templum ipsum paucis describendum.*

Satis eleganter hodiedum ornata.

186 *In ara principe, satis nitida, idem repræsentatur, quod in templo Ghistellensi; nempe* S. Godelevæ *eum Bertulfo conjugium, seu conjunctio coram parocho et amicis adstantibus. Ubique occurrunt imagines et pictæ et sculptæ strangulationis, et in aquam demersionis sanctæ Martyris. Appensum vidi tapetem ferme quadratum trium circiter ulnarum, in cujus singulis angulis singula hæc verba acupicta sunt.* VIRGO CONJUGATA, RELICTA MARTYRIZATA, *qualem etiam videre me* E *memini in ipso cœnobio Brugensi. Tapetis medium occupat acupicta itidem effigies ipsius* sanctæ Godelevæ, *adscripto inferius anno* MDLXXVII, *eo ipso videlicet, quo inde fugere compulsæ sunt Sanctimoniales, ut supra abunde dictum est. Non minor illic, quam Ghistellæ et Brugis religio, in aamittendis promiscue omnibus ad sacrum reliquiarum osculum. Verbo quocumque te vertas, propensissimam in* Godelevam *pietatem spirant omnia, quæ usquam conspiciuntur monumenta. Quod ad portæ ingressum a dextris intueris ædificium majus sub littera C, hoc a* VI *Julii ad* XXX *incolunt Reverendi Patres Cappucini duo, Ostenda illic missionem agentes in obsequium confluentis populi, quem illuc numerosissimum concurrere, jam non semel inculcatum est.*

Aliud Sanctæ sacellum in vicino colle.

187. *Diruto isti monasterio vicinus est, imo contiguus collis satis elegans sub littera D, proceris arboribus consitus, in cujus vertice sacellum extructum et restauratum est, ubi et sacrum Missæ sacrificium, et alia pietatis opera exercentur, ornatum iis iconibus et imaginibus, quas passim* F *alibi recurrere diximus, de* S. Godelevæ *martyrio. Memorant incolæ, estque illic recepta et constans traditio, eo loci deputatam fuisse* S. Godelevam, *impii Bertulfi mariti jussu, ut a satis cornices aliasque volucres arceret, quod vilissimum servulorum munus esse solet. De ea satorum custodia insignique miraculo, quo aves istas omnes in vicinum horreum divino nutu compulerit Sancta, donec Missæ sacrificio interfuisset, nusquam meminit Drogo ; at rem totam satis fuse describit interpolator Anonymus cap. 5 a num. 34, ex quo in Legendam Belgicam et in perpetuam memoriam apud Ghistellenses transiit : sive id planissime eo loci acciderit, quo hodie sacellum exstat, sive alio vicino, unde saltem ansa arrepta sit, in tam singularis miraculi memoriam tale monumentum erigendi. Rem indubitatam crederem, si Drogonis auctoritate fulciretur ; quamquam dubiam reddere haudquaquam præsumam, cum plurima Sanctæ gesta a Drogone prætermitti potuerint, quæ subinde collecta, Anonymo materiam dederint ad*

vitam

A *vitam amplificandam; quod pluribus Sanctis evenisse, nemini harum rerum tantillum perito, non exploratissimum est.*

pari celebritate visituri solitum.

188 *Vetustam et immemorabilem in eo colle* S. Godelevæ *venerationem æque ac in ipso cœnobio fuisse, demonstràt par omnium monumentorum antiquitas, par utrobique Sanctam honorandi ejusque cultum promovendi solicitudo. In supra citatis regestis episcopatus Brugensis, tempore secundi Episcopi Remigii Druitii, reperio, dierum* XL *indulgentias ab eo concessas* V Idus Julii MDLXXI, omnibus, qui sacellum constructum in monte juxta monasterium S. Godelevæ Ordinis S. Benedicti sub parochia de Ghistelle, olim Tornacensis, nunc Brugensis diœcesis, vel puteum S. Godolevæ intra septa monasterii, in cujus putei aqua pars sanguinis ejusdem Martyris conservatur, necnon imaginem dictæ Martyris, positam in ambitu ejusdem monasterii visitaverint. *Imaginem istam cum toto cœnobio Calvinianorum iconoclastarum manibus destructam existimo; cetera perseverant, quousque supra expli-* B *cui, iisdemque indulgentiis, ut et sacraria Ghistellensis ecclesiæ et cœnobii Brugensis, huc usque ab Illustrissimis Episcopis donari solent, præter alias, a medio ferme elapsi proxime seculi, impetratas indulgentias plenarias, quæ ex eo tempore Roma accessere, uti ex prædictis regestis non uno loco deprehendi. Tot cælestium bonorum thesauri ad augendum* S. Godelevæ *cultum, procurandamque majorem Dei gloriam et animarum salutem mirifice contulerunt, atque hodiedum conferre non desinunt.*

Quid de alio monumento ferat traditio.

189 *Restat monumentum illic ultimum sub littera E, nobis Ghistella ad monasterium* Pitkens *tendentibus exhibitum. Distat ab oppido, jam descriptum cœnobium media leuca in occidentem; dum vero ultra medium viæ confeceris, occurrit sacellum exiguum, non multum ornatam, quod conditum aiebant, in memoriam miraculi alterisu, de quo solus etiam meminit interpolator Anonymus cap. 9 a num. 92, ubi narrat, missum Ghistellam, e castro Bertulfi, ad conficienda indusia famulum, istic reperisse* venerandæ majestatis Dominam sub arbore . . . . *quæ* blanda allocutione *fa-* C *mulum* demulcens, *telam expetierit, vestesque lineas seu indusia ipsa consuerit; quod agnoscens Bertulfus, eo demum divinæ benignitatis prodigio ad sinceram pœnitentiam fuerit conversus. Et hoc quidem monumentum ejusque ædificandi causa cum Anonymi historia plane congruit. De proximo ibi puteo, cujus etiam salubrem, et morbis pellendis aptam esse aquam volebant, nihil hactenus scriptum reperi. Popularis traditio fert, immersum illic a Sancta digitale seu digitabulum, quo prædicta indusia confecerat, quod an cui satis persuaderi possit, malo aliorum quam meo censeri judicio : nec facile crediderim, eo ad hauriendam aquam confluere populum, ubi tam vicinum habent puteum ipsum, quem salutarem omnes experiuntur.*

Transitio ad ea, quæ de Sanctæ marito narrantur.

190 *Hic finis sit eorum, quæ quanta potuimus diligentia amicis pluribus symbolam conferentibus, de* S. Godelevæ *Actis eorumque scriptoribus, cultu, officiis ecclesiasticis, de reliquiis ceterisque monumentis, ad ejus indesinentem gloriam spectantibus, colligere potuimus, ut jam ad vitas ipsas pergendum foret, nisi res altera, cum prioribus non prorsus inconnexa, superesset, de Bertulfi,* S. Godelevæ *mariti, pœnitentia et felici exitu, quod inter primaria et maxime illustria Sanctæ miracula computandum, nemo dubitaverit. Miracula reliqua, in classes suas distributa, vitis subjungemus, ast hoc ob varia adjuncta, paulo fusius explicandum, hic præmittere maluimus, ex fide instrumentorum, quæ ut rejicienda non sint, certe majori auctoritati innixa vellemus, sicuti mox intelliges. Neque vero locus alius opportunior, quam ut enumeratis illustrissimæ Martyris dotibus, meritis et triumphis, mariti quantumvis parricidæ sui gloriosa pœnitentia subnecteretur, tamquam præcipua præda, precibus ejus orco erepta, in qua omnipotentiam suam manifestare dignatus est, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et æternum vivat, quod de Bertulfo sperare nos jubent monumenta, non multo post ordine producenda.*

AUCTORE J. B. S.

§ XVI. De præcipuo S. Godelevæ miraculo, in conversione mariti sui Bertulfi, post ad S. Winnoci Bergis monachi, ibidemque, post duram pœnitentiam, pie defuncti. E

Miraculum maximum Bertulfi conversio.

Plurima S. Godelevæ *meritis patrata fuisse tot retro lapsis seculis miracula, et superstites notitiæ et perpetua traditio testantur,* quorum si numerum describere voluero, *inquit Anonymus num. 83,* noster hic tractatus, fastidio legentibus factus, promissæ narrationis modum excederet. *Vanum effugium aut merus scrupulus; jam modum excesserat, nec fastidio fuissent miracula, quæ sane plura colligere poterat, quæ totis duobus seculis acciderant, et haud dubie recenti memoria; cum aliud agens. in iis solis ferme hæreat, quæ a Drogone fuerant commemorata; ut facile appareat, ex tunc negligentiores fuisse Ghistellenses, in mandandis posteritati tot illustribus sanctæ suæ Patronæ tropæis. Drogonianis adjunxit Anonymus præcipuum illud, de quo hic agere intendimus, miraculum factum in conversione perfidi et cru-* F *delis Bertulfi, cujus barbarum animum emolliverint beatissimæ conjugis merita, ut tandem ad bonam frugem conduceretur, quemadmodum elogio satis nitido complexus est Malbrancus, quod infra ex ipso transcribemus. Atque hoc solum est, quod hic breviter tractandum nos suscepisse dicebamus, ad calcem vitarum, in varias classes reducturi varii generis miracula seu beneficia, quæ vitæ impressæ, cujuscumque auctoritatis sint, nobis suggesserunt : tum vero manipulos alios ex Ms. Clerici Ghistellensis anni 1506, et ex recentioribus instrumentis, quæ numquam hactenus typis excusa sunt. Hic propositum de Bertulfo argumentum prosequemur.*

de qua cur Drogo locutus non fuerit.

192 *Mirum sane multis videbitur, et nobis supra visum est, Drogonem, Santandreanum monachum, quem pridem ostendimus ultra annum 1118 vitam protraxisse; de altero Bertulfi conjugio, cæca prole inde suscepta,* S. Godelevæ *elevatione, et subsecutis miraculis, de conversione ipsius Bertulfi aut monasterii fundatione, nec verbum fe-*

cisse

AUCTORE J. B. S.

cisse; dum in iis enarrandis totus est Anonymus, totis binis seculis Drogone posterior. At enim et hunc scrupulum supra attigimus, ex Drogonis præfatione, non otiose commonstrantes, eum totius suæ scriptionis argumentum sic restrinxisse, ut nihil prorsus attigerit, præter ea sola capita, quæ episcopo suo exhibenda susceperat: puta S. Godelevæ genus, vitam, persecutiones et martyrium; eas solas quatuor partes scrupulose quodammodo prosecutus, neglecta vel ipsa elevatione, seu istius temporis canonizatione, cui tamen verosimillime interfuerat: nam fallor vehementer, nisi Drogo diaconus, qui inter testes primæ elevationis computatur num. 48, ipsius idem non sit, tum adhuc junior, qui S. Godelevæ vitam postmodum concinavit. Nihil igitur obesse hic debet Drogonis silentium, quo minus fidem habeamus scriptori Anonymo aliisque monumentis, tum Ghistellensibus tum Bergensibus; de sincera Bertulfi resipiscentia, et vita religiose ad S. Winnoci peracta, testimonium ferentibus.

B 193 Quod ait Anonymus num. 95, Bertulfum, tota substantia, quam possederat, ad pias causas distributa, ad terram sanctam, contra Saracenos militaturum, profectum, aliaque hujusmodi annexa, operosius equidem non disquiram. Privatos in terra sancta adversus Saracenos bella movere ausos, ante celebrem expeditionem illam, quæ duce Godefrido Bullionio, sub seculi XI finem suscepta est, satis inepte fingeretur: asserere autem, quod idem Bertulfus Robertum Flandriæ Comitem in prædicta Cruciata prima secutus sit, non minus videtur incongruum, ne alioquin ad principium seculi XII ejus conversio differatur. Scio, Anonymum abdicationem bonorum omnium militiæ sacræ præmittere; at neque sic temporibus recte dividuntur Bertulfi gesta utpote qui non satis apte dici possit, post sanctæ conjugis elevationem ad annos adhuc quindecim et amplius impœnitens permansisse. Neque verosimile existimo, quod notavit Malbrancus, nempe ab anno 1088, quo elevationem Sanctæ cum Surio collocat, Bertulfum maritum apud Winnocenses horrendam

Difficilis epocha Bertulfianæ pœnitentiæ.

C egisse pœnitentiam. Ceterum palpando et cum tenebris luctando nihil magnopere proficimus. In Palæstinam profectus fuerit Bertulfus, an in patria manserit, parum admodum interest: virginum cœnobium, ex bonis fundatum conditumque, id vero evidenti, me quidem judice, argumento semper erit, aut ipsummet, aut heredem filiam latifundia omnia, pro animæ redemptione (sic tuum fermo erat) Deo et Ecclesiæ cessisse; ut de tota substantiæ veritate dubitari prorsus nequeat, quamquam monumenta vetera omnia, eo spectantia, aut sanctimonialium incuria, aut edaci vetustate modo perierint.

194 Toti huic Anonymi historiæ, citato num. 95 latius extensæ, ut plane conjecturalis est, et temporibus, quibus vivebat, aptata; quidni et nobis liceat conjecturam, seculis prioribus magis convenientem, satis tuto opponere? Quidni, inquam, aliam conjecturam, aut plane inverisimilem, suggeramus; nempe Bertulfum, conscientiæ stimulis, ob commissum tam atrox parricidium agitatum secundis jam vinculis solutum, non quidem in Palæstinam, sed ut per ea tempora facinorosis hominibus in more positum erat, Romam profectum, a summo Pontifice, pro immani scelere veniam impetraturum, sub debita pœnitentia, satis rigide pro tam publicis criminibus, per id tempus injungi solita: cuique proinde Pontifex, in justam satisfactionem præceperit, bona sua in condendum virginum cœnobium quantocius transcribere, et ad eluendum penitus perpetratum parricidium,, vitæ reliquum, ut ipse fortasse ultro se ambire insinuaverat, inter monachos transigere; in quo certe nihil occurrit, a quo quis merito abhorrere possit aut debeat. Accesserit postmodum Comitis Roberti consensus, et Episcopi sive motu proprio, sive per Pontificem delegati, approbatio: quo pacto plane salvabitur, quod supra aiebat Sanderus; Benedectini instituti virginum succrevisse abbatiam, auspiciis Comitum et Episcopi, opibus Bertulphi parricidæ. Hæc, ut meram conjecturam in hac caligine adducimus, nam de rei certitudine exploranda aut revelanda, pridem desperavimus.

de cujus suscipiendæ causa conjectura

D

E 195 Ex supra disputatis jam perspectum est, alterius Bertulfi conjugii aut conversionis tempus, modum, seriem, nisi mere divinando, a nemine satis recte disponenda; ut frustra quis miretur, quod secuta omnia iisdem tenebris involuta sint. Anonymi narrationem capitibus ultimis consulere possunt, qui non gestorum distinctum et historicum ordinem quærunt, sed confusa rerum congerie delectantur. Hanc, si vis, hypothesim forma. Non diu, ut nos quoque supra supposuimus, post S. Godelevæ martyrium, ad alteras nuptias transierit Bertulfus, vixeritque cum nova ea conjuge ad tempus circiter elevationis Sanctæ, seu usque ad annum 1083 aut 1084, quando viduus, quæ sæpius ante cum animo statuerat, liber exequi decreverit, corde utique magis ac magis compunctus, ob ea, quæ oculis suis viderat, et in gratiam sui patrata fuerant prodigia, infami parricidio semper oculis obversante. Hic epocham fige, vel peregrinationis Romanæ et susceptæ pœnitentiæ, vel liberæ seculo renuntiationis, bonorum abdicationis, et in monasterium Bergense S. Winnoci, voluntarii secessus; ubi quamdiu vixerit, quando felicem vitæ exitum sortitus sit, ingenue fateamur, deprehendi hactenus non potuisse. F

Verosimilis rerum ordo.

196 Frustra per amicos, tum e nostris, tum externos, ex Bergensi S. Winnoci abbatia, notitias aliquas, ad Bertulfum spectantes, saltem quæ certæ et indubitatæ essent, colligere aut quoquo modo consequi conatus sum. Monasterii destructiones, tum per incendia tum per bellorum vastationes, et libros et vetera quæque monumenta consumpsisse aiunt, sic ut ibi in sola et unica antiqua ac perseverante traditione subsistet, quidquid de Bertulfi Ghistellensis vita religiosa et arctissima ibidem peracta pœnitentia, memoriæ proditum est. Putabant viri nonnulli, cetera insignes et pro S. Godelevæ gloria zelosi, in eadem abbatia de utriusque conjugis sanctitate non vulgaria exstare monumenta; idque non semel valde confidenter jactitari audieram; verum spes illa et ipsos et me frustrata est; solam illic traditionem suam norunt, cetera penitus ignorant. Ita fert

Ad S. Winnoci non superest nisi traditio.

vulgata

vulgata illa traditio, ad me non ita pridem perscripta a Viro consultissimo D. Joanne Baptista Bruynsteen, Brugensi causarum patrono, qui ex ore familiaris sibi Bergensis monachi non inerudili acceperat; in opinione sanctitatis ibi olim decessisse pœnitentem, nomine Bertulfum, qui S. Godelevæ maritus fuerat. Ejus sepulcrum in veteri templo, flammis absumpto, monstratur, certis lapidibus coloratis distinctum. Asserunt, abbatem S. Winnoci, *(quis aut quando, non exprimitur)* paucis senioribus monachis comitatum, ab annis aliquot prædictum sepulcrum aperuisse, inventumque corpus integrum, catenis undequaque circumdatum.

quam ejusdem loci monachus Amandus Belver

197 *Cur ea tam occulte et quasi furtive gesta sint, haud equidem satis intelligo : non debuit lucerna ista poni sub modio, sed religiosis saltem omnibus aperte revelari, imo et populo universo, a quo nihil corpori isti integro timendum fuit. Quid? quod ad templum novum transferri merebatur, et honesto loco sepeliri, cum eo epitaphio, quod habes apud Anonymum num. 95. Supponenda est causa, cur ita agendum censuerint viri isti religiosi, quam nos hodie ignoramus; forte, quod non satis certa omnia existimaverint, quæ vulgi ore ferebantur; aut tali declaratione corporis, cultum aliquem Bertulfo decernere veriti sint. Ceterum jam dictis nos minimum auctoritatis pondus addere poterit scriptum quoddam, in museo nostro repertum, missum ad P. Godefridum Henschenium ab annis circiter quinquaginta, per eum, qui ita subscribit :* D. Amandus Belver, religiosus Benedictinus in abbatia S. Winnoci. *Scripti titulus est :* Ex memoriali Benedictino manuscripto meo, quod in bibliotheca nostra S. Winnoci asservatur. *Breve extractum est trium pagellarum, continetque universim tria dumtaxat elogia ex eo Memoriali desumpta. Primum est* beati Gervini Castetensis *ex fol. 133, de quo egimus ad diem* XVII *Aprilis. Tertium, ex fol. 131, laudat* S. Ingenocum *pro* XV *Aprilis; sed is in Actis nostris ad* VI *Novembris remissus est, cum S. Winnoco conjungendus. Elogium inter utrumque medium, ex fol. 185, ad nostrum Bertulfum spectat pro* VI *Julii.*

in suo Memoriali descripsit.

198 *Citat Memorialis auctor* monumenta loci, *quæ nescio ubi repererit, cum alii asserant, nulla superesse.* Item Drogonem, Episcopum Morinensem, religiosum S. Winnoci. *Verum quid is, obsecro, de Bertulfo umquam scripsit, aut scribere potuit, qui annis triginta et amplius ante Bertulfum vita excessit? Præterquam quod hic ea Drogonum confusio repetatur, quam supra abunde convellimus. Præter hæc* Beati *titulum Bertulfo adjungit, ea, opinor auctoritate, qua plures hodie scriptores monastici, viros illustres sui Ordinis iis sanctitatis decoramentis, nimis quam libere exornant. Demus elogium ipsum :* VI Julii, beatus Bertulfus, illustri loco natus, maritus S. Godelevæ, quæ jussu ipsius, a servis suis hoc die Ghistellæ strangulata est. Qui tanti criminis factus pœnitens, ad abbatiam S. Winnoci se contulit, ubi magna cum animi demissione religiosus conversus factus, vilissima opera exercuit; et continuo vitæ rigore se mactans, carnem spiritui ita servire coegit, ut ad magnam sanctitatem pervenerit. Post mortem enim ferrea lorica indutus, cui caro ejus ob temporis diuturnitatem inhæserat, inventus est. Post multos annos a morte, ejus corpus suavissimum spirans odorem, integrum repertum est. *Hactenus Belverii Memoriale, seu Bergensium traditionum compendium.*

Auctore J. B. S.

Malbranci elogium

199 *Quæ alia monumenta Bergensium monachorum viderit Malbrancus, nec explicat ipse, nec quid divinare promptum est; illa quidem allegat, ut nihil seorsim citat præter litteras* D. Argentearum abbatis, *ex iis procul dubio Bertulfi conversionem non inconcinne describens neglecto temporum ordine, cum omnia revocet ad annum 1088, quo* S. Godelevæ *corpus ex Surio elevatum supponit. Unum displicet, quod Bertulfi* corpus, non minus quam uxoris elevatum *asserere audeat. Reseratum seu apertum tumulum, non diffiteor. Ipsum audiamus :* Maximum autem Godelevæ, miraculum esto Bertulphus ipse, quem etsi plusquam scythica tyrannide abominandum damnarant mortales, e cælo tamen conjux optima misericorde oculo conspexit, uti suarum in hac vita ærumnarum, sed etiam immensæ beatitudinis et majoris gloriæ fontem et incitamentum. Rite igitur monuit Augustinus : Ne putetis gratis esse malos in hoc mundo. Ita porro ad meliorem frugem conversus est, ita e crudeli benignus, ita e protervo modestus, ita denique e perdita vita in austeram et inculpatam transiit, ut nonnisi mutatio illa dexteræ Excelsi, Godelevæ meritis accepta referatur.

rem omnem fusius memorat

200 Primum curæ fuit, amarissimis fletibus maritæ suæ tumulum perpluere, eam tot defatigare precibus, quoad sentiret intus, quo vitæ genere, qua pœnitudinis norma, crimen suum sanguineis lacrymis lugendum expiare posset. Venit in mentem, Bergense S. Winnoci petere monasterium, cellam impetrare sibi, in qua reliquos vitæ dies transigat, sed ea austeritate, quam in anachoretis antiquioribus observaret maximam. Venit igitur ad monasterii fores, et in genua prolapsus, petiit angulum aliquem in sedem, aut potius perenne claustrum attribui sibi, et quamvis sese bonis omnibus exuat, luculentam portionem in monasterii frugem cessuram. Movit ascetis lacrymas; lupum famosissimum in ovem mansuetissimam transiisse demirantibus : sed auxit stupor, dum videre, asperrimam vitæ rationem iniisse; prius heluonem, jam exiguo pane contentum; prius omnigenas delicias consectantem, jam pro ludis et venationibus meram solitudinem ; pro molliore culcitra nudam humum; pro gazis et thesauris inopem vitam deligere. Præcipuum vero pœnitudinis instrumentum fuit lorica ferrea, artus omnes ita constringens, ut ejus asperitas nonnisi post fata potuerit ab ascetis ipsis excogitari.

et multo elegantius.

201 Ubi diutius eum vitæ monasticæ rigorem exegit, forti semper animo et constanti, tandem evocatus est in Godelevæ suæ consortium perenne; ut ejus beatitudine fruretur, quam tamen ita male olim habuerat. Tumulum est in anteriori templo consecutus, prope vetus S. Winnoci sacrarium : unde contigit, corpus ejus, non minus quam uxoris elevari, detectumque haud leve veræ sanctimoniæ argumentum : deprehenderunt enim monachi, eadem adhuc lorica indutum ; et curiosius contuentes, carnem obolatim intercrevisse, per temporis, quo illam continenter gestarat, diuturnitatem. Unde quæ in aliis æqua et plana corporis patet superficies, in hoc deformis

AUCTORE J. B. S.

formis, hispida et mille tuberibus intumescens visu denique horrendum spectaculum, sed mollioribus; probis vero jucundum. Quapropter monachi seniores, qui olim sanctissimo ejus congressu et consuetudine fuerant usi, mira ejusdem sanctimoniæ inde collegerunt argumenta, quandoquidem complures post annos, sanissimum ejus corpus comperiunt, atque eadem prorsus, qua depositum fuerat integritate, atque insuper gratissimum spirans odorem. Igitur maximum Godelevæ miraculum Be[illegible]phus: maxima etiam ejus virtutum charitas, quæ quanto in vita major, tanto in cælis potentior.

Ordo et ratio editarum Legendarum.

202 *Atque hic tandem nostri Commentarii conclusio; cui subnectendæ sunt* S. Godelevæ *Legendæ, de quibus earumque auctoribus, dubia omnia et controversa, sub operis principium satis explicata videntur. Nihil hic reliquum est, nisi ut edendorum ordinem exponamus. Satis diu ancipites hæsimus, essetne operæ pretium, eam hic vitam denuo imprimere, quam sub Drogonis nomine edidit Surius, hoc titulo :* Vita et martyrium S. Godelevæ, authore Drogone monacho et sacerdote Gestellensi; B sed dictionem F. Laurentius Surius fere totam mutavit. *Videbatur enim supervacaneum, contractam vitam in medium adducere, dum germana ipsa, intacta et integra, ex codice Aldenburgensi excudebatur. Verum opposita ratio prævaluit, quod licet vulgatissimus sit Surius, non tamen in omnium manibus versetur, sic ut curiosis lectoribus jucundum futurum sit. Drogonem Surii cum nostro conferre posse, et mutationes ac truncationes, non ex nostra solum fide, sed per se clarius perspicere. Dabimus itaque primo loco Drogonem Aldenburgensem, quem integrum et sincerum existimamus : tum editionem Surii, in pluribus longe diversam : demum vitam illam longiorem Anonymi Ghistellensis, quæ numquam hactenus Latine typis excusa est, non magis quam Drogoniana Aldenburgensis. Si hinc inde obscuriora occurrant, quæ superius eruderata non sint, suis seorsim notationibus, post singula quæque Legendarum capita, illustrabuntur.*

C

VITA

Auctore Drogone monacho et sacerdote.
Ex Ms. Cœnobii Aldenburensis, numquam antehac sincere et integre edita a.

PROLOGUS.

Domino Rabodoni *b*, Dei gratia Noviomensis ecclesiæ Episcopo, Drogo *c* monachus et indignus sacerdos, bonum quod præstat omni bono. Tui nominis et tuæ nobilitatis fama, beatissime Pater, multis in locis, magna dignaque memoratu habetur : quippe qui litterarum scientia viges, necessitati utilitatique proximorum studes, ut Martha ; et æque verba Domini percipis, ut Maria ad pedes residens. Quæ res cum in uno utiliter inveniuntur, adeo a studentibus sapientiæ excoluntur : quia id secundum divisiones gratiæ Dei videtur; quia quod deesse sibi [observant *d*,] id scilicet, a bono conditore concessum, gaudent inesse fratri. Nec id quidem immerito, charitatis enim singulare sacramentum in eis regnat, quæ quod cupit sibi, sine dubio proximo suo optat. Verum, optime D Præsul, cum te, juxta prædicatum, juxta laudem multorum, conspicio haberi præcipuum crebro auditu ; id quidem diligenter animo præmeditor dignum factum, ut qui dote virtutum omnium [fulges] in altare *e* mihi super mea consideratione consulas, meque laborantem pedibus, tua dulci ope sustineas. Nam creberrima multorum fidelium [exhortatione] quod supra vires meas est, coactus sum describere martyrium sanctæ Godeleph : primum quibus parentibus sit orta, et jam nubilis cui viro sit desponsata, et quorum insidiis, et a quibus et qualiter sit martyrizata. Hæc itaque, uti vere fuerunt digna relatu aptaque memoratu, in schedis pariter descripsi, tibique, Pater dulcissime, misi, ut tua auctoritate (siquidem judicas dignum) rata firmaque permaneant, atque ad quoscumque venerint, pontificali decreto valeant. Attamen, venerabilis Pater, antequam a multis legantur, primum tu ipse, qualiacumque sunt hæc nostra, lectita; superflua recide, minus lucentibus, viam * orationis adauge, quo tua opera clareant, quæ quærunt ut amplius luceant. *An non vim?*
Sed nos quidem, quæ scripsimus, hæc ita se habentia, ab illis, qui hodie et testes sunt, quique viderunt, audivimus. Nec me idcirco quivis reprehendat, quia et multos æque fecisse, sancta auctoritas, me silente, clamat. Verum tuo judicio, judicioque sapientum, si a nonnullis super his reprehendor, relinquam, atque pro posse meo orationem orditum veniam. Vale. E

ANNOTATA.

a *De vitæ hujus, quam genuinam putamus, a Suriana diversitate, superius abunde exposita nihil hic dicendum superest.*

b Ratbodo, Rabodo, Radbodon, Ratbodus *et* Ratbodonus, *sive quo alio modo scribas, sub variis istis inflexionibus idem est Noviomensis et Tornacensis Episcopus; dignus certe, qui a Flandris noscatur, utpote iis beneficus. Buzelinus in Annal. Gallo-Flandriæ lib. 4 pag. 176, ait,* ejus nominis secundum *fuisse;* ab genere magno, scientia, piis moribus apprime laudatum. *Ita vero Meyerus ad annum 1068 :* Eodem anno obiit Balduinus, Noviomagensis Episcopus, successore Rabodone. *Tum anno 1072,* dedicatum *ab eo* Gandavi templum *narrat,* quod vocant sancti Christi, eversum nunc a Carolo Augusto, ut inibi fieret castrum. *Quinquennio post, anno 1077,* Blandinii transtulit corpus divi Florberti, primi abbæ, præsente Roberto, Roberti Comitis filio. *Ad annum 1083* translatum *ab eodem* Gandavi corpus divi Livini *etc. Quid in abbatiam Aldenburgensem contulerit, refert Meyerus anno 1084; quid porro Ghistellæ tunc actum sit, docent monumenta in Commentario producta. Nec prætericro, quod habet an 1091 :* institutum ab Radbodone Episcopo sacerdotum collegium, in templo Virginis matris, juxta Brugias, in ditione Siselensi. *Demum anno proxime sequenti 1092,* institutam supplicationem Tornaci, die Exaltationis S. Crucis, *cujus superstes memoria quotannis ibidem agitur,* ob pestem, quam vocabant Ignariam, hoc est sacrum ignem. *Paucula hæc delibare visum est, ut viri de* S. Godeleva *tam bene meriti, gesta saltem aliqua manifestius pateant; ne inepte locutus videatur Drogo noster, dum alias adulari videretur. Maculam inu-* F

rit

A *rit laudatus supra Buzelinus lib. 5 pag. 200, eum simoniæ labe afflatum insinuans, perjurioque subitaneam ejus mortem, anno 1098 Brugis obitam, attribuens : auctoritate, opinor, Herimani, quem citat Cognatus in historia Tornac. lib. 3 cap. 33. Sed de his hic nobis disceptandum non est. Plura de Ratbodone, vide apud jam dictum Cognatum lib. 3 a cap. 24. Ex ipso, ex Buzelino et aliis discent, Ghistellenses, quam non recte finxerit Anonymus interpolator, canonizationem* S. Godelevæ *a Ratbodone Romæ procuratam, qui nihil magis abhorruit, quam Romani Pontificis conspectum, tametsi Romam sæpe evocatus, ut a vehementi simoniæ suspicione se expurgaret.*

c *Quis fuerit* Drogo *iste* monachus et sacerdos, *quando, quomodo, et qua occasione scripserit, in Commentario prævio satis, opinor, explicatum est.*

d *Constructio una et altera, paulo obscuriores in manuscripto, nonnihil hic juvandæ fuerunt.*

B e *Implexa locutio, nisi alludat ad morem istius temporis, quo ii qui fidem facere volebant, altare complectebantur. Sic, si Drogonis sensum satis percipio, vult Episcopum suum altare sibi esse, seu vadem, adeoque, iis, quæ narraturus est, pondus et auctoritatem addere; ut satis patet ex iis quæ in hoc eodem prologo immediate subjiciuntur.*

CAPUT I.

S. Godelevæ ortus, animi et corporis dotes, nuptiæ cum Bertulfo, hujus et matris in Sanctam odium et inhumana asperitas ; fame et injuriis compulsa, ad parentes fugit, atque ad maritum denuo reducitur.

Nobilis genere et præclaris dotibus ornata a

Beata igitur Godeleva in Boloniensi provincia, in villa, quæ Londefort dicitur, patre Infrido, matre Ogeva *a*, honestis scilicet ac honoratis oriunda parentibus exstitit; sed hanc generositatis gratiam, ingenuis moribus et vitæ sanctitate splendidius adornavit. Siquidem ætate adhuc invalida, ipsos pueritiæ annos tanta cœpit morum maturi- C tate transcendere, ut cunctis, quæ sursum sunt, sapientibus, liquido daretur advertere, quod ad aliquem Ecclesiæ suæ ornatum, summus ille artifex margaritam hanc vellet expolire. Quoniam quidem, ut diximus, sub primævæ indolis florentibus annis, senum anticipans vitam, immaculatæ mentis sinceritate in tantum superare visa est, ut in tenero ipsius pectore impressam jam cerneres imaginem sanctitatis. Erat enim universa morum honestate tam præclara, ad sanctimoniam tam composita, tamque prudenter in omnibus edocta, ut hoc ipsum de plenitudine ejus accepisse credderes, cujus virtus magna est, cujusque sapientiæ non est numerus. Præter aliquas vero spiritualis gratiæ dotes, erat etiam egregiæ formæ et miræ pulchritudinis, et omnium oculis gratiosa. Hoc solum in eam probrosa intentio vituperare potuit, quod erat nigris capillis et nigris superciliis.

nuptui datur Bertulfo Flandro,

3 Nec sine divino constat moderamine gestum, ut in propatulo claruit, quod tale nomen sortita sit : ut enim credimus, disponente Deo, qui, quos prædestinat, hos et vocat, præsagum nomen Godeleva ei inditum est : Godeleva quippe nomen Teutonice *b*, Deo chara sonat Latine. Hæc itaque decursis pueritiæ metis, cum ad roboratam pervenisset ætatem, multi eam ardenter amant, et cum ea contrahere matrimonium desideranter elaborant. Inter quos erat Flandrigena, Bertulfus nomine, qui ejusdem virginis inardescens amore, parentibus ejus desiderii sui arcana reserat, et, ut puella sibi desponsetur, expostulat; cui, quia erat genere secundum carnem insignis, opibus pollens, et ceteros amatores in honore præcellens, generosa Christi famula, nuptiali fœderatur copula. Sed quamquam nobilissimis esset ortus natalibus, moribus tamen exstitit dissimilis, ut postmodum monstrabit textus nostræ narrationis. Idcirco autem, ut arbitramur, dilectam suam occultus arbiter tam impio sociari permisit, ut in illo admirandæ feminæ patientiæ experiretur præconium, et innocentis probaretur simplicitas. Etenim diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Denique cum eam ad suæ proprietatis deduxisset habitacula, fraude maligni hostis, qui per invidiam E primos homines de paradiso felicitatis ejecit, decipitur, et facti pœnitens, mox sponsam suam exosam habuit odio magno nimis, ita ut majus esset odium, quo oderat eam, amore, quo ante dilexerat.

Ex mss. Aldenb. b

qui statim cum matre diro eam odio prosequitur.

4 Hic est utique homo, qui cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, non attendens, quod scriptum est : Mulieris bonæ beatus vir, et gratia super gratiam mulier sancta et pudorata; et illud Scripturæ præcipientis; Noli discedere a muliere sensata et bona, quam sortitus es in timore Dei; gratia enim verecundiæ illius super aurum. Mater vero verbis improperii exaggerat pondus doloris filii, quem metaphorice alloquens; Cur, inquit, cornicem de terra aliena adduxisti? Numquid in tua patria quamplures invenire potuisti? Hæc autem dixit, ut prælibavimus, quia erat nigris capillis et nigris superciliis, carne enim erat candida et ultra modum aspectu amabilis. O ! invidia primum mordax tui! O sathanæ calliditas et immanis crudelitas, semper sancta persequens! Semper felicitas patet invidiæ, semper virtutes sequitur invidia, et fulgu- F ra feriunt summos montes. Ecce socrus improba, in muscipulam incidens diaboli, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum, nurui derogat filium ad odium provocat; et quæ congaudere debuit, utpote filii felicibus nuptiis, occasionem et fomitem invidiæ administrare non metuit. Attamen non mirandum, si [in] hominibus sedem livor habeat, cum Pharisæorum zelo Dominum nostrum esse crucifixum, in paradiso quoque serpentem fuisse, et omnes Sanctos cognoverimus, æmulos habuisse. Quod enim justi ab injustis, injuste mala essent perpessuri, testatur Apostolus, dicens : Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. Aurum, ut ait Scriptura, probat ignis, et homines justos caminus tribulationis. Ut enim utar verbis B. Gregorii; æstimo, non posse esse Abel, quem Cain malitia non exercuerit. Verum alia est persecutio, quam materialis intorquet severitas; alia, quam vitiorum gignit adversitas. Sed quid ago, narrandi ordinem prætermittens?

5 Igitur nuptiis, quæ per tres dies celebratæ

sunt

Ex Mss. Aldenb.

Despecta a marito et deserta,

sunt, sponsus interesse noluit, ne videlicet, quam exosam habeat, aspiceret. Mater vero cum amicis, quæ nuptiarum ordo exigebat, necessaria procuravit; intus sæviens, foris blandiens; et, in quantum potuit, exhaustum invidiæ venenum, propter convivantes occultare gestiens. Sed sicut, quod ardenter volumus, dissimulare non possumus; ita quod omnino nolumus, difficile, non velle, confingere valemus : etenim frons hominis propriæ mentis depromit amictum. Speculum quippe mentis est facies, tacitique cordis arcana fatetur. Post diem tertium Bertulfus ad propria remeavit : nec mora, spreta conjuge, dimissa familia, una cum suæ proprietatis habitaculis, paternam domum ad inhabitandum expetiit. Sponsa itaque Christi, viro odibilis, sed Christo amabilis, domi residet familiam gubernat, seipsam irreprehensibilem exhibet, semper ingenio modesta, semper pudicitiæ pudore præcellens, ut nec de ipsa maledicorum quicumque audire, vel posset fama [quidquam] confingere. Quæ, ne otiositate torperet, et desidia segnis
B redderetur, quia otium virtutes enervat et vitiis alimenta ministrat, et otiositas inimica est animæ; nunc filationi, nunc texturæ, nunc orationi vacabat : videlicet, ut omnes cogitationum sagittas, quibus adolescentia percuti solet, juxta cujusdam sapientis saluberrimam admonitionem, hujusmodi clypeo repelleret. Per noctem etiam, ut viri sui obstinata et excæcata mens gratia divinæ visitationis illustraretur, orabat cum lacrymis, implens illud de psalterio : Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo *c*.

servo, injuriis afficienda subjicitur,

6 Sed ut impleretur, quod dictum est; Qui sanctus est, sanctificetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc; Bertulfus malitiæ non imponens finem, utpote durus et pessimus et malitiosus, et ex marito semihomicida futurus, fraude deceptus diabolica, de die in diem, in Christi ancillam, scilicet sponsam suam, acriori sævit invidia, eique, communicato super hoc parentum consilio, vernaculum præficit, qui ei malevole et non sine dolore deserviret, quique ei modicum
C panem per diem, et hunc statuta hora porrigeret; districtius inhibens, ne quid aliud conjugi suæ in cibo vel in potu indulgeret; sin autem gravi, ultione se plectendum esse cognosceret. Itaque ancilla Christi subjicitur illi, per viri jussionem, quem habuit servum, per servilem conditionem. Ecce quam immeritus, quam immerito congeminatur dolor! Sicut enim solatium est mali, dignitas adversantis; sic e contrario duplicat dolorem sufferentis, indignitas inferentis. Hinc rursum non mirandum, si sarcina doloris et hoc magis accumuletur, quod ab illo injurias perferat, qui cum ea omnia seculi hujus discrimina perpeti, quæcumque prospera, quæcumque adversa contigissent, collato secum dolore, de jure teneretur sustinere, simulque patienter vivere, et simul delectabiliter mori; utpote qui deberent esse duo in carne una, vel potius unum corpus effici conjugii copulatione.

modica panis et aquæ portione vivere coacta;

7 Igitur gloriosa Christi famula contumeliis afficitur, injuriis, opprobriis, derisionibusque lacessitur; non tamen ad excessum proruit murmurationis aut querimoniæ, sed corde tacito, mens ejus bene conscia, conservat patientiam, acsi legisset verba D
veritatis, dicentis : In patientia vestra possidebitis animas vestras. Super penso collati sibi panis exultans, Deo agit gratias, dimidium in die cum sale et aqua percipit, dimidium inopibus distribuit. Verum necdum quiescit sathanas, qui, secundum nomen suum, semper adversatur fidelium saluti, ac Martyrum nequit sanguine saturari. Sic quippe legimus, ipsum ad Dominum locutum fuisse, post amissam Job substantiam, post eversam domum, post liberos interfectos. Corium, inquit, pro corio, et omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua : sed extende manum tuam et tange ossa et carnes ejus, nisi in faciem benedixerit tibi. Plerique eleemosynas tribuunt, sed de proprio corpore nihil tribuunt; porrigunt egentibus manum, sed carnis voluptate superati, dealbant ea quæ foris sunt, intus autem sunt pleni ossibus mortuorum.

cujus dimidium ipsa pauperibus erogat

8 Sed non talis erat ista mulier beata; quotidie holocaustum offerebat Domino, non ex pecore alieno, sed de corpore proprio. Tam incredibili quippe patientia, tam a viro quam a servis illatas pertulit E
injurias, ut cum Propheta non immerito decantare potuisset; Cum consisteret peccator adversum me, obmutui : humiliata sum et silui a bonis. Et rursum: Ego autem tamquam surdus, non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum. Pro districta sibi parcitate, quotidie gratam hymnorum Domino hostiam immolans, maledicenti se viro suo non remaledixit, sed juxta præceptum Apostoli, benedixit, et pro persequentibus se et calumniantibus oravit. Excitatur autem acrius adhuc in certamine, ut majoribus cumuletur præmiis in tribulatione; ut scilicet quanto acriora devinceret hostis antiqui temptamenta, eam semper impugnantis, tanto cumulatior foret gloria, pia longanimitate decertantis. Bertulfus sponsus suus, semper ponens adversus eam mala pro bonis et odium pro dilectione, ut vidit, illam nec molestiis posse dejici, nec famis inedia attenuari, factus est sibimetipsi gravis, et de morte ejus diversos cœpit cogitatus anecipiti versare in animo. Sæpius cordi inhærebat, ne eam diutius sineret vivere; sed quia parentelam suam, F
ex spectabili schemate nobilitatis, native excellentissimam noverat, non audebat palam occidere. Denique sperans, eam majoribus adhuc molestiis se posse atterere, majori adhuc famis injuria disponit affligere; ut vel sic molestiis devicta, de Deo non cogitaret, vel ex impatientia murmuraret. Itaque medietatem concessi prius pánis, per singulos dies sibi jubet subtrahi.

etiam ad medietatem restricta portione

9 Sed dilecta Christi famula, super diminutione diurnæ annonæ, patientiam amplectens, utpote quæ domum suam, non super levitate arenæ, sed supra petræ soliditatem jam jamque fundare cœperat; quamquam vidit, difficillimum sibi fore, se tantillo stipendio posse vivere; tamen deliberavit apud se, quod semel Deo voverat, hilariter reddere, juxta illud Scripturæ præcipientis : Si votum voveris Domino Deo tuo, ne moreris reddere illud : quia quærens quæret illud Dominus abs te. Itaque dimidium dimidii panis pauperibus largitur *d*, reliquo, more solito reficitur. Sancta Godeleva orationi instantius et ardentius contritioni cordis insistens, ad Deum, qui prope est omnibus invocantibus eum in veritate,

integra

A integra se devotione convertit, orans sic : O tu Deus, creator omnium, sis quæso memor meæ fragilitatis et ne me derelinquas in die tribulationis. Qui eruis sustinentes te, conforta me in instanti procella persecutionis : et quamquam a viro meo diminuatur consuetudinarium pensum diurni panis, tu tamen mihi affectum non denegans bonæ voluntatis, fac ut tibi semper placeam per obsequium piæ devotionis. O ! salubris et ardens intentio sanctæ mulieris, in desideria sanctæ virtutis ! Forte audierat, quod scriptum est : Ante Dei oculos numquam vacua est manus a munere, si ara cordis repleta fuerit bona voluntate. Sola liberalitas in ea modum excessit, nec contenta est consilio Apostoli, dicentis : Non ut aliis refrigerium, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in hoc tempore, ut vestra abundantia, ad vestram sit inopiam : unde enim aliis præstitit refrigerium, inde penuriæ sensit incommodum.

Ad parentes tandem fugere compellitur,

10 Nec est silentio prætereundum, quod Dominus dilectam suam tanta perfuderat gratia, ut non solum illi, quos affabilitate vel familiaritate ad amorem B sui accenderat, verum etiam hi, qui eam solo nomine noverant, diligerent, ac suis injuriis ingemiscerent. Bertulfo autem favent sui, utpote qui ultro discurrunt ad crucem; quorum pedes veloces ad currendum in malum ; incitant crudelem in humilem, immitem in innocentem, qui per se satis erat injuriosus et calumniosus ; et quam juste deberent diligere, cum viro, injusto persequuntur odio. Marito itaque suo, asperius solito, una cum familia se persequente, compellitur tandem fugere, et nudis pedibus, uno tantum assumpto comite, ad natale solum repedare ; ubi parentibus suis calamitatis suæ historiam lacrymosis suspiriis innotescit *, et quæ a viro vel familia sua fuerit perpessa, seriatim exponit. Pater ergo, auditis filiæ querelis, altius ingemuit, et ex paterno condescendens affectu, quid facto opus esset, intra se deliberare cœpit. Et communicato super hoc consilio amicorum, Balduinum *e* Comitem Flandrensium expetiit, eique quam despectuosas a viro suo, filia ejus pertulisset injurias, per ordinem pandens, ut sibi justitiam exhiberet, postulavit. Comes vero ad diœcesanum Episcopum *f* generi sui illum dirigit, qui illis diebus sanctæ ecclesiæ Noviomensis honeste aurigabat currum.

* explicat.

qui per Comitem et Episcopum rem componere conantur.

11 Episcopus ex decreto, inquit, suscepti regiminis, in episcopatu suo pervigili cura tenetur quælibet errata corrigere, perversos, ut resipiscant, ecclesiastica districtione compellere ; hujusmodi causa ecclesiastica est, et debet apud ecclesiasticum judicem solummodo tractari vel terminari. Quod si gener tuus episcopali admonitioni parere noluerit, ego severus vindex existam, et eum, ut sponsum, sponsam suam recipere, imperiose compellam. Ad hoc quippe divina justitia statuit in Ecclesia, ut sit Pastor in populo, Princeps in seculo, ut unus peccantes corripiat, alter vero corripiendo, negligentes corrigat. Rogo autem prudentem lectorem, ne in hoc, quod fugam iniens repatriaverit, credat, actus Martyris deviasse ab Evangelicis præceptis, quibus declinare persecutionis impetum, aut permittimur, aut jubemur ; cum scriptum sit : Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma ; et cum, Philosopho teste, præcipua sit mortalibus cura vitæ retinendæ. Multos siquidem legimus Sanctos, passionis asperitate territos, non infirmitate, sed carnis trepidatione fugisse. EX MSS ALDENB.

ANNOTATA.

a *Nomina parentum* S. Godelevæ *varie efformari, ostendimus in Comment. prævio* § I.

b *Habueritne Sancta, in Boloniensi territorio nata, nomen Teutonicum, jam dicto paragrapho etiam disquisitum est* S. Deocarum, *seu* Godelevum *(Gottlieb) abbatem* Hernriedæ, *non procul Eystadio, habes in Actis* VII *Junii.*

c *Ex toto hoc numero aliisque adjunctis, satis patet, ita a viro segregatam adeoque intactam mansisse* S. Godelevam, *ut ejus virginitas non videatur in dubium posse revocari. Certe non solum ut* Martyr, *sed etiam ut* Virgo *a Ghistellensibus semper habita est sanctissima Patrona.*

d *Hæc procul dubio ansam præbuerint Anonymo interpolatori,* S. Godelevæ *misericordiam in pauperes mirifice extollendi; stupenda illa exempla adducendo, quæ adhuc junior, in domo parentum præbuerit.* E

e *Tres eo seculo* XI, *ad annum usque 1070, Balduini rerum in Flandria potiti sunt, cognomentis suis distincti; nempe* Barbatus, Insulensis, Montensis, *quorum postremus* tribus omnino gubernavit annis, *patri succedens an. 1067, mitis ac pacificus Princeps, inquit Meyerus. Si ea substent, quæ de anno obitus* S. Godelevæ *supra disputavimus, haud dubium est, quin ad hunc* Montensem Balduinum *relata fuerit ejus causa, et sapienter ad Ordinarium remissa. Rem fusius exornat Anonymus cap. 7.*

f *Potuit is Episcopus fuisse* Balduinus, *quem anno prædicto 1067 vita excessisse diximus supra in annotatis ad prologum. Rerum series potius exigit, ut ad* Ratbodonem *Balduini successorem delata sit. At numquid Drogo id verbo insinuare debuisset? Ita omnino : verum is argumentum suum pie magis, quam chronologice prosequitur. Malbranci opinio Balduinum appellare videtur. Sed dubia damus, ut dubia.*

CAPUT II. F

Immanis Bertulfi obstinatio in persequenda uxore, omnia patientissime tolerante; barbara ejusdem per famulos strangulatio; sanguis in candidos lapides versus ; sepultura et miracula plura mox secuta.

Quamquam Bertulfus solito acrius sæviret,

Igitur Bertulfus, tam episcopali auctoritate quam seculari potestate, sponsam recipere compellitur, quam benigne et honorifice se tractaturum pollicetur. Sed credendus est, magis paruisse præcepto Principis, quam auctoritati Pontificis ; quoniam, ut quidam sapiens ait ; Apud sceleris auctores, auctoritas est secundum auctoritatem. Etenim magis oderunt peccare mali formidine pœnæ, quam virtutis amore. Proh dolor ! facta sunt novissima hominis istius pejora prioribus. Nempe non invitus trahitur animus ad amorem. Bertulfus siquidem eadem, qua prius amaritudinis tabe volutatur ; invidia et odio torquetur circa præcordia cordis, eoque eam vivere conspicit, quæ sibi

erat

Ex mss. Aldenb.

erat etiam ad videndum gravis. Unde eam jam in corde suo impia nece jugulare destinavit; omnimode satagens, ut tali artis calliditate, voti sui compos efficeretur, ut crimen admissum, nec sibi, nec cuiquam amicorum impingeretur. Sponsa autem Christi videns virum suum erga se non factum mitiorem, sed ferociorem, toto cordis affectu clamabat ad Dominum, ut ille, cui venti et mare obediunt, procellam ejus verteret in auram. Et Dominus, qui de cælo rexpexit in terram, ut solveret filios interemptorum, dilectæ suæ precibus condescendit, nec eam ullis persecutionum procellis, a sanctitatis arce dejici permisit, sed semper firmius spe futuræ gloriæ corroboravit.

non patitur Sancta, quemquem ei detrahere ;

13 Nonnulli etiam amicorum Bertulfi ei detrahebant, et obloquebantur, quod nec timore Dei, nec auctoritate Pontificis, nec edicto Principis feritas mitigata fuisset ipsius pectoris. Cumque multi, ejus miseriæ condolentes, viro suo maledicerent, et ei divinam imprecarentur vindictam corripuit eos, dicens : Nolite, carissimi, nolite virum meum maledicere, sed B potius benedicite; divino enim præcepto jubemur, non solum maledicentibus non maledicere, sed etiam benedicere; pro persequentibus et calumniantibus nos orare; malum, non in malo, sed in bono vincere. Vides, quia hæc beata mulier, quamquam longe dissimiliter, exemplo tamen Apostoli, scribentis ad Corinthios; Tribulationem patitur, sed non angustiatur; aporiatur, sed non destituitur; persecutionem patitur, sed non derelinquitur. Quamquam enim pater suus et mater sua dereliquerunt eam, Dominus tamen assumpsit eam, et dedit ei, secundum quod idem Apostolus optavit Ephesiis, scilicet secundum divitias gloriæ suæ, virtutem corroborari, per spiritum ejus, in interiori homine; habitare videlicet Christum per fidem in corde ipsius. Et etiam prædicabile [est] quia mirabile, et ideo operæ pretium narrationi inserere, quam ignito amore Dominus dilectam suam accenderit, quamque mirabiliter, qui mirabilis est in Sanctis, eam spiritu sapientiæ et intellectus repleverit. Cum enim multi, humana compassione ei compatientes, dicerent, eam solam esse, quæ nec C carnis illecebras habitura, nec mundi deliciis esset perfruitura; quæ dicerent, frivola perpendens, magna mentis constantia contempsit, et manifesta rationum veritate, atque exhortatione evidenti, ad contemptum rerum mundanarum eos commonere volens, in hujusmodi verba prorupit.

sed spretis mundi deliciis

14. Carnales delicias non requiro, mundi oblectamenta non concupisco. Quid prodest, carnem morituram, deliciarum luxu ac voluptatum affluentia depascere, quæ mox compelletur in putridinem ire, et in pulverem reverti, de quo sumpta est? Gloria hominis quasi fœnum, cujus finis quotidie festinat in cineris interitum. Perpendit quippe mulier beata, quam sit vana carnalis delectatio; quam nec præterita juvare possit, nec præsens permanere, quoniam omnia hujus mundi vana, caduca, transitoria, falsa et fallentia. Quoniam quidem omnia mors tollit, omnia morte cadunt. Ut enim quidam philosophus ait; Mors spernit altam gloriam, involvit humile pariter et celsum caput, æquatque summis infima. Hic intueri libet, cui assimilanda sit hæc mulier beata : nonne adamantino lapidi? Sicut enim adamas, maleis cæsus, non infringitur, sic, hæc, dum D insidiis impugnatur, dum tribulationibus pungitur, dum invidia laceratur, a statu mentis non dejicitur aut movetur, quia fundata erat supra firmam petram : petra autem erat Christus.

sola cœlestia meditatam.

15. Sed ecce, dum hæc scribimus, ingemiscimus; non illius invidentes virtuti, sed nostræ condolentes miseriæ : utpote qui ad omnem rerum vicissitudinem, sive tristia sive læta fuerint, inconstanti mentis fluctuatione variamur; nec fortes in adversis, nec humiles per prospera pacis; similes arundini, quam ventus jactat, fluviusque simul labi facit; et arenæ quæ sponte umpitur, quia interdum per ignaviam mentis et instabilitatem, etiam sine tentatione dejicimur. Si tribulamur, non solum tribulationem non patienter ferimus, sed e converso, in impatientiæ et murmurationis saniem prorumpimus. Hic vero timeo, quod quispiam obtrectatorum nos suggillaturus sit, dicens; officiosam verbositatem *a* magis quam rerum veritatem velle insinuare, quasi cornicem Æsopi, alienis adornare coloribus velimus, et quod exemplo ahimus Psalmigraphi dicentis; E Laudate Dominum in Sanctis ejus, appetitu gloriæ, veritatem propter ornatum verborum videamur ommittere.

paulo fusius ostendit auctor,

16 At quisquis erit, qui nos calumniaturus est, verba multiplicare; liquido datur intelligi, quod electis Dei non erubuerit de rogare, cum certissium sit, Deum, in sanctis suis laudari, et cuput Martyrum in Martyribus honorari; quia angelica auctoritate docemur, Sacramentum regis abscondere [bonum] esse, opera autem Domini confiteri et revelare honorificum. Rursum aliquis, non sani capitis, obstinata mente dicturus est; quam mercedem merebitur quis, pro injuriis quas invitus patitur? Audiat ergo non me, sed beatum Hieronymum, dicentem : Secura sit nobis conscientia, quod hoc, quod non propter peccata patitur, et afflictio in seculo, augmentum præmiorum est. Imparem non credimus istam beatam Martyrem ceteris Sanctis habendam, quam Christus, gloria et corona Martyrum, vere secum vivere testatur in cælis; quia eam innumeris decoravit et decorare non cessat miraculis usque hodie in terris. Nemo autem solicite requirat, siqua forte, F dum adviveret, fecit miraculorum signa, cum postquam mori desiit et vivere cœpit, quotidie ipsius merita, operante Domino nostro Jesu Christo, virtutum probantur monstrari frequentia. Novimus si quidem, Deum nostrum bonæ vitæ meritum [magis] approbare, quam corporalium signorum effectum. Ait enim Euangelicus poeta; merito cessante bono miracula nil sunt, quæ faciunt plerumque mali. Et Veritas in evangelio, discipulos non signa et prodigia a se, sed humilitatem et mansuetudinem discere præcepit.

uti et futuram suam gloriam vaticinatam.

17. Verum ne digressio fastidium pariat legentibus, ad proposita redeamus. Igitur infructuoso silentio contegi nolumus, quod Dominus non solum mentem Sanctæ suæ sermone exhortationis et eruditionis ditaverit, sed et spiritu prophetiæ repleverit. Cum enim nonnulli, ut prælibavimus, sibi condolentes, coram ea luctivagas emitterent voces, et eam infelicem dicerent : mox prophetico intonans spiritu, compescuit eos, dicens: Nolite incassum lacrymas fundere, et ne me velitis infelicem æstimare :

A mare : non enim, ut arbitramini, infelix ego sum, quamquam tribulatio et angustia in præsenti invenerint me, quia super omnes mulieres Flandrenses *b*. quæ hodie supervivunt, exaltabor et sublimabor. Et hoc faciet erga me, qui potens est, qui erigit elisos et solvit compeditos; quique contritos corde sanat, et mœstificatos actu lætificat. Illud etiam sub silentii modio abscondi, incongruum videtur, quod cum quidam monachorum, consummatæ religionis, gratia visitationis venissent ad eam, vel [ut] salutaris verbi exhortatione refoverent, vel piæ consolationis manu, ipsius mœrentis lacrymas detergerent; e converso testificati sunt, se ab illa tam sanæ doctrinæ pabulo, et dulciflua exhortatione refectos ac ædificatos fuisse, ut menti ipsius divinam philosophiam insitam esse non ambigerent. Nunc de ejus vita hæc dicta sufficiant; hinc revertatur calamus, quomodo de hac vita transierit, narrationem texere.

Decreta demum Virginis cæde,

18. Cumque ita omnis fraus omneque doli commentum prædicti Bertulfi, Deo ordinante cassaretur, ut non fame, non aliquo suæ calliditatis ingenio B sanctam Feminam perire facere posset, cœpit meditari, et secum suarum cogitationum crebra agitatione conturbari; et intra æstuans infrenibus irarum stimulis, et interdum movens labra turbida, mente talia volvebat : Num aliquid tale, humani ingenii [solertia] reperiri poterit, quod meæ sententiæ sit saluti? Vivo enim et male vivo, dum video omne meum ingenium superari *c*, cujus vita tabesco ; qua vigente, vile est corpori meo vitale. Non fames eam oppressit, non jejunia longa attrivere : quin incolumis eadem viget, quantoque magis opprimitur atteriturque contrariis, tanto clarior pollet ipsius ætas juventutis. At si hac via meæ sententiæ facultas minime processit, alia inveniatur, conetur, aggrediatur. Aut ferro, aut igne, aut aqua perire poterit, vel etiam alio aliquo tormento, quod noster usus invenerit. His exagitatur furiis, movetur sensu; prius mentem suam lædens et lanians sine ferro, quam eam tangeret tormento. Tunc duos servos, scilicet Lambertum et Haccam vocat; consilium quærit, quod super ea conari queat; quo tormentorum genere traderet eam neci. Respondent prout visum est illis; consilium utilius præferunt et propositum confirmant. Statuunt diem, inveniunt genus tormenti, quo facilius perire queat, et factum occultius fiat : insuper autem imponunt tempus, et quod dici vel noctis utilius secretiusve habeatur ad id agendum.

Bertulfus blanditiis eam circumveniens,

19. Jam dies venerat, imo et tempus instabat, quo, quæ esset et qualis, Deo plena femina, manifestaretur, et cæli gloria remuneraretur, cujus cor cœlitus divina gratia irradiabat, quam virtus patientiæ et humilitatis evidentius insignibat. Verum etiam in ea nocte, in qua fraude criminosorum interimenda habebatur, ante occasum solis, ad eam vir suus venit. Primum eam ore ficto osculatur, amplectitur, protendens ore risum, qui in pectore gestabat venenum. Tunc quod insuetudinis suæ erga ipsam erat, fecit : juxta eam, quasi hilari facie seu læto corde sedit. Utrique ergo considunt in stipadio *d*, quæ cum marito timeret appropiare, reverentiamque, uti viro dignum factu, exhiberet; ad se eam manu attraxit, solatur eam mitibus verbis timentem, deinde hujuscemodi initium orationis habens, Domini famulam alloquitur : Tristitiæ mihi est non parvæ, quod erga te sum tam feri animi, tamque pertinacis mentis haberi videor, ut nec mei præsentia soleris, non dulci alloquio, non communi carnis voluptate oblecteris. Sed id quidem nescio quid infortunii nos invasit, nescio quæ discordia mentem disjunxit, ut et alieni animi fierem abs te, et viderer haud compos cordis mei esse. Ut mihi videtur, ab iniquo disseminatum est; labefactat enim corda mortalium, modo hunc invidia, modo hunc odio incendens. Verum mentis dissidio finem imponere volo, et te, ut charam conjugem colere, sicque paulatim, postponendo odium, et mentes et corpora in unum convenire.

Ex mss. Aldenb.

modum redintegrandi amoris repertum singis:

20. O infectum omni malitia pectus! o virosa lingua Viri! Imitaris Judam traditorem Dei in scelere : fert ille agno miti oscula, composita fraude, tu tuæ conjugi basia porrigis, et doloso corde innocentem alloqueris. Ille Regem odiosis turbis Dominumque cunctorum tradidit, adactus pretio; tu servis conjugem a te remunerandis, quovis muneris E præmio tradis. Igitur, si licet nobis magna parvis, ima summis comparare, habebitur par pœna, æquum pondus in proprio scelere. Inveni, ait, feminam, quæ se jactat posse conglutinare nos ipsos firmo amore, et continuo tempore nos facere, ut nusquam duo conjuncti magis sese diligant. Id equidem negotii commisi Lamberto et Haccæ servis : hi adducent ad te mulierem; his omnem hanc rem credito. Idcirco ergo istud rei prædico tibi, ne sit tibi incognitum; ne respuas, ne quidem movearis animo. Hæc cum finisset vir subdolus, illa respondit : Famula Dei sum, ipsi omnia mea committo; attamen, si sine aliqua admixtione sceleris id valet fieri, concedo. O felix Deoque devota Femina! Deum tibi ante omnia concilias, ipse tibi curæ habetur : times tibi ne magica re a te sejungatur, ea ratione optas conjugem ne perdas conjugii conjunctorem Deum. Hæc cum superius dicta perorasset, siluit. At Bertulfus ab scammate *e*, in quo sedebat exiliens, equum ascendens, ivit Brugas pernoctatum, ibi exspectaturus, donec interitus suæ conjugis sibi nuntiaretur, ut quasi immunis a commisso crimine F æstimaretur.

interim noctu a duobus servis strangulatur,

21. Nocte vero sequenti, cunctis dormientibus, ecce Lambertus et Hacca assunt, et a somno excitant dominam. Surge, inquiunt, Domina, nam tui causa soliciti venimus, mulieremque, de qua dixit dominus noster, tibi adducimus. Ecce ante portas tuas stat, te jam dudum operiens : eia surge, accelera, ne sis tibi tuæ utilitatis dispendio. Primum munit se sanctæ Crucis signo, deinde sese totam commendavit Deo; et cum pararet velle se inducere vestes suas, hi instantes prohibent. Pedibus, inquiunt, nudis, pansis crinibus, sola interula induta venies, ita enim certum est, tibi prodesse rem : modo in conticinio, media nocte et ante crepusculum id quidem tibi faciendum erit. Mox illa horum responsis subjecit : Omnipotenti Deo me commendo, creatura illius sum, quod de me fiet, clementissimus videat; et nunc fidei vestræ me do : et surgens cum eis ire perrexit. Quid autem fecerunt aut quid dixerunt semel aut bis, frivolum fuit, magis dolus ac fraus, ne quidem dignum annotatu videtur. Tertio vero, cum æque ab eisdem deciperetur, laqueum collo ejus

intendunt

Ex Mss. Aldenb.

intendunt, unaque manibus ejus guttur, ne audiretur clamans, tota vi stringunt. Cumque eam jam sensissent exanimem, aquæ immergunt, ut siquid vitæ flatusve superesset, id elementum extingueret. Et mira dispositione Dei id actum est, ut siquid terrenæ inhabitationis admixto fuscabatur, hoc elemento purgatum candidumque redderetur.

non sine miraculo sepulta.

22. Postea vero officio inimicorum fruitur, nam mortuam Godelevam, sui malefici ad proprium lectum deferunt, recollocant, vestibus operiunt. Sole autem jam altius ascendente cælum, familia invicem mussat; quid causæ sit, quod surgere dominam suam impediat : nam assueta erat, vel ante auroram, vel sub initio auroræ festinate surgere, monere alios, adire ecclesiam. Quapropter mirabantur ; nolebant tamen dominam suam evigilare, credentes, vel infirmitate vel somno detineri. Verum cum jam tardior hora diei procederet, intratur cubiculum, conatur excitari; sed mortua nequit. Volat fama, assunt vicini; contemplatur corpus, sed nullum vulnus, nullum signum ferri in totum corpus invenitur: B tantum vero in collo sanguineus circulus apparebat, ubi iniqui laqueum intenderant. Alii affirmabant, defunctam naturali morte, alii retro [erant] mussantes aliud. Et quomodo a suis diligebatur, hoc datur intelligi : eadem die acceleratur sepultura; et quia panis defuit, qui pro salute animæ erogaretur, itur pro emenda annona; at eadem annona lucro fuit emptori suo, nam adeo accrevit per se in farinam redacta, ut modum mensuramque excederet, et emptor factum signi miraretur, dicens : Laus tibi, Deus, tuo honori larga fuit, pro posse autem vixit pauperi, id etiam in hoc miraculo divinitus demonstrasti.

Terra versa in candidos lapides;

23 Quin etiam pars terræ, ubi interempta fuit, versa est *f* in candidos lapides, ut meritum hujus demonstraret Dominus, et ut patefaceret omni fideli locum sui interitus. Quod ita contigit. Quidam ob devotionem Sanctæ terram sumpserunt, et domum detulerunt, quam postea versam in gemmas mirati sunt. Ego ipse, qui hæc scribo, testis accedens, easdem vidi, et super hoc nomen Domini benedixi.

C

aqua morbifuga reddita.

24 Elementum quoque aliud convertit Deus omnipotens ad gloriam sui honoris, ut propalaret, quod foret et quantum meritum ibique demersæ mulieris : nam quicumque aliarum passionibus infirmitatum pressi, illo advenientes, aquam ipsam potarunt, continuo optatam sospitatem, meritis ejus se recepisse lætati sunt.

Miracula ad tumulum.

25 Similiter apud sepulcrum illius quanti starent, cæli Dominus persæpe demonstravit, cum idem bustum, locum æque, imo etiam corpus ipsius cælestibus insignivit. Verum pauca de multis dicemus, feremusque testimonia signorum ad medium, ut his quivis facile credat, quanta in cælorum gloria Dei famula vigeat.

Puer contractus ibi sanatus,

26 Pater filium, jam contractum a primis nativitatis suæ annis, ad sepulcrum ejus detulit, ut mereretur ipsius meritis sanari, orans. Verum post aliquantum temporis contractus erigitur, quem sanum idem pater domum reduxit. Vocabatur autem puer iste Algotus : qui quia puer erat, instructum iri litteris parabatur; at postquam in robur virile evasit, diaconatus paulatim ascendendo, gradus ordinem suscepit.

D

uti et contracta.

27 Quædam contracta, ante januam monasterii sancti Trudonis, novem annis jacuit, quo cum aliis mereretur sanari, eo loco operiens. Verum, multis sanatis, multis erectis, sola servatur, ut Domini providentia meritum sepultæ longe lateque manifestaretur. Denique, audita fama memoriæ sanctæ Godeleph, ad locum se deferri fecit, ibique orans, operitur Domini misericordiam. Verum enim vero haud multum eo loco commorans erigitur [et] sanatur locumque suæ nativitatis pedes sospes et læta revertitur. Et miro modo id actum est, ea enim pietate erga egenos apparet, cujus pietatis erga ipsos fuerit, dum vivens valensque humano in corpore viguit.

Spicæ manu hominis adhærentes solutæ,

28 Homo quidam die Sabbati, hora qua minime licebat, in campo spicas collegit, cujus manui coadunatio spicarum inhæsit. Manu altera conatus est spicas evellere, sed minime valebat. Cerneres, velle se dimittere, nec valere quidem: videres eum manu sese adjuvantem, sed magis magisque cohærescere spicas. Mox reatum in facto E cognoscens, ad sepulcrum feminæ, jam sæpius dictæ, venit, oratu terram petivit. Necdum oratione finita, digiti extenduntur, manu quoque spicæ cadunt, et vola apparet.

item baculus mulieris manui affixus.

29 Dies solennis festivusque instabat, qui celebris populo haberetur. Presbyter adstans post Missas, præcepit ut observaretur, et nequis quidpiam operis in eo faceret. Mulier ejusdem villæ præceptum parvipendens, tincturam in dolio paravit; baculum accepit ut eam moveret; confestim baculus manui utrique inhæsit. Luctatur illa, nunc extendendo nunc contrahendo brachia, sed frustra laborat. Volat fama signi, familia adest, vicini concurrunt. Quidam adstantium extorquere conantur manibus, aliqui coram tangere metuunt. Tandem sui pœna coacta, adjutricis bustum petiit oratu merita Sanctæ Dei quæsivit : inter lacrymas verbaque orationis, tum digiti, tum manus repente a baculo destituuntur; cadit baculus, mulier sana domum rediit.

ANNOTATA.

F

a *Non adeo hebes fuit Drogo, quin adverterit, se hinc inde verbosum esse, et plura moralia congerere, quæ ad historiam minus pertinent; sed vel hinc lector convincitur, hoc genuinum ejus opus esse, non illum Surii Legendam, pro ejus arbitrio contractam.*

b *Verissima prædictio; non enim* super omnes mulieres *dumtaxat, quæ tunc* supervivebant, exaltata et sublimata est S. Godeleva, *verum etiam super omnes* mulieres Flandrenses, *quæ totis sex seculis subsecutæ sunt. Attende ad ea, quæ de* S. Godelevæ *cultu supra fusius deduximus.*

c *Paulo clarius locutus fuisset Drogo, si scripsisset; ingenium superari* illius virtute cujus vita *etc. Obscura alia inde sequuntur, sed quæ intelligi possunt.*

d *Scamni aut abaci genus, in quo ambo considere potuerint.*

e *Supra vocavit* stipadium.

f *Asserit hæc Anonymus de terra sepulcri, in*

quo

A *quo Martyris corpus depositum fuerit; at longe major huic nostro habenda est fides.*

Sequitur modo vita a Surio edita, servato ad verbum titulo, quem ipse præfixit.

VITA

ET MARTYRIUM S. GODELEVÆ

a *Authore Drogone Monacho et Sacerdote Gestellensi a : sed dictionem F. Laur. Surius fere totam mutavit.*

Prologus ad Episcopum Ratbodonem.

Domino Ratbodoni, Dei gratia Noviomensi Episcopo, Drogo monachus et indignus sacerdos, bonum, quod præstat omni bono. Multorum fatigatus precibus et crebra exhortatione, Præsul sanctissime, tametsi id vires excedit meas, coactus sum litteris mandare martyrium S. Godelevæ. Quæ itaque digna relatu fuere, ea conscripsi, tibique B mittenda judicavi, ut tua authoritate, si ita censuerit, roborata, firma rataque permaneant. Quæ vero scripsimus, ea pro certo sic se habere, ab illis accepimus, qui hodieque supersunt, et suis ea oculis conspexere : quæ tamen, si forte quispiam carpenda sibi sumere voluerit, tuo sapientiumque judicio permissa sunt : ego pro viribus ad narrationem me accingo.

Patria et parentes S. Godelevæ.

1 Beata Godeleva in Boloniensi territorio, pago, qui Londefort dicitur, patre Wifrido, matre Ogina, honestis et honoratis parentibus orta est : quam tamen generis nobilitatem moribus et vitæ sanctimonia præclare ipsa illustravit. In ipsis enim primæ ætatis florentibus annis jam maturos præ se mores tulit, adeo ut omni honestate et sanctitate prædita videretur. Porro vero præter egregias animi dotes, fuit etiam insigni formæ elegantia et corporis pulchritudine : nisi quod fortassis maligni homines in ea vituperare potuerint nigros capillos, et ejusdem coloris et supercilia. Neque vero absque divinæ providentiæ moderamine id evenisse putandum est, quod Godelevæ C nomen accepit. Godeleva enim Latine redditur, Deo chara. Cum jam autem pueritiæ metas excessisset, et justum attigisset ætatis robur, a multis cupide expetita est in conjugem. In iis erat Flander quidam, Bertulphus nomine, qui ejus incensus amore, parentibus ejus animi sui æstus exponit, eamque sibi despondere summopere orat. Erat vero iis genere insignis et opibus pollens. Itaque Godoleva illi desponsata est. Etsi vero nobilissimis ille esset natalibus conspicuus, at moribus tamen, quemadmodum infra dicturi sumus, Godelevæ minime congruebat. Permisit autem, ut equidem reor, præpotens Deus dilectam suam homini tam impio sociari, ut et in illo admirandæ patientiæ suæ ederet certissima documenta, et innocentis Godelevæ probaretur simplicitas : quandoquidem diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

A sponso Bertulfo deseritur et pessime habetur.

2 Cum igitur eam Bertulphus ad suas traduxisset ædes, fraude maligni hostis id agente, cœpit duci pœnitentia, quod eam sibi sponsam optasset. Acerrimo igitur odio illam prosecutus est, ita ut odium vinceret amorem, quo prius arserat. Ex Surio. Ei vero odio etiam fomenta suggerebat mater, dicens ei : Cur voluisti cornicem ex aliena regione huc adducere? Non erant in patrio solo permultæ, quas expeteres? His nimirum exercebatur Christi ancilla : sed rectissime ab Apostolo dictum est, Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem passuros : et ut alius habet scripturæ locus, Aurum probat ignis, et homines justos caminus tribulationis. Celebrabantur triduo nuptiæ, sed iis sponsus noluit interesse, ne, quam habebat exosam, adspicere cogeretur. Mater interim cum amicis curabat ea, quæ nuptiarum solennitas poscere videbatur, intus sæviens, foris blandiens. Et autem propter convivas male volentiæ virus tegere nitebatur, attamen vultus ipse, qui est animi imago et tacitus quidam sermo mentis, pectoris arcana prodebat. Post triduum Bertulphus domum rediit : moxque spreta conjuge, relicta familia et ædibus suis, in paternam commigravit domum. Sponsa igitur Godeleva invisa sponso, sed Christo chara, domi re- E sidet, gubernat familiam, seipsam irreprehensibilem exhibet, semper pudicitiæ ita studiosa, ut etiam maledici homines nihil de ea sinistrum vel confingere possent. Ea ne torperet otio, desidiaque et segnitie marceret, jam ducebat fila, jam texebat, tum vero etiam in preces incumbebat. Ut autem compleretur, quod scriptura ait, Qui sanctus est, sanctificetur adhuc : Bertulphus malitæ suæ finem non imponens, ut durus et scelestus, atque ex marito sævus latro futurus, in dies in Christi ancillam atroci odio inflammabatur : communicatoque cum matre sua consilio, vernam quemdam ei præfecit, qui ei maligne inserviret, parumque panis, statuta hora, præberet. Cui etiam severiter interdixit, ne quid præterea cibi potusve ei impertiret, diras alioqui pœnas luiturus.

Mira ejus patientia; abstinentia et commiseratio in pauperes.

3 Subjicitur igitur servo suo ancilla Christi, et parere illi cogitur, cui illam æquum erat imperare. Exagitatur contumeliis, injuriis, opprobriis, irrisionibus, nec tamen permovetur impatientia, non in querimonias aut murmura prorumpit : F sed corde tranquillo mens sibi bene conscia, fert omnia moderate et placide, tamquam Christum sibi audiat dicentem : In patientia vestra possidebitis animas vestras. Gratias agit Deo pro pane ipsi dato, idque animo exultanti : ejusque partem dimidiam cum sale et aqua ipsa sumit, reliquam dat pauperibus, pro ea ipsa parcitate quotidie Domino hymnos offerens et cantica laudis. Maledicenti viro non reddit maledicta, immo etiam benedicit, et orat pro se persequentibus et calumniantibus. At neque sic quiescit satan : Bertulphus enim semper illi pro bonis mala rependens, et pro dilectione odium; ut vidit, nec fame et inedia confici, sibi ipsi factus est gravis. cœpitque de ejus nece multa cruento animo agitare. Sed cum non esset nescius, nobilissima eam familiam prognatam, palam ei cædem intentare non erat ausus. Sperans autem fore, ut majoribus affecta molestiis pereat, et impatientiæ stimulis percita, in murmurationes proruit, dimidiam panis, hactenus illi attributi, portionem jubet

Ex Surio.

bet subtrahi. Illa vero eam annonæ diminutionem sedato animo ferens, tametsi videret difficillime tantilla panis particula vitam posse sustentari suam, at nihilo minus in quod semel Deo vovisset, statuit hilariter reddere. Itaque mediam dimidii panis partem elargitur pauperibus, de reliqua vivit ipsa more suo, orans instantius Dominum, atque dicens : O tu Deus creator omnium, sis, quæso, memor fragilitatis meæ, nec me derelinquas in hac afflictione mea. Qui eruis sustinentes te, confirma me in procella tentationis hujus : et licet a viro meo detrahatur aliquid de portione quotidiana victus mei, tu tamen mihi non subtrahens affectum benevolentiæ et benignitatis tuæ, præsta, ut tibi semper placeam per obsequium piæ devotionis.

Injuriis compulsa, fugit ad parentes.

4 Non est autem silentio premendum, tantam divinitus Godelevæ gratiam esse collatam, ut non illi dumtaxat, quos affabilitate et familiaritate sibi devinxerat, sed ii etiam, qui solo nomine cognitam eam habebant, illam diligerent. Porro in tanta B immanitate Bertulpho favent sui, incitantque crudelem in humilem, ferum et barbarum, in mitem et innocentem, qui jam sua sponte plus satis in Christi ancillam sæviebat : eamque, quam jure, charitate et benevolentia complecti deberent, una cum Bertulpho scelerato et iniquo odio persequuntur. Illa igitur tantam mariti et familiæ sentiens persecutionem, tantamque animorum erga se acerbitatem, fuga tandem sibi consulere compellitur. Nudis igitur pedibus, una tantum assumpta puella comite, ad natale solum revertitur, parentibusque suis calamitatis suæ historiam cum lachrymis et gemitu recenset, ordine illis exponens, quid a marito et familia perpessa esset. Pater vero, auditis filiæ querimoniis, altius ingemiscit, et communicato cum amicis consilio, Balduinum comitem Flandriæ adit, quas contumelias et injurias a viro passa esset filia sua, ei indicat : petit opem ab illo, ut, quod justum est, decernatur. Comes vero remisit illum ad Episcopum, in cujus erat diœcesi gener ipsius. Erat his Noviomensis ecclesiæ Antistes, et per id tempus suo officio probe fungebatur. Aiebat C enim Comes, eam causam ad forum ecclesiasticum pertinere, nec alibi, quam apud judicem ecclesiasticum, tractari et expediri debere. Quod si vero gener ejus nollet obtemperare Episcopi admonitioni, se severum vindicem fore promisit, compulsurumque, ut sponsam recipiat.

Speciosa Bertulfi præmissa sed inania.

5 Ita ergo Bertulphus, tum antistitis authoritate, tum Comitis potestate, sponsam suam recipere cogitur. Et promisit ille quidem metu principis, se eam comiter et honorifice habiturum, sed, proh dolor, facta sunt novissima illius pejora prioribus. Non enim invitus trahitur animus ad amorem. Odit ille Godelevam æque ut prius, et nec videre illam sine molestia potuit. Inde jam in ejus animo obfirmata sunt consilia, eam jugulandi, ita tamen, ut modis omnibus in eam curam cogitationemque incumberet, ut sui voti ea ratione fieret compos, ne tantum scelus vel in ipsum, vel quemquam amicorum ejus conferri posset. Cernens autem Christi sponsa Bertulphum erga se nihilo effectum mitiorem, sed ad pristiam ferocitatem ejus aliquid etiam incrementi accessisse, toto cordis affectu clamat ad Dominum, ut ipse, cui obediant venti et D mare, tempestatem illam in serenitatem convertat. Cumque multi ejus miserati calamitatem, marito Bertulpho dira imprecarentur, optarentque divinitus in illum animadverti, Godeleva eos reprehendebat : Nolite, inquiens, charissimi maledicere, marito meo, sed potius benedicite. Sic enim divino præcepto jubemur, non solum maledicentibus non maledicere sed etiam benedicere et facere benigne; orare pro persequentibus et calumniantibus nos, malum non in malo, sed in bono vincere. Multis quoque humana quadam commiseratione dicentibus, ipsam solam esse, quæ neque carnis voluptatibus, neque mundi deliciis esset fruitura, magna animi constantia illa respondit : Ego neque carnis voluptates, neque mundi hujus oblectamenta appeto. Ecquid vero utilitatis habet, carnem morituram, brevique in pulverem, unde facta est, et putredinem abituram, luxu et deliciis diffluere? Habebat sane a Deo collatum munus doctrinæ, ut posset egregie alios exhortari : cui accessit etiam gratia prophetiæ. Cum enim, E ut dictum est, multi eam, præ intima animi commiseratione, infelicem dicerent, illa compescebat eos : Nolite, inquit, frustra lachrymas fundere, nec me putetis infelicem. Neque enim, ut vos sentitis, infelix ego sum, tametsi impræsentiarum afflictio et angustia me obtinent : sed præ cunctis Flandriæ mulieribus, quæ hodie supersunt, exaltabor et sublimabor. Et hoc mihi faciet, qui potens est, qui erigit elisos, et solvit compeditos : sanat contritos corde, et mœrore affectos exhilarat. Quidam monachi consummatæ religionis, causa visitationis ad eam venere, ut piis sermonibus eam confirmarent, et opportuna consolatione ejus lachrymas abstergerent. At illi e diverso testati sunt, se ab ejus ore tam sanæ doctrinæ et mellifluæ exhortationis hausisse sermones, ut mentem ejus divina perfusam sapientia minime dubitarint.

Variis dolis et fictis blanditiis uxorem circumveniens

6 Ast Bertulphus, ut animadvertit omnes suas machinas et artes ad illam perdendam, Deo ordinante, frustra adhiberi, et neque fame, neque re ulla alia quidquam se apud sanctam Feminam posse efficere, animo perturbatus, multa secum F pertractabat : accitisque ad se duobus famulis suis Lamberto et Hacca, illis animi sui propositum aperit, petit ab illis consilium, qua possit via tolli e medio Godeleva. Invenerunt illi modum extinguendi illam, qui nec difficilis videretur, nec facile resciri posset. Tempus etiam exprimunt, quo occultius et commodius nefarium facinus perpetrari queat. Jam advenerat dies, quo virgo Deo plena manifestaretur, et in cælis coronaretur. Ea ipsa igitur nocte, qua fraude perditorum nebulonum jugulenda erat, ante solis occubitum venit ad eam Bertulphus : et primo quidem simulato animo osculatur et amplectitur eam : ore mentitur risum, qui virus habebat in pectore : assidet deinde juxta illam, vultu ad hilaritatem commentitiam composito. Sed Godeleva pro mariti, ut arbitror, reverentia, propius illi se jungere formidante, manu eam ad se trahit, hisque compellat verbis : Non mediocri dolore me afficit, quod ita fero et prædurо erga te animo esse videor, ut neque præsentia mea tibi solatio sit, et neque colloquiis meis, neque mutuo

concubitu

A concubitu delecteris. Equidem qui nos adversus casus infestarit ignoro, ut et alieno in te animo essem, nec satis mentis meæ compos viderer. Nisi fallor. maligni dæmonis opera id effectum est : Sed jam tandem volo hisce dissidiis finem imponere, teque charæ instar conjugis colere, sensimque profligato odio, mente et corpore tibi conjungi. O hominem ipso Juda proditore nequiorem ! Inveni, inquit, feminam, quæ se jactitat posse nos mutuo amore benevolentia adeo connectere, ut non sint duo alii ardentiori inter se charitate conjuncti. Ego id negotii commisi Lamberto et Haccæ servis meis, qui feminam ad te adducent : tu vide fidem ut illis commodes. Volui autem ea causa id tibi ante significare, ne esses inscia, illudque respueres, aut animo turbareris.

eam duobus impiis servis strangulandam committit

7 Hæc cum dixisset vir dolosus et iniquus, illa respondit : Christi ancilla sum : illi ego mea omnia commendo. Si tamen absque sceleris alicujus commixtione id fieri potest, quod dicis, non refragor. B Tum Bertulphus a scamno exiliens, equum ascendit, Brugas profecturus, ut illic pernoctaret, nunciumque de extincta Godeleva opperiretur; simul etiam ut ipse cædis ejus minime conscius existimaretur. Deinde nocte, cunctis sopore oppressis, Lambertus et Hacca dominam suam excitant. Surge, inquiunt, herra : nam tua causa soliciti huc venimus : feminam, cujus apud te mentionem fecit herus, adducimus. En ad fores sustinet jam dudum adventum tuum. Surge ocius, ne desis utilitati tuæ. Illa primum se munit sanctæ Crucis signo, deinde totam se commendat Deo : cumque vestibus induere se vellet, illi adstant, ne id faciat : Pedibus, aiunt, nudis, passis capillis, in sola interula venies. Ita enim certum est, eam rem tibi profuturam. Jam enim nocte media et ante auram isthuc fieri oportet. Mox illa respondit : Equidem me omnipotenti Deo committo : videat clementissimus ille, quid me futurum sit : et nunc vestræ me fidei trado. Ita surgens, abiit cum illis. Quid vero semel atque iterum illi vel dixerint, vel fecerint, relatu indignum arbitramur. Frivolum enim id fuit, vel potius fraus et dolus. C Cum autem tertio ei simili modo imponerent, in ejus collum laqueum injiciunt, simulque manibus tota vi premunt guttur illius, ne quos possit edere clamores. Ut vero jam exanimem sensere, in aquas demergunt, ut si quid fortassis vitæ aut spiritus supersit, id aquæ præfocent. Actum est id mira Dei dispositione, ut si qui forte pulveres ex terrena inhabitatione illi inhæsissent, eos aquæ abstergerent et emundarent. Extinctum deinde corpus scelesti illi homicidæ ad ejus lectulum reportarunt, vestibusque opertum reliquerunt. Sole porro altius scandente, familia inter se mussitare, quid causæ sit, quod hera non prodeat e cubiculo. Consueverat enim illa vel ante auroram, vel in auroræ primo ortu surgere, aliosque admonere, uti ad ecclesiam se conferrent.

Sanctæ sepultura et miraculosa farinæ multiplicatio.

8 Tandem itur ad ejus cubiculum, excitatur tamquam adhuc dormiens, sed mortua non expergiscitur. Mox fama volat, accurrunt vicini, contemplantur corpus exanime, nullum vulnus, nullum ferri vestigium toto corpore reperitur. Ad collum dumtaxat visebatur cruentus circulus, qui relictus erat ex laqueo, quo illam impii homines stragularant. Interim alii affirmant, naturali morte eam obiisse, alii diversum asserunt. Quam vero sui illam charam habuerint, res ipsa declaravit. Eodem enim die ejus accelerata sepultura est : et quia panis defuit, qui pro salute animæ ejus erogaretur, itum est pro emendo frumento, quod certe ipsi emptori lucro fuit. Adeo enim excrevit in farinam redactum, ut modum mensuramque excederet, et emptor miraculum admiraretur, Deoque gratias ageret : Laus, inquiens, tibi Deus. Pro tuo honore larga fuit, pro viribus autem gratificari, dum vixit, studuit pauperi : quod quidem hoc miraculo tu divinitus demonstrati.

Ex Surio.

Varia alia miracula

9 Porro humi pars illa ubi interempta est, in candidos lapides versa est, ut meritum ejus Dominus ostenderet, cunctisque fidelibus innotesceret cædes illius. Qui etiam cum ex animi devotione erga sanctam Feminam, de terra illa quidam secum domum absportarent, eam postea in gemmas mutatam mirati sunt. Et ne quibus fabulosum id putet, ego ipse, qui hæc scribo, oculis meis eas gemmas E vidi, et nomen Domini benedixi. Aliud etiam aquæ elementum egregie illustravit Dominus, ad gloriam nominis sui, ut per illud quoque declararet merita illic immersæ Godelevæ. Quotquot enim vel febribus vexati, vel aliis afflicti morbis, eo accedentess aquam illam potarunt, repente sanitatis beneficium illius meritis se adeptos lætati sunt. Eodem modo, etiam sepulcrum, et sacrum ejus corpus, quod illo continebatur, cælestibus Dominus miraculis insignivit. At nos quidem pauca e multis annotabimus, ut ex illis utcumque liceat animadverti, quanta in Cælis beatudine et gloria Christi ancilla perfruatur Pater filium a primis nativitatis annis contractum, ad monumentum ejus attulit, orans, ut ejus meriti sanaretur. Non diu post erigitur contractus, et sospes cum patre domum abscedit. Nomen ejus pueri Algotus erat. Traditus inde litteris, cum ad virilem pervenisset ætatem, paulatim ascendendo, Diaconus ordinatus est.

et sanationes

10 Contracta quædam, ad fores monasterii S. Trudonis novem annis jacuerat, ut posset cum ceteris etiam ipsa sanitati restitui. Interim curaF bantur multi, complures erigebantur : illa sola mansit debilis, divina providentia id agente, ut S. Godelevæ merita longe lateque diffunderentur. Audita tandem fama eorum, quæ ad ejus sepulcrum fierent, curat eo se deportari, ibique orans, Domini misericordiam operitur, paulo post contracta membra extenduntur, et suis pedibus læta redit domum. Quidam die sabbati, hora qua minime liceret, in agro colligebat spicas. Inhæserunt vero spicæ manui ejus tam tenaciter, ut nulla ratione eas posset avelere. Laborabat quidem altera manu, et summopere conabatur eas abstrahere, sed labor omnis frustra erat : immo quanto plus in iis amovendis ponebat operæ, tanto firmius manui adhærescebant. Intelligens ergo culpam suam. ad sepulcrum beatæ Godelevæ venit, humi se prosternit. Necdum absolvera preces, et digitis sese intendentibus, e manu spicæ deciderunt.

ad ejus sepulcrum.

11 Dies quidam solennis imminebat, qui populo celebris haberetur. Presbyter, peracto sacrificio, præcepit, ne quis operis quippiam exerceret illo die. Femina quædam pagi illius præceptum illud

parvipendens

Ex Mss. parvipendes, tincturam in vase apparabat, arreptaque virga, eam movere volebat. Mox utrique manui virga inhæret : luctatur mulier nunc extendendo nunc contrahendo brachia : sed frustra laborat. Res aliorum notitiam perducitur, familia advolat, nec vicini abesse volunt, miraculi fama permoti. Et alii quidem dant operam, ut virgam ex ejus manibus extorqueant, alii vero vel contingere eam verentur. Tandem pœna illam compellente, supplex adit beatæ Godelevæ monumentum, precibus ejus ambit suffragia, inter lacrymas et preces digiti et manus virga liberantur, mulier sana se recipit ad suos.

Sacri corporis elevatio. 12 Anno Christi millesimo octogesimo octavo elevatum *b* est corpus S. Godelevæ apud Gestellam a Domino Ratbodone Noviomensi et Tornacensi Episcopo, III Kalend. Augusti. Filia vero Bertulphi ex secunda uxore, quum esset cæca a nativitate, ex aqua, ubi sancta Dei fuit submersa, oculos lavans, illuminata est, ibidemque cœnobium virginum extruxit, sub regula S. Benedicti militantium, ad honorem Dei et S. Godelevæ, cujus B niveus cruor, qui ex ore et naribus in submersione emanavit, in eodem monasterio conservatur, ad perpetuam rei memoriam et signum virginitatis ejusdem Sanctæ Dei.

ANNOTATA.

a *Nusquam scripsit Drogo, se esse* sacerdotem Ghistellensem, *quamvis fortasse a natali loco id dicere potuisset : sed vocat se simpliciter,* monachum et indignum sacerdotem, *quod cur hic observem, supra dictum est. Margini inscripserat Surius an.* 1050, *in quo etiam erravit. Ne hic pluribus notationibus, forte quæ ante dicta sunt repetam, vide utriusque vitæ jam præmissæ collationem in Comment. prævio § 4, vel tu utramque pro gustu et ingenio compone. Sphalmata paucula correcta sunt, quæ hic notare, operæ pretium non duxi.*

b *De hac ultima clausula, Drogoni adjecta, redi ad Comment. prævium, dicto § 4 et alibi.*

C

VITA ALTERA AUCTIOR

Ab Anonymo Ghistellensi descripta :

Numquam hactenus Latine edita.

PROLOGUS.

Godeleva virgo Deo cara, de illustri prosapia ex territorio Boloniensi, castro Londefort, juxta villam Wierre Huifridi originem traxit. Pater ejus miles, Heinfridus nomine, mater vero Ogena, ambo genere nobiles, virtutibus autem nobiliores, felicem hanc prolem, velut sidus prælucidum, caliginoso huic seculo genuerunt, tempore Leonis IX, Pontificis Romani, anno videlicet a dominica Incarnatione MLII, qui fuit annus Henrici *a* Imperatoris tertii XII, Philippi autem primi illius nominis Regis Franciæ XXI, et Balduini Insulensis, qui Benignus dictus est, septimi Comitis Flandriæ XVII. Hic autem Heinfridus, licet et alias duas devotas filias, quarum prima matris nomen sortita, secunda vero Adele dicta est, ex eadem Ogena procreasset, solius tamen Martyris Godelevæ vitam, D ad præsens brevi prosequemur eloquio. Quippe cum universa sanctitatis illius præclara opera atque miracula explicare plenius, nec diei pateretur angustia, nec nostri sermonis valet tenuitas : potissimum cum tempus edax rerum, saxaque consumens vetustas, plura adeo vitiata dentibus esculenta *b* consumpserit oblivione, ut illorum jam memoria obscurior annis, narrandi pene facultatem ademerit. Ex compluribus tamen, quæ vel Drogo reliquit, vitæ Virginis primus conscriptor, aut quæ edocuit relatio *c* probatorum veridica, vel certe, licet paucissima, quibus probabilis adstipulatur conjectura, nonnulla colligentes, succincto ac communi stylo, ad laudem omnipotentis Dei, et honorem Virginis et Martyris suæ Godelevæ percurrentes, prolixitatem, fastidii matrem, refugere elaborabimus.

ANNOTATA.

a *Jam dixi supra, errasse Anonymum in epochis Henrici Imperatoris, et Philippi Regis Franciæ, qui signato anno necdum natus erat.* E

b *Non aliter legi potuit in Ms. difficillimi characteris et abbreviationibus referto. Ex sensu intelligitur, vetustatem hic* edacem *appellari; forte quod* esculenta, *quæ cibus sunt, adjective et active sumpserit Anonymus, pro eo qui comedit. De cetero vox barbara est* eculenta.

c *De ætate hujus scriptoris, de ejus professione, doctrina et meritis, deque monumentis, unde Legendam suam conflaverit, conjecturas supra dedimus.*

CAPUT II.

Stupenda Sanctæ in pauperes misericordia, cui dum nimium indulgens, cibos clam absportat, a dispensatore detecta, patenti miraculo hominem confundit.

A teneris in pauperes plane prodiga, F Beata igitur Godeleva puellaribus sub annis redimitæ erat speciei, venusta pulcraque facie, sed pulcrior fide : ætate quidem juvencula videbatur, sensuum autem erat illi veneranda canities. Sacris autem a parentibus moribus instituta, tam copiosa divinæ benedictionis dulcedine præventa est, ut teneris adhuc sub annis, jam agens cælibatum, omnium in ea virtutum germina pullulare viderentur, sacraque spiraret infantia futuræ sanctificationis manifesta præludia. Nec mirum; a primævæ enim ætatis initiis adeo misericordiæ vacare studebat operibus, ut sæpe ex iis, quæ sibi in cibum data fuerant, corpori suo necessaria demens, nonnumquam pio furto paternis epulis partem subtrahens, pauperum recrearet egestatem. Erat autem tunc nobilis quidam, quem pater Virginis domui suæ dispensatorem præfecerat; is cum frequenter refectionis hora omnem sublatam cibariorum copiam inveniens, post conquisitionem diligentem, hujus facti Godelevam ream reperisset, multum conturbatus, illam vigilanter observabat, ut in opere deprehensam, patri cum inexcusabili excusatione traderet puniendam. Unde factum est, ut beatæ Godelevæ, sinum repletum cibariis gerenti,

A gerenti, ad pauperesque reficiendos festinanti, die quadam dispensator obviaret, qui duris eam verbis de præsumptionis temeritate corripiens, patri adduxisset increpandam, nisi humili virgo rationabilique excusatione præpositi illius mitigasset rigorem.

patri delata, ab eo corripitur:

2 Corde nihilominus jam conceperat, puellæ insolentiam intimare patri tempore opportuno. Quapropter non multum post temporis, Heinfrido de curiæ regimine cum dispensatore sermonem habente, iniquitatem, quam mente conceperat, peperit, dicens: Si, Domine, a cura domus tuæ absolutum, me tuo obsequio destitueris, rem mihi gratam utique facies, eo quod oculata me frequenter experientia edocuerit, hanc tuam filiam Godelevam, bonorum tuorum incessanti dissipatione, in mei officii inexpiabilem laborare infamiam. Et profecto temerariam illius nisi audaciam debitæ ultionis freno cohibeas, exitiale tibi in damnum cedat aliquando oportet. Hæc audiens miles egregius, hominem de patientia commonuit, et B provisionem facturum se spondens, animum utcumque sedavit conturbatum. Beata autem Godeleva ex casu fortasse illic tunc iter agebat, quam pater, ad se advocatam, de querela examinans, seriose corripuit. Verum illa conscia, quoniam responsio mollis frangat iram, pro patris reverentia verecunda, ut erat vultu humili, dum se excusatione purgaret, irati animus parumper deferbuit; jussit tamen illam deinceps, solita curiæ conservata consuetudine, prodiga ab hac abstinere eleemosynarum distributione.

sed hoc suaviter placato,

3 Quo parentis mandato juvencula, pio quasi corde vulnerata, adversus impietatem pauperum se exhibens advocatam, cælitus instigata, rationabili laborabat illorum causam promovere allegatione: et Spiritus sancti docente unctione, evidentibus perorare testimoniis, quanti eleemosyna, qua peccatum, ut ignis per aquam extinguitur, apud Deum meriti habeatur; ex eo, quod Euangelica attestatione, tremendi judicii totum pondus pensari ex illa videatur: nimirum cum jure poli communia constet esse universa, a forensi autem C foro improbus emerserit proprietatis amor. Si quis igitur habuerit substantiam hujus mundi, videritque fratrem suum necessitatem patientem, et clauserit viscera ejus; ecce judicium sine misericordia illi, qui non est recordatus facere misericordiam. Quo contra est largitas mentibus medicina ægrotis, mores confert, occultat vitium, genus auget, subjicit hostem; non enim opus est vallo, quos dextera dapsilis ambit. Iis multa similia, quæ verbi Dei didicerat auditu attento, hæc miserorum causidica, quam eleganti, divina opitulante gratia prosequeretur persuasione, si audire licuisset, legalis illius prudentis Thecuitis Godelevam accepisse eloquentiam opinari potuisses.

misericordiæ operibus ferventius indulgens,

4 Quo factum est, ut ex tempore jam frigescentem a pietate paterni cordis affectum, vitalibus suscitatis caritatis caloribus, beata hæc Sunamitis ad compatiendum egenis adeo inflammaverit, ut filiæ devotioni liberum præbens assensum, notabilem illorum pro elevandis inopiis assignaverit bonorum quantitatem. Quam Virgo Deo cara, corde gavisa, suscipiens, adeo se mendicorum totam mancipabat obsequiis, ut etiam illis sua viscera, si potuisset, impartiri se velle videretur. Quo fiebat, ut dum plenis ad pauperes afflueret affectibus, die quodam paternæ jussionis limites excedens, copiosa pretiosarum dapum quantitate sinu collocata, ad recreandos pauperes declinaret. Quæ res perversum illum dispensatorem, impias observantem excubias, non latens, satiandæ suæ crudelitati jam se arbitrabatur invenisse occasionem, pro eo, quod in opere deprehensæ, velamen excusationis nullum relictum æstimabat. Insperato igitur occursu obvius Virgini factus, mordaci dum illam reprehensione affecisset, verba hujuscemodi Sanctam credimus illi respondisse. Iratus, dilecte Domine, de re incerta contendere noli; quin potius esto pacificus, fuge jurgia; vincula enim pacis cælica sunt animæ pabula. Candida pax homines, trux decet ira feras. Non inquit ipse, pacem habituram te præsumas, donec tuo patri præsentata, dignas tuæ temeritati persolveris pœnas. Ex Ms.

cibis in lignorum frusta mutatis,

5 Juvencula autem devota, genitoris offensam pertimescens, ad consolatorem Jesum repente confugit, sciens quod juxta est iis, qui tribulato sunt E corde, oculisque intentis in cælum, rigabat lacrymis genas roseo colore perfusas: illum sibi hac in necessitate propitiari corde anhelo efflagitans, qui confusam naturæ molem primam rerum per species divisit multiformes. Mirum certe! protinus ipsa, quæ de divinæ miserationis immensitate copiose confidebat, exauditam se sentiens, ad hominem conversa: Depone, inquit, carissime iram, et derelinque furorem, non enim cibos, sed lignorum pauca sarmenta defero eroganda: sinuque mox reserato, inaudito et novo supernæ dignationis miraculo, quod vere cibus fuerat, lignorum in frusta immutatum accepimus. Quod nequam ille pietatis æmulus conspiciens, stupore simul correptus et extasi, gelidus toto manabat ejus corpore sudor; supervacueque contra eam, cujus justum erat adjutorium a Domino, laborasse se erubescens, qui paulo ante, ut leo in puellam sæviebat, mutatione hac dexteræ Excelsi, velut agnus mansuefactus, Virginis pedibus toto projectus corpore provolvitur terræ, guttisque humectans ora grandibus, culpam cognovit, veniam postulat et emendam spopondit. F

patenti miraculo punitionem evadit.

6 Quem humilis Godeleva, reverenter de terra levatum, allocutione blanda refovens, nequaquam suis meritis supernæ hoc operationis prodigium, sed divinæ miserationis condescensioni *a* adscribendum affirmabat, quod illius pro correctione, iam ineffabili gratiæ signo eum præveniens, suæ mentis illustrare cæcitatem dignata sit. O prætectam et vere sanctam hanc adolescentulam, cujus tenellæ adhuc ætatis primordia cælorum ille causator, tantæ fore sanctitatis declarare dignatus est, ut rerum speciebus mutatis, suæ dignationis consolationem nec in minimis, dilectis suis deesse insinuaverit. Nimirum militaris ipsa virgo, gemmis jam ornata virtutum, charismatum multorum decore præfulgida, instar Esther illius typicæ specie pulcherrima, divino gratiosa conspectui, summi Regis ad sui concupiscentiam provocans affectum, piis effecerat desideriis prompta propitiatione consentaneum. Nullatenus tamen ipsa juvencula cælica

lica

Ex MS. lica ex tanta omnipotentis Dei condescensione, in gloriam elata humanam, sacramentum Regis celandum omnimode statuens, homini jussit, ne, quod factum fuerat, diceret alicui. Verum ille tantæ novitatis portentum parentibus nequaquam occultandum arbitrans, pias illorum mentes, in laudes simul et lacrymas, pro supernæ gratiæ beneficio concitavit. Denique et accessisse admirationem, silentio prætereundum non est, quod alimenta ipsa, quæ impii dispensatoris pro confundenda nequitia, in ligni reliquias transierant, duplicato signo, pro mendicorum reficienda miseria, priorem in speciem revocata sint, quæ illa proinde, quod cœperat, exequente, opportuno adhuc pauperibus loco exspectantibus, compassivo, ut solet corde, in eleemosynam impartita b sunt *b*.

ANNOTATA.

a *Quid velit auctor, satis intelligitur; at substituenda est vox latina* indulgentia. *Placet autem Anonymo* condescensio, *quo verbali non se-* B *mel infra utitur.*

b *Tota hujus prodigii historia Drogoni ignota fuit: unde eam post tria demum secula Anonymus acceperit, an* ex relatione probatorum veridica, *an potius* ex probabili conjectura, *equidem non divino. Late patet postrema cautio, eaque* probabili conjectura *satis liberaliter usus videtur orator magis quam historicus. Non minus stupenda sunt, ut non dicam prope incredibilia, quæ sequenti capite referuntur et fuse exornantur.*

CAPUT II.

Majori prodigio surreptas ad excipiendum Comitem Boloniensem paratas epulas, et pauperibus distributas, divinitus restituit.

Invitato a parente Comiti Boloniensi, a

Eisdem ferme temporibus veridicorum relatione contigisse didicimus, quod Comes Boloniensium *a*, haud ignarus, quod in cunctis militet sapientia rebus, ardui alicujus consilii causa vasallos suos convocaverit; inter quos et adfuit dominus Heinfridus, miles egregius, pater virginis Godelevæ. C Illis autem dubiis de rebus agentibus, decisoque tandem negotio, singulis ad propria reverti parantibus, generosus Heinfridus Comitis majestatem b propulsans desiderio, ad sui locelli *b* lustranda limina prece obnixa invitabat. Cui ille, pro viri reverentia, assensum præbens, die statuto, vita superstite, venturum se repromittit. Abiit miles gaudens ad propria, et pro Comitis dignativa pollicitatione uxorem lætiorem reddens, tantæ condigna dignationi, solicita interim mente pensabat. Multis igitur pecuniarum impensis hominumque laboribus, avium silvestrium ferarumque venaticarum et domesticarum copiosa conqueruntur cibaria: nec cogitari poterat ex iis, quæ mandi poterant, si tamen illud in terris inveniri valeat, quod ille non comparavit. De vino quid referam? Siquid præcipuum habere potuerit illa regio, defuisse non crediderim.

8 Exspectata igitur convescendi dies aderat; accurrit, qui nuntiat, adesse in januis Comitem, dextrantur illico dextrarii *c*, et superbis caballis, D frenis spumantibus auro ostroque exornatis, honestorum caterva stipatus, fit Heinfroot obvius venienti, et urbane susceptum, cum grandi triumpho, suæ introducit habitationis palatium. Fit in aula militum lætitia ingens, domus interior militari splendida luxu instruitur, mediisque parat convivia tectis; nonnullis hæc fieri ad Godelevæ desponsationem præludia asserentibus. Nec effari facile potest, quæ illic nobilium dominarum tripudia, quæ omnium gaudia: resonabant tympana, concrepabant organa, et inter veloces articulos, fractis vocibus auditum demulcere lutana *d* et fistulæ. Interim accurata coquitur diligentia, numerosa, placitura gulæ, parantur cibaria; volvuntur verubus aves, et sicci pectoris inimico pipere conduntur fercula. Jam sol medium cæli conscenderat igneus orbem, sedundabant dapibus multiformibus divitum promptuaria, ex hoc in illud eructantia, totaque domus pretiosarum escarum affluebat deliciis.

dum lautissimæ parantur epulæ, c

d

E

pleraque fercula ad pauperes defert S. Godeleva:

9 Mendicorum autem ad portam jam clamitabat turba famelica, de micis saltem cupiens, quæ mensis defluebant, saturari se posse. Fortasse tanti eos convivii non latuit abundantia, qui summe de Godelevæ solita pietate sperantes, non æstimabant, se recreatione vacuos inde depellendos. Necdum pransuri convivæ consederant, ministris quidem, quem nescio circa ludum extra coquinam occupatis, pia Godeleva, non carnalem, sed spiritualem, quem seculi amatores nesciebant, cibum esuriens, egenorum clamoribus, totis compassa visceribus, quasi opportunitate habita, quosdam illorum, de electis onustans nobilium alimoniis, ad castri portam præire jubebat, e vestigioque ipsa secuta, pauperes copiose refectos, abire ocius admonebat, sciens quantum conturbationis hæc ipsa ferculorum ablatio afferre debuerit. Illa tamen, quæ cor in æterni patris jam defixerat amorem, tristia nulla timebat, duraque libenter tolerabat, ipsa sublimia sperans.

qua graviter idcirco correpta,

10 Facta itaque discumbendi hora, aptavere se ad recumbendum Comes cum proceribus suis: accurrunt ministri, apertis vasis pretiosas dapum F varietates illaturi. Verum vacuis patellis promptuariisque inventis, quanto illic confusionis turbine quaterentur universa, nemo crederet, oculis qui non vidisset. Siquidem beata juvencula hæc se cuncta abstulisse sponte jam confitente, ad illius patrem importunis clamoribus re delata, factum est, ut illam ad se vocatam, hunc in modum allocutus sit: Heu me! inquit, insipiens filia mea, quanti mihi hodie dedecoris occasionem suscitasti! O! incredibilis audaciæ, imo dementiæ nequitia; cibos, quos tantis impensis laboribusque conquisitos, pretiosissimis cocturis nobilium refectioni hac hora adaptavi, vilibus distributos personis, in totius generis nostri indelebilem infamiam abstulisti An non intelligis, quanto affectu Dominus meus Comes, cum suis proceribus, ad nos declinare dignatus sit; nec consideras, quod tantæ ejus dignationi ingratus esse non debuerim? O præsumptio nequissima! ecce nunc detestabili tua temeritate ignominia me inexpiabili obnoxium, et opprobrio sempiterno notabilem reddidisti. Hæc faciat mihi

Dominus

A Dominus et hæc addat, si non hodie te Comiti, tanti criminis accusatam, digne tradidero puniendam.

humiliter se excusans 11 Cui Godeleva, humili, ut assolet, excusatione respondens; metuende, inquit, pater, quantum capio, salva tua gratia, tantæ tibi offensæ suppetit ratio nulla: consideravi enim, nobiles hos, non avidæ epulationis causa, quod illis quotidianum esse potuisset, 'verum singularis utique favoris affectu, ut sobria illis refectio omnino sufficiat, nostros ad lares declinasse. Pauperum autem et debilium hæc turba tantum laborabat egestatis necessitate, ut facile, nisi pietas succurrisset, defecisse potuerit. Profecto nos pinguibus uti [non] decet, in membris esuriente Christo. Nullatenus proinde tibi derogare opinata sum, illum tuis alimoniis cibans, qui iis sibi in miseris ministrari jussit. Hæc quippe illa, ni fallor, misericordia est, qua, prophetico attestante eloquio, ædificabitur in cælis; quemadmodum Thomam Apostolum Indorum Regi legimus, non hujus creationis domum manufactam B construxisse, sed æternam in gloria conservatam: de qua dictum credimus: Beati qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te. In eum proinde spem omnem projiciens, qui ait: Primum quærite regnum Dei, et cetera omnia adjicientur vobis, facite homines discumbere, firma futurum scio confidentia, sufficiente ciborum suppetente copia, omnem tibi adimendam verecundiæ occasionem. Ad hæc Virginis pater conturbatione ampliori inflammatus, utpote qui divinæ dignationis affuturæ spem nullam habebat, illam sacrilegi verborum afficiebat increpatione.

et ad Deum confugiens, 12 Sentiens igitur beata Godeleva adversum se prope jam implacabilem concitatam genitoris iram, intrat in cubile, et clauso super se ostio, humi provoluta, supplices tendens ad sidera palmas, fervidis ab imo cordis profluentibus lacrymis, cælestem patrem orat in abscondito, dicens: O clementissime Domine Jesu Christe, pater misericordiarum et Deus totius consolationis, adjutor pauperum in opportunitate, qui Israëlem, aqua de petra educta, potatum, cæli pane in deserto pavisti, C et Danielem prophetam edulio Abacuc recreasti, aqua denique in vinum mutata, nuptiales convivas lætificasti; plura demum hominum millia paucis panibus, compassiva condescensione reficere voluisti, solitæ miserationis tuæ aures inclinans precibus meis, innova signa, immuta mirabilia, et patris mei imminentem ignominiam avertens, mihi indignæ famulæ tuæ placatum illum constitue. Christe, tu solus spes mea, amor meus, refugium et unica consolatio mea; verumtamen si tuæ ratio ineffabilis providentiæ secus decreverit, fiat voluntas tua.

novo miraculo omnia restituit; 13 Nec mora, sicuti veridico Sapientiæ edocemur eloquio; oratio humiliantis se nubes penetravit, nec discessit, donec exaudiret eam Altissimus. Contra omnium quippe fidem et spem, quorum facies rubore tantæ rei pericula confuderant; subito pretiosorum ferculorum copiosa apparuit multitudo, adeoque artificiosa compositione decocta, ut hactenus similia nusquam inventa legantur; nec crediderim facile, potentissimi illius Regis Assueri magnifico convivio, talia pretiosa dapum affuisse genera e. Exhilarantur protinus mœrentium corda, et extrema luctus gaudio occupante, certatim instaurantur epulæ, invitatisque ad consessum turmis, qui assunt nobilium personarum, dant famuli lymphas manibus, et aliis atque aliis vasis, illis, cibis inferentibus oneratis, accumulabant lancibus mensas. Vinum ponebatur abundans atque præcipuum, et aureis illis potantibus poculis, crateras læti, statuunt et vina coronant. It strepitus tectis, vocesque lætitiæ per alta volutant. *Ex Ms. e*

convivis stupore attonitis, 14 Egregius miles Heinfroot cunctis gratam hilaris suæ præsentiæ exhibens hospitalitatem, gaudium gaudio convivantibus accumulatum est: Sciebat nempe, quod nobilitat etiam viles frons generosa dapes, conviviumque faciat plus dape frontis honos. Convescentibus igitur illis, numquam se talis suavitatis in olfactu, dulcedinisque in gustu cibos reperisse, tantæque abundantes magnificentiæ vidisse, mirati sunt. O admirandum, vetus quidem, sed nostro nunc in tempore Godelevæ meritis innovatum miraculum! O celsi meriti sacra juvencula, E cujus precum nutui immensa Dei majestas inclinata, parere dignata est! ut paucis alimoniis adeo multiplicatis, cunctis satiatis, ampliora dapiferum manus mensis absumerent, quam apposuissent. Hæc tametsi multi, quorum rei secularis cura animos abundantius occupaverat, minime sensissent, plures tamen fuere, quibus mens sanior inerat, insperatum tantæ novitatis eventum considerantes, qui beatæ virginis Godelevæ meritis, quod factum fuerat, signum, indubie adscribebant. Postquam vero exempta fames epulis mensæque fuere remotæ, reverti ad propria singulis jam parantibus, cunctante intro Comite, ad limina primi Boloniensium respectant. Stat sonipes ostro insignis et auro, frenaque ferox spumantia mandit.

et Comite mire laudante Sanctam. 15 Ille autem virginem Godelevam, de qua virtutum multa didicisset præconia, oculis coram videre cupiebat; patre proinde præcipiente, per ministros repente adducta, simplici habitu, gestu humili, verecunda facie, moribus modesta, Comitem reverenter salutabat. F Quam ille, de terra levatam, honesto complexu circumfovens, et juxta se sedendi locum illi aptabat. Verum humiliter ipsa renitente, voluntati oris ejus, aurem se benevolentissime præbere velle asserebat. Cui Comes, Godeleva, inquit, filia perdilecta, tanti cum viri, cordialis amici nostri sis filia, ex intimis præcordiis tuæ congaudentes saluti, prosperos tibi vitæ semper optamus successus. In primis igitur adolescentiæ floribus agenti, suadeo tibi, quia matura viro jam plenis es nubilis annis, ne paternam hereditatem ad alienos devolvi contingat, conjugali statui amicorum te consilio coaptare. Quod si tibi visum fuerit, quoad valeo, nostra tuæ felicitati non deerunt umquam munimina. Ad hæc Virgo sacra, postquam decentes Comiti gratias pro suo favore reddidisset, dejecto vultu, soloque defixis oculis, humili voce locuta, eleganti sermone et virginalis et conjugalis status fructum prosequitur: virginalemque nobilitate, meritorumque ubertate præferens, illius se legibus vinciri posse, gratia assistente, jam confidebat, nisi inevitabili parentum consilio aliud suaderetur. Ob stupuere pro Virginis prudentia,

Ex Ms. prudentia astantes, et castis devotisque illius desideriis dissentire nequaquam audentes, post pusillum, valedicto ejus patre Heinfrido, ad propria abierunt.

cujus merita expenduntur. 16 Plane ex iis evidenti colligi potest consideratione, beatæ Godelevæ conversatio a quanta inceperit perfectione et sanctimonia; quæ illibatæ semper castitatis amatrix, propensiori licet Dei concilio, ut exemplar patientiæ tantæ posteris tribueretur, conjugii subacta sit legibus; mox nihilominus mariti ex livore repudiata, divina castis ejus votis aspirante dispensatione et gratia, dum illam, velut pretiosam margaritam, a primæ adolescentiæ initiis, venditis omnibus comparare desiderans, in finem usque in se conservari intemeratam f liberriam *f* lætatur, devotione virginitatis præmio g nequaquam carere credenda est *g*.

ANNOTATA.

a *Temporum ratio exigit, ut hic dicatur fuisse* Comes Eustachius, *eo seculo notissimus, B. Idæ maritus, et ex ea pater Godefridi Bullionii etc. de quo* B *etiam obiter* § I *Commentarii prævii.*

b Locellus, *vox certe abjectior, ubi cetera tam scite et magnifice depinguntur; melius infra* habitationis palatium.

c *Intellige equos majores cataphractos, qui Heinfridum, Comiti obviam tendentem stiparent. De* dextrare *et* dextrariis *vide plura apud Cangium.*

d *Sensus indicat, per* lutanam *significari hic* citharam, lyram *aut* testudinem, *ni fallor, a Gallico* Lut, *de quo consule lexica.*

e *Anonymum fictionis arguere non ausim; at certe non opinor, satis credibilia hæc omnibus futura: verisimiliora redderentur, si non adeo pompose et veluti ad ostentationem exornata essent.*

f *Sic in manuscripto legitur* liberriam, *ubi* libertatem *substituere non licet, cum potius indicetur* castimonia. *Vox barbara est, nescio unde formata, nisi fortasse insinuare voluerit scriptor, S. Godelevam a liberis abhorruisse.*

g *Plus dicit auctor, quam revera dicere velit* C *aut possit, nisi recte explicetur: nam certum ipsi est,* S. Godelevam, *non solum* devotione, *sed etiam revera virginem illibatam* in finem usque *permansisse. Sensus igitur videtur esse, Sanctam istam,* intemeratam liberriam *ita* conservasse, *seu a conjugio et liberis adeo alienam fuisse, ut, etsi a parentibus coacta, nupsisset, et liberos suscepisset; tum adhuc* virginitatis præmio nequaquam carere credenda esset.

CAPUT III.

A multis in conjugem postulatam virginem impetrat Bertulfus Flander, qui in ipso nuptiali convivio, impia matre instigante, sponsam turpissime deserit.

Vulgata late S. Godelevæ fama, Comite igitur Boloniensi, ut prætactum est, iter, quo venerat, domum revertente, in omni loco, quo transire oportuit, universus sermo illius de apparatu convivii magnifico militis Heinfridi egregii, nobilisque filiæ ejus morum elegantia atque modestia audiebatur: quam incomparabilis ille fuerit curialitatis et liberalitatis, ista autem quam dulcis D aspectu, quam gratiosa incessu, quam prudens sensu, quam blanda eloquio, quam amabilis nomine, quam ex omine Godelevæ, id est Deo caræ vocabulum sortita videretur, utpote quæ tantis charismatum donis a dilecto singulariter prædita affluebat. Hac circum et late volante fama per urbes, quamplures nobilium inducti, cum Heinfroot amicitias jungere, filiamque in matrimonium requirere laborabant; nempe quia statura procera *a*, a vultuque speciosa, singulorum aspectibus adeo grata videbatur, ut tantum visa, continentem cordibus exultationis materiam afferret. Jam juvenculæ hujus opinio Flandriam etiam repleverat; quo factum est, ut nobilis quidam regionis illius affectu mox vehementi in Virginis amorem exardescens, pomposo famulantium cœtu stipatus, in castrum Londefoort se transtulerit, qui militis aures de filiæ desponsatione appellans, familiari etiam et amatorio interim beatam adolescentulam demulcere colloquio conatus est.

E 18 Et dum os oculosque puellæ ac totum lustrarat luce corpus molle, venenum lascivis hauriens oculis, vulnus alit venis et cæco carpitur igne. Verum brevi ab illa, quæ supernum sibi sponsum assumendum cogitaverat, responsione repulsus, amoris illius dum amplioribus pungeretur stimulis, animumque illius flagranti depasceret æstu, pretiosissima deferens, multoque ampliora promittens, patris implorat auxilium, qui filiæ devotionis non ignarus, gratiarum vices pro honestate oblata viro rependens, se casso conniti labore indicabat, nec velle Virginis tam salubre, tam sanctumque temerare intentum. Qua accepta Bertulfus responsione, vehementer contristatus, corpore quidem recedit; vultus tamen Virginis dulcis, virtus eximia, morum modestia, verba gratiosa, sapientiæ sale condita, continuo dum infixa hærent pectori; igneus ille furor nescivit habere modum, menteque plurima volvens, noctes trahebat insomnes, et animum nunc huc, nunc dividens illuc, in partes rapit varias, hac in re quid facere opus fuerit. Invenit tandem opportunum fore ingeniosus amor, Comitis Flandriæ, Balduini pacifici *b*, filii superioris, qui benignus b dictus fuerat, in tanto negotio adire præsentiam, F ejus quippe cum cognatus esset, suo assequi posse confidebat præsidio, quod flagranti cordis æstuabat desiderio. *inter procos præcipuus Bertulfus Flander*

19 Comiti igitur per casum quodam loco invento, quod mente latuit vulnus detexit, affectusque sui ad Virginem Godelevam pandens magnitudinem, ad tam justæ petitionis assecutionem, suæ expostulans dignationis assistentiam: cui Balduinus, utpote qui et ipse natura mansuetus erat, pium sui favoris præbens assensum, occasionem perficiendi, quod petebat, se accepturum pollicetur. Aliquot proinde post diebus, arduis causis imminentibus, vassalis proceribusque Flandriæ Comitis mandato adunatis, consilium summis provinciæ de rebus habebatur. Affuere pro tunc et Comes Boloniensium et Heinfroot, miles generosus, affuit et Bertulfus, apparatu magnifico redimitus: quo fiebat, ut quando præcipua fuerant expedita, pacificus Balduinus, promissi haud oblitus, velut nacta jam opportunitate, astantibus coram nobilibus, virginem Godelevam, *repulsam passus, patrocinium Comitis implorat.*

levam,

A levam, a quodam sui sanguinis *c* viro nobili atque
c prædivite adamari, vehementer instanterque in legitimum matrimonium requiri asserebat, cui si parentes assensum promptum præbendum duxerint, suæ majestati rem gratam filiæque successibus rem præstarent saluberrimam.

Quo aliisque impellentibus, Virginem impetrat ;

20 Sane cum Bertulfum, qui commendabatur, fore ambigeret nemo, patre constanti recusatione sacram filiæ cælibatus intentionem objiciente, multis procerum atque nobilium vix tandem admissum est postulationibus, ut condicto die, Boloniensium Comitis in præsentia, quem Bertulfus adjutorem in negotio sibi consciverat, præcipuis aliquot convocatis amicis specialibus, super connubio hujusmodi tractari debeat. Quod ubi factum est, post multiplicem patris recusationem, juvenculæque Godelevæ tam constantem quam simpliciter petitam supportationem *d*, tantis inducti persuasionibus, præcipue
d ut prope jam cogi viderentur, parentes quidem timore, Virgo autem tot sapientum et proborum consiliis, divinæ velut de se voluntatis evidentiori signo devicta, humiliter cedens, fidei mutua da-
B tione conjugium confirmatum est. Proinde Bertulfus proceribus copiosas rependens gratiarum vices, nuptiarum assignata die, assumptam sponsam cultu, festivo in Flandriam deducens, multis illic in unum convenientibus generosis diversarum partium personis, splendido ac ambitioso luxu ineffabilique jocunditate epularum solennia inchoata sunt, anno
e ætatis Virginis quintodecimo *e*, comitatus vero Balduini Pacifici præfati, octavi Comitis Flandriæ, anno primo.

ast ejus nequissima mater

21 Verum necdum statutis convivii expletis diebus, ecce conversæ sunt nuptiæ in luctum, et musicorum vox in lamentum; mater namque Bertulfi, mulier litigiosa atque nequissima, mox ut sponsam contuita est, odio nequissimo odivit eam, licet hilari imprimis illam vultu suscipiens, invidiæ virus mente alta celasset. Vespere autem facto, cum suaderent cadentia sidera *f* somnos, qui convenerant, fessa confovere membra quiete disponentibus, ipsa Sponsa devotissima in medio nobilium juvencularum tympanistriarium, musicorum dulciso-
C nis alternantibus modulis, artificiosaque consonantia carmina miscentibus, corde Domino decantabat, dicens : Fiat cor meum et corpus meum, Domine, immaculatum, ut non confundar : totis enim desideriis quærens et sapiens, quæ sursum sunt, detrimenta ei facta sunt universa, quæ fiebant super terram. Ex more igitur vestium ornamentis depositis, venusta quidem erat facie, Indum enim veluti ebur sanguineo siquis violaverit ostro, aut rosa rubens alba inter lilia mixta, tales virgo dabat ore colores; nigra tamen ex natura illi cæsaries patuit; nimirum cujus omne hactenus studium fuerat, corpore neglecto, spirituali potius cultura interiorem hominem, virginem castam exhibere Christo.

Sanctam appellans cornicem

22 Quam cum mater sponsi, mulier plane maligna, conspexisset, vehementis livoris indignatione incitata, vicinarum feminarum oculis, nutu gestuque in Godelevam conversis, tamquam quod contemptibilis notabilique indecentia deformis esset, insultando subsannabat, et crudelissima bellua truculentior, iis filium verbis aggressa est : Numquid his, inquit, in terris cornices ad tuam con- *Ex Ms.*
solationem invenisse potuisses, hanc nisi aliunde adduceres? Profecto derogat generosæ prosapiæ tuæ opprobrioque præjudicat sempiterno, tam deformis fatuellæ conjugio alti tui sanguinis fœdare natalia : maledictus, inquam, ingressus ejus in domum istam qua tanta me tristitia affecisti, ut te etiam genuisse pœniteat. Quo impietatis sermone Bertulfi auribus letale instillatur venenum, animoque ejus, velut stupa per ignem accenso, de medio ore, quasi ex corrupto vase, in filii mentem livoris virus transfunditur. Nec mirum, cum Jacobi sententia, lingua ignis describitur; et Paulo teste, corrumpunt bonos mores colloquia prava. Quapropter altis ipse suspiriis crebrisque singultibus infelicis conjugii facta deplorans, multa cum matre vario sermone pensabat; et nullam justi divortii suppetere rationem sentiens, animam partes versabat in omnes, siqua suæ consolationi remedia apta inveniri potuissent.

filii animum adversus ipsam incendit ;

23 Cui tandem vetulam maleficam, nequitiæ spiritu instigatam, hujuscemodi suggessisse verba dicimus. Mox, inquit, recedens, tuam cuncto tem- E
pore subtrahe præsentiam : sane iis, qui assunt, puellæ hujus amicis catenus me exhibebo intolerabilem, ut cum te absentem senserint, nostræ immodestiæ tædio defatigati, filiam suam indecenter tractandam suspicantes, accelerantes recessum, una abducere secum fortasse conabuntur; interim certe nostræ fidei manibus si illam relinquant, saltem iis nuptiarum impensis finem imponentes, ubi recesserint, talibus eam statim angustiis extenuandam [curabo] ut morte præoccupata, dignis tuæ nobilitati novis connubiis viam præbeat. Plane inaudita hujus feminæ insania, ac metuenda nimis omnis malitiæ nequitia. Hæc utique mulier est illa, cujus præsago corde typum olim depinxit Sapiens, dicens : Dolor cordis et luctus flagellumque linguæ mulier zelotypa ; qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem; brevis est omnis nequitia super nequitiam illius; mulieris hujusmodi ira et irreverentia confusio magna; nequitia enim ejus immutat faciem illius et obcæcabit vultum suum quasi ursus, et quasi saccum ostendit in medio F
proximorum.

ipsaque, eo amandato, tristibus nuptiis præsidet.

24 Tantæ nihilominus infelix Bertulfus impietatis et insipientiæ consiliis plenius confirmatus votis, nocte equester abscessit; nimirum ratione in eo desipiente, mens livori frena laxans, in scelus omne ruit, gaudetque [in] afflictam sævire noverca pravitas. Interea sol labitur, rebusque abstulit nox atra colorem : jam placida carpebant pectora festa soporem, dum medio volvuntur sidera lapsu, cum tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres; ecce Bertulfi mater e stratu membra corripiens, capite inculto, ore aprino more despumans *g*, importunis et horrendis clamoribus per g
curiam decursitans, famulorum et ancillarum turbam in opus perurgebat, aliisque sempiterno imprecato sopore, aliis detestandis conviciatus *h* h
contumeliis, aliis etiam, dum verbera minitaretur, erubescentibus super fera insolentia : nobilium, qui affuerunt, personæ illius jam strepitu excitatæ, non parum admiratæ sunt; primaque cum prima lustraret lampade terras orta dies, sponsi

Ex MS.

præsentiam requirentes, aut mordaci verbo confundebat, vel fallaci sermone illudebat; dicens, illum peregrinari ad reverentiam matris Dei, ut sponsæ suæ se propitiam exhibens, felicem successibus prolem indulgere dignaretur. Cui quidem voto, quanto protinus satisfaciendum fuerat, ne amicorum rogatu impeditus, criminis argueretur, clam ipse recessit : quam excusationis allegationem frivolam fictitiamque suspicati, cum exspectationis illorum spes totaliter eluderetur, post pauca filiæ suæ, iisque, qui aderant, honeste valedicentes, ad sua quique remeabant.

ANNOTATA.

a *Hoc addidit, opinor, Anonymus, nequid ad perfectissimam Sancti effigiem desiderari posset. De statura nihil habet Drogo : Sanderus, ut alibi retulimus,* exili admodum statura corporis fuisse *censuit :* quod spina dorsi, *inquit,* nuper a me apud Gandavensem Antistitem, Antonium Triestium visa, de sacro ejus corpore sumpta . . . . satis declarat.

B b *Rotundius hic loquitur, dum Balduino expressum* Pacifici *cognomentum addidit, quam ausus fuerit Drogo. Si non vere, at saltem non plane inverosimiliter. An tantis conatibus motibusque Bertulfo opus fuerit, quantos describit orator noster, non examino. Si minus vera, saltem satis apposite adinventa sunt.*

c *Nolim consanguinitatem istam omnino inficiari, at nec tanta est hujus scriptoris auctoritas, ut eam continuo cogar admittere. Tumidiorem paulo Bertulfum,* prædicasse, Balduinum Flandriæ Marchionem sibi consanguineum, *tradidit Malbrancus, at Comitem ipsum Balduinum id agnovisse, nusquam me legere memini.*

d *Quid significare intendat auctor, facile intelligitur: vult dicere* renixum, *seu postulatam renitendi facultatem.*

e *Satis consequenter hoc loco sua disponit. Principio dixit, natam* S. Godelevam *anno 1052 : anno post quinto decimo eam matrimonio jungens, quamvis plusculum properet, pertingit ad annum* C *1067, Balduini Pacifici primum, ut anno ejus tertio et ultimo, seu 1070 Sanctæ martyrium collocet. Si hæc non satis constent, saltem non pugnant. Malbranci opinionem § 1 retulimus; plura de Anonymi opinione § 5.*

f *An recte hic applicat* cadentia *Virgilii* sidera? *Neque enim hæc ad noctis exordium, sed ad finem pertinere videntur.*

g *Miris coloribus feminam depingit, ultra verisimilitudinis limites haud dubie progressus : neque in reliquis decorum servat. Adde quod, genio nimium indulgens, Drogoni aperte contradicit, qui toto triduo nuptias celebratas asserit num. 5.*

h *Malim legere* convitiorum.

CAPUT IV.

Socrus sævire pergens, sanctam indignissime tractat, et calumniis mendaciisque filium erga ipsam implacabilem reddere conatur.

A socru indignissime habita

Relicta igitur juvencula Godeleva sola inter ignotas peccatorum manus, velut ovicula inter lupos sævissimos, imminente sibi tribulationis angustia, D ex iis, quæ jam experta fuerat, manifeste præsentiens, occultius gemens, largo humectat flumine vultum; mente tamen in Domino semper fixa, divinis se voluntatibus conformans, lætiori tristitiam fronte dissimulabat. Plene cum necdum noti ejus longe facti essent ab ea, duris eam socrus verborum acrimoniis affectam reducit, universa sibi donaria, pecuniam, una cum jocalibus, quæ nuptiarum occasione obvenerant, reddi præcipiens *a.* Ad quod pia juvencula, ultro se voluntariam *a* exhibens, quippe quæ post aurum abire nequaquam statuerat, nec speravit in pecuniæ thesauris, lutulentam caducamque illam substantiam, vilem, quasi pulverem contemnens, omni cum promptitudine in petentis sinum transfundit. Quam cum vetula accepisset, angustam Virgini quamdam camerulam assignans, absque familiaris rei nobili regimine illic manenti, alimonii portionem quotidie per unam pedissequarum ministrari præcepit; siquidem eamdem illi, non ob personæ reverentiam, sed seculi honestatem; per noctes in consortem E deputaverat.

fervidis orationibus animum confortat,

26 Hac igitur domo virgo Godeleva, mundo jam mortua, tamquam tumulo sepulta, quamquam variis indies lacessita convitiis, durisque continuo contumeliis afficeretur, patientiæ tamen anchora firmissima semper fixa, nec modicum visa est virtutis limitem exorbitasse, nec juxta Sapientem, panem otiosa comedit, sed ibi supra terrenam solicitudinem elevata, nunc libero mentis pede supernarum mansionum circuibat electa tabernacula, in odorem currens cælestium unguentorum; nunc orationibus et obsecrationibus Domino suam Ecclesiæque totius salutem recommendans, jugibus devotionis affectibus ferebatur in Deum, et quasi occultius secretarium nacta, nunc respondebat judici, nunc supplicabat patri, nunc colludebat sponso, nunc colloquebatur amicis, nunc immensas gratias offerebat Deo, qui se ex periculis delitiarum, ad tribulationum securitatem vocatam, conformem fieri imagini unigeniti filii sui donaverit; sciens, Spiritus sancti edocta unctione, quo- F niam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et consolationes; et si compatimur, et conregnabimus.

et modicam panis portiunculam cum pauperibus dividit.

27 Conformis Christo beata hæc Virgo facta est, dum sponsi sui intra palatium cum gaudio, velut Dominus cum palmis Hierosolymis suscepta, subsequentibus e vestigio opprobriorum angustiis, sine causa ignominiosis afficitur insultationibus. Porro nuptiarum inter convivia, ut Christo in cœna discipuli, multa Godelevæ applausit nobilium amicorum turba, tamen epularum necdum expletis solenniis, instar Petri, mulierculæ unius verbis confusa abscedens, iniquorum illam affligendam manibus reliquit. Verum pia juvencula, æterna sibi allocutione propheticum illud dici persentiens: Obliviscere filia populum tuum, et domum patris tui, quia concupivit Rex speciem tuam; corde semper firmata in Domino, confidenter dicebat : Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Mittens proinde manum ad fortia, erat illi jam mori lucrum, vivere autem Christus. Etenim dum miseris ministrari

gratissimum

A gratissimum arbitraretur, licet panis et aquæ quotidie sibi indulta portiuncula, adeo foret exigua, ut irritare magis quam sedare famem crederetur, continuo tamen manus, quantum valuit, inopi tribuit, et palmas extendit ad pauperes. Quod ubi socrui relatum est, ipsa abundantis malitiæ vetula, illam, quam ei deputaverat, sobriam refectionem adeo diminuit, ut humanæ sustentationi nulla ratione sufficere potuisset : Virgo tamen cælitus confortata, consuetam pietatem nequaquam omittens, suo maluit auferre corpusculo, quo egebat, quam miseros non recreare, qui famebant; Tobiæ ad filium documenti non ignara, dicentis : Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum, et id libenter impertire : præmium enim bonum tibi thesaurizabit in die necessitatis.

Bertulfus matris mendaciis magis incensus,

28 Post plures autem dies Bertulfo domum reverso, et cum matre super iis, quæ acta fuerant, videlicet de nuptiarum fine, nobiliumque recessu Boloniensium verbum habente, grandia per ipsam mendacia illi persuasa sunt. Et quidem vix tandem, haud sine indignationis motu, de Godeleva, B quid ageretur inquirenti, sic mater respondet : Si, inquit, deformem illam stultam quæris, ecce illic in camerula pigerrima delitescit, nec operi idonea, nec regimini apta, nec dominio digna : non facile dictu est, quanta, amicorum citra recessum, sua nos conturbaverint facinora; usque adeo enim sua insolentia in ministros debacchata est, ut de familia nemo illi ministrare possit. Credidit filius infelix invidæ matris assertionibus, et accensa est velut ignis, ira indignationis ejus. b Quod licet pedissequa *b*, quæ beatæ juvenculæ in custodem deputata fuerat, considerasset, promovere tamen bonum, quam occasionem dare malo, utilius ipsa ducebat : admonebat proinde sacram Virginem, Bertulfo jam domum reverso, blandi aspectus occursu, humile offerendum salutationis obsequium; excitat enim facundia dulcis amorem, et mulcens animos mitigat illa feros : quo denique, occasione sumpta, innocentiam suam declarans, de impositis se mendaciis expurgare valeat.

Sanctam videre renuit :

C 29 Quod si, inquit, opprobria reportans deteriora patiaris, habes consolatorem Dominum Jesum qui tantas tamque ineffabiles, innocentissimus ipse, injurias et insultationes tui causa perpeti non pertimuit. Quibus Godeleva informationibus confortata, squalido, ut erat, amictu, vultuque jam macie exeso, quod puella hortabatur, mox ut perficeret, se coaptavit; ad Bertulfi nempe pedes procidens, amoroso hilarique aspectu, dulci præmissa salutationis exhibitione, manum protendit virgineam; quam ille, pro vehementissima livoris inflatione tumidus, excipere dedignatus, aversa facie ad recessum se convertit. De matris autem illius atroci immanitate quid referam, quæ protinus sacram Dei sponsam ut contuita est, nefanda adeo ore eructabat polluto, ut linguam ejus gladium acutum, et venenum aspidum sub labiis illius dubitaret nemo; jam enim illam, maledictam luem, aut hypocritam, vel certe cruentam bestiam rabido ore vociferans, jam filio, vili de contracto connubio, anathematum millia inclamitat; lite fremit et furiis domus ipsa tota.

Mater vero precibus in rabiem acta.

30 Multiplicata igitur super Godelevam iniquitate superborum, humili licet silentio, gestu et D actu superare continuo eniteretur; sentiens tamen, quam coagulata et indurata sunt corda eorum, per rationem convincere eloquio modesto persuasum habens, hunc in modum socrum allocuta est. Cum, inquit, nullius me criminis, tantis condigni afflictionibus ream apud te umquam recordaverim, mirari non sufficio, quomodo talis in me livoris et crudelitatis tibi occasionem tribuerim. Quod si iniquitatem operata sum aliquam, discreta ecce me castigatione plectendam offero ultroneam. Quod si a culpa aliena sum, parvi periculi non est, tot querelarum accusationibus, mariti mei adversum me, livore implacabili concitare animum. Verum cum difficiles aditus impetus omnis habeat, et horreant admotas vulnera cruda manus; iis auditis, mulier profecto maligna, vehementius conturbata, torvis, ut erat, oculis illam contuita, respondit : Dum ab universis detestanda tuæ perversitatis opera cognoscantur, numquid etiam hæc testimoniis probare oportuit? Mille me precor mortes præcipitent, si deteriora filii mei adversum te odia, E pro hac tua superba invectione, non provocavero, ut crudeli ultione afflicta, dignas tuæ luas temeritati pœnas.

Virginem audet percutere

31 O Immitigabilem et implacabilem femineæ protervitæ furiam! Quam veridico de te proverbio scriptum legimus : Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris. Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam. Tu quoque hic considera, o lector, cordi si reprobo tu porrigas utile verbum, hoc tua sæpe magis correctio reddit acerbum. Profecto cognati Malchi, Dominicam in conspectu Annæ maxillam percutientis, typum gessisse hanc puto mulierem, quæ rationabili Virginis oppositione, atrocior illi effecta, conviciosa insultatione, malignaque comminatione, faciei quadam percussione eam affecit. Virgo autem devotissima, spem omnem in Deum projiciens, has contumelias et comminationes surda velut aure pertransiens, dum suum Domino agonem commendaret, superna abundantius illustratione perfusa, interna sibi immissione revelari persensit, quod iis in tribulationibus, Christi sibi robur efficacissimum non deesset, F si exempli illius non immemor, patientiæ virtutem longanimitate perficere elaboraret.

Nec a marito exaudita.

32 Sane jam Bertulfus a loco indignabundus declinaverat, quem eodem sub tempore, alio nescio quo loco repertum, adaucta fiducia, iis Virgo verbis aggressa est. Recordare, inquit, conjux percolende, quam laboriosa ac solicita paulo ante, ut tibi in legitimum sociarer conjugium, desudasti diligentia : usque adeo etiam hoc negotium cor tuum permovit, ut Principum et nobilium multorum tibi animis conciliatis, eorum instantissime postulares præsidia. Ecce nunc intentissimi amoris manifestissima signa, majoris mox odii sequuntur experimenta. Numquid quæ libasti mella, fucata fuere venena? Cur, mi Domine, irasceris famulæ tuæ? Cur, Bertulfe, livore exagitaris in amicam tuam? Cur, marite, odio prosequeris conjugem tuam? Non præesse cupio, sed subesse; vernacula sum tua, ad vilissima domus tuæ me coge obsequia, experieris me plane tuis semper mandatis promptissimam; mihi enim tua

jussa

Ex ms. jussa capessere fas est, tantum averte, obsecro, a me paupere iram tuam, cesset hic furor indignationis tuæ : Turpe enim vir et mulier modo juncti, protinus hostes; non illas lites comprobat ullus homo *c*.

c

ad vilissima obsequia deputatur. 33 Iis profecto Godelevæ piis querelis viri fortasse animus jam ab ira deferbuisset, nisi impiæ matris perniciosa suggestione præventus, se ad deteriora concitari permisisset; suadente enim illa, ut ipsa, quam livoris instinctu cornicem vocabat, eo quod nigra cesarie superciliisque videretur; pro abigendis a satis cornicibus in agro collocaretur, protinus præscribente impietate honesto, jussit Bertulfus, ut nobilis illa juvencula, matris suæ per omnia se inclinaret præceptis, profligandisque infestis illis circa sata aviculis, insudaret diligentius. Quod s secus, mandati immemor, circa opus negligentiorem se exhiberet, duris se verborum affligendam contumeliis indubie præsciret. Prompte igitur et humiliter conjugis voluntati obsecundans Virgo, ad agros lætanter se contulit, non suam miseriam deflens,
B sed mariti sui periclitari salutem pertimescens. Proinde non cessabat, etiam tanto tribulationum turbine quassata, die noctuque viri salutem lacrymosis Deo precibus commendare; ipsa sponsi sui Christi jam non segnis sectatrix, qui cruci affixus, pro inimicis orare dignatus est.

ANNOTATA.

a *Neque hæc satis apte disposita sunt.*

b *Ubi Drogo* famulum *Sanctæ ministrasse tam constanter affirmat; hic noster decentius putavit, pedissequam substituere.*

c *Quid de parergis hujusmodi et immodicis amplificationibus sentiam, dixi supra* § 5 *commentarii prævii. Tota sequens historia de abactis et in horreum compulsis a* S. Godeleva *volucribus, sola etiam hujus auctoris fide nititur.*

CAPUT V.

Ad aves a satis abigendas deputata, miraculo eas in horreum compellit, ut sacro intersit. Novæ a rabida socru vexæ, et portiunculæ
C *panis pro media parte imminutio. Duobus famulis exagitanda committitur.*

Aves a satis abigere coacta. Interea dum nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis, Godeleva non frivolis occupata sermonibus, nec linguam inanibus laxans fabulis, sed devota submurmurans oratione eloquia, domum reversa, in oratione crebro pernoctasse reperta est, ac mane vix summo spargente lumine montes, orta die, injunctum ad laborem reversa, benevolam se offerebat, una tamen, propter detrahentium pericula, secum comitante puella; quæ dum beatæ juvenculæ vices dolere videretur, in eo, quod ipsa generosæ prosapiæ virgo, tanto viro matrimonio juncta, tam vilibus obsequiis, tanta sub victus amictusque egestate manciparetur. Ipsa autem sponsa Christi pie illam increpans, super iis divinæ promissionis effectibus nullatenus affirmabat contristandum; quin imo in spem filiorum Dei omne gaudium existimare debemus, cum varias in tribulationes inciderimus, omnes vero qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles : quemadmodum enim jam aurum igne probatur, ita nos peccatores purgari necesse est in camino tribulationis; siquidem vulnera dum sanat, dolor est medicina doloris, asperior autem sanat graviores potio morbos. Ex opposito vero, luxuriant animi rebus plerumque secundis, prosperitas ergo est prosperitate carere. D

35 Hujuscemodi euntes dum mutuis perfruerentur colloquiis, factum est, ut quadam non longe distante capella, ad Missam compulsaretur; quo virgo Godeleva auditu lætificata, divinis dum interesse desiderans, ad iter se accingeret, ecce innumera infestarum illarum alitum multitudo advolans catervatim, circa sata agros cooperiebat; quas dum Godelevæ socia abigere, ne dominam a Missa præpediri proinde oporteat, niteretur; ne, inquit sacra juvencula, frangaris nimio labore, filia, magnus est Dominus, et magna virtus ejus, in quem sperantes, confido nos a Missarum auditu nequaquam segregandas. Et protinus supinas ad cælum tendens cum voce manus, pectoris ab imo fudit virgo preces; etiam in hoc sibi non deesse divinæ pietatis propitiationem [experta.] Mirum dictu, mox volucribus illis, in ejus, qui est universorum creator, virtute imperans, immensa silvestrium illarum avium agmina, virgula quam casu manu tenebat, velut domestica *a* minans, indignabundis garritibus se vim pati indicantia, in veteri, quod aderat, horreo, nulla abeundi, donec expletis divinis facultate indulta, reverteretur, solo verbo coegit. Nec mirum, de Virginis quippe sacro ore, supernaturali se aliqua quasi virtute agi sentientia, ejus præcepto obaudire nequibant aliquatenus, quæ divinis se voluntatibus indesinenter conformabat. *eas in horreum compellit* E *a*

36 Godeleva igitur virgo nobilissima, virtutibus quidem dives, sed pauperrimo schemate, videlicet pedes nuda, amictu vili contecta, capellam ingressa est, duplicatoque poplite humi prostrata, compassionis vasculo aquas hauriebat de fontibus Salvatoris, quibus, siquid pulveris terrena conversatione contraxisset, abluebat; hinc sibi maritoque Bertulfo gratiam in præsenti, et gloriam in futuro, uberrimis lacrymarum rigata profluviis, a dilecto postulabat. Interim divinis finitis, ad agros reversa, captivæ alites meruere redemptionem, non tamen abire ausæ sunt, donec a sacra Dei sponsa accepta licentia, cum benedictione avolare juberentur. Hæc universa dum sociæ Virginis patuissent, vehementer admirata, supernæ virtuti omnia adscribenda non ambigens, Bertulfo ejusque matri intimanda judicabat, si forte tanti portenti consideratione, feroces illorum animi mitigari valeant. Opportunitate igitur accepta, iis ipsa, quod oculis conspexisset, declarante, extemplo solvuntur frigore membra; potissimum cum necdum quid rerum de speciebus divinitus transmutatis acceperat, rumor animo excidisset : verum mater illius, induratæ nequitiæ femina, puellam hanc palpanistam *b* adulatricem et mendacem, quod carnis affectu ducta, aut spe præmii illecta, frivola hæc concinnaret figmenta inclamitans, filium nimis insipientem coarguit, qui vanis rumoribus fidem adhibens, prope jam seduci videretur, ignarus, famam quasi ficti pravique tenacem, de minimo veri mendacia multa refundere solitam. *quousque Missæ sacrificio interfuisset;* F *b*

37 Proinde,

A *quod prodigium magicis artibus adscribit socrus.* 37 Proinde, inquit, si de facto quid suppetat, vel magica arte, aut aliquo certe præstigio rem actam indubie consendum est: nec de nequissima hac, jam diuturna ejuscemodi rei me fefellit opinio; quin illam semper hypocritam et fantasticarum deceptionum illusionibus deditam suspicata sum. Proh pudor! nostra opertere, hac nequissima maga, generosa diffamari natalia! Heu miserum Bertulfum, quanta infelici hoc matrimonio, nobili tuo generi irrogasti dedecora! Utiliora profecto mihi fuissent tuæ mortis naturalis funeralia, infaustarum harum nuptiarum solemniis. Ad quæ maternæ iniquitatis verba, siquæ pietatis scintilla in viri mente revixerat, mox exuberantis livoris illuvione extincta, veteris odii relabitur tenebris, quibus adeo obscuratum est cor insipiens utriusque eorum, ut divinæ hæc propitiationis magnalia, diabolicis imputanda fallaciis firmissime assererent. Quapropter hæc narrata, cum vacuas hominum explerent sermonibus aures, ne vel beatæ Godelevæ in laudem, vel sibi concederent contumeliam, trepidis secum, quid hac B in re agendum sit, fluctuabant consiliis.

Ad extremam esuriem redacta. 38 Bertulfus igitur, duobus vocatis famulis suis, Hacca videlicet et Lamberto, hujuscemodi illos sermone allocutus est. Tædet, inquit, animam meam vitæ meæ; iis enim miseriis astrictus, vilissimæ et indignæ uxoris nexibus, velut infelici, dedecoroso dehonestatus matrimonio, mundoque spectaculum factus, gravi mœrore contabesco; nec suppetere aliam huic morbo medicinam arbitratus sum, nisi remotiores perlustrans provincias, dum quod contristat oculis subtrahitur, quæsitis solatiis mens mœsta sublevetur. Vobis igitur, quibus plurimum confido, conjugem meam tractandam relinquo; quam indies ad ecclesiam euntem, una cum pedissequa concomitantes, in conspectu hominum nostro honori consulentes, quod dignum est, exhibeatis. Verum extra populum segregatam, domive manentem, contumeliis et conviliis affectam, in deputatam camerulam retrudentes, tam exiguam panis et salis cum aqua illi ministrate diurnam portionem, ut sibi necessariis deficientibus, nulli mendico vel modicum largiri valeat: minoris enim mali censeo, illam huC jusmodi extenuandam afflictionibus, quam in capitis mei periculum et nobilis nostræ stirpis scandalum, multorumque supplicum seductionem, servare superstitem. Nunc itaque euntes festinanter, juxta traditum vobis modum, adducite eam; in capella c quippe adjacente, quæ ex loco, Ten Snipgate *c*, vocabulum vulgariter sortitur, inter vicinas vetulas garrula residens, ad suæ excusationis gloriam, et nostram haud dubium loquitur derogationem.

duobus famulis honoris ergo committitur, 39 Impiæ igitur hujus commissionis executionem impietatis servi illi suscipientes, tanto crudelius in Virginem debacchati sunt, quanto crudeliori se magistro in hoc famulari arbitrati sunt. Non enim bellua tetrior ulla quam servi rabies in libera colla furentis; capellam enim illis ingredientibus, juxta præcepti Bertulfi tenorem, multa cum reverentia, cod ram oculis dominæ suæ Godelevæ obsecuti sunt *d*. Quod videntes, qui pro contemptibili vestitu miserabilique egestatis apparatu, paulo ante Bertulfum, impietatis accusabant, benignioris judicii occasionem sumpserunt, exteriorem illam tenuitatem, humilitati seu devotæ ejus simplicitati deputantes. Nimirum cujus omnis sermo, gestus et conversatio tantam honestatem redolebant, ut jam beata quampluribus æstimata pia ejus opera toti provinciæ proficere dicerentur. Verum iniquitatis jam ministris cum mitissima juvencula Godeleva ab hominibus sejunctis, quam vilia ei irrogaverint ludibria, quantisque affecerint contumeliarum injuriis, nisi vidisset, crederet nemo: sicque illam, velut captivam, licet nequaquam vinculis adstrictam, portam domus introducentes, jam Bertulfum invenere absentem; quippe quem diri conscia facti mens surdo verbere cædebat, occulto quatiens animum tortore flagellum, impune facere se posse sperabat, si carnis oculo non videret, quod sua auctoritate et jussu fiebat. Ex Ms.

40 Cæca prorsus et ignava hæc hominis istius æmulatio; sic evasisse putans, nocte dieque secum quem gerit in pectore testem; cum scelus intra se tamen qui cogitat ullum; facti crimen habet. Nec refert an sis mediata vel immediata causa mali, alios qui facis esse reos. O vere ergo summi metuendam numinis iram, quæ sic judicio vindictas explicit æquo, ut cum quis nocuit, pœna plectatur eadem: sacro attestante eloquio, quo dicitur: Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Impellitur igitur Virgo sacra in camerulam, contemptibilem quidem, honesto tamen curiæ loco, ad oppilandum loquentium ora, situatam, iniquis illis mancipiis, iis sicuti credimus, ei verbis insultantibus: Tune te dominam nostram præsumis? Tune nobis præesse cupis? Confundaris, quo d te dominari vel vilissimo mancipio cogitas; nec porcis præesse te dignam reputamus. Numquid, miserrima tu maga, tanto talique viro nobili, specioso ac prædiviti matrimonio conjungi debueras? Infelicissimus plane ipse, tuis qui infaustis fœdari debebit connubiis; optati itaque nuntii ei esset dies illa, qua te morte repentina sublatam, hoc fœdo ingratoque pondere eum alleviatum denuntiaret. *revera ut magis exagitaretur;* E

41 Multis iis similibus contumeliarum generibus Virgo lacessita, quamvis nobilissima militari in aula tenerrime in deliciis esset nutrita, tantam tamen servabat patientiæ modestiam, ut ad nihilum deductis in conspectu ejus malignis, illam putares cum beato Job jam subsannationem sicut aquam bibere. Verum servilis illa rabies, juris nescia, fraude potens, nedum tam inviolabili adolescentulæ sacræ patientia ullatenus est compuncta, quinimo jam exuberabat in vetitum, manifestis enim contumeliis ironicas addentes irrisiones, dicebant: Perspicaciter perpendimus, tantæ te rapi devotionis fervore, ut verborum nostrorum omnis tibi dulcescat acrimonia. Placuit proinde Bertulfo magistro nostro, venerandæque matri ejus, spirituali vitæ tuæ consulentibus, nobis injungere, ut omnem tibi, ad hanc fovendam, possibilem tribuamus opportunitatem. Eapropter, ut a mundo mundialibusque solicitudinibus segregari valeas, in hac tibi camerula indesinenter manendum est, et totius curiæ nobis relicto regimine, nec hinc egrediendi, alicui nec loquendi, nisi nobis assistentibus, facultas tibi indulgetur. Porro sobriam tibi refectionem, pro devotionis augmento, perutile judicamus; parumper panis cum sale et aqua tibi per diem assignaverunt ministrandum. Iis utere ut lubet, *media parte portiunculæ panis privata:* F

ulterioris

Ex Ms.

ulterioris consolationis, donec vivas, omnem tibi spem cognoscens ademptam.

inter hæc omnia semper mitis et patiens.

42 Hac se audiens beata virgo Godeleva angustia affligendam, non pro mariti sui inhumano rigore submurmurans, non pro vilissimorum mancipiorum insultationibus impatiens, non de naturæ sustentatione solicita, sed de divina misericordia plenarie confisa, post dilectum currebat promptissima, illius se conformari exemplo gaudens, qui cum dives esset, pro nobis egenus factus, tradebat judicanti se injuste, nunc suis æmulis divina illius opera principi dæmoniorum adscribentibus, nunc in mortem ejus innocentem conspirantibus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, neque cum malediceretur, maledicebat, neque cum pateretur, comminabatur. Nimirum novis hinc beatæ juvenculæ dietim tribulationum ingruentibus tempestatibus, necdumque præsentibus finitis, aliis succedentibus, velut ad omne bellum exercitatione edocta, confidenter dicebat : Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum; si exurgat B adversum me prælium, in hoc ego sperabo. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini.

ANNOTATA.

a *Vox illa legi non potuit : indicatur qualecumque instrumentum, quo aves a satis abigi solebant.*

b *A palpo, unde* palpator, *qui et adulator; sic* palpatrix *et* adulatrix *idem significant.*

c *An hic indicare voluerit auctor sacellum istud, quod in colle, veteri parthenoni* (Pitkens) *vicino, etiam hodie exstat, quodque in Commentario æri incisum exhibuimus, nullibi explicatum invenimus.*

d *Vel minutias quasque observavit Anonymus, omnia corradens, quæ ad argumenti sui ornatum conducere aliquid posse, arbitratus est. Tortæ constructiones satis patent, paucas hinc inde correxi.*

CAPUT VI.

C *Continuæ acrioresque indies angustiæ; ad se invisentes piæ exhortationes ; nova Bertulfi atrocitas, qui sanctam conjugem, in Domino confidentem, fame enecare conatur.*

Famulos indies absurdiores

Dum igitur beata Godeleva pane tribulationis aquaque angustiæ, non sine copiosa contumeliarum illatione, indies sustentaretur, licet alimenti exiguitas conservationi vix sufficeret naturæ, continuo tamen, sicut prætactum est, ad se declinantibus mendicis, mediam non defatigabatur quotidie elargiri portiunculam. Quod impietatis servi indigne ferentes, commiserationis illius virtus, vitiosa interpretatione incusabatur, dicentes; universa hæc ab ea fieri mariti sui in diffamationem, propriæque liberalitatis ostentationem, aut certe fabularum aut murmurationum propter occasionem, quibus cum vetulis, accipiendarum eleemosynarum causa concurrentibus, indesinenter vacare illam mentiebantur; honestorum autem quemlibet detestari ejus consortia, eo quod prava sua colloquia displicerent, obtunderetque aures virtuosas. Comminabantur propterea, venturo suo magistro, magnis illam accusandam querelis, quod nimia cibi abundantia affluens, suis voluptuosis insolentiis in irreparabilem maritalis generis contumeliam continuo operam daret. D

frustra ad frugem reducere conatur Sancta,

44 Pro iis omnibus mitissima juvencula, nihil omnino animo mota, sed prece infatigabili pro persequentibus et calumniantibus se, obsecrans, totoque mentis affectu illis salutem peroptans, admonebat eos, dicens : Dilecti amici, doleo vestram salutem meo periclitari discrimine; copiosum hac in mea exercitatione, qui animarum patimini dispendium, nullum assequentes impietatis lucrum, sine vestræ salutis ineffabili damno : vos quippe tramite devio quos vitiosa obducit ignorantia, minime consideratis, præmia quinta bonos maneant, quæ fulmina pravos; quam angusto virtus limite celsa petit; quam difficilis conscensus ad hanc, facilisque recessus; hæc vita quam brevis, velut ombra levis sic annihilatur : quam felix, qui meruit securam ducere vitam, et læto stabiles claudere fine dies. Hæc similia beata juvencula devote prosequente, diabolica illa mancipia, E mansuesci nescia, velut aspides surdæ, obturantes aures suas, cachinnis gestibusque obscœnis, piis suggestionibus illudentes, recessere. Nec mirum, reddere namque gaudet homo nequam pro melle venenum, pro fructu pœnam, pro pietate dolum.

aliorum domesticorum opem recusans;

45 Sponsa autem Christi sciens, nec stolido debere lædi prudentiam risu, inexhaustas Deo gratias referebat, qui exemplar patientiæ auxiliumque perseverantiæ præstare continuo se miseris non defatigatur, per illam obsecrans Deum potentem virtute, qui post sacrum jejunium aggressum se tentatione confudit, constantiæ gratia se firmiter roboratam, in tantis diabolico astu suscitatis discriminibus, conservare dignaretur immunem et illæsam. Nec vacuam exstitisse hujus orationis virtutem, sequens vitæ decursus probavit. Quidam enim ex familia adversis ejus casibus compatientes, sibi ipsis auferre ciborum alimenta, ut Virginis egestati suffragarentur, satagebant; quod parentissima Dei amica nequaquam permittens; F Obedire, inquit, nos convenit dominis, nedum bonis, sed et dyscolis. Cum igitur magistri vestri præcepto negotium hoc ad solum Haccam et Lambertum spectare cognoscatis, periclitari vos mei causa nequaquam desidero. Piis tamen vestris affectibus æternum præmium a Deo deposco, qui suæ miserationis talem mihi confidentiæ firmitatem donare dignatus est, ut me [non] solicitet res crastina, ne cibus alvo defuerit, aut corpori, quo induatur; natura paucis minimisque contenta est; nec ignoro, quis dixerit : Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet : qui et inviolabili promissione hortatus est; Primum quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.

qui virtutum ejus præcones

46 Hanc in beata Godeleva homines illi inviolabilem sentientes patientiæ constantiam cordisque devotionem, majoris compassionis telo perfossi, pandere viciniis omnem innocentis adolescentulæ tribulationem, in hoc arbitrantes se obsequium præstare Deo, nulla ratione veluerunt. Extemplo

Flandriæ

A Flandriæ magnas it fama per urbes; fama, malum quo non aliud velocius ullum, mobilitate viget, viresque acquirit eundo. Quo fiebat, ut instar turbarum, irruentium in Jesum, ut audirent illum, quidam ut imitarentur; alii ut insidiarentur; multi ut sanarentur; nonnulli novitatis curiositate incitati, ut operum ejus mirabilia intuerentur; ita diversarum homines conditionum, diversis intentionum respectibus, ad sacram Dei sponsam confluere videbantur. Quidam, ut eleemosynam capientes, in corpore reficerentur : alii dolosa illi lingua adulantes, aliquid ex ore ejus capere, in quo accusare eam possent, cupientes : multi autem, qui mirabilia ejus opera in longinquis didicerant, personam coram videre desiderantes; nonnulli suis afflictionibus compatientes, ut piis illam informationibus consolarentur.

omnis generis homines ad eam confluunt :

47 Et quidam horum, ex confluentium, tam divitum quam pauperum numero, aliæ virgines, aliæ conjugatæ, aliæ fuere viduæ, quæ dum beatæ juvenculæ corporalem visitantes exhiberent dilectionem, mentis et animarum reportabant ab illa refectionem, nempe quæ omnium horum statuum B experientia didicerat conditiones, judexque ipsa sui, totam se explorarat ad unguem; purgato prius sibi a culpa mentis ocello, idonea jam inventa est, quæ super illis alias admoneret; quot enim necessitates paupertatis patitur angustia, diuturna eam perdocuit afflictio : ipsa virginum semper specimen et exemplar, illibata permanens usque ad mortem, jura virginibus apta decernere valebat. Quis eam conjugalis et vidualis status affirmaret ignorasse incommoda, cum fide et amicorum consensu viro conjuncta, et corpore tamen semper intacta, ab eodem post paululum repudiata, veræ viduæ formam in finem usque servaverit. Mellifluam igitur linguam beata Godeleva, loquendi gratia iis, qui convenerant, pro tempore laxante, conticuere omnes intentique ora tenebant; et quibus simplex oculus intentionis rectæ suberat, quasi ab ore Dei animarum pabula suscipiebant.

eos ipsa monet et primum pauperes suos

C 48 Pauperibus ita loquens, iis verbis, ut credimus, vitæ semina ministrabat *a*. Beati vos o pauperes, quibus Veritatis ore regni cælorum hereditas adscripta est. Vos, inquit, electissima et vivacissima, Euangelico testante eloquio, summi Capitis membra, vos ultimæ et perennis illius supernæ cœnæ digni communione; vos pauperes Christi sectatores veri, qui pauper erat et in laboribus a juventute sua, non habens ubi caput suum inclinaret benedictissimum. O vere felicem paupertatis conditionem, quæ ad currendam viam mandatorum Dei expeditissimos facit, pauperiem consulta si regat patientia. Unde quidam : Paupertas si læta venit, tutissima res est, semina virtutum commodiora facit. Hanc Salvator verbo docens et exemplo, pretiosæ comparabat margaritæ, pro qua emenda contemnenda sunt universa. Circumdate igitur hanc cum gaudio pauperes, et promptitudine voluntatis complectimini eam, ne forte æterna simul cum terrenis amittentes, quod avertat Dominus, duplici velut contritione conteramini.

Ex Ms. deinde virgines,

49 Virginibus quidem dicebat, necessariam fore sobrietatem pro impretiabilis custodia thesauri, quo Angelorum sorores dici meruerunt, eo quod angelis sit cognata virginitas. Proinde nec circumcursare debent per alienas ædes, non aliquos in publico miscere sermones; omnes attactus viriles, colloquia privata, discursus intempestivos, colloquia prava atque inania, aspectusque impudicos, tamquam letales castitatis pestes effugiant oportet, nam fervida vicino flamma vapore nocet, nec læsa pudicitia ulla reparabilis arte est. Sint igitur sermones rari honestique; aspectu verecundæ, visu demissæ, gestu humiles, habitu simplices, risus moderati, cogitationes puræ et sinceræ, virginitas enim animæ intemerata mens est, qua sine corporei nil prodest copia pudoris. Sint denique obsequio promptæ, Deo devotæ, in orationibus sedulæ, a laboribus numquam vacuæ. Ii sunt fructus, ex quibus arboris castitatis qualitas indicari valeat, cum secundum id, quod foris agitur, internæ dispositionis testimonio plerumque perhibeatur.

postea conjugatos.

50 Conjugatos beata hæc Virgo admonebat, esse debere unanimes, individuam vitæ consuetudinem E observantes; nam Deus pacis matrimonium instituens et sanctificans, in paradiso pacis honorabili et casto amplexu celebrandum collocavit; et feminam de viri corpore sumens, duarum naturarum in carne una caritativam et amorosam docebat unionem et concordiam; nec de capite, nec pedum carne aut ossibus illam fecisse didicimus, sed de costa, quam de latere sumpsit dormientis. Debet enim uxor non dominari aut æquari velle viro, sed cum humilitate inferiorem se æstimare; nec virum decet, illam, quasi servilem aliquam personam, cui in nullo, nisi quod sibi libeat, persistendum est, totam suis nutibus mancipare dicente quodam : Nil non umquam invita donabis conjuge, vendes hac prohibente nihil : nihil, hæc si nolit, ametur. Proinde Apostolico mandato, viris potestatem sui corporis non habentibus, præcipitur, ut diligant uxores suas, sicut Christus Ecclesiam, cujus robur de latere dormientis in cruce profluxit : quam non ancillam, sed matrem suam, sororem, reginam, sponsamque dilectissimam vocare dignatus F est. Magnum igitur hoc Sacramentum, ibi solus solam amat sponsam, solumque colit sola : non sicut equus et mulus, carnis victi amore gaudentibus abuti conjuge, sed honestæ prolis amore, pacifice, caritative et in Dei timore mutuis infirmatibus condescendentibus, mutuis voluntatibus se conformantibus, mutuamque salutem cum pietate procurantibus. Contrariis autem iis affectibus, a mutua se salute, impedientibus [insistere] non Sacramentum, sed adulterium judicandum est.

ac demum viduas;

51 Viduas demum admonebat, seculares turbationes totis præcordiis fugere, mundi inquinamenta devitare, laqueos pertimescere. Non terrenas sectetur opes, quas spernere debet, cum Domino quæ dives esse velit. Nocte et die in spe obsecrationibus et orationibus debet insistere, cruentas Christi plagas plangere; arido mundialium gaudiorum flore despecto, dulcia Jesu sectari vestigia, pietatis operibus indesinenter vacare, et succincta studeat sobrietate frui. Viduam, inquam, decet simplex habituatio *b*, *b* morum compositio, verborum modestia, in aspectu

verecundia

Ex Ms. verecundia, in tribulatione patientia, in persecutione constantia, in prosperitate autem timor; et instar turturis orbata conjuge, alium nequaquam admissura. Turbas fugiens, spiritualis vitæ gemat incommoda, purgatoque lacrymis mentis oculo, affectu caritativo et intellectu fideli, duabus velut alis ad cælestia conscendens, gustare studeat, quam suavis sit Dominus. Plura iis similia beata Godeleva ore eructans salvifico, æternæ vitæ semitas venientium ad se cordibus insinuavit. O veneranda digneque imitanda feminæ hujus doctrina! O prædicandam vereque admirandam beatæ hujus juvenculæ sapientiam! Plane non est talis mulier super terram in aspectu, quantum ad morum honestatem; in pulcritudine, quantum ad conscientiæ sinceritatem; et in sensu verborum, quantum ad conditionis frugalitatem.

omnibus verba salutis impertiens.

52 Et quis virtutum ejus insignia sufficienti valeat mente pensare, quis laudis ipsius innumera B præconia dignis poterit sermonibus explicare? Gratia quippe super gratiam mulier sancta et pudorata; fallax omnis divitiarum gloria et vana pulcritudo mulier timens Dominum ipsa laudabitur. Quam beatus, quam felix, o tu Bertulfe, fuisses, si talis ac tanti conjugii numina pernoscens, salubribus tuæ uxoris votis pio favore aspirasses; Sapientis adstipulante eloquio, dicentis: Mulieris bonæ beatus vir, gratia enim sedulitatis ejus oblectabit illum, ossaque ejus impinguabit, et annos vitæ illius in pace implebit. Sane quam fortunatus tu orphanus dici potuisses illa si impia matre ab infantia caruisses, vel certe virtutis callem constanter prosecutus, illecebrosæ suæ suggestionis surdus auditor effici studuisses, quæ tibi facta est fax satanæ, janua inferni, via iniquitatis, aculeus mortis et percussio scorpionis: crudelibus enim ejus consiliis cedens, Spiritui sancto pugna congrediens, acer virtuti hostis effectus, periculose succubuisti. Et perisses utique, nisi dilectionem ipsa piissima conjux tua pro odio rependens, æquissimo coram judice tuam iniquitatem lacrymis precibusque excusans, ad melioris te vitæ frugem C reduxisset.

Hinc Bertulfi nova atrocitas,

53 Bertulfus igitur, ut prætactum est, mora se diuturna absentante, civitates lustrabat et castra, cui pulcrum fuit juxta Honorati verbum, in medios dormire dies. Cumque ventre saginato, pleno indies diluceretur mero, cordis dolores fugabat et curas. Si quando convivantium inter turbas de perversis mulieribus sermo misceretur, Godeleva tamquam nequissima, livido mox calumniabatur obloquio, assentientibus sibi plausu amicabili blandiri videbatur, dissentientes vero et compassivo nonnumquam affectu reprehendentes, vel conviciis afficiebat, vel societate abdicabat. Domum quidem regressus sacræ virgini, dura jam miseriarum angustia prope deficienti, vice salutationis, gravia primum contumeliarum verba inculcavit; se vehementer dolere inquiens, quod necdum adeo se felicem senserit, quod vita illam defunctam invenisse potuisset: cujus et furenti animo servi illi totius iniquitatis, acuentes linguas suas sicut serpentis, cum mendacibus illam continuo accusarent querelis, copiosum fomentum subministrabant; quorum iniquis delationibus ipse fidem præbens, tantis illam verborum ac comminationum affecit terroribus, ut priorum hæc afflictionum comparatione excederent. Verum licet irritant animos fortia dicta graves, sponsa tamen Dei cona- D batur semper in bono vincere malum; maledicebatur enim et benedicebat, blasphemabatur et obsecrabat, salutem viscerosis illis exoptans precatibus propter Christum.

fame conantis extinguere conjugem,

54 Qua patientiæ constantia ministri diaboli, quasi ratione convicti, etsi non emendati testimonium illis ferente conscientia, confusi recessere. Condicto tamen loco convenientes, iniquo consilio decretum est, ut panis et aquæ, quam hactenus habuisset portiuncula, super priores diminutiones tertio dimidiata *c* illi tribueretur, ut nimiis attenuata egestatibus, indubie in mortem absorpta, immaturam exspectatam depositionis suæ horam accelerare posset. Porro cum dura satis miseris sit commemoratio ipsa bonorum, hoc quoque ad suæ crudelitatis exaggerationem, novo cruciatus genere adinventum est, ut qui sacræ Virgini paucam illam suæ refectionis alimoniam ministrarent, plenas optimis cibis manus se reficientes gestarent. Mittebantur quidem ad hoc E ut minus utiles ipsius domus servuli et pueri, ex delicatis et pretiosis ferculis copiam sursum ad ora proferentes, ut simul cum Hacca et Lamberto, Godelevæ conspectibus se præsentantes, conviciis ei insultarent; quod suis facinorosis criminibus exigentibus et demerentibus, totius domus vernaculis atque mancipiis magna et pretiosa ciborum affluentia abundantibus, ipsa domina Deo simul exosa et hominibus, pane sustentari debeat tribulationis et aqua angustiæ. O admiranda vis humanæ malitiæ, quæ suis ut crudelior fieret, exteris facta est propitia! O utique hominum istorum detestanda perversitas, quos pietas nequivit, trux impietas munificos fecit.

Deo constantissime adhærentem.

55 Pro iis omnibus mitissima juvencula non maledicta referebat in auctores, nec corde servabat odia, nec vindictæ contabuit desiderio, sed Deo semper ineffabilibus desideriis in cordis lætitia inexhaustas gratiarum vices referebat, qui se, in tribulatione constitutam, propitiatione sua non destituerit; adeo ei assistens a dextris, ne commoveretur, ut continuo sperare poterit, se facere de necessitate salutem, F dum ipsa vidua paupercula, Domino illa corporis sui minuta, corpus videlicet et animam, voluntario et propensissimo sacrificio libare statuerit; indies foris holocaustum mactans arctioris pœnitentiæ, orationis devotæ et abstinentiæ rigorosæ, admonitionis virtuosæ, paupertatis ultroneæ, hospitalitatis et communionis, quantum valuit, sedulæ. His tamquam speciosarum varietate virtutum, deaurato vestitu mirum fulgens in modum, cor nihilominus gratum Deo templum consecrans *d*, omnis gloria ejus ad intus ferventissimo ardet inviolabilis charitatis igne in mentis ara flagrante, continuo thymiama suavissimi odoris in juge sacrificium Deo intendebat, audenter cum Apostolo dicens: Quis separabit nos a caritate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Certa enim sum, quod neque mors neque vita: in his enim omnibus superamus, propter eum, qui dilexit nos.

ANNOTATA.

a *Mirificus est hic orator in componendis figuris, quibus historiam suam immensum extendat, contra quam in principio spoponderat se* prolixitatem fastidii matrem, refugere elaboraturum.

b *Melius*

A b *Melius dixisset* habitus *seu ornatus* simplex.

c *Et tertiam hanc cibi diminutionem, et quæ præterea adjunguntur, pia ego Anonymi figmenta esse existimo.*

d *Familiaris Anonymo, sed non satis recta syntaxis, dum anteriora cum sequentibus non apte connectit. Legere hic debuerat,* cor Deo consecrantis omnis gloria *etc. Similia habet num. 43 et alibi; quæ identidem notare, vix operæ pretium puto.*

CAPUT VII.

Fuga Sanctæ ad parentes; Episcopi Noviomensis et comitis Flandriæ mandata, ut reductam Bertulfus melius tractet : prædictio futuræ apud Flandros gloriæ, et sanctissima mulieris vere fortis placita.

Piæ matronæ et alterius virginis consilio

Jam sacræ virginis et viduæ Godelevæ tribulationis copiosa angustia, cum multorum ad aures devoluta, multiplici populum repleret sermone, contigit, B honestam quamdam notabilis experientiæ feminam, visitationis gratia ad ipsam declinasse, quæ multis eam conata est inducere persuasionibus, ut ad paternum confugiens subsidium, ad tempus militiæ cedere debuerit; nec utile esse, iis qui gloriantur cum male fecerint et exultant in rebus pessimis, tanti dispendii suæ salutis præbere occasionem, potissimum cum privatam et personalem hanc tribulationem Ecclesiæ nulla necessitas, vel proximi ædificatio videatur exigere : quasi quando emergente utique [persecutione] Christus, accepta cruce, spontanee sequendus est, ut humiliati sub potenti manu Dei probatio nostræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. In præsenti tamen casu, iniquorum saluti consulendo, velut animali mundo ungulam findenti *a*, ut rationabile fiat obsequium ejus, sale discretionis sibi utendum esse, ne dum recte offerre arbitraretur, et non recte dividat, tamquam peccato obnoxia, spem salutis suæ totam evacuari contingat. Hanc beata juvencula dum informationem aure intenta collegisset, C etsi opportunam illam pro sua simplicitate judicasset, uni tamen fideli sociæ virgini indicandum, quod suasum fuerat, utile ducebat.

ad parentes fugere statuit,

57 Erat autem illa bonæ indolis juvencula, consilio prudens, et conversatione honesta, quæ miraculum viderat, quo avium agmen Godelevæ præceptis obsecundans in horreum se collegisset. Utrimque igitur facti pericula discussa sunt : timebat quippe Virgo beata, suos parentes, infelicis conjugii auditis miseriis, gravibus tristitiæ doloribus afficiendos. Denique Bertulfum infamandum nimiis oblocutionum ignominiis prævidebat : animarum tamen salutem omnino præferendam, vitæque suæ in hoc casu consulendum sentiens, licet non sine cordis quadam tristitia, abire tamen, opportunitate visa, decrevit. Domino proinde suam causam, qui scrutatur corda et renes, lacrymosis precatibus recommendans, die quadam præfata se comitante virgine, clam recedentes, devotis viam levantes sermonibus, protectæ sunt. At ubi jam patriæ perventum ad limina sedis, juvencula Godeleva palatium ingressa, a nemine cognita est; quippe quæ virgo speciosa nimis vultuque decora, a sponso abducta fuerat, facie nunc exesa deformique, macie pallida, pedes nuda, amictu vili et sordido tecta videretur. *Ex Ms.*

qui Comitis Flandriæ

58 Matris tamen suæ Ogenæ oculos immutata hæc filiæ species, licet magna admiratione confunderet, latuit tamen nequaquam; verum causa tam miserabilis ejus adventus audita, roseo genis mutato colore expallescens, inter assistentium manus collapsa ipsa diriguit. Mox circum domesticorum turba confluente, resonant late clamoribus ædes, femineoque ululatu tecta fremunt. Accurrit et ipse pater, qui casu concussus acerbo, reique novitate vehementer stupescens, obmutuit. Utrorumque spiritu tandem resumpto, spem virgo Godeleva vultu serenans, altoque premens in corde dolorem; Bertulfo, quantum conscientia pia dictitabat, excusato, blandis alloquiis mœrentia corda demulcet. Heinfridus tamen negotii veritate a Virginis socia plenius inquisita et cognita, crebra cum uxore super infausto filiæ connubio trahens suspiria, accepto consilio, Comitem Flandriæ Balduinum aggressus, omnem rei seriem illi pandens, illius opem, pro restauranda E salubri concordia, obnixe interpellabat, utpote cujus diligentia et opera, ipsa conjugii copula effectum sortita fuerat.

et Ep. Noviomen. auctoritate,

59 Comes vero infelicibus Virginis casibus affectu toto compatiens, assensum benignum piis præbuit amici rogatibus, suæque fulcitum magnificentiæ scriptis, Noviomensi et Tornacensi Præsuli *b*, eo quod casus ecclesiastici fori videretur, consolandum recommendabat, qui si in exequendis rebus tardior redderetur, talia suæ auctoritatis spopondit remedia, ut ceteris illius ultione exterritis, via præcludatur ad similia. Verum Antistes, pro sua reverentia, venientem ad se Heinfroot benigne admodum susceptum, humane tractabat et universis se ejus conformans desideriis, repromittit, Bertulfum, nisi resipiscens ab hac iniquitate vitam revocaverit, extremo se ecclesiasticæ censuræ rigore compulsurum. Comminatoriis eapropter ab Episcopo litteris missis, de uxore reaccipienda, [et] juxta Sacramenti ritum pie tractanda, sub interminatione ecclesiasticæ severitatis inducitur. Ipse vero non modo malitiose contumax [perstitit,] sed et bajulum præsumptuosa F temeritate conviciis lacessitum remisit.

Bertulfum, quatumvis contumacem,

60 Nimirum jam traditus in reprobum sensum, nil refugiendum vel perniciosum, quo ab ea liberari posset, sibi arbitrabatur. Proinde siquam magam aut superstitiosam vetulam audisset, quæ se carminibus promitteret solvere mentes, quas velit, ast aliis duras immittere curas; sistere aquam fluviis et vertere sidera retro : huic se familiari colloquio jungebat, illius se sperans consolari consilio : sed deceptus est miser a vanitate in idipsum. Felix autem Godeleva, quæ non respexit in vanitates insaniasque falsas, licet supernæ de se dispositionis necdum plene conscia, pro animarum salute obstinatæ ad tempus malitiæ cedens, Christo se conformari contenserit; jam perfectis exemplar se præbens et infirmis, nunc mortis terrore tabescens, postulabat a se auferri calicem passionis; nunc fugæ præsidio contentari se simulans, cum Propheta dicebat : Declinaverunt in me iniquitates et in ira molesti erant mihi; propterea cor meum conturbatum est in me et formido mortis cecidit super me : et dixi, Quis dabit mihi pennas

Ex Ms.

pennas sicut columbæ, volabo et requiescam : Ecce elongavi fugiens, exspectans eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate.

compelli curant

61 Bertulfus igitur contumaci temeritate Ecclesiæ rebellis, prolongans iniquitatem suam, sacram virginem Godelevam, quam afficere contumeliis præsentem non poterat, venenosa absentem detractione infamabat, dicens, illam loquacem et mendacem, universamque afflictionis occasionem suæ perversæ imputandam insolentiæ ; neque alia quam sibi contumeliam irrogandi causa aufugisse, publice asserebat. Qua dum os ejus continuo abundaret malitia, et lingua ejus indesinenter concinnaret dolos, factum est, ut qui Deo et Ecclesiæ salubriter obedire contempserat, parere homini violenter cogeretur. Jussit enim illi per scripta Comes Balduinus, ut mora omni seclusa, conjugem susceptam honesta et pia deinceps cohabitatione confovere debeat, aut adeo crudeli se non dubitet castigatione mulctandum, ut omnium suorum fructu una secum de terra perdito, cunctis audientibus timori haberi valeat. B Quo Principis prælecto mandato, subita inhorrescens formidine, utpote qui viri inviolabilem justitiæ rigorem pernoverat, utcumque ad horam non obaudiendum majestatis præcepto persuasum habuit. Vocatis igitur Hacca et Lamberto *c*, detestandis ministris, velut arcani consilii sui consciis, cordis sui reseravit angustias, quibus protinus ad comminatæ pœnæ evasionem opportunum visum est, festivo se ornatu ad præsentiam Heinfridi equestres transmittendos, cui se hilares ultroneosque, veluti omnis coactionis ignaros exhibentes, honesta domini sui recommendatione præmissa, de viscerosa, super indiscretione in uxorem Godelevam sua contritione, præcipuaque emendationis pollicitatione, linguis suis dolose agentes, grandia dum allegarent, pacatis parentibus, Virginem ad reditum allicere eniterentur.

ut reductam uxorem honestius habeat

62 Prælibatum ergo, juxta condictum, conceptum dolum prosecuti [sunt.] Heinfroot vir honestus, velut qui simplex et rectus esset, ex corde hæc fieri arbitratus, spiritu exhilarescens, facilis ad veniam, filiam de conjugis contritione caritativæque unionis C restauratione, pia hortabatur inductione. Illa autem, quamvis deteriora se passuram Spiritus sancti instinctu præsentiret, spem tamen vultu simulans, tamquam lætissima, pro voto prompta, se paternis conformabat voluntatibus. Bertulfus vero, cum violentia ad ea cogeretur, quæ summo aspernabatur affectu, vario in pectore irarum fluctuans æstu, letales Virgini moliebatur insidias : dolorem tamen fronte serenans, uxoris præsentiam non longe abesse audiens, obvius ei factus, vultu pacem mentiens *d* agitabant præcordia bellum. Curiam itaque ingressa, ad consuetæ accessum camerulæ directa est ; paulisper licet benignius contra consuetudinem tractaretur, omnis tamen regiminis domus dominiique expers [mansit.] Nemo dulcis familiaritatis illi vultum protendebat, Juvencula autem sacra, spem indubitatam inviolabilemque semper habens in Domino, divini de se consilii evidentibus conjecturis jam plenius conscia, manum suam mittebat ad fortia, cum sibi fieri consolatorem die noctuque lacrymosis singultibus expostulans, cui derelictus est pauper et qui orphano solus factus est fidelis adjutor. D

ipsa marito obtrectantes corripit.

63 Quapropter deifico desuper irradiante respectu, fiebat, ut secundum multitudinem dolorum, divinæ consolationis schedulæ lætificarent animam ejus, electumque Spiritus sancti habitaculum effecta, tantis gratiarum decorabatur insigniis, ut odore boni nominis ejus indies latius diffuso, crebrius jam solito, diversis ex locis, multæ diversorum statuum honestæ personæ, suæ afflictionis, vel fama publica vel experientia docente oculata non ignaræ, invisendi causa ad illam properarent. Quorum nonnulli, licet de Bertulfi sanguine natalia traxissent, propter singularem conjugis suæ virtutum præstantiam, acri eum reprehensione convenientes, ab illius se familiaritate rescindebant. Alii inhumanam in illustris prosapiæ puellam vilitatem privatis calumniis detestantes, gravibus se illum apud Comitem incusaturos querelis decernebant. Virgo autem Deo cara, modeste hos increpatos, pia eruditione informabat, dicens : Prohibete linguas vestras, carissimi, a malo, et labia vestra ne loquantur iniquitatem, recordantes, constringi nos ore Salvatoris præceptivo, benefacere his qui oderunt nos. E An ignoratis, nequaquam illos, quos inimicos dicimus, calumniandos, quin potius prece Deo recommendandos affectuosa, quorum beati efficimur occasione, veridico attestante eloquio : Beati eritis cum maledixerint vobis homines et persecuti vos fuerint ; nam rectorum est adversa pati et tolerare modeste, nec querula in quoquam voce movere Deum ; blanditiis autem indignus erit mollique potiri, terrena qui dura pati vel amara recusat.

et futuram suam gloriam prædicens.

64 Eapropter has meas vices, felicitati quasi adversas, dolere nequaquam debebitis ; sicut enim nube pulsa candidus ire [solet] dies, ita ineffabili divinæ propitiationis munere cum tentatione faciente proventum, præ universis Flandriæ mulieribus, copiosis me præsentio honoris et divitiarum opibus sublimandam. Per varios autem casus, per multa discrimina rerum ad regnum nobis tendendum est, neque sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis ; ad quam non perducit nobilitas generis, non gratia formæ, sed sola virtus animi, constantia mentis, interior species virtutum, copia morum, F rigor paupertatis, mundi honorisque contemptus. Nimirum in ejus comparatione omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus tanquam flos fœni : transit enim mundus et omnis concupiscentia ejus, velut flos decidens, dum omnia sunt hominum tenui pendentia filo, et subito casu, quæ valuere, ruunt. Multos vidimus impios, alto sanguine natos, quos nobilitatis conditione, tamquam ventoso fastu distentos arrogantiaque tumentes, transivimus ; et ecce non erant ; ventus enim et vapor existentes, insperatæ mortis turbine, subito dispersi sunt.

vana hic omnia esse ostendit.

65. O quam frivola gloria rerum, quam mundi fugitivus honor, quam nomen inane. Ubi, quæso, sunt gentium Reges, qui dominabantur super bestiis terræ, qui in avibus cæli ludebant, qui argentum thesaurizabant et aurum, in quo confidunt homines, et non fuit finis acquisitionis eorum. Miro sollicitudinis labore palatia grandia fabricabant et urbes, exterminati sunt, nec est inventio operum illorum. Duxerunt in bonis dies suos, et in puncto

ad

A ad inferna descenderunt. Nunc quid profuit illis superbiæ ventosa jactantia, quid opum immensa gaza, quid illecebrosa carnis impudicitia, quid universa eorum voluptatis illecebrosa oblectamenta? Transierunt hæc omnia tamquam umbra; prosperitas eorum series longinqua dierum, sic vadit subitoque cadit, dum stare putatur. Quid proinde proderit homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur. O igitur stulta prorsus extremæque dementiæ commutatio! pro caducis et momentaneis, æternis et inexhaustis gaudiis renuntiare. Hæc propterea declinantes, dulcissimi, quæramus et sapiamus, quæ sursum sunt, numquam fluxa labentiaque super terram; ne defatigemur, animis nostris deficientes. Quinimo ipsos defendentes, curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes ad auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui talem adversus semetipsum a peccatoribus sustinuit contradictionem, et proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta.

B

vere mulier fortis,

66 His et similibus dum visitantes beatam virginem Godelevam reficerentur ab ea animarum alimoniis, evidentibus colligebant documentis, quam præclara et robusta in adversis ejus constantia, quam ignita et deiformia *e* casti cordis ejus desideria, quam dulcia et salutifera ejus linguæ, velut calami Spiritus sancti, eloquia : suam denique ore prophetico prædicens glorificationem, quam illuminata mens ejus et futurorum præscia. Quin etiam plures non infimæ doctrinæ et perfectionis monachorum aliarumque personarum spiritualium, luculenter in ea considerantes suas exhortationes suaves, velut salutis suæ dapes esuriebant; quapropter sedulo illam invisentes, tali se spiritualis consolationis imbre ab ore ejus sacro irrigatos confessi sunt, qualem nec accepisse a doctissimis umquam potuissent. O! nimis felicem quaterque beatam Virginem Godelevam! O vere mulierem fortem persuadendique arte Thecuitem sapientissimam, cujus os sacrum affluebat prudentia tanta, et lex clementiæ sub lingua ejus. O immensam Dei misericordiam, et perpetuis celebrandam laudibus divinæ pietatis dignationem, quæ volens omnem hominem salvum fieri, ex iis quos prædestinavit singulis e statibus nobis exemplaria electos, diverso quidem calle, ad unum tamen beatidinis finem perducens, dedit conformes fieri imagini filii sui!

C

varios status experta

67 Hos enim mundialium renuntiatione perfecta, altissimæ quædam paupertatis pruina decoxit; illos immanium tormentorum afflictione probatos, fideli constantia Dei fruitione dignos effecit : istos illibatæ castitatis puritate nitentes, angelorum sorores constituit; nonnullos, suis castigatis spontanee corporibus, et in servitutem redactis, pietati inservientes, spiritualibus gratiarum donis insignivit. Novissime diebus istis sacram juvenculam Godelevam, virtutum velut armamentarium, morum decus, sanctitatis speculum nobis indulsit, quæ velut stella vespertina, justitiæ solem tramite recto secuta, nunc autem assistens regiæ a dextris majestatis, vestitu gloriæ deaurato, præmiorum circumdata varietate, tamquam lunari lumine, tribulationum umbra circumfusos astris ceteris clariori via deducit. Accelerate ergo virgines, appropinquate viduæ, accedite et conjugatæ, currentes in odorem unguentorum virginis Godelevæ. Rediviva quippe in ea veterum nobis objiciuntur exemplaria, digne imitanda. Neque enim Regina illa *f*, ut videret Salomonis sapientiam, ultimis de terræ finibus veniente in Hierusalem, quam hæc in nostræ militantis Ecclesiæ ædificationem, pretiosiora adduxisse aromatum genera facile crediderim. In hac siquidem Patriarcharum fidem, Prophetarum spem, Apostolorum charitatem, Martyrum constantiam, Confessorum parsimoniam, virginalem castitatem, conjugatorum pietatem non defuisse patuit. Ex Ms.

et cum sanctis feminis merito comparata.

68 Hæc enim virgo sapiens et una de numero prudentum, quæ velut alia Rebecca, humiliter obsequiosa Juvencula, decora nimis et incognita viro, securius decernens cum Ruth, sequente Noemi, sub egestate peregrinari in populo Dei, quam affluere voluptatibus inter domesticos. Hæc, inquam, Hebrea illa vidua est, quæ in aquis gratiarum, contrito superbiæ principis capite, confusionem fecit in domo Nabuchodonosor, prudenter eligens, in mundi hujus bivio, cum justa Thamar, inter infames et viles mulierculas ad horam deputari, ut ab optimo Juda, gratiæ femine suscepto, prolem spiritualem parturiret; quam secularis pompæ foliis coronata, sterili flore emarcescere. Hæc demum beata est illa conjugata, quam superno afflatus spiritu, præsago affuturam corde Apostolus deprompsit, dicens : Salvatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Beata quidem laudabilique memoria digna tu typica Abigaïl, quæ maritum Nabal malitiosum, David Rege precibus et pietatis opere placato, reconciliasti : sed multo te beatior sacra conjugata Godeleva, quæ viri Bertulfi contumeliosam sævitiam, nedum ad mortem usque perfectissima pertulit patientia, sed et cælesti prædita pietate, vincens in bono malum, meritis et precibus illi et in præsenti gratiam, et in futuro gloriam impetravit, conjugatis universis imitationis exemplar relinquens præclarissimum. E

ANNOTATA.

F

a *Quomodo hic alludat ad* animal mundum ungulam findens, *ex sensu difficile est colligere. De divisione mundorum et immundorum animalium vide Levit.* II. *Novum non est Anonymo nostro obscuriora sectari. Sic paulo ante imperfecta constructio,* ut humiliati *etc. De quibus etiam supra dictum est.*

b *Quis hic Episcopus fuerit, quæsivimus in annotatis ad Drogonem supra : res tuto definiretur, si Sanctæ ætas satis certo deprehendi posset.*

c *An satis apte hos impiissimos Sanctæ persecutores et calumniatores, ad eam reducendam ablegatos finxerit Anonymus, aliis judicandum relinquo; mihi hæc displicere in Commentario non dissimulavi.*

d *Quidni* mentientis? *In hujusmodi phrasibus paulo liberior est.*

e Deiformia, *pro* Dei voluntati conformia desideria.

f *Lege* Reginam illam, *deinde* venientem, *tum* hanc, *pro* hæc. *Verum similia quæ toties recurrunt,*

Ex Ms.

runt, observare imposterum prætermittam, ubi sensus aliunde satis intelligi poterit.

CAPUT VIII.

Ultimum Bertulfi consilium detollenda e medio uxore : facinus duobus impiis famulis commissum, a quibus nocte intempesta strangulatur. Varia miracula ante et post martyrium ac in sepulcra patrata.

Inito de tollenda conjuge consilio,

Clari igitur nominis beatæ Godelevæ fama per finitimos populos divulgata, dum crebro visitantium frueretur alloquio, multum derogari famæ suæ Bertulfus suspicatur, dum comminatas sibi pœnas veritus, nec affluentibus adimere accessum, nec uxori notabilia ingeminare gravamina auderet, gravi saucius ira, nefanda multa tristi cum corde versabat, quo illam mortis genere enecatam, se liberato, occultius a terræ facie auferre
B valeat. Accersitis proinde Hacca et Lamberto totius suæ iniquitatis executoribus, alta a cordis imo trahens suspiria, ineffabilibus se angi mœroribus, tantisque propter uxoris præsentiam extenuari tristitiæ angustiis, ut nec cibum nec somnum capere posset, iniquis causabatur querelis. Illi vero, quorum pedes veloces ad effundendum sanguinem, ad omne facinus ultroneos se exhibentes, post plures suæ factionis cruentas conferentias, crudelissimo tandem concluserunt consilio, Bertulfo se absentante, jam mediam nigra nocte carpente quietem, innocentem Juvenculam fictitia aliqua occasione e cubili vocatam, mappæ laqueo, virgineo collo innexo, suis se manibus præfocaturos, protinus illam lecto ordinate reponentes; ut dum nulla illatæ necis signa habente thalamo, velut recubantem familia inveniat, insperata quidem se propria opinetur morte emigrasse : nam tanti sceleris crimine deprehenso, ipsi dignas luentes pœnas, inciderent in foveam quam fecissent.

C 70 Cui tam impio consilio homicida Bertulfus promptum præbens assensum, die statuto, cum sol medium cæli transcenderet convexum, beatam uxorem in cubiculo residentem, ubi clauso super se ostio, orabat Patrem in abscondito, hilari admodum vultu aggressus est, et amoroso, ut videbatur, amplexu constringens, juxta se, quamquam pro reverentia renitentem, concedere coegit; et graves alto e pectore singultus trahens, dolum in corde et ore locutus, dulci, ut videbatur, illam alloquio refovebat, dicens : Doleo, mi Godeleva, conjux carissima, quam vehementissime, quod tantis injuriis affectam, talibus hactenus te odiis, diabolico incitatus instinctu, persecutus fuerim; plane fide inviolabili correctionem spondens, tuæ condescensionem indulgentiæ intima prece efflagito. Et profecto hujus rei causa, gnaræ honestæque alicujus matronæ, nostri dissidii non ignaræ, remedia aliquamdiu jam interpellaveram; ejus informatione resipiscens, reor, tanti livoris fomenta a mei pectoris impio fonte emanasse. Majoribus tamen multo hos iniquitatis truculentos ministros Haccam et Lambertum, quam mea exegissent

Bertulfus fictis eam demulcens blanditiis

mandata, contumeliarum in te conviitiis desævisse D
intelligo, qua de re gravibus etiam illi ab eadem matrona increpationibus castigati, suæ nequitiæ reatu confusi, nostram verentes præsentiam refugiunt.

71 Hujus proinde prudentis matronæ, pro nostræ pacis reformatione venturæ, et tu, perdilecta mi domina Godeleva, precor, illius te fidei dedens obtemperes, ut in mutui amoris glutine nostris cordibus excitatis, optata diu concordia deinceps perfrui valeamus. Cui virgo beatissima : Absit, inquit, mi domine perdilecte, ut Christianæ religionis insigniis decoratus, feminarum carmine salubriter hæc fieri posse aliquatenus credat. Nequaquam, inquit Bertulfus, suspicabitur dilecta mea, hanc honestam tamque devotam matronam, vano carminum quovis susurro, aut iniquis superstitionum inniti fraudibus : quin potius precibus et obsecrationibus, Spiritus sancti opem, ut virtutem inducerentur ex alto, qui ejus imploraverunt auxilium, expostulasse eam dignoscimus. Quapropter instantis modo noctis sub profundo E
silentio, famulis nostris Hacca et Lamberto illam deducentibus, venturam se spopondit, ut omnis sinistræ opinionis humanique murmuris occasione semota, simul in oratione pervigiles, puros et vivaces ad Deum dirigatis affectus. Nec salutiferis abesse operibus ipse censui aliquatenus, nisi insperato cogente negotio, quo præsentiam meam, capitis sub discrimine, Brugensi oppido negare non possum, e vestigio mihi recedendum foret.

animos conciliandos mentitur,

72 Hunc in modum, mollitis super oleum sermonibus, dum sacram Bertulfus virginem deluderet, fictoque pectore fatur; quippe cujus interiora erant plena dolo et fallacia. Difficile licet sit crimen non prodere vultu, ipsa tamen simplex et innocens Juvencula, hæc de corde bono prodire arbitrata, respondit : Creatura, inquit, omnipotentis Dei sum, tibi, autem lege matrimonii conjuncta : Quo circa quibus fidei salva sinceritate Deique honore (cujus me semper voluntatis directioni committo) nostri conjugii pax perseverans et sancta restaurari valeat, non abnuo salubria subire remedia. Adventus igitur prædictæ, quam F
mentiebatur matronæ, quasi statuta hora, videlicet qua per impios tortores de camerula evocanda jugulandaque erat; malitiosus Bertulfus inter blanda colloquia dolos dirumque nefas in pectore continuo versans, proditoris inde plenus effectus imitator, amoroso, ut videbatur, illam stringens amplexu, primum idem et novissimum conjugalis fœderis ei infixit osculum, nempe qui tantum appropinquasse uxori hactenus visus non est, illicoque valedicens, ex hoc donec mortales spiritus regeret artus, illam non visurus, itineri se accinxit.

si duobus famulis sese committat :

73 Prius tamen inventis Haccæ et Lamberto, totius crudelitatis ministris, quemadmodum lingua dolosa uxorem circumveniens, simplici ejus innocentiæ illusisset, lætabunda jactantia per ordinem pandens, pactus est, si fideliter opus executioni mandaverint, pecuniam se illis daturum copiosam. Opportuna ergo, quam Godelevæ determinaverat, intimata illis hora abiit, sceleris quasi ignarus, scelere perpetrato revocandus. O horrenda ini-

ipse interim Brugas excurrit

quitas

A quitas animæ sceleratæ! O proditio nequissima! osculum, quod reconciliationis est signum, irrogasti; [idque] organum doli efficiens, tantæ virginis sacro ori pollutis tuis imprimis labiis, et virtutem illius non sentis! Infernalia autem illa mancipia, super iniquitate vehementer gavisa, utpote quorum venales ad facinus manus, ibi fas, ubi maxima merces æstimabatur, [omnia] spoponderunt. O nequitia improba malæ mentis! quæ proditorem Judam crimine vincens, iniquo censore Pilato deterior inventus es; quorum alter avida cupiditate, alter timore ambitioso Justum tradiderunt. Tu autem malignæ perversitatis solo livore, ad innocentis effusionem sanguinis, sceleratas impiorum manus mercede concivisti.

totius cædis impius artifex

74 Proh pudor! o Bertulfe! degeneris versutique cordis tui; indigne plane tumes generoso te sanguine nasci, qui vitiis pejora fovens proprium deseris ortum. Nobilitas animi prorsus non novit vultu opertum occultare dolum, nec fraudulento fucata melle propinare venena. Heu! quam fallacia, quam subdola, ad Virginis connubia quondam conamina tua! B Quam fictus amor tuus, quam perfida, quam fœdifraga verba conjugalis fœderis tui! venali namque quæstuosoque fluctuans ad censum affectu, dotalesque copiosissimas nobilis Juvenculæ opes [ambiens], parentes illius usque adeo fefellisti, ut magna tibi esse videretur, dum magna darentur: nunc marcidam velut illam fastidiens, facto doces, quam rupta fides radice carens, quam nescia stare. Hæcne insignia nobilitatis tuæ, ut nefandi sceleris tui dolum artibus innumeris tegens, funestis manibus tuis, innocentis Juvenculæ sanguine madentibus, Sacramentalis copulæ jura tanto violare facinore debueras? An nescias, miserrime, quantum virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus, virtuteque remota, migrat in exilium nobilitatis honor? Siquidem omne animi vitium tanto majus in se crimen habere [credidur] quanto qui peccat, major habeatur. Crede mihi, nobilis res est succurrere lapsis, lassoque digitos supponere mento; non mergere liquidis ora natantis aquis.

Media nocte e cubiculo extracta.

C 75 Interea igitur sol ruit, nebulaque cœpere reducere crepuscula noctem; jam crudelis consilii executores Lambertus et Hacca, condictam facinoris horam impiis excubiis observantes, velut leonibus rugientibus ore cruento, pium adolescentulæ sanguinem sitientibus, differri vel ad momentum suæ iniquitatis effectum displicebat. Igitur dum terras animalia fessa per omnes, alituum pecudumque sopor altus habebat, jamque medium cæli nox humida metam contingeret, illi leviter Virginis ostiolum impellentes, adesse in limine, quam Bertulfus indicaverat honestam matronam, lingua mendaci asserebant. Necdum, ut credimus, Juvencula sacra, seram datura per membra quietem, procubuerat, sed toto prostrata corpore terræ, pectora nunc tundens pugnis, nunc lacrymis ora rigans, in oratione pervigil perseverabat: mox, quæ partim posuerat, indumentis resumptis, dum venturam se diceret; truculenti illi tortores, importunis monitis perurgentes, accelerandum propere affirmabant, ne tam venerabili, quam ipsi adduxerant, femina, exspectationis tædio affecta, recedente, totius suæ salutis opus casso labore deficiat. Virgo igitur beata, divinæ voluntati illorumque fidei se committens, ad cælos oculos sublevabat, ab altoque pectoris fonte obortis lacrymis, crucis se muniens signaculo, supernam adesse sibi protectionem flagitabat, et unica tantum tunicella, manicis carente, induta progreditur, non aliter quam si innocentem oviculam, mansuetudine simplicissimam, diris e vestigio carnificum cruciandam manibus, produci videatis.

Ex Ms.

ab Hacca et Lamberto strangulatur.

76 Nec defuit mirabilis in Sanctis suis divina potentia, terram, quam nudis, ut erant, plantis beata Juvencula egrediendo calcaverat, in pavimentum, miro tabulatus decore variatum commutans; novo hoc miraculi genere nos erudiens, quod vestigia, quæ beata Godeleva sua conversatione præcesserat, mira virtutum varietate, tamquam pretiosis margaritis decorata, sectando imitari, erat Deo gratissimum: quod licet, quos malitia excæcaverat, lateret oculos, certa depost tamen compertum E experientia didicimus *a*. Suscipientes ergo illam, de camerulæ ostiolo prodeuntem, sceleris detestabiles ministri, tamquam leones parati ad prædam, et velut catuli leonum habitantes in abditis, mappam, quam extenderant in laqueum, lacteo collo innectentes, ferali rabie vim crudelitati accumulabant, sacrumque Virginis guttur funestis simul manibus stringentes, voce una cum vita privare enisi sunt. Labitur exanimis Juvencula sacrata, pallentemque vultum roseo quondam colore relinquente, labuntur cuncta frigida membra morte. Quam illi collapsam mox rapientes, in quemdam putrescentium aquarum puteum, qui pro adaquandis jumentis adjacebat, sanctum caput cum humeris immergentes, quod superfuit vitalis spiritus sævissimo extinguere conatu elaborabant.

Effusus sanguis in lapidem induratus,

77 Quo fiebat, ut sacer sanguis, qui pœnæ violentia in guttur confluxerat, in aquam de ore profusus, coagulatus in lapidem album instar calcis induratus sit; album quidem, adolescentulæ intemeratam castitatem divinitus manifeste declarans, lapidem autem, ne fluentis liquoris commixtione diffusus, oculis non pateret, quam pretiosa in con- F spectu Domini mors Sanctorum ejus. Licet enim multorum hæc contigisse credat devotio, ut siquid Ægyptiaci pulveris humana fragilitate beata Virgo contraxisset, elementi hujus examine expiari debuerit; aliam potiorem tamen supernæ hujus dispositionis non ambigimus rationem, ut quod in camino tribulationis, tamquam aurum in fornace probata, purgandum habuisse nihil credenda est; ejus tam sacri sanguinis effusione, quam beata morte hæc unda sanctificata, quæ prius brutis pro sua corruptela potabilis vix fuerat, ad Dei laudem sanctæque Virginis et Martyris honorem, adeo fieret hominibus, diversis vexatis infirmitatibus, salutifera, ut de illa potati, repente convalescentiam assecuti, puteum hunc aquarum viventium vitæque fontem, sanctæ Godelevæ factum meritis, inexhaustis præconiis prædicarent.

et concentus angelorum auditus.

78 Porro plurimorum attestabatur relatio veridica, sancta illa anima, corporis ergastulo soluta; cum rubri sanguinis laureis mirifice ditata, ætherea regna conscenderet; ipsa sub intempestæ noctis

hora,

Ex MS. hora, mirandæ suavitatis angelorum in aere se audivisse concentum *b* Nimirum in qua eousque Christi semper abundavere passiones, ut in vita Crucifixo consimilis effecta, etiam in morte, in vilissimo loco passionis suæ, inter duos nequam crudeli examine extincta, conformis inventa sit, cælestibus in se abundantibus consolationibus gloriari debuerat, transformata a claritate in claritatem. Verum qui audierant gestarum rerum notitiam necdum habentes, quid causæ subesset, penitus ignorabant. Truculentissimi igitur lictores, beatam Juvenculam jam expirasse considerantes, mortuum corpusculum, a maculis ablutum, ad cubiculum reportantes, multa cum diligentia loco reponunt, impunes se evasuros æstimantes, si eorum scelus tali celatum velamine, hominum notitiam lateat. Sed stulta nimis, o tu servilis impietas, et cæca prorsus effera tua perversitas. Numquid qui finxit oculum, non considerat, aut qui fecit aurem, non audiet? Plane oculi Domini lucidiores sole, circumspicientes omnes vias hominum; nec est ulla B creatura invisibilis in conspectu ejus. Innocens quoque, quem crudeliter effudisti, virginis sanguis, de terra clamans, severitatis divinæ aures appellatione pulsat, ut cum acceperit tempus justitiæ, judicans, armetur universa creatura ad ultionem illius.

Exanimi corpore reperto,

79 Interea dum sol almam miseris mortalibus extulerat lucem, reserans opera atque labores; rebus jam luce retectis, admiratione moventur domestici, Godelevam de sua camerula prodeuntem non sentientes, cui consuetudinis semper fuerat, aurora novo jam cum spargeret lumine terras, invicta labori prompta insistere, aut divinorum gratia ad ecclesiam confugere, vel curiam perlustrando, duplicatis continuo palmis, cælos crebro suspicere, orationum verbula devota submurmurare. Profecto revoluta dum ruberet matura jam dies, flammigeraque luce medium pulsaret olympum, necdum Virgine gravi de somno evigilante, stupor admiratione adauctus est: siquidem eos latebat, luteo illam tabernaculo exutam, stolamque immortalitatis, ineffabili decore fulgentem, indutam, C impiorum ereptam e manibus, inter cælestes regalium juvencularum turmas, inviolabilis gaudii deliciis tripudiantem, ad prioris incolatus ærumnosas miserias nolle reverti. Familiari proinde ausu quidam cubiculi illius limina irrumpentes, introgressi dum vestibus coopertam, strato decumbentem contuentur, [dominam] suam consopitam sopore arbitrantes, pio impulsu excitare conabantur.

varia de ejus morte judicia.

80 Verum exanimis corpusculi frigida rigidaque membra sentientes, extemplo animi turbati ingentem gemitum tonsis ad sidera tollunt pectoribus. Hinc totam mox infelix vulgatur fama per terram, vicinorumque concurrentibus turbis, multiformi inter se turbantur sermone; quibusdam repentinam Juvenculæ mortem casualem æstimantibus, aliis nimia miseriarum afflictione fatigatæ mortem præoccupatam referentibus: nonnulli solitam Bertulfi mordacem ad illam acerbitatem suspectam habentes, violenter enecatam submussitabant; viri tamen potentiam verentes, hac de re nihil in publicum effari ausi sunt; potissimum cum nulla illatæ necis in corpore, dempto purpurei coloris in collo circulo, patescerent testimonia. Concordi tamen assertione, D multis per noctem dulcisonas vocum consonantias auribus se de aere audivisse affirmantibus, ipsa hora sanctam ejus animam, corpore corruptibili solutam, inter cælestium spirituum lætabunda agmina æthereas conscendisse mansiones non dubitabant.

Redux Bertulfus funus curat.

81 Expeditis itaque curando humandoque funeri necessariis, inter gemitus rigida illius membra thoro reponentibus, Bertulfus ingreditur, moxque procumbens, mortuam mediam complectitur, et ficto corde, totius ipse sceleris auctor, uberes se fundere lacrymas simulans, fraudulenta sacris labiis dum impressit oscula, suo plus honori quam veritati consulens, multa procerum stipatus caterva, supremum defunctæ comitatus honorem, solenni ordine funerales pompas executus, beatum corpusculum in ecclesia Ghistellensi condiri pro curavit, anno tertio a contracto matrimonio *c*, pridie nonarum Juliarum, secunda feria, quæ erat octava Apostolorum Petri et Pauli, anno a Dominica Incarnatione millesimo septuagesimo, Henrici quarti Imperatoris E tertio decimo, Philippi secundi illius nominis Regis Francorum anno septimo, et Balduini Pacifici, octavi Comitis Flandriæ, tertio et ultimo, nam et ipse eodem sub anno defunctus est.

multiplicata miraculo farina.

82 Porro nequaquam adesse sponsæ suæ exequiis dedignatus est Dei virtus et sapientia Christus Jesus, sicut in vita et in morte, ita et in funeralibus præclaram Virginis sanctitatem apertis quibusdam miraculis declarans. Deficientibus enim Bertulfo pro pia mendicorum recreatione frumentis, aliunde empta celeri expeditione adduci oportuit. Verum multoris* quo nescio interveniente impedimento, et exequiarum nutabat religio consueta, et egenorum periclitabatur egestas famelica. Mirum dictu! Ejus, quæ dum viveret, viscerosis ad pauperes afficiebatur affectibus, exigentibus meritis, ex abundanti divinæ propitiationis largitate fiebat, ut bladis multiplicatis, et multoris absque labore, subito in farinam conversis, nec venumdantis diminuta sit copia, nec esurientium, mox coctis panibus, spe sua fraudata sit inopia. Multorum F denique sanctæ Martyris tumulationi adstantium, quibus purior vita erat, patuit aspectibus, super illius nobiles exuvias, superni luminis miri splendoris *d* columnam dilapsam fuisse, oculato hoc omnipotenti Deo insinuante documento, corpusculum, quod sanctæ illi animæ dignum præstiterat hospitium, tanta illius inhabitatione, cælestis virtutis consecutum efficaciam, ut nedum hominum, fidei devotione confluentium, restaurare valeat incommoda, sed inanimata, vel modico contactu illud contingentia, latentis numinis experta cognoscantur admirandam potentiam.

* leg. molitoris

et terra in pretiosos lapides mutata.

83 Terram quippe sepulturæ *e* illius, quæ sacri corpusculi loculum tetigerat, simplicium quorumdam colligens devotio, reverentique loco repositam, post paululum pretiosas in gemmas conversam vehementer admirata est. Cujus rei fidem, cum difficilis creditu videretur, venerabilis Drogo monachus, primus vitæ Virginis conscriptor, utpote quam oculis ipse vidisset, veraci testimonio adstruens, cordibus sequentium omne dubietatis vulnus amputavit. Profecto ejusmodi decuit eam

divinæ

A divinæ condescensionis efferri signorum testimoniis, quæ copiosis quadrata et polita in terris tribulationum cælaturis, ipsa pretiosissima Euangelica margarita, cælestis ædificii mansionibus aptari meruerat, ut tamquam lucerna supra candelabrum posita, lucere valeat omnibus qui in domo sunt. Hac etiam de causa, mox post beatam ejus martyrizationem, divino desuper irradiante respectu, plura credimus et magna contigisse miracula, quorum si numerum stupendumque ordinem describere voluero, noster hic tractatus, fastidio legentibus factus, promissæ narrationis modum excederet *f*. Quatuor tamen e multis pestringendo tangenda operæ pretium duximus.

ANNOTATA.

a *Hoc certius discere potuerat Drogo, apud quem tamen de eo miraculo altum silentium.*

b *Et id miraculum Drogoni incognitum fuit, procul dubio tantam Sanctæ gloriam non præterituro, si ejus memoria, dum scribebat, superfuisset.*

B c *Jam supra iterum dixi, calculum hunc satis arbitrarie ab Anonymo præfixum. De ceteris ejus characteribus chronologicis, plerumque fallentibus, alibi satis actum est.*

d *En aliud miraculum, de quo Drogo non meminit.*

e *Hic iterum contradicunt Drogoni, quem pressius sequi debuisset Anonymus, ea ausus citare, quæ ille nusquam edidit; nisi quis fingere audeat, vitam a Drogone scriptam, ab ea, quam præmisimus, plane diversam fuisse. Verum ex plurimis argumentis, nimis quam aperte elucet, nostram ipsam Drogonis vitam Anonymo præluxisse.*

f Prolixitatem, fastidii matrem, *hic* refugit, *ubi minime fugere debuit. Gratius futuram lectori fuisse existimo, veram miraculorum historiam legere, quam longis illis moralibus digressionibus distineri.* Quatuor *ista* e multis *procul accersere non oportuit; quippe quæ ex ipso Drogone desumpta sunt: rem se dignam præstitisset, si miracula omnia, quæ a Drogonis tempore acciderant, accurate collegisset.*

C

CAPUT IX.

Varia miracula ad tumulum, insigne in Bertulfi, ex altera conjuge filia cæca, visum recupante; maximum in ipsomet ad pœnitentiam converso; fundatio cœnobii virginum ex ejus bonis; prætensa Romæ facta canonizatio.

Ad tumulum sanatur contractus;

Contractum a primis cunabulis filium, Algotum nomine, quidam habebat, qui multum de sanctæ virginis et martyris Godelevæ meritis confidens, prole miserabili ad sepulcrum ejus portata, una cum illa in oratione prostratus, post pusillum, quem membris destitutum adduxerat, sanum de terra surgentem admiratus, in laudem Dei et martyris Godelevæ ora laxavit et corda. Hic juvenculus sacris post litteris instructus, ubi in virile robur evaserat, diaconatus ordinem affectus est.

Ex Ms. item contracta.

85 Alia quædam contracta ante januam monasterii sancti Trudonis, sanationis gratiam postulans, annis jam novem jacuerat; verum multis convalescentiæ beneficium adeptis, hæc sola, divina providentia, beatæ Godelevæ meritis reservabatur et precibus. Audiens nempe, quanta misericors Dominus per famulam suam miseris beneficia impartiretur, se ad ejus sepulcrum deferri procuravit, quo lacrymosam in orationem prostrata, protinus sanatam se sentiens, devotas Virgini gratiarum actiones persolvens, pedes valida ad natale solum regressa est.

Spicæ manui adhærentes solvuntur.

86 Quidam die Sabbato, hora, qua minime licuit, spicas in campo colligere cæca temeritate præsumpserat, cujus palmis spicarum manipulus, adeo firma connexione cohæsit, ut manu reliqua abjicere volentis vires, nedum non proficerent, sed a se totaliter deficerent. Mirum certe, mox miser ille reatum in facto cognoscens, ad mauseeolum * Virginis confugiens, et humi prostratus, contriti cordis obtulit holocaustum, veniam postulans et gratiam. Necdum oratione finita, digitorum ille rigor lentescens, liberum spicis præbens casum, et hominem sanum, et a simili crimine imposterum reddidit cautiorem. E

* leg. mausoleolum.

uti et baculus alterius mulieris manui affixus

87 Sacerdos parochiæ, quadam die, festum solenniter celebrandum populo intimans, ab omni servili opere vacandum denuntiaverat. Aderat inter audientes mulier quædam lucri avida corporis, a Dei autem timore penitus aliena et vacua. Hæc sacerdotis mandatum parvifaciens, cum incturam in vase, quam paraverat, movendam opportunum valde judicasset; accepto, sub ipso die festo, baculo, quod mente conceperat, opere prosecuta, is liquidam profundavit materiam. Mirabile valde, repente instrumentum ita utrisque cohæsit manibus, ut nec extensione, nec brachiorum contractione vi qualibet laxari posse videretur. Accurrit familia, reboat rumoribus domus, tota volat mox per vicinos garrula fama. Convenere plures; aliis violenter extorquere baculum de manibus elaborantibus, aliis manifestum in facto miraculum considerantibus, sanctæ martyris Godelevæ interpellanda merita suadebant. Multis interim ad tam invisum F divinæ vindictæ spectaculum undique concurrentibus, diuturno inter se luctamine dissidentibus, cogitur tandem mulier misera, baculo, inseparabiliter continuo palmis cohærente, ad sanctæ martyris Godelevæ reliquias confugere, totoque se illic corde cum lacrymis in faciem prosternens, post intimam suæ temeritatis accusationem, inter devota orationum verba laxantur articuli, et videntibus cunctis cadente baculo sospitati femina restituitur. Homines ergo illi, qui convenerant, tam ingenti viso prodigio, Deum in sancta virgine et martyre sua Godeleva unanimi voce collaudantes, manifesto hoc signo sentiebant, quanti meriti haberetur in cælis, quam Dominus omnipotens tam inviolabili veneratione coli voluisset in terris: ejus namque precum instantia, et peccatricibus animabus gratiam, et morbidis corporibus sanitatem, ambiguisque hominium successibus salutiferam elargiri prosperitatem.

Ad S. Virginem et Martyrem

88 Salve igitur, o tu Godeleva, virgo sacra, speculum patientiæ, exemplar humilitatis, decus virtutum, vera Jovis proles *a*, Flandriæ nostræ *a*

uniqua

Ex Ms.

unica Martyr, consolatrix prompta omnis animæ tibi devotæ. Quas tibi laudes referam dignas, nescio; namque haud tibi vita mortalis, nec vox hominem sonat. Tu es Dea certe, tu Phœbi soror et nympharum sanguinis una: te stygii tremuere lacus, te janitor orci, ossa super recubans antro semesa cruento.

pia deprecatio Ex altero

89 Gaudeat plane tam nobilis Virginis genitrix ipsa Bolonia, exultet et lætetur illius virtutibus et reliquiis decorata Flandria: felix nimis atque beata tanti thesauri servatrix o tu Ghistella, infelicissima tamen, si superni muneris non digna cultrix, sceleris arguaris ut ingrata. Accipe itaque, o tu Juvencula sacratissima, quascumque has meritis tuis impares gratiarum actiones, et cum susceperis vota, culpas nostras excusa. Admitte preces nostras intra sacrarium exauditionis tuæ, et reporta nobis antidotum reconciliationis; sit per te excusabile, quod per te ingerimus, sit impetrabile, quod fida mente poscimus. Excusa quod timemus, redona quod rogamus; assiste parata B votis poscentium, et repende omnibus optatum effectum. Sit tibi studium, assidue orare pro populo Dei, tu quæ virgo viro desponsata, dehinc per repudium viduata, corpore tamen semper intemerata, glorioso tandem martyrio laureata, introduci in vinariam cellam, a sponso Christo promeruisti, ubi torrente divinæ voluptatis haustu potata, plenissima perenni satiaberis suavitate ab ubertate domus ejus.

conjugio nata Bertulfo puella cæca

90 Denique mox ubi sanctæ Godelevæ funeralia et exequiarum cæremoniæ expeditæ sunt, periit memoria ejus cum sonitu, licet pro seculi honestate, lugubri indumento conjugis mortem Bertulfus dolere videretur. Quippe ubi verus amor non fuit sed fastidium, sublatum gaudebat quod toto aspernabatur affectu. Secundas igitur, non multum post temporis, nuptias contrahens, filiam genuit, facie quidem speciosam, cæcam tamen a primordiis nativitatis suæ. Quæ post grandiuscula facta, cum patris sui in primam uxorem impietatem inter vicinas calumniari advertisset, cæcitatisque suæ causam, illius in sanctam mulierem peccatis indubie impu- C tandam; licet adhuc parvula, videlicet novennis esset; sensu tamen, ut cæcorum communior conditio, satis cana erat; mentis jam oculis nova fidei luce illustratis, grandem fiduciam in beatam Godelevam concipiens, illius decrevit privata devotione merita interpellare.

meritis S. Godelevæ visum recuperat,

91 Factum est ergo, ut quadam dum nocte se sopori dedisset, adstitisse sibi redimitæ spei femina, candidioribus nive vestimentis induta visa sit, quæ pio se affatu admonebat, ad aquas, in quibus præfocata exspiraverat, si pergens oculos tingeret, pro sua quam ad Sanctam conceperat, devotione, merito sui martyrii, ad honorem Dei visum reciperet. Quam cum visionem puella matri retulisset, illa juvenculam, quasi de insipientia dura increpatione confundens, somnia, tamquam vana et frivola, non curanda affirmabat, nec Godelevæ meritis sanitates posse dari, quæ multis iniquitatibus obnoxia, non sine demeritis hinc discessisse præsumebatur ab omnibus. Verum puella veridico instructa oraculo, tempore non omni omnibus esse credendum, potissimum cum injusta sæpe accusetur infamia justus, hæc matris maledicta aure D surda pertransiens, tacita secum cogitatione proponebat, admonitionem, quam cælitus indubia visione accepisset, effectui mancipare. Opportunitatem igitur nacta, cum die quadam per juvenculas consodales ad hunc puteum perduci se obnixa prece postulasset, oculorum lociculos, a nativitate luce orbatos, fide sincera, devotione pura, grandique fiducia ter abluens, juxta sanctæ Virginis et Martyris promissionem divinitus illustrata, clarissimum videndi lumen assecuta est.

patre fidem miracula necdum habente:

92 Mox in laudem Genitricis Dei et beatæ Godelevæ linguam resolvens, se liberatam voce magna proclamabat. Hujus miraculi fama late dispersa per urbes, ad sanctæ Virginis reverentiam quam plurimos excitabat, licet necdum Sanctorum auctoritate Apostolica adscripta catalogo, publica coli veneratione debuerit. Bertulfus autem hæc audiens, vehementer obstupuit, et, conscientia stimulante, duro secum cogitationum fluctuabat æstu. Et quidem pie de beata Godeleva jam sentire cœpisset, nisi conjugis suæ, virtutibus sanctæ Virginis E continuo detrahentis, iniqua persuasione seductus, ac in improbum sensum traditus, quod contigerat prodigium, divinæ quidem miserationis aut casualis eventus operatione factum fuisse, nequaquam tamen Godelevæ adscribendum meritis judicasset. O detractio nefanda! filia livoris virulenti nequissima, quæ cum beneficia negare non possis, quocumque modo pervertere tentas, et minuis laudes, quas non abscondere fas est. Hac igitur pestifera execratione homo illaqueatus, donec secunda hæc uxor humanis excederet, gratiæ expers, nullam beatæ Godelevæ, jam patentis sanctitatis prodigiis fidem dedit. Misericors tamen ipse Deus, nolens mortem peccatoris, sed potius ut convertatur et vivat, gloriosæ Virginis et Martyris precibus et meritis, gratiam gratiæ ad illius illuminationem accumulare dignatus est.

at novo prodigio de confectis per Sanctam indusiis

93 Ipsa quippe conjuge secunda viam universæ carnis ingressa, cum die quadam ministrum, telam deferentem pro conficiendis lineis vestibus, quæ camisiæ dicuntur, Ghistellam misisset, illeque jam iter medium contingens, loco propinquus esset, in F quo pia Godeleva, nostri adhuc incolatus depressa miseriis, vel ad ecclesiam pergens, vel inde rediens, fatigatum corpusculum quiete modica reficere consueverat; oculos ipse attollens, venerandæ majestatis dominam, sub arbore, densis quæ illic frondibus umbrosam lassatis artubus præbebat repausationem, consedisse conspexit. Quæ cum amictu venustaretur cælico, nitore præfulgido, nullo modo nostræ corruptibilis videbatur ætatis. Admiranti proinde juveni subitus tremor occupat artus, diriguere oculi, arrectæ horrebant comæ, vox faucibus hæsit, tentantemque abire fuga, blanda ipsa allocutione demulcens, itineris causam investigat; quam corde pavido intimante, ipsa subjunxit: Neminem, carissime, in operis hujus artificio, desiderio magistri tui tam conformem, quam me invenies. Propterea meæ fidei telam committens, domum revertaris, nihil dispendii pertimescens, dumque Bertulfo, quod videris, retuleris, protinus rediens, consummatum opus cum gaudio reportabis. Minister autem, cordis quodam horrore circumfusus,

quiddam

A quiddam numinis in facto persentiens, potissimum cum chirotecas illius, miro decore stelliferas, a solis radiis dependentes *b*, juxta se contueretur, pro feminæ reverentia, rationabili petitioni contradicere nequaquam audebat.

94 Offerens igitur telam, domum reversus, graves gemitus imo de pectore trahens, narrat, quid acciderat; quo Bertulfus casu vehementer concussus inaudito, frigidus illi tremor membra quatit; vultu tamen rem ipse dissimulans, mordaci famulum reprehensione affectum, utpote qui pretiosam telam manibus commisisset ignotis, remisit. Qui loco eodem diva inventa Virgine, perfectas quas dederat vestes recepit. Ampliori proinde stupore correptus, anxio dum corde de illius nomine investigaret, illa respondit : Non te moveat, fili, nominis mei notitia, operis enim hujus artificium tuo magistro personam meam utique manifestabit. Illi igitur hæc deferens nuntiabis, ut omnipotentis Dei beneficiis non ingratus, ad pœnitentiæ remedia conversus, divinæ gratiæ consicenciæ domum coaptet. Ejus saluti, siquid opus fuerit, non deerunt mearum illi precum adjuvamina. Famulo deinde commendatione devota valerdicens, oculis subtracta, ingentem fuga transiit sub nubibus arcum. Universa ergo hæc ministro renuntiante, mox ut artificium cum plicatura Bertulfus intuitus est, Godelevæ opus protestatus, vehementer obstupescens, gelidus illi coit formidine sanguis; dirum tamen premens in corde dolorem, adhuc illam se inventurum arbitratus, ad locum accelerans, it lacrymans fletibusque humectat grandibus ora. Verum illa jam non inventa, revertitur, altiusque ingemiscens dedit has imo de pectore voces : Heu nimium virgo Godeleph crudele luisti innocens ipsa supplicium : plane quicumque tuum affeci miser doloribus ipse corpus, non patiar inulte. Quas namque valeam tali condignas pietati referre retributiones? Tanti quæ me criminis reum scivisti, has pias voluisti ipsa nihilominus impendere vices.

isto demum corde contritus,

B

95 Sumpto proinde protinus exhinc Bertulfus sano consilio, totam quam possederat substantiam, jam ipse mentis oculis illuminatum se sentiens, filiæ suæ, quæ et beatæ Godelevæ meritis visum corporalem receperat, assignans pias ad causas distribuendam, ad terram Sanctam contra Saracenos militaturus *c* ipse proficiscens, post multiformes in satisfactionem tanti reatus voluntarie perpessas miserias, post præclara militiæ suæ peracta illic facinora, post varia inimicis Christi illata damna, de trans mare regressus; demum post devotam liminum Apostolorum visitationem, in Flandriam reversus est : moxque mundum aridum cum caduco suo flore, luculentaque terrenarum possessionum prædia relinquens, Christi jugum in monte S. Winnoci, sub disciplina regulæ divi Benedicti humiliter subiit, illius æmulator factus egregius. Nam abstinentiæ laudabilis, humilitatis profundæ, caritatisque singularis exemplar existens, non cessabat die noctuque irremedialibus lacrymis oculos expiare mentales, tantam sceleris commissi ostendens contritionem, ut crebro in sui contumeliam, sanctæque virginis et martyris Gedelevæ honorem, iniquam sui livoris in illam crudelitatem publica occasione deplorans, arcana quædam, quæ alias latuissent, fratribus revelaverit. Tandem post laudabilem pœnitentiæ diuturnæ perseverantiam, morte devota sopitus, inventus est gravem super nudo gestasse loricam, quam a multis annis nequaquam depositam, caro quæ circulos eminentes supercreverat, testabatur. Quocirca pie credendum est, verum hunc olim infidelem, per mulierem salvatum fidelem. Ista ut sidus matutinum, ille autem ut vespertinum, pœnitentiæ viam illustrantes, beatæ jam simul immortalitatis præmiis perfruuntur. Quod et adstruere indubie videtur, quia multos post annos corpusculum illius, quod loculo plumbeo reconditum terræ commendatum fuerat, penitus incorruptum repertum est; hujusmodi celte inscriptam silici inscriptionem habens : Hic Jacet Bertulfus, quondam maritus almæ Dominæ sanctæ Godelevæ.

post arctissimam pœnitentiam, monachus ad S. Winnoci pie moritur.

C

c

Ex ms.

96 Porro filia illius, virgo Deo devota, omnem penitus hereditatis paternæ copiam, in illius remissionem peccatorum Deo dedicans voluntate promptissima, in loco martyrii sponsæ Christi devotum sanctarum Virginum fundavit monasterium. Quo factum est, ut puteus ille, quem Virgo sacra morte sanguineque sanctificaverat, intra conventus ambitum interclusus, lapidea circumseptus maceria, multis post, ut præfati sumus, corporibus languidis haustum exinde poculum optatam contulerit convalescentiam.

Filia ejus cœnobium virginum condit.

E

97 Succedentibus igitur annis post passionem sanctæ martyris Godelevæ, Ghistellensis parochiæ vacante ecclesia, cum illius collatio ad Episcopum Tornacensem et abbatem S. Andreæ juxta Brugas vicissim pertineat, monachus quidam conventus illius, Drogo nomine, vir utique tam scientia quam religione præcipuus, illius curam, suo jubente Prælato, suscepit, gregem sibi subjectum multa cum diligentia in viam minans mandatorum Dei. Ejus temporibus, tam crebris miraculorum prodigiis quam fama publica sanctitati Virginis attestantibus, multorum honestorum obnixe postulantibus instantiis, idem venerabilis Drogo inductus est, ut beatum vitæ illius decursum, quibus imprimis orta natalibus, quibus infantula educta disciplinis, cujus denique tradita connubiis; exhinc quantis affecta miseriarum angustiis, quorum demum martyrizata fraudibus; et in his omnibus quam copiosis effulserit virtutum ornamentis, utili digestum stylo conscribendum dignaretur subire laborem *d*. Dignum quippe erat, ut quæ tam copiosa benedictionis dulcedine præventa in vita, jam indubie crederetur sublimata in cælis, Sanctorum adscripta catalogo, decenti veneratione coleretur in terris.

Scriptam a Drogone Sanctæ vitam

F

d

98 Quibus ille, ad omnipotentis Dei et sanctæ virginis et martyris Godelevæ honorem, populi piis annuens desideriis, utpote qui vir devotus erat et zelator veritatis præcipuus, diligenti investigatione, quæ narrationi opportuna essent, ab iis qui omnium judicio probati et veridici habebantur, prout oculis viderant, auribus audierant, et ita se habere juramento firmaverant, inquisivit. Inquisita quoque in tractatum per modum epistolæ redacta, D. Rabodo, Noviomensi et Tornacensi Episcopo, viro plane fide et doctrina nominatissimo examinanda, corrigenda et approbanda transmisit; ita exordium sumens : Benignitas Omnipotentis *e* utrumque sexum ad suam misericordiam vocat. Consequens autem

recensens Radbodo Episcopus.

e

Ex Ms.

tenor Legendam beatæ Martyris elucidabat : tandem subjungens, ut sua dignatione examinata, siquæ suo judicio fidelium ædificationi digna decreverit, superfluis lima correctionis rescissis, minus autem lucentibus rationis luce illustratis, pontificali auctoritate roborata, ad quoscumque pervenerint, rata haberentur : nec se reprehendi, aut hæc minus confirmari debere, eo quod solo, quæ scripsit, auditu didicisset, cum et sacrarum Scripturarum auctores quamplurimi, approbatione solenni jam authentici, fecisse idem persæpe cognoscantur.

canonizationem Romæ procurasse dicitur.

99 Præsul autem egregius hæc cum legisset, etsi Drogo venerabilis ea scribens, vir omni dignus fide haberetur, utpote religiosus tantæ perfectionis professor; nihilominus ad omne dubitationis vulnus de credentium cordibus resecandum, præcipuos ad notabiles oppidi Ghistellensis transmisit nuntios, qui iterata examinatione rem ventilantes, sinceram facti veritatem renuntiarent. Quibus fideliter jussa exequentibus, dum veridicorum illa ratificata indubio testimonio retulissent, sacer Antistes suæ illa B auctoritatis commendatione confirmata, summo Pontifici ejusque Fratribus Cardinalibus præsentavit *f* approbanda. Qui cum omnibus in Romana curia pro tunc residentibus Prælatis, maturiori profundiorique adhuc rem scrutantes indagatione, cum electam Dei sponsam Virginem et Martyrem, omni veneratione dignam invenissent, quam talibus tantisque omnipotens Deus glorificare voluisset sanctitatis indiciis; unanimi consensu Sanctorum hanc catalogo adscribentes, sacra ejus ossa de terræ pulvere transferenda, publicæque adorationi sublimanda præfato Episcopo commiserunt. Qui negotium benevolenter executus, anno Dominicæ Incarnationis MLXXXIV, D. Hildebrandi, qui et Gregorius VII, Romani Pontificis annos VIII, Henrici IV Imperatoris XXVII, Philippi II Regis Francorum XXI, et Roberti, XI Comitis Flandriæ, cognomento de Vriese anno XII, qui fuit post beatam virginis et martyris Godelevæ depositionem annus XIV, III Kal. Augustarum, die Lunæ, cum devota, ut decuit, cæremoniarum exhibitione, thesaurum illum nobilem atque pretiosum, sanctum videlicet corpusculum de terra C elevans, decenti illius venerationi loco collocavit, ad gloriam et laudem omnipotentis Dei, qui vivit et regnat trinus et unus per immensa secula benedictus.

ANNOTATA.

a *Vox nimis profana est, quam ut hic adhibeatur, nec* stygii lacus, *nec* janitor orci, *nec tot alia collecta ethnicorum placita, in rei sacræ subsidium a poetastro accersenda fuerunt. Magis placet numerus proxime sequens, sciolis illis ostentationibus vacuus.*

b *Satis convenienter ad majorem stuporem addi hoc potuit. Habes plura in Actis nostris id genus prodigii exempla, etiam hoc die de S. Goare.*

c *De hac Bertulfi conversione egimus ultimo Commentarii paragrapho.*

d *Drogonis prologum rectissime explicat; ast ipsum tunc scripsisse, dum Ghistellensis ecclesiæ collatio* ad Episcopum Tornacensem et abbatem S. Andreæ juxta Brugas vicissim pertineret, *admitti omnino non potest, nisi Ratbodonis Episcopi ætatem ad annos viginti, ultra 1098 extenderis.* D *Atque hæc causa fuit, cur scriptoris hujus auctoritate usus non sim, dum de vero Legendæ* S. Godelevæ *auctore in Commentario disputarem.*

e *Potuit istiusmodi præfatiuncula, aliunde desumpta, prologo Drogoniano præmitti, veluti omnibus sanctis mulieribus communis, verum ea verba Drogonis ipsius non esse, ex supradictis abunde patet.*

f *Quæ toto hoc numero continentur, pleraque falsa esse, propriis suis locis ostendimus.*

MIRACULA

Ex variis collecta. — Præmonitio editoris.

Ordo eorum quæ hic describuntur.

U*ltimo Commentarii nostri paragrapho huc remisimus miracula omnia, de quibus nec Drogo nec Anonymus in præmissis hic Vitis meminerunt. Sunt ea a diversis compilata, sed non eadem subnixa fide, cum non constet, quis magnam Legendam Belgicam, quis porro minorem, et ex quibus monumentis collegerint.* E *Vetustiora satis confuse digesta, perspicuum est : quæ seculo* XVI *et sub initium* XVII *acciderunt, notis temporum distinguuntur. Sæpe laudatus Clericus Ghistellensis pro anno 1506,* solum illa succincto stylo narravit, quæ citra paucos annos, *ut loquitur, suis ferme oculis observaverat, quæque ad scriptorum Belgicorum notitiam numquam pervenerunt Recentissima subministrarunt, tum Ghistellensis Magistratus, tum Sanctimoniales Godelevianæ, testimoniis Mss. consignata, quæ gratiarum per* S. Godelevæ *merita fontem nostra ætate necdum inaruisse gloriose demonstrant. In quatuor proinde classes dividenda erunt, quæ hic trademus miracula, quorum nonnulla in templo Ghistellensi picturis expressa diximus. Prima continebit antiquiora illa ex vitis Belgicis, nullo temporum charactere distincta. Altera dabit Clerici Ghistellensis commentariolus, ad annum usque 1506. In tertiam ex prædictis vitis Belgicis ea conjiciam, quæ reliquo seculo* XVI *et sub principium* XVII *accidisse dicuntur. Demum in classe ultima, quæ* F *recentius facta sunt colligentur, instrumenta ipsa longiora, non ad verbum, sed ad rei substantiam interpretando. Neque id scrupulosius distinguendum censui, quamquam hinc inde indicetur, factane fuerint miracula in monasterio, an in templo Ghistellensi : omnia ad ejusdem Sanctæ gloriam referuntur.*

CLASSIS I.

Nullo temporum charactere distincta.

Punitus adolescens ob dicacitatem, ad sepulcrum S. Godelevæ sanitatem recuperat.

Adolescens Aldenburgensis, qui in vicinam Ghistellam negotii causa missus erat, in oppidum suum redux, reperit protervos aliquot ganeones lusii, tripudiis aliisque ludicris et ineptiis occupatos. Interrogant ipsi adolescentem, quid Ghistella novi portaret? Respondet hic : Qui gressu integro Ghistellam pergunt, claudi inde redeunt; qui acuto visu gaudent, cæci fiunt; qui sani, morbum contrahunt, aut membro aliquo mutilantur. Id nempe effutiebat audaculus scurra, deridens miracula S. Godelevæ. At

A At præsens adfuit divina ultio; vix enim postrema verba protulerat, cum os ei ad aures usque protinus detortum est; quique paulo ante Deum et Sanctos ludibrio habuerat, jam mutus, stolidi instar, vulgi fabula fuit. Interim circumstantes timor corripuit; parentes vero et amici magno dolore affecti sunt, modum quærentes quo miserum juvarent. Nihil promptioris remedii suaderi potuit, quam ut adolescentem ducerent ad sepulcrum S. Godelevæ, ubi cum suspiriis et lacrymis Dei misericordiam exorassent, meritis beatæ ejus sponsæ, cujus ibi sacræ exuviæ quiescunt, surrexit adolescens, recuperata sanitate et priori forma; actis Deo et S. Godelevæ gratiis.

Mulieres duæ et puer submersus pristino statui restituti

3 Mulier Ghistellensis ægra et paralytica, ad S. Godelevæ sepulcrum delata est, Missas pro ea celebrarunt sacerdotes, at priusquam absolverentur, surrexit ipsa omnibus membris tremula, et sic sanitati restituta, multis post annis supervixit. Alia ibidem mulier arido, inflexibili et in longum extenso brachio laborans, postquam longo tempore sic af- B fecta fuisset, ad sepulcrum S. Godelevæ recurrens, omni incommodo libera evasit. Puer aliquis in pago, dicto Moerkercke, aquis haustus et præfocatus est; quod ubi mater rescivit, multis lamentis et grandi ejulatu Deum invocavit et S. Godelevam, ut puerum vivum reciperet. Mox puerum ex aquis retrahit, qui, vix media hora elapsa, vitæ redditus est. Eum mater ad S. Godelevæ sepulcrum duxit, Deo et sponsæ ejus gratitudinem testatura.

Virgo religiosa comitiali morbo laborans mire sanatur.

4 *Sequitur miraculum de tribus furibus, qui Sanctæ lipsanothecam spoliaverant, at cum de eo supra egerimus § 9 num. 97 non est cur hic denuo repetatur. Legendam majorem Belgicam describimus, in qua cum nimis fuse narretur historia de puella, morbo comitiali laborante, rem paucioribus contrahemus.* Mater quædam, filiam habens, venustam corpore, sed immedicabili morbo affectam, cum nuptui eam tradere non auderet, ad religiosas S. Godelevæ recurrit, multis precibus ac promissis eas exorans, ut filiam suam admitterent. Illis autem tergiversantibus causantibusque, fama vulgatum esse, virginem istam comitiali C morbo laborare, ausa est mater juramentum præstare, filiam eo morbo numquam fuisse correptam, eoque pacto et donis pluribus sic sanctimoniales inescavit, ut tandem votis potita sit. Aliquanto post tempore apparuit matris fallacia, filia in prædictum morbum recidit, idque toties, ut moniales eam a reliquo cœtu separare coactæ fuerint. Ibi illa dolore confecta, aut fugam ex claustro, aut violentam mortem meditari cœpit. Quæ cum animo diu volutasset, dira consilia tantum non executioni mandatura, in somnis ipsi apparuit S. Godeleva, sanctisque suis monitis vacillantem confirmans, morbo protinus liberandam, suaviter pollicita est. Hinc illa sanctæ Patronæ suæ meritis corpore valens, novo spiritu animata, et noxias tentationes strenue repulit, ac deinceps in religioso proposito ad usque vitæ finem constantissime perseveravit. Laudetur Dei misericordia, per Sanctos suos tot beneficia hominibus conferens.

Ex variis Sanctimonialium messem furati absterrentur.

5 Non multo tempore post fundatum Ghistellense monasterium, contigit ut sorores messem in manipulos congestam colligerent, eamque noctu in agro relinquerent. Id cum observassent quidam nebulones, clam omnia pararunt, ut mox navi frumentum avehcrent: ast eam vix onerare cœperant, cum sensim subsidere observarunt. Id quidem mirati sunt nequam homines, sed navim onerare pergentes, eam aquis repleri videbant, tametsi integra et intacta esset. Demum cum et ipsa et ipsi prope mergerentur, timore correpti, mutuo interrogabant, ad quem ii fructus spectarent, quos jam furati fuerant. Audientes vero, messem esse sororum monasterii S. Godelevæ, ultionem Dei et Sanctæ veriti, ab incepto destiterunt, alibi latrocinia sua exercituri.

Puella cæca visum recipit.

6 Cum Slusæ in Flandria tenella virgo per infortunium visum amisisset, contristati parentes spoponderunt, se sanctam Godelevam visitaturos eo loci, ubi martyrium subierat. Eo appulsi a sanctimonialibus impetrarunt, ut cum cæca filia claustrum ingredi possent; ubi post fusas preces puellam ad S. Godelevæ puteum duxerunt, et salutifera aqua oculos abluerunt. Atque ecce matri indicat cæca puellula, se aquam istam videre. E Itaque in genua provoluti omnes, Deum glorificaverunt, eique ob acceptum beneficium gratias retulerunt; quique mœsti prolem cæcam Ghistellam adduxerant, videntem læti domum reduxerunt. Occasione istius miraculi, claustrum, quod nemo prius ingredi poterat, imposterum patuit ægris omnibus, qui istic magno numero morbis prompta solatia repererunt. Benedictus Deus!

Civi Brugensi muto loquela restituitur.

7 Civis aliquis Brugensis mane hora quarta per portam S. Catharinæ urbe egressus, vix paululum viæ confecerat, cum corporis debilitate deliquium passus, in herbam decidit: ad se deinde rediens, mutum se factum advertit. Dum istic miser sederet, transiere viri duo, quibus cum signis variis se elinguem ostenderet, ab iis domum reductus est. Consternata uxor et tota familia S. Godelevam summa fiducia invocarunt, voto mox concepto de peregrinatione ad locum ejus martyrii suscipienda. Itaque postridie mane hora septima egressi, cum mediam viam Ghistellam inter et S. Godelevæ cœnobium attigissent, solatii nonnihil sentire visus est mutus; at postquam ad F puteum pervenit et medicinalem aquam hausit, loquelam continuo recuperavit, omnique infirmitate se liberum sensit: atque actis Deo et S. Godelevæ gratiis, lætus cum suis ad propria remeavit. Vulgata late est hujus miraculi fama, sanctimonialibus æra campana pulsantibus; quique viderant vel audierant laudabant Dominum, qui mirabilis est in Sanctis suis.

Infans qui aciculam deglutierat, ea liberatur

8 Quinquennis infans grandiori acicula ludens, eam casu deglutiit; unde tam vehementi statim dolore affectus est, ut nec vestigium vitæ appareret. Afflictissima mater nullum humanitus remedium inveniens, quo moribundum juvaret, ad Deum confugit, et in terram prostrata, ejus misericordiam per S. Godelevæ patrocinium invocans, promisit se visitaturam locum, in quo Sancta martyrium passa fuerat. Præsentem sensit medelam; vix enim votum conceperat, cum ad infantem rediens, motum in eo observavit; secutaque tussi, per guttur acicula ab infante emissa est, isque continuo pristinæ sanitati restitutus. Memor

voti

Ex variis.

voti mater, illud proximo S. Godelevæ festo complevit, puerum secum ducens et concessam sibi gratiam ubique læta prædicans. Miraculum ex cathedra populo annuntiavit concionator, puerum testem exhibens : acicula vero ipsa, in perpetuam rei memoriam S. Godelevæ imagini appensa est.

CLASSIS II

Ex commentario latino Ms. Clerici Ghistellensis, scripto circa annu MDVI.

Scriptoris anonymi ad hæc miracula præfatio.

Brevem hunc commentarium cum Majoribus nostris communicavit V. C. Aubertus Miræus, numquam antehac editum, ut plane opinor, cum legendarii Belgici nihil habeant, quod cum hic narratis ullo modo conveniat. Auctoris nomen frustra quæsivi. Non aliud sibi munus in ecclesia Ghistellensi tribuit, quam quod in ea conversatus sit : ex iis autem, quæ in decursu semel ac iterum indicat, verosimiliter colligo, B *unum fuisse ex septem Capellanis, qui ei ecclesiæ inserviebant, ut alibi dictum est. Audiamus ejus præfatiunculam :* Requisitus continuis monitis a quibusdam honorabilibus ac devotis personis, ut aliqua de miraculis, signis et prodigiis, quæ ipse summus elector Christus Jesus, in honorem caræ suæ virginis et martyris Godeevæ indies ostendere non desistit; hinc est, quod omnia vetera, quæ hinc inde in diversis voluminibus de ea legi, cum in ejus Legenda seu vita, quæ miraculis plena refulget; in vita videlicet, in morte et post mortem ejus, ut liquet devote eam sequentibus; tum etiam in multis vetustis voluminibus, in ecclesiis circumvicinis, videlicet de Zande, Sevecote et Moere sparsis, omittens; solum illa succincto stylo narrare intendo, quæ ipse citra paucos annos, quibus, licet indignus, in ecclesia parochiali B. Mariæ de Ghistella, Tornacensis diœcesis, ubi pignora et reliquiæ ejusdem Martyris honorifice requiescunt, conversatus sum, partim oculis propriis vidi, vel ab illis, quibus hæc contigerunt, sub juramento accepi.

C

Reliquiæ S. Godelevæ intactæ in terribili incendio 1488.

10 Anno MCCCCLXXXVIII diris grassantibus in Flandria intestinis bellis, feretrum cum reliquiis seu corpore dictæ martyris Godelevæ in quadam tumba lapidea, propter prælii timores, clam occultatum in ecclesia exstitit. Sed ultima Januarii ejusdem anni, guerris indies crescentibus, occulto Dei judicio, oppidum de Ghistella bellice capitur, comburitur et destruitur, una cum ecclesia. Qua combusta et igne quasi exstincto, ut intrantibus accessus patuisset, inventum est feretrum jam dictæ Sanctæ, tumba existente vi ignis omnino rupta et quasi minutatim dissoluta, ita intactum et illæsum, ut merito illud Ecclesiastici 51 dicere posset; In medio ignis non sum æstuata. Mirum dictu, cum tanta vis incendii esset, ut non solum campanæ, verum etiam sarcophaga metallina, nec non ferrea candelabra, circumquaque collocata, diuturno igne cremante incinerarentur, et quasi in nihilum redigerentur, attamen Redemptor noster dilectæ suæ pignora, lignea capsa, tenui argento contecta ac gemmis ornata, comprehensa, ita intacta conservavit, ut nec minimus lapillus pretiosus rumperetur, ubi viginti unum D altaria face destructa sunt et confracta. Laudemus ergo nos mortales Deum, et suam martyrem honoremus, quæ certe honore digna est, quam Rex sic voluit honorare, tantisque miraculorum fulgoribus decorare.

Laborans in festo Elevationis Sanctæ punitur,

11 Anno Domini MCCCCXCII contigit in villagio de Ramscappelle juxta Novum portum, Morinensis diœcesis, ut quidam, nomine Cornelius Gillis, de Ghistella oriundus, coactus a consociis suis, XXX die mensis Julii, feria secunda, quo die semper festum Elevationis sanctæ Godelevæ festive in Ghistella celebratur, blada in agro cum falce divelleret : sed ubi tertium manipulum scidisset, mox ejus vola sinistra, cum frumento incluso, per se clausa est, et in ejus gutture, quasi baculo obstructo, vehemens dolor accrevit, ita ut statim, tamquam mutus, loquelam perderet : quod sentiens, magno terrore perculsus, operari desiit, et deinceps festivare proposuit. Itinerando ergo versus mansionem suam, aperta est ejus vola, a bladis liberatur, atque loquelæ restituitur. Interim E mente ruminare cœpit, quidnam esse potuisset, quod sibi sic operando accidisset, an miraculum, contractio, an casus fortuitus. Cernens autem in alio agro, non longe ab itinere, juvenem quemdam, similiter opus facientem, accedens ad eum, casumque suum narrans, multis precibus tandem obtinuit, ut cum falce ejusdem operantis, adhuc Deum tentando, spicas evellere posset : cujus sinistra, statim postquam bladis repleretur, ita stricte clausa est, spicis adhærentibus, ut a quovis mortali aperiri non posset. Tunc miser ille confusus et anxius, quid ageret, secundario mutus effectus, immensis doloribus et in gutture et brachiis fatigatus, tandem domum rediit; uxori et liberis, signis et nutibus ostendens, ut eum ad ecclesiam de Novoportu sequerentur, morabatur enim in suburbiis ejusdem oppidi. Qui tandem ecclesiam cum magno comitatu intrans, imaginem sanctæ Godelevæ adorare cœpit, et cum a Curato dictæ ecclesiæ cum sanguine sanctæ Godelevæ, cujus parvam particulam ibidem habent, benediceretur, statim ejus loquela rediit; F sed post magnam vim, a multis illatam, a bladis liberari non potuit. Sic cogitur pauper, tantum fatigatus, rus Ghistellense adire. Cogitabat tamen, præ verecundia, occultam viam arripere, ne a populo illuderetur. Sed non valens judicia Dei occultare, nec lucernam abscondere sub modio, publica via incedere cogitur. Qui postquam primum pedem in parochia de Ghistella posuisset, statim auricularius ejus digitus sinistræ manus per se extenditur. Quo animatus, adhuc semper gloriam Sanctæ occultare contendens, monasterium sanctimonialium juxta Ghistellam adiit, ubi tunc paucus affluxus populi exstitit : sed post preces fusas, cum nullum solatium persensisset, sed magis dolor brachiorum ingravesceret, omni pudore postposito, ecclesiam parochialem de Ghistella adiit, visitaturus venerabiles jam dictæ Martyris reliquias. Qui postquam suppliciter coram imagine se provolvisset, et oratio communiter pro eo facta fuisset, pusillo tempore effluxo, terribiliter ambobus brachiis ac toto corpore concuti et tre-

et visitatis reliquiis miraculose sanatur

mere

A mere cœpit, et sic tandem manus per se aperta est, et bladis, meritis jam dictæ Martyris, liberatus est, et in laudem Dei et suæ Martyris, statim omnia, sicut jam supra scripsimus, coram omni populo, sub stricto juramento, publice ante altare asseruit et manifestavit.

Curata pueri hernia.

12 Matrona quædam de Oudenburg, Tornacensis diœcesis, videns dictum miraculum de bladis, ut jam narravimus, cum tunc Ghistellæ esset cum prole sua masculina, quæ lacera erat, et pactum pepigisset cum quodam chirurgo Ghistellensi, nomine Joanne Caen, ut arte sua filium curaret: tanta admiratione tantaque fide mox repletur, ut omni juvamine humano postposito, soli Godelevæ curam prolis committeret, sicque devotis precibus dictam Sanctam valedicens, capiensque imaginem papyream Sanctæ, sicuti ibidem reperiri solent, tangensque cum illa feretrum, domum confidenter rediit. Cum autem filium nocte superveniente in dormitorio collocasset, dedit ei imaginem prætactam, dicens, jam dormi, fili, sopore quieto, hæc B est imago S. Godelevæ, cujus precibus te credo sanandum. Mirum dictu! dormivit hic puer ita suaviter tota illa nocte, qui antea vix hora quiescere potuerat, acsi nullam læsionem habuisset, sicut nec habuit; nam mane facto, cum mater eum vestire intenderet, et diligentius ad lumen perspexisset, invenit eum ita sanatum in inguinibus, acsi nullam prius rupturam habuisset, sicque reversa cum prole Ghistellam, præsentavit eam super altare dictæ Martyris, videndum et visitandum a cunctis volentibus, cum magnis gratiarum actionibus. Tunc autem superveniens supranominatus chirurgus, postquam diligenter inspexisset, ita veraciter eum sanatum esse asseruit, acsi antea numquam lacer fuisset. Laudetur ergo Deus, etc.

Messoris correpta audacia

13 Anno MCCCCXCVIII in villagio, Santfoerda dicto, juxta Oudenburg, Tornacensis diœcesis, quidam messor, nomine Cornelius van Cotrelare, parochianus ibidem, XXX die mensis Julii, feria secunda in festo Elevationis dictæ Martyris, frumenta similiter cum falce in agro abrasit. Qui C postquam per horæ spatium vel circiter, simile opus exercuisset una cum filio magistri sui Cornelii Ghiselins, dixit idem filius, jam tempus est ut operari deseram et Ghistellam pro videnda processione vadam. Vade, respondit alter, in pace, quia hodie Ghistellam visitare non intendo. Quo dicto juvenis domum ivit, ut se cultioribus vestibus ornaret. Interim altero dimisso in agro, post ejus discessum paucis elapsis momentis, cum sic in operando persisteret, statim cum se inclinasset, ter cruor ex ejus naribus profluxit, sicuti adhuc maculas in Ghistella super sua camisia portavit, et statim spicæ, tamquam viscosæ, ejus palmæ conglutinari cœperunt, quibus cum manubrio falcis bis violenter evulsis, et ab opere non desistens, tertia vice sinistra manus cum bladis, et dextra cum falce in ictu oculi ita stricte clauduntur, ut nec minimum stramen extrahi nec rumpi potuisset. Quod idem sentiens et super terram quasi in extasi se prosternens, supervenit dictus filius domus, ut eum valedicendo Ghistellam iret. Qui Cornelium sic sedentem cernens, et ejus casum intelligens, duxit eum ad ecclesiam de Zantfoerde: quo dum iret, etiam mutus factus est. Veniens autem juxta cœmeterium dictæ ecclesiæ, intravit quamdam capellam, eidem cœmeterio adnexam, in qua oratione sua suppliciter facta, a falce liberatur. Interim ecclesia aperitur: sed post preces a multo populo factas, qui jam ad videndum finem convolassent, nulla spe liberationis a bladis adepta, tandem Ghistellam cum tota illa societate profectus est. Ponente autem eo primum pedem in territorio seu in parochia de Ghistella, mox auricularius ejus digitus per se aperitur, sicque progrediens, cum oppidum de Ghistella intraret, proximus digitus priori similiter per se erigitur, sicque tandem ecclesiam, quasi exsanguis præ laboribus intrans, a Curato ibidem benigne susceptus, ante altare S. Godelevæ perducitur, ubi devote se terræ provolvens, supplicesque preces ab intimo cordis fundens, postquam communis oratio vulgi completa fuisset, vehementi tremore omnia membra sua, adinstar febricitantis concutiuntur; et ejus lingua reserata ac manu, blada in manibus dicti Curati tradidit, laudans Deum et suam caram Godelevam. E

Ex variis et miranda sanatio.

Puellæ manui adstrictus baculus decidit.

14 Anno Domini MDI in villagio de Slipen, Tornacensis diœcesis, quædam virgo, nomine Jacomina, de Snellegeerskercke, ejusdem diœcesis, nata XVIII annorum vel circiter, cuidam agricolæ, nomine Joannes Balch, servivit. Hæc a puerili ætate, secundum votum parentum, semper in festis Godelevæ, in lineis vestibus, coram feretro Godelevæ cum aliis peregrinis semper processionaliter incedere consueverat; quod tamen illo die, videlicet XXX Julii, in festo Elevationis dictæ Sanctæ a domina sua obtinere non potuit; sed furnum ad pinsendum calefacere jubetur: quæ ter ignem in furno accendere nisa, semper per se extinctus est. Quarta autem vice tam copiosum ignem tantaque combustibilia in furno adunavit, ut quodammodo violenter ignis accendi videretur. Consumptis autem quatuor fasciculis ramorum, necnon straminibus multis sic primo impositis, plura ligna intrudere nitebatur. Capiens autem ex fasciculo ramorum baculum unum, F ut in furnum poneret, statim manus dextra cum baculo clausa est: qui, cum a multis niteretur, erui non potuit, donec ante altare et reliquias sanctæ Godelevæ, in ecclesia de Ghistella suppliciter se præsentasset, et pro ea ab omni populo adstanti oratum fuisset. Ego enim, qui hæc scripsi, baculum ab ejus manu suscepi, et nomen Domini benedixi, qui tantis signis Caram suam decorare dignatus est.

Item ligo fossoris, per Sanctæ merita.

15 Aliud quasi simile miraculum contigit in Oostkercke, juxta Lampernessen, in Officio Furnensi, Morinensis diœcesis, anno Domini MDVI, Julii videlicet die VI, feria secunda, in festo passionis sanctæ Godelevæ. Quidam juvenis XX annorum vel circiter, parochianus ibidem, nomine Joannes, filius Adriani Ghibbe, servivit Mariæ relictæ Joannis Joeris ibidem. Hic per aliquos dies ante dictum festum, apud se proposuit, auditis punitionibus, quas non celebrantes festa Godelevæ diversimode perpessi essent, casu quo placeret dominæ suæ, in eodem die festivare. Quod tamen ab ea obtinere non valens, jubetur aggerem cum fossorio ante introitum cujusdam pa-

scuæ

scuæ elevare, ne animalibus seu vaccis ita facilis introitus pateret. Quod cum bis facere attentasset, tertia vice fossorium in manibus ambabus remansit; quod neque Dominus Petrus Mercatoris, Curatus ibidem, ut postmodum mihi retulit, nec diversi alii, hoc attentantes eruere potuerunt: donec devote limina ecclesiæ sæpe dictæ Martyris, coram ejus imagine et reliquiis devote visitasset. Ubi cum pro eo a vulgo oratum fuisset secundum morem, digiti utriusque manus per se eriguntur, et a fossorio liberatur, quod ego hæc scribens de manibus ejus suscepi, laudans Deum, etc.

Horum miraculorum et sequentium fides.

16 *Hactenus laudatum manuscriptum, quod mecum, ex ultimo miraculo, satis colligis, circa annum 1506 exaratum esse, cum ibi commentariolus desinat, ea auctoritate et fide editus, ut non facile in dubium revocari possit, utpote a Clerico, opinor presbytero et ecclesiæ Ghistellensis sacellano scriptus, qui rebus a se narratis, saltem plerisque præsens interfuit. Atque hæc altera classis est miraculorum* S. Godelevæ, *quam ad prædictum* B *annum 1506 perducimus, Sequitur modo classis tertia, ex Legendis Belgicis, ut diximus, accepta, rudi et simplici stylo descripta, ut hinc inde longiores et verbosiores periodos contrahere necesse fuerit, servata interim totius historiæ et miracul substantia. Quam fidem ea omnia mereantur, equidem non definio; notis suis chronologicis probe distinguuntur, nullis offuciis aut suspectis circumstantiis vestita, jam a seculo et amplius receptissima, censoris ordinarii suffragio probata, quæ argumenta, et nobis et omnibus non plane incredulis, sufficere debere existimamus.*

CLASSIS III.

Gratiæ peculiares concessæ ab anno MDXII *ad* MDCIV. *Ex Legendis Belgicis.*

Mulier Iprensis angina,

Anno MDXII mulier quædam Ipris vehementi et subita opprimebatur angina; sed cum nec aquam S. Godelevæ nec aliud quidpiam haberet, meminit parvi cujusdam vexilli, quod in sanctæ Virginis ac C Martyris honorem servaverat. Itaque magna cum fiducia vexillulum in aquam immittit, quod dum nullo mutari admirabunda spectat, aquam, in quam intinctum fuerat, cum summa recuperandæ valetudinis spe bibit. Mox autem pristinæ sanitati restituta locum adiit, in quo S. Godeleva martyrium subierat, ibidemque sanctæ Martyri gratiis actis omnibus beneficium sibi præstitum promulgavit.

sartor intromissa acu liberatur.

18 Eodem anno prope urbem Brugensem sartor quidam acum ori imposuerat, quæ illo sternutante, tam alte in guttur descenderat, ut præ nimio dolore sui ipsius esset impos. Paulo post sui compos factus, invocat S. Godelevam ac promittit, se locum sanctæ virginis martyrio celebrem nudis pedibus aditurum. Vix emisso voto, Sanctæ opem sensit: nam tussi acum e gutture expulit, eamdemque, voto expleto, in perpetuam beneficii memoriam, ante sanctæ liberatricis suæ imaginem suspendit.

Mirus puellæ morbus sublatus.

19 Trajecti ad Rhenum mulier, nomine Aleydis, filiam habebat duodecennem, quæ misere quodam morbo torquebatur. Religiosus quidam suadet matri, ut filiolam ducat Watenas, ibidemque a sancto D Ægidio auxilium expetat. Paret illa suadenti; sed cum per novem dies nullum illic experirentur mal enimen, ambo tristes domum redire incipiunt. At divina providentia sic disponente Aldenburgi diverunt ad tabernam, cujus hospita, afflictæ puellæ vicem miserata, ita matrem alloquitur. Eia age, consilium tibi suggeram, quo misera hæc puella sanetur. Magna cum fiducia illam offer sanctæ Godelevæ, quæ est virgo et martyr totius Flandriæ celeberrima. Cras vigilia translationis ejus Ghistellæ celebratur. Eo te cum filia confer et omnem spem in Divæ patrocinio colloca. Cui Aleydis: Nihil umquam de ista Sancta inaudivi, ac dein viam non novi; puella vero dicebat, se eo nolle ire. Erant tum forte in eodem hospitio duo viri, qui hæc audientes, matri animos addiderunt, et sese viæ comites obtulerunt, cum etiam ad divæ Godelevæ opem implorandam pergerent. Postero igitur die omnes itineri se committunt; cumque templo appropinquarent, puellæ morbus recrudescebat; quod viri illi videntes, rem totam clero indicarunt. Tum senior ex clero sacerdos tendit obviam matri ac filiæ, easque bono animo E esse jubens, puellulam ad sacrum divæ Martyris se pulcrum deducit, ac post fusas illic preces, in sequentem diem redire illas jubet. Postridie ergo idem sacerdos, celebrata Missa, pro puella publice orat, eamque sanam matri restituit. Mater oblato munere gratum animum ostendit, et læta domum revertitur. Filia hæc, cum aliquot annis in virginali statu vixisset, animam Creatori reddidit. Mater vero superstes suum erga sanctam Godelevam amorem semper auxit, ejusque cultum inter populares suos promovit, ut ex sequentibus exemplis patebit.

Mulier sub glacie fere submersa eripitur:

20 Anno MDXVI pridie festi sancti Pontiani, tempore hiemali, prædicta Aleydis aquam hauriens ita infeliciter cecidit, ut toto corpore sub glacie hæserit. At dum laberetur, sanctæ Godelevæ auxilium imploraverat. Vicini, qui eam labentem viderant duo in glacie foramina excidunt, ut vivam aut mortuam Aleydem inveniant. Frustra omnia. Paulo post ultro, priori, quo in aquam lapsa fuerat loco, emergit. Sed cum præcinctorium, quo eam apprehenderant, scinderetur, rursum sub glacie delituit. Tandem F ad eumdem locum denuo delata, indeque erepta, per tres horas exanimis jacuit, ita ut plurimi eam mortuam crederent. Postmodum ad se reversa, perceptoque pœnitentiæ et eucharistiæ Sacramento, narrabat sibi visam fuisse pulcherrimam feminam quæ supposita capiti manu, bis ad locum, in quem primo ceciderat, suaviter eam deferebat: hanc autem feminam fuisse sanctam Godelevam jure merito suspicabatur, et idcirco vovit, se singulis annis sanctæ Martyris sepulcrum aditurum. Itaque post duos annos cum sorore sua promissam peregrinationem instituens, morbo caduco, quem ex priori periculo contraxerat, in via corripitur. Sed sorore sanctæ Godelevæ opem implorante, etiam hoc morbo Aleydis liberatur. Quæ omnia ad sanctæ Patronæ suæ gloriam coram sanctimonialibus testata est.

alia abortus periculo liberata.

21 Anno MDXX Trajecti ad Rhenum mulier gravida, nomine Maria, ob subitum terrorem venerat in manifestum abortus discrimen. Sed tum, hortante prædicta Aleyde, peregrinationem ad sanctam Godelevam vovisset, feliciter maturum partum

edidit

A edidit, et post undecim hebdomadas votum explevit.

alia acu, quam deglutiverat. 22 Eodem anno, eodemque loco Joanna quædam imprudenter acum deglutiverat; unde guttur ejus horribili modo intumescebat. Hoc malo afflicta, prædictam Aleydem accersiri jubet. Illa mox Joannæ aquam S. Godelevæ martyrio sacram porrigit : cumque duas aut tres guttas hausisset, mox acum in sinum suum evomuit, et eodem anno munera quædam in gratiarum actionem sanctæ Godelevæ obtulit.

Ex concreto in lapidem sacro sanguine, verus sanguis effluit. 23 Cum anno MDXX, exorta Lutheri hæresi, propter varias populi opiniones languesceret Sanctorum cultus, sancta Godeleva non multa patravit miracula. Verumtamen cum moris esset, ut concretus sanctæ Martyris sanguis ex puteo extractus et sacerdotum manibus mundatus, iterum in locum demitteretur, idque ob occurrens aliquod impedimentum anno MDLXXVI fuisset omissum, puteus tantum fœtorem emisit, ut eum vix quisquam ferre posset. At sanguine juxta consuetudinem in B puteum demisso, aqua fœtere desiit. Eodem anno cum sacerdos concretum S. Godelevæ sanguinem mundans, dubitaret, an verus esset sanguis, eo quod rubri lapidis speciem præferret; cumque instrumento quodam pupugisset, adeo copiosus effluxit cruor, acsi alicui vena fuisset aperta.

Vastato ab hæreticis cœnobio, reliquiæ Brugas transferuntur 24 Hoc tempore multa commemorare non possumus, cum anno MDLXXVII hæretici cœnobium S. Godelevæ et templum Ghistellanum devastarint, et sacræ reliquiæ Cortracum ac dein Brugas translatæ sint. Postea tamen sancta Martyr cultoribus suis sequentia præstitit beneficia.

Magni gutturis dolores tolluntur. 25 Anno MDLXXXXII *(annus 1572 per errorem ab historico vel typotheta positus fuisse videtur)* Brugis Judoca Reveels, soror conversa ex Ordine Carmelitano, tantos patiebatur gutturis dolores, ut de iis mitigandis medici desperarent. Itaque omni spe in sanctæ Godelevæ patrocinio collocata, impetrat a superiore, ut ad locum, ejus cultu celebrem, vehi possit. At in itinere tantam sanguinis copiam evomuit, ut per horæ spatium omni sensu destituta, mortuæ instar jaceret. Nihilominus cum C se abluisset aqua ex sanctæ Martyris puteo hausta, statim pristinam sanitatem recuperavit, usque ad festum sanctæ Godelevæ : nam quotannis circa Sanctæ festum eodem morbo affligebatur, donec consuetam peregrinationem instituisset; in quo pietatis exercitio per octodecim annos perseveravit, quando ex hac ærumnosa vita discessit.

Pueri curvum collum erectum. 26 Anno MDLXXXXII, Julii V, Catharina van Hoeye, mulier Brugensis, filiolam habebat curvo collo deformem. Mater reliquias sanctæ Godelevæ venerata, Missam celebrari jubet; interim sacrificii tempore puellæ collum omnino rectum efficitur.

Puella morbo comitiali, 27 Anno MDLXXXXIV mulier Ghistellana filiolam habebat octennem, quæ comitiali morbo laborans, per octo aut novem dies nec loqui nec comedere potuerat. Mater in hoc præsenti periculo opem filiolæ a sancta Godeleva exposcit, et impetrat : nam puellula blando ore matrem compellans, asserebat, sibi apparuisse feminam, alba veste indutam, cui nomen erat Godeleva, eamque promisisse sanitatem; si sacras reliquias veneraretur. Mater, his auditis, statim cum prole eo se confert, et oblatis quibusdam muneribus, filiolam omnino sanam reduxit. EX VARIIS.

juvenis doloribus gutturis 28 Anno MDCI mense Januario, juvenis, ingenti gutturis dolore vexatus, voverat S. Godelevæ ceream candelam, si hoc malo liberaretur. Sed postea voti immemor, adeo vehementi catarrho obrutus est, ut linguæ usu destitueretur. Adhibita igitur nequidquam chirurgi opera, negligentiam suam manifeste puniri advertit. Quare meliora spondens, iterum ejusdem sanctæ opem flagitavit ac etiam sensit. Tunc gratus sese ad locum conferens, in quo sanctæ Virginis ac Martyris reliquiæ honorantur, promisit se toto vitæ tempore S. Godelevæ cultorem fore.

puer acicula. 29 Anno MDCII, XXII Martii puer aciculam deglutiverat, ita ut in summo versaretur vitæ discrimine. Mater pro filii incolumitate argenteam aciculam S. Godelevæ vovet, et mox acicula, sine ulla pueri læsione, expulsa est. Parens, gratiis sanctæ Godelevæ actis, voto satisfecit.

monialis gutturis doloribus, 30 Eodem anno, I Maii, Bergis S. Winnoci religiosa ex ordine S. Francisci per undecim annos tantis gutturis doloribus afflictabatur, ut interdum fere præfocaretur. Inveteratum malum eluserat plurium medicorum industriam : tandem ad S. Godelevæ patrocinium confugit, ac promisit se ejus reliquias invisuram, si per superiores liceret. Statim omni dolore liberata, veniam a superiore obtinuit, et promissam peregrinationem instituit. E

puellula cibum respuens, sanantur. 31 Eodem anno mulier ex castris Ostendanis venit Brugas, summopere dolens ob morbum filiolæ suæ quinquennis, quæ per sex dies non comederat. Datur illi consilium, ut ad S. Godelevæ opem impetrandam, Missam celebrari jubeat. Sacro peracto, revertitur, et filiolam, quam mortuam aut morti proximam invenire putarat, omnino sanam reperit.

Alia acicula a puerulo ejicitur. 32 Eodem anno festo S. Laurentii, in pago vulgo Coolkercke, puerulus quinquennis aciculam in stomachum trajecerat. Inde tanti oriebantur cruciatus, ut puer per quinque dies omni cibo et loquela abstinere cogeretur. Mater filiolum ante aram, S. Godelevæ dicatam, collocat, et duos cereos offert; F et ecce innocens puerulus junctis manibus exclamat : Ago tibi gratias, domina Godeleva, quod me sanaveris.

Adolescens faucium angustiis, 33 Anno MDCIII, Aprilis XII, adolescens tantis faucium angustiis premebatur, ut quatuordecim horis omnis sensus expers jacuerit : dum autem mater ejus S. Godelevæ Missæ sacrificium vovet, omni dolore liberatur.

mulier transversa in guttere acicula, 34 Anno eodem, Maii VI, transversa acicula mulieris cujusdam faucibus infixa, magnos excitabat dolores. Ipsa iter jejuno stomacho ad sanctam Godelevam se facturam promittit, et subito sanatur.

alia gutturis cruciatibus liberantur. 35 Die XVIII Octobris ejusdem anni, mulier diuturnis gutturis cruciatibus vexata, frustra medicorum opem imploraverat. Itaque humano auxilio destituta, S. Godelevæ sericum pallium promittit, et pota aqua, Sanctæ martyrio sacra, sanitatem obtinet.

Juveni loquela restituta. 36 Anno MDCIV, Martii III, juveni cuidam ablatus erat omnis linguæ usus. Is vix peregrinationem ad

Ex variis

ad sanctæ Godelevæ sepulcrum voverat, quin e gutture erumpens solida sanguinis massa illi loquendi facultatem restituerit.

et extusa denuo acicula.

37 Eodem anno XXIII Aprilis, Aldenburgi pueri cujusdam gutturi acicula inhærebat, qua tantopere miser torquebatur, ut mortuo similis jaceret. Sed dum mater illius argenteam aciculam sanctæ Godelevæ offerre spondet, puerulus aciculam expuens, sibi restituitur.

De sequentibus miraculis.

38 *Huc usque verba Legendæ Belgicæ, præsertim vetustioris, post antiquiorem aliam, quam non vidimus, typis vulgatæ anno 1619, cum approbatione Amplissimi Domini Arnoldi van Mechelen, Brugensis Archidiaconi. Transimus nunc ad classem quartam et ultimam, quæ ex Actis Sanctimonialium Godelevianarum Brugensium desumpta est, prioribus miraculis, quod pleraque antiquiora sint, præmissis. Virginum istarum instrumenta simplicioribus formulis exprimuntur, ab iis ferme subsignata, quibus gratia præstita est, teste nonnumquam uno aut altero adminiculante. At quæ* B *per Illustrissimum Brugensem Episcopum Ghistella accepimus, scabinalia sunt, et authentice ex regestis transcripta, sic ad singula juridice attestante Graphiario Pulinx. Verbis Belgicis, ut antea monui, presse insistere quandoque non licuit, verum res tota fideliter ex Flandrico vel Gallico Latine versa est, hoc, qui sequitur ordine.*

CLASSIS IV.

Miracula S. Godelevæ ex tabulis Sanctimonialium Godelevianarum Brugensium, et regestis Ghistellensibus accepta, sub authentico testimonio hodierni Graphiarii Pulinx, anno MDCCVIX.

Curatur sacerdos vocis raucedine;

Ego infrascriptus Rogerius Vertiert, presbyter et sacellanus parochialis ecclesiæ sancti Martini Cortraci, testor et declaro, me abhinc tribus circiter annis, saltem mense Maio anno MDCXXXVIII tanta vocis raucitate correptum fuisse, ut per annum et medium munere meo fungi, et vix aut ne vix quidem cantare potuerim. Sed cum vovissem, C me visurum sanctam Martyrem Godelevam Ghistellæ in Flandria, melius me habere cœpi, et, expleto voto, derepente in reditu pristinam vocem et sanitatem omnino recuperavi. Quæ omnia legitime testificari paratus sum. Actum Cortraci V Julii anno MDCXXXXI. *Subscripsit manu propria.*

item cæca una

40 Filia Jacobi du Bois, habitans in pago vulgo Halewyn, defluentibus humoribus excæcata, quatuor annorum spatio multum pecuniæ in medicos et chirurgos expenderat. Sed cum nullum inveniret malo remedium, ad sanctam Godelevam confugit, promittens, sese ejus sacellum adituram, ibique cereum munus oblaturam. Itaque primo die post festum sacras reliquias venerata est, et ablutis oculis aqua e sanctæ Godelevæ puteo hausta, cæcitate liberata, postridie cum patre læta domum rediit. Ita testatur R. D. Adrianus van Daele, supprior abbatiæ sancti Andreæ circa urbem Brugensem, qui tunc Ghistellæ confessiones excipiebat.

et altera:

41 Anno MDCXXXXV Maria, filia Joannis Wouts et Elisabethæ Spans, habitans Dunkercæ, ita cæcutiebat, ut medici post adhibita nequidquam varia remedia, faterentur, eam non nisi per miraculum D posse sanari. Mater hoc audiens sanctam Godelevam invocat, vovetque peregrinationem ad ejus reliquias. Ea votum explente, filiola oculos aperire cœpit, et quatuordecim dierum spatio perfectam constantemque sanitatem consecuta est.

tum paralytica et muta

42 Anno MDCXXXXVI Maria Magdalena, quadrima filia Joannis van Wassenhove et Mariæ Talleboom, plane paralytica et muta erat. Cum parentes se nihil variis medicaminibus profecisse viderent, sanctæ Godelevæ intercessionem adhibere decreverunt, ac mater quidem promisit, a se sacras reliquias honorandas, filiolamque S. Martyris congregationi inscribendam. Dum promissa executioni mandat, puella paralysi liberatur ac dein multos feculentos humores evomens, facilem linguæ usum obtinet. Ita mater puellulæ coram Philippo Stalpaert notario publico legitime testata est XXII Aprilis anno MDCXXXXVI.

ac oculis laborans;

43 Cum Maria Jacops per sex aut septem menses tantos pateretur oculorum dolores, ut lucem ferre non posset, nullumque reperiret in medicis sola- E tium, statuit divinum auxilium per sanctæ Godelevæ intercessionem implorare. Itaque, dato suo nomine sanctæ Martyris congregationi, quotidie magna cum fiducia, ejus opem exspectans, oculos aqua sæpius memorata lavat. Dum in his pietatis exercitiis trium hebdomadarum spatio perseverat, sentit subito se sanari eo tempore, quo candela consumebatur, quam ad Sanctæ honorem obtulerat. Sic ipsa (cum nominis sui characteres formare non posset) subsignata cruce testatur XIII Aprilis anno MDCL.

alius febri quartana.

44 Infrascriptus Tossanus de Sibier, signifer in legione marchionis de Bournonville, testor, me præsidium agitantem Dixmudæ adeo vehementer per decem aut undecim menses laborasse febri quartana, ut eam nullis medicorum pharmacis arcere potuerim. Dimissis itaque medicis, omnem sanitatis spem in sanctæ Godelevæ meritis collocavi. Cum vero uxor mea locum sanctæ Virginis martyrio celebrem adiisset, et Missas aliquot celebrari jussisset, eodem die, quo tamen recurrere solebat, febris remisit. Postea per novem dies bibi F aquam, quam uxor ex sanctæ Godelevæ puteo haustam attulerat, et nullum postmodum sensi febris indicium. Ita hisce propria manu subscriptis declaro. Actum Brugis XIV Novembris anno MDCLXXII.

alius faucium tumore.

45 Ego infrascriptus Carolus de Launoy canonicus, sacerdos et religiosus abbatiæ vulgo Eeckhoute in urbe Brugensi, testor, me faucium tumore ferme præfocatum, invocasse sanctam Godelevam, et exiguam virginei illius sanguinis particulam sumpsisse, quam mihi submiserat reverenda domina Stalpaert, tum temporis abbatissa in Brugensi sanctæ Godelevæ monasterio. Post tres quatuorve horas ejiciens ingentem concreti sanguinis copiam, sensi omnimodum morbi levamen, et in veritatis ac gratificationis signum per novem dies in prædicto Brugensi monasterio sanctam Godelevam colui. Datum Brugis X Augusti anno MDCLXXII. Idem testimonio suo confirmat, qui tunc ægrorum curam gerebat, ut sequitur : Ego Joannes Chrysostomus Claesman, canonicus ejusdem abbatiæ et

tunc

A tunc infirmarius, supradicta vera esse attestor. *Uterque manu propria instrumento subscribit.*

Mulier sterilis gravi morbo sanata, fœcunditate donatur.

46 Anna Adriaenses, uxor Jacobi Breemeesch, habitans Blancobergæ, testatur, se tribus annis sterilem et diuturno morbo afflictam fuisse, tandemque relictis medicis ad divæ Godelevæ patrocinium confugisse. Itaque invisens sanctæ Martyris reliquias, et potata aqua, jam sæpe memorata, non tantum sanitatem, sed etiam optatam fœcunditatem obtinuit, ita ut post novem menses filiam pepererit. Quæ omnia vera esse declaravit coram Domino Erasmo Zeghers sacerdote, et Judoco Walgrave chirurgo, et propria manu subscripsit IV Aprilis anno MDCLXXIV.

Linguæ usu privata, Sanctæ opem experitur;

47 Nos consules et scabini oppidi Ghistellensis omnibus has litteras visuris, aut legi audituris notum facimus, hodie coram nobis comparuisse Joannem Verhulst agricolam, annos natum circiter 65, et Georgiam Lypont uxorem ejus, ætatis 54 annorum, qui testati sunt, se certo scire, Coletam, filiam Joannis de Croock, uxorem Joannis Platevoet, habitantem in pago Boesschepe, territorii Castetani, B per tres annos et medium pene omni linguæ usu fuisse orbatam, eamque domi prædictorum testium hospitantem declarasse, quod intercessione sanctæ Godelevæ hoc malo liberata fuerit. In quorum fidem præsentes oppidi nostri sigillo muniri, et a graphiario nostro Francisco de Langhe subscribi curavimus XXVI Julii anno MDCXVII. *Hoc et sequentia instrumenta ex regestis Ghistellensibus extracta, testatur laudatus Graphiarius modernus Pulinx.*

sic et angina ac dæmonis tentatione vexata,

48 Nos consules et scabini oppidi Ghistellensis omnibus has visuris, aut legi audituris notum facimus, coram nobis comparuisse Marinum de Cock cum Catharina Roeline uxore sua, et Petronillam de Cock, prædicti Marini sororem, habitantes in pago Beveren prope Rousselare, qui coram nobis et Domino Martino Carpele, prædicti oppidi Pastore, testati sunt, Catharinam, memorati Marini filiam, annos viginti natam, angina et dæmonis tentatione, feria V majoris hebdomadæ ita fuisse vexatam, ut vix a quinque personis contineri posset; patrem vero, suasione sororis suæ Petronillæ, vovisse, se C aditurum locum, in quo S. Godeleva martyrio affecta est, illicque oblaturum nummum argenteum. Præterea declarant Catharinam, ab eo tempore mentis compotem factam, dixisse amitæ suæ, se (Deo favente) cum patre votum expleturam; post hæc vero quietam, suique compotem jacuisse usque ad feriam VI post Dominicam in Albis, quando placide ex hac vita discessit. In quorum fidem præsentes oppidi nostri sigillo munitæ et scribæ nostri Francisci de Langhe manu subsignatæ sunt III Julii anno MDCXXIII.

uti et monialis, febri ac gutturis angustiis pressa.

49 Anno MDCLXVIII, die VI Augusti, coram R. D. Nicolao vande Zande Pastore Ghistellensi, et Philippo Bormans scabino, ac Joanne Seghaert curatore sacelli S. Godelevæ, comparuit Maria Magdalena le Man, patria Tornacensis, religiosa xenodochii S. Georgii Menenis, et jurejurando testata est, se præter continuam febrim anno MDCLXVI tantis gutturis angustiis pressam fuisse, ut nec loqui, nec cibum aut potum, imo ne quidem propriam salivam deglutire posset, ita ut a medicis esset deposita. Insuper declarat, quod consilio dominæ suæ superioris voverit peregrinationem ad S. Godelevam; postero autem die, omnibus ad extremam unctionem paratis, prædicta domina superior jussit in honorem sanctæ Godelevæ celebrari Missam, cumque sacerdos ad sacrosanctæ consecrationis verba pervenisset, testatur se sensisse motum in gutture quasi frustum carnis fauces transisset, et repente, recuperata loquendi facultate, jusculum vervecinum sorbuisse, ac paulo post perfectam sanitatem obtinuisse. Quæ omnia vera esse testes oculatæ subscriptis nominibus confirmarunt, quando sociam voti implendi causa Ghistellam venientem comitatæ sunt VI Augusti anno MDCLXVIII. *Subsignat soror Maria Magdalena le Man, Margarita Clevis Priorissa, et soror Augustina Berthen.*

Ex variis.

Cæcus infans visum recipit,

50 Judoca Prus vidua Paschasii de Mortier, habitans in pago Morseele, III Augusti anno MDCLXXI coram R. D. Nicolao vande Zande Pastore Ghistellensi, Joanne Seghaert curatore sacelli, ac Jacobo Winne et Laurentio Maes scabinis, legitime comparuit, et jurejurando testata est, filiolum suum triennem, nomine Petrum fuisse cæcum, seseque E ultima Maii currentis anni promisisse S. Godelevæ peregrinationem. Deinde declarat, quod post viginti quatuor horas, lavans pueri ocellos aqua sanctæ Virginis martyrio sacra, et seponens argenteum nummum S. Godelevæ offerendum, compererit, filiolum suum sanatum esse. In quorum fidem hac III Augusti anni MDCLXXI votum suum complevit, et coram prædictis testibus omnia vera esse juramento confirmavit.

alter aciculam ejicit.

51. Thomas Robaeys, habitans in pago Houthem, territorii Furnensis, coram R. D. Nicolao vande Zande Pastore Ghistellensi, Joanne Seghaert curatore sacelli, ac Joanne le Seure scabino, jurejurando declaravit, filiolam suam triennem mense Februario anni MDCLXIX deglutivisse aciculam, quæ tam alte in fauces descenderat, ut ad eam expellendam frustra sæpius chirurgi operam adhibuerit. Puellula igitur in extremas angustias deducta, pater vovit peregrinationem ad sanctam Godelevam, ac iterato una cum chirurgo aciculam expellere conatus est, quæ mox prodigiose prodiit; quamque etiam prædictis testibus exhibuit III Septembris anno MDCLXXI F et juratus subscripsit.

Adest Sancta in periculoso partu invocata

52 Judoca de Brune, uxor Petri Coussens, habitans in pago Thilst, coram R. D. Nicolao vande Zande Pastore Ghistellensi, Joanne Seghaert curatore sacelli, ac Georgio van Mulem scabino, comparuit et testata est, tempore pariendi completo, fœtum per viginti quatuor horas in utero suo detentum fuisse; sed in periculosissimo hoc partu, invocata S. Godeleva et promisa ad ejus sepulcrum peregrinatione, se statim peperisse filium. Obstetrix autem, nomine Joanna Reylof, affirmat, id sine matris aut pueri læsione naturaliter fieri non potuisse. Prædicta vero Judoca vas frumenti, quod ipsa humeris domo huc usque detulerat, in gratiarum actionem S. Godelevæ obtulit et coram memoratis supra testibus omnia hæc vera esse subscripto nomine declaravit V Aprilis anno MDCLXXII.

et cæco alteri oculorum usum restituit.

53 Michael Nas agricola, annos natus 65, habitans in pago Rumeghem, coram supra dicto Pastore, curatore, et Laurentio Maes scabino, comparuit munitus testimonio scripto a Parocho suo D. Bertino

EX VARIIS.

Carpentier, itineris causam indicante, ac testatus est, se ab anno et medio ita cœpisse cæcutire, ut nec homines nec pecuniæ species distinguere posset. Præterea declaravit, variorum chirurgorum remediis oculos indies magis magisque caligasse, ita ut hominum auxilio destitutus, ad Cælitum opem confugere decreverit. Igitur quorumdam consilio, S. Godelevæ tres cereos, nummum argenteum, et aliquas preces addixit, et statim pristinam videndi facultatem recepit. In quorum fidem hodie Ghistellam venit, ut cras voto satisfaciat. Actum XXVIII Aprilis anno MDCLXXII. *Subscripsere N. V. Zande Pastor, Laurentius Maes, Joannes Seghaert.*

Piscis spinæ faucibus inhærentes trajiciuntur.

54 Domicella Maria van Hertinghe, uxor Joannis de Jaeghe, habitans Dunkercæ, comparuit coram R. D. Pastore, scabino, scriba, et curatore sacelli sanctæ Godelevæ in oppido Ghistellensi, ac testata est, quod a quatuor circiter annis comedens asellum minorem elixum, casu deglutiverit duas ejusdem piscis spinas, quæ ita faucibus inhæserunt, ut nulla medicorum aut chirurgorum industria evelli potuerint. B Declarat deinde, quod hoc incommodo per tres septimanas afflicta, tandem suasione cujusdam domicellæ Dunkercanæ, imploraverit opem S. Godelevæ, et promissis duabus argenteis spinis cum peregrinatione, biberit aquam S. Godelevæ, sibi ab eadem domicella datam, quodque statim potata hac aqua, duas prædictas piscis spinas in stomachum trajecerit sine ulla difficultate aut læsione. In quorum omnium fidem domicella Maria coram prædictis testibus juramentum edidit, et nomen suum subscripsit XXV Maii anno MDCLXXII.

Manus læsa sanatur.

55 Theodorus Sterck, habitans in territorio Coloniensi, jurato testimonio declaravit, sibi in cataracta, vulgo Slyckens, prope Ostendam laboranti, manum lapsu gravioris asseris ita fuisse læsam, ut dexteræ palmæ ossiculum esset confractum. Tum varios chirurgos adiit, ut curaretur; sed per decem hebdomadas nihil profecit. Tandem in S. Godelevæ patrocinio spem omnem ponens, peregrinationem D et alia quædam pietatis exercitia vovit, ac manum suam, unico emplastro imposito, pristino vigori restitutam sensit. In cujus rei veritatem prædictus Theodorus, scribendi ignarus, nominis loco signum subnotavit VII Augusti anno MDCLXXII.

Operis conclusio, et editoris votum.

56 *Atque hæc hactenus de* S. Godelevæ *miraculis, qua fieri potuit diligentia collectis, quibus tractationi nostræ coronidem imponimus; id, opinor, a zelosissimis Sanctæ clientibus obtenturi, ut accurationem imposterum gratiarum et beneficiorum, ejus meritis impetratorum, rationem habeant, Deum in sanctissima Patrona sua impensius honorantes. Quo etiam faciet plurimum, si apud Illustrissimum suum Præsulem,* S. Godelevæ *cultorem eximium, cuique adeo debitos hosce labores nostros inscribimus, efficere conentur, restaurato jam celeberrimo Sanctæ cultui id insuper accedat, quod certe tam illustris Virginis et Martyris gloria suo quodam jure exigit, ut si non, quemadmodum olim, Missa et Officio propriis, ejus festivitas celebretur, at saltem, receptissimo hodie* E *in Ecclesia more, ex Actis Drogonianis, tam sinceris et genuinis, oratio et ad* II *Nocturnum lectiones desumantur, quæ de* S. Godeleva, *ut minimum Ghistellæ ac in toto ejus territorio, et in parthenone Brugensi annua solennitate recitentur. Vota sua, curam, studia et solicitudinem his adjungant* S. Godelevæ *alumni omnes, operam meam, quocumque modo utilis ea esse posse censebitur, desiderari non patiar; hoc ipsum ab Illustrissimo instantissime flagitaturus, palamque ostensurus, in diuturna infirmitate, qua, cum hæc Acta digererem, distentus sum, non minimam* S. Godelevæ *opem me sæpius persensisse : quo patenti testimonio nomen meum ceterorum Sanctæ clientium catalogo adscriptum cupio, haud vane confidens, in vasti nostri operis prosecutione, cæleste ejus auxilium nec mihi nec sociis unquam defuturum.*

DE B. PETRO A CRUCE ORD. SERVORUM B. M. V.

C F

VITERBII IN ITALIA

J. B. S.

COMMENTARIUS

Ex Gianio et variis litteris Viterbio receptis.

ANNO MDXXII.

Pauca, quæ de hoc Beato supersunt,

B*revis est Archangeli Gianii de hoc Beato narratio in Annalibus sacri Ordinis Servorum B. M. V. Florentiæ editis an. 1618, centuria 3, lib. 6, cap. 5 ad annum Christi 1522, et ea tamen omnia de ipso complectitur, quæ satis tuto dici possint. Rem totam his verbis circumscribit :* Pestilentia interim Viterbii sæviente, et totam fere Campaniam occupante, accidit, ut quidam devotus vir eremita Germanus, Petrus de Cruce nuncupatus, nobili genere ortus, voto suscepto, Romam proficisceretur; cumque inter peregrinandum pervenisset Viterbium, nec posset ulterius progredi, a Patribus nostris benigno hospitio receptus fuit. Ejus vero sanctitas, epidemiæ occasione, plurimum in ea urbe perspecta fuit : nam præterquam quod sanctimonialis quædam Ordinis nostri, hujus sancti Viri adventum ea in urbe prædixisset, Petrus solo Crucis signo adhibito, sorores nostras, quæ in monasterio de Pace gravi morbo laborabant, sanitati restituit. Quemadmodum et aliis plerisque infirmis per idem Crucis signum contigit, ut illico sanarentur; quamobrem etiam Petrus de Cruce a populo Viterbiensi nuncupatus fuit. Interea vir iste, gloriosæ Dei Matri addictissimus, suppliciter petiit, ut a Patribus nostris ad virgineum habitum admitteretur, quo recepto, extremum sibi diem imminere cognovit. Quare miraculis clarus, die VI Julii migravit ad Christum, in cujus lapideo monumento ejusdem ecclesiæ

cœnobii

A cœnobii nostri hæc verba fuerunt impressa :

D. O. M.
Devoto Petro de Cruce hæremitæ,
Ord. Serv. ob miracula dicatum.
Vixit annis XXXVI.
Obiit MD.

cultum ei saltem permissum ostendunt

2 *Hic* devotum *tantummodo appellat Annalista, qui in capitis titulo* Beatum *scripserat, æque ac* Franciscam *aliquam* Ciribettam, *de qua forte alibi agendum erit. Typographi vitio factum opinor, quod annus obitus in sepulcrali inscriptione perperam signetur, cum pro anno* MD, *certo notandus sit 1522, ut melius habent variæ schedæ aliæ apud nos manuscriptæ, diligentia nostri P. Bernardini Coccovagini collectæ et an. 1685 et 1686 huc transmissæ, si non secundum singulos apices, at certe in rei substantia satis convenientes, ad ostendendum, viro quantumvis ignoto, Sanctorum honores Viterbii delatos fuisse a tempore immemorabili, seu annis centum ante bullam Urbanianam, hujusmodi populari cultui derogantem : qui cum Viter-* B *bii, de Ordinariorum tacito vel expresso consensu, hactenus perseveraverit, præclusum nobis omne dubium, quin hic* beato *isti* Petro, *a Crucibus infra describendis, cognominato, locus suus in his Actis concedi possit, utpote annuam suam venerationem hoc die habenti, ut ex instrumento authentico mox patebit; quidquid de cetero et Officio et Missa careat, quæ procul dubio Romæ impetrari non potuerint, unde aliæ litteræ recte notarunt, solennitatem dumtaxat extrinsecam ei exhiberi.*

ut etiam habetur ex inscriptione sepulcrali,

3 *De cetero* B. Petrum *in Ordinem Servitarum admissum ex Gianio supposuimus; addit hic formatam a se ideam seu cogitationem, de modo quo Beatus ille depingi possit. Audiantur ejus verba :* Hujus autem beati Viri siquis exemplar effingere velit, poterit eremitico habitu adinstar peregrinantium, cum baculo, cruce et corona calculorum, superaddito Servorum habitu, cum pileo in capite repræsentare. *Utrum delineationem ejus ad amussim secuti sint Viterbienses in expressa ibidem Beati imagine, ex scripto, infra producendo, utcumque colligi poterit. Recentior epigraphe, Beati* C *urnæ, ut opinor, insculpta, sic habet :*

BEATO PETRO DE CRUCE,
GERM. ORD. SER. B. M. VIRG.
OB MIRACULA DICATUM.
OBIIT DIE VI JULII MDXXII.

Ad utrumque latus triangulis inclusæ sunt litteræ aliquæ; in dextro C. V. A; in sinistro XXXVI, *quæ ego ita Latine interpretor, ut C sit pro cujus; V pro vita; A pro annorum; complexum,* cujus vita annorum XXXVI : *alius forte leget,* complevit vitæ annos, *quæ aliis etiam ejusdem inscriptionis apographis conformia sunt.*

Epistola Hispanica vaga et dubia

4 *Atque hactenus dictis nihil magnopere superaddendum esset præter indicatum scriptum, nisi RR. PP. Servitæ Viterbienses importune huc intrusissent, nescio quam epistolam Hispanicam, quasi a Rege ipso ad B. Petrum scriptam, quæ cur adducatur, equidem non satis perspicio, quandoquidem dubia omnino sit, nec ad probandam* B. Petri *sanctitatem aut cultum quidquam conferre possit. Eam epistolam, saltem cursim attingere me compulit prædictum instrumentum, cui inserta videtur, tamquam magnopere ad Beati laudem pertinens; dum interim res tota vaga est, sine cruce sine luce, charactere ad fallendum composito, sigillo munita, quali non scitur umquam usus fuisse Carolus V, cui adjectum aliud Principis, quod si verum est, totam epistolam falsam reddit, saltem pro eo, quo* beatus Petrus *vixit tempore : Inscriptio varie redditur; hæc forte ad verisimilitudinem accedit proxime,* Por el deboto Padre fray Pedro de la Cruz, heremitano de la hermita de nuestra Senora la madre de Dios de misericordia, de la montana de monte celi. *Solum cognomentum* a Cruce *rem totam evertit, nam beatus noster non aliunde id consecutus dicitur, ut ex Gianio superius constat, quam quod Viterbii infirmos* Crucis signo contigerit et sanaverit, unde Petrus DE CRUCE a populo Viterbiensi nuncupatus fuit.

nec ad virtutes nec ad sanctitatem quidquam confert.

5 *Fingendum igitur, regias illas litteras ad ipsum scriptas dum Viterbii morabatur, quod nemo facile admiserit. Miror etiam, Viterbienses non quæsivisse hactenus, quodnam et ubi situm sit eremitorium istud* Dominæ nostræ Matris Dei de E misericordia in monte Celi, *in quo solitariam vitam ducere potuerit* beatus Petrus *natione Germanus, sub initium seculi* XVI, *saltem ante annum 1522, qui Carolo V, tunc Hispaniarum Regi, aliqua suggesserit ad Dei obsequium, juvenis ipse eremita, juniori Regi. Plura de his disputare non lubet, cum ad rem nostram nil quidquam prosit, sive vera et genuina supponatur Caroli V epistola, quod sane non facile crediderim, sive potius suppostitia, saltem quousque Beato huic nostro tribuitur, cui agnomen* a Cruce *mere occasionaliter Viterbii inditum diximus. Potuerunt alibi existere devoti eremitæ, sub nomine* Petri a Cruce, *ad quorum aliquem directa fuerit talis epistola a Philippo II vel III Hispaniarum Regibus, eique sigillum suum apposuerit Franciscus Maria II Urb. Dux* VI, *qui ab anno 1574 ducatum tenuit, eumdemque, præmortuo filio, Ecclesiæ cessit. De dubia epistola hæc plusquam satis dicta sint, en modo instrumentum Viterbio acceptum, circa annum, uti conjicio, 1685, cujus auctorem P. Felicianum Poletti, ex subscriptione intelliges.* F

Brevis notitia de vita et morte B. Petri, Germani, e Cruce nuncupati, Ord. Servorum B. M. V. deducta ex Annalibus Servorum, necnon ex quibusdam manuscriptis conventus S. Mariæ Veritatis Viterbii, ejusdem Ordinis, in cujus ecclesia ejusdem Beati copus requiescit.

De ejus gestis et miraculis

6 Beatus Petrus, Germanus, e Cruce dictus, vir fuit nobilissimus, qui voti causa, habitu eremitico e Germania Romam pergens, inter peregrinandum Viterbium pervenit anno MDXX : cumque ob pestem, qua tunc temporis alma Urbs totaque ejus Campagnia valde laborabat, non posset ulterius progredi, a Patribus Ordinis Servorum S. Mariæ Veritatis Viterbii est benigno hospitio susceptus. Statim hujus viri sanctitas effulgere cœpit occa-

sione

AUCTORE J. B. S.

sione epidemiæ, multum civitatem Viterbiensem vexantis; nam plurimos maximeque sanctimoniales Ordinis Servorum in monasterio Pacis, signo Crucis, quo ipse semper utebatur, unde et cognomen accepit, statim sanitate donavit : quod totum fuerat prædictum a quadam B. Francisca Ciribetta Viterbiensi, in eodem monasterio moniali; nam hujus Beati adventum, opem, quam ipsis erat in infirmitate allaturus, nec non vicinam ipsius mortem jam ante prædixerat. Itaque vir iste, ut erat beatissimæ Virgini devotissimus, suppliciter ab iisdem Patribus, ut ad ejusdem beatæ Virginis habitum et eorum consortium admitteretur, petiit; quo devote suscepto, extremum suæ vitæ diem non longe fore cognovit; unde paulo post in morbum incidit; cumque præ ægritudine infirmis præsentia adesse non posset, eosque solito Crucis signo sanare, ad ipsos quasdam schedulas, in pane azymo, qui vulgo dicitur cialda, scriptas mittebat, in quarum prima hæc verba erant, Christus ✠ natus : in secunda; Christus ✠ ✠ passus; in tertia denique, Christus B ✠ ✠ ✠ resurrexit, quibus multos sanabat. Demum prædicto suæ mortis die, clarus miraculis obdormivit in Domino pridie Non. Julii an. MDXXII; cujus corpus in lapideo monumento conditum fuit, in quo hæc legitur inscriptio : BEATO·PETRO DE CRUCE *etc. quam supra descripsimus. Quod hic legatur* de Cruce *vel* e Cruce *pro* a Cruce, *non magni momenti variatio est. Pergit instrumentum :*

plus aliquid docet

7 Supra quod sepulcrum adest effigies ipsius Beati, cum habitu Servorum in actu signandi in fronte infirmum, illis utens verbis, Christus natus etc. estque multis circumornata votis argenteis et tabellis, cui etiam persæpe accenduntur lampades ex piorum devotione, ejusque festum quotannis celebratur in dicta ecclesia VI Julii magno Viterbiensium concursu, ob multas gratias illis præstitas per schedulas illas supradictas, quæ vulgo a Viterbiensibus dicuntur Terzanellæ, eo quod infirmis, febre terzana laborantibus maxime juvent [*prosint.*] Nam Patres dicti conventus S. Mariæ Veritatis post ejus obitum, illis schedulis uti cœperunt in memoriam ipsius Beati, per quas in dies multa videntur miracula. Circa quod non est prætermittendum C illud, quod accidit in personam Illustrissimi ac Reverendissimi Domini S. R. E. Cardinalis Mutii, Viterbiensis Episcopi, qui, vel ex aliqua sinistra D relatione, vel alio motus zelo, sub præcepto decrevit, ne amplius dictæ schedulæ infirmis dispensarentur : quare cum ille non post multum temporis in morbum incidisset, numquam ex illo convaluit, donec consilio sui familiaris, sibi a secretis inservientis, jussit eas ad se deferri, quibus sumptis, statim est ab illa infirmitate liberatus; quod et aliis accidisse narratur. *Cardinalem Mutium non novi; ast hic certo indicatur Tiberius Mutus, ab anno 1612 ad 1636 Viterbiensis Episcopus, de quo plura vide apud Ciaconium tomo 4 col. 435. Tum subjunguntur in scripto nostro, quæ ad memoratam epistolam Hispanicam spectant.*

instrumentum Viterbiense authenticum.

8 Adest etiam in sacristia dicti conventus, capsula quædam lignea, in qua cingulum et cilicium dicti Beati asservantur, quæ multis allata ægrotis, illis sanitatem restituunt. Reperitur etiam in eadem capsula quædam epistola, sibi a Rege Hispaniarum missa, cujus hæc sunt verba. Extra : El deboto Padre fray Pedro de la Cruz, heremitano de la heremita de nuestra Senora, la madre de Dios E de misericordia, de la montana de monte Celi. Intra : Deboto Padre, fray Pedro de la Cruz, heremitano de la heremita de nuestra Senora, la madre de Dios de misericordia, de la montana de monte Celi; Vi la carta que me escriviestes, y los consilos, que me days, y con todo l'otro que me dize el cadeezado, a servicio di nuestro Senor, como se espera de vuestra padernidad, en razon de buena vida, y yo lo agradesco mucho; y sed cierto, que de vos y de todo ella tengo, y tendrè siempre entera memoria. De Barchelona, Yo el Rey. Quibus omnibus ut certior præstetur fides, nos infrascripti Prior et Patres subscribimus, signoque hujus nostri conventus S. Mariæ Veritatis signamus :

Ego Fr. Ægidius Guagliardini Prior, affirmo ut supra, manu propria.

Ego F. Philippus de Latanis, affirmo ut supra, manu propria.

Ego Fr. Felicianus Poletti Servita scripsi omnia supradicta, prout ex annalibus et aliis manuscriptis nostri conventus reperire potui. *Appositum est sigillum in cera rubra.* F

DE

A

APPENDIX

D Vid. app. Tom. vii. Jul. n° 5.

DE S. HUGONE PEREGRINO, CONF.

IN NANVIGNE, DIŒCESIS AUTISSIODORENSIS IN GALLIA

I. B. S.

Notitia ex Mss. Autissiod. et Castellano.

Circa an. D

Claudius Castellanus, sæpissime a nobis laudatus, in indice suo generali Martyrologii Universalis, expressissime signat Hugonem Peregrinum, cultum in Nanvigné, diœcesis Autissiodorensis, *remittens ad pag.* 916 *et diem* VI *Junii. Notata pagina appellat Supplementum prædicti Martyrologii, in quo nec verbum habetur de* sancto Hugone, *uti nec inter Sanctos ahemeros, nec in corollariis. In additionibus tandem reperi, quod indicare voluit, his verbis :* In Nanvigne *(vita diserte legit* Nanvigné) prope Varzeacum *(Varzy)* in diœcesi Autissiodorensi, S. Hugonis Peregrini, nati in Morondia; de quo dicitur in lectionibus ad Matutinum, ejus festo die, quod jejuniis suis imitaretur S. Simeonem stylitam, in cujus honorem ecclesia ibidem ædificata erat; et quod numquam prætermitteret, octies de die ad ecclesiam accedere; semel media nocte, et septies interdiu. *Desumpsit hæc, procul dubio Castellanus, ex Mss. Autissiodorensibus, nobiscum postmodum communicatis, ut alibi non semel diximus : at cur sextum Junii notaverit, potius quam hunc diem* VI *Julii, ut tam clare exprimit alterum Bargedæi Martyrologium seu Kalendarium Autissiodorense, nullatenus conjicio; satis nobis sit hic addidisse Sanctum, de quo alibi nulla recurrebat memoria, quemadmodum Sanctos alios duos Autissiodorenses Felicem et Moderatum retulimus* 1 *Julii.*

Datur ex Mss. Autissiodorensibus,

B

2 *Acta* S. Hugonis *ex Gallicis jam citati Bargedæi versa sunt; cum Latina nemo ad nos miserit, nec proprias Nanvigneenses lectiones viderimus. Dominus Georgius Viole, monachus Benedictinus, collector Gestorum Pontificum Autissiodorensium, uti sub finem vitæ additur, conjecturare voluit,* S. Hugonem *æqualem fuisse S. Censurio, episcopo Autissiodorensi, ordine* X, *adeoque obiisse circa finem seculi* V, *quod plane adoptavit Castellanus. Verumtamen an non præmature supponitur, templum exstitisse in Nanvigné, dicatum S. Simeoni Stylitæ, qui cum ipso Hugone vixisse potuit, verosimillime mortuus anno 460, ut habes in Actis* V *Januarii. Quamdiu* S. Hugo *in vivis fuerit, divinare nequeo; at certe nil vetat, ad annos sexaginta vitam ejus producere; quod si anno ætatis circiter vigesimo solitudinem Nanvigneensem petierit, puta anno 460, templum S. Simeoni tunc temporis erectum minime reperit. Turpius laberetur vitæ scriptor, si, quod gallice insinuari videbatur, supponeret eo loci vixisse Simeonem Stylitam, quo se Hugo recepit, Mandra Antiochiæ cum diœcesi Autissiodorensi inepte copulata. Fatendum est, lectiones officii, saltem vitam, prout gallice scripta est, pro auctoris pietate exornatam. Sequimur prædictum Nanvigneense Officium, dum hic locum damus* S. Hugoni, *qui in aliis nostris antiquioribus Sanctorum Autissiodorensium Catalogis omnino notus non est. Habe vitam ex citato Ms.*

qui in veteribus catalogis notus non est

C

VITA

Ex Ms. Gallico Autissiodorensi Latine versa.

E

Sanctus Hugo Peregrinus, in Morondia, diœcesis Augustodunensis, pauperibus sed piis ortus parentibus, apud eos pueritiæ annos summa morum integritate et vitæ innocentia transegit. Cum ad majorem pervenisset ætatem, divino instinctu motus est ad deserendum parentes, patriam, et exiguum, quod exspectare poterat, patrimonium. Itaque nudis pedibus, et juxta consilium euangelicum, sine sacculo et pera iter ingreditur. Die quodam iter faciens, vehementer lassus, sub arbore quievit prope vicum, quem vitæ auctor latine vocat Buriacum, haud procul distantem Varzeaco in diœcesi Autissiodorensi.

Parentes et patriam deferens.

2 Hic tanta premebatur siti, ut exclamaret : valde sitio. Audivit autem has voces mulier, quæ cæcitatem, qua ab aliquot annis afflicta fuerat, æquo animo ferebat, et commiserationis affectu mota, erga istum peregrinum, quem ex infuso interius lumine, magnum Dei famulum esse noverat, dixit; si non essem cæca, libenter te deducerem ad optimum fontem, non procul hinc situm, quo posses sitim levare. Cui Hugo, magis de divina gloria proximique salute, quam de sua necessitate solicitus, respondit : O mulier, si toto corde crederes, si omnibus viribus amares, si ore confitereris, illum, qui cæco nato videndi facultatem tribuit, posse etiam oculos tuos illuminare, videres hodie mirabilia. Cum vero mulier respondisset, se agnoscere ac confiteri omnipotentiam illius, qui propter nostram salutem cruci affixus fuerat, Famulus Dei, fide et spe plenus, crucis signum formavit super oculos illius, qui statim aperti sunt, ut intuerentur solis lumen.

siti pressus, cæcæ mulieri visum restituit :

F

3 Quapropter tanto fuit affecta gaudio, ut post actas millies gratias, ostensumque prædicti pagi fontem, domum cucurrerit, relicto baculo, quo cæca se dirigere solebat, et narraverit hujus loci incolis beneficium sibi a servo Dei præstitum. Vicini, his auditis, petunt, quis esset, eumque quærunt. Sed ille, vanam gloriam timens, jam se subduxerat, iter faciens per ignotos calles, densas silvas et præcipites montium amfractus, donec tandem veniret in horridam solitudinem, quæ vocatur Nanvigné, in qua parvum exstabat templum, S. Simeoni stylitæ dedicatum, et duabus circiter leucis Varzeaco dissitum.

inde in solitudinem fugiens,

4 Is

Ex Ms.

S. Simeonem Stylitam imitari conatur,

4 Is locus ei placuit, sed multo magis vita, quam duxerat hujus ecclesiæ patronus, quem omni conatu imitari decrevit, in observantia regulari, sed præcipue in jejuniis, vigiliis et orationibus, quæ adeo erant ipsi usitatæ, ut non solum media nocte surgeret ad recitandum Matutinum, et quotidie septies se conferret ad templum, ad celebrandas divinas laudes, sed multos præterea hymnos, psalmos, aliasque preces, tum mentales tum vocales adderet, quas lacrymis miscens, divinæ clementiæ offerebat, ut sua proximique delicta expiaret.

orationibus, vigiliis et jejuniis.

5 Quod ad victus rationem attinet; festis majoribus dominicisque diebus leguminibus tantum silvestribusque herbis vescebatur; sed an aliis diebus cibum sumeret, scriptum non est. Sic viventem tota regio mirabatur quamvis ipse, sui contemptor, latere cuperet. Deus servi sui sanctitatem pluribus miraculis manifestavit, tum tempore vitæ, tum post mortem, quæ contigit sexta Julii; sed nescitur annus.

Colitur in Nanvigné.

6 Ecclesia de Nanvigné conservat ejus memoriam, et isto die celebrat officium confessoris cum lectionibus propriis, quæ prædictæ vitæ compendio materiam subministraverunt. Dominus Georgius Viole putat eum vixisse tempore sancti Censurii, decimi episcopi urbis Autissiodorensis. Sepulcrum ejus est in Nanvigné, elevatum a terra, ad latus, circa altare majus.

SEPTIMA DIES JULII

SANCTI QUI NONIS JULII COLUNTUR

Sanctus Apollonius Episcopus, Brixiæ in Insubria.

S. Peregrinus
S. Lucianus
S. Pompeius
S. Hesychius
S. Papias
S. Saturninus
S. Germanus
} Martyres Dyrrachii in Macedonia.

S. Pantænus confessor, Alexandriæ in Ægypto.

S. Claudius commentariensis,
S. Nicostratus primiscrinius
S. Castorius
S. Victorinus
S. Symphorianus
} Martyres Romæ.

S. Navitus Episcopus Martyr, Treveris, vel Tungris in Belgica.

S. Parmenius
S. Heraclius
S. Helias
S. Apollonius
S. Eudomius
S. Anovius
S. Publius et alii XVIII
} Martyres Alexandriæ.

S. Parthenius
S. Pividius cum aliis VII
} Martyres.

S. Alexander
S. Partinimus
} Martyres.

S. Thomas Confessor, in monte Laconiæ Malæo.

S. Acacius apud Græcos.

S. Eustathius
S. Polycarpus
S. Euangelus
} Martyres apud Græcos.

S. Joannes Angeloptes Episcopus, Ravennæ in Italia.

S. Consul Episcopus, Comi in Insubria.

S. Sigisboldus Episcopus, Sagii in Normannia.

S. Felix Episcopus, apud Nannetes in Britannia Armorica.

S. Medranus
S. Odranus
} fratres confessores Lethreci in Hibern.

S. Wulfilaicus Diaconus confessor, Ivodii in ducatu Luxemburgensi.

S. Edelburga virgo abbatissa, Faræmonasterio in Gallia.

S. Hedda Episcopus, apud Occidentales Saxones in Britannia.

S. Eoaldus Episcopus, Viennæ in Gallia.

S. Willibaldus Episcopus, Eystadii in Germania.

S. Angelelmus Episcopus, Autissiodori in Gallia.

S. Odo Episcopus, Urgellæ in Hispania Tarraconensi.

B. Davanzatus confessor, Barberini in Etruria.

PRÆTERMISSI

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

S. Kentigerni episcopi translatio *refertur a Greveno et a Florario Sanctorum Ms Recte an secus, non examino : quæ de eo Sancto dici potuere, habentur eo, quo colitur, die* XIII Januarii

S. Boisilum *cum* Maria virgine *phrasi satis obscura laudat hoc die codex Usuardinus Altempsianus. Non videtur is alius esse posse a* S. *Boisilo, de quo actum.* XXIII Januarii

S. Severus Abrincensis Episcopus *in officiis istius ecclesiæ propriis hoc die recolitur, a Saussayo ornatus longo elogio, cum tamen spectet, ad* I *Februarii, ubi Acta ejus illustrata sunt. Non incuriosam de eo Sancto dissertatiunculam in Martyrologio suo Universali inter Sanctos incerti diei exhibet Castellanus pag. 893. Sed cum ea spectent ad dictam diem, quo ejus vita relata est, omnia rejicimus ad mensis istius Suplementum* I Februarii

B

S. Eargoncota virgo sanctimonialis *refertur hoc die a Wione, Dorganio, Menardo, Bucelino, Ferrario, Saussayo, et auctore Martyrologii Anglicani prioris editionis. Obiisse hoc die S. Edelburgam abbatissam, ejus materteram, tradit Beda, ut infra constabit, cujus verba ad S. Earcongotam transtulit Trithemius, quem alii relati et Harpsfeldius seculo 7 cap. 5 secuti sunt. Celebratur ejus memoria in Breviario Meldensi, die, quo dedimus vitam* XXIII Feb.

S. Asterius *martyr signatur* Romæ *in Florario Sanctorum Ms. et Viola excusa. In priori nulla adjiciuntur signa distinctiva præter solam positionem* Romæ : *ast in posteriori certo describitur* S. Asterius senator, *qui cum Marino passus est, non Romæ sed* Cesareæ Palæstinæ. *Sæpe nobis molesta est scriptorum istorum imperitia, qui quasi studio et data opera Sanctos transposuerunt. Tu vide de S. Asterio* III Martii

S. Vindiciani episcopi translatio, *a Balinghemio notata, spectat ad natalem* XI Martii

C

S. Ansuinus *ut presbyter annuntiatur* in Camerino *a codice Usuardino Vaticano, olim ecclesiæ Beneventanæ, signato num. 5949. Indicatur haud dubie* S. Ansovinus, *ejus loci episcopus, de quo actum est* XIII Martii

S. Zita virgo. *Lucensis opinor, male huc translata est in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, spectat enim ad diem, quo de ipsa actum est* XXVII Aprilis

S. Maternianus confessor *ex Greveni penu, cum aliis hoc die porrigitur, sine cruce, sine luce, cui hic adstipulatur Florarium Ms. rem nihilo magis evolvens, ne adjecto quidem Episcopi nomine. Ex Saussayi Martyrologio Gallicano lux accedit, dum ita scribit :* Ibidem, *Remis,* depositio S. Materniani, hujus metropolis episcopi, a S. Julio Papa consecrati, cujus præcipua solennitas fit in ejus translatione pridie Kalendas Maii : *atque eo die Acta ejus illustrata sunt. Vide igitur* XXX Aprilis

S. Marculfus abbas *codici Centulensi ad marginem supperaditus, non ad hunc diem spectat, sed ad* I Maii

S. Marcellianus *Autissiodorensis episcopus male refertur a Florario Sanctorum Ms., multa turbare solito; ejus natalis est* XIII Maii

S. Illidius *(Gallice* S. Allyre) *a variis Martyrologiis notatur hoc die, sumptis Nonis Julii pro Nonis Junii, quibus vere colendus est et colitur. Parcam hic pluribus, cum pridem ad Henschenio explicata sint omnia tomo I Junii pag. 424, num. 2, ad dictum diem* V Junii

S. Argimirus monachus, martyr Cordubensis *hoc die signatur a Ferrario, pro mero, opinor, ejus beneplacito, nam colitur et Acta Sancti illustrata sunt* XXVIII Junii

S. Martialis *octava adjecta est codici Pratensi Usuardino, uti ad hunc diem ibi notavimus. Latius de eo Sancto actum est* XXX Junii E

S. Leontii Augustodunensis episcopi depositio *hoc signatur in Martyrologio S. Savini de Levitania apud Saussayum : die præcedenti de eo iterum agendum fuit inter Prætermissos. Quidquid de eo sciri potuit, dictum est* I Julii

S. Fabianus *episcopus et martyr Antiochenus inter alios Sanctos perperam hoc die recensitos, signatur a Florario Sanctorum Ms. Sed hic haud dubie* Flavianus *est in ea sede secundus, de quo abunde egimus* IV Julii

S. Stephanus primus Rhegiensis episcopus *recte a Ferrario inter Sanctos Italiæ positus fuerat die 5 hujus : nescio, cur ipsum hoc die cum sociis repetat. Vide quæ dicta sunt* V Julii

B. Domitius *ponitur hac die in Kalendrio Syriaco seu Chaldaico, Italice verso, nulla alia, nota addita, unde distingui possit. Haud dubie idem hic est cum* Domitio *Martyre in Syria, de quo, uti et de aliis synonymis Sanctis actum* V Julii

SS. Isaurus, Basilius, Innocentius, Felix, Ermius et Peregrinus Martyres *signantur hoc die in Menæis Græcis bibliothecæ Ambrosianæ, forte per amanuensis oscitantiam, nam spectant ad diem præcedentem, quo de iis actum est* VI Julii F

S. Cyriaca *in Typico S. Sabæ, Horologio Græco et alibi ponitur hoc die, sed de ea etiam actum est* VI Julii

SS. Crescentius, Dulcissimus *aliique* S. Romuli *socii perperam a Magistro suo sejunguntur a Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ, rectius a nobis de omnibus simul actum est* VI Julii

SS. Parmenus, Heraclius, Helias, Appollonius et alii novem ac decem *leguntur hoc die apud Galesinium, accepti ex codice aliquo Hieronymiano corrupto. Vide quæ de septem horum Martyrum classe infra dicuntur. Ea nomina ex Galesinio descripsit Ferrarius, primum rectius exprimens per* Parmenci. *In aliis etiam codicibus tum Mss. tum excusis eodem fere modo perperam referuntur.*

SS. Urbani

A SS. Urbani, Eustadii, Hilarii, Radegundis reginæ et Paschasiæ virginis *etc. translatio celebratur in codice Usuardino Divionensi, quam satis sit hic indicasse, de singulis istis Sanctis aut jam actum est, aut suis locis agetur.*

SS. Primitivus et Constantius *MM. coluntur Brunæ in Moravia apud PP. Societatis Jesu, quorum corpora eo ex cryptis Romanis allata sunt; Constantii anno 1632,* VII *Julii, Primitivi anno 1636. Utriusque translationis festive et solenniter peractæ descriptiones inde ad Bollandum olim missæ sunt. Non coluntur hoc die, sed eorum festum affixum est primæ Dominicæ post octavam Apostolorum. Quod hic indicasse sit satis, cum hujusmodi Sanctis locum in Actis tribuere non soleamus. Eodem loco reponimus.*

SS. Pamphilum, Marianum et Liobatum, *qui in templo hujus nostræ Domus professe Antverpiæ eadem ipsa Dominica post Octavam SS. Petri et Pauli coluntur, quique ex iisdem Romanis*
B *cryptis accepti sunt.*

S. Walfredum episcopum, *nescio unde hoc die eduxerit Grevenus, solo iterum nomine designatum. Novi* Walfredum *abbatem, de quo actum est 14 Februarii :* Walfredum *item in Frisia martyrem, de quo in auctariis Usuardinis 22 Junii, unde remittitur ad 3 Decembris :* Walfredus episcopus *hactenus mihi ignotus, nisi nomen corruptum sit ex* Wilfrido, *quales synonymi duo 24 et 29 Aprilis Eboracenses episcopi in Actis nostris relati sunt.*

Julia virgo Trevirensis *tota rursus Greveniana est, ex eo, ni fallor, recentissimo alicui Catalogo Ms. inserta, non ea auctoritate, ut inter varias alias Julias connumerari possit, donec certius aliquid de ea sciri potuerit.*

Mustiola vidua *apud eumdum nihil magis significat, de vera istius nominis Sancta suo loco actum est, hæc aut eadem, aut nulla est.*

Hybaludes *Greveno superadditur in marginalibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis solo et ipse nomine, ut de eo plura inquiri nequeant. Plus aliquid*
C *lucis requiritur, ut ei inter Sanctos locus tribuatur.*

S. Angeli custodis *festum hoc die celebratum olim Cæsaraugustæ, refert Ms. apud nos ex ejus urbis ecclesiæ Breviario desumptum, quod edidisse dicitur Ferdinandus ab Aragonia, archiepiscopus Cæsaraugustanus anno 1570. Composita est lectio ex iis ferme omnibus, quæ de Angelorum custodia narrantur in utroque Fœdere. Notum modo est, qua religione et cultu Angeli custodies hodie ab Ecclesia honorentur.*

SS. Januarius, Laurentius et Petrus in S. Sophia *collocantur in codice Usuardino Vaticano, signato 5949, quem pro ecclesia Beneventana scriptum ostendimus in præfatione Usuardina. Reperitur eadem ferme annuntiatio inter additiones Mss. Cartusiæ Bruxell. ad Grevenum :* Beneventi, Sanctorum Martyrum Januarii, Laurentii et Petri. *Frustra quæro, quinam ii Martyres sint, ubi aut quando passi. Eos non novit Marius de Vipera in suo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ Catalogo, neque ego alibi de iis quidquam reperio : suspicetur quis, commemorationem aliquam hic fieri Sanctorum, qui aliis certis diebus coluntur, ut S. Januarii Beneventani etc. Certe majori lumine opus est, ut de iis aliquid dicamus,* D

B. Peregrinum Martyrem *Sanctis suis quatuor Fanensibus Protectoribus addidit Vincentius Nolfius in opere Venitiis edito 1641, tribus pagellis ea leviter attingens, quæ prædictum B. Peregrinum spectant : Martyrem faciens circa annum 820, quia sacrilegos et blasphematores corripuisset : martyrii et cultus alia signa adducens, una cum inscriptione, fidem faciente, quod* divi Peregrini cadaver, e templo, quondam extra muros D. Paterniano episcopo et tutelari Deo Fanensium erecto... ea, qua decuit pietate intra urbem translatum sit Non. Julii, anno a Christo edito MDXLVIII, Paulo III P. M. *Nihil est, quod in iis arguendum censeam, vellem addidisset, quo die festivitas ejus vel Fani vel alibi recolatur, id quod plane indicare prætermisit Nolfius, orationem in medium proferens, solitam recitari a confraternitatibus, in hunc modum :* Propitiare nobis, quæsumus Domine, famulis tuis, per omnium Sanctorum Fortunati, Paterniani, Ursi, Eusebii et Peregrini atque aliorum, qui in præsenti requiescunt civitate, merita gloriosa, ut eorum pia intercessione, ab omnibus semper protegamur adversis. *Vides communem hanc esse orationem Sanctis omnibus Fanensibus : cupimus itaque doceri, quis dies Peregrini festivitati destinatus sit, ut eum debito loco referamus.* E

B. Jacobum de Castroplebis *in Etruria martyrem, et sui ordinis, nempe Servorum B. Mariæ, laicum, hoc die nobis annuntiat Ferrarius in Catalogo generali, citans Archangelum Gianium in Ordinis Annalibus. Invenio istic Centuria* III, *lib.* II *cap.* XVII *totam Jacobi historiam, invenio titulum Beati, ut qui pro justitia a sceleratis occisus sit, miraculose repertus, et non minus prodigiose ad sepulcrum deductus : tum vero qua potissimum ratione imago ejus sit repræsentanda. At necdum video ita licite exhibitam, nedum Sanctorum honores ei hactenus delatos; quod in priori suo Sanctorum Italiæ Catalogo haudquaquam tacuisset Ferrarius. Neque vero de cultu vel verbum habet Gianius, nec usquam asserit hoc potius die quam alio interemptum, ut nihil hactenus sit, quod nos cogat hoc die Jacobum Sanctis annumerare. Si Roma Beati honores Jacobo permittat, non deerit locus, quo ejus Acta recenseantur.* F

Andreas, Petrus, Laurentius, Epidauri martyres, apud Ascrivium passi, *ex eodem Ferrarii penu deprompti sunt, ut qui martyrium subierint anno 1249. Allegantur* tabulæ ecclesiæ Ragusinæ, ubi corpora habentur. *Admitto, corpora ibidem haberi : quæro, qua auctoritate eos ut* Sanctos *et* Martyres *Catalogo suo inseruerit Ferrarius, cujus fides nonnunquam vacillat? De eorum gestis, nec verbum reperio, adeo ut, etsi vere Sancti essent, id solum a nobis dici posset, Ragusii seu Epidauri honorari, quod hactenus, nec asserere, nec negare audemus.*

Enoch

A Enoch, discipuli Christi, Carmelitæ *legitur in Kalendario Carmelitarum Conventus Mechliniensis, sed manu secundaria. Rem melius exsequitur Philippus Visitantinus in sua Acie bene ordinata, dum ita scribit :* S. Enoch de Amathim, Carmeli incola, factus S. Marci Euangelistæ, ad Alexandrinos in Euangelio et monachismo imbuendos collega et socius deinde Nicopolitano episcopatu post triennium relicto, ad Carmelum rediit et ibi obiit anno Christi LXIV, ut docent Palæonydorus, Lezana et alii. *Pergit Acies.*

S. Petrus Ambianensis, Eremita nomine et re, cum S. Bertholdo coronam Marianam, quibusdam globulis precatoriis compositam, in ipso etiam Carmelo commorans, confratribus dedit. Tandem Huii, in patria Leodiensi, obiit anno MCXV. Colitur in Martyrologio Molani et Kalendario Carmelitico. Carmelitam faciunt Angelus Bargerus libro Syriados, Petrus Lucius, Didacus Coria cap. I et noster Carmelus poeticus, per B Lezanam citatus. *Hæc describo, ut obsequar laudato Philippo Visitantino, Ordinis historiographo, qui in prima libelli facie ita propria manu scripsit :* Rogitatur R. P. Daniel Papebrochius, ut dignetur assumere aliquos Sanctos aut Beatos ex illa Acie bene ordinata etc. et saltem adscribere inter ipsos intermissos aut præteritos suorum Actorum. *De cetero falsum est, Petrum Eremitam, ut Sanctum coli a Molano, qui solam ejus memoriam refert in Natalibus, a Lovio editis 15 Julii. De Enoch videri possunt, quæ suo loco et tempore disputata sunt.*

Geroldus Archiepiscopus Bituricensis, felici exitu carnis hoc die perfunctus est, *inquit Saussayus,* vir fide, doctrina et miraculis præclarus, *sed cui non alium titulum audet tribuere, quam* piæ memoriæ.

SS. Archiepiscoporum omnium Remensium *festivitas agitur apud Saussayum hoc die, sed de singulis seorsim actum jam est, vel agetur imposterum.*

C S. Orentius, *ut* primum Tarraconensis, *post* Illeberitanus Episcopus *refertur hoc die a Tamayo in Martyrologio Hispanico, cum Actis ex S. Marco Maximo et Juliano collectis, ubi Tamayus merito insurgit in eos, qui Adonem ausi sunt corrigere, ut vel ipsum* S. Orentium *seu* Orientium, Auscensem *seu* Auxitanum Episcopum, *de quo 1 Maii abunde egit Henschenius, in Hispaniam transferant. Hunc porro* S. Laurentii fratrem *fuisse, non dubitat Tamayus, quemadmodum Sancti ejusdem Laurentii parentes descripsit, alterum* S. Orentium et S. Patientiam, *quorum gesta, inter ejus diei prætermissos, ad 10 Augusti discutienda prudenter remisit laudatus Henschenius. Plurima, more suo, diversa et disparata confundi Tamayus ex suis illis Marci Maximi et Juliani Chronicis; Bivarii et Cari commentariis, quæ ego certe admittere prorsus non ausim, uti nec auctorem decernere sanctum illum qualemcumque* Orentium, *celebris Commonitorii, a Del Rio primum, postremo a Martene editi in Veterum Scriptorum collectione, Rothomagi* D *excusa anno 1700, in cujus præfatione nec ipse determinare audet, an* Oruntio Illiberitano Episcopo, qui anno DXVI Concilio Tarraconensi, et sequenti anno Gerundensi interfuit, *adscribendum sit: quæ tamen omnia magnifice definit Tamayus. Plusculum lucis et auctoritatis accedere debet, antequam* Orentium, *istum seu* Orientium, *quem nobis ille obtrudit, hoc die Sanctis accenseamus.* Sancti *titulum auctori Commonitorii passim tribui, non diffiteor, at quo colendus sit, quæro qui me doceat; nisi cum laudato Martene, in hisce tenebris probabiliter conjiciamus, uni S. Orientio Auxitano etiam ipsos* versus adjudicandos esse *eumque adeo poetam illum fuisse, in Tarraconensi aut Bætica Hispania non quærendum, uti rursus confirmat, Thesauri Anecdotorum, anno 1717 editi, tomo 5, pag. 18 et 19, quem consule.*

Robertus conversus *magnis præconiis extollitur, utpote qui S. Bernardi discipulus fuerit, et* magnæ austeritatis in seipsum, admirandæ pie- E tatis in Deum, et miræ charitatis in proximum exempla suis temporibus prodiderit : *incredibili fiducia* suam Christo Domino animam *reddens. In Kalendario Divione impresso, cum titulo* Beati *ponitur etiam hoc die, in alio expanso, 10 hujus; verum de ejus cultu mihil hactenus constat, nec inter Sanctos eum referre ausus est Saussayus.*

Florentius *Aureæ vallis conversus apud citatos scriptores pluribus etiam laudatur, sed hæc omnia cultum non probant.*

Thomas Morus *prioribus hujus mensis diebus apud recentiores aliquos relatus, hoc die illustre Catholicæ fortitudinis specimen dedit.*

Basenda Episcopus martyr *Ægyptius inter Sanctos Hodie collocatur in Martyrologio Universali Castellani, omnibus Latinis aut Græcis fastis ignotus, ut haberi non potuerit nisi ex tabulis Copticis, quales, edidit Ludolfus, in quibus hoc die* Basenda *signatus est: verum priusquam de ejus ætate et fide constet, a nobis non admittetur.* F

Joannæ de Jesu *venerabilis sanctimonialis Ursulanæ, fundatricis cœnobiorum Arelatensis, Avenionensis aliorumque vicinorum, effigiem ad nos olim misit Claudius Castellanus, manu sua abscribens,* Avenione mortalitatem exuisse, hac die, fama sanctitatis celebrem, et miraculis claram. *Faciem præfert satis virilem, dextro manu cor gestans, cui inscriptum Jesu nomen, sinistra crucem, quam totis triginta annis, morbis aliisque molestiis exercitata, et corporis macerationibus extenuata, constantissime tulit. Nata est anno 1583 in oppido Sanremigiano, mortua anno 1636. Cognomen habuit de Rampale, cujus pater, libere ab uxore sejunctus, Societatem Jesu ingressus est; mater, Delphina Lanfreze, cum altera filia Ursulanarum congregationi etiam adscribi voluit. Vide recentem historiam Ordinum monasticorum, non ita pridem Gallice editam, tomo 4, cap. 28. Expectandum, quid de ejus sanctitate declaraturus sit summus harum rerum arbiter*

A *Romanus Pontifex.*

Severus, Severianus, Simplicius et Carpophorus, Primus et Septimius *ex mera Maurolyci confusione superadditi hoc die* Claudio Nicostrato *et sociis, de quibus hic agimus; ut vide loco suo.*

S. Processus confessor *suggeritur hoc die a Florario Sanctorum Ms., Editione Lubeco-Coloniensi et Greveno, nullo prœterea addito charactere, unde locus depositionis vel œtas dignosci possint. Satis liberales sunt hi codices in nominibus truncandis et transponendis, ut facile ex Processu Romano martyre 2 Julii, hic formatus fuerit* Processus confessor, *certe de eo hactenus apud alios nihil repertum est.*

Trigmechus Episcopus,

Moelruanus Episcopus,

Crona parva, *seu* Crona, parva virgo,

Fiadabaria,

Comgella filia Diermitu, soror præcedentis Cronæ, *quinque Sancti sunt a Sirino recensiti, quorum in tabulis nostris nulla prorsus memoria; hic eos collocandos censui, donec certiora producantur et cultus et gestorum Documenta.*

B

B. Angeli de Burgo S. Sepulcri B. Sabini de Campello B. Francisci Numantini BB. Onuphriæ, Franciscæ et Joannæ	*meminit hoc die Arturus.*

Theodorus *cognomento* Pius, *ejus nominis nonus, Comes sextus et vigesimus Clivensis, locum habet hoc die inter Animas illustres Juliœ, Cliviœ, etc. nostri Theodori Rhay, cum longiori elogio, quo maxime monstrare conatur auctor,* quibus artibus heros hic ad provinciarum suarum et augustissimos per imperium titulos ascenderit, ut Pius audiret. *Observo, Majores nostros nihil prœtermisisse, ut de aliquo* Theodori *istius* Pii *cultu certiores fierent: testatur id superstes epistola R. D. B. Henschenii ad Godefridum patruum data 7 Junii 1672.* Fui, *inquit,* Craeneburgi et Cliviæ, sed nihil de S. Theodoro potui scire: quare ipsummet accessi

C Decanum Clivensem, qui dixit, sepultum solummodo illic esse Theodoricum Rium, Ducem Clivensem, sed nec esse canonizatum nec beatificatum, neque ulla perpetrasse miracula; quare nihil inde certi potui habere, nisi quod esset fundator Capituli Clivensis *Ætatem cognosce ex Rhayo.* Ex mortalibus, *inquit* Clivis MCCCXLIII, VII Julii, ad immortales transiit. *Satis patet, nullos unquam Sanctorum honores ei fuisse delatos.*

S. Grimbaldus *male hoc die in aliquo Kalendario relatus est, spectat ad* VIII Julii

SS. Aquila et Priscilla *anticipantur in Usuardo Bruxellensi, qui pridie de Pantœno locutus est.*

S. Procopius *ibi etiam hodie ponitur, Spectant omnes ad* VIII Julii

SS. Abdas et Sabas martyres *hoc die notantur, haud dubie per anticipationem, in fragmento Menœorum Taurinensium, a mense Martio ad Augustum, codice etc. Ex aliis de utroque agetur die sequenti* VIII Julii D

S. Disibodus *a Camerario hoc die consignatus est, a Castellano remittitur ad 8 Septembris, ita locum denotans :* In Disemberg, prope Spanhein, diœcesis Moguntinæ, *ut dubium non sit, quin de eodem agatur, qui, Mss. nostris omnibus refertur die sequenti* VIII Julii

S. Eusanius et socii martyres *diversis diebus hac et 9 Julii, et diversimode referuntur a Ferrario, tum in Catalogo Sanctorum Italiœ, tum in generali. In hoc ponitur hac die cum sociis Martyribus, nona autem solus et tamquam* Confessor. *In priori autem catalogo oppositum fecerat; hoc die referens Eusanium presbyterum, absque* martyris *titulo, nona vero,* Eusanium et socios martyres *appellans. Acta referuntur utroqua die, sed alia phrasi, quœ* nonnulla censura egere *censet : ego qua fide nitantur hactenus non intelligo. Citatur Ms. antiquum ecclesiœ Aquilanœ, quod ad nos non pervenit. Ceterum cum in Catalogo generali testetur Ferrarius,* S. Eusanium celebrari in ecclesia Aquilana, E *non hoc, sed posteriori die, remittendus est ad* IX Julii

Benedictus XI PP. *ex Ordine PP. Prœdicatorum, assumptus post Bonifacium VIII, a Ciacconio electus dicitur an. 1303,* XII *Kalendas Novembris, hoc est Octobris 21 : Platina scripsit* XI *Kalend. in additione Victorelli. Contra vero inscriptio edita ac Ughello substituit* XV *Kal. Octobr. Non minor variatio circa diem obitus et tempus sedis : nam Ughelli monumentum notat an. 1304 Id. Julii; alii* II *Non.; alii Nonis, quœ pluribus huc adducere nihil proderit : id quœritur, utrum ei umquam decreti aut permissi fuerint honores ecclesiastici; quod hactenus deprehendere nusquam potui. Virum Sanctissimum prœdicant scriptores passim, et clarum miraculis, quœ vel apud ipsum Ciacconium in additionne Oldoini, satis magno numero reperiuntur. A scriptoribus Ordinis sui* Beati *aut* Sancti *titulo decoratur. Verum ea omnia non probant, quod hic desideramus, nempe cultus ecclesiastici et publici signa, quorum nec vestigium apparet ad ejus tumulum* F *apud PP. Prœdicatores Perusii, quem Papebrochius alicubi, in œs incisum, reprœsentavit; nec ea protulit Crispoltus in Perugia augusta: neque in ullas sacras tabulas Benedicti nomen relatum novimus, ne quidem in Catologo Ferrarii aut Martyrologio Universali Castellani. De ipso nota ta aliqua invenies in vita B. Joannis Vicentini die 2 Julii; si veri cultus indicia proferantur, poterit de eo agi ad* XV Julii

S. Helena vidua martyr *in Suecia, in Missalis votivalis, supra a nobis citati Kalendario non ponitur, locum tamen habens in ipso opere pag. 53 Putaverat olim Papebrochius, hanc S. Helenam, cum S. Sunira conjungi posse hac 7 Julii. Verum de Sunira suo loco agetur, S. Helena vero, et in Vitœ Aquilonia, et in Officiis propriis sanctorum Sueciœ Patronorum, excusis Antverpiœ an. 1631, singulari festivitate colitur 31 Julii, signata a Castellano*

die

A *die 30, ubi notat Helenæ vitam a S. Brynolfo Scarensi scriptam, de qua nos pluribus* XXXI Julii

S. Gibehardus episcopus *a Bollando ex nescio quo Kalendario pro hoc die extractus est, sed quantæ auctoritatis id esse possit in omnium Martyrologiorum silentio, satis patet. Si indicetur S. Gebehardus Salisburgensis; de eo egimus* XVI *Junii in Appendice: si S. Gebehardus Constantiensi, expectandus est dies* XXVII Augusti

S. Firmini Episcopi et martyris *memoriam hoc die agit Ferrarius;* Pampelone in Hispania, *tamquam* urbis ejusdem patroni, *citatque tabulas istius ecclesiæ,* hac die illam magna celebritate colentis, *addens,* hunc *S. Firminum,* alium videri ab eo, de quo Ambianis 23 Septembris; *voluit dicere 25. Errat hic Ferrarius, nam idem ipse Sanctus utrobique colitur, ut videre potuit in Catalogo Episcoporum Pampelonensium, anno 1614 Pampelone excuso. Mira istic historia adstruitur, cujus veritas examinanda erit, quando de primo Ambianensium Episcopo agetur* XXV Sept.

B XI MM. Virginum translatio *recolitur, ut apud Coloniam facta, in Florario Sanctorum Ms.: at mirum est, id ignorasse Martyrologos Colonienses. Ceterum sive vere hoc die facta fuerit omnium, sive aliquorum dumtaxat corporum translatio, spectat ad* XXI Octobris

Euphrosyna et Florentia *locum habent in Breviario Sleswicensi anni 1512, tamquam e numero undecim millium Ursulanarum, ubi earum lectiones cum aliis historiis confunduntur. Dicitur eas transtulisse Archiepiscopus Lundensis, easque coli præcepisse anno 1445. Verum de iis quoque cum tota classe agetur* XXI Octobris

SS. Verani et Honorati confessorum reseratio ac translatio, apud Jargolium in agro Aurelianensi facta per Innocentium Papam IV, *signatur hoc die a Saussayo: vellem, plusculum lucis adjecisset. Veranus qui Jargolii colitur, Episcopus fuit Gabalitanus seu Cabellicensis, mortuus Albengauni ad mare Ligusticum, quem refert Castellanus* XI *Novembris. Carolus Saussayus in Annalibus lib. 3 num. 35, ait,* corpus conditum

C esse in ecclesia sui nominis, in qua serviunt Domino diurnis et nocturnis horis, Decanus, Cantor etc. *De Honorato nihil satis certi hactenus reperi, si alterius socius fuit, agetur de utroque* XI Novembris D

B. Williboldus *Berckheimii in Superiori Suevia, non procul Memminga et celebri abbatia Rothensi Ord. Præmonstratensis, a seculo* XIII *ecclesiastica veneratione cultus, a Majoribus nostris huic diei destinatus erat, vel ob synonymiam aliquam cum S. Eystettensium Apostolo S. Willibaldo, vel quod forte diem cultus ignoraverint. Dubiis nonnullis idcirco occurrentibus, consultus per P. Antonium Azwanger, Societatis nostræ in Superiori Germania Procuratorem, R. D. Bernardus Baur, Can. Regularis et p. t. Rothensis Cellarius, ad omnia satis accurate respondit, atque inter alia, Beati festivitatem annue recoli, non hac 7 Julii, sed 26 Novembris cum S. Conrado Constantiensi, utpote secundarii post hunc ecclesiæ Berckheimensis patroni. Itaque quæ ad Beatum spectant, remittenda sunt ad dictam diem* XXIV Novembris

Giraldus, Geraudus *seu* Girardus *Archiepiscopus Bituricensis hac die obiit, sicque signari testantur Sammarthani post Claudium Robertum, in Kalendario Medii monasterii, anno 1219, alias 1218. Apud Vincentium lib. 27, cap. 29 dicitur* fulsisse fide, sanctitate, doctrina et miraculis. *Demochares* beatum *appellaverat, aliam chronologiam secutus. Joannes Chenu, narrans B. Guilielmi decessoris corpus ab eo e terra levatum, subjungit:* Et sequenti anno S. Girardus Nonis Julii obiit. *Ab hoc accepisse conjicio Ghinium, qui ad 10 Januarii eadem prope asserit; de* Giraldo *paulo pluribus agens ad 7 Decembris. Quæro vitam, gesta et cultum, quæ si suggerantur de eo agi poterit ad dictum diem* VII Decembris E

S. Beggæ *translationem hoc die memorat Molanus, eaque toto fere Belgio a Beghinis nostris festive celebratur. Remittenda est ad natalem* XVII Dec.

S. Thomæ Cantuariensis *translatio inscripta est variis auctariis Usnardinis, ut de eadem variæ apud nos exstant lectiones Mss. Acta et quæcumque ad Sanctum spectant illustrabuntur ejus natali die* XXIX Decembris F

DE S. APOLLONIO EPISC. & CONF.

BRIXIÆ IN INSUBRIA ITALIÆ

COMMENTARIUS

I. B. S.

§ I. De Sancti cultu ex recentioribus Martyrologiis.

Sec. II.

Rom. Martyrologio insertus ex Galesinio.

Petro Galesinio *debent Brixienses, quod sanctus eorum Episcopus* Apollonius *in moderno Romano Martyrologio locum habeat, Cardinale Baronio satis aperte in notis indicante, se ex illo, utpote qui* tabulas et annales priscos civitatis Brixiensis *citaverat,* Apollonium *accepisse, omnibus aliis antiquioribus Martyrologiis, cujuscumque notæ vel generis, prorsus ignotum. Galesinii verba sunt,* Brixiæ, S. Apollonii Episcopi; cujus pie facta et vita, Euangelii institutis ac præceptis conformata, et admirandæ divinæque actiones, a Faustino Septimo, Brixiæ Episcopo, litterarum monumentis primum consignatur. *Voluit dicere, opinor, scriptam esse* S. Apollonii *vitam a Faustino, septimo Brixiensi Episcopo, in ea opinione, quod* Ursicinus, *post longam sedis vacationem,* S. Apollonio, *ordine quinto, successerit; illi vero is, quo de agimus,* Faustinus; *contra quam operose, adversus vicinos Mediolanenses scriptores, certent Brixiam, vacationem istam plane*

rejicientes

AUCTORE J. B. S.

rejicientes : quos idcirco die præcedenti monebamus dissidia domestica sopirent, suaque ad rectam historiæ normam exigerent, priusquam alios Sanctorum historiographos non satis moderato impetu aggrederentur.

cujus elogium merito rejectum est.

2 *Unde porro constare potuerit Galesinio, Faustinum illum Brixiensem Episcopum septimum,* litterarum monumentis consignasse vitam... et admirandas divinasque actiones *hodierni* S. Apollonii, *difficillime quis ostenderit, nisi ad prætensos* priscos annales civitatis Brixiensis *recurrat, quos non tam vaga citatione, sed paulo distinctius exprimi vellemus. Scio, Ughellum, in Episcopis suis Brixiensibus, similia scripsisse de Faustino, dum ei nonum locum tribuit; verum et istius fidem requirimus, plura sæpe asserentis ex meris popularibus traditionibus, quæ majori auctoritate stabilita oporteret. Cavit certe laudatus Cardinalis Baronius, ne Galesinii elogium Martyrologio Romano insereretur, dum simplicissime scripsit :* Brixiæ, S. Apollonii Episcopi et Confessoris. *In Annalibus autem nullam prorsus Brixiensium* B *monumentorum rationem habuisse videtur,* S. Apollonium *nec nominare dignatus; saltem quod ego repererim, ut piaculum non sit, talium instrumentorum fidem et auctoritatem in dubium revocare, donec accuratius enumerentur, notis suis characteristicis, quibus et auctores et eorum ætas dignoscantur distincta et explicata.*

Quid tradant Martyrologia Brixiensia.

3 *Rem propius exploremus, siquid fortasse ex ipsis Brixianis Martyrologiis lucis affulgeat. En verba manuscripti :* Brixiæ, natalis S. Patris Apollonii, ejusdem civitatis Episcopi et Confessoris. Hic sanctus pontifex multa millia hominum convertit ad Christum ac baptizavit, et multa corpora SS. Martyrum sepelivit, et alia multa fecit, quæ a sancto Faustino, septimo Brixiæ Episcopo, litterarum monumentis primum consignantur, ejus sanctum corpus a Landulpho Episcopo Brixiensi in Cathedrali ecclesia translatum et in honorifico sepulcro conditum est. *Hic aliqua cum Galesinio satis consonant, sitne vero hoc Martyrologium Galesinio antiquius, fateor compertum mihi non esse. Faynum modo* C *audiamus, et ipsum magnopere discrepantem :* Brixiæ, natalis sancti Episcopi Apollonii, in Cathedrali, apostolicis virtutibus illustri : nam totam regionem, et imprimis Faustinum et Jovitam ad Christum convertit, et sacris ordinibus initiavit, sociosque in gentium conversione sibi adjunxit : quorum ope innumeram paravit Domino plebem perfectam : in episcopatu tandem senio fractus, vita et morte præclarus dormivit in pace. *An hæc satis conveniant cum ipsis SS. Faustini et Jovitæ Actis, ex infra dicendis intelliges.*

et annotationes Fayni,

4 *Jam* priscos annales *nobis suggerent Fayni annotationes.* Habent de eo, *inquit,* Martyrolog. Romanum, Galesinianum, Alexandri Peregrini, et Brixianum manuscriptum, una cum Tabulis hujus sedis. *Tabulas istas nominatim et sigillatim designari cupimus.* Etiam in antiquis Breviariis et Catalogis Episcoporum. *Ut quid istorum instrumentorum ætas tam studiose semper dissimulatur? Antiqua forte visa fuerint Breviaria seculi* XVI: *vetustiores non sunt Florentini Catalogi, et ultra idem seculum non ascendunt, quibuscumque titulis ornentur. Annalistæ Brixienses. Pergit Faynus :* Acta omnia SS. Martyrum Faustini et Jovitæ apud Surium, Lipomanum, Metaphrasten, Joannem Bollandum ex Soc. Jesu et alios. *Surium non male signat; Lipomanus id solum refert, quod Adoni perperam adscriptum diximus in nostris ad Usnardum observationibus* XV *Februarii. Quem hic Metaphrasten in lucem producat Faynus, fateor me prorsus ignorare. Acta triplicia illustravit Henschenius; quantum probaverit, ex ejus annotatis non obscure colligitur : ab eruditis hodie, ut sincera nullatenus admitti, in confesso est. Quid nos de ipsis censeamus, explicabunt posteri, dum sub finem operis augendus et recudendus veniet mensis Februarius.* D

hic nonnihil discussæ.

5 *Verum* Annales Brixienses *pressius indicat Faynus dum appellat* Malvetium, Nazarium, Capreolum, Maggium, Abbatem Spinum, Octavium Rossium, et Capreolum, in eorum Annalibus Brixiæ. Abbatem Ascanium in lib. de Sanctis Ferrarium de Sanctis Italiæ, et multos libros Provis. Civitatis, Davidem etiam Podavinum, et Obitium Cappucinum. *Horum omnium ætatem norunt Brixienses, multa scriptorum suorum* E *nomina recitare soliti, quæ si vel centies multiplicentur, majorem in historia fidem omnino non faciant, quam sint prima documenta ab ipsis allegata : ea porro non video ulterius adduci posse, quam ad jam dicta Acta SS. Faustini et Jovitæ, in quibus fateor,* S. Apollonium *nominari, ut infra patebit. At quis demum nobis demonstrabit, ea a Faustino, septimo Brixiensi Episcopo, cujus nec ætas, nec gesta satis certa sunt, composita fuisse; satis dubia ipsa, in pluribus diversa, et varie adornata? Quis vero probaverit, eumdem illum sanctum Faustinum, singulari opere, quod volebat Galesinius,* vitam et admirandas *(S. Apollonii)* divinasque actiones, litterarum monumentis consignasse? *Sic mutua tradunt describuntque Annalistæ Brixienses, id supponendo, quod primo in quæstionem venire debuerat.*

Nulla de S. Apollonio vita antiqua,

6 *Quæro, quis vitam illam* S. Apollonii *viderit aut in lucem produxerit? Quis alia de hoc Sancto vere citare potuit, quam quæ in passionibus SS. Faustini et Jovitæ, nihil minus quam sinceris et* F *authenticis, de illo hinc inde, non uno modo narrantur? Habeo præ manibus lectiones novem Ms.* ex Officio antiquo impresso, apud moniales S. Catharinæ Ord. S. Dominici, *in quibus vix verbum reperio, quod non ex prædictis Actis desumptum sit. Atque huc tandem, quantum ego quidem assequor, recidunt prisci isti* Annales civitatis Brixiensis; *quibus nihil detractum velim, sed quos permodicæ auctoritatis censeo, ad ea firmanda, quæ seculo Christi secundo accidisse contendunt. Nec magis certa sunt, quæ subdit Faynus :* Rexit hanc ecclesiam Apollonius post Latinum, ab anno CXVI usque ad CLX, *rotundo sane calculo; cui annos non paucos subtrahit Ferrarius hic, dum initia* S. Apollonii *reducit ad annum 129, annos regiminis non plus triginta attribuens.* In qua sedit quintus Episcopus : *neque hoc satis indubitatum est; tolerabile tamen, et quod Brixianis haud invite concessero. Reliqua percurramus.*

nec ulli nota ejus familia recens conficta.

7 *Sic prosequitur Faynus :* Atque per omnem partem, sua vigilantia, sanctitate et labore Christianam

A nam reddidit; et multorum millium Martyrum sanguine et meritis sanctificatam vidit. *Hæc temporibus recte conveniunt. Sequens cacoethes haud equidem digero :* De nobili familia Cropella vel Gracchia et origine Brixianus fuit. *Jam pridem vanam et inanem ostendit, tam procul accersitam nobilitatem, Papebrochius, habuitque in eo suffragantes ex ipsa Italia illustres juxta ac doctos viros, imo* judicium universale *ibidem* eruditorum, *quos delectare non potuit* fumus apocrypharum antiqualium, *ut vide in Responsionibus ad art. 3 num 77. Et vero aut hic aut alibi erravit Faynus, nam in Martyrio Brixiano, a se transmisso, quod edidit Papebrochius ante tom. 2 Aprilis, pag.* XLII, *num. 14 sic legitur :* Tempore enim S. Apollonii DE OROPELLIS, nobilis Brixiani et Episcopi Brixiæ. *In Cælo suo Brixiano scripserat* S. Apollonio *fuisse cognomen* Cropelli, *dictumque etiam de* Crofallis. *At enim non magis* Oropellum *ferimus, quam* Gracchum, Crofallum *aut* Cropellam *: neque agnomina illa nobis hactenus fiunt magis verosimilia, quam quod SS. Faustinus* B *et Jovita e* Brignacchorum *sanguine geniti sint, aut nescio quis Josaphat, ex* Chizzolanis. *Fuerit* S. Apollonius primus ex sanctis Episcopis, Brixianæ ecclesiæ patronus, et clarus miraculis, unde in ejus die festo in utroque foro omnia jura sileant; *de postremo testari potuit Faynus : cultum utique admittimus et solennem in* S. Apollonii *festo celebritatem.*

§ II. De S. Apollonii gestis ex passione SS. Faustini et Jovitæ; item de translationibus.

Ex Actis SS. Faustini et Jovitæ

J*am satis ostendimus, totam de vita et actis* S. Apollinii *notitiam ex solis Passionibus, ab Henschenio pridem ad* XV *Februarii illustratis, accipiendam esse, quæ proinde a nobis hic percurrendæ sunt : non Acta Mss. Italica, a laudato supra Fayno ad nos missa, quæ mirum est a viro non indocto commendari potuisse, nec Legenda alia Latina, quæ ex bibliotheca summi Pontificis accepta dicitur, forte omnibus aliis* C *deterior. De his, inquam, non agemus, solis Henschenianis inhæsuri. Vita istic prima, ex Ms. S. Maximini et Surio, satis tolerabili methodo gesta connecti; certe verosimilius, quam faciant binæ posteriores, in quibus sancti Fratres, jam verbi Divini prædicatores, et multorum tormentorum victores declarantur, priusquam ullo charactere donati, imo ferme baptizati sint. Rectius hæc in vita illa prima, quæ ab ipso num. 1, sic habet :* Erat siquidem eo tempore, ejusdem Brixianæ civitatis Episcopus, Apollonius nomine, qui ob metum persecutionis, sese in abditis occultabat. Is cum famulos Dei ardentissimum fervorem erga prædicationis studium habere conspiceret, ad se accersitos, ecclesiasticis eos gradibus sublimavit. Denique Faustino, quia major natu erat, presbyterii ordinem tradidit, Jovitam vero juniorem natu, ministrorum Christi numero sociavit. *Habes hic* S. Apollonium *Brixiensem Episcopum, at nec verbum de* Oropella, Cropella, Crofalla *aut* Gracchia *familia, quæ ex fontibus, Chronicæ Guerrini Cereti similibus, profluxisse necesse est.*

AUCTORE I. B. S. pauca delibantur, quæ ad Sanctum spectant:

9 *Paulo liberior est Vita altera, ex Ms. Neapolitano accepta : ubi prius accusantur sancti Fratres apud Hadrianum Imperatorem, mancipantur carceri, exponuntur leonibus, pardis et ursis; prius, inquam, variis dirisque modis torquentur, quam de* S. Apollonio *fiat sermo, de quo primum num. 5 non satis assertive dicitur,* S. Afram postea a B. Apollonio Episcopo, cum ceteris in Christum credentibus, sacri baptismatis unda perfusam, fuisse, haud dubium est. *Num. 6 habetur:* Credentes autem ex eis amplius quam tria millia, a B. Apollonio Episcopo sacri fontis unda perfusi sunt. *Sequuntur alia tormentorum genera a SS. Martyribus superata, et demum num. 10 sic narrant Acta :* Eadem autem nocte eduxerunt angeli Dei beatos Martyres de carcere, adduxeruntque eos ad B. Apollonium Episcopum, cui et dixerunt : Impone istis manus et consecra eos, qui multos in Christi partem sunt lucraturi. Beatus vero Apollonius consecravit Faustinum presbyterum, et Jovitam diaconum : populi autem, qui crediderunt, venientes ad S. Episcopum, et ad SS. Martyres Dei, rogabant eos, ut sibi baptisimi gratiam retribuerent; et baptizati sunt eadem nocte, promiscui sexus numerus non modicus. E

in quibus dicitur prædictos Sanctos ordinasse,

10 *Rem omnem multo fusius et copiosius explicat Vita tertia, seu potius Vitæ majoris pars a Mombritio relata, in qua, præmissis etiam enormibus SS. Fratrum Faustini et Jovitæ cruciatibus, sic a num. 4 late explicantur, quæ ad* S. Apollonium *pertinent. Textum describo :* Congregaverunt autem se omnis populus civitatis Brisianæ, quærens Pastorem bonum Apollonium Episcopum, ut eis baptismum traderet. Invenerunt autem eum absconsum propter persecutiones Adriani, et adduxerunt eum secrete in civitatem, dicentes: Trade nobis signum, per quod civitas nostra vel nos liberi efficiamur. Ait ad eos S. Apollonius : Filioli venite et ascendite mecum ad montem, qui est supra civitatem; ut, cum adoraverimus, ostendatur nobis signum de cælis. Verebatur enim Apollonius propter populi turbam ne circumvenirent; ascenderuntque cum eodem omnes in mon- F tem : ibique genua ponentes, adoraverunt in conspectu Dei. Tunc B. Apollonius erexit se a terra, et dixit : Domine exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniat. Hæc cum dixisset, populo orante, apparuerunt septem angeli, fulgentes sicut sol, et dixerunt Apollonio : Quid quæris ? Misit nos Dominus, ut tibi simus in auxilium ad istum gregem, qui fontem salutis desiderat, numquam deficientem. Ecce paratum habemus fontem, in quo eos renoves : fac eos furgere, imponens eis benedictionem Domini. Nos enim ibimus ad carcerem, et adducemus Faustinum et Jovitam, quos jussit Dominus fieri sacerdotes, Faustinum presbyterum, et Jovitam diaconum, propter oves, quæ errant per per diversa, ut restituant eas Creatori suo.

alterum presbyterum, alterum diaconum

11 Et abierunt angeli ad carcerem, et salutaverunt Faustinum et Jovitam, dicentes : Gaudete justi in Domino, in conspectu gentium date laudem et claritatem. Surgite ergo SS. Martyres Dei, et venite nobiscum, ut videatis oves, quas Domino acquisivistis. Qui mox exeuntes de carcere, abierunt cum

affecti

AUCTORE J. B. S.

angelis ad S. Apollonium, et invenerunt eum benedicentem populum. Consummata vero benedictione, venit ad locum, ubi erant angeli cum Faustino et Jovita, et salutavit eos, dicens: Ecce viri in quibus dolus non est inventus. Imposuit Faustino manum et benedixit illum in presbyterum: similiter et Jovitam benedixit, et fecit eum diaconum, et dedit eis pacem. Tunc dixerunt angeli Faustino et Jovitæ: Ubicumque habueritis cum Adriano certamen, baptizate omnes qui crediderunt per martyrium vestrum in Domino. Accedite ergo, modo baptizate oves istas. Erat autem quasi hora diei sexta, et baptizare cœperunt populum credentium in Domino.

et plurimos baptizasse cum S. Calocero.

12 Venit deinde Calocerus cum Officio suo, et prostravit se in terram, sic precatus: Miseremini mei, quoniam deficio vehementer; et corpus meum tremor comprehendit a timore Dei gloriæ, qui in Sanctis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra. Videns autem Apollonius confidenter Calocerum petere signum Christi, jussit venire eum ad fontem, edixitque ad eum: Calocere, credis te Deum resuscitaturum a mortuis? Respondit: Utique credo, per renovationem fontis me resurrecturum a mortuis. Fecit adduci et Officium ejus: similiter illis dixit: At illi una voce omnes dixerunt: Credimus unum Deum in Trinitate esse in cælis. Et imposuit illis manus, et fecit eos catechumenos, et baptizavit eos. Suscepit vero Calocerum Apollonius: et Officium ejus Faustinus et Jovita sicut omnem populum. Erant omnes baptizati quasi ad duodecim millia hominium, et erat hora circiter duodecima: et altare non habebant, in quo eis firmamentum Dominici corporis traderent. Fecerunt itaque orationem, et respicientes viderunt sindonem niveum expansum, tamquam supra altare: et erat plenum corpore Domini; et calix Dominici sanguinis erat plenus in eo. Tunc accedens Apollonius ante altare Domini, precari cœpit: et ecce apparuerunt quatuor luminaria ardentia in conspectu populi, quoniam jam nox erat: et fecit Missam, et tradidit corpus Domini, similiter et Calicem. Omnes deinde per noctem abierunt cum Apollonio: beati autem Martyres Dei redierunt ad carcerem.

In illis fragmentis nonnulla examine digna;

13 *Sunt in hoc brevi passionis SS. Faustini et Jovitæ fragmento, quæ harum rerum peritis merito displiceant; ast hujus loci non est, ea scrupulosius discutere, aut ex narrationum diversitate alia aliis opponere, quod proprio loco examinaturos de integro, operi nostri prosecutores, jam pollicitus sum: maneant interim in Actorum suorum qualiumcumque possessione Brixienses, at parcant, plura superaddere, nisi ex sinceris germanisque instrumentis ea probare possint, qualia sane non sunt, quæ de* sanctis Faustino et Jovita secundis e Brignacchorum *familia, et de* Josaphato Chizzola *exornavit, vel a Guerino Cereto conficta descripsit laudatus supra Faynus, eo solum, ni fallor, adinventa, ut geminatis sanctorum Faustini et Jovitæ corporibus, lites illæ componerentur, de quibus consulendum est citatum Papebrochii Propylæum antiquarium ante tomum 2 Aprilis, et ejusdem Responsiones, ex quibus discere possunt historiæ canditati, ad quam libram exigi debeant, non solum profana sed et ecclesiastica monumenta, dum ad humanam fidem prudenter, moderate et animo præjudiciis vacuo expendantur.*

plura in iis quæ adjecit Ferrarius.

14 *Sub finem Vitæ primæ num. 20, hoc unum ad* S. Apollonium *spectans additur; SS. Martyribus Faustino et Jovitæ* Brixiam reductis, occurrisse Christianos cum S. Apollonio Antistite, et nimia de eorum regressione exultatione gavisos fuisse. *In aliis de* S. Apollonio *ampliorem notitiam non invenies. Nescio unde accepta sint, quæ in altera elogii sui parte memorat Ferrarius in hæc verba:* Cum vero SS. Faustinus et Jovita martyrio fuissent affecti, S. Episcopus e monte descendens cum aliis Christianis, corpora SS. Martyrum obtruncata noctu, qua potuit et decuit reverentia, sepelivit. Cum autem, mortuo Hadriano, sub Antonino, Pio Ecclesia respirare cœpisset, Apollonius, relictis latebris montium, in urbis centrum sese recepit, ubi assiduis concionibus privatisque locutionibus, et veteres oves in fide confirmavit, et novas complures Christo acquisivit; ac ubi Valentini hæresim, Christum nihil de corpore Virginis sumpsisse asserentis, longius ab urbe Brixia profligasset, senio confectus, mortis suæ præscius, populum ad se accersitum, ad fidem Christo servandam hortatus, obdormivit Non. Julii. Cujus corpus in æde S. Andreæ dicata tunc conditum est, quo in loco postea suo nomine templum excitatum fuit. *Hactenus Ferrarius.*

Acceptæ reliquiæ et Canusium translatæ.

15 *Paulo certiora existimo, quæ de translationibus sacri corporis, variis diebus suo Martyrologio inseruit Faynus, hic paucis delibanda. In hodierna annotatione sic scribit:* Atho, Canusii egregii oppidi in Regiensi agro Marchio et Dominus, ob insigem in hunc Sanctum devotionem (e quo Hildergarda, ejus uxor, lucis oculorum gratiam acceperat) ad illius sepulcrum anno CMLXX, XIII Julii, magno comitatu veniens; clam a Gotifredo, ejus filio, tunc in sede Brixiana fulgente, obtinuit caput et brachium dextrum, cum lacerto ipsius S. Apollonii, quæ in abbatia, illic ab eodem sub ejus nomine erecta, una cum aliis sacris lipsanothecis collocavit. Qua occasione hoc mirabile accidit; ut cum dicta membra a corpore secarentur, vividus sanguis abunde manaverit, quasi de tanta injuria ipse Sanctus conquereretur. *Hæc recenseri ait Faynus a multis scriptoribus, quorum ultimus Ughellus, hos de* S. Apolloni *reliquiis, ab Athone Canusium absportatis, versus commemorat:*

Relliquias alias dedit tibi Brixia magna:
Nam caput atque humerum dextrum pariterque lacertum
Offert gratis: et Gothifredus Episcopus egit
Hoc: quia de lumbis erat ortus Principis hujus.
Hic Præsul sacram reseravit corporis arcam,
Ac secuit membra: cruor mox exiit extra.
Unde bonus Princeps valde miratus, eidem
Continuo terræ propriæ decimamque monetæ
Vovit: et hæc secum duxit sacra pignora lætus.

Variæ corporis translationes enumerantur.

16 *Igitur ad annum usque 970 intactum mansit* S. Apollonii *corpus atque in primo tumulo reconditum. Faynum modo sequamur.* Reliquum *inquit,* corporis divi hujus Episcopi, extra civitatem in Burgo novo jacentis, in propria ecclesia

Landulphus

A Landulphus Castellonæus Antistes *(sedisse hunc aiunt ab anno 1002 ad 1027)* pro tanti thesauri majori præsidio, anno MXXV, VI Octobris, solenni supplicatione indicta, in S. Petrum majorem intus civitatem transtulit. *Tota res peculiari annuntiatione memoratur a Fayno ad dictum diem* VI *Octobris. Perierat subinde Sancti memoria, donec publico civitatis consulto anno 1478, die* XXVI *Februarii, de ejus sacro corpore* facta est diligens perquisitio, quousque, Deo sic concedente, veneranda ossa an. 1503 in basilica S. Petri Majoris. . . . . inventa fuere; *ac demum anno 1510, die* VII *Julii, in arcam marmoream a Notariorum collegio præparatam, devote reposita sunt, ut pluribus narrat Faynus die* VI *Januarii, ea inventionis memoria solenni. Verum illic non mansere sacræ* S. Apollonii *exuviæ, nam* anno deinde 1604, die XX Februarii (sedente Episcopo Marino Georgio) in Cathedralem, in capella sanct. Trinitatis, una cum ejus arca admiranda translatæ sunt, in qua hæc memoria, *anno 1510 insculpta legebatur :* DIVO APOLLONIO, BRIXIÆ PONTIFICI, COLLEG. TABELL. PATRONO B. M. MONUMENTUM P. *Ejusdem translationis memoria agitur ad diem* XX *Februarii. Atque hæc ad gloriam Sancti, posthumam, de qua nihil præter jam dicta reperimus.* D

DE SS. PEREGRINO, LUCIANO, POMPEIO, HESYCHIO PAPIA, SATURNINO & GERMANO MM.

DYRRACHII IN MACEDONIA

B J. P.

Notitia ex Menæis Græcis.

E

SUB TRAJANO.

Norunt hosce Martyres *Menæa Græca bibliothecæ Ambrosianæ, Menæa excusa cum parvo elogio, et Menologium Basilianum, e quo excerpo ea, quæ in laudem illorum ibidem leguntur :* Christi Martyres Peregrinus, Lucianus, Pompeius, Hesychius, Papias, Saturninus et Germanus e regione Italiæ oriundi erant, regnante Trajano. Propter persecutionem vero Christianorum, conscenso navigio, pervenerunt Dyrrachium ; et conspicati sacrosanctum Christi Martyrem Astium, melle unctum, et in ligno suspensum, nec non a vespis et muscis punctum ob Christi confessionem, beatum ipsum prædicarunt ; et postquam essent cogniti, ab apparitoribus comprehensi sunt. Interrogati autem ac Christum confessi, præsidi Agricolao traditi sunt, ab eoque in navigium conjecti, vinculis constricti, atque in mare Adriaticum projecti, beatum finem consecuti sunt : quorum corpora ejiciens mare, in arena abscondit. Ac postea Archiepiscopo Alexandrino patefacta, honorifice reposita sunt. *Observa penultimum Martyrem ex septem scribi* Σατορνῖλος; *pro quo legunt Menæa impressa* Σατορνῖνος, *Ambrosiana vero latine reddita* Saturninus; *quemadmodum nos in titulo superiore expressimus. Eosdem Martyres habet Maximus, Cythærorum Episcopus, et Sirletus. Quos etiam e Græcis tabulis in latinas retulit hac die Martyrologium Romanum his verbis.* Dyrrachii in Macedonia, SS. Martyrum Peregrini, Luciani, Pompeii, Hesychii, Papii, Saturnini et Germani, qui natione Itali, in persecutione Trajani, ad eam urbem confugientes, cum S. Astium, Episcopum, ibi pro fide Christi, in cruce pendentem viderent, Christianos se esse palam confessi, jussu præsidis tenti, atque in mare demersi sunt.

C

DE S. PANTÆNO CONFESSORE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

F

COMMENTARIUS

§ I. S. Pantæni laudes, doctrina, scripta et cultus.

I. B. S.

AN. CCXVI.

Ex monumentis antiquis Sancti encomia colliguntur:

De S. Pantæno *præclare meritus est noster Petrus Halloix, qui, ut pridem in Observationibus ad Usuardum monui, tomo 2 de vitis Patrum Orientis a pag. 839, pauca vitæ ac virtutum ejus, pro sanctimoniæ gradu exempla, imo vix pauculas actorum ejus umbras reperiens; ex priscis scriptoribus dispersas hinc inde lacinias erudite et satis eleganter composuit, Sancti hujus Actis in tres articulos distributis; unde haud inviti delibabimus, quæ ad institutum nostrum facere videbuntur. Neque enim hic longis et cultis orationibus digerendis insistimus, sed iis dumtaxat capitibus colligendis, quæ ex synchronis aut Sancti ætati proximis Patribus probata censemus; ut pridem factum invenimus in Ms. aliquo Ultrajectino, ex Eusebii ferme et Hieronymi verbis, rerum rudi minerva consuto, quemadmodum et illud est vitæ compendium, a Petro de Natalibus lib. 6 cap. 65 adornatum, in quo non undequaque substant, quæ verbis quantumvis paucis complectitur. Fuerint fortasse et alii eamdem semitam ingressi; sed eos nihil moramur, dum fontes patent, quos conciliare et illustrare, hujus operis et officii nostri proprium est. Ex iisdem hausit Tillemontius et eum secutus Legendarius Gallicus, quorum ea methodus est, ut gestorum seriem pró arbitrio texant, nostra vero ut ipsorum antiquorum textus et sententias integre et candide reddamus.*

Veras

AUCTORE I. B. S.

quorum primum, quod Clementis Alexandrini præceptor fuerit,

Veras inde S. Pantæni *laudes depromptum imus.*

2 *Si vera est receptissima parœmia, in magistros redundare discipulorum gloriam, cum toto ferme Oriente egregie coruscaverit scriptor clarissimus et vetustissimus, Clemens Alexandrinus, haud dubium, quin inde* S. Pantæno, *utut aliunde celebri, splendoris multum accesserit. Ille igitur, teste Eusebio lib. 5 Hist., cap. 11,* in Institutionum libris, a se conscriptis, Pantænum præceptorem suum diserte nominat, *quod iisdem prope verbis repetit lib. 6 cap. 13, eosdem* ὑποτυπώσεων, *seu institutionum libros allegans,* in quibus Pantænum magistrum suum nominatim appellat, *et si Nicephoro Callisto lib. 4 cap. 33 credimus,* librorum suorum patrem *Clemens* Pantænum memoravit. *Pergit priori loco Eusebius :* Sed et in primo Stromateon libro, eumdem ipsum designare mihi videtur, ubi præstantissimos quosque Apostolicæ doctrinæ successores, a quibus institutus fuerat, recenset his verbis : Hi quidem libri nequaquam ad ostentationem elaborati, sed quasi viaticum senectutis et oblivionis remedium, a me sepositi commentarii reconduntur : ut
B
sint nobis imago quædam et species adumbrata efficacis illius animatæque doctrinæ, quam a viris beatis et commemoratione profecto dignissimis audire meruimus. Horum alter in Græcia Ionicus, alter in magna Græcia fuit : quorum ille quidem ex Cœlesyria erat oriundus, ille vero ex Ægypto. Alii autem in Oriente vixerunt, ex quibus alter quidem fuit Assyrius, alter in Palæstina ab origine Hebræus. Novissimum vero, tametsi hic doctrinæ merito omnium primus erat, cum casu quodam offendissem, tandem in eo acquievi : quem quidem in Ægypto latentem, tamquam venator indagaveram.

ob magnam nominis famam in Ægypti latebris quæsitus,

3 *Hinc perspicue datur intelligi, quanta doctrinæ fama inclytus is esse debuerit, quem beatus ille Clemens, S. Hieronymi* judicio omnium eruditissimus, *tanto conatu quæsierit; quanta porro in Sancto nostro animi demissio, qui in Ægypti latebras se quodammodo abdiderit, non solum* sinceram Apostolicæ doctrinæ traditionem custodiens, *atque* avita et Apostolica semina mentibus fidelium inserens, *sed et Apostolorum virtutes et exempla,*
C
in mundi et fugacis gloriæ contemptu, sibi imitanda proponens. Sit hæc præclarissima S. Pantæni *laudatio, tam illustris discipuli verbis ferme concepta. Aliud eidem, licet paulo brevius, encomium concinnavit sanctus Hierosolymorum Episcopus Alexander, sic apud Eusebium lib. 6 cap. 14 ad Origenem scribens :* Patres agnoscimus beatos illos, qui viam nobis præiverunt et quos brevi secuturi sumus, Pantænum scilicet vere beatum ac dominum meum. *Sed et Origenes ipse, suggillatus a nonnullis, quod disciplinas Græcas, Philosophorum placita, et ipsorum hæreticorum falsa dogmata excuteret, nihil antiquius habuit, quam ut* S. Pantæni *auctoritate se tueretur.* Atque hoc fecimus, *inquit apud Euseb. lib. 6 cap. 19,* Pantæni illius, qui ante nos multis profuit, exemplum secuti, qui quidem ejusmodi cognitione non mediocriter instructus fuit. *Lege epistolam S. Hieronymi 83 de eodem argumento ad Magnum, oratorem Romanum, ubi et is* S. Pantæni *exemplum inter plurima alia adducit :* Pantænus Stoicæ sectæ Philosophus, ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio, Alexandrino Episcopo, missus est in Indiam, ut Christum apud D
Brachmanas et illius gentis philosophos prædicaret.

Laus ex missione in Indiam suscepta,

4 *At longe præcipua* S. Pantæni *laus ab Eusebio accersenda est, ubi de ipso ex professo loquens, ita scribit lib. 5 cap. 10.* Per idem tempus *(nempe* sub Commodo, *ut expressius notavit Nicephorus Call. lib. 4, cap. 32)* fidelium scholæ præerat vir doctrinæ causa celeberrimus, nomine Pantænus; quippe jam inde a priscis temporibus sacrarum litterarum schola in ea civitate fuerat instituta : quæ quidem nostra adhuc ætate perseverat, et ab hominibus, tum eloquentia tum divinarum litterarum studio instructissimis, obtineri dicitur. Sed præ ceteris omnibus ea tempestate floruisse fertur is, quem diximus, Pantænus, utpote qui præceptis institutisque Stoicæ philosophiæ primum innutritus fuisset. Tantum porro animi ardorem erga verbum Dei idem vir ostendisse perhibetur, ut Orientis nationibus Euangelii Christi prædicator exstiterit, ad ipsam usque Indiam progressus. Quippe complures erant etiam tum Euangelistæ sermonis Dei, qui divina quadam æmulatione succensi, Apostolorum exemplo studium E
suum conferre ad ædificationem fidei et ad incrementum verbi Divini properabant. Ex quorum numero Pantænus, ad Indos usque penetrasse dicitur, ibique Euangelium Matthæi, quod adventum ipsius jam prævenerat, apud quosdam, Christi notitia imbutos reperisse : quibus scilicet Bartholomæus, unus ex duodecim Apostolis, olim, ut fama est, prædicaverat, et Euangelium Matthæi, hebraicis conscriptum litteris reliquerat : quod quidem ad prædicta usque tempora servatum esse memoratur. Hic ergo Pantænus, post multa præclare gesta, tandem Alexandrinæ præfuit scholæ ; ubi partim viva voce voce, partim scriptis, divinorum dogmatum thesauros exposuit.

et libris ab ipso scriptis,

5 *Addit Rufinus,* S. Pantænum Euangelium, *a se apud Indos istos* repertum, detulisse, *nempe in reditu Alexandriam; sic prosequens et apposito sensu ultimam Eusebii periodum interpretans :* Sed in multis præterea aliis doctor, in ecclesiasticis studiis apud Alexandriam claram satis et nobilem vitam optimo et admirabili fine conclusit, tam viva voce discipulos instruens, quam librorum monumentis etiam posteritati thesauros scientiæ relinquens. *Ita Eusebii* F
mentem paulo clarius explanari, iterum infra dicemus. Jam dictis paria tradit S. Hieronymus de Scriptoribus cap. 36 : Pantænus, Stoicæ sectæ Philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco Euangelista semper ecclesiastici fuere doctores, tantæ prudentiæ et eruditionis, tam in Scripturis divinis, quam in seculari litteratura fuit, ut in Indiam quoque, rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriæ Episcopo mitteretur: ubi reperit, Bartholomæum, de duodecim Apostolis unum, adventum Domini nostri Jesu Christi, juxta [Matthæi] Euangelium prædicasse, quod hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam, secum detulit. Hujus multi quidem in sanctam Scripturam exstant commentarii, sed magis viva voce ecclesiis profuit : docuitque sub Severo Principe et Antonino, cognomento Caracalla. *Hæc Hieronymus, cujus alia de* S. Pantæno *verba ad Magnum supra quoque retulimus.*

ex quibus modicum fragmentum refertur.

6 *De istis porro* in sanctam Scripturam commentariis, *seu, ut loquitur Rufinus,* librorum monumentis,

A tis, *tametsi multis, nullum modo usquam superesse, recte observavit Halloixius, et eos tamen Eusebius* divinorum dogmatum thesauros *appellat. Juverit ex laudato Halloixio de magnis tanti viri thesauris, non fragmentum ejus verbis, sed brevissimum documentum referre, alicujus, seu Clementis seu Theodoti vocibus indicatum, quod sibi fortuito, sed tamen fortunato objectum affirmat. Inter variorum de isto Psalmi* XVIII *versiculo;* In sole posuit tabernaculum suum, *opiniones atque sententias, etiam B. Pantæni judicium atque auctoritas, tametsi strictim, cum utili documento proponitur. Sic verba habent ex græco latine reddita:* Quidam igitur aiunt, corpus Domini in sese depositum esse; ut Hermogenes; corpus autem dicunt ejus tabernaculum. Alii fidelium Ecclesiam. Pantænus autem noster dicebat, prophetiam ut plurimum efferre voces indefinite, et uti tempore præsenti pro futuro, et contra præsenti pro præterito. Quod et nunc apparet; nam POSUIT et in præterito ordinatur et in futuro. Atque in futuro quidem propterea quod, expleto B hoc præsentis status tempore, Dominus venturus sit, et fideles justos, in quibus velut in tabernaculo quiescit (sunt enim omnes unum corpus ex eodem genere, eamdem fidem et justitiam sectati) ad eamdem unitatem resuscitaturus. Alii porro tamquam caput; alii tamquam oculi; alii tamquam manus; alii tamquam pectora; alii tamquam pedes in sole ponentur lucidi. *Explicat igitur, inquit Halloixius,* poni in sole, *collocari in Deo, et quasi Deum fieri atque instar solis fulgere. Sed de scriptis satis dictum sit.*

S. Pantæni in sacris Fastis memoria.

7 *Sacri cultus et ecclesiasticæ venerationis argumenta a Fastis Græcis repetenda non sunt, cum in iis Sancti nostri nulla reperiatur memoria. In observationibus ad Usuardum hoc* VII *Julii die expressius pridem declaravi, in Martyrologiis Hieronymianis non minus ignotum esse. Codex Bedæ Divionensis additamento non caret, nam a genuino, Beda, Floro et Rabano plane abest. Plantinianus Beda, ex Adone conflatus, legit:* In Alexandria, sancti Pantæni, viri Apostolici. *Ceterum a Rufinianorum Sanctorum seu Romani parvi collectore primum consignatum os-* C *tendimus; inde ab Adone, Usuardo, Notkero, et tota eorum progenie adoptatum. Adonis elogium ex Eusebio et Hieronymo contractum, conferenti patebit ad oculum, atque hinc fluxisse Usuardi, et ex hoc moderni Romani annuntiationem hujusmodi:* Apud Alexandriam (Alexandriæ) S. Pantæni, viri Apostolici, et omni sapientia adornati: cujus (cui) tantum studii et amoris erga verbum Dei fuit, ut etiam ad prædicandum Christi Euangelium gentibus, quæ in Orientis ultimis secessibus reconduntur, fidei et devotionis calore [succensus] profectus sit; ac demum Alexandriam reversus, sub Antonino Caracalla in pace quievit. *Wandelberti versiculus prætereundus non est:* Pantæni Nonis fulget meritumque fidesque. *Bruxellensis codex Sancti festivitatem uno die anticipavit: in recentioribus omnibus Martyrologiis, qua enumerare supersedeo, dies ei proprius hodiernus servatur. Jam ex recitatis Clementis, Eusebii et Hieronymi verbis series aliqua historico-chronologica, quousque fieri poterit, ordinanda est.*

AUCTORE I. B. S.

§ II. S. Pantæni ætas, genus, patria, munera, Indiæ apostolatus et obitus.

Ætas Pantæni si non certo,

Præter aliquales temporum notas, paragrapho præcedenti ab Eusebio et Hieronymo signatas, ea prætereunda non est, quæ in utriusque Chronico, quamquam sæpe non satis accurato, ad annum 195 his verbis exprimitur: Clemens, Alexandrinæ ecclesiæ presbyter, et Pantænus Stoicus Philosophus in disputatione dogmatis nostri disertissimi habentur. *Aliam Eusebii verborum versionem adducit Halloixius: neque hic annum in Chronico definitum scrupulosius expendere necesse est; neque sic verba accipio, ut eo præcise anno Sanctum utrumque Alexandriæ commemoratum oporteat; potuit enim* S. Pantænus, *vel ab anno 190 in Indiam ablegari, et tamen Alexandriæ disertissimus haberi, æque ac Clemens, qui absentis tum magistri vices, non minori cum eruditionis fama et æstimatione gessisse censendus est, idcirco fortasse* E *primo loco nominatus. In eo auctoritates omnes conveniunt, ut* S. Pantænum *sub extrema Marci Aurelii tempora, sed sub Commodo potissimum, tum sub Severo et Antonino Caracalla floruisse intelligamus; postremis annis Agrippini Alexandrini Patriarchæ, ut satis innuit Eusebius, ac deinde ecclesiam eamdem moderantibus Juliano, et post hunc Demetrio, qua ratione conficitur ea ætatis* S. Pantæni *nobilior pars, quam tum docendo, tum in Indico apostolatu strenue laborando, tum demum post suum inde reditum Alexandriæ exegerit.*

salltem aliquousque determinari potest.

9 *Agrippini obitum in nostro de Alexandrinis Patriarchis, tractatu Chronologico ante tomum* V *Junii, retulimus ad annum Christi 179; atque hinc tuto asseri posse credimus, ante illum annum ad scholam Alexandrinam pertractum fuisse* S. Pantænum, *urgente, procul dubio, Clemente Alexandrino, qui reluctantem et quodammodo fugitivum insecutus,* delitescentem, *ut ipse loquitur,* venatus *fuerat. Illustrem provinciam toto deinde Juliani, qui anno 189 vivere desiit, tempore gna-* F *viter administravit, habuitque Clementem discipulum, vel ut chronicon modo asserebat, æqualem, ac non minus quam magistrum,* in disputatione dogmatis nostri disertissimum, *paulo post successorem, nempe sedente Patriarcha Demetrio, ad quem legati illi,* S. Pantæni *fama exciti, ab ultimo Oriente advenerint, et a quo proinde in Indiam destinatus, annos aliquot in Apostolicis laboribus insumpserit, Alexandriam postliminio redux, forte circa annum 205, ubi sive publice sive privatim lectiones resumendo, vitam protraxerit usque ad tempora Antonini Caracallæ, qui cum post patrem regnaverit ab anno 211 ad 219, haud inverisimiliter quis statuet, mortuum esse.* S. Pantænum *circa annum 216, superstite Demetrio, qui Alexandrinam sedem usque ad annum 231 occupavit.*

non tamen ad S. Marci tempora extendi.

10 *Ex prædicti chronici verbis, superius relatis, recte hic arguit Halloixius; Si anno Domini 195 aut 196 non* Pantænus *solum, sed etiam Clemens, ejus auditor, clarus erat, cum grandem*

Auctore I. B. S.

jam natu Pantænum *esse oportuerit, consequitur, sub medium saltem ejus seculi natum esse; in quo quid opponi queat, prorsus non video; cum enim Sancti exitum innexuerimus anno 216, si natus supponatur anno 150, ætatis septuagesimum non attigerit, quo eum pervenisse, nihil est quod affirmare prohibeat. Benignissima interpretatione opus est, ut Equilini præsulis verba explicentur, dum lib. 6 cap. 65 ait,* S. Pantænum Marci Euangelistæ apud Alexandriam discipulum fuisse, *quæ solo hoc sensu tolerabilia sunt, quo sanctorum Augustini, Thomæ et aliorum Doctorum sectatores, eorum discipuli nuncupantur, qualem S. Marci discipulum appellari patiemur.* S. Pantænum; *imo longe propinquiori jure, si recte tradiderit Photius,* iis usum magistris fuisse, qui Apostolos vidissent, imo aliquos horum ipsorum audivissent. *Potuerit nempe Sanctus noster Marci discipulos, eos saltem qui diutissime vixerint, novisse, atque ab ipsis sanctissimi Euangelistæ institutiones addiscere, quas in Cathedra Catechetica, ab ipso formata, auditoribus suis tanta cum laude exposuerit :* B *alias enim totis centum annis senior dicendus esset, quam ex allegatis auctoribus fuisse ostenderimus, atque adeo sesquiseculi ætatem superasse, quod absque idoneo teste obtrudere, ineptum omnino videretur, ut inter notationes suas etiam expendit Halloixius, cujus opinioni in hac parte lubenter subscribimus.*

Siculus genere fuit, non Hebræus;

11 *At vero non tam proni accedimus ad aliam ejus sententiam quod* S. Pantænus gente Hebræus fuerit. *Id multis ipse probare conatur, torquendo in sensum suum verba Eusebii, superius recitata, de postremo magistrorum S. Clementis; contendens, fuisse Hebræum illum eumdem, quem in Palæstina se audivisse Clemens testatur supra num. 2, ex connexione videlicet constructionum, quæ a Valesio disparate accipiuntur, et ita accipi debere videntur. Verba græce sonant :* Ὁ δὲ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἑβραῖος ἀνέκαθεν, ὑστατῳ δὲ περιτυχὼν . . . . ἀνεπαυσάμην ἐν Αἰγύπτῳ, θηράσας λεληθότα. *Hæc Hervetus* sic *reddiderat :* Alter autem in Palæstina ducta ex alto origine. Cum autem in eum ultimum incidissem; C *ultimum S. Clementis magistrum cum Hebræo manifeste confundens. Nec multum abludit Halloixii interpretatio,* in ultimum autem cum incidissem; *quo pacto etiam satis clara apparet ad Hebræum relatio. Valesii interpretatio* novissimum *illum S. Clementis doctorem sic distinguit, ut in notationibus pag. 95 et 96 singulos magistros enumerans et discernens, ultimum nullo pacto velit Hebræum fuisse, sed* Pantænum, *natione Siculum, origine gentilem, professione philosophum Stoicum, demum longe præstantissimum Christianorum dogmatum interpretem. Ita loquitur Valesius :* Sequuntur quædum apud Clementem, quæ Eusebius omittere non debuerat. Ex his enim colligi videtur, Pantænum ex Sicilia oriundum fuisse. Annon id aperte innuunt Clementis hæc verba? Σικελικὴ τῷ ὄντι ἡ Μελιττά, etc. Cum enim præcedentibus verbis Clemens Pantænum designet, ut testatur Eusebius, hæc quoque ad eumdem Pantænum referantur necesse est. Siculam igitur apem eum nominat Clemens, eo quod e Sicilia esset oriundus. Cur enim Siculam potius apem eum vocaret, quam Atticam? Petrus Halloixius, in vita Pantæni, ait illum fuisse genere Hebræum, idque ex Clementis verbis D collegit. Verum Clemens plane contrarium innuit. Nam Hebræum quidem illum, ait a se auditum in Oriente; Pantænum vero in Ægypto.

nec Alexandriæ docuit post, sed ante apostolatum Indicum.

12 *Utut hæc se habeant, ex præcedenti paragrapho manifestum est, Stoicæ sectæ adhæsisse* S. Pantænum, *priusquam Christianis sacris initiaretur, ceteris deinde disciplinis instructissimum, Alexandrinæ scholæ præfici meruisse, quo tempore* Clementem auditorem ejus fuisse *et postmodum* scholæ successorem, *omnis tradit antiquitas et concors est eruditorum sententia. Jam diximus, sub Agrippini exitum docendi principium posuisse, quod toto Juliani tempore prosecutus sit, donec in Indiam a Juliani successore Demetrio mitteretur, seculo secundo ad finem vergente, necdum turbata Severi persecutione Ecclesia, quam ipse motu terribili subinde concussit, præsentia sua persecutionem urgens sub annum 202, qua tempestate, ex Ægypto decessisse Clementem volunt, non tam suppliciorum metu, quam ut felicius in Cappadocia rebus Ecclesiæ prospiceret, quod ad* IV *Decembris* E *opportunius erit examinandum. Id interim notari potest, non recte de Clemente dixisse S. Hieronymum, quod* post Pantæni mortem *Alexandriæ* ecclesiasticam scholam tenuerit; *nec satis apposite ordinatam ab Halloixio vitæ* S. Pantæni *seriem, dum* 1 *capite Indicam perfectionem exequitur, secundo autem hunc præfigit titulum :* Pantæni ex India reversi, in Alexandrino gymnasio claritas et doctrinæ gloriæ; *quasi tunc primum docendo claruerit, cum dubium non videatur, quin Clementi successisset. Origenes, quantumvis juvenis, antequam ex India* S. Pantænus *reverteretur. Connectit quidem tempora Halloixius, conjungens eos, qui* prius posteriusve S. Pantænum sectati sunt, *at vel hoc ipsum improbandum censemus, cum verisimillimum sit, per id tempus gymnasio nequaquam præfuisse, sed ut summum privatim eos instruxisse qui ad ipsum ultro accedebant.*

Quem gradum in Ecclesia habuerit, et ad quos Indos profectus sit.

13 *Implexa quæstio moveri posset, quem in Ecclesia gradum habuerit* S. Pantænus, *vel dum scholæ Alexandrinæ præfectum ageret, vel dum a Demetrio in Indiam destinatus est. Citat Halloixius pag. 851 Anastasii Sinaitæ textum, in quo* Pantænus sacerdos Alexandrinus *nuncupatur. At contra* F *facit non obscura Origenis exclusio, qui epistola superius citata, Heraclam* Pantæno *socians, illum ait* presbyterii gradum Alexandriæ tenere, *quod de* Pantæno *non prædicat; quomodo etiam exprimit chronicon, hujus paragraphi initio citatum : ubi* Clemens presbyter, *Pantænus simpliciter dicitur* Stoicus Philosophus. *Hinc opinor scripsisse Halloixium pag. 842,* nec sacerdotio nec ordine ecclesiastico præditum fuisse. *Tillemontius Episcopi Apostolici, seu incerti loci titulum Sancto nostro haud invite concedit, verum in antiquiorum silentio quis satis tuto rem definire audeat? Æque incerta sunt plura alia capita; ut puta : Quam proprie Indiæ partem ingressus sit* Pantænus? *Qui ipsum legati, de quibus Hieronymus, a Demetrio efflagitaverint? Quamdiu illic hæserit? Quantum apud Brachmanas profecerit; et alia hujusmodi. Proximus iis gestis Eusebius, solum innuit, in eas partes profectum* S. Pantænum, *in quibus S. Bartholomæus Apostolus prima jecerat fidei semina, ubi Euangelium*

A *Euangelium S. Matthæi Hebraicum, ibidem ab Apostolo relictum, invenerit, quod Rufinus, Hieronymus atque ex iis Ado, Alexandriam a Sancto relatum expressius affirmant, quam ferat genuinus Eusebii textus. Non verebor ego tantisper opinari, illam hic Indiam intelligi, ad quam S. Athanasius Frumentium postea direxit, quæ est ipsa Æthiopia, sedi Alexandrinæ ad hoc usque seculum, non interrupta continuatione subjecta.*

Optimus vitæ exitus.

14 *Jam abunde ostensum est,* S. Pantænum *Alexandriam ex India reducem, veterem docendi consuetudinem non intermisisse, tametsi juvenis Origenes priorem ejus cathedram, post S. Clementem occupasset, cui ipsum Sanctus procul dubio cedere noluerit, tali præ senio muneri se imparem existimans, et ab omni zelotypia remotissimus, utpote qui Origenem foverit, adeo ut Alexander Hierosolymitanus, apud Eusebium lib. 6 cap. 14, per* S. Pantænum, *Origenem sibi innotuisse fateatur. Vitam Sancti ad imperantis Caracallæ tempora, ex Hieronymo producendam omnino* B *censuimus, sic ut ad annum seculi tertii sextum et decimum pertingere potuerit; quando post multos, in prædicando Euangelio, in dilucidandis Scripturis, in gentilibus a superstitione abstrahendis, in hæreticis demum ab errore revocandis, susceptos a se domi forisque labores, vitam veneranda spectatam canitie, exitu felicissimo terminavit; quod ita superius expressit Rufinus :* Sed et in multis prætcrea aliis doctor, in ecclesiasticis studiis apud Alexandriam, claram satis et nobilem vitam optimo et admirabili fine conclusit : *quæ postrema ferme sunt lib. 5 cap 10 verba, ad clariorem sensum reducta, quam sint ea quæ nobis in Eusebio exhibentur :* Hic ergo Pantænus, post multa præclare gesta, tandem Alexandrinæ præfuit scholæ; *ex quibus daretur intelligi, sub finem vitæ primum docere cœpisse Sanctum nostrum, quod cum initio capitis pugnare videtur. Malim itaque græca verba* τελευτῶν ἡγεῖται διδασκαλείου, *eo sensu exponere, quem eis dedit Rufinus, et multis post seculis Nicephorus Callistus, ut censeatur ad finem usque vitæ præcellenti eruditionis fama, Alexandrinæ scholæ columen fuisse, et sic beata morte ad promeritam laborum coronam transivisse.*

AUCTORE J. B. S.

Halloixii conclusio.

15 *Vitam* S. Pantæni, *satis operose a se concinnatam, sic concludit Halloixius, et nos cum ipso nostrum hunc commentarium :* Atque hæc sunt, quæ de sanctissimi Pantæni vita et monumentis, in E magna scriptorum de illo penuria, reperire potui; siquis nancisci plura potuerit, in publicum, amabo, ea proferat, et suum ad tanti viri augendum honorem symbolum conferat. *Atque hoc hagiophilorum omnium votum esto.*

DE SS. MARTYRIBUS ROMANIS

CLAUDIO COMMENTARIENSI, NICOSTRATO PRIMISCRINIO, CASTORIO, VICTORINO & SYMPHORIANO

J. B. S.

Ex Actis S. Sebastiani.

AN. CCLXXXVI.

Ex Actis S. Sebastiani accepti,

A*mplam Sanctorum messem in Actis S. Sebastiani nobis porrigi, jam sæpius in hoc opere dicendum fuit, et novissime prægressis hujus mensis diebus; ut* II, *in classe illa majori Campaniensi,* V *in S. Zoe, ejus, qui hoc die colitur,* S. Nicostrati *uxore, et* VI *in S. Tranquillino, SS. Marcelliani et Marci parente.* C *De* S. Nicostrati *conversione agitur cap. 7, de ejus et* S. Claudii *baptismo cap.* II, *num. 35, ubi etiam memoratur* Castorius, Nicostrati *frater, et* Claudii *filius* Felicissimus, *quem ipsummet esse* S. Symphorianum, *patet ex cap. 19, num. 68, licet sub* Felicissimi *nomine, dicta die secunda Julii inter alios relatus sit.* S. Victorini *nomen non exprimitur inter baptizatos citato cap.* II, *num. 35 : verum capite illo 19, num. 68, ubi Sanctorum præclare facta in Urbe describuntur, sic lego :* Item Claudius cum Victorino fratre suo, et cum filio suo Symphoriano, qui fuerat a morbo hydropis liberatus. *Hæc prima in iis Actis* S. Victorini, *mentio; Symphorianus autem, ut jam dicebam, est ipse* Felicissimus, *num. 36 hydrope laborans; sed ea confusione semel observata, sanctum illum,* Symphorianum *appellare pergemus.*

aliam haud dubie classem constituunt

2 *De his quinque Martyribus, non cursim egi in Observatione ad Usuardum, ubi id inter alia notavi, Romani parvi auctorem, primum fuisse, qui ipsos signaverit his verbis :* Romæ, martyris Nicostrati primiscrinii, Claudii, Castorii, Victorini, Symphoriani; *quæ nomina accepta sunt ex laudatis S. Sebastiani Actis cap. 20, num. 76, quorum nonnulla exemplaria, sic ultimum nomen efformasse notavit Bollandus ad num. 68 litt. A. Ex illis postmodum longius suum elogium concinnavit Ado, quod ab Usuardo contractum est, in Romano moderno, ex Molani editione aliquatenus restitutum. Pluribus Martyrologiorum textibus* F *rem augere, haudquaquam necesse est; at nequeo intactam relinquere Maurolyci confusionem, et distinctionem postea superfluam : verba ipsius recitasse, refutasse erit. Sic habet :* Romæ sub Diocletiano, sanctorum martyrum Claudii, Nicostrati, Castoris, Victorini, Semproniani, Severi, Severiani, Simplicii et Carpophori, Primi et Septimii, quos Fabianus Judex *etc. Infra vero :* Item S. Nicostrati, viri Zoes, de qua nudius tertius, sub eodem Fabiano, martyris, quos a sancto Sebastiano conversos, Polycarpus presbyter baptizarat.

ab iis qui coluntur 8 Novembris.

3 *Satis manifestum est, commixtas hic tres diversas Martyrum classes; hodiernam Romani parvi, cum ejusdem duabus aliis* VI *Idus Novembris relatis, nempe* artificum insignissimorum, *et aliorum quatuor fratrum, qui* Coronati *nuncupantur, quos tamen præfato die* VIII *Novembris cum diversis elogiis repetit idem Maurolycus. Exercet eruditos ea nominum synonymia et ejusdem plane numeri concursus, cujus controversiæ trutinam, in citata ad Usuardum observatione inchoatam,*

huc

AUCTORE J. B. S.

huc remissimus. Verum cum post Martyrologii istius editionem necdum lucis quidquam accesserit, unde hæ difficultates accuratius dissolvantur, possit vero ex aliis Actis et monumentis deinceps accedere, hodiernos quinque, in gestis S. Sebastiani tam clare expressos, in justa sua possessione relinquimus, putamusque hactenus cum Baronio in notis : Diversos omnino esse hos ab illis Martyribus, qui iisdem nominibus sunt appellati, agiturque eorum natalis inferius ad VI Idus Novembris, prout diversa ipsorum Acta declarant : *quidquid augmentum, sub nomine Flori editum, idem plane elogium postremis aptet, quod ex Actis S. Sebastiani solis nostris proprium esse censemus, contra quam indicare videatur nota Tillemontii tomo 4, pag. 745. An fortasse ad aliquam translationem adduci possit eorumdem fere nominum repetitio, postea etiam examinabitur, cum iis quæ ad antiquiora Kalendaria et Sacramentaria pertinent.*

Non male hoc die a Romano parvo consignati sunt.

4 *Omittenda non est hodierni Romani annuntiatio, in qua Usuardi textus paulo auctior redditus est :* Romæ, sanctorum martyrum Claudii Commentariensis, Nicostrati primiscrinii, Castorii, B Victorini, et Symphoriani, quos S. Sebastianus ad fidem Christi perduxit, et B. Polycarpus presbyter baptizavit. Eosdem in perquirendis sanctorum Martyrum corporibus occupatos, Fabianus judex comprehendi jussit, et per decem dies minis et blanditiis exagitans, cum in nullo penitus posset commovere, jussit tertio torqueri, ac postea in mare præcipitari. *Locum ex quo hæc accepta sunt, jam abunde indicavi. Si quæras a quo primum hoc potius, quam alio die consignati sint; respondebo, hunc a Romano parvo selectum videri, haud dubie quod existimaverit, quemadmodum martyria illa uno eodemque capite in citatis Actis connectuntur, sic magno temporis intervallo distare non posse. De S. Zoe et S. Tranquillino satis distincti sunt dierum characteres; de prima nempe,* cum pertransissent sex dies *a natali Apostolorum; de altero,* Apostolorum natalitii octavo die. *De hodiernis autem, non satis observarit laudatus Martyrologus,* per decem dies minis eos et blanditiis *exagitatos* C *fuisse ad sacrificandum, atque adeo non hoc septimo, sed non ante diem* XVII coronam martyrii celebrasse. *Ceterum id alibi in eodem Martyrologio nec rarum nec insolitum esse, jam sæpius observatum est. Nunc ea colligenda sunt, quæ variis Actorum S. Sebastiani capitibus ad hos Martyres referuntur, servato eorum potius, quam rerum ordine.*

Conversus per S. Sebastianum Nicostratus,

5 Commentariensis *et* primiscrinii *munera satis alibi explicata sunt : videantur notæ Baronii ad* XXVII *Martii et hoc die.* S. Nicostrati *nomen primum occurrit cap. 7, cujus hic est titulus :* Sebastiani oratione et miraculis conversi Zoe et Nicostratus. *Num. 24 sic habetur : Hæc autem gerebantur* intra domum primiscrinii, nomine Nicostrati, apud quem custodiebantur Marcellianus et Marcus, qui Nicostratus habet uxorem, nomine Zoen. Hæc per sex annos, *et cetera* V *Julii. Tum num. 25 :* Videns autem Nicostratus vir ejus, quod esset tanta virtus Christi in sua uxore celebrata, cœpit pedibus ejus *(S. Sebastiani)* advolvi, et indulgentiam petere, pro hoc quod imperiali et præfectorio jussu Sanctos Dei habuisset in vinculis : D et auferens ex manibus eorum ferreos nexus, genua eorum amplexus, cœpit rogare, ut dignarentur abscedere, dicens : O! quam beatus essem, si pro vestra mereri possem salute constringi! Forsitan sanguinis mei effusione abluerer, ut mortem illam pœnarum æternarum evaderem, et ad illam vitam pertingerem, quam nobis Deus, per os Domini mei Sebastiani, manifestare dignatus est. Cumque rogaret Marcellianum et Marcum, ut abscederent, *hi insigni oratione neophytos exhortati sunt, ut habes toto cap. 8.*

et in fide probe institutus,

6 *Sequitur cap. 9 :* Igitur cum hæc et his similia Marcus prosequeretur, cœperunt omnes, qui aderant, Deo gratias agere..... Cumque omnes, qui ad decipiendos Sanctos venerant, unanimiter crederent Christo, Nicostratus cum conjuge sua urgebat se, dicens : Non cibum capiam, neque potum, nisi mysterium mihi Christianæ religionis fuerit traditum. Cui S. Sebastianus dixit : Muta dignitatem tuam, et esse incipe magis Christi primiscrinius, quam præfecti. Audi itaque E consilium meum, et omnes, quos carcer inclusit, quos vincula tenent, quos ergastula conficiunt, in unum redige. Quod cum feceris, antistitem sacrosanctæ legis adhibebo, ut cum omnibus, qui credere voluerint, mysterii suscipias sacramentum...... Et Nicostratus ad hæc respondit, dicens : Quomodo iniquis et criminosis possunt sancta committi? S. Sebastianus dixit : Salvator noster pro peccatoribus suam nobis exhibere dignatus est præsentiam, et ostendit mysterium, per quod omnia peccata et crimina homini auferantur, et omnes virtutes Domini conferantur. Inter initia igitur conversionis tuæ, hoc munus primum si tu conferas Christo, præsto erit remunerationis ejus præmium super te, corona martyrii, habens secum virtutum omnium flores immarcessibiles, æternæ vitæ gaudiis profuturos. Audiens hæc Nicostratus primiscrinius, abiit ad Claudium commentariensem, et jussit universas personas ad domum ejus adducere, dicens : Quoniam proxima sessione omnes discutiendi sunt, volo, ut cum illis Christianis, qui apud me sunt, præsto sint, ne aliqua præfectoriæ discussioni F deesse possit persona. Igitur cum omnes ad domum primiscrinii perducti starent catenarum nexibus vincti, hoc modo eos vir Dei Sebastianus alloquitur, *etc.*

a S. Polycarpo cum aliis baptizatur ;

7 *Inde cap. 10* omnes a Polycarpo ad baptismum præparati, *sequenti mox cap.* II *regenerationis lavacro abluuntur.* Cumque hæc agerentur, venit Claudius commentariensis ad primiscrinii Nicostrati domum, ubi ista agebantur; et dicit Nicostrato : Vehementer præfectura commota est, quod personas reorum tuæ domus custodiæ tradi jussisti. Hac de causa suis te jussit præfectus aspectibus præsentari. Vide quale debeas interrogatus dare responsum. Ingressus itaque ad præfectum Nicostratus, cum interrogatus fuisset, cur eas personas, quas carceris claustra retinebant, suæ voluerit domus mancipari custodiæ, respondit : Amplitudinis vestræ jussu Christianas intra domum meam custodiendas suscepi personas, quibus, ut terrorem passionis incuterem, reorum

illos

AUCTORE J. B. S.

A illos feci sociari personis, ut jussioni vestræ et persuasioni nostræ, si non consensu suo, saltem alieno experimento consentiant, et metuant, ne similis eos pœna concludat. *Non videtur a mendacio, ut minimum officioso, excusari hic posse* S. Nicostratus, *quo usurum fuisse haudquaquam crediderim, si sanctioribus Euangelii placitis plenius fuisset instructus. Pia fraude delusus præfectus,* libentissime hæc audiens, dimisit eum dicens : Magno te censu a parentibus eorum remunerari faciam, cum per te illis fuerint incolumes filii restituti. *SS. Marcellianum et Marcum hic præcipue denotari, ex historiæ contextu manifestum est.*

et postea Claudium et filios

8 *Sic ea pergit :* Revertens itaque ad domum suam Nicostratus primiscrinius cum Claudio Commentariensi, cœpit universa referre, et qualiter S. Sebastianus .... animas Christianorum sua exhortatione revocasset *etc.* Cum hæc narrasset Nicostratus Claudio, corruit ad pedes Nicostrati Claudius, dicens : Ex amissa conjuge duos filios habeo, B ex quibus unus hydropis morbo fatigatur, alius diversis vulneribus opprimitur : rogo, ut jubeas eos visitari. Non enim dubito, quod ille, qui potuit facere, ut post sex annos loqueretur uxor tua, faciat, si voluerit, ut ad filios meos sanitas redeat. Et hæc dicens, proripuit se ad domum suam, et fecit inter manus adduci duos filios suos, et introducens eos intra domum, ubi erant Sancti Dei, projecit eos ante pedes eorum, dicens : Nulla penitus dubietatis signa in corde meo remanserunt; sed ex toto corde credens, quod Christus, quem colitis, ipse sit verus Deus, detuli huc vobis duo incrementa mea, credens quod possint per vos a mortis periculo liberari. Dicunt ei omnes simul Sancti Dei : Omnes, quos hic hodie infirmitas aliqua tenet, mox ut Christiani facti fuerint, sanabuntur. Cumque clamaret Claudius, credere se et desiderare fieri Christianum, jussit S. Polycarpus, ut darent singuli nomina sua. Primus itaque omnium dedit nomen suum Tranquillinus... Post hunc sex amici... Post hos Nicostratus primiscrinius et Castorius frater ejus, et C Claudius commentariensis... Post hos omnis familia, quæ erat in domo Nicostrati.

ad eamdem gratiam perducit.

9 *Porro numerum et ordinem baptizatorum prosequitur :* Igitur omnes isti LXVIII a S. Polycarpo presbytero baptizati, et a S. Sebastiano suscepti sunt... Primum itaque Claudii filios, hydropicum unum *(qui paulo ante Felicissimus, postea Symphorianus appellatur)* et alterum vulneribus plenum, mox ubi in nomine S. Trinitatis intinxit, ita de fonte sani elevati sunt, ut nec signum in eis alicujus morbi præteriti remansisset. Post hos autem Tranquillinus..... Hoc itaque ordine suo baptizato, universi, prout competebat, baptizati sunt, et per dies decem qui supererant dilationi, quam meruerant, in Dei laudibus perdurantes, ducebant dies et noctes in hymnis et canticis, et quasi fideles milites parabant animos suos ad dimicandum, pro Christi nomine in martyrio bellaturi ; ita ut et in mulieribus et infantulis amor ferveret martyrii, et invicem se ad confessionem sancti nominis, contra diabolicas acies præpararent. *Sequentibus capitibus fuse describitur conversio Chromatii, ejus baptismus et urbanæ præfecturæ abdicatio, donec cap. 19 de nostris iterum sermo recurrat, ubi* Nicostratus ex primiscrinio, cum fratre suo Castorio .... item Claudius cum Victorino fratre suo, et cum filio suo Symphoriano, qui fuerat a morbo hydropis liberatus, *per Caium Papam* subdiaconi facti *dicuntur.*

Omnes martyrio coronantur.

10 *Habes num. 69 Castuli zetarii palatii studium* ad latebram confovendam, *in qua egregii isti pugiles omnes commorarentur, ubi multa faciunt miracula, eminente inter alios* S. Tiburtio. *Ad martyrium proceditur cap. 20, cujus hoc est initium :* Verum quia multum est, si velimus ea prosequi, quæ et quanta per eos fecerit Christus; qualiter unusquisque ad palmam martyrii venerit tantummodo explicemus. *Præmittuntur certamina SS. Zoes et Tranquillini, de quibus jam actum suis locis diximus; demum sic caput absolvitur num. 76 :* Item Nicostratus et Claudius una cum Castorio et Victorino et Symphoriano, dum corpora Sanctorum pro ora Tiberina requirerent, a persecutoribus tenti sunt, et ad Urbis præfectum perducti. Erat judex Fabianus, qui eos hortabatur ad sacrificandum, et per E decem dies minis eos et blanditiis agens, in nullo penitus potuit commovere. Tunc fecit de iis suggestionem Imperatoribus, qui jusserunt eos usque tertio torqueri. Cumque nulla ratione tormentis compulsi cederent, jussit eos in medio mari præcipites dari. Immensis igitur arctati ponderibus, pelagi fluctibus dati sunt, et in loco mundo inter aquas coronam martyrii celebrarunt. *Hactenus jam sæpe laudata S. Sebastiani Acta, ex quibus longe certiora habentur, quam ex Ms. Ultrajectino, quod apud nos exstat, aut ex Præsule Equilino, aut aliis, qui æque ac Maurolycus et res et nomina confundunt, aut non satis opportune distinguunt.*

De ipsorum reliquiis.

11 *De horum Sanctorum sacris corporibus meminit hoc die in suo Hemerologio abbas Carolus Bartholomæus Piazza, aitque deposita esse in templo sanctorum quatuor Coronatorum ad montem Cœlium, ibique eorum certamen eleganter depictum exhiberi : at vereri me fateor, ne ipsos illic confundat cum synonymis illis, quos in eadem basilica collocat* VIII *Novembris; nam Pancirolius, sacra istius sanctuarii cimelia perlustrans, no-* F *stros sanctos Martyres hodiernos ibi non memorat. In alias orbis partes etiam transiisse aliqua ipsorum sacra lipsana, haud equidem dubitare ausim. Masinius in tribus ecclesiis Bononiensibus* S. Victorini *reliquias reperit. An hodierni? Quis satis distinguat? Lego apud Carolum Stengelium in Monasteriologia de Tegernscensi cœnobio;* anno MLIII, Sefrido abbate præsidente, corpora sanctorum Martyrum Chrysogoni et CASTORII a quodam fratre, a Verona, ex monasterio S. Mariæ ad organa, ad hoc monasterium esse translata. *Existimat Stengelius, ad alterutram classem, seu hodiernam, seu quæ* VIII *Novembris colitur, sanctum illum* Castorium *pertinere : at quo fundamento id asserat, non satis video. In Actis nostris non unum synonymum invenies. Neque magis certum est,* S. Chrysogoni *martyris, qui colitur* XXIV *Novembris, sacrum corpus illuc deportatum, cujus saltem caput et manum sibi vindicat Sancti istius in Urbe trans Tyberim ecclesia. De quibus plura dicentur suo loco et tempore.*

DE

A D

DE S. NAVITO EPISCOPO & MART.

TREVIRIS, VEL TUNGRIS IN BELGIO

I. B. S.

Sylloge de episcopatu, cultu et dubiis circa Sanctum occurrentibus

FORTE SEC. III.

Episcopi novem ab Henschenio Tungrensibus afferti,

Nota pridem est orbi litterario erudita nostri Godefridi Henscheuii de Episcopis Tungrensibus et Trajectensibus Diatriba, ab anno 1653 vulgata, secundis curis, sub Exegesis nomine, ab ipso auctore anno 1680 prælo parata, et demum cum ejus elogio recusa ante tomum VII Maii; quam quidem eminus arrodere ausus est Nicolaus Fizen, Visetensis canonicus, brevissimis suis* veritatis *scilicet* et ecclesiæ Tungrensis vindiciolis, *prædicto anno 1653, nullo operæ pretio editis : at Trevirensium nemo, quod sciam, hactenus impugnavit. Ad hos potissimum spectat Diatribæ lib. 3 cap. 5, novæ Exegesis* B *caput* I, *qua parte agitur de* decem prioribus *urbis Tungrensis* Episcopis, *quorum postremus fuerit* S. Servatius, *primus* S. Maternus, *cathedralis ejus ecclesiæ conditor, intermedii porro successores octo* Navitus, Marcellus, Metropolus, Severinus, Florentius, Martinus, Maximinus et Valentinus. *Istos Henschenius Catalogo Trevirensium Episcoporum, ex Chronico Trevirensi, circa initium fabuloso, perperam intrusos censet, utpote qui ad Tungrensem ecclesiam pertineant, ita Trevirenses, pro sua modestia, num. 7 compellans :* Hæc proponimus consideranda viris in antiquitate apud Treviros eruditis, qui si possint contrarium evidentibus argumentis evincere, libenter certiorem viam, ab iis monstrandam, ingrediemur, proximo mense Junio, quo tres ex dictis Episcopis Tungrensibus coluntur, et in his S. Martinus, relatus die XXI, ad quem hic dicta stabilimus in Actis jam prælo paratis; ut etiam VII et XX Junii, quo coluntur SS. Maximinus et Valentinus, dicti Martini successores.

quos inter S. Navitus eripitur Trevirensibus

2 *Hæc jam a tot annis publici juris facta sunt,* C *Trevirensium nemine, quod quidem noverimus, reclamante, apud quos difficillimum est, episcopatus initia figere, et tot Præsulibus tam brevi intervallo sua tempora assignare, ut ibidem doctissime ostendit Henschenius, res hujusmodi nos oseitanter versare solitus. Neque vero nova ea est aut ab Henschenio excogitata opinio, quæ apud Tungrenses, hodie Leodios, a tot seculis recepta fuit, uti ex Harigero, Laubiensi abbate, et Ægidio Aureæ vallis citato capite pluribus docetur, adstipulante nostro Bartholomæo Fizeno in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad diem* VI Februarii. *In eo negligentiores videri possunt Tungrenses, quod singulis istis Sanctis dies proprios non assignaverint, quemadmodum Treviris factum est, ubi* sancto Navito *festum decrevere hunc* VII *Julii. Eam traditionem istic obtinuisse oportet a duobus et amplius seculis, cum in Usuardo augmentato editionis Lubeco-Coloniensis anni 1490 diserte legatur :* Treviris, S. Naviti Episcopi et Confessoris, *quæ ferme totidem verbis descripsit Grevenus in ambabus suis editionibus 1515 et 1521. Atque hæc antiquissima sunt Usuardina auctaria, in quibus* S. Naviti *memoria recolatur, antiquis omnibus, etiam seculi* IX *et* X *Martyrologis, prorsus ignota, ut facile conjici possit ex supradicto Trevireusi chronico omnia profluxisse.*

in primorum Epp. suorum serie multum vacillantibus

3 *Equidem mirum plane fateor, tot Sanctos Trevirenses Episcopos, qui solis tribus primis seculis ad unum supra vigiuti numerantur, a Martyrologis istis classicis, qui de aliis circumvicinis Sanctis meminerunt, negligi potuisse, si vere omnes sedem illam, cum sanctitatis gloria occupaverint. Non ita censuerunt Sammarthani, dum de Trevirensi episcopatu acturi, sic scripsere :* Videtur E porro obscura admodum primis seculis usque ad Agricium, vel parva omnino in ecclesiasticis diptychis mentio Episcoporum Trevirensium, quo successio legitima comprobetur. *Sane quæ in Broweri annalibus, a Maseuio editis, proponitur Episcoporum Trevirensium tam expolita series, non minus Commentariis apodicticis opus habere videtur, quam vastum istud Saussayi Gallicanum Martyrologium, a quibus Illustrissimus auctor, utut lacessitus, prudenter abstinuit : nec Trevirensibus satis obvium erit, suorum Episcoporum successiones, ad primum usque seculum deductas, solidis calculis umquam stabilire; ut eas admittere mihi integrum non sit, cogarque adeo eam viam ingredi, quam strarit Henschenius, in tribus numeri octonarii postremis, mense Junio relatis, ipsam libentissime relicturus, si meliora edocere dignati fuerint eruditi Trevirenses. Neque tamen interim Sanctum eis omnino eripio, quippe cum fideliter referam quæcumque in ipsorum favorem ex monumentis, tametsi non antiquissimis, invenire licuit.*

Ignotus antiquis Martiis, a recentibus

4 *Favent Trevirensibus citata superius Coloniensia Martyrologia* S. Navitum *iis tribuendo, at sub solo* Confessoris *titulo, qualem nihilominus ipsi hodie non agnoscunt, ut proinde lapsu temporis traditionem accrevisse oporteat, et novam Sancto gloriam; sic ut Molanus in suis ad Usuardum additionibus postremarum editionum scripserit :* F Treviris, natalis S. Naviti episcopi et martyris; *quam lauream et nos ipsi non invite tribuimus, quamquam de ejus passione nihil certius supersit, quam de genere, patria, ætate, sedis tempore aut ceteris gestis, quæ ex Joanne Placentio Trudonensi Dominicano, aut aliis id genus scriptoribus haud satis tuto eruerentur. Interea Galesinius hoc insigni elogio, nescio unde accepto, quod ferme ad verbum transcripsit auctor Martyrologii Germanici, sive is Canisius fuerit, sive Walasserus, Sanctum exornavit :* Treveris, sancti Naviti episcopi et martyris. Hic regia stirpe natus, beati Materni Episcopi auditor et discipulus, apud Tungaros, religiosa pietate magnificoque opere ecclesiam beatissimæ Mariæ Virgini, Dei genitrici exædificavit; proque

Christi

A Christi gloria ac pro populi commissi salute, cum alia præterea egit, tum deinique martyrium obiit. *Vulgaria hæc sunt apud recentiores Martyrologos Sanctorum præconia, nec admittenda continuo, nec respuenda. Utcumque accipiantur, nobis hic sat est, S. Navitum jam a pluribus seculis Sanctorum honoribus donatum, iisque porro gaudere hactenus.*

Treviris adscribitur,

5 *Brevior est Ferrarii annuntiatio :* Treviris, sancti Naviti episcopi et martyris. *Galesinium quidem aliosque in suis notationibus appellat, sed ab eorum verbis abstinet, quæ certe ex Molani Indiculo de Sanctis Belgii adducere non potuit, cum is fol. 67 verso, præter Sancti nomen nihil memoret. Multo latius vela sua expandit Ghinius, panegyri satis eleganti, cujus fontem inferius exhibebimus. Hæc ejus est oratio :* Treveris, S. Naviti episcopi et martyris; qui Ducis Galliarum filius, et Tungarorum regis ex fratre nepos, discipulus et successor S. Materni, primi Tungarorum episcopi : siquidem ab eo aliqui Trevirensium episcopi, etiam B Tungarorum, Trajectensium et Leodiorum Præsules exstiterunt. Hic apud Tungaros ecclesiam beatissimæ Virginis Mariæ, regio opere ædificavit, et pro Christi gloria et populi salute multos labores ac tandem martyrium subiit anno Domini cxc, sedis suæ quadragesimo. *Genus Sancti tam illustre, determinatam martyrii epocham et quadragenariam occupatæ Trevirensis cathedræ durationem non agnoscunt Trevirenses ipsi, e quorum propriis Officiis desumptam lectionem satis succinctam adjungemus, iis conceptam terminis, ut vel in tanta temporum caligine et omnimoda rerum incertitudine neminem magnopere offendat.*

uti et in Lectionario satis moderato.

6 *Habe igitur verba* Lectionarii de Sanctis quibusdam Trevirensis Officii, ad usum et ritum Romani Breviarii accommodati *atque* Augustæ Trevirorum excusi anno MDCXLV, *adeoque vetustate non plurimum commendandi.* Navitum Treviri decimum nonum, et Tungri secundum Præsulem nominant : qui Tungrorum gentem a sancti Martini * obitu, impellentibus persecutionum procellis retrorsum abeuntem, et prope ad paganismum C relapsam, in fide Christiana solidavit, ut ex se, quod officium hoc exigit, successores ediscerent. Post tot ergo labores, et solicitudines, magno Christianarum ovium collecto numero, religionem sanguine suo et vita contestatus, martyrii palmam adeptus est, et plurimis miraculis clarus, ad cælum abiit. Quem Trevirenses ad suos fines reportatum, cum aliis Sanctis Episcopis collocarunt, Nonis Julii recolendum. Cui inter inhumanitatem ac supplicia teterrimorum tyrannorum, qui nascentem orbe toto rem Christianam extinguere plusquam barbarica sævitie moliti sunt, non usque adeo exactum administratæ ecclesiæ tempus, aut tormenti genus definiri potest. *Ingenue quidem, sed addere potuit*

* An non potius *Materni?*

auctor, tam obscuram esse S. Naviti *historiam, ut nec mortis genus, nec translationem, nec ejus tempus, nec alia ad Sanctum spectantia piis cultoribus satis comperta dici hactenus possint.*

AUCTORE J. B. S.

Quæ habent Placentius et alii,

7 *Martyrologis et encomiastis istis adjunge, si placet, Saussayum, Castellanum, et quotquot occurrerint recentiores,* S. Navitum *Trevirensibus vindicantes, in tanta rerum obscuritate nihil momenti eorum opinioni accedet. Colant ut colunt, et cultu, si velint, celebriori, videbitur semper potior Henschenii sententia, donec certioribus documentis evertatur. Placebit aliis opinio media, quam multi sequuntur, et a qua minime abhorrent Trevirenses, de novem illis Episcopis, Trevirensem una et Tungrensem ecclesiam gubernantibus, quemadmodum volunt, S. Maternum, non solum duas istas sed et Coloniensem uno tempore administrasse. Poterit fortasse ea controversia olim magis elucidari. Claudet hanc dissertatiunculam laudatus Joannes Placentius in suo* Catalogo omnium Antistitum Tungarorum, Trajectensium ac Leodiorum, *ubi secundum Tungrorum Episcopum statuens* E S. Navitum, *sic de eo loquitur :* Sed Navitum apprime commendaverat *(S. Maternus)* moriens; fide enim ac merito ceteros anteibat, pollebatque, tam corporis quam animi ingenuitate præcipua; utpote Ducis Galliarum filius, et Tungarorum regis ex fratre nepos. Quare omnium facile suffragiis administrationem obivit anno salutis centesimo trigesimo primo.

dubia et incerta sunt omnia.

8 Qui protinus magistri spem exspectationemque populi beneficentia superans, pedes euangelizavit, et omnem late circuivit provinciam, minime gentium sibi parcendum existimans. Unde dicendo vehemens, a vitiis plurimos avocavit; donec auctoritate summa, Trevirensium, qui prope a fide desciverant, quorum charitas jam refrixerat, corda reaccendit, ut indubitatum Materni successorem sponte sua agnoverint, et Episcopum requisierint. Quibus tanta lenitudine habenas moderatus est, ut septem illius successores utrimque præessent annis plus minus centum et viginti octo. Ceterum vice sua gloriose perfunctus annis quadraginta, mortem obiit anno salutis centesimo nonagesimo. F *Quæ istæc viri oscitantia?* Administrationem obivit S. Navitus *ab anno 131, mortuus anno 190, et tamen* vice sua *solum* perfunctus est annis quadraginta. *Melius sua connectit Ægidius apud Henschenium num. 4. An verosimilius? Non ausim asserere; incerta sunt omnia. Diem obitus adjungit Placentius* XII Kal. Octobris; Tungrisque sepultum *ait : floruisse autem* sub Apostolicis viris Sixto I *etc. in quibus omnibus tantumdem medullæ quantum in ceteris, quæ huc usque de ipsius episcopatu, ætate et gestis, operosius quam verius collegimus. Perstat hodiedum immemorabilis Sancti cultus, cujus solius gratia locum hic ei dedimus.*

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

PARMENIO, HERACLIO, HELIA, APOLLONIO EUDOMIO, ANOVIO, PUBLIO CUM ALIIS XVIII

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

VII JULII.

Utut confusi et transversi hoc die sint Hieronymianorum laterculi, singulos inter se opponendo et componendo, id verosimillime educi posse videtur, septem Martyres nominibus suis propriis, quantumvis luxatis, Alexandriæ tribui cum decem et octo Anonymis. Septenum numerum implet codex Lucensis Florentinii : In Alexandria, Partheni, Eraclei, Codomani, Helai, Apollonii, Anovi, Publii cum aliis XVIII. *Corbeiense item :* In Alexandria, Parthenii, Eraclii, Eudomoni, Helei, Apolloniæ, Novi, Publii cum aliis XIX. *Differt in speciem vetustissimus codex Epternacensis, classem quodammodo* B *dividens, et septem aliis octavum addens, sub nomine* Rodi, *aliis omnibus ignoti, quem proinde excludendum putavimus, sive proprium viri sit, sive urbis, ut quærit Florentinius. Sic habet jam dictus codex :* In Alexandria, Parmeni, Eracli, Heliæ, Appolloni, Rodi, et aliorum XVIII, Eudomi, Anoni, Pupli. *In litterarum scrupulis, seu modica earum diversitate non vehementer laborabimus.* Partheni *scriptum opinamur pro* Parmeni, Eraclei *pro* Eraclii, *sic statue de* Codomuni, Helai, Helei, Apolloniæ, Anoni, Pupli, *quæ satis manifeste corrupta videntur. Purior plerumque est antiquissimi codicis lectio.*

2 *De iisdem Martyribus agunt breviores aliqui Hieronymiani codices, tum qui a nobis editi sunt tomo* VII *Junii, tum qui nuperrime prodierunt in Benedictina Analectorum collectione tomo* III, *cum ea tamen diversitate, quod in omnibus annuntiatio ad tres vel quatuor Martyres contracta sit, in aliquibus ad duos dumtaxat. Rhinoviensis et Richenoviensis nominant* Parmenium, Eraclium, Apollonium et Publicum. *Augustanus pro* Parmenii, *legit* Parthenii, *uti et codex Reg. Sueciæ (a quo abest* Eraclius) *Labbeanus* Artemi. *Autissiodorensis S. Germani etiam exclusit* Eraclii, *ut substitueret* Anovi. *Bedæ additamenta duo si conjunganlur, textum ferme integrum suppeditabunt. Primum legit :* In Alexandria, Parthemii, Eraclii, Publii. *Alterum :* In Alexandria, natale sanctorum Apollonii, Helei et Parmenii. *At vero satis patet, contracta esse ea omnia pro amanuensium arbitrio.* E *Rabani textus non multo auctior est :* In Alexandria, natale Parmeni, Eraclii, Heliæ, Apollonii, Anovi et aliorum X et VIII. *Ceterum et ipse et puriores codices lectionem nostram confirmant in* Parmenio *et* Anovo. *Notkerus, qui et ipse ex Hieronymianis nonnulla semper decerpit, hic a reliquis dissentit, tum in nominibus, quæ exprimit, tum in numero Anonymorum : habet enim,* Heraclii, Helii, Apollonii, Publii, cum aliis viginti. *Non inepte scripsit, qui codici Rosweydino Usuardi adjunxit:* In Alexandria, Publii martyris, cum aliis XXIV, *est hic enim justus classis nostræ, hactenus versatæ, examinatæ et compositæ, numerus.*

DE SS. MARTYRIBUS

PARTHENIO, ANIMATO ET PIVIDIO CUM ALIIS VII

C F

Ex Hieronymianis

J. B. S.
VII JULII.

Aliorum extra Alexandriam Martyrum memoria in duas classes dividitur, *inquit Florentinius.* Prima in aliqua nominum differentia parum variat in codicibus nostris et Corbeiensi. *Imo multum variat, etiam in numero Martyrum, qui propriis nominibus efferuntur : Florentinii enim textus habet :* Et alibi Pathemi, Parmi, Ammias, Pidinii. *Corbeiense autem non nisi tres refert, eosque plane aliter efformatos :* Et alibi Parthemi, Animasi, Pyvidii. *Anonymi utrobique* septem, *rectius, opinor, quam in vetustissimo Epternacensi, in quo eorum numerus ad* XVIII *denuo ascendit. De cetero et hic codex consonat Corbeiensi in numero Sanctorum, quamquam nomina aliter flectat :* Et alibi Partheni, Animati, Prundi. *Placent duo prima; tertium videtur omnino corruptum esse ex vero nomine* Pividii, *quemadmodum recte scribunt Hieronymiana aliqua contractiora.* Ammias *Lucensium codicum ex* Animati *vel* Animasi *deductum fuerit :* Parmi *male adjectum putamus. Pejus quis censuerit, aut istam aut Parthemii appellationem ad* S. Pantænum *referendam, quem ex Hieronymianis plane excludendum diximus in nostris ad Usuardum Observationibus, et rursus in Commentario, superius dato, ubi de ipso egimus hoc die.*

DE

A D

DE SS. ALEXANDRO & PARTINIMO

MARTYRIBUS

Ex Hieronymianis.

I.

VII JULII.

Classis tertia, æque ac priores, implexa et obscura est; incerti loci sicut præcedens. Binos dumtaxat Martyres referri, certum est; nec de primo nomine ullatenus dubitandum, cum in omnibus Alexandri *enuntietur. Non adeo liquet, qua ratione inflectendum sit nomen alterum. Textus Florentinii ex Lucensibus legit* Parmini, *Corbeiensis* Parthimi : *scripsi cum vetustissimo Epternacensi* Partinimi, *hac maxime causa, quod* Parmini *magis spectet ad classem primam,* Parthimi *ad secundam, in quibus nomina efformavimus* Parmenii *et* Parthenii. *Si cui magis placeat aliorum lectio ; haud gravate patiemur, nostram postponi. Non adeo facile est, luxata nomina restituere.*

DE S. THOMA CONF.

IN MONTE LACONIÆ MALÆO

E

B

Notitia ex Menæis.

J. P.

VII JULII.

De S. Thomæ virtutum ac meritorum, apud mortales cum degeret, palæstra, pluribus hic agere supersedeo ; satis habens, obiter indicasse, montem Malæum jacere in Laconia, ultima Peloponnesi provincia, et quidem ora ejus Australi, quæ versus Cythæram et Cretam insulas extenditur, ut dictum fuit die IV *Aprilis, quando egimus de S. Georgio Malæensi, ubi de hoc monte plura reperies.*

Palæstra virtutum,

cultus,

2 *Satis apud Græcos Confessoris nostri memoria est celebris. Referunt illum Menæa impressa cum versiculis et elogio; Typicum S. Sabæ, Maximus Cythærorum Episcopus, Menologia Slavo-Russicum et bibliothecæ Ambrosianæ; Supplementum ad Menæa Græca excusa, constans e Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii; in quo ita annuntiatur:* Μνήμη τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Θωμᾶ, τοῦ Θαυματουργοῦ,
C τοῦ ἐν τῷ Μαλαίῳ. Memoria sancti Patris nostris Thomæ Thaumaturgis in Malæo. *Additur hoc distichon :*

Διεὶς πτέρυγας, εἶπεν ἂν Μώσης, Πάτερ,
Ὡς ἀετός τις ἐξανέπτης πρὸς πόλον.

Alis remissis, dixerit Moyses, Pater,
Ut aquila quædam sidera volatu petis.

elogium,

3 *Versiculos hos ibidem subsequitur elogium; quod fere coincidit cum Basiliano, sic se habente :* Sanctus Pater noster Thomas, quando ducebat vitam secularem, illustris extitit, ac divitiis et potestate conspicuus : quin et tropæa plurima a barbaris reportavit. Quando autem mundo propter Christi desiderium, et amaris hujus vitæ fluctibus nuntium remisit, et monachus factus est, adeo illustrior evasit, ut noctu appareret tamquam columna ignis, visitante illum magno Propheta Elia, cujus quoque exemplar imitari studuit ; semper sibi vacans, Deumque immobiliter orans in monte, qui dicitur Malæus ; unde etiam accepta gratia curationum, dæmones ejecit, et aquæ fontem per suas preces fecit scaturire ; ac cæcis visum, claudis gressum præbuit. Atque aliis multis miraculis in Christi nomine perpetratis, ubi omnibus factus esset mirabilis, Deoque, quantum homo potest, servivisset, gaudens ad ipsum et exultans discessit.

4 *Additur in dicto supplemento :* Ἀλλὰ καὶ τὸν βίον λιπὼν, καὶ τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ παραθέμενος, οὐ παύεται τοὺς αὐτῷ καθ' ἑκάστην πίστει προσιόντας, καὶ νόσων παντοίων ἀπολυτρούμενος ἐκ τῶν βλυζόντων ναμάτων τῆς θείας αὐτοῦ λάρνακος. Quin etiam postquam reliquit vitam, ac spiritum Deo tradidit, non cessat eos, qui cum fide in dies ad ipsum accedunt, ab omni morborum genere liberare per latices, e sacra ipsius urna scaturientes. *Elogium, quod exhibent Menæa impressa, nihil refert singulare,* F *ropter quod cogamur illud huc transcribere; et aliunde consonat satis ei, quod jam dedimus. Quare suffecerit protulisse sequens distichon, indidem excerptum :*

Ζωὴν ἐκλιπὼν ὁ Θωμᾶς μετρουμένην
Ζωὴν ἐφεῦρεν ὄντος οὐ μετρουμένην.

Dimensa vitæ tempora relinquens nece,
Immensa Thomas tempora et vitam invenit.

A Græcis Sanctus hic etiam ad Latinorum Fastos transit. Molanus eum accensuit additionibus suis ad Martyrologium Usuardinum; uti post illum Castellanus suis additionibus ad Martyrologium Romanum ; quod non abs re est, hic observasse.

A D

DE S. ACACIO

I. P.

Notitia e Græcis ac Syriacis tabulis.

VII JULII.

Sancto hodie satis celebri in tabulis sacris Græcorum, Thomæ *in Malæo monte, adjungitur in Typico S. Sabæ, nominis celebritate in Menologiis ei longe inferior, sanctus* Acacius ἐν κλίμακι, *id est* in scalis, *cognominatione fortasse desumpta e loco, in quo habitaverit in plurimum. In Menologio Slavo-Russico legitur memoria* Acacii Lestvicensis, testificatoris, *id est fortasse,* confessoris ; *qui postremus* Acacius, *an idem sit cum priore, an diversus, ignoro.*

DE SS. EUSTATHIO, POLYCARPO & EUANGELO MM.

I. P.

Notitia ex Menæis Græcis.

VII JULII.

B

De SS. Eustathio,

Sacer horum trium Martyrum ad meliorem vitam transitus signatur in Menæis Græcorum non unis. Habent illos Menæa bibl. Ambrosianæ ; supplementum ad Menæa excusa, e Synaxario Sirmondi ac Ms. Chiffletii, addita designatione loci, ni fallor, in quo coluntur : Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν σεβωνίᾳ. *(Alibi lego* ἐν σιμωνίᾳ. *In Ambrosianæ bibl. Menæis est* ἐν συμβούλοις.) Agitur autem sacra ipsorum memoria in Sebonia ; *item notantur in quodam Menæo Chiffletiano, additurque* Polycarpo *cognomentum* Νέος, *Junior vel* Juvenis. *In prædicto Supplemento* S. Eustathius *duobus hisce versiculis honoratur, postquam ibidem præmissum fuerat, igne martyrium consummasse :*

Πρὸς εὐστάθειαν καρδίας Εὐσταθίου
Καὶ πῦρ συρίζων ἠρεμοῦν πάντως ὕδωρ.
Eustathianæ viribus constantiæ
Mitescit ignis, unda quasi placida foret

Alluditur in substantivis εὐστάθεια, constantia, *ad nomen proprium Martyris* Eustathii, *quasi* constantem, *vel invictum dicas.*

2 Polycarpus *in eodem Supplemento traditur,* μαχαίρᾳ, gladio, *diem suum obiisse, adjectis hisce versiculis :*

E *Polycarpo,*

Οὗτος ὁ νέος ὢν σφάγιον εὐθελημάτων,
Σφάττειν τάχει με τὸν Πολύκαρπον θέλε.
Matura jam victima, et mori volens :
Age Polycarpum occide. Quid nectis moras ?

Quid sibi velit in apographo ὄναος, *pro quo substitui* ὁ νέος, *Martyris cognomentum, non assequor. Fortasse non male poneretur* ὥραιος, maturus, *ut fiat allusio ad nomen proprium* Polycarpus *quod significat eum, qui* multum fructum fert. *Tu elige, utrum vis.*

3 *Genus martyrii, quo vitam finivit* S. Euangelus, *exprimitur in hæc verba :* Ὁ ἅγιος Εὐάγγελος ξίφει τελ. Sanctus Evangelus gladio martyrium subit. *Cui ita accinitur :* *et Euangelo. versiculi.*

Εὐάγγελος τὸ θεῖον ἐκ ξίφους τέλος
Εὐαγγελισμὸν εἶχε τοῦ Θέιου στέφους.
Euangelo sanctum dat ensis exitum,
Divina portans nuntia, coronas poli.

Lepor est in nomine proprio Εὐάγγελος, *significante* lætum nuntium, *seu* qui læta nuntiat, *et in substantivo* εὐαγγελισμὸς, læta nuntiatio. F

C

DE S. JOANNE ANGELOPTE EPISC. RAVENNÆ IN ITALIA

I. B. S.

Ex Hieronymo Rubeo.

AN. CCCCXXXII.

Ravennatis Epp. sub nomine Joannis confusi.

Bollandus ad diem XII *Januarii, quo alterius S. Joannis Ravennatis Episcopi vita, ex Rubeo etiam accepta, paucis illustratur, ita observavit :* Tres ab Hieronymo Rubeo memorantur Ravennates Episcopi, Joannes appellati, publico cultu ab ecclesia dignati. Primus cognomento Angeloptus, sive qui angelum vidit, S. Petri Chrysologi decessor, quem ipse VII Julii, Ferrarius XXI Novembris tradit e vita migrasse. Secundus in Martyrologio Romano XII Januarii celebratur, consentiente Rubeo ; quem Ferrarius XXI Novembris refert et cum Angelopte confundit. *Verum nisi ego fallar, non tam duorum Episcoporum, sub nomine Joannis, gesta confundit Ferrarius, quam festa transponere videatur, aut secundum illum Joannem, a Bollando relatum, excludere : nam quæ ibi in elogio refert, ad unicum Joannem, eumque hunc nostrum primum, S. Exuperantii successorem et decessorem S. Petri Chrysologi pertinent; suntque ea solius hujus Joannis ætati convenientia, nullo modo alterius, qui, ut ex vitæ ad* XII *Januarii edita patet, ab Attila Ravennæ devastationem deprecatus est. In eo quoque Rubeo adversatur Ferrarius, quod Joannem hunc* I *ad* XXI *Novembris transferat, quem diserte ipse asserit* ex hac vita migrasse Nonis Quinctilibus, non, ut alii putant, et quidem falso, XI Kalendas Decembris : id enim est Joanni Archiepiscopo, qui in solitudinem Aretinam se abdidit, adscribendum.

2 *Ita Rubeus lib. 2 historiæ Ravennatum pag. 99, unde*

A *unde* sancti *nostri* Angeloptæ *elogium desumimus:* Haud ita multos post dies, Joannes Archiepiscopus, dum in D. Agathæ sacra faceret, pronuntiato ad populum Euangelio, cum divinam hostiam signo crucis obsignasset, repente illi angelus ex altera aræ parte adstitit; cumque expletis mysteriis, sanctissimum Christi corpus accepisset, volens, urnam sacram, in qua sanguis erat, de more administer porrigere, præripuit angelus, Joannique præbuit. Id omnibus ea ratione innotuit, quod urnam viderint sponte elevatam ex ara. Non multo post, cum mortis diem sibi imminere divinitus cognovisset, enervato inedia ac precationibus corpore, omnibus compositis, ex hac vita migravit Nonis Quinctilibus *etc. Quæ hisce superaddit Ferrarius, de partibus Theodosii et Valentiniani Imperatorum, quas adversus usurpatorem secutus* Joannes, *ecclesiam suam viderit a Valentiniano multis beneficiis et privilegiis condecoratam, Baronio plane adversantur, cujus argumentis frigide respondet Ferrarius : Bacchinius vero in observationibus ad Agnelli librum Pontificalem tomo* I *pag. 296, Valentiniani privilegium pro Raveunate ecclesia supposititium pronuntiat.* B

a Rubeo melius distinguuntur.

3 *In eo Agnelli opere, non ita pridem edito, aliqua me reperturum existimaveram quæ* sancti Angeloptæ *vitam præclarius illustrarent; at longe major ibi quam in Ferrario, rerum et personarum confusio : cum uni Joanni omnia tribuantur, quæ certo diversis duobus adscribenda sunt, ut facile observavit operis editor et illustrator eruditissimus, Bacchinius; solis proinde Rubei verbis nobis inhærendum fuit. Vulgaria plane memorat de* S. Joanne *Agnellus sub capitis* I *initium:* Johannes XX *(puta in serie Episcoporum)* virtute valde venerabilis, pauperum nutritor, pudicitia ornatus, amator castimoniæ, ad cujus orationem angelica agmina descendebant; mediocris corpore, tenuis facie, maceratus jejuniis, egenorum alimoniæ tributor. *Cetera non ad* S. Joannem, *sed ad Lauricium unice pertinent : sequentia capita, multis parergis sarta, ut recte notat Bacchinius, ad Joannem, Chrysologi successorem; quæ in Supplemento Januarii ad examen revocari poterunt, vel ad* II *Decembris, quo die in Martyrologio Romano refertur S. Petrus Chrysologus.* E

AUCTORE J. B. S.

Nihil subsidii ex Agnello haberi potest.

DE S. CONSULE EPISCOPO

COMI IN INSUBRIA

Ex Ferrario et Annalibus Comensibus

I. B. S.

AN. CCCCLXXXXV.

Sanctum Comi Episcopum fuisse constat et ibidem coli:

Primus Aloysius Tatti in Annalibus sacris civitatis Comensis decade I, *lib. 7, a pag. 482 longam sub* S. Consulis *titulo orationem adornavit, cujus tota medulla, qua parte Sanctum spectat, ad ea ferme contrahi potest, quæ de eo tradidit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ : nam licet Annalista iste parergis suis curiosa nonnulla hinc inde inserat; num. 5 ingenue fatetur in omnibus antiquis tabulis nihil de* S. Consule *reperiri præter* patriam et vitæ sanctitatem, qua oves gubernaverit *ac* vitam consummaverit; *ut mirum sane mihi visum sit, virum, cetera erudi*C*tum, post tam sanctam protestationem, tam multa alia ad* S. Consulem *retulisse, ut iis quindecim et amplius paginas impleverit. Neque vero brevissimi sui asserti prima pars apud Comenses satis recepta est hactenus, quandoquidem Ferrarius, ex ejusdem urbis ecclesiæ monumentis,* S. Consulem *Germanum pronuntiet,* Nuesiensem *seu* Novesiensem *ad Rhenum, infra Coloniam, Tattus vero, Orientalem, Græcum vel Ægyptium fuisse contendat, occasionem et tempus divinans, quo in Italiam pervenerit, saltem pervenire potuerit, chronologiamque ex suis conjecturis disponens, quam æque facile sit evertere. Noster Theodorus Rhay, inter Animas illustres Juliæ, Cliviæ etc. sic ad* VI *Julii diem scripsit:* Gaudet hodie cive suo Consule Novesium, urbs ad Rhenum non ignobilis, qui Comensem olim Antistitem agens, loca plurima magnis virtutibus ditavit.

patria, ætas et gesta incerta sunt.

2 *Episcopatus durationem, adversus quinque aliorum lustra, ad paucos annos restringit Tattus, sic ut ex ejus calculo, vix ad sexennium sederit Sanctus afflictissimis illis temporibus, quando Longobardia ab Odoacro, Theodorico et Gundebaldo miserum in modum devastaretur, innumeris prope captivis in servitutem abductis, quæ hic ad exactiorem trutinam revocare, nec operæ pretium, nec hujus instituti est. Quæ conjicit de* S. Consule, *suos Theodorico, cum Laurentio Mediolanensi et Epiphanio Ticinensi Episcopis submittente, et denuo subtrahente etc. verisimilitudine non carent; atque hisce non male subjungit sancti Pastoris lætitiam, dum reduces habuit non paucas suas oviculas, e Gundebaldi servitute per S. Epiphanium liberatas. Cetera paribus conjecturis suffulta sunt. Sancti obitus affigitur anno 495 aut 497,* F *incerta, opinor, epocha, cum Ferrarius ex iisdem Comensibus tabulis annum 550 eruerit. Ait Tattus, ad superos migrasse 2 Julii, sed ob occurrentia festa, dilatam esse celebritatem in hunc diem* VII *Julii, quo a Ferrario in utroque Catalogo et a Castellano consignatur, qui ipsum natalem censuere, ut diserte declarat Ferrarius. Brautii versiculus non adeo inelegans est :*

Consuluit propriæ Consul Comique saluti
Comensem postquam pascere cœpit oves.

Ferrarii et Tatti elogia

3 *Articulo suo ultimo observat Tattus, sepultum fuisse* S. Consulem *in ecclesia sanctorum Apostolorum Petri et Pauli prope decessorem suum sanctum Abundium, ubi jacuisse dicitur usque ad annum 1587, quando cum aliis sanctorum Episcoporum corporibus detectum fuerit, ut se alibi fusius probaturum insinuat; quod equidem in dubium revocare nolim. Prædictæ translationis festivitatem solenniter recolit Tattus in suo Comensi Martyrologio ipsis Kalendis Julii. Id unum superest, ut Sancti breve elogium ex Ferrario et Tatti*

Martyrologio

AUCTORE I. B. S.

Martyrologio hic annectamus. Sic habet ille in Catalogo Sanctorum Italiæ ad VII *Julii :* Consul ex urbe Nussia (quæ antiquis Nuesium sive Novesium, civ. Germaniæ inferioris ad Rhenum, ultra Coloniam Agrippinam dicta videtur) ortus, ea fuit eruditione vitæque probitate præditus, ut S. Abundio, viro doctissimo et sanctissimo, in episcopatu subrogari meruerit. Quo in munere adeo se pie et præclare gessit, ut non modo apud homines laudem consequeretur, sed et cum diem suum obiisset (quod Nonis fuit Julii) in Sanctorum numero habitus, colique hac die ab ecclesia Comensi consueverit. *Audi jam Martyrologium Tatti :* Novocomi, in ecclesia S. Abundii, natalis S. Consulis episcopi et confessoris, qui cum e Græcia Comum divino nutu advenisset, D ab eodem S. Abundio in cleri sui consortium adlectus est : cui etiam, a Domino in cælum evocato, ob præclaram vitæ sanctimoniam meruit subrogari. Erga oves sibi creditas summo charitatis studio accensus, non destitit eas et verbi divini pabulo enutrire, et ad supernam patriam dirigere. In crebra barbarorum excursione et regionis vastatione, cum populo suo jactatus, assiduis eidem precibus, divinam miserationem et opem impetravit. Tandem senio confectus et laboribus, ad æternæ mercedis et quietis sedem migravit. *Si Comenses plura suggerere possint, locus invenietur quo ipsa illustrentur.*

DE S. SIGISBOLDO EPISC.

SAGII IN NORMANNIA

Ex Martyrologio Castellani.

J. B. S.

B

SEC. V.

Gaudet titulo Sancti.

Hunc Sanctum hic colloco ex fide Claudii Castellani, sæpissime a nobis laudati, qui in Martyrologio suo Universali eum primus et solus consignavit, a Saussayo in magno Gallicano prætermissum, uti et a reliquis Martyrologiis et Sanctorum Catalogis, quos hactenus viderim. Sammarthani eum vocant Sigibodum, *titulum* Sancti *expresse tribuentes, ut alteri post S. Latuinum Sagiensi* (de Seez) *Episcopo, sed solo et unico nomine tenus; adeo ut hæc tota demum sit, quam de Sancto isto conquirere potuimus, notitia. Unum me ferme absterruit, quominus eum Actis nostris insererem, quod in Breviario Sagiensi, quale apud nos exstat excusum circa annum 1582, nulla prorsus* S. Sigisboldi *inveniatur memoria. Sed vicit, ut jam dicebam, Castellani, in Sanctis, saltem Gallicis, non temere adstruendis religiosi, auctoritas, cui me tuto inniti posse existimavi. De cetero nihil quidquam reperi, quo de ejus gestis aut ætate constet, refert eum Castellanus ad Sec.* V, *in quo etiam ipsum sequor.* E

DE S. FELICE EPISC. & CONF.

APUD NANNETES, IN BRITANNIA ARMORICA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. S. Felicis cultus sacer, ætas, patria et genus.

J. B. S.

ANNO DLXXXII.

C

Tamestsi in Martyrologiis præteritus sit S. Felix,

De celebri Nanneturn, alias Namnetum, ad Ligerim amploque emporio pridem in Actis locutus est Henschenius, ad XXIV *Maii de sanctis Donatiano et Rogatiano, ac rursus* XVI *Junii de sancto Similino sive Similiano, Nannetensi Episcopo, sic ut ad urbis illius notitiam, pro more nostro, nihil desideretur. De primis ejus Præsulibus nihil satis certo definiri posse, citatis locis observatum invenies, at pro seculo sexto, quo ex senatorio ordine et illustrium avorum stirpe nobiles in Gallia Episcopi floruerunt, quos inter non postremus fuit* sanctus Felix, *aliqua saltem supersunt monumenta ad Nannetensium Antistitum gesta illustranda, ut videre est apud Sammarthanos. Porro Sancti istius, utut natalibus et præcellentibus meritis illustrissimi, vitam aut gesta nullus antiquorum scripsisse scitur, et nisi justas ejus laudes prosecutus fuisset poeta Fortunatus, Pictaviensis Episcopus, pauca ex S. Gregorio Turonensi colligenda essent, quæ* S. Felicis *virtutes aut sanctitatem non magnopere commendarent. Nec apud veteres biographos aut Martyrologos ulla ejus exstat memoria, quodque in hac re miror maxime, indefessus Sanctorum, præsertim Gallicorum collector Claudius Castellanus, Parisiensis Canonicus, in Martyrologio suo Universali* sanctum Felicem *Nannetensem omnino præteriit, quamvis, ut erat diligentissimus Sanctorum refossor et effossor, ignorare non potuerit, laudatum fuisse a Saussayo atque annua festivitate memoriam ejus in urbe et tota diœcesi Nannetensi solenniter celebrari.* F

Certissime colitur apud Nannetenses

2 *Observo equidem, solito jejunius esse Saussayi elogium in Supplemento relatum his verbis :* Nannetis, sancti Felicis Episcopi decimi sexti, sanctitate insignis, cujus laudes S. Gregorius Turonensis celebravit. *Melius Fortunatum appellasset; quamquam nec in Gregorio desint, quæ ad* S. Felicis *laudem conducant, ut infra pluribus ostenditur. Notavit Bollandus ad* VIII *Januarii,* S. Felicem Nannetensem episcopum obiisse eo die, sed, ut patet ex Breviario Nannetensi, coli demum VII Julii. *Atque ex eo Breviario desumenda est præcipua et fere unica cultus ratio, et certa probatio. Exstat ipsum apud nos, sed prima pagina mutilum, ut ex posterioribus Officiis novis colligendum sit, verosimiliter editum esse anno 1623. Illic titulus est :* In festo S. Felicis Nannetensis Episcopi et Confessoris, duplex, Nannetis,

A tis. *Propria ejus oratio est hujusmodi :* Deus qui beatum Felicem, confessorem tuum atque pontificem, tantis meritis et virtutibus decorasti; adesto piis supplicationibus nostris et præsta, ut ad felicitatem æternæ gloriæ, ipso pro nobis intercedente, ascendere valeamus. Per Dominum nostrum. *Nec prætermiserim indicare, ad* S. Felicis *laudem referri aliqua in Actis S. Martini Vertavensis, ejus discipuli, Sæc.* I. *Actorum Ord. S. Benedicti pag. 372, ubi diserte ab auctore* Beati *titulo decoratur. Sic inter cetera de ipso habent :* His et hujuscemodi studiis idoneus prædicator approbatus, ad convertendam cujusdam urbis plebem a Beato Felice, qui tunc cathedram ecclesiæ Nannetensis possidebat, et ejus pontifex existebat, dirigitur.

quorum Breviarii lectiones

3 *Breviarii istius lectiones satis gravi oratione compositæ sunt, hinc inde ex hic dicendis corrigendæ. Eas describendas censui, utpote præcipuum, ut jam monebam, cultus* S. Felicis *argumentum.* Felix Bituricensis, nobili genere ortus, B omniumque Aquitaniæ majori ex parte nobilium consanguineus, Nannetensis consecratus est Episcopus, Justiniano Imperatore et Clotario primo Rege Francorum. Hujus tanta fuit dignitatis amplitudo splendorque virtutum, ut Armoricæ tanto Sacerdote ornatæ, cum Græcia ipsa, adeoque toto Oriente, in certamen dignitatis venire possent. Concilio Turonensi secundo interfuit, in quo statutum est, ut Corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub Crucis titulo componeretur. Illis namque temporibus sacra Eucharistia intra columnam argenteam alicubi asservabatur. Templum Deo optimo, in honorem beatorum Apostolorum Petri et Pauli, cujus ab Eumelio jacta fuerant fundamenta, apud Nannetes suos erexit, quod tantis muneribus et ornamentorum copiis decoravit, ut ceteras totius, non solum Britanniæ, sed et Galliæ præcelleret basilicas. *Hactenus lectio quarta, ex Fortunato potissimum desumpta. Quæ hic de modo priscis illis seculis sacram Eucharistiam reponendi, seu in columna seu in columba argentea, vide notas Severini Binii, tomo* V *Collectionis Labbeanæ col. 866. En modo quintam et sextam* C *lectiones.*

hic describuntur.

4 Ad ejus dicandi encænia pridie Kalendas Octobris, vicinis quibusque accersitis Episcopis, Eufronio videlicet Turonensi Metropolitano, Domnolo Cenomanensi, Domitiano Andegavensi, Fortunato Pictaviensi et Romachario Constantiensi, una cum maximis populorum turbis, celeberrimum in Ecclesia consecrandarum ædium ritum cæremoniamque retulit. Ob ejus pietatem et religionem prædictus Clotarius Nanneticæ civitatis gubernaculum illi commisit. Felix igitur erga suos cives et colonos maxima charitate flagrans, ut eis aquarum opportunitate copiaque prodesset, fluvium Ligerim, cum antea per milliaris spatium ab urbe distaret, juxta ejusdem urbis muros navigabilem reddidit. Admirabilis fuit doctrinæ, liberalitatis in egenos, in tuendo grege adversus errores constantiæ, summæque integritatis et morum innocentiæ. Eo etiam pontifice, civitatem quamdam paganorum, nomine Herbadillam, ab urbe Nannetica per sex milliaria circiter distantem, multis quidem opibus refertam, sed idolorum multiplicibus sordescentem spurcitiis fuisse tradunt. Illorum ergo Felix misertus errorem, Martinum Archidiaconum suum, verbi divini prædicatione florentem, misit, ut eos ad Christi fidem perduceret. Sed cum perditi homines illi verbum Dei repulissent, divinam ultionem illico senserunt. Felix tandem gravi tibiarum dolore pulsatus, ad probationnem virtutis, anno ætatis suæ septuagesimo et episcopatus trigesimo tertio, feliciter in Domino quievit, sexto Idus Januarii. Memoria autem ipsius natalis hodierno die, quo venerandæ ejus reliquiæ, e sepulcro sublatæ, theca argentea inclusæ sunt, ab Ecclesia celebratur.

AUCTORE J. B. S.

Ætas Sancti a Legendista Britannico male ordinata,

5 *Operæ pretium fuisset annum Dedicationis templi et sacrarum reliquiarum elevationis indicare, quem procul dubio ignoravit lectionum auctor; ceterum ex ipsis haud obscure patent Sancti ætas, patria et genus, quæ hic plusculum elucidanda sunt. Magnus ille Albertus de Monte Relaxo, minoris Britanniæ Sanctorum encomiastes, multa, suo more, pessime digessit a pag. 252. Statuit illic, natum esse* S. Felicem *anno 516, sacerdotio initiatum 540, completo nimirum ætatis anno quarto* E *et vigesimo, Episcopum vero consecratum anno 559. Hinc Sancti gestis pro suo ferme arbitrio ordinatis, obitum innectit an. 586, pontificatus sui, si superis placet,* quinquagesimo tertio, *quorum omnium nec unicus calculus est, qui cum veritate consistat, Gregorii Turonensis auctoritate apertissime refragante. Hic autem lib. 6 Hist. Francorum* S. Felicis *ætatem tam clare circumscripsit, ut mirandum prorsus sit, Legendarium illum tam turpiter cespitasse. Cap. 14 diserte signat* annum septimum Childeberti Regis, Chilperici et Guntchramni vicesimum primum, *quo tempore multa acciderint naturæ portenta, et* lues in populo fuerit, *in quam (cap. 15)* conruens Felix, graviter ægrotare cœperit. *Signatur hic annus Christi 582, quo* S. Felicis *obitum etiam collocavit Labbeus, quidquid Le Cointe et novus Legendarius Gallicus anno sequenti 583 mortuum velint, forte quod prodigia omnia, a Gregorio memorata, anno illo 582 præcessisse arbitrentur, et* S. Felicis *morbum toto ejus decursu protractum. Ego Turonensis verbis inhærendum censeo, qui cum sub finem capitis 15 asserat, anno episcopatus sui 33, ætate septuagenaria vitam finivisse, consequitur, natum esse 511, sacris infulis ornatum 549; quamquam non adeo alienus sim ab his omnibus uno anno differendis.* F

Illustri progenie ortum prædicat Fortunatus.

6 *Jam dixi, de patria quoque et genere satis distincte meminisse præcitatas Breviarii Nannetensis lectiones, ut nullus dubio locus relinquatur, quin illustrissimo Aquitanico genere ortus sit, nepos fortasse Felicis illius, qui cum Secundino consulatum Romanum gessit anno 511, a qua opinione non abhorret Baronius ad prædictum annum 511. Certe* ex eodem quoque stemmate ortum Felicem, adeo celebratum Antistitem Nannetensem, *sibi videri testatur. Id certius exploratum est, magna opum et potentiæ celebritate suo ævo nominatissimum fuisse; unde facile colligas, omni politiori litteratura, eloquentia ceterisque bonis artibus egregie excultum; verum, contempta omni perituri seculi gloria, perfectionis Christianæ semitam ingressum, ad ecclesiastica munia animum applicuisse, unde postmodum ad infulas Nannetenses*

evehi

AUCTORE J. B. S.

evehi promeruerit, eo haud dubie meritorum suorum fama invitatus, cum procul ab Armoricis ætatem eatenus egisset. Malim hæc Fortunati verbis potius, quam meis prædicare. Ita hic de S. Felicis *prosapia canit lib. 3 carm. 8:*

Maxima progenies, titulis ornata vetustis,
Cujus et a proavis gloria celsa tonat.
Nam quicumque potens Aquitanica rura subegit,
Exstitit ille tuo sanguine, luce parens.
Germinis antiqui venerabile culmen, in orbe
Laudibus in cujus militat omne decus.

§ II. S. Felicis doctrina, virtutes ac labores Apostolici tempore episcopatus.

Aliæ ejus apud Fortunatum amplissimæ laudes,

P*ræclaras dotes ac solidas* S. Felicis *virtutes nemo clarius cognoscere, nemo certius describere potuit quam laudatus jam non semel Fortunatus, cujus epistola ad* Dominum sanctum et apostolica sede dignissimum, Domnum et Patrem Felicem papam *data, in editione Broweri pag. 71 exstat, a curiosioribus consulenda. Scripserat Sanctus,* in ultimo orbis angulo quasi *suam* habitare præsentiam. *Ad quæ Fortunatus:* Quoniam loca, quamvis regione ultima, te cive sunt prima; nam si personæ merito urbes sibi vindicant principatum, nulli per vos est illi locus inferior, ubi quidquid de laude requiritur, Felix actibus pontifex est assertor. *Ex versu epistolæ subjuncto, cetera intellige :*

Si veniant linguæ pariter græca atque latina,
Pro meritis nequeunt solvere cuncta tuis.
Laudibus obsessus, votis venerandus haberis,
Felix qui sensus luce perennis eris.

Audi ipsum de S. Felice *canentem carm. 8, quo, teste Browero, eam scribit Felicis Episcopi fuisse dignitatis amplitudinem splendoremque virtutum, ut Armoricæ, tanto cive ornatæ, cum Græcia ipsa, adeoque toto Oriente in certamen dignitatis venire possent.*

Illuxit festiva dies, me gaudia cogunt
Ut quod plebs poterat, solus amore loquar.
Ultima quamvis sit regio Armoricus in orbe,
Felicis meritis cernitur esse prior.
Miserunt similes Oriens et Gallia sortes,
Illa micat radiis solis, et ista tuis.
Nam splendore novo sua munera quisque ministrat.
Tu fers Oceano lumen, et ille rubro.
Denique si sensus clara pro lampade fulget
Ingenium vestrum luminis instar habet.
Flos generis, tutor patriæ, correctio plebis,
Eloquii flumen, fons salis, unda loquax.
Semita doctrinæ, jus causæ, terminus iræ,
Cujus in ingenium huc nova Roma venit.
Illic quod poterat per plures illa docere
Te contenta suo Gallia cive placet.

ex quibus intelligitur insigni doctrina claruisse.

8 *Quod hic Orientem et Galliam fortes misisse asserat, et ad* Felicis *ingenium Romam novam in Galliam venisse, sic interpretatur Browerus, ut censeat Romam illam, orbis oculum, multiplici tum clade exsanguem,* Felicis *artibus in Gallia revixisse, aut potius Constantinopolim, prioris æmulam, Nannetes commigrasse, quod Græcis etiam litteris instructus* S. Felix, *id unus ipse Nannetensibus civibus suis præstaret, quod Constantinopolis, quam novam Romam nuncupare mos fuit, per plures factitare soleret. Hæc ad doctrinam potissimum. Jam vero virtutum Sancti ornamenta vel ex nomine colligit carm. 5.*

Fida salus patriæ, Felix spe, nomine, corde,
Ordo sacerdotum, quo radiante, micat.
Restituis terris, quod publica jura petebant,
Temporibus nostris gaudia prisca ferens.
Vox procerum, lumen generis, defensio plebis,
Naufragium prohibes, hic ubi portus ades.
Auctor Apostolicus, qui jura Britannica vincens,
Tutus in adversis, spe crucis arma fugas.
Vive decus patriæ, fidei lux, auctor honoris,
Splendor pontificum, noster et orbis amor.

Mira auctoritate præditus,

9 Britannica jura *illa, quæ* S. Felix *vicerit, explicat Browerus in notis pag. 57, de imperio advenarum ex Britanniæ insulis, qui jam tum in Saxonico littore et Armoricæ parte sedes fixerant. Videsis citatum locum. Alias hujusmodi victorias, non solum Fortunatus, sed et Turonensis memoravit. Insigne est auctoritatis specimen lib. 4 cap. 4, in nova editione col. 143. ubi famosi Macliavi,* S. Felicis *patrocinio e mortis faucibus erepti casum memorat.* Chanao quoque, *inquit,* Britannorum Comes tres fratres suos interfecit. Volens autem adhuc Macliavum interficere, comprehensum atque catenis oneratum in carcere retinebat : qui per Felicem Nanneticum Episcopum a morte liberatus est : *ingenti profecto auctoritatis pondere, quod tam impium tyrannum permovere potuerit. Lib. 5, cap. 27, col. 237 notantur Saxones, quos jugo Christi* S. Felix *mansuefecit. Rursus eodem libro cap. 32, col. 240 Britannorum incursionem circa urbem Nanneticam et Rhedonicam repressit:* Britanni eo anno valde infesti circa urbem fuere Namneticam atque Rhedonicam : qui immensam auferentes prædam, agros pervadunt, vineas a fructibus vacuant, et captivos abducunt. Ad quos cum Felix Episcopus legationem misisset, emendare promittentes, nihil de promissis implere voluerunt. *De antiquis Britanniæ minoris populis et gentibus, eodem postmodum appulsis, Britannis, Saxonibus aliisque, accuratissimum commentarium texuit Browerus a pag. 61, et iterum pag. 77 et 78, quæ hic indicasse, sit satis.*

omnibusque virtutibus ornatus,

10 *Multas alias* S. Felicis *virtutes paucis verbis complexus est Fortunatus in epitaphio Evemeri, seu Eumeri, ejus in episcopatu decessoris. Postquam enim egregia istius merita prosecutus est a pietate, a suavitate, a tolerantia, a gravitate, ab hospitalitate, a misericordia in pauperes et ægros, a jejunio et oratione, a positis demum ecclesiæ Nannetensis fundamentis; hæc omnia in Nostrum poeta transfert :*

Felix ille abiit, Felicem in sede reliquit,
Heredis meritis vivit in orbe pater.

Ast ea omnia S. Felicis *decora paulo luculentius enumerat et pro ejus ævi gustu satis eleganter canit citato jam carmine 8, lib. 3, pag. 77, dum in Sancto, præter nobilitatem generis et doctrinam, laudat pudicitiam, liberalitatem in egenos, in tuendo adversum errores grege constantiam : denique summam in ipso fuisse ostendit integritatem et morum innocentiam. Poetæ verba sunt :*

Ornamenta

A Ornamenta gregis gemino fulgentia dono,
Et te concelebrant hinc opus, inde genus.
Sed qui terrena de nobilitate nitebas,
Ecclesiam nunc spe nobiliore regis.
Cujus ad aratrum, bone cultor, jugiter instas,
Ut jam multa Deo splendida dona dares.
Nupsisti ecclesiæ, felicia vota jugasti,
Hanc qui matronam dote potente reples.
Cujus in amplexu ducis sine crimine vitam
Altera nec mulier corde recepta fuit.
Hanc oculis, animo retines et corde pudico,
Unde tibi nupsit, castior inde manet.
Illa tibi prolem peperit, sed corpore virgo,
Et populum gremio fudit amata tuo.
Ecce tuos natos divina ex conjuge sumptos,
Et modo te gaudent, quos patris umbra tegit.
Proque salute gregis, pastor per compita curris,
Exclusoque lupo tota tenetur ovis.
Insidiatores removes, vigil arte, Britannos,
Nullius arma valent, quod tua lingua facit.
Tu quoque jejunis cibus es, tu panis egenti;
B Quæ sibi quisque cupit, hic sua vota videt.
Divitias proprias in pauperis ore recondis,
Largas mendici ventre reponis opes.
Tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis,
Judicis in facie sacculus iste refert.
Sit tibi fixa salus numerosos ampla per annos,
Perpetuus felix, nomine, mente, fide.

gregi suo vigilanter intendit.

11 *Quæ in Fortunati versibus scabrosa aut obscurius dicta sunt, explicata habes apud Browerum: nos hic non voces sed res ipsas exponendas suscipimus. Proxime sequens in citato lib. 3 carmen, ordine nonum, Paschalem festivitatem describit, sane non ineleganter, sed ea huc transferre nil opus est. Ad ejus calcem non pauca traduntur, quæ insignem* S. Felicis *zelum laboresque ejus apostolicos, tum in Saxonibus Christo asserendis, tum in proprio grege singulari sedulitate excolendo egregie demonstrant.*

Rex sacer, ecce tui radiat pars magna triumphi,
Cum puras animas sacra lavacra beant,
Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atque vetus vitium purgat in amne novo.
C Fulgentes animas vestis quoque candida signat,
Et grege de niveo gaudia pastor habet.
Additur ac Felix consors mercede sacerdos,
Qui dare vult Domino dupla talenta suo.
Ad meliora trahens gentili errore vagantes,
Bestia ne rapiat, munit ovile Dei.
Quos prius Eva nocens infecerat, hos modo reddit
Ecclesiæ pastos ubere, lacte, sinu.
Mitibus alloquiis agrestia corda colendo,
Munere Felicis, de vepre nata seges.
Aspera gens Saxo, vivens quasi more ferino,
Te medicante sacer bellua reddit ovem.
Centeno reditu tecum mansure per ævum,
Messis abundantis horrea fruge reples.
Immaculata tuis plebs hæc vegetetur in ulnis
Atque Deo purum pignus ad astra feras.
Una corona tibi de te tribuatur ab alto,
Altera de populo vernet adepta tuo.

Non paucos adjutores instituisse creditur.

12 *Tot laboribus unum* S. Felicem *sufficere non potuisse, satis manifestum est; atque hinc colligunt aliqui, seminarium instituisse, in quo adjutores sibi formaret; qualis is fuit, de quo supra meminimus,* S. Martinus, Vertavensis *dictus, Herbadillæ apostolus, cujus acta citato loco videri possunt. Inter Sancti alumnos etiam recensendus est S. Friardus, de quo scribit Gregorius Turon. De Vitis Patrum cap. 10; unde ea desumimus, qui quo in pretio* S. Felicem *habuerit, dubitare non sinunt. Habe Gregorii verba col. 1205 et 1206 :* Idem cum plerumque transitum suum fratribus prædiceret, quadam die tactus a febre, dicit suis : Ite ad Felicem Episcopum, et nuntiate ei discessum meum, dicentes : Frater tuus Friardus dixit : Ecce consummato cursu vitæ hujus, de hoc mundo absolvor, et ut sis certior de hoc verbo, die Dominica transitum accipio, et vado ad requiem, quam mihi promisit Rex æternus Deus : Veni, obsecro, et videam te priusquam obeam. Cumque ille occasione nescio qua detineretur, mandatum emisit, dicens : Rogo, si fieri potest, ut me modicum sustineas, donec moris * actionum dissolutis, ad te usque perveniam. Revertentibus vero nuntiis et ista dicentibus, cum jam lectulo decubaret, ait : Surgamus ergo et sustineamus fratrem nostrum. O virum E sanctitate ineffabilem! qui quamquam festinaret dissolvi et cum Christo esse, non tamen oblitus charitatem, obtinuit apud Dominum adhuc esse in mundo, ut fratrem cerneret spirituali intuitu. Sed nec illum infimi reor fuisse meriti, cujus adventu Dominus hujus Sancti dilatare dignatus est dies, de qua tarditate accepto nuntio, protinus quiescente febre, sanus surrexit a lectulo.

* *sive* placitis.

quos inter S. Friardus a Turonensi Greg. laudatus.

13 *Præclarum sane Felicianæ sanctitatis a S. Gregorio argumentum. Sic pergit :* Post multum vero tempus, adveniente Episcopo, a febre corripitur, ingressumque ad se salutat et osculatur, dicens : Grandes mihi moras de itinere debito facis, o sancte Sacerdos! Quibus vigilantibus, nocte, quæ erat Dominica, mane facto tradidit spiritum, quo emisso, mox omnis cellula, ab odore suavitatis repleta, tota contremuit : unde indubitatum est, angelicam ibidem adfuisse virtutem, quæ Sancti meritum signans, cellulam divinis faceret aromatibus effragrare : cujus gloriosum corpus Sacerdos ablatum, recondit in tumulo, Christus animam suscepit in cælo, relinquens terrigenis exempla virtutum. *Eorum nonnulla* F *brevius memoravit idem Gregorius lib. 4, cap. 37, col. 179.* In transitu *(S. Friardi)* adveniente Felice Episcopo, cellula tota contremuit, unde non ambigo, aliquid ibidem fuisse angelicum, quod sic locus ille, ipso transeunte, tremuerit : quem Episcopus abluens, atque dignis vestimentis involvens, sepulturæ mandavit. *Utrum urbis Nannetensis regimen, a Clotario sibi commissum, habuerit, post famosam cædem Chramni rebellis filii, an. 506, apud antiquos satis expressum non reperio, quidquid recentiores id etiam addant* S. Felicis *meritis, quippe qui ea auctoritate usus sit ad plebis suæ utilitatem atque ad resarcienda damna, quæ continuis prope bellis agro Nannetensi a Britannis inferebantur.*

§ III. Alia Sancti præclara opera, pius obitus et reliquiarum veneratio.

S*ummam* S. Felicis *vigilantiam et propagandæ fidei studium jam abunde demonstravit Fortunatus*

tus

AUCTORE J. B. S.

Summus zelus reformandi cleri,

tus, at præter ecclesiæ propriæ curam, non minus in aliarum reformationem incubuit solertissimus Pastor, dum variis synodis, ad ecclesiasticam disciplinam instaurandam institutis, interesse voluit. Legitur nomen ejus subscriptum Concilio Parisiensi III sub annum Christi 557, cum aliis quindecim Episcopis, quorum non pauci æque ac Noster nominantur in epistola ad S. Radegundem apud Gregorium Turonensem lib. 9, cap. 39. Subscripsit item Concilio Parisiensi IV an. 573. Ea inter medium fuit Concilium Turonense II an. 567, quod suo quoque chirographo firmavit S. Felix, *eorum decretorum, quæ ibi salubriter sancita fuerant, observantissimus; tum in paganismi reliquiis exstirpandis, tum in tuenda sua et clericorum castimonia, tum in alendis pauperibus, in quos propensissimum fuisse Sanctum nostrum, jam satis prædicavit toties laudatus Fortunatus, tum in ceteris omnibus, quæ ad splendorem et decorem Ecclesiæ sapientissime statuta fuerant, ad quorum executionem necessariam fuisse summam Sancti*
B
auctoritatem, qua in gregem suum eximie pollebat, nemo diffitebitur. Ea porro tantum valuisse Præsulem ait Fortunatus, ut quemadmodum rapidos torrentes frenare noverat, sic incertos hominum motus flectere, ipsi quodammodo proprium videretur. Quæ omnia in eum concurrisse haudquaquam mirabimur, si advertamus, talem fuisse S. Felicem, *ut non solum se viresque suas, sed et fortunas omnes in gloriam Dei impenderet.*

uti et domus Dei, magnificam basilicam exstruendo,

15 *Certe zelo domus Dei mirifice exarsisse, ejusque decorem impense dilexisse, vel si deessent cetera, id unum luculentissime ostenderet, quod thesauros suos omnes, eos etiam, opinor, quos ex lauta, ampla et bene parta hereditate perceperat, in ædificandam superbissimam basilicam, cujus prima vestigia posuerat Evemarus decessor, largissima manu effuderit. Ingentis operis, in honorem sanctorum Apostolorum Petri et Pauli erecti, ornatum et magnificentiam ita descripsit Fortunatus lib. 3, carm. 7, ut a nobis nihil superaddi possit. Audi canentem poetam :*

C
Siderei montes, speciosa cacumina Sion,
A Libano gemini, flore comante, cedri.
Cælorum portæ, lati duo lumina mundi;
Ore tonat Paulus, fulgurat arce Petrus.
Inter Apostolicas radianti luce coronas,
Doctior hic monitu, celsior ille gradu.
Per hunc corda hominum referantur, et astra per illum;
Quos docet ille stylo, suscipit ille polo.
Pandit iter cæli hic dogmate, clavibus alter,
Est via cui Paulus, janua fida Petrus.
Hic petra firma manens, ille architectus habetur;
Surgit in his templum, quo placet ara Deo.
Uno fonte pares medicata fluenta rigantes,
Restinguunt avidam, dulce liquore sitim.
Fortia bella gerens quisquis cupit astra tenere,
Rex dedit hos proceres militis esse duces.
Gallia plaude libens, mittit tibi Roma salutem,
Fulgor apostolicus visitat Allobrogas.
A facie hostili duo propugnacula præsunt,
Quos fidei turres, urbs caput orbis habet.
Hi radiant oculi pretioso in corpore Christi,
Lumine qui proprio cetera membra regunt.
Munere Felicis cæli cape Gallia fruges, D
Pontificisque tui vota beata cole.
Cujus castus amor dedit hanc in honore superno,
Ecclesiæ nuptæ dote perenne, domum.
Vertice sublimi patet aulæ forma triformis,
Nomine apostolico, sanctificata Deo.
Quantum inter Sanctos meritum supereminet illis,
Celsius hæc tantum culmina culmen habent.
In medium turritus apex super ardua tendit,
Quadratumque levans crista rotundat opus.
Altius ut stupeas arce ascendente per arcus,
Instar montis agens ædis acumen habet.
Illic expositos fucis animantibus artus,
Vivere picturas, arte restante, putes.
Sol vagus ut dederit per stannea tecta colorem,
Lactea lux resilit, cum rubor inde ferit,
Ire, redire vides, radio crispante, figuras,
Atque lacunar agit, quod maris unda solet.
Fulgorem astrorum meditantur tecta metallo,
Et splendore suo culmina sidus habent.
Luna coronato quoties radiaverit ortu,
Alter ab æde sacra surgit ad astra jubar. E
Si nocte inspiciat hanc prætereundo viator,
Et terram stellas credit habere suas.
Tota capit radios patulis oculata fenestris,
Et quod mireris hic foris, intus habes.
Tempore quo redeunt tenebræ, mihi dicere fas sit,
Mundus habet noctem, detinet aula diem.
Dextera pars templi meritis præfulget Hilari,
Compare Martino consociante gradum.
Gallia sic proprios dum fundit ubique patronos,
Quos hic terra tegit, lumina mundus habet.
Altera Ferreoli par est, qui vulnere ferri,
Munere martyrii gemma superba nitet.
Obtulit hæc Felix, ut sit magis ipse sacerdos,
Christe, tuum templum, qui tibi templa dedit.

cujus etiam dedicationem celebrat Fortunatus,

16 *Porro insignis basilicæ dedicationem seu consecrationem, quam Cointius factam censet anno 568, et in Paschate sequenti Saxones in ea baptizatos, non minori elegantia celebravit Fortunatus carm. 6 in hæc verba :*

Cum Salomon coleret generosi encænia templi,
Israheliticos fecit adesse viros.
Levitas, proceres, pueros, juvenesque senesque, F
Undique certatim regia pompa trahit.
Mactantur vituli, tauri jugulantur ad aras,
Et populi votis gaudia cædis erant.
Nunc vero adsurgit, ritu placitura beato,
Tempore decurso, justior ara Deo.
Prospera quæ populis Felix modo festa ministrat,
Exsuperant rebus gesta priora novis.
Convocat egregios festa ad solennia Patres,
Quo stat vera salus et fugit umbra vetus.
Docti clave Petri cælos aperire petenti,
Ac meritis Pauli noscere clausa poli.
Ne lupus intret oves, nec morbus vulneret agnos,
Hinc sunt custodes, inde medela gregis.
Quorum vox refluens, populo, de fonte salutis,
Ut bibat ante fidem, porrigit ore salem.
Inter quos medios, Martini sede sacerdos,
Euphronius fulget, metropolita sacer;
Plaudens in sancta fratrum coeunte corona,
Et sua membra videns, fortior exstat apex.
Lætius inde caput, quia sunt sua viscera secum,
Ecclesiæ juncto corpore crescit honor.

Domitianus

A Domitianus, item Victorius, ambo columnæ,
Spes in utrisque manens pro regionis ope.
Domnulus hic fulget meritis; Maracharius inde,
Jure sacerdotii cultor uterque Dei.
En spectat, veniat quæ nunc memoranda per ævum,
Votis plena piis fulget in orbe dies.
In qua promeruit sua gaudia cernere pastor,
Officioque sacro reddere vota Deo.
Tempore qui longo adventu pendebat in isto,
Despiciens aliud, hoc erat omnis amor.
Omnia tuta timens, suspecto in tramite vitæ,
Ne prius iret iter, quam daret ista Deo.
Sæpius occultans, suspiria lassa trahebat,
Cederet ut Dominus hoc properare decus.
Anxius incerto curarum fasce laborans,
Dum votum spectat, pondera tempus erant.
Sed jam festus adest, solvatur sarcina curæ,
Lætitiæ cumulus triste repellat onus.
Prospera dans populis et gaudia larga per urbem,
Felix, felici cum grege, pastor age.
B Hinc te pontifices circumdant, inde ministri,
Cingit te totum, hinc honor, inde favor.
Clerus ecce choris resonat, plebs inde choraulis,
Quisque tuum votum, qua valet arte, canit.
Tarda fuere tibi, quia sit mora semper amanti,
Res sublimis enim tarda, sed ampla venit.
Nunc Domini laudes inter tua cl assicacanta,
Et Trinitatis opem, machina trina sonet.
Adde medullata in templis holocaustâ, sacerdos,
Quo diuturna mices, hostia pura Deo.

uti et ingens aliud opus a Sancto designatum.

17 *Habes insignia monumenta ex quibus* S. Felicis *in Deum et Sanctos venerationem perspicias; en modo quæ in gregis sui non solum spirituale, sed et temporarium emolumentum operose contulit, dum, ut colonis ac civibus aquarum opportunitate copiaque prodesset, vel ut annona facilius in urbem deveheretur, opus immensum aggressus, fluvium, qui satis præcipiti cursu ferebatur, alio avertit flexitque quo voluit: nam monte perfosso, eo loco alveum fecit, quo antea collis eminebat; atque inde pristinum alveum explens, culturæ sic aptavit, ut,* qua naves ante ferebantur, istac cum C oneribus jam plaustra commearent. *Magnitudo operum et artis ipsaque navalis rei mentio, Browero ferme persuaserunt, de Ligere ipso ea omnia accipi posse, quæ fuit opinio, ut notavit Lobinæus pag. 12, seculo* XV *plane recepta; ast alii* Celerem *fuisse existimant, vulgo* le Ceil, *quem* Cariacum *etiam appellari video. Ceterum an vere fuerit Ligeris ipse, quem ad urbis muros aquas devehere perpulerit, an Celer, an amnis alius, cum id Fortunatus non satis clare expresserit, non est unde quis certo discernat, nisi huc referantur verba lib. 5 carm. 10,* Cariaci speciosus ager devexus in amnem. *Operis totius audacem designationem, nec minus felicem exitum ex carm. 10 jam faxo intelligas :*

Cedant antiqui quidquid meminere poetæ,
Vincuntur rebus facta vetusta novis.
Includi fluvios si tunc spectasset Homerus,
Inde suum potius dulce replesset opus.
Cuncti Felicem legerent modo, nullus Achillem,
Nomine sub cujus cresceret artis honor.
Qui probus ingenio, mutans meliore rotatu,
Currere prisca facis flumina lege nova. AUCTORE J.B. S.
Aggere composito, removens in gurgite lapsum,
Quo natura negat, cogis habere viam.
Erigis hic vallem, subdens ad concava montem,
Et vice conversa, hæc tumet, ille jacet.
Alter in alterius migravit imagine formam
Mons in valle sedet, vallis ad alta subit.
Quo fuit unda fugax, crevit pigro obice terra,
Et quo prora prius, huc modo plaustra meant.
Collibus adversis flexas superinvenis undas,
Et fluvium docilem, monte vetante, trahis.
Quo rapidus flueret, veniens celer amnis adhæsit,
Et subito, nato colle, retorsit iter.
Quæ prius in præceps, veluti sine fruge, rigabant,
Ad victum plebis nunc famulantur aquæ.
Altera de fluvio metitur seges orta virorum,
Cum per te populo parturit unda cibum.
Qualiter incertos hominum scis flectere motus,
Qui rapidos fontes ad tua frena regis.
Stet sine labe tibi, Felix, pia vita per ævum,
Cujus ad imperium transtulit unda locum.

Ultimum Fortunati elogium,

18 *Addamus ultimum* S. Felicis *ex Fortunato elogium lib. 5 carm. 10 :* E

Sentio summe Pater, lumen venerabile cunctis,
Orbis dulce caput, mihi nomen amabile Felix,
Amplectens quem corde gero pietatis in ulnis,
Pondus suave meum, nec onus gravat istud amantem.
Cur humilem me summe vocas loco visere blanda,
Quæ te chare tenent, tecum modularer in illis,
Qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda,
Cariaci speciosus ager devexus in amnem,
Hinc ubi flumen aquis recreat, hinc pampinus umbris,
Et crepitans Boreas tot prata comata flagellat,
Uber nempe solum, piscoso littore pulchrum.
Sed Fortunatum facies tua reddit amœnum.

S. Gregorius Turon. Felici non favens,

19 *Tot gloriosa* S. Felicis *decora, tot egregiarum virtutum ornamenta, tam Apostolici labores, nonnisi felicissimo exitu coronari potuere, de quo cum nihil scripserit Fortunatus, ex S. Gregorio desumenda sunt, quæ exstant lib. 6, cap. 15, ubi Historiographus, tametsi sanctissimus, non satis pro merito* S. Felicis *gesta et obitum* F *commendat, utpote cum quo nonnullas se habuisse simultates lib. 5 cap. 5, et rursus cap. 50, nequaquam dissimulat. De iis obiter agemus paragrapho sequenti, nunc totum illud quintum decimum caput exhibeamus, in quo Burgundionis,* S. Felicis *nepotis conatus, ut avunculo successor ordinaretur, et quæ idcirco per vicinos coepiscopos fecerat Sanctus ipse, Gregorio displicuisse, et ipso potissimum auctore successum non habuisse, etsi nullus observem, ex ipsa narratione facillime intelligetur. Diximus supra S. Gregorium capite proxime præcedenti fuse commemorasse varia portenta et prodigia, quæ multis locis visa fuerant, uti et terribilem illam inguinariam luem, malum præsentissimum,* ita ut nullum esset spatium, cum homo correptus fuisset ab eo. *Sic jam capita connectit Gregorius.*

nepotis ejus conatus evertit.

20 Felix vero Episcopus Namneticæ civitatis, in hanc valetudinem conruens, graviter ægrotare cœpit. Tunc vocatis ad se Episcopis, qui propinqui erant, supplicat, ut consensum, quem in Burgun-

dionem

AUCTORE I. B. S.

dionem nepotem suum fecerat, suis subscriptionibus roborarent. Quod cum factum fuisset, eum ad me dirigunt. Erat tum temporis Burgundio quasi annorum viginti quinque. Qui veniens, rogat, ut accedens usque Namnetas, Episcopum eum, in locum avunculi, qui adhuc superstes erat, tonsuratum consecrare deberem. Quod ego abnui, quia canonibus non convenire cognovi. Consilium tamen præbui, dicens : Habemus scriptum in canonibus, fili, non posse quemquam ad episcopatum accedere, nisi prius ecclesiasticos gradus regulariter sortiatur. Tu ergo, dilectissime, revertere illuc, et pete, ut ipse te qui elegit, debeat tonsorare. Cumque presbyterii honorem acceperis, ad ecclesiam assiduus esto, et cum eum Dominus migrare voluerit, tunc facile episcopalem gradum ascendes. At ille regressus, consilium acceptum adimplere dissimulavit, eo quod Felix Episcopus ab incommodo levius agere videretur. Sed postquam febris discessit, tibiæ ejus ab humore pusulas emiserunt. Tunc cantharedarum cataplasmam nimium validam ponens, computrescentibus tibiis, anno episcopatus B sui tricesimo tertio, ætate septuagenaria, vitam finivit. Cui Nonnichius consobrinus ejus, Rege ordinante, successit. *Quæ de Pappoleno et* S. Felicis *nepte sequuntur, huc non pertinent.*

S. Filicis obitus, reliquiæ et earum theca.

21 *Magnificentissimi templi a* S. Felice *conditi eversionem immanibus illis per Galliam grassatoribus Normannis passim adscribunt auctores; annum istius excidii distinctius signatum non reperi, nec vero opus est id diligentius indagare; mallem quæsivisset Albertus, quo potissimum tempore et a quo e terra levatæ sint Sancti nostri reliquiæ, adeoque populi venerationi legitima auctoritate expositæ, quod sane miror memoriæ proditum non esse. Diem notavit hunc* VII *Julii, quod etiam lectiones testantur; unde et is dies Sancti festivitati consecratus hodiedum perseverat. Suggerit nobis præfatus Albertus, sacras exuvias argenteæ thecæ inclusas, ponderis grossorum bis mille nongentorum : quod si grossi illi, ad quorum multiplicationem iste recurrit, accipiantur pro octava parte unciæ, sequitur, trecentis circiter* C *et sexaginta duabus unciis, seu paulo plusquam quinque et quadraginta marcis rem totam constare. Miraculis clarum esse* S. Felicem *et in variis infirmitatibus invocari, haud equidem dubito, at nec unum seorsim nobis tradunt tabulæ Nannetenses. Ait præterea Albertus, sacram calvariem et dentes aliquot, peculiari thecæ inclusos, populi venerationi exponi et in sacro thesauro asservari. Atque hæc quidem omnia satis apposite et verosimiliter, unum est quo lectores suos vehementer ferit Albertus, dum ait, inscriptionem lingua Syriaca affixam, quam ipse Gallice vertit. Quid enim, obsecro, Nannetensibus prodest epigraphe Syriaca in laudem* S. Felicis, *sermone incolis plane ignoto. Postremo monet; sacellum Sancto nostro in hodierna cathedrali erectum, ex adverso alterius, quod S. Claro dicatum est. Jam rursus audiendus S. Gregorius.*

D

§ IV. De querelis S. Gregorii Turon. adversus S. Felicem.

Acrior in S. Felicem Gregorius.

C*onstantissimus* S. Felicis *cultus, et summa ejus, jam a tot seculis, apud Nannetenses suos veneratio, ac tam expressa sæpiusque repetita Fortunati, ejus æqualis, encomia, viros eruditos pridem incertos reddidere, quid tandem censere deberent de acrioribus illis durisque locutionibus, quibus in* S. Felicem *invehitur S. Gregorius Turonensis, quasque adeo sancto Franciæ Historico abjudicandas pronuntiant aliqui, criminationes istas omnes interpolatoribus adscribentes, quos in Gregorii opera falcem nonnullibi immisisse, vulgatius est, quam ut a me hic probandum suscipiatur. Et totum quidem libri quinti caput quintum a multis exemplaribus abesse, diserte* E *asserit postremus S. Gregorii editor Theodoricus Ruinartius, quem vide in præfatione num. 104, rem eo prope, quo nos hic modo conciliantem. Ne in ambiguo versemur, aut non satis pateat res de qua agitur, præmitto duriorem istum Gregorii textum ex citato lib. 5 cap. 5.* Eo tempore, *inquit,* Felix Namneticæ urbis Episcopus, litteras mihi scripsit, plenas opprobriis, scribens etiam fratrem meum ob hoc interfectum, eo quod ipse cupidus episcopatus, Episcopum interfecisset. Sed ut hæc scriberet, villam ecclesiæ concupivit. Quam cum dare nollem, evomuit in me, ut dixi, plenus furore, opprobria mille. Cui aliquando ego respondi : Memento dicti prophetici : Væ his, qui jungunt domum ad domum, et agrum ad agrum copulant : numquid soli inhabitabunt terram? O si te habuisset Massilia sacerdotem; numquam naves oleum aut reliquas species detulissent, nisi tantum chartam, quo majorem opportunitatem scribendi, ad bonos infamandos haberes. Sed paupertas chartæ, finem imponit verbositati : immensæ enim erat cupiditatis atque jactantiæ. F

quomodo explicari possit :

23 *Acris enimvero et ferox reprehensio, quam utcumque verteris, aut* S. Felicem *nimii fastus et ariditatis, aut S. Gregorium aliqualis calumniæ accuses necesse est. Dicamus ingenue, ambos humanitus aliquid passos, et quantumvis Sanctos, suis nævis non caruisse, cujusmodi non vitantur in hac vita a claris etiam fastigio viris, et magna ceteroquin morum perfectione ornatis, ut observat Browerus, eo adducens B. Annonis, sanctitate celeberrimi Agrippinensium Antistitis, non absimile erratum, de quo mirabili modo commonitus fuerit, ut habes apud Surium* IV *Decembris, in postrema editione pag. 150. Notissimæ sunt sanctorum Chrysostomi et Epiphanii, non dissidia solum sed et acerba raticinia ; ut usque adeo mirandum non sit, si inter duos præclarissimos Antistites nonnullæ dissensionum causæ intercideri nt. Quid si id* S. Felici *evenerit, quod Scipioni Africano accidisse memorant, cui ut virtus gloriam, sic gloria mox æmulos comparaverat, atque hujus rei publicam famam Gregorium misisse in*

litteras

A *litteras. Præterquam quod fine optimo pagum seu villam concupiscere potuerit, quam ecclesiæ suæ jure debitam existimarit; non luxui aut vanitati, sed egenis sustentandis aut templo suo exornando applicandam. Quantum splendore generis et natalium præsidio auctoritatem sibi comparaverit Sanctus, jam supra abunde indicavimus; idne ad jactantiam et ostentationem acceperit Gregorius, non est opus pluribus disquirere, aut odiosam paleam diutius ventilare.*

..ui et offensionis causa. 24 *Offensionis causam aliam S. Gregorio præbuisse volunt* S. Felicem, *dum Riculfum, Turonensis æmulum et hostem, ad se recepit, et forte etiam evadendi modum ei suggessit. Id colligunt ex sancti Historiographi verbis lib. 5 cap. 50:* Cumque ibidem *(in monasterio)* arctius distringeretur *(Riculfus)* intercedentibus Felicis Episcopi cirmissis, qui memoratæ causæ fautor exstiterat, circumvento perjuriis Abbate, fuga elabitur, et usque ad Felicem accedit Episcopum, eumque ille ambienter colligit, quem exsecrari debuerat. *Lego* B *hic equidem* Felicem Episcopum, *at necdum tam manifeste deprehendo, sic ad Nannetensem nostrum hæc omnino referenda esse, ut alteri alicui Felici Episcopo, puta v. g. Felici Bituricensi adscribi plane nequeant. In Sanctum nostrum ea pronius detorsit vulgata apud omnes opinio, quod ipsum S. Gregorio non magnopere favisse, aliunde constaret, quemadmodum ex dictis manifeste colligitur. Utcumque res habeat, videtur hic Turonensis historicus pro domo sua perorare, quo in casu non adeo mirum est, amaritudinis aliquantulum e calamo effluxisse, quod charitatis ignis subinde consumpserit.* AUCTORE I. B. S.

Alibi ipsi æquior fuit. 25 *Verbo dicam, qualemcumque feceris S. Gregorii auctoritatem, quam hic, ut nonnulli libere faciunt, elevare non præsumo; Felicis nostri sanctitati et stabilito pridem cultui nullum prorsus detrimentum afferrè ipsam posse, certissimum existimo. Atque hæc ad* S. Felicis *vindicias satis dicta sunto. Neque id ipsi tantopere vitio vertendum, quod nepotem Burgundionem, ut supra retulimus, successorem sibi designare conatus fuerit, cum id ea ætate nec novum nec insolitum fuisse noverimus. Paucis concludo: Aut non semper eadem sensit de* S. Felice *Gregorius, aut saltem non satis consequenter ubique locutus est. Argumentum ipse mihi suppeditavit lib. de Vitis Patrum cap. 10, superius pro hac parte recitato, ubi fateri cogitur,* non infimi meriti fuisse S. Felicem, cujus adventu Dominus hujus sancti *(Friardi)* dilatare dignatus est dies. *Quo ordine sua ediderit Gregorius, non satis ostendit Ruinartii præfatio a num. 72. Certe quo tempore* E *hæc scribebat Gregorius, verosimile est, sopitos fuisse inter Sanctos discordiarum igniculos; quo non parum confirmatur eorum opinio, qui Sanctos æque ac alios viros prudentes, pro diversitate rerum ac temporum, diversa sensisse ac scripsisse, et diversimode affectos fuisse, non immerito arbitrantur.*

DE S. MEDRANO & ODRANO MART.

CONFESSORIBUS

LETHRECI IN HIBERNIA

Ex Actis S. Kierani.

J. B. S.

SEC. VI.

C *Colganus dies diversos assignat, sed hic junguntur,* Sanctos *hos duos germanos fratres, quos frustra quæres in omnibus Kalendariis Hibernicis, tum excusis tum Mss., suggessit Castellani Martyrologium Universale, hoc die solum* S. Medranum *referens, ut fratrem alterius, quem auctor ad diem* II *Octobris transtulit, haud dubie ex variis Colgani annotationibus, quæ non semper satis cohærent. Hunc* S. Medranum *monachum Sagiriensem, in appendice quinta ad Acta S. Patricii pag. 268, col. 2 in fine, coli ait* VI *Junii, verum in Annotatis nostris ad Acta S. Kierani* V *Martii pag. 399 litt.* i, *reperit Castellanus, citari eumdem Colganum, ut qui cap. 3 appendicis ad Acta S. Senani* VIII *Martii, notarit Sancti festum* VI *vel* VII *Julii; atque ea causa ipsum hoc die collocavit.* Medranos varios ab Hibernis coli *observavit Papebrochius in citata annotatione, ubi interim supradicta Kalendaria nec unum nominant.* Odranos *item plures seu* Odhranos *reperit Henschenius ad* XIX *Februarii, agens de istius nominis Martyre, S. Patricii auriga, qui a Kalendariis passim signatur* XXVII *Octobris, ut nihil satis certi invenias circa fixas Sanctorum Hibernorum festivitates. Cum igitur amborum fratrum ea, quæ supersunt, gesta unico num. 25 dictorum S. Kierani Actorum contineantur, nec facile dividi possint, non video necesse esse, ea postmodum ad* II *Octobris repetere, atque adeo, quæ de utroque fratre sciuntur,* F *hic describo.*

quia quæ ipsos spectant, connexa sunt. 2 Duo carnales fratres de terra Muscrygiæ Thire, volebant peregrini esse in alia provincia, id est, in regione Connachtorum juxta Tulach-ruaidh. Illi jam nominabantur Medranus et Odhranus: villa autem eorum Lettir vocabatur. Et cum venissent ad Sayghir, scilicet ad S. Kieranum, voluit Medranus ibi manere: cui frater suus Odhranus dixit: Non hoc promisisti mihi, frater. Et ait ad S. Kieranum: Noli, Pater, fratrem meum retinere hic. Respondit ei S. Kieranus: Deus omnipotens judicet inter vos, si debet ipse hic manere, vel tecum ire. Teneat ipse in judicium lucernam modo in manu sua, et si ipsa fuerit accensa flatu oris sui, hic debet manere; sin autem, vadat, tecum. Et ille statim accendit lucernam flatu suo, mansitque ibi apud S. Kieranum usque ad obitum suum, in magna sanctitate. Dixitque S. Kieranus B. Odhrano: Audi me, frater Odhrane, dico tibi in veritate, etsi quatuor mundi plagas circumiveris, tamen in villa tua Lettrensi morieris: ideo revertere,

A tere, et mane illic, quia ex nomine tuo ipsa villa nominabitur in seculum. Sic jam factum est. Nam S. Odhranus, secundum verbum S. Kierani, reversus ad prædictum locum, ibi clarum monasterium ædificavit. Et erat ipse vir magnæ virtutis et sanctitatis, et post multa miracula, quæ in vita sua de eo leguntur, Abbas ipsius loci ad D regnum cælorum feliciter migravit; et sicut prædictum est, ille locus vocatur nomine suo Lettir Odhrain. *An hoc nomen hodie et Sancti ipsius cultus perseverent, exploratum non habeo.*

VID. APP. TOM. VII. JUL. NOT 5.

DE S. WULFILAICO DIACONO CONF.

IVODII IN DUCATU LUXEMBURGENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

De Sancti nomine, patria ætate, professione, cultu, translatione et Actis.

SEC. VI.

Verum nomen ut hic expressum est.

F*uit seculo sexto ager Trevirensis, inter alios istius temporis, Sanctorum ferax, ut memorat Eberwinus, ad S. Martini Treviris abbas, seculi* X *scriptor, in vita S. Magnerici, ibidem Episcopi, apud nos Ms. edendaque ad diem* XXV *hujus mensis. Illustris* B *in ea regione fuit, non composito sed simplici nomine* S. Wulfilaicus, *arduam Stylitarum disciplinam sectatus, cujus appellationem, unam et simplicem esse, si nullæ aliæ rationes evincerent, vel solæ Gallicæ expressiones audiendæ essent, apud quos una item voce, tametsi varie effertur,* Valfroy, Valfroie, Walfroy, Walfraye, Ouflay, *ut dubitandum prorsus non sit, quin a vero aberrent Monastici illi, qui cum Surio ad* XXI *Octobris* Wulfum *seu* Wolfum *et* Vulfum *a* Laico *separant, eo pacto innuere volentes, proprium nomen fuisse* Wulfum, *seu* Wolfum *etc. additamentum vero* Laici *statui vel conditioni tribuendum, quasi dicerent* S. Wulfilaicum, *nullo ecclesiastico ordine præditum, in statu laicali eremiticam, imo conversi in Ordine Benedictino vitam duxisse. Oppositum dicere debuerat Surius ex prima vitæ a se, ex S. Gregorio Turonensi editæ, linea, ubi expressissime notat Francorum Historicus, se* Wulfilaicum Diaconum nactum, *a quo* ad monasterium ejus *deductus fuerit. Ne verba perdamus; sit extra controversiam, verum Sancti nomen,* C *non* Wulfus, Wolphus *aut* Vulfus, *sed* Wulfilaicus *exprimendum; nec minus aberrare, qui* Wulferliacus *vel* Wulfiliacus, *vel aliam quamlibet nomenclationem induxerunt.*

Longobardus genere. Ivodii modo depositus.

2 *Patria Sancti ex S. Gregorio Turonensi infra, ex citato historiæ loco intelligetur, ubi eum, non Belgam, Francum aut Italum, sed* Longobardum *pronuntiat, ad S. Martini venerationem e patria egressum, S. Aredii Lemovicini abbatis institutis excultum, demum in Trevirensi territorio sedem fixisse, ubi montis cacumen elegerit, in quo sancto suo tutelari Martino basilicam et monasterium ædificaret, erecta sibi columna ad sequenda famosi per id tempus S. Stylitæ Simeonis Antiocheni vestigia, ut vita ipsa satis explicat. Distabat prædictum monasterium a castro Ivodio, ubi modo sacrum ejus corpus quiescit et colitur, octo circiter passuum millibus, seu leucis ferme tribus. Porro* Ivodium, *Gall.* Ivoy, Yvoy, *seu* Ivoi *et* Ivois *suas et ipsum varias inflexiones habet. A Jove, ut notat Bertelius, Luxemburgensis historicus, deductum est nomen, quod Richardus Wassenbourg, Verdunensis Archidiaconus,* Evasum *vocare maluit, Antoninus, ut innuit,* Epoisum, *alii* Eposium, *alii* Epusum, *anno 1662 ducatus titulo donatum sub nova appellatione* Cariniani (Carignan) *in gratiam Serenissimi Eugenii Mauritii de Sabaudia, Comitis Suessionensis, patris hodierni Eugenii Principis, celeberrimi tota* E *Europa, imo toto orbe archistrategi.*

Florebat an. 585, non diu post mortuus.

3 S. Wulfilaici *ætatem male retulit Surius ad annum 510, rectius multo Browerus in Annalibus Trev. ad annum 587, quamquam quo anno obierit, incertum sit, nec de die magis constet, quo tandem mortalitatem exuerit. Cointius in suis Francorum Annalibus ecclesiasticis ad annum 564 Gregorii Turonensis de* S. Wulfilaico *elogium collocat, opinor, ut eo pacto innuat, circa ea tempora ad Treviros pervenisse Sanctum, relicto S. Aredio, cujus fortasse eatenus discipulum fuisse supponit. De itinere laudati S. Gregorii, cum Felice, Guntramni Regis legato, ad Childebertum Regem Austrasiæ, Confluentiæ commorantem, cujus occasione in* S. Wulfilaici *notitiam devenit, optime agit anno 585, quo res contigit, postquam viginti et amplius annis solitariam, istic vitam duxisset Sanctus noster, cujus obitum innectit anno 594, tametsi fateatur,* nec ullum de eo verbum habere *S. Gregorium, nec id ipse aliunde certo eruere potuerit; ut mera proinde ejus sit conjectura, cui tamen libenter assentior, utpote cum* S. Wulfilaicus, *jam tum anno 585, dum eum convenit Turonensis Gregorius, satis provectæ ætatis fuisse videatur, ut eam ultra novennium verosimiliter non protraxerit, laboribus et* F *carnis macerationibus tantum non confectus.*

In quibus erraverint monastici Benedictini.

4 *Observat ibidem Cointius* S. Wulfilaici memoriam coli XII Kalendas Novembris in Fastis Benedictinis. Sed Ordini Benedictino, *inquit,* non adscribitur potiori jure quam S. Aredius Lemovicensis abbas, cujus dicipulus fuit, teste Gregorio Turonensi. *Errarunt utique Fasti illi Benedictini, non solum in vindicando Ordini suo* S. Wulfilaico, *sed et in corruptione nominis, et in transversa positione seu loco, in quo Sanctus vixit et mortuus est. En verba Arnoldi Wionis:* In agro Turonensi *(pro Trevirensi)* sancti Vulfi conversi, conversationis sanctisimæ viri. *Droganius longiori phrasi :* S. Vulphi conversi, qui, sicut Simeon Stylites, supra columnam vivens sanctissime, ita rigore glaciali urebatur, ut ungues pedum ejus vis frigoris exuteret et in barbis ejus aqua, gelu connexa,

candelarum

A candelarum more penderet. *Breviter Menardus, non minus quam alii confusus :* In agro Turonensi, S. Vulfi conversis. *Alios prætereo; nec quidquam juverit longum Bucelini elogium huc congerere : iis omnibus prudentior Mabilio in Actis SS. Benedictinorum, a suo Ordine* S. Wulfilaicum *merito exclusit, ne inter Prætermissos quidem aut subdititios ei locum concedens.*

Vere colitur, etsi ignotus fuerit Martyrologiis antiquis.

5 *Pro cultu sacro,* S. Wulfilaico *exhibito, stant citati Fasti monastici, nec sane de eo dubium esse potest, cum laudatus supra abbas Eberwinus testetur, miracula ad tumulum patrata mox venerationem ei conciliasse, quæ post translationem, anno 979 per Egbertum Episcopum Trevirensem solenniter factam, perpetua hactenus Ivodii perseveravit, quidquid de eo sileant antiqua omnia Martyrologia, etiam Usuardina, quantumvis augmentata, et ipsum quidem Trevirense S. Paulini de propriis Sanctis. Est penes me Catalogus Sanctorum Trevirensium Ms., in menses suos distributus, ubi locum non habet* S. Wulfilaicus, *non magis* XXI B *Octobris, quam hoc die, sed cum pluribus aliis, in appendice quodammodo seu extra ordinem ponitur* Sancti *tamen æque ac alii titulo decoratus; forte quod Catalogi auctor scrupulo sibi duxerit, certum ei diem adscribere, quem ignorabat. At quidquid hujus sit, recentior et fidus testis est noster P. Joannes Gamans, Luxemburgo ad Bollandum* XXIV *Januarii 1637 scribens,* ejus festum celebrari in diœcesi Trevirensi VII Julii. *Saussayus in Martyrologio Gallicano Sanctum referens, monastica Benedictina supra citata secutus est, tum in die* XXI *Octobris, tum in ceteris erroribus, quos ab iis mutuari non dubitavit. Rectius Castellanus in Universali suo, hoc die :* Epusi, hodie Cariniani, in ducatu Luxemburgensi, S. Vulfilaici solitarii, cujus elogium scripsit S. Gregrius Turonensis.

Verosimiliter obiit 21 Oct., translatus 7 Jul.

6 *Addebat in citata epistola Gamansius, festivitatis hodiernæ causam esse, quod* VII *Julii* ex monte, habitationis suæ loco, Ivodium translatus sit, mortuus tamen ille XXI Octobris, ut habet Martyrologium Benedictinum Wionis. *Hæc ipsa adoptavit Gallus Legendista recentior, eam dierum diversi-* C *tatem satis rotunde componens. Ceterum mera conjectura est, nullo satis fido auctore, nullo teste firmata, cui tamen refragari omnino nolim, cum geminati istius cultus nulla plausibilior ratio afferri possit. Translationis historiam paucis perstringit Browerus in citatis Trevirensium Annalibus lib. 10, anno jam dicto 979 his verbis :* Pari etiam veneratione Egbertus sacra divi Wolffilaici Diaconi ossa Ivodium ex monte vicino transtulit, ubi præcipuam omnibus venerationem auxit, quod madescente circum solo, largissimus imber effusus, a sanctis tamen reliquiis, quamvis in aperto, sic abstinuit, ut ne gutta quidem in Divi feretrum decideret. *Hæc paulo fusius explicat laudatus supra vitæ S. Magnerici scriptor Eberwinus abbas, translationis hujus oculatus testis, ex quo ea decerpemus, quæ in Turonensis elogio desiderantur, sic tamen ut neque inde certus obitus aut translationis dies haberi possit.*

7 *Præfato Antistiti S. Gregorio acceptum referri oportet, quidquid de* S. Wulfilaici *gestis ad posteros promanavit; nempe ex ejus Francorum historia lib. 8 cap. 15, quod ex novissima Ruinartii editione mox desumemus, de variantibus lectionibus haud magnopere soliciti, modo rerum narratio satis intelligatur. Eam hinc inde interpolavit aut potius amplificavit abbas ille Eberwinus : at cum diserte fateatur, sè S. Gregorii Turonensis historiam descripsisse, fontem ipsum puriorem existimavimus. Dabitur, ut supra dicebamus, integra S. Magnerici vita, die, quo colitur,* XXV *Julii, quando curiosioribus liberum erit utramque conferre. Quæ de S. Martini miraculis S. Gregorio commemorasse fertur* S. Wulfilaicus, *huc proprie non spectant. Videatur citata historia, in prædicta Ruinartii editione cap. 16. Sancti obitus et translatio, cum aliunde haberi non possint, ex eadem S. Magnerici vita, ut jam etiam monui, S. Gregorii elogio subnectentur; paulo distinctius, opinor, et accuratius, quam de iis locutus sit Surius, ad dictam superius* XXI *Octobris.*

AUCTORE J. B. S.

Acta ex S. Greg. Turon. translatio ex vita S. Magnerici.

VITA E

Ex S. Gregorio Turonensi, Hist. Franc. lib. 8, cap. 15.

Diu reluctatus cogitur explicare

Profecti igitur in itinere, ad Eposium castrum accessimus, ibique a Vulfilaico Diacono nacti, et ad monasterium ejus deducti, benignissime suscepti sumus. Est enim hoc monasterium quasi millibus octo ab antedicto castro, in montis cacumine locatum; in quo monte magnam basilicam ædificavit, quam beati Martini vel reliquorum Sanctorum, reliquiis inlustravit. Commorantes autem ibi, petere ab eo cœpimus, ut nobis aliqua de conversionis suæ bono narraret, vel qualiter ad clericatus officium advenisset, quia erat genere Longobardus. Sed nequibat exponere, vanam tota intentione cupiens gloriam evitare. Quem ego terribilibus sacramentis conjurans, pollicitus primo, ut nulli, quæ referebat, expenderem, rogare cœpi, ut nihil mihi de his, quæ interrogabam occuleret. Cumque diutissime reluctatus fuisset, victus tandem F tam precibus quam obsecrationibus meis, hæc effatus est. Dum essem, inquit, puer parvulus, audito beati Martini nomine, nesciens adhuc, utrum martyr an confessor esset, vel quid boni in mundo gessisset, vel quæ regio beatos artus tumulo meruisset accipere, jam in ejus honorem vigilias celebrabam, ac, si aliquid inter manus numismatis advenisset, eleemosynas faciebam.

suam in S. Martinum pietatem, et insigne miraculum

2 Jamque in majori ætate proficiens, litteras discere studui : ex quibus prius scribere potui, quam ordinem scriptarum litterarum scirem. Deinde Aredio abbati conjunctus, ab eoque edoctus, beati Martini basilicam adii. Revertensque cum eo, ille parumper pulveris beati sepulcri pro benedictione sustulit. Quem in capsula positum, ad collum meum dependit : devectique ad monasterium ejus Lemovicino in termino, accepta capsula, ut eam in oratorio suo locaret, in tantum pulvis adcrevit, ut non solum totam capsam repleret, verum etiam foris inter juncturas, ubi aditum reperire potuit, scateret. Ex hoc

mihi

Ex MS.

mihi miraculi lumine animus magis accendit, totam spem meam in ejus virtute defigere. Deinde territorium Trevericæ urbis expetii, et in quo nunc estis monte, habitaculum quod cernitis, proprio labore construxi.

In columna Stylitam agens, idololatras convertit,

3 Reperi tamen hic Dianæ simulacrum, quod populus hic incredulus, quasi Deum adorabat. Columnam etiam statui, in qua cum grandi cruciatu, sine ullo pedum stabam tegmine. Itaque cum hiemis tempus solite advenisset, ita rigore glaciali urebar, ut ungues pedum meorum sæpius vis rigoris excuteret, et in barbis meis aqua gelu connexa candelarum more dependeret. Magnam enim hiemem regio illa persæpe dicitur sustinere. Sed cum nos sollicite interrogaremus, quis ei cibus aut potus esset, vel qualiter simulacra montis illius subvertisset; ait : Potus cibusque meus erat parum panis et oleris, ac modicum aquæ. Verum ubi ad me multitudo vicinarum villarum confluere cœpit, prædicabam jugiter, nihil esse Dianam, nihil simulacra, nihilque, quæ eis videbatur exerceri, cultura : indigna etiam B esse ipsa quæ inter pocula luxuriasque profluas cantica proferebant. Sed potius Deo omnipotenti, qui cælum fecit ac terram, dignum sit sacrificium laudis impendere. Orabam etiam sæpius, ut simulacro Dominus diruto, dignaretur populum ab hoc errore discutere.

everso Dianæ simulacro.

4 Flexit Domini misericordia mentem rusticam, ut inclinaret aurem suam in verba oris mei, ut scilicet, relictis idolis, Dominum sequeretur. Tunc convocatis quibusdam ex eis, simulacrum hoc immensum, quod elidere propria virtute non poteram, cum eorum adjutorio postea merui eruere : jam enim reliqua sigillorum, quæ faciliora fuerant, ipse confregeram. Convenientibus autem multis ad hanc Dianæ statuam, missis funibus trahere cœperunt : sed nihil labor eorum proficere poterat. Tunc ergo ad basilicam propero, prostratusque solo, divinam misericordiam cum lacrymis flagitabam, ut quia id humana industria evertere non valebat, virtus illud divina destrueret. Egressusque post orationem, ad operarios C veni, adprehensumque funem, ut primo ictu trahere cœpimus, protinus simulacrum ruit in terram confractumque cum malleis ferreis in pulverem redegi.

Plagis a dæmone inflictis, oleo S. Martini sanatus,

5 Ipsa quoque hora, cum ad cibum capiendum venissem, ita omne corpus meum a vertice usque ad plantam pedis pusulis malis repletum est, ut locus quem unus digitus tegeret, vacuus inveniri non posset; ingressusque basilicam solus, denudavi me coram sancto altario. Habebam enim ibi ampullam cum oleo plenam, quam de sancti Martini basilica detuleram : ex qua propriis manibus omnes artus perunxi, moxque sopori locatus sum. Expergefactus vero circa medium noctis, cum ad cursum reddendum surgerem, ita corpus totum incolume reperi, ac si nullum super me ulcus apparuisset. Quæ vulnera non aliter nisi per invidiam inimici emissa cognovi. Et quia semper ipse invidus, Deum quærentibus nocere conatur; advenientibus Episcopis, qui me magis ad hoc cohortari debuerant, ut cœptum opus sagaciter explicare deberem; dixerunt mihi : Non est æqua hæc via, quam sequeris, nec tu ignobilis D Simeoni Antiocheno, qui columnæ insedit, poteris comparari. Sed nec cruciatum hunc te sustinere patitur loci positio : descende potius, et cum fratribus, quos adgregasti tecum, inhabita.

Epicopo obsequitur, et columnam eversam deserit.

6 Ad quorum verba, quia Sacerdotes non obaudire adscribitur crimini, descendebam fateor, et ambulabam cum eisdem, ac cibum pariter capiebam. Quadam vero die provocans me Episcopus, longius ad villam, emisit operarios cum scutis et malleis ac securibus, et eliserunt columnam, in qua stare solitus eram. In crastino autem veniens, inveni omnia dissipata, flevique vehementer : sed erigere nequivi quæ destruxerant, ne dicerer contrarius jussionibus Sacerdotum; et ex hoc, sicut nunc habito, cum fratribus habitare contentus sum.

OBITUS ET TRANSLATIO

Ex vita Ms. S. Magnerici Trev. Episcopi auctore Eberwino, videnda XV *Julii.* E

Ab incendio in primo sepulcro conservatus,

Colummam destructam reperiens, satis ægre tulit, sed meliore via usus, cum fratribus se contulit deinceps, multosque post hæc ædificando et ad meliora exemplis incitando, in sancta conversatione ad extremum usque permansit : qui bonorum quotidie operum incrementis proficiens, multisque clarus virtutibus in pace quievit, sepultusque est in eodem loco, in ecclesia, quam ipse ædificavit; in qua multa apud ejus memoriam referuntur fieri crebro miracula. Nostris namque temporibus *(exeunte seculo* X) cum locus idem ex antiquitate esset neglectus, contigit ob incuriam, ut quadam die incendium pateretur; cumque ecclesiam et omnia in circuitu ignis absumeret, mœsti cives turbari de beati Viri reliquiis cœperunt, quia eas, velut fracto loculo detectas, antiquitas reliquerat; et ecce sedato igne, diligenter intuentes, ossa sancti Viri ab hac ustione intacta reperiunt, et ita illæsa, acsi nullum incendium F locus ille esset perpessus. Impletum est quod de Sanctis Psalmista dicit : Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex eis non conteretur.

novo miraculo Ivodium transfertur.

8 Ob hanc causam ergo, et maxime quia solitarius erat locus, et, ut diximus, ex antiquitate neglectus, visum est domno venerabili Egberto Treverorum, pontifici, ut ossa sancti Viri ad alium transferrentur locum, in memoratum videlicet superius castrum *(Ivodium)*, quatenus ibi majori cum reverentia et custodia reliquiæ haberentur. Inito itaque consilio, cum ex eodem loco, præsente Episcopo et clericis vel monachis, aliaque populi frequentia deportarentur, euntibus illis, cum jam fluvium processissent, larga super eos repente pluvia descendit; sed ut tanti Viri meritum Dominus ostenderet; per omne quod a prædicto loco ad castrum tendebatur spatium, cum nequaquam imber cessaret, super Sancti viri feretrum nec una pluviæ gutta cecidit; ita ab illa inundatione protectus, sicut a supradicta fuerat ignis læsione defensus. Et hæc de tanto viro dicta sufficiant, quæ idcirco in hac, quam scribi-

mihi

A mus historia posuimus, ut quales hujus apostolici viri *(S. Magnerici)* temporibus, in ejus episcopo servi Dei fuerint, quantumque se erga ipsos devotum et industrium reddiderit, cognoscamus. *Frustra quæsivi, qui de hodierno cultu me edoceret.* D

DE S. EDELBURGA

VIRGINE ANGLA, ABBATISSA

EBORIACI SEU FARÆMONASTERIO IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

L. B. S.

Circa an. dcxcv.

Plurium Sanctarum soror.

De celebri etiam hodie S. Faræ monasterio *(Gall.* Farmoutier *vel* Farmonstier*) egit olim Henschenius* xxiii *Febr. tom. 3, pagina 387, ad vitam S. Earcongotæ, et recentius Mabilio de S. Burgundofara sec. 2 Benedict. pag. 438, ut de eo loco nihil hic observandum* B *supersit. Fuit prædicta S. Earcongota hodiernæ* S. Edelburgæ, Edilburgæ *seu* Ethelburgæ *(Gall.* Aubierge*) ex S. Sexburga sorore neptis. Porro Sanctam nostram inter S. Sexburgæ sorores virgines, Sanctas omnes, eo ordine numeravimus, acsi aliarum uterina fuisset, quod hic primo animadvertendum censui : nam quidquid aliqui germanam uterinam aliarum sororem existimaverint, id tam manifeste elidit Bedæ auctoritas, ut errasse eos dubitari non possit.* Filiam *Annæ* naturalem S. Edelburgam *diserte appellat Beda, adeoque ex alia matre genitam, utrum ante parentis Regis, de quo etiam pridie locuti sumus, matrimonium, an ejus tempore, non expressit. Narrat is lib. 3, cap. 8,* necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multos de Britannia, monasticæ conversationis gratia, Francorum vel Galliarum monasteria adire solitos, et filias suas in eisdem erudiendas ac sponso cælesti copulandas mittere; maxime in Brige, et in Cale et in Andilegum monasterio.

celebris cœnobii abbatissa,

C 2 *Tum subdit :* Inter quas erat Sedrido, filia uxoris Annæ, Regis Orientalium Anglorum, cujus supra meminimus, et filia naturalis ejusdem Regis Edelburga : utraque cum esset peregrina, præ merito virtutum, ejusdem monasterii Brigensis est abbatissa constituta. *De sancta hodierna videri etiam potest Henschenius, citato die et loco. Floruisse cum S. Sexburga aliisque sanctis sororibus seculo* vii, *certum est; an isti præmortua, an superstes, nemo prodidit. Est qui putet ad annum circiter 695 vitam protraxisse, quod ut satis verosimile, libenter admittimus. Etenim cum S. Burgundofaræ ætatem protrahat Mabilio ad annum 655, huic autem ambæ illæ virgines* peregrinæ *successerint,* abbatissæ Brigenses constitutæ, *verosimillime S. Faram proxime secuta est, ea quæ primo loco a Beda nominatur Sedrido, qua post aliquot præfecturæ annos e medio sublata, subrogata demum fuerit* S. Edelburga, *quæ satis probabiliter versus seculi finem cum sancta sorore Sexburga ad cælestem meritorum remunerationem evolare potuerit. Hinc collige, confundendam non esse* Sedridonem *istam cum* Sisetrude *de qua apud Mabilionem citato sec. 2 Bened. pag. 439 : nam si vera ibi est Jonæ narratio,* Sisetrudis *ab angelis in cælum devecta est, S. Fara adhuc superstite ; istam vero Sisetrudem quo pacto Earcongotæ sororem faciat Mabilio, prorsus non intelligo. Sed ad Sanctam nostram redeamus.*

in ipso Martyrologio Romano signata est :

3 *Publicam hoc die* S. Edelburgæ *venerationem impendi, recte notavit loco non semel citato* E *Henschenius. Inter Usuardi additiones solum memoratur a Greveno :* Edilburgæ virginis abbatissæ, cujus Beda meminit lib. 3. *Hanc Molanus ad verbum secutus est uti et Canisius. Recentiores non consulo. In monasticis Wionis, Dorganii et Menardi, verbis haud multo pluribus celebratur, sed phrasi longiori a Bucelino et Arturo, quorum panegyres referre non vacat, nec vero operæ pretium est, cum ea sola subsistant, quæ ex dicto Bedæ loco statim subnectemus. Saussayus in S. Faræ elogio* vii *Decembris multas Sanctas connexuit, ut quæ ad ipsam erudiendæ accesserint.* Ex his, *inquit,* enituit præcipua virtute Edelburga *etc. Sed quid opus est Martyrologos plures appellare; sufficiat Romani hodierni textus hujusmodi :* Ibidem *nimirum* in Anglia, sanctæ Edelburgæ virginis, Anglorum Regis filiæ. *Ex quo positionis, seu depositionis locum accipere potuerit Baronius, necdum assecutus sum, non alio sensu vera est talis annuntiatio, quam quod Sancta origine Angla fuerit; nam cœnobium S. Faræ in diœcesi Meldensi, vita, virtutibus, exemplis, sepultura et sacris ejus exuviis gloriari, in-* F *dubitatum est. Hic jam pauca trademus, quæ ab omnibus admittenda sunt, utpote ex ipso Beda accepta, quæ enim præterea in Harpsfeldii et aliorum elogiis circumferuntur, pie cogitata potius quam historice vera sunt.*

ob corporis incorruptionem a Beda laudata.

4 *Sic igitur habet Anglicæ historiæ pater lib. et cap. supra indicatis.* Sed et matertera ejus *(sanctæ Earcongotæ)* de qua diximus, Edelburga, et ipsa Deo dilectam perpetuæ virginitatis gloriam, in magna corporis continentia servavit, quæ, cujus esset virtutis, magis post mortem claruit. Cum enim esset abbatissa, cœpit facere in monasterio suo ecclesiam in honorem omnium Apostolorum, in qua suum corpus sepeliri cupiebat. Sed cum opus ipsum idem ad medium ferme esset perductum, illa, ne hoc perficeret, morte prærepta est, et in ipso ecclesiæ loco, ubi desiderabat, condita est. Post cujus mortem fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc ædificium annis septem; quibus completis, statuerunt ob nimietatem laboris, hujus structuram funditus relinquere Ossa vero abbatissæ illo de loco elevata, in ecclesiam, quæ

A quæ esset perfecta et dedicata, transferre. Et aperientes sepulcrum ejus, ita intemeratum corpus invenere, ut a corruptione concupiscentiæ carnalis erat immune, et ita denuo lotum, atque aliis vestibus indutum, transtulerunt illud in ecclesiam beati Stephani Martyris : cujus videlicet natalis ibi in magna gloria solet celebrari die Nonarum Juliarum. *Quomodo postrema male ad S. Earcongotam translata sint a Trithemio et aliis, vide apud Henschenium. Atque hæc sola sunt, quæ de* S. Edelburga *apud Bedam memoriæ prodita invenimus.* D

DE S. HEDDA EPISCOPO

APUD OCCIDENTALES SAXONES IN BRITANNIA

I. B. S.

Sylloge de cultu, monachatu, episcopatu, gestis et obitu.

An. DCCV.

In Martiis recentioribus et in Romano signatus,

Sanctum hunc Heddam, Headdam, Hedde *seu* Heddi, *Dorcicestrensem, alias Dorcestrensem apud Occiduos in Anglia Saxones Episcopum, brevi aliquo elogio historico exornavit Mabilio seculo 3 Benedict. parte* I, *a pag. 64, utpote cujus gesta in episcopatu per annos fere triginta, scriptorum si-* B *lentium ignorare nos fecerit. Ex Beda aliisque nonnullas inferius spicas colligemus, quæ encomii vices supplere possint. Id principio hic miramur, non quod a Beda, qui populares Sanctos paucissimos suo Martyrologio inseruit, prætermissus sit, itemque ab Adone et aliis omnibus seculi* IX *Martyrologis; sed quod in nullis Mss. Usuardinis codicibus, quorum aliquos in Anglia auctos diximus, ejus memoria celebretur, ut verissime ad Martyrologium suum Universale notaverit Castellanus,* S. Heddæ cultum vetustum non esse. *Ego nullum reperi, qui de Sancto nostro meminerit, antiquiorem Greveno, hoc die sic scribente :* In Anglia, Heddæ Episcopi : *quæ verba ex ipso accepere Molanus, Canisius ac deinde monastici Wion, Dorganius, Menardus, et cum longiori præconio Bucelinus, ut Ferrarium non omittam et Anglica recentiora anni 1608 et 1640. At quidquid horum sit, in Romano moderno, ex historia Bedæ, ni fallor, locum habet, his verbis :* In Anglia, sancti Heddæ Episcopi Saxonum Occidentalium; *pro quo ad laudatum Bedam et Trithemium nos remisit* C *Baronius. De Beda mox agemus; quid Trithemius addiderit, ad rem nostram parum admodum interest.*

monachus fuit, sed quo loco nescitur;

2 *Monachum fuisse aut abbatem* S. Heddam *non expressit Beda, id colligit Mabilio ex Wilhelmo Malmesburiensi lib. 2 de Pontif. Angl. cap. 3 : at cujus monasterii ?* Non expedio, *inquit; eos continuo impugnans, qui Sanctum nostrum eumdem esse existimant, qui inter quinque monachos, ex Streaneshalensi monasterio ad episcopatus assumptas, apud Bedam lib. 4, cap. 23, ordine secundus numeratur,* Ætla, *seu* Æcla, *vel* Ecla *nomine,* quod in episcopatum Dorciscestre fuerit ordinatus. *Ostendit deinde utriusque diversitatem, cum Ætla seu Æda, ut ex citato Bedæ loco apparet, non a Theodoro, ut* Sanctus Hedda, *sed a S. Wilfrido, post Theodori mortem ordinatus sit Dorcicestrensis Episcopus. Quærit demum Mabilio, an Glastoniensis monachus fuerit,* S. Hedda; *verum nec id satis constare videtur, quidquid Malmesburiensis, non absimile nomen se reperisse existimet inter aliorum istius loci præclarorum virorum et abbatum nomina : quandoquidem in Monastico Anglicano, ubi Glastoniensis abbatiæ viri pii et illustres enumerantur,* S. Hedda *non recenseatur. Abbatiæ alicui West-Saxonum præfuisse, haud equidem diffitebor, quod facile datur colligi ex iis, quæ in Glastoniensium monachorum gratiam, a paganis etiam Regibus obtinuit, ut pluribus narrat Usserius* E *pag. 111, 112 et 113. Ceterum non satis consequenter sua ordinavit Mabilio, dum putavit num. 3,* S. Heddam *abbatem subscripsisse chartæ Leutherii seu Eleutherii, concessæ cœnobio Meldunensi anno 680, quem paulo ante* consecratum *dixerat* a Theodoro Episcopum in civitate Londoni anno 676. *Minus invite admiserim, cum* Abbatis *titulo subscripsisse chartæ decessoris sui anno 675. Quærenda modo sedes episcopalis.*

de episcopali sede

3 *Hanc nobis commonstrabit Beda, ex cujus lib. 3, cap. 7, hæc præmittenda censemus.* Eo tempore gens Occidentalium Saxonum, qui antiquitus Gevisse vocabantur, regnante Cynigilso, fidem Christi suscepit; prædicante illis verbum Byrino Episcopo, qui cum consilio Papæ Honorii venerat Britanniam, promittens quidem, se illo præsente, in intimis ultra Anglorum partibus, quo nullus doctor præcessisset, sanctæ fidei semina esse sparsurum. Unde et jussu ejusdem Pontificis, per Asterium Genuensem Episcopum, in episcopatus consecratus est gradum. Sed Britanniam perveniens, ac primum Gevissorum gentem ingrediens cum omnes ibidem paniganissimos inveniret, utilius esse ratus est, ibi potius verbum Dei prædicare, quam ultra progrediens, eos, F quibus prædicare deberet, inquirere. Itaque euangelizante illo in præfata provincia, cum Rex ipse catechizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis, sanctissimum ac victoriosissimum Regem Nordhumbrorum Oswaldum affuisse, cumque de lavacro exeuntem suscepisse, ac pulcherrimo prorsus et Deo digmis consortio, cujus erat filiam accepturus in conjugem, ipsum prius, secunda generatione Deo dedicatum, sibi accepit in filium. Donaverunt ergo ambo Reges eidem Episcopo civitatem, quæ vocatur Dorcinca, ad faciendam inibi sedem episcopalem, ubi factis dedicatisque ecclesiis, multisque ad Dominum pro ejus labore populis advocatis, migravit ad Dominum, sepultusque in eadem civitate : et post annos multos, Hedde episcopatum agente, translatus inde in Ventam civitatem, atque in ecclesia beatorum Petri et Pauli positus est.

4 *Porro ad clariorem rei intelligentiam subjungimus, quæ idem Beda refert lib. 4, cap. 12, sic incipiens :* Quartus Occidentalium Saxonum antistes

A tistes Eleutherius fuit; siquidem primus Birinus, secundus Agilbertus, tertius exstitit Wini. Cumque mortuus esset Conwalch, quo regnante idem Eleutherius Episcopus factus est, acceperunt subreguli regnum gentis, et divisum inter se tenuerunt annis circiter decem: ipsisque regnantibus, defunctus est ille, et episcopatu functus; Headdi pro eo consecratus est a Theodoro in civitate Londonia. *Ex recitatis huc usque Bedæ verbis, habes* S. Heddæ *consecrationem, et sedem ejus episcopalem in civitate* Dorcuica, *alias* Dorcica, *quæ certe* Dorcica *seu* Dorcicestria, *illa esse non potuit, cujus Episcopum fuisse* Ætlam *seu* Ædam *diximus, quæ in provincia Merciorum sita, ad Occidentales Saxones non pertinuit. Atque huc refero accuratam Mabilionis distinctionem, qua* Dorcicam *seu* Dorcicestriam, *vulgo* Dorchester, *urbem provinciæ Merciorum, in comitatu Oxoniensi ad Tamam fluvium, qui in Tamesin influit; aliam esse ostendit ab ea* Dorcicestria, *itidem* Dorchester, *Occidentalium Saxonum urbe, de qua* B *modo quærimus. Huic præfuit* S. Hedda, *Eleutherii successor, eo ordine, quem ex Beda jam descripsimus, ut proinde sedes Dorcicestrensis* S. Heddæ *extra controversiam posita videatur: verum ipso* defuncto, episcopatus provinciæ illius in duas parochias divisus est; una data est Danieli, quam usque hodie regit, altera Aldhelmo, *ut pluribus narrat Beda lib. 5, cap. 19.*

paulo certior sententia.

Pauca ejus gesta ex variis colliguntur.

5 *Ad Sancti gesta quod attinet, superius dictum est, pleraque oblivione sepulta esse. Jam etiam diximus,* Hedda episcopatum agente, *Birini corpus* Ventam translatum, *nunc* Wintoniam, *vulgo* Winchester, *qua in civitate cathedram suam Sanctus collocaverit. Neque prætermiserim, quæ ad* S. Heddæ *laudem non parum conducunt, compendio relata in Indice Usserii Chronologico pag. 1166,* Kentwinum Occiduorum Saxonum regem, Hedda Episcopo Wintoniensi impetrante, insulam Glastoniæ, liberam ab omni regali servitio, vetustæ ecclesiæ concessisse (sicut Reges Britonum ante eum jam pridem confirmaverant) libero jure fratribus, ibi Deo servientibus, concesso, rectorem sibi eligendi et constituendi secundum regulam S. Benedicti. *Constat* C *præterea ex S. Guthlaci vita, a nobis edita ad* XI *Aprilis, Sanctum istum a nostro hodierno presbyterum consecratum cap. 3, num. 32, pag. 46. Rem ab Ordorico Vitale compendiosius narratam, ex historiæ ejus libro 4, hic describimus:* Quondam Headda Præsul, cum quibusdam clericis et laicis ad Guthlacum venit, inter quos de beato viro varia locutio obiter fuit. Prædictus autem Episcopus, comperta in Venerabili viro divinæ gratiæ luculentia, et in exponendis Scripturis sacris sapientiæ affluentia, postquam insulæ Grolandiæ ecclesiam XII Kal. Sept. dedicavit, eumdem servum Dei suscipere sacerdotii stemma, inviolabili obedientiæ præcepto coegit. *De alio, quam de* S. Hedda *nostro, hæc accipi non posse, recte, opinor, censuit Mabilio, tametsi Grolandia illa insula, in qua S. Guthlacus commorabatur, longe a provincia West-Saxonum remota fuerit.*

AUCTORE J. B. S.

De obitu et sanctitate testimonium Bedæ,

6 *Felicem* S. Heddæ *obitum et posthumam gloriam sic brevi elogio complexus est Beda citato lib. 5, cap. 19:* Anno dominicæ Incarnationis septingentesimo quinto Alfridus Rex Nordan-Humbrorum defunctus est, anno regni sui vicesimo necdum impleto. Cui succedens in imperium filius suus Ofredus, puer octo circiter annorum, regnavit annis undecim. Hujus regni principio Antistes Occidentalium Saxonum Heddi cælestem migravit ad vitam. Bonus quippe erat vir ac justus, et episcopalem vitam sive doctrinam, magis insito sibi virtutum amore, quam lectionibus institutus exercebat. Denique reverendissimus Antistes Plecthelmus, de quo in sequentibus suo loco dicendum est, qui cum successore ejus Aldhelmo, multo tempore adhuc diaconus sive monachus fuit, referre est solitus, quod in loco, in quo defunctus est, ob meritum sanctitatis ejus, multa sanitatum sint patrata miracula, hominesque provinciæ illius solitos E ablatum inde pulverem, propter languentes in aquam mittere, atque hujus gustum sive aspersionem multis sanitatem ægrotis, et hominibus et pecoribus conferre; propter quod, frequenti ablatione pulveris sacri, fossa sit ibidem facta non minima.

et aliorum de ejus doctrina.

7 *Postremum est, quod legere me memini, tanta judicii maturitate, tanta rerum tractandarum decernendarumque peritia valuisse* S. Heddam, *ut Ina Rex West-Saxonum, ejus consilio leges suas se condidisse fateatur; de quibus vide Alfordum ad an. 692 num. 9. Nec eloquentia doctrinæque laude caruisse vult Malmesburiensis, ad ea præcipue Bedæ verba;* bonus quippe erat vir ac justus, et episcopalem vitam sive doctrinam magis insito sibi virtutum amore, quam lectionibus institutus exercebat; *apud Alfordum ad an. 677 sic observans:* Unde non parvo moveor scrupulo, quippe qui legerim ejus formales epistolas, non minus indocte compositas, et Aldelmi ad eum scripta, maximam vim eloquentiæ et scientiæ redolentia. *At quæcumque fuerit Sancti nostri bonarum litterarum cognitio,* F *quam mirum est Bedam ignorasse, id nobis certum videtur, iis potissimum virtutibus excelluisse, quas ex Anglico Polyhistore jam paucis descripsimus. Notanda sunt ibidem Alfordi verba;* hunc virum (S. Heddam) *inquit,* non solum antiqui, sed, quod mireris, sectarii etiam moderni admirantur ac prædicant, sanctitate et virtutibus insignem, qui Occidentali provinciæ verbo et exemplo profuerit. Unde sine dubio sequitur, eum in fide orthodoxa integrum atque undequaque perfectum fuisse. *Si hæc vera sunt, mirari fateamur sectarios, at talibus exemplis necdum converti. Quæ de Legicestrensi jurisdictione, a Sancto nostro sibi asserta, memorat idem Alfordus, vide ibi ad an. 692.*

A D

DE S. EOALDO EPISCOPO

VIENNÆ IN GALLIA

I. B. S.

Sylloge de Sancti nomine, ætate, cultu et elogiis.

Circa an. DCCXV.

Sanctus cum alio Viennensi Ep. fere synonymus,

De S. Cadeoldo, *sive* Edaldo, *Viennensi Episcopo, ordine* XXXIV, *egit pridem Bollandus ad* XIV *Januarii, ubi plurimas nominis efformationes adducit, nostro* S. Eoaldo *tam affines, nempe* Evaldus, Edaldus, Eoldus, *ut natæ sint dubitationem ingerere, an ille cum hodierno confundendus non sit, qui in Adonis Chronico* Eoldus, *in ejus Martyrologio* Evoldus, *nonnumquam* Eooldus, *alibi* Foldus *appellatur, quemadmodum eos confudit Martyrologium Canisii. Ast utrumque satis distinguit laudati Adonis expressa in Chronico series, ubi* Caldeoldus *Heidico successor ponitur, inter illum et hodiernum* B Eoaldum, *Dodolenus, Bobolinus, Georgius, Deodatus et Blidramnus diserte referuntur; quantumvis brevia eorum regimina fuisse oporteat, nimirum ab anno 696 ad 718, quo* Eoldus Viennensis Episcopus jam habebatur, *et tum aliquot annis fuerat, si vera est Constantini Papæ ad eum epistola, inferius recitanda. Ipsum ordine* XL *statuunt Sammarthani post Claudium Robertum, rejecto* Agrato, *seu* Algrato, *quem Chenu* XLI *numerat, Sanctum nostrum loco quadragesimo secundo reponens. Demochares catalogus imperfectior est. Pro Agrato stant Boscius in Bibliotheca Floriacensi, Le Lievre et Chorier : verum cum Adoni notus omnino non fuisse videatur, hujus in hac parte negativa auctoritas, recentioribus istis, mutua describentibus, longe prævalet, quamdiu ex certis monumentis, quæ cum Adonis Chronico conferenda sint, Agrati istius pro eo tempore existentia non probatur. Appendix ad Adonis Martyrologium, ubi* XIV *Octobris Agratus memoratur, id necdum evicit.*

quo et quanto tempore sederit, non satis certo definitur:

2 *Utut plures jam memoraverim, qui de* C *Viennensibus Episcopis scripsere, exactam eorum chronologicam seriem nemo hactenus ordinavit. Ætatem Cadeoldi ex Adonis Chronico reduxerat Bollandus ad annum, a nescio quo ibi notatum, 696, quocirca jam dixi multos brevi tempore Episcopos Viennæ sedisse, etiam dum ad annum 718, in eodem Chronico signatum, collocarentur* S. Eoaldi *principia. Interim si recte considerentur omnia, non tantum infulas tunc non suscepisse, sed neque ad eum annum pertigisse videtur Sanctus. Interponitur* S. Eoaldus *apud Adonem epochis duabus non ignotis. Primam collige ex Chronici verbis pag. 207 :* Carolus Pippini filius ex alia uxore, cum captus a Plectrude, Pippini quondam uxore, teneretur, auxiliante Domino evasit. *Notant hæc annum 715, et tunc, inquit Chronicon,* Eoldus Viennensis Episcopus jam habebatur. *Obiter observo, Leonem Imperatorem non recte in eodem Chronico istuc loci interseri. Paulo post, narratis iis, quæ ad Sanctum spectant, subjungit :* Dagobertus Rex, annis quinque regnans, mortuus est. *Hæc nos ducunt ad annum 716, ad quem, ut summum differri potest* S. Eoaldi *obitus. Fateor iterum, brevissimas esse tot episcopatuum periodos; at cum ex Chronico Adoniano certiora educi nequeant, his eatenus inhærendum, donec distinctiora eruantur. Et vel sic tamen Sancti nostri episcopatum ulterius protrahimus, quam ausi fuerint Boscius, Lievræus et Chorier in statu politico Delphinatus, lib. 1, pag. 203; quorum hic ingressum* S. Eoaldi *innectit anno 710, de obitu nihil expresse determinans : sed cum Austrebertum, secundum a nostro Episcopum statuat an. 718, patet et ipsum tempora vehementer corripere, adeoque cum vulgata Viennensium opinione, obitum consignare anno 714.* E *Calculus noster Henschenio accedit propius, ubi ad* XXVI *Maii, S. Bobolini, qui Sancto nostro successit, ætatem definire conatur; per eas nempe tenebras, quas huc usque frustra dispellere conati sumus.*

certior est ejus cultus:

3 *Certiora sunt quæ de Sancti cultu exstant monumenta. Ipsum in Martyrologium, a se Viennæ paulo auctius redditum, quale nec Usuardus vidit nec Notkerus, primus retulit laudatus Ado, his verbis :* Apud Viennam, Euoldi Episcopi, cujus industria delatæ sunt reliquiæ SS. Martyrum Thebæorum ad urbem Viennam; *quæ eadem verba in Auctariis Usuardinis* VI *Julii ex Bruxellensi codice descripsimus, quo die inter Prætermissos collocandus fuit. In hodiernis auctariis etiam signatus est, et ab aliis recentioribus passim refertur, sed commonstrato fonte, rivulos istos omnes negligimus. Solito parcior est Saussayus in Supplemento :* Viennæ, S. Evoldi quadragesimi, metropolitanæ ecclesiæ, sub S. Mauritii nomine, instauratoris. *Breviarium Viennense anno 1522 excusum, Sancti memoriam in Octava Apostolorum agendam præscribit :* F S. Coldi (*pro* Eoaldi) Episc. Vienn. Conf. cras fiat, ut in communi unius confessoris. Oratio. Da, quæsumus, Omnipotens. *In Martyrologio Viennensis ecclesiæ, et in serie Sanctorum metropolis Allobrogum, quæ apud nos Mss. exstant, hoc ornatur elogio :* Viennæ, natalis S. Eoaldi Conf. ac XLI Viennensis Archiepiscopi. Is cognomento magnus, e nobili Francorum Regum stirpe oriundus, suæ nobilitatis, pietatis et doctrinæ magnum specimen dedit. Nam cum apicem archiepiscopatus Viennensis esset adeptus, ecclesiam suam sumptuosis ædificiis ac reliquiis decoravit; præcipue beati Mauritii ac legionis ejusdem Thebaicæ, quam ad honorem ejusdem beatissimi Mauritii et sociorum ejus martyrum Thebæorum solenniter dedicavit. Ad quem Constantinus Papa anno DCCXIII per Archidiaconum Viennensem præclaram transmisit epistolam, cum capsula quadam, reliquias sacras, præsertim B. Mauritii continente. Ipse tandem Viennæ plenus miraculis ac bonis operibus obiit anno DCCXIV, Nonis Julii, conditusque in majori ecclesia. Ejus dies festus Nonis ipsis concelebratur.

4 *Hæc*

A *nec desunt antiqua elogia*

4 *Hæc ex supra laudato Adonis Chronico decerpta sunt atque ex epistola Constantini Papæ (hic sedit ab anno 708 ad 714) quam profert Boscius, fidelis, opinor, talium monumentorum disquisitor. Utrumque in sua puritate subjicio. Sic habet Ado pag. 208 :* Tunc sanctus Episcopus Eoldus Viennensem ecclesiam rebus auxit. Erat enim affinis Francorum Regibus, quique etiam intra civitatem in honore beatorum martyrum Thebæorum, Mauritii et sociorum ejus, domunculam cryptatim construxit, ibique non mediocrem partem reliquiarum, sive ex his Martyribus, sive ex aliis posuit. Atque ex eo tempore res ecclesiæ nomine beati Mauritii attitulantur, quando ex antiquo et major domus in honore septem martyrum Machabæorum, et facultates ejusdem ecclesiæ, sub nomine eorum, a fidelibus offerentur, et consecratæ manerent. *Hic ego non lego, quod Boscius et recentiores isti tradunt,* basilicam in honorem Thebæorum martyrum a S. Eoaldo ædificatam. *Audi modo Papæ Constantini litteras :* Constantinus Episcopus, Eoaldo Viennensi Archiepiscopo. Reliquias ecclesiæ tuæ, sicut rogasti, per Archidiaconum tuum destinavi : de spongia Domini, de vestimentis Domini, de vinculis Apostolorum, de sartagine ærea Machabæorum, de cineribus S. Joannis Baptistæ. Quæ omnia capsella argentea clausimus, et sub signaculo Sanctitati tuæ transmisimus. Rogamus, ut eo studio venerentur, quo de munere B. Petri, ad sanctitatem tuam transmissa esse noscuntur. Et alia manu : Jesus Christus te, Frater, sanctificando custodiat. *Mirum est, superioris elogii concinnatorem in ea capsella reperisse reliquias S. Mauritii, quæ certe Roma accersendæ non erant. Sed hæc et hujusmodi alia scriptoribus istis facile condonamus, modo quæ hactenus retulimus, satis subsistant.*

AUCTORE J. B. S.

B E

DE S. WILLIBALDO EPISCOPO
EYSTADII IN GERMANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti nomen, patria, genus, cultus, scripta.

J. B. S.

CIRCA AN. DCCLXXXVI.

Varia urbis Eystettensis,

De Eystadio, *aliis* Eystcto, Eystetto, Eichstadio *vel* Aichstadio, *in cujus nominis expressione et inflexione Gretserum sequemur, cursim, more nostro egit Henschenius, ad vitam S. Walburgis virginis* xxv *Februarii pag. 511, recte observans, a structo illic per* S. Willibaldum *monasterio, incoli cœpisse, donec in oppidum ac deinde in insignem urbem excreverit. Præluxerat Gretserus in præfatione ad commentarium suum in vitam, a Philippo Eystettensi Episcopo scriptam, ubi sic habet :* Origines quoque Eystettenses explicuimus, ubi videre est, quam ex tenuibus orsis, hoc est ex Benedictino monasterio, tam civitas ipsa, quam nobilissimum Canonicorum collegium et ipse amplissimus episcopatus exstiterint. *Cetera vero ad urbis ortum, incunabula,* C *amplitudinem et magnificentiam hodiernam spectantia, habes apud ipsum cap. 18 et seqq. a pag. 237. Non lubet hic repetere, quæ et nos de simili argumento ad Acta S. Rumoldi fusius disseruimus. Utrum a succisis potius quam a vernantibus quercubus dictum sit Eychstadium, quasi* Quercopolis, *quibusdam græcizantibus* Dryopolis, *quis satis divinaverit. An autem olim* Aureatum, Chrysopolis *et* Nessofelsia *civitas eadem appellata fuerit, ii quærant, quorum interest, aut quibus nobilitatem ex ignotis ruderibus lubet eruere; nobis hæc cursim notasse sufficiat occasione* S. Willibaldi, *si non prisci Aureati qualiscumque, at certe hodiernæ florentissimæ ecclesiæ et totius urbis primi fundatoris et conditoris.*

et nominis ipsius Sancti inflexio.

2 *Non unam esse nominis* Willibaldi *efformationem in antiquis et novis scriptis haud dubie observaveris, adeo ut nonnumquam dubites, num uni et eidem Sancto conveniant appellationes haud parum diversæ, quales sunt* Wilibaldus, Wilbaldus, Bilibaldus, Bilbaldus, Williboldus, Willeboldus, *de quibus fuse et accurate disputat laudatus Gretserus Observationum suarum cap. 2, Aventinum aliosque refellens, qui in ejus nominis etymo pueriliter lusisse videntur, nescio in quas sylvas aut saltus digressi. Ipsum Gretserum consulat, qui id genus originationibus inquirendis enodandisque plusculum delectatur; et a* Wald *pro silva vel alio significato acceptas radices varias excogitet. Rectissime, opinor, obvio et nativo sensu,* S. Willibaldi *nomen ex sua germanica origine eduxit Eystettensis Præsul Philippus, ultimæ et majoris vitæ compilator, dum cap. 4 Sancti nostri nomenclationem per promptam voluntatem interpretatus est;* Will *enim germanice voluntas dicitur,* bald *cito seu prompte, ut simul juncta omnino significent* Willbald, *prompte volens seu prompta voluntas. Quidquid igitur aliæ etymologiæ a Gretsero relatæ non nemini arridere possint, Philippina hæc nobis* F *præplacebit, donec afferatur aliqua, iis saltem melior, quæ Aventino aut aliis, rerum hujusmodi nimis religiosis, dicam an operose sciolis scrutatoribus adscribuntur.*

Quo sensu S. Willibaldus genere Saxo,

3 *Ex nominis ipsius radicali significato clare ostenditur, Saxonicæ originis fuisse* S. Willibaldum, *non in Saxonia hodierna Germaniæ, sed apud Anglo-Saxones Occidentales, in ipsa patria S. Bonifacii (cui, ut est in Vita S. Wunebaldi num. 7, pag. 180, carnali propinquitate et sanguinis copulatione sociatus atque glutinatus fuit) natum et educatum, fortasse in Hamptonia, seu in hodierno comitatu Southamptoniæ vel in comitatu Devoniæ, quemadmodum satis apposite suspicatur Mabilio; de quibus tamen nihil certiantiqua monumenta prodiderunt. Saxonicam gentem diserte indicat primæ et purioris vitæ seu Hodœporici auctor Sanctimonialis, dum num. 6 Saxonicæ gentis morem inclamat, quo sanctæ Crucis signum præ nobilium foribus erigi soleret, ad quod trimus deportatus fuerit æger S.* Willibaldus

AUCTORE I. B. S.

dus. *Porro Saxonicam illam gentem, non in Germania, sed in hodierna Anglia sedem fixisse, etsi alia non probarent, inde certissime evinceretur, quod Hodœporicon insinuet et portum Britannicum Hamulea-muthensem (qualis terminationis plures istic sunt) unde cum patre et fratre solverit* S. Willibaldus, *transiturus in Franciam, et in Sequanam prope Rotomagum appulerit, qui trajectus aliis convenire non potest, quam Anglis in Galliam pergentibus. Siquis Suevum, Scotum aut Hibernum fingere voluerit Sanctum nostrum, is a me responsum non exspectet; nec his diutius immorandum video, cum pridem extra omnem controversiam posita sint.*

et regio sanguine genitus

4 *Utinam paribus argumentis elucidassent Eystettenses, quæ de* S. Willibaldi *parentibus, de eorum dignitate, et progenie et magestate regia pridem ventilata sunt. Et primo quidem de ipsorum nominibus dubitatum fuit, cum in monumento antiquissimo, eoque solo qui authenticæ veritatis characteres præferat, Sanctorum fratrum*
B *parentes de nomine nusquam innotescant, ubi tamen tot recurrunt occasiones ea exprimendi. Vitæ secundæ scriptor Anonymus* Richardum *primus in lucem extulit, estque ea modo sic recepta opinio, ut ei refragari piaculum sit, postquam Henschenius die* VII *Februarii omnia ad S. Richardum spectantia tam enucleate aiscussit et illustravit. Sit igitur S. Richardus trium sanctorum liberorum* Willibaldi, Wunebaldi *et* Walburgis *illustris parens, qui Lucæ a filiis sepultus, ibidem adhuc hodie singulari veneratione honoratur. At matris nomen, unde erutum sit, fateor me hactenus non satis deprehendisse, nec porro concipere, cur scriptores aliqui tantopere se vexent, ut post tot secula incertas nomenclaturas nobis venditent.* Bonæ *seu* Bonnæ, Wunnæ *seu* Bunnæ *appellationem tribuunt recentiores, nec dubitant, sororem ipsam facere S. Bonifacii, sed absque ullo antiquo fidejussore, quem prius quærere oportuerat, quam de ejusdem etymologia disceptaretur. Bonam fuisse, piam, et si lubet sanctam, facile admisero, quæ tot Sanctorum genitrix fuerit; at tali nomine*
C *appellatam, et tot Sanctos seu fratres, seu cognatos habuisse, non est unde inducar ut credam. Plura videri possunt apud Gretserum,* S. Willibaldi *cognationem explicantem lib. 2 Observ. cap. 10, aliosque Philippum, præcipuum genealogiæ artificem secutos.*

duci possit;

5 *Plura finxere scriptores varii, ut ducatum Sueviæ vel regnum Angliæ, vel etiam utrumque S. Richardo vendicarent; sed vaga regni, saltem eo tempore opinor, anonymi, appellatione contenti, cum Adelberto, Lucensi epitaphio et Philippi historia. Traditioni ejusmodi utcumque firmandæ operosissime insudat sæpe laudatus Gretserus, tribus longis capitibus 4, 5, et 6, a pag. 166 ad 178. Sub ipsum principium multa inania commenta doctissime refutat de ducatu et regno Sueviæ, eo postremum inclinans, ut probabile ipsi videatur, S. Richardi majores, si non hodiernæ Sueviæ, saltem alicujus alterius Duces fuisse. Tum argumenta proponit, eaque sane valde urgentia, quibus ostendatur, S. Richardum non fuisse Regem Angliæ, imo nec tota Heptarchia locum ullum obtinuisse, quæ utrum ex historica methodo et fide* D
satis solverit, nolim hic ex professo discutere: eam spartam olim præripuit Henschenius, eo loco, quo implexissimus is nodus dissolvendus erat. Tu videsis ejus Commentarium citata die VII *Februarii § 4. S. Richardi nobilitatem, divitias, et regiam dignitatem, more suo, diligentissimo expendit, id demum concludens, S. Richardum inter subregulos, tunc in Anglia frequentiores, recenseri posse.*

quidquid eruditi aliqui obstent

6 *Non est mihi animus, ex eo capite eruditissimo Magistro adversari, quamquam de regio titulo S. Richardo adscribendo, neminem qui cogitaverit reperiam, antiquiorem Adelberto Heidenheimensi abbate, quem scripsisse constat tempore Eugenii Papæ III, atque adeo quadringentis et amplius annis post obitum S. Richardi, cujus Lucense epitaphium, toties allegari solitum, quam ætatem sapiat, nemo est hactenus, qui satis ausit determinare. Baronius, qui tomo 9 ad annum 750 epitaphium prædictum et vulgatissima quæque de S. Richardi Angliæ regno bona fide admiserat,* E
lectis postmodum apud Canisium vetustioribus monumentis; tom. 12, pag. 912 in Addendis et corrigendis omnia haut obscure retractavit. Pagius ad eumdem annum 750, pag. 277, regnum istud ad fabulas ablegare non est veritus, in nonnullis etiam Cointium coarguens: hic vero, subreguli titulum, quem ei Henschenius præmonstraverat, S. Richardo non illiberaliter concedit. Mabilio item regium nomen satis frigide transilit; mihi non lubet controversiam retexere, quantamvis nobilitatem, quant asvis divitias S. Willibaldi *parentibus tribui facile patiar.*

Maxima ejus nobilitas a sanctitate,

7 *At enim major ejus et sola nobilitas virtus fuit veraque sanctitatis gloria, qua maxime vel a puero emicuit, vix quinquennis vitæ monasticæ, ex parentum voto adscriptus, ubi in litteris ac pietatis operibus egregie exercitatus, eo sensim charitatis in Deum fervore accensus est, quo tota reliqua vita, ad senectam et senium usque flagrare non destitit, ut satis luculenter descripsit Sanctimonialis in Hodœporico, tametsi diversa potius et longa itinera, quam particularia Sancti* F
gesta prosequatur. Neque vero piissimum ejus exitum ipsa prodidit, verosimillime Sancto præmortua. Verumtamen singulari veneratione Eystadii non diu ab obitu coli cœpisse S. Willebaldum, *æque ac Heidenheimii S. Wunebaldum et S. Walburgem, patria monumenta et ecclesiastica Officia testantur. Nulla quidem eorum apud nos exstunt, ast ex elevationibus, translationibus, aliisque Eystettensibus monumentis, infra producendis, satis constabit. De Sancti hodierno festo et cultu sic Gretserus memorat cap. 22, pag. 270:* Festus dies S. Willibaldi agitur, non VIII Idus Julii, ut* scribit Trithemius, sed Nonis, hoc est VII die Julii, cum Octava, quæ incidit in XIV ejusdem mensis. Aichstadii, uti et in aliis nonnullis illius diœceseos locis, non tantum in choro, sed et in foro dies festus est.

licet antiquis Martyrologiis notus non fuerit.

8 *Antiqua martyrologia classica, quæ ad seculum* IX *spectant potissimum, suntque adeo* S. Willibaldo *posteriora, de ipso nusquam meminerunt; quod sane mirandum non est, cum in istis rarissime*

A *sime recurrant Sancti, qui seculo octavo, saltem qui sub ejus seculi finem mortalitatem exuerint. In Hieronymiano Augustano additio est :* N. seu natale, S. Willibadi ep. et conf. *Citavit Baronius auctiorem Adonem, cui perperam secunda manus adscripserat, quæ in Mosandri editione reperta, merito expunxit Rosweydus. Inter Usnardinos codices nostros non pauci reperiuntur, quibus* S. Willibaldi *commemoratio accessit : vetustissimum exemplar est Ultrajectinum, nobis Rosweydinum, sec.* XII, *in quo sic legitur :* In Eistede, Willibaldi Episcopi et Confessoris. *In quo codice, ignota de causa, ad* VI *Novembr. legitur :* Willibaldi Episcopi et conf. *Habes præterea in nostra editione, Hageuoyense, Strozzianum, Editionem Lubeco-Coloniensem, Belinum, Grevenum et Molanum, in quibus vix ulla notabilis, præterquam in nominis expressione, de qua superius egimus, reperitur diversitas. Ex his sumpere alii Maurolycus, Galesinius, Felicius, quorum annuntiatio simplex est, Canisius elogium texuit, uti et Ghinius*
B *aliique monastici, præsertim Wion, in pluribus a Gretsero repurgatus ; et inter monasticos encomiastes primarius Bucelinus ; quorum verba recitare aut hallucinationes sigillatim hic evolvere nilprorsus juverit, cum ex ipsis Vitis ceu genuinis fontibus purius omnia referenda sint. Viola Sanctorum id singulare habet, quod scribat :* Item festum S. Wilibaldi Episcopi, qui et patronus Eystetensis diœcesis, et in eadem civitate solenniter sepultus est. *Dempsterum aut Camerarium non appello. Trithemii aliorumque scripta et sphalmata pridem a Gretsero etiam repudiata sunt, ut actum agere necesse non habeam. Erravit Florarium, dum translationem hoc die retulit.*

Depositione Martyrologii Romani.

9 *Notata sæpe et certe notanda est Baronii annuntiatio seu potius loci positio :* In Saxonia, S. Willibaldi, primi Eystetensis Episcopi, qui una cum Bonifacio laborans in Euangelio, multas gentes convertit ad Christum. *Ferit nonnihil Germanos dicta positio,* in Saxonia, *quam tamen imitari maluit Ghinius, in margine pro* Orientali Francia, *quam forte non noverat,* Saxoniam *intrudi cupiens. Im-*
C *propriam locutionem in Martyrologio Romano ab annis centum et amplius observavit noster Stephanus Vitus, alibi non semel a nobis laudatus,* III *Martii 1615 ad Rosweydum scribens in hæc verba :* Ad VII Julii, *ait,* Baronius S. Willibaldum, primum Eistettensem Episcopum, in Saxonia *collocat.* Est apertus error, cum pro Saxonia, Franconia dici debeat. Nam Eistadium urbs, ubi vixit et nunc quiescunt ossa Willibaldi, qui in nulla, dum vixit, fuit Saxonia, nisi ea, quam hodie Westphaliam dicimus *(et hoc quidem plane gratis concedit Vitus)* Ingolstadio vix distat itinere trium horarum ... et hinc Dilinga in Suevia distat septem milliaribus, a qua tamen Saxonia, sive vetere, quæ Westphalia, sive recentiore Saxonia, quam corrupit Lutherus, distat Eystadium ... ultra sexaginta aut septuaginta milliaria. Quin et nostri Germani subrident, cum legunt in Baronio, In Saxonia, Willibaldi etc., et cum Germanice verterunt Martyrologium Baronii, illud Saxonia omiserunt. *Hæc incidenter; de Sancti nostri memoria in sacros fastos relata, satis dictum est.*

Auctore J. B. S.

Non recte dicitur Willibaldus

10 *In scripta* S. Willibaldi *inquirit Gretserus cap. 22, a pag. 264. Ut hunc etiam nodum solita brevitate dissolvamus, unica et præcipua quæstio est, fueritne* S. Willibaldus *auctor vitæ S. Bonifacii, qui in præfatione* ad Lullum et Megingozum coepiscopos, *non Episcopum se aut coepiscopum nuncupaverit, sed* Willibaldum presbyterum. *Non videntur dubitasse Eystettenses, quin scriptor ille ipsus esset Eystettensis Episcopus, donec noster Christophorus Browerus, in rebus hujusmodi discutiendis acutus et perspicax, in* Sideribus *suis* illustrium et sanctorum Virorum, qui Germaniam olim gestis suis ornarunt, *multa erudite opposuit; nec obscure demonstrasse videtur, alium fuisse Willibaldum presbyterum a* S. Willibaldo *Episcopo, quibus, meo quidem judicio, non omnimode se expedivit Gretserus, nec qui eum secutus est Mabilio, Broweri argumenta et ipse librans in Observationibus præviis ad vitam S. Bonifacii seculo tertio, parte 2, num. 2, ubi satis prodit, deceptum se vitiosa Wicelii additione,* ego Willibaldus Episcopus, *quam vitæ a se editæ assuerat* E *Canisius, in codice manuscripto non repertam.*

scripsisse vitam S. Bonifacii an S. Walburgis.

11 *Quod siquis nihilominus caudam illam adtitiam tuendam susceperit, totam amplectatur necesse est, e qua non facile se extricabit, ut ostendit Pagius ad annum 755, num. 19. Fatetur plane Gretserus pag. 270* additamentum Wicelianum de loco scriptionis fictitium esse, *tantumdem dixeris de nomine,* ego Willibaldus Episcopus : *Sane, et Gretseri et aliorum responsis accurate discussis et perpensis, minime absterritus est Henschenius a tuenda confirmandaque Broweris sententia, a qua cur recedendum sit, nihil prorsus video, ut quivis mecum perspiciet, qui non præjudiciis aut scriptorum idem sentientium numero, potius quam rationi obsequendum existimaverit. Videantur Acta nostra ad* V *Junii de S. Bonifacio* § 1, *num. 1, 2 et 3. Sunt præterea, qui vitam S. Walburgis a* S. Willibaldo *litteris mandatam affirment, ast id minori etiam cum fundamento a Balæo et Centuriatoribus apud Gretserum prolatum esse, nil vetat existimare; equidem ab hujusmodi scriptionibus laudem* S. Willibaldo *accersendam numquam cre-* F *didi. Sed de his hactenus; nunc ad varios Actorum scriptores accedamus, ætatis ordine recensendos et expendendos.*

§ II. De Scriptoribus Vitæ S. Willibaldi.

Ex quinque variis Legendis

Vitam Sancti seu gestorum ejus deductam historiam, si proprie loqui velimus, nullus scripsit : potissimam actorum ejus partem, quæ peregrinationes complectitur, satis accurato, quamvis rudi et impolito stylo recensuit femina Sanctimonialis Heidenheimensis, sanctorum fratrum Willibaldi et Wunebaldi popularis, quæ pari sermone utriusque itinera maxime prosecuta est, ipsa utrique ætate æqualis, utrique consanguinea. Hujus opus, quoad huc pertinet, Hodœporicum seu itinerarium recte pridem appellavit Canisius, cum S. Willibaldi *peregrinationibus describendis plane insistat. Prædictum Hodœporicum paulo limatiori oratione reddidit Anonymus aliquis, forte Heidenheimensis*

monachus

AUCTORE I. B. S.

monachus, nonnullis hinc inde rescissis, aliis interpolatis; sic tamen ut a primæ scriptricis, si ita loqui licet, sensu et sententia raro deflectat, id quod insigne monumentum *appellare non dubitavit laudatus Canisius, in brevi monito ad calcem vitæ istius, quam tertiam nuncupabimus, a Reginoldo Episcopo Eystettensi, ut vulgo fertur, elucubratæ, quæ in editione Canisiana, tomo 4 Antiquæ lect. inter utrumque Hodœporicon media est. Quartus ordine dici potest Adelbertus, abbas Heidenheimensis, non tam vitæ scriptor quam compendiator, occasione operis, quod pro suo monasterio meditabatur. Postremus sit Philippus item Episcopus, veterum interpolator, quem native descripsit Henschenius in Commentario ad Acta S. Walburgis tom. 3 Febr., num. 10, pag. 512. De singulis pauca ordine subjiciam; cur vetusta recentioribus prætulerim, rationem redditurus. Tres priores Sanctimonialem, Anonymum et Reginoldum, a Canisio vulgatos jam dixi, Adelbertum et Philippum dedit Gretserus, in opere de ecclesiæ* B *Eystettensis Divis Tutelaribus, Ingolstadii edito anno 1617.*

præfertur Hodœporicon Sanctimonialis Heidenheimensis,

13 *Hodœporicum cœpit illustrare Canisius, præmissa inquisitione in scriptionis auctorem, in dubio hæsitans, fueritne sancta Walburgis, an alia monacha Heidenheimensis. Ceterum ex prologo, ubi num.* I, *se* indignam, Saxonica de gente istinc venientium novissimam, *et* de comparatione contribulium *suorum quasi* homunculam, *præterea,* feminam fragilique sexus imbecillitate corruptibilem, nulla prærogativa sapientiæ suffultam *profitetur, rectissime infertur, scriptum a femina Anglo-Saxonica et* S. Willibaldi *populari. Cum vero num. 12 sic habeat :* Et non ab alio reperta, nisi ab ipso *(S. Willibaldo)* audita ex illius ore dictata perscripsimus, in monasterio Heidenheim, testibus *etc., non minus manifestum est, fuisse Sanctimonialem synchronam, quæ in prologo num. 2, eadem referens, conditionem suam non expresserat. Jam vero num. 3, ita loquens :* Sed quia me, indignam tamen, de illorum genealogiæ stirpe, non aliunde propagatam, forte de extremis ramorum C cauliculis fore noveram, *apertissime ostendit, se esse sanctorum fratrum consanguineam. Non utar longa digressione ad reperiendas feminas, quæ Sanctorum Acta posteritati reliquerint. Ut alias taceam, habes vitam S. Ruperti Ducis et Berthæ matris ejus, a S.Hildegarde scriptam* XV *Maii, tom. 3, pag. 504. Ejusdem sunt Acta S. Disibodi Episcopi, Baudoniviæ monialis Acta S. Radegundis Reginæ; quorum illa dabimus die sequenti* VIII *Julii, hæc autem exstant in Supplemento primi sec. Bened. pag. 326, pro* XIII *Augusti. De doctis mulieribus noti sunt commentarii, talium ferax fuit elapsum proxime seculum.*

cum S. Walburge non confundendæ.

14 *Restat quæstio, sitne hæc nostra Hodœporici adornatrix, dicenda soror* S. Willibaldi, *adeoque sancta Walburgis? Id non obscure indicat Adelbertus, multorum novorum inventor, apud Gretserum lib. 2 Observ., pag. 320.* Quicumque ergo, *inquit,* genus et vitam S. Willibaldi et S. Wunebaldi voluerit cognoscere, ex scriptis S. Walpurgæ, quæ germana soror eorum erat, pleniter poterit ediscere. Scribit enim, quod Richardus Rex Anglorum pater eorum fuerit. *Multa hic paucis adstruit* D *Adelbertus, quæ nullis idoneis momentis fulcivit.* De S. Willibaldo *scripsisse aliquid S. Walburgem non tam facile admiserim, id vero minime, S. Richardum Regem Anglorum patrem eorum fuisse; quod nullus Adelberto antiquior, saltem qui uspiam inuotuerit, proferre ausus est : certe si id tradiderit S. Walburgis in vita* S. Willibaldi, *a se exarata; ea vita ad nos non pervenit, cum in toto Hodœporico, nec sanctorum fratrum parentes, nec eorum dignitas usquam exprimatur : non igitur Hodœporici auctor fuit S. Walburgis, et de fratre suo* S. Willibaldo, *verosimilius nihil ipsa litteris mandavit. Non est par ratio de S. Wunebaldo, nam sanctimonialis nostra, apud Mabilionem num. 21, pag. 186 clare edisserit,* compertam atque conscriptam atque ex brevitate transcursam vitam B. Wunebaldi, Christi confessoris, a sorore ejus, *adeoque a S. Walburge, quam solam scimus S. Wunebaldo convixisse in cœnobio Heidenheimensi. Cum vero aliunde indubitatum sit, eamdem ipsam, quæ vitam S. Wunebaldi composuit, etiam* E *scripsisse Hodœporicon* S. Willibaldi, *satis aperte consequens est, neutrum opus a sorore S. Walburge elucubratum, sed ab alia monacha, quæ, utut consanguinea, cum S. Walburgem ipsa etiam alibi citet, sororem eorum dici haud posse satis perspicuum arbitror.*

Altera vita priorem nonnihil contrahit.

15 *Porro, a* S. Willibaldo audita, et ex ejus ore dictata, *non possunt non summam fidem mereri, quidquid stylus paulo rudior sit et scabrosior, forte amanuensium inscitia hinc inde etiam vitiatus, ut colligi potest ex eo, quod mendosissimo apographo usus sit Canisius, teste Gretsero pag. 205, qui de cetero vitam illam nostram S. Walburgi etiam abjudicat, Observationum suarum cap.* I. *Proximus auctoritate scriptor Anonymus, etsi ætate inferior; paulo nitidiori phrasi sua expolivit, ut solum ferme stylum commodasse videatur, in omnibus Sanctimoniali consentiens, nisi quod pauca prætererit, et singularia aliqua de suo admiscuerit, ut in annotatis indicare non prætermisimus. Et in ipso quidem principio cespitat, dum S. Walburgem Romani itineris cum patre* F *et fratribus sociam facit.* Galanos *memorat num. 6, quos Sanctimonialis non noverat. Ejus tota est, num. 10, inserta historia de muliere Euangelica, sanguinis profluvio laborante, cujus statua Cæsareæ collocata fuerit etc. Item quæ num. 12 scrupulosius attexuit, Sanctimonialem quodammodo corrigens, de Assumptione B. M. Virginis, aliaque momenti minoris, quæ suis locis observata sunt. Ceterum huic et priori vitæ unice inhærendum censeo, utpote monumentis, antiquitate sua et fide venerandis, qualia existimari haud possunt, quæ a recentioribus Reginoldo, Adelberto et Philippo, multis post* S. Willibaldi *obitum seculis collecta fuerunt. Binas igitur vitas illas, easque solas illustrandas suscepi, sacri corporis elevationes, translationes et reliquiarum cultum ab aliis accepturus, hujus Commentarii* § 6.

Tertia inflatior, Reginoldo adscripta,

16 *Tertiæ vitæ brevioris auctorem diximus Reginoldum Eystettensem Episcopum, ordine undecimum, uti suadet Canisius in prœloquio ad lectorem.* In manuscripto, *inquit ibi,* non erat appositum

ullum

A ullum auctoris nomen, sed conjectura mihi pene certa est, esse Reginoldum, qui teste Molano, Bruschio et Baronio, scripsit vitam S. Willibaldi... Præterea, cum dicat Bruschius, Reginoldum fuisse virum doctissimum; certe hic stylus doctus et elatus; illo turgido dicendi genere, quod illius ævi doctiores affectabant, ostendit auctorem. *Si ex scribendi modo judicium feratur, recte censuit Canisius, quamvis satis exploratum non sit, vitam aliquam concinnasse Reginoldum, qui tamen, teste ignoto scriptore, apud Gretserum pag. 153,* hiscorica de S. Willibaldo carmina composuit, *aliaque ibi fusius relata, quorum hodie nihil superesse comperit laudatus auctor. Utcumque fuerit, nihil magnopere interest, sive is sive alius vitæ istius compilator dicatur; quisquis enim is fuerit, seriem peregrinationum* S. Willibaldi *plane mutilavit, aliaque nimis libere resecuit, vix quidquam habens notatu dignum. Ex uno specimine, scribendi rationem intelliges, apud Canisium pag. 699 :* Adveniente præterea optati temporis hora, B qua suis classem placidis pontum suscepit undis, naulo impenso, pennigerum ascendere celocem, Circio flante, crepitantibus remis, rugosi investigabiles venas jam læti sulcantes *etc. Facile patietur lector, locum hic non dari orationi tam inflatæ, quæ de cetero apud Canisium videri potest.*

et Adelberti relatio hic prætermittuntur,

17 *Quem quarto loco nominavimus, Adelbertus, is non vitam* S. Willibaldi *ex professo meditatus est,* sed relationem, qua ratione sub Eugenio III, Pontifice maximo, manasterium Heidenheimense ad Ordinem S. Benedicti redierit, præmissis non paucis de vita sanctorum Willibaldi, Wunebaldi et Walburgis, *sic tamen ut in præmissis illis multa nova procuderit, ante ejus tempus inaudita, cujusmodi sunt, quod prædictis Sanctis regios parentes, S. Bonifacium avunculum, (addere poterat S. Willebordum consobrium) et S. Walburgi libellos duos de vita* S. Willibaldi *et S. Wunebaldi germanorum, verosimiliter primus adscripserit, multis locis identitem jurans per verba istius Sanctæ Virginis, eam quodammodo assertorum suorum vadem declarans. Notabis autem, Adelbertum Sanctimo-* C *niali contradicere, dum S. Richardum patrem inducit, quasi is peregrinationis suscipiendo auctor fuerit, et* assumptis secum suis, regnum et patriam dereliquerit, *ubi Hodœporicon diserte asserit, hæc omnia* S. Willibaldi *suasu et consilio facta esse. Alia oppositio exstat pag. 322, dum ait,* S. Willibaldum *e monte Cassino,* cum quibusdam honestis fratribus, ecclesiasticæ utilitatis causa ad D. Papam properantibus, iterum Romam transivisse. *Plura alia in hoc scriptore displicent, quæ ut continuo falsi accusare nolim; temere certe admittenda, nemo prudens censuerit, quamdiu vetustiori teste destituta sunt. Hoc plane observasse videor, Adelbertum istum viam stravisse Philippo Episcopo, ut liberiori stylo in exornandis amplificandisque* S. Willibaldi *rebus divagaretur.*

uti et maxima Philippi Legenda,

18 *Hujus Episcopi distentum opus ad Rosweydum anno 1608 manuscriptum miserat Gretserus, qui idem postmadum edidit, duobus Observationum libris erudite illustratum. Fuit Philippus Eystettensis Episcopus, ordine* XXXIX, *ab anno 1306 ad 1322, atque occasione receptæ a se per* S. Willibaldi *merita sanitatis, novum eum commentarium in liberatoris sui memoriam aggressus est; reliquos characteres ab Henschenio petendos jam dixi. Non solius* S. Willibaldi *vitam ipse præ oculis habuit, sed Sanctorum Tutelarium ecclesiæ Eystettensis, nempe Sanctorum Richardi parentis et prolis tergeminæ. Præfatur autem se* ea, quæ de ipso *(S. Willibaldo)* sparsim et diffuse in diversis codicibus scripta repererat, emmandatiori stylo solicitius in unum opusculum aggregasse. *Quos hic diffusos codices appellet, equidem nescio ; nullus ipso scripsit diffusius, nemo veterum sententiæ minus presse inhæsit ; Adelbertum crebro secutus est, verbosis amplificationibus, parergis et episodiis multa extendendo. Operæ pretium haud putavi, omnium capitum analysim texere; paucis notavit Mabilio, non solum regium genus* S.Willabaldo *tribuisse, sed patrem* Richardum natione Teutonicum, Sueviæ Ducem, *demumque post* Offonem, *nescio quem,* Angliæ Regem fecisse, *nullo prorsus idoneo teste suffultum. Addere poterat, totam illam genea-* E *logiam, quæ cap. 1 describitur, nulla majori auctoritate nixam esse. Sane dignam ille non credidit vitam istam, quæ inter Acta Benedictina locum occuparet, quemadmodum nec ego talem censeo, ut operi nostro inseri mereatur; præterquam quod Gretseri editio ubique pridem satis pervulgata sit.*

in qua plura displicent.

19 *Liceat paucula cursim attingere, quæ omnino respuenda videntur. Dum sanctam Walburgem patris et fratrum sociam facit in peregrinatione Romana, ducem habuit scriptorem Anonymum; ast unde tempestatem hauserit, qua Sancti jactati fuerint in trajectu ex Anglia et Galliam cap. 9, non est promptum divinare. Errat, dum tempore Gregorii III sanctos fratres venisse Romam asserit cap. 13. Nulla ratio fuit, cur peregrinationem Hierosolymitanam cap. 16 contraheret : quæ illic denuo immiscentur tempestates, gratis adinventæ sunt. Cap. 20, non nisi quenquennium tribuit commorationi Cassinensi, et cap. 22, inter multa satis ambigua, aperte tradit,* post lustrum temporis *(a Sancti adventu ad S. Bonifacium) hunc* eum Eystettensibus in Præsulem instituisse, *quæ cum* F *Hodœporico conciliari nequeunt. Vult,* S. Willibaldum *in ecclesia sua statim congregasse Canonicos regulares, ubi Sanctimonialis disertissime memorat, monachos illic collectos fuisse. Paucis dicam, sic temporum rationem ab eo, vel a nescio qua Eystettensi traditione inversam, ut multis, etiam eruditissimis viris, lapidem offensionis posuerit, ad quem usque hodie plurimi alliduntur. Errorum istorum semina jacit cap. 37, dum Sanctum obiisse contendit anno 781, ætatis suæ 77,* postquam triginta sex annos episcopaverat; *ex eo enim calculo orti sunt lapsus alii : nimirum quod episcopales infulas non susceperit ante annum 745, quo cum numeraret annos quadraginta et unum, necessario sequi debuit, natum esse anno 704, quæ omnia propugnavit Gretserus, et post ipsum Henschenius ad* VII *Februarii; sed qui postmodum solidioribus argumentis victus in eam ivit sententiam, quam hic amplecti cogimur, totam vitæ Willibaldinæ seriem ad chronologicos calculos, quanta fieri poterit diligentia reducturi.*

AUCTORE J. B. S.

§ III.

AUCTORE J. B. S.

§ III. Chronologiæ Willibaldinæ fundamentum et basis stabilitur.

Henschenius qui ante ordinationem Sancti ad annum 745 distulerat,

Laudatus modo *Godefridus Henschenius, operis nostri alter parens, ad* VII *Februarii, ut jam dicere cœperam, S. Richardi Acta illustrans, Philippo Eystettensi ejusque commentatori Gretsero nimium fisus, sic* § *2, num. 10 et 11, pag. 70, patris et filiorum tempora disposuit, ut S. Wunebaldum, Sancti nostri, ex Eystettensium persuasione, fratrem natu majorem, ortum statuat anno 701,* S. Villibaldum *autem an. 704. Egressum ex Anglia patris et filiorum innectit 721, S. Richardi obitum 722. Peregrinationis Willibaldinæ annos non male colligit, de singulis tamen, quod ejus instituti tunc non esset, nihil determinans. Ex monte Cassino Sanctum Romam adducit ad festum S. Andreæ 740, et proxime sequenti 741 in Germaniam ad S. Bonifacium, a quo sacerdotio initiatum statuit* B *anno primum 744; Episcopum ordinatum,* cum esset quadraginta unius annorum, *an. 745.* Annus is a Philippo traditur, *inquit* in ejus Actis, quem confirmant teste Gretsero, communis hominum persuasio ac vetera monumenta; *nempe quorum nullum, Philippo antiquius, ostensum est hactenus; ut hic Philippum et Gretserum, manifeste secutum fuisse Henschenium non dubites; ex quorum denuo sententia, obitum* S. Willibadi *conjicit in prædictum annum Christi 781, ætatis ejus 77, administrati episcopatus 36 :* quæ nos, *inquit iterum loco jam citato Henschenius,* dum certiora monumenta proferantur, sequemur.

in S. Bonifacio Willibaldum episcopum fuisse 742. clarius perspexit.

21 *Atque ibi quidem Gretseriana monumenta secutus est, neque enim dum ea scriberet, legerat, certe necdum ex professo expenderat, quæ multis post annis maturius discussit et operosiori cura illustravit S. Bonifacii, Germaniæ Apostoli, Moguntini Archiepiscopi et Martyris Acta, quibus tunc accuratius consideratis, tomo* I *Junii pag. 454, sub finem numeri 9, sic recte et vere scripsit :* Ita postea *(S. Bonifacius)* circa annum DCCXLI Eystadio et Herbipoli dedit episcopos SS. Willibaldum et C Burchardum, *ex qua sola epocha necesse est convelli prorsus omnia, quæ ad* VII *Februari ordinaverat,* certioribus monumentis *tum destitutus. Nimirum ex vita per Othlonum scripta et a Canisio edita, clare perspexit, negari omnino non posse apertissimum textum Concilii Germanici,* XI *Kal. Maii 742 celebrati, omnium eruditiorum suffragiis hodie, indubitati, relatique apud Baronium in Annalibus ad dictum annum 742, apud Mabilionem, sec. Benedict. tertii part. 2, pag. 48, et apud Labbeum tomo 6, Conciliorum col. 1533 et 1534, ubi inter Episcopos, qui cum S. Bonifacio Concilio isti, Ratisponæ aut Augustæ Vindelicorum aut forte alibi habito, interfuerunt, disertissime exprimitur* S. Willibaldi *nomen ut proinde dubitandum non sit, quin anno illo 742 episcopalem dignitatem consecutus esset, atque adeo ordinationem suscepisse debuerit anno, ut summum 741, quod citato posteriori loco rectissime notavit Henschenius, tum verosimilius parum cogitans de iis, quæ ex Philippi et Gretseri communiori opinione statuerat ad vitam S. Richardi.* D

Figenda est ordinatio an. 741,

22 *Id ibi nihilominus optime adverterat, ex epocha episcopatus pendere totam seriem chronogicam Willibaldinam, utpote cum Hodœporicum Sanctimonialis nullum alium certum characterem chronologicum assignet præter ætatem Sancti, dum infulis episcopalibus ornaretur, quem tunc, apud nos num. 42, ait,* habuisse quadraginta annos et unum, *et num. sequenti,* tunc quadraginta et unius annorum ætate jam, gnarus et grandævus, sacri episcopatus gradum accepit. *Hæc utique sola basis est, cui inniti oportet totam* S. Willibaldi *gestorum seriem fixa nempe epocha anni illius,* quando in episcopatum *consecratus fuit, qui ex citato Concilio non potuit esse annus 745, nec 746, nec 747, nec eorum aliquis, quem Scriptores varii, pro suo ferme quique libitu, consignarunt, Gretsero acriter certante a cap. 12, Observationum suarum, pro anno 745, Pag. 210 :* Communis traditio, *inquit,* et persuasio habet, S. Willibaldum ad hoc honoris fastigium exaltatum esse anno Salvatoris DCCXLV. *Rursus pag. 211 ;* in anno XLV persistendum est . . . . ut habet Hodœporicum Willibaldinum, et communis Eystettensium persuasio. E *Quid persuasio ferat, non magnopere me solicitat; at quo sensu Gretserus affirmaverit, sic* habere Hodœporicum, *prorsus non intelligo; nisi per consequentias id alicunde educat, veram scilicet supponendo Philippi opinionem, quod eo anno* DCCXLV, *primum numeraverit Sanctus annos unum et quadraginta, quod plane est principium petere, nam ætatis quidem annum expressit Hodœporicon ; ast annum ullum æræ Christianæ in ipso signatum frustra quæsieris.*

rejectis aliorum epochis :

23 *Monitos obiter velim lectores, me hic confutandos non suscepisse scriptores omnes, qui circa discessum Sancti nostri ex Anglia ejusque sociorum circa adventum Romam et factam ibi commorationem, susceptam inde peregrinationem Hierosolymitanam, tempus reditus in Italiam et monachatus in monte Cassino, iter in Germaniam, susceptionem sacerdotii et episcopatus, aliaque ad Sanctum spectantia, in graves errores prolapsi sunt, cum eas partes satis expleverit laudatus* F *Gretserus, Pseudomarcellinum de vita S. Suiberti fuse et docte exagitans toto cap. 9, a pag. 188 ad 198; sequentis cap. 10 Othlonum aggressus, multa etiam de Sanctis fratribus et sorore perperam congerentem. Alios appellare nihil juverit; sola ferme nobis cum Gretsero ipso, opinioni Philippi et receptæ traditioni nimium fiso, erit controversia, amice disceptanda et ab Eystettensibus ipsis æqui bonique consulenda, ubi ea attentius perpendere dignati fuerint, quæ hic solo veritatis eruendæ tuendæque studio proferemus, Philippi, in pluribus aberrantis, non magnæ auctoritati ea oppositum, quæ a nullo rejici possint. Concilium istud præsertim Germanicum, quod si recte et ad justam historiæ lancem appendisset Gretserus, communioribus persuasionibus et traditionibus in re mere historica non nimium tribuens, ab auctoris sui sententia, quod alibi non semel facere cogitur, in hac etiam parte haud gravate recessisset.*

24 *Id itaque mihi ut immobile fundamentum præfigo*

A *præfigo, nisi apertissima vis inferatur Actis Concilii Germanici, non posse ullo pacto Willibaldinam Episcopum ordinationem differri ad annum* DCCXLV. *Nodum* vix solubilem *agnovit Gretserus, dicere poterat, esse omnino insolubilem, quamdiu Philippi computus non deseritur. Quæ autem ibidem torquet retorquetque de S. Burchardo Herbipolensi, cujus nomen in præfato Concilio etiam reperitur, quasi is prædicto anno 742 non fuerit Episcopus, qui multis post annis a Zacharia institutus sit, pridem ante me solvit Mabilio, sec. tertii Benedict. parte 1, pag. 699, cujus verba hic transcribo :* Hujus *(Burchardi)* ordinationis tempus, non anno DCCXLVI, ut Lamberto, Hermanno, et Sigeberto videtur, non DCCL, quod Mariano placet, aut DCCLI, quod Egilwardo, sed anno DCCXLI, collocandum esse, certissimum videtur : tum quia jam Episcopus Synodo Germania interfuit, XI Kalend. Maii anno DCCXLII, in cujus Synodi actis, in libro I vitæ Bonifacianæ, cap 34, ab Othlono relatis, primus post Bonifacium numeratur Burchardus, tum quia B confirmatoria Zachariæ epistola, ad Bonifacium scripta, et alia ad ipsum Burchardum de sua ordinatione, datæ sunt Indict. XI, Kalend. Aprilis, id est ineunte anno DCCXLIII : tum denique quia Zacharias Papa encyclicas litteras, initio sui pontificatus Galliæ Germaniæ Episcopis directas, etiam Burchardo Wirtzenburgensi Episcopo inscribit, quæ epistola inter Bonifacianas est ordine 136. *Mitto plura quæ ibidem adducuntur, jam data securos nos reddunt de episcopatu Burchardi ante annum 742.*

nec S. Burchardi consecratio an. 742 posterior est.

25 *Frustra igitur quæruntur effugia, frustra Eystettensis traditio, sola scriptoris seculi* XIV *debili auctoritate nixa, regeritur, adversus vetustissimum et patentissimum Synodi Germanicæ testimonium, quod præfatus Mabilio etiam inculcat parte altera sec. tertii Bened. pag. 390, ubi relatis et merito rejectis aliorum opinionibus, unice insistit Germanici Concilii epochæ, quam nos post Henschenii, imo post quidquid hodie est virorum, aliqua eruditionis fama clarorum sententiam, admittere non dubitamus. Concludit ibi laudatus Mabilio, ordinationem* S. Willibaldi *celebratam* C *esse in Turingiæ* loco qui dicitur Sallpurg, *minime confundendo cum metropoli Salisburgensi, anno a nobis stabilito seculi octavi supra quadragesimum primo, qui fuit Sancti ætatis etiam primus et quadragesimus,* autumnali tempore, tribus hebdomadibus ante natalem S. Martini, *quæ Hodœporici verba sunt : id est, inquit Mabilio* XII Kalendas Novembris, qui dies sabbatum erat tametsi ordinationes Episcoporum in die Dominico fieri solitæ sint. *Verum non video hebdomadas illas tres rigide adeo accipiendas, ut ordinatio fieri non potuerit* XI *Kal. Novembris, qui dies Dominicus erat, consecrationi aptissimus, quam sanctus ipse Bonifacius instituit, assistentibus Burchardo Herbipolensi et Wizone, fortasse Erpesfurtensi, Episcopis,* nisi forte, *Mabilionis verba sunt,* quis putet legendum Witta, qui Bureburgensi ecclesiæ in Hassia tum præerat. *Audi textum Hodœporici num. 41 :* Illud fuit autumnale anni tempus, quando S. Willibaldus veniebat in Turingiam; statimque posteaquam illuc veniebat, S. Bonifacius Archiepiscopus atque S. Burchardus et Wizo sacræ episcopatus auctoritati, illum ordinando consecraverunt. *Melius, ni fallor, sedem Wizonis invenit Cointius ad annum 742, num. 15, nempe qui fuerit Augustanus Episcopus, alio nomine* Wicho *nuncupatus.*

Ubi quando et a quibus ordinatus S. Willibaldus.

AUCTORE I. B. S.

26 *Error errorem trudit : præter traditionem ordinationis pro anno 745, ex supradictis aliam profert Gretserus pro tempore regiminis et anno obitus. Hunc figit an. 781 ; cum vero ab anno 745 ad 781 effluxerint anni* XXXVI, *sequela ipsi cum suo Philippo est, annos episcopatus ad illud tempus restringendos. Fallit iterum calculus, nam neque hæc persuasio de Sancti obitu ullatenus subsistit, cum annos episcopatus* S. Willibaldi *etiam ultra annum 781 extendendos demonstret Mabilio pag. 391, quo aliud istud Philippinæ epochæ fundamentum penitus enervatur. En ejus argumentum, historice, meo quidem arbitrio, irrefragabile. Producit enim ex lib. 2. Traditionum Fuldensium hoc instrumentum :* Traditio Willibaldi Episcopi in terris et mancipiis; Traditione XXV, his verbis : In nomine Domini N. J. C. Ego Willibald, concedente gratia divinæ Majestatis, Episcopus, E imo et Catholicæ vernaculus Ecclesiæ.... in elimosynam meam et remissionem peccatorum meorum, trado ad monasterium S. Bonifacii, quod est constructum super ripam amnis, qui dicitur Fuldanensis, ubi religiosus et præclarus Paugolf abbas, cum magna monachorum multitudine, Deo servire cognitum est, post obitum meum, id est in supradicto loco, novem trado Colonias (hoc sunt hobunnæ) integras cum omnibus adjacentiis et finibus etc. Actum in monasterio Fuldanensi anno XVIII, regnante Carolo gloriosissimo Rege Francorum, atque, Patricio Romanorum, die VIII mensis Octobris, qui annus respondet Christi anno DCCLXXXV.

cujus obitus male etiam signatur an. 781,

27 *Non videtur patere locus ulli effugio, in talis instrumenti characteribus, rem plane conficientibus. Exstat prædicta traditio apud Pistorium, tomo nobis tertio pag. 503, ibi integre adeoque paulo fusius deducta. Convenit Abbas, qui post Sturmium Fuldensibus præfuit annis* XXII, *desiit an. 802, post muneris abdicationem superstes usque ad annum 815. Ne vero mirum videatur, S.* F Willibaldum *ex accepti non ita pridem sterilis episcopatus reditibus, tantum Fuldensibus fratribus tradere potuisse; observet, quadraginta et amplius annorum decursu multum accrevisse : meminerit que, episcopatus Bavariæ, ex quodam quasi debito, fundos et annuas pensiones abbatiæ Fuldensi, ubi requiescebat B. Bonifacius, decrevisse gratitudinis ergo, ut te docebit Gretserus a pag. 218. Quid? quod expressius traditionem referat idem Gretserus pag. 224, ex laudati superius Broweri Antiquitatibus Fuldensibus lib. 3, cap.* II, *qua* Willibaldus, Eichstatensis ecclesiæ Episcopus, obtulit Deo et S. Bonifacio in oblationem, villam unam, in pago Sualefaldensi sitam, Kuchese nuncupatam, *quam villam supra designari haud est inverosimile. Et ne quis suspicetur, mendum irrepsisse in notam Chronologicam, exstat in eodem libro apud nos pag. 509. Traditio* XXXVII, *data* anno Incarn. Christi DCCLXXXIII, et anno regni Domini Caroli Regis Francorum XVI, mensis Martii die XXV, *ubi apponitur signum,* Willibaldi Episcopi, qui hanc

qui superstes fuisse ostenditur an. 785 ;

donationem Einhildæ abbatissæ subscripsit. *Ex quibus plane colligitur,* Willibaldi *obitum ante annum 786 non contigisse, ac proinde pontificatus annos quinque minimum supra quadraginta esse tribuendos.*

et fratre suo Wunibaldo ætate major.

28 *Tertia Eystettensium persuasio, passim admissa, S. Wunebaldum* sancto *nostro* Willibaldo *seniorem contendit, quod inde, aut quo argumento ipsi evincant, equidem non assequor. Traditionem esse aiunt, pro qua, post Carolum Stengelium aliosque, etiam stat Gretserus Observationum cap. 7. Sequelam agnosco ex anno ordinationis 745 perperam asserto : cum enim tunc fuerit annorum quadraginta unius, ex uno male posito sequitur aliud, nempe anno 704 natum esse* sanctum Willibaldum. *Aliunde vero constat, obiisse S. Wunebaldum anno 761, dum annos sexaginta natus esset, nasci is proinde debuit anno 701 et toto triennio fratrem ætate superare. At vellem id ex alterutrius antiqua vita per Sanctimonialem scripta deduci posset. Memorat hæc in vita S. Wune-* B *baldi apud Mabilionem, citata parte altera sec. tertii Benedict. pag. 178,* cumque illuster ille celeberrimusque Christicola, nondecem annorum ætate grandævus. *Hæc determinata est S. Wunebaldi ætas, dum ex Anglia proficisceretur, quæ pessime explicatur a Cointio ad an. 738 a num. 7, ut ex dicto anno obitus ejus § sequenti evidenter demonstrabitur. De* S. Willibaldo *ait eadem scriptrix, quod* ad lanuginem et ad puberbatis adolescentiam pervenisset; *quæ certe quindennem puerum non indicant, qualis ferme initio peregrinationum fuisse debet, si frater toto triennio et amplius eum antecesserit. Nil tale suadet Hodæporicon, in quo* S. Willibaldus *mascula jam virtute præditus, auctor primus motorque suscipiendæ peregrinationis, non ut puer, sed ut adolescens viginti minimum annorum clarissime depingitur. His positus, peregrinationum seriem ex ordine exponendam et probandam suscipimus.*

§ IV. Vitæ et peregrinationum ordinata series.

C

Ex Anglia egressus an. 720,

Erat sane S. Willibaldus *annos circiter viginti natus, dum cum S. Richardo parente et S. Wunebaldo fratre, e patria egrederetur, nimirum cum lucem aspicere debuerit circa annum 700, qui anno 741 annos unum et quadraginta numeraret. Itaque peregrinationem exorsus est anno 720. Quod ne gratis assumptum videatur, ex vita S. Wunebaldi hac ratione demonstratum eo. Apud Mabilionem sec. tertii Benedict. parte 2, pag. 186 num. 20 ita expressis verbis legitur :* Et sic requiescebat *(S. Wunebaldus)* una hebdomada ante Natalem Domini : et tunc fuit Sabbatum, post vesperam, XIV Kalendas Januarii, et tunc erat ille sexaginta annorum ætate. *Sabbatum incidens in* XIV *Kalendas Januarii seu* XIX *Decembris clarissime designat annum 761, currente littera Dominicali D, Pascha cadente in* XXIX *Martii. Cum igitur tunc fuerit* sexaginta annorum *S. Wunebaldus, necesse est, natalem ejus conjicere in annum 701. Jam vero supra notavimus ex eadem vita* undevicennem *seu* nondecem *annorum ipsum* D *fuisse, dum peregrinationem Romanam cum patre et fratre adorsus est; sequitur ergo, discessum e patria rectissime quadrare in annum 720, quæ est certissima demonstratio chronologica et historica, ad quam si advertisset Cointius, non tam immaniter a vero aberrasset. Ut singula recte connectas, dic biennium insumendum fuisse in primo itinere Lucam (ubi parentem sepelivit* S. Willibaldus) *ac deinde Romam, secutaque ibidem commoratione, donec, relicto ibi fratre, Hierosolymam ipse cum sociis progressus est anno 722.*

Romam in Palæstinam dicessit an. 722:

30 *Id vero etiam facile evincitur ex Hodæporico. Illic num.* II *dicuntur primum* iter *ex Anglia* inchoasse, *cum* æstatis jam immineret tempus, *puta mense Maio. Lucam pervenerint urente Canicula, ubi noxii calores S. Richardum ad meliorem vitam transtulerint. Romam certo attigerunt medio autumno, utpote qui* a nativitate S. Martini usque ad aliud solennitatis Paschæ ibi manserunt, *ut habes num. 13, quibus patenter signatur Pascha anni 721. Tum autem,* crescente æstatis caumate, febre E fatigati *sunt, quæ ipsos toto forte illo anno 721 male habuit. Quo pacto ægritudinis tempore se mutuo sancti fratres juverint, quibus exercitationibus animum excoluerint, docet Hodæporicon, cujus demum num. 15 traditur, quod* transactis Dominicæ Paschalis solennitatibus, *cum duobus sociis pergere cœperit* S. Willibaldus; *itaque post alterum Pascha, Romæ celebratum, et consequenter anno 722, biennio ferme postquam e patria discesserat. Totum septennium tenuisse eam in Palæstinam peregrinationem ex Hodæporico num. 35 indubitatum est :* Et tunc erant *(dum in montem Cassinum reversus est)* septem anni, quod de Roma transire cœpit. *Admittunt id omnes, at nemo hactenus annorum istorum calculum subducere aut accuratius distinguere tentavit. Habe igitur et itineris istius chronotaxim ex ipso Hodæporico deductam; non res ipsas, sed solam itineris rationem exigendo.*

ubi fuerit an. 723, 724 et 725;

31 *A num. 15 peregrinantes Caieta, Neapoli, Rhegio, Catana per Archipelagum, Ephesum deducit auctor. Num. 16 Pataræ* morabantur usque F dum hiemis horrendum præteriret frigus. *Postmodum* navigantes venerunt in insulam Cyprum, *in qua (teste Anonymo num. 6)* Paschale festum apud Paphum urbem egerunt *anno 723 : ex nostro id certum est. Constantiæ* moratos esse usque post nativitatem Joannis Baptistæ. *Inde provecti in Syriam* S. Willibaldus et septem contribules, *Emesæ a Saracenis capti, satis diu* in carcere commorati sunt, *ut habes num. 18. Porro ex captivitate, Hispani mercatoris ope, liberati reliquo anni decursu multa peragrarunt num. 19 et 20 donec num. 21,* in solennitate Epiphaniæ, *adeoque anno 724,* Episcopus noster Willibaldus balneavit se in Jordane. *Num. 22* venit ad Hierusalem, *atque, ut explicat Sanctimonialis,* illuc veniebat in festivitate S. Martini, *et* mox ut illuc venit, cœpit ægrotare et jacebat infirmus usque ad hebdomadam ante nativitatem Domini. *Ingredimur itaque annum 725,* quando aliquantulum recreatus fuit *et rotis suis potitus, totam continuo Hierosolymam aliaque vicina sanctuaria, non tam lustravit, quam incensæ pie-*

tatis

A *tatis lacrymis sæpe perfudit.*

32 *Inde rursus alio pergens, paulo post* lumen oculorum amisit et cæcus fuit duobus mensibus, *ex num. 27. Ibid.* aperti sunt oculi ejus. *Num. 28* venit tertia vice ad Hierusalem et ibi fuit totam hiemem. Et inde venit ad urbem Ptolomaidem... et ibi fuit ille totum tempus Quadragesimæ infirmus *etc. Minutiis frustra inhæscro; satis patet hic designari Quadragesimam anni 726.* Et illic morantes simul in Ptolomaida, usque dum esset una hebdomada ante Pascha, *reditum in Italiam meditabantur, ad quem dum opportunitatem expectant, per loca proxima ambulaverunt,* et postea, *num. 33,* tunc navigaverunt totam hiemem a natali sancti Andreæ Apostoli usque ad unam hebdomadam ante Pascha. Tunc venerunt Constantinopoli. *Ergo circa Pascha anni 727. Hic rursus pietati suæ indulsit Sanctus, toto biennio locis sacris ferme affixus, adeo ut Nicæam usque excurrerit, locum primi et celeberrimi in Ecclesia Concilii contemplaturus.* Et post

ubi an. 726 et 727;

B duos annos navigaverunt inde... in insulam Siciliam, *anno 729. Reliquum iter in ipso Hodœporico satis explicatum est; per Siciliam, Calabriam, insulam Vulcaniam, Neapolim et Capuam deducuntur: tandemque num. 34, quando* erat autumnus, ad S. Benedictum *in montem Cassinum feliciter appellunt, ibique mansionem eligit* S. Willibaldus.

33 *Non potuit, opinor, clarius et distinctius in annos suos dividi tota illa septennalis sanctorum locorum visitatio et perlustratio, unde non parum lucis Chronologiæ Willibaldinæ affunditur, patetque ad oculum, non anno 728, ut subducit Mabilio, sed 729 autumnali tempore ad montem Cassinum reduces pervenisse.* Et tunc erant septem anni *integri,* quod de Roma transire cœpit *S. Willibaldus,* et erant decem *circiter* anni quod de patria sua transivit, *idque rerum ordo plane evincit, ut merito dubites, an subsistat adhibita textui correctio ad num. 34,* omnino decem anni, *ubi forte melius legeretur* et erant omnium decem anni, *nempe fere completi, ut in Annotatis etiam observatum invenies. Venit igitur tunc* ad S. Bene-

ad montem Cassinum venit non an. 728, sed 729,

C ctum. Et in primo anno illuc veniens, cubicularius fuit ecclesiæ, et in secundo decanus erat; et postea per annos octo portarius, *ibique adeo per annos decem conversatus est usque ad annum 739, quo Romam reversus* in nativitate S. Andreæ, *ibi mansit usque* ad Pascha *anni proxime sequentis 740, dum jussu Gregorii PP. III in Germaniam perrexit, ipsissimo illo anno 740 sacerdotio initiatus, et 741 consecratus Episcopus. Terminos accessus et discessus Romani diserte notavit Hodœporicon num. 39 :* Posthæc tum finitis oraculorum fabulis, pergebat inde *(Roma)* S. Willibaldus in Pascha, qui illuc veniebat in nativitate S. Andreæ. *Si totam itinerum seriem observasset Cointius, non tam facile ad annum unum omnia distulisset, nec* in nativitate S. Andreæ *an. 740* S. Willibaldum *Romæ reperisset. Eum igitur in ceteris non magnopere morabimur.*

34 *Neque felicius Mabilio iter Germanicum anno 739 innexuit, quod ex Hodœporico perspicue intelliges. Etenim cum Sanctimonialis num. 38 aperte indicet, Gregorium Papam* intimasse beato Willibaldo, quod S. Bonifacius rogabat illum, ut ipsum S. Willibaldum a S. Benedicto adduci pervenireque fecisset, *certum est, non venisse Romam* S. Willibaldum; *dum adhuc ibi moraretur S. Bonifacius : atqui hic, ut recte observavit Henschenius, Romam venerat anno 738, et proximo 739 inde recesserat; itaque si* S. Willibaldus *in Germaniam perrexerit anno 739, debuit inde in Paschate proficisci, adeoque Romam venisse* in nativitate S. Andreæ *anni 738, et quod evidenter consequitur, S. Bonifacium Romæ reperisse, qui illic certo substitit sub finem anni 738 et principium anni 739. In nostro calculo rectius multo fluit et rerum et temporum ratio. Audiverat S. Bonifacius, in monte Cassino degere* S. Willibaldum, *eum a Gregorio Papa postulaverat, sed adventum ejus præveniens, reditum maturaverat, destinatum sibi socium in Bavaria, ubi episcopatum ejus jam tum designaverat, exspectaturus. Quo ubi pervenisset* S. Willibaldus *sub finem Maii aut principium Junii 740, continuo peracta sunt ea omnia, quæ narrantur num. 39 et 40, atque ipse* in festo S. Mariæ Magda-

Auctore J. B. S. ut post decennium rediit Romam 739, ac 740 in Germaniam perrexit.

E lenæ *ejusdem anni 740 sacerdotium, et postero 741 episcopatum Eystettensem suscepit, proximo inde 742. ut post Baronium, Labbeum, Henschenium, Mabilionem et alios recentissime tenet Pagius, contra Cointium, annum 743 obtrudentem; anno, inquam, 742 Synodo Germaniæ inter Episcopos Episcopus ipse interfuit.*

35 *Ad totius rei evidentiam non parum conducit, opinor, ordo chronologicus in annos suos distributus, et a nobis paulo certius huc usque stabilitus, quam fecerit vaga Caroli Stengelii tabula, Actis S. Wunebaldi præmissa, in qua* S. Willibaldum *in Germaniam ad S. Bonifacium mittit anno 744, eodem presbyterum ordinat, ac proxime sequenti Episcopum, quod subsistere omnino non posse, ex jam dictis, nisi vehementer fallor, manifestissime constat. Neque modo adversariis liberum est ad quadriennium omnia retardare, cum in demonstrata hactenus serie, Sancti gesta ita singula annis singulis innexa sint, ut in tota recte combinata connexione, nec annus addi nec detrahi*

Rerum series per annos singulos probata.

F *possit, ut profecto mirum sit, præventos persuasionibus et traditionibus suis viros etiam eruditos, nec oculos nec animum attendisse, ut annorum gestorumque calculos accurate subducerent. Paulo diligentius in disponenda temporum ratione versatus fuerat Mabilio, præcipuum rei caput nobiscum propugnans, sed aberrans in prioribus, dum uno anno omnia ferme prævertit. Nec multum ad rem contulit Cointius, nonnulla quidem ad normam nostram etiam exigens, sed in aliis sæpe hallucinatus; certe discessum Roma Hierosolymam ad annum 723, et reliqua gesta consequenter differri haudquaquam posse, ex tota concatenatione perspicuum existimo, nisi quis cum ipso Concilium Germanicum ad annum 743 differendum contendat, in qua hypothesi æque evertitur omnis Eystettensium persuasio et traditio hactenus ibi recepta.*

36 *Dolendum prorsus, illustria Sancti in episcopatu gesta ferme ignorari. Reliquam vitæ chronologiam, quam ex Hodœporico haurire non possumus, parce aliunde supplemus. Attenacensi Placito*

Quid supersit de gestis in episcopatu,

subcripsisse

AUCTORE I. B. S.

subscripsisse anno 765 et interfuisse ordinationi Bernwelphi Herbipolensis 769, ostendit Cointius. Notabiliora alia duo sic disponit Mabilio; ut dicat, corpus fratris sui S. Wunebaldi, qui mortalitatem exuerat anno 761, transtulisse in locum decentiorem 777, annis nempe 16 post obitum, ut est in ejus vita apud Mabilionem pag. 188 : deinde post aliquot annos corpus sororis S. Walburgis sepulturæ mandasse, ac demum vitam explevisse, non ante annum 786, cum supra demonstratum sit, Sanctum adhuc superstitem fuisse mense Octobri anni 785. At quid si ad biennium prætera extendatur S. Willibaldi *vita, censeaturque proinde obiisse anno seculi et vitæ suæ 88. Ita utcumque suaderi posse videtur ex Actis per Anonymum scriptis, in quibus sub finem ita legitur :* Postquam igitur episcopatum suum sanæ institutis vitæ per septem annos dignissime informavit. *Patet evidenter mendum esse in numero : nam qui ab anno 741 ad 785 sacras infulas tenuit, ultra* septem annos episcopatum suum informavit, *imo et ultra* B *triginta septem. Nihil tantopere scrupuli; si ita error corrigatur, ut cum septem jungantur quadraginta, ita ut sensus sit, totidem annos* S. Willibaldum sanæ institutis vitæ *ecclesiam suam dignissime informasse, ac plenum bonorum dierum, ad laborum palmam tunc evolasse, completis ferme episcopatus sui annis septem et quadraginta, siquidem vere obierit hac* VII *Julii, de quo unde constare possit, necdum habeo exploratum.*

deque ejus duratione,

37 *Hæc de longa episcopatus diuturnitate per conjecturam dicta sint; putat enim Mabilio Anonymum vitæ secundæ, seu Hodœporici, paulo nitidius compositi auctorem, ansam errandi accepisse ex num. 42 Sanctimonialis, ubi sic loquitur :* Transacto atque terminato prolixo itineris meatu S. Willibaldi, quem ille sagax in septem annorum induciis lustrando adibat : *Putat, inquam, Mabilio, ex hac septem annorum periodo confecisse Anonymum* S. Willibaldum episcopatum suum sanæ institutis vitæ per septem *dumtaxat* annos informasse; *quod equidem non tam facile ausim admittere, cum in ceteris Anonymus a sensu Sanctimonialis* C *non tam longe recesserit. Ceterum in annorum numero notando paulo infeliciorem fuisse Anonymum, patet ex numero ejus penultimo, ubi ait,* S. Willibaldum *in Turingiam profectum; habuisse hospitium apud fratrem S. Wunebaldum* octavo semis anno postquam apud Romam discessere, non visum, *ubi ut minimum legere debuit* decimo octavo, *imo decimo nono* semis anno, *nempe a Paschate anni 722, dum* S. Willibaldus *peregrinationem Hierosolymitanam exorsus est, ut notavit Sanctimonialis num. 15, ubi vides ex numero composito, primam etiam partem esse omissam. Nolim tamen dissensionis funem trahere; præfer, quam volueris, explicationem; nobis hic aliud præfixum non fuit, quam dictæ toties Sanctimonialis Hodœporicum, ad rectam chronologiæ normam exigere. Nunc ea, quæ de Sancti in episcopatu gestis memorat Philippus, paucis decerpamus.*

§ V. S. Willibaldi in episcopatu gesta et obitus. D

Gestorum in episcopatu historiam nullus scripsit :

Cum *supra ostenderimus, non Acta seu vitæ totius seriem scripsisse quemquam. sed solas ferme peregrinationes, ex ejus ore dictatas, Sanctimonialem memoriæ prodidisse, nihil mirum, si de iis, quæ toto episcopatus tempore gesta sunt, paucissima supersint. Præclare de Sancto meriti fuissent Anonymus, Reginoldus, Adelbertus et Philippus, si in iis solicite investigandis operam insumpsissent, potius quam in Hodœporico mutilando, interpolando, aut longiori phrasi insertisque parergis amplificando. Reginoldi epilogus non historiam præfert, sed verbosam orationem.* Quis igitur, *inquit,* umquam peregrinorum ad patronum nostrum veniens, victus aut tegminis petiturus solamen, vacuus ad alios pertransivit? Quis inopum, inediæ squalore fœdatus, alimoniam non invenit? Quis peccatorum pondere prægravatus, dum ei vulnus inflictum ostendit, onerosus accessit? Huic ergo non E fuit de crastino cogitare, ut avaritia in eo charitatem extingueret, et cupiditas misericordiam superaret, verum Christi Euangelium semper in pectore versans, totum, quod habuit, in fratrum et pauperum solatio erogavit, et pauper ipse pauperibus ministravit. *Hujusmodi sunt reliqua, in quibus nihil desiderari passus est Philippus, qui totis quingentis annis* S. Willibaldo *posterior, non magnam faceret fidem, tametsi conjecturalem posterorum Sancti gestorum seriem concinnasset. At ne hoc tentavit quidem, nam postquam primis duobus et viginti capitibus, per varias styli et rerum ambages* S. Willibaldum *ad episcopatum perduxit, duobus proxime sequentibus pauca verbis multis colligit, si non vera, saltem verosimilia, locis nonnullis communibus exornata, ex quibus minus ambigua et ad solidiorem Sancti laudem conducentia delibabimus : quæ enim in Hodœporico paucis contraxit Sanctimonialis, cum ibi legi possint, non fuit necesse huc retrahere.*

id certum est, totam regionem per monachos suos instituisse.

39 *Dixi paragrapho 2, contra antiquiorum fidem asseruisse Philippum, quod* S. Willibaldus, *condito* super ripam fluminis, quod Altmonium *(germanice* Altmul) vocatur monasterio, *ibidem* regularis vitæ rationabilisque obsequii clericos congregaverit, *cum ea ex Hodœporici cap. 43 refellantur, ubi disertissime asserit Sanctimonialis,* sacram monasterialis F vitæ disciplinam, in usum prioris vitæ, quod videndo ad sanctum Benedictum .... exploraverat, illorum κατὰ normam, venerandæ vitæ conversationem in semetipso ostendendo, exercuisse. *Et hic sane Philippum frustra excusare conatur Gretserus Observ. cap. 47, adstruens monachis clericos postmodum successisse, de quo non controvertitur. Hoc verum est, Eystettensem solitudinem egregie excultam, ibique viros, sub tanti Episcopi disciplina institutos, haud dubie totam eam regionem et loca circumvicina Christianis præceptis gnariter imbuisse, et* late per vastam Baioariorum provinciam aratra trudendo, sata serendo, messem metendo .... digna Domino delibasse dona, *atque* ad amorem cælestis patriæ verbis et exemplis *populos* accendisse. *Nec de austeritate vitæ, nec de aliis* S. Willibaldi *sociorumque virtutibus dubitandum. Et hoc ultro admittimus*

A *mittimus;* Omnes comprovinciales divites et pauperes, tanta familiaritatis dulcedine sibi copulasse, ut de omnibus finibus regionis illius ad eum confugerent, et ad salvandas animas suas consilium et auxilium ab eo expeterent.

Eystettensis sedis prærogativa.

40 *Pergit Philippus citato cap. 23 :* Sic factum est, ut bonitatis ejus fama crescente, S. Bonifacius eum ad se frequentius venire præciperet, et a cunctis, in Moguntina metropoli commorantibus, acceptissimus haberetur : et ideo in consiliis, in judiciis et in consecrandis ecclesiis, vel quibuscumque conditionum personis, et in aliis charismatum donis, primum post Metropolitanum, Deo favente et meritis suis exigentibus, locum obtinuit : concessumque est ei, cum privilegii attestatione, ut in conferendis beneficiis ecclesiasticis atque feudis, et in aliis Deo digna gerendis, ipse omnesque successores sui, Eystettensis ecclesiæ pontifices, cum necessitas viduatæ ecclesiæ, aut tempus alias exigeret, specialiter præ aliis sanctæ Moguntinæ sedis Suffraganeis, vicem Archiepiscopi gereret, et in celebratione B Concilii, tamquam verus Cancellarius ac prolocutor Concilii, a dextris, Archiepiscopo proximus assideret. In cujus dignitatis evidentiam, vestitura magni ornatus ac sanctæ figurationis ei concessa est; necnon omnibus, sibi rite succedentibus, præ cunctis Episcopis, qui de linea Moguntinæ derivationis computantur. Vocatur autem vestis ista Rationale, quo etiam summus Pontifex, accedens de sancto Sanctorum olim supervestiebatur. Habebat autem Rationale summus Pontifex in Lege veteri, in præfigurationem multæ perfectionis; et Pontificibus novi Testamenti quibusdam conceditur in exhibitionem consummatæ virtutis, quæ gratia et ratione perficitur, a qua Rationale dictum est.

Philippi panegyris

41 *Pro domo sua agere hic videri possit Philippus. Ceterum de ea Eystettensis ecclesiæ prærogativa, sive hodiedum perseverante, sive controversa, sive abolita disceptare non lubet. Agit de his fusius Gretserus lib. 1 Observat. a cap. 15, post Serarium, quos adire cuique pervium est; nos ex Philippo cetera percurramus. Hic cap. 24, Sanctum nostrum omnibus omnia factum prædicat,* C *ac universis placuisse, adeo ut ad Concilia Regum et Principum frequenter accerseretur. Tum, quod* operibus misericordiæ, ubicumque locorum esset, semper se officiosissime ac liberaliter valde obtulerit. Quod pompis seculi nequaquam delectaretur : nam quidquid secularitatem vel scurrilitatem quoquomodo prætendebat, per omnem modum aspernabatur, et tunc festinus ad sponsam, sibi in fide commissam, properabat, castissimi amoris zelo accensus, ut ipsius pudicis amplexibus frueretur, et ut Spiritu sancto fœcundata, ipso cooperante, verbo et exemplo prolificaret in sobolem salutis æternæ. Sciendum namque, quod Baptismus est spiritualis uterus Ecclesiæ, ex quo multos, tamquam minister Christi, regeneravit in Spiritu sancto; nam pro necessitate vel decenti congruentia baptizabat, prædicabat, confessiones audiebat, Sacramenta ecclesiastica, nec non Sacramentalia, propria manu dispensabat, ecclesias consecrabat, nec non ministros Ecclesiæ, statutis temporibus, prout poscebat urgens necessitas vel evidens utilitas, reverentissime ordinabat. *Sic episcopalia munia omnia sigillatim exponere potuit Philippus, nihil seorsim determinando. De conciliis, quibus anctus interfuit, et de sanctorum fratris et sororis sepultura dictum est supra § præcedenti num. 36.* AUCTORE J. B. S.

de Sancti virtutibus,

42 *Hinc per undecim capita ad sanctos Wunebaldum et Walburgem digressus Philippus, capite primum 36 ad* S. Willibaldum *redit, alias ejus dotes non brevi nec inculta oratione enumerans :* Erat namque in eleemosynas largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in charitate perfectus, in humanitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone paratus, in conversatione sanctissimus; sinceritatem mentis, vultus sui serenitate monstrabat, et pietatem clementissimi cordis ostendebat in lenitate sermonis : quidquid ad salutem pertinere posset æternam, non minus implebat Beatissimus opere, quam sermonis prædicatione docebat. O virum per omnia Deo dignum! Eminebat enim in ipso vultu animi pulchritudo, in specie exterioris hominis, ut ipsam putares expressam imaginem sanctitatis. Erat irreverentibus terribilis aspectu, reverendus incessu, metuendus E severitate, venerandus benignitate. Censuram auctoritatis in eo temperabat mansuetudo humilitatis, et quando delinquentibus minabatur frontis auctoritas, eisdem blandiebatur cordis serenitas. Erga bene agentes, Petrus apparebat in vultu; erga delinquentes, Paulus in spiritu; ac sic, conveniente in ipso diversitate gratiarum, illius (videlicet B. Petri) pietatis, istius (scilicet B. Pauli) districtionis; in tantum, ut præsentiam ejus quisquam vix sustineret, absentiam vero nequaquam diu ferre posset. Internorum autem bonorum suorum formas ac species nemo sufficit explicare.... Neglector etiam exstitit suæ quietis, refuga propriæ voluntatis, appetitor laboris, patiens abjectionis, impatiens honoris, pauper in pecunia, dives in conscientia, humilis ad merita, superbus ad vitia.... Pro cibo et potu hoc secum incessanter ruminabat : Fuerunt mihi lacrymæ panes die ac nocte, *etc.*

felicissimo exitu,

43 *Hæc, opinor, speciminis gratia ex longa ea oratione desumpta sufficient; cetera ejusdem plane modi sunt, panegyris inflata et encomiastica, nullo ad historicam rationem pacto reducibilis.* F S. Willibaldi *gloriosum exitum accipe ex cap. 37 :* Post præmissas autem et alias multas virtutes, quas Deus per hunc Sanctum suum operari dignatus est, gemitus et suspiria illius exaudiens, quibus dicebat : Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Et numquam satiabor, nisi cum manifestabitur gloria tua : revelavit ei Dominus, consolans illum, imminere diem obitus sui. De qua nimirum ostensione gavisus est, et ad hereditatem illam toto pectore anhelabat, de qua Propheta dicit : Cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hereditas Domini. Quia electi postquam pervenerunt ad mortem, tunc inveniunt in viventium terra hereditatem. Et non post longum interjecti temporis spatium, sciens adesse diem obitus sui, per Missarum celebrationem et sacræ Communionis largitatem, valefaciens et dans pacem filiis suis, postquam per triginta sex annos episcopaverat, ac in pontificali officio religiosissime, tamquam fidelis servus et prudens, Domino ministraverat, septuagesimo septimo ætatis suæ anno, certaminis cursu consummato,

fide

AUCTORE J. B. S.

fide servata, cum multiplici bonorum operum fructu et animarum lucro, felici transitu migravit ad coronam justitiæ sibi repositam; terræ corpus reddidit, accipiens stolam primam, animæ scilicet beatitudinem sempiternam, donec in resurrectione alteram accipiat stolam; beatam videlicet una cum anima resumpti et glorificandi corporis immortalitatem.

et sepultura.

44 *Ne tædio sit longior oratio, vitæ sanctissime decursæ hanc cum Philippo coronidem imponamus.* Sic igitur B. Willibaldus triumphator in gentibus, egregius confessor officio, martyr studio, invictus in certamine, palmam quærens sanguine, beatus athleta Dei, quem si gladius persequentium non tetigit, tamen palmam martyrii non amisit. Quem quia diu contigit in corpore vivere, necesse fuit, ut et longiora certaminis et diaboli ac pravorum hominum tentamenta toleraret. Quia enim adjuvante se Domino, virtutem patientiæ fortiter servare contendit, etsi in pace Ecclesiæ vixerit, tamen martyrii dignitatem multi labore temporis sibi comparavit : sicque moribus et vita, B verbo et exemplo viam salutis humanæ, omnibus audientibus et videntibus, patenter ostendit; et consummato feliciter cursu, consortium sanctorum Apostolorum, Martyrum et Confessorum atque Virginum Domini, pretiosus Confessor, post mortem corporis, gloriose pervenit, anno ab Incarnatione Domini septingentesimo octogesimo primo, Nonis Julii, et sepultus corporaliter VII Idus Julii. Fuit autem reverenter tumulatus in crypta, quæ subter chorum beatæ Virginis in Eystettensi ecclesia habetur. *Nihil in temporum calculis hic immutare licuit, verosimiliorem chronotaxim nuperrime dedimus. Nunc ad honores sacro corpori post mortem religioso cultu exhibitos transeamus.*

§. VI. Sacri corporis elevationes et translationes.

Qualis dicenda Sancti canonizatio,

C*aput suum 38 et ultimum sic exorditur Philippus :* Processu temporis, ipso canonizato, auctoritate summi Pontificis Leonis VII, qui propter merita vitæ C et evidentiam miraculorum, quam de ipso audierat, necnon diligentissime examinaverat, et propter acclamationem populi totius patriæ, ipsum catalogo Sanctorum laudabiliter inseruerat, translatus est retro altare B. Viti, quod fuit in eadem crypta, anno Domini nongentesimo octogesimo nono. *Solennis ista per Leonem VII canonizatio tam expressis verbis asserta, prima autem sacri corporis elevatio in annum 989 delata, nodum Gretsero præbuit, quem dilucide solvere tam expeditum non sit, ei præsertim, qui canonizationi salvandæ implexus, eam quoquomodo Eystettensibus vindicandam omni conatu velit pertendere. Ejus traditionis principium an Philippo multo antiquius sit, vehementer dubito; ex ipso, verosimile est in Eystettense Pontificale transiisse, a cujus placitis recedere piaculum videatur. Cum autem Leo sederit ab anno 936 ad 939, elevatio vero primum facta dicatur anno 989, sequeretur annis prius quinquaginta canonizatum fuisse* S. Willibaldum, *quam e terra elevaretur, quod quam ab eorum temporum insti-* D *tutis alienum sit, norunt qui vel mediocriter in antiquitate ecclesiastica versati sunt. Gretseri solutio in eo demum consistit, quod de* S. Willibaldo *sacris fastis adscribendo agi cœptum fuerit sub Leone VII,* opus *autem* inchoatum, imperfectum manserit, donec tandem Megingozus rem iterum urgere cœperit, feliciterque confecerit, *anno, ut dixit Philippus 989, ut mavult Gretserus 1014, seu, non sub principium sed sub finem episcopatus Megingozi.*

quam multa patrata ibi miracula.

46 *Hæc mihi, bona Gretseri venia, nimis scrupulose, et ad hodiernam Sanctos declarandi normam expensa videntur, ubi verosimilius tota* S. Willibaldi *canonizatio non aliter peracta fuit, quam ex ejus ævi more, sola populi ad tumulum confluentis et accepta beneficia publicantis voce, vel, quemadmodum innumeris exemplis constat, per solam sacri corporis e terra elevationem, quæ quo præcise anno peracta fuerit, vellem ex Eystettensibus tabulis paulo clarius explorare. Annum 989 notat Pontificale, ex Philippo, ut credimus, ferme compilatum; Gretserus differt ad annum 1014, ut* E *plane perspicias, non suppetere probata monumenta, ex quibus certam veritatem elicias. Adde, indubitatum esse oportere, diu ante annum 989 apud Eystettenses cultu sacro et annua festivitate celebratum fuisse* S. Willibaldum, *quod diserte testatur anonymus Hasenrietanus, in Catalogo Episcoporum Eystettensium apud Gretserum pag. 428, ubi agens de templi amplificatione, a Reginoldo facta, subjungit :* Ex eo tempore paulatim cessabant signa et prodigia, quæ ibi prius fiebant plurima. Ut enim majores nostros sæpe audivi dicere, appropinquante quotannis festivitate S. Willibaldi, tanta multitudo cæcorum, claudorum, mancorum, dæmoniacorum et multifarie debilium confluxit, ut porticus illa magna ad S. Martinum nequaquam eos capere posset; tantusque stridor ab eis in vigilia Sancti fieret, ut vesperam illam jucundissimam nonnihil impedirent. Verumtamen antequam Missa in die sancto finita fuisset, ferme omnes sanati, Deo sanctoque Willibaldo debitas grates referrent.

quæ prima elevatio et translatio.

47 *Cum hæc ad Reginoldi tempora manifeste referantur, aut ego multum fallor, aut currente seculo* X *et haud dubie etiam nono, magna fuit* F *apud Eystettenses* S. Willibaldi *veneratio, qua forte adductus præfatus Reginoldus, apud Gretserum pag. 274,* anno CLXXXVI depositionis *(S. Willibaldi, qui nobis est 972)* monasterio, *hoc est templo,* magnificentius instructo, corpus de medio choro in cryptam transferre cogitavit, *non satis secundo exitu, qui illic tam dubie explicatur, ut elevationem vere factam, non omnino intelligas. Stat traditio Pontificalis pro anno 989, quo* X Kal. Maii de terra in crypta primo elevatus sit, et ibidem retro altare S. Viti sarcofagatus *, ubi requievit LXVII annis. Illis temporibus S. Willibaldus multis vicibus manifestavit se, signa et miracula multa faciendo. *In necrologio signatur etiam memoria primæ elevationis dictis die et anno. Verba sunt :* Elevatio prima de terra corporis S. Willibaldi confessoris et Episcopi anno DCCCCLXXXIX, *quæ ex eodem fonte procedunt omnia.* Idem Episcopus Megingozus lucernam sive lychnuchum orbicularem seu circularem in medio templi cathedralis in honorem S. Willibaldi confi-

* tumulatus.

ciendum

A ciendum curavit, quales hodie adhuc passim in templis visuntur cum certo candelarum numero : pharos appellat, *inquit Gretserus, ex quo hæc accepimus. Tu de pharis et lychnuchis vide dicta tomo VII Junii a pag. 129.*

Dicuntur tres aliæ translationes factæ.

48 *Hactenus narrata spectant ad seculum decimum, quo facta fuerit elevatio et translatio prima : quærimus, quot aliæ translationes et quo tempore subsecutæ sint? Audi Gretserum pag. 274:* Quatuor translationes reliquiarum S. Willibaldi ponit Philippus cap. 38. Prima est retro altare S. Viti. Secunda ad medium ecclesiæ. Tertia ad chorum B. Virginis. Quarta ad chorum Willibaldinum. Alii tres tantum statuunt, omissa illa ad medium ecclesiæ. De quibus translationibus plura reperies in historia Episcoporum, ubi, a quibus singulæ peractæ sint, sigillatim explicabitur. *Vera prædicat Gretserus, nam apud Philippum ita translationes diversæ memorantur. Post verba paragraphi hujus initio citata, mox subdit :* Post hæc ob honorem et reverentiam ac sancti corporis manifestationem, venera-
B biliter ad medium ecclesiæ est translatus. *Et hanc recte secundam vocavit, sed de qua et tertia non satis distincta monumenta in Episcoporum Catalogo reperiantur. Sic pergit Philippus :* Deinde super chorum B. Virginis collocatus est, ubi quandoque propter nimiam frequentiam populorum, diversarum linguarum ac nationum, in summo altari ostendebatur; quandoque vero ante altare in sarcophago recondebatur; interdum, multitudine hominum ad limina beatissimi Confessoris adventantium, tota civitas * attonita, cautissime ac diligentissime nec non minus reverenter, in armario prænominatæ ecclesiæ custoditus servabatur.

* *an non civitate?*

sed quarum tempora non explicantur.

49 *Temporum ordinem non satis feliciter designare solet Philippus, hic secundæ et tertiæ translationis nullum omnino distinxit. Ceterum ex Pontificali Eystettensi secunda transferenda videtur ad annos septem et sexaginta, numerandos ab anno 989; qui proinde nos perducant ad annum 1056, quem mirum est non expressisse Philippum, de rebus sibi propinquioribus magis confuse scribentem, quam de iis, quæ pluribus ante seculis*
C *gesta fuerant. Neque Gretsero felicior esse licuit; etenim Catalogum Episcoporum Eystettensium citans, eo nos remittit, ubi epocham illam frustra diu quæsivimus. Si recte numeros subduxit Pontificale vel relatio Ms., necesse est incidere in tempora Gebhardi, vel Gundeckari secundi istius nominis, Episcopi* XVIII, *qui cum* ordinem *Episcoporum* satis utiliter colligere et ex propriis impensis conscribere fecerit, et conscriptum ad altare S. Willibaldi, Christi Confessoris... tradiderit, *non omisisset translationis istius memoriam, si suo aut decessoris tempore contigisset. Æque incerta est translationis tertiæ epocha, cujus vestigia nulla reperi præter ea, quæ suggessit Philippus, ut prorsus fateri cogamur, nec rectum esse primarum istarum elevationum et translationum chronologicum calculum, quamvis de cetero dubitari non debeat, quin aliquo tempore factæ sint : quidquid Mabilio pag. 392, binas istas translationes Philippinas expungere videatur, solam primam, Henricianam anni 1256, et Hiltbrandinam anni 1270 admittens, ubi hæc ultima a Philippo excluditur, disertissime asserente,* sanctissimum corpus honorabiliter sarcophagatum sine mutatione loci tunc permansisse; *ut brevi pluribus intelliges.*

Auctore J. B. S.

Celeberrima est Henriciana anni 1256.

50 *Est tamen in postremarum duarum solennitatum descriptione, ubi Philippi accurationem desideres, quod res præpostere ordinarit, quæ hic servata temporum serie recensendæ sunt. Quarta itaque seu postrema, proprie dicta translatio sic a Philippo describitur pag. 132.* Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto, quarto Idus Junii, Domini Alexandri pontificatus anno secundo, cum Reverendus Pater Eystettensis ecclesiæ Henricus Episcopus maturo præhabito consilio, B. Willibaldum, qui reconditus in crypta fuerat, collocare decrevisset honorificentius, vocatis Prælatis vicinis, Sybotone, quondam Augustensi Episcopo, et viris religiosissimis, Abbatibus, Prioribus, tam Cisterciensis quam Cluniacensis Ordinum, suffultus duodecim [tam] Prædicatorum quam Minorum fratrum juvamine, cum maxima reverentia sarcophagum reseravit. Ibi nos, qui interfuimus, si fas est eloqui, fragrantiam sensimus paradisi. Sub- E
latis vero reliquiis Confessoris beatissimi, et in novo collocatis sarcophago, præcedentibus Pontificibus, et aliis quamplurimis subsequentibus, cum hymnis et canticis in choro super altare Cathedralis ecclesiæ easdem collocarunt. Ut autem comprobaret Dominus et B. Willibaldus, translationem hujusmodi sibi placitam, statim cum collocatus in altari fuerat, hæc miracula sunt secuta. *In signa dividit Philippus, quæ auctor codicis Ms., ex innumeris antea patratis, pauca collegit, a nobis post Hodœporica describenda.*

in Episcoporum Catalogo descripta,

51 *In toties dicto Episcoporum Catalogo hæc præ ceteris translatio ab anonymo codicis compilatore accurate enarratur apud Gretserum pag. 475 : non pigebit rem totam aliis circumstantiis, quæ a Philippo præteritæ sunt, vestitam oculis quodammodo cernere :* Anno Domini MCCLVI, IV Idus Junii, S. Willibaldus cum temporibus multis et annis in crypta esset honorifice sarcofagatus, his vero temporibus, personis religiosis et discretis, sexus tam masculini quam feminini, sæpius per divinam visum est revelationem, quod ab eo loco, in quo recondi- F
tus erat B. Willibaldus, deberet transferri, et in alio loco locari, propter quasdam enormitates, quæ a stultis ibidem sæpius attentari solebant. *Narrat deinde habitum ab Episcopo consilium de translatione instituenda in Octava Pentecostes. Itaque* Dominus Episcopus Henricus, dictus de Wirtenberck, ejusdem loci, qui erat tricesimus tertius a S. Willibaldo, necnon Dominus Syboto, Episcopus Augustensis, universis Prælatis et Clericis Eystettensis diœcesis cooperantibus, lucescente die, propter pressuram hominum, hymnis et canticis, devoto animo in cryptam, cum cappis infinitisque luminibus ad sepulcrum Confessoris egregii processerunt, et ibidem inventus vir Deo charus, de eodem loco, mœrore maximo et fletu, divina gratia consentiente, et bona voluntate B. Willibaldi accedente, translatus est, et super altare majus, in choro B. Mariæ Virginis, in sarcofago bene deaurato, ut supervenientibus videri posset; et eis in salutem ea die positus est. *Ad majorem solennitatem allata sunt Eystadium corpora SS. Wunebaldi et Walburgis, ut ibi pluribus*

deductum

AUCTORE I. B. S.

deductum invenies.

quæ recoli dicitur in Octava Pentecostes.

52 *Ex eodem codice hanc monitiunculam subdit Gretserus :* Dies translationis S. Willibaldi de crypta ad monasterium, semper in Octava Pentecostes, in perpetuum in diœcesi Eystettensi debet celebrari. Unde, fratres charissimi, in mente habere debetis gratiam, quam Dominus Deus ostendit et concessit ecclesiæ Eystettensi, in honorem ejus Genitricis et sancti Willibaldi, et propter hoc gratias agatis nostro Redemptori die ac nocte. Acta sunt hæc post obitum B. Willibaldi annis CCCCLXXV peractis. *In Kalendario Pontificalis, teste Gretsero, hæc ad* IV *Idus Junii annotantur :* Anno Domini MCCLVI, IV Idus Junii, S. Willibaldus de crypta translatus est, et sub magna custodia habitus, et omni die magnatibus terræ et supervenientibus ostensus est. Demum III Idus Octobris in monasterio sarcophagatus est. *Quare etiam ad diem* XIII *Octobris hæc adscribuntur.* S. Willibaldus anno MCCLVI in monasterio sarcophagatus est. *Et quidem in medio monasterii, ut habet relatio de translatione* S. Willibaldi, B *inquit iterum Gretserus, recte cavens, nequis per* monasterium *hic aliud accipiat, quam templum Cathedrale seu primarium. Ceterum, qui hæc omnia, de Henriciana translatione fusius enarata, recte mecum perpenderit, fallor vehementer ni mecum merito suspicetur, ipsissimam hic indicari secundam Philippi translationem, de crypta post altare B. Viti,* in medium ecclesiæ. *Utrum tertia confundenda non sit cum solennitate Hiltbrandina, ex sequentibus considerandum relinquo.*

Translatio in chorum S. Willibaldi,

53 *Hæc denuo Philippi verba sunt pag. 131 :* Novissime vero Episcopus, multa reverentia dignus, nomine Hiltebrandus, qui tunc temporis ecclesiæ præerat, ex magna devotione, necnon rationabiliter decrevit, ut ei basilicam per se construeret, in qua sanctissimum corpus, honorabiliter sarcophagatum, sine mutatione loci permaneret. Quod et complevit, secundum quod structura hodierna die manifestat. Instituit etiam idem Episcopus, necnon alii successores ejus inibi quatuor capellanos, Deo ac B. Willibaldo perpetuo servituros, qui et capellani præcipue B. Willibaldi omniumque successorum ejus C specialiter nuncupantur. Ubi miracula et miraculorum prodigia adeo innumerabiliter crebruerunt, quod pelagus eorumdem transire posse, nostræ facultatis non existit. *Hactenus ille, cum quo non facile conciliaveris, quæ in codice Ms., apud Gretserum pag. 477, referuntur laudato Episcopo Hiltbrando,* qui chorum occidentalem seu S. Willibaldi complevit, et in eo duos capellanos instituit, et completo eodem choro, S. Willibaldum III Idus Octobris TRANSTULIT magna cum solennitate, et in supremo altaris majoris ejusdem Chori S. Willibaldum inclusit, et chorum S. Willibaldi ordinavit in perpetuum nominandum, ubi divina clementia per ipsum multa quotidie miracula operatur. *Si ex supra citatis Philippi verbis,* deinde super chorum B. Virginis collocatus est, *expungas* B. Virginis, *habebis translationem tertiam, quidquid idem tam diserte affirmet, sacrum* corpus honorabiliter sarcophagatum sine mutatione loci permansisse, *quem errorem ei cum ceteris condonabimus.*

54 *Et certe nec diligentem nec accuratum historicum fuisse Philippum, multis jam argumentis abunde demonstratum est. Quis autem credidisset,* D *in ultimo vitæ capite, dum rem sibi tam vicinam proponit, aberraturum fuisse? Hiltbrandi ætatem cognoscimus ex eo, quod Eystettensis Episcopus ordine trigesimus quintus, sederit ab anno 1261 ad annum 1279. Si igitur interfuit Philippus translationi, ab Episcopo Henrico procuratæ anno 1256, haud dubium, quin videre potuerit, quæ annis post quatuordecim, adeoque multo serius gesta sunt; neque enim frustra addit* novissime. *Nihilominus codici Ms., quem in aliis manifeste secutus est, hic aperte contradicit. Cum in rebus seculo* XIII *gestis nonnulla adeo confusa et opposita exhibeant Eystettenses, mirari desinent, quod in longe antiquioribus discutiendis, non statim et cæce eorum tabulis obtemperemus. Quisquis vero hic fallat, sive anonymus codicis scriptor, sive Philippus, tametsi hic translationes plures repræsentare videatur, dicam audacter quod sentio; posteaquam omnia eo spectantia non oscitanter excussi, puto solas tres, in monumentis Eystettensibus utcumque descriptas, nec plures admittendas esse. De his autem cum satis dictum sit, restat,* E *ut de reliquiis et earum veneratione, de Officiis item ecclesiasticis pauca, quæ reperiri potuerunt, strictim colligamus.*

quæ tertia et ultima fuisse videtur.

§ VII. Reliquiarum veneratio, prosa et rhythmus.

Sacri corporis Eystadii depositi

In *descriptis modo elevationibus et translationibus sic omnia exponuntur, ut nemini dubium suboriri possit, quin reliquiæ omnes, seu integrum ac intactum* S. Willibaldi *corpus, ibi elevatum, et adhuc hodie Eystadii depositum sit, ut frustra alibi sacræ exuviæ quæri debeant, nisi forte recentius fuerint distributæ, de quo cum Gretserus nihil tradiderit, non est unde rem illam investigemus. De Officio ecclesiastico pauca etiam a laudato scriptore suggeruntur. Ad reliquias quod attinet, ita loquitur pag. 272 :* Corpus S. Willibaldi Aichstadii in choro Willibaldino asservatur, cujus tamen translatæ reliquiæ nunc Furnis servantur, inquit F Balæus Centur. 2, cap. 16. At non totæ, o bone, sed dumtaxat portio quædam. Quod etiam de S. Walpurge dictum esto; de quo admonere non supersedit Molanus, in Sanctorum Belgii indiculo, idque nequis deciperetur narratione quorumdam, qui rem ita referunt, ut quis existimare possit, totas reliquias Furnas deportatas esse, quod a vero alienum est. Facta est hæc portionum de reliquiis S. Willibaldi, S. Wunebaldi et S. Walpurgis translatio anno Domini DCCCLXX, quo tempore Otkerus, seu Otkarius, VI Eystettensis Episcopus, cathedram Willibaldinam moderabatur; quamquam in rebus gestis hujus Episcopi altum sit de his reliquiis in Flandriam missis, silentium. Balduinus cognomento Ferreus tunc Flandriam imperio tenebat; sub quo etiam corpus S. Donatiani, Archiepiscopi Remensis, Brugas Flandriæ translatum est, anno gratiæ DCCCLXIII.

quæ pars Furnas in Flandriam deferri potuerit.

56 *Hæc cursim Gretserus, quæ longe accuratius ab Henschenio discussa et ruderata sunt in Commentario ad Acta S. Walburgis* XXV *Februarii, ubi diligentissime inquirit, quo tempore, qua oc-*

casione

A *casione et modo in Flandriam transferri potuerint reliquiæ sanctæ istius Virginis, cui in pluribus Belgii nostri urbibus, ut ibi invenies, insignia templa dicata sunt, vix ulla usquam sanctorum fratrum* Willibaldi *et* Wunebaldi *facta mentione, nisi quod in aliquibus fastis, a laudato Henschenio num. 41 enumeratis, ad* I *Maii et ad* IV *Augusti sorori conjungantur, ea verosimiliter de causa, quod non S. Walburgis, sed sanctorum fratrum Episcopi et Abbatis corpora, in Flandriam simul translata crederentur, quod de partibus, seu notabilibus reliquiis Gretserus et Henschenius recte intelligunt. Rei de se satis perplexæ dilucidius explicandæ, nullus est qui post Henschenium operam contulerit, nec quidquam suggessit Mabilio, nec ego alibi reperi, quo prædicta historia illustretur. Quod si epochæ Gretserianæ quis insistat, admittendum erit, acceptas Eystadio reliquias, priusquam* S. Willibaldi *corpus elevaretur; aut fatendum, toto seculo citius humo levatum fuisse, quam* B *ferat traditio Eystettensium. De reliquiis S. Walburgis plena sunt omnia, de Sanctis fratribus, non nisi per concomitantiam, ut ita loquar, nulla usquam notata sacri* S. Willibaldi *corporis certa portione, ut proinde Eystettensium possessioni id genus silentium non obscure favere videatur: certe sacrorum corporum, tum fratrum tum sororis partem longe maximam ibidem hodie honorari, non nisi temere et temerarie quis in dubium ausit revocare.*

Lectiones pro Officio ecclesiastico

57 *Officia seu Breviaria vetusta de* S. Willibaldo, *quæ huc facerent quam maxime, nulla profert Gretserus, solam Sequentiam seu prosam ex aliquo antiquo missali pag. 380, et sequenti hymnum allegans, qui ex Breviario Eystettensi acceptus sit. Paucula monumenta sæpius recitata, sunt Pontificale, Kalendaria et codex aliquis manuscriptus, in quibus solæ istæ relationes ferme habentur, quas ex Philippo extractas quis opinari possit, nisi eadem illa instrumenta Philippo ipsi præluxerint; nihil vero suppeditat Gretserus, quod ad peculiarem festivitatis Willibaldinæ celebrandi ritum pertineat.* C *Apud nos nullum* proprium festorum diœcesis Eystettensis *exstat, præter illud, quod anno 1629* jussu et auctoritate Reverendissimi et Illustrissimi Principis Joannis Christophori, Episcopi Eystettensis, typis datum est; *in quo Officium decernitur sub ritu duplicis primæ classis, tamquam* ecclesiæ Eystettensis primi Episcopi et patroni, *quod per octo dies, seu per Octavam, ut loquimur, continuetur. Ad hodiernum ritum Romanum aptantur omnia, ut de communi sint, præter orationem et lectiones secundi Nocturni. Hic illam primum subjiciemus :* Deus, qui gloriosum Pontificem tuum Willibaldum, Anglorum regni heredem, hodierna die ad æternam angelorum hereditatem transtulisti; concede propitius; ut ejus meritis et intercessione, coheredes ipsius in tua gloria esse mereamur. Per Dominum nostrum Jesum. *Non satis convenit cum traditione Eystettensi, quod S. Wunebaldus natu major fuerit, et hic* S. Willibaldus, regni heres *dicatur.*

ex Hodœporico pure desumptæ non sunt.

58 *In primo Nocturno lectiones* Fidelis sermo. *In secundo Nocturno lectioni quartæ præfigitur hic titulus :* Ex Hodœporico S. Willibaldi apud Henricum Canisium tomo 4 antiquæ Lectionis. *Rectissime ad fontem recursum est; at cum candide et sincere nos loqui oporteat, fallit speciosus titulus, multa siquidem inserta sunt, ab Hodœporici puritate multum remota. Audi vel ipsum principium :* Willibaldus Richardi Anglorum Regis filius. *Ibidem de Gregorio II, summo Pontifice aliqua etiam adduntur, quæ quamquam verosimilia esse possint, in Hodœporico certe a Sanctimoniali non memorantur. Lectio quinta ab autographo recedit minime, verum sexta tota Philippina est, expressis ejus chronologicis calculis, de consecratione episcopali anno 745 suscepta, de annorum 77 ætate, deque episcopatu per annos triginta sex administrato, quæ superius abunde refutata habes paragraphis tertio et quarto. An ultra diœcesim Eystettensem se extendat stata* S. Willibaldi *solennitas, non est mihi compertum; certe quamvis in tabella Furnensi legerit Henschenius, deportata istuc* corpora sanctorum Walburgis et fratrum ejus Willibaldi et Wunebaldi, *sola Walburgis et ibi et aliis* E *per Belgium urbibus annua veneratione recolitur. Quomodo in Angliam etiam pervenerint Sanctorum fratrum et sororis reliquiæ, docet Henschenius a num. 57; verum peculiaris venerationis argumenta illinc hodie accersenda non sunt. Habe modo prosam seu Sequentiam, ex missali Eystettensi a Gretsero relatam pagina, ut dixi, 380.*

AUCTORE J. B. S.

Sequentia de Sancto

59 Fulget dies præclarus, cunctis memorandus seculis,
Mansura quo Sanctus sui laboris præmia
Willibaldus intrat, aulæ cælestis municeps.
Nam Regum Rex Christus tetra luce hodierna, corporis
Eductum de claustris, supernis associavit civibus.
Laboribus plurimis quamvis esset affectus nimium,
Pro nihilo hos habuit, bonorum futurorum conscius.
Hunc Anglia natum, angelis attitulat.
Hic Spiritu sancto afflatus, dum vagiret in cunabilis, hostiam,
Renuncians pompis omnibus diaboli,
Et cœlibem vitam ducturus, se Domino velut agniculum immolat.
F Transcursa infantia, cum tribulibus mox se eripuit patria.
Nunc Romam, et Hiero circum plurima loca inviserat solymam;
Hic rura postquam peragrat transmarina, quæ factus homo Jesus Christus carnalibus ipse obambulavit pedibus,
Prospexit tandem Dominus peregrinum talem pluribus profuturum : nos proprias illi commisit oviculas.
Has vigil et bonus pastor uberrimis pavit et satiavit pascuis.
Et florida poli securus scandit; virtutum insignia suis distribuens.
Ortu illius, o Christe, a peccaminum monstris nos tueri velis.

et hymnus.

60 *Demum accipe et hymnum.*

Mare, fons, ostium atque terrarum
Deus, tu omnium caput bonorum,
A te bona fluunt, ad te recurrunt.
Longa ab insulis pars bona maris
Ad fontem rediit, teque requirit

AUCTORE J. B. S.

Jesum viventium fontem aquarum.
Maris fons Deus, pars Willibaldus,
Qui procul patriis currens ab oris,
Cervi more suum tendit ad haustum.
Anglorum insulæ felix alumne,
Nos prece sedula dignos fac aqua,
Quam quisquis biberit, sitim post nescit.
Mundos baptismate fraudes iniquæ
Semper inficiunt, maleque mergunt
Per stagnum criminis in pœnam mortis.
Sed tuis precibus, omnes rogamus,
De sæva eripe noxa charybdis
Tangentes lacrymis portum salutis.
Laus tibi Trinitas, laus et potestas,
Te laudant flumina, cœli ac terra,
A mari ad mare laus sit hac die. Amen.

§ VIII. Hodiernus Sancti cultus, et monumenta ipsi erecta.

B *Novæ notitiæ et monumenta* *His, quæ hactenus dicta sunt, sic ordinatis et digestis, nihil mihi occurrebat, quod ad S.* Willibaldi *gloriam magis illustrandam ex editis monumentis subjungerem, tametsi id desiderarem quam maxime; ne quid igitur a me neglectum aut prætermissum dici posset, id reliquum supererat, ut Eystadium recurrerem ad nostri istic collegii Rectorem R. P. Franciscum Schuch, a quo perhumaniter exauditus, ea omnia impetravi, quæ vir diligentissimus colligere potuit, cujus proinde officiosis obsequiis adscribenda sunt quæcumque hoc ultimo paragrapho deducuntur, atque in æs incisa exhibentur. Usus ipse est opera Reverendissimi, Prænobilis et Amplissimi Domini, D. Joannis Adami, Episcopi Dioclensis, Reverendissimi, et Celsissimi S. R. J. Principis et Episcopi Eystettensis, tam in pontificalibus quam in spiritualibus Vicarii generalis, consiliarii et consilii ecclesiastici Præsidis, ecclesiæ cathedralis Augustanæ Canonici capitularis, necnon ecclesiæ collegiatæ ad S. Nicolaum Spaltæ Præpositi. His viris duobus, studiosissimis* S. Willibaldi *clientibus, hic fideliter* C *reddo, quæ ab ipsis me accepisse lubens confiteor, suppeditatis etiam sumptibus, qui ad scalpendas excudendasque imagines requirebantur.*

Eystadio accepta exhibentur. 62 *Tota mea investigatio ea quærebat potissimum, quæ spectarent ad hodiernum* S. Willibaldi *cultum, et monumenta in ejus honorem erecta, quorum cum delineationes inde obtinuerim, eas lectorum oculis subtrahendas non censui. Deploranda maxime fuit urbis Eystettensis, funesto Suecico bello depopulatio et vastatio, quando incensa fuere plurima, combusta, distracta et destructa, sic ut, teste laudato Reverendissimo Dioclensi Episcopo, non satis constet, quod et quantum de sacro* S. Willibaldi *corpore in sepulcro ecclesiæ, quod numquam aperitur, hoc tempore supersit. Nec porro mirandum si per prædictas grassationes multa instrumenta perierint, quæ ad illustrandum* S. Willibaldi *cultum non parum conducerent. Ceterum perstat hactenus summa Eystettensium in sanctum suum Patronum et conditorem veneratio, ac circumvicinorum populorum, etiam exterorum ad ejus sepulcrum confluxus, præsertim solennitate hodierna, quæ ab omnibus festive recolitur, opinor* D *non sine novis beneficiis et miraculis, quamquam accuratior eorum ratio habita non fuerit.*

Cultus hodierni 63 *Quod ante mihi dubium erat, nempe quousque se extenderet ecclesiasticus cultus, sic explicuit R. P. Rector:* Significo, festum S. Willibaldi in tota diœcesi esse festum, etiam in foro et celebrari sub ritu duplici primæ classis, in iis Bavariæ quoque partibus, quæ ad hanc Eystettensem diœcesim spectant. In vicina vero Augustana diœcesi, quantum mihi constat, sub ritu duplici : *quod confirmat* Index divini Officii *pro ea diœcesi, cujus exemplar habemus impressum anno 1685. Quid? quod et* S. Willibaldi *memoriam repererim in directorio ad horas Canonicas recitandas pro provincia Bohemiæ nostræ Societatis. Submiserat idem P. Schuchius lectiones varias de* S. Willibaldo *ex Brevario anni 1589 desumptas, verum cum statim adverterim, eas omnino convenire cum iis, quas paragrapho præcedenti num.* E *58 probare non potui, satius visum est, iis edendis supersedere. Nunc ad sacrum tumulum accedimus, monumentum ære dignum et posterorum memoria, utpote opus magnitudine, arte et antiquitate pretiosum. In duas tabulas divisum accepimus et sic excudi curavimus. Habe totius operis descriptionem ipsissimis Schuchii verbis :*

et monumentorum descriptio. 64 Sacellum, quod Chorus S. Willibaldi nominari solet, postrema ecclesiæ cathedralis pars est, amplissimæ basilicæ, non indecora, et religione colentium inclyta. Basilicam hodie conspicuam ædificavit Engelhardus Episcopus XXXIV, cum prædicto Choro S. Willibaldi, quem tamen primum ejus successor Hildebrandus absolvit. Ascenditur ad illum per quinque gradus ex solido lapide, marmori non absimili, stratos. In horum supremo artificiosa et ingens statua S. Willibaldi, in solio inter duas columnas cum episcopalibus ornamentis sedentem referens visitur. Supra solium eminent, in medio Christi Cruci affixi, et dextra lævaque Beatissimæ Matris et divi Joannis Cruci adstantium icones. Quæ omnia ex marmore artificiose elaborata sunt. F Latera statuæ utrimque clathri ferrei et deaurati occupant, per quos aditus ad sacellum patet, atque id a reliquo templo secluditur. Intra clathros, a tergo statuæ, sepulcrum hujus Sancti in veneratione est, antiquissimi operis et artis ex secto lapide constructum a memorato Episcopo XXXV Hildebrando, anno MCCLXXVI. Sarcophago ara contigua est sacelli media; nam duo altaria alia, a sepulcro remotiora, ex utroque latere erecta cernuntur. Ultimum sacelli spatium odeum, et infra hoc sacristia explent. Habet sacellum hoc suos Canonicos, qui a S. Willibaldo, Willibaldini vocantur; et sunt hoc tempore novem. Denique illustrius redditur sacris Ordinibus, qui in eo statis temporibus conferri solent.

Sancti reliquiæ extra tumulum. 65 *De reliquiis hæc addidit Reverendissimus, quæ non magis quam præcedentia aliunde eruere integrum erat; nempe in Choro Cathedralis ecclesiæ asservari os brachiale, hierothecæ argenteæ, affabre factæ inclusum, ibique haud dubie populi venerationi exponi solitum. Ad S. Walburgæ ostenditur,* S. Willibaldi *digitus, cum ejusdem Sancti dente. In aula vero Celsissimi Principis*

et

A *et Episcopi Eystettensis, quæ pariter a sancto Patrono Willibaldina nuncupatur, magno in honore habetur Sancti cranium, debite etiam exornatum. Pedum et annulum possident illustres Canonici ecclesiæ cathedralis; mitram, casulam, albam cum humerali et Rationali, speciali utique Episcoporum Eystettensium privilegio, custodiunt canonici Chori* S. Willibaldi, *qui in Cathedrali ecclesia nominatur inferior. Sunt ii hodiedum, ut supra dicebat Schuchius, numero novem, qui etiam Cappellani Willibaldini appellantur, a diversis Episcopis Eystettensibus fundati,* qui ad certas Missas obligati, choro præterea non deserviunt, *sed in servitiis Episcopi, tamquam consiliarii ecclesiastici, plerumque existunt. Hactenus ferme Reverendissimi et P. Schuchii verba, aut saltem eorum sensus integerrime redditus. Sequuntur Hodœporica ex Henrici Canisii editione, de qua superius, dum de Legendis disputaretur, abunde actum est.*

B

VITA

Seu Hodœporicon, auctor virgine consanguinea Sanctimoniali Heidenheimensi, ex editione Canisii correcta ex variis lect. Gretseri.

PRÆFATIO SANCTIMONIALIS.

a Opus hoc sponte aggreditur.

Venerandis, imoque *a* in Christo charissimis omnibus, sacerdotalis infulæ honore ditatis presbyteris, præclaræque indolis diaconibus, et nihilominus abbatibus, sive omnibus popularis conditionis proceribus, quos pastoralis curæ privilegio, pius procerum Pontifex, alios sancto ordine presbyteros, alios sobriæ pudicitiæ elegantes diaconos, alios cœnobialis militiæ monachos, et alios sub discipulari habitu, solertibus litterarum studiis inhærendo, docendo, ad meliora recti regiminis princi- C patu erudiendo provexit, et ita ut egregius exercituum alumnus sua industria per diœcesim diligenter quodammodo, ut natos proprios mulcendo, fovendo fovere solebat: Istis omnibus istic sub sacræ legis moderamine manentibus, ego indigna Saxonica de gente, istinc venientium novissima, et non solum annis, sed etiam moribus, et de illorum comparatione contribulium meorum, quasi homuncula; ego quidem vobis religiosis ac Catholicis viris, cælestis bibliothecæ ministris, ob utilitatem memoriæ, pauca perstringendo, paulatim de primordialis vitæ ejus venerandi Willibaldi prooemio disputare decreveram. Sed tamen præcipue ego femina fragilique sexus imbecillitate corruptibilis, nulla prærogativa sapientiæ suffulta, aut magnarum virium industria elata, sed spontanea voluntatis meæ violentia coacta, velut quadam ignari parva de pectoris prudentia pauca decerpens, et ex multis frondosis frugiferisque arboribus florum varietate mistorum *, exigua qualibet arte, saltem extremis in ramis, vestræ memoriæ apta pauca excerpere, compaginare, edisserereque me libet. Et nunc reciproco sermone iterando dico, non propriæ præsumptionis primordio, non temeritatis audacia freta, instanter hoc incipere, nisi ut vix audeo.

* *al.* onustorum.

A. Sanctimoniali. *ea narratura*

2 Sed quia nunc primum Dei gratia, venerandæque viri tanti visionis magnitudine, vestræque auctoritatis excellentia, et nihilominus bene valido vestræ voluntatis auxilio atque consensu, aliquatenus me credebam posse impetrare, ut tanti operis celsitudinem, tantaque miraculorum, nec non etiam virtutum signa, quæ Dominus pro humani generis salute se humiliando, descendendo, in humani corporis assumptione, divinæ roboratus potentiæ privilegio, præstare atque perficere dignatus est in hoc mundo; suisque oculis venerandi viri Willibaldi corporaliter cognita, suisque plantis per omnia palpando, penetrandoque visibiliter comparere; hæc omnia intimando perstringimus. Et non solum signa, quæ nobis per Euangelii gratiam certa demonstrantur, ille videbat; sed etiam ipsa terrarum loca, ubi Dominus noster nascendo, patiendo, ac resurgendo nobis apparuit; et nihilominus alia prodigiorum virtutumque vestigia, quæ Dominus in isto orbe terrarum promere, diffamareque dignatus est; ille perspicax nostrorum omnium pædagogus, omnia transmeando, fide robustus, fato fortunatus, procaciter peragrans, omnia visitando reperiebat atque videbat. Unde nunc certe, ut ita dicam, mihi videbatur esse protervum, quod ista omnia muto tenacitatis silentio oppilatis labiis, humana taceat lingua, quæ Dominus suo servo, per proprii corporis laborem, per visionem oculorum ostendendo, in nostris temporibus revelare dignatus est. Ista non apocryphorum, non erratica dissertatione relata esse cognoscimus; sed sicut, ipso vidente et referente, de oris sui dictatione audire, et nihilominus, scribere destinavimus, duobus diaconibus testibus mecumque audientibus, nono Kalendas Julii, pridie ante solstitia die. E

3 Istos certe litterarum apices non ideo ego idiota disputare inchoo, quod de vestræ sagacitatis industria me aliquid diffidere æstimetis, seu quod bene non noverim ego multos virorum *, quos Dominus Deus nosterque Antistes mihi præstantiores, non solum virilis sexus dignitate, sed etiam divinæ conditionis ministerio, præferre dignatus est, multo magis divinæ legis eruditione, et nihilominus indagatione solertis curæ procaciores disponere edissererequc. Sed quia me, indignam tamen, de illorum *b* genealogiæ stirpe, non aliunde propagatam, forte de extremis ramorum cauliculis fore noveram, de tantis talibusque virorum beatitudinibus venerabilisque vitæ eorum, non solum in actibus, sed etiam in itineribus variis, multifariisque miraculorum magnitudinibus, perfecte proficiscentium, aliquid memoriæ dignum lectoris legendi manibus imponere me libet. Quorum alter summæ sacerdotalisque infulæ, pastoralisque curæ prærogativa prælatus, inclitus crucicola, magnus Magister Willibaldus; et alter rectæ soliditatis iter arripiens, prava dirigens in directa, asperaque et ferocia polite planitans, spissas pravorum gentilium protervasque peccatorum spurcitias non deside tepide titubanti mente, sed felici temeritatis audacia procaciter, supernæque sagacitatis telo rite roboratus, instante labore omnia exinanivit. Qui sacerdotali quoque prælatus infula, pastoralique computatus honore Abbas erat, præclarusque Chri- F

quæ a S. Willibaldo acceperat

* *al.* vestrorum.

b ipsa consanguinea.

sticola

A *Sanctimoniali.* sticola Wunebaldus. Ista omnia per albas camporum planicies, sulcato tramite, nigra perarata vestigia scripta, vestra cara coram scientia præsentata, contra omnes æmulorum vituperationes, Dei gratia, vestraque per omnia protectionis parma, et nihilominus placidæ vestræ commendamus perceptioni, ut in omnibus læti laudemus nos liberantem, dona tribuentem Dominum.

ANNOTATA.

a *Ex ipso principio statim patet, quod in commentario diximus, rudi minerva et inconcinno stylo sua ordinasse Sanctimonialem, ut halitus quandoque deficiat, priusquam longos hiantesque sensus ad rectam constructionem reduxeris. In hæc etiam præfatione nonnulla restituenda, fuerunt, ut in titulo monui.*

b *Hic per* illorum *et paulo inferius* eorum, *indicat ambos fratres* S. Willibaldum *et* S. Wunebaldum, *quorum consanguineam se esse asserit; at non sororem, quod ex hoc loco glossator aliquis* B *male elicuerat.*

INCIPIT VITA

CAPUT I.

S. Willibaldus trimus miraculose sanatur, piis exercitationibus et litteris in monasterio institutus, patrem et fratrem ad Romanam peregrinationem inducit.

Primum igitur venerabilis, summique Dei Sacerdotis, atque Pontificis primordium, vitæque illius *Vir venerabilis* venerandi viri sancti Willibaldi sublimitatem, qui solerter sub sacræ legis moderamine, alma priorum exempla Sanctorum militando, serviendo, mente et moribus sectando inhærebat; hujus itaque vitæ exordium et inante juventutis medietatem, ad illius usque senectutem, processum, et hactenus usque decrepitam ætatem intimando, gracilem opusculi hujus conjecturam glomerando ordiri decreveram, ordinandoque texere.

C 5 Cum ille in procemio suæ infantiæ cunabulis *trimus a parentibus deploratus,* amabilis, atque delectabilis, blandisque nutrientium adulationibus, præsertimque parentum circa illum magnæ devotionis affectu, diurnaque solicitudinis providentia curam gerentium confortatus atque enutritus, ad triennium usque pervenit. Transactis itaque tunc tribus annorum curriculis, cum parvus ille seu delicatus fragili ævo, infantiali ætate, teneri corporis adhuc gereret artus, subito evenit, ut illum triennio gravis corporis aggravaret ægritudo, tantaque est arreptus corporis molestia, ut exiguæ membrorum stringerentur compages, et vix in eo permanens flatus, vicinum minabatur vitæ exitum. Cumque istud cernerent pater et mater, editum suum ægrotantem, jamque usque pene seminecem, timidi extasi, ovaque mentis mœstitia valde retenti, anxiari cœperunt, quod sobolem suam sibi genitam, recenti lue lassatam, exitialique discrimine ex improvisa morte irretitam fore viderunt, et illum, quem prius de primordialis infantiæ cunabulis ablactatum atque confotum, usque ad triennium nutriebant, illisque superstitem et heredem habere optabant, jam exanimem seu exstinctum, glebaque coopertum, dolere D timebant. Sed omnipotens Deus, mundi fabricator, cæli terræque limator, servum suum infantem, et adhuc inoletum, exilibusque membrorum compagibus tenerum, hominibusque incertum *, de corporis ergastulo adhuc educere nolebat, sed ut magis * postea per orbem sua norma neophytis patula panderet vitæ præmia.

* *forte* insertum

* *al.* multis.

6 Sed ad pristinam redeamus iterum præfati viri *Deo consecratur et convalescit.* infantiam. Cumque parentes ejus magno mentis excessu suspensi, et de incerta filii sui evasione essent ambigui, sumentes filium suum, obtulerunt illum coram illa dominica sanctaque Cruce Salvatoris. Quia sic mos est Saxonicæ gentis, quod in nonnullis nobilium *a*, bonorumque hominum prædiis, non ecclesiam, sed sanctæ Crucis signum, Domino dicatum, cum magno honore almum, in alto erectum, ad commodam diurnæ orationis sedulitatem, solent habere. Illic ponentes illum coram Cruce, Dominum Deum, omnium psalmatorem, illos consolari, sospitemque suum servare natum, suis virtutibus obnixe E flagitabant; sicque intentissimis illorum precibus se vicem reddere spondebant Domino, ut si pristina illius infantis restituta foret sanitas, extemplo illum sub sacri Ordinis primordio tonsuram accipere, sub cœnobialis vitæ disciplina, sub divinæ legis moderamine militando, Christi famulatui subjicere promiserunt. Statimque, postquam illi vota fiverunt, verba consummaverunt, oliumque suum cælesti commendaverunt Regi militare, confestim gratiam, et præterea a Domino petitionum consequebantur effectum, pristinaque puero postea restituta est sanitas.

7 Cumque illuster ille puer in infantia ad quinquennium usque pervenisset, ast *b* in eo jam tunc *Quinquennis Abbati Waltheimensi traditus* temporis germinabat sapientiæ virgultum. Itaque, parentes votiva desideriorum implere properabant promissa, atque illustrem quantocius, cum consultu amicorum, carnaliumque propinquorum consilio, ad sacræ cœnobialis vitæ instrumenta præparare atque perficere festinabant. Confestimque illum venerando fidelissimoque viro Theodredo *c* commendabant, suaque providentia eum ad cœnobium ducere, om- F niaque prudenter de sua causa dispensare, disponereque rogabant. Cumque perrexissent, et illum ducerent ad monasterium, quod vocatur Waltheim *d*, venerando Abbati illius monasterii, qui vocatur Egbalt *e*, offerebant, et illum suæ conditionis jure juniorem, ceu obediendo discipulum suo subdiderunt imperio. Statimque ille Abbas monasterii, secundum regularis vitæ disciplinam, declarabat ista suæ congregationi, sicque ut eum eorum consilio sive licentia hoc foret, ille flagitabat. Cui protinus omnis illa conventio Fratrum simul responsum seu licentiam dabant, suæque voluntatis arbitrio hæc omnia fas fore dicebant, acceptumque illum ocius inter cœnobiale vitæ eorum consortium jungendo sociabant.

8 Posthæc itaque cum protinus puer iste pudicus *litteris et virtutibus imbuitur.* seu perfectus, sacris litterarum studiis imbutus atque eruditus, sacras Davidici carminis paginas solerti mentis intentione peragrans, sed et etiam alia divinæ legis hagiographorum armariola indagando, sive legendo, procaci sensu sophyrus *f*, mente moderatus, indagabat: et tamen non adhuc plurimorum

ætate

A ætate annorum grandævus, sed sicut divina semper supernæ pietatis clementia agere solet, secundum propheticum prophetiarum vaticinium, ex ore infantium seu lactantium perficere sibi dignatus est laudem. Deinde itaque in eo jam simul annorum ætas, mentisque sagacitas, divinæ dispensationis moderamine, pullulare cœperat; et multo magis in eo jam tunc divina Spiritus sancti gratia, quam corporis magnitudo creverat, aut membrorum valetudo. Totusque jam ille in Dei amorem conversus, magna mentis diurnaque meditatione tractando monasterialia moderationis instrumenta, monachialisque vitæ monarchiam in abdita mentis quiete diu noctuque solicite volutabat, quomodo illorum se copularet castæ monachorum clientelæ, aut qualiter illorum faustis interfore *g* possit familiaris vitæ disciplinis. g

Peregrinationem meditatus,

9 Cumque ista sedulo intra mentis volubilitatem revolveret, tractare cœpit, qualiter hæc cogitatio promereri potuisset effectum, ut caduca cuncta cosmi * istius contempneret, sive derelinquere potuisset, et non solum temporales terrenarum rerum divitias, sed et patriam atque parentes, ac propinquos deserere, peregrinationisque temptare tellurem, et ignota externorum requirere rura. Cumque aliquanti temporis intercapedine transacta, post illa infantialis ejus oblectationis ludicra, et pueriles incentivorum lascivias, et illecebrosas luxuriosæ ætatis petulantias, per indefessam atque ineffabilem divinæ dispensationis gratiam, ad lanuginem, et pubertatis adolescentiam *h* pervenisset, maximam in contubernio Fratrum dilectionem, per obedientiæ affectum, per mansuetudinis munificentiam, in se provocabat; ita ut amore et honore inter omnes illos haberetur insignis. Sicque diutius diurnæ solicitudinis cura, et divinis litterarum studiis inhærendo die noctuque eatenus vigeret, et rectitudinis rigore mentem edomaret, ut de die in diem ad meliora cælestis militiæ instrumenta proficeret.

* *id est* mundi

B

h

patrem et fratrem secum pertrahit.

10 Postquam ille adolescens, Christi vernaculus, sicut supra diximus, ignotas peregrinationis suæ vias probare volebat, atque externas terminorum C tellures adire, specularique optaret, necnon immanissima maris discriminare decrevisset æquora, statim ille ista cordis sui clandestina, cunctis occulta, carnali suo patri revelavit, atque illum obnixis flagitabat precibus, ut votivæ suæ voluntatis desiderio, pergendi consilio præberet consensum; ut et illi transeundi licentiam daret, et ipse secum pergeret, attentius poscebat. Cumque illum ad tanti operis initium, tantæque vitæ conversationem invitando, a seculi voluptatibus, a mundi deliciis, a temporalis vitæ falsis divitiarum prosperis, suggerendo, segregare vellet, et illum, opitulante Domino, ad rectæ constitutionis formam, et ad cælestis militiæ tirocinium, divinum inchoare servitium, propriamque deserere patriam, et patula secum peregrinationis perquirere rura rogaret; et sic illum demum præmiis, blandis oraculorum studiis alloquendo incitaret, ut comitatu filiorum fungens, egregia adiret Petri Apostolorum Principis limina; tunc ille primitus, illo postulante, petitum negaverat transitum, excusandoque conjugis et liberorum inoletivorum *i* parvitatem et fragilitatem, illos orbare, et alienis derelinquere, inhonestum et crudele esse respondit. Tunc ille belliger Christi miles, iteratis hortationum miraculis magnisque precum perdurationibus, toties per asperiora rigidioris vitæ documenta, metu et minis objurgabat, et toties blandis vitæ æternæ sponsionibus, amœnitate paradisi, et amore Christi, mulcendo illum instigabat: et ita omnibus modis hortando, alloquendo, animum ejus ad suæ voluntatis assensum provocare conatus est. Sicque tandem omnipotentis Dei auxilio, petentis et provocantis invalescebat voluntas, ita ut ille suus pater, et frater Wunebaldus adoptatam et hortatam se inchoare metam pollicerentur.

i

A. Sanctimoniali.

Iter ingressi Rothomagum appellunt,

11 Posthæc itaque cum, temporum intervallo et annorum vergente curriculo, æstatis jam immineret tempus, pater suus et frater cœlebs prædestinatum et adoptatum inchoaverunt iter. Et congruo æstatis tempore, prompti ac parati, sumptis secum vitæ stipendiis, cum collegarum cœtu comitantium, ad loca venerunt destinata, quæ prisco dicebantur vocabulo, Hamelea Mutha *k*, juxta illud mercimonium, quod dicitur Hambich. Et non multa post transacta temporis intercapedine, navigio parato, nauta ille cum classibus, suoque nauclero, naulo impenso, Circio flante, et ponto pollente, remis crepitantibus, classibus clamantibus, celocem ascenderunt. Cumque transmeatis maritimis fluctuum formidinibus, periculosisque pelagi pressuris, vastum per æquor, citato celocis cursu, prosperis ventis *l*, velata nave, tuti aridam viderunt terram. Et statim ovantes de navi descenderunt, et illic castra metati sunt, et tentoria fixerunt, in ripa fluminis, quod nuncupatur Sigona *m*, juxta urbem, quæ vocatur Rotum *n*: ibi etiam fuit mercimonium.

k

E

l

m

n

Inde Lucam ubi parens moritur.

12 Et illic aliquantis dierum curriculis requiescentes, iterum pergere cœperunt, et sic multa illic Sanctorum oratoria, quæ illis commoda fuerunt, orando petierunt. Et sic inante Gorthonicum *o*, gradatim ex parte peragrantes, supervenerunt. Cumque pergentes venissent ad urbem, quæ vocatur Lucca, S. Willibaldus et B. Wunebaldus, patrem eorum in comitatu itineris pariter cum illis ducebant. Statimque ibi subitanea præventus est corporis infirmitate, ut præteritis temporum intercapedinibus prope *, jam instaret exitus sui dies. Et invalescente in eo ægritudinis gravitate, fessa ac frigida illius jam tabuerunt membra corporis; et sic ultimum vitæ suæ exhalavit spiritum *p*. Statimque illi germani filii ejus, corpus patris eorum exanime, paternæ pietatis affectu percipientes, venuste involverunt, et terra tumulaverunt in urbe Lucca ad sanctum Frigdianum *q*. Ibi requiescit corpus patris eorum. Confestimque illi pergentes, usque dum per vastas Italiæ tellures perniciter, per concava vallium, per abrupta montium, per plana campestrium, ad arduas alpium arces, pedestrem scandendo gressum dirigebant in altum.

o

F

* *forte* propere.

p

q

Romæ commorans febre corripitur;

13 Cumque lustratis *r* alpium cacuminibus, glacialique nivium nebulosarum turbine almi Dei adminiculo, Sanctorumque sustentaculo, cum cunctorum contribulium clientela, omnique collegarum cœtu, tuti omnes timidas militum evaserunt versutias; illustria extemplo adierunt limina, et egregia Petri Apostolorum Principis petierunt præsidia, immensisque ibi omnipotenti Deo atque gratas

r

referebant

A. Sanctimoniali. referebant gratias; quod magnis transmeatis maris discriminibus, variisque peregrinationis exterorum ignominiis, per omnia prospere scandere scholasticam meruerunt scalam*, et præclaram adire speculariquc S. Petri Basilicam. Tunc illi duo germani ibi manserunt nativitate sancti Martini, usque ad aliud solennitatis Pascha*. Et interim dum illa frigida, frugalisque hyems transiendo præteriit, vernaleque jam incumbendo instaret germen, et Paschale per totum mundum fulgendo irradiaret tempus, ibi duo germani felicem monasterialis disciplinæ vitam, sub sacræ legis moderamine ducebant. Tum etiam decrescente dierum calculo, et crescente æstatis caumate*, quæ solet præsaga futuræ esse febris, magna corporis illico arrepti sunt molestia, ita ut acriter anhelando, febricitando, et toties algore frigescens, et toties calore æstuans, atrox per artu diffusa esset pestis, et sic irretiti et retenti, magnoque mortis prope exitio constricti, febre fatigati erant, ut vix jam in illis vitæ halitus, per lassos lucentium artus volitando versaretur. Sed tamen in indefessa paternæ pietatis providentia suis consulere, suffragarique dignata est, ita ut unus de duobus unam hebdomadam, et alter unam in subsidium ministrandi illis requiem haberet. Et tamen, prout corporis infirmitas perpetrare* poterat, a sacræ institutionis norma non recedebant, sed propensius sacræ lectionis studio perseverantes inhærebant, juxta veritatis vocem, dicentis : Qui autem perseveravit usque in finem, hic salvus erit.

* vult diceri Romam.

* an non Paschæ

* id est, calore.

B

* permittere.

14 Postquam ille illuster clarusque crucicola, magna mentis intentione et cordis contemplatione, ad supernam internæ vitæ speculationem, provida circumspectione, properabat, et ad sublimioris, rigidiorisque vitæ virtutes anhelando, jam non planam, sed arctam austerioris vitæ viam per monachialis vitæ normam inhiando desiderabat, et majorem jam tunc peregrinationis ignorantiam adire optabat, quam illa fuit, in qua tunc stare videbatur. Tunc ille strenuus, consilio amicorum, contribuliumque licentia flagitata, ut suarum opitulationem orationum illum sequi dignaretur rogabat; ut tutis itineris cursibus, delectabilis atque optabilis civitatis Jerusalem mœnia peragrare, specularique, per illorum pia precum præsidia possibiliter potuisset.

Sibi restitutus Hierosolymam cogitat.

C

ANNOTATA.

a *Nobilem fuisse* S. Willibaldi *patrem, hinc satis conjicias; an Rex seu regulus fuerit, alibi disputatum. Notandus mos ille erigendi cruces, in Anglia eo seculo pie usitatus, a qua quo quam longe recessit hodierna Sanctorum progenies.*

b *Redundat particula* ast, *sed apud Canisium, Gretserum et Mabilionem reperta, omitti non potuit.*

c *Non video, cur Mabilio legat* Theoderceto, *in breviori vita, quæ Reginoldo tribuitur, est* Thealoreto.

d *Quærit Mabilio an* Waltheim *sit hodiernus locus seu oppidum* Buswaltham *in agro Wintoniensi.* D

e *Sive* Egwalt *scribens sive, ut alii,* Egilwaldus *vel* Eguivaldus; *nihilo inde notior fiet is, qui hoc nomine indicatur.*

f *Hac voce utitur hic auctor et num. 44 ad designandum sapientem. An* procax *sensus* sapienti *recte aptetur, non est opus disquirere, cum aliis non magis propriis alibi utatur Sanctimonialis.*

g Interfore *pro interesse, alibi* fore *pro esse, eorum temporum scriptoribus satis familiaria fuerunt.*

h *Ex transacta pueritia subactisque luxuriosæ ætatis petulantiis, per pubertatis adolescentiam non potest non intelligi ætas annorum circiter viginti.*

i *Ab* inolesco *opinor, quasi diceret parvulorum adhuc crescentium; ex quo patet alios liberos habuisse* S. Willibaldi *parentem, ut etiam clare innuit Anonymus vitæ secundæ auctor num. 3. Gretserus pag. 284 Germanice explicat, quod non bene reddere, nec recte scribere novit Cangius.* E

k *Sic legendum docent variæ lectiones Gretseri, Henschenius ad vitam S. Richardi* Hamalea-mutta; *quem vide pag. 72, num. 18, hunc locum ex Beda explicantem, uti et emporium* Hamuich.

l *Utique prospera navigatione, ut est etiam in vita* S. *Wunebaldi, ut non videam unde tempestatem accersiverit Philippus Episcopus in vita a Gretsero illustrata cap. 9.*

m Sequana, *etiam Fredegario* Sigona, *inquit Henschenius, loca Fredegarii habes apud Mabilionem.*

n *Alia vita apud Canisium,* Rotumacum, *voluit dicere* Rothomagum. *Certe, inquit Mabilio, in Chronico de gestis Normannorum tomo 2 Hist. Franc. apud Chesnium pag. 24. Rotomagum appellatur* Rotuma *et pag. 525* Rotumum.

o *Non est facile reperire* Gorthonicum, *quod tertiæ vitæ auctor* Reginoldus *pro ipsa* Luca *accepit: nec facilius invenias* Gorthonium. *Facile assentior Mabilioni, substituenti* Dertonicum agrum. *Citatur vita Caroli M., in qua ea urbs vocatur* Chartona. *In vita S. Wunebaldi planiora sunt omnia :* Tunc illi pergentes per vasta Gallicanæ rura, et per spatiosam Italiæ tellurem, usque ad urbem, quæ vocatur Lucca. F

p *Non* VII *Idus seu* VII *Februarii, quo die colitur S. Richardus, nam ipso anno, quo peregrinatio inchoata est, nempe 720, jam ante S. Martini nativitatem filii Romam pervenerant, ut alibi ostendimus.*

q Frigdiani *seu* Frigidiani. *Sic legendum; non* Prisciani, *ut est in vita secunda. Addit Mabilio, extare etiam nunc eam S. Frigidiani seu Frigdiani, noni Lucensis Episcopi basilicam; olim quidem extra, nunc intra muros urbis positam, quæ Lateranensi congregationi subjecta est; in qua cernitur tumulus S. Richardi (sic patrem* S. Willibaldi *vocant) cum epitaphio a posteris fabricato. Hoc vide apud Surium, Baronium et Henschenium loco citato.*

r *Hæc melius posita essent paulo superius, nam Luca Romam pergentibus, Alpes lustrandæ non decurrunt, ne quidem Apenninus.*

CAPUT

A

CAPUT II.

Discessus Roma Neapolim; inde per Calabriam et Siciliam in Asiam, demum per Cyprum Hierosolymam.

Neapoli solvens. Cumque transactis Dominicæ Paschalis solennitatibus agilis exercitus * levavit se cum duobus suis sociis, et pergere cœperunt. Cumque pergerent, venerunt usque ad urbem Daterinam *a* in Oriente, et ibi manserunt duobus diebus. Et inde pergentes venerunt ad urbem Cajetanam, quæ stat in littore maris, et ibi tunc ascendentes in navim, transfretaverunt ad Nebulem. Et illic relicta nave, in qua pergebant, stabant ibi duabus hebdomadibus. Istæ civitates sunt Romanorum. In Beneventis *b* sunt, sed tamen Romanis sunt subditæ. Statimque sicut divina solet B pietas incessanter agere, ut votiva vernaculorum desideria suorum implere dignetur navim illic de Æpypto invenerunt, et illic intro ascendentes, *in Calabriam,* navigarunt in terram Calabriæ, ad urbem, quæ dicitur Regia. Et ibi manentes duos dies, levaverunt se, et venerunt in insulam Siciliam, in qua est urbs Cathinensia, ubi requiescit corpus sanctæ Agathæ virginis. Et ibi mons est Ætna, qui quando evenerit aliquibus rebus, ut ignis ille dilatare se voluerit super regionem, tunc illi cito cives sumunt velum S. Agathæ, et contra ignem ponunt, et cessat. Illic fuerunt tres hebdomadas. *Siciliam,* Et inde navigantes, venerunt ultra mare Adrium ad urbem Manafasiam, in Sclavinica terra. Et inde navigantes in insulam nomine Choo, dimittebant Corinthios in sinistra parte. Et inde navigantes in insulam Samo. Et inde navigantes in Asiam, ad urbem Ephesum, secus mare unum *et inde Ephesum navigat:* milliarium. Et inde ambulaverunt in illum locum, ubi septem dormientes requiescunt. Et inde ambulaverunt ad sanctum Joannem Euangelistam, C in loco specioso secus Ephesum. Et inde ambulaverunt duo milliaria secus mare ad villam magnam, quæ vocatur Figila *. Ibi erant unum diem. Et petito pane, ibi ibant ad fontem unum in media villa, et sedentes ibi super marginem tingebant panem in aquam; et sic manducabant.

* An exercitator ?

* al. Sigila.

16 *tum in Cyprum,* Et inde ambulantes secus mare, venerunt ad urbem Strobolem, in montem excelsum. Et inde ibant in locum, qui dicitur Patera, et illic morabantur, usque dum hyemis gelidæ horrendum præteriret frigus. Et postea tunc illi navigantes venerunt ad urbem, quæ vocatur Militena. Illa fuit quondam de aquis peritura. Ibi sedebant duo solitarii, in stulite *c*, id est, fabricata atque firmata cum muro magno delapidibus, valde summo, ut aqua illis nocere non possit. Et ibi acri famis constricti fuerunt asperitate, ita ut inedia intus lacerati, letalem jam diem mortis imminere metuerent. Sed omnipotens populorum pastor, pabulum suis præstare dignatus est pauperibus. Et inde navigantes venerunt in insulam Cyprum, quæ est inter Græcos et Sarracenos, ad urbem Papho, et ibi fuerunt hebdomadam post anni circulum. Et inde ibant ad urbem Constantiam *d*, ubi requiescit S. Epiphanius, ibique morati sunt usque post nativitatem Joannis Baptistæ. Et inde navigantes venerunt in regioanem Sarracenorum, in urbem Tharratas, secus *Tharratas,* mare. Et inde ambulaverunt super novem aut duodecim milliaria ad castellum, quod dicitur Arthe *, ubi fuit Episcopus de gente Græcorum, ubique habebant letaniam secundum consuetudinem eorum. Et inde pergentes ambulaverunt ad urbem, quæ vocatur Emessa, duodecim milliaria *Emessam.* ibi est ecclesia magna, quam fecit S. Helena, in honore S. Joannis Baptistæ, et caput illius fuit ibi diu, hoc est in Syrim.

A. SANCTIMONIALI. *d*

* *al.* Arahe.

17 *Incarceratus cum sociis, a mercatore benigne tractatur,* Tunc erant cum S. Willibaldo septem contribules illius, et ipse fuit octavus. Confestimque pagani Sarraceni reperientes, quod advenæ et ignoti homines illuc venissent, tulerunt eos, et captivos habebant, quia nesciebant, de quali fuerant regione, sed speculatores illos esse æstimabant. Et captivos eos ducebant ad quemdam senem divitem, ut videret et agnosceret, unde essent. E At ille senex interrogavit eos, unde essent, aut quali fungerentur legationne. Tunc illi respondentes, ab exordio totam intimaverunt ei itineris sui causam. Et ille senex respondens, ait; Frequenter huc venientes vidi homines de illis terræ partibus istorum contribules : non quærunt mala, sed legem deorum *e* adimplere cupiunt. Tunc inde illi pergentes venerunt ad palatium, ut rogarent illis viam transire ad Hierusalem. Cumque illi fuissent in carcere, confestim mira omnipotentis Dei dispensatione, qui pius ubique suos inter tela et tormenta, inter barbaros et belligeros, inter carceres et contumacium catervas, sua protegere parma, tutosque conservare dignatus est; unus homo fuit ibi negotiator, qui sibi in eleemosynam, et animæ suæ redemptionem, volebat illos redimere, et de carcere eripere, ut liberi essent pergere in suam voluntatem, et non poterat. Sed e contra quotidie misit illis prandium, et cœnam; et in quarta feria, et in sabbato misit filium suum in carcerem, et eduxit eos ad balneum, et iterum introduxit. Et Dominica die ducebat eos ad ecclesiam per mercimonium, ut de rebus F venalibus viderent, quid eorum mentem delectaret, et ille tunc suo precio illis obtineret, quiquid illorum mente captum foret. Illi cives urbium curiosi jugiter illuc venire consueverant, illos speculari, quia juvenes et decori, et vestium ornatu bene erant induti.

c

18 *et Hispani elicujus opera iberatur.* Tunc illis in carcere commorantibus, unus homo de Hispania venit, et loquebatur cum illis in carcere, et diligentur ab illis inquisivit, qui essent aut unde essent. Et illi dixerunt omnia secundum ordinem de suo itinere. Iste Hispanus homo habebat fratrem in palatio Regis, qui fuit cubicularius Regis Sarracenorum. Cumque ille præses, qui eos in carcerem mittebat, ad palatium venisset; ille Hispanus, qui cum illis in carcere loquebatur, et ille nauta, in cujus navi fuerunt, quando pergebant de Cypro, omnes simul venerunt coram Rege Sarracenorum, cui nomen Mirmumni. Et cum locutio evenisset de illorum causa, ille Hispanus homo omnia, quæ illi dixerunt in carcere, suo intimavit fratri, et illum rogavit, ut Regi indicaret, et præsidio illis foret. Posthæc

itaquæ

A. SANCTIMONIALI.

itaque cum omnes isti tres coram Rege simul venirent, et omnia juxta ordinem intimando, illi indicarent de eorum causa, ille interrogavit, unde essent. Et illi dixerunt, de occidentali plaga, ubi sol occasum habet, isti homines venerunt. Nos autem nescimus terram ultra illos, et nihil nisi aquam. Et ille Rex respondit eis dicens: Quare nos debemus eos punire? non habent peccatum contra nos. Da eis viam, et sine illos abire. Alii homines, qui in carcere habebantur, debebant censum reddere unam tremissem. Illis autem fuit dimissum. Illi Cypri sedebant inter Græcos et Sarracenos, et inermes fuerant; quia pax maxima fuit et conciliatio inter Sarracenos et Græcos. Magna et lata regio fuit illa, et duodecim Episcoporum parochiæ ibi.

Damascum petit,

19 Confestimque illi cum licentia levantes se perrexerunt in Damascum, centum milliaria. Sanctus vero ibi requiescit Ananias. Illud est in terra Syrim. B Ibi erant una hebdomada, et inde sunt duo millia *f*. Ibi fuit ecclesia; et illo primum conversus est Paulus, et Dominus dixit ad illum; Saule, Saule, quid me persequeris? et reliqua. Et illi orantes, ambulabant in Galilæam, in illum locum, ubi Gabriel primum venit ad sanctam Mariam, Ave gratia plena, et reliqua: ibi est nunc ecclesia. Et ille vicus, in quo est ecclesia, est Nazareth. Illam ecclesiam Christiani homines sæpe comparabant a paganis, quando illi volebant eam destruere. Et ibi Domino se commendantes, ambulaverunt inde, et veniebant in villam Chanan, ubi Dominus aquam in vinum convertit. Illic est ecclesia magna, et in ecclesia illa stat altare *g* unum de sex hydriis, quas Dominus jussit implere aqua, et in vinum versæ sunt: et de illo communicaverunt vino. Uno die fuerunt illic. Et inde pergentes venerunt ad montem Thabor, ubi Dominus transfiguratus est. Ibi est nunc monasterium monachorum, et hæc ecclesia Domino est consecrata, et Moysi et Heliæ. Et illi cives nominant illum locum Agemons *h*.

(margin: *Nazareth,* — *Canam Galilææ,* — *Thabor,*)

Tiberiadem,

20 Illic autem orantes inde pergebant ad urbem, quæ dicitur Tiberiadis. Illa stat in littore maris, C ubi Dominus superambulabat siccis pedibus, et Petrus ambulans super undas demersus est. Ibi sunt multæ ecclesiæ et synagoga Judæorum: sed et magno honore Dominica. Ibi fuerunt aliquantos dies, et ibi Jordanis *i* transit per medium mare. Et inde ibant circa mare, et pergebant secus vicum Magdalenæ. Et veniebant ad illum vicum Capharnaum, ubi Dominus principis filiam suscitavit. Ibi fuit domus et murus magnus. Et sic dixerunt illi homines, quod Zebedæus cum filiis suis, Joanne et Jacobo, ibi fuerint collocati. Et inde pergebant ad Betsaidam *k*: inde erant Petrus et Andreas; ibi est nunc ecclesia, ubi prius erat domus illorum. Et illic manentes unam noctem, mane pergebant ad Corozaim, ubi Dominus dæmoniacos curavit, et diabolum mittebat in gregem porcorum. Ibi fuit ecclesia Christianorum. Et ibi orantes, pergebant inde, et veniebant ad locum, ubi duo fontes de terra manant, Jor et Dan; et tunc venientes de monte deorsum, et in unum collecti faciunt Jordanem. Et ibi morabantur unam noctem inter duos fontes: et pastores dabant nobis acrum lac bibere; et ibi sunt armenta mirabilia longo dorso, brevibus cruribus, magnis cornibus D creati *; omnes sunt unius coloris. Ostreæ *l* paludes sunt profundæ ibi, et quando æstivali tempore magna solis caumatio de cælo ad terram venire tolet, illa armenta tollentia se vadunt ad paludem, et demergunt se toto corpore, nisi caput solum.

(margin: *Capharnaum,* — *fontes Jordanis,* — * f erectis.)

Cæsaream

21 Et inde pergentes ad Cæsaream, ubi fuit ecclesia et multitudo Christianorum. Iterum pergebant ad monasterium *m* sancti Joannis Baptistæ, et ibi erant fere viginti monachi. Unam noctem ibi manebant. Et inde ibant super unum milliarium, ad Jordanem, ubi Dominus fuit baptizatus. Ibi nunc est ecclesia in columnis lapideis sursum elevata, et subtus ecclesiam est nunc arida terra, ubi Dominus baptizatus fuit. In ipso loco et ibi nunc baptizant. Ibi stat crux lignea in medio, et parva derivatio aquæ stat illic; et unus funiculus extensus super Jordanem hinc et inde firmatur. Tunc in solemnitate Epiphaniæ infirmi et ægroti venientes, habebant se cum funiculo, et sic de- E merguntur in aquam. Sed et mulieres, quæ sunt steriles, venientes ibi gratiam Domini merentur. Episcopus noster Willibaldus balneavit se ibi in Jordane. Uno die fuerunt illic. Et pergebant inde, et veniebant ad Galgala. Ibi sunt intus * quinque millia; et duodecim lapides illic sunt in ecclesia: illa est lignea et non magna. Illic sunt duodecim lapides, quos tulerunt filii Israel de Jordane, et portaverunt ad Galgala super unum milliarum *, et posuerunt ad testimonium transmigrationis illorum. Et tunc illic orantes perrexerunt ad Jericho, super septem milliaria ab Jordane. Ibi erumpebat fons, qui erat sterilis, in oneo *n* montis, et fuit inutilis hominibus, antequam venit Helisæus Propheta, et sanctificavit illum. Et postea emanavit, et omnis civitas illa partita est illum in agros, in hortos, et in omnia, ubicumque illis necessarium erat, et omne quod humidat ille fons, crescendo proficit ad salutem propter sanctificationem Helisæi Prophetæ.

(margin: *Galgala,* * an. iter. — * *Mabil.* quinque milliaria. — *Jericho.*)

22 Et perrexerunt ad monasterium sancti Eustochii *. Illud autem stat in medio campo inter Hiericho et et Hierusalem. Et inde venit ad Hierusalem, in illum locum ubi inventa fuerat sancta Crux Domini. Ibi nunc est ecclesia in illo loco, qui dicitur Calvariæ locus. Et hæc fuit extra Hierusalem. Sed beata Helena, quando invenit Crucem, collocavit illum locum intus intra Hierusalem. Et ibi stant tres Cruces ligneæ *o* foris in orientali plaga ecclesiæ secus parietem, ad memoriam sanctæ Crucis Dominicæ, et aliorum, qui cum eo crucifixi erant. Illæ non sunt intus in ecclesia, sed foris stant sub tecto extra ecclesiam. Et ibi secus est ille hortus, in quo fuit sepulcrum Salvatoris. Illud sepulcrum fuerat in petra excisum; et illa petra stat super terram, et est quadrans * in imo, et in summo subtilis. Et stat nunc in summitate illius sepulcri crux; et ibi desuper nunc ædificata est mirabilis domus; et in orientali plaga, in illa petra sepulcri, est janua, per quam intrant homines in sepulcrum orare. Et ibi est intus lectus, in quo corpus Domini jacebat.

(margin: * Eustachii. *monasterium S. Eustachii,* — *Hierosolymam,* — *sepulcrum Domini.* — * *id est* quadrata.)

23 Et ibi stant in lecto quindecim *p* crateres aurei cum oleo ardentes die noctuque. Ille lectus, in quo corpus Domini jacebat, stat in latere

Aquilonis

A. Sanctimoniali.

A Aquilonis, intus in petra sepulcri; et homini est in dextera manu, quando intrat in sepulcrum orare. Et ibi ante januam sepulcri jacet ille lapis magnus quadrans, in similitudinem prioris lapidis, quem Angelus revolvit ab ostio monumenti. Et illuc veniebat in festivitate S. Martini Episcopus noster. Moxque ut illuc venit, cœpit ægrotare, et jacebat infirmus usque ad hebdomadam ante Nativitatem Domini. Et tunc, quando aliquantulum recreatus fuit, et de infirmitate melius habebat, surgit et abiit ad illam ecclesiam, quæ vocatur sancta Sion: illa stat in medio Hierusalem. Illic vero orans, inde ibat in porticum Salomonis. Ibi est piscina, et illic jacent infirmi, exspectantes motionem aquæ, quando Angelus veniret, et moveret aquam: et tunc qui primum in illam descenderet, sanaretur. Ubi Dominus dixit paralytico, Surge, tolle grabbatum tuum et ambula.

Hierosolymis infirmatur.

q 24 Similiter et ipse *q* dixit, quod ante portam civitatis staret magna columna, et in summitate B columnæ stat crux, ad signum et ad memoriam, ubi Judæi volebant tollere corpus Sanctæ Mariæ. Cum illi undecim Apostoli, tollentes corpus sanctæ Mariæ, portarent illud de Hierusalem: statim cum ad portam venerunt civitatis, Judæi voluerunt comprehendere illud; sta timque illi homines, qui porrigebant brachia ad feretrum, et eam tollere conabantur retentis brachiis, quasi glutinati, inhærebant in feretro, et non poterant se movere, antequam Dei gratia et Apostolorum petitione iterum resoluti fuerant; et tunc eos reliquerunt abire. Sancta Maria in illo loco in medio Hierusalem exivit de hoc seculo, qui nominatur sancta Sion. Et tunc Apostoli undecim portaverunt illam, sicut prius dixi: et tunc Angeli venientes tulerunt eam de manibus apostolorum, et portaverunt in paradisum *r*.

De sacro corpore B. M. V.

r

ANNOTATA.

a *Quæ sit hæc* Daterina in Oriente, *ad quam pervenerit* S. Willibaldus, *Roma pergens Neapolim* C *versus, explicent alii:* Tudernum Tusciæ *haud satis opportune quæsivit Canisius, quod esset via retorta ambulare; ut ipso in principio sphalma agnoscere oporteat.* Tarracinam *esse, paulo aptius putavit Mabilio, rectissime observans, plura locorum vocabula hic vitiata esse, ut ostendit in* Nebulem *pro* Neapolim; *deceptus ipse, ex textu fortasse secundæ vitæ, dum ad marginem notat, S. Willibaldum* cum duobus sociis adiisse Beneventum, *unde, si superis placet, navi Ægyptia vela fecerit* ad urbem quæ dicitur Rhegia. *Syrtes et scopulos offendi, dum peregrinationis istius propria locorum singulorum nomina, distantias et reliquum decursum apte exhibere conatus sum; atque idcirco, omnibus rite expensis perspexi prudenter egisse Mabilionem, qui carptim paucula delibavit, ubi Canisius ex S. Hieronymo, Beda et Adrichomio, nonnulla implexa restituere tentaverat. Remittit ille ad itinerarium Adamnani, in appendice sec. tertii Benedictini, a pag. 501 editum. Ausim ego auctor esse harum rerum curiosis indagatoribus, alia insuper hujusmo dihodœporica et Terræ sanctæ descriptiones consulant, e quibus vereor, ut singulorum relationes satis apposite combinent. Neque vero magnopere interest, ea operosius hic discutere, cum Acta nostra facile subsistant, licet vel scriptricis ipsius vel amanuensium vitio deformata sint locorum nomina, et itinerum series ad libellam geographicam non satis recte ordinata. Quæ ad præsens institutum propius spectant, hinc in commentarium prævium transtulimus. Atque hæc obiter et semel monuisse sit satis, ne ad singula loca,* Manafaciam Slavinicam terram, Figilam, Strobolem, Pateram, Militenam, Stulite, Tharratas, Arthe *atque id genus nomina tamdiu hærere compellamur, ut annotata nostra vitæ ipsius textu multo longiora sint.*

b *Non satis explicat auctor, quid velit; certe non indicat, Sanctum cum sociis Beneventum perrexisse.*

c *Hic* duos stylitas *describi censet Canisius; nam id exigere videtur totus contextus, qui per Mabilionis correctionem nihil significat, dum pro* stulite *legit* silice: *quis enim silicem intelligat, molem* E fabricatam atque firmatam cum muro magno, *etc.? Mabilioni correctiones multas debemus, sed hæc non videtur apposita.*

d *Notat hic Mabilio, ante Constantini magni tempora dictam* Majumam, Gazæorum navale, *idque sumit ex Nicephoro Callisto lib. 8 cap. 33.*

e *In editione Canisii male legitur* Deorum; *opportune succurrit Gretseri correctio ex Ms. Per* eorum *autem intellige* suam, *nempe,* legem suam adimplere cupiunt.

f *Notat Canisius ex Adrichomio, locum hunc ab urbe Damasco distare uno tantum lapide.*

g *Quomodo ex hydria fieri potuerit altare, explicat Raderus, Bavariæ sanctæ tomo II, pag. 98, in hujus Hodœporici compendio. Nimirum alveus hydriæ inversus, instar mensæ fuit; ut capias, quam longe abfuerint a poculi vel canthari forma, vasa tam magna ut caperent* metretas binas vel ternas.

h *Id est* Mons sanctus, *cujus montis monasterium, inquit Mabilio, Cluniacensi. abbatiæ subjectum erat tempore Petri Venerabilis, ut ipse* F *testatur lib. 2. epistola 44. Ceterum, subdit idem, Atos mons Macedoniæ* Hagionoros *proprio nomine vocatur.*

i *Notat rursus Canisius, non ad Tiberiadem, sed ad Capharnaum influere Jordanem in lacum Genesareth. Si tabulam consulas, ad neutram urbem influit, sed ad Tiberiadem videtur e lacu effluere, qui in opposita parte ingressus est.*

k *Neque hunc procedendi modum approbat Canisius, nec ego probare possum; at jam dixi, me hisce non inhæsurum.*

l *Forte legendum* æstate, vel æstivæ, *inquit Canisius; at malim intelligere, paludes illas æstivo calore aquam quodammodo purpuream referre, unde* ostreæ *hic dicantur.*

m *Excisum modo esse asserit Mabilio, quem vide hic.*

n *Quærit Mabilio quid sit istud* oneo, *cum notet Canisius, fontem erumpere ad radices montis Quarantenæ, remittens ad Josephum lib. 5, de bell. Jud. cap. 4, et ad Adrichomium. In Actis S. Wunebaldi num. 3 legitur,* passivantes super Alpium

A. SANCTIMONIALI. oneos, *ubi Alpium cacumina significari videntur.*

o *De ea ecclesia et crucibus, vide citatum supra Adamnanum in appendice sec. tertii Benedict. lib. 1, cap. 3.*

p *Observavit Mabilio, duodecim solum numerari ab Adamnano lib. 1, cap. 2, et ex eo a Beda, lib. de locis sanctis cap. 2.*

q *Intellige de* S. Willibaldo, *nempe ex cujus narratione sua scripsit Sanctimonialis.*

r *Aliter hæc narrat Anonymus, qui supra Sanctimonialem sapere voluit, ut vide num. 12.*

CAPUT III.

Peregrinationis prosecutio, visus amissio et recuperatio, pericula varia, mora Constantinopoli, reditus in Italiam, et decem annorum monachatus in monte Cassino.

Adit vallem Josaphat, Et inde descendens Episcopus S. Willibaldus, venit ad vallem Josaphat. Ista stat juxta Hierusalem civitatem in orientali plaga. Et in illa valle est B ecclesia sanctæ Mariæ, et in ecclesia est sepulcrum ejus, non de eo, quod corpus ejus ibi requiescat, sed ad memoriam ejus. Et ibi orans ascendit in montem Oliveti, qui est ibi juxta vallem in orientali plaga. Illa vallis est inter Hierusalem et montem *montem Oliveti.* Oliveti. Et in monte Oliveti est nunc ecclesia, ubi Dominus ante passionem orabat, et dixit ad discipulos: Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Et inde venit ad ecclesiam in ipso monte, ubi Dominus ascendit in cælum. Et in medio ecclesiæ stat de ære factum sculptum ac speciosum, et est quadrans. Illud stat in medio ecclesiæ, ubi Dominus ascendit in cælum. Et in medio æreo est factum quadrangulum, et ibi est in vitreo parvum asindulum *a*, et circa asindulum est illud vitreum undique clausum. Et ideo est clausum, ut semper ardere possit in pluvia et in sole. Illa ecclesia est desuper patula, et sine tecto; et ibi stant duæ columnæ intus in ecclesia contra parietem Aquilonis, et contra C parietem meridionalis plagæ. Illæ sunt ibi in memoriam et in signum duorum virorum, qui dixerunt; Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Et ille homo, qui ibi potest inter parietem et columnas repere, liber est a peccatis suis.

26 Inde venit in locum, ubi Angelus pastoribus *Bethleem* apparuit, dicens: Annuntio vobis gaudium magnum. Et inde venit in Bethleem, ubi Dominus noster natus est, septem milliariis * ab Hierusalem. Ille locus, (* *al.* VI.) ubi Christus natus est, quondam fuit spelunca sub terra, et nunc est quadrangula domus, in petra excisa, et est terra circumquaque exfossa, et inde projecta. Et ibi supra nunc est ædificata ecclesia. Et ubi Dominus natus est, ibi stat supra nunc altare, et aliud altare minus factum est ideo, ut illi, quando volunt ibi intus Missam celebrare in spelunca, tollentes illud altare minus, portent ibi intus illo tempore, quando Missam celebrant, et iterum levent illud foras. Illa ecclesia, ubi Dominus natus est, quæ ibi supra stat, est in simulitudinem crucis ædificata, gloriosa domus. Et ibi adorantes pergebant inde, et *Thecuam,* venerunt in villam magnam, quæ vocatur Thequa ad illum locum, ubi infantes quondam occisi fuerunt ab Herode. Ibi est nunc ecclesia, et ibi requiescit unus de Prophetis. Et tunc venit inde in D vallem Lauram *b*. Ibi est monasterium magnum, et ibi sedit Abbas ad monasterium, et ille janitor ecclesiæ, aliique monachi multi, qui ibi sunt in ipso monasterio, et sedent circa vallem in devexa rupe montis. Et habent illi excisa in saxosa rupe montis parva receptacula, ibi et ibi. Ille mons est in gyro circa vallem. Et monasterium est ædificatum in valle, et ibi requiescit S. Saba. (*b Lauram S. Sabæ.*)

27 Inde venit ad locum, ubi Philippus baptizavit eunuchum. Et ibi est ecclesia parva in valle magna inter Bethleem et Gazam. Et inde ibant ad Gazam. Et illic orantes ibant ad sanctum Matthiam: ibi est magna gloria in dominica. Cumque sacra Missarum solemnia fuissent celebrata, Episcopus noster sanctus Willibaldus, stans ibi ad Missam, lumen oculorum amisit, et cæcus fuit duobus mensibus. Et inde ibant ad sanctum Zachariam Prophetam, non patrem Joannis, sed alterum Prophetam. Et inde tunc ibat ad castellum Aframia *c*: ibi requiescunt tres patriarchæ, Abraham, Isaac et Jacob cum uxoribus suis. Et inde venit iterum in Hierusalem; et introiens in ecclesiam, ubi sancta Crux Domini inventa fuerat, E aperti sunt oculi ejus, et visionem recepit. Et ibi aliquantum temporis manens, pergebat inde, et venit in locum Diospolim *d* ad sanctum Georgium, illud est decem milliariis ab Hierusalem. Et inde venit ad aliam villam, ibi est ecclesia sancti Petri Apostoli. Et ibi suscitavit viduam sanctus Petrus, quæ fuit nominata Dorcas. Et ibi orans pergebat, et venit ad mare Adriaticum *e*, longe ab Hierusalem ad urbem Tyrum et Sidonem. Sex milliaria sunt inter illas duas urdes, et stant in littore maris. (*Amissum Gazæ visum* — *c Hierosolymis recipit.* — *d Pergit Diospolim etc.* — *e*)

28 Et inde pergit super Libanum montem, et venit in Damascum. Et inde venit in Cæsaream, et inde venit tertia vice ad Hierusalem, et ibi fuit totam hiemem. Et inde venit ad urbem Ptolomaidam *f*, ista est in extremis finibus Syriæ, et ibi fuit ille totum tempus Quadragesimæ: infirmus fuit, et non poterat pergere. Socii ejus, qui in comitatu illius erant, perrexerunt ad Regem Sarracenorum, nomine Myrmunni, et voluerunt illis rogare epistolam, ut pergerent, et non poterant invenire Regem, quia ipse fugerat foras extra regionem illam, infirmitatem atque cladem, quæ erat super regionem illam. Cumque illi non invenirent Regem, veniebant iterum, et illic morantes simul in Ptolomaida, usque dum una esset hebdomada ante Pascha. Tunc venerunt iterum ad Emessam, et rogaverunt illum præsidem, dare illis epistolam. Et dedit epistolam duobus et duobus: quia illi non poterant simul pergere, sed duo et duo, quia facilius sic potuerunt alimenta obtinere. (*Ptolomaide ægrotat.* — *f*)

29 Et tunc in Damascum venerunt, et inde venerunt quarta vice Hierusalem; ibi manentes aliquantulum tempus, venerunt ad urbem Sebastiam *g*, quæ prius erat Samaria vocata. Sed postquam illa confracta fuerat, construebant iterum unum castellum, ubi prius erat Samaria et vocabant illud castellum Sebastia. Et ibi requiescunt nunc sanctus Joannes Baptista, et Abdias, et Helisæus Propheta. Et ibi puteus ille prope castellum, ubi Dominus postulavit aquam bibere a Samaritana muliere. Et super illum puteum nunc est ecclesia: et ille mons est ibi, in quo adorabant Samaritani. Et (*Hierosolymam quarto accedit.* — *g* — *inde Sebasten*)

illa

A illa mulier dixit ad Dominum: Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et tu dicis, quod in Hierusalem est locus, ubi adorare oportet. Tunc illi adorantes perrexerunt super Samaritanorum regionem in extremis finibus eorum, in villam magnam unam, ubi erant unam noctem.

30 Et inde perrexerunt super campum magnum olivarum plenum, et pergebat cum illis unus Æthiops cum duobus camelis et uno mulo, qui ducebat mulierem per silvam. Cumque perrexissent, obviavit illis unus leo, qui aperto ore rugiens rancusque eos rapere ac devorare cupiens, valde minabatur illis. Tunc ille Ætiops dixit ad illos, Nolite timere vos, sed pergamus in ante. Statimque illi pergentes, appropinquaverunt ad illum. Ast ille cito, omnipotentis altithroni Dei adminiculo, in aliam partem divertit, et dimisit illos, ut pergerent. Et sic dixerunt, ut posteaquam inde pergebant, audiebant illum leonem magnum rugitum dare, ita ut rancus multos devovaret illorum hominum, qui pergebant olivarum colligere fructus. Inde pergentes venerunt ad urbem, quæ vocatur Thalamartha, *Thalamartham,* B in littore maris. Et inde ambulantes venerunt ad caput Libani, ubi ille mons in mare vadit, et est promunctorium. Ibi est turris Libani. Et qui illuc venerit, *h* non habens chartam *h*, non pertransit locum, quia in custodia est ille locus, et est claustrum; sed si venerit sine charta, tollunt illum cives, et mittunt *Tyrum,* ad urbem Tyrum. Ille mons est inter Tyrum et Thalamartham. Et tunc venit iterum Episcopus ad Tyrum.

31 Episcopus sanctus Willibaldus, prius, quando *ubi periclitatur.* erat in Hierusalem, emebat sibi balsamum, et replevit unam munerbam *i*. Tulit itaque unam munerbam, quæ fuit concava, et habuit linum. Illam replevit de petræ oleo, et fecit intus in munerbam, et secuit illam cannam parvam munerbæ, ita ut in margine ambæ similes essent plane, et sic claudebat os munerbæ. Cumque venissent illi ad urbem Tyrum, illi cives urbis tollentes eos constringebant, et omnem sarcinam eorum exquirebant, ut reperirent, si habuissent aliquid absconditum; et si aliquid invenissent, cito illos punientes martyrizarent. Cumque omnia exquirentes nihil invenissent, nisi unam C munerbam, quam habuit sanctus Willibaldus, illam aperientes, odorabant quod intus fuisset. Cumque odorabant petræ oleum, quod intus in canna fuerat supra, et balsamum qui intus erat in munerba subtus petræ oleum, non reperiebant: et sic eos reliquerunt. Multos dies erant ibi expectantes navim, quando parata fieret.

32 Et postea tunc navigaverunt totam hiemem *Constantinopoli redit in Siciliam:* a natali sancti Andreæ Apostoli usque unam hebdomadam ante Pascha. Tunc venerunt in Constantinopolim, ubi requiescunt tres Sancti, Andreas, et Timotheus, et Lucas Euangelista in uno altari. Et Joannes ille, os aureum, requiescit ibi coram altari, ubi presbyter stat, quando Missam facit; ibi est sepulcrum ejus. Ibi erat Episcopus noster duos annos: et habebat receptacula intus in ecclesia, ut quotidie posset aspicere, ubi Sancti requiescebant. Et inde venit ad urbem Nicænam, ubi olim habebat Cæsar Constantinus synodum. Et ibi fuerunt ad synodum trecenti decem et octo Episcopi. Illi omnes habebant illic synodum. Et illa ecclesia filialis est illi ecclesiæ in monte Oliveti, ubi Dominus ascendit in cælum. Et in illa ecclesia erant *A. Sanctimoniali.* imagines Episcoporum, qui erant in synodo. Et sanctus Willibaldus pergebat illuc a Constantinopoli, ut videret, quomodo facta esset illa ecclesia, et iterum remeavit ad Constantinopolim. Et post duos annos navigaverunt inde cum nuntiis Papæ, et Cæsaris in insulam Siciliam, ad urbem Syracusanam. Et inde venit ad urbem Catanam, et venit ad Regiam civitatem in Calabria. Et inde navigarunt ad insulam Vulcaniam *k*. Ibi est infernus *k* Theodorici.

33 Cumque illuc venissent, descendebant de navi, *visit infernum Theodorici,* ut viderent, qualis esset ille infernus. Statimque sanctus Willibaldus curiosius volens videre, qualis esset intus ille infernus', volebat ascendere in montis cacumen, ubi infernus subtus erat, et non poterat; quia favillæ de tetro tartaro usque ad marginem ascendentes, glomeratæ illic jacebant. Et adinstar nivis, quando de cælo nivans, candidas nivalesque cadentes catervas de aereis ætherum arcibus acervare solet; ita favillæ coacervatæ in apice montis jacebant, et ascensum sancti Willibaldi E prohibebant. Sed tamen tetram atque terribilem, horrendamque eructantem de puteo flammam erumpere videbat, adinstar tonitrui tonantis: sic flammam magnam, et fumi vaporem valde sublime in altum ascendentem terribiliter intuebatur. Ille fomex *l* vel pumex, quem scriptores habere solent, illum videbat de inferno illo ascendentem, et cum flamma projectum, atque in mare conjectum, et tunc iterum de mari projectum in aridam: et homines tollunt eum, et inde ducunt. Statimque post ista horribilis seu terribilis ignis flagrat vaporibus flammivomis et fumifœtidis mirabilis. Visionum *m* *m* spectaculo explorato, inde levantes se navigaverunt ad ecclesiam S. Bartholomæi Apostoli, quæ stat in littore maris, et venerunt ad illos montes, qui sunt nominati Didimi. Et inde navigantes venerunt ad urbem, quæ vocatur Neapolis, ibi erant multos dies. *transit Neapolim,* Ibi est sedes Archiepiscopi, et magna dignitas ejus illic habetur. Et ibi est prope castellum *n*, ubi re- *n* quiescit S. Severinus.

34 Et inde venit ad urbem Capuam. Et ille Ar- *hinc Capuam,* chiepiscopus misit eum ad aliam urbem, ad alium F Episcopum *o*. Et ille Episcopus misit eum ad urbem *o* Tyanam, ad illum Episcopum. Et ille Episcopus misit eum ad sanctum Benedictum. Tunc erat autumnus, quando venit ad sanctum Benedictum. Et tunc erant septem anni, quod de Roma transire cœpit: et omnino erant x anni *p* quod de patria *p* sua transivit. Cumque venerandus vir S. Willibal- *demum ad montem Casinum.* dus et Diapertus, qui cum eo pergebat per omnia, venissent ad sanctum Benedictum, non reperiebant ibi, nisi paucos monachos, et Abbatem, nomine Petronacem. Statim ille magno mentis moderamine, et dogmatum ingenio, felicem * fratrum contubernium, sedulis disputationibus admonens, non solum verbis, sed moribus venustis visitando docebat, et rectæ constitutionis formam, et cœnobialis vitæ normam in semetipso ostendendo præbebat; ita ut omnium amorem seu timorem in seipsum provocando accersiret. Et in primo anno illuc veniens cubicularius fuit ecclesiæ, et secundo decanus erat in monasterio. Et postea per octo annos fuit portarius in duobus monasteriis. Quatuor annos erat portarius

* felix.

in

A. Sanctimoniali. in illo monasterio, quod stat supra in monte valde excelso, et alios quatuor erat in alio manasterio, quod infra stat juxta amnem Raphito.

ANNOTATA.

a *Huic voci substituit Mabilio* cincindulum. *Papias, inquit,* cincindelia, vitreas lampades *interpretatur. Tum vero,* cincendulum ponitur pro candela, *inquit Januarius in Catholico, et dicitur a candeo. Adamnanus lib.* I *de locis sanctis cap. 23,* bis quaternas *seu octo lampades e funibus pendentes hoc loco præfert.*

b *Lauram S. Sabæ, quam Canisius ex Adrichomio inter Herodium et Thecuam collocat.*

c *Speluncam ait Canisius, et mausoleum. Vide ipsum.*

d Liddam *et* Tigrida *vocat Canisius, S. Georgii martyrio et sepulcro, imo et episcopali sede, inquit Mabilio, quondam insignem.*

e *Sibi improprie, nisi* Adriaticum *accipiat pro toto mari mediterraneo, nam Adriaticum inter Italiam et Illyricum jacet. Quamquam notet Mabilio,* B *S. Hieronymum in vita S. Hilarionis cap. 30,* Adriam *nuncupare mare illud, quo e Palæstina in Siciliam trajicitur.*

f *Pro Ptolomaide, est in Gretseri variantibus* Salamancha.

g *Samariam ab Herode* Sebasten, *in honorem Augusti, cognominatam fuisse, docet S. Hieronymus, in vita S. Paulæ cap. 11.*

h *Satis patet, indicari litteras salvi conductus. Vide Mabilionem.*

i *Ex toto contextu facile conjicitur, inquit Mabilio,* munerbam *esse genus lagenulati (sic cucurbitæ cujusdam fructum appellant) qui gallice vocatur* callebasse, *in urcei modum cavari solitus, etiam ab antiquis.* Nuper. *inquit Plinius lib. 19, cap. 5,* cucurbitarum usus venere urceorum vice.

k Vulcani ollam *appellat Gregorius M. lib. 4. Dial., cap. 30, ubi de Theodorici inferno agit: ut recte notavit Mabilio.*

l *Posset deleri* fomex vel, *nam sola vox* pumex *rem plane explicat. Forte amanuensis inscitia* C *voces duplicaverit.*

m *Sensum restituimus ex Mabilione, qui nec apud Canisium, nec in Gretseri variantibus, satis intelligi poterat.*

n *Lucullanum, inquit Mabilio, notans illic monasterium seu oratorium exstructum esse, in honorem S. Severini Noricorum Apostoli, de quo monasterio non semel loquitur S. Gregorius.*

o *Morem antiquum observat laudatus Mabilio, sic usitatum, ut dum quis nomen proprium ignoraret, uteretur nota* ill, *ut nos hodie utimur N.*

p *Restitutus fuit locus ex Gretsero, apud Mabilionem; nimirum cum eo tempore decem annos peregrinationis implevisse supponatur* S. Willibaldus. *In editione Canisii legebatur* et omnium erant et anni. *Ast annos illos* omnino *completos accipi non posse, docet ordo chronologicus supra in commentario in annos suos non oscitanter distributus, ex quo constat, exeunte vere anni 720 Sanctum e patria discessisse, anno autem 729 in montem Cassinum se recepisse, quando* erat autumnus, *ut non videantur reperiri posse* anni omnino decem, *sed novem circiter cum dimidio: quæ tam* D *scrupulose ab historicis et Legendariis, præsertim ab hac nostra Sanctimoniali, accipi non solent.*

CAPUT IV.

Reditus Romam, ablegatio Gregorii III ad S. Bonifacium in Germaniam, episcopatus Eystettensis, institutio monasterii et auctoris epilogus.

Transacta itaque tunc decem annorum *a* intercapedine, venerandus ille vir S. Willibaldus sacram sancti Benedicti regularis vitæ institutionem, quam omnipotentis Dei auxilio, illorumque adminiculo, quos super longa locorum stadia, et super vastas marginum vias, in redemptionem animæ, et in opem præsentis vitæ requirebat, omnimodo, prout fore possit, observare conabatur. Et non solum ipse, sed et alios cum illo in veneranda regularis vitæ vestigia præeundo perducebat. Posthæc itaque unus E presbyter, qui de Hispania veniens, ad sanctum Benedictum manebat, licentiam rogabat Abbatem Petronacem, ad Romam pergere. Statimque ille, licentia postulata, rogabat S. Willibaldum, et cum eo pergeret, et illum duceret ad S. Petrum. Et ille statim petitionibus ejus consensum seu effectum promittebat.

a Cassini decennio moratus, Romam petit,

36 Cumque illi pergerent, ad Romam venerunt, atque illico basilicam sancti Petri intrantes, sacra cælestis Clavicularii præsidia postulaverunt, illiusque se commendavere pio precum patrocinio. Tunc ille sacer Apostolicæ sedis Pontifex, Gregorius III, venerandum virum S. Willibaldum illic esse comperiens, præcepit illum ad se venire. Cumque illuc venisset ad sanctum summi sacerdotii Pontificem, statim prono vultu in terram se vertebat, et illum salutabat: protinusque ille pius populorum speculator, piis verborum vicissitudinibus, itineris sui ordinem investigare cœpit ab illo; quomodo septem annorum calculum in externis terrarum finibus probando peragraret, aut quomodo multa temporum spacia perniciosas paganorum pravitates penetrando videret, dilagenter ab illo sciscitabatur. F

ubi narrata Gregorio Pontifici

37 Statimque tunc ille agilis Christi vernaculus, glorioso gentium gubernatori, sapienti sermonum industria, humiliter edisserendo, seriem sui itineris ex ordine intimavit, qualiter * modo multas migrando mundi istius permeavit mansiones, et quomodo almum altissimi ætherum Plasmatoris natalem adventus sui locum in Bethleem adorando, opem postulando, lustrandoque perambulabat. Et nihilominus aliam baptismatis ejus terram in Jordane speculando, seque balneando visitabat. Sed et in Hierusalem sicque in sanctam Syon, ubi sacer seculorum Salvator in Cruce suspensus, peremptus est atque sepultus. Et postea in monte Oliveti in cælum ascendit. Istic quatuor vicibus veniendo orabat, et Domino se commendabat. Ista omnia illi intimando explanabat.

septenni sua peregrinatione,

* leg. quali.

38 Postquam hæc omnia delectabilibus verborum sermocinationibus inter se fabulantes volutabant, sacer ille summusque Apostolicus Pontifex, sobriis sermonum indiciis, testando intimavit B. Willibaldo,

S. Bonifacio destinatus adjutor,

quod

A quod S. Bonifacius rogabat illum, ut ipsum S. Willibaldum a S. Benedicto adduci, pervenireque fecisset: et sic illum tunc subsummatim * mitteret, ac illi in gentem Francorum erudiendam cooperatorem efficeret *b*. Cumque ista S. Bonifacii voluntatum votiva desideria Dominus Apostolicus Papa Gregorius III S. Willibaldo indicasset, placidis illum exhortationum oraculis rogando seu præcipiendo accessivit, ut ad S. Bonifacium veniret. Tunc ille inclytus Christi athleta S. Willibaldus petitionibus Pontificis, simulque jussionibus se solerter subsummatim effectum seu obedientiam perficere promittebat; si secundum regularis vitæ disciplinam, licentiam illi a suo postularet Abbate. Statimque summus ille sanctæ auctoritatis Pontifex respondit, illumque sine solicitudinis ambiguitate securum, cum suæ jussionis licentia obedientialiter pergere præcepit, dicens : Quia si illum ipsum Abbatem Petronacem uspiam transmittere me libet, certe contradicere mihi licentiam non habet, nec potestatem. Confestimque tunc S. Willibaldus sacris sermonum B exhortationibus consensum, atque se spontanee exhibere respondit. Et non solum illuc, sed ubique in omni terrarum loco, quocumque illum transmittere dignaretur, devote sine deside differentia, secundum voluntatis suæ arbitrium, se pergere spondebat.

* *id est* statim

b

39 Posthæc tunc finitis oraculorum fabulis, pergebat inde S. Willibaldus in Pascha, qui illuc veniebat in nativitate S. Andreæ; et Diapertus manebat ad S. Benedictum. Et veniebat ad Lucam, ubi pater ejus requiescebat. Ei inde venit ad Ticine urbem. Et inde venit ad urbem Brixiam. Et inde venit ad locum, qui dicitur Charinta *. Et tunc venit ad Ducem Odilonem, et ibi fuit unam hebdomadam. Et inde venit ad Suitgarium *c*, et ibi fuit una hebdomada. Et inde perrexerunt ad Linthrat Suitgarius et S. Willibaldus ad S. Bonifacium. Et misit illos S. Bonifacius ad Eystet, ut videret, quomodo sibi placeret. Illam regionem Eystet Suitgarius tradidit S. Bonifacio, in redemptionem animæ suæ. Et sanctus Bonifacius tradebat nostro Episcopo S. Willibaldo illam regionem, quæ adhuc tota erat vastata, ita ut nulla domus ibi esset, nisi illa ecclesia sanctæ C Mariæ, quæ adhuc stat ibi, minor quam alia ecclesia, quam postea B. Willibaldus ibi construxerat.

et in Germaniam profectus

* *al.* Charta.

c

40 Cumque ibi duo manerent simul ad Eystet aliquantum temporum inducium S. Willibaldus atque Suitgarius, almumque ibi habitationis locum explorando eligerent : postea iterum pergebant ad S. Bonifacium ad Frisingam. Et ibi erant cum illo, usque dum omnes simul iterum veniebant ad Eystet. Et ibidem tunc S. Willibaldum consecravit sanctus Bonifacius in presbyteralis dignitatis gradum. Ipsa die, qua episcopus noster S. Willibaldus consecratus est in presbyteratum, undecimo Kalendas Augusti fuit, ad natalem sanctæ Mariæ Magdalenæ *d*, et sancti Apollinaris.

ecclesiæ Eystettensi præficitur;

d

41 Et postquam unius anni transibat circulus, sanctus Bonifacius præcepit, ut in Thuringiam ad se veniret. Statimque venerandus ille vir Dei sanctus Willibaldus, secundum jussionem sancti Bonifacii, in Thuringiam veniebat, et in domo fratris sui Wunebaldi hospitalitatis mansionem habebat : quia jam illum prius octo annorum spatio, et nono dimidio *e* ab eo, quo de Roma pergebat, non vidit. Et jam tunc videndo gaudebant; et de sua conventione gratulabantur ambo. Illud fuit autumnale anni tempus, quando sanctus Willibaldus veniebat in Thuringiam. Statimque posteaquam illuc veniebat, sanctus Bonifacius Archiepiscopus, atque Burchardus et Wizo sacræ episcopatus authoritati illum ordinando consecraverunt. Ast ibidem tunc cum summo sacerdotalis infulæ ditatus erat honore, unam hebdomadam erat, et postea iterum ad prædestinatum mansionis suæ locum remeabat.

et Episcopus consecratur.

e

A. SANCTIMONIALI.

42 Sanctus Willibaldus quando in episcopatum consecratus erat, habebat quandaginta annos et unum. Et tunc erat autumnale tempus : circa illam fere horam tribus hebdomadibus ante Natale sancti Martini in episcopatum consecratus est, in loco, qui dicitur Sallpurg. Transacto atque terminato prolixo itineris meatu S. Willibaldi, quem ille sagax in septem annorum *f* induciis lustrando adibat, illa nunc reperta, et ex ritu rimata explanare, intimareque conabamur : et non ab alio reperta, nisi ab ipso audita, et ex illius ore dictata perscripsimus in monasterio Heidenheim, testibus mihi diaconis ejus, et aliis nonnullis junioribus ejus. Ideo dico hoc, ut nullus dicat iterum, hoc frivolum fuisse. E

annos natus 41.

f

43 Postquam ille de Roma in istam veniebat provinciam, cum tribus contribulibus, tunc quadraginta et unius annorum ætate, jam gnarus et grandævus, sacri episcopatus gradum accepit, et in locum, qui dicitur Eystet, monasterium construere incipiebat, atque ibidem sacram monasterialis vitæ disciplinam in usum prioris vitæ, quod videndo ad sanctum Benedictum, et non solum ibi, sed in multis monachorum mansionibus, quas ipse solers, et sophyrus, vasta per rura rimando explorabat, illorum κατὰ normam venerandæ vitæ conversationem in semetipso ostendendo exercebat. Et cum paucis adhuc ibidem operariis latum atque spaciosum divinæ segetis campum sacra superni Verbi sata sorendo, usque ad messem perducebat. Et sicut apes prudentissimæ, quæ per purpurea violarum virecta, et per fulvos frondium flosculos, et per olida olerum florida letalem liquantes toxicam, et suavissimum F sorbentes succum nectaris, et sic cruribus, et toto corpore refertæ ad alvearia gestando properant; sic et ille beatus parilion *g* Willibaldus, in omnibus, quæ late lustrando propriis cernebat luminibus, optima eligendo, arripiebat, arripiendoque omnibus sibi subditorum phalangibus rectæ conversationis studium bene vivendo, in verbo, in vitiorum obstaculis, in bonitate, in patientia, in abstinentia peritus, prolatam præbebat normam.

Monasterium in ecclesia sua instituit.

g

44 Ast cito postquam ille strenuus almi Dei athleta monasterialem mansionis locum inhabitare cœpit, statim undique de illis regionum provinciis, et nihilomnius longinquis regionum limitibus, ad saluberrimum ejus sapientiæ dogma confluere cœperunt, quos ille quodammodo omnes, ut gallina, quæ sub alis solet suos regendo enutrire fœtus, ita et ille pater sanctus Willibaldus, ut mater, Ecclesiæ plures per ævum suæ pietatis parma protegendo, Domino deferebat adoptivos natos. Et quemadmodum alumnus *h* suos alere

quo confluunt discipuli.

h

solet

A. SANCTIMONIALI. solet infantes, ita et ille enuntriendo divinæque pietatis lacte leniter lactando pascebat, usque dum illi confoti, et de infantia eruditi, eleganterque edocti, ad juvenilem pulchræ indolis pubertatem pervenerunt. Et nunc secundum magistri præcedentis exemplum, sancta sectantes dogmatum ejus dona, multis micant adminiculis *i*.

Epilogus. 45 En ille S. Willibaldus, qui cum paucis adprimitus satellitum subsidiis, sanctæ conversationis inchoaverat exercitium, tandem cum innumeris aulatium magistratibus, multiformiter militando, Domino dignum acquisivit populum. Et late illi per vastam Bajoariorum provinciam, aratro trudendo, sata serendo, messem metendo, cum multis messoribus operariis, per vitreos Bajoariorum campos, cum ecclesiis atque presbyteris, Sanctorumque reliquiis, digna Domino delibat dona. Inde nunc antiphonæ crepitant, inde lectiones resultant, inde nunc clara credentium turba sancta strepitant Christi miracula, et celeberrima conditoris gratulabundi garrulant præconia. Quid dicam nunc de S. Willi- B baldo meo magistro, et vestro alumno? Quis illo pietate præstantior, humilitate excellentior, patientia purior, continentia rigidior, mansuetudine major? Cui ille umquam in tristium solatio posterior, et cui ille in pauperum opitulatione inferior, aut in nudorum habitu tardior? Ista omnia non ad jactantiam dicta, sed sicut vidi, et audivi, Dei gratia, non hominis facta : quia secundum Apostolum : Qui gloriatur, in Domino glorietur. Amen.

ANNOTATA.

a *Hoc decennium facilius salvatur, cum ab autumno anni 729 ad autumnum 739* annorum decem intercapedo *plane inveniatur; Sanctus enim Romam pervenit* in nativitate S. Andreæ.

b *Hæc ferme indicare videntur, non mere casu et occasione Hispani monachi, Romam venisse* S. Willibaldum, *sed a summo Pontifice accersitum.*

c *De hoc* Suitgario *plura Adalbertus apud Gret-* C *serum pag. 323 et 324, ubi* Swikerus *appellatur.* Suigerum Hirspergensem Comitem *vocat Marcus Velserus lib. 5 Rerum Boicarum.*

d *Per* XI Kal. Aug. *clare designatur* XXII *Julii dies, in quam non cadit festum S. Apollinaris, sed in sequentem* XXIII. *Anno 740 currebat littera Dominicalis* B, *adeoque* XXII *in Sabbatum incidit, quo ordinatio facta fuerit, forte nocte inter Sabbatum et Dominicam media, ut notavit Cointius, ad annum 741 in fine, ubi tamen annum male consignavit.*

e *Nodum hic difficilem reperit Gretserus, pag. 205, quem nescio an recte solvat. Ex mente scriptricis forte jungendi sunt numeri octo et novem cum dimidio, ut exurgant anni septemdecim cum dimidio, ex quo fratrem non viderit. At non satis recte calculum iniit Sanctimonialis, cum ab anno 722 ad 741 exurgant anni undeviginti. Pejus rem solvit Anonymus, dum num. 19 ait, fratrem a* S. Willibaldo non visum, octo semis anno, postquam apud Romam discessere. *Nisi cum Gretsero supponamus S. Wunebaldum ad montem Cassinum profectum fuisse, dum frater ibi monachum ageret, ex quo tempore fluere cœperint præfati octo anni, quod Cointius rotunde admittit ad an. 742,* D *num. 13.*

f *Nescio an satis recte hic notet Mabilio, quod Anonymus, auctor secundæ Vitæ mox dandæ, hæc interpretatus sit de septem annis pontificatus, cum tamen hic sermo sit de profectione ad loca sancta.*

g *Conjicit Cangius, respexisse scriptricem ad Græcum* παρήλιον, *quod nubem soli similem, tum colore tum orbiculari figura sonat : ita ut quasi sol alter sanctitatis fuerit seu jubar. Magis id placet quam* paralion, *vel* barilion, *de quibus Mabilio.*

h *Male in Canisio legebatur* alumnos. *Hic autem* alumnus *non sumitur pro eo, qui alitur, sed pro eo, qui alit; ut sit nutricius. Quam vocem sic Latini etiam usurpant.*

i *Hinc et ex num. sequenti non recte quis inferet, scriptam esse hanc vitam post Sancti obitum: nam de ejus exitu nihil memorat, etiam ea omittens, quæ præstitit circa fratris et sororis sepulturam.* E

VITA ALTERA

Auctore Anonymo perantiquo Ex editione Canisii.

CAPUT I.

S. Willibaldi ortus, morbus in infantia, profectus in virtute ac litteris, et iter Romam susceptum.

Præsul igitur *a* Willibaldus angelicæ castitatis instar, de genere Anglorum *b* emicuit oriundus. Cumque egregiæ indolis puer, cum maxima parentum spe jam triennium clauderet, morborum incommodis subito intabuit : spectabile oris decus fœda tenuatum macie defloruit. Ulcerati dolore parentes, quod unicum tunc restabat, eum vix patulo ore aera trahentem, ecclesiæ *c* inferentes; ante adorandam sanctam crucem posuerunt, et si ad salutem recrearetur, eum divinæ mancipandum servituti devoverunt. Piis statim votis effectum F merentibus, puero cum salute prior oris decentia rediit, et absolutæ valetudini reconciliatus, præmaturis pollere cœpit virtutibus. — *a* — *b* *Anglus origine, morbo liber, Deo consecratur.* — *c*

2 Hoc igitur omine parentes Deum aliquid magni in tantæ indolis puero operaturum percipientes, sibi non defuerunt; sed filium suum vix quinquennem monachicæ districtioni apud monasterium, Waltheim dictum, sub venerando abbate Egilwardo dedicaverunt. Litteris ergo applicitus, nec momentum temporis otio indulsit, sed brevi solertissimus Prælatus, pectus suum hagiographiæ armarium fecit, et ut Christum in omnibus exprimeret, quidquid divini, quidquid legis Ecclesiasticæ legendo percepit, hoc moribus et habitu fideliter assequendo implevit. In singulis ergo virtutibus jam excellentissime eminens, ita enituit perfectissimus in Christo, ut nil cogitaret, nisi esse cum Christo. — *In monasterio litteris et virtute instructus.*

3 Quamvis ergo jam abnegato seipso, mundum tam mente, quam habitu calcasset; timeret tamen deesse perfectioni, quod in natali solo parentelæ — *ad peregrinandum patrem inducit etc.*

dignitas

A dignitas aliquantulum famæ et honoris sibi, licet nolenti, addidit; decreverat patriam egredi, et tam ignotus, quam egens pro Christo peregrinari. Et ne solus ex suis Christi militiæ adscriberetur, d patrem, nomine Richardum *d*, genere et rebus clarum adiit, eique mundi contemptum, et peregrinationem suadere cœpit : qui cum objiceret filio, sibi videri crudelissimum, et omnino ab humanitate alienum, filios orbare, conjugem viduare, domum totam desolare; instillavit ei sanctus Willibaldus, nil divino amori præponendum, hanc pro Christo crudelitatem, omni pietate humaniorem, solosque mundi contemptores, Christi futuros coheredes. Victus domum veridici filii narratione, se obtemperaturum, et quocumque a caro duceretur pignore, secuturum promittit. Incenderat et idem felix ardor S. Willibaldi fratrem Wunebaldum, Heidenheimensis cœnobii constructorem, et Abbatem futurum, nec non et amborum sororem, virginum decus, Wulpurgam *e*, multosque ejusdem non solum cognationis, sed et B patriæ, ut capto Crucis vexillo, nudi evolarent, secuturi Regem gloriæ.

In itinere patrem Lucæ sepelit, et Romæ ægrotat.

4 Anno in æstatem vernante, cum ventis patientibus prima fides arrideret pelago, sancti fratres Willibaldus et Wunebaldus, cum patre Richardo, et sorore Wulpurga, aliisque non paucis in quorum pectoribus idem fervebat ardor, navi conscensa, iter optatum arripiunt, et ventis feliciter subsequentibus, ripam fluminis Sigone, juxta urbem, quæ vocatur Rotum, appulerunt. Inde Romam tendentes, Luccam Tusciæ urbem devenere, ibique patrem suum carne solutum, et præmia, quæ obsecutus filio meruit, adeptum, in cœmeterio sancti Presciani *f* sepeliere. Hinc desideratam diu Romam pervenientes, lacrymosa devotione a Principibus Apostolorum indulgentiam exoraverunt; ibique Sanctorum loca, in illis partibus sita visitantes, seque quotidie Deo in ara cordis mactantes, a festivitate sancti Martini usque ad Pascha, sæva excocti infirmitate sustinuerunt. Interim tamen sancti fratres hoc, Deo providente, sortiti sunt solatium, ut cum unus unam C septimanam gravante morbo lectum occuparet, alter mitigato interim languore, jacenti ministraret. Sic occupante alternatim hunc graviori, illum mitiori languore, se sancti fratres procuravere.

ANNOTATA.

a *Fuerit haud dubie prologus aliquis, ad quem particula* igitur *referri possit.*

b *Ab* Anglorum *nomine abstinuit Sanctimonialis.*

c *Non ad ecclesiam delatus est infans, sed ad Crucis signum : vide in priori vita.*

d *Et hic primum occurrit nomen* Richardi, *quod Sanctimonialis retieuerat, ut et auctor alterius seu tertiæ vitæ Reginoldus. Vult Mabilio, Richardi vocabulum nonnullis recentius videri, quam ut* S. Willibaldi *ætati conveniat. At Commentarius Gretseri et alter Henschenii non difficulter hoc salvare videntur : certe radix nominis Richardi non minus Saxonica est quam* Willibaldi, Wunebaldi *et* Walpurgis : *vellem tam verosimilia occurrerent argumenta pro regia majestate, quam Adalbertus superaddidit, a Philippo Eystetensi avide arreptam, quam operosius, quam verius tuetur Gretserus.* A. ANON.

e *A fontis puritate sensim recedit Anonymus. S. Walpurgæ iter Romanum nullum est, nec in priori vita, nec in vita S. Wunebaldi, imo nec in ipsis S. Walpurgæ Actis, quæ videsis 25 Februarii.*

f *Jam supra ostendimus, hic etiam errasse Anonymum : legendum* Frigidiani.

CAPUT II.

Describitur tota peregrinatio Hierosolymitana.

Sanctus noster sanus factus, Hierosolymam pergit,

Cumque, Deo miserante, sanctus Willibaldus jam absolute reconciliatus vigeret sanitate, amore cælestis Jerusalem, cœpit terrestrem suspirare, et loca vestigiis Christi insignia videre. Dimissis ergo ibi fratre Wunebaldo, sororeque Walpurga, duobus comitatus sociis, ipse tertius, victoriosum iter adgreditur. Venientes igitur Beneventum *a*, ubi S. Bartholomæus requiescit, appulsam navim Ægyptiam invenerunt. Quam ingressi, Calabriæ portum, Regiam dictum, velis pleno sinu turgentibus attigerunt. Inde transfretantes in Siciliam, ingrediuntur urbem Cathinensium, sanctæ Agathæ virginis corpore et patrociniis insignem, ubi Æthna mons, imo exæstuans fundo, flammarum globos egerere, et candente fervens favilla, cælum solet subtexere. Cujus incendio, vicina sæpe loca inflammando solventi, Cathinenses velum sepulcri sanctæ Virginis opponunt, nec lædi metuunt. Inde et visitato apud Syracusam, ejusdem insulæ civitatem, sanctæ Luciæ sepulcro, se rursum pelago credunt, et transitis Choo, Samoque insulis, tabentes salo artus apud Ephesum, Asiæ insulam, exponunt. Ubi postquam ad sepulcrum sancti Joannis in Euangelistæ, ebulliens inde manna admirantes, lachrymis perfuderunt : postquam se septem Dormientibus, et Mariæ Magdalenæ *b*, ibidem requiescenti, commendaverunt : postquam in vertice vicini montis locum, ubi sanctus Euangelista orare solebat, omni pluvia et tempestate immunem et securum, satis admirari nequeunt, duobus inde distantem milliariis villam Sigilam * pedites venerunt. Ibi mendicato pane, fonti, qui perspicuis ad fundum aquis in media ebullit villa, intincto refecti ; transito urbis Strabolis monte excelso, Pateram perrepserunt, ibique glaciali hieme undas exasperante, veris clementiam præstolantur.

a Benevento, E Rhegio, Catana, Syracusis, Epheso, b

* al. Figilam

Patara,

6 Navim demum ingressi, ad montem Galanorum *c* transfretarunt. Quo bellorum tempestate tunc temporis depilato, sævam passi sunt inediam. Inde insulam Cyprum inter Græcos et Sarraticos * sitam, applicuerunt, et Paschale, quod jam instabat festum, apud Paphum urbem agentes, sole jam circumvoluto, tres in ea hebdomadas steterunt. Inde ejusdem insulæ urbem Constantiam, sancti Epiphanii præsulis miraculis et corpore gloriosam, adeuntes, sancti Joannis Baptistæ nativitatem ibi egerunt. Inde per Sarracenorum civitatem, Tharrathas dictam, et castellum Arahe venerunt Edissam *d* Phœniciæ, reliquiis Thomæ Apostoli, et Epistola, quam Salvator Abagaro Regi scripsit, magnificam. Ubi nunc miri operis claret ecclesia, quam Helena Regina construxit, in honorem sancti Joannis Baptistæ

Papho, c

* al. Sarracenos.

Constantia ; d Edissa lustratis.

A. ANON.

listæ, cujus caput ab Hierosolymis illuc translatum diu in eadem latuit urbe.

A Sarracenis captus, liberatur.

7 Jam vero S. Willibaldus, comitantibus se septem suis contribulibus, ipse fuit octavus. Sarraceni videntes eos lingua dissonos, habitu ignotos, proditionis gratia eos venisse dixerunt. Et Præsidi præsentantes, carceri mancipaverunt. Sed quia Deo nullus clauditur, erat ibi unus negotiator, qui quotidie eis quælibet necessaria ministravit. Interdum balneavit, et ad ecclesiam produxit. Illis in carcere detentis, quidam Hispanus, habens in palatio Regis fratrem, experto Sanctorum Dei negotio, eos adjutorio fratris simul et nautæ, qui eos adduxerat, apud Regem, Mirnum *e* dictum, excusavit, et eis abeundi permissionem impetravit.

Damascum progreditur,

8 Inde progressi, venerunt Damascum, reliquiis Ananiæ, qui conversum ibi divinitus Paulum baptizavit, insignem. Fusa ergo oratione in illa ecclesia, quæ nunc in loco conversionis S. Pauli emicat, venerunt in Galilæam in vicum Nazareth, de quo

Nazareth,

et Jesus dicitur Nazarenus : ubi Archangelus

B

Gabriel sanctæ Mariæ perpetuæ Virgini apparens, ei de incarnando in ejus ventre Dei filio prædixit, et ubi Spiritu sancto obumbrante imprægnata, inæstimabiliter Dei filium concepit. Ibi dignæ sanctitatis constat ecclesia, sæpe per Christianos a Sarracenis, eam dejicere aggredientibus pretio redempta. Inde post visitatam primo miraculorum Domini nobilem Chanan Galileæ, transito monte Thabor, ubi nunc monachorum congregatio in honore transfigurationis Dominicæ est collecta; per urben Tyberiadis in littore maris, ubi Dominus Petrum aquas siccis calcare vestigiis fecit, sitam, ubi etiam Jordanis mare Galilææ *f* pertransit, venerunt Magdala, vicum Lazari et sororum ejus. Inde per oppositam in altero littore Capharnaum, ubi Dominus filiam principis suscitavit, ubi Zebedæus, pater Jacobi et Joannis requiescit; et per Betzaidam, ubi nunc ecclesia domum Petri et Andreæ demonstrat, tetigerunt Corozaim, ubi Dominus expulsis dæmonibus, gregem porcorum concessit.

Canam Galilææ, Thabor etc.

Cæsaream, g

9 Hinc sanctorum amore locorum, itinere tortuoso, venerunt ad ortus duorum fontium in monte Phanio *g*, quorum unus Jor, alter vocatur Dan,

C

quorum unus ex una, alter ex altera parte urbis, quæ in Euangelio Casaræa Philippi, a Phœnicibus autem Paneada vel Phaniada dicitur, fluentes, non longo ab ipsa urbe fatigati lapsus fluentis, et nomine juncti faciunt Jordanem, Dominico baptismate insignem. Visis ergo in eodem loco quibusdam armentis, dorso longo, cruribus brevibus, proceris cornibus, quæ sole diem incendente, se præter solum caput, vicina palude solent mergere, venerunt ad prædictam Cæsaream, ubi Petrus cæli claviger factus est. Intrantes ibi ecclesiam, viderunt statuam Christi, ad cujus sub divo positæ pedem herba admirandæ virtutis olei oriebatur, de quo sic in Ecclesiastica historia legitur *h*.

cujus occasione inducitur statua mulieris, Christi fimbriam tangentis etc.

10 Mulierem, quam sanguinis profluvio laborantem curaverat, hujus urbis fuisse civem constat. Pro foribus vero domus ejusdem mulieris basis quædam in loco editiori collocata monstratur, in qua mulieris ipsius, velut genibus provolutæ, palmasque suppliciter tendentis imago, ære expressa videtur. Astat alia statua ære nihilominus fusa, vultu et habitu Domini veste fimbriata circumdati, dextramque porrigentis prostratæ mulieri. Ad pedem autem

D

virilis statuæ herba quædam novæ speciei e prædicta basi nascendo surgit, et donec fimbriam vestimenti Jesu tangat, crescere non desinit. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos conquirit, ita ut quæcumque illa fuerit infirmitas, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur; nihil omnino virium gerens, si ante, quam æreæ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc Eusebius temporum scriptor, ad sua usque tempora perdurasse, et se suis perhibet oculis conspexisse. Hanc autem statuam Christi sceleratissimus Julianus Apostata, ut in tripartita legitur historia, deposuit, et suam loco illius locavit. Sed Deo tantum scelus ad præsens vindicante, eadem Juliani statua fulminis ictu dividitur, capitis cum cervice pars una terræ infigitur, altera in loco hærens fulminis incendium testatur. Statuam vero Salvatoris pagani confregerunt, Christiani autem colligentes in ecclesia locaverunt.

E

Lustrat Galgala

11 Digressi inde, Jordanis fluenta sequendo, venerunt ad illum Jordanis locum, ubi Dominus aquas, diluvio olim pollutas, suo baptismate lavans mundavit. Ibi salubri liquore perfusi, venerunt Galgala, ubi filii Israel sublatos de Jordane lapides, in testimonio transmigrationis suæ posuerunt. Inde permeata Jericho, ubi Jordanis *i* in mare mortuum, nomen cum cursu amissurus influit; visitato etiam S. Eustachii monasterio, in medietate Jericho et Jerusalem sito, vix exspectatam ingrediuntur Hierosolymam. Cui tunc loco, miraculorum vel alicujus operum Domini conscio, vir Dei Willibaldus oscula non impressit? Quod ibi altare lacrymis et gemitibus non perfudit? Quanta ibi devotione jacuit ante dominicam Crucem, mundo crucifixus? Quam torrido lacrymarum fluvio perfudit lapidem, quem ab ostio monumenti removit angelus? Sex ibi hebdomabibus gravissimo irretitus languore cruciabatur, sancta tamen circuire loca, studio laborem fallente, non gravabatur. Quanto videndi Deum deorum in Syon desiderio ecclesiam montis Syon in medio urbis sitam adiit; quam devote translatum illuc ejusdem ecclesiæ Archidiaconum et protomartyrem Stephanum imploravit!

monasterium S. Eustachii, i

Hierosolymam, ubi languore cruciatur.

F

Adit vallem Josaphat,

12 Egressi demum veniunt in vallem Josaphat, ubi sepulcrum sanctæ Mariæ monstratur. Sed utrum Apostoli eam, relicto hic corpore solutam, ibi sepelierint, an forte sepelire eam destinantibus, post effossum ibi sepulcrum, ipsa sit cum corpore assumpta, vel si sepulta ibi conceditur, utrum inde sublata, et alias transposita sit, an recepta vera immortalitate resurrexerit, melius dubitatur, quam aliquid inde apocryphum diffiniatur *k*. Digressos inde recipit eos mons Oliveti, ingressos ecclesiam desuper patulam, et in loco dominicæ ascensionis, opera Helenæ Reginæ constructam. Locus ergo hic, in quo Dominus in ipsa ascensionis suæ hora, stipantibus discipulis, steterat, et unde elevatis manibus, captivitatem nostram in cælum captivam duxerat, hodie etiam Dominicorum vestigia pedum evidentissime demonstrant, et quasi sentiens se ex hac pedum impressione, omni artificioso ornatu incomparabiliter pretiosiorem, nec pavimento sterni *l*, nec tecto

k

montem Oliveti,

l

patitur

A patitur operiri. Has pedum Domini notas S. Willibaldus cum sociis non cessans lacrymis fluentibus rigare, vere potuit dicere : Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus. In eadem ecclesia duas perhibent stare columnas, in geminorum memoriam angelorum, qui discipulis ascendentem Dominum aspicientibus dixerunt : Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? ecclesiæ parietem circumrepere, peccatorum veniam hunc meruisse.

Bethleem, 13 Inde venit Bethlehem, ubi bos cognovit possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. Accedens ergo ibi ad puteum, quod prius mirabatur auditum, vidit in superficie aquæ ire a margine *m* usque ad marginem, figuram stellæ *m*, quæ Magis, nato Domino, apparuit, eosque tertio decimo Dominicæ nativitatis die Bethlehem perduxit. Inde *Thecuam,* venere Tequam, ubi Christi coæquævis ab Herode trucidatis, Nathanael sub ficu a matre absconsus evasit, ideoque sic dictum est a Domino, quia cum esses sub ficu novi te. Inde per Lauram, ubi sanctus *Betzuram,* Saba requiescit, venere juxta vicum Betzuro, ad B aquam, quæ eodem, in quo gignitur, sorbetur loco, in quo Æthiops ab ultimis terræ finibus, visitato Domini templo, per Philippum baptizatus, vicinum Israel præveniendo, pellem suam mutavit, id est, fide dealbatus, peccati nigredinem deposuit. Inde *Gazam, ubi lumen amittit,* cum venirent Gazam, auditis apud sanctum Matthiam Missarum solemniis, sanctus Willibaldus lumen oculorum dimisit.

n 14 Inde per castellum Afframiam *n*, ubi tres *quod Hierosolymis recepit.* Patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob, cum suis uxoribus requiescunt, revertitur Jerusalem, et ingressus ecclesiam, ubi sancta crux inventa est, constructam, per duos cæcitatis suæ menses visum *Inde pergit Diospolim etc.* recepit. Inde visitata apud Diospolim ecclesia sancti Georgii, per Joppen, oppidum Palæstinæ maritimum, ubi Petrus viduam Dorcadem suscitavit, *o* per littus maris Adriatici *o*, adoratis apud Tyrum et Sydonem Domini vestigiis, transito Libano monte, peragrata Tripoli urbe maritima, visitata *Venit Emaus etc.* iterum Damasco, venit Emaus, vicum Palæstinæ, quem Romani post destructionem Hierosolymorum, ex eventu victoriæ, Nicopolim vocaverunt. Ubi C postquam in domo Cleophæ, in ecclesiam mutata, eum, qui ex fractione panis in ea cognitus est, adoravit, viventis aquæ fontem desiderans, vidit et fontem, qui est in trivio, quo Christus eodem, *p* quo resurrexit die, cum discipulis duobus, Luca *p* et Cleopha, quasi ad alium declinaturus vicum, ambulavit. Est enim ibi fons, ad quem Christus olim in terris conversatus, cum discipulis dicitur venisse, pedesque in eo, emenso aliquo itinere, lavisse, et hinc eamdem aquam diversorum efficacem medicaminum a Deo factam, ut potata quibuslibet languoribus, tam pecudum, quam hominum, salutis infundat præsentiam.

Hierosolymam tertio et quarto revisit: 15 Inde S. Willibaldus tertio Hierosolymam venit, ibique totam hyemem stetit. Nec minus peragrata Syria, quarta vice Hierosolymam repetiit. Inde per Sebastiam sepulcro Joannis Baptistæ, quamvis *q* tempore Juliani Apostatæ diruto *q*, ac reliquiis Prophetarum Abdiæ et Helisæi, puteoque, ubi Do- *inde Sebasten,* minus potum a Samaritana petierat, claram, viso monte Garizim, in quo Samaritana patres Samaritanorum orationi indulsisse dixerat, ad caput Libani montis, Tyro vicinum, contiguum monti, sævos A. Anon. leonum impetus in via passi veniunt. Inde apud *Tyrum,* Tyrum diu exspectata navi, inchoato in natale S. Andreæ navigio, per totam navigantes hiemem, *Constantinopolim,* vix proxima ante Pascha septimana venerunt Constantinopolim, sanctorum Apostolorum Andreæ, Timothei, et Lucæ Euangelistæ et Joannis Crhysostomi reliquiis celebrem. Ibi biennium *r* moratus, *r* *Nicæam etc.* transfretavit interim Nicæam Bithyniæ urbem, ubi Constantinus ad ventilandam Arrii et Athanasii Alexandrini Præsulis controversiam, centum *s* decem et octo Episcopos collegit, ibique est ecclesia, *s* in qua ad synodum consederunt, tecto carens, instar illius, quæ sita est in monte Oliveti. Constantinopolim regressus, remenso maris transitu, per Siciliæ urbes Capuam, Catanam, deveniunt Regium : hinc Neapolim, inde Syracusam.

ANNOTATA.

a *Diximus etiam, non meminisse Sanctimonialem de accessu Beneventum, multo minus, quod inde nave Ægyptia solverit Sanctus noster.* E

b *Notari obiter potest sepultura S. Mariæ Magdalenæ apud Ephesum, de qua hoc mense proprio die agendum erit.*

c Montis Galanorum *non meminit Sanctimonialis.*

d *In Hodœporico Sanctimonialis est* Emessa.

e *Alias* Mirmumnum : *vult Mabilio, legendum* Murmunimum, *quod non tam regis proprium sit, quam appellativum seu gentile principum Saracenorum, qui* Mumnilini, Amiræ *etc., nuncupentur a voce arabica* Amur, *quæ dominum significat.*

f *De ingressu et exitu Jordanis in mare Galilææ egimus supra. Hic rursus viam sic dirigit* S. Willibaldus, *ut non satis intelligas, quomodo descripta loca transierit. De suo addit hic auctor, dum* Magdala *vocat* vicum Lazari et sororum ejus. *In Hodœporico simpliciter est,* secus vicum Magdalenæ

g *Apud Canisium erat* Phamo, *sed monuit Mabilio, corrigendum* Phacio. *Alii scribunt* Fanium, *quo ex monte oritur fons* Dan, Paucas *etiam dictus, non procul a radicibus montis Libani.* F

h *Parergum ab Anonymo insertum, de quo nihil in priori vita.*

i *Mabilionis observatio est, urbem Jericho quinto fere milliari distare ab ostio Jordanis, in mare mortuum influentis, tertio vero milliari ab ipso Jordane.*

k *Ita ferme Usuardum scripsisse, ostendimus ad ejus Martyrologium; poterat tamen Anonymus a Sanctimonialis sententia non recedere. Vide notationem Mabilionis.*

l *De primo testis est Paulinus Nolanus Episcopus epistola 11 ad Severum; de utroque Adamnanus, et ex eo Beda.*

m *Et hoc ab Anonymo superadditum est.*

n *De eo monuimus, videndum Canisium. Est* spelunca duplex. *Porro munitionem loco ecclesiæ cathedralis ibi a Saracenis conditam fuisse observavit post Breidenbachium Adrichomius; at munitionis seu castelli locum haud expressit, inquit Mabilio.*

o *De mari Adriatico et Diospoli abunde superius dictum*

A ANON. *dictum est.*

p *Lucam addit auctor ex præfatione Gregorii M. in Job; nam Lucas ipse in Euangelio solius* Cleophæ *meminit.*

q *Vide Rufinum lib. 2 hist., cap. 28, Theodoretum et alios.*

r *Intellige transfretationem Nicænam accidisse tempore ipsius biennii, quo Sanctus Constantinopoli moratus est, ut ex Sanctimoniali certo constat.*

f *Rursus mendum est, ex Sanctimoniali cum pluribus aliis, quæ hinc inde inobservata reliquimus, corrigendum : his annumera* Syracusam, *loco non suo collocatam.*

CAPUT III.

Mora Cassinensis, reditus Romam, inde in Germaniam, episcopatus Eystettensis et obitus.

B *Per decennium Cassini monachus,*

16 Demum autumno se in hiemem contrahente, deposuit se sanctus Willibaldus in monte Cassini, apud monasterium sancti Benedicti, sub Abbate
a Petronace. Et hic decimus *a* erat annus, ex quo exilium est adorsus, octavus vero, ex quo Roma est egressus. Postquam ergo sanctus ille vir se Monachis prædicti loci conjunxit, vitæ cœnobialis religiosissimæque conversationis normam in se plenissime monstravit. Igitur amore omnium in eum provocato, in primo postquam illuc venit anno, factus est cubicularius ecclesiæ : in secundo monasterii decanus. Postmodum octo annis in
b duobus positis ibi monasteriis portarius *b;* quatuor annis apud monasterium in vertice montis situm; quatuor rursus apud monasterium inferius juxta
c amnem Raphito *c* positum.

17 Claruit et eodem tempore in Teutonicis
S. Bonifacio fama notus, partibus, tam opere, quam nomine Bonifacius, Moguntinæ ecclesiæ Archiepiscopus, genere itidem
d Anglus, et sancto Willibaldo cognatus *d*, conversaque postmodum feroci Fresia, insignis Christi Martyr futurus. Hic cum de plantando Christianæ religionis nutrimento cogitaret, et huic operi ha- C
biles ac necessarios undecumque anhelaret aggregare; audierat famam S. Willibaldi apud castrum Cassinum divinæ deditissimum contemplationi. Veniens ergo Romam idem Archiepiscopus, post alia cum Præsule Apostolico de Catholicæ statu Ecclesiæ collata, subjunxit, quod se ferventissime excoquebat, commissum scilicet sibi Mogun-
e tinæ *e* sedis Archiepiscopatum, terræ et locorum spatio amplum, gentilitatis autem ritu esse squalidum et multum, messem ibi multam, operarios autem paucos, et cum necessitas irrecuperabilis cogat Pastorem commissorum sibi quorumlibet rationem reddere, subditorumque sanguis requiratur a præposito Præsule; unum pastorem tam numeroso ovili non posse sufficere; ideoque si Deus annuat, et si Apostolica auctoritas permittat,
in adjutorem expetitur se eumdem episcopatum, statutis in eo duobus Episcopis, decrevisse partiri, ut minor procuratio, et gregem munire, et pastorem valeat absolvere; esseque apud castrum Cassinum monachum quemdam Willibaldum, qui postpositis divino amori patria et parentibus, post fractam longo viarum, D
et sancta permeandi loca labore ætatem, Deo ibi mancipatus serviat, cui unum ex statuendis episcopatibus velit committere, si ipse Dominus Papa cum monasterio subtractum, sibi curet transmittere. Præfuit tunc Sedi Apostolicæ Gregorius ejusdem nominis tertius, Papa vero nonagesimus primus. Hic audito tam laudabili Archipræsulis Bonifacii desiderio proposito, ejus intentionem probavit, sancti transmissionem Willibaldi promisit, et longis fotum amplexibus, plenum singultibus dimisit.

18 Nec longum; postea S. Willibaldus, decen- *et a Gregorio III in Germaniam missus,*
nio jam apud Cassinum montem impleto, Romam cum quodam confratre suo, genere Hispano *f*, ex *f*
licentia Abbatis sui Petronacis adiit. Cujus audito adventu, beatus Papa eum vocavit, et post multas inquisitiones et responsa, ei sancti petitionem Bonifacii innotuit. Id durum, et propositæ contrarium vitæ sanctus Willibaldus reputans, intulit, se, qui propria dimisit, qui mundum pedibus subegit, non posse rursus mundanis irretiri, nec quiete, quam in valle lacrymarum sibi paravit, velle privari, E
nec esse providi, et mente integri, ut post horrenda naufragia, portu occupato, se titubantibus adhuc vestigiis, sævam prætendenti mortem credat pelago. Ad quem Papa his vel hujusmodi utitur dictis : Dilectio Dei per dilectionem proximi probatur. Petros ergo postquam se amatum ter audivit, gregis sui curam et pastionem commisit. Hinc instructi divinitus sancti Patres, multis ex monasteriali quiete, compluribus ex solitaria contemplatione raptis, episcopatus commisere. Prædecessor et æquivocus meus Gregorius, mente et habitu monachus, sedi Apostolicæ præficitur. Moyses heremita, innumeris in eremo clarus signis, de solitaria, quam duxerat vita, impetrante apud Romanum Imperatorem Mauria *g* Regina, raptus, *g*
Sarracenorum genti Episcopus præponitur; nec longum, indutam agnina pelle ferocissimam gentem Christo lucratur. Quicumque igitur virtutibus pollens, præesse renuit, suamque quietem aliorum utilitati præposuerit, tot damnatorum pœnas dignus erit lucre, quot peccantium mores ipse Prælatus potuit corrigere. His vel similibus animus sancti F
Willibaldi flectitur, et pedibus Papæ advolutus, quodcumque imponatur onus, devoto se subiturum humero profitetur. Multum ergo instructus, et Apostolica benedictione munitus, dirigitur sanctus sancto Willibaldus Bonifacio, quem sanctus Archipræsul quasi Angelum cælo dimissum recipiens, gratioso affectu amplectitur, dignissime veneratur.

19 Notificata sibi dehinc vocationis suæ causa, *Eystettensi ecclesiæ præficitur.*
rogavit sanctum Willibaldum, ut dignetur ire, et locum, cui Præsul præponendus sit, videre. Erat igitur eidem Archiepiscopo in finibus Bajoariæ locus, Eihstat dictus, sibi a quodam pio et religioso, nomine Suigero, pro divinæ respectu renumerationis in usus divinos traditus. Hoc igitur loco, adhuc suæ parochiæ subjecto, decrevit S. Bonifacius episcopatum facere, eique sanctum Willibaldum præficere. Ivit, vidit, probavit, reversusque ad sanctum Bonifacium, eo comitante, denuo locum suum adiit, et presbyteratus ibi gradum, Archiepiscopo consecrante, perfecit. Nec mora, ecclesiæ fundamenta cœpit ponere, claustrum et officinas Cleri

signare

A signare, et quælibet divinæ necessaria servituti sagaciter disponere. Revoluto abhinc anno, Archiepiscopum in Turingia adiens, tolerabile hospitium habuit in via, apud fratrem Wunebaldum,
h octavo *h* semis anno, postquam apud Romam discessere, non visum. Hinc ad Archiepiscopum
i suum apud urbem Saltzburge *i* venit, ubi confluente Antistitum collegio, consentiente cleri plebisque suffragio, episcopalem benedictionem, et Eihstatensis ecclesiæ cathedram suscepit, quadragesimum primum ætatis annum tunc agens.

Ejus cura pastoralis et pius obitus.

20 Cura igitur episcopali suscepta, non habuit requiem, verbum Dei die ac nocte prædicare, desides gentis illius animos, et parum de futuro sollicitos, ad spem cælestium erigere, sepositis inanium rerum curis, æterna quærere. Et ne parum fidei colonus proficeret, quod verbo plantabat, vita doctrinæ consona rigabat. Nec longum, rudis squalentium cordium campus ita Euangelici ligonis exercitium audierat, ut ignaro fructus agro, extir-
B pato errorum frutice, seges rubicunda et vinea Dei Sabaoth videretur surrexisse. Postquam igitur epi-
k scopatum suum sanæ institutis vitæ per septem *k* annos dignissime informavit, dissolvi et esse cum Christo cupiens, spiritum Conditori reddidit, sepultus in ecclesia, cui præfuit. Quanti nunc apud Deum sit meriti, testatur corona justitiæ, quam miracula, apud sepulcrum ejus coruscantia, testantur eum recepisse.

ANNOTATA.

a *Rectissime calculos connectit, ut alibi ostendimus.*

b *Habe hic notationem Mabilionis. Mirum videretur, inquit, quod ex* Decano *sit* portarius, *nisi S. Benedictus ad* portam monasterii senem sapientem, maturum moribus *exigeret in Reg. cap. 66. Annos in Sancto nostro compensavit morum maturitas.*

c *Etiam in prima vita sic legitur* Raphito; *an recte contendat Angelus de Nuce, scribendum* Rapido, *nolim contentiosius discutere.*

C d *Non tam aperte dixit Sanctimonialis, Bonifacium* Anglum *fuisse et* S. Willibaldo cognatum.

e *Ut demus Mabilioni, Gregorio III Pontifice, S. Bonifacium necdum sedi Moguntinæ addictum fuisse, negari non potest,* commissum *ipsi eo tempore archiepiscopatum. Sic per prolepsim intellige, quod paulo superius absolute dicatur* Maguntinæ ecclesiæ Archiepiscopus.

f *Hunc comitem fuisse peregrinationis Willibaldinæ, nescio unde eruat Mabilio, nec qua ratione eum putet esse* Diapertum. *Vide Sanctimonialem num. 36, ubi hæc leges :* Posthæc itaque unus presbyter, qui de Hispania veniens, ad S. Benedictum manebat : *non ergo ex Syria venerat cum* S. Willibaldo.

g *Nota est* Mauvia *ex Rufino lib. 2, cap. 6, quæ aliis* Mavia *dicitur. Et hoc parergum est nostri; nescio an satis recte adductum.*

h *De hoc numero male posito supra egimus.*

i *Aliud mendum, pro* Sallpurg *Turingiæ. Vide plura apud Mabilionem.*

k *Sit finis errorum hujus auctoris, dum Sancti nostri episcopatum contrahit ad septem annos.* A. Anon.
Vide Commentarium prævium.

MIRACULA

Facile mihi ignoscent, opinor, Eystettenses, quamquam non minimæ negligentiæ eos accusem in annotandis recensendisque sanctissimi sui Patroni miraculis, quæ cum innumera et propemodum infinita hinc inde prædicent tabulæ, nulla tamen seorsim enumerant, præter pauca illa quæ ex codice manuscripto de S. Willibaldi *translatione retulit Philippus apud Gretserum a pag. 133 ad 147, quæque nos sola ab ipso consignata reperimus. Habe igitur toties supra nominati Philippi textum.*

Claudus curatur.

Primum signum ipso die translationis circa horam sextam factum est in contracto, existente de familia chori majoris Præpositi Domini Alberti, E
scilicet janitore noto et enutrito ab Eystettensibus a juventute. Qui cum relatu didicisset, reliquias S. Walpurgis ad Cathedralem ecclesiam deportari, sumptis podiis * more solito, firmiter claudicando chorum ascendit, prorumpens clamore valido in hæc verba : O gloriose Præsul Christi Willibalde, da mihi panem nuntii *, soror tua advenit, te benigne salutatura. Et appropians aræ intemeratæ Virginis Mariæ, qua locatum fuerat sacrosanctum corpus Willibaldi, trina postulatione peracta, sanitatem omnimodam est adeptus : ita videlicet, quod podiis et baculis abjectis, cœpit jubilare, saltare, et magnificare nomen Præsulis Christi Willibaldi.

* fulcris.

* q. d. munus pro bono nuntio.

Energumena liberatur

II Signum. Mulier vexata dæmone multis annis, liberata est, ita quod dæmon visus est mitti in aera in forma cornicis nigerrimæ.

Judæa parturiens salutem animæ et corporis reperit.

III Signum. Quædam Judæa in partu laborabat plus quatuordecim diebus, et cum videret dolorem vitam velle finire, rogabat mulieres Christianas, quæ antea eidem familiares fuerant, ut ipsam e F
domo Judaica efferrent, quod cum factum esset, illico invocando nomen intemeratæ Virginis Mariæ, partum edidit omni dolore semoto, ante partum tamen recepto sacro fonte baptismatis. Quem puerum cum ob verecundiam mater non procuraverit baptizari, ipsa tamquam inops et mendica, intendebat Judæo, a quo conceperat, committere educandum. Quæ cum eumdem ad monasterium S. Willibaldi die quadam deferret, tacto beatissimi Confessoris Willibaldi sanctuario, clarissimo lumine oculorum suorum privata, nec non ambabus manibus est contracta. Ipsa vero, cum tamquam anxia, rogaret se duci de choro ad Crucifixum, quod est in sinistra parte chori adorandum; ejusque menti inciderit, hanc plagam sibi illatam, propter puerum non baptizatum; et indignam tangi tam sacrosanctis reliquiis Confessoris Christi Willibaldi; sine mora vovit Deo et B. Willibaldo baptismum puero velle procurare, quæ continuo visum recepit, et manus ejus contractæ sunt solutæ, et baptizatus est puer in parochia Eystettensi, cujus patroni sunt Dominus Hermannus de Tanhausen, Canonicus

Eystettensis

Ex Ms.

Eystettensis, et magister Hertingus, provisor scholarium.

Mulier ter cæca, visum tertio recepit.

IV Signum. Quædam domina cæca de Ungaria venit Ratisponam, cujus intentio fuit velle visitare limina S. Mariæ in Aquis *, ductore mediante, quæ cum audiret relatu, S. Willibaldum debere transportari, manibus et vultu erectis in cælum, suppliciter Deum flagitabat, ut per merita S. Willibaldi, sui Confessoris, visum mereretur recuperare. Quæ vix oratione completa, cum visum recepisset, venit in Eystett magnificando nomen Jesu Christi et S. Willibaldi. Deinde Aquis iter sine ductore arripuit, non contenta gratia a S. Willibaldo adepta. Cum igitur veniret quasi in medium nemus, quod vulgari nomine dicitur Forst, visus eidem est ablatus. Quam cum solam contigerat aliquamdiu vagari, tandem venerunt mulierculæ properantes ad limina S. Willibaldi. Quam cum audirent cum gemitu clamantem, adierunt, interrogantes, unde cæcitas evenisset eidem? At illa eisdem per singula exponens, rogabat, ut B mediante ipsarum ducatu, civitatem Eystettensem attingeret, quod etiam, præstante Domino, ad effectum pervenit. Eadem etiam flens largiter ducta est in quamdam domum, de qua non poterat præ nimio dolore capitis egredi; invocando nomen Confessoris Christi Willibaldi secundo visum recepit. Et statim properans sine ductore ad monasterium Cathedralis ecclesiæ, S. Willibaldo perpetuam continentiam vovit. Deinde post brevis spatium temporis, cum tamquam juvencula elegantis formæ, huic voto contrairet, et diceret, se maritum velle ducere, visu tertio est orbata. Post hæc autem pure confessionem faciens, et perpetuam Deo vovens continentiam cum contritione maxima, visum tertio recepit.

* Aquisgrani.

Contractus sanatur.

V Signum. Apud Egram, dum cives de vestibus B. Willibaldi particulam secum deferrent, ob B. Willibaldi reverentiam, occurrente utriusque sexus turba copiosa, cum processione prosternentes se devotissime terræ, offerunt cujusdam ditissimi filium, pedibus et manibus curvum et contractum, dicentes : O inclyte Præsul Willibalde, C ostende nobis fidelibus tuis in hoc paralytico tuam gratiam salutarem. Illico tactu sanctuarii, adolescens pristinæ restitutus est sanitati. De hoc nobis fides facta fuit, ejusdem loci viginti civium juramento.

Puer mortuus reviviscit.

VI Signum. Apud Augustam puer duorum annorum submersus, et flumine a civitate longe, quasi per dimidium milliare devectus, defunctus reportatur. Coram civibus multis circumstantibus, mortuum prædictum, ad invocationem egregii Confessoris Willibaldi, votum faciente matre, ut si vitam rehaberet, ipsum B. Willibaldo ministrum perpetuum consignaret. Mox puer manus ad cælum elevans, vitæ est pristinæ restitutus. De quo fides facta fuit per fide dignos, qui juraverunt, prædictum mortuum se vidisse. Idem etiam apud S. Willibaldum postmodum longo tempore conversabatur.

Circulus ferreus rumpitur.

VII Signum. Quidam constrictus ferreis circulis, ante aram se prosternens, beatum Willibaldum suppliciter flagitabat, quod sibi præstaret certitudinem, et intersignum, si pro peccatis et delictis suis condignam in his circulis pœnitentiam D egerit. Qui continuo liberatur, circulis ferreis omnimode confractis.

Naufragi in Danubio mirabiliter liberati.

VIII Signum. Cum peregrini, volentes post visitationem S. Willibaldi, qui tam de Ratispona, quam de aliis civitatibus et villis confluxerant, ad propria remeare, in Ingolstat octoginta utriusque sexus tam senum, quam mulierum gravidarum et puerorum, navem intraverunt. Qui cum venissent in Volburg, ubi transitus est petrosus et periculosus, nautæ navem incaute regentes, passi sunt naufragium universi peregrini. Gementes autem et nomen Confessoris Christi Willibaldi devotissime invocantes, visi sunt Danubio velut ancte * supernatare, quamvis plurimi ex illis artem natandi numquam exercuerunt. Et pueri ac mulieres impraegnatæ illæsi ad portus exivere diversos. Dux vero Bavariæ Ludwicus et ministeriales ac alii hospites, ante portam castri stantes, velocissime, cum viderunt præfatos naufragari, ad Danubium cucurrerunt, omnibus naves habentibus sub interminatione rerum et personarum, E districtissime præcipientes, ut naufragantibus subvenirent. At illi naufragi extentis manibus respondentes dixerunt, se nullius auxilio egere, nisi solius Confessoris S. Willibaldi. Et ita omnes salvi et incolumes evaserunt, B. Willibaldo existente ductore.

* anates.

In alio naufragio etiam adjutor Sanctus.

IX Signum. Quidam volentes visitare limina B. Willibaldi, se conduxerunt in quodam ligno, quod dicitur * sloze, transeuntes venerunt in oppidum, quod Hayn nuncupatur, ubi Lycus partem Danubii influit. Inibi ex impetu concurrentium aquarum remes * sunt confracti præ angustia corporis, quia sloz fundum adiit; ortus est ingens clamor omnium in ligno considentium; et una omnes invocantes nomen confessoris Christi, clamabant : o B. Willibalde, trahe nos ad portum salutis tuæ gratia pietatis. Illico apparuit illis vir infulatus, tamquam Clericus, albis vestibus indutus, tenens vexillum album in dextera et Crucis signum per medium rubei coloris; cum sinistra gubernabat lignum, omnibus videntibus cum plenitudine gau- F diorum; ita videlicet, ut sine difficultate pontem transirent, et omnes in eo consistentes ad portum salvi devenerunt.

* ratis.

* remi.

Surdus auditum recuperat.

X Signum. Quidam presbyter de Ulma, privatus auditu, limina diversorum Sanctorum pro recuperatione auditus adiit. Cum nil proficeret, tandem commemorans gratiam, quam Dominus propter dilectionem S. Willibaldi, omnibus ad se venientibus impertiretur; sub tali conditione, se limina aditurum prædicti Confessoris vovit, si sibi per interventionem ejusdem Confessoris auditus intra triduum restitueretur. Tertio die circa vesperas cum staret orans, quam diem sibi pro termino statuerat, auditum recepit. Qui votum suum implens, venit Eystet, et juramento sibi hoc accidisse affirmabat. Præterea idem sacerdos tam debilem visum habebat, quod terras sine ductore transire non poterat, et liniens se quotidie vino, quo B. Willibaldi ossa lota fuerant, sine ductore abscessit.

XI Signum. Quidam puer in Rugeshoven fuit submersus, amicis et cognatis ipsum deferentibus

cum

A cum maximo ejulatu et clamore ad chorum Cathedralis Ecclesiæ, ipsum aræ superposuerunt, S. Willibaldi brachio circumliniientes, multis adstantibus et videntibus magnalia Christi et sui Præsulis, est resuscitatus. Unde versus :

Puer aquis exstinctus resuscitatur.

Alia miracula.

Extant sanati per Præsulis acta beati,
Sex homines chiragra, sex alii podagra.
Visum restituit Willibaldus peregrinis,
Uni seu quinis, ut sua spes valuit.
Signaque sunt factu per juramenta probata,
Plura licet varia præfuerint alia.
Et tot adhuc certe nova clam profert et aperte;
Signa quod hæc verum non capiunt numerum.
Hæc sunt tredecies signa peracta dies.

XII. Supradictis pauca ex innumeris adjicientes, quæ tempore nostro peracta novimus, ad finem Legendæ properemus.

XIII. Erat quædam mulier in civitate Eystettensi, honestæ vitæ ac bonæ conversationis, quæ vertiginem capitis patiebatur, et acutissimarum sagittarum ac reverberationum ictus intolerabiles ea vehemen- B tia sentiebat, quod quasi omni hora videretur periculum excerebrationis vel dementationis ipsi imminere : et cum hujusmodi ictus reverberationum ad oculos descendebant, lumine privabatur, et sanguineæ guttæ de oculis ejus stillabant. Hæc ad tumbam beatissimi Confessoris Christi Willibaldi veniens, ac ipsam manu tangens, salutifero contactu sperans curari caput suum, in virtute sacri contactus circum tangebat, frontem et oculos attrectando; quo facto, in ipsa hora curata est.

Mulier liberata a gravi vertigine.

XIV. Item nos ipsi more solito in studio lectionis existentes, quædam passio viscerum adeo vehemens et dolore plena nos subito apprehendit, quod si continuata fuisset usque in vesperam, omnino, ut certissime credimus, et experimento doloris didicimus, ab luce hujus seculi migrassemus. Surgentes igitur cum magna attritione corporis, et multa contritione mentis, difficultate inenarrabili, ad chorum B. Willibaldi pervenimus, et cupientes ascendere per paucos gradus, qui inibi in ascensu ejusdem chori habentur, non poteramus; sed ante januam stantes, imaginem Virginis ac Matris Dei, C ex opposito in fine chori locatam, quæ verso vultu ingredientes respicit, lamentabiliter aspeximus, orantes in hæc verba : Beata Mater Dei, ob reverentiam et honorem B. Willibaldi, capellani tui, qui semper te singulariter honorando venerabatur, me indignum successorem suum curare digneris, præsertim cum hæc passio in compositione sui operis ac Legendæ me invaserit. Et illico ipsa hora curati sumus, nullum dolorem vel aliquod vestigium doloris, ex ipso momento curationis sentientes. Hæc autem in verbo Domini dicimus, testimonio bonæ conscientiæ non mentientes.

Auctor ipse ab ingenti viscerum passione solutus.

XV. Priusquam finem lecturæ imponamus, cuidam quæstioni respondere concupiscimus. Solent namque plerique insultando quærere : Cum B. Willibaldus a Deo innumeris præferatur miraculis, cur Ecclesiam suam ab injusta eam turbantibus interdum permittat tribulari, et non ad lineam omnia ulciscatur, nihil impunitum derelinquens?

Quæstio curiosorum.

Ex Ms.

XVI. Ad quæ respondemus : Quod B. Willibaldus exemplo Salvatoris nostri, multa ad tempus dissimulat, ut se virtute patientiæ eminentem ostendat. Quædam vero nequaquam dissimulat, ut se compatientientem capellanis suis patefaciat. Hoc tamen examinatione multi temporis compertum est, et ipsi experti sumus, quod Barones, terrarum principes, vel cujuscumque conditionis nobiles, ecclesiam Eystettensem in rebus vel personis, suæ salutis immemores, contra Deum et justitiam venientes, ausu temerario molestantes, vel quoquo modo indebite perturbantes, absque solatio liberorum defuncti inveniuntur. Sane autem absque solatio liberorum dicimus, qui vel omnino sine liberis moriuntur, vel si liberos habeant, nullam materiam lætitiæ, vel honoris, sed materiam tristitiæ et doloris in eis inveniunt.

Pœna in eos qui S. Willibaldi res invadunt;

XVII. Sic igitur opinantes nomen Eystettensis ecclesiæ suis invasionibus extinguere; se ipsos perimunt; et nomen, quod posteritati suæ servandum esset, ac celeberrime continuandum, miserabiliter amittunt; et in quibus Ecclesiam offendere conantur, mirabili dispensatione divina, nimirum interdum exaltant. Nam feuda, quæ numquam fideliter deservierunt, ultione ingratitudinis ac pejerationis * cum sine posteritate liberorum moriuntur, ad præfatam ecclesiam utiliter, gloriose et Deo laudabiliter revertuntur. Quid plura? Benedictio et claritas et sapientia, et gratiarum actio, honor, virtus et fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen. Qui nobis talem præfecit pacis principem, cui sacerdotii nomen manet in æternum.

liberis et successoribus carere. E

* pejorationis.

XVIII. Ad sancti ac beatissimi Patris nostri, beati Præsulis Willibaldi laudes addidisse aliquid, decerpsisse est. Cum siquidem virtutum ejus gratia non solum sermonibus sit exponenda, sed operibus comprobanda : hinc ergo psalmi resonent, concrepent Lectiones. Hinc populorum turbæ lætentur, hinc pauperes Christi subleventur. Surrexit enim Sacerdos magnus in nobis, per quem Dominus visitavit plebem suam, de quo famosa lectione pariter et prædicatione dicere possumus : F Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus. Ecce per demonstrationis præsentiam. Ecce per sanctitatis evidentiam. Sacerdos magnus non solum propter gratiarum exuberantiam et virtutum magnificentiam; sed etiam sacerdos magnus propter pontificalis officii dignitatem. Hic in diebus suis placuit Deo, propter divini amoris familiaritatem, et inventus est justus, propter finalis justitiæ æquitatem, quam semper gratiose tenuit in exercitio viæ, quoad usque feliciter attingeret in patria repositam sibi coronam justitiæ : ad quam meritis B. Willibaldi nos perducat Jesus Christus, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto, vivit et regnat Deus in omnia secula seculorum. Amen. *Atque hic miraculorum finis.*

Peroratio.

DE

A D

DE S. ANGELELMO EPISCOPO

AUTISSIODORI IN GALLIA

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De Sancti cultu, ætate et Actis

Sec. IX.

Pro Sancto habitum,

In nostris Martyrologiorum et Kalendariorum Mss. collectaneis, tomo 4, bina invenio ad celebrem Autissiodorensem ecclesiam spectantia; alterum Gallicum in forma Martyrologii, quod a nostro Chiffletio accepimus, in quo numerantur Sancti centum et quindecim. Alterum est Latinum Kalendarium ecclesiæ et diœcesis Antissiodorensis, ad Majores nostros directum VII *Augusti 1662 per Ludovicum Natalem d'Amy presbyterum seniorem canonicum Autissiodorensem, quo* B *solum continentur Sancti aut Beati Autissiodorenses septuaginta et unus, grandi certe et patenti discrimine. In hoc Kalendario ignotus est* S. Angelelmus, *in priori Ghiffletiano, proprio hoc suo die ponitur, cum brevi elogio, desumpto ex alia quali vita, quam nobis demum suggessit nupera compilatio Ms. a Clar. p. m. Claudio Castellano officiose procurata anno 1709, qua continentur gesta Pontificum Autissiodorensium, aliorumque eo spectantium, collecta a domno Georgio Viole, monacho Benedictino, cum novo* Kalendario Sanctorum Autissiodorensium, per D. Bargedé Archidiaconum, *atque item alio* Sanctorum, ad eamdem diœcesim aliquo modo attinentium, *eodem Bargedæo auctore.*

ostendunt Catalogi SS. Litaniæ etc.

2 *In Pontificum serie, ordine* XXXV *ponitur* S. Angelelmus, *cum expresso* Sancti *titulo, quem ei tribui asserit auctor, in omnibus catalogis Sanctorum Autissiodorensium, atque in ipsis ejusdem ecclesiæ Litaniis, tametsi cultu proprio, ejus natalis, neque hoc neque alio die celebretur. Porro Kalendaria Bargedæana non uniusmodi sunt. In* C *primo de* S. Angelelmo *non meminit, alios Sanctos referens, supra citatis nostris Kalendariis prorsus ignotos. In altero diversa sunt pleraque a priori, atque in hoc proprio die* S. Angelelmus *consignatus est. Laudatus Castellanus Martyrologio suo Universali Sanctum inferuit, et ante eum Saussayus, cum tam prolixo elogio, ut ferme ceterorum omnium vices supplere possit :* Autissiodori, depositio S. Angelelmi episcopi et confessoris. Hic ecclesiam illam post B. Aaronem regens, ad cujus solium, duce spectabili virtute et doctrina provectus fuerat admirabili pietatis et sapientiæ fulgore, ejus in administratione præfulsit. Summæ autem vir fuit charitatis, in eleemosynis præcipuus, ac pene suo tempore, ut produnt vetera monumenta, singularis. Adeo ut interdum amore largitatis ægritudinem simularit, ut absque contradictione, quæ habere poterat, in usus pauperum erogaret. At nihilominus decoris domus Dei studiosus, ecclesiam S. Stephani, cui præerat, variis pretiosisque ditavit ornamentis, ceterisque basilicis suæ diœcesis dona plurima contulit. Ceterum ad extremum progressus hujus mortalitatis terminum, immaculato tramite cursum peregit, inque S. Germani ecclesia, quam multis beneficiis amplificaverat, prout moriens concupierat, sepultus est.

Elogium ex hist. Epp. Autissiodoren.

3 *Nulla* S. Angelelmi *Acta novimus, seorsim edita aut Mss. præter ea, quæ in citata Violii Pontificum Autissiodorensium historia, ex Biblioth. Ms. Labbei tomo* I, *pag. 452 desumpta, traduntur; ea vero merum potius encomium dici debent, quam rerum gestarum ordinata series; unde facile colligitur, nullam Sancti vitam antiquitus scriptam fuisse, sed varia hinc inde, aut ex certis monu-* E *mentis aut ex traditione accepta, a posteris in unum compilata, ubi circa Sancti ætatem, nil magis definitum est. Imperante Carolo Magno,* ab omnibus electus et episcopus ordinatus *dicitur, ejus autem* tempore, Ludovicus Imperator, facto generali conventu, canonicis regularem vitam imposuisse : *quo procul dubio insinuatur Concilium* I *Aquisgranense anni 816. Ut annos* XVII *regiminis invenias, dic cathedram tenuisse ab anno 810 ad 827 præter propter. Sunt qui* S. Angelelmo *versus aliquos Latinos tribuant, in laudem S. Paschasii Radberti compositos, quorum breve fragmentum retulit Menardus* XXVI *Aprilis, in observationibus ad Martyrologium suum lib. 2, pag. 557. Ast ipse, non* S. Angelelmo *sed Engelmodo, versiculos istos, numero quatuordecim adscribit. Verum de his satis : reliquum est ut elogium ipsum, non ex Ms., sed ut a Labbeo editum est, hic subnectamus.*

ELOGIUM

Ex historia Epp. Autissiodorensium, Bibl. Ms. Labbei tom. I, pag. 452. F

Summa ejus in largiendis eleemosynis

Angelelmus episcopus, natione Bajoarius, ex patre Obtelmo et matre Hogarde, sedit annos XVII. Hic cum esset vir summæ simplicitatis et charitatis, presbyter ordinatus et basilicæ sanctorum Gervasii et Protasii abbas præstitutus est : sane decedente Aaron Pontifice, Jeremias Senonensis Archiepiscopus, jussu Caroli Imperatoris, Autissiodorum veniens, in ecclesia S. Germani cleri et populi collegit cœtum ; ibi generali consensu accendente, hic idem Angelelmus ab omnibus electus est Episcopus et ordinatus. Suscepto igitur pontificali ministerio, totum se in divinum transfudit servitium, in orationibus assiduus, in lachrymis frequens, in eleemosynis præcipuus, ac pene suo tempore singularis: fertur enim interdum amore largitatis ægritudinem simulasse, ut absque ullius contradictione, quæ habere poterat, in usus pauperum erogaret. Ecclesiam S. Stephani, non simplici largitate ditavit, altare

senioris

A senioris ecclesiæ tabulis argenteis ubique compegit; altare quoque sanctæ Mariæ nihilominus tabula argentea decoravit; sancti quoque Baptistæ Joannis altare simili ornamento decoravit; ante altare S. Stephani tres coronas argenteas præcipui ponderis præparavit, in circuitu altaris decem candelabra maxima et argentea constituit, calicem argenteum optimum cum patena condonavit, ac suo nomine præsignavit; sed et crucem permaximam inibi collocavit, quam auro argentoque, vultu Salvatoris decentissime decoravit, altare argentea tabula ornatum ante eam statuens.

atque in ornandis ecclesiis munificentia;

2 Eamdem ecclesiam signis quatuor maximis et sonoris decoravit; fecit et capsam præcipui operis, auro argentoque elegantissime comptam, ubi capsam beatissimi Amatoris, cum multis Sanctorum pignoribus condidit. Tapetia etiam optima ad sedilia basilicæ exornandæ plurima contulit. Hujus tempore Ludovicus Imperator, facto generali conventu, Canonicis regularem vitam imposuit, atque ob tutelam religionis, claustri custodiam instituit, ac B diversas competentesque officinas eorum usibus ordinavit; qua auctoritate idem Pontifex delectatus, villam, cui Pulverenus nomen est, fratrum Canonicorum scilicet stipendiis deputavit. Et quia quædam beneficiata erant, quæ protinus auferri non poterant, decretum est, ut illis decedentibus, continuo Canonici in suos usus reflecterent. Res etiam, quæ ex jure proprio ei cesserant, tam in Biliaco, quam in Amau, eorumdem usibus delegavit. Qui etiam vasa argentea plurima et præcipua in thesauris ejusdem ecclesiæ collocavit; sancto Germano calicem argenteum cum patena dedit, ejusdem schematis, cujus et superiorem fecerat, hujusmodi largitatem sui nominis inscriptione designans. Sancto quoque Amatori calicem argenteum cum patena tribuit ejusdem operis, quamquam ponderis minoris; sancto Petro similiter. Ex. MS

quæ ad totam diœcesim extenditur.

3 Altare sancti Eusebii tabula argentea exornavit, calicem argenteum cum patena dedit, euangelium quoque argenteum cum candelabris argenteis, ac thuribulo nihilominus argenteo præparavit; cortinas etiam altaris, ac nonnulla pallia condonavit. In cœnobio sancti Salvatoris, tabulam argenteam cum signo sonorissimo dedit. Per totam denique suæ potestatis diœcesim, ecclesiis quidem vicanis ad præparandum calicem et patenam tres libras argenti distribuit. Minoribus vero capellis suis dumtaxat, ad opus simile solidos xv destinavit; E in vicis quoque præfatis congruam argenti quantitatem largitus est, ad cruces in ecclesiis exornandas. His et hujusmodi bonorum operum frugibus plenus decessit, sub die Non. Juliar. atque in basilica sancti Germani honeste tumulatus est.

DE S. ODONE EPISCOPO

URGELLÆ IN HISPANIA TARRACONENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

De cultu, prosapia, ætate, Actis et miraculis.

MCXXII.

Fastis omnibus ignotus, in Martyrol. Romano notatus est:

Urgellam *seu* Urgellum, *alias* Orgellum *paucis olim descripsit Henschenius ad* XXVIII *Maii, agens de Justo, ejusdem urbis Episcopo, quem hic alius Antistes sanctus in eadem sede subsequitur, nomine* Odo; *qui quotus ordine fuerit, nec Acta produnt, nec aliunde eruere hactenus potui. Sanctum in patria illustrem fuisse, et paucis post obitum annis, aris* C *impositum, probat Domeneccus ex diplomate anni 1133, quo Petrus,* S. Odonis *successor, undecimo a felici exitu anno, solennitatem ejus annuam celebrandam decrevit, ut mox ostendam. Hic prius notandum est,* S. Odonis *memoriam in nullis prorsus Fastis nostris repertam, ne quidem in prima, quæ apud nos exstat, Romani Martyrologii editione anni 1586; insertam primum editioni alteri anni 1608 his verbis :* Urgellæ in Hispania Tarraconensi, sancti Odonis Episcopi : *idque, ut in annotationibus fatetur Baronius, non ex aliquo antiquo aut recentiori Martyrologio, sed ex* Flore Sanctorum Hispaniæ, *ut satis certum videatur,* S. Odonis *cultum, non nisi seculo* XVII *Pirenæos montes transiisse, tunc primum cum reliqua Catholica Ecclesia communicatum.*

cultu pridem donatus in propria ecclesia.

2 *Ceterum de exhibita ei pridem Sanctorum veneratione, sufficientem fidem facit jam dictum diploma, quod hic transcribo :* Anno ab Incarnatione Domini MCXXXIII, XI Kal. Julii. Ego D. Petrus, Urgellensis ecclesiæ Episcopus, et universus Canonicorum cœtus, magnam atque præclaram beatæ memoriæ Pontificis Odonis celebrantes venerandam solennitatem, natalis ejus diem annuatim canonizari ac canonice ab omnibus institui atque laudabiliter F confirmari, uno ore omnes convocamus : quatenus semper deinceps, inter ceteras præcipuas hujus anni festivitates, hæc procul dubio digne et laudabiliter, uti vel Domini, seu tanti Patroni nostri Pontificis Ermengaudi, divinis veneranda mysteriis observetur : atque in sumendis quoque canonicalibus cibis, prædictarum moribus solennitatum, tam in maximis quam in pueris, firmiter teneatur et habeatur, et venerabiliter honorificetur. Dispensator dono atque confirmo unam vaccam de meo censu. Quod siquis sane successor mei, vel ullus hoc inquietare voluerit, sive hoc ad disrumpendum venerit, ex parte Dei omnipotentis et B. Petri, Apostolorum Principis, excommunicetur et anathematizetur, et in infernum demergatur. Et propterea hæc charta firma et inconvulsa permaneat omni tempore. Si autem in die Veneris festum illius evenerit, magnis piscibus honorifice clerici reficiantur. ✠ Signum D. Petri Urgell. E. Ep. ✠ Sign. Benedicti, S. Saturn. Abb. ✠ Sign. Geralli Archidiaconi. ✠ Signum Berengarii Archidiac. ✠ Sign. Gemballi Sacristæ.

✠ sign.

AUCTORE J. B. S

✠ Sign. Petri Guillelmi Archidiaconi. ✠ Sign. Pontii Archidiaconi. ✠ Sign. Bernardi Prioris Præpositi. Arnaldus vel rogatus scripsit, et suo ✠ Signo firmavit. Amen.

Ætas ex Actis colligenda.

3 *Hanc canonizandi rationem prorsus solennem, absque corporis Sancti e terra elevatione, quæ hic saltem non exprimitur, propriam Hispanis, certe Catalaunis fuisse oportet, cum ritus hujusmodi vestigia apud alios necdum repererim. Instrumentum in dubium revocare, temerarium videatur; at de eo pluribus quærere non instituo, neque sane, rem in propatulo positam, discutere operæ pretium est : nam vel si aliquid in decreto carpendum foret, non ab eo pendet Sancti festivitas, sola antiqua immemorabili possessione et officio ecclesiastico satis firmata.* S. Odonis *ætatem, de qua nec verbum habent lectiones prædicti Officii Urgellitani, paulo clarius definiunt Acta apud Tamayum, infra exhibenda, quæ tamen manifeste errant in notando* Innocentio II. *Ita ibi legitur :* Denique postquam per viginti et octo B annorum excursum sedem rexisset, a Domino, cui servierat, evocatus, sanctissimam animam, e corporis ergastulo liberam, eidem tradidit coronandam Nonis Julii, anno Domini MCXXII, Sedem Apostolicam tenente Innocentio II Pont. Max., et Barcinonensium comitatum Raymundo Berengario hujus nominis III. *Sedem Apostolicam non tenebat Innocentius II anno prædicto 1122, sed Calixtus II, creatus 1119, mortuus 1124; ut vel Legendæ auctorem ipsum, vel saltem amanuensem turpiter errasse necesse sit. Epocha Raymundi Berengarii satis convenit, neque alia occurrunt, quæ censuram magnopere mereantur.*

uti et prosapia quam explicat Tamayus.

4 *Inquirit Tamayus in Sancti progeniem, quæ ex Actis ipsis satis cognoscitur : non gravabor tamen ea hic annotare, quæ ipse non indiligenter suggessit. Observat primum, Sancti parentem* Artal, *Comitem Pallariensem, filium fuisse Comitum ipsius urbis, ex nobilissima Comitum Barcinonensium et Urgellensium prosapia; et* Lucianam *matrem (quam Luciam vocitant alii) fuisse sororem Almoydis, uxoris Raymundi Berengarii, hujus C nominis II Barcinonensium Comitis, et Carcassonensis urbis Comitissæ, quæ amita fuerit Guillelmi Comitis Tolosæ, necnon et Raymundi Berengarii, Comitis Barcinonensis hujus nominis III, ut probat P. Diago, Hist. Com. Barcinonensium lib. 2, cap. 40, fol. 103 et 104, et cap. 73 fol. 137. Quærit deinde Tamayus nomen prædecessoris* S. Odonis *in episcopatu, colligitque, fuisse Bernardum, ex laudato Diago ostendens, Bernardum istum, Urgellensem Episcopum, in vivis fuisse anno 1090, quando auxilia obtulit Ermengaudio, Comiti Urgellensi, in recuperatione urbis Balaguer. Debuit vero Bernardus e vivis excessisse ante annum 1094; cum enim Acta affirment,* S. Odonem *annis octo supra viginti Urgellensem ecclesiam rexisse, obiisse autem anno 1122, demptis viginti octo præsulatus annis, constare videtur, ecclesiæ istius regimen suscepisse Sanctum nostrum an. 1094. Hæc de prosapia* S. Odonis *et episcopatus ejus initio dicta sint.*

5 *Potissima nostra quæstio versari debet circa ipsius Acta, quæ cum in solis compendiis Hispanicis exstarent, omnem diligentiam adhibuere Majores nostri, ut saltem ex propria ecclesia Urgellensi necessaria monumenta obtinerentur, quæ* D *anno demum 1680 impetrata sunt ope nostri P. Hieronymi Suitman, qui ea ad Papebrochium misit; nempe* Lectiones pro S. Odone, Episcopo Urgellensi, desumptas ex Breviario antiquo illius sanctæ ecclesiæ. *Novem eæ sunt, sed brevissimæ, quas quidem edere paraveram; ast ubi ipsas postmodum contuli cum Actis, quæ Tamayus desumpta asserit,* ex Ms. Legendario illius sanctæ ecclesiæ, *observavi, Acta hæc ab Officio non differre in ulla re substantiali, imo seriem aliqualem historicam paulo melius in illis deductam, sic ut præferenda censuerim; ea etiam de causa, quod Officium, responsoriis suis et versibus interruptum, historiam turbet, nec digni quidquam referat, quod non in vita aut in Sancti epitaphio nitidius et convenientius exprimatur. Quid enim significant;* Luce solenni, gratulemur luce perenni; quia sacri Præsulis celebratur transitus omnis? *Quid illud;* Pallaris oris Odonem clamat omnibus horis? *Quid* E *demum et id genus alia;* Extrema mensis die, dum sol finem sitit adire : superno throno Sanctorum colitur Odo? *Facilis est similium jactura. Porro in his omnibus ea fide procedo, ut supponam, Acta genuina et sincera reddidisse Tamayum, non magnopere suspectum, ubi a Dextro, Luitprando, Marco Maximo et hujusmodi mercibus manus abstinet.*

Acta cum Lectionibus officii collata.

Miracula ex eodem Tamayo accepta.

6 *Ejusdem Tamayi sunt* S. Odonis *nonnulla miracula, de quibus ita præfatur :* Plurima in vita et post transitum Deus, sancti Pontificis interventione, dignatus est operari miracula, quorum historiæ, temporum antiquitate et nostrorum incuria fere omnes periere, exceptis aliquibus, quas e faucibus oblivionis diligentia servavit, hujusmodi. *Eamdem ego diligentiam hic adstrui confido in servandis miraculis, quæ fuit in custodienda Legenda, de qua jam diximus, ut proinde tuto hic etiam recenseri possint. Primo itaque Acta ipsa dabimus, tum vero miracula, ex Tamayi fide, ordine subnectemus.*

F

VITA

Ex Ms. Legendario ecclesiæ Urgellensis.

Apud Joan. Tamayo Salazar in Martyrologio Hispanico.

Sancti natales, studia et militia.

Odo sive Otho, ecclesiæ Urgellensis beatissimus Episcopus, ex nobilissima Comitum Barcinonensium ortus linea, et ex illustrissima Vasconiæ in Aquitania, et Urgellæ in Cathalonia Principum prosapia progenitus, patrem habuit Artalem Pallariensem Comitem, et Lucianam matrem, clarissimam feminam. Hanc equidem stirpem, et gentem sanctissimus vir illustravit præclarissimis vitæ facinoribus, et mirabilium operatione virtutum, quas in Dei obsequio feliciter exegit. Cum ergo Odo ad ætatem adolescentiæ pervenisset, et ingenii felicitatem demonstrasset, pater Comes, magistris doctrina claris puerum tradidit, a quibus scientias edisceret, quas

sic

A sic est perenniter adeptus, ut doctissimus inter sui seculi doctores evaderet, ita ut quid in posterum fuisset profuturus, facile demonstraret : nam ejus vitæ candor, et virtutum excellentia inter ceteros condiscipulos eminebat, velut inter ignes luna minores. Hinc virili toga præcinctus, militiæ agmina (ut illa ferebant tempora) insequi disposuit, et ut injustitiæ vires deprimeret, et æquitatis jura, quæ in dominio patris, bellorum confusione, et temporum abominatione conspiciebantur eversa, defenderet, et virilibus protegeret ausis. Hæc utique violentior fuit causa, qua sanctus Vir arma consultus arripuit, maxime cognita malitia procerum, qui non solum ecclesias in parentis comitatu persequi studebant, ita ut ecclesiasticas diriperent possessiones; sed etiam earum filios, nempe pauperes, quos fœda incursione pertinaciter comprimebant.

Ad cathedram Urgellensem promotus,

2 Post hæc evenit, quod Episcopus, qui tunc temporis Urgellensem moderabatur ecclesiam, gravissima infirmitate depressus, vitæ periculum contuens, B Clerum et populum ad ejus conspectum convocare præcipiens, et illis præsentibus, qualiter se ecclesiam illam et episcopatum, contra juris ordinem, et sacrorum canonum regulas obtinuisse, detexit; tunc ministerium sacerdotale, episcopatus infulas, nomen et honorem pontificalem demittens, omnia sua ecclesiæ, vera pœnitentiæ contritione reliquit, et vitam implevit. Quo defuncto, Comites Pallarienses et Urgellenses cum clero et populo, ad novi Præsulis electionem congregati, talem virum, totis viribus eligere cupiebant, qualem temporum angustia, ecclesiarum necessitas, et pauperum indigentia deposcebat. Qui postquam de aliquorum sacerdotum vita et moribus rigidum peregissent scrutinium, Odonis celebrem indolem meditantes, ejusque insignia facta recensentes, necnon humanitatem, mansuetudine plenam, et nobilem spiritum, una cum doctrinæ cumulis et laudabilium piorumque morum strue, demirantes; et denique, quod relicto baltheo secularis militiæ, cælestis habitum induisset, et ecclesiæ Urgellensis Archidiaconum ageret, omnium suffragiis beatissimus Odo illius C Sedis Episcopus est electus.

diœcesi suæ reformandæ incumbit.

3 Eo igitur præsulatus hujusmodi habenas moderante, continuo ecclesiastica jura, secundum sacrorum canonum sanctiones, toto pectoris conatu restituit. Sceleratorum hominum possessiones ecclesiarum, vi captas, retinentium insolentias frenavit, et ad restitutionem illarum mucrone excommunicationis ecclesiastico compulit. Pauperum deinde injurias a potentioribus injectas, flagranti solicitudine redemit. Populi pravos mores, bellorum ulcere contractos, et militum licentia inductos, rigorosa animadversione correxit. Cleri vitia, prædecessoris indulgentia turpius emanata, face correctionis extinxit, et austeritatis falce resecuit. Sic plebem hactenus scelerum multitudine fœdam, criminum multitudine maculatam, et peccatorum onere oppressam, ad veri Dei cultum, et insignium facinorum operationem reduxit; ita ut, eo vivente, tota diœcesis vera Christi soboles putaretur.

Ex Ms. Virtutes in præsulatu exercitæ; mors et sepultura.

4 Nec sibi in hisce sanctissimis exercitiis Vir beatus defuit; nam adeo animæ et corporis componebat actiones, ut non videretur sibi in opere deficere, quod in aliis verbo reprehendere decernebat. Orationi continuus, et mortificationi erat obnoxius : famelicis pascua salubria pane et sermone præbebat: Omnibus quæ sua erant, continuo justitiæ lance condonabat; ita ut nec aliena appeteret; nec sua avarus retineret : sed manu largus, propria, discretione modestissima dispensabat, non vero prodiga dispersione fundebat. Denique postquam per viginti et octo annorum excursum sedem rexisset, a Domino, cui servierat, evocatus, sanctissimam animam, e corporis ergastulo liberam, eidem tradidit coronandam, Nonis Julii anno Domini MCXXII, Sedem Apostolicam tenente Innocentio II, Pont. Max. et Barcinonensium comitatum Raymundo Berengario, hujus nominis III. Ejus mors procul dubio adeo totius regionis hominum corda commovit, ut de amisso Pastore universi sine solamine dolerent. Tandem corpus in basilica Urgellensi tumulatum, sarcophago hocce appendit decastichon devotio :

Epitaphium.

Hac theca jacet almi sanctum corpus Odonis;
 Qui fuit Urgellæ Præsul, et urbis honor.
Sanguine conspicuus clara de stirpe Baronum, E
 Quorum progeniem condecoravit ovans.
Illum Ecclesia protectorem prorsus ubique
 Advocat intrepidum, quod sua jura fovet.
Ingenio sed clarus erat, quin moribus item
 Insignis, cultor religionis erat.
Pupillis pater, et viduis quoque sæpe maritus,
 Ægrotisque salus, pauperibusque cibus.

MIRACULA

Mutus linguam et loquelam accipit.

Quidam juvenis mutus, ex Pallariensi oppido oriundus, qui a nativitate absque lingua natus erat, cum per noctem ad sepulcrum S. Præsulis orasset, linguam prorsus, sed sine usu adeptus est. Patriam reversus, cum amici et consanguinei demirarentur, qualiter linguam, qua carebat, viri Dei interventu percepisset, absque loquela : iterum juvenem compellunt, ut ad sepulcrum accedat, et fide oret, donec loquelam percipiat; asserentes, quod Deus, qui linguam creaverat ex nihilo, etiam vocem impartiretur F misericors. Profectus iterum Urgellam juvenis, ad lacum Aquilinum accedens, S. Odonem facie splendidum, pontificali infula indutum invenit, quem ut juvenis invisit, stupefactus in terram cecidit. Sed sanctus Vir juvenem salutavit benigne, qui signis communibus significavit, qualiter mutus esset. Cui S. Præsul dixit: Loquere. Ille locutus est; tunc Odo disparuit, juvenis sanus Urgellam pervenit, ad sepulcrum accessit, gratias egit, historiam retulit, et ad propria reversus est.

Alius mutus vocem consequitur

2 Sardus quidam eques, S. Odoni familiarissimus amicus, dum viveret, humiliato corde post Sancti mortem cum servo muto ad sepulcrum ejus accessit; qui flexis genibus dixit : Pater mi, et sanctissime Odo, toties quoties ad vestram curiam accessi, de manu vestra liberaliter singularia dona percepi; nunc a te humiliter oro, si cæli, ut credo, culmina tenes, quod huic servo meo loquelam restituas, ad Dei honorem, tui gloriam et Sanctorum omnium laudem. Eamdem mutus servus repetebat orationem,

Ex Ms

donec fessus in profundum incidit somnum, quo sibi visus est videre duos homines honestissimos, facie decoros, qui virginem quamdam, pulchritudine splendidam, et splendore formosam, ad S. Odonis sepulcrum accedentem insequebantur. Quæ coram sarcophago posita, et amanter mutum intuita, uni ex sociis dixit : Fili, juvenis iste remedio indiget : cui venerabilis socius respondit : Domina, jube fratri nostro et servo tuo Odoni Episcopo, ut illud impartiatur. Tunc virgo speciosa, intuens Odonem, dixit : Fili, mutus iste, qui ad tuum sepulcrum dormit; tuum auxilium implorat, ut quid non illi medelam adhibes? Tunc S. Præsul obediens, ad dormientem mutum accedens, dextræ manus pollice linguam tetigit, et illi loquelam restituit. Tum juvenis a somno excitatus, visionem expressit, et universi Deum collaudantes, sancti Præsulis gloriam fatebantur.

Paralyticus curatur.

3 Paralyticus quidam, audita S. Odonis miraculorum fama, patrem rogavit, ut cum ad S. Præsulis sepulcrum deferret, qui delatus, cum plurimos ibi-
B dem exegisset dies, nec medelam acciperet, toto cordis conatu supplices ad Deum, sancti Viri interventione, preces fundebat. Pater diuturnitate medicinæ confectus, filium paralyticum dereliquit, et ad propria concessit. O miraculum ! Vix pater ab ecclesia discessit, cum filius salutem accepit, et Deo, Odonique gratiis actis, primus in propriam domum intravit.

Item alius;

4 Alius juvenis, natione Gallus, simili paralysi laborans, ad sepulcrum S. Odonis pervenit, prodigiorum ibidem patratorum fama compulsus, qui licet per plures continuos dies et noctes, sanitatem consecuturus, sarcophago S. Præsulis adhæreret, D numquam salutem adeptus est. Ergo asello impositus, ecclesiam mœrens reliquit. Sed cum ad fontem Plovinensem sitibundus accessisset, de asello descendit, ut aquam hauriret, et biberet; ast asellus ponderis sarcina vacuus, continuo per agrum fugere cœpit. Paralyticus suam intuens miseriam; iterum ad Deum, S. Odonis interventione, preces effudit, et protinus sanus evasit, ita ut asellum apprehenderet, et pro gratiarum actione ad sedem Urgellensem lacrymarum imbre perfusus reverteretur.

et tertius.

5 Alter etiam juvenis, ex oppido Castri-Pontis incola, cum in nocte S. Joannis Baptistæ ludibrii causa paralyticum fingeret, Dei permissione, luxatus remansit, absque ullo medicinæ confugio. Sed ad sepulcrum S. Odonis protractus, quamvis per multa ibidem tempora pernoctasset, in sua membrorum debilitate remansit. Hoc videntes, qui juvenem illuc attulerant, ad propria deducere decreverunt. Sed interim homo ille vidit S. Odonem E cum duobus sociis, albissimis chlamydibus indutis, quorum unus, jubente sancto Viro, juvenem in terra projecit. Quem cum supinum et clamantem vidissent, qui aderant, clamabant, ut se erigeret, et causam lapsus interrogabant. Quibus omnia quæ viderat et evenerant, propalavit; et addidit, qualiter salutem se recepturum credebat, nempe si clericorum orationes adessent; qui protinus Psalmorum recitatione juvenem adjuvantes, cum ad versum : Non est sanitas in carne mea, nec est pax ossibus meis, devenerunt, continuo paralyticus liber evasit, et actis gratiis, ad propria recessit.

DE B. DAVANZATO CONFESSORE

BARBERINI IN ETRURIA

C

I. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De obscura Beati notitia, cultu, Actis, ætate, sepultura, miraculis et poematiis, in ejus honorem compositis.

F

ANNO MCCXCV.

Ignoti Ferrario et Arturo Beati,

Paulo ignobiliorem fuisse oportet B. Davanzatum, Avanzatum *seu* Neavanzatum, *obscuramque ejus, etiam in Italia, sub seculi* XVII *initium, memoriam; utpote quam neglexerit Ferrarius, Sanctorum popularium prædicator non indiligens. Causam fuisse suspicabar, quod de Beato illo, Ferrarii tempore nil forte typis editum fuisset : at cum abbas Silvanus Razzius, inter suos Etruriæ Sanctos ac Beatos, jam ab anno 1601* B. Davanzatum *tomo 2 collocare non prætermiserit, mirum prorsus a Ferrario præteritum Beatum istum, ubi tam solicite singulos Italiæ angulos scrutatus est. Nec minus mirandum, effugisse Beatum eumdem diligentiam Arturi a Monasterio, magni illius Sanctorum ac Beatorum Ordinis S. Francisci collectoris, cum tamen certum videatur, tertiam regulam eum professum fuisse, sub B. Luchesii, itidem Tertiarii, de quo* XXVIII *Aprilis actum est, institutione ac disciplina. Sic sane tradunt, qui de Beato scripsere, Dominicus Pratensis, Silvanus Razzius, Vincentius Rufignanus, et recentissime Antonius de Terrinca, Minorita Etruscus, in longa epistola ad Papebrochium data anno 1683, quidquid interim nec in B. Luchesii Actis, nec in Minorum Annalibus, vel solum* B. Davanzati *nomen uspiam innotescat.*

ab immemorabili probatur cultus.

2 *De cultu dubitasse Majores nostros, colligo ex litteris ad ipsos de ea re datis, præsertim ex longiori illa Terrinciana, in qua ipse ad tollendum omnem scrupulum sic diserte testatur :* Ab immemorabili, die VII Julii in honorem B. Davanzati Barberini festum agitur, magnoque populorum concursu solenniter celebratur. Sacrum ejus caput, in aliud æneum antiquissimum, reliqua vero ossa, in arca lignea, decenter ornata, asservantur, et in proprio altari statutis temporibus publicæ venerationi exponuntur. Hymnus, Iste Confessor, cum oratione de Communi Confessorum etc. Per annos trecentos et ultra in ecclesia parochiali S. Luciæ jacuerunt; sed cum intra mœnia Barberini oratorium sub titulo S. Luciæ, atque eidem ecclesiæ unicum erexissent, in eo a multis annis translata sunt; in quo

AUCTORE J. B. S.

A quo die XV Februarii MDCLXXXIII, hisce oculis vidi ego F. Antonius Terrinca, Minorita Etruscus : *Inde hanc ei propriam annuntiationem adaptat :* B. Davanzati, Confessoris presbyteri, tertii Ordinis S. Francisci, miræ innocentiæ viri, ac miraculis ante et post mortem illustris. *Terrincæ testimonium irrefragabile est, in prædicta epistola, vitæ epitomen referente, variis modis confirmatum, uti et in Actis Mss. et excusis, statim referendis, in quibus sic probatus est cultus, ut de eo dubium nullum relinquatur.*

Vita a Pratensi scripta, a Razzio contracta,

3 *Hæc itaque rem conficiunt, ostenduntque a bulla Urbani VIII exceptum fuisse* B. Davanzatum, *de quo hic nil magnopere discutiendum video præter Acta ipsa, Latine primum scripta, a jam dicto Dominico Pratensi, rudi et contorto stylo, solœcismis non satis vacuo, idque ex mera* seniorum illius loci *(Barberini) relatione, a quibus se audivisse ait, quæ de Beato* compendiose præscribit, *cum* antea ipsius vitæ penes illos, *ad quos opus suum dirigit,* scriptura aliqua minime adesset. B *Ex Pratensi sua se accepisse, candide fatetur Razzius, eaque in compendium aliquod redegisse, nullis usquam appositis temporum notis, quas utique in autographo suo non repererat. Rem de integro illustrandam suscepit Vincentius Rufignanus presbyter, qui Latinam Pratensis narrationem fluidius et extensius Italice reddendam censuit, vita nova Florentiæ typis edita anno 1659, et Eminentissimo Cardinali Antonio Barberino dedicata, quam ad nos Florentia missam reperio, mense Septembri anni 1670, per aliquem e Societate coadjutorem Belgam, cui e missionariis nostris aliquis eam huc destinandam commiserat.*

a Rufignano verbosius amplificata.

4 *Verbosiorem hanc Legendam cum Latino autographo contuli, nihil in ea, præter incertas conjecturas, amplificationes et parerga inveniens, quod a Pratensi traditum non sit, exceptis duobus miraculis, de quibus infra. Nusquam insinuat Pratensis, quo tempore vitam suam concinnaverit; sola vero obscuri thematis lectio, facile persuasit, opus esse seculi* XVI; *in eaque opinione* C *magis confirmor ex relatis supra Terrincæ verbis. Si enim sacra* B. Davanzati *ossa,* in ecclesia *sua* parochiali S. Luciæ per annos trecentos jacuerunt, *Beatus autem obierit anno 1295, non potuerunt ante finem seculi* XVI *Barberinum, ad prædictum* S. Luciæ oratorium *transferri. Jam vero, sub ipsum narrationis suæ principium indicat Pratensis, se* B. Davanzati historiam dirigere Barberinensibus vallis Elsæ, apud quos corpus, *dum scriberet,* requiescebat. *Est igitur manifestum, auctorem istum, non nisi sub finem seculi* XVI *scriptionem suam adornasse, quæ mox ad Razzium devenerit, ab eo Italice contracta. Quam porro fidem mereatur, erit lectoris judicium, tantum auctoritatis Pratensi daturi, quantum merito exigere potest, qui tribus post Sancti alicujus obitum seculis, ejus gesta ex seniorum relatione, qua potest methodo, digerere conatur.*

Ætas aliquousque eruitur

5 Beati Davanzati *ætatem circumscribere non potuit Pratensis, neque nativitatis, neque obitus annum assignans, nec de ortu aut progenie quidquam disserens. Semifontanum fuisse procul dubio ferebat traditio, cum autem Semifontanum munitissimum oppidum a vicinis hostibus Florentinis proditorie captum, et subinde excisum narrent anno 1202, hinc Rufignano et Terrincæ data occasio alludendi ad eam stragem, e qua Beatus, adhuc infans vix bimulus, adeoque 1200 natus, feliciter salvus evaserit. Vixisse cum B. Luchesio, celebri Ordinis S. Francisci Tertiario, juxta fontem Bonitium (Poggi Bonzi) eoque instructore usum, haud difficulter admisero, atque huic, anno 1260 vita functo, totis* XXXV *annis superstitem fuisse, utpote cum ex instrumentis, quæ Pratensis non viderat, infra producendis, omnino constet, vitam produxisse ad annum 1295. Minus verosimilia sunt, quæ in laudatis litteris memorat Terrinca, de* B. Davanzati *cum ipso S. Francisco nonnulla familiaritate, et sub hoc* discipulatu : *nam hæc et id genus alia pie potius finguntur quam ullo satis idoneo argumento demonstrari possint. At enim de hujusmodi conjecturis contendere non lubet : vixerit, per me licet* B. Davanzatus *seculo* E *ferme integro, fueritque discipulus ipsius S. Francisci, nihil est quod contradictionem involvat: id solum miror, scriptores illos, monumentis antiquis plane destitutos, tam libere et facile ad incerta evagari.*

ex monumentis Strozzianis,

6 *De anno obitus et sepultura authenticum instrumentum reperit Henschenius, dum Florentiæ bibliothecas lustraret anno 1662, quod manu sua descripsit* ex Protocollo D. Bartholi di Ser Benincasa da Barberino, existente in archivio Florentino, in Collectaneis illustrissimi Senatoris Caroli Strozzi T T fol. 99. Die VII Julii MCCXCV. *En instrumentum :* Item anno eodem Indictione et die. Cunctis manifeste appareat, quod Guccius Porcellotti et Tali Ser Mechliorati et Tali Manetti, renuntiaverunt omni juri vel consuetudini, quod vel quam ipsi vel aliquis eorum habuerunt in quodam sepulcro, quod est ad ecclesiam S. Luciæ de Cassiano, quod sepulcrum fuit et est Sacerdotis dictæ ecclesiæ, quod sepulcrum est, juxta reggiuolus *, vel ostium dictæ ecclesiæ ex parte inferiori, in quo debet sepeliri presbyter Davanzatus, Rector olim ecclesiæ prædictæ : corpus cujus sepultum fuit F in dicto sepulcro suo annis Domini MCCXCV Indictione VIII, die VII mensis Julii : cui Dominus noster Jesus Christus multa miracula et signa coram populo facere ostendit, etc. . . . et promiserunt nil contra fecisse nec facere in futurum sub obligatione omnium bonorum eorum . . . . Actum in ecclesia S. Mariæ Magdalenæ coram presbytero Curzo et presbytero Joanne et presbytero Gualterio, testibus ad hoc rogatis.

* q. d. repagulum.

unde et bina miracula

7 *Ex eodem Protocollo transumpsit etiam laudatus Henschenius bina jurata miracula, quæ vitæ Latinæ auctor Pratensis ignoravit, Rufignanus autem Legendæ Italicæ anni 1659, ex iisdem Strozzianis chartis accepta, inseruit a pag. 70, quæ ferme sola sunt Pratensi ab ipso superaddita. Sic habet Henschenii ecgraphum :* Item eodem anno Indictione etc. die XXV Julii Nerus, qui Sercosta vocatur, filius olim Baronis de populo S. Michaelis de Pozzano, dixit et asseruit in verbo veritatis sacramento suo, libro corporaliter manu tacto, quod cum Contrinus filius suus esset æger

corpore

AUCTORE I. B. S.

corpore, taliter quod non posset loqui, nec se ullo modo sentiebat, et panni ipsius Contrini facti erant ad sepeliendum, quoniam pro mortuo habebatur ab omnibus hominibus et mulieribus ibidem existentibus; dictus Nerus rogans Deum, quod pro meritis B. Avanzati, olim Rectoris ecclesiæ S. Luciæ de Casciano, liberaret dictum suum filium, statim et incontinenti dictus puer Contrinus, et filius dicti Neri [medelam sensit]. Dominus noster Jesus Christus sanavit dictum Contrinum, et statim liberatus est et surrexit: ita quod a die prædicta usque ad tertium diem venientem, dictus Contrinus venit ad visitandum corpus B. Avanzati, ubi sepultus fuit ad ecclesiam S. Luciæ prædictæ die VII Julii sub annis prædictis. Actum fuit coram presbytero Donzello, Priore ecclesiæ S. Philippi et Ser Danza Diacono et Jouannino fil. . . . de Petrognano testibus ad hoc rogatis.

descripsit Henschenius.

8 Item eodem anno [et] Indictione, XVII Augusti. Pateat omnibus hancpaginam legentibus, quod Vivi filius olim Michaelis de Monte Pulciano æger corpore B taliter, quod gradere non poterat, dictus Vivus rogans Deum et B. Davanzatum, olim Rectorem ecclesiæ S. Luciæ de Casciano, districtu Barberini, ut liberaret eum Vivi a dicta ægritudine. Veniens dictus Vivi super quamdam asinam, per stratam prope fontem Tedaldi, quia pedes ire non poterat, quoniam hydropicus erat, ibidem incontinenti dictus Vivi descendit de asina, super quam erat, et cœpit ire, et pedibus suis venit ad sepulcrum B. Avanzati, quod est in ecclesia S. Luciæ prædictæ, et ibi mannam unam fieri fecit librarum trium ceræ et die prædicto, coram me notario et testibus infrascriptis, dictus Vivi [a] dicto sepulcro sanus et liberatus suis pedibus secessit, et ipse se ægrum juravit multis temporibus fuisse, etc. Actum fuit et rogatum hoc instrumentum in dicta ecclesia coram Ser Benevenuto presbytero, dictæ ecclesiæ et Rectore, et Nerio Rannucci et Villano Bonaccursii et aliis pluribus testibus.

Epigraphe et versus in honorem Beati.

9 *Concludit hæc et una Legendam suam Rufignanus supradicta epigraphe, in monumentis Strozzianis etiam reperta, quæ olim in tabella* C *appensa fuerit apud Beati sepulcrum in ecclesia parœciali S. Luciæ de Casciano, ubi et Rector, et post obitum tumulatus fuerat* B. Davanzatus *ferat-que hujus tenoris :* Cui Dominus noster Jesus Christus multa miracula et signa coram populo facere ostendit. *Ornatum est Rufignani opusculum variis poematiis, plerisque Italicis, inter quæ unum delibo Latine compositum cum Beati epitaphio, ibidem relato, quibus nec additum quidquam nec demptum volui. Subjungetur his vita, quam a Dominico Partensi, qualicumque stylo descriptam diximus. Primum carmen cecinit Angelus Antonius Ciucci, in hunc modum :*

Barbari nomen retinens honestum
Oppidum Vallis fugientis Elsæ,
Luce Pastoris decoratur inter
Pascua læta.
Hic Davanzatus Patriæ ruina
Ditior factus, meritis opimis
Viribus quantis rapiatur altum
Monstrat olympum.
Nam gregis custos, medici, patrisque
Suscipit partes, fragilesque vires D
Reddit inferni, sapido veneno
Decipientis.
Jura naturæ superat, saluti
Reddit ægrotos subito vocatus ;
Fontis et defert latices minister,
Vinaque fundit.
Horror en turbat socios fideles
Vina gustantes oriunda lymphis,
Et genuflexo venerantur omnes
Cunctipotentem.
Quis pio tentet celebrare plectro,
Hostibus victis, celebres triumphos,
Ducis invicti? ut pia turba cæli
Limina carpat.
Fama christianum volitans per orbem
Mira gestorum resonare fecit,
Tuque Vincenti calamo secundas
Adjicis alas.
Angelus Antonius Ciucci.

Item epitaphium.

10 *Sequitur epitaphium :* E
En pie Lector
Coronæ sacerdotalis gemmam
Tam lucide supernis fulgoribus radiantem,
Quam obscure literulis adumbratam.
B. DAVANZATUS HIC EST.
Quid plura ? Cælites cetera norunt.
Quibuscum, corpore dum exularet in terris.
Animo exultabat in Cælis.
Quapropter
Curio, nihil magis curabat,
Quam ut traditum suæ curæ popellum
Cælestis curiæ civitate donaret,
Pastor.
Divino gregem pabulo saginabat ;
Ut montium æternorum incolis aggregaret.
Villicus fidelis et prudens,
Qui eradicatis zizaniis,
Triticum congregaret in horreum Domini :
Proprium vero sæpius egestati vacuatum,
Novo interdum replebat miraculo :
Ut iterum vacuaret egenis.
Sed beatius dare, quam accipere ratus,
Quid est, quod impia mente cæcutientibus F
Et lumen abstulit oculorum ?
Ut mentem, et oculos postmodum restitueret.
Ejus facta præclara
Quo ignotiora mortalibus,
Eo notiora cælestibus :
Quippe cum recta tenderet ad patriam
Deprædari nolens,
Sanctitatis thesaurum haud publice gestabat in via:
At in cordis penetralibus celans,
Thesaurizavit in cælo
Quo postquam sublimis spiritus advolavit,
Interni candoris indicia
Ex ore soluti psalmatis lilia produnt.
Sic
Pascitur dilectus inter lilia;
Et labia ejus lilia distillantia myrrham primam
O quam bonus odor Christo fuerit,
Cui vel arida membra florent;
Cui vel ipsum cadaver ambrosium spirat odorem.
Vides ergo lilia quomodo crescunt,
In cujus corde radix charitatis adhæreat,

In

A In cujus ore Dei laus, ut virgula fumi feliciter germinans,
Sicut incensum in conspectu Altissimi
Dirigatur.

VITA

Per Dominum Pratensem Ex Ms.

Auctoris præfatiuncula. Beati Davanzati confessoris historia, ad laudem ipsiusque Sancti commemorationem edita, atque Barberinensibus vallis Eliæ directa per Dominicum Pratensem, incipit feliciter.

2 Nota quidem mihi vestra, fratres carissimi, devotio videtur esse, quam commemorandæ venerabilis religiosi Davanzati, sive Neavanzati sanctitati, ac beatitudini fertis. Cujus quidem anima viget in cælis, corpus autem apud vos in S. Luciæ ecclesia (quæ sub illorum patronatu, quorum prosapia dici- B tur D'Aiali, est condita) requiescit.

Nihil antiquitus de Beato scriptum. 3 Nil quidem miror, si a populo vestro Barberinensi tanti dies Sancti festivitatis excellentissimæ celebretur; sed præsertim miror (uti esse deberet *a*) *a* quod ipsius vitæ penes vos scriptura aliqua minime adsit. Ut itaque ne fides vestra deficiat, verum potius augeatur in ipso, quamquam ceteri me doctiores sint; tamen caritate vestræ fraternitatis motus, pariter et rogatus, quæ de illo jam a senioribus illius loci audivi, favente Deo, compendiose præscribam.

Explicatio nominis. 4 Hujus viri sanctissimi nomen duobus mihi modis relatum fuit, uno quidem Davanzatus, altero vero Neavanzatus; sed quod sit horum utriusque nominum verius, scire vel ignorare non curo. Quoniam nomina hæc sancta istas habent interpretationes, sic scilicet: Davanzatus quippe nostrum juxta idioma, *b* seu *b* et porticus unum est idem, porticus autem ex domus parvitate conficitur, ut habitatio illa amplificetur. Itaque recte dicitur Davanzatus, nostræ videlicet coram Deo habitationis amplificatio. Si vero Neavanzatus : vulgari etiam vocabulorum corruptione, substantiam intentionis sumendo, illud adver- C bium ne, hic necessitatem includit, et sic intelligitur, ne superfluus quidem sive ejectus sit; sed potius inter Dei Sanctos connumeratus, utilis quoque nobis, idoneus et necessarius. Hæc autem de hujusmodi nominibus substantialiter sentio. Sed ad sancti Davanzati historiam Spiritus sancti gratia pergamus.

Adolescentia sub B. Luchesio transacta. 5 Hic Sanctus quidem, et vere D. N. Jesu Christi famulus, ex Semifontis oppido, bona quoque necessitudine ortus; ab ejus *c* adolescentia, animam *c* quippe suam, bonis Deo omnipotenti, operationibus ** al.* Luchesii. consecravit. Fuit namque B. Lucesii *, de Ordine fratrum Minorum discipulus, ex cujus quidem devotissimo habitu, de tertio B. Francisci Ordine : indeque congruo tempore presbyter efficitur; et vere presbyter et sacerdos vocabitur, quoniam in diebus suis placuit Deo, sumpsitque crucem suam in corde suo, et secutus est Jesum.

d 6 Fuit ergo adeptus *d* in rectorem illius ecclesiæ *Rector ecclesiæ S. Luciæ,* S. Luciæ (ut supra dixi.) Idoneum porro extitit oraculum oratori, orator quoque oraculo; quoniam omni prætermissa vacatione, dieque noctuque orabat. Itaque locum illum solitarium, et frequentatas hujus veri anachoritæ orationes et pœnitentias, angelorum *Ex Ms.* cæli hierarchiæ comitabantur. Erant autem ipsius adolescentiæ mores in cunctis honesti, sancta humilitate perfectaque proximi caritate fundati; singulis quidem horis horas dicebat; vigiliis jejuniisque atque orationibus vitæ suæ cursum consumebat.

7 Convicinorum ægrotos sæpe rurium visitabat; *in pauperes* peregrinos pauperes libentissime sua ædicula hospi- *valde misericors,* tabatur, quibus grabatum suum tradebat, sibique ad requiescendum terræ solum serviebat. Mendicantibus autem et egenis frumentum et vinum, omniaque, quæ recolligebat, placabiliter dispensabat Multifarie vero advenit, quod solemnibus diebus, horaque prandii, sibi Dei pauperes accesserint, quibus carnes illas modicas, quas coquebat pro se, totas largitus est; ipse autem pane solummodo se patscebat.

8 Jam senescente quidem B. Davanzato, quem- *fabas sæpius* dam bonæ indolis puerum, ab ejusdem parentibus sibi traditum, in ejus clericum cepit, quem solicite continue per divina instruebat officia, ita et taliter, quod per biennium cum eo eumdem commoran- E tem puerum, suis Davanzatus vestigiis animique sinceritate direxit. Hic Sanctus Dei quamvis raro vino uteretur, tamen semel quamdam vegestiunculam *e* imbuit vino, ut cum pauperes ibi veni- *e* rent, pulmentum et viuum reperirent. Similiter in quodam scrinio sive arca fabas non multas immisit; de quibus autem vino et fabis, ceteris quoque rebus indigenti cuipiam ac petenti, jussit clerico utique daret. Agebat igitur clericus, sicut et magister ejus sibi commiserat. Verum ut de fabis plus dabat, magis in arca illarum inveniebat. Mirabatur clericus, et sæpe retulit hæc Davanzato; cui autem Davanzatus aiebat : Nescis Domini verba, dicentis: Date et dabitur vobis. Et alibi : Vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, centuplum accipietis et vitam æternam possidebitis.

9 Beatus ille confessor, cum quidam mendicans, *et vinum* vini parum pro amore Dei peteret, præcepit cle- *multiplicat;* rico suo, quatenus ei præberet : cui respondit puer; Mi pater, jam quatuor mensibus et ultra elapsis, vinum non habuimus et veges vacua existit. Ait illi Davanzatus : Vade et exhauri de vino, et da huic F pauperi. Scio, inquit clericus, Domine, quia fatue vadam; non tantum vacua veges est, sed jam diu et sicca. Ivit igitur, et haurit, et invenit eam optimum vinum ejicientem. Qui attonitus totus ad beatum Davanzatum et mendicantem illum : Ecce vinum ex arida vegete, clamans reversus est. Mirati sunt autem omnes ibi existentes, et laudantes et benedicentes Deum, qui ex famuli sui Davanzati meritis magnalia fecit.

10 His autem ac hujusmodi quampluribus gestis, *aqua etiam* aliquanto post tempore facta quorumdam sacerdotum *in vinum* congregatione, ut aliquod officium solemniter in *mutata.* ejus fieret ecclesia, uti sæpe illius provinciæ [presbyteris] est assuetum; divinoque officio celebrato, et presbyteris jam discumbentibus, præcepit ille clerico ejus, ut hydriam aqua plenam illic afferret. Tetendit igitur clericus ad fontem prope surgentem in loco, qui dicitur Aialis, ex quo nempe patronum *f* *f* loco dictæ ecclesiæ, D'Aiali familia nuncupatur; namque ab eo illud sumpserunt cognomen. Reversus autem clericus, hydriam portans ab illo fonte, dum

eam

Ex MS.

eam coram discumbentibus illis evacuebat in cetera vasa et cyathos, in vinum optimum aqua conversa est. Dixit autem ei vir sanctus et justus : Fili, cur non tulisti de aqua fontis Aialis, prout tibi præcepi? Respondit illi clericus : Pater, [nihil] nisi ut præcepisti, feci. Revertere, inquit, clerice, et porta nobis de aqua. Sciebat autem Davanzatus petitionem Deo factam, cum in eo speraret, dum vino illorum prandium deficiebat, sic ut eo gratia Dei abundaret; et iterum reversus, hydria clericus plena, etiam aqua illa in vinum efficitur. Mirati valde omnes igitur discumbentes, ad pedes B. Davanzati humiliter se projecerunt, magnificantes Dominum et omnia opera ejus, beatumque Davanzatum rogantes, ut Deum exoraret pro eis.

g *Cantu angelico ante obitum sæpe recreatus.*

11 Erat autem jam hic Dei servus ad decrepitudinis ætatem perventus *g*, sed præsertim sanctitate et constantia roboratus, et exitus sui extremum magna hilaritate diem commorabatur. Cum autem quotidie hora aliquando tertiarum, quandoque vesperis, idem simul et clericus ejus in præfata existebant B ecclesia, psalmosque horasque dicentes, elevatis ad cælum oculis, menteque fixa tacebat; cui tamen dicebat famulus : Pater, quid agis, non loqueris? Ipse autem famulo respondit, dicens : Audi, fili mi, audi. Nihil audio, respondit clericus ille. Qui Davanzatus manu famulum capiebat, pedemque suum pedi clerici præponebat, ei dicens : Ausculta, fili mi, si quidquam audis. Stupore statim maximo repletus famulus, totam perspiciebat ecclesiam; audio nempe, pater, inquit, supernum angelorum canticum, totumque cælestis curiæ sonitum, ad divinæ modulationis dulcedinem; sed nihil video. Quid hoc? Quibus dictis et auditis, Davanzatus, dimisso clerico, pedeque suo levato, nihil amplius audiebat clericus; et hoc, ut prædixi, quotidie eveniebat; itaque quod famulus ille festinanter patrem et confessorem præfatum excitabat, ut melodem illam audiret. Perduravit hoc enim, donec ipsius vitæ finis occœpit. Pius quidem et misericors Dominus, qui meritorum ejus numquam sanctorumque est oblitus, beato Davanzato suæ migrationis ostendit adventum. Qui servus fidelis et bonus sine temporis intermissione dicebat : C Domine Jesu Christe cupio dissolvi, et tecum esse.

pientissime moritur.

12 Propinquante se porro ad extremum, famulum suum ceterosque convocavit vicinos, quibus humiliter dixit : Nos quidem omnes in hac miserabili vita peregrini viatoresque vocamur, et sumus; et semper ad hospitatoris libitum esse parati debemus; quia nescimus tempus, neque horam, ne extra reserati æternæ vitæ simus hospitium; et ego miser peccator, quem summus et justus judex ad judicium excitat et requirit, rogo caritatem vestram, quatenus pietate divina, uno et ore exorare dignemini Dominum nostrum Jesum Christum pro me. Hoc dicto, benedictisque circumstantibus, atque oculis elevatis in cælum : Domine, inquit, in manus tuas commendo spiritum meum. Silentio autem facto, relictaque hujus ærumna mundi, ad æternæ beatitudinis gloriam transmeavit.

exorto in ejus ore lilio.

13 Itaque die septimo mensis Julii in Domino requievit. Hora quidem suæ migrationis angelicus ibi mirabiliter cantus fuit auditus, et omnes circumstantes subito fulgore repleti obstupuerunt, nocteque præventa, in S. Luciæ ecclesia corpus S. Davanzati solemniter sepelierunt. Mane autem facto, D lilium affabiliter ex ore viri hujus benedicti ortum invenerunt, castitatem mentis ejus et corporis, puritatemque animi, atque cordis sui significans fidem. Quibus visis et gestis, fama [per] totius vallis Elsæ regionem prolata est, et ex omni parte accedentes hæc audientes personæ, quampluribus diebus ad hujus Sancti maxima sepulturam cucurrerunt devotione.

Varia miracula.

14 Hæc autem et alia miracula, quæ hic non apponuntur, tempore vitæ suæ acta, per ipsum audivi, sed nonnulla etiam signa post ejus obitum audita silere non possum : Dicam enim de quibusdam prodigiis vestræ caritati forsitan, ut puto, notis, mihi quoque prolatis; nec virtus Dei, quæ in ejus Sanctorum vita panditur, ex ipsorum quidem desistit obitu, imo nempe postea tetris refulget nostris illustrior itineribus *h*.

h *Lusor, in desperationem actus, convertitur.*

15 Jam enim dudum corpus B. Davanzati sepultum, ut prædixi, extiterat, cum quidam lusor, nummis et rebus suis taxillorum amissis ludo, spiritu diabolico ductus et exhortatus, ad hujus Sancti E sepulturam accederet, maxime Dei nomen ac majestatem spernendo indeque istius Sancti nomen blasphemando et vitam suam, injuriose confodit ossa; volens autem ea, desperatione coactus suæ amissionis sanctæ, in quoddam projicere flumen, Dei immemorans timoris atque justitiæ; verum potius obcœcatus pessima incredulitatis perfidia, conceptione peccati super innocentis reliquias sumere præsumebat vindictam. Itaque dum ossa cepit, et cum illis voluit ex S. Luciæ ecclesia, ubi sepultum fuerat, egredi, amisso prius mentis lumine, confestim etiam tunc ejus oculorum lumen amisit, neque retrocedere, neque anteire sciebat, imo neque valebat. Ex quo quidem miraculo, suaque cognita iniquitate, ad veram autem conversus contritionem, lacrymis affluit, se prosternens magna voce clamavit, dicens : Miserere mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. Domine Jesu F Christe, miserere mei. A te vero, S. Davanzate, veniam et peccati mei remissionem, atque peto indulgentiam pietate tua, quia tibi soli peccavi, et malum coram Deo et te feci. Dignare tu pro me Dominum nostrum Jesum Christum rogare, sicut et menti meæ reddidit lucem, ita oculis meis lumen attribuat. Multi quippe commeantes per viam, et maxime illius presbyter ecclesiæ, atque populari ejusdem audita voce currentes, ecclesiam ingressi sunt, invenientes illum flentem, cæcum et orantem valde mirati sunt. Misericors vero Deus, exoratione sancti sui, Davanzati, illiusque visa peccatoris contritione, retribuit illi oculorum lumen et intellectus. Qui coram populo ibi prostratus ad presbyteri pedes, illico se genuflexit, peccataque ejus confessus est. Deinde quoque itinere sumpto, quoddam cœnobium ingressus est.

16 Ad beata hæc autem ossa quotidie, propter miracula producentia *, accedebant ac ducebantur ægroti, qui statim suis curabantur, illis ossibus tactis, infirmitatibus, et sanati sunt. Similiter et qui

* *lege* succedentia.

spiritibus

A spiritibus erant immundis vexati, liberabantur, interque ceteros oppressos quædam mulier adhuc vivens, nomine domina Bartola Lapuccii, crudeliter oppressa diabolico spiritu, ductaque ad Beati ossa præfata, insaniens mirabiliter reluctabat. Tenens autem sacerdos ecclesiæ prædictæ super caput illius mulieris immanis ossa prælibata, orationes dicebat et psalmos, quibus dictis, spiritumque malignum loqui cogendo, ait sacerdos: Spiritus, inquit, nequam egredere per B. Davanzati merita, ex hujus corporis sive dorso mulieris, ipsamque de tuis solve nexibus; [et] absolutam relinque. Respondit autem spiritus: Magna quidem tua, Davanzate, est virtus nos coactos tuis oportet parere mandatis; dimittam igitur hanc feminam, sicut ex tui parte mih præceptum extitit, et perpetuo baratro me recludam.

Mulier obsessa

17 Tum, inquit, presbyter: Quod erit nobis, maligne spiritus, signum tuæ recessionis? Videbitis namque, respondit illi, hanc mulierem, ceu dormientem manere. Hoc autem dicto, mulier fremens, B dentibusque rabescens, et tamquam aper rugiens, et maximo mœrore spumans ore suo, clausis oculis semimortua cecidit in terram prostrata; spatio autem dimidiæ horæ, apertis oculis, libera a somnot surrexit: ipsa autem ad invicem, et ceteri, qui aderant, Davanzati merita venerantes, magnificaverunt Deum, et omnia opera ejus.

a malo dæmone liberatur.

18 Quid plura? Nonne vidistis cujusdam morbi discursione, cujus tempore omnia corpora impresso frigore patiebantur, ossium Davanzati mirabilia magna? Siquis quippe frigore erat oppressus, et pocula aquæ, in qua ossa illa lavata fuerant, potissabat *, illico sanabatur. Hoc vere experimentum nonnullis in hominibus et personis terræ extitit comprobatum.

Sanat morbum frigidum.

Ex MS. * *lege* bibebat

19 Idcirco, fratres carissimi, ejus devotissimi Sancti bene meritis confirmetur devotio vestra, et præsenti futuroque tempore, noster throno coram divino sit intercessor et advocatus, continueque protector ad Dominum nostrum Jesum Christum, cujus quidem nomen est benedictum in secula seculorum. Amen.

Epilogus.

ANNOTATA.

a *Incipiunt scriptoris torsiones : et hanc quidem supplere debui aliquatenus, cum in antigra pho nullus esset sensus.*

b *Incompleta etiam locutio, quamvis utcumque intelligatur, quid velit.*

c *Videtur passim affectare hunc solœcismum, ut* ejus *substituat pro* suus, *quod sæpius infra recurrit.*

d *Et hæc phrasis cum aliis condonanda, uti et sequente ferme linea,* oratori oraculum, *et infra,* angelorum cæli hierarchiæ comitantes. E

e *Vult dicere exiguum vas vinarium seu doliolum, Italis* veggia *et* veggiola, *inferius* veges.

f *Tortus iterum sensus, qui vix intelligi possit.*

g *Phrasis Italica.*

h *Facile divinatur, quid velit scriptor, obscuris etiam et implexis terminis sequens miraculum aliaque, more sibi quasi proprio, enarrans, quæ pluribus explanare, operæ pretium non duximus.*

OCTAVA DIES JULII

SANCTI QUI OCTAVO IDUS JULII COLUNTUR

C

Sancti Aquila et Priscilla conjuges, forte in Asia minori.

S. Auspicius Episcopus, Treviris.

SS. Epictetus presbyter et Astion monachus, Martyres, Almyride in Scythia.

S. Procopius Lector, Martyr Cæsareæ Palæstinæ, et forte alius Procopius Dux, ibidem.

S. Theodosia, Procopii mater, cum XII mulieribus, Antiocho, Nicostrato aliisque sociis Martyribus, ibidem.

SS. Procopius et Quartus Martyres, Cæsareæ Cappadociæ.

SS. Abdas et Sabas Martyres, apud Græcos.

S. Ostratus vel Sostratus

S. Spirus
S. Eraclius
S. Eperentius
S. Cecilia
} Martyres Sirmii.

S. Pramanus
S. Severus
S. Cornilianus et alii LX.
} Martyres in Sicilia. F

S. Eladius
S. Eminus
S. Senator
S. Alethius
S. Severus
S. Honoratus
S. Encollus
S. Eleutius
S. Fraton
} Martyres.

S. Artemius
S. Eudemen
S. Helias
S. Novasius
S. Alopius cum aliis XVIII
} Nicææ in Bithynia.

S. Joannes

A S. Joannes, S. Apriantus, S. Theoloeus, S. Gliteria, S. Parentius, S. Straton — Martyres Heracleæ.
S. Agrestius, S. Primolus — Martyres.
S. Apollonius Episcopus Confessor, Beneventi in Samnio.
S. Ampelius Episcopus Confessor, Mediolani in Insubria.
S. Disibodus Episcopus Confessor, in Dysenberg territorii Moguntini in Germania.
S. Kilianus Episcopus, S. Colomannus Presbyter, S. Totnanus Diaconus — Martyres Herbipoli in Franconia.
B S. Landrada Virgo, Belisiæ in territorio S, Leodiensi. D
S. Itherius Episcopus Nivernensis, Noiennii seu Novigenti in Gallia.
S. Paulus Novus, Martyr Constantinopoli.
S. Hadrianus Papa I an. III, in Nonantulæ cœnobio, ditionis Mutinensis.
S. Summiva Virgo Martyr, cum sociis vel sociabus, in Norvegia.
S. Illuminatus eremita, apud Tifernum, Tiberinum, in Umbria Italiæ.
S. Nomius seu Nummius Confessor, prope Villam-pirosam, inter Parisios et Houdanum in Gallia.
S. Grimbaldus abbas, Wintoniæ in Anglia.
SS. Monachi Abramitæ Martyres, Constantinopoli.
S. Edgarus Rex Angliæ, Glastoniæ in Anglia.
S. Albertus Confessor, monachus Ord. Cisterciensis, Sigestri prope Genuam in Italia. E

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

Sancta Laurentia V. M. *colitur in basilica Antoniana Viennensi, ut habemus ex archicœnobii istius Kalendario : sed de ea et reliquis omnibus Martyribus, in ea charta enumeratis, actum est* XIII Martii

S. Gertrudis virginis sanctissimæ visio corporis *reperitur hoc die Greveno adjecta in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis. Jam illustrata sunt ejus Acta* XVII Martii

S. Witeburga *in monasticis quibusdam hoc die signata est, uti et in Ferrarii Catalogo generali. Monuimus in auctariis ad Usuardum, de ea actum fuisse* XII Martii

C S. Cyrilli Diaconi martyris *Heliopoli perperam hoc die memoriam agit Galesinius, colitur et Acta ejus exstant* XIX Martii

S. Marthæ, matris S. Symeonis Stylitæ translatio corporis *hodie inscribitur Kalendario Syriaco seu Chaldaico, Italice verso. De ea actum etiam alibi, sed remissa et remittenda est ad Acta Symeonis filii* XXIV Maii

S. Norberti, *ut* Archiepiscopi et fundatoris Ordinis Præmonstratensis *memoria inserta est Matriculæ Cartusiæ Ultrajectensis. Notavi illic inter auctaria Usuardina, agi fortasse de aliqua translatione reliquiarum, qualis celebris est Antverpiæ* XI *Julii. At nescio, quid sibi velit Maurolycus, dum hoc die ita pronuntiat :* Horberti *(pro* Norberti) Parthenopolitani episcopi, ex Lotharingia, fundatoris Præmonstratensis Ordinis. *Acta ejus satis operose illustrata sunt ad diem* VI Junii

S. Margaretæ Scotorum Reginæ *Officium, ex decreto Congregationis Rituum anno 1679 translatum fuit ad hunc diem, sed postea in integrum restituta sunt omnia, coliturque modo eo die, quo de ipsa actum est* X Junii

S. Agrippinæ V. M. Romanæ translatio Menæi in Sicilia solennissime agitur, *teste Octavio Cajetano : egimus de ea quando apud Græcos in Menæis totius diei Officio diffusius colitur* XXIII Junii

S. Simplicii depositio Augustoduni *male hoc die cum aliis relata est in Florario Sanctorum Ms. Nec Ferrarius verum natalem elegit, dum ei tribuit* XIX *Novembris, spectat ad diem, quo de eo actum est* XXIV Junii

S. Petri in Urbem ingressus *in Florario locum habet. Vide* XXIX Junii

S. Theobaldus *eremita, de quo in aliquibus Breviariis hoc die celebratur officium, spectat ad* XXX Junii F

S. Golwenne *alicubi in Britannia Armorica hoc die colitur : dubium non videtur, quin sit idem Golvenus, Leonensis episcopus, cujus vitam dedimus* I Julii

S. Elisabethæ viduæ, Lusitaniæ Reginæ *memoria ad hunc diem translata est in Martyrologio Romano et Officiis ecclesiasticis : nos supra de ea egimus ad diem natalem* IV Julii

SS. Totnanus et Colmanus *in variis Usuardinis codicibus, et inde ab aliis seorsim positi ; hoc die cum S. Kiliano referuntur.*

SS. Joannes et Primus, *alias* Aper, *hoc die signantur in Editione Lubeco-Col. apud Heracleam cum titulo* Confessorum; *Grevenus sola nomina descripsit; Maurolycus textum primum integrum habet ; sed pro* Primi *substituit* Apri : *quo modo plane legitur in vetustissimo Usuardo Centulensi ; verum absque titulo* Confessorum. *Ferrarius autem in Catalogo generali sic scripsit :* Amig-

A dalariæ in Calabria, sanctorum Confessorum Apri et Joannis. *Observat porro,* Amigdalariam *oppidum esse non contemnendum in ora sinus Tarentini, inter Sibarim et Sirim flumina, vulgo* Amendolara, *quæ apud veteres* Heracleopolis *sive* Heraclea *dicta putatur: quæ palæstra esse potuerit sex Martyrum, quos infra ex Hieronymianis dabimus: eos vero inter in aliquibus codicibus* Joannes et Aper *diserte exprimuntur. Si hos intelligunt Amigdalarienses veros* Martyres *colunt. Verum scriptores quos citat Ferrarius, volunt* utrumque presbyterum *fuisse, et Regius quidem sola nomina recitat: majori luce opus est ut ab Heracleensibus Martyribus distinguantur.*

SS. Sostratus, Heraclius, Primolius, Quartus et Cillianus *Nicææ in Bithynia a Galesinio adscripti sunt, ex mera variorum Sanctorum ad varia loca spectantium confusione. De Kiliano, Herbipolis patrono, hoc die agitur; quo alii spectent, videbis infra in distinctione classium ex*

B *codicibus Hieronymianis. De iisdem etiam meminit Ferrarii Catalogus generalis, in quo præterea*

SS. Sperus et Cornelianus *cum sexaginta aliis* Tauromínii in Sicilia. *Videatur classis Siculorum Martyrum, ex jam dictis apographis Hieronymianis.*

Claudium *ex aliquo Kalendario notatum nobis reliquit Bollandus; at quis, qualis aut cujas sit, necdum potuimus deprehendere.*

Eugenium III PP. *inter Ordinis Beatos retulerunt Kalendarium Cisterciense, Henriquez et Chalemotus; tali titulo abstinuit Saussayus, hoc enim elogio exornans:* Ipsomet die, sancto fine quievit, felicis recordationis Eugenius III Pontifex maximus, beatique Bernardi discipulus: ad quem idem divinus Doctor libros scripsit præclaros De Consideratione, aliaque eximia pietatis et doctrinæ suæ cælestis monumenta. Vir fuit admodum religiosus, justitiæ eximius cultor, pauperum amator; cujus merita etiam miraculis Romæ, ubi sepultus est, in ecclesia S. Petri, magnifice patuerunt. *Lon-*

C *gum Catalogum auctorum, qui de Eugenio III scripserunt, invenies apud Henriquez; at cultum ecclesiasticum, aut Romæ aut alibi ei umquam delatum fuisse, nusquam me hactenus legere memini. Quæ de ipso manuscripta apud nos reperiebantur, impressa sunt in Catalogo Romanorum Pontificum.*

S. Antonia, *ut Carmelitana, et* S. Euphrasiæ abbatissa aut magistra, *refertur in Acie bene ordinata, nescio cur etiam hoc die, cum eadem notetur ibidem 2 Maii. Vide, quæ de ipsa eo die dicta sunt inter Prætermissos.*

Giswaldus, comes S. Disibodi, *ex Menologio Scotico Camerarii* XXVI *Junii huc remissus est; de eo aut de ejus cultu, id solum scitur, quod produnt Acta* S. Disibodi, *hoc die illustrata.*

Adelinus Martyr, *ut* socius S. Kiliani *indicatur in citato Menologio Scotico. Quid de eo censendum sit, intelliges ex Commentario ad Acta S. Kiliani prævio.*

S. Dulcilini *nomen Martyrologio suo Universali inscripsit Castellanus, ut patroni Alumnæ* (Alonne) *in territorio Andegavensi, de quo meminerit Bulla aliqua Joannis PP. XVIII. Atque hic sistit tota Sancti istius, alibi ignoti, memoria, de quo si monumenta aliqua suggerantur, alibi agi poterit.* D

S. Balderici *opilionis, etiam a solo Castellano notati, eadem est ratio. Asserit, coli Magnimontii* (Memont) *prope Dirionem; at de eo necessaria quoque est paulo major notitia, quæ forte postmodum aliunde acquiretur.*

S. Alganus archiepiscopus Hiberniæ insulæ apud Umbranos est martyrizatus. *Verba sunt jam sæpe dictarum additionum Mss. Cartusiæ Bruxellensis, quæ nescio unde accepta sint: talem Sanctum in Catalogis suis Hibernicis non protulit Fitzsimon, neque Dempsterus aut Camerarius in Scoticis.*

Sixtum et Luciam Romæ *cum* XIII *aliis, in aliquo confuso codice invenit Bollandus; fallor, ni eadem* Lucia *sit vel* Luceia, *de qua jam toties actum est* I *et* XXV *Junii,* I *et* VI *Julii, cum variis sociis, pro diversitate codicum.* E

S. Julianus Martyr *solo nomine notus est in Usuardo Bruxellensi et in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis. Tot inter Sanctos Julianos, jam in Actis relatos et porro referendos, quis hic sit, nemo facile dixerit.*

Savini vel Laurentii, episcopi atque abbatis *in iisdem additionibus Mss.; nihil magis explicat.*

Vigilantius apud civitatem Almerydensium, *ibidem, æque ignotus est, nisi addatur* Epicteto *et* Astioni, *de quibus hoc die agitur.*

Susannam et Mariam sorores, *ibi etiam relatas, necdum alibi reperi.*

Raynaldus Ordinis Prædicatorum *in præfatis additionibus non magis distinguitur.*

Wazonem Leodiensem episcopum *hoc die memorat multorum Sanctorum collector Ferrarius in Catalogo generali, his verbis:* In Belgio, S. Vnasonis episcopi Leodiensis; *notans in observationibus, se eum accepisse* ex Martyrologio Canisii; *nempe cum altius fodere non novisset. Subtimide id egisse videtur; addit enim;* suspicor hic errorem subesse, cum Joan. Mol. qui memorias Sanctorum Belgii diligentissime scrutatus est, nullam illius, neque in Addit. neque in Indiculo, neque in Natalibus Sanctorum mentionem fecerit. *Scivit nempe Molanus, Wazonem Leodii non coli ut Sanctum, unde licitum erat Ferrario eum præterire. Notat et ipse Grevenum (ex quo eum accepit Canisius) sic legentem:* Item Wasonis episcopi Leodiensis et confessoris. *At certus de non cultu, eum inter Sanctos Belgii recensere ausus non est. In Floribus locum habet, eumque insigni prorsus elogio exornat noster Bartholomæus Fisen, omni tamen aut* Beati *aut* Sancti, *imo et* venerabilis *titulo abstinens, ut nobis licitum non sit, virum, tametsi dignissimum, inter Sanctos recensere.* F

Petrus Eremita *ab eodem Fiseno* venerabilis *nuncupatur, uti et a Castellano hoc die, cujus elogium describere non gravabor ex Saussayo, ipsum inter* Pios *connumerante. De eo sic habet:* Item eodem die ad supernam Hierusalem transiit beatæ memoriæ Petrus, cognomento Eremita, qui divi-

A nitus afflatus, recuperationem Terræ sanctæ procuravit, temporibus Urbani Papæ II, primus belli sacri non modo buccinator, sed et ductor mirificus copiarum militarium Christiani orbis in Syriam : profligatis impiis, regnum Hierosolymitanum ab iis pia sua instantia vindicavit, totumque Christo Servatori adorando restituit. Pius ille vir patria erat Gallus ex Ambianis, captaque Hierosolyma reversus in Belgium, apud Huyum, oppidum ditionis Leodicensis, Mosæ adsitum, substitit; ibique monasterium in suburbio construxit, subsidiis fretus munificis Cononis Comitis Montis acuti, et Lamberti Comitis Clari montis; collectoque religioso cœtu, piissime illic vitam transegit, dignaque addita demum sanctæ vitæ coronide, ad tantorum, quos Christi amore subierat, laborum præmium, ovans profectus est. Elegerat verus humilitatis cultor sepulturam in cœmeterio sub stillicidio, sed inde translatum est ejus corpus ad cryptam ecclesiæ ante altare sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi, ab Hamano abbate II, B totoque conventu, cum multa honorificatione. In qua translatione, quæ centum et triginta circiter annis ab ejus obitu evolutis, peracta fuit, cum viri Beati corpus de tumulo levaretur; cilicium circa lumbos hærens, inventum est, caputque fere ejus integrum, tonsuram habens clericalem, atque crines omnes et crispos, circa coronam abundanter respersos. Facta est autem ipsa translatio anno salutis MCCXLII, XVI Kal. Novembris. *Plura vide apud laudatum Fisenum.*

Wasconis episcopi et confessoris *apud Trevirim, anno salutis 808 scribit auctor Florarii Sanctorum, pro* Wazzonis; *sed unde ipsi constitit, hoc die mortuum esse aut Treviris coli? Equidem non majora cultus indicia apud Treviros reperi, pro hoc* Wazzone, *quam apud Leodienses pro* Wasone *ipsorum, quem etiam inter Sanctos recensuit idem Florarii compilator.*

S. Paulinus *Martyr Romanus, collegii nostri urbisque Mauriacensis patronus adscitus, ibidem colitur Dominica 2 Julii, ob corpus sacrum eo die, qui fuit* VIII *Julii 1655, translatum; cujus* C *translationis causam ad Papebrochium perscripsit, Mauriaco in superiori Arvernia,* XI *Aprilis 1690, noster Petrus Maria d'Anzers, in hæc verba :* Lymphatorum Calvinistarum vesania S. Marii, antiqui hujusce urbis patroni ossa combusserat. Tanti thesauri jacturam utcumque resarcire, felici successu, conata Societas ; siquidem a S. D. N. Innocentio X, ope precibusque Eminentissimi Cardinalis Gineti, ejus Vicarii generalis, obtinuit, ut e cœmeterio S. Cyriacæ corpus integrum, Mauriacum transferendum erueretur. *Narrat deinde inventionem integri corporis istius* S. Paulini, *cum veris martyrii signis, quæ omnia, publicis instrumentis authenticisque confirmata, Mauriacum transmissa fuerint, summa cura in proprio Collegii sacello asservata. Subdit, non* defuisse miracula, quæ etiamnum hodie perstent. *Adductas omnium probationes hic non prosequor. Nobis in more positum non est, hujusmodi sanctos Martyres in Acta nostra referre. Satis sit hæc cursim indicasse.*

S. Benedictam, *in nullis alicujus notæ Fastis sacris hactenus signatam, hoc elogio exornat* D *Saussayus in Supplemento ad hanc diem :* Burdegalæ, sanctæ Benedictæ matronæ; quæ a sancto Martiale, Aquitaniæ apostolo, Christi agnitione illustrata, sacrisque fontibus expiata, fidei zelo fervens, et charitate plena, religionis christianæ provectionem multis laboribus procuravit : demumque consummata pio excessu, ad gloriam migravit sempiternam. Cujus memoria, titulis sanctitatis insignis, ibidem in veneratione habetur, potissimum in ecclesia sancti severini, ubi speciali cultu honoratur. *Hæc quidem more suo Saussayus, satis liberaliter; sed cujus auctoritas tanta apud nos non est, ut ea continuo admittamus; non magis, quam ea, quæ tradit Ferrarius in Catalogo generali, ubi eamdem* Benedictam, matronam et ducissam *vocat, nempe ex Actis S. Martialis, de quorum fide videnda ea, quæ dicta sunt ad* XXX *Junii. Si non aliunde substet ea* S. Benedicta, *labili fundamento nititur. Cultum alicujus* S. Benedictæ *in ea S. Severini ecclesia non negaverim, sed cum ipsam non* E *agnoverit Castellanus, nec locum habeat in Breviario Burdegalensi, doceri cupimus, quæ et qualis ea sit, de ea alibi acturi; cum non constet, ad hunc magis, quam ad alium diem pertinere.*

S. Benedictam *aliam suggessit Henriquez in suo Menologio, his verbis :* In Polonia, passio B. Benedictæ virginis, quæ institutum Cisterciense in cœnobio Glascoviensi amplexa, tot virtutibus profecit, ut inter reliquas virgines Deo dicatas, singulari sanctitatis opinione fulgeret : quæ tandem pro fide immaniter occisa, per martyrii palmam Deo animam reddidit. *Citatur relatio Francisci Bivarii, Ordinis Procuratoris generalis Romæ, sed quæ non probat, declaratum a Sancta Sede martyrium. Neque huic, neque præcedenti S. Benedictæ aliquid addit, quod utraque relata sit in Gynæceo Arturi.*

Brocanum scribam *exhibet hoc die compilatio Ms. Sirini; de quo Ængussius :* Accipit Brocanus scriba claram cum laude victoriam. *Tum citat verba Maguirii :* Est Brocanus de Maothal-Brogain in Desia Momoniæ ; vel Broganus scriba S. F Patricii. *His conformia sunt, quæ adduntur ex Kal. Castel., Gorman. M. Dungall.* Erat S. Patricii nepos, individuus laborum et itinerum socius, et secretarius. *Jocelinus in vita S. Patricii cap. 50 :* Episcoporum nomina Brochadius, Brochanus, Mogenocus et Lomanus fuerunt, qui cum S. Patricio avunculo suo etc. *Videntur Martyrologi et festologi Hiberni studiose collegisse quotquot in vita S. Patricii repererunt aliqua laude dignos, quibus et cultum et certum ejus diem pro arbitrio tribuerent.*

Diermetius de Gleann-Ussen *ibi secundus est, qui apud Ængussium* flamma micans et sol candidus vallis Husseniæ *dicitur. Porro Sanctilogium genealogicum Dist. 7, cap. 1, ejus genus sic deducit :* Sanctus Diermitius, filius Sibræi, filii Dallani, f. Erci, f. Bracani, f. Fiegi, filii Darii, cognomento Barrach, f. Catheri magni. *Unde collegit Sirinus,* antiquiorem fuisse S. Comgano, vallis Ussenæ abbate, paulo ante annum DLXIX defuncto, aut certo ejus ævo vixisse. *Utcumque fuerit, certus est Comgani*

A *Comgani cultus, ut vide* XXVII *Februarii, non ita hujus Diermitii : nisi idem sit cum eo, qui in nostris Sanctorum Hibernorum catalogis refertur* II *et* III *Augusti.*

Colmanus Jomramlia, *id est,* Remex, seu de remigio, *tertio loco ponitur. Jam de Colmano uno actum est* XVIII *Febr., de altero* VII *Junii : alius hoc die colitur S. Kiliani socius, nec desunt plures, cum quorum aliquo forte confundendus est.*

Trea de Ard-Trea, *quarta est, de qua ait Sirinus, videndum diem* III *Augusti : sed et hæc aliis Kalendariis præterita est.*

Aidus abbas et martyr *adjungitur; de quo annales Dungallenses ad an.* DCCCXLIII : Dunmasca arx expugnata a Nortmannis, captusque ibidem ab iis Aidus fil. Dubhdachrichi, abbas Tirdaglassensis et Cluainegnecensis abductusque in Momoniam, ibique VIII Julii martyrio affectus est. *Verum, fatente Sirino, vel ab ipsis Martyrologis, quos sequitur, prætermissus est.*

B B. Burgundæ *nomen in Actis S. Kiliani inveniens Arturus, eam Sanctis mulieribus adscribere non dubitavit.* Herbipoli, *inquit,* in Franconia, beatæ Burgundæ, nobilis matronæ, quæ vigiliis et orationibus vacans, sancto fine in cælum migravit. *Idem pluribus verbis explicat in suis annotatis. Habes infra in Actis S. Kiliani, quidquid de hac* Burgunda *dici potest; haberi ipsam hodie, aut umquam pro Sancta habitam fuisse, nusquam legi hactenus.*

Maria Spinosa, virgo Clarissa, *laudatur ab eodem Arturo cum titulo* Beatæ, apud Alcaudetam, Bæticum oppidum in Hispania, in cujus felici transitu suavissimus angelorum concentus auditus sit. *Factum non negaverim; ast in sanciendis ipsi Sanctorum honoribus, Sedis Apostolicæ oraculum prævenire nobis non licet. Hæc ex Gynæceo : postrema etiam ponitur in Martyrologio; ubi præterea*

Bartholomæus Siccardus, *in Gallia Narbonensi.*

Joannes ab Anglia, *Stamni in Ragusio.*

Jacobus a Cortona, *Cortonii in Etruria.*

C Alphonsus Portalegrensis, *in Lusitania.*

Petrus Cendra *seu* Cineris *cum titulo* Beati *notatus in Diario sacro Marchesii, mortuus anno 1244 Barcinone majora non habet recepti aut stabiliti cultus vestigia, quamvis in citato illic epitaphio dicatur,* XIV cæcos illuminasse, IV surdis auditum restituisse, septem claudis gressum dedisse, quinque paralyticos curasse, et XXIV infirmos, qui vivendi spem amiserant, sanavisse. *Ubi de canonizatione constiterit, plura dici poterunt.* IX Julii

S. Brictium episcopum *alicubi reperit Bollandus, per anticipationem hoc die positum, spectat enim ad sequentem*

S. Zeno *cum 1203 sociis Romæ, male additus est in additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. De iis cum Romano aliisque Martyrologiis agemus die* IX Julii

SS. Quinquaginta milites Martyres in portu Romano *hoc die annuntiantur, a Baronio primum signati.* Horum Martyrum Acta, *inquit,* sunt juncta simul cum rebus gestis S. Bonosæ martyris, quas habemus apud nos manuscriptas. *Necdum apparet ratio, cur eos milites avulserit Baronius ab aliorum classe, quibus in Actis jam dictis conjuncti sunt; nec cur hoc die, nullo classico Martyrologio præeunte referantur. Ne bis eadem repetenda sint, agemus de ea cohorte cum Eutropio et Bonosa ad diem ipsis omnibus proprium* XV Julii D

S. Milonis, *ex Ordine Præmonstratensi, ad cathedram Morinensem evecti, nonnulla testimonia inter schedas nostras collecta invenio pro hac die* VIII *Julii, quasi eo die mortuus sit. Petrus de Waghenare in suo S. Norberto pag. 335 vult eum obiisse Idibus Julii; Miræus in Fastis,* XIII *Novembris : Saussayus non est ausus* Beati *titulum adscribere : at Chrysostomus vander Sterre, Rayssius, Castellanus et alii* Beatum *appellant et natalem ejus cum Saussayo referunt ad diem, quo rem omnem discussuri sumus* XVI Julii

S. Erembertam virginem *apud Sanvulmarenses primus adducit Castellanus, ut* neptem S. Vulmari : *sed hæc in nullis Fastis nota est, saltem sub eo nomine. Mabilio in Actis S. Vulmari nomen reperit* Bertanam, *notans* Hermembertam *vocari, colique* XVII *Kal. Novembris. Unde et quare ipsi diversa sentiant, ignoro hactenus, nec quidquam ad eam virginem pertinens reperio, præter pauca quæ S. Vulmari Legendæ inseruntur. Siquid de ea suggeratur distinctius, poterit ad* XV *Octobris examinari, vel potius cum S. Vulmaro locum inveniet* XX Julii E

S. Cornelii Papæ capitis translatio ad monasterium Indæ prope Aquisgranum *signatur in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis. De ea agetur, dum Sancti ipsius gesta illustrabuntur* XIV Septembris

S. Exuperii, Vexilliferi Thebææ legionis *corporis susceptio in monasterio Gemblacensi signatur a Saussayo : de eo agetur cum tota legione* XXII Septembris

S. Erwaldus *alias* Arnwal, *seu* Arnualis *ex 19 Januarii et 15 Februarii remissus est ad hunc diem, tamquam* S. Kiliani *discipulus. Talem fuisse, ostendunt Acta sinceriora, quæ hic eduntur; at nusquam memorant, sanctum illum* Arnualem *in Franconiam cum S. Kiliano perrexisse aut martyrii socium fuisse, quidquid comminiscantur Wion, Dempsterus aut alii, qui ex mutatione nominis in* Erwaldi, Arnualis *et* Anualis *eumdem variis diebus referunt. Est is procul dubio unus, unicus et idem, qui in Hibernorum æque ac Scotorum Catalogis signatur* II Octobris F

S. Palatiatem *hodie in Martyrologio Universali signavit Castellanus, nescio ob quam causam. Agit de ipsa Ferrarius* VII *Octobris; sed in Romano Martyrologio cum socia Laurentia refertur* VIII Octobris

S. Euodium episcopum et confessorem *Suessione nobis hoc die collocat Saussayus, nihil prorsus addens, unde dignosci possit. Nullum Episcopum sub Euodii nomine Suessione sedisse, constat ex tabulis apud Sammarthanos. Suspicor, Saussayum hic aliqua confudisse, quæ distinguere non potuit. Celebris est Euodius Rothomagensis*

A *magensis, cujus* translationem *notavit hoc die Grevenus, sed dies natalis est* VIII Octobris

S. Burchardus, *primus Herbipolitanus episcopus, loco non suo positus est hoc die a Florario Ms.; spectat enim ad* XIV Octobris

Kiliani Ducis et avunculi S. Ursulæ, patris vero sanctarum filiarum Brigidæ, Helenæ et Sapientiæ *meminit hoc die Gelenius, tamquam qui Coloniæ cultum habeat, seorsim a* S. Kiliano Herbipolitano, *de quo hoc die agimus. De eo nihil alibi legimus, ut proinde distinctiori notitia opus sit, quæ forte invenietur pro die, quo S. Ursula et sociæ coluntur* XXI Octobris

S. Dulcardi confessoris *Bituricis meminit Saussayus, eum in indice faciens Episcopum Suessionensem; at neutrum subsistit; nos alium* S. Dulcardum *non novimus, præter eum, qui in Auctariis Usnardinis signatur* XXIV *et* XXV *Octobris : et quidem hoc posteriori die ipsum recte posuit præfatus Saussayus :* Ipso die, sancti Dulcardi abbatis Ambiliacensis, in diœcesi Bituricensi D *etc. Igitur Acta ejus, quæ manuscripta habemus, illustrabuntur* XXV Octobris

S. Quintini inventio *hoc die refertur a Saussayo : colitur Sanctus* XXXI Octobris

S. Saturnini *basilicæ dedicatio, ab Urbano II peracta, hoc die memoratur a Saussayo. De ea locuti sumus in S. Raymundo Tolosano ad* III *Julii. Colitur S. Saturninus* XXIX Novembris

S. Barbaræ translatio prima, *nescio unde a Greveno accepta sit, et ex hoc ab aliis : nec magis intelligo, quid velit Florarium per translationem secundam Romæ, et tertiam Placentiæ hoc eodem die. Natalis est* IV Decembris

S. Theobaldus *abbas Vallium Cernaii annuntiatur hoc die in Usuardo Parisiensi Munerati, atque item a Saussayo cum magno elogio : brevius ab Henriquez; sed melius refertur a Chalemoto die quo colitur et de ipso agemus* VIII Dec.

B

E

DE SS. AQUILA & PRISCILLA

CONJUGIBUS, FORTE IN ASIA MINORE

I. P.

SYLLOGE HISTORICA

Cultus; elogia; vitæ institutum; locus; tempus ac genus mortis.

CIRCA AN. LXV AUT LXIX.

SS. Aquilæ et Priscillæ cultus :

O*ptandum foret, ut quam in tabulis sacris, Græcis pariter atque Latinis, horum sanctorum Conjugum, frequens consignatur memoria, tam monumenta alicubi exstarent certa, vitæ eorumdem seriem ac virtutes exprimentia; in quorum defectu congerenda sunt aliunde nonnulla, quæ ad ipsos spectant.* Agunt de his, *inquit Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum,* item hac die, Beda, Usuardus, C Ado et alii Latinorum; Græci autem de Aquila in Menologio pridie Idus Julii. *Martyrologium Romanum eos habet etiam hac die* VIII : In Asia minori, SS. Aquilæ et Priscillæ, uxoris ejus, de quibus in Actis Apostolorum scribitur. *Menæa Græca impressa illos referunt die* XIII *Februarii cum elogio, paullo post producendo; de quibus nos etiam in prætermissis ad eumdem diem. Ephemerides Græco-Moschæ ita accinunt sanctis hisce Conjugibus die* XIV *hujus.*

Ἀκύλαν δεκάτῃ γε τετάρτῃ τύμβος ἔκρυψεν.

Ossa Aquilæ tumulo decima quartaque locantur.

an Romæ celebris?

2 *Jam ab antiquissimis temporibus in urbe Romana solennis nostris Sanctis cultus fuit impensus, si credimus Actis S. Priscæ virginis et martyris, de qua tractatum die* XVIII *Januarii; quæ narrant,* sanctissimum corpus B. Priscæ, virginis et martyris, deductum ad urbem Romam cum hymnis et canticis spiritualibus, juxta Arcum Romanum in ecclesia sanctorum Martyrum Aquilæ et Priscæ; ibique positum *fuisse* sanctissimum corpus ejus. *Vide insuper, quæ dicta sunt ad eumdem diem de ecclesia S. Priscæ,* § 2 *Commentarii prævii, pag. 184; et Pancirolum num. 684. Prisca illa, nisi fallor, in errorem induxerit Castellanum, apposita ad hunc diem* VIII *Julii notula assignantem pro Aquila diem* XIV *hujus, et* XVIII *Januarii pro ejus uxore; quo tamen die coli diximus non* Priscillam, Aquilæ *uxorem, sed* Priscam, *virginem et martyrem. Longior est dictus auctor in notis ad diem* XVIII *Januarii, ubi multa habet de SS. Prisca et Priscilla;* F *e quibus interim non videtur satis fundate concludi posse, hanc Priscam, coli solitam* XVIII *Januarii, coincidere cum* Priscilla, *Aquilæ uxore; id quod contendit Castellanus. Utramque jam pridem distinxit Bollandus in dicto comm. prævio, num. 8.*

Elogium ex Menæis,

3 *Jam vero in Menæis occurrit* S. Priscilla *simul cum suo conjuge* S. Aquila, *die* XIII *Februarii, post sequentes versiculos hoc elogio honorati :*

Τμηθὲν γύναιον Ἀκύλας, φησὶ, βλέπων,
Οὐκ ἀνδριοῦμαι πρὸς τομὴν ἀνὴς κάρας;

Aquila minutam feminam videns, ait :
Ad sectionem capitis haud virum induam?

S. Aquila, coriarius erat opificio; qui fama ad se delata Apostoli Pauli, una cum Priscilla, conjuge sua, ad illum profectus est : amboque ab illo abluti sacro fonte, deinceps ministrarunt ei, comitati Apostolum per omnes urbes ac regiones, socii periculorum et tentationum. Tantopere autem illos magnus Apostolus dilexit propter virtutem ipsorum, et fidem in Christum, ut eorum etiam mentionem fecerit in suis epistolis. Sic vero placide ac gratiose cum Apostolo versati, multis patratis miraculis, tandem ab

A ab infidelibus comprehensi, capiteque truncati [cursum consummarunt] atque ita a rebus terrenis migrantes, cælos inhabitant. *Præcesserat hæc de illis annuntiatio :* Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ μαρτύρων Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης. Sanctorum apostolorum ac martyrum Aquilæ et Priscillæ. *Die* XIV *hujus* S. Aquila *solus*, apostoli, sacerdotis *ac* martyris *seu* testis *titulo donatus, tale habet elogium :* Hujus laudes, præco divinus, Lucas in Actis celebravit. Nam cum S. Pauli esset discipulus et hospes, ab ipso divina mysteria edoctus fuit. Unde et fraudes Belial sprevit, nec non sacerdos ac martyr *(seu testis)* passionum Domini factus, coronam ab ipso accepit. *Quin et Officio ibidem celebratur, præmissoulo tit* Apostoli ἑνὸς τῶν ό, unius e LXX. *Coronidis loco sint versiculi, qui elogio ejus, de quo jam statim diximus, præponuntur.*

Ἤπλωσεν ὡς δίκτυον ὁ Παῦλος λόγους.
Ἤγραυσε δὲ ὡς θήραμα θεῖον Ἀκύλαν.
Sermone Paulus usus pro reti fuit,
Aquilamque cepit spolia venando sacra.

B 4 *Quid? quod ipse Spiritus sanctus, per Doctoris gentium Pauli ac sacri Euangelici Præconis Lucæ ora locutus, venire voluerit in partem eorum, qui sanctos* Aquilam *et* Priscillam *laudibus efferunt. Enimvero, si magnum est laudari a laudato viro; quantum erit laudari ab æterna veritate, et a Deo ipso, infinitis laudibus cumulatissimo? Referam testimonia illa eodem ordine, quo ea inserta lego apud Thomam Massutium nostrum in Vita S. Pauli Apostoli, lib. 7, cap. 1, a pag. 332, propterea quod ordinate et dilucide mihi videatur hanc materiem ibidem tractare. Paulus itaque Apostolus Corinthum profectus,* non curavit, *inquit,* ampla divitum adire palatia. Intellexit, sive Deo inspirante, sive aliquo bonorum hominum suggerente, quemdam ibi esse Judæum, qui a S. Petro Romæ fuerat Ecclesiæ Christi adscriptus. *Quod ipsum narrat ex Actis Apostolorum cap. 18, v. 2 :* Et inveniens Paulus quemdam Judæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ex Italia; et Priscillam, uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma) accessit ad eos. *Deinde Massutius (injecta mentione occasionis, ob quam Judæi jussu Claudii Roma proscripti fuerint)* illo, *ait,* eodem tempore, *nimirum anno Christi 51, Claudii Imperatoris 9,* vir, nomine Aquila, Judæus genere, et a Ponti regione Ponticus cognominatus, cum Romæ a S. Petro fidem Euangelicam et Christiana sacra suscepisset, inde similiter compulsus est recedere cum uxore sua Priscilla, tum, quia ambo erant professione Christiani; tum quod nati essent ex Judæis, quos omnes edictum Cæsaris promiscue comprehendebat.

ac sacris litteris,

C

5 *Post hæc, idem vitæ Paulinæ scriptor, pauxillulum a proposita* SS. Aquilæ *et* Priscillæ *narratione digressus, observat, quod Paulus venerit Corinthum anno proximo post edictum Claudii, qui est Christi 52; adeoque ibidem loci tunc convenerit prædictos sanctos Conjuges : tum sic rursum pergit ad rem nostram :* Porro Aquila cum uxore sua Priscilla, sive Prisca nominata, qui adeo longa itinera facienda, per tam remotas regiones suscipiebant, nempe Roma Corinthum, et post aliquot annos, iterum Corintho Romam; *(ut patebit ex epistola ad Romanos, de qua paulo infra)* profecto homines esse non poterant, quamvis opifices, fortunæ tenuioris, quorum variis in locis expertus hospitalitatem, sæpe illos in suis epistolis Apostolus commendat, *uti ostendit ex priore ad Corinthios, ubi habetur :* Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua ecclesia; apud quos et hospitor. *Suspicionem movet post Tillemontium ex Estio et aliis, recentior Legendarius Gallus criticus, ne postrema clausula, hospitium designans, ab aliquot seculis sacro textui adjuncta fuerit. Idem Paulus ad Romanos 16, v. 3:* Salutate, *inquit,* Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt; quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctæ ecclesiæ gentium) et domesticam ecclesiam eorum. *Brevis quidem, sed illustris simul Sanctorum nostrorum laudatio, in postremis præsertim Apostoli verbis; super quibus S. Joannes Chrysostomus contexuit integram homiliam, positam tom. 4 post homilias ep. ad Rom.;* ubi, *ut* E *notat Massutius,* quod verba indicant apostolica, ex tribus capitibus extollit horum Pauli hospitum virtutes et eximiam probitatem.

loco non uno

Auctore J. P.

6 *Primum petitur ex ignobilitate generis, conjuncta cum summa in Christi servos munificentia et liberalitate.* Priscilla, *inquit Chrysostomus,* et Aquila, opifices pelliones, pauperem et honestam agentes vitam, præ omnibus beati prædicantur : et cum alii dignitatibus et potentia inflati prætereantur, pellio ille una cum uxore, toto orbe decantatur. *Expendit præterea sæpe citatus Auctor* non de uno tantum Paulo sic *eos* bene meritos *fuisse;* sed de aliis multis, quos suis eleemosynis, adhortationibus et exemplis juvabant in ecclesia Christi, *ut conficitur e superioribus Apostoli verbis :* Quibus non ego solum gratias ago, sed et cunctæ ecclesiæ gentium; *gloriosa ipsis prorsus nuncupatione eos commemorantis suos* adjutores in Christo Jesu. *Denique, ut ex Chrysostomo deducit Massutius,* quia etiam cum periculo propriæ vitæ, Apostoli vitam et incolumitatem tutati sunt, *subdente Apostolo :* Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt. F *Quibus verbis idem Massutius indicari ait gravem contra Paulum Corinthi persecutionem,* ex qua divina primum providentia liberatus est, deinde etiam auxilio bonorum virorum et fidelium Christianorum, quorum hi erant præcipui, nempe antiquiores, et in quorum domo Corinthi jam diu hospitabatur. *Quanta vero laus vel ex hoc solo accesserit sanctis Conjugibus, intellige ex Chrysostomo.*

S. Joanne Chrysostomo.

7 Si Aquila et Priscilla tantum id unum egissent, ingenti laude digni erant. Qui enim ducem exercitus salvum fecit, et milites salvos fecit; qui medicum liberavit periculis, et laborantes morbis ad sanitatem reduxit; qui gubernatorem fluctibus eripuit, navem totam ex undis liberavit. Sic igitur, qui magistrum orbis salvarunt, et pro eo, illiusque salute sanguinem suum fuderunt, orbis quoque totius fuerunt benefactores. *Atque hæc sunt, quæ partim ex sacris Paginis, partim ex S. Joanne Chrysostomo collegit Massutius in laudem* SS. Aquilæ *et* Priscillæ.

honorificis laudibus eos prosequente;

8 *Quibus accedunt alia nonnulla oracula divina,*

AUCTORE I. P.

ac rursum e Scriptura sacra.

na, testantia, suavissimam consuetudinem et quotidianum usum intercessisse Paulum inter et prædictos Sanctos, nec non singularem rerum gerendarum, itinerum, peregrinationum, studiorumque ac voluntatum communicationem. Paulus enim, ubi Corinthum venisset, non modo Aquilam et Priscillam *convenit, ut dictum supra, et constat ex cap. 18 Actorum; sed indidem insuper constat, quod,* quia ejusdem erat artis, manebat apud eos et operabatur : erant autem scenofactoriæ artis. *Deinde aliquibus interjectis* : Paulus cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput : habebat enim votum. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. *Ad quam autem* tonsio, *quæ hic narratur in* Cenchris, *al.* Cenchreis, *navali Corinthiaco, ex* voto *facta, ex tribus hisce personis referenda sit, disserit Massutius a pag. 384. De quo etiam Baronius tom. 1, pag. 422. Quid? quod apostolicos S. Pauli spiritus hauserint atque expresserint, fovendo* B *Apostolicos Viros, eorumque labores sacros promovendo, uti argumento est id, quod in dicto capite, a versu 24 referuntur fecisse erga Apollo his verbis :*

Quam bene sint meriti de Apollo.

9 Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea, quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma Joannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis, ut susciperent eum. *Merito itaque Paulus loco supra citato illos dixit* adjutores *suos* in Christo Jesu. *Quid ni apprime eruditi fuerint, qui viro tam docto in scientia sacra præluxerint. Idem porro gentium Doctor, in epistola sua secunda ad charissimum sibi Timotheum, cap. 4, v. 19, abunde significavit, quanti faceret Sanctos hosce; et quam chara, quam intimis paterni pectoris medullis impressa eorum* C *memoria foret, scribens sub finem epistolæ amicam illis salutem :* Saluta, *inquit,* Priscam et Aquilam. *Ubi observa, eamdem personam significari per* Priscam *et per* Priscillam. *Hæc quippe vox, illius diminutiva est, ut loquuntur Grammatici.*

Vitæ eorum institutum,

10 *Jam vero quodnam professi fuerint* SS. Aquila et Priscilla *vitæ institutum, habetur ex ante dictis. Callebant igitur et exercebant artem faciendi tabernacula; nam recte ex Græco* σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην, *vertit interpres Latinus, quod fuerint* scenofactoriæ artis, *voce* scenofactorius, *partim derivata a Græco* σκῆνος, tabernaculum, *et a Latino* facere. *Quanam autem e materia tentoria illa constarent, non est hujus loci pluribus definire. Videri potest Massutius a pag. 333, erudite de hac re disserens, et ostendens e pellibus confecta fuisse : unde supra* Aquila *et* Priscilla *a Chrysostomo nominantur* pelliones. *Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum observat, tradere Dorotheum in Synopsi,* Aquilam *fuisse præfectum ecclesiæ Heracleæ, recte addens, se,* unde id acceperit, non invenisse.

De loco,

11 *Quæri hic potest, quo loco, tempore ac genere mortis Sancti nostri diem supremum obierint.* D *De loco nihil certi determinaveris.* Sunt, *teste Motherio,* qui dicant, martyrio affectos Romæ; sed sine ullo fundamento. Inde egressi sunt, sicut omnes alii Judæi, jussu Claudii Imperatoris, et secesserunt in Asiam minorem, ubi Martyrologium Romanum eos ponit, non expresso loco mortis eorum et sepulturæ : quia nihil certi de eo constat. *Aliquod fortasse formari posset de obitu illorum Romæ præjudicium (dubito tamen, an sufficiens, quale vult esse recentior aliquis Legendarius Gallus) aliquod, inquam, præjudicium de obitu illorum Romæ formari posset, si plane certum foret, eorum venerationi templum Romæ constructum fuisse, ut factum innuebant Acta S. Priscæ, virginis et martyris, supra num. 2.*

ac genere mortis, que obierunt.

12 *Nec certiora habeo, quæ respondeam quærenti, quo genere mortis sancti Conjuges e vita excesserint; si excipias unum Chrysostomum, qui verbis supra citatis, quod* SS. Aquila *et* Priscilla *Paulum,* magistrum orbis, salvarint, et pro eo, illiusque salute sanguinem suum fuderint, *satis indicat, sentire se, martyrio ipsos perfunctos fuisse,* E *vel aliquid saltem, martyrio æquivalens sustinuisse. Consonant Menæa Græca ad diem* XIII *Februarii; verba jam dedimus, num. 3. Ast id aliunde qui solide probabis? Recte igitur quis dixerit cum Massutio, pag. 333,* aliud nobis non constare, nisi quod ambo sancte usque ad extremum, vitam suam traduxerunt, et inter Sanctos in Romano Martyrologio die VIII Julii sic positi leguntur, *illo utique annuntiationis tenore (quem num. 1 dedimus) abstinentis ab urbe, quæ fuerit locus mortis, uti insuper a mortis genere ac tempore. Aliqua tamen tempori mortis lux accedet ex brevi vitæ Sanctorum chronotaxi, quam subjicio.*

Chronotaxis

13 *Quo præcise anno nati fuerint, non liquet. Pone natalem eorum concurrere cum natali Domini; conversionem a Judaismo ad Christum cum anno 44; quo commode intelligi possunt Romæ adjuncti esse Christianis sacris, divertente ad contribules Judæos Petro, priusquam gentilibus prædicaret; de qua re consule Baronium ad hunc annum, num. 61. Roma proscripti jussu Claudii* F *Imperatoris cum Christianis ac Judæis, ibidem degentibus, anno Christi 51, Corinthum profecti sint, sicut memoravimus supra. Anno sequenti 52, S. Paulus Athenis Corinthum digressus, illos adierit, artem scenofactoriam cum illis exercens, prout jam dictum. Anno 54 Corintho digressi, petierint Ephesum cum S. Paulo; ibidem morati, dicto Apostolo Cæsaream Palæstinæ profecto. Anno autem 57 Doctor gentium, duobus annis exactis, et tertio inchoato, Epheso scribit priorem ad Corinthios epistolam; et tunc temporis etiamnum ibidem loci moratos fuisse Sanctos nostros, patet ex verbis epistolæ, productis num. 5,* Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, *etc.; qui anno 58 Christi rursum petierunt Romam, Claudio utique cum suo edicto, vi cujus, ut diximus, inde exesse jubebantur, mortuo, et Nerone in ejus locum substituto. Nam Paulus, hoc anno ad Romanos Corintho scribens, plurimam salutem et primo quidem loco dicit amicissimis sibi hospitibus ;* Salutate, *inquiens,* Priscam *(id est* Priscillam,

ut

A *ut supra insinuavimus)* et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu, *reliqua habentur num. 5.*

vitæ. 14 *Denique Roma iterum commigraverant in Asiam, quando S. Paulus secundam epistolam scripsit ad Timotheum, sive ea scriptio copulanda sit cum anno 59, ut placet Massutio pag. 678, e variis accuratisque Auctoribus, rationum momentis et solutione objectionum oppositæ sententiæ; sive anno 69; sicut visum est pluribus auctoribus antiquis ac recentioribus; atque adeo eum tum temporis in vivis fuisse, habemus e verbis Apostoli, prædictæ epistolæ insertis, quibus salvere* Priscam *seu* Priscillam *et* Aquilam *jubet. Verba relata sunt num. 9. Atque hi quidem sunt characteres, ordinandæ chronotaxi de Sanctis nostris accommodi; ultra quos, quo progrediar, non habeo; non magis, quam unde statuam, quot annis postea supervixerint. Creditum, quantum existimo, Sanctos ad usque finem vitæ in Asia mansisse : id quod ansam præbuerit Martyrologis Latinis, annuntiandi illos* in Asia minori.

B *Refelluntur Dextri, Bivarii et Tamayi errores.* 15 *Vigilantne, an somniant Flavius Dexter, ejusque commentator Bivarius, ac post utrumque Tamayus? Dum more suo monstris historiarum, nugis, quisquiliis et apertis falsitatibus operam putide insumentes,* SS. Aquilam *et* Priscillam *Hispaniæ vendicandos censent. Nolim gravius in eos hic quidquam dicere. Satis de hisce nugivendulis dictum in Responsionibus Papebrochianis, parte 2, in resp. ad art. 18, a num. 37 ex Eminentissimo Cardinale de Aguirre; et ibid. ad art. 21, a num. 4. Fragmenta quædam ex illorum scriptis protulisse, refutasse est. Dexter itaque postquam dixisset anno 70, num. 2, pag. 154.* Heracleæ in Hispania prædicat S. Aquila Ponticus, missus ab Aposlolo Paulo in Hispanias prædicationis causa; *anno 95, num. 4, pag. 187, sic fabulatur :* In Arsa Mariana Hispaniæ patiuntur Aquila et Priscilla. *In quæ verba insulse commentatur Bivarius :* Irrepsit mendum in Ms. Martyrologio, ut pro Arsa scriberetur Asia; quo semel admisso, verbum Mariana cum non cohæreret cum Asia, facile versum est *in* Minori; *et sic* legunt impressa pene omnia, Romanum, Adonis et Usuardi. *Tamayus in Martyrologio Hispanico, errones hosce duces secutus, sic tamquam ex tripode Sanctos annuntiat :* Arsæ prope montes Marianos in Beturia Turdulorum Beticæ in Hispania, SS. Aquilæ et Priscillæ conjugum, qui S. Paulum Apostolum apud Hispaniam quærentes, Heracleam devenere; post Arsam convenere, ubi pro fidei Catholicæ prædicatione detenti, cruciatibusque E expositi, demum, quos una conjugii fibula conligaverat, et una fidei religio conjunxerat, etiam una corona victoriæ indeficiens connexuit utrumque. *Fastidium pariam, si pluribus prosequar ineptias, notis ejus inspersas; uti etiam Actis, versus finem, quæ ex variis compilata edidit. Pro merito dictos nugatores alibi vapulasse, sufficiat.*

Auctore I. P.

DE S. AUSPICIO EPISCOPO

TREVIRIS

J. B. S.

Notitia ex recentioribus Martyrologiis.

Sec. II.

In Romano Martyrologio **B***aronius in Martyrologio Romano sic hoc die laterculum suum concludit :* Treviris, sancti Auspicii episcopi et confessoris. *In notationibus autem sic scriptum reliquit :* Agit de eo etiam Molanus in Addit. ad Usuardum. Numeratur quartus ejus ecclesiæ Episcopus in tab. C Democh. Fuit alius ejusdem nominis Tullensis episcopus, ordine quintus, sanctitate et doctrina conspicuus; cujus exstat insignis epistola metro scripta ad Arbogastum Comitem : vixitque temporibus Theodosii Imperatoris. Diversus ab his omnibus habendus est ille Auspicius, ad quem scribit Sidonius Apollinaris epist. ii, lib. 7. *Multa hic paucis confusius asseruntur, quæ longiori discussione opus habent. Ad rem nostram hic spectat, quod solum Molanum præ oculis habuisse videatur Baronius, dum hunc* S. Auspicium *Romano adjunxit cum* Confessoris *titulo, cum apud Trevirenses pro* Martyre *habeatur, nescio an satis magna auctoritate : cum antiquioribus Kalendariis et Martyrologiis ejus urbis et S. Maximini, nulla usquam sancti istius Episcopi reperiatur memoria.*

ex recentioribus confessor dictus, 2 *Neque in iis igitur, neque in ullis aliis antiquis seu classicis Fastis consignatus est* S. Auspicius Trevirensis, *cujus prima mentio exstat hoc die in editione Lubeco-Col. anni 1490, his verbis :* Treviris, S. Auspicii episcopi et confessoris, *quam secuti sunt Grevenus, Molanus et Canisius, qui duo postremi eumdem Sanctum retulerunt ad ad diem* vi *Junii. Idem fecit Ferrarius in Catalogo generali, idem Saussayus in Supplemento, ita scribens :* Treviris, S. Auspicii episcopi confessoris, F cujus gloriosa memoria annua veneratione signatur in sanctæ Romanæ Ecclesiæ tabulis, exequenda die viii Julii. *Quo die elogium ipsi vulgare aptat, alterum Tullensem Auspicium, de quo infra, ei subnectens. Recte apud Ghinium hoc die collocatur :* Treviris, S. Auspicii episcopi et confessoris, qui sancto Valerio succedens, quartus ibidem adnumeratur episcopus. *Successio immediata intelligi non potest, cum apud Trevirenses S. Maternus Auspicium præcesserit. Tali cum ordine etiam retulerunt Sammarthani, monentes,* de eo consulendum Baronium et Molanum : *nempe quod nulla alia de ipso monumenta alibi invenerint : qua in re feliciores ipsis non fuimus, cum præter nomen et cultum de* S. Auspicio *nihil memoriæ proditum sit. De Episcoporum Trevirensium serie videatur Bollandus in S. Celso, S. Auspicii successore, ad* xxiii *Februarii.*

a Trevirensibus ut Martyr colitur; 3 *Ex dictis patet,* S. Auspicium *Trevirensem, non ita pridem inter Martyres computatum fuisse, utproinde recentior sit ea opinio, quæ ei martyrii*

lauream

AUCTORE I. B. S.

lauream tam diserte asserit. Broweri, seu Masenii index chronologicus sublimide habet : S. Auspicius successit, Methodio teste, quem martyrio affectum sentiunt. *Sed quo auctore, quo vade? Ad margines additur hinc* annus CXXIX, *inde* VIII Julii. *In ipso Annalium textu ad annum 128, sic legere est :* Auspicius igitur, etiam Methodio teste, Materni successor, Trevirorum posthac et vicinarum ecclesiarum sacra curavit : eum martyrii palma coronatum, quorumdam, nec imbecillis opinio. Sed in fastos relatum, coli inter divos cælites confessorem, anniversario solenni ejus VIII Julii quotannis recurrente, compertissimum ; quamquam confessoris titulus etiam a candidatis usurpari solet. *Admitto lubens, Martyres omnes, confessores esse, sed non vice versa : id autem quæro potissimum, unde Trevirensibus innotuerit, post seculum* XVI, *Sanctum suum Martyribus annumerandum, cui in Lectionario suo anni 1645, ad* VIII *Julii titulum apposuere* Episcopi et Martyris Trevirensis, *quem etiam reperi in Catalogo Sanctorum Trevirensium recentiori Ms., ubi apponitur annus Christi 131.* B

rebus multis involutis,

4 *Fateamur ultro, obscura esse omnia, quæ de* S. Auspicio *narrantur, et nec initium episcopatus ejus, nec durationem, nec finem uspiam innotescere; sed neque id recte in Annalibus adstrui, Methodium, apud Marianum testem esse, quod Auspicius Materno successerit. Demus res prout sunt : sic habet Marianus ad annum 128 :* Anno VI Sixti sacerdotii, imperii autem Ælii Adriani Cæsaris VIII anno, S. Maternus Treviricæ sedis Archiepiscopus, 40 annis post Valerium sui pontificatus dignanter expletis, ad cælestia transivit, anno dominicæ Incarnationis 128. *Hæc ille, quem per secula evolves, ut* Auspicium *vel alium Episcopum Trevirensem invenias; id solum notat ad annum 180;* et in eodem tempore author totius probitatis Treverim rexit, *ut ex Methodii sententia difficillimum sit, continuatam Episcoporum Trevirensium catenam texere. Non inficior, in hypothesi recte procedi; si enim certum sit, Maternum fuisse tertium Trevirensem Episcopum,* D Auspicium *vero quartum, apposite sequitur, circa annum 128 hunc alteri succedere debuisse : at nihil substat, ubi pedem figas, in ea Episcoporum tam vetusta serie, quæ quoquo demum modo, cùm S. Petri ætate absque intermissione connectenda fuit.*

quæ majorem illustrationem requirunt,

5 *Viderunt pridem eruditi, res istas involutas esse, at nemo falcem apposuit, qua superflua resecaret. Castellanus in suo primo bimestri Martyrologii cum notis editi, agens de Celso, Auspicii successore, confusionem indicat inter nomina Episcoporum Trevirensium et Tullensium, cui insistens in altero suo Martyrologio Universali, ad* S. Auspicii *annuntiationem, ex Romano supra citatam, non dubitavit hanc notulam adjicere;* Auspicianus, non Trevirensis, sed Tullensis episcopus. *Observo equidem latere hic aliquid, quod necdum hactenus satis evolutum sit, illustrandum fortasse ab iis, quorum interest, priusquam ad Auspicium Tullensem perveniamus, quem ibi coli audio ad diem* XXVIII *hujus mensis, quo res tota* E *de integro poterit retractari. Nihil dicit Trevirensis Lectionarius dum Sancto suo ad* VIII *Julii tale aptat elogium :* Auspicius, quem Romanæ Sanctorum tabulæ Confessorem indigitant, cum primis Trevirensis ecclesiæ Episcopis in confessione Christianæ religionis sanguinem profudit; gentilium ferocitate martyrii coronam consecutus. Inclarescebat nimirum splendidis incrementis Christiana res, et invidos impietatis oculos lucis suæ puritate perstringebat. Latet autem in tenebris apud mortales, quem tanta majorum gloria fortassis indignum Deus judicavit, nullo invictissimi herois detrimento. Illum ergo si hic oblivionis aliqua obtexit nebula, facile compensat retributionis gloria et æterna claritas, qua inter cælites illustratur. Cujus anniversarium diem, octavo Idus Julii recurrentem, Ecclesia veneratur.

C

DE SS. EPICTETO PRESB. & ASTIONE MONACHO F

MARTYRIBUS ALMIRIDENSIBUS IN SCYTHIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Rarissima horum sanctorum Martyrum memoria; Acta observationibus illustrata.

SUB DIOCLETIAN.

Nullam horum Martyrum notitiam vel in Fastis Græcis, vel in antiquis tabulis Ecclesiæ Latinæ, usquam reperire potui, et, postquam quæsivi, frustrata laboris pretio opera, expertus didici, nimis ex vero dixisse Heribertum Rosweydum in Notationibus ad illorum Acta, quæ inserta leguntur Vitis Patrum, se horum Sanctorum nullibi in tabulis Ecclesiasticis mentionem invenisse, præterquam in Florario Sanctorum manuscripto, *ubi sic legitur, die* VIII *Julii :*

Vix ulla horum Martyrum memoria

In Oriente, sanctorum Maryrum Epictici et Astionis, pro Christo interfectorum sub Diocletiano Imperatore, quorum miri actus et passiones leguntur. Passi sunt anno salutis CCXC. *Post hæc mox subdit dictus Auctor.* Idem dies assignatur in Martyrologio Usuardi, aucto a Carthusianis Coloniensibus anno MDXXI. Ex hac autem vita citat exemplum Speculum exemplorum distinct. VIII, quæ est ex vitis Sanctorum, exemp. XXI, *quod in ejus editione habetur cap.* XI, *sed in hac nostra respondet numero 17.*

2 *Inter*

A *in sacris fastis :* 2 *Inter auctaria Usuardino Martyrologio, non ita pridem edito et illustrato, adjecta, invenitur præter annuntiationem codicis Antverp. Max., altera Greveni, cum elogio in hæc verba :* Epictici presbyteri et Astionis, monachi, Martyrum. Qui tempore Dioclatieni ab Oriente in fines Scythiæ venientes, pro fide Christi tenti, in omnibus, quibus afficiebantur, tormentis, hæc creberrime verba dicebant : Christiani sumus, o tyranne, fiat voluntas Dei nostri in nobis. Post varios tandem cruciatus, capite truncati, martyrium consummaverunt. *Atque hæc pauca, nequaquam ob antiquitatem commendanda, de nostris Martyribus invenire mihi licuit. Quibus adde Castellanum, qui omnium novissime illos adjecit Martyrologio suo Universali.*

rarissima vitæ exemplaria. 3 *Exemplarium Vitæ raritatem idem Rosweydus in prædictis notationibus testatam reliquit, quando scripsit,* nullum exemplar manuscriptum habuisse.*se*, præter unum ex ecclesia S. Salvatoris Ultrajecti, a recenti manu. Nullum quoque impressum, B præter unum Coloniense in Vitis Patrum; *addens,* reliquas editiones hac vita carere. *Itaque iis subsidiis tam parce ac tenuiter instructus Rosweydus, Acta nostrorum Martyrum inseruit Vitis Patrum, a se editis; atque hinc postea transierunt in editionem Surii. Non habet ergo aliquis, quod miretur nostram brevitatem in illustrandis horum Martyrum Actis, cum curta adeo, dixeram pene nulla, veterum monumentorum supellex, longiorem sermonem non patiatur, neque vix quidquam hoc loco dignum memoratu occurrat, præter excussionem Actorum, de qua jam breviter disseremus.*

Acta, quæ hic dantur, excutiuntur; 4 *Tillemontius tomo 5, pag. 153 agens obiter de Martyribus nostris, suspectos illos habet, urbe Almiridensium in Scythia, quæ fuerit eorum palæstra, difficulter admodum invenienda, et nullibi insuper nominibus eorum expressis in antiquo aliquo vel Latinorum vel Græcorum monumento, præterquam, inquit,* in duobus novis Martyrologiis, illos VIII Julii consignantibus. *Mox ad Historiam sive Acta digressus, carpit ea, tamquam continentia* orationes prolixas et facta parum probabilia, præsertim C in fine, *ut non dicat,* absolute esse fabulosa. *Quæ si articulatim et enucleate perscrutari et explorare quis voluerit, vellicare fortasse poterit sequentia. Primo, quod Auctor incerti nominis, ætatis et forsan incertæ fidei illa ediderit, silente interea tota antiquitate. Secundo, quod scateant miraculis, precationibus, orationibus seu dialogismis satis prolixis et crebro repetitis; in quibus plurimus est Auctor, sed rarus in descriptione vitæ Martyrum. Tertio, Acta* S. Epictetum *affigunt* temporibus Diocletiani, profanissimi Imperatoris; *ab his quippe verbis incipiunt; et tamen num. 3, per dæmoniacum, a Martyre liberandum, diabolus indignabundus recenset mala, alibi a se facta; quorum aliqua, videlicet, quæ per Arium atque Donatum effecit, parachronismum continent; cum ipsi fuerint posteriores regno Diocletani, qui illud deposuit anno 304; hujus inchoata hæresi versus annum 306; illius autem forte versus 319. Quarto, quod torqueat se Rosweydus, ut Almiridensium civitatis, palæstræ SS. Martyrum, situm inveniat, de quo sic edisserit in Onomastico ad Vitas Patrum, pag. 1013 :* Ex his, *ait,* colligitur Almiridensium civitatem in Scythia esse. Sed apud quem auctorem hujus urbis memoria? Existimo Almiridensium seu Halmiridensium civitatem dictam a lacu, qui Halmyris Plinio lib. 4, cap. 12 dicitur in hoc tractu; *citatque ejus verba, et tum pergit :* Lacum hunc Danubius facit, quem Pinetus in suo Plinio vulgo vocari ait, Lac de nostre Dame de Danubi. Id est Lacus divæ Virginis Danubianæ. Forte Salmorudis Antonini. AUCTORE J. P.

5 *Nicephori insuper locum lib. 22, cap. 29 adducit, qui Nicephorus, postquam dixisset, Eunomium jussu Theodosii Halmyridem deportatum, addit :* Est autem Halmyris Mysiæ in Europa locus ad Istrum situs. *Unde concludit Rosweydus,* haud dubie hinc Halmyridensium civitatem dictam, itaque scribendam; ex descriptione Plinii juxta Peucen collocandam esse, quæ est in Mysia inferiore. Mysia autem inferior etiam Scythiæ nomine venit. Unde in Mysia inferiore sunt Tomi, locus exilii Ovidii, quos in Scythia ponit ipse Ovidius. *Ad extremum denique monet,* in Notitia Imperii multa loca Mysiæ E inferioris inveniri ad Scythicam præfecturam pertinere. *Viden', quot ambagibus opus sit, ut inveniatur palæstra nostrorum Martyrum,* civitas Almiridensium in Scythia; *quam dictus Auctor invenisse quidem se autumat, sed fortasse necdum invenit post minime perfunctorium laborem. Sane, si Auctori Actorum credimus, narranti num. 15,* Astionem *ivisse hausturum aquas ad Danubium, inde colligitur, vicinum fuisse prædictum locum Danubio, convenienter ad ea, quæ supra notavit Rosweydus. Sed redeamus ad alia, quæ contra Acta Sanctorum Martyrum objici possent.* *quæ videntur*

6 *Quinto, vellicarit præterea aliquis in dictis Actis, quod num. 16* Astion *semimortuum ex lapsu sanaturus, invocet Jesum Christum, ut,* qui Æneæ ab annis 80 in grabato jacenti, per S. Petrum stabilitatem tribuerit membrorum. *Quod manifeste repugnat sacro Textui, in quo Act. 9, a versu 32 legitur :* Factum est autem, ut Petrus, dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ. Invenit autem ibi hominem quemdam, nomine Æneam, ab annis OCTO jacentem in grabato, F qui erat paralyticus. *Sed sphalma fortasse scriptionis hoc est.* *ob defectus,*

7 *Sexto, erit qui cum Rosweydo quærat, quis sit ille Dux vel præses* Latronianus, *sub quo martyrii cursum consummasse commemorantur hi Athletæ in Actis num. 49. Enimvero adeo ille latuit Rosweydum, ut nihil habeat in notatione ad hæc Acta, quod de illo dicat, præter hoc unum,* quo indicat, de eo inquirendum. *Quid si etiam lector emunctæ criseos accuset scriptorem hujus martyrii? quod a num. 25 per decursum ponantur aliqua, partim non satis verosimilia, partim pergendo ad Actorum finem, alia insuper compositionem oratoriam redolentia, seu quemdam Metaphrastis characterismum, variis sacræ Scripturæ locis exornatum. Septimo denique, nescio, an ab omnibus admittenda sint tamquam vera, aut saltem verosimilia, quæ leguntur de apparitione Martyrum parentibus* S. Astionis, *deque amplexu illis dato; ac potissimum an non laboratura sit fide allocutio* Astionis *cum matre sua num. 45, qua* *quibus laborant,*

rogat

Auctore J. P. *rogat eum, ut portionem, inquit,* mihi de tua substantia obtingentem pro MEA REQUIE ac tua salute pauperibus dividas ac distribuas. *Cui enim non displiceant illa verba pro* mea requie, *prolata a Martyre glorioso? Novi, Rosweydum illa interpretari in benigniorem partem, nimirum* pro majori gloria accidentali; *proferens scitum illud Augustini de verbis Apostoli :* Injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre.

8 *Atque hæc sunt, quibus Acta horum Marty-* *non esse sincera.* *rum vellicare quis poterit, ea ad analysim et crisim revocando; propter quæ, si dixerit suspecta esse falsitatis, durus fortasse quibusdam, sed non falsus omnino criticus videbitur. Ego enimvero, ut libere, quod sentiam, eloquar, atque judicium de iis feram quam mitissimo modo, fateor ob rationes, numero præcedente allatas, suspicionem aliquam, neque, ut existimo, omni ratione destitutam, mihi suboriri, quod Acta illa non sint omnino sincera, pura ac genuina. Utinam de Sanctis ipsis certius constaret ex antiquis tabulis La-*
B *tinis vel Græcis; quos tamen, non obstante summo veterum monumentorum de iis silentio, privandos non judicavi sua possessione, sed huc inserendos. At jam locus postulat, ut dentur eorum.*

ACTA

Edita in vitis Patrum apud Rosweydum lib. I, *a pag.* 211.

Auctore incerto.

CAPUT I.

Pia S. Epicteti educatio; patratio miraculorum; conversio Astionis ad Christum.

Temporibus Diocletiani, profanissimi imperatoris,
C erat quidam presbyter in partibus Orientis, no-
Cap. I. *S. Epictetus pie enutritus, ætate maturior miracula patrat.* mine Epictetus, religiosam vitam agens, et castus in omni sua conversatione existens. Hic namque a parva ætate in servitio Domini enutritus, exercebatur in omnibus justificationibus Jesu Christi. Cum autem ad maturam pervenisset ætatem, ut Samuel quondam, ephod sacerdotale promeruit portare, eo quod multa signa ac prodigia per eum divina gratia in omnibus operabatur. Denique cæcorum sæpe oculos orationibus illuminabat, sed et leprosos ad se venientes emundabat, paralyticos sanabat, ac de obsessis corporibus dæmonia effugabat.

2 Igitur una e diebus, dum solus sua in cella
II. *Paralyticam annorum 15 sanat.* resideret, ac solitas orationes Christo exhiberet, quædam puella, Comitis cujusdam filia, omnibus membris præter linguam tota mortua, ad eum perducitur. Cumque pro foribus ejus pater filiam posuisset, ingressus ipse ad Sanctum, genibus ejus subito advolutus [est], taliter clamans et dicens: Miserere mei, o homo Dei excelsi, eo quod Deus tuus misericors et miserator a servis suis pronuntiatur. Ne velis me, quæso, projicere a facie tua, cum ille gratanter suscipiat omnes ad se confu- D
gientes. Ego enim unicam habeo filiam, annos fere XV ætatis agentem, sed hæc per triennium temporis a nimia paralysi dissoluta est. Itaque non dubito, quod ille, qui XII annorum fluxum sanguinis restrinxit, poterit, si voluerit, et filiæ meæ per te integram incolumitatem præstare, eo quod fidei ipsius nos vovimus, et filii sanctæ Ecclesiæ existimus, atque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti sumus baptizati. Hoc audiens Sacerdos Domini, jussit puellam intro ad se perduci. Quam cum ante ipsius pedes pater posuisset, taliter pro ea homo Dei preces profudit ad Dominum Deum, dicens : Deus æterne, agitator Cherubim, qui de cælo descendisti, ut paradiso exulatum in antiquam reduceres possessionem, qui per humanitatis tuæ dispensationem, nostram infirmitatem suscepisti, ut te nos in nostris vasis fictilibus possidere promereamur : quæso, Domine, quæso, dignare respicere in fidem famuli tui : et sicut filiam archisynagogi de mortis janius revocasti ad vitam, ita et nunc hujus unicum pignus per E
tuam gratiam recuperare in priorem habitum dignare, ut agnoscat hæc generatio incredula et perversa, sanctum et terribile nomen tuum colere, et enarrare mirabilia tua in omni tempore. Et finita oratione, de sanctificato oleo puellæ membra universa perunxit. Quæ hanc sanitatem ac medelam consecuta, una cum parentibus suis Dominum benedicebat. Tunc sanctus Epictetus præcepit patri puellæ dicens : Si cupis, o charissime mi, ut nulla de reliquo infirmitas seu vexatio aliqua in domo tua prævaleat, per singulas septimanas cum omni tua familia dominica Sacramenta cum devotione intima et mundo corde percipere festina. Hæc cum dixisset, lætum eum et bono animo cum omnibus ad propria abire imperat.

3 Item alio tempore dæmoniacus quidam ad eum III. *dæmoniacum liberat.*
deductus. Quem cum secum degere Dei homo fecisset, cœpit triduum taliter diabolus ad eum vociferari et dicere : O crux, o tormenta! quæ sine causa patior. Quam bene mihi semper in Phrygiæ partibus erat! Quomodo quotidie hominibus meum sacrificium ritumque suadebam! In F
quantis itaque honoribus ego miser illic degebam, sed nunc usque non intellexi, eo quod levitate quadam inde recessi et huc perveni. Ego *a* namque a
sum ille, qui per Montanum plurima verba, et blasphemia plena protuli. Ego per Maximillam diversa perpetravi scelera. Ego totam illam regionem ad meam culturam sordesque detraxi. Ego per Arium Alexandrinam urbem invasi, atque ut Filium Dei vivi creaturam diceret, persuasi. Ego per Manem Manichæorum hæresim institui, atque ut mihi jejunia consecrarent, ostendi. Ego per Donatum totam Africam devastavi. Et ecce, nunc ab uno famulo tuo, ut mancipium fugitivum, ligatus teneor, o Christe. Hæc et plura horum, dæmone vociferante, a beato Viro increpatus, tertio die a suo domicilio recessit, purgataque persona Christo Domino gratias referebat.

4 Alio rursus tempore cæca mulier ad eum per- IV. *et cæcam.*
ducta est, et stans coram ipso, taliter deflebat, dicens : Qui sis, agnosco; sed et quantum apud Deum valeas, credo. Ne, ergo velis despicere

fletum

A fletum meum, nec in vanum ducere obsecrationem meam. Totius namque provinciæ hujus medici suam in me prudentiam industriamque exercentes, in nullo prodesse potuerunt : sed et quantum in me suam artem demonstraverunt, in tantum ego misera doloribus dissolvebar. Unde obsecro sanctitatem tuam, ut digneris tantummodo dexteram tuam super oculos meos in nomine Christi tui imponere : et credo, quod mox meorum luminum visio per te mihi tribuatur. Tunc sanctus Epictetus, admirans hujus feminæ fidem, dexteram suam super oculos ejus posuit, glorificans Domini bonitatem, et dicens ad eam : Secundum quod credidisti, o filia, fiat tibi. Adhuc verba in ore Christi sacerdotis volvebantur, et repente patefactis oculis mulier lumen aspexit, clamans et dicens : Gloria tibi Deus Christianorum, qui non despicis peccatores in errore positos, sed propter magnam misericordiam tuam suscipis et salvas ad te convertentes se. Et cum hæc dixisset, statim cum universa domo sua credidit in Deum Salva-
B torem. Et quia satis longum est, si velimus universa mirabilia, quæ per eum Dominus operatus est, studioso lectori exponere : hæc interim pauca de multis in transcursu perstrinxisse sufficiat. Nunc vero ad propositum opus revertamur.

v. Astionem adolescensem,

5 Una itaque e diebus dum quidam adolescens nimium decorus vultu, et pulcher aspectu, Astion nomine, visitationis gratia ad eum devenisset, atque juxta se eum sedere beatus Presbyter rogasset : ponens manum super caput ejus, cœpit eum blandis sermonibus taliter ad fidem Domini cohortari, dicens : Quis, inquit, es tu, o dulcissime fili, et unde venis, aut quo vadis? Aut cujus filius seu generis sis, indica mihi. At ille respondens, dixit ad eum : Originem vel genus meum, qualiter beatitudini tuæ exponam, o beatissime pater, ignoro. Hoc ergo, quod scio, tantummodo breviter et in transcursu tibi indicabo. Pater meus primarius urbis hujus et nimium ditissimus habetur : mater vero de illustrium genere et Juliani senatoris extitit filia, qui me quotidie quasi unicum pignus ac pretiosissimam inspiciunt margaritam. Et san-
C ctus ad hæc, Bene dixisti, mi nate, quia velut margaritam inspiciunt : non enim jam habent; sed inspiciunt tantummodo, eo quod benedicta anima tua pretiosior omni margarita omnique metallo habetur Christo, quam sibi ipse Salvator noster jam in suum ministerium et ad serviendum elegit, ut video. Veni ergo, mi nate, et respue ea, quæ in mundo hoc habentur, ut cum Sanctis omnibus illa in futuro percipias, quæ hic non videntur. Ista enim omnia, quæ hic intuentur, transitoria sunt et peritura; illa autem, quæ Deus sibi servientibus præparavit, manent in æternum, quomodo et ipse manet in æternum. Nam aurum hoc, fili, quod videtur, non est verum, sed quædam vanitas est phantasiæ, per quam in hoc mundo illuduntur animæ justorum.

propositis divitiis cælestibus, et amore erga patrem cælestem,

6 Similiter et argentum, quod istis oculis cernitur, falsum possidet nomen, quod ab omnibus fabricatur et limatur, tantummodo, ut decipiat rapaces et suadeat insipientes. Veni ergo, et audi me, fili dulcissime, et ego tibi ostendo, quale aurum tibi est eligendum, vel quale argentum sit concupiscendum, illud scilicet, quod Dominus noster atque Salvator in se credentibus impartitur, dicens : Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ. Aurum ergo hoc ignitum probatum, Christus Dominus noster est. Et, fili, qui voluerit eum in sede sui pectoris habere, statim divitias cælestes promerebitur, et vestimentis albis induetur, id est, Fide, Spe, et Charitate, per quas de reliquo non hunc visibilem mundum tantum, sed et diabolum, quem vos ut Dominum colitis, cum universis angelis ejus poteris superare. Nam et pater tuus iste, qui videtur, fili, non est verus pater, sed omnipotens dicitur Deus, pater tuus, et ideo alius dicitur ille, et alius iste pronuntiatur. Ille namque invisibilis et inenarrabilis existit, hic vero visibilis et corruptibilis est. Ille incomprehensibilis permanet et immortalis; hic corruptibilis et mortalis in omnibus degit.

E vitis Patrum.

patre carnali longe præstantiorem,

7 Per illius igitur dispensationem constant universa, per istius vero ordinationem nihil permanet stabilitum. Ille jussit, et factus es; mandavit, et in E utero matris formatus es; præcepit, et egressus es; imperavit, et ad hanc juvenilem ætatem perductus es. Et quidem iste visibilis pater honorandus est, fili, non tamen sicut ille; eo quod ille ad imaginem et similitudinem suam nos condidit et creavit, intellectum quoque ad prudentiam donavit, sensum pervigilem, et memoriam bonorum habere concessit, atque super omnia opera sua nos constituit dominatores, ex servis in filios et fratres atque amicos nos sibi per suam gratiam adoptavit : et ideo hunc verum patrem, qui nobis tanta præstitit bona, semper convenit, fili, agnoscere et adorare. Nam et isti visibili patri ad hoc tantum honor est deferendus, quod servi ministerium erga nos sæpe exercuit, in parva ætate constitutos, frequenter nos dum pavit, sæpius dum sollicitus fuit ad ea, quæ infantiæ nostræ erant necessaria, dum osculata est caro, quæ carnis sunt, dum solicitudinem habuit pro visceribus propriis. Ecce itaque pro talibus causis honor ei deferendus est.

et amabili matre Ecclesia Catholica,

8 Sed et mater nostra alia habetur, fili. Non F hæc visibilis, sed immortalis permanet : et quæ digne Salvatori nostro est desponsata, atque per Angelos est adornata, per Prophetas exornata, per Apostolos glorificata, per martyres et confessores exaltata, atque in Christo, et per Christum in cælesti thalamo est elevata : quæ et ab hominibus hæc sancta mater Ecclesia pronuntiatur. Cujus vox, ut turturis habetur, ad cujus labia distillant aromata : scilicet Apostolorum doctrina. Cujus oculi, duo sunt cæli luminaria : cujus dentes sunt candidi, et quasi de lavacro ascendentis. Quem mysticum sensum viginti quatuor *b* libri sacratissima habent in figura. De cujus manibus stillat myrrha, quod est justitia et fides vera. Cujus decem digiti, decalogi virtutem continent et sacramentum. Cujus ubera duo sunt Testamenta : Mosaica scilicet lex, et Euangelii gratia. Cujus pedes similes sunt aurichalco : cujus venter et interiora, sacratissim fontem Baptismi, et omnium gentium declarant regenerationem. Veni ergo, dulcissime mi nate, et hujus verissimæ matris tuæ ubera suge : et

acquiescens

E VITIS PATRUM.

acquiescens monitionibus, respue, quæ in hoc seculo videntur, ut illis frui merearis, quæ in futura vita suis filiis se Deus repromisit donare. Sed et verum patrem nostrum audi dicentem : Exi de terra tua, et de cognatione tua, et veni in illam terram, quam demonstravero tibi : in terram scilicet viventium, et regionem Sanctorum : in terram fluentem lacte et melle, id est, in doctrina Apostolorum et Prophetarum. Et cum universa, quæ tibi præceperat, expleveris, tunc tradet possessiones paradisi, pandet tibi Sacramenta cælestia, donabit regni cælorum gloriam, demonstrabit Apostolorum immensam lætitiam, martyrum choros, Angelorum atque Archangelorum frequentiam sæpius declarabit. Sed super hæc omnia, ut filium et fratrem te sibi per gratiam adoptabit. Hæc audiens juvenis sapientissimus, procidit ad Senis genua, et rogare eum cœpit, ut illi se potius offerret, cui ipse ab ineunte ætate deserviret, qui et tantæ potentiæ et magnitudinis solus haberetur. Et quia propter servos seu ministros, qui ad ejus erant B obsequium, ne quispiam eorum hæc patri indicaret, amplius nihil Astion in die illa ad hominem Dei locutus est.

VI. *Christo lucratur.*

9 Alia vero die surgens primo diluculo, ut apis prudentissima, ad eumdem locum, unde hesterna die cælestes flores fuerat depastus, properavit. Et ingressus in mansionem Sacerdotis Domini, taliter eum salutavit, dicens : Ave, o Apostole Christi, et novi Testamenti minister. Et sanctus ad hæc : Ave et tu juvenis, qui martyrii stolam et coronam variis gemmis contextam in capite gestas. Cumque juxta se eum sedere fecisset, taliter ad eum locutus est : Quid est, fili? Semen dominicum, quod hesterna die in terram cordis tui per divinam gratiam seminavimus, ascendit ad fructum, an adhuc infidelitatis vitio detinetur? Et Astion ait : Ut novit beatitudo tua, o sanctissime pater, unicus mei genitoris, nimiumque charus existo : et satis timeo, si Christianus effectus fuero, ille præ nimia desperatione, aut spiritu violenter careat, aut in profundum maris semetipsum præcipitet : et aut vere, quod absit, propter me amens efficiatur : C atque unde mihi salutem spero devenire, illi mortem perpetuam, et gehennæ præparem ignes. Ergo si dignaris consilium meum accipere, facito interim, quæ dico : Jube me hodie fieri catechumenum, et impone mihi jejunium in quantos volueris dies, et post dies definitos mihi Sacramentum baptismatis tribue. Cumque omnia, quæ Christianæ pertinent religioni, explevero : tunc precor, ut pariter ab hac urbe ambo egrediamur, et in regionem longinquam, ubi nos Spiritus sanctus perduxerit, properemus, ne immaculatam conscientiam meam per suas lacrymas polluat pater. Cumque in prudentissimo juvene, quæ disposuerat ipse, consummata fuissent, post dies paucos, oratione ad Christum præmissa, ambo ab urbe egrediuntur : et descendentes navim, in Scytharum fines ingressi sunt, atque in Almiridensium *c* civitatem devenerunt, ubi nullus erat, qui eos vel eorum patriam posset agnoscere. *c*

VII. *Patris*

10 Igitur cum hanc sanctam fugam beatissimi Viri perpetrassent, cœperunt parentes sancti Astionis per diversa loca eum requirere, et nomen ejus, huc illucque discurrentes, cum nimio mœrore inclamare. Siquidem pater ejus vociferabatur, dicens: D Fili dulcissime, et unicum meum pignus, Astion charissime, quid tibi factum est, vel qualis fera te subito devoravit, ut nec parum aliquid reliquiarum tuarum potuerim reperire? O baculus senectutis meæ, et viscerum meorum lumen, ubi te jam ulterius requiram nescio, et in quam regionem propter te meos mittam famulos ignoro. Tu enim eras urbis hujus pretiosissima margarita; tu inter tuos cives ut columba pulcherrima incedebas; tu ut radius solis inter omnes fulgebas; tu ut splendidissima luna inter populare vulgus coruscabas; tu inter sapientes sapientior existebas. Et quid multa? Per tua melliflua verba, universos ad tui amoris desiderium provocabas. Hæc quidem pater.

matrisque erga illum absentem affectus.

11 Sed et mater, scindens vestimenta sua, ac feriens manibus pectus, tali modo deflebat, dicens: Quis te a me separavit, vel quis seduxit? Seu qualis avis demens de gremiis rapuit, o dulcissime fili Astion, ignoro. Sed, ut suspicor, forte ille E Christianorum Deus, unum misit de suis, et pervertit cor tuum, et abalienavit te a nobis. Et nunc væ mihi miseræ soli, eo quod infinita tristitia, et intolerabilis dolor me apprehendit, et tantorum annorum labor inanis inventus est. Cecidit corona capitis mei. Aruit siquidem fructus ventris mei, et sedeo ut civitas desolata. Mater fui usque hodie per te, fili mi, ac regina, et nunc te amittens, nec reginæ gloriam, nec matris gaudium habeo. Sed et tu, nate dulcissime, arbor fuisti, et excisa es; margarita, et a Galilæis *d* furatus es; gemma pretiosa, et in obscuro collocatus es; ut lampas, et extincta es; columna eras, et dejectus es; regalis statua, et eversus es. Et quid multa? Homo fuisti, et in momenti hora, ut suspicor, subito mortuus es. Et nunc propter te, fili mi, amens effecta sum, ut nec vel vitam, vel nomen meum intelligam. Hæc et hujuscemodi verba pater ejus et mater dicentes, nullo modo se poterant a mœrore maximo relevare. *d*

F

ANNOTATA.

a *Observat Rosweydus in Notationibus ad hanc vitam, quæ sequuntur, usque ad* ecce, *defuisse in edito; addens,* quasdam ex narratis historiis convenire quidem temporibus Diocletiani, et eo superioribus; quasdam tamen videri Diocletiano posteriores. Unde colligeretur, assumentum hic aliquod accessisse.

b *Varie olim initus numerus sacrorum librorum; pro qua varietate locum hunc intellige.*

c *De hac urbe notavimus quædam in Comm. prævio.*

d *Ita quondam per contemptum vocati Christiani. Vide Onomasticum Rosweydi ad Vitas Patrum.*

CAPUT II

A

CAPUT II.

Sanctorum miracula ; Astion gravi cogitatione affligitur; sed sua confessione liberatur.

VIII. *S. Epictetus mutum, surdum et aridum,*

Igitur cum in memorata urbe, sancti Dei homines, mansiones sibi aptas invenissent, in ea gratiarum actiones soli Deo exhibebant. Et quia scriptum est, non potest civitas abscondi super montem posita, neque divina gratia latere sub modio : cœpit iterum cælestis virtus per sanctum Epictetum plura signa et prodigia in regione Scytharum, quam ea, quæ in Orientis partibus fecerat, operari. B Nam una dierum quædam mulier ad eum veniens, obtulit ei filium suum, annorum fere XV, mutum et surdum, et aridum existentem : projiciensque eum ad pedes sancti Epicteti, taliter ad illum loquebatur, dicens : Unde adveneris nescio, vel de qua regione existas ignoro. Hoc autem tantummodo credo, quia si vis, potes languentibus sanitatis medelam præstare : eo quod habitus tuus atque religio, Nazareni illius te esse discipulum declaret. Audivimus siquidem, quanta signa et prodigia, alii de numero tuo in illius sunt nomine operati. Ergo quia unus ex illius discipulis haberis, subveni infirmitatibus nostris. Prædica nobis de mirabilibus illius, expone de natione ipsius, seu divinitatis Sacramentum, ut et nos servi ejus per te effici mereamur.

annorum 15, sibi oblatum sanat,

13 Hæc audiens Sacerdos Domini, taliter mulieri locutus est, dicens : Si credere vis mulier in eum, quem ego prædico, Deum, et nullum deinceps infidelitatis vitium in animo tuo resederit, sed credideris ex toto corde tuo, quod ipse sit conditor cæli et terræ, maris quoque et C fontium aquarum, et omnium, quæ in eis sunt, erit quod petisti. Nec enim longe est ab unoquoque nostrum, eo quod in ipso sumus, vivimus et movemur. Hæc dicens, puerum dissolutum jubet elevari : et sublevatis oculis ad cælum, taliter pro eo Dominum deprecabatur, dicens : Omnipotens Deus, qui es immensus et invisibilis, inenarrabilis quoque et incomprehensibilis, salus Christianorum, infirmantium medicus, gubernator navigantium, periclitantium portus, lumen cæcorum, pes claudorum, via errantium : respice, quæso, Domine, super hunc famulum tuum, et solve vinculum linguæ illius ad laudem nominis tui. Aperi quoque aures ipsius, ad audiendum tua cælestia Sacramenta.

ter exspuens in os ejus.

14 Sana universa membra ejus contrita, tam animam, quam etiam corpus, sicut illius paralytici, quem post triginta et octo annos, tuus venerabilis adventus integra donavit sanitate, ut agnoscant nomen tuum, qui te non noverunt, et credant, quia tu es solus et verus Deus, qui regnas et permanes una cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Expleta oratione, exspuit ter in os infantis, atque interrogans eum, dixit : Fili, in quem Deum nos convenit credere, in idola, quæ ab hominibus fiunt, aut in Jesum Christum crucifixum, qui te hodie sanare dignatus est? At ille cum magna voce exclamavit, dicens : In Jesum Christum nos convenit credere, o beatissime, qui tanta beneficia semper et usque in præsentem diem in hominibus operatur. Cumque hoc miraculum cerneret Almiridensium multitudo, dedit gloriam Deo : et plus quam mille animæ in illa die crediderunt in Dominum Salvatorem.

E VITIS PATRUM.

IX. *S. Astion curat dæmoniacum per signum Crucis;*

15 Non solum igitur sanctus Epictetus, sed et beatissimus Astion plurima miracula in nomine Domini operabatur. Denique collata est eis plurima gratia adversus omnes infirmitates : sed et contra dæmones maxima illis potestas tributa est. Una igitur e diebus, dum ad hauriendum aquam pergeret ad Danubium, occurrit ei homo, qui a dæmonio vexabatur. Et appropians juxta illum, et orans pro eo sufficienter, salutare signum in E fronte ejus fecit, et per universa membra ejus depinxit. Qui eadem hora egressus est ab eo. Fugiens autem diabolus, dicebat : Fides tua, o Astion, ac puritas mentis, magnam adversus genus nostrum a Salvatore accepit potestatem. Et hæc dicens, nusquam comparuit.

X. *semimortuum ex lapsu sanat,*

16 Item alio tempore vidit hominem, qui de nimia altitudine lapsus, semimortuus a parentibus in domum propriam ducebatur. Cumque intueretur illos de repentino facto nimium lamentari, pia miseratione commotus, secessit in quemdam locum occultum : et stans, taliter Dominum nostrum pro eo precatus est, dicens : Christe Deus, qui per beatum Paulum Apostolum, Eutychum, de fenestra ruentem, a mortis januis revocasti ad vitam; et qui Æneæ ab annis LXXX *a* in grabato jacenti, per sanctum Petrum stabilitatem tribuisti membrorum, et claudo ex utero matris existenti integram sanitatem præstitisti : et nunc quæso, Domine, respice super istum hominem, qui per diaboli operationem a tanta cecidit altitudine : dona ei integram sanitatem, facitoque F eum esse de numero gregum tuorum, quia tu es pastor noster, verus Dominus, qui in tuo sancto Euangelio locutus es, dicens : Ego sum pastor bonus, et cognosco meas oves, et cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem : et animam meam pono pro ovibus meis.

ipsumque cum parentibus ad fidem convertit.

17 Oratione finita, accedens juxta hominem, taliter ad eum locutus est, dicens : In nomine Jesu Christi surge, et ambula. Et apprehensa ejus manu dextra, elevavit eum : et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ, et exilivit et ambulavit. Et veniens una cum parentibus suis usque ad habitaculum Sanctorum, exclamavit magna voce, dicens : Unus Deus Epicteti et Astionis, vere unus Deus Christianorum : ideoque non recedo hinc, nisi hodie Christianus cum meis parentibus fuero effectus. Tunc Sacerdos Domini assumens hominem, cum universis, qui aderant, eadem hora catechumenos effecit, et post paucos dies Sacramentum eis baptismi tradidit.

17 Alio quoque tempore, dum ad hauriendam

aquam

E VITIS PATRUM. XI. *Astion egressus sine Senis imperio, turpi cogitatione affligitur,*

aquam ex flumine ipse beatissimus Astion, sine jussione vel commendatione Senis perrexisset, turpis quædam cogitatio in via, eunte illo, mentem ejus subito invasit. Et cum per triduum hic talis ac tantus vir non potuisset de suo pectore eam extrudere, nimium tristis effectus est, et vultus ejus valde pro hoc permanebat confusus. Quem intuens venerabilis Senior, ait ad eum: Quid est hoc, fili, quod sic tristem te intueor, et insolito mœrore aspicio confectum? Hæc siquidem tristitia, quæ te nunc detinere videtur, non est illa, quam sancti solent habere in vultu, vel pœnitentes pro sua communi salute : sed puto hanc esse illam mortiferam tristitiam, quæ aut apostatam Judam, vel Achitopel consiliatorem Absalonis necavit. Tunc ille : Ante hoc triduum, quando tua venerabilitas cum hominibus illis de cælesti mysterio loquebatur, pudore vetante, ego, te nesciente, ad hauriendam aquam ad fluvium perrexi. Eunte me vero in via, turpis quædam et satis sordida cogitatio, et, ut puto, per diabolum B in mentem mihi ascendit. Et nunc itaque, ecce jam per triduum, quantum valeo, cum lacrymis et oratione Scripturarum laboro ad expellendam eam, et nullo modo valeo superare. Tunc sanctus Epictetus terribilem ei suum vultum ostendens, et indignans quodammodo adversus dæmonem taliter ad eum locutus est, dicens : Et quare absque mea sententia ostium cellulæ egressus es, vel sine oratione Christi sacerdotis perrexisti ad fluvium? An ignoras, quia commendatio Præpositi semper junioribus murus inexpugnabilis et lorica fidei, ad superandum diabolum existit?

et sua confessione liberatur.

18 Et hæc dicens, jubet eum pariter secum in oratione ante Dominum prosternere. Cumque diu multumque Salvatoris misericordiam precati fuissent, et finita oratione ex solo surrexissent, vidit beatus Astion puerum quemdam nigrum cum ignea facula de suo sinu egredientem, ac talia sibi dicentem : Confessio tua, Astion, magnas meas contrivit hodie vires, et una oratio vestra me inermem in omnibus reddidit, ac deC solatum. Ideoque egressus hinc, intrabo in cor Latroniani *b* ducis, et excitabo eum adversum vos celeriter, et per varia suppliciorum genera vos expendet, eo quod ingressi estis, ut quidam latrones, sive malefici in provinciam ipsius, et multos homines a cultura deorum ipsius per veneficia vestra avertentes, Deo vestro sociatis. Et hæc dicens dæmon, ultra non comparuit.

ANNOTATA.

a *Sacer textus, Act. cap. 9, v. 33. Refert* Æneam ab annis octo jacentem in grabato; *ut monuimus in commentario prævio, num. 6.*

b *De Latroniano nonnulla prævie diximus.*

D

CAPUT III.

Sanctorum Martyrum comprehensio; fidei professio; cruciatus; conversio Vigilantii; martyrium.

XII. *Sancti a Latroniano duce comprehensi*

Igitur cum hujuscemodi spiritualibus exercitiis sancti Dei famuli conversarentur, et Salvatori nostro Jesu Christo in psalmis et orationibus unanimiter deservirent; ac multa mirabilia non solum in hominibus, verum etiam et in pecoribus divina gratia per eosdem operaretur, subito advenit Latronianus dux in Almiridensium civitatem. Et cum per triduum opera publica, et imperialia ministeria, quæ ibidem erant, pervidisset : E quarta die nuntiaverunt ei quidam de officio de beatissimis Viris, dicentes ei, et quod malefici sunt et magi, multos per sua veneficia averterent jam a sacrificiis deorum. Hæc cum ille audisset, continuo imperat aliquos ex quæstionariis, ut post solis occasum pergerent ad habitaculum Sanctorum : et comprehensos eos, ferro vinctos, perducerent in custodiam carceris. Cum ergo comprehensi beatissimi Viri, in vinculatorium *a* ducerentur, psallebant dicentes : Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Et iterum : Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob. Rursumque : Multæ tribulationes justorum, et non impiorum : sed tamen ex omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur. Cumque ingressi fuissent in carcerem, totam noctem more sibi solito, in psalmis et orationibus transegerunt. Post expletam autem vigiliarum solemnitatem, hoc modo sanctus Epictetus ad beatum Astionem locutus est, dicens : Si nos, o dulcissime fili, F crastino die interrogaverit judex, dicens : Quod genus, vel quæ nomina vestra, vel ex qua provincia estis, et unde huc venistis? Nos nihil illi penitus respondeamus : neque genus ei, vel nomina nostra indicemus : sed nec patriam, unde sumus oriundi, illi fateamur : nisi hoc tantum dicamus, quia Christiani sumus, et hoc nomen nobis, hoc genus, hoc patria : et nihil aliud sumus, quam veri Dei cultores. Et iterum : Si nobis post hanc confessionem supplicia jusserit adhiberi, nihil aliud in tormentis positi dicamus, nisi : Domine Jesu, tua voluntas semper fiat in nobis.

XIII. *comparent coram tribunali;*

20 Igitur alia die, primo diluculo jubet Latronianus dux tribunal præparari in media civitate : et præconibus imperat, ut cum nimio clamore ad tam nefandum et horridum spectaculum multitudinem populi invitarent. Et facta jam hora diei tertia, quasi furibunda bestia Latronianus procedit. Et populo undique exspectante, sedens

pro

A pro tribunali, jubet adduci Sanctos in conspectu suo. Cumque exhibiti, coram eo astarent, mox, ut vidit eos, a pavore nimio totus obriguit : non enim poterat intendere in Sanctos, eo quod instar solis, præ nimia gratia, quam gerebant, fulgebant facies eorum. Erat siquidem sanctus Epictetus annorum fere sexaginta, statura procerus, barba prolixa, et splendore canitiei decoratus. Similiter et beatissimus Astion monachus, statura et ipse procerus existebat : sed et nimium pulcher ac delicatus, et quasi triginta quinque annos ætatis agens. Cumque unius horæ spatium transisset, interrogavit eos Latronianus dux, dicens : Quæ sunt vocabula vestra, quod genus, seu de quali provincia vos estis oriundi, nobis in conspectu hujus multitudinis explanate.

Interrogati, respondent se Christianos esse; cæduntur, et torquentur. b

21 Respondentes Sancti, dixerunt : Nos Christiani sumus, et de parentibus nati Christianis *b*, atque de Christianorum patria nos sumus oriundi. Latronianus dux dixit : Ego nomina vestra interim volui audire. Nam eo quod de illa maledicta perfidia estis, et ego novi, et universi circumstantes. Ad hæc sancti Martyres dixerunt : Nos Christiani sumus, et Jesum Christum Dominum nostrum,
B in cujus potestate cuncta habentur, agnoscimus et adoramus, universa idola tua abominamur, dicente Scriptura : Similes illis fiant, qui faciunt ea, sed et omnes qui confidunt in eis. Hæc audiens Dux, nimium iratus est : et imperat, ut exspoliatos fortiter verberarent, Cumque a ministris Christi Martyres cæderentur, oculorum suorum obtutum elevantes ad cælum, taliter dicebant : Domine Jesu, magister noster, tua voluntas fiat in nobis. Sed cum diu multumque cæderentur, et nihil ejus immanitas adversus Dei cultores prævaluisset, taliter iratus contra eos Latronianus locutus est, dicens : Ubi est mirabilis ille vester defensor, quem sine cessatione vobis in auxilium invocastis? Veniat itaque nunc, et si potest, de meis vos eripiat manibus. Sancti Martyres dixerunt : Christiani sumus, o tyranne : fiat voluntas Dei nostri in nobis. Hæc cum audisset Latronianus, jussit eos in eculeum levari, et fortiter ungulis ferreis radi. Cumque raderentur, iterum
C dicebant : Christiani sumus, o tyranne Latroniane : fiat voluntas Dei nostri in nobis. Tunc deinde jussit tyrannus, ut lampades ardentes, cum adhuc in eculeo penderent, ad latera eorum applicarent. Cumque et hoc tormenti genus magnanimiter tolerarent, dicebant : Christiani sumus, o tyranne : fiat voluntas Dei in nobis. Et cum jam hora septima facta fuisset, jussit eos Latronianus de eculeo deponi, et in custodiam carceris perduci.

XIV. *Vigilantius, unus ex quæstionariis sit Christianus.*

22 Unus autem ex quæstionariis, nomine Vigilantius, audiens hunc versiculum sanctos Martyres in tormentis positos, frequenter et sæpius iterare, id est, Christiani sumus, o tyranne Latroniane : fiat voluntas Dei nostri in nobis : existimans, quod aliquam magnificæ præcantationis in se haberet virtutem : quia dicebant, nullo modo posse meditantibus eum dolorem sentire : cœpit hunc ipsum versiculum incessabili meditatione ruminare : infra domum et in plateis, dormiens atque exurgens, et in omni tempore decantare. Cumque per triduum jugiter non quiesceret decantando, quarta demum die cœpit voce publica proclamare, dicens : Ego Christianus sum, o tyranne Latroniane : fiat voluntas Dei nostri in nobis. Et perveniens ad beatissimos Martyres in custodia carceris, signaculum vitæ ab eis promeruit percipere : et cum omni domo sua credens in Deum Salvatorem, Beatorum sancta corpora ipse postmodum cum honore maximo sepelivit. E VITIS PATRUM.

XV. *Martyres gravissime cruciati,*

23 Igitur post quintam demum diem, sedens iterum Latronianus dux pro tribunali, jussit sanctum Epictetum presbyterum, et Astionem monachum in conspectu suo perduci. Cumque a ministris dæmonum ducerentur, psallebant, dicentes : In te inimicos nostros ventilabimus Domine, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Non enim in arcu nostro speramus, et gladius humanus nequaquam salvare nos poterit : sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam tu complacuisti in nobis. Cumque ante subsellium profanissimi ducis, Christi Martyres astitissent, ait ad eos Latronianus dux: Acquiescitis mihi, et sacrificatis diis, an adhuc in vestra insania perduratis? Sanctus Epictetus respondit : Sæpius nos interrogasti, frequenter nobis blanditus es, multotiesque dona plurima, et honores nobis maximos promisisti : et tamen penitus nihil aliud a nobis audire potuisti, nisi quia Christiani sumus : et ecce, nunc hoc ipsum iterare non quiescimus. Cum autem audisset Latronianus hæc omnia verba, dedit mugitum ut leo : et exclamans voce magna, taliter ad suos milites locutus est, dicens : Velociter, o ministri hujus splendidissimi culminis, sal et acetum huc afferte, et prioribus eorum lacerationibus confricate, simulque picem et adipem in cacabum æneum mittite, et cum cœperit fortiter ebullire, eos in eumdem mittite. Et Sancti hæc audientes, dicebant : Christiani sumus, o tyranne : fiat voluntas Dei in nobis. E

manent illæsi, et per 30 dies jejuni.

24 Cumque hoc tormenti genus pro Christi nomine magnanimiter tolerassent, et in nullo penitus læsi fuissent, imperat sævissimus tyrannus, ut inde eos ejicerent, et in custodiam carceris denuo perducerent : Ne forte, inquit, et constantia eorum F nobis ignominiam, et Christianis audaciam generare videatur. Et sic jussit, ut per XXX dies nullus ad eos introiret, neque ab aliquo cibus potusque deferretur. Sed athletæ Christi de plenitudine verbi divini, et de illo pane, qui de cælo descendit, quotidie reficiebantur, atque indesinenter psallebant, dicentes : Deus misereatur nostri, et benedicat nobis : illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri : ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.

XVI. *Astionis parentes, martyrium filii rescientes,* c

25 Igitur cum in urbe Almiridensium sancti Martyres hæc tormenta pro Christi nomine tolerarent, quidam peregrinus *c* quodam die videns beatissimum Astionem ante tribunal judicis consistentem, et cognoscens, quis cujusque generis haberetur, festinanter navigans in partibus Orientis descendit : et veniens in civitatem, unde erat oriundus, nuntiavit patri ejus et matri hæc universa, quæ illi acciderant, dicens, eum cum sene quodam Christiano, Epicteto nomine, in martyrio consistere. Similiter nomen civitatis, in qua essent,

diligentissime

E VITIS PATRUM.

diligentissime eos edocuit. At illi, hæc audientes, mox ad genua sibi ista referentis advolvuntur : et fortiter eum rogare cœperunt, ut ea, quæ vera essent, eis diceret. At ille jurejurando vera hæc esse affirmabat. Tunc cœpit dicere pater ejus : Si ego infelix meritus fuero, ut videam faciem filii mei, quidquid illud est quod mihi mandaverit et docuerit, hoc sine aliqua mora facturus sum.

proficiscuntur ad illum, cum proposito amplectendi Christianam fidem.

26 Similiter vero et mater dicebat : Ego miserabilis et humiliata per omnia, si illum adhuc in hoc corpore merita fuero intueri, et domum universamque meam substantiam derelinquam, et illi soli adhærebo, eo quod super hæc omnia ipse solus mihi charior et dulcior habeatur. Quod et si me imperaverit fieri Christianam, nec hoc recusabo facere, et cum ipso postmodum, si voluerit, parata sum tormenta sustinere, et mortem gratanter accipere. Et hæc dicentes, universam substantiam suam ac divitias sub actoribus et procuratoribus reliquerunt. Et egressi cum tribus pueris de domo sua, navim protinus conscenderunt, et navigare B cœperunt, ut in Scytharum terram, atque in Almiridensium civitatem devenirent. Cujus provinciæ tunc Pontifex et Præpositus sanctarum Dei ecclesiarum, beatissimus Euangelicus *d* habebatur.

XVII. *SS. Martyres denuo cruciati,*

27 Igitur expleto numero triginta dierum, jussit tyrannus, ut sancti Martyres coram se exhiberentur. Qui cum hilari animo et vultu splendido coram illo constitissent, sic ad eos Latronianus dux locutus est, dicens : Sæpius vos de nominum vestrorum vocabulo interrogavi, vel genere, seu unde estis oriundi : et numquam mihi veritatem dixistis. Nunc itaque, cum nec patriam novi, nec genus agnosco, sed nec nomina vestra potui addiscere, hoc cogitavi apud memetipsum, dicens : Eo quod nihil aliud vos esse videmini, nisi corporei dæmones, qui sine nomine vel genere esse noscuntur : et ideo secundum quod digni estis, hoc vos vocabulo nuncupabo. Et adjecit dicere ad eos : Dicite mihi vos, o corporei dæmones : si non sacrificatis immortalibus diis, facio hodie, ut capita vestra abscindantur. Christi Martyres dixerunt : Nos Christiani sumus, et in nomine Christi dæmones, quos vos ut deos adoC ratis et colitis, nos de obsessis corporibus effugamus. Utinam in te dæmon pessimus non habitaret! Hoc audiens vesanus ille, et horrendus, nimium efferatus est : et jussit ministris suis, ut cum lapidibus ora Sanctorum contunderent. Deinde imperavit, ut virgas afferrent fraxineas, et sic ex eis tam diu eos verberarent, quamdiu spiritum exhalarent. Beatissimi vero Athletæ Christi, taliter patientes, nihil aliud dicebant, nisi : Domine Deus noster, tua voluntas fiat in nobis. Sed cum diu multumque cæderentur, et semper hilares magnanimesque in confessione Domini perdurarent : videns minister ille diaboli, eo quod nullo modo prævaluisset ejus insania contra ipsorum constantiam, jussit ministris scelerum duci eos foris civitatem, et capita eorum gladio amputari. Cumque ducerentur psallebant, dicentes : Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum : quia facta est voluntas Dei nostri in nobis per omnia.

28 Cum autem pervenissent ad locum, ubi feriendi essent, stantes contra partem Orientis, expansis manibus, et sublevatis oculis in cælum, D taliter Dominum oraverunt, dicentes : Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis, et superexaltatus in secula : eo quod non humana, sed tua voluntas per omnia facta est in nobis. Tu es enim, qui doces in te credentes, ut faciant voluntatem tuam, et ut annuntient mirabilia tua in omni tempore, eo quod Spiritus tuus sanctus gubernat unumquemque in bono secundum propositum cordis sui, et secundum propriam voluntatem. Tu es enim, qui Abraham secundum tuam voluntatem semper gubernasti, Isaac sanctificasti, et cum Jacob colluctatus es, imponens illi nomen novum Israel : qui Joseph a persuasionibus Ægyptiæ et blandimentis castum custodisti, et Susannam similiter a pollutione insidiatorum immaculatam conservasti : qui sanctorum prophetarum tuorum corda purificasti, et beatissimorum Apostolorum mentes, per donum sancti Spiritus illustrasti, dicens ad eos : Accipite Spiritum sanctum; qui athletas tuos per gratiam tuam coronasti, et pro nomine tuo dimicantibus semper victoriam condonasti : qui nos E humillimos et peccatores famulos tuos ad hanc patriam perduxisti, ut annuntiemus in ea, ac prædicemus Euangelii tui doctrinam his, qui in ea habitant : qui noster gubernator ac magister, ac bonus provisor in omnibus extitisti : qui usque ad hanc horam secundum tuam voluntatem nos semper gubernasti :

XVIII. *et ad gladium condemnati,*

Deum orant.

29 Quæsumus, Domine, ut digneris nobis sanctos tuos Angelos transmittere, qui nos liberent et defendant ab adversariorum potestate : et victores nos ac triumphatores per tuam gratiam usque ad thronum tuæ majestatis perducant. Sed et viros hujus regionis seu civitatis conserva in timore tuo, protege in misericordia tua, custodi in bonitate tua, guberna secundum voluntatem tuam : benedic pusillis eorum cum magnis, atque pro honore, quem nobis propter nomen sanctum tuum exhibuerunt, repræsenta eis mercedem in beatitudine sempiterna. Tribue quoque nobis fiduciam, ut quotiescumque divinam tuam majestatem exoraverimus, adimpleas petitiones nostras in F bono. Et nunc quæsumus, Domine, suscipe nos in manibus tuis sempiternis, et introduc nos in Jerusalem cælestem, quæ est mater omnium Sanctorum, cujus ipse es lumen, et sponsus : conditor quoque ac fabricator, ut una cum Angelis et Archangelis, Patribus, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, Confessoribus, jugiter collaudemus et glorificemus Patrem et Filium et Spiritum sanctum in secula seculorum.

XIX. *Astion ab Epicteto in cautelam ad martyrium præmissus.*

30 Et cum respondissent circumstantes, Amen : rogare cœpit carnifices sanctus Epictetus, ut ante se prius beatum percuterent Astionem. Sed cum ille diceret : Quia te primum decet, o beatissime pater, hanc salutiferam propriamque propitiationem mereri, sanctus Epictetus respondit : Veterana, inquit, calliditas serpentis, satis subtilis et circumventosa est, fili : et ideo quod nunc jubeo fieri, pro tua salute ac mea requie habetur. Hodie namque decem et septem annos per divinam gratiam munus castum immaculatumque te servavi, et modo vis, ut in puncto unius horæ

tantorum

E vitis Patrum.

A tantorum annorum laborem perdam? Non ita. Quod enim cupio facere, mi fili, per inspirationem Spiritus sancti facio. Sic enim Abraham in holocaustum Isaac filium obtulit; Jephte filiam Domino in sacrificium exhibuit; Petrus quoque Stephanum ante se in cælestibus præmisit. Et quamvis ego non possim esse incredulus de bonitate Dei, eo quod potest te et sine mea præsentia in omnibus conservare, sicut et usque in hodiernam diem custodivit immaculatum : tamen agnoscere debes, eo quod bonus pastor semper pro ovibus suis animam ponit. Ergo quod facio, pro me et te facio, fili.

capite plectitur; deinde etiam Epictetus.

31 Noli igitur amodo de mea societate dubitare. Credo enim quod jam S. Michael cum Angelis, et Abel cum Prophetis, Petrus quoque cum Apostolis, Stephanus cum Martyribus, Daniel cum Confessoribus, in occursum tibi venerit, fili, qui te nunc in suis gremiis suscipiant, et usque ad thronum Christi Salvatoris nostri cum hymnis et canticis spiritualibus perducant. Hæc et horum ampliora audiens beatissi-
B mus Astion, respondit, dicens : Fiat voluntas Dei et tua, o sacerdos Dei, ac venerande pater. Et faciens signaculum crucis in fronte suâ, taliter oravit ad Dominum, dicens : Quoniam tu es protector meus Domine, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, statim a spiculatore caput ejus amputatur. Hoc cum factum fuisset, cernens sanctus Epictetus, dedit gloriam Deo. Et projiciens se super corpusculum ejus, rogare cœpit a carnificibus, ut quomodo jaceret super cadaver sancti Martyris, sic et ipsum percuterent. Quod cum expletum fuisset, intuentes universi, qui aderant, Christiani pariter ac gentiles, de bono magistro Epicteto, ac de perfecta discipuli obedientia, cum lacrymis Deo gratias retulerunt.

ANNOTATA.

a *Per* vinculatorium *intellige carcerem. Sic Græci vocant* δεσμωτήριον, *puta, vel quod ibi* δεσμοῦνται, vinciuntur *captivi; vel quod ibi* δεσμῶν, *id est,* vin-
C culorum *copia.*

b *Non cohæret hoc cum iis, quæ narrantur num. 9 et 11. Vide etiam numerum 26. Pugnat etiam cum num. 33, 34, etc.*

c *Videntur narratio hujus peregrini, et quæ hanc consecuta, non satis probabilia, ut dictum in Comm. prævio.*

d *Huc spectat notatio Rosweydi; non mirum esse, imperante Diocletiano, Euangelicum fuisse Scythiæ episcopum; jam Scythas aliquos ad Christum conversos fuisse tempore Tertulliani; citatque librum ejus adversus Judæos cap. 7 et 8. Videri quoque possunt ea, quæ de lustrata a S. Philippo Apostolo Scythia, tradit Comm. prævius tom. 1 Maii, pag. 10, num. 17.*

CAPUT IV.

Gloria sanctorum corporum post mortem; sepultura; apparitio; parentum S. Astionis instructio in fide et conversio ad Christum.

XX. Splendor corporum, sanationes ex eorum tactu; sepultura;

Et dum illi darent Deo gloriam et honorem, ecce subito corpora sanctorum Martyrum in modum nivis visa sunt candida : atque præ nimietate splendoris, quasi solis radii esse videbantur. Omnes, qui a quacumque infirmitate detenti esse videbantur, statim ut cadavera ipsorum ex fide contingebant, seu cum veneratione de osculabantur, continuo universa anxietas seu dolor ab eis fugabatur. Circa solis vero occasum veniens Vigilantius cum omni domo sua et cum aliis Christianis, occulte tulit corpora sanctorum Martyrum : et perfundens ea myrrha et aromatibus pretiosissimis, in loco congruo et aptissi- E
mo cum hymnis et psalmis, et cum magna devotione sepelivit. In quo loco multa signa et prodigia ad laudem nominis Christi usque in præsentem diem celebrantur. Latronianus vero superveniente nocte invaditur a pessimo dæmone, et surgens primo diluculo, venit in prætorium, atque ibi positus, cœpit plurima amentiæ inaniaque verba proferre : deinde arrepto gladio, priores quosque de officio suo insequi et vulnerare : super alios vero ut canis rabidus insilire, atque aliorum indumenta dilanians, huc illucque discurrere. Hoc illi intuentes et videntes, quia amens et insanus extiterit, despoliantes illum, pugnis ac verberibus mactare fortiter cœperunt : ac deinde, ligatis ejus manibus ac pedibus, in parvissimo domicilio projecerunt. Qui post biduum suffocatus a dæmone, violenter spiritum exhalavit.

Præses vel Dux Latronianus punitus.

XXI. S. Astion, apparens Vigilantio, prædicit suos parentes affore,

33 Igitur cum dies tertia passionis sanctorum Martyrum illuxisset : et Vigilantius ad sepulcrum eorum orationis gratia devenisset, subito apparuit ei beatus Astion, et dicit ad eum : Genitores mei ad quærendum me, de patria nostra hodie huc sunt venturi. Rogo igitur te, frater charissime, festina descendere F
ad portum, et suscipe eos in domum tuam, atque per omnia consolare eos, eo quod propter me valida sunt tristitia macerati : sed et in postremo de Salvatoris nostri fide, atque diversis magnalibus facias eos monere. Hæc et plura horum audiens Vigilantius, dedit gloriam Deo : et statim cum festinatione ad fluvium descendit. Et ecce, circa horam tertiam cernit naviculam parvam subito applicuisse ad portum. Cumque egressi de navi epibatæ *a* fuissent, cœperunt a circumstantibus ibidem viris solicite inquirere, si aliquis eorum aliquando audisset ibidem, aut vidisset juvenem, Astion nomen habentem. *a*

quos excipit Vigilantius.

34 Cumque multi multa de eo dicerent, Vigilantius supervenit, et dixit : Ego vere vidi et novi eum. Sed interim venite in domum meam, et quiescite pusillum, eo quod valde fatigati estis in navi, et postmodum, si vultis, ego vos ad eum, cum opportunum fuerit, sine aliqua mora perducam. At illi procidentes ad genua ejus, cœperunt fortiter plantas ejus constringere, osculantes atque obsecrantes, ut, si possibile sibi esset, antequam cibum caperent, perdu-

E VITIS PATRUM.

ceret eos ad illum. Et Vigilantius ad hæc : Facite prius interim, quæ rogo, ut et ego vestram petitionem atque voluntatem impleam. Cumque domum ipsius ingressi fuissent, et ad mensam consedissent, cœpit mater sancti Astionis ad Vigilantium taliter dicere : Si mihi locum illum demonstraveris, o dulcissime frater, ubi nunc meus unicus demoratur Astion, hodie coronam auream capiti tuo imponam. Similiter quoque et pater ejus dicebat : Ego si illum per te, o juvenis, merear hodie videre, indumenta auro texta te adoperiam, atque dimidium bonorum meorum tibi condonabo. Ad hæc Vigilantius respondit : Ille ante triduum hinc egressus, in regionem ambulavit longinquam, atque dimidium substantiæ suæ una cum domo mihi cum quadam chartula commendavit, dicens : Si aliquis venerit, missus a patre meo ad quærendum me, introduc eum in hanc domunculam meam, et dicito ei : Hæc dicit Astion monachus : Sustine me hic, quoadusque redeam ad te cum salute. Quod et si volueris heres meæ substantiæ esse, festina universa illa, quæ in hoc libro scripta B sunt, adimplere, et esto feliciter nihil dubitans.

Vitæ cœlestis

35 Et mater : Quæ dicitur, inquit, regio illa, quo perrexit dulcissimus meus et unicus Astion? Vigilantius respondit : Regio robustorum, seu fortium virorum. Et mater : Sunt aliqui homines, ibidem commanentes? Vigilantius respondit : Plures et valde nobiles habentur, quorum possessio paradisus dicitur ; quorum tabernacula ex lumine sunt constructa ; quorum vita Deus est, et conversatio immortalis existit ; quorum vestes sanguine sunt respersæ, et in capite coronæ ex auro purissimo, cum gemmis variis fabricatæ habentur. Sed et Rex nimium potentissimus ac metuendus est in eadem regione , cujus nomen Deus deorum, et Dominus dominantium appellatur : cujus nuntii Angeli dicuntur justitiæ ; quorum vestis una est omnibus, et tactus eorum igni assimilatur urenti. Sed et senatus hujus Imperatoris valde clarus habetur : et media pars Prophetæ nuncupatur, alii vero Apostoli pronuntiantur. Sed et civitas istius Regis valde est præclara, nomenque ejus Christicolis pronuntiatur : cujus murus ex auro purissimo est constructus, habens portas duodecim et in ipsis singulæ dependent margaritæ, atque singuli ex senatoC ribus per singulas sedent indesinenter. Et prima quidem porta dicitur Petri, secunda Pauli, tertia Andreæ, quarta Joannis, quinta Jacobi, sexta Philippi, septima Bartholomæi, octava Thomæ, nona Matthæi, decima Thadæi, undecima Simonis, duodecima Matthiæ. Sed et templum mirificum est in ea, habens sancta sanctorum, et altare aureum; ante cujus conspectum vir quidam astat mirificus, tenens decem chordarum psalterium, ac jugiter ibidem degentes ad laudem Regis illius cohortatur, dicens : Laudate Dominum de cælis, laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes Virtutes ejus. Hujus itaque nomen, David, filius Jesse, pronuntiatur. Sed et plateæ hujus civitatis ex auro purissimo sunt stratæ : cujus fluvius vitam æternam emanat, cujus pomifera per singulos menses reddunt fructus suos, et folia eorum ad medicamentum procedunt animarum : cujus lumen inenarrabile est, et portæ numquam clauduntur, eo quod numquam ibi nox erit, nec ullæ tenebræ habentur : sed semper gaudium et perpetua lætitia ibidem jugiter commoratur.

36 Et mulier ad hæc respondit : Et non intellexisti, D charissime frater, a quo vocatus illic meus Astion perrexit, ne in aliqua culpa deprehensus sit, vel ne quispiam ex comitibus, aut e senatoribus, qui illic demorantur, eum convocavit, et sibi forsitan præ nimia pulchritudine ejus in filium eum adoptavit? Et Vigilantius : Ab ipso, inquit, principe regionis illius cum multo honore et comitatu ibidem vocatus perrexit. Ego siquidem tunc ministros ipsos videre non potui : attamen sicut ipse mihi referebat, valde pulcherrimo ac splendido vultu habebantur, gerentes aurea arma et hyacinthina indumenta. Et quia in hac nostra regione fideliter ex toto animo, quæ sibi ab illo injuncta fuerant, adimplevit, hac de causa eum illuc per suos ministros dicebat vocitatum fuisse, ut principatum ei, videlicet super decem civitates condonaret. Et mater : Putas igitur in tanta gloria nunc ibidem positus habet memoriam nostri? Et Vigilantius : Ille quidem memoriam vestri nimium habet in mente, et valde cupit vos juxta se habere semper, si tamen ea, quæ scripta sunt in libro illo, quem mihi reliquit, adimplere volueritis. Et mater ad hæc : Age ergo, et de- E positum nobis celeriter repræsenta. Et hæc dicentes, e mensa pariter consurgunt.

notitia imbuit ;

XXII. *præcipua e sacris litteris*

37 Tunc Vigilantius assumens eos, in cellam sanctorum Martyrum introduxit : et ostendens eis dominicam Crucem et sacrosanctum Euangelium Christi, ait ad eos : Hæc sunt, quæ Astion filius vester mihi dereliquit. Si ergo mysterium hujus divinæ virtutis, et ea, quæ in hoc codice scripta sunt, feceritis ; profecto videbitis eum, et cum ipso in perpetuum eritis in illa regione. Hæc audiens pater ejus, accepit Euangelium Christi præ manibus, et aperiens pervenit ad eum locum , ubi Dominus Jesus locutus est ad discipulos suos, dicens : Amen, amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores , aut patrem , aut matrem , aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Multi autem sunt primi novissimi, et novissimi primi. Et pater : Quis est, inquit, iste Dominus Jesus, et qui sunt qui F secuti sunt eum? Sed et qui sunt illi, qui jubentur relinquere patrem aut matrem, uxorem et filios, propter nomen ejus : quos dicit percepturos esse in futura beatitudine vitam æternam? Quæsumus te, frater charissime, ut si aliquid in his, quæ vera sunt, nosti, nobis explanare non pigriteris.

fidei Christianæ mysteria

38 Aperiens autem Vigilantius os suum, et incipiens a Scriptura ista, euangelizavit illis Dominum Jesum Christum : qualiter ab origine mundi omnia per ipsum facta sunt, et qualiter hominem ad imaginem et similitudinem suam fecerit, et in paradisum deliciarum posuerit : et quomodo unam costam tulerit de latere ipsius, et finxit eam in mulierem : sed et quomodo propter serpentem Adam de paradiso deliciarum in hanc terram mortalium expulit ; et qualiter Eva, quia ipsi serpenti magis obedire voluit, quam Domino Deo suo, anxietatibus et doloribus in parturitione est condemnata : sed et qualiter sancti prophetæ ante primum adventum Filii Dei venientes, prædicaverunt eum esse venturum,

et

A et non sunt recepti : vel quomodo Dominus Deus noster Jesus Christus, qui est unicus Patris, Verbum ac Sapientia, virtus scilicet ac splendor gloriæ, dignatus sit in novissimis diebus, de Spiritu sancto et Maria semper virgine in mundo nasci : et quomodo illos, qui secuti sunt eum, discipulos suos fecit esse, et mittens eos ad prædicandum verbum salutis gentibus, Apostolis imposuerit nomen : sed et quod regni sui participes eos effecerit, qui hujus seculi contempserint vanitatem, et ipsum solum super amorem propinquorum diligerent.

eos edocet.

39 Cumque hæc et horum ampliora sapienter eis Vigilantius disseruisset, iterum venerunt in locum illum, ubi scriptum est : Et dixit Jesus discipulis : Amen, amen dico vobis, quia omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis : qui autem negaverit me coram hominibus, denegabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Nolite igitur arbitrari, quia veni pacem
B mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam : et inimici hominis domestici ejus. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. Et qui invenit animam suam, perdet eam. Et qui perdiderit animam suam propter me et Euangelium meum, inveniet eam. Et iterum : Cum autem tradiderint vos apud reges et præsides, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium : et surgent filii in parentes, et morte eos afficient : et eritis odio omnibus, propter nomen meum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Rursumque perveniens in ultimam partem sancti Euangelii, cœpit secundum Joannem iterum legere, dicens : Pater, quos dedisti mihi, volo, ut, ubi ego sum,
C et illic sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi : quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Et denuo : Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te : ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus, quia tu me misisti : dilexisti eos, sicut et me dilexisti.

XXIII. *Euangelium explanat;*

40 Hæc et ampliora horum dum legisset pater, ad Vigilantium ait : Precor, frater charissime, iterum explana nobis diligentius ea, quæ modo legimus : eo quod nos penitus in his verbis nihil intelligimus. Vigilantius respondit : Illos, quos dicit Dominus Jesus noster : Quia qui me confessi fuerint coram hominibus, confitebor et ego eos coram Patre meo, qui est in cælis : qui autem denegaverint me coram hominibus, denegabo eos et ego coram Patre meo, qui est in cælis : nos sumus, qui in eum credimus, et in nomine sancto ejus speramus. Si ergo evenerit tempus persecutionis, et dixerint nobis principes hujus seculi : Abnegate Deum vestrum, et adorate nobiscum idola, qui sunt magni dii nostri, qui et universa fecerunt : si eis non consenserimus, vel quæ jusserint, non fecerimus; sed pro nomine ejus, tyrannorum minas tormentaque toleraverimus : continuo et ipse in illa sua felici regione, coram Patre, et coram sanctis suis Angelis confitebitur nos : id est, amicos, et nimium charos sibi constituet nos.

E vitis Patrum.

narrat Astionis martyrium

41 De quorum numero extitit nunc ille vester unicus et nimium sanctus Astion. Nam ante hos paucissimos dies, dux provinciæ istius Latronianus, dum compelleret eum, ut abnegaret Jesum Christum, verum illum, quem nos dicimus, Imperatorem cælestem, ut consentiret ejus voluntati, et dæmonibus famulatum exhiberet : ille nullo modo acquiescens jussibus ejus parere, fortis in fide sua, et nimium magnanimus adversus ea, quæ sibi ingerebantur, mala : cum alio quodam venerabili sene Christiano, Epicteto nomine, perstitit usque in finem immobilis in sua sancta confessione. E
Hoc intuens ejus Imperator ille cælestis, et valde admirans de benevolentia et sincera ipsius erga se dilectione : mittens suos ministros, hoc est, salutiferos Angelos, cum ingenti eum honore in illam civitatem, ubi ipse demoratur, assumpsit, ut illi præmia sempiterna, pro eo quod viriliter contra ipsius adversarios decertatus sit, condonaret. Et ideo tam Astioni vestro, quam ejus similibus aptantur ea, quæ legisti, sacramenta : Ut omnes, inquit, unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te : et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus, quia tu me misisti : et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi illis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ideo quicumque meruerint esse de numero Astionis vestri, o honorabilis pater, Martyres vocitantur.

XXIV. *ac super eo disserens,*

42 Et mater ad hæc : Ne, inquit, mortuus est, et non vis nobis facere manifestum? Vigilantius respondit : Mortui non sumus, qui in hac mortali carne degimus, et in hoc seculo vano, absque notitia nostri factoris existere videmur. Nam vera vita ibi est, et verus cibus potusque ibidem habe- F
tur, ac dignitas sine fine, his qui meruerunt eam accipere : ibi est, ubi semper immortalitas regnat, et perpetua gaudia commorantur. Tunc mater : Volebam, inquit, modo eum videre in illa gloria consistentem. Putasne agnoscere me habeat, eo quod genitrix ejus fuerim aliquando? Aut forte in tanto honore ibidem positus, ut dicis, modo inspicere contemnet, eo quod pulchritudinem mei vultus, ipsum lugendo amisi? Et Vigilantius : Si feceris itaque, quæ scripta sunt in hoc libro, quem mihi dereliquit sanctus Epictetus et Astion, et credideris ex toto corde in Jesum Christum, regem ipsius, in quem et iste credidit, poteris eum videre. Sin vero nolueris credere, impossibile est, ut tu illum videas, vel matrem suam nominet aliquando, eo quod incredula extitisti in mandatis Patris ipsius. Et mater : Ecce, inquit, pater ipsius iste est. Vigilantius respondit : Verum Pater ejus ille est, qui et Dominus, cum quo nunc demoratur, qui et tanta bona ei in futura beatitudine condonavit. Et iste vero mortalis est, et mortales filios habet :

et

E VITIS PATRUM.

et dum putatur stare, subito cadit : dum dicit se vivere, repente moritur, eo quod nec iste illum Patrem verum agnoscit, quem ille agnovit : de quo scriptum est : Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum.

XXV. *Parentes Astionis a Bonoso presbytero catechesi instrui curat.*

43 Igitur cum per unam septimanam inter se disputarent, et Christi mirabilia dicerent ad invicem, et libenter audirent : Dominica die adveniente, ambo pariter crediderunt in Christum. Quos assumens Vigilantius, perduxit ad quemdam presbyterum sanctum, nomine Bonosum, qui persecutionis atrocitatem devitans, in quodam secreto loco occulte degebat. Qui orans pro eis sufficienter, et catechizans eos, eadem hora catechumenos fecit. Igitur cum inde egressi fuissent, cœperunt dicere ad Vigilantium : Ecce adimplevimus ea, quæ in libro illo, quem nobis dedisti, continentur : veni modo, et thesaurum illum ostende nobis, quem Astion noster, ut ipse affirmasti, tibi commendavit. Et Vigilantius : Sequimini me, ego eum vobis sine mora aliqua demonstrabo. Sed B interim eum habeo absconditum, et nescio, si modo possum eum inde ejicere. Ergo, si vobis placet, de noctibus eamus ad locum, et usque ad lucem ibidem permaneamus operantes, forsitan poterimus eum invenire, eo quod satis illum in profundo abscondi. Et cum sol declinasset, assumens eos Vigilantius, foras civitatem cum illis egreditur.

Orantibus illis in loco Martyrum SS. Astion et Epictetus apparent;

44 Et pervenientes ad sepulchrum Sanctorum, admonet eos, secum totam noctem in orationibus vigilare. Cumque jam aurora ascenderet, et lucere inciperet dies, ecce vident subito circa se lumen refulsisse immensum, ac nimium suavitatis odorem fragrare, sanctosque Martyres, qui jam dormierant, in corpore juxta se consistere, ac Dominum secum collaudare. Tunc sanctus Astion, irruens in amplexibus matris suæ, cœpit osculari eam, dicens : Bene advenisti ex Orientis partibus, o discipula Christi, et mea mater Marcellina. Similiter et beatissimus Epictetus, apprehenso capite viri ejus, exosculabatur eum, dicens : Lætare in Domino, o dulcissime frater Alexander, eo quod dignus habitus es in numero fidelium deputari, et perennem beatitudinem promereri. Sed et ad Vigilantium dixerunt : Gaude et tu C in Domino, o dulcissime frater Vigilanti, eo quod dignus effectus es, ut impleatur in te, quod scriptum est : Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum.

XXVI. *quorum ille bona sua distribui petit pauperibus;*

45 Tunc sanctus Astion hoc modo cœpit dicere ad matrem : O dulcissima ac benedicta domina mea mater, illa omnia, quæ in sacrosancto Euangelio Christi Domini nostri scripta sunt, vera sunt et firma. Festina ergo ea sine mora aliqua adimplere : ut ea, quæ illic scripta sunt, consequi promerearis. Igitur portionem mihi de tua substantia obtingentem, pro mea requie *b* ac tua salute pauperibus divide ac distribue : ut sic mercaris cum justitiæ corona et bonis operibus decorata ad nos pervenire. Et mater : Bene, inquit, haberis a Rege tuo, seu a familiaribus ejus, dulcissime fili? Respondit Astion : In tantum dego bene, ut qualiter tibi exponam, nesciam : filium namque suum Dominus ac Deus noster, D ex servo per suam gratiam me adoptavit : in civitate sua mansionem mihi tribuit : in palatio suo militare me fecit : inter senatores maximam dignitatem mihi condonavit : paradisi amœnitatem mihi ad delicias tradidit. Sed et ministri ejus tamquam de suis me habere dignati sunt, ac diligunt. Pergo namque cum eis per singulos dies ad visitandum infirmos, ad elevandum elisos, ad illuminandum cæcos, ad salvandum periclitantes in mari, ad expugnandum gentes barbaras præliantes in terra : ad consolandum mœstos, ad defendendum impotentes, atque effugandos dæmones de obsessis corporibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi. Sed et quotidie de vobis mihi præcipiunt, dicentes : Admone patrem tuum et matrem, ut ad hæc perveniant loca.

simul eis exposito statu Beatorum,

46 Et mater : Agnoscunt itaque nos, fili mi? Respondit sanctus Astion, et dixit : Nimium vos diligunt et agnoscunt, domina mater : tantum si vestra voluntas est agnoscere eos, ut ad illam beatitudinem sine aliqua dubitatione possitis pervenire. Et mater præ nimio gaudio feriens pectus E suum, dicebat : Putas quandoque infelix et misera illuc perveniam? Et beatissimus Astion respondit : Si credideris perfecte in Jesum Christum, Dominum ac Deum nostrum, quemadmodum credidit Vigilantius, atque omnia bona tua distribueris indigentibus, sine dubio et vivere et exultare habes mecum in illa, in qua et ego dego, beatitudine sempiterna. Cumque his et hujuscemodi verbis athletæ Christi instructi essent, recesserunt ab eis.

XXVII. *baptizantur;*

47 Igitur cum quadragesima dormitionis eorum dies illuxisset, et Christi pontifex Euangelicus in urbem Almiridensium devenisset : assumens eos Vigilantius una cum sancto presbytero Bonoso, ad eum perduxerunt, exponentesque illi per ordinem cuncta, quæ acta fuissent, rogabant, ut in numero fidelium eos Christo consecraret. At ille nimium gavisus in Domino, assumens eos et orans pro eis sufficienter, sacramentum Baptismi tradidit. Et exultans cum eis per dies octo, in aliam civitatem, quæ in proximo habetur, remeavit. Cumque sacerdos Domini inde remeasset, F taliter ad Vigilantium Alexander et Marcellina dicere cœperunt : Multa beneficia tua erga nos habentur, o dilectissime et nimium nobis amabilis frater, eo quod per tuam salutiferam doctrinam jugum diaboli meruimus evadere, et ad Christi Salvatoris nostri notitiam pervenire.

actisque gratiis Vigilantio, bona dant pauperibus.

48 Siquidem nimis existis in sapientia gloriosus in sancta ecclesia, præclarus in doctrinæ gratia : perfectam habens dilectionem erga sancti Euangelii religionem, et nimium amorem in peregrinorum susceptione, inenarrabilem benevolentiam circa impotentium defensionem, seu infirmorum visitationem : fervens fidei calore erga idolorum destructionem, vel sanctorum Martyrum amorem ; ac secundum tui nominis sacramentum, vigilans existis in cunctis bonis operibus propter Dei amorem. Igitur nihil aliud est de te pronuntiandum, nisi eo, quod unus ex intimis Dei amicis haberis. Et hæc dicentes, tam eum quam sanctum ac venerabilem presbyterum Bonosum ducentes secum ad propriam

civitatem

A civitatem, hilares animo, et perfecti in Domino remearunt: atque universa bona sua egentibus distribuentes, glorificabant Deum Patrem omnipotentem, qui eos de tenebris ad cognitionis suæ lumen perducere dignatus est.

SS. Martyres Epictetus et Astion, ubi; quo die, sub quo Imperatore passi,

49 Pertulerunt autem martyrium Sancti atque athletæ Christi, Epictetus presbyter et Astion monachus in Almiridensium civitate, octava die mensis Julii, temporibus Diocletiani tyranni, sub duce Latroniano. Secundum nos vero, regnante in cælis Jesu Christo Salvatore nostro: quem decet gloria et imperium una cum Patre et Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen. E VITIS PATRUM.

ANNOTATA.

a *Observat hic Rosweydus, ita Hirtio dici eos, qui navalibus operis æs merent; hoc loco nautas intelligi.*

b *Notata quædam in hunc locum suggerit Commentarius prævius numero septimo, quem tu consule.*

DE S. PROCOPIO LECTORE M. & FORTE ALIO PROCOPIO DUCE M.

CÆSAREÆ IN PALÆSTINA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

B J. P. E

§ I. Sacer Martyrum cultus; qua die S. Procopius Lector passus; duone sint hi martyres, an unus tantum.

INITIO SECULI IV.

Cultus Procopii Lectoris apud Latinos;

Celebratissima hodie tam apud Latinos, quam apud Græcos S. Procopii *Martyris recolitur memoria. Longum foret, plures e Latinis Martyrologiis classicis hic coacervare annuntiationes, de quibus videri potest Usuardus illustratus, hac die* VIII *Julii. Unum tamen velim observari, idelicet annuntiationes Latinas convenire* rocopio *Lectori,* qui ab Scythopoli ductus Cæsaream, ad primam responsionum ejus confidentiam, a judice Fabiano capite cæsus *traditur ab eodem Usuardo, antiquiores Martyrologos secuto. Tandem etiam* Procopium *Lectorem designat annuntiatio Martyrologii Romani, non Ducem, qui Dux haud præpropera morte, ut Lector,* ad primam responsionum ejus confidentiam, *sed acerbissimis varii generis ac crebro repetitis tormentis, martyrii lauream consecutus fuerit. Credas propter constans tam Martyrologorum Latinorum veterum, quam recentiorum pene omnium silentium,* C *ignotum fuisse, quia adeo universaliter prætermissum, Procopium Ducem.*

Procopii Ducis apud Græcos

2 *Contra vero, in pluribus Græcorum tabulis exprimitur* Procopius, Μεγαλομάρτυρ, *seu* magnus Martyr, *qui cum* Duce *coincidit, ut videre est in Menæis impressis; item in Menologio Ms., quod videtur fuisse ecclesiæ CPolitanæ, nec non in Menologio Basiliano, ac Slavo-Russico; in quo tamen postremo perperam additur* passus a Licinio sub Constantino. *Adde Menologium Sirleti, ac Maximum Cythæreorum Episcopum. At vero Horologium Græcum legit* Procopium *sine addito; Index in Typicum S. Sabæ, Index in Menæa excusa, supplementum ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, Index in Menæa Græca Ms. bibliothecæ Ambrosianæ, Menæum denique Chiffletii referunt memoriam* S. Procopii martyris; *in quo Supplemento, jam designato, indicatur locus, sacro Martyris cultui dicatus, his verbis:* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοῦ μαρτυρίῳ, τῷ ὄντι πλησίον τῆς Χελώνης, καὶ ἐν τῷ Κονδυλίῳ. Celebratur autem memoria ipsius in sanctissimo ejus oratorio, quod est prope Testudinem, et in *(loco, qui dicitur)* Κονδύλιον. *De quibus locis consule num. sequentem.*

veneratio et loca sacra;

3 *In Græcis Menologiis, quæ habemus, sive Mss. sive impressis, quantum quidem ea consulere mihi licuit, invenio semel* S. Procopium, *expresse signatum cum cognomento* Exorcistæ, *idque in Synaxario Sirmondi, ubi sic lego:* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου Προκοπίου, τοῦ Ἐξορκιστοῦ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης. Passio S. Procopii, Exorcistæ in Cæsarea Palæstinæ. *Porro festum* S. Procopii Μεγαλομάρτυρος, *non parvo apud Græcos in honore fuisse, constat ex Novella Manuelis Comneni, Imperatoris, ubi dicitur, vacare tribunal* VIII *Julii ob festum Magni Martyris* Procopii, *sicut legi datur apud Baronium, ad annum 1166, num. 42. Idem haud obscure liquet ex eo, quod duplex in* S. Procopii *honorem constructa quondam fuerit ædes sacra, de quibus Cangius in CPoli Christiana lib. 4, sect. 6, num. 83 et 84; dicens, unam quidem,* τῆς Χελώνην, *id est* Testudinem, *de qua supra, constructam fuisse a Constantino Magno, citansque Codinum pag. 39; alteram vero, de qua item supra,* τὸ Κονδύλιον *dictam, memorat, ex eodem Codino, pag. 46, inde traxisse nomen,* διὰ τὸ Κωνσταντῖνον τὸν πατέρα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου κονδυλίσαι ἐκεῖ τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ ῥίψαι αὐτὸν. Quod Constantinus, Justiniani Rhinotmeti pater, in eo loco pugnis instigans suum equum, ab eo dejectus fuerit. *Indigitatur hic Constantinus Pogonatus, qui obiit anno 685. Ruinartius in admonitione prævia Passioni* S. Procopii *asserit, Cyrillum in vita S. Sabæ meminisse ecclesiæ S. Martyris* Procopii, *apud Scythopolim constructæ.* F

versiculi:

4 *Menæa impressa, elogio* S. Procopii, Μεγαλομάρτυρος, *præmittunt, tres sequentes versiculos:*

Ἔοικε Προκόπιος αὐχένα κλίνων,
Λέγειν, κοπείτω, τῇ πλάνῃ κᾂν οὐ θύω.
Ὀγδοάτῃ Προκοπίου ἀρηϊθόου κράτα κέρσαν.
Daturus ensi colla Procopius; age;
Cur tardat, inquit, ictus? Errori haud lito.
Procopii octava egregii caput abstulit ensis.

Versiculis hisce subnectitur ibidem Martyris elogium

AUCTORE I. P.

gium, quod censeri possit referre in compendio ea, quæ pluribus narrantur in Actis, postea producendis; eaque de causa duximus illud hic supprimendum. Aliquanto brevius est elogium in Synaxario, e Menologio jussu Imperatoris Basilii collecto. Elogium hoc Procopii *e tomo primo Julii nostri sic reddo Latine :* Magnus Martyr Procopius in Æliensi civitate natus est, patre Christiano et matre gentili, imperante Diocletiano. Ætate maturior, post patris sui mortem, a matre deductus fuit ad Diocletianum, honoris consequendi gratia.

elogium.

5 Qui cum, Alexandriæ Ducem creatum, non hostibus dumtaxat, verum etiam Christianis opposuit. Cum autem rediret domum, vox de cælo auribus ejus insonuit, dicens : Neania, servos meos desine impugnare, ut non pereas. Signum vero Crucis ei spectabile apparuit. Nec mora, Scythopolim contendens, accersito auri fusore, signum Crucis fieri jussit, conforme figuræ, sibi ostensæ, atque illud gestavit. Post reportatam a Saracenis victoriam reversus, delatus est a matre ad Imperatorem, quod B Christianus esset, et variis modis cruciatus ac prodigiis clarus, non modo multos alios induxit, ut in Christum crederent, sed ipsam quoque matrem, et aliquas mulieres. Quibuscum una capite truncatus, ad Deum migravit. *Quid sibi veliut Menologium Slavo-Russicum, dum post annuntiationem* S. Procopii, Megalomartyris, *subnectit, aliam* S. Procopii, propter Christum speciosi, Ustjugiensium Thaumaturgi, *non equidem satis intelligo. Atque hæc de cultu.*

Quo die S. Procopius Lector sit passus.

6 *Jam vero, sanctum* Procopium *Lectorem, alio die martyrium subiisse, alio sacris tabulis inscriptum, satis certo conficitur ex textu Eusebii, qui cap. 1 de Martyribus Palæstinæ, eorum Acta exorsus a martyrio* S. Procopii Lectoris, *memorat,* τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται... Δεσίου μηνὸς ὀγδόῃ, πρὸ ἑπτὰ εἰδῶν Ἰουνίων λέγοιτ᾽ ἂν παρὰ Ῥωμαίοις. Capite truncatur... Desii mensis octava, quod apud Romanos septimo Idus Junias. *Variant hic Latina* dici possit, *Acta. Illa, quæ proxime daturi sumus, legunt Sanctum obiisse,* Desii septima Julii mensis, quæ Nonas Julii dicitur apud Latinos. *Henricus Valesius,* C *in annotationibus in hunc locum Eusebii, refert, in duobus Mss. codicibus bibliothecæ S. Germani Parisiis scriptum fuisse :* Dies erat septima Julii mensis, quæ VII Idus Julii dicitur apud Latinos. *Verum exemplaria illa manifeste arguuntur fuisse corrupta ex citato textu Eusebii, e cujus verbis* Δεσίο μηνὸς ὀγδόῃ, *numquam elicies hæc,* dies erat septima. *Corruptioni ex parte ansam præbuerit versio aliqua Latina, e cujus verbis* Desii mensis, *facile imperitus aliquis formaverit,* dies erat. *Utut est, observasse ista sufficiat, ut dignoscamus, diem Martyris cultui sacrum, differre a die, quo ad Superos transiit. Atque hinc patet Actorum Latinorum apud Valesium, corrigendam esse inscriptionem, ubi passus traditur* quarto Nonas Augusti.

Verosimilius videtur, unum tantum Procopium Lectorem extitisse,

7 *Nunc alia quæstio hic a nobis discutienda venit, utrum videlicet* Procopius *Lector et Exorcista sit unus et idem cum* Procopio *Duce, an diversus, atque adeo unusne hic tantum* Procopius *martyr, an duo sint. Quoniam in præsenti controversia censeo nihil solidi sperari posse ex antiquitate pro alterutrius partis decisione, videndum, an id* D *aliunde haberi non queat. Baronius ad annum 303, alterum ab altero distinguit, nixus diversitate mortis, quæ uni quidem præ alio longior, acerbior ac violentior contigerit. Sequitur ipsum Valesius in memoratis notationibus in librum Eusebii de Martyribus Palæstinæ, coacervans plura adjuncta ad opinionem suam stabiliendam. Nimirum, quod alter Lector et Exorcista fuerit, alter vero Dux Ægypti. Prior Christianus a puero, alter a dæmonum cultu translatus ad Christum. Prior brevi ac facili martyrio perfunctus; alter autem, sub duobus Palæstinæ Præsidibus Justo et Flaviano dire excarnificatus, ac tandem cæsus, atque a Græcis inter martyres illustriores seu* μεγαλομάρτυρος, *collocatus sit. Denique quod primus Scythopoli captus, atque inde Cæsaream Palæstinæ sit ductus, et ibidem capite plexus; alter vero in Ægypto comprehensus, in urbe Phœnices Cæsarea, quæ et Paneas dicta est, martyrium consummarit. Illustrissimus Franciscus Maria de Aste, Archiep. Hydruntinus, in Disceptationibus ad Martyrologium Romanum,* E *anno 1716 in lucem editis, varia habet de loco martyrii; sed nihil, quod magnopere huc referri mereatur.*

ex silentio Eusebii,

8 *Nec obscure innuere videtur Valesius cui fundamento dictam Martyrum discriminationem si non ex toto, saltem ex parte, superædificet, dum adjungit hanc clausulam,* si credimus Symeoni Metaphrastæ; *cujus auctoritate, an et quo usque hic sit standum, tractabimus paulo post, ubi instituemus sermonem de auctore, qualitate ac valore Actorum. Interim rationes, quæ afferuntur pro identitate* Procopii *Lectoris et Ducis, apparent mihi satis probabiles, eo usque saltem, ut dubium reddant* Procopium *Ducem. Dubius etiam fuit Papebrochio, quia, ut scribit in Responsionibus, ad prætensas Exhibitiones errorum, art. 4, § 10,* capere *inquit,* certe non possum, quomodo Eusebius, annis vix triginta scribens post passionem cujuscumque Procopii, in sua urbe peractam, unius martyrii, non valde memorabilis, fecisset mentionem, prætenito altero, tam variis, tamque mirabilibus eventibus et certaminibus, ad omnem posteritatem F memorabili; si (quod plerique cum Baronio malunt) duo Procopii Martyres, in eadem civitate, sub eodem persecutore extiterint. *Argumentum hoc, tametsi mere negativum, ut vocant, meretur mature expendi.*

de Procopio Lectore non de Duce loquentis;

9 *Quæro enim, an sit verosimile, nedum probabile vel credibile, Eusebium, ob fidem historicam æstimatissimum, ætate æqualem vel certe supparem iis rebus, quas scripto consignabat, illius urbis Episcopum, quæ fuerat paulo ante palæstra Martyrum, de quibus hic agimus; estne, inquam, verisimile, talem auctorem, in hisce temporum ac loci circumstantiis scribentem, litteris commisisse, et primo quidem loco, Acta Martyris, in cujus morte ejusve adjunctis, vix aliquid invenias memoratu dignum, præter mortem, momento, ut ita loquar, temporis pro Christo obitam, et prætermisisse alium tot titulis memorandum ? Quis credat, diligentem et accuratum historicum tacere vel voluisse vel potuisse in tanta copia rerum, numero multarum, genere illustrium, varietate di-*

versarum

A *versarum, eventibus supra vulgus historiarum plane mirabilibus? Quæ omnia non dubitasset posteritati commendare, describendo mirabilem conversionem, apparitionem, heroicam et plus quam vulgarem constantiam in perferendis immanissimis cruciatibus, prodigia, aliorumque conversiones ad Christum tam singulares et spectabiles, si quidem vel tantilla fama ad ipsius aures pervenisset Eusebii; quæ, supposita rerum veritate, non pervenire ad aures ejus non poterat. Imo, fac,* Procopium *Ducem, gregalem seu communem dumtaxat Martyrem fuisse, quomodo aut cur silentio illum suppressisset laudatus Historicus, cetera tam in narrando diligens, tam in scribendo accuratus?*

de quo ultimo altum silent Martyrologia antiqua.

10 *Hanc autem de uno tantum admittendo martyre* Procopio *sententiam, dictus Papebrochius hac ratione ibidem confirmat,* maxime, *inquit,* cum vetustissimum Martyrologium, quod Eusebio et Hieronymo adscribitur, non nisi unius in Cæsarea Procopii, faciat mentionem, idque ad VIII Idus Julii. B *Adde, quod alia Martyrologia Latina vetustiora non noverint nisi unum* Procopium, *in primo sacri agonis limine, ut ita dicam, interemptum, sicut retulimus supra, num. 1. Oppositæ igitur opinionis, duos statuentis* Procopios, *fundamentum unice videtur niti Actis* Procopii *Ducis, atque adeo non apparet, quod habere debeat dicta opinio majorem auctoritatem, firmitatem aut certitudinem, quam ipsa Acta habeant. Non est tamen meum,* S. Procopium *Ducem, a Lectore distinctum, ex antiqua, qua gavisus est hactenus, possessione deturbare, quæ sane foret certius stabilita, si certioribus niteretur antiquitatis monumentis. Nunc de Sancti utriusque Actis videbitur paragrapho proximo.*

§ II. Acta Procopii Lectoris sincera; an, et quousque ab Eusebio conscripta. Acta Procopii Ducis fabulositatis suspecta; auctoris hallucinationes et parerga; varia eorum Mss.

Acta brevissima S. Procopii Lectoris, ab Eusebio conscripta;

C Gemina S. Procopii *Lectoris exstant Acta (nisi malis eadem dumtaxat una dicere, ob rationes mox dandas) quorum altera, contextu brevissima, habentur in Eusebio, et exordium faciunt capitis primi de Martyribus Palæstinæ; altera sunt Latine edita, primo a Valesio in notationibus in librum Eusebii de Martyribus Palæstinæ, et post illum, a Ruinartio relata inter Acta Martyrum selecta et sincera. Prima ab auctore Eusebio Græce edita, sic habent Latine ex versione nostra:* Igitur ex Palæstinæ Martyribus primus Procopius, antequam carcerem esset expertus, statim a primo ingressu, ad Præsidis tribunal adductus et sacrificare diis, qui vocantur, jussus, unum solum se nosse dixit: cui sacrificandum esset eo ritu, quo ipse vult... Cum vero quatuor etiam Imperatoribus libare juberetur, dictum quoddam Homericum prolocutus, quod illis minime arridebat:

Haud bona res, Domini plures; herus unicus esto,
Rex unus:

Illico capite truncatur, die VIII mensis Desii, hoc est, quod a Romanis dici possit, VII Idus Junias, die quarta Sabbati. Hoc primum apud Cæsaream Palæstinæ martyrium consummatum est.

Auctore J. P.

alia paulo longiora

12 *Atque hæc est compendiosissima* S. Procopii *Lectoris martyrii descriptio, litteris mandata a gravissimo auctore, qui rebus gestis, quas hic exposuit, si non præsens interfuit, saltem auditu proximus extitit, in eodem quoque loco, ut dicebam supra, aliquot post annis episcopalem cathedram moderatus, quo tempore terra etiamnum, ut ita loquar, sacro martyrum sanguine purpurata rubescebat. Verum de Auctore et sinceritate horum actorum nemini potest incidere prudens dubium. Ne vero vel tantillum te moretur textus,* die IV Sabbati, *verbatim e Græco redditus; intellige feriam quartam hebdomadis. Vide Valesium in Notationibus ad hunc locum. An autem Acta, quæ exstant Latine, et paulo longiora sunt, Græce ab eodem Auctore sint composita primitus, non tam certo constat. Valesius loco supra citato refert passionem* S. Procopii, *de qua hic loquimur, quam librariorum incuria, ex Eusebii textu incaute detractam existimavit. Probat autem Latinam passionem e Græca descriptam fuisse, ac translatam, ex iis verbis textus Græci:* πρῶτος τοιγαροῦν τῶν ἐπὶ Παλαιστίνης Μαρτύρων Προκόπιος. *Quæ in Actis Latinis sic leguntur:* Primus Martyrum, qui sunt in Palæstina, apparuit Procopius. *Sunt et quædam alia, quæ satis consonant Actis Græcis, et videntur redolere eumdem fontem.* E

videntur eidem Eusebio adscribenda,

13 *Nam illa Eusebii,* πρὶν ἢ φυλακῆς πεῖραν λαβεῖν, antequam carcerem esset expertus, *ita referunt Acta Latina:* Priusquam carceris vel vinculorum experiretur angustias. *Græca sic pergunt:* Εὐθὺς ἀπὸ πρώτης εἰσόδου τοῖς ἡγεμονικοῖς παραστὰς δικαστηρίοις, θύειντε τοῖς λεγομένοις προσταχθεὶς θεοῖς, statim a primo ingressu ad præsidis tribunal adductus, et sacrificare diis, qui dicuntur, jussus. *Latina sic habent:* In ipso ingressu suo, a Judice Flaviano, ut diis sacrificaret, impellitur. *Denique ad calcem,* τοῦτο πρῶτον ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἀπετελέσθη σημεῖον: Hoc primum apud Cæsaream Palæstinæ consummatum est martyrium *(ad verbum est* signum.) *Sequitur passio Latina in hunc modum:* Hoc primum in Cæsarea martyrium consummatum est. *Nonne satis hic multa consonant, ut alia ex aliis dicantur descripta, et spirare eumdem auctorem? non obstante, quod Latina paululum varient in designando die martyrii; sicut monuimus num. 6.* F

et quare?

14 *Atque ut ad assertam dictorum Actorum consonantiam, et eadem opera ad auctorem Eusebium revertamur; recte observat Valesius, aliorum Martyrum, qui in libro de Martyribus Palæstinæ commemorantur, genus et patriam accurate referri ab Eusebio; ac si forte quis illorum aliquem gradum ecclesiastici honoris obtinuerit, ipsum solere, id distincte notare. Hoc si in aliis fecerit; an est verosimile, idem ipsum neglexisse in* Procopio; *omnium, qui in Palæstina claruerunt, martyrum principe et antesignano? Id quod revera respectu* S. Procopii *factum non sit, librariorum culpæ imputat idem Auctor. Itaque defectus iste poterit suppleri ex passione Latina, in qua distincte traditur patria ejus, habitatio, triplex*

officium

AUCTORE I. P.

officium, lectoris videlicet, exorcistæ atque interpretis; morum ab ineunte ætate innocentia, vitæque severitas. Adde, quod hæc verba, ibidem prope finem relata, primo anno, quo adversus nos fuit persecutio, *non videantur dubium relinquere, quin Acta ab auctore coævo conscripta fuerint. Quod, cuinam verosimilius, quam Eusebio tribui possit? Denique an abludam a vero, si dicam, eas relucere ibidem notas, quæ scriptoris Eusebii venam et ingenium videantur spirare, quasque in sinceris Actis desiderare quis possit?*

Acta S. Procopii Ducis deterioris notæ;

15 *Deterioris notæ sunt Acta* Procopii *Ducis, de quibus nunc dicere aggredimur. Baronius ad annum 308,* Procopium *Lectorem a* Procopio *Duce diversum statuens, dicit hujus postremi* Acta, perpaucis emendatis, legitima atque germana esse censeri, ab ipso auctore conscripta ante imperium Juliani. *At, qua ratione Actorum sinceritatem probat? Non aliunde, quam producendo brevem eorum synopsim ex Nicephoro, et fragmentum, ex iisdem avulsum, et recitatum in Concilio* B *Nicæno secundo, de cruce, ab eo fabricari jussa, apparitionibus et inscriptionibus honorata, de qua vide in Actis, postea hic proferendis, a num. 13. At tantum abest, ut istorum Actorum veritatem approbare, nedum definire voluerit sacrosancta illa Synodus, aut pro ea sponsionem dare, ut nihil aliud hic fecerit, quam permittere, ut eadem Acta coram se legerentur. Itaque non est, quod hic aliquis scrupulum moveat, quasi vero commissa sit irreverentia adversus dictæ Synodi placita; quam abstergo tam facile, quam illam, a prætenso Exhibitore errorum valde frivole sibi objectam abstersit Papebrochius Responsionum part. 1, pag. 148; ubi plura huc spectantia videri possunt.*

an ante Julianum scripta?

16 *Ad ea, quibus probat Baronius Acta ista ab auctore fuisse conscripta ante imperium Juliani, videlicet, quod a Juliano* Salvatoris statua, ab Hæmorrhoissa erecta, fuerit penitus comminuta, et in aliam conflata, *ut suo loco dicturum se ait:* quodque ipse Auctor, cum ejus meminit, *eam* dicit esse superstitem. *Sed auctorem illum loqui alienis verbis, non suis, colligi videtur posse ex eo, quod* C *contextus, historiam referens mulieris, a profluvio sanguinis per Christum sanatæ, nimis consonet Eusebio lib. 7, Eccl. Hist., cap. 18, quam ut eam inde non desumpserit dictus Auctor, et actis* Procopianis *inseruerit, hac tamen clausula, saltem in nostro exemplari, prætermissa, quæ legitur apud Eusebium:* Mansit porro *(de dicta statua loquitur)* ad nostra usque tempora, nosque adeo, urbem illam ingressi, ipsam conspeximus; *quam clausulam haud dubie legerit Baronius in exemplari suo, cum in ea fundet suam opinionem de ætate scriptoris Actorum. Eadem quoque clausula iisdem pene verbis Latinis versa legitur apud Surium.*

cur fabulositatis suspecta;

17 *Jam vero rationes aliquot coacervemus, e quibus veluti notis totidem characteristicis dignoscamus, Acta* Procopii *Ducis, a genuina sinceritate plurimum aliena, sublestæ fidei habenda esse, et pium potius referre drama, episodiis adornatum, quam veram historiam. Ac primo quidem non mediocriter fidem eorum infirmat silentium Eusebii* D *in hujusmodi rerum ac temporum adjunctis; de qua re actum num. 8. Præterea non satis hæc Acta videntur consonare ejusdem Eusebii Eccl. Historiæ lib. 8, cap. 12, ubi agens de cruciatibus, summa immanitate contra Martyres exercitis, de* S. Procopio *Duce, tormentorum prodigiosissimo victore, si Actis credimus, nullum verbum facit. Enimvero vel Metaphrasten, vel similis farinæ interpolatorem, videntur sapere parerga, apparitiones adeo crebræ, allocutiones continuæ, prodigia, eventus rerum mirabiles, inexspectati exitus, apostrophæ, ingressus ac regressus in carcerem adeo faciles et multi; conversiones, Præsides morte puniti, (de quibus omnibus ibidem variis locis.) Quid? numero præsertim 21, nonne invocatio deorum dearumque, theatrum sapit et poeticam redolet compositionem? Adde preces Martyris, ad calcem Actorum positas, in quibus Sanctus postulat a Deo* infirmis sanitatem, viduis atque orphanis rerum, quibus indigent, suppeditationem; injuriam patientibus relaxationem, errantibus reditum; illis insuper, qui sui servarent memoriam, tranquillitatem vitæ, et doloris omnis exterminationem. E *Quæ clausula valde universalis est; et, ni multum fallor, a genuinis sincerisque Martyrum Actis aliena. Consule ea, quæ de historia S. Flaminæ jam pridem dixit Papebrochius part. 1 Respons. pag. 271. Idem statue de versibus Sibillinis, Christum et Crucem vaticinantibus; idem de oraculo Apollinis, editioni Surianæ inspersis, quæ in nostro exemplari non leguntur; quodque eatenus eidem præferendum est.*

hallucinationes auctoris;

18 *Quid dicam de errore topographico et chronologico auctoris, confundentis Cæsaream Philippi in Phœnicia, cum Cæsarea Palæstinæ, olim Turris Stratonis dicta? Edicta Diocletiani, adversus Christianos, lata fuisse statuit ante Persarum atque Ægypti bellum, nec non antequam Constantius et Galerius in Cæsares essent evecti; qui lapsus arguunt, Auctorem diu post Juliani tempora scripsisse, atque adeo diu post martyrium* S. Procopii. *Quid? quod Acta S. Ephysii Martyris, quæ habes die* XV *Januarii,* plane similia esse Actis S. Procopii, *jam pridem ibidem fuerit observatum;* F *adeo ut satis pateat, alia ex aliis magna saltem ex parte fuisse descripta. Cum vero Acta Ephysii non magni sint pretii; utpote a scriptore posterioris ævi interpolata, ut dicitur in annotatis ad cap. 3; cur majoris debeant censeri Acta Procopiana?*

Acta eadem tribus diversis MM. applicata;

19 *Quin imo Acta eadem tertio recurrunt, applicanturque S. Joanni martyri, Constantinopoli Venetias translato, de quo agitur die* XIX *Maii; ubi ostendit Papebrochius, quam utraque perfecte inter se conveniant, si perquam paucula excipias. Quæro jam, an Acta eadem in substantia, tribus diversis sanctis Martyribus applicata, mereantur numerari inter sincera an inter suspecta, corrupta et fabulosa? Quid dicam de itinere Antiochia Apamæam, quod refertur in Actis cap. 2; unde digressus ad triginta stadia, visionem habuit* Procopius, *simillimam ei, quam habuit Doctor gentium, in sua famosa ad Christum conversione; et tamen, quod mireris, eadem ipsa nocte* S. Procopius *Scythopolim pervenit. Ad Baronium quod attinet, quem supra diximus pro distinctione*

Procopii

A Procopii *Lectoris a* Procopio *Duce, et pro sinceritate Actorum stare; is sane in notis ad Martyrologium Romanum non loquitur tam affirmate, quam in Annalibus suis. Possent fortassis plura proferri argumenta adversus Acta* S. Procopii *Ducis; sed hæc sufficiant, ut ostendatur, eadem merito suspecta ac dubia esse; ipsum* S. Procopium, Μεγαλομάρτυρα, *a Lectore* Procopio *diversum, sola potissimum eorumdem Actorum auctoritate subnixum, suspectum ferme et dubium reddi.*

Quid dicendum de S. Theodosia Procopii Ducis matre; quid de Sociis

20 *Eamdem ob causam non omni suspicione videtur carere* S. Theodosia, *Ducis* Procopii *mater ab idolorum cultu ad Christum conversa, de qua in Actis Græco-Latinis, loco non uno. Idem puta de sociis Martyribus* S. Procopii *Ducis; qui in perantiquo Ms. Synaxario Græco, ecclesiæ CPolitanæ, servato Parisiis in Collegio Claromontano, exstat cum tali elogio; sed ex Actis haud dubie, excerpto :* S. Procopius ductus est in templum idolorum, et per orationem idola dejecit; quæ lapsu B suo contrita, et in aquam dissoluta, per januas templi effusa sunt. Quod videntes milites ex ordine duplici, Numerorum Dicto, *cum suis Tribunis* Nicostrato et Antiocho, fidem Christianam amplexi sunt, et a Leontio Episcopo baptizati, et jussu Imperatoris capite plexi. *Quæ eadem, phrasi aliquanto mutata, leguntur in Græcorum Menæis Mss. et excusis, item apud Maximum Cythærorum Episcopum* ἐν βίοις τῶν Ἁγίων. *Itaque non immerito a Majoribus nostris dictum fuit ad propositum præsens, partim quidem tomo 5 Maii, inter Prætermissos ad diem* XXI, *ubi de* Nicostrato *et* Antiocho *Tribunis, atque aliis militibus, ut Cæsareæ passis, refertur, eos, tametsi* inscribantur hodierno Romano ex Actis S. Procopii, *non ideo tamen omni suspicione vacare; quia* Acta, licet a Synodo II Nicæna laudata, nobis tamen vehementer sunt de fictione suspecta; propter Eusebium, Cæsareensem Episcopum lib. 8, cap. 12. Quare etiam Baronius cogitur duos agnoscere Procopios, eadem persecutione, eodemque loco passos. Difficile nobis est probare ejusmodi geminationem, adeoque fateri, Eusebio præteritum eum esse, qui (si vera hæc Acta sint) fuerit infinitis modis C clarior altero; cum martyrii fides tota pendeat ex fide istorum Actorum. *Itaque totius rei decisione ad præsentem diem dilata, vix videmur ex suspectis et dubiis Actis, alios posse elicere Martyres, quam suspectos et dubios. Scio* Theodosiam, *matrem* Procopii, *legi in Supplemento ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, item in Menologio Sirleti cum* XII *matronis ordinis senatorii; præterea in Menæo Chiffletii, et priore quidem loco adjungi hoc distichon :*

Ἀθλητομήτωρ οὖσα Θεοδοσία,
Ἔσπευσεν εἶναι καὶ ξίφους ἀθληφόρος.
Theodosia, quæ mater Athletæ fuit,
Ex ense studuit ferre Athletarum decus.

ac sociabus Martyribus;

21 *Scio præterea, ipsam cum duodecim sociabus, relatam esse in Martyrologium Romanum die* XXIX *Maii, his verbis :* Cæsareæ Philippi, sanctarum Martyrum Theodosiæ, matris S. Procopii Martyris, et aliarum duodecim nobilium matronarum, quæ in persecutione Diocletiani, capitis obtruncatione consummatæ sunt; *verum considerato fonte, e quo illorum cultus manavit, fabulosis inquam, Actis; rursum videtur posse absque piaculo repeti id, quod pridem dictum fuit in Prætermissis ad diem* XXIX *Maii; nimirum nos* non audere illas hic adscribere numero sanctarum mulierum, quæ utrum revera fuerint in rerum natura, dubitamus. *Quid si* nomen Theodosiæ, *ut ibidem scribitur,* mutuo sumptum sit ab ea, quam supra diximus, hodie (XXIX *Maii*) coli a Græcis, virgine et Martyre Cæsariensi; æque ac nomen Procopii a certo ejusdem nominis ibidem Martyre, de quo Eusebius; *et nos supra pluribus.* AUCTORE I. P.

quid de reliquiis S. Procopii Ducis?

22 *Dum præsens discutio argumentum, incidit in manus libellus de vita* S. Procopii *Ducis, Gallice editus anno 1617; in qua, cap. 17, libelli postremo, tractatur de variis cruciatibus, non sine miraculo a Sancto exantlatis, et de martyrio ejus; addita nota ad marginem, qua dicitur dextra ipsius esse in ecclesia Collegii Tornacensis, Societatis Jesu. An dextra, ibidem conservata et honorata, sit* S. Procopii *Ducis, dubium ut minus nobis est, cum dubia sint Acta, nec satis certus Martyr. Fuerit* E *dextra fortasse alicujus alterius Martyris anonymi, sub dextræ* Procopii *Ducis nomine hactenus culta; cujus autem Sancti reliquiæ sint, non habeo, unde definiam, neque huc spectat inquirere. Rursum in eodem libello de prædicta dextra mentio præmittitur capiti primo, diciturque carne, nervis et unguibus tum temporis vestita fuisse, quemadmodum ibi hactenus asservatur.*

Varia Mss.

23 *De Mss., quæ in promptu habemus, sic accipe. Est inter illa unum, quod inscribitur* Passio S. Procopii; *estque passio non Ducis, at Lectoris, desumptum e Ms. S. Maximini Treviris, cum eoque collatum, et conforme exemplari, quod mox typis vulgatum producemus; in quo tamen legitur,* dies erat septima Julii mensis, quæ septimo Idus Julii dicitur apud Latinos, *ubi aliud Ms., hic dandum, legit,* Desii septima Julii mensis, quæ Nonas Julias dicitur apud Latinos; *de qua lectione pluribus supra. Est et aliud nobis Ms., ex tomo 147 Ms. bibliothecæ Cassinensis, in litteris, ut ibidem apponitur, Longobardicis; sed nullius valoris; cum Acta* Procopii *Lectoris ac Ducis confundens, illa,* F *quæ secundum Acta utriusque, non possunt non convenire nisi duobus* Procopiis, *uni eidemque, quem Lectorem atque Exorcistam nominant, applicuerint; qui tamen morte præmatura, et pene momentanea, adeoque diversissima martyrium consummavit,* Procopio *Duce, post magnam tormentorum multitudinem interempto. In hoc Ms. prætermittuntur episodia, quæ in Actis Græco-Latinis passim occurrunt, quæ non puto operæ pretium, hic sigillatim recensere.*

quorum hic ratio redditur.

24 *Tertium Ms. misit P. Joannes Gamans noster anno 1641, prodiitque ex cœnobio Bodecensi, Ordinis Regularium S. Augustini in diœcesi Paderbornensi; sed quam malæ notæ sit exemplar, præter alia indicia, vel ex hoc uno colligitur, quod* S. Procopii *martyrium affigat ætati Juliani Imperatoris. Porro alia olim extitisse Acta Græca* S. Procopii *Ducis, colligitur ex initio, ab Actorum Græcorum initio, quæ hic dabuntur, diverso, nimirum* κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἐβασίλευσε Διοκλητιανὸς ὁ τύραννος, per illa tempora regnavit Diocletianus tyrannus.

AUCTORE J. P.

Quorum meminit secunda Synodus Nicæna, act. 4, et Leo Allatius in Diatriba de Simeonum scriptis pag. 98, qui ibid., pag. 120 inter scripta, quæ abjudicat Metaphrastæ, commemorat exordium martyrii S. Procopii *a nostro diversum. Quid plura? Duplex insuper habemus apographum Græcum, e Ms. Medicæo Regis Franciæ, ejusdem utrumque argumenti; utrumque non inutile ad collationem præviam editioni. An elogium, quod citatur ab Allatio, loco prædicto, pag. 108, tamquam Hesychii, presbyteri Hierosolymitani (quem Tillemontius tom. 5, pag. 40 refert vixisse seculo 5) conveniat* Procopio *Lectori, an potius alteri Martyri ejusdem nominis, non facile dixero : nam Martyres homonymi habentur in Menæis Græcis, die* XXII *et* XXIV *Novembris, de quibus suo loco poterit tractari. Hæc de Actis et scriptis* Procopianis. *Nunc Acta utriusque subjicio; et Græca quidem nova interpretatione Latine a me reddita.*

B

PASSIO

S. Procopii Lectoris,

Edita a Ruinartio inter Acta primorum Martyrum sincera et selecta.

Ex tribus codd. Mss. et Valesio in notis ad Eusebium.

SUB DIOCLETIAN. *S. Procopii integritas vitæ, austeritas, officia.*

Primus Martyrum, qui sunt in Palæstina apparuit Procopius, vir cælestis gratiæ, qui et ante martyrium sic suam vitam disposuit, ut etiam a parva ætate castitati semper et morum virtutibus studeret. Corpus quidem suum sic confecit, ut pene mortuum putaretur; animam vero sic verbis confortabat divinis, ut etiam corpori virtutem ex hujus refectione ministraret. Cibus et potus ei panis et aqua fuit : solis his utebatur, cum post biduum triduumque diem, interdum etiam post septimanam, ad cibum rediret. Sacrorum quoque meditatio sermonum ita mentem ejus obstrinxerat, ut nocte ac die in hac infatigabilis permaneret. D Clementiæ autem et mansuetudinis, tamquam ceteris inferior, documentum sui præbebat, verbi copiam. In verbis divinis ei tantum studium erat. Illa vero, quæ extrinsecus sunt, mediocriter attigerat. Igitur genere quidem Æliensis, conversatione autem vel habitatione Scythopolitanus erat. Ibi ecclesiæ tria ministeria præbebat : unum in legendi officio, alterum in Syri interpretatione sermonis, et tertium adversus dæmones manus impositione consummans.

martyrium statim consummatum.

2 Cumque ab Scythopoli una cum sociis in Cæsaream transmissus fuisset, ab ipsis portis ad præsidem ducitur, et priusquam carceris vel vinculorum experiretur angustias, in ipso ingressu suo a judice Flaviano, ut diis sacrificaret, impellitur. At ille magna voce, non esse deos multos, sed unum factorem omnium opificemque testatus est. Judex autem plaga sermonis ictus, et conscientia saucius, consentit ejus sermoni, atque ad alia se rursum argumenta constituit, ut vel Regibus sacrificaret. E Sanctus autem Dei Martyr, sermonem ejus despiciens, Homeri inquit versum, dicens : Non est bonum multos dominos esse. Unus Dominus est, unus Rex. Itaque hoc verbo ejus audito, quasi qui infausta regibus deprompsisset, jussu judicis ducitur ad mortem, et capite amputato ingressum vitæ cælestis, vel compendium beatus invenit, Desii septima Julii mensis, quæ Nonas Julias dicitur apud Latinos, primo anno, quo adversus nos fuit persecutio. Hoc primum in Cæsarea martyrium consummatum est, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et gloria in secula seculorum. Amen *a*.

ANNOTATA.

a *Relucet in parvis hisce Actis character scriptoris satis purus et sincerus. Ut vero appareat ad oculum, quam multum Acta* S. Procopii *Ducis in genuino sinceritatis candore deficiant, placuit ea prioribus subjungere.*

C

ACTA GRÆCO-LATINA

S. Procopii Ducis, fabulositatis suspecta.

F

Ex Ms. Medicæo Regis Franciæ, Interprete J. P.

CAPUT I.

Dira sub Diocletiano ac Maximiano persecutio ; S. Procopii natales ; præfectura Alexandriæ.

Diocletianus in Christianos sæviens.

Diocletiano et Maximiano imperium administrantibus, atrox quoddam et truculentum bellum in Christianos eruperat, impietatisque procella per orbem universum grassabatur, et ignorantiæ caligo hominum mentes tenebris involvebat, imperatoribus unicum sibi scopum præfigentibus, omnem veri Dei cultum perdere et Christianos funditus delere. Ad hæc vero multum operæ navatum fuit etiam ab iis, qui Principum jussis obtemperabant. Plurima autem edicta, scripto exarata, per orbem universum vulgabantur, efficax et promptum ad exsequenda jussa,

Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τὴν βασιλείαν ἰθυνόντων ἀρχὴν, δεινός τις καὶ ἄγριος κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκεκίνητο πόλεμος, ὁμίχλη τε δυσσεβείας τοῦ κόσμου παντὸς κατεσκέδαστο, καὶ γνόφος ἀγνοίας ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπεσκότει ψυχαῖς, σκοπὸν ἕνα ποιουμένων τῶν βασιλέων, τὸ εὐσεβὲς ἅπαν ἀπολέσαι, καὶ Χριστιανοὺς ἐκτρίψαι πανωλεθρίᾳ. Πολλὴ μὲν οὖν ἡ πρὸς ταῦτα σπουδὴ καὶ παρ' αὐτῶν δήπου τῶν ὑπηκόων τοῖς ἄρχουσι συνεισήγετο. Πολλὰ δὲ καὶ διὰ γραφῆς προστάγματα διὰ πάσης ἐφοίτα τῆς οἰκουμένης, ἀπροφάσιστον ἀπαιτοῦντα καὶ σύντονον πρὸς τὰ διατεταγμένα τὴν ὑπουργίαν. Ἓν οὖν τῶν τοιούτων ἐγγράφων

A ἐγγράφων ἐπιταγμάτων, καὶ τὸ κατὰ τῆς Αἰλιέων πόλεως ἐκπεμφθὲν ἦν, ὅπερ ἄρα καὶ τοῖς γράμμασιν εἶχεν οὕτως· Βασιλεὺς μέγας αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς, πᾶσι τοῖς εὐνοικῶς διακεμένοις περὶ τοὺς ἀηττήτους θεοὺς, χαίρειν. Προσῆκόν ἐστιν ἅπαντας περὶ τὴν τῶν μεγίστων θεῶν θεραπείαν πάσῃ σπουδῇ χρήσασθαι, ἀνεγείρειν τε τοὺς αὐτῶν ναοὺς καὶ βωμοὺς, καὶ ἑορτας αὐτοῖς καὶ θυσίας πανδήμους ἐπιτελεῖν. Ἐγνωρίσθη γὰρ ἡμῖν περί τινων, νεώτερα δοξαζόντων, καὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ πατροπαραδότου θρησκείας ἀλλότρια. Οὗ χάριν καὶ τὸ παρὸν ἐκτίθεμεν δόγμα, παρακελευόμενοι πᾶσι σέβειν τε τοὺς θεοὺς καὶ αὐτοῖς προσανέχειν, ἀκριβῶς εἰδόσιν, ὅ τι τοὺς μὴ οὕτω φρονεῖν βουλομένοις, τιμωρίαι χαλεπαὶ καὶ βίαιοι παραλήψονται θάνατοι· οἷα δὴ πάλιν τοὺς καταπειθεῖς γινομένους, μυρίων ἀγαθῶν ἀμοιβαὶ θεραπεύσουσι, καὶ παρ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν εἴτε καὶ ὡς φίλον αὐτοῖς, ἕξουσι.

II Τοιούτου διατάγματος ἐκδοθέντος, ἐξ Ἰταλίας ἐχώρει Διοκλητιανὸς πρὸς Αἴγυπτον. Ἐκάλει γὰρ αὐτὸν, οὐ μέτριόν τε καὶ τὸ τυχὸν (ἄλλ' ἡ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τότε κινηθεῖσα στάσις, Ἀχιλλέως τινὸς ὄνομα, θυραννίδος
B ἐπίθεσιν μεμελετηκότος) ἐπεὶ δὲ ἡ φροντὶς ἄγαν καιρία ἀγῶνα θέειν τὸν περὶ ψυχῆς ἠπείγετο. Μαξιμιανὸν μὲν εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν Ἀλπέων ἔθνη παραπέμπειν ἔγνω. Πρὸς δὲ Καίσαρας ἐγχειρίζεται δύο, Μαξιμιανὸν, τὸν ἐπίκλην Γαλλέριον, καὶ Κωνστάντιον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατέρα, ὃς ἀπὸ τῆς Κλαυδίου θυγατρὸς ἐτύγχανεν ὤν. Τούτους οὖν ὡς τὴν παρ' αὐτῶν εὔνοιαν ἀξιοπιστοτέραν θέσθαι βουλόμενος, ἃς μὲν εἶχον ἤδη γυναῖκας, ἀποβαλεῖν ἀναγκάζει. Κατεγγνᾶται δὲ Κωνσταντίῳ μὲν Θεοδώραν τῆς τοῦ Ἑρκουλέου Μαξιμιανοῦ γαμετῆς θυγατέρα, Μαξιμιανῷ δὲ τῷ Γαλλερίῳ Βαλλερίαν, ἧς αὐτὸς ἐτύγχανε πατὴρ ὤν.

III Καὶ ταῦτα δὴ τὸν δὲ τὸν τρόπον διοικησάμενος, Μαξιμιανὸν μὲν τὸν Γαλλέριον ἐκπέμπει κατὰ Περσῶν, αὐτὸς δὲ τὰς δυνάμεις συναγαγὼν, εὐθὺς, ὡς εἶχε τάχους ἐπ' Αἴγυπτον, ὥσπερ εἴρηται, πρὸς Ἀχιλλέα ἐχώρει. Οὐ δὲ γὰρ εἴα καθεύδειν αὐτὸν οὐ τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον, ἀλλὰ φόβος τοῦ μὴ τῆς ἀρχῆς κακῶς ἐκπεσεῖν· ᾧγε δὴ καὶ περὶ τὸ Πηλούσιον ἐμμίξας (ὑπήντα γὰρ) ὡς οὐδαμῶς εὐεπιχειρήτως προσβαλεῖν αὐτῷ Διοκλητιανὸν οἰόμενος· καὶ συμπεσὼν, δευτέρας οὐ μὲν οὖν ἐκεῖνος προσβολῆς ἐδεήθη· ἀλλ' αὐτῇ τυραννίδι δι' αὐτόν τε ἐκεῖνον, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξέτριψε. Τοῦτο δὴ τὸ ἔργον καὶ τὸ τῆς
C νίκης ἐπιφανὲς, εἰς ἀπόνοιαν ἐπῆρε Διοκλητιανὸν, καὶ διὰ ταῦτα βαρύτατος τοῖς Αἰγυπτίοις ὤφθη, τὸν πρὸς Ἀχιλλέα συνθηκῶν αὐτοὺς τιμωρούμενος.

IV Τάτε γὰρ τείχη αὐτῶν ἠρήμωσε, καὶ τῶν συνασπισάντων ἐκείνῳ συχνοὺς ἀπέκτεινε. Τὰ ἐπίσημά τε τῶν ἀναθημάτων ἀφείλετο, προσῆλθε δὲ καὶ μέχρι Βουσίρεως, τῆς ἀντίπαλον χεῖρα κολάζων ἅπασαν. Οὐ μὲν, ἀλλὰ καὶ τὰς βίβλους, ὅσαι περὶ χειμείας ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ τοῖς παλαιοτέροις τῶν Αἰγυπτίων κατὰ σπουδὴν ἐγράφησαν, ἀνάλωμα πυρὸς αὐτας ἔθηκεν, εἴργων Αἰγυπτίους πορισμοῦ χρημάτων· ὥστε μὴ ἐκ τῆς δὲ τῆς τέχνης εὐκοπώτατα χρηματιζομένους, ῥᾳδίως πρὸς νεωτερισμοὺς ὑπάγεσθαι, εἰδὼς ὅτι πλούτου γέννημα ὕβρις (ὡς ἵππου τρυφῶντος ἀτεχνῶς σκίρτημα) καὶ λογισμοὶ, σῶφρον οὐδὲν ἔχοντες, οὐδὲν μέτριον, ἀλλὰ κενῶν καὶ ἀλλοκότων ἐπιθυμίας πραγμάτων.

V Πλὴν ὁ συνεῖναι ταῦτα δυνάμενος, τοῦτο δὴ παντάπασιν ἀλόγιστον ὂν, τὸ παριδεῖν μὲν ἀληθῆ θεὸν, οὗ ἔργα χειρῶν ἐπιδήλως οἱ οὐρανοὶ, προσκυνεῖν, δὲ θεοὺς, ἔργα

subsidium requirentia. Unum itaque illorum edictorum exemplar, Æliopolim *a* transmissum, ita habuit : Magnus imperator Diocletianus, omnibus erga invictos deos bene affectis, salutem. Convenit omnes, omni studio in maximorum deorum cultum incumbere, ædificare eorum templa et aras, festosque dies et publica sacrificia illis perficere. Innotuit enim nobis, aliquos esse, qui nova sapiant, gentilique et a majoribus traditæ religioni contraria. Quocirca præsens decretum edimus, omnibus imperantes, ut deos venerentur, eisque adhæreant, apprime gnaris, eos; qui sic sentire detrectaverint, supplicia atrocia et mortes violentas mansura; sicut e contrario eos, qui morem gesserint, beabunt innumerabilium bonorum præmia, et in omni vita illis prospere atque ex animo erit. *Ex Mss.* *a*

2 Tali itaque edito edicto, Diocletianus ex Italia in Ægyptum profectus est (neque enim res modica et fortuita ipsum evocabat, sed coorta tum temporis Alexandriæ seditio, ubi quidam, nomine Achilles *b*, tyrannicam invasionem meditabatur) quia vero illum præsens oppido coquebat cura, decretoria pugna tempestive dimicare maturavit. Maximianum autem ad gentes Transalpinas iturum novit, Cæsares insuper duos constituit, Maximianum cognomento Galerium, et Constantium, Magni Constantini patrem, a Claudii filia oriundum *c*. Hos igitur volens benevolentiæ suæ reddere certiores, ad uxorum, quas jam habebant, repudium coegit; et Constantio quidem despondit Theodoram, Herculii Maximiani privignam; Maximiano autem Galerio Valeriam, cujus ipse existebat pater.

ex Italia in Ægyptum proficiscitur,
b
E
c

3 His ita constitutis, Maximianum Galerium adversus Persas mittit; ipse vero, collectis viribus, mox quanta potuit festinatione, in Ægyptum, ut dictum fuit, ad Achillem contendit. (Neque enim somnum ei adimebat tam triumphus Miltiadis, quam metus, ne infeliciter regno excideret :) Quocum congressus fuit apud Pelusium (ibi enim veniebat obviam) rato, non æque expedito marte restiturum sibi Diocletianum. Et vero secundo occursu opus non fuit ad cladem; sed eadem tam per se ipsum, quam per suos victor tyrannidem delevit. F
At opus tantum et victoriæ splendor furore implevit Diocletianum, propter hæc infensissimum sese Ægyptiis exhibentem, et ob pacta cum Achille conventa ipsos punientem.

ubi invasorem Achillem fundit

4 Nam muros eorum diruit, et armis secum congressos, magno numero interemit : splendida donaria abstulit, et ad Busiridis usque immanitatem processit, omnem puniens manum adversam. Neque hic stetit ejus furor; sed quotquot ab antiquioribus Ægyptiis de modo fundendi argentum et aurum, exstabant libri, studiose conscripti, igne consumpsit, premens Ægyptios opum penuria, ne hujus artis subsidio expeditissime rem facientes, facile ad novitates redirent; gnarus, divitiarum progeniem esse injuriam (non secus ac equi est luxuriantis incomposita saltatio) et cogitationes nihil temperantiæ, nihil moderationis habentes, sed inanium atque absurdarum opum cupiditatem.

atque Ægyptios plectit.

5 Verum ille, qui intelligere hæc poterat; id quod omnino rationi erat contrarium, nimirum contemnere verum Deum (cujus opera manuum manifeste

Venit Antiochiam,

sunt

Ex mss

sunt cæli) ac deos, opera manuum hominum, adorare, neutiquam intellexit. Rebus ergo in Ægypto ita compositis, venit Antiochiam, sitam ad fluvium Orontem, et nonnullis illic, negotia publica spectantibus, ex sententia recte ordinatis, iterum in Daphnen egressus est, ibidem Apollinis idolo sacrificaturus: simile enim, ut est in proverbio, simili gaudet, demens, inquam, demente.

Christiana religione florentissimam.

6 Antiochiam vero totam jam pridem, errore deposito, ad Christum conversam, et quasi novum fidei Christianæ germen fundatam esse didicit. Primus quippe pietatis fructus Antiochia: prima illius incolæ Piscatorum captura, eademque in civitate Christus primum Deus nuncupatus est, et ipsius amplectentes fidem, Christiani primum cognominati sunt, quemadmodum divinus Lucas in Actibus narrat. Id cum Diocletianus auribus accepisset, tunc quidem inquisitionem distulit, sacrificio ipsum urgente, quod, ut diximus, Apollini litaturus erat. Simul ipse, simul omnis exercitus festum agitabat diem, chiliombas *d* ei offerens. Finito sacrificio, rursum rediit ad civitatem. Illustrem Antiochiam ingressum, acclamationibus et tympanis cives excepere, non tam ex vera benevolentia, quam potius ex obsequii, tempori servientis, significatione.

S. Martyris mater, nomine Theodosia.

7 Erat per id tempus quædam mulier, nomine Theodosia, e senatoria stirpe, principem in civitate locum tenens. Civitas vero, primum quidem Hierosolymæ ac Sionis nomen habuit: post captivitatem autem, quam subiit propter nefarium facinus in Christum, Adriano tum gestante imperatoria sceptra, Ælia ab ipso dicta est *e*. Ex hac civitate Theodosia genus trahens, senatoria, ut dictum est, stirpe clarescebat. Erat autem vidua, non viro tantum, sed etiam Dei, quem ejus vir habuerat, cultu. Christophorus enim (sic namque vocabatur) Christianus erat, et religionem habebat nomini consonam; ast illa sectabatur hactenus gentilium sacra. Itaque Christophorus iste uxori suæ relinquit filium, nomine Neaniam, opum quidem et facultatum certe multarum, sed suæ gloriæ et fidei minime heredem: nam et hic maternam impietatem sectabatur, non tantum lacte ejus, sed religione quoque imbibita; donec vocationem, Paulinæ similem, e cælo accepit, et mutationem ostendit. Sed ista declarabit oratio paulo post.

filium sistit Diocletiano;

8 Illum itaque mater multis cum opibus Antiochiam duxit ad Diocletianum, ut gloriam et balteum ab ipso consequeretur. In primo itaque ingressu id rogabat atque eis, percontatus primo, quænam ipsa esset, et hoc edoctus, et insuper cujus religionis: quia in hac re non apparebat communicare nec omnino conjunx esse conjugi; sed deos invocans, æque eisdem afficiebatur, atque Imperator ipse. Hæc ubi intellexisset Diocletianus, varie fuit affectus, et opes admisit; promisitque petitionem ad finem se perducturum: neque hoc tantum; sed etiam suo conspectu dignatus filium ejus, suaves et familiares sermones habuit, comperitque, quod vere, ut dicitur, filius esset matris; deinde, quod non primoribus tantum digitis Græcas scientias delibasset; sed quod apprime in iis esset versatus.

a quo creatur Dux Alexandriæ.

9 Id postquam Diocletianus rescivit, magis erga Neaniam afficitur. Quin imo observavit, qua ingenii maturitate, qua morum elegantia esset præditus; et quomodo in juvenili corpore senilis prudentia lateret.

χειρῶν ἀνθρώπων, οὐδαμῶς συνίει. Ἀλλὰ μὴν οὕτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καταστησάμενος, καὶ εἰς Ἀντιόχειαν, τὴν πρὸς Ὀρόντῃ ποταμῷ, παραγίνεται, καί τινα τῶν ἐκεῖ δημοσίων, ὡς ἐκείνῳ δοκοῦν, εὖ διαθέμενος αὖθις ἐπὶ Δάφνην ἐξῄει, τῷ τοῦ ἐκεῖσε Ἀπόλλωνος βδελύγματι θύσων· τὸ γὰρ ὅμοιον, ὡς ὁ λόγος, τῷ ὁμοίῳ χαίρει, τῷ ἀνοήτῳ, φημὶ, ὁ ἀνόητος. D

VI Μαθὼν δὲ ὡς πᾶσα ἡ Ἀντιόχεια ἐκ πολλοῦ ἤδη τὴν πλάνην ἀπομαθόντες, Χριστῷ συνετάγησαν, καὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως νεόφυτα γεγόνασιν ἱδρυμένα. Πρώτη γὰρ Ἀντιόχεια καρπὸς εὐσεβείας, καὶ ἁλιέων οὗτοι θήραμα πρῶτον· ἐν γὰρ τῇ πόλεί ταύτῃ Θεὸς τὸ πρῶτον ὠνομάσθη Χριστὸς, καὶ οἵγε πιστεύσαντες αὐτῷ, Χριστιανοὶ πρῶτοι προσηγορεύθησαν, ὥσπερ οὖν καὶ Λουκᾶς ὁ θεῖος ἐν τοῖς Πράξεσιν ἱστορεῖ. Τοῦτο Διοκλητιανὸς εἰς ὦτα λαβὼν, τότε μὲν ἀναβάλλεται τὴν ἐξέτασιν, τῆς θυσίας αὐτὸν ἐπειγούσης, ἣν ἔμελλεν, ὥσπερ ἔφημεν, προσενεγκεῖν τῷ Ἀπόλλωνι, ἅμα παντὶ στρατεύματι ἑορτάζων καὶ χιλιόμβας αὐτῷ θυόμενος. Ὡς δὲ τέλος ἐλάμβανεν ἡ θυσία, πρὸς τὴν πόλιν αὖθις ἐπανῄει. Εἰσιόντα τὴν περιφανὴν Ἀντιόχειαν, φωναῖς αὐτὸν καὶ τυμπάνοις οἱ τῆς πόλεως ὑπ᾽εδέχοντο, ὅπερ οὐκ εὐνοίας ἀληθοῦς ἦν, ἀλλὰ θεραπείας μᾶλλον ἐπιδεικτικῆς καὶ προσκαίρου. E

VII Γυνὴ δέ τις [ἦν] κατ᾽ ἐκεῖνο τοὔνομα Θεοδοσία, συγκλητικὴ μὲν καὶ πρωτεύουσα δηλαδὴ τῆς πόλεως. Ἥγε πόλις Ἱεροσόλυμα μὲν τὸ πρῶτον καὶ Σιὼν ἐκαλεῖτο, μετὰ μέντοι τὴν ἅλωσιν, ἣν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν τόλμαν ὑπέστη, Ἀδριανοῦ δὲ ἤδη τῶν βασιλικῶν σκήπτρων ἐπειλημμένου, Αἰλία ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐκέκλητο. Ἐκ ταύτης Θεοδοσία τὸ γένος ἕλκουσα, συγκλητικὴ μὲν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ περίβλεπτος ἦν. Χηρεύουσα δὲ οὐκ ἀνδρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνδρα Θεοσεβείας· Χριστιανὸς μὲν γὰρ ὢν ὁ Χριστοφόρος, οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο, καὶ τὸ σέβας ἔχων ὑποδηλούμενον τῷ ὀνόματι, ἡ δὲ τὰ ἑλλήνων σέβουσα μέχρι τινός. Οὗτος οὖν ὁ Χριστοφόρος υἱὸν τῇ γαμετῇ καταλείπει, τοὔνομα Νεανίαν, πλοῦτον μὲν καὶ χρημάτων ἴσως πολλῶν, τῆς ἰδίας δὲ δόξας καὶ πίστεως ἥκιστα κληρονόμου. Τῇ μητρικῇ γὰρ καὶ οὗτος συνείπετο δυσσεβείᾳ, οὐ γάλακτος μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ σεβάσματος ἐκπιὼν, ἕως ὁμοίαν Παύλῳ καὶ οὗτος τὴν ἄνωθεν κλῆσιν ἐδέξατο, καὶ τὴν μεταβολὴν ἐπεδέξατο. Δηλώσει δὲ ταῦτα μετ᾽ ὀλίγον ὁ λόγος.

VIII Τοῦτον ἡ μητὴρ ἐπὶ σύχνοις χρήμασι πρὸς Διοκλητιανὸν ἦγεν εἰς Ἀντιόχειαν, δόξης τε καὶ ζώνης, τῆς παρ᾽ ἐκείνου, τευξόμενον. Προσελθοῦσα τοιγαροῦν ἐδεῖτο· καὶ ὃς πρότερον, ἥτις ἐστὶ πυθόμενος, καὶ μαθὼν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θρησκείας· ὅτιπερ ἐν τούτῳ κοινωνὸς οὐκ ὤφθη τῷ γημαμένῳ, οὐ δὲ τῷ παντὶ σύζυγος ἦν; ἀλλὰ θεούς τε ὀνομάζουσα καὶ ὁμοίως αὐτῷ δὴ τούτῳ συνευφραίνουσα τῷ κρατοῦντι. Ταῦτα ἐπεὶ μάθοι Διοκλητιανὸς ἥσθε τε διαφερόντως· καὶ τὰ μὲν χρήματα προσήκατο, εἰς πέρας δὲ ἀγαγεῖν καὶ τὴν αἴτησιν ἐπηγγείλατο, οὐ μὲν, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ὀφθαλμῶν ἀξιώσας ἰδίων, ἡδέως τε κοινολογησάμενος καὶ μαθὼν, ὅτι πρὸς ἀλήθειαν τῆς μητρός ἐστιν, ὡς ὁ λόγος φησὶ, τὸ παιδίον, ἔπειτα δ᾽ ὅτι καὶ παιδείας ἑλληνικῆς οὐκ ἄκρῳ δακτύλῳ γευσάμενος, ἀλλ᾽ εἰς κόρον αὐτῆς μετασχών. F

IX Τοῦτο Διοκλητιανὸς ἐπεὶ ἔγνω, ἔτι μᾶλλον τῷ Νεανίᾳ προστίθεται. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τὸ στάσιμον καὶ τὴν τῶν ἠθῶν εὐκοσμίαν, ὅπως ἔχοι κατανοήσας, καὶ ὅπως νεαρῷ σώματι φρόνημα κέ-

κρυπται

A κρυπται πολιόν. Τούτων ἐκεῖνος ἀκριβῶς καταστοχασάμενος καὶ οἱονεὶ ὡς ῥινηλατήσας, τὸν Νεανίαν Ἀλεξανδρείας δοῦκα θαῤῥῶν προχειρίζεται· Ἐκεῖσε τοίνυν πέμπων αὐτὸν, ἐπισκέπτει, ὅσους ἂν εὕροι, Χριστιανοὺς εαυτοὺς ὀνομάζοντας τῶν μὲν ὄντων αὐτοὺς παραχρῆμα ψιλοῦν, ὅσων εἰσὶ κύριοι, καὶ τῷ δημοσίῳ αὐτὰ κοινοῦσθαι, ἐκείνους δὲ μετὰ τὸ πολλαῖς ὑποβαλεῖν τιμωρίαις, εἰ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοιεν, ἔτι πρὸς τοῖς οὖσιν ἀφαιρεῖσθαι καὶ τὴν ζωήν. Οὕτω παραγγείλας ἐκεῖνος, καὶ δύο νούμερα στρατιωτῶν, ἀρκούσαν, χεῖρα κατὰ τῶν, ὡς εἰκὸς, ἀπειθεστέρων ὀφθησομένων, αὐτῷ παραχόμενος ἀποστέλλει· ἔξεισι τοίνυν ὁ Νεανίας, κεφαλὴν κινῶν, τὸ τῆς θείας φάναι γραφῆς, καὶ βαρὺ κατὰ Χριστιανῶν πνέων, ὁ μέγα Χριστιανοῖς κλέος μετ' ὀλίγον ἐσόμενος.

His diligenter inspectis et solerter quodammodo indagatis, Neaniam Alexandriæ ducem fidenter præfecit. Huc igitur illum mittens, mandat, ut quotquot inveniret, qui seipsos Christianos dicerent, facultates eorum, quas possidebant, statim attenuaret, et fisco addiceret; et postquam ipsos subjecisset multis cruciatibus, si permanerent in eadem sententia, præter facultates, vitam quoque auferret. Sic fatus, duabus cohortibus militum concessis, sufficienti cum multitudine, contra illos, ut conveniebat, qui minus obtemperarent, ipsum dimittit. Exit ergo Neanias, movens caput, ut divinæ Scripturæ verbis utar; et grave aliquid contra Christianos spirans, qui paulo post magnum Christianorum decus erat futurus. *Ex Mss.*

ANNOTATA.

a *Ita dicta* Hierosolyma, *ab* Ælio Adriano *restaurata, post eversionem Titi. Ferrarius scribit* Æliam *apud nullum auctorem reperiri. At reperiri apud Eusebium, Dionem et alios, dictum jam pridem fuit in annot. ad vitam S. Ephysii Martyris, die 15 Januarii, pag. 999.*

b *A Baronio scribitur* Achilleas. *Seditio illa ponitur apud Labbeum anno 287.*

c *Parachronismos, ab auctore commissos, notavimus in Comm. prævio, num. 18. Hæc enim, de* B *quibus hic sermo, bellum Ægyptiacum et Persicum, nec non creatio Cæsarum, gesta sunt ante famosam persecutionem Diocletianæam, anni 302 aut 303; de qua videtur loqui Auctor in initio horum Actorum.* E

d *Solennius sacrificium,* χιλίων βοῶν. mille boum, *seu totidem nummorum argenteorum, bovis figura insignitorum.*

e *Consule notam superiorem littera* a.

CAPUT II. — *Mirabilis Procopii conversio.*

Ὡς δὲ τὴν πρὸς Ἀλεξάνδρειαν φέρουσαν ἀπῄει, ἐπεὶ ὁ τόπος κομιδῇ καυσώδης καὶ πυρὸς ἴσην τὴν ἀλέαν καταδεχόμενος, συνέβαινέ τε μήτε αὐτοὺς ὁδιπορεῖν δύνασθαι· καὶ τοὺς ἵππους δι' ὀλίγου καματηροὺς γένεσθαι, νυκτοπορεῖν ἔγνω μᾶλλον, καὶ οὕτως ἐλάττονι τῷ πόνῳ κεχρῆσθαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν Συρίας Ἀπάμειαν κατελάμβανε, πᾶσα μὲν ἡ πόλις, ἄρτι τῆς ἡμέρας ὑπολαμπούσης, ὑπήντων αὐτὸν πρὸ τοῦ ἄστεος, καθάπερ ἔθος καιροῖς χαρίζεσθαι καὶ τοῖς τὰς ἀρχὰς ἐπιτετραμμένοις. Εἶθ' οὕτως ἐκεῖθεν ἐξελθόντος, καὶ αὖθις ὁδεύσαντος, οὐ πλείους ἢ τρίακοντα σταδίους, τρίτη μὲν ἦν ἤδη τῆς νυκτὸς ὥρα, σεισμοῦ δὲ κλόνος ἰσχυρὸς γαέις, καὶ κεραυνὸς οἷος φοβερὸς ἐξάλλεται, δέος τε τὰς αὐτῶν ψυχὰς μᾶλλον, ἢ ὁ κλόνος τὴν γῆν κατασείει.

Viamin gressus, quæ ducit Alexandriam, contigit, ut, quia locus admodum æstuosus esset, et planitiem præberet instar ignis, nec possent iter promovere; equique post modicum laboris fatigarentur, noctu iter facere constituerit, atque ita minore labore perfungi. Postquam itaque pervenit Apameam Syriæ, civitas tota, orto jam sole, obviam ipsi processit ante urbem, sicut in more positum erat indulgere amicis, et prima imperii dignitate conspicuis. Postquam inde erat digressus et rursum iter instituisset non plus quam triginta stadiorum, jamque tertia esset noctis hora, vehementi terræ motu et fragore exortis, perquam formidabile fulmen erupit, ac metus magis illorum animos, quam fragor terram concussit. *Mirabilis conversio*

C XI Φωνή τε ἄνωθεν ἐξηχεῖται, Νεανία, λέγουσα, ποῦ πορεύῃ; Κατὰ τίνος καὶ ἡ ὁρμὴ φέρεται. Καὶ ὃς, γνώμης ὢν ἐλευθέρας, ὡς εἶχε πάντα, διασαφεῖ κατὰ μέρος· Ὁ βασιλεὺς, εἰπὼν, δοῦκά με Ἀλεξανδρείας χειροτονήσας ἐκέλευσε παρ' αὐτὴν ἀφικέσθαι, καὶ τῶν Γαλιλαίων, ὅσους ἂν ἔυροιμι, Χριστιανοὺς ὀνομάζοντας ἑαυτοὺς, καὶ τῷ Ἐσταυρωμένῳ πιστεύοντας, πρῶτα μὲν τιμωρίαις ἐπιτρίβειν χαλεπωτάταις, ἔπειτα μὴ πειθομένους, μετὰ τῶν ὄντων ἀποστερεῖν αὐτοὺς καὶ τοῦ ζῆν. Αὖθις δὲ ἤκουε. Τί δὲ, ὦ Νεανία, κατ' ἐμοῦ λοιπὸν καὶ αὐτὸς, ἥκεις; Καὶ ὅς· Σὺ δὲ, ὦ Κύριε, τίς ποτε εἶ; οὐκ ἔχω γὰρ συμβαλεῖν.

11 Voxque e cælo emissa est, dicens: Quo pergis Neania? Contra quem tanto impetu concitaris? Ille autem libero existens animo, et omnem rem, sicut se habebat, exponens singillatim: Imperator, inquit, postquam me Alexandriæ ducem constituit, eo pergere jussit, ut quoscumque Galilæorum, aut eorum, qui Christianos se nominant, et in Crucifixum credunt, invenire potuero, primum quidem atrocissimis tormentis cruciem, deinde vero, ut refractarios vita simul ac facultatibus privem. Iterum audivit: Quid vero, o Neania; et tu tandem contra me venis? Ille iterum: Et tu, domine, quis es? Conjicere enim hoc nequeo. F *Neaniæ ad Christum;*

XII Οὕτως εἰ πόντι σταυρὸς αὐτῷ παραχρῆμα κρυστάλλῳ ἐμφερὴς ἐπιδείκνυται, φωνή τε τοῦ σταυροῦ προῄει· Ἐγώ εἰμι, λέγουσα, Ἰησοῦς ὁ ἐσταυρωμένος, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός. Πρὸς ταῦτα πάλιν ὁ Νεανίας· Καὶ εἰ ταῖς ἀληθείαις τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἦς, ὅτου χάριν τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖς θανάτῳ σε κατακρίνουσι; Πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ἠνέσχου ξύλῳ τε προσπαγῆναι, καὶ ὄξος προσέσθαι χολῇ μεμιγμένον; Καὶ ἡ φωνὴ αὖθις· Νεανία, ἐπεὶ μέλλεις καὶ αὐτὸς ἐκλο-

12 Sic locuto, crux illico apparuit, crystallo æmula, et vox e cruce insonuit: Ego dicor Jesus crucifixus, Dei filius. Ad quæ rursum Neanias: Si vere filius Dei eras; cur Judæorum pontifices morte te condemnarunt? Quomodo sustinuisti, ligno te affigi, quomodo acetum tibi præberi, felle mixtum? Et iterum vox: Neania, quia tu vas mihi futurus es electionis, ea quæ assumptæ carnis œconomiam *qui ei apparens,*

spectant

MSS. spectant, cognita tibi fieri, omnino necesse est. Sic habeto igitur : non alterius rei, quam humanæ salutis gratia, et quidem mea sponte hæc sustinuisse me; et nisi ego ipse ita fuissem passus, non utique homines a malorum perpessione liberari potuissent.

animum spe victoriæ erigit. 13 Talia is, qui apparuerat, fatus, divino gaudio animum Neaniæ explevit, et rursum cælos conscendit, dixitque : In hoc, quod tibi apparuit, signo *a* *a*, hostium victor esto. Et vero mea pax semper erit tecum. Ille, ut dictum est, gaudio quidem, sed magis fiducia plenus, hoc ipso tempore simul *b* cum militibus Scythopolim contendit *b*. Deinde fusores auri et cælatores argenti, quotquot in urbe degebant, clam mox accitos, sic affatur : An potestis mihi vas fabricare, quod vobis commisero ? Illi autem, tam occultam viri compellationem, a suspicione immunem non habuere : sed illustrem ejus splendorem reveriti, collatis inter se sermonibus, unum omnium præstantissimum, nomine Marcum, adduxerunt, dixeruntque : Ille, o domine, operam tibi navabit, omnia ex animi tui sententia effe- B cturus.

Cruce a Neania fabricari jussa, 14 Aliis ergo dimissis, Marcum mox prehendit, et in cubiculum suum introducit. Dumque jam solus cum solo esset : Si feceris, inquit, quodcumque tibi jussero, magnam a me inibis gratiam, et mercede donaberis, quali ante hoc tempus pro labore tuo numquam. Id ubi ad se recepisset ; auri et argenti materiem, quanta opus erat, ad laborandum suppeditabat, et postea crucis, quæ sibi apparuerat, figuram digito Neanias delineabat. At vero Marcum, hanc conspicatum, subitus invasit timor, dixitque : Non equidem id efficere potero; scio enim hoc esse genuinum signum Christianorum, et si Imperatori hoc innotescat, male ego perii. At Neanias jurejurando, quantum potuit, suam illi adstrinxit fidem, numquam se, illud revelando, alicujus auribus commissurum ; sed cordis latebris quam diligentissime occultaturum ; inquiens, secretum et abstrusum omnibus futurum.

tres repente apparent imagines: 15 Sic itaque Marcus, vix tandem persuasus, crucem ipsi efformat, includens armaturam contra tartarum, ea, quæ ad Verbum spectant, bene re- C præsentando. Quando autem ad operis finem erat perventurus, tres subito exsurgunt imagines, nominum scripturis per figuras distinctæ; erant autem scripturæ hebraica lingua exaratæ : superne quidem in principio erat Emmanuel, in principiis autem utrimque, Michael pariter ac Gabriel. Quæ Marcus, impense conatus, expungere non potuit, manum ejus frustrante opera. Neanias Marci domum noctu ingressus, ut crucem jam absolutam acciperet, eam intuitus, mox adoravit. Ad hæc de imaginibus et scripturis, quæ apparuerant, interroganti, respondit alter : Domine, jam opere ad finem perducto, mox exortæ sunt hæ tres imagines. Nec promptum habeo nosse, cujus sint, et quid item nomina sibi velint.

Agarenorum. 16 Neanias vero non jam prorsus imperitus aut ignarus earum rerum, quæ ad Deum spectant; sed divinam quamdam virtutem cruci inesse ratus, iterum venerabundus adoravit ; et mox ea pretiosæ purpuræ involuta, Marco benigne numerata mercede, ferventiori spiritu, animoque admodum hilari,

γῆς ἐσεσθαί μοι σκεῦος, δεῖ πάντως καὶ τὰ τῆς οἰκονο- D μίας τῆς ἐμῆς, ὅπως ἔχει, δῆλά σοι γενέσθαι. Ἴσθι τοίνυν, ὡς παρ' οὐδὲν ἕτερον ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας ἑκὼν ἠνεσχόμην, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς οὕτως ταπεινοῦσθαι, οὐκ ἂν ἐκεῖνοι τοῦ κακῶς πάσχειν ἀπηλάττοντο.

XIII Τοιαῦτα δὴ ὁ φανεὶς εἴρηκε, καὶ χαρᾶς θείας τὴν τοῦ Νεανίου πληρώσας ψυχὴν, εἰς οὐρανοὺς αὖθις ἀνῄει, ἐν τούτῳ εἰρηκὼς τῷ ὀφθέντι σοι τύπῳ νικῶν ἔσο τοὺς πολεμίους, εἰρήνη τε ἀεὶ ἡ ἐμὴ μετά σου ἔσται. Ὁ δὲ χαρᾶς, ὥσπερ εἴρηται, ἀλλὰ μὴν καὶ θάρσους ὑποπλησθεὶς, αὐτῆς ὥρας αὐτοῖς ἅμα τοῖς στρατιώταις εὐθὺ Σκυθοπόλεως ἐπανῄει. Εἶτα κατὰ τὸ λανθάνον ὁ Νεανίας τῶν χρυσοχόων τε καὶ ἀργυροτύπων, ὅσοι παρὰ τῇ πόλει διατρίβοντες ἦσαν, πάντας εὐθὺς μετακαλεσάμενος, Ἀλλ' ὑμεῖς, ἔφη, δύνασθέ μοι, ὃ ἂν ὑμῖν αὐτὸς ὑπόθωμαι, ἐργάσασθαι σκεῦος; Οἱ δὲ τὴν μὲν οὕτω κρυφίαν τοῦ ἀνδρὸς πρόσκλησιν ἐλευθέραν ὑπονοίας οὐκ εἶχον · πλὴν ἀλλὰ τὸ ἀπόβλεπτον αὐτοῦ καὶ περιφανὲς ὑποδείσαντες, ἔπειτα κοινολογησάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἕνα τὸν διαφορώτατον ἐν αὐτοῖς, ὄνομα Μάρκον, παραγαγόντες, οὗτος, ἔφησαν, Κύριε, ὑπουργὸς ἔσται σοι παρέχων χεῖρας, εὖ πάντα E κατὰ τὸ δοκοῦν σοι διοικούμενος.

XIV Ἀφεὶς οὖν τοὺς ἄλλους καὶ τὸν Μάρκον εὐθέως ἀπολαβὼν, εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν ἑαυτοῦ εἰσάγει, μόνῳ τε ἐκτυχὼν μόνος. Εἰ ποιήσεις, μοι, ἔφη, ὅπως ἂν ἐγὼ ἐπιτάξω σοι, ἔσῃ τε κεχαρισμένος, ἐμοὶ καὶ μισθῶν ἀπολαύσεις ἅμα παρ' οὐδὲν ὅλως τοὺς πόνους σοι τιθεμένων. Τοῦ δὲ συνθεμένου, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ὕλην, ὅση ἄρα ἦν ἀποχρῶσα, εἰς ἐργασίαν αὐτῷ παρετίθει. Ἔπειτα δὲ καὶ τύπον τοῦ ὀφθέντος αὐτοῦ σταυροῦ · ὁ Νεανίας μὴν τῷ δακτύλῳ ἐσήμαινε. Τὸν δὲ Μάρκον δέος τε ἰδόντα εὐθὺς ἐσῄει, καὶ, ὦ κύριε, οὐ δυνήσομαι ἐγὼ, ἔφη, τούτῳ ἐπιχειρῆσαι · ἐπεὶ καὶ ἐπίσταμαι τουτὶ ἄρα καὶ τὸ σημεῖον ἀτεχνῶς εἶναι τῶν Γαλιλαίων, καὶ εἰ δῆλον ὅλως τῷ βασιλεῖ γένοιτο, κακῶς ἐγὼ ἀπολοῦμαι. Καὶ ὁ Νεανίας ὅρκοις αὐτὸν εὐθέως καὶ πίστεσιν, ὡς οἷόντε ἦν, κατελάμβανεν, ὡς οὐκ ἂν ποτὲ τοῦτο οὐδενὶ, λέγων, πρὸς ὦτα ἔλθοι · ἀλλὰ καρδίας αὐτὸ μυχοῖς ἄριστα κατακρύψω καὶ ἀπόῤῥητον ἄχρι βίου μου, φησὶ, καὶ ἄδηλον τῷ παντὶ ἔσται.

XV Οὕτω γοῦν ὁ Μαρκὸς μόλυς πεισθεὶς, ἐργάζεται αὐτῷ τὸν σταυρὸν, ἐγκλεισάμενος καὶ τὴν τοῦ ᾅδου κυνῆν, τὸ τοῦ Λόγου εὖ περιθέμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τέλος ἰέναι F ἔμελλεν, ἐξανατέλλουσί πως ἐν αὐτῷ τρεῖς εἰκόνες, γραφαῖς ὀνομάτων ὑποσημαίνουσαι τὰς μορφάς. Αἱ δὲ γραφαὶ τῆς Ἑβραΐδος γλώττης ἐτύγχανον οὖσαι. Πρὸς μὲν τῇ ἀρχῇ ἄνω Ἐμμανουὴλ, ἐν δὲ ταῖς ἑκατέρωθεν αὖθις ἀρχαῖς Μιχαὴλ τε οὕτω καὶ Γαβριὴλ ἔχουσαι. Βουληθέντι οὖν ἐξαλείφειν τῷ Μάρκῳ ἀδύνατα ἦν, τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀπράκτου μενούσης · Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς εἰς τὸν τοῦ Μάρκου οἶκον εἰσῄει ὁ Νεανίας, ὥστε τὸν σταυρὸν ἤδη εἰς πέρας εἰργασμένον λαβεῖν, ἰδὼν εὐθὺς προσεκύνει, πρὸς δὲ καὶ περὶ τῶν ἐπιφαινομένων αὐτῷ εἰκόνων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἤρετο. Ὁ δὲ ὁ πηνίκα ἔφη · Κύριε, τοῦ ἔργου ἤδη ἐν πέρατι ἤμην, αἱ τρεῖς αὐταί μοι εἰκόνες εὐθὺς ἐξανέτειλαν · οὐκ ἔχω δὲ εἰδέναι, τινὸς ἄρα εἰσὶν καὶ τίποτε δηλοῦσι ταυτὶ τὰ ὀνόματα.

XVI Ὁ μέντοι Νεανίας οὐκέτι ἀμαθὴς ἦν, οὐ δὲ ἀσύνετα αὐτῷ τὰ θεῖα δι' ὅλου, ἀλλὰ δύναμίν τινα εἶναι θειοτέραν ἐν τῷ σταυρῷ ἡγησάμενος, αὖθίς τε σὺν αἰδοῖ προσεκύνει, καὶ τὸ ἑξῆς πολυτίμῳ τινὶ πορφύρᾳ περιειλήσας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μισθοὺς φιλοτίμως τῷ Μάρκῳ ἀριθμησάμενος, θερμοτέρῳ πνεύματι καὶ ψυχῇ

A ἄγαν ἡδομένῃ, τῆς ὁδοῦ τε εἴχετο καὶ σὺν ἅμα τοῖν δυοῖν νουμέροιν τὴν πόλιν αὐτοῦ κατελάμβανεν. Ἐπήρεια δέ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τῇ πόλει συνήθως ἐπικρατοῦσα ἦν, μάλα μὲν ἀπηνὴς, μάλα δὲ θρασεῖα, καὶ τὴν βίαν ἥκιστα φορητή. Τὰς γὰρ τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν θυγατέρας Ἀγαρηνῶν παῖδες ἐπιόντες, εἰ γυναῖκας νόμῳ χειρῶν ἐλάμβανον. Τὸ δὲ μιαρόν τε ἦν ἅμα καὶ ὀδύνης ὑπόπλεω, πατρικῶν τε σπλάγχνων ἁπτόμενον ἰσχυρῶς.

XVII Ὡς οὖν τότε συνελθόντες ἦσαν, ἔνθα δὲ καὶ ὁ Νεανίας ἐτύγχανεν ὢν, τὴν ἁρπαγὴν ἤδη ποιησόμενοι, ἀθροίσονται πανδημεὶ πάντες, ὅσοι τὴν πόλιν ταύτην ἦσαν οἰκοῦντες. Καὶ τῷ Νεανίᾳ κοινωσάμενοι, περὶ τοῦ δὲ δέονται μάλα θερμῶς, εἰς ἔλεον τὴν συμφορὰν αὐτῶν θέμενον, συνέρχεσθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, μὴ δὲ περιϊδεῖν, οὕτος ὑπ' ἐκείνων τὰ χάλεπώτατα πάσχοντας. Ὁ δὲ καὶ (τὶς γὰρ ἐκενου πρὸς ἔλεον ἑτοιμότερος;) ξυρὸς εἰς ἀκόνην, ὅ λέγεται, καὶ δαλὸς εἰς πῦρ, πείθεται παραχρῆμα, καὶ ἀμφοτέραις αὐτίκα χερσὶ συλλαβέσθαι αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται· αὐτίκα γοῦν ἔξεισιν, ἐπαγόμενος ἅμα καὶ τὸν σταυρὸν, ὅπλον ἄμαχον, ὅπλον καὶ ὁρομένοις ἐχθροῖς, καὶ ἀοράτοις ἀπρόσιτον,
B ᾧ πεποιθὼς ἦν μᾶλλον ἢ Πηλεὺς ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ· καὶ ἅμα εἴσομαι, ἔφη, εἰ σὺ, ὁ ὀφθείς μοι, υἱὸς εἶ τοῦ ζῶντος Θεοῦ, καὶ παραχρῆμα φωνῆς ἤκουσεν οὐρανόθεν· Θάρσει λεγούσης, ἐγὼ γὰρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, καὶ ἐγώ εἰμι μετά σου.

XVIII Τοῦτο ἀκούσας, θάρσους τε ἅμα ὑποπίμπλαται, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτίθεται, λέοντι τὴν ῥώμην ἐοικώς. Ἐπαγόμενος μὲν καὶ τοὺς στρατιώτας, τοῦτο δὲ μόνον αὐτοῖς ἐπειπὼν, Θαρσεῖτε, τοὺς γὰρ ἐχθροὺς ἀπολοῦμεν, συμμαχοῦντος ἡμῖν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Οὕτως εἶπε, καὶ ὁ λόγος εὐθὺς ἔργον ἦν· καὶ οἱ ἐχθροὶ ῥᾳδίως, ὡσεὶ χόρτος, ἐξεκόπτοντο, καὶ εἰς γῆν προσεῤῥίπτοντο· θνήσκουσί τε τῶν Ἀγαρηνῶν οὐκ ἐλάττους ἢ χιλιάδες ἕξ, οὐδενὸς τῶν ἐκείνου οὐχ ὅπως ἀπολωλότος, ἀλλ' οὐδὲ πληγὴν ἥντινα οὖν εἰληφότος οὐδὲ μικράν, ἀλλὰ τὸν ἄδακρυν, ὃ λέγεται, πόλεμον ἀκριβῶς ἀγονισαμένων. Τούτου δὴ τοῦ μεγάλου τροπαίου ῥώμῃ τοῦ θείου σταυροῦ ἐμφανέστατα γενομένου, αὐτίκα ὁ Νεανίας εἰς τὴν μητέρα πέμπει, μηνύων τὰ εὐαγγέλια. ᾯ ὑπήντα φιλοφρόνως ἐκείνη· καὶ περὶ τῶν συμπεσόντων ἕκαστα διήρτα, μαθοῦσα δὲ χαρᾶς ἐπληροῦτο. Βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ αὐτὸς ἥκει ὁ Νεανίας αὐτὸς, ὁ τῇ μητρὶ φίλτατος, ὃν καὶ περιλαβοῦσα ὡς ἥδιστα, καὶ
C οἷα μήτηρ φιλοστόργως ἀσπαζομένη, Τοῖς θεοῖς, ἔλεγε, τέκνον, προσῆκον ὁμολογεῖν χάριτας· πολλὰ γὰρ κατὰ τῶν ἐχθῶν ἐπιόντός σου, ἐδεήθην αὐτῶν.

XIX Ὁ δὲ, Καλῶς μὲν, ὦ μῆτερ, ἔφη, αὐτὴ ἐποιεὶς, παίδος ὑπεραλγοῦσα καὶ κηδομένη· ἐγὼ δὲ θερμῆς ἀπέλαυσα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Κᾀκείνη· Μὴ λέγε οὕτως, ὦ τέκνον, φησὶ, μηδὲ Θεῷ ἑνὶ τὴν χάριν ἀνομολόγει, μὴ καὶ χαλεπήναντες οἱ ἄλλοι, διάθωνταί σε κακῶς. Καὶ ὁ Νεανίας οἷα παραγοίγων μητρὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ καινότατον, γονέων υἱὸν χάριτας ὑπερβῆναι φιλονεικῶν· τὸ γὰρ εὖ εἶναι τῇ ἁπλῶς τὸ εἶναι δωρησαμένῃ ἀντιδοῦναι προήρητο· Ἐπιγνῶναι χρὴ, φησι, τίς ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς, καὶ ταύτην ἀμελλητὶ πορευθῆναι, ὡς νῦν γε ἀπάτη σε ἰσχυρὰ κατέχει, παχεῖαν ἀχλὺν τῶν ὀφθαλμῶν καταχέασα. Καὶ ὅπως αὐτὸ, φησι, δείξω.

XX Οὕτως ἔφη, καὶ παραλαβὼν τὴν μητέρα εἰς τὸν κοιτῶνα εἰσήει τὸν ἑαυτῆς, προσχὼν τε τοῖς εἰδώλοις, ἃ ἐκεῖσε ὄντα ὑπ' αὐτῆς ἐλατρέυετο, Ὑμῖν λέγω τοῖς θεοῖς, ἔφη. Τίς ἄρα ἐστὶν, ὁ ἐν τῷ πολέμῳ μοι βεβοηθηκώς; Οὕτως ὁ μὲν ἤρετο. Οἱ δὲ τὸ ἑαυτῶν ἐποίουν, καὶ λίθοι ὄντες, ἐκώφευον, ἔργῳ δὲ μᾶλλον τὴν τῶν σεβομένων

viæ se dedit, una que cum duabus legionibus ad suam civitatem pervenit. Tum temporis consuetudo quædam in urbe invaluit perquam nefaria et audax, et ob violentiam minime tolerabilis. Nam virorum insignium filias Agareni invadentes, in uxores per violentiam assumebant. Id quod flagitiosum juxta ac luctuosum erat, paternaque viscera vehementer commovebat. *Ex Mss.*

17 Itaque simul atque venissent illuc, ubi Neanias quoque aderat, ut raptionem exercerent; omnes publice conveniunt, qui hanc incolebant civitatem, et cum Neania re communicata, obnixe eum rogant, ut calamitates eorum miseratus, contra hostes contenderet, neu despiceret gravissimis injuriis ab ipsis affectos. Sed ille (ecquis enim eo ad misericordiam promptior?) novacula ad cotem, quod dicitur, et titio ad ignem, statim obtemperat, et utraque manu, eorum illico suscepturum sese patrocinium pollicetur. Nec mora, egreditur, una secum ferens crucem, arma invicta, arma visibilibus simul atque invisibilibus hostibus impenetrabilia, in quibus plus ponebat fiduciæ, quam Peleus in suo gladio. Et vero videbo, inquit, si tu, qui apparuisti, filius Dei viventis es. Et statim audivit vocem e cælo dicentem: Macte animi: Ego enim sum Dominus Deus tuus, et ego tecum sum. *violente filias* E

18 His auditis, animi plenus irruit in hostes, robore leoni similis. Et militibus, quos secum duxerat, unicum hoc dixit: Confidite, perdemus hostes, dimicante nobiscum Crucifixo. Sic dixit, dictumque mox factum reddidit: nam hostes facile, quasi fœnum, deleti sunt, et solo prostrati. Nec pauciores ex Agarenis, quam sex mille desiderati sunt, nemine prorsus eorum, qui a Neania stabant, vel levissima plaga vulnerato, nedum desiderato, sed bello illacrymabili, ut dicitur, ad unum usque omnes perfuncti sunt. Magno hoc divinæ crucis virtute, luculentissime parto triumpho; sine mora Neanias fausto nuntio matrem impertit. Cui illa obviam processit lubens, et de iis, quæ acciderant, singillatim sciscitata et edocta, gaudio repleta est. Post temporis pauxillum, adest et ipse Neanias, matri carissimus; quem, quantum potuit, suavissime complexa, et tamquam mater, tenerrimo affectu osculata; Diis, ait, fili, convenit gratias agere: nam multum eos oravi, quando tu hostes invaderes. *in uxores rapientium audaciam reprimit virtute Crucis:* F.

19 Tunc ille: Bene, ait, factum, o mater, quod vices filii dolueris, meique curam gesseris. Ego sane præsenti Dei auxilio usus sum. Et illa, Ne, ait, ita loquere, fili, neu uni Deo id acceptum refer; ne alii, id ægre ferentes, male tibi faciant. Ast Neanias matri pietatis aditum aperuit. Et hoc novum est, quam quod maxime, filium contendere, ut, quas accepit a parentibus, gratias transcendat. Nam illi, quæ tantum dederat esse, bene esse rependere constituit. Cognoscere, inquit, necesse est, quænam sit via veritatis, eamque contento nisu decurre; quam potens nunc te dolus teneat, crassam oculis offundens caliginem; atque hoc ipsum ostendam. *Matri suæ ostendens,*

20 Sic fatus, matrem prehendit, et cubiculum ejus ingressus est: atque ad idola, quæ aderant, et ab ipsa colebantur, conversus; Vobis, ait, deis dico: Ecquis vestrum in bello mihi opem tulit? His dictis obmutuerunt, officium suum facientes, ut qui lapides existerent. Imo vero cultum sibi impendere, demen- *quam nihil*

tiam

Ex Mss.

tiam esse maximam re potius ipsa exclamarunt. Mox ergo conversus ad matrem, dicit id, quod jam erat dictum; Dii, vere dicere nil possunt. Cui illa : Non utique : nam postquam derisum advenisti, stultum ac supervacaneum duxerunt, responsum dare. Ille rursum : Quin accede tu ipsa, eis amica, nullosque habebis qui vel verbo tibi respondeant. Nec mora, accessit illa, cum pietate, quam non facile quis exposuerit : Obsecro vos, ait, dii celestes, supreme Jupiter omnipotens, regina Juno, et tu dominator maris Neptune, et sol fatidice, Pallas urbis præses, et quotquot dii sunt alii *c*; Nonne vos estis, qui filio meo, ac vestro famulo opem tulistis?

c

21 Nec minus ea, quæ sine voce fuerant, sine voce manserunt; atque ut potius cum divina Scriptura loquar : Non fuit vox, et non fuit auditio. Statim ergo Neanias, divinæ crucis arma manibus gestans, chlamydem exuit, et pellem leoninam, zelum, inquam, Dei assumpsit. Eo indutus, matrem sedate repressit, magno impetu in idola insiliit, et calcibus ea impetens vehementius, pavimento mox allisit, B deinde in frusta comminuit : et quoniam non pauca erant ex auro et argento, pauperibus distribuit, sic utilia reddens, quæ omni prorsus usu carebant. Tum matri dicit : Confidente me auxilium, a Crucifixo. Hæc autem dispereant, et quæ mala sunt, male perdita intereant.

possent idola.

ἐδόων ἠλιθιότητα. Ἐπίστραφεὶς οὖν αὐτίκα πρὸς τὴν μητέρα, τὸ λεχθὲν, Οἱ θεοὶ, ἔφη, τἀληθὲς εἰπεῖν οὐ δύνανται. Κἀκείνη, Οὐκοῦν, φησὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἀναγελῶν προσῆλθες, ἀνόητον ἡγήσαντο καὶ περιττὴν τὴν ἀπόκρισιν. Καὶ ὃς· Ἀλλ' αὐτὴ προσελθοῦσα καὶ ἐρωμένη, ἕξεις πάντως οὐ τοὺς κατὰ ῥῆμά σοι ἀποκρινομένους· κἀκείνη παραχρῆμα προσχοῦσα μεθ' οἵας οὐκ ἂν τις εἴποι τῆς εὐλαβείας· Δέομαι ὑμῶν, εἶπε, θεοὶ οὐράνιοι, Ζεῦ ὕπατε παντοκράτορ, Ἥρα βασίλεια, καὶ αὐτὸς ὁ θαλάσσης δεσπόζων Πόσειδον, καὶ μαντικὲ Ἥλιε, καὶ πολιοῦχε Παλλὰς, καὶ ὅσοι ἄλλοι θεοὶ, οὐχ' ὑμεῖς ἐστε διαδήλως, οἵγε τῷ ἐμῷ μὲν υἱῷ, ὑμῶν δὲ οἰκέτῃ βεβοηθήκατε; D

XXI Καὶ ἐπίσης ἄφωνα ἦν τὰ ἄφωνα, μᾶλλον δὲ, τὸ τῆς θείας φάναι γραφῆς, καὶ οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Παραυτίκα τοίνυν ὁ Νεανίας ἐν χερσὶν ἔχων τὸ τοῦ θείου σταυροῦ ὅπλον, ἐκδύεται μὲν τὴν χλαμύδα, τὴν δὲ λεοντὴν ἧκε, ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος ἦν. Τοῦτον ἐκεῖνος ἐνδὺς, ἠρέμα μὲν διωθεῖ τὴν μητέρα, ἐφάλλεται δὲ στεῤῥῶς τοῖς εἰδώλοις, καὶ λὰξ αὐτοῖς νεανικώτερον ἐμβαλὼν, εἰς ἔδαφος εὐθὺς κατασπᾷ, εἶτα καὶ εἰς λεπτὰ διελὼν, καὶ γὰρ ἦσαν οὐκ ὀλίγα, χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ πεποιημένα, πένησι διανέμει, ὠφέλημα οὕτω θέμενος, τὰ πρὸς οὐδὲν χρήσιμα. E Τῇ μητρί τε, θαρσοῦντος ἐμοῦ παρὰ τοῦ Ἐσταυρωμένου, φησὶν, ἡ βοήθεια. Τὰ δὲ οἰμωζέτω, κακὰ κακῶς ἀπολλύμενα.

ANNOTATA.

a *Quæ hic tractantur de Cruce, et citantur i n Concilio Nicæno 2, tanguntur in Commentario prævio, num. 15.*

b *De itineribus Antiochia Apameam, et eadem ip sa nocte Scythopolim, egimus in Commentario prævio, num. 19.*

c *Nonne invocatio hæc sapit quidquam theatrale? ut observavimus in Comm. prævio, num. 17.*

CAPUT III. — *Procopii in fide constantia.*

Theodosia, ob fracta idola,

Hæc conspicata mater, artus solvitur, perturbatione dejicitur, ira accenditur, in omnem formam mutatur, et spectaculo pene obrigescit. Deinde viæ longitudinem, naturæque vim, ac materna viscera flocci faciens præ idolorum cultu, Diocletianum accedit, dicens : O imperator; vah! filius meus in magnam dementiam inciderit oportet; credidit enim C Crucifixo, et in nostros deos invectus, quos in cubiculo habui, intrans confregit, ac deturbavit summa cum injuria et audacia; in frusta omnes contrivit et in nihilum redegit.

filium accusat apud Diocletianum;

23 Ille ex oculorum agitatione, spiritu ac loquela admodum perturbatis, magno æstu intus viscera ejus accendi intelligens; atque simul quidem dolorem ejus misertus, simul deorum venerationem comprobans; Noli dolere, inquit, ea flagitia, quæ jam facta sunt. Primo enim non est desperata in posterum filii tui resipiscentia, utcumque prorsus insanabilis videri possit. Sed tu ex universo senatu delectum ini, et discerne; et quem videris conspectu pulcrum, et animo tuo placentem, in filium elige, et quasi genuinum filium habe posthac. Neaniam vero, siquidem idem perstiterit, non tibi tantum, sed etiam nobis, atque ipsis adeo diis invisum, multis tormentis male perire sine.

24 Erat per id tempus administrationi Palæstinæ præfectus nomine Ulcion *a*, genere Italus, ingenio versutus, animo immitissimus et crudelissimus, atque, ut verbo absolvam, dignus Diocletiano, qui id

a

Τοῦτο ἐκείνη θεασαμένη, παραχρῆμα τὰ μέλη λύεται, κλόνῳ βάλλεται, θυμοῦ πληροῦται, παντοία γαεὶ, μικροῦ καὶ ἀποπήγνυται τῷ θεάματι· ἔπειτα καὶ ὁδοῦ μῆκος, καὶ φύσιν ἅμα καὶ σπλάγχνα δήπου τὰ μητρικὰ δι' ἐλάττονος τῆς πρὸς τὰ εἴδωλα θεμένη λατρείας, πρὸς Διοκλητιανὸν ἄπεισι. Καὶ ὦ βασιλεῦ, [ἔφη,] μεγάλῃ, φεῦ, ὁ ἐμὸς περιπέσοι μανίᾳ, πεπίστευκε γὰρ τῷ Ἐσταυρωμένῳ, καὶ τῶν ἡμετέρων κατεξανέστη θεῶν· καὶ γὰρ F οὓς ἐν τῷ ἐμῷ κοιτῶνι εἶχον, κατέσπασεν εἰσελθὼν, καὶ κατέῤῥαξε λίαν ὑβριστικῶς, καὶ θρασέως, καὶ εἰς λεπτὰ πάντας διῆλε, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι πεποίηκεν.

XXIII Ὁ δὲ ἐκ τοῦ σάλου τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ λίαν διασπασμένου πνεύματός τε καὶ φθέγματος τὴν εἴσω διακαιομένην τοῖς σπλάγχνοις κατανοήσας ἀνθρακιὰν, καὶ ἅμα μὲν οἰκτείρων τοῦ πάγους, ἅμα δὲ καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἀποδεχόμενος. Ἄλυπά σοι ἔστω, φησὶν, ὦ γύναι, καὶ ἄδικα τὰ παρόντα, πρῶτα μὲν γὰρ οὐδὲ ἀνέλπιστον τὸ λοιπὸν ἡ τοῦ σοῦ παιδὸς μεταμέλεια, ἔπειτα δὲ κἂν ἀνίατος ὀφθῇ τὸ παράπαν. Ἀλλὰ σύ γε διὰ πάσης ἀκριβῶς τῆς συκλήτου τὴν βάσανον ἄγουσα καί φιλοκρίνουσα, ὃν ἂν ἴδοις καλὸν τὴν ὅρασιν καὶ μᾶλλον κατὰ γνώμην τὴν σὴν, εἰς υἱὸν ἑλοῦ, καὶ ὡς παιδὶ γνησίῳ τὸ μετὰ ταῦτα κέχρησο. Αὐτὸν δὲ εἰ οὕτως ἔχων ἐμμείνοι, οἷα δὴ κακὸν ὀφθέντα οὐ πρός σε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς γε καὶ τοὺς θεοὺς, πολλαῖς βασάνοις ἀπολέσθαι κακῶς ἔασον.

XXIV Κατ' ἐκείνου δὲ καιροῦ τὴν τῆς Παλαιστίνης ἀρχὴν Οὐλκίων τὸ ὄνομα πιστευθεὶς ἦν, γένος Ἰταλὸς, φρόνημα σκολιὸς, τὴν γνώμην ἀπηνέστατός τε καί ἀγριώτατος, καὶ, συνελόντα φάναι, ὑπηρετεῖν ἄξιος τῷ πιστεύ-

σαντι

A σαντι τὴν ἀρχήν. Τούτῳ γράφει Διοκλητιανὸς οὕτως· Τῶν πέριξ πόλεων τοὺς ἐπισημοτέρους λαβὼν, πρὸς Νεανίαν ἐπείχθητι δοῦκα, τὸν τῆς Θεοδοσίας υἱόν· ἀκηκόαμεν γὰρ παρ' αὐτῆς, ὡς ἀνηκέστῳ περιπέσοι πλάνῃ, τῷ θνητῷ γε καὶ ἀνεσκωλοπισμένῳ πεπιστευκώς. Ὃν εἰ μὲν πείσεις ἀπώμοτον θέασθαι τὴν νενεουργημένην αὐτοῦ θρησκείαν, αὐτῷ τε καλῶς ἔσται, καί σοι οὐ μετρία τοῦ δὲ κείσεται χάρις· εἰ δὲ καὶ ἐθελοκακῶν ὀφθείη, καὶ βελτιωθῆναι μήδ' ὁτιοῦν ἀνεχόμενος, ἀλλὰ τὴν ζώνην ἀφαιρεθεὶς, βασάνοις ὑποβληθήτω, τοσαύταις τὸ πλῆθος, καὶ τοιαύταις τὴν χαλεπότητα, ὥστε κἂν αὐτὸς ἀνίατος ὢν ἀποβήσῃ, ἀλλ' οὖν ἑτέρους ὠφελήσῃ, μὴ καὶ τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν.

XXV Ἐπεὶ οὖν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην Οὐλκίων εἰς χεῖρας εἴληφε καὶ ἀνέγνω, παραλαβὼν εὐθὺς τοὺς τῆς συγκλήτου, καὶ τοῦτο κατὰ τὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ πρόσταγμα, εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δουκὸς ἀφικνεῖται, καὶ εἰσελθὼν, πρῶτα μὲν ἀσπασμὸν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτῷ δίδωσι, τὸ περιφανὲς τοῦ ἀνδρὸς δυσωπούμενος, καὶ ὀκνῶν ἀπὸ στόματος αὐστηροτέραν ἐξενεγκεῖν ἀγγελίαν. Ὁ δὲ ἀνα-
B γνοὺς, καὶ ἃ ἦν ἐκεῖ βλάσφημα κατὰ Χριστοῦ διελθὼν, καὶ ἀλγήσας, οὐκ ἤνεγκεν ἡσυχῇ τὸ πάθος, ἀλλ' ὃ ἦν ἐκείνην ἄξιον παθεῖν, αὐτὸς ἐποίει, διαρρήξας καὶ εἰς πολλὰ μέρη κατατεμὼν, αὔραις ἐδίδου, ἔργῳ πρότερον ἐξαγγείλας τὸ φρόνημα, εἶτα καὶ ἐπειπών· Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι, ποίει αὐτὸς τὸ κεκελευσμένον. Τοίνυν Οὐλκίων τὴν ἀποτομίαν τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ τὸ δεινὸς εὔτολμον, καὶ πεπαρρησιασμένον, οὐ ζήλου περιουσίαν, ἀλλὰ φρονήματος μᾶλλον ἀλαζονείαν ὑπολαβὼν, ἐμβλέψας ἐμφαντικώτερόν τι τῷ Νεανίᾳ, Βασιλικῷ δέει, ἔφη, καὶ τῇ σῇ αἰδοῖ μεριζόμενος, τί ἂν καὶ διαπράξομαι, ἀπορῶ πλήν.

XXVI Ἀλλὰ πεισθεὶς ἐμοί τε καὶ τῇ συγκλήτῳ τῇ δὲ, φάνηθι βασιλικῷ κελεύσματι εἴκων, καὶ ἐπ' ὄψεσιν ἡμετέραις θῦσαι θέλησον, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς τοῦτο μόνον, ὅτι πέπεισαι, βασιλεῖ δῆλον θέμενοι, δέους καὶ φροντίδων ἀπαλλαγῶμεν· ἐπεί τι ἄλλο, ἡ ἀνάγκη πάντως καὶ ἄκοντας τὰ προστεταγμένα ποιεῖν. Καὶ ὁ Νεανίας· Καλῶς ἐμὲ θύειν ἐκέλευσας, ἔφη, θύσω γὰρ, ἀλλ' ἐμ' αὐτὸν τῷ Χριστῷ, ὃν διαφερόντως ἠγάπησα, καὶ οὐ δέδοικα τὰς κολάσεις μᾶλλον, ἢ τὰς παρ' ὑμῶν ἐπινουμένας, ἅτε δὴ πρόσκαιρον ἐχούσας τὴν ἀλγηδόνα· ἰδοὺ οὖν, πρόκειμαί σοι, ὅλως παραχωρῶ σοι, καὶ ὥρας εὐμαραντοῦ καὶ σαρ-
C κῶν φθειρομένων, κόλαζε Οὐλκιον, μηδὲν ἐμῶν φροντίζων, μηδὲ περιαλγῶν τὸ βραχύτατον. Καὶ ὁ Δικαστὴς τὸ τοῦ φρονήματος εὐγενὲς καὶ ἀκάθεκτον, καὶ τὸ πρὸς βασάνους ἀτρεπὲς καὶ οὐδὲν ἀπέχον ἐθελουσίου δυσωπηθείς· Μὴ οὕτως, ἔφη, ἐπεὶ καὶ περιφανὴς σὺ καὶ τῷ βασιλεῖ προσφιλὴς, καὶ παρ' αὐτῷ μάλιστα τιμῆς ἀξιούμενος.

XXVII Εἶτα ὁ Νεανίας ὑποπτεύσας τὸ ὑφειμένον τοῦτο καὶ θεραπευτικὸν τοῦ Ἄρχοντος, μὴ καί τις ἔνδοσις εἴη τῆς πρὸς τὸ κολάζειν ὁρμῆς, καὶ αὐτὸς τὸ μὴ διὰ Χριστὸν παθεῖν κινδυνεύσειε, παραυτίκα λόγοις, ὑπὸ παρρησίας εὖ τεθηγμένοις, ἐξοργίζειν αὐτὸν ἤρξατο, καὶ εἰς θυμὸν ἀνάπτειν ἐπίτηδες. Εἶπόν σοι, λέγων, ὅτι τοῦ Ἐσταυρωμένου δοῦλός εἰμι, καὶ αὐτῷ μόνῳ πιστεύω. Τοῦτο πεποιθότως εἰπὼν, εἶτα καὶ τὴν ζώνην λῦσαι ἐπαφῆκεν αὐτοῦ παραχρῆμα, χαλεπεῖν ἐπίτηδες χρῆμα, χαλεπῆναι ποιεῖ τὸν Οὐλκίονα καὶ τῇ συγκλήτῳ ἅμα συνεξαναστάντα κελεῦσαι συλληφθῆναι τὸν Ἅγιον καὶ τὴν ἐπὶ Καισάρειαν εὐθὺς ἄγεσθαι, ἔνθα δή τινος καὶ οἰκονομίας ναοῦ ἐπισκεπτόμενος ἦν. Καισάρειαν δὲ ταύτην φαμὲν, ἣν καὶ Φιλίππου καλεῖν εἰώθαμεν, αὕτη δὲ καὶ Στράτωνος μὲν πύργος τὸ πρότερον ἐκαλεῖτο. Φοίνικες δὲ Πανεάδα κατονομάζουσιν, ἀπὸ τοῦ γείτονος αὐτῇ ὄρους Πανέου τὴν ἐπωνυμίαν θέμενοι.

Julii Tomus II.

ei provinciæ commiserat, minister. Isti ergo Diocletianus sic scribit : Præstantioribus eorum assumptis, qui circumcirca civitates tenent, ad Neaniam Ducem contende, Theodosiæ filium. Etenim ex ipsa accepimus, eum in immedicabilem errorem incidisse, mortali et e cruce suspenso credentem. Huic persuadere si poteris, ut recentem suam religionem abjuret : et bene ipsi erit, et non modica inde te manebit gratia; sin pergere in malitia visus fuerit, nec melioris frugis spem faciat; nihil parce, sed cingulo exauctoratus, suppliciis subjiciatur, ita numero multis, ita gravitate horrendis, ut quamvis nullo melioris frugi pretio ista sustinuerit, nihilo tamen minus prosit aliis, ne in similia incidant tormenta.

Ex mss. qui Ulcionem, Palæstinæ præfectum

25 Ulcion, accepta hac epistola et lecta, ex Diocletiani præscripto convocans mox senatores, in Ducis ædes devenit, et ingressus; salute quidem primum, dein epistola ipsum impertiit (Nam severiora nuntiare verbis cunctabatur, Viri splendorem reveritus.) Quam postquam Neanias legisset, et quidquid in Christum evomebat blasphemi, percurrisset suum mœrorem haud tacitus decoxit ; E
sed quod in eam fieri dignum erat, effectum reddidit. Nam postquam illam dilacerasset, et in multa frusta scidisset, ventis dedit, ipsa re potius, quam dictis enuntians, quid sentiret. Postea addidit : Ego Christianus sum ; imperata perfice. Tunc Ulcion novum hoc et audax inceptum, animi arrogantia, non abundantia zeli metiendum ratus, et defixiore obtutu Neaniam pererrans; Hinc metu, inquit, Imperatoris, hinc tui veneratione distractus, quid agam nescio, consilii incertus.

datis litteris contra eum commovet:

26 Ast mihi et huic concilio morem gere, et Imperatoris edicto obtempera ; inspectantibus nobis sacrifica, ut vel hoc solum declarantes Imperatori, te obedivisse, timore et curis eum liberemus. Sin minus, omnino necesse nobis est imperata exsequi vel invitis. Et Neanias, Recte, ait, enimvero sacrificare me jussisti : sacrificabo sane ac lubens, sed sacrificabo me ipsum Christo, quem singulari amore dilexi. Neque pœnas extimesco, a vobis excogitatas ; quoniam tantum affligunt ad tempus. Ecce præsto sum, et permitto me tibi; præterit tempus, et corpus corrumpitur. Pœnas sume, Ulcion ; nihil nos respice, F
neu cura vel tantillum. At judex promptum et immobilem, et ad tormenta expeditum animum miratus; Non ita, inquit : nam tu illustris es, et Imperatori peramicus, et summis ab ipso honoribus affectus.

sed frustra;

27. Dein Neanias, contemnens submissum hoc Præfecti obsequium, ac veritus, ne obesset cupiditati pœnarum, qua flagrabat, et ne periculum incurreret non patiendi propter Christum, mox verbis, libertate plenis, ad iram concitare eum cœpit, animumque vehementer accendere. Dixi tibi, ait, Crucifixi servum esse me; eique soli me credere. Hæc confidenter locutus, postea cingulum solvi suum statim permisit, id quod satis erat, ad molestiam ei creandam. Nec mora : bilem movit Ulcioni; qui una cum concilio consurgens, Sanctum comprehendi jussit, et statim Cæsaream deduci ; ibidem enim quidam templo ædificando præerat. Cæsaream vero hanc dicimus, quam et Philippi vocitare solemus et quæ turris Stratonis prius cognomentum habuit. Phœnices autem Paneada compellant, indita denominatione a vicino ei monte Paneo *b*. *b*

Neania ipsi insultante;

28 Sed quoniam hujus in civitatis mentionem semel
B b b b incidimus,

Ex Mss. qui comprehenditur et Cæsaream Philippi deducitur,

incidimus, animi foret inertis, prorsus elegantem et silentio minime dignam, non pertexere narrationem. Mulierem enim sanguinis profluvio laborantem quam a Christo sanitati pristinæ redditam accepimus, hinc ducere originem, memoriæ proditum est Genuino testimonio rem comprobant et domus ejus in civitate exstructa, et alia minime obscura a Domino, Deum se demonstrante, in eam collata beneficientiæ argumenta. Ad fores domus mulieris imaginem super altum lapidem stare fama est, ex ære factam, sed incurvato genu et protensis antrorsum manibus, supplicantis speciem referre. Ex adverso autem illius, statuam viri consistere ex eadem materia conflatam figura recti, sed diploide perquam eleganter amicti, ac manum benigne protendentis mulieri, ad quam se inclinat.

D XXVIII Ἀλλ' ἐπεὶ τῆς δὲ τῆς πόλεως ἅπαξ ἐν μνήμῃ ἤλθομεν, ῥᾴθυμον ἴσως τὸ διήγησιν παριδεῖν ἀστείαν ἐπιεικῶς, καὶ σιωπῆς οὐδαμῶς ἀξίαν. Τὴν γὰρ Αἱμοῤῥοῦσαν, ἣν ἰαθῆναι παρὰ Χριστοῦ μεμαθήκαμεν, ἔνθεν ὁρμᾶσθαί φασιν, μαρτύριον ἀψευδὲς, ὅτε οἶκος αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως ἱδρυμένος, καὶ ἄλλα περιφανῆ σύμβολα τῆς ἐπ' αὐτῇ τοῦ Δεσπότου θεοσημείας. Πρὸς γὰρ ταῖς πύλαις τοῦ δὲ τοῦ οἴκου γυναικὸς ἐκτύπωμα λέγουσιν ἐφ' ὑψηλοῦ ἱστάναι τοῦ λίθου, χαλκοῦ μὲν πεποιημένον, ἐπὶ γόνυ δὲ κλίνεσθαι, καὶ τεταμέναις ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ταῖς χερσὶ τῇ δεομένῃ σαφῶς ἐοικέναι. Τούτου δὲ ἀντικρὺ, ἀνδριάντα πάλιν ἱστάναι, τῆς μὲν αὐτῆς ὕλης εἰργασμένον, τὸ σχῆμα δὲ ὄρθιον, διπλοΐδα δὲ ἐκεῖνος ἀναβέβληται μάλα κοσμίως, τὴν χεῖρά τε προτείνει φιλανθρώπως τῇ γυναικὶ ἐπικλώμενος.

patriam mulieris Hæmorrhoissæ euangelicæ.

29 Cujus ante pedes nova quædam herbæ species erumpit solo ad diploidis usque fimbriam assurgens, atque ibidem subsistens, neque tendens ulterius. Morbus autem prorsus est nullus, nullum vulnus, B quæ hanc herbam superent; se illi cedunt omnia, et perfecte sanantur. Jam autem hanc statuam referre re ipsa Christum, fatentur omnes, et salutiferam ejus imaginem ibidem ad vivum esse expressam *c*. Sed de his quidem satis. Nunc, quæ in eadem urbe Cæsarea exin gesta, sunt, prosequatur oratio.

c

XXIX Οὗ παρὰ πόδας ξενόντι βοτάνης εἶδος τὸ πέδον ἀνίησι, μέχρι γοῦν τοῦ κρασπέδου τῆς διπλοΐδος ἀνιὸν, μένει ἐφ' ἑαυτὸ, μὴ προβαῖνον ἐπίπροσθεν. Ταύτης δὲ τῆς βοτάνης οὐδὲν νόσημα ὅλως ἢ πήρωμα κρεῖττον ὁρᾶσθαι, ἀλλὰ πάντα εἴκειν αὐτῇ, καὶ κομιδῇ λύεσθαι. Τοῦτον ἄρα E τὸν ἀνδριάντα τὸν Χριστὸν αὐτόχρημα εἶναι, πάντες ὁμολογοῦσι, καὶ τὴν αὐτοῦ φερέσβιον εἰκόνα πρὸς τὸ ὁμοιότατον ἀκριβῶς ἐξεικασμένην· Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. Ἐχέσθω δὲ ὁ λόγος τῶν ἀκολούθων παρ' αὐτῇ τῇ Καισαρείᾳ.

ANNOTATA.

a *Apud Surium scribitur* Justus.

b *Utramque Cæsaream hic ab auctore confusam, monuimus in Comm. prævio num. 18.*

c *Ex parergo hoc historico minime sequi, auctorem scripsisse ante imperium Juliani, habes in Commentario prævio, num. 16.*

CAPUT IV.

Tormentis cruciatus, a Christo et Angelis visitur; baptizatur; multos ad Christum convertit; sternit idola signo crucis.

Sanctus Martyr

Cum itaque Ulcion sederet pro tribunali, Sanctum advocat. Que mmultitudo civitatis conspicata, C et errore idolorum temulenta, inconditis vocibus exclamarunt, sive potius non tam ipsi, quam per eos impietatis parens ac magister. Eccum, inquiebant, qui sacrificia deorum abolet, ipsos evertit, et palam Imperatores contemnit. Quibus auditis, Ulcion, occasionem captans, et temporis seu crudelitati suæ obsecundans potius, lupi adinstar in ovem insiliit. Illico Sanctum suspendi jussit, et crudeliter radi. Quibus peractis, nonnulli ex præsentibus et adstantibus, Martyris utique ætatem miserti, ipsum flebant.

Προκαθίσας Οὐλκίων τοῦ βήματος, μετακαλεῖται τὸν Ἅγιον· ὃν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως θεασάμενοι, καὶ τῇ περὶ τὰ εἴδωλα πλάνῃ περιττῶς ἐκμεμεθυσμένοι, γεγωνότερον ἐξεβόων, οὐκ αὐτοὶ δὲ μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων F ὁ τῆς κακίας πατὴρ καὶ διδάσκαλος. Οὗτός ἐστι, λέγοντες, ὁ τὰς μὲν θυσίας τῶν θεῶν ἀναίρων, ἐκείνους τε καθαίρων, καταφρονοῦν δὲ προδήλως τῶν βασιλέων. Ὧν ἀκούσας Οὐλκίων, καὶ οἷα δὴ προφάσεως εὐπορήσας, καὶ τὸν καιρὸν ἢ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ ἀγριότητα θεραπεύων, λύκος ἣν προβάτῳ περιτυχών· καὶ παραχρῆμα τὸν Ἅγιον ἀναρτᾶσθαι κελέυει καὶ ἰσχυρῶς ξέεσθαι. Οὗ γενομένου, ἔνιοι τῶν παρόντων ἐλεοῦντες ὥσπερ τῆς ἡλικίας τὸν Μάρτυρα, περιστάντες αὐτὸν ἔκλαιον.

tormentis cruciatus,

31 Sed tua hæc, o maligne spiritus, fraus est: neque enim illis, Martyris hostibus, benevolentiæ signum ei exhibere, dulce erat; ast quo facilius pugilem effeminares, molle aliquid ad corporis amorem spectans, certamini spectaculum produxisti. Quos generosus pugil et neque animi commiseratione, neque tormentis vel tantillum inflexus, adspexit: Patres, dixit, fratresque, nolite flere super me, sed super animarum vestrarum exitio flete; vester etenim status, lacrymis dignior: meus vero hilaritate plenus. Ecquis enim nescit, labores seminanti dulces esse propter spem fructuum? Et sane

XXXI Σόφισμα καὶ τοῦτο σὸν πονηρέ· οὐ γὰρ ἐκείνους ἐχθροὺς ὄντας σύμβολόν τι φιλανθρωπίας ἐπιδείκνυσθαι ᾔδει, ἀλλ' ἵνα σὺ μᾶλλον ὑποθηλύνῃς τὸν Ἀθλητὴν, καὶ μαλακόν τι βλέψαι, καὶ φιλοσώματον πρὸς τὸν ἀγῶνα παρασκευασῃς. Οὓς θεασάμενος· ὁ Γενναῖος, καὶ μήτε πάθει ψυχῆς μήτε βασάνοις ὅλως καμφθεὶς, Πατέρες ἔφη, καὶ ἀδελφοὶ, τὸ ἐπ' ἐμοὶ κλαίειν ἀφέντες, ἐπὶ τῇ ἀπολείᾳ μᾶλλον τῶν ὑμετέρων ψυχῶν κλαύσατε· τοῦτο γὰρ δακρύων ἀληθῶς ἄξιον, ὡς τόγε ἐμὸν πλῆρές ἐστιν εὐφροσύνης· εἴγε δὴ καὶ τῷ σπείροντι γλυκεῖς εἶναι τοὺς πόνους διὰ τὴν τῶν καρπῶν ἐλπίδα, πάντες γιγνώσκουσι. Καὶ αἱ νῦν αὗταί μοι ἐπαγόμεναι, προσκαίρους ἔχουσαι τοὺς πό-

νους,

A νους, αἰωνίαν ἐμοὶ τὴν ἀγαλλίασιν γεωργήσουσι.

XXXII Τοῦτο εἰπὼν, ἀπεῖδεν εὐθὺς ἐπὶ τὸν δυνάμενον σώζειν, εἰς τὰ ὄρη τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπῆρεν, ὅθεν ἥξειν ἤλπισε τὴν βοήθειαν. Ὦ Θεός τε, ἔφη, ὦ βοηθὸς τῶν ἐν θλίψεσιν, αὐτός με ἐνίσχυσον τῷ βραχίονί σου, τὰ βέλη συντρίψαι τοῦ πονηροῦ εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματός σου καὶ τῆς ἀποῤῥήτου μεγαλειότητος. Ὡς δὲ οἱ ξεόντες μὲν ἀπειρήκασιν, αἱ σάρκες δὲ ὡς μάταιόν τι καὶ περιττὸν αὐτῷ κατὰ γῆς ἔῤῥεον, πᾶσά τε ἡ τῶν μελῶν διάπλασις μικροῦ ἐδεδαπάνητο, τῶν ὀστέων ἤδη γυμνῶν ὑποφαινομένων. Καὶ γὰρ ἐπίσης ἐκπλήττουσα ἦν, ἥτε τοῦ ἄρχοντος πρὸς τὸ κολάζειν ἀπανθρωπία, καὶ ἡ τοῦ Μάρτυρος, πρὸς τὸ γενναίως φέρειν, εὐψυχία μόλις καταχθῆναι συνεχωρεῖτο· κα μάλιστα ἤδη καὶ τοῦ καιροῦ ἐπείθοντο, ἑσπέρα γὰρ ἦν, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἀπήγετο.

XXXIII Ὁ μέντοι δεσμοφύλαξ Τερέντιος (τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὄνομα) συνήθης ὢν τῷ Ἁγίῳ, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν αὐτῷ διαμνημονεύων, εἰς τὴν ἐσωτέραν μὲν αὐτὴν φυλακὴν ἐγκλεῖ δέει τοῦ ἄρχοντος, χόρτον δὲ μαλακὸν ὑποστρὼς σινδόνα τε ἐπιθεὶς, οὕτω τὸν Ἅγιον τίθησιν. Ἤδη
B δὲ περὶ μέσας νύκτας σείει μὲν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πόλει μέγα. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ὑπὸ φρικτῶν κάτεισι τοῖς ἀγγέλοις ἐπισκεψάμενος καὶ παρακαλέσων τὸν ἀθλητήν. Καὶ πῶς γὰρ ἦν ἐκείνου παριδεῖν αὐτὴν, οὕτως ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχοντα; Εὐθὺς οὖν αὐτομάτη μὲν ἡ φυλακὴ διανοίγεται, αἱ ἁλύσεις δὲ τῶν συγκαταδίκων ἀνίενται, εἶτα τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν εἰσελθόντες, ἔνθα δὴ καὶ ὁ Μάρτυς ἐκέκλειστο, πρὸς ὄνομα καλοῦσιν αὐτὸν ἐν προσχήματι ἀνθρώπων οἱ ἄγγελοι· Νεανία, λέγοντες, ἀνάβλεψον. Καὶ ὃς ἀνέβλεψέ τε, καὶ εἶδε. Καὶ οἱ παρόντες, τίνες ἐστὲ, πράως ἤρετο. Οἱ δὲ ἄγγελοι Θεοῦ· Ἡμεῖς, εἶπον, ἀπεσταλμένοι πρός σε.

XXXIV Καὶ ὁ Νεανίας, δοκίμιον προτείνων αὐτοῖς, καὶ εἰ τοῦ Χριστοῦ, εἶπέν, ἐστε· ἀλλ' ὑμεῖς γε τότε γόνυ αὐτῷ κλίνατε καὶ ὁ τοῦ σταυροῦ τύπος ταῖς ὑμῶν ὄψεσιν ἐπισημανθήτω· κἀκεῖνοι οὕτως ἐποίουν, καὶ προσθέντες. Τί δ' οὖν ἐπιδοιάζεις, εἶπον, εἰ παρὰ Χριστοῦ ἡμεῖς ἀπεστάλμεθα; Ὁ δὲ ὥσπερ ἐπιλαθόμενος οἵων ἔναγχος ὑπέστη βασάνων τῶν μειζόνων ἴσως διὰ Χριστὸν ἐφίεσθαι, [πρὸς] τοὺς τρεῖς, ἔφη, παῖδας ὁ Κύριος πρὸς καμίνου
C φλόγα διαπαλαίοντας (ταῦτα δὲ εἰκὸς ἦν παρὰ τῶν εὐσεβῶν ἀκοῦσαι τὸν Ἅγιον, ὃς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ καλέσαντος εἰκότως τε τῆς ἰδίας ἐπισκοπῆς ἠξίου) καὶ ἄγγελον ἠφίει δροσοβόλον, τὴν φλόγα λύοντα· ἐμοὶ δὲ τί τοιοῦτον εἴργασται, ἢ πρὸς ποῖον πῦρ αὐτὸς διηγώνισμαι, ἴσα τῆς δι' ἀγγέλων ἄξιος ὀφθῶ παρακλήσεως; Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ Μάρτυς. Χριστὸς δὲ ἦν ἄρα, ὁ τὸ πολὺ τοῦτο τῆς μετριοφροσύνης αὐτῷ ἐνεὶς ὃς καὶ δῆλος γενόμενος τῷ γενναίῳ μορφῇ δηλονότι τῇ ἀνθρωπείᾳ, φῶς τε ἀφῆκεν οἷον λαμπρότατον, καὶ ὕδατι ῥαντίσας αὐτὸν καὶ ἁψάμενος, ἀνέστησε λέγων·

XXXV Οὐκ ἔτι σὺ Νεανίας, ἀλλὰ Προκόπιος ἔσῃ φερωνύμως καλούμενος. Ἴσχυε τοιγαροῦν καὶ ἀνδρίζου, προκόπτων γὰρ προκόψεις, καὶ τῷ περὶ τῷ ἐμῷ ποιήσεις ποίμνιον. Τὸν δὲ τρόμος τε εἴληφε καὶ εἰς γόνυ κλιθεὶς, Δέσποτα, εἴρηκεν, ἱκετεύσον τὸ ἀνεικάστως φιλάνθρωπον, ἐνδυναμῶσαί μου τὸ ἀσθενὲς τῆς ψυχῆς· δέδοικα γὰρ, μήποτε δειλιάσας πρὸς τὰς τῶν βασάνων ἐπαγωγὰς κινδυνεύσω περὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰς σὲ πίστεως. Πρὸς ταῦτα· Μὴ φοβοῦ φάναι τὸν Κύριον· ἐγὼ γάρ εἰμι μετὰ σοῦ. Οὕτως εἰπὼν, θάρσους τε ἅμα καὶ χαρᾶς ἐμπλήσας τὴν ἐκείνου ψυχὴν καὶ πρὸς οὐρανοὺς εὐθὺς ἀνελθών.

ipsa tormenta, quæ jam mihi obveniunt, et male me torquent ad tempus, exultationem æternam operabuntur. *Ex mss.*

32 Hæc fatus, respexit ad eum, qui potest salvare; et levavit oculos suos in montes, unde venturum sperabat auxilium. O Deus, ait, o rebus in afflictis adjutor! tu brachio tuo me confirma, ut maligni hostis jacula confringam, ad gloriam nominis tui, et ineffabilis magnitudinis. Jamque fessi erant tortores, et carnes, ut inane quid ac superfluum, in terram defluebant; tota pene membrorum compage dissoluta, nuda ossa sine carne apparebant. Enimvero tardior nunc, utpote attonita, præsidis immanitas ad puniendum, animusque Martyris ad generose tolerandum, erectior erat. Et quoniam maxime serviebant tempori, vesper enim erat, ad custodiam reducebatur. *ad Deum confugit;*

33 Erat carceris custodi Terentio (id enim viro nomen) magna cum Sancto consuetudo; bona namque plurima, ab eo accepta, memoria tenebat, nihilo tamen secus, metu Præsidis, in carcerem interiorem eum abdidit, molli fœno pavimentum insternens, et sindonem imponens. Atque ita Sanctum excepit. E Jamque intempesta nocte magnum Deus in civitate motum concitavit, et ipse Dominus cum terrore, comitatus angelis, visurus et consolaturus Athletam venit. Et vero qui despicere poterat eum, tam dura sui ergo passum? Statim itaque sponte sua carceris fores aperiuntur, et captivorum compedes laxantur: postea interiorem carcerem ingressi, in quo conclusus erat Martyr, nominatim ipsum compellant, humanam speciem induti angeli, dicuntque: Neania, oculos attolle. Is oculos sustulit, et vidit. Dein placide rogavit: Quinam vos, qui adestis? illi autem: Angeli Dei, inquiunt, nos missi sumus ad te. *invisitur ab angelis,*

34 Tum Neanias, probare eos volens, Si, ait, Christi estis, nunc illi genu inclinate, ac crucis figuram in vultibus vestris exprimite. Obtemperarunt dictis, et addiderunt: Unde dubitas, an a Christo missi simus? Is veluti omnium, quæ paulo ante sustinuerat, tormentorum oblitus (fortasse quod majora propter Christum anhelaret) Ad tres, inquit, pueros, cum camini flammis decertantes (ista quippe inter pios audire Sanctum par erat, quem merito is, qui F eum vocabat, sua visitatione dignabatur) Dominus angelum misit roriferum, qui flammam exstingueret. A me autem quid factum est hujusmodi? Qualive cum igne conflictatus sum, ut angelica consolatione dignus videar? Hæc Martyr. Et vero hanc magnam animi modestiam inspirabat ei Christus, qui etiam humana in specie generoso Martyri manifestus apparuit, lucemque emisit quam clarissimam, et aqua eum conspergens et tangens, hisce erexit dictis: *quorum præsentia se indignum ducit;*

35 Non tu amplius Neaniæ, sed Procopii nomine compellabere (tu tantum pectore fac forti et masculo sis) proficiens *a* quippe proficies, ac Patris mei gregem augebis. Ast illum invasit tremor, flexoque poplite; Supplico, inquit, Domine incomparabili benignitati tuæ, ut imbecillitatem animæ meæ consolides. Vereor enim, ne tormentorum approximatione territus, periculum adeam, urgente confessione, meæ in te fidei. Ad hæc Christus: Noli timere Dominum prædicare: Ego enim tecum sum. Sic fatus, fiducia pariter ac gaudio animum ejus explevit, cælumque e vestigio conscendit. *a Christo, ex Neania vocatur Procopius; a*

36 Ad

Ex Mss.

ac corpore sanatur;

36 Ad corpus quod attinet; non istud divinæ apparitionis fructu caruit: sed purum omnino totum, totum intactum, nullas plagarum, quibus notatum fuerat, reliquias conservabat. Plagarum dixi? Imo vero nulla laboris memoria, aut desidiæ indicium Sancto incumbebat. Verum animo quidem erat erectissimo, corpore autem valentissimo ac maxime vegeto. Nam in Deo speravit, et adjutus est, refloruit caro ejus, ut divini Davidis verbis utar, et mutationem accepit dexteræ Altissimi. Hæc vero impiorum auribus erant incredibilia, et captum omnem superabant. Magna enim res est pietas, magnosque animos requirit. Isti autem erant abjecti, rebusque terrenis prorsus affixi, serpebant humi, id quod demonstratura est oratio.

vultus radiat

37 Die postero militem misit Ulcion, sciscitaturum, si Neanias jam mortuus esset. Cui custos carceris Terentius, quidquid evenerat in carcere, exposuit. Quibus auditis, desiderio flagravit contemplandi Sanctum vel in ipsa custodia, et accedens compellavit: atque ille exaudiit. Hic autem cæco erat similis, B suamque cæcitatem mox confitebatur, dicens: Non possum te intueri. Cui divinus Procopius: Quicumque recedit a luce, ac servit dæmonibus, est in tenebris, et nescit, quo vadat. Hæc Ulcioni renuntiat miles; aliisque pluribus. Qui confestim arcessit Sanctum.

cælesti luce;

38 Is ad Præsidem ductus, solis instar radiante vultu, totum corpus purissimum simul et vulneri nulli obnoxium habuit, uti jam dictum est. Illa res non paucis spectantium stuporem incussit, et quasi aliquam divini cultus lucem emittens, una cum militibus occulta vi exclamare compulit: O Deus Sancti hujus, fer nobis opem. Atque ita quidem illi. Sed non sic impius Ulcion, non sic. Ejus animus nulla bonarum cogitationum lineamenta, nihilque cum eis commune admittebat: neque tantum quidquam ille intelligebat, sed eos etiam, qui intelligerent vel tantillum, pervertere satagebat. Tandem solio assurgens, et dexteram turbæ protendens: Fratres, inquit, magnum aliquid conspicantibus vobis mirari subiit, quod dii, cum nefario hoc indulgentius agentes, quas ob dementiam sustinuit, plagas sanarint, et C inopinato redintegrarint.

deorum simulacra,

39 Ad quem Sanctus: Quod redintegratus sim, res ipsa testatur. Sed cui deorum redintegrationem meam acceptam referre debeam, nescio. Sed adeundum nobis templum est. Videbimus ecquis nos, benignioribus oculis intuens, tam mirabiliter reformarit. Hisce auditis, subito Præses impleri gaudio (ignorantia enim facile credula est, tum maxime, cum voluntas non parum credulitatem promovet) omnino sperans, fore ut Neanias resipisceret. Hoc autem nihilo minoris erat moliminis, quam solem convertere in tenebras. Forum itaque, qua a Prætorio ad templum itur, adornari jubet, linteo substerni pavimentum, præcones scandere muros, et elata voce clamare: Neaniam, Theodosiæ mulieris senatoriæ filium, palam resipiscere, Christianam religionem odisse, jamque subire templum, immortalibus diis sacrificaturum.

præmissa oratione,

40 Ea per urbem fama didita, certatim omnes eo confluxere. Sanctus, petita facultate, ut soli sibi pateret ingressus, hæc subjecit: Non parva deos injuria affeci: oportet, ut remotis aliis introeam, ut

XXXVI Οὐδὲ τὰ τοῦ σώματος ἄμοιρα τῆς αὐτοῦ λιπόντα Θεοσημείας· εὑρέθη γὰρ ὅλον καὶ αὐτὸ καθαρὸν, ὅλον ἄψαυστον, οὐ δὲ τὸ τυχὸν λείψανον ἀποσῶζον πληγῆς. Πληγῆς εἶπον; οὐδὲ κόπου τίς ἦν ὑπόμνησις ἢ νωθρείας δήλωσις ἐνσκήπτουσα τῷ Ἁγίῳ, ἀλλ' ἦν ὅλως ψυχὴν μὲν εὐτυμώτατος, σῶμα δὲ ὑγεινότατός τε καὶ ἀκμαιότατος· ἐπὶ Θεῷ γὰρ ἤλπισε, καὶ ἐβοηθήτη, ἀνέταλέ τε ἡ σὰρξ αὐτῷ, κατὰ τὸν θεῖον φάναι Δαβὶδ, καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δεξίας ἐδέξατο τὴν ἀλλοίωσιν· Ταῦτα δὲ ἀσεβῶν ἀκοαῖς ἀχώρητά τε καὶ ἀπαράδεκτα· μέγα γὰρ ἡ εὐσέβεια, καὶ μεγάλων δεομένη ψυχῶν. Οἱ δὲ ταπεινοὶ καὶ μικρόφρονες, καὶ τὴν διάνοιαν τὸ παράπαν χαμαιπετεῖς· καὶ τοῦτο δηλώσων ὁ λόγος ἔρχεται. D

XXXVII Τὴν γὰρ ἐπιοῦσαν, ἕνα δὴ τῶν τῆς τάξεως Οὐλκίων ἐκπέμπει πευσόμενον, εἰ τέθνηκεν ὁ Νεανίας.. Τούτῳ δὲ Τερέντιος, ὁ δεσμοφύλαξ, πάντα ὅσα ἐν τῇ φυλακῇ πέπρακτο, δῆλα ποιεῖ· καὶ ὃς ἀκουσας, ἔρωτα ἔσχε τὸν Ἅγιον ἐν αὐτῇ γοῦν θεάσασθαι τῇ εἱρκτῇ, καὶ αὐτὸς καὶ προσελθὼν ἐκάλει, καὶ αὐτὸς ὑπήκουσεν. Ὁ δὲ ἐῴκει τυφλῷ καὶ τὴν πήρωσιν αὐτίκα διωμολόγει· Οὔ μοι δύναμις, λέγων, θεάσασθαί σε. Πρὸς ὃν ὁ θεῖος Προκόπιος· Πῶς ὁ τοῦ φωτὸς ἀποστὰς καὶ διακονῶν δαίμοσιν, ἐν σκότει τέ ἐστι, καὶ ὅποι δὴ καὶ πορεύεται ἀγνοεῖ· Ἀπαγγέλλει ταῦτα Οὐλκίονι ὁ τῆς τάξεως καὶ ἄλλοις συχνοῖς. Οὐλκίων δὲ παραχρῆμα μετακαλεῖται τὸν Ἅγιον. E

XXXVIII Τοῦ δὲ πρὸς ἐκεῖνον ἀπαγομένου παραπλησίως μὲν ἡλίῳ τὸ πρόσωπον εἶχε, τὸ δὲ σῶμα ὅλον καθαρώτατόν τε καὶ ἀπαθέστατον ἦν, ὥσπερ ἄρα καὶ προλαβὼν ὁ λόγος ἐδήλωσε. Τοῦτο πολλοῖς τῶν θεασαμένων ἔκπληξιν ἐνῆκε, καὶ ὥσπερ τινὰ θεοσεβείας αὐγὴν ἐμβαλὸν, ἐποίει σὺν ἅμα τοῖς στρατιώταις κατὰ τὸ λεληθὸς ὑποφθέγγεσθαι. Ὦ Θεὸς τοῦ Ἁγίου τούτου, βοήθησον ἡμῖν. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα· Οὐκ οὕτως ὁ ασεβὴς Οὐλκίων, οὐχ οὕτως· κομιδῇ γὰρ ἡ ἐκείνου ψυχὴ ἀγαθαῖς ἐννοίαις ἀτύπωτός τε καὶ ἀκοινώνητος. Οὐδὲ γὰρ μόνον αὐτὸς οὐ συνίει, ἀλλὰ καὶ τοὺς μικρόν τι συνιέντας ἔργον αὐτῷ διαστρέφειν. Ἀμέλει καὶ ἀναστὰς τοῦ θρόνου, καὶ τὴν δεξίαν τῷ πλήθει προτείνας, Ἀδελφοὶ, ἔφη, τι μέγα θεασαμένοις ὑμῖν ἐπῆλθε θαυμάζειν, ὅ τι πὲρ οἱ θεοὶ φιλανθρωπότερον τῷ ἀλιτηρίῳ τῷ δὲ χρησάμενοι, ἃς διὰ φρενοβλάβειαν αὐτὸς ὑπέστη πληγὰς, ἰάσαντο καὶ παραδόξως αὐτὸν ἀνεπλάσαντο. F

XXXIX Καὶ πρὸς ὃν ὁ Ἅγιος· Ὅτι μὲν ἀναπέπλασμαι, εἶπεν, αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· οὐκ οἶδα δὲ, εἰ τοῖς θεοῖς τὴν ἀνάπλασιν ἐπιγράφειν δεῖ· πλὴν ἰτέον ἡμῖν ἐπὶ τὸν ναόν. Εἰσόμεθα γὰρ, τίς ἄρα τούτων ἐμμενεστέροις ἡμᾶς ἰδὼν ὀφθαλμοῖς, οὕτω θαυμασίως ἀνέπλασε· Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἡ ἄγνοια πεισθῆναι ῥᾳδία, ἄλλως τε δὲ τῷ βούλεσθαι τοῦ πιστεύειν οὐχ ἥκιστα συνεφαπτομένου) τοῦτο ἀκούσας, πληροῦται χαρᾶς παραχρῆμα, μεταπεισθῆναι τὸν Νεανίαν ἐκ παντὸς ἐλπίσας, ὅπερ οὐδὲν ἧττον ἀμήχανον ἦν, ἢ τὸν ἥλιον εἰς σκότος μεταβαλεῖν. Κελέυει τοιγαροῦν εὐκοσμηθῆναι τὴν ἀγορὰν ὅσον ἀπὸ τοῦ Πραιτωρίου πρὸς τὸν ναὸν ἀπάγει, σινδῶσι τε καταστρωθῆναι τὸ ἔδαφος, κήρυκάς τε τὸ τεῖχος ἐπαναβάντας κρατικώτερον ἐκβωᾶν, ὅτι Νεανίας, ὁ τῆς συγκλητικῆς Θεοδοσίας υἱὸς, ἐπιδήλως γνωσιμαχεῖ καὶ τῆς Χριστιανῶν δόξης μεταμελῆσαι αὐτῷ εἰς τὸν ναὸν ἄπεισι νῦν θυσίας προσοίσων τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς.

XL Τοῦτο διαδοθὲν εἰς τὴν πόλιν πανδημεὶ, πάντες ἐκεῖ συνέῤῥεον. Ὁ μέντοι Ἅγιος μόνος εἰσελθεῖν ἀξιώσας, Ἐπεὶ, λέγων, οὐκ ὀλίγα ἐξύβρισα εἰς αὐτοὺς, δεῖ πάντως ἰδικώτερον πρόσελθεῖν καὶ θερμωτέραν οὕτω προσ-

ενεγκεῖν

A ενεγκεῖν τὴν ἀπολογίαν· εἰσελθὼν καὶ ἐπικλεισάμενος, ἵστατο μὲν πρὸς ἀνατολὰς, σφραγίξει δὲ ἅπαν τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ, εἶτα καὶ ὄμματα αἰσθητά τε ἅμα καὶ νοητὰ ἐπάρας εἰς οὐρανούς. Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, παῖ μονογενὲς ἀοράτου Πατρὸς, ἔφη, ὁ πάντα λόγῳ παραγαγὼν, καὶ θελήματι σῷ συνέχων, ὁ παγεὶς ἐπὶ ξύλου καὶ δήσας τὸν ἰσχυρόν· καὶ τοῖς ὑπ᾽ ἐκείνου δεδεσμημένοις αἰωνίαν ἄνεσιν παρασχόμενος, αὐτὸς, Κύριε, καὶ τὰ νῦν ἐκτεινόν σου τὴν χεῖρα, τὴν παντουργὸν, καὶ τὰ μιαρὰ ταῦτα τῶν ψευδωνύμων θεῶν ἀγάλματα ἐπὶ πλάνῃ τοῦ πλάσματός σου δεδημιουργημένα ἐν τῷ μηδενὶ σύντριψον, ὥστε καὶ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν ἐλεγχθῆναι, καὶ τὸν παράνομον βασιλέα σὺν τῷ ἡγεμόνι κατασχυνθῆναι, καὶ πάντας ἀκριβῶς γνῶναι, ὅτι σὺ ἀληθὴς Θεὸς μόνος, καὶ βασιλεὺς μόνος αἰωνίος καὶ ἀθάνατος.

XLI Τοιαῦτά τινα εἰρηκὼς, καὶ τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ σημεῖον τῷ ἀέρι κατὰ τῶν ξοάνων ἐπιβαλῶν, Ὑμῖν, ἔφη, τοῖς ἐκαθάρτοις βδελύγμασι λέγω, τὸ τὴν ἐμοῦ Θεοῦ καταπτήξαντα ὄνομα, εἰς ὕδωρ εὐθὺς διαλυθῆτε καὶ τοῦ ναοῦ τούτου κατασκεδάσθῆτε. Εἶτα τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπισπασάμενος δεξίας, κατασπᾶν εὐθὺς ἤρξατο, καὶ παρα-
B χρῆμα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ξόανα καταβέβλητό τε καὶ εἰς ὕδωρ ἐλύετο, καὶ τοῦ ναοῦ θύραθεν διεχεῖτο, ὡς καί τινας τῶν ἐκεῖ παρόντων στρατιωτῶν, θεατὰς τοῦ θαύματος γενομένους ἐκπλατῆναί τε τὰς ψυχὰς, καὶ ὁ Θεος τῶν Χριστιανῶν ἐκβοῆσαι, βοήθησον ἡμῖν. Ταύτῃ καὶ Οὐλκίονι πολλῇ καταληφθέντι ἀμηχανίᾳ οὐκ ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων συντριβῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν στρατιωτῶν ἀθρόᾳ μεταβολῇ, ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἀεὶ βασκαίνων διάβολος, τὸ μὲν ἁγίον τοῦ Χριστοῦ Μάρτυρα εἰς τὴν εἱρκτὴν ἐμβαλεῖν ὑποβάλλει, τοὺς δὲ στρατιώτας ποικίλως κολάσαι, καὶ οὕτω παραμύθιόν τε τῷ ἑαυτοῦ θυμῷ δοῦναι.

XLII Ἀλλ᾽ ἐκεῖνος δείσας, μήπως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν δύο καταστασιασθεὶς νουμέρων, εὐχερῶς παραπόλλοιτο, χειρὶ στρατιωτῶν ἔγνω πλείονι αὐτοῖς ἐπελθεῖν, κλέψας τὴν αἴσθησιν, καὶ οὕτω κυκλωσάμενος ἀνελεῖν. Οἱ δὲ ὡς ἤδη καὶ ἡ νὺξ προσῆγεν, ἅμα δὲ καὶ τοὺς δύο τριβούνους ἔχοντες, τὰ ἴσα φρονοῦτας, εἰς τὸ δεσμωτήριόν τε ἀπίασιν οὐδενὶ θορύβῳ, καὶ τὸν Ἅγιον ἐπιμελῶς ἠξίουν, τῷ καταλόγῳ τῶν Χριστιανῶν καὶ αὐτοὺς ἐνταγῆναι. Πρὸς οὓς ὁ Ἅγιος· Επ᾽ ἀληθείας, ἀδελφοὶ, ἔφη, βουλομένοις ὑμῖν ἐστι τῷ ἐμῷ στρατέυεσθαι βασιλεῖ. Οἱ δὲ καὶ ῥήματι, καὶ σχήματι καὶ ὀφθαλμῶν βλέμματι κατετίθεντο, καὶ ζωῆς
C αὐτῆς ἔλεγον τὸ πρᾶγμα ἡμεῖς ἀλωττόμεθα. Ἥσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Μάρτυς καὶ δεηθεὶς τοῦ δεσμοφύλακος (καὶ γὰρ ἦν, ὡς προείρηται, φιλίως πρὸς αὐτὸν ἔχων) μεθίεται τῆς φυλακῆς ἐξελθεῖν ἅμα τοῖς τριβούνοις καὶ στρατιώταις, ἐπεὶ δὲ καὶ ἐξελθὼν κρὸς τὸν τῆς πόλεως ἐπίσκοπον, Λεόντιος οὗτος ἐκαλεῖτο, νυκτὸς ἀφικνεῖται.

XLIII Καὶ προσελθὼν παραδίδωσι τοὺς στρατιώτας αὐτῷ ἅμα τοῖς τριβούνοις· παραγγείλας ἐπιμελῶς, τὰ περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν θέσθαι. Ὁ δὲ παραλαβὼν· εἶτα καὶ κατηχίσας βαπτίζει, καὶ τὸν ζωοποιοῦ αὐτοῖς σώματός τε καὶ αἵματος Χριστοῦ μεταδίδωσιν· οὓς μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ὁ θεῖος Προκόπιος, εἰς τὸ δεσμοτήριον ὑποστρέψας, τὰ τῆς εὐσεβείας ἐδίδασκεν, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος αὐτὸς διδασκόμενος, καὶ τοῦτο γιγόμενος τοῖς πεπιστευκόσιν, ὅπερ ἐκείνῳ τὸ θεῖον Πνεῦμα διαφερόντως ἐγίνετο. Ὁποῖα δὲ καὶ τὰ παρ᾽ αὐτοῦ διδασκόμενα.

XLIV Ἀδελφοὶ, οἴδατε πάντως ποίῳ ἄρα καὶ ἐστρατεύθητε βασιλεῖ, καὶ πρὸς ὃν τὰς ὁμολογίας ἔθεσθε. Λείπεται οὖν βεβαίας αὐτῷ ταύτας φυλάξαι, καὶ μηδενὸς ὅλως τῶν εἴτε λυπεῖν, εἴ τε εὐφραίνειν ἢ φοβεῖν δυναμένων ἡτ-

sic magis obnixe me purgem. Ingressus, clausit fores, et stans ad orientem, totum sibi corpus signat; deinde oculos corporis pariter ac mentis ad cælum attollens; Domine Jesu, inquit, fili unigenite invisibilis Patris, qui verbo produxisti tuo, et voluntate contines universa; qui extensus es supra lignum, et alligasti fortem, et eos, qui sub ipsius catenis gemebant, in æternam asseruisti libertatem; Tu idem ipse, Domine, manum tuam, rerum omnium effectricem, nunc extende, et execrandas falsorum deorum statuas, in fraudem tui figmenti fabricatas, in frusta comminue, ut eorum arguatur imbecillitas, et iniquus Imperator cum Præfecto, pudore afficiatur, et probe cognoscant omnes, esse te Deum solum, solum Regem æternum et immortalem. Ex Mss.

41 Sic fatus, vivificæ crucis signum in aere efformat adversus statuas; Et vobis, inquit, immundis simulacris dico, Dei mei nomen formidantia, in quam dissolvimini illico, et per templum hoc dispergimini. Post hæc Apollinis dextram apprehendens, statim cœpit convellere. Et mox non minus quam triginta E
dejectæ statuæ, et in aquam resolutæ, e foribus templi diffusæ sunt; ita ut aliqui e militibus, qui aderant, miraculi spectatores, animis perculsi exclamarint: O Deus Christianorum adjuva nos. Ulcioni ancipiti mentis cura distracto, non propter idolorum confractionem dumtaxat, sed propter frequentem militum conversionem, bonorum osor diabolus auctor fuit, ut sanctus Christi Martyr in carcerem concluderetur, milites autem variis modis cruciarentur, atque ita aliquod iracundiæ ipsius solatium afferretur. *et facto signo Crucis destructa;*

42 Sed is, veritus, ne a multitudine duarum legionum, coorta seditione, facile interiret; cum magna militum manu eos invadere decrevit clam, ne cui id suboleret, et hoc pacto interclusos e medio tollere. Jam noctis appetebat tempus; quando illi una cum duobus tribunis, ejusdem propositi sociis sine ullo strepitu ad carcerem discesserunt, Sanctumque enixe rogarunt, ut sibi quoque Christianorum numero accenseri liceret. Quibus respondit Sanctus: Vere, fratres, vobis, si vultis, dabitur sub Rege meo militare. Illi verbo, corporis conformatione, et oculorum obtutu annuebant, et ipsum, ajebant, vitæ F
institutum mutare nobis fixum est. Propterea gravibus apud carceris custodem (magna enim inter eos, uti prædictum est, necessitudo intercedebat) precibus exitum impetrat sibi cum tribunis simul ac militibus. Egressus, ad civitatis epicopum, cognomento Leontium, noctu discedit. *milites*

43 Quo ubi pervenit, milites una ac tribunos tradit, quam diligentissime hortatus, ut baptismum eorum accuraret. Ille ad se recepit; deinde primis fidei institutionibus imbutos, baptismo abluit, et vivifica Christi corporis ac sanguinis communione impertiit. A baptisimo rursum divinus Procopius ad carcerem regressus, quam ipse a divina doctus fuerat gratia, pietatem eos docebat; talem se præbens erga eos, qui crediderant, qualem erga se egregie spiritum divinum fuerat expertus. Ejus doctrina erat hujusmodi: *baptismo abluti*

44 Sub quo Rege militetis, fratres, pernostis; et quas confessiones instituerítis; reliquum est, ut datam ei fidem præstetis; et re prorsus nulla superati, sive earum, quæ molestiam, sive earum, *et in fide confirmati.*

quæ

Ex mss.

quæ gaudium afferre possint, aut metum, ab ejus amicitia desistatis. Et vero id observari potest facilius, si præsentia cum futuris æqua rationis lance conferre volueritis. Ecquid enim adeo terribile e rebus præsentibus esse queat, atque gehenna ignis æterni; cum id, quod in eo ardet, numquam exstinguatur, et quod torquet, numquam desistat. Ad hæc, quomodo speciosa hujus mundi bona sic oblectare possint aliquem, uti Deus novit amantes sui animas demulcere? Cujus pulcritudo exponi verbis, robur expugnari, gloria finiri nequeunt; qui etiam diligentes se in rerum suarum communionem admittit. Nec porro memoret aliquis, universi terrarum orbis atque Oceani terminos; neu cæli, solisque et astrorum mirabilem ornatum et magnitudinem. Quid enim hæc omnia, ad splendorem verorum bonorum, quæ amicos Dei manent? quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis omnino ascenderunt.

τηθῆναι, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποστῆναι φιλίας. Τοῦτο δὲ D ῥᾷον ἂν φυλαχθείη, εἰ τὰ παρόντα τοῖς μέλλουσιν ὑμῖν εὐλογίστος ἀντιτέθη. Τί γὰρ ἂν οὕτω φοβερὸν εἴτη τῶν παρόντων ὡς γέεννα πυρὸς αἰωνίου, μήτε τοῦ φλέγοντος αὐτοῦ ποτε σβευννυμένου, μήτε τοῦ κολάζοντος ὅλως λήγοντος. Ποῦ δ' ἂν πάλιν τῶν τοῦ κόσμου καλῶν οὕτως ἂν εὐφράνοι, ὡς ὁ Θεὸς οἶδε θέλγειν τὰς ἐρώσας αὐτοῦ ψυχάς; Οὗ κάλλος μὲν ἄφατον, ῥώμη δὲ ἄμαχος, δόξα δὲ ἀδιήγητος, καὶ ὃς τὰ αὐτοῦ πάντα κοινὰ τοῖς ἠγαπηκόσι ποιεῖ. Οὐχ ὅπως ἂν εἴποις γῆς ἁπάσης καὶ θαλάσσης ὅρεα, οὐρανοῦ τε καὶ ἡλίου καὶ ἄστρων κάλλη, θαυμαστὰ καὶ μεγέθη. Τί γὰρ ταῦτα πρὸς τὴν τῶν ὄντως ἀγαθῶν περιφάνειαν, τῶν τοῖς Θεοῦ φίλοις ἀποκειμένων, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ὅλως ἀνέβη.

ANNOTATA.

B

a *A Græco* προκόπτω, proficio. E

CAPUT V.

Militum ad Christum conversorum mors; mulierum constantia et martyrium; Theodosia S. Procopii mater conversa; Procopius tormentis cruciatus.

Militum

Talia cum diceret Martyr, non aeri, non auræ incassum verba faciebat, sed auribus et mentibus, dicta cupide excipientibus. Nam sermone erat dulcis, ingenio benignus, conspectu jucundus, doctrinæ suada potens. Inter hæc, dum sermonem diutius protrahere volebant; Præfectus (neque enim tum is, tum ejus ductor diabolus locum dabant negligentiæ) quemdam e legione misit, qui sanctum Martyrem una cum militibus arcesseret. Atque hi adstabant. Milites ergo intuens: Sine dubio, inquit, aliqua vos pœnitentia incessit præcedentis erroris, quem sceleratus ille (Martyrem designabat) mentibus vestris misere injecit. Si vero hæc, uti diximus, se habeant, accedite et diis sacrificate. Nam re ipsa perspicietis, quot C bonorum et donorum futuri sitis compotes.

46 His auditis, milites, ostendere volentes, sermonem Martyris non in petram, neque in spinas, sed in terram prorsus bonam cecidisse, fructumque multiplicem proferre; Quibus, aiunt, diis sacrificabimus? Ecquid ab ipsis sperabimus commodi? Quos sibi ipsis non posse auxiliari conspeximus, sed uni viro, et vincto quidem, cessisse palmam? Quis igitur mortalium, vel mediocris intelligentiæ particeps, nuntium remittere illi Deo sustineat, per quem omnia producta sunt? Quis venerari opera manuum, quæ manifestam adeo præ se ferunt imbecillitatem, ut deorum mutorum et amentium cultores simul amentes simus. Hæc judicem dementem furore implevere. Nec mora, novem ordines spiculatorum fieri jubet, quos omnis, quæ ei suberat, multitudo sequeretur; dein milites comprehenderent, atque immisericorditer trucidarent; Martyrem sisterent spectatorem, gravissimis ferreis catenis vinctum. Hoc nimirum spectaculo terrendum eum suspicabatur.

pro fide Christi

Ταυτα διεξιὼν ὁ Μάρτυς, οὐκ ἀέρι καὶ αὔραις ἁπλῶς διεξῆ, ἀλλὰ πρὸς ὦτα δὴ καὶ ψυχὰς εὖ τὰ λεγόμενα δεχομένας, ἦν γὰρ καὶ τὸν λόγον ἡδὺς, καὶ τὴν γνώμην ἐπιεικὴς καὶ τὴν ὄψιν ἐπιτερπὴς, καὶ τὴν διδαχὴν πιθανώτατος· πλὴν ἄλλη τὸν λόγον ἔτι παρατείνειν ἐθέλοντος, ὁ ἡγεμὼν, οὐδὲ γὰρ ἀμελῶς εἶχεν, οὔτ' αὐτὸς οὔτε μὴν ὁ ὑφηγητὴς αὐτοῦ διάβολος, τῶν τῆς τάξεως ἐκπέμπει τινὰ, τόν τε Ἅγιον καὶ τοὺς στρατιώτας μετακαλούμενος. Καὶ οἱ παρίσταντο. Ἀπιδὼν οὖν πρὸς τοὺς στρατιώτας, Πάντως ἤδη μετάνοιά τις ὑμᾶς εἰσῆλθέ, φησι, τῆς προλαβούσης ἀπάτης, ἣν ὁ κατάρατος οὗτος, τὸν μάρτυρα ὑποφαίνων, ταῖς ὑμετέραις ἀθλίως ψυχαῖς ἐμβέβληκεν. Εἰ οὖν ταῦτα, ὥσπερ ἔφημεν, ἔχει, προσελθόντες ὑμεῖς τοῖς θεοῖς θύσατε· εἴσεσθε γὰρ ἐπὶ τῶν ἔργων, οἵων ἀγαθῶν τε καὶ δωρεῶν τεύξεθαι.

F

XLVI Τούτων οἱ στρατιῶται ὡς ἤκουσαν, οἱονεὶ δεῖξαι βουληθέντες, ὡς ὁ τοῦ Μάρτυρος λόγος οὐκ ἐν πέτραις, οὐδ' ἐν ἀκάνθαις, ἀλλ' εἰς τὴν γῆν ὄντως τὴν ἀγαθὴν πέπτωκε, καὶ πολύχουν ἤνεγκε τὸν καρπόν· Ποίοις θεοῖς θύσομεν, εἶπον, ποίαν δὲ παρ' αὐτῶν ἕξειν ἐλπίζοντες τὴν ὠφέλειαν, οἱ μηδὲ ἑαυτοῖς ἐπαμῦναι δυνατοὶ ὤφθησαν, ἀλλ' ἑνὸς ἀνδρὸς ἆθλον γεγόνασι, καὶ ταῦτα δεσμίου. Τίς οὖν ἀνθρώπων, καὶ μετρίως φρενῶν κοινωνήσας, ὑπολιπεῖν μὲν ἀνέξεται τὸν δι' οὗ τὰ πάντα προήχθη, Θεὸν, λατρεῦσαι δὲ [ἔργα] χειρῶν δήλην οὕτω περικείμενα τὴν ἀσθένειαν, ἵνα δὴ καὶ οἰκείως κωφῶν καὶ ἀνοήτων θεῶν λατρευταὶ ἦμεν ἀνόητοι. Θυμοῦ πληροῦσι ταῦτα τὸν ἄφρονα δικαστήν. Κελέυει γοῦν ἐξ αὐτῆς ἀρχὰς γενέσθαι σπεκουλατόρων ἐννέα, συνεπομένης αὐτοῖς πάσης τῆς ὑπ' ἐκείνῳ χειρὸς, εἶτα περιλαβόντας τοὺς στρατιώτας οὐδενὶ οἴκτῳ σφαγίαζεν αὐτοὺς, τὸν Μάρτυρα δὲ θεατὴν παρεῖναι, σιδήροις οὐ ῥᾷον φορητοῖς βαρυνόμενον, οἷα δὴ μορμολύττεσθαι τοῦτον ἐκ τῆς θέας ὑπολαβών.

XLVII Ὁ

A XLVII Ὁ δὲ τοῦτον ἀπέσχετο δειλόν τι καὶ ἀγενὲς ὑποστῆναι, ὥστε καὶ ἐξήλου μᾶλλον τοὺς στρατιώτας τῆς θελευτῆς, καὶ ἀξιωθῆναι τοῦ καταλόγου τῶν μαρτύρων αὐτοὺς ηὔχετο· διὸ καὶ ἐπακούοντος ἐτύγχανε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο δηλούσης [φωνῆς] οὐρανόθεν ἤκουεν, ἦν γὰρ ὁρῶν τοὺς εὐκλεεῖς ἄνδρας ἐκείνους ὁρμὴν τοιαύτην ποιοῦντας πρὸς τὴν σφαγὴν, ὥσπερ οὐ πρὸς τὸ ἐκκοπῆναι τὰς κεφαλὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸ στεφανωθῆναι μᾶλλον ἐπειγομένους καὶ πρὸς τοὺς δημίους ἀπηνεῖς ὁρῶντας, εὐμενὲς βλέποντας καὶ ἀγαθῶν αἰτίους λογιζομένους.

47 Sed tantum abfuit, ut ipse timidum quid atque imbelle præ se ferret, ut mortem militibus invideret, precareturque, ut sanctorum Martyrum catalogo adscriberentur. Atque idcirco Deum nactus est propitium, et vocem cælitus audivit, hujus rei nuntiam. Gloriosos enim hosce viros videbat tanta cupiditate flagrare ad cædem, ut non ad capitum abscissionem, sed ad triumphales potius coronas deproperarent, atque immites lictores benigno vultu adspicerent, et bonorum auctores deputarent.

Ex Mss. *inspectante Procopio*

XLVIII Οὕτως οὖν ἅπαντες σὺν ἅμα τοῖς δυσὶ τριβούνοις, Νικοστράτῳ καὶ Ἀντιόχῳ, τὰς ἱερὰς ἐκτέμνονται κεφαλὰς, εἰκάδα πρώτην τοῦ Μαΐου μηνὸς ἄγοντος. Εὐλάλιος δέ τις, τῶν ἐπιφανῶν, ὃς μετὰ τοῦ θεοσεβὴς εἶναι καὶ ἀρετῆς ἦν μεταποιούμενος, νυκτὸς ἐκεῖσε γενόμενος τῶν τιμίων ἕνεκα λειψάνων, καὶ ἀνελόμενος αὐτὰ, καὶ μυρίσας, ἐν ἐπιτηδείῳ κατατίθησι τόπῳ, Χριστιανοῖς εὕρεμα τιμιώτατον. Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Προκόπιος, τῷ βάρει τῶν σιδήρων, ὥσπερ εἴρηται, πιεζόμενος, ἔτι καὶ τὴν φυλακὴν κατακρίνεται, ὁ τῶν οὐρανίων ὄντως μονῶν
B ἄξιος καὶ ἦν οὕτως τῶν μὲν δεσμῶν ὀλίγα φροντίζων, προσευχῇ δὲ καὶ τῷ Θεῷ διαπαντὸς προσέχειν καὶ λίαν ἐπιμελόμενος.

48 Sic universi simul cum duobus tribunis, Nicostrato et Antiocho, capitibus sacris truncati sunt, mensis Maii prima die et vigesima *a*. Aliquis vero, Eulalius nomine, vir illustris, et non religione minus, quam virtutum aliarum splendore conspicuus, corpora venerandi causa, noctu istic affuit, ea collegit, unxit, loco conveniente deposuit, pretiosissimum sane Christianis thesaurum. Sanctus Christi martyr Procopius ferri, ut dictum est, pondere oneratus, carceri rursum mancipatur; vir cælesti habitatione vere dignus; et vel E
ideo quidem vincula parum curabat, Deo et orationi vacare obnixe satagens.

martyrium. *a*

XLIX Προσίασιν οὖν αὐτῷ γυναῖκες συγκλητικαὶ τὸν ἀριθμὸν δώδεκα, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὁμολογοῦσαι, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τὰς ἀκοὰς τοῦ Δικάζοντος οὐ διαφυγὸν, συλλαμβάνονται παραχρῆμα καὶ αὐταὶ, καὶ τῷ Ἁγίω ἅμα συγκλείονται· ἐπεὶ οὖν ἑώρα σκυθρωπαζούσας αὐτὰς τοῖς παραινετικοῖς ἀνελάμβανε· Μητέρες λέγων, καὶ ἀδελφαὶ, οὐ σκυθρωπάζειν δέον, οὐ δὲ μικροψυχεῖν ὅλως, ἀλλὰ δεήσεις μᾶλλον τῷ ἀγαθῷ δεσπότῃ προσάγειν, τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τῆς σαρκὸς ἐπιῤῥῶσαι, καὶ τῇ ψυχῇ θάρσους ἐμπνεῦσαι· ὅπου γὰρ κἂν τοῖς ἄλλοις τῶν ἀγαθῶν ἀδύνατος ἡμῶν ἕκαστος ἀνῦσαί τι τῶν σπουδαζομένων, μὴ καὶ τῆς αὐτοῦ χειρὸς ἡμῖν συνεφαπτομένης, σχολῇ γᾶν ἐν οὕτω μεγάλῳ τοῦ μαρτυρίου πράγματι δυνηθῆναί τι δρᾶσαι μὴ καὶ Θεοῦ τυχόντας συναιρομένου· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς, καλῶς ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμεθα.

49 Conveniunt ipsum mulieres ex senatoria stirpe, numero duodecim, Christi fidem profitentes. Quæ res cum Judicis aures non fugisset, comprehenduntur etiam ipsæ, et cum Sancto simul concluduntur. Eas vultu tristes conspicatus, hortatibus erexit Sanctus. Matres, ait, et sorores, non debetis tristitiæ, non pusillanimitati indulgere, sed bono Domino preces offerre, ut carnis vestræ imbecillitatem confirmet, et animæ audaciam inspiret. Ubi, si uspiam in aliis bonis, nemo nostrum id, quod intendit, perficere sufficit, nisi manum ipse suam nobis porrigat; multo minus in martyrio, tam præstanti re, efficere vel tantillum poterit, nisi Deo adjutore. Nam spiritum quidem promptum, carnem autem esse infirmam, recte ab ipso edocti sumus.

Mulieres 12.

L Τοιαῦτα τοῦ Μάρτυρος ταῖς γυναιξὶ παραινοῦντος, ἀποστείλας ὁ Ἡγεμὼν, παραστῆναι ταύτας κελεύει τῷ κριτηρίῳ. Ἐπεὶ δὲ περὶ τούτων καὶ ἡ συγκλητικὴ μάθοι
C Θεοδοσία (μητέρα δὲ ταυτὴν εἶναι τοῦ Μάρτυρος, ὁ λόγος ἤδη δεδήλωκε) παραγίνεται καὶ αὐτὴ, τίποτε ἄρα ἔσται, ὃ ταῖς γυναιξὶν ἀποβήσεται, μαθεῖν βουλομένη· ταύταις οὖν παραστάσαις ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ Ἡγεμὼν, πείθεσθε, λέγει, καὶ τοῖς θεοῖς θύετε, ἵνα καὶ τιμῆς ἀπολαύσητε, ἢ τῆς ματαίας ὑμῶν καὶ ἔτι θρησκείας ἔχεσθε. Αἱ δὲ πρὸς Θεὸν ἄρασαι τὴν διάνοιαν, καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι νευρωθεῖσαι, Ἡ τιμή σου, εἶπον, παρά σοι ἔστω· καὶ ταύτης ἀπόλαυε σὺ, ὑμῖν δὲ τιμὴ μία, ἡ πρὸς Χριστὸν τὸν ἐσταυρωμένον οἰκείωσις. Πρὸς ταῦτα οὐκ ἐνεγκὼν ὁ κολάζων, κελεύει ῥάβδοις λεπταῖς καὶ τοὺς δύο περιστάντας παίειν αὐτὰ, εἶτα ξύλῳ ἀναρτηθείσας, πλευράς τε καὶ μασχάλας πυρὶ καταφλέγεσθαι. Ὡς δὲ τὸ πῦρ ἤδη τὰς σάρκας αὐτῶν κατενέμετο, προσευχῇ τὰς ὀδύνας παρακαλεῖν ἔγνωσαν.

50 Martyre ita mulieres cohortante, mittit Præfectus, qui eas in judicio sistat. Interea ipsa quoque totam rem edocta Theodosia (matrem hanc esse Martyris, dictum est) accessit, discere volens F
qualis mulieres maneret eventus. Eis itaque ad tribunal adstantibus, Præfectus, Obtemperate, inquit, et diis sacrificium offerte, ut gloriam consequamini potius, quam stultæ vestræ religioni usque indulgeatis. Illæ vero erecta ad Deum mente, et gratia ejus corroboratæ; Gloria, inquiunt, tua tecum sit : tu ea fruere : unus nobis est honor, habitare cum Christo crucifixo. Hæc non ferens Judex, per duos ex adstantibus, tenuibus virgis cædi eas imperat, dein e ligno suspendi, lateraque et axillas igne comburi. Dum ignis earum corpora penetraret, orationis præsidio dolorem leniverunt.

diræ cruciatæ.

LI Οὐκ ἤρεσε ταῦτα τῷ ἀπηνεῖ Δικαστῇ, ἀλλὰ καὶ θηλὰς αὐτῶν ἐκκοπῆναι κελεύει, κατειρωνευσάμενος οὕτω πως ὁ κατάπτυστος. Μὴ γὰρ ὁ Ἐσταυρωμένος οὐκ ἥξει βοηθήσων αὐταῖς; Αἱ δὲ, Καὶ ἐβοήθησε καὶ τοῖς ἔχουσι νοῦν οὐκ ἀφανὴς ἡ ὑπόδειξις· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως ἡμῖν γυναιξὶν οὔσαις, γένος ἀσθενὲς, καὶ εὐχείρωτον, καταγελᾶν

51 Nec porro crudeli Judici ista fuerunt satis. Quin et mammillas earum abscindi jubet execrandus, et amara hac ironia eas increbat : Nonne Crucifixus veniet, laturus eis opem? Cui illæ : Tulit opem jam nunc : nec probatio obscura est iis, qui intelligentia præditi sunt. Quomodo namque

sed a proposito non avocatæ.

Ex Mss. que alioquin nobis, quæ mulieres sumus, imbecillum genus et captu facile, venisset in mentem, explodere tuos cruciatus, si talem non habuissemus adjutorem? Hæc et plura alia furorem accenderunt Judicis, et iræ ejus materiem subministrarunt. Idcirco globi æneci candentes denuo axillis earum admovebantur. Tum rursus Præfectus subsannantis in morem dixit : Sensistisne ignem, an nondum etiam? Respondent : Imo vero tu ignem senties, materiæ expertem, et numquam extinguendum. Nos sane istæc parum solicitant, cælitus nobis bono Deo opitulante : qui tibi non magis spectabilis fit, quam cæco sol.

Quarum exemplo 52 Hæc adstans, ut dictum est, ac videns magna Theodosia, divinarum notionum fit particeps. Sermo quippe Dei, gladio ancipiti, uti apud divinum Apostolum legitur, acutior, ipsam penetrabat; et veluti opportunitatem nactus, ut ipsa splendentis instar vitri pietatis radios admitteret, totam illustravit, et ignita pietatis flamma, succendit. Divitias igitur, opes, gloriam, honores, B in minimis ponens, parvique animi reculas deputans, sicut reipsa sunt, in tenerarum potius mulierum, quæ tormentis afficiebantur propter Christum, nostra causa dolores passum, lubens se societatem adjunxit; fortunatam hanc cum illis vocem proferens : Ego quoque Crucifixi ancilla sum.

Theodosia, Procopii mater 53 Præfectus, eam intuitus, et subita mutatione perculsus, Domina, ait, Theodosia, qui sic mutata? qui decepta es inopinato, ut patriis deis neglectis, novum hunc cultum secteris? Cui illa : Non jam deceptæ sumus, inquit; at potius decepta fui ante, quando Deum cæli et terræ, et omnium, quæ in eis continentur, creatorem contemnens, opera manuum hominum venerata sum, hæc deos compellari subdole persuasa. Multis itaque sermonibus ultro citroque habitis; Præfectus, videns eam ne vel tantillum a proposito dimoveri, carceri illam addicit, et simul cum aliis Martyribus arcte occludit.

ad Christum conversa, 54 Illa autem sanctas circumiens mulieres, et prorsus volens ipsis servire, quid non egit? Laudabat patientiam, beatas prædicabat propter vin- C cula, osculabatur plagas, linteis tergebat, et, quoniam artis medicæ non ignara erat, medicamina applicabat. Simul atque sanctus Filius eam in carcere existentem conspexit, et fidei causa in crimen vocatam; statim cor ipsi exsiliit tam præsenti gaudio, et mutationis causam intelligere voluit. Cui illa, Fili mi, inquit, mirifica mulierum, ejusdem mecum imbecillitatis, constantia, intellectum meum illustravit. Neque enim fieri omnino potest, ut sexus adeo fragilis tormenta patiatur istiusmodi, nisi occulta quædam vis animos suggerat. Id ipsum me impulit, ut Crucifixi ancilla et sim et dicar.

spernit tyrannum 55 Sic illa. At Procopius, matri plane consimilis, ac radicis bonæ fructus bonus, Ter et sæpius, ait, beatam prædico perspicaciam tuam, o mater. Beatam te ob tam sublimes cogitationes, seu potius ob sanctificantem gratiam, quæ invisibiliter cor tuum accendit, et ad meditandum talia comparavit. Hæc fatus, ipsam quoque Episcopo committit, ejusque opera baptizari ipsam

ἐξεγένετο τῶν βασάνων τῶν σῶν, εἰ μὴ τοιούτου ἄρα τοῦ D
βοηθοῦντος ἐτύχομεν. Πρὸς πλείονα ταῦτα τὸν δικαστὴν ἀνῆπτε μανίαν, καὶ ὕλη τῷ ἐκείνου θυμῷ καθίστατο. Διὰ τοῦτο γοῦν σφαῖραί τε χαλκαῖ ἐπυροῦντο πάλιν καὶ ταῖς μασχάλαις αὐτῶν ἐπετίθεντο· αὖθις τοίνυν ὁ Ἡγεμὼν ὥσπερ ἐπιχλευάζων, Ἤσθεσθε τοῦ πυρὸς, ἔφη; Αἱ δὲ· Σὺ μᾶλλον, εἶπον, αἰσθήσῃ τοῦ ὕλου πυρὸς καὶ μηδέποτε σβεννυμένου, ἡμῖν δὲ βραχεῖα ταῦτα φροντὶς, τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐπιβοηθοῦντος, ὃς οὐδὲ ὁρατός σοι γίνεται, οὐ μᾶλλον ἢ καὶ τυφλῷ ἥλιος.

LII Ταῦτα περισταμένη, ὥσπερ εἴρηται, ἡ μεγάλη Θεοδοσία καὶ ὀφθαλμοῖς ἰδίοις παραλαμβάνουσα, ἐγκύμων εὐθὺς θείων ἐννοιῶν γίνεται, εἰσέδυ γὰρ αὐτὴν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὃς καὶ διστόμου μαχαίρας [ὥς] φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τομώτερος ὤν· καὶ ὥσπερ ἐπιτηδείαν εὑρὼν κατὰ τὴν ὕελον φύσιν, ὥστε καὶ αὐγὰς εἰσδέξασθαι θεοσεβείας, ἐφώτισέ τε ὅλην αὐτὴν καὶ πυρώδη πρὸς εὐσέβειαν μετεσκεύασε. Αὕτη τοιγαροῦν πλοῦτον, εὐγένειαν, δόξαν, E
τιμὰς, μικρὰ πάντα λογισαμένη, καὶ μικρὰ τῷ ὄντι, ψυχῶν ἔρωτας ταῖς ἠτιλωμέναις γυναιξὶ μᾶλλον καὶ βασάνοις ὀδυνωμέναις διὰ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνηθέντα Χριστὸν, ἑαυτὴν συγκατέταξε, καὶ τὴν μακαρίαν λέγει σὺν ἐκείναις φωνήν· Δούλη κἀγώ εἰμι τοῦ Ἐσταυρωμένου.

LIII Ταυτην ὁ Ἡγεμὼν θεασάμενος, καὶ τὴν ἀθρόαν αὐτῆς μεταβολὴν ἐκπλαγεὶς, Κυρία, λέγει, Θεοδοσία, πῶς οὕτως ἠλλοίωσαι; πῶς ἠπάτησαι παραδόξως, ὥστε τῶν μὲν πατρῴων καταλιγωρῆσαι θεῶν, καινὸν δὲ τοιοῦτον ἀνθελέσθαι σέβας; Ἡ δὲ, Οὐ νῦν ἠπάτημαι, ἔφη· μᾶλλον οὖν ἠπατώμην τὸ πρότερον, Θεοῦ μὲν ὑπεριδοῦσα, οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ δημιουργοῦ, ἔργα δὲ ἀνθρωπίνων χειρῶν σέβουσα, τὰ θεοὺς καλεῖσθαι κατεψευμένη. Πολλῶν οὖν ἐν τῷ μέσῳ λόγων λεχθέντων, ἐπεὶ εὕρισκε ταύτην Ἡγεμὼν οὐ δὲ βραχὺ πειθομένην, τὴν φυλακὴν αὐτῆς κατακρίνει, καὶ ταῖς ἄλλαις συγκατακλείει μάρτυσιν.

LIV Ἡ δὲ τί οὐκ ἐποίησε, τὰς ἱερὰς ἐκείνας περιοῦσα γυναῖκας, καὶ θεραπεύειν ὅλως προῃρημένη, ἐπῄνει τῆς F
καρτερίας, ἐμακάριζε τῶν βασάνων, ἐφίλει τὰς πληγὰς, ὀθόναις ἀπέματτε ταύτας, ἀλεξίκακα φάρμακα ἐπετίθει, ἐπεὶ καὶ τέχνης ἦν ἰατρικῆς οὐκ ἀπαίδευτος. Ταύτην ἐπεὶ εἶδεν ὁ θεῖος αὐτῆς υἱὸς ἔνδον τῆς φυλακῆς οὖσαν, καὶ ὡς πιστὴν ὑπόδικον γενομένην, σκιρτῶσαν εὐθὺς εἶχε τὴν καρδίαν τῷ παριόντι τῆς ἡδονῆς, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς ἐζήτει μαθεῖν. Ἡ δὲ, Τέκνον ἐμὸν, τὸ ἐξαίσιον, εἶπε, τῆς καρτερίας τῶν ἐπίσης ἀσθενῶν ἐμοὶ γυναικῶν συνεῖναί με παρεσκεύασεν ὅτι ἀμήχανον, φύσιν οὕτω σαθρὰν, βασάνους ὑπομένειν τοιαύτας, εἰ μή τις δύναμις ἀρρήτως ἐπεβοηθῇ, τοῦτο κἀμὲ παρεσκεύασε δούλην τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι.

LV Ταῦτα ἐκείνη μὲν ἔφη· Ὁ δὲ τῇ μητρὶ τὸ σύνολον ἐοικὼς, καὶ ῥίζης καρπὸς ἂν τῆς ἀγαθῆς ἀγαθός· Μακαρία εἶ τῆς συνέσεως, ὦ μῆτερ, εἶπε, καὶ τῶν ὑψηλῶν τούτων σου λογισμῶν μᾶλλον ἢ τῆς ἁγιαστικῆς χάριτος, ἥτις ἀοράτως ἁψαμένη σου τῆς καρδίας, τοιαῦτα λογίζεσθαι παρεσκεύασεν. Οὕτως εἰπὼν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ αὐτὴν ἐγχειρίζει, καὶ δι' ἐκείνου καλῶς αὐτὴν τῷ θείῳ τελεῖ βαπτίσματι· εἶτα τῆς φυλακῆς πάσας ἐχούσης, παρῄνει αὐ-

ταῖς

A ταῖς ὁ Ἅγιος καὶ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ, ἤλειφεν ἀγῶνας, ἐῴκει δὲ τὰ ἐκείνου ῥήματα οἷά τις δρόσος πρὸ τὰς αὐτῶν εἰσπίπτων ψυχάς. Εἶθ' οὕτως ὁ Ἡγεμὼν πέμψας, παρέστησε μὲν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ βήματι πάσας, πρὸς μέντοι τὴν Θεοδοσίαν πρώτην ἀποβλέψας, Ὁρᾷς, ὅπως σου κήδομαι, ἔφη, καὶ ὅτι ἀβούλητον ὅλως ἐμοὶ, τιμωρίας σε παραδοῦναι· ἐπιστράφηθι τοιγαροῦν καὶ τοὺς θεοὺς ἐξιλέωσαι, καὶ τεύξῃ τούτων εὐμενῶν, ἢ τὸ πρότερον. Ἡ δὲ, Ἀλλ' οὐκ αἰσχύνῃ, ἔφη, σαφῶς τὰ χειροποίητα δὴ ταῦτα καὶ κωφὰ, θεοὺς ὀνομάζειν· Οἶδα τὸ ὁμοιωθῆναι Θεῷ κατὰ δύναμιν, μακάριον ἐν ἀνθρώποις. Εἴπερ ἄρα σοί τις τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοίωσιν ὅλως εὔξαιτο, οὐκ ἐπηρασμένος ἂν εἴη μᾶλλον, ἤπερ εὐχόμενος;

LVI Οὐκ ἤνεγκε τοὺς λόγους πρᾴως ὁ Δικαστὴς, ἀλλὰ τὸ λαλῆσαν στόμα κελεύει τύπτεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ διαταθεῖσαν ἐκ τεσσάρων ῥαβδίζεσθαι ταύτην. Ἐπὶ τοιούτοις κακῶς φιλότιμος ὢν ἐκεῖνος καὶ πρὸς χορηγίαν ἄφθονος, προστάττει καὶ χερσὶ σιδηραῖς τὰς Ἁγίας αὐτῆς πλευρὰς ξέεσθαι. Αἱ μέντοι ἄλλαι γυναῖκες οὕτω πάσχουσαι, ὁρῶσαι καὶ τὸ αἷμα τῶν πλευρῶν αὐτῆς ἀποῤῥέον, δάκρυσιν
B ἐκεῖναι τὰς παρειὰς κατέβρεχον, εὐχήν τε τὴν προσήκουσαν τῷ καιρῷ ἐποιοῦντο. Ὦ Θεὸς ἡμῶν, λέγουσαι, καταφυγὴ καὶ δυνάμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι, ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα, πρόφθασον, Κύριε, καὶ ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐκ χειρὸς υἵων ἀλλοτρίων. Οὕτως εὐχομένων ἀκούσας ὁ Ἡγεμὼν, μολιβδίσι καὶ αὖθις τὰς σιαγόνας αὐτῶν κελεύει παίεσθαι, ὡς δὲ πάντα μὲν ἀψύχως ἔφερον αἱ γυναῖκες. Ὁ δὲ Ἡγεμὼν ἔπασχεν αὐτὸς μᾶλλον, ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν, ἢ αὐτὰς πάσχειν ἐποίει.

LVII Καὶ συνεὶς, ὡς ἐναντία μᾶλλον, ὧν βούλεται, δρᾷ, προσθήκην τῶν πιστευόντων διὰ τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν ἐργαζόμενος, φιλανθρωπεύεται καὶ ἄκων ὁ βιαιότατος, καὶ πλείους εἰς νοῦν βάλλεται μὴ προσθῆναι βασάνους, ἀλλὰ ἀποφαίνεται μιᾷ ταύτας ἁλύσει δεθείσας εἰς τὸν ἀποτεταγμένον εὐθὺς ἀπαχθῆναι τόπον, καὶ ξίφει τὰς κεφαλὰς ἀποτμηθῆναι. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως ἤκουον, ἄλλαι γένους γυναῖκες ἐν καιρῷ τοιούτῳ τὰ καθήκοντα γυναιξὶν ἐποίουν, ἐσκυθρώπαζον ἂν δακρύων ἀγεννῶν ἀθλίως ὑπεμιμνήσκοντο, καὶ τῶν πρὸς τὰς συνήθεις ἐσχάτων περιπλο-
C κῶν. Ταῖς δὲ οὐδὲν τοιοῦτο, ἀλλ' ὥσπερ εἰδυῖαι καλῶς εἰς οἵαν ἀπάγονται τὴν μακαριότητα, καὶ ὅτι ἄληκτος ἄνεσις ἀντὶ κόπων, ὧν εἶδον, αὐτὰς ὑποδέξεται, ἠγάλλοντο μᾶλλον καὶ θαλερὸν εἶχον τὸ πρόσωπον, ἀψευδῆ ἄγγελον τῆς κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς. Ὡς δὲ καὶ εἰς τὸν τόπον ἀπήχθησαν, κλίνασαι τοὺς αὐχένας ἡδέως ὁμοῦ καὶ γενναίως τὴν ἐκτομὴν καταδέχονται, ἐννάτην ἐπὶ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνὸς ἄγοντος.

LVIII Οὔπω πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ὁ Ἡγεμὼν τοῦ βήματος προκαθίσας, δεινόν τι πνέων καὶ ἄγριον μετακαλεῖται τὸν Ἀθλητήν· ᾧ παραστάντι, Τί δὲ οὔπω σοι κόρος, ἔφη, τοσαύτας ἀπολωλεκότι ψυχάς; Οὐκ ἀπώλεσα, ὁ θεῖος ἔφη Προκόπιος, ἀλλὰ τῆς ἀπολείας ἀνεῤῥυσάμην. Οὕτως εἶπε, καὶ παραχρῆμα τὸ τίμιον ἐκείνου πρόσωπον ὄνυξι σιδηραῖς κατεξαίνετο, καὶ ἦν ἰδεῖν θαῦμα φρίκης μεστὸν, τοὺς μὲν κολάζοντας, οἷα θῆρας ἀγρίους, ἐπιόντας τῷ Μάρτυρι, τὸν δὲ ὡς ἀνδριάντα μᾶλλον ἢ ἄνδρα, καὶ σαρκῶν κρείττονα, φέροντα τὰς πληγάς. Τὸ μὲν οὖν αἷμα δαψιλῶς κατέῤῥει, καὶ ἡ γῆ δεινῶς ἐφοινίσσετο· στεναγμὸς δὲ οὐδεὶς ἐξηκούετο, οὔτε ἄλλό τι σύμβολον ἀλγούσης ψυχῆς ἐδείκνυτο, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἔλεός τις,

curat. Post hæc omnes carcere occlusas commonebat Sanctus, et ad sustinendum pro Christo agonem ungebat : nam verba ejus instar roris in earum animas incidere solebant. Deinde misit Præfectus, et ad tribunal suum sisti jussit omnes. Et primum quidem Theodosiam conspicatus, Viden', ait, quam tu mihi curæ sis, et quam invitus tormentis te tradam? Convertere igitur, et deos placa; et benignis eis utere, sicut antea. Contra Theodosia : Non te pudet, inquit, hæc manufacta et muta simulacra deos nominare? Novi equidem, diis assimilari, beatum apud homines haberi. Jam vero si quis oraret, ut tu prorsus illis similis fores; nonne diris potius te devoveret, quam oraret? Ex Mss.

56 Non placide tulit Præfectus hæc dicta, sed os, quod ea protulerat, cædi, ipsamque postea extensam a quatuor hominibus verberari flagris jubet. Ad hæc, cum esset male honoris cupidus, et non parcus ad suppeditandos sumptus; latera ejus ferreis manibus radi imperat. Aliæ mulieres eadem opera patiebantur, spectantesque stillantem ex lateribus ipsius cruorem, copioso genarum fletu ubertim genas irrigabant, et preces, tempori convenientes, instituebant in hunc modum : O Deus noster, refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Festina, Domine, et eripe nos e manu filiorum alienorum. Auditis hisce precibus, Præfectus maxillas earum denuo laminis plumbeis percuti mandat; quæ omnia mulieres tolerabant, tamquam sensus expertes. Imo vero Præfectus magis se ipse, quam illas cruciabat, laborans et nil proficiens.

cujus jussu cæditur, ac torquetur;

E

57 Demum gnarus, contraria potius agere se iis, quæ volebat, promovens nimirum credentium incrementum per ipsorum patientiam, mansuetior fit vel invitus, tametsi esset maxime violentus, et plura non adhibere tormenta proposuit, sententiamque tulit, ut uno ligatæ vinculo, ad destinatum locum statim adducerentur, et capite plecterentur. Intellecta sententia, aliæ mulieres, sicut isto tempore feminis convenit, demisso vultu, lacrymis imbellibus misere indulsissent; et supremos amicis dedissent complexus. Nullum harum simile factum. Sed probe consciæ, ad quantam properarent felicitatem ; et requiem numquam cessaturam, pro molestiis, quas videbant, sese manere, exultabant potius, et hilarem frontem exporrigebant, sincerum nuntium internæ voluptatis. Ad locum deductæ, inclinato collo lubenter ac generose ictum excepere die vigesima nona mensis Maii *b*.

demum cum mulieribus martyrium subit.

F

58 Nec multi prætererant dies, quando Præses, pro tribunali sedens, torvique aliquid et truculenti spirans, Pugilem advocat. Cui adstanti : Quid? Nondum etiam, inquit, satietas te tenet, postquam tot animas perdidisti? Haud equidem perdidi, ait divinus Procopius, sed ab interitu liberavi. Sic dixit. Cum sine mora venerabilem ejus vultum unguibus ferreis dilaceravit. Et, plenum horroris miraculum, cernere erat tortores, tamquam immanes feras, in Martyrem irruentes; ipsum vero, statuam viri potius, quam virum, carne fortiorem, plagas ferentem. Sanguis ergo ubertim effluebat, et purpurata horrifice rubescebat tellus. Nullus tamen

b

Rursum Sanctus

Ex MS.

audiebatur gemitus : nullum dolentis animi signum apparebat. Nec ulla misericordia, aut parva commiseratio tyranni cor tangebat; sed a quercu ipse aut petra vere ortus, ut a poetis cantatum. Adeo ut quis non habeat, quid potius agat, an miretur Martyris constantiam, an detestetur Judicis crudelitatem.

καὶ μικρὸς οἰκτὸς τῆς τοῦ Ἡγεμόνος ψυχῆς ἥπτετο, ἀλλ' ἀπὸ δρυὸς ἐκεῖνος ἢ πέτρης ἀτεχνῶς, τὸ ᾀδόμενον · ὥστε οὐκ εἶχέ τις πλέον, ἢ τὸν Ἅγιον θαυμάσαι τῆς καρτερίας, ἢ τὸν Δικαστὴν μισῆσαι τῆς ἀγριότητος. D

novis tormentis cruciatur.

59 Quin et vulnera vulneribus addidit, et collum Martyris laminis plumbeis conteri jussit. Hæc passum, at nihil debiliorem, denuo carcer illum excepit; non ut aliquantulum quiesceret (quomodo enim cogitatio illa cadat in hominem, ab omni humanitate alienum?) Sed potius ut dispiceret, quo cruciatu inferendo, generosam illius animam commoveret. Verum divinus Procopius, carcerem ingressus, prolixiori orationi vacavit, ut pietatem confirmaret, confessionem suam ad finem perduceret, impietas confunderetur, omnesque Ulcionis adversus Christianos machinas infirmaret.

LIX Ὁ δὲ καὶ προσετίθει μᾶλλον ἐπὶ τῷ ἄλγει τῶν τραυμάτων αὐτοῦ, καὶ κελεύει πάλιν ταῖς μολιβδίσι τὸν αὐχένα συντρίβεσθαι. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο πάσχων, οὐδὲν ἧττον ὁ αὐτὸς ἦν, φυλακὴ καὶ αὖθις αὐτὸν ἐξεδέχετο, οὐχ ὥστε καὶ μικρὸν ἀνεθῆναι (ποῦ γὰρ ἂν ἀπάνθρωπος ψυχὴ τοιοῦτον ἐννοηθείη φιλάνθρωπον;) ἀλλ' ὥστε σκοπῆσαι μᾶλλον αὐτὸν, ποίαν ἄρα τιμωρίαν ἐπενεγκὼν, τῆς γενναίας ἐκείνου ψυχῆς καθίκοιτο. Πλὴν ἀλλ' ὁ θεῖος Προκόπιος τὴν φυλακὴν εἰσελθὼν, εὐχῇ προσεῖχεν ἐκτενεστέρᾳ. Ἡ δὲ εὐχὴ, κρατυνθῆναι μὲν τὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ αὐτὸν εἰς τέλος τὴν ὁμολογίαν διενεγκεῖν, καταισχυνθῆναι δὲ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὰς κατὰ Χριστιανῶν Οὐλκιόνος μηχανὰς ἀσθενεῖς ἐλεγχθῆναι.

ANNOTATA.

B

a *Nostram de Sociis* S. Procopii *Ducis opinionem refert Comm. prævius, num. 20.* E

b *Habes de his in Commentario prævio, num. 21.*

CAPUT VI.

Dæmonibus imperat sanctus Martyr; novis tormentis probatur; idola impugnat; cælesti voce recreatur; varios perfert cruciatus.

Præfecto Ulcione e vivis sublato,

Atque Ulcionem ipsum corripuit multus stupor, et non mediocris consilii inopia, quando mirabilem Martyris constantiam videbat. Ideo ne vel pedem domo extulit; neu sermones cum aliquo habuit per integrum diem, sed febri vehementi fuit correptus; neque dum flagelli causam intelligens, quod nempe castigatio esset Domini, ad pœnitentiam illum vocantis, æternis cruciatibus dignam animam exhalavit. Jamque Martyris oratio habebat finem; et pietas crescebat ac confortabatur, multis in dies non viris modo, sed etiam mulieribus ad fidem accedentibus; cum ipse etiam Martyr a maxima Dei manu ad illa elevaretur, multosque dæmoniacos sanaret, non mora temporis et
C multorum dierum intervallo, sed solo divinæ crucis signaculo et imperio contra malignos spiritus; qui tantum aberant, ut imperata non facerent, ut fugiendo, tantum non jussa ejus prævenirent.

Αὐτὸν μέντοι τὸν Οὐλκίονα καὶ πολλή τις ἔκπληξις καὶ ἀπορία συνεῖχεν οὐ μετρία, τὴν θαυμαστὴν ἔνστασιν τοῦ Μάρτυρος καθορῶντα. Οὗ χάριν οὐδὲ προῆλθε τῆς οἰκίας, οὐδὲ λόγου μετέδωκεν οὐδενὶ παρ' ὅλην ἡμέραν, πυρετῷ δὲ πίονι μᾶλλον κατασχεθεὶς, καὶ μηδὲ τοῦτο συνεὶς, ὅθεν ἡ μάστιξ, ὅτι παιδεία ἦν παρὰ Κυρίου, καλοῦντες αὐτὸν εἰς μετάνοιαν, τὴν αἰωνίων ὄντως πληγῶν ἀξίαν ἀφῆκε ψυχήν. Ἡ εὐχὴ δὲ τῷ Μάρτυρι πέρας εἶχε, καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο, πολλῶν ἑκάστης οὐκ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν τῇ πίστει προστιθεμένων, οἷα δὴ καὶ τοῦ Μάρτυρος χειρὶ μεγίστῃ πρὸς ταῦτα συναιρομένου, καὶ πολλοὺς ἰωμένου τῶν δαιμονώντων οὐ τριβῇ χρόνου καὶ παρατάσει πολυημέρῳ, ἀλλὰ σφραγῖδι μόνῃ τοῦ θείου σταυροῦ καὶ τῷ πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα ἐπιτάγματι, ἃ τοσοῦτον ἀπεῖχε τὸ κελευσθὲν μὴ ποιεῖν, ὡς μικροῦ τῇ φυγῇ φθάνειν αὐτὰ τὸ ἐπίταγμα. F

citatur sanctus Martyr ad Flavianum,

61 Ulcione e vivis sublato, Palæstinæ præficitur Flavianus, et ipse Italus, præclaris ortus natalibus; neque malitia Ulcioni cedebat, si morum perversitate, vafritie et animi crudelitate præcedentem potius non superarit. Ubi ergo Cæsaream venit, convenerunt eum nonnulli e civibus, gesta Martyris recensentes, ac simul ipsius osorum, simul adulatorum munere fungentes. Ille, quod audierat, secundis curis non discutiendum ratus, mox Sanctum sistit, ac primo nomen sciscitatur. Respondet ille : Quod necessarium est potissimum, et quod cupidissime inquiris; Christianus sum enimvero et talis compellor. Nomen mihi Procopius : neque illud ab hominibus accepi, sed a Jesu Christi Domini mei gratia.

LXI Ἐπεὶ δὲ Οὐλκίων ἐξ ἀνθρώπων ἦν, τὴν τῆς Παλαιστίνης ἀρχὴν Φλαβιανὸς ἐγχειρίζεται, Ἰταλὸς μὲν καὶ αὐτὸς καὶ τῶν εὐγεγονότων, οὐδὲν δὲ Οὐλκίονος εἰς κακίαν ἐνδοτικώτερος, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον κακοηθείᾳ καὶ σκολιότητι καὶ ψυχῆς ἀγριότητι τὸν φθάσαντα παρελάυνων. Ὃς οὖν τῇ Καισαρείᾳ προσέβαλεν, ἤδη τῶν πολιτῶν αὐτῷ τινες ἐντυχόντες, τὰ τοῦ Μάρτυρος εἰσηγοῦντο, ἅμα μὲν φθονούντων, ἅμα δὲ καὶ θωπευόντων ἔργον πληροῦντες. Καὶ ὃς οὐ δευτέρων ὅλως φροντίδων τὸ ἀκουσθὲν ἀξιῶν, παρίστησι τὸν Ἅγιον παραχρῆμα, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ὀνόματος ἐπυνθάνετο. Ὁ δὲ τὸ μὲν ἀναγκαῖον, εἶπε, καὶ κύριον, καὶ ὃ μάλιστα καὶ αὐτὸς ἐκθύμως ἐπιζητεῖς, Χριστιανὸς ἀψευδής εἰμί τε καὶ ὀνομάζομαι, καλοῦμαι δὲ καὶ Προκόπιος, οὐδὲ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος.

a quo interrogatus,

62 Tum Flavianus : Tene, inquit, solum latet, quidnam sibi velit edictum Imperatoris? Vult enim, ut illi, qui nolunt sacrificare diis, primum quidem

LXII Καὶ ὁ Φλαβιανός · Σοὶ μόνῳ ἠγνόηται, ἔφη, τίποτε ἄρα τὸ βασιλικὸν βούλεται πρᾶγμα; βούλεται γὰρ τοὺς μὴ πειθομένους θύειν τοῖς θεοῖς, πρῶτα μὲν χαλε-

παῖς

A παῖς βασάνοις, ἔπειτα δὲ καὶ θανάτῳ πικρῷ δίδοσθαι. Ἐμοὶ δὲ καὶ θαυμάζειν ἔπεισι, πῶς εἰς τοῦτο ἡλικίας ἥκων, ἔτι παιδαριώδη φρονεῖν οὐκ αἰδεῖται· τὸ γὰρ Θεὸν ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαι λέγειν, ἔπειτα καὶ παρὰ ἀνθρώπων, οἷα καὶ αὐτὸν δὴ τοῦτον (ὦ ἥλιε) προσκυνεῖν ὡς Θεὸν, πῶς οὐκ ἀνοίας μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ μανίας ἐχόμενον; Πεισθεὶς οὖν μοι, τῆς θρησκείας ἀπόστηθι ταύτης, καὶ οὐδὲν ἴσως μεταμελήσει σοι τῆς εὐπειθείας.

LXIII Πρὸς ταῦτα ὁ τοῦ Χριστοῦ Μάρτυς, ὥσπερ πλείαν τὴν σύνεσιν ἐπιδείξασθαι θέλων πρὸς τὸν πλείονι δήπου καὶ τῇ δεινότητι χρώμενον. Ἐχρῆν μέν σε, ὦ Ἡγεμὼν, ἔφη, τὸν δημιουργὸν, ὅστις εἴη οὐρανοῦ τε καὶ γῆς εἰδέναι, καὶ τοῦτον ἕνα καὶ μόνον ἀληθῆ Θεὸν ἐν ἀτρέπτῳ φύσει καὶ ἀπαθεῖ εἶναι πιστεύειν. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας ὁρμώμενος, πολλοὺς εἶναι δοξάζεις θεοὺς, καὶ τοῦτο δὴ τὸ σέβας, ὑγιῶς ἔχειν δοκεῖς, εἰ βούλει, δείξω σοι καὶ ἀπὸ τῶν παρ' ὑμῖν σοφῶν οἵων, Ἑρμοῦ φημι καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων δήτινων οὐκ ὀλίγων, ἕνα Θεὸν πρεσβευόμενον καὶ οὐ πολλοὺς, τοὺς δὲ ἐξ ἀνθρώπων εἰς θεοὺς μεταβαλεῖν λεγομέ-
B νους, παιζομένους μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν οὐ μὴ νῦν τιμωμένους. Σωκράτει δὲ καὶ Ἡρακλείτῳ ἐκκηρυκτός τε καὶ ἀπαράδεκτος ἡ τῶν ἀγαλμάτων ὅλως προσκύνησις, δι' ἣν αἰτίαν, καὶ ὁ μὲν τῆς Ἐφέσεως ἐξωθεῖται, ὁ δὲ τὸ κώνειον προσέσθαι πρὸς τῶν Ἀθηναίων καταψηφίζεται.

LXIV Ἐπὶ δὲ καὶ τὸ τὸν Χριστὸν ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαί τε καὶ ἐσταυρῶσθαι εἰς ὄνειδος ἡμῖν προτείνεις, εἰ βούλει περὶ τοῦ μεγάλου τούτου διακοῦσαι μυστηρίου, καιρὸς δωθήτω καὶ ἀκούσῃ σαφῶς. Τούτων οὕτως ὑπὸ τοῦ Μάρτυρος λεγομένων, Φλαβιανὸς ὄνος ἦν, τὸ ᾀδόμενον, λύρας ἀκούων ἀμέλει, καὶ τῶν λεχθέντων οἷα δὴ κατορχούμενος. Καλὸς ἡμῖν ὤφθης, φησὶ, τῶν περὶ θεοῦ τε καὶ ἄλλων θείων ἐξηγητὴς, ἅτε δὴ ἄνωθεν ἥκων καὶ τὰς οὐρανίους κλεῖς αὐτῷ ἐγκεχειρισμένος, πλὴν ἀλλὰ συμβουλεύω σοι πεισθῆναι πρότερον ἢ τῶν ἐμῶν, ὧν προσοίσω σοι, πειραθῆναι βασάνων. Εἰ δ' οὖν, ἴσθι τοῦτο μόνον, ἀπολαύσων τῆς ἀπειθείας, τὸ κολάσεις ἔτι πλείστας οὐδὲν δέον ὑπενεγκεῖν· εἶτα καὶ μὴ βουλόμενος εἶξαι καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ κεκελευσμένον.

LXV Ὁ δὲ Ἅγιος· Ἐπειδὴ, εἶπε, τὸν ἀληθῆ Θεὸν εἰδέναι μὴ βούλει, πήρωσιν ἑλόμενος ἑκουσίαν καὶ πρὸς τὸ
C βλάπτειν μόνον καὶ κολάζειν ἐμπαράσκευος εἶ, σύ με σφάττε, καὶ κρεούργει καὶ μαγείρευε σάρκας ἀνθρώπων· ἐγὼ δὲ οὐ λίθοις οὐδὲ χειροποιήτοις ἄλλοις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μοῦ [θύω] θυσίαν αἰνέσεως διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας ἐκ θελήματός μου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἰ γὰρ τίμιον ὁ λίθος, ὃν προσκυνεῖς καὶ Θεὸς εἶναι παρά σοι πεπίστευται, ὅτου χάριν αὐτὸν τέμνεις καὶ εἰς πολλὰ διαιρεῖς; καὶ τῷ μὲν ὡς Θεῷ πρεσβεύεις καὶ λιβανωτὸν αὐτῷ καὶ θυσίας ἄλλας προσάγεις, τὰ δὲ πρὸς οἰκοδομὰς καὶ πεδίων καταστρώσεις λαμβάνεις. Ἔτι δὲ οἷς καὶ πρὸς ἐκκρίσεις καί τινας ἄλλας χρείας ἀτιμοτέρας. Τὰ ὅμοια δέ σοι καὶ εἰς χρυσὸν καὶ χαλκὸν καὶ ξύλα καὶ τὰς ἄλλας τῶν ὑλῶν διαπέπρακται. Ποίας οὖν σοφίας τοῦτο ἢ τί τῆς ἐμετέρας δόξης, τὸ σεσιωπημένον τοῦτο καὶ ἀπόῤῥητον;

LXVI Ὅτι ᾧ προσφέρεις θυσίαν, τοῦτο πάλιν τῷ πυρὶ δίδως, καὶ ὥπερ αὖθις δίδως πυρὶ, παρὰ τούτου, φεῦ, οὐδ' ὁτιοῦν ὑπολογιζόμενος, σωθηρίαν αἰτεῖς, ὡς τοιαῦτα πάντως δυναμένου ποιεῖν, τὸ μηδὲν μετὰ τὸ εἰς θεοὺς ὑμῖν ἐγγραφῆναι ἄμεινον ἔχοντος ἢ ἰσχύοντος. Ὥστε κἂν τῷ σιδήρῳ θύειν βούλησθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῷ βλάπτεται, καὶ πυρὶ δοθεὶς μαλακώτερος γάει. Κἂν τὸ πῦρ εἴπῃς,

gravibus tormentis, dein acerba morte mulctentur. Mihi autem mirari subit, quod te, qui id ætatis es, necdum etiam pudeat puerilia sectari. Nam dicere, Deum ex muliere natum esse; ac deinde ab hominibus, hominem utique, cruci affixum; atque illum ipsum (si Soli placet) adorare, tamquam Deum, quomodo non insanum; imo furiosum est? Itaque mihi morem gerens, cultum hunc mitte: et obedientiæ te tuæ non pœnitebit. *Ex Ms.*

63 Ad hæc Martyr Christi, sagacitate ingenii potius refellere volens eum, qui multa in dicendo vehementia usus fuerat; Oportebat te, inquit, o Præfecte, quis cæli terræque sit conditor, nosse, et credere unum hunc et solum Deum existere in natura, mutari et pati nescia. Sed quia tu mundi sapientia oriundus, plures existere deos opinaris, atque hunc cultum recte se habere arbitraris; tibi, si vis, vel ex iis, qui sapientum apud vos laude florent, Hermete *a*, Platone, Aristotele, et aliis certe non paucis, ostendam unum Deum cultum esse, non plures; eos autem, qui ex hominibus in Deos adscripti feruntur, delusos vere ab illis esse, non honoratos. Et ideo Socrates et Heraclitus statuarum adorationem non admittendam, sed eliminandam, plane censuerunt. Et hic quidem Epheso exactus: ille autem ad haustum cicutæ ab Atheniensibus condemnatus est. *intrepide respondet* *a* E

64 Sed quia ex muliere natum et cruci affixum esse Christum, opprobrio nobis das; si de magno hoc arcano audire lubet, tempus detur, et audies clare. His ita a Martyre enuntiatis, Flavianus erat asinus, ut canit proverbium, lyram audiens, et ea, quæ dicta sunt, transiliens; Recte, ait, de Deo et rebus divinis disserere nobis visus es (utpote ab alto veniens, et clavium cælestium administrationem tenens;) consulo tamen tibi, ut obtemperes prius, quam te quæstioni admoveam, tormentis meis excruciandum. Sin minus, hoc unum scito, pœnas te mansuras, unicum inobedientiæ tuæ fructum; nec opus esse pluribus, ut tandem velis cedere, et jussa executioni mandare. *atque objecta refutat;*

65 Sanctus contra: Quoniam, inquit, verum Deum cognoscere non vis, voluntaria correptus cæcitate; atque ad nocendum et puniendum dumtaxat vales; agedum macta, dilania, disseca hominum carnes. Ego autem non lapidibus, non aliis manu factis, sed Deo meo sacrificabo hostiam laudis, per voluntariam in ipsum confessionem, sicut scriptum est. Si res cultu digna, et numen abs te creditur, lapis, quem adoras; eccur eum scindis, et plures in partes dividis? Hanc quidem tamquam Deum honoras, et thus ipsi, atque alia sacrificia offers; illam vero ad ædificandum et sternendum dumtaxat adhibes; quin etiam nonnullis uteris ad excrementa, et alios quosdam usus viliores. Similia facta sunt abs te in auro, ære, ligno, aliaque materia. Cujus ergo sapientiæ et gloriæ nobis sit illud silentio pressum et arcanum? *ostendens* F

66 Nam cui victimam offers, id ipsum igni tradis; et ab eo, quod igni traditum est (vah!) nullam injuriæ rationem habens, salutem poscis, tamquam ab eo, quod talia prorsus præstare possit; cum tamen nihil, ut a vobis inter deos adscribatur, boni habeat aut valeat. Sic, tametsi ferro sacrificare volueritis; tamen hoc ipsum rubigine consumitur, *idola non esse deos;*

et

ex MS. et igni datum, fit mollius. Quod si ignem Deum dixeris; is defectu materiæ, a qua nutritur, extinguitur. Contingit etiam, ut aqua eo fiat fortior. Oportet itaque vos, rebus, materia constantibus, altiores, quæ in mutuam sæpe corruptionem conspirant, mente pura, puris labris offerre hostiam laudis; si dictis meis parendum censes; sin minus, tempus est, ut tormentis me aggrediaris : neque enim magni facis verba, sed plagas.

magna cum libertate. 67 Talia quando clara voce tam Præsidi, quam circumstantibus dixisset Martyr; idem Præses audaciam et sermonis libertatem non tulit; sed ira victus, Archelao cuidam imperat, ut stricto ense Pugilem generosum e medio tollat. Cum autem sermone ipsius, tamquam gladio vulneratus esset, sine mora in eum irruit, obsecundans timori Judicis. At vero Martyr, desiderio Christi flagrans, ad mortem ocius prosiliit. Archelaus autem pœnas statim dedit. Quippe emarcuit subito manus ejus, et statim in terram dejectus, vivere desiit. Hæc Flaviano stuporem incussere. Nihilominus tamen furiis arsit,
B et ira ejus instar serpentis admodum accensa fuit. Martyrem igitur, manus et pedes vinculis ferreis ligatum, carceri mancipari jubet. Verum hic, quantumlibet vinctus et humi prostratus, neutiquam tamen neglexit mentem ad Deum attollere.

Nova tormenta ipsi annuntiantur 68 Ac primo quidem communes de impensa hominibus benignitate grates agit, qui lapsos nos erexit, et in servitutem redactos, sanguine Domini nos asseruit in libertatem. Deinde orationem peculiarem pro se ipso instituit, ut auxilium ad instans certamen consequeretur, et cursum agonis, quem currebat, consummaret. Sic precatus, iterum vocem audiit se confirmantem. Jam sex exactis diebus, denuo ipsum sisti jussit Flavianus, ratus nimirum, fore, ut aliquo modo præteritorum pœnitudinem injiceret; quod volebat, id facile credens : Verbis meis, ait, prius obtempera, quam carnes tuas consumam. Tum Martyr : Corpus meum præsto est; torque ocius, dæmonibus, tui similibus, serviens. Rursum Præfectus : Non contumeliis tuis bilem mihi movebis, non accendes, non commotum reddes, ut tibi quasi compendiarium inferam exitum vitæ. Nam
C quamvis maleficus gladium elusisti, spiculatorem perdidisti, et tenebrosam quamdam caliginem mentibus offudisti; te tamen articulatim et membratim immisericorditer cruciare non desinam, donec obsequentem te reddidero et jussis obtemperantem. Extendatur ergo, inquit, nugator ille, loris tenuissimis e quatuor partibus supra terram attollatur, et crudis nervis ei carnes lanientur; postea carbonibus candentibus illi terga impleantur. Nam tormentorum vehementia utilis est insanienti.

ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ὕλης ἀπορῆσαν, ὑφ' ἧς ἄρα καὶ διατρέφεται, σβέννυται. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ ὕδωρ ἐπικρατέστερον αὐτοῦ γάει. Δεῖ οὖν ὑμᾶς ἀνωτέρους τῶν ὑλῶν γενομένους, αἳ καὶ εἰς φθορὰν πολλάκις ἀλλήλων καθίστανται καθαρῷ νῷ, καθαροῖς χείλεσι τὴν δι' αἰνέσεως προσφέρειν θυσίαν. Εἰ μὲν οὖν δοκεῖ σοι πεισθῆναι τοῖς ὑφ' ἡμῶν λεγομένοις, εἰδ' οὐ, ὥρά σοι τὰς καθ' ἡμῶν ἐπάγειν βασάνους. Οὐ γὰρ πλειόνων ἐρᾷς ἔτι ῥημάτων, ἀλλὰ πληγῶν. D

LXVII Ταῦτα τοῦ Μάρτυρος λαμπρᾷ τῇ φωνῇ πρός τε τὸν Ἄρχοντα, πρός τε τοὺς περιεστῶτας εἰπόντος, ἐκεῖνος τὸ εὔτολμον τοῦτο καὶ πεπαῤῥησιασμένον οὐκ ἐνεγκὼν, ἀλλ' ἥττων θυμοῦ γενόμενος, Ἀρχελάῳ τινὶ προστάττει τὸ ξίφος σπασάμενον διαχειρίσασθαι τὸν Γεννάδα. Καθάπερ ἐκείνου πρότερον ἴσα δὴ καὶ ξίφει τῷ λόγῳ κατατρωθέντος, ᾧ μὲν οὖν εὐθὺς ὥρμα, δέει τοῦ Δικαστοῦ εἴκων. Ὁ Μάρτυς δὲ αὖθις πόθῳ τῷ περὶ τὸν Χριστὸν, ὀξύτερον ἐχώρει πρὸς τὴν σφαγήν. Ἡ δίκη δὲ Ἀρχέλαον θᾶττον ἀμείβεται· ἡ χεὶρ γὰρ αὐτῷ παραχρῆμα παρεῖτο, αὐτός τε εὐθέως εἰς γῆν ἐβάλλετο καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο· Ἐξέπληξε ταῦτα Φλαβιανὸν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλέον ἐξέμηνε, καὶ ὁ θυμὸς αὐτῷ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως ἀκριβῶς ἀνήπτετο. Κελεύει τοιγαροῦν χεῖράς τε καὶ πόδας τὸν Ἅγιον πεδηθέντα σιδήροις, οὕτως οἰκῆσαι τὴν φυλακήν. Ἀλλ' αὐτὸς, καίτοι πεπεδημένος, καὶ εἰς γῆν κείμενος, οὐκ ἠμέλει τοῦ πρὸς Θεὸν ἀνάγειν τὸν νοῦν. E

LXVIII Καὶ πρῶτα μὲν ποινὴν ἀναφέρει αὐτῷ τὴν εὐχαριστίαν τῆς πρὸς ἀνθρώπους χρηστότητος, ὃς καὶ πεσόντας ἡμᾶς ἀνώρθωσε καὶ δούλους γεγονότας διὰ δεσποτικοῦ αἵματος ἠλευθέρωσεν. Ἔπειτα δὲ καὶ ἰδικωτέραιν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσῆγε τὴν δέησιν, ὥστε καὶ βοηθείας ἔτι τῆς πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα τυχεῖν, καὶ, ὃν τρέχει δρόμον, εἰς πέρας ἀγαγεῖν. Οὕτω τε ηὔχετο καὶ φωνὴν ἤκουεν αὖθις ἀνακτωμένης αὐτόν. Ἕκτης δὲ διαγενομένης ἡμέρας, Φλαβιανὸς πάλιν αὐτὸν μετακαλεσάμενος, καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ οἰόμενος μεταμελήσειν αὐτῷ τῶν προτέρων, ἐκ τοῦ βούλεσθαι τάχα λαβὼν τὸ οἴεσθαι, Πρὸ τοῦ τὰς σαρκάς σου, ἔφη, ἀναλῶσαί με, τοῖς ἐμοῖς πείσθητι λόγοις· καὶ ὁ Μάρτυς, Πρόκειταί σοι τὸ σῶμα τοὐμὸν, ἀμελλητὶ αἴκιζε, τοὺς ὁμοίους σου δαίμονας θεραπεύων. Καὶ ὁ Ἡγεμών· Οὐκ ἐξοργιεῖς με ταῖς δὲ ταῖς ὕβρεσιν, οὐ παροξυνεῖς, οὐ κινήσεις, ἐπίτομόν σοι τὸ πέρας ἐπαγαγεῖν. Εἰ γὰρ καὶ γοητείαις ἄπρακτόν τε τὸ ξίφος ἔδειξας, καὶ τὸν σπεκουλάτορα ὤλεσας, καὶ τῶν φρενῶν ὡσπερεί F τινα σκοτοδίνην κατέχεας, ἀλλ' οὐ παύσομαί σε κατὰ μέρος ἄρα καὶ μέλος ἀνηλεῶς αἰκιζόμενος, ἕως ἐπιπειθῆ ποιῆσθαι καὶ τὸ κελευσόμενόν σοι πράττειν παρασκευάσαι. Τεινέσθω τοιγαροῦν [ἔφη] ὁ φλύαρος ἱᾶσι λεπτοῖς ἐκ τεσσαρῶν ὑπὲρ τὴν γῆν αἰρόμενος, καὶ νεύροις ὠμοῖς τὰς σάρκας ξαινέσθω, οἶθ' οὕτως ἀνθράκων ζεόντων τὰ νῶτα πληροῦσθαι. Ὄνησις γὰρ ἄφρονι τιμωρίας ἐπίτασις.

ANNOTATA.

a *Intellige Hermetem Trismegistum, Philosophum Ægyptium, qui Deum unum opinatus, omnium conditorem, fatetur errorem parentum suorum, qui superstitiones idolorum invenerint. Fertur legisse libros Moysis, appulsus in Ægyptum, ut Gymnosophistas audiret.*

CAPUT VII.

Atrocissimis tormentis cruciatus S. Procopius, tandem capite plectitur.

Tyranno insultat S. Procopius; Hæc audientem Pugilem, et jam ad supplicia tractum, non solum metus ullus invasit, tametsi tormentorum magnitudinem eminus spectaret, volens palam ostendere, quod tormenta et ipsum tormen-

Τούτων ἀκούσαντι τῷ Ἀθλητῇ καὶ ἤδη πρὸς τὴν βάσανον ἑλκομένῳ, οὐ μόνον οὐδὲν δέος ἐπῆν τὸ τῆς κολάσεως δῆθεν ἐφορομένῳ μέγεθος, ἀλλ' ὥσπερ καὶ φανερὸς εἶναι βουλόμενος, ὅτι πρὸς ταῖς βασάνοις καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ τὰς

βασάνους

A βασάνους ψηφιζομένου καταφρονεῖ, ἐλοιδορεῖτο φιλοτίμως
αὐτὸν ὑπὸ μάρτυσι τοῖς παροῦσιν ἄρδην τὰς ὕβρεις ἐκχέων·
Ἀνομίας υἱὲ, λέγων, ὕλη τοῦ αἰωνίου πυρὸς, σὺ λέγεις
ἐμοὶ τὰς κολάσεις ὡς ἄφρονι λυσιτελῶς ἐπάγεις σὺ τὰς
οἱονεὶ τιμωρούμενος, ἀγνοῶν ὅτι τὸ πάντων ἥδιον ἐμοὶ
προξενεῖς. Τί γὰρ εὐγνώμονι δούλῳ ποθεινὸν οὕτως, ὡς τὸ
πάσχειν ὑπὲρ δεσπότου, ὥστε καὶ δέδοικα, μήποτε γνοὺς,
ὅπως ἀντὶ τοῦ λυπεῖν μᾶλλον τὰ πρὸς ἡδονὴν προσάγεις
ἡμῖν, ἀποστῇς τοῦ κολάζειν καὶ τῷ ἐχθρῷ τοιαῦτα χαρί-
ζεσθαι.

torum auctorem contemneret, acriter in eum invehi
cœpit coram aliis, qui aderant, affatim injuriarum
evomens. Fili, ait, iniquitatis, æterni ignis pabu-
lum! cruciatus mihi tamquam insanienti, utiliter
inferri tu prædicas: veniet nimirum tempus, quo
tu iisdem torqueberis, ignarus, rem te mihi longe
gratissimam præstitisse. Ecquid enim servo grato
tam est optabile, quam pro Domino suo pati? Adeo
ut verear, ne conscius, quo pacto ea, quæ tristia
sunt, mihi facias jucunda, a puniendo desistas, et id
beneficii inimico conferas.

Ex Mss.

LXX Καὶ τοῦτο μὲν ὁ Ἅγιος. Ὁ φρενοβλαβὴς μέντοι
Φλαβιανὸς, ἔτι μᾶλλον τοῦ Γενναίῳ τῆς παῤῥησίας ἐπι-
μαινόμενος, νιφάδας αυτῷ βασάνων ἐπάγει καὶ πῦρ, κα-
κὸν, ὡς ὁ λόγος, ἐπὶ κακοῖς. Ὀβελίσκοι γοῦν ἐξηνθρακω-
μένοι, πρῶτα μὲν τοῖς προλαβουσι τραύμασιν ἐπιτίθενται.
Ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαις ταῖς πληγαῖς ἐπιβάλλονται, πρὸς
δὲ καὶ ὀβελίσκοις αὖθις κατακεντεῖται, ἵνα κᾂν οὕτως,
εἰπόντος τοῦ Ἡγεμόνος, αἴσθηναι τῶν βασάνων, καὶ παύ-
σηται τοὺς θεοὺς κακῶς λέγειν, οἷς οἱ βασιλεῖς τῆς κοι-
νῆς ἕνεκα σωτηρίας τιμὰς προσφέρουσιν. Οὕτω πάσχων ὁ
B Μάρτυς, αὐτὸς μὲν οὐδὲν πάσχειν ὅλως ἐῴκει· πλήττειν
δὲ μᾶλλον τὸν Δικαστὴν, καὶ πλήττειν διπλῇ, τῷ τε
φέρειν εὐψύχως τὰ ἐπαγόμενα καὶ τῷ περὶ τὰς ἀποκρίσεις
εὐσυνέτως κομιδῇ διατίθεσθαι. Οἷα δὴ καὶ τότε πρὸς τὸν
Ἡγεμόνα, Σωτηρίαν, ἔφη, τὴν λύμην ἀποκαλεῖς; ἣν οἱ
πάντολμοι βασιλεῖς ἐπεισήγαγον τοῖς ἀνθρώποις, τὰς τῶν
δαιμόνων ἐπαυξήσαντες θεραπείας, οὓς ἀληθὴς Θεὸς, οὐκ
εἰς ἀναβολὰς ἔτι τὴν ὀργὴν ἐπέχων, ἀλλ' ὅσον οὔτω τὴν
δικαίαν εἰσπράξεται τιμωρίαν, τῆς ἡμῶν ἀψεύστως κηδό-
μενος σωτηρίας.

70 Dixerat hæc Sanctus; cum Flavianus, inops
animi, et ob sermonis libertatem magis furens, tor-
mentorum imbres adversus eum congerebat, ignem
igni, ut est in proverbio, malum malo superad-
dens. Itaque candentes obeliscos primum superim-
ponunt præcedentibus vulneribus. Postea novis
plagis afficiunt: obeliscis insuper denuo transfodi-
tur, ut tormenta, sicut dicebat Præfectus, sentire
posset, et diis desineret maledicere, quibus vel Im-
peratores ipsi communis salutis gratia honores
deferunt. Sic patiens Martyr, nihil prorsus pati vi- E
debatur. Judex magis percelli, et percelli duplicem
ob causam: tum quia Martyr, ea, quæ acciderant,
magno animo pertulerat, tum quia in responsis
valde prudenter se gerebat. Talibus ergo etiam tunc
Judicem increpuit: Salutis nomine tu perniciem
compellas, quam Imperatores nefarii intulerunt,
dæmonum cultum augentes? quos verus Deus du-
dum non cunctabitur punire, sed pœnas sumet
justas jamjam, sinceram salutis nostræ curam ge-
rens.

ideo nova tormenta

LXXI Καὶ ὁ Ἡγεμὼν πρὸς τοῦτο χαλεπήνας ἔτι και-
νὴν ἐπινοεῖ τῷ Μάρτυρι τιμωρίαν. Ἡ δὲ ἦν, βωμὸς ὑπο-
τίθεται βδελυρὸς, τὴν δεξιὰν ὁ Μάρτυς κελεύεται, ἀνθρά-
κων ἤδη πληρωθεῖσαν πεπυρωμένων, ἐπανωδὴ τοῦ βωμοῦ
προτεῖναι, λιβάνου τοῖς ἄνθραξιν αὖθις ἐπιτεθέντος (τὶ
βούλεται τοῖς πονηροῖς τὸ ἐνθύμημα;) ὡς εἴπερ ἀλγήσας
ὁ Μάρθυς ἐπαφῇ τῷ βωμῷ τοὺς ἄνθρακας, μηκέτι φλείο-
σιν ἄλλοις ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' αὐτός τε ὡς θύσας λογίζεσθαι,
κᾀκείνους ἀπηλλάξθαι πραγμάτων. Ὁ μὲν οὖν βωμὸς
ὑπέκειτο, ἡ δὲ τοῦ Μάρτυρος χεὶρ ἐφήπλωτο, ὁ λίβανος
ὑπ' αὐτῆς, ἅμα καὶ τὸ πῦρ ἐβαστάζετο, καὶ τὸ μὲν πῦρ
C ἐνήργει τὸ ἑαυτοῦ, ἡ δὲ φύσις ἠρνεῖτο τὸ ἴδιον, ἡ χεὶρ δε-
δαπάνητο, καὶ ὁ νοῦς, ἐμπεδώσας αὐτὴν, ἀκίνητος εἶχε
Πᾶς ὁ παρὼν ἐξεπλήττετο, καὶ τὰ τῆς πλάνης διεσα-
λεύετο· Ἵστατο δὲ ὁ Μάρτυς ἡδὺ πρὸς οὐρανὸν ἀφορῶν,
στεναγμόν τε καὶ δάκρυον ἐπαφιεὶς, οὐ μικροψυχίας, ἀλλ'
εὐχαριστίας, ἧς ἐποιεῖτο πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκράτησας, λέ-
γων, τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μοῦ, καὶ ἔθου τόξον χαλ-
κοῦν τοὺς βραχίονάς μου, ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτη-
ρίας καὶ ἡ δεξιά σου ἀντελάβετό μου.

71 Præfectus ob hæc dicta iratus, novum sup-
plicii genus adversus Martyrem excogitat. Sacra
instruitur ara: dextramque, prunis candentibus
plenam, Martyr supra aram protendere jubetur:
deinde prunis thus imponitur (quid sibi vult im
piorum machinatio?) ut, si dolore victus Martyr,
prunas in aram immiserit, nil tentetur ultra, sed
sacrificasse videatur, atque ipsi curis expediantur.
Et jam ara in promptu erat, manusque explicata
Martyris; thus una cum igne in ipsa portabatur;
ignis quidem operabatur, id, quod suum erat; at
natura negabat, id, quod proprium habet. Consu- F
mebatur manus, et confirmans illam animus ma-
nebat immotus. Omnes, qui aderant, stupebant;
et dolus evanuit. Stabat Martyr, cælum blande
intuens, gemitusque et lacrymas emittens non in-
fracti animi, sed gratiarum actionis, quam Deo
reddebat. Tenuisti, aiebat, manum dexteram meam,
et posuisti, ut arcum æreum, brachia mea: dedi-
sti mihi protectionem salutis, et dextera tua sus-
cepit me.

adversus eum parantur:

LXXII Ὑπὸ πολλῆς οὖν ἀπορίας ὁ Δικαστὴς ἐχόμενος
ἐπὶ τῇ τῆς χειρὸς εὐσταθείᾳ, Ἐπεὶ λέγεις, ἔφη, κρείττων
εἶναι βασάνων, πόθεν οἱ στεναγμοί; καὶ [ὁ Μάρτυς]· Τὸ
δάκρυον μή σοι γένοιτο φάναι, δακρύων ἀληθῶς ἄξιε, πό-
νων ἡμᾶς σωματικῶν ἡττωμένους ἰδεῖν, καὶ ἀβούλητον
ἀφιέναι δάκρυον, οὐκ οὕτως ἀγεννὴς ἐγὼ, οὐδὲ Θεοῦ ἄγευ-
στος βοηθείας, ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο τὸ σῶμα πηλὸς ἄντικρυς,
ὁ δὲ πηλὸς θέρμῃ περιτυχὼν, ὕδωρ πέφυκεν ἀποῤῥεῖν.
Ἔχει τι κᾀντεῦθεν ἡ τῶν δακρύων ἐπιῤῥοή. Τὸ δὲ πλέον,
ὅτι τὴν σὴν δακρύω ψυχὴν ἀνθ' ὧν ὑποστὰς ἀληθινοῦ Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος, δαίμονας ὡς θεοὺς θεραπεύεις, καὶ βασιλεῖς
ἐκείνων θεραπευτάς. Ὑπὲρ ὧν αἰώνιόν σε πῦρ ὑποδέξεται,

72 Judex itaque valde incertus animi ob im-
mobilem manus retentionem, ita infit: Quoniam
dicis te tormentis superiorem, unde ergo gemitus
et lacrymæ? [Cui martyr:] Ne tibi, o lacrymis
merito deplorande, in mentem veniat dicere, do-
loribus corporeis nos superatos videri, tum etiam,
quando vel inviti lacrymam profundimus; non
usque adeo imbellis ego, et divini auxilii inexper-
tus. Sed propterea quod corpus istud fere e cœno
costat; et vero cœnum calore circumfusum, distil-
lare aquam solet; hinc lacrymarum effusio. At,
quod est amplius, animam tuam defleo, quatenus

ejus ad Præsidem responsa.

Ex Mss.

a vero Deo et servatore deficiens, deorum loco dæmones habes, et Imperatores, eorum cultores, veneraris. Ideo ignis te manet perpetuus, et nullum habituri finem cruciatus. Post hæc custodia excipit Sanctum. Postea Judex, pœnis ipsius necdum satur, aliam meditatur, ceteris immanitate longe acerbiorem. Nam manibus ipsum attolli sursum jubet, et duos lapides, latu neutiquam faciles, pedibus appendi, ita ut lapidum gravitate tota convelleretur ac solveretur corporis campages.

Post nova

73 Sed Martyr illo quoque cruciatu rursum fortior apparuit; rursum Judex excogitavit novum. Nam sicuti Martyri nequaquam defuit auxilium de sancto, sic neque Judici ingeniosa ac diabolica in pœnas malitia. Ergo clibanum igne accendi mandat, ut in eum, vehementer ardentem, conjiciatur Sanctus. Illuc immissus, primum divina sese ibidem signavit cruce, cui comes succedebat oratio. Eo autem adhuc movente labia, dissipata fuit flamma, et circumcirca lictores comprehendens, et vim suam manifestabat. Hæc non
B
perculerunt tantum spectatores, sed terrorem mentibus eorum incussere, adeo ut clamarent : Tollatur e conspectu nostro; tollatur e medio, quanto citius; periclitatur enim quanta quanta est civitas, ne præstigiis ejus pervertatur. Tunc præfectus, metu et admiratione etiam ipse plenus, iterum Pugilem demisit ad prætorium.

denuo tolerata tormenta.

74 Paucis post diebus, nihil, quod excogitaret, habebat reliquum Præfectus, sed omnibus destitutus, eum condemnat, ut capite plectatur. Sanctus, ad præstitutum locum progressus, hanc gratiam parvam et supremam, qualem vel ipse inimicus homo recusare haud possit, a lictore sibi indulgeri postulat, nimirum brevissimam temporis moram, ut orare possit; sic se morturum. Ille annuit. Tum Martyr, stans versus orientem, sublatis ad cælum oculis, statim oravit pro salute totius urbis, et pro liberatione ab insidiis inimici, et ut Deus memor esset populi sui in misericordia. Rogavit infirmis sanitatem, viduis atque orphanis rerum, quibus indigent, suppeditationem, injuriam patientibus relaxationem, errantibus
C
reditum : illis insuper, qui sui servarent memoriam, tranquillitatem vitæ, et doloris omnis exterminationem *a*.

a

tandem capite plectitur.

75 Hæc precatus, vocem audivit e cælo, quæ fiduciam ipsi dabat, fore, ut eorum, quæ petierat, compos fieret, et cælestium bonorum heres. His auditis, collum extendit, et gladio amputatur caput; quod corona cælesti coronatur die octava mensis Julii. Nonnulli, qui adstabant, pietatis laude conspicui, sacrum ejus corpus auferunt, unguentisque et aromatibus fragrantissime condiunt; tandemque in loco convenienti religiose deponunt ad honorem Patris, Filii, et Spiritus sancti, unius et et veræ deitatis, quam decet omnis gloria, honor et adoratio, nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen.

D
καὶ κολάσεις πέρας οὐδαμῶς ἔχουσαι. Φρουρὰ δὲ μετὰ ταῦτα λαμβάνει τὸν Ἅγιον. Εἶτα ὁ Δικαστὴς, ὡς ἂν οὔπω διακορὴς ὢν τῶν ἐκείνου τιμωριῶν, ἔτι καὶ ἑτέραν ἐπινοεῖ, πολλῷ τῶν ἄλλων χαλεπωτέραν. Κελεύει γὰρ ἐξαρτηθῆναι μὲν αὐτὸν τῶν χειρῶν, δύο δὲ λίθους, οὐδαμῶς φέρειν ῥᾳδίους ἐκκρεμασθῆναι τῶν τούτου ποδῶν, ὥστε τῇ βαρύτητι τῶν λίθων κατασπασθῆναι πάσας αὐτῷ καὶ λυθῆναι τὰς ἁρμονίας.

LXXIII Πάλιν οὖν ὁ Μάρτυς καὶ ταύτης κρείττων ἐδείκνυτο τῆς κολάσεως, καὶ πάλιν ὁ Δικαστὴς ἑτέραν ἐπινοεῖ· οὔτε γὰρ τὸν Ἀθλητὴν ἐπέλιπεν ἐξ ἀξίου βοήθεια, οὔτε τὸν Δικαστὴν ἐκ δαιμόνων πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι κακοτεχνία. Κελεύει τοιγαροῦν κλίβανον ἐξαφθῆναι πυρὸς· οὗ δεινῶς ἐκκαυθέντος, εἴσω τὸν Ἅγιον ἐκβληθῆναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσήγετο, πρῶτον μὲν ὁ θεῖος σταυρὸς ἐν ἑαυτῷ ἐτύπετο, ἔπειτα δὲ καὶ προσευχὴ εἵπετο. Ἔτι δὲ τῶν χελέων αὐτῷ κινουμένων, ἡ φλὸξ ἐσκεδάννυτο, καὶ τοὺς ὑπουργοὺς κύκλῳ περιλαβοῦσα, τὸ ἑαυτῆς ἐπεδείκνυτο. Τοῦτο τοὺς θεωμένους ἐξέπληττε μὲν, ἀλλὰ καὶ δέος εἰς τὰς ἐκείνων ἐνίει ψυχὰς, ὥστε καὶ βοᾷν· Ἀρθήτω, λέ-
E
γοντας, ἀφ' ἡμῶν, ἀρθήτω ἐκ ποδῶν, ἢ τάχος γενέσθω, κινδυνεύει γὰρ ἡ πόλις ἅπασα ταῖς αὐτοῦ γοητείαις διαστραφῆναι. Πλὴν ἀλλὰ τότε μὲν ὁ Ἡγεμὼν φόβου καὶ θαύματος καὶ αὐτὸς πλήρης ὢν, εἰς τὸ πραιτώριον καὶ αὖθις ἐμπέμπει τὸν Ἀθλητήν.

LXXIV Ἐπεὶ δέ τινες ἡμέραι παρῆλθον, οὐδὲν πλέον ἐπινοεῖν ἔχων, ἀλλὰ τοῖς ὅλοις ἀπορηθεὶς, τὸν διὰ ξίφους αὐτοῦ θάνατον κατακρίνει. Εἰς τὸν τόπον οὖν ὁ Ἅγιος τὸν ἀποτεταγμένον ἐληλυθὼς, αἰτεῖται χάριν παρὰ τοῦ ἀνελεῖν ἐπιτετραμμένου μικράν τε καὶ τελευταίαν καὶ οἵαν ἂν οὐδ' ἐχθρὸς ἀνὴρ ἀναβάλοιτο παρασχεῖν, βραχυτάτην καιροῦ ἔνδοσιν, ὥστε προσευξάμενον, οὕτως ἀποθανεῖν· καὶ ὁ μὲν ἐδίδου. Αὐτὸς στὰς πρὸς ἀνατολάς καὶ εἰς οὐρανὸν ὀφθαλμοὺς ἐπάρας, εὐθὺς προσηύχετο σωτηρίαν μὲν τῇ πόλει πάσῃ, καὶ φυλακὴν τῆς τοῦ ἀντικειμένου ἐπιβουλῆς αἰτούμενος, μνήμην δὲ Θεοῦ τὴν ἐν ἐλέει παντὸς τοῦ ἰδίου λαοῦ, ἴασιν τοῖς νόσῳ πιεζομένοις, χήραις καὶ ὀρφανοῖς, ὧν ἐπιδεεῖς εἰσι, πρόνοιαν, ἐπηρεαζομένοις ἄνεσιν, πεπλανημένοις ἐπιστροφήν. Πρὸς δὲ καὶ τοῖς μνήμην αὐτοῦ ποιουμένοις ἀσφάλειαν βίου καὶ παντὸς λυποῦντος ἀποφυγήν.
F

LXXV Ταῦτα ηὔξατο, καὶ φωνῆς ἤκουεν οὐρανόθεν ἅμα μὲν πίστιν αὐτῷ παρεχούσης, ὡς πέρας τὰ αἰτηθέντα λήψεται, ἅμα δὲ καὶ ὡς κληρονόμος αὐτὸς τῶν οὐρανίων γενήσηται. Τοῦτον ἀκούσας, τὸν αὐχένα προτείνει, ξίφει τε τὴν κεφαλὴν τέμνεται, καὶ στέφει οὐρανίῳ αὐτὴν καταστέφεται ὀγδόνῃ τότε τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἄγοντος. Τινὲς δὲ τῶν φιλευσεβῶν ἐπιστάντες, τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ὑφαιροῦνται σῶμα, μύροις τε καὶ ἀρώμασι τὸ παντὸς ἀρώματος εὐωδέστερον ἐκεῖνοι μυρίσαντες, ἐν τόπῳ ἐπιτηδείῳ φιλοθέως κατατιθέασιν εἰς δόξαν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ἀληθοῦς θεότητος, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *Observavimus in Comm. prævio, num. 17 hanc precationem non redolere Acta sincera.*

A D

DE S. THEODOSIA PROCOPII, MATRE, & XII MULIERIBUS MM.

ITEM DE SS. ANTIOCHO ET NICOSTRATO, MM.

I. P

VIII JULII.

De 12 Mulieribus;

De hisce Martyribus, erutis e suspectis S. Procopii *Ducis Actis, quid sentiam, non obscure indicavi in Comm. eisdem Actis prævio, a num. 20. Nec plura superaddere necesse est præter sequentes versiculos, quos huc spectare judico. Duodecim sanctæ Mulieres leguntur in Menæo Chiffletii. In Supplemento ad Menæa Græca excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii dicuntur,* αἱ συνκλητικαὶ ξίφει τελ., senatoria nobilitate præditæ, gladio martyrium consummasse, *cum sequenti disticho : quod sic interpretor Latino sermone :*

Δὶς ἓξ ἀνεῖλε εὐκλεεῖς κόρας ξίφος,
Ἡγουμένας σκύβαλα τῆς γῆς τὰ κλέα.

Bis sex puellas nobiles ferrum abstulit,
Stercora putantes esse terrenum decus.

ac SS. Antiocho et Nicostrato.

2 *Dictum Supplementum etiam habet* SS. Antiochum et Nicostratum, *gladio item occisos, sacrum ipsorum triumphum honorans hoc disticho :*

Ὁ Νικόστρατος τὴν τομὴν οἴσω, λέγει,
Ὡς Ἀντίοχος, μὴ γὰρ οὐ κἀμοὶ κάρα.

Ictum feram, Nicostratus dixit, velut
Antiochus alter : nam neque est caput mihi.

Eorum memoria etiam recurrit in Menæo Chiffletii; quam alibi expressam nusquam reperire contigit.

B E

DE SS. PROCOPIO & QUARTO MART.

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

Ex Hieronymianis.

J. B. S.

Præter S. Procopium Lectorem,

De S. Procopio *Lectore, martyre celeberrimo, cursim egimus in Observationibus nostris ad Martyrologium Usuardi hoc die, quæstionem de uno an gemino vero* Procopio *martyre, altero Cæsariensi Cappadociæ, altero Palæstino, huc remittentes. De primo isto in Cæsarea Palæstinæ Martyre, ab Eusebio laudato, quem classici omnes Martyrologi, post Romanum parvum, hoc die cum elogio consignarunt, tametsi Eusebii textus ipsum coronatum velit* VII *Idus Junii, pro quo eum retulit Castellanus* VII *Junii (aliis Actis apud Valesium septimam Julii notantibus) de hoc, inquam, fusius hoc ipso die jam actum est : hic unice quærimus, utrum admittendi non sint bini saltem* Procopii *martyres, qui forte ad diversos dies spectantes, ex nescio* C *qua convenientia, in eumdem modo concurrunt; superaddito, si Græcis credimus, alio quodam synonymo, Duce Ægypti, longa illa oratione, superius relata et discussa, exornato. Solum itaque investigamus, sitne ponenda distinctio inter* Procopium *Cappadocem, et* Procopium *Palæstinum, ex fide et auctoritate Martyrologiorum, quæ Hieronymiana appellare pergimus, ea causa, quam in præfatione ad Usuardum pridem exposuimus.*

alius synonymus etiam Martyr.

2 Procopium *Romani parvi ab omnibus eum secutis Martyrologis classicis, pro Palæstino certissime acceptum fuisse, probat expressa positio probat elogium a Beda vel potius Floro ei aptatum, probat Eusebii textus, probant denique Acta paulo longiora, a Valesio producta et jam recensita; quæ sane Cappadoci convenire prorsus non possunt, cui nimirum Hieronymiana, tum majora tum minora, socium addunt* Quartum; *Corbeiense Acherianum etiam* Felicem, *præfixa ubique disertissima positione, seu loco martyrii,* Cæsarea Cappadociæ. *Inter primaria exemplaria solus codex Lucensis, seu Florentinianus voce* Cappadociæ *caret; at vero clarissime ponitur in vetustissimo Epternacensi :* Cæsarea Cappadociæ, Procopi, Quarti : *quæ iisdem verbis leguntur in Corbeiensi apud Florentinium, Rhinoviensi et Richenoviensi, vetustissimis et optimæ notæ codicibus. Blumianum apographum in positione et in reliquis plane convenit; Corbeiensis Acherianus legit :* In Cæsaria Cappadociæ, Procopii, Quarti, Felicis.

cum Quarto Cæsareæ Cappadociæ adscribitur.

3 *Felicem istum in titulo exclusimus, quod aliunde ab amanuensi adjectum putemus, verum de* Quarto *dubitari omnino non potest, cum is in omnibus constanter* Procopio *jungatur. Ceterum patet, ni fallor, ex dictis consequens esse, fide et auctoritate vetustissimorum istorum codicum plane* F *confici, alium* Procopium *dici oportere, qui Cæsareæ Cappadociæ cum* Quarto *triumphavit; alium Scythopolitanum Lectorem, qui* ductus Cæsaream, ad primam responsionum ejus confidentiam, a judice Fabiano, capite cæsus est : *vel ut loquitur Eusebius, de Martyribus Palæstinæ cap. 1,* antequam carceris periculum fecisset, statim a primo, ut aiunt, limine, ad præsidis tribunal adductus ... illico capite truncatus est : *De nullo Procopio Duce Ægypti ullam in Fastis antiquioribus Latinis memoriam reperimus : quanti pretii sint ejus Acta jam pridem a decessoribus nostris declaratum est, et porro explicatum hac die, quo a Græcis colitur, a quibus prædicta Acta ornata sunt, quæ ex Græco sub nomine Metaphrastis, verti curavit Aloysius tomo* VI, *atque ex hoc Surius vulgavit; hic autem nova interpretatione illustrata dedimus, quamquam id minime mereri videantur.*

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS
ABDA & SABA

Notitia ex tabulis Græcis.

I. P.
VIII JULII.

Sancti Martyres Abdas *et* Sabas *signantur die* VII *hujus in fragmento, dies ac menses aliquot complexo, seu Codice Taurinensi A; in Menæo autem Chiffletii solus notatur* Abdas, *sed die hac* VIII; *qua etiam ponitur in Supplemento, plus semel memorato, accinente ipsi hisce duobus versiculis,*

Ἅπαξ ἐμαυτὸν πρὸς τὸ πάσχειν θαρσύνας,
Χαρὰν τὸ πάσχειν ἐκ ξίφους Ἀβδὰς ἔχω.
Postquam semel animos mihi, ut paterer, dedi,
Ex ense patiens, recreor Abdas gaudio.

DE SS. MARTYRIBUS SIRMIENSIBUS
OSTRATO VEL SOSTRATO, SPIRO, ERACLIO, EPERENTIO ET CECILIA

Ex Hieronymianis.

J. B. S.
VIII JULII.

Non modica occurrit diversitas inter apographa Hieronymiana circa Martyres in titulo propositos, quos accepimus ex vetustissimo Epternacensi et Corbeiensi B *Florentinii, concorditer signantibus :* VIII Idus Julii. In Sirmio, natalis Ostrati, Spiri, Eracli, et Eperenti, Ceciliæ, *quam putamus esse veram annuntiationem, ut diffiteri non audet Florentinius, satis advertens, aliquam esse in hujus diei laterculo suo Lucensi confusionem, dum ita legit :* In Nicea, Sustrati, Speri, Eracli. In Austria, passio S. Kiliani. In Sirminia, sanctorum Perenti Ceciriæ. *Neque his lucem afferre potest Notkerus, neque Hieronymiana minora, in nonnullorum Martyrum nominibus nimis confusa. Corbeiense Acherianum de Kiliano non agit; attamen et in principio Nicænam cldssem cum Lucensi collocat, quam non videmus recte ibi signari, cum postmodum* E *sequatur major manipulus Nicænorum, quibus tres isti* Sustratus, Sperus et Eraclius *conjungi poterant, si vere ad Nicæam pertinebant. Rem prorsus decidere aut definire, non ita promptum est; at duorum nostrorum codicum, præsertim vetustissimi Epternacensis auctoritas ceteris imperfectioribus præferenda videtur.*

DE SS. MARTYRIBUS SICULIS
PRAMANO, SEVERO, CORNILIANO ET ALIIS LX

Ex Hieronymianis.

J. B. S.
VIII JULII.

Duas hic Hieronymianorum annuntiationes in unam contraho, cum ad eamdem regionem utraque spectet, de ambabus autem pauca dicenda sint. Majores codices omnes legunt seorsim : In Sicilia, Pramani *seu* Pramiati : *tum vero* Tauromini, Severi *seu* Seperi, Corniliani et alii XL *seu* LX. In numero Anonymorum, *inquit Florentinius,* discrepat, quod Vetustissimum XL tantum enumeret, dum alii ad LX C extendunt, decumanæ numeralis notæ manifesta prælatione vel transpositione. *Penes quos codices error sit, non facile dixeris; cur posteriorem numerum prætulerim, fecit Notkerus, qui olim in Hieronymiano aliquo reperit socios* sexaginta *anonymos. Non est visum operæ pretium, Tauromitanienses a* Pramano *sejungere; certe in titulo vere notavimus, Martyres istos omnes Siculos esse. Cajetanus, qui Hieronymiana non viderat, ex Notkero solos Taurominienses adduxit, nulla de iis notitia alibi reperta. Quæ de* Pramano *in* Pancratium *transformando conjecturat Florentinius, hic referre supervacaneum esset; utrique Sancto proprius et diversus natalis est.* F

DE SS. MARTYRIBUS NICÆNIS IN BITHYNIA
ELADIO, EMINO, SENATORE, ALETHIO, SEVERO, HONORATO, ENCOLLO, ELEUTIO, FRATONO, ARTEMIO, EUDEMINE, HELIA, NOVASIO, ALOPIO CUM ALIIS XVIII.

Ex Hieronymianis.

J. B. S.
VIII JULII.

De his ita Florentinius : Quatuordecim Nicæni Martyres, tam exprimuntur in codicibus nostris quam in Antverpiensi *(nos Epternacensem appellamus) et Corbeiensi (etiam Acheriano)* et octodecim anonymi. Aliqua nominum differentia unicuique obvia comparet, sed quæ sine multorum codicum consonantia emendari nequeat. *Discrepantia inter optimos duos codices Epternacensem et Corbeiensem minima est. Secutus sum Epternacensem, in quo solum ex Corbeiensi mutandum putari nomen* Arteni *in* Artemii : *in reliquis conveniunt, nisi quod in posteriori scribatur* Eucelli, *pro* Eucolli *seu* Encolli. *Plusculum discrepat codex Lucensis, ubi diversa sunt hæc nomina* Emmii, *pro* Emini; Alphi *pro* Alethi; Eucoli, Eleti, Straton, Eudemon *et* Apolupius. *Variantes Acherianas non enumero, quod a gennina lectione magis recedant, nostram aut veram credo, aut saltem, quod in his solum dici potest, ad veram proxime accedere.*

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS HERACLEENSIBUS

JOANNE, APRIANTO, THEOLOCO, GLITERIA, PARENTIO ET STRATONE; ET ALIBI AGRESTIO ET PRIMOLO

Ex Hieronymianis. I. B. S.

VIII JULII.

Sequimur iterum codices binos, supra laudatos, Epternacensem et Corbeiensem in expressione nominum, quæ paulo aliter efferuntur in Lucensi hoc modo; Johanis, Apri, Antheologi, Glitherii, Parenthi, Stratonis, *quæ ferme etiam est lectio codicis Acheriani. Post istam cohortem in citato utroque habetur :* Alibi Agresti. *In Lucensi :* Et alibi, Agreti, Primoli. *In Acheriano :* Et Alibi Agresti, Primoli. *Dubius hæsi, expungendusne esset* Primolus, *verum cum in nonnullis Hieronymianis minoribus, ut in Gellonensi atque Augustano, aliis Martyribus nomen istud immixtum, adeoque ex majoribus codicibus acceptum sit, omittendum non putavi.*

B E

DE S. APOLLONIO EPISC. & CONF.

BENEVENTI IN SAMNIO

Notitia ex Ferrarrio et Mario Vipera. I. B. S.

SEC. IV.

Sanctorum Catalogis recentius inscriptus,

H*ujus* Apollonii *nulla prorsus reperitur in sacris Fastis paulo antiquioribus memoria : primus ipsum inter Sanctos Italiæ connumerasse videtur Ferrarius in priori suo Catalogo anni 1613. Nescio cujus præcise ætatis sint additiones manuscriptæ Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum; ceterum ibi simpliciter legitur :* Beneventi, Apollonii Episcopi. *Ferrarium itaque secutus est Ghinius, hoc suo brevi elogio :* Beneventi, S. Apollonii episcopi, qui sancto Doro successit, et decimus sextus ibidem resedit antistes, ac clarus virtutibus obdormivit in Domino. *Citat tabulas ecclesiæ Beneventanæ, easdem nimirum, quas appellavit Ferrarius, de Sancto rursus agens in altero Catalogo generali anni 1625,* C *jam dictas tabulas seu monumenta recitans, repetensque quod ante dixerat,* de S. Apollonio agi in, *nescio qua,* synodo provinciali; ac in antiquo, *inquit hic,* codice, charactere Longobardico conscripto, *illo, haud dubie, quem citat Marius Vipera in suo Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ, vocatque manuscriptum antiquum de gestis Sanctorum, parte 2, signata num. 168, pag. 26, in quo perpauca sunt, quæ de* S. Apollonio *tradi possunt.*

apud antiquos fastos ignotus est.

2 *In antiquiorum monumentorum penuria, danda sunt, quæ vulgavit Ferrarius, his verbis :* Apollonius episcopus Beneventi, tertio loco post S. Januarium Beneventanæ præfuit ecclesiæ; multaque passus fuit ab hostibus fidei : quorum cedens improbitati, extra urbem aliquamdiu, exstructa sibi ædicula, habitavit, ibique munus, ut poterat, episcopale obibat, donec per confessionis viam, VIII Idus Julii migravit ad Dominum. Corpus asservari in ecclesia Beneventana perhibetur. *Videtur per* confessionis viam, *aliquam martyrii speciem subindicare, unde sibi in annotatione objicit, forte miraturum quempiam, qui potuerit* S. Apollonius *persecutionis tempore vixisse, si post Diocletianum Ecclesia pace fruebatur. Si enim tertius fuit Episcopus a S. Januario, hic sub Diocletiano passus est* circa finem, *inquit,* hoc est anno CCCV. *Tum ut difficultatem solvat, ait, licet Imperator, qui persecutionem moverat, desiisset, non defuisse præsides et præfectos, fidei hostes, qui alicubi, sub alio Imperatore Christianos exagitarent. Valeat solutio, quantum valere potest.*

Quid de eo referat Vipera.

3 *At quidquid sit de hujusmodi traditionis veritate, pro cultu hodierno Beneventano certum fert testimonium laudatus Vipera, dum* S. Apollonio *ad hunc diem assignat Officium duplex, Ferrarianum* F *encomium nonnihil amplificans. Et ipsum audiamus :* Apollonius episcopus Beneventanus XVI, sancto Doro ad cælestia evolato, electus est; multa deinde passus ab hostibus fidei, eorum cedens improbitati, extra urbem aliquamdiu, exstructa sibi ædicula habitavit; ibique munus, ut poterat, episcopale obibat, donec per confessionis viam migravit ad Dominum VIII Idus Julii, sancto Cassiano ei subrogato. Floruit anno ab orbe redempto CCCXXXII circiter. Ejus cineres sub altari majore cathedralis Beneventanæ asservantur, ut in marmore inscriptio monet. Acta hujus sancti Episcopi fusius haud haberi potuerunt, et ex multiplicibus Beneventanæ urbis vestationibus disperiisse, creditur : et ideo nec miretur [quis,] si tempus, quo in episcopatu vixit, omissum est, quod in plerisque hujus urbis Episcopis desideratur. *Intellige de antiquioribus.*

A D

DE S. AMPELIO EPISC. & CONF.

MEDIOLANI IN INSUBRIA

Ex tabulis Mediolanensibus.

I. B. S.

ANNO DCLXXII.

Refertur in veteribus Kalendariis;

Antiquis Martyrologiis, etiam auctioribus Usuardinis, ignotus* S. Ampelius, *a Galesinio primum, quod sciam, hoc die signatus est his verbis :* Mediolani, sancti Ampelii episcopi; cujus eluxit sanctitas, tum in religiose factis, tum in miraculis, ad ejus sepulcrum divine editis. *Notat vero,* de eo pluribus *agi* in libro perveteri, manu exarato, ecclesiæ Mediolanensis. *Codicem istum Ms. non vidi, nec in eo plura contineri crediderim, quam in aliis monumentis Mediolanensibus, de solo nomine, miraculis et sanctitate testantibus. Mox patebit, codicem postea typis* B *fuisse excusum. In Kalendario, quod præfixum est Ambrosiano Breviario, Venetiis edito anno 1539, diserte legitur ;* Sanctus Ampelius Archiepisc. Mediolanensis, *tametsi in ipso Breviario nihil de eo referatur. Editio posterior (Mediolani 1635) ejusdem Breviarii, non solum in Kalendario exprimit Sancti nomen, sed suo loco pag. 834, hæc habentur :* Die VIII Julii, S. Ampelii episcopi Mediolani, solemne. De communi Pont. et Confessoris. Lectio III. Ampelius, præter singulares eximiasque virtutes, claruit etiam magnis crebrisque miraculis, tum in vita, tum postquam in cælum migravit. Ideo ad sepulcrum ejus assidui concursus fiebant, ob vim salutiferam, quæ inde manabat. Mortuus est sub Agathone Pontifice maximo, magnumque sui desiderium omnibus reliquit. In basilica S. Simpliciani religiose illius corpus asservatur.

et in Catalogis Episcoporum,

2 *In libello, cui titulus,* Successores divi Barnabæ Apostoli in ecclesia Mediolanensi, *edito an. 1584, refertur ordine* XLI, *in hunc modum :* Ampelius, eodem Domino Pontifice, Archiepiscopus factus : cujus eluxit sanctitas, tum in religiose factis, tum in C miraculis, ad ejus sepulcrum divine editis : *quæ verba superius a Galesinio descripta sunt. Pergit libellus :* Tandem in Sanctorum numerum relatus est a Joanne V Pontifice : *(qui sedit a* XXII *Julii 685 ad* II *Augusti 686.)* Ejus festum VIII Idus Julii ecclesia Mediolanensis celebrat. Ejus corpus positum in basilica S. Simpliciani, et eadem translatione solenni facta MDLXXXII veneratum. In qua translatione sequentia carmina edita sunt :

Terræ vitis eras liquore dulci :
In cælo quid eris? Tuus liquor jam
Non est Ampelius; magis vocandus
Est nunc Ambrosius; duo manent vos
Cives Ambrosii : Patronus ille,
Et qui Ampelius fuit superstes.
Hem nos respicite optimi parentes,
Liquorem date filiis supernum.

in quibus tempora

3 *Seriem Episcoporum a citato libello ordinatam tuetur Papebrochius in Exegesi de Episcopis Mediolanensibus ante tomum* VII *Maii,* S. Ampelium *statuens ordine* XLI, *ejusque obitum innectens anno, a nobis superius jam posito, 672, post quinquennium circiter regiminis. Ibi pag.* LXVII *sic habet :* Colitur hic *(S. Ampelius)* VIII Julii, et sic inscribitur Kalendariis, etiam antiquioribus. Interim Ferrarius et Ughellus, ex Actis ecclesiæ, sub S. Carolo confectis, asserunt obiisse VI Idus Februarii, quod videtur anno DCLXXII contigisse : adeoque septem annis citius, quam pontificatum Romanum auspicaretur Agatho, primum an. DCLXXIX ordinatus, cujus tamen regimini adscribitur in Tabula synodali. Qui eum a Joanne V, unius tantum anni Pontifice, ordinato sub annum DCLXXXVI, fuisse canonizatum asserunt, haud facile probabunt, jam tum usu receptum fuisse, ut hujusmodi causæ ad Romanum Pontificem deferrentur. *Sed de hac re sæpius alibi* E *disceptatum est. Ceterum paucis hic habes, quæ circa Sancti natalem diem et episcopatus tempus controverti possunt.*

non satis distincte

4 *Laudati a Papebrochio Ferarius et Ughellus nihil magnopere novi in medium adducunt; neque vero est, unde* S. Ampelii *Acta eruantur, cum sola supersit episcopatus et miraculorum nonnullorum satis confusa memoria, de qua etiam Besutius, Morigia et alii, eadem, quæ jam dedimus, describentes. Rationem temporum a Mediolanensibus non bene digestam, etiam observavit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad* VIII *Februarii, ubi Besutium in historia pontificali et ceteras ferme Mediolanensium tabulas arguit, quod velint* S. Ampelium *sub* Domno *seu* Dono *Papa cathedram conscendisse, et sub* Agathone *e vita migrasse, cum tamen episcopatus principia illigent anno 668, finem anno 672 vel 673, ubi certo constat,* Donum, *non ante an. 676 Romæ sedisse Pontificem,* Agathonem *porro ei successisse anno 678. Fatendum est, in alterutro errorem irrepsisse; nimirum, aut* F *male signata Pontificum nomina, aut in Episcoporum Mediolanensium Catalogis annorum calculos non bene computatos, ut jam supra ostendebat Papebrochius.*

notata sunt.

5 *Aliam Chronologiam sequitur Ughellus,* S. Ampelium *cum Besutio Episcopum faciens ordine* XLII. *Sic iste loquitur tomo* IV *Italiæ sacræ col. 93 :* S. Ampelium Mauricillus excepit; *voluit dicere plane oppositum; S. Mauricillum S. Ampelius excepit* anno DCLXXIII, qui brevi mora sibi creditam administravit ecclesiam, cum in ea sede ad quartum tantum annum pervenisset : decessit enim VI Idus Februarii anno MCLXXVII. *Quo teste aut unde hæc tradat Ughellus, non satis perspicio, neque hic locus est ea pluribus discutiendi, quæ apud laudatum Papebrochium videri possunt. Ferrarius in Catalogo generali, et* VI *Idus Februarii, et rursus hoc die Sanctum consignavit; nobis præplacet Kalendariorum auctoritas. De prætensa canonizatione per Joannem PP. V facta, satis dictum est. Atque hæc sunt quæ de* S. Ampelio *ex citatis scriptoribus colligere*

A *ligere potuimus. Hinc vero corrigas, quæ in notis suis ad primum bimestre, quod solum editum est,* VIII *Februarii non recte digessit Castellanus.* D

DE S. DISIBODO EPISC. & CONFESS.

IN DYSENBERG, TERRITORII MOGUNTINI IN GERMANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

I. B. S.

§ I. Cœnobium Montis S. Disibodi, ejusque vicissitudines.

ANNO DCLXXIV.

Cœnobium a Sancto conditum,

Dysenberg, *seu* S. Disibodi, *alias* Dysibodi Mons *celebris olim fuit insigni cœnobio, sub regula S. Benedicti; quod variis casibus jactatum, seculo* X *eversum et destructum; post reædificari cœptum, datumque paucis sacerdotibus, deinde canonicis duodecim; quibus sub initium seculi* XII *alio amandatis, ad Benedi-* B *ctinos monachos denuo rediit, traditum inde Cisterciensibus, tandemque ad seculares canonicos postliminio devolutum, qui in hunc usque diem ejus possessione fruuntur. Situm loci describit auctor Vitæ num. 16 et notanter num. 21, terminos ejus definiens* ultra decurrentes fluvios, scilicet Nan et Glan. *Trithemii verba lib.* 1 *Compendii Annalium, sub Clodoveo Francorum Rege, Dagoberti filio, paucioribus rem conficiunt :* Sanctus quoque Disibotus, monachus et presbyter, in diœcesi Moguntina, in comitatu Spanheimensi, duobus a Cruciniaco * et uno a monasterio quondam meo Spanheim milliaribus, eremiticam ducens vitam, in eo loco prope Sobernheim, ubi Nahus et Glanus confluunt, monasterium construxit monachorum, quod ejus nomine hodie constat. *Glanus sese a dextra exonerat in Nahum, qui deinde influit in sinistram Rheni ripam ad oppidum Bingam, unde non procul, quæ Legendam scripsit, S. Hildegardis potissimam sanctæ vitæ partem exegit.*

* Creutznach.

variis calamitatibus subinde oppressum,

2 *Habes cursim delibata quæ in* S. Disibodi *Vita locis variis, præsertim cap. 4 fusius deducuntur, hic non omnino negligenda. Notabiles casus memorantur num. 42 et 43, dum* magna pressura bel- C lorum *provinciam, in qua situm erat cœnobium, intellige comitatum Spanheimensem et finitimas Rheno regiones ita* occupavit, *ut perterriti principes et populi,* præfatum montem altum et inexpugnabilem scientes, cum multa festinatione, antequam ab hostibus occuparetur, nolentibus fratribus ibidem Deo famulantibus, super eum fugerunt, ac firmis eum muris munientes, habitacula in eo fecerunt, confidentes, quod tam per merita beati Disibodi, quam per munimenta ejusdem montis, a prædicta crudeli tyrannide eruerentur. *Cum autem inter tumultuantium hominum turbas* congregatio fratrum, inibi Deo famulantium, in quiete manere, et Deo in rectitudine servire non valeret, ideo consilio et rogatu eorumdem principum et hominum, in longinquas regiones, iidem fratres se diviserunt : *spondentibus illis, fore ut* post tribulationes et labores istos, *honorifice reducerentur. Id vero summa fide præstitum est, ut citato loco narratur,* collatis etiam majoribus facultatibus amplioribusque allodiis, *quam Disibodiani illi monachi* prius habuissent.

tandem eversum et distruunt

3 *Videtur ea calamitas ad tempora Caroli Martelli reducenda, cui, regnante Pippino, tanta tranquillitas successerit, ut mox per S. Bonifacium sacrum sui Patroni corpus reduces monachi elevari curaverint, ut habes num. 45. Liceat supponere, factam eam elevationem anno circiter 740, a quo tempore quiete et pacifice in suo cœnobio* E *commorati sint sub Carolo Magno, monachorum protectore, et tota ejus progenie, usque ad ingentes in Gallia et imperio turbas seculi* X, *quando sic res connectit Actorum scriptor :* Defuncto Imperatore *(Carolo Magno)* aliisque quamplurimis temporibus sibi succedentibus *nova* tyrannis crudelium bellorum exorta est; *videlicet dum infensi proceres cum Moguntino Præsule, monachorum possessionibus inhiantes, Cæsarem, qui tunc erat, ita circumvenerunt, ut re ex composito subornata,* per multa falsa testimonia *monachos* crudelissima invasione et abstractione deturbarint, *qui montem suum et in eo conditum cœnobium* planctu magno ejulantes reliquerint, *ad aliena loca se recipere compulsi;* habitaculis eorum ad solum dirutis, excepto *solum* sanctificato loco, in quo ossa prædicti Sancti post translationem humata fuerant, *unico sacerdote ibi relicto,* cui victum et vestitum vix sufficientem, de beneficiis, ad eumdem locum pertinentibus, designaverunt *monasterii eversores et destructores : quod est argumentum numeri 50.*

ab Hattone Moguntino episcopo.

4 *Funestissimæ cladis et deplorandi excidii epocham nemo hactenus quærere ausus est, nedum determinare, Vitæ auctore hæc omnia confusissime* F *narrante. Diu quærendo id me investigasse existimo, quo lux aliqua affulgeat.* Plurima tempora sibi succedentia *post Carolum Magnum, facile nos ducunt ad seculum* X, *quo certe progredi necesse est, ut inveniamus Episcopum illum Moguntinum, quem ut* præcipuum invasionis hujus auctorem, *atris coloribus depingit Hildegardis. Eum opportune demum suggessit Marianus Scotus, in Willigiso ad annum 976 ita scribens :* Restauravit quoque divinum Officium in Monte S. Disibodi cum Canonicis, quod Hatto præcessor ejus, vel hujus Ruperti Archiepiscopi, destruxit, expulsis inde monachis. *Congruunt hæc apprime cum Hildegardiana historia, isque Episcopus expressissime designatur, qui frustra alibi quæsitus est. Cum itaque Hatto iste, immediatus Ruperti decessor, teste eodem Mariano Scoto, obierit anno 970, non diu possessa sede, ut probat Serarius, eum ab infami morte per mures illata vindicans; haud dubium videtur, quin Di-*

sibodiane

Auctore I. B. S.

sibodiani cœnobii destructio innectenda sit anno circiter 968, Ottone I Romanum imperium moderante ab anno 961, quem haud dubie fictis delationibus et criminationibus circumvenerint et Moguntinus Episcopus, et alii monachorum persecutores.

Willigisus Canonicis secularibus tradidit.

5 *Liuthardi Comitis, citato superius numero 50 memorati, pietas, qui* propter gloriam sanctæ Trinitatis, et ob memoriam S. Disibodi, tres sacerdotes ibidem Deo servire disponens, sufficientiam necessariorum præsentis vitæ, ipsis de facultatibus suis instituit, *spectare potest ad annum circiter 970, sic ut sacerdotes illi rem divinam eo loci administraverint, donec* aliis quibusdam annis revolutis, quidam Moguntinæ sedis Archiepiscopus pius, humilis, contritusque corde eumdem montem ascendens, genuaque sua ad tumbam beati Disibodi suppliciter inclinans, de possessionibus, eidem Sancto injuste ablatis, se magnum divitemque factum, vehementer indoluit, votumque Deo faciens, ad numerum duodecim Apostolorum, Canonicos, ut ibidem Deo præfato- B que Patrono die noctuque servirent, disposuit. *Annorum quorumdam revolutio, ab Hildegarde asserta, ad paucos contrahenda erit, si recte nos docuit Marianus, anno 976 a Willigiso Archiepiscopo* restauratum ibidem divinum Officium cum Canonicis; *id quod paulo clarius indicat Vitæ auctor, per verba jam a nobis allegata, tacito tamen Antistitis nomine.*

Sed ab ejus successoribus,

6 *Ad horum normam concilianda erunt, quæ Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1108 nonnihil confudisse videtur, dum de prædicti monasterii restauratione agens, sic loquitur :* His etiam temporibus Ruthardus, venerabilis Archiepiscopus Moguntinus, desolationem antiquissimi monasterii, quod S. Disibodus, ex Hibernia quondam Episcopus, et pro Christo peregrinus, in comitatu Spanheimensi, tempore S. Gregorii Papæ primi, juxta oppidum Sobernheim construxerat, in confluentia duorum fluviolorum, quorum alter Nahus, alter vero Glanus nominatur, cupiens restaurare, impensas simul et animum sancto negotio adaptavit. Fuit enim cœnobium C illud quondam ditissimum et multis possessionibus dotatum, quod Archiepiscopus quidam Moguntinus ab Imperatore sui temporis obtinuit, et misere dissipavit : prædia namque et possessiones monachorum suis militibus contulit in beneficium, et omnia, quæ reperit, in usum convertit alienum, donec paulatim cœnobium in toto pene fuit desolatum. Monachis tandem deficientibus præ inopia, clericos seculares paucos imposuit, sub quorum occupatione locus per multos annos miserabiliter collapsus mansit. *Hæc, inquam, ad seriem jam supra ordinatam distribuenda sunt, et per* clericos *istos* seculares, *intelligendi Canonici Willigisiani, qui totis centum et triginta duobus annis in loci occupatione et desolatione permanserint.*

monachis restitutum est,

7 *Per longum istud a cœnobio monachorum exsilium, manifeste patuit* S. Disibodi *vaticinii veritas, qua filiis num. 32,* tremendo in spiritu prædixerat, magnas pressuras et tribulationes passuros. *Etenim post expulsionem anni 968, ad* D *annum usque 1108 duravit tribulatio, donec* purgatio divina, paulatim flagella sua aliquantum retraxit. *Nempe cum* Spiritui sancto, in secreto suo placuisset *alteri Moguntinæ sedis Episcopo inspirare,* quatenus locus sæpe prænominatus, fulgorem, quem in primo ortu susceperat, reciperet, *ut fusius deducit Hildegardis sub finem jam dicti numeri 51. Implexam temporum rationem evolvit hic Dodechinus, ex quo ipsam accepisse existimo citatum supra Trithemium et mox infra denuo referendum. Hæc sunt Dodechini verba ad præfatum annum 1108 :* Hoc etiam anno cœptum est novum monasterium construi in Monte S. Disibodi. Piæ namque memoriæ Burchardus abbas divi Jacobi Moguntiæ, quem Dominus Archiepiscopus Ruthardus ecclesiæ beati Disibodi primum abbatem præfecerat, secundo Kalendas Julii primum fundamenti lapidem, jussu præfati Præsulis posuit.

et a fundamentis de novo exstructum.

8 *His plane consonant quæ tradit Trithemius in laudato Chronico ad eumdem annum 1108 :* Fuit iisdem temporibus Burchardus abbas cœnobii S. Jacobi prope Moguntiam, ex plantatione Hir- E saugiana cum Erchenbaldo quondam per S. Wilhelmum illo missus, vir prudens, et singulari devotione religiosissimus. Huic Ruthardus Archiepiscopus restaurandum præfatum S. Præsulis Disibodi monasterium commisit, impensas contulit, et omnia necessaria providit. Qui Burchardus anno prænotato, ultima die mensis Junii, primum fundamenti lapidem in monte, pro ecclesia, quæ hodie cernitur, posuit, et monasterium de pede montis, ubi prius fuerat, in montem, ubi nunc est, transferens, brevi tempore construens, magnifice consummavit : positis autem illic monachis de S. Jacobo, utriusque monasterii curam habuit, et boni pastoris officium utrobique adimplevit. *Sumpta et inchoata est ab hoc Burchardo abbatum Montis* S. Disibodi *series et successio, quos inter* Fulchardus tertius abbas S. Disibodi *obiisse a Dodechino notatur* v *Idus Novembris 1136, suffecto ei quarto, nomine Conone, cujus tempore vivere desiit* Juda, *seu* Jutta, *quæ annis quatuor supra viginti in eo monte inclusa fuerat, magistra ibidem et institutrix sanctæ Hildegar-* F *dis, a qua Sancti nostri vitam conscriptam diximus.*

Variæ sacri corporis translationes.

9 *Huc spectant quæ proximis annis accurate commemorat laudatus Dodechinus, et primo quidem ad annum 1138, sic scribit :* Hoc eodem anno, die Parasceves Paschæ, Kalendis Aprilis, post celebratas Matutinas, mox a fratribus apertum est sepulcrum sanctissimi Patris nostri Disibodi, præsentibus venerabilibus personis, Domino scilicet Conone, ipsius loci quarto abbate, Domino Gerardo abbate S. Maximini carissimo, et Domino Bernhelmo primo abbate in Spanheim, cum omni congregatione ejusdem ecclesiæ, ab uno fratre sigillatim allatæ sunt foras ejusdem Patris reliquiæ. Repertæ sunt autem in veteri monasterio, ubi reconditæ fuerant a Domino Willegiso Archiepiscopo. *Sequenti anno 1139, sic rursus habet :* Reliquiæ sancti Disibodi translatæ sunt Kalendis Novembris, a veteri ecclesia in novum monasterium, migrante una omnium

consecratione

A consecratione, sub præfato Domino Conone abbate. *Denique ad annum 1143 :* Hoc anno, Indictione VI, dedicatum est novum monasterium in Monte S. Disibodi, et principale altare a Domino Henrico Moguntinensi Archiepiscopo, in honorem Domini nostri Jesu Christi, et gloriosæ ejus matris, et beati Joannis Euangelistæ, ac beatissimi Patris nostri Disibodi confessoris atque pontificis. Eodem anno et eadem die dedicatum est in vestibulo monasterii altare a præfato Archiepiscopo, in honorem victoriosissimæ Crucis et sancti Joannis Baptistæ. Ipso nihilominus anno vel die reconditæ sunt reliquiæ S. Disibodi Patris nostri, a supradicto Præsule, III Kal. Octobris, in tumulo lapideo retro principale altare, positæ in locellis duobus plumbeis; altero eorum, scilicet minore, ossa continente, altero majore cineres. *De his etiam pauca Trithemius; sed quæ referre, operæ pretium non est.*

Ad Cistercienses transiit abbatia,

10 *Postremum, quod huc conferre possit, notavit Dodechinus ad annum 1155, nempe,* Dominum Cononem, abbatem in monte S. Disibodi, obiisse VI
B Non. Julii, cui Dominus Helingerus successerit. *Id observare volui, quoniam hujus Helingeri jussu, vitam* S. Disibodi *sese anno 1170 scripsisse testatur Hildegardis, quo tempore in pacifica recuperatorum bonorum possessione perseverabant monachi Benedictini. Ut ultimæ transmigrationis ratio aliqua chronologica habeatur, quæro quamdiu in ea relicti sint? Verum cum eam disquirere neglexerit Mabilio, aut quæstionis solutionem invenire desperaverit, vix video, ex quibus documentis id ego discere possim : satis habuit ipse verbo indicare, quod* nunc monasterium S. Disibodi secularibus Canonicis subjectum sit, *neque satis expeditum est, plura ad elucidationem subjicere. Scintillam aliquam subministrat Trithemius, infra plenius citandus, lib. 3 de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 288, his verbis :* Qui locus hodie dicitur Mons S. Disibodi, et a Cisterciensibus inhabitatur, postquam nostri, plusquam trecentis annis illum a tempore sancti Patris Disibodi incoluerunt.

a secularibus Canonicis hodie occupata.

C 11 *Interprete opus est, ut Trithemii sensus recte intelligatur, nam si* trecenti *isti* anni *a tempore* S. Disibodi *numerandi sint, jam quadringenti anni ferme effluxerant, dum vitam scriberet sancta Hildegardis. Opinor, aliud quid indicare voluisse Trithemium, annosque computare cœpisse a restitutione abbatum et totius cœnobii anno 1108, sic ut Benedictinorum incolatus duraverit usque ad seculi* XV *principium, quando Cistercienses, nescio qua causa aut occasione, in eorum locum successerint. Sic equidem conjicio, avide amplexurus quidquid solidius in medium proferri poterit. Ceterum utcumque ea acciderint, certum est, Cistercienses possessione sua etiam deturbatos fuisse, sed post mortem Trithemii, qui vixit usque ad exortam Lutheri hæresim, ut plane colligas, monachos istos, non ante grassantes per Germaniam hæreticorum furias, aut ultro e* S. Disibodi *Monte recessisse, aut inde expulsos fuisse, sic ut* nunc *monasterium secularibus Canonicis subjectum sit. Sed de loco ejusque multiplici sorte satis dictum est, ad Sanctum ipsum propius accedamus.*

AUCTORE J. B. S.

§ II. Sancti Acta, ætas, patria et professio.

Vitam scripsit S. Hildegardis

J*am dicere cœpimus,* S. Disibodi *vitam a S. Hildegarde virgine compositam fuisse anno 1170, jussu Helingeri, Montis a Sancto denominati, abbatis quinti. De ipsa etiam monuimus, in eodem* S. Disibodi *cœnobio, magistram et institutricem habuisse B. Juttam, sub quarto abbate, nomine Conone. Inde vero propius ad Rhenum translata, illic in monte S. Ruperti virginum parthenonem construxit, cui cum summa laude et sanctitatis fama præfuit, celeberrimis suis revelationibus ætate S. Bernardi et postmodum toti fere Catholico orbi notissima, uti pluribus dicendum erit ad ejus diem natalem* XVII *Septembris. Vita illa* S. Disibodi *sola et unica est, quæ a Surio edita, citari passim solet, eo auctoramento donata, ut* divinitus revelata *censeatur. Sic certe testatur ipsa num.* I, post prolatas visiones libri vitæ meritorum. . . ex divinæ pietate sapientiæ, vocem de cælo sic dicentem audivi. E
Et rursus num. 52. Hæc, quæ prolata sunt, per Spiritum sanctum, ad gloriam nominis ipsius ad memoriamque præfati patroni, atque ad castigationem audientium hominum, veraci revelatione manifestata sunt. *Mira sane Hildegardis assertio, de narratione confusa et intricata, nec ullis veris historicis characteribus prædita, quamque adeo dignam non censuit Mabilio, quæ inter Sanctorum Ordinis sui Acta locum occuparet.* Disibodi res gestas, *inquit,* locis fere communibus amplificavit S. Hildegardis.

ex mystica visione, ut ipsa asserit,

13 *Lucubrationem bene longam sæpius et attente evolvi, tum in Ms. nostro, ex S. Maximini Treviris per Rosweydum accepto, tum in ipsa Surii editione licentius expolita, vel ut alii loquuntur, corrupta : at nusquam mihi apparuere vel levia quidem indicia, unde tali scriptioni revelationis prærogativa adscribi possit; non magis quam quibuslibet aliis id genus Sanctorum Legendis; nisi revelatas dixeris sacrarum Litterarum nonnullas sententias, quas Sancta auctor singulari intepretatione exposuit, tota in explicandis moralibus doctrinis, quas si* F
a reliquo opere avulseris, historia ista qualiscumque paucissimis verbis circumscribi queat, saltem qua parte Sancti ipsius gesta enarrantur. Excute, obsecro, diligenter longam istam et satis tetricam orationem; expende capita singula, etiam moralia; fallor si usquam invenias aliquid, cui conveniat revelationis appellatio. Etenim quæ ipsa scire potuit et debuit de Montis S. Disibodi, *in quo prius habitaverat, existentia, deque variis ejus casibus et vicissitudinibus, per revelationem discenda non fuerunt, cum S. Hildegardis ævo satis nota ea omnia monachis et pervulgata essent.*

at in quo ea constiterit, non satis liquet.

14 *Vellem equidem, in ea qualicumque visione, exhibita ipsi fuissent distinctiora singularum persecutionum et calamitatum tempora; item quæ* S. Disibodi *incunabula, parentes, cathedram episcopalem, tum vero ordinatam totius ejus ætatis et gestorum seriem nobis expandissent; de quibus minime solicita fuisse videtur, ut tota demum revelatio ad ea solum redeat, quæ ipsa ex sæpius auditis præconceperat, quæque* locis fere communibus

AUCTORE J. B. S.

bus amplificavit. *Ne hic actum agam, aut pridem agitatas controversias denuo suscitem, videat lector quæ de hujusmodi visionibus et revelationibus pridem disputavit Papebrochius, in Responsionibus ad articulum* XX *Exhibitionis errorum, ipsi perperam impactorum : nisi quis compendiosiori via rem totam expediendam censeat, et merito dubitet, utrum ea rerum congeries, saltem sicuti ad nos pervenit, Hildegardis propria et genuina sit, et non potius ab aliquo interpolatore aucta postmodum et amplificata, atque inter alias Sanctæ istius revelationes, aliunde notas et utcumque approbatas, computata, de quibus plura disquirere hoc loco non lubet; neque vero operæ pretium videtur.*

Alia Legenda ab Anonymo scripta

15 *Præter hanc vulgatissimam vitam a S. Hildegarde scriptam, aliam inter schedas nostras reperi, cujus nemo est qui hactenus umquam meminerit : nam ut notavit laudatus Mabilio, sec. 3 Benedict. parte 2, pag. 498 :* Præter Hildegardem... nemo veterum, quos legerim, Disibodi mentionem B facit præter Rabanum Maurum et Marianum Scotum. *Et certe tanti non est vita ista altera, ex Passionali membraneo cœnobii Bodecensis a nostro P. Joanne Gamans transumpta, ut memorari aut multum prædicari mereatur. Centonem appello, ab aliquo forte Montis* S. Disibodi *monacho exornatum : dicamus potius, ex aliis Sanctorum Actis putide compilatum, exordio ex Actis S. Kiliani ferme desumpto, aliisque aliunde corrasis. Narrationis totius pars potissima hæret in describenda venatione Regis Dagoberti, qui cum suis cervam toto triduo mire insequens,* montem, quem vir Dei incolebat, *ascenderit, eumdemque ibidem in tugurio suo latitantem invenerit, ab eoque frugali prandio exceptus sit, cujus tempore fera, a veneratoribus pressa et fatigata, ad Sanctum se receperit. Narrat deinde, quomodo cervam cicuraverit* Disidobus, *eamque Regi dono dederit, quæ ipsum canis instar domestici quaquaversum sequeretur.*

referri non meretur.

16 *Contra vero, prodigium admirans Rex non ingratus, postulanti Sancto tantum terræ spatium,* ad suam posterorumque utilitatem *indulcisse dici-* C *tur, quantum* ab illucescente aurora, quoad vespertinalis advenisset hora, sub vectore asino gyrare posset : *quæ omnia* perpetuali manu scripta Rex confirmaverit; *imo quæ ex aliis Legendis, quas hic enumerare nil opus est, suffurari voluit scriptor plagiarius. Mitto cetera æque puerilia, adeo pueriliter et verbose coagmentata, ut seria lectione digna non judicem. Si recte conjecturam facio, collecta hæc fuerint seculo fortasse* XIII *aut* XIV, *ab aliquo, vetustiorem S. Hildegardis vitam ignorante, utpote qui diversissima memoret, et ab hujus auctoris sensu prorsus aliena. Id etiam colligi posse videtur ex paucis miraculis, a recentiori isto Legendæ suæ subnexis, quæ cum sanctæ Hildegardi, alia longe antiquiora recensenti, ignota fuerint, et facta et scripta oportet post ejus obitum; is autem in annum 1180 incidit; unde, ni fallor, manifestum est, et Legendam et miracula ad secula nobis viciniora referri oportere. Sola igitur jam dicta miracula inde desumenda censuimus, quorum testem se asserit scriptor, longis parergis et ambagibus enarrans, quæ commodissime ad paucula lineas contrahi poterant.* D

Circa Sancti ætatem variæ sententiæ,

17 *Itaque ad unam Hildegardem revocanda est tota Actorum* S. Disibodi *qualiscumque substantia, cujus ætatem nullo signavit indicio, nisi eo solo, quod si sequimur, annis totis centum senior dicendus erit, quam scripserit Marianus Scotus et alii passim eum secuti, qui seculo* VII *antiquiorem declarare non audent. Christophorus Browerus, in Annalibus Trevirensibus, ad annum Christi 639, ita scribit :* Addunt his *(Sanctis, quos nominaverat)* Disibodum, qui, si is nimirum est, quem Trithemius narrat, ex Hibernia, pontificatus infulis insignem, peregrinandi cupidine in Spanheimensem venisse comitatum; ibidemque non multo post D. Benedicti decessum construxisse monasterium, haud ambigas, rectius ad tempora illum superiora remitti. *Nec magna in his, nec constans est Trithemii auctoritas, qui alibi, ad annum 700 removet* S. Disibodi *obitum. Tota difficultas oritur ex S. Hildegardis periodo, num. 13, ubi Sanctum in Germaniam deducens, ait,* eum bonam et dulcem famam, de religione beati Benedicti audivisse, qui nuperrime E migraverat, religionisque suæ quamplurimos amatores reliquerat. *Cum igitur S. Benedictus anno 543 ad Superos evolaverit, si* nuperrime *strictius accipiatur, non poterit* S. Disidobus *seculum* VI *excessisse.*

aliis pro sec. VI, *aliis pro sec.* VII *stantibus.*

18 *Favarent huic opinioni Annales Trevirenses Mss., in quibus invenisse se ait Mabilio,* Ingobertum, Disigothum, Wandelinum, Karilefum cum aliis super montem Colenam, seu S. Pauli claruisse pontificatu Magnerici; *faverent, inquam, si Annalium istorum magna esset auctoritas, aut si constaret per* Disigothum, *nostrum* S. Disidobum *designari; etenim cum Magnericus ab anno circiter 573 ad 595 sedem istam tenuisse dicatur, haud dubium relinqueretur, quin eo seculo floruisse censendus esset* S. Disibodus. *Sirinus in Mss. commentariis suis, a RR. PP. Minoritis Hibernis Lovaniensibus mecum perofficiose communicatis, in eamdem sententiam adducit Menardum, libello de Orig. et incremento Ord. S. Benedicti pag. 860, ubi ait,* S. Disibodus Hibernus, qui paulo post obitum S. Benedicti in Germaniam venit, suum monasterium sub F regula S. Benedicti condidit. Id testatur S. Hildegardis in ejus vita, *quam secutus videtur Trithemius dum Chronicon Hirsaugiense componeret, in quo ad annum 1138, agens de translatione, quam ex Dodechino supra retulimus, asserit, Sanctum* monasterium *sui* Ordinis, non multo post obitum S. Patris Benedicti, in vertice montis fundasse. *Sed de Trithemio pluribus infra. Taceo scriptores alios, idem sententiæ, ex sola S. Hildegardis auctoritate, quæ Colgano, Mabilioni, Cointio et pluribus aliis eruditissimis viris tanti visa non est, ut Mariano Scoto vel ejus continuatori et interpolatori Dodechino anteferretur.*

Præplacet epocha a nobis signata,

19 *Sic autem loquitur Marianus Chronicon ad annum 674 :* Hibernia insula Sanctis viris plena habetur, de qua beatus Pater noster Dysidobus, episcopatu abdicato, cum plerisque sociis egressus, hunc locum inhabitavit, et divinis laudibus hic se a fidelibus venerari apud Deum promeruit. *Non possunt hæc omnia verba ad Marianum referri, sed ad Dodechinum; hunc enim tam constat monachum*

vixisse

A *vixisse in Monte* S. Disibodi, *quam certum sit, eo loci numquam reclusum fuisse Marianum; ut vana sint Sirini et aliorum effugia ad elevandam, quæ sola in re præsenti preremptoria videtur, Chronici auctoritatem, quemadmodum in opere inedito,* de apostolatu Hiberniæ inter exteros *agnovit Colganus, aperte sentiens, mortem* S. Disibodi, *et absolute et ex mente Mariani, qui illam nec ante nec post in suo Chronico memorat, referendam ad annum 674, adeoque ejus ex Hibernia migrationem, ad annum 633 aut sequentem;* quem annum, *inquit,* non ita pridem præcessit mors S. Benedicti, si benigne verba veterum interpretemur : *ut facile explicari posse videtur vita Hildegardina num. 22. Si tantam latitudinem verba illa pati posse negaveris, certe prædicto Mariani Chronico, magis quam vagæ Hildegardis phrasi fidendum mihi semper videbitur.* Hildegardis, Bingensis abbatissa, *inquit Cointius ad annum 674, num. 29,* tantæ non est apud nos auctoritatis, quantæ Dodechinus, qui monasterium S. Disibodi cum abbatis titulo gubernavit.

ad quam reducendus Trithemius,

B 20 *Quidquid aliter locutus sit alibi Trithemius, cum Dodechino sensit, dum lib.* I *Compendii Annalium, ut supra etiam retulimus, sub Clodoveo Francorum Rege, Dagoberti filio sic disserit :* Sanctus quoque Disibodus, monachus et presbyter, in diœcesi Moguntina, in comitatu Spanheimensi, duobus a Cruciniaco *, et uno a monasterio quondam meo Spanheim, milliaribus, eremiticam ducens vitam, in eo loco prope Sobernheim, ubi Nahus et Glanus confluunt, monasterium construxit monachorum, quod ejus nomine hodie constat. *Hæc alio fine supra citata, iterum hic repetimus, ut pateat, Trithemium non ubique eadem censuisse. Obiit Clodovæus II juxta Labbeum anno 662, vel, ut alii, paulo citius, certe ultra medium seculum septimum. Disibodus, teste Hildegarde, in monte suo fideliter Deo servivit annis triginta.* Nihil igitur repugnat, *inquit Cointius,* quo minus Disibodus in diœcesim Monguntinensem venerit regnante Clodovæo, ibique superstes vixerit anno Christi DCLXXIV. *Observat deinde laudatus scriptor, quemadmodum annus ignoratur, quo Disibodus in prædicto monte stationem elegerit, sic nec annum determinate* C *statui posse, quo desierit vivere.* Quidquid autem sit de utroque, *sic pergit Cointius,* floruit Disibodus septimo seculo, nec ejus peregrinatio mansionesque extra Hiberniam, ad sextum seculum referri possunt.

* Creutznach.

qui diversis locis diversa sensit.

21 *Anno illo 674 in Mariani Chronico annum obitus* S. Disibodi *notari, satis verosimile est, et ita censet Cointius, cum supra citato Colgano et aliis; nolim tamen acrius contendere, Sanctum eo præcise anno vitam finiisse, cum ibi diserte non exprimatur, ut siquis cum Trithemio de Viris illustribus Ord. S. Benedict. Sancti nostri vitam ad annum usque 700 producere voluerit, facile ipsi assensurus sim. Audi Trithemii ipsius verba ex lib. 3, cap. 288 :* Disibodus episcopus in Hibernia, vir sanctissimæ conversationis; cum cerneret populum suum duræ cervicis et prorsus incorrigibilem, abdicato episcopatu, cum quibusdam sociis venit Germaniam, et in diœcesi Moguntina, in comitatu Spanheimensi aptum suo desiderio locum reperit, in quo, constructo cœnobio, multorum monachorum Pater fuit. Qui locus hodie dicitur Mons S. Disibodi, et a Cisterciensibus inhabitatur, postquam nostri plusquam trecentis annis illum a tempore S. P. Disibodi incoluerunt. Ejus vitam descripsit B. Hildegardis, abbatissa Bingensis cœnobii, cujus festum agitur VIII Junii. Claruit circa annos Domini septingentos. *Jam satis perspicis, in ætate* S. Disibodi *Trithemium vacillasse.*

AUCTORE J. B. S.

Corrigitur Arnoldus Wion,

22 *Arnoldus Wion in notis ad Martyrologium suum monasticum* VIII *Junii, Trithemium vadem facit nonnullorum, quæ is iminime asseruit. Primum est, quod ei tribuat,* migrasse sanctum Disibodum a seculo hac item die (VIII *Junii.) Trithemius enim in proxime citatis verbis solum ait,* festum ejus agi VIII Junii, *quod varias ob causas tempore Trithemii fieri potuit et postmodum mutari. In eo rursus hallucinatur Wion, quod sub Trithemii nomine scribat,* sanctum Disibodum monachum et abbatem *fuisse, ubi manifestum est, præfatum Trithemium non asseruisse aliud, quam quod fuerit* Pater multorum monachorum, *quod verissimum est, tametsi ex fide Hildegardis, nec abbas dici possit, nec proprie monachus, sed verus anachoreta et solitarius ; qui* habitum monasticæ religionis, quo congregatio ejus utebatur, non susceperat, *ut disertissime ipsa pronuntiat num. 30. In eo non aberravit Wion, quod ex recitato Trithemii loco affirmaverit,* S. Disibodum *floruisse circa annum septingentesimum. Eamdem sententiam sequuntur et tuentur Ferrarius, Wilsonus, Mabilio, Castellanus et alii, quæ tantopore a nostra non differt, ut propterea litem movere operæ pretium sit.* E

et tota vita series utcumque ordinatur

23 *Ex fixa mortis epocha, prægressam ætatem convenienter ordinabis, si memineris anno tricesimo creatum Episcopum, decennio ecclesiam sibi commissam administrasse, aliis decem annis peregrinatum, ac tandem per annos triginta in monte suo consedisse, ut plane* terminum vitæ præsentis acceperit octogesimo primo ætatis suæ anno, *ut est num. 35. Santi patriam tam expresse distinxere auctor vitæ S. Hildegardis et Dodechinus, ut frustra hic laborent Scoti, quo ipsum* F *Hibernis eripiant. Ad dignitatem quod attinet, solo* Confessoris *titulo* S. Disibodum *donavit Rabanus, ut ex ejus verbis patebit paragrapho sequenti:* unde oritur suspicio, *inquit Mabillonius,* num ei (quod pluribus aliis accidit) affictum fuerit Episcopi vocabulum. *Verum alibi ostendimus, tam rarum non fuisse per id tempus in Hibernia* Episcopi vocabulum, *ut ex Rabani silentio mox inferri possit, id ipsi* fuisse affictum. *Poterit hic fidere vir eruditus Hildegardi et Dodechino expressissime asserentibus, Episcopum fuisse, priusquam ex Hibernia in Germaniam sese reciperet. Abbatem perperam et monachum nuncupari jam satis diximus : sic vitam instituit Sanctus, ut rigidissima asperitate veteres eremitas,* Antonium et Macarium ac eis similes, qui herbis et duris cibariis vixerant, *sibi imitandos proponeret; exemplo magis quam imperio congregatis fratribus, ad virtutum exercitationes, viam commonstrans; unde sanctitatis suæ radios sic quaquaversum diffudit, ut etiam vivens pro Sancto honoraretur,*

certe

AUCTORE J. B. S.

certe statim a pio obitu, cœlestium venerationem consecutus sit; quod hic sequenti paragrapho paulo distinctius ostendendum superest.

§ III. De Sancti cultu ex Martyrologiis aliisque monumentis.

Inter classicos Martyrologos

Jam sparsim in ante dictis nonnulla collegimus, quæ ad S. Disibodi *cultum et antiquam venerationem referenda sunt, eaque imprimis quæ de variis elevationibus et translationibus, post Dodechinum et Trithemium commemoravimus, ex quibus manifeste constat vetustus religiosus cultus in dicto sæpius Monte ipsi exhibitus, quem magis confirmat auctor vitæ sancta Hildegardis, dum viventis adhuc famam et sanctitatis gloriam, late per totam circumvicinam regionem dispersam et vulgatam narrat, etiam miracula recensens, quæ magno numero patrata fuerint: sic ut de publica veneratione, statim a felici morte, Sancto* B *demonstrata, dubitari non posse videatur. Eamdem porro longius mox diffusam, satis quoque testatur præfata Legenda, quæ subinde recepta et communis fuerit, saltem postquam a S. Bonifacio sacrum corpus, e primo sepulcro levatum, decentiori loco collocatum est, circa annum, ut ferme licet supponere, 740. Id interim plane mirandum est, tantum sanctitatis splendorem, in aliis regionibus sub modio sic latuisse, ut in classicorum Martyrologorum notitiam numquam pervenerit. Et Bedæ quidem, Floro, Adoni, Usuardo et Notkero id facile condonaverim, at Wandelbertum, Prumiensem monachum, adeoque viciniorem,* S. Disibodum *ignorasse, creditu difficilius est.*

solus Rabanus de S. Disibodo meminit, et quidem 8 Sept.

25 *Itaque veteres inter solus Rabanus Maurus* S. Disibodi *meminit, non hoc die* VIII *Julii, sed ad* VI *Idus seu diem* VIII *Septembris, sub hac formula:* Et in suburbanis Moguntiacensis ecclesiæ, natale sancti Disibothi confessoris. *Dignitatem* C episcopi *a Rabano præteritam, jam supra cum Mabilione observavimus, non putantes tamen, Sanctum eo charactere privandum, quem ignorasse credimus Rabanum, cui ut anachoreta dumtaxat cognitus fuerit; a solitudine montis. quam totis triginta annis incoluerat, neglecta prorsus dignitate, qua vere præditum fuisse, Chronicon Marianum tam diserte affirmat. Porro per* suburbana Moguntiacensis ecclesiæ, *ut hic obiter dicam, non ipsa Moguntina suburbia designantur, sed tractus seu territorium, aut diœcesis prædictæ ecclesiæ, quod alibi etiam usuvenit. Utrum vero istic diem obitus proprie appellet Rabanus, dum scribit* natale, *an forte translationis indicetur solennitas, quæ ejus tempore festivius recoleretur, non facile distinxeris; auctor vitæ S. Hildegardis natalem ipsum clarissime retulit ad hunc diem* VIII *Idus Julii, quo in additamentis ad Usuardum, ipsum reposuit Editio Lubeco-Col.* Ipso die, beati Disibodi, episcopi et confessoris: *unde in Grevenum et Molanum transiit, licet hic de eo rursum meminerit* VIII *Septembris, quo Rabani verba descripsit.*

26 *Monastici Wion, Dorganius et Menardus, non eadem omnes sentiunt; a primo ponitur* VIII D *Junii:* In Monte S. Disibodi episcopi, qui, episcopatu relicto, Pater multorum factus es monachorum, in monasterio diœcesis Moguntinæ, comitatus Spanheimensis, qui locus postea a suo nomine Mons S. Disibodi dictus est, et miraculis clarus in pace quievit: *quæ ferme a Bucelino, plura alibi pollicente descripta sunt. Hoc autem die præfatus Wion, non satis consequenter annuntiat:* In pago Trevirico, S. Disibodi episcopi et confessoris; *monens, se de eodem agere, quem ante multo rectius in diœcesi Moguntina collocaverat. Dorganius* VIII *Julii scripsit:* S. Disibodi episcopi translatio. *Hoc die simpliciter:* S. Disibodi episcopi et confessoris, *ut intelligas, natalem hic indicari. Menardus neque hoc die, neque* VIII *Septembris de* S. Disibodo *meminit, sed* VIII *Junii sic habet:* In monte S. Disibodi, depositio ejusdem Disibodi episcopi, qui relicto episcopatu factus est monachorum Pater in diœcesi Moguntina. *Qui pro* VIII *Septembris certant, ut Mabilio et Castellanus, Rabani auctoritate, hic certe non minima,* E *nituntur: Trithemius iis præluxit, qui* VIII *Junii ipsum consignarunt, cum Saussayo, Anglico Wilsoni, et Scotico Dempsteri, qui Belgio Sanctum adscribit, hoc die agens de ejus* translatione in Treverico, *et pluribus aliis diebus alias translationes innectens. Nobis visum est, cum auctore vitæ hunc Julii* VIII *præferre, quo a Canisio etiam, Ferrario et Kalendariis Hibernicis notatus est; a solo Camerario* VII *Julii consignatus.*

Variant recentiores in assignando natali.

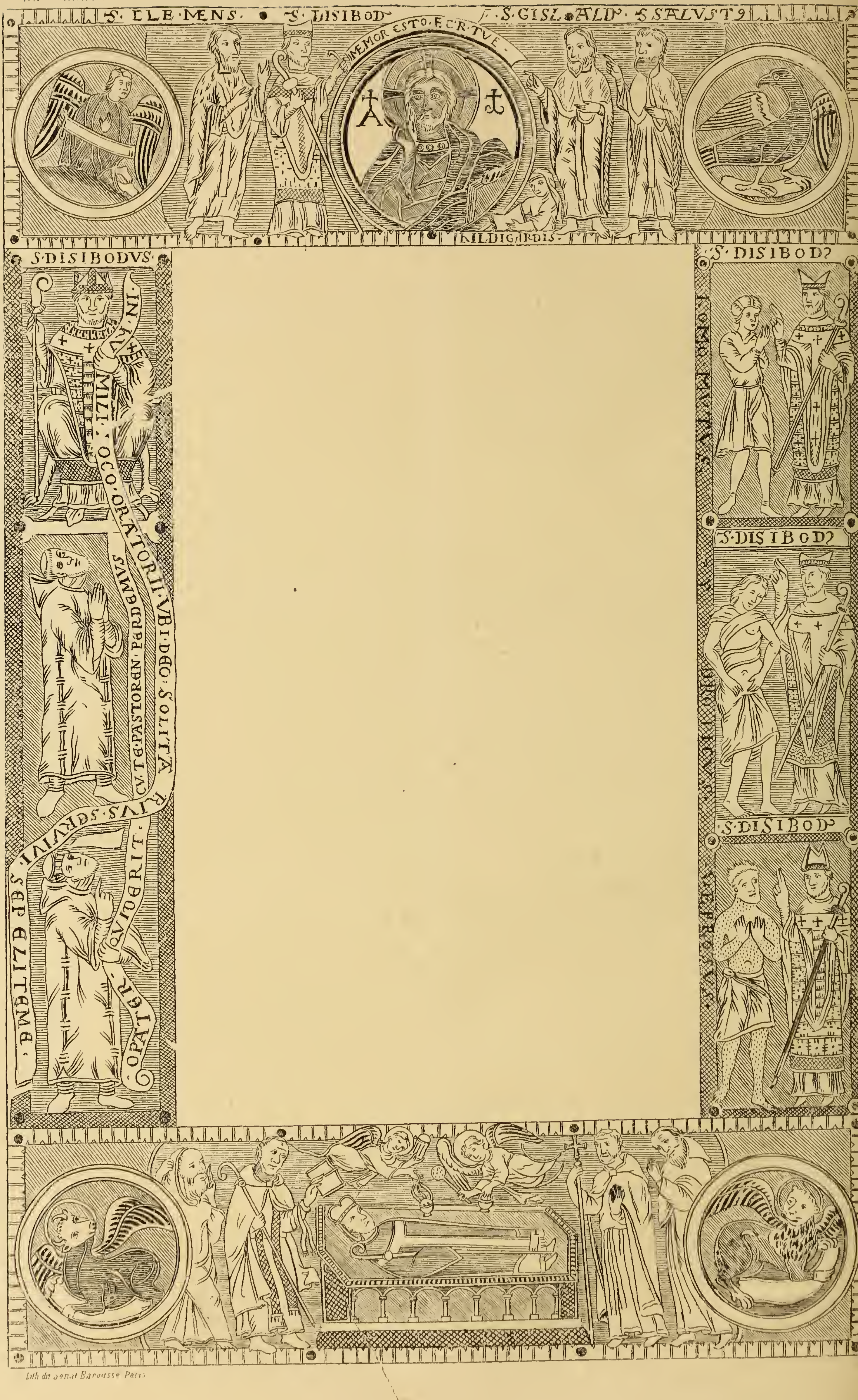
Expenditur et emendatur

27 *Trithemii verba ex lib. 3 de Viris illustr. Ordinis S. Benedicti cap. 288 superius relata sunt num. 21. Miror sane, testari Trithemium, festum ejus agi* VIII *Junii; nisi forte translatio aliqua, eo die solennius facta commemoretur, de quibus etiam paragrapho primo abunde diximus. Varia S. Disibodi elogia, ex Ghinio aliisque huc congerere, operæ pretium non existimo, longam satis panegyrim dabunt Acta ipsa, nimium quantum amplificata et exornata. Nec Dodechini verba iterum recitare opus est. Audiri meretur Saussayus in Supplemento ad* VIII *Junii, saltem ut ea refutentur, in quibus a recto deviavit. Hoc ejus enco-* F *mium est:* Apud Moguntiam, S. Disibodi, episcopi Hiberni, qui abdicato præsulatu, et relicta patria, ut humilitatis perfectus cultor fieret, monachum in suburbio Moguntiæ, Christi amore professus, ita divinæ gratiæ splendoribus inclaruit, ut demortuo abbati, ex sodalium voto, quamvis renitens, suffectus fuerit. Quos in omni disciplina religionis dirigens, et magis factis quam dictis eosdem ad omnem virtutem incitans, in ideas perfectionis Euangelicæ, Christo aspirante, transformavit. *In his paucis plura peccat Saussayus, neque enim in suburbio Moguntino habitavit* S. Disibodus, *neque ibi umquam monachum professus, neque demortuo abbati suffectus est; quæ omnia Actis ejus ex diametro repugnant. Reliqua encomii pars vitio non caret; sequelam subjungamus.*

longius Saussayi elogium,

28 Deinde multa sobole spirituali feliciter progenita, multorum pater filiorum, multorum patrator prodigiorum, ad civitatis supernæ (ad quam semper anhelaverat) amœna domicilia migravit. Cujus angelicæ conversationis seriem beata Hildegardis

virgo

Lith du Senat Barousse Paris

A virgo et abbatissa Bingensis, pura mente candidaque manu descripsit; memoriam Rex gloriæ magnis clarificationibus honoravit, et Moguntina ecclesia eumdem suos inter Tutelares adscribens, cultu perpetuo abhinc prosecuta, ipsius nomine ecclesiam et cœnobium, quod rexit dudum fidelis dispensator, gratulabunda insiguivit. *Haetenus Gallieanus Martyrologus, qui, utut S. Hildegardem, tamquam dietorum suorum vadem appellare hic videatur, Legendam ab ea scriptam certo non eonsuluit, a cujus mente tam diversa et aliena de* S. Disibodo *congessit. Neque verum est,* ecclesiam Moguntinam eumdem suos inter Tutelares adscripsisse *(sunt ii Moguntiæ SS. Martinus et Bonifacius :) neque ecclesia ista proprium ullum, quod sciam, de* S. Disibodo *officium usurpat, certe usurpare solita non est, ut ex pluribus vetustis Breviariis et Kalendariis, quæ in Museo nostro exstant, manifestum est. Tuto igitur asserere possumus, in ornatiori sua panegyri multa pie supposuisse Saussayum, quæ fieri quidem potuissent, at quæ facta aut usitata fuisse, nullo modo constat.*

B

uti et id, quod commentus est Wilsonus.

29 *Minus digesta et magis inepta sunt, quæ in lucem protrusit Joannes Wilsonus, cujas in Martyrologio Anglicano ad* VIII *Junii hic est textus:* Eodem die in diœcesi Moguntina, in superiori Germania, depositio S. Disibodi, episcopi et confessoris, qui in Hibernia natus, et ordinis S. Benedicti monachus, ordinatus est Dubliniensis in eodem regno Episcopus; qua dignitate resignata, prædicatum Christianam fidem concessit in Germaniam, et factus abbas cujusdam monasterii præfatæ Moguntinæ diœcesis, quod in hunc diem S. Disibodi dicitur, ibidem in magna vitæ sanctimonia et miraculis, beatos dies suos consummavit, circa annum Christi DCC. *Frustra quæsivi, unde talia haurire potuerit Wilsonus, indigna certe quæ Commentariis suis illustraret laudatus supra Sirinus, dum nobis episcopum Dublinii fingit etiam ante tempora S. Rumoldi, quem ad diem* I *Julii ostendimus, urbis istius antistitem diei non posse, utpote tribus ferme seculis seniorem cathedræ ipsius institutione. Non minus absona episeopatus resignatio; ubi monumenta omnia clamant,*

C

ejectum potius e sede sua et pulsum fuisse S. Disibodum. *Monachum autem Ordinis S. Benedicti, vel in ipsa Hibernia professum, æque somnium est; uti et abbatialis dignitas in monasterio aliquo, quod ante Sancti in Germaniam adventum exstitisse supponitur.*

Curiosus et vetustus limbus

30 *Verum quidquid recentiores isti vera falsis mixta confuderint, nihil ea officere possunt perpetuo* S. Disibodi *cultui, a tot seculis stabilito, saltem in eo, ubi pretiosæ ejus exuviæ depositæ sunt, cœnobio, haetenus, ni fallor, superstite, tametsi ad seculares canonicos Mons* S. Disibodi *devolutus sit. Curiosus, diligens et eruditus Majorum nostrorum adjutor P. Alexander Wilthemius ad Papebrochium scripsit sub principium anni 1676, reperisse se* pulcrum antiquitatis monumentum de S. Disibodo, qui colitur VIII Julii, *atque idem ipsum delineatum submisit Luxemburgo* XXX *Maii ejusdem anni.* Laminæ sunt quatuor æneæ, *inquit,* quæ junctæ conficiunt limbum quadratum, quales sunt speculorum. Opus et figuræ constant encausto et ære inaurato. In superna lamina est Christus in rotundo circulo, addito hinc inde A et Ω. A sinistris *(voluit dicere a dextris, nisi primus delineator latera mutaverit)* stat S. Disibodus, cultu Episcopi, adscripto nomine. Pone eum est S. Clemens cum nomine. A dextris *(in altero latere)* SS. Gislialdus et Salustius cum nominibus, qui tres fuere S. Disibodi socii. Ante Christum, extra circulum, flectit genua et se inclinat Hildegardis, tenens librum, nempe quem scripsit de vita S. Disibodi. In altera laminæ summitate sedet in cathedra S. Disibodus, adscripto nomine. Infra eum sunt duo monachi rasi, cum cucullo hærente ad tunicam, supplices et geniculantes.

AUCTORE I. B. S.

a Wilthemio delineari curatus,

31 *Supplices agnosco, quod elata facies in adjecto schemate satis ostendit, at quo pacto geniculantes observaverit Wilthemius, non tam facile perspicio. At quocumque situ, gestu et habitu eos contempleris, id certum est, delineationem nostram, apographum ad nos missum, quod autographo perfectissime respondere, testatus est laudatus Wilthemius, etiam perfectissime repræsentare. Reliquum epistolæ prosequamur.* Ab infimo exurgit schedion usque ad S. Disibodum, cum his litteris : O PATER! QUID ERIT, CUM TE PASTOREM PERDEMUS? Contra a S. Disibodo descendit aliud schedion : IN HUMILI LOCO ORATORII, UBI DEO SOLITARIUS SERVIVI, SEPELITE ME. Credibile, utramque sententiam, ex vita primigenia, quam scripsit Hildegardis et Surius corrupit, esse sumptam. In dextra lamina *(nobis sinistra)* stat ter S. Disibodus, vestitus pontificaliter, cum nomine ter etiam addito; et supremo quidem loco ante eum mutus, proxime inferiore loco, ante eumdem hydropicus, in infimo leprosus. In infima lamina sepelitur S. Disibodus a sacerdote cum cappa et pedo, et utrimque adstant monachi cucullati, sed prolixe barbati. Characteres et figuræ redolent seculum VII. In quatuor angulis sunt in circulis animalia Euangelica, *quæ sealptor, æque ac cetera, diligenter et accurate imitatus est. Jam ea explieemus quæ a Wilthemio præterita sunt.*

E

hic in æs incisus exhibetur

F

32 *In exemplari Wilthemiano, ad normam prototypi, distincta sunt singula suis coloribus, qui hic tam perfecte reddi non potuere, quamquam ab heraldicæ rei peritis dignoseantur. Notabis igitur, in autographo tres potissimum colores exhiberi, flavum nempe, viridem et cæruleum. Flavus, quo omnes humanæ effigies depictæ sunt, æs inauratum designat, cetera encaustica lineis et transversis parallelis ita efformantur, ut hæ colorem viridem, illæ cæruleum exprimant, et hoc quidem vel ipsa Salusti seu Salustii barba figurata est. Epigraphe superior, inscripta circulo, qui Christi imaginem circumdat, haud dubium, quin hunc sensum faciat :* Memor esto Ecclesiæ tuæ. *Si quæras, cui umquam usui limbus iste servierit; id supponam, quod alicubi scriptum reliquit Papebrochius; nempe iis laminis exornatum fuisse librum vitæ* S. Disibodi, *a S. Hildegarde conscriptum sub annum 1170. Certe haudquaquam dubitaverim, quin partes istæ, sive seorsim sive simul junctæ, ad usus sacros deputatæ olim fuerint; satis verosimiliter, ut piæ alicui imagini aptarentur. Quo autem loco hodie, vel a quo serventur,*

Ex Ms.

mihi compertum non est; hnc ea dumtaxat gratia relatæ et exhibitæ sunt, ut vetustus S. Disibodi *cultus demonstretur, cum recte Wilthemium censuisse existimem,* characteres et figuras seculum XII, *redolere. Alia observabunt curiosi cimeliorum hujusmodi exploratores, uti pridem observavit Papebrochius.*

et explicatur, agiturque de tribus sociis.

33 *Recte etiam conjecit Wilthemius,* credibile esse utramque sententiam, *in icone descriptam,* ex vita primigenia esse sumptam, *non quidem secundum singulos verborum apices, sed juxta sinceram rei substantiam, quam invenies num. 34. At quid de tribus istis aliis* S. Disibodi *sociis* Gislialdo *seu* Gillilaldo, Clemente *et* Salusto *sive* Salustio? *Palam est, hic apertissime Sanctos declarari, acceptos ex Legenda Hildegardina num. 16, ubi nominatim exprimuntur hoc modo : Qui tres erant,* quorum primus, scilicet senior Gillilaldus, secundus Clemens, tertius Salustus vocabatur, qui cum eo de Hibernia venerant. *Omni venerationis titulo abstinet S. Hildegardis, nomine tenus eos* B *hoc solo loco indigitans, adeo ut de ipsis unum hoc memoriæ proditum sit, quod* S. Disibodum *in Germaniam comitati fuerint. Utrum vero ad mortem usque* S. Disibodo *adhæserint, utrum singulare ejus vitæ genus eremiticum, an potius monachorum duxerunt; quid gesserint, ante an post S. præceptorem e vita excesserint, adeo non memoravit S. Hildegardis, ut in toto reliquo narrationis decursu, nec verbo de ipsis, ut dixi, meminerit. Non exigua est, fateor, monumenti tam vetusti auctoritas, ut et ipsi inter Sanctos recenseantur; at cum nullam hactenus eorum in probatis fastis memoriam repererim, tantisper ab iis* S. Disibodo *jungendis abstineo, donec alibi occurrant, quæ cælestium honores ipsis tribuendos clarius evincant. Si Camerarium objicias, ad* XVIII *Augusti annuntiantem;* S. Salustius S. Dysibodium e Scotia secutus est : *et* XXVI *Junii :* Sanctus Gisualdus confessor, comes sancti Dysibodi; *facile respondero, verum quidem esse, binos illos cum Clemente (quem a Camerario neglectum miror) ex S. Hildegardis fide.* sanctum Disibodum *in Germaniam* C *secutos fuisse, at vero tantæ auctoritatis non esse scriptorem istum, ut Sanctos nobis procudat, eo solo titulo, quod Sanctum aliquem comitati sint; quemadmodum alias monui, nimis liberales esse Hibernos in canonizandis iis omnibus, qui S. Patricio aut societate aut sanguine conjuncti fuisse memorantur; nisi aliunde constet de cultu legitime exhibito. Jam tempus est ut Sancti nostri Vitam subjungamus.*

VITA

Auctore S. Hildegarde moniali.

Ex Ms. S. Maximini Trevirensis.

CAPUT I.

Sancti genus, parentes a tyrannis expulsi, profectus in litteris, electio in Episcopum, abdicatio et recessus e patria.

a In mystica visione *a*, ut Deus voluit, propter petitionem et jussionem Prælatorum meorum, scilicet Hebigeri * abbatis, cunctorumque fratrum, D in Monte beati Disibodi Deo famulantium, de vita et meritis ejusdem beati Patris aspiciebam, et post prolatas visiones libri vitæ meritorum, anno Dominicæ Incarnationis, millesimo centesimo septuagesimo, regnante Frederico Romanorum Imperatore, sub pressura Apostolicæ Sedis, fere per triennium in lecto ægritudinis jacens, ex divinæ pietate sapientiæ, vocem de cælo, vigilans corpore et animo, sic dicentem audivi : Electus Dei Disibodus ab infantia sua Spiritu sancto, ut beatus Nicolaus, et beatus Benedictus eorumque consimiles inspiratus, ad omne bonum quod vidit et audivit, sitibundo corde anhelabat. Quapropter de ipso dici potest; Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.

Præmissa præfatiuncula de visione.

* Helingeri.

2 Quod sic intelligendum est *b*. In bono affectu infantium, loquelam nondum habentium, et illorum, qui magis lac sugere, quam mirabilia facere deberent, tu, qui Dominus omnium es, ad perfectam duxisti nominis tui laudem; cum mirabilia tua in eis sæpe operatus es : scilicet cum eos, nondum plenam medullam habentes, ita inspirasti, quod multa in loquendo et operando nescienter proferebant; et cum alios, contra carnis jura, tanta fortitudine roborasti, quod toto desiderio ad cælestia tendentes, officia carnis peccando non exercebant. In his autem nullus dubietatem apprehendat, quia serpentinus dolus, in Beatis illis, bona et sancta hæc facere non valebat; nam hæc fecisti propter inimicos tuos, videlicet perditos angelos, quatenus ad confusionem suam, virtutem tuam in puerili ignorantia viderent; et ut destruas inimicum, quippe illum, qui in omnibus bonis te abneget. Et ultorem; videlicet hunc, qui lapides et jacula impietatis suæ contra verba et miracula tua, reprehendendo ea, projicit.

b explicantur mirabilia Dei etiam in parvulis;

E

3 Hæc mala in supradictis Beatis hominibus nihil prævalebant, quoniam ea, quæ recta sunt, loquebantur : Deus enim in beato Disibodo ab infantia ejus usque ad decrepitam ætatem ipsius, in donis suis operatus est; ita quod pueritia illius F in nequitia non ludebat, et quod juventus ejus in lascivia non ardebat, et quod maturitas senectutis ipsius ad sinistram non respiciebat. Ipse namque omnem pompam seculi hujus ita corde et corpore reliquit, quod quidam illum stultum, quidam vanum, quidam errantem, quidam vero mirabilem in operibus suis per hoc esse affirmabant, dicentes : Quid est hoc quod iste facit?

quæ Sancto applicantur.

4 Parentes igitur beati Disibodi, in libertate seculi pollentes, de excellenti genere Hibernensium originem duxerant, sed tamen pompam et gloriam mundi superfluitate non habebant. Unde quidam tyrannorum, in superbia tumentes, cum in eadem regione quam plurimos per tyrannidem sibi subjugassent, etiam parentes Beati hujus viri, qui eo tempore puer erat, opprimere, et ditioni suæ subjugare nitebantur. Ipsi autem libertatis generis sui non immemores, duram injustamque subjectionem recusantes, ab illis declinabant, et ad remotiora loca ejusdem regionis se longe contulerunt, et juxta quoddam flumen, quod de mari funditur *c*, una cum filio suo beato Disibodo, *c*

Parentes e natali solo expulsi.

omnique

A omnique facultate sua, in quodam oppido mansionem acceperunt, ubi et eum litteris, ceterisque liberalibus artibus imbuendum, religiosis viris commendaverunt.

Sanctum puerum instituì curant,

5 At ipse per gratiam sancti Spiritus ea, quæ a doctoribus suis bona audiebat, capaci ingenio bonæ memoriæ commendabat, et ex hoc parentibus suis, in afflictione exilii laborantibus, non parvum gaudium faciebat. Sic puer iste de die in diem proficiens, corporeque et sanctitate crescens, de studio in studium bonorum operum, orando, et eleemosynas dando ascendebat, ita quod ad omne, quod de Deo audire vel discere potuit, toto desiderio properabat, et sic per gradus virtutum et per incrementa ætatis suæ, singulis sacris ordinibus susceptis, ad gradum presbyteratus, cum triginta esset annorum, pertingebat. Quod cum timore Domini suscepto, fecit ut bonus pigmentarius, qui in horto suo quæque pigmenta et aromata plantat, semper studens, ut hortus suus viridis et non aridus sit.

B

qui sacerdos factus tantis virtutibus elucet,

6 In his namque studiis, idem Sanctus memor fuit verborum Sapientiæ ubi dicit: Messui myrrham meam cum aromatibus meis. Quod sic intelligendum est *d*. Ego qui justis operibus insudare debeo, bona intentione mortificationem carnis meæ præbeo Deo, cum propter amorem ipsius vitiis peregrinus fieri, et communem immunditiam illorum fugere, nullamque societatem cum illis habere desidero; quoniam in aromatibus virtutum, ipsum verum Deum amare, et venerari festino; cum amor cælestis desiderii de corde meo, ipso adjuvante, non deficiet. In hoc recta et sancta voluntate Sanctus iste, quasi mortuus seculo fuit, ita quod multi hæc videntes, fecerunt quasi eum non cognoscerent: et quod cum eo manere abhorrerent; quia ipse se totum spiritui, et non carni servire cogebat.

ut in Episcopum electus sit;

7 Cumque in hujusmodi virtutibus Deo laudabiliter serviret, et ob hoc illis, qui Deum diligebant, irreprehensibilis placeret; accidit, ut quidam Antistes, in ejusdem regionis partibus, de præsenti vita, ad vitam futuræ emigraret: et cum populus

C

tam minorum quam majorum, secundum consuetudinem, convenisset, ut alium sibi in Præsulem eligeret, quidam illorum, qui mores honestatis, et vitam sanctitatis beati Disibodi cognoverunt, eum sibi in Antistitem unanimiter elegerunt *e*. Quidam autem, quorum vita et conversatio reprehensibilis erat, hoc fieri prohibebant, dicentes: Quid prodest, hominem tacitum et non loquentem, et populum non cognoscentem, magistrum fieri?

eamque dignitatem, nequidquam reluctans,

8 Sed Deus super Beatum hunc respexit, ut scriptum est: Humilem et pauperem justificare. Quod sic intelligendum est: Justum, qui se propter Deum ad terram humiliat, et qui se egenum et pauperem toto corde confitetur, in operibus sanctificare; quia justitia, aperto oculo pietatis, in eum respicit. Hic etenim humilis, paupertatem semper desiderabat, et in columbino oculo simplicitatis, in Deum semper aspexit, quatenus æternas divitias sibi compararet: unde et Deus ipsum dilexit. Mortem quoque pro morte habuit, et omnia deficientia pro nihilo computavit, omniaque opera sua in Deum posuit, et ideo Deus eum elegit. Supernus namque judex virum istum communi populo occultaverat, sed eum se diligentibus manifestaverat; unde, quamvis quibusdam obstupescentibus, ipsum magistrum et Antistitem esse voluit.

Ex ms.

admittere cogatur.

9 Cumque Beatus iste a prudentioribus, præfatum onus suscipere cogeretur, ipse se indignum tantæ dignitatis reclamans, vi, qua potuit, manus et pedes retraxit; sed tamen, illis impellentibus et prævalentibus, qui Deum timebant, etiam nolens, divina autem ordinatione, in sedem episcopatus positus est: in quo Episcopus ipse felix justitiam Dei clamare et docere cœpit, et omnes, quos potuit, subjectos esse Deo monuit, et quod ab infantia sua per Spiritum sanctum imbutus esset, nunc erudiendo manifestavit, bonaque exempla sanctitatum et virtutum paterno affectu eis in se præbuit. Quidam autem ob merita virtutum, quales in ipso videbant, eum amabant ac intenta cordis aure doctrinam ejus cupiebant; quidam vero, qui Deum post tergum projecerant, super hunc Sanctum furendo clamabant: Iste vivit quasi homo non sit: unde et nos inhumane vivere cogit. Et quis poterit eum audire? Et multis injuriis eum afficiebant. E

Boni Pastoris officio fungens,

10 Ipse autem paucos et fideles homines ad se colligebat, qui ei et consolationem, et adjutorium præbebant. Et cor suum quotidie propter Deum afflixit, dicens: O! Domine Deus, ego servus tuus, ante pietatem tuam prosternor, faciens quæ jussisti; Tu enim, scis quod te solum desidero; quapropter confido, quod desiderium meum quandoque implebis: quemadmodum scriptum est: Delectare in Domino et dabit tibi petitiones cordis tui. Quod sic intelligendum est. O! homo, qui in peccatis conceptus et natus es, carnis contra affectum delectare in præceptis illius, qui te creavit; ad memoriam quoque reducens, quis ille sit, qui te liberavit. Quod cum feceris, dabit tibi quæ petis, quoniam ea, quæ petenda sunt, non petis, sed cordis tui afflictionem, humiliato spiritu, illi ostendens, et clamando et dolendo, te ipsum ut pecus, ea quæ recta sunt ad laborandum constringes. Itaque qui pœnitere, et mala sua hoc modo emendare studuerint, prudentiores filiis lucis sunt: quia ipsi hoc nec voluerint nec fecerint. Deo namque placet ut homo durum bellum contra se ipsum, et contra draconem habeat, ut qui hoc habuerit, hujus et preces et desideria Deus festinanter implebit, quemadmodum et in beato Disibodo fecit, qui dura bella habuit, quamdiu in corpore vixit, sed tamen ea bono fine feliciter consummavit. F

Variis impiorum injuriis affectus,

11 Interim autem, dum Sanctus iste populo suo verbis et exemplis in fide præfatæ dignitatis præesset, magna irrisio, magnum schisma tota illa regione ebullivit, aliis quidem veteri et novo Testamento resistentibus, Christumque abnegantibus, aliis hæreses hæreticorum appetentibus; aliis sectam Judæorum apprehendentibus, aliis sectam paganorum diligentibus *f*. Aliis non humane, sed in confusione pecudum, turpi studio vivere ardentibus, aliis autem disciplinam propter humanitatem quidem habentibus, nulla tamen bona facere studentibus. His maximis erroribus et confusionibus beatus Disibodus se viriliter et intrepide opponens, multa opprobria, multasque injurias patienter sustinuit, optans præsentem vitam magis perdere, quam tantis et tam inconvenientibus malis consentire.

12 Cumque ista per aliquos annos sine eradicatione

Ex ms. et sedem et patriam deserit.

tione eorumdem malorum, cum periculo etiam corporis sui, sustinuisset, tædio tandem affectus, ad Deum in orationibus suis cum magno planctu dixit : O! Deus et o! Judex omnium Sanctorum hominum, quid prodest mihi cum populo isto laborare, qui justitiam tuam rabidis morsibus transfigit? Denique fautores præfatorum errorum, cum populo, eisdem erroribus implicato, videntes quod Beatus iste erroribus et pravitati eorum non consentiret, sed quod eos ubique constanter, absque timore mortis argueret; plurimas insidias ei posuerunt, et tandem coadunato agmine incredulorum, de sede sua multis contumeliis affectum expulerunt. Ipse autem malens Deo in quiete servire, quam sine fructu utilitatis diutius tardare, paucis et religiosis viris ad se collectis, sedem dignitatis suæ, quam per decem annos strenue et religiose rexerat; patriam et omnia quæ habebat, pro Christi nomine reliquit, dicens; nec sibi, nec aliis prodesse ut ibi maneret : ubi tam magna incredulitas cum duritia iniquitatis excreverat, et pere-B grinationem, quam diu optaverat, pro æterna vita læto animo arripuit *g*.

ANNOTATA.

a *De hac Legenda, ex* mystica visione *seu revelatione scripta, actum est in Commentario prævio a num. 12. Mentem suam non satis clare explicat auctor, sed nihil mutare voluimus : videri potest editio Surii, magis expolita.*

b *Diximus etiam supra, loco citato, nonnullas sacræ Scripturæ sententias, singulari commentatione a S. Hildegarde expositas, quas scrupulosius expendere, fori nostri non est : an vero istiusmodi interpretationes ad veras revelationes pertineant, aliorum esto judicium.*

c *Obscura omnia sunt, quæ hic de Sancti genere, parentum fuga, etc. memorantur : hoc vero plane mirum; eos ad flumen consedisse,* quod de mari funderetur, *nisi sinum aliquem, aut fluvii ostium indicet, in quod maris æstus, statis temporibus undas repelleret. Cetera, ut semel dicam, et hic et in sequentibus, ad locos communes reducenda sunt.*

C d *De his et aliis omnibus sacrarum Litterarum moralibus interpretationibus plura non addam.*

e *Divinarunt aliqui, per* istius regionis partes, *designari Dublinium, ubi nempe per ea tempora Episcopus fuerit* S. Disibodus, *idque Wilsonus et Sirinus adoptari posse censuerunt. Sed hujusmodi anachronismos supra rejecimus.*

f *Quid hic intelligas in tanta rerum confusione? Ansam inde accepit Sirinus disquirendi, utrum Pelagiana hæresis eo tempore in Hibernia repullulasset : at si id indicare voluisset auctor, paulo distinctius locuta fuisset.*

g *Vides, totum hoc caput, tot verbis amplificatum, ad hæc paucula historica contrahi posse.* S. Disibodus, *in Hibernia nobili genere ortus, pie educatus et in litteris eruditus, anno ætatis trigesimo sacerdos consecratur; inde ad episcopatum, nescio quem, evectus, post multas insidias et persecutiones ab impiis toleratas, ab iisdem demum expulsus est.*

D

CAPUT II.

Peregrinatio in Germaniam, populi ad Rhenum institutio, vita solitaria et austera in monte, initia monasterii et miracula.

Cumque Hiberniam exisset, multis regionibus peragratis *a*, multisque locis diligenter perspectis, animæ suæ requiem quærens, in Alamanniam tandem venit, ubi quidem durum immitemque populum invenit, ibique fessus, gressum per aliquod tempus figens, cum eidem populo verba salutis et exempla sanctitatis daret, multi eum audientes, amabant, multi autem eum nec audire nec amare curabant. Cumque in eadem provincia moras faceret, secum deliberando, quo declinare posset, bonam et dulcem famam de religione beati Benedicti audivit, qui nuperrime migraverat *b*, religionisque suæ quam plurimos amatores reliquerat, et ita, per admonitionem Spiritus sancti, desiderium suum nondum impletum esse cognovit, quo diu desideraverat, quod populo olim sibi commisso, aliquos veræ perfectæ religionis viros sibi consociaret : ad hanc namque causam, iterum de locis ad loca processit, nec in locis, nec moribus populorum illorum quid animæ suæ placeret, inveniebat.

a In partes Germaniæ profectus,

E

14 Tunc flere et orare cœpit, dicens : Inclina, Domine, aurem tuam et exaudi me : quoniam inops et pauper sum ego; quod sic intelligendum est. Tribulationibus meis condescendens, inclina, tu Domine, qui rector cunctorum es, aurem misericordiæ, et exaudi verba orationis meæ, quoniam inops in anima, per pusillanimitatem mentis, et pauper in corpore, per contritionem afflictionum sum ego, qui te sequi, te diligere super omnia debui. Recordare itaque, quod ab infantia mea tibi servire studui, et quod propter amorem tuum, paupertatem et contemptum mundi semper dilexi. Tunc Deus propter viriditatem boni desiderii ipsius, preces has suscipiens, suavem consolationem quietis menti ejus immisit, velut ros super gramen cadit, et etiam in visu noctis, quadam ostensione ipsi manifestavit, quod quandoque locus voto suo aptus, ab eo esset inveniendus : nam huic Beato viro Deus, ut ceteris dilectis suis fecit, qui eum tota dilectione desiderabant, cum ipsis ob magnam et bonam intentionem, qua fiducialiter in eum omni corde suo intendebant, præsens esse videndo, loquendo, et audiendo videbatur.

postquam varia loca peragrasset,

F

15 Omnem quoque fabulosam famam vanæ gloriæ Spiritus sanctus illi abstraxit, quæ in multis hominibus est, qui secundum voluntatem suam in simulatione orant et jejunant; cum aliquid a Deo injuste quærunt, ubi, ut siquid eis, ut volunt, acciderit, quasi pro ostensione a Deo habent. Siqui tales sunt, velut stipula a vento dispergentur. Sed cum homo a vanitatibus se mortificat, in ipsis quasi somnum capit, et tunc superbia vanaque gloria, ac acquisitio honoris a populis, ceteraque vitia per virtutem Dei constringuntur, ne homo ille ab amore complexionis creatoris sui ullo modo per suggestiones eorum avertatur.

soli Deo servire cupiens,

16 Beatus autem Disibodus pro spe boni desiderii sui gaudens, quia illud per adjutorium Dei quandoque impleri sciebat, cum bonam famam, de populo in

tandem in monte, non procul Rheno

partibus

A partibus Galliæ citra Rhenum manentes, audisset, ita scilicet, quod populus ille quidem durus esset, sed tamen ecclesiasticam religionem devotus vivendo teneret; tædebat eum irrisionis illudentis populi, et vix expectans, festine ad finem Rheni iter suum direxit; et inde divertens, ac per avia quæque incedens, ad fluvium Glan pervenit, illoque transito, montem excelsum et nemorosum vidit, quem post decem annos peregrinationis suæ ascendit, et ibi fessus residens et quiescens, ad comites suos (qui tres erant, quorum primus scilicet senior Gillilaldus, secundus Clemens, tertius Salustus vocabatur) qui cum eo de Hibernia venerant, Spiritu sancto tactus, dicebat : Hic requies mea erit.

cum sociis habitare statuit;

17 Nam cum deinde eumdem montem, circumquaque peragrasset, et quæque latera ejus diligenter considerasset; amœnitas illius, animæ suæ magis ac magis ad inhabitandum complacuit, quia et celsitudo illius difficilem accessum advenientibus præberet, et rivuli ex utraque parte fluentes *c*, inibi manentibus refocillationem corporis darent : et orabat, dicens : B Domine, qui super cælos resides, et abyssum regis, precor ut amœnitas loci hujus in amœnitatem vertatur animarum : quia decet, ut in loco isto a fideli populo tibi fideliter serviatur. Et hæc dicens, sibi habitationem in descensu ejusdem montis, versus Orientem, propter compendium aquæ designavit, et conversationem, quam diu desideraverat, strenue incipiens, orando, vigilando, et jejunando dure et aspere solitariam vitam duxit.

variis cellulis seorsim ædificatis.

18 Socii autem ejus, qui cum eo aderant, ne invicem aliquod gaudium haberent, singillatim habitacula sua, remotius ab eo construebant. Et sciendum est, quod radicibus herbarum aliquamdiu inibi sustentabantur, cum alios cibos non haberent. Mons autem ille in circuitu, cum adjacentibus sibi silvis, locis quoque perviis et inviis (non unius hominis, sed comprovincialium, tam minorum quam majorum) plusquam milliare unum eo tempore erat. Unde accidit, quod cum homines eamdem silvam, seu pro captione ferarum, seu pro piscatione adjacentium fluminum, seu pro incidendis lignis, seu pro aliis necessitatibus suis interdum C intrarent : Beatum hunc virum, aut radices effodientem, aut alia sibi necessaria circumquaque colligentem, multoties viderent, et ita post aliquod tempus manifestatus est.

Aspera et solitaria vita inclarescens,

19 Rumor enim in populum exibat, quod quidam Sanctus, cum quibusdam aliis, in locum illum a Deo missus venisset; quod plurimi admirantes, bono desiderio ad eum veniebant, et sibi quæque utilia cum eo conferebant, quibus ipse verba salutis et vitæ reddebat : quoniam a tempore exilii sui usque ad id tempus in lingua eorumdem hominum [perdiscenda] præcipue laboraverat; unde et eam pro modo suo et intelligebat et proferebat. Ex quo factum est, ut hi, quibus ipse verba vitæ et monita indeficientis vitæ dabat, ei et cum ipso manentibus quæque necessaria corporis sæpius afferrent. Servus autem Dei, cum sibi associatis viris, pauperes et egenos ad se colligebat : et quidquid præter quotidianum victum sibi remansit, per hoc illos pascebat. Nam semper memor fuit, quod Adam cibo periit; quapropter Antonium et Macharium ac eis similes, qui herbis et duris cibariis vixerant, in corde suo frequenter habebat, quatenus illorum exemplo corpus suum a mollibus et delicatis cibis constringeret, ne ab antiquo serpente deciperetur. Et quanto plus Beatus iste carnem suam affligebat, tanto amplius gratiam suam Deus cum illo multiplicavit; unde infirmi plurimi et debiles ipsi allati sunt, quos Spiritus sanctus per merita ejus repente sanavit : quod tamen ipse humiliter expavescens, laudem hominum, quantum potuit, fugiebat. Ex Ms.

exemplo et verbis populum instruit;

20 Cumque fama sanctitatis ejus per totam hanc provinciam, populo prodente, volaret, quidam Deum timentes ad eum venerunt, et parvum oratorium, in descensu præfati montis ad orientem, ei ædificaverunt, in quo divina cum suis officia celebraret, quatenus et ipsi et ceteri pro Deo supervenientes, verba et pascua vitæ ab eo inibi perciperent. Alii autem versus occidentem, in planitie pedis ejusdem montis vepres et fruteta succiderunt, beatoque Viro hortos et pascua parvaque tuguria ibi paraverunt : unde et propter fruteta, quæ ibi excisa sunt, quæ vulgari locutione STUDIM *d* dicuntur, locus ipse STUDENHEIM primitus appellatus est. Multi quoque ex longinquis regionibus ad Beatum hunc veniebant, animasque suas ei bona fide et spe commendabant : quod populi in eadem provincia habitantes, divino instinctu extimuerunt, ac se in hoc facto negligentes esse dixerunt, quoniam Deus, ad gloriam, et ad honorem nominis sui, locum illum per Sanctum suum visitasset, quem ipsi juxta se habentes, visitare et facultatibus suis frequentius honorare neglige- E rent.

a quo etiam commodior habitatio paratur,

21 Unde factum est, quod Principes ceterique nobiles et divites, una cum reliquo populo easdem terras inhabitantes, montem ipsum cum omnibus terminis suis, ultra decurrentes fluvios, scilicet Nan * et Glan in longum et latum, ut prædictum est, directis, eidem Beato viro ac posteris ejus offerunt, quia mirabilia Dei in eo viderunt, quatenus etiam sanctæ conversationis inibi bonis hominibus congregatis, necessaria præsentis vitæ et sine indigentia sufficerent; et communi voce et clamore dicebant : Laus tibi, Domine Deus, quia F hunc Sanctum tuum nobis mittere dignatus es. Qua oblatione suscepta, Beatus ille multum extimuit, recordatus, quod in episcopali onere plurima adversa prius sustinuerat a gentibus, genibus ad Deum flexis, orabat, ut eadem oblatio ad fructum et ad vegetationem animarum, Spiritu donante, exurgeret.

* al. Nahe.

in qua juxta regulam S. Benedicti

22 Deinde die ac nocte in corde suo æstuando, cogitabat, quemadmodum in desiderio mentis suæ per plurimos annos ante transactos habuerat, quomodo et ubi religiosos, et asperæ vitæ viros colligeret, quoniam in spiritu intellexit, quod Deum deceret, ut spiritalis congregatio in loco illo creatori suo serviret. Et Spiritu sancto inspirante, omnem devotionem cordis sui ad conversionem et ad doctrinam beati Benedicti posuit, qui jam ad Deum transierat, et quosdam Beatos viros, sanctæ institutionis suæ fideles ministros, eisdem temporibus adhuc viventes et superstites reliquerat, atque ad longinquas regiones, ubi eadem conversatio religiose et sancte vigebat, nuntios humili supplicatione pro illis

misit,

Ex Mss.

misit, qui vineam Domini sabaoth, secundum doctrinam prædicti Patris plantarent, qui regulam spiritali populo convenientem, ex omni vita Sanctorum, Spiritu sancto docente, constitueral.

plures ad se fratres attrahit,

23 Et sic quamplurimos ejusdem conversationis viros religiosos sibi attraxit, quibus et oratorium et habitacula convenientia, in supercilio ejusdem montis, propter difficilem accessum, versus orientem ædificare jussit, videlicet ne amodo a populo infestarentur, et ne forte rigor ac religio eorum, quotidiana frequentatione supervenientium, in mollitiem et in segnitiem verteretur. Ipse vero, ut ad omnia occursantia paratus esset, et ut supervenientibus in reddendis responsis, secundum qualitatem eorum omnibus satisfaceret; in descensu montis ipsius ad orientem, in habitaculo et in oratorio, quod sibi paraverat, ut supradictum est, solitarius permansit. Congregatio autem eorumdem fratrum, tam secundum Deum quam secundum hominem augmentabatur : et quidquid facere vel habere debebant, jussione vel permissione hujus Sancti viri
B fiebat, ac communem vitam, secundum institutionem beati Benedicti, exercebant.

quos et diligenter instituit

24 Studebat etenim pius pater Disibodus, quod congregatio ipsius, per consuetudinem sibi institutæ legis, ita composita et firma esset, quod diabolus foveam vitiorum in ea parare non posset, et quod jaculis suis eam transfigere et ab invicem separare non valeret; et quod ipsa terribilis per continentiam vitiorum, ac velut acies ordinata, in concordia virtutum diabolo et hominibus appareret. Sapienter quippe eam contra hostiles turmas aeriorum spirituum in humilitate pugnare et vanitatem superbiæ ac arrogantiam mentis, in delectatione seculi hujus vitare docebat, laudemque ac gloriam victoris, qui legitime certaverit, et se deinde in cautela rectæ circumspectionis bene conservaverit, diligenter proponebat. Vallo etiam rigoris et districtionis totius spiritalis disciplinæ eam circumfodit et munivit, ne diabolus latenter, repente super eam irrueret, sciens quod ille maximum studium habet, quatenus super spiritalem populum irruat : et quod multo plus gaudet, si spiritualem hominem secundum voluntatem
C pravitatis suæ superaverit, quam si multos seculares vicisset : quoniam illum similem sibi fecisse videt, cum a cælesti desiderio cadit, quemadmodum et ipse per superbiam de cælo corruit.

monasterium paulatim perficiens.

25 Hoc modo Sanctus iste filios suos coadunare et corroborare cœpit. Quod ut seculares homines viderunt, ex tota provincia illa accurrerunt, et quidquid ipse in necessitatibus suis operari et facere inchoabat, hoc ipsi bono animo studiose perfecerunt. Unde factum est, quod beata congregatio illa ad quinquagenarium numerum perfectorum fratrum, per duodecim annos multiplicata est. Ipsis namque temporibus pauci conversationis hujus homines inveniebantur, et nullus viam hanc, nisi probatus aggrediebatur. Sed Spiritus sanctus, qui congregationem istam plantaverat, eam et rigavit : quemadmodum ros cum super pinguem agrum cadit, ita quod in ea sub disciplina inventus, de virtute in virtutem ascendebat, nec ab antiquo insidiatore impedimentum habebat; quia ubi ipse Spiritus sanctus in miraculis suis est, ibi idem antiquus hostis pavidus erit, nec audebit illuc intrare; sed siquid ibi latenter seminaverit, hoc Spiritus sanctus D
iterum, ad confusionem illius, conculcat. Merita autem et sanctitatem beati Disibodi signa et miracula Dei sequebantur, quæ etiam sine tædio sæpius renovabantur, quoniam Deus semper nova faciet.

Muto loquelam,

26 Quidam enim vir cujus lingua præ nimia invalitudine corporis sui ita debilitata fuerat, quod humana verba proferre non poterat, ad ipsum ex longinquis partibus veniens, nutibus et manuum indiciis, prout potuit, flebiliter exoravit, ut sibi incommodo isto apud Deum subveniret. At pius Pater, super illum oratione facta, gratian sibi Dei adesse sentiens, exemplique Domini recordatus, ubi mutum loqui fecit : in os istius hominis sufflavit, dicens : In nomine illius, qui muto dixit, Effeta, et ille loqui cœpit; tibi, vinculum infirmitatis, quod linguam hominis hujus debilitasti præcipio, ut solvaris, et hinc recedas; nec amodo linguam ejus ad loquendum impedias. Statimque vinculum linguæ ejus solutum est, et humana verba ad rectum protulit, gratiasque Deo et huic Sancto E
egit *e*.

e hydropico sanitatem restituit,

27 Quo facto : etiam quidam hydropicus miro tumore inflatus, amicorum suorum manibus eidem Sancto oblatus est, qui multis lacrymis effusis sanitatem corporis ab eo quæsivit. Sed cum ipse aliquantulum hæsitasset, et se indignum tanti facti affirmaret, tandem victus prece supplicantium, omnipotentem Dominum pro illo exoravit, eumque manibus suis tangens benedixit, sicque morbus per gratiam Dei ab illo paulatim disparuit.

et leprosum mundat.

28 Sed et leprosus quidam, horrenda cute distortus, ad eum veniebat, precibusque primum pro infirmitate sua effusis, etiam verbis comminabatur, se ab eo numquam discessurum, quin sospitati restitueretur. Hominis importunitate Beatus iste tandem commotus, eum in habitaculum suum duxit, secumque per aliquot tempus retinuit, precesque pro illo sæpius fundens, eum sanum pulcramque carnem corporis sui habentem, ad sua redire fecit. Ipsa autem veritas, quæ tunc hæc vidit, et fecit ea, hic per semetipsam, nescientibus in apertum produxit.

ANNOTATA. F

a *En alterum decennium* regionibus peragrandis *impensum; ast quo terrarum perrexerit, ubi moram aliquam fecerit, nusquam declarat vitæ auctor.*

b *Si tot regiones peragraverit Sanctus, haud dubium, quin et alibi* S. Benedicti famam *audire potuerit. Istud autem* τὸ nuperrime migraverat, *quo sensu accipiendum et explicandum sit, habes in Commentario prævio, a num. 17.*

c *De situ montis, de sæpius condito et destructo monasterio, satis dictum est sub initium Commentarii; de tribus autem sociis, sub finem.*

d *Norunt Germani* Stauden, *pro frutetis, unde formari debuisset* Staudernheim; *forte melius nomen loci expressit Trithemius, citatus in Commentario num. 20, ubi scribit* Sobernheim : *verum in appendice miraculorum, rursus leges* Studernheim.

e *Hoc miraculum et bina proxime sequentia exhibentur in tabula superius repræsentata.*

CAPUT III.

A

CAPUT III.

Subditorum erga Sanctum veneratio, cœnobii incrementa, vaticinium de secutura ejus destructione, obitus, odoris fragrantia, sepultura, et post eam curationes variæ.

Pergit ipse in rigido vitæ genere,

Plura quoque signa et miracula per eum facta sunt, in cæcis et claudis et in debilibus, ac in possessis a diabolo, et etiam in illis, qui de tempestate malorum humorum, sensus suos amiserant, qui et de longinquis, ac vicinis partibus ad ipsum deferebantur: qui et omnes per eum sanabantur; quoniam virtus Dei in ipso erat. Nam idem servus Dei, inter suos ut eremita vixit, quæ vita radix vitæ monachorum est, quia homines conversationis illius, a seculo per omnia abstracti, cum laude Angelorum in solitudine vivunt, et vita eorum tam laboriosa est, quod etiam plurimi præ fragilitate, tam corporis B quam animi, eam sustinere non possent: si ipsam improvide ac repente aggrederentur. In hac autem districtione beatus ipse Pater vivens, subditos suos ad omne opus bonum, doctrina et exemplo confortavit, ut homo qui ignem ardentem, valde ardere facit, fecit hoc; [et] ipsi alium magistrum eo vivente, nec quærebant nec volebant, præsertim cum ipsos ex præcepto ejus inter se haberent, qui eos ad rectitudinem conversationis suæ, absque offensione et murmuratione dirigerent.

et licet Benedictinum habitum non induisset, a

30 Habitum autem monasticæ religionis, quo congregatio ejus utebatur, non susceperat *a*; quoniam leniorem conversationem secundum regulam beati Benedicti, quam ipse haberet, subditis suis indulserat, et hoc ideo fecit, ne, si illis in habitu similis foret, cum tamen duritiam rigoris sui in vigiliis, in jejuniis atque in aliis carnis suæ contrarietatibus deponere nollet, religioni eorum detrahere et vitam communem eorum destruere videretur: sed miserrimo victu, quo corpus suum vix sustentabat, et aspero ac duro vestitu, sicut de terra sua peregrinando exierat, quoad vixit, frequenter C usus est, imitans beatum Paulum, primum eremitam, eique consimiles, qui magis in silvis, quam in villis esse volebant. Divina quoque in officio altaris ex eo tempore, quo de sede sua expulsus est, usque ad finem vitæ suæ, non secundum ordinem Antistitum, sed secundum consuetudinem pauperum presbyterorum celebrabat *b*, nec in hoc ullam oppressionem mentis, sed lætitiam cordis habebat, passionem Christi imitando.

nolunt Fratres atteri, quam ipsi subesse.

31 Spiritalem etiam Patrem, et defensorem, ut justum est, congregationi suæ multoties præponere laborabat, sed omnes, qui sub ipso erant, hoc fieri recusabant; quia non alium, præter ipsum, patrem et doctorem habere volebant, dicentes inspectores conversationis suæ se quidem habere, ipsum autem, ut eis in Domino sublimius luceret, quamdiu viveret, numquam immutarent. Quapropter de bono voto, quod in cordibus suis habebant, per plurimas provincias divulgati sunt, multique ad eos venientes, et consilia et auxilia de animabus suis ab eis quærebant. Sed et plurimi, qui in provincia hac manebant, et qui in vicinitate præfati montis, cujus circulus longus et latus est positi erant, propter suavissimum odorem et rumorem conversationis eorum, quidquid de prædiis et de facultatibus habere poterant, vel sibi superesse sperabant, sancto et beato Disibodo absque omni retractione offerebant, atque villulas in præfata silva, hac et illac ad utilitatem illorum ædificabant. Ex Mss.

Prædicit secuturas tribulationes,

32 Sanctus autem Dei, cum jam ibidem diu laborasset, et cum jam viribus corporis præ nimiis laboribus fere defecisset, filiis suis tremendo, in spiritu prædixit, quod in hujusmodi prosperitate et securitate, ut ad tempus sine offensione pervenerant, semper durare non possent; sed multas et magnas pressuras et tribulationes passuri essent *c*, quia diabolus, quem in plurimam confusionem bene vivendo sæpius derisissent, in magna irrisione, quam in populo se facere contendebat, eos quoque et posteros ipsorum perturbare maximo studio laboraret. Attamen eos pie et abundanter consolabatur, dicens: Ego in suspiriis et dolore cordis mei, cum magno desiderio hactenus laboravi, ne tribulationem vestram, quandiu vivo in hoc seculo, E videam, quod etiam sic fieri in Domino confido. Vos autem scitote, quod post obitum meum, qui citius instabit, (quoniam vires corporis mei jam in defectu sunt) et post tribulationes, quas passuri estis, novissima tempora vestra prioribus meliora et prosperiora erunt; ita quod in omnibus necessariis animæ et corporis, tunc amplius, quam me vivente, vos et posteri vestri abundabitis.

et instantem e vita exitum.

33 Quæ verba cum illi audissent, in magno dolore cum lacrymis plangebant, quoniam finem illius imminere intelligebant. Et rumor iste in populum exivit, multosque ad videndum eum excitavit, unde et ipsum audierunt, et se orationibus et sanctitati ejus commendaverunt; quibus ipse monita salutis et verba benedictionis dans, etiam filios suos et locum sibi datum, eis commendabat, et ut hæc attentius cordibus suis infigerent, finem etiam suum adesse, eos non celabat. Tunc illi terminum vitæ ejus adesse audientes, lugubri voce plurimos gemitus dederunt, et quoad vixit, cum solito frequentius visitabant. Unde autem finem suum sciret, nemini aperuit, exceptis quibusdam paucis et reli- F giosis viris, qui fere omnia secreta ipsius noverant, quibus et dixerat, quod et angelica ostensione ei manifestatus sit, et hoc ceteros celavit, qui cuncta opera sua, ne laude perirent, quantum potuit, abscondit.

Præfecto Fratribus superiore.

34 Cumque per triginta annos in prædicto monte Deo fideliter servisset, et fratribus suis quæque necessaria præsentis vitæ ad plenum subministrasset, plus labore quam senio jam fessus, ægrotare cœpit, quia vires corporis ejus omnino defecerant, et mox, convocatis omnibus fratribus, Patrem eis prænominavit, quem etiam, dum adhuc viveret, tunc primum ipsis petentibus, præfecit, cui et omnia, quæ ad eumdem locum pertinebant, commisit; quoniam in ante transactis temporibus, Patrem se præponi recusaverat, quia eumdem Sanctum in omnibus ut Patrem semper secuti fuerant. Sed et locum sepulturæ suæ eis ostendit, et ne in excellenti loco, sed in humili umbraculo oratorii sui, in quo Deo solitarius servierat, ipsum sepelirent *d*, effusis gemitibus et lacrymis rogabat: quod illi se ita implere

Ex MSS.

plere flendo in magnis doloribus promittebant: Dolentes quoque, omnia bona opera et doctrinam ejus, singillatim dinumerabant: ac amare plangendo, clamabant: Heu! heu! quid erit de nobis, cum te defensorem ac consolatorem corporum et animarum nostrarum perdemus *e*? Et quemadmodum sitiens cervus fontes aquarum desiderat, sic et ipsi eum diutius habere desiderabant, quod prius præ gaudio, quod cum eo frequenter habebant, cordibus suis infigere non poterant.

grandævus moritur, relicto suavissimo odore.

35 Denique ingravescente dolore, iterum convocatis fratribus, suum finem instare, ut potuit, eis innotuit; et post multos labores, post multasque tribulationes, octogesimo primo ætatis suæ anno, octavo Idus Julii, terminum vitæ præsentis accepit, Dominoque, cui fideliter servierat, spiritum illis astantibus reddidit. Quo migrante, suavissimus odor balsami, et velut odor myrrhæ et thuris ac omnium aromatum, statim subsecutus est, ac plurima signa ibi facta sunt. Per totam autem provinciam illam fama citissime volabat, beatum Disibodum de hac vita migrasse, unde maxima multitudo hominum, B ad exequias ejus properans, cupiebat et sepulturæ ejus interesse et signa, quæ Deus ibi faciebat, videre. Suavissimus autem odor, qui eo migrante apparuerat, usque ad tricesimum migrationis ejus diem, circa sepulcrum ipsius durabat, in quibus etiam diebus homines septem, a malignis spiritibus obsessi, triginta quoque claudi, multique cæci et surdi, atque alii quamplurimi, variis languoribus fatigati, sepulcrum ejus tangentes, per gratiam Dei veraciter sanati sunt.

Cessant miracula, ne vilescant.

36 Et quoniam hæc signa multa erant, et quia homines temporis illius signa pro consuetudine habebant, cordibus suis insolentius infigebant *f*. At populus illa cernens, dicebat; Deus majora signa et plura miracula post mortem Beati hujus, quam eo vivente, nobis ostendit: quapropter etiam confidimus, quod per merita ipsius ab omnibus periculis nostris eruamur. Sed quia de his signis, quæ tunc ibi facta sunt, et quæ postmodum ibi per gratiam Dei in omnibus fiebant, multi plus et negligentius, quam debebant, gaudebant; idcirco Deus ea ad castigationem eorum subtrahebat. Spiritus enim C sanctus non vult ut homo, in miraculis, quæ ab ipso fiunt, glorietur: sed ut tremenda laude, illi soli, qui potestatem ea faciendi habet, gloria attribuatur. Deus quippe opera Sanctorum suorum ita distinguit, ut etiam creaturas constituit; sic videlicet, quod quibusdam bona opera et sanctitatem absque signis concedit, quibusdam autem bona opera et etiam magna miracula attribuit; et aliis per gratiam suam dat, ut per bona exempla eorum, multi ad eum convertantur: quemadmodum etiam solem [in diem] et lunam ac sidera, in noctem in tempora discernit.

Quid supra reliquas creaturas

37 Totum quoque circulum orbis cum volatilibus et reptilibus, ceterisque animalibus crescentibus replevit, ita quod ille nullo modo in ulla necessitate vacuus est; unde et quælibet ad officia sua monet in monasterio illo, quod ad hominem pertinet: una enim quæque creatura in genere suo multiplicatur, sicut Deus illi in prima constitutione præcepit: sed quæ irrationabilis est homini ministrando succurrit, quoniam paterfamilias qui homo est, domum suam sine adjutorio et ministerio regere non potest: Deus D autem solum hominem, ex rationabili et vivente anima vivere fecit; quapropter spiramen ipsius non deficit, sicut nec rami arboris deficiunt, quia Deus illi scientiam infudit, ita quod cogitando, quæ vult dicta, et quod in mente habet, quod postea clamanti voce, et rationabili verbo multiplicat, ut etiam folia in arbore multiplicantur.

scientia homini conferat,

38 Irrationabilis vero creatura scientiam rationabilitatis non habet, et ideo ventosa est, et præterit: homo autem rationabilis existens, per scientiam utilitatem cognoscit, et illam diligit, ac eam ad se trahit, atque in eadem scientia quid malum, et quid nocivum sit, videt et illud timet et fugit, ac se ab illo custodit, et in his duobus, timore scilicet et amore, quos in scientia boni et mali habet, se ubique regit, velut etiam avis cum duabus alis volat. Ipse namque solus ad imaginem et similitudinem Dei formatus est, quoniam Deus eum, ut secundum ipsum operaretur, creavit: unde ubi conscientia sua ad bonum se erigit, ibi per gratiam sancti [Spiritus] adjutorium sibi occurrit. In hac etenim distinctione, ut prædictum est, Deus omnes creaturas posuit, et quia E hominem ad imaginem et similitudinem suam fecit, ideo plenam scientiam illi præ omni mortali creatura dedit.

et quæ eum merces maneat.

39 Et quoniam caro ipsius finem ac defectum habet, idcirco anima ejus bonum perficere non nisi ab illo, qui sine fine est, habere potest. Qui autem perseveraverint in bono usque in finem, hi in cælum ad Deum ascendunt, ibique cherubim omnia bona opera eorum ante thronum Dei dinumerat, et tunc etiam facies Dei illa, velut purissimum aurum, et velut pretiosissimos ac nobilissimos lapides, inspicit. Quapropter omnis cælestis harmonia canticum novum super illa decantat, et sic Spiritus sanctus in operibus Sanctorum nova semper facit. Sed qui in malo perseveraverint, hi perditos angelos imitantur, qui ob nequitiam suam a gloria cæli ceciderunt; et sic per squalidas vanitates mercedem æternæ vitæ amittunt.

Quam stulta malorum nequitia,

40 Deus etenim homini plenam scientiam rationabilitatis, ut prædictum est, immisit, quoniam prævidit, et quod homo per illam diabolum superare posset, quia homo per bonam scientiam, malum; F et per malam, bonum scit; et ideo victoriosissimo bello, adversus eumdem antiquum hostem præliatur, quatenus eum vincat, et ut locum, quem ille perdidit, possideat; quod nullatenus, nisi plenam scientiam haberet, facere posset; quoniam quod homo cognoscendo scit, ab hoc se vix continere potest, quin per electionem se ad illud interdum vertat. Quod si obscuræ tenebræ in cor hominis ascenderint, ita quod homo in carne sua sapit, quod peccare potest; et si tunc peccatum elegerit, et in illo impœnitens perseveraverit, illi assimilabitur, qui a claritate luminis recessit, quatenus desideria tenebrosæ proprietatis suæ impleret; propter quod et gehennales pœnæ exortæ sunt.

quæ contra bonorum studia.

41 Beatus autem facere desiderat, quod in carne sua non sapit, et adjutorium a Spiritu sancto postulat, ut in speculum sanctitatis aspiciat. Et ut homo faciem suam in speculo, in quo tamen non est, considerat, et quod indignum ibi viderit, quantum potest emendat, sic Beatus per fidem bona

opera

A opera operari hoc modo, ad confusionem diaboli, contra carnem suam desiderat; et quod caro ei non addicit, operatur; ac ita per durissima et fortissima bella seipsum cum voluntatibus suis exuperans, caritatem, quam perditi angeli habuerant, possidebit. Deus namque creaturas ita constituit, quod homo opera sua cum illis compleat; unde etiam quosdam homines hoc modo imbuit, quod sancta ædificia construant, et quod ad serviendum Deo alios colligunt, quos tamen plurimas et varias vicissitudines ipse Deus multoties, secundum voluptates suas, permittit; quæ omnia tolerat: nec tamen statim illis ultionem suam immittit. Ubi autem Spiritus sanctus in ædificiis et in hominibus ædificat, etiamsi illi negligenter in peccatis vixerint, siquis ibi per contumaciam perversitati suæ destructionem fecerit, ignis Spiritus sancti illum festinanter in zelo, et in judicio suo exurit *g*.

ANNOTATA.

a *Ex his patet, nec monachum Ord. S. Benedicti,* B *nec abbatem fuisse* S. Disibodum, *quod supra etiam non semel monuimus.*

b *Hinc mirum videri non debet, si Rabanus ignoraverit, Episcopum fuisse.*

c *De his vide quæ dicta sunt in Commentario,* § 1.

d *Horum verborum sensum sic retulit jam dicta tabella æri incisa :* In humili loco oratorii, ubi Deo solitarius servivi, sepelite me.

e *Ista autem sic reddita sunt :* O Pater! quid erit, cum te pastorem perdemus?

f *Vult dicere, opinor, tam frequentia fuisse miracula, ut iis insolentius exultarent homines, eaque sensim vilipenderent, ut ex sequentibus satis colligitur.*

g *Quo vergat, aut quo huc adductum fuerit longum istud parergum, fallor, siquis satis perspiciat.*

C

CAPUT IV.

Monachorum dispersio, reditus; sacri corporis per S. Bonifacium translatio; ruina monasterii, ejusque casus et vicissitudines.

Fratres Montis S. Disibodi,

Hoc modo Spiritus sanctus in præfato loco etiam operatus est, ubi beatus Disibodus in bonis operibus Deo servierat; et ubi ipse, ex hac vita migrans, felicem spiritum Domino reddiderat. Nam post transitum ejus, quibusdam annis transactis, magna pressura bellorum omnem prædictam provinciam occupavit : ita quod quidam, tyrannica rabie supervenientes, partes et terras Rheno circumquaque contiguas, cum eadem provincia devastabant; quo horrore et timore habitantes in eis perterriti, quocumque poterant, fugerunt. Principes autem supradictæ provinciæ cum reliquo populo, præfatum Montem altum et inexpugnabilem scientes, cum multa festinatione, antequam ab hostibus occuparetur, nolentibus Fratribus ibidem Deo famulantibus, super eum fugerunt, ac firmis eum muris munientes, habitacula in eo fecerunt, confidentes, quod tam per merita beati Disibodi, quam per munimenta ejusdem montis, a prædicta crudeli tyrannide eruerentur. *Ex Ms.*

ob exorta bella alio migrare coacti,

43 Præ multitudine autem, et inquietudine hominum illorum, qui ipsum montem occupaverant, congregratio Fratrum, inibi Deo famulantium, in quiete manere, et Deo in rectitudine servire non valebant, et ideo consilio et rogatu eorumdem Principum et hominum in longinquas regiones iidem fratres se diviserunt (quia promittebant eis, quod post tribulationes et labores istos, honorifice eos reducerent) exceptis quibusdam paucis et perfectis viris, qui ad tumbam beati Viri, videlicet Patroni sui, ut eam in honore servarent, se contulerunt, qui etiam perfectionis erant tantæ, quod nec de seculo, nec de vita sua quidquam curabant. Supradicta vero afflictio *a*, non per multa tempora annorum durabat, sed provincia hæc a tyrannide E incursantium inimicorum per adjutorium Dei liberabatur. Quo facto, ii qui eumdem montem occupaverant, pollicitationis suæ recordantes, timorem quoque Dei intuentes, Fratres supradictæ congregationis, ubicumque poterant, investigabant, et eos cum magno honore reducebant, atque omnia, quæ ibi congesserant, et quæ ibi ædificaverant, cum majoribus facultatibus, amplioribusque allodiis, quam prius illi habuissent, eis contulerunt.

sed postea honorifice reducti,

44 Unde factum est, quod secundum verba beati Disibodi, quæ vivens prædixerat, novissima tempora eorum prioribus meliora et prosperiora post obitum ipsius, ac post tribulationes eorum fierent, quam prius fuissent; ita quod etiam ex longinquis regionibus quam plurimi, tam spirituales quam seculares, illo venirent, et consilia ac auxilia, tam animarum quam corporum, ab eis peterent et acciperent. Sed Deus beatos homines istos, propter negligentias suas toties purgavit, quoties delinquebant; quemadmodum et tunc fecit, quando de signis et miraculis, quæ per merita prædicti Patris Sancti facta sunt, plus et negligentius, quam deberent, gaudebant, unde et amodo tanta F frequentatione non apparebant, ut prius apparere solebant. Ubi autem opera Spiritus sancti videntur et cognoscuntur, sed tamen in ostensionem ducuntur, illic idem Spiritus sanctus usque ad novissimum quadrantem judiciali pœna camdem offensionem examinavit.

Patris sui corpus per S. Bonifacium elevari curant.

45 Cumque ad sepulcrum beati hujus Patris signa et miracula fieri cessassent, cum tamen posteri ejus multis annis transitum ipsius ad Deum religiose conservarent, tandem illi cum suspiriis intra se gementes, divino nutu recordati sunt, quod peccatis suis exigentibus, Deus manum suam in prodigiis miraculorum ibi subtraxisset, et quod ea non nisi interdum, ob memoriam ejusdem Sancti, ostenderet : seque accusantes, ad invicem dixerunt : Quid facimus in negligentia torpentes, quod hunc Sanctum Dei non veneramur, cum plurima miracula et bona propter merita ipsius fecerit nobis Deus? Itaque majores natu ejusdem provinciæ et sapientes quosque adeuntes, consiliumque ab eis accipientes,

Ex Ms.

cum consensu et auctoritate Bonifacii, Moguntinæ sedis Antistitis, tempus et diem præfixerunt, quo ossa beati Disibodi elevarent, diemque hunc per omnem populum ejusdem terræ divulgarent. Et cum dies præfixus advenisset, multitudoque populi accurrisset, præsente præfato Antistite, sepulcrum sancti Viri adeuntes, cum magna veneratione ossa cineresque ejus sustulerunt, eaque de umbraculo oratorii, in quo tumulata fuerant, in monasterium, pene versus occidentem ejusdem montis constrúctum, cum hymnorum laudibus magnisque populorum vocibus, post plurimos migrationis ejus ad Dominum annos, transferebant, et in loco ad hoc præparato honorifice condebant.

Fiunt nova signa, et cœnobium locupletatur.

46 Sed Deus, qui occulta novit, iterum merita Sancti sui inibi manifestavit, ita quod in eodem die interim dum hæc fiebant, quidam hydropicus aliique infirmi, diversa infirmitate gravati, curati sunt : et quod gravius, suavissimus odor, qui in transitu ejus apparuerat, tota die illa iterum mira fragrantia appareret : unde factum est, quod populus ejusdem
B provinciæ, diem annualem, quo hæc facta sunt, diemque migrationis ejus ad Dominum ad sepulcrum ejus venientes, cum magna veneratione precum et
b oblationum, deinceps frequentarent *b*. Fratres itaque supradictæ congregationis per plurimos annos in pace vivebant, et Deo beatoque Disibodo sine offensione in quiete serviebant : ita quod populus eos valde amabat, et beatificabat, et quod eis cum adjutorio et rebus suis ubique aderat; et propterea locupletes ac divites in multis facultatibus facti sunt.

Vana contra monachos apud Carolum M. tentamina,

47 Denique, plurimis curriculis plurimorum annorum et Regum transactis, maxima prælia cum provincialibus præfatæ regionis iterum exorta sunt. Quapropter majores natu cum Principibus ejusdem terræ Imperatorem, scilicet Carolum Magnum, qui eo tempore Romanum imperium susceperat, adeuntes, dixerunt; non decere, quod ii, qui spiritui et non carni, Deo et non mundo servire deberent, divitias et pompas seculi in superfluitate possiderent, velut illi facerent, qui in Monte sancti Disibodi essent, cum ipsi præliis et angustiis oppressi, divitias et facultates non haberent, unde regno
C servire, et sibi prodesse valerent. Quorum verba Imperator sapienter suscipiebat, sapienterque dissimulabat, dicens : Quod ipse Fratribus illis, nec allodia, nec alias facultates, quas ipsis fideles contulissent, ulla ratione abstraheret. Quo responso accepto, illi ab incepta intentione se continebant.

quæ sub alio Imperatore eum successum habent,

48 Hoc itaque Imperatore defuncto, aliisque quamplurimis temporibus sibi succedentibus, item tyrannis crudelium bellorum exorta est, quæ tanta crudelitate invalescebat, quod etiam quædam civitates Rheno adjacentes, per easdem oppressiones dirutæ sunt. Quapropter nobiliores supradictæ provinciæ, qui erant de progenie prædictorum Principum, Moguntinæ sedis Præsule sibi conjuncto, Imperatorem, qui eo tempore imperium tenebat, et ipsi adierunt, et supradictam querelam, acrius clamando, faciebant, dicentes; se nullam copiam facultatum habere, unde et imperio servire, et vitam suam defendere possent : quoniam illi, qui in Monte sancti Disibodi habitarent, allodia sua et parentum suorum possiderent; et se ignorare, unde hoc esset. Quibus idem Imperator auditis, assensum præbuit, ceterisque Principibus ac judicibus D
convocatis, quasi sub judicio, volens inquisivit, qua traditione et confirmatione tam longe et tam late possessiones allodiorum Fratribus collatæ fuissent.

ut bonis suis spoliati. e monte abigantur,

49 Sed illi Imperatorem intelligentes, et invidia malitiaque excæcati, multa falsa et injuste composita testimonia protulerunt, et prædictos Fratres, possessiones illas, quas plurimis temporibus sine querela possederant, injuste et absque imperiali sententia et concessione habere dicebant. Quapropter judicio judicum, injuste judicantium, imperiali sententia data, acceptaque ab eodem Imperatore licentia, supradictæ querelæ proclamatores, una cum præfato Pontifice, qui præcipuus invasionis hujus auctor erat, possessiones et allodia, quæ ad Montem beati Disibodi spectabant, ejusdemque montis terminum, divina ultione annuente, crudelissima invasione et abstractione disturbant. Qua persecutione et incommoditate Fratres inibi habitantes perturbati et consternati, ac omnino denudati, bellorumque instantium horrore perterriti, E
eumdem montem, planctu magno ejulantes, reliquerunt, atque ad aliena loca, quocumque poterant, se contulerunt.

eversis etiam ædificiis,

50 Quibus abeuntibus, ne spem redeundi haberent, per præfatos invasores habitacula eorum etiam ad solum diruta sunt, excepto sanctificato loco, in quo ossa prædicti Sancti post translationem ipsius humata fuerant. Sed tamen ne idem locus divino officio penitus desolatus remaneret, qui auctores destructionis hujus fuerant, sacerdotem unum, qui populum in vicino habitantem regeret, ipsi præfecerunt, cui et victum et vestitum vix sufficienter, de beneficiis ad eumdem locum pertinentibus, designabant; sicque locus iste in hujusmodi desolatione diu permansit. Denique post multa curricula annorum, quidam pius et nobilis vir comesque præfatæ provinciæ, Liuthardus nomine, seculo quidem deditus, plurimis divitiis circumdatus, prædictum montem altum et pulchrum desolatumque videns, per divinam gratiam compunctus, suspiravit, et propter gloriam sanctæ Trinitatis, et ob memoriam sancti Disibodi, tres sacerdotes ibi- F
dem Deo servire disponens, sufficientiam necessariorium præsentis vitæ ipsis de facultatibus suis instituit.

quæ sensim restituta, canonicis cedunt;

51 Sed et postea, aliis quibusdam annis revolutis, quidam Moguntinæ sedis Archiepiscopus, pius, humilis, contritusque corde, eumdem montem ascendens, genuaque sua, ad tumbam beati Disibodi suppliciter inclinans, de possessionibus, eidem Sancto injuste ablatis, se magnum divitemque factum, vehementer indoluit, votumque Deo faciens, ad numerum duodecim Apostolorum Canonicos, ut ibidem Deo, præfatoque Patrono die noctuque servirent, disposuit; quibus etiam de allodiis, ad eumdem locum pertinentibus, quantum potuit, resignari fecit. Sicque purgatio divina paulatim flagella sua aliquantum retraxit; sed tamen hoc nondum ad plenum perfecerat. Itaque cum Spiritui sancto in secreto suo deinde placuisset, quemdam ad seculum prudentem virum, qui etiam Moguntinæ sedi præerat, inspiravit, eumque sitire fecit, quatenus locus, sæpe prænominatus, fulgorem,

quem

A quem in primo ortu suo susceperat, reciperet. Hic namque ut prudens paterfamilias fecit, qui filiis suis cum caritate substantiam suam divisit; canonicos in supradicto monte manentes, ad alia loca sibi convenientia benigne posuit, atque religiosos viros, qui in magna disciplina, secundum regulam beati Benedicti viverent, et in quibus omne bonum, sancte vivendo, perficeretur, ibidem restituit.

sed ad monachos demum redeunt.

52 Quo facto, eos in amplexione cordis sui inspexit, ut et in largitate beatus vir, eleemosynas de substantia et de facultate, quas possidebat, secundum quod potuit, eis ministravit. Congregatio itaque hæc plurima flagella, tunc et postmodum, illic divina permissione patiebatur; sicut et illi, qui prius ibidem erant, multoties passi sunt, quemadmodum et nunc ibi in flagellis Dei multoties fit, et ut postmodum erit, cum eadem inibi habitantes promeruerint. Plurimæ autem stultæ fabulationes de omnibus prædictis causis per varietates multarum vicissitudinum in populo discurrunt et narrantur, quæ Spiritus sanctus non colligit; et ideo velut stipula dissipantur : sed hæc, quæ prolata sunt,
B per Spiritum sanctum, ad gloriam nominis ipsius ad memoriamque præfati Patroni, atque ad castigationem audientium hominum, veraci revelatione manifestata sunt : unde nec eis de prioribus opinionibus quidquam addendum est; ne verba illius, qui Est, in subsannationem ducantur.

Quam varie Deus in hominibus operetur.

53 Quapropter etiam considerandum est, quid Deus a primo homine hucusque in hominibus operatus sit. Cum enim Adam primum lapsus sit, de paradiso peregrinatus est; et quoniam ipse per vilem creaturam cecidit, ideo etiam Deus creaturas sibi offerre * volebat, quemadmodum infans primum lacte nutritur. Postquam autem filius Dei humanitatem induit, seipsum Patri sacrificium obtulit, et os hominis ad cibum justitiæ aperuit; sicut etiam puer pascitur. Sed cum idem filius Dei cælos ascendit, igne Spiritus sancti homines replevit, eosque cum vitiis et concupiscentiis pugnare, et sic seipsos Deo sacrificium facere docuit : ita quod etiam secundum
C cælestem harmoniam vivere elegerunt, velut spiritales homines faciunt, qui se ipsos et mundum propter amorem Dei reliquerunt; et ut etiam alii boni homines facere student, qui in ardenti desiderio secundum donum Spiritus sancti, fortem continentiam aggrediuntur; quemadmodum homo in perfecta ætate per se ipsum escam capit.

** An non offerri?*

54 Sic Deus et hic fecit, quoniam vacillantem opinionem abstulit, et veritatem fiducialiter incedentem prodire jussit. Idem itaque Deus istos, qui in prædicto loco manebant et manent, ut prædictum est, sæpius purgavit, sicut et alios quamplurimos sæpius castigavit, ita tamen quod ex toto non deseruit, quemadmodum filiis Israel fecit, qui cum bonum incepissent, propter multas vanitates, quas deinde perpetrabant, plurimas persecutiones passi sunt, et qui etiam in malitioso tempore requirentur, et sic per omnia non peribunt. Nunc autem laus Deo sit, qui contra antiquum serpentem semper præliatur, ita quod omnem rugam peccati, usque ad consummationem seculi purgavit, ubi et omnis constitutio fidelium suorum pleniter apparebit, ut eam primum ordinavit : et tunc antiquus hostis ad plenum confundetur, quia nec sibi, nec aliis prodesse, nec gloriam ulli dare poterit. Verba itaque hæc vera sapientia protulit : ego autem paupercula, in lecto ægritudinis meæ jacendo, hæc omnia vidi et audivi, et scribere cœpi et finivi; sed Deus potestatem habet, me a lecto erigere, si sibi placuerit. Amen. *Ex ms.*

ANNOTATA.

a *De hac prima monachorum e monte suo migratione, hic confuse descripta, atque item de secutis aliis casibus, in primo Commentarii paragrapho satis dictum est. Item de elevatione sacri corporis per S. Bonifacium, aliisque translationibus, ut hic frustra sit plures annotationes congerere.*

b *Expresse hic notat S. Hildegardis duplicem festivitatem; at quod mirere, ne quidem diem signat, quo prima ista elevatio facta, ejusque memoria celebrata fuerit.* E

MIRACULA

Ex Passionali membraneo cœnobii Bodecensis, Ord. Canonic. Regul. S. Augustini, diœcesis Paderbornensis.

Sanatur contracta ex podagræ doloribus,

In viculo Studernhensi erat quædam mulier, rebus admodum pauper, quæ unicam filiam delitiose nutriverat, non opulentia rerum, sed solito more matrum, quæ misere amando, unicæ proli totum infigunt animum. Quæ cum hanc ascenderet metam, uti subesse quivisset copulæ matrimonii, repentina clade perculsa est infortunii, tantaque calamitosæ podagræ afflicta est molestia, quatenus non solum pede claudicante, sed natibus adhæ- F rente, nullatenus gradiendi usu fungeretur, nisi baculi supposita furca sustentaretur. Hoc ergo malum filiæ matrem nimio angebat dolore, tantaque amaritudinis angustata est miseria, ut vix interdignosceretur, quæ graviori pœna plecteretur. Nam hæc vulnera funestæ passionis toleranter perpetitur; illa mucrone doloris interne sævientis immoderanter exulceratur : sed cum per aliquantum temporis hac quateretur procella mœroris, tandem inito sanæ mentis consilio, ad beatissimi confessoris Christi Disibodi tendunt asylum; ibique uberrima fletus effusione madefacientes pavimenta Sanctorum, præcipue expetunt ipsius meritis patrocinari, ut in portu optatæ salutis mererentur collocari. Consummato vero precum libamine, sub ipso soporiferæ noctis accessu, domum redeunt remenso tramite. Dein paupercula cœnula refocillatæ, solito more membra locavere quieti. Mox ubi sopor irruit, quem subitanea vel desidiæ vel amaritudinis mater calamitas pepererat : ecce Dei servus, candidissima

Ex MS sima stola laureatus, puellæ visus est adstitisse, ac primo locum doloris attrectare, et ad ultimum vincula inflictæ passionis enodare. Qua visione expergefacta, matrem clanculo accersivit, eamque deleneficis verbis alloquens, quid viderit, vel quemadmodum sana facta sit, diligenter exposuit. Quis ergo excogitare poterit, quanta vel qualis lætitia exorta fuerit, cum filiam omni ægritudinis fasce mater vidisset revelatam? Nempe æstimo, par gaudium et exultationem menti incidisse, acsi emortui corporis partes omnes spiritus denuo vivificans suppeditasset animandi. Igitur inter spem metumque desudans, insipidæ menti stolida irrepsit occasio; utrumne factum detegeret, an silentio tacirtunitatis obumbraret : Nam ex uno timuit, mendacii argui, ex altero supplicium promereri. Qua solicitudine suspensa, quid ageret, parum pensi habebat; nec enim reticendi viam ulla certa ratio demonstrabat. Mane itaque facto, fama excussit silentium; nec solum per contiguas domos hic rumor personabat, verum etiam qua-
B quaversum per circuitum forenses conventus multiplici gaudio repleverat, et quotquot audierant, Salvatoris clementiam in beati Confessoris et eximii Antistitis meritis laudabant.

et alia ex paralysi: 2 Quædam puella paralysis ita miserabiliter erat contracta morbo, ut pene nullo membrorum fungeretur officio; sed tandem remanserat rara facultas loquendi, nec non oculis tenuis scintilla videndi, ceteris nervis penitus enervatis, et humano usui imparatis, ideoque quidquid naturalis usus exigebat, hoc solers cura parentum suppeditare solebat : hinc parentes gravi solicitudine et tristitia exulcerati, ignorabant quid essent acturi. Tandem bonum, ut visum est, incidit consilium, expetenda esse suffragia Sanctorum, quorum patrociniis sperabant, natam ab infirmitate posse relevari, et pristinæ sospitati restitui. Nec mora; asylum beati Disibodi humillima devotione expetunt, filiam secum deferunt, juxta ejus sepulcrum ponunt, minime dubitantes, speratam salutem, beati viri opitulantibus meritis, mox adfuturam, secundum Dei misericordiam. Jam aliquantulum temporis processit, et subito puella clamans, pa-
C rentes vocavit, expandensque manus in cælum, conatur assurgere, receptisque viribus in pedes constitit, et nutantibus gressibus, velut alienis plantis incedere tentavit. Parentes autem, viso miraculo, perfusi sunt imbre lacrymarum præ gaudio, magis ac magis exhilarati, quia natam firmatis gressibus, sospitate recepta, incedere viderant, quam membratim dissolutam attulerant, inexplebiles omnipotenti Deo laudes personabant, in beati Disibodi gloriosissimis meritis, cujus patrociniis concessum est, eos reportare manipulos exultationis. Quam postea inclusam usque ad triginta annos vidimus, et insolitam in ea abstinentiam perspeximus : Nam non solum a carne se abstinuit, sed nec micas panis sciens in cibum assumere curavit. Si quis autem in cibos ejus, quibus alebatur, paululum farinulæ, causa probationis immiscuit, non sine gravi dolore digerere potuit.

3 Inter insignia miraculorum, quæ ob beati Disibodi merita operatus est Deus virtutum, occurrit et aliud huic miraculo, quod prælibavimus D
[simile,] avidissimæ nostræ et omnium fidelium *item paralytica alia;* commendandum memoriæ. In villa prope montem sita, cui nomen est Berwitere, puella quædam dira paralysis ægritudine tenebatur, ita omni membrorum compage dissoluta, ut inutile cadaver esse putaretur; et quia omni ex parte præmortua, solo spiritu palpitabat, sola diligentia amicorum necessaria providebat vitæ, cuique parentes longo labore fatigati, quæque necessaria studiose administrando, ad ultimum cœperunt languescere præ tædio; et malebant naturæ eam jam cessisse, quam tam miserabiliter vitam duxisse, ne ipsi diutius fatigarentur hujusmodi labore. Cumque diu contristarentur, quod eam nec vivere posse, integra sanitate, nec mori certo fine cernebant, ad suffragia beati Disibodi una cum filia properabant, ibique mittentes cum fletibus semina precum, non ambigebant, se messuros exoptabile gaudium : illis vero ibidem parvo tempore commorantibus, ecce affuit optata salus, quæ puellam, longo dolore excruciatam, ab omni E
infirmitate relevavit, et nebulam tristitiæ de cordibus parentum abstraxit. Nimirum lingua diu constricta panditur; caliginosi oculi clara luce serenantur, obduratæ aures recluduntur; enervatæ manus sospitati restituuntur, pedes naturali gressu solidantur, sicque tota inofficiositas membrorum, divinitus procurata, ad integram rediit sanitatem per gloriosa sancti Patris merita. Cognati vero puellæ et astans turba, videntes cadaver, quod attulerant imbecille, in naturalem massam mirabiliter reformatum, magnificas laudes resonabant Regi cælorum, sine intermissione beati Viri merita venerantes, qui fecit eos redire lætiores.

4 Vir quidam in præfata villa nutritus, et *tum membris captus.* eidem puellæ notus, duplici causa afflictus esse asseritur, penuria scilicet necessariarum rerum, sine quibus nec justi aluntur, et invalitudine membrorum, quæ sæpe fert tolerantibus præmium, quia quem Dominus paterno affectu diligit, corripit, et castigat omnem filium, quem recipit. Hic audita fama virtutum beati Viri, non protelavit spatium morandi, sed festinanter locum adiit, F
ingressusque in templum, lacrymosas preces profudit ad Dominum, et quod in voto et spe habuit, per patrocinia servi Dei impetravit. Eodem die, quoniam Parasceve erat, non minima multitudo e vicinis agris convenerat, quæ solito more desiderabat expiari sordibus vitiorum per confessionem et pœnitentiam, ut in die sancto Paschæ mundior posset Eucharistiam accipere. Is vero ut vidit populum ad salutandam Crucem humili devotione accedere, mox humi prosternitur, flexisque genibus pro posse advolvitur, postulataque venia, regredi semipes disponens, mox lignum popliti alligatum, causa facilius incedendi, decidit, et, inspectante populo, sospes apparuit.

5 Inter reliquas beati Viri virtutes, quas ope- *et hydropica.* rata est per ejus merita manus Domini, redit ad memoriam res egregia, cunctis retro seculis admiranda; et quia ipsi vidimus, colore taciturnitatis obducere, nefas esse existimavimus, et ob hoc maxime, quia videtur satis fore gesta Sanctorum crebro ruminare, quam prægustata cognitione,

A tione, oblivione fastidire. Redeunte natalis beati Patris nostri Disibodi celebri solennitate, confluxit ad diem festum, more solito, promiscui sexus maxima multitudo, ex remotis adjacentium provinciarum partibus, alii causa orationis, alii gratia recipiendæ sanitatis vel cujuslibet negotiationis. Inter hæc agmina adducta est puella paupercula, quam hydropis morbus tam gravi afflixerat dolore, ut vix posset incedere. Sole autem ad occasum vergente, incerta erat, quo diverteret, vel quem potissimum gratia humilitatis locum accederet, quia incolæ loci incogniti erant, et viciniores villæ longe distabant, ut si sederet in animo eas expetere, forsitan obstaret ardua via, et imbecillitas corporis, ac caligo opacæ noctis. Quid tamen ageret, ignorabat; accepto tamen animi consilio, juxta tumbam sancti Patris accubitans, lacrymosis precibus ejus patrocinia invitabat, talique intentione pernox manens in oratione, exspectavit divinæ gratiam misericordiæ. Ex Ms. Mane itaque facto, convenit copiosa multitudo, quæ videns illam deformitate turgidi ventris depravatam, condoluit, et preces pro ea fundere non cessavit. Igitur non erat Deo despectibilis populi supplicatio, quam bene prosperavit servi Dei salutaris intercessio : Nam inter sacra Missarum solennia, intercutanea pestis, velut fumus evanuit absque immunditia, et multis admirantibus sospes exstitit muliercula, ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, cui est gloria in secula. Amen. *Hactenus manuscriptum Bodecense, cui quod superaddamus, nihil repertum est.*

DE S. KILIANO EPISC. & MARTYRE

B COLOMANO SEU COLONATO ET TOTNANO EJUS SOCIIS E

HERBIPOLI IN FRANCONIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Herbipolis Patronus S. Kilianus, ejus nomen, patria, professio et martyrii socii.

ANNO DCLXXXIX.

De S. Kiliano *rebusque ad ejus vitam, gesta et martyrium spectantibus, præclare meritus est noster Nicolaus Serarius*, vir eruditissimus, *inquit Canisius* qui notis optimis S. Kilianum illustravit, *iis nempe historicis et dogmaticis, quas Vitæ Surianæ, a se anno 1598 recusæ, prolixe subjunxit. Ibi articulo 7 de Herbipolitana urbe fuse disputat, in ejus primordia, nomen et causam nominis diligentissime inquirens; sic tamen ut alias originationes præterierit, apud Mabilionem, seculo 3 Benedictino parte* I, *pag. 719 notatas, ubi* Mustopoli *præfertur* Praxipolis *etc., quæ pluribus discutere, nec nostrum, nec hujus loci est; quidquid* C *enim de his statuant etymologiarum scrutatores,* Wirtziburgum, *seu* Wirziburgum, *aut* Wirceburgum, *quo modo et variis aliis antiquitus scriptum reperitur, vernacule* Wurtzburg, *hodie* Herbipolis *est, Franciæ orientalis, seu Franconiæ civitas primaria, ad Mænum fluvium, in perampla valle, seu potius planitie ad montium radices sita, sub metropoli Moguntiacensi* : *urbs sane elegans, ut mihi quidem visa est, quæ splendidius indies accrescere videtur, cuique ad latus sinistrum arx, puta magnificum palatium imminet, Episcoporum S. R. J. Principium et Franciæ orientalis Ducum sedes. Quæ omnia veritatem probant vaticinii S. Bonifacii apud Mabilionem, citato seculo pag. 702, ita prænuntiantis,* Felix eris Wirzpurch, et inter Germaniæ non ignobilis urbes ; et quamvis his temporibus quarumdem civitatum postrema habearis, tamen exornata corporibus Martyrum, inferior non haberis, *haud dubie pro* haberis.

Herbipolis vario nomine appellatæ,

2 *Hinc duo satis manifeste patere videntur. Alterum, quod non solum* S. Kiliani, *sed etiam Burchardi tempore, ignobile adhucdum oppidum duerit Herbipolis, at* corporibus Martyrum *postmodum* exornata, *mirum in modum accreverit, ut non immerito quis possit asserere,* S. Kilianum *non uno titulo ibi venerandum; videlicet et ut Herbipolensem apostolum, et ut patronum, imo et quodammodo etiam ut urbis ipsius conditorem: quemadmodum alibi de tot Germaniæ et Belgii civitatibus, ad Sanctorum tumulos accrescentibus, et recentissime de S. Willibaldo Eystettensi die præcedenti diximus. Gloriatur itaque sancto suo apostolo, conditore, patrono, et tutelari protectore* S. Kiliano *Herbipolis, eadem gratia, qua* F *S. Willibaldo Eystadium, ut qui ambo civitatibus illis sanctissimam Jesu Christi fidem annuntiantes, e densissima idololatriæ caligine, ad salutarem veritatis lucem adductis illis gentilibus, ad sacrorum corporum suorum sepulturas, signis suis et miraculis æterna monumenta erigi curaverint. Et ea quidem Christianæ religionis fundamenta Herbipoli jecit* S. Kilianus, *suoque sanguine sigillata constabilivit, quæ postmodum in totam Franconiam se dilataverint, quæque in hodiernum usque diem, hæreticis circumquaque frustra obstrepentibus, felicissime succrescunt, ut recte demonstrat Serarius. Hæc paucula, occasione Sancti hic nobis delibanda fuerunt; plura curiosorum oculis subjiciet Topographia Meriani.*

Patronus et conditor S. Kilianus,

3 S. Kiliani *nomen molliori et receptiori modo efformavimus, tametsi non ignoremus varias ejusdem expressiones* Kyllena, Killena, Killinus, Killenus, Quillianus, Chillianus, Chilianus, Cilianus, Cælianus *et alias apud Serarium et alibi. At eorum omnium etymon repetendum a* Calice, *ut habent*

cujus nominis varia efformatio et etymologia.

Acta

AUCTORE I. B. S.

Acta interpolata apud Surium et Serarium, hic a nobis ex Canisio integre edita; ubi Geilana dixisse fertur, a calice Kiliane diceris, sed valde amara pocula infundis : *et id genus alia, ad interpolatoris Egilwardi (de quo pluribus infra) cogitationem omnino amandanda sunt : neque ea, quæ erudite adducit Serarius, de vocibus Græcis in Germanam linguam translatis, umquam satis suadebunt, mulierem ea intellexisse aut pronuntiasse, quæ in majori ista Legenda ei affinguntur. Veram plane autumo Sancti Hieronymi sententiam, apud laudatum Serarium, quod* nemo in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumat ex alia. *Anglicum* Kyl *et* lex *frustra ex Anglia accersivit Serarius : rem promptius expedit curiosa observatio nostri Henrici Fitzsimon in suo expanso Sanctorum Hiberniæ Catalogo ad* S. Kiliani *nomen.* Kil, *inquit,* locorum in Hibernia prænomen, cellam significans, quoties occurrit, toties Sancti nomen adjunctum habet. Nunc proclive est unicuique in patria locis suos dare patronos, B at huic catalogo plurimos Sanctos. *Sitne hæc vera nominis radix, nescio : alius est* Chilianus *seu* Kilianus *Albiniaci in Artesia ad* XIII *Novembris : est* Kellenus XXVI *Martii : sunt* Kellum, Kellac *et alia hujusmodi nomina, forte ad eamdem radicem spectantia. Similibus expendendis oleum et operam perdimus.*

Gente Scotus an Hibernus fuerit,

4 *Nec majoris momenti mihi visa est quæstio altera, a laudato Serario, notatione 3 operosius discussa; nimirum, Hibernusne an Scotus fuerit* S. Kilianus; *cum de ea, toties recurrente controversia, mentem meam satis aperte declaraverim ad Acta S. Rumoldi et S. Guthagoni* I *et* III *Julii, in tomo præcedenti et alibi. Vita antiquior et sincerior, quam hic illustramus, diserte de* S. Kiliano *pronuntiat,* quem Scottica tellus edidit, *nullum verbum faciens, unde ad insulam magis, quam ad continentem Angliæ spectare, satis tuto colligas; nec me certe movebit* Kil *Hibernorum, ut eorum Catalogo Sanctum adjiciam, quamdiu certiora monumenta non producuntur, quæ ipsum insulæ paulo clarius vendicent. Scio, Egilwardum* C *Surianum, et ipsum quem nos ex Canisio integrum recudimus, ita veteris Anonymi textui Hiberniam assuere, ut inde ortus intelligatur* S. Kilianus. *Audi interpolationum principium :* Scotia, quæ et Hibernia dicitur, insula est maris Oceani, fœcunda quidem glebis, sed sanctissimis clarior viris; ex quibus Columbano gaudet Italia. Gallo ditatur Alemannia, Kiliano Teutonica nobilitatur Francia. *Diceres, non absimilem orationem præ oculis habuisse Theodoricum, abbatem Trudonopolitanum, auctorem purioris Legendæ S. Rumoldi, dum in prologo suo in eamdem prope sententiam locutus est.*

non est promptum definire :

5 *At enim difficile est, interpolatores sibi constare : expende sodes, quæ Egilwardus, horum Actorum exornator, apud nos num. 4 subjungit; fallor, ni contradictionem, saltem inconsequentiam observes. Hæc ejus verba sunt :* In vicinam Scotiæ Britanniam pervenit, *inquit,* quam non longa navigatione præteriens, Gallias attigit. *Si per* Scotiam *ibi intelligatur* Hibernia, *scribere omnino debuit* in vicinam Britanniam trajecit, transfretavit *vel* navigavit, *æque ac immediate post,* non longa D navigatione Gallias attigit. *Cur igitur de navigatione non meminit? Cur simpliciter scribit,* in vicinam Scotiæ Britanniam pervenit? *Vere dicitur vicinam esse Britanniæ Scotiam, non tam proprie Hiberniam,* pervenire *autem ad navigationem non refertur. Verum et his diutius immoror, videantur apud Serarium scriptores ultro citroque citati; videantur Fasti Hibernici et Scotici : apud illos non satis exacta sunt Kalendaria;* COLOMANNUS *majusculis scribitur,* Kilianus *nonnumquam omittitur : apud hos, in Breviario Aberdonensi inter Scotos disertissime reponitur, uti et apud Dempsterum, Cameriarum et in B. Mariani Actis* IX *Februarii num. 21, pag. 370 : nubem hi testium pro se afferunt, nec suis illi carent. Dixi et iterum repeto, me inter Scotos et Hibernos arbitrum sedere prorsus non velle; lites ipsi suas dirimant, Tros Rutilusve fuat* S. Kilianus, *nullo discrimine habebo. En modo aliam disceptationem.* E

neque verosimile credimus, monachum fuisse.

6 *Ordini suo Benedictino* S. Kilianum, *post Trithemium monastici certatim adscripserunt, adscripsit et Mabilio, tametsi in Observationibus præviis candide fateatur,* dubium relinqui, an S. P. Benedictini instituta sectatus sit. *Mihi non minus dubium est, an umquam monachus fuerit, fatente denuo Mabilione, ea omnia, quæ de monastica professione afferuntur, mera esse interpolatoris additamenta; ubi primæ et sinceræ Vitæ auctor nec rimam aperit, unde colligas, aut monasterium ingressum* S. Kilianum, *aut ei præfectum fuisse. Audi rursus Mabilionem :* Kilianum fuisse monachum et abbatem (quod non diserte auctor noster) affirmat interpolator, et quidem Hiiensem, si Trithemio credimus. *Neutrum credo Trithemio, nec interpolatori; neque id ex sinceri auctoris verbis uspiam elicitur.* Congregatis, *inquit,* in unum suis sociis atque discipulis . . . aliis septem illis adjunctis cœpit, eis persuadere, propria contemnere, patriamque et parentes . . . relinquere, et nudos se qui Christum . . . Illi vero obtemperantes, firmiter coadunati, relictis omnibus, de propria perrexerunt patria. *Ego hic nec* F *monachos nec abbatem olfacio, neque verba illa usquam insinuant, aut* S. Kilianum *aut socios tunc monasticam cœpisse, quod relictis omnibus Christum nudi secuti sint, dum admissiones apostolicas sese accingerent ; ut magis verisimile appareat, clericos omnes fuisse, quorum aliqui in Gallia aut in Belgio hæserint, alii Sanctum in Franconiam sint comitati, præsertim* Colomanus *et* Totnanus, *alii in alias fortasse partes, ad Euangelium proseminandum ab ipso* S. Kiliano *destinati.*

Quot socios habuerit,

7 *Porro de* S. Kiliani *sociis clara est Legendæ nostræ sententia, quatuor nominatim, sed pro diversis antigraphis diversimode exprimentis, cum septem anonymis. Acta paulo nitidiora ex codice nostro Valcellensi seu Morctiano, signant* Colmanum, Gallonem *(non* Gallum, *ut inde fortasse finxit interpolator Egilwardus)* Arnuualem *et* Totnanum, *aliis* Donanum, *Sigebertus, Rhegino aliique a Serario citati, plures addunt, vel ad pauciores contrahunt, et variis modis nomina inflectunt :*

ast

A *ast eorum nemo satis certo asserere potuit, omnes illos* S. Kilianum *in Franciam orientalem comitatos, quod ex Actis ipsis eruere oportuit, in quibus noti certe non sunt* Adananus, Adelinus, *et* Wilfridus, *qui forte* S. Kiliani *discipnli esse potnerint, sed alibi ministerio suo functi et defuncti. Acta restringuntur ad binos dumtaxat et peregrinationis et martyrii socios, non ad tres, nt perperam legunt Wion, Dempsterus et alii. Wandelberto et Usnardo solus* Cilianus *notus est. Rabanus, ut infra dicam pluribus,* duorum sociorum ejus *meminit, sed anonymorum; Notkerns* duorum discipulorum ejus Colonati scilicet presbyteri et Totnani diaconi, *quæ ferme phrasis est. Usuardorum auctiorum, quos nostra editio sigillatim ennmerat, nt ea demum conclnsio a nobis elicienda sit, veros* S. Kiliani, *et in apostolatu Franconico et in ipso martyrio socios fuisse solos* SS. Colomanum et Totnanum : *de aliis nihil certo sciri, præterquam quod in nonnullis Martyrologiis hoc die referatur* Arnuualis, Arnwal Erwal-
B dus, *sen* Anualis; *procul dubio quia* S. Kiliano *socius in Actis additur, ea causa ad hunc diem remissus ex* XIX *Januarii et* XV *Februarii, cum tamen in Sanctornm Hibernorum æque ac Scotorum Catalogis et Kalendariis referatur* II *Octobris, nt vide supra in indice Prætermissorum hujus dici.*

et cum quibus martyrium sit passus.

8 *Sociorum istornm duorum nomina, quemadmodum et ipsius* S. Kiliani *varie formant et torquent codices Usnardini et Martyrologi recentiores. Minime fortasse a vero abludit Rosweydinus, in Anglia anctus, dum legit,* Colmanni et Totmanni; *alii habent* Calani et Totmanni, *alii* Colonati et Tothnani, Colanani et Tornanani *etc. In aliqua Sigeberti editione invenit Serarius* Dolomanni et Tholmanni; *in nostra Miræi est* Colomanni et Tolmanni. *Verum quocumque modo nomina ista verteris, etiam in* Colonat et Tothat, *iidem ernnt bini illi et soli* S. Kiliani *socii, quos ei in titnlo conjnnximus, ut vere cum ipso, in Franconiam primnm, deinde Romam peregrinati, inde Herbipolim redeuntes, individui* S. Kiliani *in prædicando Evangelio comites, demum cum ipso martyrio coronati,*
C *exclusis sociis aliis quibuscumque. Atque hæc Actis plane conformia snnt, hæc firma et constans Herbipolensium traditio; sic ut in elevatione sacrorum corporum, in translationibus et perpetuo cultu Herbipoli Sanctis exhibito, tres semper dumtaxat, neque plures usque hodie memorentur. Forte non male observavit Sigebertus ad annum 694 :* Kiliani Vuirziburgensis episcopi discipulus Arnual in Gallia, Adamanus (*opinor* Adamnanus) abbas, Adhelmus et Wilfrid episcopi clarent in Anglia. *Synchronos* S. Kiliano *fuisse constat Sanctos istos, saltem dum accipitur Wilfridus senior; an discipuli fuerint, non disputo. De episcopatu et quidem Wirziburgensi, deque temporum aliquali ordine modo disquirendum.*

§ II. S. Kiliani dignitas episcopalis; ratio temporum in apostolatu Franconico et martyrio.

In *eo genere est Legenda nostra sincerior, ut characteres chronologicos non nisi difficillime ex ea educas; neque vero id etiam satis indicat, nbi et quomodo* S. Kilianus *dignitatem episcopalem consecutus sit. Ceterum ut certum suppono, Antistitem fuisse, non Herbipolensem, ut post Sigebertum et alios multi perperam asseruere; cum ex mutuis Bonifacii, Præsulis Moguntini, et Zachariæ, Romani Pontificis epistolis constet, Burchardum primum fuisse urbis Wirtziburgensis episcopum. Quippe Bonifacius, inquit Mabilio, accepta facultate erigendi in Germania sedes episcopales, unam instituit in castro Wirtziburgo, quod Zachariæ significat ep. 132 his verbis :* Necesse quoque habemus, indicare Paternitati vestræ, quia per Dei gratiam, Germaniæ populis aliquantulum percursis vel correctis, tres ordinavimus Episcopos, et provinciam in tres parochias discrevimus : et illa tria oppida sive urbes, in quibus constituti et ordinati sunt, scriptis auctoritatis vestræ confirmari et stabiliri precantes desideramus. Unam esse sedem episcopatus decrevimus in castello quod dicitur Wirziburg. *Id confirmat Zacharias epistola* E *sua relata apud Othlonum lib. 2, cap. 2, et brevius in Actis nostris tom.* V *Junii num. 46, pag. 469, nbi patet, Burchardum eidem ecclesiæ per Bonifacium præfectum fuisse. Ejus rei testem habes Zachariam ipsum in epistola sua, quæ inter Bonifacianas est 133 :* Dilectissimo nobis Burchardo, S. Ecclesiæ Wirtziburgensis (*supple* electo) Zacharias Papa, *in qua* confirmat atque solidas permanere sancit sedes episcopales. *Plura ibidem adducit Mabilio, quæ rem hanc indubitatam reddunt, et si recte perpendas, quæ in contrarium adducere videtur Serarius not. 22, idem probat, nec quidquam amplius; primus Wirziburgensis apostolus est* S. Kilianus, *primus ejus urbis proprius episcopus S. Burchardus.*

Non primus Herbipolensium,

sed vere Episcopus apostolicus fuit,

10 *Perstat interim asserta a nobis veritas, ex Actis sincerioribus et perpetua Wirtzburgensi traditione stabilita; ad pontificiam dignitatem evectum* S. Kilianum, *presbyterum fuisse* S. Colomanum, *socium vero alternm* Totnanum diaconum; *cum hac solum differentia, quod Egilwardus Romæ ordinatum velit* S. Kilianum, *nos gradus* F *omnes consecutos existimemus, priusquam e patria proficiscerentur. Frustra quæsieris, quo loco, quo tempore ordinatus, et cujus loci Episcopus fuerit; Acta ipsa ntcumque explicant id quod præcipue hic controverti potest. Ita ibi sub ipsum principium legimus :* In eis (*nempe* litteris) tam perfecte profecit, ut exinde pontificale didicisset regere culmen. *Aut ego vehementer fallor, aut hic insinuat auctor, ostendisse reipsa Sanctum, cum Episcopus esset, se tali munere recte fungi novisse, ut non aliter verba intelligi posse videantur, quam de adepto jam tum pontificali munere. Mitto commenta Egilwardi, ubi* S. Kiliani *monachatum et monachorum præfecturam adstruit : ego in Actis nusquam vestigium reperio, ex quo colligas, extra patriam eum Episcopum consecratum fuisse; et quidem num. 3, Romam primum appulsus, disertissime appellatur* Pontifex, *priusquam Papam Romanum Cononem convenisset. Apposite se cogitare putavit interpolator, si in Hibernia ex monacho abbatem faciens, gradatim*

AUCTORE I. B. S.

datim eum in monasterio promoveret; tum vero Romam profectum, num. 6 ait, consensu totius Urbis, beatissimum Virum, in præsulatus officio constitutum, quo et Chrisma conficere, et ecclesias dedicare, et sacros Ordines conferre irreprehensibiliter valeret.

in ipsa sua patria, non Romæ ordinatus.

11 *Equidem non dubito, quin Egilwardus, hæc ita exornans, ad ea respexerit, quæ antea facta fuerant, aut certe facta ipse existimavit, Burchardum ipsum erronee tradens. Romæ ordinatum fuisse. Pridem fassus sum et in Commentario ad S. Rumoldum ostendi, satis receptum fuisse Anglis, Scotis et Hibernis ad Limina proficisci, ut si minus episcopali dignitate, saltem benedictione Apostolica donati, in varias orbis partes, Euangelium prædicaturi destinarentur, quod de Winfrido Bonifacio, Willibrordo Clemente et aliis Egilwardi ætate tam notum erat, ut non tantopere mirandum sit, si id ipsum de* S. Kiliano *bona fide supposuerit. At enim si, ut oportet, presse insistimus vetustioribus et sincerioribus Actis, alia prorsus via ineunda est, qualem* B *stravimus in jam dicto Commentario ad Acta S. Rumoldi paragrapho 7 num. 80, ubi satis clare demonstratum est, moris olim fuisse in Britannicis partibus, multos ordinare Episcopos, tum qui in patria laboribus Euangelicis insudarent, tum qui relicto solo paterno, in Galliam, Belgium et Germaniam verbum Dei dispensaturi procederent, ut habes citato § num. 79, pro solo Belgio Episcopos plures, quorum fortasse nullus Romæ consecratus est. Eorum numero accensere liceat* S. Kilianum, *vere Episcopum, sed regionarium et nulli sedi addictum, seu Episcopum apostolicum, atque totius Franconiæ, saltem Herbipolensium primum fidei doctorem et apostolum. Ita equidem rem componendam existimo, rejectis et expunctis iis, quæ primis et sincerioribus Actis pro interpolatoris ingenio et arbitrio assuta sunt.*

Sancti ætas ex Cononis PP. temporibus colligitur,

12 S. Kiliani *anni natalis epocha, reliquæ ætatis cursus et rerum ab eo gestarum series, non nisi conjecturaliter ordinari potest. Franconiæ Dux, vel, ut alii, Judex Gozbertus, solis hisce Actis cognitus, ad illustrandam chronologiam nihil penitus* C *confert; solus et unicus apparet character in temporibus Romanorum Pontificum* Joannis et Cononis; *nam de Benedicto, utriusque decessore, Acta nec gennina nec interpolata meminerunt, ut eorum, qni ita scripserunt, errorem merito redarguat Serarius notatione 8, ostendens, eum Sigeberto perperam adscriptum fuisse. Actorum nostrorum verba sunt num. 2;* Eamus Romam et visitemus limina Principis sanctorum Apostolorum, et præsentemus nos obtutibus beati Papæ Joannis. *Erat hic Joannes V, qui pontificatum tenuit a* XXII *Julii anni 685 ad diem* II *Augusti 686, qua temporis intercapedine omnino statuendum est* S. Kilianum *et socios e Franconia Romam profectos sub finem ætatis prædicti anni 686; quo pervenerint, cum consecratus esset Joannis, jam defuncti, successor Conon, a quo* prædictus pontifex Kilianus amabiliter et honorabiliter susceptus est: *accepta autem* licentia et potestate prædicandi et docendi, *inde ad missionem suam, eodem anno 686 promptus et alacer redierit, atque annis cir-* D *citer tribus apostolicis laboribus perfunctus, martyrio coronatus fuerit hac die* VIII *Julii anno 689, ut notant Serarius, Mabilio, Castellanus et alii, nulla tamen adducta calculi sui certa probatione, quæ ferme in sola Herbipolensium sententia et in epitaphio, infra allegando, fundatur.*

annus martyrii ex brevitate apostolatus;

13 *Et vero alia ejus rei argumenta proferre, haud ita pervium est : ex Actis colligitur, non longam fuisse* S. Kiliani *apud Herbipolenses prædicationem, ut merito rejiciatur epocha Werneri apud Serarium, citata notatione 8, signantis annum 694, et multo magis Sigeberti, martyrium Sanctorum nostrorum innectentis anno 697, quo fieret, ut annis ferme undecim convertendis Franconibus insudassent, ubi paucissimis memorant Acta, converso et baptizato Gozberto, populum omnem, qui sub potestate ejus erat, in eadem mox fide confirmatum : misso autem per Gozbertum uxori suæ Geilanæ repudio, hæc* die noctuque cogitabat, quomodo Sanctos disperdere potuisset. *Nec sane mora longa interposita videtur; invenit ferox mulier impium consilii sui administrum, qui* præcepta *ejus* complevit, Sanctosque in E Dei laudibus unanimiter consistentes . . . ense acuto jugularet, *prout* omnes pariter capitibus truncati sunt. *Porro hæc omnia in sæpe dictis Actis ita narrantur, ut duorum annorum spatio facillime agi et perpetrari potuerint; ut proinde præfatæ virorum eruditorum opinioni libenter accedam, quod* S. Kilianus *anno illo 689 cum duobus suis sociis martyrio coronatus sit. Atque hæc est, ut jam dicebam, Herbipolensium constans traditio, in epitaphio apud Serarium pag. 61 consignata :*

Annis sexcentis octogenisque novenis
Istic Killenam scimus fontis prope venam,
Et Colonatum necnon Tothnanque beatum
Ob Salvatorem proprium fudisse cruorem.
Hinc fuit, est et erit salus illi qui pie quærit;
Est cæcus, mutus, claudus, surdusque solutus.

non item ex epitaphio Herbipolensi.

14 *Ast enim, quod bona Herpibolensium venia dictum sit, non magna est hujus epitaphii nec fides, nec auctoritas : cum enim in duabus sequentibus epochis, ex Egilwardi opinione acceptis, patenter exerret, ut demonstravit Mabilio, nil mirum esset,* F *si et hæc falleret. Sic habent sequentes totius epitaphii versus :*

Septingentesimo quinquagesimoque secundo,
A Bonifacio, Burckardo consociato,
Hi sunt sublati, rite quoque canonizati :
Hos pete devote, qui sint oramine pro te.
Septingentesimo nonagesimo quoque primo.
Burckardus moritur, corpusque suum sepelitur,
Juxta Sanctorum tumulum, ceu scribitur, horum,
Per Megengaudum successorem reverendum.

Ibi elevatio sacrorum corporum ad annum 752, et consequenter S. Burchardi ordinatio ad an. 751, dilata, obitus vero ejus ad 791 protractus, errores sunt ex Egilwardi penna deducti; nam Burchardus æque ac Willibaldus, ut die præcedenti ostendimus, Episcopi erant ante synodum Germanicam, habitam anno 742. Et id quidem vidit hoc loco Serarius, scrupum *vocans, quem non satis aperte ausus est solvere. Vidit et alium scrupum in annis episcopatus Burchardi, qui annis ut minimum 50 sedem tenere debuerit, si ad annum 791 superstes fuit*

A *fuit: quæ omnia recte refellit Mabilio, et nos pluribus loco suo prosequemur ad* XIV *Octobris. Hæc cum ex mendosis Egilwardi calculis profecta sint, potuit etiam male consignari annus martyrii* S. Kiliani; *verum cum ostenderimus, epocham illam anni 689 cum sinceris Actis recte et apte congruere, puto, cum citatis auctoribus convenientissime teneri posse.*

Vitæ series probabiliter ordinata,

15 *Quibus ita positis, retrocedendo verosimiliter ordinanda est reliqua* S. Kiliani *ætas quam non longævam fuisse, ex apostolatus brevitate, non improbabiliter conficitur. Jam annis maturum supponere oportet, dum e patria egrederetur, utpote qui et Episcopus erat, et discipulos habebat, apostolicæ vitæ sectatores. Non male igitur quis conjecerit, annum quadragesimum aut attigisse aut forte superasse, quando brevi navigatione ex Britannia in Galliam transfretavit anno 684 vel 685. Non constat, recta continuo via in Franconiam progressum, potuit enim ad aliquot menses, quidni et annum hærere in Gallia aut in* B *finitimis partibus, antequam desideratam missionem attingeret, ad quam pervenerit exeunte anno 685 aut sub anni sequentis principium: cumque abundantem ibi messem cerneret,* locum elegantem hominesque jocundos, *sed* errore deceptos, *antequam eorun conversionem serio aggressus sit, Apostolica auctoritate et benedictione,* licentia et potestate, *ut missionariis Apostolicis receptissimum semper fuisse, sæpe ostendimus, et nuperrime in S. Ottone Bambergensi, priusquam ad Pomeraniam convertendam se accingeret; Apostolica, inquam, auctoritate, licentia et potestate muniri voluerit. Ex omnibus jam dictis verosimillime colliges, vixisse Sanctum annis circiter quinque et quadraginta, natumque circa annum 644. Qui ætate grandiorem dicere voluerint, aliam ipsi seriem pro suo libitu ordinent, me refragatorem non habebunt.*

rejecto Egilwardi commento.

16 *Obiter notaverim, nugatum esse Egilwardum interpolatorem, dum hic importune memoriam refricat Pelagiani erroris, fingitque* S. Kilianum *Romam perrexisse,* quatenus apud Romanam Sedem, et integrum Christianæ religionis dogma, et C licentiam prædicandi acciperet. Hibernia siquidem olim Pelagiana fœdata fuerat hæresi, Apostolicaque censura damnata, quæ nisi Romano judicio solvi non poterat. Idcirco Vir sanctissimus *etc. ut vide num. 4. Hanc Romanæ profectionis causam fuisse, bona fide admisit Serarius, ei explicandæ longum articulum insumens. Equidem non existimo, majori Pelagiana fuligine respersum fuisse* S. Kilianum, *quam tot alios ejus temporis populares Episcopos Apostolicos, qui per Galliam et Belgium verbum Dei fructuose annuntiarunt, de tali censura tam parum soliciti, ut ad ejus absolutionem a Papa accipiendam, Romam non accesserint. Ut verbo dicam, hæc et plura alia satis inepte Actis sinceris intrusa sunt, in quibus nec eorum umbra apparet. Sed hic de sola Sancti dignitate et aliquali temporum ratione agendum fuit.*

§ III. S. Kiliani et sociorum elevatio et translationes.

Primæ elevationis circumstantiæ

De *prima* S. Kiliani *et sociorum elevatione sic ultimis lineis loquuntur Acta nostra:* Illustrante autem Domino merita eorum, cum consilio et præcepto Zachariæ Papæ, mediante Bonifacio Archiepiscopo, a Burchardo, primo Wurziburnensium episcopo, de tumulo honorifice sublevati sunt, regnante Pippino, primo Orientalium Francorum Rege feliciter. *Occasionem autem hujus elevationis describit sæpedictus interpolator Canisianus apud nos a num. 19.* Ait siquidem, *uti rem contraxit Mabilio, Gertrudem Pippini Regis Francorum filiam, nuptias detrectantem,* venisse in partes Orientalis Franciæ, in locum, qui nunc corrupte Carleburg vocitatur, ibique de facultatibus suis, in honorem beatissimæ Virginis Mariæ, monasterium construxisse, ubi Atalongum presbyterum, et Bernardum diaconum, quos secum adduxerat, E ordinaverit. *Cum ipsa inde in Franciam reversa esset, Atalongus pueros in studio litterarum erudiens, ibidem permansit.* Cœperunt vero hi, qui juniores erant, divino impulsi spiritu, vociferari: Kilianus signa facit, de loco, in quo indigne jacet, tolli debet. *Id cum Atalongus minis prohiberet, ne a pueris frequentaretur, cæcitate percussus dicitur, postea vero ad Sanctorum tumulum sanatus, quod levandorum corporum occasio fuerit S. Burchardo, qui episcopalem sedem Wirziburg primus promeruit.*

tam diversæ afferuntur,

18 *Gertrudis istius qualiscumque historia pridem a Majoribus nostris non uno loco operosissime discussa est, præsertim die secunda Februarii in Commentario prævio ad sanctam Hadalogam pag. 306, tum vero* XVII *Martii in dissertatione, Actis sanctæ Gertrudis Nivellensis subjuncta, a pag. 601. Rem eamdem recentius versavit et explanare conatus est Mabilio, seculo 3 Benedictino, parte 1, pag. 718. Ceterum quæcumque fuerit ea Gertrudis, huc non spectat, nisi qua parte Atalongum in Franciam orientalem adduxisse dicitur, ut qui occasio fuerit sacrorum corporum* S. Kiliani *et sociorum e terra levandi, ut etiam tradit Sigebertus ad annum 746, his plane verbis:* Athalongus presbyter, per illatam sibi cæcitatem, admonitus quærere corpora sanctorum Chiliani sociorumque ejus, inventis Sanctorum corporibus, visum recepit; eaque re sanctus Bonifacius, Moguntiæ episcopus, ab Athalongo ad se relata, castrum Wirziburch, ad honorem Chiliani martyris, qui ad prædicandum ibi a Papa Conone Episcopus ordinatus fuerat, ibique mortis et quietis locum a Deo acceperat; episcopalis sedis privilegio insigniri decrevit, primumque ibi Episcopum S. Burchardum ordinavit. F

ut difficile sit eas conciliare.

19 *Satis patet, interpolata ab Egilwardo Acta præ oculis habuisse Sigebertum, ex quibus nonnulla decerpsit, fortasse non melius affixa anno 746, quam superius* S. Kiliani *martyrium retulerit ad annum 697. Nec placet allegata causa erectionis episcopatus aut ordinationis S. Burchardi, qui sedem Herbipolensem prius occupavit quam*

AUCTORE J. B. S.

de elevatione sacrorum corporum cogitatum fuerit Interim hic observo, alium in Actis S. Burchardi apud Surium XIV *Octobris, lib. 1, cap. 9, nominari sacerdotem, qui, quæ gesta fuerant, S. Bonifacio* innotescere voluerit. *Sic ibi loquitur sanctus ipse Bonifacius :* Primus fundator vestræ fidei Kilianus, ab Apostolica vobis pastoralitate transmissis, fidem, quam verbis docuit, hoc ipso in loco martyrii testimonio complevit. Ecce idipsum præsentis tumuli loquitur confessio ubi ad ejus sociorumque ejus corpora, per sanitates et miracula, credulitatis vestræ exercetur die noctuque confirmatio. Hæc mihi primum gratia Christi, per quemdam fratrem nostrum innotescere voluit, Adelhelmum scilicet presbyterum, qui lumen oculorum, Dei judicio sibi ablatum, hic juxta glebas martyrii, meritis eorumdem recepit. Deinde numerosis tanta sanctitudo signis in nostra diœcesi manifestata, visa est tam mihi, quam cunctis circumquaque fratribus nostris non esse negligenda.

Breviora S. Burchardi Acta

20 *Diceres, Egilwardum sui immemorem fuisse, dum in diversis Vitis diversa inventoris presbyteri nomina protulit; verum utcumque ista se* B *habeant aut gesta sint; indubitatum videtur, sacra* S. Kiliani *et sociorum corpora, a S. Burchardo elevata, et non semel translata; honorifice recondita, et publicæ populi venerationi exposita, absque ulla prævia Zachariæ Pontificis canonizatione. a Luca Castellino, pro eo seculo præmature excogitata, ut pridem docuit Papebrochius. Nunc ad S. Burchardi Legendas recurrendum est, ut primæ elevationis et secutarum translationum narratio inde desumpta, quantum fieri poterit, ad rectum calculum chronologicum revocetur. Ex Actis antiquioribus rem prius describo; ab Egilwardo accepturus, quæ ad posteriores translationes pertinent. Sic scribit Anonymus apud Canisium et Mabilionem num. 7 :* Dehinc meditari cœpit ut corpora beatorum martyrum Kiliani et sociorum de loco, in quo ab infidelibus temere posita fuerant, levarentur. Pro certo namque noverat, non diligenter fuisse reconditos, quos clam audiverat interfectos. Collecto denique clero et populo, indixit jejunium, ut digni possent repe- C riri, a quibus sancti Martyres permitterent sua corpora moveri.

rem non male describunt;

21 Constituta autem die elevationis Martyrum, maxima rusticorum multitudo confluxit Wirzpurch; alii religionis studio, alii convenerant illecti miraculorum indicio, alii recuperandæ sanitatis desiderio. Tunc venerabilis pontifex Burchardus ad locum sepulturæ accessit, acceptoque sarculo, primus fodere cœpit, subvenientibus sibi ministris, quos ad hoc opus delegerat. Sed postquam tellus egesta est; non alta scrobe inventa sunt corpora Martyrum, ita fragrantia, ut omnium circumstantium nares suavitate odoris tanti replerentur. Elevatis denique corporibus, ingens factus est populorum concursus, multitudinisque stipata congestio. Elaborabat nempe popularis ille conventus, si quis posset feretrum tangere, aut transitu succumbere; alii elevatis manibus, gratias Deo referre; eratque vox omnium una : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Tanta vero miraculorum insignia operatus est Dominus per Sanctos suos, ut siqui forte aderant, qui fide titubarent, visis tot signis, solido robore credulitatis firmarentur. D Miraculis igitur comitantibus, hymnis perventum est ad locum, ubi Sanctorum corpora condenda erant; quæ diligenter condita, usque in præsentem diem hymnis et orationibus frequentantur.

sed quæ Egilwardus scripsit,

22 *Hæc Egilwardus in majori S. Burchardi Vita lib. 2, cap. 2, apud Surium et Mabilionem, variis suis interpolationibus non parum auxit et amplificavit, nihil tamen adjiciens, quod ab Anonymo dictum non sit, aut porro in Actis nostris suo loco dicendum. Auctor idem proximo capite memorat prædia, quæ* gloriosus Antistes Burchardus *Christi Martyribus dono dedit, imo* sponsæ ecclesiæ Wirceburgensi in dotem contulit, *tum de propriis suis jam acquisitis fundis, tum de iis, quæ subinde a Rege Pippino, tum ab abbatissa Immina, tum aliunde impetrare potuit. Capite 6,* ad superiora reflectens *Egilwardus, narrare occipit, quomodo Burchardus,* convocatis certo die tam clero quam populo, Martyrum corpora, nuper de terræ E pulvere levata, cum veneratione maxima super montem, *a prædicta Immina sibi traditum,* comitantibus populorum turbis transportari fecerit : *quæ prima dici potest sacrorum corporum translatio, cum ipsa elevatione facile confundenda. Porro in jam dicto monte* per continuum triennium, in basilica sanctæ Dei Genitricis, easdem sacratissimas reliquias, indeficienti totius religionis officio, tam per seipsum quam universum sibi adhærentem clerum, reverenter excubans, custodivit... proponens principale illic suæ sedis instituere monasterium, *seu cathedralem ecclesiam.*

multis adjunctis interpolata sunt.

23 *Absterruere postmodum* asperitas montis, arduus ascensus, aquæ penuria *aliæque difficultates ibidem occurrentes, ob quas ad preces confugiens, cœlesti indicio trium ardentium candelarum, e monte ad sepulturam Martyrum delatarum,* intellexit per Spiritum sanctum Vir Dei, monasterium, quod in monte constituere disponebat, circa sepulturam Martyrum *esse* fabricandum : quod et primum de lignea materia initiatum, posthæc accuratiori lapidum structura, per sanctum Dei Pontificem ad unguem est perductum, ubi et denuo F Sanctorum corpora relata, et in operoso sarcophago gloriose sunt recondita. In quo loco, tam illorum, quam beati Burchardi meritis, novi novæ sedis Episcopi, numquam beneficia Salvatoris nostri desunt iis, quicumque credulo corde ea perquirere non desistunt. Denique Veritas, quæ dilectoribus suis pollicetur; Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi ; quod alibi, tam factis quam verbis implevit, hic idem ad tumbas vel confessiones Martyrum, tam corporaliter quam spiritualiter operari non desinit. Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, *etc. Atque hæc postrema, siquidem vehementer non fallor, hæc, inquam, celeberrima et nominatissima censeri debet sacrorum corporum translatio et depositio.*

Si ratio temporum recte exigatur,

24 *Quis nobis modo Œdipus aderit, qui et primam elevationem et secutas translationes, ad rectos temporum calculos revocet? Primam et solennem exaltationem ad annum secundum episco-*

patus

A *patus S. Burchardi, satis aperte referre videtur Egilwardus, dum ait,* anno secundo ordinationis suæ tractare cœpit cum comprovincialibus Episcopis... sed maxime cum glorioso magistro suo metropolitano Episcopo Bonifacio... uti corpora beatorum Martyrum Kiliani *etc. Difficultatis solutio penderet a vero principio ordinationis S. Burchardi, quem Mabilio ostendit, ante annum 742, æque ac S. Willibaldum, consecratum fuisse, utpote qui Synodo Germaniæ, isto anno habitæ, jam Episcopus interfuerit. Hinc, inquam, penderet solutio, si satis tuto credi posset Egilwardo, vere* secundo ordinationis *S. Burchardi* anno *rem contigisse, quod mihi quidem adhuc dubium est, cum primæ Vitæ, a Canisio editæ, scriptor Anonymus, eam translationem potius ad finem vitæ S. Burchardi, quam ad principium referre videatur. Suspecti plane sunt Egilwardi calculi, cum et in anno ordinationis S. Burchardi et in episcopatus duratione turpiter lapsus sit, ut non uno loco evincit Mabilio. Res utcumque componeretur,* B *si, ut veram supponendo translationis epocham, pro anno 752, diceretur, Egilwardum consequenter errasse, nempe qui ordinationem reducit ad 751; sicque epitaphio sua staret veritas, et verum item esset, quod notavit Bollandus, legisse se in Ms. Reginæ Sueciæ in folio, quod Chronicon continet, præcipue rerum Coloniensium et aliarum Germanicarum, ad annum istum 752 :* Translatio S. Kiliani facta est.

evertenda est Herbipolensium opinio,

25 *Signatur eadem epocha a Serario et aliis passim, estque receptissima et prope indubitata apud Herbipolenses sententia. Verum contra est Mabilionis opinio, satis certis monumentis firmata, quod S. Burchardus verosimillime ad eum annum 752 non supervixerit, ut vide in ejus notatione ad Egilwardi librum 2, cap.* II, *pag. 713. Unum hic pro omnibus sit testimonium B. Liudgeri in vita S. Gregorii abbatis, in Observationibus præviis num. 6, pag. 700, tomo nostro 1 Junii pag. 486.* Duo autem ex illis, *Bonifacii discipulis,* Wigbertus et Burghardus, ante magistrum migrarunt a seculo. Sed non illi absque palma electionis suæ, dum C ad regna cælestia magistrum præcedere meruerunt. *Si ante magistrum, anno 753 die* V *Junii in Frisia martyrio affectum, a seculo migravit Burchardus* II *Februarii (quamvis colatur* XIV *Octobris) ad eum annum verosimiliter non pervenit. Jam cum non* XL *episcopatus anni ei adscribi possint, ut fallit Egilwardus, sed novem dumtaxat, ut ex Mariano et Trithemio ostenditur; eorum initium affigendo anno 741, consequens erit, ut ante annum 752 e vita migraverit S. Burchardus, nempe 751,* anno ante Bonifacii necem tertio, *inquit Mabilio; eritque adeo falsum, tali anno sanctorum* Kiliani *et sociorum corpora ab eo terra levari et transferri potuisset : unde epitaphii epocham, et receptam inde Herbipolensium traditionem ruere necesse est, ut non obscure agnoscunt in novis suis lectionibus de S. Burchardo, dum fatentur,* in Episcopum Herbipolensem fuisse electum, et a S. Zacharia PP. anno DCCXLI specialiter confirmatum.

quæ aliquo usque explicari poterit,

26 *Durior forte eis videbitur ea opinatio, et talis mihi primum visa est; sed veritatem frustra quis convellere nitatur. Nihil præmature decerno, cum res tota de integro discutienda sit ad dictam diem, qua S. Burchardus colitur,* XIV *Octobris. Hic tantisper supponere meditabar, Mariani et Trithemii auctoritatem, de novennio episcopatus S. Burchardi, necdum adeo certam esse, ut ei contradici non posset, et ad decennium atque ultra protrahi regiminis durationem : qua semel admissa, ad* II *Februarii anni 753 superstes esse potuisset S. Burchardus, et una verum manere, quod B. Liudgerus asseruit,* ante magistrum e vita migrasse. *In ea hypothesi, una saltem via aperta fuisset, ut cum communiori opinione aliquatenus conciliaretur Egilwardi sententia, eo, quo supra dicere cœperam, modo; si nempe meminissemus, ipsum S. Burchardi initia anno 751 collocasse; hoc autem primo errore supposito, ad alium facile dilapsum, ut cum aliunde persuasum haberet, translationem controversam anno 752 factam, consequenter dixerit,* anno secundo ordinationis suæ *S. Burchardum de prædicta elevatione* tractare cœpisse *etc. Ast eam ipsam hypothesim perturbat adducta ab Egilwardo primæ elevationis et subse-* E *cutarum translationum concatenatio, ad quam anni plures requirantur. Aliquamdiu manserunt reliquiæ in loco primæ elevationis; inde in montem delatæ,* per continuum triennium *ibi* custoditæ *sunt; e monte denuo ad sepulturam reportatæ, ubi demum* monasterium, *seu ecclesia nova fabricata est. Quis igitur satis concipiat, paucis ante S. Burchardi obitum mensibus, factam esse primam elevationem?*

si variæ translationes distinguantur.

27 *En Rhodum, en saltum, cui superando Œdipum postulabam. Conatum hunc nostrum æqui bonique ii consulant, quorum interest : omnibus rite expensis, ea quæ incomponibilia apparent, ita aliquatenus conciliari posse videntur. Demus Egilwardo, primam elevationem a S. Burchardo factam* anno secundo suæ ordinationis, *cum hæc certo præcesserit annum 742, vel eo ipso 742, vel certe sequenti anno eam innectemus. Rursus, cum Egilwardo statuemus,* per continuum triennium *sacra corpora* in monte custodita *fuisse, adeoque anno 746 inde ad primæ sepulturæ locum denuo relata; qua ratione salvabitur, quantumvis male exposita epo-* F *cha Sigeberti, prædictum annum signantis. Sic reposita ad vetus sepulcrum corpora, in æde primum lignea asservata sunt, donec* accuratiori lapidum structura, *novum monasterium (etiam hodie* Neumunster) ad unguem est perductum, *cui exstruendo haud dubie anni aliquot impendendi fuerunt, ut ingens ea molitio facile totum sexennium tenere potuerit, anno primum 752* ad unguem perducta, *quando tandem* Sanctorum corpora, *eo pridem* relata, in operoso sacorphago gloriose sunt recondita. *Quæ postrema illustrior translatio, seu reliquiarum tam magnifica depositio hominum memoriæ ita inhæserit, ut anterioribus quodammodo obsoletis, hæc sola in tabulis Herbipolensibus perseveraverit, dicto toties epitaphio diserte consignata. Effugium dixeris, per me licet : aliud modo magis appositum reperiant earum tabularum vindices, quo easdem felicius tueantur.*

De alio epitaphio ejusque auctore,

28 *Huc denique spectant, quæ accurate notavit Serarius art. 23, de elegantiori Sanctorum nostrorum epitaphio, ab ipso diligenter discusso.* Exstat, *inquit,*

AUCTORE J. B. S.

AUCTORE I. B. S.

inquit, bellum quoddam et utile de Sanctis nostris hexastichon.

Hi sunt, Herbipolis, qui te docuere magistri,
Qua verum coleres religione Deum.
Impia quos tandem jussit Geilana necari,
Celavitque sub hunc corpora cæsa locum.
Ne turpi, sine laude, situ defossa jacerent
Corpora, Burckardus sub monumenta locat.

Sed triplex de iis error vagatur. Primus, quem dili gentissimo doctissimoque Demochari Caspar Bruschius, aliis quibusdam Demochares obtrusit; esse versus hos, in ipsa sepulcrali crypta inscriptos, hactenusque ibidem legi. At vero ibi non sunt, sed in vestibulo capitularis loci, qui Novi monasterii templo quidem cohæret, in ædificiorum tamen parte superiore, ad septemtrionale cryptæ latus. Alter Henrici Pantaleonis, et qui eum imprudens secutus est, Arnoldi Wion; eorum versuum auctorem esse S. Burchardum. Fuit sane S. Bonifacius poeta non malus, ut ex ipsius versibus pluribus apparet : Burckardum vero doctissimum fuisse non inficior, poetici tamen B nihil in eo noto. Et vero versus isti, nos priscum illum ecclesiasticum, et temporibus illis usitatum stylum referunt, sed nostri potius seculi elegantiam et venustatem. Auctorem vero tradit in suis Monasterii novi Antiquitatibus, Reverendus Novi ejusdem monasterii Decanus D. Joannes Gantzhornius, D. Engelhardum Funckium, Decretorum doctorem. Tertius error ex secundo isto nascitur; pervetustos esse versus, cum tamen eorum auctor Engelhardus, non nisi anno Domini MDXIII collegii ejusdem Decanus fuerit.

§ IV. Acta a quo interpolata, quæ sincera, ab aliis contracta ; et quæ hic dentur.

Acta a Surio et Serario edita, incompleta sunt,

Gloriosi Martyris et sociorum Acta primus, quod sciam, edidit talium monumentorum diligens collector Laurentius Surius, sed more suo stylum immutans et sæpius contrahens. Ea ipsa recudi curavit laudatus supra Serarius anno 1598, notas suas varias, tum dogmaticas tum historicas adjiciens, ut jam supra abunde indicavimus : atque ea sola Legenda fuit, quæ ante seculum XVII *lucem aspe-* C *xerit, saltem quæ ad nos pervenerit. Eamdem quinquennio post Serarium, nempe anno 1603, sed integre, et servata primigenia phrasi, ex membranis Mss. monasteriorum Windbergensis et Rebdorfensis reimpressit Henricus Canisius tomo 4 Antiquæ lectionis, a pag. 625 : quæ vita in eo etiam a Suriano, ut vocat Canisius, fragmento differt, quod sub finem adjunctam habeat historiam Gertrudis et Atalongi, quam ad eumdem scriptorem omnino spectare, haud dubium est, cum ejus occasione narretur sacrorum corporum inventio et elevatio, per S. Burchardum, hortatore S. Bonifacio facta, de qua se pluribus acturum spondet, his verbis :* Quomodo Martyrum corpora de loco, ubi indecenter posita fuerant, sustulerit, in vita ipsius *(S.Burchardi)* prout poterimus, manifestare curabimus. *Quam id accurate, et ad normam historicam exacte præstiterit, non perfunctorie expendimus § præcedenti.*

30 *Exstat etiam hæc ipsamet Legenda uberior in aliis codicibus Mss., altero Treverensi S. Mathiæ, altero S. Maximini, ut ab Henschenio nota-* D *tum reperio : id maxime laboravit Canisius, ut vitæ istius scriptorem, ex qualibuscumque indiciis erueret. Audi ipsum in præfatione ad Lectorem :* Quis auctor fuerit, hactenus incompertum est. Si autem divinare licet, conjectura est, fuisse Egilwardum, monachum cœnobii S. Burchardi prope Herbipolim, qui, teste Trithemio, scripsit vitam S. Burchardi, quæ exstat apud Surium tomo 5, XIV Octobris. Nam auctor noster vitæ S. Kiliani, in fine promittit vitam S. Burchardi, his verbis : In vita, ipsius Burchardi, prout poterimus, manifestare curabimus. Et hæc de auctoris nomine conjectura mihi certa esset, si nullus alius vitam S. Burchardi scripsisset. Sed quia aliam quoque, et quidem antiquiorem, ut videtur, (quam etiam hic edimus) vitam S. Burchardi in Mss. membranis invenimus, potuit fieri ut idem auctor utramque, hanc scilicet, quam damus, S. Burchardi, et istam Kiliani scripserit. Nos hic nihil asserimus, præterquam quod fide dignissimus sit hic auctor, qui ait : Nihil ejusmodi asseramus, quod incompertum habeamus. *Ita Canisius.* E

integre a Canisio vulgata.

31 *Qui si ex postremis his verbis auctoris fidem collegit, nulla prorsus est ejus illatio, nam doctissimi viri venia, quisquis auctor is fuerit, sive Egilwardus sive alius; in tota vita nusquam profert adductam tam speciose sententiam, quæ solius Surii conclusio est, sive stylum mutantis, sive corruptum aliud exemplar describentis, in quo hæc vel hujusmodi verba repererit :* Nihil ejusmodi asseramus, quod incompertum habemus; *nam horum verborum loco, sic habet ipsissima Canisii editio, apud nos in fine numeri 18;* dummodo nil talium pudeat nos ignorantia rerum. *Et sane plurima asserit scriptor ille, quarto, ut minimum post* S. Kiliani *necem seculo, quæ ipsi comperta non fuisse, satis manifeste constat, tum ex iis, quæ observavit Mabilio, tum ex perpetuis interpolationibus et parergis, sæpius perperam digestis, quæ in annotatis cursim indicare non prætermisimus. Neque Canisii scrupulus, de scripta duplici S. Burchardi Vita magnopere me terret, quo minus eumdem ipsum Egilwardum, ad S. Burchardi prope Herbipolim monachum, auctorem faciam, tum Vitarum* F *longiorum* SS. Kiliani *et* Burchardi, *tum liberalem interpolatorem utriusque brevioris et sincerioris, ab ipso Canisio, citato tomo 4 Antiquæ lectionis, editæ.*

qui in auctorem inquirens, fidem ejus nimis laudat.

32 *Id satis aperte collegisse videor ex collatione utriusque Legendæ minoris, cum longioribus istis interpolatoris orationibus. Quin et sæpe laudatus Mabilio, qui in Observationibus præviis ad Vitam sinceriorem* S. Kiliani, *a se editam, Canisii conjecturam obiter retulerat, nullum de ea adhucdum judicium proferens, sequenti suo seculo ad Vitam sancti Burchardi, paulo disertius mentem suam explicans, postquam binas quoque S. Burchardi Legendas expendisset, sic num.* 1 *pronuntiat :* Porro Egilwardus, cœnobii S. Burchardi prope Herbipolim monachus, Vitam S. Burchardi scripsisse dicitur apud Trithemium. Nec dubium, quin is ipse sit auctor prolixioris Vitæ S. Kiliani, ab Henrico Canisio editæ tomo 4; qui auctor pollicetur, se in Vita S. Burchardi, a se describenda, dicturum, qualiter Burchardus episcopalem sedem Wirziburg promeruerit, et

Non dubitavit Mabilio, quin is esset Egilwardus

A et quomodo Martyrum corpora de loco, ubi posita fuerant, sustulerit. Quod utrumque Egilwardus hic fuse exsequitur. Is in Vitæ hujus lib. 2, cap. 10, meminit antiquioris scriptionis, qua usus est. Hæc licet pauca, inquit, digesta sufficiant, quæ decerpta quidem ex nonnullis antiquorum relationibus, satis simpliciter exaratis, nostras in manus devenerant. *Fuit is semper interpolatorum pruritus, ut quæ simplicia et vera repererant, multis fucis asceititiis, et sæpius fabellis exornarent.*

breviorum etiam S. Burchardi Actorum interpolator.

33 *Sit igitur Egilwardus monachus auctor Vitæ istius Kilianææ prolixioris, nec hilum inde auctoritatis ei accedet, nam ut ostendit Mabilio, præter crassos errores chronologicos, sæpe lapsus est in amplificanda breviori S. Burchardi Vita; idcirco* ex tribus libris, ab Egilwardo conditis, omittens primum, quod Anonymi lucubrationem superfluis verbis amplificaverit, novasque mendas adjecerit. *Idem ipsum planissime præstitit in maculanda et* superfluis verbis amplificanda *Vita* S. Kiliani, *per antiquiorem Anonymum simplicius, sincerius et fidelius scripta. Viri peritiam observabis ex his ultimis*
B *numeri 6 verbis :* Nam Romam pergens, Gallum in Allemannia febre gravatum dimisit, *eum scilicet qui totis* XI *annis prius e vita migraverat, quam* S. Kilianus *Franconiam attigisset. Hæc de nomine et fide interpolatoris, cujus ætatem, apud Mabilionem rejiciunt aliqui ad seculum ferme* XIV, *saltem ad annum 1300; ipse vero conjecturam facit, vixisse illum sec.* XI, *de quo, quod distinctius statuam, non habeo. Vixerit seculo* XI; *satis remotus fuit a temporibus* S. Kiliani, *ut vere dicere non potuerit;* nihil ejusmodi asseramus, quod incompertum habemus; *cum verosimillime nihil certum et compertum habuerit, quod de* S. Kiliani *gestis et martyrio scriberet, præter ea, quæ reperit in narratione Anonymi senioris, quam a Canisio primum editam, ceteris prætulit Mabilio, et nos longe præhabendam indubitanter censemus.*

Primigenia S. Kiliani Acta, damus ex Ms.

34 *Est ea simplicior et sincerior narratio, ut ultro fatemur, scriptoris Anonymi et incogniti, cujus nec nomen, nec professionem, nec certam ætatem, vel hariolando quis assequi possit; scri-*
C *ptio paulo levior et scabrosior, præsertim ut apud Canisium, ex incorrectis codicibus desumpta exstat : apud Mabilionem, tantillum hinc inde limatior. A nostro prægrandi Valcellensi seu Moretiano codice absunt graviores solœcismi, pleræque locutiones barbaræ et contortæ constructiones; verbo, exactiora et intelligibiliora omnia; eamque idcirco et prædictis editionibus et pluribus apud nos manuscriptis anteponendam existimavimus, neglecta variantium lectionum longa et tetrica collatione, quæ lectoribus non nisi summum tædium peperisset. Poterunt curiosiores harum rerum indagatores editionem nostram cum Canisiana et Mabilionæa per se conferre; fallor vehementer, nisi et ipsi in nostram sententiam pedibus eant. Emendatum ab aliquo suspicaberis et expolitum apographum nostrum; dicat id, per me licet, qui voluerit, ego ejus rei in nostro codice nullum vestigium deprehendi : nam si id in se suscepisset aliquis latini sermonis peritior, haud dubium, quin et multa, adhucdum crassius expressa, stylo, ad normam Surii, tersiori emollivisset. Utut est, persuasum habeo, non ingratam fore hanc tertiam editionem ejusdem Passionis, quæ incomparabiliter superat verbosius istud Egilwardi, seu cujuscumque alterius opus.*

AUCTORE J. B. S.

a quo abest Gozberti interitus.

35 *Habemus eadem puriora Acta ex schedis Illustrissimi Episcopi Lindani, sed imperfecta, quæ aliunde et ab alia manu completa sunt, in quibus id haberi fateor, quod forte melius abest a nostro Valcellensi, de Gozberto Duce a servis suis occiso. Equidem non satis perspicio, qua ratione cum tota historia satis apposite cohæreat Gozberti istius interitus. Hetanum, fratris forte Gozberti ex Geilana filium, cum tota mulieris impiæ progenie interfici potuisse; id sane videtur consonum : verum quid promereri potuit a Christianis subditis Gozbertus, sanctorum Martyrum patronus, defensor et vindex? Iterum dico, magis placere exemplar nostrum, ex citato codice fideliter acceptum, quamvis apographa alia, et jam dictas editiones damnare prorsus non audeam. Lectiones sex manuscriptæ ex Passionali membraneo ecclesiæ Fridlariensis, sunt et ipsæ Actorum sinceriorum compendium. Ceterum* E
ubi adest fons ipse purior, ad rivulos delabi oportere non arbitramur. Dabimus igitur Acta illa ex laudato nostro codice, brevibus, ubi opus est, annotationibus illustrata; quibus et majora Egilwardiana, abunde item explicata, subjungemus; utpote quæ aliis multo notiora et communiora sunt, multarumque traditionum origo, quæ ex Actis purioribus refelli possunt. Sed hic scriptoris Anonymi tempora, quantum per tenebras aliquo usque fieri poterit, explorare conabimur.

Non videntur exstitisse tempore Rabani,

36 *In præfatione ad Usuardini Martyrologii nuperam editionem articulo 3, paragrapho 2, pag.* XIX *ostendimus, Rabanum seu Hrabanum scripsisse Martyrologium suum circa annum 845, dum dimissa cœnobii Fuldensis, Herbipoli non procul dissiti, præfectura, liberius sibi rebusque suis vacabat, antequam anno 847 ad cathedram episcopalem Moguntinam eveheretur. Eam epocham hic præmitto, ut lector intelligat, per id tempus verosimillime necdum scriptam fuisse eam, qua de agimus, sinceriorem Legendam, quam Rabanus, in vicinia Fuldensis monachus, procul dubio non ignorasset.* F
Porro textus ejus Martyrologii infra expendendus, plane demonstrat, aliam suo tempore de S. Kiliani *martyrio historiam, seu memoriam, seu traditionem fuisse, nempe cum aperte enuntiet, Sanctum cum sociis,* a quodam judice iniquo, nomine Gozberto, trucidatum fuisse. *Id vero quandoquidem Actis nostris repugnet, puto inde consequens esse, Rabanum Acta nostra numquam vidisse, ac proinde ejus ætate necdum in eam formam redacta fuisse; unde et illud consequeretur, ineunte seculo* IX *necdum exstitisse : ut facile non nisi circa id tempus vixerit et scripserit is, qui meliora illa et sinceriora Acta satis diligenter concinnavit, puta ex monumentis Herbipolensibus, tunc scriptis fortasse, tum fidelium memoriæ tunc adhuc inhærentibus.*

Sed sub finem sec. IX *composita.*

37 *Certe ad ulteriora seu posteriora tempora removenda non sunt, cum eadem aut valde consimilia legerit Notkerus, Rabano ætate proximus, qui seculo nono potissimum floruit, mortuus anno 912; ut patebit ex ejus apud ipsum* S. Kiliani *leogio,*

jamjam

AUCTORE I. B. S

jamjam producendo. Egilwardum etiam, quem seculo XI *scripsisse existimat Mabilio, ipsa illa Acta præ oculis habuisse, indubitatum est. Utraque suo loco exponentur, ubi de Sancti cultu, ex sacris Fastis et ecclesiasticis Officiis egerimus. Ceterum non infundatam existimamus conjecturam nostram, quod circa medium seculi noni,* S. Kiliani *Acta primum collecta et descripta fuerint. De auctoris nomine non laboro : monachus præterea fuerit vel clericus Herbipolensis, parum interest; sane bona fide ipsa digessit, verisimilitudinis limites nusquam egressus, quod in Egilwardo interpolatore sæpe fuit reprehendendum. De eadem* S. Kiliani *et sociorum historia seculo* XIV *ab aliquo Joanne Erfordiensi, in S. Stephani cœnobio monacho versibus illigata, et a se visa meminit Serarius notatione* I, *sed satis habuit modicum specimen exhibere, quod et nobis et lectori sufficiet :*

Sanctorum mer- / Cura solic { ita } norunt compungere m / studiove pio recol- } entes.

Citat item vastum quoddam, in Moguntino Societatis nostræ collegio Ms. volumen lectionarium; B *verum hæc omnia ex Egilwardi opere compilata existimo. Ad posthumam Sancti gloriam procedamus.*

§ V. S. Kiliani et sociorum cultus ex sacris Fastis et antiquis ecclesiasticis Officiis.

In Martyrologiis antiquis, præsertim in Rabano notus

Quinam primi Martyrologi S. Kilianum *in Fastos nostros retulerint, pridem satis explicui in Observatione ad Usuardum hoc die. In codice Hieronymiano Lucensi manifestum additamentum est :* In Austria, passio S. Kiliani. *Romanum parvum, Beda, Florus aut Ado perperam citantur, cum de ipso non meminerint, nisi assutæ interpolationes ipsis adscribantur. De Wandelberto dubium non est; is enim duos dumtaxat Sanctos versibus suis illigavit;* Octavo ante Idus Cilianum Procopiumque. *Dixi superius, mirum videri non debere, si* Kilianus *Rabano, Fuldensi monacho, notus fuerit, in ea locorum vicinia; hinc a Notkero acceptus, auctiori elogio exornatus sit. Unde cum Usuardus desumpserit, non ita liquet : ast ab eo, sub* Ciliani *etiam* C *nomine, sed absque sociis relatum constat, a quo in totam progeniem auctiorem, cum variis elogiis, quæ in postrema ejus editione satis expressa sunt, constanter transiit. In vetusto Martyrologio S. Martini Treviris sic legitur :* In Vuirceburg, quæ et Ermipolis nuncupatur, Kyliani episcopi et martyris. *Expendenda hic rursus verba Rabani, ita scribentis :* In pago Austriæ, et castro, nomine Wirziburg, juxta Moin fluvium, sanctorum natale Chiliani martyris et duorum sociorum ejus, qui ab Hibernia Scottorum insula venientes, nomen Christi in prædictis locis prædicaverunt, ibique ob veritatis confessionem, a quodam judice iniquo, nomine Gozberto, trucidati sunt, et postea multis signis veri Christi Martyres esse claruerunt.

a Notkero

39 *Pagum* Austriæ, *pro* Orientalis Franciæ, *ultro ipse explicat, et pauto clarius infra Notkerus. Socios* S. Kiliani *nominatim non exprimit : an quod ignoraverit, an quod prætereundos censuerit, non divino. De* Hibernia Scotorum insula, *jam satis diximus. Cetera Sanctorum nostrorum martyrium et* D *miraculorum gloriam plane confirmant, tametsi errasse Rabanum censeamus in auctore martyrii Gozberto, quem ex Actis malumus favisse* S. Kiliano; *hunc vero et socios impulsu Geilanæ, ejus uxoris, interemptos fuisse. Proxime ad Actorum sensum accedit Notkerus, qui ea procul dubio, vidit et consuluit, saltem omnino consimilia habuit, ut superiori paragrapho dixi, hicque ex ipsis ejus verbis magis patebit. Sic loquitur :* In pago Austriæ, id est novæ Franciæ, castro, imo civitate, ut Teutonico nomine prodit, Wizburg, juxta Moin fluvium sita, passio sancti Chiliani, primi ejusdem civitatis episcopi, et duorum discipulorum ejus, Colonati scilicet presbyteri, et Totnani diaconi. Qui ab Hibernia Scotorum insula venientes, et a Pontifice, Sedis Apostolicæ auctoritate accepta, nomen Christi in eodem loco et in circuitu prædicaverunt.

longiori elogio laudatur;

40 Cumque multum populum idem vir Apostolicus, signis et verbo Domino adquireret, a Duce locorum eorumdem, nomine Cozeperto, pro eo, quod eum a conjugio uxoris fratris sui disjungere niteretur, factione ejusdem incestuosissimæ Geilæ, cum sociis, E eodem zelo ferventibus, est interemptus. Ad quorum memorias cum plurima semper fiant miracula, his tamen indiciis pretiosa mors eorum primum mortalibus est commendata. Nam is qui eos, in oratione positos, nocturno tempore silentio peremit, huc et illuc amens discurrendo, ac se reum necis Sanctorum clamitando, seque ipsum dentibus suis laniando, quia igne invisibili a S. Chiliano sibi videbatur exuri, commissum suum ipse publicavit. Geilam quoque, etiam ipso nomine petulcam, spiritus malignus invasit, et indignam ejus vitam dignissima morte finivit. Cozbertum vero servi sui occiderunt gladio, filium autem ejus populi propulerunt de regno. Ad Augmentum quoque sanctitatis Martyrum declarandum, cum post annos plurimos, transferendi gratia detegerentur, contra naturam ejusdem regionis, supra modum humidæ, libri eorum ac vestimenta omnia, pariter cum eis subterrata, ita sunt illæsa reperta, quasi in scrinio, super terram posito, essent inclusa.

sicut recentiores consulendi non sint.

41 *Alia Martyrologiorum recentiorum elogia huc congerere, operæ pretium non duco, una ferme est omnium sententia; nam pleraque omnia desumpta sunt ex secundis Actis ab Egilwardo* F *interpolatis, ut ex Ghinio, Bucelino aut aliis facile intelliges. Wion inter Episcopos Herbipolenses primum ei cum Notkero locum tribuit, et Hiensem etiam monachum appellat, alibi martyrii socium adscribens* S. Erunaldum *seu* Ernuualdum *ex Trithemio, cujus verba, a Canisio recitata, Actis ipsis antiquis longe posthabenda existimo. Sanctorum istorum trium nomina plurimum deformarunt Martyrologi recentiores, præsertim Itali Maurolycus, Felicius et Galesinius ; sed eorum erroribus expoliendis et restituendis, nova opera chartam implere supervacaneum est, cum de iis jam supra ferme ad nauseam dictum sit. Breviores sunt nuntiationes Dorganii et Menardi; sufficiat, hic retulisse hodierni Romani verba :* Herbipoli in Germania S. Chiliani, episcopi, qui a Romano Pontifice ad prædicandum Euangelium missus, cum multos ad Christum perduxisset, una cum sociis, Colomanno presbytero, et Totnano diacono trucidatus est. *Hæc omnia vera existimo,*

iisque

A *iisque abunde probatur constans et perpetuus* SS. Kiliani *et sociorum, non solum particularis Herbipoli, aut in Franconia, sed in universa Ecclesia religiosus cultus.*

Vigilia et festum Sancti

42 *Qua potissimum solennitate, quo ecclesiastico ritu aut Officio Sanctos celebraverint prioribus seculis Herbipolenses, post enarratas supra elevationes et translationes, usque ad finem seculi* XV *aut initium* XVI, *nec ipsi hodie norunt, nec nobis promptum est explicare. Inter schedas nostras reperi folium, ex aliquo vetusto Missali extractum, quod forma litterarum Teutonicarum, seu Gothicarum, ut vulgus loquitur, antiquitatem non modicam redolet, pristini, ut opinor, cultus irrefragabile testimonium præbens, ubi et ipsi Sancti vigiliæ locus tribuitur. Sic habet;* In vigilia S. Chiliani. *Introitus est de communi plurimorum Martyrum.* Intret in conspectu tuo Domine *etc. Notandæ præcipue videntur Collecta, Secreta et Complenda. Prima est:* Concede nobis, quæsumus omnipotens Deus, venturam beatorum martyrum B tuorum Chiliani, Colonati atque Totnani solennitatem, congruo prævenire honore, et venientem digna celebrare devotione. Per Dominum. *Secunda:* Accepta sit tibi, Domine, nostræ devotionis oblatio, et ad sanctorum martyrum tuorum Chiliani et sociorum ejus puriores faciat nos venire festivitatem. Per Dominum. *Tertia demum:* Præsta nobis, æterne largitor, eorum ubique pia protegi oratione, quorum natalitia, per hæc sancta, quæ sumpsimus, votivo prævenimus obsequio. Per Dominum. *Fit commemoratio Octavæ Visitationis B. M. V. et sancti Willibaldi.*

proprio Officio olim celebrata.

43 In die S. Chiliani, *Missa est,* Multæ tribulationes justorum. *In orationibus nihil peculiare; prima,* Præsta quæsumus, omnipotens Deus, ut beatorum Martyrum *etc. Notanda est Sequentia, quam hic describo:* Adoranda, veneranda Trinitatis est usia. Trinitatis sub figura, Sacramenta latent plura: quod jam dudum præsignavit, qui tres videns, adoravit monadem. In fornace tres intacti, Sacramenta sunt adepti eadem. O! quam mira virtus Dei, quæ nos certos reddit spei per tres viros ad quer- C cum, quos tamen fertur transmisisse: Hi ferebant tria dona, per quæ datur hinc corona, trinæ viæ recto pede, qui probatur instituisse. Arbor dicta benedicta Salvatoris passione. Nostras quoque umbras fugæ dedit procul a regione; Nobis viros tres mittendo, Trinitatis qui docendo, veram fidem instaurarent; Ut erroris cæcitate victa lucis claritate, veritatem comprobarent. Servi Christi sunt tres isti, Colonatus et Totnanus, et beatus Chilianus. Salve vera spes sincera, Trinitatis sub figura, nostri tam expressa cura. Cura quidem bonitatis, et divinæ pietatis, in mittendis, tribus viris ad nos exhibita: Odor quorum cum doctrina, tam remota quam vicina, replet loca et divina ope adhibita. Laude digna venerantur, et eorum celebrantur gesta, festa orientis in Fraconia; Aucta quorum ex favore, est præcelsa et honore Herbipolis civitas nunc eximia. Sanguinis namque effusione, et hoc loco sepulturæ horum est famosa et decorata. Triumphantes ergo viros, sanctitate hos tres miros, hæc et tota recolat ecclesia. Isti enim in agone, spe mercedis et coronæ, servierunt Trinitati: Qui et nos serviendo, laudes, preces effundendo, ejus miræ bonitati, exoremus donis ejus, nos tam bonis his patronis combeari, et sociari in æterna requie.

AUCTORE I. B. S.

Ex hodierno Officio Lambacensi

44 *Exstat præterea diffusum per totam Octavam Officium, sub hoc titulo impressum:* VIII Julii. In festo SS. Kyliani et sociorum martyrum, patronorum ecclesiæ Lambacensis, *in superiore Austria, ad tria ferme integra folia in quarto seu ad* XXIV *paginas extensum, ex quo propria nonnulla excerpere, non erit prorsus abs re nostra. Officium solenne primo die in duodecim lectiones dividitur, quorum quæ in secundo Nocturno leguntur* V, VI, VII *et octava, Actorum compendium referunt satis germanum et nitidum, nisi earum concinnator nonnullas Egilwardi interpolationes superflue adoptasset. Dignæ mihi visæ sunt, quæ hic describerentur. Antiphonæ, versus, capitula et responsoria propria sunt, sed Vitæ ipsius fragmenta, ut non sit opus bis eadem repetere. Hymnus ad Vesperas, sic sonat:* Mare, fons, ostium, aquæ terrarum: Deus tu omnium caput bonorum. A te bona fluunt, ad teque currunt. Longe ab in- E sulis, pars bona maris; Ad fontem rediit, teque requirit, Jesu, viventium fontem aquarum. Maris fons est Deus, pars Kylianus: Quam procul patriis sitit ab oris; Cervi more suum tendit ad haustum. Scotorum insulæ felix alumne, Nos prece sedula dignos fac aqua, Quam quisquis biberit, sitim post nescit. Mundos baptismate fraudes iniquæ Semper inficiunt, male demergunt, Per stagnum criminis, in pœnam mortis. Sed tuis precibus omnes oramus, De sæva eripi noxæ charybdi, Tangentes lacrymis portum salutis. Laus tibi Trinitas, laus et potestas; Te laudent flumina, cælum et terra: A mari ad mare laus sit hac die. Amen.

probantur quæ antiqua sunt;

45 *Multa prætereo, ut ad jam dictas secundi Nocturni lectiones accedam.* QUINTA *est*: Beatus Kylianus, nobili genere ortus in Scotia, ordinatus in Episcopum terræ illius, et bene litteratus, dilectus erat Deo et populo. Quadam die fuit admonitus dominica voce, dicente: Qui vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Prædictum igitur verbum tractans apud semetipsum, convocatis discipulis suis, persuasit eis F propriam contemnere carnem, patriam et parentes relinquere pro Christo, quos facile obtemperantes invenit. Peregrinantes autem in Australem partem, ad castrum, quod vulgo Würzburg dicitur, pervenerunt, et ibi aliquantulum commorati sunt. LECTIO VI. Videntes autem, habitatores loci illius idola colere, et Deum cæli ignorare, ad locum amœnissimum multos colligebant, et eorum cæcitatem corrigebant; consilioque inito, cum sociis accessit ad summum Pontificem, et obtinuit auctoritatem prædicandi eis, et rediit. Dux igitur Gosbertus, Dominus ejusdem loci, vocato eo, et collatione cum eo facta, conversus est ab eo ad fidem Christianam, ac baptizatus cum tota plebe. Qui quidem Dux habuit uxorem in matrimonio fratris sui, juxta ritum paganorum. Kylianus autem non audebat eum de hoc arguere, antequam confirmatus esset in fide: ast eo confirmato, consuluit, eam dimittere. Quam cum, sancto Viro monente, nobilissimus Dux dimittere vellet, ea indignationis furore succensa, die noctuque sancti Viri necem

pertractans

AUCTORE J. B. S.

pertractans, insidias præparare cœpit.

minus placent

46 *Hactenus recte, vere et ad veterum Actorum fidem sua exegit lectionum scriptor, qua eadem norma usum vellem in duabus sequentibus, Egilwardiana fuligine nonnihil respersis. In Lectione* VII *displicet, quod Gozbertus ad* militiam contra hostes tetendisse *dicatur; displicet, quod* lictor *adstruatur* cum socio; *displicent* stabula equorum *super Sanctorum* sepulcrum constituta. *In octava consequenter dici debuit, duos* carnifices a dæmonibus correptos : Kylianus *autem* a calice, *alterum est interpolatoris commentum. Sed demus lectiones ipsas.* SEPTIMA *est :* Unde Dux, de hoc quasi de gravi somno evigilans, ait : Graviora modo prædicas, quam ante, sed tamen pro amore Dei illam dimittam. Differens tamen hoc negotium, in militiam contra hostes tetendit. Abeunte autem illo, sanctus Kylianus sentiens insidias mulieris, cum sociis suis die noctuque orationibus et jejuniis vacabat, alacriter expectans jam dudum optatam martyrii coronam. Quadam autem nocte, sancto B Viro cum sociis suis laudes divinas celebrante, adest lictor una cum socio, a nefanda muliere destinatus, qui Dei Sanctos districtis gladiis impie trucidant. Quorum corpora eadem nocte, clam in eodem loco, cum sacris eorum vestibus et libris, ac reliquis omnibus quæ habebant, ita ut nec signum aliquod de iis appareret, sepulta sunt. Imo ne umquam revelarentur, stabula equorum super illorum sepulcrum constituta fuere.

quæ ex Egilwardo adjiciuntur.

47 LECTIO VIII. Mulier autem quædam, Burgunda nomine, Deo devota, prope cellam sancti Viri habens oratorium, qualiter res gesta esset cognoscens, tamen prodere timens, tandem ante finem vitæ suæ cuncta propalavit. Duce igitur reverso, visosque Sanctos inquirente, uxor ejus, eosdem, causa peregrinationis solitæ, jam dudum abiisse, mentita est. In brevi autem postea carnifices, qui Viros sanctos necaverant, a dæmonibus correpti, coram omnibus horribili voce clamabant, identidem repetentes : Heu Kyliane, Kyliane, quantum nos incendis! Sicque scelestissimo facto suo propalato, misere exspiraverunt. Nec longe postmodum, etiam C ipsa cruenta mulier Ducissa, a dæmone arrepta, eumdem fere clamorem assiduo edidit, dicens : O Kyliane, Kyliane, quam graviter uris, quam acriter instas! A calice quidem, Kyliane, diceris, sed heu quam amarum calicem mihi infundis! His sæpius dictis, tandem cum magno cruciatu, ad cruciatus, a diabolo sibi paratos, migravit. Post multum vero temporis, Spiritu sancto favente, et sancto Kyliano miracula faciente, eorum corpora Christianis sunt revelata, et in decentiorem locum, maxima cum veneratione collocata. *Sive hic studio, sive casu prætorita fuerit mors violenta a servis Gozberto Duci illata; recte, me quidem judice, omissa videtur, quidquid eam memoret Notkerus. Cur ita sentiam, supra explicui. Nunc reliquum est, ut unicum, de novis lectionibus, et hodierno Sanctorum cultu, paragraphum subjungamus.*

§ VI. De novis in Officio ecclesiastico lectionibus, et solenni hodiece no Sanctorum cultu.

Non ita pridem compositæ sunt novæ de S. Ky- *liano et sociis lectiones, a nostro P. Leonardo* D *Piertz ab annis quindecim huc transmissæ, de quibus hic etiam agere paraveram; sed cum prima fronte adverterim, ex Egilwardina Legenda, omnium manibus trita et hic denuo recusa, desumptas esse, nec verosimiliter excusas, aut usu admissas; non putavi operæ pretium eas transcribere: satis mihi fuit, per R. P. Wildericum Zinck, Collegii nostri Herbipolensis Rectorem, ea indicare, quæ mihi in ipsis non ita arriderent, quæque ex supra disputatis satis manifeste patere existimo. Major cura fuit, ut per eumdem Patrem ea nanciscerer documenta, ex quibus hodiernam Sanctorum solennitatem lectorum oculis liceret exponere, quam cultus partem, ab omnibus scriptoribus neglectam, satis mirari non poteram. Varias itaque quæstiones proposui, ex quarum solutionibus res tota, quæ huc potissimum attinet, elucidaretur. Ad quos eæ primum pervenerint, perspectum non habeo : id certum est, responsatam diu dilata fuisse, ut tantum non, urgentibus typis, hinc excludenda fuerint. Tandem a paucis* E *diebus desideratas notitias submisit Reverendissimus ac Perillustris, nec minus eruditus Dominus Joannes Bernardus, Episcopus Chrysopolitanus, Herbipolensis Suffraganeus, cujus officiosissimæ benevolentiæ accepta referri debent, quæ toto hoc paragrapho subjicientur.*

Ad quæstiones meas respondens Reverendissimus Suffraganeus,

monet, vetera alia monumenta non reperiri :

49 *Quæsieram primo loco; Num præter monumenta a me ex Surio præcipue et Serario discussa, nulla Herbipoli aut in vicinis monasteriis de* S. Kyliano *et sociis reperta essent, ex quibus sacra historia magis illustrari posset. Spem aliquam fecerant ea, quæ circumferri audieram de antiquitatum thesauro, sub tecto Cathedralis ecclesiæ, a V. C. Georgio Conrado Sigler, non ita pridem invento. Verum ad hæc reposuit Reverendissimus, omnia monasteria et, siquæ sint, archiva olim perlustrasse diligentissimum hujusmodi cimeliorum investigatorem, nostrum P. Joannem Gamans* ad requisitionem venerabilis P. Bollandi, *ejusque præterea continuatores, codices omnes manuscriptos evolvisse : ut merito supponi debeat, præter vulgata nihil superesse, quod ad rem sacram* F *magnopere conducat. Neque vero alia tradidisse Trithemium, in monasterio Scotorum Herbipoli vita functum anno 1519 : neque Laurentium Frisium,* qui natus anno MCCCCXCI trium Episcoporum et Principum Conradi III, Conradi IV et Melchioris consiliarius, secretarius et archivarius fuit; *cum tamen hi duo res Herbipolensium minutissime descripsisse videantur :* non alia *interim* usi notitia, *inquit Reverendissimus,* quam quæ fuit Surio et Serario, *ut proinde supervacaneum sit, operosiorem disquisitionem de veteribus monumentis instituere. Felicius ea docere me potuit, quæ aliis quæstionibus proposueram.*

hodiernam solennitatem

50 *Secunda erat : Quænam sanctis* Kyliano *et sociis veneratio hodie exhiberi soleret? Utar hic ipsis Reverendissimi verbis, quæ sic habent :* Magna, *inquit,* et forsan major alteri Sancto, quem alia provincia Germaniæ pro fidei fundatore colit, non exhibebitur. Pridie post campanæ sonitum ad Ave Maria in meridie, per distinctarum campanarum quasi continuum pulsum clerus et populus ad

primas

AUCTORE J. B. S.

A primas convocatur Vesperas, quas ipse Episcopus Princeps cantat, præsentibus omnibus Cathedralis ecclesiæ canonicis, qui in hac et reliquis per totam Octavam diebus adesse debent, nisi notabilem redditum portionem velint amittere. Comparent in iis reliquus in civitate Clerus secularis Collegiatarum ecclesiarum, Abbas cum conventu ex monasterio S. Stephani, Ordinis S. Benedicti, omnes tam in urbe quam extra illam viciniores parochi : qui in solenni processione introducunt Sanctorum reliquias quas possident. Finitis primis Vesperis et Completorio, post unius horæ spatium, in Cathedrali et prope adjacente Collegiata Novi monasterii, ubi locus primæ sanctorum Patronorum sepulturæ est, incipit Matutinum cum laudibus pro die sequenti, in quo celebrantem seu officiatorem agit major ecclesiæ Cathedralis Decanus.

distincte

51 *Hæc in festivitatis pervigilio, solenni plane celebritate. Pergit Reverendissimus :* Altero die, summo mane, in ipso festo, in Cathedrali persolvuntur de Horis minoribus Prima et Tertia. Postea B ab ipsis ministrantibus ecclesiæ Cathedralis Canonicis capitularibus celebratur primum Sacrum solenne. Hoc finito, habetur hora septima usque ad octavam concio in Cathedrali ab ipso Episcopo Suffraganeo. Hora octava ab ipso Episcopo Principe Sanctissimum in processione, comitante toto Clero in cappis, defertur ad Collegiatam in Novo monasterio, ad tumbam vel locum primæ sepulturæ sanctorum Martyrum, uti supra dictum; ubi olim Ducis Gosberti palatium fuisse creditur, et inde per aliquem circuitum iterum ad Cathedralem, in qua in altari majore, coram expositis tribus Sanctorum capitibus in statuis argenteis, dictus Episcopus Princeps celebrat summum Sacrum. Secundæ Vesperæ vel ab ipso Episcopo Suffraganeo, vel Decano majoris ecclesiæ cantantur, et illis finitis, deducuntur reliquiæ Sanctorum in processione iterum ad ecclesias proprias.

et accura explicans;

52 Per totam Octavam qualibet die, coram expositis Sanctorum reliquiis Missa pontificalis ab Abbatibus et Præpositis infulatis hujus diœcesis celebratur, et in ipsa Octava processio solennis circa hanc civitatem ducitur, præsentibus omnibus Cathedralis ecclesiæ canonicis. Solenniore etiam cultu per totam Octavam in loco primæ sepulturæ, nunc seculari Collegiata, ad sanctum Joannem Euangelistam in Novo monasterio, de Sanctis fit memoria. Extra chorum ad diei solennitatem spectat, quod circa primas Vesperas per triduum jus asyli vel immunitas publica voce præconis promulgetur, pro omnibus qui vel proscripti, vel metu pœnæ, ob delictum commissum sibi male conscii, a civitate discesserunt. Item quod civium notabilis portio et stipendiarius miles, ad sex millia quandoque ascendens, in civitate præsens, in processione hinc inde arma præsentans, Sanctis Patronis honorem augeant. *Non videntur distinctius exponi potuisse, quæ de hodierna festivitate, et solennissima veneratione, Sanctis exhiberi solita, postulaveram. Pari nitore et diligentia ceteras quæstiones dissolvit Reverendissimus, ut ex sequentibus patebit.*

item quo habitu soleant depingi;

53 *Tertio articulo interrogaveram, qua forma aut habitu Sancti repræsententur, et quo in templo potissimum honorentur? Sua membro utrique* E *aptatur responsio : Et primo quidem,* sanctum Kilianum cum episcopali, sanctum Colonatum in sacerdotali, et sanctum Totnanum in diaconali habitu sculpi et pingi. Figuram sancti Kiliani hic adjungo ex sigillo, quo dicta Collegiata sancti Joannis in Novo smonasterio de anno MCXIX utebatur, cum antiquiu non invenerim monumentum. *Sapit omnino seculi sui non magnam sculpendi peritiam, dignumque adeo visum est, quod hic in ære incisum exhiberetur, cum altero non dissimili Episcopi Embriconis, de quo in Actis S. Ottonis ad diem* II *Julii meminimus, quoque ipse usus sit anno, ut notavit Reverendissimus, 1135. Ex amborum forma rem omnem perspicies, colligesque, quod alibi in Actis nostris non semel observatum est, aliam seculis istis fuisse tum pedi, tum mitræ, tum aliorum paramentorum figuram; de qua hic pluribus disserendum non est. Facile apparet, characteres ad hodiernorum normam a sculptore expressos, quos vellem plane genuinos reddi potuisse.*

C

F

Alteri membro reponitur : Quod potissimum honorentur in ecclesia Cathedrali et modo dicta Collegiata, loco nimirum primæ sepulturæ. Item in seminario ad S. Kilianum, et in celebri hospitalis Julianæi ecclesia.

et quo ritu ecclesiastico

54 *Quartum caput inquirebat, Quo ritu ecclesiastico colerentur Sancti, an cum Octava, an alio die, quam* VIII *Julii? Responsum :* Ritu duplici primæ classis, et quidem cum Octava, die VIII Julii tantum celebrari, et sic in antiquissimo diur-

AUCTORE J. B. S.

nali manuscripto, in quo annus deest, celebratum lego. *Prædicti Diurnalis vetustatem probat Reverendissimus ex eo, quod* in præfixo Kalendario, mense Januarii non habeatur festum Cathedræ S. Petri; nil de festo Corporis Christi, non festum Visitationis; nil de Commemoratione Fidelium defunctorum ad diem secundum Novembris : *unde non male colligit, conscriptum fuisse sub finem seculi* XII. *Ex eo paucula decerpsit, quæ hic merentur inseri, cum jam alio loco commode referri non possint. Oratio in vigilia de* S. Kiliano *et sociis ejus Colonato et Totnano :* Deus qui sanctorum Martyrum tuorum Kiliani et sociorum ejus mentes virtute constantiæ in passione roborasti, concede propitius, ut sicut illi, devicto persecutore, coronari a te meruerunt, ita nos eorum interventione defensari, et ad æternæ beatitudinis gaudia pervenire mereamur.

etiam antiquitus culti fuerint.

55 *Sequitur in ipsa die festiva Capitulum :* Justi tulerunt spolia impiorum et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manuum tuam laudaverunt pariter Domine Deus noster. B *Oratio multis abbreviationibus contracta, satis communis est :* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beatorum martyrum tuorum Kyliani, Colonati, Totnati sollempnia colimus, meritis ipsorum protegamur et precibus. *Magis propria est ea oratio quæ pro Octava signatur, sed cujus partem alteram perfectiorem desideres. In hunc modum concepta est :* Omnipotens sempiterne Deus, qui sanctis tuis Kyliano sociisque ejus, non solum credere in Filium tuum, sed etiam pro eodem pati posse donasti, nostræ quoque fragilitati divinum prætende subsidium, misericordiam sempiternam, pro qua illi felices exhilarant, nos saltem sincera confessione consequi mereamur. *Videtur hæc pars ultima sic posse restitui :* ut vitam sempiternam, in qua illi, post certamen, felices exhilarantur, nos saltem *etc., ut servetur aliqualis membrorum oppositio. Ad quæstiones regredimur.*

Quousque se hodie extendat,

56 *Quinta petebat : Ad quas alias urbes, intra vel extra diœcesim Herbipolensem is cultus extendatur? Solutio :* Olim ante Lutheri hæresim, quam C civitates imperiales in Germania, paucis exceptis, nunc potissimum profitentur, extendit se ad civitates imperiales in hac diœcesi sitas, et signanter ad illam Windsheim dictam, cujus prima et principalis ecclesia in honorem et titulum sancti Kiliani anno MCXC ædificari cœpit, in cujus altari majore historia ejusdem Sancti adhuc in hodiernum diem cernitur. 2. In Schweinfurth, ubi pons a S. Kiliano nomen habet, et anno MCCCLXXXIII artificiose elaboratus fuit. 3. In Hailbrunn Suevorum. 4. In Hallis; in quibus duabus civitatibus imperialibus, in diœcesi Herbipolensi sitis, ecclesiæ in honorem S. Kiliani olim dedicatæ fuerunt, et in hodiernum diem monumenta non contemnendæ antiquitatis ibidem conspiciuntur. Extra hanc diœcesim in Westphalia prope monasterium Corbeiense, oppidum est Huxarum nuncupatum, in quo ante annum millesimum a Christo nato, templum in honorem et nomen S. Kiliani exstructum, testatur Christianus Franciscus Paulinus in Chronico Huxariensi, Francofurti MDCXCVIII edito, ubi fol. 6 et 7 memorat oblationes ad aram illis de anno MLXXXVIII a piis fundatoribus factas. Viennæ in D Austria a patriotis Franconibus quotannis festum solennissime agitur. *Videatur Gelenius hoc die; item Officia Osnabrugensia, Mindensia et alia.*

et unde Lambacum pervenerit.

57 *Legeram apud Bruschium, Adalberonem, Comitem a Laymbach et Scherdingen, ex Bavaris parentibus Arnoldo et Regilla, Lambacensis monasterii fundatoribus ortum esse, atque ecclesiam Herbipolensem annis quadraginta laudabiliter et utilissime rexisse, non sine multis insidiis et vexationibus ab Henrico Imperatore schismatico ipsi paratis, sic ut non semel a sede ejectus fuerit, ad monasterium Lambacense sese recipere compulsus, ubi tandem quiete vivere, et præsentibus uti maluit, quam alibi cum summis vitæ periculis, ea iterum admittere, quibus jam hostium suorum schismaticorum artibus excidisset. Hæc mihi satis præmonstrabant, sanctorum* Kiliani *et sociorum cultum, de quo supra egimus, ab Adalberone Lambacum translatum fuisse, verum suspicabar aliud quid intervenire debuisse, v. g. concessionem reliquiarum, unde tanta celebritas ibi hactenus perseverasset. Quæsivi itaque 6, Unde tanta solennitas in ecclesia Lambacensi superioris Austriæ, ut cum Octava istic colerentur* S. Kilianus *et socii? At nihil præterea reperit Reverendissimus, totam cultus causam referens in Adalberonem ipsum, aut in cœnobii istius monachos, qui illius, tamquam fundatoris, amore sanctos Herbipolenses Patronos venerari cœperint, et porro hactenus in eadem veneratione constantissime perseverent.* E

De reliquiarum expositione et populi ad eas concursu.

58 *Quæ supersunt quæsita, paucis percurram. Petieram : Quo loco et in quo altari exposita sint Sanctorum corpora, aut quale eis erectum monumentum, qualis lipsanotheca? Respondetur :* In festis solennioribus tria sanctorum Martyrum capita in statuis argenteis exponi in altari majore ecclesiæ Cathedralis, una cum codice Euangeliorum, quem eorum sanguine conspersum, traditio ostendit. In Collegiata Novi monasterii, in templo seminarii S. Kiliani, et in celebri hospitalis Julianæi ecclesia illorum reliquiæ exponuntur. *Dubium remanet, quo loco aut in quo tumulo depositæ sint reliquæ Sanctorum exuviæ; nisi intelligamus, relictas esse in veteri sepultura Novi monasterii, aut* F *fortebellorum injuriis, hæreticorum incursionibus, ut in Belgio nostro et tota ferme Gallia factum deploramus, aut alia calamitate interiisse. Postrema dubia erant, de populi ad sacras reliquias concursu, et recentioribus miraculis. Ingens fidelium confluxus asseritur in ipso festo et per Octavam, tam ex Franconia, quam ex adjacentibus provinciis; at* miracula recenter descripta non inveniuntur. *Majorum incuriam accusamus, nos ipsi sæpe in iis, quæ ante pedes fiunt, negligentiores.*

Alia ad S. Burchardum remittuntur.

59 *Quæstionibus meis postulatum attexueram, adderentur quælibet alia, ad Sanctorum posthumam gloriam quomodocumque spectantia. Monuit itaque Reverendissimus, Joannem Fredericum Pfeffinger, V. C., et equestris academiæ Luneburgensis inspectorem, vulgasse recenter librum, sub titulo* Vitriarius illustratus, *in quo describit Vitas Imperatorum, episcopatus et principatus Germaniæ; et lib. 1, Tit. 15 de Principibus imperii, multa beneficia memorat, ab Imperatoribus ecclesiæ*

A *clesiæ Herbipolensi, ex veneratione erga* S. Kilianum *collata : unde describi et ad me transmitti curavit laudatus Reverendissimus folia nonnulla, quæ postulato nostro non incongrue aptari poterant, nisi obstitissent angustiæ temporis, ad similia paulo accuratius exequenda necessarii : et præterea opus esset, fontem ipsum consulere, ex quo ea extracta sunt, quod fieri prorsus non posse, manifestum est. Adde, quod opportunior locus superesse videatur : cum enim beneficia ista omnia, ad episcopatum Herbipolensem potius, quam ad* S. Kiliani *gesta aut cultum referantur, magis opportune expendi et illustrari poterunt ad* XIV *Octobris, quo colitur S. Burchardus, sine controversia verus primus istius civitatis Episcopus, ut ex supra dictis perspectum existimamus. Erit et tunc sua* S. Kiliano *gloria, hic nihil superest, nisi ut Acta ipsa, paragrapho 4 ex professo discussa, repræsententur.*

ACTA

B Ex codice nostro Ms. prægrandi Valcellensi seu Moretiano

Collata cum aliis Mss. et cum editionibus Canisii et Mabilionis.

Ad episcopatum promotus cum sociis in Franconiam pergit, Fuit vir vitæ venerabilis, nomine Killinus *a*, quem Scottica tellus de magno edidit genere, qui etiam a puerili ætate magnum habuit studium sacras discere litteras, et in eis tam perfecte profecit, ut exinde pontificale didicisset regere culmen *b*, et tunc jam alio vocabatur nomine Kilianus, habens gratiam ad clerum, et ad omnem populum, qui etiam in tantum, amore Christianæ religionis impletus erat, ut quidquid ad animarum lucrum, quidquid ad propagationem fidei pertinere cognosceret, devota mente et pio operari studio non cessaret. Contigit autem, ut quadam die Euangelica simul et voce dominica admonitus esset, ubi dicitur : Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Hæc secum beatissimus Vir toto cordis ac mentis affectu pertractans, C congregatis in unum suis sociis atque discipulis, id est Lonato *c*, ac Gallone *d*, et Arnuvale presbyteris et Totnano diacono, aliis septem illis adjunctis, cœpit eis persuadere, propria contempnere, patriamque et parentes, secundum Domini Euangelium, relinquere, et nudos sequi Christum. Illi statim sacræ admonitioni beati Viri obtemperantes, firmiter coadunati, relictis omnibus, de propria perrexerunt patria, et venerunt in Australium partem, ad castellum, quod vocatur Wirziburch.

ubi priusquam fidem paganis annuntiet, 2 Ibi per aliquod tempus commorantes, regnante ibi eodem tempore quodam Duce, nomine Gozberto, filio Hetanis *e* senioris, qui fuit filius Hruodis; qui etiam ipse Gozbertus, et omnis populus sibi subjectus adhuc paganico vivebant more, idola dæmonum colentes, Deum vero cæli et terræ minime agnoscentes. Videns autem sanctissimus Vir, miræ amœnitatis locum, atque pulcherrimam multitudinem ibi nobilium virorum, ab antiquo hoste obsessam, ultra quam dici potest, dolebat illorum cæcitatem, iniitque concilium cum suis, dicens : Fratres, videtis locum elegantem hominesque jocundos, licet errore deceptos; si vobis videtur, faciamus sicut condiximus, usque dum in nostra fuimus patria : eamus Romam, et visitemus limina Principis sanctorum Apostolorum, et præsentemus nos obtutibus B. Papæ Joannis, et si Domini voluntas sit, ab Apostolica Sede accepta licentia, cum consultu illius, iterum revertamur, et prædicemus illis fiducialiter nomen Domini nostri Jesu Christi. Non mora; factis compleverunt dicta, veniendo ad limina sancti Petri Principis Apostolorum. *Ex Mss.*

Romam appulsus, pontificia auctoritate munitur. 3 Sed illuc venientes, et Apostolicum virum Joannem non invenientes, quoniam jam defunctus est; a sancto Papa Canone * prædictus Dei Pontifex Kilianus amabiliter et honorabiliter susceptus est. Cum autem B. Papa Canon audivit, unde venerat et ad quid venerat, et ad quem locum exinde prompta voluntate iturus fuerat; audita illius fide, pariter et doctrina, dedit illi a Deo et sancto Petro Principe Apostolorum, licentiam et potestatem prædicandi et docendi, et quoscumque sua convertere potuisset doctrina, libera atque firmissima hoc facere potestate *f*. E

* *lege* Conone

Inde redux, Ducem Franconiæ cum populo convertit; 4 Ipsi namque exinde pergentes itinere, sequestrati sunt, tamen corporaliter, non spiritualiter, et adhærebant suo Episcopo Kiliano Colonatus presbyter, et Totnanus diaconus, et venerunt in partem Australium Francorum, ad castellum, quod dicitur Wirziburch *g*, ibi prædicantes primitus verbum Domini. Quibus auditis, Gosbertus Dux convocari eos fecit ad se. Cum autem præsentati adessent, confabulationem in invicem fecerunt Kylianus Episcopus et præclarus Dux Gozbertus. Non multo post tempore persuadebat illi devotus Domini Pontifex Kilianus, Christianum fieri. Qui etiam, Domino volente, illius sacris admonitionibus adquiescens, baptizatus est ab illo, et confirmatus est omnis populus, qui sub illius potestate erat.

et illum ab illicitis nuptiis avocat; 5 Ipse autem Gozbertus Dux in matrimonio *h* habuit uxorem fratris sui, sicut antiquitus fuit consuetudinis. Sed sanctus Dei Pontifex, sicut sapiens semper facit sapienter, noluit illi eam interdicere, antequam bene firmiterque confortatus F esset in fide Christianitatis. Tunc talibus ad illum locutus est sermonibus; Fili dilecte, Gozberte, modo Christianus, et per omnia Deo amabilis factus es, si unam rem facis, quam maxime te oportet facere, ut dimittas conjugem tuam, quam injuste habes tibi copulatam; quoniam te non oportet habere uxorem fratris tui. Ad hæc dicta Dux Gozbertus, quasi de gravi somno evigilans, respondit et dixit : Graviora et difficiliora modo suades et prædicas, quam ante. Sed per Dei omnipotentis amorem, quem prædicasti et prædicas, dereliqui omnia, quæ dilecta et amabilia mihi fuerunt ad habenda : per eumdem amorem, et meam conjugem amantissimam, si non est licitum habere, dimittam; quoniam nihil mihi Dei amore charius, nihilque amabilius est.

propterea uxoris fraude, cum sociis necatus. 6 His auditis, conjunx Gozberti nobilissimi Ducis, ira et invidiæ fomite accensa, die noctuque cogitabat, quomodo Sanctos disperdere potuisset. Cum autem appropinquasset tempus passionis et

remunerationis

Ex Mss.

remunerationis eorum, præcedentibus meritis vacabant supradicti Martyres Christi die noctuque orationibus et jejuniis, læti sine tristitia, et devoti sine formidine, alacres expectantes diem jam optatam, ut martyrio coronarentur. Contigit autem, ut quadam nocte dum Dominus omnipotens suos finire voluisset milites temporale certamen, tempore nocturno, quando in Dei laudibus unanimiter consistebant, accessit lictor *i* ad eos, ense acuto quasi præparatus ad jugulandos Dei amicos, complens præcepta Geilanæ, uxoris Gozberti Ducis : quod videns Killena Pontifex Christi, dixit ad suos : O filii mei spirituales, jam adest dies diu optata; spirituale certamen mecum inite absque timore, sine trepidatione, secundum Domini vocem : Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. His dictis, omnes pariter capitibus truncati sunt, et martyrio coronati. Eadem etenim nocte cum omni celeritate eodem in loco furtim sepulti sunt, sed et illorum capsæ, crux, et Euangelium, aliaque Pontificalia
B vestimenta simul cum illis in sepulcro posita sunt.

In humido solo defossi libri et vestes sacræ non corrumpuntur.

7 Hoc videns quædam matrona, nomine Burgunda, verbis facta narravit. Est enim loci illius consuetudinis in autumno vel hieme, nec non et verno, temporeque æstivo, quando pluit, non plus quam duorum pedum spatium potest fodi, nisi aqua contra erumpat. Sed divina miserante gratia, quando Deus omnipotens corpora eorum de loco sepulturæ ad majorem voluit sublevari honorem, carnibus, sicut mos est, consumptis, cetera sana et bene custodita inventa sunt, in tantum, ut nec unum folium de libris vel fimbria de vestimenti ipsorum putredine consumptum sit. Veniente quoque Duce Gozberto, et ubi supradicti Dei servi essent, inquirente, infidelis uxor ejus respondit, se nescire quo pergerent, vel ubi forent. Sed miser ille, qui necis eorum reus tenebatur, non potuit celare pœnam, quæ ei de vindicta Martyrum evenit, sed currens huc illucque vagus et profugus, et velut phreneticus, se esse reum de morte eorum semper asserebat, et insuper aiebat tremens et lugens : Killena sanctus Dei igne me ferocissimo exurit.

C

Punitur divinitus, qui Sanctos interemerat.

8 Hoc itaque audiens Gozbertus Dux, congregato omni populo, qui cum illo simul erat sacro baptismatis fonte a sancto Pontifice ablutus, interrogavit eos, quid de misero facere debuisset. Erat autem ibi quidam homo eloquens *k*, paratusque ad respondendum, secundum suggestionem Geilanæ infelicis uxoris Gozberti, qui taliter dixit: Domine mi, Dux Gozberte, cogita de temetipso, et omnibus nobis, qui simul tecum baptisma suscepimus ab ipsis, et proba, utrum Deus eorum tam fortis, tam præpotens sit, et omnia sciens, retribuensque bonis bona, et in novissimis mala restituens malis, nisi se per pœnitentiam ante correxerint: et jube istum miserum resolvi a vinculis, et coram omni populo, suo derelinqui arbitrio. Si enim est talis Deus eorum, sicut dixerunt et illi, descendet super eum vindicta illius, et potenter suos vindicabit servos. Sin autem alias, ne irascatur Dominus meus, qui talia dico; tunc volumus servire magnæ Dianæ *l*, sicut et anteriores nostri fecerunt patres, et prosperati sunt in eo usque in præsens. Factum est quoque secundum D
dictum hominis tyranni, et dimissus est miser ille in medio populi. Cum vero dimissus esset, cœpit repente insanire et semetipsum suis laniare dentibus, quo usque vitam finivit præsentem. Quod cum viderent, qui sacro baptismatis fonte abluti erant; omnes pariter gloriantes, gaudebant se obedire illorum doctrinæ, quoniam videbant Deum illorum tam mirabiliter eos vindicare.

Ultio de Geilana et ejus filio sumpta. SS. miracula et elevatio.

9 Igitur his omnibus ita peractis, vindicta iræ Dei subsecuta est carnifices sanctorum Martyrum. Nam Geilanam spiritus invasit malignus, atque in tantum eam agitabat, usque dum vitam finiret. Hetanum *m* vero filium ejus populus Orientalium Francorum de regno ejecerunt. In tantum enim illius persecuti sunt progeniem, ut nec unus de illius stirpe remaneret. Post multum vero temporis, in loco, ubi illorum sepulta sunt corpora, divino nutu receperunt cæci visum, claudi quoque gressum, surdi auditum. Quotquot diversis infirmitatibus erant fatigati, et ibi venerunt, statim sanitatem receperunt. Illustrante autem Domino E
merita eorum, cum concilio et præcepto Zachariæ Papæ, mediante Bonifacio Archiepiscopo, a Burchardo, primo Wirsiburnensium Episcopo, de tumulo honorifice sublevati sunt, regnante Pippino, primo Orientalium Francorum Rege feliciter.

ANNOTATA.

a *Canisii editio et alii codices legunt* Killena *seu* Kyllena : *rectius opinor : nam et in decursu etiam hic* Killena *et* Kyllena *scribitur.*

b *Hinc in Commentario collegimus,* S. Kilianum *Episcopum fuisse, priusquam e patria egrederetur. Nihil habent hæc Acta, quo vel eminus suadeant, monachum aut abbatem appellari debere.*

c *Hunc* Colonatum *seu potius* Colomannum *esse, ex contextu facile colligitur.*

d *De hoc nihil usquam reperio, de sequenti Arnuale, dicemus suo loco. Non omnes eum* S. Kiliano *in Franconiam perrexisse, satis constat: Trithemii et Wionis auctoritas oppositum non evincet.*

e *De hac progenie, non est quo quærendo te fatiges. De Gozberto et Hetano varia tradunt Legendæ, quæ nemo facile conciliet. Vide Serarii notationem 13.* F

f *Hæc omnia recte et apposite ordinata sunt; multa et hic et alibi finxit interpolator, de quibus vide annotata ad Passionem alteram.*

g *De hac urbe locuti sumus in Comm. prævio.*

h *Legebatur in codice* maherimonia, *ut est etiam in edito Canisii.*

i *Unius hic indicatur lictor, in omnibus interpolatis carnifices duo sunt.*

k *Mirum sane, totam hanc historiam ab Egilwardo præteritam.*

l *De diis gentium, qui tunc temporis in Franconia colebantur, videnda Serrarii notatio 14.*

m *Canisii editio, quam sequitur Mabilio, vult Gozbertum etiam a suis occisum, cujus rei nulla assignari potest ratio : præferenda videtur lectio nostra.*

Hactenus de Actis, quæ si non omnino genuinæ sint

A *sint et a synchrono aut subæquali scripta, longe sane sinceriora existimo, quam sint majora illa, quæ a Canisio edita diximus, aut paulo breviora Surii et Serrarii. Ceterum ne quid a nobis prætermissum conqueri possint Herbipolenses, Passionem istam longiorem etiam subjiciendam censuimus; de qua præter jam dicta in Commentario et in Annotatis infra, nihil hic observandum superest.*

ALTERA PASSIO

Ex Mss. codicibus eruta ab Henrico Canisio tomo 4 Antiquarum Lectionum.

Prologus auctoris. Sanctorum Martyrum certamina quoties ad memoriam redeunt, toties mentem ardore compunctionis tangunt, quo fit, ut fraternæ charitati multum videatur impendere, qui Martyrum historias stylo studet memoriæ commendare. Et quamvis culpis retardantibus, iter rectitudinis assequi non B valeat, incedentibus tamen in patriam, veritatis tramitem monstrat. Alioquin miserrimum est, feliciter navigantibus, si invideat portum salutis, qui patitur damna periculosæ navigationis. Idcirco beatissimi Kiliani ac sociorum ejus gesta, prout possumus, litterarum notis assignare curamus, ut a fraterna studia *a* ad amorem boni operis incitemus. Quia enim phialam dare fratribus non possumus, saltem cyathum propinemus.

INCIPIT PASSIO

CAPUT I.

S. Kiliani pueritia, monachatus, præfectura peregrinatio in Franconiam et Romam: ubi Episcopus ordinatus, ad missionem redux, Ducem cum populo convertit.

Litteris probe instructus, b Beatus Kilianus, Scotorum genere nobilibus ortus parentibus, divinæ tamen gratiæ factus est nobilitate C clarissimus. Scotia, quæ et Hybernia dicitur *b*, insula est maris Oceani, fœcunda quidem glebis, sed sanctissimis clarior viris; ex quibus Columbano gaudet Italia, Gallo ditatur Alemannia, Kiliano Teutonica nobilitatur Francia. Qui, ut diximus, nobili prosapia editus, a pueritia liberalibus studiis traditus, simul cum litterarum incrementis diligenter cœpit indagare viam veritatis. Tandem præveniente se gratia Dei, spretis humanarum litterarum studiis, omnibusque hujus mundi illecebris, monasterium petiit, abnegavit semetipsum sibi, tulitque crucem suam, et secutus est Christum.

fit monachus et abbas: 3 In monasterio igitur positus, quantæ obedientiæ, quantæque frugalitatis, quantæque fuerit vigiliarum et orationum instantiæ, vitæ præsentis terminus declaravit. Quamvis etenim martyrii palma per gratiam magis, quam per meritum constet, bonis tamen adimpletur operibus. Videntes itaque monasterii fratres in virtutum profectibus beati Viri perseverantiam, primo eum per ecclesiasticos gradus ad presbyteratus officium precibus ascendere, deinde ejusdem monasterii regiminis curam sumere coegerunt. Ille autem sciens, perfectionem charitatis sine proximi dilectione perfecte constare non posse, passus est in propriis se aliquantulum minorari, ut fratrum prodesse posset utilitati, imitatus Apostolum, cupientem anathema fieri a Christo pro fratribus et cognatis secundum carnem. *Ex edit. H. Canis.*

sed gloriam fugiens, in Franconiam cum sociis pergit: 4 Verumtamen cum fama beati Viri longe lateque crebresceret, metuens ipse, ne popularis favor maculæ sibi rugam infigeret, cœpit meditari, qualiter notos et propinquos relinqueret, peteretque longe sepositas terras, ubi obscurus fama, et vilis genere posset haberi, quo liberius divinis cultibus vacare valeret. Deliberatione itaque recedendi facta, collectis sociis *c*, in quibus idem fervor dilectionis ardebat, ad vicinam Scotiæ Britanniam pervenit; quam non longa navigatione præteriens, Galliam attigit. Qua permetata * in provinciam Germaniæ devenit, quæ ab incolis terræ ipsius Orientalis Francia vocitatur; ibique in oppido, quod Wirzeburg eorum lingua dicitur, latina vero lingua, virorum *d* interpretari castellum potest, moram se facturum disposuit, non E veritus incredulæ gentis feritatem, eo quod intrepidus coronam optaret martyrii. Sed tamen prædicationis interim abstinuit, donec Romano se Pontifici præsentaret, quatenus apud Romanam Sedem et integrum Christianæ religionis dogma, et licentiam prædicandi acciperet. Hibernia *e* siquidem olim Pelagiana fœdata fuerat hæresi, Apostolicaque censura damnata, quæ nisi Romano judicio solvi non poterat. Idcirco vir sanctissimus coram Primatæ Apostolicæ Sedis, ejusdemque ministris, ut sibi semina divini verbi gentilibus erogare liceret, studio divini amoris expetivit.

* peragrata.

unde Romam profectus, 5 Tunc autem præerat Romanæ Ecclesiæ Konon Pontifex, humanis, divinisque litteris pollens, pontificali officio congruus, in ordinandis ecclesiasticis rebus discretor idoneus. Qui audita fide præfati Viri charitatis nexibus illigata, Deo gratias retulit, eique sese charitatis amore impertivit, exultans, semina divini eloquii ab insulanis, ac longe positis Doctoribus augeri.

ibi Episcopus ordinatur; 6 Erat igitur apud egregium Pontificem non modica F exultatio, quia cernebat paulatim evacuari fraudem antiqui hostis, crescentibus divinæ ministris operationis. Tunc ex consensu totius Urbis beatissimum Virum in præsulatus officium constituit, quo et chrisma conficere, et ecclesias dedicare, et sacros ordines consecrare irreprehensibiliter valeret. His ita peractis, dimisit eum, monens, ut cœpto operi insisteret, a Domino sibi parato præmio æternæ retributionis. Beatus itaque Kilianus Urbe egressus, peracto itinere cum Kolomanno presbytero et Totmanno levita, ad locum sibi destinatum pervenit, Columbano in Italia relicto. Nam Romam pergens, Gallum *f* in Alemannia, febre gravatum dimisit.

indeque redux Herbipolensibus prædicat. g 7 Veniens igitur ad prædictum oppidum Orientalis Franciæ Wirziburg, non eum, quem in eadem provincia Ducem reliquerat, invenit, sed alium *g*, nomine Gozbertum. Porro venerabilis Vir paulatim cœpit pabula divini verbi incredulis populis ministrare. Tantam enim Dominus ei gratiam contulerat, ut in brevi tempore gentis loquelam perdisceret, et eis proprio sermone semina veritatis erogaret. Mirabantur autem omnes, non solum novitatem

doctrinæ

Ex Edit. H. Canis.

doctrinæ, sed exuberantiam quoque eloquentiæ; facundiam etiam sermonis comitabatur efficacia virtutis. Impletum est in illo, Quod Veritas Apostolis promisit: Ego, inquiens, dabo vobis os et sapientiam. Et iterum: Opera, quæ ego facio, et vos facietis. Sed cum jam divini semina succrescerent eloquii, et plebs gradatim minueretur errore gentilitatis, usque ad principes populi sancti Viri fama pervenit, ut Ducem quoque provinciæ non lateret. Qui eumdem Sanctum Virum ibi præsentari jussit, experiri cupiens, quæ esset doctrina, quam prædicabat, hactenus sibi incognita.

Post varios labores

8 Erat vero idem Princeps naturali ingenio præditus, licet gentilitatis errore fœdatus. Ad quem cum a beato Viro perventum esset, constanter veræ dogma religionis insinuare cœpit, docens, unum esse Deum visibilis et invisibilis creaturæ auctorem, in Trinitate personarum, et unitate divinitatis consistentem: Jesum Christum a Judæis crucifixum, in una persona verum Deum, verumque hominem, in natura divinitatis æqualem Patri, in natura huma-
B nitatis factum mortalem; tertiam tamen in Trinitate personam, per quam rationabilis mortalisque creatura, invidi hostis fraude decepta, sit misericorditer reparata. Præfatus autem Princeps adjuvans tanti viri constantiam, et sermonum insuperabilem veritatem, quia, ut diximus, naturali pollebat ingenio, veris se superatum sententiis videns, ad tempus ejus distulit auditionem, volens frequenti apud se tractare rimatu, utrum, quem Kilianus docebat, an
h Dianæ *h* cultus præponendus foret. Diana namque apud illum summa veneratione habebatur. Verumtamen egregius Vir jugi instantia laborabat, ut Deo redderet animas, quas diabolus perdere conabatur. Lucerna igitur supra candelabrum posita, omnibus resplendebat, et civitas in monte constituta ab omnibus videbatur.

Ducem cum omni populo convertit;

9 Porro prænominatus Dux cernens perseverantiam prædicationis egregii Viri, secreto venit ad eum, cupiens doctrinis ejus instrui, quatenus cognito tramite veritatis, abigere valeret anfractus erroris. Sed a beatissimo Viro Catholicæ fidei documentis diligenter instructus, proximo die Dominicæ Re-
i surrectionis *i* cum multis aliis dato nomine, aqua
C lotus baptismatis, absolutionem pristini promeruit erroris. Sicque factum est, ut tota pene provincia Orientalis Franciæ, relicto dæmonum cultu, divinæ religioni operam daret. O beatissimum virum Apostolicæ dignitati comparandum! Ad judicium namque Domino veniente, Petrus Judæam, Andreas Achaiam, ceterique secum diversa regna trahent, inter quos beatus Kilianus Teutonicam Franciam ducet. Quanta tunc erit exultatio patris in prole, et prolis in patre, quando omnibus mundi consumptis periculis, neque memoria restabit tribulationis. Sed jam tempus est, ut ad beati Viri, sociorumque ejus martyrium succincte pergamus, ita tamen, ut moderata brevitas et studioso lectori satisfaciat, et desidioso fastidium tollat.

et illum ab illicito matrimonio

10 Prædictus Dux Gozbertus, monitu assiduo beatissimi Præsulis, ad meliora de die in diem proficiebat. Erat illi tamen conjunx secundum, gentilitatis ritum, quæ quondam fratris ipsius conjugio fuerat copulata. Hæc Geilana nomine dicebatur. Præclarus autem Vir Dei idcirco in initio fidei noluit tale prohibere conjugium, ne in pœnitudinem

credulitatis, gravitate monitus Princeps prælibatus D
duceretur. Et hoc est, quod Apostolus in fide nondum perfectis dicebat: Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Perfectorum enim est solidus cibus. Ideoque egregius Martyr, quod gravius noverat, distulit in futurum, simulque divino revelante Spiritu, sciens in hac re sibi et sociis causam constare martyrii, ut multis interea prodesset, interim omisit tale damnare conjugium; licet cuperet dissolvi et cum Christo esse, imitatus Apostolum, qui in sporta per murum a fratribus dimissus est, non ut mortem timeret, sed ut multis ante mortem prodesset.

sensim retrahit.

11 Verumtamen cum quadam die venerabilis Præsul Ducem familiariter alloqueretur, dixisse fertur inter cetera: Fili mi, quem per Euangelium genui, gaudeo valde in profectu fidei tuæ, sed multum me movet, qui illicitis nuptiis *k* detineris, *k*
et vereor nimis, ne a recto itinere tali conjugio retarderis. Legitur enim, sapientissimo dicente viro: Qui in uno offendit, multa bona perdit; Jacobo Apostolo testante; Quia qui totam legem servaverit, E
offendat autem in uno, factus est omnium reus. Propterea in baptismate innovatur homo, et non ex parte, sed totus. Ut autem totus innovari possit, nihil pristini retinere deberet erroris. Audiens hæc Princeps, primo hæsit stupore, deinde alta suspiria trahens (valde enim diligebat eam, quam habebat uxorem) demum tale fertur dedisse responsum: Audivi Pater, te docente, quia Dominus Jesus monet, nihil præferendum suo amori, non patrem non matrem, non filios, non uxorem, et idcirco quamvis unice diligam junctam mihi uxorem, præpono tamen divinum amorem *l*. Sed nunc non adest mihi otium *l*
inquirendi, qualiter eam dimittam, quia contra hostes nostræ reipublicæ festino, cum autem fuero reversus, inventa opportunitate dimittendi, separabor ab illa. Hæc vero cum ad aures Geilanæ pervenissent (quis enim fallere posset amantem?) gravi incanduit ira, ceu raptis catulis leæna, diuque secum bacchata, ex eo cœpit quærere, quomodo sanctos Viros extingueret: neque enim absente marito, tanto cessaret cardine rerum.

ANNOTATA. F

a *Monachum se esse insinuat compilator, ut qui* fraterna studia ad amorem boni operis incitare *conetur. Egilwardum autem fuisse non solum Vitæ S. Burchardi, sed etiam* S. Kiliani *et sociorum interpolatorem, in Commentario satis probatum existimamus.*

b *De patria* S. Kiliani *egimus in Commentario. Omnia quæ hic dicuntur, usque ad principium num. 4, nimis quam liberaliter ab Egilwardo adjecta sunt.*

c *Mirum quod sociorum nomina, in prototypo suo expressa, omiserit, qui cetera augere solitus est.*

d *Aliter interpretantur alii apud Serarium; sed de his satis dictum est.*

e *De hac intempestiva observatione dictum etiam in Commentario, uti et de iis, quæ Romæ gesta commemorat.*

f *Inepta rerum connexio: pridem sepulti erant SS. Columbanus et Gallus, antequam Sanctus noster e Britannia pedem extulerit, ut patebit ad*

16

A *16 Octobris et 21 Nov.: Plures ejusdem Egilwardi anachronismos ad S. Burchardi vitam ostendit Mabilio.*

g *Nugatur iterum scriptor, ut etiam observavit Mabilio; et quæ hic denuo verbosius commiscet, mera assumenta sunt.*

h *De diis istius temporis Francorum Orientalium pluribus disputat Serarius art. 14.*

i *Quærit art. sequenti Serarius, cur Resurrectionis Dominicæ tempore baptizatus sit Gozbertus; sed eum diem non signant Acta sincera. Reliqua hoc numero adjecta, ad historiam parerga sunt.*

k *Vide de his nuptiis Serarium operosius disputantem totis tribus articulis 16, 17 et 18.*

l *Hæc etiam ab interpolatore excogitata sunt, de quibus nihil vita vetustior.*

CAPUT II.

B *Sanctorum martyrium fraude uxoris Gozberti; in eam et carnifices divina ultio; Gozberti et filii interitus. Sacrorum per Atalongum inventio et elevatio.*

a *Hinc uxor in rabiem acta,* Felix Kiliane *a*, qui Heliæ et Joanni dignus es comparari. Helias namque Jesabelis insidias pertulit, Herodiadis fraude Joannes martyrium accepit, tu Geilanæ zelo truncaris, tribus tamen una est causa laboris, testificatio videlicet veritatis. Helias non nuptias prohibuit, sed mulieris improbitatem damnavit; ideoque tamen evasit, quia Dominus eum abscondit. Joannes et Kilianus, quia nuptias vetuerunt illicitas, femineo veneno mortem pertulerunt. Nulla siquidem feritas bestiarum in hoc mundo similis mulieris malæ. Ad hujus rei exemplum sufficiunt duo omnibus aliis incomparabiles viri. Samson invicti roboris, dux Israeliticæ plebis, et Salomon inexhausta sapientia laudabilis, quorum uterque femineis fraudibus cessit; hic idola colendo, ille, quo privari fortitudine posset monstrando. Nulla igitur bestia in C hoc mundo similis est mulieris malæ. Igitur ad propositum redeamus.

carnifices subornat, 13 Nefanda mulier, de qua nobis sermo est, callida meditatione perquirebat, qualiter sine populari strepitu et vulgi cognitione, sanctos Viros perderet. Armabatur namque impatientia iræ, et libidinis furore. Et quia diabolus iniqua cupientibus fomenta malitiæ subministrat, inventi sunt duo *b* ministri crudelitatis, qui promitterent, se satisfacturos Geilanæ desideriis, datis sibi muneribus miserrimæ executionis: atque ita factum est, ut accepto præmio nefandi operis, pervenerint ad votum femineæ crudelitatis. Solebat namque beatissimus Martyr Kilianus, post parvam dormitionem necessitatis, ad studium vigilare propensæ orationis. Quadam vero nocte cum leves somnos carperet S. Kilianus, ita ut nec dormiret integre, nec vigilaret aperte, apparuit ei vir habitu *c* formaque pulcherrimus, qui diceret, Amice Kiliane surge, nolo te diutius laborare, uno dumtaxat certamine tangeris, et sic jugiter victor mecum eris. His dictis abscessit. Evigilans autem egregius Vir, intelligens divinam sibi adesse visitationem, convocatis fratribus inquit: *Ex edit. H. Canis.* Fratres evigilemus, cito aderit Dominus, et pulsabit januam; cavendum ergo est, ne nos somno torpentes inveniat. Addamus oleum lampadibus, dum tempus est, ne si defecerit, tunc incipiamus quærere, quando non poterimus invenire.

qui Sanctum cum sociis jugulent. 14 Illis itaque circa medium noctis orationibus vacantibus, carnifices strictis gladiis locum, in quo orabant, penetrarunt. Quos cum sacer Vir intuitus esset, ait, Amici, ad quid venistis? Implebitis præceptum, consummabitis cursum. His dictis interfecti sunt, ibique terræ mandati, ne quis scire posset, quid factum foret. Vestimenta quoque cum quibus divina Officia peragebant, sacrique libri *d* simul cum eis defossa sunt, ne quod indicium necis eorum deprehendi posset, sed clam discessisse putarentur causa solitæ peregrinationis. Erat tamen quædam nobilis mulier, Burgunda nomine, quæ a principio prædicationis eorum sanctis adhæserat Viris, habens cellulam juxta oratorium Sanctorum, quo facilius divinis E laudibus interesse valeret. Hæc intenta vigiliis, quæ facta fuerint, diligenti studio investigavit, recedentibusque carnificibus, linteolo fusum sanguinem Sanctorum collegit *e*, ac terræ diligenter infodit, vigiliis et orationibus vacans, ubi Sanctorum corpora obruta noverat, excolebatque locum veneratione, qua poterat, licet silenter, ne sicut postea factum est, Geilanæ jussu removeretur.

Miraculum et Burgundæ mulieris pro Sanctis cura. 15 Eadem sceleratissima mulier, stratis quoque plancis *, stabulum equorum, in loco, ubi sancti Martyres humati erant, fieri jussit, ne quo indicio sacra corpora proderentur. Ferunt tamen ab his, qui tunc fuere, posteris relatum, quod animalia ibi stabulata super sepulcra Martyrum, nec stercora, nec urinam jacerent *f*, honorem Martyribus exhibentia, ut quod de Capite Propheta vaticinatus est, hoc in eis membris reperiretur. Cognovit, inquiens, bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui; Israel non cognovit. Talique modo, ut dictum est, Sanctorum corpora hominibus pene ignota forent, nisi præfata Bur- F gunda in extremo vitæ posita, quibusdam fidelibus, ubi posita essent, revelaverit *g*. Contigit autem, ut Dux, peracta militia, reverteretur ad locum, ubi sanctos Viros dimiserat. Quos cum non invenisset, studiose cœpit perquirere, quando et qua causa recesserint, quove abierint; ejus enim uxor, veneno malitiæ fœdata, aliquando rubore perfusa, aliquando pallore depressa, aliquando confidentia roborata, diversos anfractus nequitiæ suæ fraudibus prætendebat, dicens; Non se eos custodisse, neque custodes adhibuisse; quando voluerant, venisse; quando sibi placuit, recessisse, quo peregrinationis suæ servarent propositum. Quem feminea verba non emolliunt, quem a statu rectitudinis non retrahunt? Credulus itaque verbis conjugis Princeps, aliquantulum cœpta ab inquisitione quievit. Sed enim juxta dominicam vocem, nihil opertum, quod non reveletur, et occultum, quod non sciatur.

* tabulis.

Carnificum 16 Cum ea, quæ facta fuerant, paulatim oblivioni traderentur, unus eorum, qui sanctos Viros

gladio

Ex edit. H. Canis.

gladio invaserant, subito a dæmone arreptus, ingenti voce clamare cœpit; Kiliane acriter me persequeris, siquidem igne consumor : quod feci, celare non possum : video mihi imminere gladium, sanguine tuo respersum *h*. Talia diu vociferans, et propriis se dentibus lanians, a præsenti migravit in æternam pœnam. De talibus quippe scriptum est : Duplici contritione contere eos Domine. Alter vero mortis Sanctorum conscius, in rabiem versus, gladio semet appetiit, effusisque visceribus per tormenta præsentis temporis, ad æterna pervenit. Quis, Geilana, tibi cernenti talia sensus tunc erat? Infelix cruciatibus acta furebas.

et ipsius Geilana stupenda punitio.

17 Non multo post et ipsa bellua, de qua loquimur, dæmonibus arrepta, quanta poterat voce clamabat; Juste torqueor, quæ sanctis Viris tortores adhibui; recte crucior, quæ cruciatus paravi. Acriter instas Kiliane, ignem accendis Kolomanne, fomenta ministras Totmanne. Sufficiat vobis vicisse; nimis vestras ulciscimini injurias. A calice, Kiliane *i* diceris, sed valde amara pocula mihi B infundis. His dictis, miserabiliter vexabatur, ita ut a multis vix teneri posset. Tandem cum magno cruciatu ad cruciatum diabolo paratum pervenit. Cernimus impletum, quod Veritas in Euangelio inquit; Dominus non faciet vindictam electorum suorum, clamantium ad se die et nocte, et patientiam habebit in illis. Amen dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum.

Gozbertus et filius etiam interempti dicuntur.

18 His ita gestis, aiunt Gozbertum a propriis servis interemptum *k*, filiumque ejus principatu dejectum, cognatos affinesque eorum a contribulibus talia perpessos, ut vix aliqua eis reipublicæ dignitas in eadem provincia manserit. Cur autem hæc provenerint, utrum quia fidem rectam servabant, ab his, qui ab ea deviarant, talia passi sint; an quia ipsi post obitum sanctorum Martyrum a tramite veritatis recesserant, vindictam hanc a Deo illatam sibi pertulerint, viderit ipse, quem nullum latet secretum; dummodo nil talium pudeat nos ignorantia rerum *l*.

Historia Gertrudis et Atalongi:

19 Enimvero, quia ad finem operis tendimus, operæ pretium arbitramur, si virtutum beati Martyris saltem unum miraculum fateamur. Venera-C bilis virgo Gertrudis, Pipini Regis Francorum filia, cum virum accipere nollet, cui eam pater sociare volebat, auxilio matris, quamdiu potuit, paternis in regnis latuit. Sed cum diutius latere non posset, venit in partes supradictæ Orientalis Franciæ, in locum, qui nunc corrupte Carleburg vocitatur, ibique de facultatibus suis, in honorem beatissimæ Virginis Mariæ, monasterium construxit, quod usque in præsentem diem permanet, ubi Atalongum presbyterum et Bernardum diaconum, quos secum adduxerat, ordinavit. Ipsa dehinc ad propriam terram rediit, quia procum sui conjugii obiisse cognovit : quæ usque ad vitæ terminum in virginitate permanens, virginitatis simul, et morum probitate Deo complacuit. Prædictus autem Atalongus ignorabat Kilianum, forsitan ut vix ejus audiverit famam, quæ paulatim ignorantia obsoleverat.

20 Erat tamen sacerdos divinis eruditus litteris, divinisque deditus mandatis; sed, ut diximus, meritum beati Martyris ignorabat. Verumtamen D cum quadam die puerorum classes, quas ad studium litterarum erudiebat, ante se, ut materiem dicendi ab eis perquireret, astare juberet; cœperunt hi, qui junioris ætatis erant, divino impulsi spiritu, vociferari dicentes : Kilianus signa facit. de loco, in quo indigne jacet, tolli debet. Quod cum venerabilis presbyter audisset, stupore repletus est; præsertim, quia puerilis timiditas nullatenus magistralem austeritatem verebatur. Minas tamen eis intulit, ut si umquam tale fari auderent, quod utilitate careret, graviter verberibus premerentur. Factum est autem inter hæc, ut solis cursus noctis tenebris interpolaretur, præfatusque Presbyter post cibi potusque necessitatem, resolveretur in somnum. Qui tam gravi somno pressus est, ut phantastico videretur premi vestigio.

hic a pueris pressus,

et in somniis monitus,

21 Instante aurora, cum gravitas illa dormitionis deficeret, vidit per somnia venerabilem ante se astare virum, lumine terribilem, qui diceret; Nisi credideris, non videbis. Quod et Dominus E Judæis prophetico affamine comminatus [est], dicens : Nisi credideritis, non intelligetis. Orto autem die, cum jam sol secundam tangeret lineam, interrogavit ministrum; utrum Phœbus ad huc emerserit marinis undis : attamen cum cognovisset, quod jam diei produceret horas, defigens in phœbeos radios obtutus luminis, apertis oculis nil vidit. Intelligens tamen, quod sibi somnium prætulerit vaticinium cæcitatis, ac temeritatem suam ad mentis oculos revocans, puerorum præconia, præsagium intellexit divinæ operationis. Tunc flens et ejulans cœpit dolere, non tantum cæcitatem corporis, quam præsumptionem mentis. Hinc ab incolis loci illius, in quo morabatur, sciscitari cœpit, quis fuerit Kilianus, cujus laudes etiam puerilis lingua fatebatur.

corpus S. Kiliani et sociorum reperit,

22 Interea adfuit quidam rusticus, qui quamvis dignitatem historiæ prosequi non posset, materiam tamen facti verbis, quibus valuit, patefecit, dicens : Ex longinquis Kilianum partibus advenisse, fidemque Christianæ religionis habitatoribus ipsius provinciæ ostendisse, muliebrique fraude extin- F ctum, ignorantia simul vulgi, temporisque interstitio aliquantulum oblivione interlitum. Quod cum venerabilis sacerdos audisset, inquisita Martyrum sepultura, se illuc deducendum poposcit, ibique orationibus atque vigiliis instanter poscebat, ut intercessione venerabilis Martyris sociorumque ejus, sibi Dominus amissum redderet lumen; damnans in se ignorantiam discretionis, temeritatemque sermonis. Tandem beneficiis Sanctorum recepto lumine, non cessabat publice pandere, quibus poterat, facta in se miracula divinæ operationis; adeo, ut venerabilem Archipræsulem Bonifacium, qui tunc Moguntinæ præerat ecclesiæ, adiens, quanta sibi fecerit Deus, meritis B. Kiliani sociorumque ejus, diligenti narratione prosequeretur.

et elevari curat.

23 Erat autem idem Atalongus *m* fama et moribus non ignobilis, ideoque non solum sancto viro Bonifacio, verum etiam omnibus recta fateri videbatur. Ex eo itaque tempore investigabat Archipræsul venerabilissimus, qualiter oppidum,

ubi

A ubi Sanctorum corpora posita erant, episcopali dignitate sublimaret. Et quia ad finem hujus operis tendimus, hic terminum narrationis ponamus. Qualiter autem venerabilis Pontifex publicitus epicopalem sedem Wirziburg primus promeruit, et quomodo Martyrum corpora de loco, ubi indecenter posita fuerant, sustulerit; in vita ipsius, prout poterimus, manifestare curabimus, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Totus hic numerus, novum Egilwardi parergum est.*

b *In præcedenti Vita sinceriore, unicus adducitur crudelitatis Geilanæ minister, nec plures reperit Notkerus.*

c *De ea apparitione non meminit prædicta Vita. Rem haud dubie exornare voluit interpolator.*

B d *Quærit Serarius art. 19, quinam libri sacri cum Sanctis defossi fuerint.*

e *Hic iterum plus dicit Egilwardus, quam in antiquiori Passione invenerit.*

f *Neque de hoc miraculo quidquam habent Acta vetustiora; pluribus tamen illud explicare conatur Serarius.*

g *Non satis sibi constat scriptor; si enim Burgunda revelaverit, ubi posita essent Sanctorum corpora, cur dicitur num. 19, famam Sancti obsolevisse, cur adducitur postea Atalongus, a pueris coactus, et in somnis monitus, ut ea quæreret? etc.* EX EDIT. H. CANIS.

h *Sunt hæc et sequentia, interpolatoris amplificationes; jam dixi, unicum percussorem in prioribus Actis memorari.*

i *Non hæc dixit mulier, sed doctoris Egilwardi cogitatio est.*

k *Non video cur Gozbertum subditi interemerint; de* Hetano *loquuntur Acta nostra, qui forte Geilanæ filius, matris perfidiam secutus fuerit: idem tamen legit Notkerus in Actis, quæ suo tempore exstabant.*

l Huc usque tantum Surius, *inquit editor Canisius,* cetera enim vel in suo Ms. non habuit, vel non addidit, cui propositum fuit epitomen dare, et quidem stylo mutato. Nos hic omnia integre ex duobus Mss. damus: *et nos cum illo, licet ex parte extranea sit adjuncta historia, ut alibi diximus. Id solum notabis, pro ultimis hujus numeri verbis,* E dummodo nil talium pudeat nos ignorantia rerum, *in Surii et Serarii editionibus hæc substitui;* modo nos nihil ejusmodi asseramus, quod incompertum habemus; *quæ an Surius ita mutaverit, non ausim asserere. Dixi in Commentario, male a laudato Canisio hæc adferri, ut Egilwardi fidem probet.*

DE S. LANDRADA VIRG. & ABBAT.

BELISIÆ IN TERRITORIO LEODIENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Belisiæ notitia; natales S. Landradæ; annus mortis; elevationes ac translationes corporis; cultus; Officium proprium.

CIRCA ANNUM DCLXXX AUT DCXC.

Belisiæ descriptio,

Belisia, *aliis Belsena, antiquissimum ducatus Lossensis in Hasbania inferiore oppidum, locus est, in Taxandriæ ingressu ad fluvium Demeram, duobus Trajecto, duobus Tungris, pari utrimque distantia, milliaribus dissitus, vulgo* Bilsen *dictus, a civitate* C *Leodiensi facile duplo remotior. Ædificatum fuisse jussu Colongi, decimi noni Reguli Tungrorum, anno Christi* XLVIII, *traditur in Topographia Lossensi, edita anno 1717, a C. V. Laurentio Robyns, juris utriusque Doctore, et curiæ Leodiensis Causidico, ubi pag. 156 citat* Ms. fol. 6. *Belisiæ etymon tradit Auctor Vitæ* S. Landradæ, *num. 8, his verbis*; Hac tali virginum militia, his gymnasiis, in brevi locus adolevit, et in omnis humanitatis crescens annositatem, non, ut prius, a beluis Belua, sed Belisia, hoc est bene Elysia vocari cœpit. *Auctior hic est editio apud Surium, in qua superadditur:* sive enim nemorosam jucunditatem, sive fluminum aut fontium irriguam spectes ubertatem, apum quoque et mellis ceream suavitatem, addita incolarum christiana religione; parum est, quod dubites de elysia beatitudine. *Ibidem loci visitur cœnobium, jam a Canonicarum regularium congregatione habitatum, quod vocatur* Monster *vel* Munster-Bilsen, *id est monasterium Bilsen seu Belisiæ, cujus primordia, ad* S. Landradam *referenda sunt, constructa illic ejusdem auspiciis ecclesia in honorem Deiparæ Virginis; sicut indicatur in Vita; et adscitis sibi sociabus, perfectioris instituti studiosis et sequacibus. Vide Vitam a num. 7. Hanc ecclesiam a S. Lamberto sub initium sui pontificatus* F *apud Trajectenses ad Mosam, quem figit Cointius anno 668, consecratam fuisse, idem tradit tom. 3. Annal. Eccl. Francorum, pag. 620, numero 6.*

Illustres Landradæ natales;

2 *Clarissimis ortam fuisse natalibus Sanctam nostram, memorat scriptor Vitæ, num. 1 sic loquens:* Clotharius *(non* Lotharius, *sicut mendose in Ms. nostro)* quartus a Ludovico, B. Remigii baptizatore (*id est* baptizato) trium regnorum monarchiam eo regebat tempore, Burgundiæ, Neustriæ et Austriæ. Pippinus Carolomanni *(non* Caroli magni, *ut iterum vitiose nostrum Ms.)* filius, cum viro Dei Arnulpho, postea Metensi Episcopo, Majores erant domus, gloriosiores super hac nuper natæ neptis suæ sanctitate, quam super ejus, cui principabantur, regni cura et moderamine. *Per Pippinum hic intellige, vulgo* Landensem, *Beati titulo insignem, de cujus patria, genere ac dignitate pluribus jam pridem tractavit Bollandus ad diem* XXI *Februarii; ubi præterea inquirit, an ille extiterit primus in Austrasia Major domus; intermiscetque*

AUCTORE I. P.

insuper nonnulla, ad S. Arnulfum spectantia, quæ ibidem videri possunt.

quando nata;

3 *Quo anno prodierit in lucem* S. Landrada, *non determinat Auctor vitæ. Colligi nihilominus utcumque id potest, si vera sunt, quæ ibidem referuntur; ex eo, quod ponatur primam lucem haurire cœpisse sub Clotario Rege, et Pippino atque Arnulfo, ejusdem Regis præcipuis in aula ministris, sicut mox diximus; adeoque, sive Pippinus, regnante Clotario, Majorem domus agere cœperit anno Christi 614, quando Austrasios induxit, ut Clotario sese submitterent; sive vero primum anno 621 aut 622; (de qua re pluribus agitur ad dictum diem* XXI *Februarii) non videtur aptius tempus designari posse ejus nativitati, quam illud, quod inter annum 618 et 624 utrimque interponitur; cum Arnulfus, quo Majoris domus sub Clotario munus administrante, nata dicitur* Landrada, *ad idem officium assumptus sit anno 618, juxta tabulam Chronologicam Illustrissimi Meurisse, de Episcopis Metensibus ordinatam; in qua anno 624*
B *figitur initium episcopatus Metensis, prædicti Arnulfi. Annectamus itaque natalem virginis* Landradæ *anno circiter 620; e qua epocha tota vitæ ejus series ordinari congrue potest.*

quo consanguinitatis gradu

4 *Quo consanguinitatis gradu* S. Landrada *attigerit Pippinum et Arnulfum, difficile est determinatu. Lahierius noster in vita ejus, part. 2 Menologii, pag. 8, fatetur candide, inanem se operam posuisse, ut nodum hunc dissolveret, lectis ac relectis, sed conatu irrito, variis, huc pertinentibus. Præmiserat, non posse eam nuncupari neptem Pippini et Arnulfi, quasi fuerit nata ex Ansigiso et Begga, quorum hæc et iste erant liberi. Nam certo constat, Pippinum cognomento Herstallum, ex illis natum fuisse; si itaque ex hisce parentibus nata sit* S. Landrada, *jam ipsa non erit proles unica, qualis ab Auctore Vitæ diserte scribitur extitisse. Quid si nomen* neptis *hic accipias in latiore significatione, ut non proximam, sed paulo remotiorem consanguineam denotet Arnulfi et Pippini, ut nomen illud intellexit neotericus quidam Legendarius Gallus?*

attigerit Pippinum Land. et Arnulfum;

C 5 *Aliter scriptoris Vitæ mentem interpretandam putans Cointius tomo citato, pag. 367, dicit,* Auctorem illum, dum Landradam Arnulfi et Pippini neptem vocat, eam innuere natam egregiis parentibus Ansigiso, Arnulphi filio, et Begga, Pippini filia; præter nuptias, quas Begga cum Ansigiso contraxit, illis temporibus inter utramque Arnulfi et Pippini familiam, nulla prorsus intercedente necessitudine. *Cui prætensæ nativitati, præter argumentum, supra a nobis e Lahierio delibatum, opponit duo alia;* primum, *inquit,* petitur ab ætate Beggæ, quæ nubiles annos ante Arnulfi pontificatum non attigit. Alterum sumitur ab auctoritate veterum scriptorum, qui Ansigisum constituunt patrem Pippini Heristallii, nusquam vero Landradæ. *Ex dictis habes, unde corrigas eos, qui* Landradam, *Caroli Martelli filiam, S. Godegrandi, Ep. Metensis, matrem, confundunt cum nostra, sine dubio decepti vocum homonymia, et quod nostra dicatur fuisse neptis Pippini; quæ jam pridem tacta sunt in Commentario prævio S. Godegrandi, tom. 1 Martii, pag. 453. Ubi insuper consignatur annus mortis* S. Landradæ *circiter* DCLXXX *vel* DCXC, *de quo nonnulla jam elucidanda veniunt.* D

quo anno mortua.

6 *Epocham nobis exhibet Vita numero 10, cujus adminiculo de* S. Landradæ *obitu chronologice statuere possumus. Nam ibidem narratur, quod S. Lambertus sub finem Vitæ* S. Landradæ, *supremo morbo laborantis, accersi jussus, ad ipsam se contulerit, cum et ipse non procul abesset a morte, si credimus Auctori Vitæ scribenti, quod,* accepto tristi nuntio, *afflictæ ejus valetudinis,* sanctus SENEX *omnibus se expediverit,* viamque *ad Christi Virginem* maturaverit. *Jam vero, quandoquidem diem supremum clauserit S. Lambertus exeunte seculo* VII, *vel ineunte* VIII, *consequens est, ut anno circiter* DCXC *sancto fine quieverit* Landrada, *anno seculi non expresso ab Auctore Vitæ. Lahierius dictum obitum affigit anno 694 vel 695, Lamberto martyrii laurea coronato juxta ipsum anno 696 vel 698; quod Labbe differt ad an. 707; Cointius vero ad sequentem 708. Id quod postea discuti poterit loco suo, ad diem* XVII *Septembris; quando ex instituto de rebus gestis S. Lamberti* E *tractabitur; quo præsentem controversiam remittimus.*

Translatio tertio Nonas Maii.

7 *Jam SS. Landoaldi ac sociorum ejus corpora translata erant a S. Floreberto; et postea a Bonone Archidiacono elevata, uti narratur ad diem* XIX *Martii, tomo 3, a pag. 37; quando mulier quædam, nomine Sigeburgis, hydropica, a* S. Landrada *in visu nocturno admonita de suo elevando corpore, curavit illud elevari una cum duobus aliis, ibidem loci, nomine Wintershovii, sepultis, et subito sanata est. Rem totam recenset Collector miraculorum; de quo postea; satis sit, hic adscribere, quod* facta sit hæc translatio, *sive elevatio* tertio Nonas Martii. *Vide, quæ dicuntur in Commentario prævio SS. Landoaldi et sociorum, tom. 3 Martii, pag. 34, num. 2.*

Alia translatio Gandavum, insigni in feretro Sanctæ miraculo condecorata.

8 *Translatio longe celebrior signatur in Vita SS. Landoaldi et sociorum; in qua narrantur monachi Gandenses cœnobii S. Bavonis, miraculis Sanctorum excitati, recepto ab Ottone II Wintershovio, et facultate transferendi reliquias; in qua, inquam, narrantur consuluisse Sarabertum presbyterum, atque intellecto situ reliquiarum, easdem* F *solenni pompa exportasse ex eo loco, unde a grassatoribus non poterant olim exportari; easque variis per viam donariis honoratas, prodigiis claruisse. Inter quæ illud non infimum, quod* feretrum, in quo S. Landrada continebatur, saltum, cunctis cernentibus, daret, ac se a S. Landoaldo removeret, præbens mirabiliter tanto sacerdoti reverentiam et competentem honorem.

quo anno contigerit:

9 *Porro sacra illa deposita, ut ibidem notatur,* in ipso sacratissimo Dominicæ Annuntiationis atque Incarnationis die pervenerunt, Deo volente, ad S. Bavonis monasterium, quod rectissime vocatur Gandense cœnobium; *cujus* Fratres devotissimi merito in adventum Sanctorum gaudio magno præ ceteris sunt repleti, ac proinde solenni more vestiti, cum universo ecclesiastico ornatu et infinito agmine undique confluentium populorum, obviam de longe psallendo venientes, easdem sanctissimas reliquias ovantes in humeros suos susceperunt, et in basilicam cum exultatione magna introduxerunt, anno ab

Incarnatione

A Incarnatione Domini DCCCCLXXX. *Anno memoratæ translationis consonat vetus Chronicon Gandense Ms., quod citat Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, pag. 377.*

quo item anno elevatio valde solennis.

10 *Alia corporis* S. Landradæ, *atque aliorum Sanctorum, de quibus supra, nec solennitate prioribus inferior elevatio, tertio anno post illorum apud monachos Gandenses depositionem consecuta, legitur in eodem tomo Martii pag. 45 et 46, auctore, ut illic dicitur, monacho Gandensi coævo; ubi exponitur, reliquias, in crypta positas, multis miraculis claruisse; atque his visis, ab Abbate monasterii post actas Deo gratias, ablegatos fuisse ad Episcopum Leodiensem, inquisitionem habituros super miraculis antiquioribus, ad Sanctorum reliquias factis; quæ ab eodem Episcopo in Synodo collecta, atque una cum aliis Actis ab Archiepiscopo Remensi confirmata referuntur, indulta reliquiarum elevatione; ad quam Lindulphus Episcopus Noviomensis et Tornacensis invitatus, pretiosis capsis, in eum finem factis, illas imposuit; ortoque sole,* B *rejectis obstaculis malevolorum, solenni pompa sacra lipsana elevavit, supra altare reposuit, plaudentibus universis, Missamque celebravit, annuntiatis miraculis, festoque in perpetuum indicto,* XIII *Junii, anno 982. Hæc in compendio; quæ pluribus descripta habes in Actis, loco citato.*

Alia translatio.

11. *Aliam sacri pignoris translationem eruo ex Bartholomæo Fisen nostro, in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag. 307, dicente,* mansisse Wintershovii sacrum corpus ad annum usque DCCCCLXVI, quo insignis ejus portio cum ipso capite non sine miraculo translata est a quodam Lantzone, loci Domino, *sed* postea Belisiam relatam, ibidem in hoc tempus egregia religione servari; avectum esse reliquum corpus Gandavum anno DCCCCLXXXIV *(imo* DCCCCLXXX *, ut supra diximus)* et ad nostram ætatem in S. Bavonis venerationi esse. *Vita S. Landoaldi et sociorum ejus cap. 3, commemorat, Lantzonem cum facultate Episcopi voluisse auferre partes reliquiarum; sed servis immotis factis, sæpius impeditum, ac tandem, addicta ecclesiæ parte hereditatis, voto potitum. Credibiliora mihi essent, quæ hic de Lantzone superaddit Fisenus, si antiquo ali-* C *quo instrumento niti scirem. Quæ autem asserit de insigni portione cum ipso capite translata, et postea Belisiam relata, quam ait ad hoc tempus egregia religione ibidem servari, reliquo corpore Gandavum avecto, convincuntur non subsistere ex sequenti instrumento authentico, quod annitente P. Jacobo de Pauw, Societatis nostræ sacerdote, perofficiose nobiscum communicavit ac descripsit, Amplissimus Dominus Goethalse, exempti Capituli ecclesiæ Cathedralis S. Bavonis Gandavi Canonicus Graduatus, et dicti Capituli Secretarius; de quo proximo paragrapho; ubi primum egerimus de alia translatione.*

§ II. Alia Reliquiarum S. Landradæ translatio; præsens reliquiarum status apud Gandenses, authentico documento comprobatus; Sanctæ elogia.

P*ræter commemoratas Virginis nostræ translationes, aliam insuper lego apud Surium, qui postquam dedisset Vitam et miracula* S. Landradæ *e Ms. exemplari, quod unicum tantum se dicit habuisse, asserit in Ms. codice sequentia ad marginem adscripta fuisse aliena manu :* Anno Domini MCCLXXVII, die Dominica post festum Apostolorum Petri et Pauli celebravit venerabilis Philippus, Tornacensis Episcopus, translationem corporis beatæ Landradæ Virginis in Haeltere. Cui translationi interfuerunt venerabiles Archidiaconi, Magister Henricus de Muda, et Dominus Nicolaus, dictus Miso : Dominus Ægidius, tunc Abbas S. Martini Tornacensis, et quam plures alii viri religiosi et etiam seculares, videlicet Dominus Radulphus de Nivella, Dominus Joannes de Haxpoele, et Dominus Philippus, frater ejus, milites, et permulti alii, immo innumeri, tam nobiles, quam ignobiles. *Hanc ipsissimam translationem Annalibus suis inseruit Meyerus lib. 9, pag. 94, ad annum 1278.*

Auctore I. P. Rursum alia translatio.

Corpus Sanctæ requiescit Gandavi in S. Bavonis.

13 *Per translationem hanc* corporis beatæ Landradæ, *non aliam intelligi posse, quam partis, e corpore avulsæ, quæ fortasse notabilis fuerit, phrasi alibi sæpius in translationibus reliquia-* E *rum, vel earum catalogis usitata, suadent præter monumenta superius allata, de transvectione Sanctæ ad monasterium S. Bavonis Gandavi, Auctores translatione in Haeltere posteriores, atque imprimis Raissius, diligens sacrorum pignorum Belgii indagator, qui affirmat in suo Hierogazophylacio Belgico pag. 86, S. Bavonis Cathedralem ecclesiam civitatis Gandavensis* habere corpora S. Landradæ Virginis... S. Macharii Patriarchæ, Antiochenæ sedis Archiepisc., *etc. Ceterum, ne quem hic moretur nomen* Haeltere, *seu* Altere, *in quo facta dicitur translatio, observa, hoc nomine designari pagum, olim Tornacensis, nunc vero Illustrissimi Gandavensis jurisdictioni subjectum, media via Brugas inter et Gandavum, canali Gandavo-Brugensi vicinum. Reverendus admodum Dominus P. A. de Roo, prædicti pagi Pastor, consultus a me quoad varia, quæ huc spectant, litteris ad me datis die* VII *Augusti, hujus labentis anni 1720, ad quæsita mea respondit in hæc verba :* Primo, non colitur in ecclesia nostra S. Landrada. Secundo, nullæ extant reliquiæ præfatæ Sanctæ. Tertio, di- F ploma nullum habemus translationis reliquiarum. Quarto, non constat etiam, aliqua miracula patrocinio ejusdem *in dicto pago fuisse* obtenta. *Viguisse autem priscis temporibus ibidem cultum aliquem* S. Landradæ, *non obscure liquet e relictis obsolete venerationis vestigiis, testante laudato Domino Pastore in iisdem litteris,* in computu ecclesiæ *suæ,* reddito anno MDCXXXIII, *haberi mentionem pensionis annuæ, persolvendæ pro conductione* horti fructuum, pertinentis ad S. Landradam, 477 virgarum geometricarum magnitudinem complectentis, *etc. additque,* hos terminos in subsequentibus computibus huc usque continuari. *De his hactenus. Nunc operæ pretium fuerit, præsentem reliquiarum apud Gandavenses statum conspicere, authentico testimonio comprobatum, præmissis aliquibus, quæ huc pertinent.*

Secretarius Capituli S. Bavonis Gandavi

14 Anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo, die Julii Vigesima nona, Reverendus Dominus Thesaurarius exemptæ Cathedralis Ecclesiæ S. Bavonis Gandavensis, ad requisitionem Reverendorum

Patrum

AUCTORE I. P.

Patrum Societatis Jesu. Actis Sanctorum illustrandis sedulam operam impendentium, curavit in mei infrascripti præsentia, Canonici et Secretarii ejusdem Ecclesiæ, aperiri quamdam capsulam ligneam, tribus fere pedibus longam, ibidem asservatam cum hac inscriptione; S. LANDRADA : qua aperta, in ea reperimus imprimis duo diplomata, simul confixa, quorum unum erat hujus tenoris :

mittit duo diplomata :

15 [Carolus Masius, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Gandavensis, universis præsentes litteras visuris, salutem in Domino. Cum in visitatione hujus Ecclesiæ nostræ Cathedralis invenissemus undecim capsas sacrarum Reliquiarum, quas intelleximus olim iisdem capsis inclusas fuisse a Reverendissimo D. Jansenio (piæ memoriæ,) primo hujus Sedis Episcopo; veriti tamen, ne post tot annos, tumultus bellicos, seditiones et rebelliones, quæ maxime in hac civitate et Catholicæ Religionis causa intercesserunt, aliquid damni vel irreverentiæ iis illatum esset; de communi Confratrum nostrorum Reverendorum, D. Præpositi, decani, ceterorumque B Canonicorum consensu, capsas omnes ad locum Capitularem deferri, easque ibi in nostra Dominorumque omnium præsentia aperiri curavimus decima octava mensis Februarii, anni millesimi sexcentesimi undecimi.

alterum recognitionis reliquiarum ecclesiæ S. Bavonis per Illust. Masium :

16 Sed quia, juxta litteras præfati Reverendissimi D. Jansenii, in hac capsa inventas, et quibus præsentes transfiguntur, sacras etiam has reliquias, in iisdem specificatas et descriptas, sanas, illæsas, integras et debito ordine et modo collocatas et involutas invenimus : ita eas cum ea, qua decuit, reverentia, honore et ceremoniis reliquimus et reposuimus. In quorum omnium fidem et testimonium, præsentes manu nostra subscriptas, sigillo etiam nostro fecimus communiri, anno, mense, die, quibus supra. Erat signatum, Carolus Masius, Episcopus Gandavensis] : et appendebat præfatum sigillum. Alterum diploma seu litteræ in præcedentibus memoratæ sunt tenoris sequentis.

alterum recognitionis, per Illustrissimum Jansenium Gandensem factæ.

17 [Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, die Septembris decima, Reverendissimus Dominus, D. Cornelius Jansenius, primus Episcopus Gandavensis, præsentibus Venerabilibus Dominis, Marco Sterckc Decano, Clemente Crabbeels C Archidiacono, Petro Gillis Thesaurario, Petro Simonis archipresbytero, aliisque multis Canonicis Ecclesiæ Cathedralis S. Bavonis (reverendo Domino, D. Viglio Zwichemo, præposito Ecclesiæ, Bruxellæ in negotiis regiis existente, suoque id suffragio comprobante) feretrum sanctæ virginis Landradæ aperuit, quum totum multo situ obductum ac pene dissolutum esset, ac lintea, quibus sacræ reliquiæ involutæ erant, immunda omnino, corrupta et putrefacta : ex eo quod totos fere duos annos in locis secretis et subterraneis, propter metum Guesiorum, hostium fidei et religionis, qui crudeliter ubique locorum cædibus atque incendiis grassabantur, una cum aliis fere omnibus ecclesiæ reliquiis collocatum fuerat. Aperto autem feretro, invenit caput sanctæ Virginis, licet nonnihil confractum, una cum aliis fere omnibus corporis ossibus.

18 Quæ omnia diligenter repurgata, in nova ac munda lintea, inque novas ligneas capsulas religiose transposuit; una etiam cum duobus albis sigillis, altero Floriberti Episcopi Trajectensis, cui adjuncta D erat membrana quædam oblonga cum sequenti inscriptione : « Jacet in hoc scrinio sancta Dei virgo » Landrada, quæ Belisiæ facta est Abbatissa, ubi etiam » hominem deponens, spiritum Deo reddens, a sanctimonialibus terræ commendata, divinitus est » Wintreshovum inde translata, juxtaque sepul» crum sancti sacerdotis Landoaldi tumulata; cujus » depositionis dies octavo Idus Julii celebratur » annua; et ipsius sancti corporis elevatio a sancto » Trajectensi Episcopo Florberto Kalendis Decembris » dignoscitur acta. » Alterum autem sigillum erat Lindulfi, Noviomensis Episcopi, adjunctam habens quadratam quamdam membranam cum sequentibus verbis :

S. Landradæ reliquiarum, speciatim, a S. Floreberto elevatarum.

et à Lindulfo Noviomensi Episc. translatio.

19 « Anno DCCCCLXXX Incarnationis Dominicæ, » Idibus Junii, facta est in Gandensi cœnobio trans» latio corporis sanctæ virginis Landradæ a vene» rabili Noviomensi Lindulfo pontifice. In hujus rei » et translationis prædictarum reliquiarum testimo» nium, Reverendissimus Dominus prædictus præ» sentes litteras fecit sigilli sui appensione commu- E » niri. » Et appendebat jam dictum sigillum ceræ rubræ impressum, cum hac circumscriptione : sigillum Cornelii Jansenii, Dei gratia Episcopi Gandavensis; et inclusum in pixide ex albo ferro.

Notæ Chronologicæ diplomati additæ.

20 *Observat laudatus Amplissimus Dominus Secretarius in margine istarum litterarum, ad illa verba;* Florberti Episcopi Trajectensis, *hanc haberi annotationem :* Præfuit Ecclesiæ Trajectensi ab anno Domini DCCXXXI, usque ad DCCLVIII. *Porro ad hæc verba,* ipsius sancti corporis Elevatio a sancto Trajectensi Episcopo Florberto Kalendis Decembris dignoscitur acta, *in margine haberi :* Anno Domini DCCXXXVIII. *Denique ad illa verba,* a venerabili Noviomensi Lindulfo pontifice, *scriptum in margine esse :* Præfuit Ecclesiæ Noviomensi ab anno Domini CMLXXV usque ad CMLXXXVII. *Fidem facit idem Dominus Secretarius,* invenisse *se* etiam in præfata capsa duas memoratas membranas continentes supra dictas inscriptiones, quas distincte, *inquit,* legimus, conscriptas litteris et abbreviatio- nibus, magnam admodum vetustatem referentibus. Adjacebant sigilla, superius quoque memorata, ex F alba, ut apparebat, cera, crassitudinis fere unius digiti, et figuræ alioquin ovalis : quibus respective impressæ erant imagines dictorum Episcoporum cum circumscriptis eorum nominibus; nisi quod inscriptio sigilli, superius secundo loco memorati, non esset amplius legibilis.

Quo in statu nunc sint reliquiæ S. Landradæ, exponitur a Domino Secretario, teste oculato.

21 *Quo autem in statu nunc temporis sint reliquiæ* S. Landradæ *apud Canonicos ecclesiæ Cathedralis Gandavensis, ita edisserit idem, qui supra, Amplissimus Secretarius; qui, aperta eapsa, accurate eas detexit et inspexit. Habe ejus verba :* Nunc autem quod attinet reliquias S. Landradæ; invenimus eas, prout superius describuntur, duplici linteo albo et mundo involutas, et leviter colligatas lineo ligamine albo, cum superposito velamine serico : quibus reverenter retectis, conspeximus positum in una extremitate caput seu cranium, nonnihil confractum; cui consequenter adjacebant alia corporis ossa facile omnia vel fere omnia; dissoluta tamen et non nihil confusa : a quibus curiosius attrectandis vel numerandis abstinuimus. Quum

autem

A autem sacrum istum thesaurum aliquamdiu reverenter fueramus intuiti, eumdem eisdem linteis eodemque velamine, eo, quo antea fuerant, modo involvimus, colligavimus, contexuimus. In quorum omnium fidem hasce litteras propria manu scripsi et signavi die XXXI Julii MDCCXX. Goethals Cath. Ecclesiæ Canonicus Graduatus et Capituli Secretarius.

Annuntiationes, in Martyrologiis,

22 *Nolim hic pluribus recensendis de nostra sancta annuntiationibus lectorem morari. Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui desiderantur in Martyrologio Romano, Molanus in Additionibus. Lahierius, Sanderus in Hagiologio Flandriæ, Miræus in Fastis Belgicis, Saussayus in Martyrologio Gallicano, Menardus, Gazetus, Dorganius et Castellanus illam referunt hac die. Codex Usuardinus Bruxellensis annuntiat eam cum elogio :* Apud Belisiacense monasterium, S. Landradæ, virginis et abbatissæ; quæ fuit eorum, quos Franci Majores domus appellant inclyta proles et B. Gudilæ, nostræ patronæ, consanguinea. Et cum obisset, statim B. Lamberto Episcopo apparens, B locum ei suæ sepulturæ designat. Et cum populus ad id explendum non consentiret, apud Belisiam tumulatur; sed post triduum inventa est, cum sarcophago divinitus transportata, ubi prædixerat. *Compendium Vitæ sive elogium ejus contexuit Fisenus in Floribus eccl. Leodiensis, a pag. 305. Præter hoc elogium parvum, quod suggerunt Auctaria Usuardi, non ita pridem illustrati, aliud dant Fasti Belgici Miræi, quibus adde Molanum, in Indiculo Sanctorum Belgii. Quando autem ea omnia tacitus prætereo, profero illud, quod Saussayus concinnavit loco supra allegato, ubi sic legitur :*

et elogium ex Saussayo.

23 Hæc *(Landrada)* inclyta Francorum stirpe, ex regiæ domus Majoribus progenita, parentibus unica, tanto illis charior fuit, quanto in illa ab inde a pueritia majora prudentiæ et virtutis indicia lucebant. Postquam vero exactis pueritiæ annis, parentes eam nuptui tradere vellent, illa tanta apud eos gravitate peroravit, ut ipsos pene genitores, de continentia et libello repudii admonuerit. Ab hinc spretis C omnibus, et unius cellulæ clausa angustiis, sed quasi paradisi latitudine fruens, eodem solo orans et recubans, sicco pane et aqua cruda corpusculum sustentabat; quando B. Lamberto, Episcopo Leodiensi et subinde Martyri, ob tanta sanctitatis specimina in notitiam venit. Sed et S. Willibrordo Antistiti Trajecti inferioris, propter eximias pietatis dotes chara, ejus hortatu cœnobium sacrarum virginum propriis ex patrimonio sumptibus in saltu Beyla construxit.

24 Ibi confluentium ad se virginum nobili sodalitio aggregato, magistra totius religionis egregia (in cujus ore pallor ex jejuniis, in lingua sermo sale conditus, in oculis nitens pudicitia, eleemosyna profluens in pauperes, constantia pollens in adversis, modestia in prosperis, juge obsequium in omnes impendens) Christi ancillas ad omnem Christianæ virtutis perfectionem provexit. In quibus S. Amalbergam, præclaræ nobilitatis virginem, ad suæ sanctitatis imitationem plene efformavit. Ac demum post longam carnis et spiritus luctam, in lectum ægritudinis incidens, cum nihil de assiduo precandi studio remitteret, e corporis vinculis soluta, ad Agni cælestis desideratas nuptias cum magno meritorum ornatu, virgo prudens et pura, feliciter profecta est; atque ab ipso S. Lamberto dignis exequiis honorata, præclaris etiam adeptæ, cælestis glorificationis testimoniis in tumulo emicuit, ex quo ab Angelis elata atque decentiori loco reposita, majoribus adhuc refulsit divinæ virtutis indiciis. *Hæc ille, quæ quoad substantiam e Vita desumpsit.*

AUCTORE J. P.

Officium proprium.

25 *Quam stabilis ac perpetuus Gandavi* S. Landradæ *cultus perseverarit, facile perspicitur ex eo, quod anniversario Officio honoretur, hoc die, appositis propriis antiphonis in utriusque Vesperis ad* Magnificat, *et in Laudibus ad* Benedictus. *In Lectionibus propriis secundi Nocturni, corrige ex supradictis, quod illic legitur de Sancta; ubi,* ut historiæ quædam tradunt, gloriosissimi illius Caroli Martelli, Brabantiæ Ducis filia, *extitisse perhibetur.*

§ III. Vita, quæ hic datur; ejus Auctor; Legendæ, unde fuit desumpta, compilator; miraculorum collector.

E

Vita Ms., quæ hic datur, caret prologo,

D*uplex in promptu est Vita Latina* S. Landradæ *quarum una exstat apud Surium; altera nostra manuscripta est. Hanc cum illa collatam judicavi typis digniorem, tamquam sinceriorem, puriorem, antiquioremque; quantumvis eodem ambas e fonte profectas, satis appareat ex utriusque convenientia. Suriana hoc habet proprium, more ei consueto, ut modice auctior, atque infartas hinc inde habens sententias e sacris Litteris, non videatur retinuisse primigeniam scriptoris phrasim, neque pura prorsus et intacta ad posteros esse transmissa. In eo tamen illud exemplar præstat nostro, quod prologum habeat; siquidem is primi Auctoris sit fœtus; quod videtur verosimile; quia in prologis scribendis exercuisse stylum, colligitur ex Actis sancti Rumoldi, S. Bavonis, et S. Trudonis, ejusdem Auctoris nomen præferentibus. Prologum itaque, in nostro Ms. exemplari desideratum, hic ex Surio restituo, collatum cum Ms. Corsendoncano Canonicorum Regularium juxta Turnhoutum.* F

qui restituitur hic talis,

27 Nemo, qui dubitet ad gloriam Omnipotentis spectare, gesta Sanctorum oblita aut abolita recolligere aut propagare. Quasi enim in quamdam speciem futuræ messis hujusmodi grana jaciuntur, et jacta uberiori segete luxuriant et recolliguntur; cum auditor studiosus aut extenditur in bonis, aut prohibetur a malis. Hoc studio accensa olim priorum licentia, non modo in propriis, sed etiam in peregrinis desudaverunt studiis; ut Cicero in Œcumenico Xenophontis; Virgilius in Iliade Homeri, Terentius in Comœdia Menandri. Quæ omnia, etsi mulcent corda audientium, compertum est, quantum prosint bene intellecta, ad correptionem delinquentium. Ceteros ut taceam, quis non miretur ferventissimum illius Ptolemæi Regis studium? Cui cum non sufficerent omnia Græcorum gymnasia, auditum est, quo sudore, quo sumptu, quibus stipendiis comparaverit vel extorserit ingenia eorum, quos appellant Septuaginta. Hos omnes noster Hieronymus quodam volatu supergressus, litteras, velut fugientes toto orbe, persequitur, aususque ingredi densissimam Hebræorum, vel Chaldæorum silvam, infinito labore usque ad

dentium

AUCTORE I. P.

dentium sectionem, cum Amos Propheta sycomoros vellicat; fractoque nucleo et peregrina captivata littera, pugnacem Herculi de manu extorquet clavam, multorumque annorum sudores, Latinis importans ærariis, alienos labores, nostros in usus facit.

qualis extat

28 Innumerabiles præterea alii hoc studio arsere, qui, ut ait Daniel, ad justitiam erudiunt multos, et velut stellæ in perpetuas lucent æternitates. Sed quo hæc tam longo repetita principio? Videlicet, ut ostendam, non proterve aut mollibus delectatum rumusculis, me ad scribendum provocari, sed sola caritatis intentione, quod nequeo, conari; neque enim nullius laboris est, prius dicta aliter dicere, et vetera in novum auditorium reportare, ubi mille hominum species, et rerum discolor usus. Aggrediar tamen una lucubratiuncula vitam beatæ Virginis Landradæ, vobis petentibus ut satisfaciam, et ceteras exemplo admirabilis feminæ ad virtutem ut accendam, ejusque meritis saltem aliquam debiti mei merear veniam. In ferculo enim nostri Salvatoris columnæ argenteæ, ascensus purpureus, media constrata caritate propter filias Hierusalem. Ea propter etsi nitorem eloquii, B aut ardorem necdum attigimus martyrii, saltem ad medium suspiremus strati, ut qui nec columnæ alios portando, nec purpura sumus, pro veritate moriendo, medium tamen occupemus, vera recte credendo, et recta vere scribendo. Satius enim est per hujusmodi detegere ingenium, quam per Aonios montes et Heliconis vertices, ut Poetæ canunt, spargere sive deterere.

apud Surium.

29 Post gloriosum igitur dominicæ Resurrectionis triumphum, accenso quaquaversum igne illo, quem Dominus Jesus venit in terram mittere, et voluit vehementer accendi, non modo viri, sed et feminæ, admirabili illo Omnipotentis amore usque ad contemptum mortis incaluere. Non ætas, non sexus, aut quidquid potest illicere aut blandiri, currentem Dei equitatum retardabat. Ridebant aspera; calcabant prospera, et pleni spe immortalitatis, pascentem in meridie Dilectum toto conatu, dum adusque deprehenderent, persequebantur. Tormenti occasio si deesset, secum ipsi pugnabant, et aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis, gratia Dei per Jesum Christum quotidiano sui cruciatus marC tyrio expugnabant. Ex hac probatæ Christi monetæ massa, egregiæ virtutis imago, virgo fuit Landrada. *Quæ postrema verba continent initium Vitæ pariter ac Ms. nostri exemplaris.*

Fragmentum, quod hic sequitur,

30 *Numero 11 vitæ, apud Surium editæ, dicuntur,* quæ hoc loco sequuntur in exemplari Ms., de industria *esse* omissa. Cum certum sit, *prout ibidem refertur et abunde patet ex dictis,* Carolum Magnum non posse ad Landradæ tempora referri. *Et vero, teste Bollando,* hæc non habebantur in Ms. Corsendoncano, *sicut ipse notavit ad marginem folii, e codice Suriano impresso, avulsi, quod præ oculis habeo. Quid autem ineptum illud fragmentum sibi velit, paucis intellige. Postquam narrasset Vita num. 8, confluxisse socias ad* S. Landradam, *qua* Virginum militia *et* gymnasiis in brevi locus *Belisiæ* adolevit, et in omnis humanitatis crescens annositatem, non ut prius, a beluis Belua, sed Belisia, hoc est bene Elysia vocari cœpit, *mox subnectitur parergon bene longum de S. Amelberga, Landradæ, discipula, hoc argumento.*

31 Conveniebant ad hæc castrorum Dei spectacula D multi nobilium. Inter quos etiam Carolus Rex, appellatus Magnus : nam post venationem cœnobium hoc intrans, pernoctaturus; inter vespertinas epulas subito e vicino saltu fœtosa eoque sævior ursa adesse nuntiatur, more solito in ipso portæ limine pauperes invasura. Diffugiunt omnes : sola Landrada, quadam animositate imperterrita, vectem, qua domus obserari solent, interim Principi offert, et crebro armatum Crucis signaculo in irruentem jam ursam destinat. Ille nihil motus, inclamans more militari, pedetentim contra graditur, et librata diligenter dextra, uno eodemque non difficili ictu ruptam illam molem, facit victimam. Sic non Carolus, ut ab avo, sed Carolus Magnus vocatus est ab ingenti facto. Victor hic bestiarum et omnium certaminum molli vulneratur libidine. Erat illic virgo sacra, nomine Amelberga, genere nobilis, forma spectabilis. Hæc in sola concione illa sanctarum feminarum, sub beata Landrada nutriebatur, et contemptis omnibus, in unius æterni Regis amore accendebatur.

chronologice vitiosum,

32 De vitæ ejus perfectione nihil dubium : nam in gestis habetur, hanc in Officiis ecclesiæ laborantem, et virginea manu cementa attrectantem, juvenis E Rex, dum frequentius intuetur, lascivis oculis molle bibit venenum. Pugnat tamen secum aliquamdiu, sperans, quod in re erat, et Amelbergam non posse humano amore corrumpi, et turpe esse, si Rex infamaretur nota repudii. Sed cum in dies amplius molli hoc æstu decoqueretur, depasto sensu, mente mutata, una dierum in Virginem impetum facit. Illa reluctans, et vicinæ ecclesiæ valvas arripiens, fracto tamen brachii osse, evadit, et ante altare Dei Genitricis prostrata, velut post naufragium, amatoris sui deprecabatur solatium. Fusa brevi et pura oratione misericordissime statim consolatur, et velut post fornacem tentationis, longe purior integræ sanitati restauratur, timensque post hujus naufragii emersionem, ne rursus relaberetur fluctuum illisionem, nocte reddita, cum germano suo Redingo fugam iniit, et Tempsecam, fundum suum, super fluvium Scaldum repetit. *Post hoc parergon, reditur in Vitæ* S. Landradæ *verba :* Cum instaret dies præmii B. Landradæ, *quæ habes in Vita hic excusa num. 9.* F

e vita extrusum;

33 *Verum fabulosam esse illam digressionem, ut nihil dicam de veterum scriptorum testimoniis, quibus caret, satis superque liquet ex ratione temporis, quo vixit* S. Landrada, *annis circiter 100 Carolum Magnum prægressa. Quid si hæc fabula hic infarta sit ex Auctore incerti nominis et ætatis, qui librum conscripsit, Vitam complexum S. Amelbergæ,* sed, *ut dicit Mabilio sec. 3 Bened. part. 2, pag. 240,* tot fabulis respersum, incertisque narrationibus, ut satius *ipsi* visum sit, quædam ex eo decerpere, quam librum integrum exhibere. *Nihil itaque est, quod ad adoptandas aniles hasce nænias cogere quemquam possit; referente eodem Mabilione, loco citato, pag. 241, postquam fragmenta quædam, e dicta Vita delibata, excusisset,* ea quæ, *de Caroli cupitis cum Amelberga* nuptiis relata sunt *ex Vita ejus male composita,* nullo scriptorum veterum testimonio niti. *Nimium præterea Amelberga ista, quæ a biographo* S. Landradæ, *primis virtutum lineamentis ad vitæ asceticæ perfectionem ab ipsa narratur informata, nimium, inquam, se-*

forte primo ab alio auctore fabuloso compositum.

cundum

A *cundum calculum mortuarium* S. Landradæ, *superius a nobis fixum, Amelberga ætate præcedit Carolum Magnum, quam ut ejus nuptias ambire potuerit, ut consideranti planum fiet. Sed ne de Amelberga longiores simus loco non suo, lucem fortasse majorem ea, quæ ad præsentem quæstionem spectant, accipere poterunt ex dicendis die* x *hujus. Illud obiter insinuo, fortassis ortum duxisse hanc fabulam ex confusione duarum Amelbergarum in unam, vitæ instituto ac tempore distinctarum. Utut est, sufficiant jam dicta ad præsens argumentum.*

De Auctore vitæ. 34. *Superest, ut de Auctore vitæ breviter agamus. Nomen ejus designatur in titulo, vitæ nostræ manuscriptæ præfixo, his verbis* : Sequitur Legenda S. Landradæ virginis, quam scripsit Theodoricus Abbas; *idem ille, qui monasterio Trudonopolitano præfuit, ac plures Vitas, ut superius insinuavimus, litteris mandavit. Ceterum de ejus ætate, merito et doctrina satis dictum in Commentario prævio S. Rumoldi, die prima hujus mensis,* B *§ 2. Nihil moror Legendarium Gallum recentiorem, qui eumdem Theodoricum Vitæ Landradianæ auctorem professus in tabula Critica ad hunc diem, scrupulum tamen injicit, quasi vero, præjudicium aliquod habeatur, ne opera illa suppositiția sint, falsoque ipsi attributa, tali auctore haud sat digna.*

Legendæ compilatore, 35 *Compilator Legendæ, e quo Vita prodiit, monachus fuit certi nominis, at prior monasterii incerti, prout indicat sequens clausula, exemplari nostro adscripta :* Explicit Legenda Sanctorum hujus loci, sic breviter compilata per magistrum Oliverum Longi, Priorem ejusdem cœnobii. *Nec plura ad instructionem lectoris ibidem reperi de hac re; nec divinare promptum, qua ætate vixerit, quando scripserit, et cetera id genus, quæ huc pertinent.*

et collectore miraculorum. 36 *Locus præsens monet, ut de collectione miraculorum, Vitæ subjungenda, paucis loquamur. Auctor latet. Excerpta collectio est e Ms. Corsendoncano, de quo superius, habebaturque post Vitam* S. Landradæ, *cum Surii, ut jam nunc præmonuimus, editione collatam. Miraculum, quod* C *ibidem refertur a num. 6, usque ad 9 exclusive, de Sigeburge hydropica, de elevandis* S. Landradæ *nec non SS. Adriani et Juliani corporibus monita, eorumque elevationem curante, subito sanata; miraculum, inquam, illud accepit collector ex Actis S. Landoaldi tomo 3, pag. 38, num. 12; ubi adjunguntur istæ periodi, in Ms. nostro omissæ :* Fert autem fama multorum et ante nos et impræsentiarum, hanc Beatam, dum sanctimonialibus Belisiæ positis præfecta, suavissimos supernæ contemplationis carperet fructus, sacratissimum virginem præclaræque nativitatis Amelbergam, sanctis instituisse moribus studiisque. Facta vero est hæc translatio tertio Nonas Martii. *Qua clausula maxime confirmatur institutio S. Amelbergæ sub* Landrada, *hic scripta diu ante Theodoricum, videlicet anno Domini 980, ut Harigerus Auctor dicit in prologo Vitæ SS. Landoaldi, apud nos ibid., a pag. 35. Videri quoque possunt miracula ad sacras reliquias SS. Landoaldi et sociorum ejus facta, in quibus nostræ Sanctæ, simul cum illis Wintershovii sepultæ, simul inde translatæ atque elevatæ, partem gloriæ tribuere nihil adeo prohibet, ut id facere, æquitas postulet. Consule dicta Acta SS. Landoaldi et sociorum die* XIX *Martii. Nihil jam nos moratur, quin subjiciatur Sanctæ Vita, notis nostris illustrata.* Ex Mss.

VITA

Auctore Theodorico, Abbate Trudonopolitano.

Collata cum ea, quæ est apud Surium.

CAPUT I.

Illustres Sanctæ natales ; virtutes ; vita ascetica, adscitis sibi sociabus ; ædificatio ecclesiæ ; e priore tumulo in alium divinitus transfertur. E

Illustres S Landradæ natales; Egregiæ virtutis virgo Landrada, fuit contra superbiæ gigantem diabolum pugnacissima. Virginibus quidem imitabilis, ipsisque viris admirabilis. Francorum soboles, et eorum, quos majores domus appellant, inclyta proles, totam priorum progeniem a stirpe suis meritis nobilitavit et ornavit. Taceo, quod in utero matris benedicta, antequam nata; prius electa, quam concepta, ab usque incunabulis statim Christum subintelligere, et, quibus licebat, motibus infantiam detestari; et nescio quid divinius studebat sapere; unica parentibus, eoque magis affectuosior. Jam in ea erat videri ætate, quanta postmodum vas illud repleretur Spiritus sancti gratia et ubertate. Clotharius *a*, quartus a Ludovico, beati Remigii baptizatore *b*, trium regnorum monarchiam eo regebat tempore. Burgundiæ, Neustriæ et Austriæ. Pippinus, Caroli Magni *c* filius cum viro Dei Arnulpho *d*, postea Metensi episcopo, Majores erant domus, gloriosiores super hac nuper natæ neptis suæ sanctitate, quam super ejus, cui principabantur, regni cura et moderamine. F

educatio; studium virginitatis, 2 Decennium ejus nunc prætereo, quod totum tanta percucurrit pietate et gratia, ut nutritores suos quotidie videretur incitare ad religionis studia. Ad ea venio, quæ postea proprio sudore elegit, arripuit, tenuit et perimplevit. Instabant parentes unicam suam nuptui tradere, recuperaturi fœcunditatem. Illa statim nuptiarum contemptum cum incommodis, quæ sequuntur, tanta peroravit gravitate, ut ipsos pene parentes admonuerit de continentia et libello repudii. Ab hinc spretis omnibus et unius cellulæ clausa angustiis, paradisi perfruebatur latitudine, eodem solo orans et recubans, eademque angustia sicco pane et aqua magis provocans, quam restringens * esuriem. Inter hujusmodi virtutes et infirmi hujus corporis castigationem, castitatem si prædicem, superfluus reprehendar. Balneas ignoravit; mollia strata, etiam febre cum æstuaret, abhorruit; cilicio obvoluta, in nuda humo Christi miles exercitabatur,

* forte restinguens.

Ex MSS.

tabatur. Quod peccasse quis poterat, velut si jam ipsa quoque peccasset, in se vindicans, et alieni delicti pœnas luens.

e cum asperitate vitæ *f* *g*

3 Martinus *e* eo tempore Romæ, Remaclus *f* Trajecti, verbo et opere pervigilabant in cura sacerdotali : Trudo *g* in Hasbania in tyronem Christi coalescebat. Horum accensa virtutibus, per momenta aut patriam deserere aut eremum desiderabat involare. Interim numquam sine lacrymis, numquam dies aut noctes sine afflictionibus habebat continuis. Sola et incomitata pene invaserat solitudinem, si non aut ætas, aut, quos pascebat, pauperum cura pedem ejus tenuisset. Nullus enim clericorum, nullus inopum ejus evasit manum, quin aut cibo sustentaretur aut vestibus ejus obvolveretur. Quorum enim cellas non intravit? Quorum pedes ipsa non lavit? Mira intentio, et difficilis in hoc tali sexu fortitudo.

et animi demissione.

4 Et vili aliquo pallio totum corpus suum tegebat, ut, qui eam vidisset, non ipsam, sed ultimam crederet ancillarum. Otium labore castigabat. Pertractat rursus de eremo. Et quæ omnia jam pro Christo reliquerat, totum id frustra reputat, si non B seipsam quoque abneget et relinquat. Invitis parentibus, reclamante familia, saltum, quem a feritate inhabitantium beluarum, Beluam vocant, invadit, erectoque propria manu brevi tugurio, ingreditur pugnatura cum diabolo. Puer officialis in pascendo pecore dum occupatur, irruentibus tenebris, dum medias noctis agebat excubias, elevatis oculis, arrectis auribus, more illorum euangelicorum pastorum illustratur super hunc locum lumen in primis cælicum : postea cum lumine cantum exaudit angelicum. Stupebat se ipsum. Ablata visione ac die reddita, recollecto pecore, miraculum ad Virginem reportat. Illa nihil mota, utpote quæ Angelorum soleret frequentibus uti colloquiis, futuræ tamen nocti cum jejuniorum et orationis purificatione se præparat. Accersit etiam presbyterum, nomine Sigemarum, et cum eo quibusdam secretis animæ lustrationibus celebratis, cum illo suo pastore locum adeunt.

Vita ipsius solitaria,

5 Ibi solo recubans, et nescio quæ mystica divinis auribus murmurans, terram lacrymis complebat. Aderat hiems, solito algore horridior, nivibus C densissimis. Illa nudis pedibus et lanea singulari induta, quo magis Spiritus sancti igne interius incanduit; eo facilius rerum incommoda exterius sustinuit. Tunc vero cæli aperti, tunc lux cælestis duplicius effusa resplenduit. Voces etiam angelicæ solita dulcedine præsentius insonuere et quædam divinitatis consilia de thesauris cælestibus ad desponsatam Deo Virginem reportavere. Ex hinc velut præmonita et de voluntate sui amatoris edocta, nullam prorsus prætereundam horam putavit, quin eumdem locum reinviseret, et debita illic orationum munia persolveret.

raris virtutum radiis refulgens: sicut et cœlesti visione.

6 Stabat in medio noctis silentio, incomitata et sine arbitris, et ultra omnem hanc luteam infirmitatem elevata, libero mentis pede in odorem cælestium unguentorum currebat. Cum subito patefactis cælis, comitante lumine, mirifici operis crux delabitur, et Landradæ, quæ jam mundo crucifixa erat, velut pro munere super contiguum lapidem deponitur. Sicut enim mollis cera impressam sigilli imaginem recipit et repræsentat; ita et durissimus lapis, adhuc nobis ejusdem crucis totam impressionem integre demonstrat. Vox interim administratorii spiritus audita est; Accipe Landrada hoc ab D immortali sponso charitatis pignus. Ipse tibi crucis mittit sponsalia, qui in cruce moriens, restaurat omnia. Amatoris tui hæc sunt munera. Tali munimine hoc in loco deinceps non nocebunt spiritus immundi, fames, mortalitas, rerum inæqualitas, morbi et pestilentia.

Condit Sancta ecclesiam, consecrante eam S. Lamberto;

7. Virgo Dei gavisa de munere; roborata de consolatione; oblita sexus et ætatis, in quamdam virilitatem accingitur; propriis manibus negotium, quod non potuerat, aggreditur. Vepres et spinas extirpare; humum sarrire; ecclesiam in honore et memoria Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ conari fundare : propriis manibus lapides effodere et comportare, lineam ducere, fundamenta jacere, et in loco sibi destinatæ crucis, non alius, quam ipsa collocavit ipsum, quod adhuc perdurat, altare. Adfuit indefessæ laboratrici suæ manus Omnipotentis usque ad consummationem perfecti operis. Tunc vero Lambertum *h* Episcopum, postea Christi Martyrem futurum, evocat, et pia commonitum familiaritate, qua E se ab initio sanctæ animæ obligaverunt, novæ suæ et ecclesiæ consecrationem et reliquiarum impositionem ex voto impetrat.

adsciscit sibi socias.

8 Ex hinc jam crescente religione, videbat diabolus et ingemiscebat, ingentes animos in fragili sexu mirabatur. Aliæ patientia, aliæ pugnabant obedientia; aliarum tepens calor moderatis jejuniis refrigerabatur; aliarum tepidius studium exemplis et consolationibus accendebatur. Tanti dux femina facti. In cujus ore pallor ex jejuniis, eleemosyna in pauperes, constantia in adversis, modestia in prosperis, in servos Dei juge obsequium, humilitas cordis et vestium; sermo etiam modestus, idemque sufficiente sale conditus, quem non frangerent, quem ad virtutem non accenderent? Hac tali virginum militia, his gymnasiis in brevi locus adolevit et in omnis humanitatis crescens annositatem, non ut prius, a beluis Belua, sed Belisia, hoc est, bene Elysia vocari cœpit.

Mortali morbo correpta,

9 Cum instaret dies præmii beatæ Landradæ, post longam carnis et spiritus luctam qua semper vivens, semper moriebatur, incidit [in] lectum ægritudinis. F Depascebantur medullæ, siccabatur caro, exhauriebatur sanguis, cum tamen nihil de jejuniis sibi remitteret, damnum suum reputans, si quidquam de solito penso imminueretur. Circumstabant morientem matrem sanctarum virginum dulcis cœtus, in seipsas jugi gemitu vindicantes, quidquid illa pateretur. Aliæ lectulo assidere, aliæ caput sustinere; aliæ mappulam apponere, et aquam calidam ministrare; aliæ psalmos dicere; aliæ cereos ducere : nulla prorsus otia esse.

moritur, prædicta mortis hora : et accersito S. Lamberto

10 Illa interim velut præsagiens, consolata circumstantes, de exitus sui hora prædicit, et sanctum Episcopum Lambertum accersiri præcipit, ut in morte quoque ejus foveretur colloquiis, cujus in vita jucundabatur semper consiliis. Accepto tristi nuntio, sanctus senex omnibus se expedit, viamque dum maturat, Landrada interim de hac corruptibili domo in æternitatem transmigrat. Pontifex in itinere, ingruentibus tenebris, dulci visione jucundatur. Semivigilanti et velut in extasim rapto, quadam gravi

majestate

A majestate venerabilis virgo apparuit, et senilem arguens tarditatem, solita et familiari allocutione, de mora reprehendit, cur scilicet abeunti mysteria ipse suis manibus non tradiderit.

11 Ille negligentiam excusat, de illis, quæ supersunt, utpote de sepulcri loco se paratum reddens. Et illa; Arrectis, inquit, oculis cælum suspice, et quo se extendat per medium lucis nimbum, crucis signum diligenter intende. Lambertus totum se in visionem extendens et velut quosdam fulguris tractus, quo poterat, conatu sequens, notat locum, crucis fulgore designatum cum admonitione Virginis. Hic, inquit, sepulturæ locus : hic cinerum meorum erit tumulus usque in diem, qua jusserit Dominus.

cælesti visione commonito,

12 Hac jucunda illius demonstratione, istius attentione virgo cælis recipitur : Episcopus a somno erigitur, et relegens visionis suæ libellum, festinato et præter vires cursu delatus Belysiam, invenit eos jam agentes de sepulcro infra ecclesiam. Expleta oratione, episcopali facundia plebem B suam alloquitur. Postremo de revelatione ad eum facta sermonem ingreditur. Submurmurant statim universi, et necdum perorantem clamore tumultuario impediunt, et velut impugnant. Hic, aiunt, fuit consecrata et prælata. Ejus operibus hæc crevit ecclesia. Hic per eam puellaris adolevit turba; hic cæcos illuminavit; hic claudos erexit; hic omnibus incommodis se opposuit. Tu ipse hic studiorum ejus adminiculator, tu virtutum attestator, ipsiusque hujus ecclesiæ consecrator. Non est Episcopi populum lædere : non est Pastoris, oves velle spoliare, ut quam vivam tenuimus, mortuam amittamus. Nullum hoc pietatis, nullum hoc officium humanitatis, Sanctam a nobis dimittere, virtutum operatricem aliis relinquere. Age tua pro officio, cetera nos curabimus pro tempore et negotio.

in locum, quem crux cælesti designarat,

13 Hac tumultuariæ plebis Lambertus permotus pertinacia, facile est, inquit, præesse civibus, sed difficile placere omnibus. Obedire quidem Deo oportuit, magis quam hominibus. Sed certus cum C sim, nihil posse mutari de omnibus, quæcumque voluerit Dominus, sciens et prudens manum in flammam mitto et voluntati vestræ interim me præbeo. Sic ad votum populi Virgo sepelitur : sed Episcopo nihil de pristina solicitudine imminuitur. Sciebat enim facilius elementa posse mutari, quam Landradam mentiri. Jejunium sibi Episcopus indicit; orationes cum jejuniis continuat. Demumque exacto triduo, in concione pro re pauca declamat. Dei, inquit, voluntati nolle obedire, contra torrentem brachia est tendere. Ideoque tempus jam est, de nostro quoque ut pendeat judicio, quid illa nobis dudum exposita sibi velit nostra visio; ocularia fides adhibeatur; tumba Virginis aperiatur, ut omnis super hoc negotio scrupulus amoveatur.

e Belysiano tumulo,

14 Acclamatur ab omnibus : pedibus eunt in sententiam, et aperta tumba, non modo corpus, sed neque ipse reperitur corporis loculus. Expallent tacito murmure ceteri : solus Episcopus Deo gratias agens, et ut filios paterne demulcens : Quia, inquit, jam quievit diffidentia, experiamur nunc, quid Dei possit magnificentia. Prædux ipse viam arripit : populus comes secum Wintreshovum *i* usque percurrit; in quo scilicet fundo idem Episcopus olim a venerabili genitore suo Apro, sancto archipresbytero Landoaldo commendatus, nutritus et adultus, in sanctitatis apicem excrevit. Ibi relegens suæ illius visionis indicia, et ostensæ crucis vestigia, effossa humo (o rem novam et nove semper stupendam) Virginis glebam cum ipso sarcofago inveniunt transportatam, eo ordine, ea decenti reverentia locatam, ut nulli sit dubium, Angelorum id effecisse ministerium.

in quo erat sepulta, ad alium locum

Ex ms. i

15 Hoc tam admirabili spectaculo aliquamdiu jucundati, digna cum veneratione, devotis manibus terram reponunt, et deficientes in semetipsis, cetera omnipotenti Deo committunt. Post hujus angelicæ sepulturæ indicium, tanta se ubertate illuc diffudit cæleste beneficium, ut nusquam copiosius effluxerit divini muneris stillicidium. Quis enim cæcus, quis febre æstuans, quis hydropi sitibundus, quis quocumque incommodi genere anxius, statim, ut petierit, non accepit? Obiit autem sanctissima Landrada non minus martyr *k* E quam virgo, Octavo Idus Julii. Virginibus exemplar sufficientissimum, et omnibus bonis imitabile propositum, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

creditur ab Angelis translata

k

ANNOTATA.

a *Vitiose hic ponebatur Lotharius, ut prævius indicat Commentarius, num. 2.*

b Baptizatorem *accipi debere in sensu passivo, ut designet* baptizatum, *prævie monnimus. Melius legitur apud Surium :* Clotarius, quartus a Ludovico, quem beatus Remigius baptizarat.

c *Legendum* Carolomanni, *monnimus supra, num. 2. Ubi et alia spectantia ad Pippinum, de quo hic sermo.*

d *Colitur die* XVI *Augusti. Agit de illo Meurisse in Epp. Metensibus, a pag. 107. Vitam edidit Mabilio in Act. Bened. sec. 2, pag. 249.*

e *S. Martinus I sedere cœpit 649, desiit 654. Obiit* XVI *Septembris.*

f *Colitur* III *Septembris. Vitam edidit Mabilio. Vide Sec. 2 Act. Bened. a pag. 488.* F

g *Consecratus sacerdos, ponitur apud Labbe anno 659 accessisse S. Remaclum. Colitur die* XXIII *Novembris. Vita edita a Mabilione, Sec. 2 Bened.; observationes in eam prævias habes a pag. 1069.*

h *Celebratur die* XVII *Septembris. Vitam dat Mabilio Sec. 3 Bened. a pag. 69. De obitu ejus dictum in Comm. prævio, num. 6.*

i *De hoc loco satis multa in Annotatis ad Acta S. Landoaldi die* XIX *Martii; pag. 37, littera* f. *Item in translatione, pag. 45, lit.* b. *A monacho Gandensi, coævo historiæ translationis Gandavum et elevationis, vocatur pag. 43, cap.* I *num.* I, Curtis hiemis.

k *Id intellige in latiori significatione, in qua martyres dicuntur, qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis suis.*

Ex Mss.

MIRACULA

Ex Ms. Corsendoncano.

Mulier solennem depositionis diem S. Landradæ temerare ausa,

Solennem depositionis beatæ Virginis diem ancilla quædam Lantburgis, dominæ suæ Ingeldradæ servitio ausa est temerare : sed digna factis suis remunerata est incommoditate. Nam in ipsa nocte [dum] molam pistoriam manu vertebat, subito baculus contractæ manui fixus inhærebat; et sic edocta celebrare festum Virginis, alios ammonebat. Partim præciditur ei de manu baculus, nec abciditur incommoditas manus : levigatur ei baculi pondus, nec mitigatur ei dolor et contritio manus. Non enim latere miraculum potuit, quod Christus ad honorem suæ Virginis operari disposuit. Punit ergo unius delictum, et cunctis innotuit, placitum sibi celebrare Virginis natalitium.

punitur;

B 2 Venit ergo illa mulier ad præsentiam sanctæ Virginis, ubi requiescit in loco Gandensi, ostendit populis contractam manum et præcisi particulam ligni : fatetur transgressionis culpam et incommoditatis causam omni congregationi sancti Bavonis, precibus quidem et lacrymis quærit placari sibi, quam offendit, Virginem, credens per ejus meritum invenire Deum misericordem. Quæsivit et non invenit; petiit et non accepit : quia miserendi ejus tempus et hora necdum advenit. Videns ergo Domina ejus, quia in petendo nihil profecit, offerens eam ad honorem sanctæ Virginis, beato Bavoni, quasi Domino domus censualem constituit.

ac denuo redditur pristinæ sospitati.

3 Abbas autem eas de banno infractionis festi absolvit. Exinde majori securitate ac securiori devotione dominum suum, sanctum Bavonem inclamabat, cujus meritis domesticam ejus sanctam Landradam sibi placabilem fieri confidebat. Nec defraudata est spe, quam habebat. Post modicum temporis, nimium fletu et labore fatigata, quietem capiebat soporis, et gratia Dei tota manus eri-

C gitur cum digitis, et super altare sancti Bavonis particulæ ligni ex repercussionis sonitu vehementi excutiuntur. Stupefacti de lectulis æditui : et mulier expergefacta, sentiens se, recepta manu, reconciliatam sanctæ Landradæ Virgini, gratias egit Deo et sancto Bavoni, domino suo. Hæc tua sunt opera Christe; hæc tua magnalia Domine, qui Sanctos tuos ita semper dignatus es mirificare. Ad horam nonam laudes Deo dicturi consurgunt monachi : et quia erat septima Sabbati, multi ad vesperam confluentes ex confinio territorii, in commune laudaverunt nomen sanctum Domini.

Reliquiæ S. Landradæ, a Curato sinistra parte locatæ, a

4 Circa annum Domini MCCCC Curatus de Denterghen *a* in diœcesi Tornacensi, quadam die Dominica, subadstantibus parochianis, de antiqua illius ecclesiæ cruce multas reliquias cum suis breviculis extraxit, magis famosas seu notas ad dexteram partem, minus vero cognitas ad sinistram ejusdem altaris collocans : ea tamen intentione, ut reliquiæ magis famosæ in nova cruce, tunc recenter empta, sed minus cognitæ in antiqua cruce iterato clauderentur. Cum vero idem Cu- D
ratus inter ceteras reliquias in quodam breviculo inveniret scriptum ac publice recitaret : Hæ sunt reliquiæ sanctæ Landradæ Virginis, nomen agnosceret, locatæ sunt eædem reliquiæ ad dicti altaris sinistram partem.

ad dextram altaris partem translatæ divinitus,

5 Quo facto, mox cunctis ibidem cernentibus miraculose quodam pacifico volatu prædictæ reliquiæ se transtulerunt ad partem altaris dexteram : et juxta reliquias magis cognitas, prout quidam legum doctor et miles in armis, Dominus et magister Petrus de Ripa, temporalis possessor, illius parochiæ, quia præsens erat, sub suo juramento postea retulit domino Abbati et quibusdam religiosis monasterii sancti Bavonis.

Sigeburgis hydropica, b

6 Quodam *b* alio tempore contigit, quod quædam mulier, nomine Sigeburgis, uxor Lantzonis, morbo sic intercutaneo laborabat, quod crura ejus cum pedibus ita intumuerant, ut pene per totum annum nec saltem ecclesiam, nisi cella gestatoria eveheretur, intraverit, nec thoro viri, nec convivio participata sit, eduliumque fastidiret, potumque, E
excepta aqua, universum execrata sit. Hæc intempesta cujusdam noctis visione subita, semivigilans corripitur, atque in hæc verba monetur : Cum dominos dominasque nostras terra extuleris, cur et nos, fideles eorum, in luto delitescere sinis? Ego quippe sum Landrada, Adrianus martyr et Julianus. Ipsi quoque sunt de societate nostra. Hanc visionem illa viro intimavit : et ut aut Episcopus aut Episcopi auctoritas ad sublevationem eorum invitarentur, rogavit. Ille in præterito anno ita in elevatione ceterorum questus est obsonatum, ut ei per manus hæc inceptare, nimis videatur arduum.

de tribus Sanctorum corporibus elevandis monita,

7 Post dies aliquot, apparente iterum eadem visione, eadem, qua prius, sanctimonialis scilicet effigie de negligentia corripitur, de contemptu confunditur : Et quæ, inquit, tot et tanta in medicos expendisti, nec curari meruisti; si nos ex luto efferres, jam sanari meruisses. Et ubi, inquit illa, vos inveniemus? Cella, qua ad ecclesiam gestaris, inquit, tua, nostra irreverenter deprimit busta; arca autem, retro posita, nimium F
est nobis onerosa. Et si causaris, quia Episcopum aut ejus vicarios non mereris : e vicino Sarabertum saltem presbyterum habes et alios ad id perficiendum viros fideles. Mane itaque facto, quid super iis facto opus esset, deliberanti, adest quædam ex gynæceo ejus puella : cum eadem visione referens, se monitam per hæc eadem signa. Ea nunc in villa Gnodenghove habitat.

curat ea elevari; et subito sanatur.

8 Sigeburgis autem, domina ejus, cui hæc demonstrabantur, a cujusque ore jurantis hæc et obtestantis nos ista decerpsimus, adhuc vivit; vivit inquam, et præsenti luce sana et incolumis vescitur nobilis persona; domus ampla, rem fideliter quærentes scire, non sinit latere. Quæ cum omni festinatione mittens presbyteros, qui hæc explerent, accepere; interim ipsa non passa quiescere, fecit de ferro ad ecclesiam, et interim a loco denominato paulatim egerere terram, et vix semipedem terræ eruerant, et ecce Sanctorum cisternæ in ipsa pene superficie apparebant : adveniunt et presbyteri, quicumque fuerant evocati, et re-

tectis

A tectis Sanctorum sepulcris, repererunt nomina eorum exprompta in breviculis, et dum quæque digna translationi adimplent pro posse, ipsa jam dicta matrona, quæ operi instabat attentius, subito conversa, rivos veneni et putredinis saniem ad sextarii mensuram videt excurrisse sibi ex cruribus. Quæ admirata et de sospitate recepta hilarior reddita, domum pedes rediit, convivium hospitibus et domesticis opulenter apparavit; ipsa intersedit, nec edulium aliquod fastidiens, nec vini potionem vel alterius, sorbitionis jam exhorrens.

Alia quædam miracula

9 Præterea multa alia miracula contigerunt certo tempore anni, quorum pauca subjecta sunt. Quarto Kalendas Junii quædam femina Trethewara cæca, Sanctorum limina gratia orationis, causa expetendæ salutis adibat, sed in ipsa via necdum illuc pervenerat; et ecce pristina sanitate recepta, incedens gaudebat. Sequenti demum die, id est festo Pentecostes, quod tunc erat tertio Junii, quidam Theodoricus nervis totius corporis per annos multos contractus, multis veridicis testibus coram adstantibus, omnino est sospitatem indeptus. B Denique tertio Nonas Junii, feria quinta ejusdem hebdomadæ, mulier cæca ex pago Bracbatensi, cum Sanctos auxiliatum invocasset, et luminare deferendum eis pro posse præparasset, nec mora extitit, sed oculorum lumen recepit. *Ex MS.*

ope eorumdem Sanctorum patrata.

10 De eodem pago extitit et altera mulier, quæ nimio renum affecta dolore, per unius ferme anni spacium ad nullius, ut ipsa fatebatur, officii commoditatem valuit exurgere. Hæc ubi Sanctorum pignora delata didicit, et per ea illic mira operari cognovit, candelam pro adipiscenda salute devovit, et ut sui in tanto dolore misererentur, oravit. Continuo pristinæ sanitati reddita, candelam Sanctis devote offerens, cinctorium simul protulit; et pro indepta incolumitate gratias Deo per Sanctorum merita immensas pariter retulit.

ANNOTATA.

a *Pagus est in Castellania Cortracena, fere medius Tiletum inter et Deinsam; olim suberat Episcopo Tornacensi, nunc Gandensi.* E

b *Unde sequens miraculum fuerit desumptum, notarimus in Comm. prævio.. num 26.*

DE S. ITHERIO EPISC. NIVERNENSI

NOIENNII SEU NOVIGENTI IN GALLIA

J. B. S.

Sylloge de cultu, patria, ætate, gestis et reliquiis.

CIRCA AN. DCXCI.

Ex 25 Junii huc remissus,

Papebrochius ad XXV *Junii, ex Saussayo duos sanctos Itherios distinguens, alterum Bituricensem, alterum Nivernensem, ita scriptum reliquit in elencho Prætermissorum :* S. Itherius Episcopus Bituricis, successor S. Sævitiani, conditus in basilica sanctæ Crucis, Clarus suis indiciis memoratur a Saussayo, secuto Monachum San-Sulpitianum, Patriarchii Bituricensis scriptorem, qui asserit, sanctum corpus nunc, id est superiori seculo, in magna haberi veneratione. De hac interrogatus ecclesiæ istius Parochus, negat apud se ullam exstare memoriam tumuli, nedum C cultus. Ita R. P. Petrus Carité Collegii nostri ibi Rector, anno MDCXCI omnia diligenter scrutatus; et pro comperto affirmans, eum qui hodie Biturigibus ritu semiduplici colitur, incertum qua de causa, esse Episcopum Nivernensem : nesciri tamen, hujus an illius sint ecclesiæ collegiatæ duæ Aiensis et Sancergiensis : qua de re plenius cupio edoceri, pro die quo alter Nivernis colitur VIII Julii. *Cassa fuit Papebrochii postulatio, nemo docuit quidquam, ita ut post tot annos a quinti tomi Junii editione, Nivernum mihi recurrendum fuerit, ut vel modicas notitias de sancto Nivernensi Episcopo impetrarem.*

non pro Episc. Bituricensi,

2 *Est hodiedum penes nos citata nostri Caritæi epistola, cujus propria verba referre, operæ pretium fuerit, ut magis patescat, cultum omnem* S. Itherio *delatum, non ad alium spectare, quam ad ipsum, quo de hic agimus, Nivernensem Episcopum, ordine, ut ibi fertur, sextum decimum. En integram Caritæi responsionem datam* VI *Septembris 1691 :* Illud a me Rev. V. requisivit, ut accurato studio facerem ipsam certiorem de cultu ac veneratione, quem habeat S. Ætherius in æde S. Crucis civitatis hujus Bituricensis. Faciam ego vero libenter et qua potero diligentia. Et illud quidem primum Rev. V. dicam, hujus sancti Præsulis nullam exstare memoriam in tabulis ipsius Breviarii Bituricensi. Nam qui XXV die Junii in Ecclesia Bituricensi ritu semiduplici celebratur Itherius; is non Ætherius, seu Itherius est Bituricensis Antistes, sed alius Itherius Nivernensis Episcopus. Qua in re ecclesiæ Bituricensis usus est singularis, cum hujus Itherii memoria VIII Julii celebretur in Breviario F Nivernensi, Aurelianensi ac Senonensi, hancque referat eodem die Martyrologium Gallicanum in Supplemento ; a quo et refertur memoria ipsius Ætherii seu Itherii XXV Junii.

sed pro Nivernensi accipiendus est.

3 Neque etiam vidi, nec auditu accepi, in hac ipsa sanctæ Crucis æde ulla exstare adversus illum Sanctum peculiaris venerationis indicia; et fieri potest, ut ille cultus ac veneratio, quam P. Labbeus designat in Patriarchio Bituricensi, talis exstiterit ad tempora illius auctoris, ex quo rem ipse descripsit, non vero ad ipsius tempora qui scripsit. Præterea, ne quis in hac parte resideret animo scrupulus, ipsum adivi ecclesiæ sanctæ Crucis Parochum, a quo tria requisivi. Primum, num adhuc notaretur alicubi in illa æde B. Ætherii tumulus : et negavit ulla hujus superesse vestigia, successis toties regestisque terris. Secundum, num saltem locus notaretur aliquis, ad quem testis sanctitatis, populi devotio confflueret : et istud pariter negavit. Tertium, num aliquo die ejusdem Sancti coleretur memoria, et num hanc aliqua fundationum monumenta testarentur : et nulla

subjunxit

AUCTORE J. B. S.

subjunxit exstare ejusmodi rerum indicia. Dicuntur quidem, non longe ab ipsa civitate Bituricensi ecclesiæ duæ collegiatæ Aiensis et Sancergiensis patronum colere S. Itherium; sed utrum Bituricensem, an ipsum Nivernensem, id nondum comperi... De Itherio porro Nivernensi nihil, opinor, a me exspectat Rev. V., cum ejus memoriam plurimi passim auctores celebrent.

Cultus ejus probatur ex Saussayo,

4 *Fateor equidem a scriptoribus nonnullis celebrari* S. Itherium *Nivernensem, ast ab omnibus tum jejune atque confuse, ut difficile sit, ætatem aut gesta ejus satis tuto eruere; quod brevi fiet manifestius. Neque vero cultus ipse celebris ullo pacto dici potest, cum in nullis Martyrologiis Usuardinis, quantumvis auctis, neque in aliis recentioribus memoria ejus signata reperiatur, præterquam in Saussayi Supplemento et in recentissimo Universali Castellani, qui* S. Itherium Nivernensem, XXV *Junii memorat, alterum vero, non* Itherium, *sed* Ætherium Bituricensem, *quem Saussayus eo die signaverat, e Sanctorum numero*
B *plane excludit. Audiamus utriusque verba. Sic loquitur Saussayus in Supplemento, hoc die :* Noiennii apud Senones, S. Itherii Episcopi Nivernensis et Confessoris, qui ubi natus, ibi et sepultus, creditam patriam speciali patrocinio fovet et protegit. Nec solum in patria colitur Vir sanctitate celebris, sed diffusis longe lateque gloriæ suæ radiis, etiam Soliaci ad Ligerim, in dicata tutelæ suæ collegiali ecclesia, sacris honoribus observatur. Sederunt autem in Nivernensi cathedra alii sanctitatis exploratæ Præsules ante B. Itherium; quorum aliqui, fixos natales habentes, diebus propriis ad cultum consignati sunt; alii, tametsi meritis æque spectabiles, in Fastis sacris minime certa die sunt adscripti, nimirum sancti PATRICIUS, EULALIUS, et EOLADIUS, quorum benedicta memoria, ne a Galliæ Sanctorum serie excidat, nomina eorumdem, pium et consentaneum visum est, tabulis his sacris inscribere.

et Castellano, qui locum accuratius distinguit.

5 *In eo et nos hic Saussayo obsecuti sumus, quamvis postrema illa huc minime pertineant : Supplebit hæc memoria eam, quam inter Prætermissos agere debuissemus, acturi forte aliquando*
C *documenta alia, quæ Sanctis illis, adhuc extra ordinem vacantibus, locum proprium in Actis vindicent. Ad* S. Itherium *Nivernensem redeamus, quem, haud dubie ex Breviario Aurelianensi, ita celebrat Castellanus* XXV *Junii. Verba ejus singula, ut ipse voluit, latina facimus, cum iis, quas subinde adjecit, correctionibus. Sic interpretanda ejus in textu annuntiatio :* Novioduni, apud Montem Argisum in Vastinensibus, sancti Itherii Episcopi Nivernensis. *Monet porro pag. 690, locum* Noyen, *ut ibi scripserat, mutandum in* Neugent, *idque Gallice vertendum* Novigenti, non Novioduni, *inquit, seu* Noyen, ut fecit Catherinotus, delusus terribili voce Noiennii a Saussayo conficta. *Hæc eo dicta sint, ut distinctior habeatur loci ipsius notitia, a nobis præmitti solita. Nam ab aliis pluribus vicis seu oppidis,* Novigenti *nomine insignitis, satis hoc nostrum distinguitur per vicinitatem ad* Montem Argisum *(vulgo* Montargis*), via quæ Parisiis Nivernum deducit.*

6 *Probant igitur Saussayus et Castellanus cultum* S. Itherio *exhibitum, magis etiam confirman-*
D *dum ex Lectionibus Breviarii Nivernensis, quas nuperrime misit nostri istic collegii Rector R. P. Desgrès, a me rogatus, ut quidquid notitiarum de* S. Itherio *superesset, id benigne suggerere dignaretur. Præstitit ipse et officiose et diligenter, quæ postulaveram, Soliacum, seu Sulliacum* (Sully) *usque per amicos recurrens, quod solenniori istic cultu honorari* S. Itherium *didicisset, ut quam possent symbolam et ipsi conferrent. Acceptæ denuo sunt Lectiones ex vetusto Breviario Aurelianensi, in qua diœcesi situm est prædictum oppidum, recitari ibidem solitæ* XXV *Junii, Nivernensibus plane conformes, sed quas ex hodierno Aurelianensi officio, ab annis undeviginti (1701) reformato, expungi jusserit, tunc ejusdem urbis Antistes, Eminentissimus Cardinalis de Coislin, in ejusmodi mutationibus paulo liberalior, relicta dumtaxat simplici commemoratione, non ad diem, quo antea colebatur, sed ad* IX *Julii, pro mero suo arbitrio. Diei transpositionem acceptarunt Canonici Sulliacenses, verum pristina solennitate festum ipsi celebrare pergunt, utentes perantiquo* E *Officio proprio, in membranis descripto, ac festivissimo cantu.*

Subsidia alia Nivernoaccersita sunt;

unde acceptæ veteres lectiones,

7 *Non notavit rei totius relator, in quo consistat Officii istius proprietas, verum ex iis, quæ subjunguntur, videtur posse colligi, easdem ipsas Lectiones recitari, quas hic describo.* LECT. IV. Iterius, Itherius *seu* Ytherius, ex Noemio vico oriundus, omnium liberalium artium scientia instructus, vitæ sanctitate et divinitus sibi collata gratia sanitatum conspicuus, adeo hominum gloriam declinavit, ut quoscumque sanaret, admoneret, ne cui dicerent : ipse vero loca quævis abditissima quæreret, ut ibi lateret incognitus. LECT. V. Illum igitur in quodam loco, qui Vastinum dicitur, inter vepres et spinas morantem, et inde Romam a legatis suis adductum, summus Pontifex, comperta viri sanctimonia, familiarissime complexus est, et illic miraculis coruscantem, apud se per octodecim menses retinuit. A clero demum populoque Nivernensi votis omnibus in Episcopum expetitus et impetratus Itherius, in ejus civitatis ingressu, quemdam artubus contractum sanitati restituit, dæmoniacum unum a dæmone li- F beravit. LECT. VI. Posteaquam vero ecclesiam Nivernensem multos annos rexisset, emeritus miles animam Deo reddidit. Ejus corpus in navigio super Ligerim positum, solo proprio restituit fluvius : et cum in ejus transitu infirmi multi sanitatem recepissent, tandem Noemio appulsum, sacerdotes juxta altare ecclesiæ honorifice sepelierunt.

ex quibus tempora et gesta non satis distinguuntur.

8 *Reliqua fiunt de Communi Pontif. Notatur autem in Lectionibus Nivernensibus, quod acceptæ sint,* ex gestis ejusdem et scriptis ecclesiæ Sulliacensis, ubi ejus memoria celebratur. *Jam diximus, omnimodam conformitatem esse inter eas, quas Niverno et Sulliaco accepimus. Ceterum habes hic Sancti patriam et sepulturam, quæ Noemium appellata, constanter hodie sumitur pro* Novigento (Nogent, Noyen, Noian) *ut distinctius expressit Castellanus. Ætas et gesta confusionem sapiunt, ne nominato quidem Pontifice Romano, a quo in Urbem accersitus sit, et postea ad Nivernensem ecclesiam destinatus. Lucem his afferre voluit Michael Cotignon, in suo Catalogo historiali Epis-*

coporum

A coporum Nivernensium, Parisiis gallice edito anno 1646, ubi sextum decimum ordine numerans, eum Rogo successorem statuit anno 691, sedente Romæ S. Sergio Papa, in Francia vero regnante Theodorico I, saltem Theodorico aliquo; epocha quidem non inverisimili, sed non continuo admittenda, si sola Cotignoni auctoritate nitatur, qua antiquiorem necdum reperi. Apud Sammarthanos in serie decimus ponitur, diciturque in ecclesia Noienni, vico natali diœcesis Senonensis, quiescere ab anno DCXCI. Sed hæc scrupulosius versanda non sunt.

Quæ Cotignonus certa super addidit.

9 Quæ præterea nonnihil exornat Cotignonus, nihil plus substantiæ continent, quam in descriptis supra Lectionibus habeatur. Nec pluris faciendum est breve aliud Vitæ S. Itherii compendium, editum anno 1657 per Canonicos Aienses (Des Ais) diœcesis Bituricensis, a quibus ut Patronum etiam coli aliquem S. Itherium, uti et apud Sancergienses, laudatus supra Caritæus memorabat. Narrat compendium istud, Sanctum per revelationem impeditum fuisse, quo minus ex Francia in Liguriam B se reciperet; legatos autem Sergii PP. negotiorum causa Suessionem, venisse, a quibus Romam deductus sit S. Itherius; atque id genus alia, quæ pluribus referri non merentur. De recentioribus testimonium ferre potuit laudatus Cotignonus: nempe Sancti corpus, intellige potiorem partem, in ecclesia parochiali Novigentina, ejus nomini dicata, hodiedum depositum censeri, pluresque incolas Itherii nomine insigniri; in arce porro Sulliacensi ad Ligerim, non procul Novigento sita, collegiatam olim fuisse, quæ a Regulo seu Domino acatholico destructa, in oppidum ipsum translata fuerit, ubi usque hodie Canonicorum collegium subsistit.

ex scriptis recentioribus confirmantur.

10 His robur addit Commentariolus, a laudato R. P. Desgrés recentissime huc directus, ex quo jam nonnulla desumpsi. Docent ibi Sulliacensis Capituli Cantor et Syndicus, furentes Hugonottos, sacrorum omnium violatores, XIV Januarii 1562 interceptum Sulliacum ejusque arcem, in qua erat S. Itherii collegialis ecclesia, misere depopulatos, sic ut a Maximiliano Bethunio, Sulliacensi Duce, C Henrici IV temporibus notissimo, templum novum in oppido exstrui debuerit; documenta vero plurima in ea spoliatione perierint, adeo ut mirum non sit, si paucissima, ad S. Itherium spectantia, hodie reperiantur. Superest nihilominus lipsanotheca lignea deaurata, ad formam veteris ecclesiæ collegiatæ castrensis sabrefacta, in altaris fastigio exposita, quæ quotannis solenni supplicatione circumferri solet altera Pentecostes festivitate, tum vero per annum urgente aliqua calamitate, oppidanis id postulantibus, ad implorandum sanctissimi Tutelaris patrocinium, quemadmodum anno 1719 factum testantur, propter intensissimos calores et extremam siccitatem. Hæc Sulliacensium in sanctum Patronum pietas et fiducia, quibus in hac parte clientes alios Novigentinos, Nivernenses, Aienses, Sancergienses aliosque cedere non existimo. AUCTORE J. B. S.

A quo ecclesia Aiensis reliquias obtinuerit.

11 Quando et qua ratione ad Aienses pervenerint S. Itherii reliquiæ, docet instrumentum in dicto Commentariolo relatum, quod hic subnecto: E Joannes, Regis quondam Francorum filius, Dux Bituricensis et Averniæ, Comesque Pictaviensis, Etamparum, Boloniæ et Alverniæ, universis, præsentes litteras inspecturis, salutem et devotionis augmentum. Notum facimus, quod de consensu, voluntate et beneplacito Prioris beati Ytherii de Noyen, cepimus de reliquiis ejusdem prioratus partem capitis et brachii B. Ytherii episcopi et confessoris: quas reliquias dedimus, ob favorem et requestam dilecti et fidelis nostri, magistri Simonis et Alegreti, ecclesiæ de Aux, quæ ad honorem dicti Sancti fundata exstitit; ut ibidem perpetuo corpus ipsius Confessoris valeat, sicut decet, solenniter venerari. In quorum testimonium præsentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Datum in villa nostra Bituricensi, die undecima Novembris anno Domini millesimo quadringentesimo tertio. Utrum etiam Sancergienses sacris exuviis gaudeant, quæ porro Nivernensibus relictæ sint, non habeo unde explorem: æqui bonique consulant clientes, quæ hic data sunt. F

DE S. PAULO NOVO, MART.

CONSTANTINOPOLI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cultus; elogia; reliquiæ; cruciatus; Acta; tempus martyrii.

DCCLXVI. Inter alias, quas pro sacrarum imaginum cultu serina barbaries mactavit victimas, locum haud postremum meretur S. Paulus, cognomento Novus. Nusquam in tabulis sacris Græcorum hoc die nomen ejus reperi. Cognomentum autem nusquam alibi, nisi in nostro, quod daturi sumus, Ms., memini me legere. Habent illud e Martyrologis Latinis codex Strozzianus, Bellinus, Molanus, Galesinius, Maurolycus, ac Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum. Tametsi autem cetera omnia ad probandum sancti Martyris cultum, monumenta nos deficerent, satis ille probaretur luculente vel ex sola solenni, publica et constanti veneratione, qua honoratur Venetiis, ubi in ecclesia monasterii, vulgo dicti sancti Georgii Majoris, corpus ejus reclusum asservatur. De qua re pluribus infra, quando agetur de translatione ejusdem corporis.

Sancti Pauli cultus.

qui diversus est ab alio sancto Paulo, qui colitur 17 Martii.

2 Interim juvat meminisse, S. Paulum, Martyrologio Romano inscriptum XVII die Martii, et, prout ibidem refertur, passum sub eodem Imperatore, Constantino Copronymo, eodem loco, eademque de causa, quibus Paulus noster passus traditur in suis Actis; juvat, inquam, meminisse, alterum ab

AUCTORE J. P.

ab altero distingui, tamquam diversum; ut colligitur ex diversitate mortis, qua martyrium consummarunt; sicut ostensum est jam pridem ad diem dictum XVII Martii; ubi plura; atque inter alia, Paulo, isto die culto, assignatur palæstra martyrii, non Constantinopolis, sed Cyprus.

An notus in Menæis.

3 *Utrumque etiam Martyrem recte antea distinxerat Fortunatus Ulmus, Venetus, monachus Casinensis, in annotationibus una cum* S. Pauli *Martyris nostri passione, editis anno 1612, pag. 23. In Annuntiatione vero, quam habent Menæa Græca impressa ad diem* XXI *Octobris, his verbis,* τῶν ἁγίων καὶ θεοφανῶν Μαρτύρων, Ἀνδρέου, Στεφάνου, Παύλου καὶ Πέτρου, Sanctorum et a Deo illustratorum Martyrum, Andreæ, Stephani, Pauli et Petri, *non videtur aptius intelligi posse* Paulus *alter, quam noster. Vide dicta ad diem* XVII *Martii de* S. Paulo, *Martyre in Cypro.*

Elogium ejus:

4 *Eloginm Martyris nostri, seu, si ita vocare mavis, breviora Acta, scripsit Petrus de Natalibus lib. 6, cap. 69, quæ sic habent :* Paulus Martyr, B Constantinopoli nobilis oriundus, passus est ibidem tempore Constantini Imperatoris hæretici. Qui, cum esset dux militiæ imperialis, et vere miles Christi catholicus, Imperatorem de combustione sacrarum imaginum, quæ per ipsum in ecclesia apud Blaquernas fiebat, constanter redarguebat, et reverendas imagines Christi et Sanctorum venerandas, efficaciter comprobabat. Ob hoc, ab Imperatore detentus, et primo in carcerem missus, durisque compedibus vinctus est. Inde jussu Constantini, post aliquot dies educitur; et dum pro catholica veritate ageret, nasus ei præciditur, iterumque custodiæ mancipatur. Dehinc, post dies octo iterum productus, pice et sulphure liquatis, capite perfusus, cum in tormentis gratias Deo ageret, oculi ipsi eruti sunt. Novissime pedibus ligatis per medium forum trahitur, et membris omnibus corporis dissipatus, sicque satis collisus, excusso cerebro spiritum exhalavit, VIII Idus Julii; cujus corpus, ad partes Asparis tractum, ibique dimissum ab hæreticis, ut a canibus voraretur, a Catholicis viris ibidem sepultum est. Imperator autem Constantinus pro tanto scelere et aliis commissis, ul- C tione divina vermibus scaturiens, vitam miserandam finivit. Cui Michael, filius ejus, vir per omnia catholicus successit. Post annos vero CXXII Christiani et religiosi viri divina revelatione corpus sanctum, inde sublatum, ad monasterium Charinonam transtulerunt, miris refragrans odoribus et miraculis coruscans; quod postmodum a Venetis inde levatum et Venetias delatum, in monasterio S. Georgii Majoris quiescere dicitur ab incolis ejusdem civitatis.

aliud brevius,

5 *Aliud et brevius eloginm reperitur apud Ulmum loco supra citato, pag. 18, ex Chronica Andreæ Danduli, in qua Ms. se dicit ita legisse lib. 7, cap. 9.* Paulus, vir orthodoxus, edicto Constantini, inhibentis imaginum venerationem, resistens, variis tormentis jubetur affligi : et cum perseveraret, erutis oculis, tantum per forum transjectus est, quod spiritum emisit. Et jam mortuus, ad partes Asparis, pro esca canibus projectus est : a viris catholicis conservatus est. Denique sub Petro Ziano Duce Venetias deportatus.

Reliquiæ

6 *De sacris gloriosi Pugilis exuviis, summa apud Venetos in veneratione habitis, tradit sequentia prædictus Ulmus pag. 27, aitque,* Nunc, *anno* D *videlicet 1612, quo opusculum, supra memoratum vulgavit,* incorruptum adhuc extare, qui cum viderunt, venerabiles monachi perhibent, ducali cornu, a Petro Ziano, sibimet a capite deposito, humiliterque capiti sacri Martyris imposito, ornatum; ac stola, auro texta, a Michaele Alabardo, Veneto, nostri cœnobii Abbate, novissime indutum. *De brachio autem, corpori adempto, ita singillatim prosequitur:* Altero tamen brachio, nunc argentea theca cooperto, ac palam singulis ad colendum exposito, caret. Audivimus haud spernendos viros, qui religionis signum illud de ducali cornu, non a Petro Ziano, sed a Christophoro Mauro exiisse asserebant : quod tamen picturæ, Mauro ipso principe antiquiores, non admittunt.

summa veneratione cultæ;

7 Vidimus ipsi yconam, quæ etiamnum extat, beatiss. Mariam Virginem in medio, beatos Georgium, Stephanum protomart. et Cosman martyrem a dextris; beatos Benedictum, Paulum martyrem cum ducali cornu, et Damianum a sinistris. Atque ad pedes beatissimæ Virginis Mariæ Abbatem, mi- E træ pastoralisque [pedi] insignibus, nigro cucullo indutum; genua flectentem. Prope autem legebantur characteres : Dei matri Philippus, abbas hujus monasterii. Philippus autem abbas floruit prope annum MCCCXIX, ut in historia cœnobii nostri, quæ quam primum edetur, videre licebit; et Christophorus Dux anno MCDLXXII. Usus vero D. Pauli depingendi cum ducali cornu, ab narrato religiosi Principis actu prodiit. Eo enim habitu pingere, iisque insignibus sanctum Martyrem assolent, ut in altari requiescit. *Et quoniam Martyrum reliquias tum potissimum coli dicit, quando primum aliquo adveniunt, tepescente paulatim religione cum lapsu temporis, hinc* potius Ziano, quam Mauro Principi memoratam pietatem adscribendam *censet prædictus Auctor.*

vestigia cruciatuum in corpore relicta;

8 *Inter alios cruciatus, tyranni jussu* S. Paulo *illatos, et heroica constantia toleratos, de quibus in Actis ejus, legitur ibidem num. 9,* iratus Imperator verbis Martyris, præcepisse picem et sulphur infundi super caput *ipsius. Ad quem locum spectat annotatio Fortunati Ulmi, pag. 26. Is, ubi pro perfuso ferventibus sulphure ac pice liquatis Mar-* F *tyris corpore, adduxisset testem Petrum de Natalibus, addit,* monachos seniores haud spernendæ auctoritatis, quibus ejus corpus videre feliciter contigit, id ipsum affirmare; cum sparsim per totum, hujusmodi picis signa etiamnum appareant.

Acta Martyris Mss.

9 *De Actis Martyris hæc accipe. Habemus illa e Ms. Reginæ Sueciæ, quod fuerat Pauli Rhamnusii et amicorum. Superius erat scriptum Burdelot; estque integer liber de Sanctis, quorum reliquiæ sunt Venetiis in S. Georgii Majoris nobilissimo ornatissimoque monasterio, de quo mentio facta est tom. 3 Aprilis, in Comm. prævio ad Acta S. Georgii Martyris num. 62. Promisit Henschenius, agens de* S. Paulo *Martyre, ad diem* IV *Maii, se hoc die daturum Acta* S. Pauli, *prout a Fortunato Ulmo illustrata sunt; forte defectu antiquiorum; quæ nos damus. Hoc titulo notatur dictum nostrum apographum :* Martyrium et confessio S. Pauli Novi, qui passus est sub Constantino Copronymo, imperio imperante. *Ex collatione Ms. nostri cum fragmentis, variis locis ab Ulmo annotationibus*

A *bus ad passionem* S. Pauli *insertis, (quam ex Mss. antiquitus servato in monasterio S. Georgii Majoris, ac Petro de Natalibus concinasse se scribit, quamque publicæ lucis fecit anno, ut diximus, 1612) satis apparet, Ms. ipsius et nostrum prodiisse ex eodem fonte. Tanta est utrobique convenientia. Porro* videri *sibi ait,* Ms. e Græca ad Latinam linguam deductum. *Præter alios idiotismos, Græcam phrasim redolentes, quales mihi videntur num. 6,* coloquium circa COLLECTOS, *Græc.* ἀθροισμένους, *id est,* eos, qui convenerant. *Num. 7;* Ubi autem inimicitia exercetur in DIVINUM : *Græc.* κατὰ θεῖον, *id est,* contra numen, divinitatem, Deum *vel* religionem; *præter hosce, inquam, idiotismos, Græcam phrasim redolentes, apertissime videtur is se prodere num. 12, ubi occurrit :* Novimus SUPERIUS, *Græce* ἄνωθεν, ἄνω, desuper, supra; *quod cùm hic referatur non ad locum, sed ad tempus, dicendum erat bene latine* superioribus temporibus, olim, *vel* antiquitus. *Atque hæc, ut existimo, satis Græcum probant fontem.*

B 10 *Duplex nota chronologica, a scriptore Actorum* S. Pauli *expressa, una quidem in fine numeri 13; altera num. 14; non cohæret. Nam, postquam martyrium ipsius affixisset anno quarto imperii Constantini Copronymi, et alios 34 annos ejusdem Imperatoris imperio ad mortem usque adjecisset, pergens ad narrationem inventionis sacri pignoris, refert, illud tandem post centum et viginti duos annos divino monitu repertum fuisse, Antonio, cognomento Cauleos, patriarchalem sedem CPolitanam occupante, S. Ignatio ex illa ad Cælites translato. Ceterum sanctum Athletam nostrum occubuisse non anno Constantini Copronymi quarto, sed vigesimo sexto, id est anno Christi 766, insistendo saltem characteribus chronologicis, quos Acta designant, sic ostendo ex iisdem Actis, et Petro de Natalibus. Etenim cum centesimo vigesimo secundo post transitum Martyris anno, corpus ipsius inventum fuisse memorent, et quidem, ut diximus, superaddant Acta, hoc contigisse sub Patriarcha CPolitano, qui tum temporis erat Antonius Caulcos; cumque hic Patriarcha, teste Baronio, sedere cœperit Constantinopoli anno 888; fac concurrere annum 26 imperii Copronymiani cum martyrio* S. Pauli *et anno Christi 766; superadde deinde annos 122; et habebis numerum annorum 888, recte concordantem cum anno passionis, Copronymi vigesimo sexto, annoque inventionis Martyris, Christi 888, id est 122 post Martyris obitum.*

Annus mortis ejusdem chronologice ordinatus.

C 11 *Lapsus insuper deprehenditur scriptor Actorum* S. Pauli, *primo, dum affixa Martyris morte anno Copronymi imperatoris quarto, subdit* aliis triginta quatuor annis *eum* imperasse, *uti habes num. 14, in fine; atque adeo juxta calculum ipsius, jam regnare debuisset Copronymus universe 38 annos; qui tamen secundum sanam chronologiam anno, a morte patris sui, Leonis Isaurici, 35 inchoato mortuus ponitur. Secundo, idem scriptor convincitur errasse, quando S. Ignatio, patriarchæ CPolitano, e vivis exempto, successisse refert Antoninum Caulcos, supra memoratum; cum tamen ille non S. Ignatio, sed S. Stephano, Imperatoris Leonis fratri, in sede patriarchali suffectus sit, ut videsis apud Baronium, ad annum Christi 888; cœperitque sedere non sub Basilio Macedone, sed anno demum tertio Leonis Philosophi. Ulmus pro anno, qui in scheda, olim arcæ sacri corporis affixa, inveniebatur expressus, et quo designabatur Martyrem passum anno* IV *Copronymi Imperatoris, per errorem vult omissum esse numerum denarium, et pro anno* IV, *scribendum anno* XIV; *recte subjiciens, quod* calculus CXXII annorum a passione ad inventionem, nec XIV nec IV anno Paulum passum fuisse, sinat asserere. *Illud interim habemus commodi ex epocha mortis S. Ignatii patriarchæ, quæ statuitur accidisse regnante Imperatore Basilio Macedone, anno 878; et post quam, Actorum* S. Pauli *scriptor, inventionem corporis collocat, nimirum tempore Antonii Cauleos; illud, inquam habemus inde commodi, quod vel ipsius calculo chronologico inhærendo, proxime accedatur ad rationem temporis, superius a nobis fixam quoad mortem Martyris et annum Constantini Copronymi, quo illa evenit, facta utriusque epochæ combinatione cum inventione corporis, æra* E *Christiana, et patriarchatu Antonii Cauleos, de quo supra.*

Auctore J. P.

§ II. Inventio corporis; translatio, sub quo abbate facta; quando et a quo scripta; scriptor martyrii; corpus reclusum; an Venetiis Coloniam Agrippinam delatum?

Nonnulla, ad corporis inventionem spectantia adjuncta

E*a, quæ pertinent ad inventionem sacri corporis, ejusdemque integritatem, a corruptione post centum ac viginti duos annos immunis, satis recensita traduntur in Actis a num. 14. Sed non erit abs re, quædam illius adjuncta illustrare ad faciliorem intelligentiam. Ughellus Italiæ sacræ tom. 5, col. 1332, refert, in veteri ipsius sancti Martyris tumba inventam esse hujusmodi Ms. vetustam notam :* Corpus beatissimi Pauli Martyris, qui in CPolitana urbe ob sacrarum imaginum defensionem ab impiissimo Constantino Copronymo, variis tormentis affectus, octavo Idus Julias martyrii palmam percepit. Deinde cum centum ac viginti duobus annis F prædictum Martyris corpus humatum sub terra mansisset, imperante Christianissimo Imperatore, Basilio Macedone, facta angelica revelatione Antonio, venerabili olim abbati monasterii Caleos, tunc vero Patriarchæ CPolitano, inventum fuit in monasterio Chaima, tanta suavitate redolens, adeoque recens, pulcrum et integrum, ut tunc reconditum adhuc spirans videretur. *Sequentia indicant annum translationis, de qua paulo post :* Anno postmodum Incarnationis Dominicæ MCCXXII, translatum fuit Venetias, ad hoc venerabile monasterium S. Georgii Majoris die XXI Julii.

13 *Interea observa manifestum errorem in hac scheda, cum anno demum tertio Leonis Philosophi, non autem sub Basilio, hanc dignitatem inierit Antonius, ut constat ex dictis supra.*

14 *Cangius in CPoli Christiana lib. 4, pag. 153, num. 18, notitiam dat monasterii* Caleos, *seu* Calliæ, *quod* μονὴν τοῦ Κουλέα *a Leone Grammatico, pag. 479; ab aliis* μονὴν τοῦ Καλέως *dici, affirmat, addens illud extruxisse Antonium Cauleam, Patriarcham CPolitanum, ex Nicephoro Gregora in*

ejus

AUCTORE P.

ejus vita. Paucis interjectis, quærit idem Cangius, unde Caleæ *nomen acceperit; ac prorsus incertum esse tradit, an ex eo,* quod monasterii Caleæ Hegumenus fuerit, an vero monasterium ipsum de ejus cognomine appellatum fuerit. *Adde, quod, sicut ibidem legitur,* Antonii Patriarchæ mentio fit in inscript. Gr. apud Gruterum MDXI. 2. *Atque ut tam hic, quam supra, omnia de ipso dicta, contrahamus, videat lector diem* XII *Februarii, ubi ampliorem notitiam inveniet de ejus cultu tam apud Græcos, quam apud Latinos. Discere indidem poterit præter ejus vitam, quo anno patriarchatui CPolitano præsidere cœperit; cui successerit in illa dignitate; et confirmata videbit tam ea, quæ supra definita sunt de exordio obtentæ ab illo cathedræ CPolitanæ, quam de ejus in eadem decessore.*

illustrata.

15 *Locus in quo sacrum Martyris corpus, Deo præmonstratore, dicitur fuisse inventum, in scheda quam jam mox ex Ughello produximus, nominatur* Chaima; *in Mss. Actis nostris, scribitur* Chaioma; *apud Petrum de Natalibus est* Charmona : *at, si* B *non fallor, puto scribendum et intelligendum monasterium* Cajuma, *Græce* μονὴ τῶν Καιοῦμα, *ut vocat Cangius, loco supra citato, num. 16; nihil ibidem memorans, quo urbis CPolitanæ tractu situm illud fuerit. Utcumque id fortassis colligi possit ex eo, quod ex dictis nostris Actis num. 14 habeamus, situm fuisse ad* partes Asparis, *seu non procul ab isto loco. Fuit autem Aspar, Patricius, qui tempore Leonis Magni, Imperatoris,* cisternam maximam *CPoli exstruxit,* Asperis *nomine appellatam,* juxta antiquum urbis murum *sitam, uti ex Chronico Alexandrino refert Cangius lib.* I *CPoleos Christianæ, pag. 97; num. 9; cui et ibidem lib. 2, pag. 168, num. 9, affirmat* Asparis domum extitisse, ubi extructa, quæ de illius nomine cisterna Asparis dicta est. *Atque hinc haud dubie illa pars urbis CPolitanæ* Asparis partes seu tractus *nuncupata vulgo fuerit. De Asparis cisterna et domo meminit etiam Codinus de Orig. CPolit., regiæ impressionis pag. 29. De Aspare dabunt plura Annales Eccl. Baronii* C *ad annum 450.*

Translatio corporis

16 *Martyrio et inventioni* sancti Pauli *in apographo nostro subnectitur narratio translationis, hoc titulo :* Translatio corporis S. Pauli Martyris, ad Constantinopoli Venetias, anno Domini MCCXXII, in monasterio S. Georgii Majoris, quo tempore Veneti ac Franciæ Proceres Constantinopoli imperabant. *Notissimæ sunt Venetorum ac Francorum cum suis confœderatis pro reductione Terræ sanctæ, expeditiones, ineunte seculo decimo tertio tentatæ, partes præcipuas agente, Henrico Dandulo seu Dandolo, Duce Reip. Venetæ, viro immortalitate dignissimo propter præclare gesta, rarasque in paucis et eximias dotes animi et corporis, vel in decrepita ætate. Andreas Dandulus, Dux item Venetus, uno seculo ac dimidio posterius Henrico mortuus, in Chronico suo ita scriptum reliquit ad præsens institutum, non solum mentionem faciens de translatione, de qua hic agimus, verum etiam de loco, e quo ista contigit, dicens apud Cangium, lib. 4 CPolis Christianæ, pag. 80,* Paulum Abbatem S. Georgii de Venetiis, de monasterio de Pantepostis * de Constantinopoli, sibi a Duce commisso, corpus S. Pauli, qui sub Constantino Copronymo per martyrium passus est, cum favore Marini Storlato, pro Venetiis D Potestatis inibi, in suo transtulisse monasterio.

* Pantepoptis.

e quo monasterio facta;

17 *Operæpretium videtur breviter agere de prædicto monasterio,* Pantepopti, τοῦ Παντεπόπτου, *nomine appellato, e quo sacrum Martyris depositum Venetias translatum est. Cangius loco citato, tradit ædificatum fuisse ab Anna Ducæna, Alexii parente, ex Zonara et Glyca, et quamvis in illud concesserit Anna, vult tamen non feminarum, sed virorum fuisse. Zonaras tom. 3, pag. 171, agens de imperio Alexi Comneni, sic de illo habet :* Matri Imperatoris, administratione rerum, ut dictum est, diu functæ, mala, quibus subditi vexabantur, plerique adscribebant. Quam rem filius, ut qui nomine tenus forte dumtaxat regnaret, etsi moleste ferebat, tamen illam invitam pro reverentia sua, potestate privare noluit. Quo Mulier animadverso, verita, ne vel invita excedere cogeretur, relicta regia, omni auctoritate illi cedit, et in Pantepopti monasterium, a se ædificatum, migrat; ubi, cum aliquot annos honorifice et regaliter vixisset, provecta ætate obiit.

monasterium aliud

18 *Monasterii alterius, eodem* Pantepopti *nomine appellati,* situm e vetustis litteris Christophori E Mauri, Ducis Venetiarum, *producit Ulmus in annotationibus ad translationem corporis* S. Pauli, *pag. 13. Itaque* a tergo, *scriptum refert :* Magnificæ D., Consorti q. Magnifici D. Francisci Crispo, Gubernatrici Ducatus Egæo Pelagi Christophorus Maurus, etc. *Tum hoc profert litterarum fragmentum :* Consueverat enim monasterium ipsum, et ita pro comperto habetur, in ista insula Naxi, tamquam membrum et particulam ejus recognoscere et possidere ecclesiam quamdam, nominatam Pantepopti, quæ partim temporis diuturnitate, partim ignoratione, pro derelicta et abalienata fuit ab hoc monasterio, et capite suo, *etc. Naxum idem Auctor describens,* Naxus, *inquit,* est, quam vulgo Nicsiam dicunt. Apud Strabonem lib. 10, est in Mari Egæo inter Parum et Amorgum. Una est ex Cycladibus; *concludit :* In hac itaque Pantepopti cœnobium et ecclesia condebatur.

ejusdem nominis;

19 *Fuerit itaque hoc monasterium Pantepopti, postremo loco nominatum, antiquitus subordinatum et subjectum, tamquam membrum suo capiti, monasterio Pantepopti CP. Nusquam vero asserit* F *auctor Translationis apud Ughellum tom. 5, a col. 1326, ecclesiam Pantepopti CPolitanam dicatam fuisse S. Georgio, quod erronee ipsi affingit Cangius loco cit., pag. eadem 80, sic eum corrigens :* Perperam porro auctor historiæ ejusdem Translationis corporis S. Pauli Venetias, apud Ughellum scribit, monasterium Pantepopti dicatum fuisse S. Georgio; cui imposuit, quod legerat apud Dandulum, translatum fuisse a Paulo abbate S. Georgii de Venetiis, de monasterio Pantepopti CP.

translatio sub quo abbate facta;

20 *Ulmus a pagina 10, accusat Arnoldum Wion, citans eum in Annotationibus ad S. Gerardi Vitam, quod corporis* S. Pauli *translationem sub Marco abbate, eodem tamen anno, quo communiter statuitur, videlicet 1222, factam prodat. Et sane cuilibet, historiam Translationis, quam hic proferimus, non caligantibus oculis legenti, constare debet, illam non sub Marci, sed sub Pauli, qui ei successit, regimine contigisse. Ad hæc, anno 1222 Paulum, non Marcum extitisse abbatem, fusius in cœnobii Historia idem Auctor ostensurum se dicit.*

21 *Scripto*

A *ejusdem translationis scriptor contemporaneus;* 21 *Scriptorem Translationis contemporaneum fuisse, non male arguit Ulmus ex sequentibus ejusdem verbis, quæ habes apud nos num. 4.* Per idem tempus CPoli super partem, quæ venerat Venetis, principabatur vir illustris Marinus Storlatus, scilicet super ejusdem civitatis medietatem; qui dominus Marinus, pro eo, quod illius parentes ex antiquo apud monasterium S. Georgii tumulantur, et ipse credit tumulari, diligit monasterium et confratres. *Attende ad verba,* ipse credit tumulari; diligit monasterium et confratres; *et intelliges auctorem loqui de Marino, tamquam tunc superstite, phrasibus per præsens tempus expressis. Cum autem dictus Marinus, ut ibidem legitur,* cum ingenti amore in deducendo Martyris S. Pauli corpus, consilium et auxilium dederit, *sequitur, scriptorem Marino atque adeo ipsi translationi, videri fuisse contemporaneum.*

qualis fuerit; quando scriptum martyrium? 22 *Ceterum, tam me scriptoris nomen latet, quam conditio, vitæque institutum, quod professus fuit. Si Ughello credimus, monachus extitit in cœnobio S. Georgii Majoris, qui, uti habet tom.* B *5 Italiæ sacræ, col. 1326,* ejusdem loci monachus, simplici quidem stylo, sed veraci conscripsit S. Pauli *Translationem. Quod, unde ipse tam de statu vitæ affirmate pronuntiet, non est mihi exploratum. Porro edita apud Ughellum translationis historia adjumento mihi fuit ad corrigendos defectus, in Ms. nostrum illapsos, ex illius cum hoc facta collatione. Atque ut de Auctore Translationis agentes, de Auctore Actorum seu Passionis Martyris verbulo meminerimus, censet sæpe prolatus Ulmus, eum ista conscripsisse, qui inventioni corporis interfuit, adeoque Acta exarasse annis 122 circiter post Martyris transitum; totidem quippe annis passionem Inventioni præcessisse, ex illis constat. Probat opinionem suam ex fragmento, inter suas ad passionem annotationes reposito, pag. 17, quod ita habet de prædicta inventione:* Divina directi gratia, lapidem impositum tumulo Martyris a venerabilibus viris, ut mihi prius ostensum est, viderunt, *ex quo fragmento hæc delibans et expendens verba,* ut mihi prius C ostensum est, *arguit Auctorem inventionis, et simul passionis (cum utriusque videatur certo unus esse idemque auctor) præsentem ipsi inventioni interfuisse.*

An martyrii scriptor vixerit tempore translationis. 23 *Verum cum nostrum apographum a prædicto exemplari dissonet, et pro,* ut mihi prius ostensum est, *legat num. 15,* ut ipsi prius ostensum est, *neque satis causæ habeam ad discernendum, quæ cui lectioni sit anteponenda, tamquam emendatior et castigatior; sequitur, nihil ex his concludi certo posse pro præsentia scriptoris in sacri depositi inventione. Videtur interea utcumque colligi, magnam inter res scriptas et scriptorem, temporis intercapedinem interfluxisse; idque confici ex lapsu non uno, inter scribendum ab eo commisso, ut dictum fuit supra.*

Corpus S. Martyris Venetiis, ut asseritur, reclusum. 24 *Corpus sancti Martyris reclusum fuisse sub Clemente VIII, Pontifice Maximo, memorat sæpe dictus Ulmus in Annot. ad passionem ejus, pag. 25:* Sed et venerabiles, *inquit,* monachi, qui in hoc cœnobio aderant *(intellige cœnobium S. Georgii Majoris)* quando ultimo sub Clemente VIII, Pont. Max., corpus ejus in altari inclusum est, ut hodie videri minime possit, ipsum antea tunc intuiti, cum ceteris membris integrum se conspexisse asserant, apertissime tamen narium abscissionem præ se ferre testantur. *Hinc liquet, confirmari ea, quæ jam pridem dixerat Henschenius, agens de S. Paulino, Diacono Martyre, ad diem* IV *Maii, ubi asserit, perperam S. Paulinum istum referri, martyrium subiisse sub Constantino Coproymo, et gratis fingi, Venetiis translatum Coloniam; imo ne Paulini quidem nomine fuisse nuncupatum,* assumpto aliquo vicini nominis Martyre, cum alius non inveniretur. *Hæc ibi; ubi etiam plura, quæ huc spectant, videri possunt; quæ recte referuntur dicto die quarto mensis Maii, quo ejusdem Martyris cultus ibidem stabilitur ex Martyrologiis; Castellano ad diem præsentem,* VIII *Julii, eum inserente suo Martyrologio Universali; qua occasione, ignoro; nisi forte, quia Paulinum putavit eumdem cum* Paulo, *qui hodie colitur. Atque eccum jam* S. Pauli

AUCTORE J. P.

E

ACTA

Ex Ms. Reginæ Sueciæ,

Auctore Anonymo conscripta.

CAPUT I.

S. Paulo, ob defensionem imaginum, ad carcerem detruso, nasus præciditur; sulphur et pix infunduntur.

Grassanti iconoclastiæ Jam quidem maligna hæresis multitudo dissipata erat, et ratio pietatis tempus acceperat, erubescebat autem et mœrebat omnis veritatis oppugnator, et locum non habebat mendacium, divina veritate ubique coruscante. Sed non tulit natura invida et livida, ut non iterum præclarum corpus ecclesiæ laniaret; sed ausa est bellum incitare inabdicatum et absque induciis. Leo tunc, Syrus genere *a*, a orientalium rerum curam gerens, præsumpsit im- F perio resistere. Manu igitur antartica *b* insurrexit in b Theodosium Imperatorem. Ille vero monachalem vitam eligens, permisit huic sceptrum assumere, et infra propriam constitui concupiscentiam. Hic igitur impius, et utinam numquam Principatum occupans, statim contra Deum assumpsit prælium. Venerabiles enim, et divinas imagines in toto orbe terrarum, quem sol illustrat, respective figurantes, et ab omnibus adoratas, impius igni, et conflagrationi ausus est tradere. Ut igitur divina in hunc vindicta transiit propter actum: ipso male vitam ducente, sicut imperii, ita et impietatis malignus illius heres successit principatui, et paternam crudelitatem generans, et malitiam parturiens, quam jam conceperat, concilium Cayphæ colligit, volens Christum per imaginem vituperare, et destruere, et templum Genitricis Dei, quod est apud Blachernas *c* cum c compluribus occupans, inania et vana juxta Prophetam David, est meditatus.

inter alios fortiter sese opponit 2 Divinum enim intrans templum, olim imaginibus decoratum, vidit per picturas Christi venerabilem

Ex Ms. nativitatem, et miracula cuncta, quæ fecit, ipsius mortem, resurrectionem, et in cælum ascensionem, et Spiritus sancti adventum. Has impius suffodiens, deformem, ut ita dicam, efficit Ecclesiam. Ad hæc multi quidem obstabant pro nostris, usque ad sanguinem, et cædem pro fide recta pugnantes. Sic enim habebant mentem, et promptitudinem, ut omnia facile sustinerent potius, quam divina desererent altaria, sicut fuerat imperatum. Cum multis aliis fidelis et veritatis pugil beatissimus Paulus, ut hoc malignum audivit edictum, non adorare Christi imaginem, ne subirent pericula: divino zelo, juxta Psalmistam, tabescebat. Igitur omnia, quæ erant præ manibus [abjiciens,] depositoque hujus vitæ pondere (pollebat quippe divitiis, ingenuitate, ac possessionibus) jam nudus contra peccatum militat, d et, Imperatore Constantino *d* sedente, malignorumque, ac impiorum gentilium multitudinem colligente, turpesque consummante nundinas, nil difficillimum formidans, non Imperatoris furorem trepidans, astans in medio beatissimus Paulus, exclamavit: Si in B alio quidem, et non in te potestas esset: conveniens erat illi, et non tibi culpam adscribere, o Imperator.

3 Quoniam autem mente distractus, cujusdam S. Paulus sinistri dæmonis consilio, pietatem abjurasti, venerabileque nomen Ecclesiæ vituperasti, illius ornatum auferens, et puram ejus tunicam maculasti, et deformem, et sine specie (ut ita dicam) ostendisti, indigna quidem imperiali potentia operatus, indigna autem tua sublimitate tuaque prudentia, vel non nosti, quomodo divina natura miseriæ nostræ totam nostram massam sibi appropriavit, et omnino toti humanitati commista, nostra, quæ ceciderant, reædificavit, et, quæ perierant, salvavit? Hujus ergo carnis, pro nobis assumptæ, similitudinem, respective figurantes, venerabiliter adorantes colimus: ipsum Dei verbum propter nos incarnatum, quas ipsam carnem habentem, non divinitatem circumscribentem, confitemur. Eumdem divinum, impassibilem, et incircumscriptibilem cum assumptione carnis per imaginem, et similitudinem depingimus effingentes. Has ergo venerabilium imaginum in- C formationes levitate mentis, vel quodam modo sævitiæ destruens, æstimas te illas irrecusabiles pœnas effugere? Ad hanc igitur constantiam martyris elatus ille, et illecebrosus, insaniens: Quis, nquit, et unde iste seductor venit, qui et imperiale icontempsit tribunal, et tantam verborum emisit sævitiam, volens hunc sacrum conventum conturbare? Non sum, inquit, extraneus ab imperio, subjiciens martyr Paulus, sed in hoc sum genitus, nutritus et eruditus. Videns autem Christum contumeliis affectum per imaginem in hanc deveni constantiam, volens insipientiam redarguere tuam multam: nihil enim crudelium terrebit me, vel alliciet dulcium: et pati, et mori pro venerabilibus imaginibus elegi prompte.

4 Imperator dixit: Et quid [in] nos exerrantes *vel coram ipso imperatore;* a recta fide, vel a divinis sanctionibus inveniens, redargutionem, ut dicis, induxisti? Sanctus Paulus respondit: Quod quondam a sanctis Patribus divina diffinita utraque doctrina, contemnere, et suffodere legem tulisti. Imperator dixit: Et quomodo est justum, eum, qui nec intellectu est comprehensibilis, nec oculis visibilis, nec auditu tolerabilis, et D per materiam figurare, et per imaginem depingere, nullo modo existentem in comprehensiome, nisi sola infinitate, ut dixit Gregorius Theologus? Sanctus Paulus respondit: Numquid nos illam naturam ignotam, et sine specie per imaginabilem picturam, reformamus, et adoramus? Absit; sed carnis similitudinem per . . . , id est, per imaginem, quod in figuris est, adorantes, ad ipsum, (ut ita dicam) Deum, Verbum incarnatum referimus orationem. Imperator dixit: Ergo divinum immateriale est, vel materiæ subjectum: si enim immateriale, patet procul dubio, quod sine specie est, et sine forma. Si autem possibile est, et hoc secundum te, ergo circumscriptibile omnino est, et formæ subjectum. Si ergo dederis, omnino etiam in imaginibus adorabile. Si autem non hoc: quomodo illud intelligam, non habeo.

5 Sanctus Paulus subjiciens, inquit: O Imperator, *cujus objectiones refellens.* quod secundum primam quidem, et divinam naturam, Deus Verbum, et impassibilis sit, et incircumscriptibilis: in eo autem, quod naturam nostram assumpsit, et tempore est circumscriptibilis, et sensu E comprehensibilis. Ad hoc igitur, Imperator hæsitans, et nil contradicere, vel obloqui potens, furore mordaci mente dividebatur; et iram quidem Martyris induxit fiducia. Ad verborum autem subtilitatem, et auctoritatem, mordacitatemque respiciens dictionum, timebat, ne forte multa verborum persuasione omnibus persuaderet discere religionem, et statim quidem desiit a vesania contra Martyrem; tenebat enim eum stupor urgens, et colloquium circa collectos.

6 Præcepit autem publice eum continuo mitti in *in carcerem conjicitur.* carcerem prætorii. Et habebat sanctus Paulus quippe* in carceribus ligno pedes vinctos, sed non habebat mentem compeditam timore tyranni; spes enim meliorum spectatorum persuadebat contemnere impetum malorum. Unde nec ab hymnodia desiit; sed vinctus et custodia detentus psalmum dicebat convenientem tempori, et passioni; scilicet; In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis: et loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, et non confundebar. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei F omnis injustitia, et cetera. Et quidem tenuit hymnodiam indeficientem, per totos octo *e* dies injustam e detentionem sustinens; quam regide sustinuit, et ingenue, non ut in carcere, sed in viridario recubans, pro cibo, et potu, et pro aliis voluptatibus corporeis hymnodiam ponens. Post transitum igitur illorum dierum, exhibetur idem Martyr imperiali tribunali, Tyranno præcipiente præsentari, et ait ad eum Imperator:

* quidem.

7 Dementia mentis tuæ, ut arbitror, te in tantum *deinde sistitur Imperatori;* ad infrunitam [linguam] movit, ut pro parvo haberes præcepta imperialia. Et licet prius cogitationum putredine in tantum elationis incideris; vel nunc vigilans fias nobiscum, subjiciarisque succumbens imperialibus sanctionibus. Sanctus Paulus respondit: Imperator, nos Christiani præceptis sacris parentibus, et Apostolicis regulis obsequentibus potestatibus subjicimur. Ubi autem inimicitia exercetur in divinum, non solum obsistimus, et opponimus; sed et tibi quidem, et his adversamur juxta Prophetam, dicentes: Nonne qui oderunt te, Domine,

A mine, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio, oderam illos, et inimici facti sunt mihi? Imperator dixit: Inimicari nos dicis divino, eo quod adorationem idolorum contra Christum aversamur? Sanctus Paulus respondit: Et quomodo enim venerabilium imaginum adorationem solventes, non solum hoc, sed et Judaicæ perfidiæ convenienter te consortem et participem nominabo? Illi etenim et Filii, et Spiritus sancti honorem avellentes a voce Dei, [ex] divina gratia ceciderunt. Vos autem imaginis adorationem inhonorantes, carnisque dispensationem profanantes, a Deo cecidistis, illis præparatorum participes effecti malorum.

cujus jussu nasus ipsi amputatur,

8 Hæc a sancto Paulo probata, et dicta sunt. Tyrannus autem, audiens, motuque furoris accensus, præcepit nasum Martyris amputari, et sic ipsum in prætorium recipi. Hoc autem facto, et dicto citius erat videre admirabilem quamdam tolerantiam, et super hominem: non enim gemitus nec luctus, nec vox commista lacrymis; nec fletus B cum ululatu temperatus; nec aliud aliquid eorum, quæcumque homines male patientes efferunt, a Martyre prolata audiebantur; sed ita pœnam toleravit, acsi nihil in corpore pateretur. Ut igitur post illud amarum, et cruciabilem dolorem, item hunc carcer suscepit, nec post tribulationem ab hymnodia discessit. Item cantans illud Propheticum: Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas: faciem meam non averti a sputis turpitudinis. Et item; Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo. Dominus mihi adjutor est, et ego despiciam inimicos meos. Exultabunt labia mea, cum cantavero tibi, et anima mea, quam redemisti. Nundum tres transierant dies, Imperator, sedens pro tribunali, præcipit præsentari sibi sanctum Paulum, et ait illi: Persuaserunt ne tibi [hæc] tormenta, licet minima, mutari ad melius f, et ad utile mentem transferre; et discedere quidem ab illa inutili perseverantia; desistere autem et a ritu idolorum; vel primam tenes superstitionem, et temeritatem?

inconcussa constantia Martyre id tolerante.

9 Sanctus Paulus respondit: O Imperator, nec C diuturna detentio, nec particularum incisio, nec aliquid aliud eorum, quæque corpus deformant et vituperant, poterit me ab adoratione venerabilium imaginum separare. Et si videtur tibi, flagellis verbera, irrita feras, accende omnem ignem: si, inquam, habes terribilem tormentorum speciem, adinvenias, et addisces ipso experimento, quod non poteris me expellere ab hac pulcra confessione. Et hæc dicens, et ad terram respiciens, exaltavit vocem suam, tendens manus in cælum, exclamavit: Absit a me Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, sacræ imaginis tuæ adorationem profanare, et Matris tuæ, vel Sanctorum: per eam enim quasi per quamdam viam, ad tuam adorationem deducimur. Iratus quippe Imperator verbis Martyris, præcepit picem et sulfur infundi super caput Martyris. Sed et hac pœna inducta illi, eadem ei fuit perseverantia, et neque vel minima vultus ejus alteratio apparuit.

ANNOTATA.

a *Designatur Leo Isauricus, corona anno 717, Baronio 716, potitus.*

b *Id est* tyrannica, *vel* conjurata. *Gr.* ἀντάρτης, *est* tyrannus; ἀνταρσία, ἄνταρσις, conjuratio. Ex MS.

c *Locus CPoli. De cujus nomine, situ, etc. tractat Cangius CPolis Christianæ lib. 4, pag. 83, num. 6.*

d *Cognomento* Copronymus; *unde sic dictus vulgo notissimum est.*

e *Bis carcer* Paulum *excepit. Primo, ut tradunt hic Acta, octo dies ibi consumpsit; secundo tres. non tamen integros, ut dicunt num. 8. Petrus de Natalibus, sicut vidimus num. 4, scribit, hac secunda vice octo dierum spatio detentum fuisse Martyrem; sed perperam; standum quippe potius Actis censeo.*

f *Fortunatus Ulmus, sæpe sæpius in Comm. prævio memoratus, fatetur post hæc Actorum verba, exemplar Ms., antiquitus servatum Venetiis in monasterio S. Georgii Majoris, uno folio fuisse mutilum, nostro eatenus integro.*

E

CAPUT II.

Confutat Tyrannum; oculis privandus, ad mortem condemnatur.

Deum laudat Martyr.

Succedit et huic pœnæ carcer, eratque condemnatus sanctus Paulus, nec sic a laude cessans divina, sed clare psallens, et dicens: Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus defensio mea, a quo trepidabo? etc. Et iterum, Dominus regit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquas refectionis educavit me, deduxit me super semitas justitiæ. Si enim ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Impinguasti in oleo caput meum, et misericordia tua subsequatur me omnibus diebus vitæ meæ. Et hic quidem sic tolerabat detentionem, Spiritu sancto roboratus, et divinis enutritus verbis. Sicut quidam F ait, Non in solo pane vivit homo sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Tyrannum autem inflammavit magis insania, nec erat retentibilis, nisi ad propriam persuaderet impietatem; licet non valuerit finem imponere voluntati: martyr enim Paulus est suffultus firmiter petra confessionis.

Tyranni cum Martyre sermo:

11 Unde et item [ut vidit] ipsum, vocatum a prætorio, cœpit causæ assistere, et solum, quod venit, et astitit, multa insania animam implevit tyranni, ita ut truciori oculo eum respiceret. Et adversus vox aufertur: Quousque, infelix, mortem cupis, et hanc vitam desiderabilem festinas relinquere, provocans nos ad iram; transgressionis appellans, et superioris, ac divinæ substantiæ inimicos, [ac] profanatores, quodammodo positarum legalium traditionum? Sanctus Paulus respondit: Non ego, Imperator, sed ipsæ res te accusant. Superiorem enim patrum traditionem profanantes, convenienter ab illis, quæ illi prædicaverunt, vituperantur. Si enim qui Regis leges positas inhonorat, supplicium et pœnam novit sustinere: quanto

Ex ms. quanto magis, qui divinas depravat factiones? Imperator dixit : Et quid ergo eorum, quæ a sanctis Patribus, a doctoribus assignata sunt, subripuimus? Sanctus Paulus respondit : Quoniam eas, quæ ab illis ostensæ sunt et adoratæ, sanctorum effigies, has ab ecclesiis eliminantes, anathematizastis. Imperator dixit : Malum caput, et tibi a sanctis Prophetis, vel Apostolis vel Patribus sancitum est, humanam formam depingi, et osculari?

et hujus responsa. 12 Sanctus Paulus respondit : Novimus superius *a* divinam imaginem *b* repositam a muliere Hæmorrhoissa, quæ tetigit fimbriam Christi, et sanata a fluxu sanguinis, quæ figuram Salvatoris nostri reservavit, sed et figura Genitricis Dei iterum formata a Luca, ab omnibus accipitur et acceptatur et adoratur, et hæc sanctæ et universales synodi sanxerunt. Has invenientes magis roboraverunt, quam repulerunt. Hæc igitur, sic facta, et ab omnibus accepta, Sanctorum venerabilia destruere non horruisti, o miser, et omnium hominum insipientissime. Mihi quidem, et flere contingit, quod per hæc æternum ignem tibi thesaurizare festinas : et nos consortes assumere tuæ dementiæ ac temeritatis, et avellere quidem a Deo, sinistro autem transmittere dæmoni. Hæc autem tenebris et vertigine animam implevere tyranni, et exacuere ad mortem Martyris. Unde ad hæc respondere prætermittens, ad sententiam est conversus. Statim ergo fit indiscretorum judicum conventus et legum revolutio, et quam pœnam justum sit subire eum, qui Imperatorem spargit opprobriis, scrutabatur, et investigabat. Simulabat enim se Catholicum et legem quæsivit, factis consentaneam et ultricem imperii.

Ad mortem condemnatus, martyrio coronatur. 13 Condemnant igitur sanctum Paulum morte, et mox sententiam accepit consummationis : et hoc quidem supplicium declaraverunt. Tyrannus vero crudeliorem definit mortem : præcipit enim oculos beati Pauli martyris erui. Deinde, inquit, bonum est, ut per pedes ligatus trahatur per medium forum, donec reddat animam infelicem. Postea, et post mortem escam volucribus et canibus infelix corpus transmittatur, ut et debita careat sepultura. Hæc dicente Imperatore, superabant prompte iniqui præceptum, et accipientes eum hi, qui ad hæc erant deputati, et manus post tergum ligantes, et funem ad pedes, per forum medium distrahebant, et sic sanctus Paulus patiens orabat, dicens : Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram. Tractus igitur martyr, per forum attractus, et de lapide ad lapidem offendens caput, reddidit Deo sanctam animam. Trahentes eum igitur impii, et mortuum existentem, flagellabant, donec auferentes ad partes Asparis *c* cum damnatis ad escam canum. Quidam vero viri timorati, accipientes corpus sancti Pauli martyris, deposuerunt in loco sequestro, imponentes magnum lapidem super tumulum, ne reliquis ossibus noceretur. Defunctus est autem Paulus, sacer martyr Christi et Confessor, octava die mensis Julii in confessione Jesu Christi, sub imperio impiissimi Constantini Copronymi, quarto anno *d* sui imperii, qui et aliis triginta quatuor annis *e* imperans, deinde propriæ iniquitatis pœnas solvens, et scaturiens vermibus, abrupit vitam, ignisque perpetui factus est cibus.

Corpus B. Martyris 14 Nec minimum tempus intermedium, et omnis tyrannis iconomachorum cecidit. Obtinuit autem imperium Michael *f*, filius piissimæ Theodoræ, qui templa renovavit, fidemque Catholicam dilatavit, et augmentavit et decorem venerabilium imaginum erexit, attribuens Ecclesiæ ornatum decentem et congruum. Post quæ (quibus autem judiciis novit Deus) et ipse destitit ab humanis rebus *g*. Ignatio igitur tunc Pontificatus thronum regente, assumpsit imperii sceptra piissimus Basilius Macedo. In temporibus autem hujus imperii humanam vitam reliquit sanctus ipse Ignatius *h* [et] gubernacula sumpsit ecclesiæ Antonius Abbas *i* venerabilissimi monasterii Caleos *k*, vir venerabilis vitæ *l*, ratione, actu, et ornatu venustatus. Ad hunc ergo sanctum presbyterum Antonium quædam divina apparitio adveniens, corporis beatissimi Pauli martyris manifestam fecit ostensionem. Angelica enim apparitio, apparens Pontifici, inquit ad eum : Surgens mane, et assumens timoratum clerum, vade ad partes Asparis, et deveniens ad monasterium Chaioma *m*, requirensque ibi invenies corpus beatissimi Pauli martyris, qui multos pro veritate consummans agones, accepit coronam immortalitatis. Mox ergo Patriarcha, urgens præceptum Imperatoris, secundum jussum Angeli priorem, toti sacræ synodo enarravit.

divinitus ostensum; 15 Visum est ergo omnibus, et timorato clero et turbis, monasteriisque, litania locum, qui ostensus est Patriarchæ, occupare. Quod et fecerunt, accendentes candelas armaturamque Crucis vivificæ præferentes, et cum psalmis et hymnis ad quæsitum locum pervenerunt, ubi sacra mysteria celebrantes in templo Dominæ nostræ Genitricis Dei, et semper Virginis Mariæ, ad prædictum monasterium Chaioma, post perfectionem sacri mysterii, effodientes, investigant præostensum locum, et requirentes invenerunt, et deprehenderunt divina directi gratia, et lapidem impositum tumulo Martyris a venerabilibus viris, ut ipsis *n* prius ostensum est, viderunt magnum existentem, et qui ab humana manu vix posset elevari. Hunc Patriarcha, diu orans, sanctique intercessionibus confisus, ausus est propriis manibus amovere. Revoluto ergo lapide et sepulcro apparente, ubi sacrum corpus jacebat, et omnino aperto, erat videre, quoddam terribile et magnum prodigium.

et post 122 annos repertum incorruptum. 16 Centum viginti duobus annis mortuus fuerat in sepulcro positus, tamquam spirans et animatus videbatur integer, sanus, perfectus, nullam maculam ferens in corpore : sed ita spirans nitore vultus, ut ipse solaribus radiis præniteret. Quem deosculans sanctissimus Patriarcha Antonius, cum omni clero et populo, attollentes ipsum corpus sancti Pauli, et ferentes, deposuerunt in templo sanctissimæ Dominæ nostræ Genitricis Dei, et semper Virginis Mariæ, honoratæ in prædicto monasterio Chaioma; quod et usque nunc, sanctum et venerabile corpus Martyris ita videtur integrum, et sanum, sanitates perficiens, [et] omnibus, ejus auxilium invocantibus, tribuens sanitates. Quis enim vel morbis comprehensus, vel adversitatibus circumdatus, deinde beatissimi Pauli martyris implorans nomen, non statim invenit difficilium solutionem?

A lutionem? Est enim portus infirmantibus omnibus, qui in tribulatione sunt, opitulator et adjutor promptissimus. Sed, o Martyr, splendor justorum, contubernariæ Patriarcharum conductor, cælestis actus particeps, adsis nunc et nobis, tuæ opitulationis indigentibus, et auxilii; et eripe nos a maligni scandalis, quæ vix est effugere. Hujus vitæ seda turbationem, mentemque mitiga et in tempestate, et in mundana nos effice confusione superiores, ut tuarum intercessionum directi gubernaculo, et præsentem vitam tranquille pertranseamus, et sempiterna bona adipiscamur, quæ contingat nos omnes nancisci gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo gloria et imperium, honor et supplicatio Patri et Spiritui sancto est nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Id est* superioribus temporibus, olim, antiquitus, *Græce* ἄνωθεν, *vel* ἄνω; *quæ quando ad locum*
B *referuntur, significant* desuper, supra. *Hic, si uspiam alibi, prodere videtur Auctor, sua se e Græcis transtulisse. Vide Comm. prævio num. 9.*

b *De illa imagine agit Eusebius Eccl. Hist. lib. 7, cap. 18. Item de illa memorant Acta S. Procopii, quæ dedimus hac die, num. 28 et 29.*

c *De hoc tractu CPolitano docebit te Comm. prævius num. 15.*

d *Hunc annum correximus in Commentario prævio num. 11.*

e *Universe tantum imperavit annis 35, ut in Comm. prævio, num. 11.*

f *Cognomento* ὁ Μεθυστής, *seu* Potor, *post mortem patris Theophili imperare cœpit anno 842 sub tutela matris Theodoræ.*

g *Occisus anno 867, die 24 Septembris.*

h *Obiit die 23 Octobris anno 878.*

i *Conjicienda hujus Patriarchæ in sede CPolitana exordia in annum 888, monuimus in Comm. præv.*

k *De hoc monasterio Comm. præv. num. 14.*

l *Sacro cultu donatum fuisse refert Commenta-*
C *rius prævius, num. 14.*

m *De diversa hujus vocis efformatione, aliisque, huc spectantibus, instruet te Commentarius prævius, num. 15.*

n *Fortunatus Ulmus legit* mihi. *Adi Commentarium prævium, a num. 22.*

TRANSLATIO CORPORIS

Constantinopoli, Venetias ad monasterium S. Georgii Majoris, collata cum editis apud Ughellum tom. 5 Italiæ sacræ, a col. 1526.

Auctore incerto, forte monacho dicti monasterii a.

Exponit scriptor

Gloriosus martyr Paulus, fratres mei dilectissimi, justum esse credidi, qualiter de Constantinopoli Venetias venerit, et in quo tempore, stylo scribere, ut beata memoria nobis, et posteris perpetuo conservetur. Græcorum gens, quæ imperium *Ex ms.* Constantinopolitanum regebat, fere omnes, quæ in mundo erant, gentes, tam in secularibus quam in spiritualibus despiciebant, et abominabantur. Venit, sicut æstimo, eorum superbia, et despectus in memoria justi Dei, et occasione sanctæ Terræ gens nobilissima et Deo devota Venetorum, cum aliquibus comitibus Ultramontanis, paraverunt exercitum, ut Saracenos et barbaros devastarent. Sed Deus omnipotens magis voluit Græcorum superbiam et despectum per memoratos nobiles punire, quam etiam Saracenorum, et barbarorum injuriam vendicare. Cumque esset dux bonæ memoriæ Henricus Dandulus *b*, vir valde famosissimus, et sapientia ornatus, apud Jadram *, venit quidam filius Chersachi * *c*, cujus excussis pater oculis a suo patruo, imperium perdiderat, et rogavit ducem, et comites, qui cum eo fuerant, ut amore Dei, cui se devoverat serviturum, cum de tanta injustitia vindicarent: et sibi imperium, quod ejus pater male perdiderat, per misericordiam restituerent. Qui condolentes, et eum deducentes secum, dederunt ei imperium. E

b
* *al.* Zara.
* Isaaci.
c

qua occasione

2 Græci vero, habentes eum Dominum, occiderunt, et qui eum deduxerant, incendere laboraverunt cum suis navibus. Et ecce, unde crevit occasio, ut qui omnes despiciunt, super omnes omnipotentis Dei potentia despectui traderentur. Nos hæc diximus, fratres mei dilectissimi, ut nemo superbire audeat, vel aliquem habere despectui; quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Græcorum imperium ex tunc in antea factum est Latinorum, et in Constantinopolitana ecclesia, quæ diu restiterat Romanæ Ecclesiæ, ordinatus est nobilis quidam Venetiarum Thomas Maurocenus *d* nomine, eruditissimus Patriarcha. Tunc etiam monasterium sancti Georgii cœpit possidere Constantinopolitanum monasterium, nomine Pantepoptis *e*, in quo beatissimus et sanctissimus Paulus martyr gloriose venerabatur: et in quo multa signa per eum Dominus fecerat, et miracula: multasque ægritudines ab ægris corporibus per ejus merita expellebat. Eodem tempore præerat in monasterio beati Georgii vir nobilis genere, Dominus Marcus, qui de congregatione sua misit virum, miræ sanctitatis moribus ornatum, Domnum Paulum, qui assiduis jejuniis, et in castitate cum humilitate, et patientia Deo serviens, [beatum] exitum vitæ præsentis pro desiderio veræ beatitudinis, incertus et nesciens, quando fieret, expectabat. F

d
e

Venetias sit translatum;

3 Misit etiam cum eo duos alios monachos, ut monasterium Pantepoptis cum eo pariter, immo sub eo, divinis officiis honorarent, veneratione, qua merebatur. Assumpto igitur regimine præfati monasterii, inter cetera invenit corpus gloriosissimum beati Pauli, de quo tanta exultatione gavisus est, quanta nemo posset de acquisitione immensi thesauri amplius gratulari. Et merito; nam thesaurus ille, thesauros omnes hujus seculi præcellebat. Templum Dei extiterat, et Spiritus sancti fuerat habitatio, et pro nomine Domini mortuus jacebat in corpore; vivus in anima, in cælesti patria lætus et victor regnabat cum Christo. Spiritus sancti cooperante gratia idem Dominus Paulus Constantinopoli rediit, et non post multum temporis Domnus Marcus,

Ex Ms. cus, senectute gravatus, abbatiam sancti Georgii, quam tenebat, refutavit, et ipse (ut erat omni honestate famosissimus) est abbas effectus. Tanti vero thesauri, quem reliquerat, non immemor, misit ad Priorem, qui eo tempore monasterium Pantepoptis, assensu et voluntate ipsius abbatis sancti Georgii [regebat, domnum, Marcum nomine, monachum et f sacerdotem S. Georgii *f*,] ut idem sanctissimum corpus prout posset, absconse sibi mitteret, ne tanti thesauri violentiam pateretur. Necesse habuit Prior idem præceptis Abbatis sui obedire : immo tenebatur de jure.

4 Per idem tempus Constantinopoli super partem, *a quo petitum;* quæ venerat Venetis, principabatur vir illustris Marinus Storlatus, scilicet super ejusdem civitatis medietatem; qui Dominus Marinus pro eo, quod illius parentes ex antiquo apud monasterium sancti Georgii tumulantur, et ipse credit tumulari, diligit monasterium et confratres. Ad quem cum Prior præfatus accessisset, et secreta sui cordis aperuisset, cum ingenti amore in deducendo martyris B sancti Pauli corpus, consilium et auxilium dedit. Habebat Prior memoratus amicum fidelem, Jacobum Grimaldum nomine : hunc rogavit, ut prætiosam gemmam suo Abbati deferret, quæ non solum monasterium, sed et totas Venetias sua præsentia decoraret. Nam sicut B. Marcum pene de universis partibus visitare adveniunt innumerabiles viri, et feminæ; ita beatum Paulum facta est gloriosa consuetudo videndi. Præterea paravit Prior capsellam, in qua totum integrum, ut erat, deposuit corpus.

5 Postea rogavit Prior memoratum Principem, *cui commissum.* ut rogaret Petrum Ingosum de Constantinopoli, ut in suo assirio *g*, capsam cum corpore g susciperet; sed quid intus esset, ei nullo modo aperuit, et ut præciperet, ut in tali loco poneretur, quod non posset aliquis desuper ambulare. Audivit ille preces Prioris : audivit et quod rogaverat, corpus scilicet deferre. Fecit etiam nauclerus, quod rogavit Potestas. Parati nautæ venire ad navem, capsam, cum funibus strictam duxerunt, et, sicut dictum fuerat, posita est in loco, ubi nemo habebat acC cessum. Mirabantur nautæ de capsa, quæ erat circumligata, et interrogabant portitorem, quid intus haberet. At ille, timore coactus; vitrea opera, auro depicta, inesse dicebat. Et vere vitrea opera capsa gestabat, figura dico, non natura. Hoc enim de puritate vitri est, quod dicere possumus, ut quæ intrinsecus manent clausa, extrinsecus agnoscamus. Et sanctus vir Paulus, Christi martyr, sanctitatem, quam habuit in voce confessionis, servavit in opere passionis. Nil in se habuit duplicitatis, nec fraudis opera, sicut Scriptura de quibusdam loquitur, dicens: Sunt qui nequiter humiliant se, et interiora eorum plena sunt dolo et fallacia. Auro fuerant depicta, id est virtutibus ornatus; his nempe, prudentia, temperantia, fortitudine, et justitia; vel quia Scriptura dicit : Accipite sapientiam, sicut aurum. Ideo sapientia etiam eum dicimus ornatum; non sapientia terrena, animali et diabolica, neque secundum Apostolum Paulum, sapientia principum hujus seculi, quæ destruuntur; sed sapientia in mysterio abscondita, quam præparavit Deus in gloriam ipsius. Hanc ipsam commendans, Jacobus dicit :

6 Quæ desursum est sapientia, primum quidem D pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, *Suborta gravis* bonis consentiens, plena [misericordia, et] fructibus *tempestas* bonis, [non] judicans; sine simulatione. Cœperunt nautæ navigare, et venerunt aura secunda usque in partibus Cephaloniæ *h*. Et quia lux in tenebris latere h non poterat, paravit Dominus ventum validum et nimiam tempestatem maris; ita ut assirium fluctibus mergeretur. Tunc perdiderunt temonem; arborem inciderunt, de se penitus desperantes, vivere amplius non credebant : plangebant etiam de peccatis suis nimium formidantes, ne sicut aquis corpora, sic animæ æterno supplicio traderentur. Interea, sicut placuit Creatori, in mentem naucleri venit capsella, in qua latitabat B. Paulus, Christi martyr, et quod Potestas sibi dixerat, ut in tali loco poneretur, ut ab aliquo non conculcaretur; cœpitque suspicari, Sanctum aliquem intrinsecus latitare, et propterea pati naufragium. Verum hoc esse, et nos credimus : quia cum de cæco nato interrogatus fuisset Dominus, si is peccasset, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit, Neque hic peccavit, E neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo. Sic isti ad glorificationem martyris B. Pauli, passi sunt non naufragium, sed maris ventique intolerabile supplicium; sicut ad glorificationem Unigeniti summi Dei, cæcus passus est, quam diximus, cæcitatem, O mira, et stupenda! qui glorificavit caput, non desinit quotidie glorificare et membra; qui glorificavit Filium suum Jesum, glorificavit et martyrem suum Paulum. Vocatis itaque omnibus nautis, narravit eis per ordinem, quomodo Potestas eum rogaverat suscipere capsam, et ut in tali loco poneretur, quod ab hominibus non conculcaretur, et quia alicujus Sancti corpus esse in capsa crediderat, petitus est Jacobus Grimaldus, ut aperiret capsam, qualiter possent agnoscere veritatem.

7 Respondit, hoc se facere nullo modo posse; *in itinere* nam * quidam clericus, Dominicus Caravellus no- * *eum.* mine, qui est canonicus sanctorum Apostolorum ecclesiæ et diaconus, in alia navi clavem haberet, ne aliquam diminutionem aliquis faceret de corpore sancto. O recta intentio, o dispositio * sancta corporis sui martyris! quod Dominus ad laudem sui nominis per tot annorum curricula servaverat inte- F grum, sicut huc usque apparet, et posuit in corde mittentis, nec in navi illa mitteret clavem capsellæ, in qua prædicti deposuerat corporis sanctissimam gemmam. Inde enim quod est servata ejus integritas, nostris meritis non esse credimus, sed Domini gratia. Omnia vere cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Sic et beato, de quo loquimur, Paulo, ad suam glorificationem, ei est servata eadem, quam vidimus, membrorum integritas, propter illius nimiam sanctitatem. O nautæ, cur timebatis perire? Portabatis portantem, et nesciebatis; habebatis salvantem, et ignorabatis; ideo timebatis perire, sed Christus Jesus lucernam suam, id est martyrem suum Paulum, quem multis per transacta tempora illustraverat miraculis, extinctam non esse aperuit, neque sub modio positam oblivionis, cujus nomen scriptum est in libro vitæ. Est etiam posita super candelabrum, regnans cum Christo, pro quo sumpsit mortis supplicium, ut luceat omnibus, illum fideliter colentibus. Revelato itaque

corpore

A corpore inter eos lis crevit.

per sacrum corpus sedata;

8 Alii volebant eum in mare mittere, sicut quondam nautæ fecerunt Jonam. Alii dicebant, Nequaquam, sed deprecemur Deum, ut a periculo mortis liberemur sancta intercessione ipsius. Non enim a facie Domini sicut Jonas fugerat beatus martyr Paulus, sed sicut consors nominis et gentium magister beatus Apostolus Paulus Cæsarem appellaverat : sciens per Spiritum, se Romæ in fide Christi multis profuturum : ita beatus iste Martyr, deduci se sinebat Venetias, et, si non prædicatione, miraculis similia multa facturus. Juxta Dei placitum prævaluit bona voluntas in omnibus, et cœperunt Sanctum venerari, quem stulti aliqui cogitabant submergere. Incontinenti nempe die vel hora, tanta facta est tranquillitas maris et venti, quantam nemo mortalium melius cogitare posset. Viso tanto miraculo, numquid dicere potuerunt : Quis est hic, quia venti et mare obediunt ei? Erat profecto membrum de corpore, cujus Christus in sempiternum etiam non desinit caput. Christus, qui per se ipsum quondam B salvavit naviculam Petri, ne mergeretur a fluctibus, ipse per suum fidelem martyrem Paulum, juvamen salutis diu optatum dedit ducentibus illum.

navi cum deposito i

9 Læti itaque nautæ, pervenerunt Otretum *i*, et ibi accipientes sibi et assirio, quæ deerant, necessaria, flanteque aura secunda, pervenerunt usque Venetias. Verum, quia diximus, quod Dominicus Caravellus Diaconus, dispositione divina, sicut credimus, in alia navi clavem haberet thesauri incomparabilis, ipse Prior venit cum clave, et denuntiavit gaudium affuturum, quod non solum suscipientes lætificaret, sed etiam multas exteras gentes ; quæ ad eum venturæ erant, ipsum adorare, ut cernimus. Postea vero nuntiatum fuit domino Abbati, et Monachis, quod venerant, qui detulerant sanctum corpus beatissimi Martyris Pauli. At illi gavisi et alacres, tum magna lætitia et exultatione paraverunt navem, posueruntque intus vexilla non modica, et, campanis pulsantibus, cum honore dignissimo, dignissimum corpus, margaritam (ut ita dicam) pretiosam, immo margaritis omnibus pretiosiorem sanctitate, munditia, et miraculorum virtute, perduxerunt ad monasterii ripam, anno Domini MCCXXII.

Venetias appulsa. k

C 10 Ornatus domnus Abbas *k* sacerdotalibus indumentis, et mitratus cum suis monachis et monachabus omnibus, ipsemet accepit capsam cum corpore propriis ulnis, fratribus illum juvantibus, et dignis laudibus, voce et mente canendo, lætus in ecclesiam sancti Georgii martyris, sicut optabat, Deo annuente, perduxit. Potest, sicut credimus, de tali mansione gaudere, ubi consociatus est beatissimis Stephano protomartyrii dignissimo, Cosmæ atque Damiano martyribus, nec non etiam Cosmæ Confessori sanctissimo. Sunt etiam, sicut monstratur in eodem loco, divina dispositione gemmarum omnium pretiosissimæ gemmulæ pretiosiores, ut est Crucis ligni particula, spongia, quæ sacratissimo ori Dominico fuit apposita : sicut et Apostolorum Philippi et Jacobi, et Thomæ confessoris, quantitas Martyrum et Virginum, de quibus loqui longum esset per singula. Cognoscentes viri et feminæ civitatis Venetiarum, gavisi et lætabundi venerunt videre sanctissimum corpus B. Pauli, et ejus suffragia postulare. Multi denique ægrotantes, ipsius meritus, Domino opitulante, in ejus adventu recepisse salutem cognovimus; et quia de omnibus nimis laboriosum esset dicere, de aliquibus in ædificationem fidelium, sicut a relatoribus audivimus [dicemus, sed] quia præsens opusculum nondum peregimus, illius miracula in posterum dicere reservamus. Pro merito fideli et devotione, ipsius [corpus] foliorum cooperiri auri, et depingi fecit [Abbas] et in arcella optime depicta dignissime collocavit, lampadem cum oleo ante eum, in signo reverentiæ, dependere jussit. Fratres vero ipsum diem adventus ejusdem Sancti hactenus, diem scilicet undecimam exeuntis mensis Maii *l*, unanimes pari exultatione cum suo Patre celebrarunt festivam, uno etiam voto, omni die omnique nocte, pene per totius anni curriculum non desistunt ejus suffragia postulare, et quibus possunt, excolere laudibus, ad laudem et gloriam Unigeniti summi Patris, qui vivit, et regnat Deus per infinita secula. Amen.

Ex Ms.

E

ANNOTATA.

a *Monachum monasterii S. Georgii Majoris censet fuisse Ughellus, ut dictum in Commentario prævio, num. 22.*

b *De Henrico et Andrea Dandulis, habes in Comm. prævio, num. 16.*

c *Filius Isaaci est Alexius Junior, (cujus patruus, Alexius senior, cognomento Comnenus, dictum Isaacum oculis et regno privarat, una cum filio Isaaco vinculis mancipatum). Qui deinde pristino splendori fuere restituti. Plura Historici.*

d *Anno 1204 fuit electus.*

e *Major notitia hujus monasterii datur in Comm. prævio, num. 17.*

f *In Ms. nostro deerant, uncis inclusa; quæ restituo ex fragmento, Annotationibus Ulmianis in translationem corporis* S. Pauli *insperso, num. 12, et Ughello.*

g *Speciem esse navigii, indicant verba num. 6,* paravit Dominus ventum validum et nimiam tempestatem maris, ita ut assirium fluctibus mergeretur. *Vid. etiam num. 9. An forte sic dictum, quia in Syria inventum, vel primo adhibitum?* F

h *Insula Græciæ in mari Jonio, Venetis subdita; a copia Cephalorum piscium, ut fertur. sic vocata.*

i *An* Hydruntum, *vulgo* Ottranto, *ubi commeatum sumpserint?*

k *Translatio hæc non sub Marco Abbate, sed sub Paulo, Marci successore contigit; patetque e contextu, ut notatum in Comm. prævio, num. 20.*

l *Translatio e Ms. Florentino Strozziano notata inter prætermissos die 21 Maii, in hunc rejicitur. Itaque per* diem undecimam exeuntis mensis Maii, *intelligo diem 21 ; qua die Molanus in Additionibus eamdem quoque signat.*

MIRACULUM

Ex Ms.

MIRACULUM

Mulier, S. Paulo patrocinante, a maleficio liberata.

Mulier Clemens ac misericors Dominus cum non tam ei mulieri, de qua locuturi sumus, quam etiam omnibus, qui inclyti martyris sui Pauli patrocinia sincera fide ac cordis devotione petierint, paratus, promptusque sit, ejus meritis sua impertiri beneficia; idcirco qualiter ea mulier, quam et novimus *a*, et sæpius a dæmonibus vexari vidimus, dicti Martyris meritis, ac interventu liberata sit, narrare decrevimus. B Hæc itaque mulier, cum adhuc puella quinquennis a dæmonibus possessa, ad adultam pervenisset ætatem, legitimoque marito tradita fuisset, a dæmonibus, qui tam * latenter lædebant, non permittebatur maritali uti commercio. (*forte* eam) Cumque beatissimi martyris Pauli longe lateque fama crebresceret, veniens dicta mulier cum aliis, ea, qua potuit, fide ac devotione ad corpus accessit, Martyrem ibi ac Dominum deprecatura, ut a dæmonibus ipsis liberaretur: qui, ut hactenus fecerant, latitare cupiebant, ejusque corpus, et animam latenter suis necare maleficiis. Sed prævaluit martyris Pauli ad Deum pro ea effusa intercessio; detecti enim sunt, et quam perniciosi sint ac noxii, manifeste patuit, ad nostram, si bene perpendimus, utilitatem. Nam quis non obstupescat, videns ipsius passionem, eamque tam manifesta opera facere?

2 Mentem enim illius alienantes, faciebant ipsam dæmones huc illucque inhoneste discurrere, per ejusque os, turpia verba vociferando proferebant: nec non corpus ipsius concutientes, ex ejus visceribus sanguine non modico excusso, et per os effuso, asserebant, se cum eo sanguine, in laude Martyris, C licet invitos, ab eo exituros. (*misere a dæmone vexata,*) Itaque videntes se potentissimi Pauli precibus in ea diutius manere non posse, domum claudere fecerunt ac cameram, conficatisque * clavis earum quam fortiter januis, eam occidere suspendio conabantur. (*an* confixisque?) Sed Martyr sanctus, nequaquam passus famulam suam talia pati, per incognitam vocem convicinalibus suis id revelavit, quod dæmones clam facere cupiebant. Concurrerunt tunc citissime mulieres, quæ aderant. Cum vero ingredi non possent, B. Paulum devote rogaverunt; statimque januæ mirabiliter apertæ sunt. Habebat autem ea mulier monachum quemdam, sibi familiarem, in monasterio divi Georgii Majoris, in quo dicti Martyris venerandum corpus requiescit: qui charitativo affectu Martyrem pro ea assidue deprecabatur, et, in quantum poterat, tam eam in Domino confortabat, dicens, quod verissime, et si non statim, in proximo tamen erat beati ipsius Martyris patrocinio liberanda: sicut et per Dei gratiam factum est.

3 Nam post longam nimiamque fatigationem, sicut D sperabat, et sicut ei dictum fuerat, sancti martyris Pauli gratia, multis ad eum ob id fusis precibus, tandem sanata est. (*ope S. Pauli sanata*) Quæ sanatam se sentiens, cupiensque, quonam pacto curata fuerit, scire, et si ea sit sanitas secum toto suæ vitæ tempore duratura, id a Domino, cui nil latet, perquirere curavit. Itaque dum nocte in suo sola esset cubiculo, cum magna se in orationem devotione prostravit. Qua sic ante B. Pauli picturam orante, affuit beata Dei Genitrix Virgo, quam antecedebat cum accenso cereo Archangelus Michael, nec non et venerabilis martyr Paulus, ferens in pictura omne illud supplicium, quod pro Christo passus fuerat, sicut supradictus ei religiosus narraverat: et quidquid scire desiderabat de sua sanitate, ei ad plenum aperuit. Tabula autem, in qua beatis Martyris pictura depicta erat, movere se cœpit, sentireque se tantæ Dominæ adventum, quamvis re insensibilis esset, in hac sui motione ad ipsius glorificationem monstravit. Interrogabat autem supradicta mulier Virginem venerandam, cur dæmoniaca in tantum passio desæviret. Respondit; Eo quod filius vix patri fidem servaret. E Proinde multæ, quæ hanc habituræ sunt passionem, beati Pauli precibus salvabantur; ut a multis exteræ gentis nationibus in Christi nomine veneretur. Sicque visio ipsa recessit.

4. Accessit autem mulier ipsa ad prænominatum monachum, eique supradicta omnia (ut viderat) enarravit: (*cœlesti visione recreatur*) qui ipsam monuit, ut in cœptis persisteret precibus, et si deinceps similia videret, peteret, ut Officium beatæ Virginis dicerent; quod si facerent; nullatenus de visione postmodum dubitaret. Fecit itaque, ut monita a monacho fuerat. Ea autem orante, beata Virgo, sicut prius advenit cum beato Michaele, et martyre Paulo, associantibus eos beato Petro, et Euangelista Joanne, qui, rogante muliere, Officium venerandæ Virginis devote celebrarunt. Quo peracto, interrogavit, beatam Virginem mulier, si cum viro suo maritale esset commercium habitura. Cui beata Virgo: Hoc ait, in assistentis Pauli potestate est, ut qui dæmonia expulit, ipse tibi connubium maritale restituat: volo tamen, ut hac nocte in mea veneratione vicibus quinquaginta genuflectas, jejunesque septima Sabbati, et in F vigilia sancti Pauli, dum sana es; omni vero die dic septies in mei memoriam et honorem, dominicam orationem, cum septem genuflexionibus, similiter quinque vicibus orationem prædictam: genuflexionem in gloriam Adjutoris tui Pauli, ac tribus vicibus orationem ipsam dominicam cum totidem genuflexionibus in sancti Michaelis exultationem. Sicque abscessit, hujusmodi ei proposita regula salutis. Confortata vero in Domino mulier in confusionem inimici, hæc, quæ desiderabat adepta est, et carnale connubium, et diu optatam liberationem. Sit gratia Jesu Christo Domino nostro, qui ubique non desinit suum glorificare martyrem Paulum *b*.

ANNOTATA.

a *Observa, scriptorem coævum fuisse miraculo, quod narrat.*

b *Non pauca in narratione hujus visionis videntur sapere phantasiam muliebrem.*

DE

A

EX MS.

DE S. HADRIANO PAPA I AN III

NONANTULÆ IN DITIONE MUTINENSI

DISQUISITIO HISTORICA

J. B. S.

§ I. Proponitur quæstio, quis Hadrianus Papa Nonantulæ colatur?

AN. DCCLXXXV.

Hadrianus aliquis Papa

Utut præclaros fuisse fateamur, doctrina et sanctitate, plerosque Romanos Pontifices, qui sub* Hadriani *nomine universam Ecclesiam gubernarunt, atque eos inter* Hadrianum I, *quo nullus hactenus sacras habenas diutius moderatus est; attamen nec ei nec successoribus synonymis* Sancti *appellationem in ullis Fastis ecclesiasticis tributam, nec eorum quemquam pro tali ab universa Ecclesia agnitum, nec in præcipuis Romanorum Pontificum Catalogis,* Sancti *nomen præfixum novimus, præterquam in postrema Anastasii Bibliothecarii* B *editione, in qua facile crediderim, male transpositum eum titulum, qui* Hadriani I *successori, Leoni III debebatur. Interim certum est, in cœnobio Nonantulensi, cujus situm habes in Actis* III *Martii pag. 265, et apud Paginm, ad annum 813, num. 8; certum est, inquam, coli istic aliquem Sanctum, sub* Hadriani Papæ *nomine hac die* VIII *Julii. Atque inde motum crediderim Papebrochium, ut* Hadriano III, *quem ibi sepultum noverat, non* Hadriano I, *eam venerationis notam apponeret, ex quo haud dubie sua accepit Castellanus in Martyrologio Universali, dum ita scripsit :* Spinæ-Lamberti, in ducatu Mutinensi S. Hadriani Papæ, ejus nominis tertii, cujus corpus in Abbatia Nonantulensi, sub altari principe colitur.

in abbatia Nonantul. sepultus,

2 *Abbatiæ istius primordia sic describit Ughellus tomo 2 Italiæ sacræ, col. 101.* Dum Lopicinus, *inquit,* in cathedra Mutinensi sederet, Anselmus, Forojuliensis Dux, spreto mundo monachus effectus C est, ædificavitque prope Fananum, monasterium, cujus postea abbas est dictus, ac post duos annos, qua opibus, qua jurisdictionibus, insignem abbatiam Nonantulanam, a Mutina urbe quinque tantum milliaribus distantem, exorsus est, anno scilicet DCCLII. *Pergit ibidem agere de* cœnobii ædificatione, incremento, pretiosis reliquiis, *aliisque eodem spectantibus, quæ celebre olim fuisse prædictum monasterium, egregie demonstrant, sed quæ præsenti huic nostræ disquisitioni nil quidquam lucis afferre possunt. Quo in statu hodie perstet, docebit Joannes Mabilio, qui ipsum perlustravit in Itinere suo Italico tomo 1, pag. 202, sic loquens :* Ipsa die in Nonantulanam abbatiam..... accessimus : ubi modo sex monachi Cistercienses sub abbate regulari degunt..... In bibliotheca duo tantum supersunt, ex multis, quæ celeberrima olim abbatia habebat, veteres codices, nempe vita Hadriani Papæ I, quam hic habes, auctore monacho loci Anonymo, *etc.*

ex cod. aliquo acceptus est pro Hadriano I,

3 *Plusculum hic spopondit Mabilio, Vitam* Hadriani *Papæ I pollicitus, quam vere præstiterit : nam in parte altera citati jam tomi sui primi Itineris Italici, in qua documenta nonnulla seu analecta colliguntur, pag. 38, sub præfixo hoc titulo :* Incipit vita et textus epistolarum Hadriani I Papæ antiquæ Romæ, *fragmenta dumtaxat aliqua, seu formulas decerpit, quæ ad Diurnum Romanum referantur, de* Hadriani *gestis permodicum enarrans; forte quod in veteri illo, a se laudato codice, non gesta istius Pontificis, sed potius epistolæ describantur, ut non obscure etiam indicavit Ughellus, pluribus infra conveniendus, apud quem poema saltem adducitur, quod aliqualem* Hadriani *Papæ I formam exhibeat, ut brevi patebit.* E *Ceterum qualiscumque demum sit vetus iste codex monasterii Nonantulani, id minime dubium videtur, quin ex ista Anonymi monachi Ms. collectione profluxerit, atque jam a temporibus Leandri Alberti apud Mutinenses invaluerit opinio, quod* Hadriani I *Pontificis corpus in eo cœnobio sepultum, et jam a tot seculis ibidem, cultu solis Sanctis debito, honoratum fuerit.*

Leandro Alberto id primum vulgante

4 *Hujus rei luculentissimus testis est Ludovicus Vedrianus, in opere de Sanctis Mutinensibus, Mutinæ excuso anno 1663, a pag. 58; et rursus in historia sua Mutinensi, triennio serius edita, parte 1, pag. 369 ; ex quibus manifeste liquet, inolevisse istic inveteratam opinionem, in sæpe dictæ abbatiæ templo coli cum S. Silvestro* Hadrianum *Papam, istius nominis primum. Et quidem inter Sanctos repræsentatur effigies æri incisa, adscriptis superius his verbis,* S. Hadrianus I Papa ; *infra autem,* sepultus et honoratus Nonantulæ. *Sequitur, per septem aut octo facies in 4 compen-* F *dium vitæ, quæ tota melius accepta fuisset ex Anastasio Bibliothecario. Citatur identidem Leander Albertus, quem primum fuisse existimo, qui ex præfato codice Nonantulano, historiam istam vulgaverit. Mihi sat erit, ex editione anni 1588, f. 354 verso retulisse pauca hæc ejus verba, Latine reddita :* Progredientibus via Æmilia, supra Mutinam, ad dextram Panari ripam, 8 p. m. occurrit Silimbertum castrum, dictum olim Spinum Lamberti, uti reperi in vita Hadriani PP. I, qui ibidem ad meliorem vitam sanctissime migravit, dum rediret ex Francia, quemadmodum docet vetustissimus codex, qui in cœnobio Nonantulano asservatur.

Recte hæc primum refutaverat Ughellus,

5 *Viderat, opinor, Leandrum Ughellus, sed ejus auctoritate nihil motus, tomo 1 Italiæ sacræ, in serie Romanorum Pontificum, ita locutus fuerat, ut tamquam fabellam exploderet totam illam Mutinensium et Nonantulanorum traditionem. Audi ejus verba in* Adriano I : Mortuus est in summa tranquillitate temporum anno DCCXCV, sepultusque

AUCTORE J. B. S.

Romæ est apud S. Petrum, cujus beatissimæ memoriæ Carolus ipse Magnus, quem eximie superstitem coluerat, sepulcrum erexit, atque epitaphio, a se composito exornavit; unde plane constat, vaticinari profumum * illos, qui Hadrianum scribunt Spilimberti prope Mutinam vitam liquisse, illiusque hoc tempore corpus in celebri S. Silvestri abbatia apud Nonantulam requiescere. Ceterum repente novo creato Pontifice, nullum exstitit interregnum. *Hæc ibi recte et vere Ughellus, quibus conformia tradit in* Hadriano III, *in hunc modum :* Fato cessit Id. Martii anno DCCCLXXXVIII, super fluvium Scultenam, in villa dicta Vuitrachara, sepultusque in monasterio S. Silvestri prope Mutinam, ubi pia credulitas fidelium, illum veneratur ut Sanctum, jacetque conditus sub majori altari. Hinc erravere plerique, illum primum Hadrianum existimantes in Nonantulano monasterio quiescere, quod non ita esse, supra docuimus ex epitaphio sepulcroque, quod eidem Romæ Carolus Magnus, gratia familiaritatis excitavit.

* vult dicere falso.

6 *Sic sensit et scripsit Ughellus, donec opere suo* B *ad Mutinensem episcopatum perducto, ubi totam abbatiam Nonantulanam accurate lustravit, et ejus monumenta recensuit, incidens in codicem illum veterem, a Leandro laudatum, de quo nuperrime agebamus, nescio quo fulmine tactus, palinodiam canere non erubuit, confessione peringenua, quæ tota describi meretur ex tomo 2, a col. 113, in Gisione Mutinensi Episcopo.* Quo Præsule, *inquit,* prope Mutinam, in oppido Spilimberti, Alexander, in descriptione Italiæ, aliique narrant, Hadrianum I Papam anno DCCXCV vitam liquisse, ejusque corpus in celebri Nonantulana abbatia delatum, ibidem requiescere, quod non ita esse, in primo tomo hujus nostræ sacræ historiæ docuimus, dum Romanorum Pontificum seriem recenseremus, ducti potissimum ex epitaphio sepulcrove, quod eidem Carolus Magnus Imperator Romæ in Vaticana basilica excitaverat, quod adhuc exstat; pauloque post in eadem serie, dum Hadriani III obitum attulimus, illum, non primum in oppido Spilimberti, villa Vitrachara defunctum, et in Nonantulana abbatia humatum fuisse asseruimus, cum revera Hadrianus III esse non po- C tuerit, quem pia credulitas Nonantulæ veneratur ut Sanctum, ejusque festivitatis diem celebrat VIII Id. Julii, cujus lipsana sub ara maxima jacere affirmat.

viso postmodum codice,

7 Ex gestis namque Hadriani, in vetustissimo pergameno codice, tum soluta oratione tum versibus Leoninis, ab Anonymo, Hadriano synchrono, conscriptis, clare videtur; si quempiam ex Hadrianis apud Nonantulam quiescere, asserere velint; primum, non secundum neve tertium esse, existimandum est : ea enim Acta primo, non aliis convenire demonstratur. Ceterum quæ de Hadriano primo jam fabellam existimavimus, illosque profumum vaticinari, qui eumdem scribunt, Spilimberti e vivis excessisse, dum Galliam peteret, ejusque corpus in abbatia Nonantulana quiescere; nunc ex gestis ejusdem, quæ modo ex citato vetustissimo codice dabimus, ingenue fatemur, haud illos divinasse. Quomodo vero Carolus eumdem apud Vaticanam basilicam epitaphio, a se composito exornaverit, cum ille Nonantulæ humatus esset; an honoris, observantiæ, dulcisque ejus memoriæ causa, quem eximie superstitem coluerat, in celebri Christiani orbis Vaticano templo honorarium sepulcrum elo- D giumque exstare perpetuo voluerit; an vero Hadrianum, apud Spilimbertum defunctum, in Nonantulana ecclesia delatum, ibidem ad tempus humatum, relatumque deinde Romam, et in Vaticano reconditum, Carolus sepulcro et elogio illustraverit, prudens judicabit lector : nostri erit, et errata nostra libenter corrigere, et vetustissima monumenta, quæ pro Sanctis habentur, ad veritatem magis indagendam, studiosis in medium proferre.

sententiam mutans :

8 *Gratissima utique nobis sunt* vetustissima *quæque* pro Sanctis monumenta, *modo germana sint, et in vetustiora certioraque monumenta non impingant; id quod ad severiorem criticam exigere poterat et debebat Ughellus, cujus sincerum candorem vehementer equidem, et ubicumque opus est, imitari plane cupio : at non minus miror tantam doctissimi viri in credendo facilitatem, ut bona fide admiserit, Acta illa, seu ligata seu soluta oratione, scripta esse ab Anonymo, qui* Hadriano I *synchronus fuerit, cum ætatem illam nec redoleant, nec redolere omnino possint, ut ad secu-* E *la multo posteriora revocanda sint. Nisi quis priorem partem excusandam putet, eamque ad* Hadriani I *tempora retrahi patiatur, solis illis postremis novem versibus rescissis, qui ad aliorum imitationem subinde facti fuerint, ut istius Pontificis corpus, utpote inter* Hadrianos *celeberrimi, Nonantulæ quiescere, populo persuaderetur : quod quam inconcinne ab Anonymo monacho ordinatum sit, infra suo loco clarius patescet.*

nimis leviter.

9 *Sane non adeo facile ad mutandam priorem sententiam moveri debuit laudatus Ughellus, qui, ut cetera hic taceamus, vel ex uno solo, sed certissimo capite colligere potuit, prætensæ istius Nonantulanorum traditionis incohærentiam; cum enim Catalogi omnes Romanorum Pontificum et probatissimi quique scriptores post Anastasium Bibliothecarium, in eo unanimiter concordent, quod* Hadriano I *immediate et absque ullo interregno successerit S. Leo III, concipi omnino nequit,* Hadrianum *in Æmilia, tam procul ab urbe Roma mortuum esse, et eodem ipso die famam ejus obitus in Urbem pervolasse, ut ante me observarunt* F *Papebrochius, Pagius et alii. Verum et urgentiora argumenta suppetunt, quibus evincatur, non præfatum* Hadrianum I, *sed ejusdem nominis tertium, centum fere post annis, nempe 885, Spilimberti e vita decessisse, Nonantulæ sepultum, ibidemque sacris Sanctorum honoribus donatum, privata saltem monachorum et circumvicini populi pietate, quæ se in alias partes non late diffuderit : obscuram certe mansisse vel in ipsa Italia,* Hadriani PP., *saltem ut Sancti, memoriam, ostendit silentium Ferrarii, patriorum Sanctorum scrutatoris diligentissimi.*

cum certiora haberet.

10 *Utcumque tamen ea habeant, cultus in ecclesia Nonantulana constans et stabilitus, nec a quoquam in dubium revocari posse videtur, ut proinde tamquam indubitatum admittendum sit,* Hadrianum *saltem aliquem, Romanum Pontificem, ibi a tot seculis fidelium venerationi expositum fuisse. Totus disquisitionis nostræ cardo in eo nunc vertitur, ut dissipatis Nonantulanorum et Mutinensium tenebris, quæ hactenus sub* Hadriani I

Quæstionis cardo proponitur.

nomine ,

A *nomine, sanctum* Hadrianum *tertium involverunt, debitos huic cum Popebrochio aliisque honores vindicemus. Cum autem præcipuus jam sæpius memoratæ opinionis assertor fuerit Abbas Ughellus, ejus potissimum argumenta, ex famoso veteri codice, hactenus manuscripto, desumpta, sequenti proxime paragrapho distinctius proponenda sunt, quæ tertia hujus disquisitionis parte sic refutare conabimur, ut speremus, extra controversiam deinceps positum iri, quis ex Romanis Pontificibus, sub* Hadriani *nomine in cœnobio isto Nonantulensi Sanctorum veneratione a tot seculis cultus sit, et hodiedum honorari pergat.*

§ II. Unde profluxerit opinio, quod Nonantulæ colatur Hadrianus PP. I.

Refert Ughellus

A*bbatis Ughelli, recte primum sentientis ac postmodum sententiam mutantis, verba superius retulimus, nunc ea producenda sunt, quæ ipse* B vetustissima monumenta *putavit, taliaque, ut* errata sua corrigere *compelleretur. Sunt hi nimirum* versus Leonini *isti* conscripti ab Anonymo, *quem* Hadriano synchronum *nimis leviter credidit, cum facile observare potuisset, res et personas, toto fere seculo disjunctas connecti et confundi. Sic incipit poema qualecumque, a præfato Ughello et a nostra Augustino Oldoino in additamentis ad Ciaconium relatum :*

Hadriani primi Papæ sanctissimi gesta.

carmen Leoninum

12 Rex regum fortis, totius conditor orbis,
Qui bona quæque facis, largiris et omnia gratis.
A te donantur quæcumque valere probantur.
Ergo mihi dona, quo possim voce sonora,
Ad placitam laudem tibi verum promere carmen.
Pontificis summi, quo gesta sonent Hadriani.
Impetret hoc pastor, cujus sum carminis auctor.
Auribus intentis expectet concio plebis.
Denique sermo brevis percurret eritque fidelis.
Civis Romanus fidei virtute probatus
C Extiterat, certis ut claret res documentis.
Quem Romanorum clerus populusque patronum
Elegere sibi, concordi pectore fidi.
Ipse bonus pastor gregis et divinus amator.
Qualiter in Patrem, Natum, sanctum quoque Flamen
Esset credendum, clarum dederat documentum.
Nec non sanctorum Patrum sex conciliorum,
Cultorem verum fore se promisit in ævum,
Sedis Apostolicæ ; res omnis jusque subinde,
Prædecessorum, similiter et retinenda suorum,
Se servaturum pariter firmavit ad unum.

in quo multa

13 Quidquid et hæc contra scelerata nititur aura,
Se contempturum rabidi velut canis usum.
Hæc veris votis, et ab omni fraude remotis,
Præsul præfatus Domini spondens Hadrianus,
Petro rite suo commendat scripta magistro.
Sic te, Petre, decet, causas animasque tuere.
Post celebrans festum, sermonem fecit apertum,
In quo præsentem firmavit dogmate plebem,
Alloquiis blandis nimis assidue memorandis.
Scilicet ut pacis teneat pia vincla rogavit,
Et pro se Regem rogitaret omnipotentem,
Quatenus officio, divino munere sumpto,
Se regat et firmet, populum simul ipse gubernet.
Hinc formam trinam summæ deitatis et unam
Clara voce probat, supplex veneratur, adorat.
Demonstrans cunctis præsentibus atque futuris,
Quod sic credebat, populum velut ante docebat.

AUCTORE J. B. S.

Hadriano PP. I.

14 Ante sacrum corpus Petri venerabile prorsus,
Hæc depromebat, velut ejus gesta revelant.
Post hæc, ut miles, cui surgunt undique lites,
Cœpit multa pati bellis, et ad arma vocari.
Qui scutum fidei sumens galeamque salutis,
Fortiter instantem commotus perculit hostem.
Nam desiderio Romæ regnante superbo,
Et res Ecclesiæ morsu nimio lacerante;
Idem vir fortis, quo pestem vinceret hostis,
Tunc Regem Carolum vocitavit amicus amicum,
Ad posternendum magna virtute protervum.
At Rex Francorum, turba comitante suorum,
E Venit et obsedit, miserum post prælia cœpit.
Exilio captum damnavit non revocandum.
Filius inde pati cœpit pro crimine patris,
Donec projectus regno fuit ipse misellus.
His ita transactis, Carolus virtutibus auctis,
Obtinuit regnum, Papa tribuente receptum.
Ecclesiæ matri, quæ perdiderat, reparatis,
Hac in parte pium statuit regnante * Pipinum, * *f.* regnare.
Natum majorem merito qui sumpsit honorem.

et Carolo Magno propria

15 Hinc heresim quondam Græcorum finibus ortam,
Destruxit rectis rationibus ac recolendis.
Namque duo reges Græcorum regna tenentes;
Scilicet indoctus Anastasius ac Leo pravus.
Præcepere sacras igni damnare figuras.
Præcepto lato, Christi damnatur imago.
Effigiesque sacræ quocumque labore paratæ.
Patrum cunctorum structæ sub honore priorum
Vel comburuntur, vel stricto fune trahuntur.
Tantum jam dictis Græcorum partibus ipsis;
Gregorius quidam Romanus Præsul agebat.
Hac ex parte moris ne sit vesania talis.
F Tandem defunctis cum Papa Regibus illis,
Est Constantinus Regali sede potitus,
Filius edoctæ Reginæ matris Irenæ.
Qui cum matre sua Papam rogitat prece pura,
Romam directo cum scriptis Præsule Sancto,
Quatenus infestas hæreses pater ipse repellat,
Vel per se pergens, vel transmittendo fideles,
Qui leges sanctas teneant sub corde ligatas,
Et lites tantas rationum dogmate frangat.

quæ Hadriano III perperam applicantur.

16 His pius acceptis Hadrianus plura rescripsit,
Ad veram lucem pravorum flevit acumen.
Misit et ipse viros divina lege peritos,
Qui responderent quærentibus atque docerent.
Ipsi concilio Domini sub nomine facto,
Artis divinæ populis præcepta dedere;
Præcipue regi magis hæc audire volenti.
Tunc hæresim damnant, auctores ejus et arctant,
Atque jubent sacras templis renovare figuras,
Firmavit dictum tunc jussio regis ad ipsum.
Ad Carolum Regem post hæc cum pergere vellet.
Lamberti campo vitam finivit in amplo,
Qui propter casus Lamberti Spina vocatur.

Ad

Auctore I. B. S.

Ad sacrum cujus concurrunt undique funus.
Hinc resonant cantus, hinc fert turbatio planctus,
Ecclesia sancti Silvestri jure colendi,
Corpus sacratum cum luctibus est tumulatum.
Fletibus expletis, lætare Nonantula felix.
Cui Dominus tantum concessit habere patronum.

Post carmen

17 *Hoc primum ei palmare quodammodo, pro* Hadriano I *argumentum, quo perculsus Ughellus victas continuo manus dedit. Pergens deinde vetustissimum suum codicem depingere, titulum excerpit, quem supra ex Mabilione retulimus;* Incipit vita et textus epistolarum Hadriani; *addens Actorum initium:* Hadrianus igitur natione Romanus, ex patre Theodoro, de regione Via lata, sedit annos XXIII, menses X, dies XVI. *Testatur, sequi Acta et epistolas* Hadriani I, *quæ tamen prætermittit, ne Pontificum vitas exscribere videatur, eaque solum desumit, quæ de obitu et sepultura ejusdem* Hadriani, *in fine codicis narrantur; spondens, se reliqua libenter aliquando daturum, cum aliorum Pontificum gestis, a se compilatis, quæ hucusque inedita ait, quæque talia permansisse, nec lucem umquam vidisse existimamus. Inde subjunguntur ex dicto codice nonnulla eadem, quæ leoninis istis versibus jam expressa sunt, cum aliis ad cultum et miracula pertinentibus; hic etiam a nobis describendis, quantumvis inconcinne digesta sint, ne quid dissimulasse videamur. En totum rei scabrosum contextum, prout ibi legitur, cum aliunde obtineri non potuerit.*

subjungit alia soluta oratione,

18 Cum in regia urbe Concilium celebrari decrevisset, resistentibus quibusdam Dei inimicis, impediti sunt. Sed post annum hinc et inde collecti quam plurimi Episcopi, eorumque legati, factum est septimum concilium in Nicea Bithyniæ, imperante, ut diximus, Constantino, et Hyrenea matre ejus, præsidente quoque Domino Hadriano primo Papa per suos legatos in eodem concilio. Hic etiam dum ad Regem Carolum pergeret, ut veterum pandit memoria, in locum qui spinam Lamberti vocatur, vitam finivit, VIII Idus Julii, et ad ecclesiam monasteriumque beati Sylvestri, quod Nonantula dicitur, perductus, honorifice sepultus est. Ubi etiam usque miraculis coruscare dignoscitur. Cujus morte Carolus Francorum Rex audita, nimium condoluit, diuque se in lamentis dedit. Nam ab ipso Romanorum Patritius constitutus fuerat, regnumque Italiæ, ipso favente, susceperat. Cantores etiam, doctoresque Ecclesiæ ab eo susceperat, et in Ametensium urbe constituerat, cujus ecclesiæ cantores usque hodie Romanæ Ecclesiæ plus ceteris Gallis in cantu concordant.

æque confusa

19 Sepulto itaque summo Pontifice et universali Papa Hadriano, apostolicis infulis involuto, uti mos est Romanum sepelire Episcopum, in præfato Nonantulano monasterio, sicut superius prælibati sumus; septem jam dicto cœnobio diaconi et monachi stolidissimum consilium repererunt, dicentes: Quid huic Sancto, et animæ defuncti prodest, quod tantæ pulchræ vestes marcescant terreno humore? Melius certe esset, si hæc sancta ecclesia de illis honorem haberet, idcirco ad hoc venientes, nocte omnes insimul ad sepulcrum ejus pergamus, et lucidis, ac coruscis vestibus eum exuamus, et vilioribus vestibus induamus. Luce igitur discedente, et tenebris terram obumbrantibus, omnes ad monumentum euntes, eum cum silentio discepelierunt, et vestimenta ei arripuerunt. Et ut lucidius, et apertius hoc ab omnibus credatur, adhuc unam pulchram planetam, quam crassantes * ei abstulerunt, in nostro monasterio habemus.

* Int. grassantes.

et male digesta;

20 Sed ut animi similium de tali facinore contabescant, hoc in verum scimus, quia nullus evasit impunitus. Omnis namque ille funestus tumultus, in eodem anno suæ vitæ finivit cursus, nisi tantummodo unus. Ipse vero qui superstitit, in ecstasi ereptus, sanctum Hadrianum, vicinum Sancto Silvestro sedentem cernit. Qui etiam sancto Silvestro de tali injuria conquerebatur, dicens: Domine, en monachus tuus audacissimus, qui me expolivit cum suis consortibus. De sua itaque audacia te deprecor, ut mihi vindictam facias. Beatissimus vero Silvester humilibus verbis respondens, inquit: Noli mihi hoc frater dicere, sed ut tuæ voluntati libet eum de sua stultitia stude punire. Tunc B. Hadrianus eum arripiens, ter Pastorali virga percussit, dicens; Ista in mundo ostende signa, quatenus hic te fuisse, omnis populus credat. Ibique quemdam ejusdem monasterii monachum, adhuc in schola parvulum manentem, in ordine Abbatum ostendit sedentem. Mox autem ipse in se quærere, quid sibi evenit, recitabat. Quem vero abbatiæ honorem habere debebat, ipse prædicebat; factus autem pœnitens, usque ad vitæ suæ marginem, omni die ad sepulturam ejus totum psalterium canebat.

uti et miracula.

21 Cumque sancti Silvestri ecclesiam omnis populus renovare destinaverat, sancti Hadriani corpus in alio sepulcro recondere cœperant. Ubi vero ejus corpus ita cum magna laude mutaretur, quidam ejusdem ecclesiæ vice dominus, unum ex ossibus ejus improvide tangere præsumpsit. Quod ita fervidum esse senserat, ut se accensum ignem in manu tenere crediderat. Mox illud deponens, quando manum suam exarsam conspexerat, velociter ad mansionem suam perrexerat, et unam candelam ad imaginem suam longam fecerat, et currens ad sancti Hadriani sepulturam leniter cum magna devotione eam obtulerat. Mox autem ex manu sanus effectus, rediit lætus. Hoc quoque multi se vidisse narrant, qui adhuc mundo restant.

quæ ibi patrata dicuntur

22 Videns igitur omnis populus tanta miracula summi Dei potentiam ostendere ob illius merita, eum venerari decreverunt, ac in quantum valebant, eum colebant. Sed cum divina ultione Nonantulanum castrum concrematum fuisset, etiam arca, in qua sancti ac beatissimi Hadriani Papæ ossa jacebant, fuit exarsa; ossa vero ejus cum pannis ejus involutis in medio ardentis ignis, ita illibata permanserant, ut ne aliquam panniculi particulam ignis tangere præsumpserat. Et ut hoc suggerat fidei augmentum, omnes scitote, quod in eisdem pannis adhuc ossa ejus jacent, ferentia odorem immensum. Quin etiam lampas, quæ ante ejus arcam quotidie ardebat, eodem die ab igne fuit exarsa: in terram ceciderat, et tamen Dei voluntate illæsa permanserat.

§ III

A

§ III. Ostenditur, Nonantulæ non alium S. Hadrianum Papam coli posse, præter ejus nominis tertium.

Ad proposita hic Ughelli argumenta, vel potius ad totam codicis narrationem, seu versu seu prosa relatam, brevis esset responsio et solutio, superius a nobis tacta, si paucis quis diceret, falsum utrobique ab Anonymo supponi, cum ex Anastasio Bibliothecario constet, Hadrianum I *Romæ vita functum et in Vaticano sepultum. Habes in Vitis Pontificum, ubi de prædicti* Hadriani *obitu agitur, pag. 120:* Vitam finiens, ad æternam migravit requiem, *non alibi, quam Romæ,* et sepultus est in basilica B. Petri Apostoli, VII Kal. Januarii, Indictione IV. *contra vero certissimum est, ex Anastasii prosecutore Guilielmo, alibi obiisse* S. Hadrianum III. *Verba ejus sunt pag, 234:* Igitur defuncto recordandæ memoriæ Hadriano, (III) qui

Ex loco sepulturæ

B eidem beatissimo Papæ Marino successerat, super fluvium Scultinna, in villa, quæ Viulzachara nuncupatur, *ut recte notavit in serie Pontificum Ughellus supra numero 6. Ex his conficitur, evidentem esse Nonantulani monachi confusionem, in quo tota ea traditio subsistit, quam proinde corruere necesse sit. Ceterum ut omnia exactius refellantur; aliorum potius quam meis utar responsionibus, ut pateat, pridem convulsa esse, quæ ab Anonymo perperam conficta sunt.*

24 *Ubi olim Ughelliana ista, præcedenti § recitata, primum legisset Papebrochius, anno, uti conjicere est, 1673, in collectaneis suis Mss. bona fide annotavit :* VIII Julii, S. Hadrianus Papa I. Vita carmine et prosa citatur ab Ughello tomo 2, a col. 113. Cultus probatur. Petii vitam integram MDCLXXIII; *nempe ut ad Julium perventuris continuatoribus usui esset. Exigua fuit jactura, quod postulatum codicis apographum non acceperit, cum in eo perparum ad gesta pertinens reperissemus, præter ea, quæ ab Ughello tradita sunt, fideliter modo descripta. At vero rem postmodum*

satis evinci poterat,

C *multo accuratius expendit laudatus Magister noster, ubi de* Hadriano PP. I *Agens, consultis certioribus monumentis, sic sensa sua diserte expressit:* Errarunt ergo, nominis identitate decepti, Nonantulani illi monachi, qui Hadriani Papæ, in suo monasterio sepulti, mortem et miracula describentes, ei aptarunt vitam et gesta Hadriani I, tam prosa quam carmine, in iis, quæ exstant apud Ughellum, monumentis, dandis ad VIII Julii : quem errorem corrigentes posteri, venerantur sub altari suo majori collocatum corpus, tamquam corpus Hadriani Papæ III, quem certo constat in Æmilia peregre mortuum esse et sepultum.

25 *Magistri fidem liberavimus; in Ughelli monumentis hac die* VIII *Julii ad verbum referendis: quod autem asserat,* errorem correxisse posteros, *id ei alicunde compertum esse debuit : etenim non ita pridem correctum, satis ostendunt citata superius Ludovici Vedriani opera, nempe Sanctorum Mutinensium et ipsius urbis historia. Ceterum quæ in* Hadriano I *paucioribus perstricta sunt, paulo fusius deducta inveniens in* S. Hadriano III, *cui*

non Hadrianum PP. I,

ex vetusto in abbatia Nonantulana cultu, Sancti *titulum et honores restituit. Sic ibi loquitur :* Guilelmus Bibliothecarius locum, in quo obiit Hadrianus, vocat villa Vuilzachara, super fluvium Scultinnam : et hunc in Æmilia esse, notat Baronius. Strabo Scutanam nominat : et hoc nomen fluvius ille hodieque retinet, teste Blondo. Leander Panaram vocari ait. Utrumque nomen habent chorographicæ tabulæ Joannis Antonii Magini, Scultenna o, vero Panara f; ad cujus sinistram ripam, pari ferme a Mutina atque Bononia intervallo, sed Mutinæ propius intraque Mutinensem districtum, jacet oppidum Spina-Lamberti, vulgo Spilamberti dictum, fortassis a Lamberto Italiæ Rege atque Imperatore, annis post Hadriani obitum pluribus, quam centum, cum antea Longobardica voce diceretur Vuilzachara, id est Willæ vel Willonis ager; infra quem ad ejusdem fluvii ripam dextram, ad x m. p. sita est Nonantula, ubi sepultum diximus. AUCTORE J. B. S.

26 *Conjicit deinde Papebrochius, cur Roma in has partes profectus sit* S. Hadrianus III Papa, *idque non inverisimiliter colligi putat ex temporum istorum calamitatibus, a Saracenis Italiæ allatis; verum quæ potior ratio fuerit, infra patebit, reliqua ejus verba subjungamus :* Causa autem discedendi ab Urbe Pontifici huic fuisse videtur ingens a Saracenis metus, contra quos auxilia petita per seipsum maturaturus, iter susceperit in Germaniam; sed morte præventus in via sit. Illi vero sequenti mox anno * vastaverunt Campaniam, et Cassinense monasterium S. Benedicti die IV Septembris exusserunt. Quin autem Nonantulæ sepultus hic Hadrianus sit, dubitari non debet, licet antiquiores ibidem monachi existimarint, se habere corpus Hadriani I, ejusque Actis (ut supra notavimus) carmine ac prosa subtexuerint, quæ sciebant de obitu et miraculis Sancti. Condonandum enim est mediorum seculorum ignorantiæ, quod ex pluribus Hadrianis elegerit eum, qui fuit primus et celeberrimus. Boni siquidem viri, cum meminissent legissentve, Hadrianum suum cum iret ad Regem, nemo eis occurrit prius quam Carolus Magnus, Rex Francorum et Longobardorum, Hadriani I amantissimus.

sed Hadrianum III Nonantulæ coli:

E

* *Alii notant 884.*

F

27 *Rem eamdem eodem ferme tempore discusserat noster item Augustinus Oldoinus, in additamentis ad Ciaconium, tomo 1, a col. 553, ubi relatis iis omnibus, quæ ex Ughello dedimus, sic observat;* Hæc tamen omnia, quæ recitavimus de Hadriani morte ac sepultura, repugnare aperte videntur iis, quæ scripsit Ciaconius ex epitaphio sepulcrove, quod eidem Carolus Magnus Imperator Romæ in basilica Vaticana excitavit. *Subdit porro :* Scriptores hos facillime inter se concordes redderet, qui diceret, Hadrianum hujus nominis I, apud Spilimbertum defunctum, in Nonantulana deinde ecclesia ad tempus humatum, relatumque demum Romam, et in Vaticano reconditum, a Carolo Imperatore sepulcrali elogio illustratum. *Verum non magis placere id potest, quam idem Oldoinus tomo 2, col. 114 probaverit,* quæ ad conciliandos inter se auctores, recentior aliquis scribat, prius Innocentii IV corpus in sacris S. Laurentii ædibus tumulo datum, ac postea in ecclesiam principem illatum, cum nullius scriptoris antiqui auctoritate nitatur,

nec adversæ sententiæ conciliari possunt.

AUCTORE J. B. S.

nitatur, imo antiqui Chronici Cavensis testimonio refellatur. *Par est utriusque conciliationis ratio, par auctoritas, quæ eamdem evertat.*

Rem plane conficit

28 *At frustra hisce immoramur diutius, rem omnem peremptorie decidit continuator Annalium Fuldensium, a Lambecio editus tomo 2 Bibliothecæ Cæs. Vindobonensis a pag. 351, quem mihi præmonstravit Pagius, sive patruus sive nepos, in Baronii Critica ad annum 885, et in Breviario gestorum Romanorum Pontificum tomo 2, pag. 161 in quo præmonet Pagius junior seu Franciscus, primum Annalistam Fuldensem absolvisse opus suum anno 882, continuatum ab Anonymo, quem vocavit ipse Annalistam Freherianum: præter quem alius fuerit Anonymus, de quo loquimur, qui, quod a Lambecio editus sit, Lambecianus appellari potest. Hic autem ad annum 885, ista refert de morte Hadriani PP. III.* Imperator cum suis apud Francofurt colloquium habuit, missisque Romam nuntiis, Hadrianum Pontificem invitavit in Franciam. Voluit enim, ut fama vulgabat, B quosdam Episcopos irrationabiliter deponere, et Bernhartum filium suum ex concubina heredem regni post se constituere; et hæc quia per se posse fieri dubitavit, per Pontificem Romanum, quasi Apostolica auctoritate perficere disposuit. Cujus fraudulenta consilia Dei nutu dissipata sunt.

Anonymus synchronus Lambecio editus.

29 Nam, *ut pergit idem Continuator Lambecianus,* Pontifex Romanus, ab urbe digressus, et Heridano flumine transito, vitam præsentem finivit, sepultusque est in monasterio Nonantulas. Quod cum Imperator comperisset, contristatus est valde, eo quod in tali negotio voti compos efficit non potuit. *Si per Heridanum Padus hodiernus intelligatur, non videtur eum transiisse Pontifex, qui Spilimberti e vita migravit. Ceterum in iis partibus extremum diem clausisse, confirmat etiam Annalista Freherianus, dum scribit :* Post obitum Carolomanni Regis *(qui contigit mense Decembri anni 884, ut ad eum annum legere est in Critica Baronii) qui tunc Galliam rexerat, Cæsar regnum ipsum aggreditur, receptisque primoribus, et dispositis ibi rebus, prout voluit, remeavit in* C *Franciam, ad edictum placitum Wormacense obviam Apostolico.* Sed dum ipse Papa jam medio itineris spatio foret, correptus celeri infirmitate exspiravit. *Pluribus opus non est, ut verissima demonstretur propositio huic § præfixa, qua nos ostensuros promisimus, Nonantulæ non alium* S. Hadrianum *Papam coli posse, præter istius nominis III, ut in ejus vitæ compendio, mox dando, satis etiam probat laudatus supra Oldoinus. Jam de cultu et gestis pauca subnectamus.*

De veri cultus vestigiis.

30 *De die obitus non modica est controversia; eum reducere voluit Papebrochius ad ipsam festivitatem, qua Nonantulæ colitur Sanctus hac* VIII *Julii, aliis certantibus pro* VII *Idus Maii, aliis pro mense Septembri; nimirum ut quisque Romanorum Pontificum seriem ordinate contexuit. Nihil magnopere obest, quo minus* VIII *Julii mortus sit : ast ex solo isto cultu id evinci non videtur, cum ejus variæ rationes esse potuerint, quas hic enumerare non vacat. Neque alias difficultates chronologicas explanare opus est; ad rem præsentem sufficit, quod* Hadrianus PP. *ab immemorabili in* D *Nonantulano cœnobio habitus fuerit et cultus pro Sancto, approbante vel saltem permittente Ecclesia, ut in tot aliis Sanctis accidisse, notissimum est. Miracula vetustiora ex codice Ms. ab Ughello accepta dedimus; an et quæ postmodum patrata sint, an singularis aliquis ad Sancti reliquias concursus fiat, an solennior sit ejus festivitas, nullæ prodiderunt tabulæ : unum hoc certi cultus indicium suppeditavit laudatus Italiæ sacræ illustrator, quod jam dicta* VIII *Julii sub hac oratione invocetur :* Omnipotens mitissime Deus qui beatum Hadrianum, confessorem tuum, pontificali et Apostolica dignitate sublimasti; quique illi cælestis regni januam misericorditer aperuisti, tribue, quæsumus, ut ejus piis intercessionibus, et præsenti vitæ suffragia, et æterna præmia consequi mereamur.

Gesta Sancti ex Ciaconio,

31 *De gestis, cum non sederit nisi anno* I, *mens.* III *et diebus* XIX, *pauca supersunt, quæ non putavit aliunde tutius desumi posse, quam ex Ciaconio et Oldoino. Erravit ille in eo, quod* Sanctum *hunc* Hadrianum sepultum *crediderit* in E basilica S. Petri. *Ceterum recte, opinor, asserit* patria Romanum *fuisse*, Agapitum antea vocatum, et magnitudine animi cognomine Hadrianos æquasse. *Notatu digna sunt, quæ subjungit.* Instantibus Principibus Romanis, *inquit,* initio pontificatus sui, anno DCCLXXXIV, tanti animi fuit, ut non dubitaverit potentiæ Imperatorum se opponere, et duo decreta ediderit, unum pro Romanorum libertate, ad senatum populumque Romanum, ne in creando Pontifice aut consecrando Imperatoris auctoritas exspectaretur, utque libera essent et Cleri et populi suffragia, quod quidem institutum, a Nicolao I tentatum potius quam inchoatum fuit. Alterum pro dignitate Italiæ, ut moriente Imperatore Carlo III Crasso sine filiis, regnum Italicis Principibus, una cum titulo imperii traderetur. Sunt quidam historici et juris periti, qui hunc Pontificem, ob primum decretum, juris Imperatorii prædonem dicant; qui tamen in errore versantur, cum sua auctoritate retrahere juste Hadrianus potuerit, quod, necessitate cogente, antea prædecessores ejus permiserant. *Hæc Ciaconius.*

et ex Oldoino.

32 *Superaddit Oldoinus, Hadrianum,* sancti F prædecessoris vestigiis inhærentem, execratum esse Photium, tamquam laicum, agentem Constantinopolitanæ ecclesiæ Patriarcham, *nec ullum prorsus* cum eo participasse communionis symbolum, quamvis ab Imperatore Græcorum Basilio magnopere rogaretur. Basilius autem Imperator ubi constantiam perseverantem in singulis Romanis Pontificibus est intuitus, magna indignatione commotus, evomens, quam in se diu continuerat, iram, hostiles plane ad Hadrianum litteras dedit, contumeliis plenas, quas tamen Romam sero perlatas, post obitum Hadriani, Stephanus Papa ipsius successor accepit. Scripsit hic Romanus Pontifex epistolas quasdam, licet una duntaxat reperiatur ad Basilium Imperatorem, quæ exstat in Synodo Universali VIII apud Binium tomo 7 Conc. cum epistola synodali Duziacensi ad Hadrianum; ad quem etiam scripsisse eodem anno, quo creatus est Pontifex, gratulatorias litteras, et alias commendititias pro Carolomanno Francorum Rege, et pro defensione Fratharii, Bituricensis Archiepiscopi, Fulconem Archiepisco-

pum

A pum Rhemensem, testatur Flodoardus in ejusdem Fulconis vita. *De regiminis tempore, obitu et loco sepulturæ jam satis dictum est : atque hisce toti dissertationi finem imponimus.* AUCTORE I. B. S.

DE S. SUMMIVA VIRG. & MARTYRE

CUM SOCIIS VEL SOCIABUS

IN NORVEGIA

J. B. S.

Notitia ex Greveno.

VIII JULII.

Ex Greveno a recentioribus accepta hæc Sancta,

Summivam, Sumnivam *seu* Sunivam *primus hoc die nobis suggessit Hermannus Greven in suis ad Usuardum additamentis hoc modo :* Sumnivæ virginis et sociorum ejus martyrum : qui de Hibernia egressi, in Norbegia coronas martyrii assecuti sunt. *Hanc ante Grevenum nulli Martyrologio insertam novimus;* B *atque ex eo fonte hausisse certum est, Molanum, Canisium, Ferrarium, et siqui alii sunt recentiores Martyrologi; ac præ ceteris Hiberni, quos inter noster Henricus Fitzsimon, qui in primo suo Sanctorum Hibernorum Kalendario* S. Summivam *prætererat, vel potius non noverat, in auctiori postmodum tabula eam* VIII *Julii diserte collocavit* cum septem sociis in Norvegia, *Canisium citans, qui Sociorum numerum non magis expressit, quam Grevenus. In Menologio Scotico Dempsteri eadem exstat falsa Canisii citatio :* In Norvegia, Summivæ Virginis et septem Sociarum, *quæ est alia prava interpretatio, cum non* Sociarum, *sed* Sociorum *Germanice legat Canisius.*

a Castellano prætermissa est :

2 *Vidit hæc omnia, opinor, sæpe nobis laudatus Claudius Castellanus, vulgo dictus Sanctorum refossor diligentissimus, neque tamen ausus est* S. Summivam *aut solam aut cum sociis Martyrologio suo Universali adscribere, ea notula contentus,* C *quod posito nomine in indice generali, addiderit litteram* o, *qua significat, se talem omisisse. Utut magna mihi sit in his rebus viri istius auctoritas, nolui tamen judicio ejus acquiescere; sed consultis aliis Septemtrionalibus monumentis, tametsi Sanctam illam non repererim in Vita Aquilonia Joannis Vastovii, at certe ea inveni, quæ certo probent, in Suecia eam olim cum sociis solenniori ecclesiastico cultu vere honoratam fuisse, sub nomine* Sunivæ. *Est apud nos Missale pervetustum, in Suecia olim usitatum, quod Votivale appellavit Papebrochius, excusum, ut characteres demonstrant, sub finem seculi* XV, *vel subsequentis initium, in cujus præfixo Kalendario clarissime exprimitur* VIII *Julii* S. Sunivæ *nomen, eique ad eumdem diem loco suo aptatur Missa hujusmodi :*

ut vero cultus ejus constat ex Misati Suecico.

3 *Titulus est :* De sancta Suniva Officium. *Introitus,* Vultum tuum deprecabuntur *etc. Oratio :* Supplicationibus nostris, quæsumus omnipotens Deus, aures tuæ pietatis inclina, ut qui sanctæ Sunivæ virginis et martyris sociorumque ejus festa recolimus, eorum muniamur præsidiis, et ab omnibus liberemur adversis, et ab omnibus liberemur adversis. *Epistola,* Sancti per fidem. *Graduale,* Gloriosus Deus in Sanctis suis. *Euangelium,* Simile est regnum cælorum decem Virginibus, E *cum reliquis de communi Virginum et Martyrum. Non facile crediderim, ex istiusmodi Missali Aquilonari* S. Summivam *in Greveni notitiam pervenisse, cum inde solus cultus innotescere potuerit, non vero adventus ex Hibernia in Norvegiam, ubi cum sociis vel sociabus martyrium subierit; quæ forte ex Breviario aliquo ejusdem regni Suecici desumi potuerint. An satis certa certa fide nitantur, non ausim equidem definire. Socios vero, an verosimilius socias habuerit Virgines, sitne ex Hibernia a barbaris aut piratis Norvegis abducta, ut Vitus infra testatur; a quibus et quomodo martyrio affecta fuerit, pluribus non investigabo.*

De ætate et gestis incerta omnia.

4 *Sat temporis, et forte nimium impendi, ut quærerem, qui rem obscurissimam elucidaret; sed frustra : nam altum ubique de* S. Summiva *et sociis vel sociabus martyribus silentium aut meræ tenebræ.* F *Citatur in sæpe dictis collectaneis manuscriptis RR. PP. Minorum Hibernorum Lovanii noster Stephanus Vitus, ut in Cornice deplumata Calidonia lib. 1, ita scriptum reliquerit.* S. Summiva Scota Hiberniæ virgo, quæ cum septem sociis virginibus Hibernis fuerunt a prædonibus tyrannis Normannis paganis captæ, delatæque in Norwegiam, ubi exemplo vitæ innocentis, et constantia conservandæ castitatis, et miraculorum ostensione, ad Christum convertit Norwegos aliquot. *Hæc quidem satis opportune excogitata sunt, at magis placerent, si vetustiori aliquo testimonio firmarentur. Ceterum ex illis nil quidquam educitur, quo Sanctæ hujus, vel sociorum aut sociarum certa ætas, gesta, virtutes aut miracula dignoscantur, necdum a nobis illustrentur; ut proinde hic omnino sistendum sit.*

DE

A

DE S. ILLUMINATO EREMITA

APUD TIFERNUM TYBERINUM IN UMBRIA ITALIÆ

I. B. S.

Notitia ex Ferrario.

VIII JULII

Hic alter Sanctus est, cujus non solum incerta ætas et gesta, sed et patria ipsa, omnibus Martyrologis extra Ferrarii Catalogos ignotus, nullo peculiari cultu Tiferni, ubi corpus quiescere dicitur, honoratus; certe cujus natalem in tabulis istius ecclesiæ non annotari, testatur idem Ferrarius. In Catalogo generali Tifernates ex Plinio distinguit, sic ut alii Tyberini sint, alii Metaauenses, de quibus hic pluribus agere, operæ pretium non est. Ad priores, hodie Cita di Casullo, *spectat* S. Illuminatus, *cujus Acta Mss. se vidisse asserit Ferrarius, qui interim*
B *in toto suo elogio bina ferme dumtaxat miracula producit, ut ex sequentibus patet :* Illuminatus eremita in agro Tiphernate apud montem Albanum, ab urbe Tipherno ad IV m. p. distantem, vitam asperam in ea montis excelsi solitudine duxit, Præcursoris normam imitatus, cum solis rebus agrestibus vesceretur. Quo in loco ecclesia sub ejus nomine olim exstabat; ea autem cum proximo pago diruta, dum corpus alio deferretur, puella, diu ab immundo spiritu agitata, ubi sacrum corpus attigisset, illico liberata est. Clericus etiam, toto corpore perfractus, cum decennio eam infirmitatem passus esset, ab avo suo ad beatum Illuminatum ductus, sanitatem consecutus est. *Præter hæc pauca, de hoc Sancto nihil repertum est.* E

DE S. NOMIO SEU NUMMIO CONF.

PROPE VILLAM-PIROSAM INTER PARISIOS ET HOUDANUM

I. B. S.

Notitia ex Martyrologiis.

VIII JULII

A recentioribus Martyrologis signatus,

Primam hujus Sancti memoriam pro hoc die suggessit editio Usuardi Parisiensis, per Muneratum procurata anno 1490, his verbis : In pago Pinciacensi, S. Nomii Confessoris. *Alius Usuardus auctior Reginæ Suec. sub num. 428, scripsit :* In pago Pintiavensi, sancti Nunni Confessoris. *Molani additiones ad Usuardum*
C *legunt :* In pago Pinciacensi, sancti Nomii Martyris. *Legendum est, opinor, ut habent Munerat. et Mol., ut locus seu positio designetur non procul Pissiaco, (gall. Poissy) quem Baudrand explicat per* le Pinserais, qui est tractus Galliæ in diœcesi Carnotensi, versus Sequanam fluvium, cujus periere limites; et ejus fit tantum mentio, *inquit,* in actis mediæ ætatis, et in rebus ecclesiasticis illius diœcesis. *Rem paulo clarius distinxit Castellanus in Martyrologio Universali, in quo ad hanc diem sic habet :* Prope Villam-pirosam *(Villepreux)* inter Parisios et Houdanum S. Nummii Confessoris. *Hic rectissimus situs est, in mappis geographicis expressus, distans Parisiis Houdanum versus, milliariis gallicis circiter quinque.*

2 *Ibi reperio et* Villepreux *et* Saint Non, *quod est Sancti nomen gallicum, hoc eodem die relatum in Kalendario spirituali Parisiensi* (Almanach spirituel) *tamquam peculiari aliquo cultu in ea urbe honoratum.* S. Non conf. en Vexin : *in Vexino tractu insulæ Franciæ, cujus caput aiunt esse Pontisaram. Et hæc quidem omnia eidem nomini conveniunt, præterquam quod male a Molano* Martyr *appelletur. Verum quis Sanctus iste aut cujas fuerit, quando et in quo statu vixerit, quid egerit, quo tempore floruerit aut mortuus sit, quæro, qui* F *mihi explicet, Parisios recurri, dubia proposui, lucem postulavi; nihil obtineri potuit. Saussayum ante frustra consulueram : nam dum is in Supplemento ad suum Martyrologium Gallicanum scribit :* In agro Leodiensi, Pinciacensi pago, natalis S. Nomii martyris, litteris inversis, a nonnullis sacris censoribus Monii nuncupati, potius laurea emeriti martyrii in morte, quam in vita rerum gestarum notitia clari : *Dum, inquam, hæc scribit, plane demonstrat, se nescire de quo Sancto hoc die agatur; nam Monius ille spectat ad* XVIII *Octobris, quo die eum in indice generali retulit Castellanus, sed in textu omisit; forte quod vero cultu honoratum non crediderit, quod dicto die ex Molani Natalibus erit examinandum.*

scitur habere cultum; cetera ignorantur.

DE

A D

DE S. GRIMBALDO ABBATE

WINTONIÆ IN ANGLIA

SYLLOGE HISTORICA

J. P.

§ I. Cultus S. Grimbaldi ; elogia ; patria ; vitæ institutum.

An. CMIII aut CMIV

S. Grimbaldi cultus sacer ex variis,

Sancti Grimbaldi *Abbatis cultus sacer tum e Martyrologiis, tum ex aliis veterum scriptorum monumentis notissimus est ac testatissimus, tametsi in Romano Martyrologio præteritus. Talis fuit traditus a Wilhelmo Malmesburiensi, qui,* humatus, *inquit,* magna gloria sanctus prædicatur et creditur. *Hunc secutus Matthæus Westmonasteriensis, eum* magnæ sanctitatis *virum prædicat. Consonant Florentius Wigorniensis, et Iperius in Chronico cœnobii S. Bertini, quod Ms. habemus, cap. 12 scribens,* quod S. Grimbaldus est *ibidem* monachus effectus. *Refertur hoc die in codicibus Usuardinis Antverpiensi Majore, Bruxellensi, Aquicinctino, Altempsiano, et Lubeco-Coloniensi; de quibus consule Usuardum a paucis jam annis illustratum. Eodem sanctitatis titulo honoratur in Legenda Sanctorum Angliæ, Capgravio attributa, Baronio ad annum 904, Wione, Natalibus Sanctorum Belgii, Miræo in Fastis, Dorganio, Ferrario, Maihewio, Menardo ac Bucelino. Plura, quæ huc spectant, dabunt Sancti elogia.* B

uti etiam ex Benedictionali antiquo.

2 *Cultus sacer plurimum stabilitur ex Benedictionali Roberti, apud Mabilionem Act. Bened. Sec. 5 a pag. 6, ex monacho Gemeticensi Archiepiscopi Cantuariensis, sub annum 1050, quo in libro legitur,* Benedictio in natali S. Grimbaldi Confessoris, *qualis sequitur :* Benedic, Domine, omnem hanc plebem, beatissimi Grimbaldi Confessoris solemnitate congregatam, atque fulgidis illius exemplis roboratam, cælestis beatitudinis albo fac dignanter esse adscriptam. Amen. Quique illum hodierna die ad cælestem cum tripudio evexisti catervam, plebem hanc respice placatus, tibi subjectam, tantique interventu patroni, a peccatorum omnium squaloribus clementer concede fore absolutam. Amen. Sicque eos labentis ævi transigere tribue felicitatem, ut, cum in mundi defectu judex adveneris cunctorum, non eos collegio dampnes reorum, sed omnium concives esse concede Sanctorum. Amen. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum et imperium sine fine permanet. C

Elogia desumpta ex Legenda Sanctorum Angliæ,

3 *Legenda Sanctorum Angliæ jam memorata sequenti præconio sanctum Abbatem prosequitur :* S. Grimbaldum monachum, litteratura et cantu peritum, de partibus Galliæ accivit Rex Alfredus Westsaxonum, et constructo apud Wintoniam novo monasterio, eum Abbatem constituit : qui, congregata monachorum caterva, Abbas et Doctor eorum venerabilis effectus, litteris et moribus discipulos instruxit. Eleemosynis deditus, orationibus devotus, vigiliis assiduus, et omnibus bonis exemplis plenus, in senectute bona, VIII Idus Julii terras reliquit, et pro operibus Deo placitis, præmia in cælo recepit. Apud Wintoniam in monasterio, ab eventu Hida vocato, corpus ejus in magna veneratione habetur. Floruit autem circa annum Domini DCCCLXXXVIII.

Saussayo,

4 *Saussayus in Martyrologio Gallicano sic ejus laudes adornat :* Ipso die (VIII *Julii*) S. Grimbaldi, Abbatis et Confessoris, qui Teruanæ Morinorum oriundus, vix adhuc a pueritia egressus, Bertiniensibus monachis apud Audomaropolim sese adjunxit, ubi magnos pietatis et doctrinæ fructus cum edidisset, demum in Angliam trajecit, ab Alfredo, Westsaxonum E Rege, ob claram sanctitatis famam evocatus; a quo Abbas constitutus novi monasterii apud Wintoniam, ingenti cum virtutum incremento, munus exorsus, ea laude peregit, qua commisso gregi tramite veræ felicitatis omni exemplo sanctitatis propalato, eamdem ipse apud Deum dignus supernæ mercedis repertus, fidus gratiæ cooperarius, consequi promeruit lauream.

epistola Fulconis, Arch. Remensis,

5 *Non inelegans Viri elogium invenio apud Alfordum nostrum in Annal. Angl., ad annum 885, desumptum ex Fulconis, Archiepiscopi Remensis, ut fertur, epistola, quam e Ms. codice Annalium Wintoniensium, qui liber de Hida appellatur, exscripsisse se testatur. Exhibeo dictæ epistolæ fragmentum, rescissis aliis, huc non pertinentibus, brevitatis causa.* Unum a nobis specialiter deposcitis, Rex Alfrede, nomine Grimbaldum, sacerdotem et monachum, ad hoc officium, *arcendi lupos a grege Domini,* et curæ pastoralis regiminis præficiendum ; cui utique testimonium perhibet universa ecclesia, quæ eum ab ineunte ætate nutrivit in vera fide et sancta religione, et quæ illum per F singulos gradus ecclesiastico more promovit usque ad sacerdotii dignitatem ; dignissimum esse illum proclamans pontificali honore, et idoneum, qui possit et alios docere. Sed quoniam id in nostro regno magis fieri optabamus, et olim, Christo annuente, opportunitate temporis adimplere disponebamus, scilicet ut, quem habebamus filium fidelem, haberemus et ministerii nostri consortem, et in omni utilitate ecclesiastica fidissimum adjutorem ; non sine ingenti, ut ita dixerimus, dolore patimur illum a nobis divelli, et per tanta spatia terrarum ac maris, a nostris obtutibus separari. Porro autem charitas non novit dispendium, nec fides detrimentum, nullaque intercludunt intervalla terrarum, quos copulat veræ dilectionis vinculum ; libentissime vestræ petitioni annuimus, quibus nihil negare possumus... Nostrum igitur est, illum vobis canonice concedere; vestrum autem illum honorifice suscipere.

6 Ea scilicet ratione atque tenore, tam ad gloriam regni vestri, quam ad honorem ecclesiæ et præsulatus

AUCTORE J. P.

quæ ad Alfredum, Regem Angliæ

tus nostri, eum, ad vos mittendum cum suis electoribus, et cum nonnullis regni vestri proceribus, vel optimatibus, tam episcopis scilicet, presbyteris, diaconibus, quam etiam religiosis, laicis, qui vobis viva voce, in præsentia totius ecclesiæ vestræ profiteantur ac promittant, cum condigno honore se habituros omni tempore vitæ suæ; nec non decreta canonica, et functiones ecclesiasticas ab Apostolis, et Apostolicis viris ecclesiis traditas; quæ tunc a nobis audire et postea ab eodem suo pastore et doctore secundum formam, a nobis sibi traditam, discere potuerint, cunctis diebus irrefragabiliter velle custodire. Quod cum fecerint, divina benedictione et beati Remigii auctoritate per nostrum ministerium et impositionem manuum, more ecclesiastico decenter ordinatum, et in omnibus plenissime instructum, accipientes illum sibi, cum debito honore deducent ad propriam sedem, alacres et læti ipsi, omni tempore patrocinio illius fruituri, doctrinaque et exemplo ejus jugiter instruendi.

data fertur; sed forte non authentica;

7 *Et paucis interjectis, ita pergit :* Illius *(Grimbaldi) erit* pastorali solertia sibi commissorum saluti semper consulere, et post se universos potius amore B trahere, quam terrore cogere. *Hactenus fragmentum epistolæ, quam Alfordus, tametsi de illa Flodoardus non meminerit, adjudicandam censet Fulconi, ad annum prædictum, num. 13. Mirum accidit, in eadem fieri mentionem, si quis attenderit ad totum contextum, quod missus fuerit* S. Grimbaldus *a Fulcone,* curæ, *ut ibidem dicitur,* pastoralis regiminis præficiendus, dignissimus pontificali honore; *quod per* impositionem manuum more ecclesiastico decenter ordinatus, cum debito honore deducendus ad propriam sedem, *referatur. Verum, an videtur illa epistola tam esse authentica, ut omni suspicione vacet? Quæ* S. Grimbaldum *episcopum facit; qualis alibi a nullo agnoscitur; de qua epistola ne vel ad umbram meminit Flodoardus, qui plurimas tamen refert a Fulcone scriptas ad Romanos Pontifices Marinum, Adrianum, Formosum et alios; ad Imperatores etiam ac Reges; quin vel ad ipsum Alfredum, de quo hic agitur, quem corrupte* Albradum *vocat; ad Episcopos etiam, et* C *id ipsum quoque Plegmundum Cantuariensem, perperam Pleonici nomine nuncupatum. Mirum foret, in tanto numero scriptoram litterarum Fulconis, ab Auctore, qui proximus illis temporibus vixerit, tam accurate ac distincte relatarum, hasce unas fuisse prætermissas, si umquam extitissent in rerum natura. Quid si pro privato affectu illas composuerit aliquis, et Annalibus Wintoniensibus inseruerit? Nec obstat, quod Harpsfeldius harum litterarum meminerit, earumque compendium referat sec. 9, cap. 10; recentior quippe est ille auctor, quam ut prætensæ epistolæ irrefragabilem auctoritatem conciliare queat.*

Annalibus Wintoniensibus,

8 *Illustria plane sunt, quæ idem Alfordus eodem anno e nominatis Annalibus in laudem sancti Confessoris edidit in hæc verba :* Anno igitur ab Incarnatione Domini DCCLXXXV, jussu Fulconis, Remensis Archiepiscopi, pariterque rogatu proprii Abbatis, sanctissimus Domini Confessor Grimbaldus, exemplo beatissimi patriarchæ Abrahæ, egrediens de terra et cognatione sua, Anglicam terram ingreditur, ubi in gentem excrevit magnam, ubi fœcundæ doctrinæ fructificare meruit multiplici satione, et in filio- D rum multorum spiritualium propagatione gaudere. Rumor prætcrea de tanti Patris exoptato adventu, ad aures serenissimi Principis Alfredi ac summi Pontificis Anglorum nec non Patriarchæ Cantuariensis Ethelredi Archiepiscopi deveniens; procedunt concite ambo, Rex et summus sacerdos et regni nobiles, in unum conglobati, in occursum Viri Dei, et eum, non quasi hominem, sed quasi Angelum Dei suscipiunt.

Cambdeno, et Assero. teste oculato.

9 *Apud Cambdenum in descriptione Oxonii, citantem verba veterum Annalium Novi monasterii Wintoniensis, vocatur* sanctus Grimbaldus sacræ Paginæ suavissimæ dulcedinis excellentissimus professor... vir acutissimi ingenii et undecumque doctissimus. *Asserus, testis oculatus, in libro de gestis Alfredi Regis apud Mabilionem, breviter quidem, sed honorifice ipsum laudat, dicens, Regem Alfredum* advocasse *e Gallia in Angliam* Grimbaldum, sacerdotem et monachum, venerabilem videlicet virum, cantorem optimum et omni modo ecclesiasticis disciplinis et divina scriptura E eruditissimum, et omnibus bonis honoribus ornatum. *Ne longior sim, concludo ex dictis, sanctum Abbatem raris ingenii, eruditionis, vitæque ac morum integritatis dotibus enituisse, non secus ac sidus inter viros sua ætate præstantes sapientiæ laude ac probitatis.*

S. Grimbaldi patria.

10 *Felix enimvero patria, quæ tantum virum genuit! At quænam patria ipsius fuit? Miræus in Fastis scribit,* natum Tornaci Nerviorum, aut, ut alii volunt, Teruanæ Morinorum. *Saussayus, ut supra jam retulimus, eum* Teruanensem *facit. Talis quoque audit in elogio apud Molanum in Natal. Ferrarius hac die, Meyerus lib. 2 Annal Fland. ad annum 903, Wion et Bucelinus in Menol. Bened. asserunt* Tornacensem, *cum Molano in Indiculo Sanctorum Belgii pag. 34. Wilhelmus Malmesburensis lib. 2 de Gestis Pont. Angl., pag. 246 nominat illum* Flandrensem, *atque ex illo Cognatus lib. 3 Annal. Tornacens., pag. 3; denique cum utroque facit Malbrancus lib. 5 de Morinis, pag. 230; ubi. postquam probasset* S. Grimbaldum *in Morinis ortum, maleque ab aliquibus accipi Tornacum pro* F *Tornahemo Morinensi, uti et* Taruannam, *Morinorum archipolim pro* Tarvanna *seu Paulopoli, postea concludit, videri posse dici* S. Grimbaldum *Teruanensem, sed etiam Tornahemensem extitisse, eumque,* quem genere illustrem volunt, originis suæ claritudinem ab Attonis, Bononiæ Comitis, liberis, quos, *inquit,* ab Carolo Magno turris Ordantis Barones narravimus institutos, accersere, cum ad navalium et portuum custodiam videantur destinati. Cum vero parens Teruannæ forsan honorificam gereret præfecturam, contigit Grimbaldum illic natale suum iniisse.

Deficiente antiqua Vita.

11 *Talis autem fuit gestorum a beatissimo Viro continuata series, ut meruerit disertum præconem, qui ea ab antiquis temporibus scripto commendans, ad posteros transmitteret, et ab oblivionis tenebris vendicaret. Tradit Iperius extitisse de ipso Legendam; verba Iperii dabo jam mox. Testatur Molanus, non in Indiculo, uti vult Mabilio, sed in Natalibus Sanctorum Belgii, vitam ejus scriptam fuisse a Gotselino, Monacho Bertinensi, cum hoc exordio :*

Urbs

A Urbs Morinorum. *Illam integram non magis videre nobis licuit, quam Maihewio ac Mabilioni post Molanum. Quamobrem aliunde supplenda nobis erit hæc jactura; contexendo epitomen rerum præcipuarum, ab ipso gestarum. Ac primo quidem de infantia ejus sic lego in elogio, quod* ex Gotselino, Chronicis D. Bertini, et Legenda Sanctorum Angliæ *concinnatum dicitur apud Molanum in Natalibus Sanctorum Belgii; quibus consonant ea, quæ habet Malbraneus lib. 5, pag. 230, in hæc verba :* Urbs Morinorum quondam ampla et antiquis titulis opum et bellorum imclyta, illustrior nunc est Confessoris Christi, *Grimbaldi,* genitura. Siquidem a septenni infantia, suis annis fortior ac prudentior, monasterium præoptavit.

contexitur sylloge historica; in qua de ejus educatione monastica,

12 *Educatio Sancti monastica traditur apud Molanum in prædicto elogio, ubi dicitur* susceptus esse et sancti Samuelis sacrificio sacratus in cœnobiali divi Bertini gremio, sub patrocinio clavigeri Petri. *Distinctius rem describit Iperius, vestitam nonnullis adjunctis; qui in Chronico, quod, ut dixi,* B *Ms. habemus, ad annum 834, relato obitu Fridogisi, Abbatis* XI *Bertinensis, narrat ei,* successisse Hugonem, hujus loci Abbatem XII, filium Imperatoris et Francorum Regis Caroli Magni... Hic Abbas, regiminis sui anno primo, juvenem elegantissimum, beatum Grimbaldum, recepit et studuit hujus monasterii monachum, qui, qualiter et quantum profecerit, testatur ejus Legenda; *(Ergo, ut mox insinuavimus, Legenda de ipso scripta fuit)* quam de ipso canimus in ecclesia Dei. *Atque hinc statue de anno natali* S. Grimbaldi, *qui fuerit circiter 815; monasterium ingressi anno circiter ætatis 19, et ab Hugone admissi anno 834.*

probitate ac virtute;

13 *Quam insignem vero se probarit monachum, quam in virtute adoleverit, et tandem excreverit in virum perfectum, traditur in eodem elogio apud Molanum; nam* sacratissimis institutionibus in spem cælestium, in virum perfectum, in gaudium coaluit Angelorum. Sed quis omnem virtutum ejus seriem percurrat? Quam mellifluus, benignus, amabilis fuerit; quam ardens cælestibus desideriis terrena quæque transcenderit; ut sacris lectionibus et ora- C tionibus assiduis invigilaverit, corpus castigaverit, bellum aereis potestatibus indixerit, arma totius innocentiæ induerit, monasterialis obedientiæ exemplar effulserit : a singulis singula operum beneficia æmulando acceperit. Sacerdotii sui dignitatem auctoritate decorabat, humilitate modificabat.

præpositura, missione ad regem Galliæ pro monasterio Bertinensi

14 *Quid? quod tantam sibi inter suos venerationem æstimationemque conciliarit, ut ad præposituram electus atque id muneris recte administrans, missus fuerit ad Regem Galliæ, cum eo tractaturus de re summi momenti, ad monasterium S. Bertini spectante; sicut discimus ex Iperio, capitulo 20, ubi sic narrat :* S. Fulco, Remorum Archiepiscopus, dudum Abbas noster, *id est monasterii S. Bertini,* nunc hujus *ejusdem* loci Abbas vigesimo loco reassumptus est per hunc modum. Balduinus Catus, Flandriæ Comes, filius Balduini Ferrei, hanc abbatiam vacantem habere gestiens, Regem juvenem Carolum adiit, ut, si posset, obtineret. Quod sentientes monachi, beatum Grimbaldum, tunc hujus loci monachum et Præpositum, ad Regem dirigunt, ad hoc, si possent, omnimodis evacuandum. Quem Comes in itinere invenit; que tenderet, inquirit. Qui, cum responderet, se Regem expetere velle; dixit Comes, se hanc abbatiam bene posse obtinere, si sibi monachi non obstarent; sicque recessum est. Beatus Grimbaldus ad Regem perveniens, beatum Archipræsulem Fulconem ibi reperit; cui monachorum verba proposuit, omnes scilicet unanimiter se locum velle deserere; quia religiosus et sacer locus sub laicali redigeretur potestate, postulans, ut Regem expeteret, nec hoc fieri permitteret suo regni tempore. Archiepiscopus condolens, et memor antiquæ dilectionis, cum Grimbaldo Regem adiit, supplicationem et verba monachorum exposuit. Rex vero annuens, per firmam electionem eidem Archiepiscopo Fulconi abbatiam hanc regendam commisit anno Domini DCCCXCIII. *Porro, quanta dexteritate hanc pro Sithiensibus legationem obierit* Grimbaldus *Præpositus; quam fortiter perorarit ad Balduinum removendum; quam, Fulcone a Rege Bertinensium Abbate jusso, monachis illis gratus acciderit ejus reditus, exponit Malbrancus lib. 7, cap. 2.*

AUCTORE J. P.

E

aliisque dotibus exornata.

15 *His adde elogium e Molano; unde pateat, spartam Præpositi a* S. Grimbaldo *summa cum laude obitam et exornatam fuisse. Itaque, postquam ibi dictus fuerat,* omnium votiva prece rerum monasterii Præpositus constitutus, *adjungitur, quod esset* prudentia et facundia clarissimus, æquitate et pietate solidissimus : nihil sibi in terris thesaurizans, sed fratribus, sed ecclesiæ, sed egenis et hospitibus administrans, ut animal oculis undique plenum, cuncta prospiciens. Tam benigna vero erant in eo charitatis viscera, ut domesticorum quorumdam mores tolerare maluerit, quam eos ejicere, commendans Domino tempus dispensationis, qua corrigeret ecclesiam suam; quod per beati Præsulis Adelwoldi instantiam factum esse constat. *Planum igitur fit ex dictis, sanctum Virum raris ingenii, eruditionis ac probitatis dotibus enituisse. Atque hæc quidem de vitæ ejus instituto; circa quod duo alia puncta se offerunt, quæ proximo paragrapho discutiemus.*

F

§ II. An S. Grimbaldus fuerit Cancellarius; unusne, an duo Grimbaldi æquales?

S. Grimbaldum Cancellarium fuisse, an probetur ex Mabilione?

Cancellarii munere functum fuisse S. Grimbaldum *refert Mabilio se invenisse* in quadam charta Rodini cujusdam, qui prædia nonnulla pagi Ambianensis in Sana-terra Sithiensibus tradidit, *his verbis :* Actum in monasterio Sithiu, in ecclesia S. Petri, anno I Caroli Magni Imperatoris, cognomento Crassi, VI Idus Septembris. Grimbaldus sacerdos et monachus scripsit. *Atque ita haberi asserit prægressus Auctor apud Folquinum in Historia Sithiensi sub Rodulfo abbate; idque censet contigisse ad annum 881; observans illi calculo obstare contextum Rodini, cui, si quis insistat, dicere consequenter ipsum debere, Rodini donationem factam anno 885. Verum quia secundum opinionem ipsius* Grimbaldus *in Angliam se recepit anno 883, unum e duobus asserendum censet,* aut Grimbaldum, qui prædictum instrumentum scripsit, alium

esse

AUCTORE J. P.

esse a Grimbaldo, de quo nunc agimus; aut certe instrumenti, ab eo scripti, characteres ad annum 881, qui primus Caroli in Italia fuit, referendos esse. *Sed præterquam quod ex hoc loco videatur obscurius elici munus Cancellarii, de quo loquimur (si quidem ullo modo inde extundi possit. Quid enim vetat similia instrumenta subnotari ab iis, qui Cancellarii non sunt?) videtur insuper numerus Grimbaldorum nimium multiplicari; quibus duobus, si adjungas alterum, nostro æqualem, a Mabilione adstructum, ut dicetur paulo post; jam habebis duos ex tribus Grimbaldos, nimium inter se similes, quam ut simul ambo in hujusmodi temporum adjunctis eos vixisse, credibile fiat; prout de illis disputabitur jam mox.*

An ex Anonymo apud Usserium?

17 *Asseritur expressius prædictum Cancellarii officium ab Anonymo apud Usserium in Indice Chronol. pag. 1176, ex notula,* quam ad marginem libri VI Polychronici Ranulphi Castrensis, manu satis antiqua appositam, in membranis Thomæ Alani Oxoniensis, *reperisse se dicit, quæ ita habet :* Grimbaldus, præsente B victoriosissimo Alfredo, ceterisque regni Magnatibus in Universitate Oxon. legit primo lectionem scholasticam, qui paulo ante fuit Parisiensis Cancellarius. *Anonymi nota ad verba Ranulfi, ubi de* Grimbaldo *fit mentio, paulo aliter sonat apud Alfordum, ad annum 886, et non semel dumtaxat, sed bis, ipsum id muneris administrasse refert, semel nimirum* in Universitate Oxoniensi, *semel Parisiis, cum memoretur,* paulo ante fuisse Cancellarius Parisiensis. *Ast opinionem hanc refellit idem Alfordus, ex eo* præsertim, *quod* ille honoris et prærogativæ titulus, necdum in latino orbe natus esset, sicut nec Universitatis nomen, eo sensu, quem hodie pro Academia sumimus.

Hoc munus ipsi adjudicatur.

18 *Enimvero* Universitatis *nomen pro* schola publica *invaluisse circa Henrici III tempora, notavit Cambdenus, agens de Oxonia, et ex eo Usserius in Primordiis pag. 342. Utut est : videtur satis everti munus Cancellarii, quod prætenditur in notula dicta gestum a* S. Grimbaldo, *partim ex ante dictis quoad laudes ejus ac vitæ institutionem, ubi altum de hac re est silentium; partim ex debilitate et* C *infirmitate unius notulæ, ab incerto auctore Ranulfi verbis adjectæ, tacentibus aliis scriptoribus, qui ex instituto agunt de rebus gestis a* S. Grimbaldo. *Nihil itaque satis firmi hic occurrit, ut hanc dignitatem ipsi attribuendam censeamus.*

Disquisitionis de uno an duobus Grimbaldis æqualibus

19 *Numquam mihi incidisset suspicio, an duo eodem tempore, in eodem monasterio Bertiniano, eadem famæ celebritate, eadem sanctitate morum,* Grimbaldi *convixerint, in eadem ambo Anglia mortui. Ecquis enim credat, tot notas individuales, ut loquuntur Philosophi, plus quam uni eidemque individuæ personæ convenire posse? Itaque de duplici* Grimbaldo, *supra fidem utrimque æquali, nihil cogitans, incido in locum Mabilionis, tom. 3, Annal., Bened., a pag. 240, ubi priorem suam de unico tantum* Grimbaldo *monacho opinionem, retractat et corrigit. Rectene, an secus; et an secundæ curæ exactiores fuerint, quam primæ, discutiamus. Sic itaque habet loco citato :* Existimavi aliquando hunc esse Grimbaldum monachum (*de illo Grimbaldo, qui subscripsit chartæ donationis, de quo initio hujus paragraphi, hic sermo* D *est)* quem ex Sithiensi monasterio Ælfredus rex in Britanniam invitavit ad restituendum in illa insula studium litterarum. At re maturius considerata, visum est duos distinguere ejusdem nominis Sithienses monachos, sibi æquales, quorum unus ab Ælfredo accersitus sit in Angliam; alter Præpositi officio functus apud Sithienses usque ad necem Fulconis, Archiepiscopi Remensis; quo interfecto, ipse in eamdem insulam confugerit, ad vitandum furorem eorum, qui manus injecerant in Fulconem, ab ipso rogatum, ad capessendum denuo regimen abbatiæ Bertinianæ.

occasionem dedit Mabilio, duos asserens;

20 *Deinde interjectis nonnullis de* S. Grimbaldo *nostro, quem ad distinctionem alterius, Majorem vocat; negat ei convenire, id, quod Molanus ait, nimirum non eum Præpositi officium in monasterio Bertiniano gessisse, non abbatis munus post Rodulfi obitum recusasse, nec regi Galliæ auctorem fuisse, ut Fulco, Archiepiscopus Remensis, hanc præfecturam denuo resumeret.* Nam, *inquit,* hæc alteri Grimbaldo convenire constat : cum eo E tempore Grimbaldus Major Wintoniensem abbatiam in Anglia regeret. *Et post pauca de missione ejus in Angliam accitu regis Alfredi, sic prosequitur :* Grimbaldum e Sithiensi monasterio accitum fuisse constat, et quidem a Fulcone Abbate, aut a Rudolfo, ejus successore missum. Si a Fulcone Abbate; id factum oportuit haud serius anno præcedente LXXXII *post octingentesimum,* quo Fulco Abbas in locum Hincmari Archiepiscopi suffectus est. Neque porro id differri potest ad secundam Fulconis jam Archiepiscopi præfecturam post mortem Rodulfi Abbatis, quæ accidit anno DCCCLXXXVIII. Quo tempore Grimbaldus sine dubio in Britannia versabatur. Siquidem anno DCCCLXXXVI, teste Assero, exorta est infausta Oxoniæ discordia, *mox verbatim referenda, quæ* orta fuit post tres minimum annos, quam Grimbaldus eo accesserat. Quippe ex ipso Assero, per tres annos haud magna inter *discordes* fuerat dissensio, occultum tamen fuit odium, quod summa cum atrocitate postea erupit. *Unde concludit,* vel superiori vel certe præsenti anno, *id est 882, vel 883,* hanc missionem factam esse. F

cujus rationes proponuntur

21 *Ita ratiocinatur Mabilio. Tota vero ratiocinationis vis eo redit, ut probet, quo tempore* Grimbaldus *Præpositus oratorem egit in Gallia, ne electio abbatis devolveretur ad potestatem secularem, tum temporis* Grimbaldum *Majorem, extitisse in Anglia, et quidem Wintoniensem Abbatem. Hujus argumenti Achilles petitur ex loco Asseri, ubi agitur de discordia Oxonienses inter et* Grimbaldum *Majorem (tantisper et nos ita ipsum appellemus distinctionis gratia.) Intelligo. At quid si locus ille sit sublestæ fidei, quid si ineptus et male cohærens; quid si fragmentum genuino Asseri textui aliunde perperam assutum? Locus, tametsi paulo longior, integer fere hic est proferendus, ut de ejusdem valore ex æquo statui queat, tota rei controversia hinc dependente. Alfordus ad annum 886, num. 17, citans in margine Asserum fol. 16,* qui nuper eum impresserunt, *inquit,* ita eum loquentem faciunt ad hunc annum. *Verba sunt sequentia :* Eodem anno exorta est pessima ac teterrima Oxoniæ discordia inter Grimbaldum, doctissimosque

A simosque illos viros, quos secum illuc adduxit, et veteres illos scholasticos, quos ibidem invenisset, qui ejus adventu leges, modos ac prælegendi formulas, ab eodem Grimbaldo institutas, omni ex parte amplecti recusabant. Per tres annos haud magna fuerat inter eos dissensio, occultum tamen fuit odium, quod summa cum atrocitate postea erupit, ipsa erat luce clarius.

expenduntur, 22 Quod, ut sedaret Rex ille invictissimus Ælfredus, de dissidio eo, nuntio et querimonia Grymbaldi certior factus, Oxoniam se contulit, ut finem modumque huic controversiæ imponeret... Veteres illi scholastici contendebant, antequam Grymbaldus Oxoniam devenisset, litteras illic passim floruisse, etiamsi scholares tunc temporis erant numero pauciores, quam priscis temporibus; plerisque nimirum sævitia et tyrannide paganorum expulsis, idque indubitato veterum Annalium testimonio illius loci ordines ac instituta, a nonnullis piis et eruditis hominibus fuisse sancita; ut a D. Gilda, Melkino, Nennio, Kentigerno, et aliis, qui B omnes litteris illic consenuerunt... ac D. quoque Germanum Oxoniam advenisse, annique dimidium illic esse moratum, quo tempore per Britanniam iter fecit, adversus Pelagianorum hæreses concionaturus; ordines et instituta supra mirum in modum comprobavit. *Tum refertur Rex utramque partem hortatus,* ut mutuam inter se conjunctionem et concordiam tuerentur... At Grymbaldus... statim ad monasterium Wintoniense, ad Ælfredo recens fundatum, proficiscebatur. Deinde tumbam Wintoniam transferri curavit, in qua proposuerat, post hujus vitæ curriculum, ossa sua reponenda, in testudine, quæ erat facta subter cancellum ecclesiæ D. Petri in Oxonia. Quam quidem ecclesiam idem Grymbaldus exstruxerat ab ipso fundamento de saxo, summa cura perpolito.

ac diluuntur; 23 *Locum hunc merito multis impugnat dictus Alfordus : ac mirum ait, Asserum tam ex abrupto de discordia illa locutum, cum nullam alias aut scholæ Oxoniensis, aut academiæ ibidem fundatæ fecerit mentionem. Deinde, quomodo lis illa anno 886 nata, et jam ante triennium occulte concepta* C *fuerit;* cum non solum, *inquit,* superius *apud se* dicta, sed Cambdenus ipse, Wintonienses Annales citans, probent, Grimbaldum non nisi superiore anno, *videlicet 885,* in Angliam venisse? *Addit, qui* fieri potuerit, in tanta Danorum vastitate *et grassatione in Merciorum privincias, ecclesias, monachos,* ut antiquis illis scholasticis parcitum sit, permissumque musis vacare? *Quærit præterea,* quis illos docuerit? Sub quorum magistrorum disciplina studuerint? *Fatentibus Auctoribus,* illos omnes exauctorasse Alfredum, et novos substituisse. *Loci sæpe dicti auctoritatem enervat insuper ex nominibus propriis virorum quatuor, ibidem fabulose insertis.* Quod ad pios, *inquit,* et eruditos viros attinet, Gildam, Nennium, Kentigernum atque Melkinum, qui indubitato veterum Annalium testimonio, Oxonii in studiis consenuerunt.... satis aperte fucus primis etiam oculis apparebit, Nam Gildæ utriusque, Albanii, inquam et senioris; Badonici etiam et Junioris exordia, profectiones, studia, senium denique et ultimam vitæ periodum inspeximus supra *(assignatis ad marginem annis 508, 509, 512 pro Gilda Albanio; pro Badonico autem annis 540, 562 et 583)* ex omnium, quos invenire potuimus, Annalium fide; et numquam eos vel Oxonii studentes, vel in illa Dobunorum provincia viventes, vidimus. *Auctore J. P.*

24 Pari diligentia Kentigerni itinera legimus, ejus incunabula, pueritiam, juventutem, studia etiam et studiorum locum exploravimus; et nullum ejus Oxonii vestigium apparuit. Nennius et Merkinus obscuriores sunt, nec possumus eos tam accurate sequi. Qui tamen de illis aut dixerunt, aut scripserunt aliquid (nam inter Britanniæ scriptores numerantur) numquam Oxonii, nedum quod ibi consenuerint, meminerunt. *Quin imo,* quia eorum unus Banchorensis, alter Avolonius cognominatur; *in illis potius cœnobiis vixisse,* studuisse, docuisse et denique consenuisse videri, *ait, producta congruentia, quæ id suadeat. Denique illud, quod additur de* Grimbaldo, *ad Wintoniense monasterium deducto a Rege Alfredo, quod recens fundaverat, dicit, non constare cum Annalibus ejusdem monasterii, ita enuntiantibus :* In vigesimo nono E anno et ultimo regni sui (proh dolor!) primitus sancto viro Grimbaldo suum Rex clementissimus aperuit consilium et suam primitus expressit voluntatem de constructione cœnobii in urbe Wentana : sed præventus morte piissimus Rex, votum diutius cupitum explere non potuit. Cujus mortem sanctissimus Pater Grimbaldus afflictione flevit incomparabili. Sed prædictus nobilis ac gloriosus Princeps Alfredus, ante mortem imminentem, terram pro capella et dormitorio emit, et filio suo Edouardo pro testamento legavit, ut monasterium a patre, per plurima annorum curricula præcogitatum, compleret et fundare non tepesceret. *Confer hæc cum fragmento pseudo-Asseriano, et videbis* Grimbaldum *ab Alfredo deductum fuisse ad monasterium, quod tum temporis nondum erat in rerum natura.* *nixæ loco, Assero perperam attributo,*

25 *Si quis itaque has fragmenti ineptias expendere voluerit, non improbabit conclusionem Alfordi, ita loquentis :* Ob hæc ἀσύστατα καὶ ἄτοπα, quæ in prædicta narratione continentur, merito aliqui dubitarunt, an genuinus Asseri partus esset, an vero supposititius et adulterinus. Jacobus Usserius cum ea ex Assero recitasset, erraticum fragmentum vocat, et ejus operi insertum; doletque Cambdenum, uni exemplari Ms., quod numquam viderat, adeo fidem adhibuisse, ut curaverit illud Francofurtensi impressioni inseri. *Adde corollarii loco ex eodem Usserio pag. 342,* antiquissimum antigraphum, si non ipsius (quod omnino videtur) Asserii, certe proximis ab eo temporibus, characteribus Saxonicis exaratum, adhuc in Cottoniana bibliotheca conservatur; in quo istorum omnium neque volam extare, neque vestigium, *affirmat.* *id est, fragmento : ut apparet, inepto et supposititio* F

26 *Jam vero ut revertamur ad* Grimbaldum, *unde tantisper digressi sumus, unumne an duos æquales; cum vacillet fragmentum, cui tamquam fundamento duos hosce* Grimbaldos *superædificavit Mabilio, ipsa etiam eorum duplicatio vacillet, necesse est; nisi aliunde fulciatur, et quidem tam certis et irrefragabilibus rationibus, ut assensum non tam eliciant, quam extorqueant; nimis multis adjunctis plane similibus hic concurrentibus, qualia sunt idem nomen, eadem ætas, idem vitæ* *Verosimiliter unus tantum admittendus Grimbaldus, non alius ei æqualis.*

institutum

AUCTORE J. P.

institutum, idem instituti monasterium, cadem rerum agendarum dexteritas, eadem vitæ sanctitas, idem mortis locus; quam ut omnia hæc in diversis personis concurrere potuisse, fiat verisimile aut credibile; aut vero admittendum sine urgentissima necessitate. Magis itaque propendeo, ut credam, unum unicum eodem tempore in eodem monasterio extitisse Grimbaldum, *non admisso altero, ei tam æquali.*

Occuritur objectionibus

27 *Quid enim piaculi est, differre adventum* Grimbaldi *in Angliam, secus ac censet Mabilio, in annum 888, quo secunda vice præfecturam monasterii Bertiniani admisit Fulco, simul Archiepiscopus Remensis, et simul iterum Abbas? Enimvero missum esse* Grimbaldum *in Angliam eo tempore, quo Fulco admotus erat cathedræ Remensi, conficitur ex qualiquali epistola, ad Regem Alfredum data, cujus fragmentum dedimus num. 5, in cujus epistolæ exordio præfatur, se scribere, dum esset Archiepiscopus. Audi ejus verba :* Gloriosissimo ac Christianissimo Regi Anglorum Alfredo, B Folco, gratia Dei Rhemorum Archiepiscopus, *etc. Nec videtur improbabile, quod una tunc fuerit Abbas, adeoque quod epistolam istam scripserit (si tamen umquam scripserit) quando secunda vice monasterii Bertiniani præfecturam administrabat. Quorsum enim spectant ista verba?* Non sine ingenti, ut ita dixerimus dolore, patimur illum *Grimbaldum* a nobis divelli et a nostris obtutibus separari . . . libentissime vestræ petitioni annuimus . . . Nostrum est illum vobis canonice concedere. *Scio responderi posse cum Alfordo ad annum 885, num. 7,* itum esse ad Fulconem, Remensem Antistitem, qui Hincmaro successerat, penes quem in monachos *Sithienses* erat summa potestas; atque regiis litteris, nuntiis et muneribus idem ab eo postulatum.

in hac materia

28 *Si præplacet opinio, quæ anno 885, ut habent Annales Wintonienses et post illos Alfordus, adventum* S. Grimbaldi *in Angliam figit, non repugno; modo ne duos intrudas* Grimbaldos, *longe præter omnem verosimilitudinem undequaque simillimos, neque* Grimbaldum *Præpositum ad* C *S. Bertinum a nostro* Grimbaldo *distinguas. Enimvero unum unicum* S. Grimbaldum, *eumque Præpositum agnovit Iperius; talem agnovit Molanus in elogio superiore, talem Malbrancus de Morinis lib. 7, pag. 401; talem Alfordus ex Annalibus Wintoniensibus, scribens ad an. 885, num. 4; talem haud dubie scriptores alii, quorum nulli, ut opinor, in mentem venerit, duos adeo inter se similes distinguere, præterquam uni Mabilioni, ex fragmenti male cohærentis, inepti et apocryphi auctoritate, quæ nullius momenti censeri debet, subnixi.*

difficultatem movere natis,

29 *Quin imo, fac me fragmentum illud admittere, tamquam genuinum, necdum adduci potero, ut admittam duos* Grimbaldos, *adeo ob similitudinem incredibiles. Fac enim anno 883 profectum ipsum esse in Angliam, juxta hoc fragmentum, quo tempore ex Abbate Bertiniano Fulco factus erat Archiepiscopus Remensis; fac anno 885, juxta annales Wintonienses; fac anno circiter 888 aut 889, tempore secundæ præfecturæ Fulconis, de qua supra; Adde insuper, quod, ut auctor est idem Iperius capitulo 20, post impiam cædem Ful-* D *conis* beatus Grimbaldus, de quo supra capitulo Hugonis primi, parte 1; et supra e parte prima, *quem unum eumdemque facit,* memor euangelici consilii; si vos persequuntur in civitate ista, fugite in aliam; timore Comitis *Balduini Calvi* inductus; et quia sciebat, res ecclesiæ per suam præsentiam in melius deduci non posse, sed potius et verisimilius timens propter eum in deterius ire, transfretarit in Angliam et ibi usque in finem vitæ suæ permanserit; *Adde, inquam, jam dictis hæc omnia tamquam vera; quid obstat, quo minus excursionem fecerit* Grimbaldus *ex Anglia, quo antea fuerat profectus, in Galliam, aut tractus ei vicinos? Excursionem hanc sat verosimilem reddunt trajectus admodum facilis, notitia et æstimatio, qua apud Fulconem valebat plurimum, rerumque gerendarum dexteritas, prudentia, ac ejus reliquæ dotes eruditionis ac virtutis. Quid si ab eodem Fulcone evocatus sit ex Anglia, ut consilia conferret in difficultatibus, inter se ac Balduinum Calvum, Flandriæ Comitem, quoad bona quædam* E *ecclesiastica motis, quarum occasione postea a Winemaro, Balduini satellite, Fulco interremptus fuit?*

non tamen verosimilibus.

30 *Utut se res habet, alterutrum hic est admittendum; vel dicta excursio ex Anglia in Galliam, vel duplicatio duorum Grimbaldorum, prorsus incredibilis, ob identitatem nominis, ætatis, habitationis, vitæ instituti, auctoritatis, sanctitatis, loci mortis. Elige utrum placet; aut si quid habes melius, id expedi. Obiter nota, alium* Grimwaldum, Priorum unum, *qui ponitur apud Mabilionem Act. Bened. Sec.* v, *pag. 3, vixisse sub medium seculum decimum; alium item* Grimbaldum, *Præsulem* Taruannensem, *cujus obitus signatur apud Malbrancum anno 816, huc non spectare, utpote tempore a nostro longe diversos.*

§ III. Cur in Angliam profectus Grinbaldus, Res ibidem gesta; obitus sequlturr

Qua de causa S. Grimbaldus

E*x dictis colligi satis potest, quo circiter anno* F *contigerit profectio* S. Grimbaldi *in Angliam. Qua vero de causa eo profectus sit, præter ea, quæ habentur inter elogia, memoriæ produnt Annales Wintonienses apud Alfordum, ad an. 885, a num. 4.* Anno, *inquiunt,* Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXV, anno vero regni sui VIII *(legendum monet Alfordus,* XV*)* gloriosus Rex Alfredus, Danis miraculose fugatis, vel in sua jura redactis, cum solis Angligenis imperitavit, monarcha factus, considerans, quod per ecclesiæ sanctæ devastationem, sacerdotum Christi interfectionem, monachorum fugationem, monialium violationem, taliumque ministrorum ab ecclesiis suspensionem, paulatim Christianitas cecidit, et, nec qui docerent, nec qui sacris mysteriis participarentur, existerent; venit in memoriam Christianissimi Principis de sancto Grimbaldo, spiritualis amicitiæ sibi dudum fœdere copulato, qui degebat in monasterio sancti Bertini; a quo, cum puer, et a patre ad sanctissimum Papam mitteretur Leonem, ut in Regem Anglorum inungeretur, monita acceperat perpetuæ salvationis.

32 Mitissimus

A *in Angliam* 32 Mitissimus enim S. Bertini Præpositus, S. Grimbaldus, in eodem cœnobio, ad quod gratia hospitandi, cum suis comitibus, filius Regis, semper Deo devotus Alfredus divertisset, puerum cum sociis benigne suscepit, et obsequium charitatis ipsis impendendo, usque mane requiescere instanter deposcebat : solicitusque de eorum hospitalitate, hortatus est benignissime eos, de ipsorum animæ salute : et gaudia superna incorporaliter amare docuit, et ad Dei regnum non solum verbis, sed totis medullis cordis, firmiter tendere. Unde cum insignis puer, aliquantis diebus in S. Bertini demoraretur cœnobio, quotidie ad tanti Doctoris pedes sedere festinabat, ut more Mariæ cælestis doctrinæ audiret arcana, et non quasi ludens. Sic pia cœpit mente Deo in corde vovere; si Roma repedare possit incolumis, et si facultatis afferret possibilitas, quandoque Sanctum illum *se* exaltaturum, et in suo regno honorifice retenturum. Unde factum est, ut pro tantis discriminibus supra memoratis, dolore cordis exagitatus vehementer Rex benignissimus Alfredus, locutusque cum Archiepiscopo Cantuariæ Ethelredo, nomen B S. Grimbaldi et meritum sanctitatis venerando innotuit Præsuli, dicens : Quod exhortationibus suis posset multos ad superna desideria inflammare, et cælestis sapientiæ poculis inebriare.

sit vocatus; 33 Tractantes ergo pariter Rex et Pontifex, celerius transmittere, Deo adjuvante, ultra mare decreverunt, ut S. Grimbaldus, operibus, quibus erat idoneus, medelam salutis, si non obsisteret tarditas fidei, genti præberet Anglorum. Denique ultra mare mittuntur legati, serenissimi atque clarissimi de gente Anglorum viri, ad monasterium S. Bertini, nuntiantes Abbati prædicti cœnobii, quod illustrissimus Rex Alfredus et sanctissimus Pontifex Ethelredus, multis postulationibus et frequentissimis precibus postulaverant, ut perfectissimum dirigeret eis Grimbaldum; ut secundum modum observationis ecclesiasticæ construeret monasterium in civitate Wintoniæ. *Hæc Alfordus ex Annalibus Wintoniensibus, quibus subduntur sequentia ex iisdem Annal.* Et ut suum desiderare sanctissimum facilius impretrarent *(Alfredus Rex et Ethelredus Episco-* C *pus)* præclarissimos nuntios, ad Fulconem Remensis ecclesiæ et totius Franciæ Archiepiscopum, transmiserunt; quorum voto piissimo Fulco Archiepiscopus satisfaciens, pro S. Grimbaldo epistolam Regi Christianissimo Alfredo, et Archiepiscopo Cantuariæ Ethelredo, remisit, continentem verba, quæ sequuntur; *epistolæ exordium cum fragmento, ad* Grimbaldum *spectante, produximus supra. Videri præterea potest Harpsfeldius nono seculo, cap. 10.*

Quanti a Rege Alfredo æstimatus fuerit; 34 *Alfredus, multis titulis laudatissimus, ut Viri sancti merita propalaret, fertur coegisse Londini concilium seu conventum, e proceribus regni, Episcopis et Abbatibus; de quo etsi Spelmannus, cetera accuratus Conciliorum collector, taceat, in Annalibus tamen Wintoniensibus legisse se testatur Alfordus, id quod putat verissimum. Verba dedimus supra num. 8. De illa synodo etiam meminit Harpsfeldius sec. 9, cap. 7 :* Celebris, *inquiens*, synodus Londini coiit, cui et Alvredus Rex cum proceribus interfuit, atque Grimbaldus Abbas, quem Rex recens e Gallia evocaverat. *Atque ut jam præcipua quædam puncta subjiciamus eorum, quæ* S. Grimbaldus *egit in Anglia, pergamus cum Harpsfeldio :* Qui *Grimbaldus* Regis et Archiepiscopi rogatu concionem ad cœtum illum habuit, qua graviter et sapienter multa de dignitate humanæ naturæ, ad quam illam Deus ab initio ex summa sua bonitate evexit, utpote ad imaginem Dei creatæ, et quo modo ingratitudine atque peccato primorum parentum ea sit labefactata, atque eversa, disseruit : multaque subjecit valde accommoda, quibus auditores a turpi, vitiosa et voluptuaria, molli et delicata, ad sanctam, gravem, continentem et severam vitam revocaret. AUCTORE J. P.

35 Multa præterea, quibus eos ad magnitudinem animi, et altam rerum omnium terrestrium despectionem hortabatur. Summa Dei in illos, et omne humanum genus collata beneficia memoriæ illorum suggerebat. Qui, quamquam gratiam referre tantam non possent, quanta deberetur; gratitamen ea in memoria tenerent, et gratias saltem accurate agerent. Præmia denique illa sempiterna bonis et officiosis, pœnas rursus immortales apud justum Judicem improbis repositas, in memoriam eis, ut magis a vitiis deterreret, et ad virtutis studium acueret, E revocavit. Quæ, et id genus alia, ut magno omnium applausu excepta fuerant, ita cum non mediocri omnium fructu dicta sunt. *Hoc orationis compendium : orationem vero ipsam totam Annalibus, suis intexit Alfordus ad annum 886. Quantus inde animorum motus, quanta animarum facta sit conversio, narrat idem Auctor ex prædictis Annalibus, unde orationem hauserat; quo, ne justo longior excrescat hæc narratio, lectorem mitto. Quibus a* S. Grimbaldo prædicatis, clamor in concilio factus est Anglici populi; et benedicebant pariter gloriosum nomen Domini, qui in ipsam provinciam tam gloriosum doctorem eis direxit. *quam fortiter absterruerit homines a vitiis, et induxerit ad virtutem;*

36 *Quam vero obnixe Alfredus litterarum studia promovere conatus sit, quam fortiter pro hac re perorarit, refert Harpsfeldius ex Annalibus Wintoniensibus, hortationem regiam magno litteraturæ desiderio, nec parvo desiderium scientiæ fructu subsecutis. Porro sive Oxoniensis academia sub rege Alfredo primum inchoata fuerit,* F *sive tantum restaurata et aucta novum splendorem induerit, (inchoatam ab eo fuisse tradit Alfordus num. 10, ad an. 886, citans Malmesburiensem) habemus, si Annalibus Wintoniensibus credimus,* S. Grimbaldum *Oxoniæ docuisse; qui et academiæ exordia ad idem tempus referunt his verbis :* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXVI, anno secundo adventus S. Grimbaldi in Angliam, incepta est Universitas Oxoniæ. *Inter magistros numeratur* S. Grimbaldus, sacræ paginæ suavissimæ dulcedinis excellentissimus professor, *ut dictum inter elogia.* *quam sub eo floruerit litteratura.*

37 *Inter hæc Viro sancto cura incessit redeundi in patriam, et, ubi juventutem triverat, ibi senectam traducendi, a strepitu mundi vacuam, sibique et Deo intentam; cum non procul abesset a vitæ exitu. Petiisse hoc a Rege Eduardo, Alfredi filio et regni successore anno 901; at non obtinuisse, memorat Alfordus post Harpsfeldium; addens,* quoniam potissima Grimbaldi cura erat, sancte et quiete senescere, novum illi monasterium in Wintoniensi urbe (quod nuper Alfredus jusserat) *Quærit sibi et Deo vacare.*

exstrui

AUCTORE J. P.

exstrui sine mora et dotari curavit. *Verum totam rei gestæ seriem, porrectas Eduardo preces a Grimbaldo pro reditu ad monasterium suum, regiam donationem pro novo monasterio Wintoniensi, disce ibi dem apud Alfordum ex sæpe productis Annalibus. Breve est illud Malmesburiensis, referentis ædificationem monasterii ad Alfredum, libro 2 de Gestis Reg. Angl. cap 4 : Alfredus,* in Wintonia, *inquit,* quod dicitur novum monasterium *construxit,* ubi Grimbaldum Abbatem constituit. *Ne hæc pugnent cum mox dictis de Rege Eduardo, intellige Malmesburiensem vel loqui per prolepsin, vel monasterium, um suo Abbate ab Alfredo designatum fuisse, et postea ab Eduardo inchoatum. De monasterio novo quædam superaddit Mabilio in Act. Bened. Sect. 5, pag. 5, quæ ibidem videri possunt. Propius ad rem nostram spectat id, quod scribit Harpsfeldius Sec. 9, cap. 10; ibi* S. Grimbaldum beati Judoci reliquias, ex territorio Pontuiorum delatas, honorifice reposuisse. Quas Deus postea multis miraculis cohonestavit. *Nec abs re additum*
B *iri autumo ex eodem auctore,* hoc monasterium ab omnibus fere adscribi Alfredo ; non quod ipse ædificarit, sed ædificare proposuerit, curaritque ædificandum.

ad mortem separat;

38 *Quæ ad beatum obitum* S. Grimbaldi *spectant, paucis dabo, ubi præmisero, quam sedulo, pieque se ad eumdem comparaverit. Molanus loco supra assignato :* Fertur, *inquit,* a Deo expostulasse, ut camino languoris ante obitum purgaretur. Inter dolores tamen, ob virtutem patientiæ, sanis fortior fuit, juxta illud Apostoli : Quando infirmor, tunc potens sum. Cum autem hinc migraturus, ad dominici corporis salutare viaticum se movere præ ægritudine non posset, forti tamen nisu, se ipso fortior, sese erexit, et Christo advenienti in faciem se prostravit. A Fratribus autem petiit solus per triduum relinqui, ut iter suum pararet. Per quod continuum triduum se Deo in contritione cordis, et diluvio lacrymarum immolabat. *Tum subdit ejus mortem :* Quarto denique die fratribus ad se revocatis et in pace commendatis, ad æthereos cives migravit anno Domini DCCCCIII, ætatis suæ LXXXIII. *Sic ille, citans*
C *Officium Bertinense, ex Gotselino desumptum.*

pius obitus;

39 *Harpsfeldius paulo aliter ista tradit :* Grimbaldus vero, *inquit,* ingravescente jam ætate, quotidie magis atque magis a negotiis et curis omnibus mundi se subduxit, de quibus neque loqui, neque audire sustinebat, totumque se in orationes et jejunia effudit; raro prodibat, nisi ut salutaribus admonitionibus aliquos ad pietatem accenderet, homines afflicto et perculso animo erigeret et consolaretur. Quæ sancta exercitia, gravi et letali morbo accedente ad tam prolixam ætatem, adeo non remittebat, ut vehementius ad cælestia animum defigeret atque intenderet, tam continuis orationibus affixus, ut vel valentem defatigarent. Obiit deinde Vir pius VIII Idus Julii, crediturque inter cælestes choros adscriptus, humatus in dicto novo cœnobio, quod Hyda appellatur. *Supersedeo referendis iis, quæ ad præsens propositum habent* D
Annal. Wintonienses apud Alfordum. Illud singulare est, quod, ut referunt, Expletis in regimine clericorum quatuor septimanis, postquam monasterium dedicatum fuit, deliberavit, ut supra scriptum *dicitur,* sanctus Pater Grimbaldus, in operibus istius elegantis fabricæ monachos imponere. Sed prævidit in Spiritu, diem transitus sui appropinquare, quo mercedem bonorum operum a Christo Jesu deberet recipere pro certaminis labore, et ideo voluntatem suam in congregandis fratribus non potuit explere.

annus mortis,

40 *Quod spectat ad annum mortis ; scriptores alii ab aliis non dissentiunt, nisi penes unicum annum. Molanus, ponit annum 903. Eumdem notant Florentius Wigorniensis, adstipulante ei Meyero, lib. 2, Annal. Fland., et Mabilione, qui citat annum et diem ex Chronologia Saxonica post Bedam; in qua sic lego :* Hoc anno 903 decessit Athulfus Dux, Ealhswithæ frater, Eadwardi Regis matris; et Virgilius abbas de Scotia; Grimboldus item presbyter, VIII Idus Julii. *At Matthæus* E
Westmonasteriensis ejus obitum affigit anno 904, ita inquiens : Anno gratiæ CMIV sanctus presbyter Grimbaldus, vir magnæ sanctitatis et unus magistrorum Ælfredi Regis, gaudia conscendit regni cælestis. *Hunc sequuntur Baronius et Alfordus, qui ultimus se fundat in verbis sequentibus, diplomati regiæ donationis præmissis, quæ sic sonant :* Sequitur donatio regis Edoardi senioris, cujusdam portiunculæ terræ . . . anno regni sui quarto, concessa S. Grimbaldo, qui vixit post coronationem prædicti Edovardi solummodo tribus annis complete, et insuper aliquanto tempore in quarto anno coronationis prædicti Regis Edoardi. *Qui cum memoretur regiam coronam accepisse in Pentecoste anni 901, numeratis inde tribus annis completis, excrescet jam annus Christi 904 cum uno alterove mense. De qua re Malbrancus ad istum annum :* Obiit *Grimbaldus* anno ætatis 83, VIII Julii, Dominica die, anni CMIV, et in Wintoniensi suo monasterio tumulum sortitus est. *At nunc de tumulo dicendum superest.*

sepultura.

41 *Ea, quæ Maihewius et Mabilio huc referunt,* F
videlicet, quod sanctus Abbas tumbam Wintoniam transferri curavit, in qua proposuerat post hujus vitæ curriculum ossa sua reponenda in testudine, quæ erat facta subter cancellum divi Petri in Oxonia *(reliqua dedimus num. 22) videntur infirmæ fidei esse, cum nitantur fragmento, Asseri quidem nomine vulgato, at pluribus titulis suspecto, ut supra diximus. Sepultum fuisse Wintoniæ in novo monasterio, cui Hida nomen, retulimus ex Harpsfeldio, num. 39, et Malbrancho, numero præcedente. Quædam vero spectantia ad venerationem corporis post Sancti obitum, quoniam in antecessum jam narrata sunt inter elogia ejus, hic pro insertis haberi volumus, et syllogen historicam nostram concludimus.*

DE

A D

DE SS. MONACHIS, ABRAMITIS, MM.

CONSTANTINOPOLI

Sylloge Historica.

I. P.

AN. DCCCXXXII.

Monachi Abramitæ unde sic dicti;

Inter alia monasteria Constantinopoli exstructa, unum memoratur, nomine Abrahamii vel Abramitarum nuncupatum; cujus antiquitas, nimirum quod steterit ante medium seculum sextum, habetur ex subscriptione Alexandri cum ceteris urbis CPolitanæ Hegumenis, in Concilo CPolitano actione v; ubi dictus* Alexander, Dei misericordia Presbyter et Archimandrita monasterii S. Abraam *(Græce est* Ἀβρααμίου : *id est* Abrahamii) subscripsit et tradidit. *Plura dabit Cangius in CPoli Christiana lib. 4, pag. 117. Monasterium illud Monachis Martyribus, de quibus hic agimus, nomen* Abramitarum *indidit; quos Actis nostris inserendos censuimus, sola Martyrologii Romani auctoritate nixi, ab aliis Martyrologis tam Latinis quam Græcis præteritos. Ita ibidem hodie annuntiantur.* Constantinopoli passio sanctorum Monachorum Abrahamitarum, qui ob cultum sanctarum imaginum resistentes Theophilo Imperatori, martyrium consummarunt.

B

inserti Martyrologio Romano

2 *Unde inserti sint sacris hisce tabulis, colligimus ex notis ad Martyrologium Romanum, nullum auctorem citantibus præter solum Cedrenum. Do ejus verba, ex versione novæ impressionis typographiæ regiæ Parisinæ, pag. 519 :* Horum, *qui nefariis Imperatoris Teophili machinationibus libere restiterunt,* præcipui fuere Abramitæ monachi, qui libere in conspectum ejus progressi, ex sanctorum Patrum dictis, magni videlicet Dionysii, Hierothei et Irenæi demonstrarunt, non nuper vivendi rationem institutionemque monasticam extitisse, sed perantiquam esse; sed et sacras imagines ipsis fuisse Apostolis familiares; quando et Lucas, divinus Apostolus, Deiparæ formam depinxerit, et Christus Dominus, Deusque noster linteo impressam sui effigiem, nullo manus ministerio elaboratam, nobis reliquerit.

ex Cedreno.

3 Hoc modo divinissimi isti viri, cum tyranni inscitiam atque sævitiam redarguissent, ob summam dicendi liberatem multos cruciatus atque tormenta passi, urbe etiam in exilium relegati sunt. Qui cum ad fanum Joannis Baptistæ, quod Terribile cognomento dicitur, estque in Euxino ponte situm, pervenissent, flagellorum plagis prorsus confecti, in Cælitum cœtum abierunt. Eorum cadavera insepulta, in solum projecta, diu admodum integra manserunt. Donec pii quidam ea humaverunt et eodem, quo Christi Martyres, honore dignati sunt. *Ita Cedrenus; cui verbatim consonat Constantini Porphyrogeniti Continuator lib. 3, num. 11. Baronius sacros horum Martyrum triumphos refert ad annum 832.*

E

DE S. EDGARO CONFESSORE

REGE ANGLIÆ

GLASTONIÆ IN ANGLIA

C

SYLLOGE HISTORICA

F

J. P.

§ I. Cultus, elogia, compendium vitæ.

ANNO CMLXXV.

Cultus S. Edgari

Sedgarus, *Angliæ, quam rexit, columen ac decus, regumque norma et gloria, jam a priscis temporibus cultu publico honoratus non infimum sibi inter Cœlites locum vendicat. Agunt de illo recentiores; nimirum prior impressio Martyrologii Anglicani eum recenset die* XXIV *Maii; secunda, hoc die* VIII *Julii, quo etiam refertur ab Alfordo. Ferrarius ipsum habet* XXIV *Maii, Videri possunt ea, quæ dicta sunt inter Prætermissos ad illum diem. Hæc e recentioribus. Porro sancti Regis cultus pluribus stabilietur ex elogiis, quæ subnecto.*

ex integritate corporis,

2 *Wilhelmus Malmesburiensis, vicinus illorum temporum, de quibus hic scribit, lib. 2, de Regum gestis cap. 8, tradit sancti Confessoris nostri corpus post annos septuaginta repertum esse, nulli corruptioni obnoxium, in testificationem sanctimoniæ, in vita exercitæ.* Nec, *inquit,* illud oblitterandum, quod cum abbas Ailbardus ejus tumulum anno Incarnationis Domini MLII effodisset, invenit corpus, nullius labis conscium. Quod cum eum ad reverentiam debuisset inflectere, ad audaciam levavit : nam quia locellus, quem paraverat, difficilem pro magnitudine corporis minabatur ingressum, regales exuvias ferro temeravit. Unde continuo sanguis undatim emicans, astantium corda pavore concussit ita regium corpus in scrinio, quod ipsi ecclesiæ contulerat, super altare locatum est, cum capite S. Apollinaris et reliquiis Vincentii Martyris, quæ ille magno empta, decori domus Dei adjecerat. Temeratorem porro sacri corporis mox animus reliquit, nec multo post ecclesia egressum, fracta cervice mors invenit. *Historiam hanc speculo suo intexuit Vincentius Bellovacensis lib. 25, cap. 31.*

Auctore I. P. et miraculis stabilitus.

3 *Quin imo* S. Edgari *sanctitatem miraculis comprobatam fuisse, idem Auctor testatum reliquit, ita prosequens :* Nec in his mansit regiæ sanctitatis ostensio, sed in ulteriora processit, sanato ibi furioso et cæco. Merito ergo non infirma inter Anglos fama est, nullum nec ejus, nec superioris ætatis regem in Anglia recto et æquilibri judicio, Edgaro comparandum. Ita nihil vita ejus sanctius, nihil justitia probabilius fuit exceptis vitiis, quæ postea amplis virtutibus delevit. *Henricus Huntindonius magnificentissime de Edgari meritis prædicat lib. 5, pag. 356, his verbis :* Edgarus pacificus Rex, magnificus, Salomon secundus, cujus tempore numquam exercitus advenarum venit in Angliam, cujus dominio Reges et Principes Angliæ sunt subjecti; cujus potentiæ Scotti etiam colla dedere, cum regnasset XVI annis et duobus mensibus, feliciter vivens, feliciter obiit; nec potuit male mori, qui bene vixerat, qui tot ecclesias Deo fundaverat, qui tot bona perennia brevi tempore statuerat; cujus plantationum gratiæ quanto instantius Deum laudare non cessant, tanto beati B Regis in cælestibus gloria crescere non desistit. De cujus laude musam aliquantulum dicere pro meritis permovimus.

Auctor opum, vindex scelerum, lagitor honorum,
Sceptriger Edgarus regna superna petit.
Hic alter Salomon, legum pater orbita pacis,
Quod caruit bellis, claruit inde magis.
Templa Deo, templis monachos, monachis dedit agros,
Nequitiæ lapsum, justitiæque locum.
Novit enim regno verum perquirere falso,
Immensum modico, perpetuumque brevi.

Elogium :

4 *Nec ab eo dissentit Rogerus Hovedenus, insigni hoc laudationis apparatu* S. Edgarum *sepeliens :* Anno CMLXXV, *inquit pag. 426*, Anglici orbis Basileus, flos et decus antecessorum Regum, pacificus Rex Edgarus; non minus memorabilis Anglis, quam Romulus Romanis, Cyrus Persis, Alexander Macedonibus, Arsaces Parthis, Carolus Magnus Francis, Arthurus Britannis, postquam cuncta regaliter consummavit, anno ætatis suæ XXXII, regni autem illius in Mercia et Northimbria XIX; ex quo vero per totam Angliam regnavit, XVI, Indictione III, octavo Idus Julii, C feria V, ex hac vita transivit, filiumque suum Eadwardum et regni et morum reliquit heredem. Corpus vero illius Glastoniam delatum, regio more est tumulatum. *Plura superaddit idem Auctor de instructissimo ejus navali apparatu, et amore justitiæ; quorum altero, terrorem injecit hostibus, altero animos subditorum sibi devinxit; quæ non est hujus loci sigillatim transcribere.*

vitæ

5 *Compendium vitæ exhibent Petrus de Natalibus nec non Legenda nova Sanctorum Angliæ, in hæc verba :* Edgarus, Rex Anglorum insignis, frater Edwii, cœpit regnare anno Othonis Imperatoris XXII; dum adhuc esset juvenculus annorum XVI : quo nascente, Dunstanus Archiepiscopus Catuariensis audivit vocem de cælo, Anglice dicentem : Pax Angliæ, quamdiu puer iste regnabit, et Dunstanus noster vixerit. Regnavit autem annis XVI, et quolibet anno novum monasterium fundavit, totamque insulam in summa pace et justitia gubernavit : nam Regem Scotorum Cinandum *, Cambiorum Malcolinum *, archipyratam Mascosium, omnesque Reges Waleusium, numero V, ad curiam coactos, perpetuo sa-

al. Kinaldium
* *al.* Malcolmum.

D cramento sibi obligavit. Quos apud Legionum sibi occurrentes, et pompam triumphi per fluvium deduxit, una navi impositos, quam illi remigabant, et ipse in prora sedebat. Compatriotas suos a nimia potatione, timore et industria refrenavit, et adeo severus fuit, quod ibi nullus fuit privatus latro, nullus popularis prædo, nisi qui vellet amittere vitam. Quin etiam omnis generis feras, sanguinis avidas ex regno exterminavit.

compendium

6 Guidoalo, Regi Gualdensium indixit, ut sibi omni anno tributum CCC luporum solveret; quod dum ille pluribus annis fecisset, nullum se amplius invenire posse professus est. Omni ætate post Pascha naves per omnia littora adunari præcipiebat, et ascendens ipsemet, mare circuibat, ut pyratas arceret: hyeme vero per provincias equitabat, ut prædones deleret, judicia potentiorum exquirens, ne jus violarent. Quodam tempore venatum perrexerat, Dunstanum, qui secum erat, rogans, Missam differe, quia dies Dominicus erat. Appropinquante hora tertia, Episcopus sacris indutus super altare Regem exspectabat, subitoque sopore levi depressus, raptus in E cælum, audivit cantus Angelorum, cantantes Kyrie eleison novem vicibus.

e Petro de Natalibus et Legenda nova sanctorum Angliæ.

7 Excitatus post modicum, adhuc exspectans, rapitur et audivit alta voce dici : Ite Missa est, et responderi : Deo gratias. Tunc accurrentes ejus clerici, Regem adesse dixerunt; quibus respondit, quod Missam audiverat, nec esse opus, quod eo die amplius celebraret. Interrogatus a Rege, cur hæc diceret, et quare celebrare nollet, visionem aperit. Et hac sumpta occasione Regi prohibens, ne die Dominico ulterius venatum pergeret; quam correptionem sanctus Rex benigne suscepit et de cetero observavit. Qui gubernato regno, post annos XVI, anno ætatis suæ XXXIII in pace quievit, et miraculis post obitum claruit. *Hactenus Petrus de Natalibus et Legenda nova Sanctorum Angliæ conveniunt; sed in hac additur :* Ut in vita beati Patricii clarius patet, *id quod in illo desideratur. Non ignoro, varios extitisse Patricios; at quem Patricium hic velit intelligi dicta Legenda, non habeo exploratum; neque vacat indagare.*

F

§ II. Vitæ series ex variis chronologice deducta.

Annus natalis

Annus 943 S. Edgaro *natalis fuit, quem illustravit prodigium, tamquam prænuntium rerum magnarum, a sancto Rege gerendarum in Anglorum incolumitatem et gloriam, omnibus retro seculis prædicandum; de quo jam egimus, quando e Legenda nova Angliæ retulimus vocem auditam Angelorum a S. Dunstano in nativitate sancti Principis, quo de hic agimus. Adde Westmonasteriensem :* Anno gratiæ, *inquit*, CMXLIII cum magnifico Regi Eadmundo Regina sua Algiva filium peperisset Eadgarum, S. Dunstanus audivit voces psallentium et dicentium in sublime : Pax Anglorum ecclesiæ, exorti nunc pueri, nostrique tempore Dunstani. *Consonant Florentius Wigorniensis et Hovedenus ad prædictum annum.*

9 *Natalem vero locum obtigisse* S. Edgaro *in*

agro

ac locus.

A *agro Glastoniensi, conficitur ex Antiquitatibus Glastoniensibus fol. 64, ab Alfordo citatis, tenore, qui sequitur :* Genuerat Edmundus ex Regina sua Elfgiva duos filios, Edwium et Edgarum pacificum. Et sicut eadem terra bonas et malas herbas nutrit, et urticæ quandoque est proxima rosa, sic ex eodem patre Edmundo Edwius pessimus et Edgarus piissimus processerunt. Natus quippe est Edgarus in quodam vico, contiguo Glastoniæ, qui nunc Edgarlei nuncupatur, ubi tunc erat curia Regis satis celebris. *De Edwio,* Edgari *fratre, recurrerent hic plura dicenda, quæ habes die* IV, *pag. 71.*

Regni partem adeptus.

10 *Enimvero scelerum justissimus ultor Deus hunc eumdem, spurcitiis infamem, et effrenatæ libidini impune animos laxantem, atque adeo ineptum ad regendos alios, qui se ipsum regere non posset, punivit, ablata ab illo meliori regni parte, atque in fratrem translata,* Edgarum *videlicet; de qua re sic narrat Florilegus :* Anno gratiæ CMLVII Eadwinus, quoniam in regimine sibi commisso insipienter egit, a Mercensibus populis et Norensibus B est penitus derelictus; nempe sapientes quosque regni et nobiles odio vanitatis disperdens, ignaros nihilominus et iniquos studio dilectionis fovebat. Quo unanimi omnium conspiratione dejecto, elegerunt, Deo dictante, fratrem ejus Edgarum in Regem, et annuente populo res regni publica dispertita inter fratres, ut Thamesis fluvius regnum disterminaret amborum.

Dunstanum ab exilio revocat,

11 *Piissimus itaque Princeps partem non vulgarem solii Anglicani consecutus, nihil habuit antiquius, quam ut S. Dunstanum abbatem, ab Edwio fratre injuste proscriptum, justissima sententia ab exilio revocaret, Glastoniensi monasterio ac prædiis restituendum; quod quidem executioni mandavit, nulla interposita mora. Atque illud Hovedenus sic expressit :* Mox Rex Mercensium Edgarus beatum Dunstanum abbatem cum honore et gloria de exilio revocavit. *Nec vero acquievit* Edgarus, *quin non suo dumtaxat suffragio, verum etiam publico Episcoporum procerumque consensu decideretur, S. Dunstani exilium prorsus irritum, invalidum ac nullum, perturbatique animi impetu,* C *prout in similibus casibus usuvenire solet, irrogatum fuisse. Quamobrem convocat conventum Brandfordiam, quem Spelmannus concilium vocat, et affigit anno 959, sed perperam, ut videtur, pro anno 957, si Osberno credimus, qui in vita S. Dunstani, edita die* XIX *Maii, cap. 7, sic narrat :* Post paucos electionis suæ dies præcepit Edgarus Dyarcha, totius regni sui concilium celebrari, in quo annihilatis omnibus, quæ violenta illius fuerant dominatione ablata, Dunstanum quoque venerabilem Abbatem in magna gloria de exilio revocavit, et majore, quam ab omnibus ante Regibus honoratus fuisset, gloria sublimavit.

quo anno?

12 *Si post paucos electionis suæ dies* Edgarus, *concilio convocato, Dunstanum ab exilio revocavit; si rursum electio illa contigit anno, ut diximus, 957; quid superest, nisi ut Dunstani revocationem innectamus non anno 959, sed anno 957? qui etiam signatur in Chronico Saxonico, Matthæo Westmonasteriensi, Wigorniensi, Hovedeno et Baronio. Sublato e vivis Edwio, commissorum criminum pœnitente, solus regnare cœpit* Edgarus. *Factum hoc refert Baronius anno 959, post varios Angliæ scriptores, agente* Edgaro *annum ætatis 16. Regni prædicti exordia longe auspicatissima ita exponit Malmesburiensis lib. 2 de Regum gestis, cap. 8 :* Anno Dominicæ Incarnationis CMLIX Edgarus, honor et deliciæ Anglorum, filius Edmundi, frater Edwini, juvenculus annorum XVI, regnum adipiscens, eodem numero ferme tenuit. Res ejus multum splendidæ etiam nostro celebrantur tempore. Affulsit annis illius, divinitatis amor propitius, quem ipse mercabatur sedulo devotione animæ et vivacitate consilii. Denique vulgatum est, *videlicet, vocem Angelicam in natali ejus a S. Dunstano auditam, ut supra memoravimus.* Respondit veritas rerum cælesti oraculo : adeo illis viventibus splendor ecclesiasticus effloruit et tumultus bellicus emarcuit. *Eumdem annum aditi ab* Edgaro *solii Anglicani consignant, Hovedenus, Wigorniensis, et Alfordus.*

AUCTORE J. P.

Annis recte signatus in Chronico Saxonico et Annalibus Wintoniensibus.

13 *Non recte Chronicon Saxonicum ponit annum 957, sic memorans ad annum prædictum :* Hoc anno decessit Eadwigus Rex Kal. Octobris, et Eadgarus, ejus frater, capessit regnum tum in occidentalibus Saxonibus, tum in Merciis, tum in Nortymbris : is vero ei præfuit XVI annis, *pacis studiosus, Dei amans, ejusque gloriæ amplificandæ sedulo intentus.* E *Eodem vitio laborant Annales Wintonienses, dum referunt,* anno CMLVII Edgarum, juvenem XVI annorum apud urbem Achamam, id est Bathoniam, Idus Maii, die Pentecostes, in Regem consecratum, qui statim Dunstanum de exilio revocavit. *Quæro enim, qui possit cohærere annus* Edgari *natalis 943, cum anno 957, ætatis 16, quo ponitur regnum auspicatus? Alter ab Annalibus istis hic error committitur quoad coronationem, et corrigi poterit ex infra dicendis de eadem coronatione ac tempore ejus. Non porro erit alienum a nostro instituto singulares magnoque Rege dignas dotes commemorare. Ut tacitus prætercam, quas in ejus honorem laudes adornat Florentius Wigorniensis, cum* Edgarum *in regni solio collocasset, de quibus videri potest hic; Henricus Archidiaconus Huntindoniensis, de* Edgari *primordiis ita pronuntiat lib. 4, pag. 356.*

Edgari regno feliciter inchoato

14 Edgarus pacificus, frater Regis prædicti *Edwii,* F sedecim annis regnavit. In diebus ejus maxime hæc terra *Angliæ* meliorata est, et Dei omnipotentis gratia, quam ipse pro posse suo devotissimus meruit, semper, dum vixit, in pace regnavit. Ille namque Christi fidem in regno suo validissime dilatavit, et opera salutis exemplo suo clarissime fœcundavit. Dilectus namque Deo et hominibus, gentes terræ suæ semper pacificare studuit; nec aliquis prædecessorum suorum tanta pace et gaudio regnum tenere potuit. Ipse siquidem nomen Dei honorabat, et de lege Dei sæpius inquirens, libenter eam discebat et gaudenter docebat; et verbis et operibus populum suum bonorum operum exercitationi promptus invitabat. Domini autem omnipotentia servo suo Edgaro bene gesta non solum in futuro, verum etiam in præsenti seculo retribuit; quia regulos omnes et consules et patriæ totius gentem cum tremore et amore pro velle suo subdidit absque prælio et aliqua Martis perturbatione. Fama vero et nomen Regis clarissimum terris universis dilatabatur amplissime, et veniebant extranei videre gloriam ejus,

et

AUCTORE I. P.

et audire doctrinam oris ejus.

non eadem semper respondit vitæ integritas.

15 *Faustissimis hisce principiis* Edgari *Regis, moribus et vita laadatissimi, non eadem semper integritatis ac virtutum continuatio respondit; ut qai lapsus in libidinem, priorem suam gloriam non modice obscurarit, visus ad exiguum tempus prioris, qua splendebat, lucis defectionem pati, quam profandissima humilitate, quam pœnitentia, ad posteritatis memoriam insigni, a S. Dunstano injuncta, annorum omnino septem spatio continuata; quam operibas bonis, numero multis, excellentia præstantibus, sibi denuo suisque restituit. Et vero magnos lapsus in hominibus etiam sanctissimis, qui sacri Athlantis instar, videbantur supposito vertice cæli axem posse sustinere, non raro permisisse novimus divinam providentiam inscrutabili quidem, sed tamen æquissimo judicio, homines se ut esse meminerint, quoad hic vivunt, debiles, infirmos, inconstantes, ea denique cum imbecillitate natos, ut variis lapsibus exposita sit vita nostra. Ceterum rem gestam narrat Osbernus* B *in vita S. Dunstani; quæ tametsi data sit ad diem* XIX *Maii, suum tamen hic etiam meretar locum, perquam pathetice descripta, et vel ideo de integro, quousqae huc spectat, producenda. Itaque ab initio capitis 8 sic ibidem fatur Osbernus :*

Regi lapso septennis a S. Dunstano injuncta pœnitentia

16 Sed hæc communia totius Ecclesiæ gaudia cupiens disturbare malignus, accendit animum Christianissimi Regis in amorem Deo devotæ virginis, ut quoniam a trâmite justitiæ Dunstanum dejicere non potuisset, eum, quem præcipue Dunstanus diligebat, et super quem totius religionis vigor incumbebat, dejicere tentaret. Perpetrato itaque in virginem velatam peccato, atque ad publicam populi audientiam perlato, Dunstanus tam pro culpa, quam pro infamia Regis, gravissimo dolore affectus, mox illum, veluti alterum David cum Bethsabee dormientem, alter ille, sed longe severior Nathan, intrepidus adiit, furibundus ad eum introiit. Assurgens autem Rex venienti obviam Pontifici, extendit manum, ut eum ad regium deduceret thronum. Qui renuens manum dare, oculos cum quadam animi indignatione in illum torsit, et ait : Tu Pontificis C manum audes contingere, qui virginem, deitatis munere arrhatam, non timuisti præripere? Sponsam Conditoris tui adulterasti, et amicum Sponsi aliquo tuo obsequio existimas posse placari? Nolo amicus esse, cui Christus fuerit inimicus. Territus ergo verborum tonitruo Rex, objurgantis se pedibus Pontificis extemplo prosternitur, scelus flebiliter fatetur, veniam humiliter precatur. Quod ut vidit Pontifex, expavit, perfusumque Regem lacrymis, lacrymis et ipse madens, tellure levavit.

et ab eodem acceptata atque impleta.

17 Deinde cum magnitudinem peccati per amplificationem exposuisset, et paratum illum ad omnem satisfactionem reddidisset, septennem ei pœnitentiam indixit, ut in toto hoc spatio coronam regni non gestaret, jejunium in hebdomada biduale transigeret, avitos pauperibus thesauros large dispergeret; super hæc sacrandis Deo virginibus monasterium aliquod fundaret, quatenus, qui unam per peccatum Deo virginem abstulisset, plures ei per seculi volumina aggregaret. Clericos etiam male actionales de ecclesiis propelleret, monachorum agmina introduceret, justas Deoque acceptas legum rationes sanciret, sanctas conscriberet, conscriptas per omnes fines imperii D sui populis custodiendas mandaret. Nihil ergo residuum erat, quod minus aut segnius Rex impleret quam a Rectore vitæ suæ præceptum fuisset. Septimo autem anno cum redeunt quasi jubilæo termino, pœnitentiæ tempus exactum fuisset, sacer Præsul, accitis omnibus Imperii Anglorum Principibus, Episcopis, Abbatibus, et universis ecclesiasticæ dignitatis ordinibus, imposuit Regi coronam coram omni multitudine populi Anglorum, lætantibus cunctis et ineffabilibus jubilationis vocibus Deum in Dunstano laudantibus. *Disce obiter ex annotatis ibid. in hunc locum littera* a, puellam, *de qaa supra, fuissè, quæ* Wintoniæ inter sanctimoniales non velata degebat, sed timens pudori, raptim capiti suo imposuerat velum. *Sic ibi ex Osberto. Accedit Malmesburiensis, qui asserit, natam ipsi fuisse* S. Editham de Wlfritha, quam certum est, *inquit,* non tunc sanctimonialem fuisse, sed timore Regis puellam laicam se velavisse, moxque eamdem, arrepto velo, lecto imperiali subactam : unde offensum beatum Dunstanum, quod illam concupisset, quæ vel umbratice E sanctimonialis fuisset, vigorem pontificalem in eum egisse. *Hoc factum affigit Alfordus anno 363;*

Hunc lapsum et fortasse alios

18 Sunt, *teste Malmesburiensi,* qui ingenti ejus gloriæ nævum tentent apponere, dicentes, primis temporibus fuisse crudelem in cives, libidinosum in virgines. *Tum commemoratis ad hoc propositum tribus exemplis, Athelwoldi seu Ethelwoldi Comitis interempti, virginis violatæ, de qua supra diximus ex Osberno,* subjiciunt, *ait,* tertium, in quo utrumque appareat vitium, *quodque dictus Auctor ubi narrasset, sic pergit :* Sed hæc quomodocumque se habeant, illud constat, quod a XV ætatis suæ anno, quo Rex constitutus est, usque ad XXX sine regio insigni regnaverit, *id paulo post referemus : addo ego, certissime constare, quod in id unice incubuerit, ut multiplici bonorum operum exercitatione labes præteritas elueret atque expurgaret; sicut vel intelligi datur ex eo, quod monasteria, supra fidem pene numerosiora, partim restaurarit, partim ab integro ædificarit, prout fidem facit instrumentum apud Spelmannum tomo* I *Conciliorum, pag. 432, unde sequens excerpto fragmentum; ubi Edgarus sic loquitur :* Temporibus antecessorum meorum, Regum Anglorum, monasteria tam monachorum quam virginum destructa, penitus rejecta in tota Anglia erant. Quæ ego ad Dei laudem pro remedio animæ reparare, et servorum et ancillarum Dei numerum multiplicare devovi. Et ipsis supradictis meis cooperatoribus strenue annitentibus, jam quadraginta et septem monasteria cum monachis et sanctimonialibus constitui. Et si Christus vitam mihi tam diu concesserit usque ad L remissionis numerum meæ devotæ Deo munificentiæ oblationem protendere decrevi. Unde nunc in præsenti monasterium, quod prædictus reverendus Episcopus Oswaldus in sede episcopali Wiogreceaster, in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ amplificavit, et eliminatis clericorum næniis et spurcis lasciviis; religiosis Dei servis, monachis, meo consensu et favore suffultus locavit; Ego ipsis monasticæ religionis viris regali auctoritate confirmo, et consilio et adstipulatione Principum et Optimatum meorum corroboro et consigno, ita ut jam amplius non sit fas neque jus, clericis recla- F

mandi

A mandi quidquam inde.

19 *Longum esset et non necessarium, totum diploma verbatim transcribere, variis donationibus, propensissima et vere regia munificentia concessis refertissimum. In fine apponitur :* Facta sunt hæc anno dominicæ Incarnationis CMLXIV, Indictione VIII, regni vero Ædgari Regis VI, in regia verba, quæ ab incolis ✝✝✝✝ nominatur, in Natali Domini, festivitate sanctorum Innocentium, feria IV, *subscriptionibus additis. Alfordus, ubi dixisset cum characteribus chronologicis, diplomati appositis, annum cohærere; addit,* quomodo contentis in diplomate conveniat, et Edgari titulo, Regum et Hiberniæ domitori, merito quæri; sed facile, *inquit,* respondetur, omnia fere in sequentes annos referenda, cum nimirum constitutis ubique monasteriis, et expulsis heteroclitis Ecclesiæ ministris, Deus ei in præmium Reges et Regina subjecit. *At de his sequenti paragrapho erit dicendum pluribus.*

banorum operum exercitatione expiavit.

B § III. Vitæ e variis chronologice deductæ continuatio; mors, sepultura.

Quam præclare fuerit meritus S. Edgarus

Piissimus Princeps Edgarus *munificentiam suam impensam voluit monasterio Croylandensi quando, annitente Turketulo, ejusdem monasterii Abbate, edidit publicum diploma,* sancitum, *sicut apponitur,* anno Dominicæ Incarnationis CMLXVI, præsentibus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus et Optimatibus regni *Edgari* subnotatis. *Dictum diploma habetur apud Ingulfum a pag. 880; quot et quantis donationibus locupletatum, videri ibidem potest. Nec vero parum meriti ac laudis* S. Edgaro *peperit cura illa singularis, qua monasticæ disciplinæ perquam sedulo ac paterne consultum prospectumque esse voluit. De qua re Harpsfeldius tradidit sequentia seculo 10, pag. 185 :* Neque ego istam, *inquit,* ex alio magis fonte *incomparabilem* felicitatem manasse crediderim, quam quod a puero Edgarus (licet nonnumquam per ætatis lubricum, et, ut fit in tanta potestate, humanitus lapsus sit) pie et C sancte erga Deum et divina, a quibus reliqua respublica, ejusque felicitas tota pendet, affectus fuerit. *Et post pauca de familiari consuetudine et usu cum viris sanctissimis, Oswaldo, Æthelwaldo ac Dunstano, nec non de monasteriis, quæ per tam violentas, tamque longe lateque patentes Danorum incursiones per totam fere Angliam aut eversa sint penitus aut valde labefactata, partim restitutis, partim de novo ædificatis, de quibus supra, pergit ad nostrum propositum. Textum juverit verbatim recensere :*

de monastica disciplina

21 Monastica simul disciplina, quæ prorsus fere interierat, restaurata est, accitisque ex celeberrimo Floriacensi Benedictinæ disciplinæ cœnobio monachis, aliisque ex locis, prescripta quædam dictata sunt; ex Benedicti aliorumque Patrum scitis collecta, quæ una et eadem accurataque observatione apud omnia cœnobia conservarentur; quæ adhuc visuntur, digna sane et quæ ab aliis legantur, et exacta monachorum præsertim observantia : habitaque est celebris Wintoniæ synodus, quæ decreta illa rata, firma et fixa esse voluit; ad quam Edgarus litteras scripsit, quibus et eos ad perseverandum in sancto proposito animavit, et hortatus præterea est, ut omni cautione providerent, ut, quoad fieri poterat, una eademque monasticæ disciplinæ observantia omnibus ubique præscriberetur. Et ipse quidem ad suam curam defensionemque virorum cœnobia revocavit, uxorique Elfridæ curam de sacris virginibus earumque cœnobiis injunxit.

AUCTORE J. P.

Angliæ Episcopis Wintoniam ea de causa convocatis.

22 *Quid? Quod* Edgaro *jubente, Wintoniam convenerint Angliæ Episcopi, ut statuta a Dunstano pro monastica religiosorum Benedictinorum disciplina utriusque sexus, quorum adminiculo, non obstante locorum differentia, unanimes omnes, et unius moris in domo Dei habitare, et ipsi servire possent, communi omnium calculo approbarentur. Hoc factum affigit Alfordus anno 966; post cujus procemium, quod ex vetustissimo exemplari tum Saxonice tum Latine, characteribus perpulcris exarato, fideliter exscriptum, a Seldeno sibi exhibitum commemorat, cum hac epigraphe :* Proœmium regularis concordiæ, Anglicanæ nationis monachorum sanctimonialiumque orditur; *post cujus, inquam, proœmium subnectitur epitome 12* E *capitulorum de sacris et solennibus monachorum Officiis, omisso capitulorum ipsorum integro contextu brevitatis causa, quoniam longiuscula sunt. Spelmannus ad eumdem annum 966 profert chartam Regis* Edgari, *paterni erga monachos animi testem, in favorem novi monasterii Wintoniensis, quod Hidam vocabant, confectam, atque in capitula 23 dispertitam, et dicto anno editam. Præter aliam insuper pro Wintoniensi hoc cœnobio ad annum circiter 967, producit leges ecclesiasticas, quas, sicut præmittitur,* frequenti senatu ad Dei gloriam, regiæ majestatis ornamentum ac reip. utilitatem sancivit, *nec non canones circa ea, quæ* pertinent ad constitutiones Edgari Regis de ordinatorum vivendi formula. *Denique anno Christi circiter 969 attribuit sæpe laudati Regis orationem, ad Episcopos habitam, atque ad persuadendum efficacem, in qua clericorum enumeratis vitiis, eorum loco sufficiendos decernit monachos, cura hac demandata Episcopis, regia auctoritate fultis.*

Potentissime pro reductione monachorum in locum clericorum, dissolute viventium,

23 *Quanto autem et quam ferventi spiritu ibi-* F *dem magnus honoris divini zelator loquitur, quam severe corripit, quam potenter perorat! Habe specimen ex pauculis, quæ subjungo :* Æmulamini, *inquit,* o Sacerdotes, *Episcopos officii sui commonefaciens;* æmulamini vias Domini et justitias Dei nostri. Tempus insurgendi contra eos, qui dissiparunt legem Dei. Ego Constantini, vos Petri gladium habetis in manibus. Jungamus dextras; gladium gladio copulemus, ut ejiciantur extra castra leprosi, ut purgetur sanctuarium Domini, et ministrent in templo filii Levi... Agite, quæso, sollicite, ne pœniteat, nos fecisse, quod fecimus, dedisse, quod dedimus, si viderimus illud non in Dei obsequium, sed in pessimorum luxuriam impunita libertate consumi. Moveant vos Sanctorum reliquiæ, in quibus insultant; veneranda altaria, ante quæ insaniunt. Moveat vos Antecessorum nostrorum mira devotio, quorum eleemosynis vesania clericalis abutitur. Proavus meus Edwardus, ut scitis, omnem terram suam ecclesiis et monasteriis decimavit. Sanctæ memoriæ atavus meus Alfredus, ut ecclesiam ditaret, non thesauris suis, non patrimonio, non sumptibus,

non

AUCTORE J. P.

non reditibus parcendum putavit. Avus meus senior Edwardus, quanta contulerit ecclesiis, paternitatem vestram non latet. Pater meus et frater, quibus donariis Christi altaria cumularint, meminisse vos decet.

Edgarus ad Episcopos perorat,

24 O Pater patrum Dunstane, contemplare, quæso, patris mei oculos, ab illa lucida cæli plaga in te radiantes. Audi querulas ejus voces, cum quadam pietate in tuis auribus resonantes. Tu mihi pater, Dunstane, tu mihi de construendis monasteriis et ecclesiis ædificandis consilium salubre dedisti. Tu mihi adjutor in omnibus et cooperator exstitisti. Te quasi pastorem, patrem et Episcopum animæ meæ, morumque meorum custodem elegi. Quando tibi non parui? Quos umquam thesauros tuis consiliis prætuli?... Æternam dicebas eleemosynam esse, nec aliam fructuosiorem, quam quod monasteriis ecclesiisve confertur, quo Dei servi sustententur, et, quod superest, pauperibus erogetur. O pretiosam eleemosynam, et dignum animæ pretium! O peccatis nostris salubre remedium, quod a sinu B Sybillæ in peregrina muris pellicula fœtet, quod ejus auriculas ornat, quod componit digitulos, quod corpus delicatum in bysso stringit et purpura... Quid huic quærimoniæ respondebis? Scio; cum videbas furem, non currebas cum eo, nec cum adulteris portionem tuam ponebas. Arguisti, obsecrasti atque increpasti. Contempta verba sunt, veniendum est ad verbera, et non deerit tibi potestas regia. Habes hic tecum venerabilem patrem Ethelwaldum, Wintoniensem Episcopum; habes reverendum præsulem Wigorniensem, Oswaldum; vobis istud committo negotium, ut ex episcopali censura et regia auctoritate turpiter viventes de ecclesiis ejiciantur, et ordinate viventes introducantur. *Præclara enimvero et pio Rege dignissima oratio!*

Privilegia in concilio Londinensi pro monasterio Glastoniensi; alia aliis concessa;

25 *Videre etiam datur apud eumdem Spelmannum concilium, Londini habitum anno Christi 970 vel 971, in quo* celeberrima privilegia, ad Edgaro Rege Glastoniensi cœnobio concessa, confirmantur, *etc. Varia privilegia monasteriis concessa, atque adeo propensissimum sancti Principis erga Dei famulos affectum spirantia, collegit Alfordus an-* C *nis 970 et 971, quibus accedunt legatio missa ad Joannem PP. XIII in causa monachorum Glastoniensium, anno 971 ab eodem auctore signata; quo item agitur de prædiis, a Rege eidem monasterio concessis. (De corpore S. Swithuni, anno 974, regnante hoc piissimo Rege, Anglis divinitus detecto, videsis tom.* I *hujus mensis, pag. 328.) Adde juramentum fidelitatis et obsequium a septem Regibus ipsi delata anno 973; quo præterea regia vestis, monasterio Glastoniensi donata, quo magnus animus in parvo corpore, quo tributum 300 luporum Britannis impositum, quo ingens atque hostibus formidabilis navium apparatus recensentur. Atque hoc demum anno* Edgarum *Regem consecratum fuisse, referunt Malmesburiensis, Wigorniensis et Hovedenus, ac præscriptum pœnitentiæ septenni finem imposuisse. Quæ omnia enucleatius hic commemorare, longioris foret et minime huc spectantis operæ. Obiter Chronicon Saxonicum:* Hoc anno 973 fuit Eadgarus, Anglorum gubernator, cum magno honore in regem consecratus in veteri civitate Acemannesceaster [dicta.] Incolæ vero alio nomine Barthoniam appellant. Ibi fuit gaudium ma- D gnum omnibus; exortum est in fausto illo die, quem vulgus nominat appellatque Pentecostes diem.

bona opera ejus coronationem subsecuta;

26 *Propius ad institutum nostrum spectat, sigillatim ostendere, quot et quam insignibus virtutum præsidiis* Edgarus *condecorarit suam coronationem, videlicet pietate in Deum, religione in Sanctos, munificentia in Dei famulos, tamquam totidem pretiosissimas præmittens margaritas, quæ coronam in cælis, numquam deficientem et immarcessibilem condecoraturæ essent in secula. De Malmesburiensi quidem monasterio, Thorneiensi et Ramesiensi optime meritum fuisse, constat ex publicis tabulis, quæ hac de re posteritati relictæ sunt. Ad Malmesburiense quod attinet; Edwius, Edgari frater, illud, in agro Wiltoniensi positum, Dunstano monachisque iratus, novis incolis fœdaverat, regularibus exclusis, inducens homines solutioris vitæ; quod paucis deplorat Guilielmus, illius loci monachus lib. 2, de Regum Gestis cap. 7, ubi de Edwio scribens, sic fatur:* Ea tempestate facies monachorum fœda et miserabilis erat: nam et E Malmesburiense cœnobium plus quam ducentis septuaginta annis a monachis inhabitatum, clericorum stabulum fecit. *Edgarus autem huic malo occurrit, hoc stabulum purgavit; indignos loci habitatores ejecit, sanctioris vitæ homines substituit, dato eis Præfecto Alfrico, de quo Ingulfus cum aliis rerum Anglicarum scriptoribus editus, quod in superioribus citationibus semper subintelligi volumus, pag. 884, loquitur in hæc verba.* Hoc eodem tempore clericis ejectis de monasterio Maldesmesbiriæ, quos Edwinus frater suus, monachis expulsis, nequiter intruserat, monachos revocavit, præficiens eis in abbatem Alfricum, virum in ecclesiasticis officiis tunc celeberrimum, donans ei chartam suam in hunc modum. *Sequitur diploma, ad cujus finem apponitur* annus Dominicæ Incarnationis CMLXXIV et regiæ consecrationis primus. *Unde vides confirmari annum consecrationis regiæ supra signatum.*

in restaurandis monasteriis munificentissimi.

27 *Ita quidem Ingulfus, qui pag. 885 in piissimi Regis laudem adjungit:* Ego vero, *inquit,* tam remoti monasterii chartam apposui, ut ostenderem, quanto igne Spiritus sancti Regis Edgari [animus] F accensus fuerit, ecclesias ruinosas et monasteria diruta restaurandi, *jam vero quid egerit sanctus Princeps pro Thorneiensi monasterio in Cantabrigiensi agro, habes ex diplomate, quod ex Reyneri tractatu 1, fol. 14 citat Alfordus, qui et illa diplomatis verba, quibus Edgarus dicit,* octavo decimo mei terreni imperii anno, *etc. cum non regnarit nisi annis sedecim, expendit et explanat. Quid multis moror? Regium diploma pro Ramesiensis cœnobii fundatione, in comitatu Hutingtoniensi siti, e bibliotheca Cottoniana exceptum, inseruit Annalibus Anglicanis Alfordus annos 974, a pag. 378. Atque hæc sufficiant, habeanturque certissima argumenta, quibus Rex* Edgarus *posteritati merito exhibeatur ubique pius, ubique religiosus, ubique ecclesiasticæ ac monasticæ disciplinæ studiosissimus, ubique bonorum operum cultor strenuus et indefessus, faciens sibi sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælo, peccata eleemosynis redimens, operibus virtutum a juvenili sua iniquitate Lavatus, et supra nivem dealbatus.*

28 *Tandem*

A *Quo anno obierit Edgarus,* 28 *Tandem* Edgarus, *meritis plenus, ætate præcox, at cælo maturus, cum vixisset annis duobus supra triginta, regnassetque annis sedecim, longiori vita multo dignissimus, e terreno regno, quod religiosissime moderatus fuerat, ad cæleste migravit anno Domini 975, summo bonis omnibus relicto sui desiderio. Ingulfus, Malmesburiensis et Westmonasteriensis, ubi de ejus obitu agunt, diem haud exprimunt. Wigorniensis, et Hovedenus diem mortis diserte signant, dicuntque eum incidisse in* VIII *Idus Julii, ac feriam* V. *Quæ feria invicte eruitur e littera Dominicali* C, *incidente in quartam Julii. Chronicon Saxonicum perperam diem mortis diversum assignat, his verbis :* Hoc anno 975 [morte] finivit terræ triumphos Eadgarus, Anglorum Rex... Eum mensem ubique in patria terra, qui antehac erant in arte chronologica rite edocti, Julium appellant, cujus decimo octavo die, juvenis Eadgarus nobilibus torquium largitor decessit ex hac vita.

29 *De anno mortis mox determinato, satis convenit inter auctores. Perperam ab his dissentit* B *Spelmanus, Edgari obitum affigens anno proxime prægresso 974, sic loquens pag. 489 :* Sub hac tempestate, anno scilicet Christi CMLXXIV, e seculo migravit inclytus Rex Edgarus pacificus, patriæ et monasticæ disciplinæ propugnator ardentissimus, qui inter alias suas, quas olim vidimus, constitutiones, aureis exaratas litteris (sed mihi hodie non occurrentes) semet monachorum cœtui, Reginam suam monialium præfecit gubernatores. AUCTORE J. P. *statuitur contra Spelmanum;*

30 *Ad sepulturam* Edgari *quod spectat, jam diximus, ubi elogia ejus recensuimus, Glastoniæ sepultum fuisse. Annuunt auctores. Sufficiat protulisse verba Ingulfi, quæ loco coronidis adjungi possunt iis, quæ de die et anno mortis, quæque de sepultura protulimus in medium : Itaque sic loquitur pag. 889 :* Porro inclyto Regi, qui erat flos et decus omnium antecessorum suorum et totius occidui climatis orbis terræ basileus, honor et rosa Regum, anno Domini CMLXXV, regni vero per totam Angliam XVI, ætatis XXXII defuncto et Glasconiæ sepulto, successit in regnum primogenitus filius ejus. *ubinam sepultus.* E

DE S. ALBERTO CONFESSORE

MONACHO CISTERCIENSI

SIGESTRI PROPE GENUAM

Brevis notitia. J. B. S.

VIII JULII

S*anctum hic producimus, professione Cisterciensem monachum, quem tamen scriptores istius Ordinis, utut diligentissimi virorum illustrium collectores, hactenus ignorasse videntur, æque ac Ferrarius, qui in neutro suo Catalogo, alioquin tot Sanctis referto, de eo nusquam vel verbo meminit. Neque nobis facile fuisset, in ejus notitiam devenire, nisi inter Majorum nostrorum schedas reperta fuisset epistola nostri Joannis Stephani Flisci, anno 1683* C *Genua Papebrochio respondentis ad ea, quæ de isto Sancto quæsierat. Invenerat ipse, opinor, inter Officia propria sanctæ Genuensis ecclesiæ, seu potius in festorum Kalendario, anno 1640 edito, mensis hujus* VIII *die ita legi :* Alberti de Genua Confessoris, duplex. *Cum autem de eo alibi nec volam assecutus esset nec vestigium, nihil prius habuit, quam ad socium Fliscum recurrere, a quo impetraret, quidquid de tali Sancto, alibi plane ignoto, Genuæ aut scriptum, aut saltem vulgi opinione traditum esset. Fecit hic gnaviter postulata; atque ex ejus epistola intelliges, vere quidem coli Genuæ* Sanctum *istum* Albertum, *at vitam ejus, ætatem, et quidquid ad gesta pertinet, penitus ignorari. Flisci verba ut nostra referemus.*

2 S. Albertus, *de quo Rev. v. scribit, alius non est, quam ille, de quo festum celebratur* VIII *Julii, et descriptum elogium legitur ex Martyrologio, quod pro ecclesia Januensi concinnarunt nostri Archiepiscopi, præponendum lectioni Martyrologii Romani, in hæc verba, quæ subjicio :* Die VIII Julii. Genuæ, depositio S. Alberti monachi Cisterciensis et confessoris, qui sanctitate et miraculorum gloria conspicuus, eremiticam vitam degens, in senectute bona quievit in Domino. Ejus corpus in ecclesia, ipsius nomine Deo dicata, extra eamdem urbem conditum, magna populi frequentia honoratur. F *Ecclesia de qua in hoc elogio (Flisci rursus verba sunt) sita est in quodam monte prope oppidum Sigestrum, vulgo* Sestri di Ponente, *a quo distat mille fere et quingentos passus. Hujus sancti Viri virtutes et decora latent nos; et quamvis a multis quæsitæ fuerint notitiæ, inveniri non potuerunt. Unde nihil habeo quod addam, inquit Fliscus, neque ego quod aliunde, post inutiles investigationes, adjungere valeam.*

NONA

A D

NONA DIES JULII

SANCTI QUI SEPTIMO IDUS JULII COLUNTUR

Sancta Anatholia V.
S. Audax
} MM. apud veterem Thoram in diœcesi Reatina Italiæ.

S. Cyrillus Episc. Mart., forte Gortynæ in Creta.

S. Zeno cum sociis decem millibus, ducentis tribus MM. Romæ ad Aquas Salvias.

S. Mochus Martyr, Mediolani.

S. Zeno
B S. Mimias
S. Vitalis
S. Rufinus
S. Euangelius
S. Vrisius
S. Agnitus
} Martyres Tomitani.

S. Felicianus Martyr, in Sicilia.

S. Floriana
S. Faustina
} VV. et MM. Romæ.

S. Pontianus Episc. Mart., Tuderti in Umbria.

S. Eusanius et socii Martyres, apud Forconium in Vestinis.

S. Brictius Episc. Confess. Martulæ in Umbria.

S. Andreas
S. Probus
} Martyres apud Græcos.

S. Patermuthius
C S. Copres
S. Alexander
} Martyres in Ægypto.

S. Felix Episc. Genuæ in Liguria.

S. Paulus Episc. apud Senones in Gallia.

S. Theophanius Confess. Corneti in Tuscia.

S. Auremundus abbas Mariacensis, apud Pictones in Gallia.

S. Everildis Virgo, in Anglia.

S. Agilolfus Episc. Mart. Coloniæ Agrippinæ.

S. Herumbertus Episc. Confess. Mindæ in Westphalia.

B. Joanna virgo Carmelitana, apud Regium Lepidi, in ducatu Mutinensi.

S. Nicolaus Pichius Gorcomiensis, Guardianus
S. Hieronymus Werdanus, Vicarius
S. Theodoricus Emdenus Amersfortius
E S. Nicasius Joannis Hezius
S. Willehadus Danus
S. Godefridus Mervellanus
S. Antonius Werdanus
S. Antonius Hornariensis
S. Franciscus Rodius Bruxellensis
S. Petrus Ascanus
S. Cornelius Wicanus
Ordinis S. Francisci de Observantia :
S. Joannes, Ordinis Prædicatorum
S. Adrianus Becanus, Ord. Præmonstr.
S. Jacobus Lacopius Ord. Præmonstr.
F S. Joannes Osterwicanus, Can. Reg.
S. Leonardus Vecchelius, Paroch.
S. Nicolaus Poppelius, Paroch.
S. Godefridus Dunæus, Sacerd. sec.
S. Andreas Walterus, Parochus
} Martyres dicti Gorcomienses; sed Brilæ in Hollandia coronati.

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

Sanctus Ephrem *a Beda seu Floro hoc die sacris Fastis, post Anatholiam et Audacem adscriptus est, his verbis :* Eodem die, depositio S. P. N. Ephrem : *addidit Rabanus,* viri doctissimi et religiosissimi, *ut minime dubites, quin indicetur celeberrimus ejus nominis Diaconus Edessenus, vulgo* Syrus, *ad quem facile reducuntur annuntiationes variæ auctiorum Usuardorum Centulensis, Bruxellensis, Vaticani et aliorum, quos suo loco citatos habes, Solus ferme Rosweydi codex ab aliis omnibus differt, dum ita legit :* In Ægypto, S. Ephrem monachi, *qui, ut ibidem notavi, diversus esse deberet ab Edesseno Diacono, Ægyptum etiam signavit Grevenus ; at frustra quæsivi, quis hic Ægyptius Ephrem dici possit, qui hoc die colatur. Quot Sancti istius nominis jam in hoc opere illustrati sint, colliges ex Indice, tomo 7, Junii* B *edito. Fere suspicatus fueram, indicari Ephrem, qui Abrahami eremitæ* collega *vocatur in vita Mariæ meretricis, ejusdem Abrahami neptis, apud Rosweydum pag. 369, Sed neque hic Ægyptius fuit, aut in Ægypto monachum egit, ut* est XVI *Martii, pag. 435, num. 15. Id igitur reliquum est, ut Martyrologia omnia censeri debeant loqui voluisse de S. Ephrém Syro, quem hoc die e vita migrasse contendit Castellanus. Sed actum non agimus. Vide ejus Acta illustrata* I Februarii

Elfredam *virginem in Kalendario aliquo invenit Bollandus, sed quæ alibi nota non sit, saltem sub tali inflexione : verosimillimum est, indicari* S. Elfledam *abbatissam Streneashalensem, cujus gesta longo Commentario historico illustrata sunt* VIII Februarii

S. Eleutherii translationis primæ *meminit Balinghem ; vide de ipsa et aliis Commentarium prævium ad Sancti Acta § 4* XX Februarii

C S. Heriberti *Coloniensis Archiepiscopi* ordinatio *facta anno Domini 999 memoratur in editione Lubeco-Col., Greveno et aliis. Sed de ea nihil dicendum superest, cum Sancti Acta illustrata sint* XVI Martii

S. Gerulfi martyris et Wichburgis virginis *annuntiatio est Florarii Ms., non insoliti disparata conjungere et nomina sæpius torquere.* S. Gerulfus *nullo modo huc pertinet; sed ad* XXI *Septembris:* Wichburgis, *quam* Wichburgam *nominat et solus seorsim refert Grevenus, mihi hactenus ignota est. Quid si ex modica mutatione nominis omnia componantur, intelligaturque* S. Witburga *virgo Anglica, de qua actum est* XVII Martii

S. Cyryllus diaconus, *qui a Greveno, Molano et aliis hoc die sic describitur :* Apud Heliopolim, quæ est circa Libanum, sancti Cyrilli diaconi et martyris. Qui, ut lib. 6 historiæ tripartitæ dicitur, cum sub Constantio multa idola contrivisset, sub Juliano a paganis peremptus est : *tot characteres distinctivos adjunctos habet, ut dubitare nequeas, quin de eo agatur, cujus gesta illustrata sunt* XXIX Martii

S. Pancratius *episcopus et martyr Tauromenii in Sicilia cum elogio refertur in menologio Sirleti in Menæis aliisque fastis Græcis : item in Ephemeridibus Græco-moscis et alibi. Sed de eo jam pridem actum est* III Aprilis

De B. Landulfo *Astensi episcopo, a schismaticis Henricianis sub initium sec.* XII *plurima passo, egit Galesinius ad diem* I *Junii, quem in Catalogo Sanctorum Italiæ non est ausus sequi Ferrarius, erroris Galesinium arguens, in nova sua Topographia ad Martyrologium Romanum; qui tamen postmodum in Catalogo generali* Landulfum *etiam posuit cum titulo* Beati *ad Kalendas Junii. Hoc die ipsum notavit Henschenius ex Ughelli Italia sacra tomo 4, a col. 513, ubi columna 515 expressissime dicitur, obiisse* VII Idus Julii, *quo ipsum referre parabam, nisi deprehendissem, Acta ejus ab eodem Henschenio illustrata fuisse ad* VII Idus, *seu ad* VII Junii, *quo signatur obitus in paulo longioribus Actis a* E *Malabeyla suggestis, facili mutatione litteræ* N *in* L. *Ceterum dubitare cogor utrum jam dictus* Landulfus *vero cultu ecclesiastico utrovis die Astæ honoretur, cum Mabilio in Ordinis sui Annalibus tomo 5, pag. 455 c, satis frigide scribat,* Landulfum, *cujus ibi elogium nitide contraxerat,* beati titulo donatum apud Ughellum : *Castellanus vero, diligens Sanctorum scrutator, in Martyrologio suo Universali ad* VII *Junii non alio eum nomine dignetur, quam* Venerabilis. *Habuit sua argumenta Henschenius, ob quæ Acta ejus illustraret eo die, quo videri possunt* VII Junii

S. Valentini episcopi Tungrensis *memoriam cum elogio hoc die agit Florarium Sanctorum Ms., sed quidquid ad Sanctum spectat, jam datum est* VII Junii

S. Theraclius, *pro* Heraclius *(in Florario* Theradius) *notatur in Usuardis Coloniensibus, quin et Hieronymiano Reg. Suec. seu Senonensi S. Columbæ, sub nomine* Eracli, *uti et in veteri Kalendario Corbeiensi, Eumdem hodie cum Paulo fratre episcopo Senonensi et* Heraclii *successore conjunxit Saussayus, et Trecis collocavit Ferrarius in Catalogo generali. Castellanus ipsum hoc quoque die signat, ea procul dubio causa, quod solenne ejus festum apud Senones agatur, quidquid Saussayus diserte asserat, obiisse* VIII *Junii, quo die de eo actum est* VIII Junii F

S. Cunera virgo *ex historia Ursulana hoc die accepta est a Camerario, nempe ut fert vulgata Legenda ; de qua vide Commentarium ad Sanctæ Acta* XII Junii

S. Theobaldus eremita *jam non semel repetitus est : nescio cur hoc die locum invenerit in Breviario Parisiensi anni 1584. De eo abunde actum est* XXX Junii

S. Martialis *Galliarum Apostolus jam non semel translatas et transpositus est : notissima est ejus festivitas, quando et Acta illustrata sunt* XXX Junii

B. M. V. Visitationis octava *signatur in codice Usuardino Antverpiensi maximo, item in Ultrajectino,*

A *jectino, Leydensi, et in tot aliis, quos in auctariis Usuardinis notatos habes. Vide quæ dicta sunt* II *Junii*

Germanus Confessor in Hibernia, *in eo est Sanctorum numero, quos Grevenus indiscriminatim et undecumque collectos in auctaria sua ad Usnardum intrusit. Ego Germanum istum pro hoc die alibi non invenio, nec scio, quo referri possit, nisi forte idem sit, de quo egimus supra* III Julii

S. Ampelium Mediolanensem episcopum *hoc die signat Ferrarii Catalogus Sanctorum Italiæ, remitteus ad* VIII *Februarii; sed neutro die recte positus videtur. De eo egimus* VIII Julii

Godscalchum Ducem et Hipponem presbyterum martyres Leontii in Wandalia *accepisse se ait Ferrarius in Catalogo generali,* ex Martyrologio Petri Canisii, *quale ego non vidi hactenus, cum in utraque editione Germanica de his Martyribus nulla fiat mentio. Locum explicat in ducatu* Mekelburgensi *seu Magnopolitano, qui olim Wandalia dictus sit. Ait, Ducem a subditis idololatris*
B *inter divina mysteria cum Hippone presbytero cæsum, imperante Henrico III Cæsare, pro quo citat Crantzium aliosque. Incipiendum erat a cultu ipsis exhibito de quo d oceri cupimus.*

Zenonem abbatem *non negamus laudari a Petro Equilino lib. 6, cap. 76 : Novimus etiam, quæ de eo scripta sunt in Vitis Patrum, sed de eo etiam quærimus, quando et ubi Sanctorum honores nactus sit.*

Thebaculus *apud eumdem Ferrarium acceptus est* ex Menologio Scotiæ, *nempe ex Dempstero, ita hoc die scribente :* In Scotia, Thebaculi, monachi Basiliani. S. Reguli Patrensis socii, *quando reliquias S. Andreæ Apostoli in Scotiam advexit, inquit Ferrarius. De ea reliquiarum translatione agetur suo loco : alia, quam Dempsteri auctoritate opus est, ut* Thebaculus *Sanctis annumeretur; si ea accedat, alibi ei locus dabitur.*

Molruani *alicujus, tamquam* sancti Archipræsulis et legati Hiberniæ *vitam, seu potius oratoriam panegyrim ad Bollandum olim misit noster Henricus Fitzsimon, quam etiam in alio codice descriptam habemus. Mirum est encomium per locos*
C *communes deductum, quod sanctis ferme omnibus Episcopis aptari facillime possit, repletum varii generis virtutibus, accusationibus et persecutionibus, impiorum, quæ præsulem, ut se purgaret, ad Romanum Pontificem, nescio quem proficisci compulerint, peregrinatione, si superis placet, suscepta in vinculis, quorum clavis in exenterato Tyberis pisce reperta sit Romæ. Hujusmodi prodigia vix fidem inveniunt, etiam dum a noto et plusquam mediocris auctoritatis scriptore traduntur; tantum abest, ut ea nobis persuadeat ignotus encomiastes. In patriam suam redux, plenus dierum et meritorum ad æterna præmia evolasse dicitur hac die* IX *Julii. Evolvi tabulas omnes Hibernicas et Scoticas, sicubi Molruani occurreret memoria; verum cum nihil repertum sit, non puto nobis integrum esse talis encomii, ab otioso fortasse homine ex aliis conflati, auctoritate ipsum Sanctis adscribere, de cujus ætate nec vestigium in tota oratione invenias.*

Quinquaginta monachorum Martyrum *cum suo abbate certamen hoc die referunt Kalendarium* D
Cisterciense, Henriquez et Chalemotus, in cœnobio B. Mariæ de Firmitate, in comitatu Burgundiæ. Dicuntur martyrio affecti omnes anno 1300, ab exercitu hæreticorum banditorum, qui monasterium et bibliothecam combusserunt. *Eosdem etiam hoc die signavit Saussayus : verum Castellani silentium satis ostendit, nullum ipsis cultum deferri, qui aliunde probari non potest.*

Petronilla, *ut* Deo dilecta virgo et venerabilis *in cœnobio S. Annæ Abulæ in Hispania ponitur ab Henriquez et Chalemoto, qui recte a* Beatæ *aut* Sanctæ *titulo abstinent, quem Arturus in Gynæceo ei munifice adscribit.*

Rodolpho *monacho Cisterciensi, ut* Catholicæ veritatis constantissimo assertori *atque* hæresum expugnatori acerrimo *(puta Albigensium)* Beati *nomen adscribit Henriquez, a quo melius abstinet Saussayus.*

Septem eremitarum *classem hoc die nobis adstruit additio aliqua Ms. Cartusiæ Bruxellensis ad Gre-* E
venum, quorum sunt nomina, *inquit,* Petrus, Stephanus, Joannes, Georgius, Theodorus, Felix, Laurus. *Florarii et Greveni stylum imitatus est harum additionum scriptor, ut multa vage et obscure congereret. Si vere Sanctis annumerandi sint septem isti anachoretæ, aliunde plus auctoritatis accedet, quæ rem certius et clarius explicet et definiat.*

Salvia virgo *absque ullo prorsus charactere distinctivo ponitur a solo Greveno, multorum, ut alias diximus, Sanctorum indigesto collectore, cujus ea in re exigua est auctoritas : forte postea recurrent, quæ de Sancta qualicumque et gestis ejus melius edoceant.*

S. Brictium alterum Episcopum *alicubi reperit Bollandus, qui alius esse non potest a Brictio illo geminato apud Scriptores Umbriæ, de quo videnda dissertatio Janningi ante tomum* I *Julii a pag. 21.*

Angelum Casinensem monachum *in Sanctorum Kalendario partis* I, *seculi 6 collocavit Mabilio, sed omni titulo abstinens;* In monte Casino, Angeli F
monachi. *Tum inter vitas abbatum et piorum Casinensium ejus elogium refert pag. 404, quod ex Petro Diacono paulo contractius hoc ipso die exhibet Bucelinus ultimo loco,* Angelum *appellans* venerabilem, qui post extractam diutius inter seculi delicias vitam, pœnitentia ductus, et lugubrem monachorum habitum amplexus, gratiam in oculis Domini meruit, et consummatus in brevi, tempora multa explevit. Quo mortuo, ex energumeno cacodæmon clamando graviter quæstus est : Quid hac hora mihi Benedicte fecisti? Angeli mihi animam, ob exigui gesturam cuculli auferens, tuo in cælestibus gregi miscuisti. Quo dicto, signo dato mors Angeli fratribus nuntiata est. *Si recte notavit Mabilio, videtur obiisse circa annum 1010.*

Maternus, Galendinus, Gaius et Basilius, *ut Mediolanenses Episcopi una signantur a Florario Ms. et forte hinc a Greveno, nihil distinctius proferente. Vaga sunt hæc et inepta, nescio unde accepta. In Catalogo Episcoporum Mediolanensium ante tomum* VII *Maii, invenies* Gaium *pro anno*

61.

A *61,* Maternum *pro anno 282, quorum illi assignatur natalis* XXVI *Septembris, huic* XVIII *Julii.* Galendinum, *seu* Galendium *non invenies, non magis quam Basilium. Sed collectoribus istis habendæ gratiæ pro diligentia, condonanda est imperitia.*

Germanus, Kilianus, Ribianus, Totnanus, Brocardus *hoc die sic conjunguntur in Kalendariis expansis nostri Henrici Fitzsimon; Bollandus alicubi legit pro* Germano et Bibiano, Rimanus et Multonus : *sed quomodocumque flectantur nomina, non videntur ad hunc diem pertinere. Jam dixi de* Germano *actum* III *Julii. De* Kiliano *et* Totnano, *die ipsorum proprio* VIII *Julii. Quo spectant alii* Ribianus *sive* Rimanus, Brocardus *et* Multonus? *Nullum eorum novit Camerarius, solum* Ribianum *de nomine salutavit Dempsterus,* episcopum *appellans: ego de omnibus majorem quæro notitiam, priusquam inter Sanctos eis locum assignem. Novi* Brocadium *in Colgani Patricio pag. 230, sed needum inducor ut credam, omnes* B *S. Patricio cognatos aut discipulos Sanctis accensendos esse : vide quæ diximus die præcedenti.*

SS. Hadriani et Jacobi, *Canonicorum Ordinis Præmonstratensis, ecclesiæ B. Mariæ Middelburgensis in Zelandia, qui* apud Brielam in Hollandia per varias ab hæreticis pro Catholicæ et Romanæ fidei professione irrogatas injurias . . . ad martyrii palmam gloriose agonizando pervenerunt, *memoriam seorsim recolit Joannes Chrysostomus vander Sterre in natalibus Sanctorum Ordinis. De omnibus istis Martyribus, vulgo Gorcomiensibus agitur hoc ipso die.*

Plurimorum Martyrum *memoriam agit Viola Sanctorum, quorum varia tormenta sigillatim describit, nullo addito nomine aut martyrii palæstra; ut quis facile novos sibi Martyres fingat, qui ignorat, eadem referri verba, quæ in editione Lubeco-Col. Zenoni et sociis, de quibus hoc die agimus, ad verbum adscribuntur.*

Henricus de Cosveldia *cum titulo* Beati *hoc die memoratur ab Arnoldo Raissio in Auctario ad Natales* C *Sanctorum Belgii ex Catalogis illustrium virorum Joannis Trithemii; et orthodoxæ matris Ecclesiæ Doctorum Guilielmi Eysengreim, ut qui* in domo Vallis gratiæ juxta Brugas, *ipse Cartusiensis ordinis monachus, diem extremum clauserit.* Is natione Germanus fuit, *inquit,* domusque beatæ Mariæ prope Gertrudis Bergam egit Priorem. Vir in Scripturis sanctis studiosus et eruditus, vita et conversatione devotus, et magnæ famæ; ingenio subtilis et clarus eloquio, declamator quoque sermonum celeberrimus : qui cum visitationis actui in præfata domo Vallis gratiæ salubriter intenderet, anno a Virgine pariente MCCCCX ad cælos abiit. *Virum laude dignissimum, haud diffitemur; ast Brugis aut alibi pro Sancto aut Beato habitum, necdum comperimus.*

Martyres duos anonymos *Franciscanos sic post Gorcomienses hodie annuntiat Arturus :* Ibidem *(Brielæ)* passio duorum fratrum anonymorum Martyrum : *de quibus in notatione ait :* Eodem die et anno, aliunde duo Fratres Franciscani Brielam a Geusiis fuere adducti, atque martyrio coronati, quorum mentionem egerunt Surius supra, et D Chapeauillus tomo 3, hist. Leodien. sub Gerardo Groesbecano cap. 18. *Hæc describo, ut appareat, quam debili fundamento Sanctos hic multiplicet Arturus. Verba Chapeauilli sunt pag. 464 :* Hic primum Catholicorum sanguinem, propter fidem Catholicam Geusii ex professo effundere incipiunt... Gorcomii in publico foro, eo nomine suspensi duo cives : apud Brielam Nicolaus Popelius, pastor Gorcomiensis cum tribus presbyteris : duo item Franciscani, aliunde Brielam adducti, cum quodam Canonico regulari. *Luxato nonnihil sensu, ipsos hic Gorcomienses Martyres indicare voluit Chapeauillus. Presbyteri tres sunt, Vechelius, Dunæus et pastor alius Walterus : pro* duo *lege* undecim *ex numeris male scriptis aut intellectis, adde Canonicum regularem Osterwicanum, ac deinde, qui hic desunt, Joannem Dominicanum et binos Præmonstratenses, habebis justum numerum novemdecim Gorcomiensium, de quibus hoc die agimus, exclusis Anonymis, Estio et scriptoribus omnibus ignotis.* E

Franciscus Ovarius, in territorio Ameriano,
Victorinus diaconus, Tarnoviæ in Polonia,
Illuminatus, Florentiæ,
Catharina de Jesu, Beatiæ in Hispania
} *memorantur ab eodem Arturo, ultima etiam in Gynæceo.*

Leonora virgo Cisterciensis *Popleti in Catalonia etiam* Beatæ *titulo ab Arturo donatur.*

S. Lithardus *seu* Lituardus *urbi* Corneti *alias* Cornueti, *in Patrimonio S. Petri sitæ, patronus hac die signatus est a Castellano. Invenio schedulam, in qua dicitur coli die 9 aut 12 Julii, sed eum referatur a Ferrario in utroque Catalogo die posteriori; hoc vero die ibidem colatur* S. Theophanius, *de quo suo loco agimus, rejicienda sunt paucula, quæ de* S. Lituardo *diei potuerunt, ad* XII Julii

S. Justus Confessor *unus e quatuor fratribus Polonis, eremitis Camaldulensibus Ordinis S. Romualdi, dicitur obiisse hac die anno Domini 1008. Alius est* Barnabas Confessor *reliquorum magister,* qui claruit anno 1005, die 10 Maii : *tertius* Andreas Zoerardus confessor, qui vixit an. 1009, die 16 Julii : *quartus* Benedictus Zuirardus martyr, qui floruit anno 1011, die 6 Maii. *Horum vitas, seu potius vitarum compendia, tamquam* Sanctorum, quorum festa sancta mater ecclesia Catholica Romana celebret, *edidit Martinus Baronius, Jaroslaviensis clericus, Cracoviæ anno 1609. De iisdem, tamquam* Sanctis, *etiam agitur ad calcem vitæ B. Bogumili, quæ illustrata est 10 Junii. Non agnovit Sanctos Silvanus Razzius, agens de aliis sui Ordinis; non agnovere Majores nostri ne quidem inter Prætermissos. Cupio ego dare singulis quod suum est; si solum probetur cultus in Polonia toleratus, de quatuor sociis simul agam ad 16 hujus mensis, quamquam fateatur Baronius, ignorari quo loco depositum sit* Justi *istius corpus. Submittant igitur Camaldulenses quæ desideramus pro* XVI Julii F

S. Bernardi abbatis translatio, *nescio unde inserta sit additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis : ceterum*

A terum vere an falso ibi referatur, videndum erit ad diem natalem xx Augusti

S. Firminus episcopus confessor signatus hoc die in Hagiologio Franco-Galliæ, per Labbeum edito, non videtur alius esse a S. Firmino Ambianensi, cognomento Confessore, ut ab alio cognomine martyre contradistincto. Sed is colitur I Sept.

Thecla nobilis matrona Tornacensis, ut quæ omnium virtutum genere decorata, a S. Eleutherio ter monita, corporis ejus elevationem per Heydilonem episcopum procurarit, laudatur a Rayssio xx Februarii, quo die de S. Eleutherio, et de Thecla etiam, sed in Prætermissis actum est, cumque prædicta elevatio die XVIII Septembris facta fuerit, licet IX Julii festive recolatur, ut hic etiam diximus, remissa est rei disquisitio ad prædictam XVIII Septembris. Ceterum cum tali die Tornaci nec de elevatione, nec de translatione (quæ ibi solenniter recolitur XXV Augusti) quidquam fiat, hoc vero die in festo elevationis lectione V dicatur, Theclam, quæ reliquias S. B Martyris veneratura solennitati aderat orans, percepto Dominici corporis Sacramento migrasse e vita, nec ulla alia de ipsa in Officiis propriis agatur memoria, non videtur de cultu ejus ultra inquirendum : siquid tamen forte occurrat, remittemus et nos ad XVIII Septembris

S. Fraternus episcopus in Hieronymianis codicibus Lucensi et Corbeiensi ad calcem laterculi hoc die adjectus est : Et Fraterni episcopi, quod esse augmentum antiquarii Gallici alibi cum Florentinio diximus. Hunc vero antiquarium frequentem esse in addendis Autissiodorensibus Beatis ibidem etiam observavit Hieronymianorum illustrator. Horum codicum, opinor, auctoritate, hoc die S. Fraternum retulit Castellanus in Martyrologio suo Universali, absque titulo Martyris, ad XXIX Septembris, eam vocem Martyris, uncis inserens, et ad Romani marginem addens, acceptam esse ex hoc die. Ita ille censuit; ceterum cum in Hagiologio Franco-Galliæ, a Labbeo edito, in Catalogis Sanctorum Autissiodorensium, et in ipso Romano, quod sequimur, citata Septembris die C recolatur, et vitæ compendium tali die defunctum asserat, omnia ad ipsum spectantia, cum titulo martyris aut confessoris, discutienda erunt XXIX Sept.

Edilburga S. Inæ regis uxor, quæ a Menardo, Wilsono aliisque hoc die refertur, totam suam canonizationem debet Arnoldo Wion in Ligno vitæ: cujus verba exhibere, operæ pretium est. Sic legit, omnium primus, in textu suo hodierno : In Anglia, sanctæ Edilburgæ reginæ, quæ in cœnobio Berchingii Deo dicata, miraculorum gloria et sanctitate refulsit. Atque hæc sunt verba, quæ ex ipso Menardus descripsit. Audi porro Wionis notationem. Trithemius de alia Edilburga virgine, Anglorum regis filia, hac die agit, sed cum illa a Baronio et aliis reponatur die septima mensis præsentis, ex conjectura quadam, hodiernum diem huic alteræ Edilburgæ reginæ consecravimus. Ingenua quidem confessio, sed temeraria auctoritas, qua omnia sus deque verti possint, ut planissime hoc die fecit Ferrarius, res et tempora D disparata mire confundens. Rectius Edilburga ista seu Ethelburga, Inæ regis uxor, et postmodum abbatissa Birchingensis a Majoribus nostris prætermissa est VI Februarii; quo die sanctus ejus conjux Ina colitur, et ibidem de ipsa habetur, quidquid fortasse dici potest, § 7, ubi de die obitus nihil statui potuit. Cavit etiam Mabilio, ne inter Sanctos Ordinis Benedictini recenseretur, ne quidem de ea agens, præterquam inter prætermissos, quæ ut virgo, et in prædicto cœnobio abbatissa, a Maihewio aliisque pluribus refertur eo die, quo accuratius res tota examinabitur et evolvetur XI Octobris

S. Odæ Viduæ translatio, cum longiori descriptione refertur in Florario Sanctorum Ms., brevius a Greveno, Canisio et aliis. Sed de iis hoc die agendum non est; omnia fusius examinanda et illustranda erunt, ad diem natalem XXIII Octobris

S. Serapionis episcopi apud Ægyptum, meminit hoc die Ado, nullo duce, nullo præeunte; idque an- E nuntiatione tam vaga, ut difficillimum sit assequi, quid velit, aut quem iis verbis designet. Notkerus, qui ipsum secutus est, scribit : Item in Ægypto, sancti Serapionis episcopi et confessoris. Sed neque hæc satis clara sunt. In auctariis Usuardinis codices aliquot, ut Vaticanus, Strozzianus, Editio Lubeco-Col. et Grevenus, eadem ex ipsis referentes, tantumdem explicationis adjiciunt. Dixi in Observationibus ad Usuardum hoc ipso die, agendum alibi de Serapionum distinctione, sed cum non videam de Sancto isto qualicumque hodie agi posse, cujus res gestæ penitus ignorantur, nisi cum Episcopo Thmuis, de quo XXI Martii, aut cum alio aliquo confundendus sit, remittenda ulterior disquisitio ad diem, quo illustrandus veniet Serapion Antiochenus XXX Octobris

S. Orestes, martyr sub Diocletiano, per XXIV milliaria ab equo raptatus, refertur hoc die in Ms. Synaxario P. Sirmondi, et de eo fit mentio in codice Taurinensi B. Nos eum differimus cum Menæis impressis ad X Novembris F

Odæ Virginis translatio notatur in Florario Sanctorum Ms., ut facta Rodum in Campinia anno salutis 1103. Colitur Sancta, et res tota illustrabitur XXVII Novembris

S. Nicolai episcopi translatio adjecta est Bedæ nostro editionis Plantinianæ, nullo addito, unde cognosci possit, de qua translatione agatur. Celeberrima est, quæ Barium in Apuliam facta, signatur in Romano IX Maii, ut habes ibi in Prætermissis. De omnibus agetur ad diem natalem VI Decembris

S. Theobaldum abbatem Vallium Cernaii, inter Prætermissos diei præcedentis recte a Chalemoto aliisque signari diximus VIII Decembris, quo eum rejecimus. Ceterum prædictus Chalemotus hic festivitatem solennem agi memorat ab antiquo tempore, quod ea forte die elevata sint e terra primo sacra ossa ejus etc. Verum de his etiam agetur ad diem VIII Decembris

DE

A D

DE SS. ANATHOLIA VIRG. & AUDACE MM.

APUD VETEREM THORAM, SEU TORANUM FLUVIUM IN DIŒCESI REATINA ITALIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

§ I. Prisca et diversa in Martyrologiis S. Anatholiæ memoria unde processerit.

Sub Decio

Martyrologiorum antiquorum discrepantiæ

De *implexa* S. Anatholiæ, *aut cum aliis sociis, aut cum solo Audace conjunctæ, annuntiatione agere cœpimus in nostris ad Usuardum Observationibus, huc remissa controversiarum circa nomina, palæstram et Acta solutione, quam dilucide expromere, hactenus non ita pervium fuit, quidquid scriptorum evolverim, qui ad eumdem lapidem offenderunt. In vetustissimis Kalendariis, nec de* B S. Anatholia *sola, nec de socia, socio, sociis aut sociabus usquam fit mentio : Hieronymianorum varii textus, et hoc et sequenti die, rem prorsus involvunt, ut plane dubites, an illic agatur de* S. *Anatholia hodierna Martyrologii Romani cum* S. Audace, *an de alia aliqua virgine synonyma quæ ab ista, conditione, palæstra, martyrii genere aliisque adjunctis diversa sit. Præcipuorum nodorum solutio pendet a recta intelligentia Martyrologiorum, in quibus vetustissimæ ejus exstant commemorationes, diversis verbis et diebus expressæ, quas hic expendendas suscipimus, assignatis, quantum fieri poterit, fontibus, e quibus primitus emanarint, inde ad subnascentes difficultates processuri.*

sic appositæ explicandæ videntur.

2 *Textus Lucensium codicum apud Florentinium hoc die, saltem grammatice vitiosus est :* Romæ, natalis virginum Floriani, Faustini, Anatholiæ, Felicitatis, cum presbyteris VI. *Forte purius legit Richenoviense :* Romæ, Floriani, Faustini, Anatholii, Felicitatis. *Ceterum Epternacence cum Lucensibus satis convenit, substituendo* Florianæ et Faustinæ C cum presbyteris septem : *Corbeiensis codex, utut mutilus, ad eumdem sensum, saltem quod ad* Anatholiam *spectat, reducitur. Hic jam quæstio, utrum indicata in hoc laterculo* S. Anatolia, *eadem sit, quæ cum* Audace *recolitur a tota serie Romani parvi, et Bedæ, seu potius Flori? Audiamus Florentinium ;* Diversam hanc S. Virginem putarem ab Anatholia Thorensi, cujus sub hac die meminit Romanum Martyrologium et cum eo Usuardus, Ado, Notkerus aliique Latini, tum quod aliis sanctis virginibus sociatur, tum quod sequenti die in vetustiori nostro expressius recolitur. *Nihil magnopere scrupuli video, quod tota jam dicta classis ad Thoram pertineat minime, utpote Romæ passa : sit vero* Anatholia *hodierna, ipsissima illa, quæ die sequenti in Hieronymianis diserte* in Sabinis *collocatur, cum* Victoria, *ejus aut sorore, aut saltem fida socia, et in tuenda virginitate consorte, a Romano parvo et Floro prosita* XXIII *Decembris.*

3 *Utcumque varios textus conferas et expendas, non videtur res tota commodius explanari posse, quam si dicatur, Hieronymianorum collectorem, Actorum primam partem secutum, in conjunctione duarum istarum virginum* Anatholiæ et Victoriæ, *Romanum parvum vero et Florum ad partem posteriorem respexisse, dum* Marsium, *seu* Marsinum, Audacem *dictum,* Anatholiæ *martyrii socium fecerunt, servato die, illic expresso* VII Idus Julii, *elogio longiori inde accepto, quod ex Floro ab Adone sumptum, in totam progeniem transiit, aut integre aut contracte, sic saltem ut manifeste pateat, non* E *ex alio fonte haustum, quam ex Actis, seu potius Actorum fragmento, quale edidit Surius, quodque in pluribus Mss. codicibus exstat, paulo purius, quamvis non multo melius. Admissa autem hac* Anatholiarum *distinctione, facile evanescunt variæ difficultates, quæ meo quidem judicio frustra excogitantur, ubi aliæ non desunt ex Actis ipsis explanandæ : quæ cum in nonnullis differant; id primo statuendum est, nec Romani parvi auctorem, nec Florum vidisse Acta majora, quæ celebris Aldelmus, seculi septimi scriptor, compendio retulit in libro de Laude Virginum, et Petrus de Natalibus lib.* I, *cap. 83 ; et lib. 6, cap. 73.*

quod ex diversis fontibus sua hauserint.

Aldelmus vetustiora Acta habuit,

4 *Ut res clarius sese evolvat, describam hic Aldelmi versus ex editione Canisii tom. 5, pag. 861, quæ soluta oratione exstant tomo 2 Orthodoxographiæ pag. 1711. Sic canit poeta :*

Tempore quo Decius triquadrum rexerat orbem,
Militibus Christi mortis discrimina patrans ;
Exstitit in Roma binarum forte sororum
Fama, præcipuas pulsans rumoribus aures,
Quas nullus poterat tormentis vincere tortor.
Quamlibet insontes mulctaret cæde cruenta, F
Ut vitæ auctorem reflexa mente negarent.
Altera de geminis felix Anatolia dicta ;
Altera sed gestat verum Victoria nomen.
Has igitur sponsis claris natalibus ortis
Ad prolem generis satagunt adjungere nuptas.
Sed mens virgineis ambarum torrida flammis,
Stuppas luxuriæ combussit torre pudoris,
Spurcitias mundi contemnens corde caducas.

dum sorores Anatholiam et Victoriam conjunxit.

5 Divitias spargunt, simul et patrimonia dantes,
Aurea purpureis calcant crepundia gemmis ;
Cunctaque pauperibus mox ornamenta misellis,
Nil sibi servantes, vendunt pro stipe superna.
Nuntius e cœlo pinnatus labitur alto,
Flammeus aspectu, niveo candore coruscus,
Sceptrorum lumen dextra gestabat in alma,
Ambas alloquitur tali cum voce puellas :
Nunc procul a vestro pallorem pellite vultu,
Pectore nec pavido quatiens timor ilia pulset,
Dum vobis thalamus paradisi sede locatur,
In quo perpetui numquam consortia sponsi
Deficient penitus, sed gaudia longa manebunt,

Si

AUCTORE I. B. S.

Si vos virginitas comes indefensa tuetur.
Tunc ambæ servant castæ consortia vitæ,
Angelus ut dederat Sanctis præcepta pudoris,
Usque fugam vitæ cum mors in limine latrat,
Marcida depopulans vitali pectora flatu.
His igitur gestis ringuntur sæva procorum
Pectora, lethifero zeli maculata veneno,
Dum cernunt amplum sponsas expendere censum.

utriusque martyrium describens.

6 *Sequitur martyrium S. Victoriæ, quo decurso, sic ad,* S. Anatholiam *redit:*

Sic quoque famosis felix Anatolia signis
Claruit, exilium sævi perpessa tyranni.
Consulis en sobolem constrictam nexibus arctis,
Expertem sensus cum bruta mente vagando
Hostibus explosis restaurat pectus anhelum,
Quorum ore rudi diversis pestibus ægros
Conglomerant pariter stipantes agmine Sanctam:
Ollis optatam reddebat Virgo salutem:
Nec non et morsum, qui torvam carmine gypsam
Irritat ut Sanctos crudelis belua lacertos,
Dentibus horrendis et rictu rodat aperto,
B Extemplo curat, disrumpens vincla chelydri;
Qui prius in spira morsum glomeravit inertem.
Idcirco cursim festinat credere Christo,
Agnoscens propriam tanta virtute salutem.
Insuper et meritum cumulavit sanguinis ostro,
Præmia sumpturus cum cæli cœtibus almis.
Candida post sequitur cum binis martyra sertis
Integritas nitidam, necnon et passio rubram
Plumabant pariter macta virtute coronam.

Plerique Martyrologi usi sunt fragmento Suriano.

7 *Hactenus Aldelmus in nonnullis obscurius locutus, sic tamen ut satis ostendat, se Acta majora præ oculis habuisse, ex quibus præstigiatoris* Marsi, *seu* Marsini *nomen expressit in soluta sua oratione. Omnia facilius intelliges, ubi hæc contuleris cum Actis ipsis infra illustrandis, ex Ms. bibliothecæ Cæsareæ. Quæ ad S. Victoriam seorsim spectant, danda ad diem, quo eam coli diximus.* XXIII *Decembris. Id etiam facile observabitur, Acta a Surio edita, ipsa esse, quæ auctor Romani parvi et Florus secuti sunt, quæque recte acephala dixeris, solum exilium, prodigia et martyrium narrantia, iis truncatis, quæ exilii causam exponebant. De utriusque* C *partis pretio aut fide hic non agitur, nec utrum Gelasio PP. II tribui possint, ut in annotationibus ad Romanum Martyrologium ex Petro Diacono memorat Baronius. Hæc ea solum causa præmittuntur, ut lectores intelligant, unde oriri potuerit diversitas annuntiationum inter Hieronymiana et aliam Martyrologorum classem, quorum verba subjungemus, ubi etiam Surianum fragmentum protulerimus, non ex ejus editione, sed ex Ms. codice S. Maximini Treviris, cum aliis collato, ex cujus solo exordio perspicies, deesse partem aliquam priorem, cujus hæc sequela sit, En igitur dictum fragmentum:*

in quo S. Anatholia energumenum liberat,

8 Sancta autem Anatholia cum esset in jejuniis et orationibus attenuata, et die ac nocte in Scripturis sanctis intenta, et ita in suo exultaret exilio, ut putaret se de Paschæ festivitate gaudere, contigit, ut filius Diodori *, qui erat Consularis Piceni, nomine Annianus, a diabolo vexatus, clamaret, dicens: Domina Anatholia incendis me. Interea Diodorus, homo paganissimus, dum mitteret eum [per] lucos et templa *, venit ubi erat lucus, in vicino sanctæ Anatholiæ, et dirumpens catenas, quibus erat astrictus, D orantis Anatholiæ ante pedes apparuit, dicens: Tu es, qui flammis me tuarum orationum exuris. Interea sancta Anatholia exsufflavit in eum, dicens: Exi diabole ab isto homine. Et statim exiit ab eo. Qui cum sanus ad suum patrem, in fascibus positum, advenisset, et agnovisset, quomodo salvatus esset a sancta Anatholia; veniens ad eam cum uxore sua, et cum filiis, adorabat eam, offerens infinitas pecunias. Ex quibus sancta Anatholia nihil penitus accipiens, dixit: Vade, et egenis Christianis atque egentibus eroga: tu autem Christo crede cum tuis, et liberaberis.

* *al.* Theodori.

* *al.* per diversa loca.

sanat infirmos; Decio defertur; torquetur;

9 Exiit autem opinio ejus per totam Piceni provinciam, et deferebantur ad eam infirmi, quos medici desperabant, et lunatici, et dæmoniis pleni: et omnes salvi redibant, credentes in Christo. Cum hæc autem agerentur, fecerunt suggestionem Decio Imperatori, templorum Pontifices; et misit qui eam ibi interficerent, si sacrificare noluisset. Itaque veniens Festianus ad eam, jussit eam inde ejici, et duci ad civitatem Turensem. Quam induci jussit in secretarium suum, et diverso genere plagarum vexari, E deinde eculeo et lampadibus urgeri, et interrogabat, utrum thura incendere vellet diis, et ire libera, quo vellet. Respondit: Miser et infelix, si non recesseris a cultura dæmonum, cum ipsis in perpetuo arsurus es incendio. Tunc vocavit ad se Festianus Marsum, et dixit ei: Facito istam includi in uno cubiculo, et tu ei dimitte serpentes, qui illam comedant: et donabo tibi multa: et faciam te amicum meum.

a serpente illæsa, servat Audacem,

10 Cui Marsus, nomine Audax, respondit: Tu plures serpentes dicis: ego ei dimittam unum: et statim eam interficiet. Igitur cum esset in cubiculo angusto conclusa, et serpens ibi fuisset a Marso dimissus: tota nocte Virgo sancta in hymnis et psalmis orationibusque durans, illum serpentum acerrimum, in mansuetudinem convertit. Mane autem facto Mercurium et Minervam invocans Marsus, cubiculum aperuit; et ecce serpens cinxit collum ejus, volens eum a canna * comedere. Sancta vero Anatholia misit manum suam, et comprehendit eum, dicens: In nomine Domini mei Jesu Christi exi hinc, et vade ad locum tuum. Statim cum omni mansuetudine abcessit. Tunc Audax Marsus adoravit eam, dicens: Verus F Christus Deus est.

* *forte* a capite.

quid ad Christum conversus, fit Martyr:

11 Audiens autem Festianus, Marsum Christum confitentem, vocavit eum ad se, et dixit ei: Illa si magicis artibus se a serpente eripuit, tu debuisti ad contumeliam deorum Christum credere Deum esse? Audax dixit: Ego Christum verum Deum credo, quem invocavit illa, et de gutture meo serpentem acerrimum manibus suis eripuit. Cui Festianus dixit: Miser dives es, et in auro et in argento et in familia, et in capsellulis tuis, et habes uxorem et filios, ut quid mori non times, ut ista omnia derelinquas? Audax dixit: Ego scio, et probavi virtutem Christi nominis: et ideo mori jam non timeo. Non vides, a quali fera me invocatio nominis ejus eripuit? Tunc Festianus dixit: Relatio de te data, faciet te inter Christianos subire sententiam. Missus itaque in custodiam, dum iret relatio et venirent responsa. In hoc spatio, agente Sancta Anatholia, Audax Christianus effectus est. Deinde pro Christi nomine capitalem sententiam excepit.

12 Sancta

A *Mors Anatholiæ, ac corporis depositio.* 12 Sancta autem Anatholia, gladio transverberata, [ut] per dextrum latus gladius missus in sinistrum exiret : atque hoc exitu triumphantem Christus excipiens et virginem sacratissimam sibi et martyrem consecravit. Cives autem Turenses rapuerunt corpus sanctæ Virginis, et, ubi eis revelatum est, posuerunt : ubi benedicitur Dominus, ex eo nunc et in secula seculorum. Amen. Percussa est autem virgo sacratissima Anatholia die septimo Iduum Juliarum : deposita autem sexto Idus ejusdem. Corpus vero Audacis Marsi martyris, quoniam de Oriente fuerat, uxor et filii tulerunt, et navigaverunt : ferentes sua omnia, et gesta, quæ in isto libello scripta sunt beatæ Anatholiæ virginis, et in finem Audacis martyris. Amen.

§ II. Cultus SS. Anatholiæ et Audacis in Martyrologiis, palæstra martyrii, reliquiæ earumque veneratio.

B

Ex Bedæ seu Flori textu J*am eo devenimus, ut ex præmissis satis perspicuum sit, cur in Hieronymianis Anatholia et Victoria* in Sabinis *conjungantur; cur vero in aliis Martyrologiis sola* S. Anatholia *cum* S. Audace *commemoretur; utpote cum Auctori Romani parvi et Bedæ seu Floro non alia Acta innotuerint præter fragmentum jam descriptum. Demus verba ipsa Romani parvi :* In civitate Tyria, Anatholiæ et Audacis, *cui annuntiationi respondet Wandelberti metrum,* Audax septeno pariterque Anatholia claret. *Sed rem clarius expediet reliquorum Martyrologiorum fons, textus Bedæ seu Flori in nostra editione ante tomum 2 Martii :* In civitate Tyræ, natale SS. Anatholiæ et Audacis, sub Decio Imperatore : quorum Anatholia, cum multos in Piceno infirmos, lunaticos et dæmoniacos curasset, ducta est, jubente Festiniano, ad civitatem C Tyræ, et diversis plagarum generibus vexata; deinde cum serpente tota nocte inclusa, nil læsa est : quin et ipsum ministrum *, qui serpentem immiserat, nomine Audacem, mane a suo serpente devorandum eripuit, et ad Christi martyrium convertit. Nam ipse post hoc ob confessionem veritatis in custodiam datus, nec mora capitali sententia coronatus est. Ipsa quoque Virgo Christi gladio transverberata est, cum staret extensis manibus in oratione, ita ut per dextrum latus gladius missus, per sinistrum exiret. Quæ passa est VII Idus Julii, sepulta autem mane a civibus Tyrensibus. Audax vero, qui ab Oriente erat, ab uxore sua et filiis illo translatus est.

* *lege* Marsum.

sumpsere Martyrologi reliqui, 14 *Fallor vehementer, si hic non appareat verum prædicti fragmenti compendium, ex quo vel simili, non ex Hieronymianis accepta videntur, quæ codici Reg. Sueciæ, seu S. Columbæ Senonensis, inverso nonnihil ordine, attribuit Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum, et post eum Florentinius, ex ipso non satis recte consectaria deducens. En codicis, a nobis editi, verba, non ultimo, sed primo loco :* In civitate Tyre, natalis sanctorum Anatholiæ virginis et Audacis Marsi, qui uterque capitali sententia coronati sunt. *Postrema hæc Actorum textui conformia non sunt; estque præterea notabile discrimen inter verba ab Holstenio et Florentinio relata, et sensum codicis nostri, in quo nulla* Imperatoris Decii *mentio. Ad Bedam seu Florum vere referenda est annuntiatio codicis S. Cyriaci, a Baronio laudati, et Barberiniani acephali, de quibus alibi satis diximus. Textum Bedæ ferme ad apicem transumpsit Rabanus,* (Tyræ *mutato in* Tyro) *transumpsit item Ado, (omissis* nec mora capitali sententia coronatus est) *atque ex hoc tota ejus progenies : ubi advertes in nostra Bedæ editione legi* ministrum *pro* Marsum, *qui in Rabano, Adone, Notkero, imo et in aliis istis codicibus S. Cyriaci et Barberiniano constanter ponitur.* AUCTORE J.B. S.

15 *Ex Usuardo processit hodierna Romani Martyrologii commemoratio, ipso fonte nonnihil auctior, et mutata in aliquibus positione, quam non satis exacte distinxit Baronius. Audiamus utriusque textum. Sic habet Usuardus, Adonis contractor :* In civitate Tyro, passio sanctorum Anatholiæ et Audacis sub Decio Imperatore : quorum Anatholia, Christi virgo, diversis plagarum generibus vexata, novissime gladio transverberata est in oratione. Audax quoque in custodiam datus, nec mora capitali sententia coronatur. *Hic non repetam, quæ in Observationibus dixi de varia expressione palæstræ martyrii : confer modo annuntiationem Romani :* In civitate Thora, apud lacum Velinum, passio sanctorum Anatoliæ et Audacis, sub Decio Imperatore : quorum Anatolia, Christi virgo, postquam plurimos per totam Piceni provinciam, variis languoribus affectos curasset, et in Christum credentes fecisset, jubente Faustiniano judice, diversis pœnarum generibus vexata, cum ab immisso serpente liberata, Audacem convertisset ad fidem, novissime extensis manibus orans, gladio transverberata est : Audax quoque in custodiam datus, sine mora capitali sententia coronatur. *Satis patet, unde augmenti materiam desumpserit Baronius, cujus hæc est annotatio :* *uti et Romanum hodiernum.* E F

16 Legebatur, *inquit*, in aliis Martyrologiis, Tyri ad lacum Vulsinum : sed pro Thyro seu Thurio vel Thyre, Thora; et pro lacu Vulsino, Velinus est positus. In Martyrum Actis, Thurensis pro Thorensis, seu Thorana mendose legitur : vetera enim monumenta ejus ecclesiæ, firmaque traditio populi, hos, de quibus hic agitur, Martyres ibi passos esse, absque aliqua ambiguitate testantur. Non ignoramus tamen, lacum Vulsinum, Tirensem esse appellatum, cujus memoria habetur in decreto Desiderii Regis Longobardorum, quod ex tabulis Viterbiensibus descripsit Aldus Manutius in libro de orthographia; sed nulla (ut accepimus) in ejus loci oppidis, de his Martyribus exstat memoria; quæ virens recensque in prædicta Thorana ecclesia perseverat, quæ est (ut accepi) in diœcesi Reatina. Hæc accepimus a R. D. Curtio Franco Canonico S. Petri in Vaticano, qui in his perquirendis plurimum laboravit. Porro Thora a Dionysio Halycarnassæo lib. 1 *Palæstra martyrii a Baronio et aliis*

Tiora

Auctore J. B. S.

Tiora dicitur, quam a Reate Latinam viam versus, stadiis XL distare testatur. Corrupto vocabulo, i est mutata in h, ut loco Tioræ, Thora dicatur. *Potuit Baronius alicubi reperisse* lacum Vulsinum, *ast ego me fateor, in nullo hactenus Martyrologio talem positionem offendisse.*

non satis accurate explicata,

17 *Neque vero palæstræ mutatio, a Baronio inducta satis subsistit, ut videre est in dissertatione nostri Janningi de Sanctis Umbriæ, tomo 1 Julii præfixa, pag. 7, num. 31, ubi evincit, non ad lacum Velinum sitam fuisse antiquam Thoram seu Tioram, sed potius ad fluvium Velinum, stadiis* XL, *ex Halycarnassæo, supra Reate. Pro Velino fluvio stat etiam Augustinus Lubin, Martyrologii Romani illustrati tab. 5, pag. 162, vultque esse* ad dextram ejus seu borealem ripam : *sed malim dicere, Thoram sitam fuisse ad vicinum fluvium Toranum seu Turanum, paulo infra Velinum, ut recte notavit Castellanus, ad hodiernum Romani Martyrologii textum; ubi ad Baronii verba de lacu Velino;* Potius, *inquit,* ad flvium Toranum in Aprutio, ubi ad meridiem istius fluvii, B ad ripam sinistram spectantur rudera veteris Thoræ, et ecclesiæ S. Anatoliæ, procul a lacubus, qui a Velino fluvio formantur, suntque in ducatu Spoletino prope Reate. *Atque hæc plane congruunt cum animadversione Holstenii, mox subjicienda, a qua nonnihil abludit Ferrarius in sua Topographia, sic legens :* Theora, quæ et Thora, civitas olim Sabinorum antiquissima, nunc oppidulum agri Reatini apud Velinum lacum, a Reate vix v mill. passuum, in via quæ Romam ducit, recedens : ubi non satis mirari possum Leandrum Albertum, qui Thoram, Todi interpretatur. *Sed neque Ferrarius bonus hic topographus aut geographus dicendus est.*

ab Holstenio rectissime descripta est.

18 *Rem omnem dilucide exponet Holstenii observatio ad hunc diem, ex quo sua accepisse videtur Castellanus. Sic igitur habet :* Tora vel Tiora, sive Torana civitas, in ea Sabinorum parte fuit, quæ Æquicolis Marsisque conjungitur et Torano fluvio rigatur. Nam etiam hoc tempore magna ejus vestigia visuntur ad lævam dicti fluminis ripam, in planitie amœna, cui ex adversa ripa C Castel-vecchio et Antuni castella in arduis scopulis sita imminent. In ejus ruinis etiam nunc ecclesia S. Anatoliæ exstat, et magno vicinorum populorum concursu frequentatur. Campi circumcirca ruderibus oppleti, magnæ civitatis indicium præbent : et in ipsa ecclesia præter columnas, aliaque antiquitatis vestigia, vetus inscriptio marmorea exstat, M. Aurelio Antonino Caracallæ posita. Civitas hæc Torana sex passuum millibus distat a Trebula Metusca, ubi sancta Victoria, Anatoliæ soror, passa fuit, de qua infra ad XXIII Decembris notavi. Ceterum corpus S. Anatoliæ ex dicta ecclesia Torana ad Sublacense monasterium translatum fuit, ubi etiam nunc exstat. *Non videtur Martyrum nostrorum palæstra accuratius et distinctius describi potuisse; ex ea vero Holstenii topographica delineatione planissime solutum est, quidquid difficultatis in meis ad Usuardum Observationibus huc discutiendum remiseram.*

19 *Neque multis me hic morabitur Tamayus, in suo Martyrologio Hispanico grandibus buccis* D *multa detonans in Baronium eosque omnes, qui jam a tot seculis Sanctos hosce Italiæ suæ vindicarunt, cum ipse in Hispaniam pervenisse ex solito suo pseudochronico Dextri Bivaranio, Luitprando et hujusmodi gerris, sexcenties convulsis, operose nugando contendit. Jam toties contra solem locutus est, toties logi ejus retusi sunt, ut pigeat, eamdem arenam denuo ingredi, aut lectores hujusmodi fabellis exagitandis, non sine tædio distinere. Tamayum per se cum hoc commentario conferant, quos id genus examina delectant, aut certe consulant laudatam Janningi dissertationem de Sanctis Umbriæ, iis locis, ubi S. Brictium, de quo etiam hoc die agimus, eodem jure a Tamayo in Hispanias deportatum, priscis suis et veris possessoribus restituit. Sola Tamayi annuntiatio tam manifestis ineptiis scatet, ut reliquis enarrandis supersedendum existimem. En elogium, auctore suo dignum :* Apud Thyar, urbem Ilercaonum Tarraconensis Hispaniæ, S. Anatholiæ, clarissimæ feminæ, T. Aurelii Hispani sponsæ, sororis S. Victoriæ, ad Turbulam in Bassetanis passæ : quæ postquam sororis agonem E agnovit, in fidei confessionem robusta, nec judicum minas, nec præsidum pœnas exhorruit; quin potius ob Christi nomen comprehensa, viriliter in ejus prædicatione persistens, ad palmam accessit, et gloriosum martyrii trophæum feliciter reportavit, converso Audace venefico.

Tamayi ineptiæ refutatione dignæ non sunt.

Qua ratione dici possint reliquiæ

20 *Hisce obiter, sed merito rejectis, ducunt nos postrema Holstenii verba ad translationem reliquiarum, quæ Actis nostris subjuncta est, et quam forte viderit ipse : nam ibi describitur sacri corporis refossio facta seculo* X, *ejusdemque ad Sublacense cœnobium translatio; de qua inferius agendum erit. Notat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ,* exstare oppidum in Piceno et Umbriæ confinio, in finibus Camertum, non negligendum, cui nomen S. Anatoliæ est. Ibi corpus hujus Virginis, quæ ab incolis maxime colitur, in propria ecclesia conditum est. *Ab his non deflectit Observatio Antonii Gallonii in historia Italica sanctarum Virginum Romanarum : ibi de* S. Anatholia *pag. 137, sic scribens :* S. Virginis corpus quiescit F in loco agri Piceni *(della Marca)* qui a S. Anatholia nomen habet : digiti duo, mentum et reliquiæ aliæ, hic Romæ in ecclesia S. Mariæ Majoris. *Vix mihi dubium fuit, quin aliquas etiam reperisset Masinius in sua Bononia perlustrata; atque eccum, ibi in templo S. Petri haberi dicitur* S. Anatholiæ caput. *De reliquiis, quas ab Abbate Sublacensi Thorenses obtinuerunt, quæque in superstite apud ipsos ecclesia procul dubio etiam hodie honorantur, plura brevi dicet translationis historia, de qua jam loqui cœpimus.*

in agro Piceno et Sublaci asservar.

21 *Per quem, quando et qua occasione prædictæ reliquiæ Romam et Bononiam pervenerint, equidem indagare non intendo; curiosior quæstio est, non minus difficulter, defectu notitiarum solvenda quo tempore corpus, seu ejus pars notabilis, e monasterio Sublacensi in Picenum pervenerit, unde a* S. Anatholia *cognominatum fuerit oppidum seu locus, de quo Gallonius et Ferrarius; id asserentes ex monumentis, nescio quibus, quæ forte non continuo admittent Sublacenses, apud quos*

A *quos haud dubie, id testante Holstenio, perseverare debet traditio, de asservato ibidem sacro corpore. Acriores quandoque id genus controversiæ non aliter dirimuntur, quam pacifica transactione, qua pars utraque possidere sinitur, sicut possidet; quæ nos Jacobilli arbitrio dirimenda relinquemus, ut infra intelliges. Satis mira sunt, quæ iste narrat tomo 2, pag. 18, rotunde asserens,* S. Anatholiæ *corpus a sacerdotibus aliisque fidelibus sepultum quidem fuisse eodem loco, quo martyrium subierat, sed paulo post in Picenum translatum, ubi ipsa Sancta prius commorata fuerat, in id nempe oppidum, quod ab ea denominatum diximus. Æque transversum est, quod subdit, Leonem, abbatem Sublacensem, a Joanne PP. XI obtinuisse ambo sacra corpora, quæ in prædicto* S. Anatholiæ *oppido per annos 680 occultata fuerant. Hæc cum historia translationis haudquaquam conveniunt, ubi non ex Piceno, sed ex primo sepulturæ loco Thorensi Sublacum allata dicuntur.*

B

De his plura Jacobillus,

22 *Majori, opinor, fide subnixa sunt, quæ tradit de altera inventione, Sublaci facta anno 1095, postquam annis 163 retectum non fuisset sacrum sanctæ* Anatholiæ *corpus, dubitarentque adeo nonnulli, an ibidem vere adhuc quiesceret sub altari principe sacri Specus, quo tirones monasterii properare solebant, religiosam professionem emissuri, in cujus formula hæc diserte exprimebantur :* Ad honorem Dei omnipotentis et beatæ Mariæ Virginis, et beatissimi Patris nostri Benedicti, et beatæ Anatholiæ virginis et martyris, cujus sacrum corpus in præsenti requiescit ecclesia. *Abbas igitur ejus temporis, nomine Joannes, sacrum corpus integrum jam dicto loco summa cum omnium lætitia invenit, paucis ossibus exceptis, quæ seorsim Sublaci populi venerationi exponebantur, et quæ Romæ honorari aiebat Gallonius. Os brachii magnum concessum fuit oppidanis ad* S. Anatholiæ *in Piceno, quos in antidorum anno 1326, Abbati Sublacensi brachium* S. Victoriæ *obtulisse, narrat Jacobillus, cujus demum arbitrio jam diximus, omnem, si quæ superest, de sacris reliquiis controversiam diremptum iri.*

C

Testatur itaque, repositas esse sacras omnes exuvias in prædicta ecclesia sacri Specus, et corpus S. Audacis *sub ara majori ecclesiæ S. Scholasticæ asservari, ut patuit in ultima recognitione facta mense Martio anni 1643. Hæc ex Jacobillo paucis contracta sunt, quæ si a Bononiensibus admittantur, non video prorsus, qua ratione sanctæ hujus* Anatholiæ *caput ad eos pervenerit.*

varia loca et templa S. Anatholia nomine insignita adducens.

23 *Ad utriusque sancti cultus solennitatem mirifice conferunt, quæ pluribus hinc inde collegit laudatus Jacobillus, de variis locis, terris, seu pagis* sanctæ Anatholiæ *nomine in Umbria sua et Tuscia gloriantibus. Præcipua interim festivitas perseverat in monasteriis Sublacensibus S. Scholasticæ et sacri Specus, pretiosa pignora hodiedum custodientibus ; in quibus sub illustriori ritu hoc die peraguntur omnia cum Octava. Accedit, quod et alia ecclesia, in eodem Sublacensi territorio* S. Anatholiæ *dicata sit, in qua ritu eodem, dicamus pia æmulatione, veneratio quotannis instituitur. Par est celebritas in sæpe dicto* S. Anatholiæ *oppido agri Piceni, quin et tota diœcesi Camerinensi. Adde pagum alium seu castrum diœcesis Spoletinæ,* Anatholiæ *nomine etiam nuncupatum, cum ecclesia parœciali, eidem Sanctæ sacra : unde in tota ea diœcesi sit Officium sub ritu semiduplici : quibus alia minoris momenti loca,* S. Anatholiæ *nomine insignita, adjungit Jacobillus, quæ apud ipsum videri possunt. An in horum singulis sacra Sanctorum lipsana honorentur, exploratum non habeo : ex his, opinor, patet ad reliquiarum notitiam nihil desiderari. Jam reliqua, ad* S. Anatholiæ *ejusque socii passionem spectantia, expendenda sunt.*

AUCTORE I. B. S.

§ III. Sanctorum ætas, eorumque passionis et translationis historia.

Tempore Decii coronatos tectantur Acta,

Ætatis et martyrii epocham, non aliunde eduxere historici et Martyrologi, quam ex Actis, sive longioribus, ut nostra sunt, sive mutilis, ut ea Surius edidit, in quibus passim denotantur tempora Imperatoris Decii, notissimi Christianorum persecutoris. Baronius ad annum 253 num. 29, cum aliis non paucis scriptoribus sanctorum Anatholiæ et Audacis *passionem non solum prædictis Decii temporibus innectit, sed determinate signat annum 253, quo ex probatissima et receptissima hodie chronologia superstes esse non poterat Decius, jam toto ante biennio, contra Gothos pugnans cum filio interemptus, post imperii menses* XXX *aut annos circiter tres ; ut proinde, si tempore Decii Martyres coronati sunt, id ut summum differri possit ad annum Christi 251. Nota est Baronii discrepantia a veris chronologicis calculis, qui ad tempora usque Decii, toto biennio deflectunt. Fatebor ingenue, non iis monumentis nos præditos esse, ut hæc accuratius expendamus, quandoquidem Acta id solum innuant,* sub Decio Imperatore *aut passas fuisse sanctas sorores* Anatholiam et Victoriam, *aut saltem ejus jussu, procorum seu sponsorum suorum artibus in exilium abactas; si tamen et hæc satis tuto admitti possint: nam Actorum historia in tali autoritatis gradu posita non videtur, ut ex ejus fide occurrentes controversias certo liceat definire. Interim nihil magnopere obest, quo minus ad Decii tempora revocetur saltem sanctorum* Anatholiæ et Audacis *martyrium.*

E

F

non sincera nec interpolationibus vacua

25 *Ceterum, ut jam dicebam, non minus ambigua est talis epocha, quam sint in pluribus Acta ipsa, veterum Actorum sinceritatem tam parum redolentia, ut nec de nomine Sanctos istos appellaverit Ruinartius. Id extra controversiam ponimus, vetusta esse, et seculo saltem septimo exstitisse, ut probant evidenter, quæ ex Adelmo dedimus paragrapho* I ; *verum nec ea ætas ab omni interpolationis et liberioris amplificationis nota eximit narrationem tot visionibus, prodigiis et miraculis refertam, ut mihi saltem nequaquam sit verosimile, eam Pelagio PP. II, qui anno 590 e vita migravit, adscribi posse, quod in annotationibus ex Petro Diacono insinuasse Baronium supra monuimus. Minus etiam credibile, quod eidem Petro Diacono tribuit Jacobillus, scripta fuisse Acta a Julio PP. I, vix toto seculo martyrio posteriori. Negandum interim non est, aut Pelagium ipsum, adhuc priva-*

AUCTORE J. B. S.

tum, aut alium ejus temporis scriptorem Acta aliqua Sanctorum nostrorum colligere potuisse : ast ea ratione ab ipso exornata fuisse, credibile non est. Non unius Sanctorum Martyrum passionis ea sors fuit, ut primum candide, vere et simpliciter concinnata; oratores repererit, quibus nihil placuit, nisi quod mirum et stupendum videretur. Sed hic locos hujusmodi communes congerere, nil opus est : Acta ipsa, ut jacent, nemo facile admiserit, utpote quæ satis ostendunt, amplificationes plurimas primigeniæ simplicitati accessisse ; ut rebus augendis facile supersedere potuerit laudatus supra non semel Jacobillus.

Criticis plurima displicent,

26 *Tillemontio in notis suis ad tomum 3, pag. 703 plura displicent, ea præsertim quæ de Aniano et serpente memorantur; displicent visiones angelorum, et solita in apocryphis Actis clausula de depositione corporis per revelationem,* ubi benedicitur Dominus ex eo nunc et in secula seculorum. *Alter hypercriticus omnia ferme respuit, sed eo non moramur : medio ituri tutius. Actis fortasse* [B] *primigeniis adscribi potest rerum gestarum substantia, ornatus hinc inde nimius interpolatoribus. Dixi superius, non nisi fragmentum a Surio vulgatum esse, a nobis supra exhibitum, cui deest tota pars prior, seu, ut nos divisimus, totum circiter caput primum, satis plenam cum eo fragmento historiam constituens, quam ex manuscripto bibliothecæ Cæsareæ descripsit noster Franciscus Baertius, cujus, non ita pridem defuncti, elogium huic tomo præmittitur. Notavit ipse, Cæsareum Ms. pluribus mendis depravatum esse, quorum duriora corrigi possent, uti pleraque a nobis primæ puritati restituta sunt. Frequentiores dialogi, ultra virginum captum quandoque dispositi, satis probant, decorum ubique ad amussim serratum non esse ; ast singula ad rigidius examen revocare, operæ pretium non duximus. Jam satis patet, quæ nostra sit de prædictis Actis opinio.*

quæ difficillime salvari possunt.

27 *Non prætermiserim observare, quod ex fragmenti Suriani et Aldelmiani carminis, cum Actis nostris collatione, haud obscure colligitur, nempe Aldelmum paulo puriorem fontem præ oculis habuisse ;* [C] *et fragmentum ipsum, supra descriptum, aliquanto simplicius esse, quam sit exemplar Cæsareum, in quo pleraque verbosius adornata sunt. Suspicari igitur licet, Actorum nostrorum scriptorem ultimum, quem non immerito dixeris Sublacensem monachum fuisse, translationis historiam composuisse seculo fortasse* XII *aut serius, qui antiquiorem Legendam præ oculis habens, eam, ut per ea secula frequens fuit, pro suo ingenio et libitu ampliaverit, clausulam adjungens, quam infra dicemus, eo adinventam, ut non solum* S. Anatholiæ, *sed etiam* S. Audacis *corpus repertum assereret, et utrumque ad Sublacenses translatum; contra quam disertissime in Actis memoratur,* S. Audacis *corpus, ab uxore et filiis alio deportatum esse. Ne in re obscura diutius frustra versemur, non male quis existimaverit, scriptori isti Acta, si non plane sincera et genuina, saltem minus extensa præluxisse, quorum fragmentum nobis superest, quæque utinam pro utraque parte paulo integriora ad nos pervenissent. Restat paucis expendenda translationis historia, quæ tertium hic caput constituit.* [D]

Videtur idem Acta interpolasse, qui descripsit inventionem.

28 *Ut nusquam in ipsis Actis vestigium occurrit, unde cum aliqua saltem verosimilitudine conficias, a quo, et quo ferme tempore Acta prima collecta fuerint, sic etiam desunt indicia, per quæ in translationis et amplificationis auctorem certo deveniamus. Jam suspicionem insinuavi, quod Monachus Sublacensis fuerit. Certe se talem ostendit, ut prodigia etiam in translationis suæ narratione mirum in modum placuerint : mallem ego, tanta ei cura fuisset, rem omnem characteribus suis chronologicis paulo accuratius distinguere. Seriem Abbatum Sublacensium non reperi hactenus; scriptor hic* Leonem *notat, sacrorum corporum refossorem ; qui si vere cœnobium moderatus est tempore Benedicti VII PP., cum hic sedem Romanam tenuerit ab anno 975 ad 984, necesse est abbatem istum Leonem in ea tempora incidere, cum quibus etiam componendus est Anastasius Episcopus Reatinus, ut qui transactionem, inter Thorenses et Abbatem initam, suo calculo comprobarit. Invenit Ughellus Anastasium aliquem, Reatinum Episco-* [E] *pum, in appendice tomi 5, col. 1527, pro anno 948, cujus ætas non difficulter protraheretur ad annum 975, nisi ibidem successor Anastasio daretur Heldebaldus, cujus subscriptio habeatur in documento aliquo anni 975, ut proinde nonnullum in horum nominum combinatione errorem agnoscere oporteat, et consequenter colligere, auctorem non tam vicinum fuisse ipsi rei gestæ, quam satis mire decompsit,*

in pluribus etiam censura dignam.

29 *Venatio a Leone abbate Sublacensi ordinata ad alienum territorium Thorense, Sublaco triginta ut minimum milliaribus Italicis dissitum, quem prima fronte non offendat, saltem qui locorum distantias dimetiri noverit, et rerum congruentias examinare? Quid? quod nihil prorsus juris habuisse supponatur Abbas, quo sacris illis pignoribus ita Thorenses privaret, ut ipsi postmodum ad obtinendam eorum partem aliquam* aliquantulum juris in suis regionibus *tribuere compulsi fuerint,* scriptis instrumentis, locum, ubi sancta quieverant corpora, cum omnibus suis pertinentiis *monasterio Sublacensi donantes; in quibus, adeo crude expo-* [F] *sitis, quæ appareat æquitatis species, quæro, qui satis demonstrare possit. Somnus Abbatis et quæ eum subsecuta sunt, absque ulla necessitate inducta videntur : nec majori auctoritate nititur equus ille indomitus, qui portato sacro onere, non solum ferociam deposuerit, sed continuo extinctus sit. Neque convenit tota ea historia cum vulgatissimis Surii Actis, in quibus expressissime dicitur, quod* corpus Audacis Marsi martyris, quoniam de Oriente fuerat, uxor et filii tulerint, et navigarint ; *ut id saltem certo conjicias, corpora sanctorum* Anatholiæ et Audacis, *eodem loco non fuisse sepulta, atque adeo clausulam vitæ ultimam, in Actis nostris adtitiitiam esse, eo studiose inventam, ut viam sternat ad sæpe dictam translationis historiam. Habe modo Acta ipsa prout a Baertio descripta sunt.*

ACTA

ACTA

Ex codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ, signato num 725 supra ; infra 184.

CAPUT I.

S. Anatholia, nuptias aversata, virginitatem colens, exilio mulctatur.

Anatholia metu persecutionis, clam Christo servit;

Temporibus Decii Cæsaris erant Romæ sacratissimæ virgines Christi Victoria et Anatholia, quæ ab ipsis fuerant cunabulis Christianæ; sed muliebri metuentes infirmitate et se in suis domibus continentes, famulatum Christo clandestinum exibebant, melius ducentes, occulte religioni et Dei præceptis insistere, prout posse suppeteret, quam fidem sanctam, palam se ostentando, relinquere, et Christi nomen si confiterentur palam, suppliciis coactæ negare. Audierant namque a sacerdotibus Christi, ipsum, cum ab Herode quæreretur occidendus, in Ægyptum fugisse, suisque discipulis præcepisse, dicentem ; Cum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Erant autem Eugenius et Aurelius Titus, clarissimi ac potentissimi viri, qui matronarum nobilium intercessu, illas sibi conjugali sibi jure satagebant adjungere. Illæ vero nondum in Christi amore adeo perfectæ, ut martyrii se crederent posse per supplicia palmam accipere, ut fidei sanctæ maneret in eis intemerata religio, diuturnis interpellant precibus, hujusmodi rei pollicentur effectum *a*.

ad nuptias petita, sed in visione virginitatis dotes edocta,

2 Instante autem Aurelio, ut promissum rei citius compleretur, Anatholia promissionibus suis spem juvenis differebat. Orabat interim incessanter Christi Virgo Dominum suum, cui actualiter serviebat, ut se de manibus eriperet inimici, ne scilicet sponsum duceret gentilitatis erroribus irretitum et ne ipsam forsitan sanctum nomen Domini negare, sponso cogente, contingeret. Interea quæcumque rei familiaris habuit in auro et in argento seu lapidibus et vestibus pretiosis, clandestina distributione in Christi pauperes erogavit. Nocte autem insecuta, postquam rerum omnium, quas domi habuit, partem pauperibus erogaverat, dormienti ei angelus *b* apparuit, diadema clarissimum gestans in capite atque auratis vestibus adornatus, cujus vultus solis æmulabatur fulgorem, qui ad eam toto conversus lumine, denique eam intentis intuitus oculis, his virginitatem sermonibus laudare cœpit : O sancta, o beata virginitas ! O nupta perennis sponsi, corruptionis et doloris prorsus ignari, expers mortis, propinqua Deo, qui perennis est vita! Hic est thesaurus auro plenus et gravis : hunc nemo furum attingit : hunc nulla tinea demolitur, nulla erugo consumit. Magna, o Anatholia, gloria polles, magnis abundans divitiis, has solicita mente custodi, pro his vigila, has conserva, ne frauderis gloria, quam tibi Dominus præparavit in cælis.

eas contrahere recusat;

3 Hac visione atque allocutione angelica Anatholia, virgo Christi, adeo confortata est et in Christi amore perfecta, ut pro virginitate mallet occidi, quam vinci. Omnibus igitur, ut prædiximus, rei familiaris opibus distributis, cum nuptiarum dies instaret, ægritudinem simulavit : instabat Aurelius, virginis animum nunc minis terrere, nunc demulcere blanditiis. Illa furenti viro languorem opponere ; nec posse maritali jugo gravari, quam sola satis superque infirmitas redderet imbecillam. Cum autem sponsus, amoris impatiens, modis omnibus omnique nisu votum suum complere satageret, illa ægritudinis causa negaret, non posse onus maritale suscipere, quod christiana esset, sponso delata est. Nolens autem Titus sponsam, quod hujus esset fidei, prodere; ne, ut ceteri, gravibus pœnis, et mortis, se desiderii sui impote, demum exterminio plecteretur, blandimentis eam a proposito conatur avertere et eisdem modis, ut a fide discedat, se sperat efficere, quibus, ut sui matrimonii copulam promisisset, effecerat.

Ex ms.

adhibitis a proco Aurelio per Eugenium amicum

4 Eugenium itaque amicum suum adiit, eumque, ut sibi subveniret, precationibus exposcit. Cui Eugenius respondit; Mirari non sufficio, cur preceris, quem tibi paratum in omnibus obedire, mortem quoque, si expedit, subire, deorum iram, indignationem principum sustinere quibuscumque periculis, dum saluti modo tuæ consuleret, expertus es subjacere. Siquid igitur consilii, siquid auxilii in hac re perpendis a me tibi posse contribui, ut servo fidissimo atque obedientissimo imperato, amicum me in periculis experiere veracem. Tunc Titus : Age, inquit, oro, o amice, sponsam tuam Victoriam ad eam velociter destinato, ut minarum intentationibus et blanditiis persuadeat, quatenus matrimonio meo se jungere non recuset. Mox Eugenius sponsæ suæ Victoriæ causas indicat : rogat, ut Aurelii sponsam Anatholiam, videlicet collactaneam suam, quibus potest modis, ad Aurelii petitionem inflectat.

conatibus ac precibus Victoriæ;

5 Ad sponsi preces, nihil morata Victoria, Anatholiam adiit; cui et dixit *c* : Caritatis tuæ, soror dulcissima, ut te adirem me compulit magnitudo. Cum enim omnia te consulte et prudenter, ut ingenuitatem tuam decebat, egisse meminerim; unum id, quo animo, quo consilio, ut sponsum respuas, machineris, ignoro. Audi ergo, Anatholia soror, consilium meum : crede suasionibus meis : noli in semel cœpta pertinacia permanere : noli quidquid mente conceperis, operibus consummare, ne tuis sis solis contenta consiliis : noli te ultro morti ingerere. Si Christus ipse præcepit ad tempus persequentibus cedere, cur persecutiones ipsa desideras, ipsa quæris? Considera, obsecro, soror carissima, temporis hujus angustias, nostrorum ærumnas, fugas, latibula, supplicia, carceres et exilia, meisque consensum præbe sermonibus. Titum Aurelium, virum illustrem, regia ortum familia, regia fultum ope, cui rogata consensum ipsa conjugii promisisti, suadeo, ut nolis promisso matrimonio defraudare. Cumque loquendi finem Victoria fecisset, Anatholia respondit : Satis docte prudenterque, soror, et Christiane mihi, ut virum ducam, ut mei corruptores accipiam, persuadere conata es. Nunc itaque patienter verbis meis aures accommoda, ut quæ æque loquar in arcano, recondas mentis arcanis.

sed frustra.

6 Nomini tuo respondeo, de nominis tui vocabulo te exhortor : commendo, ut, quod diceris,

esse

Ex MS.

esse festines, ut diabolum vincas, ut proberis vera Victoria. Deus, omnipotens pater, omnia per Verbum suum in principio faciens, hominem quoque, rationalem videlicet creaturam, ceteris animantibus jam creatis ex limo terræ formavit, eique, ut ceteris omnibus irrationabilibus creaturis præesset, mandavit. Quem cum suis in locis cuncta disposuisset, solum in paradiso constituit, eique Evam conjugem sociavit postmodum. Cumque super terram hi soli duo conviverent et omnem mundum, quem pro hominibus creaverat Deus, hominibus vellet impleri, præcepit eis, crescere et multiplicare, procreare filios et implere terram. Postquam autem Dominus omnipotens Jesus Christus, Verbum Patris, per quod facta sunt omnia, de cælo dignatus est ad terras pro salute nostra descendere, et de immaculatæ Virginis Mariæ visceribus assumere carnem nostram, non Deus, quod erat desinens, sed, quod non erat, homo esse incipiens; et virgo ipse permansit et virgines permanentes ceteris plus amavit.

Laus virginitatis ab Anatholia asserta;

7 Ideo enim legitur in Euangeliis, Joannem præ ceteris discipulis dilexisse, quem suo etiam pectori in cœna permisit incumbere, et ut supra repetam, ante Euangelium Prophetas et Patriarchas cum B omnes legantur placuisse Deo, solum Eliam, qui corpore virgo permansit, curru igneo rapuit, solius hujus orationibus cælum clausit et aperuit. Si igitur antequam Christus nasceretur ex Virgine, tantæ ante Deum gloriæ virginitas fuit, ut eum, qui virgo permanserat, igneo rapuerit curru, et matrem sibi virginem Christus elegerit; quantam nunc gloriam habere credenda est, cum ipsius cæli et Angelorum et hominum Virgo Maria consistit regina. In illa quidem virginalis gloria est super Angelos exaltata; in carne vero Christi ad Patris dexteram collocata. Cum hæc Anatholia dixisset; in hac Victoria voces erupit: Numquid ergo solæ locum in cælis virgines possidebitis? Nuptæ peribunt et viduæ? Nulla eis portio danda est cælestium gaudiorum? Anatholia respondit: Nuptis quidem et viduis suus est locus in cælo, sua est eis palma, lux, gaudium et corona; sed illis omnibus gloria præstantior concedetur, quæ, sequentes Christum, virgines permanserint. Virgines Verbo ipsius Patris C fruuntur. Sponsæ virgines Patris vultum propinquius contemplantur.

narrante visionem angeli;

8 Hæc autem, quæ assero, mira tibi et fidem excellere videntur; sed hoc unde noverim, audies, si requiris. Illa se id summe velle, id dudum expectasse testatur. Tunc Anatholia, postquam quodcumque mihi in auro et argento in vestibus erat et ornamentis vendidi, eorumque pretium in pauperum subsidium expendi, nocte insecuta, dormienti mihi juvenis apparuit, aureo diademate coronatus, ut sol multum splendidus totum corpus auratis gemmatisque vestibus coopertus; qui ad me totus conversus lumine, meque diu intentis oculis contemplatus, virginitatem cœpit sponsam Regis appellare, perpetui doloris penitus atque corruptionis ignaram. Lucem illam vocabat, cui nullæ tenebræ prævalerent; gloriam, quam nulla mutuaret confusio, nulla passio deturparet; exsortem mortis, consortem vitæ; quæ, inquit, veræ et æternæ vitæ, quæ Deus est, proxima est in cælis. His auditis, cum evigilassem, qui ad me loquebatur, evanuit; unde tristis effecta, et humi prostrata, D continuo orabam Dominum, ut ablata visio mihi redderetur. Rursus juvenis mihi præsto adfuit et veris me cœpit vocibus alloqui, et virginitatem veri Regis purpuram atque coronæ regiæ dicere margaritam, æternum thesaurum, auro abundantem, et gemmis, quem furum fraus nulla subripiat, nulla vetustas, nulla ærugo consumat. Has mihi opes, hanc mihi gloriam adesse dicebat, quæ numquam nolenti possent auferri. Magnam mihi virginitatis a Deo paratam gloriam promittebat, ut hanc intentius et solicitius custodirem. Idem sæpius repetens, admonebat. Tantus igitur ex illo tempore virginitatis in me amor incanduit, ut malim morte qualibet interire, quam virginitatis commutare propositum.

qua iterum utrique exhibita.

9 Postquam Anatholia locutioni suæ finem dedit, Victoria ad pedes ejus precabatur, ut sibi ejusdem juvenis visio præstaretur. Tunc Anatholia, prosternens se, orabat Dominum, quatenus eamdem utrisque ostenderet visionem, et cum pariter orationem fudissent; ecce Angelus Domini in eodem E habitu apparuit eis. Quem cum ambæ vidissent, nimio timore perterritæ, ceciderunt in facies suas, et obstupefactæ pavore nimio obmutuerunt. Angelus autem Domini confortavit eas, dicens: Nolite timere, dilectæ Domini: corona enim vobis a Deo parata est in cælis, si virgines permanseritis. Victoria igitur læta, timore deposito, Angelum percunctatur, quæ sit in cælis gloria virginum quæ conjugatarum aut viduarum a virginibus differentia. Quæ omnia, ut quæsierat, seriatim ei Angelus explicavit. Mox Victoria in Christi amore verbis Angelicis roborata, domum rediit.

Victoria dat bona pauperibus, et sponsi cœlestis amore exardescit.

10 Quidquid in auro et argento in pretiosis repositum vestibus, Anatholiam imitata, pauperibus dispertivit, ut pauperis illius sponsa mereretur effici, qui cum dives esset, secundum Apostolum pauper factus est, ut nos, qui pauperes eramus, divitiarum suarum faceret affluentes. Hoc Eugenius cum sensisset, rem cito omnem aperuit, et quid in his facto opus sit, nimio sermone pertractavit. Si eas proderent, sciebant profecto quoniam eis mortis sententia plexis, earum prædia fiscus occuparet; F ipsi cum sponsis ipsarum quoque matrimoniis privarentur. Consilium itaque invenerunt, quo et illæ, ni ipsis consentirent, suppliciis affectæ, mortis demum exterminio plecterentur, et ipsi earum non amitterent facultates *d*. Ex condicto igitur Cæsarem adeunt; sponsas suas ad rura deducendi [veniam] flagitabant: quo concesso, alacres effecti, Eugenius sponsam suam Victoriam in Tribulanum territorium ad possessionem suam, Titus Aurelius in Thorensis urbis suburbana deducunt, easque in locis incultis et squalidis ac desertis præcipiunt morari, servis suis mandantes, ut eas fame diversisque injuriis cruciarent, donec ad suos libitus earum animos inclinarent. Igitur Anatholia virgo pro Christi amore in exilio constitua, parentum, amicorum omniumque hominum solatio carens, patriæ domus, prædiorum et omnium, quæ sibi materno seu paterno jure contigerant, extorris effecta, infelicitatem humanam divino amoris solatio et spe gaudiorum cælestium leniebat.

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Non opinor, veram nuptiarum sponsionem intercessisse, sed spem aliquam factam, qua virgines deprecantium matronarum molestiis se liberarant. In sequentibus tamen semper urgetur promissio, et sponsi ac sponsæ constanter appellantur. De familia, nihi observo; Jacobillum adeat, qui credere cupit, Anicias fuisse sanctas Virgines.*

b *Dictum est in Commentario, displicere criticis frequentes hujusmodi angelorum visiones, quales denuo recurrunt num. 8 et 9, quæ nihilominus eo solo titulo suspectæ esse non debent, modo accedat sufficiens veteris et probati scriptoris auctoritas.*

c *An colloquia illa satis recte concepta et disposita sint, aliorum censuræ relinquo.*

d *Neque hæc consilia placent; minus etiam, quod sequitur, in Martyrum Actis satis insolitum, ut virgines procorum seu sponsorum potestati* B *concedantur, quod ipsa morte durius videri possit.*

CAPUT II.

Sanctæ in exilio gesta; miracula; judicis in eam sententia; conversio Audacis et utriusque martyrium.

Exilio mulctata, Christo se consolatur; a

A sponsi impii ministris fame attenuata, cælestis se verbi pabulo satiabat. Unus ei panis Christus *a*, cibus indeficiens esurienti, Christus fons vitæ, potus refrigerans sitienti; Christus ei patria, Christus parentes; virgini suæ Christus comes individuus adhærebat. Orationibus jugiter intenta, noctes vigiles transigebat: quæ ei ad miseriam et pœnam putabantur inferri, suæ illa et omnium pro Christo patientium gloriæ deputabat. Interea divina providente clementia, Anianum, Diodori *b* ejusdem provinciæ consularis filium, spiritus immundus arripuit et per ejus os immensis vocibus exclamabat: C Anatholia incendis me tuis orationibus. Diodorus autem, homo paganissimus, thura cœpit offerre et victimas immolare dæmonibus, ac per diversa templa filium destinabat, qui dum per dæmonum delubra mitteretur, pervenit ad locum, in quo Anatholia virgo Domini morabatur, die ac nocte laudibus divinis insistens. Ut autem Dei virginem dæmon, qui puerum vexabat, aspexit, procidens ante pedes ejus cœpit vocibus solito valentioribus ac dirioribus inclamare: Tu es, aiebat, Anatholia, quæ me orationum tuarum flammis exuris.

spiritum immundum ejicit.

12 Cui beata virgo ait: Impero tibi in nomine Domini mei Jesu Christi, immunde spiritus, exi ab homine isto: et statim puer a dæmonio liberatus est. Reversus igitur ad patrem incolumis, quo ordine salvatus sit, enarravit. Et lætantur parentes pro filii sospitate, congratulantur cives omnes Diodoro consulari, virginis rumore provincia subito pervagatur. Venit Diodorus cum uxore et filiis omnique domo sua, virgini pro salute filii gratias redditurus et munera afferens infinita. Sancta autem Anatholia, aperiens os suum, docebat eos de regno Dei et salute animarum suarum: pecunias autem, quas sibi ob salutem filii oblaturus attulerat, præcepit pauperibus distribui Christianis, sibi dicens, necessarium nihil esse, cui et in hoc mundo, quod satis esset, Christus Dominus largiretur et in futuro seculo regnum æternum vitamque perpetuam, quæ nullis miseriis, nullis ærumnis, nullis infestatur doloribus; cui semper lux, semper gaudium lætitiaque suppeteret, quæ numquam finienda est, numquam morti obnoxia, daturus esset in cælis. *Ex Ms.*

Miraculis inclarescit;

13 Tu, inquit, omissis dæmonibus, huic vero Deo et omnipotenti crede, et salvus eris. Exiit itaque tanti miraculi fama in provinciam universam, et sanctæ Anatholiæ nomen passim et hominibus et dæmonibus divulgantibus: currebant ad eam variis languoribus laborantes, a medicis desperati, et qui habebant lunaticos, sive energumenos, deferebant ad eam. Quos illa omnes in Christi nomine orationibus suis curabat, et exhortans eos Christo credere, dimittebat a languoribus liberatos. In tantum itaque sanctitatis ac miraculorum ejus rumor excrevit, ut ad Decium usque fama pertingeret *c*. Quod ille audiens, et ut erat Christiani nominis avidus insectator, furore nimio arreptus, Festianum *d* quemdam nomine, virum impiissimum, Thoram destinavit, ut Anatholiam virginem sacrilegam, suppliciis cogeret ad immolandum, et si diis libamina offerre recusaret, gladio in eam animadvertendum edicit. E *c* *d*

sistitur Festiano, ab eoque interrogatur

14 Veniens ergo Festianus ad urbem Thoram, Anatholiam sibi, missis officiis *, imperat præsentari; quam torvis intuitus luminibus, Tune es, inquit, Anatholia, quæ hominibus suades, deorum pietate ac religione contempta, hominem nescio quem, a suis contribulibus occisum, divinis cultibus honorare? Anatholia respondit: Ego. Et Festianus dixit: Sacrifica diis, quos veros deos esse, manifesta divinitas comprobavit. Anatholia respondit: Ego non sacrifico manufactis idolis, quæ opera hominum cum sint, sensu penitus carent; et cum aures habeant, non audiunt; cum os habent, non loquuntur; cum nares habent, non odorant; cum pedes habent, non incedunt. Festianus dixit: Præcepta Augustorum, quorum famulatui omnis subjectus est orbis, noli superbiendo contemnere. F

* apparitoribus

Martyris responsa

15 Anatholia respondit; Augustis tuis et omnibus, qui eorum obtemperant jussioni, æternum incendium et pœna sine fine debetur, in qua in æternum pro suis sceleribus crucientur. Festianus dixit: Tormenta perpetua et ignem æternum diis augustis nobisque comminaris, voluntati eorum obsequentibus; sed nisi citius sacrificiis deos places, et Augustorum jussa perficias, ipsa prior in corpore tuo pœnas, et, licet non in æternum, experieris incendium. Anatholia respondit: Effac *e*, quod vis; quoniam ego numquam dæmoniis immolabo: nullis minis, nullis suppliciis a meo proposito dimovebor. Tunc Festianus jussit eam in eculeo suspendi et torqueri, et dum torqueretur, etiam ardentes lampades lateribus ejus apposuerunt, et illudentes clamabant: Sacrifica diis secundum præcepta Principum, et perge libere, quo volueris. *e*

fortitudo in tormentis

16 Illa autem dicebat eis: Miseri et infelices! Ego quidem momento temporis sentio dolorem corporis,

et in

Ex Ms

et in æternum cum Deo meo gaudebo. Vos autem, nisi ad Dominum meum convertamini, cum numinibus vestris incendio ardebitis sempiterno *f*. Videns itaque tantam Virginis constantiam Festianus, fecit eam deponi de eculeo et vocans ad se Marsum *g* quemdam, Audacem nomine, dixit ei : Tolle veneficam hanc, quæ suis præstigiis homines fallit, et culeo eam clausam fac serpentium morsibus interire, et multam tibi pecuniam condonabo, meorumque amicorum te præcipuum faciam. Marsus Festiano respondit : Si unum solummodo ei serpentem immisero, protinus interibit : solent namque Marsi in hujusmodi veneficiis peritissimi et potentissimi esse. Clauditur virgo sanctissima cum serpente in culeo : innocens parricidarum punitur exemplo; sed judex omnium justus non deserit innocentem.

Cum serpente in culeo inclusa, eodem non læditur;

17 Noctem totam inclusa in [culeo] Virgo transegit, Dei laudibus et orationibus insistens, psalmis et consuetis vigiliis vacans, creatorisque sui famulam anguis, mansuetus effectus, derelicta pie natura, non tetigit. B Mane autem facto, cum Mercurium, cui in caduceo vitæ et mortis potentia a Jove concessa dicebatur, et Palladem, quæ Gorgonem sævissimam [præfert,] invocasset, culeum Marsus aperit, quem continuo serpens, a collo invadens, diris cœpit morsibus attrectare. At virgo Domini Anatholia manu extensa apprehendit eum, et ait : In nomine Domini Jesu Christi, pro cujus ego amore ista sustineo, exi hinc et vade in locum tuum. Quo serpens audito, sine mora continuo exiens a culeo, cum mansuetudine pia discessit. Tunc Marsus exclamavit voce magna dicens : Vere Deus Christus est et præter hunc non est alius.

quo miraculo Audax convertitur.

18 Audiens hoc Festianus, obstupuit, et vocans ad se Audacem, dixit : Quid hoc? Nonne ex ore tuo, o Audax, audivi, cum tibi illam idcirco tradidi, ut ad deorum converti numina renuentem, serpentum morsibus interficeres? Tu contra te quoque a deo cum pietate avertens, ejus effectus es consors insaniæ. Audax dixit : Novi ego, quanta sit in hujusmodi serpentibus feritas, quanta vis in veneno, quanta in morsibus : et ideo nomen Christi C confiteor, et ipsius majestatem adoro; quoniam cum tanta sit in serpente vis mortis, in vi propria Christi famulam lædere nihil potuit, et qui solet tactu solo homines, vel quæquæ momorderit animalia, in momento extinguere, famulam Christi, cum ea tota nocte inclusus, in culeo tangere non præsumpsit. Insuper me, qui eum solitus sum carnibus et medicaminibus, quotiescumque voluerim, mitigare, morsibus suis, nisi illa succurreret, extinxisset. Ad hæc Festianus : Numquid si illa valentioribus veneficiis iram serpentis [compescuit] et eisdem actibus ab illius te morsibus liberavit, in clamorem hac de causa prorumpere debuisti, et nomen sceleste inclamare? Audax dixit : Dii, quos dicis, vere, ut Virgo sancta asserit, dæmones sunt : quoniam cum ego eos, culeum aperiens, invocassem, nihil mihi dii auxilii, quibus ab infantia famulatus sum, præstiterunt, sed potius propter illorum invocationem serpens me arripuit indignatus, et, ut jam dixi, nisi eum sancta Virgo cohibuisset, omnem in me maleficæ artis cum vita scientiam finisset.

Christum confitetur.

19 Verus Deus, verus Deus Christus est, cujus D Anatholia sancta servitiis mancipata et lædi ipsa a serpente non potuit, et cum, ut alios læderet, non permisit. Festianus dixit : Insanis, o Audax, et ideo ista prosequeris. Audax respondit : Vere ego hactenus insanivi, dum simulacra muta et surda colui; cum eos, qui non sunt, tamquam aliis esse præstarent, adoravi, et in meum auxilium invocavi. Nunc autem vere sapio, cum verum Deum agnosco, et credo atque confiteor. Festianus dixit : Respice miser, et nega hoc nomen hominis scelerati, quod Principes insequuntur, et deos libaminibus placare festina, ut ignoscant tibi, quæ in eorum injuriam verba jactasti. Audax respondit : Fac, quod vis, quoniam idolis numquam sacrificabo. Festianus dixit : Vel filiis tuis et conjugi miserere, neque velis te ipsum ultronea mente damnare. Audax respondit : Jam mihi nulla de conjuge cura, nulla solicitudo incumbit. Deum verum, cui semel adhæsi, non derelinquam.

cum Anatholia carceri mancipatur; et ipse martyrio coronatur:

20 Tunc Festianus, videns quod nullis minis nullisque blanditiis avelli posset ab amore et confessione nominis Christi, præcepit eum carcerali custodia mancipari, et Anatholiam cum eo in eadem custodia fecit retineri. E Cum itaque ambo in ergastulis tenerentur, die ac nocte non cessabat beata Virgo Audacem de regno Dei et patientia cohortari, et gaudentes, quod pro Christi nomine pati mererentur, in hymnis et laudibus Deo gratias vocibus continuis personabant. Quod audiens Festianus, capitalem in Audacem sententiam promulgavit, sicque in suo sanguine baptizatus, perrexit ad Dominum. Multi autem ex Thorensibus, videntes signa et mirabilia, quæ per beatam virginem Dominus operabatur, relictis idolis, crediderunt in Christum Quod intelligens Festianus, metuens, ne per passionis ejus constantiam, et mirabilia, quæ in Christi nomine faciebat, major populi pars, relicto simulacrorum cultu, converterentur ad Christum, minis et blanditiis agens, ut thurificaret dæmoniis, cum ad id nullo pacto Virginis animum agere posse perspiceret, jussit, ut in loco, in quo stabat, gladio feriretur.

quem et Anatholia, minis et blanditiis frustra tentata, secuta est, et a Thoranis sepulta.

21 Veniens autem spiculator et stantem eam, ut orabat, manibus extensis inveniens, gladio eam dextro percussit in latere, ita ut sinistrum quoque latus gladii mucrone tantum perfoderetur. F Hoc ordine Anatholia, virgo Christi et martyr, ærumnas hujus seculi laboresque consummans, ad æternæ vitæ gaudia, quæ nullo termino consummanda, pervenit, ubi martyrialibus infulis adornata, Martyrum et Virginum sanctis agminibus sociata, perennique sponso conjuncta in cælis, quem toto desiderio quæsierat, ad quem summo studio anhelaverat in terris, cum eo conglorialur in secula seculorum. Cives autem Thorenses, rapientes sanctæ Martyris corpus, posuerunt in loco, qui eis per revelationem fuerat ostensus, in quo loco multa beneficia servis suis per merita sanctissimæ Virginis petentibus se non desinit [concedere] Jesus, ad laudem et gloriam nominis sui. Passa est autem beata virgo et martyr Domini Jesu Christi Anatholia septimo Idus Julias, Imperante Decio, præsidente Festiano, et sepulta est apud Thoram a viris fidelibus, qui per eam crediderant.

22 Evolutis autem a passione ejus multorum annorum

A norum curriculis, translatum est corpus ipsius simul et beati martyris Audacis *h* ad locum, qui Sublacus nominatur, ab urbe Roma quadraginta millibus distans, et positum est in locum, ubi et nunc requiescit in Specu videlicet illo, in quo ex mundi naufragio nudus evadens vir Domini Benedictus, excepto Romano monacho, inagnitus hominibus, tribus latuit annis. Quorum nos merita et orationes commendant Deo Patri et Filio et Spiritui sancto, ut qui pro nostris actibus non meremur, ipsorum intercessionibus ad vitam pervenire mereamur æternam. Amen.

h *Corpus translatio.*

ANNOTATA.

a *Satis patet, hinc incipere fragmentum Surianum, a Sublacensi scriptore, uti diximus, amplificatum et verbosius ornatum.*

b *Sic etiam vocatur in fragmento :* Theodorum *substitue, si is magis placet.*

c *Vide hæc supra in fragmento verosimilius* B *narrata.*

d *Ita passim appellatur, ab aliis* Faustinianus *dictus : utrovis modo scribas, nihil magnopere interest.*

e *Intelligitur, quid velit scriptor : quæ magis barbara erant, hinc inde lævigata sunt.*

f *Hæc et superiora non incongrue dicta sunt : an satis vere, frustra quæsieris.*

g *Sive* Marsus, *sive* Marsinus, *patronymicum est. Noti sunt Marsi et Æquicoli in veteri Romana historia; ut mirum sit, dici in fine fragmenti, quod* uxor et filii tulerint corpus et navigaverint. *Certe navigandum non fuit, ut ex loco martyrii ad Marsorum terminos perveniretur, nisi forte adverso flumine provecti sint. Hoc fortasse non male correxit Actorum scriptor, sed non satis recte alia substituit, ut in Commentario observatum est.*

h *Jam dixi, hæc fragmento Actorum consona non esse, sed hic ita ab auctore disposita, ut viam quodammodo sternerent ad historiam inventionis utriusque sacri corporis.*

C

INVENTIO

Sacrorum corporum Audacis et Anatholiæ.

Humanæ inscientiæ utile est, accommodare doctrinam et mirabiliter laudare Dei mirabilia, qui in rudibus temporibus prisca renovat opera, sese augmentando in suæ sponsæ sinu, quam emit pretioso sanguine suo. Quare varia piorum certatorum *a* acta ostendit insignia. Mirabilis quippe est in Sanctis suis, atque omnia eorum diuturnaliter custodit ossa, ut unum ex eis non conteratur. Dignum namque duximus adscribi, qualiter Anatholiæ virginis sanctique martyris Audacis corpora, quæ diu latuerunt, sunt inventa. Cum sæva fuisset orta tempestas Decii, atrocissimi Regis temporibus, et prædictos Martyres jussisset necari, ut in eorum legitur gestis, sancta corpora eorum sunt in campo dimissa, quo a fidelibus sunt humata. Per plures autem annos in eodem occulta pausavere loco, in idolatrico permanentibus errore ethnicis. Tandem vero, postquam restituta est pax et crucis opprobrium penitus est cunctis annotatum, pretiosa prædictorum corpora Sanctorum, quæ in obscuris latebant scrobibus, omnium rerum arbiter voluisset declarare, perfecta ossa quiesci perfectiori loco, alma jam incumbente fide.

Corpora SS. Martyrum, diu sub terra defossa. *a*

Ex Ms.

24 Eo quidem tempore primo monasterio beati patris Benedicti, quod dicitur Sublacus, Leo *b* præsidebat abbas, divina operante clementia, ut sancta invenisset corpora in Thorensi valle, ex suis curavit mittere venatum *c*, qui cum jussam exercuissent venationem, in prætextam perveniunt vallem. Ad venerabilem igitur dum appropiassent locum, quo sancta quiescebant corpora, divino nutu canes illuc gressum tendere non audebant, et si aliquis illuc se appropinquabat ex canibus, mox in illum se intromittebat rabies, canino carente sensu. Quod cum sæpius fuisset factum, stupentibus venatoribus, prædicto nuntiavit Abbati, enucleatim narrando hujus rei gesta. In promptu autem Abbas cum eisdem venatoribus ad venerabilem pervenit locum, præcipiens, ut sui secum deferrent fossoria. Venerabilis ergo locus Abbati ut est ostensus, Deum E cœpit rogitare, quem nihil latet, quod sibi occultum dignaretur ostendere thesaurum. Paulatim namque interea cœperunt fodere ac laxatis brachiis fodiendo ad nimium deveniunt laborem, alta crepidine defossa humo frustra laborantibus.

tempore Leonis Abbatis in Sublaco, *b* *e*

25 Tale autem opus Abbas cernens, ut omnino sine fructu esset, quasi demens se æstimavit et pœnituit, quod in tanto leviter se moveret itinere. Protinus, inquit suis comitibus, stulte huc foras venimus; sed sapienter ad propria remeamus loca, sine aliqua comperiendi ratione. His dictis subito equum subiit et per suum repedavit iter, sequentibus sociis. Non longe autem eo gradiente, ingens eum cepit somnium tam graviter, ut nullo modo in equo nequiret considere. Tunc fatus est suis : Sinite me aliquantum quiescere : quia valde me præoccupat somnus. At illi dixerunt, si vestræ, Domine, complacet magnitudini, utilis non est hic pausatio : quia, ut intueris, magnus hunc locum detinet lucus, hominum egens frequentia. Quibus respondit : Vestris non possum uti consiliis; sed vos estote excubantes; ego parva fruar pausatione. F Statim ut in solo est collocatus, per somnium ei divinitus affatum est oraculum : Convertere, inquit Kurie *, et opus, quod cœpisti, satage adimplere. Nam appetitum tuum ille perficiet, qui universo attulit salutem mundo. Revelante se, expergefactus surrexit Abbas, et quod solus audivit, ceteris patefecit, remeans ad cœptum opus.

mirabiliter detecta

* Karissime.

26 Confractis igitur terræ viribus *, pretiosum repererunt thesaurum, signatis tumulis. At ubi pretiosa intuiti sunt ossa, tonanti Regi vastas retulerunt gratias, qui est memor verbi sancti sui, quod capilli de capite non peribunt justi. Oppansis tumulis Sanctorum, abstulerunt pretiosa ossa et in cujusdam animantis corio ea condiderunt, indomitumque captarunt equum, quem honeste de prædictis onustarunt ossibus, qui solitam oblitus est indomitatem, pacifice et sine aliquo strepitu per totam cum sancto pervenit onere viam. Verum ubi ad prædestinatum devenerunt locum, videlicet Specum, quo almus pater Benedictus feliciter, ut plenius nosti, conversatus, deposito onere protinus expiravit

* visceribus. *et effossa,*

equus

Ex Ms.

equus, prævidente Deo. Non erat quippe conveniens, ut peccatricem amplius veheret carnem, qui sacrosancta semel vectatus est ossa.

ubi condita; d

27 Honorifice vero sancti martyris Audacis reliquiæ *d* in proprio sacræ virginis Scholasticæ altari sunt intromissæ per manus summi Pontificis Benedicti septimi Papæ. Ossa vero Christi virginis Anatholiæ apud prætaxatum Specum sunt condita in suo proprio loco, per quæ multa largiuntur beneficia fidelibus, patrante Domino usque in hodiernum diem. Interea hoc passim diffamatum est miraculum et incolæ illius terræ, videlicet Thorensis, circumquaque degentes, quo ossa primitus fuerant humata, ad jam prædictum decernunt venire Abbatem, ut de sacris, quas abstulerat, reliquiis illis pro divina caritate vel parum concederet, quatenus ecclesiam in honorem virginis Anatholiæ, in loco, unde ablatæ fuerant, consecrarent. Quibus respondit : Res, quam postulatis, vobis videtur parva, sed nostro magnam præstat auditui gravedinem : ceterum si nostram obauditionem, quæ durior nostris insonuit auribus, B [vultis] mollescere, divinis utimini scriptis : nam, inquiunt, Date, et dabitur vobis. Noster delectat animus, ut hoc monasterium aliquantulum nanciscatur juris in vestris regionibus *e*. Quod si meos animosos hac de re satiaveritis sensus, quamvis difficilis sit res, quam flagitatis, tamen appetitum vestræ concedemus petitioni sanctum, qui alias a nobis immunes ibitis.

qua conditione Thorensibus Anatholiæ reliquiæ concessæ.

28 Cui præfati inquiunt incolæ : Sine ceterorum incolarum consultu hoc statuere minime valemus. Et Abbas illis : Cohabitatores ergo consulite vestros : qui si nostræ assensum dederint petitioni, vestram adimplemus voluntatem, et perpetualiter tam vos D præsentes, quam futuros, qui ex vobis orientur, hic apud tonantem Regum obtinebitis orationem. Conversi itaque viri, universæ nuntiant plebi quæcumque ab Abbate didicerant. Tota autem plebs gratanter promisit, se esse acturam, quidquid animosus expostulaverat Abbas. Missus vero legatus ad Abbatem, ire festinavit, secum unam ex sanctæ Anatholiæ spatulis curavit deferri. Tandem scriptis instrumentis, locum, ubi sancta quieverunt corpora cum omnibus suis pertinentiis, quæ præsentes erant, quæque venturæ forent, Sublacianensi monasterio donatione in perpetuum curarunt, illis restituta spatula, quam Abbas attulerat. Hæc omnia facta sunt consentiente Episcopo, Anastasio nomine, qui tunc Reatinam gubernabat ecclesiam.

ANNOTATA.

a *Intellige Martyrum, qui certarunt pro fide. Exordium hoc secuturæ narrationi satis apposite præmissum est.* E

b *De hujus Abbatis cum Benedicto VII PP., et Anastasio Episcopo Reatino combinatione, dictum est in Commentario prævio.*

c *Item de hac venatione et id genus aliis.*

d *Jam patuit, secundum antiquius fragmentum, alio deportatum fuisse* S. Audacis *corpus, quod proinde reperiri non potuit apud* S. Anatholiam, *nec consequenter in S. Scholasticæ altari deponi. Errorem in alterutro agnoscere oportet.*

e *De his etiam in commentario.* Obauditio *supra, est ingrata auditio seu ingratus sermo.*

DE S. CYRILLO EPISC. ET MART.

FORTE GORTYNÆ IN CRETA

J. P

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C

Sub Decio vel Maximiano.

S. Cyrillus a 14 Junii cur huc translatus?

Priusquam pro majori rerum a S. Cyrillo *gestarum elucidatione nonnulla de more præmittam, jubeo lectorem ante omnia meminisse eorum, quæ jam pridem dicta sunt inter Prætermissos ad diem* XIV *Junii, quo* cum illustri elogio memorari *dicitur* in Ms. Synaxario CPolitano, aliisque adservatis Mediolani in bibliotheca Ambrosiana, Taurini in bibliotheca Ducis Sabaudiæ, Parisiis in bibliotheca Mazariana, Divione in collegio Societatis. *Quapropter parum abfuit, quin eo die fuerit datus; visum tamen ipsum transferre in hunc diem,* quia idem fere elogium habetur in Menæis excusis, ejusque memoria inscripta est Martyrologio Romano ad diem *præsentem, quo illum damus.*

memoria ejus apud Græcos

2 *Memoriam vero sancti hujus Martyris apud Hagiologos longe celebratissimam esse, liquet tam ex tabulis sacris Græcis, quam Latinis, frequentissimam de ejus agone mentionem facientibus hac die, sicut patebit ex iis, quæ sequuntur, ducto exordio a Menologio Basiliano, Græce edito ad calcem tomi I Julii, cujus contextum ad diem* IX *ejusdem mensis ita reddo Latine :* Cyrillus Hieromartyr, magno in fide Christi et divinis virtutibus F facto incremento, Archiepiscopus ecclesiæ Cretensis constitutus est. Hic, cum gregi recte præfuisset, populumque Domini doctrina et monitionibus auxisset, mota persecutione ab idololatris comprehensus vinctusque, Præsidi traditus est. In ignem injectus, cum illæsus ab eo egrederetur, vinculis, quibus ligatus erat, combustis, et lignis, quibus flamma nutriebatur, in cinerem redactis, a Præside dimissus est; qui mirabatur id, quod factum fuerat, atque edicta Imperatoris tamquam iniqua reprehendit. Atque hæc tunc quidem ita. Tandem vero Præses, ubi videbat multos amplecti fidem in Christum, iram Imperatoris veritus, Sanctum comprehendit, et vel invitus capite minuit, conciliians ipsi vitam immortalem et æternam beatitudinem regni cælorum. *His fere consonans Menæa impressa, Maximus Cythæorum Episcopus ac Menologium Sirleti. In Synaxario Sirmondi signatur* V *Septembris cum elogio, e quo nonnulla puncta delibabimus paulo post, notatu digna.*

3 *Pervulgata*

A *et apud Latinos notissima*

3 *Pervulgata pariter est* S. Cyrilli *notitia apud Latinos hoc etiam die. Antiquissimum Martyrologium Hieronymianum sic ipsum annuntiat :* Cyrilli Episcopi, igni traditi. *Præcedunt ibidem Martyres Tomitani, quibus in dicto Martyrologio conjungi videtur sub eadem serie* S. Cyrillus, *quamvis disjungendum putet Florentinius in notis. Florus, prout a nobis editus est tomo 2 Martii, præter passionis palæstram* Ægyptum, *quam signat, insuper exprimit* Decii Imperatoris *nomen et* Lucii præsidis, *et post* ignem, *e quo illæsus exivit,* capitalem sententiam. *In eamdem sententiam loquitur Rabanus, omisso tamen nomine Decii Imperatoris. Do ejus verba :* Eodem die *(IX Julii)* in Ægypto natale est Cyrilli Episcopi, qui cum a Lucio Duce sacrificare idolis cogeretur, et nollet hoc consentire, jussit eum Dux, succenso igne, in medio poni; et cum arsissent omnia ligna, et esset cinis, spectantibus religiosis viris, ut ossa ejus colligerent, invenitur super pavimentum sedens extensis manibus ad cælum. At vero videntes signum, quod Dominus in eum ostenderat, mirabantur, stupentes, quod sic intactus esset ab igne, et ob hoc multi crediderunt in Christum. Postea vero prædictus Dux jussit eum gladio percuti, et ille gaudens, percussus reddidit spiritum. *Discrepat Ado, sic loquens :* Natalis S. Cyrilli, Episcopi, qui flammis injectus, illæsus evasit, ac stupore tanti miraculi a judice dimissus, cum rursus verbum Dei alacriter prædicaret, ac plures efficacius ad fidem Christi converteret, Judex, pœnitentia ductus, capite plecti eum jussit, atque optatum martyrii finem consummavit. *Ubi vides supprimi nomina Imperatoris, Præsidis et palæstræ martyrii. Idem fit apud Usuardum. Notkerus signat* Ægyptum *et* Lycium Ducem. *Singulare aliquid hic habet codex Usuardinus Hagenoyensis, inter auctaria Usuardina hoc die citatus, qui post annuntiationem cum brevi elogio, addit in fine :* Astantes autem animam ejus in specie niveæ columbæ ad cælestia conscendere viderunt. *Nomen* S. Cyrilli *etiam exhibent hodie Hieronymiana contracta, Augustanum videlicet et Labbeanum. In Martyrologio Romano ita de Martyre nostro legitur :* Gortyne in Creta S. Cyrilli episcopi, qui in persecutione Decii sub Lucio Præside flammis injectus, cum incensis vinculis evasisset illæsus, ac stupore tanti miraculi a Judice dimissus esset, rursus pro instanti et alacri fidei prædicatione facta de Christo, ab eodem capite plexus est.

Expenduntur variæ difficultates circa tempus passionis,

4 *Atque ex jam dictis variæ sese offerunt difficultates, quo sub Imperatore, quo tempore, quo loco passus sit* S. Cyrillus, *cujus fuerit urbis episcopus; quas dissolvere, non est promptum, variantibus inter se antiquis documentis, quorum subsidio illæ tricæ deberent expediri. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum dicit quidem, se verius existimare, passum fuisse sub Decio : at quo fundamento nixus, verius illud existimavit? Acta Græca variant ab Actis Latinis in assignando Imperatore. Utris plus credas? Quid, quod ne quidem conveniant ista Acta in assignando Præside, sub quo cursum consummavit sanctus Pugil noster? Nam si Græcis credimus, fuit is Agrianus; si Latinis, Lucius. Quis autem cui sit præferendus, incompertum arbitror. Id unum videtur ut certum admitti posse,* Cyrillum, *pro quo Baronius ad an. 822 citat Annales Græcorum, Gortynæ Episcopum, a Saracenis, ex Hispania in Cretam delapsis, quod fidem Christianam negare nollet, occisum, a Cyrillo, de quo hic agimus, sive sub Decio, sive sub Maximiano passo, prorsus diversum esse, admissa ejus existentia, in dictis Annalibus asserta; maxime, quia* Cyrillus *noster habetur in Hieronymiano Martyrologio, seculo nono antiquiori, et quia Acta designant tempus persecutionis gentilium. Accedit eo, quod Florus, Ado et Usuardus non dicant* Cyrillum, *quem annuntiant, suo tempore passum fuisse. Itaque cum non satis constet sub quo Imperatore martyr obierit; dubium etiam est martyrii tempus. Dixi,* admissa ejus existentia; *quæ videtur admitti debere, nixa testimoniis trium auctorum, numero 6, in fine proferendis.*

Auctore J. P.

loco martyrii

5 *Neque certiora speres de loco martyrii, Martyrologis de eo inter se discrepantibus. Etenim Hieronymiana videntur sanctum Martyrem conjungere cum Martyribus Tomitanis, ibidem relatis, ut supra diximus, notante Florentinio,* Thomum, *ut in iisdem scribitur, esse Antonino urbem in Ægypto circa Chenobasciam; sicque quoad locum conciliari forte posset cum iis, qui palæstram martyrii Ægyptum ponunt. Hosce tamen Martyres Tomitanos idem Florentinius tribuendos videri ait Tomis, celebri Mysiæ civitati. Romanum parvum, Ado, Usuardus et Notkerus de loco martyrii tacent. Martyrologio Romano, Gortynæ in Creta* S. Cyrillum *annuntianti, atque adeo quasi tacite insinuanti, hanc ei fuisse martyrii palæstram, præluxerant Menologium Sirleti, Menæa impressa, Maximus, Cythærorum Episcopus; et Synaxarium Sirmondi die* V *Septembris. Petrus de Natalibus refert Romæ passum; qua fide, quo auctore, quo teste? Illustrissimus Franciscus Maria de Aste, episcopus Hydruntinus, in disceptationibus ad Martyrologium Romanum, tricas, de quibus hic, satis vidit, sed non dissolvit : nam dum sat multis versatus esset in inquirendo loco, tandem desperata ejusdem determinatione, concludit pag. 315 :* In tanta codicum varietate sanius fore, si saniores annuerint, ut palæstra non indicetur.

et de urbe episcopatus.

6 *De urbe episcopatus occurrunt sequentia. Acta nostra Latina asserunt fuisse Episcopum, sed cujus loci, non exprimunt. Græca vero hunc titulum præferunt :* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης μητροπόλεως Γορτύνης. Martyrium S. Cyrilli, archiepiscopi Gortynæ, metropoleos Cretæ. *Eumdem titulum habet elogium apud Sirletum. Basilianum autem Menologium indicat fuisse Episcopum Cretensem. Timorem non abs re movet Tillemontius tom. 3, pag. 715, ne character episcopi Gortynæ pertineat ad aliquem Cyrillum, qui vixerit seculo nono; et reliquat spectent ad alium, qui seculo tertio, vel initio seculi quarti martyrii palmam sit consecutus : qui in tali casu potuerit fuisse Episcopus in Ægypto. Baronius per Annales, quos loco supra allato citat pro Cyrillo seculi noni, fortasse non intelligit, nisi Annales Joannis Zonaræ, qui lib. 15, num. 14, regiæ impressionis Parisinæ, asserunt, tempore Michaelis Balbi* Cyrillum Gortynium Episcopum pro Christi defensione

AUCTORE J. P.

martyrii coronam accepisse. *Nisi forte etiam respexerit Eminentissimus Annalista ad Curopalatem et ad Cedrenum, quorum ille pag. 13 in fine, dicit :* Tunc *(tempore videlicet irruptionis Saracenorum in Cretam, quam affigit Labbe anno 823)* etiam Cyrillus, Gortynæ Præses, martyrii corona donatur, quod Christum negare noluisset. *Hic vero, impressionis regiæ pag. 510,* Tum temporis etiam Cyrillum, Gortynæ Episcopum, martyrii coronam supplicio esse consecutum *memorat ob eamdem causam. Quorum trium Auctorum testimoniis vides stabiliri junioris alicujus* Cyrilli, *Episcopi Gortynæ, seculo nono florentis existentiam; quem valde suspicor confusum esse perperam cum seniore.*

Examinantur

7 *De Actis* S. Cyrilli *hæc habe. Duplex eorum dabimus exemplar, alterum Latinum, alterum Græcum, utrumque inter se diversum. Hoc prodiit e bibliotheca Vaticana; quod in Latinum converti, et ad duo Ms. collatum emendavi. Illud est desumptum e litteraria supellectile Sanmaximiana Treviris, et congruit quoad substantiam cum editis* B *apud Surium, qui tamen more suo dictionem clamavit Mss. Vaticanum cum Trevirensi contuli, et cum eo conforme deprehendi, laborante tamen defectibus scriptoriis. In fine habet Martyrem* tradidisse spiritum VII Kal. Julii; *quod in Ms. Trevirensi, prout apud nos est, non lego. Baronius ad annum 254, num. 26, Acta* S. Cyrilli *sincera esse dicit. Tillemontius, non obstantibus difficultatibus, quas objicit, ea utcumque suspicit. Non placet ipsi conservatio sancti in igne, tamquam res valde extraordinaria seu inusitata, Martyrologiis Hironymianis in ignem injectum memorantibus, absque aliis adjunctis additamentis, huc facientibus; unde videatur colligi, martyrium* sancti Cyrilli *consummatum fuisse in igne. Verum non video quod hæc res debeat obstare sinceritati Actorum, quia est extraordinaria. Quorsum enim mirabilis Deus in Sanctis suis, nisi quia extraordinaria, inusitata et mirabilia per eos operatur? Plus aliquid urget* D *silentium Hieronymianorum.*

sancti Martyris Acta.

8 *Aliqua improbabilitatis specie videtur laborare factum Ducis Lucii, qui, audita tam mirabili Martyris conservatione et evasione, dicitur laudasse Deum Christianorum. De conservatione et evasione adeo prodigiosa, et de facto Lucii, verbum nullum faciunt Acta Græca, in quibus solummodo legitur, quod lictores jussa per fecerint, celato genere mortis. Duo in iisdem Actis Græcis; nimirum visio Martyri exhibita, martyrii consummandi prænuntia, num. 3, et vox e cælo audita, bobus, qui hunc sanctum Senem vehebant, ulterius progredi non valentibus, nonne videntur aliquid Metaphrastæi sapere? Quibus videtur addi posse prologus, pro tam brevibus Actis nimis longus.*

Puncta quædam singularia ex Synaxario Sirmondi;

9 *Iiis, quæ hactenus de Actis ejus diximus, coronidis loco attexo paucula puncta e Synaxario P. Sirmondi, in tabulis Græcis, num. 2 citatis, haud expressa, in quo dicitur sanctus Præsul et Martyr noster* ἑξηκονταετὴς γενόμενος, ἐπίσκοπος κατίσταται ἐν Γορτύνῃ, cum esset sexagenarius, episcopus Gortynæ E constitutus, *eamque ecclesiam rexisse* ἔτη εἴκοσι πέντε, annis viginti quinque; *ob Christi confessionem* ἐν κήμῳ τὸ στόμα δεθεὶς, in camo os constrictus, *et in senectute* πέντε καὶ ἐννενήκοντα ἐτῶν, annorum quinque et nonaginta, τῷ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη, gladio caput amputatus, *nulla facta mentione de igne; quem eædem tabulæ Græcæ amputationi capitis præmittunt, ut videsis supra num. 2.*

versiculi ex Menæis.

10 *Ad extremum, fert animus, Martyris triumpho accinere versiculis, quos habent Menæa Græca impressa, et quos post ejus annuntiationem elogio præmittunt :*

Εἰ καὶ γέρων ἦν ὁ Κύριλλος Γορτύνης
Ἡβῶσαν εἶχε πρὸς ξίφος τὴν καρδίαν.
Cyrille Gortyn, pondere annorum gravis,
Ensis furorem mente juvenili subis.

ACTA GRÆCA

C *Auctore incerto* F

Ex Bibliotheca Vaticana, codice signato 1667, vel 1669, f. 71. Interprete J. P.

Cum duobus Mss. collata.

Prologus auctoris.

Ne sapientiæ arcana imperitos inveniant auditores, si minus ad narrationem sit accommodata oratio; equidem ad propositum generosi victoris ac martyris Cyrilli stadium progredi maturavi, implorato prius divino servatoris nostri Jesu Christi Spiritu sancto, qui profunda sapientiæ scrutatur; ut fortissimi Athletæ ac generosi bellatoris Cyrilli, S. martyris, archiepiscopi nostri, præmiata certamina, et convenientem virtuti ipsius gloriam explanare possim iis, qui in tantæ rei ignoratione versantur; ut narrationis serie accuratius exposita, et festæ hujus nostræ lucis, et præsentis diei et solemnitatis mysteria illis obscura non sint, qui ad communem hilaritatem confluxere : sed enim formato crucis Domini nostri Jesu Christi signo, ad Cyrilli martyris certamen ac victoriam nar-

Ὡς ἂν μὴ τὸν λόγον ἀνέργαστον πρὸς τὴν διήγησιν ἐσόμενον, τὰ τῆς σοφίας μυστήρια ἀνεξετάστοις ἀκροαταῖς τύχωσιν· ἔσπευσα καὶ αὐτὸς, προελθεῖν εἰς τὸ προκείμενον στάδιον τοῦ γενναίου ἀθλοφόρου καὶ μάρτυρος Κυρίλλου, ἐπικαλεσάμενος τὸ θεῖον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἅγιον Πνεύμα, τὸ ἐρευνὸν τὰ κρύφια τῆς σοφίας· ὅπως τοῦ ἰσχυρωτάτου ἀθλητοῦ, καὶ γενναίου στρατιώτου τὰ ἆθλα τοῦ ἀγῶνος Κυρίλλου τοῦ ἁγίου μάρτυρος, ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν γενομένου, διασαφῆσαι δυνηθῶ τοῖς ἀπείρως ἔχουσι, τὴν ἄθλησιν τῆς νίκης, καὶ τὰ πρόσφορα αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς εὐδοξήματα, ἵνα ἐνεργεστέρας τῆς ἀποδείξεως γενομένης, τὰ τῆς ἑορτῆς ἡμῶν καὶ τῆς παρούσης ἡμέρας, καὶ τῆς πανηγύρεως μυστήρια, μὴ ἀνεξέταστα τοῖς εἰς τὴν κοινὴν εὐφροσύνην παροῦσιν τύχωσιν. Ἀλλὰ σπεύσω μετὰ προθυμίας, τὸ σημεῖον τῆς σφραγίδος φορῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥκειν ἐπὶ τὴν διήγησιν

καὶ

A τοῦ ἐπάθλου, καὶ τῆς νίκης τοῦ μάρτυρος Κυρίλλου, καὶ διεξελθεῖν δυνηθῶ ἐν τοῖς ἑξῆς τὰ πεπραγμένα αὐτῷ εὐδοξίας χάριν.

II Ὁ διάβολος σκεῦος ἄξιον ἑαυτοῦ, ἐκλεξάμενος Μαξιμιανὸν, τὸν τηνικαῦτα βασιλεύοντα, ἐπόιησεν δόγμα ἐξενεγκεῖν, ὥστε τοὺς Χριστιανοὺς μετατίθεσθαι ἀπὸ τῶν θεσπεσίων γραφῶν καὶ ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐντολαῖς μὴ ἐμπολιθεύεσθαι, ἀλλ' ἐπανελέσθαι τὰς ἀσελγείας καὶ ζοφώδεις πράξεις, ἀπατᾶσθαι καὶ μεταφέρεσθαι ἀπὸ τῆς νομοθεσίας τῆς θείας εἰς δαιμόνων θρησκείας ἐπὶ βλάβῃ τῆς ψυχῆς, καὶ ταῖς τῶν ἐθνῶν λατρείαις συναγελάζεσθαι, μιαροφαγεῖν τε καὶ εἰδώλοις ἐπιθύειν, καὶ μηδένα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι.

III Τοιαύτης δὲ τοῦ δράκοντος ἀναφυήσης πλάνης ἐπὶ λύπῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ κόσμου κινουμένου πρὸς ἀσέβειαν καὶ σύγχυσιν σκοτοφόρον, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἀγρειανοῦ, ὁ παμμιαρώτατος διωγμος ἐγενέτο τῶν Χριστιανῶν, καὶ πάντες ἠναγκάζοντο εἰς τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς μιαροφαγεῖν, καὶ ἐπιθύειν. Τοσαύτης τοίνυν δυσσεβείας ἐπιπολασάσης τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, καὶ τοῦ ἐναντίου B ἔχοντος χώραν, ταράττειν τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους, καὶ τῶν μὲν φευγόντων, τῶν δὲ βίᾳ κατεχομένων καὶ ἀγομένων παρὰ πρόθεσιν εἰς τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὢν, ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ ἐκτρεπόμενος τὴν τοιαύτην μοχθηρίαν, θεωρεῖ ἐν ὁράματι ὄρνεόν τι, ἀπὸ τῆς τούτου κεφαλῆς μέρος τι λαβὸν, καὶ ἀποθέμενον ἐν ὀρινῷ τόπῳ. Ὡς δὲ τὴν οὕτω φανεράν τε καὶ εὐσεβῆ ὀπτασίαν ἐθεώρησεν ὁ Πρέσβυς, συνεὶς τῇ θεοπνεύστῳ διανοίᾳ, ὅτι περ μαρτυρίῳ δεῖ αὐτὸν τὸ χρέος ἀποληρῶσαι, καὶ ἐν ὄρει τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀποτεθῆναι, τὸν σώφρονα λογισμὸν ἀναλαβὼν καὶ τῷ πνεύματι ζέων, καὶ τῇ πολιᾷ νεάζων. Ἀνὴρ γὰρ ἦν κεκοσμημένος πάσῃ ἀρετῇ, ἡλικίᾳ τε προβεβηκὼς, τὴν Ἀβρααμίτιδα πολιὰν κεκτημένος, [τῆς φιλοσοφίας πλήρης, τῶν θείων γραφῶν μύστης, τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων κεκοσμημένος]· Ἤγετο ἐπὶ τὸν ἐμπαιγμὸν τῆς σατανικῆς ἀπάτης ὁ Πρέσβυς, γήρᾳ κεκμηκὼς τὸ σῶμα.

IV Προκαθεζομένου δὲ Ἀγρειανοῦ δημοσίᾳ, τῇ πρὸ ζ' εἰδῶν Ἰουλίων ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ προαχθεὶς ὑπὸ τῶν κρα- C τούντων αὐτὸν, δεινοτάταις ἀπειλαῖς ἐσχηματοποιεῖτο ὑπ' αὐτῶν, καὶ τοσαῦτα αὐτῷ ἐπηγγείλαντο βασανιστήρια, ὡς ὅτι πᾶν τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ πᾶν μέρος τμηθήσεται, καὶ πυρὸς ἀπειλὴν ἀποστήσεται, καὶ καυστήριακῶν σιδήρων μεθέξει, εἰ μὴ ὑπακούσῃ τῷ τοῦ βασιλέως προστάγματι, μιαροφαγεῖν τε καὶ ἐπιθῦσαι πεισθείη, καὶ μεταβαίνοι τὴν ἐνάρετον σοφίαν, καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ διδαχάς. Ὁ δὲ γενναῖος στρατιώτης καὶ ὅπλα βαστάζων κατὰ τῆς ἀντιπάλου νίκης, ὁ ἄπτωτος ἀθλητὴς, ὁ τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀγωνοθέτην ὁρῶν, ὁ τὴν ἐν κόσμῳ ἀπάτην μισήσας, ὁ τὸν ἀμαράντινον στέφανον ἀπολαβεῖν σπεύδων, ὁ σοφίας πλήρης, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐνστερνισάμενος, ὁ σκυλεύσας τὸν τυραννον, καὶ τὸν διάβολον ἐξουδενώσας, οὐκ ἔπτηξεν ἄρχοντος κοσμικοῦ τὴν ἀπειλὴν, οὐκ ἐθροήθη, οὐκ ἐδειλίασεν· ἀλλ' ἔστηκεν ἄτρωντος, καὶ τεῖχος ἄπτωτον πρὸς τὰ ἐπαγγελλόμενα αὐτῷ, καταγελῶν τοῦ ἀπειλοῦντος.

V Ἔσπευδεν γὰρ εἰς τὸ προκείμενον στάδιον τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὁ πρέσβυς τὸ σῶμα, ὁ γήρᾳ κεκμηκὼς, ἐνεδυ-

randam alacer properabo, ut recensere per orationis decursum res ab eo præclare gestas possim. *Ex Ms.*

Diabolo homines ad flagitia concitante,

2 Postquam diabolus elegisset Maximianum, dignum se instrumentum, tum temporis Imperatorem, edictum fecit vulgari, ut Christiani a divinis Scripturis removerentur, præceptisque Christi vitam non conformarent, sed ut flagitiis operam darent, rebusque sordidis decepti, a divinæ legis observatione ad dæmonum superstitionem traducerentur cum animarum damno; gentium sacra frequentarent; immundis cibis vescerentur, idolis immolarent, et nemo Christiani nomine compellaretur.

et persecutione adversus Christianos flagrante, monetur in visione de martyrio S. Cyrillus;

3 Cum autem talis a dracone ad naturæ humanæ perniciem exortus esset error, et orbis ad impietatem et obscuram confusionem raperetur, præfecturam gerente Agriano, longe scelestissima in Christianos conflata est persecutio, omnesque cogebantur in idolorum templis edere pollutos cibos et sacrificare. Quo tempore ergo tanta humanum genus impietas infestabat, adversarius liberum habebat campum, turbandi Dei famulos; cum E alii fugerent, alii vi detinerentur, et, reluctante voluntate, raperentur ad idolorum delubra, S. Cyrillus archiepiscopus, cum domi esset, talemque improbitatem aversaretur, avem quamdam in visione contemplatur, quæ a suo capite partem aliquam auferebat atque in loco montano deponebat. At vero senex, ubi spectasset hanc tam manifestam et piam apparitionem, ac mente divinitus afflata intellexisset, naturæ debitum martyrio sibi persolvendum, et in monte corpus suum reponendum, sana consideratione, rem æstimavit, spiritu fervens, et affectæ ætati juveniles animos jungens. Etenim vir erat, omni virtutum genere ornatus, ætate provectus, caniciem Abrahami gerens [divinarum Scripturarum sapientia plenus, præclarus arcanorum Christi interpres *a.*] Senex *a* itaque, fessum devexa ætate corpus trahens, ad illudendam satanæ fallaciam ducebatur.

Præsidi Agriano sistitur, minisque frustra tentatus,

4 Cum vero publice præsideret Agrianus, pridie ante septimum Idus Julii die dominico, productus in medium ab illis, qui se comprehenderent, truculentissimis minis ab ipsis exagitatus est: qui F tormenta hujusmodi ei denuntiabant; videlicet, totum ipsius corpus membratim esse concidendum, tolerendam ignis acerbitatem, candentium laminarum incurrendam pœnam; nisi Imperatoris edicto morem gereret, atque ad pollutorum ciborum esum et victimas induceretur, sapientiæque cum virtute conjunctæ nec non Christi doctrinæn untium remitteret. Sed generosus miles, arma gestans contra hostis victoriam, athleta supplantari nescius, cælestem præmiatorem intuens, mundanas fraudes aversatus est, et immarcessibilem coronam reportare festinans, sapientiæ plenus, sanctoque Spiritu afflatus; ille, inquam, qui tyranno spolia detraxit, et diabolum delevit, mundani judicis minas non exhorruit, non trepidavit, non timuit; ast muri instar minime ruinosi, adversus ea, qnæ sibi nuntiabantur, stetit intrepidus, minas deridens.

fortiter dimicat pro Christo

5 Nam ad propositum certaminis stadium festinabat, et, senex corpore, senectute confectus, animo

Ex Ms.

animo erat forti atque erecto, prudemtemque cogitationem mente agitans, juvenili animo in aciem prodiit; eoque accinctus, ac fidei thorace armatus, ut adversario resisteret, omnisque genenis armatura, ac potenti Christi tropæo ad victoriam de illo reportandam assumptis, labores nihili fecit et gladio hostem vulneravit; qui tenebris involutus, et ex acie cedere coactus viri illius dextera, victus perdoluit et ad magnam agendi impotentiam redactus est. Præses vero iniquus, aliquos, ad spectaculum tenebrarum sibi delectos, atque ad concessum longe infortunatissimum secum congressos, jussit importunitati Senis consilium dare, edicens, non gladio dumtaxat obtruncandum, sed generi quoque suo multorum malorum causam fore, si Imperatoris edictum sperneret, et vitam gloriose traducere recusaret puerisque et stirpi multas calamitates allaturum; sin vero cum sacrificio Martyris communicaret, nihil se prætermissurum eorum, quæ ad martyris honorem pertinerent.

atque ad supplicium ducitur:

6 Hujusmodi itaque lata sententia, lictores sanctissimum Cyrillum Episcopum comprimunt, et multa cum festinatione, mentisque fervore e tribunali abreptum, extra civitatem abducunt. B Qui cum tardius incederet (nam alacritatem animi retardabat senectus, celeriorem gressum non præbens ad perficiendum martyrii sacrificium) curri imponentes, adjuncto boum aratorum jugo, diaboli ministri in montanum locum abduxerunt, quo vocatus erat Sanctus, ut mortem obiret, martyrii laureæ dignitatem consecutus.

animoque plenus

7 Boves autem supposito collo fructum valde feracem deferentes agricolæ ad immortalitatem, ut sine impedimento martyrii cursum consummaret, neque ad sinistram, neque ad dexteram declinarunt, sed recto tramite iter confecerunt. At vero generosus Pugil, justitiæ fructibus plenus, miles invictus; ille, qui choreæ angelicæ tutela munitus erat; ille, qui ad immortalitatem incorruptam paradisi properabat, alacri animo discedit; ille, inquam, insuperabilis auriga stimulos subjiciebat corpori, ut ferret viribus majora, C et luctam cum inimico habendam pro nihilo duceret. Et sane scalam spectabat paratam, per quam cælos scanderet, nec non manum sibi porrigentes angelos, scissos cælos, magnumque certaminum præmiatorem intus considentem, et coronæ immortalis bravium afferentem a Patre, et suo imponentem capiti. Ipsi gloria in secula. Amen.

migrat ad cælum,

8 Cum itaque devenissent ad munitum et asperrimum locum, cognomento Raxum, ut impleretur visio, Sancto præsignata, boves quidem, qui prius cum alacritate traxerant, progredi ulterius non valuerunt; sonus autem et vox quædam e cælo ferebatur: Usque huc. Qua audita, diaboli ministri, ulterius Sanctum ducere veriti, jussa perfecerunt. Is vero pura cum anima e vivis sublatus, cursu ad cœlos volavit. In cælestia atria ingressus, a magno certaminum remuneratore Domino nostro Jesu Christo, corona incorruptibili redimitus est.

et a fidelibus honoratur.

9 Quidam vero e piis fratribus, quos ab ira draconis servare dignatus fuit Dominus, religionis studio adducti, Sancti corpus ceperunt, et

νάμοῦτο τῇ προθυμίᾳ, καὶ τὸν σώφρονα λογισμὸν ἔνδον D κατέχων, ἐνέαζεν πρὸς τὴν παράταξιν, παρεσκευασμένος καθώπλιστο πρὸς τὸ ἀντιστῆναι τῷ ἀντιπαραταξαμένῳ τῷ θώρακι τῆς πίστεως καὶ τὰ ὅπλα τῆς παντευχίας τοῦ Χριστοῦ τρόπαιον ἰσχυρὸν τῆς κατ' αὐτοῦ νίκης ἀνειληφὼς τοὺς πόνους εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο, καὶ τῇ ῥομφαίᾳ ἐτίτρωσκεν τὸν ἀντίδικον, ὃς σκοτωθεὶς, καὶ πάρεργος γενόμενος τῆς αὐτοῦ δεξίας, ἠνιᾶτο νενικημένος, καὶ ἐν πολλῇ ἀμηχανίᾳ ἐγένετο. Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ ἄρχων τῆς ἀνομίας τινὰς τῶν εἰς τὴν ζοφώδη θέαν συνεταζομένων αὐτῷ, καὶ εἰς συνέδριον δεινῶν συμφορῶν συνεληλυθότων αὐτῷ, παρεκελεύετο γενέσθαι συμβούλους πρὸς ἀτοπίαν τῷ Πρεσβύτῃ, διεξιὼν, ὅτι οὐ μόνον ξίφει τελευτήσει, ἀλλὰ πολλῶν κακῶν τῷ γένει αὐτοῦ παραίτιος γεννήσεται, εἰ καταφρονήσειεν τοῦ δόγματος τοῦ βασιλέως, καὶ εὐκλεῶς τὸν βίον παρελθεῖν μὴ βουληθείη, παισίν τε καὶ γένει πολλὰς μοχθηρίας ἐμποιήσει, καὶ κοινωνὸς γενόμενος τῆς τοῦ Μάρτυρος θυσίας, τὰ ὀφελόμενα τῷ Μάρτυρι πρὸς τιμὴν ἐκτελεῖν.

VI Τοιαύτης δὲ ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως, καὶ τῶν δημίων κημωσάντων Κύριλλον τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον, E καὶ μετὰ πολλῆς ἐπήξεως καὶ θυμοῦ ζέοντος, ἐκ τοῦ αὐθητορίου τοῦτον συλλαμβανομένων, καὶ ἀπαγαγόντων ἔξω τῆς πόλεως, καὶ βράδιον τούτου βαδίζοντος (τὴν γὰρ προθυμίαν ἀνέκοπτεν τὸ γῆρας, ὠκυτέραν τὴν ὁδοιπορίαν ποιεῖσθαι μὴ συγχωροῦν πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θυσίας) ἁμάξῃ τοῦτον ἐπιθέντες οἱ ὑπηρέται τοῦ διαβόλου, καὶ ζεῦγος ἀροτήρων βοῶν ἐπιθέντες, ἀπήγαγον εἰς τόπον ὀρεινὸν, ἔνθα ἐκέκλειτο τελειωθῆναι ὁ Ἅγιος, τὸν τοῦ μαρτυρίου λαβεῖν στέφανον καταξιωθείς.

VII Οἱ δὲ βόες ὑποθέντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸν εὔκαρπον καρπὸν τῷ γεωργῷ πρὸς ἀθανασίαν φέροντες, ἀνεμποδίστως τελέσαι τὸν δρόμον, οὐ δὲ εἰς ἀριστερὰ, οὔτε εἰς δεξιὰ ἐκκλίνοντες, ἀλλ' εὐθείας τὰς ὁδοὺς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενοι. Ὁ δὲ γενναῖος Ἀθλητὴς, πεπληρωμένος καρπῶν δικαιοσύνης, ὁ ἄπτωτος στρατιώτης, ὁ ὑπὸ χορείας ἀγγέλων φρουρούμενος, ὁ εἰς ἄφθαρτον ἀθανασίαν παραδείσου σπεύδων, ἀπίει ἐπισπέρχων, ὁ ἀνίκητος ἡνίοχος παρεγκελευόμενος τῷ σώματι, καὶ παρὰ δύναμιν φέρειν, καὶ εἰς οὐδὲν τίθεσθαι τὰ παλαίσματα τοῦ ἀντικειμένου. Ἐθεώρει γὰρ ἡτοιμασμένην τὴν κλίμακα, δι' ἧς ἐπορεύετο εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τοὺς ἀγγέλους χεῖρα F αὐτῷ ὀρέγοντας, καὶ οὐρανοὺς σχιζομένους, καὶ τὸν μέγαν ἀγωνοθέτην ἔνδον κατεζόμενον, καὶ βραβεύοντα τὸν ἀθάνατον στέφανον, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦτον κομιζόμενον, καὶ ἐντιθέντα τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

VIII Ἐλθόντες δὲ εἰς τόπον ὀχυρὸν καὶ τραχύτατον, οὕτω καλούμενον Ῥάξον, ἵνα πληρωθῇ ἡ ὀπτασία, προγεγραμμένη τῷ Ἁγίῳ, οἱ μὲν βόες, τὸ πρότερον μετὰ προθυμίας, οὐκ ἠδυνήσαντο. Ἦχος δέ τις καὶ φωνὴ οὐρανόθεν ἐφέρετο· Ἕως ὧδε. Οὓς αἰσθόμενοι οἱ τοῦ διαβόλου ὑπηρέται, ὁμοῦ τε δείσαντες περαιτέρω ἀγαγεῖν τὸν Ἅγιον, ἐτέλουν τὸ προσταχθέν. Ὁ δὲ τελειωθεὶς καθαρᾷ τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν οὐράνιον διαπτὰς δρόμον· οὐρανίοις δὲ σηκοῖς ἐμβατεύσας, ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀγωνοθέτου τοῦ Κυρίου ἡμῶ, Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀνεδήσατο.

IX Τινὲς δὲ τῶν εὐλαβῶν ἀδελφῶν, οὓς ὁ Κύριος ἀπὸ τῆς τοῦ δράκοντος ὁρμῆς σῶσαι κατηξίωσεν, εὐλαβείᾳ φερόμενοι, τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου λαβόντες, ἐν αὐτῷ τῷ

τόπῳ

A eodem hoc loco posuerunt, in secuturæ posteritatis memoriam; cujus usque hodie, omnes undequaque, Christo bene propitio, confluentes, festum diem celebramus. Sanctum prodigiis clarum possidentes, psalmisque et Euangeliis mystice animas imbuti, laudibus cumulemus Patrem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potestas in secula seculorum. Amen.

τόπῳ ἔθηκαν εἰς μνημόσυνον καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς. Οὗ τὴν ἑορτὴν ἐπιτελοῦντες ἄχρι σήμερον, πάντες πανταχόθεν Χριστοῦ βουλήσει ἐπισυναγόμενοι τελοῦμεν. Θαῦμα μὲν τοῦ Ἁγίου ἔχοντες, ψαλμοῖς τε καὶ εὐαγγελίοις μυσταγαγούμενοι τὰς ψυχὰς, δοξάσωμεν τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. *Ex mss.*

ANNOTATA. — a *Uncis inclusa ex alio apographo Græco desumpta sunt atque huc translata.*

ACTA LATINA

Auctore incerto

Ex Ms. S. Maximini Treviris.

Collato cum Ms. Vaticano, signato 1771.

S. Cyrillus a Lucio Duce

Sanctus Cyrillus Episcopus, non incognitus Ægyptiis : cujus fides apud Deum et homines probata est. Apprehensus ergo a Lucio Duce sacrificare cogebatur. B Hic namque puer cum esset, crescebat in actis bonis, et ubi audiebat famulos Dei, relictis parentibus, ipse se sociebat : ut audito verbo Dei corroboraretur in fide. Cumque venisset ad legitimam ætatem, factus Episcopus, crescebat in verbo et opere, perseverans in fide Domini Nostri Jesu Christi in episcopatus sui ordine annorum circiter quinquaginta. Et cum esset annorum octoginta duorum et bene docuisset populam sibi creditum, multos ab errore convertit ad veram et religiosam fidem. Apprehensus ergo a Duce compellebatur sacrificare.

Idolis sacrificare coactus, sed frustra.

2 Ut vero beatissimus Cyrillus Episcopus, de dominicis præceptis resistens, dicebat : Sacrificans diis et non Deo, eradicabitur; Dux dixit : Sacrifica senex ; presta ætati tuæ. Cyrillus respondit : Non sum senex, nec persuades mihi hoc. Dux dixit : Audio te prudentem virum et doctum. Convertere ergo et sacrifica, ut salveris. Respondit : Sic sum prudens et doctus, ut non aliis prædicans, ipse reprobus inveniar. Dux dixit : Consule senectuti tuæ et sacrifica. Cyrillus respondit : Tunc mihi consules, si in conspectu omnium horum impendar. C Et cum multum certarent et de divinis Scripturis opprimeret Ducem, ut nec responderit ei, et videns omnem populum ad ejus doctrinam conversum, repletus ira, dedit in eum sententiam, dicens : Cyrillum, delirum senem et vicinum morti, vivum incendi jussi.

ad ignes damnatur; at non læditur.

3 Et sanctus Dei gaudens Cyrillus et psallens ibat. Succenso autem igne, in medio ponitur. Et cum arsissent omnia ligna et essent cinis, precantibus religiosis viris, ut ossa ejus colligerentur, invenitur super pavimentum sedens extensis manibus ad cælum. At vero videntes signum, quod Dominus in eum ostenderat, mirabantur stupentes, quod sic intactus esset ab igne. Hæc autem omnia unus Dominus operabatur, qui sciebat iterum per eum multos ab errore converti ad eum. Nunciantur hæc Duci, salvatum esse ab igne sanctum Cyrillum episcopum.

Tandem a Duce, rei novitate attonito, primum dimissus, pluresque cælo lucratus;

4 Et admirans, venire eum jussit, et videns sanum, laudans Deum Christianorum, ad sua eum redire mandavit. Post hæc vero non cessabat famulus Dei prædicans verbum Domini et regnum ejus promittens. Quosdam de errore gentilitatis ad viam veram revocabat; quosdam de vana vita ad sobrie- E tatem mentis. Audiens vero turba, concurrebat ad eum unanimiter credentes et dicentes : Credimus per te, Sancte, in Deum tuum, quia magnus est, qui de igne te liberavit. Et ille gaudens omnes suscipiebat, faciens Christianos, et baptizans eos, docebat, dicens : Confortamini et fideliter agite filii in eum, cui credidistis; et ipse erit vester adjutor in omnibus, et majora, quam speratis, vobis præstabit.

ejusdem jussu capite plectitur.

5 Hæc eo agente, nunciatur Duci et repletus ira dicebat : Ut quid humane egi cum eo, et non interfeci eum? Non ei, inquit, parcam. Et dedit in eum sententiam : Cyrillum, quem de igne liberatum justitia vivere non permittit, gladio percuti jussi. Et ille gaudens, percussus tradidit spiritum *a*. Amen. *a*

ANNOTATA. F

a *In editis apud Surium additur* VI Idus Julii, *apposita in margine nota, fort. septimo, quo die superius in sylloge historica eum a Martyrologis signari diximus.*

DE S. ZENONE MARTYRE & SOCIIS X̄CCIII

ROMÆ AD AQUAS SALVIAS

I. B. S.

Notitia ex Martyrologiis.

CIRCA AN. CCXCVIII.

Ab aliis synonymis distinctus hodiernus Zeno,

Inter synonymos Zenones; tum Martyres tum Confessores, qui jam plures numero in Actis nostris recensentur, et porro locis suis recensendi sunt, ea nota characteristica distinguitur is, qui sub eodem nomine hodie colitur, ut de confusione nihil periculi subesse possit : etenim socii decem mille ducenti et tres soli huic ita conveniunt, ut non facile alio transferri queant. Locus item martyrii ad Guttam jugiter manantem, *seu ad Aquas Salvias, Apostoli Pauli martyrio toto orbe celeberrimas consignatus, ad solam hanc Martyrum classem abunde restringitur. Atque hæc quidem satis plana sunt ex Romano parvo et toto ejus per Adonem et Usuardum progenie. Audi primum omnium fontem :* Romæ, ad Guttam jugiter manantem, Zenonis et aliorum decem millium ducentorum et trium, *qui ibi per numeros Ramanos expressi, ab Adone et aliis explicatius significantur. De palæstra nihil disputationis superest, quæ in Usuardum Molani irrepserant*

AUCTORE J. B. S.

repserant ex Baronio in nostris observationibus restituta sunt. De cetero Romano parvo nihil superaddidit Ado præter solum Sancti titulum, Usuardus legit, Natalis sancti Zenonis Martyris.

ex Martyrologiis acceptus est.

2 *Notkerus Adonis vestigia, de more, presse, secutus est, Beda citari non potuit nisi ex editione Plantiniana, nam in genuina nostra, sive ea Bedæ sive Flori sit, in Rabano aut Wandelberto nota non est hodierna, qua de agimus, annuntiatio, quam ex pluribus aliis Martyrologiis describere, plane supervacaneum est. Petrus de Natalibus Adoni perperam adscribit, quod* per diversa supplicia trucidati, Christum Dominum in suis corporibus glorificantes, coronas triumphi cælestis obtinere de manu Domini meruerint, *quæ alterius interpolatio est, cum simplissimus sit Adonis æque ac Romani parvi textus. Ansam præbuerit Petrus augmentatori alicui Usuardi, qualis editus est Lubecæ et Coloniæ, ut longiorem suppliciorum analysim texeret.* Quorum alii, *inquit*, securi, alii gladiis, alii mucronibus cæsi,
B alii cruribus fracti, alii manibus pedibusque abscissis mutilati, alii suspensis brachiis, amarissimo fumo subter accenso, magnis cruciatibus vexabantur. Alios vero lento igne prope adhibitio, tormentis longioribus consumebant, *etc., quæ cum apocrypha sint, pluribus referri non merentur; nobis satis erit si supra citati textus veritas intuto collocetur.*

Baronii de eo et sociis narratio

3 *Arrodit eam Tillemontius tomo 5, pag. 124. Baronium vellicans quod ea, quæ refert, nulla auctoritate nitantur. Citaverat hic, nescio quam appendicem ad Acta S. Marcelli, sed quæ hactenus lucem non vidit, neque in Actis nostris exstat eo loci, quo produci debuit ad* XVI *mensis Januarii.* Aliis auctoritatibus opus esset, *inquit Tillemontius,* ad credendum cum Baronio, quod Diocletianus, nonnulla animi moderatione et prudentia præditus, uno impetu plusquam decem suorum militum millia mactari voluerit. *Ferit, ut candide dicam, tam horrenda carnificina uno die perpetrata, si ita intelligendus est Martyrologiorum sensus, quem nihil vetat paulo accommodatiori explicatione donare, quam fecisse videatur Baronius ad annum*
C *298, num. 17, his verbis:* Sed describamus summatim hic ad recensita Acta *(S. Marcelli)* superius appendicem. Eodem tempore contigit, ut Diocletiani et Maximiani concilio, omnes ubique positæ legiones lustrarentur; et qui in eisdem reperti Christiani milites essent, exuti militia ac penitus exarmati, vincti Romam perducti tamquam servi adscriptitii thermarum operibus fuerint mancipati.

non ita offendit,

4 *Hactenus nihil in ea Baronii narratione, quod magnopere offendat; sic pergit:* Thermis vero absolutis, qui constantes in confessione nominis Christi, nullis fracti laboribus perstitissent; ne laborum opere alleviati (quod ingens esset illorum numerus) aliquid in imperium molirentur; omnes pariter capitis sententia condemnantur. Repertus est omnium numerus decem millium ducentorum trium, qui omnes una cum Zenone tribuno, qui inter eos dignitate excellere videbatur, extra Urbem porta Trigemina ducti sunt, et in concavo vallis, in loco, dicto Gutta jugiter manans, ad Aquas Salvias, ad unum omnes necati sunt septimo Idus Julii, quo celebri memoria annuatim eorumdem triumphi dies natalis recolitur. *Hæc, referente Baronio, in* D
allegata Actorum S. Marcelli appendice contineri haudquaquam negaverim. At quærent homines minus creduli, an tantam fidem ea appendix mereatur, ut rem tam crudam et inauditam, ut certam cogamur admittere, quæ revera antiquiorum scriptorum testimoniis fulcienda videbatur. Utcumque res fuerit, nostrum hic est saltem Martyrologiorum integritatem tueri.

si accommode explicetur.

5 *Pace itaque Eminentissimi viri dictum sit; non exigit omnino textus Romani parvi aut ejus sequacium, ut milites isti seu operarii una omnes et uno die trucidati fuerint, quod sane factum adeo execrabile, ab illius temporis scriptoribus non videtur silentio involvi potuisse. Dicamus paulo benignius, famosas Diocletiani thermas, quæ septem annis Christianorum labore, sudore et sanguine exstructæ memorantur, palæstram fuisse, ex qua tot pugilum millia ad supplicium rapi potuerint, quorum numerum annotaverint Christiani, manseritque Romæ constantissima traditio, decem mille ducentos et tres aut qua-* E
tuor eo pacto periisse, Zenone *nominatim expresso, ut eorum tribuno aut saltem antesignano præcipuo. Memoria autem perstiterit* ad Guttam jugiter manantem, *quod eo loci extra Urbem minori cum tumultu obtruncati fuerint. Hoc pacto, nisi vehementer fallor, tollitur quidquid adynati offendit in narratione Baronii, servaturque interim textus veritas de* Zenone *et sociis 10203, si non eodem die, certe eodem circiter loco coronatis, quorum memoriam Romani parvi auctor hoc potissimum die consignaverit, solitus nempe, ut alibi ostendimus, plurimorum Martyrum natales dies, pro mero suo arbitrio seligere. Hæc equidem ita conciliari posse existimavi, haud ægre laturus, si quis securiorem et clariorem viam invenerit.*

Dextri et Bivarii commenta.

6 *Minor sane, Tamayum hac die tam insignem Martyrum classem Hispaniæ suæ non vindicasse, ubi tamen solitos duces habet Flavium suum Dextrum et commentatorem ejus Bivarium. Utrum alio fortasse die retulerit, fugio quærere; Dextri et Bivarii verba retulisse, est rebus seriis jocos, quantumvis infícetos inspergere. Prioris textus* F
est ad annum 290, pag. 308, num. 4: Romæ sanctorum Martyrum Zenonis et mille ducentorum duorum Martyrum Hispanorum, ex Celtiberia gloriose passorum. *Operæ pretium est videre, quot modis se torqueat bonus Bivarius, ut Dextri sui textum cum Romano conciliet; sed ne operam laudamus, habe prostrema ejus verba:* Nonnullis visum est, deesse in Dextri codice verbum DECEM, ut non quidem solum mille, sed DECEM MILLE legendum sit. Quod vero dicantur rursus ducenti duo vel ducenti tres, parum interesse, cum ea variatio pendeat ex modo, quo Zeno ipse numerum cum ceteris faciat, vel extra ceterorum numerum referatur. Probabilius autem mihi est, sanctum quidem Zenonem socios habuisse XMCCII; hos autem non omnes Hispanos milites fuisse, sed MCCII; sed cetera novem millia fuisse ex aliis regionibus. *Satis scite, si satis vere; sed nugas istas missas facimus.*

De sanctorum MM. reliquiis.

7 *Postremum notemus, satis mirum videri ex tot millibus Martyrum nullas Romæ reliquias honorari, saltem quas repererint Pancirolus,*

Marti-

A *Martinellus aut Piazza, apud quos nulla eorum memoria. In Masinii Bononia perlustrata reperit Henschenius ad* XXII *Martii, atque inter Prætermissos retulit* festum expositionis duorum capitum ex decem millibus Martyrum, *quod* celebretur Bononiæ in ecclesia S. Jacobi Majoris, *ubi* suspicatur *laudatus Henschenius,* esse Martyres, qui cum Zenone coluntur IX Julii. *An Masinius satis noverit, quos ibi appellaret Martyres, an porro substet Henschenii suspicio, non est adeo promptum divinare : clarus sese explicat Perlustrator Bononiensis hac die, dum asserit,* in templo S. Gabrielis di porta Revegnana exstare reliquias S. Zenonis, socii decem millium ducentorum et trium Martyrum : *Item* apud Sanctimoniales sanctæ Mariæ Angelorum in platea della Nosadella esse ossa aliqua prædictorum Sanctorum obtenta a summo Pontifice Gregorio XIII, anno MDLXXV. *Quænam ossa alia alibi asserventur, aut populi venerationi exposita sint, hactenus me latet.* AUCTORE J. B. S.

DE S. MOCHO MARTYRE

MEDIOLANI

Ex Hieronymianis. I. B. S.

IX JULII.

De Mocho *martyre aliquo in Africa egerunt Majores nostri* VII *Junii, de duobus* Mociis XXII *Aprilis et* XI *Maii : hodiernus* S. Mochus *vix ullibi notus est præter-* B *quam in Hieronymianis, tum majoribus tum contractis, deformato hinc inde nomine. In vetustissimo Epternacensi vocatur* Mecus, *in media serie Tomitanorum transpositus. Rhinoviense et Richenoviense scribunt* Mocci, *Corbeiense parvum, ut novissime tomo tertio Analectorum vulgatum est,* Mocchi : *turpius Marbacense ibidem,* Moclii, *Augustanum nostrum* Inochi. *Ceterum in Corbeiensibus majoribus et Lucensibus diserte exprimitur* Mochus; *nec de positione seu palæstra dubium esse potest, cum codices passim omnes notent* in Mediolano, *pauci* in Mediolanio. *Ex depravato aliquo exemplari sua accepit Notkerus :* Mediolani, nativitas sancti Mochimi, *neque felicius ipsum correxit Canisius, dum substituit* Monæ : *satis indu-* E *bitatum videtur, legendum esse* Mochi. *Quod si codicum Hieronymianorum notitia ad Galesinium aliosque Mediolanenses pervenisset, tali Sancto tabulas suas augere non neglexissent; solo tamen nomine, nam de Actis et gestis ejus altum ubique silentium. Placuit Castellano* Mochum *hoc die referre absque positione seu loco palæstræ; quod cur fecerit, in eo codicum consensu, prorsus non video; poterat ex Florentinio rem integram desumere.*

DE SANCTIS MARTYRIBUS TOMITANIS

ZENONE, MIMIA, VITALE, RUFINO, EUANGELIO, VRISIO ET AGNITO

Ex Hieronymianis. J. B. S.

IX JULII.

Variant *codices in aliquot horum septem Martyrum nominibus, et in numero qui-* C *dem differt textus Lucensis Florentinii, omisso nimirum* Vrisio, *qui ex vetustissimo Epternacensi et Corbeiensibus certo addendus est. Alterum in prædicto sphalma observo, quod* Fenoni *scribat pro* Zenoni *seu* Zenonis, *quod nomen, a ceteris sociis avulsum, in Hieronymiana parva transiit. Utut nonnihil transpositus sit textus Epternacensis, tota classis ex ipso eruitur, cum hoc ab aliis discrimine, quod melius legere videatur* Mimiæ *pro* Minæ; *ex aliis vero præferendus sit* Vrisii *pro* Uris, *et* Agniti *pro* Annitis, *qui in Blumiano est* Agnitis, *in Corbeiensi,* Agnetis, F *in quo etiam* Rufinæ *pro* Rufini. *Sive* Euangelium *legas, sive* Euangelum, *parum admodum interest. Atque ex his satis cognoscitur sanctorum Martyrum, alibi ignotorum, manipulus. Nescio, quid Castellanum induxerit, ut ex septem hisce Martyribus solos duos* Zenonem *et* Mimiam, *præteritis aliis, consignaret.*

DE SANCTO FELICIANO MARTYRE

IN SICILIA

Ex Hieronymianis. I. B. S.

IX JULII.

Quemadmodum S. Mochus *martyr superius relatus, Mediolanensibus, sic* S. Felicianus *hodiernus Siculis omnibus incognitus fuit, horum tamen Martyrologiorum auctoritate omnimoda subsistens, in quibus mira concordia annuntiatur :* In Sicilia, Feliciani, *quo modo etiam eumdem exprimunt Hieronymiana contracta Rhinoviense et Richenoviense. Frustra se torquebit, qui de eo plura alibi investigare voluerit. Cajetanus in Martyrologio Siculo a Græcis S. Pancratium accepit, de quo in hac tabula etiam agimus, quemque sufficiebat retulisse eo die, ad quem ipsum remisimus.*

DE

A D

DE SANCTIS, VIRGINIBUS ET MARTYRIBUS ROMANIS

FLORIANA & FAUSTINA

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

IX JULII.

Fateri omnino cogimur, corruptos esse et transpositos hoc die Hieronymianorum laterculos, dum nobis Sanctos evidenter obtrudunt, qui ad diem sequentem pertinent, ibique adeo repetuntur. Solos eorum textus referre sufficiet, ut manifeste appareant et nominum confusio et characteres perperam additi. Accipe singulorum verba. Vetustissimum Epternacense sic annuntiat : Romæ, natalis Virginum Florianæ, Faustinæ, Anatholiæ, Felicitatis, cum presbyteris VII, Felicis, Philippi, Martialis, Alexandri et aliorum trium. *Aut ego vehementer fallor, aut pro* presbyteris, *legendum est* filiis, *ut demonstrant* B *expressa nomina* Felicis, Philippi, Martialis, Alexandri *et aliorum trium innominatorum, qui plane constituunt numerum filiorum sanctæ Felicitatis, quæ hic ex mera confusione virginibus associatur. Cum autem de S. Anatholia seorsim egerimus, non supersunt ex tota illa annuntiatione nisi solæ duæ Virgines, in titulo positæ, quas ante me solas superstites agnovit laudatus supra Castellanus.*

2 *Non minus implexus est laterculus codicis Lucensis Florentinii, præter solœcismum, alibi observatum, sic res commiscens, ut quinque omnino filii sanctæ Felicitatis referantur, additis sociis sex pro filiis duobus. En verba :* Romæ, natalis virginum Floriani, Faustinæ, Anatholiæ, Felicitatis cum presbyteris sex, Felicis, Philippi, Martialis, Vitallis, Alexandri cum aliis VI; et Fraterni Episcopi; *qui ut alibi dicimus, merum est assumentum antiquarii Gallici. Ad clariorem explicationem nil confert textus mutilus Corbeiensis :* Romæ, natalis Virginum Florianæ, Faustinæ, Anatholiæ et Fraterni episcopi; *nisi bona fide supponere velimus, hujus codicis scriptorem confusionem observasse et resecuisse. Id certe ex hoc, uti etiam ex Blumiano et Epternacensi evincitur, non* Floriani et Faustini, *ut perperam Lucensis, sed* Florianæ et Faustinæ E *omnino legendum. Aliud exemplar, æque aut magis truncatum consuluit Notkerus, ex quo eruit* Florianum et Faustum. *Nec multo accuratiora sunt, quæ traduntur in Florario Ms., in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxell. et in hujusmodi non magni momenti codicibus, de* sanctis Floriana, Faustina, Felicitate et VII presbyteris. *Puto ea præstare, quæ hic damus, ad tollendam, vel saltem ad minuendam codicum confusionem.*

DE S. PONTIANO EPISC. & MART.

TUDERTI IN UMBRIA

J. B. S.

Notitia ex Ferrario.

SUB DIOCLETIANO

Tuder, *seu* Tudertum *episcopalem Umbriæ urbem satis descripsit Bollandus ad* XXIX *Januarii, agens de S. Seustio et aliis* LXXX *Martyribus, ad quorum societatem pro-* C *xime spectare* S. Pontianum episcopum, *intelliges*

A Ferrario primum notatus est

ex Officiis ecclesiæ Tudertinæ, quæ in compendio suo citat Ferrarius, solus, ni fallor, et primus, qui Martyres illos omnes, ceteris Martyrologis ignotos, in suo Catalogo suggessit, a Jacobillo verbis paulo pluribus ornatos, a quo id saltem discimus, lectiones proprias a sacra Congregatione approbatas fuisse, quas, procul dubio, plane continet Ferrarii narratio, cui nihil magnopere addidit Joannes Baptista Possevinus in sua Sanctorum Tudertinorum historia, S. Cassiani longiora Acta proferens, ad XIII *Augusti examinanda. Ex eodem Ferrarii fonte hausit Ughellus, in Episcopis Tudertinis num. 2, ut proinde nobis sufficiat unus Ferrarius, cujus annotationem etiam describimus, qua difficultatem aliquam, quousque fieri potuit, explicare conatur : cetera in jam dictis S. Cassiani, Tudertini item episcopi, Actis de integro discuti et illustrari poterunt. Sic habet in suo Catalogo laudatus Ferrarius :*

2 Pontianus episcopus Tudertinam regens ecclesiam in sævissima Diocletiani, et Maximiani Imperatorum persecutione in Christianos, in cisterna cujusdam piæ matronæ Tudertinæ (cujus filium Seustium, Ablavii Proconsulis nepotem, una cum matre in Christiana religione erudivit) latitabat :

cum elogio ex tabulis Tudertinis.

F quando Ablavius, in concives sæviens, octuaginta una cum Seustio necem intulit, et ad domum illius venit, ut bona illius publicaret. Ubi inventum sanctum Episcopum ex illa cisterna extraxit, illique antequam ad interrogationes et quæstiones deveniret, quod Seustium nepotem, paulo ante a se jugulatum, ad Christum convertisset, partem pellis instar zonæ a capite ad talos crudeliter detrahi jussit. Cum Pontianus interrogatus, se Christianum libera voce respondisset, seque pro Christo, ut passionis illius et resurrectionis consors fieret, mori paratum, Romam vinctus abducitur, ubi jussu Imperatoris, ferreis vinculis constrictus, in carcerem conjicitur. Cassianique Ablavii filii custodiæ committitur; qui a Pontiano ad Christum conversus, Christianæque fidei præceptis instructus, postea illi in episcopatu successit, illustreque martyrium pro Christo consummavit. Pontianus cum aliquot annos ecclesiæ Tudertinæ præfuisset, multosque Christo sua prædicatione peperisset, post carceres, catenas et alia tormenta, gloriosus tandem martyr migravit ad Christum VII Idus Julii.

3 Plura

A AUCTORE I. B. S.

de quibus Ferrarii scrupulus.

3 *Plura in his occurrunt observatione digna, quæ jam diximus ad* XIII *Augusti examinanda esse. Unum est quod Ferrario injecit scrupulum.* De Ablavio, *inquit,* dubitari potest : quem sub Constantino magno Consulem, et Prætorio off. functum, postquam Constantinus Christianæ fidei colla submisit, ac demum a Constantio, filio Constantini, cum imperare cœpisset, obtruncatum fuisse, Baronius in Annalibus ecclesiasticis refert. Nisi quis velti, hunc ab illo diversum esse, vel eumdem sub Diocletiano et Constantino floruisse, vita in multos annos producta : quod minus tamen probabile videtur, cum nihil apud Scriptores de hac re legatur. *Sed nos de hoc et aliis suo loco.*

DE SS. EUSANIO & SOCIIS MART.

APUD FORCONIUM IN VESTINIS

COMMNETARIUS PRÆVIUS

J. P.

Sanctorum cultus et Acta.

Sub Maximiano.

B

Sancti, Martyrologis ignoti,

Forconium, Furconium seu Furconia, quasi forum Conæ, *inquit Ferrarius, urbs Samnitum in Vestinis, quondam episcopalis, at nunc excisa; cujus rudera* Furconio *dicta, visuntur in Aprutio ulteriori prope Aquilam urbem, hinc ad tria millia distantem; Forconium, inquam, notatur in Ms., quod hic damus, tamquam præcipua virtutum spectatrix atque agonis palæstra, seu pars saltem vicina territorii, in quo Sancti, de quibus hic agimus, gloriosius claruere. Frustra eos quæsivi, nusquam reperi apud Martyrologos, si solum Ferrarium excipias; qui eos refert in Catalogo Sanctorum Italiæ diversis duobus diebus ac diversimode, nimirum die* VII *hujus* S. Usanium presbyterum, *prætermissis sociis ac titulo Martyris; tametsi sociorum meminerit in Actis, quæ ibidem producit; die autem* IX *exhibet sanctum* Eusanium *sociosque Martyres. At contra agit in Catalogo generali, die* IX *mentionem faciens solius* Eusanii presbyteri; *die vero* VII sanctorum Martyrum Eusanii presbiteri et sociorum sub Maximiano, *apposito semper eodem ubique annuntiationis loco Forconio vel Furconio. Vide quæ de hisce Sanctis, diversis diebus ac diversimode relatis a Ferrario, dicta sunt inter prætermissos die* VII *hujus, a quo illos in hunc transtulimus.*

C

non parem habent certitudinem cultus.

2 *Diversam hanc scribendi rationem aliquousque dictus Auctor elucidat, ita scribens in notis ad Catalogum generalem :* Ex tabulis ecclesiæ Aquilanæ, quæ *S. Eusanii* natalem hac die (IX *Julii*) celebrat et confessorem vocat; licet illius Acta Mss. potius martyrem eum demonstrent : nam etsi in pace quievit; plurima tamen passus est sub Maximiano tormenta una cum aliis, de quibus tamen nihil Aquilæ agitur. Corpus in pago sui nominis, ab Aquila quinque M. P. distante, quiescit. *Ita ille, vix quidquam allegans, quo cultum* S. Usanii *stabiliat, præter tabulas Aquilanas; et quo locum depositionis probet, nihil amplius, quam vulgi fortasse opinionem, corpus requiescere volentis in pago ipsi cognomine. Utut est, de sacri cultus honoribus, Sancto nostro jam a priscis temporibus impensis certissime liquet ex charta donationis, apud Ughellum tomo* I *Italiæ sacræ a columna 417, qua Otto Imperator anno 956 totum Furconiensem comitatum in honorem S. Maximi, Episcopo et ecclesiæ Furconiensi dono dedit tradiditque alia bona et jura concessit, in quo instrumento inter alia sic habetur :* Similiter concedo eidem episcopatui tria millia modiola terræ, *quæ* incipiunt in illo loco, ubi CORPUS S. EUSANII REQUIESCIT. *Hinc, ut patet, duo discimus, cultum videlicet antiquum, et locum, in quo jam a tot seculis corpus Sancti requieverit, fuisse situm in diœcesi Forconiensi. Præter hæc duo nil quidquam ex monumento vere antiquo et solide historico assereris, quod fidem certam facere possit; ut pluribus dicetur in discussione Actorum, jam instituenda.* E

Quid sentiendum sit

3 *Actorum, quæ impressit Ferrarius, fons ab eodem assignatur* quoddam antiquum Ms. ecclesiæ Aquilanæ; *suntque compendium illorum, quæ ex impresso exemplari, a nobis haud viso, transcripta atque huc missa sunt a P. Petro Possino, anno 1674,* ex impresso, *sicut adscribitur, tunc* raro. *Notantur hoc titulo :* Vita sanctorum Martyrum Eusanii et sociorum Martyrum, Marcellus de Auria U. I. D. Protonotarius Apostolicus, Canonicus et Vicarius Generalis Aquilanus Clero et civibus Sipontinis. *Quid senserit Ferrarius de Actis, quæ edidit, non obscure expressit, dicens,* nonnulla egere censura, *seque* aliqua quasi inverisimilia omisisse. *Certe Acta nostra, multo auctiora, habent plurima, cur displiceant, et suspicionem ingerant, esse ea in numero illorum Actorum, quæ videntur potius excogitata ad exercendum stylum scriptoris, quam ad informandum animum lectoris; adornata ex episodiis, pium aliquod drama repræsentantibus, non autem ex sinceris collecta monumentis. Cognosce ex paucis, quæ subjicio, eorum valorem, tanquam ex ungue leonem.* F

de Actis

4 *Ab ipso principio, perpaucis narratis de Sancti vita ac virtutibus, mox fit digressio ad miracula, identidem recurrentia, si non supra fidem multiplicata; adeo ut tota narrationis series vix aliud censeri queat, quam consarcinata miraculorum congeries. Quid dicam de colloquiis, precibus, sententiis sacris, itineribus, apparitionibus, nimis crebro repetitis, quam ut verosimiliter contigerint. Quid de* sanctimonialibus feminis, *tempore Maximiani Imperatoris ac Maximi, filii ejus, de quibus ibidem agitur num. 12? Quid de pœna Prisci Reguli* a quatuor diabolis, *qui* in similitudinem avium alas habentes, et coram omni populo elevaverunt Priscum in aera et portaverunt eum in montem excelsum, et ibi

AUCTORE J. P.

ibi præcipitaverunt eum, *prout narratur num. 16? Quid de hac clausula, a Sancto, morti proximo, prolata?* Rogo te, Domine, ut post obitum meum, quicumque ad corpus meum venerandum venerit et meam ecclesiam ædificaverit ac vota in ecclesiam meam obtulerit, misericordiam illi concedas. Ægri si venerint, liberentur; dæmoniaci curentur, et surdis auditum præstare digneris, et qui ex toto corde pro quacumque petitione ad te clamaverint, exaudias illos Domine Deus, qui cum Patre tuo et Spiritu sancto vivis et regnas in secula seculorum. Amen. *Quam orationem mox subsequitur nova Angeli apparitio ad totius pii dramatis complementum, qui dixit:* Omnia quæcumque petiisti, donata tibi sunt a Domino, et scito die tertia migraturum de hoc seculo. *Quæ omnia, atque his similia solent a sinceris ac genuinis Sanctorum Actis procul abesse. Quid plura? Hoc universe videor salva veritate de iis affirmare posse, quod pluribus locis in illis partes suas agat si non vena Metaphrastis, saltem stylus et compositio alicujus scriptoris, qui non multum* B *ab ea abhorruit.*

quæ hic dantur.

5 *Citat quidem Ferrarius pro suis Actis antiquum quoddam Ms. ecclesiæ Aquilanæ, quæ eorum, ut diximus, quæ hic damus, sunt compendium; verum non mediocriter extenuat eorum auctoritatem, sinceritatemque et fidem infirmat, quando notat* censuræ *indiga esse, et* aliqua quasi inverisimilia *se* omisisse, *affirmat; quæ duo non magnam sapiunt antiquitatem. Et sane quilibet in hujusmodi rebus vel mediocriter versatus, experientia magistra discere poterit, usuvenire non raro, ut Mss. dicantur esse antiqua, atque ut talia ab Auctoribus venditentur, tametsi nullos antiquitatis characteres præferant. Pauca hæc visum fuit de Actis præsentibus præfari, quæ nunc exhibeo.*

ACTA SUSPECTA

CAPUT I.

S. Eusanii virtutes miraculis illustratæ.

C

Sancti Eusanii ortus; virtutes exercitæ, ad miracula patranda evectæ.

In Provincia Apuliæ in civitate Sipontina gloriosus Confessor Christi S. Eusanius ex Christianis parentibus ortus, in fide ipsius educatus ac litteris eruditus, cum bonis moribus pollere cœpisset, sacerdotii quoque gradum, Deo protegente, meruit adipisci; cum omnibus acceptus esset et carus, a cunctis quoque nimis diligeretur summo honore et reverentia. Ipse vero, sæpius animo illud Evangelii meditabatur; qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Itaque pro Dei amore mundi gloriam pro nihilo ducens, relicta prædicta urbe, in qua nobiliter degebat, parentibus quoque, et omnibus, quæ possidere videbatur, eremum petiit in Garganum atque in hymnis et laudibus divinis jugiter insistebat. Jejuniis quoque et vigiliisse metipsum afficiens, per septem continue annos in quodam antro inclusus permansit: sed pius Dominus, volens hanc lucernam, sancto ipsius igne succensam, populorum conspectibus jam amplius detegere, cœpit illum ibidem magnis miraculis declarare. D

Mulier in somno monita ab Angelo,

2 Erat namque in prædicta civitate quædam mulier nobili genere, ac timens Deum, valde plena operibus bonis et eleemosynis, et limina sanctæ Matris ecclesiæ sæpe frequentans, cujus unicus filius, cum quadam die gravi infirmitate tactus fuisset, defunctusque cum esset, mulier, ut diximus, nobilis, magna civium multitudine circumdata, lugubres exequias exhibebat; cumque viro destituta, unicam sobolem amisisset, et nusquam aliam se habituram speraret, nimiis doloribus, ac inremediabilibus fletibus affligebatur. Adveniente autem nocte, cum præ nimio dolore fatigata, paulum obdormisset, astitit ei in somnis Domini Angelus, dicens: O Mulier, tolle exanime corpusculum filii tui; et vade ad virum Dei S. Eusanium Presbyterum, et roga eum, ut suscitet illum. Expergefacta mulier a sumno, diluculo surgens, tulit corpusculum filii sui, et nimium credula de visione Angeli, festina perrexit ad illum, magna populorum comitante caterva. Quæ cum pervenisset ad illum, projecit extinctum corpusculum filii sui ante E pedes ejus, et cum lacrymis clamare cœpit: O Eusani, sacerdos Dei altissimi, adjuro te per virtutem Jesu Christi, quem tu prædicas, ut resuscites filium meum. Beatus Eusanius respondit cum lacrymis, et dixit: Noli, o mulier, talia loqui; non enim tanti meriti ego sum, quod tantum audeam operari miraculum. Et respondens mulier dixit: Angelus Dei misit me ad te, ut eum resuscites. Audiens autem hæc beatus Eusanius prosternit se pronus in terram, ubi puer mortuus jacebat, et oravit ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, qui unicum filium viduæ, jam extra portam civitatis delatum, pietate motus, intuentibus populorum turbis, suscitare dignatus es, te humili prece deposco, ut hujus quoque viduæ mulieris fidem propitius respicere digneris, et ei unicum filium viventem restituas, quem mihi, te jubente, extinctum attulit, ut cognoscant omnes, quia potens es Deus in secula seculorum.

puerum mortuum defert ad Sanctum, qui eum resuscitat

3 Cumque a circumstantibus fuisset dictum, Amen, eadem hora surrexit puer, nomine Dioclelianus, glorificans et laudans Deum, et provolutus ad pedes beati Eusanii, deosculabatur eos, dicens; F Sanctissime Pater, amodo tecum ero, ut sim famulus et discipulus tuus usque in diem exitus mei. Illi autem omnes, qui videbant beatum Eusanium tale fecisse miraculum, glorificaverunt Deum valde, et venientes ad civitatem Sipontinam, narraverunt omnibus, quæ viderant. Audiens autem hæc omnia omnis populus prædictæ civitatis, venere universi, et procidentes ad genua ejus, rogabant eum, dicentes: Beatissime Eusani, sacerdos Dei, revertere in civitatem nostram, ut sis dominus et pontifex, et pater noster. Beatus autem Eusanius cœpit flere, et dicere omnibus: Filioli, ego non sum dignus, ut tali honore fruar; quia sum peccator, et insipiens et stultus nimis. Audiens autem hæc populus, levavere eum invitum, et portavere in civitatem, ut Episcopum ordinarent; eo enim tempore Episcopus prædictæ civitatis ad Dominum transierat. Tunc B. Eusanius dixit eis: Obsecro vos, dilectissimi fratres, date mihi inducias diebus octo, et tunc faciam voluntates vestras. His ergo auditis, populus acquievit. Interea venit Eusanius ad parentes suos, et locutus

est

A est eis dicens : Audite me domini et fratres, et quæ vobis dixero, de mandatis D. N. Jesu Christi, in quantum poteritis, adimplete et observate; audivimus enim Deum dicentem in Euangelio : Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Et iterum : Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Et alibi : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. Audivimus enim et vidimus, quod isti patres nostri Justinus presbyter et Florentius et Felix, et Justa, Filia Florentii, despexerunt omnia : et nos fratres, hoc ipsum facientes, sequamur vestigia eorum, et, Domino annuente, visitemus corpora sanctorum Apostolorum, ut ipsis pro nobis intercedentibus, vitam percipere mereamur æternam.

Abiens cum fratre et sorore in Agrum Reatinum, cæcam illuminat

4 His auditis Theodorus, frater ejus, et soror ejus Gratia et discipulus ejus, quem a mortuis resuscitaverat, simul cum eo dereliquerunt omnia sua, et exeuntes de civitate Sipontina, peregre profecti sunt, psallentes hunc psalmum : Beati imma- B culati in via, qui ambulant in lege Domini. Cumque pervenissent in agrum Reatinum, in locum, ubi * Monticulus dicitur, ubi nunc est ecclesia in honorem B. Eusanii dedicata, ibidem pausavere. Erat autem ibi mulier quædam, nomine Theodorica, quæ jam duodecim abhinc annis lumen amiserat; hæc cum audivisset Sanctorum famam, qui eodem nuper venerant, manu se ad eos fecit adduci, et venit ad servos Dei, et exclamavit, dicens : Sanctissimi patres, adjuro vos per nomen Dei nostri Jesu Christi, ut ponatis manus vestras super oculos meos : confido enim in Domino, quod per vestras preces videbo lumen. Tunc Sancti, unanimiter orantes, dixerunt : Domine Jesu Christe, qui oculos duorum cæcorum, ad te clamantium, illuminasti; illumina, quæsumus, et hanc ancillam tuam; et C facto signo Crucis Christi super oculos ejus, dixerunt : Theodorica, illuminet te Deus noster Jesus Christus. In ipsa hora aperti sunt oculi ejus, et vidit lumen : at illa mox procidens ad pedes Sanctorum, cum magno gaudio gratias agebat Domino Jesu Christo, et omnes qui astabant, erant laudantes, et benedicentes Dominum.

* qui.

A Valvensibus repulsi sunt, tempestate punitis, a

5 Profecti autem inde Sancti Dei, venerunt in terram Valvensem *a*, in locum, qui Superactione vocatur, in campum, ubi sita nunc est ecclesia in honorem S. Eusanii, et ibidem pausaverunt, et quæsiverunt hospitium ab hominibus ibidem habitantibus. Illi autem iniqui homines non receperunt eos apud se. Tunc beatus Eusanius et Theodorus dixerunt : Domine Jesu Christe, Deus de Deo, subveni nobis, servis tuis, quia noluerunt isti homines nos excipere in domos suas. Eadem vero nocte venit tempestas magna, et ventus validus, et dispersit maximam partem messium, quas in areis invenit, et etiam acervos tritici, a paleis purgatos. Mane autem facto, exeuntes homines illi de domibus suis, cum comperissent, quod ventus fecerat, et vidissent servos Dei jacentes in terra, cœperunt cum nimio mœrore et gemitu ad invicem dicere ; Væ miseris nobis, propter istos servos Dei venit ira Dei super nos, quia noluimus recipere illos in domos nostras. Et congregati viri pariter et feminæ, atque pueri, ceciderunt omnes ad pedes servorum Dei, et levavere vocem, dicentes : Peccavimus in Dominum, et in vos; indulgentiam petimus.

Ex ms.

reducta tranquillitas ad preces Sanctorum;

6 Tunc B. Eusanius dixit sociis : Fratres et commilitones mei, reddamus laudes Deo cæli, et rogemus Dominum pro ipsis; et dixere : Domine Jesu Christe, Fili Dei omnipotentis, qui discipulis tuis in navicula apparuisti, quando eis contrarius venit ventus, et mare tumidum placasti, et ventum silere fecisti. Tu Domine, libera istos homines ab hac tempestate valida, quæ super eos venit. Continuo exaudivit Deus preces eorum et subito facta est tranquillitas magna, et cessavit ventus. Viri autem illi hæc videntes, sese prostraverunt iterum ad pedes Sanctorum, et glorificabant Dominum, dicentes : Benedictus Deus, qui tales sibi elegit famulos, et deprecabantur illos, dicentes : Rogamus vos suppliciter, o sanctissimi patres, ut per aliquot dies nobiscum maneatis, quatenus vestris sacris monitionibus roborati, et orationibus eruditi, æternam possimus invenire salutem. Sancti vero nimis E rogati ab illis, manserunt ibidem dies tres.

ovis a lupo rapta, rustico reddita,

7 Dum autem esset in eodem loco rusticus quidam juxta ecclesiam, qui pascebat oviculas suas, venit lupus et rapuit unam ex illis. Cœpit autem rusticus ille dicere : S. Eusani, rogo te, ut depreceris Deum contra eamdem feram. Elevans autem oculos B. Eusanius, cum vidisset lupum, oviculam ferentem, dixit : Ego tibi impero in nomine Domini nostri Jesu Christi, lupe, ut non habeas licentiam, eam movere : statimque relicta ove, stetit lupus quasi petra durissima. Canes vero neque homines ullam læsionem potuerunt ei inferre. Tunc dixit B. Eusanius : Lupe, ego tibi impero in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut huc amplius non venias, sed vadas, quo possis vivere. Videntibus autem cunctis, qui astabant nocte recessit inde lupus, et recepta ovicula sua rusticus lætus et exultans, ibat glorificans et laudans Deum.

mulier sterilis fœcundata ;

8 Post hæc autem venit eo quædam mulier sterilis, una cum viro suo, quæ numquam filium genuerat. Cœpere omnes res suas in ecclesia vovere; et dixit mulier illa ad B. Eusanium : Domine, F obsecro te, ut ores Dominum pro me, ut tribuat mihi sobolem; et hoc voveo, quod, si ex utero meo genuero filium masculum, de hac domo Dei numquam recedet, sed serviet ibi cunctis diebus vitæ suæ. Orantibus autem Sanctis, exaudivit voces illorum, et reversi domum, concepit in utero suo mulier illa, et congruo tempore adveniente, peperit filium, et imposuit illi nomen Adeodatum, et postquam adultus est infans, obtulit eum cum oblationibus ad ecclesiam, sicut voverat, et cum sacerdotibus servivit in eadem ecclesia omnibus diebus vitæ suæ. His ita peractis, Sancti abierunt inde psallentes psalmum hunc : Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum! Et venerunt in agrum Furconiensem, in locum, qui vocatur compus Familiarius, ubi erant duæ sanctimoniales feminæ, quarum una dicebatur Gratula, altera vero Theodosia, quæ habebant ambæ cellulam juxta ecclesiam B. M. Virginis, in loco, qui quinque Villulæ dicitur, qui etiam vulgo Grati vocatur, et habebant operarios in agro suo.

9 Contigit

Ex Ms. Operarii, qui Sanctos irridebant, puniti ac curati.

9 Contigit autem, ut transirent illac servi Dei, et salutarent illos: illi autem insipientes et maligna referti pravitate, non solum non resalutaverunt eos, verum et nimium irridentes, despexerunt illos. Quæ omnia, Domino permittente, versa sunt illis in malum; nam ea nocte facti sunt muti ac rigidi, et messores et manipulos ligantes, præter unum, qui sanctimonialibus feminis, quid sibi evenerat, nunciavit his verbis: Percussi sumus a Deo propter peccata nostra: quia cum transirent juxta nos servi Dei, salutaverunt et benedixerunt nos: nos autem irrisimus eos; propterea venit ira super nos. Audientes autem hæc ancillæ Dei, cœperunt flere ac dicere: Væ miseris, væ nobis; propter peccata enim nostra super nos ista tribulatio. Et interrogaverunt eum, dicentes: Quonam jam possunt iter habere? Ait, nescio. Servi Dei autem, ut viderunt operarios sic affectos, pausaverunt, ut viderent, quod Dominus de illis facturus esset. At sanctimoniales, currentes post eos, consecutæ sunt illos, ad quorum se pedes prostravere cum lacrymis, dicentes: O sanctissimi patres, quoniam operarii nostri vos irriserunt, grandis tribulatio super illos venit; sed vos, amici Dei, nolite attendere eorum pravitatem, sed caritate ac misericordia moti, ad ipsos, quæso, revertamini, ac pro eis Deum rogate, ut a peccatis solvantur. Surgentes autem Sancti invenerunt illos, et orantes dixerunt: Deus, qui pius es, funde benedictionem tuam super illos servos tuos, et per tuam sanctam pietatem, ac misericordiam, eos in pristinam dignare incolumitatem restituere, ut videntes glorificent nomen tuum sanctum, quod est benedictum in secula seculorum. Cumque omnes, qui aderant, respondissent, Amen, statim salvi facti sunt, et prosternentes se ad pedes Sanctorum, reddiderunt laudes Deo, et omnes dixerunt, qui aderant: Gloria tibi Domine Deus, qui non dereliquisti preces justorum. Sanctimoniales autem feminæ prostraverunt se ad pedes Sanctorum, dicentes: B. Eusani, Dominus per vos tale miraculum facere dignatus est, [quod] nos indignas videre permisit. Inde surgentes, dixerunt ad Sanctos: Venite ad ecclesiam B. M. V., valde obsecramus vos, maneatis hic hodie. Itaque venientes Sancti Dei, suppliciter postulaverunt, atque die eodem ibi manserunt. Sequenti vero die iter suum Sancti acceleraverunt: cupientes dixerunt ad illos sanctimoniales; Rogamus vos sanctissimi patres et valde obsecramus, ut cum hac vobis remeare contigerit, ad nos venire dignemini. Hinc sancti Viri discedentes, pervenerunt ad ecclesiam B. Justæ Virg. et Felicis, et Florentii. Eo tempore namque fabricabatur illa ecclesia. Septem vero abhinc annis illi sancti in hac provincia venerant.

Filius unicus, mutus ac surdus sanatus; b

10 Pertranseuntes autem sancti Dei venerunt in terram, quæ Amiterni *b* nominatur, ubi multa corpora sanctorum requiescunt apud ecclesiam B. Mariæ Virginis. Erat autem ibi quædam mulier foris stans ac plorans, quæ habebat unicum filium, jam septem annorum, mutum pariter ac surdum. Audiens autem hoc B. Eusanius, pietate commotus, dixit discipulo suo: Tolle infantem illum a matre sua, et adduc eum ad nos, et ita fecit. Tollens autem B. Eusanius puerum in manibus suis, et trahens longa suspiria, signavit eum, et dixit: Deus, qui te plasmavit, ipse te reducat incolumem, fili; et sanatus est infans illa hora, et cœpit loqui, et vocavit matrem suam. Et deposuit eum in terra B. Eusanius, et appropinquans reddidit eum matri suæ, dicens ei; Accipe filium tuum sanum, et vade in pace, et Dominus sit vobiscum. At illa accipiens filium suum, ibat glorificans Deum.

ANNOTATA.

a *Territorium Valvense situm est in provincia Aprutii Citerioris.*

b *Antiqua fuit Vestinorum urbs, nunc eversa.*

CAPUT II.

Alia miracula, a S. Eusanio patrata; visio SS. Petri et Pauli; separatio a suo fratre; multorum conversio; obitus.

Mulier liberata a dæmone.

Abeuntes inde venerunt in civitatem Reatinam, et introeuntes ecclesiam B. M. V., invenerunt mulierem, quam habebat spiritus immundus, et pedes ejus ac manus ferreis nectebantur catenis: adeoque ore spumante vociferabatur, ut audientes omnes metu afficerentur: diu enim illam diabolus vexaverat, nec ab aliquo sanari umquam valuerat. At ubi B. Eusanius et Theodorus viderunt illam tam crudeliter a dæmone fatigari, apprehendentes illam, dixerunt ei: Curet te Deus noster Jesus Christus, qui te plasmavit; et continuo signantes frontem illius signo Crucis, dixerunt: Deus, qui per lignum Crucis mundum restaurasti, et satanam in inferno religasti, et omnes sanctos, qui ibidem retenti erant dissolvisti, et ad superos revocasti, tu Domine dissolve istam mulierem, quam malignus spiritus invasit. Dæmon illico exclamavit voce magna, dicens; Heu me! heu me! tot annos habitavi apud istam mulierem, et nemo potuit me ejicere, et isti tam violenter me ejiciunt. Et dixerunt Sancti: Nos non te ejicimus, sed Christus Dominus noster, cujus servi sumus. Dæmon respondit: Quomodo ab ea exire possum aut removeri? Sancti dixerunt: Immunde spiritus, increpet te Deus noster Jesus Christus. Dæmon clamabat: Non possum exire ab ea; quid me persequeris: si hinc exiero, quo ibo? Sancti dixerunt: In tenebras exteriores, et in æternam pœnam, quæ te exspectat, et patrem tuum diabolum, et omnes, qui fecerint voluntates vestras. Ipse vero dæmon exire nolebat. Tunc Sancti oraverunt ad Dominum, et dixerunt: Domine Jesu Christe exaudi nos in hac hora, ut nos non vincat diabolus. Statim autem dæmon spumans, et stridens dentibus, cum magna voce exclamavit, exiens ab ea, et sanata est mulier ex illa hora. Conveniens vero omnis populus, cum magna voce glorificabat Dominum, qui tale miraculum per servos suos operari dignatus est.

12 Prætereuntes

A *Petrus et Paulus ei apparentes, jubent eum separari a suo fratre.*

12 Prætereuntes autem Sancti Dei de civitate Reatina, abierunt in urbem Romam. Ibique multa mirabilia fecit Deus propter eos. Infirmos enim ibidem sanaverunt, paralyticos curaverunt, cæcos illuminaverunt; et per eorum prædicationem multi paganorum conversi sunt ad Dominum. Et, ut qui agerent sancti Viri, scirent, eadem nocte SS. Apostoli Petrus et Paulus per visum dixerunt illis: Separamini ab invicem, ac sacerdos Dei Eusanius cum discipulo suo revertatur Furconium. Theodorus vero Presbyter eat Gaetam. Mane igitur surgentes Sancti, ingressi sunt Tiburtinam urbem, ubi dies octo manserunt. Quibus peractis B. Eusanius dixit fratri suo Theodoro: Frater dilectissime, dividamus corpora nostra: quia Domini præceptum est. Ego enim revertar Furconium, ut ibi annunciem verbum Domini. Tu autem vade Gaetam ad Maximianum Imperatorem et filium ejus Maximum, ut moneas illos, qui ibi sunt, de lege Dei. Deus autem omnipotens, ut nobiscum in itinere fuit, sic sit tecum. Et osculantes mutuo atque inter amplexus lacrymas fundentes, separati
B sunt, ab invicem. Et abiit S. Theodorus in oppidum Gaetanum: beatus autem Eusanius cum Discipulo suo reversus est Furconium. Cumque venisset ad ecclesiam B. Mariæ Virginis, ubi erant sanctimoniales feminæ, et invenisset ibi Gratulam suam, indicavit illi omnia, quæ sibi acciderant. Die autem tertia infirmata est Gratia soror ejus: et circa octavam diem emigravit de hoc seculo ad sanctam requiem et sepelivit eam ibidem.

Cæca sanatur

13 Quædam autem femina, nomine Agia, e regione Furconensi, dives valde, quæ fuerat cæca annis duobus et mensibus tribus, B. Eusanio votum fecit, dicens: Sancte Eusani, si precibus tuis et sanctæ sororis tuæ Gratiæ, lumen mihi Dominus, quod amisi, restituere fuerit dignatus, omnia bona mea ecclesiæ tribuam, et numquam a servitio ejus recedam. Cui B. Eusanius: Accede, quæsumus, ad sepulcrum ejus et ora Dominum atque crede: quia dabit tibi, quod fideliter petis. Accessit itaque mulier et oravit, et tetigit sepulcrum, ac deinde oculos suos: et protinus recepto lumine surrexit, laudans et benedicens Deum; et sicuti voverat, continuo omnia bona sua largita est ecclesiæ S. Mariæ, ubi, quoad vixit, Do-
C mino servivit. Beatus autem Eusanius jugiter ibidem perseverans serviebat Domino et multos ex paganis convertebat ad Dominum Jesum Christum.

Sanctus Martyr cæditur et ab Angelo liberatur e carcere. *a*

14 Eodem vero tempore quidam regulus pessimus, nomine Priscus, qui habitabat in civitate Habiensi *a*, audiens, quod [agebat] B. Eusanius, misit ad eum præfectum suum, nomine Sisinnium, præcipiens, ut vinctum eum a se perduceret. Qui cum venisset, dixit ei: Eusani Rex noster Priscus misit me, ut te ad eum vinctum producam. Respondit B. Eusianus, et dixit ei: Eamus, quia mihi et tibi gloria parata est. Discipulus autem B. Eusanii dixit ad eum: O pater mi, cur me derelinquis? B. Eusanius dixit: Noli flere, sed magis gaude, quia vado ad gloriam. Et ductus est ante conspectum Prisci Regis, quem non interrogatum, fustibus cædi jussit. Ille autem cum cæderetur, gaudens dicebat Regi: O miser! Torqueri jubes in insania tua et in furore tuo. Tunc indignatus Priscus, jussit eum recludi in carcerem, et diligenter a custodibus custodiri. Cumque introivisset B. Eusanius in carcerem, apparuit ei Angelus Domini, et dixit ad eum: O Eusani, famule Dei, pax sit tecum, noli timere: ego enim sum custos tuus, unde scias, quia misit me Christus, ut te ejiciam de hoc carcere. Et statim misit eum foras. B. Eusanius reversus est ad habitaculum B. Mariæ Virginis; et ad cellulam oratorii sui. Mane autem facto, surgens clavicularius, introivit in carcerem et beatum Eusanium non invenit: portæ enim carceris ferreæ erant disruptæ et catenæ, quas in collo et pedibus suis habuerat, liquefactæ erant. Et currens citius, nunciavit hæc impiissimo Prisco, qui statim fecit eum omni diligentia inquiri, et venientes satellites, invenerunt eum populo prædicantem, et nullam maculam in se habentem, et celerius regredientes, nunciaverunt ea, quæ viderant impiissimo Prisco. Tunc indignatus Priscus dixit: Heu me! victus sum ab Eusanio. Tunc Regis præfectus Sisinnius cum ducentis hominibus ad B. Eusanium venit, et non interrogantes, comprehenderunt illum et catenis ferreis alligatum produxerunt ad civitatem Habiensem ante indignissimum Priscum. Ex Ms.

Denuo captus et idolum adorare jussus, illud confringit.

15 Tunc Priscus jussit eum tamdiu pugnis et calcibus tundi, quoadusque adoraret idolum Jovis; et statim jussit afferri illud coram omnibus. Cumque allatum fuisset ante conspectum omnium, dixit Rex ad B. Eusanium: Ecce Deus, modo adora illum, et E
salvus eris, et accipies dona multa, et revertere ad oratorium tuum, et noster amicus eris. B. Eusanius respondit: Ego amicitias tuas non concupio, neque sacrifico dæmoniis vestris; quia nec mihi nec tibi prodesse possunt. Tunc iratus Priscus, ut os ejus lapidibus tunderetur, mandavit. Cum vero cæderetur, gaudens confortabatur, et dicebat: Gratias tibi ago Domine Jesu Christe, qui me ad istam coronam justitiæ perducere dignatus es. Et cum staret idolum Jovis in medio, dixit beatus Eusanius ad Priscum: Iste est Deus vester? Priscus dixit: Iste est. S. Eusanius dixit: Sine me facere de eo, quod volo, et modo videbis virtutem ejus. Priscus respondit, et dixit: Si audes facere, fac. Tunc S. Eusanius armavit se signo sanctæ Crucis, et dixit: Domine Jesu Christe, qui per signum sanctæ Crucis tuæ mundum restaurasti, et genus humanum de potestate diaboli liberasti, et omnes electos tuos de inferno abstraxisti, F
tu Deus meus dignare exaudire me, ut confringere possim idolum hoc nefandissimum Jovis, quod impiissimus Rex colit, et populus iste iniquus. Et elevans B. Eusanius idolum in manibus suis, projecit in pavimentum, et continuo confractum est. Hæc autem cum vidisset Priscus, faciem suam tutudit, et statim jussit eum in carcerem trudi.

Iterum carceri inclusus, visitur ab Angelo, punitur Priscus regulus.

16 Cum autem introisset B. Eusanius in carcerem, lætus cœpit laudare, et obsecrare Deum, dicens: Deus Abraam, Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus, qui misisti Angelum tuum ad Apostolum tuum Petrum, quando ab Herode Rege erat clausus in carcere, qui eripuit eum de manu Herodis, tu transmitte mihi Angelum tuum, qui ostendat mihi, quid facere debeam. Tunc venit Angelus Domini, et dixit illi: Eusani, dilecte Dei, pax sit tecum: noli timere. Et continuo omnia vincula ejus destructa sunt, et claritas Dei circumfulsit eum, et iterum dixit illi Angelus: Constans esto, sciens quia crastina die impiissimus Priscus a diabolo percutietur, et liber et sospes exibis de hoc carcere. Mane autem facto, venerunt quatuor

diaboli

Ex Ms.

diaboli, in similitudinem avium alas habentes, et coram omni populo elevaverunt Priscum in aera, et portaverunt eum in montem excelsum, et ibi præcipitaverunt eum, et non est ab ullo homine inventus. Unde factus est luctus magnus in civitate. Tunc præfectus Sisinnius, et uxor Regis, nomine Trisonia, et filius ejus Quirillus, et filia ejus nomine Eleuteria, jusserunt abstrahi de carcere B. Eusanium, et omnes pariter venientes prostraverunt se ad pedes ejus, rogantes, ut se baptizaret, et intra tres dies baptizavit eos in nomine sanctæ Trinitatis cum omni familia: fuerunt enim numero centum et tres. Post hæc autem intra annum et sex menses baptizavit omnem populum civitatis Habiensis, et mundavit eam ab omni spurcitia idolorum.

Rursum visitur ab Angelo, et in cælum migrat.

17 Cum itaque B. Eusanius de hoc seculo esset vocandus, venit Angelus Domini ad eum, et dixit: Beatissime Eusani, veni ad regna cælestia, ut epuleris cum sociis tuis in Sanctorum requie, et B. Eusanius respondit: Gratias tibi ago Domine Jesu Christe, qui me ad tuas epulas invitasti. Ego enim ex toto B corde desidero ad te venire, et nunc rogo te Domine, ut post obitum meum, quicumque ad corpus meum venerandum venerit, et meam ecclesiam ædificarit, ac vota in ecclesiam meam obtulerit, misericordiam illi concedas. Ægri si venerint, liberentur; dæmoniaci curentur, et surdis auditum præstare digneris, et qui ex toto corde pro quacumque petitione ad te clamaverint, exaudias illos Domine Deus, qui cum Patre tuo, et Spiritu sancto vivis et regnas in secula seculorum. Amen. Et dixit ei Angelus Domini, omnia quæcumque petiisti, donata tibi sunt a Domino, et scito, die tertia migraturum de hoc seculo, et his dictis, Angelus Domini rediit ad cælum. Die autem tertia vidit B. Eusanius cælos apertos, et choros Angelorum, stantes ante conspectum Dei, et canentes: Gloria in altissimis Deo, et parentes suos ac sororem ibidem in gloria stantes, et hymnum Deo canentes in medio Sanctorum. Itaque eadem hora Deo gratias agens, animamque suam commendans, obdormivit in pace VII Idus Julii. Deinde venerunt presbyteri et populi, qui eo magistro crediderunt in Deum, et C discipuli ejus, sanctimoniales feminæ, et canentes ploraverunt usque ad vesperum, et obtulerunt sacerdotes sacrificium laudis Domino: deinde sepelierunt eum in ecclesia B. M. V., quæ sita est in prædio sanctimonialum feminarum in pace, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria, et potestas in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Haviensem *scribit Ferrarius, dicens in annotatis post Acta, quæ producit die* VII *hujus:* Haviam Forconium et Amiternum, antiquas Vestinorum urbes fuisse.

D

TRANSLATIO CORPORIS

Apparens S. Eusanius, indicat

Post transitum vero S. Eusanii accidit, ut illud propheticum potius in eo augmentaret miraculis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebis suæ: benedictus Deus; Deus enim dedit virtutem B. Eusanio in vita sua, dedit etiam post mortem: nam ad sepulcrum ejus multi infirmi, invocato Domino, sanati sunt, et multæ et variæ infirmitates curatæ sunt. Post menses vero undecim, et dies quindecim exiit populus de civitate Sipontina et Valvensi et de aliis civitatibus et castellis, et cives, qui viderant et audierant beatum Eusanium, mirabilia facientem, et venientes simul cum Episcopis, Presbyteris, et Diaconibus, adduxerunt aurum et argentum, et vestimenta plurima, ut redimerent corpus S. Eusanii, et venerunt ad ecclesiam B. M. V., E ubi corpus ejus humatum erat. Facta est autem grandis altercatio inter illos et Furconienses populos. Illi dicebant, quia nobis Dominus donavit eum, erant autem simul Episcopi, [ac] Presbyteri cum clericis et laicis, et feminis. Illi discooperiebant, et isti replebant: sicque factum est per dies tres: tertia autem nocte apparuit B. Eusanius per visionem Episcopis, qui ibidem erant, et dixit illis: Fratres heredes mei, et participes regni Dei, Dominus noster Jesus Christus misit me ad istam terram Furconiensem, ut prædicarem populo impio, et incredulo: proinde sciatis, quia non est placitum illi, ut corpus meum reducatis ad terram vestram, sed videte locum, quem vobis ostendo, et levate corpus meum simul cum istis, et ibi recludite illud, et date aurum et argentum, et omnia bona vestra, quæ huc adduxistis ad redimendum corpus meum et initiantes ecclesiam meam, dicate illam, et revertimini cum gaudio ad patriam vestram. Mane autem facto narraverunt Episcopi universis populis, qui ibidem erant, cuncta, quæ eis B. Eusanius per visionem dixerat. F

quo corpus suum velit transferri;

2 His ergo revelationibus conterriti omnes pariter venerunt ad sepulcrum, ubi corpus ejus jacebat, et tunc protinus lapis, quo erat coopertum, a semetipso elevatus est, et apertum est sepulcrum ipsius. Tunc omnes magno odore repleti, procidentes in terram, collaudaverunt Dominum, et accedentes Episcopi, et Presbyteri cum omni populo, cum gaudio magno et exultatione transtulerunt corpus ejus in illum locum, ubi B. Eusanius imperaverat, et illic sepelierunt eum cum pace et gloria magna, ubi et multa mirabilia fecit Dominus et facere non desinit usque in præsentem diem. Tantum autem spatium est ab eo loco, ubi corpus B. Eusanii primitus jacuit, usque ad eum, ubi isto die est reconditum, quantum petra jactari manu potest. Facta est autem translatio ista et actio constructionis ecclesiæ B. Eusanii VII Idus Julii. Populus autem omnia, quæ ibi habebant, dederunt in ecclesiam illam, et steterunt ibi, laudantes Deum, per dies quindecim, et reversi sunt unusquisque cum gaudio in domum suam.

exstructa ac postea destructa ibidem basilica.

3 Postea vero sanctimoniales feminæ, et discipulus S. Eusanii, et populus multus, qui per eum ad Dominum

A Dominum conversi fuerant, fecerunt magnam basilicam super eum. Sanctimoniales vero feminæ dederunt omnes res suas ipsi ecclesiæ, et alii multi de populo similiter fecerunt, et ditaverunt illam. Decimo autem anno adimpleta est basilica. Post annos vero decem, quidam impius et crudelissimus, nomine Cerson, qui fuerat amicus * regis Prisci, et habitabat in castro, quod Cerre vocabatur, cui dicebant amici ejus : Eusanius iste interfecit, et destruxit amicum tuum Priscum. Audiens autem hæc ille impiissimus, venit ad ecclesiam beati Eusanii, et destruxit eam, et apprehendi jussit sanctimoniales feminas, et discipulum B. Eusanii; et portari eos fecit in castrum, jam prædictum, et præcepit, ut saxo ligato ad colla eorum rupibus ex præcipitarent illos. Et veniens populus crudelis jussa impii Cersonis impleverunt. Post non multum tempus, destructo adversario, populi Christi, ecclesiam S. Eusanii pretiosiori opere reædificaverunt, et collegerunt corpora Sanctorum, et diligenter infra ipsam præfatam ipsius ecclesiam sepelierc cum ingenti lætitia, et exultatione, dantes gloriam Deo, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

* *Al servus.* — Ex Ms.

DE S. BRICTIO EPISC. & CONFESS.

MARTULÆ IN UMBRIA

I. P.

COMMENTARIOLUS

B — Die ix Julii.

Recapitulatio ex tractatu præliminari ad tom. I Julii

A*ctum agerem, si in rebus, quæ ad* S. Brictium *spectant, illustrandis multum operæ ponerem. Suffecerit, lectorem mittere ad Tractatum præliminarem ad tomum* I *Julii de Sanctis* XII *Sociis, quorum unus numeratur* S. Brictius, *e Syria advenis in Umbria, Italiæ provincia, in quo tractatu ea, quæ hic de isto Sancto tractanda forent, discussa sunt. Non abs re tamen fuerit, brevem præcipuorum punctorum anacephalæosim contexere, quæ præsentis argumenti summa sub uno veluti aspectu lectoris oculis repræsentetur.*

de cultu S. Brictii,

2 *Ex annuntiatione Martyrologorum antiquorum (recentiores non moramur) nimirum auctoris Romani parvi, Adonis, Usuardi, Notkeri Adonem plenius describentis; quibus adde Romanum hodiernum, satis constat de cultu Sancti, ut videre est loco citato, cap. 3, pag. 21. Et vero præter cultum, vix aliud suppetit, quod certo asseras, deficientibus primævis Actis, quæ haud dubie, sive sincera sive interpolata, Adoni, Martyrologium* C *sum concinnanti, præluxerint, ac postea lapsu temporis interciderint. Cum itaque nulla in istis annuntiationibus mentia fiat patriæ, nulla ætatis, qua vixit, nulla loci vitæ aut mortis, præter* Martulam aut Maralanam civitatem, *unde Sanctus audit Episcopus Martulanus, quamvis ibi ut talis non signanter expressus, haud mirum, nihil de hisce adjunctis definiri posse, quod antiquis documentis nixum, historicam fidem mereatur. Vide, quæ ibidem dicuntur pag. 22, num. 3.*

ac de ejusdem Actis.

3 *Quam commentitia, male cohærentia ac monstrosa sunt Acta, sive ea, quæ simul agunt de* XII *dictis sociis, quæ illic discutiuntur a pag. 16; sive gesta* S. Brictii *seorsim, quæ examinantur a pag.* E *21, tam pomum discordiæ extitere, quod Auctores recentiores in varias antilogias induxit, quibus pugnantia eos loqui manifestum est. Hinc a nonnullis Umbriæ Scriptoribus socii* XII, *atque adeo* Brictius *tertiam; ab aliis ad noster, ad seculum primum; ab aliis ad sextum referuntur advenisse in Italiam, sicut habes pag. 22, num. 4. Hinc duorum Brictiorum conduplicatio sine ulla veri specie aut apti auctoris fide a Jacobillo adhibita, diversisque seculis adaptata, eo fine, ut tot temporum ac personarum male connexæ combinationes intelligi possent cohærere; quæ vide ibidem a num. 5. Hinc tot ab eodem Auctore infartæ narrationes, adjunctis nimium distinctis ac particularibus circumscriptæ, quam ut lectori, præjudiciis vacuo, credibiles apparere possint, ut videsis num. 8 et 9. Mitto alia; quid enim ex Actis apocryphis speres, nisi apocrypha? In scenam quoque prodeunt pag. 24, num. 18 Auctores Hispani, contendentes,* S. Brictium *ad suam patriam pertinere, ibidemque vixisse et obiisse; at cap. 6, § 2, part. 2 refelluntur eorum somnia.* F

Reliquiæ ipsius Bononiæ; corpus in pago et cognomine asservari dicitur.

4 *Juvat hisce, quæ superius de cultu Sancti protulimus, corollarii loco hic ex Masinio in Bononia perlustrata adjungere, reliquias ipsius conservari in ecclesia S. Luciæ Societatis Jesu in platea Castilionensi, sicut ibidem refert pag. 375. Nec silentio prætereundum arbitror id, quod notavit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, pag. 418, ubi recensito Sancti elogio, hæc addit in rem nostram, citans monumenta ecclesiæ Spoletinæ :* Extat pagus cum ecclesia de S. Britii nomine dictus in Spoletinorum finibus, quem Martulam urbem fuisse autumant; ubi corpus illius asservari ferunt.

DE

AUCTORE I. P. D

DE SS. ANDREA & PROBO MART.

I. P.

Notitia ex tabulis Græcis.

DIE IX JULII.

Istorum duorum Martyrum par eruo ex supplemento ad Menæa Græca excusa ex Synaxario Ms. Sirmondi et Ms. Chiffletii, in quo illos signatos lego in hæc e verba : Οἱ ἅγιοι Μάρτυρες Ἀνδρέας καὶ Πρόβος πυρὶ τελειοῦνται. Sancti Martyres Andreas et Probus igne et medio tolluntur. *Hisce ibidem versiculis celebrantur :*

SS. Andreas et Probus igne sublati.

Ἐσθῶτες εἰς τὸ σκάμμα τοῦ πυρὸς, Λόγε,
Αὔραις ἀνεψύχοντο ταῖς ἄνδρες δύο.
Dum, Christe, perstant ignis in voragine,
Refrigerantur duo viri ex aura tua.

Eodem modo referuntur in Menæo Mazariniano et cum eisdem versiculis; sed pro participio στάντες, *quod ibi lego, majorem rationem metri habens dictum supplementum ponit* ἐσθῶτες. *Nec* σκάμμα *legit idem Mazarinianum, sed* χαῦμα. *Duos etiam hosce Martyres recenset Menæum Chiffletii, at sine versiculis. Æqui bonique consulat lector hæc de iis pauca.*

B DE SS. MARTYRIBUS ÆGYPTIIS E

PATERMUTHIO COPRETE & ALEXANDRO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

§ I. Distinctior Sanctorum notitia; cultus apud Græcos antiquus; recentior apud Latinos.

SUB JULIANO.

Illustre est Patermuthii *nomen inter Palæstinos Martyres apud Eusebium cap. 13, ubi gloriosum ejus certamen cum Peleo et Nilo Episcopis ac sacerdote anonymo, quia tibi Helias dicitur, commemorat, eumque appellat* virum, ob prolixam erga omnes benevolentiam, cunctis notissimum. *Atque hic est, qui cum prædictis sociis colitur a Græcis* XVII *Septembris, omissus apud Latinos* XIX *ejusdem mensis, quando tres alii referuntur. Idem ipse est, quem laudat Photius in Bibliotheca, editionis Schotti col. 299, ubi* princeps dicitur inter eos, qui ad metalla damnati exercebantur; *quique* post Pamphili per martyrium migrationem, brevi interjecto tempore, flammis et ipse cum aliis vita pulsus est. *In Vitis Patrum celebratur et alius* Patermuthius *seu* Pater Mutius *apud Ruffinum lib. 2, cap. 9, ut qui ex* latronum maximo, sepulcrorum violatore, atque in omnibus flagitiis notissimo, *in actu latrocinandi conversus, mira et stupenda patraverit, ibidem satis fuse narrata a sene presbytero, nomine* Coprete, *qui apud Palladium cap. 54 solus laudatur, uti et apud Sozomenum lib. 6, cap. 28, inter sanctos viros, qui in Ægypto floruerint sub Imperatoribus Valentiniano et Valente. Ex Sozomeno accepit Nicephorus Callistus, quæ de ipso memorat lib.* XI, *cap. 34. Alium invenies in notis apud Rosweydum pag. 488.*

Celebris Patermuthius apud Eusebium,

C

2 *Atque hi quidem synonymi ferme sunt duobus primis et præcipuis hodiernis Martyribus; verum aut Acta nostra a capite ad calcem commentitia sunt, aut Martyres Ægyptii a priori Martyre Palæstino, et duobus Ruffinianis confessoribus diversi sunt; utpote tot ante annis sub Juliano coronam adepti. Non diffitebor, Græcam historiam, quam nova interpretatione donatam exhibebo, variis titulis suspectam esse, et eo modo exornatam, ut non difficulter quis opinetur, accepta esse ex Vitis Patrum nomina, iisque affictam narrationem, quæ si ad justæ criseos rationem exigatur, ferme in omnibus tota vacillet, ut post suo loco insinuabimus. Hic tantisper ex Græcorum tabulis supponendum, aliam prorsus Martyrum classem hoc die designari, quæ cum* Pathermuthio *et* Coprete *Ruffini nihil commune habeat, distincta etiam per socium tertium,* Alexandrum *militem, qui eorum fortitudine et exemplo ad fidem conversus, eamdem martyrii gloriam consecutus sit, ut tradunt passim Menæa impressa, Maximus Cythærorum Episcopus, Menologium a Sirleto versum, Menologium Basilii, a nobis editum Mazariniana, Chiffletiana et alia, uti etiam Martyrologium Arabico-Ægyptium, a Gratia Simonio latinitate donatum.*

et alius Vitis Patrum ab hodierno distinguendi sunt,

F

3 *In istis omnibus eodem ipso hoc die annuntiantur sigillatim Martyres, aut ponitur* certamen Patermuthii et sociorum, *ut dubium esse non possit, quin iidem ubique consignentur : quod etiam magis patet dum aliquorum elogia expenduntur, quæ Actis nostris plane conformia sunt, ut ex uno aut altero de ceteris conjecturam facere poteris. Mensem Julium Menologii Græci Basiliani habes primo tomo Julii, ubi elogium Græcum invenies, hic latine redditum :* Pathermuthius et socii ejus sub tyrannide

qui cum sociis in Menologio Basiliano

A rannide Juliani Apostatæ in eremo Ægypti solitariam vitam agebant. Abeunti autem Apostatæ ad bellum contra Persas proditi sunt ab idololatris, et cum apprehensi fuissent, adducti sunt coram ipso. Erat autem Patermuthius annorum septuaginta quinque, Copres vero annorum quadraginta quinque; et separati cogebantur abnegare Christum. Persuasus igitur Copres blanditiis Apostatæ, abnegavit. Cum hoc intellexisset Patermuthius, plorans orabat Deum pro ipso. Introductus ergo ipse et videns Copretem splendidis vestibus indutum, flevit : et sciens Copres, quod propter se ploraret, exclamans dixit : Non amplius sum Julianites, sed Christi servus. Cum igitur præcisa fuisset lingua, projectus est in ignem cum Pathermuthio; et Alexander quidam videns illos nullo modo læsos, credens Christo, cum ipsis capite minutus est.

in Sirletiano,

4 *Hæc cum Actis nostris tam manifeste conveniunt, ut non potuerit nitidius contrahi tota passionis historia; nisi quis suspicari velit, elogium istud Actis ipsis antiquius esse, atque adeo oratorem aliquem, Metaphrastis imitatorem, ex illo* B *materiam sumpsisse, quam longis parergis et locis communibus exornaret. Nec magnopere differunt, quæ in Menologio Sirleti habentur, his verbis :* Eodem die certamen sanctorum Patrum Patermuthii, Copri et Alexandri, qui Juliano Imperatore Apostata, in Ægypti solitudine quietam vitam agentes, delati sunt, quod essent Christiani. Cum subdolis Apostatæ adulationibus Coprus deceptus, Christum negasset, Patermuthius liberius Julianum Imperatorem redarguit, et Coprum a lapsu ad fidem revocat, ita ut, qui paulo ante Christum abnegarat, confessor effectus sit. Accensa igitur fornace, uterque in eam conjectus est, in qua cum permansissent incolumes, Alexandrum militem ad Christi fidem converterunt, qui cum ipsis etiam fornacem subiit, ex qua egressi, obtruncati sunt. *Atque hæc bina specimina sufficient, ne sæpius eadem aut consimilia repetenda sint, quæ unum eumdemque fontem ubique designant. Qui in supplemento ad Menæa excusa, exstat versiculus, nescio an huc satis proprie spectet :*

C ʼΑγῶνος ʼΑλέξανδρε διπλοῦ λαμβάνεις
ʼΑσκήσεως τομῆς τε τὰ διπλᾶ στέφη.
Agone functus, asceta et martyr, duplo,
Duplices coronas, merito Alexander capis.

et aliis Fastis græcis laudatur :

5 *Ceterum constans est Græcorum de sanctis* Patermuthio, Coprete et Alexandro *sententia, in omnibus eorum Fastis hoc die consignata, tametsi in ipsis Actis disertissime legatur,* mensis Decembris decima gladio obtruncatos fuisse, et recepisse coronam a Domino, *quod mirum est non annotasse Joannem Baptistam Marium, Romanum Actorum interpretem, de quo pluribus infra. In Menæis excusis altera eorum festivitas agitur* XVII *Decembris; sed neque hujus secundæ, tali die commemorationis rationem satis intelligo. In nullis Latinis Martyrologiis recurrit nomen* Patermuthii, *ubi tamen potiori jure sociis tribus adjunctus fuisset* XIX *Septembris gloriosus ille Palæstinus Martyr, ab Eusebio celebratus, quam hæc nova annuntiatio, ex Sirleti Menologio desumpta, Romano Martyrologio adscripta sit, his verbis :* Alexandriæ, sanctorum Martyrum Patermuthii, Copretis et Alexandri, qui sub Juliano Apostata cæsi sunt. *Neque vero tabulis istis Græcis presse inhæsit Baronius : etenim apud ipsos nulla certa martyrii palæstra, nequidem in ipsa passionis historia consignatur, neque ex illis aliud omnino eruitur, quam quod Martyres in Ægypto passi sint, sed non magis Alexandriæ, quam quolibet alio loco.*

AUCTORE I. B. S.

unde Martyres isti in Romanum traducti sunt.

6 *Quanta fuerit Cardinalis Sirleti auctoritas in revisione et reformatione tum Martyrologii Romani, tum Officiorum ecclesiasticorum, recordor me Romæ ex authenticis monumentis didicisse; at sæpe fassus sum, id quod Majores nostri variis etiam locis indicarunt, Græcis illis accessionibus Fastos nostros Latinos non magnopere ditatos fuisse. Poterant sane cum aliquo delectu, nonnulli celebriores Sancti ex isto Menologio accipi, ob occurrentes quandoque rationes, quales hic esse potuerunt, quod* SS. Patermuthii, Copretis et Alexandri *sacra corpora, aut eorum pars magna Romam delata fuissent, ubi in ipsa orbis Catholici metropoli ab immemorabili culti fuissent, et quidem in ecclesia aliqua parœciali, ipsorum nominibus dicata, de qua pluribus agit laudatus supra* E *Joannes Baptista Marius, ad sancti Angeli in foro piscium Canonicus, in præfatione ad Acta Sanctorum horum Martyrum, a se Latine reddita et Romæ vulgata anno 1645; ex quo aliisque Romanis scriptoribus, qui templa Urbis et depositas ibi Sanctorum reliquias recensuerunt, nonnulla sequenti paragrapho examinanda sunt.*

§ II. Romanus Sanctorum cultus in ecclesia parœciali, eorumdem nominibus dicata.

Testimonium J. B. Marii

A *Mario ducendum est exordium, qui lucubratinculæ suæ rationem reddens, inter alia sic præfatur :* Quæ vero causa, *inquit,* nos impulerit ad hanc historiam inter tot alias singillatim scribendam, paucis accipe. Prima fuit eademque præcipua, quod cum in ecclesia sancti Angeli in foro piscium canonici munere fungamur, ad nostræ ecclesiæ honorem spectare visum est, ut translatas solenniter ex veteri ecclesia horum Sanctorum sacras reliquias, F eorumque imagines, in memoriam antiqui cultus revocaremus. Translationis historiam his accipe. Cum multis abhinc annis, laxatis Hebræorum sectæ et nationi Urbis spatiis, diruenda essent quædam Christianorum templa, inter hæc fuit sancti Patermuthii et sociorum perantiqua ecclesia parœcialis, cujus singula sacra cimelia, ac prædictæ Sanctorum imagines, una cum eorumdem Sanctorum reliquiis, ut diximus, quæ ad altare majus patebant, simul cum omnibus juribus parœcialibus, solenni pompa, singulari beneficio nostræ obvenere ecclesiæ, in qua deinde spatio longi temporis, in memoriam prædictæ veteris ecclesiæ, dicatum in honorem sancti Patermuthii viguit altare, prædictis tamen sacris reliquiis antiquisque imaginibus adornatum.

non ex omni parte convenit

8 Deinde vero cum fel. recor. Clementi PP. VIII placuisset, loci redditus et emolumenta RR. Patribus Congregationis Oratorii, sancti Philippi Nerii fundatoris sanctissimi vestigiis, celeberrimis exemplis insistentibus, benigne applicare, obliterata fere prioris ecclesiæ memoria, splendidius coli cœpit horum Sanctorum festivitas apud dictos RR. Patres, prout

AUCTORE J. B. S.

hodieque colitur, quibus ultro etiam antiquæ imagines dictorum Martyrum, memoriæ ergo, superioribus annis nostri capituli dono cesserunt, in loco illustriori collocandæ; relictis nihilominus paucis eorumdem Sanctorum reliquiis ad servandam antiquam memoriam. *Hæc Marius nec satis clare nec satis distincte, quæ me impulere, ut apud alios scriptores Romanos, de eodem argumento tractantes, rem ulterius indagarem : atque eccum occurrit Floravantes Martinellus, in Roma sacra, ibidem edita 1653, ubi pag. 377 ita habet :* Muti *et* Cupi; scilicet Patermuthii et Copretis, de quibus in Martyrologio IX Julii, in regione S. Angeli, meminit taxa Leonis X. Erat intra septum Hebræorum, et solo æquato seu profanato [templo] fuerunt translata jura ad S. Angelum fori piscarii, erecta inibi cappella, quæ taxatur a dicto Leone in scutis decem. Erat parochiale, ut in libro anniversario sanctissimi Salvatoris. *Neque hæc temporibus suis satis clare divisa videntur.*

B

cum opinionibus aliorum scriptorum,

9 *Octavius, seu potius noster Hippolytus Pancirolus, Mario et Martinello vetustior, cujus Thesauri absconditi vulgati sunt 1625, nec in templo Vallicellano, nec in S. Angeli in foro piscium quidquam reperit reliquiarum, quod ad* Mutum et Cupum *aut* SS. Patermuthium et Copretem *referri posset. Verum omnibus posterior abbas Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro sic ad* IX *Julii Italice scriptum reliquit :* Sancti Patermuthius et Copres Martyres Alexandrini, quibus in loco, ubi Hebræi modo degunt, erat dedicata ecclesia, cujus jura partem translata sunt ad S. Angeli in foro piscario, ubi exstat altare sub eorum invocatione, partem ad S. Mariæ in Vallicella, ubi de istis Sanctis fit officium ritu semiduplici et in superiori fornice seu abside altaris Ascensionis eorum imagines depictæ sunt. *Numquamne impetrare licebit, ut apertius et accuratius res suas explicent? De Vallicella nihil novit Martinellus; Piazza vero divisa supponit veteris ecclesiæ jura, quæ tamen constat ad Patres Oratorii universim transiisse, ut infra clarius patebit.*

C

qui rem non explicant.

10 *Ceterum audis hic passim Sanctos duos, et quidem Martyres Alexandrinos, absque ulla dubitatione cum Sanctis hodierni Martyrologii Romani confusos, quamvis nusquam appareat tertius* Alexander, *nusquam exprimantur vetusta indicia, ex quibus manifestius constet, aut* Mutum et Cupum *aut* Patermuthium et Copretem *potius Ægyptios Martyres fuisse, quam mere monachos confessores, quod certe probato aliquo documento demonstrari debuisset, ne alioquin urgeat aliquis et non infundate contendat, Ruffinianos istic solitarios æque intelligi potuisse ac Martyres hodiernos, quorum nulla prorsus certa memoria in Latinis Sanctorum tabulis aut Officiis ecclesiasticis reperta fuit, antequam ipsorum nomina, ex Menologio Sirletiano accepta, in Romanum Martyrologium insererentur. Non est mihi animus, jam a tot annis recepta in dubium revocare; quod satis aperte facit Castellanus in Martyrologio suo Universali pag. 830, et rursus pag. 967; id solum in scriptoribus illis desidero, quod quasi data opera res involvant, quas nobis difficillimum est, documentorum defectu, explanatiora reddere, aut satis apposite, uti vellemus, illustrare, tametsi id operis nostri institutum et ratio potissimum exigat.*

D

Id propositas difficulta es

11 *Torsit me præterea in his rebus difficultas haud exigua, quod templum parœciale sanctorum* Patermuthii et Copretis *dicatur exstitisse eo loci, ubi nunc sunt Hebræorum septa, atque horum, seu primum erigendorum seu laxandorum causa, eversum fuisse. Sic ego mecum arguebam : Primus Judæos, per Urbem antea dispersos, et liberius vagantes, a Christianis nota aliqua distingui, et in unam regionem collectos, septis concludi voluit Paulus PP. IV anno 1555, ut est apud Ciacconium aliosque Romanos scriptores, et novissime ex numismatibus refert Bonannius tomo 1, pag. 268 : unde consequens videtur, Pauli IV tempore, parœciale istud sanctorum* Patermuthii *et* Copretis *templum exstare adhucdum debuisse, si umquam dicto loco exstiterit. Atqui superius aiebat Floravantes, jam sub Leone X* taxatam fuisse in scutis decem cappellam in S. Angeli erectam, *in qua cappella reliquiæ jam tum asservabantur, ex destructo pridem templo illuc translatæ. Dicendum est igitur, aut Judæos diu ante annum 1555 septis fuisse conclusos, quod Romanæ istius temporis historiæ repugnat; aut fatendum est, subesse hic aliquid, quod scriptores isti operosius explicare aut neglexerint, aut non potuerint.*

E

nuperum responsum

12 *Hisce modis cuneum quærens, Romam pridem recurreram, ut inde variis hisce tenebris lucis aliquid affunderetur, quod tamen, uti maxime optaveram, impetrare non potui. Consultus itaque laudatus jam supra noster Philippus Bonannius, eruditis operibus notissimus, et rerum Romanarum non imperitus, ea solum reposuit, quæ hic ex litteris ejus Italicis Latina facio :* Conatus sum eruere quidquid hic sciri posset de sanctis Muto et Cupo. Ad S. Mariæ in Vallicella nulla id genus nominum memoria; neque illic asservantur reliquiæ sanctorum Patermuthii et Copretis. Verum quidem est, in superiori fornice seu testudine altaris Ascensionis depictas esse tres Martyrum imagines : at quorum eæ sint, ignoratur. Fit istic officium de sanctis Patermuthio, Coprete et Alexandro, quia beneficium fundatum olim in ecclesia sanctorum Patermuthii et Copretis, in septis Hebræorum sita, datum fuit Antonio Gallonio presbytero Oratorii S. Philippi, post cujus mortem unitum fuit templo Oratorii, quod ipso hodiedum gaudet, quæ causa est cur ibidem officium celebretur. Hæc habui a RR. Patribus Oratorii et ab Eminentissimo Cardinale Colloredo. Ad S. Angeli nil quidquam scitur; ne id quidem, utrum iidem Sancti sint cum Muto et Cupo, de quibus Martinellus; unde convenit, suspendere judicium, idque solum credere, fuisse sanctos Patermuthium, Copretem et Alexandrum.

F

quod lucem adfert cum Ciampini scripto,

13 *Hæc quamvis varias a me propositas objectiones non omnino dissolverent, id saltem explicationis suggessere, ut clarius modo perspiciamus, qua occasione ad Patres Oratorii pervenerint et præbenda, et obligatio recitandi officium de SS.* Patermuthio, Coprete et Alexandro. *Jam ex alio instrumento alia etiam pluscculum elucidabuntur. Forte fortuna incidi in manuscriptum aliquod a*

Clarissimo

AUCTORE J. B. S.

A *Clarissimo et Illustrissimo Joanne Ciampino ad Papebrochium missum* XIV *Kal. Julii 1690, continens bullam Urbani PP. III, in qua* LXVI *filiales ecclesiæ matricis ecclesiæ S. Laurentii enumerantur, quasque Ciampinus in ea charta describit. Porro sic habet ad ecclesiam ordine* XXXIII, *quæ in bulla corrupte vocatur* S. Patermunerii : Potius, *inquit Ciampinus,* Patermutius; nam ecclesiam S. Patermutii reperio, in notis, quæ asservantur in archivo S. Laurentii, fuisse prope portam regionis Hebræorum, vergentem ad plateam eorumdem Hebræorum, ac suppressam jussu Pii V, ni fallor, unitamque ecclesiæ S. Angeli in foro piscium. Redditus ipsius conversi fuerunt in beneficium simplex, quod postea a Clemente VIII unitum fuit, Congregationi Oratorii, ac propterea ipsa congregatio possidet nonnullas domos ædificatas, ubi olim erat ecclesia.

ad quod cetera revocanda sunt.

14 *Atque hic demum sistendum fuit, cum frustra alibi me quæsiturum perspicerem. Habes hic paulo distinctiorem veteris ecclesiæ situm, si non* B *in regione Hebræorum, certe prope ipsorum septa: ipsa vero destructa aut suppressa non videtur ante tempora Pauli IV, vel, ut Ciampinus, Pii V. Ad taxam qualemcumque Leonis X quod attinet, potuit ea esse, nescio qua de causa in S. Angeli, ipso templo parœciali, adhucdum existente. Suppone itaque jura omnia prædictæ ecclesiæ, ad S. Angeli translata fuisse auctoritate S. Pii V, atque illic mansisse ad tempora Clementis VIII, ab ipso in beneficium simplex reducta in Gallonii favorem, qui deinde apud socios, Oratorii Patres, perpetuus manserit, cum onere recitandi officium de Sanctis veteris templi patronis. Eosdem porro esse, qui in fornice altaris Ascensionis depicti sunt, equidem non dubito; tales ferme in opusculo suo repræsentavit Marius, nempe monachos duos et militem, palmam martyrii manu præferentes. Ceterum non adeo mirum videri debet, si tam recens hodie apud Patres Oratorii Sanctorum memoria non sit, quam fuerit Marii et Martinelli tempore. Non displicebunt, opinor, quæ hic operosius a nobis investigata sunt.*

Sanctorum translatio,

C 15 *At vero restabant et alia, quæ explicatiora voluissem. Et primo quidem scitu dignissimum erat, quando et quomodo sanctorum istorum Ægyptiorum Martyrum cultus Romam pervenerit. Deinde cur unus dumtaxat aut duo nominatim ecclesiæ jam dictæ patroni appellati fuerint. Demum qui factum, ut* Patermuthii et Copretis *nomina in* Muti et Cupi *transformata sint? Ast hæc nobis solvenda incumbunt, non quidem ex certis notitiis, at saltem ex probabili conjectura, qua non verebimur opinari, Sanctorum hodiernorum reliquias eodem ferme tempore Romam allatas, quo illuc ex Ægypto perductæ sunt exuviæ SS. Cyri et Joannis, Saracenis eas regiones occupantibus, ut vide* XXXI *Januarii in Commentario num.*

16 *Templum deinde ipsis erectum fuerit, quod seculo* XII *exstitisse Ciampinus ostendit, nempe tempore Urbani PP. III. licet nomen in bulla nonnihil corruptum sit. Forte conjecturæ nostræ curiosum aliquem et eruditum Romanum excitabunt, ut plura disquirat, quæ rem omnem paulo dilucidius explicent. Quod autem* Patermuthius *quandoque solus, sæpius cum* Coprete *ponatur, excluso plerumque* Alexandro, *id plane acciderit abbreviandæ appellationis causa, ut passim sit in nominibus templorum, quæ pluribus Sanctis dedicata sunt, ut docet experientia et exemplis ostendit Castellanus in primo suo Bimestri notarum in Martyrologium Romanum a pag. 469.*

... nominis Patermuthii explicatio.

16 *Neque ex alio capite solvendum est dubium tertium de transformatione nominum* Patermuthii et Copretis *in* Muti et Cupi. *Observat ibidem Castellanus, templum Romæ SS. Cyro et Joanni dedicatum, solo sensim* Abbacyri *nomine indigitari cœpisse, quod paulatim deflexerit in* Appacyro, Appaçaro, *tum* Appassaro, *hinc in* sancta Apassaro *unde* sancta Passaro, *et demum* sancta Passara, *uti hodiedum appellatur; quæ tanta est metamorphosis, ut viri sancti nomen in femineum transierit. Si eo usque rem deduxit vulgaris sermonis corruptela, quam facile fieri potuerit, ut insolita apud Romanos nomina* Patermuthii et Copretis, *pronuntiatione asperiora, ita sensim limata et abbreviata sint, ut tandem nihil remanserit præter* Muti et E Cupi, *quæ tamen vere pro aliis duobus accipienda sint. Hic ex eodem Castellano obiter notabis, nomen* Patermuthii *non inverisimiliter compositum esse ex* Pa *Ægyptio pro Patre, et* Termuthis, *quemadmodum ex* Pa *et* Chomis Pachomius, *ex* Pa *et* Phnutis Paphnutius, *quasi dicas* Pater Termuthis, Pater Chomius *et* Pater Phnutius, *quod Syri explicant per suum* Abba, *in Evangelio notissimum, uti et superius in* Abbacyro. *Hæc pro cultu Sanctorum sufficiant, quorum Acta non magis sincera esse, merito deploramus : ex iis, quæ modo discutiemus, de exiguo eorum pretio difficile non erit statuere.*

§ III. Acta Suspecta, nulla censura aut emendatione satis corrigenda.

Versionis suæ rationem reddens Marius

E*rant ea olim in Occidente seu in Ecclesia Latina prorsus incognita, donec ipsa primus Latine vertit et in lucem protulit citatus supra non semel Joannes Baptista Mari, ecclesiæ S. Angeli in foro piscium Canonicus, anno 1645, qui præfatione* F *pag. 5 et 6, ita lectorem alloquitur :* Historia vero passionis eorum exstat in antiquo Ms. Lectionario, quod vocant Basilicæ Vaticanæ, cujus mentionem facit Baronius in notis mensis Julii die IX ad Martyrologium. Et Rosweydus in notis ad vitas Patrum auctore Ruffino lib. 2, cap. 9 refert, alios ejusdem nominis reperiri, sed diversos esse ab his, quorum historiam hic scribere intendimus, cum illi vulgato more confessores, isti martyrio laureati designentur; ut aperte eorum gesta indicare videntur in Menæis et Menologio, ut diximus. Horum itaque res gestas tradituri, præmittimus, nos non verbum ex verbo, sed sensum totius historiæ reddituros : quatenus enim in dicto Lectionario sancti Petri memoratur, cum vix aliquid nisi confuse et interrupte eruere queas; ut idcirco prudenter notarit Baronius, eam historiam emendatione et castigatione egere, non quoad veritatis argumentum, sed quoad narrationis impeditæ nec perfecto sensu editæ stylum, quem idcirco imitatione doctissimorum virorum, quos inter censeri potest Laurentius Surius, formare placuit, nullibi mutato

veri

AUCTORE J. B. S.

veri sensu, imo quam fieri potuit, retentis iisdem verbis, sed tantum ex variis historiarum lectionibus illustrato, magisque clare reddito; sublatis tamen iis, quæ historiæ seriem turbabant, circa temporum Chronologiam, ob quam non erat repudianda historia martyrii.

multa adducit

18 *Hæc Marius, solitis sibi scribendi formulis, ubi nonnulla implexa recurrunt, quibus ad amussim expediendis, certiori notitia opus esset. Verba ejus expendam, adjunctis hinc inde, quæ occurrunt, difficultatibus. Ac primo quidem ait,* Passionis historiam exstare in antiquo Lectionario, quod vocant Basilicæ Vaticanæ, cujus mentionem facit Baronius. *Quis hæc audiens, non continuo sibi ideam formet celeberrimi cujusdam Lectionarii, quod per antonomasiam passim veniat sub nomine* Lectionarii Basilicæ Vaticanæ. *Nobis hujusmodi Lectionarium ignotum est hactenus, nec Lectionarii meminit Baronius, cujus hæc sunt verba :* Legi horum Acta in veteri codice Basilicæ S. Petri in Vaticano, sed quæ censura et emendatione indigeant. B *Porro an codex ille totus Græcus sit, an cum Latinis mixtus, ambiguum relinquitur : non dubitat tamen Marius, sed aperte supponit, idem sibi apographum in manus venisse, quod se legisse testatur Baronius; quasi unum unicum Actorum istorum exemplar Romæ exstitisset, quorum fortasse plura reperiuntur, eaque haud dubie non modicum discrepantia, saltem ab eo, quod Marius interpretatus est, ut mox dicam.*

quæ difficulter intelligas,

19 *Monet deinde interpres noster, se* non verbum ex verbo, sed sensum totius historiæ reddidisse, *quoniam, ut ait,* vix aliquid nisi confuse et interrupte eruere queas. *Habeo præ manibus et latine reddidi manuscriptum græcum martyrii prædictorum Sanctorum, quod Majorum nostrorum cura descriptum est ab abbate Porcio ex codice Vaticano 866 fol. 340, quod Marium non vidisse, persuasissimum habeo, cum ut minimum tertia parte brevius sit eo, quo ipse usus est, nisi pro libitu suo multa inseruerit, quæ in græco non habebantur. Neque in eo nostrum exemplar convenit cum Mariano, quod* vix aliquid nisi confuse et interrupte erui queat; C *nam hic plana sunt pleraque, stylo quidem satis communi, sed non adeo confuso aut interrupto, quin erui possit et latine explicari, quod græca phrasi dicitur. Fatetur præterea Marius, se imitatione doctissimorum virorum* stylum formasse. *Habuit certe in ea re duces non paucos, quos imitari potuit; sed exemplo pessimo et genuinis etiam Sanctorum Actis pernicioso : unde nimirum nata illa Actorum confusio, ut rebus sæpe per se satis ambiguis, tenebræ affundantur plusquam Cimmeriæ.*

non satis fidus interpres.

20 *Quid autem sibi velit Marius per* varias historiarum lectiones, *quibus Actorum sensum* illustraverit, magisque clare reddiderit, *fallor, si quis satis intelligat. Illustrari utique poterant Acta, sed seorsim per notas et observationes, servato fideliter primigenio textu, nullisque omnino* sublatis, *tametsi ea* historiæ seriem aliunde turbent circa temporum chronologiam, *vel circa alia quæcumque. Hæ sunt veræ partes sinceri interpretis, cui nec addere quidquam prototypo, nec demere plane licitum est. Nimia ea libertate usus Marius, talem concinnavit historiam, ut rebus per se satis suspectis* D *nova eaque palpabilia fabulositatis momenta adjecerit, ut facile perspiciet, qui Acta ab eo edita contulerit cum nostris, quæ exigua quidem fide digna sunt, sed Marius sic sua deformavit, aut deformata invenit, ut nullam prorsus mereantur, magnis miraculis et angelorum Michaelis et Gabrielis apparitionibus prodigia cumulans, adscitaque demum mirabili clausula, qua sanctos Martyres ait,* sine gladio victoriam gloriosam obtinuisse, *eamque in annotatis tueri audet contra expressissimam tabularum græcarum sententiam, in quibus* obtruncati *dicuntur, et sic gloriosam martyrii coronam consecuti.*

Acta emenda esse agnovit Baronius.

21 *Neque vero tot pigmentis opus erat, ut Acta falsitatis suspecta redderentur : nam quantavis etiam integritate translata, tot suppositionis notas præ se ferunt, ut vix aut ne vix quidem a fabulositate vindicari possint. 1, A principio ad finem non nisi dialogorum perpetua series, et mere pro libitu intrusæ sacrarum Scripturarum explicationes. 2, Julianus tamquam immanissimus tyrannus depingitur, qui non nisi ferro et flammis* E *in Christianos passim sævierit. 3, Scena fingitur coram Apostata in Ægypto, quo constat Julianum, saltem dum imperavit, numquam profectum esse. 4, Frequentes isti eventus prodigiosi et subitanei, dramati magis quadrant, quam sinceræ martyrii enarrationi, præsertim dum apud probatos eorum temporum Scriptores nil quidquam reperitur, quo id genus portenta vel eminus confirmentur. 5. Auctor tam miræ scriptionis, ejusque ætas, et adjuncta cetera prorsus ignota, rem neutiquam commendant. Acta ipsa diversimode aucta et amplificata sunt, sic ut plura contineantur falsitatis indicia in versione Mariana, ut jam dicebam, quam in Actis a Porcio descriptis ex codice Vaticano, supra a nobis citato, quæ utrobique frustra emendare tentaveris.*

sed qui id fieri possit, non videmus.

22 *Alteram versionis suæ et editionis causam allegat Marius, in hujusmodi rebus versandis necdum magnopere exercitatus, quod* res ipsa scitu digna, neque hactenus publici juris facta esset, quæ proinde movit animum, ut huic quoque lucubrationi, F inter alias occupationes aliquid temporis impenderet, quod maxime existimaret, jucundum fore lectori, tam insignis historiæ et vix cognitæ narratione animum oblectare. *Non diffitebor, satis jucunde exornatam esse apud Marium narrationem, pluribus prodigiis, non temere admittendis, turgentem; sed in tota ea jucunditate desideratur veritas, quæ præcipuum, imo unicum historiæ pretium addit, quamque hic agnoscere difficillimum sit, Græco auctore prorsus incognito, cujus compositio, ut apud Marium exstat, vix Metaphraste digna sit. Rectissime igitur in notis ad Martyrologium observavit Baronius, talia esse Sanctorum istorum Acta,* quæ censura et emendatione indigeant : *imo tali censura, ut tota prior pars pro scriptoris ingenio adinventa dici possit, aut ex nescio quibus istiusmodi dramaticis fictionibus accepta. Altera porro, quæ ad martyrium pertinet, id solum dici possit satis probabiliter commemorare, quod sancti* Patermuthius, Copres et Alexander *tempore Juliani, insolescentibus Alexandriæ et tota fere Ægypto idololatris, ibidem, aut jubente, aut connivente Apostata, in-*

terfecti

A *terfecti fuerint; idque ex supradictis utcumque admitti posse videtur, siquid demum satis tuto admittendum est.*

Qua ratione salvari possit martyrium.

23 *De his paganorum per id tempus gravissimis in Ægypto seditionibus, deque eorum in Artemium Ducem, et in Georgium Alexandrinum intrusum, et in ceteros Christianos rabie, legendi Sozomenus, Theodoretus et alii. Nobis sufficient pauca ex Nazianzeni oratione tertia, unde de ceteris judicium ferri poterit. Sancti verba sunt :* Ecequi tandem Alexandrinorum crudelitas ignota est, qui præter multa alia, quæ adversus nos designarunt, temporis licentia immoderate abutentes, plebs etiam alioqui seditiosa et furiosa, hunc quoque impietatibus suis cumulum addidisse referuntur, ut sacrosanctum templum nostrum duplici cruore, hoc est victimarum et hominum implerent. *Parem crudelitatem etiam in monachos et anachoretas Ægypti exercitam, minime dubium est (præter vexationes a militibus, de quibus Baronius ad annum 362 ex Evagrio et Palladio) ut proinde non incongrue existimemus, Sanctos, de quibus agimus, simili aliquo grassantium idololatrarum turbine consumptos fuisse, ornatos deinde ab aliquo metaphraste ea legenda, quæ ita emendari nequeat, ut undecumque tolerabilis reddatur. Nobis certe talis visa non est, ut annotatis aut observationibus, præter jam dicta, illustrari mereretur, cui, nescio qua de causa, inserta sunt nomina SS. Eugenii et Macarii, qui apud Marium ejusdem martyrii socii inepte compellantur. Hujusmodi parerga non moramur. satis erit passionis interpretationem subjungere.*

AUCTORE I. B. S.

MARTYRIUM

Ex veteri codice Græco Ms. Bibliothecæ Vaticanæ sub num. 866 fol. 340, Interprete J. B. S.

CAPUT I. — *S. Patermuthii ad varias S. Copretis discipuli quæstiones responsa.*

B

Ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάντος τὸν Κύριον, καὶ κατὰ συγχώρησιν αὐτοῦ βασιλεύοντος, ἐξορμήσας ἐπὶ τὸν τῶν Περσῶν πόλεμον, καὶ διοδεύων ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν, πολλῶν ἁγίων αἷμα ἐξέχεεν. Ἅμα δὲ κατασχὼν Εὐγένιον καὶ Μακάριον, τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, ἐπισκόπους ὄντας καὶ μάρτυρας, μετὰ πολλὰς μάστιγας καὶ τιμωρίας παρέπεμψεν τῇ Μαυριτανίᾳ, καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐν ἄλλαις ἐξορίαις. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὑπῆρχον δύο ἄνδρες ἐρημῖται, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας, πάνυ καλῶς καὶ θεοσεβῶς ἀνατρεφόμενοι, ὧν τὰ ὀνόματα Πατερμούθιος καὶ Κοπρῆς. Ὁ δὲ Κοπρῆς ἐπιποθίαν ἔχων εἰς τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ, λέγει τῷ Πατερμουθίῳ, Πάτερ, ἐπιποθῶ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ, καὶ θέλω τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν μαθεῖν. Παταρμούθιος εἶπεν· Ὦ τέκνον, πρόσεχε σεαυτῷ· οἱ γὰρ τὰ βάθη ζητοῦντες, εἰς βάθος ἐμπίπτουσιν πειρασμῶν. Κοπρῆς εἶπεν· Οὐκ ἔστιν κακὸν τὸ μαθεῖν, ἀλλ' ἀγαθὸν τὸ διδάσκεσθαι· ὁ γὰρ Εὐνοῦχος ἐκεῖνος ἐρωτήσας τὸν Φίλιππον, καὶ διδαχθεὶς παρ' αὐτοῦ τὰ σωτήρια ῥήματα, ἀνεύρατο τὸν Χριστὸν,
C καταξιωθεὶς καὶ τοῦ βαπτίσματος. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ ἑρμηνεύειν γραφάς. Πατερμούθιος εἶπεν· Ἀκούων ἑρμηνείαν, τήρει ἑαυτὸν, μή πως τὴν ἑρμηνείαν μαθὼν, τὴν ἀλήθειαν παραδράμεις. Κοπρῆς εἶπεν· Τῆς ἑρμηνείας ἐπερχομένης, τρέφεται ἡ ἀλήθεια. Πατερμούθιος εἶπεν· Παρά τισι τρέφεται, παρὰ δέ τισιν στρέφεται. Κοπρῆς εἶπεν· Τὸ θρεπτικὸν οὐ τραφήσεται.

II Καὶ προσθεὶς εἶπεν· Ἐν πρώτοις τοῦ Ἀποστόλου ἐρωτῶ λόγον, φησὶν γάρ· Ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ, ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ, ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον, περὶ τίνος οὖν ἕνεκεν, δέομαί σου, περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ τινὸς ἑτέρου; Πατερμούθιος εἶπεν· Ὁ ταῦτα εἰπὼν, λέγει, Ἐγώ εἰμι Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος. Εἰ οὖν Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ποτὲ ἔζησεν χωρὶς νόμου ὁ μέγας ἐκεῖνος Παῦλος; Τοῦτο οὖν ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται τὸ λόγιον, καθώς ἐστιν, ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· πλάσας γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, δοὺς αὐτῷ ἐντολὴν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, διὸ λέγει, ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ, τὸ δὲ ποτὲ, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὴν ἐντολὴν, διὸ λέγει, ἐλθούσης δὲ τῆς

E

Copres a magistro institui cupiens,

Dum imperaret Julianus Apostata, per ejus indulgentiam, cujus legem impie violaverat, accidit, ut impetu latus in bellum Persicum, in Orientem proficiscens, multorum Sanctorum sanguinem effuderit. Hos inter, varia tormenta ac supplicia passi, Eugenius et Macarius, Dei famuli, Episcopi et Martyres, in Mauritaniam amandati sunt; et multi alii in alia exilia deportati. Hoc ipso tempore exstitere viri duo, professione eremitæ, natione Ægyptii, pietate et virtutibus præstantes, quorum nomina, Patermuthius et Copres. Hic autem, doctrinæ Christianæ perdiscendæ avidus, dixit Patermuthio; Pater, vehementer desidero de Christi sermonibus te disserentem audire, eorumque interpretationem intelligere. Cui Patermuthius; Adverte animum, fili : nam qui profunda scrutantur, in profundum tentationum incidunt. At Copres: Non est malum, inquit, discere, et optimum est doceri; etenim Eunuchus ille, Philippum interrogans, et ab eo verba salutis edoctus, Christum agnovit, dignus deinde habitus, qui baptismum susciperet. Bonum igitur est et doceri Scripturas, et earum F
explicationem inquirere. Tum Patermuthius : Attende, obsecro, ne forte cum interpretationibus te occupas, veritatem minus perspicias. Nequaquam, mi Pater; nam, superveniente interpretatione, nutritur veritas. Imo, inquit ille, alios nutrit, alios pervertit. Reposuit junior : Quod natum est prodesse, nocere non potest.

quærit sensum Apostoli Rom. 7. 9.

2 Tum pergens; Sine te rogem sensum Apostoli, dum scribit : Ego aliquando vivebam sine lege; sed cum venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum, quod erat in vitam, hoc esse ad mortem. Scire velim, utrum de se ipso hæc scribat, an de alio quopiam? Ad quæ Patermuthius : Qui hæc profert, idem ipse ait; Ego sum Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. An magnus ille Paulus, Hæbræus ex Hebræis, aliquando vixit sine lege? Non ergo de se loquitur, sed hoc oraculum ex persona Adami dictum est, cui quadrat : Ego aliquando vivebam sine lege. Formans enim Deus Adam, posuit illum in paradiso, dans ipsi præceptum boni et mali, propter quod dicit;

Ex MS. cit; Vivebam sine lege aliquando : nempe, antequam venire mandatum; unde subdit : Sed cum venit mandatum, peccatum revixit; ego autem mortuus sum : et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Etenim Adam, audire negligens, gustavit de ligno, et ejectus est ex paradiso. Venit itaque mandatum præcipiens; peccatum revixit, ipse vero mortuus est. Hæc igitur de Adamo pronunciavit Paulus.

Item quid indicetur Lucæ 15. 8. 3 His acquiescens discipulus, ita ulterius magistrum interrogare perrexit. Dictum est in Euangelio, quod mulier quædam, habens decem drachmas, et perdens unam ex illis, nonne accendit lucernam, et quærit perditam, donec inveniat. Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens; Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram. Ne graveris hujus sententiæ vim exponere : nam ego, ingenio tardior, eam non satis intelligo. Nihil moratus senex : Declaratio sermonis est hæc : Decem drachmæ sunt; Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Potestates, Principatus, Virtutes, Seraphim
B et Cherubim, atque Adam protoplastus. Mulierem ad Christum refer, quem scilicet Apostolus vocat Dei potentiam et Dei sapientiam. Vera utique sapientia Christus, relinquens choros angelicos, decimam drachmam, per lapsum Adæ deperditam, quæsiturus descendit, et accendens lucernam; id est, carnem suam in holocaustum crucis offerens, invenit redemitque genus humanum per sacrosanctam passionem suam.

tum Ps. 72, 4 Rem dixisti planissime, inquit Copres, sed patere aliam etiam quæstionem subjungam. Habetur in psalmo septuagesimo secundo. Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde! Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns : et quæ deinceps. Declara mihi, Pater, de quo hic sermo est? Tum Patermuthius : Imprimis hunc Psalmum cecinit Asaph. Commorabatur Propheta in alto monte, sejunctus ab hominum consortio, conservans seipsum in omni sancta conversatione. Cum autem toto corpore plagis variis afflictaretur, et monti inci-
C dens, consideraret civitatem inferius et pagos circumquaque jacentes, atque ex ipsis progredientes homines, hos quidem in equis, alios vero in curribus; alios discurrentes, alios genio indulgentes et pedites; sensit prioris vitæ tædium, voluitque descendere ex monte et habitare cum ipsis.

quæ Patermuthius explicat. 5 At ubi descendisset, Angelus Domini humana specie apparens, ipsum interrogat. Quo pergis? Qui dixit; Postquam jam diu sum commoratus in hujus montis vertice, et contabuit corpus meum multa ægritudine; prospiciens ex adverso viros egredientes cum symphoniis et choris, volui habitare cum ipsis; quia licet ethnici sint, sunt tamen robusti. Quæ cum audisset Angelus, Revertere, inquit, in locum tuum, dum veniat tibi intelligentia coram Domino. Regressus vero Propheta ad prius hospitium, hausit gratiam coram Domino, perspectaque attentius hominum vanitate, statim cum anxietate cordis cecinit; dicens : Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde, mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns. Eos deinde aspernatus, sic prosequitur : quia non est respectus morti eorum, nec fir-

ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, καὶ εὑ- D
ρέθη μοι ἡ ἐντολὴ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Παρακούσας γὰρ ὁ Ἀδὰμ, ἐγεύσατο τοῦ ξύλου, καὶ ἐξεβλήθη ἐκ τοῦ παραδείσου. Ἦλθεν οὖν ἡ ἐντολὴ λέγουσα, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, αὐτὸς δὲ ἀπέθανεν. Ταῦτα οὖν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐλάλησεν.

III Κοπρῆς εἶπεν· Ἀναπέπαυμαι ἐν τούτῳ, οὕτως γὰρ ἔχει. Ἔτι δὲ προσθήσω τοῦ ἐπερωτᾷν. Εἴρηται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι γυνή τις, ἔχουσα δέκα δραγμὰς, καὶ ἀπολέσας μίαν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἅπτει λύχνον καὶ ζητεῖ τὴν ἀπολομένην, ἕως οὗ εὕρῃ, καὶ εὑροῦσα συγκαλεῖ τὰς φίλας καὶ τοὺς γίτονας, λέγουσα· Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραγμὴν, ἣν ἀπόλεσα· Διασάφησόν μοι τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι βραδέως ἔχω τοῦ νοῆσαι. Πατερμούθιος εἶπεν· Ἡ διασάφησις τοῦ λόγου αὕτη ἐστιν· Αἱ δέκα δραγμαί εἰσιν αὗται, Ἄγγελοι, Ἀρχάγγελοι, Θρόνοι, Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἀρχαὶ, Ἐξουσίαι, Σεραφὴμ, Χερουβὴμ καὶ Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος· ἡ δὲ γυνὴ νοεῖται οὕτως, E
ἐπειδὴ γὰρ γέγραπται ἐν τῷ ἀποστόλῳ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ἡ ἀληθὴ σοφία Χριστὸς καταλιπὼν τὰς ἐξουσίας, ἦλθεν ἐπὶ τὴν δεκάτην δραγμὴν ἐπὶ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Ἀδὰμ, καὶ ἅψας τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐπὶ τὴν λυχνίαν, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ἀνεύρατο τὸ ἀπολόμενον διὰ τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους.

IV Κοπρῆς εἶπεν· Πεπληροφόρημαι καὶ ἐν τούτῳ· οὕτως γὰρ ἔχει, ἀλλ' ἔτι προσθήσω τοῦ ἐπερωτᾷν, δέομαί σου. Ἔρηται ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσϐαὴλ ὁ Θεὸς τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ, ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. Διασάφησόν μοι, πάτερ, περὶ τίνος εἴρηται; Πατερμούθιος εἶπεν· Τοῦτον τὸν ψαλμὸν ἐν πρώτοις ἔψαλλεν Ἀσὰφ, οὗτος γὰρ ὁ πγοφήτης καταμένων ἐν ὄρει ὑψηλῷ καὶ κατακρύφῳ, διετήρει ἑαυτὸν ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ ἀγαθῇ, καὶ πληγεὶς μεγάλην ἀῤῥωστίαν ἐν τῷ σώματι, καὶ καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, ἐσκόπει κατώτερον τοῦ ὄρους πόλιν κειμένην, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκπορευομένους ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐφ' ἵππων, τοὺς δὲ F
ἐπὶ ἁμαξῶν, ἄλλους διατρέχοντας, ἄλλους εὐφραινομένους καὶ πέζοντας, καὶ τούτους ζηλώσας, ἠθέλησεν κατελθεῖν ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ οἰκῆσαι μετ' αὐτῶν.

V Κατερχομένου δὲ αὐτοῦ, ἄγγελος Κυρίου, ὡς ἄνθρωπος φανεὶς, λέγει αὐτῷ· Ποῦ πορεύεις· Ὁ δὲ εἶπεν· Κατέμενον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ χρόνους πολλοὺς, καὶ ἐτάκη τὸ σῶμά μου πολλῇ ἀῤῥωστίᾳ. Σκοπήσας οὖν τοὺς κατέναντί μου ἄνδρας, ἐκπορευομένους μετὰ συμφωνίας καὶ χορῶν, ἐζήλωσα οἰκεῖν μετ' αὐτῶν, ὅτι ἐθνηκοὶ μέν εἰσιν, εὔρωστοι δέ· Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἄγγελος· Ἀποστράφηθι εἰς τὸν τόπον σου, ἕως ἂν ἔλθῃ σοι σύνευσις παρὰ Κυρίου. Ὑποστρέψας δὲ ὁ προφήτης ὅπου ἦν αὐτοῦ τὸ κατάλυμα, ἀρύεται χάριν παρὰ Κυρίου, καὶ λαϐὼν ἔννοιαν εἰς τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρώπων, εὐθὺς μετὰ συνοχῆς καρδίας ἔψαλλεν, λέγων· Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ· ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύτησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν. Εἶτα ἐξουθενῶν αὐτοὺς, ἐπιφέρει, οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν καὶ τὰ ἑξῆς·

A ἑξῆς· αὕτη ἐστὶν ἡ διασάφησις τοῦ λόγου.

VI Κοπρῆς εἶπεν, ἐν πᾶσιν εὐφρανάς με, δι' ὅτι ἀνέθαλέν μου ἡ καρδία. Καὶ ἔτι ἐρωτῶν, οὐ παύομαι. Ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ γέγραπται· Φησὶν ὁ παράνομος τοῦ ἁμαρτάνειν ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἔστιν φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ἀνομίαν διελογίσατο ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ, κακίαν δὲ οὐ προσώχθισεν. Πατερμούθιος εἶπεν· Ἡ ἑρμηνεία τοῦ λόγου αὕτη ἐστίν· Αὐτός ὁ Δαυὶδ εἶχεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὁ οὖν πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ἀμμὼν, ἰδὼν Θάμαρ, τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, ἐσκανδαλίζετο εἰς αὐτὴν, καὶ προφασίζεται ἀῤῥωστίαν ἐρωτιῶν. Καὶ ἐπισκέπτεται αὐτὸν ὁ Δαυὶδ παραμυθούμενος, καὶ ὁ Ἀμμών φησιν, μὴ θὴς εἰσίτω ἐν τῷ οἴκῳ, εἰ μὴ Θάμαρ ἡ ἀδελφή μου, καὶ αὕτη διακονοῦσα ἰάσεταί μου τὴν μαλακίαν. Ἐπιτρέψαντος δὲ τοῦ Δαυὶδ, εἰσέρχεται ἡ Θάμαρ τοῦ διακονῆσαι αὐτῷ, μὴ εἰδυῖα τὸν δόλον· Προσεγγισάσης δὲ τῇ κλίνῃ, ἐπισπᾶται ὁ Ἀμμὼν τῶν ἱματίων αὐτῆς, λέγων· Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ. Ἡ δὲ εἶπεν· Μὴ ἔστω τοῦτο, μὴ ποιήσῃς τὴν ἁμαρτίαν τὴν μεγάλην ταύτην, παροργίσαι Κύριον τὸν Θεὸν, καὶ ἔσται ἡμῖν θάνατος. Ὁ δὲ ἰσχυροποιησάB μενος, ἐταπείνωσεν αὐτὴν καὶ ποιήσας τὴν ἁμαρτίαν, εὐθὺς ἐπίσησεν αὐτὴν, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὴν ἔξω τοῦ κοιτῶνος. Διὰ τοῦτο εἴρηται τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀνομίαν [ἐπὶ τῆς κοίτης] αὐτοῦ, καὶ [οὐ] μισῆσαι. Περὶ τούτου οὖν λέλεκται ὁ ψαλμός.

VII Κοπρῆς εἶπεν· Πάνυ ἐμπείρως διεσαφήνησας, πάτερ. Ἔτι ἐρωτῶν δέομαί σου· εἴρηται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιοὺς, εἰ δὲ μήγε ῥήγνυνται οἱ ἀσκοὶ, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται... ἀλλ' οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς συλλυτέον, καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται. Πατερμούθιος εἶπεν· Οἶνος νέος τὸ καινὸν τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα· ἀσκοὶ παλαιοὶ οἱ Ἑβραῖοι, ἀσκοὶ νέοι ἡμεῖς, οἱ ἐξ ἐθνῶν συμπίνοντες τὸ νέον χάρισμα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἴρηται· Οἶνον νέον οὐδεὶς βάλλει, φησὶν, εἰς ἀσκοὺς παλαιοὺς, εἰ δὲ μήγε ῥήγνυνται οἱ ἀσκοὶ, ὡς Καϊάφας ἐπερωτῶν ἔλεγεν τῷ Κυρίῳ· Εἰπέ ἡμῖν, εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ ὁ Κύριός φησιν· Συ εἶπας. Ὁ Καϊάφας μὴ δεξάμενος τό νέον τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ γλεῦκος, διέῤῥηξεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν, περὶ οὗ εἴρηται, ἀσκὸς παλαίος· Οὕτως οἱ Ἑβραίοι μὴ δεξάμενοι τὸν Χριστὸν, διεῤῥάγησαν· Ἡμεῖς δὲ δεξάμενοι τὸ νέον τῆς παρουσίας κήC ρυγμα τοῦ Χριστοῦ, διετηρήσαμεν, καὶ διετηρήθημεν. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἑρμηνεία τοῦ λόγου.

VIII Κοπρῆς εἶπεν· Μεγάλως καὶ ἐν τούτῳ ὠφέλησάς με, πάτερ τίμιε. Πατερμούθιος εἶπεν· Παῦσαι λοιπὸν τοῦ ἐπερωτᾷν, μή πως πολλὰ ἐρωτῶν, πολὺ πλανηθῇς. Κοπρῆς εἶπεν· Ἔτι ἅπαξ ἐρωτῶ σε, πάτερ, καὶ παύομαι. Ἐν τῷ Ἀμβακοὺμ τῷ προφήτῃ εἴρηται, ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου ταράσσοντας ὕδατα πολλά· τίνες οἱ ἵπποι; τίνα τὰ ὕδατα; Πατερκούθιος εἶπεν· Τὸ ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου ταράσσοντας ὕδατα πολλὰ, ὅτε ἀπέστειλεν τοὺς ἀποστόλους ὁ Κύριος ἐν τῇ οἰκουμένῃ κηρῦξαι τὴν πίστιν, ἐταράχθησαν ἔθνη, ἐσαλεύτησαν ἄρχοντες, ἐκινήτησαν εἰς ὀργὴν βασιλεῖς. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἑρμηνεία τοῦ λόγου· Κοπρῆς εἶπεν, ἐχαρωποίησάς μου τὴν ψυχὴν, δέομαί σου πλὴν μετὰ συνοχῆς καρδίας φθεγγόμενος λέγω σοι· ἴδον ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἀνεῳγμένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἔφθασεν ἕως ἐμοῦ ἄνθρωπος λευχημωνῶν, κατέχων ῥάβδον λαμπρὰν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ ἔτι ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος μέλας, ἔχων καὶ αὐτὸς βακτηρίαν καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐκέκαυτο πῦρ καὶ καπνοῦ πλησ-

mamentum in plaga eorum, etc. Hæc est interpreta- *Ex Mss.*
tio, quam postulasti.

6 Rursus Copres : Exhilaratus sum verbis tuis, mi *Queris rursus*
Pater, et refloruit cor meum; sed denuo te interro- *de Ps. 35.*
gare non desinam. In altero psalmo scriptum est : Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; non est timor Dei ante oculos ejus, iniquitatem meditatus est in cubili suo, malitiam autem non odivit. Respondit Patermuthius; Hæc ita intelligenda sunt. Habuit David filios et filias. Horum natu maximus Ammon, videns Thamar sororem suam, impuro amore in ipsam exarsit, cujus causa morbum simulavit. Cumque eum parens consolaturus invisisset, rogavit Ammon, ne servorum quisquam domum ingrederetur; Sed veniat, inquit, Thamar, soror mea, et ipsa ministrans, sanabit corporis languorem. Filii postulatis annuit David, unde paulo post ingressa est Thomar doli nescia, ut fratri serviret. Vix lecto appropinquarat, cum Ammon, apprehensis ejus vestibus, ad flagitium sollicitavit. Cui illa : Absit hoc, frater mi, non facias hoc peccatum magnum : provocabimus ad iracundiam Dominum Deum, et erit nobis mors. At ipse E
vim faciens, incestum commisit; et perpetrato scelere, concepto statim in ipsam odio, e cubiculo ipsam ejecit. Atque idcirco dicitur iniquitatem meditatus in cubili, malitiam autem non odisse.

7 Perite admodum exposuisti omnia, mi Pater, *de Matthæi*
sed sine tibi iterum molestus sim. Dictum est in *9, 17*
Euangelio : Nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur... sed vinum novum in utres novos mittendum, et ambo conservantur. Tum senior : Audi, fili : Vinum novum est nova prædicatio adventus Christi. Utres veteres sunt Hebræi. Utres novi, nos, ex gentibus combibentes novum donum præsentiæ Christi : sicut dicitur; Vinum novum nemo mittit in utres veteres, alioquin rumpuntur utres. Ad hunc modum Caiphas, Dominum interrogans, petebat; Dic nobis, si tu es filius Dei vivi; cui cum Dominus reposuisset : Tu dixisti : Caiphas non suscipiens novum adventus Christi mustum, scidit vestimenta sua, et hoc est propter quod dicitur uter vetus. Sic et Hæbrei alii, non suscipientes F
Christum, instar veterum utrium scissi sunt. Nos vero amplectentes prædicationem adventus Christi, eam custodivimus, et custoditi sumus, tamquam utres novi. Habes sensum Euangelii.

8 Honorande Pater, ait Copres, magnopere juvas *de Habacuc*
et accendis me tuis instructionibus. Jam igitur cesses, *cap. 3.*
inquit Patermuthius, et quæstionibus tuis desine de cetero me interpellare, ne cum multa interrogas, multum fortasse decipiaris. Cui Copres : Audi quæsitum hoc ultimum, cessabo imposterum. Legitur in Habacuc Propheta : Misisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas. Quinam equi illi, obsecro, quænam aquæ? Respondit senex : Intellige equos in mare missos, aquas multas turbantes, quando Dominus misit in universum Apostolos, fidem prædicaturos; tunc nimirum, turbatæ Gentes, concussi Principes, moti ad iram Reges. Hæc loci illius explanatio. Ad hæc Copres : Magno me gaudio afficis, Pater optime : sed aliud superest, quod anxie tibi exponam. Vidi in somnis cælos apertos et descendentem ad me virum, candidis vestibus indutum, et splendidum baculum manu præferentem. Et

dum

Ex ms.

dum hæc contemplabar; ecce vir alius niger sese obtulit, habens et ipse in manu baculum; sed eum præcedebat ignis accensus, et ingens fumi copia circumvolvebatur.

Explicatur somnium Copretis

9 Et manus extendens niger ille, medium me complexus est; eramque medio in fumo; et mala mea et peccata omnia me circumgyrabant. Abiit autem a me vir ille splendidus, et vox de cælo data est, dicens : Marcescet hominis fructus ; sed immutatus rursum reflorescet. His visis, exurgens, turbatus sum ; dic ; quid hoc erit ? Patermuthius dixit ; Depravatione depravaberis et insaniet cor tuum : et recedes a Deo vivo. Videsis, Dominum time, ne somnium te comprehendat. Ecce enim in quæ tempora pervenerimus. Imperator quippe, legem Dei prævaricatus, implacabilem persecutionem in Oriente excitavit contra Christianos. Veniet tempus, quo et nos quæramur. Sed vide, ut agas viriliter; ne in tempore certaminis , obliviscaris Domini Dei tui, et fias in dirisum Belial, et ludibrium idolorum.

B

μονὴ ἐπεπόλαζεν αὐτῷ. D

IX Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ὁ μέλας ἐκεῖνος, περιεπτύξατό με, καὶ ἤμην ἐν μέσω τοῦ καπνοῦ, καὶ ἐκυλίευσάν με πάντα τὰ κακά μου, καὶ ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἄνθρωπος, καὶ φωνὴ ἐδόθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσα· Ἐκταλήσεται ὁ καρπὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πάλιν ἐπανθήσει μεταποιούμενος. Ταῦτα ἰδὼν, ἀναστὰς ἐταράχθην. Τί ἄρα ἔσται; ἀπάγγειλόν μοι. Πατερμούθιος εἶπεν· Παρατροπῇ παρατραπήσῃ καὶ χορτομανήσει σου ἡ καρδία, καὶ ἀποστήσεις σὺ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζῶντος, ὅρα, φοβοῦ τὸν Κύριον, ἵνα μὴ τὸ ὄναρ καταλήψεταί σε, ἰδοὺ γὰρ εἰς τοὺς χρόνους κατηντήσαμεν· ὁ γὰρ βασιλεὺς οὗτος παραβὰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διωγμὸν ἄσπονδον ἤγειρεν ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν Χριστιανῶν· ἥξει δὲ καιρὸς τοῦ ζητηθῆναι ἡμᾶς, ἀλλ' ὅρα, ἀνδρίζου, μὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀγῶνος ἐπιλάθῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, καὶ γένῃ τοῦ βελίαλ γέλως, καὶ παίγνιον τῶν εἰδώλων.

E

CAPUT II.

Ex eremo abducti, Juliano sistuntur ; lapsus Copretis et resipiscentia ; utriusque cum milite Alexandro martyrium.

Ducuntur ambo ad Julianum.

Hactenus Sancti in eremo degebant; sed gentiles aliqui illic habitantes, eos ad Julianum detulerunt, quod essent duo Galilæi, et multos averterent a deorum sacrificiis. Hic itaque in Ægyptum progressus, missis continuo militibus, illos accersivit. Ubi adventantium militum rumor ad Patermethium pervenit, discipulum paucis monuit : Ecce, fili, tempus certaminis, perstemus generose in fide. Venientes autem missi milites, Sanctos stiterunt. Imperator ad se introductos intuitus, Patermuthium interrogat; Quot sunt anni vitæ tuæ, senex? Quo respondente, septuaginta quinque anni sunt, ex quo boni et mali notitiam habeo : conversus ad Copretem; Et tu, inquit, junior, dic quot sint anni vitæ tuæ? Respondit ille : Anni sunt quinque et quadraginta, ex quo C pedes mei terram calcant. His auditis, senem abduci jubet, servato Coprete, quem blanditiis ad deorum sacrificia invitavit; Agnosce, inquiens, quod te ætate præcedam et consilio sim maturior. Scito me olim Galileæ partes secutum, in humiliatione fuisse. At postquam deorum immortalium cultui me addixi, vides, quibus me donis cumulaverint, divitiis, gloria, et dignitate suprema.

qui Copretem blanditiis seducit :

11 Suggero itaque tibi bonum consilium, ut sacrifices diis, eo pacto illustris futurus in meo palatio. Tunc captus diabolica fraude Copres, subito in pravum commutatus, quasi mente captus, Imperatori assensus est, ac gaudio plenus; Bonum mihi, inquit, o Imperator, consilium tuum; bonum mihi quod natus sim hodie, cum te reperi insignem viæ ducem. Julianista sum imposterum, non Christianus. Nunc ea corrigam, in quibus ante erravi, diis immortalibus sacrificia offerens. His Julianus vehementer delectatus, mortalium beatissimum Copretem pronuntiat, quod deos immortales agnoverit, vitam æternam ei daturos. Pergens deinde miser Copres, atque a Christo deficiens, sacrificavit Apollini, diaboli cultum amplexus; unde et Angeli ab eo recesse-

Ἔτι αὐτῶν ὄντων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν ᾗ ᾤκουν τινὲς τῶν ἑλλήνων, διέβαλον αὐτοὺς τῷ Ἰουλιανῷ, ὅτι εἰσὶν δύο Γαληλαῖοι, καὶ πολλοὺς ἀνατρέπουσιν τοῦ μὴ θύειν τοῖς θεοῖς. Φθάσαντος δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς τὰ μέρη τῆς Αἰγύπτου, ἀποστείλας στρατιώτας, μετεστείλατο αὐτούς. Ἐρχομένων δὲ αὐτῶν, παρῄνει ὁ γέρων τῷ Κοπρῇ λέγων· Ἰδοὺ καιρὸς ἀγῶνος, στῶμεν γενναίως ἐν τῇ πίστει. Ἐλθόντες δὲ οἱ πεμφθέντες στρατιῶται, παρέστησαν τῷ βασιλεῖ τοὺς Ἁγίους· Ὁ δὲ κελεύσας αὐτοὺς εἰσαχθῆναι, καὶ λέγει τῷ Πατερμουθίῳ· Πόσα ἔτη τῆς ζωῆς σου πρεσβύτα; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη εἰσὶν, ἀφ' οὗ γινώσκω καλὸν καὶ πονηρόν. Καὶ ἀποβλέψας πρὸς τὸν Κοπρῆν, λέγει· Καὶ σὺ νεανίσκε εἰπὲ, πόσα ἔτη τῆς ζωῆς σου. Ὁ δὲ εἶπεν, με' εἰσὶν, ἀφ' οὗ πατοῦσιν αἱ πτέρναι μου γῆν. Λέγει ὁ βασιλεὺς· Ἐκβληθήτω ὁ πρεσβύτης, καὶ ἐκπερωτάσθω ὁ νεανίας. Ἐκκληθέντος δὲ τοῦ γέροντος, F ἤρξατο ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷν τὸν Κοπρῆν, λέγων· Θῦσον τοῖς θεοῖς νεανίσκε, γινώσκων, ὅτι προάγω σου ἐν ἡμέραις, κἀγὼ γάρ ποτε τοῦ Γαλῆλαίου ὑπῆρχον, καὶ ἐν ταπεινώσει διῆγον, νῦν δὲ ἐπεγνωκὼς τοὺς μεγάλους θεοὺς, ὁρᾷς τὰς δωρεὰς, ἃς παρεῖχόν μοι, πλοῦτον καὶ δόξαν μεγάλην.

XI Συμβουλεύω οὖν σοι συμβουλίαν καλὴν, ἵνα θύσας τοῖς θεοῖς, ἔσῃ ἔνδοξος ἐν τῷ ἐμῷ παλατίῳ. Τότε πληγεὶς ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας ὁ Κοπρῆς, μεταβληθεὶς εἰς πικρίαν, καὶ ἀποδυσάμενος πᾶσαν σύνεσιν, ἐκήδετο τοῦ βασιλέως χαίρων καὶ λέγων· Καλή μου ἡ συμβουλία σου, βασιλεῦ, ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐγενήθην σήμερον, καὶ εὕρηκά σε λαμπρὸν ὁδηγόν· Ἰουλιανίτης εἰμὶ τοῦ λοιποῦ, καὶ οὐκ εἰμὶ Χριστιανὸς, ὅσα ἐσφάλην τὸ πρότερον, νῦν διορθώσομαι, θύσας τοῖς θεοῖς. Ἐχάρη δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν, Μακάριος εἶ σὺ παρὰ πάντας ἀνθρώπους, διότι ἔγνως τοὺς θεοὺς, τοὺς τὸν αἰώνιον ξωήν σοι παρεχομένους. Καὶ μετὰ ταῦτα προσθεὶς ὁ τάλας Κοπρῆς, ἔθυσεν τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιεπτύξατο τὸν διάβολον, ἄγγελοι ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ δαίμονες ἐχόρευον ἐν αὐτῷ. Γνοὺς δὲ ὁ μακάριος Πατερμούθιος,

A μούθιος, ὅτι παρῆλθεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ὁ Κοπρῆς, κλίνας τὰ γόνατα, προσηύξατο πρὸς Κύριον, λέγων· Κύριε ὁ Θεὸς μηδαμῶς ἀπολέσῃς τὸν παραβάντα τὴν ἐντολήν σου, μνήσθητι ἔργων νεότητος αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀποποιήσῃ, ὃν ἐσάλευσαν ῥήματα παρανόμου, ὅτι ἔργον σόν ἐστιν, τὸ ἐλέειν καὶ σώζειν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου.

XII Τῇ δὲ ἐπαύριον προκαθίσας ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ βήματος παρεστῶτος τοῦ Κοπρῆ λαμπρῷ προσώπῳ ἐν λευκοῖς ἱματίοις, προσέταξεν εἰσελθεῖν τὸν Πατερμούθιον. Εἰσερχομένου δὲ ἁγίου γέροντος, ὑποβλέπεται αὐτὸν ὁ Κοπρῆς λέγων· Ἔρχεται ὁ γέρων ἐκεῖνος, ὁ ἐξ ἀρχῆς παρεμποδήσας με εἰς τὴν σωτηρίαν ταύτην. Καὶ ὡς ἤγγισεν ὁ ἅγιος γέρων πρὸς τὸ βῆμα, λέγει ὁ Κοπρῆς· Τί ἐστιν, Πατερμούθιε, ὁρᾷς με ἀγαλλιόμενον, καὶ σὺ πενθεῖς; ἐγὼ τοῦ λοιποῦ Ἰουλιανίτης εἰμὶ, καὶ οὐκ εἰμὶ Χριστιανός. Πατερμούθιος εἶπεν· Ὁρῶ σε γελοιάζοντα, καὶ διὰ τοῦτο πενθῶ. Λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεύς· Μὴ πένθει, ἀλλὰ θῦσον καὶ αὐτὸς τοῖς θεοῖς, καὶ χάρηθι ἅμα τῷ Κοπρῇ. Ὁ ἅγιος γέρων εἶπεν· Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἡ πρόσκαιρος, κτῆμα B ἐπίγειόν ἐστιν· αὐτὸς χαίρει νῦν, εἰς δὲ τὸ μέλλον πενθήσει· Ἐγὼ δὲ κλαίω νῦν, καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀγαλλιάσομαι· αὐτὸς νῦν αὔχει ἐν λαμπροῖς ἱματίοις, καὶ εἰς τὸ μέλλον αἰσχυνθήσεται, γυμνὸς ὑπάρχων. Ἐγὼ γυμνητεύω νῦν σώματι, καὶ εἰς τό μέλλον ἐνδύσομαι Πνεῦμα ἅγιον. Νῦν οὗτος χορτάζεται, καὶ εἰς τὸ μέλλον πεινάσει. Ἐγὼ δὲ νῦν λιμόττω, καὶ εἰς τὸ μέλλον χορτασθήσομαι. Νῦν οὗτος βασιλεῖ ἀνόμῳ παρίσταται, καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐννόμως κριθήσεται. Νῦν οὗτος βασιλεῖ φθαρτῷ χοροστατεῖ, εἰς τὸ μέλλον δὲ χορεύσει ἐν γεέννῃ. Νῦν οὗτος ἐπαίνοις ἀνθρωπίνοις ἐπερείδεται, καὶ εἰς τὸ μέλλον ὀργὴν Θεοῦ ὑποστήσεται.

XIII Ταῦτα εἰπὼν, ἐμβλέπει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κοπρῆ λέγων· Οὐαί σοι, ἄθλιε Κοπρῆ, ὅτι οἱ δαίμονες χορεύουσιν ἐν σοί. Ἰδοὺ γὰρ ἀγγέλους ἀπέστησας, καὶ δαίμονας ἀπεσπάσω, Θεοῦ ἐγυμνώθης, ἐνδυσάμενος τὸν διάβολον, ἀλήθειαν ἐψεύσω, καὶ ψευδῆ πολιτείαν διὰ κενῆς ἔδραμες. Μνήσθητι, ἄθλιε, ἔργων νεότητός σου, καὶ παῦσαι παρακαίνων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Δεῦρο πρός με, ὦ τέκνον, ἀγάπησον τὸν Θεὸν, ἵνα σε περιπτύξηται· C εἰς ὃν ἠσέβησας, εὐσέβησον, ἵνα σε περιπτύξηται· εἰς ὃν ἠσέβησας, ἵνα μετανοῶν τὸ τῆς εὐσεβείας ἔνδυμα λάβῃς. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων εἰρηκότος τοῦ Ἁγίου μετὰ δακρύων, στενάξας ὁ Κοπρῆς λέγει· Οἴμοι, οἴμοι, πατερ, καὶ ἀναζωπυρίσας τῷ πνεύματι, ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἶπεν· Κύριε, οὐκ εἰμὶ Ἰουλιανίτης, ἀλλὰ Χριστιανὸς, ἥμαρτον Κύριε, παρέβην τὴν ἐντολήν σου, ἠσέβησα, ἠνόμησα, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ἐν τούτῳ γνωσθήτω ἡ σὴ ἀγαθωσύνη, ὅτ' ἂν ἐλεήσῃς με τὸν παραβάντα, καὶ γενόμενον ξύλον ξηρὸν, οὗ ὁ καρπὸς ἐξέπεσεν, καὶ τὰ φύλλα ἐμαράνθη.

XIV Ἐλέησόν με, Κύριε, τὸν ξένον γενόμενον τῶν σῶν ἐντολῶν, ὅτι ῥήματα ἀνόμων ἔκαμψάν με καὶ καταιγὶς διαβόλου κατεπόντησέ με, ἐσύρισεν ἐπ' ἐμὲ ὁ δόλιος ὄφις, καὶ ἠγαλλιάσαντο ἐπ' ἐμὲ χοροὶ δαιμόνων, ἀστέρες οὐρανοῦ ἐδονήθησαν, καὶ ὁ ἥλιος ἐξέστη ἐν τῇ ἐμῇ παραβάσει, ἐσαλεύθησαν οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὅταν ἠρνησάμην τὸν ποιητὴν Κύριον, καὶ σχεδὸν πάντα τὰ στοιχεῖα ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῇ ἐμῇ παραβάσει τῆς ἀρνήσεως. Νῦν, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, συνδράμετέ μοι τῇ μετανοίᾳ, εἴπως ἐλεήσῃ με Κύριος. Κλαύσατε ἐπ' ἐμὲ πάντες ἄνθρωποι τὸν

runt, et dæmonibus præda factus est. At postquam beatus Patermuthius cognovit discipuli perfidiam, flexis genibus ita Dominum deprecatus est : Domine Deus meus, ne permittas perire transgressorem mandatorum tuorum. Recordare operum juventutis ejus, et ne repudies, quem perverterunt blanditiæ Apostatæ : quia opus tuum est misereri, et servare opera manuum tuarum. *Ex ms.*

12 Postera abhinc die palam sedens pro tribunali Julianus, adstante Coprete, serena facie, et candidis vestibus amicto, jussit adduci et Patermuthium. Quem cum ingressum, submissis quasi oculis, Copres esset intuitus, ad Julianum conversus : En adest senex ille dux meus, qui impedivit me, ne hanc viam salutis ingrederer. Illi autem jam ad tribunal appropinquanti, dixit Copres : Quid est, Patermuthi, vides me exultantem, et tu luges? Jam ego Julianista sum, et non Christianus. Cui Patermuthius : Video te ridentem, et idcirco lugeo. Tum Julianus; Ne lugeas, inquit, sed sacrifica et tu diis, et gaude cum Coprete. Reposuit sanctus senex : Gaudium ipsius temporarium, terrena possessio est. Ipse E lætatur nunc, in futurum tristaturus : ego autem ploro nunc, in futurum gravisurus. Ipse jam gloriatur, splendidis ornatus vestibus ; sed postmodum pudore suffundetur, ad nuditatem redactus ; ego vero jam corpore nudus sum, sed tunc fiet, ut induar Spiritu sancto. Nunc hic saturatur, et postea esuriet : ego nunc famem patior, in æternum saturandus. Hic modo Regi impio assistit, et postea a magno Rege legitime judicabitur : nunc ille Regi corruptibii chorum instituit, deinde in inferno tripudium acturus : nunc is laudibus humanis, tamquam irritamentis fulcitur, subjiciendus postea divinæ vindictæ. *Sed hic Patermuthii monitis*

13 Interea Copretem aspiciens; Væ tibi, miser, quod dæmones de te chorum ducant. Ecce enim Angelos deserens, et dæmones attraxisti, et orbatus Dei gratia, diabolum induisti. Veritatem fefellisti, frustra adhærens mendacio. Memento, miser, operum juventutis tuæ, et desine transgredi mandatum Dei. Huc adesdum ad me, o fili; ama Deum, ut te complectatur : in quem fuisti impius, jam sis pius, ut resipiscens, pietatis indumentum F recipias. Hæc et id genus plura dicente Sancto cum lacrymis, ingemuit Copres : Hei mihi, Pater! Et novo spiritu excitatus, suspexit in cælum, dicens : Domine, non sum Julianista, sed Christianus, Peccavi, Domine, violavi mandatum tuum; impius fui, iniquus fui, et malum in conspectu tuo egi. In hoc, precor, pateat bonitas tua, quod miserearis mei transgressoris, tamquam aridi ligni, unde fructus nullus decerpitur, sed flaccida folia decidunt. *facti pœnitens*

14 Miserere mei, Domine, perfidi prævaricatoris, quia verba impiorum inflexerunt me, et astutia diaboli demersit me. Sibilavit super me dolosus serpens, et gavisi sunt super me dæmonum chori. Stellæ cæli commotæ sunt, et obstupuit sol, apostasiæ meæ testis. Concussa sunt cælum et terra, cum abnegavi creatorem Dominum; et propter lapsum meum, perculsa sunt propemodum elementa omnia. Nunc potestates cælorum, resipiscenti mihi succurrite, si quando misereatur mei Dominus. Flete super me, homines omnes, quoniam a Deo excidi et factus sum ludibrium dæmonum. Ingemiscite *ab apostasia resipiscit,*

gemiscite

Ex Ms,

gemiscite super me, justi, quod me torve aspexerit sol, et deturpata sit a me pulchritudo fidei. Quis scit, si misereatur mei pœnitentis Dominus Deus meus? Illo vero lamentante, planxit et magnus Patermuthius : omnes autem Christiani præsentes lacrymabantur propter gemitum Copretis. Hic ergo conversus, dixit : Quam ob causam me decepisti diabole? Quare sic sibilasti post me impie? Recipe terrenam tuam gloriam, quam dedisti mihi. Ego jam spero recipere gratiam, quam perdidi; Deus enim bonus est; confido fore, ut me faciat sicut unum de mercenariis suis, et salvet me.

et cum Patermuthio in ignem conjicitur;

15 Hæc audiens Julianus turbatus est, et ignem exstrui præcepit et sufficienter accendi, ut comburerentur impii illi. Ad quem Copres intrepidus; Optime, inquit, o Imperator, exure mihi linguam, per quam nefanda prolocutus sum. Scinde carnes, seca nervos, confringe mihi ossa, ut per plures cruciatus apostasia mea eluatur. Tunc jussit ignitam forcipem linguæ ejus admoveri. Quo tormento prope exanimatus Copres, sanctum Senem invocans, B ora pro me, Pater, inquit, quia deficio in hoc cruciatu. Beatus vero Patermuthius eum confortans, Sustine, ait, o fili, Christus tibi auxiliabitur. Vix ea protulerat, cum statim forceps frigefacta est. At Julianus ambos actutum focum jussit conscendere. Quo dum pergerent, succensum ignem videns Copres, exterritus horrere cœpit et multum angustiari; dixitque Patermuthio; Magister, Deum pro me deprecare, quia vehementer formido.

Sed illæsi permanent.

16 Contra Senex : Ne paveas, fili; memento a puero conversationis tuæ. Memoria repete, quod ex tota mente tua invocabas Dominum, cujus auxilia toties expertus es. Nunc etiam invocemus Dominum nostrum Jesum Christum, et servabit nos ex omni afflictione. Oraverunt itaque ambo simul, dicentes : Domine Deus, ostende et in nos peccatores potentiam tuam, sicut erga tres sanctos tuos pueros; et libera nos ex flammarum minis, ostendens tyranno illi idololatræ, quod tu sis solus Deus in cælo et in terra, qui regnas in secula seculorum. Sic orantes benedixerunt foco : et continuo misit Dominus Angelum, qui flammam cohibuit, adeo C ut illos non tetigerit : quapropter Deum indesinenter glorificaverunt. Advertens autem sanguivorus Julianus, quod ignis quodammodo frigescens Sanctis non nocuisset; eos inde extrahi, fornacem accendi, atque in illam Martyres conjici præcepit.

His visis conversus Alexander

17 Interea militum unus, nomine Alexander, ad Copretem accedens, sic eum affatur : Miser, prius sacrificasti diis, et nunc ipsis obedire renuis! Sacrifica ut serveris. Cui Copres : Tam grande est peccatum meum, ut oblivione deleri nequeat. Si enim congregaretur aqua maris, et omnes fluvii, et scaturigines fontium, ad lavandas sordes peccati mei non sufficerent. Verum Rex meus Dominus remittet mihi pro sua bonitate. Dixit Alexander : Vellem et ego Regi illi militare. Si vis, inquit Copres, nihil est quod impediat : nam exercitum colligit absque invidia. Converte ex impietate animam tuam ad pietatem, ex injustitia ad justitiam : egredere ex iniquitate ad æquitatem, ut impius impium convertat, et ita simul salutem reportemus : sicut scriptum est : Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Credens igitur et Alexander,

D ἐκπεσόντα τοῦ Θεοῦ, καὶ γενόμενον γέλως δαιμόνων. Στενάξατε ἐπ' ἐμὲ, πάντες δίκαιοι, ὅτι παρέβλεψέν με ὁ ἥλιος, καὶ ἐσβέσθη ἀπ' ἐμοῦ τὸ κάλλος τῆς πίστεως. Τίς ἄρα, οἶδεν, εἰ ἐλέησέν με Κύριος ὁ Θεός μου μετανοοῦντα; Θρηνοῦντος δὲ αὐτοῦ, συνεθρήνει καὶ ὁ μέγας Πατερμούθιος. Πάντες δὲ οἱ παρόντες Χριστιανοὶ ἐδάκρυον ἐπὶ τῷ στεναγμῷ τοῦ Κοπρῆ· ὁ δὲ Κοπρῆς ἐπιστραφεὶς, εἶπεν· Δι' ἣν αἰτίαν ἠπάτησάς με διάβολε; διὰ τί οὕτως ἐσύρισας κατ' ἐμοῦ παρανόμως· Ἀπολάμβανέ σου τὴν γηΐνην δόξαν, ἣν ἔδωκάς μοι. Ἐγὼ γὰρ ἐλπίζω ἀπολαβεῖν τὴν χάριν, ἣν ἀπώλεσα. Θεὸς γὰρ ὢν ἀγαθὸς, πιστεύω, ὅτι ποιήσει με ὡς ἕνα τῶν μισθίων αὐτοῦ, καὶ σώσει με.

XV Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰουλιανὸς ἐταράχθη, καὶ εἶπεν· Γενηθήτω ἐσχάρα, καὶ ὑποκαιέσθω ἱκανῶς, ὅπως ἐν αὐτῇ καυθῶσιν οἱ παράνομοι οὗτοι. Κοπρῆς εἶπεν· Καλῶς, βασιλεῦ, ἔκκαιέ μου τὴν γλῶσσαν, δι' ἧς τὰ φαῦλα ἐμελέτησα. Τέμνε σάρκας, καὶ κόπτε νεῦρα, σύνθλασόν μου τὰ ὀστᾶ, ὅπως διὰ πλειόνων βασάνων τὴν παράβασιν μου διορθώσημαι. Τότε ἐκέλευσεν ὀξυλαβὴν πεπυρωμένην προσφέρεσθαι τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κοπρῆς ἐν τοιαύτῃ βασάνῳ ἐξεταζόμενος, ἔλεγεν τῷ ἁγίῳ γέροντι· Πρόσευξαί μοι, πάτερ, ὅτι κάμνω ἐν τῇ βασάνῳ. Ὁ δὲ μακάριος E Πατερμούθιος ἔλεγεν· Ὑπόμεινον, ὦ τέκνον, ὁ Χριστός σοι βοηθήσει, καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἡ ὀξυλαβὴ ἐψυχράνθη. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐπιβῆναι τοὺς Ἁγίους ἐπὶ τῆς ἐσχάρας. Ἀπιόντων δὲ αὐτῶν ἐπιβῆναι, ἐδειλίασεν ὁ Κοπρῆς, ἰδὼν τὴν ἐσχαραν φλογώδη οὖσαν, καὶ ὑπόφρικος γέγονεν, καὶ λέγει τῷ Πατερμουθίῳ· Διδάσκαλε, εὖξαί μοι, ὅτι ἐδειλίασα σφόδρα.

XVI Λέγει αὐτῷ ὁ γέρων· Μὴ δειλαίνου, τέκνον, μνήσθητι τῆς ἐκπαιδόθεν πολιτείας σου, μνημόνευσον, ὅτι ἀπὸ ὅλης τῆς ἰσχύος σου ἐπεκαλοῦ τὸν Κύριον, πάντως παρίστατο, καὶ ἐβοήθει σοι, καὶ νῦν ἐπικαλεώμεθα τὸν Κύριον ἡμῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ῥύσεται ἡμᾶς ἐκ πάσης ἀνάγκης, καὶ προσηύξαντο ἀμφότεροι ἅμα λέγοντες· Κύριε ὁ Θεὸς, δεῖξον καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὴν δύναμίν σου, ὡς ἐπὶ τῶν ἁγίων σου τριῶν παίδων, καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀπειλῆς τοῦ πυρὸς, καὶ δεῖξον τούτῳ τῷ ἕλληνι τυράννῳ, ὅτι σὺ εἶ μόνος Θεὸς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ βασιλεύεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ εὐξάμενοι, ἐσέβησαν τῇ ἐσχάρᾳ· καὶ Κύριος ἀπέστειλεν ἄγγελον, καὶ ἐχαλίνωσεν τὴν φλόγα, καὶ οὐχ ἥψατο αὐτῶν. Καὶ οἱ δύο ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἀδιαλέπτως· γνοὺς δὲ F ὁ αἱμοβόρος Ἰουλιανὸς, ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἐσχάρα, καὶ οὐκ ἐκυρίευσεν αὐτῶν, ἐκέλευσεν κατενεχθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐσχάρας, καὶ προστάσσει καῆναι κάμινον, κᾀκεῖ ἐμβληθῆναι τοὺς Ἁγίους.

XVII Τότε προσέρχεται εἷς τῶν στρατιωτῶν, ὀνόματι Ἀλέξανδρος, καὶ λέγει τῷ Κοπρῇ· Ταλαίπωρε, πρῶτον τέθυκας τοῖς θεοῖς, καὶ νῦν ὑπείκειν αὐτοῖς οὐ θέλεις· θῦσον ἵνα σωθῇς. Κοπρῆς εἶπεν· Τὸ πρότερόν μου ἁμάρτημα λήθῃ ὑπερεβλήθη. Εἰ γὰρ συναχθείη τὸ νάμα τῆς θαλάσσης, καὶ πάντες οἱ ποταμοὶ, καὶ αἱ βρύσεις τῶν πηγῶν ἀποπλῦναι τὸν ῥύπον τῆς ἁμαρτίας μου, οὐχ ἱκανοῦσιν, αλλ' ὁ βασιλεύς μου ὁ Κύριος τῶν ἁπάντων συνεχώρησέν μοι τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι. Λέγει ὁ Ἀλέξανδρος· Ἤθελον κᾀγὼ τῷ βασελεῖ ἐκείνῳ στρατευθῆναι. Κοπρῆς εἶπεν· Εἰ θέλεις, οὐδέν ἐστιν τὸ ἐμποδίζον, ὁ γὰρ στρατολογῶν ἄφθονος, ἐπίστρεφε ἐξ ἀσεβείας τὴν ψυχήν σου εἰς εὐσέβειαν, ἐξ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, ἔξελθε ἐκ παρανόμων, εἴσελθε εἰς παραδόξους, ἵνα ἀσεβῆ ἐπιστρέψῃ, ἵνα κοινῇ τὴν σωτηρίαν κομισώμεθα, καθὼς γέγραπται· Διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδούς σου, καὶ ἀσεβεῖς ἐπί σε ἐπιστρέψουσιν. Πιστεύσας οὖν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔχαιρε σὺν αὐτοῖς.

A αὐτοῖς. Γνοὺς δὲ ταῦτα ὁ τύραννος, ἐκέλευσεν βληθῆναι αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Ἀπαγομένων δὲ αὐτῶν, συνηκολούθη καὶ ὁ Ἀλέξανδρος λέγων· Πορεύσομαι κἀγὼ σὺν ὑμῖν, μακάριοι. Λέγει αὐτῷ ὁ Κοπρῆς· Κατάσχε τῇ εὐωνύμῳ χεῖρα τοῦ ἁγίου γέροντος.

XVIII Καὶ κατασχὼν τὰς χεῖρας τῶν δύο, λέγει κατέχουσίν με δύο πατέρες, κἀγὼ εἰμὶ μέσον αὐτῶν, καὶ θαῤῥῶν ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν, οὐ φοβηθήσομαι εἰσελθεῖν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· καὶ προσθεὶς, εἶπεν τοῖς Ἁγίοις· Δέομαι ὑμῶν, ἐὰν πορευθῶ μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν κάμινον, δι' ὑμᾶς κοπάσει τὸ πῦρ, καὶ ἐμοὶ τί τὸ ὄφελος; Ἐὰν γὰρ δι' ὑμᾶς μὴ ἅψηταί μου τὸ πῦρ, ἄρχομαι λέγειν, ὅτι οὐδέν εἰμι· ἀλλὰ στῆτε ἐνταῦθα, καὶ πορεύσομαι μόνος εἰς τὴν κάμινον, καὶ ἐὰν διασωθῶ, τότε γνώσομαι, ὅτι προσκέκληταί με ὁ Θεός. Ὁ γέρων λέγει· Πιστῶς ἐλογίσω, πορεύου, ὁ Κύριος ἔσται μετά σου. Ἐγγίσας ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ ἰδὼν φοβερὰν τὴν φλόγα τῆς καμίνου, ἐδέετο τοῦ Κυρίου, λέγων· Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ καὶ ἁμαρτωλοὺς καλῶν πρὸς μετάνοιαν, γινώσκω ἐμαυτὸν ἁμαρτωλὸν, ἀλλὰ θαῤῥῶν εἰς τὴν δυναστείαν, εἰσέρχομαι εἰς μέσον τῆς καμίνου, καὶ περιεπάτει, πάντων ὁρώντων. Οἱ δὲ
B Ἅγιοι ηὔχοντο περὶ αὐτοῦ ἐκτενῶς· καὶ ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος ηὔξατο, λέγων· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστὲ, ὅτι ἠξίωσάς με διὰ τῶν Ἁγίων σου τῆς ὁμολογίας ταύτης, γινώσκω γὰρ, ὅτι οὐχ ὡς δικαίου οὐχ ἥψατό μου τὸ πῦρ, ἀλλ' ὡς ἁμαρτωλοῦ ἐφείσατό μου, πλὴν ὅτι προαιρέσεων ὑπάρχεις ἐξεταστὴς, καταξίωσόν με ἐν τῇ πίστει σου τελειωθῆναι. Καὶ ἔτι εὐχομένου αὐτοῦ, ἀπέδωκεν ἐν εἰρήνῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μέσον τῆς καμίνου.

XIX Εἰσελθόντων δὲ τῶν Ἁγίων εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς, βλέπουσιν τὸν μακάριον Ἀλέξανδρον τελειωθέντα, κείμενον ἐν τῇ καμίνῳ ἀβλαβῆ, ἐν μηδενὶ φλογισθέντα, εὐωδίαν δὲ ἐκπέμποντα, ὥστε καὶ εἰς τοὺς ἔξωθεν περιεστῶτας ἐκπέμπεσθαι, ὡς μύρου ἐκκενωσθέντος πολλοῦ. Ὡς δὲ οὐχ ἥψατο τῶν Ἁγίων τὸ πῦρ, ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς ἑλκυσθῆναι ἔξω τοὺς Ἁγίους, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου. Ὀσφρανθεὶς δὲ τῆς εὐωδίας, καὶ θεασάμενος ὅτι οὐκ ἐκυρίευσεν αὐτῶν τὸ πῦρ, εἶπεν· Ὄντως μέγας ὑπάρχει ὁ Χριστός. Καὶ μετὰ πέντε ἡμέρας προσκαλεσάμενος τοὺς Ἁγίους, ἤρξατο ἀναγκάζειν αὐτοὺς,
C λέγων· Θύσατε τοῖς θεοῖς, καὶ ἀπαλλάγητε τῶν μενουσῶν ὑμᾶς τιμωριῶν. Ὁ δὲ μακάριος Πατερμούθιος εἶπεν τῷ βασιλεῖ· Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐδόξασας τὸν Θεὸν, ἀπελεύσῃ εἰς πόλεμον καὶ συνάψας καὶ συμπλακεὶς ἡττηθήσῃ, κἀκεῖ ἀποθανῇ, καὶ οὐ μὴ ἴδῃ ἔτι τὴν Ῥωμαίων γῆν.

XX Τότε ἀγανακτήσας ὁ Ἰουλιανὸς ἐκέλευσεν αὐτοὺς τὴν διὰ τοῦ ξίφους τιμωρίαν ὑποβληθῆναι· Ἐκβληθέντων δὲ τῶν Ἁγίων ἐκ τῆς πόλεως, ἐπὶ τῷ τελειωθῆναι, φωνὴ ἠκούσθη λέγουσα· Δεῦρο, Πατερμούθιε, ὁ ἐξ ἀρχῆς εὐαρεστήσας ἐνώπιόν μου, ἀπολάμβανε τοὺς κόπους σου, ἀφήσω δὲ καὶ Κοπρῇ διά σε τὸ ἁμάρτημα· δεῦτε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· Καὶ εὐχαριστήσαντες τῷ Κυρίῳ, ἐτελειώθησαν διὰ τοῦ ξίφους μηνὶ Δεκεμβρίῳ δέκα, καὶ ἀπέλαβον τὸν στέφανον παρὰ Κυρίου. Ἐτελειώθησαν δὲ οἱ ἅγιοι μάρτυρες Πατερμούθιος καὶ Κοπρῆς καὶ Ἀλέξανδρος βασιλεύοντος Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου τὴν ἐπὶ γῆς βασιλείαν, κατὰ δὲ ἡμᾶς βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος, προσκύνησις, μεγαλωσύνη, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

lætabatur cum ipsis. Quibus magis irritatus Julianus, jussit Sanctos projici in caminum ignis. Quos cum abduci cerneret Alexander, secutus est, dicens: Ibo et ego vobiscum, Beati. Dicit ipsi Copres, apprehende sinistra manu manum sancti Senis. *Ex MS.*

in camino ignis placide extinguitur:

18 Itaque inter Sanctos medius, amborum manus tenens, exclamavit: Continent me duo Patres, et ego sum in medio ipsorum; confidensque eorum precibus, non verebor ingredi caminum ignis. Atque iterum Sanctos compellans, rogavit, ut subsisterent; Nam si vadam vobiscum in fornacem, inquit, propter vos ignis vi sua privabitur, et quæ mihi inde utilitas? Si enim propter vos me ignis non tetigerit, dicam quod nihil sum. Sed state hic et progrediar ego solus in caminum: et si servatus fuero, tunc cognoscam, quod vocavit me Deus. Ad quæ Senex: Fideliter cogitasti; perge: Dominus erit tecum. Appropinquans Alexander, vidensque terribilem fornacis flammam, sic Dominum deprecatus est: Domine Deus, qui etiam peccatores vocas ad pœnitentiam, me peccatorem scio, sed potentia tua fretus, fornacem subeo; statimque E
medio in igne ambulavit, omnibus inspectantibus, Sanctisque interim pro ipso instantissime orantibus. Ipse vero beatus Alexander orabat, dicens: Gratias ago tibi, Domine mi Jesu Christe, quia dignum me censuisti per Sanctos tuos hac confessione; agnosco enim, quod, cum justus non sim, ignis me non tetigerit, sed velut peccatori mihi pepercerit: ceterum quia propositorum æstimatores, fac me dignum in tua fide consummari. Inter hujusmodi precationes in pace animam reddidit in medio camino.

illi vero

19 Ingressi etiam Sancti, vident beatum Alexandrum jacentem in camino innoxium, a flammis intactum, suavi odore fragrantem, adeo ut in foris circumstantes emitteretur, velut effusum unguentum. Julianus vero, animadvertens Sanctos ab igne non lædi, eos jussit extrahi simul cum corpore beati Alexandri. Deinde suaveolentiam olfaciens, et ignis in Sanctos impotentiam perspiciens, Christi virtutem profiteri coactus est. Elapsis interim diebus quinque, Imperator vocatos denuo ad se Martyres, cœpit de novo ad apostasiam cogere, dicens: Sacrificate diis, et liberos vos F
dimittam a reliquis suppliciis, quæ vos manent. Respondit ei Patermuthius: Et quare tu Deum non glorificasti? Ad bellum properabis, in quo cum hoste confligens et manus conserens, superaberis; illic morieris, et non videbis amplius terram Romanam.

gladio obtruncati sunt,

20 Tunc indignatus Julianus, jussit ipsos per gladium ultimo supplicio affici. Ejectis autem Sanctis ex civitate ad consummandum martyrium, vox audita est, dicens: Huc ades, Patermuthi, a principio placens in conspectu meo; accipe præmium laborum tuorum. Remittam autem et propter te Copreti peccatum suum. Adeste et æternis gaudiis cumulamini. Interim gratias agentes, gladio obtruncati sunt, mensis Decembris decima, et receperunt coronam a Domino. Itaque glorioso fine occubuere sancti Martyres Patermuthius, Copres et Alexander, imperante Juliano Apostata super terram, in cælis vero regnante Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre et Spiritu sancto, gloria, honor, potestas, adoratio, majestas, magnificentia, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

AUCTORE J. B. S.

D

DE S. FELICE EPISC. & CONFESS.

GENUÆ IN LIGURIA

Notitia ex Ferrario.

I. B. S.

SEC. IV.

In confusa Epp. Genuensium serie,

Augustinus Justinianus episcopus Nebiensis in Annalibus Genuensibus, Italice editis an. 1537, pauca de primis istius urbis Episcopis et valde confuse tradit fol. 25, solos octo nominatim exprimens, qui ante Theodulfum, seu ante seculum X *eam ecclesiam administraverint. Hos inter quatuor Sanctis adscriptos memorat, nempe* Valentinum, Felicem, Syrum *et* Romulum; *at neque horum, neque aliorum quatuor ætates definiri posse, aperte fatetur; ut non videam quo fundamento dicere potuerit Jacobus de Voragine apud Ferrarium in annotatione*, S. Felicem vixisse circa annum Domini CXL. *Addit Ferrarius*, indubitatum esse, S. Syrum ante Gregorii Magni tempora vixisse, *quandoquidem* is lib. 4 Dialog., cap. 53, ecclesiæ S. Syri Genuæ meminerit, *unde consequens est, etiam* S. Felicem, *alterius institutorem, S. Gregorio Magno seniorem fuisse, quod Justinianus falsum esse ait, cum Gregorius sanctum illum Syrum, non* Episcopum *sed* Martyrem *appellet, dum Valentinum aliquem, sacro loco indignum, Genuæ sepultum asserit* in ecclesia beati martyris Syri, *quisquis demum Syrus ille fuerit. Sed de ea difficultate a Papebrochio pridem actum est ad* XXIX *Junii, tomo 5, num. 11, pag. 480, ubi etiam num. 9, ex S. Syri ætate colliges,* S. Felicem *spectare ad Sec.* IV.

B

datur hujus elogium ex Ferrario.

2 *Cetera ad primos istos Episcopos Genuenses spectantia ibidem utcumque explicata invenies. Episcopatus duratio, epitaphio infra exhibendo credimus, ad annos* XX *extendenda est; dicendumque,* S. Felicem, *dum e vita migraret, septuagenarium fuisse. Ex paucissimis, quæ Genuæ supersunt, monumentis breve elogium concinnavit Ferrarius :* Felix Genuæ natus, in sacrisque litteris et moribus eruditus, ac a S. Valentino episcopo sacris initiatus, illi vita functo, ob ejus præclaras animi dotes, in episcopali sede subrogatur. Ejus sanctitas miraculis comprobata creditur; nam inter alia, cum is sacra Missæ mysteria celebraret, flamma de cælo super caput illius rutilans descendit, in qua Christi Domini manus, super hostiam jam sacratam radians, a S. Syro visa perhibetur S. Syrum, qui sibi in episcopatu successit, erudivit, qui se discipulum tanto magistro dignum exhibuit. Felix denique piis laboribus senioque confectus, cum annum LXX ætatis ageret, ad præmium in cælos evolavit VII Idus Julii.

cui ex aliis vix quidquam addi potest.

3 *Non diffitebor, paulo plura, saltem multo pluribus verbis de* S. Felice *memorari in Sanctuario Genuensi Mariani de Grimaldis, Genuæ edito, anno 1613, tum Italice amplificata pag. 142, tum Latine magis contracta in lectionibus Officii ecclesiastici, quo ejus memoria hoc die celebratur sub ritu duplicis majoris, pag. 22; verum ea omnia, quantum quidem ad veram rerum substantiam pertinent, jam dictis nihil superaddunt, quod hic abunde propositum non sit. Sextum ordine numerari posse* S. Felicem *in Episcoporum serie, admittit Papebrochius, loco supra citato.* Sepultus est, *inquit Ughellus,* in ecclesia duodecim Apostolorum, quam postea de nomine, ut dictum est, S. Syri placuit appellare, *ubi anno* MCCLXXXIII *ejus* sacras reliquias repererunt cum hac inscriptione, *seu epitaphio :* Hic requiescit sanctus Felix, episcopus Januensis, qui vixit annis LXX, rexit episcopatum XX, recessit VII Idus Julii. *De S. Syro ejusque ecclesia, jam dixi, videndum Papebrochium. De cetero* S. Felix *vetustioribus omnibus Martyrologiis ante Ferrarii Catalogum ignotus fuit, cur Romano, æque ac S. Syrus adscriptus non fuerit, habes sub principium ejus commentarii.*

E

F

C

DE S. PAULO EPISCOPO

APUD SENONES IN GALLIA

J. B. S.

Notitia ex Martyrologiis et Breviario Senonensi

CIRCA AN. DXXX.

Colitur apud Senones 5 Julii,

De hujus S. Pauli *illustri fratre et in eadem sede decessore,* S. Heraclio, *actum est ad* VIII *Junii, quamquam in Breviario Senonensi memoria ejus festive recolatur hoc die, ut in Prætermissis, supra annotavimus. Secutus ibi est Henschenius Martyrologia, eo die* S. Heraclium *signantia, quemadmodum hic modo referimus* S. Paulum, *in ecclesia Senonensi Officio duplici celebrari solitum* V *hujus, quo die ipsum ex Galesinio, Ferrario, Ghinio et aliis huc remisimus, de utroque acturi, quatenus unius Acta gestis alterius inserta sunt, cum de* S. Paulo *nihil sciatur, quod in prædictis S. Heraclii Actis non contineatur, quodque elogio suo ferme complexus non sit Saussayus,* V *Julii sic annuntians :* Senonis, depositio S. Pauli, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, qui fratri suo Eraclio, sedis hujus metropolitæ suffectus, vicem non modo ejus eadem dignitate replevit, sed pari etiam sanctimonia exornavit, brevique, at glorioso exacto pontificatu, et tumuli socius, et fraternæ beatitudinis particeps effectus est. *Ita ad prædictum diem, quibus hodierna aliorum Martyrologiorum verba, hinc inde aberrantia, adjungere, operæ pretium non est.*

notus ex Actis S. Heraclii fratris.

2 *Hoc autem die sic habet in Supplemento pag. 1143 ad* VII *Idus :* Apud Senonas, tumulatio sancti Pauli, episcopi hujus metropolis et confessoris : qui

A qui frater S. Eraclii, ejusdem successor in hac ecclesia fuit : quam ubi eadem vigilantia et pietate administrasset, in pace æterna obdormivit. Eodem die Trecis, festivitas S. Eraclii, fratris ipsius B. Pauli, qui VIII Junii defunctus, germanum suum, quem sacri muneris reliquit heredem, suo tumulo post felicem mortem illatum, apud cœnobiticam ædem S. Joannis Euangelistæ sic excepit sepulcri jure consortem, ut ejusdem in cælis gloriæ præmio muneratum, beatum complexus sit socium. *De* S. Pauli *gestis quod addas, nihil superest, subjungam infra quæ de utriusque translatione in Lectionibus Breviarii Senonensis, anno 1625 editi, memorantur. Observabis autem, die* V *Julii fieri Officium sub ritu duplici de* S. Paulo, *sed totum desumi ex communi confessoris pontificis. Annum obitus notavit Castellanus 535; at paulo citius migrasse, conficies ex iis, quæ in commentario ad S. Heraclium disputata sunt; maluimus nos indeterminate scribere circa annum 530 : Sammarthanis ab omni calculo abstinentibus.* B *En modo quæ de translatione in Actis S. Heraclii atque in prædicto Breviario Senonensi habentur, octava et nona lectione :*

Auctore J. B. S. quocum translatum est sacrum ejus corpus.

3 Labente denique curriculo multorum temporum, et crescente numero Christianum nomen persequentium, timentes cuncti hujus civitatis incolæ, ne pagani venientes, corpora Sanctorum tractarent irreverenter, qui per idem tempus totam regionem vastabant : congregati undique communi consensu, amborum tollentes reliquias, cantantibus clericis, cum honore maximo, detulerunt in principalem ecclesiam beati Stephani protomartyris. Ibi etiam, sicut adhuc videri potest, in uno eodemque loco positi, in Domini pace quiescunt, auro et argento magnifice religioseque tumulati. Credimus autem, nec alicui debet esse dubium, quia quisquis, iisdem patrocinantibus, divinum postulat auxilium, si bene vixerit, consequitur veniam per eorum merita a Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia *etc. Non notavi, quod apud Ghinium dicatur Episcopus ordine fuisse* sextus decimus et senio *confectus migrasse ad Dominum anno salutis* DLXIX : E *ex jam dicto commentario ad S. Heraclium* VII *Junii melius doceberis.*

DE S. THEOPHANIO CONFESSORE

CORNETI IN TUSCIA

Notitia ex S. Gregorio Magno.

J. B. S.

SEC. VI.

Cornetanorum patronus

De *hoc Sancto apud antiquos Martyrologos nulla prorsus memoria; eum in Galesinio reperit Bollandus, his verbis signatum* XXVI *Januarii :* Apud Centum cellas, sancti Theophanii confessoris, cujus vitam et virtutes beatus Gregorius Pontifex litteris mandavit. *Est eodem die breve ejus elogium apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ, sed cum hoc die in Catalog. generali asserat, Cornetanos, seu Cornuetanos* S. Theophanium *ut* protectorem suum hac die venerari, *recte a Bollando huc remissus est. Res auget Galesinius,* C *dum ait, S. Gregorium* vitam S. Theophanii litteris mandasse, *paucula de Sancti obitu et miraculis habet, quæ mox ex eo describemus. De reliquiis urbis Cornuetanæ videri potest Ferrarius, de quibus iterum agendum erit* XII *Julii : hic nobis satis erit, ætatem Sancti ex ipso desumpsisse.* Quo tempore S. Theophanius vixerit, *inquit,* ex iis, quæ a S. Gregorio loco citato narrantur, conjicere possumus. Cum enim S. Gregorius, se de odoris fragrantia ab illis, qui marmor ad ostium sepulturæ S. Theophanii elaboraverant, audivisse affirmet, dubio procul S. Gregorii tempestate vixit. *Addit porro, Sanctum hoc die a Cornuetanis coli,* quod corpus ejus *tali die* inventum translatumve fuerit. *Nihil præterea traditum reperi. Accipe modo.*

ELOGIUM

Ex S. Gregorio Lib. 4. Dialogorum cap. 27.

Ut autem de egredientibus animabus, quæ multa prænoscunt, ea, quæ cœpimus, exequamur; neque hoc silendum est, quod de Theophanio Centerelensis * urbis comite, in eadem urbe positus, multis attestantibus agnovi. Fuit namque vir misericordiæ actibus deditus, bonis operibus intentus, hospitalitati præcipue studens. Exercendis quidem comitatus curis occupatus, agebat terrena et temporalia, sed ut post in fine claruit, magis ex debito quam ex intentione. Nam dum appropinquante mortis ejus tempore gravissima aeris tempestas obsisteret, ne ad sepeliendum duci potuisset, cumque uxor sua cum fletu vehementissimo inquireret, dicens : Quid faciam? Quomodo te ad sepeliendum ejicio, quæ ostium domus hujus egredi præ nimia tempestate non possum? Tunc ille F respondit : Noli, mulier, flere : quia mox, ut ego defunctus fuero, aeris serenitas redibit. Cujus protinus vocem mors et mortem serenitas secuta est. Quod signum etiam alia signa sunt comitata. Nam manus ejus et pedes, podagræ humore tumescentes, versi in vulneribus fuerant : et profluente sanie putebant. Sed dum corpus ejus, ex more ad lavandum fuisset nudatum, ita manus pedesque ejus sani inventi sunt, ac si umquam vulneris nihil habuissent. Ductus itaque ac sepultus est, ejusque conjugi visum est, ut quarto die in sepulcro illius marmor, quod superpositum fuerat, mutari debuisset. Quod videlicet marmor, corpori ejus superpositum, dum fuisset ablatum, tanta ex corpore ipsius fragrantia odoris emanavit, ac si ex putrescente carne illius pro vermibus aromata ferbuissent. Quod factum dum narrante me in homiliis, infirmis quibusdam venisset in dubium; die quadam sedente me in conventu nobilium, ipsi artifices, qui in sepulcro marmor mutaverant, affuerunt, aliquid me de propria causa

a S. Gregorio laudatur.

* Centumcellensis

A causa rogaturi. Quos ego de eodem miraculo coram clero, nobilibus ac plebe requisivi, qui et feadem odoris fragrantia miro modo se repletos uisse testati sunt. Et quædam alia in augmento D miraculi, quæ nunc narrare longum æstimo, de eodem sepulcro ejus addiderunt.

DE S. AUREMUNDO ABB. MARIAC

APUD PICTONES IN GALLIA

J. B. S.

Notitia ex Actis SS. Ord. Bened.

CIRCA AN. DC.

Ignotum alibi Sanctum nobis suggessit seculum I *Actorum Ord. S. Benedicti, ubi de eo sic legitur in præfixo Sanctorum Kalendario.* In monasterio Mariacensi apud Pictones, S. Auremundi abbatis S. Juniani, abbatis Mariacensis discipuli; *ut non videatur dubitari posse, quin ibidem pro Sancto habeatur, colaturque hoc die seorsim a magistro suo S. Juniano, uti confirmat Castellanus*

Signatus est in Martyrologio Castellani,

B *in Martyrologio Universali, inter Sanctos Franciæ secundo loco annuntians :* A Mairc l'Evécau (*quod explicat* Mariacum Episcopale) prope Pictavium, S. Auremundi Abbatis, discipuli et successoris S. Juniani. *Ad* XIII *Augusti illustranda venient hujus Sancti Acta, ex quibus solis paucula cognoscuntur, quæ ad* S. Auremundum *spectant, quæ hic ex citato tomo* I *describimus, ubi pag. 313 dicitur,* S. Juniani spiritalis filius *fuisse,* individuus comes, minister et discipulus, *qui post ejus obitum,* ad multorum notitiam perduxit, *quæ magister* spiritu prophetiæ repletus absentia et futura *prædixerat. Tum narrata* fame valida, *quæ* per totam regionem invaluerat, *num. 13* S. Auremundi *brevis historia subjungitur :*

2 Ea igitur tempestate quædam mulier, compellente inopia, et famis valetudine cogente, ante oratorium, ubi vir venerabilis Junianus prostatus Domino preces fundebat, cœpit magno ejulatu flere, et quibus poterat clamoribus vociferabatur,

Mater ejus prægnans et media laborans

C dicens : Vir Dei, adjuva me. Quibus verbis vir Dei permotus, intentius cum lacrymis Deo preces fundebat. Surgens expleta oratione, ministrum suum vocat, dicens ei : Vade fili, sciscitare quid sibi paupercula illa velit, et si quid vales, adjuva illam. Cum autem eam audieris, renuntia mihi, quid velit clamor ejus et ejulatus. Cumque puer velociter jussa explesset renuntiavit Patri, dicens : Mulier paupercula est, cui et panis deficit, nec unde emat, habet. Quo audito, jussit eam in conspectu suo adstare, hilari vultu et paterno affectu interrogans, cur tanto ejulatu fleret, et clamoribus eum inquietaret. At illa respondit : Vere Dei famule et sacerdos, scias me fame periclitari. Panis deest, emptio nulla, fames quotidie invalescit, et ecce prægnans morior. Quam ob rem tuam adii clementiam, ut si me de periculo famis eripueris, sim tibi perpetuo ancilla, et filius, quem utero gesto, servus sempiternus. Quem cum enutriero, tuis manibus [offeram] e jugiter servire instituam : tantum adjuva me, ne peream.

3 Audiens hæc beatissimus Junianus, subridens ait : Sciebam etenim, antequam puer te vocaret, te et fame laborare, et in utero filium gestare, quem scio meum futurum successorem. Accipe de manu nostra auri munuscula, et sicut libet, eme tibi cibos, ne pereas fame, et cum puer natus fuerit, cum omni vigilantia custodi. Cave ne ali- E quid incantationis aut diabolicæ suasionis polluționes in eum exerceas : sed cum adoleverit, mihi eum affer; quia ego eum de sacro baptismatis fonte suscipiam, et litteris erudiam et mihi successorem constituam; prænuntians tibi, quod superveniente anno frugum abundantia in hac regione exuberabit, et nequaquam fame ex hac quis peribit. Accipiens autem mulier illa aurum de manu sancti viri, regressa in domo sua gaudens tam de pretio, quam etiam de supervenientis anni abundantia, emit escas, et famis inediam temperavit, filiumque cum omni studio secundum monita viri Dei enutrivit. At ubi eum ad ætatem puerilem perduxit, conspectibus sancti viri obtulit, qui secundum Salvatoris nostri præceptum, sacris fontibus cum propriis manibus initiavit. Ipse enim de sacrosancto baptismate suscepit, et filium spiritalem adeptus est.

a S. Iuniano liberaliter juvatur,

4 Aurum mundum vocavit, ea videlicet ex causa quasi auro emptum, quia aurum matri dederat, unde ipsum filium enutriret, peculiarem quemadmodum sibi vernaculum instruxit, litteris eru- F divit. Qui divina tribuente clementia, perfecte Scripturarum scientiam adeptus est, et secundum viri Dei prophetiam sacerdotalem adeptus est honorem. Multo tempore cum ipso inculpabiliter spiritali patre vixit, et ei in omnibus obtemperavit. Post cujus vero obitum successor illius extitit magnæ virtutis homo et sanctitatis, utpote qui a tali et tanto viro instructus fuerat, quem omni intentione, et doctrinis et exemplis sequebatur.

cui filium offert futurum postea successorem.

Testatur deinde vitæ S. Juliani scriptor Vulsinus Boetius, Pictavensium episcopus, S. Auremundo *narrante, plura innotuisse S. Juniani miracula,* quia, *inquit,* multo tempore post ejus obitum vixit, et gregem sibi commissum irreprehensibiliter custodivit *Quæ sigillatim ab eo gesta sint, quo anno meritorum præmium consecutus, litteris consignatum hactenus non reperi.*

A D

DE S. EVERILDE VIRGINE

IN ANGLIA

Ex Martyrologio Altempsiano.

I. B. S.

FORTE SEC. VII.

Non sine scrupulo hanc Sanctam, nullis fastis Anglicis, Scoticis aut Hibernicis notam, hoc die collocamus, ex fide solius codicis Usuardini, quem ex bibliotheca, unde acceptus est, Altempsianum *diximus, quem in præfatione ad nostram editionem pag.* LXIII, *num. 253 in Anglia auctum ostendimus, cuicumque demum ecclesiæ illic olim servierit. Annuntiatio simplex est :* Eodem die, S. Everildis virginis. *Longe nobis feliciorem esse oportebat, qui distinctam de ea notitiam alicubi invenerit. Misit olim ad Bollandum noster Michael Alfordus breve aliquod vitæ compendium, quod in lectiones quodammodo distributum, alicubi in Officio ecclesiastico usitatum fuisse videtur; sed qua in ecclesia, nemo facile divinaverit : neque id scivisse Alfordum,* B *neque missum a se compendium probasse, inde colligas, quod in Annalibus ejus editis* Everildis *nomen repertum non sit. Sub proposita igitur Altempsiani codicis cautione schedam Alfordianam, nescio ex quibus laciniis collectam, hic subjiciemus et expendemus.*

Ex codice Altempsiano accepta.

2 *Nescio quid ad rem faciat narratiunculæ principium hujusmodi :* In diebus illis regnante Domino nostro Jesu Christo, S. Berinus episcopus, a Romanæ Sedis summo Pontifice transmissus est Occidentalibus Anglicis, ut prædicaret verbum Dei, et multis miraculis signorum coruscaret. Convertit autem Kinegilsum, Regem eorum, cum omni familia sua, et S. Oswaldus, Northumbrorum Rex eum de sacro fonte suscepit. *Hæc præfatio a veritate historica non recedit; S. Birini apostolatus in Annalibus Anglicis notissimus est, spectans ad annum 635 sub Honorio PP. I. In eadem tempora apprime congruunt conversio Kinegilsi, Occidentalium Saxonum regis, ejusdemque per S. Oswaldum de sacro fonte susceptio, ut pluribus ad dictum annum explicat laudatus Alfordus. Non adeo* C *plana sunt, quæ sequuntur, deficiente prorsus chronologiæ lumine, cum difficillime combinari possint S. Oswaldi et S. Wilfridi, etiam primi Eboracensis episcopi tempora, quæ tamen hic connecti videntur. Dicamus candide, cetera omnia pro scriptoris ingenio ordinata esse, non magna fide nec pretio. Sic prosequitur :*

brevi narratione ornatur;

3 Præcedente vero tempore, exstitit quædam virgo, Everildis nomine, nobilibus orata natalibus, quæ velut stella matutina totam provinciam suæ lucis radiis perlustravit. Hujus igitur beatæ Everildis annuam festivitatem devotis laudibus recolentes, tanto devotionis studio ejus laudibus insistamus, quanto devotior in Dei omnipotentis famulatu permansit. Cum igitur fama bonitatis ejus crebresceret, et laus illius ubique resonaret; sacrum velamen clam, parentibus ignorantibus, suscepit, et habitum monachalem, sanctimonialisque est effecta. Relictis itaque parentibus, a domo paterna clam discessit, Jesu Christi se commisit manibus, dicens; Dirige me Domine in viam tuam per semitam justitiæ propter inimicos meos; et psallens canticum Zachariæ, iter ingressa [est :] Deus autem, qui ubique est præsens, misertus est illius; videns intentionem bonam, noluit eam solam iter suum facere : [itaque] misit ei duas virgines habitu sanctimoniali indutas, quarum una Bega vocabatur et altera Wuldreda. Quas cum videret a longe venientes, flexis genibus oravit Dominum, dicens : Benedictus Dominus Deus meus, qui consolaris nos in omni tribulatione nostra : concede mihi socias tibi acceptas, ut simul laudare possimus nomen sanctum tuum, quod est benedictum in secula seculorum.

in tres lectiones distributa.

4 *Hactenus prima, ut quidem videtur, lectio, ex qua nec patriam, nec genus, nec ætas Sanctæ clare uspiam elicias : ut proinde aptari ea possunt virgini cuilibet, e domo paterna ad cœnobium confugienti. Sacri textus sententiæ tenellæ* E *virginis captum superare videntur; duæ autem istæ miraculosæ sociæ non possunt non lectorem, etiam mediocriter in his versatum, offendere. Nec magis placet lectio altera :* Cum autem hæc orasset B. Everildis, assuerunt beatæ virgines præfatæ, Bega et Wuldreda, et dixerunt : Vere verum est quod veritas dicit, Dominus noster Jesus Christus : Quidquid orantes petitis, credite et accipietis. En adest quod petivimus, en habemus quod optavimus. De tali conventu lætantes, Deum qui sibi prosperum faceret iter, laudaverunt, dicentes : Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur. Et hymno dicto, mirum dictu, eam, quam numquam ante viderant, et nomen illius, Spiritu sancto revelante, cognoverunt. *Fuerit ista bonorum hominum credulitas in aliqua forte populari traditione fundata; notiori et distinctiori auctoritate opus est, ut similia tamquam historice certa admittantur. Audi lectionem tertiam.*

quas difficile sit

5 Statim autem ut pervenit ad locum, ubi permansura erat, Deo disponente et Archiepiscopo Wilfrido confirmante, in loco, qui prius prædium Episcopi vocabatur, postea mansio Everildis, Anglice vero Everedisham, tantæ sanctitatis fuit, ut F solum divinæ contemplationi vacaret. Cum igitur, Dei gratia adjuvante, ipsius exemplo et doctrina multas virginales animas Deo reddidisset, (nam ad eam veniebant multæ divitum filiæ, et sacrum velamen acceperunt, ita ut in conventu suo aliquando octoginta haberet, aliquando plures) vocavit eam Dominus Jesus tandem, dicens : Veni dilecta mea, accipe coronam tibi præparatam : et correpta vi febriculæ, inter manus virginum VII Idus Julii migravit ad Dominum, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. *Credideram, accessurum lumilis aliquid ex* Everidisham, Everildis *mansione : at frustra locum istum investigavi : juvet, qui poterit, inveniatque, S. Wilfridum locum talem* S. Everildi *concessisse, quo fiet, ut si non in gestorum ejus, saltem in certam ætatis cognitionem deveniamus : non lubet ultra palpando procedere.*

ad rectam historiæ rationem revocare.

DE

A D

DE S. AGILOLFO EPISC. & MART.

COLONIÆ AGRIPPINÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cultus, elogia, lectiones propriæ, varia nominis efformatio.

CIRCA ANNUM DCCLXX.

Sanctus Agilolfus alio ab aliis Martyrologis die annuntiatus;

Colonia *Agrippina, inter plurima alia sacrarum exuviarum deposita, quibus cumulatissime abundat, corpus etiam possidet* S. Agilolfi. *De eo Ægidius Gelenius de Coloniæ Agrippinensis magnitudine lib.* 3, *syntagm.* 7, *occasione ecclesiæ beatæ Mariæ Virginis ad Gradus collegiata,* § 4, *ita docet:* Excellit S. Agilolfi, Arch. Colon. corpus, argenteo sarcophago inclusum, a beatissimo fundatore Annone translatum e Malmundariensi monasterio. *Sanctus autem iste non eodem apud Martyrologos annuntiatur die; nam, sicut dictum fuit in Prætermissis ad* XXXI *Martii,* memoratur in variis Martyrologiis Mss., sub nomine Usuardi auctis, *ut puta in codd. Antverpiensi Maximo, Bruxellensi, Ultrajectino, Leydensi, Lovaniensi, Albergensi, Danico, Hagenoyensi, et* apud Grevenum, Canisium, Ferrarium et Molanum primæ editionis, *dicto die* XXXI *Martii.* Verum ecclesia Coloniensis in antiquis etiam Breviariis et Martyrologiis suis celebrat ejus festum IX Julii. *Codex Usuardinus Bruxellensis post Sancti annuntiationem adjungit,* quem Karolus Martellus, avus Karoli Magni misit causa pacis tractandæ, ubi crudeliter peremptus et martyrio coronatus, multis claruit miraculis. *Eodem quoque die sic ipsum commemorat Saussayus cum elogio:* Amblavæ in Arduenna passio S. Agilolphi, Episcopi Coloniensis et Martyris, qui S. Bonifacii fidus ac strenuus cooperarius, ibi, dum Christi fidem prædicaret, ab impiis interemptus est. Malmundavi * autem cum fuisset sepultus, inde micantibus signis translatus est Coloniam. *Bucelinus hac die* IX *elogium ipsi adaptat;* XXXI *Martii eum annuntiat Castellanus. Diebus ipsum referendi tam diversis, ansam præbuerint dies martyrii ac translationis diversi; quorum hic sit* IX *Julii, ille* XXXI *Martii.*

* Malmundarii.

instauratus ejus cultus;

2 *In litteris, anno incerto ad Papebrochium datis, quibus rogat earum scriptor instrui de loco Martyrii* S. Agilolfi, *lego, quod* occasionem hujus petitionis dederit cultus ejusdem Sancti, qui excitata cappella in dictis locis *(præcesserat mentio ecclesiæ Amblaviensis)* indies augetur; sic ut pastor Amblaviensis vehementer desideraret vitam hujus Sancti idiomate Germanico transcribi. *Unde discimus, primævum beati Martyris cultum, lapsu fortasse temporis, ut in rebus humanis usuvenire non raro solet, in illis locis vel tepide perseverantem, vel omnino intermissum, non sine parva religionis accessione ad pristinum aut meliorem saltem splendorem rediisse. Enimvero virum apostolicum fuisse* S. Agilolfum, *et de adjacentibus aut finitimis Austrasiæ populis præclarissime meritum, memoriæ proditum legimus ab auctore Passionis num.* 2, *quamvis non satis chronologice, ut postea dicemus; ubi tractans de adventu S. Bonifacii, narrat, quod Sanctus noster cum illo* post Rheni transmeans littora, Germanorum gentem, sedentem in tenebris euangelica luce perlustraverit. *Et num.* 3, *habemus sequentia.* Cæcitatem vero gentilium repellens gemma præsulum Agilolfus, in Germania peragebat opus euangelistæ, illic cœlestem faciens flavescere messem; *ut non sit mirum, virum adeo insignem meritis elogiis extolli ab iis, qui de ipso meminerunt in suis scriptis, uti jam videbimus.*

elogium

3 *Elogium perquam antiquum eruo ex apographo, quod habemus, desumpto ex Ms. Patronorum Malmundariensium, cui iste præfigitur titulus :* Liber de miraculis S. Quirini Martyris, *quod Ms. ab eodem auctore exaratum primitus fuisse, a quo exarata fuit* S. Agilolfi *passio, hic danda, demonstrabitur postea suo loco. Ibi ergo, postquam narrasset auctor, auditas fuisse in monasterio Malmundariensi a duobus ejusdem monasterii monachis voces Angelorum, ita prosequitur ad nostrum propositum :* Aliquot dein transierunt horarum curricula; cum inde progredientes eadem Beatorum agmina, ecclesiam subiere, monasterio quam proximam, beati Laurentii sanctorumque multorum nominibus consecratam, martyrisque Agilulfi, eatenus inibi quiescentis, ambientes tumbam, hanc imposuere antiphonam : Qui posuit animam tuam ad vitam; ibique Matutinis pro Fidelium animabus decantatis, visio illa cælestis a conspectibus evanuit humanis. De præscripto beatæ memoriæ viro multa suppeterent, quæ dici laudabiliter possent; sed quia nobis ablatus, alias est translatus, reticere exinde melius putavimus : tamen ne reputetur ignaviæ, Deum in Sanctis suis mirabilem glorificare, ne arguamur invidentiæ, Sanctos per Deum gloriosos, non magni facere, quis quantusque vir iste fuerit, perpaucis libuit explicare.

E

F

antiquum;

4 Nobili stirpe editus, Anglino, loci hujus Abbati, a parentibus est traditus sub institutione monachi regulariter informandus. Qui patris spiritualis mores et vitam spiritualiter imitatus, ejusdem ex voluntate Dei successor est factus; dein sedi Coloniensium antistes datus, abbatis etiam non deposuit onus, donec utrumque strenuissime gubernando, propter fidem regni apud Amblavam coronatus est martyrio, atque apud nos, ubi abbatis nomine præfuerat et opere, usque dum Deus voluit, locum habuit sepulturæ. *Ita ille, parcus quidem hoc loco, at verax laudator; qui hasce partes cumulatius implevit, quando ex instituto de ipso egit, litteris committens ejus passionem, ut videre erit ad finem hujus Commentarii prævii.*

5 *Cratepolius*

A

Elogium Cratepolii.

5 *Cratepolius in Annalibus Archiepiscoporum Coloniensium pag. 23, sequens contexuit elogium :* S. Agifolphus fuit ex illo sacro collegio, quod S. Bonifacius ex Anglia in Germaniam, ut eam ad Christi religionem converteret, adduxit; qui fere omnes, ut fuerunt viri sanctitate et eruditione insignes, ita ejus quoque consanguinei et amicitiæ vinculo conjuncti. Hic Agilolphus in novello monasterio Malmodariensi monasticam vitam est professus, inde ob egregiam pietatem eidem monasterio præfectus in abbatem, et cum a Rege Francorum plurimum diligeretur, ecclesiæ Coloniensi datus est Archiepiscopus anno salutis nostræ DCCXXVIII. Fuit autem vir pius, mitis ac pacificus, et bonus gubernator ecclesiæ. Olim Germaniam ad fidem Christi ac ejus religionem monachi converterunt; nunc apostatæ, exitii, votifragi monachi, qualis Lutherus ac ejus asseclæ, eam evertunt. Fuit et hic Agilolphus justitiæ observantissimus et adulterorum insectator acerrimus; qui ob summam probitatem (ut fieri solet) impiis valde fuit invisus.

B

in laudem Sancti edi-

6 Hi tandem, nacta occasione, Virum innocentissimum interemerunt. Orto enim intestino Francorum bello, Regis partes, cum illi a consiliis esset, secutus est. Cum autem res ad arma venisset, Rex eum ad proceres, ut de pacificatione tractaret, misit. Exercitus autem in Ardennia prope Malmodarium monasterium consistebat. Beatus autem hic Pontifex, nonnullis conniventibus, a satellitibus interficitur. Delatus est ad Malmodarium cœnobium, ibique honorifice sepultus. Locus ille, ubi ab impiis fuerat occisus, multo tempore viridis permansit, et nocte lumen ibidem visum est. S. Anno inde eum transtulit eum transtulit Coloniam et ad Gradus Mariæ reposuit, qui multis miraculis claruit. Malmodarium Sigebertus Rex inter alia cœnobia fundavit, et sic illud S. Remaclus appellavit, quod a malorum spirituum infestatione locum illum emundaverat. *Hactenus Cratepolius; in cujus elogio ea, quæ correctione indigent, sicut etiam in elogio Molani, quod pariter referemus, emendari poterunt ex iis, quæ dicentur per decursum hujus Commentarii nostri.*

C

Quid de eo Molanus.

8 *Molanus in elogio* S. Agilolfi, *quod exhibet in Natalibus sanctorum Belgii ad diem* IX *Julii, e varis abdornatum; varia, huc spectantia commemorat :* Coloniæ, *inquit,* natalis et translatio S. Agilolfi, ejusdem urbis Archiepiscopi. Hic Joppiliam venisse scribitur ad ægrotantem Pipinum principem, multumque adlaborasse, ne heredem scriberet Carolum Martellum, ex Alpaide pellice genitum. Quod tamen impetrare non potuit. Deinde passus est martyrium in pago Arduennensi Amblavæ, qui locus a præterfluentis fluminis nomine sic vocatur, et in ecclesia S. Laurentii, Malmundariensi monasterio contigua, sepultus est, et variis claruit miraculis. De ipso scriptum est in libro miraculorum S. Quirini Martyris. Nobili stirpe editus, *etc. quæ jam dedimus num. 4; quibus prætermissis, pergamus cum Molano :* Chronicon vero vulgatum Coloniense habet, occisum esse ab hostibus, dum causa pacis a Martello ad Saxones mitteretur, quodque a Brunone, qui frater erat Othonis Imperatoris, Coloniam ad Gradus sit delatus. Sed ego eædem Episcopi ad tempora filii, aut nepotum, qui etiam contra Saxones bellaverunt, referre non dubito; eo quod litteræ Zachariæ, qui mortuo Martello factus est Pontifex, de legato Bonifacio recipiendo, ad eum etiam dirigantur.

AUCTORE J. P.

in Natalibus Sanctorum Belgii.

8 Deinde historia S. Annonis, cui multum est tribuendum, testatur, sancti Agilolphi corpus ex Malmundario avectum esse Coloniam per S. Annonem, ubi id reposuit in monasterio suo ad Gradus. Est autem Malmundarium secunda S. Remacli abbatia, a Stabulensi dependens, olim diœcesis Coloniensis; sed nunc, nisi fallor, Leodiensis territorii, quoad utramque jurisdictionem. Dum enim beatus Poppo his præesset, stabilivit perpetua lege, ut Malmundarienses professionis suæ sponsionem apud Stabulenses facerent. Natalis incidit in ultimum diem Martii; sed a Coloniensibus simul cum translatione recolitur die IX Julii, eo quod in fine Martii Ecclesia semper occupetur Officio Quadragesimæ aut passionis vel resurrectionis Domini. *Addi his posset elogium a Bartholomæo. Fisen compositum in Floribus eccl. Leod. pag. 321, ubi varia de ipso collegit e vita S. Swiberti, Molano, Officio Colon., et ex iis, quæ misit R. D. Franciscus Laurentii, Prior Malmundariensis. Consuli insuper possunt, quæ habet idem auctor in Hist. Leod. ad an. 711, pag. 163; et anno 1061, pag. 306.*

E

Lectiones propriæ;

9 *Lectiones Sancti proprias Colonia huc misit P. Joannes Grothaus, alias pluries in Actis nostris laudatus, ex pervetusto Breviario Coloniensi desumptas. Collecta iis præmittitur, quæ sic habet :* Magnifici Præsulis tui Agilolphi nobis, quæsumus Domine, natalis votivus resplendeat, et quem pro ecclesia tua gladiis impiorum hodie veneramur innocenter occisum, eumdem apud tuam clementiam interventorem sentiamus propitium. Per, *etc.*

LECTIO I. Beatus Agilolphus transierat nemora; jamque appropinquans hostium cuneis, ibat per prata virentia. Illi deputaverunt custodes ac speculatores, quos de suis validiores noverant et callidiores. Qui cum conspicerent sacerdotem Christi venientem, crudeliter, ut leo, frendent, sibique venire prædam, tamquam lupus, gaudent.

F

LECTIO II. Ecce venit, inquiunt, Coloniensis Pontifex, prudens Caroli provisor et opifex. Hic est ille famosus insignis et venerabilis in omni Gallia, cujus sapientia regni disponuntur negotia.

LECTIO III. Conspiremus ergo ad arma, irruamusque in eum manu dura. Eat in ferri discrimina; de terra tollatur ejus memoria. Post caput regni facile corpus superabimus omne. Erumpunt itaque iræ, nec frena sciunt cohibere.

LECTIO IV. Magno fragore ruunt protinus, infestisque armis cominus occurrunt; (proh! dolor!) ense petunt, Patremque telo lacessunt. Undique ferro cæditur, innocens ejus sanguis effunditur; prosternitur terræ corpus impulsu armorum; mens devota permanet ad Regem cælorum. Illi parcere non stant, sed fortiter ictibus instant.

LECTIO V. Sic postremo spiritu palpitans, suppliciter Deum postulat, ut in pace spiritum suum suscipiat. Nec mora præstandi, quia non censura magistri, spernit pulsantem pro justitia patientem.

AUCTORE J. P.

O Martyr felix! ex illius ore, velut candida processit et ad astra columba volavit.

Lectio vi. Jacebat prostratum Martyris corpus exanime, herbaque pullulabat ejus roseo sanguine. Spiritus migraverat ad Christum, cum quo gaudet et vivit in æternum.

varia nominis efformatio.

10 *De varia nominis efformatione sic accipe.* Agilolfus, Agilolphus, Agillolphus, *seu* Agylolfus, Agiolfus *et* Agilulphus, *et si quæ reperiantur scribendi formæ, a jam productis diversæ, eumdem sanctum Martyrem designant; quarum hic judicavimus habendam esse rationem, ne cui varietas scriptionis moram injiceret. Nos in efformando illo nomine secuti sumus in titulo superiore, et sequemur porro deinceps, modum scribendi, in apographo nostro Passionis expressum.*

§ II. Episcopatus; tempus martyrii; dies obitus; translatio corporis.

B

S. Agilolfus non fuit primus Archiep. Coloniensis.

Gelenius lib. 1, syntagm. 6, pag. 41 scribit, inolevisse opinionem, quod* S. Agilolfus *fuerit primus Archiepiscopus Coloniensis. Claudius Castellanus asserit absolute, ipsum extitisse primum Episcopum Coloniensem, ut videri apud eumdem auctorem potest in Additionibus ad Martyrologium Romanum, die* xxxi *Martii. Hanc vero opinionem refutat Cointius tom. 5, pag. 200, his verbis :* Ecclesia Coloniensi post Raginfredi Episcopi mortem Pastore viduata, Franci quidem a Zacharia, Romano Pontifice, postularunt, ut Coloniæ, quæ metropolis olim Germaniæ secundæ, fuerat, dignitas metropolitana restitueretur, ibique Bonifacii, Archiepiscopi ante regionarii, successorumque sedes fixa permaneret. At Moguntia paulo post Episcopo quoque destituta, cum Gervilius Episcopus in synodo depositus fuisset, assensumque suæ præbuisset exauctorationi, Moguntiam Germaniæ primæ, deinde utriusque Germaniæ quondam metropolim, prætulerunt statim Coloniæ, mutatoque priore consilio

C

petierunt, ut Bonifacius ejusque successores, Archiepiscopi fierent Moguntini. Ne vero Coloniensis ecclesia diu vacaret, datus ei mox Episcopus Agilulphus. *Non fuisse autem primum Episcopum Coloniensem, manifestius est, quam ut debeat pluribus probari; idque vel ex eo satis constat, quod in concilio Agrippino, Euphratas, ejusdem civitatis Episcopus, quia Christum Deum negaret, hæresis damnatus atque exauctoratus est anno Christi 346. Plura dabit tomus 2 Conciliorum apud Labbe a col. 615.*

Propositis variis

12 *Difficilior sese offert quæstio de tempore vitæ ac martyrii* S. Agilolfi, *in cujus determinatione quot sunt capita, tot sententiæ. Molanus, ut supra vidimus, cædem illam referre non dubitat ad tempora filii aut nepotum Caroli Martelli, nixus litteris Zachariæ PP., ad eum datis, adeoque respicit medium circiter seculum octavum aut etiam ulterius. Cratepolius, ut patet ex elogio superiore, initium episcopatus affigit anno 728; Ferrarius in Catalogo generali obitum anno circiter 700. Bucelinus autem claruisse refert sub annum 740. Castellanus annuntiationi Martyris apponit* versus annum dcclxv. *Cointius in Annal. Francorum, locis variis de* S. Agilolfo *agens, asserit eum abbati Anglino suffectum, cujus monasticis institutionibus antea imbutus fuerat, anno 744. Infulas Colonienses innectit anno 746; litteras autem a Zacharia PP. ad varios Episcopos, inter quos et* Agilolfi *nomen invenitur, scriptas, et quidem cum titulo* Episcopi Coloniensis, *affigendas opinatur anno 748, cum Baronio contra Sirmondum, qui vult datas anno 744. At non est, quod tantilla temporis differentia multum nos solicitet. Hinc digressus idem Auctor ad annum 750,* hoc circiter anno, *inquit,* Agilulphus, Episcopus Coloniensis et abbas Stabulensis et Malmundariensis abdicavit episcopatum, mansitque Abbas Stabuleti et Malmundarii ad annum usque Christi dcclxx, quo vitam finivit, teste Fiseno in Abbatum Stabulensium Catalogo, *quem odinavit in Floribus eccl. Leod., a pag. 400. Ibidem præterea pag. 321 tacite suffragatur ordini chronologico, quem texuerunt Molanus, Cointius et Castellanus, dum vitam Sancti extendunt ultra medium seculum octavum, sic scribens :*

D

E

auctorum

13 Illam tamen, *inquit,* ad Pipinum legationem, *de qua ex professo tractabitur paragrapho sequente,* ad trutinam non immerito quispiam revocaverit. Adolescens enim Agilolphus in disciplinam Anglino Stabulensium abbati traditus fuit, et post eum Abbas designatus; qui tamen vita nequaquam decessit ante annum dccxlvi, quandoquidem illo anno concessum Anglino Abbati a Childerico Rege diploma in hunc diem servetur. Agrippinensis autem Præsul paulo post factus est. Erat certe anno xlviii, quando illi Bonifacium, Apostolicæ Sedis legatum summus Pontifex commendavit. Quomodo igitur Agrippinensis Episcopus erat anno xiv? Relinquitur nimirum, ut dicamus, imperiti cujusdam librarii factum errore, ut Agilolfus legatur Episcopus, qui Giso vel fortassis Anno scribi debuerat. In hanc sententiam non gravate mecum, ut opinor, veniet, qui mature excusserit, quæ alias de scriptore vitæ S. Suuitberti annotata produxi.

F

de epochæ

14 *Laudatus Cointius ad an. 770,* martyrium, *ait,* passus est S. Agilolfus, Bertholino Coloniensem episcopatum, ut Gelenius ex Chronico Coloniensi notat, tunc gerente. *Citatque Gelenii librum 1, syntagm. 6, num. 25; qui in Gelenio designat 25 Episcopum Coloniensem : ubi tamen, quod dici vult Cointius, minime gentium dicitur. Nam de Bertholino agens Gelenius, dicit, ipsum* claruisse sub Carolo Magno, anno dcclxxii; obiisse Non. Feb.; *addens, Chronicon Coloniense fol. 111* dicere, S. Agilolfum a Bertholino elevatum. *Enimvero aliud est ac toto cælo diversum pati alicujus tempore, aliud ab ipso* elevari. *Illud arguit eos contemporaneos vixisse, hoc vero nihil simile significat. Quid enim prohibet sanctum* Agilolfum *dudum ante tempora Bertholini obiisse, et postea tamen ab ipso fuisse elevatum? Et vero, ut de Gelenii sententia in ratione temporis, de qua hic quærimus, aliquid etiam subjiciamus, non semper sibi ille constat : nam loco citato*

pag.

A *pag. 41 dicit, sanctum Episcopum nostrum* sub Pipino Heristallo et Carolo Martello sedisse annos circiter VI, martyrizatum anno DCCXVII. *Et lib. 3, syntagm. 7, pag. 308, eamdem plane epocham statuit, sic loquens :* Hic ille Agilolphus est, qui cum beato Swiberto olim ad convertendum Pipinum, illicitis Alpaidæ amoribus implicitum, legatus, atque etiam Frisonum Apostolus, dum pastorali officio et pietati diu noctuque incumbit, a Christianarum virtutum osoribus in pago Amblaviensi occisus, martyrii lauream meruit VII Idus Iulii sub annum DCCXVII, *citans pro illo anno* antiquos Mss. codices S. Andreæ Coloniensis et aliarum ecclesiarum.

vitæ ac mortis sancti Agilolfi

15 *Prædictus vero auctor in libello, cui titulum fecit,* Colonia supplex, *diversam rationem temporis statuerat, dum memorat* S. Agilolfum *Archiepiscopum declaratum a S. Zacharia, Pontifice Maximo, tandemque circa annum 748 interemptum fuisse. Hinc conficitur, nec sibi semper constitisse Gelenium, nec pariter convenire inter auctores in* B *figenda epocha chronologica vitæ ac mortis, de qua in præsentia sermonem instituimus. Atque Gelenius denuo postremam hanc sententiam evertit, sic pergens ratiocinari :* Deinde sexennio ante obitum Caroli Martelli, nempe anno DCCXXXV Raginfredum, S. Agilolphi in Coloniensi cathedra successorêm, cum S. Wilibrordo commutasse quædam mancipia, ex archivis refert R. P. Christophorus Browerus. Quæ igitur hactenus communiter credita sunt et plerique auctores commemorant, nempe S. Agilolfum creatum primum archiepiscopum a Zacharia Pontifice, et hunc anno DCCXLVIII scripsisse S. Agilolpho, necessario corruunt; fundamentum enim habent in mendo epistolæ Zachariæ Pontificis, ex qua pontificia epistola errorem licet deprehendere, cum ex ordine episcoporum, tum ex observationibus R. P. Nicolai Serarii in Histor. Moguntina, ubi ex aliis exemplaribus epistolarum Zachariæ, quatuor asterisco notatis Præsulibus, inter quos Agilolphus est, alios quatuor melioris lectionis substituit. *Hæc de variis recentiorum in calculo Agilolfiano figendo sententiis; dicen-* C *dum superest de epocha auctoris antiquioris.*

sententiis,

16 *Auctor Passionis* S. Agilolfi, *quam hic damus, eas exhibet notas chronologicas, ut, si iis insistamus, dicere necesse sit, sanctum Præsulem inter vivos degere desiisse circa annum 717. Hanc epocham suadent omnes notæ characteristicæ, loco plus uno ibidem expressæ; quales sunt,* Pippinus, *qui non potest esse alius, quam Herstallus;* Carolus Martellus, *qui* consilio sapienti sanctissimi Archipræsulis utebatur Agilolfi; *bellum gerens adversus Chilpericum, qui et Daniel Clericus, et Raginfredum; Leo Imperator, videlicet Isauricus; Gregorius Pontifex, hujus utique nominis secundus; vastatio Arduennæ et obsidio urbis Coloniensis a dictis Raginfredo et Chilperico, quas Browerus affigit anno 716;* Beatus Bonifacius... a paganis gladio peremptus... longe post passionem beatissimi Patris nostri Agilolphi, *ut narrat idem scriptor Passionis num. 15. Denique, ne longior sim, famosum stratagema bellicum, quo Carolus Martellus, hostibus longe numero impar, suorum paucitatem supplens, Chilpericum cum suis devicit atque in fugam egit; quod novus Franciæ Historiæ auctor innectit anno 716, citans annales Metenses, quamvis id diverso modo commemoret, quam scriptor prædictus Passionis, sicut pluribus alias videbitur; qui etiam aperte asserit* S. Agilolfum *interemptum fuisse jam tum temporis, quando illud stratagema, executioni mandatum, Carolo Martello victoriam, hostibus cladem attulit. Res gesta narratur in Passione a num. 23.*

AUCTORE I. P.

17 *Si tale esset meritum hujus auctoris anonymi, qui scripto complexus est Passionem sancti Antistitis* Agilolfi, *ut genuinis fidelis historici characteribus præditus, majorem, quam vulgus scriptorum solet, fidem faceret; rem fortasse præstarem, rationi consonam atque eruditis non ingratam, si, relictis aliorum in figendo vitæ ac mortis* S. Agilolfi *tempore placitis, ea ad solius dicti auctoris calculos exigerem. Jam vero quoniam non pauca occurrunt in Passione, quam scripsit, censuram potius, quam laudem merita, ut pluribus in notis criticis, super hac Passione paragrapho proximo faciendis, video aliam viam mihi ineundam esse.* E *Quid enim habet sententia auctorum, superius productorum, vitam nostri Præsulis ultra medium seculum octavum extendentium, cur tantopere displiceat, tamquam improbabilis, fundamento carens, et ultra justas chronologiæ metas vagata? Sane pro hac stat Zachariæ PP. epistola, anno 744 vel 748 scripta, in cujus inscriptione exprimitur nomen* Agilolfi, Episcopi Coloniensis. *Pro hac facit Catalogus Abbatum Stabulensium, apud laudatum Fisenum in Floribus eccl. Leod. a pag. 400 ordinatus, in quo, serie continuata, ducto principio a primo Stabulensium ac Malmundariensium Abbate S. Remaclo, pergitur ad Abbatem decimum* S. Agilolfum, *e vita ereptum, ut ibidem traditur, anno 770. Hanc denique videtur satis stabilire duplex diploma, ad* S. Agilolfi *decessorem a Rege Childerico datum, de quo, quid referat Fisenus in Paralipomenis Florum eccl. Leod., parte 2, pag. 605, operæ pretium est intelligere.*

recedimus a calculo, quem habet auctor Passionis et nostrum stabilimus,

18 Decimus Abbas *Stabulensis* fuit S. Anglinus, cui Childericus Rex anno DCCXLII varias prærogativas concessit; at Carolomannus anno XLVI villas sedecim donavit. F Bina hæc diplomata, quando vixerit Anglinus ostendunt. Huic Carolomanni Principis munificentiæ non diu superfuit : quandoquidem anno XLVII dicatur creatus Coloniensis episcopus S. Agilolfus, jam ante Stabulensis Abbas. *Ita ille in elogiis quinque sanctorum Abbatum Stabulensium,* quæ ex veteribus monumentis Stabul. collegit adm. R. D. Franciscus Laurentii, Prior Malmundar., *ut ibidem præmittitur. Tres itaque istas rationes, e litteris PP. Zachariæ, e Catalogo Abbatum Stabulensium, atque e duobus insuper diplomatibus petitas, tamquam spurias ac falsas arguere in gratiam auctoris, qui Passionem scripsit, insulsi atque inepti, bolus mihi videtur durioris digestionis, quam ut adeo facile deglutiatur. Ad rationes, supra ex Gelenio productas num. 15, sic respondeo. Argumentum, quod petitur de commutatis a Raginfredo mancipiis cum S. Willibrordo ante obitum Caroli Martelli, anno 735, qui Raginfredus fuerit* S. Agilolfi *in Cathedra Coloniensi successor, paralogismus videtur, si Cointio credimus, nitens*

ut putamus, veriorem,

falso

AUCTORE I. P.

falso supposito, videlicet, quod Raginfredus fuerit sancti Agilolfi *successor, qui potius fuit ejus decessor. Eum sic nobis exhibet idem Cointius ad an. 724, num. 31.* Successor quoque *Faramundi* controvertitur; is tamen procul dubio fuit Ranginfredus, cui postea successit Agilolphus, licet hic in vulgatis Catalogis eidem Ranginfredo præponatur. *Ibidem statuitur Hildegarius, proximus* Agilolfi *successor. Hac epocha episcopatus Raginfredi admissa, ea, quæ a Gelenio de permutatis mancipiis referuntur, et de quibus etiam agit Cointius ad an. 735, num. 3, difficultatem non habent. Jam vero varia quidem in epistola Zachariæ PP. quatuor episcoporum, inter quos* Agilolfus, *est lectio; proque nomine* Agilolfi *aliud ad marginem substituitur : sed utra lectio sit verior, melior ac magis genuina, quis satis solide decidat? Nihil itaque satis video firmi, quod cogat nos discedere ab opinione, statuente sanctum Episcopum supervixisse ultra medium seculi octavi, et forte etiam usque ad annum 770; tametsi fateamur, omnia hic adeo esse in-* B *tricata et involuta, ut vix certi aliquid tuto definias.*

Dies translationes quænam sit;

19 *Ex diebus, quo Martyr obiit, et quo translatus est, inter se diversis, ortam videri diversam annuntiationem, retulimus supra num. 1. Certe si auctori Passionis habenda est fides, diem extremum obiit Sanctus* XXXI *Martii; de qua re ille cap. 1, num. 10,* Martius, *inquit,* die claudebatur ultima, ferebat Aprilem dies crastina : transierat Sanctus nemora, *etc. Et mox truculentam ei illatam mortem describit. Et in fine cap. 1, passio dicitur* celebrari pridie Kal. Aprilis. *Dissonat illi Gelenius, quando diem obitualem statuit esse* VII *Idus Julii, quem diem translationis non mortis, potius dixerimus, juxta superius num. 1 dicta.*

a quo facta translatio :

20 *Sacras* Agilolfi *exuvias e Malmundariensi monasterio Coloniam translatas fuisse ab Annone Episcopo Coloniensi, constat e vita ejusdem Annonis die* IV *Decembris, ab anonymo conscripta, et apud Surium edita; in qua narratur in hæc verba, num. 37 :* Sed, ut ad priora redeamus, C Anno beatissimus, in terris excolens, quibus in cælis associari totis nisibus festinabat, Coloniensem urbem, diu fraudatam corpore Martyris et Episcopi sui Agilolfi, membrorum ejus restitutione lætificavit; quæ Malmundariensibus præripiens, in monasterium suum, quod est ad Gradus, cum magna civitatis exultantis ambitione transtulit. *Jam vero, quoniam prædictus Anno* ad lucis transivit auctorem anno præsulatus sui vigesimo primo, anno Incarnationis Domini MLXXV, *sicut refert ejus vita. a Gamansio Colonia huc missa et accepta ex Ms. pergameno antiquo ecclesiæ collegiatæ S. Georgii Coloniæ, a posteris nostris suo tempore edenda, liquet, istam translationem post annum 1075 differri non posse. Fisenus in Historia Leod. lib. 8, num. 30, pag. 306, eam innectit anno 1061, simul significans, qua ratione contigerit :* Erupit, *inquit,* his temporibus malum aperto ancipitique marte, *an Malmundariense monasterium deberet pergere subesse Abbati Stabulensi, et* graviter Stabulenses turbavit. Forte Kalendis Augusti nobilem Germanorum Principum conventum Stabuleti habebat Agnes Augusta, vice filioli regnum admi- D nistrans. Aderat Anno, Coloniensis Archiepiscopus, quem clandestinis artibus sibi conciliandum proposuerunt Malmundarienses. Rogant, ut sacram familiam, curæ suæ creditam, in proximo visere dignetur. Ubi venissent, pretiosum depositum ostentant, sacrum corpus beati Agilolfi, Stabulensis olim et Agrippinensis simul Præsulis, Martyrisque. *Tum paucis injecta mentione legationis ad Pippinum, quæ examinabitur paragrapho proximo, item de loco martyrii, sepultura ac miraculis ex Molano, sic prosequitur ad rem nostram :* Exarsit Anno sancta cupiditate, pretiosi pignoris Coloniam reducendi. Ultro obtulere Malmundarienses, rati demerendum tanto munere Antistitis animum; qui magna sua voluptate Agrippinam avexit opulentam isthanc gazam, et in monasterio suo ad Gradus collocavit. E Malmundariensium voto res fluxit.

an a S. Brunone, Ortonis Imperatoris fratre?

21 *Nullam itaque partem in ista translatione habuit S. Bruno, Imperatoris Ottonis frater, id quod supra, num. 7 retulit Molanus, citans Chronicon Coloniense; verum, idem auctor, non ob-* E *stante isto Chronico, factam tradidit ab Annone, plus nobiscum deferens Vitæ hujus Præsulis, sæpe dictam translationem disertis verbis, num. 20 datis exprimenti, quam Chronico incertæ fidei et auctoritatis, saltem de quibus non satis videtur constare. Adde, quod per sphalma scriptionis* Anno *et* Bruno *facile confundi potuerint ab imperito exscriptore, qui fortasse per ideam adjectitiam, ratus,se hac re de isto Chronico bene mereri, adjecerit Brunoni,* qui frater erat Othonis Imperatoris; *sic consequenter in semel cœpto errore pergens. Utut est, translatio ista credi non potest a Brunone facta, cui Vita Annonis tam clare reclamat. Huc etiam spectant, quæ occasione cultus* S. Agilolfi *initio hujus Commentarii attulimus ex Gelenio de sacri corporis translatione.*

§ III. An functus sit S. Agilolfus legatione ad Pippinum Herstallum seu Crassum; analysis critica in Passionem Sancti, quæ hic datur; ejus auctor; stylus; ætas; apographum. F

Legatio S. Agilolfi ad Pippinum Herstallum

A*d Pippinum Herstallum seu Crassum, Jupiliæ cum fatali morbo conflictantem, legatos discessisse sanctos Swibertum et* Agilolfum, *ipsum inducturos, ne Carolus Martellus, ex Alpaide pellice genitus, ipsius heres scriberetur, volunt recentiores auctores non pauci, Molanus in Natal. Sanctorum Belgii pag. 141, Fisenus in Historia Leod. pag. 163, Gelenius lib. 3, de Coloniæ Agripp. magnitudine, pag. 308; quibus adjunge Miræum in Fastis Belgicis, qui die* I *Martii et* IX *Julii hujus profectionis meminit, eam affigens anno 714, sed ejus causam non exprimens. Hæc demum legatio infarta est lectionibus Officii proprii* S. Agilolfi, *quæ habentur die* VII *hujus inter Officia propria Sanctorum ecclesiæ et diœcesis Osnabrugensis, anno 1652 edita; sed in duobus antiquioribus Breviariis anni 1516, quæ habemus, isto die præterita omnis de* S. Agi-

lolfo

A lolfo *mentio. At legatio illa plane corruit ex dictis de tempore vitæ ac mortis* S. Agilolfi, *paragrapho secundo stabilito. Atque etiamsi inde ista legatio nonplane corrueret; ob alias rationes commentitia censeri deberet, non aliunde, ut opinor, hausta, quam ex vita apocrypha S. Swiberti, sub Pseudomarcellini nomine vulgata, et apertis hallucinationibus, falsitatibus ac mendaciis inepte ac turpiter consarcinata, meritoque releganda ad monstra historica, qualia in impostorum cerebellis coalescunt. Vide, quæ Bollandus in eo auctore corrigenda observavit die* 1 *Martii, a pag. 78. Locus, de quo hic quæritur, sic ibidem sonat:*

tamquam fabula, a Pseudomarcellino conficta,

23 Anno DCCXIV Pippinum, *ait inficetus fabulator,* dolentem super innocente morte S. Lamberti Episcopi, ad mortem ægrotasse. *Tunc vero accersitum per nobiles viros Swibertum, ut eum visitaret,* perrexisse prius Coloniam ad illustrem Ducissam Lotharingiæ sive Austrasiorum, consilium ab ea expetentem, quidnam facere deberet. *Quæ eum et* Agilolfum, Coloniensem Archiepiscopum cum plerisque aliis prælatis misit ad Pippinum Principem, conjugem ejus; ad informandum eum, si obiret, ne illustres legitimos suos filios Drogonem, Ducem Campaniæ, [et] Grimoaldum Majorem domus Childeberti, Regis Franciæ, exheredaret, heredem scribendo Carolum Martellum, illigitimum ex Alpaide pellice genitum, *etc.* Pippinus vero, eodem anno moriens, eumdem Carolum Martellum suorum principatuum reliquit heredem. Quod cernentes præfati Pontifices, inglorii et tristes Coloniam redierunt, enarrantes Plectrudi omnia, quæ gesta erant in Joppilia a Pippino, consolantes eam, et ad tolerantiam patientiæ animantes.

B

rejicitur.

24 *Aniles hasce nænias convellit Bollandus, ostendens, Plectrudem conjugem non fuisse divortio separatam a Pippino, ut liquet et donationibus, utriusque nomine factis, ab anno 705 ad 714; futilemque adornari causam legationis ex metu exheredationis filiorum Drogonis et Grimoaldi, qui jam e vivis excesserant. Addit, sed quod proprie non est hujus nostri instituti, Pippinum multis virtutibus peccata expiasse contra inique obstrepentem Pseudomarcellinum. Fisenus in Historia Eccl. Leodiensis, anno 1642 typis edita, pag. 163, commentitiam ex dicto fabulatore legationem mutuatur, ejusque præterea mentionem facit ibidem pag. 306; verum in Floribus eccl. Leodiensis, anno 1647 in lucem datis, abunde errorem suum correxit, quando rursum in illo opere recensita hac legatione, ita subjungit:* Illam tamen ad Pipinum legationem ad trutinam non immerito quispiam revocaverit, *etc., quæ habes num. 13. Atque de fabella spurii Marcellini plus quam satis. Nunc ad auctorem Passionis progrediamur, eam exigendo ad analysim criticam, ut pateat, quam merito ab ejus epocha chronologica recesserimus.*

C

Passio Sancti

25 *In ipso Passionis exordio per Pippinum, ibi nominatum, non alium intelligi posse, quam Pippinum Herstallum sive Crassum, patet manifeste ex toto contextu. Hic fuit Major domus Austrasiæ et Neustriæ; quare ergo vocat eum auctor* Regem, *sic loquens?* Igitur apud Francorum gentem Pippino Rege, vita exempto, *an forte quia avum Pippinum confudit cum Pippino Rege, suo ex filio nepote?*

Num. 2 hallucinatur, dum scribit: Hic Gregorius, Bonifacium, fidei dogmatibus imbutum, genere Britannum, ordinavit episcopum, quem aggredi jussit partes Galliarum et expetere sacrum Antistitem Agilolfum... *qui, comitante S. Bonifacio,* post Rheni transmeans littora, Germanorum gentem, sedentem in tenebris, euangelica luce perlustravit. *S. Bonifacius anno demum 723 a S. Gregorio PP. consecratus est Episcopus, quocum in expeditione Apostolica Germaniæ partem habuisse* S. Agilolfum, *memorat auctor Passionis; quomodo id combinari potest cum morte ejusdem* S. Agilolfi, *quæ juxta ejus systema contingere debuit circiter anno 716, ut fusius deductum habes num. 16? Rursum ineptit, dum num. 6 Carolum Martellum, Pippini Herstalli filium,* clarissimum Regem *vocat. Jam vero legatio ad Chilpericum et Raginfredum, a Carolo Martello commissa sancto nostro Antistiti, ipsis nuntiaturo, quod* nisi regni fines egrediantur, confliget adversus eos potentia regalis; *et quod subjungitur,* Parens dictis regalibus sacerdos fidelissimus, ut valedixit fratribus, pacemque dedit omnibus, ibat in Christi nomine, Martyr futurus sanguine, *seclusa etiam ratione temporis, superius a nobis ordinata, quacum non possunt combinari, non multum habere videntur etiam aliunde, quo undequaque placere et tamquam vera continuo admitti possint.*

AUCTORE J. P.

E

ad analysim criticam revocata.

26 *Numero autem 24 rursum facit Carolum Martellum Regem:* Fama, *inquit,* certa rei nuntia, provecta non pigro volatu, pervenit ad regales aures. *Adjuncta stratagematis, a muliere Carolo Martello suggesti ac relati a num. 25, videntur fabulose ab auctore conficta. Cui enim non displiceat æquivocatio plaustri, de quo num. 26;* Rex arboreus cum arboreis militibus, *num. 27; ac terror hostium,* sylva eos persequente? *Vellico adjuncta dicti stratagematis, non vero ipsum stratagema, quod, alio modo narratum, videri potest apud novum scriptorem Historiæ Francicæ nostrum Gabrielem Daniel, qui illud refert ad annum 716, citans, ut diximus, Annales Metenses ad hunc eumdem annum. Hæc, quæ ad crisim revocanda hic censuimus, arguunt, ut mea fert opinio, auctorem manuscripti, quod damus, in historicis rebus, quas vel legit vel audivit, nonnulla imperite confudisse, quædam de suo addidisse, ut mirum videri nemini debeat, nos in epocha vitæ ac mortis Agilolfianæ figenda ab eo recessisse.*

F

Ejus auctor fuit monachus Malmundariensis.

27 *Ceterum, sicut auctoris nomen mihi est incompertum, ita non dubitandum videtur, quin fuerit monachus Malmundariensis. Idque colligitur ex sequentibus. Joannes Gamansius, quo anno huc misit Passionem* S. Agilolfi, *eodem simul misit Ms., hoc titulo notatum:* Incipit liber de miraculis S. Quirini Martyris, *desumptus, uti adscribitur, ex Ms. Patronorum Malmundariensium. Librum istum, sive Ms., compositum esse a monacho Malmundariensi, evincunt illa fragmenta, quæ inde excerpo. In initio sic habet:* In eorum, *sanctorum patronorum Malmundariensium,* ex vico Candatensi translatione FRATRIBUS NOSTRIS ingens fuit exultatio *Postea, relato miraculo pueri contracti, se manifestum facit:* Fratres nostri flere, præ gaudio. *Et rursum alibi:* Dæmonis pessima infestatione mulier torquebatur, Widrada nomine, sed spe curandi ad

nostrum

Auctore I. P.

nostrum ducta monasterium, velox a Deo per beatos Martyres consecuta est remedium. *Et clarissime id indicat in elogio* S. Agilolfi, *indidem delibato, quod retulimus num. 3:* Apud nos, ubi Abbatis nomine præfuerat et opere, usque dum Deus voluit, locum habuit sepulturæ. *Atqui istud Ms., unde hæc fragmenta excerpta sunt, ab eodem fuit auctore exaratum, a quo exarata fuit prædicta passio; consequens ergo est, ut Passionis auctor sit Monachus Malmundariensis. Quod autem idem utriusque extiterit auctor, jampridem observarunt Bollandus et Gamansius: quorum ultimus ita notatum reliquit:* Idem Malmundariensis monachus est auctor et hujus historiæ tum Passionis, tum miraculorum S. Agilolfi, tum translationis et miraculorum S. Quirini. Conjicio illud ex styli omnimoda similitudine. *Nec vanam fuisse ipsius conjecturam, patebit ex sequentibus, ubi de auctoris stylo.*

Stylus scriptoris

28 *Redolet ille œstrum poeticum, auctore identidem affectante orationem numerosam et ligatam. Diceres poetastrum agere potius, quam historicum.* B *Pauca multis exprimit. In verbosis digressionibus est frequens ad nauseam usque. In agglomerandis versibus hexametris minime sibi temperat. Habe specimen.* Injustas acies, atque impia castra moventes... Non aliter varii, quam turbant aera venti... Haud secus agnorum quam turmam turba luporum dissipat, et prædam prædo rapit ore cruento, *num. 3.* Illic cælestem faciens flavescere messem... Ingemuit, strinxitque animum pietatis imago, *num. 4. Et ibidem:* Illorum tristes pulsabant aera voces. Talis clamor erat, quem turba gemendo ferebat. *Quid multis moror? Plura hujusmodi ibidem occurrunt, quam ut ea vacet hic otiose transcribere. Vide nunc quam Ms. de miraculis S. Quirini eumdem stylum et auctorem spiret. Puer,* qui vocem non ore dabat, non aure trahebat, quin ex contractione deformi deformia membra gerebat. *Et post pauca:* Excitus a somno lætatur munere sumpto... Cum sol occiduis radios immergeret undis. *Et aliquibus interjectis:* Erectusque suis lætatur vadere plantis. *Et postea:* Grata superveniet, qua non sperabitis, hora... tenebrisque C remotis, implevit vacuas ignoto sole fenestras. Jam cæli medias Phœbus conscenderat arces. *Quid plura? Abunde ex his paucis patet, non tam ovum esse ovo simile, quam stylum stylo.*

qualis sit;

28 *Ex eodem styli charactere, facile datur intelligi, cladem et fugam Chilperici et Raginfredi, a num. 23 expositam, ejusdem monachi partum esse; qui his denuo expressionibus non obscure se prodit:* Candidus auratis aperiebat cornibus annum taurus, et adverso sedens canis occidebat austro. Hora erat occiduis cum sol se immerserat undis. Lunaris lampas perpulchra nocte nitebat... O stulti, stulti! quæ vos dementia cepit? *Tam hic igitur, quam alibi auctor poetastrum se esse non dissimulat.*

29 *Vixit autem post* S. Agilolfi *ad Colonienses translatione, ab Annone facta, de qua superius diximus, sicut ipse insinuat in libro de miraculis S. Quirini; ubi injecta sancti Præsulis nostri mentione;* De præscripto, *inquit,* beatæ memoriæ viro, *Agilolfo,* multa suppeterent, quæ dici laudabiliter possent; sed quia nobis ablatus, alias est translatus, reticere exinde melius putavimus. *Ne tamen nihil* D *dicat, ignaviæ vel invidentiæ vitio culpandus, subnectit parvum elogium, quod num. 3 produximus. Id quod indicio est, Passionem et miracula* S. Agilolfi, *post miracula S. Quirini fuisse conscripta; nam cum illic tam parvo elogio uteretur, sine dubio indicasset, se plura alias de hoc Sancto litteris mandasse. Hoc igitur postea præstiterit, et duo miracula, in libro de miraculis S. Quirini narrata, ad* S. Agilolfum *inde transtulerit. Miraculum quippe, quod ibi refertur de cæca et curva muliere sospitata, num. 20, et quod incipit:* Natalis S. Joannis Baptistæ a fidelibus fideli excolitur devotione, *eodem modo narrantur in libro de miraculis S. Quirini; uti insuper miraculum de muliere, recurvis digitis laborante, num. 16, nimis consonat Ms. de S. Quirino, quam ut inde non sit excerptum.*

ejus ætas.

30 *Si quæras ulterius, quo circiter anno floruerit pluries memoratus scriptor; hoc responsi accipe ex ipso, in libro sæpe dicto de miraculis S. Quirini ita nos de tempore, quo vixit, instruente:* Per id tempestatis, *qua, sicut præmiserat,* E exigentibus hominum insolentiis, terrores Dominus incutiebat superventuræ gentilitatis, pontificales administrabat infulas in Coloniensium urbe Hermannus, *qui triduanam abstinentiam ad placandum divinum numen suis injunxerat.* Quia ergo, *inquit scriptor,* abbatia nostra ad ejus diœcesim pertinet, studuimus et nos idem agere, quantum valuimus, Deo largiente. *Et paulo post mortuæ puellæ, ad tumbam Malmundariensium Patronorum relictæ atque ad vitam revocatæ adfuisse se testatur his verbis:* Post tempus jejunii, sumpto cibo pastisque visceribus, reversi, puellam vitali luce donatam reperimus. *Itaque cum viderimus auctorem vixisse post S. Annonem, Episcopum Coloniensem, sequitur hic intelligi Hermannum, hujus nominis tertium, qui signatur in Catalogis Episcoporum Coloniensium præesse cœpisse anno 1089, desiisse autem 1099; atque adeo scriptorem, quo de agimus, vixisse versus exitum seculi undecimi. Observa obiter, Guilielmum Eysengreinium Spirensem, teste Molano in Annotationibus ad Martyrologium Usuardi, a se additionibus auctum, ad diem* IX *Julii, dicere, inter alias vitas a Brunone,* F *Coloniensi Archiepiscopo scriptas, quales ibidem numerantur Eucrgisti, Proculi Susatensis, Eliphii, Gregorii Spoletani, etiam esse vitam* S. Agilolfi. Quod, *inquit, Molanus,* unde habeat, ignoro. *Idem ignoramus etiam nos, et fugimus quærere. Fallor, an hoc ansam dederit Ferrario enuntiandi, vitam sancti Præsulis tradi scriptam a S. Brunone Episcopo.*

Passionis apographum.

31 *Finem imponam huic Commentario, dum pauca addidero de nostro manuscripto. Misit illud P. Joannes Gamansius Colonia anno 1638, adscripto ad marginem, quo ex fonte prodierit, videlicet ex Ms. lectionario pergameno S. Mariæ ad Gradus Coloniæ et Ms. Patronorum Malmundariensium, quod habet Passionem multo fusiorem et authenticam: unde utroque Ms. fideliter collato, quæ in primo Ms. ad Gradus omissa erant, ex secundo Ms. Malmundariensi ad marginem et alibi annotata scribuntur; et in Mariano Ms. ad singula loca, ubi illa omissa erant, notabatur*

crux,

A *crux, signi loco. Ea nos exemplari Mariano, quod hic damus, intexuimus, uncis inclusa [ ], ut textus alter ab altero commode distingui possit; pauculis in annotata rejectis. Sed jam Passionem ipsam subjicimus.*

PASSIO

Ex Ms. Lectionario pergameno S. Mariæ ad Gradus Coloniæ et Ms. Patronorum Malmundariensium,

A Monacho Malmundariensi conscripta, forte numquam hactenus edita.

CAPUT I.

Qua occasione S. Agilolfus sit occisus.

a B Igitur apud Francorum gentem, Pipino *a* rege vita exempto, Carolus *b*, filius ejus, decorus ac robustus successit in regno. Qui licet puerili teneretur ævo, gloriosus tamen habebatur in triumpho. Hic consilio sapienti sanctissimi Archipræsulis *c* utebatur Agilolfi, sapere ea, quæ sunt Dei, diligere et operari; ecclesiastica et secularia negotia armis tueri, moribus ornare, legibus emendare. In hunc, regalia sceptra jure tenentem, Francia malignis odiis exarsit, Danielemque quondam clericum, mutato nomine, Helpricum vocans, in regno sublimavit, quem cum tyranno Raginfrido contra pium Principem direxit, et ut eum vita simul et regno privarent, invidia stimulante suggessit.

I. Carolo Martello cum Chilperico et Ragenfredo bellante,

2 Eo tempore Leo præerat Imperator Romanis arcibus *d*, summus et universalis habebatur Papa Gregorius *e*. Hic Bonifacium *f*, catholicæ fidei dogmatibus imbutum, genere Britannum, ordinavit Episcopum, quem aggredi jussit partes Galliarum et expetere sacrum Antistitem Agilolfum: pervenerat enim ad aures ipsius fama virtutum, ut, adjuvante prudentia illius et consilio, spargens in Germania divini verbi semina, facilius a suis pravitatibus C refrenaret rebellium corda. Ejus adventu pius Archos *g* Antistes, tactus inopinabili gaudio, suscepit eum cum omni honorificentia. Cum quo post Rheni transmeans littora, Germanorum gentem, sedentem in tenebris, Euangelica luce perlustravit.

II. mittitur S. Bonifacius ad S. Agilolfum.

3 Interea præfati tyranni injustas acies atque impia castra moventes, et longe lateque sævitiam suæ tyrannidis exercentes, Arduennam pervenerunt. Deinde mœnia Coloniensis urbis, in manu gravi septi, tristibus armis petierunt. Normam spernunt justitiæ, pacem turbant Ecclesiæ. Non aliter, varii quam turbant aera venti, irrumpunt ovilia sacra lupi; multi corruunt in ore gladii. Haud secus agnorum quam turmam turba luporum dissipat, et prædam prædo rapit ore cruento. Itaque peracta cæde nefanda, spoliata crudeliter urbe, sublatis etiam secum ecclesiasticis et regiis thesauris, reddunt se Arduennis *h* montibus arduis. Veniunt ad locum densis accinctum nemoribus, excelsum, munitum collibus, Amblavam vocatum a præterfluentis nomine fluminis *i*, cui plurimum commodi et amœnitatis confert copia graminis. Placuit illis loci facies: ideoque manentes ibi, distribuebant ea, quæ rapuerant, inter iniquos diversæ nationis satellites, Francos *k*, Aquitanios, diversi etiam cultus malos Christianos et gentiles pessimos.

III. Tyrannis omnia vastantibus,

Ex ms.

4 Cæcitatem vero gentilium repellens gemma Præsulum Agilolfus, in Germania peragebat opus Euangelistæ, illic cælestem faciens flavescere messem; cum relatum est et de suæ sedis exspoliatione, de civium dispendio, de thesauris, ab ecclesia sublatis. Qui protinus ingemuit, strinxitque animum pietatis imago, et quamquam cœpti stimularet cura laboris, diem non distulit, sed ad urbem velociter rediit: nam via rectior putabatur, qua desolati consolarentur, et turbati confortarentur. Ingreditur Coloniam dulcis consolatio piaque dulcedo, occurritque ei civium dolentium lacrymisque manantium multitudo. Illorum tristes pulsabant aera voces. Talis clamor erat, quem turba gemendo ferebat: Te præsidente *l* pio pastore sacroque magistro, læta fuit nobis rebus fortuna secundis; sed ut recedens a tuis ovibus, Apostolum te dedisti gentilibus, protinus illa E suum mutavit nubila vultum. Ecce circumdedit nos luctus et miseria, tempestas gravis inundavit super capita nostra. Acies oculorum nostrorum lacrymis mersæ, pene caligarunt pro nece cariorum et perditione bonorum, et pro vulneribus, quæ tot per corpus habemus.

Coloniam intrat S. Agilolfus. IV.

5 Consolans illos, his verbis ammonet heros: Tergite fratres oculos lacrymis inundantes. Discedant de corde vestro tanti dolores. Quid vos in mœstitiam luctumque dejecit? An apud improbos mores justitiam nunc primum periculis esse lacessitam censetis? Nihil est, quod admiremini, si in hoc vitæ salo circumstantibus agitemur procellis. Ipse Dominus probra et illusiones toleravit, subiitque tormenta crucis. Ferte crucem Christi, feret hæc vos trans mare mundi navis, quæ cunctas scindit superatque procellas. Fundamentum domus vestræ maneat solidum, ne vi ventorum moveatur, aut inundatione fluctuum. Nolite timere, divino nutu fiunt omnia. Si sitis stabiles vestrique juris, hæc corporis vulnera fient animæ medicina. [Persecutionis fervore fideles examinantur, aurum velut igne probatur. F Si simus aurum, cælestis aulæ erimus ornamentum. Si plumbum fuerimus, regiæ domus ornatus non erimus. Fluminis impetu piscis crescit, non læditur; sic justus crescit, dum procellosa perturbatione quassatur Dominoque firmante manum ejus, non conturbatur; granum transfertur ad horrea, cum tritum mille modis caruerit palea. Simus læta messis, non palea, quæ vento flante dispergitur per aera, si cælestia transferri volumus ad horrea.] Itaque ad Dominum, fratres, vestras convertite mentes, ut præsens gemitus det veri gaudia risus. Absit dolor a cordibus vestris, attendite verba Salomonis: Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Inserantur menti vestræ verba dominica: In patientia vestra possidebitis animas vestras.

suosque consolatus, ad patientiam hortatur.

6 [Spargo vestris in cordibus divini verbi semina, quæ si non . . . nec spinæ præfocaverint, nec æstus exusserit, accedente pluvia hortationum mearum et cogitationibus vestris bonis, quibus hoc agitur in corde, quod in agro rastris, et glebæ frangantur, et semen

A Rege Carolo legatus mittitur ad Chilpericum et Reginfredum;

Ex mss.

semen operiatur, germinabitis et afferetis fructum justitiæ, ad quem gaudeat et lætetur agricola. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.] Haud aliter tristitiæ dissolvens nebulas, eorum in vires
V. collegit animos. Inter agendum clarissimus Rex Carolus, elegans, industrius et armis strenuus, cognita regni depopulatione, facta barbarorum præsumptione, collectis copiis, Coloniæ mœnibus intulit sui præsentiam, ut prælia committeret adversus hostilem turmam, quod negotium posuit in sui provisoris, beati videlicet Agilolfi judicio, uti volens in omnibus ejus consilio. Barbara rabies, inquit, Domine præsul, ad pugnam nos concitat. Quid agendum sit, vestra industria censeat. Helpricum et Raginfridum contra me direxit Francia, quibus ministrat vires Aquitania, auget tyrannidem Germania, carere suæ perfidiæ caligine nolens, dominique jugum ferre renuens. Quorum sævitiam licet omnis Gallia sit experta, vestra tamen diœcesis crudelius est ab illis depopulata. Me petunt, insidiis privare volentes honoribus regiis. Nunc etiam episcopatus vestri fines occupant,
B populique facultates rapiunt et devorant. Hos bello, cum quantis potero, aggrediens, superare conabor. Nam vel nobiliter moriar, vel libera jura tuebor. Ad illos volo legationem meam feratis : quia nisi regni fines egrediantur, confliget adversus illos potentia regalis. Hæc in Deo dixit, non in homine : cum non multo stiparetur milite.

7 Parens dictis regalibus sacerdos fidelissimus, ut
VI. valedixit fratribus, pacemque dedit omnibus, ibat
a Malmundariensibus benigne excipitur; in Christi nomine, martyr futurus sanguine. [Fuerat jam dudum ejus cordi pius affectus et ardens desiderium, suum monasterium visendi, fratresque de sua tristes absentia lætificandi.] Cum multis itaque sui comitibus itineris, ut transiit pagum Reburiensem *m*, gaudens habebat iter, auspice Deo, per Arduennensem. Exultat omnis provincia tanti sacerdotis præsentia, pervolavitque fama ad notitiam cœtus Malmundariensis *n*, advenire suum patrem, suum decus, suum præsulem, suam gloriam. Gaudere senes cum junioribus, exultare pusilli cum majoribus. Videas populos undique confluere, ut interessent tantæ lætitiæ. Omnia fervebant, instabant omnia votis. Hunc
C divites, hunc pauperes venturum resono passim clamore ferebant. Tantus amor Sancto, tanta est devotio vulgo. [O patrem dignum, ter sanctum, ter venerandum! qui viscera tot pietatis, gaudia tot mentis, se redeunte, refert; quem grex suus advenientem decenter suscipiens, laudis modulamina confert.] Ingreditur monasterium, principis Apostolorum patrocinio dicatum, cum fratribus psallentibus et populis gaudentibus. Sed latet ejus imminere lamentabile funus, triste, minax, querulum, lacrymabile, prodigiosum. Pro lacrymis cantus, pro luctu personat hymnus. [Verum, quem non lætificaret tanti patris adventus, tam teneri et industrii, tam dulcis et amabilis, tam humilis et affabilis? Unus etenim idemque semper manens, cælestem quodammodo præferens vultu lætitiam, extra naturam videbatur humanam, numquam mœrens, numquam ridens. O virum mirabilem, divina gratia coruscantem! quem nec adversa mutaverunt, nec prospera. Martyrium cui vita fuit, multas perferenti passiones; fame, vigiliis, frigore, jejuniis, opprobriis invidorum, insectationibus improborum, cura pro infirmantibus, solicitudine pro periclitantibus. Quo enim dolente, D non doluit? Quo scandalizante, non ustus est? Quo pereunte, non gemuit? Tantæ virtutes ejus erant, quod suave redolentes ibant in immensum, et multipliciter per eas accenderetur devotio populorum. Tanta ejus erat conversatio, quam non possit explicare nostra narratio.]

8 Itaque post orationem, flens præ gaudio, ruit *quos dulci oratione affatus et ad virtutem hortatus,* in oscula fratrum, atque ab eo sic est peroratum : [Scio vos, fratres, de mea contristatos absentia, postquam me Dei gratia pontificali decoravit infula. Legimus filiis Israel adversus Amalech pugnantibus, in monte stetisse Moysen, expansis ad Deum manibus atque devotis incumbendo precibus, absentem pugnasse cum hostibus. Oratio namque devota cæli conscendit altiora, orantemque præsentat in sublime divinæ Majestatis, licet habeatur in terris præsentia corporali. Si ergo corpore vobis abfui, tamen orando me Deo proximum pro vobis exhibui. Exhibendo me proximum Deo, vobis non defui, et si non defui, certe non abfui. Præsens ergo fui vobis, quos habui semper in orationibus meis, Deum rogans, ut vos E virtutibus muniat contra spiritualis insidias Amalech, et introducat in æternam hereditatem filiorum Israel. Eia fratres, et mihi vos adestote pura cordis dilectione, atque præcone veritatis admonente, corda vestra cum manibus ad Deum levate.] Moneo vos caritatis VII. igne fervere, orationi frequenter incumbere, obedientiæ bonum majoribus exhibere, patientiam, quæ miseriarum portus est, amplecti, prælatos vobis venerari, lumbos vestros præcingere, castitatem diligere, pacem præ omnibus et unanimitatis concordiam tenere, invidiæ flammas vestris a cordibus fugare, ut mereamini grati divinis conspectibus apparere.

9 Ante nostros oculos habemus diem migrationis *exposito legationis ad regni invasores officio,* ab hoc seculo; quia non est hic nobis manens habitatio. Labuntur enim anni fugaces, et die, velut unda procellis, truditur dies. Omnis homo quasi flos, transit velociter ut ros. Nec simus infœcundæ arbores, igni comburendæ; sed simus in domo Domini plantatio fertilis et ornata floribus sine fine. Regalis emanavit auctoritas, ut regalem feram legationem barbaris, regni sævis invasoribus, in loco F satis huic vicino monasterio commanentibus. Ibo, reversurus, vosque visurus, si dederit Deus. Dixit; seque pontificalibus infulis exornavit, ad recolendam dominicæ passionis memoriam, iturus ad suæ passionis victoriam.

10 Celebratis ergo Missarum solenniis, it pius VIII. *dum ad hostes pergit,* ad sævos noster hierarcha tyrannos, ut decreta ferat, quæ regia jussio mandat. [Verum tempus erat, gelidus canis cum montibus humor liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit : frondebant silvæ, ridebant floribus herbæ, Martius die claudebatur ultima, ferebat Aprilem dies crastina.] Transierat Sanctus nemora, jamque appropinquans hostium cuneis, ibat per prata virentia. Illi deputaverunt custodes et speculatores, quos de suis validiores crudelio resque noverant, et callidiores. Qui dum conspicerent sacerdotem Christi venientem, crudeliter, ut leo, frendent, sibique venire prædam, tamquam lupus, gaudent. Perfundunt totas animo furoris habenas, accenduntque cordibus invidiæ flammas. Sitiunt ejus sanguinem fundere, eumque cæde perimere.

Ecce

A Ecce venit, inquiunt, Coloniensis pontifex, prudens Caroli provisor et opifex. Hic est ille famosus, insignis et venerabilis in omni Gallia; cujus sapientia regni disponuntur negotia, conspiremus ergo ad arma, irruamus in eum manu dura, eat in ferri discrimina; de terra tollatur ejus memoria. Post regni facile corpus superabimus omne. [O rabies crudelissima, o furor novus et dementia! Sic hostis humani generis gaudebat totum mundum sibi subdendum Christi morte, cum suam ruinam nesciret imminere, sicut hi profani per hujus necem Sancti sperabant omne regnum suæ subjugandum ditioni. Nam qualis tunc spes erat capiti reproborum de capite electorum; talis est nunc membris reproborum de membris capitis electorum. Sed sicut post passionem Dominicam tartarea potestas triumphata ruit, sic horum sævitiam temerariamque manum virtus Christi post effusum sanguinem servi sui superavit, quod postea, divina gratia largiente, notabimus, postquam triumphum passionis ejus peroraverimus.]

B 11 Erumpunt itaque iræ, nec frena sciunt cohibere. Magno fragore ruunt protinus, infestisque cominus armis occurrunt. Proh dolor! ense petunt Patrem, teloque lacessunt. Undique ferro cæditur, innocensque sanguis ejus effunditur. Prosternitur terræ corpus impulsu armorum, mens devota permanet ad regem cælorum. Illi parcere non stant, sed fortiter ictibus instant. Hic extremo spiritu palpitans, suppliciter Deum postulat, ut in pace suum spiritum suscipiat. Nec mora præstandi; quia non censura magistri spernit pulsantem pro justitia patientem. O Martyr felix! Ex illius ore, velut nix, candida columba processit et ad astra volavit. [At sævi satellites, videntes eum expirasse, non morantur ad castra recurrere, sed velociter euntes, gaudia nuntiant, virtutem et victoriam dominis suis prædicant; qui non erant ab eodem loco recessuri, donec gladio cæderent hostili.] Jacebat terræ prostratum Martyris corpus exanime, herbaque pullulabat ejus roseo sanguine. Spiritus migraverat ad Christum, cum quo gaudet et vivit in æternum.

IX. dire ab illis occiditur,

C 12 Gaudebat adhuc longe non abesse pontificem Malmundariensis cœtus: quippe, qui promiserat se reversurum, si daret Deus, sed subito gaudium in mœrorem commutatur, cum ab iniquis peremptus esse nuntiatur, nec minor inest cordibus gravitas gemitus et doloris, quam paulo ante fuerat exultationis. Turbantur et tristantur fideles populi, omniumque lacrymis exundant oculi. Pulsant aera magnis querendo clamoribus, et, quid agant, ignorant penitus. Patris exangues artus cernere desiderant, sed hostium sævitiam trepidant; tum ire cogit amor, tum stare coercet timor. Sed vicit tandem constantia dilectionis formidinem, devotio repulit omnem timorem. Tanta multos roboraverat charitas, tanta constantes effecerat pietas, ut, quia pium pastorem noverant occubuisse, non formidarent manibus reproborum necem subire. Concurrit turba monachorum, convolat ex agris et vicis multitudo populorum. Veniunt ad Amblavam, cernunt humo jacentem corporis sacri glebam. Videntur gramina Martyris illita cruore, nimioque notantur ora pallore. Cogit illos dolor cordis semivivos ruere, altaque suspiria de profundis profundere, tantoque mœroris afficiuntur vulnere, ut in oculis exsiccatæ deficerent lacrymæ.

X. magno sui Malmundariensibus

Ex Ms

13 Omnes unanimiter conquerentes, prorumpunt in has voces: Heu miseri! quid agemus? qui tantum patrem nos amisisse dolemus. Quis nobis medebitur ultra, cum ipse solus omnium fuerit medicina? [Quæ nobis jam erit consolatio, quos consolatore privatos, tanta perturbavit desolatio?] Quæ tutela restat ovibus, cum pastor peremptus sit a lupis rapacibus? Heu! viduata tanto pastore Colonia, cujus sanguine rubet tellus Arduennica. [Eheu! nautam amisimus, periclitabitur navis in maximis fluctibus; flabit ventorum vis violentia; nulla reperiet opposita sibi vela. Heu pater charissime! heu pater dulcissime! gaudens ad nos venisti, tuoque nos adventu lætificasti: gaudens salutari verbo nos monuisti, gaudens a nobis recessisti; venisti gaudens ad hostes, arma tristia gerentes, innocentemque sanguinem fundere sitientes. Heu gaudium rapuerunt, atque omnia mœsta dederunt!] Ecce quid actum sit, pater, cur lacrymas fundat oculus, vides. Cerneris extinctus, laceratus mille per ictus. Taliter E animis mœrentibus clamatur sæpiusque clamor ingeminatur. Hæc audientes tyranni Reginfridus et Helpricus, qui et Daniel, cum suis satellitibus turbati sunt nimis et conterriti, existimantesque, se magnum de suis ferre dispendium, non erubuere fugam, et sic *o* fidelium non læserunt agmina patrem piissimum, innocentem suo peremptum gladio deflentia.

relicto desiderio.

o

14 Hinc perpendere possumus beati Viri merita, qui sinu receptus Abrahæ, suos amatores, sua curantes funera, ab hostilis ensis incursione sua protexit interventione. Animis itaque mœrentibus, ut diximus, a parte fidelium clamatur, sæpiusque clamor ingeminatur. A majoribus natu tamen et sapientioribus tandem vix impetratur silentium, ut dicerent, quid esset agendum. Nostræ inquiunt, ingemiscendum est desolationi, ejus congaudendum est glorificationi. [Vere enim est gloriosus, vere beatus, cujus vita sancta fuit et innocui, fide integra, spe robusta, charitate diffusa, et bonitate conspicua. Hic est fidelis servus et prudens, quem constituit F Dominus super familiam suam, ut daret illi in tempore tritici mensuram. Hic gregi, sibi commisso, perennis vitæ dedit alimenta, reserans illis sapientiæ cælestis documenta. Nescimus virum majoris fidei et prudentiæ sub cælo, qui præcipuus illi fuerit in timore et amore divino, in fraterna charitate et in omni pietate. Quem si Neronianis Decianisque temporibus in illa, quæ tunc extitit, congregatione divinare * licuisset, vere fateri possumus, quod equuleum conscendere et, ignibus se tradere, capitalemque sententiam subire non timuisset. In animi virtute fuit tam nobilis, ut pro fide regni et justitia certaverit usque ad effusionem sanguinis. En jacet occisus multis vulneribus, qui caussa mali vel materies mortis cuiquam non fuit ullatenus.] In martyrum consortio fulget ejus anima, gaudens in cælesti regno per secula. Accipiamus ergo sacrum corpus ejus sepulturæque mandemus honorifice cum tanta veneratione, quanta venerandæ sunt Martyris exuviæ. Dixerunt, quid esset in affectu, compleverunt illud protinus effectu. Athletæ Domini corpus linteaminibus involutum feretro levaverunt, et cum laudibus Malmundario intulerunt, ejusque

Corpus sepelitur;

* Pro Deo certare.

XI.

Ex Ms. ejusque devote celebratis exequiis, in ecclesia beati Laurentii multorumque Sanctorum honore consecrata, monasterio quam proxima, sepelierunt.

p *sepulturam secula veneratio publica.* 15 [Beatus vero Bonifacius *p*, quem supra memoravimus, cum multorum colla Dominico jugo subjugasset in Frisia, a paganis gladio peremptus, regnante Pipino *q*, filio Caroli, Martyr occubuit longe post passionem *r* beatissimi Patris nostri Agilolphi, quæ celebratur pridie Kalendas Aprilis ad laudem et honorem Domini nostri Jesu Christi, cujus regnum permanet in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Pippinum fuisse Majorem domus Francorum, non Regem, prævie monuimus num. 25.*

b *Designatur hic Carolus Martellus; quem non successisse in regno, sat notum est.*

c *Non fuisse eum primum episcopum Coloniensem, ostendimus in Comm. prævio, a num. 10.*

d *Intelligit Auctor Leonem Isauricum; uti innuimus in Commentario prævio.*

B e *Vixit tunc Gregorius, ejus nominis secundus.*

f *Male hic ista combinari cum Bonifacio, prævie observavimus, num. 25, ubi etiam secuti sumus chronologiam, a præcedentibus notis chronologicis diversam.*

g *Vult haud dubie his vocibus* archos Antistes *auctor significare* Archiepiscopum.

h *Melius Ms. Malmundariense* Arduennæ.

i *Vulgo* Amblef, *fluvius in ducatu Luxemburgensi.*

k *Ms. Malmundariense addit* Frisones et.

l *Ms. Malmundariense legit* præsente. *Et sane videtur ea lectio suaderi ex stylo auctoris, affectantis passim numeros ac metrum. Consule dicta in Comm. prævio, num. 27 et 28.*

m *Pagus est Coloniam inter et Arduennam.*

n *Vulgo vocatur* Malmédy. *Mabilio in notis ad Vitam S. Remacli, Act. Bened., sec. 2, pag. 492, loci etymon profert ex Harigero, cap. 55; nimirum quia ille locus a superstitionum emundatus pollutione,* Malmundarium, *quasi* a malo mundatum, *dictus est. De ejus ædificatione, diplomatibus ac* C *situ instrui poteris ex Analectis. S. Sigeberti Regis, die 1 Februarii, a pag. 24.*

o *Loco istorum verborum :* Existimantesque, se magnum de suis ferre dispendium, non erubuere fugam, et sic, *in Ms. Malmund. habentur sequentia :* Nimiaque confusione mentis hebetati, tantaque dementia capti, ut una voce dicerent omnes corde paventi; At, at quid est? Taliter dementati corruerunt, auribus apponentes obstacula, ne pulsaret illas lacrymabilis querimonia, quam non sperabant humana voce fieri, sed novo genere periculosi tonitrui. Sic omnis virtus eorum emarcuit, quam formido mentis elusæ rapuit. Sic eorum tyrannidem compescuit dementia, a quorum cordibus erat omnis remota clementia. Sic cunctis viribus privati, fidelium, *etc.*

p *Obiit anno 755.*

q *Signatur Pippinus Brevis, Caroli Martelli filius.*

r *Obiisse* S. Angilolfum *post S. Bonifacium statuimus in Comm. prævio num. 17 et 18.*

D

CAPUT II.

Miracula Sancti ope patrata; victoria Caroli Martelli.

Eo potissimum tempore *a* ferebatur in sublime nostri Patris gloria, fama volante per vicos, urbes, oppida. Certatim namque variis doloribus afflicti confluebant ad ejus patrocinia, nec negabantur eis optatæ salutis munera. Libet quiddam paucis enotare, quia sanctum Martyrem juvat magnificare. Mulier quædam, cujus dexteræ manus digiti, nervis marcentibus, in palmam recurvi sævum miseræ adebant dolorem, crescentesque nimis nimiis progressibus ungues, teneram intrinsecus laniabant carnem : jam quoque perfossam laniabant ulcera palmam; quot enim in manu recurvi erant digiti, tot palmam ungularum perforabant aculei. Adstans quadam die juxta Martyris tumbam inter Missarum solempnia, Domino supplex fundebat precum vota. E Cum subito, amminiculantibus meritis beati Martyris, ab immani erepta discrimine, amissæ recepit officium dexteræ, quæ in flexibilem usum miro fuerat revocata ordine. Ergo late patuit hoc miraculum, quod ad nostri hierarchæ scimus contigisse tumulum. Quin etiam quam pluribus aliis signis mirificavit Dominus Sanctum suum, adhuc quiescentibus ejus membris, ubi fuerant tumulata primum. Verum his prætermissis, fert animus ex his aliqua dicere, quibus transvecto de loco primæ repositionis ejus corpore, reconditoque venerabiliter in monasterio prope sancti Salvatoris altare, dignatus est mirabilis Deus in Sanctis suis athletam suum glorificare *b*. *a* *Digiti recurvi,* *b*

17 Quidam, Bruningus nomine, in laicorum numero dignitatis pollens culmine, satis fidelis et utilis Malmundariensium fratrum incumbebat officiis. Huic accessit ægrotatio tam valida, ut omnia pene membra redderet velut exanguia. Cerneres ora pallore notari, cerneres juvenem sine spe vitæ magnis angoribus artari. Non erat ægritudinis modus, quæ persistebat velut insolubilis nodus. Ingentem namque et calor et frigus faciebant juxta dolorem. Febris erat, febris F regnum per corpus habebat, animamque labi de sua sede cogebat. Hic, cujus dubii pendens in funeris arcto saucia, sub gelidis ardebat vita periclis, monitus in somnis confugit ad suffragia nostri Patris. Nam sustentante baculo binoque ducente famulo, venit ad Martyris tumulum, recepitque optatæ salutis cumulum. Etenim super acervum, sacri corporis glebam continentem, sumens, vino lavante, pulverem, propinavit sibi potum salutarem in magnarum febrium propulsionem. Ergo claruit omnibus, quod magnus sit hic Sanctus; ad tumulum cujus febris languore gravatus, venerit et oraverit gaudens sospesque recesserit. *febris,*

18 Alium quemdam Genronem, coquinam fratrum exercentem fideliter, dolor dentium stimulis urgebat amaris irremediabiliter, eaque vis adeo domuerat virile robur, ut nec esca, nec potus, nec somnus caperetur ab eo. Et mihi clamabat assidue, afflictionem suam non cessans exprimere. Unde ciborum terebatur refectio, inde mei corporis detrimentum fit et defectio. Teror unde terebam, premor unde *et odontalgia sanantur.*

premebam ;

A premebam; voror unde vorabam. Et quid faciam? Date sapientes consilium, quo tantum possit pelli supplicium. Confugiendum est, tibi, inquam *c*, ad heredem Dei, ad coheredem Christi, ad sacerdotem magnum, ad Martyrem summum, ad pium protectorem, ad benignum rectorem, ad hierarcham sanctissimum, ad athletam fortissimum. I, fer ei munera, tui capitis orbem circumducta dimensione signantia, cereum pulcrum fer ad ejus sepulcrum, venerandus pontifex tibi sit opifex, egregius præsul tibi sit consul. Nec mora, dictis paretur, effectus effectui præbetur. Itur et fertur; reditur et refertur. Itur comitante fide, reditur comitante salute. O gaudium hominis, o virtutem Martyris!

Alius odontalgia ob furtum punitus, ac liberatus.

19 Interea præteriens is, qui famulabatur infirmis fratribus, ante Martyris sepulcrum vidit et concupivit superjacentem cereum pulcrum. Rapuit ergo latenter, quod reddidit patenter. Uti namque dator muneris redierat comitante salute, sic raptor ejusdem prodiit inde comitante dolore. Itaque raptum, ut suis intulit loculis, amaris cœpit artari stimulis. Torquetur dente, turbatur mente; exclamat; o mirabiliter annectit eheu lamentabiliter; fit conventus plurimorum, comperitur causa dolorum. Redditur et refertur allatum; vident hominem sanatum. Sospitas redit mox, querula silet vox. Sublata redduntur, alia conferuntur, preces funduntur, vulnera pelluntur. Eia ridete dentes, dolore carentes, sospitate ditati, merito nostri coronati.

Cæca et curva mulier

20 Natalis sancti Joannis Baptistæ a fidelibus fideli excolitur devotione, et secundum promissum divinitatis per Angelum multi in ejus gaudent nativitate. Unde fit, ut singulorum annorum revolutione ad ipsius curratur memoriam, ut quia ille clamaverat: Agite pœnitentiam, peccatorum obtineatur indulgentia per bonæ operationis instantiam. Hujusmodi consuetudinis benevolentia ad Malmundariense monasterium promiscuæ multitudinis confluxerat numerositas, in tantum, ut præter populum nil aliud videas per compita, perque plateas. Intererat huic tripudio mulier, suorum advecta studio, quæ toto membrorum deformis curvamine, utroque etiam oculorum carebat lumine. Fratrum quidam, Hugo nomine, sancto de more recolens mysteria vitæ, sancto adstabat altari, cui non minima inest portio dominici ligni, sacros Martyris cineres propter habenti. Mulier a suis projecta, præ ipsis gradibus sacerdoti adstabat propius. Jam secreta dicebantur secretius, et plebs circumstans Domino mactabat se in precibus, cum tanto Martyris sepulcro *, oculis lumine carentibus, repente illa claris exclamat vocibus: En video, video, sit laus et gloria Christo.

* *forte* ante Martyris sepulcrum.

sospitatur.

21 Fit multiplex murmur in adstantibus ex lætitia tanti proventus, tam diu permanens, suppressa voce, dum terminarentur officia Missæ. Tunc vero omnes prorumpunt ad divinas laudes, super facto hujusmodi obstupescentes, divinitatem in commune communi exorant precamine, ut virtus ostensa in restauratione luminis, ostendatur in reparatione reliqui corporis. Nec defuit humilium supplicamini, qui se timentium semper adest voluntati. Nam sub oculis omnium, qui aderant, compages refluunt subito rapit arida succum; officia et rigidi remeant in pristina nervi, atque interdictum repetunt vestigia flexum. Mulier surrexit incolumis, argenteumque monile, collo dependens, altari pro munere imposuit gaudens. Credo, si tot auri affuissent pondera, quot arboribus insunt folia, Deo sanctoque Martyri libens contulisset universa. Ea res tantum processit in admiratione, quanta multa populi multiplicitas in ejus rei affuit operatione. *Ex Mss.*

Locus martyrii semper viridis.

22 Aliud quiddam, relatu dignum, quod erat superius dicendum, sed fuit a memoria lapsum; quia hodieque videtur fide plenum, paucis absolvere, videtur congruum. Locus in quo completum est trophæum fortis Athletæ, viriditatem sui perpetuo conservat germine, ut nec æstivo exuratur fervore, nec hiemali adimatur frigore, sed et inarabilis manet usque hodie, et, ut testantur incolæ, crebro per noctem micat lumine. Perpendat quisque fidelium, quanti valeat apud Deum in cælis, cui tantum gratiæ collatum est in terris ad laudem et gloriam Salvatoris, qui est, quod non est ei, principium et finis.

Chilpericus et Raginfredus

23 Aspiret igitur nostris cordibus sancti Spiritus gratia, ut officio styli signemus, qualiter hostium sævitiam temerariamque manum, quæ fuit ausa beatum Agilolfum pontificem perimere, divina contriverit E potentia. Amblava locus est in Arduennensi pago, duobus milliaribus distans a Malmundariensi monasterio, silvarum circumdensatus opacitatibus, habens montes congruos ædificandis castellorum munitionibus. Hujus rei gratia Daniel et Reginfridus, quorum ministri memoratum Antistitem neci dederunt, ibi sua castra fixerunt, ut in montanis, erectis firmis ædibus, tuerentur, venationumque jocis, quando vellent, exercitarentur, meditantes, quomodo possent in Carolum, suum mergere gladium, ignari se passuros magnum de suis in eodem loco dispendium. His auxilium dabat Eudo dux Aquitaniorum et Rabodus Dux Fresonum.

a Carolo Rege, implorante opem S. Angilolfi,

24 Placitum tempus advenerat; in flores et folia se silvarum densitas induerat: candidus auratis aperiebat cornibus annum taurus, et adverso sedens canis occidebat austro. Omnis patria patris mortem deflebat, qui felicius, ut vere fateamur, jam vivebat. Fama, certa rei nuntia, provecta non pigro volatu pervenit ad regales aures, infuditque cordi dolorem, cogentem fundere totas modo vires. Non ultra Caroli se continere potest indignatio, quem tanta perversorum provocabat præsumptio; ira, mœrore, dolore nimis urgetur, et quid agere possit, meditatur. Quid plura? Erexit in arma viros, animi virtute paratos, ingreditur Arduennensem pagum non in sono buccinæ, sed in silentio, divisa multas in partes acie. Post aditus nemorum, quæ circumdant Amblavam, et per omnes circumquaque vicos, jubet insidias latere et arma semper in manibus habere, ut si progrederetur aliquo, aliqua pars hostium incauta incideret in manus latentium. Hora erat occiduis cum sol se immerserat horis *. Veniens Rex Malmundarium, ingreditur ecclesiam, quæ continebat prædicti martyris Agilolfi tumulum, manavit lacrymis in tristitia magna, citiusque volens inde progredi, paucis orans, intulit ista: O sapientissime Pontifex Agilolfe, cujus sanctitatis modum nulla lingua potest explicare, impetres apud Deum tua, precor, intercessione, ut merear de meis hostibus, tuis interfectoribus, victoriam obtinere.

* *lege* undis?

25 Dixit, et ingressus monasterium Principis Apostolorum, adesse sibi suffragia suppliciter exoravit.

Inde

Ex mss. *et adhibente, quod mulier suggesserat*

Inde maturans iter, venit cum paucis ad locum, quem Ronam vocant incolæ, ubi manebat quædam, quæ venerat ab Amblava, magnæ mater familias industriæ. Hæc sciens adesse Carolum, miransque paucitatem militum, causam quærit, cognitaque; non bene sic, aliter agendum dicit. Accedens itaque constans ad Regem, in medio protulit hunc sermonem : Ancillæ tuæ consilio, Domine Rex, utere, poterisque tuos hostes percutere, et ab istis finibus expellere; gloriosusque victor existere. Noli tot insidias ponere, sed fac exercitum tuum convenire. Conveniant omnes ad exitum silvæ, faciantque quod suggeram serenitati tuæ. Accipiant singuli ramum foliis floribus que densatum de nemore vicino, tantum, qui possit omnino tegere virum cum armis et equo. Omnes hæc inusitata arma tecum cum solitis armis sumant, catervatimque cum silentio lentis gressibus incedentes, illucescente diluculo, ad locum, ubi manent hostes, te duce tendant. Si dictis meis assensum præbueritis, triumpho vere gaudebitis. Placuit omnibus sermo; nec mora, totus militum colligitur ordo. Abscinduntur rami foliis floribus-
B que densati, quibus teguntur cum armis et equis viri; mira construitur acies, in qua mira videri poterat facies : novis armis munitæ catervæ, catervatim non diviso cuneo cœperunt incedere, et idcirco nomen illius loci dicitur ad catervas usque hodie.

stratagema.

26 Lunaris lampas perpulcra nocte nitebat : Danielem et Reginfridum horrida somnia terrebant, horamque noctis peracturi, sidera volentes cognoscere, ministris suis dicebant : Egredimini, et, ubi sit plaustrum intuemini. Illi procedentes velociter eunt ad locum, ubi viderant in initio noctis plaustrum, quo junctis bobus segetes et ligna feruntur, idque vident postea penitus loco non fuisse motum. Redeuntes ad dominos; Ubi, inquiunt, erat carrum, cum perreximus dormitum, ibidem manet adhuc fixum. Tyranni, sperantes eos respondere suis intentionibus, quod scilicet dicerent de Arcturi syderibus, dicunt adhuc multum noctis restare, cum jam inciperet aurora micare, cœperuntque sumno sua securi membra dare. Taliter illudebantur divino judicio, ut vindicaretur innocentis sanguinis effusio.

d

27 Interea veniebat Rex arboreus *d*, cum arbo-
C reis militibus, quem dum cernerent accelerantem custodes pervigiles, attoniti nimis stabant, silvamque venire sperabant; iisque territi, currunt aliis nuntiare, magnoque clamore; Papæ! aiunt, fugiamus, silva nos persequente. Ecce nos obruunt nemora, celeriter ad nos venientia. Talia dicentes irrident, atque sic eis respondent : O stulti, stulti, quæ vos dementia cepit? Aciem oculorum vestrorum nocturna vigilia confudit. Nisi Threicii vatis, pro funere con- jugis gementis, Orphei musa sonuerit, silva mobilis D
ire non poterit. Jam Silviferæ propinquabant acies, in quibus nil præter silvam cerneres. Clamant iterum speculatores, audire se fragorem silvæ venientis, taleque responsum redditur illis : Silete temulenti, silete stulti, Bacchicis nimis referti muneribus, oculos et aures amisistis. Date sopori fessos et ebrios artus, ut sanum sapere possitis. Tandem impetus venientium omnium pulsat aures, territique tyranni cum satellitibus procedunt inermes. Quos cum cernerent regales turmæ, quæ silvam ferentes, sperabantur silvæ, parumper hærent, et inter se et illos vix unum mediari stadium vident; arborum ramos deponunt, armaque bellica sumunt. Pervolant et irruunt in hostes, nulla spe, nullo robore sibi resistere valentes. Corda quatit horror barbaris, dextrisque labascunt et armis. Tum sæva mors, tum vulnera, tum nulli clypei tutantur viscera. Nusquam virtus, nusquam audacia, tantaque metu turbatas mentes invasit vecordia, ut nec primos congressus, nec prima ferrent prælia. Non frenos, non arma regunt, sed omne corpus ad
ictus patere sinunt. Quid plura? Crudeliter cæduntur, E
et in necem rapiuntur. Reginfridus et Hilpericus, qui et Daniel, videntes se magnum de suis ferre dispendium, non erubuere fugam. Vicit formido pudorem.

devicti et in fugam acti.

ANNOTATA.

a *In margine manuscripti notatur, sequentia miracula usque ad finem numeri 22 inferius relata, e solo Ms. Mariano ad Gradus, de quo loco in Comm. prævio, desumpta esse. Præterea adscribitur:* In octava Agilolfi, *sine dubio, quod vel ibi, vel alibi in Octava sancti Martyris recitari ista consueverint. In solo autem Ms. Malmundariensi post Passionis historiam subdebatur immediate historia de cæde et fuga interfectorum* S. Agilolfi, *cum hoc exordio :* Aspiret igitur nostris cordibus, *etc., quæ hic damus a num. 23, eodem ordine, quo accepimus.* F

b *Miraculum hoc e libro de Miraculis S. Quirini excerptum diximus prævie num. 29; sicut etiam illud, quod sequitur :* Natalis S. Joannis Baptistæ, *etc.*

c *Patet inde, Auctorem vixisse, dum ista contingebant.*

d *In Comm. prævio, num. 26, adjuncta hujus historiæ ad trutinam revocavimus.*

A D

DE S. HERUMBERTO EPISC. & CONF.

MINDÆ IN WESTPHALIA

Ex Officio Osnabrugensi. I. B. S.

CIRCA AN. DCCC

Fundatio ep. Mindensis a Carolo M.

Minda *Westphaliæ ad lævam Visurgis ripam non incelebris civitas, Episcopo olim, qui Coloniensis suffraganeus erat, subjecta, nunc Prussicæ potestati subdita, quamquam Imperialis et Hanseatica, prima fidei Christianæ principia B. Carolo Magno, famosorum id temporis Saxonum domitori, accepta refert, adeoque et quæ ad eam firmandam potissimum conduxere, præcipue episcopatum, ab eodem Imperatore ibidem institutum, anno, ut ferunt Chronica, 780, probante Adriano I Pontifice. De hujus aliarumque per Saxoniam ecclesiarum fundatione expressius agit Chronicon Mindense apud* B *Meibomium tomo 1 Rerum Germanicarum a pag. 554, de qua non semel in Actis nostris disserendum fuit. Aliorum Chronicorum Mindensium rationem reddit V. Cl. Leibnitius in sua ad Scriptores Brunswicenses Introductione tomo 2, pag. 19, loquens de Hermanno Lerbeke, auctore Chronici Episcoporum Mindensium, ubi, præter jam dicta, tertium assignat, quod etiam penes nos est in collectione Pistorii tomo 3, a pag. 723, in quo nonnulla recurrunt, quæ paulo exactius tractata desideres.*

ex Chronico Hermanni Lerbeke,

2 *Præter ceteros Chronicorum istorum collectores accurate scripsisse videtur Lerbekius, Ordinis Prædicatorum, cujus ætas designatur per Ottonem a Monte, Mindensium episcopum, ut in fronte codicis scriptum reperit laudatus Leibnitius :* Hermannus de Lerbeke, frater Ordinis Prædicatorum domus Mindensis, edidit hanc Chronicam, usque ad tempus suæ vitæ, tempore Ottonis episcopi Mindensis, de Monte. *Fuit is Otto istius nominis tertius, in ordine Episcoporum* XLV, *cui* ab Urbano VI C anno MCCCLXXXIV, XVII mensis Februarii, apud Neapolim de episcopatu Mindensi provisum est. *Gesta ejus narrantur a pag. 194, demumque* sedisse *dicitur* episcopus Otto XIV annos, sex septimanas et quinque dies, *adeoque obitus ejus referendus ad annum 1398, quod more istius ætatis rudi versiculo sic exprimitur :* M. ter centenis, L, et X quatuor octoque punctis, *quæ eo solum dicta sunt, ut ostendatur, non seculo* XIII *vixisse aut floruisse Lerbekium, sed sub finem sec.* XIV, *et verosimillime sub initium* XV : *atque ex hoc desnmenda erunt paucula, quæ de* S. Herumberto *memoriæ prodita sunt.*

potius quam aliis Mindensibus sumitur.

3 *In Chronico Pistoriano aliud nobis nomen objicitur, ut pro* Herumberto, *primo Mindensium episcopo, sit* Erkanbertus, *qui alibi* Hercumbertus et Hercubertus *nominatur : nec in aliis satis diligens est ejus auctor, ut ex uno, ad rem nostram etiam spectante, colligi potest; dum ait :* Prædictus autem Carolus fundavit ecclesiam pulchram et ornatam, quæ jam major est ecclesia Mindensis, quam S. Leo Papa consecravit, et ordinavit eis quemdam virum sanctum in pastorem et primum Episcopum Mindensem, nomine Erkanbertum : hic erat vir devotus, et ratione vitæ incedens in omnibus mandatis Dei; fecit enim Deus per eum multa miracula, quæ inscripta sunt libro vitæ. Prædictus autem Erkanbertus, multis clarus virtutibus, quievit in pace in vigilia S. Medardi episcopi. *Non cohærent ista cum recepta opinione, quod* S. Herumbertus *datus sit Mindensibus Episcopus anno 780; nec dies obitus recte definitus videtur : nam Chronicon Lerbekianum diserte notat, Sancti istius* transitum seu anniversarium in profesto Primi et Feliciani *peragi consuevisse, quod esset* VIII *Junii, S. Medardo sacra; ubi interim modo colitur hac die* IX *Julii,* E *saltem in Officio Osnabrugensi, infra recitando.*

De S. Herumberto pauca supersunt,

4 *Necesse est fateri, non minus Sancti obitum, quam gestorum seriem ignorari, Lerbekio meritissime conquerente, quod* in hoc, sicut in plerisque aliis, Clerus illius temporis et eorum successores culpabiles non mediocriter heu reperiantur. *At non solius Cleri Mindensis ea culpa fuit, sed multis aliis ecclesiis nimium communis, quarum jacturam Monachi et Religiosi resarcire conati sunt. Jam dedimus, quæ in Pistorii Chronico observatu digna et corrigenda sunt : Meibomianum in principio etiam plane confusum est, id unum recte, ni fallor, cum recepta opinione adstruens pag. 555, quod* Carolus Mindensem fundaverit ecclesiam anno Christi DCCLXXX . . ., cui præfecit venerabilem virum Dominum Hercumbertum, primum illius ecclesiæ Pastorem et Episcopum, de cujus fundatione, *inquit,* tales exstant versus :

En septingentis octoginta simul annis
Ecclesiæ Mindæ locus aptus conditur inde,
Deliciis plenus sit, pace fruens et amœnus.

in rhythmis aliquot,

5 *Chronicon Pistorianum rhythmum quoque refert de prædictæ ecclesiæ fundatione, sed torto* F *semper Sancti nostri nomine : correctiora quidem videntur, quæ habet Lerbekius, at quomodo Leo Papa intrudatur, haud equidem intelligo. En operis præfatiunculam :*

Annis Christi octingentis,
Sed bis decem ex his demptis,
Templum primum conditur
Petri Cephæ ad honorem :
Error gentis in decorem
Fidei convertitur.
Locum Mindem nominatum,
Per gentilem incastratum,
Wedekindum nomine.
Hic per Karlum captivatus,
Per Leonem baptizatus
Sacro fontis flumine.
Karlus fundans hunc effecit
Contra gentes, quas ejecit,
Nominatos Saxones.
Leo sacrans tutum fecit,
Herenbertum et præfecit

Contra

Auctore J. B. S.

Contra nequam dæmones.
Fac, o Deus, ut salventur
Gens et locus, nec * timentur
Hostium infidiæ :
Permansurus in æternum,
Nec trahatur in infernum
Dæmonum malitia.

*al. parentur.

6 *Sequitur Lerbekiani Chronici initium hujusmodi :* Prædictis ergo omnibus bene ordinatis, sive per sanctum Carolum, sive per Wedekindum, vir venerandus Hercumbertus Mindensi ecclesiæ primus pastor et præsul idoneus præficitur et designatur. Hic quantum temporis dictam ecclesiam rexerit, vel ubi sepultus sit, scriptum non inveni. *Tum eam querelam subdit, quam supra retulimus; demum sequentes versiculos :*

non satis accuratis.

Hic doctor prudens ad opus sublime vocatus
De requie mentis, ut plurima corda lucretur,
Auctorique Deo messis fœcunda paretur.
Nam hic Præsul honoratur,
Minidensis qui vocatur,
B Dignitate palli,
Quod bene rationale
Vocatur et non male :
Nam trini Episcopi.
Tantum isto decorantur
Per quem recte venerantur
Locus, gens et Clerici.

7 *Reliquum est, ut cum Lerbekio ævi istius clerum incusemus, quod in rebus suis litteris mandandis plane incurius fuerit, cum de primo suo coque sancto Episcopo tam pauca supersint. Mirari etiam liceat, vel posterioribus ipsis seculis de viro tam insigni nullam in ecclesia Mindensi commemorationem ecclesiasticam in Officio factam fuisse. Habemus Mindense Breviarium* impressum et completum anno Domini MDXVI in nobili famosaque urbe Maguntina, per Joannem Scheffer, *in quo nec verbum est de* S. Herumberto, *ut nobis satis integrum non putassemus, eum hoc loco referre, nisi de ejus cultu et quidem sub ritu semiduplici testimonium daret ecclesia Osnabrugensis, ea letione, quæ inter ejus propria Officia, Coloniæ anno 1652 excusa legitur :* Herumbertus vir miræ sanctitatis ac zeli fuit in convertendis Saxonibus, non ita pridem a Carolo Magno armis devictis; cujus virtutum meritis ac doctrina multi ad Christianam religionem deducti sunt. Qua re permotus Carolus, ipsum novæ episcopali cathedræ Mindensi, nuper a se fundatæ, consentiente Adriano Papa, antistitem primum præposuit. Qui in munere suo sedulum pastorem et doctorem eximium, per multos annos se exhibuit, et tandem sancte in Domino quievit. *Cetera cum oratione sumuntur ex communi. Notabis, in ejusdem ecclesiæ Martyrologio proprio annuntiari* S. Herumbertum *primo loco hoc die, eodem, quo hic, sensu, sed paulo contractiori.*

D *Colitur in ecclesia Osnabrugensi.*

E

DE B. JOANNA VIRG. CARMELITANA

REGII LEPIDI IN DUCATU MUTINENSI

I. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus; scriptor vitæ Italicæ ; Latinæ interpres.

Anno MDXCI.

Regium Lepidi, civitas in Ducatu Mutinensi, de cujus primæva origine, aliisque ad ipsam spectantibus, agit Ughellus Italiæ sacræ tom. 2, a col. 297, præcipuo C *religionis studio celebrat* B. Joannam *virginem, Ordinis Carmelitani alumnam; de qua Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ita annuntiat hac die :* Rhegii in Æmilia B. Joannæ virginis, Ordinis Carmelitarum. *De cujus cultu observat sequentia in annotationibus, indicans unde eam acceperit, nimirum* ex Kalendario ecclesiæ Rhegiensis et monumentis cœnobii Ordinis Carmelitarum, cujus ipsa B Joanna fundatrix fuit. Obiit anno salutis MDXCI, ætatis vero LXIII, clara miraculis, in eodem monasterio, quod sancta Maria de Populo dicitur, condita, maximo totius populi concursu colitur. De ea in ejus ecclesia Officium et Missa die prædicto ex antiqua potius devotione, quam ex Romani Pontificis concessione recitantur. Vita illius typis excusa est Mediolani anno MDCXVII. *Non. itaque die* IX *Junii, sed hac die eam coli, recte jam pridem notatum fuit inter Prætermissos ad diem nonam Junii, his verbis :* In Vinea Carmeli et Acie bene ordinata coli dicitur hoc die, *nono Junii;* sed per errorem unius litteræ, ut apparet ex novo Ordinis istius Speculo, ubi vita ejus refertur ad diem IX Julii; *qui fuit dies, quo ad meliorem vitam transiit, uti constat ex auctore Vitæ ejus. Nihil itaque dubii relinquitur de stabili et antiquo ipsius cultu, quem jam a tot annis apud Regienses ex propensa* F *erga Beatam affectione inchoatum; deinde auctum, amplificatum et continuatum ex pia consuetudine fuisse, non ignoramus.*

B. Joanna Regii in Ducatu Mutinensi apud Ferrarium celeberrima,

2 *Speculum Carmelitanum tom. 2, part. 1, pag. 541 a probatione cultus hujus Beatæ, ad ejus elogia progrediens, refert* Benedictum Gononum Cælestinum in Chronico SS. Deiparæ sub annum MCCCXXVIII, ex Benedicto Mutto, auctore Vitæ ipsius, *eximias erga Virginem Mariam et plane singulares propensissimæ et piissimæ voluntatis affectiones commemorare,* quodque in recitatione unius Ave Maria, subinde per totam noctem in raptu et extasi permansisset. *Tum in eodem Speculo Virginis natales prædicantur ex tomo 4 Annalium Carmelitanorum, relati ad annum 1428 :* Nata est sub eodem anno Rhegii in Æmilia Joanna virgo, postea Ordinis nostri monialis, sanctitate et miraculis clara. Parentes habuit pios et modestos, Simonem et Catharinam Scopelli. Fundatrix hæc Virgo fuit monasterii virginum Carmelitarum ejusdem Rhegii civitatis, quod S. Maria de Populo dicitur, sub obedientia nostrorum Patrum Congregationis

ejusdem elogia ex Speculo Carmelitano.

A tionis Mantuanæ. *Jam vero ibidem ex eodem fonte ad annum 1491, his verbis sanctus* Joannæ *obitus describitur :* Cælitum numerum adauxit sub hoc anno, die nona mensis Julii B. Joanna Scopelli de Rhegio, Ordinis nostri sanctimonialis, de qua in superioribus egimus, carnis molem terræ et spiritum cælo mittens. Præcedente enim Jesu sponsi visione, sub pulcherrimi juvenis, candidissimis vestibus ornati specie, qui ex rosis et floribus paradisi sertum ipsi offerebat, et ad cælestes nuptias invitabat, gravissimo pressa morbo, Ecclesiæ armis munita, sororibus ad se vocatis, sanctisque exhortationibus ad pietatem, devotionem et observantiam religionis præmissis, sanctam animam exhalavit.

Plura apud scriptores vitæ, de quibus hic agitur.

3 *Porro solidas Beatæ virtutes, cælestes delicias sublimem contemplationem, patientiam, duris dæmonis insultibus probatam; apparitiones, diem obitus prænuntiatum et sancte adimpletum; apparitiones denique post mortem, inventionem corporis incorrupti et suavem odorem exhalantis, et* B *primo quidem a monialibus honorifice reconditi, ac miraculis frequentati; dein miro modo ab Episcopo Regiensi post revelationem acceptam visitati, recogniti ac solenni cultu honorati, et quæ huc spectant, dabit Vita, hic recusa. Primus eam, quod sciamus, vulgavit Italice Benedictus Mutti Regiensis, e multis, ut ipse indicat in epistola sua dedicatoria, scriptis collectam. Variis locis traditur in Speculi prædicti annotatis, Vitæ Latinæ prævìis, excusa fuisse. Exemplar habemus anno 1611, Venetiis impressum. Ejusdem anni exemplar præluxit P. Segero Pauli, Carmelitæ Coloniensi, qui Latinam Vitam, abs se conscriptam, accepit ex Italica, omissis quibusdam, quæ verbose adornarat prædictus Mutti; pauculis etiam de suo additis, ut comperi ex utriusque Vitæ collatione, habiturus rationem eorum in annotatis. Auctor Latinus non male latinitati consuluisset, si solœcismos hosce declinasset; num. 8,* asserens Joannam propter nummorum inopiam inito pretio numquam fore satisfaciendam; *et num. 20,* cumulandas iri *pro* cumulatum iri. *Alibi occurrit* Modena *pro* Mutina. *Præ-* C *miserat num. 6;* Deus vero, qui in se sperantium curam non deserit, ex præfati versipellis argutiis eruere eam placuit. *En tibi jam ipsa*

VITA

Auctore Benedicto Mutti Regiano.

Ex Italico, Venetiis excuso, anno Christi 1611, edita parte I Speculi Carmelitani a pag. 542, cum Italico collata.

CAPUT I.

B. Joannæ parentes; virtutes; vitæ austeritas; Carmelitici habitus susceptio; monasterii novi fundatio; Manichæi per eam conversio.

Anno Christi MCCCCXXVIII beata Joanna virgo, patre Simone, matre Catharina, tum genere tum pietate præclaris, nata est in civitate nobili de Regio. Sane summus in Deum amor, qui Virginis sanctissimæ cor sauciaverat, et veluti spiculis quibusdam transfixerat, innatus videbatur, et in ea, tamquam ignis sub cineribus delitescens, nutrimenta suscepit. Quoniam infantia vix excesserat, cum deliberatura de solvendis seculi involucris, et monastico induendo habitu (quæ jam induerat virtutem) secum ageret, si ætas tenera permisisset, degustans, quam suave sit jugum et onus leve, susceptum pro Christi amore. Ætate igitur pariter, et largissimis gratiarum undis ac stillicidiis cælestium charismatum ita provehebatur, ut mens ipsius divinis fixa splendoribus, et incentivis effrenæ carnis cohibendis (quæ fragile corpusculum impulsu aggredi solent) numquam cessaverit, tum dura corpus inedia macerando, tum disciplinis coarctando, tum jejuniis attenuando, tum orationis studio incumbendo, aliisque piis operibus jugiter intendendo.

Ex Ms. B. Joannæ natales, vitæque austeritas virtutibus sociata;

Oratio exaudita; crescit cum ætate virtus et constantia in adversis.

2 Cum sponso suo Jesu Christo pro germanis duabus sororibus matrimonio jungendis quadam die preces alacri animo, corde sincero obtulisset, Deo ipso oblationi annuente, effectum sortiri meruerunt. Ecce enim, divino inspirante numine, duo ju- E venes forenses, ambo nobiles, in eas amore feruntur, in sponsas solicitant, tametsi sibi antea non visas, nec cognitas. Interea ambigui manent parentes, propter juvenum generis imparitatem : nihilominus tot inter dubia flectuntur, sponsalia contrahuntur ad instantiam Joannæ virginis, Dei voluntatem non deesse asserentis, cui in omnibus promptissime obsequendum. In hoc primo illuxit admiranda ejus sanctitas. Cum ad grandiusculæ jam ætatis adolevisset incrementum, cœpit etiam per quotidiani profectus cumulum ad severioris disciplinæ pervenire augmentum, ut quæ proficeret in numero annorum, cresceret etiam in ostensione mortificationum; ita ut viruerit amor in ea, nimirum vanitatis deserendæ, et excluserit ab ea timorem religionis ingrediendæ. Virgo namque inter ipsa lactantis infantiæ rudimenta, totam intentionem suam, totum amorem in sponsum ad hoc direxit, ut corpus et animam suam, illi consecraret voto suæ virginitatis. Effloruit in hoc sancto proposito omnipotens mise- F rentis Domini benedictio : nam nec parentum blanditiis, lacrymis aut minis mentem mutavit. Sciebat quippe incontaminatas, immarcescibiles palmas conservatas in cælis esse solis legitime certantibus contra carnis illecebras, fraudis diabolicæ tentamenta, et seculi lenocinia; et ideo, ut soli Deo fieret veraciter tota, omnium alacriter excipit tela, et ut perenniter jure frueretur hereditatis cælestis, lætanter temporibus ærumnæ atteritur flagellis.

Assumit habitum Carmelitanum cum cilicio ac catena ferrea, mundum exosa.

3 Optimis ditata desideriis, sanctæ Mariæ sacrum habitum in religione B. Virginis Mariæ de monte Carmelo suscipiendum deliberavit. Cilicium sub ipso induit : quo semel amicta, ad vitæ finem retinuit. Et ut spiritum carnis ac elationis magis subjiceret imperio rationis, nudum catenula ferrea cinxit corpus. Ecce novum martyrii genus, novum præbet in virgine spectaculum : illi namque oppidum, est claustrum; indumentum internum, cilicium asperum; catenæ pressura, corporis zona; blandimenta seculi, tormenta animi; et corporalis mors parentum est illi spiritualis vitæ principium. Nam utroque

privata

Ex Ms.

privata parente, totaliter deliberat se privare mundi vanitate, sponte deserens, libens abjiciens, voluntarie derelinquens proprii juris domum, proprietatis peculium, hereditates, adhuc et parentes nobilis generis *a* postponens amori Christi, ejusque sequens inopiam, contemnit amplissimas principalis opulentiæ facultates, de præsenti minime solicita, secura de futuro, nimirum de promissa centupli a sponso suo benedictione recipienda.

Meditatur fundare novum monasterium, et voti fit compos;

4 Postmodum vero unico munita Crucifixo, in quo gloriabatur cum Apostolo, totam fiduciam in ipso ponens, paternam domum deserit, et ad feminam quamdam fortuna tenuissimam, pietate tamen et Dei timore opulentam, divertit. Cui percunctanti, quænam media pro extruendo, quod prætendebat, monasterio attulisset? Joanna virgo sapientissime respondit : Habeo, inquit, thesaurum, crucifixum videlicet Deum, in quo uno omnium dives sum. Interea nequaquam segnis, a loco, ad monasterium apto, perquirendo quievit, bono suo exemplo ad Deo famulandum alias succedens, monasticisque castris sociare sibi alienæ professionis milites satagens. B Quæ mente conceperat generosi animi virgo, implere vehementer optabat, congruum scilicet reperire locum monasterii construendi, et ecce divinitus inspirata mulier vidua ejusdem civitatis, se, duas filias, domumque propriam in vicinia S. Petri, alias castelli, nunc de Mutti dicti, situatam, obtulit, firmiter statuens sub castris Joannæ virginis viriliter militare, ut ad curiæ cælestis triumphum posset feliciter pervenire. Ingenti perfusa gaudio, prudens Dei ancilla, ex vocatione tam divina, suis eas castris aggregavit, non minori repleta solatio. Unde super hoc plurimum ædificatæ ad domum divertunt, una, in unitate spiritus, commorandi gratia; ibique quatuor annorum spatio virtutum exercitio solerter incubuerunt, monasterio construendo sedulo necessaria præparando cum incredibili omnium civitatis incolarum applausu et lætitia; quos suis continuis precibus singulari condecorarunt favore; cum Joannæ virginis opinio et fama sanctitatis jam late diffusa esset apud omnes.

Manichæum ab hæresi ad Christum convertit.

C 5 Quamdam suam compatriotam tunc temporis immanis mœroris amaritudine quidam filius, nomine Augustinus, afficiebat, Manichæi erroris caligine oppressus; qui nec ad Sacramentum pœnitentiæ adduci, nec a perverso et diabolico suo errore amoveri maternis precibus, nec amicorum persuasionibus potuit. Quis interim matris luctus? Qui planctus desolatæ? Quæ solicitudo afflictæ de filii salute? Tandem divini solis radio quodam die perfunditur, et confisa in Beata, eam interpellat, obsecrat, obtestatur, ut suo præsertim auxilio animum ferreum filii sui, Manichææ superstitionis insidiis detentum, expugnaret. Quem ad se Ancilla Dei vere misericors advocat, sui in primis erroris, in quo versabatur, benigne arguens, dicit toties hominem debere resurgere, quoties cadit ex fragilitate, jamjamque divinæ ultionis accelerata severitate dæmonum faucibus devorandum tradi, nisi erroris caliginem ad mentis oculos assidue revocans, depelleret, et commissi reatus tenebras plangeret. Verum miser, velut scopulus, assilientes maris fluctus rejiciens, ita non commovetur importunis Virginis efflagitationibus, ferrea ligatus voluntate. Sed festinat ex adverso Beata diras Omnipotentis et furorem Altissimi avertere, orationibus tamquam lapillis gemmisque pretiosis ornat se, vestit se palla abstinentiæ, et vigiliarum unguentis exoticis delibuta pergit, ut obsidionem hanc admirabilem solvat, ut vim avertat numinis inimici. Et ecce, subito Deum misero placat, miserum Deo reconciliat; abjurat hæresim infelix feliciter; ad pedes confessoris procumbit humiliter; transit in affectum cordis prævaricator, et redit ad cor, atque gravitatem sceleris pœnitentiæ lacrymis eluit; et pariter salus in virtute Joannæ, sed Joannæ lamentantis ærumnas infelicis; sed Joannæ orantis, Joannæ mœrentis, Joannæ cæli fores continuo pulsantis. D

ANNOTATA.

a *In Italica vita est* li parenti, *id est* parentes *sine addito.*

CAPUT II. E

Dæmonis impetus adversus Beatam; Cælestis consolatio ac virtutes ejus.

A dæmone impetita, divina visione recreatur,

Versipellis insidiator indigne ferens optimam sibi præreptam a virgine prædam, ubique et omnimodas suæ calliditatis assumit argutias, eam in profundum desperationis adducere satagens, nimirum ei persuadendo, regnum cælorum amisisse, ad quod recuperandum frustra laboraret. Deus *a* vero, qui in se sperantium curam non deserit, ex præfatis versipellis argutiis eruere eam placuit; cui sequenti nocte apparuit mirabili coruscans splendore, et infinitis Angelorum cuneis stipatus, introrsum eam in cordis penetralibus alloqui suavissime orsus est, dicens : Noli perhorrescere, filia, dæmonum imposturas et illusiones, nec umquam a cœpta bonorum operum via deflecte. Simul etiam excrescentium suorum securam reddens meritorum; in cujus rei F testimonium caput ejus diademate pretioso condecoravit, et simul gaudio cor ejus replevit infinito.

7 Ancilla Christi, tacta zelo ædificandi, tandem adjecit oculum ad quamdam sancti Bernardi ecclesiam cum hortulo et domo, a sancti Petri porta modicum semota, a fratribus Humilibus tunc temporis occupata. Hæc igitur ita Beatæ aspectibus placuit, ut eam pro monasterio extruendo solicite petierit a Deo. Et quadam vice inter orandum ei apparuit D. Bernardus, quam mira mentis dulcedine consolatus est, et consolatæ mox promisit; idque postea in se agnovit Beata impletum, quod per visionem sibi fuerat ante promissum : nam anno a Christo incarnato MCDLXXXIV, Romanæ Ecclesiæ Innocentio octavo sedem tenente, antehac Carmelitarum protectore, civitatem de Regio Humilium fratrum Generalis pertransivit, Romam petiturus; qui ad Philippi Zoboli Regiani, Episcopi Comachiensis * instantiam, præfatam habitationem concessit. At cum priscus ille humani generis hostis continuum a Joanna moliri contra se bellum conspexisset, eo furoris vinciebatur affectu, quo factam promissionem

* *al.* Comaciensis.

revocari

A revocari studeret, non cessans cruenta bestia totis malitiæ suæ viribus circa Christi ancillam insanire; non cessans virus suæ nequitiæ visibiliter diffundere. Sæpe namque nonnihil certam quamdam feminam, eumdem locum habere prætendentem, commovebat, satagens ad hoc eam inducere, ut præfati acquirendi loci gratia sese favorum subsidio opponeret : et tanto se vigilantiorem nequam reddebat, quanto feminæ noverat possessionis non acquirendæ periculum imminere.

ecclesiam et domum a Deo obtinens precibus, interveniente S. Bernardo, qui ei apparet.

8 Hæc itaque ad S. Bernardi præfectum (qui paulo ante sui Generalis consensu Joannæ locum promiserat) diabolica persuasione femina se conferens, eum cohortata est, quatenus dignaretur illius loci promissione revocare, cujus seipsam noverat emptionem postulasse asserens Joannem propter nummorum inopiam inito pretio numquam fore satisfaciendam, multis etiam ad id ipsi persuadendum productis rationibus. Quibus motus præfectus, contractum censuit rescindendum. Cumque igitur Joanna, fidelis Christi ancilla, in mente inde non modicum B molestiæ pateretur, cui clausa videbatur humani auxilii janua, et totius spes interclusa possessionis, nihilominus eximia cum reverentia, et magna animi submissione Altissimum de necessariis ad solvendum præfecto asserit provisurum. At vero Joanna per varia solicitationum genera non valens obtinere resolutionum verba, præfectus zelo immoderati furoris accensus, iter arripuit, atque ad domum furibundis properare gressibus cœpit, eas expulsurus. Sed loquela Joannæ virginis per effusam mellis dulcedinem, mentis cæcatæ præfecti ita pellit furorem, ut qui prius fuerat tanquam leo frendens, inter claustra monialium jam factus mitis agniculus, inter lenitatem verborum, reverteretur domum. Et post crebro repetita a Joanna ejusmodi tentamenta, eam præfectus cessavit molestare, non nisi a Patre luminum et magni consilii Angelo ea omnia provenire sibi plane persuadens; unde postmodum pacifice loci possessionem inivit.

Novo monasterio præfecta, egregie erga Deiparam afficitur,

9 Et cum seculi hujus annus ageretur MDCLXXXV, monasterii primordia constituit sub titulo Deiparæ de Populo : in quo una cum aliis monialibus commorantes, veluti in acie consistentes, gratiæ cælestis oleo delibutæ, adversus mundanos adversantium hostium cuneos, et tumultuantium strepi- C tus inimicorum viriliter dimicabant, civium subsidio et maxime Christophori Zoboli Regiani semper subnixæ, cui eximia cum charitate et omni, quo poterat, studio eniteuti monasterii promovendi antiquissima cura erat; ita ut brevi temporis spatio spiritualium quarumdam personarum concursu, religione et pio cursu celebre efficeretur. Cujus regimini Joanna præficitur, quæ tamquam sol filiabus suis per exempla bonæ operationis non mediocriter præluxit. Præter duras corporis jejunio macerationes, uberrimis plerumque lacrymarum compunctionibus affluebat; orationibus quinque ad minus jugiter horis vacabat. Et cum supernæ gratiæ munus aliquod suscipere prætendebat, quindecies mille Ave Maria recitabat, et unumquodque centesimum recitatione Salve regina coronabat. Quibus dictis, septies quoque Ave maris stella, totidemque O gloriosa Domina, dicebat. Quam devotionem gloriosæ virginis Mariæ tunicam cognominabat.

Ex spec. Carmel. dotata spiritu prophetiæ, b

10 Prophetico fuit etiam donata spiritu, quo futura prædicebat. Quadam enim vice domina Juliana Suessi *b*, detenta infirmitate gravi, Joannam invisura, cum ad monasterium contendisset, per merita ejus pristinam sanitatem recepit : simul et ingentem consolationem, quod sibi nimirum prædixerat, anni curiculo incipiente, masculum pareret. Idque impletum fuisse postmodum cognovit actu, quod summopere habebat in affectu. Cum Quadragesimali tempore Majoris hebdomadæ pro sui conventus rei familiaris, et maximæ librorum necessitate, in oratione versaretur, a filiabus quibus similiter ut pro eadem immensam Dei clementiam obsecrarent, injunxerat) mente in excessum rapta trium horarum spatio conspicitur. Et præfati temporis termino appropinquante, ecce miro supernæ inspirationis motu perculsus quidam sanctæ conversationis Chrysanthus Susente *c* de Corregio nomine, munifica liberalitate succurrit necessitati. c

Oratio ab illa recitari solita.

11 Solebat Mater venerabilis orans pro se et E suis, sequentem frequenter orationem dicere : Exaudi, sancte Pater, omnipotens æterne Deus, per unicum Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum exaudi, quæso me miseram famulam N. tuam misericordiam deprecantem, et in te confidentem. Da in ore meo verbum bonum, et in corde meo consilium certum *d*, corrobora mentem meam, ut in sanctificatione permaneat, ne vis antiqui hostis, libidinosaque contagio corporis ullum in me excitet bellum, nulla mentis vagatio sensus meos alienet, non turpiloquium, aut mordax, seu mendax : sed verbum sanctum resonet in in ore meo, ut clarificetur nomen tuum, quod est benedictum in secula seculorum. Esto, Domine, memor congregationis tuæ, quam prævidisti ab initio, et ne claudas ora canentium te; sed da sermonem justum et bene sonantem in os nostrum, ut nostræ deprecationes sint acceptæ in conspectu tuo. Qui vivis et regnas Deus, in secula seculorum. Amen. d

ANNOTATA. F

a *Solœcismus hic notatur in fine Comm. prævii.*

b *Italice* Giulia Sessi.

c *Italice scribitur* Lusente.

d Rectum *lego in vita Italica.*

CAPUT III.

Singularis Deiparæ cultus ; dæmonis fraudes ; sublimis contemplatio.

Gloriosissimæ Dei Genitricis Mariæ (cujus illa perstudiosa cliens erat) quotannis tanta solemnitate festa celebrabat, ut in vigiliis ejusdem festivitatum

Ex spec. Carmel. *Deiparæ festa prævenit jejunio, et colit salutatione Angelica;* tum millies salutationem angelicam recitaret: die vero ipsa septem ejus Officia legendo persolveret: et continuo ad pulsum salutationis Angelicæ, ipsummet profunditatis mysterium meditando, nonnihil inhæreret. Abstinentiæ vero tantæ erat, ut Sabbatum, pane et aqua contenta, transiret; et similiter totum illud spatium, a festo nimirum Exaltationis sanctæ Crucis usque ad diem dominicæ Resurrectionis, sine intermissione jejunando transcurreret, [quamvis a certis quibusdam diebus, secundum mitigationem Eugenii Quarti Pontificis Maximi eximeretur *a.*] Cum tanta igitur ipsius vitæ austeritas, quæ latere vix poterat, Confessario suo innotuit, mox sub sanctæ obedientiæ præcepit imperio, ut, sole ad occasum vergente, in vigilia Annuntiationis almæ Dei Genitricis unicum Ave Maria recitaret. Cui promptissime morem gerens, solitarum numeru precum et rigorem acquievit relaxare, sed affectum et fervorem non cessavit augmentare. Nam cum tanta devotionis magnitudine et contemplationis profunditate recitavit unicum illud Ave Maria, ut divini amoris igne succensa, et cælesti lumine irradiata, in extasin rapta visa fuerit; et mente in cælum penitus defixa, totam noctem se consumpserit. Unde valet liquido deprehendi, pieque credi, altum dominicæ Incarnationis mysterium tunc temporis meditando percurrisse, ut tali die universo manifestatum generi humano.

13 *exstasim sequuntur dæmonis technæ; precibus suarum necessitati Beata succurrit.* Ægre ferens humanæ salutis inimicus Ancillam Dei tanta cælestium charismatum abundantia cumulari, omni, qua potuit, machina, desuper infusa solatia attentavit impedire; nam paulo ante quam mens ancillæ Dei intra se recollecta, et ad usum sensuum reducta fuisset, terrorem incussurus, in speciem oviculæ adstitisse visus est malignus. Sed videns eam minime turbari, subito quasi pertransiens, ab oculis Virginis, se aspicientis, confusus evasit. Alio quoque tempore ab omni sensuum exteriorum operatione octo horis abstracta, visa fuit a suis filiabus: quas blandis solata est verbis restituta sensibus, exhortans, ut solita pietatis in Deum exercitia numquam intermitterent, et dæmonum astutias minime perhorrescerent; Quia, inquit, in cælo intercessores et advocatos habemus sanctum Joannem Baptistam et sanctum Hieronymum. Tantæ virtutis et efficaciæ erant ipsius preces, ut refectionis tempore aliquando contigerit panem deficere. Cumque hac in penuria anxiæ valde essent, illico B. Joanna ad solita orationis armamenta recurrens, precesque sub silentio ad Deum fundens, vix modicum post, et ecce, ultra omnium spem panis in summa multiplicatur copia, quæ cunctis illic degentibus abunde sufficeret. Alias tres horrendæ voces in ipsius cella audiuntur: mox Beata ex magno cordis affectu arcana ista et mysterii plena verba pronunciat: Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Esto mihi Christus Jesus et Salvator in protectionem. Et solicite inquirenti cuidam ex monialibus, quidnam sibi vellent hi clamores? Respondit Joanna, tres animas, purgatorii carcere detentas, importuna admodum supplicatione opem postulasse, ut de tantis eriperentur pœnis. Unde et postmodum ei præcepit, ne id ulli umquam, quamdiu viveret, declarare præsumeret.

14 *Iterati insultus dæmonis:* Sæpissime orantem malignus spiritus diris divexabat modis, et semel super eam immaniter irruit, gravissimis verberibus attrivit, et projectam de scala pene semimortuam, moniales, quæ audito strepitu illuc venerant, invenerunt; tametsi eis seriem a se perlati casus minime exposuerit. Nihilominus duabus ex ipsis Modenam * iter habentibus, illic inhabitandi et monasterio inserviendi causa tunc temporis innotuit, cum obviam haberent miserrimam quamdam feminam, miserabiliter a dæmonio vexatam cui malignus spiritus (ut est revera teterrimus, hispidus, horribilis) dixit; Has monachas de Monasterio Joannæ de Regio esse, quam paulo ante de scala projecerat, postquam verberibus attriverat. Alias cum magna cogitationum ingruentium varietate occuparetur, et de monasterii solvenda emptione contrectaret mente, versipellis contortor, qui in thalamo mentis universa solet convolvere, et in diversa præteritorum rememoratione puritatem intellectus involvere, videns eam monasterii empti solutionem mente contrectare, iterum eam tentare aggreditur, assignans ei certum locum, ubi pecunias invenire possit. Quod minime acquievit facere, antequam se orationi dedisset: qua finita, diabolicum commentum fuisse novit.

* Mutinam.

15 *in natali Christi mystico ipsius aspectu recreatur Beata,* Ipso Domini nostri Jesu Christi natali die in mentis excessum rapta, internis animi oculis infantulum Jesum conspexit, eodem plane modo, quo in Bethleem natus apparuit, nimirum inter brachia Virginis Matris pannis involutus, fasciis cinctus, in virginali gremio cubans; cui Virgo, pietate matris incitata, purissimis manibus suis, Spiritu sancto plenis, de sacro pectore suo lactis guttas ministrabat: deinde in humili ac duro præsepio super fœnum reclinabat, cum Joseph sponso castissimo adorans, grates referens Patri æterno, quod cor suum dederit in reconciliationem generis humani. Insuper, quod maximum est, B. Joanna conspiciebat irrationabilia animalia, veluti rationabilia, halitu suo tenerrima et trementia sui creatoris membra foventia: et pastores proprium munus obeuntes, una cum tribus Magis glorificantes, qui stella duce, in regionibus Orientis apparente, adoraturi et pretiosa munera sua oblaturi venerant. Tunc autem Joanna tot inter mysteria flumine lætitiæ et spiritus jubilis adimpleta, conservabat omnia hæc, conferens in corde suo. Et inter conferendum, his omni reverentia Parvulum est allocuta verbis:

16. *parvulum alloquens. Item festo Paschæ contemplatur mysterium Resurrectionis.* Mi Domine, candor lucis æternæ, tam abjectum, tam pauperem, tam patientem, amore mei te videndo, quas rependam grates? Quid muneris offeram pro tam immensa liberalitate? Quandoquidem minima sim ipsa in censu, et nihilum valeam, nisi in verborum et cordis affectu. Et ideo, quia in facultate mea inveniri non potest pretium meæ redemptionis, in sermone celebro præconia munificæ liberalitatis, et in corde posui tabernaculum tuæ majestatis. Totam me, mi Parvule, trahit affectio, sed deficit possessio, et dives cogitatio vocis paupertate confunditur. Insuper ipso dominicæ Resurrectionis die, tam sublimis mysterii, et gloriosi de morte triumphi contemplatione inebriata, illam jubilationis Antiphonam,

Alleluia

A Alleluia nempe, ab universis creaturis decantari, sibi videbatur audire. Et derepente ipsi, ineffabili jubilatione ferventi, se Redemptor noster Jesus Christus, immortalitate velatus, undique gloriæ suæ radios vibrans, spectandum dedit; verbis illam quam suavissimis consolans, quod omnem seculi pompam penitus damnaverat, unico munita Crucifixo.

ANNOTATA.

a *Uncis inclusa absunt ab Italica Vita.*

CAPUT IV.

B *Christus Sanctæ apparet, diem obitus prænuntians; spiritualia documenta; sancta mors.*

Intellectam ex Christo mortem

Cum acerrima valetudinis incommoditate urgeretur, divinum generis humani medicum sibi adstantem, in specie cujusdam juvenculi, albis induti, conspicit, e cælesti horto vernantes rosas, et alios flores odoriferos afferentis, manibusque suis coronam texentis, qua dilectissimam sponsam suam decoravit. Nec hic adhuc ejus desideria et affectus terminantur: nam sponsus Jesus Christus sponsam suam condecorare volens nuptiali thalamo, illi in cælis præparato, de novo invisere advenit, eam invitaturus ad possidendam coronam immortalitatis, in præmium et retributionem certaminis corporalis, ei revelans diem suæ mortis, quo transire debebat ad requiem æternæ mansionis. Hic humano vix exprimi potest eloquio, qua lætitia, quo tripudio mens ejus repleta erat, videns præfixi temporis appropinquare terminum, quo disruptis vinculis corporis, anima evolaret ad sponsum. Et ideo tanto perfusa gaudio, ultra non C valet dissimulare, quo fruitur. Convocat charissimas suas filias, ultimo eas amplexura, omnem eis seriem a se conspectæ visionis, et eorum, quæ contigerant, exponere volens.

suis ipsa pandit, de suo discessu mœrentibus:

18 Quibus auditis, vehementer tristari cœpere, [et] claustrum omnium inhabitantium gemitu, lamentationum ululatu circumsonari auditum est. Et earum singulæ voces in excelsum tollentes, cum debita reverentia et affectu filiali vestem, qua induta erat, deosculantes, summis ab ea precibus supplicantes, postularunt, ut, quatenus suarum filiarum necessitatem in terris conspiceret, jugiter pro ea miserata in cælis, divinam clementiam exoraret. Mox beata Joanna, pia mater, his ita se sensit interius compungi, ut a lacrymis, filiali tacta amore, non valuerit se diutius cohibere, exoptans ad Deum omnes efferre, perenni bravio donandas. Mense Julii *a*, anno dominicæ Incarnationis MCDXCI gravissima laboravit infirmitate; quam mortiferam esse cognoscens, salutiferis Ecclesiæ Sacramentis muniri poposcit; simul etiam ad se vocari omnes moniales curavit, plurima enitens salutaria, quasi quædam signacula, earum mentibus solerter imprimere monita. His itaque insignis monitorum dispensatrix loqui cœpit terminis: Ex spec. Carmel.

quibus pia dat monita,

19 Meæ charissimæ filiæ et plus quam intima cordis mei viscera, quandoquidem, Domino nostro Jesu Christo disponente, hoc ab exilio et lacrymarum valle cogar recedere, congruum duco, ut in hac extremæ valedictionis (quam toties expetivi) hora, aliqua vobis depromam monita: I. Ideo igitur, dilectissimæ, quæ temporalis hereditatis jura sponte et penitus reliquistis, ut perpetuæ felicitatis possessionem secure adiretis, arcte mentibus vestris infigite, vos teneri omni cura adimplere officia vestra, Sacramenta frequentando, et humili ex corde obediendo. II. Uberes quoque bonorum operum segetes excolere non cessate: sarculum protinus salutiferæ mortificationis arripite ac propriæ voluntatis virosum germen de agro cordis vestri radicitus exstirpate. III. Lingua vestra ac labia a divinis laudibus numquam sint otiosa; sed semper orationes, velut aromata terendo, revolvite, ut in conspectu Dei non immerito possitis odorem suavitatis offerre. IV. Terribilem mortis diem sedulo etiam in conspectus vestri præsentia ponite. V. Repentinum justi judicis adventum, occulti videlicet inspectoris, post parietem nostrum stantis, et per fenestram respicientis, tremefactis visceribus retractate; cui districtam minimorum rationem reddere debetis; qui nec falli occultatione criminum, nec ad impunitatem promerendam alicujus oblatione corrumpi, nec minarum acerbitate terreri, nec precum instantia placari potest; verum reddet unicuique, prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Ideoque, filiæ dilectissimæ, solicitos mentis et corporis oculos in vos dirigendo, consolari me quidem valeo, at satiari non obtineo. VI. Transitoria blandientis seculi lenocinia, mirandi fervoris instantia reprimite; ut omnium deliciarum cælestium copiis mereamini affluere. VII. Temporalis ærumnæ flagella generose in via perferte, ut perpetuæ hereditatis jura perenniter possideatis in patria. VIII. Tunc cognoscetis perexigui laboris vestri rigorem alacriter pro Christi amore perpessum, jugis gaudii fore fruitionem; cognoscetis varia genera tribulationum fore vobis serta gemmarum. IX. Et quanto quis vestrum fuerit in afflictione alacrior, tanto erit in remuneratione eminentior: quanto in officio persolvendo diligentior, tanto in præmio recipiendo felicior. Et si me in matrem assumatis, assumam et vos in filias. Interea firmæ spei gradibus propero vobis parare viam ad meliorem vitam.

condito ante mortem testamento.

20 Hujusmodi quippe admonitionibus factis, testamentum condidit, quo inter cetera præcipua, unum, charitatem nimirum, serie commendavit. Ad quam communiter exercendam, filiarum devotas mentes accendit, et tamquam tramitem amplectendum proposuit. Quoniam tota fidei et fiduciæ nostræ machina duabus in charitatis se basibus erigit, Dei nimirum et proximi, eis quoque ostendit fatuas Virgines a cælestis Sponsi thalamo omni cum confusione seclusas fuisse, quia in vasis suis oleum charitatis non sunt inventa habuisse. Tum earum singulas osculans osculo pacis, simul et benedictionis, anno salutis MCDXCI, ætatis suæ circiter LXIII, nona Julii beatum Deo spiritum reddidit.

AN-

Ex spec. Carmel.

ANNOTATA.

a *In Italico est* Giugno, *id est* Junio. *Vide Comm. prævium num.* I, *circa finem.*

CAPUT V.

Variæ post mortem apparitiones; miracula; facta revelatio Episcopo Regiensi; incorrupti corporis elevatio; cultus.

B Frequenter post mortem charissimis suis apparuit filiabus, in diversis eas confortans ærumnis, et pressuris: et inter alias sorori Hieronymæ Lanzi, olim sodali familiarissimæ, et imitatrici suæ sedulissimæ. Quæ ut sancto Dei servitio commodius vacaret, ab omni monasterii cura et officio declinare decreverat: sed B. Joanna voluntatem propriam ei præcepit frangere, et superiorum mandata in omnibus promptissime adimplere. Modicum post tempus iterum tota pulchra, serena aspectu ac solenni quodam nitore conspicua, eidem apparuit, nomineque proprio Virgo beata eam appellavit. Ad cujus vocem attonita exclamavit: O Mater venerabilis, eas, quas valeo, gratias tibi refero, quod filiæ tuæ per temetipsam digneris adesse, et tui præsentia aliquando consolationem exhibere. Tunc insignis venustatis præfulgida radiis beata mater ei sese manifestavit, et simul eam ad coronam frequenter recitandam, aliisque persuadendam, incitavit; quia omni holocausto acceptabilior, et omni sacrificio gratior est Deiparæ virgini; insuper addens, miranda cælestis sponsi consolatione cumulandas iri, si centies quotidiana eamdem C decorarent recitatione Ave Maria, in eaque devotione constantes persisterent.

Apparens pluribus, eas hortatur ad frequentem recitationem salutationis Angelicæ.

21 Hæc soror Hieronyma, per præfata visitationum et favorum miracula, sentiebat in se quotidie majoris desiderii, corporis B. Joannæ effodiendi, succrescere incremeta. Et quamvis prudentia patris sui spiritualis negaret desiderio consensum, instantia tamen importunitatis obtinuit omnino effectum. Nam intimi quodam fervoris instinctu animata, sepulcrum discooperuit, discooperto abstulit dextrum e corpore brachium, intactum relinquens reliquum, et tamquam gemmam pretiosam detulit ad cellam, dignæ devotionis reverentiam ei exhibens. Rursum sequenti nocte visibilis ejus oculis Beata apparuit, aiens: Adsum, filia charissima, quid rei a me petis? Ubinam absconditum latet brachium, quo super te benedictionis signum, et alias sorores multoties impressi? Eia, inquit, soror Hieronyma, mater beata, cuncta tibi sunt aperta. Insuper ab ea solerter inquisivit, quid circa patrem suum, jam dudum defunctum, et sororem dispositionis esset, utrum scilicet eos pœna constringeret, an eos quævis prosperitas arrideret. Joannæ revelatione cognovit, patris animam D pœna purgatorii constringi; pro cujus refrigerio deberet Deum orationis sacrificio placare; sororis vero prosperitate perenni in cælo secum perfrui.

Corpore effosso et ablato ejus brachio, revelat statum duorum defunctorum;

22 Contigit postmodum, præfatam sororem Hieronymam, una cum alia, a Ducissa petendæ eleemosynæ gratia pro Conventus rei familiaris necessitate, jussu superiorum Ferrariam proficisci. Interea nocturno noctis silentio, cum apud monasterium sancti Gabrielis recepta esset hospitio, et vario cogitationum involucro oppressa perpenderet anxia, quonam modo tantam Dominam alloqui deberet, rursum Joannam adstare sibi conspexit, ineffabilis solatii alimento se reficientem; valdeque gratam adventu suo, exaudiendam, et omni favore prætensionis suæ donandam fore, sibi dicentem, atque hilarem et lætam Regium reversuram: quo, cum Domino opitulante, prospero pervenisset itinere, ei corpus suum totaliter ex humo educendum jussit. Expeditione igitur piæ prætensionis suæ feliciter (ut sibi prædictum fuerat) peracta, in patriam suam rediit: tunc temporis currente anno MDXCII; et prima Decembris E incorruptum illibatumque educunt moniales e sepulcro corpusculum, velut tunc fuerat, cum sepulturæ illud primitus traditum esset, undique odorem exhalans suavissimum; et in quadam arca honorifice recondunt.

rursum apparens, jubet corpus educi terra; quod incorruptum in arca reconditur;

23 Aliquo tempore sic permansit, donec Prior Carmelitarum, et Confessarius monialium statuerent, quid in hoc eventu agendum. Mox videntes innumerabilia ex corpore divina virtute quotidie fieri prodigia, tandem deliberato pergunt animo ad Antistitem de Regio, qui tunc erat Bonus *a* Franciscus Arlotti, Regianus, ei nunciaturi eventum rei. Eumque reperiunt cuidam libro studentem, cujus auctor hunc Canticorum citabat locum: Tempus putationis advenit. At loco putationis, scriptum reperiebat, publicationis. Super quo Antistes non parum attonitus, varietatem textus ad mentis cubiculum reducens, et diligenter revolvens, cum eodem Canticorum loco contulit, et concordare pariter reperit. In hac ambiguitate versantis, cella mintrarunt Antistitis Patres duo præfati, totumque beati corporis eventum per ordinem fideles relatores ei exposuerunt, mirabiliora videlicet, quæ Deus ad gloriam sui nominis per eam, F dum adhuc viveret, operatus fuerat, post mortem quoque ejus operari dignatus est, qualiter etiam gloriosum corpus e terra eductum esset. Quapropter humiliter deposcebant consilium, opem et licentiam, id solemniter publicandi. His auditis, Antistes admirabundus cœpit exclamare: Vere opus Dei est, et mihi cælitus tunc revelatum est, cum legerem: Tempus putationis: et continuo ob oculos mihi versabatur, Tempus publicationis; idemque legere cogebar. Quandoquidem ergo hucusque sanctum latuit corpusculum, et modo jacet effossum tempus est, innuentibus vobis, et id fieri cupientibus, publicæ denuntiationis titulo manifestare universo mundo.

innumerisque prodigiis honoratur: quibus accessit revelatio Episcopo Regiensi. a

24 Quapropter Antistes, nonnullis canonicorum, doctorum, diversorumque civitatis nobilium stipatus turmis, ad monasterium pergit, et præmissa oratione factaque diligenti informatione, corporis et mentis oculos in sanctum corpus, expers corruptionis, et habitum, quo cooperiebatur integrum, sedulo fixit: ac stupore

corpus solenniter visitantis, et juxta altare recondentis.

A stupore plenus, in has erupit voces, reginæ videlicet Sabæ ad Salomonem : Verus est sermo, quem audivi in terra mea super sermonibus tuis, et non credebam narrantibus mihi; donec ipse veni, et vidi oculis meis, et probavi, quod media pars mihi nuntiata non fuerat. Postea tam incolarum civitatis, quam externorum facto concursu, ordinata ab ipso celebratur solemnis processio : in quorum præsentia pontificalibus infulis exornatus, Sacrum decantavit in præfati monasterii ecclesia, continuo ante sanctum corpus cereis accensis (ut congruum erat) quamplurimis. Peracto Missæ sacrificio, sanctum corpus reverenter sublatum, et in loco sancto, ad hoc disposito, collocatum fuit, in sinistro nempe altaris cornu ; ubi integrum illibatumque adhuc quiescit, subtilissimo coopertum velo, et hoc ejus est Epitaphium :

Ejus epitaphium ac celebritas.

25 Hic decus, et famæ pars maxima Carmelitarum,
Corpore felici virgo Joanna jacet.
Cælesti gaudens ut spiritus integer aula,
B Sic non consumptis ossibus alma caro est.
Gaudeat exultans his concio tota sororum,
Lætetur propria Scupea prole domus.
Lætitiæ voces populus sub sidera jactet
Regius, hæc diva virgine lætus agat.
Sis bona, sis felix cunctis, sanctissima virgo,
Sisque memor nostri vocibus ante Deum.

Ex spec. Carmel.

Ibique inauditis populorum turmis undique confluentibus, atque pie orantibus, præclara corporis sancti fama crebrescit, multorumque cultu insignitur, et mira reverentia ostenditur. Et præter solemniora totius anni festa, in quibus videndum exhibetur, ipsius etiam festi die, qui in nonam Julii incidit, exhibetur, et maxima fidelium multitudine celebratur; qui de immensa ejus gloria, qua jam cum Christo regnat, summopere lætantur : ubi se regnare in perpetuum sperant, ejus apud Deum patrocinio suffulti.

ANNOTATA.

a *Apud Ughellum tom. 2, col. 309, vocatur* Bonifacius Arlottus. *Tomo autem 5 in Appendice ad* E *tomum 2 prædictum, col. 1618 ex Regiensibus Scriptoribus traditur vocatus fuisse* Bonfranciscus; *de cujus electione vide, quæ ibidem referuntur. Sufficiat hic eam eminus indicasse.*

C

F

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS GORCOMIENSIBUS

Nicolao Pichio Gorcomiensi Guardiano, Hieronymo Werdano Vicario, Theodorico Emdeno Amersfortio, Nicasio Joannis Hezio, Willehado Dano, Godefrido Mervellano, Antonio Werdano, Antonio Hornariensi, Francisco Rodio Bruxellensi, Sacerdotibus, et Petro Ascano ac Cornelio Wicano, laicis Ordinis S. Francisci de Observantia, et aliis octo, nempe Joanne, Sacerdote Ordinis Prædicatorum, Adriano Becano ac Jacobo Lacopio Aldenardensi, Ordinis Præmonstratensis, et Joanne Osterwicano, Canonico Regulari Ordinis S. Augustini, necnon Leonardo Vecchelio Buscoducensi, Nicolao Poppelio Weldano, Godefrido Dunæo Gorcomiensi, et Andrea Walthero, Sacerdotibus et Parochis Secularibus.

B E

BRILÆ IN HOLLANDIA

I. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Belgii calamitatum sec. XVI, breve schema præmittitur.

ANNO MDLXXII.

Belgarum hæreticorum furor

Plena sunt Acta nostra fortissimorum Martyrum victoriis, quas de ethnicis et barbaris tyrannis, aut de hæreticorum, Ecclesiam infestantium furore, per totum terrarum orbem gloriose reportarunt. Ast ea certamina, saltem inter minus feroces Europæ populos, ad remotores ferme ætates pertinere, nemo est qui ignoret. Scenam novam, vetustis illis haud minus C *tragicam aperuit duorum hominum infamis apostasia, quæ Germaniam primum et Galliam fœdis horrendisque spectaculis deformavit : tum vero in Belgium nostrum adunata impiorum colluvies, priscorum persecutorum crudelitatem superare visa est. Quos tumultus, quas strages ibi dederint Lutheri et Calvini asseclæ, quam furibunde in templa et sancta omnia sacrilegi homines debacchati sint, quam immani feritate sacerdotes potissimum et religiosos excarnificarint, tam recenti patrum nostrorum memoria pervulgatum est, ut tot crudelissimorum facinorum schema præmittere, necessarium non existimem. Innumeri prope sunt, quos Annales Belgici sectariorum istorum rabie necatos memorant, necdum Sanctorum honoribus legitime donati, præter undeviginti sacros Pugiles, quorum Acta hic illustranda suscepimus. Miserandam afflicti per id tempus Belgii faciem paucis adumbravit Actorum scriptor Guilielmus Estius, historiæ suæ cap. 1, quam tantillum elucidare aggredimur.*

2 *Eo res Belgicas adduxerat Dux Albanus, pro Philippo Rege provinciarum moderator, ut sublatis e medio multis perduellibus, fractisque, solerti rei militaris peritia, primus famosi Orangii an. 1568 conatibus, pacata a se omnia et tranquilla existimaret. Hinc Bruxellis triumphans, galero et gladio a S. Pio V Pontifice donatus, ea moliri adorsus est, qua Belgarum animos, nimium pridem exacerbatos, novis invidiæ et odii fomitibus incederunt. Et primum quidem eos vehementer pupugit erectum in arce Antverpiensi ignominiosum de* F *subacta nobilitate et populo Belgico tropæum; tum autem infixus unguis in ulcere, inauditum tributum Decimæ, Vigesimæ et Centesimæ etiam vi adhibita extorquendum. Atque hæc speciosa fuit apertæ defectionis causa, ab hæreticis avidissime arrepta, ut eleganter describit noster Famianus Strada Dec. 1, lib. 7, his verbis :* Ubi molesta tributorum quæstione civitates Hispanæ fidæ pariter ac dubiæ urgeri cœptæ sunt, gliscente omnium odio metumque superante, aucta præsertim ex Albani discessu populorum audacia; tunc enimvero intellexit Orangius maturandæ rebellionis, fundandique, quod diu moliebatur, imperii tempestatem adesse. Itaque dum totus in eum curam Albanus enixius incumbit, imminens occasioni Orangius populos ab Regis obsequio retrahendi, firmatus occultis complurium civitatum consiliis ad defectionem jam spectantium, lecto per otium milite, eas belli faces intulit Belgio, quæ tot annorum spatio nullis urbium concidentium ruinis opprimi, nullisque cruoris extingui fluminibus potuere.

a Duce Albano nonnihil incensus.

3 Cœptum

primum patuit in Brilæ oppido,

A 3 Cœptum est, *sic pergit Strada*, a Batavico mari bellum : quasi jam tum vires suas præsenserint, et quo parte dominaturi aliquando essent, principio intellexerint. Et sane intenderint attentaverintque sæpenumero Geusii, tum qui in urbe degentes, urbanique dicti; tum qui saltus obsedere, ac silvestres nominati; soli demum aquatiles (sic enim, et maritimi quoque anseres vulgo appellati sunt) felici rem audacia confecere. Horum Dux aquatilium Geusiorum comes a Marca, Lumæi Dominus, odium in Albanum professus, depictis in vexillo decem monetis, ad decimi nummi memoriam invidiamque militibus inferendam. *Tetram eam beluam et sanctorum Martyrum nostrorum verum carnificem sic paulo ante depinxerat Belli Belgici historiographus, ut qui Catholico nomini sæve infensus, barbaro se voto abstrinxisset (ut olim Cl. Civilis, Batavorum et ipse ductor adversus Romanos) non positurum se ante capillum, quam Egmontii atque Hornani mortem ultus esset. Egregia sane laude et opimis spoliis, dum in inermes plerosque sacer-* B *dotes ac monachos enormia ultionis exempla posteritati reliquit. Sed de Rictio Varo illo ejusque condigno sceleribus exitu, plura in Actis laudatus Estius lib. 2, cap. 2 et lib. 4, cap. 2 et 4.*

ab aquatilibus Geusiis capto,

4 *Ceterum Lumæus et æque facinorosi commilitones complures Orangio obsecuti, instructa in Anglia prædatoriarum navium quadraginta classe, oram Hollandiæ Frisiæque infestam habebant.* Illi, *inquit Strada*, Hispanorum odio ac prædarum cupidine, quarum quintam Orangio partem pendebant, quantum ab Amisiæ fluminis ostio ad fretum usque Britannicum patet, piraticis excurrebant navigiis : habebantque, si quando aut ab occursu plurium aut a tempestate declinandum erat, in Britanniæ portubus plerumque perfugium. Qua demum statione, ceu communes hostes prohibiti, Reginæ jussu ab Duce Albano rogatæ, dum Cantabricam invadunt navim atque diripiunt, adversa ventorum vi in Vornam Hollandiæ insulam deferuntur. Ibi pro mercatoribus habiti, tempestate illuc ejectis, discrimine in audaciam verso, Brilam insulæ portum adoriuntur, et priusquam oppidani bellum C advehi non merces intelligerent; insperabili successu, nemine obsistente, capiunt Dominico Palmarum die; ac Lumæo præeunte, fractis divum imaginibus, nullaque omissa in res sacras sacrumque ordinem irreverentia, *portum ita communiverunt, ut Albano integrum non fuerit, anseribus istis marinis firmam stationem eripere.*

unde multarum persecutionum

5 *Atque hæc funesta epocha positi anno 1572 rebellionis fundamenti et sedis, eo ipso temporis articulo, quo Bruxellensibus tributum pendere recusantibus, clausisque institorum officinis, ex iis aliquot Albanus suspendi imperaverat præ foribus tabernarum.* Jamque miles in armis, lictor cum laqueo præsto erant, *utor iterum Stradæ verbis*, cum nuntius de Brila a Geusiis capta tanquam Deus e machina, implexæ funestæque tragœdiæ nodum ac laqueum repente solvit. Nam perculsus inopinata clade Albanus, omittit tandem odiosam quæstionem, duos ipsos annos non alio fructu agitatam, quam ut aucta in Hispanos invidia, defectionis agitandæ consilium maturaret, *ad captæ insulæ famam, tamquam ad elatum provinciis signum, incredibili per Belgium mutatione consecuta : sic ut Lumæus pleraque Hollandiæ et Zelandiæ oppida, non minus religioni Catholicæ quam Albano infensa, in partes suas mox traxerit, Mosa flumine Dordracum usque extensis copiis.* Atque in hunc denique modum nova hæc exstitit, ab aquis respublicá, parente ambitione, obstetrice hæresi, terrore ceu tonitru ante tempus emissa.

AUCTORE J. B. S.

et calamitatum principium.

6 *Calamitatum nostrarum imaginem hic cum Strada absolvo.* Et profecto, *inquit*, miserum, si unquam, hac tempestate Belgium fuit, quatuor exercitibus hostium a mari, a terra pariter appetitum. Cum provinciarum maritima Lumæus, Gallis finitima Nassavius, Germanis contermina Bergensis, media vexaret Orangius. Neque tantummodo subigerent urbes, repugnantesque trucidarent, ac domos militari licentia avaritiaque diriperent : sed barbara immanitate, nullius ætati pudorive parcerent, in sepulcra et requietem mortuorum desævirent, omnes æque noxios haberent, in sacra præsertim sacerdotesque fanatici furerent, eosque (nec ullum vitæ pretium erat) quæsitis ad ignominiam cruciatibus E mactarent. Quam sacri Ordinis carnificinam a Geusiis, et a Lumæo Geusiorum immanissimo, plerisque in urbibus peractam, fuere qui non minore istorum convitio, quam illorum præconio litteris consignarunt. Et quamquam alicubi Regii milites, si sacrorum injuriam excipias, inclementer et ipsi victoriis postmodum usi sunt; quia tamen id a Geusiis ad Brilam est cœptum, direpta etiam, contra fidem jurejurando obstrictam, Amersfortia; Hispanorum ferocia, quasi ab exemplo veniam mereri aliquam videri potuit. Certe hoc nomine Orangii militia, ex hæreticorum Annalium confessione, infamis fuit.

§ II. Sanctorum passio apud populares celeberrima, eorum privatus cultus et elogia.

Martyres Brilæ suspensi

F *In eo rerum articulo scena Gorcomiensis exordium sumpsit, dum sub finem Junii, anno jam dicto 1572, Dordraco egressi rebelles, ductore Marino Brantio, Gorcomium aggressi, a civibus, pro majori parte hæresi et Hispanorum odio infectis, facile admissi sunt, clericis omnibus et religiosis, quorum maxime sanguinem sitiebant Geusii (appellationis originem notam supponimus) in arcem se recipientibus. Qua etiam paulo post capta, contra juratam fidem, ea omnia probra, ludibria et carnificinam exercuere temulenti milites, quæ accuratissime et fidelissime in Actis describuntur. Abducti inde noctu sancti Martyres, Brilæ traditi sunt in furiosas Lumæi manus, professi sacerdotum et monachorum jugulatoris, a quo novis injuriis, calumniis et ludibriis affecti, ludicram supplicationem circum patibulum instituere coacti, inde in teterrimum ergastulum detrusi; tum ad disceptationes cum nonnullis apostatis vocati, ubi eos egregie confudissent, iniquissima demum sententia condemnati heroes fortissimi, in furcam acti, gloriosum agonem pro fidei Catholicæ veritate consummaverunt hac die nona Julii. In Martyrum*

tyrum

AUCTORE I. B. S.

tyrum ordine recensendo, monitos velim lectores, me nulli prærogativam aut meritorum præcellentiam adscribere, secutum nimirum seriem nominum, prout ea refertur in decretis Romanis, super eorum canonizatione pridem evulgatis.

a Belgis pro Sanctis habiti

8 *Ubi per reliquum Belgium Catholicum diffusa est perpetratæ cædis fama, vix ulli dubium fuit, quin pretiosissima esset in conspectu Domini mors Sanctorum ejus, possentque adeo ut veri Martyres et apud eum intercessores invocari, quod privata multorum pietas mox præstare haud destitit. Testabitur Molanus, quæ de ejus temporis Martyribus fuerit Belgarum sententia, sic scribens in Indiculo pag. 78 :* Ceterum nobis hæc scribentibus, anno potissimum LXXII, tanta est Geusiorum in pastores et ecclesiasticos, atque Catholici nominis viros persecutio, ut putem plures elapso anno LXXII, occubuisse martyrio apud Belgas, quam spatio omnium annorum præcedentium, usque ad natalem Christi. Quæ autem sit gloria Martyrum istius temporis, quamque B horrenda perferant ob fidei integritatem supplicia, a me in præsentiarum scribi non potest, tum quod res ipsa integrum librum postularet, tum quod multa nondum sufficienter cognoscantur, vigente adhuc persecutione. Verum quando Dei dignatione, horum furor et persecutio finem habebit, prodibunt peculiares tractatus, qui nunc a diversis conscribuntur, quibus sanctorum Martyrum pretiosa mors et nobis et omni posteritati commendabitur. Quod ut citissime fiat, rogandus est Deus, per eosdem provinciales nostros Martyres, quos ipse coronavit. Neque enim dubitamus, quin tam gloriosi Martyres, Belgii sui, jam in cælesti gloria constituti, curam et solicitudinem gerant, pro cujus salute in hac mortali vita et laborabant et suspirabant.

et privato saltem cultu

9 Itaque eorum patrocinio commendamus Belgii nostri afflictiones, ut ab eis precibus eorum cito liberemur. *Neque vero dubitandum prorsus videtur, quin mox aris admotæ fuissent sacræ saltem Gorcomiensium nostrorum reliquiæ, nisi succedentes continuæ bellorum turbæ, et metus a Geusiis, earum refossionem impedivissent : sic enim per* C *eam temporum calamitatem accidit, ut de promovendo ulterius publico et generaliori sanctorum Martyrum cultu cogitatum non sit; certe executioni mandari non potuerint, quæ eorum gloriæ cupidi dudum meditati fuerant. Interim* per id tempus *(hoc est ab ipso martyrii anniversario die) inquit Estius lib. 4, num. 332,* multi Catholici Gorcomienses, qui partim in sua adhuc civitate degebant, partim inde profugi, in exteris civitatibus versabantur, appetente anniversario passionis sanctorum Martyrum die, religiosa pietate vigiliam ejus diei spontaneo jejunio sanctificabant, atque ipsum natalem festum ac solennem agebant; utrumque vero diem piis precibus transigebant, Deum suppliciter orantes, ut improbos hæreticorum conatus evertere, consilia dissipare, vires dissolvere, fastum dejicere, denique toti patriæ salutem et Catholicam religionem restituere dignaretur.

a multis invocati.

10 Atque hæc omnia per intercessionem et merita novellorum Martyrum poscere non dubitabant, scilicet persuasum habentes, eos qui propter fide Catholicæ confessionem, manibus hæreticorum occubuissent, et vere Christi martyres esse, et ut Dei amicos ac nostræ salutis apud Deum suffragatores, D invocari rectissime posse. Ceterum quam religiosum hoc et pium Catholicorum precandi studium, nequaquam frustra fuerit, exitus docuit. *Ipsum ibi fusius describit Estius in insigni victoria, dicto anniversario sanctorum Martyrum die, apud Harlemum a Catholico milite parta aliisque eodem spectantibus, ut jam satis demonstratum sit, quod nuperrime dicebamus, sanctos Martyres Gorcomienses, ab ipso glorioso agone, privata popularium primum, deinde et aliorum veneratione jam tum honorari cœpisse, expectata occasione, qua solenniori cultu ab Universa Ecclesia legitime invocari permitterentur. Longior mora fuit quam devotorum clientium zelus pateretur, at tandem desideratam opportunitatem ad cultus extensionem contulere pactæ sub initium seculi* XVII *cum Batavis induciæ, qua usi PP. Minoritæ, e quorum sacra familia undecim omnino Martyres numerabantur, ea feliciter executi sunt, quæ sequenti proxime paragrapho fusius deducemus.*

E

De iis meminere Locrius et Miræus,

11 *Belgarum omnium de Sanctis una fuit sententia, quam paucis complexus est Ferreolus Locrius in Chronico ad annum jam dictum 1572.* Nona Julii, *inquit,* Franciscani sodales undecim atque alii aliquot sacerdotes et religiosi viri, Gorcomio oriundi, Brilæ in Hollandia, religionis Catholicæ causa plurima perpessi, tandem ad laqueum relati, gloriosum martyrii triumphum reportarunt. *Deerant in Belgio Catholico sanctorum martyrum exuviæ, quibus demum refossis anno 1615 et sequentibus, tum ab Archiepiscopo Mechliniensi recognitis et 1618 solenniter exaltatis, publicus reddi cœpit et Bruxellis et in variis aliis civitatibus cultus, ut ex oculato teste Auberto Miræo in Fastis suis intelliges, ubi descripto prius Gorcomiensi oppido sic subdit :* In hoc fuit insigne Franciscanorum monasterium, ex quo undecim sodales, cum aliis aliquot sacerdotibus, Brilam Hollandiæ oppidum a Calvinistis (quos Geusios Belgæ vocant) abducti, ibidem laqueis suspensi anno MDLXXII, die IX Julii pro fide Catholica mortem fortiter obierunt..... Horum Martyrum ossa clanculum effosa, et per fidos homines Bruxellam allata, ibidem pro magna parte adservantur in templo Franciscanorum, inauratis arculis inclusa. Partes aliæ varia per oppida sunt distributæ, et cum honore adservantur Lovanii, Athi, Cameraci, Valentianis, Antverpiæ, Thenis, Trudonopoli et alibi. F

Raissius ex Estio,

12 *Longiori elogio rem prosequitur Arnoldus Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, dum ex Guilielmo Estio aliisque totam martyrii historiam describit, fusius infra ex ipsomet fonte a nobis exhibendam, ut diffusiores istæ orationes hic inserendæ non sint. Singulos deinde Martyres ordine recensens, singulisque breve suum encomium concinnans, de sacris reliquiis, mox post refossionem per Belgium venerationi expositis, hoc addit testimonium :* Eorum sacræ exuviæ abdite offossæ, et per fidos homines Bruxellam allatæ, ibidem pro magna parte adservantur in templo Franciscanorum, inauratis capsulis inclusæ. Partes variæ pluribus per Belgium locis dispersæ, venerationi ab omnibus habentur : uti Montibus Hannoniæ, Binchii, Cameraci, Valentianis, Antverpiæ, Athi, Lovanii

A vanii, Trudonopoli, Tillæ-Monte et alibi; eoque solenni pompa transvectæ sunt. *Quæ ibidem habet Raissius de mirabili planta, in lignea pixide reclusa, quæ cum tempore collectionis non nisi tribus aut quatuor floribus ornaretur post biennium undeviginti produxisse comperta sit, spectant ad paragraphum sequentem.*

Opmerus et Saussayus :

13 *Multo fusius de sanctis Martyribus Gorcomiensibus agunt Petrus Opmerus ab Henrico Sedulio in Historia Seraphica anno 1613 editus et notis illustratus, quemadmodum et tot alii scriptores in Actis Canonizationis longo ordine recitati. Verum cum pleraque omnia, sive historice sive panegyrice relata, ex sæpe laudato Estii opere decerpta sint, aut certe cum præclarissimis Actis, ab ipso editis et a nobis recudendis conveniant, pluribus hic describendis supersedendum censuimus; sufficiat Saussayi annuntiatio, in hunc modum concepta :* Brilæ apud Batavos in Gallia Belgica, martyrium sanctorum Christi novemdecim athletarum, pro fide
B orthodoxa ab hæreticis necatorum : qui vulgo Gorcomienses dicti Martyres, ut Ecclesiæ Christi Catholicæ sacra dogmata, glorioso agone egregie inito ac peracto tutantes, obfirmarunt; sic et cultum debitum, præter cæleste præmium, quod a Domino feliciter sunt adepti, apud Belgas potissimum receperunt. Nam sacratissima eorum ossa, clanculum effossa, et per pios homines Bruxellam allata, ibidem pro magna parte asservantur in Franciscanorum Patrum templo, inauratis arculis inclusa. Partes vero nonnullæ in varia per Belgium loca distributæ, ab ejusdem instituti ascetis (ex quorum Ordine undecim ex his divinis pugilibus prodiere) asservantur Lovanii, Athi, Cameraci, Valencianis, Antverpiæ, Thenis, Trudonopoli, et alibi digna cum veneratione.

atque item Processus Hollandici.

14 *Vera esse, quæ de singulari, Belgarum præcipue, in sanctos Martyres veneratione, et hic Saussayus et alii passim scriptores asserunt, plurimis argumentis demonstrari potest; idque non solum post reliquias in Brabantiam aliasque provincias deportatas, verum etiam prius-*
C *quam de iis refodiendis cogitaretur. Id manifeste ostendunt Processus Harlemii, Ultrajecti, Gorcomii et alibi per Hollandiam, auctoritate Nuntii Apostolici Bruxellensis Lucii Sanseverini, anno 1619 confecti; in quibus identidem referuntur eorum testimonia, qui in angustiis et morbis suis ad SS. Martyrum sepulcra recurrerint, eorum meritis et intercessione promptam medelam consecuti, uti ostendet miraculorum elenchus, Actis ipsis infra subnectendus. Nec defuere, qui longas peregrinationes ad prædictum martyrii locum susceperint, ibi Sanctos veneraturi, tametsi id sine gravi a Geusiis periculo fieri non posset. Sunt item, qui affirmant, se* bis terve et quater in anno eumdem locum visitare solitos, ex devotione orationes fundere *etc. Quin imo deponunt testes, horreum ipsum tanto in honore fuisse, ut in eo, ex reverentia, non paterentur Catholici quemquam ludere, aut animi gratia discurrere. Ut verbo dicam, adeo pervulgata fuit cultus, jam ab ipso passionis tempore, a pluribus exhibiti fama, ut Roma ipsa eum toleraverit, quamquam postea, interveniente Urbani VIII decreto, Processus alii ad Canonizationem institui debuerint, de quibus agemus paragrapho 4. Intellige igitur, quod supra dicebamus, reliquiarum distributionem, non tam ad cultum quam ad ejus extensionem plurimum contulisse : de ejusdem celebritate post canonizationem, dicetur paragrapho 5.*

AUCTORE J. B. S.

§ III. Miracula sanctorum Martyrum passionem secuta.

Inter miracula postmodum recensenda,

Signa varia mox a martyrio coruscantia, quibus sanctorum Martyrum gloriam patefacere voluit Altissimus, tum per visiones tum per varia beneficia, ipsi etiam Actorum scriptori aliisque præstita, recenset fidelis historicus libro suo 4, quibus nos plura alia ad Passionis cal- E *cem subjungemus. Hic ea potissimum describenda suscipimus, quæ de mirabili flore, seu florum surculo, ad Sanctorum sepulcrum, ut fertur, exorso et prodigiose multiplicato memorantur. Estium de ea re non meminisse, mirum fortasse videbitur; at quam facile accidere potuit, ut ejus ætate non adeo percrebuerit; certe necdum tam constans fuerit fama, quæ, ut ex proxime dicendis patebit, non nisi post Estii obitum latissime per Belgium diffusa est. Ad Opmerum ultimæ editionis Belgicæ anni 1700, tomo 2, pag. 51, notatio sub nomine Sedulii apponitur, quod post martyrium incognitus ille surculus excreverit, in quo cum primum soli tres aut quatuor flores apparuissent, occlusus iste in arcula, repertus sit anno 1574 flores omnino novemdecim produxisse, tot nempe, quot eo loci gloriosi agonis coronam fuerant consecuti. Et hæc quidem in dicta editione, sed quæ apud Sedulium ipsum in Historia Seraphica, ubi ad sexdecim Opmeri capita commentarium adjungit, non exstant, ut non temere existimem, ab alio postmodum adjuncta, et per prolepsim seu anti-* F *cipationem anno passionis adscripta.*

hic solum refertur flosculorum surculus,

16 *Certum et definitum tempus quo flosculi isti excreverint, aut primum observati sint, traditum non reperio, at sub seculi* XVII *principium constantissimam miraculi famam receptam fuisse, diserte testatur supra laudatus Raissius his verbis :* Nostro etiamseculo juxta Brilam, ubi hi generosi athletæ martyrii coronam consequi meruerunt, collecta est inusitatæ naturæ planta, quæ in pixide quadam anno millesimo sexcentesimo decimo quinto inclusa, biennio post undeviginti flores, pari nempe cum Martyribus numero, haud absque evidenti miraculo protulit : cum tamen tempore collectionis non nisi tribus, ad summum quatuor floribus ornaretur. *Rem pluribus describit et expendit R. P. Benignus Fremaut in sua Legenda Belgica Sanctorum Ordinis ad hunc diem. Verum huc faciet potissimum authentica depositio viri integerrimi, ut ubi appellatur, et venerabilis senis R. D. Adriani Antonii ab Oorschot, ad sanctæ Gertrudis Ultrajecti Pastoris,*

Auctore J. B. S.

qui a tumultuum Belgicorum principio ad annum usque 1619, in laudatis supra Hollandicis Processibus, fideliter in Ecclesia pro animarum salute in partibus diœcesis Ultrajectensis laborasse *dicitur*.

quem oculatus testis asserit,

17 *Is annos tum* LXXV *aut* LXXVI *natus, a deputatis legitime* rogatus de surculo quodam florum, ipsi ante quinquennium a quodam donato, mirabiliter in floribus multiplicato (cujus fama jam apud multos percrebuerat) respondit; circa annum MDCXIV, si recte meminit, dictum surculum, habentem tres aut quinque incirca flores candidos, accepisse, sublatum e loco sepulcri Martyrum Gorcomiensium, juxta Brielam, ubi istiusmodi flores solum inveniuntur in loco illo ubi Martyres fuerunt sepulti, aut circa, et non alibi : unde etiam in civitate Brielensi ab ipsis hæreticis illi ipsi flores vocantur flores Ruggenses, a monasterio Ruggensi, Ordinis Canonicorum Regularium, in cujus monasterii horreo dicti Martyres sunt suspensi : qui etiam flores in Martyrum dictorum venerationem B inde eruti, ad alia loca transportantur et plantantur, qui etiam ipsis apothecariis et medicis incogniti sunt. Hunc ergo surculum cum dictus deponens accepisset, in parva capsula lignea, primo parvi existimans, seposuit in suo cubiculo; aliquando tamen cum veneratione aliqua inspexit, invenitque eum in eadem forma prout acceperat.

in lignea pyxide asservatum

18 Postea tamen, cum ab octo aut novem incirca mensibus non inspexisset, cum a quodam theologo de floribus istis mentio fieret, quod non exarescerent, sed in suo vigore perpetuo manerent, mane consurgens, ex ista narratione surculum istum curiosius inspexit, invenitque cum magno stupore, pene biennio postquam a radice evulsum accepisset, in tantum auctum et floribus multiplicatum, ut illa ipsa capsula, in qua eousque fuerat, eum non caperet, videbaturque dictus surculus major futurus, nisi angustia capsulæ, in qua inclusus erat, prohibuisset. Quapropter totus admirabundus tulit ipsum surculum cum sua capsula ad suum oratorium, et in decentiori loco exposuit. Quo ipso tempore cum duæ piæ domicellæ, sacrum auditu- C ræ, oratorium ipsum accederent, illis dictus deponens miraculum cum admiratione narravit, et surculum floribus multiplicatum ostendit; quarum una statim respondit, ibi inveniri numerum Martyrum Gorcomiensium; et numerati dicti flores, inventi sunt totidem flores, quot Martyres uno tempore in dicto loco Ruggensi fuerant suspensi, scilicet novemdecim.

ex tribus aut quatuor in 19 excrevisse,

19 Qui flores a pluribus postmodum per totam diœcesim Ultrajectensem et per Hollandiam sunt visi et in veneratione habiti, et postea jussu Reverendissimi D. Vicarii Apostolici sculpti et in imaginem repræsentati sunt, ut ad plures, cum gloria Martyrum, miraculi notitia perveniret. Ipse tandem surculus, miraculose floribus auctus, Serenissimis Principibus Brabantiæ donatus fuit, qui eumdem cum veneratione et pro insigni munere acceperunt. *Hactenus authentica depositio, cui et alias liceret adjungere, nisi res aliunde satis probata supponeretur. Neque enim in unico surculo prodigium stetit : nam plures hujusmodi plantulæ, ex loco martyrii acceptæ et alio translatæ, adeo* D *celebre reddidere miraculum, ut non solum per fœderatas provincias, sed per universum Belgium aliasque finitimas regiones, flores Martyrum Gorcomiensium in hunc usque diem appellentur, quamvis non omnes uniusmodi sint, sed aliquibus, ob similitudinem aliquam, adscititium nomen impositum observem; nam surculi quidam tenues, ad me delati, in sex ramulos distribuuntur, quorum singulis adhærent terni flosculi gradatim ascendentes, qui cum altero, in medio protuberante numerum decennovennalem plerumque, sed non constanter repræsentant.*

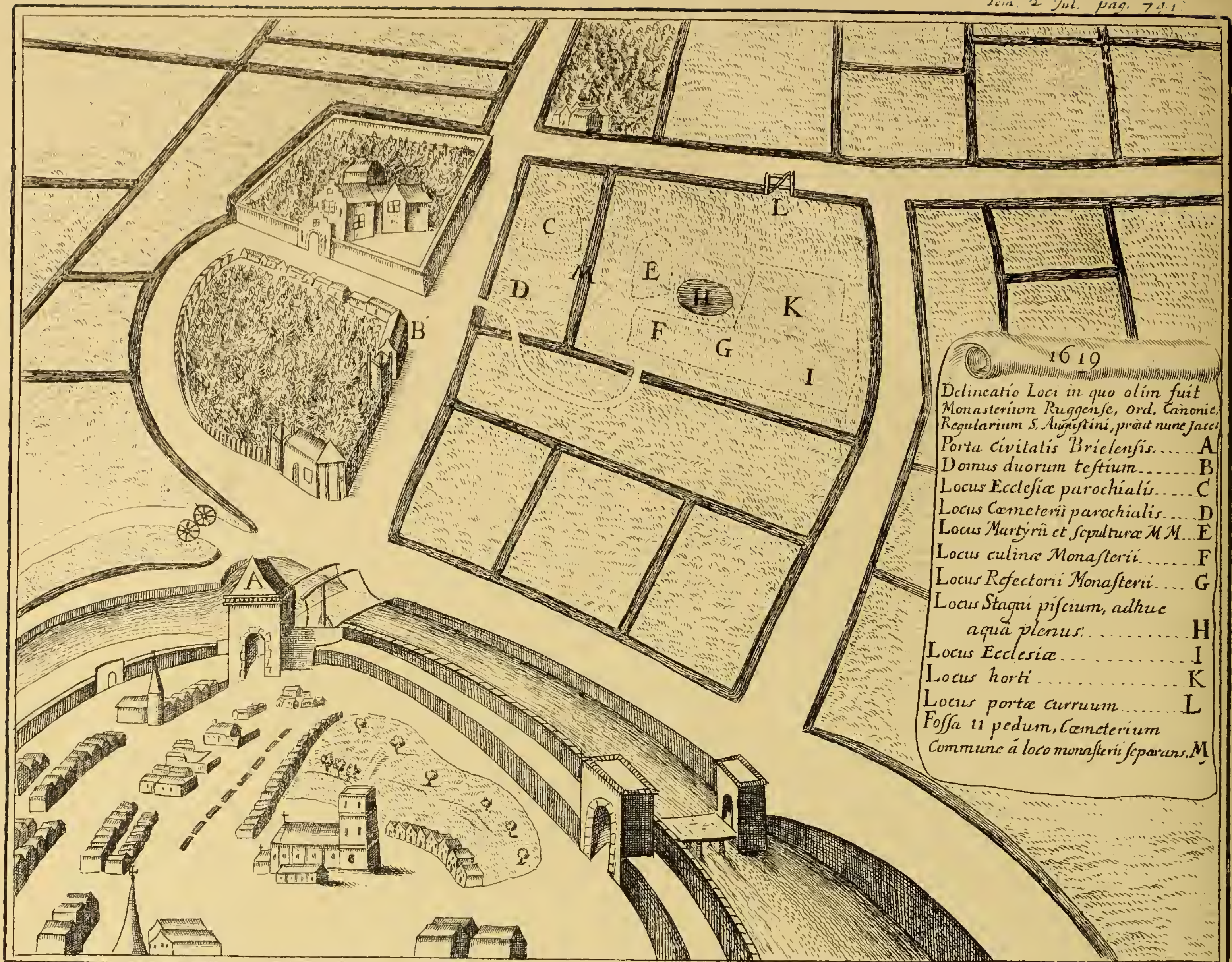
ut ostendit excusa imago.

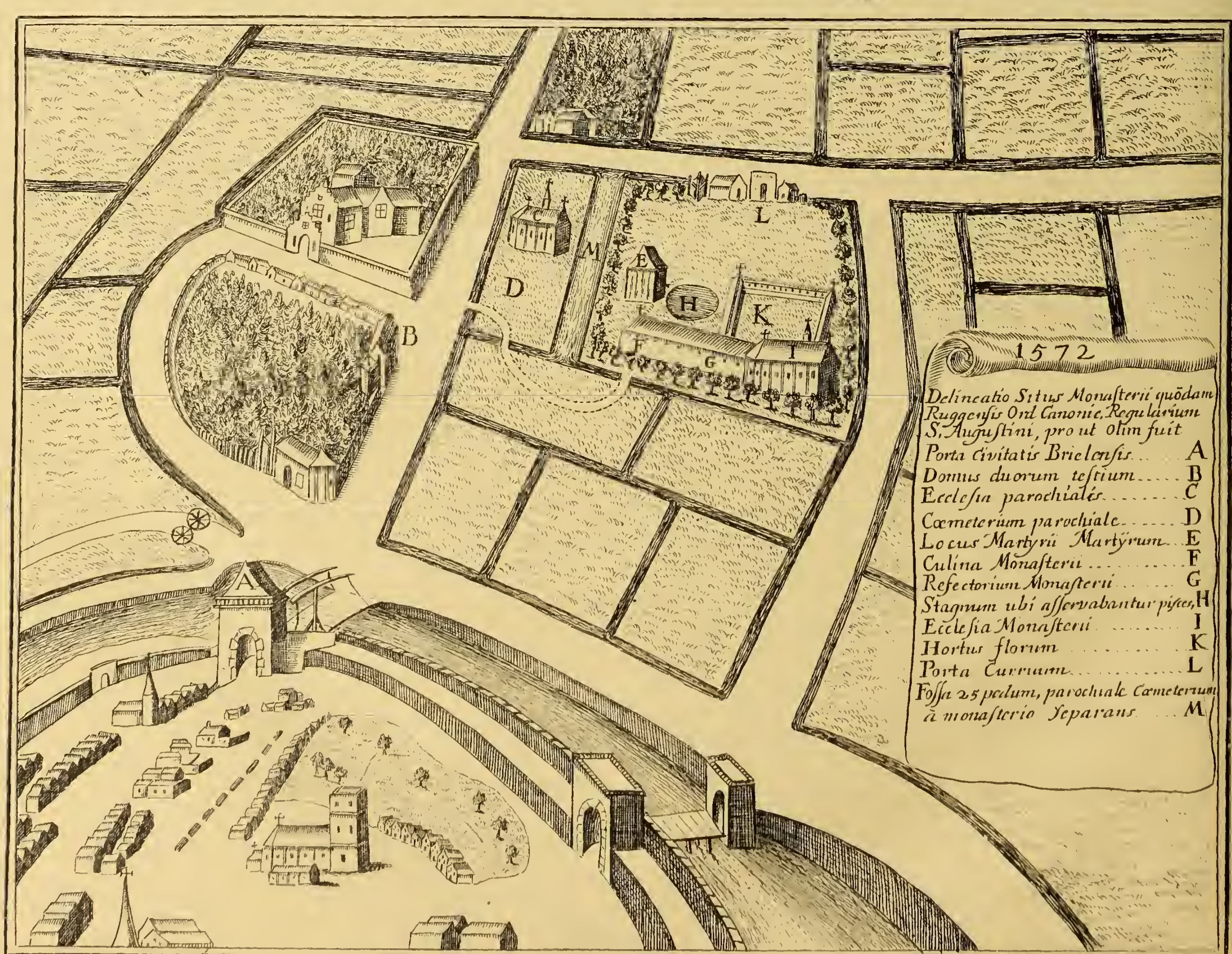
20 *At mihi testati sunt viri prudentiores Catholici Batavi, non eum esse flosculorum Gorcomiensium surculum, de quo hic agitur; utpote qui a genuino multum diversus, sola flosculorum numeri, semper æqualis, similitudine tale nomen nactus sit. Hinc ego in ancipiti hærens, omnem conatum adhibui, ut aliunde germanæ ipsius plantulæ veram ideam, quam a centum et amplius annis in æs incisam noveram, ubi ubi conquirerem. Cum vero a Religiosis hic Ordinibus,* E *quorum intererat, eam impetrare non possem, opportuna subsidia suggessit Adm. Reverendus et prænobilis Dominus Petrus Henricus Goos, ecclesiæ nostræ Cathedralis ad B. Mariæ Canonicus, cujus ope obtentam demum fateor, quam frustra alibi quæsieram, veri surculi, supra descripti, delineationem in libello Flandrico, excuso Silvæducis anno 1623, cum brevi compendio historiæ quindecim e numero Gorcomiensium Martyrum, quorum ibi ad vivum exhibentur effigies, hic etiam in æs incidendæ, si ceteræ quatuor adfuissent, ut infra pluribus indicabo. Lectori æque ac mihi jucundum erit mirandi prodigii formam, quousque in lamina plana reddi potuit, oculis contemplari. Apposita inscriptio, quæ in ipsa imagine, ut hic expressa est, repræsentabatur, relatæ depositionis compendium est.*

F

§ IV.

1619
Delineatio Loci in quo olim fuit Monasterium Ruggense, Ord. Canonic. Regularium S. Augustini, prout nunc jacet
Porta Civitatis Brielensis. . . . . A
Domus duorum testium. . . . . . B
Locus Ecclesiæ parochialis. . . . C
Locus Cœmeterii parochialis. . . . D
Locus Martyrii et Sepulturæ M M. . E
Locus culinæ Monasterii. . . . . . F
Locus Refectorii Monasterii. . . . G
Locus Stagni piscium, adhuc aquâ plenus. . . . . H
Locus Ecclesiæ I
Locus horti . . . . K
Locus portæ curruum L
Fossa 11 pedum, Cœmeterium Commune á loco monasterii separans. M

1572
Delineatio Situs Monasterii quōdam Ruggensis Ord. Canonic. Regularium S. Augustini, pro ut olim fuit
Porta Civitatis Brielensis . . . . A
Domus duorum testium . . . . . B
Ecclesia parochialis C
Cœmeterium parochiale . . . . . D
Locus Martyrii Martyrum . . . . E
Culina Monasterii . . . . F
Refectorium Monasterii . . . . . G
Stagnum ubi asservabantur pisces, H
Ecclesia Monasterii I
Hortus florum . . . . K
Porta Curruum L
Fossa 25 pedum, parochiale Cœmeterium à monasterio separans . . . M

A

§ IV. Procurata sacrorum corporum refossio

Cultum auxit refossio sacrorum corporum,

Stupendæ narrationis, jam ex Processibus desumptæ adjuncta tam accurate enumerata, et tota patria per id tempus divulgata, ad Sanctorum cultus per Belgium Catholicum propagationem mirifice contulisse, haud dubium est. Accessit is cumulus, ut supra dicere cœperam, quod effossis sanctorum Martyrum ossibus, alia plurima signa continuo manifestata sint, quæ venerationem et fidelium in Sanctos fiduciam incredibiliter auxerunt confirmaruntque. Refossionis unius aut plurium scriptam olim fuisse Brevem et veram narrationem, *invenio inter ea, quæ ad sanctos Martyres spectantia, ex verbis D. Capellani de Outheusden, paucis annotavit Papebrochius* XVI *Junii 1690; at* B *ipsammet narrationem, adhibita quantavis diligentia, repetitis vicibus et coram et scriptis apud RR. PP. Minores, eruere hactenus non potui; nisi ea sit, quam ex archivis archiepiscopatus Mechliniensis, et episcopatus Antverpiensis postmodum consecutus sum. Id igitur reliquum fuit, ut supplerent jam sæpe dicti Processus Hollandici, ex quibus, tum loci tum sacrorum corporum identitatem cursim conabor describere, proposita mappa topographica, in ipsis delineata, hic autem in æs incisa, situm veterem et modernum distinctissime exhibente, sicque loca singula prisci monasterii Ruggensis, nempe cœnobii templum a paræciali; hujus cœmeterium ab horreo, in quo sancti Martyres in trabem acti sunt, determinante, ut ad oculum pateat, nullam prorsus fieri potuisse ex uno in alterum confusionem.*

quorum identitas

22 *Ejus rei scrupulosam, si umquam, inquisitionem Processibus, a se factis, inseruerunt viri Amplissimi Nicolaus Nomius, sacræ Theologiæ Licentiatus et ecclesiæ Cathedralis Harlemiensis Decanus, ac Judocus Catius, sacræ Theologiæ et ipse Licentiatus, atque ejusdem ecclesiæ Canonicus, ad* C *id legitime deputati; qui locum ipsum accuratissime visitarunt, auditisque variis testibus, quorum aliqui martyrio præsentes adesse potuerant, rem omnem solertissime discusserunt. Præcipua severi examinis ratio in eo versabatur, ut demonstraretur sacrorum corporum, non ita pridem refossorum, identitas, talisque ab aliorum hominum ossibus distinctio, ut de commixtione nec minima suspicio cuiquam suboriretur. Non potuit, me quidem judice, rigidius examen institui : ex plurimorum depositionibus confectæ sunt, ut jam dicebam, eæ delineationes, quas hic oculis exhibeo, litteris suis, pro locorum diversitate, exactissime discretas; quarum inspectio tantum non ad evidentiam demonstrat, nullam (seposita enormi fraude et malitia) potuisse intervenire commixtionem ossium ex veteri cœmeterio, cum sacris Martyrum corporibus, sepultis in horreo cespitum, quod tanto terræ intervallo a prædicto cœmeterio divisum est, interjecta olim fossa ad pedes 25 extensa, quæ modo adhuc superest, sed ex majori parte imminuta. Res tota explicatione minime indiget, cum apertissime pateat ex utraque tabula hic expressa.*

AUCTORE I. B. S.

ex mappa topographica demonstratur

23 *Sic loquuntur Amplissimi Viri supra nominati in Processu Ms. pag. 13 :* Porro locum ipsum, prout nobis descriptus fuit olim jacuisse, et deinde prout a nobis inventus fuit jacere, depingi ac delineari curavimus, ut veritas magis exinde pateat atque innotescat; maxime si advertantur duæ distantiæ; una a fossa, aqua plena, cœmeterio parochiali contigua, usque ad locum horrei, in quo sepulti sunt Martyres jam dicti, quam metientes, invenimus esse nonaginta sex pedum; altera ex alia parte, a dicti horrei loco usque ad locum, ubi ecclesia monasterii Ruggensis stetit; quam metientes, invenimus esse ultra trecentorum pedum : quæ distantiæ, nostro judicio, omne tollunt dubium permixtionis ossium, de quibus est quæstio, cum ossibus in vicinis locis jam dictis sepultorum. Datum Harlemi sub nostro chirographo et Capituli Harlemensis sigillo, die XX mensis Novembris, anno a Christo nato MDCXIX, eratque signatum *etc. Atque hæc nos ducunt ad id, quod erat propositum, nempe ad sacrorum ossium* E *refossiones, de quibus agunt laudati viri Nomius et Catius a pag. 17, quæ tametsi testium potius quam temporum ordine recenseantur, rem gestam ipsasque refossiones, sæpius et a diversis hominibus repetitas, satis dilucide explicant.*

Refossores Leonardus Theodori,

24 *Harum præcipui designatores et auctores fuisse videntur* Lendert Dirckse, *seu Leonardus Theodori filius, et* Petrus Geritse *(filius Gerardi) van Dueren typographus Ultrajectensis, qui pag. 25 testatur, quod* circa octo vices ibidem foderit, *opinor cum præfato Leonardo, adstantibus nonnumquam PP. Minoritis ad hoc deputatis, ut repertæ reliquiæ in partes Catholicas deportarentur. Descripsit Papebrochius modicum instrumentum, quod toti rei lucem adferet. Est copia apochæ jam dicti Leonardi, in qua sic loquitur :* Ego Lendert Dirckse, Brilæ commorans, confiteor, accepisse de manibus Petri Geritse van Dueren, typographi Ultrajectensis, summam quinque librarum Flandricarum, ad sex libras et 40 grossos singulas, mihi competentes et promissas pro refossione quorumdam ossium, quæ erant defunctorum Martyrum, ex conventu Regularium, Rugge dicto, quod olim stabat F extra portam meridionalem Brilensem. Promitto insuper meliori, quam nancisci potero, commoditate, aliis duobus locis fodere, si forte istic adhuc aliquid dictorum ossium possim reperire, idque pro eadem jam dicta summa hoc ipsum positive pactus. Actum noctu inter XII et XIII Novembris anno MDCXVII, coram præfato Petro Geritse, stylo novo. *Signatum erat :* Per me Lendert Dirckse Couwenburch. *Ad Processum redimus.*

PP. Arnoldus de Vitte et Joannes Tyras;

25 *Ibi pag. 17 quintus ordine testis comparet Venerandus P. Arnoldus de Witte, Ordinis Minorum sacerdos, prædicator et confessarius, qui septies vel octies se locum martyrii visitasse testatur, factam delineationem rectissimam censens, ex trium testium incolarum, a se non semel examinatorum consensu. Hic rogatus, verba sunt Processus,* an præfatorum Martyrum ossa effoderit, et quibus præsentibus? Respondit, se duabus distinctis vicibus eadem quæsivisse et invenisse, propriisque manibus extraxisse satis notabiles partes, idque se fecisse ex

suorum

suorum Superiorum (ossa ista honestiori loco collocare desiderantium) mandato, quodque eadem ossa et partes notabiles quæsiverit et invenerit in loco, a tribus præfatis personis demonstrato, ac in delineatione præfata designato per litteram E, et non alibi: quodque prima vice adfuerint Ven. P. F. Joannes Tyras, et Leonardus Theodori, Annæ Vincentii filius; secunda vero vice solus iste Leonardus Theodori; seque invenisse terram adeo solidam, ossaque ipsi adeo cohærentia, ut dubium non sit, quin eadem multis annorum curriculis ibidem jacuerint. Rogatus, quid de ipsis ossibus sic inventis fecerit? Affirmavit, eadem, simul collecta, in propria persona comitatum, Ven. adm. P. F. Jacobo Nesseo, Bruxellas in Brabantiam detulisse, ac Reverendiss. P. F. Andreæ a Soto, Ordinis sui super provincias Belgicas, Coloniæ, Hiberniæ atque Angliæ Commissario generali, ac Serenissimæ Hispaniarum Infantis Confessario, fideliter tradidisse.

sed actor præcipuus Petrus Gerardi,

26 *De aliis ossibus, a se etiam effossis, testatus ibidem est Ven. P. F. Joannes Tyras; at nemo certius testimonium ferre potuit, quam dictus supra, et legitime interrogatus pag. 25,* Petrus Gerardi a B Dueren Ultrajectensis, *qui* natus *tum* annos plus minus quinquaginta, asseruit, se duodecim vicibus ad minus fuisse in loco ubi Martyres Gorcomienses martyrio sunt affecti et sepulti : proinde exhibita sibi loci delineatione, affirmavit, videri sibi eam bene factam, digito suo demonstrans locum, in ipsa delineatione designatum per litteram E, tamquam locum martyrii et sepulturæ eorumdem : addens, se loci situm optime nosse, ex eo quod circa octo vices ibidem fodisset, ossa et reliquias prædictorum Martyrum quærendo, quæ etiam ibidem invenit et extraxit, et non ex alio loco. Rogatus, unde sciret eo loci Martyrum horum reliquias quiescere? Respondit, se, antequam priori vice in dicto loco foderet, intellexisse, Brielæ quemdam esse virum, dictum Vincentium Cornelii, urbis scabinum, a quo de loco sepulturæ eorumdem certior fieri posset; unde prædictum Vincentium Cornelii conveniens, ab eodem edoctus est, locum horrei (in quo suspensi erant C Martyres et sepulti) situm esse inter stagnum, in quo solent pisces monasterii quondam Ruggensis asservari, et fossam monasterii prædicti, locum ab ecclesia et cœmeterio parochiali dividentem.

rem omnem

27 Qua loci designatione sive demonstratione necdum contentus, civitate egrediens, mulierem quamdam offendit, in domo quadam, loco sibi designato vicina, habitantem, quæ domus in delineatione jam dicta signata est littera B, eratque nomen mulieri Anna Vincentii, a qua serio de loco, in quo olim sacerdotes et monachi, Gorcomio Brielam adducti, suspensi et sepulti essent, inquisivit : illa autem eumdem sibi locum ostendit et designavit, quem dictus Vincentius Cornelii antea, ut jam dictum est, ei demonstraverat; et majoris certitudinis ergo, asserebat, dictam mulierem affirmasse, se eumdem locum certitudinaliter didicisse a quadam vetula nonagenaria, jam defuncta, quæ dum viveret, oculis suis Martyres prædictos in eodem loco viderat suspendi, et serio ipsam Annam Vincentii admonuerat, dictum locum observaret, cujus monitioni acquiescens, parvulam fossam, ad latitudinem unius pedis in circuitu, in loco sibi a vetula demonstrato fecerat, et semper consignaverat; quam eamdem D sibi deponenti ostendit, dicens, ibi fodias, et reliquias Martyrum ibi invenies, et non alio loco. Affirmavit itaque dictus deponens, hunc eumdem locum esse, qui in delineatione sive descriptione totius monasterii et locorum vicinorum, designatus est per litteram E, quodque nocte sequenti, propter metum et pericula, quæ ab hæreticis sibi imminebant, si scitum fuisset, eodem loco fodit et reliquias invenit ac effodit; quodque quoties postea ibidem fodit, ossa Martyrum prædictorum quærendo, nusquam alibi, quam in dicto loco, designato per litteram E, eadem invenit. Itemque quod fodiendo ibidem aliquot particulas et fragmenta cespitum sub terra invenit, certum indicium, ibidem olim horreum fuisse, in quo cespites monasterii reponi solerent.

et reliquiarum distributionem describens;

28 Rogatus, quibus præsentibus ossa sive reliquias prædictas quæsierit et effoderit? Respondit, semper sibi adfuisse et secum fodiendo quæsivisse quemdam Leonardum Theodori, habitantem in vicinia, in domo designata, in prædicta delineatione, per litteram B, et non alium, excepta ultima vice, dum foderet, qua R. D. Joannes Cauchius, sacerdos et vicarius ecclesiæ metropolitanæ Ultrajectensis, et nobilis Dominus Jacobus van Hoof van Zyll adfuerunt. Ulterius rogatus, quid fecerit de reliquiis a se effossis; seu quibus eas dederit? Respondit, se se eas quas prima, secunda et tertia vice effodit, dedisse Everardo Bottero; quas vero duabus sequentibus vicibus effodit, se eas dedisse generoso Domino in Roon, et Domino de Heuter; reliquas denique, quas aliis sequentibus vicibus invenit et effodit, se ex ordinatione Reverendissimi D. Philippi Rovenii, Vicarii Apostolici, tradidisse R. D. Joanni Cauchio supra nominato. *Hic vero etiam ordine suo a deputatis juridice interrogatus, prædicta, quatenus ad se spectarent, pag. 29 confirmavit, addens,* se notabiles illas reliquiarum partes omnes, ex mandato Rev. D. Vicarii Apostolici supra dicti (quod in scriptis, ejus signatura et sigillo munitum, nobis ostendit) penes se in sua æde conservare, *unde procul dubio in varia per Hollandiam oratoria distributa fuerint.* F

de qua etiam testatur P. Andreas a Soto.

29 *Demum pag. 79 adducuntur verba ipsius Reverendiss. P. F. Andreæ a Soto,* coram Deo et Christo Jesu *testantis* XX *Januarii 1620,* omnia ossa, sive reliquias, quas multis ac diversis personis, potissimum *sui* Ordinis Patribus diversorum conventuum, in diversis provinciis sibi subditis dederat, publicæ venerationi, prævia ordinariorum Episcoporum approbatione, exponendas, tamquam reliquias sanctorum Martyrum Gorcomiensium; easdem numero esse, quas post earumdem approbationem per Reverendissimum ac Illustrissimum Archiepiscopum Mechliniensem, recepimus ex manibus generosi Domini Everardi Botteri, Ven. Patris Jacobi Nessei et Arnoldi de Witte, nostri Ordinis sacerdotum, in Hollandia inter Catholicos laborantium, quorum industria et laboribus eadem (ex loco, in quo primum dictorum sanctorum Martyrum corpora sepulta fuere) eruta fuisse et effossa, ex eorumdem depositionibus constat. Ad hæc, quod singulis eorum, una cum dictis reliquiis, copiam authenticam dictæ approbationis Illustrissimi Mechliniensis, ad-

dito

A dito suo testimonio tradiderit. *Ex dictis ad seriem historiæ satis patet, urgente potissimum Reverendiss. P. Andrea, susceptam esse sacrarum reliquiarum refossionem, procurante Everardo Bottero, cujus instrumenta fuerint Petrus Gerardi a Dueren, et Leonardus Theodori a Couwenburch : ad majorem totius rei elucidationem faciet sequens paragraphus, de prædictarum reliquiarum legitima recognitione, approbatione et solennissima exaltatione.*

§ V. Prædictarum reliquiarum recognitio, approbatio, exaltatio et in varias partes distributio.

SS. Reliquiarum recognitio,

P*rimæ recognitionis et approbationis instrumentum mutilum retulit laudatus supra Miræus in Fastis pag. 387, quod integrum, a me diu quæsitum, ex archivo episcopatus Antverpiensis opportune suggessit Adm. R. D. Urbanus Albertus Bechemont,* B *ecclesiæ Cathedralis Antverp. Canonicus, Sigillifer et Illustrissimo Episcopo a secretis; dum hæc imprimerentur e vivis ereptus; postmodum vero etiam Mechlinia submissum est a R. D. Benedicto de Ruddere Eminentissimi Cardinalis ab Alsatia, Archiepiscopi secretario, ex quo non parum illustrabitur proposita superius historica refossionum narratio :* Mathias Dei et Apostolicæ Sedis gratia, Archiepiscopus Mechliniensis, omnibus Christi fidelibus, has visuris seu legi audituris, notum facimus, quod die XVIII Junii anni præsentis MDCXVI Reverendiss. in Christo Pater Andreas a Soto, Serenissimæ Isabellæ Claræ Eugeniæ, Hispaniarum Infanti, Principi nostræ, a sacris Confessionibus, et Fratrum Ord. Minorum per Belgium et alias provincias generalis Commissarius, ad nos destinavit probos duos viros, venerabilem videlicet Patrem Jacobum Nesseum, Ord. Minorum de Observantia religiosum, et alterum generosum Dominum Everardum Botterum, natione Geldrum, deferentes ad nos certa ossa, caput scilicet unum, cum frustulis C aliorum capitum, aliaque satis grandia et oblonga ossa, ut, et tamquam reliquias Martyrum Gorcomiensium, sub Comite Lumensi, ad oppidum Brilense ob religionem Christianam interfectorum, ut easdem reliquias visitare, et narrationem istius dicti Everardi Botteri examinare et censere vellemus, eaque officia præstare, quæ ab Antistite Ordinario circa hujusmodi rem facienda viderentur : ipsa vero narratio, quam nobis exhibebat dictus Dominus Everardus Botterus, erat tenoris sequentis :

cui inseritur narratio Everardi Botteri,

31 *Haud infundata suspicio mihi suboritur, hanc ipsam esse* Brevem et veram narrationem *de qua ante meminimus, quamque in annotatis suis indicaverat Papebrochius. Utcumque sit, dignissima certe videtur, quæ ex Illustrissimi Hovii instrumento authentico hic tota subjiciatur. Sic habet :* Ego Everardus Botterus, natione Geldrus, anno MDCXV Septembri Ultrajecto discessi, comitatus viris religiosis tribus, et post varia tempestatum pericula, quarta ejusdem mensis, circa horam matutinam veni ad locum sepulturæ Martyrum Gorcomiensium, situm circa muros Brilenses, aliquando horreum monasterii Ruggen, Ordinis Regularium, in quo ex trabe suspensi, morte sub Comite Lumensi affecti fuerunt; ac effodi curavi, nobis præsentibus, rudera permista cespitum reliquiis, ad spatium duodecim pedum in quadro, et inveni caput integrum cum frustulis aliorum capitum, et ossibus pluribus. Accessi deinde ad ædes vicinas mulieris Annæ Centens septuagenariæ, quæ mihi prima indicaverat locum sepulturæ Martyrum dictorum, alioquin pluribus Catholicis, qui devotionis vel voti causa eum visitarunt, notissimum. *Unde mirifice confirmantur, quæ paragrapho 1 diximus de cultu, a piis fidelibus ibi inchoato, antequam corpora refoderentur. Pergit narratio in depositione mulieris.*

AUCTORE J.B. S.

primi refossionum procuratoris.

32 Hæc, confessione præmissa, affirmavit, se quadraginta annis ibidem habitasse; et dum juvenis esset circiter XXIV annorum, et minus reverenter per trabem horrei dicti discurreret, fuisse ab alia vicina, Helena Jacobi nomine, quæ martyrio et sepulturæ horum Martyrum interfuerat, monitam, non decere per trabem talem ita discurrere, ex qua ob Catholicam fidem viri pii fuerant suspensi; cui monitioni occasionem etiam dabat frater mariti hujus mulieris XXIV annorum, de illa dicens : Eccum petulantem juvenculam in trabe, ex qua monachi pependere et sepulti sunt. Et non procul inde (monstrato loco sepulturæ) addebat, et dictam Helenam consuetam fuisse Catholicis locum demonstrare; et, defuncta Helena, se petentibus idem præstitisse : atque omnia et singula hæc juramento confirmavit. Hinc itaque discedens, sacras Martyrum reliquias repertas mecum asportavi, et in præsentia bonorum et piorum virorum, imo sacerdotum (quorum nomina consulto hic non adscribo) in duabus capsis inclusas, bona fide Reverendiss. P. Andreæ a Soto, serenissimæ Isabellæ Claræ Eugeniæ, Hispaniarum Infanti, a sacris Confessionibus, et Fratrum Ordinis Minorum per Belgium et per alias provincias generali Commissario tradidi. Ita actum et testimoniis, quorum supra fit mentio, approbatum, sigilloque sæpe dicti D. Everardi appendente munitum, Ultrajecti anno MDCXVI, XXIV Februarii. E F

Approbatio per Archiepiscopum Hovium,

33 *Hactenus narratio Illustrissimi Hovii instrumento inserta, quam ibidem sequitur prædictarum reliquiarum approbatio in hunc modum :* Nos itaque nostro nolentes officio deesse, ossa hæc diligenter inspeximus, narrationis prædictæ serie examinata, ejusque auctoris qualitatibus expensis, testium etiam diversorum, fide dignorum, gravitate perpensa, censuimus, et præsentium tenore nos censere declaramus, vera hæc esse Martyrum Gorcomiensium ossa; veram item narrationem generosi ac zelosi Domini Everardi denominati, et proinde sancta hæc ossa, tamquam veras Martyrum reliquias, publicæ venerationi fidelium exponendas decernimus, auctoritate nostra archiepiscopali et ordinaria. In quorum fidem hæc manu et sigillo nostris signavimus Mechliniæ XXII Junii anno MDCXVI. *Quæ omnia plane conformia sunt iis quæ ex Processibus supra retulimus. Porro repetitas sæpius a Petro Gerardi et Leonardo Theodori sacrorum corporum refossiones, novo ipsi instrumento Belgico, quod penes me est, coram*

notario

AUCTORE J. B. S.

notario et testibus confirmarunt VII *Julii anno 1618, quo secuta est solennis reliquiarum exaltatio Bruxellis habita* XVIII *Octobris, cujus accuratiorem descriptionem cum aliunde nancisci non potuerim, eam paucis decerpam ex jam dicta Legenda Belgica Sanctorum Ordinis, auctore R. P. Benigno Fremaut, cujus non verba sed sensum Latine reddam.*

et solennissima earum exaltatio.

34 *Testatur ipse cum aliis, prædictas reliquias duabus lipsanothecis affabre factis et inauratis religiose impositas fuisse. Solenne sacrum ipso die in templo PP. Minorum decantavit Illustrissimus Archiepiscopus, assistentibus Amplissimis Abbate Parcensi et Præposito Frigidi montis. Missæ et supplicationi interfuere serenissimæ Celsitudines Albertus et Isabella Belgii Principes, Capitulum S. Gudulæ, Pastores omnes cum universo Clero, et præter Ordines Mendicantes, etiam Canonici Regulares S. Augustini, Bogardi, Cappucini, Minimi, et monachi Frigidi montis, sub sua singuli Cruce. In ipsa supplicatione post Crucem deferebatur imago S. Francisci, pretiosissimis gemmis* B *et unionibus exornata, eamque pone sequebantur effigies sanctorum Martyrum, ad vivum expressæ, quas hastis præfixas gestabant pueri, angelos decoro habitu repræsentantes. Inde conspicua eminebat prima lipsanotheca, cum imagine Reginæ Martyrum immaculate conceptæ : tum Concilia, Finantiarum, ut vocant, Cancellariæ Brabantiæ, Cameræ Rationum, uterque scabinorum ordo, opificia, sodalitia, prælata a singulis tæda, quæ ultra quinquies mille eo die arsisse dicuntur.*

Bruxellis anno 1618.

35 *Ordinatam eam seriem excipiebat lipsanotheca altera, a Minoritis quatuor, ut prior, deportata inter suavissimos musicorum aulæ concentus, agmen claudente Rege et æterno Martyrum remuneratore in venerabili Sacramento, a confertissima populi multitudine adorato. Pergit describere quæ in S. Gudulæ gesta sunt, unde ad PP. Minorum ecclesiam reducta supplicatione, altari, ad id destinato impositæ sunt reliquiæ, cantato hymno eucharistico Te Deum laudamus, ubi jam ad horam secundam pomeridianam protracta fuerat solennitatis cæremonia.* C *Miraculo adscriptum est, quod continua prope pluvia, inchoato sacrò cessaverit, usque dum peracta supplicatione imbres denuo deciderint. Tenuit solennitas tot diebus, quot ex Ordine Minorum Martyres fuere, confluente undique populo, præ animi teneritudine in lacrymas effuso. Id potissimum in sanctorum Martyrum beneficiis numeratum est, quod gravissima lues epidemica, quæ Bruxellenses diu afflixerat, ab eo exaltationis reliquiarum die grassari desierit. Reliquiæ aliæ per Brabantiam, Flandriam, Artesiam, Hannoniam, quin et in Germaniam atque Hispaniam distributæ, pari ubique veneratione exceptæ sunt, sic ut brevi tempore miracula viginti quatuor, Montibus, Valencenis, Cameraci, Binchii, Papalmæ, Hesdinii, Tornaci, Slusis et Athi patrata recenseantur; sed de his alibi.*

Approbatio Malderi Ep. Antverpiensis

36 *Singularum istarum urbium celebriores elevationes describere supersedeo, magis ex re erit, ipsarum recognitiones, approbationes et visitationes paucis adducere, quæ in Processibus Romæ exhibitæ sunt, ut patet ex* Positione super dubio, an D constet de validitate novissimi Processus Namurcensis, tam Remissorialis quam Compulsorialis; necnon testes in eo examinati et compulsati repective, sint rite et recte examinati, et an jura in eodem examinata, fuerint legitime compulsata. *Istic a pag. 22 enumerantur diplomata et testimonia variorum Episcoporum, qui in suis respective diœcesibus prædictas reliquias examinaverint et approbarerint. Primo loco ponitur* diploma Reverendissimi D. Joannis Malderi Episcopi Antverpiensis, super identitate reliquiarum dictorum Servorum Dei in ecclesia FF. Minorum Reg. Observ. in civitate Antverpiensi expositarum, subscriptum per Adrianum Spirinck secretarium et sigillo præfati Reverendissimi D. Episcopi munitum. *Porro idem testimonium recognitum fuit in alia reliquiarum visitatione, instituta* XXVII *Julii 1629, per viros Amplissimos DD. Franciscum vander Zypen Archidiaconum, et Godefridum a Diepenbeeck Archipresbyterum ecclesiæ Antverpiensis, ad istarum aliarumque reliquiarum recognitionem legitime deputatos, cujus instrumentum* E *præ oculis habeo. Sic ibi testantur laudati Amplissimi :*

a deputatis recognita.

37 Exhibuit præterea idem R. P. Cornelius a Borre, procurator ut supra, alias litteras Reverendissimi D. Joannis Malderi Episcopi Antverpiensis, datas XV Julii MDCXXIX, manu ejusdem Reverendissimi subscriptas, nec non de mandato ejusdem A. Spirinx Secret., nec non sigillo ejusdem Reverendissimi firmatas, quibus fidem facit, prædicto die et anno, coram Reverendissima Dom. sua comparuisse R. P. Sedulium, Exprovincialem Minorum, adducentem Petrum Geeraerts van Dueren, civem Ultrajectensem, testantem, se certam partem ossis (quam dictus Pater exhibebat, Petro illam recognoscente, eamdemque genuinam esse asserente) effodisse e loco sepulcri, sibi bene noti in Briela, Martyrum Gorcomiensium, et tradidisse Domino Alexandro Axelio, sacerdoti Trajectensi, qui Axelius istud dicto P. Sedulio miserat, uti per litteras ejusdem datas die VI Januarii MDCXIX, stylo veteri, eidem Reverendissimo exhibitas, patuisse testatur F *etc. Auditi sunt deinde testes varii, post quorum depositiones inclusæ sunt reliquiæ duabus ligneis capsulis deauratis, una cum litteris Reverendissimi Malderi et Patris a Soto Commissarii generalis, easdemque capsulas Amplissimi deputati sigillis suis obserarunt etc.*

Item Archiepiscopi Cameracensis.

38 *Ne in similibus describendis nimius aut tetricus sim, sufficiat ea paucis proponere, quæ in memorata Positione breviter sed authentice enarrantur. Ibi a num. 8 exhibita dicuntur* duo diplomata seu testimonia originalia bon. mem. Francisci vander Burch Archiepiscopi Cameracensis, super identitate reliquiarum prædictorum Servorum Dei, ad publicam fidelium venerationem in oppidis Valencenensi et Condatensi. *Item* aliud diplpoma præfati Archiepiscopi Cameracensis, *impressum et subscriptum pariter, super identitate et permissa expositione reliquiarum præfatorum* Servorum Dei in ecclesia FF. Minorum Recollectorum. *Præterea* sumptum authenticum alterius diplomatis præfati Archiepiscopi Cameracensis, super identitate

A tate ac permissa expositione reliquiarum dictorum Servorum Dei, in ecclesia eorumdem FF. Minorum oppidi Athensis. *Memoratur in eadem Positione pag. 32, num. 21* extractum visitationis reliquiarum dictorum Servorum Dei ex Processu Remissoriali Athensi, auctoritate Apostolica confecto anno MDCXXXII, *super eadem identitate et publica expositione reliquiarun, in prædicto oppido,* coram R. D. Philippo le Grand, Decano Cerviensi, et R. D. Petro de Namur, regente Collegii Athensis.

Episcopi Namurcensis,

39 *Num 11 sic habetur :* Duo diplomata Reverendissimi D. Joannis Dauvin, Episcopi Namurcensis, super identitate ac permissa expositione reliquiarum dictorum Servorum Dei in ecclesia FF. Minorum in oppido Nivellensi et in cappella castrali pagi de Rixensart, diœcesis Namurcensis respective quiescentium. *Quæ immediate confirmantur per instrumenta originalia Reverendiss. P. F. Andreæ a Soto, quibus se easdem reliqnias dedisse testatur. Tum vero num. 24 allegatur* B instrumentum publicum super processione solenni introductionis reliquiarum in oppidum Nivellense, de data XXVI Aprilis MDCXIX. *Num. 18 citatur* extractum visitationis reliquiarum dictorum Servorum Dei ex Processu Remissoriali, Apostolica auctoritate peracto Mechliniæ anno MDCXXIX, coram RR. A. DD. Petro vander Wielen, Vicario generali, et Joanne le Roy, Officiali Mechliniensibus, judicibus delegatis, super identitate reliquiarum dictorum novemdecim Servorum Dei, respective expositarum in ecclesia FF. Minorum Reg. Observ., et apud moniales Clarissas dictæ civitatis. *Numero proxime sequenti agitur de extracto visitationis reliquiarum factæ Antverpiæ eodem anno 1629, de qua superius abunde diximus.*

et deputatorum Insulensium.

40 *Num. 20 adducitur* Processus Remissorialis Insulensis auctoritate Apostolica fabricatus anno MDCXXXII, coram R. D. Roberto Imbert, ecclesiæ collegiatæ S. Petri Scholastico, et R. D. Bernardo Verviano, dictæ ecclesiæ collegiatæ canonico, legalizatus a R. A. Decano et capitulo præfatæ ecclesiæ et C oppidi Insulensis, super identitate ac publica respective expositione reliquiarum dictorum Servorum Dei in ecclesiis FF. Minorum Recollectorum et monialium Clarissarum dicti oppidi Insulensis, necnon in oppidis Duacensi, Cominiensi et Bapalmæ. *Ut reliqua compendio prosequar, notasse suffecerit, indicari num. 22 extractum visitationis reliquiarum Montibus Hannoniæ, super identitate et publica respective expositione in ecclesiis FF. Minorum Recollectorum, et divæ Waldetrudis et monialium Clarissarum dicti oppidi. Denique num. 23 extractum aliud visitationis reliquiarum Valencenis factæ super earum identitate, et publica respective expositione, tam in ecclesia FF. Minorum Recollectorum, et in abbatia S. Joannis dicti oppidi, quam in oppidis Condati et Querceti. Ex quibus omnibus manifeste patet, quam late per Belgium distributæ prædictæ Sanctorum reliquiæ. Ne longius excurram, audi Gelenium ad hunc diem :* Item Coloniæ in ecclesia PP. Observantium Ordinis S. Francisci, festiva commemoratio Martyrum Gorcomiensium, quorum reliquiæ conservantur apud dictos Patres.

AUCTORE I. B. S. *Reliquiæ ad S. Michaelis et in Domo professa S. J. Antverpiæ.*

41 *Hactenus de sacrarum reliquiarum dispersione, facta præcipue per sæpè dictum Commissarium generalem, cui certe plurimum in hac parte debet universum Belgium Catholicum. De aliis, haud dubie pluribus et notabilibus, quæ per fœderatum Belgium variis locis coluntur, nulla mihi satis distincta notitia, quamvis ex fide probatorum virorum constet, Gorcomii, Ultrajecti aliisque in urbibus pretiosa pignora asservari et honorari eo cultu, quo apud acatholicas potestates ritus nostri exerceri possunt. Non excidat id quod Echo S. Norberti triumphantis annotavit pag. 63, nempe Matthæum abbatem ad S. Michaelis Antverpiæ* os grande obtinuisse a Reverendiss. P. Andrea Soto, Serenissimæ Isabellæ Infantis a sacris olim Confessionibus, ex societate Martyrum Brilanorum, inter quos Præmonstratus Ordo, ac specialiter S. Michael Antverpiensis duos ex Middelburgo filios Hadrianum et Jacobillum Martyres egregios habuit. *Neque etiam prætermittenda sacri thesauri pars non exigua in restaurato ibidem templo nostræ Domus professæ; ubi arculis duabus ligneis inauratis imposita sunt* E *bina grandiora ossa, quæ auctoritate Illustrissimi bonæ mem. Joannis Ferdinandi Episcopi Antverpiensis legitime approbata, hoc ipso die populi venerationi exponi, et sanctorum ipsorum Martyrum Gorcomiensium annua festivitas celebriter pridem recoli consuevere.*

§ VI. Varii processus ad canonizationem sanctorum Martyrum Gorcomiensium instituti ab anno 1619.

Primus processus Romam missus an. 1620,

Sacris reliquiis, ut modo narravimus, ab anno 1616 recognitis et approbatis, atque anno 1618 et equentibus solennius exaltatis, agi serio cœpit de Martyribus Gorcomiensibus in numerum Sanctorum, juxta receptum Ecclesiæ morem referendis, atque idcirco prima inquirendi cura commissa fuit* F *Illustrissimo D. Lucio Sanseverino Archiepiscopo Salernitano, cum potestate Legati a latere apud Serenissimos Belgii Principes Nuntio Apostolico. cujus auctoritate per litteras datas XIV Octobris anno 1619 et Processui insertas, rem suscepit Illustrissimus Dominus Philippus Rovenius, per fœderatas Belgii provincias Vicarius Apostolicus, a quo deputati et subdelegati sunt XVI Decembris ejusdem anni, jam supra nominati Amplissimi Nicolaus Nomius et Judocus Catius, cum Rev. adm. et eximio D. Jacobo Boolio, ecclesiæ metropolitanæ Ultrajectensis Canonico, qui primum processum, sæpe a nobis superius citatum, per Hollandiam et ditionem Ultrajectinam formarunt anno prædicto 1619, cujus titulum hic appono :* Processus martyrii et identitatis reliquiarum sanctorum Martyrum Gorcomiensium, cujus originalia acta missa sunt Romam VIII die Februarii MDCXX.

ex quo obtenta cultus tolerantia,

43 *Hinc plane liquet, jam tum ad sacram Rituum Congregationem recursum esse, a qua id primum obtentum, ut reliquiarum veneratio tolerari*

posset

Auctore I. B. S.

posset, quemadmodum docet epistola Cardinalis de Monte, data ad Archiepiscopum Mechliniensem XIII *Novembris 1621, quarum partem hic subjicio.* Ex litteris Illustrissimi Cardinalis S. Severinæ primum, mox etiam ab ipsomet coram accepta est, quæ desiderabatur relatio, circa duo illa, martyrium nempe et identitatem reliquiarum Martyrum Gorcomiensium. Cumque postea de mandato sanctissimi Domini nostri in Rituum Congregatione, pluribus desuper habitis sessionibus, negotium hoc mature perpensum, ac diligenter, prout rei qualitas et gravitas exigit, consideratum fuerit : tandem Domini mei, eidem Congregationi præpositi, in eam venerunt sententiam; probationes, huc transmissas, non esse adeo concludentes, ut ex illis moveri possint ad rem omnino definiendam, atque supremam manum illi imponendam : verum ex ejusdem Illustrissimi Cardinalis a sancta Severina informatione, necnon æstimatione, devotione ac veneratione, in qua a populis Belgicis dicti Martyres eorumque reliquiæ habentur, permoti iidem Illustrissimi Domini mei, prudentiæ ominationis Tuæ Reverendissimæ remittunt, ut per modum conniventiæ, eadem populorum devotio ac veneratio erga prædictos Martyres eorumque reliquias continuari permittatur, quousque aliud ab hac sancta Sede decretum et determinatum fuerit.

B

quam Episcopi aliqui probaverant.

44 *Paulo altius res tota repetitur in Registro aliquo Ms. Processuum Romanorum a* VI *Maii 1645 ad Martium 1648, in quo resumuntur ante acta, quæ hic ad dilucidiorem rerum explicationem opportune inserentur. Sic ibi causæ resumptæ actor a pag. 5 loquens de loco martyrii et sacrorum corporum refossione;* Tunc temporis, *inquit,* publicata tregua inter Catholicum Regem ac confœderatas provincias Belgii, concessoque inter partes commercio, cum locus ille in maxima semper fuerit Catholicorum veneratione, et multi a diversis infirmitatibus eorum intercessionibus se liberatos profiterentur, ut reliquiæ illæ in majori haberentur devotione, a piis quibusdam de nocte, mense Septembri MDCXV, ex prædictis fossis defossæ fuerunt, et clanculum ad statum Catholicum asportatæ, diversisque Belgii Episcopis præsentatæ, quorum aliqui, nempe Archiepiscopus Mechliniensis ac Cameracensis et Episcopus Namurcensis publicam illis, uti Martyrum reliquiis, venerationem decreverunt, ut ex eorum decretis apparet. *De his nos supra satis diximus. Sic pergit Registrum:*

C

aliis tamen dissentientibus.

45 Alii tamen Episcopi, ut Iprensis *(idem mihi de Antverpiensi, Joanne Maldero, ex authenticis ejus litteris constat)* in sensu fuerunt, quod sine Sedis Apostolicæ auctoritate, hæc publicatio fieri non poterat : et præterea super hoc a Nuntio Apostolico, in illis partibus degente, qui fuit postmodum Cardinalis S. Severinæ, Paulus V fuit requisitus; et quia regi gravitas maturam desiderabat consultationem, ideo ab ipso Pontifice negotium ad sacram Rituum Congregationem fuit remissum; quæ nihil tunc decernere voluit, sed duo ab ipso Nuntio requisivit. Primo quidem historiam martyrii, secundo vero identitatem reliquiarum; super quibus ut informaret, per Eminentissimum D. Cardinalem Burghesium fuit rescriptum, sub die XXIV Augusti an. MDCXIX. Nuntius vero Apostolicus auctoritate sua ordinaria aliquot compilavit Processus, ut prædicta duo clare comprobaret, D quos Romam transmisit, una cum propriis litteris missivis, et ipse etiam Romam reversus, coram super duobus prædictis sacram Congregationem informavit : et licet ex illa informatione sacra Congregatio non censuerit, Servos Dei posse declarari Beatos ac Martyres, censuit nihilominus venerationem et reliquiarum expositionem tolerari posse, usquequo aliud sancta Sedes Apostolica declararet, ut apparet ex litteris datis eidem Archiepiscopo Mechliniensi, *quas dedimus supra.*

Alii processus post an 1625;

46 Exinde in sacra Congregatione, una cum instantiis, tam regularium quam secularium, et legitimo procuræ mandato, fuerunt producti, aperti et examinati Processus prædicti, qui dicuntur auctoritate ordinaria facti, et proponente Eminentissimo Domino Cardinale Muto, decretum est, relevantes esse et sufficientes pro inquisitione in genere, ac esse locum, si Sanctissimo placuisset, relaxandi Remissoriam in specie, prout facta relatione Sanctissimo, decretum sacræ Congregationis laudavit. Unde præcedente commissione generali, ejusdem Sanctissimi manu E signata, et eidem sacræ Congregationi directa, servatis servandis, Remissoria in specie fuit relaxata sub die XXII Maii MDCXXV. Hæc Remissoria Nuntio Apostolico, in civitate Bruxellensi residenti, directa fuit, una cum duobus aliis in ecclesiastica dignitate constitutis, ab eodem Nuntio deputandis, cum facultate alios etiam in eorum locum subrogandi. *Verum cum ad istarum litterarum normam in partibus hæreticorum Processus institui non possent, per aliam Remissoriam negotium totum commissum fuit prudentiæ Nuntii Apostolici. Hic vero* pro loci ac temporis opportunitate, ad inquisitionem specialem processit, testes examinavit, scripturas compulsavit, reliquias visitavit, ut pariter in Hollandia, Mechliniæ, Venlonæ, Athi, Tungris, Antverpiæ et Nivellis subdelegati diversos Processus compilarunt. *Qui omnes paulo post ad sacram Congregationem directi sunt, et anno 1636, aperti,* non tamen, *inquit Positio,* ob supervenientiam novissimorum decretorum Urbani VIII, discussi.

alii item ab anno 1646 ad 1661;

47 *Hinc ad decennium retardato negotio,* instante Generali Ordinis Minorum S. Francisci de Observantia, die VI Februarii MDCXLVI in Congregatione sacrorum Rituum reassumpta fuit causa F canonizationis seu declarationis martyrii dictorum Servorum Dei in statu et terminis, in quibus reperiebatur. *Anno deinde* MDCXLVIII *censuit Congregatio,* constare, dictis Servis cultum ab immemorabili exhibitum fuisse, et ad præsens exhiberi, et comprehendi inter casus exceptos a decretis Urbani VIII, ac proinde illis nequaquam contraitum fuisse et esse; ideoque posse ad ulteriora procedi, cui decreto Sanctissimus annuit XIII Julii subsequentis anni MDCXLIX. *Deinde* VI Februarii MDCLII decretæ fuerunt, et postmodum die VI Aprilis MDCLVIII concessæ litteræ Remissoriales et Compulsoriales pro sumenda inquisitione speciali super martyrio, causa martyrii, miraculis et identitate reliquiarum dictorum Servorum Dei. *Litteræ expeditæ sunt* XVII *Maii ejusdem anni,* et directæ Episcopo Namurcensi ejusque Vicario Generali, necnon Archidiacono Namurcensi, et Alteri Archidiacono per Gallobrabantiam ac pariter

Officiali

A Officiali per Gallobrabantiam. *Atque hic postremus fuit in causa sanctorum Martyrum Processus, ferme ad quadriennium protractus, quem hic referre supervacaneum est.*

quorum testes enumerantur.

48 *Solam gestorum historiam prosequimur. In Processu Remissoriali confecto auctoritate Apostolica Ultrajecti, Gorcomii, Harlemii et Leydæ anno 1628, auditi fuerunt testes duo supra viginti; in altero, confecto Amstelodami, Harlemii et Delphis anno 1634, testes septem : in ultimo autem Namurcensi, a* IV *Julii anni 1658 ad* XXI *Octobris 1661, examinati sunt testes undevigenti, et sic demum Processibus in Belgio finis impositus est, postquam ad varios Episcopos recursum fuisset. Rem eo feliciter perduxit R. P. F. Petrus de Hullegarde, in causa Procurator specialiter constitutus a R. P. F. Jacobo de Riddere, Minorum Observantium nationis Germano-Belgicæ Commissario generali, necnon a R. P. F. Petro Manero, totius Ordinis Minorum S. Francisci Ministro generali, usque ad declarationem martyrii.* B *His demum accessere variorum Ordinum et Principum, tum Ecclesiasticorum tum secularium litteræ ad Sanctissimum D. Alexandrum VII datæ, et in citata jam sæpius Positione a pag. 35 enumeratæ, pro impetranda canonizatione seu declaratione martyrii Sanctorum Gorcomiensium : quas inter eam decerpo epistolam, quæ primo loco refertur, data a tribus Ordinibus ducatus Brabantiæ* V *Kal. Februarii anno 1664 in hæc verba :*

49 Beatissime Pater.

Litteræ Ordinum Brabantiæ

Causam novemdecim Gorcomiensium Christi Martyrum, quorum plerosque Brabanticæ ditioni acceptos debet Christianus orbis, ad tribunal Vicarii ejus deferri venerabundi accepimus, et jam mente præsentimus gaudium, quod ecclesia Belgica ex Sanctitatis Tuæ decisione exspectat; idem quippe nobis visum est, negotium ab eadem cognosci, quod approbari. Horret adhuc animus, cum prioris ævi annales volventibus occurrit species late populantis hæresis, quæ ut veræ fidei ac Sedis Apostolicæ auctoritati nuntium mitteret, etiam Regum nostrorum imperium excutiendum C putavit; egregio pietatis eorum documento, quæ nec dominationis dispendio adduci potuit, ut nutaret. Sed et avulsa jam pars, quantumvis grassantum undique venenis infecta, non adeo sterilis virtutum fuit, ut non insignia exempla prodiderit; pluribus zelo Dei accensis, qui nec minis, nec terroribus, nec suppliciis cesserunt, imo inter hæc ipsa glorificaverunt Dominum. Cujus rei Gorcomium et Brilam, oppida Batavorum, præstantissima habemus theatra, in quibus heroes nostri infracta decertarunt constantia. Ac primum quidem, ingruentibus sectariis, bonis omnibus verbo et exemplo præiverunt, dubios, qua poterant, confirmarunt; malos vero, ut eorum temporum acta testantur, laboribus et vigiliis indefessis, ad meliorem frugem reducere conati sunt.

ad Alexandrum PP. VII

50 Quod et ipsis maximam, imo unicam apud Divinæ et humanæ majestatis reos invidiam concitavit, potissimum vero; quod ipsius Christi in Eucharistia præsentiam, et summorum Pontificum vicariam auctoritatem, quibus ex æquo se affectos ostendebant, modis omnibus tuerentur. Quare cum arcano Dei judicio, eo usque serpsisset malum, ut jam remediis locus non esset, ipsique hæretici rerum potirentur; omnem suam rabiem in eosdem Martyres effuderunt, ac exquisitissimis opprobriis et tormentis affectos, in tantum non deterruerunt, ut etiam gauderent quoniam digni habiti fuerant, hæc pro ejus nomine pati; quin imo, et inter repetitos cruciatus, et tam barbaras lanienas, ut pluries eos tantum non enecarent, fidei nostræ professionem, luculento illis et sectariis omnibus testimonio, vel deficiente spiritu ediderunt; usque dum perfecit in illis Deus opus bonum, quod cœperat, et ad cursus consummationem, per crudele et extremum supplicium, quo libentes suo litarunt sanguine deductos, vocavit in gloriam, ut pro mortali vita, quam illi consecraverant, inter angelos et electos, æterna et numquam intermoritura donaret.

Auctore I. B. S.

...ibitur s... ...ti

quibus Sanctorum canonizationem

51 Quod in ipso martyrii loco, magno Catholicorum assensu statim creditum, per totum, quaquaversum patet Belgium, percrebuit, editaque mox miracula testata fuerunt, quæ orthodoxis, hæreticorum E jugo pressis, eam addiderunt constantiam, ut in vera religione duraverint, ac etiamnum durent; vicinas vero ditiones mirum in modum confirmarunt, augescente præsertim in dies singulos constanti et publica sanctitatis eorum voce et fama, una cum gratiis, quas Deus per eosdem fidelibus elargiri dignatur; quod et magnam totius cleri et populi devotionem provocavit, qui memoriam eorum in benedictione recolere gestiunt, et reliquias, Præsulum nostrorum auctoritate approbatas, summis honoribus afficiunt, ultimum Sanctitatis Tuæ decretum exspectantes, quo Beatorum et Sanctorum Catalogo ab eadem adscripti, publicum in ecclesiis cultum adipiscantur. Quod eorum desiderium, cum Rei Christianæ utilitatem et firmamentum, imo incrementum in his regionibus spectare persuasum omnino habeamus, id ipsum Sanctitati Tuæ exponendum duximus, per sacra omnia obtestantes, ut cum labores ejus non nisi Christo, cujus hic in terris locum implet, ac sponsæ suæ Ecclesiæ desudent, præfatæ Martyrum causæ ultimam manum apponere dignetur.

per deputatum suum demisse postulant.

52 Quamobrem ad eamdem Sanctitatem Tuam ablegavimus R. P. Petrum de Hullegarde, Ordinis Seraphici in hac provincia custodem, qui suscepta F otius negotii procuratione, etiam vota nostra ad pedes ejus defert; eaque pollet judicii acrimonia, rerum præsertim sacrarum atque his affinium peritia, ac in cunctis observandis diligentia, ut illi in potissimum mandata nostra committenda existimaverimus; in quibus proinde explicandis Sanctitatem Tuam eum benigne auditurum confidimus, Deum venerantes, ut eam reipublicæ Christianæ bono, quam diutissime sospitet, ac sero ab Ecclesiæ militantis regimine, ad triumphantem evocet. *Paris argumenti sunt litteræ equentes quarum primæ datæ fuerant a gubernatore et deputatis, tam ecclesiasticorum quam nobilium civitatis et provinciæ Namurcensis die* X *Januarii an. 1663. Hispanice scriptæ sunt litteræ deputatorum cleri et quatuor membrorum provinciæ et comitatus Flandriæ, datæ Gandari* XXVIII *Februarii 1664 ad Eminentissimum Cardinalem Chigium, uti et aliæ ad eumdem ab Ordinibus Brabantiæ* XXVIII *Januarii ejusdem anni.*

53 *Sequuntur*

Auctore J. B. S.

Aliæ ab Imperatore Leopoldo, Principibus et Episcopis.

53 *Sequuntur ordine litteræ aliæ ad summum Pontificem, et primum ex urbe imperiali Ratisbonensi, ab Augustiss. Imperatore Leopoldo,* XXVIII *Martii 1664; deinde a Serenissimo Electore Bavariæ Ferdinando Maria,* XV *Martii 1664; ab Electore Trevirensi Carolo Gasparo,* XXX *Martii 1664; ab Archiepiscopo Salisburgensi Guidobaldo,* X *Februarii 1664. Marchio Caracena scribit ad Cardinalem Aragonium hispanice,* XXI *Januarii ejusdem anni. Tum vero rursus ad summum Pontificem Andreas Archiepiscopus Mechliniensis,* XVIII *Decembris 1663; Ambrosius Episcopus Antverpiensis,* XXXI *ejusdem mensis et anni; Joannes Episcopus Namurcensis,* XI *Decembris 1662; Robertus Episcopus Brugensis,* XIV *Januarii 1664; Eugenius Albertus Episcopus Ruræmundensis,* XX *Decembris 1663. Junguntur demum libelli supplices Stephani de Gamara y Contreras, Capituli eccl. Cathedralis Namurcensis et Capituli generalis præmonstratensis. Atque his eo res promota est, ut* die XVIII Martii MDCLXVI, in Congregatione generali habita coram fel. record. Alexan- B dro VII, mature discussis martyrio et causa martyrii prædictorum novemdecim Servorum Dei, Sanctissimus, accedentibus omnium Consultorum, et Eminentissimorum Dominorum Cardinalium suffragiis, decreverit ad discussionem miraculorum devenire. *Verba sunt decreti sacræ Congregationis anno 1674* VI *Octobris editi. quæ rem eatenus actam satis explicant, ut tempus sit ad ipsam Canonizationem procedendi.*

§ VII. Romana Beatificatio, solenniter ibidem celebrata 1675.

Probatis Romæ

E*o perducta sub Alexandro VII, quemadmodum præcedenti paragrapho exposuimus, Canonizationis causa, non usque adeo laborandum fuit, ut miracula comprobarentur, tanto numero variis locis patrata, quorum accuratum elenchum utinam nan-* C *cisci licuisset : nam ea sola ad notitiam nostram pervenerunt, quæ in recitato superius primo Hollandico Processu anni 1619 enumerantur, ad calcem Estianæ historiæ producenda. Fateor equidem chartarum molem mihi in manus tradidisse R. P. Martinum Puteanum, conventus RR. PP. Minorum Antverpiæ dignissimum Guardianum, in qua Processus nonnulli et Processuum variæ formulæ reperiebantur : verum tot inter chartas id desideravi potissimum, quod ad illustrandam sanctorum Martyrum gloriam conduxisset, ut jam supra indicavi non semel. Justæ excusationi locus omnino dandus est, nam cum Bruxellis monumenta pleraque ad Sanctos spectantia asservata sint, ibi vero luctuoso anni 1695 incendio, scripta multa perierint, id nobis reliquum fuit ut spicas quodammodo colligentes, ea conficeremus, quæ data sunt hactenus, et porro dabuntur de approbatione miraculorum, de subsecuta martyrii declaratione seu beatificatione ejusque Romæ et alibi solennitate.*

55 *Itaque post citatum nuperrime decretum anni 1666, interveniente obitu Alexandri PP. VII, et non diuturno Clementis IX pontificatu, res ad Cle-* D *mentem X devoluta est, quo demum annuente, optatissimum exitum sortita est causa toti Belgio desideratissima. Docet id supra memoratum decretum, anno 1674 emanatum die* VI *Octobris, cujus verba pergo describere :* Tandem in simili Congregatione, coram Sanctissimo D. nostro Clemente, divina providentia Papa decimo, ex plerisque signis, prodigiis et miraculis duo, utpote clariora et evidentiora argumenta finalis eorumdem Martyrum perseverantiæ, ad relationem Eminentissimi D. Cardinalis Azzolini, de unanimi omnium Consultorum, ac Eminentissimorum DD. Cardinalium assensu, Sanctitas sua approbavit videlicet, quartum Joannis Theodori Dinchii a nativitate, et quintum Ægidii Tilmanni Diaconi intestinalis herniæ pertinacibus ac deformibus fracturis per plurimos annos laborantium, qui statim, emisse voto, integri sanique, acsi numquam simili morbo correpti fuissent, reperti sunt. Quare expletis omnibus, quæ injungunt novissima decreta fel. record. Urbani VIII, sacra Congregatio, auditis iterum Consultorum et Eminentiss. DD. Car- E dinalium sententiis, omnium suffragante consensu, declaravit, constare de martyrio et causa martyrii, et posse tuto quandocumque deveniri ad solennem prædictorum Martyrum canonizationem.

martyrio et miraculis.

declarantur Beati,

56 *Hæc omnia intelligenda sunt juxta ritum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et sacrorum Canonum dispositionem,* attento *(inquit decretum alterum, eodem anno* IX *Octobris editum)* quod agitur de Martyribus, cum miraculis mature discussis et approbatis. Interim vero, donec ad actum solennis canonizationis deveniatur, posse Beatos declarari cum concessione Missæ et Officii de communi plurimorum Martyrum. Sanctissimus vero, rei gravitate ita exposcente, divinam explorare voluntatem decrevit precibus et sacrificiis prædicta die XXV Septembris MDCLXXIV. Quibus peractis, Sanctitas sua præfatum decretum expediri mandavit. Et interim, donec ad actum solennis canonizationis deveniatur, benigne concessit, ut prædicti Servi Dei Beatorum titulo et cultu decorentur; nempe ut eorum felicis transitus dies in tota Hollandia, ab utroque clero, et alibi in F ecclesiis omnium Ordinum, quos suo martyrio illustrarunt, ab utriusque sexus religiosis, cum Officio et Missa de communi plurimorum Martyrum, juxta rubricas missalis et breviarii Romani quotannis recolatur, et super his litteras in forma Brevis expediri jussit; ita tamen, ut juxta decretum fel. record. Alexandrii VII prædictæ litteræ prius in basilica Vaticana Congregationi sacrorum Rituum exhibeantur, et executioni debitæ demandentur.

ut docet instrumentum.

57 *Locus hic postularet, ut prædictum Breve, vulgatum* XIV *Novembris 1675, jam dictis decretis subjungeretur; cum autem id ad manum non sit, aliunde vero ex dictis et dicendis res tota satis manifeste pateat, ea jactura utcumque resarcitur ex instrumento publico solennis ipsius beatificationis novemdecim Martyrum Gorcomiensium, Romæ edito anno* MDCLXXV, *et postmodum in Belgio recuso, quo tota rei gestæ series sic describitur, ut nihil magnopere desiderari posse videatur. Poterant nonnulla contrahi, aut jam dicta supponi, at satius visum est hujusmodi documentum integre et fideliter totum exhibere. Incipit :* In

nomine

A nomine Domini. Amen. Præsenti publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et sit notum, quod anno a Nativitate ejusdem Domini Nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo septuagesimo quinto Indictione XIII, die vero XXIV mensis Novembris, pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, et D. N. Clementis divina providentia Papæ decimi anno ejus sexto.

Romæ anno 1675 editum,

58 Cum diligenter matureque discussis et perpensis per sacram Congregationem Eminentissimorum et Reverendissimorum DD. S. R. E. Cardinalium sacris Ritibus Præpositorum processibus, authoritate S. Sedis Apostolicæ, et de ejus licentia valide et legitime confectis, super martyrio et causa martyrii novemdecim Venerabilium Servorum Dei Gorcomiensium nuncupatorum, undecim quidem Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia, videlicet : Nicolai Pichi Gorcomiensis Guardiani, Hieronymi Werdani Vicarii, Theodorici Emdenii Amersfortii, Nicasii Joannis Hezii, Willehadi Dani, Godefridi Mervellani, Antonii Werdani, Antonii B Hornariensis, Francisci Rodii Bruxellensis, sacerdotum, et Petri Ascani, ac Cornelii Wicani laicorum; et alorum octo, nempe Joannis sacerdotis Ordinis Prædicatorum, et Adriani Becani, ac Jacobi Lacopii Aldenardensis, amborum Ordinis Præmonstratensis, et Joannis Osterwicani Canonici Regularis Ordinis S. Augustini, nec non Leonardi Vicchelii Buscoducensis, Nicolai Poppelii Weldani, Godefridi Dunæi Gorcomiensis et Andreæ Waltheri sacerdotum, et Parochorum secularium; necnon super signis, prodigiis, et miraculis, quibus divina clementia finalem eorum perseverantiam approbavisse pie credebatur : emanataque, et binis decretis roborata declaratione; quod ex plerisque signis, et miraculis hujusmodi, duo utpote clariora, et evidentiora argumenta finalis, et cælitus comprobatæ Catholicæ eorumdem Martyrum constantiæ; ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi D. Card. Azzolini, concurrente ad id unanimi omnium Consultorum Eminentissimorum DD. suffragio, approbanda venirent, et approbarentur.

quo relatis ante actis,

C 59 Factaque coram Sanctissimo D. N. Clemente Papa decimo, omnium, quæ in hujusmodi causa gesta sunt, plena et distincta relatione; auditisque eorumdem Illustrissimorum Consultorum suffragiis, eadem sacra Congreg. sub die xxv mensis Septembris anni proxime præteriti censuerit posse quandocumque eidem Sanctissimo videretur, ad solennem eorumdem novemdecim Dei Servorum canonizationem tuto deveniri, interim vero indulgeri, ut in toto terrarum orbe Beati nuncupentur : Idemque Sanctissimus ad pias, enixas, humilesque supplicationes Majestatis Cæsareæ Leopoldi Romanorum Regis, in Imperatorem electi, aliorumque serenissimorum Principum, ac diversorum Illustrissimorum, præsertim Belgii Antistitum, necnon ducatus Brabantiæ, et comitatus Flandriæ secularium, ac Regularium, quos ipsi novemdecim Servi Dei martyrio suo decorarunt, respective Ordinum, de consilio unanimique assensu dictorum Eminentissimorum et Reverendissimorum DD. Cardinalium, sacris Ritibus hujusmodi præpositorum, eadem auctoritate Apostolica indulserit, ut prædicti novemdecim Servi Dei imposterum Beatorum nomine nuncupentur, eorumque corpora, et reliquiæ venerationi fidelium exponantur; imagines quoque radiis, seu splendoribus exornentur, ac de eis quotannis die felicis eorum transitus recitetur Officium, et Missa celebretur de communi plurimorum Martyrum, juxta rubricas breviarii, et missalis Romani : facultatemque benigne concesserit celebrandi solemnia Beatificationis eorumdem novemdecim Servorum Dei, cum Officio, et Missa sub ritu duplici majore, intra certa tempora, et certis in locis, postquam tamen in basilica Principis Apostolorum de Urbe eadem solemnia (assignata ad hunc effectum præsenti die XXIV mensis Novembris) celebrata fuerint, uti latius, et diffusius in litteris Apostolicis, datis Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XXIV mensis cadentis, ad quas condigna relatio habeatur.

Auctore I. B. S.

describitur solennitas beatificationis

60 Cumque omnia, quæ ad solemnia dictæ Beatificationis in prædicta basilica necessaria visa sunt, diligenti opera, et solicita cura admodum Rev. P. Ignatii de Broeyer, memorati Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci professoris, et secretarii generalis, ac nationis Germano-Belgicæ in Romana Curia E agentis etiam generalis, causæque Beatificationis et Canonizationis dictorum novemdecim Dei Servorum procuratoris, in promptu præparata fuerint, et signanter in exteriori amplissimæ et augustissimæ basilicæ facie apposita, et innixa martyrii eorumdem novemdecim Servorum Dei repræsentativa effigies, singulares atrocissimorum tormentorum actus ad vivum exprimens, Pontificiis, ac Catholici Regis utrimque, subtus vero Seraphicæ Religionis insigniis stipata, cum appensa etiam loci, temporis, et causæ ipsius martyrii accurata inscriptione, aurea coronide conspicua. Ipsa autem basilica sericis paramentis purpurei coloris, cum aureis periscelidibus ab infimo ad supremum usque immensæ suæ constructionis fornicem convestita, et solemnissimo apparatu decorata habebat in altari Cathedræ sancti Petri dicato, tabulam cum effigiebus depictis dictorum novemdecim Servorum Dei, illud quidem cruce, et candelabris aureis, aliisque pretiosis ornamentis illustre, multiplici cereorum lumine splendidissimum, sedilia vero ab utroque dicti altaris latere composita, a dextera scilicet pro Eminentissimis et Reverendissimis DD. Cardinalibus, sacrorum Rituum Congregationi F præpositis, ac Illustriss. et Reverendiss. DD. ejusdem sac. Congreg. Prælatis, et Consultoribus; a sinistra vero pro Eminentiss. et Reverendiss. D. Card. Archipresbytero, Illustrissimis et Reverendissimis DD. ejus vicario, et canonicis dictæ basilicæ, pleraque alia demissiorum scamnorum subsellia; pro reliquo ejusdem basilicæ, ac undique confluente clero, nobilibusque viris concurrentibus, et Ordinum prædictorum religiosis.

in S. Petri Romæ habita:

61 Insuper quamplurimi cerei, tam in eo, sub quo sanctorum Apostolorum Petri et Pauli reliquiæ asservantur, super argenteis ac aureatis, quam in singulis aliis dictæ basilicæ altaribus candelabris impositi, et quatuor odæa pro totidem musicorum choris cum organis non longe a prædictis sedilibus erecta, ac etiam accersita ex Pontificio præsidio militum Helvetorum cohorte, ad coercendum impetum popularis multitudinis, ad hæc solemnia insolito concursu, et eo majori devotionis fervore confluentis, quo sibi apertos fuisse dignoscebat cælestium gra-

tiarum

AUCTORE J. B. S.

tiarum thesauros, per Indulgentiæ plenariæ et remissionis generalis peccatorum per eumdem Sanctissimum D. N., etiam non obstante quarumcumque Indulgentiarum toto anno sanctissimi Jubilæi revocatione et suspensione, factam concessionem omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, confessis et sacra communione refectis, dictæque Beatificationis solemnibus interessentibus, seu prædictam basilicam ea die devote visitantibus. Cujus quidem concessionis edicta publica in solitis locis, et compitis affixa fuerant, et etiamnum prostabant : Ego ejusdem sacræ Rituum Congreg. notarius, cancellarius, et archivista infrascriptus, vocatus ad notandum ejusdem Beatificationis solemnia, præmissis omnibus observatis, alia quoque infra dicenda fideliter adverti, videlicet : accensis, et collucentibus cereis, ut præfertur dispositis, quamplurimisque nobilibus viris, speciatim ultramontanis intra dictorum militum coronam consistentibus, maximaque et insolita utriusque sexus et populi multitudine extra eorumdem militum circuitum existente.

B *ubi etiam refertur*

62 Advenerunt primo Eminentissimi et Reverendissimi DD. Sfortia, Albizius, Alterius, de Carpineo, Azzolinus, et alii Cardinales dictæ sac. Rituum Congregationi præpositi, ac Illustrissimi et Reverendissimi DD. Prælati, et Consultores ejusdem sacræ Congregationis; hisque omnibus in sedibus sibi respective destinatis sedentibus, e Sacrario dictæ basilicæ processionaliter progressi sunt, præcedente Cruce, et præeuntibus acolytis, totus clerus ejusdem basilicæ, Illustrissimi et Reverendissimi DD. Canonici, rochetto et superpelliceo induti, Illustrissimus et Reverendissimus D. Suarez, olim Episcopus Vasionensis, Eminentissimi et Reverendissimi D. Archipresbyteri vicarius, ac Illustrissimus et Reverendissimus D. Franciscus Marinus Archiepiscopus Amasiæ, pluviali rubeo indutus, cum mitra solemnia celebraturus, inter alios duos Canonicos ejusdem basilicæ cum dalmaticis, subsequente Eminentissimo et Reverendissimo D. Carolo Card. Barberino Archipresbytero, et facta adoratione ad altare Papale SS. Apostolorum, sese contulerunt ante dictum altare Cathedræ S. Petri, locum, ut supra, paratum, C et pro dicta solemnitate destinatum; prædictisque omnibus loca sua tenentibus, cum uno ex basilicæ prædictæ cæremoniarum magistris, Illustrissimus et Reverendissimus D. Bernardinus Casalius, prædictæ sacræ Congregat. Secretarius, e loco suo se movens, accessit ad latus dicti Eminentissimi et Reverendissimi D. Card. Sfortiæ, et eodem tempore coram Eminentia sua, aliisque Eminentissimis et Reverendissimis DD. Cardinalibus constitutus; et ab uno ex eisdem cæremoniarum magistris conductus prænominatus admodum R. P. Ignatius de Broeyer, qui habens præ manibus litteras Apostolicas prædictas in forma Brevis, ut supra, expeditas, illasque dictæ sacræ Congregationi debita cum reverentia præsentans, ac perorans institit, ut sequitur :

Postulatum Procuratoris in causa,

63 Eminentissime et Reverendissime Domine. Cum hæc sacra Rituum Congregatio declaraverit, constare de martyrio, et causa martyrii novemdecim Martyrum Gorcomiensium, undecim videlicet Seraphici nostri instituti, utpote Nicolai Pichi Guardiani cum decem e suis provinciæ Germaniæ inferioris, Joannis sacri Ordinis Prædicatorum, Adriani et Jacobi amborum Canonicorum Præmonstratensium Ordinis S. Norberti, Joannis canonici regularis sancti Augustini, necnon Nicolai Popelii, et aliorum trium parochorum respective secularium : D qui omnes simul per constantem orthodoxæ fidei confessionem, et realis præsentiæ Corporis Christi in sanctissima Eucharistia, Romanique Pontificis primatus assertionem; post immanissima ac dirissima tormentorum genera, Brilæ in Hollandia, anno MDLXXII de Catholicæ Ecclesiæ hostibus gloriose triumpharunt; et insuper nonnulla approbaverit miracula, quibus Deus optimus maximus pretiosam in conspectu suo testatam voluit tam invictorum pugilum mortem, sufficientia ad solemnem ipsis tribuendum cultum in consueta Beatificationis forma ineundum : Sanctissimus D. N. Clemens PP. X, ex innata clementia, ac pro sua in augenda Dei, et Sanctorum ejus gloria vigilantia, et pastorali pietate, jussit expediri hoc Breve, quo solemnis ejusdem declarationis, et Beatificationis dies assignatur hæc XXIV Novembris, prout in ipso Brevi de die XIV ejusdem mensis cadentis anni fusius. Eapropter Ego Fr. Ignatius de Broeyer, tamquam causæ dictorum Martyrum procurator, et provinciarum Germano-Belgicarum agens generalis, tam Ordinis nostri dictarumque provinciarum, quam meo, et aliorum, quos concernit, nomine, Eminentiam vestram, ceterosque Eminentissimos et Reverendissimos Patres Dominos meos humillime deprecor, ut memoratum Breve publicari, et executioni demandari, juxta piissimam Sanctitatis suæ mentem, jubere dignentur; quo majori Dei gloriæ, S. Sedis exaltationi, fidei orthodoxæ augmento, et maximo nostræ Religionis, et prædictorum, necnon totius ecclesiastici Ordinis honori consulatur; et fidelium omnium, signanter inter heterodoxos commorantium devotioni prospiciatur : habeantque in fortissimis hisce Christi athletis inviolatæ fidei, et probatæ constantiæ rediviva priscorum Martyrum exempla; ut et ipsos (si oportuerit) imitari non pigeat quos celebrare maximopere delectabit. E

et responsum.

64 Hujusmodi autem oratione ac instantia adimpleta, dicti Eminentissimi Domini sacræ Congregationis prædictæ Cardinales, receptis pro ea per dictum Eminentissimum D. Cardinalem Sfortiam litteris Apostolicis prædictis, eisque repertis illæsis, nulloque modo suspectis, illas admiserunt, ac publicari, dictaque solemnia celebrari, et alia desuper necessaria, et opportuna ad earumdem litterarum formam fieri mandarunt, dictoque admodum Reverendo P. Ignatio, redditis prius majori, qua potuit, veneratione debitis gratiis inde recedente, et inter Canonicos ipsius basilicæ considente; prædictus Eminentissimus D. Card. Sfortia, aliis annuentibus, consignavit dicto Illustrissimo D. Casalio Secretario prædictas litteras Apostolicas, ad effectum illas deferendi cum relatione præcedentis instantiæ dicti admod. R. P. Ignatii, omniumque ab Eminentia sua, et aliis Eminentissimis DD. Cardinalibus dictæ sacræ Congreg., ut supra, mandatorum, ad prædictum Eminentissimum D. Archipresbyterum ex opposito sedentem; prout illæ per dictum Illustrissimum D. Casalium illico delatæ fuerint, quas idem Eminentissimus D. Archipresbyter debita cum reverentia acceptans, et intuens, uni ex cæremoniarum F

magistris

A magistris consignavit, et mandavit per mansionarium archivistam ejusdem basilicæ palam, et publice alta voce perlegi, prout ipse archivista easdem litteras suis præ manibus receptas, porrecto mihi notario ibidem assistenti per dictum admod. R. P. Ignatium causæ prædictæ procuratorem, similiter ibidem præsentem et assistentem, illarum transumpto impresso legitimo et authentico, meque illud præ manibus tenente, et auscultante; idem mansionarius archivista, parendo mandatis prædictis, conscensoque suggestu, ad hunc effectum parato, de verbo ad verbum, alta, et intelligibili voce perlegit, et publicavit, ac e suggestu descendens, retento pariter penes se simili transumpto, restituit, tenoris sequentis, videlicet : Clemens Papa X, etc.

Expositio imaginum. 65 Deinde lectione absoluta amotis velis sericis, quibus prædictæ imagines dictorum novemdecim Servorum Dei, ut supra respective existentes contectæ fuerant, in intimo quidem prædictæ basilicæ prospectu gloriæ cælestis triumphus, in exteriori vero insignis martyrii spectaculum, anhelanti Christi fi- B delium desiderio et oculis exposita fuerunt. Dum interim Illustrissimus et Reverendissimus D. Marinus Archiepiscopus prædictus celebrans inchoavit hymnum Te Deum laudamus, quem quaterni musicorum chori, exquisitissimis vocum, et instrumentorum omnigenorum harmoniis, multiplicique tubarum clangore, et tympanorum resonantia exceperunt; universo interea Cardinalium, Prælatorum, Canonicorum, totiusque Cleri augustissimo cœtu, ac ceterorum nobilium virorum agmine, populique copiosissima multitudine in genua prostratis, et novos e Belgio ad cælum evectos Christi Martyres devotissime venerantibus. Datoque in similibus consueto a pontificii præsidii incendiariis tormentorum bellicorum signo, pari fragore responderunt, et strepituosos bombos triplicarunt in initio, medio, et fine Missæ, disposita ex ordine et mandato dicti Admod. R. P. Ignatii procuratoris plurima ejusmodi tormenta ænea. Finito autem hymno, prolatoque per diaconum versiculo, Orate pro nobis beati Martyres, habitaque chori responsione : Ut digni efficiamur promissionibus Christi, necnon per Illustrissimum D. C celebrantem recitata oratione propria de dictis beatis Martyribus, thureque coram illorum iconibus adoleto, idem Illustrissimus D. celebrans cum dictis assistentibus pontificalibus ad divina peragenda indutus, Missam de Martyribus solemniter celebravit, organorum, et musicorum concentibus intermixtam.

earumque distributio. 66 Quo tempore RR. PP. Franciscus Raguseus provinciæ Ragusinæ custos, et Joannes Antonius Panormitanus, ambo sacræ Theologiæ lectores generales, assistente R. P. Josepho a Cirolo sacræ theologiæ lectore etiam generali, provinciæ Marchiæ custode, cui idem Admodum R. P. Procurator quatuor prægrandes arcas rebus ad hunc effectum necessariis congestas, illucque delatas consignarat, et concomitantibus duobus aliis ejusdem seraphici instituti Patribus ex bina paropside argentea, distribuebant imagines, alteras triumphum in cælis, alteras martyrium in terris exprimentes dictorum beatorum Martyrum, quarum materies pretiosa (utpote ex auro, argento, et serico totaliter conflata) et extraordinaria amplitudo æmulabatur artificiosissimum, et industriæ plenum ornamentum, quibus addebantur transumpta dictarum litterarum Apostolicarum, cum libro compendii passionis gloriosæ dictorum beatorum Martyrum, quæ singula non solum Eminentissimis et Reverendissimis DD. Cardinalibus, ac Illustrissimis Prælatis, Canonicis, Consultoribus, ceterisque cleri personis, unicuique secundum gradum, verum etiam assistentium nobilium, et innumerabili utriusque sexus Christi fidelium omnium ordinum, et conditionum multitudini ad hæc solemnia inusitato concursu et eximia pietate confluenti, fuerunt dispensata, correspondente ubique liberali, et profusa hujusmodi imaginum transumptorum, et librorum distributione, et ita repetitis continuo tormentorum boatibus, et tubarum clangoribus, solemnia Beatificationis dictorum Servorum Dei in hac basilica Principis Apostolorum mane diei prædictæ celebrata sunt omni etc. Super quibus etc.

AUCTORE J. B. S.

Testes ex variis Ordinibus. 67 Actum in basilica prædicta præsentibus, videntibus, et intelligentibus, Eximio P. Magistro Martino Harney, Ordinis Prædicatorum, sacræ theologiæ doctore Universitatis Lovaniensis, Admodum E Reverend. D. Valerio Mundelaers, Canonico Ordinis Præmonstratensis, beatæ Mariæ de Tungerlo, præside collegii S. Norberti de Urbe ejusdem Ordinis vice procuratore Generali, Perillustri ac Reverendissimo D. Balduino Luesmans Protonatario Apostolico, et Commissionum Signaturæ Justitiæ Revisore, ac Perillustri D. Michaele Caron, Boloniensis diœc., a parte Regni Illustrissimorum et Reverendissimorum DD. Archiepiscoporum Cameracensis, et Mechliniensis in Curia Romana agente, Testibus ad prædicta omnia, et singula vocatis, habitis specialiter atque rogatis. *Sequitur clausula :* Ego Jacobus Sassus Sabinus, publicus Apostolica auctoritate notarius, in archivio Rom. Curiæ descriptus, ac sacrorum Rituum Congregationis notarius, cancellarius, et archivista de prædicta solemnitate rogatus, præsens instrumentum subscripsi, et publicavi, meoque solito signo signavi, etc.

§ VIII. Eadem solennitas alibi celebrata, Officii extensio, et passionis historia a Guilielmo Estio fidelissime conscripta.

F

Solennitas Romæ apud PP. Minores in Ara cœli, *Peractam in basilica Vaticana Beatificationis solennitatem secutæ sunt aliæ ab ipsis potissimum religiosis familiis, quas Sancti ipsi glorioso suo martyrio exornaverant, ut cursim testatur R. D. Henricus Brewerus, S. Augustini Regularis Canonicus, in brevi scriptiuncula Coloniensi* De vita, passione, miraculis, elevatione et beatificatione SS. Martyrum Gorcomiensium, *ubi pag. 30, sic habet :* Solemnia beatificationis inter omnes egere, anno sequente (MDCLXXVI) in orbe et Urbe, durante Capitulo generali, omnium splendidissime Fratres Minores; reliqui Ordines modestius ac brevius pro hac vice, differentes alia ad actum canonizationis. *Pergit deinde narrare, litteris ex Italia acceptis, se intellexisse, quid Canonici Lateranenses in Capitulo generali Bononiæ egerint,*

ubi

AUCTORE J. B. S.

ubi contestaturi aliquod religiosum Beato confratri suo *(Joanni Oosterwicano)* obsequium, sacram ejus imaginem, duos inter Præmonstratenses, proprio sub habitu depictos, tamquam ex Ordine canonico assumptos, agonisque socios, publico Bononiensium, cultui ac venerationi exposuerint, ac postea diem eorum festum, sub ritu solenni primæ classis cum Octava et Officio plurimorum Martyrum, magno populorum concursu celebraverint. *Hæc ille de rebus procul a se gestis, de Coloniensibus vix quidquam memorans.*

et facta potestas eam alibi celebrandi;

69 *Ad festivas eas celebritates potestatem fecerat jam sæpe laudatus Clemens PP. X, novo Brevi expedito* XXIV *Martii 1676, concesso prius anni unius spatio, quod tunc ad supplicationem supra etiam memorati P. Ignatii de Broeyer, agentis et procuratoris in causa, ad alterum medium annum extendit* ac ad augendum fidelium religionem et animarum salutem, cælestibus Ecclesiæ thesauris pia caritate intentus, omnibus et singulis utriusque sexus
B Christi fidelibus, vere pœnitentibus et confessis, ac sacra Communione refectis, qui ecclesias præfatas, die, quo solennia Beatificationis memoratorum Servorum Dei, Martyrum Gorcomiensium nuncupatorum, juxta præscriptum supradictarum et præsentium litterarum, ibidem respective celebrabantur, aut alio aliquo die intra illius Octavam devote visitaverint, et ibi pro Christianorum Principum concordia, hæresum extirpatione, ac sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem, semel dumtaxat per unumquemque lucrifaciendam, quam etiam animabus Christi fidelium, quæ Deo in caritate conjunctæ ab hac luce migraverint, per modum suffragii applicare valeant, misericorditer in Domino concedit.

unde secuta festivitas Antverpiensis.

70 *Quanta lætitia et exultatione omnia in Belgio personuerint, cogitari facilius potest, quam a me sigillatim explicari. Rogati sunt Ordines singuli, aliqualem saltem institutarum per id tempus a se celebritatum narrationem suggerere non gravarentur, quam cum, repetitis conatibus, diu frustra exspectassem, nihil antiquius habui, quam ut ad*
C *Annales Antverpienses manuscriptos magistri olim nostri Papebrochii recurrerem, in quibus ad annum 1676 hæc ab eo paucis annotata reperi :* Die v Julii a Patribus Minoritis celebrata est canonizatio Martyrum vulgo Gorcomiensium, plerorumque ex eorum Ordine, qui Gorcomii capti, Brilamque deducti, ibi fuerunt suspendio necati. Erat inter eos etiam aliquis Prædicatorii Ordinis, cujus causa hic quoque festum egit die IX ejusdem mensis. Item Præmonstratenses duo Jacobus et Adrianus, quorum licet cum aliis confusæ reliquiæ, aliquas tamen ex eorum corporibus, jam pridem per Catholicos refossis et diu reverenter habitis, nacti Michaelitæ nostri, abbatia vacante, elevationem earum distulerunt in tempus novi Prælati, qui eam splendidissime peregit anno sequenti Dominica prima Quadragesimæ. *Hæc de triumphis Antverpiensibus, quibus haud dubie non cessere, qui per reliquum Belgium celebrati sunt.*

Concessio Officii et ejusdem extensio.

71 *Sanctorum Martyrum cultui is biennio post, nempe* XII *Martii 1678, cumulus accessit, quod sacra Rituum Congregatio benigne indulserit,* ut de beatis decem et novem Martyribus Gorcomiensibus, quotannis die IX Julii eorum transitus, recitari possit D
Officium et Missa celebrari de communi plurimorum Martyrum, juxta rubricas breviarii et missalis Romani, et ad formam Brevis beatificationis prædictorum beatorum Martyrum a fel. rec. Clemente X emanati die XXIV Novembris MDCLXV, etiam in omnibus Belgii ecclesiis secularibus, tam Cathedralibus et collegiatis quam parochialibus, ab illis omnibus, qui dictis ecclesiis sunt adscripti, seu sub illis resident et domicilium habent. *Quid deinde actum sit, intellige ex decreto sequenti, dato Romæ die* III *Februarii 1714 :* Ad demissas supplicesque preces Episcopi Antverpiensis, sacræ Rituum Congregationi enixe supplicantis, pro extensione ad universum clerum secularem civitatis totiusque suæ diœcesis, orationis et lectionum propriarum BB. decem et novem Martyrum Gorcomiensium, alias sub die XII Martii MDCLXXVIII, a sac. Congregatione ad usum tantum Fratrum et monialium Ordinis Minorum S. Francisci, in quacumque mundi parte existentium, approbatarum, et successive eadem die ad omnes Belgii ecclesias secularium, tam Cathedralium, [et] collegiatarum E
[quam] parochialium extensarum; sacra eadem Rituum Congregatio, referente Eminentissimo et Reverendissimo D. Cardinale de Abdua, gratiam, ut supra, petitam, singulis annis in festo dictorum BB. Martyrum, cum eorumdem Officio et Missa, prædicto clero civitatis et diœcesis Antverpiensis, servatis tamen rubricis breviarii et missalis Romani, posse concedi censuit.

Historiæ Martyrii

72 *Si satis recte utriusque decreti sensum percipio, non eodem die* XII *Martii anni 1678 extensæ fuerunt oratio et lectiones propriæ ad universum clerum secularem Belgicum : nam ei tunc solum concessum videtur Officium de communi Martyrum, propriis istis Ordini Minorum aliisque, et subinde Hollandicæ ecclesiæ prius indultis, quæ anno primum 1714 Illustrissimus noster Petrus Josephus Antverpiensibus impetravit. Ceterum prædictas lectiones describendas non censui, quod merum compendium sint Actorum, a laudato Estio tam præclare concinnatorum, de quibus solis jam nobis agendum superest. Sunt ea, ut candidissime dicam, consummatum opus Viri de Sanctis nostris Martyribus immortaliter meriti, utpote quod ad eorum* F
canonizationem plurimum conduxisse, ex Processibus manifestissime constat, in quibus etsi longa serie citentur scriptores varii, etiam acatholici (quos referre nauseam pareret) potissima ratio Eximii Estii habita est, qui omnium instar referendus hic est, tot elogiis ornatus, ut de eo testari non dubitaverit Illustrissimus Gaspar Nemius, Cameracensis Archiepiscopus, Estianam hanc historiam habendam esse pro indubitata, et cui fides tribui debeat, qualis probatissimis, doctissimis, et optimis historiarum scriptoribus adhiberi solet et debet.

ab Estio fideliter scriptæ.

73 *Neque vero dissimulavit Estius ipse, ex quam certis monumentis historiam suam collegerit, locis variis id explicans tanto candore et sinceritate, ut quemvis, etiam minime credulum, ad veritatis, tam nude propositæ, agnitionem compellat. Nihil fuci, ornatus omnino nihil; simplex est et accurata narratio, cui utinam tot Acta, a nobis in hoc opere illustrata, comparari possent! Ego me fateor*

ejus

A *ejus operis lectione ita raptum, ut rerum gestarum veritatem manu, si ita loqui licet, tangere viderer, id quod mecum statuent, quicumque eamdem historiam, sive ii Catholici sive heterodoxi fuerint, Christiano animo evolvere dignabuntur : et sperare ausim, devios fratres nostros ex tali lectione non minimum fructum reportaturos. Edita primum fuit Duaci anno 1603, Namurci postmodum recusa 1655. Priorem cum non repererim, alteram Namurcensem, a R. P. Puteano mihi benevole traditam, secutus sum, eamque ad normam nostram in capita sua divisi, servata tamen ad marginem veteri auctoris ipsius distinctione. Ad orthographiam quod attinet, cum ea in pluribus a nostra scribendi ratione dissideret, ad uniformitatem reducenda fuit, illæsa semper tota narrationis puritate et veritate.*

præmittitur titulus et dedicatio :

74 *Historiæ ipsius titulum, et quæ præterea operi præfiguntur, paucis percurram, de singulis rationem redditurus, eaque descripturus quæ ad rem facere videbuntur. En primam integram fa-* B *ciem :* Historiæ Martyrum Gorcomiensium, majori numero Fratrum Minorum, qui pro fide Catholica a perduellibus interfecti sunt anno Domini MDLXXII, libri quatuor, auctore Guilielmo Estio Hesselio, S. Theol. Doctore, et in Acad. Duacensi professore. Quibus pro coronide subjuncta est, eodem auctore, appendix de martyrio Guilielmi Gaudani, item Minoritæ, quod contigit anno MDLXXIII. Habes et aliorum quorumdam martyria, opportunis locis commemorata : nominatim Cornelii Musii Delfii, theologi et poetæ. Namurci MDCLV. *Huc usque titulus, quem excipit nitida epistola dedicatoria inscripta* Serenissimo Archiduci Austriæ, Domino Alberto, optimo clementissimoque Belgarum Principi, *data* Duaci e bonorum Pastorum Seminario, anno Domini MDCIII, Martii die VII, S. Thomæ Aquinati sacra. *Sequitur protestatio Commissarii generalis Ordinis S. Francisci super provincias Germaniæ, Belgii etc. R. P. F. Jacobi de Riddere, qua servata cupit decreta Urbani VIII, iterum postea repetita in Admonitione ad lectorem.*

item elogia Estii

75 *Ad Estium spectant potissimum subjuncta testimonia, in Processibus etiam producta, de viri* C *fide et integritate, ex quorum primo, dato ab Illustrissimo et Reverendissimo Archiepiscopo et Duce Cameracensi, Gaspare Nemio, paucula jam decerpsimus. Eadem confirmat Universitas Duacensis; tum Amplissimi et Reverendi adm. DD. Præpositus, Decanus et Capitulum S. Petri; atque item Eximius D. Bartholomæus Petrus, qui cum Georgio Colvenerio opus approbavit : sufficiet nobis Valerii Andreæ eloginm :* Guilielmus Estius, Gorcomii natus, non ignoto Hollandiæ oppido, patre Hesselio, viro admodum Catholico et orthodoxæ religionis studiosissimo, de vetusta nobilium olim arcis Estensis, haud procul Tila in Batavis, toparcharum stirpe, unde cognomentum et insignia apud posteros manserunt. Puer Ultrajecti litteris politioribus linguisque sub Georgio Macropedio eruditus est. Lovanii in studiis tum philosophicis tum theologicis feliciter institutus, illa etiam decennio toto in Falconis gymnasio tradidit; ac demum S. T. Doctor anno MDLXXX creatus, mox Duacum accersitur, regioque ibidem Seminario præficitur, ad D. Petrum Præpositus, et Universitatis eo nomine Cancellarius salutatur. Vir sane multis pietatis, doctrinæ, modestiæ Christianæ atque in pauperes beneficentiæ nominibus suspiciendus. *Mortuus est ibidem* XII *Kal. Octobris* anno Domini MDCXIII, ætatis LXXII.

Auctore J. B. S.

et ipsiusmet præfatio,

76 *Jam Estium ipsum in præfatione sua loquentem audiamus* : Inter gravissimas, *inquit*, ecclesiæ Belgicæ calamitates, quibus, justo Dei judicio, jam annis pene XL continuis atteritur, haud mediocriter effulsit nobis divina bonitas, dum sua quadam perpetua lege, malis bene utens, atque e malis bona sapienter eliciens, non solum electos suos afflictionibus purgare ac probare voluit, sed etiam ex iis aliquos (quam felicitatem nostro seculo divinitus concessam gratulamur) illustris martyrii coronis exornare dignatus est: Quo quidem in genere, seu constantiam seu numerum spectes, nequaquam postremi fuere Martyres illi, quos in Hollandia nostra primum Gorcomii communi captivitate detentos, ac deinde Brilam, ad ostium Mosæ fluminis avectos, utrobique vero pro confessione Catholicæ E fidei plurima passos, una nocte furor Geusiorum, qui dicebantur, ultimo supplicio affecit. Horum ergo passionem cum eo ipso anno, quo sacro certamine defuncti sunt, ad amicum quemdam Coloniæ morantem, obiter ac brevissime scripsissem, visum ei fuit, crudum illud atque extemporaneum scriptum meum, me inscio, typis evulgare.

totius operis

77 Quod cum non modo dignitati ac multitudini rerum gestarum minime responderet, verum etiam ab exacta veritate (scilicet actis Martyrum nondum satis exploratis) nonnihil aberratum in eo fuisset; sicut et aliis quibusdam libellis, qui postea variis locis impressi prodierunt : dilectus frater meus, piæ memoriæ, Rutgerus Estius, religioso studio, quo Martyres prosequebatur, incitatus, negotium sibi sumpsit, omnia eorum acta, quæ posset, undecumque perquirendi colligendique. Id vero quanta diligentia et fide præstitum ab eo sit, exponemus in ea parte historiæ, quæ peculiarem hujus rei mentionem postulabit. Ille collectam a se materiam mihi tradidit, ut a nobis apte digesta, nostroque sermone ac stylo formata, aliquando proferretur in publicum. Ego, quamquam res erat F multi laboris, nec meæ professionis, suadente tamen eadem caritate, quæ fratrem impulerat, opus suscepi. In quo dum versor, non id tantum, quod rogatus fueram, egi, sed adhibito novo et acriori examine atque judicio, superflua quæque rejeci, incerta truncavi, multa etiam postmodum a fide dignis auctoribus accepta, aut alias mihi nota, suis locis intexui. Etenim in his omnibus prima veritatis ratio a nobis habita fuit, nec minor publicæ utilitatis. Sunt enim hæ duæ certissimæ leges, quas nulla ratione fas est prætergredi, ne quidem in profanis scribendis, quanto minus in sacris, quale est hoc historiæ genus.

rationem reddens

78 Editionem porro diu distuli, non sine certo consilio; cum interim undique crebris amicorum epistolis interpellor, efflagitantium, ut quod in usum publicum a me paratum noverant, aliquando publici juris esse sinerem, nec sanctos Martyres debito sib in terris honore diutius paterer defraudari. Inter hæc superioribus annis a R. P. Servatio Myricano, ministro Provinciali FF. Minorum inferioris Germaniæ

AUCTORE I. B. S.

niæ, communi nomine eorum, qui tunc ad comitia provincialia convenerant, instantissime fui rogatus, ut diuturnæ eorum exspectationi satisfacerem. Quod et me frater ejus R. P. Martinus Myricanus, itidem Provincialis multo ante rogaverat. Indignus quidem ego rogari a tantis viris, atque eo magis ac justius protherviæ condemnandus, si non obsequerer : ut jam de dilecto fratre meo R. P. Arnoldo Estio, qui nunc eidem provinciæ Minister præest, nihil dicam : quo certe non alium sensi magis molestum exactorem. Tot igitur amicorum atque præstantium virorum auctoritati cedendum ratus, tandem in Dei nomine me ad editionem accinxi, passusque sum prodire, quod tantopere videbam expeti. Tui candoris erit, Christiane ac benevole lector, operam hanc nostram boni consulere : tuæ pietatis, fructum, si quem ex illa perceperis, auctori Deo, qui et in ipsis Martyribus sua dona coronavit, adscribere. Quod si etiam nostri in precibus tuis ad Deum meminisse dignaberis, præclarus hic mihi fructus operis erit ac laboris. *Hæc de historiæ auctore, ejus*
B *consilio et executione satis dicta sunto.*

Cur omissæ fuerint SS. Martyrum effigies.

79 *Postremum moneo, in votis mihi magnopere fuisse, gloriosissimorum athletarum nostrorum effigies, ad vivum expressas, hic in æs incisas et in unam laminam collectas lectorum oculis repræsentare, si totius Martyrum cohortis imagines impetrare potuissem; quarum cum solæ quindecim ad manus meas pervenissent; nimirum undecim ex Ordine Minorum, Vecchelii et Poppelii Pastorum, Dunæi et Joannis Oosterwicani; alias requisivi ab Amplissimo Abbate ad S. Michaelis, et a RR. PP. Dominicanis : verum cum illi tantillum de suo conferre dignati non fuerint, neque mihi expedire visum sit, solos quindecim, exclusis aliis, seligere, ulterioribus conatibus atque excursionibus supersedendum putavi. Sufficere omnibus oportebit delineationes Estianas, quæ si non penicillo aut scalpro, stylo certe ita ad vivum descriptæ videntur, ut ipsas ea ratione contemplari, non injucundum futurum sit. En igitur Acta ipsa, ea fide ex Namurcensi editione hic transsumpta, et marginalibus additionibus illustrata,*
C *qua ab eodem Estio pridem edita sunt, tanta claritate perspicua, ut annotata iis subjungere, minime necessarium existimaverim.*

HISTORIA MARTYRUM

Auctore Guilielmo Estio Hesselio, Sac. Theol. Doctore, et in Academia Duac. Professore; edita Duaci an. MDCIII, et Namurci MDCLV.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Rerum Batavicarium et oppidi Gorcomiensis status, iuvalescentibus Geusiis anno 1572: PP. Minoritarum ibidem cœnobium; ejus Guardiani inconcussa fortitudo et Fratrum cura, cum quorum plerisque ad castrum se recipit.

Anno post Christum natum septuagesimo secundo supra millesimum et quingentesimum, regnante D
Philippo secundo Hispaniarum Rege Catholico, ejusque nomine totius Belgii gubernatore Ferdinando Alvarezio Duce Albano; cum per Hollandiæ et Zelandiæ loca factio seditiosorum hominum, Deo ac Regi adversantium (qui vulgo Geusii dicebantur) post priores illos iconomachicos tumultus anno MDLXVI excitatos, ac Dei ope et Margaritæ Ducissæ Parmensis (quæ per id tempus Belgii gubernacula pro Rege Catholico tenebat) aliorumque prudentia feliciter repressos, iterum tributi cujusdam occasione ad nequitiam suam abusa, paulatim et numero et viribus incresceret; jamque Brilam, Flissingam, Enchusiam, oppida maritima, rebellium conatibus admodum opportuna, cum aliis nonnullis, atque in his Alcmaria, suam in potestatem redegisset, Dordracum quoque, insignem Hollandiæ civitatem, per defectionem concitatæ multitudinis non multo post ab illo hominum genere contigit occupari. Ab ea civitate itinere fere sex horarum abest Gorcomium (Gorincheim originale ei vocabulum est) primarium territorii Arkelensis, sive, ut nonnulli E
vocant, Herculensis, oppidum, non illud quidem valde amplum, sed tamen et civium numero frequens, et mercaturæ peropportunum, videlicet in ripa Mosæ, commodissimo ad navigationem loco situm.

Cum seri eo tempore Geusii Gorcomio imminerent,

magna ibidem catholicorum consternatio :

2 Eo cum nunciatum esset, Dordracum teneri a Geusiis; cum pios omnes, tum eos præcipue quorum in Ecclesia sacratius erat aut ministerium aut professio, rumor ille non parum perculit. Neque enim ignorabant, quis et qualis hostis immineret, ut cujus ingenium egregiis aliquot crudelitatis exemplis recenter editis, jam proditum satis ac declaratum esset. Miscebant Geusii callido et pravo consilio causam religionis cum negotio politici regiminis; ut quibus non tolerandam esse impositi tributi servitutem persuasissent, simul in odium Catholicæ religionis [eos] pertraxisse viderentur; propterea quod Hispani, a quibus istiusmodi oneribus in extremam servitutem se deprimi vociferabantur, eam religionem et præ ceteris colerent, et omni studio propagare contenderent, et hæreticos omnes capitaliter odissent. Quo certe nomine veris F
et cordatis Catholicis omnibus, tam laicis quam Ecclesiasticis, non immerito cara erat Hispanica natio. Igitur apud Geusios pro eodem habebantur, Papista sive Catholicus, et fautor Hispanicæ gubernationis. Unde odium omne, in Hispanos conceptum, in totum genus Catholicorum recidebat; sed maxime in ordinem Ecclesiasticum et Monachos, tamquam prima atque electissima Ecclesiæ Catholicæ membra. Quos proinde ex tam prospero rerum Geusianarum successu graviter consternatos, magna solicitudo, magnus ubique metus non abs ratione pervaserat, iis præsertim locis, quæ periculo jam proxima videbantur. Atque ita se res habebat Gorcomii post Dordracensium defectionem.

CAP. II. *Religiosorum imprimis, in quos ipsi maxime sæviebant.*

3 Erat in ea civitate cœnobium Fratrum sub Regula B. Francisci Christo militantium, non tam vel amplitudine loci, vel elegantia structuræ, vel numero Fratrum, quam observantia severioris disciplinæ commendabile. Hujus loci Fratres in trepidatione non minima versabantur, hoste tam vicino, ut qui humanæ infirmitatis sibi conscii,

Geusiorum

A Geusiorum sævitiam atque odium in se implacabile plane cognitum haberent. Præerat illis eo tempore Guardianus vir inculpatæ sanctæque vitæ Nicolaus Picus, in eadem urbe natus. Cujus virtus, atque imprimis ardens pro Catholica religione studium et zelus toto hoc persecutionis tempore singulariter eluxit, uti tota fere subsequens narratio declarabit. Ut autem de hoc viro altius aliquid repetam, ventitabat ad eum, tum alias, tum maxime sub id tempus, novis jam turbis enatis gliscentibusque, quidam ipsius ex sorore nepos R. E. * juvenis pius et egregie Catholicus (quem et ille impense diligebat, et a quo vicissim impense diligebatur) ita pro avunculi vita et incolumitate solicitus, quomodo quondam adolescens ille, quem Lucas refert Apostolo Paulo, cujus ipse quoque sororis filius erat, structas a conjuratis insidias pia solicitudine præcavisse. Commemorabat hic apud avunculum, quæ passim ferebantur, recentia Geusiorum infandæ crudelitatis facinora in Catholicos; quorum alios, horrendis B suppliciis excruciatos, occidissent, alios pessime mulctatos dimisissent, virgines etiam Deo consecratas sacrilega atque incesta libidine contemerassent.

* Rutgerus Estius, auct. frater.

S. Nicolaus Picus PP. Minoritarum Guardianus,

4 Inter alia de viro quodam Gorcomiensi (qui, quod in religionem et Regem graviter offendisset, exulare coactus, piraticam in mari contra Catholicos exercebat) quemadmodum is quemdam suum civem vicinum, atque in litteris olim condiscipulum, nomine Arnoldum Cnobbaut, virum Catholicum, eaque potissimum causa sibi vehementer exosum, in Waterlandiæ partibus, ubi villa ei erat haud procul a mari, per id tempus degentem, sociorum adjutus opera, hostiliter invasisset, ac domo ejus per vim occupata, rebusque omnibus exspoliata, ipsum in navim pertraxisset, inibique multis plagis et opprobriis affectum ac varie vexatum, atque inter hæc naribus et auribus fœde truncatum, ex antenna, quæ in mali summitate erat, sublimem suspendisset : Ita vero pendentem tum ipse, tum socii ejus accenso larido, quod in particulas concisum sclopetis suis infarserant, certatim impetivissent, donec ille tan- C dem inter horrendos cruciatus deficientem animam efflaret. Hæc si faciunt, inquiebat idem juvenis, homini laico, quid sacerdoti facturos censes? Quid monacho? Quid autem Fratri Minori? Quo enim quisque melior, et sui status seu vitæ ratione Deo conjunctior, eo gravius apud diaboli ministros odium incurrit. Nec vero ullum acerbius odium, quam quod in veros Dei cultores falsa religio conflaverit.

ad fugam a nepote non semel solicitatus,

5 Istiusmodi sermonibus ille Nicolaum ad fugam mature capessendam hortabatur, ejusque rei persuadendæ gratia diebus fere XIV, antequam in hostium manus civitas veniret, frequenter eum adibat : et quidem eo frequentius, quo magis hostium conatus procedere videbat, obsecrans eum et obtestans, ut ad tempus certo se discrimini subduceret. Ad quæ Nicolaus identidem his atque hujusmodi verbis respondebat : Horrenda sunt, fateor, quæ narras. Quis enim humanus animus ad tantam illorum hominum crudelitatem non exhorrescat? Quis vero tali hoste propinquante non metuat? Itaque metuere me, cum hæc audio, non equidem negaverim. Humanum namque est mortem et cruciatus extimescere. Verumtamen etsi mille mortes intentari mihi videam, Deo propitio, nec fidem meam prodam, nec fratres meos in periculo deseram. Illo rursus inter alia referente, quod Geusii dicerent (ita videlicet instructi a magistro suo Calvino) se, si sic cum ipsis ageretur, quomodo cum Catholicis, ore fidem negaturos, potius quam adeo dura pati cogerentur : perapposite respondit Nicolaus : Hæc si palam dicunt, dum adhuc prospere cum ipsis agitur, quid dicturos existimas, rebus adversis? Nos autem, absit ut aliquando fidem nostram negandam putemus, parati prius, adjuvante Deo, mortem et omnia extrema perpeti, quam ut tantum scelus admittamus.

A. Guil. Estio.

omnia ejus consilia fortiter et constanter respuit.

6 Cum aliquando ab eodem nepote ad capiendam fugam importunius urgeretur, talibus eum verbis velut cum stomacho repressit : Hem, quid putas? Mene derelictis fratribus meis, meæ solius saluti consulturum? Id equidem non possum ullatenus facere, nec volo. Rursus eo suggerente, ut E aut una secum fratres suos abduceret, aut prius omnes e monasterio dimitteret; uti quisque, quemadmodum unicuique id opportunum et commodum videretur, ad locum aliquem tutum se reciperet; idemque faciendum admonente de sacris virginibus, quæ in eadem civitate sub B. Francisci regula in monasterio S. Agnetis Deo famulabantur (harum enim cura similiter ad eum ut Guardianum pertinebat) respondit, nec illud sibi consilium ullo pacto consultum videri. Sic enim futurum, ut Geusii hac ipsorum seu fuga seu dispersione cognita, rati Catholicos jam rebus suis diffidere, ac spem tuendæ religionis omnem abjecisse, cristas etiam multo magis attollerent; contra vero qui adhuc in plebe Catholici essent, ob eamdem causam animos dimitterent, nec jam, ut facere soliti, conatibus hæreticorum amplius obniti auderent, itaque certo certius civitatem mox in Geusiorum potestate futuram. Atque hujus rei culpam penes se suique Ordinis homines fore, ut qui hac sua parum virili trepidatione ac præpropera fuga depressis F bonorum civium animis, civitatem hosti prodidisse viderentur. His ille verbis pio ac solicito nepotis animo tunc quidem utcumque satisfecit; nulla interim in re sui officii negligens, dum consolando, docendo, exhortando, nunc privatim fratres suos, aliosque familiares, nunc publice pro concione plebem in fide Catholica confirmat, contestans, in ea persistendum esse, quidquid tandem accideret; ac mortem oppetendam potius, quam fidem quoque pacto vel negandam vel deserendam.

Cap. III. *Prævalentibus Geusiis, rei sacræ prospicit.*

7 Porro cum jam, ut initio dicebam, Dordracum, proxima Gorcomio civitas, in Geusiorum partes concessisset, ac plane futurum videretur, ita, uti tunc erant, passim affectis hominum animis, ut vicina quæque loca similis tempestas involveret; iterum suæ incolumitati uti consuleret, admonitus a nepote Nicolaus, nondum quidem sibi fugiendum statuit, sed tamen periculi magnitudine ac præsentia permotus, tradidit ei sui monasterii vascula aurea atque argentea, quæ ad

A. Guil. Estio.

sacrorum ministerium pertinebant, in ædibus patris ejus, suique sororii, cui Hesselio Estio nomen erat, abscondenda. Quod et ab illo tunc factum est. Erat is dies xxiv Junii, Baptistæ natalitius. Sed postero die rursum considerans Nicolaus, eo loco tuta neutiquam fore sacra vasa, quod vir ille et præcipuus inter Catholicos, et Fratrum Minorum familiæ singulariter affectus, ut erat, ita apud omnes passim haberetur, ideoque Geusios, si rerum potirentur, haud dubie domum ejus scrutaturos esse : mutato consilio, jussit inde ea repeti, atque in arcem asportari. Hæc enim mœnibus civitatis adhærens, et ad ripam fluminis præterlabentis posita ac probe munita, tutum satis receptaculum, tam rebus quam hominibus, tunc quidem a plerisque Catholicis judicabatur, præsertim cum et subsidium aliunde in tempore adfuturum multi non dubitarent, quod hujus rei gratia jam nuntii cum litteris ad regios aliorum locorum Præfectos missi pro certo dicerentur.

8 Verum interim dum hoc vel agitur vel agi B putatur, cives quidam Geusii nihilo segnius, ac non paulo etiam quam Catholici, cautius alacriusque suum agebant negotium. Militum cohortem unam et alteram Dordraco confestim ad se mitti petunt, qui suppetias a Catholicis exspectatas anteverterent. Quæ res summa celeritate perfecta est. Nam tredecim naves Dordraco missæ cum militibus fere cl, die Junii xxv sub horam octavam ante meridiem in flumine velificantes, e regione civitatis et arcis apparuerunt. Tunc igitur civibus intra muros aliis perturbatis, aliis tumultuantibus, non parum auctus est metus iis, qui vel ordinis vel professionis ratione graviorem apud hæreticos invidiam sustinere solent. Quare tunc quoque Nicolaus, ne vel Deum tentare, vel officio suo deesse videretur, convocatis subitarie Fratribus, post necessariam pro tempore cohortationem, fecit omnibus liberam potestatem fugiendi, quo quisque vellet, aut ubi maxime speraret ab hostium injuriis se tutum fore. Ipse vero cum nonnullis, quibus idem placebat consilium, in monasterio permanere constituerat. Sed et virginibus sacris, quarum ad ipsum cura spectabat, permisit, ut C quando præsens ita poscebat necessitas, e monasterii septis egressæ, ad notos ac necessarios suos Catholicos diverterent, quo sic earum et saluti et pudicitiæ consuleretur. Nam eas, quæ in alias civitates Catholicas abire sibi tutius existimabant, jam pridie dimiserat.

facta Fratribus libera fugiendi potestate.

9 Inter hæc mendacissimus rumor Geusiis auctoribus tota civitate spargitur, Dordraci, Alcmariæ, inque aliis oppidis, quæ Geusiorum potestati cessissent, omnia, quæ ad religionem Catholicam pertinerent, inviolata et salva relinqui, Monachorum et Ecclesiasticorum lædi neminem, nedum aliorum quemquam civium Catholicorum; denique libertatem suæ cuique religionis omni securitate permitti atque concedi. Et ut plebis animos tributi cujusdam, ut diximus, occasione dudum a regiis gubernatoribus alienatos, ac non parum erga se inclinatos, potentius etiam in suarum partium favorem pertraherent, asseverant, fore ut annonæ pretia, simul atque Geusii rerum summam tenerent, remitterentur; quemadmodum factum jam in locis illorum potestati subjectis, simili prorsus D vanitate jactabant. Quamquam commentum illud non ex nihilo natum erat. Nam Geusii plurimum frumenti quibusdam eorum locorum agricolis per vim abstulerant; idemque frumentum vili pretio distractum ab iis in plebem postea fuit, uti plerumque solent res furto vel rapina quæsitæ. Ex eo facto sparsus est annonæ laxatæ rumor. Ut autem etiam opinionem aliquam sanctitatis inde venarentur, ejus frumenti partem in egenos distribuerunt; tale nimirum hac sua largitione Deo sacrificium offerentes, quale juxta Sapientem, qui filium mactat in conspectu patris.

Cap. IV Sparsis Geusiorum ad fallendum rumoribus,

10 Ceterum istiusmodi rumoribus cordatiores quam minimum movebantur, haud nescii, non ob aliud, quam ad fallendam plebeculam talia ab illis vel fieri vel excogitari. Nam et fama veracior certiorque multum ab his diversa jam ante nuntiaverat; et quidam Franciscanus, Alcmaria profugus, recentissime Gorcomium advenerat, oculatus testis eorum, quæ a Geusiis illic gerebantur. Referebat is inter alia, quemadmodum Geusii E monasterium ejus loci Fratrum Minorum invasissent, Fratres ipsos comprehendissent, comprehensos ac vinctos atque innumeris injuriis affectos tamquam patriæ proditores abduxissent; uni e Fratribus, ex morbo graviter decumbenti, lectulum, in quo jacebat, subtraxissent, ipsumque velut canem humi projectum reliquissent. Nec dudum quidem, sed ante biduum, id est, pridie S. Joannis Baptistæ facta hæc affirmabat. Auxit ea res metum (nec immerito) Fratribus Gorcomianis, apud quos hæc referebantur. Porro sub vesperam ejus diei rursum interpellatus a suo nepote Nicolaus, ut sibi caveret; nullis obsecrationibus adduci potuit, ut eam solam noctem extra monasterium ageret, affirmans, numquam se commissurum, ut vel tantillum Fratres suos deserat. Postero die, qui erat Junii xxvi, aucto periculo, quod Geusii jam ex proximo cum navibus urbi imminerent, occupata videlicet tam superiori, quam inferiori parte fluminis; iterum a Fratribus ad Guardianum concurritur. Neque enim adhuc, etsi pridie facta ejus rei potestate, e monasterio discesserant. Ille, tam- F etsi magno animi dolore pressus, quod non videret, qua ratione suos extra periculum collocaret, iterum eos in commune, quantum potest, consolatur, et forti ac fidenti animo esse jubet, iterumque discedendi, quo vellent, potestatem omnibus facit.

qui ipsorum crudeliter gestis plane refellebantur.

11 Mox universam librorum suppellectilem, quæ non exigua erat, et vestes sacras, aliaque divini cultus ornamenta quam ocissime in arcem deportari mandat. Hanc enim vir nobilis Gaspar Turcus, qui regio nomine eam tenebat, et toti territorio Gorcomiensi præfectus erat (vulgo Drossardum vocant) constituerat adversus vim hostium tueri, donec speratæ suppetiæ adventarent. Nam filium suum Guilielmum Turcum cum copiis a Comite Bussutano, Trajectensium ad Rhenum regio tunc gubernatore, in horas exspectare se affirmabat; et ostensis litteris Comitis, quibus id promittebatur, hac spe Catholicos, qui ad se in arcem confugerant, animabat. Porro cum e Fratribus quidam (inter quos Viceguardianus) urbe volentes egredi, portas clausas invenissent, impetrare

nil fisus S. Nicolaus, suos ad castrum deducit.

A trare nullo pacto potuerunt ab iis, penes quos erat clavium custodia, ut dimitterentur. Quare tum illi, tum alii Fratres in manifestum discrimen propter negatum a civibus discessum vocari se videntes, una cum Patre Guardiano sese in arcem recipiunt, tribus tantum exceptis, quibus propositum erat in monasterio remanere : cum quibus et Guardianus ipse manere maluisset, hostium exspectaturus inclementiam, nisi magis officii sui esse putavisset Fratrum conventui, quem major numerus repræsentabat, adhærere ; præsertim cum tres illi, quibus visum erat remanere, nulla necessitate id facerent, sed facile possent, si voluissent, ceteros Fratres in arcem comitari.

CAPUT II.

B *Insignes duo Parochi Gorcomienses incassum cives exhortantur ad tuendam religionem et fidem Regi debitam : deditur Geusiis Gorcomium. et post non longam oppugnationem etiam arx, pactis conditionibus mox violatis.*

CAP. V. Frustranei Pastorum conatus

Erant in ea civitate Parochi duo, Leonardus Vechelius et Nicolaus Poppelius, ambo viri præstantes, utpote sacrarum Litterarum egregie periti, et vitæ integritate conspicui, quique gregi suo salubriter pascendo vigilantissime præerant. Sed Leonardus, præterquam quod diutius præfuerat, ætate, doctrina, eloquentia potior, majorem erat auctoritatem apud populum consecutus. Hi, quamdiu spes adhuc aliqua servandæ civitatis superesse videbatur, nihil prætermittebant, quod ad excitandos et confirmandos civium amimos pro civitatis ac religionis defensione præstari a se posse existimabant. Primum mœnia obeunt, et majores ac minores quosque civium, quibus custodia portarum et murorum defensio demandata erat, hortantur ad virilem constantiam. Inde in forum progressi, quo jurati sclopetarii cives reipublicæ causa convenerant, eos gravi oratione monent, orant, obtestantur, ut hoc jam rerum discrimine viros se probent, strenue pro sacra religione certent, fidem Regi et civitati solenniter sancteque juratam liberent. Verum etsi non deerant, quorum in animis efficax esset Pastorum admonitio; plerique tamen diversis affectibus jam dudum præpediti, neque aures neque animum satis advertere visi sunt ad ea, quæ ab illis dicebantur : nonnulli etiam risu salutaria illorum monita excipiebant.

C

ad confirmandos in fide cives,

13 Posteaquam igitur apud cives omnia Parochi frustra tentassent, et multitudinem sic animatam viderent, ut a Geusiis, una cum libertate religionis omnia prospera promittentibus, in urbem recipiendis nequaquam abhorrerent; in arcem, quo jam ante confugerant, et noctibus aliquot superioribus securitatis suæ causa manserant, revertuntur, summopere dolentes, quod contemptis sanis Pastorum consiliis, oves male sanæ luporum dentibus dilaniandas ultro sese ingerere vellent. Sub idem tempus in arcem se contulerunt ex civibus Catholicis insigniores nonnulli, quibus impiorum hostium adventum exspectare minus tutum videbatur; inter quos erant Nicolai Pici sororius et ex sorore nepos, quorum supra meminimus. Alii quidam Catholici, dum necessariis quibusdam rebus in arcem adferendis occupati, ultro citroque discurrunt, arce excluduntur, quod jam constaret, hostem intra mœnia receptum esse. Quod ut quam ocissime fieret, erant inter cives, qui studiose confingerent, Hispanum militem, qui Roterodami per id tempus in præsidio erat, urbem illam totam incendisse. Metuendum, ne similiter ab iis tractaretur Gorcomium : proinde Geusio militi quamprimum portas aperiendas, qui Hispanum, statim alioqui superventurum, ab eo tam atroci facinore prohiberet.

A. Guil. Estio.

qui falsis rumoribus seducti

14 Spargebant et alios istiusmodi rumores in vulgus, ad id, quod volebant, exsequendum opportunos. His artibus cum Geusianæ factionis studia vehementius accenderentur, res eo tandem processit, ut frustra renitentibus Catholicis, sub horam secundam ejus diei pomeridianam Geusiis, qui foris exitum internæ dissensionis operiebantur, reseratæ fuerint civitatis portæ; nec id quidem ullis dictis conditionibus, quod eam paciscendi moram furor et violentia seditiosorum civium non permitteret. Ducebat Geusium militem Marinus Brantius, Flander, dudum abjectæ atque infimæ conditionis homo, nempe qui muniendis ac reficiendis adversus inundationes aggeribus fodiendo, et interdum rem nauticam exercendo vitam tolerasset. Sed audacia et ingenii quædam promptitudo præstiterant ei, ut apud perduelles aliquo esset loco. Quamquam se dignum erat agmen nactus, videlicet ex fece terræ marisque collectos aliquot nebulones, indignos qui militum nomine censerentur. Fuerant enim plerique eorum in piratica exercitati jam diu sub Guilielmo Lumnio (ut vocabatur) Comite a Marca, nulla alia stipendia merentes, quam prædationes liberas. Unde et nomen apud nostrates receperunt. Cum his igitur ingressus in urbem Marinus, mox forum occupat : eo statim cives omnes pulsu campanæ convocat. Tum jusjurandum omnibus proponit in hæc fere verba : Jurarent fidem servaturos se Regi, regioque provinciarum Belgicarum præfecto, Guilielmo Nassavio, Orangiæ Principi. Ceterum Duci Albano, ut tyranno, omnibusque, qui partium ejus essent, pro virili restituros : Defensuros item sacrosanctum Euangelium (hoc enim specioso titulo profanam suam novitatem vulgo commendare studebant) ejusque hostibus hostes futuros. Hæc qui probarent, jubentur manu sublatis in altum pileis assensum significare.

E

F

turpem deditionem faciunt.

15 Tunc igitur, pene omnes, qui præsentes aderant (aderant autem plurimi) pileos in altum sustulerunt, ad eum modum sacrilego se sacramento miseri perduellibus atque hæreticis obstringentes. Nec id satis. Jubentur etiam novis dominis acclamare : Vivant Geusii! Nec mora, magnis vocibus acclamatum est. Post hæc tam

optata

A. GUIL. ESTIO.

optata initia, satisque ex iis, uti videbatur, perspectos civium animos, Marinus, coacto senatu, consilium capit de arce expugnanda : in quam, præter illos, quos ante commemoravi, se receperant et alii aliquot Ecclesiastici viri, et civium Catholicorum non pauci cum uxoribus et liberis, ea quidem spe, quod putarent, arcem firmam ac munitam haudquaquam facile hostium violentiæ cessuram; aut, ut maxime tandem cessura videretur, subsidium a filio Præfecti in tempore adfuturum, quod eos obsidione pariter et discrimine liberaret. Erant autem omnes illi fere ejusmodi, quibus et Catholica religio et debita erga legitimum Principem observantia cordi esset, adeo ut improbi quidam, post receptos in urbem Geusios, horum periculo nequiter insultantes, inter se talia jactarent : non potuisse quemquam præcipuos omnes Papistas melius seligere ac segregare, quam quomodo nunc semetipsi segregassent; eaque re vehementer gaudere se significabant, quod deleri eos omnes perfacile esset, quando B soli atque a promiscua multitudine separati, uno in loco conclusi jam tenerentur.

CAP. VI. *Arcem sibi dedi postulantes Geusii,*

16 Porro qui in arce erant, cum animadverterent, rerum ad seriam arcis defensionem necessariarum pertenuem esse apparatum, et nec fabros nec chirurgum quidem ullum adesse, qui saucios curare posset; nec aggeres adversus hostium aggressionem objectos : rebus suis jam tum diffidere atque animum remittere plerique cœperunt, in solo fere subsidio, quod exspectabatur, spem omnem reliquam habentes. Quamquam interim sibi gratulabantur pii Catholici, quod illo execrabili jurejurando non essent constricti; satius esse ducentes, cum viris Deo sacratis, sacerdotibus, inquam, et monachis mortem perpeti, quam cum hæreticis nefario fœdere colligatos vivere. Præfectus arcis in forum, quod a Geusio milite tenebatur, æneum tormentum explosit semel et iterum, hostem se illis eo pacto declarare volens. Hi contra, dedi sibi arcem continuo postulant. Qua re incunctanter negata, parare aggrediuntur ea, quibus ad oppugnationem opus erat. Verum- C tamen Marinus, ita suadentibus quibusdam e civium numero cordatioribus, non ante vi tentandam putavit arcem, quam litteris ad arcis Præfectum missis, ejus animum certius exploraret, atque etiam ad faciendam deditionem sollicitaret. Eas litteras perferendas dederunt Franciscano cuidam laico ex iis, qui in civitate remanserant, quod ei et facilius creditum iri ab his, qui in arce erant, et propius ad arcem accedenti minus fore periculum existimaretur. Quo cum ille cum litteris accessisset, et a quibus et quam ob causam missus esset, ad eos, qui in arce erant, inclamasset; Turcus præfectus renuntiari jussit, se litteras nullas accepturum ab iis, qui regiæ Majestati per rebellionem arma inferrent.

Præfecti responso irritati,

17 Hoc accepto responso, Frater laicus, ut quoquo modo sua legatione perfungeretur (quod illi pro tempore faciendum occurrebat) litteras, quas manu tenebat, utpote non obsignatas aperuit, et elata voce legit ad eos, qui in arce stabant ad portam proximi. Pollicebantur litteræ Præfecto dignitatem suam atque officium salvum, si in ar- D cem reciperet præsidium Principis Orangii. Ceteris item ad unum omnibus, qui in arce erant, vitam incolumem, bonaque omnia salva, et liberum ex arce discessum, si eam Orangianis dederent. Ex quo certius atque securius ea res transigi posset, petabatur iisdem litteris, ut Præfectus in curiam, ubi eum senatus cum duce militis Orangii præstolaretur, ad colloquium descenderet. Ad ea responsum fuit in hunc fere modum : De arce dedenda ne quid sperarent; sibi ad defensionem nec animum nec vires defuturas. Quod si cum Præfecto colloquium expeterent, ad eum in arcem venirent. Id enim multo justius esse, propterea quod ipse regio nomine præfecturam in eos gereret. Eo responso, seu quod ab internuntiis ferocius dictum, seu quod a simplici fraterculo parum commode relatum esset, irritati qui in senatum convenerant, illico parari atque expediri quam diligentissime jubent, quæcumque ad expugnandam arcem videbantur opportuna. Quibus quam celerrime comparatis, et machinis E æneis ad ea loca, unde facilior ad invadendam arcem via fieri posset, adductis, appetente jam vespera, magnis viribus animisque cœpta est a Geusiis oppugnatio.

eam totis viribus oppugnant,

18 Nec minus fortiter resistunt obsessi, crebra et terrifica in adversum hostem tela mittentes. Verum quia paucitate laborabant (neque enim milites stipendiarios supra viginti eo tempore Præfectus habebat; ceterorum autem manus armis tractandis minimum assueverant) prohibere non potuerunt, quo minus hostis usque ad portam arcis extimam pervaderet, eamque flammis injectis incenderet. Quamobrem necessitate compulsi, totam eam planitiem, quæ extremo muro claudebatur, et civitatem proxime respiciebat, atque ab arce reliqua aliquanto interjecto spatio divisa erat, hosti permittentes, retro abierunt in secundam arcis regionem. Sed cum hostis eo successu erectus et loci commoditate adjutus, atque insuper multorum ex plebe, quibus res novæ cordi erant, accessione auctus, obsessos jam et arctius premeret et acrius oppugnaret, nec sub- F sidiarius miles diu exspectatus usquam appareret, ea quoque regione ante mediam noctem derelicta, in præcipuam ac firmissimam totius castri partem, cui a lapidis colore cæruleæ turris nomen erat, se recipere coacti sunt.

Præfecto non minus acriter resistente,

19 Ea namque totius loci dispositio erat, ut ex urbe in hanc turrim, nisi tribus fossis latis et aqua plenis prius transmissis, perveniri non posset, quæ justo inter se spatio distantes, duas, quas dixi, regiones comprehendebant; hanc turri, illam civitati, ambas autem sibi invicem ponte conjunctas, et utramque a fronte portis et muris protectam. Ipsa porro cærulea turris orbiculari figura justam complectebatur amplitudinem, et ab imo usque ad fastigium ex secto marmore exædificata, pulcrum atque augustum præbebat intuentibus spectaculum. Hanc Præfectus non omnino desperabat se tueri ac retinere tantisper posse, dum filius cum exspectato subsidio adventaret. Verum illo tardante, atque hoste jam de proximo summa vi ad expugnationem arcis connitente;

præsidiarii

A præsidiarii milites, spe retinendæ arcis abjecta, Præfectum deserunt, arma projiciunt, palam fatentur, pugnare se nolle; nonnulli quoque eorum clanculum ad hostem se recipiunt. Contra Præfectus, qua erat animi magnitudine, vel solum se pugnaturum, atque hosti restiturum ad extremum usque vitæ spiritum affirmabat, si a ceteris omnibus desereretur; addens nihil fidei, neque clementiæ sperandum ab hoste rapinis, cædibus et sacrilegiis assueto.

CAP. VII. qui demum suorum clamoribus fractus,

20 At vero alia parte feminæ, quæ in arcem confugerant, suis altis ac luctuosis clamoribus, quos ex periculi magnitudine timor exprimebat, Præfectum haud mediocriter obtundebant. Sed et uxor ac filia collum amplexibus stringentes, enixissime eum obtestabantur, deditionem uti faceret, ac ne suam suorumque salutem pertinaci animositate in certissimum discrimen adduceret. Quas ille iratus abs se repulit. Cum autem ex viris etiam præcipui quidam, iidemque neutiquam ignavi, suaderent Præfecto (quem desperare de arce retinenda jam B ex quibusdam ejus verbis animadverterant) ut pactis cum hoste conditionibus arcem dederet; Guardiano tamen minime placuit eam dedi fidei hæreticorum. Neque fidem eis habendam censuit, quantumvis dejerantibus; certo persuasus, eos, qui datam Deo fidem violassent, nec hominibus inviolatam servaturos. Quamobrem nihilo segnius et ipse munitionis atque instaurationis operi insistebat, et socios ad idem opus cohortabatur, urgebatque etiam tunc cum miles stipendiarius animo fractus officium defensionis detrectaret. Sed cum hostis de studio oppugnationis nihil remitteret, ideoque obsessis periculum in singula pene momenta cresceret, cumque insuper inexpertorum animos vehementer perterrefacerent ingentia bombardarum tonitrua et fulmina, adeo crebra et continua, ut arx ipsa et a fundamentis concuti, et velut in mediis flammis posita, tota ardere videretur; non potuit paucorum virtus efficere, quo minus deditionis consilium obtineret, prævalescentibus nimirum aliorum utriusque sexus hominum continuis clamoribus, flagitantium, ut quomodocumque per deditionem saluti C omnium in commune consuleretur.

cum hostibus fœdifragis pasciscitur.

21 Quibus etsi diu non sine pertinaciæ specie resisteret Præfectus; ad extremum tamen passus est animum suum expugnari. Itaque placuit peti colloquium cum hoste. Cui primum oblata est arcis deditio, capitibus bonisque salvis. Quod cum Geusii abnuerent, postulantes tam vitam, quam fortunas obsessorum omnes suo arbitrio permitti; rursum obsessis animus crevit ex periculo. Qui manu pro salute decertandum sibi tutius simul et honestius rati, mox de integro tormenta ænea in hostem displodere aggrediuntur. Contigit ergo decurionis cujusdam, hominis strenui, cum in arcem invadere niteretur, frontem ictu globi ferrei diverberari. Quo ille vulnere accepto, statim mortuus concidit. Igitur cum viderent Geusii, siquidem vi expugnanda arx esset, eam victoriam sibi minime incruentam fore, subsidium quoque quod in horas exspectabatur, omnino antevertendum sibi esse statuerent; mitiore consilio usi, et capitis periculo obsessos liberantes, arcis deditionem cum iis pacti sunt, Marino ipsorum duce diserte et conceptis verbis jurante, omnibus, qui in arce essent, tam Ecclesiasticis, quam laicis (nemine prorsus excepto) vitam incolumem servatum iri, seque eos omnes liberos ex arce dimissurum. Ceterum bona quæcumque inibi reperirentur, victori in prædam cessura jam convenerat. Facta igitur est arcis deditio paulo post medium ejus noctis, quæ sextum diem Kalendas Julii proxime sequebatur.

A. Gilu. Estio.

CAP. VIII. BB. Minores resumptis, quas deposuerant vestibus.

22 Porro durante adhuc colloquio, cum videret Fratrum Minorum Guardianus arcem jamjam hostibus deditum iri, habitum professionis suæ rursum se induit. Fecerunt idem ejus hortatu et ceteri Fratres. Siquidem plerique eorum religiosum habitum deposuerant eo consilio, ut ne vestitu notabili, apud hæreticos odioso ac tantum non execrabili, periculum ultro sibi accersere viderentur, potissime vero ne, dum in arcis defensione varie occupantur, ab hostibus conspecti, de industria præ aliis bombardarum ictibus peterentur, sed indiscriminatim æquo periculo cum ceteris propugnatoribus versarentur. Neque vero lege ulla vel constitutione vetitum est vestem mutare, si quando justa necessitas id postulet. At neque illis facti sui deerant exempla, ne E domestica quidem. Nam quinque Martyres Franciscani, quos anno MCCXX, vivente adhuc B. Francisco, Sarraceni occiderunt, cum in eorum partes Christi fidem prædicaturi proficiscerentur, quo facilius illuc usque penetrarent, secularibus assumptis vestibus, habitum suum religiosum ad tempus occultaverunt. Quorum paulo post audito martyrio, B. Franciscum cum gaudio dixisse ferunt : Nunc vere dicere possum, me quinque habere Fratres. Ceterum hoste jam arcem ingressuro, cui tamquam potentiori facile esset singulos tenere atque internoscere, non putarunt viri religiosi suæ religionis habitum ultra dissimulandum esse, quando etiam pro ipsa Catholica religione videbant sibi mox decertandum fore.

armis spiritualibus ad certamen se parant.

23 Suis ergo vestibus resumptis, alius alii peccata Christiano more confitentur, in hostium exspectatione positi, ut reconciliatione super delictis etiam levioribus accepta, purgatis et ob id paratioribus animis, sævos hæreticorum insultus sustinere possent. Factum hoc pie imitati sunt secularium quidam; quos etiam Nicolaus parochus participes fecit F sacræ communionis Corporis Christi, quod ille pia solicitudine e templo civitatis in arcem detulerat, ne per ludibrium ab hæreticis, quæ iis impia consuetudo est, indignis modis tractaretur. In summa omnes fere quotquot in arce erant, quod hostium fidem merito suspectam haberent, ita se comparant, velut statim morituri. Porro Geusii jamjam illuc ingressuri, iterum atque iterum sanctissime promittunt pacta jurata se servaturos. Ipse eorum dux Marinus rursus ad introitum portæ dextram uni eorum, qui intus ad portam stabant, Hesselio Estio porrigens, hæc verba prolocutus est : Nolite metuere; Quod promisi, promitto etiam nunc, fidemque meam cum jurejurando obstringo, me omnibus qui in arce sunt, minoribus autque majoribus, et tam Ecclesiasticis, quam laicis pacta omnia servaturum. Tantum opus, ut paululum adhuc istic subsistatis.

In eos potissimum irraunt Geusii.

24 Quo dicto, cum suis introgressus, cogit omnes, quotquot in arce erant, in hypæthrium superius. Erat ea planities in arce media subdialis quadrata.

Tunc

A. GUIL. ESTIO.

Tunc illuc quoque mox impetu ingressi milites, instar rapacium ferarum, in captivos irruunt, vestes singulorum et loculos scrutaturi, si forte quid nummorum illi apud se retinuissent, ut id totum auferrent. Inter hos milites erant non pauci, qui multo ante propter læsam divinam regiamque Majestatem in exilium vel pulsi fuerant, vel metu sponte discesserant. Hoc genus infestissimum jam inde ab initio captivitatis sensere viri Ecclesiastici, præcipue vero Fratres Minores, quos illi inclementer admodum atque indigne trahentes exagitantesque, curiosissime scrutabantur, pecuniam apud eos quæritantes, qui suo instituto ac professione, pecuniarum adeo sunt inopes, ut earum etiam contactu abstineant. Sed enim auferre ab eis, quod non habebant, nulla vi potuerunt. Præ ceteris autem Vice-Guardianum, nomine Hieronymum, gravem atque honorabilem senem (ob id forte, quod Guardianum eum esse suspicarentur) infestabant, prehenso pectore cum violentia tractantes et vexantes hominem, ut ab eo nummos, quos pauper Christi nullos habebat, extorquerent. Non multo post captivi in culinam omnes retruduntur. Inde rursum aliquanto post propelluntur in atrium quoddam amplum et spatiosum.

Gorcomiensis civis magna impietas,

25 Huc ingredienti Marino, et (quo se victorem ac terribilem captivis ostenderet) strictum ensem sublatum dextra tenenti, quidam Gorcomiensis civis, una cum militibus in arcem ingressus, accensum funalem cereum (quoniam adhuc nox erat) præferebat, his verbis usus : Eodem prorsus modo, ut nunc ante dominum Capitaneum, incessi nuperrime publica in supplicatione cum hac ipsa teda ante sanctum Sacramentum. Atque adeo quartus ego hanc arcem ingredi modo ausus fui. Hæc ille non minori impietate, quam impudentia palam apud captivos cives suos jactabat, manifeste prodens vel detestabilem hypocrisim suam, vel insignem animi levitatem, qui in re tam gravi et seria intra tam breve temporis spatium, quod a festo Corporis Christi fluxerat, tam se sui dissimilem sibique contrarium ostendisset. Quamquam quod ille verbis, id alii plurimi per idem tempus factis et reipsa declararunt, quando tanta facilitate, seu levitate potius, quantam nemo satis mirati queat, diversam ab ea, quam ante coluerant, religionem vel admiserunt, vel etiam obviis, quod aiunt, ulnis amplexati sunt.

CAPUT III.

BB. Minoritæ, resumptis Ordinis vestibus, ad certamen se præparant, cum aliis captivis, quos contra juratam fidem pessime habent hæretici, opprobriis et conviciis flagella Dei facti, et Religiosis potissimum infesti.

In ario memorato captivorum omnium nomina calamo excipiuntur, traditurque descriptorum catalogus in eorum manus, qui inter cives seu depravatæ seu dubiæ religionis habebantur præcipui. Siquidem in vicinum conclave jam e civitate convenerant cum nonnullis aliis duo primarii senatores, tam novitiæ religioni, quam Geusiorum factioni non parum addicti. Quæ res etsi tum quidem captivos lateret, vehemens tamen iis erat suspicio, propterea postulari sua nomina, ut quoniam novis istis hospitibus erant ignoti, nominum descriptorum catalogus civibus exhiberetur, quorum indicio proderentur, si qui forte ex eis aliquando illius factionis homines dicto factove gravius læsissent. Eam suspicionem res ipsa confirmavit. Mox enim e captivorum grege nominatim evocatur una cum filio vir quidam egregie Catholicus, Theodorus Bommerus; cui, quod hæreticorum pernovisset ingenia, ideoque fidem eorum merito suspectam haberet, neutiquam placuerat deditionem fieri. Huic autem præ aliis erant infensi cives Geusii; vel quod eum sibi suisque conatibus adversantem sæpe experti fuissent, vel eo maxime, quod ipsum esse scirent, qui pridie Geusiis in flumine ante arcem et civitatem superbe velificantibus, compilatores illos templorum et sacrorum calicum surreptores alta voce inclamaverat.

CAP. IX. Duo cives bene Catholici,

27 Non id quidem immerito. Namque hujusmodi se salutationibus dignos esse reipsa illo ipso temporis momento declarabant, dum sacros calices impuris manibus in altum tollentes, propalam e navibus ostenderent, atque iis, ut olim sacratis Dei templo vasis Babylonii, Rege Balthasare; ad profanas compotationes detestabili sacrilegio in oculis omnium abuterentur, et sacrum vexillum, quod Ecclesiasticis supplicationibus præferri solet, in summitate mali pro ludibrio collocatum haberent. Verumtamen talia cum publice factitarent, audire hoc, quod erant, quodque esse se factis evidentissimis monstrabant, noluerunt : quin vero veris illis appellari se nominibus tulerunt acerbissime. Memoratum igitur Catholicum virum, peculiari carceri mancipatum, non multo post, contra datam et juratam non semel omnibus captivis fidem, in medio civitatis foro suspenderunt, adjuncto ei alio quodam cive Catholico. De quorum injusto supplicio dicemus infra plenius. Porro ad captivos in atrio positos multi cives hæretici ex eorum numero, qui dudum Catholicos acerbis odiis insectati fuerant, per intervalla accedunt, victis petulanter atque hostiliter insultantes, et cum exprobratione minas ingerentes, quorum aliis eo tam bello, ut ipsis videbatur, spectaculo abunde recreatis ac recedentibus, alii similiter se recreaturi mox succedebant. Ceterum in viros Deo sacratos præcipue, id est sacerdotes et monachos, illi maledicentiæ suæ virus exspuebant.

contra juratam fidem in furcam aguntur.

28 Inter hæc Præfectus arcis, captivorum unus, interrogatus a quibusdam, quare tanta animi obstinatione arcem defendere et servare voluisset; respondit id eo fecisse, quo fidem, qua Regi cum jurejurando obstrictus erat, inviolatam servaret. Iterum interrogatus, quare gregem sacerdotum ac monachorum ad se in arcem recepisset; respondit, illos sibi bonos amicos esse, eoque ad se confugisse, ut vitam salvam haberent. Bonis amicis

Præfecti arcis generosa responsa et incarceratio.

A amicis periclitantibus portas occludi minime oportere. Tertio rogatus, cur fratres ipsorum Joannem Maseicanum, et Bernardum Sartorem extremo supplicio affecisset; respondit, per justitiam publicam id abs se factum, atque ita pro sui officii ratione facere se debuisse, quippe qui administrator justitiæ fuisset eo loco constitutus a Rege. Fuerat autem in hos duos, propterea quod in suis ædibus hæreticos concionatores fovissent, ex sententia regii senatus gladio animadversum. Illum igitur e vestigio compedibus dure constrictum oneratumque satellites in carcerem abducunt, ne uxori quidem permissa potestate virum suum accedendi, tametsi jam præ tot molestiis incommoda valetudine affectum, ut uxoris solatio ac refocillatione magnopere opus haberet. Erat autem revera vir ille et Catholicæ religionis imprimis observans, et hominum Ecclesiasticorum amator. Cui postea Geusiorum præfectus tale perhibuit testimonium, ut de eo diceret ad quemdam, esse eum adeo insigniter atque intime Papistam, ut si B cor ei discinderetur, nil præter sacrificos et monachos inibi reperiretur. Neque hac in parte marito cessit uxor, pietatis admodum studiosa mulier, et sanctimonialium aliquot filiarum mater.

CAP. X. Acerba Geusiorum in Catholicos convitia.

29 Jam vero dici non potest, quæ convitiorum tela, quamque sævas atque atroces minas homines illi improbi et ab omni humanitate vacui in miseros captivos, qui fide ipsorum freti se dediderant, ac potissimum in sacerdotes ac monachos, certatim cumulatimque contorserint. Si nos, inquiebant, in vestra essemus potestate; nullum profecto tormenti genus opinione vestra satis esset acerbum et crudele nobis excruciandis atque e medio tollendis. Certe vivos nos ignibus exurendos traderetis. Quo circa vicissim vos cogitate, quas nunc pœnas daturi sitis. Nam vestræ nunc vices aguntur. En videtis et experimini manifestam adversum vos Dei vindictam, qui si nobiscum non esset, et pro nobis non faceret, quonam pacto fieri queat, ut nos numero tam pauci arcem tam munitam caperemus? En quomodo unus nostrum superat et in fugam vertit mille C vestros? Nempe quia recessistis a Domino Deo: Ideo ab eo nostras in manus traditi estis. An non octoni aut deni nostri totas civitates in suam redigunt potestatem? Nimirum ipsa nunc experientia satis vos docet, compleri in vobis iram Dei, et graves illas comminationes in Scripturis prædictas; eo quod in lege ejus nolueritis ambulare. Nunc ergo tempus est, ut meritas pœnas luatis. Sic illi barbare simul et impie miseris insultabant, non cogitantes se tamquam flagella Dei et virgas furoris Domini, quibus ille pro castigandis populi sui peccatis ad tempus uteretur, ad extremum projiciendos in ignem, diabolo et angelis ejus præparatum.

eos flagella Dei esse ostendunt,

30 Quid tamen illi aliud istiusmodi verbis, quam Catholicos esse populum Dei, cujus paternis flagellis emendati, velut olim Israelitæ, tandem promissam capiant hereditatem; se vero ad eorum pertinere consortium ostendunt, quos a spe regni cælestis alienos atque paternæ hereditatis exortes, vel in hoc seculo divina justitia negligit ut in futuro gravius puniat, vel hujus quoque vitæ malis oppressos sed incorrectos, ad gehennæ supplicium transmittit, numquam finiendum. Quales olim fuere, per quos subinde populum suum affligi voluit Deus, Ægyptii, Assyrii, Chaldæi: qualis Antiochus ille, cui post temporariam populi Judaici castigationem, quam per ejus immanem sævitiam misericorditer et juste Deus exercebat, severum atque intolerabile Dei judicium mox adfuturum, fortissimi Martyres, quos exquisitis excruciabat pœnarum modis, inter ipsa tormenta divino spiritu moti non tacuerunt. Quales item qui posterioribus seculis post primos illos Christianæ fidei persecutores Ecclesiam, permittente Deo, vastaverunt, Gotthi, Hunni, Vandali, Longobardi. Qualis denique ipse diabolus cum angelis suis, qui post consummatum opus multifariæ tentationis electorum Dei, in ignem æternum sibi suisque paratum mittetur.

A. Guil. Estio.

qui non sua virtute, sed aliorum perfidia vincunt.

31 Quamquam quod de sua admirabili virtute et cælesti auxilio jactabant, plane ridiculum est. Non enim civitates vi expugnabant, ut hinc eorum appareret fortitudo: sed ab amicis fautori- E busque suæ factionis, hæreticis, inquam, et Geusiis, quorum ingens ubique copia succreverat, apertis portis, resistente nemine, passim in urbes advocabantur. Hoc si urbes expugnare est et fortiter agere, ita quidem sane eos in fortium virorum classe reponemus. At vero dum ita, ut dixi, Geusiorum quidam captivorum miseriæ illudunt, alii nihilo mitiores per hypocrisim rogabant priores illos, ne tantopere victis infesti essent; futurum enim, ut in ipsorum sententiam partesque concederent. Tum rursus illusores illi, vultu ad lenitatem composito; O si id faciant, inquiunt, honoribus eos omnes ornabimus. Alium in hac civitate publicum ecclesiastem faciemus: alium atque alium aliis in locis eidem muneri præficiemus, aut certe ad alia officia dignitatesque provehemus. Inter hæc hæreticorum ludibria captivorum nemo verbum edidit, sed exemplo agni illius immaculati, qui cum ad crucem immolandus duceretur, non aperuit os suum, omnes silentium tenuerunt, velut et ipsi mox ad lanienam abducendi. Elucebat autem inter eos corona F Fratrum Minorum una considentium, ante quos instar gallinæ pullos suos protegentis positus, ipsa tenebat principia præfectus eorum Nicolaus Picus; qui et primus omnium passionis certamen auspicatus est.

Eorum in sanctos senes petulentia,

32 Erat inter sacram supellectilem, quæ in arcem allata fuerat, tabella, qua porrigi solet osculum pacis. Eam miles quidam arreptam petulanter magnaque vi vultui atque ori reverendi Patris obtrusit illisitque. Sed ille nihil hac militari insolentia commotus, vultum serenum, et gaudenti magis quam dolenti similem tenuit, neque omnino prostratræ mentis indicium inter tam graves barbarorum minas, terrores et contumelias constitutus ullum dedit. Parem animi tranquillitatem servarunt Wilhadus et Nicasius Minoritæ. Quorum Wilhadus quondam Dania, quæ illi patria erat, ab hæreticis pulsus, in Belgium velut azylum se receperat, jamque extremam ac prope decrepitam agebat ætatem. Hi duo viri per totum id tempus, quo adversum captivos inconditæ terribilesque

Geusiorum

A. Guil. Estio

Geusiorum voces perstrepebant, perinde ut in jugi convivio aut suavi symphonia, quieti securique sedebant, tantum statis precibus legendis et piæ meditationi, quod alias sæpissime facere soliti, vacantes : ut in eis perspicue verum appareret illud Salomonis : Non contristabit justum, quidquid ei acciderit.

CAPUT IV.

Ad sparsum imminentis mortis rumorem nihil prorsus terrentur SS. Guardianus et duo Parochi. Quam noxia rei Catholicæ fuerit politica in religione indifferentia : sero se delusos agnoscunt Gorcomienses.

B

CAP. IX. *Ad sparsum mortis rumorem Guardiani constantia,*

Eo tempore Geusii quidam submisse modesteque a captivis admoniti sui jusjurandi, quo vitam ipsis incolumem tam sancte pacti fuerant, responderunt : Si vitam solam pacti sumus, vestibus igitur spoliatos, ac velut Adamum penitus nudos hinc ejiciemus. Ita aliis alia loquentibus, dum eorum quisque velut ex auctoritate diceret, et cujusque sententia suffragii pondus habere videretur; in ancipiti res captivorum stabat, et spei quidem permodicum affulgebat, metus vero terrorisque plurimum miseris incutiebatur. Metum augebat rumusculus, tametsi falsus, ex ore Geusii cujusdam natus. Nam is uni captivorum, qui se nonnihil a sociis abjunxerat, vultuque mœstitudinem dissimularat, quasi de captivorum numero non esset, secreto ac serio affirmabat, jam decretum esse, ut monachi et sacrifici omnes quam primum necarentur. Ea enim gratia nuntium festinato missum esse Dordracum, qui carnificem C inde accersat. Reliquos Brilam ad Comitem ablegandos esse, ut de iis ille pro sua voluntate statuat. Primum hoc Guardiano, deinde utrique Parocho ab eo, cui indicatum fuerat, nuntiatur. Guardianus hæc audiens ac vera ratus, nullum tamen neque verbum neque signum edidit hominis consternati; sed solitam vultus constantiam servans, tantum oculos humi defixos tenebat, videlicet obtutum avertens ab iis, qui circum se positi, frementes atque insultantes, inamœnum ac grave captivis spectaculum exhibebant. In hac vultus atque animi tranquillitate tantum cælestia contemplari, cum Deo colloqui, se suosque ejus providentiæ contradere, denique martyrium tacitus meditari videbatur.

virilis Vecchelii Pastoris animus,

34 Porro Leonardus parochus, et ipse vultu quam minimum mutato, solitum virilis animi robur et fortitudinem præferebat. Sed neque prorsus desperabat, se liberatum iri, propterea quod multa humanitate sæpe fuisset usus erga hæreticos, quos ab errore prius ad fidem Catholicam revocatos, interventu suo pius Pastor ab incom- D modis et mortis supplicio liberaverat. Inter quos Anabaptista quidam, cum ante annos quadraginta profano suæ sectæ lavacro retinctus fuisset eamque ob causam in vinculis habitus, aliquando de capite periclitaretur, eo nimirum supplicio plectendus, quod illius sectæ hominibus Catholicorum Principum edictis constitutum erat; optimi sui Pastoris opera ac pia solicitatione periculo mortis exemptus, et venia criminis impetrata, liber fuerat dimissus. Hic, ut alii multi, arcem post deditionem ingressus, ad captivos, velut ad publicum spectaculum accurrit. Leonardum inter captivos ut vidit, adiit, quasi fortunam viri miseratus. Leonardus quoque, quantum locus et res sinebant, cum homine colloquens, mutuam officii vicem ad evadendum præsens periculum reposcere visus est. Quod ei sane vitio verti non debet, cum viri prudentis sit, nec temere se periculis objicere, nec humana subsidia, quibus ea possint evitari, negligere. Quod vel uno Pauli gentium Doctoris exemplo monstratur, qui, quo vim ho- E stium evaderet, seque Ecclesiæ servaret, modo fugiens per murum in sporta dimittitur, modo se civem esse Romanum exclamat, modo se Pharisæum profitetur, modo Cæsarem appellat. Ceterum civis ille, quem dixi, sive quod ad pristinum errorem relapsus esset, ut proclive est illi hominum generi ad vomitum reverti, sive quod ad fidem Catholicam non ex animo fuisset conversus, sed tantum pro re et tempore ita simulasset, accepti beneficii gratiam parvi pendens, nihil omnino profuit, ac ne quidem, ut prodesset, operam dedit.

atque item Pastoris alterius Poppelii.

35 Alter vero parochus Nicolaus Poppelius, pallente depressoque vultu, consternatum non mediocriter animum ostendere videbatur. Poteratque hoc tribui timori, cujus præ aliis causam habebat, quod multos malos male sibi velle nosset, propterea quod in concionibus publicis magna libertate cum pari acrimonia vitia hominum castigare, præcipue vero in sectas sectariosque invehere solitus esset. Quod etsi ita sit, F minime quidem id ei vitio dari debet, quando timor ejusmodi ita naturalis est, ut eum a se prorsus excludere non sit in hominis situm potestate, etiamsi quam maxime rationis imperium in auxilium vocet. Ideo namque et Christus, omnium Martyrum caput et Dominus, tale aliquid volens assumpsit, ut eos, quibus ista nolentibus accidunt, suo solaretur atque firmaret exemplo. Quamquam ego de Poppelio magis existimo, id ei accidisse, quod viris fortibus solet, qui perpensa cum ratione periculi magnitudine, cunctanter ac trepide certamen ineunt. At in ipsa congressione et pugna viros se præbent; contra quam temerarii et stulte audaces facere solent. Itaque illa Poppelii trepidatio, vultus dejectione indicata (ut mea quidem fert sententia) non aliud, quam instantis pugnæ prudens quædam meditatio fuit; qua nimirum hinc suarum virium imbecillitatem considerando, inde vero divinæ virtutis opem sperando atque invocando, ad agonem martyrii caute provideque se præparabat. Ignavia porro mollitiesque animi quam ab hoc viro longe abfuerint,

primum

A primum illud declaravit, quod paulo ante interrogatus a quodam, licitumne esset Orangio in præsenti negotio jurare, simpliciter respondit, id citra culpam mortalis peccati fieri non posse. Sed multo etiam magis postea robur animi ejus prodidit illa coram hostibus frementibus ac præsentem mortem intentantibus apertissima fidei Catholicæ confessio, de qua in progressu dicemus.

CAP. XII. *Nihil magis religioni nocet,*

36 Ceterum nihil mirum, si captivi, quibus suum ob oculos vertebatur periculum, timere et expallescere visi sunt, quando et ex iis, qui istorum miseriæ spectatores astabant, nonnullos videre erat colore atque habitu vultus nihilo lætiori, scilicet animi dolore pressi manifestum indicium præferente : seu quod humano miserationis affectu præsentem casum civium suorum graviter ferrent, seu quod parem sibi quoque cum illis fortunam ab hostium perfidia metuerent, et certo metuendam esse viderent; seu forte quod facti sui conscientia torquerentur, ut B qui barbaro milite in civitatem ita temere admisso, tot cives innoxios, imo viros optimos in extremum vitæ discrimen adduxissent. Neque nunc eos dico, qui factionis et sectæ studio Catholicos omnes oderant. Hi namque tunc, uti suarum rerum successu vehementer exultabant, ita (quod ante dixi) captivis perquam petulanter insultabant : sed de iis loquor, qui seu recte seu secus in animo de religione sentirent, eam tamen ita colebant, ut in primis sui status ac privatæ utilitatis et commodorum rationem haberent, interim externa specie magnam ad omnes homines humanitatem ostendentes. Erat inter hos senex quidam (cujus nomini parco, ne personam insectari videar) vir consularis et honoratus, sed cujus animi levitatem mutata religionis facies, atque immodicum omnibus placendi studium jam non semel coarguerant.

quam affectata aliquorum hypocrisis,

37 Nam primo Geusiorum tumultu, qui inciderat in annum MDLXVI, cum quartis feriis sub vesperum auditor ordinarius et cum primis spectabilis interesset concionibus hæreticis, quæ habebantur in domo quadam extra mœnia civitatis, C in eum usum Orangii auctoritate adinstar horrei tumultuarie constructa (neque enim intra civitatem iis concionibus locus impetrari tunc potuit, Orangio licet pro Geusiis graviter instante; sed viriliter obsistensibus cum utroque Parocho civibus Catholicis) idem ipse tamen, quasi vel inter religiones nihil esset discriminis, vel in hominem alium repente fuisset mutatus, postridie, id est quinta quaque feria, primo diluculo in ecclesia Catholicorum, inter primos honoratiori sedendi loco occupato, conspiciebatur; Missæ sacrificio, quod solenniter ea feria pro veneratione sanctissimi Corporis Christi ex more Ecclesiæ celebratur, singulari quadam specie devotionis intererat, luminaria, quæ ibi de more copiose solent accendi, suis ipse manibus perquam officiose accendebat; denique quæcumque homo vere Catholicus faceret, faciebat. Cum autem et locuples imprimis haberetur, et sæpenumero primarii senatoris, quem Burgimagistrum vocant, officio functus fuisset (quæ duæ res auctoritatem ei apud vulgus præcipuam conciliaverant) facile omnium oculos animosque in se convertebat, sive in ecclesia Catholica sacris interesset mysteriis, sive profanis hæreticorum concionibus se misceret.

A. GUIL. ESTIO.

etiam in re tam seria

38 Videbatur hoc quibusdam ad summam prudentiæ laudem pertinere, si gliscentibus religionis causa dissidiis, neutram in partem ita discederent, ut pro ea, quàm veram judicarent, devovere se, aut omnino molestiarum aliquid pati in animum inducerent; sed pro temporum atque hominum varietate subinde in aliam atque aliam formam, simulando ac dissimulando, se converterent, amicitiam cum omnibus colerent, aut certe colere se fingerent, comitatem apud omnes ostenderent, favorem denique suum atque obsequium omnibus promitterent; nimirum hoc pacto sese (ut quidem videri volebant) publicæ tranquillitati quam optime consulere, revera autem privatam vitæ commoditatem ac dignitatem, captatis omnium favoribus, quam prudentissime tueri se atque stabilire arbitrantes. Quamquam ejusmodi homines opinione ac spe sua frustrari non raro E contingit : dum enim sincere nihil agunt, sed ad plausum et favorem multitudinis actiones suas omnes componunt, fit sæpenumero ut detracta larva, et detecta ea morum hypocrisi, quæ profecto nec diu latere, nec cordato cuiquam probari potest, tamquam vafri, subdoli, parum fidi, meri simulatores ac dissimulatores vulgo male audiant, eamque etiam ob causam omnibus exosi merito reddantur.

tempori sese aptantium;

39 Utcumque tamen interdum fucus fiat hominibus, ea, quæ foris apparent, tantum intuentibus; Deo certe, qui cognitor ac discretor est cogitationum cordis, fucata hæc seu prudentia, seu sapientia, quam specioso nomine politicam nonnulli vocant (nos cum Apostolo Jacobo terrenam, animalem, diabolicam rectius appellaverimus) placere nequaquam potest : quia juxta Psalmistam, Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. Quandoquidem et Paulus Apostolus, si adhuc hominibus placeret, Christi servus non esset. Et tamen ejusdem Apostoli testimonio pariter et F exemplo sapientiam illam suam astruere non veretur politicum istud hominum genus, quod ille se Judæis Judæum, infirmis infirmum, denique omnibus omnia factum esse dicat, ut omnes faceret salvos : quasi factum hoc Pauli ad simulationem pertineat erroris, quæ semper est detestabilis, ac non potius ad condescensionem et commiserationem errantium atque infirmorum, quæ in magistro pietatis est imprimis commendanda; dum salva veritate nihil eorum prætermittit, quibus proximorum vel error corrigatur, vel infirmitas sublevetur.

qui merito redarguuntur.

40 Alioqui, quomodo implebit quod ipse alibi docet, ab omni specie mala abstinendum esse? Aut quomodo secum ipse consentiet, qui alias neque Titum propter Judæos circumcidi patitur, neque Petrum religionis in negotio quidquam simulantem sustinet, sed libera voce reprehendit. Ille igitur, de quo loqui cœperam, quasi consiliorum, quæ de captivis agitabantur, conscius, capitalem iis sententiam annuntiat, et specie condolentis

A. GUIL. ESTIO.

lentis atque consolantis monet, ut præsentem casum æquo ac forti ferant animo, quando spes non esset fore, ut decreta semel sententia revocaretur. Utrum autem revera decretum id jam tunc fuerit, an vero sic decretum fuisse aliquo errore putaverit, incertum habeo. Illud certum, neque hunc virum, tametsi auctoritate valere plurimum crederetur, neque aliorum civium quemquam, qui frequentes eodem adventabant, vel verbum pro liberatione captivorum eloqui ausos fuisse; quamvis ex iis nonnulli captivorum saluti consultum ex animo cupere viderentur. Quod illis sane præter opinionem evenit, ut, quorum adventum plerique omnibus votis exoptarunt, eos in urbem receptos tam graves hospites, imo tam duros dominos experirentur, ut jam ne hiscere quidem pro iis auderent, quibus ex pactis adeo sancte juratis incolumitatem deberi sciebant.

Experiuntur miseri cives, quæ S. Pastor ante dixerat.

41 Itaque factum, ut talibus portentis admissis, omnis reipublicæ forma repente fuerit eversa, civiumque auctoritas extincta, non Catholicorum modo, sed eorum etiam, qui sibi ab illis omnia diversa speraverant, libertatem, pacem, auctoritatem summam. B Quamquam hæc illis eventura, si Geusiorum fidei sese crederent, satis superque publicis in concionibus prædictum fuerat a Leonardo parocho; frustra quidem, utpote verba faciente apud homines dudum affectu et opinione contraria præoccupatos. Catholici vero cives, quorum exiguus esse numerus videbatur (de iis loquor, qui non in arcem confugerant, sed in civitate remanserant) delitescebant plerique præ metu, quorum etsi forte unus et alter familiaritate quorumdam Geusiorum freti, in arcem, ac deinde in atrium captivorum irrepsissent, trepidi astabant, ne verbo quidem ausi innoxiorum causam adjuvare : non illi sane dissimiles Petro, qui in atrium Pontificis post Jesum introgressus, Dominum ac Magistrum suum se nosse præ metu dissimulavit. Leonardus tunc admonitus a quodam captivitatis socio, quam non vere gloriatus aliquando fuisset, Gorcomii in tantum Catholicos hæreticis numero prævalere, ut singulis hæreticis opponere posset C denos Catholicos; Certe, inquit, fefellerunt me. Et verum hoc dixit. Fefellerat enim bonum virum multorum hypocrisis.

CAPUT V.

Segregatis in conclave Ecclesiasticis omnibus, oblatam libertatem renuit B. Guardianus, suos ad constantiam egregie exhortatus. Incusata perfidia Marini præfecti, qui tandem, pactis novis conditionibus, captivos cives laicos dimittit.

Inter hæc porro sub octavam horam evocantur e numero captivorum cives duo cum suis uxoribus, alter Splinterus nomine, qui civitati erat a D legationibus et negotiis publicis, pensionarium vulgo vocitant, alter ejus filius Joannes, utriusque juris licentiatus; pro quorum liberatione Splinteri nurus alteri cuidam ejus filio nupta (cujus in ædibus hospitio Marinus exceptus fuerat) magnis apud eum clamoribus ac muliebri ejulatu dum supplicaret, promissionem salutis eorum impetrarat, seu verius extorserat. His igitur abeuntibus suam causam alii captivi commendant, sed frustra. Mox enim iidem illi redire ad captivos jussi sunt, impediti aut certe dilati consilio quorumdam, quos seorsum in conclavi disceptasse inter se, quid de captivis ageretur, jam ante commemoravimus. Cœpit tamen exinde captivis nonnulla salutis spes affulgere, quod illo exemplo flecti posse præfecti animum intelligerent. Neque jam ob aliud se retineri arbitrabantur, quam ut, si quid adhuc pecuniæ reliquum apud se servassent, excuterentur, priusquam abire sinerentur; vel (ut quidam dicebant) lytron aliquod, æstimatione prius facta, solvere cogerentur. E

CAP. XIII. Captivis reliquis libertatem sperantibus;

Guardianus et alii segregantur :

43 Dum ad hunc modum captivorum pendent animi, evocatur Fratrum Minorum Guardianus cum omnibus suis, et præterea Canonicus quidam Regularis S. Augustini, idemque sacrarum virginum ejusdem Ordinis monasterii præfectus. Boni nuntii quibusdam ea res videbatur, existimantibus ob id primos evocari monachos, atque adeo liberos dimitti, quod nec pecuniam eos apud se habere amplius suspicio esset, et pretium ab iis pro capitum redemptione sperari non posset, ut quos ad mendicitatem usque pauperes esse constaret. Sed longe fefellit ea opinio. Abducebantur enim in conclave quodam, in quo sejuncti ab aliis asservarentur. Quo cum intrarent, et scalas ibi forte positas conspicerent, non aliud tunc quidem suspicati sunt, quam se continuo suspendendos. Ita spem temere a nonnullis conceptam superveniens hic metus ex animis eorum repente profligavit. Dum in eo loco custodirentur, accessit ad Guardianum quidam Gorcomianus civis, ei sanguine conjunctus. Is ut moribus levis, ita religione instabilis, primum aliquando Regi Catholico militaverat, et in recuperanda arce Lovesteina, Gorcomio vicina, quam ante Geusii dolo ceperant, virilem ac strenuam navarat operam; F sed postea Brilam, quando jam ea civitas a Geusiis tenebatur, nescio quo consilio profectus, in suspicionem venit, quod Geusiis ad militiam nomen dedisset.

ipse oblatum ad liberationem obsequium renuit:

44 Quam ob causam paulo post cum forte Gorcomium reversus esset, a præfecto comprehensus et vinctus, Roterodamum missus fuerat ad Comitem Bossutanum (qui tum eam urbem Hispanico præsidio Catholici Regis nomine tenebat) ut is regia, qua per Hollandiam fungebatur auctoritate, de illo statueret. Ac sane certum erat capitis periculum, nisi Guardianus, tum propinquorum precibus incitatus, tum maxime pia hominis commiseratione ductus, quod eum ad meliorem frugem hac via reductum iri speraret, dante videlicet intellectum vexatione, Roterodamum profectus, liberationem ejus sua apud Comitem intercessione impetrasset. Quo nimirum facto probatum reliquit,

quanto

A quanto flagrarit studio subveniendi eis, quos adversitate pressos, ope atque opera sua adjuvari posse non diffideret. Ceterum vir ille eo periculo liberatus, vitæ quidem emendationem nullam ostendit, neque deinde religionem Catholicam ex animo sectari visus est : quin potius Geusiorum factioni, tamquam parti potentiori, non multo post sociatus, nonnullam inter eos auctoritatem erat jam consecutus. Sed tamen accepti tam insignis beneficii non penitus oblitus, ad Guardianum, uti dicere cœperam, accessit, eumque benigne allocutus, operam obsequiumque suum omne perquam officiose ad ejus procurandam liberationem obtulit.

et unius alteriusve dicteria

45 At ille, quamvis de religione nondum esset proposita tentatio, liberari se prorsus renuit, si non omnes sui Fratres una secum liberi dimitterentur. Erant autem inter Fratres unus et alter, atque ii fortassis, quibus ad capessendam martyrii palmam animus postea per ignaviam defecit, qui cum viderent Guardianum præ se ac ceteris omni- B bus tam facile, si vellet, liberari posse, dicebant ei : Siccine nos, Pater, deseres? Et erat qui diceret : Tu nos huc introduxisti; et nunc in discrimine positos derelinques? Durum hoc illi erat, et acerbum auditu. Neque vero quemquam jussu suo vel suasu in arcem introduxerat, sed, ut est a nobis initio commemoratum, pridie quam in urbem hostis reciperetur, Fratribus omnibus potestatem fecerat, quo vellent, et ubi se salvos fore sperarent, discedendi. Cumque sua sponte et consilio major eorum pars in arcem se conferret, et tres modo laici in monasterio remanerent, cum quibus ipse quoque manere maluisset, ut qui patientiæ magis quam defensionis arma suam professionem decere non ignoraret; a conventu tamen Fratrum, qui in majori ac potiori numero consistebat, abesse noluit : eaque sola fuerat illi causa petendæ arcis.

insigni exhortatione repellit.

46 Iterum ergo sociis omnibus diserte promisit in hæc verba : Numquam futurum putate, Fratres, ut ego vos deseram. Neque enim aliquando patiar me solum liberari. Quin hac me sponsione C vobis obstringo; vobiscum in omni tentatione permansurum me usque ad extremum hujus vitæ spiritum, nec liberationem mei ipsius ullam admissurum, donec vos omnes una mecum liberatum iri videam. Quod si vel unus ex numero, idemque minimus morte mulctandus erit, illi ego me in morte socium adjunguam. Durate tantummodo Fratres mei, et viriliter agite; confortetur cor vestrum, et sperate in Domino. His atque hujusmodi verbis Fratres, imo filios suos solicitus pater non tunc solum, sed et deinde alias usque in finem sæpenumero perbenigne pieque consolabatur, et ut ærumnam præsentem pro Christo et Ecclesia ejus forti animo perferrent, hortabatur. Ceterum idem ille Geusius, qui Guardiano liberando suam operam nequidquam obtulerat, postea quemdam alium Franciscanum, sanguine item sibi conjunctum, qui rebus coquinariis in cœnobio præfuerat (dispensatorem vocant) intercessione sua e captivo liberum fecit. Sed hic, sive coactus sive spontaneus, apud Geusios in arce remansit, et cibariis coquendis præfectus est; infelix, qui ollas Ægyptiorum prætulerit improperio servorum Christi.

A. GUIL. ESTIO.

CAP. XIV.

A captivorum aliquo incusatus præfectus,

47 Non multo post quam atrio educti monachi in conclave abierant, evocantur etiam alii, quotquot in atrio captivi reliqui erant, tam laici, quam ecclesiastici. Qui cum nescirent, quo ducerentur, et spem liberationis adhuc animo conceptam foverent, ductorem sequuntur non inviti. At paululum progressi, vident se non ad liberum egressum, uti speraverant, sed in carcerem duci. Intrant igitur quo jubebantur, ac præsentem casum patienter ferunt. Unus tantum inter eos, homo prædives ac delicatus, dum ad carcerem duci atque urgeri se videt, ibi miser ille animi sui, rerum adversarum insolentis, et ferendæ Christi crucis admodum insueti, mollitiem ignaviamque prodens, manibus ac pedibus obluctatur; obluctantem vero trahunt, trudunt, verberant milites, donec in carcerem compellant. Sed non is fuit ex illis, quorum morte clarificandus erat Deus et illustranda Christi Ecclesia. Tunc alius quidam e numero captivorum, sumpta audacia, Marinum accedens et libera voce compellans, expostulare cum E eo cœpit atque exponere, quod hæc, quæ fierent, pactis invicem confirmatis neutiquam responderent. Promissam quippe omnibus et juratam esse incolumitatem ac dimissionem. Nunc vero se in carcerem detrudi non absque manifesta injuria, ac fidei datæ et juratæ violatione. Hujusmodi facta virum bonum ac strenuum minime decere.

datam fidem non satis tuetur.

48 Cui cum responderet Marinus, fateri se, ita promissum esse, eademque promissa inviolata se servaturum. Atqui manifesto liquet, ait ille, te promissis non stare, qui in carcere includis, quos liberos dimissurum te dudum jurejurando confirmasti. Tum Marinus; Exspecto, inquit, Dordraco quemdam mox adfuturum : prout is retulerit, vobiscum agetur. Adeone vero? inquit alter : Quid si exspectatus ille nuntius referat, nos omnes agendos in crucem? At tecum inita pactio est. Tuæ fidei cum captivis arx dedita. Tu proinde fidem, quam toties tamque sancte nobis obstrinxisti, liberare debes. Pressus istiusmodi verbis, ita demum respondit; Scio fateorque, me fidem de- F disse. Et si ex animi mei sententia rem gerere liceret, illico liberos vos omnes dimitterem. Ceterum quia agere, ut volo, non possum, exspectandum vobis est, quidquid res feret. Hæc eo commemoranda duxi, ut quisque intelligat, quam vilis sit fidei ac jurisjurandi religio apud hoc genus hominum, qui fidei ac pietati in Deum semel nuntium remiserunt.

CAP. XV.

Sedato mulierum viris mœtuentium ejulatu,

49 Interea dum hæc aguntur, et captivorum causa in discrimine versatur, mulieres in atrio relictæ, quarum inde abducti erant vel mariti, vel filii, cum de iis nihil ad ipsas boni nuntii referretur, suspicatæ ad patibulum eos abstractos esse, clamoribus et lamentis atque ejulatu femineo domum universam complebant. Alia obsecrabat, ut marito suo adesse permitteretur; alia deplorabat, suo suasu filium in arcem venisse; quædam etiam nudato ac porrecto jugulo se pro marito ad necem offerebat. Quibus etsi serio affirmaret Marinus, viros earum salvos fore, non tamen illæ verbis ejus fidem habere, neque de lamentationibus et

clamoribus

A. GUIL. ESTIO.

clamoribus quidquam remittere, donec tandem captivorum unus (quem modo dicebam) in atrium ingressus, cum certo retulisset, viros non ad patibulum, sed in carcerem ductos esse, dolorem earum aliquantum lenivit, atque atrocem de patibulo suspicionem exemit. Erat is Guardiani ex sorore nepos, idem, cujus supra feci mentionem.

voto concepto, mire evadit Guardiani nepos:

50 Hic porro cum a Marino saltem impetrasset, ut carcere non teneretur cum ceteris inclusus, sed priori in loco velut honestiore custodia manere interim juberetur, quibus poterat modis annitebatur, ut ex arce se subduceret. Quod etiam, adjuvante Deo, paulo post effecit. Cum enim frequentes militum custodiæ portas obsiderent, duos nactus comites ex iis, quos post arcem occupatam spectandi curiositas eo pertraxerat, altero eorum præeunte, altero subsequente, per medios armatos custodes, exactæ observationis causa hinc inde longo ordine dispositos, a nemine neque agnitus, neque interrogatus, recta via in urbem elapsus est, tametsi erant inter illos, qui et nossent eum, et B paulo ante molestiam exhibuissent, in communem cum aliis carcerem propellere volentes. Voverat autem is pridie votum Deo, tunc cum gravissima esset arcis oppugnatio, et proximum ex oppugnatione periculum. Vovendi erat hæc occasio Recitabat pro consuetudine preces canonicas : in quibus cum ad hanc pervenisset antiphonam : Joannes et Paulus dixerunt ad Gallicanum ; Fac votum Deo cæli, et eris victor melius quam fuisti (erat enim natalis ille dies SS. Martyrum Joannis et Pauli) cogitans iis se verbis admonitum, quid in ea præsenti necessitate sibi faciendum esset, ad hunc modum intra se cum Deo locutus est : Si mihi dederis absque tui offensa hinc exire incolumem, voveo me lineis indutum sacram Eucharistiam in solenni ejus festi processione præiturum, cum primum in hac civitate Catholicam religionem colere publice licebit. Huic voto non temere acceptum tulit, quod et ante ceteros omnes captivitatis socios, et inopinabili prorsus modo, et quod præcipuum est, illæsa conscientia liber evaserit, Deo nimirum (ut credere par est) tali ratione pium C ejus votum comprobante.

tandem omnes seculares liberi dimittuntur.

51 Porro reliqui captivi, solis presbyteris et monachis exceptis, ac præterea cive quodam egregie Catholico, dudum multis criminationibus a Geusiis impetito, cui nomen Gordiano Vossio (quamquam et ipse post aliquot dies diligenti solicitatione suæ conjugis, datis tamen prius fidejussoribus repetendi carceris, quandocumque juberetur, dimissus fuit) cum diem pene totum, spemque metumque inter dubii in custodia detenti fuissent, vix tandem sub vesperum, pacta pro redemptione certa pecuniæ summa, liberi domum dimittuntur, tametsi non plane liberi, quando non sine jurisjurandi cujusdam obligatione permissi sunt discedere. Qua in re bis ab hoste fides est violata; quod nec sine pretis, nec sine jurejurando dimiserit, quos una tantum exceptione bonorum, quæ in arce reperta essent, interposita, liberos et inviolatos se dimissurum, absolute sancteque pactus fuerat. Quamquam hæc perfidia, si cum ea conferatur, quam deinceps in sacerdotes et monachos (quibus utique cum aliis captivis erant pacta communia) sceleratissime declararunt, etiam humanitatis et clementiæ nomen mereri videbitur. Quod quidem ex historiæ progressu patebit. D

Cur Dunæus in carcerem retrusus sit.

52 Non est autem hoc loco prætermittendum, quod cum memorati cives dimitterentur, dimissus fuit una cum eis sacerdos quidam, Godefridus Dunæus nomine, cui cerebrum læsum nonnihil erat ex causa, quam alio loco referemus ; vir alioqui, vel adversariis, testibus, integerrimus. Verum is dum per medium atrium cum aliis ducitur, a militibus solus ipse retinetur, hujusmodi occasione. Gorcomianus quidam civis, Geusius, qui illic forte aderat, milites rogat, quid ita sacrificum illum dimitterent. Quibus respondentibus, quod fatuus esset, ait : Si satis sapit, ut Deum faciat, satis quoque sapit, qui suspendi debeat. O execrandam scelerati nebulonis in sacra mysteria blasphemiam! Quod tamen uti per quam facete dictum, ita jucunde sonuit in auribus militum, ut ejus gratia continuo Dei sacerdos in carcerem reduceretur, passionis simul et gloriæ cum iis, ad quos revertebatur, consortium habiturus. Ita videlicet apud E impios illos una satis idonea causa capitalis supplicii visa est, sacerdotem esse ac divinorum mysteriorum administrum.

CAPUT VI.

Sancti Martyres cibos vetitos respuunt, varios cruciatus fortiter patiuntur, uti et gravissimas contumelias : primus in sacerdotes seculares furor, et omnium ab iis extorsio. Poppelii Parochi insignis confessio.

F

CAP. XVI. In carcere detenti Martyres, carnibus vesci recusant.

Post dimissos cives laicos, Guardianus cum suis omnibus e conclavi, de quo supra diximus, educti, in tetrum ac fœtidum subterraneum carcerem detruduntur, in quem jam ante duo parochi cum sacerdotibus aliis conjecti fuerant. Erat autem sexta feria, qua Christianis Ecclesiæ matris antiquissima lege, vetitum atque illicitum est carnes edere. Cum ergo cœnandi tempus adesset, et fames captivos urgeret, adferuntur eis carnes edendæ. Sed eas nemo omnium gustare voluit, uno tantum excepto sacerdote, qui et obedientiæ Ecclesiasticæ et Catholicæ professionis oblitus, tum ipse ex iis comedit, tum alios, ut idem facerent, tametsi frustra, hortatus est; quamvis plerique eorum præ inedia pene jam deficerent, quod post nocturnos labores atque ærumnas, toto illo die nihil aut perparum cibi gustassent.

54 Non ignorabant illi sane, ut erant inter eos viri sacrarum Litterarum peritissimi, omnem creaturam

Dei

A *ob varias graves causas :* Dei bonam esse, et mundis omnia munda. Sciebant etiam necessitati legem Ecclesiasticam non præscribere. Sed tamen ob duas causas mihi videntur carnes oblatas consulto respuisse. Primum quod a desertoribus Ecclesiæ, atque in contemptum Ecclesiasticæ consuetudinis oblatæ essent (sicut olim piis divinæ legis zelatoribus ab impiis Antiochi ministris oblatam fuisse porcinam legimus) cum alioqui piscium et aliorum esculentorum haberi soleat eo loco abunde satis. Deinde quod apud plebem (sicut apud Judæos olim laudatissimus ille senex Eleazarus) illico se per calumniam traducendos scirent, velut qui defectionem a religione Papistica facere jam cœpissent, aut certe contra suam ipsorum doctrinam et professionem, metu inducti aliquid commisissent. Quæ res apud multos, religionis in negotio nutabundos, aliosque infirmiores, non leve offendiculum parere poterat. Itaque Martyres hac sua constanti recusatione, tum honori Dei, tum saluti multorum, pie simul et prudenter consuluerunt. Ceterum ille, quem de carnibus edisse diximus, etsi postmodum B adhuc multa communiter cum sanctis Martyribus passus fuerit, non tamen ad metam usque martyrii cursum passionis perduxit.

tum vero, utut humane trepidarent aliqui

55 Jam autem captivi eo se loco positos videbant, ut de liberatione vix quidquam sperandum, at contra de morte, deque acerbis cruciatibus subeundis, serio sibi cogitandum intelligerent. Quamquam erant, qui et mortem vehementer extimescerent, et suppliciorum tormenta non minus quam mortem ipsam reformidarent. Quod certe mirum videri nemini debet; quandoquidem omnibus insitum est natura, mortem doloresque uti refugiant. Sed Christiani militis est, ita naturales hujusmodi passiones in se admittere, ut earum impetu ad illicita pertrahi se non sinat, et carnis infirmitate sic tentari, ut spiritus divinæ voluntati per omnia promptus acquiescat. Quo in certamine quam fuerit a nostris Martyribus viriliter ac strenue desudatum, ex quo tempore civibus, quos dixi, liberatis, soli retenti sunt, ea, quæ deinceps erunt a nobis commemoranda, persipicue monstrabunt; si tamen aliquatenus oratio nostra rei dicendæ magnitudinem assequetur. Nam profecto nequaquam C facile mihi fuerit verbis exsequi, quanta mala cum alias, tum præcipue Gorcomiano illo in carcere, tot noctes ac dies perpessi sint sancti Viri, dum ad omnium injurias expositi, vilissimi cujusque e grege militum nebulonis sævos incursus assidue aut exspectant aut tolerant.

illatos cruciatus fortiter pertulerunt.

56 Etenim tenebriones illi ac satanæ ministri (Geusios dico milites, arcis præsidiarios) quoties improbe ac petulanter agendi libidine stimulabantur (quod quidem erat frequentissimum) toties eam, prohibente nemine, in captivis affatim explebant. Fere autem a cœna cibo saturi vinoque madidi, istiusmodi ludo se recreabant. Carcerem ingressi miseros verberibus excipere, pugnis obtundere, calcibus impetere, trahendo, pellendoque atque aliis, ut cuique libitum erat, modis exagitare. Inter hæc autem vibratis in eos linguæ jaculis, teterrima maledicta certatim congerere; denique nullum contumeliæ genus prætermittere, quo vel animos suos homines nequissimi pascerent, vel captivorum infelicitatem exaugerent. Impellebat eos ad hæc facienda primum vitæ suæ improbitas, jam longa consuetudine versa in naturam. Erant enim plerique eorum piratæ, sicarii, publice facinorosi : deinde odium acerrimum atque acerbissimum, quo genus hoc hominum in omnes Dei ministros, sed potissimum in monachos deflagrat. Qui namque fieri queat, ut inquinatissimæ ac perditissimæ vitæ homines (si tamen homines eos dicere fas est) non infensissimos animos gererent adversus eos, quorum in vita et conversatione suum prorsus nihil agnoscebant, sed omnia suis cum factis et moribus e diametro pugnantia? A. Guil. Estio.

O dii Geusiorum in Catholicos causa.

57 Nam et Cain, ut testatur dilectus ille Christi discipulus, non ob aliud occidit fratrem suum, quam quia opera ipsius maligna erant, fratris autem ejus justa. Ut enim nulla major est contrarietas, quam earum, quæ in moribus hominum existunt bonitatis et malitiæ, itemque veræ religionis et falsæ; sic utique nullum inter homines odium infestius acriusque, quam quod morum ac religionis causa in bonos exercent mali. Porro his duobus, improbitati et odio, vel- E ut cumulus et complementum tertia jam accesserat impunitas designandi in captivos quæcumque vellent. Ea nimirum est illa effusa, effrenisque licentia, malis ac nequam hominibus semper nimium exoptata. Quam proinde Christus Dominus ad consimiles impietatis ministros loquens, et horam ipsorum vocat, et potestatem tenebrarum. Quæ quemadmodum divinæ dispensationis consilio fuit ad tempus permissa Judæis in Filium Dei, ita non dubitamus, et istis fuisse permissam divinitus in Servos Dei : quo scilicet hi Christo capiti suo, tamquam vera corporis ejus membra, per passionem conformati, futuræ quoque gloriæ cum eo consortium mererentur, Apostolo ejus attestante : Si compatimur, et conglorificabimur.

CAP. XVII. Gravissimæ in Sanctos contumeliæ

58 Sed ad institutam redeo narrationem, expositurus ea speciatim, pauloque accuratius, quæ prima illa nocte lucifugæ illi ac tenebrarum ministri in filios lucis perpetrarunt. Fuit enim impetus iste, ut primus, ita gravissimus; et tempus ipsum nocturnum cum operibus tenebrarum ap- F prime congruebat. Cum igitur large lauteque cœnati essent, distentis cibo potuque visceribus, animum quoque suum voluptate se digna pascere et satiare festinant. Surgunt a cœna, et rapido cursu carcerem petunt, ad captivos irrunt, horrendis vocibus ac vultibus miseros percellunt, atque inter alia terribiliter exclamant : Abscindamus iis omnibus virilia, nares, aures; deinde in crucem subigamus idololatras istos ac deificos. Hoc nomine Christi sacerdotes appellabant homines impii propter mysticam consecrationem. Intulerant autem illuc scalas, quarum conspectu vehemens timor suspendii ac mortis captivis quibusdam incussus fuit. Etsi non hoc consilio scalas attulerant, ut suspenderent quemquam, sed ut iis alligatos Martyres nudos virgis cæderent, aliisque, quibus liberet, modis excarnificarent. Nam virgas jam in eum usum paratas habebant.

59 Tum quidam inter eos, audacia et scelere facile primus, cognomento Niger, homo Gorco-

mianus

A. GUIL. ESTIO.

quibus unus solus ignavior terretur.

mianus, porrigi sibi scalas jubet. Quas cum ad carnificinam apposite collocasset, divino nutu factum, ut eo quidam accurreret, cum clamore nuntians, Guilielmum Turcum (is erat arcis præfecti filius, pridie nequidquam a patre exspectatus) cum copiis adventasse, jamque urbem invadere. Illi, cum rem ita, ut nuntiabatur, habere putarent, metu pavidi ab incepto desistunt, et relicto carcere, cursim ad mœnia contendunt, hostem depulsuri. Captivi interea respirandi spatium nacti, peccatorum suorum confessione, ac mutuis exhortationibus ad mortem et martyrium fortiter obeundum se parant. Sed tamen (quod nec hoc loco prætermittendum est) unus eorum, mollis nimium ac delicatus Christi miles, de morte cogitationem in animum suum dimittere nullo modo poterat, sed consertis contortisque manibus, muliebri lamentatione carcerem complebat; frustra eum Leonardo Parocho adhortante, ut in Domino Deo confideret, virilem animum sumeret, mortem pro religione contemneret, æterna præ-

B mia cogitaret.

Sacerdotes seculares primum aggressi Geusii,

60 Erat is, qui jam ante non semel inter viros fortes ignaviam mollitiemque animi sui vocibus et factis istiusmodi prodiderat. Ceterum ut cognitum est, falsum esse quod fuerat nuntiatum, carcerem mox repetunt milites, conceptum et aliquantula mora suspensum crudelitatis opus securioribus jam animis exercituri. Primum igitur omnium, occupato quodam carceris angulo, jubent illuc ad se captivos sigillatim accedere. Qui suspicati, sese ibi omnes alium post alium jugulandos, cum nescirent quem primum vellent, manent suis locis, nec quisquam accedere properat. Tum milites : Ex atratis illis volumus, inquiunt; seculares sacerdotes eo vocabulo ex vestitu designantes : quemadmodum Franciscanos, leucophaætos (vulgo griseos) simili contemptu vocitabant. Ideo vero illos evocant primos, quod apud eos pecuniam reperturos se sperarent. Quod de istis sperare vix poterant, quos scirent pro sui Ordinis instituto pecunias neque contrectare, neque omnino possidere. Ceterum

C ad eam militum vocem Leonardus; Præsto sum, inquit. Moxque ad eos alacriter atque impavide progrediens, collum pectusque suum ipse nudat, et in genua procumbens, cervicem feriendam præbet.

ab iis omnia extorquere conantur.

61 At illi crudelitatis affectum auri cupiditate paululum cohibentes, pecuniam omnem suam depromere cum jubent. Leonardus illico deprompta ac tradita, quam apud se habebat, pecunia dimittitur. Deinde Godefridum Dunæum aggredientes; Oportet, aiunt, ut tu nobis thesaurum indices. Quamquam istum quoque non diu vexatum a se dimiserunt; quod scirent hominibus semifatuis (qualem hunc estimabant) non solere talia secreta committi. Post hunc igitur venire ad se jubent præfectum monasterii Virginum Regularium S. Augustini, virum senem et vitæ probitate spectabilem. Exquirunt de thesauro monasterii. Ille quantulum apud se pecuniæ habebat, proferens, nullius alterius thesauri conscium esse se dictitabat. Sed improbi illi, non modo non acceptis ablatisque, quæ apud cum invenissent, satiantur; verum etiam exinde ma- D jori cupiditate accensi, minis intentatis, extorquere conantur majoris alicujus thesauri confessionem. Et ut præsentaneæ mortis metu virum perterrefacerent, sclopetum admovent, velut jamjam in eum displosuri, ni prodat occultas opes. Verum ille neque dare potuit, quod non habebat, neque prodere, quod non sciebat; quando nec erat usquam omnino, quod proderet, pauperis familiæ pauper præfectus.

CAP. XVIII.

In Poppelium Parochum infensiores,

62 Erat autem militibus, civium quorumdam malevolorum relatu persuasum, immensam pecuniæ vim in arcem a Catholicis importatam fuisse. Hac illi persuasione imbuti, nihil intentatum relinquunt, quo reconditorum thesaurorum indicium a captivis extorqueant. Graviori igitur impetu Nicolaum Poppelium, juniorem civitatis parochum aggrediuntur : in quem ob id infensiori erant animo, quod in suis ad populum concionibus acrius in hæreticos invehi solitus esset. Primum minacibus verbis prodi sibi postulant thesauros Ecclesiæ. Sed cum viri constantia E minis non moveretur, vim adhibere parant. Hominem ante se statuunt tenentque, ne quam in partem facile se movere ac deflectere posset. Tum ori ejus sclopetum (vulgo pistoletum vocant) sphærula ac pulvere sulphureo instructum opponunt, velut continuo explosuri. Neque modo thesaurum porcunt auri vel argenti, sed præterea fidei orthodoxæ et Catholicæ, quem potiorem sanctioremque gerebat sub pectore thesaurum, diripere moliuntur, gemina face in Dei servum armati diaboli satellites, avaritia, ut rapiant aurum, et impietatate, ut auferant Christum, quidni dico Christum, quando extra Ecclesiam et fidem Catholicam Christus haberi non potest?

diris eum modis exagitant,

63 Itaque cum acerba quadam exprobratione jubent, ut quæ sæpenumero publicis in concionibus prolocutus fuisset, jam tunc, si ausit, profiteretur, hujuscemodi verbis eum compellantes : Hem sacrificule; Ubi nunc illud os tuum et gloriatio tua? Qui toties de suggesto jactabundus blaterasti, te pro fide tua mortem libenter oppetiturum. F Age igitur, eloquere et responde, num magnifica illa dicta factis comprobare, tuamque doctrinam morte consignare nunc sis paratus? Ad hæc vir sanctus, præsenti periculo nihil territus nihilque cunctatus, libera voce respondit : Etiam, lubens mortem oppetam pro fide Catholica, eaque imprimis, qua credo, Corpus ipsum et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, in venerabili Sacramento sub symbolis panis et vini vere contineri. Post hanc confessionem, claris et distinctis verbis pronuntiatam, nihil aliud quam continuo moriturum se arbitratus, sublata voce, ita ut tota pene arce exaudiretur, exclamavit dicens : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

ferme ad mortem excruciatum.

64 Porro miles sclopetum, quod ori ejus adversum continuo tenebat, laxare non est ausus; Deo videlicet manum barbari hominis cohibente, quo veritatis suæ testem ad uberiorem patientiæ materiam, simul et ad ampliorem gloriæ mercedem reservaret. At vero milites, hac invicta viri fortitudine vehementius irritati, neque adhuc pe-

cuniarum

A cuniarum thesaurum, quem avaro versabant animo, desperantes, aliam extorquendæ ejus confessionis viam tentant. Igitur funem cinctorium cuidam ex Minoritis cum detraxissent, altera ejus parte collum Poppelio stringunt, alteram januæ carceris superimmittunt, quo sursum eum magna vi trahentes, iterumque demittentes, cum id identidem facerent, parum aberat, quin illi, pressius astricto fune, animam intercluderent. Qua mortis vicinia jam laborantem urgent atque instant, latentes uti prodat thesauros. Verum ne sic quidem a proposito discedentem, denique post multam vexationem viribus defectum, ac pene exanimem, vixque extremum trahentem spiritum, solvunt atque a se propellunt. Qui quidem paulatim ad se rediit, ac spiritum recepit. Ceterum vibicem ex fune quo tam immaniter tractus fuerat, in colli circuitu relictam, atque omnibus facile conspicuam ad mortem usque nobilis Christi confessor retinuit.

B

CAPUT VII.

Vexantur Minoritæ ad extorquendos ab iis thesauros : Guardiani lenis responsio et postea silentium : ferme ad mortem immaniter torquetur. Historiæ hujus veritas, et reversi ad se Guardaini egregia ad concaptivos oratio.

CAP. XIX. *Verso in PP. Minoritas furore,*

Venitur deinde ad Fratres Minores, et a pauperibus Christi pecuniarum thesauri poscuntur. Et quamvis eos pro ratione sui instituti pecuniarum usu atque etiam contactu C abstinere nemo militum istorum ignoraret; attamen odium avaritiæ flammis accensum, in sinistram suspicionem eos impulit, ut existimarent, illos non hoc esse revera, quod foris profiterentur; sed falsa paupertatis specie fucum hominibus facere, et vel communes opes aliquas occulte possidere, vel singulos furtive sepositos habere nummos ad usum privatum. Certe quidem horum nemo (gratia Deo) talis deprehendi potuit. Quippe et disciplina, in qua a Patre Guardiano diligentissime continebantur, efficiebat, ut de pecuniis clanculum habendis cogitare non auderent, et ea tum in providendis necessariis adhibebatur cura, tum in distribuendis servabatur æqualitas, ut nec habere vellent. Milites autem quo citius occultorum confessionem extorqueant, ab junioribus quæstionis initium facere constituunt, quod eos sperarent ob ætatem et simplicius atque apertius ad interrogata responsuros, et facilius cessuros tormentis, quibus ad indicanda, quæ nossent, cogerentur. Hos igitur aggressi, pugnis et alapis adeo dure et inclementer ceciderunt; ut eorum uni dens molaris excussus, locum in gingivis vacuum reliquerit, quem postea, cum evasisset (neque enim hic in numero Martyrum fuit) multis inspicere volentibus ostendit. A GUIL. ESTIO.

juniores primum torquent, proditionis accusantes.

66 Alius quidam inter eos laicus, nondum talibus pugnis assuetus, sublata voce ejulare cœpit cum lacrymis. Quem Guardianus, aliique Fratres ad patientiam interim cum increpatione hortabantur. Sed cum eum nihilo minus duris verberibus, ac minis etiam gravioribus perurgeret militum sævitia, ut thesaurum et res pretiosas Ecclesiæ commonstraret, cum fletu respondit, nullius omnium se conscium esse : ad Guardianum, ut præfectum, talium rerum notitiam et curam pertinere. Tum illi; Quis ex vobis est, inquiunt, horum proditorum præfectus? Proditores ideo vocabant, ne (quod Euangelicæ doctrinæ contrarium existimabatur) religionis causa supplicio, molestiave quemquam afficere viderentur. Itaque proditionis E ac læsæ reipublicæ crimen assidue objectabant iis omnibus, quos religionis nomine exosos e vivis sublatos cuperent. Sciebant enim quam proditoris nomen apud omnes odiosum esset. Quare confictis de industria criminibus, in id studiose incumbebant, vulgo passim uti persuaderent, hosce captivos plerosque non aliud esse, quam patriæ proditores, et conjuratos publicæ salutis ac libertatis hostes. Porro mentione præfecti facta, junioribus dimissis, correptum illico Hieronymum Vicarium, Guardianum esse rati, minis et terroribus aggrediuntur. Pugionem pectori ejus admovent, adacturi in viscera, ni prodat postulata.

Pulcrum Vicarii et Guardiani certamen;

67 Vicarius cum verbo posset a se periculum avertere, si videlicet eum, se qui falso putabatur, negaret, ipse periclitari tacendo maluit, quam quod res erat, eloquendo, vitam alterius in discrimen vocare. Fuit hoc in eo magni erga præfectum suum amoris argumentum. Sed non minus istud laudabile, quod suo vicissim Vicario Guardianus præstitit; dum illo tacente, et violentas militum manus exspectante, pro salute ejus semet F objiciens (neque enim ferre potuit optimus suorum Pastor et Pater, ut errore personæ quisquam alius pro se cruciatu vel omnino molestia afficeretur) se illorum esse Guardianum clara voce professus est. Eum ergo cognitum, Vicario dimisso, aggressi rabidi illi atque immanes cacodæmonum ministri, tractant hominem, non ut hominem, sed ut nocentem aliquam feram, imo verius ut sceleratissimum totius orbis sicarium. Sic enim ipse postmodum cuidam secreto retulit, a quo nos et illud et alia quædam habemus. Primum instant horrendis vocibus; mox verbera submittunt et congeminant in tantum, ut universum pene corpus illi contunderent. Adduntur ad augendum terrorem minæ gravissimæ.

hujus pacata responsio, post quam tacet.

68 Hac via nitentibus ad extorquendam thesauri confessionem, placide Nicolaus respondit hujusmodi verbis : Calices sacros et ornamenta templi nostri in arcem istam illata fuisse non ignoratis. Ubi ea quoque reperta a vobis esse nihil dubito. Alium porro thesaurum non habemus; sed pauperes cum simus,

ex

A. Guil. Estio.

ex eleemosynis vitam sustentamus, quas nobis usque in præsens homines boni sunt elargiti. Ex iis autem si quid adhuc reliquum est, id ubi sit, nescio. Neque enim nostris, sed secularium hominum manibus pecuniam in nostras eleemosynas collatam, tractari ac dispensari satis probe novistis. Ad hæc milites : Mentiris, monache. At vir sanctus post primum illud responsum, utpote verum, absolutum ac rationis plenum, nullis deinceps neque minis, neque verberibus, neque alia quacumque membrorum divexatione compelli potuit, ut verbum prætcrea loqueretur. Etenim semel id, quod res erat, aperte simpliciterque responderat. Revera namque thesaurum, quo Fratrum seu monasterii necessitatibus in longum aliquod tempus prospectum esset, neque collegerat aliquando, neque ut colligeret, umquam laborarat. Quod quidem ab eo sapienter imprimis, ac suæ professioni convenienter factum est : tum autem et ea tempestate admodum accidit opportune. Quippe tali compendio cautum provisumque fuit, B ut ne hostes eorum hæretici thesaurum, quem auferrent ac nequiter consumerent, reperirent : simulque sublata occasio sinistræ existimationis, quam non sine gravi scandalo concipere plerique potuissent, si apud eos, qui paupertatem Euangelicam singulari quodam modo publice profiterentur, latentes pecuniarum thesauri reperti fuissent.

CAP. XX. Hinc nebulonum in ipsum crudelitas

69 Cum igitur milites verbum deinceps nullum ab eo super interrogatis extorquere possent, immaniter protrahunt suspendendum. Qui cum inter hæc diceret : Nihil est necesse me ad hunc modum trahi ; ipse lubens ac sponte progrediar : illi nihilo mitius agentes, etiam funem, quo pro sui instituti ratione cinctus erat, in collum ejus injiciunt, ipsum deinde sic ligatum ferociter admodum in diversa trahunt ac retrahunt, donec ad ostium carceris perventum esset, ubi eum sicut paulo ante Poppelium, suspendio torquere parant. Itaque supra ostium protenso fune, quo collum Martyris stringebatur, primum violento ejus tractu ipsum attollunt humo. Sed cum diutius funem manibus tenerent, quærentes retinaculum C aliquod, seu clavum, seu stipitem, cui funem innecterent, interim pendentis corpus modo subsidit et pedibus ad terram vergit; modo a barbaris illis iterum attracto fune attollitur : atque in hac vicissitudine pœna sancto Martyri cum vita producitur; et mors, quam obire pro Dei Ecclesia vehementer optabat, differtur.

et acerbissima tormenta,

70 Porro milites, cum funem pondere corporis abscedentem identidem ad se retraherent, nec invenirent, ubi religarent; tandem quernum stipitem ostio inserunt, cui funem innectant. Accidit autem, ut illo crebro ad superiorem ostii partem attritu, funis rumperetur, simulque corpus pendentis gravi lapsu in terram decideret. Jacebat ergo vir sanctus humi provolutus, capite declini, nullo vitæ indicio, planeque mortuo similis. Accedunt milites, ut explorent, num vere sit mortuus; jacentem paululum erigunt, ac sedentis habitu componunt, dorso ad parietem applicato. Deinde sive per ludibrium, quod omnino jam mortuum crederent, sive mortis ejus certius explorandæ causa, quod per cruciatus fieri facillime D posse putarent, admotis candelis ardentibus, amburunt ei frontem, verticem, os, genas, aures, mentum, nasum. Quin etiam (o immanitatem) flammam naribus incertam in cerebrum submittunt. Neque id satis. Os illi vi diducunt aperiuntque, et ardente candela immissa, linguam et palatum omne ita adurunt, ut ex eo tempore gustu vehementer hebetato ac pene extincto, vix ullum e cibo potuve saporem amplius perceperit.

quibus adeo fœde deturpatur,

71 Nam et postera luce lingua totumque palatum vesiculis frequentibus obsita fœdeque affecta, sociis inspectantibus, quam essent ab illis barbaris crudeliter tractata, satis monstrabant. Tum autem et facies tota flammis admodum deturpata, et frons ac genæ supeciliis et palpebris orbatæ (nam et oculis clausis flammas exterius admoverant) triste spectaculum aspicientibus exhibebant, simulque carnificum illorum sævitiam loquebantur. Collum quoque ex fune quo diu fuerat astrictum, tumens ac lividum, et qua parte funis asperitate fuerat attritum, quasi rubra circumducta linea, pelle nudatum cernebatur. Cujus rei manifestum deinceps E in collo vestigium una cum signis ustulationis earum partium, quas diximus, ad mortem usque vir sanctus gestavit. At vero milites, cum post tot cruciamenta nullum adhuc in eo vitæ indicium animadverent, tum contemptibiliter, pedibus repulsum atque humi projectum pro mortuo demum reliquerunt, abieruntque dicentes : Monachus est, quis requiret ?

ut pro mortuo relictus sit.

72 Nec aliud sane captivi ceteri, quibus spectantibus res tota gerebatur, quam dudum eum exspirasse arbitrabantur. Et utique gloriosam ibi mortem gloriosus Dei Martyr inter illorum carnificum manus oppetivisset (jam enim diu, et ultra morem humanum jacuerat sensuum usu destitutus) nisi Deo visum fuisset ad hoc eum aliquanto diutius in vita servare, ut tum publica fidei Catholicæ confessione, tum graviorum etiam cruciatuum atque opprobriorum tolerantia probatus et cognitus, majorem in modum inclaresceret : simul ut socii, quorum non omnium par fuit ad subeundum martyrium alacritas et fortitudo, virum haberent, cujus exemplo et assiduis F usque in finem exhortationibus incitati, firmatique in suscepto tam gravi certamine non deficerent. Porro qui duces se tantæ crudelitatis præbuerunt, tres fuere Gorcomiani, quorum unus Niger cognomine, moribus certe nigerrimus, apud Geusios in piratica præfecturam aliquando gesserat; alii duo fratres erant, nonnulla etiam propinquitate contingentes eum, in quem talia designabant; ceterum filii pessimæ mulieris, quæ cum Gorcomii obstetricandi munus exerceret, cantilenas aliquot, partim hæreseos fermento respersas, partim amatorias et lascivas, a se compositas, in vulgus emiserat.

Præfectorum indulgentia ferociores facti hæretici.

73 Eam Leonardus parochus, velut pietatis ac pudicitiæ pestem, aliquando conatus civitate ejicere, primum magistros civicos suo proposito obsistentes habuit; tum ne in Præfecto quidem regio præsidium reperit satis firmum. Cujusmodi sane difficultatem pius Pastor non hac solum in re, sed et in aliis magno animi sui dolore sæpe fuerat expertus. Nam Præfectus, etsi Catholicus, principio tamen segnius, quam rei magnitudo poscebat, iis coercendis ac pu-

niendis

A niendis incumbebat, qui in religionem peccassent. Unde postea factum, ut eorum incrementis in angustias redactus, cum eos coercere vellet, non posset; sed et a quibusdam in senatum cooptatis id genus hominibus, quorum electionem ipse suo calculo confirmarat, delusus, spretus, supplantatus fuerit, eo usque, ut ab illis etiam vitæ suæ metueret. Quod et aliis quibusdam rerum publicarum præfectis eadem hac tempestate contigisse novimus. Justo namque Dei judicio fit, ut quos delinquentes seu corrigere, seu pro meritis punire neglexerimus, eosdem postmodum, ipsa jam impunitate roboratos, et tam numero, quam viribus auctos, denique potentiores nobis effectos, nostræ socordiæ gravissimos sentiamus ultores; ita nimirum disponente Dei justitia, ut quemadmodum scriptum est, per quæ quis peccat, per hæc et puniatur. Sed alius huic querelæ sit locus.

CAP. XXI. *De totius narrationis veritate rationem reddit auctor sincerus, rejectis iis quæ falso sparsa noverat.*

74 Priusquam autem ad institutam narrationem revertar, interim monendus es mihi, Christiane lector (ut sinceram historiæ nostræ veritatem agnoscas) quædam vel falsa vel certe dubia, quorumdam relatu B per id tempus de Martyrum nostrorum afflictione sparsa fuisse in vulgus, quæ nos huic commentario nostro inserenda minime putavimus. Neque enim aut falsis aut dubiis egent laudibus Martyres veritatis, quorum ea virtutis excellentia fuit, ut ne his quidem eorum gestis, quæ vera, certa atque comperta sunt, pro dignitate celebrandis satis idoneos nos sentiamus. Ferebatur, eos prima illa nocte, detractis vestibus, nudos toto corpore virgis lictoriis immaniter ac fœde dilaniatos fuisse. Quod quidem factum non esse, satis constat; quamquam ita facere Geusios statuisse credibile est, ut qui virgas cum scala tortoria paratas jam habebant. Nam pridie visi fuerant, qui virgarum fasces in arcem adferrent. Unde nata suspicio fuit, ut ita factum putaretur.

75 Cur autem factum non sit, Deus novit, cujus in manu sunt voluntates hominum. Creditum est etiam a nonnullis, Nicolao Pico inter alia cruciamenta, quibus eum varie vexatum supra narravimus, crucis figuram ad ignominiam in fronte cultro exaratam fuisse. Sed nec istud nos asseverare possumus, erroris causam putantes, quod frons ejus, sive ex C lapsu, quando rupto fune in terram decidit, sive flammæ adustione sauciata, et postmodum linteolo velata, piis quibusdam occasionem ejuscemodi aliquid suspicandi dederit. Nihilo plus fidei meretur, quod alius quidam, haud scio quo ductus argumento, crucis characterem a fronte transtulit ad cervicem. Nobis autem propositum est, non incertas quorumlibet conjecturas historiæ nostræ admiscere; sed ea modo, quæ vel comperta vel ab idoneis testibus accepta habemus, integra fide referre. Siquidem Ecclesiæ Catholicæ negotium, quæ firmamentum est et columna veritatis, confictis incertisve narrationibus promovere velle, valde improbum, et ab officio Christiani scriptoris penitus alienum semper putavi.

76 Quamobrem mirari satis nequeo cujusdam hominis studium (uti videtur) haud sincerum, qui ante multos annos historiolam Martyrum nostrorum evulgans (quam et Neapoli in Italia postmodum recusam, maximisque viris, ut veram atque fidelem, oblatam fuisse intellexi, et Ingolstadii in Germania rursus excusam nuper ipse vidi) præter alia, quæ non ex vero ibi narrata deprehendi, præclaram illam Nicolai Poppelii confessionem, supra a nobis commemoratam, mutato nomine, ad aliam, quam voluit, personam transtulit. Quem errorem deinde secutus est is qui historiam ecclesiasticam Martyrum Ordinis S. Francisci Parisiis edidit anno MDLXXXII. Mihi quidem de fide rei gestæ, ne quis dubitet, certissime constat; non tantum ex germani mei fidelissima narratione, qui hoc ipsum accepit ex ore Leonardi parochi, quo tempore is, uti postea referemus, aliquantisper e carcere dimissus, libere colloquendi cum amicis habuit potestatem; sed et quorumdam aliorum, qui tunc illic præsentes aderant, et post evaserunt, concordi constantique relatu: quorum etiam unus, Pontus Heuterus nomine, Gorcomiensis Canonicus, vir doctus et libris editis postea nomen adeptus, qui non ita pridem vita functus est, rem gestam versibus Belgicis scripto mandavit. Sed ad institutum redeat oratio.

A. GUIL. ESTIO.

CAP. XXII. *Guardiani ad se reversi egregia ad socios oratio.*

77 Postquam Geusii milites, uti dicebamus, carcerem reliquerunt, Nicolaus Picus, quem jam animam exhalasse tam socii, quam milites putabant, tandem ad se rediit, non sine magna sociorum omnium admiratione. A quibus deinde, quantum locus E et tempus sinebant, refocillatus, usum loquelæ recepit. Tum vero Hieronymum Vicarium, aliosque fratres et concaptivos hunc in modum est allocutus: Ego, fratres mei, per animi deliquium adeo penitus extra me fui, ut eorum, quæ in me et circa me facta sunt, senserim omnino nihil. Atque utinam Domino Deo visum fuisset simul animam hanc vinculis corporis exsolvere, et ad se recipere. Verum quia non ita placuit, fiat quidquid ille de me statuit. Interim hoc vobis affirmo, pœnam hanc suspendii neque gravem, neque acerbam esse toleratu, quemadmodum ego nunc reipsa sum expertus. Cruciatus ipse et modicus est et momentaneus; quem illico animi sensuumque defectio consequitur. Quo tam brevi, tamque facili passionis compendio ad æternam beatamque vitam, et coronam illam inamissibilem, in cælo nobis repositam evolabimus; ut sane liqueat, quam non sint condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Isiiusmodi sermone socios consolabatur verus F Christi confessor, imo jam Martyr, quantum in ipso erat: sed voluntate Dei præter spem in vita reservatus, ut fratres suos ad finem usque certaminis, suo tam fortitudinis exemplo, quam exhortationis verbo continue firmaret animaretque.

Novi ab impiis terrores et dicteria.

78 Transacta nocte illa tragica, qua tenebrarum ministri opera tam multa, se suoque principe digna, in Dei servos perpetrarunt, primo rursus diluculo veniunt ex iis quidam ad carcerem, securim adferentes eo consilio, ut corpus Guardiani, quem pro mortuo reliquerant, et non aliud quam mortuum putabant, membratim dividerent, ipsasque partes portis urbis sublimes affigerent. Quod publicæ ignominiæ genus urbium ac regnorum proditoribus, qualem hunc cum sociis haberi apud omnes volebant, post extremum supplicium inferri solitum est. Sed cum eum, secus quam arbitrabantur, spirantem adhuc et viventem reperirent, primum admirari, mox iterum indignis modis ægrum adhuc vexare cœperunt, pedibus humi sedentem impellere, in ventrem et latera calcibus impingere, atque inter hæc

A. Guil. Estio.

dicere; Vivitne Monachus? Vivitne adhuc? Aliisque tum dictis tum factis petulanter in eum insultare; tametsi a nece inferenda temperandum sibi tunc quidem putaverunt. Hæc igitur, quæ jam commemoravi, primæ noctis acta fuere.

CAPUT VIII.

Quam atrocia sequentibus noctibus passi fuerint SS. Martyres. Leonardi Parochi e carcere demissio, ut duobus Catholicis in crucem agendis assistat : ejus religio frustra tentata Concessus chirurgus, cujus consilia fortiter respuit Guardianus.

B

cap. xxiii. Frisii alicujus barbarum facinus

Porro nocte altera, dum iterum milites temulenti, impetu ruunt in carcerem, aderat una Frisius quidam, cohortis ductor, vino madidus. Hic post diras contumelias, quas una cum sociis in sacerdotes et monachos evomebat, barbarum facinus homo barbarus aggrediens, ait : Volo, ut omnes ordine mihi buccas vestras infletis. Tum initio facto a quodam Minorita, et inde ad alios progressus, binas aut ternas alapas singulis in utramque maxillam impegit tanta vi, ut plerisque cruor e faucibus ac dentibus, quibusdam e naribus, nonnullis etiam ex oculis erumperet atque emanaret; ac prima luce malæ eorum tumidæ, velut hominum tubas inflantium apparerent. Ab hac sævitia vix unus et alter immunes fuere, qui, ne conspicerentur, in foramen quoddam bombardarium, quod in muro erat, sese immiserant, quo vel hac ratione vim improbissimorum militum paulisper effugerent. Alius vero quidam, ad omnem
C afflictionis incursum trepidus, ideoque et a martyrii gloria alienus, dum barbarum illum cognatum suum appellat, simulque porrigit ei quidquid pecuniæ reliquum apud se servaverat, osculo pollici ejus impresso, graviorem vexationem evasit. Reliqui omnes scythicam hominis insolentiam pati coacti sunt.

quod ceteri milites imitantur,

80 At idem ille tantopere sibi placuit eo facto, ut postera die, cum apud prætorem urbis (vulgo Scultetum vocant) pranderet, de eo tam egregio facinore serio gloriaretur. Atqui huic facto alia similia fermc quotidie a militibus in captivos designabantur, sub noctem maxime. Tunc enim a cœna saturi, miserorum afflictatione, velut jucundissimo quodam exercitamenti ludique genere, animos suos oblectabant. Fiebatque interdum, ut cum una aliqua nebulonum turba istiusmodi ludo satiata, seu verius delassata (neque enim aliquando satiari posse videbantur) abscessisset, alia suas quoque tragœdiæ partes actura succederet. Sed et quoties in arcem novi hospites adventabant, primum hoc oblectamentum eis honoris causa milites præstabant, ut ad captivos introducerent, potestatem facientes, ut quantum vellent, eorum miseria, opprobriis, irrisionibus, oculos animumque pascerent; et si quo D pacto se læsos aliquando ab iis arbitrarentur, ibi sese dictis, factis, ut libitum esset, ulciscerentur.

variis turpibus verbis et ludibriis.

81 Contigit inter alios Gallum quemdam militem in carcerem ingredi, captivis illusurum. Quem ut Gallum esse cognovit, Gallus quidam Minorita (scilicet qui postea martyrii palmam turpiter e manibus amisit) communis seu patriæ, seu linguæ respectu, benevolentiam ab homine expectans : Ego sum, inquit Gallice, tuus conterraneus. Cui miles : Itane vero? Simulque cultro postulato, minatur se ei virilia abscissurum, addens hæc verba : Quia mihi conterraneus es, suspendam te. Et ne nihil facto præstaret, accepto cultro faciem illi incidit. Edebatur autem et aliud non minus impium, quam inhumanum spectaculum. Nam feri illi et barbari homines ad monachos sacerdotes, quos senectus ceteris venerabiliores ostendebat, accedentes, per ludibrium ante eos flexo poplite sese demittebant, quasi juxta morem Ecclesiæ Catholicæ, peccatorum suorum exomologesin facturi; E simulque in eorum aures verba nescio quæ insusurrabant. Qua irrisione mox in apertam sævitiam conversa, cœperunt alapas optimis illis senibus in facies inclementer incutere, colaphis capita contundere, nullam venerandæ canitiei rationem habere, juxta id quod a Threnographo scriptum est : Facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

Wilhadus ad singula verbera Deo gratias respondens.

82 Unus monachorum Wilhadus, ætate jam pene decrepitus, ad singula verbera respondebat, Deo gratias : hoc videlicet reputans secum vir pius, nullum sibi præstari posse beneficium majus, ad consequendam æternæ felicitatis gloriam, quam quod per illos Deus præstabat, ut pro Christiana Catholica religione contumelias et verbera pateretur. Agnoverat olim hoc divinum beneficium gloriosus Christi martyr Ignatius, quando malitiam sævientium in se militum, suam esse dicebat instructionem. Agnoverat et beatissimus Cyprianus, quando, lata adversum se mortis sententia, idem illud verbum eodem spiritu semel pronuntiavit, quod neomartyr iste senex, quoties cædebatur, toties iteravit. F Idem venerabilis Pater ab alio nebulone, mimicam illam confessionem in sinum ejus fundente interrogatus, quid ad ea, quæ ipse confessus esset, responderet : Ego, inquit, Dominum Deum pro te orabo. Sanctum omnino et sapiens responsum. Sciebat enim, non alio aptiori remedio sanari posse morbum, alioqui deploratum, quo ille laborabat, quam assidua justi hominis ad Deum precatione.

pugnis et alapis tantum non enecatur.

83 At ea responsione accepta, Geusius velut furia percitus; Tune pro me orabis? ait. Nec mora : cœpit homo barbarus, instar efferatæ cujusdam belluæ diris modis in optimum senem grassari, pugnos et alapas ingerere, totum verberibus obtundere, tantumque non enecare. Nimirum viri sancti precationem execrabatur vir impius, et phrenetici more, medicum ut hostem impetebat; magnamque interpretabatur injuriam, oblatum adversus vim morbi remedium. Atque interim tamen lingua piissimi senis ad plagas singulas non aliud resonabat, quam Deo gratias. O vere beatum senem

A nem! virum ad flagella paratum, et adversus tot improborum injurias solo patientiæ clypeo munitum, qui perfectionis Euangelicæ, juxta professionem suam insignis æmulator, non modo vindictam non expeteret, sed et gratiam, inimicis indebitam, suppliciter posceret, gratiam Deo debitam fideliter referret. Sed de nocturnis illis ac primis Martyrum afflictionibus hæc satis.

CAP. XXIV, Leonardus Pastor, ut duobus Catholicis suspendendis assistat,

84 Postulat nunc ordo narrationis, ut de Leonardo seniore parocho referam, quemadmodum is, et qua ratione e carcere dimissus, et qua deinde malevolorum fraude ac perfidia fuerit eo reductus. Pridie Kalendas Julii, qui dies erat tertius post primam illam noctem, acerba captivorum vexatione præ ceteris insignem, ducebantur ad patibulum, medio civitatis foro recens erectum, duo cives Catholici, Theodorus, cognomento Bommerus, et Arnoldus, vulgo Rex agnominatus : Ille, quod ex arce præternavigantes Geusios, sacrorum calicum suppilatores ac sacrilegos inclamasset, ut ante diximus : hic autem, quod regio nomine militem locis quibusdam vicinis collegisset; uterB que Deo regique ex animo devotus. Rogavit tunc quidam Marinum, arcis præfectum, ut Leonardum carcere tantisper abesse sineret, donec damnatis, ut qui parochum eum habuissent, ad extremum supplicium adesset, salutaria monita demigrantibus daturus. Quod quidem non ita difficulter impetratum est, respondente Marino : Comitetur eos Papista Papistas.

e carcere dimissus, suos omnes hortari pergit,

85 Leonardum igitur, eos ad locum supplicii comitantem, multi sequebantur Catholici cives e collegiis, quæ duo Gorcomii erant sagittariorum, quorum sane nonnulli lacrymis pium erga suum pastorem affectum declarabant. Quos ille vicissim, quantum pro tempore licuit, consolabatur, gratesque agebat pro animo erga se tam benevolo atque propenso; vel solum illud eorum studium magni se beneficii loco ducere testatus, etiamsi liberari non contingeret, sed moriendum sibi esset. Porro Marinus, cui studium erat omnibus placere, ut omnium favore arcis præfecturam retinere posset, cives pastoris sui desiderio tristes ita alC loquitur : Bono animo este. Pastor non morietur, mutabit enim sententiam, et aliam post hac concionandi rationem sequetur. Quod audiens Leonardus : Minime vero, inquit : numquam, Deo propitio, futurum est, ut aliud doceam, quam semper huc usque docui; sed purum sincerumque Dei verbum, sicut hactenus, ita deinceps, seu vivere detur, seu moriendum sit, docebo. Et ad cives sermone converso : Quin adeo, vos, inquit, enixe precor et obtestor, optimi cives, ut in iis, quæ ex me pastore vestro didicistis, ad extremum usque vitæ spiritum constantes atque immoti permaneatis, quidquid demum ea causa seu mihi seu vobis ferendum erit.

et duos istos plectendos egregie confortat.

86 Tum autem et duos illos, qui ad mortem ducebantur, cum eos videret iguominiam infamis illius atque apud homines detestabilis supplicii, nonnihil (ut humanus fert animus) exhorrescentes, ceteroquin promptos ad mortem pro fide, justitiaque subeundam (quæ quidem animi promptitudo in Theodori vultu et verbis potissimum elucebat) ita suo exemplo consolatus simul et cohortatus est : Forti animo estote, vestræ nunc patiendi vices sunt; cras meæ forsitan futuræ. Idem mihi supplicium, eadem ignominia, eadem exspectanda est mortis infamia. Cumque scalam conscenderet, similitudinem adferebat ejus scalæ, quam olim patriarcha Jacob in cælum usque porrectam videns, Angelos in ea descendentes et ascendentes contemplabatur. Iidem, inquit, Angeli per eam modo ad vos descendunt, vestræ patientiæ spectatores simul et adjutores : cum quibus ipsi paulo post in cælum ascendetis, ejusdem patientiæ præparatam illic vobis coronam accepturi. His et aliis hujusmodi verbis oves suas, ad occisionem ductas, confortare bonus pastor non destitit, donec illo felici certamine perfunctæ, in quo pro justitia laborantes, contra justitiam plectebantur, animos Deo redderent.

A. GUIL. ÆSTIO.

Duos illos Martyres censet auctor.

87 Hunc vero Theodorum cur a sanctorum Martyrum numero excludere debeam, non video, cum necatus sit impiorum manibus, non ut maleficus, sed ut Catholicus; neque revera, ut maledicus, sed ut sacrilegæ impietatis liberrimus reprehensor. E
Quod cum etiam in judices fecisse sanctissimos quosdam Martyres legamus, ut in Actis Apostolicis Paulum, ut Andream, Laurentium, Sebastianum, Agatham, Faustinum et Jovitam; quid causæ fuerit, cur dubitemus, num recte Christianeque factum sit ab hoc viro in perduellem ac perfidiosum gregem piratarum? Sed et Arnoldum in eodem albo adscribendum, quoniam justitiæ causa supplicium ac necem subiit, dubitare non debeo. Cum his duobus una ducebatur ad patibulum Theodori filius (quem cum patre fuisse seorsim abductum in carcerem, supra narravimus) non minori animo supplicium passurus, quam pater, cui se Catholicismi studio reddiderat simillimum. Nam et tunc, cum e medio captivorum post patrem evocaretur, libenter secutus patrem, clara voce dicebat; Benedictus Deus. Verum cum duceretur, cujusdam virginis Catholicæ, eum nuptui petentis, interventu ac deprecatione liberatus est, in ea nihilominus, pro qua fuerat periclitatus, Catholica fide cum sua conjuge deinceps animo ac professione persistens. F

Frustra in Geusiorum partes allicitur Leonardus,

88 His peractis, voluere milites Leonardum in arcem reducere. Sed reclamantibus, ne id fieret, civibus, ductus est in curiam; ubi imperatum ei fuit a Marino et senatu, ut verbum Dei recte ac sincere prædicaret. Idque Leonardus facturum se promisit. Deinde, in posterum Missam ne faceret, interdicentes; potestatem permiserunt libere commorandi intra civitatem; ita dumtaxat, ut ex urbe discedere ei sine dimissorio libello (vulgo pasportum vocant) non liceret. Pro qua re fidem suam interponebat utrumque collegium sclopetariorum. Porro qui in senatu primi erant, hac cautione non contenti, Leonardum ipsum jurejurando astringere voluerunt, id nimirum maligno studio agentes, ut vir auctoritate præstans et concionator insignis, ea sacramenti religione constrictus, effugere non posset, ut non in ipsorum tandem sententiam partesque, vel specie saltem atque externa professione tenus discederet, metu compulsus.

89 Quam ille eorum callidam machinationem

intelligens

A. GUIL. ESTIO. *qui de gestis in carcere, fido multa narrat.*

intelligens, rationem reddidit, cur tam arcto vinculo se teneri nollet. Ita denique effectum, ut nudam ejus promissionem, qua fidem dabat, se, nisi missione prius impetrata, nusquam extra civitatem abiturum, senatus acceptam haberet. Injungebant ei præterea, ut in feriis Visitationis B. Mariæ (qui dies uno interposito proximus sequebatur) concionem publice haberet, dicebantque: Nosti, quemadmodum tibi posthac sit concionandum. Quibus ille respondit ; Equidem probe novi, quomodo concionari debeam, idque reipsa declarabo. Quo dicto, dimissus e senatu, domum abiit. Ubi eum continuo invisit Guardiani ex sorore nepos, cui, exacto prius jurejurando secreti ad tempus servandi, præcipua quædam narravit eorum, quæ fuerant acta in carcere; ac nominatim id, quod supra commemoravi de Nicolao parocho, ejusque pro sacrosancto Eucharistiæ Sacramento constantissima confessione, subjungens hæc verba : Meus Nicolaus verus est martyr. Suum enim Nicolaum, quod eum dudum in officio Pastorali B subsidiarium, velutique discipulum, postea socium et collegam habuisset, vocitare solitus erat.

Quæ pro captivorum liberatione acta sint.

90 Sub idem tempus alii quoque captivorum nonnulli, post diligentem amicorum et propinquorum solicitationem, liberati sunt, ii scilicet, quos ut ceteris minus exosos, redimi patiebantur Geusii, tametsi non nisi grandi pecunia, cum fidejussione, quod urbem sine venia non essent relicturi. Erant etiam Nicolao Pico præter matrem fratres germani tres, sorores duæ, tum alii propinqui non pauci, qui omnes statim fere ab initio captivitatis pro ejus liberatione diligenter solicitarant. Sed cum postea didicissent, eum omnino non passurum se liberari, nisi liberata ac dimissa pariter tota fratrum suorum societate, tum etiam pro illis agere cœperunt. Verumtamen nihil effectum est, partim obsistentibus Geusiis, quorum erat in monachos odium singulare, partim eo quod solicitantium voluntates et studia non satis inter se responderent, essentque e civibus præcipuis nonnulli, qui pro quibusdam aliis e captivitate eximendis omni contentione laborantes, C monachorum causam, seu vilem ac despicabilem negligerent.

CAP. XXV *Rogatus aliquis, ut chirurgum accersat,*

91 Contigit autem, ut eodem illo die, quo dimissus fuerat Leonardus, vir quidam Catholicus, Clemens Calvius, artium magister, Nicolao Pico sanguine junctus, benevolentia Marini novi præfecti usus, arcem ingrederetur. Quem cum e carcere per cancellos Nicolaus conspexisset, inclamavit. Clemens, audita e carcere voce, propius cœpit accedere. Sed prohibens eum Nicolaus : Sta procul, inquit, ut ne tu quoque pericliteris nostri causa, si forte deprehenderit te quispiam nobiscum secretius colloquentem. Tantum hoc, si potes, effice, ut chirurgus aliquis advocetur, qui nobis curationem adhibeat. Adit ille continuo præfectum, et captivorum petitionem indicat. Cui præfectus : Quorsum iis opus chirurgo? Respondit ille : Vulneratus est eorum aliquis. Rursumque præfectus, Unde vulneratus? Forsitan, inquit alter, ex fornice lapis decidit in caput cujuspiam. Ad hanc vocem cachinnum sustulit præfectus, nimirum probe conscius eorum, quæ dudum acta essent in carcere, quæque adhuc quotidie agerentur. D

is de præfecti consensu ad carcerem mittitur.

92 Ceterum hoc unice cavebat, tam ille, quam qui factionis erant ejusdem, ne apud cives, præsertim Catholicos, tam indigna captivorum tractatio vulgaretur. Proinde passim jactabant, captivos omnes in conclavi luculento honeste custodiri, cibosque et vinum liberaliter eis ministrari. Quem rumorem etiam in oppida vicina, quæ nondum ipsorum in potestatem erant redacta, disseminari studiose curabant; ut hac quasi specie præclaræ humanitatis apud externos quoque benevolentiam sibi conciliarent, aditumque pararent ad occupandos eorum animos. Aderat ibi forte Martyrum ille cruentus carnifex, Niger cognomine, supra a nobis memoratus. Is audito eo, quod de captivis referebatur, ad præfactum ait : Ne, quæso, chirurgum eis permitte. Quin potius sine computrescant et inflammentur eorum vulnera, quo sic omnes lenta morte conficiantur, ac male pereant monachi illi et sacrificuli idololatrici. At præfectus, vir non prorsus inhumanus, barbari hominis suggestionem nihil moratus, annuit de chirurgo, non alium tamen admissurus, quam quem ipse designaret. F

Guardiano consobrinus suadet, ut sibi consulat,

93 Erat is Theodorus quidam Cortmannus, Guardiano (quod præfectum latebat) affinitate junctus. Duxerat enim sororem ejus natu minimam, honestissimam sane mulierem. Dum chirurgus exspectatur, Clemens adferri curat Guardiano panem candidum cum vini sextario, quibus nonnihil reficeretur. Quippe vires ei non illa tantum immani militum tractatione graviter afflictæ, verum etiam inedia vehementius attenuatæ, jam pene defecerant. Cum autem cibum ac potum sumeret, affirmabat, se in iis nihilo plus saporis, quam in ligno, gustatu percipere. Quod quidem unde ei acciderit, jam ante diximus. Cum idem consobrinus eum quasi tristem consolari vellet, ac diceret : Duo germani tui Brilam profecti sunt ad Comitem a Marca, tui liberandi gratia ; quod certe facillime impetratum ferent; Nicolaus alacri et forti animo respondit in hæc verba : Frustra laborem illum sumunt germani mei, si pro me solo agunt. Nam etsi forte id impetrent, numquam tamen committam, ut solum me dimitti patiar, et E fratres hos meos in hac necessitate deseram. Quin illud tibi confirmo; si vel unus omnium, idemque minimus retineatur ad supplicium, huic ego et carceris et cruciatuum et mortis socius remanebo. Idque adeo me facturum illis promisi. Ad hæc consobrinus : Si quiveris alios una tecum vinculis eximere, bene quidem : at si id impetrari nequeat, ego certe, si mea res ageretur, uni mihi consulerem potius, quam simul cum aliis morti me dederem. Nam quid illis, obsecro, accessurum sit ex eo commodi, quod tu cum eis moriaris?

qui socios deserere generose abnuit

94 Tali sermone nisus ille quidem est a proposito Nicolaum revocare; sed nihil egit. Adeo confirmatum in sententia, seu verius in amore Christi solidissime fundatum Nicolaus animum gerebat, paratus videlicet, et cupidus, exemplo Christi Domini sui pro fratribus, si liceret, sin minus autem, cum fratribus animam ponere, sanguinemque profundere. Neque ab hac societate passionis ulla se propinquorum suasione sinebat abstrahi. Cujus sane tam constantis propositi sui justissimam, ne dicam ne-

cessariam

A cessariam secutus est rationem. Considerabat enim, hinc personam, quam inter suos gerebat, ne forte exemplo minus recto peccaret; inde vero fratrum suorum quorumdam infirmitatem, quæ subtracta cohortatione illa quotidiana, velut matris pignora sua solicite confoventis, omnino periclitatura videbatur. Tunc autem inter alia protulit et illud memorabile verbum, ingenuo Christi milite dignissimum, inquiens : O consobrine! non parvi momenti res est mori pro fide Catholica. Quod ipsum et Hieronymus Vicarius, ardentissimæ fidei vir, totidem verbis confirmabat.

CAPUT XI.

B *S. Guardianus suppliciis deformatissimus, ad alia patienda se fortem ostendens, chirurgum in religione confirmat. Impii Omalii minæ et maledicta contemnuntur; ostenditurque infames apostatas, sacris abutentes, Nerone pejores fuisse.*

CAP. XVI. *Fœdissime deformatus Guardianus*

Post hæc chirurgus carcerem ingressus, cum videret Guardianum immaniter adeo ac fœde tractatum (facies enim tota flammis ustulata nigrorem contraxerat, ut jam nec species nec decor in ea ullus appareret : collum quoque tumens et defricata cute cruentum adhuc et lividum cum esset, non modicum intuenti horrorem ingerebat) præ dolore animi lacrymas tenere non potuit. Cui Guardianus subridens : Quid lacrymaris? Et chirurgus : Quomodo lacrymas continere queam, qui te videam C tam indigne tractatum? Contra Guardianus : At ego modicum esse revera censeo, quidquid hactenus fidei meæ causa pertuli; cum Dominus noster Jesus tam multa sit passus pro nobis, ut neutiquam cum iis comparari queant, quæ nos patimur. Idcirco et his multo graviora, et ipsum adeo mortis supplicium, Deo donante, pro hac mea in ipsum fide libens subibo. Cumque familiarius cum eo colloqui pergeret chirurgus, quærebat inter multa, quemadmodum affectus animo fuisset, quidve cogitasset tunc, cum collum ei fune stringeretur. Ad quod respondit Nicolaus, percepisse se in animo suo singulare quoddam gaudium, eo quod dignus habitus esset pro confessione fidei Catholicæ mortem oppetere.

tormenta quæcumque alacriter pati desiderat,

96 Hæc referens, atque ingenti pro Christo patiendi desiderio incensus, in hanc erumpebat vocem : Quam leve et modicum est, quidquid hactenus passus sum pro nomine Jesu amantissimi Domini mei, qui tanta pro me peccatore perpessus est! Utinam mihi contingat etiam membratim ac frustulatim dissecari pro fide Catholica! Quæ cum diceret, militibus quibusdam forte carceri propinquantibus, monebat eum chirurgus, ut taceret, veritus ne ab illis audita hujuscemodi verba periculum ipsi augerent. At Nicolaus, taciturum se negavit. Quin magis etiam vocem intendens, ut a militibus audiretur, imperterritus ait : Faciant de me quidquid libitum fuerit; excorient, assent, omnia perpeti paratus sum. Verba certe non dissimilia verbis Ignatii martyris, quibus ille patiendi cupidissimus, cum scriberet ad Romanos, optare se significat, ut ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, et totius corporis contritio, cunctaque tormenta diaboli in se venirent; tantum ut Christo frueretur. A. GUIL. ESTIO.

liberationis consilia audire prorsus detrectans.

97 Jam vero cum chirurgus etiam spem ei liberationis ingereret ex amicorum solicitatione, subjecit ille qualia dudum ad consobrinum suum verba locutus fuerat : Numquam, ait, Deo mihi propitio, futurum est, ut fratres meos deseram, solumque me dimitti patiar. Sed etsi vel unus eorum tantum, idemque extremus supplicio destinetur, illi ego superstes ne sim, instabo, supplicii mortisque socium sponte me dabo, quemadmodum me facturum E fratribus meis dudum pollicitus sum. Frequenter autem istiusmodi verba cum vehementi quodam animi affectu repetebat sanctus Dei martyr; quæ omnia nos ex ipsius chirurgi fideli narratione post ea accepimus. Miranda profecto in famulo suo gratia Dei, ut pro ejus nomine non modo nulla adversa reformidaret, nullos cruciatus exhorresceret, verum mortem insuper ipsam, omnibus merito formidandam, omnibus horrendam, pro magno beneficio expeteret, adeoque totum sese corpore et animo, quantus erat, in Deum transferret, Deoque tamquam holocaustum immolandum offerret. Neque vero sterilis hæc aut otiosa fuit in eo gratia Dei, sed ad alios quoque præclarum veræ pietatis fructum propagavit. Inter quos hunc ipsum imprimis chirurgum numero. Qui cum ante id tempus, religionis in negotio nonnihil opinione fluctuasset, ita tum sermone, tum patientiæ atque constantiæ illius exemplo in Catholica fide roboratus est, ut Martyrum causa non dubitaret se vitæ suæ discrimini exponere. F

Quantum per hæc in fide profecerit chirirgus.

98 Revisebat eos in carcere quotidie, seque aliquando sinebat apud eos includi, quo familiarius cum eis ac liberius colloqueretur. Adferebat subinde mundas subuculas, quibus induerentur, et aromata, quibus reficerentur, et id genus alia, quæ sub vestibus abscondere, et furtim ad captivos inferre poterat. Quid plura? Ex eo tempore vir ille tam ardenti studio Catholicam fidem, ejusque amatores coluit atque complexus est, ut apud Geusios hoc solo nomine graviter offenderet. Namque inter alia, quibus insignem fidei zelum declarabat, religiosos utriusque sexus homines, sedibus suis pulsos ac profligatos, hospitio domus suæ frequenter ac libenter clam, palam excepit; etsi non ignoraret, quanto suo periculo id faceret. Itaque propter hujusmodi pietatis officia Geusiis vehementer exosus, et aliquando in vincula conjectus, sed inde propinquorum opera paulo post liberatus, e catalogo civium ordinis jaculatorii, non sine grandi ignominia submotus fuit. Quibus incommodis agitatus, tandem urbe relicta, sponte cum uxore et

liberis

A. G. IL. ES.

liberis in exilium abiit : in quo, magno Christianæ virtutis exemplo, post amissam brevi conjugem, locum subinde mutare coactus, ad mortem usque (mortuus est autem demum vigesimo post Martyrum passionem anno) sincerus, integer ac firmus in fide Catholica permansit. Sed ad Martyres redeo.

CAP. XXVII. *Impius apostata Omalius*

99 Kalendas Julii, qui dies proxime præit ferias Visitationis beatæ Mariæ, Gorcomium advenit Martyres visitaturus (non eo quidem animo, quo beatam Elizabeth Christigerula Virgo visitavit, sed quo Christum jam natum ac mundo editum impius Herodes visere voluit) quidam ex Leodiensis ecclesiæ canonico, castrorum Ecclesiæ Catholicæ desertor, idemque non tam genere, quam sacrilegiis et piratica nobilis, Joannes Omalius, homo spirans minarum et cædis in sacerdotes et monachos, aliosque Dei ministros : quem eo Brila cum mandatis miserat ille Catholicorum infensissimus hostis Guilielmus a Marca Lumnius. Ceterum Omalius altera manu truncus erat. Quo enim tempore Lumnius una cum suis (inter quos primus B Omalius) in mari Britannico piraticam exercebat, contigit aliquando, ut eis obviæ fierent naves aliquot Hispanicæ, quibus ingens copia vehebatur earum mercium, quas solita est ad Gallos et Belgas Hispania transmittere. Erat is dies Dominicus Palmarum, cum tertio post die Brila fuit ab iisdem nebulonibus intercepta.

SS. Martyres ad mortem anhelantes,

100 Ibi a mercatoribus Hispanis (quibus certe animus in periculis haudquaquam facile subsidere solet) pro rerum suarum ac vitæ defensione ita fortiter repugnatum est, ut ictibus bombardarum Lumnii milites aliquot interemerint; Omalio dextram manum abstulerint; hostem denique ab oppugnatione desistere, et datis vento velis in liberum mare se recipere coegerint. Igitur in carcerem ad captivos introductus Omalius, primum omnes torvis oculis ac truci vultu, velut devoraturus circumspexit; deinde virulentam suam in eos linguam vibrans : Heus, inquit, vos deivori (hoc nomine Dei sacerdotes propter sacratissima mysteria blasphemus ille vocabat) huc ego a Domino meo C Comite a Marca missus sum ea gratia, ut vos omnes e patibulis suspendi jubeam. Cui e vestigio Fratrum Minorum præfectus Vicarius, spiritu martyrii succensus, omnium nomine respondit : Sic age, ut loqueris. Nulla in nobis est mora. Parati sumus omnes, ac ne unus quidem repugnabit. Quod audiens ille, statim animo dissecari, mordere labrum, stridere dentibus, præ ira totus excandescere, sævas jactare minas, et in hujusmodi verba prorumpere : O sanguinarii, quam multos homines, nihil mali meritos, crudeliter ac misere contrucidastis! Quam multorum innoxium exsorbuistis cruorem! O quam nunc egregie mihi pœnas estis daturi, vos deifici!

minis ac maledictis incessit.

101 Sic ille mortem eorum, qui fuerant aliquando propter hæresim per justitiam publicam ac civilem extremo supplicio affecti, in eos conferebat, qui tam manum, quam animum gerebant, a sanguine fundendo quam alienissimum, in id solum intenti, perditas ut animas Christo lucrifacerent. Qui proinde minis ac maledictis hominis insani non magnopere commoti, patientiam intra mentem bene consciam cum silentio conservabant. Venit autem in carce- D rem eodem die lictor publicus (a quo missus, incertum habeo) qui depromptos e loculis suis restes captivis ostentans, inquiebat : Aspicite quid hic sit. Responderunt autem cum alacritate Guardianus atque ex fratribus aliqui : Deo laus, Deo gratia, quod hucusque pervenimus. Mox igitur bona pars monachorum, velut jamjam ad supplicium ducendi, cucullis suis exuuntur, spolianturque. Nam lictor, tametsi de supplicio res simulata tantum, et ad terrorem composita erat, vestes captivis detractas abstulit, et sibi vendicavit. Illi vero, quibus ablatæ vestes fuerant, capite et collo denudato, tum et reliquo corpore veste tantum intima tenuiter admodum contecto, sic deinde per sequentium noctium frigora relicti sunt usque ad vitæ exitum.

CAP. XXVIII. *Infames Ecclesiæ desertores,*

102 Dum hæc geruntur, astabat Geusius quidam per ludibrium cantillans aliquot versus odæ cujusdam seu prosæ (quam vocant) in multis ecclesiis inter Missarum solennia cantari solitæ die natali (qui ante biduum fuerat) principum E Apostolorum Petri et Pauli, clarissimorum Christi martyrum. Erant autem hi postremi, quos præ ceteris clarius insonabat. Ibi Neronis feritas principes Apostolorum præliis plurimis victores, diversæ te Petre et Paule, addixerat pœnæ mortis. Te crux associat, te vero gladius cruentus mittit Christo. Ad hunc modum infelix ille cantator triumphum Apostolorum ad insultationem vertit Martyrum, non reputans secum se suosque Neronianam illam, quam canebat, feritatem sua crudelitate non uno gradu superare. Neque enim Nero Christo nomen aliquando dederat, neque in Apostolos ante supplicium extremum, præter morem Romanum, gravius aliquod crudelitatis exemplum edidisse legitur. Ad hæc potestate fungebatur legitima ac divinitus instituta, tametsi ea non legitime uteretur.

Nerone pejores fuisse probantur.

103 Hi vero homines, professione Christiani, Christianis orti parentibus, et a pueris in Ecclesia non modo educati, verum insuper ecclesiasticis institutis ac moribus imbuti, denique non F ita pridem fidei nostræ domestici, ac mysteriorum consortes; ut primum novarum factionum afflati contagio, Catholicæ vinculum unitatis abruperunt, quasi derepente teterrimas in belluas transformati, crudelitatis suæ, qua in socios et fratres pridem suos, usurpata per tumultum potestate, grassantur, nec finem statuunt, nec modum : ut eos pasci piorum afflictionibus quasi deliciis credas. In inferendis porro suppliciis nec juris ordinem, nec formam justitiæ, nec humanitatis ullam imaginem servantes, hoc unum sequuntur, quod animus ira et odio efferatus suggesserit. Et erant sane inter istos, de quibus nunc loquimur, qui non de vulgo fuerant Christianorum; sed vel ecclesiastico gradu, vel monasticæ vitæ professione præstantes ceteris, dignitatem una cum religione turpiter abjecerant. Quorum e numero crediderim et hunc fuisse, qui versus illos Latinos distincte ac memoriter, ad normam ecclesiasticæ modulationis, cantando recitare potuit. Atque hujus generis fere sunt quotquot his nostris temporibus apud homines,

novæ

A novæ doctrinæ cupidos, pro ministris verbi Dei sese venditaverunt. De quibus peculiariter id quod de hæreticis in universum dixit Joannes Apostolus, dicere nobis liceat; Quod ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Per hoc enim quod ab Ecclesia recesserunt, palam declarant, non se pertinuisse ad numerum electorum, inter quos in Dei Ecclesia, velut alieni, fuerant ad tempus commorati.

Sacra exomologesi ad agonem separant captivi.

104 Sed ad intermissam redeo narrationem. In hoc rerum articulo positi Martyres, cum non aliud in momenta singula, quam supplicium extremum exspectarent, qua poterant animi devotione, ad mortem se præparabant, ante omnia conscientias suas humili peccatorum confessione purgantes. Quod idem et alias subinde ab iis frequentatum est. Quoties enim ad supplicium abripiendos se suspicabantur (accidebat autem id sæpenumero) toties exomologesim illam sacram et salutarem repetebant, ita de Dei misericordia B confidentes, ut tamen instituta ab eo peccatorum remedia nequaquam negligerent. Ceterum milites contenti terrorem captivis attulisse, et quosdam eorum vestibus, uti dictum est, spoliasse, nihil præterea gravius in eos tunc admittere ausi fuerunt.

CAPUT X.

Aliis ludibriis afficiuntur religiosi, in tenebricosum carcerem detrusi. Pastoris Leonardi festo Visitationis B. M. V. insignis pro Deipara oratio et ad suos exhortatio. Inanes Catholicorum conatus, et lytri, pro Nicolao Poppelio collecti, furtiva a præstigiatore surreptio. C

Cap. xxix. Pluribus ludibriis affecti religiosi

At vero nocte insequenti rursum ex militibus quidam, a cœna saturi ac temulenti, solita improbitate in carcerem irrumpentes, novum petulantiæ suæ ludum exhibent hujusmodi. Monachos binos consertis brachiis dextro unius cum sinistro alterius colligant; tum eosdem binos, alios post alios ordine collocatos, carcere educunt, velut ad supplicationem processuros. Deinde canere eos jubent, dicentes : Cantate, monachi. Nunc ad mortem hac pompa proceditis. Illi non inviti rem bonam exsequuntur, canentes (ut nobis relatum est) lætum illud et celebre canticum Ecclesiæ, cujus initium est : Te Deum laudamus. Erat ibi tum inter milites quidam, qui pro ludibrio idem illud canticum solus ab initio usque ad finem memoriter bonis lateribus decantabat. Ex quo credi potest, etiam istum aliquando fidei nostræ domesticum, propius ad sacra ministeria penetrasse, qui tunc Martyrum innocentiæ vexandæ, proh dolor! impium se ministrum exhibebat. Porro Martyres ea pompa perducuntur usque ad arcis propugnaculum; ubi mensam inveniunt laute instructam, assidentibus aliquot Geusiis, atque hilariter compotantibus, et genialem ac festam illam agentibus noctem.

A. Guil. Estio.

spectaculo sunt cœnantibus Geusiis,

106 Incidit quidem tunc captivis nonnullis suspicio, sese propterea ad epulum illud a militibus adductos, ut cum aliis epulari jussi, denique dape distenti ac vino madidi, continuo post ab illis velut bruta pecora jugularentur. Sed inanis fuit hic metus. Nec enim apparet, milites aliud eo facto voluisse, quam ut inter epularum delicias hoc quoque monachorum, tamquam monstrorum novi orbis, spectaculo pascerentur, et haberent, in quos conjectis certatim cavillis ac maledictis, improbam animi sui libidinem aliquatenus explerent. Jam ut horrorem mortis in eis vehementius excitarent, ex ea quoque miseriæ illorum parte, voluptatis aliquid accepturi, porrectis aleis et apposita pelvi lusoria : Ludite nunc omnes, inquiunt, et aleas in hanc pelvim projicite, ut in quem sors ceciderit, is omnium primus suspendatur, ceteris ordine secuturis. E

quorum minis non terretur Guardianus,

107 Ad eam terribilem propositionem respondens Nicolaus Picus : Nihil opus est, inquit, jactu aleæ. Ego me libentissime primum omnium ad supplicium offero. Scio equidem quid sit suspendium pati, videlicet id jam nuperrime expertus. Hæc ille solita animi promptitudine. Posteaquam vero convivantium ac militum voluptati factum est satis, Martyres eadem, qua ducti, pompa reducuntur in carcerem. Erant autem qui ad hunc modum ducti et reducti fuere, soli monachi. Nam pridie ceteris captivis, amicorum sollicitatione, ex illo subterraneo ac tenebricoso carcere eductis, in superiori parte domus, custodia et tractatio tolerabilior concessa fuerat : tametsi nec ille locus eos ab improborum hominum infestatione satis vindicabat. Ibi enim quidam Gorcomianus civis, hæreticus, nomine Laurentius Tilmannus, Nicolaum parochum graviter exagitavit, istiusmodi verbis in eum insultans : Num F meministi, quemadmodum aliquando per plateas incedens cum tuo Mahometo (quo nomine nostrates interdum idolum significant, at sceleratus ille ter sanctum Eucharistiæ Sacramentum designabat) meas atque omnium nostrum ædes prætoriens introspectabas, velut oculorum intuitu nos interfecturus, et observabas, si quis forte non genu flecteret, ut eum accusares, et in judicium capitis accerseres?

nec alterius injuriis Pastor Nicolaus.

108 Nunc incidistis in foveam, quam fecistis. Sperabatis autem vestrum Papismum hic constabilire ac violenter retinere vos posse. At ego rem aliter se habere, probe noveram; videlicet istam vestram idololatriam diutius haud duraturam. Quam cum tota Anglia totaque Germania dudum suis finibus exegerit; age, qui fieri poterat, ut eam hic retinereris. Ad has voces hæretici hominis a Nicolao, cui tacendi magis quam loquendi tempus illud videbatur, nihil, aut parum fuit responsum. Ferunt autem hunc hominem cum altero

quodam

A. GUIL. ESTIO.

quodam cive saponario multum in hoc laborasse, ut quidquid erat Gorcomii sacerdotum ac monachorum, abduceretur atque e medio tolleretur. Sed de iis, quæ captivis tunc acciderunt, hactenus.

CAP. XXX Festo Visitationis B. M. V. Pastor Leonardus

109 Proximo die, qui Visitationi Deiparæ Virginis sacer erat, et in plebe celebris, Leonardus parochus, juxta condictum prædicaturus verbum Dei, in templo parochiali (magnum templum vulgo dicebatur) suggestum conscendit; de quo inter concionandum aliquando dicere solitus erat : Dum in hoc ligno stetero, nihil ex me præter nudam veritatem audietis. Frequens erat auditorium, sed in quo majorne luporum atque hædorum multitudo fuerit, an ovium pastoris auditura sermonem, haud facile dixero. Plurimi convenerant Geusianæ factionis, hac potissimum ratione, quod exspectarent puram et sinceram (ipsorum opinione) verbi Dei tractationem; sicut eum promisisse persuasum erat. Ille vero tot adversariorum
B conspectum nihil veritus, integre, Catholiceque, velut antea semper, concionatus est. Beatam Virginem, Dei matrem et cæli reginam identidem appellabat : alterum adversus Anabaptistas, qui Dei filium ex Maria carnem assumpsisse negant; alterum adversus sectarios in genere, qui passim laudibus atque invocationi Deiparæ virginis obganniunt.

de Deiparæ prærogativis egregie disputat,

110 Sed et de perpetua ejus virginitate, contra veteres hæreticos, docte luculenteque disserebat, admonens atque invitans (quod et alias sæpenumero facere solitus erat) ut si qui in diversam opinionem aliqua sinistra persuasione essent inducti, quibus ea, quæ pro concione dixisset, nondum satisfacerent, neque omnem adhuc ex animis scrupulum removissent, privatim ad se venirent, pleniorem accepturi Catholicæ veritatis declarationem, eamque S. Scripturæ testimoniis, aliisque idoneis argumentis constabiliendam. Magnam omnino ac singularem animi fortitudinem, et juxta sui nominis etymon, cor leoninum ea concione contra adversarios ostendebat. Nec vero minorem erga suas oviculas charitatem monstrare visus est optimus pastor, dum vehementissima oratione ad
C Catholicæ fidei perseverantiam eas cohortatur. Et quidem ille similem erga suos affectum, pari cum libertate conjunctum, ostenderat non ita pridem in eo sermone, quem ante traditam hosti civitatem habuit novissimum. In quo præter alia multa, quibus ad retinendam ac tuendam mordicus religionem catholicam, fidemque juratam regiæ Majestati præstandam, multis commodis atque incommodis hinc inde propositis, auditores suos hortabatur; hujusmodi quoque verbis usus est :

suosque omnes ad tuendam fidem Cath. intrepide cohortatur

111 Quod si adventantem nunc a Geusiis militem intra portas admiseritis, multa videlicet præclara vobis et speciosa promittentem, cito reipsa experiemini, quam vilis sit apud eos pactorum et promissorum fides. Neque profecto vel his ipsis, qui maximo sibi bono fore credentes istorum adventum, summis votis ad eum aspirant, ex animi sententia cuncta processura sunt, cum illos in urbem receperint. Imo tunc demum, etsi serius quam vestris expediat rebus, omnes intelligetis, quod et quale genus hominum ad vos intromiseritis. Addebat autem hanc suis verbis D
extremam coronidem : Si vos, oviculas meas, non amarem, nunc utique tacerem. Siquidem eo ipso die atque hora, qua hæc ab illo dicebantur, Geusiorum auspiciis miles conscribebatur in proximis suburbiis, ad eam portam, intra quam in platea sub dio ista concio habebatur; eo quod sacellum, mœnibus ac portæ civitatis adhærens, cujus illo die dedicationis anniversarium agebatur, auditorum multitudinem capere non posset. Ipsa vero porta propter hostem clausa tenebatur. Adeo modico loci intervallo vir ille, tunc cum talia pro concione diceret, erat ab hoste divisus. Porro eo sermone, de quo prius dicere cœperam, quem ad suos ultimum habuit, cum de beatissima Deipara Virgine Catholicam doctrinam exposuisset, astantibus, attenteque auscultantibus, non modo Geusiis domesticis, sed et multis eorum, qui religionis evertendæ causa cum milite recenter in urbem venerant, extremo verbo sic suos est adhortatus : Persistite, vos obsecro, fortes atque ingenui cives, persistite et permanete E
constantes in fide Catholica.

quamobrem ad supplicium quæritur.

112 Verbum hoc postremum præ ceteris omnibus, juxta normam Catholicæ doctrinæ ab eo dictis, acerbissime tulerunt hæretici, sentientes, quam non ex ipsorum sententia, neque prout exspectarant, universum illum sermonem conclusisset. Igitur exinde quærunt occasionem, qua reductum in carcerem, una cum aliis captivis in mortem tradant. Verum id statim absque alio probabili prætextu tentandum haud putaverunt, utpote plebem metuentes, in qua multi adhuc erant, alii Catholici, alii vacillantes ac dubii quidem illi, sed tamen erga suum pastorem bene benigneque affecti. Namque ob eamdem causam et prima illa iconomachiæ tempestate, quæ tot celebres Belgii urbes anno MDLXVI pervaserat, et deinde usque ad id tempus, imo et aliquamdiu post, Gorcomii non fuerunt ausi Geusii, quamvis rerum jam potiti, sacras imagines in templis demoliri. Vix tandem enim, disposito per vicos et circa primarium urbis templum armato milite, ne quis scilicet a populo tumultus excitaretur, im- F
pium hoc facinus impiis manibus exsecuti sunt.

CAP. XXXI. Matris Guardiani et aliorum Catholicorum inanes conatus;

113 Leonardus tertium jam diem a vinculis liber in civitate agebat, cum officii gratia domi suæ a multis bonis inviseretur. Quo etiam tempore eum adiit Guardiani mater, Henrica nomine, mulier honestissima, prope septuagenaria, Catholicæ religionis observantissima. Quæ pro filio, ut par erat, affectu materno vehementissime solicita, sic eum affata est : Ubi, quæso, moratur filius meus cum fratribus sociis? Numquid non et illi venturi sunt? Cui Leonardus : Optarim equidem, inquit, o cara mater, vel has aures mihi præcisas, dum eos e captivitate liberos hic præsentes apud nos habere liceat. Videlicet iis verbis insinuatum matri voluit, quo [in] periculo filius ipsius cum sociis versaretur. Quamquam sub idem tempus captivorum causam Catholici quidam cives non negligenter agebant, sed profectu pene nullo, propter obsistentia sibi malignorum quorumdam studia, quibus unice cordi erat, ut captivos quacumque ratione tollendos curarent. Inter hæc

Leonardo

A Leonardo nuntiatur, collegam suum Nicolaum Poppelium certo ac designato pretio redimi posse. Tantum opus esse, ut ea pecunia prompta numeretur. Ille, nulla interposita mora, summam constitutam colligendam curat.

lytrum pro Pastore Nicolao collectum aufert præstigiator,

114. Verum collecta pecunia parum prudenter, ac nimium periculose creditur empirico cuidam circumforaneo; qui quod magicis artibus operam daret, et amuleta suis præstigiis incantata, medicamenti loco porrigeret iis, qui pro remedio ad se venirent, interdum quoque maleficia suis ipsis maleficiis pelleret; sæpenumero privatim ac publice ejus rei causa fuerat ab utroque Parocho acriter admonitus, præsertim ab juniore. Qui cum ea correptione nihil proficere se cerneret, magistratum interpellaverat non semel, ut hominem impium ac pestilentem intra civitatem non pateretur consistere. Sed conniventia quorumdam e magistratu, pium pastoris conatum irritum reddidit. Ille igitur impostor, tamquam apud Geusios novos B hospites gratia plurimum posset, pactus est certo se preto Nicolai Parochi liberationem procuraturum, dummodo sibi totius negotii cura permitteretur. Creditum est homini, ac numerata in manus ejus pecunia, quanta fuerat postulata. Verum homo perfidus, præda potitus, mox cum ea sese clanculum ex urbe proripuit; simulque Parochum, quem molestum sibi senserat, ablato lytro, quo redimi posse putabatur, egregie per eam occasionem ultus est. Itaque fraude ac scelere præstigiatoris illius elusa fuit avidissima piarum quarumdam ovium exspectatio; quæ pastori suo periclitanti, suis non parvis impendiis, succurrere omni studio nitebantur.

CAPUT XI.

C

Data fide publica Leonardus Buscoducum profectus, a rabidis nebulonibus ex itinere retrahitur, pugnis et calcibus ignominiose contusus; qui da omnia ferenda paratus, sociis conjungitur. Frustra iterum tentata Guardiani constantia.

CAP. XXXII. *Salvo conductu munitus Leonardus*

Ad Leonardum redeo. Hujus soror germana eo die, quo postremum ille sermonem ad plebem habuit, Buscoducis, quæ utrique patria erat, Gorcomium venerat. Fratri nuntiat, matrem graviter ægrotare. Ejus nomine rogat, ad ipsam visendam uti statim atque celeriter excurrat. Non renuit Leonardus, modo cum permissione publica dimittatur. Neque enim immemor erat fidei, qua se suis civibus dudum obstrinxerat. Ergo sororis et micorum opera dimissorius libellus impetratur, a Marino præfecto subsignatus; sed in quo Leonardus, cum eum perlegisset, aliquid desiderabat, sive de industria, ut suspicio erat, sive per imprudentiam omissum, ad suam tamen securitatem necessarium. Quod ni adscribatur, negat se pedem extra portas urbis elaturum. Quid multa? Comparatur alius libellus, qualem velle se Leonardus dixerat. Is igitur hac fide publica probe sibi cautum arbitratus, profectioni se accingit, urbe egreditur, scapham conscendit, sorore comitatus. Vehitur usque Worcomium, oppidulum tam vocabulo, quam loco vicinum, in adversa fluminis ripa ad sinistram situm.

A. GUIL. ESTIO.

dum ad ægram matrem Buscoducum proficiscitur,

116 Nec brevis ille trajectus sine periculo fuit, propter Geusii cujusdam perfidiam, quem magno conductum Leonardi soror Buscoducis secum adduxerat, eo consilio, ut in solicitanda fratris dimissione, sibi apud Geusios auxilio esset. Cui et ea causa promissum argentum jam numeraverat. Quo ille accepto, nihil amplius pensi habens, ut res homini sibi commendato succederet, E sed magis adversarium ei se præbens, in via, qua Worcomium una navigabant, ludibriis et contumeliis nebulonum, qui majore quadam nave, in quam ipse demum ex scapha conscenderat, vehebantur, eum exposuit; ut jam propter periculum, quod ab illis sibi metuebat, suscepti itineris ipsum pœtineret. Verumtamen Dei voluntate salvus Worcomium pervenit. Quæ dum geruntur, Gorcomii rumor discessus ejus increbrescit, et ad primarios urbis cives perfertur. Qui rem indigne ferentes, ea maxime causa, quod se inconsultis atque insciis, abitum molitus Leonardus fuisset. illico mittunt ad ædes ejus ministrum publicum, certius, exploraturum, num ita se res haberet. Parocho non invento, et re ad primos senatores relata, ac deinde latius ac certius in vulgus sparsa, non exigua coorta est inter Geusianæ factionis homines turbatio, sed inter eos maxime, qui de collegio erant sagittariorum; plerisque eum hominem improbum ac perfidiosum esse vociferantibus, rem indignam ab eo perpetratam, qui clanculario fugam adornasset, iniissetque, tot suis F sponsoribus in capitis discrimine derelictis, qui suam pro eo fidem obstrinxissent.

a rabidis et tumultuantibus civibus

117 Ita quidem illi periculum suum invidiose exaggerabant, quod tamen nullum erat revera, quandoquidem ab ipso Marino præfecto fuerat impetrata dimissio. Quam idcirco ad multitudinis cognitionem referri non expediebat, quia procul dubio quorumdam maligno studio fuisset impedita. Fit igitur e vestigio concursus ad eum locum, unde naviculæ solvere solent, unde et solverat Leonardus. Coit ad ripam ingens hominum multitudo. Magna pars haud secus atque ursæ captis catulis, sic amissa hac præda frementes furentesque tumultuantur. Quidam ex sagittariorum collegio ceteris incitatior exclamat : Cur non quam possumus celerrime proditorem illum fugientem insequimur ; atque huc obtorto collo retrahimus? Næ ille ad hoc abiit, ut quidquid hic actum a nobis est, ad Hispanos perferat, civitatem iis prodat, socios captivos eripiat, nobis omnibus extremum exitium adferat. Quid cessamus, o cives, proditorem

A. GUIL. ESTIO.

proditorem illum persequi? His atque aliis hujusmodi verbis infensi plebis animi, magis etiam ac vehementius in Parochum incendebantur. Simul eodem accurrerat alter primarius senator : qui cum Leonardum longius provectum didicisset, illico naviculariis imperat : O viri, adeste, properate, nulla sit mora. Quaterni validi remiges in scaphas singulas. Liberaliter operæ pensabuntur. Dictum, factum. Nautæ parati in scaphas insiliunt, quas ad ripam stantes sex numero forte reperiunt. Adduntur et milites aliquot cum centurione, quo res et majore vi et auctoritate ageretur.

ex itinere ignominiose retrahitur,

118 Remigatum igitur est a nautis certatim atque extremo conatu, adeo ut incredibili celeritate emenso flumine, Worcomium appellerent. Ibi Leonardum cum sorore, dum paratur currus, quo Buscumducis vehatur, exspectantem, jamque securum ac nihil sinistri suspicantem inveniunt, comprehendunt, ducunt, in unam scapharum conjiciunt, secumque Gorcomium revehunt. Interim B autem virum optimum contumeliosis nominibus petulantissime divexant; sed maxime proditoris ei nomen et crimen itentidem objectant. Ille quamvis inter malevolorum manus constitutus, ea tamen dicere non omisit, quibus innocentiam suam probaret; ut qui neque proditionis machinandæ consilio discessisset, neque clanculum fugam iniisset, neque sponsores suos abiens objecisset discrimini; propterea quod abeundi facultatem accepisset a primario, tam arcis quam civitatis præfecto Marino Brantio : Cujus, inquit, chirographum vobis exhibebo. Simulque protulit libellum dimissorium manu Brantii subsignatum. Sed eum mox unus ex illorum numero, qui Leonardo pessime volebant, ei per vim e manibus eripuit, atque in sacculum suum femoralem immisit; videlicet ut integerrimo viro inter calumnias nihil esset reliqui, quo vel apud cives se purgaret, vel apud præfectum, exhibito ipsius chirographo, discessum suum assereret. Ille contra maximopere solicitus, ut existimationem suam apud omnes, ac potissimum apud bonos cives sartam tectam servaret, C etiam atque etiam flagitabat sibi reddi libellum. Verum ab homine scelerato, sibique infensissimo, præter convitia recipere nihil potuit. Atque inter hæc nautis pariter ac militibus adversus eum succlamantibus, Gorcomium advehitur, ubi plurimi homines, occupata ripa, perquam cupide eum exspectabant.

C. XXXIII. *Gorcomii instar proditoris turpissime exceptus.*

119 Ut primum igitur e navicula pedem in terram Leonardus posuit, ibi mox a circumfusa multitudine cœpit indignis modis exagitari. Plerique virulentis linguis eum certatim impetere atque configere, contumelias et probra, non referenda, in virum sanctum jactare, nullum maledicentiæ genus prætermittere. Quorum unus, Albertus nomine, tunicam illi magna vi circa pectus apprehendens : Hem proditor, inquit, ecce nunc tempus, ut proditionis adversum nos conceptæ pœnas egregie luas. Erat is nauta Gorcomianus, hæretico fermento corruptus jam inde a puero, frater ejus, qui postea Brilæ sanctos Martyres, tamquam in religionis negotio multum versatus examinavit, ut infra dicemus. Alius quidam, qui in impio contra Regem Catholicum bello tandem D male periit, Leonardum, apprehenso ejus brachio, protrahens, eadem fere, quæ nauta, dicebat. Sed ventum deinde etiam ad graviores injurias, dum non aliter atque nocentissimam feram, virum innoxium, qua ducebatur, pessimus quisque ferociter impetit. Alius in dextrum latus, alius in sinistrum pedem impellere : rursum alius in pectus ac ventrem summa vi impingere; alius in aliam quamlibet corporis ejus partem, vel pede vel calce, vel palmis vel pugnis impetum facere. Reliqua multitudo circumquaque confusis vociferationibus perstrepere, plerique proditoris odiosissimum nomen assidue acclamare, passimque e media turba illud audiri : Suspendatur, suspendatur, tollatur e medio!

vanæ impiorum calumniæ facile diluuntur;

120 Leonardus inter hæc nihil æque ac famæ suæ atque existimationi consultum cupiens : O cives, inquit, nihil actum a me prorsus, cur proditionis accuser. Nihil in me tale deprehendetis umquam. Et quidem pro me facile satisfaciam. Tantum sit locus justæ purgationi. Talia E ille valde solicite, sed frustra apud infensam et insanientem turbam. At præter hoc proditionis crimen, quod ei per calumniam, occasione discessus sui impingebatur, aliis quibusdam fœdis criminationibus perditissimi quidam homines honestum ac venerabile viri nomen conspurcare conati sunt, detestabilis flagitii eum insimulantes, quod cum sorore cubuisset. Digna certe calumnia suis auctoribus; digna, quam illi conjurati castimoniæ hostes ex impurissima sui pectoris lacuna depromerent.

ipse ad tormenta omnia paratus,

121 Nam quod ad sanctum Martyrem attinet, tam erat is non ab omni modo impudicitiæ labe purus, verum extra omnem quoque suspicionem positus, nominatim toto eo tempore, quo Gorcomianæ plebi bonus pastor præfuerat (præfuit autem annis plus minus sexdecim) ut magis existimes defuisse, quibus hæc aut vera, aut verisimilia viderentur, quam a quibus ea confingerentur. Nam et soror ejus, etsi mulier habitu secularis erat, virginitatis tamen propositum etiam ætate jam grandior, sanctissime retinebat. F Leonardum in arcem usque perductum exuere se vestibus suis præfectus jubet, quæstionibus admovendum, tamquam de occulta ejus machinatione cogniturus. Aderat ibi soror, fratrem secuta; quam ipse proinde, tantisper uti secedat, admonet, suæ pariter et illius verecundiæ consulens, optimus castitatis magister. Ea digressa, vestibus exutis ad tormenta se parat. Sed mutata repente sententia, præfectus quæstionem prohibet, fortasse veritus, conscientia reclamante, viri innocentiam acerbius vexare; cui proficiscendi copiam ipse a se factam, suaque manu subsignatum libellum dimissorium probe meminerat. Quamquam spes liberationis jam nulla Leonardo in arcem reducto apparebat.

sociis MM. denuo conjungitur, a quibus veniam petit.

122 Ad quem ut rediit soror, sic eam affatus est : Vides, mea soror, quo nunc res meæ sint loco. Quod si Deo sic visum est, ut hic mihi moriendum sit, obsecro ne teipsam crucies, neque cuiquam mortalium, prærterquam mihi, meisque peccatis mortem meam imputes. O! singularem

A gularem viri modestiam, imo profundam Christiani pectoris humilitatem cum insigni mansuetudine conjunctam. Flagrant in eum acerbissimis odiis hostes sui, et ad ejus necem per meras calumnias grassantur. Nec tamen illorum malignitati mortem suam adscribi patitur vir mitissimus atque humillimus, sed suis tantum in Deum offensis. Post hæc in eumdem carcerem, quo monachi clausi erant, detruditur. Interea vero Geusiorum studio rumor tota civitate spargitur, Parochum furtivo discessu proditionem urbi machinatum: et hoc suo facino re ceteros omnes captivos una secum in certissimum vitæ discrimen pertraxisse. Et quo major esset fides, idipsum asseverabant primarii senatores. Leonardus, etsi culpa vacuus, quia tamen ansam hanc malevolis ad perdendum omnes captivos opportunam esse videbat, qua erat animi submissione, sæpe in carcere socios veniam supplex precabatur suæ temeritatis et imprudentiæ, qua periculum eis auxisset, quibus alioqui nondum spes liberationis fuisset adempta.

B

CAP. XXXIV. *Chirurgus sauciorum MM. vulnera curans*

123 Quoniam autem ad carcerem circuitu quodam rediit sermo noster, aliquid hic quoque eorum, quæ per eos dies in carcere facta et dicta sunt, referamus. Ibi Martyrum ad Deum orationes, et ipsorum inter se exhortationes et consolationes. Quamquam alii aliis ferventius et frequentius hæc factitabant. Eo Theodorus chirurgus, de quo dudum facta est a nobis mentio, quotidie statis horis, curationis gratia eorum, qui saucii erant, accedere permittebatur. Qui fere quotiescumque carcerem introibat, duos religiosissimos viros, Wilhadum et Nicasium, genibus humi fixis pie Deum precantes inveniebat. Curabat eo tempore Leonardum, potiones quasdam medicas ei ministrans ad sanandum interiora corporis, quæ frequenti illa ac violenta, quam passus fuerat, membrorum pulsatione graviter læsa, vehementer ei dolebant. Curabat et Nicolaum, Parochum alterum, cujus collum, ex illa prima nocte adhuc saucium fomentis et medicamentis indigebat.

C

Guardianum continuo solicitat

124 Jam et in Guardiani curatione occupatus etiamnum erat, in quo diutius eum morari oportuit, dum faciei, palato, collo ac toti corpori conculcato atque colliso, medicationem et chirurgiam adhibet necessariam. Itaque dato spatio familiarius cum illo colloquendi, subinde, quid animi haberet, interrogabat; maxime quoties suborta nova tragœdia, spes si qua fuerat, liberationis ablata videbatur. Ille vero, bene se animo affectum esse respondebat. Quin gaudere ac felicem se reputare, cui divinitus concederetur ad mortem usque pro Catholica veritate certare. Nimirum experiebatur in se vir sanctus id, quod olim de se Psalmista cecinit: Secundum multitudinem dolorum cordis sui, lætificatam divinis consolationibus animam suam. Et quod Apostolus ait: Sicut abundant Christi passiones in nobis, ita et per Christum abundare consolationem nostram. Quodque graviter a quodam dictum est: Consolationem supernam, etsi fidelibus Dei servis numquam desit, tunc tamen subministrari copiosius, quando persecutorum rabies amplius exardescit.

A. GUIL. ESTIO. *ut se saltem redimi patiatur:*

125 Cum autem chirurgius eum cum obsecratione sæpius interpellaret, ut se redimi pateretur (ea enim res a propinquis continenter solicitabatur) hujusmodi fere verbis respondit: Ego præfectus et pastor sum: oves curæ meæ commissas habeo, hos fratres meos: quos proinde in hac tam gravi necessitate positos uti deseram, officii mei ratio nequaquam permittit. Quare fixa stat sententia, Deo gratiam mihi suam largiente, simul cum iis et vivere et mori. Quid enim si ego propinquorum et amicorum opera liberatus evasero? Quid tum de iis futurum, qui propinquos et amicos non habent? Num deserendi fratres a fratre, oves a pastore? Avertat hoc a me peccatum Deus noster: cujus ope fisus, certo jam statui cum illis permanere, ut eos pro necessitate muneris mihi impositi, meis qualibuscumque monitis et cohortationibus animatos ac roboratos, ad felicem sui certaminis exitum finemque perducam. Rursum chirurgus: An non bene cum illis agetur, si tu dimissus e vinculis allabores postea E communi studio cum Catholicis civibus ad eorum liberationem? Certum enim, quod ad exstimulandos bonorum civium animos, ut fratribus tuis liberandis quam maxime serio dent operam, tua præsentia plurimum sit allatura momenti.

qui consilia ista omnia constantissime repellit.

126 Nicolaus ad hæc: Equidem, ait, non recuso e carcere dimitti, quo causam fratrum meorum, si qua possim, adjuvem. Sed interim dum ea res agitur, huc mihi quotidie recurrendum esset, debiti erga fratres officii, cohortationis et consolationis gratia, tantisper donec vel ipsi liberati mecum discederent, vel si eorum liberatio non succederet, ego cum iis mortem oppeterem. Non ita quidem, inquit chirurgus, sed manendum in civitate tibi esset apud amicos. Huc namque si redires, non dubium, quin iterum te Geusii captivum facerent, cumque aliis includerent, neque postmodum abire sinerent. Tum ille: Quoniam ita res habet, inquit, satius est me nunc cum fratribus meis permanere. Neque enim ab officio, quod dixi, quoad facultas erit, ulla me res, Deo propitio, prohibebit. Hæc et his simi- F lia complura Nicolaus, ostendens profecto reipsa, quanto charitatis affectu fratres, eosdemque filios suos et oves sibi concreditas, pius pater et pastor amaret; a quibus nec spe vitæ, nec metu mortis et suppliciorum, nec ulla denique propinquorum ac necessariorum importunitate, disjungi sese atque abstrahi pateretur.

CAPUT

A. Guil. Estio.

CAPUT XII.

Repetitos pro captivorum libertate conatus e vertunt Geusiorum fraudes, quibus id tandem efficiunt, ut noctu Gorcomio Brilam ad Lumæum abducantur Sancti, probris et verberibus onusti.

Cap. xxxv. *Geusiorum adversus Sanctos rabies*

Post reductum in custodiam Leonardum, velut egregia ac nobili præda recepta, solicite cavendum sibi ducunt Geusianæ factionis homines, ne B rursus eum e manibus amittant : eamque ob rem omnium captivorum causam communiter persequendam sibi statuunt, scilicet ut illum hac ratione cum ceteris in exitium propellant. Igitur eorum plerique studiose vicos urbis omnes obire, vulgus concitare, solicitare primores, quam maxima captivis apud omnes odia conflare, Leonardi facinus atrociter exaggerare, publicæ proditionis crimen omnibus inferre; nihil denique non tentare, quo miseris invidiam augeant; et non modo liberationi, sed et redemptioni viam omnem præstruant. Adeo malis et pravis illi ingeniis invisa penitus erat hominum innocentium salus, Leonardi maxime, merito ut in eum quadraret Davidicus ille versus : Inimici mei dixerunt mala mihi; Quando morietur et peribit nomen ejus? Porro Catholici quidam non segniter operam suam in captivorum redemptionem, quoquo pacto transigendam, conferebant : sed omnis eorum conatus adversæ factionis molitione subvertebatur.

Dignissimæ viriboni in senatu sententia,

128 Erant in magistratu, qui dum apud Catholicos pariter et Geusios gratiam inire student, parum sibi in suis sententiis constabant : et ut erant in factionem animo propensi, palam quidem C pro captivis loqui videbantur, at clanculum eorum liberationi modis omnibus resistebant. Nonnulli vero captivorum causam sic agebant, ut monachos, tamquam contemptos et odiosos negligerent, pro aliis e periculo liberandis solicitandum rati. Neque tamen vel in ipso senatu defuerunt, qui tam pro monachis, quam pro clero liberando par studium adhibendum censerent, idemque ipsi diligenter et serio adhiberent. Quorum unus vir optimus, nobis intime notus et charus, ac primo loco honorandus, cum de captivis ageretur, frequente senatu sententiam hanc dixit : Omnium captivorum, sive illi monachi sint, sive non sint monachi, causam parem atque communem esse et haberi debere. Siquidem in arcis deditione cum Marino sic stipulatum, ut omnes, qui in arce essent, cujuscumque demum conditionis homines, excepto prorsus nemine, liberos ille atque inviolatos dimitteret. Hanc pactionem a Marino, priusquam arcem in suam potestatem acciperet, D solenni jurejurando, iterum ac tertio confirmatam esse. Eum proinde vel rogandum, vel quacumque ratione urgendum, ut fidem suam liberet, et conventa sanctissime jurata præstet. Præstari vero ea non posse, nisi captivis omnibus ad unum usque dimissis.

qua captivi omnes liberandi censentur:

129 Hæc cum ab illo non minus graviter quam libere dicerentur, assensit ejus orationi continuo primus senator, affirmans, rem ita plane, quemadmodum ille dicebat, actam esse, et proinde justissimum fore postulatum. Mox assensit et reliquus senatus. Sed quia Marinus, jam ante non semel interpellatus, eam rem suæ negaverat esse potestatis, communi sententia placuit ad Orangium mitti cum litteris hominem, senatus nomine rogaturum, ut suam hic auctoritatem interponeret, conventa servari præciperet, de captivis ad unum omnibus dimittendis ad præfectum arcis mandata daret. Erat enim tunc apud eos omnes, qui res novas appetebant, Orangii summa auctoritas, quam sibi specie quadam eximiæ in E patriam charitatis, aliisque id genus artibus homo fucatus et vafer ac vulpino ingenio conciliaverat. Quamvis autem in eam, quam diximus, sententiam omnium suffragia convenissent; qui tamen inter eos erant monachis et clero infensiores, occulta molitione id agebant, ut captivi primo quoque tempore necarentur, ad eam rem usi perditorum aliquot suæ factionis hominum opera, qui non verebantur propalam ad perdendum innoxios incumbere. Nimirum hoc illis studium erat, ut acceleratione supplicii, mandatum Orangii anteverterent.

sed conatus omnes evertunt Geusii.

130 Quam etiam ob causam a nonnullis eorum Brilam suscepta jam ante profectio fuerat ad Comitem Lumnium, hominem ferum, ac nuperis rerum successibus insolentem, sanguinisque eorum, qui in Ecclesia Catholica sacratiore essent loco, sitientissimum; ut impetratum ab eo referrent, quod tantopere expetebant. Nondum Orangius in Hollandiam advenerat; et Lumnii potentia jam in tantum creverat, ut si quid imperaret, periculosum esset non parere. Miserat autem is Gorcomium pauculis ante diebus quemdam Omalium, F unimanum illum, de quo dudum memini; cui et in mandatis dederat, ut quotquot ibi sacerdotes et monachi in vinculis habebantur, ad se captivos adduceret. Qui cum Gorcomii carcerem introgressus, captivorum coronam oculis lustrasset, minasque ac probra (quæ suo loco commemoravi) peracerbe jaculatus in eos fuisset, denique eo miserorum spectaculo sacrilegus homo sese ad satietatem oblectasset; inde Bommeliam cum cohorte militum petit. Quod oppidum Gelricæ ditionis est, et Gorcomio quatuor fere milliaribus abest. Eo clam vocabatur a civibus ejus oppidi nonnullis, quibus res novæ cordi erant, plane persuasus, portas patentes opera illorum, a quibus fuerat invitatus, se inventurum. Sed longe eum sua fefellit exspectatio. Major enim et sanior pars civium, cognito ejus adventu, bombardas in mœnibus collocatas in eum expediunt et parant; si forte propius accedere tentaret.

131 Nec procul inde stationem habebat Hispanus miles, qui de hoste adventante certior factus, arte

cum

A eum circumvenit. Nam metum simulans, Omalium et qui cum eo venerant, usque ad mœnia Bommeliana fugiendo pertraxit. Quo cum illi pervenissent, primum præter spem crebris ictibus bombardarum e mœnibus impetuntur : tum et Hispani, qui fugam simulaverant, repente conversis in hostem vultibus et armis, gravem in eum impetum fecerunt; ita ut sexaginta plus minus de suis in ea clade Omalium amisisse ferant. Atque utinam in ea fide et voluntate erga Deum et Regem Bommeliani perseverassent! Namque, quod dolendum fuit, non multo post in communem cum Hollandicis civitatibus, ut ita dicam, insaniam, nescio quo malo consilio pertrahi se miseri passi sunt. Porro dum abest Omalius, a Catholicis quibusdam studiosissime pro liberandis captivis est laboratum. Et quidem viis aliis frustra tentatis, quod reliquum, pecunia redimi eos placuit : eoque res demum deducta, ut cum præfecto militum criminali, qui, qua valebat apud Marinum gratia, liberationem præstiturus videbatur, jam de B pretio conventum esset. Factum id aliquanto post conventionem de Poppelio redimendo scelerate frustratam, uti narravimus. Sed cum collecta et parata pecunia jamjam numeranda esset, intervenit repente ea turbatio, quam ex occasione abitus Leonardi, Geusios de novo concitasse diximus. Ex quo factum, ut pactio de reddendis pretio captivis in irritum recideret.

Bommelia tentata et postea subdita.

132 Tertia dies erat Julii mensis, cum re apud Bommeliam male gesta, Joannes Omalius iracundus ac minax sub occasum solis Gorcomium reverteretur, postridie quam Leonardus fuerat in carcerem retractus. Eo reverso, cum nihilo segnius a Catholicis negotium redemptionis captivorum ageretur, tum a quibusdam fraudulentis hominibus specie benevolentiæ commonentur illi, ne quod verbum, si saperent, apud Omalium pro captivis facerent; sed tantisper a solicitando desisterent, donec Omalius abivisset : alioqui periculum fore, ne redemptionis apud ipsum injecta mentione (quod esset infensissimo in monachos et clerum animo) gravius etiam irritaretur, ac spei hujus-C cemodi præcidendæ gratia captivos aut ex tempore necaret, aut Brilam ad supplicium abduceret; tantum abesse, ut vel pretio durus ejus animus expugnari posset. Quod certe falsum apparuit.

C. XXXVI. *Cassa pro redemptione tentamina.*

133 Nam per idem tempus, quemdam in clero dignitate præcipuum, ante dies aliquot, uti supra narratum est, e carcere dimissum, ac domi manere jussum (quem iterum domo extractum una cum ceteris captivis Brilam avehere decreverat) auro subnixis precibus exoratus, liberum fecit : cum ille jam desperata salute, patibulum tamquam infame supplicium deprecatus, gladium supplex postulasset. Attamen ea subdola suggestione effectum apud viros bonos, sed nimium credulos, ut cœptum solicitandi opus, dum Omalius adesset, intermitterent. Igitur Omalius die quinto mensis Julii sub vesperum, accepta pro liberatione viri illius præcipui, quem dixi, pacta pecunia, Brilam proficisci parat, secum avecturus captivos omnes reliquos. Neque enim Gorcomii palam eos interficere consilium erat, eo quod tumultum popularem extimescerent. Quæ etiam Omalio causa fuit, intempesta nocte eos abducendi. Sic enim suaserant Geusii ex civibus nonnulli, veriti ne, si luce res ea tentaretur, omni conatu resisterent Catholici.

Unus auro liberatur,

A. GUIL. ESTIO.

134 Nocte igitur ea, quæ sextum Julii diem (Dominicus is erat) proxime antecedebat, Martyres sanctos abducturi tenebrarum ministri, tunicis et palliis (quæ mantella vocant) eos spoliant, quibus ad id usque tempus remanserant : ut jam præter interulam vestem Franciscanis vix aliud reliquum fieret, quo nuda corpora contegerent. Aliis item sacerdotibus togas talares detrahunt; nonnullis præterea et alias vestes, quæ alicujus pretii videbantur, exuunt. Si quis autem forte verbo rogaret vestem necessariam sibi relinqui aut reddi, mox alapas pro veste recipiebat; velut accidit honoratæ senectutis viro Wilhado Dano, qui solam interulam sibi relictam videns, cum noctium frigora toto pene corpore exsanguis horreret, obsecrabat milites, ut sibi vile suum ac detritum mantellum redderent, quo frigus a senili corpore defenderet. At illi nulla ætatis commiseratione moti, probris ac maledictis, insuper et verberibus illico senem optimum cooperire aggrediuntur : Ah verterane proditor! inquientes; nimium tibi tuisque sociis proditoribus ac deastricolis indulgetur. Nimium bene omnes ac benigne, prout pessime meriti estis, tractamini, digni videlicet, quibus, ad excoriationem usque flagellatis, saccos sale inspersos indueremus. Revocate jam nunc in memoriam, et recolite, quæ quantaque vos in nostros socios ac symmystas exempla crudelitatis edideritis. E

ceteri noctu Brilam ad Lumæum abducti.

135 Hæc et hujusmodi dicentes, interim quam durissime pugnis et alapis os venerandi senis obtundunt, hominis longe innocentissimi. Qui ad omnia probra et verbera, non aliud quam suum illud Deo gratias, resonare, supplicesque Deo manus ac preces pro suis persecutoribus offerre noverat : tantum abest, ut cujusquam aliquando sanguini verbo factove fuerit insidiatus. At denique misertus ejus nescio quis, vile quoddam palliolum (ipsiusne an cujuspiam alterius, æque incertum habeo) quo tegeretur, corpori ejus injecit. Et hactenus quidem ea quæ Gorcomii F circa Martyres nostros acta didicimus, Deo juvante fideliter executi, primum librum hoc fine claudimus; ut ea quæ deinceps usque ad beatum eorum exitum gesta accepimus, alio volumine digeramus.

In Wilhadum et alios probra ac verbera.

LIBER

A. GUIL. ESTIO.

LIBER SECUNDUS

CAPUT I.

Noctu Gorcomio avecti SS. Martyres, Dordraci insanæ plebis ludibrio expositi, cavillatore ministello confuso, Brilam deducuntur.

Non ita Martyrum virtus hic laudatur;

B Ad extremum passionis certamen, et pretiosam in conspectu Domini mortem sanctorum Martyrum ejus exponendam propius nunc accessurus, ea primum, quæ longo satis itinere, quo Brilam Gorcomio vehebantur, passi sunt, commemorare operæ pretium duco; quoniam per hæc etiam non parum et hostium nequitia, et militum Christi virtus ac patientia, et in ipsis certantibus atque vincentibus Dei gloria declarata est. Quamquam eorum fortia non sic commemoro, quin etiam infirma legentibus ante oculos subinde ponam, auctoritatem in ea re Scripturæ sacræ secutus, quæ sanctorum hominum lapsus inter præcipuas eorum laudes non tacuit. Ejusmodi vero quiddam hic statim initio occurrit. Nam cum ex arce captivi ad flumen ducerentur, navigio Brilam avehendi (factum id hora prima post noctem mediam) unum eorum frater suus germanus, qui tum eo forte advenerat, extremis verbis abeuntem est prosecutus. Cui mœstus ac lacrymabundus Antonius (hoc enim illi nomen erat) Mi frater, C inquit, si mihi nunc opem ferre non potes, mori me necesse est.

ut non etiam aliquorum trepidatio excusetur.

137 Sed hanc ejus quasi dejecti animi significationem puto non mirabitur, qui noverit, quam sit res ardua mortis terrorem vincere; simulque meminerit, neque omnium Martyrum parem esse ad patiendum alacritatem : neque semper eis adesse consolationem illam internam Spiritus sancti, quæ gaudentes in passionibus efficiat. Quamvis interim non desit ea animi fortitudo, qua, cum sic urgentur, ut aut fides eis neganda sit, aut mors oppetenda, magis eligant fidem confitendo mori, quam negando vivere, faciantque, quod Dominus ait : Qui perdiderit animam suam propter me et Euangelium, salvam faciet eam. Quod istum fecisse, qui tam abjecte visus est loqui, tandem res ipsa probavit. Vecturus erat captivos nauta quidam Gorcomianus, nomine Rochus; in cujus scapham cum pedem inferret Leonardus, hominem agnoscens ac nomine compellans, utpote quem pastor una cum ceteris ovibus salutari pabulo solicite paverat, ait : Hem Roche, tu nos ad patibulum vecturus es? Qui respondit : Ita D me nunc facere necesse est. Non quidem intelligebat ille, quam nulla Christianum hominem cogere necessitas debeat ad obsequium sceleris. Ibi porro bonus pastor graviter queri atque expostulare cœpit, quod ita furtim, quod nocte intempesta suis ovibus subriperetur; quod non esset permissus extremo discessu nutantes suorum animos confirmare, et ad fidei constantiam cohortari; quod denique supremum vale in Domino dicere iis prohiberetur.

Justa Parochi querela et de Gorcomiensibus vaticinium.

138 Tum non sine gemitu conversis ad civitatem oculis, spiritu (ut æquum est credere) prophetico dixit : Gorcomium, Gorcomium, o quantum tibi malorum impendet! Utcumque tamen hoc ab eo dictum quis accipiat, certe constat, statim ab illo tempore multos continuos annos bello, fame, pestilentia civitatem illam miseris modis attritam, exhaustam, afflictam fuisse : quodque gravissimum est malorum, detestandam hæresim cum sacrorum mysteriorum ac rituum cessatione, justissimo scelerum vindice Deo sic permittente, E supra omnes urbes vicinas in tantum illic obtinuisse, ut totis jam triginta annis non alia fuerit, in qua sacerdotum ac Sacramentorum ritu Catholico administrandorum, verbique divini copia minus haberi posset. Porro captivi, cum aveherentur, undeviginti numero omnes fuere; quorum sexdecim erant presbyteri, reliqui tres laici e familia Fratrum Minorum. Qui numerus quemadmodum deficientibus quibusdam, ac rursum aliis in eorum locum succedentibus, mira Dei providentia plenus et integer usque in finem conservatus fuerit, suo loco dicemus.

CAP. II. Summas inter angustias Dordracum ducti,

139 Postquam secundo flumine Mosa (quem eo tractu Marvedam vocant) provecti essent aliquo usque captivi, transire jubentur e scapha in cymbam quamdam conchaticam, ex conchis quas vehebat, graviter olentem. In eam superiori parte clausam contruduntur, et constipantur, haud multo secus atque merces in vasis solent a mercatoribus compingi. Et sane nisi mature fuissent inde educti, periculum erat ne in tanta loci angustia, tamque tetro odore, pene adempta respirandi potestate, F enecarentur. Habebat apud se Nicasius aromatum nonnihil, quod adversus hujusmodi casus ei Gorcomii in carcere fuerat a chirurgo datum. Quod ab eo sociis communicatum, fœtoris molestiam minuebat aliquantulum. Ceterum ex ea cymba non multo post in navim quamdam onerariam transmissi, Dordracum usque vehuntur. Appulerunt autem eo circiter horam nonam ante meridiem Dominica die.

ibique plebis ludibrio expositi,

140 Ibi rursum Wilhado venerando seni pallium a militibus aufertur; Heutero Canonico suum item pallium; Henrico Minoritæ, quod solum ei reliquum erat tritum capitium, quem caperonem vocant; Nicolao Parocho tunica. Qui cum militis vestem detrahentis improbitati nonnihil obniteretur, a Leonardo collega monitus, statim ac lubens acquievit. Neque ei quidquam mansit reliquum præter lineum nigri coloris amiculum, quod camisiæ intimæ superinduerat. Porro Joannes Omalius cum præcipuis comitibus urbem ingressus, curandoque corpori largiter indulgens, impransos

eo

A eo die sanctos Martyres reliquit. Neque vero eis in terram ascendere permissum fuit; sed in navi, quæ ad ripam alligata erat, relicti ac detenti, omnium ludibrio manserunt expositi. Siquidem ex urbis porta, quæ proxima erat, accurrebant homines frequentissimi, captivos sacerdotes et monachos, velut rem novam ac prodigiosam visuri; vere ut ab iis jam tum dici potuerit illud Apostoli Pauli : Spectaculum facti sumus mundo et Angelis et hominibus. Ibi probra, convitia, scommata certatim in Martyres jactari, cachinnis et confusis clamoribus omnia perstrepere. Quamquam aderant etiam Catholici quidam ejus urbis incolæ, captivorum afflictioni ex animo condolentes, suumque adeo dolorem etiam lacrymis palam testificantes.

loco prandii conviliis et maledictis satiantur.

141 Inter quos erant, qui pecunia redimere cuperent, si licuisset, Theodorum Emdenum, et Petrum Ascanum Minoritas. Quorum Ascanum, amici navim ipsam ingressi, præ charitatis affectu, non sine fletu collum stringentes osculabantur. B At vero promiscua multitudo nihilo mitius captivis illudere atque insultare, neque ullum maledicentiæ genus prætermittere. Erat audire e media turba voces has et similes : Ah seductores et impostores hominum! Quam multos male credulos commentis vestris Papisticis atque anilibus deliramentis in errorem abstraxistis! Ah, quam multa animarum millia pravis ac pestiferis vestris doctrinis in infernum præcipitastis! o quam pulchre nunc patibulum ornaturi estis! Et alia id genus dicteria atque convitia, ut quemque maledicendi libido titillabat, in sanctos viros cumulatisssime congerebantur. Etenim impunitas et licentia publice concessa metum ex animis omnem exemerat. At interim mihi liceat eosdem Christi Martyres in tanta canum circumlatrantium rabie patientiam corde tacito, recteque sibi conscio conservantes, ipsius Domini mei verbis affari et dicere : Beati estis, cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter Christum et Catholicam ejus Ecclesiam. Gaudete et C exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Vere enim et in æternum beati, quotquot in ista gloriosa confessione, spiritu Dei vos corroborante, constantes et immobiles ad finem usque perduratis.

CAP. III. Quæstus nefarius ex tristi spectaculo.

142 Porro milites, qui captivis additi erant custodes, cum viderent tantam hominum multitudinem portis effusam, cupiditate spectandi accurrentem, velum navigio, quo captivi detinebantur, obtendunt ac circumponunt; neque quemquam, qui nummum prius non dederit, ad spectandum admittunt; ut est id genus hominum ingenio, quoties occasio tulerit, ad quæstum intentissimo. Ergo quicumque quadrantem nummulum annumerabant, intra velum admissi, spectando, illudendo, convitiando, et si quid aliud luberet, semet affatim satiabant. Ingressus autem illuc inter alios insignis quidam ac primi nominis hæreticus Calvinianus, cœpit cum captivis de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento multa disceptare. Cui gravissime restiterunt Leonardus et Nicolaus parochi, necnon Hieronymus Fratrum Minorum Vicarius. Quod sane præstitum ab iis est tanta disputationis acrimonia, tantoque Catholicæ veritatis tuendæ studio, sudor ut iis inter disputandum large deflueret, Leonardo maxime; qui ut erat sermone promptus ac potens, et eruditione præcipuus, merito primas in ea disputatione partes sustinuit. A. GUIL. ESTIO.

hæreticus confusus in rabiem agitur

143 Denique tam docte, solide atque explicate reddebant Christi Martyres suæ fidei rationem, ut hæreticus ille victus et pudore suffusus, ultra, quod diceret, non haberet. Ceterum Guardianus, quod infructuosa videretur ei illa cum hæretico concertatio, ne verbum quidem disputando cum eo commutare voluit, veritus illud Dominicum : Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Proinde et socios submonebat, ut missam facerent eam, ut ipse rebatur, inutilem altercationem. Ipse interim capite super rudente, quo alligata erat ancora, reclinato, paululum requiescebat. Hæreticus autem ille disputator, posteaquam ratione superatum se vidit, mox velut in rabiem versus, vultu excandescere, dentibus stridere, toto corpore contremiscere, sævis conviciis sanctos Martyres impetere; neque E jam argumentis, sed maledictis pugnare; denique velle captivos omnes extemplo, si liceret, in aquas e navi præcipites dari. Sicque in eo vere fuit impletum, quod Guardianus verebatur; illud nimirum, quod post memorata verba Dominus pro ratione subjecit : Ne forte missas ante se margaritas conculcent pedibus, et conversi dirumpant vos.

CAP. IV. Avehuntur SS. Martyres Brilam

144 Interea temporis flumen æstu maris intumescens post meridiem navigandi commoditatem dabat. Itaque Dordraco Brilam avehuntur captivi. Qua in navigatione, cum adhuc jejuni essent, et partim acri disputatione, partim multiplici atque continua malorum hominum vexatione vehementer fatigati, ac viribus exhausti, paululum cibi tandem impetrarunt, parcissime ipsis præbente nauta vectore suo; ut qui diceret, se mortalium scire neminem, a quo vel buccellam panis pro eo beneficio sibi restitutum iri speraret. Neque enim ad remunerationem cælestem attollebat animum homo carnalis, neque meminerat promissionis F Christi : Non perditurum mercedam suam, si quis vel uni ex minimis ipsius discipulis calicem aquæ frigidæ porrexisset. Præstitit tamen hoc ille, vel naturali quodam commiserationis affectu motus, ac præstitit solus. Nam a militibus, qui non tam custodes se Martyrum præbebant, quam hostes, ne mica quidem exspectari poterat. Ejus diei navigatione perventum est eo usque, dum uno tantum milliario Brila abessent; ubi tota nocte Martyres in navi relicti, a frigore et inedia, seminudi ac male pasti, non parum molestiæ toleraverunt. Postero die mane Brilam advehuntur : appulsi primum ad aggerem longiuscule ab oppido dissitum, in quo navium statio est, vulgo caput vocatur. Illic unius ferme horæ mora trahitur, donec aperta civitatis porta, captivis obvius procedat Comes Lumnius, amice videlicet atque humaniter homines desideratissimos excepturus.

cujus situs et status describuntur,

145 Est autem Brila oppidum in extrema Hollandiæ insula, quæ Vorna dicitur, ad meridiem situm, exiguum quidem illud, ac superiori tempore

pore

A. Guil. Estio.

pore obscurum atque ignobile. Ceterum ex quo memorati Comitis insidiis interceptum (quæ res in Kalendas Aprilis proxime antegressas inciderat) Geusiorum potestati ac religioni cessit, eorumdem crudelitate, et hominum Deo sacratorum, quos passim quacumque prædabundi milites illuc adducebant, cædibus ac suppliciis egregie nobilitatum. Quam ob causam Geusii locum illum Domini pomarium vocitarunt; inepte quidem, si ad illorum sensum respicias. Etenim minime quadrat, ut locus supplicii maleficorum hominum, velut excidii malarum arborum, Principis pomarium vocetur. Verum sicut olim Caiphas aliud cogitans prophetavit, ita et isti rem veram ac mysterio plenam, sensu non vero protulerunt. Vere enim pomarium Christi Domini locus ille est, in quo requiescunt arbores optimæ atque pulcherrimæ; quæ, quia fructus eidem Domino suo multiplices, uberrimosque per ipsius gratiam tulerunt in tempore suo, gravissima de iis illi in cælesti, regioque ejus convivio subministrant tragemata. Sed ad B institutum redeo. Dum Lumnius exspectatur, accolæ urbis, homines inhumani ac barbari, suas ibi partes agere omnium primi cœpere. Captivos maledictis incessere, ac probrosis exagitare nominibus. In religionem vero et sacrosancta mysteria blasphemias horrendas evomere : neque interim regio nomini ac majestati parcere.

uti et incolarum in Sanctos probra et vexationes.

146 Et quidem proditores vocitari viros bonos, qui debitam Deo Regique fidem prodere, ejusve proditoribus consentire nollent, tritum jam erat et pervulgatum. Idololatras identidem inclamant, vecordes atque deliros servos et veneratores Baal; ventrem, venerem, mammonam eos pro diis colere, cunctos autem simul non aliud esse, quam gregem phaleratorum hypocritarum. Ad hæc corporis habitudinem pro contumelia objiciunt, aliis crassitudinem et ventrositatem, at contra aliis maciem atque exilitatem improperantes : et quidquid aliud tale in buccam veniret, temere ac petulanter effutientes. Taceo, plus centies repetitum patibuli ac suspendii opprobrium. Quod certe totidem verbis in Christum ipsum dici poterat. Ceterum quæ ab illis in sanctissimum et Angelis C etiam ipsis tremendum corporis Christi Sacramentum jactabantur blasphemiæ, adeo omnem superant impuritatem, simul et impietatem, ut horror sit referre. Sub hæc procedit ex urbe Lumnius, portis ad ejus nutum patefactis. Cum enim de captivorum adventu nuntius ad eum adhuc cubantem fuisset allatus, mox ille præ lætitia mire gestiens, strato exsiliit, homo alioqui post nocturnas epulas in multum diem dormire solitus. Inde vix bene vestitus, in equum insilit, ac celeri cursu locum, ubi captivi tenebantur, petit, equitum aliquot et peditum armatorum satellitio cinctus.

D

CAPUT II.

Describitur adolescentia scelerati Comitis Lumæi, a quo excepti Brilæ SS. Martyres, mimicis primum supplicationibus aliisque ludibriis circumducuntur.

CAP. V. *Illustri sanguine natus,*

Quoniam autem, amice lector, Lumnius iste non hos tantum, quorum nunc acta scribimus, verum et alios non paucos Ecclesiæ viros, extrema per supplicia ad martyrii palmam transmisit; quis ille fuerit, et qualis jam ante id tempus innotuerit (nam quæ postea egit aut passus est, alibi forte attingam) paulo plenius hic tibi exponere operæ pretium duxi. Nomen ei Guilielmus, cognomen a Marca, quod a veteri Comitum familia, qua progenitus erat, accepit; ita quidem, ut propinquitate sanguinis attingeret illustrem virum Erardum a Marca, Romanæ Ecclesiæ Cardinalem et Episcopum Leodiensem : ut sane mirum sit, eum ab illius spectatissimi viri moribus et pietate turpiter adeo degenerasse. Nam et domum ejus privatam, quam Leodii ad ædem S. Martini quondam habuerat, hic ipse et frater ejus hereditario jure possederunt. Ipse vero denique etiam in ea mortuus est. Porro Lumnius dictus a municipio quodam in ea Brabantiæ parte sito, quæ Leodiensium fines attingit; loco scilicet natali : cujus et dominium ei a majoribus obvenerat. In arce ejusdem loci, in qua cum matre puer morabatur, institutus est ab apostata quodam Franciscano, quem mater vidua, pia quidem illa, et ut accepi, Catholicæ religionis observantissima femina, sed impostoris illius hypocrisi misere delusa, suo filio pædagogum, ac pueritiæ ejus formatorem assumpserat.

E

F

infans ab apostata Calvini veneno inficitur.

148 Is recentem concreditam sibi testam, hæreseos Calvinianæ, qua ipse infectus ac depravatus erat, imbuit veneno. Quod malum adeo penitus ex illo tempore ejus animo insedit, ut quamvis postea Lovanium, urbem vicinam (qua non aliam ea tempestate academiam cum disciplinarum omnium humanarum, tum divinæ Catholicæque doctrinæ certiorem magistram habebat atque etiamnum habet orbis Christianus) studiorum liberalium causa missus, ibique Catholico simul et integerrimo præceptori traditus ad instituendum fuerit, minime tamen opinationis semel inditæ conceptæque labes elui potuerit. Quin adeo post eam urbem una cum studiis humanitatis relictam, magis etiam ac magis depravata ejus indoles aperire se cœpit. Nam præter illud hæreticæ doctrinæ venenum, hæretico magistro propinante infeliciter haustum, insita quædam animo ejus crudelitas sese proferebat paulatim. Quamquam istud vitium multo

ante

A ante adhuc puer prodiderat non levibus argumentis. Siquidem jam tum cum suis æqualibus et contendendi pervicacia, et pugnandi audacia, et ulciscendi gloria ita certabat, ut omnes longe superaret.

Adhuc puer innatam seritatem

149 Torvus illi erat et scythicus oculorum obtutus, index animi sævi et sanguinarii. Quo in genere quid aliquando puer designaverit, quemadmodum id a viro fide dignissimo, cui patria cum illo communis est, accepi, breviter narrabo. Fuit inter duos Lumniæ vicinos pagos Corsellam et Helchtriam vetus controversia, super palude quadam in utriusque confinio sita, non dissimilis illi, quam inter fratres coortam atque gliscentem miraculo inductæ ariditatis sustulit Thaumaturgus ille Gregorius. Tam celebris autem ea contentio fuit, ut palus ipsa vulgo contentiosa vocaretur. Porro Corsella dominum eumdem, quem Lumnia habebat. Is post sui patris obitum erat Guilielmus a Marca. Qui duodecimum ætatis annum vix prætergressus, in ea controversia studio suæ B partis in tantum efferbuit, ut cum armata subditorum manu, ductor ipse, locum contentiosum adiret, eo consilio, ut si quos adversæ partis homines illic invenisset, aut occideret, aut captivos abduceret.

horrendo facinore demonstrat.

150 Sed præter opinionem, nemine prorsus invento, ne domum inultus et inglorius rediret, furorem suum per occasionem alio convertit: nam in reditu forte repertos myricæ (quæ in iis locis frequens nascitur) messores, unum et alterum comprehendi jussit, velut ingenti crimine obstrictos, quod in terra publica suæ ditioni, uti dicebat, subjecta, messem facerent. Comprehensos equo suo alligavit (o barbarum et stupendum, horrendumque in puero facinus!) atque ut canes non modo per terram longo spatio raptavit, verum etiam per medium quoddam vivarium aquaticum, eo loco vicinum, vi pertraxit. Denique miseros illos atque innoxios, nec quidem ejus vici, cui tam hostiliter infensus erat, inquilinos, adeo tractavit atrociter, ut omnem circumcirca regionem hujus rei fermo compleret; et quotquot hanc in illa ætate tyrannicam immanitatem C vel aspectu vel auditu cognovissent, stupentes alius ad alium dicerent: Quis putas puer iste erit? Nimirum ea quæ postmodum ætate provectiore sunt ab illo perpetrata, talibus ex initiis haudquaquam improbabili conjectura præsagientes.

O dium ejus in Patres Franciscanos

151 Observata sunt et alia in eo jam tum adhuc puero, quæ pravitatem indolis, ac penitus insitum animo ejus Ordinis monastici odium declarabant. Aiunt eum a prima ætate, qua de religione cognoscere aliquid potuit, monachos omnes, præcipue Franciscanos, quoties obviam ei forte fierent, torvo vultu et obliquis oculis intueri solitum; sic videlicet edoctum atque institutum, ut existimant, ab illo morum suorum pessimo formatore; eodemque desertæ a se religionis maligno suggillatore. Scilicet hoc omnibus apostatis monachis in more positum esse quis nescit, ut quo turpitudinem suam tegant, et perfidiæ suæ velum obtendant, virulentis obtrectationibus et sycophantiis eam societatem assidue lacerent, cui se sancta voti professione semel in perpetuum addixerant. Jam ad grandiorem Lumnii ætatem quod attinet; retulit mihi vir quidam honoratus, rem malo suo expertus, familiam illi (posteaquam domum ipse suam regere cœpisset) moribus corruptissimam fuisse, et in qua divini cultus ac præceptorum Ecclesiæ nulla ratio, sed extremus neglectus atque contemptus.

A. Guil. Estio.

licet eos aliquando hospitio exceperit.

152 Non quidem me latet, eum aliquando tecto excepisse viros religiosos, ex itinere ad se divertentes, atque in his etiam Minoritas, iisque, siquidem externa spectes officia, benignum hospitium præbuisse. Sed qui hominem norant, facile intelligebant, non hæc ab eo fieri studio religionis, sed quod eam religiosæ hospitalitatis consuetudinem, a parentibus acceptam, repente abrumpere, sibi non satis consultum illo adhuc tempore, pro sua apud bonos existimatione putaret. At vero de tali hominum genere certa experientia didicimus, quemadmodum exceptos conviviis simpliciores, ut vocant, fraterculos, quadam humanitatis specie ad hilaritatem provocent, exhila- E ratos autem naso suspendant, et ridiculos suos faciant; tum si quid forte ineptius a quoquam eorum dictum factumve fuerit, illico foras efferant, atque unius quantulumcumque vitium, invidiose exaggeratum, mox in universam familiam per calumniam diffundant.

Belgis rebellibus Leodiensis ipsese ultro aggregat.

153 Porro cum in Belgio nostro viri ac juvenes aliquot nobiles anno Domini MDLXVI conspirationem fecissent, qua regiorum adversus hæreticos edictorum seu mitigationem, seu verius abolitionem, oblato supplice libello, extorquere volebant (ea nimirum conspiratio fuit, quæ toti Belgio postea subsecutam omnem religionis simul et reipublicæ deformationem invexit) horum factioni Guilielmus Lumnius, quamvis extra nobilitatem Belgicam censeretur, aliquanto tempore post sese socium adjunxit. Quam ob rem solum vertere coactus, manifestum Catholici Regis hostem ex eo tempore se declaravit, ac, durante præfectura Ducis Albani, multa contra patriam gessit hostiliter terra marique, sed mari præcipue. Nam inde Brilanam tandem insulam et F urbem insidiis tentavit et cepit. Ibi vero quasi regnum et stabilem regni sedem adeptus, ea statim exempla suæ crudelitatis edere aggressus est, propter quæ tum Catholicis omnibus, tum maxime viris ordinis et professionis ratione Deo conjunctioribus, haberetur supra modum formidabilis; quippe qui talem se factis et verbis gerebat, ut Sauli more, non aliud quam cædes et supplicia sacerdotum ac monachorum spirare videretur.

CAP. VI.

Ductos ad se SS. Martyres cachinnis et sannis excipit

154 Hic igitur Lumnius (ut ad institutum redeat oratio) simulatque ad eum locum, in quo naves stabant, equo vectus pervenit, captivos omnes, conspectui suo oblatos, ut adhuc in navigio erant, intentis admodum oculis, velut optatissimum et jucundissimum spectaculum, aliquantisper contemplatus, denique in cachinnum erupit adeo effuse, ut homo sui vix compos super equum dorso resupinus caderet, implens hoc quod a Sapiente scriptum est: Fatuus in risu exaltat vocem suam. Sed o! risum vere sardonicum

A. GUIL. ESTIO.

sardonicum, ac talem plane de quo Salomon ait: Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. Mox autem huic velut procemio cetera congruentia consecuta sunt; ludibria, scommata, probra, maledicta, omnia acerbitatis ac virulentiæ plena, necnon eo pectore digna, unde eructabantur. Inter alia vero sic captivos est allocutus : Quid vobis hic negotii est, obsecro? Quæ vestri adventus causa? Numquid bellum hic nobis inferre, nosque hinc e sedibus nostris ejicere vultis? An eo consilio huc accessistis, ut proditionem adversum nos aliquam machinemini? Quid enim causæ esse putemus, quod non domi vestræ manseritis, Missis scilicet vestris, solito vestro more, celebrandis satis superque occupati?

155 Post hujusmodi primas salutationes, jubet de navi in terram captivos omnes educi, qui simulatque terram pedibus attigerunt, inflexis genibus, ante tyrannum demittere sese coguntur. Qui simulata humanitate, dixit ad eos Latine : Surgite Domini. Sunt qui referant, Leonardum, virum celibritate doctrinæ multis notum, cujus etiam ad Lumnium fama nominis jam tum præcucurrerat, ab ipso compellatum fuisse his verbis : Sacrificule, quid hic agis? Ecce, nunc suspendi te oportet. Alia certe id genus multa ab eo in sanctos viros dicebantur. Interim vero tu mihi vide, quæso, Christiane lector, quam sit iste futurus idoneus captivorum judex, in quo præter animum affectibus corruptissimum, tot adversus illos ac talia præjudicia jam præcesserint. Porro milites, injustæ pravæque voluntatis ejus ministri, captivos binos, junctis brachiis colligatos, alios post alios ordine disponunt; sicque dispositos, præeunte carnifice, semel et iterum circumire cogunt vicinum quoddam patibulum haud procul a littore situm, cujus figura *r* sive dimidiatum *n* referebat. Nostri semipatibulum vocant.

que coram se flectere, tum binos colligatos

B

156 Ibi Henrico laico Franciscano portandum in manus traditur vexillum sacrum, e templo quopiam a sacrilegis illis ablatum. Itaque jubetur, ad imitationem processionis ecclesiasticæ, socios omnes ordine sequentes, tamquam ductor et vexillifer antecedere. Et augendæ ignominiæ causa, semel, iterum et tertio compellitur, sociis sequi jussis, sub patibulum transire; scilicet ut ad eum modum suæ peregrinationis vota persolverent. Sic enim loquebantur impii satellites, qui eos ad hujusmodi circuitiones compellebant. Interim vero spectatores nihilo probiores insultare miseris, et convitiis insectari, monstratoque digitis patibulo dicere : En cœmeterium vestrum; en ecclesia vestra. In ea nunc, uti soletis, omnem istam vestram exercete idololatriam. Compulsi præterea fuerunt, ne quid ad ludibrium deesset, idem illud patibulum incessu retrogrado circumire : tum prosam quamdam (ut vocari consuevit) in Deiparam Virginem elata voce canere jussi; deinde fixis in terram genibus, patibulum adinstar coronæ cingere, simulque celeberrimum illud Ecclesiæ canticum, Salve Regina, decantare.

patibulum circuire compellit, prælato vexillo,

C

157 Jussi sunt et alias id genus sacras laudes beatæ Virgini canere. Carnifex interea scala patibulo admota, sic se comparat, ut si captivos omnes esset e vestigio suspensurus, nimirum ut hac velut objecta præsentis imagine mortis, terrorem incuteret miseris, atque eorum afflictionem vehementius augeret. Neque enim aliud illi tunc quam suspendium et mortem exspectabant. Post hæc, aggere conscenso, ad urbem bini, ut ante, eodemque ordine deducuntur. Et quo spectabilior esset pompa, duobus laicis Franciscanis hastilia traduntur in manus, quorum summitati lappas, aliasque id genus herbas pro ornatu milites circumligarant. Inter dos huos taliter instructos, sociis pone sequentibus, medius incedit carnifex, sacrum vexillum manibus ferens eo usque, dum in urbem ventum esset. Nam ibi rursum Henrico laico ferendum traditur, imposito præterea capiti ejus, ad ludibrium, holoserico pileo.

D

et comitante carnifice laudes B. M. decantare.

CAPUT III.

E

Inter verbera et ludibria jubentur denuo sacra canere et patibulum circumire, supplicantium ritu; in quo eos nihil peccasse ostendit auctor. Nulla cujusquam commiseratio, feminis etiam procaciter insultantibus

Civitatem hac pompa ingressi Martyres, rursum jussi sunt cantica quædam sacra canere, velut illud in sanctissimam Trinitatem celeberrimum : Te Deum laudamus, etc. Tum responsoria quædam vulgatiora, quæ quidem fere omnes illi, præcipue vero Minoritæ, cum probe memoria tenerent, exacte satis atque composite canebant. Porro duo milites, hinc inde adequitantes, gravibus ac frequentibus plagis captivos identidem cædebant, ad eam rem virgas, quas de arboribus detraxerant, in manibus habentes, quibus adeo immaniter facies illorum et colla diverberabant (etenim fratres Minores capitiis et cucullis spoliati, nadato ad pectus usque collo incedebant) ut eæ partes vehementer inflatæ et sanguinolentæ spectantibus apparerent, efficerentque, ne satis ipsi vel a notis ac civibus suis agnoscerentur. Jam si qui vocem cantando minus attollerent, ii durius et crebrius vapulabant, sicque ad canendum altius exstimulabantur. Quin ipse etiam Comes, equo vectus, captivos ante se agens, virgula, quam manu tenebat, subinde eos valideque verberabat. Et hæc quidem illi.

CAP. VII. *Rursus sacra canere jussi, immaniter cæduntur.*

F

159 Nam de plebe quid dicam? Neque enim dicere facile est, quam licenter et petulanter in omne contumeliæ genus adversus Dei ministros ea sese effuderit; dum quisque vel infimæ sortis et conditionis homo, pro concepto in religionem

plebe etiam in omnem petulantiam effusa

A gionem et religiosos viros odio, vexandis atque impetendis iis animum explere studet. Alii sales et scommata confertim in eos jactant, alii conviciis et maledictis incessunt, alii vero nec ab arcanis et sacrosanctis mysteriis exagitandis impias linguas abstinent; interim ipsi quoque, seu militum exemplo, seu propria incitati malitia, nemine prohibente, captivos indemnatos, insontes ausu nefario verberantes. Ea facti indignitate commotus Hieronymus Vicarius, vir gravis, ac multa rerum experientia doctus, in hujusmodi verba prorupit : Quænam hæc morum barbaries? Aut quæ gens obsecro tam ab omni sensu humanitatis aliena, quæ captivos suos ad hunc tractet modum? Equidem aliquando Turcarum in manus, et Græcorum, et Saracenorum incidi. Numquam tamen, etsi captivum, vel unius verberis affectum injuria me memini. Fuerat hic religiosissimus vir olim versatus in illarum gentium partibus, sacra suscepta peregrinatione; et apud eas, ut fit, comprehensus non semel, et in vin- B cula conjectus.

et Turcarum barbariem superante

160 Fuit autem et hoc valde deplorandum, quod in tanta circumsultantium turba nullus appareret, qui captivos miseratus, vel suspirium duceret, vel quoquo modo malis eorum se commoveri, vultu aut verbo significaret. Cum ad hunc modum in urbem perducti essent, tanta ad hoc spectaculum affluxit hominum multitudo, ut nemo prorsus incolarum abesse videretur. Stabant spectantes et spectaturi longo ordine hinc inde in plateis, qua Martyres pertransituri erant, tanta frequentia, quanta ad nullum aliud spectaculum accurri solet. Ludibriorum autem et scommatum et contumeliarum nullus modus. Erant qui vas aqua plenum ante fores juxta se ponerent, et scopis intinctis aqua prætereuntes captivos inspergerent, alta voce tono ecclesiastico canentes illud : Asperges me Domino hyssopo, et mundabor, etc. Sic nimirum illi male feriati homines antiquissimum Ecclesiæ Catholicæ ritum, quo consecrata sacris precibus aqua in populum aspergi solet, mimico suo facto publice risui ha- C bebant. In forum ut ventum est, mox ad patibulum, in ejus medio erectum, eodem quo extra civitatem modo atque ordine, captivi propelluntur, velut jamjam suspendendi.

Nova circum patibulum processio et Litaniarum cantus.

161 Rursum ibi ter jussi patibulum circumire, atque inter eundum Litanias Sanctorum, et alia quædam sacra concinere; completo circuitu, sub patibulo genibus terram premere, simul et quasdam Virgini Matri laudes cantare. In quibus cum perventum esset ad orationem, qua ejusmodi laudum cantica more Ecclesiæ concludi solent (eam collectam vocant) omnes tacuerunt, hanc arbitror ob causam, quod rem a sacerdote quopiam digniore fieri solitam, nemo sibi præ modestia animi sumere vellet. Sed cum ab iis qui proximi astabant, minaciter urgerentur, ut etiam collectam accinerent, Godefridus Dunæus presbyter, vir humilis et zelo Dei plenus, non passus hanc coronidem pulcherrimo actui deesse, voce sublata, clare, perfecte, et citra hæsitationem, uti sæpe in Ecclesia Laudibus vespertinis facere solitus, hanc ecclesiasticam precationem recitavit : Oremus. Interveniat pro nobis, quæsumus, Domine Deus, nunc et in hora mortis nostræ apud tuam clementiam gloriosissima Virgo Maria Mater tua, cujus sacratissimam animam, in hora benedictæ passionis et amaræ mortis tuæ, doloris gladius pertransivit; Qui vivis et regnas in secula seculorum. Et responderunt ceteri Martyres, Amen. Jam auditum erat horæ octavæ signum ante meridiem. Circumstabat interim populi spectantis ingens turba, quæ prælerquam quod cupidissime spectaculum illud aspectaret, suas etiam partes insultando miseris gnaviter agebat.

A. Guil. Estio.

Cap. VIII. In his omnibus, coacte peractis,

162 Quod autem ad ea, quæ jam commemoravi, pertinet, equidem spero atque confido, neminem fore æquum lectorem, qui Martyres nostros ob id in crimen vocandos putet, quod voluntati Comitis ac militum, scilicet hominum improborum, ad ea, quæ diximus, vel agenda vel cantanda sese cogentium, fuerint obsecuti. Quid enim prohibet a Catholicis vim patientibus, pie recteque fieri, quod a violentis dominis impia, perversaque voluntate jubetur; dum tamen id, E quod jubetur, in earum rerum sit genere, quæ per se non malæ, quinimo bonæ existant? Quare ejusmodi jussioni contumaciter resistendum haud putaverunt sancti Martyres, sed potius obsequendum; eo maxime, quod evidenter omnibus constaret, ipsos non irridendi animo; quo jubebant adversarii, sed necessitate, ad pietatem accommodata, talia facere.

non peccasse SS. Martyres,

163 Quamvis enim ab illis, qui captivos eos duxerant, interrogati verba cantionum et hymnos cantare jussi de canticis Sion, Psalmistæ voce respondere potuissent : Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Atque istud consimiliter dicere : Quomodo cantabimus laudes matris Domini inter hostium ejus ludibria? Scimus tamen etiam hoc ab eodem Psalmista scriptum esse : Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Quodque ad rem præsentem magis facit, legimus, Samsonem fidei te- F stimonio probatum, cum e carcere adductus in domum Dagon, ludere jussus esset, ingenti spectante utriusque sexus hominum multitudine, voluntati jubentium obsecutum lusisse, tametsi morti jam suæ proximum. Quo minus reprehendendi profecto sunt, qui jussi atque coacti inter hostes suos, non ludum luserunt, sed laudes divinas decantaverunt. Quod factum qui sugillat, dicat oportet, nec Christum Dominum arundinem, ab impio atque illusore milite porrectam, manu tenere, sed projicere debuisse; non crucem suis humeris impositam, velut furcam ferre, sed abjicere : non denique fel oblatum gustare, nec acetum bibere. Quæ tamen eum fecisse, teste Scriptura, didicimus; et facta non solum laudamus, sed et factorum mysteria veneramur.

recte probas eruditus auctor.

164 Crediderim vero, sanctos Martyres eo suo facto etiam hoc testari voluisse, quod sibi neque dedecore neque pudori ducerent, vel in hostium infestissimorum oculis ea rebus ac voce profiteri, quæ sanctissime per universam Ecclesiam observarentur. Quamquam et alia ratione factum hoc defendi potest. Nam nisi imperata facerent, videri sane

poterant

A. Guil. Estio.

poterant, ea qualicumque inobedientiæ specie, in re per se neutiquam mala, sponte ac temere sibi plagas ac mortem accersivisse. Et ut semel dicam, quod in se bonum et pium est, ubi justa est faciendi causa, licet forte propter improborum irrisiones etiam bene recteque omitti possit, damnari non debere censeo, si fiat.

CAP. IX. *Omni contumeliarum generi expositi venerabiles Sancti*

165 Sed ad intermissam narrationem redeo. In qua quidem multa nobis silentio prætereunda sunt; multa breviter, imo ex multis pauca carptim dicenda, ne dum in singulis moramur, tædium faciamus lectori. Quem tamen oro, atque in Christi visceribus obsecro, ut in hoc spectaculum suæ mentis oculos paulisper defigat, atque hos viros consideret, Christi famulos, monachos, sacerdotes, omni honore ac veneratione, quæ vel professioni debebatur, vel ordini, tam turpiter atque indigne spoliatos, et ad omne contumeliæ genus expositos. Contempletur etiam adeo despicate habitam venerabilem illam ubique gentium canitiem, quæ si minus apud barbaros illos venera-
B tionem promereri potuit, at certe commiserationem aliquam, si quid in iis residebat humani cordis, debuit extorquere. Erat inter Franciscanos, qui sexaginta complesset annos, et alius qui septuaginta. Erat et tertius nonagenario non multo minor. Quos tamen illi scelestissimi nihilo mitius, quam validissimum quemque dure atque inclementer verberibus, pulsibus, tractibus, impactibus exagitabant.

tot lictores patiuntur, quot habent spectatores:

166 Latrones, sicarii, incendiarii, si quando ad supplicium ducuntur, nihil tale ulla gentium consuetudine pati solent. Tantum pœnam, judicis sententia decretam, unius carnificis manibus inferendam subeunt, spectatoribus interim animorum commiserationem sæpe suspiriis, interdum et fletu testantibus. Hi vero optimi atque inculpatissimi viri, nondum in ipsos dicta sententia, sine modo, sine ordine, sine lege ducuntur ac reducuntur, trahuntur ac propelluntur, atque omnium injuriis objecti, tot pene lictores patiuntur, quot habent spectatores. Stabant senes illi ad pectus usque nudati, collo strigoso præ macie, tum e plagis
C ac vulneribus livido et cruentato. Cerneres utrumque Nicolaum, præter ea, quæ communia cum aliis habebant, proprium suæ confessionis insigne gerentes, vibicem luridi coloris collo circumductam, quæ utrique in carcere Gorcomiano ex vehementi funis attritu facta, et ut usque relicta erat. Universum denique tale erat spectaculum, quod non posset non commovere pectus hominis ab humanitate non prorsus alieni. Qua ex re perspicere licet, in quas belluas eos degenerare cogat hæretica perfidia, quorum semel animos illa tam tetra lues affecerit.

sannionibus etiam pro ipsis mimice intercedentibus,

167 Hi nimirum ex eorum sunt numero, de quibus Apostolus, ad carissimum discipulum scribens, fore prædixit in novissimis diebus homines astorgous, hoc est omnis humanæ affectionis expertes. Id ut alias, ita tunc maxime declaratum est, quando ludibrii causa Martyres in publicum subinde producebantur. Cum enim militum alii fustibus eos subinde cæderent, alii laqueos ac mortem minaciter ostentarent intentarentque, tum sanniones illi, velut intercessores sese pro captivis opponentes, acerba cum irri- D
sione dicebant : Oramus pro eis, oramus pro eis : parcite, quæsumus : sunt enim viri boni. Moxque post hæc verba, petulantissime flagris in eos et contumeliis insultabant, tota circumstantium multitudine gnaviter applaudente, atque ex hoc tam barbaro spectaculo quam maximam animo voluptatem capiente. Quin etiam, sicut olim contra Salvatorem nostrum insonuerent voces Judæorum, ut e medio tolleretur, exposcentium; et sicut contra beatum Polycarpum multitudo, necis ejus avida, magnis clamoribus in amphitheatro perstrepuit : ita tunc insanum vulgus insanas et mortiferas adversus athletas Christi voces jactavit hujusmodi : Tollantur e medio; suspendantur in patibulo, monachi, sacrificuli, Papistæ !

CAP. X. *et feminis ipsis in SS. Martyres procacissimis.*

168 Jam quod amplius etiam mireris, ne muliebris quidem atque infirmior sexus, cui natura commiserationis affectum peculiarius indidit, quique etiam pro iis, qui morte sunt digni, facile solet in lacrymas commoveri, tam immani E
captivorum vexatione quidquam affici videbatur, ut hac parte etiam Jerosolymitarum in Christum inclementiam, istorum hominum inclementia feritasque superaverit. Nam feminas Jerosolymitidas cum plangore et lamentione Christum fuisse prosecutas legimus, quando crucem sibi bajulans ad locum supplicii ducebatur. At hic passim visæ mulieres, quæ profligato naturali affectu, virorum crudelitati pro viribus applauderent, deque miserorum malis mirum in modum exultarent.

Mulieris Gorcomianæ in Nicolaum Parochum injuriæ.

169 Quamquam et hanc ingenii sui barbariem jam ante ostenderant, quando recentissime Lumnius Brila fuerat potitus. Cum enim ejus milites quemdam monasterii Ruggensis (quod juxta Brilam est) religiosum canonicum immaniter contrucidassent, et auriculas a capite resectas, alteram portæ civitatis, alteram templi foribus affixissent, pessimæ quædam feminæ compares suas alias invitabant, ut ad utrumque locum simul omnes velut pompa quadam procederent, oculosque et animum eo tam bello et suavi spectaculo pascerent oblectarentque. Hic porro mulier quædam Gorcomiana, quæ tum ibi forte aderat, verita F
non est e media turba Nicolaum Parochum procaci lingua nominatim inclamare et dicere : O magister Nicolae (sic enim vulgo salutabatur, ut et alter magister Leonardus) quam pulchre nunc exornabis patibulum. Et iterum : Ah quo nunc impetu de patibulo pensilis agitabitur iste servulus. Servulum enim per contemptum vocitabant cum dicaculi quidam, propter assiduos maximosque pastoritii muneris labores, eos potissimum, quos administrandis in plebem Sacramentis, velut addictum illi operi mancipium, absque ullo seu tædii seu lassitudinis indicio, promptissime subibat.

Utriusque Pastoris merita laus.

170 Quamvis enim alternis hebdomadis curam pastoralem administrarent Leonardus et Nicolaus, ea tamen, quæ plus exigebant operis ac molestiæ corporalis, libenter etiam pro Leonardo, ut seniore et honoratiore, Nicolaus obibat, vir ad istiusmodi labores noctu diuque æque paratus. Ita quod ad ejus laudem vel maxime pertinebat, id eum con-

temptibilem

A temptibilem apud improbos faciebat. Aderant alii utriusque sexus homines Gorcomiani, qui captivos omnes communiter contumeliosis nominibus petulanter ac certatim incesserent, hominum seductores et animarum interfectores identidem appellantes. Fuit ea res sanctis illis viris auditu peracerba, quippe qui creditarum sibi ovium semper amantissimi, non aliud studuissent umquam, quam ut eas, in veritate Catholicæ fidei ac timore Dei confirmatas, ad æterna pascua perducerent. Certe hanc suorum insignem ingratitudinem ita graviter tulit Leonardus, ut paulo post quemdam notum velut in transitu compellans, affirmaret ea suorum in se opprobria et maledicta, ipsa morte sibi esse duriora. Nam etsi patientiæ virtute pectus satis roboratum haberet adversus omnes impetus injuriarum undecumque irruentium; ea tamen ingratitudine suarum ovium, sponte ruentium in exitium velut sævo vulnere, non parum animus ejus sauciabatur.

B

CAPUT IV.

In fœtidissimum carcerem detrusi, alios socios inveniunt, cum quibus ad examen educti, fidem plerique constanter profitentur. Ad novum examen evocati septem, ab Ecclesiæ capite deficere constantissime renuunt.

CAP. XI. *In fœtidum carcerem detrusi*

Porro cum jam satis multum diuque furiosæ plebis libidini Martyres expositi, medio foro sub patibulo stetissent, adeo ut supra modum defatigati, sudore diffluerent, tandem in fœtidissimum carcerem, in quem sclerati homines conjici solent, C abducuntur. In quo repererunt inclusos Parochos duos, non multo ante e locis suis, ubi præerant ovibus Christi, vi abstractos, et Brilam perductos; alterum Andream ex Heinorto, alterum Adrianum ex Maesdamo (quod nomen Mosæ aggerem significat) pagis non procul Dordraco sitis. Paulo vero post, velut semihoræ spatio, in eumdem carcerem detruduntur et alii duo, recenter e loco sui ministerii illuc a Geusiis advecti. Erant hi monachi Præmonstratensis Ordinis; quorum alter, Adrianus item nomine, Parochum agebat in ea Hollandiæ parte, quæ Mosæ in Oceanum procurrenti dextera est. Nomen loci Monasterium, quod vulgo Munster dicunt. Alter Jacobus, illi in cura pastorali subsidiariam navabat operam: uterque eo missus ex abbatia, quæ est Middelburgi Zelandiæ celeberrima, penes quam eo loco Parochum constituendi erat auctoritas.

4 alios martyrii socios inveniunt.

172 Horum autem captivitas sic habet. Cum piratæ Geusii, Brila potiti, vicina quæque loca percurrerent, rapinis et templorum ac monasteriorum expilationibus intenti, sacerdotes autem et monachos, si quos reperissent, aut trucidarent, aut captivos secum traherent; illorum quidam ea nocte, quæ captivorum Gorcomiensium adventum proxime præcedebat, flumine transmisso, Monasterium venerant, ubi inventos duos, quos dixi, sacerdotes religiosos, habitu suo regulari, id est, toto candido vestitos, una cum patre Jacobi, viro sene, captos vinctosque Brilam secum avexerunt. Qui ut primum sistebantur Comiti, magnam is toto corpore præ se tulit insolentiam, animique intemperiem. Deinde paulululum sese cohibens, stetit quietus. Mox admirabundo similis, quasi homines illos esse nesciret, quænam ea monstra essent, suos interrogabat. Qui dixerunt: Hi sunt, clementissime Domine, sacerdotes et monachi, hostes nostri capitales. Aptissimum sane epitheton, clementissime, si quidem antiphrasticos interpreteris.

A. GUIL. ESTIO.

Jacobi Lacopii intrepida ad Comitem responsio.

173 Postea Comes de sene, qui una fuerat adductus, deque ejus patria sciscitatus, cum junioris monachi parentem esse, et patria Flandrum, et Gallicam linguam probe callere audivisset, con- E verso ad eum sermone: Si poteris, inquit, filio tuo persuadere, Papismo suo uti renuntiet, te simul et illum solutos ac liberos dimittam. Quo audito Jacobus, qui et ipse Gallicæ linguæ gnarus erat, pro patre sermonem excipiens, respondit numquam se ea conditione vitam redempturum. Igitur, ait Comes; Moriendum tibi est. Cui Jacobus: Nequaquam, inquit; non enim moriemur, sed vivemus. Et Comes, iterum: An ego potestatem non habeo occidendi te? Ita quidem, ait Jacobus, occidendi corpus; at non animam, semper victuram. Irritatus ea responsionis libertate Lumnius, sene abire jusso, quod neque sacerdos esset, neque monachus; monachos duos in carcerem abduci præcepit. Ducti ergo in carcerem cum ceteris Catholicæ fidei confessoribus communem, ad communem quoque certaminis et gloriæ dignitatem vocari se senserunt.

CAP. XII. *Tenebricosi et immundi carceris descriptio,*

174 Erant autem in uno domicilio tres carceres, alius super alium ordine constructi; quorum is, quem Martyres occupabant, ut infimus, ita teterrimus erat et immundissimus. Namque e F superioribus in hunc subjectum, per rimas tabulati, jugiter destillabat quidquid excrementorum, a captivis supra collocatis urgente natura egestum esset. Neque enim alius erat huic necessitati concessus locus. Erat ergo Martyrum carcer ex ejusmodi liquorum assidua perstillatione vehementer fœtidus, simul et humidus atque cœnosus, adeo ut quam in partem ejus se captivi reciperent, dum fæces illas impurissimas quoquo modo vitare cupiunt, plane nescirent. Nam et obscuritas loci tanta erat, ut nisi vocis indicio, non posset alius alium agnoscere, vel in ipso meridie. Qui tandem pedibus humo circumquaque tentata, deprehenderunt prope januam altius et firmius esse solum, minusque fæculentis illis humoribus irriguum. Ad eum igitur locum carceris mox omnes se contulerunt, ita ut se mutuo comprimerent. Erant enim numero supra viginti. Relicti sunt autem ad unum omnes in illo teterrimo fœtore jejuni ad horam usque tertiam pomeridianam. Quo tempore rursus iidem omnes, nondum gustato cibo, in domum civicam e carcere ducuntur.

175 Ibi

A. GUIL. ESTIO.

e quo educti examinantur, Leonardo libere respondente,

175 Ibi specie examinis, diligenter a quibusdam versutis ac vafro ingenio hominibus sigillatim in omnes de religione est inquisitum, ipso quoque Comite præsente; ne parum auctoritatis ac ponderis ea novorum magistrorum inquisitio haberet. Ubi cum Leonardus, more suo libere, quiddam coram Comite dixisset, satelles assistens bipenne, quam manu tenebat, cervicem ejus percussit. Quo respondente : Percutite carnem meam ut lubet, dum vobis permittitur; non enim diuturnum hoc erit; quasi cum Domino diceret : Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum; mox alius satelles malleum militarem occipiti ejus impegit, ita ut ex vulnere statim sanguis efflueret. Ceterum ut Leonardi, sic et sociorum fere omnium constantissima confessio fuit, attestantium id se credere, quod Catholica et orthodoxa fides monstrat esse credendum; videlicet loquente in sui testibus, ac spiritum subministrante Christo; ut in eo, quod credendum in Ecclesia Catholica didicerant, immoti invictique persisterent, neque ab ejus fidei con-B fessione vel latum unguem, quod dicitur, ulla ratione dimoveri sese paterentur.

aliisque fidem constanter profitentibus,

176 Quorum unus Minorita laicus Batavodurus, de sua fide interrogatus, uno verbo id se credere respondit, quod suus Guardianus crederet. Non enim ignorabat, Guardianum suum id credere, quod Catholica credit Ecclesia. Sic nimirum haud stolide profecto simplex ovicula, disputandi perplexitatem fugiens, ad sui pastoris vocem fidemque se retulit. Dixi, fere omnium confessionem constantem rectamque fuisse. Nam nonnulli, qui se postea manifesta defectione prodiderunt, prævaricati in suis ad interrogata responsionibus dicuntur. Eo finito examine, captivi ad carcerem reducuntur, non priorem illum, quo ne reducerentur notorum quorumdam precibus impetratum fuit; sed alium superiori loco situm, minusque tenebricosum et immundum. Ubi tamen vix denique precibus obtinuit Leonardus, vir omnium, qui aderant, lingua promptissimus, ut cibi aliquid adferretur. Nam et in via, qua cum sociis reducebatur ad carcerem, quosdam Gorcomianos conspicatus, inquie-C bat : Filii Gorcomiani, estne hic panis pretio comparabilis? Bene utique persolvetur; scilicet, ut ille intelligebat, a remuneratore omnium bonorum Deo.

præter tres prævaricatores, qui ab aliis sejunguntur.

177 Allatum igitur est in carcerem vas amplum, aqua plenum. Allatus est et panis; præterea nihil. Lautæ videlicet epulæ, quibus sua corpora fame, siti, sudoribus, totque vexationibus exhausta, sero tandem captivi reficerent. Res sane deploranda, quod panem terrenum, corporis cibum, suis ab ovibus impetrare tam ægre potuerint pastores boni, qui panem illis cælestem, verbum Dei, quo mentem pascerent, adeo benigne largeque subministrassent. Reducti sunt autem cum in locum ii omnes, qui ad examen producti fuerant, tribus exceptis, Parocho Maesdamensi, Canonico quodam Gorcomiensi, et Henrico laico Minorita; qui quod metu mortis in examine sic respondisse putentur, ut spem facerent adversariis, in ipsorum sententiam se concessuros; a sancta Martyrum societate sejuncti, commodiorem ac velut honestiorem custodiæ locum, cum spe liberationis adepti sunt in ædibus vice præfecti criminalis. Quibus deinde D quid acciderit, suo loco referemus. Neque enim isti fuerunt ex eorum numero, quorum perseveranti confessione suam Deus Ecclesiam illustrare voluit.

CAP. XIII.

E captivis septem ad examen rursus ducti.

178 Porro in diem proximum, qui erat octavus Julii, examen institutum est longe acrius, non omnium tamen, sed eorum tantum, qui præcipui videbantur; quod iis superatis, atque ab opinione deductis, facile putarentur ceteri in eamdem cum illis sententiam ituri. Erant ii Leonardus et Nicolaus Parochi; tum Minoritæ Guardianus, Vicarius et Godefridus Mervellanus : et præter hos Præmonstratenses duo. Igitur hi septem rursus a meridie (quod post geniale prandium magis animati essent ad hujusmodi certamen illi, quibus examinandi munus erat injunctum) vincti e carcere ducuntur in curiam, ibique examini sistuntur in conclavi senatorio. Fit examen a duobus (quos vocant) Ministris, iterum præsente Comite cum nobilibus aliquot sui ordinis et factionis hominibus. Aderat et Joannes Duvenvordius, urbis prætor et quæstor, vir haud pessimus, et non insulso ingenio. E Scriba quoque adesse jussus, qui captivorum responsa dictaque omnia celeri calamo exciperet.

unice urgentur ut Ecclesiæ capiti renuntient.

179 Aderant item duo germani fratres Guardiani, quorum solicitatione erat secundum hoc examen institutum. Sperabant enim hac ratione se effecturos, ut fratrem suum una cum sociis ejus omnibus liberatum reciperent; utpote quem jam non semel certa experientia didicissent, sine illis, salva licet Catholicæ fidei confessione, liberari nolle. Erat autem primum idemque præcipuum inquisitionis caput, de Romano Pontifice quid sentirent, et num ei renuntiare parati essent. Hunc enim Lumnius (ut ferme hæretici omnes) infensissime oderat, ac nihilo fere mitius affectus erat in eos omnes, qui illum ut patrem et principem Ecclesiæ venerarentur. Denique ut passim ferebatur, in animo habebat, ut quotquot istius essent sententiæ, quos posset, morte mulctaret. Non ibi studium examinatoribus fuit, ut ad suam, hoc est, Calvinianam sectam captivos pertraherent; sed id solum, ut a capite eos abstraherent. Hoc enim solum satis esse ad perniciem probe norat magister F illorum diabolus, cui non admodum est curæ, quam sive sectam, sive religionem quisque eligat; dummodo non in ea reperiatur hominum societate, cui unum in terris Pastorem et caput ideo præfecit Christus, ut sub illo atque per illum, et fidei sinceritas et credentium charitas certius custodita, tam schismatis quam erroris excluderent occasionem. A qua societate quisquis deprehenditur alienus, qualisqualis demum sit seu religione seu moribus, eum sibi suæque potestati ac regno certissime diabolus vendicat.

Quam inepti fuerint duo examinatores,

180 Eorum porro, quibus examinandi negotium datum erat, alter Gorcomianus nauta, Cornelius nomine, potor egregius, præter odium, quo communiter omnes Catholicæ fidei cultores insectabatur, privato etiam, eoque capitali odio adversus Parochos et monachos Gorcomienses animum incensum gerebat. Quem etsi Latini sermonis plane rudem, audacia et linguæ promptitudo, cum maledicendi studio conjuncta, satis idoneum fecerant, qui apud Ecclesiæ Christi perduelles ecclesiastæ

munus

A munus exerceret. Hic cum inter examinandum videret Martyrum constantiam labefactare se non posse, identidem hæc verba repetebat : Tantum suspendite eos, tantum suspendite : nimirum probe secutus exemplum eorum, qui principem Martyrum et agonothetam Christum ad necem poscentes clamaverunt : Crucifige, crucifige eum. Alter vero, Andreas nomine, visus quidem paulo doctior, at non multo sanior. Fuerat is parochus ecclesiæ S. Catharinæ Brilensis. Sed oppido a Geusiis occupato, levissimus homo, ne periclitari cogeretur, cum principe mox et religionem mutavit, et novis hospitibus obsequentem obtulit se novæ sectæ concionatorem. Quocirca tam exemplo suo jam tum recentissimo, quam verbis ad defectionem a Pontifice Romano captivos solicitat. Ita futurum promittit, ut necem, alioqui certo certius impendentem evadant.

ad quos egregia Guardiani

181 Ad hujusmodi blandas pollicitationes coram Comite ac toto consessu, magna animi fortitudine respondens Nicolaus Guardianus : Egone fidem B meam, inquit, veram et Catholicam negare, et vestram falsam illam et hæreticam amplecti in animum induxero, vitæ hujus amore impulsus? Quid enim stultius? Nam et alioqui vel brevi post tempore, vel etiam nunc continuo fieri potest, ut me mors occupet. Certe non longum esse potest reliquum vitæ meæ tempus. Et ut longum sit, tamen aliquando moriendum est. Proinde quod naturæ necessitate semel est subeundum, lubens id pro religione subivero, measque conciones ipsa nunc morte consignavero. Hæc ille prolocutus eo spiritu, quo futurum paulo post Martyrem loqui decuit. Quam vero stultum sit et periculosum, ut vitam hanc miseram paululum producas, id committere, quo divini numinis iram in te provoces, apparuit non multo post in duobus defectitiis illis; qui cum fidem Romanam Catholicam metu amittendæ vitæ negassent, alter eorum statim, ipsoque momento, alter vero post modicum sceleratæ vitæ spatium, tanto scelere redemptum, eodem illo, quod male metue- C rant, supplicio affecti, lamentabili prorsus exitio, de hac vita (uti valde metuendum est) ad æternam miseriam transitum fecerunt. Sed de his infra suo loco.

et Leonardi Parochi oratio.

182 Porro Leonardus quoque Romano Pontifici renuntiare jussus, constanter facturum se negavit. Ac deinde hujusmodi verba subjecit : Jactari inter vos solet, fidem liberam esse debere, neque religionis causa vim aut molestiam inferri cuiquam oportere. Qua ratione igitur, contra placita sectæ vestræ, cogere me vultis, ut fidem, quam hactenus tenui, reclamante etiam conscientia deseram? Equidem paratus sum disputationem vobiscum suscipere. Quod si me vos errati conviceritis, in vestram transibo sententiam; sin autem nos causam obtinuerimus, nostræ sententiæ vos accedere par erit. Quod sane futurum non diffido, modo locus et tempus detur ad eam rem opportunum. Neque enim hic satis opportunum esse video. Sic ille.

A. Guil. Estio.

CAPUT V.

Non una disputatione confunduntur ministelli a SS. Martyribus, qui ad patibulum deputantur. Litteras Orangii et senatus Gorcomiensis pernit Lumæus. Suos se desertorum negat Guardianus. Offertur omnibus libertas si Papæ renuntient.

CAP. XIV. Leonardus et Guardianus ministellum in disputatione prementes,

Simul autem ut disputationis injecta est mentio, placuit iis, qui consederant, certamen institui. Nec conditionem defugere potuerunt delegati quæsitores; tametsi rem plenam discriminis adir se satis intelligerent, et suæ inscitiæ sibi cons' , et non nescii quibuscum viris certandum esset. E Duo duobus opponebantur, Andreas et Cornelius hæretici Leonardo et Guardiano Catholicis; tametsi Andreas, quod et Latinæ linguæ non ignarus esset, et ad hujusmodi congressus instructior haberetur, solus fere disputationis pondus sustinere coactus fuit. Petebant Catholici Biblia Latina vel Teutonica adferri in medium. Malle tamen Latina se dicebant; ob id opinor, quod in populares linguas transfusa, sinceritatem suam vix retinerent. Factum quod petebatur. Tum adversarios Catholici rogant, qua de re primum omnium colloqui placeret; aut quid dicere omnino vellent. Respondit Andreas, proponere se iis velle purum putum Dei verbum, a Papistis ad id usque tempus falsitate doctrinæ, et pravis interpretationibus adulteratum. Tum Leonardus : Et quod est, inquit, purum Dei verbum? Respondit Andreas : Vetus et novum testamentum. Quærit Leonardus, quid veteris et novi testamenti F nomine intelligat; Scripturamne veteris et novi testamenti? Annuit Andreas. Quem his deinde quæstionibus urgere Leonardus cœpit : A quo persuasus et edoctus, Scripturam utriusque testamenti pro verbo Dei reciperet? Unde eam accepisset? et quod certum ejus rei documentum proferre posset? Nec dissimilibus interrogationibus Guardianus hominem premebat, quærens num reciperet Euangelium? Unde id accepisset; quibus magistris didicisset, hoc a Matthæo, illud a Joanne Apostolis conscriptum esse.

ad hoc et aliis, solitis maledicentiæ telis obruti ejiciuntur.

184 Ceterum Andreas ad hujusmodi interrogata (quod non tam hebes esset, ut quorsum ea tenderent, non animadverteret) prorsus respondere noluit; adeo ut Duvenvordius diceret : Hem Andrea, quid est quod ad hæc non respondeas? Nescis a quo traditum acceperis Euangelium Christi? Nunc loquere. Tum Andreas : Seductores isti non aliud, quam sophismata sua norunt in disputationem adferre, ut nebulas offundant suo more. Quis enim dubitaverit de verbo Dei?

sed

A. GUIL. ESTIO.

Sed aliud est, quo tendunt. Nimirum id agunt, ut fateri nos cogant, suum idolum et Antichristum, Romanum Pontificem, nobis verbum Dei tradidisse! An non eorum percipitis fraudes et sycophantias? Tum Catholici, solita servata modestia : Disputare, inquiunt, ex Scripturis, uti placuerat, ac mutuo nos ex iis redarguere non possumus, si non prius constiterit, ea, quæ libris veteris ac novi instrumenti continentur, vere divinas Scripturas ac Dei verbum esse. Inter hæc alii, qui in concilio aderant, videntes in congressu manifeste periclitari suum ecclesiastem, interpellare cœperunt sermonem Catholicorum; mox que eos, solitis illis suæ maledicentiæ telis obrutos, e concilio ejecerunt. Hæc ita, uti narravimus, acta fuisse, ipsius Duvenvordii relatu postea accepit vir quidam religiosus Brilensis; a quo porro nos eadem accepimus.

CAP. XV. *Vicarii libera professio, et Præmonstratensium*

185 Aderat autem in eodem illo consessu Bergensis quidam, e Bergis Brabantiæ ad Zomam flumen sitis : quo in loco Guardianum aliquando apud suos egerat Hieronymus Vicarius. Cum igitur concilio sisteretur Hieronymus, de fide sua B responsurus; quærebat ex eo Bergensis ille : Vidine te Bergis aliquando? Vidisti, inquit ille, agnoscens hominem. Tum Bergensis : Estne tibi nomen Hieronymo? Est, inquit, atque is ipse sum, de quo me interrogas. Namque Bergensis ante hanc interrogationem affirmaverat, ab Hieronymo se civitate sua pulsum esse. Neque eam rem diffiteri voluit Hieronymus, etsi certum inde periculum exspectaret. Sed et aliis verbis palam ac libere, et se quis esset, et fidem Catholicam, quam corde tenebat, ore confessus est, scriba diligenter omnia, quæ diceret, excipiente. Producti sunt etiam duo Præmonstratenses, qui de Sacramento Corporis et Sanguinis Domini interrogati, quod in Ecclesia Catholica fuerant edocti, responderunt. Hæreticos contra contendentes, id quod in cœna Dominica sumitur, non aliud esse, quam panem nudum ac vulgarem, breviter et solide redarguerunt ex verbis Paulinis : Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et C bibit, non dijudicans Corpus Domini.

pro Eucharistia concertantium fortitudo.

186 Tum post aliquantam altercationem (in qua potissimum Jacobus, utpote sermone promptior, Catholicas partes sustinebat) adversarii, cum se ratione superatos viderent, maledictis victores suos impetere cœperunt. Quamquam et blandimenta verborum adhibuisse Lumnium accepimus, præcipue ut Jacobum ab instituto revocaret; quod ea esset et ætas illius, et sermonis ac vultus gratia, quæ tyrannicum quoque animum, occulta naturæ vi ad commiserationem moveret. Verum neque promissis neque terroribus cessit Martyrum Christi fortitudo. Denique omnibus, qui ad examen producti fuerant, auditis et firmam Catholicæ fidei confessionem retinentibus, ac demum abscedere jussis, solutus est confessus. Quo quidem durante, Gorcomianus ille ex nauta pseudo-Euangelicus concionator, atque egregius scilicet tantorum virorum examinator, quoniam nihil solidi, quod ad rem præsentem adferret, habebat, fere non aliud sonabat, quam laqueos, patibula, suspendia. Quæ voces ex ipsius quoque Comitis reo identidem audiebantur. Ac sane potuissent D illi (si odio, quo adversus Martyres inexplebili flagrabant, indulgere hac parte voluissent) longe atrociori genere mortis eos e vita tollere.

Omnes ad patibulum deputantur.

187 Sed enim consilium erat, non tam acerbissima, quam turpissima morte eos afficere; quemadmodum et illis olim filii Dei interfectoribus, quorum apud Sapientem vox est : Morte turpissima condemnemus eum. Atqui sicut Judæi crucis supplicio Christum propterea affecerunt, quod id illo tempore maxime omnium infame probrosumque haberetur, ita isti non aliam magis infamem ac probrosam mortem, qua sanctos Martyres afficerent, inter eas, quæ hodie usitatæ sunt, repererunt, quam si in patibulo suspensos et laqueo præfocatos e vivis auferrent. Sed recte dictum est a B. Augustino : Extremum genus mortis idcirco Christum elegisse, ne aliquod genus mortis, ejus Martyres formidarent.

CAP. XVI. *Litteræ Orangii, senatus et præfecti Gorcomiensis*

188 Interea dum hæc Brilæ geruntur, non segniter a Catholicis quibusdam Gorcomianis adlaboratur ad captivorum liberationem. Diximus supra, senatus Gorcomiani nomine datas fuisse litteras ad Orangium, quibus rogaretur, ut homines ecclesiasticos, qui captivi tenebantur, inco- E lumes ac liberos esse juberet. Igitur die septimo Julii Gorcomium allatæ sunt ab Orangio litteræ, datæ ad omnes urbium et quorumcumque locorum præfectos, cum mandato, ne cuiquam hominum ecclesiasticorum aut religiosorum, ordinis ac professionis suæ causa, quisquam molestus esset; sed ut hi cum reliquo populo, pari fruerentur incolumitatis privilegio, fideque publica, quam salvamgardam litteræ vocabant. Redditæ sunt hæ litteræ Marino, ut arcis Gorcomianæ præfecto. Quarum ille autographum sibi servans, descriptum inde exemplum dedit, perferendum Brilam ad Comitem Lumnium; idque per virum quemdam Catholicum jureconsultum, cui negotium liberationis captivorum valde cordi erat. Is enim acceptis a senatu mandatis, una cum exemplo litterarum Orangii, postero die summo mane, scapha conscensa, valido ac frequenti remigio, Brilam quam ocissime contendit : venitque eo F sub vesperam, quando jam alterum de Martyribus examen habitum fuerat.

pro liberatione captivorum ad Lumæum adferuntur.

189 Habebat ille in mandatis, ut communi senatus populique Gorcomiani nomine, pro captivis apud Comitem intercederet; potissimum vero pro Leonardo, primario civitatis Parocho, cujus soror, incredibili affectu pro fratre solicita, liberationem ejus decem millibus aureorum pacisci parata erat, undecumque eam pecuniæ summam comparatura. Delegatus ad Comitem introductus, primum omnium jubetur exhibere chirographum commeatus. Id ille exhibet, a graphiario suæ civitatis scriptum, hoc exordio : Dominus meus Marinus Brant mandat omnibus administris reipublicæ, ut hunc N tuto commeare sinant, etc. Subscripserat autem sua manu Marinus. Quem in libello dominum nominatum audientes, qui Comiti astabant nobiles, eaque obscurissimi hominis arrogantia vehementer offensi, maxime quod suspicio esset, eum sibi dominium seu præfecturam perpetuam ejus civitatis vendicare velle,

rem

A rem indignissime tulerunt : ea ratione fortasse, quod ipsorum aliqui præfecturam eam sibi ipsis animo et cogitatione jam præsumpsissent. Qua ex re factum, ut captivorum causa, quam Marini quoque nomine delegatus ille commendaturus venerat, non parum acciperet incommodi. Proferebat deinde litteras a senatu; quæ testificabantur, captivos, qui Gorcomio illuc advecti erant, omnes viros esse integerrimos, nullius mortalium vitæ aut fortunis umquam insidiatos; sed contra de republica, deque civibus, tam publice, quam privatim bene meritos.

qui et legatum et litteras superbe contemnit,

190 Protulit et exemplum litterarum Orangii ad præfectos urbium, super incolumitate sacerdotum et monachorum. Illud quoque pressius urgebat, in deditione arcis Gorcomianæ, conceptis verbis cum jurejurando pactam fuisse omnibus, qui in arce erant, vitam salvam, tam ecclesiasticis ac religiosis, quam secularibus, nulla prorsus exceptione ac nullo discrimine. Verum ad hæc omnia, diligenter a delegato, viro docto B et facundo exposita, Comes impetu quodam efferatæ mentis, ad hunc fere modum respondit : Jam dudum se jurasse in exitium omnium sacrificorum et monachorum, qui Brilam advehe-rentur : quippe certissime sibi decretum esse, hac ratione ulcisci necem Comitum Egmondani et Hornani, atque aliorum ex nobilitate Belgica, quos, ut aiebat, immani tyrannide sustulisset Dux Albanus. Porro jussionem Orangii se nihili pendere, neque sibi ab illo quidquam præscribi debere : se non minus esse magistrum ac dominum reipublicæ : breviter, se neque Orangium, neque alium quemquam superiorem agnoscere, cujus imperatis constringi debeat. Hæc fere summa responsionis erat : in qua de pactis deditionis servandis ne verbum quidem. Nec temere creditum est a quibusdam, nihil æque fuisse impedimento, cur minus captivi dimitterentur, atque Orangii mandatum. Scilicet homo superbus et gloriosus mentionem superioris ferre non poterat. Et notum illud Sapientis : Inter superbos semper jurgia.

C *nobilium interim aliorumque studiis in varias partes distractis.*

191 Jam autem nobilium, qui Lumnio aderant, varia et contraria erant studia. Trelongius quidam, precibus et promissis eorum, qui Martyrum causam procurabant, excitatus, sane quam officiose et gnaviter ad ipsos liberandos incumbebat. Contra Brederodius quidam, nec prece nec precio potuit in causam justissimam inflecti. Pugnabant et studia Gorcomiensium, qui Brilam advenerant. Nam qui Catholici erant, aut Martyrum propinqui (quibus imprimis annumero duos germanos Guardiani) nullum non lapidem movebant, uti mortis periculo captivos eximerent. At qui Geusianæ factionis erant, omnem conatum et profectum Catholicorum suis adversis studiis et solicitationibus evertebant; id unice contendentes, ut quam primum captivi necarentur. Atque hac tantum causa boni illi et Euangelici viri, domesticis suis ac privatis negotiis relictis, Brilam usque profectionem susceperant. Quorum asscribendis hic nominibus, etsi mihi probe notis, operam sumere prorsus indignum censeo.

192 Nunc quam animi constantiam Nicolaus Picus, Fratrum Minorum præfectus, declaraverit in tuenda ac retinenda mordicus ea Fide, qua Deo primum, deinde fratribus suis religiosis obligatus erat, exponam. Duo fratres ejus secundum carnem, quorum jam sæpe meminimus, etsi de religione non admodum soliciti, naturali tamen amoris affectu, quo eum, ut fratrem germanum, ætate inter ipsos medium, complectebantur, ad ejus redemptionem, quacumque demum ratione conficiendam, omnem operam, quam poterant, impendebant. Ea causa cum Brilam venissent, et in mora periculum viderent, nihil prius habuere, quam ut fratris negotium agerent, precibus, promissis, pretio, si qua possent, eum liberaturi. Jam eo usque perducta res erat, ut permitteren-tur, fratrem suum, sed solum, absque piaculo negandæ fidei, liberum secum quo vellent, abducere. Verum ille, ut antea numquam, ita neque tunc acquievit, ut solus dimitteretur, sociis ac fratribus, imo filiis suis extremo certamine jamjam laboraturis; quod sane quam durum ac difficile illis immineret, haud ignorabat. Quæ E causa fuit, certe justissima, cur a suis abesse nollet, maxime propter infirmiores quosdam, quibus, ut sacrum illum agonem feliciter absolverent, opus esse videbat tam exemplo, quam assidua cohortatione eorum, qui doctrina et auctoritate plus ceteris valebant : ac præsertim ejus, in quem ut familiæ caput, omnium oculi animique respectabant. Quam ob causam promissionem illam, qua Gorcomii se sociis astrinxerat, in carcere Brilensi repetivit, renovavitque, iterum data fide, se eos nec animo, nec corpore, quatenus in sua potestate situm esset, aliquando relicturum.

A. Guil. Estio. cap. xvii. Oblata libertate, negat se suos umquam deserturum Guardianus.

Promittitur omnibus libertas, modo soli Papæ renuntient,

193 Hac igitur via cum fratrum ejus conatus non procederet, alia tentatur. Spes eis fit, omnium omnino captivorum liberationem ea conditione impetratum iri posse, si vel uni Papæ Romano renuntiarent omnes, reliquis omnibus suæ fidei capitibus intactis et salvis. Quod quidem Franciscanis omnibus (quibus obstrictum se assidue causabatur Nicolaus) persuaderi posse speratur; si qua ratione ad ejus rei vel tenuis- F simum assensum, ipsius Nicolai, velut eorum omnium præfecti, animus permoveri queat. Fratres igitur ejus, nihil interesse rati, qua tandem ratione fratrem periculo subtraherent, id quod in curia jam bis frustra tentatum fuerat, iterum aggredi parant, omnem orationis vim adhibituri, qua putarent inflecti rigorem animi ejus posse ad unum id saltem ore tenus concedendum, quod solum tunc exigebatur. Ejus rei gratia impetratum est, ut Nicolaus ad horam unam et alteram carcere solutus, in domo, quæ præfecto militum criminali pro hospitio fuerat attributa, solus cum fratribus suis in colloquium veniret.

A. Guil. Estio.

CAPUT VI.

Quantis molitionibus Guardianum aggressi sint duo germani fratres, quorum officiosas pollicitationes constantissime rejecit. A temulento et furente Lumæo omnes ad suspendium duci jubentur.

Cap. XVIII. *Ingentia molimina duorum Guardiani fratrum, ut ipsum emoliant;*

Sub noctem igitur e carcere in eam domum, quam dixi, abductus, statim mensæ adhibetur a fratribus. Qui illud unum, propter quod convenerant, ocius ac summo studio sibi agendum rati, quibus possunt precibus, blandimentis, obtestationibus, promissis, addo etiam, argumentis dialecticis persuadere fratri conantur, ut Papæ renuntiet. Quin et inter alia, quasi vitæ hujus in posterum sustentandæ victusque quærendi cura solicitum teneret virum Dei, quod scirent, eum neque ecclesiastæ munus apud sectarios obire velle, neque aliam, qua se aleret, functionem apud eos aliquando suscepturum; ut omnem ei de victu solicitudinem eximerent, suam domum et mensam uterque liberaliter offerunt. Addunt, se paratos eum docere artem negotiandi, qua reliquum vitæ tempus honeste et laute, ut illi loquebantur, transigere posset. Ad istiusmodi fratrum suorum carnalium sermones, Christi Martyr Catholico pectore respondit : Se gratiam quidem eis habere, quorum affectum adeo propensum ac fraternum erga se in solicitanda sui liberatione experiretur; quique insuper ea sponte offerrent, quibus ad vitam sustentandam sibi deinceps opus esset. Ceterum malle se mortem (quam et alioqui naturæ necessitate semel subiturus esset) pro Dei gloria statim oppetere, quam a fide Catholica verbo factove vel minimum recedere.

fortis ipse et constans,

195 Porro fratribus nervos orationis ad persuadendum magis etiam ac magis intendentibus, ait : Quid vero fratres mei? Æquumne censetis, obsecro, ut vestri causa (quoniam me tantopere rogatis atque urgetis) discedam a Domino Deo meo, et ad partes diaboli me transferam? Quin istud certissimum habetote : neminem esse toto orbe, cujus gratia id facere in animum induxero. Sic mihi propitius sit Deus. Responderunt illi : Minime vero, frater, non nos id abs te petimus, ut Deo renunties, sed ut Papæ tantummodo, qui utique non Deus est, sed homo. At rursum : Tune, inquiunt, adeo stultus es, ut pro illo mori inducas in animum, qui ne digito quidem se cruentari tua causa pateretur? Et, quam ille gratiam tibi relaturus est, posteaquam pro eo mortem oppetiveris? Hæc et his similia multa, qua poterant verborum arte et vehementia, caro et sanguis suggeberant atque ingerebant homini Dei, non percipientes, quæ sunt spiritus Dei, sed scandalum fratri ponentes in via Dei. At vero Nicolaus in solidissima petra, cujus in terra Vicarium honorificabat, immobiliter fundatus, nullis fraternæ, seu verius serpentinæ suggestionis flatibus impelli potuit, ut vel tantillum ab aperta sinceraque Romanæ fidei confessione dimoveretur. Sed ea magis e contrario respondebat, ac de thesauro scientiæ, sibi a Deo datæ, proferebat, quibus et illorum argutiæ redarguerentur, et veritas ipsa potentius confirmaretur.

negat, se ullam Ecclesiam præter unam Catholicam agnoscere.

196 Neque enim ignorare poterat, quod alios ipse docuerat; non esse satis ad salutem, si quis confiteatur, credere se sanctam Ecclesiam, quam et Catholicam vocet, nisi certam eam ac definitam noverit atque designet, in qua, velut Christi corpore, studeat verum ac vivum membrum inveniri. Quam quidem revera non aliam monstrari posse sciebat, quam quæ pascenda Petro, ejusque successoribus a Domino concredita, in hunc usque diem adversus inferorum portas stabilis atque illustris perseverat. Quisquis ergo successori Petri, hoc est, Romano Pontifici renuntiat, quid aliud quam veram Christi fidelium Ecclesiam, cujus ille pastor magister et caput est, negat? Quod qui facit, non jam homini renuntiat, sed Deo, quem, Cypriano teste, non potest habere patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem. Neque vero minus necesse est, eum, qui Christiano nomine censeri velit, distinguere, quam credat Ecclesiam, quam designare, quem credat Christum. Nam sicut non satis est credere in Christum, nisi distincte confitearis hunc hominem, id est Jesum, Mariæ filium, sub Pontio Pilato crucifixum, esse Christum, sine quo non est salus : ita sufficere tibi ne putes, quod aliquam Christi in terris Ecclesiam fide teneas; si non etiam certum ac definitum aliquem cœtum fidelium mente cogites, quem ipsam esse Christi Ecclesiam, extra quam non est salus, fatearis et credas.

Cap. XIX. *Frustra iidem fratres disputando et blandiendo aggrediuntur.*

197 Cum igitur, per ea, quæ commemoravimus, nulla parte motus esset Nicolai animus, adhibita sunt ad disputationem Biblia sacra, in Belgicam linguam traducta; et ex iis prolatæ in medium aliquot sententiæ, quibus firmitatem fidei illius novi disputatores convellere tentaverunt. Verum et id frustra, quod negotium illis esset cum homine in sacris Litteris versatissimo; cui facillimum erat ex sententia Catholicæ Ecclesiæ, tum objecta refellere, tum oppositis aliis Scripturæ testimoniniis, obloquentium ora obstruere. Quare cum disputando operam omnem se perdere fratres ejus viderent, aliam ex re præsenti tentant viam. Nam cœna apposita, quæ sancto Martyri extrema fuit, exhilarare eum cibo potuque studuerunt, quo vel sic animi ejus duritiem, ut illi interpreabantur, emollirent. Neque vero ille cibum aut potum recusabat, utpote longa jam inedia, carcerisque molestia vehementer exhaustus ac debilitatus. Edit ergo bibitque cum fratribus suis in ea cœna, quantum satis esset. Vultus nequaquam tristis aut nubilus, sed, ut in mensa inter amicos, serenus erat, atque ad

hilaritatem

A hilaritatem compositus; ita, ut quidam, qui tum præsens aderat, et quo referente, hæc eadem didicimus, vehementer miraretur, in tam verisimili mortis exspectatione, tantam viri securitatem cum jucunditate quadam animi conjunctam.

sereno animo suggestiones omnes repellens S. Guardianus,

198 Sed quid mirum, quando ejus mentem Spiritus sanctus inhabitans, longe suavius illi epulum exhibebat interius, quam quod exteriori homini reficiendo caro et sanguis apposuerant? Itaque tunc in eo apparuit, quam sit vere dictum a Sapiente : Secura mens quasi juge convivium. Tunc ergo rursus eum sui fratres verborum blanditiis aggressi sunt, sperantes eum cibo potuque recreatum, animo molliori magisque flexibili fore ad ejus rei, quam volebant, assensum; maxime si ei pergerent usque esse importuni, ut quod sponte nollet, tædio victus facturum se tandem annueret. Orant, obsecrant, et quibuscumque suadendi modis instantissime contendunt ut aliquantulum saltem et ad momentum suam fidem dissimulet, vitæ servandæ causa. Crede, inquiunt, quodcumque placuerit, eamque fidem tuam clausam B intus in animo retine. Etenim nostra non interest, quam tu fidem eligas teneasque, dummodo te ab hac probrosa morte salvum habere possimus. Quam scito certissime tibi nunc imminere, si non fidem istam Papisticam ad horam negando dissimules.

199 Nihil hujuscemodi verbis motus Nicolaus, nec immemor verborum Apostoli; Corde quidem credi ad justitiam, sed ore confessionem fieri ad salutem : fratrum suorum insidiosam illam ac perniciosam suasionem atque suggestionem graviter a se repulit, palam ostendens, ita se eos diligere, qui sibi carnis cognatione conjuncti erant, ut tamen eosdem in via Dei sibi adversantes, juxta præceptum Euangelicum odisset. Quam autem nihili duceret hujus vitæ mortalis aliquantam prorogationem, talibus fere verbis declarabat : Quid enim stultius, quam pro vita hac mortali, cujus nec unius horulæ spatium certum habeam, aliquantulum producenda fidem prodere, Deum offendere, atque æternæ gehennæ obnoxium fieri; quando vel paulo post accidere queat, ut moriar, vel certe post sex septemve annos ad mortem C naturæ debito vocandus sim? Nec enim plures annos vitæ sibi reliquos promittebat vir sanctus, tametsi ætate et constitutione corporis adhuc integra. At neque mortem sibi formidabilem videri debere dicebat, qui ejus jam gustum quemdam in carcere Gorcomiano præcepisset.

nec ad latum unguem a fidei puritate deflectit.

200 Nimirum hujusmodi sermone satis ostendit (certius hoc idem reipsa post paulum ostensurus) quam non timuerit eos, qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt; at illum contra quem sancto castoque timore reveritus fuerit, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Hanc viri constantiam fratres ejus, etsi jam se labefactare posse diffiderent, iterum tamen atque iterum orant, obsecrant, obtestantur; id saltem, quod licere videbatur, quodque dudum oblatum fuerat, uti faciat, id est, se solum (quando sociis opem ferre non posset) salva fidei suæ confessione, a tam infami tamque probrosa morte liberari sinat. Sed Nicolaus, ad omnes suasionum machinas immotus; ut si dura silex, aut stet Marpesia cautes; animo prorsus heroico, illud identidem pro responso regerebat : Numquam se fratres ac socios carissimos, quibus fidem suam justissimis ex causis obstrinxisset, deserturum; sed eis, quoad posset, socium se consortemque futurum, seu vitæ seu necis. Sic stare sententiam : ab ea, Deo propitio, nulla se ratione dimotum iri. Ceterum quæ nos hactenus a sancto Martyre super cœnam dicta atque responsa narravimus, omnia ex duobus bonis et Catholicis viris, qui captivorum causa Brilam profecti, tunc forte cœnæ huic et colloquio intererant, accepta, atque a nobis fideliter perscripta sunt.

egregius minarum et tortorum contemptor.

A. Guil. Estio.

201 Cœna peracta, cum Nicolai fratres post tam longum colloquium nihil ultra se profecturos sperarent, jamque dolerent, inanem atque irritum sibi tantum laborem cessisse, discesserunt, graviter adversus illum commoti; cujus inexpugnabilem in Catholicæ fidei confessione constantiam, cervicosam præfracti atque obfirmati in sententia animi pertinaciam interpretabantur. Ipse vero Nicolaus, continuis illis diurnis nocturnisque vexationibus delassatus, super scamnum quoddam eodem in loco se reclinat, et mox altissimo somno corripitur, periculi, quod imminebat, securus. At profecto, quamvis aliquantisper carcere solutus mensæque admotus, aliquid E percipere solatii videretur, revera tamen eo tempore duriores sustinuit partes, tot videlicet assultibus malesuadæ benevolentiæ fratrum suorum carnalium impetitus; quam si per idem tempus omnia carceris incommoda cum sociis perpessus fuisset : tametsi fratribus ejus (ipso, quantum arbitror, suggerente et rogante) curæ quoque fuit, ut captivi paulo commodius haberentur : namque edulii aliquid, panis scilicet et caseus cum cerevisia, procurantibus illis, in carcerem illatum fuit.

Hinc fratrum in ipsum exacerbati animi.

202 Hæc porro dum circa captivos geruntur multa jam nocte, Comes Lumnius interea solitis vacat comessationibus, ac denique post largas epulas vino madens (quo quidem plus solito sese tunc infuderat) seu temere seu consilio, litteras, quibus mandatum Orangii superius commemoratum continebatur, in manus recipit. Atque dum inter legendum animadvertit, non litteras ipsas Orangii, sed earum modo exemplum a Marino ad se missum esse; statim ei præ ira vultus in pallorem, animus in furorem verti cœpit. Mox ea consecuta totius hominis habitudo, quæ cunctos, qui præsentes aderant, terrore afficeret. F Jactabat autem voces hujusmodi : Quid tandem sibi arrogat gloriosus ardelio, Marinus iste? Quem tandem se facit homo triobolaris, circumforaneus, bajulus dossuarius, ac cespitius fossor? Quid, inquam, sibi arrogat homo vilissimus, ut mihi apographum mitteret, autographum ipse servaret, quasi jam aliquo esset loco aut numero? Quid autem mihi vel cum Principe Orangio? Num ille mihi imperare? An vero non multo justius ego illi, primus auctor rei restitutæ? Proinde mandata ejus ego nihili facio, multoque etiam minoris hoc litterarum ejus exemplum. Denique nunc reipsa docebo, me Dominum esse, meoque arbitratu rem gerere, nec quemquam mortalium agnoscere, mihi imperare qui debeat.

Cap. XX. Lumæus vino madens, in rabiem actus,

203 His dictis, statim, fervente adhuc bile, præfecto criminali primario demandat, ut omnes ad unum sacerdotes et monachos, quos in vinculis haberet, ex tempore suspendendos abducat; neque quantovis pretio quemquam ex omnibus redimi sinat. Seorsim quoque mandatum dat Omalio, suam uti voluntatem omnino et quam celerrime curet impleri; nec eam

Martyres suspendi jubet,

vel

A. Guil. Estio.

vel fraude cujuspiam vel conniventia frustrari patiatur. Atque inter hæc identidem repetebat, se dominum esse ac permanere velle; nullius supra se potestatem, cui parendum sibi sit, agnoscere, idque adeo jam reipsa monstraturum. Hoc igitur modo sub noctem mediam, hora, quam nos undecimam vocamus, quo tempore ne justas quidem sententias ferri oportere, legibus sancitum est, ab homine ebrio et crapula distento, atque iracundiæ stimulis efferato, lata est extremi probrosique supplicii in sanctos viros, Dei sacerdotes et monachos, injustissima sententia. Quam pari iniquitatis consensu, ministri tenebrarum properanter exsequi contendunt. Ex iis quidam, intellecta Comitis voluntate, cursim petunt ædes illas, in quibus Nicolaus Picus, scamno incumbens, placidum capiebat somnum, mente secura, serenaque conscientia.

etiam Guardianum, qui placide dormiebat.

204 Quæ eadem res et olim Petro, inter excubias militum jacenti, dieque postero ad supplicium ducendo, suavem somnum conciliavit; et nostro seculo Joanni Roffensi Episcopo corpoream præstitit animi B tranquillitatem, ut quemadmodum de eo accepimus, tunc adhuc altum dormiret, quando post unam vel alteram horam obtruncatione capitis sibi moriendum esse, decreta judicum sententia, certo jam cognovisset. Nicolaum igitur, arcto sopore pressum, milites illi inclamant, vellicant, excitant. Excitatum vero, nihilque cunctantem abducunt ad socios ejus Martyres. Aiunt eum, audito per lictores Comitis mandato, dixisse : Quod Dominus dederit, recusare non possum. Si me vultis, lubens comitabor. Milites igitur captivos omnes, cum binos colligatis brachiis junxissent, extra portas urbis educunt sub horam primam a nocte media. Militum alii pedites, alii equites, magno cum strepitu procedunt, accurrentibus et aliis ex plebe nonnullis, spectandi gratia.

Captivis denuo sociatur Henricus laicus Minorita.

205 Captivorum numero rursum sociatur Henricus Minorita laicus, quem supra narravimus una cum aliis duobus a Martyrum collegio fuisse sejunctum, non sine suspicione renunciati Catholicismi. Proinde ille facti pœnitentia ductus, ac necessitate ad virtutem accommodata, conscientiæ suæ vulnera, quæ C apud Geusios interim acceperat, Antonio Werteno, quem ei dudum Guardianus confessionarium designaverat, inter eundum detegit, quo sic accepta reconciliationis gratia, paratior ad supplicium procederet. Quin et ceteri omnes, ut ad extremum illud certamen, atque ad ipsam mortem quam optime præparati accederent; suæ conscientiæ labeculas, si quas inter tot improborum vexationes, uti se habet infirmitas humana, forte contraxissent, extergere mutua confessione satagunt. Neque vero tunc quoque, quando jam ad certum mortis supplicium ibant, ab eorum injuriis abstinere sese barbari homines potuerunt, dum alii conviliis et maledictis, alii malefactis eos per viam infestant. Erant autem omnes, qui ducebantur, duobus, quos diximus, Guardiano et laico illo ad numerum adjunctis, unus et viginti.

D

CAPUT VII.

In varias trabes aguntur SS. Martyres, quos inter primus Guardianus. Nova Henrici novitii defectio, luctuosior alterius apostasia, sed gloriosa aliorum ad extremum spiritum confessio.

CAP. XXI. *Locus supplicii pars monasterii Ruggensis eversi.*

Postquam educti extra urbem captivi, quæritur aptus supplicio locus. Ventum tandem ad monasterium Ruggense, S. Elizabetæ nomine nuncupatum; cujus dudum Regulares Canonici (quos vocant) instituti B. Augustini, incolæ fuerant; sed idipsum recenti E Geusiorum furore nuper violatum eversumque. Superaret in eo monasterio domus quædam, instar horrei ampla, cespitibus focariis (quorum in iis locis frequens usus est) reponendis deputata. In ea duæ trabes, altera transversa atque oblonga, brevior altera, quæ militibus opportunæ visæ, quibus captivos omnes sublimes alligarent. Qui quidem statim in eum locum adducti, jamque in exspectatione mortis pro Catholica fide perferendæ positi, supremum agonem suum Deo, mutuisque ad Deum precibus commendabant. Ibi alius alium (ut quisque doctrina et sermonis gratia valere se aliquid ex Dei dono confidebat) proposita spe regni cælestis, atque æternæ retributionis jamjam adipiscendæ, ad constantem supplicii mortisque tolerantiam exhortantur.

Primus in trabem agendus Guardianus suos omnes egregie hortatur;

207 Mox omnes suis vestibus ad nudum usque spoliati. Primus omnium ad supplicium rapitur venerabilis pater Guardianus. Is fratres suos omnes sigillatim, alium post alium amplexus et osculatus, extremis verbis hortatur et orat, ut pro Fide Catholica F fortiter atque constanter ad ultimum usque spiritum decertent, in amore fraternitatis, quam viventes coluissent, una fide, unoque spiritu ad mortem usque permaneant : extrema hora ne separet, quos hactenus in una sancta societate mutuus amor junxisset. In proximo jam esse, ut de manu Domini percipiant exoptata, multumque desiderata certaminis sui præmia, coronas æternæ felicitatis. Eas jam paratas et capitibus imminentes ne per ignaviam amittant, sed morte contempta, viriliter apprehendant. Denique qua se præeuntem cernerent, eadem animi alacritate sequantur. Inter hæc et hujusmodi verba lætus atque alacris scalam ascendit, ab exhortandis sociis non desistens, donec ei astricto gutture, vocis usus interceptus est.

tum alii ab impiorum insidiis socios gnaviter tuentur.

208 Quo pendente, Hieronymus Vicarius, et Nicasius Hezius, itemque Leonardus et Nicolaus Parochi in cohortandis et confirmandis sociis, atque eorum exitu præmuniendo gnaviter officium fecerunt. Cum enim hæretici quidam et inter hos ecclesiastes Calvinista, qui eodem loci serpentino

studio

A studio, ut piorum calcaneo insidiaretur, accesserat, monachorum juniorum et laicorum fidem atque constantiam variis artibus tentaret, vitæ etiam servandæ et aliorum commodorum spe proposita, si Papisticam religionem desererent. Ii quos modo diximus, utpote doctiores, et pro consuetudine sensus in negotio pietatis exercitatos habentes, pro illis imperitioribus atque imbecillioribus semet ipsos opponebant, tela fallacis blandiloquentiæ, quæ ab hæreticis mittebantur, prudenti doctaque responsione, velut clypeo repellentes, atque ipsa repulsione confringentes. Quo in genere non infimam operam præstitit Nicasius : qui cum sui securus, perpetua quadam animi pace ac tranquillitate, quam ei quotidiana meditandi ea, quæ pietatis sunt exercitatio pepererat, frueretur; omnem curam convertit ad defensionem et corroborationem fratrum infirmiorum. Neque id tunc modo, quando jam ad supplicium urgebantur, verum et alias solicite ab eo factitatum didicimus.

præsertim S. Nicasius, pro omnibus respondens.

209 Cum enim animadvertisset, non eam esse B quorumdam sociorum vel fortitudinem vel scientiam qua cum lupis illis et vulpibus pedem conferre, et certamen sustinere sine periculo possent; jussit in silentio, vel in quantum opus esset, simplici confessione fidei contenti, nullum præterea verbum disceptando cum hæreticis commutarent. At neque passus est in extremo, ut ita dicam, agmine eos versari, ubi proxime astantium hæreticorum sermonibus illaqueari facilius possent; sed introrsum eos in medium agmen colligebat, ipse causam eorum totam in se suscipiens, et pro iis respondens. Quoties enim eos hæretici tentantes interrogabant, vellent ne, si vitam servare liceret, Papæ Romano renuntiare (frequenter enim hæc tentatio rudioribus ingerebatur). Nicasius eos suo responso præoccupans, dicebat : Non volunt, non facient. Numquam id admissuri sunt. Nobiscum statuerunt vivere et mori. Hæc quidem et his similia tunc ab illo viro dicta et facta fuere.

CAP. XXII. *Nova Henrici defectio Vicarium vehementer affligit,*

210 Quamquam autem ad eam rem, quam dixi, summa diligentia a Nicasio adhibita fuit, una connitentibus et aliis, quos supra nominavi; non potuere tamen, quo minus Henricus adolescens, omnium natu minimus, neque dum vinculo professionis astrictus, metu mortis id faceret, quod C jubebatur, si vellet vivere. Qui ætatem interrogatus cum octodecim esset annorum, sexdecim habere se respondit, ut sui commiserationem ætatis respectu commoveret. Itaque mox ab iis, quorum suggestioni miser acquieverat, solutus atque e media turba vinctorum exemptus est. Quæ res sociis ejus Martyribus fuit permolesta, præsertim Hieronymo Vicario. Siquidem is adeo graviter concitatus fuit adversus ecclesiasten hæreticum, a quo persuasus infelix adolescens, turpiter a suis discesserat, ut cum idem ille pseudoecclesiastes Hieronymum paulo post ad supplicium consolari vellet, simul hortari, uti Papistica superstitione valere jussa, puram sinceramque, quam ipse prædicaret, Euangelii doctrinam amplecteretur; atque inter alia, Sanctos cum Christo regnantes invocanti, diceret : Ne S. Mariam, aut S. Petrum aut alios invoca, sed solum Deum; ille contra ut excelsior in scala stabat, altero pede in ventrem improbi suasoris impacto, tanta vi hominem a se repulerit, ut ille resupinus in terram caderet.

A. GUIL. ESTIO.

qui ministellum a se propulsat, omnem sævitiam fortiter passus.

211 Addebat autem hujusmodi verba : Discede hinc mortalium nequissime, organum diaboli. Neque enim tu quidquam istorum loqueris; sed quæcumque loqueris, ea per os tuum diabolus loquitur. Neque vero quod tu suspicaris, male me habet, quod nunc mihi moriendum sit : neque si male haberet, te opus haberem, tali consolatore. Sed illud est quod mihi intime dolet, simplicem atque imperitum adolescentem, novitium nostrum, blanditiis istis tuis misere circumventum, in detestabile vestrum consortium pellectum ac pertractum esse. Porro Geusiis curæ fuit, ut adolescens, e conspectu Martyrum remotus, absisteret longius; ne forte contemplatione virtutis eorum ac patientiæ, revocaretur ad id, unde defecerat. Milites autem illo Vicarii facinore ac verbis irritati, vehementius in eum sævire cœperunt. Nam, ut quorumdam relatu accepimus, vultum ejus cultro lancinatum, fœde deformarunt. Deinde, quemadmodum adolescens ille defectitius postea narravit, figuras crucis Hierosolymitanæ, quæ illi, E ut Terræ sanctæ peregrino, erant in pectore et dextro brachio ita certa ratione inscriptæ, ut carne integra deleri non possent, adhuc viventi e carne homines inimici crucis Christi crudeliter exciderunt. Ipse vero, ut erat forti ac præsenti animo, sermonem ad extremum usque spiritum extendebat, pietatis in Deum et consolationis ad socios plenum. Idem quoque Nicasius Minorita et Nicolaus Parochus morituri præstiterunt. Dicebantur autem ab eis multa Latine, quæ Novitius ille laicus, a quo nos bonam partem horum gestorum accepimus, ejus linguæ parum gnarus, referre postea sciscitantibus non potuit.

CAP. XXIII. *Luctuosissima Franciscani apostasia,*

212 Sed hic alia defectio, multo sane quam prior illa luctuosior, necessario commemoranda nobis est. Quidam ex Franciscanis, Guilielmus nomine, loquela Gallus, cum jam jam suspendendus esset, milites, qui et ipsi Galli erant, Gallice compellans ea dixit, quibus et suam a Fide Catholica defectionem pro illorum voluntate significaret, et liberationem ab imminente supplicio mortis consequeretur. Mox enim, ut infausta verba F protulit, milites ei funem, quo junctis brachiis alteri cuipiam colligatus erat, inciderunt, ipsumque continuo, ne agnosceretur, chlamyde ac galero tectum, et bipenne humeris imposita, clam e supplicii loco eduxerunt. Atqui miser ille, cum semet a tam sancto fratrum suorum consortio segregasset, tamquam divina protectione repente destitutus, in profundam malorum voraginem incidit. Paulo post enim, iniqua prorsus commutatione societatis facta, una cum militibus Geusiis apud perduelles stipendia mereri cœpit. Cumque deinde plurima perpetrasset mala, tali sodalitio congruentia, denique exactis in ea militia duobus et semis mensibus, tertio Kalend. Octobris furti convictus, suspendio meritas pœnas luit, Deo scilicet impiam ejus a sancta religione defectionem, justissima vindicta persequente. Qua de re plenius agemus suo loco.

213 Fuere quidem etiam inter captivos unus

et

A. GUIL. ESTIO. *nonnullorum pavor et mortis deprecatio*

et alter, qui, quod ætate juniores essent, naturali mortis horrore vehementius affecti, tacite rogarent, proxime sibi astantes milites, uti se, inciso fune solutos clanculum inde educerent. Verum id prorsus absque injuria Catholicæ confessionis : unde nec impetratum fuit. Neque vero quisquam miretur, eos a nobis inter Martyres asscribi, qui supplicio mortis jam proximi, vivendi adhuc cupididate tenebantur, atque dimitti se cupiebant. Nam si princeps Apostolorum, ætate jam senex et vitæ satur, ductus est, quo non vellet, uti prædixerat ei Dominus, inquiens : Cum senueris, extendes manus tuas, et alius cinget te et ducet quo non vis; qui tamen morte sua illis ipsis verbis significata, quemadmodum Euangelista testatur, Dominum glorificavit : quid est quod miremur, istos longe inferiori gradu fortitudinis et meriti collocatos, eosque ætate etiamnum juvenes, mortem extimescere, vitam amare, naturale desiderium sine dispendio religionis, supplicibus verbis declarare, quos tamen negandum non sit, morte paulo post illata, B atque ea pro veritate Catholicæ fidei patienter tolerata, Deum glorificasse, maculamque priorem timoris nimii, si qua contracta fuerat, abstersisse?

ab auctore excusantur.

214 Quamquam fatendum est, gloriam Dei magis in iis celebrari, qui illam vitæ temporalis cupiditatem intus obstrepentem, majori cælestis gloriæ, vitæque æternæ desiderio, ne foras in verba erumperet, represserunt. Ad eumdem illum naturæ nostræ penitus insitum mortis horrorem hoc quoque referendum est, quod item unus et alter in subeundo supplicio non eam, quam ceteri, spiritus alacritatem præstiterunt. Quod enim Christus redemptor noster et caput nostrum, imminente passione in se admittere dignatus fuit, ut pavore ac tædio corriperetur, utque tristis ac mœstus esset; id quibusdam servis ac membris ejus, etiam in ipso extremo agone martyrii accidere, nihil est mirandum : quando vel ob id eas animi affectionnes voluntate Christus Dominus assumpsit, ut servos suos simile quidpiam ne- C cessitate quadam infirmitatis humanæ passuros, a diffidentia revocaret, ac suo solaretur exemplo.

CAP. XXIV. *Mervellani magnanimitas. Leonardi in matrem commiseratio:*

215 Sed ad ceteros veniamus, Godefridus Mervellanus, sacrorum apud suos ex officio custos, sacratissimum Fidei Catholicæ thesaurum tanto majori cura, quanto præstantiorem, ad extremum usque custodivit. Is cum sursum duceretur suspendendus, exemplum Christi Salvatoris imitatus, exclamavit dicens : Domine ignosce illis, neque enim sciunt, quid faciant. Leonardus solitam animi magnitudinem vultu atque animo retinens, post sociorum exhortationem, quando jam supplicio admovebatur, inter alia dixisse fertur; molestum sibi nequaquam esse, quod mortem obire deberet, mortem omnibus votis optandam. Ceterum quod adhuc matrem haberet in vivis (quam bonam mulierem filius optimus, uti par erat, impense diligebat) ejus causa se humanitus commoveri : quod sciret, eam intellecta filii sui nece, pro materno affectu supra modum indolituram. Verba sane non dissimilia illis, quæ sunt apud poetam :

Mors tantum vellem matrem mea fallere posset. D
Mater obest, minuitque necis mihi gaudia : quamvis
Non mea mors illi, verum sua vita gemenda est.

Equidem certa Dei providentia factum reor, ut mors filii, sororum ejus studio, matri tantisper dum in vita mansit, occultata fuerit; ne gladio doloris animam ipsius pertranseunte, lacrymis et luctu conficeretur, jam senio prope confecta mulier : post mortem vero suam, quæ secuta est anno plus minus interjecto, prius in cælo filium suum, gloria et honore coronatum inveniret, quam in terra mortuum sciret. Neque enim omnium est matrum, etsi piarum ac Deum timentium, ea virtus animi, ut per agonem martyrii pignora sua præmittere cupiant ad Deum, ipsæ pari alicritate secuturæ. Cujus tantæ fortitudinis exemplum in beatissimis feminis Salomona et Felicitate Christianus orbis miratur. Sed ad rem præsentem redeo. E

eum egregio animas Dunæus,

216 Leonardo cum scalam ascensurus esset, nonnihil tardante, Godefridus Dunæus, quem aliquando ex cerebro laborasse dictum est supra, ratus illam ejus tarditatem ex animi languore procedere, fertur ad eum dixisse : Cur non, magister Leonarde, celeriori gressu contendis ad epulas nobis præparatas? Hodie namque cum Deo et Agno convivabimur in cælis. Cum autem idem vir pius, post omnes alios eodem afficiendus supplicio, scalam lætus jam ascenderet, ex militibus quidam humaniores ejus miserti, mutuo dixerunt : Ah! ne suspendatur hic homo : siquidem plane innocens est, ac mentis impos. At ille contra, ingenti martyriii desiderio succensus, et moræ longioris impatiens, ait : Properate, quæso, consociare me fratribus meis. Video enim cælos apertos. Fertur hujusmodi quoque verba ad milites dixisse : Si quid adversus aliquem deliqui, rogo per amorem Dei, ut id mihi condonetis. Cum ergo strangulatus esset, pœnitudine facti duci. videbantur supplicii ministri. Dicebant enim : Si vivum eum servassent, futurum haud dubie, ut renunciata Papistica superstitione, ad ipsorum sententiam partesque transiret; ea videlicet ratione, quod ipsos veniam rogasset. F

ipse etiam, licet cerebro læsus, patientissimus Martyr.

217 Atqui hæc veniæ petitio non ad errorem religionis pertinebat, in qua vir ille, ut erat solide institutus, ita ad extremum usque spiritum immotus permansit; sed ad lapsus quotidianos vel actionum vel cogitationum humanarum; pro quibus ille, si forte minus prudenter, at certe humiliter, ab hostibus pietatis atque impietatis ministris, veniam rogandam putavit. Pro hujus viri redemptione femina quædam Gorcomiana, novæ quidem religioni dedita, sed sanguine illi conjuncta, pecuniam obtulerat non modicam; quo scilicet a sua familia tam inhonestæ mortis (ut carnales homines sapiunt) opprobrium averteret. Verum impetrare eam rem non valuit. Neque enim hæreticis ipsis ex quo Geusios amicissimos hospites ad se introduxerunt, omnia cessere pro votis, sed multa longe profecto secus, quam speraraut. Quod quidem sic eventurum, a suis Parochis paulo ante, quam illos susciperent, satis superque

fuerant

A fuerant præmoniti. Est autem memoratu dignum, quod presbyter iste, etsi multis annis cerebri perturbati morbo obnoxius, ab initio tamen suæ captivitatis usque ad exitum vitæ; nihil tale passus fuerit, nihilque commiserit homine sapiente indignum : sed cordate, graviter, et patienter toto eo tempore se gesserit; quemadmodum et de eo socii captivitatis testati sunt.

CAPUT VIII.

In adhuc vivorum et mortuorum Martyrum corpora impiorum detestanda barbaries, qui propudiose eadem truncant et dilaniant : pii Catholici cura demum sepeliuntur. De sanctorum numero, priscis aliis confessoribus comparato.

B

CAP. XXV. *Ad multas, horas spirare inventi sunt nonnulli MM.*

Huc usque de supplicio SS. Martyrum. Qui quidem omnes ex una oblonga trabe suspensi fuerunt, quatuor exceptis. Nam ex alia quadam trabe, medius inter Guardianum et laicum Fratrem, nomine Cornelium, pendebat Godefridus Dunæus. Quartus vero, Jacobus Præmonstratensis, ex scala quadam suspensus fuit. Ceterum neglecte admodum a lictoribus extrema supplicii peracta fuere, parum solicitis, ut, qui pendebant, bene strangulati cito morerentur. Nam alius ore funem velut frenum mordebat; alius extremo mento suppositum; alius gutturi quidem admotum, sed non satis astrictum habebat. Quo factum, ut et tardius eis spiritus intercluderetur, et diutius in extremo cruciatu retinerentur; adeo ut quidam eorum, inter quos Venerabilis Nicasius, funem ori immissum habens, in clarum usque diem adhuc spirare inventi fuerint. Testis oculatus ejus rei fuit Henricus laicus; quem sclopetum humero ferentem, militari ludibrio, milites proxima die secum una duxerunt ad supplicii C locum; non ob aliud eo reversi, quam ut mortuorum, quos vivos oderant, inspectione atque illusione, crudeles oculos animosque pascerent, ut mox dicemus. Porro in supplicio exercendo occupati fuere duarum fere horarum spatio. Cœptum namque sub horam secundam a nocte media, finitum est sub horam quartam.

in quos, adhucdum vivos cruentam barbariem exercuerunt

219 Qua eadem hora Gorcomii visio quædam mirabilis ac memorabilis in testimonium sanctitatis et gloriæ recentissimorum Martyrum, ostensa fuit vero cuidam honesto ac pio. Sed eam nos opportunius alio loco referemus. Ad hunc igitur modum sancti viri, confessionis atque martyrii sui munere strenue perfuncti, nocte inter octavum et nonum Julii diem media, momentaneam hanc vitam gloriosa morte commutantes, in Domino obdormierunt. At milites, quæ fuit eorum insolentissima barbaries, nec a mortuis abstinere sceleratas manus potuerunt, quo minus eos fœde atque indigne tractarunt. Primum detractæ corporibus usque ad nudum vestes, illorum cupiditati cesserunt. Sed ea re minime contenti, mox auriculas, nares, pudendas etiam corporis partes, amputare aggressi sunt. Quod in omnium fere corporibus factum est, alio clamante : De sacrificulo illo auriculam habere me oportet : itemque alio : et me de illo monacho nasum. Rursumque alio partes obscœnas obscœniori vocabulo appellante. Ita sibi quisque pro libitu detruncatum aliquid a corporibus exanimatis auferebat. Quamquam Henricus adolescens hujusmodi contumelias nonnullis adhuc viventibus, cum primum nudati essent, illatas fuisse affirmavit.

GUIL. ESTIO.

præclari novi Euangelii buccinatores.

220 Illi porro, ne quid ad extremam insolentiam reliquum facerent, accepta de Sanctorum corporibus membra, galeris suis affixerunt; quibus perpulcre, ut quidem sibi videbantur, ornati, triumphali pompa in urbem regressi sunt : atque ea velut præclara suæ virtutis insignia, palam et in oculis omnium, eminentissima sui corporis parte, gloriabundi passim per omnes E urbis vicos circumgestarunt. In quos mihi verbis liceat exclamare : O facinus Euangelicum ! O fructus novæ plantationis! Imo verius : O fœdam et portentosam barbariem, quæ sub Euangelii prætextu, de novorum dogmatum plantario tam speciosos nobis fructus attulit! Quis autem hominum, quibus nondum in pecuinum sensum animus degeneravit humanus, vel oculis intueri, vel saltem cogitatione fingere sibi spectaculum adeo fœdum, infandum atque inhumanum, absque horore sustineat? Nimirum hæc et hujusmodi sunt opera, quibus illi Euangelici viri novis ac prodigiosis suis doctrinis fidem astruunt, sectam propagant, omnium denique favores et studia consequuntur. Quo minus apud divinam justitiam excusabiles sunt, quotquot derelicta Catholica Christi Ecclesia, ad hoc hominum genus, cæco atque insano quodam impetu sese transferunt, vana libertatis specie dementati, neque volentes observare cautelam hanc, a Domino præscriptam : A fructibus eorum cognoscetis eos; cum passim suis illi fructibus (modo quis oculos intendat) manifestissime prodantur. F

CAP. XXVI. *De estanda militum immanitas in Sanctorum corpora.*

221 Porro militum immanitas in mortuos ne sic quidem conquievit, utpote novis avaritiæ facibus de integro succensa. Lanionum igitur more corpora pene omnium disscindunt; ventres aperiunt, intima viscera scrutantur, abdomen inquirunt, pretio venale expondituri, remque inde facturi. Persuasum est enim, adipem humani corporis ceteris præstare, atque ad medicamenta cumprimis usui esse : nominatim vero corpus Hieronymi Vicarii, crassum atque obesum, scalis alligant (sicut porcis mactatis in Hollandia fieri moris est) apertoque ventre ac pectore, costas distendunt, ut commode perlustratis visceribus, adipem omnem colligant, sibique auferant. Quo factum, ut dum singula scrutantur, corpus undique fœdissime cultris dilaniatum reliquerint. Collectum abdomen, reliquumque adipem secum in civitatem adferunt, passimque omnibus ostentant. Quem deinde pretio ab iis redemerunt homines quidam viles, circumforanei, artem pro-

fitentes

A. GUIL. ESTIO.

fitentes unguentariam, at revera mendacissimis strophis suis fucum populo facientes. Hi non multo post Gorcomii medio foro easdem merces venum exposuere : quas quo vendibiliores apud vulgus redderent, audacter affirmabant, hunc adipem hujus esse monachi, atque illum illius, alium vero alius cujuspiam, more suo pensi nihil habentes, verumne an falsum dicerent.

propudiose ab ipsis truncata et dilaniata.

222 Ceterum quam indigne, quamque impudenter ac propudiose truncata Martyrum membra, potissimum ea, quæ non sine pudore nominantur, adhuc diu post iidem isti milites, eo, qui paternæ nuditatis indicium suis fratribus fecit, longe detestabiliores, tractaverint; dum etiam per alias urbes, ad quas eos novæ factionis successus vocabat, eadem in loculis reposita circumferunt, et ubicumque nequitiæ eorum opportunum videbatur, expromunt et ostendunt; quodque horrendum dictu est, sacrarum virginum aspectibus petulantissime obtrudunt, atque in os ingerunt : hæc inquam, silentio premere B satius duco, quam curiosius enarrando castas aures offendere. Quod si eorum merito detestamur immanitatem, qui quondam Martyrum cadavera feris discerpenda, devorandaque projecerunt; quo tandem in numero reponemus hoc hominum genus, quæ omnes humanitatis atque honestatis limites longissime prætergressi, tot tamque abominandis modis, Sanctorum ac Dei amicorum injurias et contumelias, post mortem apud mortales producere conati sunt? Neque enim talia prioribus seculis in Christianos, ab ullo Christianorum hoste designata legimus. Sed plane congruebat, ut nova religio, non modo novis legibus, verum etiam novis atque inauditis adversus repugnantes excogitatis pœnarum et contumeliarum modis, quibus omnis retro antiquitas se superatam agnoscat, illustrem celebremque sese apud omnes redderet.

CAP. XXVII. *Miserrima Novitii Henrici apud Geusios conditio,*

223 Jam, ut ad historiæ seriem revertar, novitius ille Minorita, quem Geusiorum blanditiis a societate Martyrum abstractum fuisse, supra memoravi; quamvis inter Geusios, et in familia C Comitis agens, illorum jussis ac nutibus obsequentem se per omnia præberet : attamen quod monachus fuisset, a familiaribus Comitis ludibria, scommata, verbera, aliaque multa indigna pro illorum libidine patiebatur. In eum quoque mensæ astantem et ministrantem (erat enim famulus additus Comitis cytharædo) Comes canino joco dictitabat : Adolescentem hunc monachum adhuc pendere oportet. Porro milites, militari petulantia, bombardulam humeris ejus imponentes, cogebant convitia dicere in Papam Romanum, in ducem Albanum, in omnes sacerdotes et monachos. Contra vero, fausta acclamare Comiti a Marca et Geusiis, dicendo : Vivat Comes; vivant Geusii! Ad hæc omnia miserum illum adigebat metus amittendæ vitæ, quæ ei toto tempore, quo apud hostes erat, ob eorum levitatem et perfidiam, valde in ancipiti versabatur.

224 Hic igitur adolescens, eo die, qui noctem passionis sanctorum Martyrum proximus exceperat, ut ante memini, ad locum supplicii Martyrum adductus, ne tantum spectator esset eorum, quæ agebantur, Nicolai, patris ac præfecti D sui corpus pensile globulo trajicere jussus est. Quod ille infelix, eodem, quo cetera, metu compulsus perfecit. Is postmodum ad Catholicos reversus, affirmavit, se tunc suis oculis vidisse, et id quod de Nicasio supra retuli, et ejusdem inspecto corpore, cognovisse, quod hernia laborasset. Quod malum ille, dum vixit (veritus, credo, ne fratribus onerosus esset) semper celaverat. Cui morbo Theodorum quoque Emdenum obnoxium fuisse testati sunt, qui eum familiarius noverunt. Martyrum corpora, post fœdam illis a militibus perpetratam anatomiam, toto eo die relicta sunt in patibulis, et permissa ludibriis omnium adventantium. Quorum tantus erat numerus, ut portarum urbis custodes quæstum inde facerent, homines hujus spectaculi visendi cupidos egredi non sinentes, nisi nummulo prius accepto. Pulcrum sane ac jucundum videbatur, tot numero sacrificos et monachos simul uno loco suspensos, eosque nudos, et tam contumeliose tractatos oculis contueri : ut in E eorum personam non modo viventium, verum etiam mortuorum, vere congruerit illud Apostoli : Spectaculum facti sumus mundo.

qui pensile Guardiani sui corpus globo trajicere cogitur.

CAP. XXVIII. *Nudata turpiter Martyrum corpora sepeliri curat pius Catholicus.*

225 Sub ejusdem diei tertiam horam pomeridianam, Gorcomianus quidam vir gravis et Catholicus, ut cum aliis ad locum venit supplicii, vidit pendentia Martyrum corpora prorsum, ut modo dixi, nudata, ac turpiter mutilata; præsertim Venerabilis Hieronymi corpus, quod ventre aperto, costisque diductis, reperit oppositum lumini fenestræ cujusdam, ubi id Geusii collocaverant, dum adipem viscerum ejus exquisite scrutarentur. Reperit et pueros, qui multi eo accurrerant, spectaculi causa, qui pro ludo sese oblectantes, et sanctorum Martyrum ignominiam in risum vertentes, haud sane dissimiles illis se præstiterunt, qui Elizæum Prophetam, calvi acclamatione irridentes, proterviæ suæ pœnas continuo dederunt. Hac ille tanta rei indignitate graviter commotus, statim in urbem revertit; et apud eos, qui rebus præerant, multis precibus egit, ut interfectorum corpora terræ mandarentur. F Quod tandem impetratum fuit, non sine pretio, nonnullis aliis quoque Gorcomianis Catholicis ad eamdem rem comprecatoribus. Itaque nocte proxima, quod petebatur, curatum atque perfectum est; exsequentibus hanc quoque rem Geusianis militibus, a quibus dudum tot noctis ac tenebrarum opera fuerant nocturnis horis perpetrata. Cum igitur idem ille, qui SS. Martyrum corpora terræ mandari curaverat, cum ad locum prima luce rediisset, in duas foveas ea conjecta et contumulata reperit. Nam quæ ex una oblonga trabe pependerant, sub ea unam in foveam congesta fuerant, reliqua vero quatuor sub altera trabe, alteram in foveam minorem erant injecta. Et quidem in hunc usque diem eodem in loco sanctorum corpora inter medios hostes Ecclesiæ requiescere credimus, donec eorumdem Martyrum suorum meritis et intercessione placatus Deus, pacem diu speratam huic Belgicæ reddat ecclesiæ, famulis quo sibi devotis voluntatem inspiret et facultatem tribuat,

ossa

A ossa sacra, de tumulis elevata, justis honoribus afficiendi.

CAP. XIX. *Quot e captivis desecerint, quot substituti sint.*

226 Nunc de numero Martyrum restat, ut dicamus. Quos quidem certo accepimus fuisse omnes undeviginti. Nam et hoc numero primum e carcere Gorcomiano Brilam advecti fuerunt. Sed cum ab illorum societate tres per defectionem postea recessissent, quemadmodum superior narratio demonstrat, ne priore numero sacratissimum illud collegium fraudaretur, admirabili consilio divinæ Providentiæ factum est, ut in locum eorum, qui defecissent, tres alii succederent. Erant ii Andreas Heinortensis parochus, et duo Præmonstratensis Ordinis institutum professi; quorum alter item parochus erat, alter ei in parochia subsidiarius. Hi tres e suis locis, in quibus dominico gregi pascendo curam impendebant, Brilam recenti tunc Geusiorum hostilitate pertracti fuerant, ita nimirum eo, qui omnia congruentissime disponit, ordinante, ut tribus in locum trium restitutis, neque pristino numero quidquam
B deceret, neque coronarum esset ulla suo vacua possessore : sed quæ numero integro præparatæ erant, integro numero redderentur; perinde ut olim quadragesima corona, turpiter ab alio deserta, feliciter ab alio legitur occupata. Quin et hoc observatione dignum, quod, quamvis duo monachi defecissent, integer tamen religiosorum numerus ad coronam pervenit, duorum accessione monachorum ex candido Ordine Præmonstratensium. Verumtamen honore auctum hunc numerum vel ex eo discas, quod, cum primum avecti Gorcomio fuerint sexdecim sacerdotes, coronati tamen sunt decem et septem; nimirum in locum adolescentis defecticii, qui laicus erat, sacerdote sub rogato.

Numerus MM. simili alteri veterum confessorum comparatur.

227 Ut autem hunc eumdem numerum jam olim Catholicæ Fidei confessioni consecratum agnoscas, refert Petrus Alexandrinus, magni Athanasii in episcopatu successor, ab Arianis Catholicos numero memorato partim presbyteros, partim diaconos, quorum etiam nonnulli octogesimum
C excessissent annum, variis tormentis subjectos, ac tandem navigio sine rebus necessariis impositos, in barbaram quamdam Phœniciæ civitatem, ubi perpetua incolarum, Christi nomen nec audire sustinentium, vexatione contabescerent, exilio deportatos fuisse. Quam historiam cum hac nostra si conferas, magnam profecto rei gestæ similitudinem deprehendes. Primum enim utrobique, ut dixi, numerus idem. Tum utrobique omnes vel ordinis vel instituti ratione Deo propius conjuncti; illi quidem partim presbyteri, partim diaconi; hi vero partim presbyteri, partim monachi; quin etiam magna pars utroque nomine venerabilis. Præterea utrique pro fide Catholica passi ab hæreticis; illi ab Arianis, isti a Calvinianis, Arianorum ingenium et mores, si qui umquam alias hæretici, apprime referentibus. Rursum utrique prius in civitate habitationis suæ variis afflictati modis, utrique navigiis absque rebus necessariis impositi, utrique in barbaram civitatem sunt avecti. In utroque numero senes reperti, qui octogesimum ætatis annum excederent. Denique quamvis de illorum morte nihil scriptum inveniamus (quod forte cum illa scriberentur, nondum excessissent e vita) consentaneum tamen arbitror, talibus initiis atque progressibus exitum quoque Christi athletis ac fidei Catholicæ testibus dignum respondisse, sicuti Deo donante respondit et nostris. A. GUIL. ESTIO.

LIBER TERTIUS

Quo de singulis Martyribus et aliis captivis seorsim agitur.

Auctoris propositum.

CAP. I.

E Post absolutam narrationem eorum, quæ de glorioso SS. Martyrum nostrorum certamine cognita compertaque habere potui, non parvum insuper operæ pretium me facturum existimavi, si duobus libris superioribus hunc tertium adjunxero, quo breviter aliqua, quæ de singulis nosse mihi contigit, ad eorum vitam, mores, et functionem, quam in Ecclesia gesserunt, pertinentia conscribam, atque memoriæ posteritatis commendem. Id enim et historiam passionis eorum illustrabit plurimum, et lectoribus, præsertim iis, qui Sanctorum exemplis ad vitæ perfectionem gaudent excitari, ut non injucundum, ita nec inutile fore confido. Quod priusquam aggrediar, omnium nomina, non eo quidem ordine, quem ipsorum merita postulant, quorum ponderator solus est Deus, sed qui nostræ narrationi sit accommodatus, recensebo. Sunt autem ista. I Nicolaus. II Hieronymus. III Theodoricus. IV Nicasius. V Wilhadus. VI Godefridus. VII Antonius. VIII Antonius alter. IX Franciscus. X Petrus. XI Cornelius. XII Leonardus. XIII Nicolaus alter. XIV
F Godefridus alter. XV Joannes. XVI Joannes alter. XVII Andrianus. XVIII Jacobus. XIX Andreas. Quo ex numero primi undecim fuere Franciscani, seu Fratres Minores Observantiæ regularis, ut vocantur, propter absolutam, nec ulla ex parte restrictam Regulæ, sibi a B. Francisco traditæ professionem, atque ex professione observationem. Ceteri octo, sacerdotes quidem omnes fuere, non unum tamen et idem vitæ genus secuti; quemadmodum de singulis suo loco narrationis series ostendet. Itaque nunc, quod propositum est, exsequamur.

A. GUIL. ESTIO.

CAPUT I.

De B. Nicolai Pici origine, primis studiis, conversatione, humilitate, statura, et habitu corporis, alacritate animi, pietate, et Euangelicæ paupertatis observantia,

CAP. II. *Patre optime Catholico natus.*

Nicolaus Picus, Gorcomii natus patre Joanne Pico et matre Henrica Calvia, conjugibus honestissimis, atque avitæ, id est, orthodoxæ Catholicæque fidei cultoribus egregiis; viro præsertim, ut qui non modo civem, sinceræ religionis ob- B servantissimum, sed et illius inter cives propugnatorem acerrimum aliquoties se exhibuerat. Nam (ut hoc unum ex multis de eo memorem) cum aliquando in ea urbe lupus quidam, vulpina calliditate pastoris locum occupasset, jamque gregem Domini secretis morsibus vastare cœpisset; Joannes Picus et rem sagaciter intellexit, et zelo religionis incitatus, occulta lupi vestigia persequi non destitit, donec ille deprehensus et cognitus, officium simul et civitatem deserere fuit coactus. Hujus parentis studio Nicolaus a prima pueritia diligenter ad pietatem institutus, ita profecit, ut paternæ virtutis imitatione, seu verius dixerim, æmulatione, puer etiamnum tali se dignum genitore probaret.

in Ordinem Franciscanum Buscoduci admissus

230 Qui cum a primis annis, hujus seculi vanitatem et pompas exosus, sacratius aliquod et perfectius vitæ genus animo volveret : ut primum per ætatem licuit, sanctum B. Francisci institutum amplexus et professus est in ea urbe, in qua jam ante litteras humaniores satis feliciter didi- C cerat. Ea est Silva-Ducis Brabantiæ; quæ gymnasium habebat litterarium frequens et celebre, quod et hodie, rebus licet afflictissimis, perdurat. Inde porro Nicolaus, tamquam inter æquales suos optimæ spei juvenis, superiorum mandato Lovanium ad sacræ Theologiæ studium missus fuit. Est in ea civitate cœnobium Ordinis Fratrum Minorum, in quo disciplina monastica, juxta B. Francisci regulam, summa pietate atque observantia colebatur, et studia sacrarum Litterarum impense vigebant : ut nec in hodiernum diem, inter multas civitatis et provinciæ calamitates, quæ interim acciderunt, ille pietatis ac studiorum fervor sese remiserit. Vixerat in eo cœnobio ante id tempus annis non ita multis, vir per Brabantiam vitæ sanctitate et verbi Dei prædicatione celebris F. Theodoricus Munsterus; de quo multa præclara memorantur. Professores autem, sive, ut vocantur, Lectores S. theologiæ doctissimos ea domus semper habuit. Inter quos fuere sanctitatis item opinione celebrati, necnon etiam libris, ad posteritatem transmissis, clarum nomen adepti, Franciscus Titelmanus et Adamus Sasboldus. Quorum ille dudum ante studio vitæ au- D sterioris Lovanio discesserat in Italiam, atque ibi vita jam excesserat.

insignes Lovanii nactus est magistros et socios.

231 Sasboldus autem multos e sua schola viros produxit, quorum doctrina cum innocentia vitæ conjuncta, multum contulit Ecclesiæ Christi; sed duos præcipue, Nicolaum Picum et Danielem Arendoncanum; quibus velut duabus gemmis Francisci familiam, imo suam Ecclesiam ornare Christus constituerat; utrumque Martyrem, utrumque Martyrum ducem et coryphæum, alterum Gorcomiani, alterum Alcmariani cœnobii præfectum, tempore videlicet a se præordinato designaturus. Nec mihi tacendus est hoc loco nostri Martyris ex sorore nepos, mihi vero germanus, idemque carissimus frater, et hujus scripti nostri continuus exactor Arnoldus Estius, qui avunculum suum pie æmulatus, in eodem monasterio, quo ille sacras Litteras didicit, sancti Francisci regulam professus est; ac postea eorum, quos dixi, virorum doctissimorum successor, ibidem sacram theologiam multis annis publice cum laude et fructu docuit, donec hoc E ipso anno, quo ista prælo mandamus, ejusdem loci provinciæ creatus est Minister.

CAP. III. *Fuci et philautiæ expers,*

232 Igitur in illo sanctissimo fratrum contubernio posteaquam Nicolaus annos aliquot Litteris sacris operam dedisset, inde in agrum dominicum ad diversa loca missus est, sparso semine verbi Dei fructificaturus, et talentum ingenti cura ac studio comparatum, pari diligentia expensurus. Quod quidem ille quam obedienter de suorum superiorum manu faciendum suscepit, tam fideliter atque feliciter, adjuvante Deo perfecit. Ejus porro laudabilem inter suos vitæ conversationem, qua ad martyrii coronam prælusit, pluribus prosequi si velim, præter id, quod institui, faciam. Quamquam ex multis præcipua præterire non debeo, quale est : cum virtutes omnes in illius viri sacratissimo pectore domicilium collocassent, attamen in eo singulariter excelluisse eam, quæ virtutum omnium custos est, fuci ac simulationis expertem humilitatem, animique modestiam; ut F vitam ejus qui inspiceret, verum Fratrem Minorem ac germanum Francisci discipulum agnosceret; cujus in moribus ac sermone nihil fastuosum, nihil insolens appareret, nihil denique illius, qua plerique omnes laboramus, philautiæ notaretur.

inter suos placide versatur,

233 Errati si quando monebatur, etiam ab eo, qui vel ætate minor esset, vel loco inferior (hanc enim admonendi fiduciam facile sociis præbebat insignis et spectata viri comitas et modestia) non modo benigne placideque, verum gratanter quoque correptionem admittebat; ut qui non tam personam intueretur corripientis, quam correptionis fructum sibi ante oculos poneret. Dum aliquando publica in concione pro suo monasterio eleemosynam rogaret, eam rogare se dicebat pro Sanctis, qui essent Gorcomii in conventu Fratrum Minorum. Postea interrogatus a quodam, qui hoc eum dicentem audierat, num seipsum Sanctum diceret, respondit : Minime vero; sed sancti sunt Fratres mei, sancta est nostra pauperum congregatio. Quod ne arrogantius dicere videretur, confirmabat Apostoli Pauli

testimonio

A testimonio, qui pauperes Christianos sanctos nominavit non uno in loco. Neque tamen hoc ita ab eo dictum, ut non etiam vitia suorum et agnosceret, et, ubi opus esset, disciplinæ severitate castigaret. Quorum si quando lapsibus quibusdam, ut fit, alios offendi videret, pro excusatione, eos quoque homines esse, dicere solitus erat, innuens haud mirandum esse, si in hominibus, licet ad perfectionem nitentibus, humani vitii atque infirmitatis aliquid deprehenderetur.

digna Martyre humilitate præditus.

234 Ceterum quam ille de semetipso semper modeste senserit, tum magis apparere cœpit, quando Geusii quibusdam oppidis Hollandiæ suam in potestatem redactis, insolentiores facti, in ecclesiæ ministros ac Dei servos inaudita crudelitate grassantes, jam aliquot ex iis neci dederant. Tunc enim amicis, quos conjunctiores habebat, ei metuentibus, atque inter eos Leonardo parocho, familiariter velut per jocum dicente ad eum : Monache, Geusii suspendent te, respondit : Hoc ego nondum merui. Cum Leonardus replicaret : Atqui
B hac tempestate multi suspenduntur immeriti : respondit iterum Nicolaus : Martyrii gratia dari non solet immeritis. Oportet enim ut per sanctas vitæ præcedentis actiones ad eam tandem perveniatur. Ita vir ille, ex intima animi humilitate se reputabat indignum, quem Deus ad tantam gloriam proveheret. Deus autem, qui cum sit excelsus, humilia respicit, humilitatis ipse largitor, quanto humilem Nicolaum honore dignatus fuerit, postea declaravit.

CAP. IV. Vultu ad hilaritatem modeste composito,

235 Jam ut de ceteris ejus pauca quædam perstringam : fuit Nicolaus honesta ac decenti forma; statura, reliquoque totius corporis habitu mediocri. Erat in vultu nativus candor, oculis intuentium amabilis, sed quem præter vigilias nocturnas et jejunia, curæ graves et continuæ, quas officii ratione sustinebat, in pallorem nonnihil demutarant. Vultus ipse tamen tranquillus semper et serenus, puræ et pacatæ conscientiæ nuntius. Quodque eloquio profitebatur : Hilari spiritu Deo serviendum, vita et moribus semper ostendit; quando et in vultu ejus hilaritas elucebat, gravitate temperata, quæ illi apud suos
C amorem cum reverentia conciliabat : esse enim qamdam merito laudandam, et, quæ sanctos viros deceat, hilaritatem, monstrant Sanctorum exempla. Beatum Agathonem, ex monacho Pontificem Romanum, adeo benignum et mansuetum fuisse memoriæ proditum est, ut etiam omnibus hilaris et jucundus comprobaretur; tantæ vero sanctitatis, ut aliquando leprosum, obvium sibi factum, osculo statim sanaverit. Sancti quoque viri, Romualdus, eremiticæ disciplinæ restitutor, et Dominicus, Ordinis Prædicatorii institutor; itemque Guilielmus, Biturigum antistes, ut fere semper hilares et jucundi nobis describuntur, tametsi in hoc postremo displicuisse dicatur ea res austeris quibusdam ac tetricis hominibus.

nihil de disciplinæ severitate remisit.

236 Quid? quod et Christum Dominum semper hilarem, semperque jucundum fuisse, ex illo Prophetæ testimonio : Non erit tristis, neque turbulentus; interpretes ejus loci pronuntiant? Non quidem ignoro, in hanc partem a quibusdam, alioqui bonis ac spiritualibus, viris, interdum peccari, dum in hilaritatem sese præter modum effundunt. Quod in Isaaco monacho, multis alioqui virtutibus incomparabiliter prædito, atque etiam prophetiæ spiritu donato, notavit B. Gregorius Pontifex. Verum id ego de Nicolao non facile concessero, quem hilaritas illa spiritus ita reddebat amabilem atque jucundum, ut nihilominus eum et morum gravitas et disciplinæ severitas exhiberet reverendum. Illud vero pietatem ejus in Deum, quanta fuerit, evidentius declaravit, quod insignem quamdam animi alacritatem ac promptitudinem ad omne Dei obsequium adhibuerit, seu conciones ad plebem habendæ essent, quas sæpe uno die binas aut ternas habuit : seu pœnitentium confessiones audiendæ, seu nocturnis diurnisque precibus ac psalmodiis vacandum, seu quæcumque alia ex more vel præter morem onera subeunda; adeo quidem, ut hujusmodi sanctis laboribus non tam macerari, quam pasci videretur, vir alioqui corpore non usquequaque validus, et gravioribus incommodis ferendis natura non admodum ido- E
neus.

A. Guil. Estio.

Quamvis tenera uteretur valetudine;

237 Cujus rei vel inde conjecturam accipias : quia si quando forte, ut fit, incaute cultro usus, digitum leviter vulnerasset, illico velut telo graviter percussus, animi deliquium patiebatur. Adeo tenera illi erat et obnoxia corporis constitutio. Quo magis admiranda nobis est et commendanda erga Martyrem suum Dei benignitas, qui tantum illi robur contulit, ut in tenero corpore sævos cruciatus et mortis supplicium non patienter modo, verum et alacriter sustinuerit; tamquam qui et ipse audivisset a Domino : Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Accessit autem ad ceteras ejus virtutes amor et studium virginæ puritatis, quam tota vita sua sanctissime et tenuit et coluit. Qua de re plura dicerem, nisi vererer, ne laus singularis ad vituperium raperetur multitudinis; cum et alios castimoniæ cumprimis studiosos fuisse, optima de iis et constans fama loquatur.

CAP. V. austeræ tamen abstinentiæ,

238 At vero quam is semper, uti decebat monachum professione pauperem, ac sancti illius pauperculi discipulum, vixerit, contentus præsentibus, F
quæ pro tempore ad victum, vestitum, ceteraque necessaria ex ordinariis et communibus eleemosynis suppeditabantur, epistola quædam ejus ad me data satis declarat. Cum enim Bruxellæ moraretur, erat ei concionandum, ut alias sæpe, per continuos omnes sacræ Quadragesimæ dies. Cui tanto oneri ne succumberet, opus habebat aud dubie nonnulla indulgentia et laxamento durioris abstinentiæ. Quod tamen ille, sanctarum constitutionum observantissimus, vix admittebat. In ea igitur epistola cum pro liberaliter oblatis a sororio suo, patre meo, rebus omnibus, quibus forte indigeret, illi per me tunc Lovanii sacris litteris operam dantem gratias ageret, hæc deinde verba subjecit : Spero tamen me non facile aliquem meorum vel molestaturum vel gravaturum. Discere enim me oportet cum Apostolo, in quibus sum, sufficiens esse; et satiari et esurire, et abundare et penuriam pati. Optimum est, inquit, idem suis Hebræis, gratia stabilire

cor;

A. Guil. Estio.

cor; non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. A Deo igitur potissimum semper exspecto robur et fortitudinem ad præstandum ea, quæ mihi imposita fuerint. Sic ille.

239 Equidem ipse quoque comperi, tantum in eo fuisse zelum ac studium Euangelicæ paupertatis, ut non a supervacuis modo, si quando talia ab amicis offerebantur, abstineret; verum nec necessaria sumere sine verecundia quadam videretur, hac una in re suæ professionis regulæ vix bene satisfaciens. Si quid pretiosius aut ornatius offerretur, cum urbanitate recusabat, dicens, S. Franciscum, si videret, ægre laturum. Libraria supellex adeo illi modica erat, ut præter ea, quæ sibi ipsi vel privata lucubratione vel prælegente magistro, summa diligentia descripserat, exceperat, annotaverat (quæ tamen omnia superioris voluntati ac dispositioni libenter atque obedienter permittebat) vix esset, quod supellectilis nomen mereretur. Est apud me ex ejus libris novum Jesu Christi Testamentum, vili

et paupertatis observantissimus.

B quidem compactura pro sui Ordinis humili professione, sed in quo diligentissime manu ejus annotatas ad marginem reperi plerisque locis obscurioribus clariores versiones et explicationes. Quamquam, ut fratres in commune viventes decet, a communi bibliotheca magis, quam a libris, suo usui peculiariter concessis, studiorum suorum subsidium petebat. Ex hoc Euangelicæ paupertatis amore procedebat, ut oppositum illi vitium proprietatis, velut pestem cœnobiorum vehementer odisset. Cujus occasionem ne ex indigentia ullam Fratres, quibus præerat, haberent; diligentem dabat operam, ut omnibus ex communi suppeditaretur, quidquid vestium, librorum, ac ceterorum illis esset necessarium.

CAPUT II.

C *Multa a B. Nicolao fortiter dicta et gesta; ejus conciones; inconcussa in fide constantia et in ea profitenda simplicitas. Duplex ejus martyrium; ætas, atque hujus historiæ sinceritas.*

CAP. VI. *Gloriam Dei et caritatem spirans,*

Multa quoque alia pie, prudenter et graviter ab eo dicta et facta. Quoties acturum se quidpiam dicebat ut lecturum, scripturum, foras profecturum, aut quidquid simile, semper addebat : Ad honorem Dei; illud Paulinum secutus : Omnia in gloriam Dei facite. Fratres subditos, si quid operis esset eis injungendum, sæpe rogabat, cum præcipere posset. Sive autem præciperet, sive rogaret, addebat : Ex charitate; nimirum cogitans illud ejusdem Apostoli : Omnia vestra in charitate fiant. Effusionem unguenti pretiosi super caput Jesu interpretabatur, omnium bonorum operum nostrorum refusionem in Christum, velut caput, auctorem ac largitorem : D
ita ut ne guttula quidem nobis remaneat, quam non illi referamus acceptam. In dandis consiliis monebat ante omnia cavendum, ne Deus offenderetur. In rebus dubiis ac difficilibus acris erat judicii. Cum quædam mulierculæ, in speciem admodum piæ et religiosæ, miras quasdam revelationes accipere dicerentur, et portentosa quædam ac stupenda paterentur, resque in disceptationem apud doctos venisset; primus Nicolaus, diabolicas esse illusiones ac præstigias affirmavit. Quod ita fuisse, tandem luce clarius compertum est. Genus mulierum, quæ nubere nolunt, nec tamen seculum relinquunt, nec propriæ voluntati renuntiant, nec ad regulam vivunt; quod libertate vitæ sæpenumero abuti soleant, non valde probabat, referens illud cujusdam : Mulierem oportet aut virum habere aut murum.

in reformandis abusibus semper uit fortissimus.

241 Cum duobus secundum carnem fratribus suis, a Catholica Fide aberrantibus, egit et verbis coram, et per litteras absens, quanta curat et diligentia potuit, ut eos ab errore revocaret. E
Quod etsi non fuerit assecutus (quis enim potest corrigere, quem Deus despexerit?) optimæ tamen voluntatis ac studii sui meritum apud Deum non perdidit. Cum duo quidam hæretici mortis supplicio condemnati essent, pro eis resipiscentibus judicem supplex et in terram projectus rogabat, ut eis vita donaretur. Magno et constanti animo egit et perfecit, ut Præfectus cujusdam monasterii virginum, quod sacratis Deo virginibus impudice abuteretur, etsi numero amicorum fretus, et apud multos gratiosus, officio privatus ablegaretur. Suo quoque reformando monasterio, ex quo Guardianus creatus, studiosissime fuit intentus; passus in ea re quosdam ex fratribus adversarios : sed quorum nullus martyrii cum eo particeps factus est. Refectiunculas seu verius potatiunculas pomeridianas, quæ aliquando secularium hominum occasione irrepserant in monasterium, multis licet repugnantibus, omnino sustulit. Tanta erat Nicolai in iis, quæ animo bene statuerat, exsequendis et F
perficiendis constantia. Itaque de eo Petrus Montanus, vir doctrina et pietate conspicuus (sub quo Guardiano vixerat ille duobus aut tribus locis) immobilem animi ejus, in negotio præsertim reformationis, firmitatem expertus dicebat; eum semper sibi visum aptissimum ferendo martyrio. Sed hæc pauca de multis ad illius viri sanctam et martyrio dignam vitæ conversationem posteritati probandam, scripta sufficiant.

CAP. VII. *Ejus conciones de veritate Eucharistiæ.*

242 Porro cum novissimæ persecutionis tempestas ingrueret, duos ad plebem sermones habuit, ut postremos, ita pietatis ac doctrinæ plenos : alterum Dominica die intra octavam Corporis Christi, quo copiose, docte et ardenter de Christi Corporis et Sanguinis in Eucharistia veritate disserens, ostendebat, non tropice, ut volunt hæretici, sed proprie accipienda Christi verba, dicentis : Hoc est Corpus meum; Hic est Sanguis meus. Qua eadem oratione declarabat incredibilem Christi erga nos amorem, quo scili-

cet

A. Guil. Estio.

A cet effecerit, ut cum visibilem corporis sui formam nobis esset subtracturus, attamen non animo tantum et spiritu, sed et corpore (quod interim formis aliarum rerum in Sacramento tegeretur) apud nos usque in finem seculi permaneret, atque adeo nobis commisceretur. Nimirum ardentissimi amoris id esse argumentum, verbis Joannis Chrysostomi pulchre monstrabat.

et de tuenda constanter fide Catholica.

243 Alterum vero novissimum sermonem non multo post habuit, exhortatorium ad Catholicæ fidei, ejusque confessionis constantiam. Quo docebat, nulla ratione, nullo casu licitum esse homini Christiano Fidem negare, ne quidem intentatis acerbissimis cruciatibus, atque ipso mortis supplicio proposito. Quin imo necesse esse, ut quisque Fidem interrogatus, omni simulatione ac dissimulatione remota, libere eam ac plane confiteatur, si non in æternum perire velit, cum dicat in Euangelio Dominus : Quicumque me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Et, quicum- B que negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Talia tunc quidem ille plebem, metu turbarum imminentium suspensam, ferventer et solicite docuit. Paulo post autem eam doctrinam opere quam efficacissime comprobavit, quemadmodum in historia nostra late exposuimus. Ea namque (ni fallor) aperte monstrat, quæ fuerit illius viri in perferendis pro Catholica religione probris ac suppliciis animi fortitudo, quam ardens ad martyrium spiritus; denique qua fide, qua caritate socios ad exitum usque vitæ fuerit prosecutus.

CAP. VIII. Vindicantur in fide inconcussa fortitudo,

244 Verum quæ pravorum hominum pessima consuetudo est, ut quidquid in bonis quos oderunt, egregium atque laudabile viderint, in malam partem contorqueant, et agnominatione vitii cujuspiam, quod illi virtuti affine sit, infament; non defuere, qui Martyris hujus fortissimi tam fidem erga socios inviolabiliter servatam, quam invictam tot molestiarum ac mortis tolerantiam improbissime suggillantes, inversis nominibus exagitarent : et alteram quidem, superbam animositatem, alteram vero inflexibilem obstinatæ mentis pervicaciam interpretarentur. Illam animositatem, quod propter C fidem (ut inquiebant) imprudenter ac temere sociis datam, nulla ratione induci potuerit, ut absque iis, quos servare non poterat, sibi consuleret, seque periculo subduceret. Hanc vero pervicaciam, quod Papistica religio (verba eorum refero) tam fuerit intimis ejus visceribus ac medullis penitus insita, ut inde nec vi, nec ullo suadendi artificio potuerit evelli. Sic nimirum illi præclarissimas virtutes in crimen vocabant. Contra quos insonat illa prophetica comminatio : Væ, qui dicitis malum bonum et bonum malum!

in eaque confitenda candor et simplicitas.

245 Alii fuere, qui simplicitatem ejus reprehenderent, non sine derisione; vel quod neque ipse suam de religione sententiam paululum dissimulare sociorum causa; neque illis, ut idem facerent, auctor esse voluerit : vel quod saltem toties oblatam suiipsius liberationem, quæ confessione incolumi, sine sociis ei contingere poterat, stulte nimis, uti censebant, repudiaverit. Sed o sanctam ac vere columbinam simplicitatem, quæ juxta Domini præceptum, serpentinam prudentiam ab eo nequaquam excluserit! Etenim ea vera prudentia est, et serpentis exemplo a Christo Salvatore nobis ad imitandum proposita; ut, quomodo serpens capitis salutem, totius reliqui corporis objectu, tuetur ac servat : ita nos illorum, quæ præcipua, seu potius sola bona sunt, consequendorum et conservandorum gratia, quidquid aliud in bonis numeratur, ubi sic res postulat, amittere, ac sponte etiam projicere a nobis non dubitemus. Sed hæc Christiana et sancta et secundum Deum ordinatissima prudentia ab hujus seculi prudentibus ignoratur; imo quod magis est dolendum, deridetur, et tamquam mera insania rejicitur atque exsibilatur, haudquaquam intelligentibus, sese, dum id faciunt, et ita perverse de rebus judicant, non modo tot sanctorum Martyrum myriades, sed ipsum quoque Martyrum caput Christum Dominum in ejusdem criminis invidiam adducere; et per hoc tam Christum, quam Martyres omnes, debitis passionum atque certaminum suorum laudibus spoliare. E

CAP. IX. Duplici martyrio

246 Quid igitur? An Nicolaum Picum Martyrem non dixerim? Imo vero bis Martyrem. Nam si pœnam attendas, bis laqueo constrictus pependit, bis mortis dolores sustinuit; bis mortem ipsam, quantum quidem in se erat, perpessus est. Mortem enim, quam Brilæ gustavit, jam Gorcomii prægustaverat, ad hoc unum, Dei voluntate mirabiliter servatus, ut in periculoso certamine socios confirmaret, sibi coronam apud Deum duplicaret. Quod si vero causam inspicias patiendi, nimirum hac quoque parte bis Martyrem virum hunc pronuntiare non utique dubitaveris. Nam fidei in Deum causam cum ceteris habuit communem; propriam vero fidei erga Fratres suos, quibus individua charitate conjunctus committere nullo pacto voluit, ut quos in vita dilexisset, in morte desereret; Dominum in ea re suum imitatus, qui cum dilexisset suos, in finem usque dilexit eos. Neque enim cum fratribus modo, sed et pro fratribus, ejusdem exemplo Salvatoris, animam posuit : quos idcirco deserere noluit, ne pastore destituti, ideoque luporum morsibus expositi perirent. Ergo causam moriendi et reli- F gionem habuit, ne ea prodita ipse periret; te charitatem, ne dum quasi seipsum amat ac sibi consulit, illi perirent, quorum sibi concreditam a Domino salutem acceperat.

affectus ostenditur:

247 Denique quid nostro opus est testimonio; cum vel inimici nostri testes hujus rei sint et judices? Ipsi enim quotquot certam rei gestæ notitiam acceperunt, uno ore fatentur, eum fuisse, ut illi quidem loquuntur, pertinacissimum opinionis suæ defensorem; ut autem nos loqui convenit, constantissimum veræ religionis assertorem. Neque enim pervicaciæ, sed constantiæ deputanda est, ad ultimum usque spiritum persistens in re bona voluntas. Verum istis in hoc Martyre displicuit, quod olim universe in Christianis Martyribus Christiani nominis hostes criminati sunt, omnibusque suppliciis persequendum judicaverunt; videlicet immotam eorum [in] Fidei confessione constantiam, pervicaciæ et inflexibilis obstinationis vocabulis invidiose traducentes. Sed ob-

jectant

A. GUIL. ESTIO.

jectant, eum non pro Fidei seu Religionis assertione mortem oppetivisse; verum hac tantum causa, quod Papæ renuntiare penitus recusasset. Quo sane verbo testatum certumque faciunt omnibus recte sapientibus, eum revera pro Fide Catholica, quæ unum in terris agnoscit supremum Christi Vicarium, Romanum Pontificem, glorioso certamine defunctum occubuisse. Itaque testimonium illorum convertit Deus in caput ipsorum; ut quo se Martyris gloriam exstinguere arbitrentur, eo vel maxime promoveant atque illustrent.

CAP. X. *De Sanctitate, et sinceritate, historiæ.*

248 Functus est autem martyrio Nicolaus, cum annum ætatis XXXVIII nondum implevisset. Natum enim eum accepimus anno MDXXXIV, die XXIX Augusti. Effigies ejus ad vivum depicta, quamvis id in tanti viri monumentis minimum duco, servatur a nobis, hoc asscripto epigrammate :

Quem nova præsentet, si forte requiris, imago;
Neomartyr iste Nicolaus Picus est.
Gorcomium genuit : Francisci Regula vitæ
Perfectioris attulit compendium.
B Fratribus, ad normam quos cœnobiarcha regebat,
Hortator idem, duxque martyrii fuit.
Quam tenuit vivens pietatem, morte sacravit :
Totumque se dicavit hostiam Deo.
Hæreticæ maledicta, minas, opprobria plebis
Vicit ferendo, nomine instructus suo.
Bis laqueum passus, Domino sociisque fidelis,
Palma triumphat, et corona duplici.

Equidem gloriari non immerito mihi posse videor, hujus sanctissimi Martyris propinquitate simul et amicitia; ut qui mihi secundum carnem avunculus, secundum Deum amore plusquam fraterno conjunctus, parentum quoque meorum curam ad promovenda mea studia suis hortatibus non parum adjuverit. Cujus rei testes, ejus ad me complures epistolas, velut thesaurum incomparabilem, qua possum diligentia ac religione servo. Utinam vero dignum aliquod illius in me viri meritis officium in conscriptione martyrii ejus rependere potuissem! Quod si minus datum C est, certe integra fide, ac propensa voluntate, hoc qualecumque scribendi munus exsecutus, quantum in me fuit, posteritati ad illius notitiam perpetuo retinendam deesse nolui.

CAPUT III.

Aliorum ex S. Francisci familia Sanctorum MM. Hieronymi Vicarii, Theodorici Emdeni, Nicasii Hezii, Wilhadi Dani, nonagenarii; Godefridi Mervellani, Antonii Werdani, Antonii Gorcomiensis, Francisci Rodii, Petri ab Asca, et Cornelii Wicani elogia.

Hieronymus, Werdæ natus, quod oppidum est comitatus Hornani, inter Fratres Minores a D Guardiano proximus, quem Vicarium appellant; aliquando Terram sanctam, pedibus Christi Salvatoris calcatam, pietatis studio incitatus adiit atque lustravit : et apud Hierosolymam in monasterio sui Ordinis aliquandiu moratus fuit. Hinc peregrinus seu miles Hierosolymitanus vocabatur; ut solent, quicumque ea loca religionis ergo visitaverunt. Porro disciplinæ monasticæ fuit observantissimus, et ad omnia, quæcumque ei præpositus injungeret, obeunda promptissimus; ad ea maxime, quæ salutem animarum promovere quacumque ratione viderentur. Igitur in hujusmodi negotiis versabatur, non minus pia intentione, quam indefesso labore, paratus, quantum in ipso erat, omnibus ad æternam salutem prodesse. Quæ res eum apud omnes gratiosum cumprimis reddebat. Quocumque terrarum per obedientiam mittebatur, eum locum paradisum suum reputabat, affirmans, eum omnium amœnissimum sibi videri. Ita penitus in voluntate præfectorum acquiescebat. E

CAP. XI. *B. Hieronymi Vicarii præclaræ virtutes*

et gesta religioso dignissima

250 Ad solvendas incantationes magicas, et opera diaboli destruenda, tantæ virtutis existimatus est, ut eam ob causam etiam dæmonibus ipsis terribilis habitus fuerit. Religionis ac justitiæ zelo mirum in modum ardebat, adeo quidem, ut nec magnis viris parceret, sicubi in rempublicam peccari videret. Cujus generis unum hoc, quod ab eo paulo ante coortam novissimæ persecutionis tempestatem factum fuit, referam, facti qualitatem aliorum judicio relinquens. Cum animadverteret, non modo patriæ statum politicum, verum et religionem ex occasione novi tributi in grave ac manifestum discrimen adduci, graviter eam rem ac luctuose deplorans, inter alia sic aliquando pro concione locutus est : Nulla nunc tuendæ Religionis cura. Nusquam quæruntur hæretici: Nulla pro iis solicitudo, ne pereant vel ne perdant. Jacent leges, dormit inquisitio. Pullulant hæreses atque succrescunt, et passim, nemine prohibente grassantur impune. Solus quæritur decimus denarius. In hunc jam omne studium F et cogitatio convertitur. Et quid multis? Omnes, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu Christi. Potuit sane et illud adjecisse, quod virum quemdam doctum æque et pium, sub idem tempus atque eadem occasione memini, repetere apud suos identidem solitum ex historia sacra, ubi Samuel ad Saülem ait : Misit te Dominus, dicens, vade et interfice peccatores Amalec, et pugnabis contra eos usque ad internecionem eorum. Quare ergo non audisti vocem Domini? Sed versus ad prædam es, et fecisti malum in oculis Domini.

compendio memorantur.

251 Et illa quidem tunc ab Hieronymo, non minus vere, quam libere dicta sunt. Quamquam is alioqui vir erat singulari tum mansuetudine, tum morum facilitate atque animi candore; quod nos aliquando eo familiariter usi, et ipsa experientia docti, veraciter testari possumus. Sermonis autem ea erat gratia, seu colloquiis privatis, seu concionibus publicis; ut animos variis cupiditatum motibus agitatos efferatosque, sua lingua, velut altera Davidis cythara demulceret, et ad tranquil-

litatem

A litatem, cultumque vitæ sanctioris reduceret. Non hic commemorabo, qua animi fortitudine persecutionis impetum susceperit, qua constantia pertulerit, qua libertate Fidem Catholicam professus, qua spiritus vehementia Religionis hostibus fuerit adversatus. Sunt enim hæc omnia satis ex superiori narratione manifesta. Solum hoc adjicio, toto captivitatis tempore diu noctuque ab eo non fuisse cessatum, cohortandis et animandis fratribus, ut susceptum pro veritate certamen, ad metam usque perducerent. Quo in genere, uti plurimum valebat, ita diligentissime Guardiano suo subsidiariam præstabat operam fidelis Vicarius. Erat autem annorum fere quinquaginta, quando cursum mortalis vitæ nobili martyrio consummavit.

CAP. XII. *B. Theodorici Emdeni elogium.*

252 Theodoricus sive Theodorus Emdenus, vir pius et eruditus, Amorfortiæ (quod est oppidum non incelebre ditionis Ultrajectinæ) natus est ex honesta et Catholicæ religionis studiosa familia; et ea quidem adeo numerosa, ut ipse a centum fere, diversæ ætaB tis et sexus hominibus, patruus aut avunculus salutaretur. Huic adolescenti cum agnati ejus (ut se habet hodie carnalis agnatorum affectus) opimum aliquod sacerdotium in reliquam vitam commode transigendam procurare vellent; ab hujusmodi cura et cogitatione desistere eos jussit. Cum deinde in abbatia quadam, si in ea monasticen profiteri vellet, multum ei dignitatis atque eminentiæ promitteretur; iis contemptis, quod nudum Christum nudus sequi mallet, et famulum ejus Franciscum in eo vitæ genere monstrando præcipuum ductorem esse didicisset, sanctissimum illius institutum amplexus est. Erat autem amator et sectator primæ illius atque austerioris disciplinæ sui Ordinis; cujusmodi se juvenem reperisse, cum primum eam Religionem ingrederetur, dicebat. Præfectus fuit apud Gorcomienses sacris virginibus monasterii S. Agnetis, tertiam S. Francisci regulam professis. Quo in munere, dum sedulo sancteque versatur, jam senex aut senio proximus, ad communem cum fratribus martyrii palmam evocatus, ex hac vita migravit.

CAP. XIII. *B. Nicasii Hezii, scientia conspicui.*

C 253 Nicasius Joannis, Adriani filius, a quodam Campiniæ nostræ pago, qui nascentem eum excepit, Hezius dictus. Quo cognomento ex nomine patriæ accepto, multi alii appellati fuerunt ejusdem fere familiæ viri, doctrina et pietate celebres; atque imprimis Theodoricus Hezius, Nicasii patruus, qui Adriano Sexto, Pontifici Maximo, Romæ aliquando fuerat a sacris ministeriis; ac postea apud Leodienses auctoritate multum excelluit. Nicasius ipse vir fuit pietate conspicuus atque Euangelicæ perfectionis egregius sectator, idemque in ea Theologiæ parte, quæ contemplationi intenta est, ac mysticos sacræ Scripturæ sensus exquirit, insigniter versatus. Quæ causa fuit, ut sermones ejus ad populum sublimiores et subtiliores haberentur, quam qui a vulgo possent intelligi. Rem probant reliquiæ lucubrationum ejus, quæ apud me asservantur, ipsius manu scriptæ. Is ante susceptum sanctæ Religionis habitum, egerat an nos non paucos in academia Lovaniensi : ubi post artium liberalium decursum stadium, sacris Litteris in Adriani sexti collegio (quod Pontificium vocant) operam dedit, et eruditioni suæ debitum baccalaurei titulum adeptus est : admodum carus eo tempore et deinceps insigni theologo, Martino Rythovio, qui postea primus ac laudatissimus Iprensium apud Flandros Episcopus fuit.

A. GUIL. ESTIO.

et in sacris Litteris versatissimi.

254 In lectione Scripturæ sacræ tam erat exercitatus, ut magnam ejus partem memoriter teneret. Psalterium totum callebat ad unguem. Libros omnes Instrumenti novi, præcipue vero Epistolas Apostolicas ex memoria recitare poterat. Porro consiliis dandis et consolandis miseris valebat plurimum. Qua in re (quod rarum est et admirandum exemplum) ne minimum quidem suo commodo tribuebat, munuscula etiam quantulacumque accipere omnino recusans : tametsi licite et citra cujuspiam offensionem id facere interdum potuisset. Sed reipsa declarare voluit vir sanctus, illius esse se imitatorem, qui dilectis suis in Christo filiis scribens ait : Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim E quæro, quæ vestra sunt, sed vos. Quoties autem petentibus consilium impertiebat, e sacris Litteris vel Patrum scriptis aliquid proferebat, quo suam sententiam confirmaret. Sæpe etiam exempla Sanctorum, quos vel Scriptura divina vel Ecclesiæ commendaret auctoritas, ad rem præsentem, super qua consultus esset, adhibebat.

magna in dandis consiliis prudentia:

255 Eam interim moderationem servabat, ut si quando ab illo consuleretur, cujus ipse confessionum non esset auditor, potius ac prius eum ad suum remitteret confessionarium; cui universum animi ejus atque interioris hominis statum certius perspectum atque exploratum esse non dubitaret. Quæ quidem res ad consulendum utiliter de iis, quæ spectant æternam salutem, est cumprimis necessaria. Jam vero ut et horas suas optime collocaret, et pluribus prodesset; multos libellos, quos ad pietatem et affectuum mortificationem quam maxime profuturos judicabat, in linguam Belgicam ex Latina convertebat; ac sua manu descriptos passim discipulis suis, utriusque sexus hominibus, liberaliter et gratis distribuebat. Et hujus quoque laboris ejus monumenta quæ- F dam apud me supersunt. Erat ei matertera, Lucia nomine, quæ cum prima ætate corpore sana, ac viribus integra fuisset, postea, Domino eam visitante, membrorum omnium adeo facta est impos, ut loco semetipsam movere numquam deinde potuerit; sed in sella gestatoria, quocumque opus erat, alieno ministerio portanda esset. Hanc Nicasius ut singularem Dei amicam, quotannis semel invisebat; ut et piæ consolationis officium ei impenderet, et ad patiendi constantiam hortaretur.

CAP. XIV. *qui etiam nonnulla prædixit.*

256 Cum post priores tumultus, quos per Belgium nova Geusiorum factio concitaverat, magna Belgicæ ecclesiæ tranquillitas successisset; Catholicis secura libertate, quæ suæ sunt Religionis, exercentibus, adversariorum factione penitus, ut videbatur, oppressa : prædixit Nicasius, iterum brevi tam gravem exorituram persecutionis procellam, ut, quo cruentas hæreticorum manus evadant, in silvis ac specubus abdere se præ metu Catholici cogantur; adeoque quo se vertant, nesciant.

A. GUIL. ESTIO.

sciant. Quod etsi tunc apud eos, qui talia loquentem audierunt, fidem non invenerit, ac tantum non risu fuerit exceptum; verissime tamen fuisse prædictum, iidem illi haud multo post, eventu comprobante, didicerunt. Cum igitur seu perversitate plebis, seu neglectu eorum, qui præerant, sensim proserperet intestinum hæreseos malum, atque exinde Catholicorum afflictiones et pericula crescerent in dies; numquam ille tamquam ob rem inexspectatam ac novam, attonitum se aut consternatum animo ostendit : quippe qui divino spiritu (quod nobis credere par est) ea eventura dudum ante prævidisset : sed hoc tantum verbo se suosque familiares solabatur; quoniam sic esset voluntas Dei. Porro quanta fuerit in eo mentis securitas atque serenitas, toto captivitatis tempore, quanta item precandi assiduitas, quanta denique pro fratribus infirmioribus, ne tandem deficerent, ex charitate solicitudo; satis arbitror ex historia nostra superiore perspicuum esse. Compleverat autem annos ætatis
B suæ L, vel eo amplius, quando per gloriosum martyrium, mortali exutus corpore, cœpit esse cum Christo.

CAP. XV. *B. Wilhadus, nonagenarius multis ornatus virtutibus,*

257 Willehadus, seu contracto nomine Wilhadus, Danus, socios omnes passionis, annorum numero longe superavit; utpote nonagenarius, aut certe illi ætati proximus. Vir statura procerus, vultu ac toto corpore adeo macilentus, ut ossibus ac pelle tantum constare videretur. Eum in Daniæ regno natum et educatum, et B. Francisci regulam professum, commota in Catholicos, præsertim monachos, persecutionis rabies inde profugere, atque in vicinam Hollandiam se recipere coegit : ita quidem disponente Deo, ut per eam fugam corona martyrii dilata dumtaxat ei fuerit, non ablata. Profugum itaque ut Fratrem suscepit, ac toto deinceps tempore aluit cœnobium Fratrum Minorum Gorcomiensium; ubi et linguam Belgicam, cujus initio prorsus ignarus erat, didicit. Eminebant in illo viro morum simplicitas, vitæ puritas, verborum parcitas. Quæ
C virtutes eum Deo et hominibus commendabant. In audiendis peccatorum confessionibus non minore fructu, quam labore et sedulitate versabatur; multis ad eum ob spectatam hominis integritatem exomologesis causa concurrentibus. Precibus, juxta Dominicum simul et Apostolicum præceptum, semper ac sine intermissione vacabat.

orationi maxime deditus.

258 Cumque ingruente in Ecclesiam novissimæ persecutionis tempestate, rogaretur a quibusdam, ut pro Ecclesiæ tranquillitate Deum oraret; respondit, id se facere continuis diebus ac noctibus. Nec dubitatum est ab iis, qui virum noverant, verum esse, quod diceret. Nam neque postea molestiæ carceris eum ab orationis assiduitate revocare potuerunt. Etenim fere una cum Nicasio, fixis in terram genibus, orationi jugiter insistebat. Faciebant autem id ambo tanta mentis alacritate et securitate, ut non carceris ærumnis affici, sed lautis epulis refici viderentur. Denique sola morte studium orandi vir sanctus terminavit, ut ad eam perveniret vitam, in qua et orationis fructum perciperet, et passionis suæ præmio sine fine gauderet. De patientia ejus ac D singulari mansuetudine nihil hoc loco dicam, quod de iis in historia dictum sit satis.

CAP. XVI. *Brevia encomia B. Godefridi Mervellani.*

259 Godefridus Mervellanus, sacratæ supellectilis custos, quem sacristiam vocant, idemque confessionibus pœnitentium audiendis destinatus fuit. Multum piæ occupationis ponebat in imprimendis ac depingendis Christi et Sanctorum imaginibus, quæ deinde inter pios homines distribuebantur.

CAP. XVII. *B. Antonii Werdani,*

260 Antonius, Werda, quam communem cum Hieronymo patriam habuit, ortus, sincerum ac fidelem egit verbi Dei concionatorem. Is sæpe vicatim apud rusticos indefesso labore verba vitæ disseminans, simul eorum pietatem excitabat ad gratuitam temporalis subsidii communicationem. Qua sua solicitudine, non exiguam opem ad sublevandas fratrum suorum necessitates conferebat. Vitam agebat satis duram; sed quam hilaritate animi temperaret. Ea concione, quam ad populum habuit novissimam, serio ad orandum Deum, auditores hortabatur, hujusmodi verbis : Nunc, si umquam alias, tempus esse, quo instantissime Deum E orare oporteat. Gladium enim jugulo jam admotum, securim ad radicem arboris positam esse; videlicet e proximo imminentem Ecclesiæ persecutionem et vastationem, quasi divino monitu præsensisset, significans.

CAP. XVIII. *B. Antonii Gorcomiensis,*

261 Antonius, Hornariæ, vico jurisdictionis Gorcomianæ, parentibus natus est pauperculis quidem illis et rusticanis, sed justitiæ non minus quam religionis avitæ cultoribus tenacissimis, et profecto, Martyre filio non indignis. Sacris concionibus ad plebem habendis operam Ecclesiæ Dei navavit haud inutilem, eo magis, quod a doctrina vita minime discordaret.

CAP. XIX. *B. Francisci Rodii,*

262 Franciscus Rodius, patria Bruxellensis, vixdum sacro presbyterii ordine initiatus, ætate florenti ad martyrii coronam ab agonotheta Christo evocatus est. Biennio fere ante mortem lectioni et studio Scripturæ sacræ se totum addixerat; eaque diligentia jam effecerat, ut et concionandi munus ad plebem feliciter obiret, et spem daret egregii profectus in posterum, nisi feliciori morte F præventum, repente Deus Sanctorum suorum gloriæ sociasset.

CAP. XX. *B. Petri ab Asca,*

263 Petrus ab Asca, non incelebri Brabantiæ vico, laicus fuit; sed tamen regulæ professione in familiam B. Francisci cooptatus, ac rerum temporalium fideli sedulaque procuratione solitus utilem fratribus operam præstare.

CAP. XXI. *B. Cornelii Wicani.*

264 Cornelius, Dorestati Batavodurorum, oppidulo agri Ultrajectini, quod hodie Wica dicitur, natus, itidem laicus fuit, ac fratribus suis a negotiis quotidianis, quem Familiarem vocant. Ceterum vir bonus et simplex, et obediendi promptissimus. Qui aliquando cum Busciducis ageret, vocatus a Guardiano suo, dicente; Frater Corneli, eundum tibi est Ultrajectum : statim se paratum esse respondit. Nihilque de negotio, cujus gratia mitteretur, sciscitatus, continuo iter arripuit. Ut autem venit Ultrajectum, ab ejus loci Guardiano interrogatus, cur venisset; retulit mandatum Guardiani sui, quo dixerat : Eundum est tibi Ultrajectum : nec quidquam præterea. Miratus ille fratris tam simplicem obedien-

tiam

A tiam, reverti eum jussit ad suum Guardianum, et quid vellet, quærere ac renuntiare. Hactenus Franciscanos Martyres ordine prosecuti sumus. Nunc de aliis dicamus.

CAPUT IV.

B. Leonardus humanioribus et sacris disciplinis probe institutus, ad Gorcomienses missus, magnam sibi virtutibus, doctrina et abusuum reformatione auctoritatem conciliat. Ejus in hæreticorum injuriis mansuetudo.

B

CAP. XXII. *B. Leonardus humanis et divinis litteris optime institutus,*

Leonardus Vecchelius, parochus senior, Busciducis, quam, ut Latiniore vocabulo Silvamducis alii dicere malunt, insigni Brabantiæ civitate natus, optimos sane parentes habuit, sive sinceritatem Religionis, seu vitæ spectes integritatem : a quibus ille neutiquam degeneravit. Cum primum per ætatem licuit, Latinis litteris imbuendus traditus est in urbe natali, ubi gymnasium fuisse litterarium longe celeberrimum jam alibi me dixisse memini. Inde Lovanium missus, artes liberales, potissimum dialecticam et physicam perdidicit in pedagogio, cui Falconis insigne et nomen est. Ejus autem studii percepta laurea, cum toto jam animo ad sacratiorem disciplinam aspiraret, paulo post in collegium Adriani sexti fuit receptus : ubi novem plus minus annos continuos sacræ Theologiæ operam dedit. Quo quidem studio, cum diligentiæ ejus et ingenium et memoria et magistrorum cura pulcre responderent, id assecutus fuit, ut quamvis non ultra C baccalaurei gradum processerit, in præcipuis tamen Theologis numeraretur, et rerum divinarum peritia multos eorum, qui gradu præcederent, antecelleret. Sub finem illius studii, publicis Theologiæ candidatorum diatribis, quibus ad baccalaureatum exercentur, præfectus, quem Priorem vocant, est designatus. Neque interim sacrarum concionum exercitium ab eo neglectum aut prætermissum fuit. Quo in genere quantum valeret, jam tunc cœpit innotescere.

ad curam pastoralem Gorcomium mittitur,

266 Contigit eo tempore desiderari parochum apud Gorcomienses : placuitque non aliunde quam Lovanio peti; quod ea maxime schola viros insigniter atque Catholice doctos producere solita esset. Porro nullus ad eam provinciam visus aptior Leonardo. Qui rogatus, vix tandem assensit, ita suadentibus amicis, ac potissimum auctore Ruardo Tappero, Lovanii id temporis theologorum coryphæo, necnon academiæ Cancellario. Qua quidem in re Ruardus ad implendum, quod ipse futurum aliquando prædixerat, cooperari visus est. Nam ut de illo refert, in quadam ad Rudolfum secundum Imperatorem præfatione, Reverendissimus Episcopus Lindanus, ejus item olim discipulus; in publicis prælectionibus dixit non semel ad suos auditores, quorum unus Leonardus, hujusmodi verba : Sunt inter vos qui [propter] Christum ac Fidei Catholicæ causa trucidabuntur. Cujus certe dicti veritatem Leonardus imprimis, ab ipso Ruardo in Hollandiam missus, morte sua comprobavit. Is igitur Gorcomium, ad pascendum gregem Dominicum, legitime vocatus et missus, nihil prius habuit, quam ut illi suæ tam sanctæ, tamque arduæ vocationi pro virili satisfaceret. Idque adeo, ni fallor, egregie præstitit, illius operante gratia, qui ministris suis plantantibus et rigantibus, pro suæ voluntatis beneplacito tribuit incrementum.

A. GUIL. ESTIO.

CAP. XXIII. *ubi vigilanti cura et egregiis dotibus,*

267 Cum primum Gorcomium ad curam, cui se addixerat, administrandam proficisceretur; etiam atque etiam apud se reputans, quanto se oneri ferendo subjecisset, in hæc subinde verba non sine gemitu prorumpebat : Hem, quid feci miser; qui provinciam tam duram atque difficilem meis humeris imponi passus fuerim? Quare E suadentibus assensi? Quare tam facile acquievi? Verumtamen etsi merito eum deterrebat molestiarum ac difficultatis metus; invitabat tamen et impellebat illa, quæ omnia sperat et omnia sustinet, charitas. Quin et præsens Ecclesiæ necessitas operam ejus viri, ut qui in hunc scopum omnia sua studia jam inde ab initio destinaverat, jure sibi deposcebat. Sic igitur ille quinque talentis a Domino ditatus, cum ejus benedictione alia quinque talenta super lucraturus, pastoralem suscepit curam plebis Gorcomianæ. Apud quam dici vix potest, quantum ejus in brevi creverit auctoritas, non quidem ullo affectato studio comparata, sed innixa potissimum his tribus; integritate vitæ, rerum divinarum scientia, et facundia singulari, tam in concionibus ad plebem, quam in congressibus quotidianis.

summam sibi auctoritatem et æstimationem conciliat.

268 Neque vero Gorcomii tantum in pretio habebatur, sed ad vicinas etiam civitates nominis ejus fama penetraverat. Quibus in locis, non Gorcomii modo, multi doctrina atque exhorta- F tione ejus, partim ab errore in viam veritatis revocati sunt, partim vacillantes et in errorem proclives, in veritate Catholica sunt confirmati. Porro quanti ille a doctis viris habitus fuerit, vel hoc arguit, quod aliquando Lovanii, in publica theologorum disputatione, quiddam de quo disceptabatur, illius usu seu praxi fuerit assertum, atque ejus allegato nomine diceretur : in ejusmodi casu sic facit Pastor Gorcomiensis. Quid multa? Fuit vir ille, ut in re theologica solide doctus, ita et in sermone ad docendum potens, ad exhortandum vehemens, ad persuadendum efficax, ad disputandum mire promptus et expeditus, eodemque in genere acer et invictus; adeo ut congredi cum eo nullus adversariorum auderet. Denique multa rerum experientia instructus (quod non in minima parte laudum ejus ponendum est) ita prudenter actiones suas instituebat, ut malevolorum calumniis haud temere pateret.

269 Jam præter ea quæ dixi, charum omni-

A. GUIL. ESTIO. CAP. XXIV. *Ejus in pauperes largitas*

bus reddebat insignis viri modestia, ac morum comitas facilitasque, sed quam ita gravitate temperaret, ut pariter et auctoritati consuleret et gratiæ. Factum inde, ut et propensior in eum esset bonorum civium liberalitas, et auctarii loco (quod ordinarium ejus stipendium pertenue esset homini, ut ille erat, hospitali, atque in pauperes benefico) fuerint ei a senatu ex ærario publico decreti in singulos annos aurei centum: tametsi hujus senatus consulti fructum, surgente paulo post in ipsum aliosque Dei ministros intemperie persecutionis, nullum umquam perceperit. Magna fuit et perpetua ejus in pauperes largitas; sed eo maxime tempore probata, quo fames ingens ex inopia rei frumentariæ nata, totum fere Belgium depascebat. Tunc enim non facultates modo, sed et sua, ut ita dicam, viscera profundere visus est in pauperes, atque in eos maxime, quos graviori necessitate premi didicisset. Quod dum faceret, geminum pastoris munus uno eodemque opere bonus pastor exercebat; simul et inopes alimento pascens, et divites exemplo.

ægrorum cura, et ceteræ virtutes S. Parocho dignæ.

270 Solitus autem erat ea per æstatem sibi comparare, quibus hieme subsequenti in pauperes distributis, eorum indigentiam solaretur; velut caseos, cespites focarios, aliaque hujusmodi. Idque etiam ejus æstatis initio, qua martyrio affectus est, facere jam cœperat: neque, ut multi solent, ex iniquitate temporis ansam arripuit minuendæ liberalitatis. Quoties ægrotantibus tenuioribus administrabat Sacramenta, non solum consueto sibique debito stipendio abstinebat, verum etiam de suo sæpe reponebat multo etiam amplius, quam fuerat jure consuetudinis accepturus; videlicet utramque, quantum in ipso erat, infirmitatem, geminato pietatis officio depellens. Castitatem perpetuo servavit, non illibatam modo, sed ab omni quoque sinistra suspicione liberam. Quamobrem et calumniæ, quæ fuerant adversus ejus pudicitiam, cum Gorcomii captivius esset, a quibusdam improbis excogitatæ, tales erant, ut suos magis auctores conspergerent, quam in ipso aliquatenus hærerent. Quam autem in castiganda et edomenda carne severus in seipsum ac rigidus fuerit, vel ex uno conjici potest, quod ita exacte ipse cum collega Poppelio servare solitus erat quadragenarium Ecclesiæ jejunium, ut evidenter in utriusque vultu maceratio carnis ex abstinentia appareret; atque ob id a nonnullis, eorum familiaribus diceretur, vere eos illo jejunio (quo decimam totius anni partem Ecclesia Deo quasi consecrat ad abstinentiam) decimas pendere carnis suæ.

CAP. XXV. *Cur aures confessionibus præbere vereretur.*

271 Ut autem de Leonardi solicitudine ac vigilantia pastorali plusculum aliquid dicamus: cum in eo munere multa sint, quæ pastoris animum (qui non perfunctorie sed serio, tamquam coram Deo velit illud obire) discrucient et graviter inquietent; nihil ille tamen æque sibi molestum ducebat, atque pœnitentium audiendis confessionibus vacare: ut ex ore ejus aliquando audiverim, cum diceret, malle se ter concionari, quam semel confessionibus aures præbere: idque cum ob alia, tum ob hanc, ut ipse fatebatur, causam quod aliorum peccata, interdum pudenda ac turpia audire, et audita versare in animo sæpe cogatur vel invitus, quisquis hujusmodi officio se mancipaverit. Quæ res quantum animo vere pudico tormentum afferat, sentiebat ille, et sentiunt quotquot in pudicitiæ castris Christo militantes, perpetuum cum carne, hoste domestica, bellum gerunt. Itaque sellam, in qua sedens confessiones auscultabat, carnificinam suam appellare solitus erat, eo Belgico vocabulo, quod Latine sonat cruciabile scamnum.

Invalescentes abusus reprimens.

272 porro quoties res posceret, et officii sui necessitas, imo Christi charitas eum urgeret, nullius hominis vultum reverebatur, quo minus libere et vitia castigaret, et veritatem eloqueretur, sive publice, sive privatim ita fieri oportere, recta ratio monstraret. Pessimam quorumdam consuetudinem, qua pactis sponsalibus, statim ad communem thalamum futuri conjuges admittuntur, antequam solenni ritu juxta morem Ecclesiæ Matrimonium contraxerint, velut rem inter Christianos minime ferendam, acerrime insectabatur. Neque sponsos modo, qui sic convenirent; sed omnes, quorum ad eam rem, tamquam ad concubitum fornicarium, vel opera vel assensus intervenisset, mortali culpa teneri, multis licet contra frementibus, constanter et palam asseverabat Accidit aliquando, ut quidam Catholici ac probi, sed nimium simplices parentes, infanti suo baptizando hæreticum hominem susceptorem advocassent. Quo Leonardus conspecto et cognito, nihil dissimulans, aperte planeque negavit, se illo susceptore infantem baptizaturum. Non posse ad id munus admitti, cujus non sit recta et integra fides. Quod si prolem a se baptizatam vellent, Catholicum susceptorem adhiberent.

peregrina in Baptismo nomina imponi vetuit.

273. Tandem igitur, hæretico nequidquam obmurmurante, vocatus advenit Catholicus quidam; quo susceptionis officium præstante proles baptizata est. Non sinebat infantibus baptizandis imponi nomina peregrina vel ethnica, vel ejusmodi, quæ nullius Sancti appellatione consecrata jam ante fuissent; indecorum judicans, Christianos ac Christianorum filios nomina gerere non Christiana. Quod tamen hodie ita apud multos usu receptum, seu potius prava quadam affectatione introductum videmus, ut sibi vel suis pulcrius existiment, e poetarum fabulis nomen alicujus herois gestare, quam e sacris historiis Apostoli vel Martyris cujuspiam, quem imitentur, scriptum in cælo nomen assumere. Inter alia Christianæ vitæ præcepta vir pacis amantissimus sæpe suos admonebat, ne facile lites susciperent, susceptas ut quamprimum componerent. Multum ex iis fieri non temporis modo, sed et charitatis atque animi tranquillitatis detrimentum. Malle se dicebat transigere pro dimidio, quam litigando consequi totum, etsi justissimo ac certissime debitum. Monebat etiam, ob rem pecuniariam ne facile jurarent: jacturam potius ferendam aliquanti commodi temporalis, ut nomini divino parcatur.

274 Jam vero, ut erat leni ingenio, ac singulari morum facilitate præditus, talem se non modo

Catholicis

CAP. XXVI. Summa patientia hæreticorum injurias ferens,

A Catholicis ac probis, verum etiam improbis et hæreticis exhibebat; donec ad eorum correctionem spes erat hac via quidquam proficiendi. Etenim illud Apostoli, tamquam sibi dictum, jugiter retinebat : Servum Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati; nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Verbo factove læsus, ab iis præsertim qui a tramite rectæ fidei aberrarent, placide tolerabat, atque etiam dissimulabat injuriam. Contigit non semel, hæreticos fenestram domus ejus vitream, quæ ad plateam erat, projectis in eam lapidibus lacerare. Quam ille statim altero die, accito vitrario, refici curabat, ut nec vestigium illius injuriæ reliquum prætereuntibus appareret. Hac insigni mansuetudine ac patientia, multorum fregit ac vicit hæreticorum animos : qui secuti vocem pastoris sui, rejecto pertinaci errore, B ad gremium matris Ecclesiæ redierunt.

eorum unum Anabaptistam ad frugem reducit;

275 Quamquam illorum quidam, more seminis, quod non in terram bonam sed super petrosa cecidit, radices non habuere, sed commota propter Dei verbum persecutione scandalum passi, continuo redierunt ad vomitum, non sine gravi luctu pastoris, cujus opera videbantur ab errore correcti. Unus sane, quem Anabaptistarum insania multo tempore sic occupaverat, ut pro certo persuasus esset, apud eos solos esse veram ac sinceram divini verbi intelligentiam, diligenti cura Leonardi, in ovile Christi reductus, quanto studio prius sectabatur hæresim, tanta ac majori etiam animi devotione postea Catholicam Religionem excoluit. Quin et hujus incomparabilis beneficii perpetuo memor, gratias agere numquam destitit ei, quo magistro, depulsis erroris sui tenebris, lumen veritatis aspexerat. Idemque etiam post sui pastoris obitum, atque ea tempestate, qua Catholici graviter agitabantur, in accepta semel ab illo doctrina, firmus et constans, uti nobis relatum fuit, Dei gratia C perseveravit. Quod exemplum in Anabaptistis uti rarissimum, ita admiratione et memoria dignum est, eamque ob rem peculiariter a nobis annotatum. Similem curam ad revocandum ab errore alios, etiam cujuscumque generis hæreticos, bonus pastor adhibebat. Ad quos si quando ægrotantes et clinicos, pro ratione muneris sui pastoralis accessisset, extremo jam periculo nihil non tentabat, ut eos e diaboli faucibus eriperet.

nullum interim suorum negligens.

276 Itaque non contentus doctrina, supplex interdum et flexis genibus eos orabat, e vita ne discederent sine pœnitentia, et viatico Corporis Christi : sed ita, ut ante omnia fidem exigeret hujus mysterii. Quippe eam disciplinam stricte observabat, ut nemini morituro, ne petenti quidem, salutis viaticum præberet, nisi clare et diserte de eo Sacramento hoc se credere professo, quod Catholica credit Ecclesia. Neque aliquando, secus ut faceret, ullis amicorum aut propinquorum ejus, qui ægrotabat, precibus adduci potuit. Quod si, ut fit interdum, serius ad ægrotum vocatus, loquendi viribus destitutum inveniret, neque omnino compertum haberet, hominem Catholicum esse, sciscitabatur e vicinis, num vidissent eum ecclesiam frequentantem, et Ecclesiæ Sacramenta præscriptis ab ipsa temporibus accipientem. Qui si negarent; ipse quoque, negato viatico, discedebat : ne vel margaritam porcis objiceret, vel illegitimæ dispensationis reus, peccato communicaret alieno. Denique totus in hoc erat, ut quos suorum nosset in fide fluctuantes, regeret et confirmaret : deviantes autem, ab errore in rectam viam reduceret.

A. GUIL. ESTIO.

CAPUT V.

Hæreticorum confusiones a puella explicatæ : B. Leonardi adversus eosdem conciones; contemptus periculorum, ut oves suas custodiat; qua causa lauream Theologicam etiam negligit : utut doctus et eloquens, modestus semper et humilis. E

CAP. XXVII. Puella Vesaliensis B. Leonardo apposite exponit

Adeam rem inter alia commemorare solitus erat de puella quadam; quæ cum Vesaliæ cum parentibus suis habitaret (id oppidum est Cliviæ, quod complures jam annos magna hæreticorum omnis generis colluvies, permissa sibi libertate fruens, incolebat) et aliquando Gorcomium venisset, ædem sacram ingressa, Leonardum ut parochum adiit, exomologesim peccatorum more Catholico factura. Quærente ex ea Leonardo, (quod externam esse puellam videret) unde venisset, respondit illa Vesaliensem se esse, ac Vesalia recenter advenisse. Rursum parochus : Quid causæ est, inquit, filia, ut in animum induxeris confiteri peccata, quod Papistarum est : F cum apud vos id minime fiat, ubi tot sunt, tamque variæ de Religione opiniones, omnes a Papistica diversæ. Tum illa : Domine, inquit, tute jam ipsissimam causam dixisti : quia scilicet illic tam variæ sunt et confusæ, pugnantesque de Religione sententiæ.

confusas pugnantesque hæreticorum sententias.

278 Ea namque re mei parentes animadversa, licet non raro, ut ad novam transirent Religionem, solicitati; sic apud se statuerunt : Tantisper in antiqua Religione sibi permanendum, dum omnes illi, quos tam varios tamque inter se dissidentes cernerent, in concordiam unius cujuspiam fidei redigantur. Quam si nostra meliorem esse didicerint, tum demum tempus fore, ut ad eam se transferant. Hujus exempli commemoratione, multorum animos ad considerationem veritatis pastor sedulus excitabat; ita ut passim omnibus in ore esset prudentissimum puellæ Vesaliensis responsum. Quis enim nescit in illa ætate, et in illo sexu sermonem sapientem, ut rarum, ita cumprimis gratiosum esse, atque omnium applausu dignum videri? Responsum

responsum

A. GUIL. ESTIO.

sponsum certe illud admodum simile verbis B. Augustini, quæ lib. 5 Conf. extrema posuit, ita de se loquens : Statui ergo tam diu esse catechumenus in Catholica Ecclesia, mihi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

CAP. XXVIII. *Novos ministellos argute confundit,*

279 Quo tempore nova Geusiorum factio Belgicam Ecclesiam primum infestabat, accidit, ut sectæ Calvinianæ concionatores etiam Gorcomium appellerent; quibus tamen non aliud tunc, quam ut extra muros civitatis in horreo quodam, ad eam rem tumultuarie extructo, suos conventus agerent, permissum fuit. Interrogari tunc eos jussit Leonardus per satellites arcis præfecti, a quo missi ad prædicandum advenissent. Qui cum se missos ab Altissima respondissent, ut olim Christi Apostolos; postulavit, ut legationis suæ mandatum exhiberent. Quod profecto illi nullum exhibere potuerunt; quando nec ab homine, legitimam in Ecclesia potestatem habente, missos
B constabat, nec missionem a Deo extraordinariam, quam jactare alioqui soliti, vel tenui miraculo probatam testatamque facere poterant.

in summo periculo minime trepidans.

280 Per idem tempus crescentibus eorum studiis, qui novæ religioni favebant, in angustiis versari Leonardum contigit. Quodam enim Dominico die, cum ei concionandum esset ad populum, confluxerat in ecclesiam ingens hæreticorum et seditiosorum hominum turba, plerique sub vestibus armati, auditoribus intermixti, hoc quasi metu compulsuri parochum, ut ea pro concione diceret, quæ ipsi libenter audirent. Sed ille, animadverso periculo, primum fusis ad Deum precibus, animum confirmavit : deinde suggestum conscendit, statimque sermonem exorsus, ea constantia ad finem usque perduxit, ut quamvis se vix speraret, propter vim ab inimicis paratam, vivum inde descensurum; nihil tamen dissimulanter, nihil timide diceret, sed aperte ac libere doctrinam Catholicam exponeret, eique adversa hæreticorum argumenta refelleret ac profligaret, Deo manus impiorum, ne quam ei vim facerent, cohibente. Eodem tempore per-
C multi pseudologi concionatores emerserant; quorum cum multi aliquando Fidei Catholicæ præcones fuissent, ventre magistro usi, ad eam se doctrinam transtulerant, ex qua pro tempore quæstus amplior sperari posset, et periculi minus immineret.

Stulta apostatarum excusatio.

281 Hi quo suam illam apostaticam levitatem apud vulgus excusarent, publice pro concione profiteri non verebantur, se quo tempore doctrinam tradebant Papisticam, contra conscientiam id fecisse, non nescientes, se per eam homines in errores inducere; nunc vero purum atque incorruptum Dei verbum ex animo proferre. De hoc genere dicere solitus erat Leonardus; eos haud quaquam secundo decepturos hominem prudentem. Nam si semel, repugnante conscientia, docendo fucum fecerint auditoribus, idque palam confessi fuerint; quis cordatus non merito sibi ab illis caveat in posterum, ne iterum ac sæpius eorum oratione, tamquam non ex animo profecta, decipiatur? Etenim longe alia ratio est ejus, qui falsa docet, quæ vera putat. Hic enim conscientiam sequitur, licet er- D
rantem, ideoque fidem merebitur, si melius instructus, agnito errore, veritatem docere cœperit : qualis olim fuit Paulus Apostolus, qualis Augustinus, quales item hac nostra ætate Wicelius, Staphylus, Orechovius, Quadrantinus, aliique non pauci : qui cum simpliciter errarent, ostensam sibi postea veritatem et ipsi cupide sunt amplexi, et aliis cum omni sinceritate prædicaverunt. At qui prudens et sciens errorem disseminat, et mendaciis imbuit populum; dignus profecto est, cui nec vera dicenti fides aliquando habeatur.

CAP. XXIX. *A sorore de Geusiorum rabie monitus*

282 Cum novissimam tempestatem Dei ministris imminere Leonardus prospiceret, Poppelium collegam suum admonebat; tempus instare dicens, quo cribrandi essent homines. Innuebat eo proverbio, persecutione velut cribro, agitandos hominum animos, ut manifestum fieret, veramne Fidem Catholicam, quam profitebantur exterius, sincere atque ex animo colerent. Porro gliscente indies Geusiorum apud Gorcomienses factione, et E
per hoc crescente bonorum pastorum periculo, venit ad eum Buscoducis soror ejus, pro salute fratris vehementer anxieque solicita, rogans eum cum lacrymis atque obtestans, ut periculo, quod jamjam in foribus adesset, se subduceret. Siquidem horrenda Geusiani furoris exempla jam alibi non pauca præcesserant; quæ probabilem metum de futuris apud prudentes facerent. E quibus commemorabat, quemadmodum illi quemdam, instituti Præmonstratensis ex abbatia Bernensi monachum, eumdemque pagi cujusdam non procul a Buscoducis parochum, qui forte in ipsorum manus inciderat, tractavissent.

ostendit, Pastorem non posse oves suas deserere;

283 Ei quippe primum manus ac pedes trunco impositos ferro abscidisse; tum ad extremum etiam caput amputasse. Fratri similia, vel etiam graviora se non absque causa metuere : quem sciret hæreticis, quorum conatibus plurimum semper adversatus fuisset, summopere exosum esse. Respondit ille sorori, gravia quidem hæc esse, quæ narraret : ceterum nihil esse tam grave, cujus metu, neminem mortalium tam amicum, cujus gratia com- F
missurus sit, ut gregem sibi concreditum, ope ac ministerio suo destituat, etiamsi vitam et sanguinem impendere foret necesse. Nec multo plura locutus, mœstam hujusmodi responso sororem a se dimisit. Cujus, tametsi germanæ sibi dilectissimæ, virginisque pudicissimæ, nec precibus ullis nec lacrymis flecti potuit, ut ovibus sibi concreditis, in tanto vitæ suæ discrimine, suam ad tempus præsentiam subduceret; haud ignarus verborum Domini sui : Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem vidit lupum venientem, et dimittit oves, et fugit. Cum ante ingressum in arcem interrogaret eum quidam Catholicus, quare non in tam manifesto periculo fugam caperet, respondit : Quomodo fugiam, qui munus pastoris gero?

quod aliis etiam amicis identidem reponit.

284 Cumque rursum ille diceret : At vestra præcipue res nunc agitur : vos proprie, qui Ecclesiam regitis, hæc tempestas impetit. Quid obstat igitur, quominus, salva conscientia, fugiendo vobis consulatis? Iterum respondit Leonardus; se non ignorare, parochos, aliosque sui ordinis homines potissi-

mum

A mum ab adversariis perquiri; atque hanc excusationis speciem, seu veram seu verisimilem, se posse fugæ prætendere. Sed vereri se, ne spem omnem servandæ civitatis adhuc reliquam discessu suo præcideret; bonis civibus, quorum omnium in ipsum conjecti essent oculi, fuga cognita, tamquam re deplorata, confestim animos desponsuris. Et quid multa? Cum non deesset ei prætextus, quo fugam palliaret (nam Lovanii erat ei decretus dies ad suscipienda theologici gradus insignia) maluit sincere pastorem agere, Deoque conscientiam suam probare, quam quovis excusationis reperto colore, vitam et famam dumtaxat apud homines integram et sartam tectam tueri.

CAP. XXX. Eadem de causa lauream theologicam negligit:

285 Quoniam autem de gradu scholastico mentio nobis incidit, quomodo ea quoque res Leonardo, Dei providentia ad cumulum veræ laudis atque honoris cesserit, exponam. Duo fere menses præterierant, cum Leonardus, hortatu et consilio amicorum adductus, (quod ea res ad confirmandam B illi suam auctoritatem apud plebem valitura plurimum videretur) petivisset lauream Licentiæ (quam vocant) Theologicæ in academia Lovaniensi; adjunctis sibi sociis quibusdam, viris item doctissimis. Designatus illi honori fuerat dies octavus Julii. Sed bonum propositum boni melioris occasio dissipavit. Cum enim repente novi contra Religionem tumultus interim essent exorti; ne (quod jam dixi) suos in periculo deserere videretur, maluit honorem illum caducum, tametsi jam decretum sibi paratumque negligere, quam intempestiva protectione speciem aliquam mercenarii, viso procul lupo fugientis, præbere. Quam proinde veri pastoris erga suas oves charitatem ita Deus remuneravit, ut cum ejus ad memoratum gradum Theologicum socii Julii octava, ipso frustra exspectato, temporalis honoris insignia accepissent: ille proxima nocte ad lauream multo pulcriorem, semperque mansuram fuerit evocatus. De hujus viri præclara et admirabili eloquentia dixi alias. Tantum nunc addo, frequentissimo semper auditorio concionatum eum fuisse, non Catholicis modo, sed C etiam hæreticis magno numero et studio ad ejus sermones accurrentibus: sive quod fama doctrinæ et eloquentiæ ejus omnes attraheret; sive quod magnum ducerent, ex ore tanti viri captasse aliquid, quod carperent.

utut eloquens, modestus semper et humilis.

286 Etenim in ipsa quoque disputatione Brilana, quidam hæreticorum præcipui loquentem eum admirantes, dicebant: O quantum detrimentum, quod talis lingua peritura sit! Hoc ideo, quia paulo post moriturum, ut res erat, existimabant. Cum autem apud omnes tanti nominis esset, ea tamen erat animi modestia, ut suggestum ex quo concionabatur, ornari tapeto circum appenso numquam fuerit passus; adeo ut cum aliquando appensum esset, negaverit se, nisi eo prius amoto, suggestum conscensurum: dicens, illud honoris genus proprium relinqui debere Doctoribus et Licentiatis ex suggesto concionaturis. Ego sane cum illo tempore, quo pro gradu Licentiæ solenni more supplicaturus Lovanium proficiscebatur, comes ei essem itineris; inter alias virtutes, in moribus et sermone ejus humilitatem præcipue fui admiratus. Ceterum quo animi robore carcerem, plagas, opprobria, mortem pertulerit, satis ut arbitror, ipsius historiæ series ostendit. Corpus illi fuit validum, pectus amplum, humeri lati, statura media, vultus imperterritus, vox gravis et vehemens. Animus denique corpori per omnia respondens, ac plane leoninus; ut vere pheronymon Leonhartum hunc nostrum agnoscas. Annum agebat circiter quadragesimum quintum, quando immarcescibilem gloriæ coronam felici certamine promeruit. A. GUIL. ESTIO.

CAPUT VI.

B. Nicolai Poppelii labores et præclare gesta; a parente frustra solicitatur, ut periculis se subducat. Summus custos Ven. Sacramenti Eucharistiæ, pro eo pati nihil formidat. B. Godefridi Dunæi virtutes et merita. E

CAP. XXXI. B. Leonardo subsidiariam operam navans.

Nicolaus Joannis filius, cognomento Poppelius, Welda, vico Campiniæ ortus, alter Gorcomiensium parochus fuit. Hic post Grammaticæ studia Lovanium missus, victum, ut pauper, et institutionem accepit in eo collegio, cui domus Standonicæ nomen est. Ibi primum Philosophiæ, deinde Theologiæ studiis animum diligenter excoluit. Inde a Leonardo Gorcomium accitus, primum subsidiariam illi operam in pastorali functione navavit. Postea cum certo consilio divisum esset Pastoris officium alternis deinceps hebdomadis ac pari jure cum Leonardo parochum egit: tametsi penes illum, ut seniorem, aliisque nominibus potiorem, major semper remanserit auctoritas.

laboribus suis Servuli nomen acquirit,

288 Quamvis autem nec sermonis, nec familiaris, et ad hominum ingenia accommodatæ conversationis, parem cum suo collega gratiam, ab æquissimo bonorum distributore Deo Poppelius accepisset, magna tamen animi integritate ac puritate Deo serviebat. Sæpe etiam ac perlubenter ad populum conciones habebat, non tam eloquii venustate, quam doctrina et ardore quodam divini spiritus commendabiles. Vultu subpallidus erat, ac fere semper meditanti ac solicito similis. Ceterum corpus illi erat bene compactum, et ferendis aptum laboribus; idque ita Deo consecravit atque impendit, ut cum Psalmista vere dicere potuerit: Fortitudinem meam ad te custodiam. Adeo namque in subeundis ac perferendis laboribus assiduum atque infatigabilem se præstabat: ut vulgo SLAEFKEN, id est Latine, servulus ob id agnominaretur. Quod ille tam non ægre tulit, ut piam illam servitutem suam libenter agnoscens, deque ea sibi gratulans, elogium inde sumpserit, septem monosyllabis Teutonicis comprehensum; quod ita Latine sonat: Is bene servit, qui in Deo servit. F

In

A GUIL. ESTIO.

In officiis etiam humilioribus, ex quibus tamen aliqua sperari poterat ad pietatem accessio, suam operam tam prompte, quam libenter atque ex animo, vel rogatus præstabat, vel non rogatus quoque offerebat.

parvulos doctrina Christiana solicite instituens,

289 Quale inter alia fuit, quod pueros et puellas festis diebus rudimenta Catholicæ Fidei doceret in sacello S. Spiritus, idque nullo stipendio, nec parvo tamen labore, dum plerumque (ne jactum semen fructu careret) illi catecheticæ doctrinæ piam ac salubrem exhortationem subjungeret. Res profecto omnibus animarum curatoribus vel imprimis imitanda. Haud enim scio, an ulla res alia ad immittendas atque infigendas in animis hominum veræ pietatis radices, æque magnum adferat momentum. Parentibus natus fuit pauperculis quidem illis, sed piis ac Deum timentibus. Matrem dudum ante se vita functam ita honorabat, ut pro ejus salute jugiter et ipse Deum oraret, et publicas preces de suggesto peteret, exemplum ea in re secutus B. Augustini, qui post annos multos, ex quo mater B sua B. Monica decesserat, suarum Confessionum lectorem rogat, ut illius ad altare Domini meminerit. Quo minus autem pari cum Leonardo liberalitate pauperum inopiæ subveniret, non voluntas, sed facultas defuit. Namque exiguam, quæ sibi ex obitu matris obvenerat, hereditatem, patri cui res tenuis erat, totam pius filius reliquit. Insuper et de suis quotidianis emolumentis ei largiter impertiebat, usus videlicet ordinatissima charitate, quam primum in parentes et propinquos exerceri, deinde etiam in externos diffundi, tam recta ratio, quam lexd ivina præcipit.

CAP. XXXII. Munere suo egregie fungens,

290 Quo tempore parochum agebat, aliquando perfectius quoddam vitæ genus meditatus, certissime constituerat, conferre sese ad Religionem Clericorum Societatis Jesu : quorum institutum Ecclesiæ Dei perutile, fama testante, cognoverat. Sed quoniam ecclesiæ Gorcomianæ pernecessaria visa fuit opera tam boni Pastoris, hinc factum, ut consilio Leonardi collegæ sui, et Antonii, junioris Canonici, probatissimæ conversationis viri, cujus virtutes et merita paucis paginis explicari non C possunt (sed is aliquamdudum ante novissimas turbas in vivis esse desierat) pium hoc propositum, uti constituerat, non impleret. Judicabant illi, facturum eum rem Ecclesiæ Dei utiliorem, ac Deo proinde gratiorem, si pastorali in munere, quo tunc septem continuos annos functus fuerat, qua cœperat fide, labore, et diligentia perseveraret; eo præsertim, quod satis exploratum haberent, si Nicolaus discederet, futurum, ut in ejus locum, studiis quorumdam, alius quidam ad eam functionem parum idoneus, cum non exiguo animarum periculo, subrogaretur. Cui consilio, vir utilitatis publicæ studiosus, acquiescendum sibi pro tempore non immerito putavit.

frustra a patre solicitatur, ut periculo se eripiat.

291 Ipse porro in consiliis dandis simplex erat et rectus : non ut placeret, sed ut prodesset, tantummodo solicitus. Ab assentandi vitio tam erat alienus, ut quibusdam etiam in diversum peccare videretur. Non multo ante ejus et sociorum captivitatem, cum rebellium successus, atque ex successu audacia per Hollandiam cresceret in dies : crescente per hoc et ministrorum Dei periculo; vehementer anxius pro charissimo filio pater, qui D cum carne genuerat, Gorcomium venit, consulere ejus incolumitati cupiens : atque eum, ut secum in patriam abiret, hostiumque furorem ad tempus declinaret, multis verbis obtestatus est. Verum nullæ paternæ preces expugnare constantiam animi ejus potuerunt; ut qui probe nosset, quid ex doctrina Christi pastor ovibus deberet, nec ignoraret scriptum esse : Qui amat patrem aut matrem, plusquam me, non est me dignus. Tristem igitur patrem, tametsi dolens, a se dimisit; ne communem utriusque patrem Deum offenderet, propter quem non modo patrem et matrem, et omnem propinquitatem carnalem; sed et animam suam odisse se debere sciebat.

CAP. XXXIII. Summus custos Ven. Sacramenti Eucharistiæ

292 Sermone novissimo, quem natali Dominici Præcursoris die ad plebem habuit, valde serio ac diligenter eam admonebat fidei, quam et Regi Catholico, et suæ reipublicæ deberent : simulque cohortabatur ad excludendum et arcendum a mœnibus hostem Regis pariter et Religionis. Quod quidem eis haud quaquam difficile fore ostendebat, si modo non animus et voluntas deesset. E Venerabile Sacramentum Corporis Christi singulari semper ac devota solicitudine custodiebat, quoties ab hæreticis, ne contumeliose tractaretur, periculum erat : quale fuit tam primis illis turbis concitatis MDLXVI, quam posterioribus anni MDLXXII. Quo utroque tempore fere quotidie sub noctem clam illud adferebat in ædes Catholici atque optimi viri Hesselii Estii : qui tali ac tanto hospite, qua decebat reverentia suscepto, mirifice sibi, suæque domui ac familiæ gratulabatur, dicente ad eum Poppelio : Si domus Obededon multiplici benedictione aucta fuit ad ingressum Arcæ Testamenti veteris; quanto copiosiorem a Deo benedictionem tua domus promerebitur, ob præsentiam sacratissimi Corporis Domini, in quo sancitum est Testamentum novum? Quoties vero Dominicum Corpus per viam, sive in processione publica, sive ad infirmos portabat; si quem forte circumspiciens videret non adorantem, statim eum palam increpabat, jubens, uti debitum Deo suo honorem exhiberet. Si non pareret, minabatur F animadversionem publicæ potestatis : nihil veritus invidiam, qua se ejusmodi facto gravatum iri apud improbos haud ignorabat.

ad patiendum pro eo alacriter se parat.

293 Credo equidem pro hac peculiari cura ac devotione custodiendi, atque ab injuria vindicandi divinissimi Sacramenti, hanc illi vicissitudinem a Deo fuisse repositam; ut peculiari quoque ante alios ejusdem Sacramenti confessione Deum glorificaret. Quam nos, ut ex ore Leonardi collegæ ejus, et aliorum qui rei gestæ interfuerunt, excepta est, certissima fide in historiam nostram retulimus. Mane ejus diei, quo in arcem Gorcomianam se recepit, instante periculo, postremum Missæ sacrificium in summa æde peregerat; in quo se totum divinæ voluntati, sive ad vivendum, sive ad moriendum devovit tradiditque. Inde cum habitu cultiore indutus arcem peteret, dicenti cuidam : Videris mihi, Domine pastor, ad nuptias proficisci; respondit : Vere non aliter animatus. Addebatque, utinam detur pro Fide Catholica sanguinem fundere ! Non defuit pio de-

siderio

A siderio successus. Qui dederat pie desiderare, dedit fortiter pugnare, dedit et feliciter vincere; postremo dedit et gloriose triumphare. Sacro martyrio functus est annum agens fere quadragesimum : cum annis jam quatuordecim continuis in ecclesia Gorcomiana, pro cælesti Rachel alter Jacobus, gravem nocturnis diurnisque laboribus servitutem Deo servivisset.

Quanta pastores inter et religiosos concordia.

294 Non possum autem quin illud postremum ad utriusque Parochi laudes adjiciam, non modo ipsis inter se, sed et cum Fratribus Minoribus summam semper fuisse concordiam, atque animorum sanctam in opus Dei conspirationem; neque quæstiones inter eos exstitisse aliquando de Sacramentorum administratione, sepultura, funeralibus, aliisque hujusmodi; pro quibus interdum magnas tragœdias, magno plebis scandalo, videmus inter utriusque ordinis homines excitari. Sed si quid forte dubitaretur, id prout charitas et unctio spiritus dictabat, pacate transigi inter ipsos solere. Cujus rei merito divinitus provisum arbitror, ut qui in vita mutuo se dilexerant, B morte non separarentur : quique commune jugum Euangelici muneris junctis animis portaverant, ad percipiendam laboris sui mercedem, glorioso martyrio pariter pervenirent.

CAP. XXXIV

B. Godefridus Dunæus, rector aliquando academiæ Parisiensis,

295 Godefridus, cognomento Dunæus, patria Gorcomianus, patrem habuit Theodoricum, virum bonum ac pium, qui tametsi plebeius et illiteratus, partim suis, partim suo studio et sollicitatione collectis impendiis, exstruxerat Gorcomii, titulo Deiparæ Virginis, sacellum suburbanum ad leprosos. Godefridus, post prima litterarum rudimenta Lutetiam Parisiorum missus, artium liberalium ac linguarum cognitioni operam dedit. Magis autem ei curæ fuit, ut quam optime vitam institueret. Ascitis enim aliquot æqualibus, quibuscum seorsim et humanitatis studia et pietatis exercitia communicaret, ita vixit, ut anachoretam seu monachum potius diceres, quam hominem secularem. Eam porro virtutis et prudentiæ opinionem assecutus est, ut Rector academiæ Parisiensis fuerit aliquando publicis suffra- C giis renuntiatus; eumque magistratum cum laude gesserit. Denique cum multos annos in ea urbe moratus fuisset, vix tandem hortatu cujusdam avunculi sui presbyteri, qui Parisiis eodem tempore morabatur, inductus fuit, ut (quod alioqui præ modestia et humilitate animi vehementer refugiebat) presbyterii ordine initiari se pateretur.

cerebro postmodum turbatus,

296 Itaque presbyter ecclesiæ Parisiensis ordinatus, post aliquantum tempus in parochum assumitur oppidi cujusdam Gallicarum partium, Belgio finitimi. Ceterum qui factum fuerit, ut quod in historia meminimus, cerebrum male affectum haberet, quemadmodum id ab ejus consanguineis accepimus, referam. Cum recenter esset initiatus sacerdos, assidue secum in animo volvebat, quanta esset et illius sacri muneris dignitas, et sua, quemadmodum humiliter ipse de se sentiebat, indignitas. Quod cum intentius atque immoderatius faceret, accidit ut præ vehementia meditationis, læso nonnihil ac turbato cerebro, mentis quoque status illi cœperit vacillare. Sed tunc quidem adhuc ita modice, ut nihil aut quam minimum id ei obfuerit, quo minus postea, uti dixi, curæ animarum, loco non incelebri, præficeretur. Erat autem sub id tempus Carolo V Cæsari bellum cum Francisco Galliarum rege. Quæ res occasionem quibusdam æmulis dedit, avunculum Godefridi, hominem externum, apud ipsos honoratum et benigna fortuna usum (nam sacerdotium opimum in quadam Galliæ civitate ei obtigerat) criminandi, quod missis in Belgium litteris, secreta consilia cum hostibus Gallorum conferret. Quo nomine statim comprehensus fuit, ac diu in vinculis habitus.

A. GUIL. ESTIO.

a boni sacerdotis officiis non abstinuit;

297 Id vero malum mox in Godefridum quoque, illius nepotem redundavit. Nam cum æque externum, ac Belgicæ ditionis hominem, nonnulli sui parochiani ita graviter exagitarunt; ut ne in ædibus quidem suis satis a periculo tutus esset. Ex qua re cœpit ei cerebrum longe deterius affici. Et avunculus quidem ejus, posteaquam insontem se probasset tandem solutus est. At Godefridus, non multo post, cum ea morbi ne- E cessitate compulsus, cura pastorali semet abdicasset, in patriam ad suos reversus, numquam tamen ab eo tempore pristinam mentis ac cerebri firmitatem recuperare potuit. Quamquam non tanta remansit infirmitas, ut non et quotidianum pensum precum Canonicarum legitime persolvere, et confessiones pœnitentium salutariter audire, et quotidianum Missæ sacrificium posset rite peragere.

CAP. XXXV.

castitatis cultor eximius.

298 Jam quod in hoc genere primum est, vitam semper inculpatam atque integerrimam duxit. Sobrietatem perpetuo coluit. Quartis et sextis feriis jejunandi consuetudinem habuit; quam ad extremum usque vitæ retinuit. Seipsum castum omni solicitudine custodivit. Ne aliquando in hominum conspectu vesicam exoneraret, ut multi parum honeste faciunt, studiose cavebat, non tam civilitatis causa, quam ne cujuspiam pudicos oculos offenderet. Feminarum aspectum solicite vitabat; tum ne ipse eas aspiceret, tum ne ab iis aspiceretur. Ea causa gestabat laneum peritrachelium (vulgo collipendium vocant) idque F altius collo et capiti circumponebat; ne, ut aiebat, colli nuditas a prætereuntibus feminis forte conspecta, male concupiscendi præberet occasionem. Quæ etiam causa fuit, ut nullum prorsus in vestitu ornatum admitteret. Si quando noctu cubantem carnis stimulus inquietaret, strato confestim exsiliebat, et genibus solo fixis, orabat Deum, ne in tentationem induceretur. Per diem in domo Dei fere versabatur, precibus, aliisque pietatis actionibus intentus. Unico eoque tenui beneficio ecclesiastico, cui præsens deserviebat, contentus, nihil ultra quæsivit. Aliquando fratris mei Rutgeri, sibi ad Missæ sacrificium ministrantis, oculos, cum male affectos videret, aqua ablutionis post communionem, ipse sponte lavare voluit. Lavit et sanati sunt.

deliranti ministello hæretico publice se opponit.

299 Erat ei perjucundum videre, quod parentes liberos suos ad pietatem, doctrinam, et statum ecclesiasticum instituendos curarent; quibus et sua consilia ad eam rem libenter communicabat, atque etiam ultro offerebat. Quod de

meipso,

A. GUIL. ESTIO.

meipso, cum a parentibus ad studia mittendus essem, ab eo factum memini. Hæreses, ut rem pestiferam atque satanicam, execrabatur. Cum anno MDLXVI, rebus ecclesiæ Belgicæ turbatis, quidam concionator hæreticus apud Gorcomienses extra portas urbis sub dio sermonem faceret, super his Euangelii verbis : Exiit qui seminat, seminare semen suum; multaque peregrina et ab orthodoxa fide abhorrentia de semine seminis, et verbo verbi, temere atque indocte effutiret; Godefridus, quem Catholicæ fidei zelus illuc adduxerat, repente ad eos qui aderant, exclamare cœpit : Fallit vos concionator iste : Nolite ei credere, nolite audire. Geusiis autem desipere eum dicentibus, ac velut desipientem jubentibus amoveri, respondit : In hoc sane neutiquam desipio : sed hic, quem auditis, vos decipit. Etenim diabolus humeris ejus insidens, suggerit ei quæcumque loquitur. Denique nihil umquam ille mentis perturbatione admisit, quo vel honestas vitæ, vel Christiana pietas læderetur. Nam et
B tumultu novissimo, sive cum hostes primum adventarent, sive durante captivitate, pro negotio Catholicæ Religionis insigne suum studium ostendit. De quo etiam Leonardum parochum extremo captivitatis tempore quidam affirmantem audiverunt : Nihil omnino, quod non sani esset hominis, ab illo in carcere tam diuturno atque molesto, inter tot militum injurias, dictum aut factum fuisse; sed in omnibus animum, ut integrum ac præsentem, ita et fortem ostendisse, atque illatas ab improbis contumelias et verbera patientissime tulisse. Martyrium subiit annos natus fere septuaginta.

CAPUT VII.

C

De vita et virtutibus B. Joannis, ab Oisterwica, B. Joannis, Ordinis Prædicatorum, B. Adriani Becani, B. Jacobi Lacopii, B. Adriani Walteri. Numeri undevigesimi mysterium, et gloriosa omnium singulorumque Martyrum perseverantia.

CAP. XXXVII. *B. Joannis pauperum sanctimonialium paterna cura,*

Joannes ab Oisterwica, Brabantiæ vico, Silvaducis haud longe dissito; monachus fuit Ruggensis monasterii. Qui locus istorum, quos hoc scripto celebramus, SS. Martyrum supplicio postea nobilitatus fuit. Erat autem monasterium Ordinis S. Augustini, eorum qui Canonici Regulares appellantur. Inde porro Joannes, superiorum mandato Gorcomium missus, præfuit monasterio sanctimonialium ejusdem instituti. Quod quidem ex liberiore Beghinarum (ut apud nostrates vocantur) domicilio, in claustrum monasticum jam olim conversum, nihilominus antiquum Beghinagii nomen retinebat. Reperit in eo virginum monasterio summam pauperiem. D
Etenim superiorum quorumdam præfectorum (Patres appellant) sive socordia, seu luxus effecerat, ut agris plurimis divenditis, ex amplissima rerum copia delapsum esset paulatim ad extremam inopiam. Quamquam ea mutatio, Deo sic disponente, magnam virtutis materiam illi virginum familiæ subministravit.

qua ad omnem virtutem ipsas instituit

301 Nam ex quo res earum in angustum redactæ fuerunt, multo diligentius pietatem colere, et tam sobrietatis, quam castitatis studio, necnon opere manuum, Deo et hominibus commendabiles sese reddere spontanea quadam reformatione cœperunt. Cujus disciplinæ vigorem, Joanne, de quo nunc loquimur, præfecto et monitore vel maxime retinuerunt. Sunt apud me sermones ejus ad sanctimoniales habiti, quos sua manu scripsit, simplici quidem stylo compositi, sed morali Christianaque doctrina referti. Is porro commune cum virginibus illis incommodum paupertatis neutiquam abhorrescens, ac tenui victu contentus,
E sane quam patienter ac placide sortem eam tulit; quamvis et senex jam esset, et ut plurimum, alvi profluvio laboraret. Quo tempore Brilensis insula recentissime fuerat a Geusiis occupata, monasterium quoque ejus ab illis statim disturbatum atque expilatum, deinde et devastatum fuit. Tunc igitur inter alia ad hunc venerabilem virum certo rumore allatum est, quemdam illic e Fratribus ejus insigni martyrio defunctum fuisse; cum neque minis neque verberibus cogi potuisset, ut Geusianæ factioni fausta acclamaret, dicendo : Vivant Geusii! Namque ei vivo barbari illi nares et aures amputaverant; quas deinde civitatis ac templi foribus (jucundum insanæ plebi spectaculum) affixerant; quemadmodum supra quodam loco meminimus.

ingenti desiderio ad martyrium anhelans.

302 Sed et aliis contumeliis ac plagis affectum atque confectum, ad extremum sclopo trajecerant. Hæc postquam audivisset vir Deo devotus, exinde magno martyrii desiderio succensus, identidem in hæc verba prorumpebat : O utinam hoc me beneficio dignetur Deus, ut ejusmodi mortem me quoque oppetere faciat! Audiens hæc ejus verba F
virgo vetula sanctimonialis, quæ ei ministrabat, Ursula nomine : Pater, inquit, absit hoc a te. Absit ut tam acerbum atque immane supplicium subeas. Absit ut vel suspendio pereas. Quamvis enim levius hoc supplicium sit, probrosum tamen est quam maxime. Verum ille neque acerbitatem supplicii, neque infamiam reformidans, in eodem ardore sancti desiderii persistebat, iterumque ac sæpius illud ingeminabat : O si Deus hac me gratia dignetur! Impletum igitur est a Deo sanctum viri desiderium; et Martyrum societatem toties exoptatam, piis votis promeruit atque invenit optimus senex. Quodque amplius est, etiam in ipso loco, ubi vitæ perfectioris initium fecerat atque progressum, adeptus est in charitate perfecta consummationem.

CAP. XXXVIII. *De B. Joanne Parocho Hornariensi S. Dominici.*

303 Quindecim Martyres, de quibus hactenus, Gorcomii ab initio arcis deditæ captivi tenti fuerunt. Quatuor autem reliquos aliunde adductos, prioribus illis divina providentia conjunxit, ejusdem futuros et martyrii consortes et præmii. Inter

hos

A hos accessionis ordine primus Joannes, parochus Hornariensis, monachus fuit ex familia Dominicanorum, provinciæ Coloniensis. Huic a quibusdam vitio vertebatur, quod extra monasterium degeret in habitu sacerdotis secularis, sed quantum arbitror, immerito. Namque id non aliam ob causam facere visus est, quam ut minori periculo pastorale munus exerceret. Neque id absque suorum præpositorum assensu, de quo litteris exhibitis apud eos, quorum intererat de hujusmodi rebus cognoscere, fidem fecerat. Illud sane constat, officio pastoris eum diligenter ac probe functum, et novorum hominum, Geusiorum dico, factionem vehementer fuisse detestatum. Quod quidem reipsa monstravit. Cum enim clerus Gorcomianus in arce captivus teneretur, ille interdum, e parochia sua Gorcomium accurrens, operam suam Catholicis in administrandis Ecclesiæ Sacramentis exhibebat, ac potissimum in baptizandis eorum infantibus recens natis. Accidit igitur ut Hornaria repente Gorcomium advocaretur, infantuli cujus-
B dam baptizandi gratia. Quo dum sacrum ministerium obiturus, fidenter properat, ipso in itinere a Geusiis quibusdam, tam promptum ac religiosum viri obsequium non ferentibus, comprehenditur, et in arcem Gorcomianam ductus, in eum carcerem conjicitur, qui ceteros Martyres inclusos tenebat. Et Geusii quidem, more suo, proditionis eum insimulabant, ita videlicet interpretantes crebrum ejus abitum ac reditum in urbem, quasi hostile aliquid machinaretur. At revera communis illi cum aliis captivis causa fuit; nempe quod monachus et sacerdos esset, quod Catholicus, quod Romanæ, id est, Apostolicæ Religionis assertor et propugnator. Unde et ad communem martyrii coronam eodem mortis supplicio Dei benignitate pervenit.

cap. xxxviii. B. Adrianus Præmonstratensis, gregis curæ intentus,

304 Adrianus ab Hilvarenbeca, quod Campiniæ Brabantorum celebre municipium est, ut primum per ætatem licuit, Dei servitio juxta sanctum institutum Ordinis Præmonstratensis, apud Middelburgum Zelandiæ sese mancipavit; puta sub annum Domini MDXLVII. Quippe moriens
C annum ætatis quadragesimum non excessit. Fuit autem vir quietus, modestus, pacificus, omnibus charus, atque omnino vitæ probatissimæ. Qui cum annos continuos viginti quinque in monasterio exegisset, anno demum MDLXXII, sub festum Paschæ, Monasterium (qui vicus est in extremis Hollandiæ finibus, ubi Mosa in Oceanum influit, situs, ac vulgo Munster dictus) a suo præsule mittitur, administraturus ejus loci parochiam : quod illius rector, ejusdem instituti atque cœnobii monachus (cui etiam Adriano nomen fuerat) paulo ante in vivis esse desiisset. Quamvis autem et locus hæresi infectus erat, et proinde multo plus laboris atque invidiæ, quam honoris et commodi ex ea administratione potuit expectari; solo tamen obedientiæ nomine, nihil tergiversatus, injunctam provinciam promptissime suscepit, ac nihil moratus itineri se accinxit, adeo securus, ut ne quidem ea, quæ corpusculi necessitas postulat, abstulisset secum, si non a Præposito monasterii, qui sub Abbate tunc Episcopo Middelburgensi, Nicolao a Castro, curam fratrum solicite gerebat, monitus fuisset. Cum in Hollandiam navigio proficisceretur, orta tempestate, parum abfuit a periculo. Sed servatum eum voluit Dominus, quem ad hoc elegerat, ut ejus morte paucis post mensibus se suamque Ecclesiam clarificaret. Oves sibi concreditas, quamdiu permissus eis adesse, vigilantissime curavit.

A. Guil. Estio.

a Geusiis captus. Mm. Gorcomiensibus adjungitur.

305 Eum una cum subsidiario presbytero, contubernali suo (de quo mox dicemus) ejusque patre sene, una nocte (quæ, nisi fallor, septimum diem Julii proxime anteibat) domi suæ comprehensum Geusii piratæ Brilam avexerunt. Ducebant autem eos per vicum quemdam, Heidam nomine, Monasteriensi parochiæ subditum. Et quod forte quæstum e captivis suis alium vix sperarent, illius loci piscatoribus, uno cerevisiæ dolio venales ac redimendos eos offerebant, at nec unus quispiam eorum, nec omnes simul tantillum pretium pro suis pastoribus oves immites atque ingratæ solvere voluerunt : pretium, inquam, triginta stuferorum plus minus, quo E dolium cerevisiæ poterat æstimari. Res sane deploranda, in qua illud consideratione non indignum occurrit; quod Christum quidem triginta denariis emerunt Judæi, ut morti traderent; hos autem tres viros (in quibus duos Christi sacerdotes, eosdemque ovium Christi pastores) totidem nummis redimere oves propriæ noluerunt, ut morti eriperent. Brilam igitur advecti, communem cum Gorcomianis Martyribus carcerem passionemque subierunt. Nominatim vero de Adriano relatum nobis est a nonnullis, tunc illius carceris ac miseriæ sociis, in ejus sermone, vultu, moribus, insignem eluxisse cum pietate modestiam, atque in tolerandis injuriis dignam Martyre fortitudinem : adeo ut suo exemplo ceteris captivis non parum ædificationis attulerit; a quibus vicissim, ut par erat, ob suas virtutes in magna veneratione fuerit habitus.

cap. xxxix. B. Jacobus, ex eodem Ordine, aliquamdiu seductus,

306 Jacobus, cognomine Lacopius, Aldenardæ in Flandria Antonio patre natus, Præmonstratensis item instituti apud Middelburgenses monachus, prompto subtilique fuit ingenio; quod et humanioribus disciplinis, et linguarum studio F diligenter excoluit. Principio charus omnibus fuit, cum ob morum facilitatem, qua se jucundum Fratribus præbebat, tum ob alias haud contemnendas animi dotes. Præter hæc ætas, forma, statura effecerunt, ut blandiori vocabulo Jacobellus ab æqualibus vocitaretur. Ceterum anno MDCLXVI, quo iconomachiæ tempestas aliquot præcipua Belgii nostri loca pervasit, inter alios alibi multos, Lacopius quoque, Deo sic permittente, qui electis suis omnia cooperatur in bonum, ab hæreticis misere seductus ac male persuasus, primum apud Fratres id monasterio linguam suam adversus Ecclesiæ Catholicæ sacrosancta dogmata juveniliter ac petulanter, ne dicam impie laxavit : moxque monasterii desertor, apud hæreticos concionandi munus subivit; et libellum hæreticum procaci stylo conscripsit, titulo Deflorationis aureæ Legendæ.

307 At vero in hac tanta animi cæcitate non diu permanere eum passus est misericors Deus,

A. GUIL. ESTIO.

expiato prompta pœnitentia scelere.

sed cito satanæ faucibus ereptam errabundam oviculam caulis Ecclesiæ suæ benignus pastor restituit. Namque post paucos menses Jacobus, facti pœnitentia ductus, ad monasterium suum reversus est; veniam errati coram universo Fratrum Conventu rogavit; errorem, hæresimque omnem revocavit, abjuravit, execratus est. Scriptum quoque a se libellum suis ipse manibus in ignem conjecit. Post hæc injunctam sibi pro peccato satisfactionem et humiliter subiit, et obedienter implevit. Missus deinde, probri obliterandi causa, ad aliud quoddam ejusdem Ordinis monasterium, in Geldriæ partibus situm, cui nomen Insula Mariæ, vixit ibi, quemadmodum ab illius loci Fratribus accepimus, honeste, religiose et inculpate. Quin etiam nonnulla in eo monasterio scripsit adversus hæreticos; nimirum studens hac ratione sarcire damnum animarum, si quod ante seu scripto seu verbo dedisset.

martyrii palmam et ipse promeruit.

308 Eam sane, quam dixi, monasterii desertionem, nescio unde cognitam, fertur Comes Lumnius illi, cum ab ipsius ministris examinaretur, objecisse; atque Lumnio Lacopius ita respondisse, ut factum quidem non negaret, sed ab errore sic se correctum ostenderet; ut a veritate jam certius agnita, Deo propitio, nulla pœnarum acerbitate sese passurus esset abstrahi. Fuerat autem Jacobo frater germanus, idem ille, qui proxime apud Munsterienses parochum egerat, vir pius, prudens, et Catholicorum dogmatum apprime studiosus; qui et parentes ambos debito prosecutus honore, domi apud se aluerat. Huic Jacobum in pastorali munere socium et auxiliarem presbyterum adjungi tandem placuit; ea maxime gratia, uti tum in iis, quæ pietatis sunt, tum in fide Catholica, Jacobus, qui dudum infeliciter aberraverat, exemplo atque institutione domestica magis etiam confirmaretur, qui post fratris obitum, ejus successori curarum pastoralium socius, mox beatæ quoque passionis cum eo consors effectus est, annos natus triginta plus minus. Itaque ad hunc modum (ut verbis utar pii cujusdam monachi, de iis ad amicum in epistola scribentis) hi duo viri candidi Ordinis ambo, candidas in agni sanguine laverunt stolas suas.

CAP. XL.

B. Andreas Walteri nonus decimus ad coronam accessit.

309 Andreas Walteri, parochus Heinortensis (qui Dordraceni territorii vicus est) a Geusiis prædonibus, ea loca percurrentibus, domi suæ comprehensus, inde Brilam abductus est : ubi sanctis Martyribus adjunctus, particeps factus est eorum et passionis et gloriæ. In hoc viro quid aliud possum, quam admirabilem Dei bonitatem prædicare? Cum enim, ut accepimus, vitam in officio pastoratus exegisset parum castam, nec publico carentem scandalo; mira tamen et singulari Dei dignatione (cui non est difficile, pauperem virtutum derepente gratiæ suæ locupletare muneribus, atque e stercore carnalium vitiorum extractum et erectum, collocare cum principibus populi sui) donatum est ei, via, ut ita dicam, extraordinaria, martyrii coronam adipisci.

310 Ecce tibi Christiane Lector, Martyres decem et novem, a nobis ordine non sui meriti, quod solus ille discernere novit, qui eos coronavit, sed quem alia rationabilis et justa consideratio suggessit, in historia recensitos. In quo numero divinitus ad hanc excelsam martyrii gloriam præordinato, illa non absurda contemplatio est; quod denarius legis impletæ perfectionem, novenarius cælestium gaudiorum participationem significet. Nam sicut lex divina in decem præceptis continetur; ita beatorum spirituum multitudo per novem choros distribuitur. Unde quid aliud intelligendum venit, quam per observationem mandatorum Dei, Martyres nostros viam aditumque sibi ad beatissimam sanctorum Angelorum societatem præparasse? Quid enim, si quidam eorum innocentiam in omni vita minus servarunt : num ideo ab impletione divinæ legis eos putabimus extraneos? Minime quidem.

CAP. XLI.

In numero Martyrum

quid mysterii reperiat auctor,

312 Cum enim verissime dixerit egregius Doctor Augustinus, omnia Dei mandata facta deputari, quando quidquid non fit, ignoscitur; utique dubitare non debemus, quin eis perfectam legis obedientiam Deus accepto tulerit, qui maximo charitatis opere exhibito, perfectam delictorum purgationem ipsa morte acceperunt. Ceterum de eorum fortitudine hoc tantum adjicio; tantam in omnibus ac talem fuisse, quæ eos et Martyres faceret, et gloria martyrii coronandos omnipotenti Deo sisteret. Quamvis enim alius alio fortior, alacrior, promptiorque ad subeundum martyrium fuerit, et quod dissimulandum non est, infirmiores etiam nonnullos, minusque stabiles habuerit iste Martyrum cœtus, utpote qui aliorum hortatibus atque exemplis, ut invicti persisterent, animandi, confirmandique viderentur (majori enim aliquo in numero vix est ut aliter res habeat) attamen horum nemo Catholicæ fidei confessionem deseruit, nemo vacillantem animum in extremis ostendit, nemo verbo, nutu, vultu significavit se religionem, cujus gratia patiebatur, abnegare paratum, si vitam eo pacto redimere posset.

omnium et singulorum gloriosam perseverantiam asserens

312 Illud denique veraciter affirmo; cum a multis; quicumque notitiam hujus rei aliquam habere existimabantur, diligenti summoque studio, de singulorum fidei constantia perquisierimus, non aliud prorsus nos intellexisse, quam eos ad unum omnes (de iis tantum loquor, quos suprascripto numero decem et novem comprehendimus) in confessione fidei Catholicæ, pro qua patiebantur, ad ultimum usque spiritum perseverasse. Qua quidem in re veri martyrii rationem compleri, non est dubium. Quoniam autem superior historia testatur, tres Martyres, ultimo loco a nobis commemoratos, tulisse coronas trium defectitiorum, quos cum ceteris Gorcomii incarceratos, atque inde Brilam advectos, multa cum iis communia passos fuisse docuimus; forsan exspectet nunc aliquis, ut quem exitum etiam illi tandem consecuti fuerint, referamus. Quod quidem nos, non obtrectandi studio (cujusmodi malum a lingua et calamo nostro avertat Deus) sed posteaquam res quam plurimis innotuit, ideo tantum, ut in illis vel misericordiam Dei complectamur, vel justa ejus judicia pertimescamus, brevi narrationis compendio exequemur.

CA-

A

CAPUT VIII.

De iis qui defecerunt, nempe Henrico novitio, Parocho Maesdamensi, Canonico Gorcomiensi, Guilielmo Leodiensi sacerdote Minorita.

CAP. XLII. Defectio et resipiscentia Henrici novitii.

Henricus, Minorita Novitius, etsi vinculis solutus, et carceris molestia liberatus, dum tamen inter Geusios versari cogitur, et ministeria quædam apud eos obire, sæpe verberibus afflictus, contumeliis affectus, ludibriis expositus, B atque identidem monachatus improprium audire coactus, denique inter barbarorum minas a periculo suspendii nusquam securus, miseram intus et foris agebat vitam. Sed tandem fugitivum servum suum, atque in medio Babylonis commorantem, Dei dextera comprehendit, et ad gremium Ecclesiæ retraxit, sanctæque Fratrum societati restituit. Namque post aliquantum temporis spatium cum domino, cujus famulatui mancipatus erat, Dordracum profectus, clanculum sese subduxit; atque opera usus Catholicæ cujusdam ac piæ feminæ, latuit, fugam iniit, demum ad Catholicos lætus rediit, quorum communioni numquam ex animo renuntiaverat. Busciducis a Fratribus sui Ordinis fraterna charitate susceptus, atque humilem satisfactionis disciplinam pro peccato subire jussus, exinde in timore ac tremore Domino servivit, cujus bonitate fuerat ad pœnitentiam exspectatus. Denique paucis post annis epidemico morbo correptus excessit e vita.

CAP. XLIII. Parochi Maesdamensis deplorandus casus,

C 314 Alius, cujus nomine prudens abstineo, Canonicus erat Ecclesiæ Gorcomiensis. Hunc, priusquam Martyres ad extremum supplicium ducerentur, ab eorum sancta societate, una cum parocho Maesdammensi fuisse separatum, idque non sine suspicione repudiati Catholicismi, suo loco ostendimus. Qui duo nihilominus adhuc captivi retinebantur in ædibus Vicepræfecti criminalis, usque ad octavum a consummata SS. Martyrum passione diem, animis eorum inter spem et metum interim anxie fluctuantibus. Quo demum die post solis occasum, cum cœnandi gratia mensæ jam accubuissent, nihilque ea quidem hora sinistri suspicarentur, accurrens equo vectus Omalius, ligari ac duci eos imperat. Ducuntur igitur, Omalio sequente, ambo extra urbem in pomarium monasterii Ruggensis, ex arbore suspendendi. Prior parochus, homo vitæ, ut ferebatur, haud improbæ, sed idem plane indoctus, suspendi jubetur. Qui etsi metu mortis Religionem simul et sacerdotium (uti accepimus) abnegaret, omniaque ex eorum sententia et præscripto, quorum in potestate erat, facere et credere paratum se profiteretur, adeoque ad Papismum numquam se postea reversurum promitteret, quod speraret miser istiusmodi promissis præsens periculum se evasurum; attamen, Omalio jubente, quem illa ejus promissa nihil moverunt, suspensus et necatus est.

A. GUIL. ESTIO.

et infelicissimus exitus.

315 Vere infelix, qui sacris omnibus per summum scelus abjuratis, neque temporariam mortem evadere vel ad horam potuit; et quod nimis horrendum est, momento semet in mortem præcipitavit æternam; cum dicat Dominus : Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Nam et hoc ei justissime accidit, ut cum dicat idem Dominus : Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam; miser iste, timendo corporis injustum occisorem, et non timendo totius hominis justum damnatorem, uno eodemque temporis puncto, ab utroque malo, tam eo, quod timuit, quam quod non timuit, sed timere E debuit, certissime fuerit comprehensus. Qua in re rursus animadvertere nobis licet altitudinem consilii divini, quo factum sit, ut ex duobus illis, quos supra memoravimus, ex agro Dordracensi captivos in Brilensem carcerem adductos, et Gorcomianis Martyribus sociatos fuisse, alter assumptus, alter fuerit derelictus. Ille, qui deterioris apud homines vitæ judicabitur, Dei gratia ad supplementum primi numeri assumptus : iste, quem inculpatior vita commendare videbatur, justo Dei judicio derelictus.

CAP. XLIV. Paulo felicior Canonicus

316 Stabat, hunc socii casum spectans, Canonicus nudato jam collo, et revinctis brachiis supplicio proximus. Verum is cum et Gallice nosset, et lingua promptus ac disertus esset, multis verborum blanditiis usus, et magnifice multa pollicitus, tandem omnium animos ad sui commiserationem inflexit : ipso etiam Vicepræfecto criminali, et hæretico concionatore, diaboli ministro, qui calcaneo vinctorum insidiaturus accesserat, atque aliis pro illo deprecantibus. Passus est ergo tandem exorari se Omalius; dixitque Canonico : Si fidem das, te mihi fidam F operam navaturum ad ea omnia, quæ jubebo, cras pro te ad Comitem referam. Neque enim mei arbitrii est, tibi vitam condonare; sed ea gratia a Comite speranda est, apud quem pro te libens interpellabo. Canonicum fidissimam operam ad omnia, quæ juberentur, pollicentem, reduci jussit Omalius in solitam custodiam. Nec temere Canonicus ipse suspicatus est, Omalium isto facto non aliud, quam eum sibi tanti beneficii specie reddere obnoxium voluisse, ut fidum atque obsequiosum in posterum famulum et clientem eum possideret. Quod enim dextra manu truncus esset, hujusmodi famulo simul et scriba cumprimis opus habebat.

supplicium evadit,

317 Nec alius ad eam rem commodior isto viro, quod tribus linguis et loquendi et scribendi peritus, atque aliquando apud nobiles viros gratiose conversatus, magnam sibi rerum experientiam comparasset. Igitur decimo quarto post die, petito interea temporis a senatu Gorcomiano

comiano

A. GUIL. ESTIO.

comiano de qualitate vitæ ejus publico testimonio, vinculis eximitur; atque ab Omalio in familiam asciscitur, scribæ, cubicularii, œconomi, atque omnium pene domesticorum officiorum onere ipsi injuncto : sic tamen, ut non minus omnium probris ad quamvis occasionem expositus maneret; cogereturque quotidie audire, Papista, sacrificulus, et alia hujusmodi : nonnumquam vero etiam ab Omalio, ut ab homine sævo ac temulento, duriter vapularet. Denique quod minime tutum sibi esse prospiceret apud id hominum genus versari diutius; cogitare cœpit, qua ratione elabi atque eripere se periculo posset. Quod cum diu non succederet, oblata sponte tandem est hæc occasio. Bernardus quidam a Comite Lumnio præfectus fuerat colligendis reditibus bonorum ecclesiasticorum territorii Gorcomiensis : qui cum reditus Canonicorum Gorcomiensium, utpote minutos ac sparsos, quo pacto colligeret, non videret; hunc, de quo agimus, Canonicum hujus rei gratia ambire cœpit, atque ab Omalio socium flagitare; quod is novissimus sui collegii quæstor fuisset, eoque censuum ejus ac bonorum omnium accuratam notitiam habere merito crederetur. B

atque in Ecclesiæ gremium postliminio revertitur.

318 Exoratus tandem Omalius Canonico scribæ suo permisit absentiam duorum fere mensium; quod tempus ei negotio necessarium videbatur : sed ita, ut a ductore suo diligentissime eum observari mandaret, ne qua furtim se subduceret. Quod etsi ab illo solicite præstaretur; vicit tamen observantis curam industria viri, pro vita et libertate sua multo magis soliciti, atque in omnem elabendi occasionem assidue intenti. Cum enim in villas mitteretur exacturus census quosdam ecclesiasticos, eaque in re utilem, et, ut putabatur, fidelem suam operam magistro aliquoties probasset; tandem opportunitatem nactus, impia deserta societate, in qua non parum conscientiam suam inquinaverat, dicendo et faciendo multa errori atque impietati hæreticorum consentanea, ad partes Catholicorum fuga se recepit; apud quos Deo et Ecclesiæ reconciliatus, in Catholica religione ad mortem usque perseveravit, C magna Dei gratia e faucibus inferorum, atque æternæ mortis periculis ereptus. Idem quoque postea Martyrum Gorcomiensium historiam rhythmo Teutonico conscripsit; qua et nos in hoc scripto contexendo usi sumus.

CAP. XLV. *Tremendum Dei in Guilielmo judicium,*

319 Tertius eorum, qui a sanctissimo Martyrum cœtu desciverunt, Guilielmus quidam fuit; quem Gallum ob nativum idioma agnominabant, cum esset patria Leodiensis. Sicut autem duobus superioribus de misericordia Dei, qua lapsos ad pœnitentiam et salutem revocat, gratulamur; ita in hoc postremo justa Dei judicia, peccatorem in impietate sua deserentis, agnoscimus ac veneramur : ut misericordiam simul et judicium Domino cantantes, cum metu et tremore salutem nostram operari discamus. Hic namque dum mortem refugit pretiosam in conspectu Domini, vitam suam inconstantem et malam haud multo post pessima detestabilique morte terminavit. Vitam dico malam et inconstantem; quia post professam B. Francisci regulam, ter quaterve sanctam illam familiam per apostasiam deseruit : D ac novissime cum SS. Martyribus ad patibulum usque perductus, jamque supplicio proximus, cum prioris vitæ maculam omnem constanti perpessione mortis potuisset ad purum eluere, magis eam novo scelere elegit augere; dum videlicet per ignaviam ac mortis metum a sancto Martyrum collegio, Fide Catholica abnegata, nefarie semetipsum separavit.

qui ter quaterve ab Ordine apostata,

320 Qua de re ipse postea scribens ad præfectam sacrarum Virginum sanctæ Agnetis apud Gorcomienses, ita se purgare conatus est, ut diceret; Quod ore locutus sum, corde non cogitavi : quasi non et illud homini Christiano quam maxime formidandum esset, quod ait Salvator : Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Hic igitur duplici nomine, primum S. Francisci, deinde et Christi Domini apostata, Francisco quidem aliquando restitutus, at a Christo, post abnegatam semel Catholicam fidem, usque ad mortem alienus; qua nocte a sancta confessione E defecit, in domum Omalii, similiter hominis apostatæ, perductus, atque in custodia apud eum habitus fuit ad octavum usque diem. Tunc enim, quod satis ex animo monachum simul et Papistam exuisse videretur, vinculis solutus et libertati redditus, atque ab ipso Omalio armis instructus, sub signo Trelonii miles inscribitur, urbem et insulam Brilensem defensurus. Ex his infaustis initiis delapsus est paulatim ad deteriora.

demum et a Religione in omnia scelera prolapsus est:

321 Nam et hæreticos libellos lectitabat, et execrandas hæreticorum odas cantitabat, et scortum sibi copulabat; ut nulla in re militibus aliis inferior haberetur. In litteris quoque, quas paulo ante dixi, scripsisse eum ad præfectam Virginum monasterii S. Agnetis, hoc adjecit; se quamprimum eam invisurum, et uxorem ducturum; nempe monachus monacham, sacerdos sanctimonialem. Utcumque autem cetera, velut ad quæ perpetranda quædam eum commilitii necessitas ac metus mortis impulisset, aliquatenus excusari possent : illud certe, ut tam impuras et irreligiosas, et utriusque professioni F tam contrarias, ad virginem Deo consecratam, ipsamque virginum præfectam litteras daret, nulla eum necessitas, nullus metus impulit; satisque per hoc declaravit, tam castitatis quam religionis omnem curam ex animo suo se quam longissime projecisse.

CAP. XLVI. *quorum ei præmium fuit,*

322 Ceterum posteaquam se Geusiorum militum consortio semel addixit, ita brevi in eo vitæ genere profecit, ut arte studioque prædandi socios omnes facile antecelleret; stupentibus illis, quod homo nuper monachus, actus omnes vitæ militaris (ejus dico, quam impii illi prædones ac piratæ potius quam milites, et colebant et profitebantur) tam cito perdidicisset, tamque dextre exerceret. Solus aliquando currum hominibus onustum, via publica ausus est aggredi, atque ingenti terrore injecto deprædari. Sed et aliis multis audaciæ sævitiæque militaris exemplis inter æquales sese nobilitabat. Postquam autem per hujusmodi facinora fidem ingeniumque suum

abunde

A abunde probasse visus fuit; tum apud Omalium sympatriotam suum hoc assecutus est, ut vinum e Comitis cella promendum ferendumque ei crederetur. Sed hic quoque, quamvis in re vili ac modica, malam fidem suam vilis apostata declaravit; ut juxta Domini sententiam, eum, qui in modico iniquus est, nihil mirum fuerit et in magnis iniquum, atque infidelem reperiri.

turpem vitam laqueo finire.

323 Clavem imitatus est cellæ vinariæ; ut cum amiculis et nequitiæ sociis, quoties commodum esset, compotaret. Verum iidem illi compotores factum prodiderunt. Mox igitur Gallus, rursum custodiæ traditus, duplici crimine accusatur, furti et veneficii. Nam præter fraudem vini, furtim cum sociis exhausti (qua in re vere culpabilis erat) alterius quoque longe atrocioris criminis suspicione gravatus est; quod de veneno miscendo consilium cœpisset, atque ejus potu Comitem, cum amicis convivantem, tollere e medio constituisset. Cujus rei falso creditur insimulatus. Ceterum admotus quæstionibus, et B fraudem, quam commiserat, confessus; tertio mense post Martyrum necem suspendio strangulatur; vere miser et infelix. Quid enim infelicius, quam derelicta sanctorum Fratrum societate, et abjecta, quæ jam capiti impendebat, martyrii corona, per scelera et flagitia, brevissimi sibi temporis auctarium ad vitam facere; ac denique eamdem propter furtum, infame crimen, infami supplicio amittere? Quam ne consimili supplicio propter Christum, ejusque sanctam Catholicam Ecclesiam amitteret, tanta interim mala et fecerat, et passus fuerat.

Quid de ejus salute censeri possit.

324 Ut jam illud taceam, quam sit vehementer metuendum, ne post mortem corporis, infelicem ejus animam æterna mors et supplicium nunquam terminandum exceperit; nimiumque vere dici de illo queat, quod de alio quodam scripsit divus Basilius : transfugam illum et a vita perpetuâ excedisse, et hac temporaria non diu gavisum fuisse. Erat hic unus ex duodecim fratribus Franciscanis, quos passionis labor exercuit. Et ceteri quidem undecim perseveranter usque in C finem Christum secuti sunt, sicut undecium Apostoli; hic vero Fratrum duodecimus, furto simul et apostasia, reprobum illum Apostolorum duodecimum Judam expressit. In undecim illis bonitatem suam mundo declarare voluit clementissimus Pater, coronans eos in misericordia et miserationibus; in hoc novissimo, severitatis suæ voluit exemplum exhibere justissimus judex. Cujus judicia, sive manifesta, sive occulta, peccatoribus quidem gravia sunt; at injusta esse possunt.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De visionibus et variis beneficiis interventu sanctorum Martyrum impetratis.

Deus qui per Prophetam dixit : Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum; Et rursus per Flium suum : Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus : non tantum æternæ vitæ coronam reddit iis, qui pro ipsius nomine mortem subierunt temporalem, verum in hoc etiam seculo Martyribus suis sæpenumero martyrem se vicissim exhibere dignatur; dum testificationibus quibusdam divinis apud homines sanctitatis illorum et gloriæ fidem faciens, eos honorat; ut quos viventes mundus despexerat, mortuos venerari incipiat; miraculis, velut datis e cælo testimoniis ornatos. Qua in re, quantum Martyribus nostris conferre dignatus fuerit ille, quem in Sanctis suis admirabilem Ecclesia prædicat, brevi narratione complectar : non tamen omnia, quæ contigerunt hujus generis, allaturus (etenim audio locum sepulturæ Martyrum usque hodie medios inter hostes a Catholicis utriusque sexus hominibus pie frequentari (multis beneficia sanitatum a Deo per illorum merita petentibus atque impetrantibus) sed ea commemoraturus tantummodo, quorum specialis et certior ad me notitia pervenit. E

A. Guil. Estio. Cap. I. E multis miraculis pauca narraturus auctor,

præmittit visionem Matthiæ Thorani,

326 Et quidem primo loco reponendum illud arbitror, quo Martyres suos commendare Deus voluit ea ipsa hora, qua stringentibus adhuc eorum colla carnificum manibus, vixdum illi mortalitatis hujus vinculo penitus erant absoluti. Vir quidam apud Gorcomienses, non minus integritate vitæ, quam fide Catholica insignis, Matthias Thoranus (hoc enim illi cognomen a loco natali, Campiniæ municipio) singulis noctibus e strato surgere, Deumque pro salute civitatis precari solitus erat. Is sub horam quartam post medium ejus noctis, qua Martyres interfecti sunt, dum solitis precibus ac pietati vacat, in visione conspexit eos omnes stolis albis amictos, et coronas aureas admirabili fulgore capitibus impositas habentes, quorum in humeros demissa cæsaries, pulchro cincinnorum ordine divisa sparsaque, vultus eorum decenter ornare, et quamdam iis majestatem conciliare videbatur; sive veros Nazaræos Domino recenti morte consecratos, sive eorum animas sponsas æterno sponso Christo, ad immortalem vitam nuptiasque cælestes obviam procedentes, istiusmodi F corporis habitu significatum interpretari libeat. Eam porro visionem minime commentitiam esse (quod alioqui suspicari quispiam potuerit) hoc argumento satis liquet.

quam veram fuisse demonstrat.

327 Cum primum enim dies illuxisset, accedens vir ille cives suos Catholicos, qui captivorum liberationem omnibus votis exoptabant, eamque per Orangii litteras (quarum meminimus alibi) certa spe sibi pollicebantur, hujusmodi verbis eos allocutus est : Non est, cives mei, quod illos huc reversuros amplius speretis, jam enim martyrio defunct sunt; jam martyrii coronas acceperunt. Ac ne dubitetis, ego ipse, mihi credite, eos coronatos vidi. Itaque morte eos affectos esse scitum creditumque fuit Gorcomii, multo ante quam Brila reversus quispiam id nuntiare potuerit. Sed et eadem ipsa hora, qua visum illud servo Dei fuit ostensum, supplicia Martyrum consummata fuisse, et testati sunt postea, qui eo tempore Brilæ fuerant, et res ipsa protinus apud omnes divulgata non permisit ignorari. Quod etsi quidam Marty-

rum

A. GUIL. ESTIO.

rum diutius spirantes pependerint, animadversio tamen per milites facta, finem ea, qua diximus, hora accepit. Et Deo revelante, coronati apparere potuerunt una cum reliquo sociorum Martyrum choro, qui licet nondum mortui, jam tamen in proximo coronam immortalitatis erant accepturi.

CAP. II. *Alia item Gorcomii clarissima visio Matthiæ Estii, auctoris patrui.*

328 Similem porro visionem, eadem hora atque in eadem civitate sibi oblatam fuisse, retulit alter quidam Matthias, cognomine Estius. Is mihi patruus fuit, atque eo referente, frater meus germanus audivit. Qui cum magnam noctis illius partem cum uxore sua (ut multi tunc Catholici) pro salute captivorum et civitatis orando consumpsisset, ac demum quieti se composuisset, vidit eosdem illos Martyres ante lectum suum ordine stantes, ingenti splendore, gratia, et gaudio perfusos : et Franciscanos quidem omnes habitu consueto, duos vero pastores lineis epitogiis (quæ vulgo superpellic vocamus) indutos : porro Guardianum singulari suavitate sibi, quemadmodum in vita solet, arridentem. Quibus transitu discedentibus, B videre visus est Nicolaum parochum uxori suæ juxta cubanti (cujus in vita confessarius fuerat) signo crucis protensa dextera benedicentem. Hæc ille non per somnium, neque in phantasmate, sed apertis et vigilantibus oculis a se visa fuisse, sincere et constanter affirmavit, homo simplex, rectus ac Deum timens. In quem proinde nulla tam insignis fallaciæ, fabulam ut ex suo cerebro confinxisse videretur, suspicio caderet. Qualem fuisse novimus et eum, cui superior visio fuit ostensa. Talibus siquidem sua secreta revelare solet Altissimus; quoniam Psalmographo teste : Secretum Domini timentibus eum; et juxta Sapientem : Cum rectis secretum ejus, sive, ut nos legimus, cum simplicibus sermocinatio ejus; quia nimirum, ut ait Gregorius, de supernis mysteriis illorum mentes Deus radio suæ visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat.

CAP. III. *Novum beneficium Matthiæ Thorano collatum,*

329 Porro quid beneficii in alterum istorum postea per Martyres suos Deus contulerit, non arbitror hoc loco prætermittendum. Id autem, quemadmodum ex compluribus fide dignis, qui Gorcomii tunc erant, accepimus, ita se habet. Non C multo post Martyrum necem contigit. Thoranum supra memoratum, herniæ qui morbus est erumpentium intestinorum, a multis annis obnoxium, misere torqueri usque ad vitæ periculum. Jamque horis viginti quatuor plus minus, exstantia intestina restitui non poterant, adeo ut nulla misero homini vitæ spes reliqua videretur. Adhibebantur quæcumque tam præsenti periculo depellendo solitum erat adhiberi. Quæ cum omnia nihil proficerent, non jam aliud quam certa mors exspectabatur. Tandem ægrotus, desperatis humanis remediis, sumpta fiducia, divinam opem imploravit per intercessionem et merita Martyrum Gorcomiensium, qui Brilæ mortem pro fide Catholica nuper oppetiissent. Nec defuit piæ precationi successus. Mox enim, omnibus, qui aderant, obstupentibus, præsenti periculo liberatus, sanitatem recepit, quodque reliquum vitæ deinceps egit, Deo et sanctis Martyribus acceptum tulit.

330 Aliud, quod Brilæ contigit, asscribemus; quemadmodum id Abbate monasterii, quod dicitur D Insula Mariæ, referente cognovimus. Vir quidam Catholicus Brilensis, cum ex podagra gravissimis doloribus affiictaretur, portas urbis egressus, ad locum in quo sanctorum Martyrum tumulata jacebant corpora, prorepere vix potuit. Ibi vero, fusis humiliter precibus ad eum, qui Martyres coronaverat, statim medelam consecutus est. Mox enim podagra liberatus, sanus domum rediit, gratias agens Deo, qui per Sanctorum suorum merita, potentiæ suæ miracula dignatur ostendere.

CAP. IV. *et ablati alteri podagræ dolores.*

CAP. V. *Annisversario SS. Martyrum die,*

331 His accedat insignis illa victoria, quam magno et singulari Dei beneficio, regii Catholicique milites ex hoste perduelli et hæretico reportarunt juxta Harlemum, Hollandiæ civitatem, proximo post Martyrum necem anno; et id quidem ipso passionis eorum anniversario die, ipsaque etiam hora, quam ex vita emigrarant. Id quomodo factum sit, referam. Harlemum arctissima obsidione cingebatur ab exercitu regis Catholici, in tantum, ut annona jam omni pene consumpta, fames undique miseram civitatem miserabiliter depasceret. Igitur eam sic extreme laborantem extremo quoque conatu Geusii, qui per E Hollandiam erant, periculo liberare vehementer cupientes, quotquot ardentiori studio factionem eam sectabantur, sponte et suis stipendiis plerique eam expeditionem aggressi sunt, conflato ex seipsis exercitu peditum ad quatuor millia, et equitum quingentorum.

Gorcomianis festum privatim celebrantibus,

332 Hi se Amatores vocari voluerunt, quod (ut ipsi quidem ferebant) solo patriæ et Religionis amore ducti rem tantam aggrederentur; cum revera magis ad id faciendum eos odium Catholici Regis, simul et Catholicæ Religionis impelleret. Per idem tempus multi Catholici, Gorcomienses, qui partim in sua adhuc civitate degebant, partim inde profugi in exteris civitatibus versabantur, appetente anniversario passionis SS. Martyrum die, religiosa pietate vigiliam ejus diei spontaneo jejunio sanctificabant, atque ipsum natalem, festum ac solennem agebant; utrumque vero diem piis precibus transigebant, Deum suppliciter orantes, ut improbos hæreticorum conatus evertere, consilia dissipare, vires dissolvere, fastum dejicere, denique toti patriæ salutem et Catholicam F Religionem restituere dignaretur. Atque hæc omnia per intercessionem et merita novellorum Martyrum poscere non dubitabant; scilicet persuasum habentes, eos, qui propter fidei Catholicæ confessionem, manibus hæreticorum occubuissent, et vere Christi Martyres esse, et ut Dei amicos, ac nostræ salutis apud Deum suffragatores invocari rectissime posse. Ceterum quam religiosum hoc et pium Catholicorum precandi studium nequaquam frustra fuerit, exitus docuit.

insignis ad Harlemum victoria

333 Paratæ jam erant copiæ Geusiorum, parati currus circiter quingenti (quod et Laurentius Surius in suo rerum gestarum commentario commemorat) commeatu et armis et rebus aliis ad defensionem civitatis necessariis onusti, quos in urbem introducere, vi penetratis ac perruptis hostium castris, decretum erat. Igitur septimo Idus Julii sub exortum auroræ, Geusianus exercitus ex inopinato irrupit in eam partem castrorum, quam Germani milites tenebant. At hi, cum vix

essent

A essent sexcenti numero, nec parum attonitos eos reddidisset tam gravis et inexspectatus hostium imtus, (mirum) ita cælesti auxilio repente roborati sunt, ut armis tumultuarie correptis, primum quidem soli impetum gravem sustinuerint, mox aliis ex omni parte castrorum accurentibus adjuti, numerosum atque instructum illud hostium agmen dissiparint, peditesque ex eo ferme ad duo millia, et equites centum prostraverint, reliquis in fugam compulsis : currus autem ceperint amplius trecentos, omnes commeatu refertissimos. Post hanc sociorum cladem Harlemenses in extrema jam fame, omni spe subsidii atque alimonaniæ destituti, statim ultro sese ac supplices in potestatem Catholici Regis dedere parati, solam vitam incolumem pacti sunt; ac bonorum mobilium, ne militi in prædam darentur, pretium æstimatum solvere jussi.

a Regiis Catholicis obtinetur,

334 Itaque quarto post die, hoc est, tertio Idus Julii, portis apertis, regium militem intra mœnia receperunt. Restituta ex eo tempore ci- B vitati illi Catholica fides, annos octo continuos plus minus, in tanta circum frementium hæreticorum per universam Hollandiam frequentia, non absque singulari numinis ope, sarta tecta conservata est; nimirum eo usque, donec inconsulta simul et inauspicata quadam dissidentium partium pacificatione (de qua non est hic pluribus agendum) eversus reip. status, ad extremum Harlemensibus quoque Catholicæ religionis exercitium publicum invitis extorqueret : quibus tamen neque animus sincere Catholicus, neque usus ejus Religionis, saltem privatim exercendæ, vel in hunc diem extorqueri potuit. In hanc victoriam; duos versiculos chronicos, qui et annum et mensem et diem rei gestæ complecterentur, fecit oculatus testis, Augustinus Nezerus Furstenbergensis, Poeta et Theologus, idemque Germaniæ tunc militiæ Catholicus ecclesiastes. Sunt autem isti :

nonVs IVLI erat : en fVnestVs geVsICa CœtVs
tVrba tIbI. VIVaX gerManVs VICtor aLaCrIs.

de qua carmen.

335 Ejusdem auctoris carmen, quo eam pu- C gnam et victoriam describit, et ut pium poetam decet, singulari Dei auxilio asscripsit, studio brevitatis omitto. Ubi et horam, quam supra diximus, commissæ pugnæ, et cetera omnia nostræ narrationi consentanea commemorat. Quamquam autem hic tergiversari quispiam possit, et id, quod accidit, vel casui vel virtuti militari, vel hostium ignaviæ magis ascribendum putet : ego sane tam felicem pugnæ successum sanctis Martyribus acceptum ferre non dubito; tot præsertim ac talibus conjecturis atque argumentis ad eam rem concurrentibus. Quorum primum est, pia ac sedula multorum Catholicorum oratio, divinam opem contra hostes per SS. Martyrum merita implorantium : alterum, dies passionis eorum anniversarius, idemque primus : tertium, quod ipsum quoque pugnæ tempus cum hora passionis congruerit. Quartum addo, quod victoriæ modus et magnitudo manifeste præsentem Dei manum pro sua Ecclesia pugnantis ostenderit. Quæ cuncta simul considerata merito piis et Christianis mentibus persuadent, ideo eam talem victoriam, eo die et hora tam mirabiliter a Deo fuisse concessam, ut hoc tamquam evidenti voluntatis divinæ testimonio, sanctorum Martyrum dies deinceps anniversarius apud posteros consecraretur.

A. GUIL. ESTIO.

CAP. VI. *Quæ alia SS. Martyribus ab auctore victoria tribuatur.*

336 Aliud referam superiori non dissimile. Nota est Balthazari Gerardi Burgundionis plusquam heroica virtus, qua et communem patriæ ac religionis hostem, publice declaratum ac proscriptum, fortiter e medio sustulit; et vicissim immanes corporis cruciatus admirabili patientia pertulit. Qua in re nostris temporibus alterum ille exhibuit Joannem Nicomediensem; qui, quod impia Principum adversus Christianos edicta e publico, ubi pendebant, detracta palam discerpsisset, omnia tormentorum genera sibi propter hoc admota, vir nobilissimus tanta vultus ac spiritus alacritate perpessus est, ut ne doloris quidem in eo signum ullum appareret. Hujus tantæ virtutis æmulator Balthazarus, egregium illud, omnique memoria dignum facinus, nisi precationis E ad Deum clypeo præmunitus, aggredi noluit. Die namque natali Martyrum Gorcomiensium anniversario, post annum passionis eorum duodecimum, Delfis Hollandiæ, quo ejus rei perficiendæ gratia accesserat, sacram ædem secretius ingressus est, ibique suppliciter (uti se vidisse testati sunt, qui forte aderant, Catholici quidam Delfenses) aperto capite, fixis humi genibus, et junctis ac sublatis in altum manibus, summa animi devotione Deum precatus est horam unam continuam, aut eo diutius. Docuit autem rei eventus exauditum eum fuisse; videlicet ea impetrata animi fortitudine, quam et postera die, quæ decima Julii fuit, interfecto tyranno, ac deinde quatuor sequentibus diebus, quando per exquisita tormenta, perque acerbissimum mortis supplicium glorioso martyrio defunctus est, pene incredibilem, atque hostibus etiam ipsis stupendam demonstravit. Cur igitur non putemus, suffragiis meritisque nostrorum Martyrum, quorum in natali certamen suum Deo tanta orationis instantia commendavit, victoriam adeo præclaram et seculis omnibus memorandam, Balthazaro divinitus F concessam fuisse?

CAPUT II.

In Rutgerum Estium, hujus historiæ collectorem, SS. Martyrum beneficia. Insatiabilis Lumæi crudelitas in quatuor monachos Schonhovianos, et duos FF. S. Hieronymi Gaudæ.

Ad eum nunc venio, qui in pervestigandis et colligendis Martyrum Actis, præcipuam multoque maximam operam posuit; materiam vero collectam, ruditerque digestam mihi scripturo

suppeditavit

A. GUIL. ESTIO. CAP. VII.

Rutgerus Estius hujus historiæ diligentissimus collector

suppeditavit. Nam et in eo quædam acciderunt, quæ pro commendandis Martyrum suorum meritis exhibere Deum voluisse, nemo pius, credo, negaverit. Fuit is germanus meus Rutgerus Estius, vir (ut multi mecum noverunt) eximiæ pietatis in Deum, ac profusæ largitatis in pauperes. De quo sane non fuit mihi tacendum : non solum propter id, quod nunc agitur, verum etiam, ne vel amantissimum fratrem sua laude fraudare voluisse videar, vel mihi plus aliquid, quam oportuit, in hoc præsenti opere vendicasse; quando etiam ad id, quod a me præstitum est, ille, dum vixit, tam litteris absens, quam præsens verbis, assiduus hortator atque impulsor fuit. Causa vero incipiendi negotii, quam mihi sæpe retulit, hæc illi erat.

partim vidit oculis suis,

338 Videbat quosdam temere ac sine judicio undecumque audita recipientes, ad scribendam Martyrum historiam nimia facilitate prorumpere. Videbat et alios nimium affectibus indulgere, non sine veritatis dispendio; dum privatim huic B aut illi personæ plus satis student. Nonnullos vero fortia quædam facta de alio in alium transferre. Quemdam etiam, dum suum dedecus atque ignaviam tegere vult (erat enim unus defectitiorum) non modo truncam et imperfectam fecisse historiam; sed et in eorum, qui perstiterant, virtute prædicanda, multo quam par erat, remissiorem fuisse. In his omnibus dolebat, Martyrum injuriam, quibus et subtraherentur veræ certæque laudes, et affingerentur falsæ aut incertæ. Cupiens igitur huic tanto malo mederi, ne aut gloriæ Martyrum aut veritati deesset, pio zelo incitatus primum ipse rem aggressus est; deinde me, ut cœpta ejus perficerem, ac materiæ formam induerem, denique totum opus in lucem ederem, rogavit et impulit. Ipse quidem (ut de ejus diligentia amplius aliquid dicam) Ultrajecti in exilio positus, toto fere biennio, quod proxime secutum est Martyrum necem, quando recentissima erat gestorum notitia, viventibus adhuc et nondum dilapsis iis, qui vel C captivitatis atque etiam passionis aliquo usque participes fuissent, vel oculati testes essent, vel ex hujusmodi testibus suam notitiam accepissent, omne studium eo contulit, ut quæ circa Martyres Gorcomii, Dordraci, Brilæ fuissent acta, perdisceret.

partim ab oculatis testibus accepit;

339 Itaque ab unoquoque ex illis partibus adventante, quem scire aliquid earum rerum existimabat, modo fide dignus videretur, exacte et curiose percunctabatur de singulis; audita vero statim chartis commendabat. Taceo de iis, quæ ipsemet Gorcomii, communem cum Martyribus sortem aliquantisper expertus, oculis suis viderat, ut ad ea testibus non egeret. Veritatis autem tanta ei cura fuit, ut nihil nisi compertum testatumve reciperet. Quod si dubium quid, minusve certum adferretur; prout erat fides referentis, aut rejiciebat, aut tamquam incertum, sive ut verisimile dumtaxat, suis collectaneis inserebat. Denique nihil gratiæ cujuspiam dabat, non offensioni cedebat, ut secus, quam dictaret conscientia, quidquam scriberet. Quam veritatis constantiam nos quoque tam in concinnandis, quæ ille dederat, quam in adjiciendis iis, quo- D rum postea notitiam accepimus, pari studio ac sinceritate sumus secuti. Neque enim eramus nescii, quanti piaculi sit, falsa pro veris, aut dubia pro certis in historia scribenda, præsertim ecclesiastica et sacra, lectoribus obtrudere. Sciebamus etiam, quam sit absurdum atque perversum, Christi Martyres, ipsiusque veritatis certissimos testes, falsis aut incertis exornare laudibus : quamque stultum et ineptum, per mendacia Dei honorem promovere velle, cum scriptum sit : Numquid Deus indiget mendacio vestro?

dysenteria primum eorum meritis liberatus,

340 Dum igitur in hoc pio opere Rutgerus versaretur, et sparsa, quæ annotaverat, colligere cœpisset, in dysenteriam incidit, quæ non solum ab incepto eum prohiberet, verum etiam vitæ periculum ac desperationem adferret; maxime quod remediis ad curationem morbi necessariis ob exilii paupertatem destitueretur. Exilium enim cum patre sene voluntarium pro fide Catholica, relictis omnibus, patiebatur. Tum metuens, ne se mortuo schedæ dispersæ ac neglectæ perirent, E et per hoc veritas historiæ Martyrum obfuscaretur, supplex Deum oravit id tantum, ut vi morbi repressa, tempus sibi concederet absolvendi, quod ad ipsius gloriam inchoaverat. Piam supplicationem exaudivit Deus, nec opem distulit. Nam ecce statim eadem hora fluxus, quo pene continuo laborabat, cessavit, nec rediit : tantumque virium ab infirmitate corporis ei tunc redditum est, ut, actis Deo gratiis, sine molestia cœptum opus persequeretur.

CAP. VIII.

tum etiam eo affectus beneficio,

341 Est autem et aliud, quo sedulam piamque Rutgeri operam sibi gratam fuisse, nequaquam obscure testatus est Martyrum Dominus. Celebrabat ille privata devotione quotannis novorum Martyrum natalitia, festum agens diem : imaginesque eorum, quas ad vivum depictas habebat, exornans, et coram eis elegantes odas Teutonicas, in Martyrum laudem a se compositas, suaviter cantillans : atque eo spirituali gaudio in commemoratione Sanctorum exultans. Vertebatur jam annus ab illorum passione vicesimus, quando F post jejunium quadragesimale, solo pane et aqua transactum, gravi corporis infirmitate laborare cœpit, ex qua etiam mortuus est. In eo morbo quoties ille Nicolaum Picum invocabat? dicens : Sancte Nicolae, ora pro me. Sancte Nicolae, adjuva me. Quoties ad Martyres, quorum honori servierat, suspiria sua ac desideria transmittebat? Nec id certe in vanum. Omnino enim exauditus est; non sic quidem, ut a morbo liberatus, sicut olim, sanitatem reciperet temporalem (jam enim sublimior merces piis ejus laboribus parabatur) sed alia quadam ac singulari ratione. Namque Nicolai et sociorum ejus Martyrum recurrente natali, in ipsa nocte anniversaria passionis eorum, atque in eadem noctis vigilia, qua supplicium illorum fuerat inchoatum, ex hac vita mortali ad ipsorum Martyrum beatam societatem evocatur : cum sanctæ ejus migrationi mecum adessent duo presbyteri, iidemque theologiæ professores, Joannes Deckerius ex Societate Jesu, et frater noster Arnoldus Estius Minorita.

342 Quis

A

ut ipsorum natali die, tamquam vigesimus Martyor ad eos accederet.

342 Quis hic non miretur ordinem divinæ dispositionis? Imo quis divinum testimonium etiam in morte illius viri non agnoscat? Quis casu gestum putet, ut sic in eo res et tempora convenirent? Pro Martyribus laborat: Martyribus honores quotannis instaurat: Martyres in lecto doloris invocat: ad Martyres evocatur, et præmio pii laboris donatur: finem facit dies illorum anniversarius. Denique rem totam hora migrationis confirmat. Sec nec vacat, opinor, intercedentium annorum numerus. Forsitan enim ideo viginti annis servatus est, ut ipse novemdecim Martyribus vicesimus accederet, ac velut postliminio consors fieret beatæ eorum passionis, quam ante totidem annos, Deo volente, non tam defugerat, quam distulerat, ut prius Acta Martyrum scriberet, quam passionis eorum et præmii consortio gauderet. Si enim, qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; cur non accipiat mercedem Martyris, qui Martyres in nomine Martyrum tot obsequiis

B honoravit? Igitur satis existimo piis omnibus liquere, quemadmodum etiam in illo viro Deus suorum Martyrum gloriam illustrare voluerit.

CAP. IX. Alia Lumœanæ feritatis exempla

343 Sed a veneratore Martyrum ad persecutorem narratio transeat, ut in hujus etiam morte, Lumnii dico, divinum pro suis Sanctis testimonium agnoscamus. Etenim si recte sacri et ecclesiastici scriptores, Antiochi, Herodis, Maximiani et Maximini, multorumque aliorum, qui pios homines persecuti sunt, fœdas, horribiles, et insolitas mortes studiose descripserunt, ut inde lector, intelligeret, quam fuerint illi Deo grati, quorum injustas afflictiones et neces etiam in præsenti seculo sic ultus est: arbitror etiam hac parte pro nostris Martyribus testimonium haud leve suppeditari. Prius tamen quam exitum illius iri exponam, referenda mihi sunt et alia quædam ab eo, post Martyrum nostrorum interitum, impie, crudeliter, et barbare in Dei servos perpetrata. Quod quidem non erit ab instituto nostro alienum, non modo quia Martyrum scribimus

C historiam, verum ob id quoque, quoniam hi, de quibus dicturus sum, ut posteriores nostris fuerunt, ita virtutem eorum et constantiam, rumore statim ad aures ipsorum perlato, suis præclaris et quodammodo divinis testimoniis ornarunt.

in quatuor Religiosis Sconhoviensibus

344 Cum igitur Lumnio prima perduellionis et crudelitatis initia Brilæ pro voto succederent, ad interiorem Hollandiam paulatim est progressus, ubique talem se, qualis erat, exhibens, id est hominem ferum, et sacerdotum monachorumque sanguinis sitientem. Itaque circa Kalendas Octobris oppidulum in ripa Rheni situm, nomine Sconhoviam (quam Latine bellam curiam in suis epistolis interpretatur Thomas Kempensis) obsedit ac deditione cepit; pactis quidem et juratis conditionibus, ut et Catholicæ Religionis usus, et tam personarum quam religiosorum locorum privilegia salva obsessis manerent; sed quorum nihil ab homine perfido præstitum fuit. Nam non multo post per milites, impiæ suæ voluntatis ministros, ejus loci templa profanavit, aras evertit, Christi Sanctorumque ejus imagines confregit, sacram supellectilem diripuit, Sacramenta conculcavit: tantum aberat, ut Catholicis exercitium aliquod suæ Religionis, uti pactus fuerat, permitteret. Quin vero mox ad solitam ministrorum Dei carnificinam sese cum suis convertit. Erat extra muros urbis insigne monasterium Canonicorum Regularium montis S. Michaelis, Hemmense vocant. Ejus Religiosi propter hostium excursiones in oppidum commigrarent. Verum ubi tutiores se fore putabant, pessime tractati sunt.

A. Guil. Estio.

perfide ejus jussu necatis.

345 Unus eorum, Theodoricus nomine, Gaudanus patria, multis vulneribus ab impio milite confossus et interemptus est. Alii duo, Jacobus item Gaudanus ac monasterii Supprior, et Cornelius Sconhovianus, ex arbore nuce, quæ e regione domus senatoriæ stabat, suspensi et strangulati sunt. His tribus ad martyrium accessit quartus, ejusdem cœnobii contubernalis, Gasparus nomine, quem equinæ caudæ alligatum barbari illi, multis, qui rem spectabant, commiserantibus, Gaudam usque pertraxerunt, oppidum duobus fere milliaribus Sconhovia dissitum: quod fraude E quorumdam perditorum hominum ante quatuor menses in Geusiorum potestatem fuerat redactum. Illic Gasparum ex antenna navis, quæ erat in Isula flumine extra mœnia civitatis, atque ex opposito arcis, sublimem deligarunt, et sursum deorsum trahentes ac retrahentes, animam ei tandem extorserunt: tum pro spectaculo corpus suspensum diebus aliquot reliquerunt. Hæc passi quatuor illi, non ob aliud, quam quia Catholici, quia monachi, quia sacerdotes erant.

CAP. X. Guardianus et Vicarius Gaudanus

346 Atque hæc omnia Lumnii potissimum auspiciis gerebantur. Nam et ipse sub idem tempus Gaudam profectus est, tyrannidis promovendæ causa. Sed eo cum venisset, a primariis quibusdam ejus loci viris, Geusiis quidem illis, sed politicis, placide submonitus est, ne, quod alibi factum ab eo didicerant, ad necem monachorum et sacerdotum statim prorueret. Dissimulandum esse ad tempus, donec res ipsius per Hollandiam melius essent constabilitæ. Metuendum alioqui, ne multorum animos prima facie abs se alienaret. Ea monitio nonnullum ei metum injecit. Unde F cum paulo post duo ejus loci Minoritæ, Guardianus et Vicarius (quos diu captivos in arce tenuerant Geusii, multisque modis afflixerant, Guardianum præcipue) fuissent ad eum in curiam adducti, et ad pedes ejus abjicere se coacti, quorumdam civium supplicatione, saltem id impetratum est, ut (quod beneficii loco habebatur) vivi ab ejus oculis discederent: quamquam non sine terrore et periculo: nam supplicantibus cum contemptu et ira respondebat, verbis ter repetitis; Sacrifici et monachi; veluti significans invisum sibi esse hoc genus: ideoque se invitum eis parcere, nec libenter audire, si quis pro iis interpellaret. Quam enim ejusmodi preces illius ingenio molestæ fuerint et exosæ, probat hoc, quod referam. Cum aliquando vir quidam mihi notus, homo Geusianæ factionis, aliquid postulaturus ad eum accederet, hac salutatione exceptus est: Si scirem, inquit, te pro monachis interpellatum venire, temetipsum suspenderem.

347 Verum Gaudæ recenti adhuc adventu metus

A. GUIL. ESTIO. *quomodo tyranni manus et furorem evaserint.*

tus eum repressit, ex ea, quam dixi, quorumdam admonitione conceptus. Igitur ab ejus conspectu ducti Franciscani ad ædes senatoris cujusdam Catholici, velut ad custodiam liberiorem, atque inde clam opera amicorum subducti; cum post aliquot dies iterum Lumnio sistendi, diligentissime ab ejus satellitibus quærerentur, reperiri non potuerunt. Ac certe, si reperti fuissent, haudquaquam illius homicidæ manus evasissent. Quare paulo post eorumdem amicorum studio et industria procuratum est, ut veste vultusque specie mutata, per medios milites portarum custodes urbem egressi, ad partes Catholicorum salvi pervenirent. Ita namque Deo visum fuit, ad utilitatem Ecclesiæ eos in vita aliquantisper adhuc servare. Erat horum alter, quem Guardianum dixi, Antonius Nusculus, patria Gorcomiensis, Nicolao Pico amicitiæ vinculo conjunctus, vir corpore exiguus, sed pietate, doctrina et eloquio magnus, ac frequentissimo auditorio concionari solitus; ut qui sæpe ad tria aut quatuor millia, B vel eo amplius, auditores habuerit. Post id tempus Guardianum egit Busciducis, tum Antverpiæ. Postremo cum valetudinis gratia profectus esset in Galliam, apud Parisios vitæ exitum sortitus est.

CAP. XI. *Quales fuerint Fratres S. Hieronymi Gaudæ.*

348 Porro frustratus hac præda Lumnius, in alios duos ex occasione vertit furorem : de quibus ea, quæ a fide dignis accepi, commemorabo. Erat Gaudæ domus fratrum, ut alibi quidem vocantur, S. Hieronymi : sed illic a S. Paulo, ecclesiæ suæ patrono, Paulitæ nuncupabantur; tametsi vulgus eos vocitaret fratres collationarios, nomine indito a collatione, hoc est, brevi et familiari concione, quam Dominicis aliisque festis diebus in oratorio suo, post vesperas ecclesiæ majoris finitas, ad populum habere consueverant. Ea collatio fere versabatur in historiis et exemplis Sanctorum utiliter ad imitationem populo proponendis, Quamvis autem tenues essent monasterii proventus (nam ante inventam artem typographicam, scribendis et compingendis atque divendendis libris, vitæ necessaria sibi comparabant) in egenos tamen benignitatem exercebant, quam poterant, memores illius præcepti; Si mul- C tum tibi fuerit, abundanter tribue : si parum, etiam hoc libenter impertiri stude.

Eorum præfectus et œconomus

349 Præfectus monasterii, quem Patrem vocant, erat Joannes Rixtellus Brabantus; vir in cujus vultu et moribus mira pietas reluceret, corporis vero tanta macies, ut vix ossa pellibus hærerent. Erat autem (ut ex epistola cujusdam amici, qui cum eo familiare colloquium interdum habuit, intellexi) non solum in humanioribus, verum in sacris quoque Litteris, ac veterum Patrum scriptis plurimum exercitatus. Is, postquam mota fuit a Geusiis in Catholicos persecutio, sæpe pio cuidam sacerdoti dixit : O utinam dignus efficiar corona martyrii! Cumque de Martyribus Gorcomianis inaudisset, fortitudinem eorum et constantiam admiratus, et finem exoptans similem, magno cum animi desiderio dicebat : Moriatur anima mea morte justorum, et novissima mea fiant horum similia. Præfectum moribus referebat œconomus, procuratorem appellant, Adrianus Textorius, Gaudæ natus. Nam et ipse pius admodum et humilis erat, idemque non indoctus. Qui cum D aliquando Geusiis militibus in monasterio collocatis, pro obsequio funem bombardicum accenderet, veluti præsagiens dicebat : Sic nobis instrumenta præparanda sunt, quibus occidemur.

dum ad Lumæum deprecatores accederent,

350 Cum igitur viderent hi duo, quos dixi, monasterium suum ab impiis militibus magno numero teneri, omniaque ejus sacra, non sacra, misceri, rapi, dissipari atque disperdi, nullum fratribus ipsis angulum ad manendum relinqui, tandem inito consilio, die xxv Novembris ante meridiem, habitu suæ professionis pro more induti, Comitem Lumnium, qui in arce civitatis morabatur, adeunt oraturi, qua possunt humilitate, ut intolerabilem militum suorum insolentiam compescat, aut certe potestatem fratribus faciat, rebus salvis e monasterio discedendi. Euntibus occurrit quidam, non parvæ auctoritatis, etsi dubiæ Religionis homo. Quærit quo tendant ? Ut audit, eos Comitem adire, quantum potest, dehortatur, sciens quanto suo periculo id agerent. Illi salutem monasterii potius spectantes quam suam, religiosa simplici- E tate pergunt, quo cœperant, non diffidentes, se, quod petebant, impetraturos : charitate nimirum impellente, quæ secundum Apostolum omnia credit, et omnia sperat.

inaudita ab eo carnificina trucidantur ;

351 Eos accedentes ut viderunt Lumnius et qui cum eo erant, cum risu clamitare cœperunt : Ecce, ecce, quid hoc rei est? Nunc oves sponte currunt in ora luporum. O! vim veritatis, quæ ex ore persecutorum erupit, tam in eo, quod illos ovium, quam quod se luporum nomine designarent : tametsi in principem eorum Lumnium aptius longe quam in ceteros ea comparatio quadrabat. Sicut enim lupus, ove conspecta (nisi quid absterreat) non potest quin persequatur et insiliat, naturæ sequens instinctum; ita visus ille beluino quodam impetu ferri in cædes monachorum et sacerdotum, quos conspexisset. Itaque mox reipsa se lupum innoxiis illis Christi ovibus exhibuit : namque, non exspectato supplicantium sermone, primum vestibus spoliari jubet, tum nudos militum suorum exponit venationi. Milites illico gladiis aliisque telis eos seu F feras per aream et viridarium arcis agitant, insequuntur, vulnerant, imo vulneribus undequaque confodiunt, ita ut tandem, spiritu deficiente, in terram conciderent. Semimortuos arreptis pedibus per vepres et spinas acutissimas trahunt, raptantque. Quos cum adhuc respirare cernerent, ne quid ad immanitatem deesset, aperto ventre, cor et intestina palpitantibus evulserunt. Ita demum felices animæ, corporibus in terra relictis, ad cælestes coronas evolarunt.

virginis alicujus cura in monasterii templo sepulti.

352 Populus Catholicus ut rem, quæ acta fuerat, intellexit, multis lacrymis et luctu mortem optimorum virorum tam indignam et crudelem prosecutus est. At ne quis forte civium in arcem veniens, corpora tam fœde tractata conspiceret, statim ea milites, facta fovea, in ipsâ arce contumularunt. Post dies octo Lumnium adiit Maria Fransenia, Christo amabilis et sacra virgo, petiitque corpora Martyrum et impetravit. Effossa igitur ea et lota ac suavem spirantia odorem (adeo ut mirarentur quotquot prope accederent)

curavit

A curavit, adjuvantibus aliquot viris Catholicis, inferri id templum monasterii, in quo Sancti illi Deo servierant, atque in eo ante majus altare sepeliri. Ætas utrique erat annorum fere quadraginta. Fuit autem istorum Martyrum meritis haud temere attributum, quod templum illud, in quo sepulti jacent, ab hæreticorum profanatione liberum deinde multo tempore permanserit.

CAPUT III.

Cornelius Musius, vir omni laude dignissimus, martyrium præsensisse visus, Lumæi artibus interceptus, dirissimis modis excarnificatur, tandemque laqueo coronam martyrii consequitur.

B

CAP. XII. *Cornelius Musius, vir dotibus magnus,*

Omitto referre cetera, quæ a Lumnio, ejusque ministris barbare simul et impie variis locis acta fuere : vereor enim ne longius ab instituto recedam. Unum illud nec alienum erit, nec, ut arbitror, pio lectori molestum, si commemorem, quemadmodum is, velut pro scelerum suorum complemento, virum celeberrimi nominis, Cornelium Musium Delfensem, græce juxta ac latine doctum, poetam, senem, sacrarum virginum S. Agathæ apud Delfios cœnobiarcham, post illatas gravissimas contumelias et cruciatus, neci dederit. Poetam dico, non qui profanas, lascivas, fabulosas coleret Musas; uti poetas quosdam Christianos parum Christiane facere videmus; quorum ille stultam, ne dicam impiam vanitatem semper fuit aversatus : sed quem sacra et casta poesis delectaret, utpote theologum et sacerdotem castissimum; ut inter mores ejus et Musas, C pietatis atque sanctitatis esset pulcherrima conspiratio.

et suo tempore multis elogiis ornatus,

354 Quæ laus Musii ne recentior cuiquam videatur, encomium ejus, repetitum ex epistola, qua vir quidam doctus et pius editionem Parisiensem Ven. Bedæ presbyteri, scribentis in Proverbia et Cantica Salomonis, ei nuncupat, hic interseram. Hos, inquit, commentarios tuo nomine in publicum prodire, coegere tui candidi castique mores, et vitæ puritas; quam ex assiduo sacrarum Litterarum studio et lectione, et rerum humanarum diligenti consideratione, per spiritum, qui in suis omnia potest et operatur, longa jam consuetudine hausisti. Quod studium, mirum quanta felicitate instituisti; ut cum huic totus et indefessus inhæreas, humaniores tamen litteras non negligas : quas succisivis horis, veluti rei gravioris pondere depressus, sic exerces, ut sacris non officiant modo, sed eas alant magis. Interim in versus pari ingenii facilitate, et Musas, ut aiunt, amœniores excurris; non furtis stuprisque deorum dearumque, et amoribus decantandis intentus, in quo nonnulli exhausti senescunt : aut miscens sacra profanis, qui jam omnibus communis est error carmine sacra tractantibus : sed sacris sacra reddens, a sacra numquam anchora oculos deflectis. Cujus rei specimen nobis præbuisti non obscurum. Quo factum est, ut in omni studiorum genere Christum sapias, et verum piumque fructum referas. Quod in melius ut augeat, qui omnibus solus dat incrementum Deus, precor.

A. Guil. Estio.

suavibus suis versibus.

355 Hæc ille Parisiis anno Domini MDXXXVI, quando Musius nondum ætatis suæ dimidium peregerat : ut intelligas vitæ puritatem ac sanctimoniam non demum illi cum senectute advenisse, sed et juvenem iis virtutibus effulsisse, quibus ad illustre martyrii decus præluderet. Accedebat ad hæc ardens ipsius martyrii desiderium, meritis vitæ prioris respondens. Nam quid aliud sibi volunt versus illi, quibus spiritu divino afflatus, nunc optat, nunc precatur, ut animam suam pro Christo ponat? Cum enim Christum passum quodam carmine supplex alloqueretur, hoc tetrametro, sancti desiderii pleno, claudit orationem. E

O si semel concesseris,
Amore ut ardeam tui,
Vitam lubens tum impendero
(Nam cuncta debeo) tibi!

Alibi vero Sanctum sibi cognominem invocat hoc carmine.

Beate Christi Pontifex,
Christique Martyr inclyte,
Hanc gratiam Cornelio
Tuo benignus impetra,
Ut, exprimo quem nomine,
Te charitate, te fide,
Et asserendæ audacia
Te veritatis exprimam.

martyrium non vane præsensisse videtur.

356 Et hæc quidem sacer ille vates, velut præsagio quodam, cecinit ante Geusianam persecutionem exortam. Postea vero quam classicum persecutionis sonuit, magis accendi visa est in eo martyrii sitis. Tunc ei multus apud familiares de martyrio sermo. Tunc et libros de exhortatione martyrii scriptos attentius lectitavit. Quo F tempore etiam Martyres Gorcomianos, Brilæ peremptos, insigni testimonio honoravit. Nam cum de illis fama ad eum pervolasset, in tantum et eorum virtuti congratulabatur, et de se submisse sentiebat, ut sæpe cum lacrymis profiteretur, indignum se esse eorum gloriosa societate; imo nec dignum, qui eis corrigias calceamentorum solveret. Sed hæc humilitas dignum eum martyrio faciebat. Simul autem et illius Canonici, qui se per ignaviam a sancto Martyrum consortio separaverat (nam familiariter eum noverat) non sine gemitu recordabatur. Ipsorum præterea Martyrum nomina diligenti studio conquirebat, ut diem passionis eorum, recurrentibus annis (si vita suppeteret) pari celebraret honore, quo natalitia Joannis Roffensis et Thomæ Mori (quorum pietas in tabellis ad vivum imagines apud se habebat) et aliorum nostri seculi Martyrum agere solitus erat. Quibus etiam omnibus hymnos et epinicia pius Poeta meditabatur. Hæc ex ore

probi

A. GUIL. ESTIO.

probi cujusdam presbyteri, testis oculati atque domestici, (nam Musio postremus famulus fuerat) audita, germanus meus mihi et retulit, et litteris consignata reliquit.

CAP. XIII. *Violata in se hospitii jura advertens Musius,*

357 Post id tempus in Hollandiam venit Princeps Orangius, Geusianæ factionis caput. Eum ingressum Delfos, Musius consueto suscepit hospitio, non tam amicitiæ causa, quam servitutis, cui religiosæ domus opulentiores, quale erat S. Agathæ monasterium, ad magnates excipiendos fere sunt obnoxiæ. Cum igitur ipso die adventus ejus cœnaturus esset cum illo Musius, iturum ad mensam monuit famulus, quem supra dixi, ut deposita veste sacerdotali, toga scilicet et pileo, vestem cœnatoriam, quam nocturnam vocant, assumeret cum galero viatorio. Metuendum enim, ne comites Orangii, quibus exosi erant sacerdotes, habitu sacerdotali conspecto, provocarentur ad nocendum. At Musius se facturum negavit. Egone, inquit, septuagenarius præ metu dissimulabo, unde juniores exemplum capiant? Absit hoc a me. Nec est cur mori timeam homo jam senex. Itaque solita veste indutus ad convivium accessit, nihil veritus improperium sacerdotii, nec periculum imminens.

Agathenses suas hortatur et ad martyrium se præmunit.

358 Accidit autem quod metuebatur; hospitii jure violato, derisus est hospes ab hospite in cœna hospitali; multisque dicteriis et convitiis petulanter a convivantibus impetitus. Multum hæc diversa ab illo præconio, quo Musium esse virum episcopatu dignum, Orangius apud suos aliquando pronuntiaverat. Porro ex his initiis facilis erat conjectura, quid Musio exspectandum esset. Suadentibus igitur et impellentibus amicis, vix tandem fugam parat. Interea filiolas suas, sanctimoniales, inquam, curæ suæ concreditas, solicitus pater in conclave quoddam secretius convocat, et ad fidem Catholicam constanter retinendam, ad charitatem mutuam, ad castitatis, aliorumque solennium votorum perpetuam observationem adhortatur. Tum oblato Missæ sacrificio, et vivifico pane singulis distributo, omnes Deo commendat: ac sacræ mensæ reliquiis (ne sanctum Domini canibus relinqueretur) a se consumptis, ait: Hoc sumpto viatico (forte opus fuerit) armabor ad martyrium; nec deficiam tam salutari refectus Sacramento.

Orangii jussu Haga revocatus,

359 Quibus peractis, ex urbe natali subducit sese, et Hagam Comitis, inde duarum ferme horarum itinere distantem pervenit. Sed indicio cujusdam Delfensis ac propinqui sui proditum, prædones Geusii insequuntur et capiunt. Orangius, ea re cognita, Delfos eum per litteras publicas revocat: sive quod hominis clarissimi et apud omnes gratiosissimi cæde (quam ei captivo a sævo milite metuebat) factionem suam gravari nollet: sive quod ejus indicio reconditas opes monasterii se consequi posse speraret. Ea revocatio Comite Lumnium, qui tum ad eas partes accesserat (ut ad eum tandem, de quo sermo erat institutus, ex longo diverticulo revertamur) male habuit, et ad vexandum atque perdendum Musium incendit. Neque vero tantum virum aliter, quam Lumnii opera perire oportuit. Hic igitur tribus stimulis incitatus, superba adversus Orangium indignatione (quod et Brilæ vidimus) odio adversus sacerdotem (quod ei perpetuum) et auri cupiditate (nam ad monasterii thesaurum etiam ipse anhelabat) eam prædam abeuntem, omnino sibi persequendam statuit. Suspicio quorumdam fuit, ex composito rem actam inter Orangium et Lumnium. Quod mihi nec studiis eorum, nec rebus gestis consentaneum videtur.

intercipitur a Lumœo.

360 Revocatus Orangii mandato Musius, Haga Delfos revehitur rheda glaciali, comites secum habens generosam castissimamque virginem Carlotam Merviam, et Cornelium Meranum, adolescentem viginti fere annorum cognatum, quem etiam ex sacro fonte susceperat. Sed proficiscentem et periculi securum, ex medio itinere Lumnius intercipit, ac diploma Principis Orangii, quod ille continuo pro sui tutela proferebat, abjicit cum risu et contemptu. Mox ab ejus ministris vir optimus, tamquam patriæ proditor (erat hæc calumnia vulgaris in Catholicos) vinculis arctissime stringitur, et celeri cursu per lævorem glaciei Leidam abducitur: oppidum ad dextram longiuscule dissitum, quod Lugdunum Batavorum, repetito ex antiquitate vocabulo, nunc appellant.

qui eum Leidam ad tribunal suum pertrahit.

361 Erat ea dies mensis Decembris decima, sanctissimæ virgini, martyrique Eulaliæ sacra. Leidam perductus Musius eadem die sub vesperam, ut aliqua judiciarii ordinis species appareret, ad tribunal quasi sistitur. Ubi virum quemdam nobilem, veteris amici filium, eumdemque benigne a se habitum et beneficiis affectum, Ghisbertum nomine, conspicatus, mutuam officii vicem reposcit. At ille, distortis oculis eum intuens: Tune es, ait, Agathensium Pater? Putabam subolidum monachum residere. Et cum dicto sese inde proripit homo ingratim. Illico submittitur hæreticus concionator, qui in Ecclesiam Romanam fidemque Catholicam multa debacchatus, nonnulla Calvinianæ doctrinæ capita viro pio persuadenda proponit. Ad quæ Musius: Mene, inquit, adeo vecordem et insulsum existimas; ut post tantam in divinis Litteris collocatam per omnem ætatem operam, post tot evolutos sanctorum Patrum commentarios, tam facile ad levem auram a fide semel professa recedam? Non est, quod te aut me fatiges. Eam senex servabo fidem, quam puer didici.

CAP. XIV. *Cum ignominia ad duos alios Martyres ducitur.*

362 Dum hæc aguntur, repente nuntiatur, Sparendamum, qui portus erat Harlemensium munitissimus, a Regio milite expugnatum esse, præsidiumque, quod inibi erat, deletum. Ad hujus rei nuntium Geusiis trepidantibus, visum est, indicta causa, cædem innocentis accelerari: sed prius habita quæstione de cimeliis ac thesauro monasterii, quod opulentissimum habebatur. Ducitur ergo confestim a lictoribus cum publica ignominia, magnaque verborum acerbitate, ad vicinas ædes Catholici cujusdam exulis, cui Cornelio Venio nomen erat, a perduellibus occupatas: in quibus duos alios captivos reperit, Christophorum Scaganum, et Adrianum Assendelfium, primarios e senatu Harlemensi viros. Quos a legatione, quam ex civitatis suæ decreto apud Regios obierant, revertentes, comprehenderant et

Leidam

A Leidam adduxerant Geusii, paulo post Martyres futuros. Hic enim pridie Natalis Dominici Delfis e patibulo suspensus et necatus est, atque etiam post mortem contumeliose tractatus. Nam caput a corpore refectum, sublime stipiti impositum est, velut proditoris. Ille vero ex intensiore tortura in carcere mortuus. Ambo præclarum suæ confessionis testimonium reliquerunt.

tum, ut thesauros sacros prodat.

363 Cum his de communi sorte Musius colloquitur : datque et accipit verba consolationis. Sitientibus adfertur a famula domestica sextarius cerevisiæ Anglicanæ. Ejus haustu vix paululum recreatus Musius, statim a lictoribus in proximum triclinium rapitur, et præfecto rerum capitalium ad quæstionem exhibetur, præsente et assessorem agente nobili illo viro, perfidoque amico, cujus jam ante memini. Igitur ad scalam, quæ erat equulei loco, senem venerabilem, caligis ac thorace detractis seminudum, manibusque post tergum reductis supra, ac pedibus infra, funiculis extendunt. Tum ei resupino per os linteolo opertum, B aquam frigidam instillant, eo usque donec venter abunde intumuerit. Unde excitati e visceribus horrendi singultus. Audiebantur et gemebundæ voces, quas dolor exprimebat. Sed cum ad extorquenda secreta, quæ volebant, hac via lictores non proficerent, aliud tentant pœnæ genus. Capite deorsum verso, molem corporis suspendunt ex duobus primoribus pedum digitis, quos tenuioribus, iisque fortissimis resticulis, supremæ scalæ alligarant. Unde contigit, ut corpus suo pondere ab artubus, ex quibus pendebat, avulsum, illiso graviter ad solum cano capite corruerit.

dirissimis tormentis excruciatur.

364 Post hæc, admotis facibus, usque adeo senile corpus ustularunt, ut gravi odore locus repleretur. Neque sic tamen profecit sæva crudelitas. Noverat enim vir sanctus et in divinis eruditus, omnia potius ferenda Christiano, quam ut sacros thesauros impiis proderet. Hæc vero omnia tristissimus spectare cogebatur cognatus ille cognominis et concaptivus adolescens; ut in eum quoque pars immanitatis redundaret. Jam C præ tormentorum magnitudine sensus senem defecerat, cum barbari illi, pro explenda crudelis animi libidine, magis quam ad augendum Martyri dolorem, reliquos ei pedum, manuumque digitos præcidunt. Quorum unum aut alterum ibidem neglectum, postridie puella domestica forcipe excepit, et cœmeterio S. Petri infodit. Sed ad extremum Martyris agonem veniamus.

CAP. XV. In furcam tandem actus martyrii coronam consequitur.

365 Cum frustra quæstionibus viri constantiam tentari viderent homines nefarii, reliquum putarunt, ut eum e medio quamprimum tollerent. Igitur sub horam a meridie nonam, multa jam nocte, per plateas alta nive contectas, senem tormentis excarnificatum, pene nudum, frigore rigentem, anhelum, et graviter non sine lacrymis suspirantem, ad forum civitatis pertrahunt, truncis pedum plantis per impressa nivi vestigia copiosum sanguinem usque stillantibus. Eo pertractum sub patibulo statuunt suspendendum. Videns Musius advenisse tempus, quo per ignominiosam mortem sibi ex hac vita sit emigrandum, brevi sed efficaci prece postremum illud suum certamen Deo commendat. Accedunt lictores, et quia præ defectu virium scalas scandere non poterat, fune ligant medium, atque ita fœdum in modum attrahunt in sublime. Mox injecto laqueo trassiore collum cingunt, haud soliciti, ut quod caccelerandæ mortis causa fieri solet, arctius gula stringeretur. Quo factum, ut non statim intercluso spiritu, pœna morienti producta fuerit. Hic demum optimi doctissimique sacerdotis exitus fuit; mundo quidem infamis, sed apud Deum gloriosus; ipsique multo ante exoptatus. Hoc beato fine vitam laudatissimam conclusit, annos jam natus septuaginta duos et menses sex. Inciderat enim natalis ejus in undecimam mensis Junii diem, S. Barnabæ Apostolo sacram.

A. Guil. Estio.

Orangio aliisque turpi supplicio illacrymantibus.

366 Audita Musii morte, pii omnes indoluerunt, ii maxime, qui familiarius eum noverant : et in his vir singularis doctrinæ Petrus Opmerus, qui et martyrium illius paucis post mensibus eleganti stylo conscripsit. Ex quo nos etiam multa desumpsimus. Quin et Orangium, simulatque nuntium rei gestæ accepisset, illacrymasse ferunt. E Nec fictas fuisse lacrymas, ut quidam suspicati sunt, facile mihi persuadet exemplum Antiochi, cognomento Nobilis : qui, quamvis esset in veram Religionem, ejusque cultores, animo hostiliter affecto; tamen ob injustam Oniæ pontificis, optimi viri necem (uti refert historia sacra) contristatus est, et lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem et modestiam. Ita sane et Cornelii Musii is erat virtutum splendor, ea benignitas in omnes, ut etiam adversariis, quibus inesset aliquid humanitatis, mors ejus tam indigna luctum commoveret. Enitebant in eo modestia, mansuetudo, gravitas, comitate temperata, sobrietas, hospitalitas, et in pauperes propensa largitas : super hæc omnia vero pietas in Deum. Denique ingenium erat disciplinis humanis atque divinis egregie excultum : ut non mireris, si tot gemmis ornatum sacerdotem, viri præstantissimi Joannes Gropperus, Guilielmus Lindanus, atque alii multi dignum duxerint, cum quo amicitiam jungerent, junctam omnibus officiis colerent et conservarent. F

Beluina in sacrum corpus feritas.

367 Miranda magis eorum feritas plus quam beluina, qui talem virum non passi vivere, tam immaniter e medio sustulerunt; quando nec morte satiari eorum sævitia potuit. Cum enim usque ad medium ferme diem subsequentem pependisset in cruce, corpus exanime dejicitur tandem, et ad contemptum majorem, nano cuidam sesquicubitali, militum ludibrio, pro libidine tractandum permittitur. Amputat ille impudens et barbarus in omnium conspectu genitale membrum. Nasum quoque et aures ei truncatas fuisse, scriptum est a nonnullis. Tum ventre dissecto, quispiam aliptes circumforaneus omentum extrahit et aufert, quæstum inde facturus. Post hæc omnia vix denique datum est precibus religiosæ cujusdam ac nobilissimæ virginis, ut miserabile corpus terræ mandaretur. Itaque raptim plebeio loculo inclusum, et per vespillones alto cum silentio ad ecclesiam sancti Petri deportatum, in ejus vestibulo tumultuarie, nulla adhibita funeris cura, sepelitur. Epitaphium quoque ei nullum positum.

Proinde

A. GUIL. ESTIO.

Proinde nos epitaphii loco carmen adjiciemus, quod iconi Martyris, Theologi, Poetæ, manu Stempeliana in ære sculptæ, Bartholomæus Bodeghemius, alter Delfius Poeta, subscripsit. Est autem hujusmodi :

Geusica quem rabies immani cæde peremit,
Musius hoc moriens ore Poeta fuit.
Virgineas coluit pius et sine labe camœnas,
Virginei custos præsidiumque chori.
Post pia multa Deo, post scriptaque carmina divis,
Hac meruit vates conditione mori.

Hæc de Musio prolixius quidem fortasse, quam pro instituto : sed pro tanti Martyris dignitate, brevius parciusque multo, quam oportuit. Nunc quod de persecutore restat, expediamus.

CAPUT IV.

B

Impius Lumæus, ex Orangii captivitate ereptus, Aquisgrani et Leodii se Catholicum fingens, morsu canis, horrendo mortis genere, sacrilegam vitam concludit.

CAP. XVI. *Lumæus, ab Orangio captus, elabitur,*

Ea, quæ passim in homines ecclesiasticos ac Religiosos a Lumnio gerebantur, ejusmodi erant, ut Geusianam factionem, velut immanem et sanguinariam, apud multos in odium adducerent : multorum etiam animos, alioqui propensos, ab ea alienarent. Hæc ut sensit factionis princeps Orangius, mature rebus providendum statuit. Augebat offensionem, quod Lumnius omnia suo arbitratu sic ageret, ut nec Orangium superiorem agnosceret, nec ullis ejus imperiis deferret. C Illud denique intolerabile videbatur, quod tantum auctoritatis sibi vendicaret externus ac peregrinæ nobilitatis homo. Propter hæc igitur visum fuit in Lumnium manus injicere, et in arce quadam Roterodamo vicina, cui nomen Honinga, captivum eum tenere. Sed cum pro ejus liberatione Roterodamenses, quorum sibi benevolentiam conciliaverat, apud Orangium vehementer instarent; nec aures satis faciles ad hujusmodi postulationem Orangius præberet : ipsi tandem, adhibita vi, ex arce, qua detinebatur, eum eripuerunt. Liberatus hoc pacto Lumnius, cum desperaret apud Geusios, quamdiu rerum potiretur Orangius, aliquo se deinceps loco futurum; atque adeo nec sibi tutum fore perspiceret, ut in Hollandia sub Orangii gubernatione, postquam in eum tam graviter offenderat, diutius remaneret : consultum sibi putavit, ad suos Leodienses se recipere.

369 Nam totum ferme ejus dominium cum prædiis hereditariis, in agro Leodiensi situm erat. Sed quia nec illic absque periculo posse se agere videbat, utpote tot homicidiorum et sacrilegiorum sibi conscius; Aquisgranum petivit, ibique diu moratus est, velut in civitate libera. Quin et eo loco speciem quamdam exhibere cœpit hominis Catholici. Quippe more Catholico subinde ecclesiam adibat, ac rebus divinis intererat; atque adeo Catholicus videri volebat. Verumtamen, qui vere Catholici erant, ab ejus conspectu et consuetudine abhorrebant : tum quod minime constaret, eum post tanta mala in Ecclesiam et ecclesiasticos viros admissa, atque orbi notissima, vel errori renuntiasse, vel Ecclesiæ Catholicæ reconciliatum esse; tum vero quod reliqua vitæ ejus conversatio, professioni Catholicæ nequaquam responderet. Sane viri quique prudentes satis intelligebant, exteriorem illam catholicismi faciem ac larvam non alio spectare, quam ut ipse quoquo modo, recuperata Leodiensium gratia, posset in dominium ac bona sua restitui. Quod et postea factum est. Igitur hostis ille et persecutor Ecclesiæ Romanæ, post tot sacerdotes et monachos interfectos, expilata templa, eversa monasteria, profanata Sacramenta, Catholicam religionem e tot locis exterminatam, liber et securus agit manetque, et vias publicas calcat, et palatia frequentat in ea urbe, quæ se Romanæ Ecclesiæ filiam gloriatur.

D *et Aquisgrani aliquamdiu commoratus,*

E

Leodii in patria sua libere versari sinitur.

370 Neque curæ fuit iis, ad quos hoc muneris pertinebat, ab ecclesiarum ingressu tantisper eum prohibere, donec hæresi palam abjurata, Catholicum se professus, per aliquam pœnitentiæ publicam actionem (prout in re tali factum omnino oportuit) Ecclesiæ tam graviter læsæ satisfecisset. Verum et ipse ab ea pœnitentiæ humilitate tantum aberat, ut sua peccata ne quidem agnosceret; sed ea partim extenuaret, partim negaret; atque in alios rejiceret : dicens, multa prætextu sui nominis ac jussionis facta fuisse in Hollandia, quæ non essent a se profecta. Sed vana est excusatio. Quid enim ille umquam a suis impie et crudeliter actum improbavit? An non ideo talia fecerunt, quod scirent, se per ea domino suo gratum obsequium præstare? Quod si, teste Salomone, princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios; quid de eo, qui sanguinem sitit servorum Dei? Nam ut alius sapiens ait : Secundum judicem populi, sic et minisfri ejus. Unde merito ea, quæ Lumnii satellites ac milites, etiam ipso absente, fecerunt, ad eum auctorem referuntur. Sed ut demus, eum non omnia suorum acta probasse, num, quæso, non ea, quæ certissime constat ipsius imperio ac voluntate gesta fuisse, satis multa et magna fuerunt, quæ publicæ satisfactionis remedium postularent?

F

CAP. XVII. *Conniventibus hominibus, ultor Deus*

371 Cum igitur ad exigendas tot scelerum pœnas, disciplina dormiret humana, adeo quidem, ut nec ab eo, qui peccaverat, animi contriti, et humiliati signa proderentur; tandem justo judice Deo vindictam repetente, atque eam etiam publicam orbique notam facere volente, contigit, ut suus ac domesticus eum canis morderet, ac morsu vulnus inferret. Ex vulnere secutæ febres ardentes, morbusque gravissimus; ut vehementer æstuans ac doloris impatiens exclamaret : Estne

possibile

A possibile, quemquam esse in mundo, qui tantum patiatur tormentum, quantum ego nunc patior? Denique postrema hæc inter cruciatus verba locutus fertur : Deus aufer hanc animam e corpore, quia non possum diutius sustinere. Significare videntur hæ voces, Lumnium tandem in pœnis ultricem manum supremi numinis agnovisse, sicut agnoverunt Antiochus et ceteri, quos supra dixi, piorum persecutores. Non ignoro, multis post annis sparsum rumorem, quod catholice Lumnius mortuus esset. Optabile quidem illud, et, si ita sit, inter miracula potentiæ gratiæque divinæ referendum. Verum hujusmodi rumoris in vulgus disseminandi, privatas quasdam fuisse causas didici, neque justas neque hic commemorandas.

morsu canis domestici, tot Martyrum carnificem,

372 Equidem a fide dignis audivi, monitum in morbo Lumnium, ut sua peccata presbytero confiteretur, abnuisse, dicentem, se nolle quemquam, præter seipsum et Deum, suæ conscientiæ secretorum esse participem. Ego, ne quo errore laberer B in annotanda vitæ ejus catastrophe, consulendum inter alios putavi Joannem Fredericum Lumnium, Antverpiensis Beghinasii, dum viveret, præfectum (nuper enim e vivis excessit) virum pietate et doctrina clarum, qui Comitem, locique sui natalis dominum, a puero noverat; quique non multo post ejus mortem, rebus Antverpiensium turbatis, exul Leodium secessit : ubi etiam annis aliquot moratus, Thesaurum Christiani hominis, opus utilissimum, e libris beati Augustini collegit atque edidit. Is mihi per litteras, ferme ante biennium datas, respondit, de publica Comitis reconciliatione vel in vita, vel in lecto mortis ejus facta aut impetrata, nihil se certi habere : minus autem scire, num mortuus sit Catholicus. Ceterum sese quemdam ecclesiæ S. Martini Canonicum, nomine Laurentium Blocquerium, qui in ædibus Lumnio vicinis habitabat, eumque mortuum viderat, audivisse narrantem, numquam sibi contigisse videre cujuspiam mortui vultum adeo terribilem, atque erat illius vultus.

post ingentes cruciatus, impœnitentem

373 An vero canis, qui eum momordit, rabidus fuerit, incertum est. Quamquam Joannes Molanus, Lovaniensis theologus et rerum ecclesiasticarum diligens scrutator, in oratione quadam C symbolica, quam publice Lovanii recitavit, cum Martyres Gorcomianos ex occasione laudaret, ista de Lumnio subjecit : Qui autem eos persecutus est, is postea in urbe Leodiensi non alium, justo Dei judicio, quam rabidum canem vitæ suæ carnificem habuit. Conveniebat enim tot Martyrum sanguine ebrium, quos magna rabie fuerat insectatus, a rabido cane morsum accipere letalem. Unde neglecto et contempto apud D. Hubertum solenni remedio, anno MDLXXVIII ad Kalendas Maii, vitam infeliciter finivit. Hæc ille. Certe etiam Pontus Heuterus in historia de nostris Martyribus, Batavico rhythmo composita, furorem Lumnii describens, quando mortis sententiam in Martyres tulit, rabido cani eum comparavit; quodam fortasse præsagio rei futuræ. Scripsit enim multo ante Lumnii mortem.

374 At vero sunt alii, qui rabidum fuisse canem negent. Joannes quoque Fredericus id mihi affirmare non potuit. Itaque nos eam rem in medio relinquentes, id solum adjicimus : quod si rabidus canis non fuit, eo magis ac manifestius apparere Dei judicium adversus Martyrum suorum interfectorem : nam canis rabiosus tam suos quam alienos morsibus petere solet. At si idem mansuetus ac nulla rabie incitatus dominum suum invadat, insolitum merito habetur ac prodigio simile : tametsi vel hoc ipsum per se contemptibile est, et humanæ deprimendæ superbiæ congruentissimum, canis morsu quomodolibet periisse; quemadmodum impius ille periit Lucianus. Quocirca gravius quidam passus mihi videtur Lumnius, servorum Dei persecutor, quam passus olim fuit rex Assyriorum Sennacherib, ipsius Dei blasphemator. Ille enim angelo contra se pugnante e Judæa fugitivus, ac domum reversus, a filiis suis interemptus est : hic autem a Geusiis, quorum princeps esse voluit, Hollandia ejectus, posteaquam ad suos rediit, humana manu qui caderet, indignus, canino morsu vulneratus interiit : ut jam dubium esse non possit, in ipso Martyrum persecutore Deum ostendisse, E quam charos et honorabiles habeat eos, quorum injuriam tam vili simul et horrendo genere mortis ulcisci voluerit.

A. Guil. Estio. e vivis sustulit.

CAPUT V.

SS. Martyrum meritis valetudo auctori hujus historiæ restituta, vitaque ad eam scribendam producta.

CAP. XVIII. Diuturno et periculoso morbo afflictus auctor,

Hic finem historiæ facturus eram, nisi magni cujusdam beneficii, per sanctorum Martyrum merita accepti, grata ac jucunda recordatio, lassatum sistere me calamum hoc loco prohibuisset. Neque enim me fas est diutius rem silentio te- F gere; sed memorem angelicæ monitionis, cum Tobia benedicere Deo cæli, et coram omnibus viventibus ei confiteri, quia fecit mecum misericordiam suam. Etenim sicut illa superiora patientiæ atque immotæ fidei opera in corpore mortali gesta, ita et hæc virtutum beneficia, post mortem exhibita (quæ quidem omnia vel in suis, vel pro suis testibus ita Deus operatur, ut in omnibus ipse glorificetur) revelare et confiteri et prædicare perquam honorificum duco. Lapsi sunt anni XXV, quando correptus fui morbo lento ac diuturno. Genus morbi perplexum erat, ipsisque medicis haud satis perspectum. Visitabam memoriam (dum adhuc vires essent) beatæ Virginis Deiparæ primum Hallæ, mox Serviæ *, utroque Hannoniæ oppido, perexiguo quidem et humili, si murorum ambitum et civium numerum ac fortunas spectes, sed peregrinorum frequentatione, crebrisque miraculis ad invocationem sacratissimæ Virginis editis, in

* *vulgo* Chievre.

hodiernum

A. GUIL. ESTIO. *adhibitis frustra humanis divinisque remediis,*

hodiernum usque diem celebratissimo.

376 Neque tamen divinæ bonitati, quæ juxta beneplacitum secreti consilii sui, quando et ubi vult operatur, visum tunc fuit, pertinaci languori nostro medelam adferre : sive peccatis meis ita exigentibus, sive Deo ad illustrandam ac etiam parte novorum Martyrum suorum gloriam, opportune exoptatum remedium differente. Crescebat interea morbus, medicorum judicio desperatus. Jamque domui meæ tamquam moriturus disposueram. Accedebat ad morbi difficultatem anni tempus iniquissimum, ac cæli maligna constitutio : tumque acutissimi viscerum dolores, quibus noctes et dies a quiete impeditus, misere torquebar. Extremo tandem discrimine, frustra tentatis omnibus artis humanæ præsidiis, suaserunt amici, quos habebam intimos, ut votum Deo nuncuparem ad locum passionis novorum Martyrum, tunc solvendum, cum primum eo proficisci tuto liceret. Erant ii duo fratres mei carissimi, et in Deum piissimi, Rutgerus et Adrianus :
B
quorum posterior Ordinis candidi religiosus ac presbyter, postea munus Prioris laudatissime gessit in abbatia S. Michaelis apud Antverpiam : qui et ipse dudum ad meliorem vitam evocatus est. Illis hoc de voto consilium vel ob id vehementer placebat, quod meminissent matrem nostram, Nicolai Martyris sororem, cum aliquando ad extremum vitæ periculum vi morbi perducta fuisset, voto a patre nostro ad S. Adrianum Martyrem in Flandria visitandum edito, sanitatem integram recepisse, postque illud tempus decem annis supervixisse.

concepto ad SS. Martyres voto,

377 Huic fratrum suggestioni resistebam aliquandiu, quod vererer, ne post imploratam semel atque iterum Sanctorum opem, ignavi timoris merito reus fierem, nimioque longioris vitæ desiderio Deum judicem, cujus ad tribunal me jamjam sistendum arbitrabar, offenderem, si pro sanitate corporali pergerem importunus esse. Sed tamen vicit carissimorum instantia. Factum est, quod voluerunt. Pro salute mea votum vovi Domino ad sanctos Martyres, quos Dei amicos esse, jamque cum
C
Deo regnare, mecum illi non dubitabant. Quid multa? Ex eo die morbus, qui me graviter adeo, diuque implicitum tenuerat, somno, cibique appetentia restituta, solvi ac declinare cœpit : ut summopere mirarentur omnes, quorum tunc vel opera vel solatio utebar, ac medici imprimis; qui mihi fatebantur, præter artis suæ rationem, et non sine miraculi specie eam tam derepente factam esse morbi conversionem, eo præsertim anni tempore. Erat enim autumnus, varia hac turbulenta cæli affectione corporibus ægrotantium vehementer infestus. Hoc autem medicorum testimonium (quorum alter, idemque præcipuus erat Joannes Viringus, medicinæ doctor expertissimus, nunc Dei sacerdos, Atrebatensis ecclesiæ Canonicus) eo pluris faciendum censeo, quod fere vulgus medicorum, quo peritiores habeantur, celerem atque felicem morborum curationem suæ soleant arti libenter asscribere : ceterum tardam aut frustratam medelam in alias causas rejicere; ut plurimum in ægroti intemperantiam, interdum in incantationes arcanas, nonnumquam etiam in divos iratos, nimirum superis maleficia, sibi beneficia mortalibus impensa perverse tribuentes. D

integræ valetudini restituitur.

378 Sive autem præter ordinem naturæ, ut in iis fit, quæ proprie miracula dicere solemus, sive Deo naturales causas per subjecta ministeria misericorditer ita dirigente, res accidit, ut in plerisque beneficiis temporalibus, quæ divinitus ad supplicationes piorum conceduntur (neque enim quoties sanitatem ægris a Deo petimus, miraculum fieri petimus) equidem non dubitavi tam insperatam morbi depulsionem meritis eorum asscribere, quorum subsidio valetudinem meam, voti nuncupatione commendaveram. Relicta quidem fuit aliquamdiu in corpore ex quadrimestri morbo debilitas non parva; sed qualis in convalescentibus, post profligatam morbi vim relinqui solet, velut ab ægrotatione media ad sanitatem via. Quare restituta tandem valetudine, qua huc ætatis usque incolumi fruor, divinum agnovi, atque etiamnum agnosco beneficium, interventu SS. Martyrum, ut credere par est, in me collatum. Ideo namque reor, mea ac meorum vota non prius exaudita fuisse, quam E
ad horum Martyrum præsidium confugeretur; quod inter alia, quæ dudum commemoravi, sanctitatis eorum exhibita testimonia, novos regni sui cives hac etiam ratione Deus honorare decrevisset.

CAP. XIX. *Cur ab hoc potius, quam ab aliis Sanctis, piorum vota exaudiantur.*

379 Neque vero cuiquam debet insolens hoc aut mirum videri, si interdum vel ad invocationem hujus Sancti magis quam illius, vel uno loco magis quam alio, fideles exaudiantur pro suis aut suorum necessitatibus vota precesque Deo offerentes : Qui, ut beatus Augustinus scribit, suorum merita Martyrum, ubi vult, quando vult, et quomodo vult (quoniam hoc novit expedire nobis ad ædificandam fidem Christi, pro cujus illi confessione sunt passi) mirabili atque ineffabili potestate ac bonitate commendat. Unde et idem Doctor alibi refert, Paulum quemdam cum sorore sua, horribili membrorum tremore ex materna imprecatione laborantem, postquam, visitatis aliquot SS. memoriis, opem non sensisset; demum post tres menses Hipponem, civitatem, cui Episcopus præsidebat ipse Augustinus, advenisse; ibique ad memoriam beatissimi Protomartyris, ambos pariter F
optatam sanitatem insigni atque evidenti miraculo recepisse. Ubi inter alia, cum ex ipsius Pauli libello commemorasset hæc ejus verba; Sed ideo alibi curari non potui, quia huic loco divina prædestinatione servabar : Imo vero potuit, inquit eximius Doctor, sed propter nos factum non est, quod facillime fieri potuit, ut nostris oculis servaretur. Nimirum, renovatam tunc sui Protomartyris, ex recenti corporis ejus revelatione, memoriam sic in terris honorare voluit, qui pro sua gloria certanti, etiam de cælis apperere dignatus fuit. Præstitit hunc honorem Dominus tam multis aliis Martyribus; præstare voluit et nostris; scilicet ut similium operum exhibitione, et hos et illos ejusdem veritatis præcones, ejusdemque fidei testes, ac proinde ejusdem quoque gloriæ monstraret esse consortes. Et quid de Martyribus dico; quando et egregiis confessoribus suis similem Deus concessisse legitur prærogativam? Etenim de clerico quodam, a dæmone vexato, et per multa Martyrum loca spe liberationis trans-

misso

A misso, denique sanctissimi Abbatis Benedicti precibus liberato, beatus Gregorius in suo Dialogo scribit hæc verba : Sed SS. Martyres noluerunt ei sanitatis donum tribuere, ut quanta esset in Benedicto gratia, demonstrarent.

CAP. XX. *Cur auctori vitam Deus produxerit.*

380 Ad me porro quod attinet, cur hujus tam ærumnosæ vitæ mihi spatium producere Deus voluerit, equidem ignoro : nisi quod duæ mihi causæ interim occurrunt, ob quas ita Deo visum fuisse merito existimem; vel ut hac tanta ejus bonitate ad pœnitentiam invitatus, vitam deinceps in melius commutarem, ac piis actionibus culpas superioris temporis eluerem, et modicum hoc, quod superest ætatis, in lucro animæ meæ deputans, ipsius servituti ad proximorum salutem, quasi devotum consecratumque totum impenderem : vel ob id certe, ut ad conscribenda præclara suorum Martyrum certamina, suamque gloriam per hoc amplius illustrandam, mea parvitate aliquantulum uteretur. Quod quidem pro mediocritate virium, quas idem benignissimus Dominus B servo suppeditavit, ipso donante, conatus fui. Quoniam vero dignum et justum est, ut omne bonum ad suum, unde processit, auctorem redeat; totum hoc, quantulum est operis et laboris mei, rursus ei, qui largitus est, acceptandum humiliter offero : atque ut inter sacrata nomini suo donaria, quibus undique sanctum ejus templum (quod est Ecclesia) a multis et magnis magnifice locupletatum est, vile munusculum peccatoris, vel exiguum atque extremum habere locum sinat, tota mentis affectione deposco.

AD

SUPERIOREM

HISTORIAM APPENDIX

DE MARTYRIO

C

GUILIELMI GAUDANI

Guilielmi hujus insigne martyrium subnectit auctor, ut numerum duodenarium SS. Martyrum Gorcomiensium Ordinis S. Francisci compleat, utpote quorum unus synonymus, paratam sibi martyrii coronam per turpem apostasiam amiserat.

CAP. I. *Adjungitur hic Guilielmus ut synonymi apostatæ locum impleat.*

Rem pio Lectori gratam me facturum existimavi, si superiori nostræ historiæ, quæ de novemdecim Martyribus, majori numero Franciscanis, hanc argumenti simillimi narrationem, vice coronidis ac supplementi cujusdam annecterem : qua nimirum ejus viri beatum exitum breviter complexus sum, qui unius apostatæ, dudum a nobis commemorati, ex eodem Ordine assumptus, eodemque nomine appellatus, instaurasse ruinam, cepisse coronam, ac numerum complesse duodenarium, quem in illis undecim fratribus quodammodo mutilum atque imperfectum dolebamus, censeri merito potest. De Guilielmo Gaudano Minorita loquor, qui post Gorcomianos Martyres, unius anni paulo amplius interjecto spatio, locoque non multum dissito, simili cum illis supplicio et ab hoste consimili, pro eadem fide Catholica interemptus est. Quod quidem ejus martyrium, quemadmodum id ex ore multorum hominum fide dignorum, qui rei gestæ spectatores ac testes fuerunt, acceptum, ad nostram, pervenit notitiam, ita se habet.

A. GUIL. ESTIO.

CAP. II. *Concionandi gratia præditus, primum Dordraci,*

382 Guilielmus, Gaudæ natus, quod insigne est et elegans Hollandiæ oppidum, vir fuit excellenti facundia et gratia prædicandi verbi Dei præditus, atque eo in munere multis annis ita versatus, ut et doctrina vitam ejus ornaret, et vicissim a moribus ipsa commendationem acciperet. Quo in utroque genere Lovanii fuerat quam diligentissime institutus in cœnobio Fratrum Minorum, disciplinæ regularis observantissimo; ubi E et primitias sacerdotii sui Deo consecravit sub annum MDLXV. Inde vero in opus Dei segregatus, atque in Hollandiam missus, Dordraci annis aliquot non sine fructu verbum Dei populo prædicavit.

tum inde fugiens Bredæ prædicavit.

383 Verum anno MDLXXII, cum ea civitas, permittente Deo, venisset in Geusiorum potestatem, adempta spe fructus ulterioris apud eos faciendi, et persecutione in sacerdotes et monachos commota, præceptum Euangelicum secutus, in aliam abiit civitatem, Bredam scilicet, quinque fere passuum millibus inde distantem, quæ tunc Regi Catholico parebat. Quo certe tum propter arctas Dordraci portarum custodias, tum quod itinera passim essent a Geusiis obsessa, non absque singulari ope divina pervenit. Eo in loco annum exegit integrum, solita alacritate et gratia verbum Dei, doctrinamque Catholicam ejus loci hominibus annuntians. Inde Silvamducis vocari eum contigit, ejusdem euangelici muneris causa. Qua re intellecta pii quidam cives Gertrudibergani (oppidum id est in confinio Hollandiæ F et Brabantiæ non procul Breda situm) qui, quod hujus viri conciones sæpe libenter audivissent, impense eum diligebant, colebantque; oratum eum miserunt, ut de via ad ipsos diverteret, et concione aliqua, priusquam longius iret, valedicturus, quasi per transitum, animos ipsorum reficeret.

Gertrudibergæ in transitu verba faciens,

384 Horum piis votis, urgente charitate, non ægre Guilielmus obsecutus est, et pro una duas in ea civitate conciones insignes habuit : quibus inter alia cives hortabatur ad constantiam fidei, monebatque, ut vicinorum exemplo et periculo saperent (Hollandos et Zelandos intelligi volebat) utque serio secum reputarent, in quæ et quanta mala tam animarum quam corporum illi sese sua temeritate præcipitassent, dum religionis cura posthabita, Dei et Catholici Regis hostes intra suas portas admisissent. Addebat eo jam ventum apud illos, ut viverent tamquam athei, homines sine Deo. Verbum verissimum, quod ei postmodum captivo ab hostibus objectum fuit : Sed ita,

A. GUIL. ESTIO.

quasi dixisset in Hollandia et Zelandia non esse Deum; studio videlicet verbum ejus in impium sensum captiose simul et calumniose detorquentes, ut hæreticis mos est, cum alioqui etiam vulgo ita dici soleat; Deum non esse apud eos, a quibus vel ignoratur, vel non recte colitur: et Scripturæ sacræ ad eum modum non raro loquantur.

CAP. III. occupato a Geusiis oppido,

385 Quo tempore apud Gertrudiberganos agebat Guilielmus, contigit insidiis Geusiorum militum eam urbem intercipi. Factum id est anno MDLXXII pridie Kalendas Septembris, paulo ante exortum solis. Geusii urbe potiti mox totam percurrunt, omnesque latebras sedulo perscrutantes, sicubi sacerdotes aut monachos, vel etiam milites regios reperire queant, quos inventos primum spolient, deinde interficiant. Primus eis obvius factus est quidam Guilielmus Galenus, sacerdos, atque ejus loci Canonicus: a quo furibundi illi homines crudelitatis ac cædis initium facientes, eum statim in ipso loco trucidarunt.
B Corpus ejus fœde tractatum, toto fere biduo nudum atque insepultum in publica platea jacuit. Itidem factum de corporibus militum regiorum, quos pene omnes perquisitos atque inventos interfecerunt. Ea tandem trahis imposita avexerunt ad mœnia civitatis, et foveis injecta, perinde ut pecudum cadavera contumularunt, plateis interim tot interfectorum cruore passim respersis. Cives plerique omnes, quod et in fide Catholica, et in observantia Regiæ majestatis persistere se velle declararent, bonorum direptionem passi sunt, aliisque insuper modis graviter multati et oppressi.

ipse cum aliis sacerdotibus comprehensus

386 Quam ob causam eorum maxima pars, civitate relicta, sponte in exilium discessit. Comprehensi fuerunt a Geusiis et in vincula conjecti presbyteri, quotquot erant in civitate reliqui, duobus tantum exceptis, altero Decano Canonicorum ejus loci, altero canonico. Decano nomen erat Arnoldo Suanio Gorlensi, qui postea martyrii, de quo agimus, historiam Teutonice edidit. Is ad mœnia fugiens, cum ex muro desiliisset in fossam adjacentem, horas quatuordecim
C continuas sub aquis ita substitit, ut solo capite emineret; quamquam Geusiis subinde appropinquantibus, et circa ipsum sua sclopeta displodentibus, sæpe etiam caput aquis immergere cogebatur. Tussim quoque, qua præ magnitudine frigoris admodum urgebatur, ægre quidem, cohibebat tamen quantum poterat, alioquin sonitu clariore prodendus. Alter vero, Gaspar Jacobæus, de mœnibus, amicorum opera, clam dimissus, in salicto quodam uliginoso, cujusmodi sunt iis locis plurima, diem totum delituit. Denique beneficio noctis subsequentis in tutum ambo evasere.

consodalem captivum reperit,

387 Porro inter eos, qui comprehensi fuere, præcipuus erat Guilielmus Gaudanus; quem brachiis post tergum arctissime constrictis, uti facinorosis fieri solet, mox ad præfectum suum criminalem milites adduxere, poscentes, ut e vestigio in patibulum tolleretur monachus. Id audiens Guilielmus, intrepide prolocutus est, dicens, paratum se mori pro fide Catholica. Secum agerent, ut libitum esset. Eo christianæ fortitudinis verbo irritati barbari illi, petulanter et D contumeliose illudere atque insultare in eum cœperunt; denique varie vexatum in conclave quoddam ædium præfecti duxerunt, ubi ferreæ compedes ei confestim injectæ sunt. In eodem conclavi captivus tenebatur ejusdem instituti Religiosus, Joannes, cognomento Vogelsangius, presbyter ac monasterii sacrarum virginum ejus loci Pater confessarius, quem vocant, tenuiter admodum vestitus, et capite graviter sauciatus.

cum quo ad martyrium se disponit.

388 Quem afflictionis consortem simulatque conspexit Gaudanus, spiritu exultans, in hujusmodi orationis verba prorupit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quod in conspectu tuo dignus habear pro Religione Catholica hanc vinculorum et carceris contumeliam pati. Gratias, quod huc me miseris Sanctorum tuorum coronis participem fieri. Da virtutem, obsecro, ut fortis in hac confessione persistam, nec ullis dæmonum artibus a verbo tuo et Apostolica fide abstrahi me sinam. Tum vinculis manuum solutis, Vogelsangio captivus associatur. Igitur hi duo E religiosissimi viri, cum soli essent, quo bene purgatis conscientiis in certamen descenderent, mutuam sibi fecerunt, Christiano more, exomologesin peccatorum. Item frequentatæ ab illis preces, quibus suum agonem enixissime Deo commendabant, orantes ut patientiam ac perseverantiam subministraret, pro sui nominis et Catholicæ fidei confessione certaturis. Ad hæc Christi Domini et sanctorum Martyrum exemplis, ac spe beatæ remunerationis animum confirmabant; seque invicem cohortabantur ad ferendum fortiter, quidquid adversum se statueret hostium obstinata sævitia.

CAP. IV. Apostata ministellus, cum eo congredi ausus,

389 Post triduum venit ad eos quidam pseudoeuangelicus Minister, Adrianus Cocus nomine, Ordinis Canonicorum, ut vocantur, regulariam sancti Augustini, ex Doncano monasterio, quod est prope Dordracum, apostata; qui ab Orangio Principe missum se diceret. Is statim in limine; Ubi est, inquit, impius ille monachus concionator? Guilielmus nihil veritus hominis ferocitatem, se eum esse, quem quæreret, respondit. F At ille rursus: Ego huc missus sum examinandi tui gratia. Quo audito Guilielmus, oculis in cælum sublatis, ad hunc modum precatus est: Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis; Cum steteritis ante reges et præsides, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Nunc te oro: Da mihi os et sapientiam contra adversarios tuos, et suggere, quod iis respondeam.

sed egregie confusus, in convitia erumpit;

390 Hanc brevem, sed ex imo pectore profectam orationem Martyris sui, se exaudisse Dominus reipsa mox ostendit: nam instituta inter eos ex tempore disputatione, multis præsentibus, Guilielmus examinatoris sui arrogantiam (ut qui certam sibi ex hoc congressu victoriam gloriose pollicitus esset) doctissimis suis responsis adeo repressit, ut ille manifestarie victus atque convictus, quid ad ipsius dicta refellanda proferret omnino non haberet. Quo pudore stimulatus, ad

convitia

A convitia et minas, extrema videlicet artis suæ præsidia, ut id genus hominum solet, conversus est; atque epilogo se suisque digno disputationem claudens ait : Impie ac profane monache, para te : nam cras tibi moriendum est. Contumeliosam hanc duramque sententiam a ministro mortis et perditionis accipiens vir Dei, nihil asperum contra locutus est, neque maledictum maledicto rependit. Verum potius hoc nomine sibi gratulatus est, quod ad participationem afflictionum Christi divinitus se vocari intelligeret. Itaque ota mentis ac vultus serenitate cælum spectans, hujusmodi fudit orationem :

quibus solam orationem reponit Guilielmus,

391 Domine Jesu Christe, si me hac tanta gratia dignaris, ut ad mortis supplicium pro tuo nomine subeundum vocer, unum te oro, da robur et fortitudinem, ut ab orthodoxa Catholica fide nullus terror, nulla me tentatio separet; sed ad extremum usque vitæ spiritum immotus in sancta confessione permaneam. Porro ludibria, convitia, ac scurriles irrisiones, quibus interim B a nefario satanæ ministro et militibus impetebatur, facile ille, non tantum ferebat patienter, verum etiam magno et excelso animo contemnebat. Hoc solum contemnere non poterat, quod tetras atque horrendas in sacrosanctam Eucharistiam, aliaque sanctissima religionis mysteria jactatas blasphemias audire cogebatur. Digresso tandem cum suis e conclavi ministro, socium et concaptivum suum ita compellavit.

sociumque ad fortiter patiendum hortatus,

392 Age, quæso, mi frater, persistamus in hac Catholicæ fidei confessione; quodque nobis est imprimis necessarium, auxilium et gratiam a Deo suppliciter efflagitemus. Ad Deum autem illud subinde cum ingeminatione : Conforta me Domine, conforta me. Commemorabat item apud socium, quemadmodum ad matrem suam (quæ relicta propter Religionem Hollandia, Bredam habitandi causa concesserat) ipse sæpenumero dixisset : Utinam mater tibi contingat diem illum aliquando videre, quo filium habeas, qui pro fide Catholica mortem oppetat! Spero, inquiebat, desiderium illud meum a Deo exauditum, jam nunc impletum iri. Ita nimirum ardentissimus C Christi Martyr cum Paulo Apostolo mortem sibi pro lucro reputans, non aliud jam votis omnibus affectabat, quam dissolvi et esse cum Christo.

matrem per epistolam consolatur.

393 Scripsit e vinculis epistolam consolatoriam eodem die ad matrem suam, videlicet arbitratus, eam perlato jam ad se rumore periculi, in quo filius versaretur, pro ipso, ut se habet animus maternus, graviter anxieque solicitam esse. Epistolæ argumentum hoc erat : Bene secum agi, ut qui propter justitiam pateretur. Animo se esse valde pacato et tranquillo, atque in divina voluntate libenter acquiescere. Quin etiam sperare se per Dei gratiam, futurum, ut brevi admodum erga se illud impleatur, cujus desiderio se quam cupidissime teneri, sæpiuscule apud ipsam declarasset. Certe ea re nihil sibi felicius accidere posse. Proinde se eam orare atque hortari, suam uti captivitatem, afflictionem, et mortem, si contingat, haud moleste ferat; sed in Deo solo, qui mœstarum mentium optimus est consolator, sese totam, suamque omnem cogitationem ac solicitudinem conjiciat, eidemque suis precibus agonem filii commendet.

A. Guil. Estio.

Cap. V.

Accepto mortis nuntio, per continuas preces

394 Postero die, quo jam decretum erat, eum mortis supplicio afficiendum, multo ante lucem e strato surgit, in terram tota mentis et corporis humilitate se prosternit, manus in cælum tollit, ferventissimas ad Deum preces fundit, auxilium ejus adversus instantem, eamque extremam et gravissimam tentationem implorat, iterumque ad detergendum conscientiæ pulverem, si quem humanus aliquis affectus interim aspersisset, apud venerandum Patrem carceris socium, exomologesin facit. Sub horam octavam quidam militum Geusiorum centurio, cognomine Marliantus, cum mandatis eo accurrit, et captivorum custodem interrogat, inquiens : Ubi est monachus ille, concionator Papisticus? Custos, aperto conclavi, demonstrans digito futuram Christi hostiam, ait : Ecce, ille est. Tum miles ad eum : Para te, inquit, monache. Jamjam suspendendus es. Qua mortis accepta sententia, Guilielmus statim in genua procidens, ac divinam circa se dignationem humiliter agnoscens, exemplo beatissimi Cypriani Martyris, ait : Deo gratias. Ac tunc quoque sic Deum clara voce precatus est : Domine Jesu Christe, qui propter me acerbam mortem sustinuisti, conforta me nunc, obsecro, et da perseverantiam sanctæ fidei, ut vicissim pro te moriar, meque tibi impendam : atque in hoc extremo discrimine me, quæso, adjuva. E

agonem suum Deo commendat

395 Subinde vero cum magno affectu repetebat illud : Conforta me Domine, conforta me. Paulo post a præfecto criminali missus advenit satelles, et Martyrem aggrediens ait : Monache, porrige manus. Quas ille dicto citius protendit, ligandasque præbuit, hujusmodi rursum verbis cum gratiarum actione Deum orans : Domine Jesu Christe, qui mei causa te flagellandum columnæ alligari passus es, gratias tibi ago, quod ante oculos tuos dignus habitus sim pro sancti nominis tui confessione vinculis astringi : præsta mihi, quæso, beneficium gratiæ tuæ, quo in recta fide persistam, nec ullo mortis metu, nullave inimici fraude ab ea dimovear. Cum autem satelles adeo vehementer ei manus stringeret, ut sanguis erumperet, ait illi : Eia, sic age, quantum potes fortiter astringe. Præsto sum ad quidlibet ferendum; mortem etiam ipsam pro Christi nomine jam subire paratus. Deinde fixis humi genibus, iterum Deum supplex oravit, ut sibi in hoc instanti certamine adesset. Cum jam duceretur, atque a dilecto fratre Vogelsangio discederet, extremum ei vale dicens, enixe rogavit, ut pro se Deum precaretur. Mox ad ductorem suum conversus, ait : Propera, propera : nam Christus sponsus me præstolatur. F

et militem Catholicum suspendendum egregie confirmat.

396 Non aliunde profecto voces istæ procedebant, quam ex ingenti et ardenti desiderio fruendi præsentia Dei ac Domini sui; quale et in Apostolo Paulo, et in Apostolico viro Ignatio legimus : ut jam illi propterea mora omnis ad supplicium, quo janua tantæ felicitatis ei pandenda erat, molesta videretur. Ducebatur cum eo miles quidam ex iis reliquus, qui civitati fuerant pro præsidio. Qui cum patibulum, carnifice præeunte,

conscenderet

A. GUIL. ESTIO.

conscenderet, virum Dei Guilielmum clamore compellavit, dicens : Domine, ora pro me. Videns ille et gaudens militem suæ salutis ex animo cupidum atque solicitum, Catholice mori velle, primum fecit, quod rogatus erat; tum fidei symbolo clare recitato, mox exhortatiuncula, brevi quidem pro tempore, sed vehementi et imprimis salutari, sic eum confirmavit, ut pro causa justissima Regis et religionis, æquo fortique animo mortis supplicium subiret, haud indignus sane, qui et ipse candidato SS. Martyrum exercitui miles asscribatur.

CAP. VI. *Ultima ejus e scala ad cives monitio.*

397 Ea re peracta venit carnifex ad Guilielmum, statimque collo ejus laqueum injicit, ipsumque ad patibulum subducit. Ille non suæ tantummodo, sed multorum saluti, quoad posset, in extremo consulendum arbitratus, cum jam in summa scala consisteret, vocem totis viribus velut tubam intendens, ut pene tota civitate, quæ non magna est, audiretur, converso ad eos sermone, quos adhuc bonos noverat, pro tempore B breviter ita prolocutus est : Optimi, mihique carissimi cives, unum hoc supremis verbis omnes vos oro atque obtestor. Permanete stabiles et firmi in sincera Catholica fide, quam frequentibus meis sermonibus vos docui, quamque morte mea nunc confirmare atque obsignare paratus sum. Astabat juxta patibulum calcanei ejus insidiator ecclesiastes hæreticus : qui cum tantam viri fortitudinem, tamque liberam et intrepidam ad plebem exhortationem admodum moleste ferret, ideoque ad ejus subversionem blandioribus et ad persuadendum compositis agere cum eo verbis inciperet, tale responsum retulit : Discede a me, minister diaboli! Non est quod fidem meam tentes, quia prorsus audire te nolo. Sed et alia in eamdem sententiam complura, et pleraque Latine ab eo dicta fuerunt.

Orans pro persecutoribus, laqueo strangulatur.

398 Denique considerans vir sanctus adversariorum, a quibus patiebatur, cæcam ignorantiam, exemplo Christi in cruce pendentis, et pro venia crucifixoribus impetranda cælestem patrem interpellantis, verus tanti magistri discipulus, ita C Deum precatus est : Domine, ignosce illis : nesciunt enim quid faciant. Ibi quidam supplicii ejus ministri piam illam et vere Christianam precationem irridentes, atque impio scommate excipientes, dixerunt : Itane nescimus quid faciamus? En laqueum collo tuo innectimus. Hoc profecto nos facere probe scimus. Porro cum ejus constantiam atque immobilem a fide Catholica voluntatem satis perspicerent, qui timore mortis eum speraverant saltem verbotenus a sententia dimoveri posse; clamoribus flagitare cœperunt, ut de scala , in qua sublimis stabat, descendere jussus, alio graviore supplicio afficeretur : nimirum ut quatuor equis in diversa nitentibus alligatus, in partes distraheretur. At præfectus urbis et centurio, quorum auctoritate res agebatur, ne quid forte sibi milites malo exemplo per licentiam usurparent, signo dato, jusserunt carnifici, ut opus suum absolveret. Igitur videns fortissimus athleta finem adesse certaminis, Christi imitatione exclamavit, iterumque ac tertio repetivit illud ex Psalmo : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. D

Confortati tali exemplo cives,

399 Cum de scala dejectus penderet, inclamabant ad carnificem milites, ne gulam ei arctius constringeret (quod in hoc supplicii genere ad mortem accelerandam fieri solitum est) quo tardius exspirans, diutius in extremo cruciatu teneretur. Inter hos impiorum militum clamores, electus Christi Martyr summa tranquillitate spiritum emisit, Deoque reddidit; vir adhuc juvenis, ut qui ætatem Christi patientis, quantum arbitror, non excesserat. Postquam exspiravit, in vultu gratia, quæ prius inerat, remansit, non absque spectantium admiratione. Certe nonnulli eorum, qui dudum ab hæreticis seducti fuerant, tum hac re, tum priori passionis ejus fortitudine permoti, atque animis compuncti rursus ad fidem Catholicam incunctanter sese transtulerunt. Consecravit autem sibi hoc ejus tam illustre martyrium diem IV Septembris MDLXXIII, quando jam aliis locis aliquantum deferbuisse Geusiorum furor in Catholicos videbatur. Sacrum Martyris corpus in eam foveam fuit projectum, humoque E obrutum, in quam congesta fuisse regiorum militum interfectorum cadavera superius diximus.

ejus causa varia patiuntur.

400 Cives ejus loci mortem viri de se bene meriti, sibique proinde carissimi, piis lacrymis, uti par erat, prosecuti sunt. Quorum etiam quidam, cum vocem ejus de patibulo clamantis extremam audirent, in domos suas propere abierunt, foresque clauserunt : quod commotis intra se Christianæ pietatis visceribus, neque vocem clamantis audire, neque exitum morientis aspicere sustinerent. Qua re animadversa, Geusii nonnullos eorum vi domibus extrahere ad supplicii locum voluerunt, ut saltem exanime viri corpus, adhuc in patibulo pendens, vel inviti cogerentur intueri. Quin vero et aliis opprobriis, contumeliis, injuriis, cives Catholicos, quod justum in nomine justi recepissent, atque hominem Dei benigne apud se habuissent, pessimi milites affecerunt, sibi quidem vindictam horrendi atque interminabilis supplicii in diem justi judicii Dei thesaurizantes, illis autem exercendæ virtutis ac promerendæ felicitatis æternæ mate- F riam cumulate ministrantes. Etenim et hoc justum est apud judicem Deum, ut qui pro regno Christi cum sanctis ejus Martyribus facti fuerunt afflictionis participes, cum iisdem in regno Christi fiant etiam beatæ retributionis consortes.

MIRACULA

Desumpta ex Processibus, in Commentario prævio sæpius citatis, quæ VIII *Februarii anni* MDCXX *Romam missa diximus, cum annexis pluribus aliis, in Belgio Catholico legitime probatis.*

Testimonium de sanatis magnis doloribus.

Rogatus ab Amplissimis deputatis Petrus Gerardi a Duren Ultrajectensis, annos natus plus minus quinquaginta, num aliquorum miraculorum, ad invocationem prædictorum Martyrum patratorum notitiam haberet; respondit, se ex ore

A ore cujusdam filiæ, dictæ Gertrudis Gerardi, ancillæ sororis prædicti Domini Cauchii, cui (ut supra relatum est) dictus deponens præfatorum Martyrum reliquias tradiderat, sæpius audivisse, quod ad invocationem sanctorum Martyrum Gorcomiensium integram sospitatem, a malo, et summo dolore (quibus multis annis afflicta fuerat) esset consecuta, addens dictus deponens, se eamdem, et ita infirmam ac afflictam novisse et vidisse, et modo etiam, postquam sanitatem integram adepta est.

Aliud de costa confracta plane restituta.

2 Rogatus R. D. Joannes Cauchius, Vicarius metropolitanæ ecclesiæ S. Martini civitatis Ultrajectensis, num aliquorum miraculorum haberet notitiam, asseruit, ancillam suæ sororis, dictam Gertrudem Gerardi a Vianem (quæ jam septem plus minus annis ei cohabitavit) semper infirmam, et summis doloribus afflictam fuisse, ex eo quod anno ætatis suæ tertio (prout ipsam sæpe referentem audivit) ex quodam infortunio costa sibi fracta fuerat, cujus vulnus non ita curari potuit, B quin incredibilem semper exinde senserit dolorem et multa incommoda. Consultis itaque doctoribus medicis, unus ex illis isque expertissimus, hæreticus tamen (quare ejusdem testimonium per nos non fuit requisitum) declaravit, renes ex continuo corporis motu lædi propter acumen aliquod fractæ quondam costæ adhuc eminens, unde eam incurabilem judicabat. Alter vero (quia Catholicus) hic consequenter veritati testimonium perhibebit; nihilominus, non obstante dictorum medicorum sententia et judicio, multis aliis medicamentis ac remediis usa, cum se frustra et in vanum laborare videret, tandem voto emisso, se in honorem Martyrum Gorcomiensium, in vigilia Martyrum eorumdem jejunaturam, diemque ipsum pro sua devotione celebraturam, ipsam deponentem adiisse, obnixe rogando, ut dictorum sanctorum Martyrum reliquias, suo lateri applicare dignaretur, quod extemplo cum reverentia fecit, eorumdem Martyrum auxilium invocando et patrocinia, et singulorum nomina exprimendo, quo facto, statim doloris alleviationem sensit, C ac deinde integram sospitatem sensit se consecutam esse, qua etiam hodie potitur abhinc duobus ferme annis continuis. Unde dictus comparens se advertisse asseruit, eam in grati animi indicium integro anno jam elapso, in honorem prædictorum Martyrum singulis septimanis ter jejunasse.

De curata manu

3 Itemque affirmavit dictus deponens, die IX mensis Julii hujus anni MDCXIX, ipso scilicet die martyrii præfatorum Martyrum, dominam Adrianam vanden Heuvel, relictam viduam nobilis viri, Petri a Zanen senioris, habitantem in Haga comitis, ætatis circiter LXV annorum, domum suam accessisse, obnixe rogando, ut præfatorum Martyrum reliquias manui suæ applicare dignaretur; siquidem ex quodam infortunio sub finem mensis Decembris anni elapsi MDCXVIII, manus ejus (ut medici judicabant) a junctura brachii evulsa erat. Cui malo remedium quærens, se magistro Joanni Quartelaer, famoso chirurgo Hagiensi curandam commiserat, quem cum arte sua medica per aliquot hebdomadas in vanum laborare adverteret, re desperata, ut in hisce partibus fere fit, lictoris Hagiensis (in hujusmodi accidentibus curandis expertissimi) opera usa est; sed plane frustra; tandem sub initium Julii anni præsentis MDCXIX Ultrajectum venit, et magistro Petro Schagen, hujus urbis expertissimo chirurgo, ejusdem manus suæ curationem (licet in vanum) commendavit. Quinimo, adhibitis per eum medicamentis et emplastris, continuo dolorem suum magis ac magis sensit augeri, donec jam dicta die per dictum comparentem, emplastris et fasciis sublatis, cum præfatorum Martyrum reliquiis, in loco doloris, signo crucis signata fuit, eorumdem Martyrum invocato auxilio, a quo tempore alleviationem sensit doloris, nec ullis postea medicamentis aut emplastris usa est, sed ex integro sanatam se sensit. Hinc domum reversa cum gaudio, et quatuor vel quinque postea septimanis rursum alia de causa Ultrajectum veniens, Deo sanctisque Martyribus, necnon et dicto deponenti summas egit gratias, præ lætitia manu sanata gestiens.

A. GUIL. ESTIO.

duo testimonia.

4 Dominus Petrus van Zanen nobilis habitans Ultrajecti, natus annos XXIX, affirmavit, matrem E suam dominam Adrianam vanden Heuvel, viduam D. Petri van Zanen patris sui supra nominatam, in hac civitate existentem penes se fuisse hospitatam, dum gererentur ea, quæ in depositione R. D. Joannis Cauchii (quam ipsi perlegimus) narrantur, proinde certo se scire, vera esse omnia, quæ in dicta depositione de præfata sua matre, ejusque manu, doloribus et diversis chirurgis ac remediis frustra expertis atque adhibitis, ac denique de curatione per applicationem reliquiarum sanctorum Martyrum Gorcomiensium referuntur. Addens, præfatam matrem suam ex illo accidente adeo fuisse debilem ac impotentem, ut ne vestire se aut exuere posset, imo nec ea manu cibum sumere, quodque, durante dicto accidente, ipse cum sua uxore ut plurimum usque ad mediam noctem eidem adfuerit, ad fallendum dolorem continuum, qui adeo intensus erat, ut omnem quietem tam de nocte, quam de die ei impediret, et licet expertissimos, quos invenire potuit, medicos adhibuerit, dolor tamen indies fuerit auctus, et ingravatum F malum, adeo ut dictus magister Joannes Quartelaer, expertissimus chirurgus, judicaverit, ac expresse dixerit, nervos plane esse contractos, et malum istud propter suum senium non esse curabile, quodque ex ea occasione, videns omnes chirurgos oleum et operam perdere, in præsentia dicti deponentis, eumdem R. D. Cauchium adierit, multisque aliis præsentibus, rogaverit, ut reliquias præfatas manui suæ applicaret; se etiam tum emplastra et fascias ab ipsa manu abstractas abjecisse, certoque scire, quod nulla ex eo tempore emplastra aut medicamenta dictæ manui suæ adhibuerit. Denique quod tam sibi, quam multis aliis, se præsente, sæpissime dixerit, se nemini quam Deo et sanctis istis Martyribus Gorcomiensibus prædictæ manus suæ curationem adscribere, et proinde ipsis, et non alteri gratias agere.

Bina alia beneficia.

4 Interrogatus Wesselius Brienen Gorcomiensis, Ultrajecti habitans, annos natus plus minus LXIV, de miraculis, ad invocationem prætactorum Martyrum patratis; respondit ac asseruit, se ex ore

cujusdam

A. Guil. Estio.

cujusdam honestæ virginis Gorcomiensis, quondam sororis Beghinæ hujus oppidi Ultrajectensis (cui nomen erat Maria Gerbrandi, jam defunctæ) audivisse, quod quondam occulto accidente laboraverit, et ad sanitatem consequendam profecta fuerit Brielam ad locum martyrii et sepulturæ præfatorum Martyrum, ibidemque invocato eorum auxilio, integram sanitatem a prædicto accidente consecuta fuerit. Quibus auditis dictus deponens jam antea dolorem sentiens, et ex certis ac variis indiciis judicans se hernia laborare, etiam ad eumdem locum profectus est, ubi a quadam vetula de loco martyrii et sepulturæ horum Martyrum inquisivit, qua sibi locum demonstrante, ac dicente: Ibi est locus ubi papæ (sacerdotes hoc verbo, hæretico more designans) occisi et sepulti sunt. Ipse tum locum adiit, et in eodem constitutus, orationes suas ad Deum fudit, ab eo per intercessionem sanctorum Martyrum istorum sanitatem deprecatus, quam se consecutum asseruit, nec ab eo tempore dolorem ullum sensisse, aut hernia sive ruptura laborasse affirmavit. B

Ignita scabies purgata.

6 Hildegundis van Est, ætatis LXX circiter annorum, de aliis miraculis ulterius rogata, respondit, quod Maria Gysberti ab Oort sibi deponenti narravit, se visitando locum, in quo præfati Martyres necati sunt et sepulti, eorumque patrocinium ibidem invocando, a pestilentiali quadam seu ignita scabie sanata fuerit; quæ Maria Gysberti abhinc uno solum anno mortem obiit.

Mulier in puerperio duplici malo liberata,

Nobilis Dominus Paulus vander Laen, ætatis XXII annorum, de miraculis interrogatus, affirmavit, uxore sua die XIV Octobris anni elapsi MDCXVIII in partu existente, eam cum prole de vita fuisse periclitatam. Unde obstetricis consilio ipse deponens ad eam venit, ipsam consolaturus, quodque videns periculum, in quo erat, eam sit consolatus, et in ejus præsentia voverit, se ad locum sepulturæ Martyrum Gorcomiensium (erat enim in domo sua Oostbornii) iturum, et ibidem pro ipsa locum sepulturæ horum Martyrum visitaturum, quo voto ita emisso, in ictu oculi ejus uxor plane mutata est, et melius disposita, atque sine periculo (quod antea imminebat, obstetrice teste) prolem enixa fuit. C Itemque, quod ex eodem puerperio eadem sua uxor ex incuria (ut videbatur) obstetricis, malum aliquod accidens retinuit, quod tanto eam dolore affecit, ut pacari non posset, etiam adhibitis primo a medicis, deinde a quadam muliere in hujusmodi accidentibus curandis experta, medicamentis et remediis. Unde prædictus deponens, rursus emisso voto, præfatum locum visitavit, et in eodem præfatorum Martyrum auxilium invocando preces suas ad Deum fudit. Domum igitur reversus, invenit dolorem illum mitigatum, et uxorem suam, quæ antea a clamoribus et ejulationibus præ dolore non cessabat, cum admiratione adstantium, etiam prædictæ mulieris, non obstante quod accidens sive tumor in eodem statu esset; addens duobus aut tribus postea diebus tumorem illum erupisse atque multam saniem ad mensuram unius galeri ejecisse, subitoque sanatum esse.

7 Domicella Isabella de Corg van Delwynen, ejusdem Domini Pauli vander Laen uxor, ætatis circiter XXVII annorum, affirmavit ea, quæ a suo marito (quantum ad duo miracula, in sua persona ad invocationem præfatorum Martyrum patrata) superius relata sunt, in veritate ita contigisse, insuper adjiciens, se in Februario anni MDCXVIII laborasse ex quodam accidenti, quod genu suum ita affecerat, ut illud flectere, aut dum sederet, surgere vix posset, magnoque eam dolore afficiebat, unde voto emisso, de visitando præfato sepulturæ loco, statim alleviationem sensit, quod etiam accidens exinde sine ullis medicamentis aut emplastris sanatum est. D

atque item alio postea incommodo,

Authentica testimonia

8 Nos consules et scabini consiliariique civitatis Bruxellensis ducatus Brabautiæ, notum facimus ac certificamus omnibus et singulis, præsentes litteras visuris, quod die undecima mensis Martii anno MDCXIX, coram nobis personaliter comparuerint, Maria Laurentii, ætatis XIX annorum, una cum Stephano Laurentii et Joanna Schoondonck, suis parentibus, hujus civitatis civibus, qui omnes, præstito prius coram nobis solenni juramento, affirmaverunt et asseruerunt, atque deposuerunt, prout sequitur. Primo dicta Maria Laurentii, quod ab aliquanto tempore ante processionem augustissimi Sacramenti miraculosi, in hac civitate circa E medium Julii institui solitam, anni præcedentis MDCXVIII, usque abhinc sex septimanis aut circiter, vexata fuit mirabili, valde misero et continuo dolore capitis, unde faciem adeo habuit inflatam, et hydropisi laboranti similem, ut sibi ipsi similis non esset; cui malo (uti iidem sui parentes asserebant) multa adhibuerunt remedia ex consilio expertissimi hujus urbis doctoris medici, dicti de Hertoge, jam defuncti, et plurium aliarum personarum, sed frustra et sine ullo doloris aut inflationis levamine, unde factum est, quod dicta Joanna Schoondonck ex animo ad Deum confugit, et visa maxima populi devotione circa sepulcrum martyrum Gorcomiensium in templo Fratrum Minorum regularis observantiæ hujus civitatis (conscia prædicta sua filia) vovit ac promisit, ibidem offerre ceream coronam (quod et fecit aliquot postea diebus.) Contigit autem eodem die, quo id voverat, statim post votum emissum, præfatam filiam suam prædicti doloris alleviationem F sentire, et ante vesperam plane et ex integro liberatam esse a dicto capitis excessivo dolore, cujus postea ne vel minimum vestigium sensit.

civitatis Bruxellensis

9 Eadem die comparentes Constantia Martines, vidua quondam Joannis Beken, et Joanna Walravens, uxor Jacobi Hals, cives hujus civitatis et juxta ædes præfatorum primorum comparentium habitantes, deposuerunt et affirmaverunt sub simili solenni juramento coram nobis præstito, quod præfata Maria Laurentii, ejusque parentes sæpius sibi conquesti sint miserias et dolores, quos prædicta filia Maria in suo capite patiebatur (quod ipsum hi postremi comparentes satis ex externa ejus figura et capitis dispositione adverterunt) timentes vel ipsam inde morituram, vel aliquam sensuum aut cerebri læsionem incursuram; quod denique dicta Maria per votum prædictum ab istis doloribus liberata, statim cum maximo gaudio ipsos inde certiores reddidit.

de variis miraculis

10 Eadem die ejusdem anni, comparens coram nobis suprascriptis, Henricus Theodori, etiam

hujus

A hujus urbis civis, deposuit, et sub solenni juramento coram nobis præstito, affirmavit, filiolum suum Joannem Theodori, sex annos natum (cui mater est Anna Beeckman, deponentis uxor) ab ineunte ætate laborasse hernia, sive rupturæ inguinis defectu, cum quo ipsum natum fuisse, ipse et sua uxor semper opinati sunt; quamvis hujusmodi defectum in dicto suo filiolo solum adverterint circa sextam hebdomadam post ejus nativitatem; et cum multis adversus malum istud usus sit remediis, tam ex consilio et præscriptione cujusdam expertissimi chirurgi (qui ante triennium aut incirca ad hanc civitatem venerat) quam cujusdam mulieris, quæ fascias et ligamenta adversus prædictum malum dicto puero paravit, necnon et plurium aliorum; nullum tamen levamen sensit dictus puer, nec a malo præfato liberatus fuit, quin imo in eodem statu permansit, donec ipsum deponentem, conciones, quæ infra Octavam S. Francisci in templo Fratrum Minorum fieri consueverunt, frequentantem,
B contingeret, ex ore cujusdam Patris dicti Ordinis, per præfatam Octavam concionantis anno elapso MDCXVIII, intelligere et audire martyrium et passionem quorumdam Religiosorum dicti Ordinis, conventus quondam Gorcomiensis, a Geusiis ob fidem Catholicam prope Brielam interfectorum. Quibus auditis, valde fuit permotus et ex tunc singularem affectum, amorem, et devotionem erga dictos Martyres in se sensit accendi, atque ab eo tempore eorumdem Martyrum intercessionem et patrocinium apud Deum, pro dicto filio suo ejusque liberatione a præfato defectu, invocare cœpit, asseruitque, dictum suum filiolum, adhuc ipsa Dominica post præfatam Octavam, ex eodem defectu adeo fuisse indispositum, et in tantum anxiatum (siquidem ruptura illa ad magnitudinem unius pugni excreverat) ut ipse deponens cum sua uxore arbitraretur, puerum jam necessario moriturum. Dehinc, adhibitis omnibus humano modo possibilibus remediis, ita ut etiam puerum aliquanto tempore capite terram versus tenuerint, tandem puero per Dei gratiam
C sopore correpto, hernia et excrescens tumor ad pristinum statum redierunt, ipso interim patre preces et devotionem erga præfatos Martyres continuante. Unde die sequente solennem processionem, quæ in hac civitate eodem anno MDCXVIII in festo S. Lucæ in honorem præfatorum Martyrum celebrata fuit, advertit, dictum suum filiolum a præfata hernia ac ruptura ex integro sanatum et liberatum esse, affirmavitque, eum ab eo tempore usque in hanc horam plane sanum perseverasse, relictis fasciis et ligaminibus, quibus stringi solebat; adeo ut nec ipse pater, nec alii diversi id visitantes, ne vel vestigium aut apparentiam aliquam præteritæ rupturæ invenire potuerit, nominatim Henricus Remmens et Lucas Beeckmans, hujus civitatis cives, qui eodem die coram nobis comparentes, sub solenni juramento, se prætacta Dominica puero adfuisse, et ipsum in tam misero statu constitutum, quando in tantum ruptura excreverat, et pluribus etiam antea vicibus vidisse, et postea sanatum visitasse affirmaverunt. Quod amplius est, ad instantiam R. P. Guardiani dicti conventus, magister Lambertus van Vlierden, expertissimus hujus civitatis chirurgus, sex diversis vicibus per temporum intervalla eumdem puerum visitavit, et locum quondam rupturæ inspexit, sed nullum rupturæ pristinæ indicium invenit. Novissime vero magister Laurentius van Grootendael, similiter expertus hujus urbis chirurgus, post diligentem visitationem, nullum rupturæ defectum in eo puero invenire potuit, nec herniæ præfatæ vel minimum vestigium, sed eum ex integro sanatum esse, quasi numquam eo defectu laborasset, sub solenni juramento, ut prius, affirmavit, prout hoc ipsum jam dictus magister Lambertus van Vlierden etiam sub juramento affirmavit. A. Guil. Estio.

11 Eodem die et anno, comparuit Helena Goossens, uxor Danckardi Gorii, civis Bruxellensis, quæ sub solenni juramento coram nobis præstito, deposuit, testata est et affirmavit, se quatuor aut circiter annis sustinuisse maximos et excessivos dolores renum et lumborum, gestasse etiam uterum tumentem et vehementer induratum, ex E quibus malis ita fuit affecta, ut frequenter nec stare nec incedere posset, et dum in ipsa sua domo aliquando quoquam ire vellet, baculo inniti coacta fuerit, et quamvis consilio et remediis multis, ab aliquot hujus civitatis doctoribus medicis sibi præscriptis, usa fuerit, se tamen oleum et operam perdidisse, nec illo tempore aliquam sanitatem, aut dolorum alleviationem potuisse nancisci. Donec a quadam Elisabetha Backx ipsi enarrata fuit historia sanctorum martyrum Gorcomiensium, prout ea apud Fratres Minores infra Octavam S. Francisci per concionatorem populo proposita fuit; unde vehementer se sensit permotam et erga præfatos Martyres devotione accensam, simulque magno se teneri desiderio comitandi solennem processionem, in hac civitate in honorem Dei et præfatorum Martyrum institutam, sed præ misera sua indispositione ex ineffabilibus doloribus, qui tum valde intensi erant, ne quidem ad templum ire potuit, Missam auditura, multo minus processioni jam dictæ interesse. *ibidem*
Altera vero die, de more suo eam visitaturus advenit filius suus Dominus Joannes Gorius sacerdos, quondam vice-pastor parochialis Ecclesiæ, cui nomen Capella B. Mariæ hujus urbis, qui videns eam adeo afflictam, valde ipsi compatiens, suasit, refugium suum versus Deum et sanctos ejus sumere, et singulariter versus sanctos martyres Gorcomienses, quorum intercessionibus multos quotidie a suis infirmitatibus liberari diceba- F tur, et confidere firmiter, idem sibi eventurum. Qua exhortatione rursum valde commota, sine ulteriori interposita mora, sabbatho sequente diem dictæ solennis processionis, non obstante sua præfata infirmitate ac doloribus, vim sibi inferendo, ad templum sæpe dictum Fratrum Minorum perrexit et pervenit, ubi coram eorumdem Martyrum reliquiis orationes suas fudit, vovendo, se ter undecim continuis diebus, id est XXXIII in universum, eo venturam et Deum sanctosque ejus Martyres veneraturam ac oraturam; quod et fecit ante omnia, et deinde adhuc duabus vicibus sancta Confessionis et Eucharistiæ Sacramenta frequentando

frequentando

frequentando; nec tamen eundo ad templum te redeundo domum omnibus istis diebus, aliquam debilitatem sensit, aut mane quidquam cibi sumpsit, prout antea facere compulsa fuerat. Paucis vero diebus post dictum votum emissum, et peregrinationem inceptam, magnam toto corpore sensit alterationem, et deinde doloris alleviationem, multamque flegmaticam materiam evomuit, et sic sensim doloribus omnino liberata fuit, et ab uteri sui tumore ac induratione et doloribus inde procedentibus ex integro sanata, non sine magna sui ipsius admiratione suique mariti, nec non et filii, qui aliquot post dictum emissum votum diebus, tam ex facie quam ex loquela hanc matris suæ alleviationem advertit. Affirmavit etiam dicta comparens, quod, ex quo dictis doloribus soluta fuit, se senserit satis bene dispositam, et potuisse erectam incedere ac stare. Ejus vero maritus jam dictus etiam comparens, sub solenni juramento coram nobis emisso, asseruit et affir-
B mavit, vera esse ea, quæ de sua uxore jam narrata sunt, quam aliquando adeo doloribus confectam fuisse asseruit, ut vix jacere aut se incurvare vel erigere potuerit.

12 Ad hæc comparentes etiam coram nobis *ad invocationem* suprascriptis Elisabetha Backx, jam dicta, Joannes Meloen, Cornelius de Riddere, Henricus Raespot cum Christiana Breeckpot sua uxore, cives Bruxellenses, partim vicini, partim ex notitia dictorum primorum comparentium, qui omnes sub juramento, ut prius præstito, deposuerunt et affirmaverunt, se probe scire, prædictam Helenam Goosens diversis annis infirmam fuisse et multis doloribus vexatam, uterum etiam tumentem gessisse, et exinde adeo fuisse affectam, ut vix jacere, sedere, incedere aut stare valeret; unde etiam aliquando magnam debilitatem, imo animi deliquium passa fuit, prout hoc ipsum eorum aliqui se oculis suis conspexisse affirmarunt.

13 Die undecima et decima tertia Martii, re- *SS. Martyrum* spective ejusdem anni, comparuit Catharina Jacobi, vidua Thomæ vanden Bossche, quæ sub
C solenni juramento, coram nobis præstito, deposuit, se ultra spatium octodecim annorum sustinuisse vehementem et miserandum dolorem in brachio suo dextro, qui dolor se usque ad armum humeri sui extendebat, sed maxime tribus posterioribus annis, ita ut ægre eo brachio uti posset. Cumque diversis remediis humanis, peregrinationibus ad diversa loca levamen quæsivisset, nullam doloris alleviationem consequi potuit. Contigit autem frequentante ipsa, durante Octava S. Francisci, conciones in templo Fratrum Minorum anno præterito MDCXVIII, et audiente exponi historiam martyrii sanctorum martyrum Gorcomiensium, quod sensit se inflammari singulari devotione erga prædictos Martyres, unde vovit, se solenni processioni in honorem Dei et præfatorum Martyrum celebrandæ in ipso festo S. Lucæ interfuturam (prout fecit) nisi quod præ nimia populi multitudine, brachio suo timens, ne comprimeretur, templum præfatum ingredi non fuit ausa, sed sequenti die eo veniens, orationes suas ad Deum et præfatos Martyres fudit, vovitque novem continuis diebus eo venire, easdem preces continuare, singulisque diebus coram eorumdem reliquiis cereum accen- D
sum offerre, quodque (si levamen sentiret) brachium argenteum in memoriam, ad dictorum Martyrum sepulcrum appenderet. Ipsa autem eodem die circa vesperam in magnum ac periculosum morbum incidit, multo sudore et vomitu obnoxium, quo morbo usque circa festum omnium Sanctorum durante, impedita, votum adimplere non potuit; sensit tamen dolorem illum, quo tot annorum curriculis laboraverat, in brachio suo dextro omnino cessasse, et se plene inde liberatam; unde cum jam ex dicto morbo sanata esset, votum suum, ad honorem Dei et sanctorum Martyrum emissum, in grati animi indicium pro jam dicta liberatione, ex integro complevit, nec ullum in dicto brachio ex eo tempore sensit dolorem, cum tamen antea adeo exinde interdum affligebatur, ut inde se morituram arbitraretur, quod ipsum jam dictus ejus maritus ante suum obitum etiam declaravit, qui eapropter sæpe fuerat turbatus, quandoquidem dicta sua uxor ægre brachio isto uti poterat, nec vel se ipsam juvare in E
vestiendo, sive alias, sine adjutorio alterius personæ.

14 Comparuerunt etiam Anna Jacobi, uxor Pauli *diverso tempore* Biers, soror præfatæ Catharinæ Jacobi et Joannes Kieckens, etiam hujus urbis cives, qui sub simili solenni juramento, præstito ut supra, affirmaverunt, sibi constare, dictam Catharinam Jacobi præfatum dolorem in brachio suo dextro spatio XVI aut XVII annorum sustinuisse, quodque dicta Anna Jacobi sæpius, durante adhuc vita suæ matris piæ memoriæ, eidem suæ sorori Catharinæ adjutorio esse debuerit.

15 Diebus vero undecima et XXV Martii respe- *patratis,* ctive ejusdem anni MDCXIX, comparuit domicella Catharina de Vaddere, vidua quondam Michaelis Bilt junioris, civis hujus urbis, quæ sub simili solenni juramento, coram nobis præstito asseruit et declaravit, quod abhinc IV mensibus Catharina Peermans, sibi cohabitans suæque comparentis filiæ filia, ætatis circiter VII annorum, laboravit vehementi ac periculosa febri, una cum magno dolore gutturis, causato ex tumore sive apostemate circa dictum guttur, qui morbi ipsi durarunt a F
feria IV usque ad Dominicam sequentem, quando ante meridiem F. Ægidius dictæ puellæ infirmæ patruus, una cum alio ex Ordine Fratrum Minorum Patre eam visitaturus advenit, quam in magnis angustiis et quasi in agone constitutam vidit; cumque eam alloqueretur, vix poterat præ gutturis dolore verbulum proferre. Unde dictus Frater Ægidius statim a meridie cum alio ejusdem Ordinis et conventus Bruxellensis Patre, qui particulam reliquiarum sanctorum martyrum Gorcomiensium secum tulerat, eo reversus fuit. Cujus Patris jussu, dicta particula collo puellæ appensa est; unde factum, quod una transacta hora, dicta puella ad se reversa, ultro se erexit, petivitque a jam dicta comparente, avia sua, quædam puerilia jocalia, ipsi antea recreationis causa oblata et promissa, quibus sibi traditis, statim incepit cum iisdem rebus ludere, atque ex eo tempore dicta puella sensim sanata, usque modo sospes perseverat. Eadem autem, quæ supra, tam dictæ puellæ

mater

A mater, quæ una cum sua matre, puellæ avia, dictæ puellæ infirmæ adfuerat, quam Margareta Loockx virgo ætatis XXII annorum, in eadem domo habitans, quæ nocte præcedente una cum dicta puellæ avia juxta lectum infirmæ vigilaverat, etiam coram nobis comparentes, sub simili solenni juramento, ut supra præstito, vera esse affirmarunt. Comparuit etiam Catharina Timmerman, uxor Pauli Berwants, quæ sub simili juramento declaravit, se diversis vicibus præfatam puellam, durante dicta infirmitate, visitasse, nominatim præfata Dominica die, quando illam in magnis angustiis et quasi agonizantem invenit, et post prandium, quando eamdem vestitam in lecto suo vidit sedentem et ludentem; unde cum aliis valde mirabatur, quomodo prædicta puella, quam ante prandium ex præfato morbo in tantis viderat angustiis constitutam, tam subito et tam brevi tempore, post dictarum reliquiarum ad collum ejus appensionem, in tantum fuerit alleviati et sanata.

B 16 Die quinta Aprilis ejusdem anni MDCXIX *et per varios* comparuerunt Nicolaus Bleri, civis Bruxellensis, et Anna Walravens conjuges cum Barbara Hoorincks, eorumdem conjugum ancilla, qui omnes sub solenni juramento coram nobis a singulis eorum prius præstito, declaraverunt, testati sunt, et affirmaverunt, Joannem Baptistam Bleri, prædictorum conjugum filium, duos annos et quatuor menses natum, etiam coram nobis constitutum, spatio decem mensium continuo laborasse fluxu ventris, quo malo ita fuit confectus, ut ipsa intestina sæpius prominerent ad longitudinem unius magnæ nucis juglandis, una cum sanguinis emissione, eratque videre in dicto sic constituto puero magnam miseriam, qui puer exinde adeo exhaustus fuit, et extenuatus, ut vix incedere posset, et aliquot diebus lecto decumbere sit compulsus. Unde quicumque puerum videret, judicabat, eum inde necessario moriturum. Multis autem humanis remediis usi parentes adversus præfatum malum, incassum laboraverunt, nec ullum solatium in puero senserunt; C quod tandem occasionem dedit patri, prout asserebat, ad Deum et Sanctos ejus confugere, singulariter Martyres Gorcomienses, quorum aliquæ reliquiæ requiescunt in templo Fratrum Minorum regularis observantiæ hujus urbis, ad hoc excitatus per ea, quæ de ipsorum Martyrum passione, infra Octavam S. Francisci et in Quadragesima ab eodem concionatore narrata fuerunt; unde sæpius coram sepulcro præfatorum Martyrum preces suas fudit. Tandem feria quarta majoris hebdomadæ anni præsentis proposuit sequenti die, qui erat feria quinta in cœna Domini, cum eodem suo filiolo ad dictam ecclesiam Fratrum Minorum pergere, et ibidem coram jam dictorum Martyrum sepulcro, pro salute ac incolumitate dicti sui filioli orare; quod et fecit ab hora undecima usque post duodecimam, et inter alia legit in honorem dictorum Martyrum XVIII Ave Maria, et ad hæc, tria Ave Maria in honorem R. P. Guardiani, quem inter ceteros singulariter emicuisse audiverat, totidemque Ave Maria legi fecit suo dicto puero. Ipse puer patrem imitatus eadem Ave Maria recitavit. *Ex Mss.* Deinde in honorem sanctæ Trinitatis ibidem tres cereos accensos collocavit, ut per intercessionem prædictorum Martyrum dictus puer sanitatem consequeretur a Deo. Ipse autem pater, firmissima spe sanitatis dicti sui filioli concepta, domum reversus a prandio sæpe sæpius a sua uxore et ancilla sciscitatus est, num dictus puer adhuc eodem ventris fluxu laboraret, quæ singulis vicibus respondebant, quod non. Altera autem die, quæ erat feria sexta Parasceves, cum idem interrogans, idem responsum retulisset, cum admiratione intulit : En quid sint miracula Dei et sanctorum ejus! ex eo quod puerum suum tam subito sanatum vidit : et quod magis est, ab eo tempore manifestam mutationem in facie dicti pueri advertit, qui puer ex tunc naturalem secessum habuit, et magis ac magis sanus effectus est cum summa admiratione omnium eorum, qui hunc puerum antea, durante præfata infirmitate, viderant. Ipse itaque pater in grati E animi indicium pro tanto recepto beneficio, ad sepulcrum dictorum Martyrum obtulit puerum cereum, et calculum argenteum, affirmans ulterius, dictum puerum ita a præfato malo liberatum, deinceps sanum et sospitem permansisse.

17 Ad hæc dicta Barbara Hoorinckx affirmavit *testes deponentes* et declaravit, quod durante eo tempore, quo ex præcepto sui heri, in honorem dictorum Martyrum dicta XXI Ave Maria legebat, dictus puer, se relicta, ultro ivit ad columnam, cui pictura, horum Martyrum effigies continens, appensa erat, manibus et brachiis dictam columnan amplexando, circumeundo, et incessanter osculando. Unde dictus puer ab ipsa interrogatus, quid ibi faceret, respondit : Osculor dominos meos; quod ipsum dicta ancilla suo dicto hero statim, ut domum reversi sunt, retulit, prout ipse etiam asserebat verum esse. Ulterius asseruit dicta ancilla verum esse, quod a tempore illo, quo in dicto loco Deum et sanctos Martyres oraverunt, præfata passio et infirmitas pueri plane cessavit, quodque amplius illis ne vel in minimo fuerit vexatus, F quodque statim sospes et sanus ac pulcher effectus est, prout adhuc modo est.

18 Quæ præfata pueri infirmitas etiam nota *probatis.* fuit diversis personis, et inter alias Catharinæ Joannis, et Catharinæ van Rassem virginibus, et Joanni de Greve, qui toto ferme anno in ædibus parentum dicti pueri habitavit et modo adhuc habitat. Qui omnes etiam simul coram nobis comparuerunt, et sub solenni juramento affirmaverunt, probe sibi notas fuisse miserias et calamitates, quas dictus puer ex præfato ventris fluxu pertulerat, quodque hoc ipsum oculis suis conspexerunt, addentes ad hæc ambæ istæ Catharinæ, pro causa scientiæ præfatorum, quod ante festum omnium Sanctorum anni præteriti MDCXVIII simul habitantes domi suæ habuerunt dictum puerum, ut ablactaretur, quo tempore eodem ventris fluxu laborabat, cui etiam remedium aliquod adhibuerunt. Dictus vero Joannes de Greve ad hæc affirmavit, matrem suam ipsa jam dicta feria quarta majoris hebdomadæ ante prandium

Ex Mss.

prandium, existentem in domo præfatorum conjugum parentum dicti pueri, vehementer admiratam fuisse propter miserandam pueri constitutionem, dicendo, quod potius decresceret, quam accresceret, quodque tantum existens puer unius medii anni, fortior et robustior fuerit, quam tum erat. Cumque ipse Joannes de Greve tum cum dicta sua matre foras profectus fuisset, hesterna die domum reversus, puerum ludentem, loquentem, sanum ac sospitem invenit non sine admiratione, quandoquidem ipsa feria quarta majoris hebdomadæ, ut jam dictum est, ipsum in tam misero statu domi reliquerat. In quorum omnium fidem ac testimonium nos consules, scabini, consiliariique prædictæ civitatis Bruxellensis præsentes manu secretarii nostri signatas, ejus hujus civitatis sigillo muniri mandavimus hac quinta die Aprilis anni MDCXIX, eratque signatum J. Bossum et ejusdem civitatis sigillum ad latus impressum.

B

Hernia Querceti instantanee curata.

19 Nos Franciscus vander Burch, Dei et Apostolicæ sedis gratia Archiepiscopus et dux Cameracensis etc., visis et mature examinatis informationibus, ac plurium catholicorum fide dignorum testimoniis, juramento firmatis, super curatione Ægidii Tilman, filii Ludovici et Anthoniæ Couvreur, civium urbis Landracenensis in Hannonia, diœcesis Cameracensis, annos circiter XII nati, certo et fideliter agnovimus, prædictum juvenem a quadragesimo nativitatis suæ die hernia graviter admodum laborasse, ad medium jam pene femur delapsa, multis ac variis remediis, sed frustra, tentatis, nec non adhibitis plerumque fasciis ferreis, quæ tamen descensum plane non impedirent. Tandem ejus curandæ spe Quercetum carruca advectum XXI Octobris anno supra millesimum DCXIX, cum translationi reliquiarum beatorum martyrum Gorcomiensium ibidem interfuisset, ac postridie in ecclesia Fratrum Recollectorum, facta sacramentali confessione, orationes suas in conspectu sanctarum reliquiarum toto affectu effudisset, inter ipsas preces subito in ecclesia curatum; adeo ut sequenti die, quæ erat XXIII ejusdem mensis et anni, dimissis et abjectis fasciis,

C

domum pedes (quod ante non poterat) reversus, omni deinceps ejus sensu caruerit, et careat etiam nunc. Quam proinde curationem prorsus miraculosam et supernaturalem, ab omnipotentis Dei manu profectam esse, meritis et intercessione præfatorum beatorum Martyrum, ex judicio theologorum, judicamus et approbamus. Quoniam tam subitus et repentinus modus liberationis, nec ab arte, nec a natura potuerit promanare. Et erat infra sic signatum : Franciscus vander Burch Archiepiscopus Cameracensis.

Tres depositiones in curato calculi morbo.

20 Nos consules, scabini, consiliariique civitatis Athensis notum facimus et certificamus omnibus, quorum interest, coram nobis comparuisse die XXIV mensis Januarii anno MDCXX testes infrascriptos, qui omnes, præmisso a singulis solenni juramento, deposuerunt, et testati sunt, prout sequitur. Maria Wilckin, relicta quondam Joannis Hayllet, ætatis annorum XXXII, specialiter requisita, præmisso solenni juramento, affirmavit, sibi fuisse puerum quinquennem, nomine Adrianum, nephriti seu lapillo ex arenulis concreto ita laborantem,

D

ut urinam reddere nequiens, præ doloris magnitudine et scamna et obvia quæque amplexaretur. Mater eadem, ut coram nobis testabatur, filiolo compatiens, consuluit magistrum Joannem Courtin chirurgum, qui ejusmodi lapillorum excisiones profitetur. Is, considerato pueri statu, testatus est, nihil superesse remedii præter incisionem dicti pueruli. Desolata mater, amicorum consilio, recursum habuit ad reliquias sanctorum Martyrum Gorcomiensium, a quinque aut sex supra diebus primum adductas et solenniter depositas in navi ecclesiæ Fratrum Minorum ejusdem civitatis. Die sequenti, præmissa sacramentali confessione et recepto Eucharistiæ Sacramento, inchoata novem dierum oratione (Novenam vulgo vocant) et oblato singulis diebus cereo, prima die post preces domum reversa, puerum in lectulo deposuit, inde foras egressa est ad occurrentia negotia. Absente matre, puerulus magnam urinæ copiam reddens, adjuncto ingenti clamore, fecit, ut accurrerent vicini, qui puerum madidum et sudantem repere-

E

runt. Reversa mater invenit et lectulum et operimenta perpluisse. Reliquis post diebus absque dolore urinam emisit, ejectis magna copia calculi arenulis, spissioribus tamen et sanguinis instar rubentibus. Propterea mater, peracta novem dierum oratione, in gratiarum actionem obtulit in honorem dictorum sanctorum Martyrum sufficientem ceram, ut novem aliis diebus sequentibus accenderetur, dictum puerum vovens Deo, sanctis Martyribus et sancto Francisco, cujus Ordinis habitum etiamnum gestat. Ad hæc testanda comparuit Nicolaus Mostin, ætatis circiter XXXVI annorum, sub simili juramento affirmans, vidisse dictum puerum sæpius vi doloris scamna, atque obvia in plateis fulcra amplectentem, seque interdum noctu surrexisse, ut eumdem adjuvaret, ejus clamoribus motus. Affirmavit insuper ab impetrato per matris preces modo prædicto sanctorum Martyrum auxilio, nihil pristini morbi in puero deprehendisse, cum tamen in domo eadem per quinque annos habitaverit, et in præsenti adhuc habitet. Comparuit similiter requisita Maria de

F

Namurco, beata sive devota, ætatis circiter XLIV annorum, sub simili juramento deponens, se etiam adfuisse, cum dictus puer excitatis ingenti clamore vicinis, madidus et in sudore repertus est, ut supra narratum est.

Plura testimonia

21 Isabella Charlet Athensis, annorum circiter XLII, uxor Bonaventuræ Thais, iisdem anno et mense coram nobis similiter comparuit et juridice requisita sub solenni juramento testata est, se a mense Februario anni MDCXVIII, usque ad mensem Julium anni ejusdem, quo sanctorum Gorcomiensium Martyrum reliquiæ in civitatem Athensem primum illatæ sunt, ischiatico dolore noctes diesque afflictam, ex eodem tantam corporis curvitatem contraxisse, ut baculo superinnixa vix valeret incedere, vicinorumque judicio numquam ad rectam corporis staturam reditura videretur. Addidit pro recuperanda salute se virum quemdam misisse ad ecclesias quasdam, miraculis et peregrinorum frequentia famosas, ut D. Virginis in Messine, D. Vincentii in Soignies, D. Ignatii in pago de Rebay,

D.

A D. Hilarii in pago de Templou diœcesis Namurcensis. Verum cum hæc nequidquam sibi fecisse videretur, fide speque plena animum convertit ad reliquias sanctorum Martyrum, quæ noviter in ecclesia S. Juliani civitatis Athensis depositæ erant, ac per dies novem easdem reliquias devote visitans nudis pedibus, paulatim ad perfectam sanitatem reducta est, quam non nisi Dei et SS. Martyrum auxilio se recepisse firmiter credit et testatur.

de erecta muliere incurva.

22 Comparuit eisdem die ac mense Bonaventura Thais, prædictæ Isabellæ maritus annorum XLIV, sub simili juramento affirmans, quæ ab uxore deposita sunt. Item illud ipsum sub simili juramento confirmans Maria Thoret, ætatis LIV annorum, uxor Joannis d'Antoy. Item Joannes Maes, ætatis annorum L, asserens sub juramento, se vidisse dictam Isabellam, morbo durante, curvatam, ægre incendentem, innixam plurium humeris, et sæpe in plateis coactam iter sistere ob progressus difficultatem, vidisse denique eamdem et rectam et sanam. Testantur id idpsum Clemens Wil-B laine et Jacobus Marotquin, civitatis Scabini, qui huic actui juridico interfuerunt.

Item alia de sanato infantum de puerpera gravi morbo laborante.

23 Iisdem die et anno comparuerunt Ludovicus Buffart et Catharina Lausel, ejus uxor annorum XXXI, atque sub juramento deposuerunt, infantem suum, undecim menses natum, anno Domini MDCXVIII, die XVI Augustii, accepto ab ancilla pruno, remanente pruni lapillo in orificio gurgulionis, repente in animi deliquium incidisse, in quo sine omni vitæ signo duabus horis circiter permanens, non modo mortuo similis, sed vere mortuus est judicatus. Mater a foro ad locum, ubi infans a vicinis tenebatur, vocata, ad SS. Martyres spem convertit, missis duobus cereis ad ecclesiam Fratrum Minorum, cantata ab eisdem Fratribus in honorem SS. Martyrum Gorcomiensium ad petitionem matris Antiphona, cœpit infans convalescere, ac die sequenti post decantatum Missæ sacrificium, infans lapillum per meatus ad excrementorum secretionem a natura ordinatos emisit. Ad hæc testanda vocatus Martinus Fere, ætatis annorum XLII, sub juramento affir-C mavit, se diu puerum in ulnis tenuisse, et tamquam vere mortuum tradidisse cuipiam vicinæ absque ulla spe videndi deinceps puerum vivum. Idem sub simili juramento testantur prædictorum infantuli parentum vicini Franciscus Pruneau, Maximilianus le Clerq, Carolus Chastelin, Jacobea Fottreau.

24 Eisdem anno et die Dominus Philippus de Ketulle, Dominus de Hanery, et Domina Helena Benoict, uxor ejus, annorum circiter XXII, sub juramento testati sunt, præfatam Dominam Helenam die XXV Julii anno MDCXVIII, pauco post partum suum tempore, in ægritudinem gravem, vehementissimo capitis dolori junctam, incidisse, vocatoque R. D. Decano et Pastore ad excipiendam suam confessionem, ejus consilio tres in honorem SS. Martyrum, quorum reliquiæ adhuc erant recenter in civitatem illatæ et primo deportatæ in ecclesiam ejusdem Pastoris parochialem. B. Juliano Martyri sacram, cereos candidos notabiles obtulisse, ac Missam celebrari jussisse ad implorandum eorum auxilium. Quod sequenti die factum est : cum interim magis ac magis ægritudo ingravesceret, et præsentissimum mortis periculum ægrotanti obversaretur, eo usque ventum est, ut de rebus suis temporalibus disposuerit, deinde sensus ac rationis usu destitui cœperit, accersito inter hæc parochi vicario de nocte, ut ei extremæ unctionis Sacramentum administraretur, voto facto SS. Martyribus de offerendo in honorem eorum cereo majori, ac solenni Missæ sacrificio, remittente se satis evidenter ægritudine, cum a somno suavi, in quem dilapsa erat, expergefacta esset, dixit subito, se SS. Martyrum meritis mortis periculum evasisse, ac finito puerperii tempore, quæ promiserat SS. Martyribus vota persolvit. Comparuit et simili modo testatus est R. D. Philippus le Grand, Decanus Cerviensis et Pastor Athensis. Item Anna Oliar, annorum L, relicta Adriani du Quesne puerperis a partu adesse solita. Ex Mss.

Afflictæ puellæ gressum restitutum,

25 Anno et die, quibus supra, R. D. Decanus Cerviensis et Pastor Athensis declaravit, coram se comparuisse anno Domini MDCXVIII, Julii die XIII, Mariam Fonteyne, puellam nubilem anno-E rum XX, ex pago Melinensi, filiam Henrici Fonteyne ac Mariæ de Vilain, ac in manibus suis præsente Domino Jacobo le Clerq, dicti Pagi Pastore, ac matre præfatæ puellæ, nec non Fratribus Joanne Bandanne et Martino a Rivo, sacerdotibus et prædicatoribus, degentibus in conventu Athensi Fratrum Minorum, sub juramento confirmasse, se anno præfato MDXVIII, circa XXV Januarii in morbum acerbissimum febrique conjunctum incidisse, cujus gravitas, quamvis tribus septimanis ante pascha cessare et diminui cœperit, nihilominus toto corpore ita debilitatam remansisse, ut non nisi fulcris innixa posset incedere. Cum audisset SS. Gorcomiensium martyrum reliquias in civitatem Montensem esse deductas, brevique etiam in Athensem inferendas, spem recuperandæ sanitatis in eorum auxilio posuit. Quibus illatis, multa instantia impetravit a matre, ut eodem curru deveheretur. Ubi portæ civitatis appropinquavit, postulatis fulcris ad SS. Martyrum reliquias, jam honorifice in medio ecclesiæ Fratrum Minorum sublevatas, peditando, F prout posset, ire proposuit. Ivit, et coram reliquiis Martyrum in navi ecclesiæ magna fide et devotione prostrata prolixius oravit, et facta confessione sacramentali, ac Eucharistia sumpta, cum interim ad sacra ossa rediisset, et Sanctorum opem longa oratione humi prostrata implorasset, surgens et exultans gaudio, matri adstanti dixit, melius sibi esse, domumque absque fulcris facile redire posse : quod et fecit, cum aliis viæ comitibus ad pagum et domum paternam absque fulcrorum adjumento reversa. Elapsis aliquot post diebus sanitati integræ restituta, ad præfatam ecclesiam Fratrum Minorum in testimonium accepti a SS. Martyribus beneficii, fulcra sua reportavit.

multi confirmant.

26 Testatur etiam F. Nicolaus a Ponilo in fide sacerdotis, vidisse se dictam puellam sacris reliquiis appropinquantem, innixam fulcris, cereumque, quem illa cum matre offerebat, per manus populi sibi traditum, postque eamdem sanam vidisse, easdem SS. reliquias sæpius visitantem.

Dominus

Ex Mss.

Dominus Philippus le Grand testatur etiam in eadem fide, Decanus Cerviensis et Pastor Athensis, dictam puellam venisse ad suas ædes XIII Julii, quam ille vidit sanam integro corpore sine scipionibus. In quorum omnium fidem præsentes manu secretarii nostri signatas, hujus civitatis Athensis sigillo muniri mandavimus hac XXVII Januarii anno MDCXX, eratque subtus signatum, Eysembart. Et a latere dictæ signaturæ sigillum civitatis Athensis superimpressum.

De sanata surditate,

27 Nos Pastor, Gubernator, Prætor et Scabini urbis Braniæ Comitis, oppidi Hannoniæ, diœcesis Cameracensis, notum facimus omnibus, ad quos spectabit, comparuisse coram nobis XXIV Januarii MDCXX, sororem Annam Vieusart, matrem monialium tertiariarum Ordinis S. Francisci ejusdem oppidi, ætatis XXXV annorum, ibique in votis religionis declarasse et affirmasse, se duorum mensium spatio graviter afflictam fuisse aurium quodam impedimento, et auditus obstaculo, adeo quod religiosas suas audire non posset. Tentatis B interim variis pharmacis et remediis; quibus nil, ut videbatur, conducentibus, visum esse ad Sanctorum merita recurrere, ut S. Christophori in eodem oppido, S. Juliani Boussuti; quibus actis; cum nondum sanitatem experiretur, tandem ad gloriosos Gorcomienses Martyres sese convertisse, et in ipso die translationis reliquiarum eorumdem in eodem oppido, plenam sanitatem recuperasse, in solenni processione defluentibus et resolutis humoribus, qui auditum præpediebant, adeo quod prædicationem et sermonem, post dictam processionem habitum, perfecte audierit. Quare juxta illud Tobiæ 22, Sacramentum regis abscondere bonum est; opera autem Dei revelare honorificum est : supradicta optans Sanctorum honorem propagari, hæc declaravit die et anno supradictis. In cujus rei veritatem, has per nostrum scribam signari et nostro sigillo ordinario muniri curavimus. Subtus erat sic scriptum. Ex mandato DD. Gubernatoris, Prætoris et Scabinorum. Quod attestor Joannes Parmentier, scriba præfati oppidi : et signatum J. Parmentier. A latere vero erat C signatum sic : Jacobus le Visse, Braniæ Comitis Pastor MDCXX, erantque eædem litteræ ejusdem civitatis sigillo munitæ.

et dolore oculorum.

28 Nos Pastor, Gubernator, Prætor et Scabini urbis Braniæ Comitis oppidi Hannoniæ, diœcesis Cameracensis, notum facimus omnibus, ad quos spectabit, comparuisse coram nobis XXIV Januarii MDCXX, Joannem Papart, scriniarium opificem, ætatis XXXIV aut XXXV annorum, Braniæ Comitis residentem, ibique declarasse et juramento solenni affirmasse, se in nocte prima ad diem translationis sacrarum reliquiarum Martyrum Gorcomiensium in eodem oppido, graviter vexatum et cruciatum fuisse vehementi oculorum dolore et inflammatione, adeo quod quietem capere non posset, hisque in angustiis inspiratum fuisse, ad prædictorum Martyrum opem confugere, quorum condendis sacris reliquiis thecam fabricaverat, et exhibito reverentiæ et honoris actu, perfectam recuperasse sanitatem, inflammatione exstincta, penitusque sopitis puncturis et doloribus. Quod omnibus, ad Sanctorum honorem propagandum, innotescere cupiens, supradictus hæc sincere de- D claravit in supradictorum præsentia. In cujus rei veritatem has per nostrum scribam signari et nostro sigillo ordinario muniri curavimus. Subtus erat sic scriptum : Ex mandato DD. Gubernatoris, Prætoris et Scabinorum. Quod attestor Joannes Parmentier, scriba præfati oppidi : et signatum J. Parmentier MDCXX. A latere vero erat signatum sic : Jacobus le Visse, Braniæ Comitis Pastor MDCXX. Et erant etiam hæ litteræ civitatis Braniæ Comitis sigillo munitæ.

Male affecta puellæ tibia restituitur;

29 Nos Prætor, consules et scabini civitatis Nivellensis notum facimus et testamur per præsentes omnibus, ad quos spectabit, comparuisse coram nobis prima die Julii anni MDCXIX, Ludovicum du Reux, civem hujus civitatis, ætatis XL annorum, qui præstito prius solenni juramento, declaravit et affirmavit, filiam suam, ætatis VI aut VII annorum, quamdam infirmitatem in tibia dextra passam et tres aut quatuor dies noctesque integras tantis doloribus esse confectam, ut omnino quiescere non posset, imo nec ambulare, E nec recta suis pedibus stare, donec re aperta per vicinum quemdam, nomine Joannem l'Amy, admonitus est, ut dictam filiam coram reliquiis beatorum Martyrum Gorcomiensium, quiescentibus in ecclesia RR. PP. Recollectorum hujus civitatis, sisteret, eo quod ipsa eadem die filia præfata acutissimis doloribus teneretur, ita ut omnino movere seipsam non posset, ac multo minus permittere aut pati, se in tibia dextra tangi. Præfatus igitur Ludovicus memoratam supra filiam suam portat ac sistit coram altari, in quo sacræ reliquiæ beatorum Martyrum quiescunt, auditoque ibidem Missæ sacrificio, peractisque devotionibus, invocationibus ac precibus suis, prædictam filiam suam secum ipse reportat ac ducit. Et ecce sub vesperam ejusdem diei, pedetentim ipsa tibiam suam dextram movere, et in illa ac per illam ambulare cœpit. Cumque nocte immediate sequenti, optata quiete facile potita esset, die altera a dicta infirmitate liberata et sanata est. Quod cum ipse narrasset, libertatem et sanitatem bonitati et clementiæ Dei adscripsit, per intercessiones dicto- F rum Martyrum. Ut autem testimonia præfata debitum sortiantur effectum, nos Prætor et scabini prædictæ civitatis Nivellensis curavimus præsentes sigillo ordinario muniri cum signatura graphiarii nostri jurati. Datum prima Julii anno MDCXIX; eratque subtus signatum J. D. Lannoy, et a latere dictæ signaturæ sigillum dictæ civitatis Nivellensis supra impressum.

item alia ignoto morbo oppressa.

30 Nos Prætor et scabini civitatis Nivellensis notum facimus et testamur per præsentes omnibus, ad quos spectabit, comparuisse coram nobis hac ultima Januarii anni MDCXX, Catharinam Colet, filiam Philippi, oriundam in dominio de Du, comitatus Namurcensis, famulam Domini Adriani Sibille, hujus civitatis quondam scabini ac rentarii, ætatis XXXIX vel XL annorum, quæ ad Dei ac Deiparæ virginis ac beatorum Martyrum Gorcomiensium honorem, pro acceptis dictorum Martyrum intercessione beneficiis, infrascripta eo, quo sequuntur, tenore, solenni coram nobis præstito juramento, deposuit. Affirmat igitur,

so

A se ipsa die S. Joannis Euangelistæ (quæ fuit xxvii Decembris anni mdcxix) inexperto quodam morbo subito sic esse oppressam, ut nec comedere vel bibere, nec stare aut quiescere posset, adeoque nec debito servitutis munere fungi. Quod cum sensu ipso et experimento, magno suæ infirmitatis incremento didicisset, medicum consulit, si quæ forte morbo medicina mediumque naturale subsisteret. Cumque naturalibus mediis, feria secunda ac tertia immediate sequentibus, frustra uteretur, ingravescente tandem morbo, merita ac subsidium dictorum beatorum Martyrum postulat, quorum reliquiæ in ecclesia RR. PP. Recollectorum hujus civitatis honorifice quiescunt. Peracto vero ex illius mente ac mandato, sancto Missæ sacrificio in altari, in quo quiescunt, dictorum Martyrum Reliquiæ, die xxiii Januarii anni mdcxx, ipsa eadem die ab omni memorata infirmitate plene et integre liberata est, et ad debitum servitutis obsequium, sicut ante morbum, idonea ac facilis exstitit. Quod B cum dicta Catharina experta foret, præfatam sanitatem meritis dictorum Martyrum plenissime adscripsit. In cujus fidem præsentes sigillo ordinario hujus civitatis communiri curavimus, sub testimonio ac signatura graphiarii nostri jurati, die, mense et anno præfatis; erantque hæ litteræ signatæ J. D. Lannoy.

Insigne miraculum in febricitante,

31 Universis præsentes visuris vel audituris salutem in Domino. Nos Prætor et scabini civitatis Nivellensis in Brabantia, notum facimus et per præs sentes testamur, comparuisse coram nobis, die ultima mensis Januarii anni mdcxx, Franciscum De-Fosses, filium Guilielmi, civem hujus civitatis annorum xxxii vel xxxiii, qui, præstito prius coram nobis solenni juramento, sequentia ad Dei Deiparæque virginis ac beatorum Martyrum Gorcomiensium honorem, pro acceptis per intercessiones dictorum Martyrum beneficiis, eo, quo sequuntur, tenore deposuit. Affirmat igitur, se Kalendis ipsis Januarii anni præsentis, subito febri quadam vehementi ac continua, calida et frigida esse correptum, et dictante Dei spiritu, Novenam unam in honorem beatorum C Martyrum Gorcomiensium vovisse, qua die immediate sequente inchoata, cum tertia post die coram reliquiis memoratorum Martyrum in ecclesia RR. PP. Recollectorum quiescentibus, sisteretur, subito quodam animi deliquio et perturbatione sic corripitur, ut jamjam in terram rueret, si non adstantium adminiculo fulciretur. Cumque hisce in extremis ageret, ad Præfatos Gorcomienses Martyres confugit; et ecce instanti eodem ac momento plenissime et integerrime sanus evadit, ædes repetit, nullo post morbo aut dolore iterato vel subsecuto. Quam quidem sanitatem præfatorum beatorum Martyrum meritis et intercessionibus dictus Franciscus adscribit. In cujus rei fidem, et validius depositæ apud nos veritatis testimonium, præsentes sigillo ordinario communiri curavimus, sub signatura graphiarii nostri jurati, die, mense et anno memoratis. Et erat subtus signatum J. D. Lannoy. Et a latere hujus chartæ, ambo hæc postrema testimonia continentis, dictæ civitatis Nivellensis sigillum superimpressum. Ex Mss.

atque aliud in renum doloribus laborante.

32 Nos Pastor, Prætor, et scabini du Basse Ittre, maturo præmisso examine, circa Michaelem Quivat, super stupenda et miraculosa illius sanitate ac diuturna et inveterata infirmitate, notum facimus et per præsentes testamur omnibus, ad quos spectabit; præfatum Michaelem juridice declarasse et affirmasse, quod cum a multo tempore gravi renum infirmitate teneretur, a qua nullo medio sanari poterat, tandem magno labore, baculo innixus, itineri se commisit, feria quarta post Pentecosten anni mdcxix, ut coram sacris E reliquiis beatorum Martyrum Gorcomiensium, in ecclesia RR. PP. Recollectorum oppidi Nivellensis se sisteret, firmiter sperans et confidens, beatorum Martyrum supra memoratorum meritis a dicta infirmitate liberari. Quo cum Dei ope et gratia pervenisset, multum ab infirmitate sua levamen et solatium expertus est. Cumque iterato jam magnis et arduis laboribus ad locum eumdem, Dominica infra Octavam venerabilis Sacramenti ejusdem anni tenderet, et coram sacris dictorum Martyrum reliquiis præces funderet, ut suis meritis integram sanitatem et ab infirmitate præfata liberationem a Deo illi impetrarent, illico se plenissime sanum et ad opus validum et idoneum expertus est, acsi nihil antea infirmitatis passus foret, quod tamen a multis retro temporibus ei omnino impossibile fuerat. Quod quidem eo lubentius testari voluimus, quod ab annis jam pluribus præfati Michaelis (qui eodem nobiscum in loco moratur) et dictæ illius infirmitatis notitiam certam et experimentalem habuimus; et ne detrahere videremur gloriæ et honori, quo beatos Martyres suos Deus coronat, qui pro ejus gloria F ad extremum usque spiritum strenue dimicarunt, et martyrii tropæum ac coronam reportarunt. Datum die ix Junii præfati anni mdcxix. Eratque subtus signatum hoc modo: Ita est D. Philippus Daniel Parochus du Basse Ittre; et rursum: Ego ex mandato DD. Præpositi seu Prætoris et scabinorum de Basse Ittre hanc subsignavi tamquam scriba ejusdem loci, N. Le Clerq.

DE

A D

ADDENDA

Post appendicem ad Acta

S. ELISABETHÆ

IV Julii sub finem.

Actis sanctæ Reginæ jam pridem excusis, accessere ex Lusitania binæ relationes, seu historiæ translationum, quæ post annum 1612 factæ sunt, nempe 1677 et 1697, quas nobis submisit P. Antonius Franco Societatis nostræ, ex variis monumentis a se collectas et digestas, quibus nec additum quidquam, nec subtractum voluimus, adscriptis B *dumtaxat ad marginem articulorum compendiis, iisque ad normam nostram per numeros distinctis.*

Narratio compendiosa de translatione S. Elisabethæ Reginæ Lusitaniæ, et ejus causa anno MDCLXXVII.

Fundaverat S. Elisabetha monasterium monialium S. Claræ non longe a Monda flumine, qui decursu annorum arena, quam multam secum devolvit, opplevit vallem, qua fluebat, hac in imo subsidente arena, subivit flumen, et vicinum ædificiis, in quæ nullis temporibus accessurum mortales crediderant, ea suis inundationibus fecit inutilia habitatoribus; sepelivit in suis arenis monasteria Franciscanorum, et monialium S. Augustini, et paulatim habebat semisepultum monasterium Reginæ sanctæ. Id sciens Rex Joannes quartus, Lusitanicæ libertatis assertor invectissimus, jussit ædificari suis expensis novum ædificium C in loco edito, et immuni a fluminis inundatione, et arenis; quo migrarent moniales, una cum venerabili thesauro corporis Reginæ sanctæ aviæ suæ. In construendum ædificium electus est mons a Domina ab Spe, sic dictus, quod ibi sit sacellum Virgini sub eo titulo dicatum. Imminet flumini, mons attollitur e regione urbis.

Ruinam minante veteri S. Reginæ cœnobio,

2 Negotium primi lapidis jaciendi, et omnis rei cæremonia commendatur Emanueli Saldaniæ, Academiæ Rectori. Hic die tertia Julii an. MDCXLIX, solemniter ad aram fecit in templo monasterii, ubi erat tumulus Reginæ sanctæ. Concionem habuit Benedictus Sequeira, Rector collegii Societatis Jesu, per id tempus vir præclarus in habendis sacris concionibus. Discurrit in ea verba Davidica: Adducentur Regi virgines post eam, proximæ ejus afferentur tibi. Pomeridianis horis ejusdem diei ordinata est processio e monasterio sanctæ Crucis, quod est Canonicorum S. Augustini, ad montem destinatum erigendo novo ædificio. Apparatum processionis claudebat Abbas collegii Benedictini insulatus, ferens manu sua sub umbella baculum Reginæ sanctæ. Ubi ventum est ad situm, jam per architectos designatum, erectum intra limites altare. Deinde Abbas Benedictinus, cæremoniis ad id ab Ecclesia institutis, consecravit omne spatium, et lapidem primo ponendum. In eo majusculis notis erat incisum: Joannes IV, D. G. Portug. Rex, ad honorem Domini ac Deiparæ gloriosissimæ, suæque Progenitricis sanctæ Elisabethæ Re- E ginæ obsequium, principem hunc lapidem in redivivi B. Claræ cœnobii fundamentum, nomine suo per Rectorem Academiæ jaci feliciter imperavit sab. III Julii MDCXLIX.

novum exstrui jubet Joannes IV Rex 1649,

3 Tunc Rector Academiæ, sui Regis nomine, conjecit in fundamentum, ad id excavatum, aliquot monetas aureas et argenteas. Judex Conimbricensis, nomine senatus ejusdem urbis, cujus erat Præses, etiam conjecit monetas aureas et argenteas, sed pretii minoris, et alias cupreas. Mox Benedictinus Abbas, et Academiæ Rector suis manibus lapidem destinato loco posuerunt. Consignavit Rex sex aureorum millia annis singulis ad constructionem operis, quod lente continuatum est, donec Alphonso Rege corona exuto, successit in regni administratione Princeps Petrus, depositi Regis germanus frater. Hic, monasterii, et monialium considerato periculo, commendavit Josepho Menesio, Academiæ Reformatori, applicaret omnes industrias, ut quamprimum novum ædificium, debitis accommodationibus, habitationis esset capax; ut transmigratio fieret; nam mira- F culo par videbatur, vivere in domo tam humida moniales, et stare jam dehiscentes vetustate parietes. Hujusmodi commendatione sic operi insudatum, ut brevi, etsi non absolutum, saltem haberet habitationem non incommodam. Lustravit clausuram Conimbricensis Episcopus, ac probavit. Certior factus Princeps imperavit transferri moniales, ac Reginam sanctam Octobri mense an. MDCLXXVII.

quod a Petro Rege absolvitur 1677,

4 Ut res fieret quam maxima posset pompa, misit ex thesauro regio peristromata, et aulæa pretiosissima templo exornando. Scribi jussit, ut præsentes essent Conimbricæ, ad Vicecomitem Cerveirensem, Henricum Sousam Comitem Mirandensem, Antonium Luisium Sousam Comitem Pratensem, Josephum Luisium Lancastrum Comitem Figueirensem, Vascum Lobum Comitem Oriolensem, Garciam Mellium Comitem Pontensem, Julianum Costam Comitem Sourensem, Joannem Sylvam Comitem Aveirensem, Joannem Pereiram Comitem Feirensem, Joannem Mascarenium Co-

quo deputati magnates,

mitem

A mitem Sanctic rucensem, et Antonium Rosendum Sousam filium Comitis Mirandensis. Contingebant [isti] sanguine Reginam sanctam. Unicuique præscriptum a Principe, quem in translationis solennitate teneret locum.

et varii Episcopi,

5 Modo simili datæ litteræ ad Fratrem Alvarum de Bonaventura Conimbricensem Episcopum, Fratrem Ludovicum Sylvam Episcopum Lamecensem, Joannem Mellium Visensem, Fernandum Corream Portuensem, Fratrem Bernardinum de sancto Antonio Targensem, Stephanum Briosum Pernambucensem, Fratrem Josephum Lancastrum Mirandensem. Singulis etiam injunctum est in ea celebritate suum munus, et locus. Scriptum ad Academiæ Reformatorem, et Academicum Conventum (ipsi vocant claustrum plenum) litteris diversis, ut omnes interessent. Id ipsum mandatum omnibus sacris familiis, nulla excepta. Loco Secretarii ab statu, ut nominant, ivit Conimbricam Rochus Monterius Paimus, quem penes erat, summam rerum disponere. Præter magnates, et
B Episcopos vocatos imperio Principis, confluxit innumera nobilitas, et omne genus homines sine numero.

de translatione facienda consultant;

6 In primis agitatum est; an esset facienda translatio, posito corpore in capsa crystallina pretiosa, quam donaverat Alphonsus Castelbrancus Episcopus Conimbricensis. Verum experimento est compertum, esse multi ponderis, adeoque ad rem inutilem. Mox tractatum est de aperiendo marmoreo tumulo, ut inspiceretur, qui foret status capsæ, in qua sacrum depositum servabatur. Id factum die vigesima tertia Octobris, addito Notario, qui cuncta fideliter scriberet, ad rei veritatem et memoriam. Amoto lapide, tegente tumulum sive capsam, visus est incorruptus ex serico carmesino, seu purpureo pannus, quo capsam operuerant anno MDCXII, cum primo, recluso tumulo, constitit de incorruptione. Inventum atramentarium, quod casu contigisse non est dubitatum, quando propter populum urgentem repente clauserunt tumulum. Illud admirationi maximæ fuit omnibus, quod essent in tumulo duæ rosæ
C ejus generis, quas Lusitani vocant mosquetas, tam recentes, atque cum anno MDCXII illuc sunt missæ, et inclusæ.

et sacra corpus in novam thecam depositum

7 Quod esset alia paranda capsa, lapide texere tumulum. Facta nova capsa, intus et foris serico pretioso exornato, reditum est, ad aperiendum tumulum, et capsam, in qua venerandum corpus latebat. Detracta superiore tabula, nullis firmita clavis, sed tantum aliis conjuncta, apparuit albus pannus, et ipse pretiosus ex serico, et incorruptus. Non ausi sunt detegere partem ullam, sed summa veneratione palparunt manu involucrum Episcopi, deinde medici et chirurgi, qui testati sunt Elisabethæ incorruptionem. Id tabulis publicis mandatum a duobus Notariis præsentibus. Jam habebant paratas tres fascias ex serico purpureo, quas immitterent subter cadaver, ut hinc inde sex Episcopi e fundo capsæ et tumuli sublime tollerent, ac locarent in lecto pretiosissime exornato, ut ille conspectus solatio foret circumstantibus. Ex lecto per Episcopos sublatum corpus sericis fasciis positum est in nova capsa. Illud omnes turbavit, quod erat capsa minor corpore. Jam pedes capsæ fundum pertingebant, extante capite acclinato labro capsæ. Hic Visensis Episcopus credens album pannum, quo tegebatur involutum corpus, obicem, quominus totum intra capsam reciperetur, detraxit pannum. Hoc facto, ad imum descendit, et accommodatum sine violentia.

A. Ant. Franco.

summa pietate venerantur:

8 Linteum, quo erat insutum a pedibus ad caput, in ea parte, olim anno MDCXII aperta, ad explorandam incorruptionem, nullo lineo filo erat consutum; unde contigit, dexterum brachium, a cubito ad manum positam super pectus, videri a circumstantibus. Invasit omnes subitus ardor manum exosculandi. Mirabili pietate admovere labra manui sanctissimæ, atque olim liberalissimæ. De novo medici, chirurgi, et circumstantes incorruptionem sunt testati, Notariis in chartam, quæ cuncti suis oculis conspexerant, referentibus. Rogarunt moniales, sibi quoque concederetur osculari divæ suæ manum. Negari non debuit. Detulerunt capsam Episcopi ad portam de novo E factam, ut moniales in die migrationis exirent ad novum monasterium. Post pia oscula, locata est in altari capsa, et obserata a Rocho Monterio quatuor clavibus.

atque omnibus rite dispositis,

9 Antequam fieret translatio, portatæ sunt lecticis, aut curribus ad novum monasterium moniales provectæ ætatis, et infirmæ, quæ pedibus comitari in processione Divam non poterant. Præterea noctu eodem translata fuerunt per consiliarios ab statu (ut vocant) comitantibus Episcopis et magnatibus, ossa Infantis Elisabethæ, neptis Reginæ sanctæ, quod hæc suo jussisset testamento, suæ neptis ossa in eodem templo, quo ipsa foret, recondi. Episcopus Conimbricensis tulit sacram Eucharistiam e vetusto monasterio ad novi sacellum.

angusta pompa et solennitate

10 Rebus omnibus rite ad translationem paratis, illuxit Octobris dies vigesima nona anno MDCLXXVII. Celebrato solemni Missæ sacrificio ab Conimbricensi Episcopo, disposita est processio majestatis plenissima. Præibat sodalitium sanctæ Elisabethæ, Religiosi Franciscani, deinde Crux F templi maximi, Canonici pluvialibus albis induti; mox septuaginta quatuor moniales procedebant binæ cereis accensis, nigro velamine tecto capite et vultu, Provincialis Franciscanus ad sinistram ferens Annam Mariam Sylveiram abbatissam; Cantor maximus, et aliæ dignitates templi maximi. Deinde umbella, cujus octo hastilia sustentabant octo e supra dictis magnatibus : sub ea ferculum, in quo portabatur capsa divæ Elisabethæ ab senis Episcopis. Post umbellam Episcopus Conimbricensis, et Episcopus insulæ a sancto Thoma, infulis et veste alia suæ dignitatis insigniti.

in novum monasterium transferunt 29 Octobris.

11 Horum insistebant vestigiis professores ac doctores academici cum suo Reformatore, condecorati scientiarum ornamentis. Quod iter a veteri ad novum monasterium non erat longitudinis, quæ caperet omnes Religiosos viros, alios post alios, in processione incedentes; factæ sunt alæ duæ continuatæ ab uno ad alterum monasterium. Inter duas alas stantium cum cereis accensis, ivit dicto modo processio sive pium agmen, Reginam

ginam

A. ANT. FRANCO.

ginam sanctam concomitantium. Capsa posita est in altari, in quo die sequenti sacrosancta Eucharistia in throno luminibus illustrato est exposita. Solemne Missæ sacrum fecit Conimbricensis Antistes, concionem de Reginæ sanctæ laudibus habuit Portuensis Episcopus. Tumulus lapideus, quem sancta vivens sibi construxerat, ut a piis corrosionibus volentium reliquias defenderetur, ligneis tabulis multo clavo firmatis contectus, additis etiam ex ferro cancellis, quibus antea adversus pias injurias munitus erat; ut integer mutaretur ad novum monasterium.

Unde hæc accepta sint

12 Quæ relata sunt collegi ex historia vitæ sanctæ Elisabethæ, data luci a Domino Fernando Correa Lacerda Episcopo Portuensi, qui translationi præsens fuit, ac e suggesto sacro de laudibus Reginæ sanctæ luculentam habuit panegyrim, una cum vita Sanctæ typis mandatam. Dictam vitæ historiam in lucem edidit Ulyssipone ex officina Joannis Galrani anno MDCLXXX. Fuse scripsit de hac translatione, circumstantias omnes B multis verborum phaleris, quæ illi inter loquendum et scribendum familiares erant, exornans et amplificans; quas ego inutiles duxi ad rei seriem nudam et sinceram, qualem unice amat prudens lector, qui non verborum curat lenocinia, sed ipsius rei tractatæ medullam et succum.

Translatio S. Elisabethæ Lusitaniæ Reginæ anno MDCXCVII

In hac ultima translatione ad princeps sacellum,

Anno MDCXCVII jussu serenissimi Regis Petri, hujus nominis secundi, corpus Reginæ sanctæ (sic apud Lusitanos antonomastice nominatur) ad princeps novi templi sacellum debita solennitate est translatum. In primis detracta ab altari capsa per septem Episcopos, ad id convenire missos, aperta est, ac visum Reginæ sanctæ corpus integrum, et incorruptum; et iterum observaverunt capsam, relinquentes eam super altari ædiculæ, unde imperatum transferri. Hæc omnia sunt acta clauso ostio, admissis solum Episcopis. Ut sancti-C moniales in templum possent descendere, ac vestire sanctum cadaver, summus Pontifex concesserat, rogante Philippo IV, cum Alphonsus Castelbrancus Episcopus Conimbricensis cogitavit exponere videndum omnibus, ac venerandum Divæ incorruptum corpus. Hujusmodi nixæ Pontificis facultate, quam stare credebant, secunda die Julii, undecima diei hora, sex moniales descendentes in sacellum, inde tulerunt capsam ad sacræ ædis odeum, ac locarunt in altari, multis accensis luminibus. Circumstabant moniales, flexis genibus orantes, dum quæruntur claves, quibus reseraretur capsa, nam proprias servarunt Episcopi, nemini fidentes.

miranda nonnulla acciderunt.

14 Tentatæ sunt quotquot claves domi erant, quin ulla usui esset. Inter moniales aderat una e domesticis famulabus, cui veniebant in mentem claves in cella repositæ, sed metu locum amittendi capsæ proximum, abire et claves e cella portare, ut tentarentur, non ausa. Dum hæc secum volvit, sentit dolore acutissimo pungi unum D ex oculis; dolori levando statim discessit. Tunc illi occurrit, essetne doloris acerbissimi causa negligentia quærendi claves suas. Properat in cellam, arripit claves; ubi illas contigit, evanuit dolor omnis, ac sic est extinctus, ut nec ipsa sciret quisnam ex oculis fuerit impetitus. Volat in odeum, minime dubitans, suis clavibus reserandam capsam. Non secus evenit, nam unica clave quatuor seræ tentantur, et summa facilitate aperiuntur. Incredibili pietate vident et osculantur incorruptam manum. Sola Magdalena Mendossa monasterii Abbatissa, levato paululum manu velamine, quo tegebatur Divæ caput, intuita est vultum illum, non solum humanam, sed etiam divinam majestatem præ se ferentem, et spirantem. Species erat non defunctæ, sed placide dormientis. Clausa iterum capsa, unica e quatuor seris nequivit claudi, ut esset testis, et accusatrix pii furti.

Supplicationis ordo

15 Illud etiam contigit admirandum, quod cum sex tantum moniales magna facilitate portassent in odeum capsam, vix eam moniales viginti potuerint reponere in ædis sacræ altare. Nonnullis aliquid molestiæ ex eo accessit pondere. Sequenti die, is erat Julii tertius, innumeri confluxere mortales ad venerandam Reginam sanctam. Cantatis solemnissime Vesperis, ordinata processio ad translationem e sacello ad novum templum. Umbellæ virgas ferebant manu octo e nobilissimis regni magnatibus, sub ipsa portabant suis humeris capsam sex Episcopi, Guardiensis, Lamecensis, Portalegrensis, Visensis, Leireinsis, et Mirandensis, omnes Pontificiis splendidi ornamentis. Sequebatur Joannes Mellius Conimbricensis Episcopus, pari majestate conspicuus : processit longum agmen usque ad montem, in quo cernitur ædicula Dominæ ab Spe, unde ortum monti nomen. Innumerus populus et montes et oliveta compleverat.

et thecæ repositio.

16 Facto ambitu, in novum templum recepta processio, et capsa Divæ collocatur intra majorem ex crystallo capsam in præcipua templi ara; et in præsentem diem ibi colitur. Quarta E Julii, Reginæ sanctæ consecrata, patuit exposita populo Eucharistia. Solemne fecit sacrum Episcopus Conimbricensis. Postea consiliarios ab statu, et Episcopos propter inventam, quam supra diximus, apertam seram, ea incessit cura, ne quid ausa esset in Divæ corpus monialium pietas. Idcirco placuit omnibus explorare suis oculis, an corpus in ea, qua reliquerant, foret integritate. Octava noctis hora id sunt executi aperta capsa et viso corpore, quod inventum est sine ulla mutatione. Tunc dixerunt hymnum, Te Deum, et moniales Litanias Virginis, fragrante toto templo odore suavissimo, quem Divæ corpus profunderat, duravitque tum in templo, tum in odeo non pauco tempore. Octo diebus sequentibus, festis celebritatibus et in templo, et in area, ad exhilarandum populum occupatis, finis huic secundæ translationi est impositus.

Rex Petrus et Imperator Sanctam venerati.

17 Anno MDCCIV præteriens Conimbricam Rex Petrus II ad bellum nona die mensis Augusti, Reginæ sanctæ veneratus et osculatus est manum:

idem

A idem concessum dynastis cum comitantibus. Ejusdem Augusti die XXIV illac faciens iter Carolus, nunc Germaniæ Imperator, modo simili cum suis dynastis Reginam invisit, et incorruptam osculatus est illa pietate, quam hereditariam habet domus Austriaca. Rex Petrus, ne imposterum ulli furto, aut facilitati seras aperiendi pateret capsa, imperavit muniri argenteis cingulis signatis regio sigillo. Quæ de hac translatione refero, collecta sunt ex manuscriptis conservatis in archivo monialium sanctæ Claræ.

S. Reginæ in Eborenses munificentia.

18 In nulla historia, quod sciam, refertur munificentia Divæ erga Eborensem urbem, Transtaganæ provinciæ primariam. Quod ejus ager totus excolatur, penuriam lignorum ad ignem alendum urbs tanta patiebatur. Commiserata Regina sancta populi indigentiam, donavit urbi saltum, et territorium, Montismuri ab urbe distantis sesqui leuca; ea lege ut non sineretur, eos arari colles et agros, ut nutriretur silva cædua, datura abundantiam lignorum, et materiam Eborensibus ad focos, et B ignem. Id constat, quod Joannes Rex, hujus nominis primus, ab Lusitanis proclamatus, confirmans Eborensibus sua privilegia, inquit inter cetera, se confirmare, et ratam habere donationem Montismuri, factam ab Regina Elisabetha. Certum est ex Lusitanis historiis, ante Reginam sanctam, aliam Reginam ejus nominis non fuisse. Id reliquit scriptum in sua Ebora illustrata P. Emanuel Fialius, Societatis Jesu, qui voluminibus quatuor grandibus, curiositate et lectione indefessa, mandavit litteris quidquid antiquum, et exquisitum de sua illustri patria apud Scriptores reperit. Ea volumina conservantur in tabulario Eborensis collegii Societatis Jesu, et simul duo eorum compendia, alterum Latino, alterum sermone patrio cum præclaris rerum indicibus. Morte præventus non potuit typis æternare labores suos. His adjicio, sacram ædem conditam Stremotii, ipso cubiculo, ubi Regina sancta efflavit animam, nostro tempore laceratam incendio, quo arsit armamentarii regii pulvis nitratus. Sed a Rege Petro est refecta, et sumptuosius exornata. *Hactenus ipsissima verba sunt P. Antonii Franci, quibus nihil adjungendum superest.* E

A. ANT. FRANCO.

ERRATA

Fol. 227, lineam post ultimam, pro *Augusti Tomus II,* lege : *Julii Tomus II.*
Fol. 339, capitis linea, pro DIE SEXA JULII, lege : DIE SEXTA JULII.
In eadem pagina, littera A, pro *interreat,* lege : *intererat;* pro *Ecpiscopos,* lege : *Episcopos.*
Num. 8, littera C ejusdem pag., pro *apsæ,* legendum est : *lapsæ.*
Ejusdem fol. littera F, pro *loc,* lege : *loci.*
Lineam post ultimam ejusdem fol., pro *Augusti Tomus II,* legendum est : *Julii Tomus II.*
Fol. 340, littera A, pro *tum,* lege : *tuum;* pro *confessu,* lege : *consessu.*
In eodem fol., num. 12, littera B, pro *Nagumantum,* lege : *Nam quantum.*
Ibid., littera D, pro *acere,* lege *facere.*
Fol. 341, in marginali summario, pro *super glaie m,* lege : *super glaciem.*
C Ibid., in textu, littera A, pro *glacei,* lege : *glaciei.*
Ibid., in Annotatis, littera b, pro *Maguntinus,* lege : *Moguntinensi;* littera c, pro *Moguntinensi,* lege : *Moguntinus;* littera f, pro *alta,* lege : *alia.* F
Fol. 343, capitis linea, pro DIE SE TA JULII, legendum est : DIE SEXTA JULII.

INDEX HISTORICUS

IN SECUNDUM TOMUM JULII

A

B

A C D D

E

L

A W

X

B

INDEX

TOPOGRAPHICUS

E

A

B

Belisia

Gertrudiburga

INDEX

ONOMASTICUS

Castaldei

Innotuit

INDEX MORALIS

A

Æstimatio

Castitatis

D

F

Diœcesi

Lignum

monasterium

Orexim

tum

Vigilantia

FINIS

ANICII. — EX TYPIS M.-P. MARCHESSOU.